REFERENCE DEPARTMENT DESK
MAIN LIBRARY 2
Literature Dept.

16
38 N75 172568 -

NOT TO BE TAKEN FROM THE LIBRARY
Form 3427

SAN FRANCISCO PUBLIC LIBRARY
3 1223 06899 3964

NORDISK FAMILJEBOK

KONVERSATIONSLEXIKON

OCH

REALENCYKLOPEDI

NY, REVIDERAD OCH RIKT ILLUSTRERAD UPPLAGA

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

LECHE, V.
PROFESSOR VID STOCKHOLMS HÖGSKOLA

NYSTRÖM, J. F.
LEKTOR VID HÖGRE REALLÄROVERKET Å NORRMALM

WARBURG, K.
PROFESSOR VID STOCKHOLMS HÖGSKOLA

WESTRIN, TH.
FÖRSTE ARKIVARIE I RIKSARKIVET, KOMMITTÉNS ORDFÖRANDE

REDAKTÖR: **TH. WESTRIN**

SEXTONDE BANDET

LEE—LUVUA

STOCKHOLM

NORDISK FAMILJEBOKS FÖRLAGS AKTIEBOLAG

X38
N75 16

172568

STOCKHOLM 1912
NORDISK FAMILJEBOKS TRYCKERI

ORDINARIE MEDARBETARE.

Adlerz, G. A., lektor vid Sundsvalls högre allmänna läroverk (G. A—z).
Afzelius, J. F. I., president i Svea hofrätt, medlem af Permanenta skiljedomstolen i Haag (I. Afz.).
d'Ailly, A., byrådirektör i Järnvägsstyrelsen (A. d'A.).
Alexanderson, A. M., f. d. professor vid Lunds universitet (A. M. A.).
Alfvén, A., praktiserande läkare i Stockholm (Avn).
Almquist, E. B., professor vid Karolinska institutet (E. At).
Almquist, H. K. H., docent vid Uppsala universitet (H. A—t).
Almquist, V., öfverdirektör och chef för Fångvårdsstyrelsen (V. A—t).
Anderson, F. A., f. d. generaldirektör och chef för Statskontoret (A. A.).
Annerstedt, Cl., f. d. bibliotekarie vid Uppsala universitet (C. A.).
Apelqvist, O. E., t. f. aktuarie i Kommerskollegium (E. A—t).
Apiarie, E., filos. licentiat, medlem af Nordisk familjeboks redaktion (E. A—ie).
Arne, T. J., antikvarie vid Vitt. hist. o. ant. akademien (T. J. A.).
Arrhenius, S. A., professor (S. A—s).
Bagge, G. A:son, filos. licentiat, redaktör (G. B—e).
Beckman, E., direktör (E. Bn).
Berg, G. R. G:son, docent vid Stockholms högskola, medlem af Nordisk familjeboks redaktion (R—n B.).
Bergstrand, C. E., professor, f. d. agrikulturkemist vid Landtbruksakademien (C. E. B.).
Bergstrand, C. Ö. E., professor vid Uppsala universitet (B—d).
Bergvall, E., redaktör (E. B—ll).
Billing, E. M., professor vid Uppsala universitet (E. Bg).
Björling, C. G. E., professor vid Lunds universitet (C. G. Bj.).
Boëthius, S. J., professor vid Uppsala universitet (S. B.).
Bohlin, K. P. T., professor, Vetenskapsakademiens astronom (K. B.).
Bovin, E., docent vid Karolinska institutet (Bvn).
Brate, E., lektor vid Södermalms högre allmänna läroverk (B—e).
Bring, J. M. F. T., domprost i Linköping (J. T. B.).
Brulin, J. O. H., andre arkivarie i Riksarkivet (H. B—n).
Bååth, L. M., andre arkivarie i Riksarkivet (L. M. B.).
Carpelan, T., friherre, sekreterare vid Helsingfors' universitet (T. C.).
Cederström, C. G. B., friherre, öfverstelöjtnant (B. C—m).
Centerwall, J. E., f. d. rektor, medlem af Nordisk familjeboks redaktion (J. C.).
Clason, I. G., förste intendent i Öfverintendentsämbetet (I. G. C.).
Clason, S., professor vid Lunds universitet (S. C.).
Dahl, C. G., filos. kandidat, föreståndare för Alnarps trädgårdsskola (C. G. D.).
Dahlberg, B. H., professor vid Uppsala universitet (B. H. D.).
Dietrichson, L. H. S., professor vid Kristiania universitet (L. D.).
Edén, N., professor vid Uppsala universitet (N. E—n).
Ekholm, N., amanuens vid Meteorologiska centralanstalten (N. E—m).
Ekman, P. W., disponent (W. E—n).
Elberling, E., bibliotekarie i danska riksdagens bibliotek (E. Ebg).
Enblom, F., major i Väg- och vattenbyggnadskåren (Fr. E.).
Enström, A. F., filos. licentiat, civilingenjör (A. E—m).
Erdmann, A., f. d. professor vid Uppsala universitet (A. E.).
Erdmann, E., filos. doktor (E. E.).
Eriksson, J., professor, Landtbruksakademiens växtfysiolog (J. E—n).
Euler, H. K. A. S. von, professor vid Stockholms högskola (H. E.).
Fahlstedt, C. A., lärare vid Beskowska skolan (C. A. F—dt; biträder vid beteckning af italienska ords uttal).
Fahlstedt, E., medlem af Nordisk familjeboks redaktion (E. F—t; redigerar den illustrativa afdelningen).
Fontell, A. G., förste aktuarie i Statistiska centralbyrån i Finland (A. G. F.).
Fredholm, E. I., professor vid Stockholms högskola (I. F.).
Funkqvist, H. P. A., lektor vid Landtbruks- och mejeriinstitutet vid Alnarp (H. F.).
Gadelius, B. E., professor vid Karolinska institutet, öfverläkare vid Stockholms hospital för sinnessjuka (G—s).
Geete, K. R., förste bibliotekarie i K. biblioteket (R. G.).
Geijer, P. A., f. d. professor vid Uppsala universitet (P. A. G.).
Granqvist, P. M., skriftställare (P. M. G.).
Grönberg, G., lärare vid Skogsinstitutet, docent vid Stockholms högskola (G. G.).
Grönblad, C., bibliotekarie vid Svenska akademiens Nobel-institut (C. G.).
Gullstrand, A., professor vid Uppsala universitet (G—d).
Gyllensvärd, G. V., registrator hos Stockholms stadsfullmäktige (G. V. G.).
Hallendorff, C. J. H., professor, rektor vid Handelshögskolan i Stockholm (C. H. H.).

Hammarskjöld, K. H. L., landshöfding i Uppsala län, medlem af Permanenta skiljedomstolen i Haag (Hj. H—d).
Hammarstedt, N. E., intendent vid Nordiska museet (N. E. H.).
Hammer, K. V., förste arkivarie i norska Utrikesdepartementet (K. V. H.).
Harlock, W. E., lektor vid Sjökrigsskolan (W. H—k; biträder vid beteckning af engelska ords uttal).
Hausen, R., statsarkivarie i Helsingfors (R. H.).
Hedenius, P. A. I., med. doktor, lifmedikus (I. H.).
Hedrén, G., professor vid Karolinska institutet (G. H.).
Hennig, A. H., professor (A. Hng).
Hertzberg, J., hoffotograf, redaktör (J. Htzg).
Hesselman, H., docent vid Stockholms högskola (H. Hn).
Hildebrand, H. O. H., f. d. riksantikvarie (Hs Hd).
Hildebrand, H. R. T. E., riksarkivarie (Ehd).
Hillman, A., konsul (Ad. H—n).
Hjärne, H. G., professor vid Uppsala universitet (H—e).
Holmberger, G., civilingenjör (G. H—r; biträder vid redigeringen af den tekniska afdelningen).
Holmgren, E., professor vid Karolinska institutet (E. Hgn).
Holmquist, H. F., professor vid Lunds universitet (Hj. H—t).
Hubendick, L. A., f. d. kapten i K. flottans reserv (L. H.).
Hultin, A., vice bibliotekarie vid Helsingfors' universitetsbibliotek (A. H.).
Höjer, E. B., ingenjör (E. Hjr).
Höjer, T. M:son, förste sekreterare i Utrikesdepartementet (T. H—r).
Jensen, A., filos. doktor, medlem af Svenska akademiens Nobel-institut (A—d J.).
Johansson, J. E., professor vid Karolinska institutet (J. E. J—n; biträder vid redigeringen af den medicinska afdelningen).
Johansson, K. F., professor vid Uppsala universitet (K. F. J.).
Jolin, S., professor vid Karolinska institutet (S. J—n).
Jonsson, A., öfverlärare (A. J.).
Juhlin Dannfelt, H. J. B., professor, Landtbruksakademiens sekreterare (H. J. Dft).
Kallenberg, E. A., professor vid Lunds universitet (E. K.).
Kinberg, A. V., f. d. revisor i Kammarrätten (Kbg).
Kjederqvist, J. O. G., rektor vid Högre latinläroverket å Norrmalm (Kj—t).
Kjellberg, C. J. A., marinläkare (J. K.).
Klein, G., professor, rabbin (G. K—n).
Kobb, G., docent vid Stockholms högskola (G. K.).
Koch, N. F. H. von, professor vid Tekniska högskolan (H. v. K.).
Kolmodin, J. A., professor vid Uppsala universitet (A. K.).
Krok, T. O. B. N., f. d. läroverksadjunkt (T. K.).
Lagerheim, N. G., professor vid Stockholms högskola (G. L—m).
Leche, V., professor vid Stockholms högskola (L—e).
Leffler, J. A., filos. doktor (J. Lr).
Lemke, H., major, chef i tredje järnvägsdistriktet (H. L.).
Levertin, A. P., docent vid Karolinska institutet (Ln).
Lidén, B. P. E., professor vid Göteborgs högskola (E. L—n).
Lindahl, P. A. L., öfverstelöjtnant i Väg- och vattenbyggnadskåren (P. Ax. L.).
Lindblom, A. F. G., fattigvårdsinspektör (A. L—m).
Lindhagen, A. I., kansliråd (A. Lhgn).
Lindman, C. A. M., professor, intendent vid Naturhistoriska riksmuseet (C. Lmn).
Lindström, P. E., f. d. statsråd och chef för Ecklesiastikdepartementet, kansliråd (P. E. L—m).
Lovén, F., filos. doktor, f. d. skogschef vid Uddeholmsverken (F. L.).
Lundgren, R. G. F., förste aktuarie i Generalpoststyrelsen (R. L—n).
Lundstedt, B. V., förste bibliotekarie i K. biblioteket (B. L.).
Lundström, K. J. V., professor vid Göteborgs högskola (V. Lm).
Lübeck, S. E. J., löjtnant i Väg- och vattenbyggnadskåren (S. L—k).
Lönborg, S. E., docent vid Göteborgs högskola (S. L.).
Malling, L. J. H. A., amanuens i Domänstyrelsen (M—g).
Millqvist, V., skriftställare (V. M.).
Mittag-Leffler, G., f. d. professor vid Stockholms högskola (M. L.).
Montelius, G. O. A., riksantikvarie (O. M.).
Mortensen, J. M., docent vid Uppsala universitet (J. M.).
Munthe, C. D. L. V. W:son, generalmajor och chef för Fortifikationen (L. W:son M.).
Munthe, Å. W:son, rektor vid Frans Schartaus praktiska handelsinstitut (Å. W:son M.).
Myhrman, D. V., docent vid Uppsala universitet (D. M.).
Müller, J., f. d. lektor vid Sjökrigsskolan (J. M—r).
Müntzing, A., direktör i Svenska pappersbyrån (M—ng).
Nathorst, A. G., professor, intendent vid Naturhistoriska riksmuseet (A. G. N.).
Nielsen, Y., professor vid Kristiania universitet (Y. N.).
Nordenstreng, R., filos. licentiat (R. N—g).
Nordensvan, C. O., generalmajor i reserven (C. O. N.).
Nordensvan, G. G., skriftställare (G—g N.).
Nordin, K. R., lektor vid Högre allmänna läroverket i Uppsala (R. N—n).
Nordström, C. F. Th., f. d. landshöfding i Örebro län (Th. N—m).
Noreen, A. G., professor vid Uppsala universitet (Ad. N—n).
Nyström, E. T., professor vid Veterinärinstitutet i Stockholm (E. T. N.).
Nyström, J. F., lektor vid Högre reallläroverket å Norrmalm (J. F. N.).
Personne, J. V., biskop i Linköpings stift (J. P.).
Persson, P., professor vid Uppsala universitet (P. P.).

Raphael, A., filos. doktor, juris kandidat (Rphl).
Reuterskiöld, C. A., professor vid Uppsala universitet (Rld).
Reuterskiöld, E. H. C., docent vid Uppsala universitet (E. Rld).
Richert, J. G., f. d. professor vid Tekniska högskolan (J. G. R.).
Rinman, E. B., redaktör (E. B. R.).
Romdahl, A. L., intendent vid Göteborgs museum (A. L. R.).
Rosenberg, G. O., professor vid Stockholms högskola (G. O. R.).
Salin, B., Nordiska museets styresman (B. S—n).
Sandegren, S. A. M., lektor vid Nya elementarskolan (M. Sdn).
Santesson, C. G., professor vid Karolinska institutet (C. G. S.).
Schéele, F. A. von, professor, folkskoleinspektör i Stockholm (S—e).
Schotte, G., föreståndare för Statens skogsförsöksanstalt (G. Sch.).
Schoug, E. H. T., f. d. länsveterinär (S—g).
Schybergson, M. G., e. o. professor vid Helsingfors' universitet (M. G. S.).
Sederholm, E., civilingenjör (E. S—m).
Sjögren, H., docent vid Uppsala universitet (H. Sgn).
Sjögren, K. J. V., justitieråd (V. Sgn).
Sondén, K., med. doktor, ingenjör (K. S—n).
Sparre, U. C. K., friherre, kommendörkapten (C. K. S.).
Staaff, E. S., professor vid Uppsala universitet (E. S—f).
Stangenberg, A. E., med. doktor (E. St—g).
Stave, E., professor vid Uppsala universitet (E. S—e).
Stavenow, L. V. A., professor vid Göteborgs högskola (L. S.).
Stenquist, D., filos. licentiat (D. S—t).
Stjernberg, N. F., professor vid Stockholms högskola (N. S—g).
Sundbärg, A. G., professor vid Uppsala universitet (G. S—g).
Svenonius, F. V., filos. doktor, geolog (S—s).
Söderberg, F. F. V., filos. doktor (V. S—g; biträder vid redigeringen af den historiska afdelningen).
Söderblom, L. O. J., professor vid Uppsala universitet (N. S.).
Thyselius, E., skriftställare (T—s).
Tigerstedt, R. A. A., professor vid Helsingfors' universitet (R. T—dt).
Trybom, F., byråchef i Landtbruksstyrelsen (F. T—m).
Törnebladh, H. R., f. d. lektor (R. Tdh).
Ulmgren, O., med. doktor, hofdentist (Ugn).
Wahlberg, A., litteratör, medlem af Nordisk familjeboks redaktion (Wbg).
Wahlström, Lydia, filos. doktor, studierektor vid Åhlinska skolan (L. W—m).
Wallis, C., f. d. professor vid Karolinska institutet (W—s).
Wallis, E., filos. doktor (E. W.).
Warburg, K. J., professor vid Stockholms högskola (K. W—g).
Wennerström, G. A., ingenjör, föreståndare för John Lennings väfskola i Norrköping (G. A. W.).
Westin, O. E., professor vid Tekniska högskolan (O. E. W.).
Westling, G. O. F., rektor vid Högre allmänna läroverket i Västervik (Fr. W.).
Westrin, J. Th., förste arkivarie i Riksarkivet (J. Th. W.).
Wetterstedt, C. G. af, major vid Positionsartilleriregementet (G. af Wdt).
Vide, J. R., revisionskommissarie (R. V.).
Widell, J. L., öfverdirektör och chef för Statistiska centralbyrån (L. Wll).
Wiklund, K. B., professor vid Uppsala universitet (K. B. W.).
Winroth, A. O., professor vid Stockholms högskola (A. W.).
Wittrock, G. J. V., docent vid Uppsala universitet (G. W—k).
Wrangel, E. H. G., professor vid Lunds universitet (E. Wrgl).
Wrangel, H. G. V., generalmajor och chef för Kustartilleriet (H. W—l).
Zetterstéen, K. V., professor vid Uppsala universitet (K. V. Z.).
Åkerman, J. H., professor vid Karolinska institutet (J. Å.).

TILLFÄLLIGA MEDARBETARE I DETTA BAND:

Agrell, G. A. M., t. f. telefonkontrollant (All).
Almén, T. A., revisionssekreterare (T. A.).
Arosenius, E. H. N., t. f. aktuarie i Statistiska centralbyrån (E. Ar—s).
Aulén, G. E. H., docent vid Uppsala universitet (G. A—n).
Benedicks, C. A. F., professor vid Stockholms högskola (C. B—s).
Björkman, E., professor vid Uppsala universitet (E. B—n).
Boëthius, S. B., filos. licentiat (B. B—s).
Cederström, C. O. R., friherre, t. f. intendent vid Lifrustkammaren (Cdr).
Dahlgren, C. G., revisor (C. G. Dgn).
Danielson, F., föreståndare för Lundsbergs skola (F. D—n).
Ekstrand, Å. G., öfveringenjör i Kontrollstyrelsen (Å. G. E.).
Fagerlin, A. E., borgmästare (Fgrln).
Gavelin, A. O., filos. doktor, geolog (A. G—n).
Granberg, O., bibliotekarie vid Akademien för de fria konsterna (O. G—g).
Grönvall, J. O. U., öfverfyringenjör (U. G.).
Hagberg, K. A., medlem af Svenska akademiens Nobel-institut (K. A. H.).
Hartman, C. V., professor vid Naturhistoriska riksmuseet (C. V. H.).
Hedberg, N., grufingenjör (N. H—g).
Hedin, S. G., professor vid Uppsala universitet (Hn).
Henriques, P. H., professor vid Tekniska högskolan (P. H—s).
Hultman, G. H., civilingenjör (G. H. H.).
Ingers, E., filos. doktor (E. I.).
Jungstedt, C. A. H., generalmajor (H. J—dt).
Klockhoff, O., lektor vid Högre allmänna läroverket i Linköping (O. K—ff).
Lamby, H., civilingenjör (H. L—y).

Larsson, A., ingenjör (A. Lrsn).
Lewenhaupt, A. L. C., grefve, riksheraldiker (A. L—t).
Lindblad, A., ingenjör (Ax. L.).
Linder, O. A., redaktör, Chicago (O. A. L—r).
Lundell, J. A., professor vid Uppsala universitet (Lll).
Moberg, W. L., docent vid Karolinska institutet (L. Mbg).
Munthe, H. V., filos. doktor, geolog (H. M—e).
Nilsson, M. P:n, professor vid Lunds universitet (M. P:n N.).
Nordenmark, N. V. E., t. f. registrator i Riksförsäkringsanstalten (N. V. E. N.).
Norlin, E., docent vid Tekniska högskolan (E—t N—n).
Nyblom, H., filos. doktor (H. N.).
Otter, C. F. von, friherre, kammarråd (C. v. O.).
Petrelli, D. T. J., krigsarkivarie (J. P—i).
Pettersson, F. O., rådman (O. Ptn).
Rindell, A., professor vid Helsingfors' universitet (A. Rll).
Rodhe, E. M., docent vid Lunds universitet (E. M. R.).
Rosén, K. P. D., professor vid Generalstaben (K. Rn).
Schaumann, J., med. licentiat (J. Sch—nn).
Schnittger, B., filos. doktor (Br. Sr).
Sellergren, G. A., professor vid Tekniska högskolan (G. S—n).
Sidenvall, K., bergsingenjör (K. S—ll).
Sjöberg, N., filos. licentiat (N. Sbg).
Sjölin, M. M:son, borgmästare (M. M:son S—n).
Stille, A. G. H., professor vid Lunds universitet (A. S).
Stjernschantz, T., filos. magister, Helsingfors (T. Stz).
Söderberg, E. N., filos. doktor (E. N. S—g).
Thörnberg, E. H., skriftställare (E. H. T.).
Tunberg, S., docent vid Uppsala universitet (S. T—g).
Törngren, L. M., f. d. professor vid Gymnastiska centralinstitutet (L. M. T.).
Wawrinsky, R. A., f. d. medicinalråd (R. W.).
Weibull, C., filos. licentiat (C. W—ll).
Westman, K. G., professor vid Uppsala universitet (K. G. Wn).
Wibom, O., godsegare (O. W—m).
Witt, H. A., lärare vid Skogsinstitutet (Wt).
Åstrand, J. O. G., t. f. rektor vid Blindinstitutet å Tomteboda (G. Å.).

I detta band förekomma signerade artiklar af följande bland den första upplagans ej ofvan nämnde samt af denna upplagas genom döden bortryckte medarbetare:

O. J. Alin (O. A.), *H. N. Almkvist* (H. A.), *S. O. I. Almquist* (S. A.), *F. Arnheim*, *F. Björnström* (F. B.), *A. B. Blomberg* (A. B. B.), *K. H. Blomberg* (K. H. B.), *J. G. Braune* (J. G. B.), *E. Brusewitz* (E. B.), *O. A. Busch* (O. A. B.), *R. Castrén* (R. C.), *P. T. Cleve* (P. T. C.), *G. R. Dahlander* (G. R. D.), *D. Davidson* (D. D.), *C. A. Dellwik* (C. A. D.), *G. V. J. von Düben* (G. v. D.), *C. Eichhorn* (—rn), *F. Elfving* (F. E.), *P. Fischier* (P. F.), *G. Forsgrén* (G. F.), *A. T. Granlund* (A. G.), *A. Hammarskjöld* (A. H—ld), *S. F. Hammarstrand* (S. F. H.), *T. J. Hartelius* (T. J. H.), *J. H. C. Hellstenius* (J. H.), *M. Höjer* (Hjr), *O. Ingerman* (O. I.), *E. Jäderin* (E. J.), *K. H. Karlsson* (K. H. K.), *J. Kruse* (J. K—e), *I. S. Landtmanson* (I. L.), *L. Lewysohn* (L. L.), *J. W. Lindblad* (J. W. L.), *A. Lindgren* (A. L.), *N. R. Lundberg* (R. L.), *S. A. B. Lundgren* (B. L—n), *S. A. Löfström* (S. A. L.), *C. R. Nyblom* (C. R. N.), *K. F. Piehl* (K. P.), *O. M. Th. Rabenius* (Th. R.), *A. Ramsay* (A. R—y), *C. Rosenberg* (C. R.), *C. J. Rossander* (Rsr), *R. Rubenson* (R. R.), *H. L. Rydin* (H. L. R.), *O. T. Sandahl* (O. T. S.), *B. Schlegel* (B. S.), *K. H. B. af Schultén* (H. af S.), *K. Sidenbladh* (K. S.), *S. A. H. Sjögren* (Hj. Sj.), *C. R. Sundström* (C. R. S.), *El. Tegnér* (T.), *G. H. W. Upmark* (Upk), *Ph. Weilbach* (Ph. W.), *H. W. Westin* (H. W. W.), *H. Wieselgren* (H. W.), *Th. Wisén* (Th. W.), *L. H. Åberg* (L. H. Å.), *E. Åhrling* (Ew. Ähg), *E. J. Östrand* (E. J. Ö.) och *O. A. Överland* (O. A. Ö.).

SIGNERING AF ARTIKLARNA.

Signatur utan parentes betecknar artikelns författare.

Signatur inom parentes betecknar artikelns granskare.

Asterisk (*) efter en signatur betecknar, att artikeln granskats af annan fackman än signaturens innehafvare, men i det väsentliga bibehållits oförändrad.

UTTALSBETECKNING.

g utläses som g (a l d r i g som j);
k » » k (a l d r i g som tj);
o » » ett ljud mellan o och u;
ω » » o-ljudet i svenskt bo;
ʃ betecknar sje-ljud;
ŋ » äng-ljud;
ə » sista ljudet i svenskt gosse;
th » det engelska t-ljudet i think;
ch betecknar de tyska ch-ljuden i ich och ach;
ˈ öfver en konsonant anger, att ljudet är tonande (»lent»);
¯ » » vokal » » » » nasaleradt;
¯ » » » » » » » långt;
˘ » » » » » » » kort;
/ efter » » » » denna stafvelse har huf-vudtonvikten;
‿ förenande två vokaler anger, att de bilda diftong.

FÖRTECKNING ÖFVER ILLUSTRATIONER I SEXTONDE BANDET.

I. Kartor, planscher och andra helsidesillustrationer.

Spalt

Leipzig, 1 karta o. 2 planscher med 8 fig. 100
Lidingön, färglagd karta ... 376
Kungsörn jagande en hare (plansch efter oljemålning, till art. Liljefors, B. A.) 500
Fällande vildgäss (plansch efter oljemålning, till art. Liljefors, B. A.) 500
Nattvarden, målning (plansch till art. Lionardo da Vinci) 728
Mona Lisa, porträttmålning (plansch till art. Lionardo da Vinci) 732
Lissabon, situationsplan och plansch med 5 fig. 756
Svenska litografier (2 planscher med 3 fig. till art. Litografi) 792
London, 2 färglagda kartor ... 1044 o. 1056
» 7 planscher med 38 fig. 1048
Luftskepp (helsidesillustration med 4 fig.) ... 1311—1312
Luftväxling (helsidesillustration med 2 fig.) ... 1325—1326
Lund, 2 planscher med 15 fig. 1364

II. Porträtt

(*även porträttskulpturer*).

Spalt

Lee, R. H. 2
» R. E. 4
Leech, J. 6
Leeuwenhoek, A. v. 11
Lefebvre, F. J. 14
Leffler, S. P. 16
» M. G. Mittag- 18
» Anne Charlotte 21
Lefort, F. J. 23
Lefrén, J. P. 24
Legouvé, G. J. B. E. W. ... 61
Legros, A. 64
Lehmann, P. M. Orla 66
» J. E. 68
» (-Kalisch), Lilli 72
Lehnberg, M. 73
Leibl, W. 76
Leibniz, G. W. v. 77
Leighton, F. 85
Leijonancker, F. V. E. K. 85
Leijoncrona, K. 87
Leijonhufvud, Märta 89
» E. A:son ... 90
» M. S:son ... 92
» A. G. 92
» K. V. G:son 93
» B. A. 94
Leijonmarck, S. 95
Leijonstedt, A. 97
Lelewel, J. 132
Lely, sir P. 133
Lemaître, F. 135
» F. É. J. 136
Leman, F. 136
Lemke, J. F. 140
Lenæus, J. C. 152
Lenard, Ph. E. A. 154
Lenbach, F. v. 155
Lenclos, Anne (Ninon) de 156
Lennander, K. G. 160
Lennep, J. v. 161
Lenngren, Anna Maria..... 162
Lenning, J. 166
Lennox, C. H. Gordon- ... 168
Lenormant, C. 170
Lenôtre, A. 171
Lénström, K. J. 172
Lenz, J. M. R. 174
Leo X 179
» XIII 181
Leon, F. L. (Ponce) de ... 186
Leoncavallo, R. 188
Leopardi, G. 194
Leopold, K. G. af 195
Leopold I, kon. af Belgien 202
» II, » 203
» I, rom.-ty. kejsare 204
» II, » 206
» furste af Anhalt... 208
Léouzon Le Duc, L. A. ... 211
Lepage, J. Bastien- 213
Lepidus, myntbild 220
Le Play, P. G. F. 221
Lepsius, K. R. 223
Lerma, F. G. de S. y R. 233
Lermontov, M. J:vitj 234
Leroux, P. 235
Le Sage, A. R. 239
Lesdiguières, F. de B. 242
Leslie, A. 246
Lespinasse, Claire Fr. 250
Lesseps, F. de 253
Lessing, G. E. 254
» K. Fr. 257
Le Sueur, E. 259
» J. F. 260
Le Tellier, M., statsman... 261
» M., teolog 262
Letterstedt, J. 266
Leuckart, K. G. Fr. R. ... 277
Lewald, Fanny 288
Lewenhaupt, G. A. 295
» A. L. 295
» C. E., d. ä. ... 297
» C. E., d. y. ... 299
» K. A. 300
» K. M. 300
» K. 301
Lever, C. J. 303
Leverrier, U. J. J. 305
Levertin, O. I. 306
Lewes, G. H. 309
Leveson-Gower, G. G. 311
Levin, P. A. 317
Lewis, M. G. 319
» sir G. C. 319
Leys, H. 331
Lhermitte, L. A. 335
L'Hôpital, M. de 335
» G. F. A. de 336
Lichtenberg, G. C. 367
Lichton, R. 368
Lidbeck, E. G. 371
» A. 372
Lidén, J. H. 373
Lidforss, V. E. 375
Lidner, B. 385
Lidströmer, J. 390
Lie, M. S. 392
» J. L. I. 394
Liebe, K. K. V. 399
Liebermann, M. 401
Liebig, J. v. 403
Liebknecht, W. M. C. L. ... 406
Lieblein, J. D. C. 407
Liedbeck, P. J. 411
Lie-Nissen, Erika 414
Liewen, B. v. 416
» H. H. v., d. ä. ... 416
» H. H. v., d. y. ... 417
Lieven, Dorothea Kristoforovna v. 419
Lievens, J., d. ä. 420
Ligne, K. J. 467

	Spalt
Li-hung-tschang	473
Liliencron, D. v.	494
Liljefors, B. A.	500
Liljegren, J. G.	503
Liljencrantz, J., grefve	506
» J., friherre	508
Liljevalch, K. F.	511
» K. F., j:r	512
Lillie, A.	521
Lillieblad, G.	522
Lilliehöök, J. N:son	526
Lillienstedt, J.	529
Lilljeborg, V.	532
Lilljekvist, J. F.	534
Lincoln, A.	567
Lindahl, K. F.	572
Lindberg, W.	575
» S. O.	575
» J. A.	578
Lindblad, A. F.	581
» O. J.	585
Lindblom, J. A:son	588
Linde, L. v. der	591
Lindeberg, A.	592
Lindeblad, A.	596
Lindegren, Amalia	599
» J.	600
Lindelöf, L. L.	602
Lindeman, L. M.	604
Linder, K. V.	607
» N.	608
Lindfors, A. O.	614
Lind-Goldschmidt, Jenny Maria	614
Lindgren, H. G.	618
» K. A.	619
Lindhagen, D. G.	624
» Klas A.	626
» Karl A.	627
Lindman, S. A. A.	640
Lindschöld, E.	650
Lindström, K. A.	656
» G.	657
Ling, P. H.	665
» Hj. F.	672
Lingen, R. J. v.	676
Lingg, H. L. O.	677
Linguet, S. N. H.	678
Linnarsson, J. G. O.	698
Linné, C. v., 2 portr. efter oljemålningar af Scheffel, 1739, o. P. Krafft d. ä., 1774 ... 699 o.	709
Linné, K. v., d. y.	710
Lionardo da Vinci	730
Lippi, Fra Filippo	743
» Filippo, d. y.	744
Lipsius, J.	746
Lisola, F. de	753
List, F.	760
Lister, S. C.	763
» J.	764
Liszt, F. (2 portr.) ... 769 o.	771
Littré, M. P. É.	808
Liviju, K. J.	823
Livin, Z.	826
Livingstone, D.	828
Livia	832
Ljungberg, K. E.	874
» E. J.	874
Ljungberger, G.	876
Ljunggren, G. H. J.	879
Ljungman, A. V.	882
Ljungqvist, K. O. H.	883
Ljungstedt, Aurora L.	884
Ljungström, K. J.	885
Llorente, J. A.	922
Llorente y Olivares, T.	923
Lloyd, L.	926
Lloyd George, D.	926
Lobanov, A. B.	931
Lobkowitz, W. E.	935
Lobwasser, A.	937
Loccenius, J.	938
Locke, J.	944
Lockhart, J. G.	949
Lockyer, sir J. N.	951
Lode, K. L.	954
Loewy, M.	966
Loftus, A. W. F. S.	969
Lohenstein, D. K. v.	987
Lohreman, G.	989
Lombard, L.	1034
Lombardi, A.	1036
Lombroso, C.	1039
Lomonosov, M. V:vitj	1043
London, J.	1071
Longberg, J. O.	1076
Longfellow, H. W.	1077
Longomontanus, K. S.	1083
Longstreet, J.	1084
Longueville, H. II, hertig	1085
» Anne Geneviève	1086
Loo, C. A. van	1090
Lope Felix de Vega Carpio	1093
Lorentz, H. A.	1111
Lorenz, L. V.	1112
Loris-Melikov, M. T.	1122
Lortzing, G. A.	1124
Lothar I	1133
Lotto, L.	1153
Lotze, R. H.	1155
Loubet, F. É.	1158
Louvet de Couvray, J. B.	1169
Louvois, F. M. Le T.	1170
Lowe, R.	1177
Lovelace, sir R.	1178
Lowell, J. R.	1179
Lovén, N.	1180
» P. K.	1181
» S. L.	1182
» J. H.	1183
» O. K.	1183
Lovisa Ulrika. Efter målning af L. Pasch d. y. 1768	1188
Lovisa, drottn. af Sverige o. Norge	1191
» af England, dansk drottn.	1193
Lovisa, af Hessen-Kassel, dansk drottn.	1193
» Josefina Eugenia, dansk drottn.	1193
» A. V. A., drottn. af Preussen	1194
» af Savojen	1196
» Maria, polsk drottn.	1197
Loyson, C.	1200
Lubbock, sir J.	1203
Lucas, C. J. M.	1207
Lucas v. Leiden	1208
Lucca, Pauline	1213
Luciani, S. di F.	1218
Luckner, N.	1223
Ludlow, E.	1231
Ludolf, H.	1232
Ludvig III, fransk kon.	1234
» IX, »	1238
» XI, »	1240
» XII, »	1243
» XIII, »	1244
» XIV, »	1245
» XV, »	1247
» XVI, »	1248
» XVII, »	1250
» XVIII, »	1252
» Filip, »	1254
» I, kon. af Portugal	1258
» den fromme, rom. kejsare, sigillbild	1258
» Vilhelm I, furste af Baden	1263
» I, kon. af Bajern	1263
» II, »	1264
» grefve af Nassau-Katzenelnbogen	1265
» II, kon. af Ungern o. Böhmen	1267
Ludwig, C. G.	1267
» O.	1268
» K. F. W.	1268
Ludvig Filip Albert, grefve af Paris	1273
Luis de Granada, F.	1333
Luitpold, K. J. V. L.	1333
Lully, J. B.	1353
Lund, J. L. G.	1374
Lundberg, G.	1379
» N. R. I.	1381
» J. T.	1383
Lundblad, J.	1383
» S.	1387
Lundbohm, J. O. H.	1388
Lundbye, J. T.	1390
Lundeberg, K.	1393
Lundell, J. A.	1393
Lundgren, E. S.	1400
» M. F.	1403
Lundin, K. J.	1407
Lundqvist, K. F.	1413
Lundström, J. E.	1423
» A. N.	1426
Lundy, B.	1433
Luthardt, C. E.	1483

Spalt

Luther, M. Efter målning från L. Cranach d. ä:s ateljé 1482
Lutz, J. v. 1503

III. Andra illustrationer i texten.

Spalt

Lefvermossor (7 fig.) ..... 27—28
Människans lefver (till art. Lefver) 27
Legering 39
Romerska legionssoldater, efter relief å Trajanuskolonnen (till art. Legion).. 43
Universitetet i Leiden vid början af 1600-talet (till art. Leiden) 83
Eriksholms slott (till art. Lejondal) 112
Lejon, hanne och hona (till art. Lejonet) ..... 113—114
Lejongap, *Antirrhinum majus*, var. *striatum*. 116
Lejonörn, *her.* 117
Leksaker (7 fig.) ..... 125—128
Leksands kyrka med klockstapel (till art. Leksand) 129
Landtdagshuset i Lemberg (till art. Lemberg) 138
Lemur 149
Lennartsnäs, manbyggnaden 160
Minnesvården öfver fru Lenngren på Klara kyrkogård (till art. Lenngren, A. M.) 164
Léonard-koppling 187
Edelweiss (till art. Leontopodium) 191
Leoparden 193
Minnesvården öfver Leopold på Klara kyrkogård (till art. Leopold, K. G. af) 199
Medalj slagen öfver sjöslaget vid Lepanto (till art. Lepanto) 214
Lepas (2 fig.) 215
Krasse, *Lepidium sativum* (till art. Lepidium) 216
Lepidodendron (3 fig.) 217 o. 218
Leptodora 226
Leptura armata (till art. Lepturinæ) 227
Lessebo bruk ..... 251—252
G. E. Lessings staty å monumentet öfver honom i Berlin (till art. Lessing, G. E.) 255
Lettisk allmoge i Kurland (till art. Letter) 265
Faksimile af ett under Ludvig XVI utfärdadt lettre de cachet (till art. Lettres de cachet) 273
Snöklockan, *Leucojum vernum* (till art. Leucojum) 278
Levang 289

Spalt

Lewenhaupt, släktvapnet ... 294
Vattenfall af källor på Libanon (till art. Libanon) 340
Lidköping, vapen, situationsplan och 3 fig. ... 380—382
Lidners minnesvård på Adolf Fredriks kyrkogård (till art. Lidner, B.) 389
Justitiepalatset i Liège (till art. Liège) 412
Lifmoder (3 fig.) ..... 436 o. 437
Lifräddning (7 fig.) 442 — 444 o. 446
Lifräddningsväsende (8 fig.) 451—454
Lifsträdet (3 fig.) ..... 457—459
Ligustrum vulgare (till art. Ligustrum) 473
Krematoriet på Stockholms norra begrafningsplats (till art. Likbränning) ... 483
Lilium (2 fig.) 497
Lilla hemmet 514
Konstpalatset i Lille (till art. Lille) 517
Lima, situationsplan och utsikt öfver Lima 540, 541—542
Limnæa ovata (till art. Limnæahafvet) 553
Limulus (2 fig.) 557
Linaria vulgaris (till art. Linaria) 560
Linbana (3 fig.) ..... 561 o. 562
Linskäktning i Västergötland (till art. Linberedning) ..... 563—564
Katedralen i Lincoln (till art. Lincoln) 566
Von der Lindeska husets portal åt Västerlånggatan (till art. Linde, v. der)... 590
Lindesberg, vapen, situationsplan och 3 fig. 611—614
Lindholmen i Uppland 631
Lindholm i Södermanland... 632
Lindholmen i Västergötland 633—634
Lindholmens mekaniska verkstad och varf (till art. Lindholmen) ..... 635—636
P. H. Lings graf å Annelund (till art. Ling, P. H.) ... 667
Linjeskepp 682
Linjestöringar (3 fig.) 684 o. 685
Linköping, vapen, situationsplan och 4 fig. 686— 689 o. 691—692
Linköpings domkyrka (2 fig.) ..... 693 o. 694
Linnæa borealis (till art. Linnæa) 696
Hellinneväfnad, förstorad (till art. Linneindustri)... 712
Lins (15 fig.) ... 720—723 o. 725
Liparis lineatus (till art. Liparis) 736

Spalt

Utsikt öfver Lipariska öarna (till art. Lipariska öarna) 737—738
Maria och barnet (målning till art. Lippi, Fra Filippo) 743
Lissajous' kurvor (2 fig.) ... 758
Listverk (3 fig.) ..... 768 o. 769
Frukt af Litchi chinensis (till art. Litchi) 783
Litorinahafvet (3 fig.) 796
Litsa 798
Litteris et artibus 806
Lituus 815
Liverpool, situationsplan och 2 fig. ..... 819—821
Livistona chinensis (till art. Livistona) 831
Livlands vapen 835
Ljud (4 fig.) ..... 851—853
Slottet Ljung (till art. Ljung) 870
Ljungby horn och pipa 877
Ljus (3 fig.) ..... 889 o. 891
Ljusbrytning (2 fig.) 894 o. 895
Ljusknekt 900
Ljuskrona (3 fig.) ..... 901—902
Ljuslåga (4 fig.) ..... 903—905
Ljusnan vid Lottefors i Bollnäs socken (till art. Ljusnan) ..... 905—906
Ljusneverken ..... 907—908
Ljussax 910
Ljusstake (6 fig.) ..... 911—912
Ljustillverkning (5 fig.) 914 o. 915
Llanos 919
Lobelia Erinus (till art. Lobelia) 934
Locatellis lampa 938
Konungarnas tillbedjan (till art. Lochner, S.) 943
Loddan 953
Lodjuret 957
Lodning (2 fig.) 960
Stenkärna af Lodoïcea Sechellarum (till art. Lodoïcea Sechellarum) 962
Fiskeläget Storvaagen och fjället Vaagekallen (till art. Lofoten) 967
Loge (3 fig.) 974
Logg (2 fig.) 976
Loggert 978
Loggia di S. Paolo i Florens (till art. Loggia) 979
Loka brunnskyrka och entrén till brunnen (till art. Loka brunn) 996
Loke (3 fig.) ..... 1003 o. 1004
Lokomobil (2 fig.) ... 1005—1006
Lokomotiv (24 fig.) 1008—1015, 1017—1026
Lolium perenne (till art. Lolium) 1029

	Spalt
Storlom i sommardräkt (till art. Lommarna)	1042
Longera	1077
Lonicera (2 fig.)	1087
Loppkräftor (2 fig.)	1100
Pulex irritans (till art. Loppor)	1101
Nycticebus (till art. Loriaporna)	1119
Lossnings- och lastningsanordningar (2 fig.)	1130
Lotus corniculatus (till art. Lotus)	1154
Lotuskapitälet (2 fig.)	1155
Dubbel louisd'or, slagen för Ludvig XIII (till art. Louisd'or)	1160
Stadshuset i Louvain (till art. Louvain)	1168
Louvre (6 fig.)	1170—1174
Lovisa, vapen och situationsplan	1186—1187
Lubb	1202
Domkyrkan i Lucca (till art. Lucca)	1210
Lucia på Luciadagen	1216
Utsikt af Lucknow (till art. Lucknow)	1224
Ludi (4 fig.)	1230 o. 1231
Silfverdenar (till art. Ludvig IV)	1235
Mynt, slaget för Ludvig den tyske (till art. Ludvig den tyske)	1261
Luffasvamp (till art. Luffa)	1277
Luftballong (8 fig.)	1280, 1281, 1283—1288
Luftelektricitet (7 fig.)	1290—1292, 1294 o. 1295
Luftfiltrum (2 fig.)	1296 o. 1297
Luftkompressor (3 fig.)	1298—1300
Luftkrevad (2 fig.)	1301—1302
Kuvertet till det första i Sverige mottagna luftbrefvet (till art. Luftpost)	1304
Luftpump (8 fig.)	1304—1307
Luftsadel	1308
Luftstrupe (3 fig.)	1314
Lufttermometer	1318
Lufttorped	1319—1320
Schematisk skiss öfver varmluftsventilation med tillgodogörande af luftens naturliga stigkraft (till art. Luftväxling)	1324
Strandparti i Lugano (till art. Lugano)	1329
Tronande madonna (till art. Luini, B.)	1334
Luleå, vapen, situationsplan och 4 fig.	1342—1348
Storbacken vid Lule älfs mellersta lopp (till art. Lule älf)	1351—1352
Lunaria biennis (till art. Lunaria)	1360
Lund, vapen, situationsplan och 1 fig.	1361, 1363—1364 o. 1371
Samfärdsmedel (bärstol) i Lunda (till art. Lunda)	1377
Vägen och stranden, skulptur (till art. Lundberg, T.)	1382
Indisk danserska (lavering, till art. Lundgren, E.)	1401
Brunnssalongen i Lundsbrunn (till art. Lundsbrunn)	1410
Lunds domkyrka (3 fig.)	1417—1419
Universitetshuset i Lund (till art. Lunds universitet)	1428
Lunds universitets historiska museum (kyrkliga afdelningen)	1437
Lunga (7 fig.)	1440—1443
Lunnefågeln (till art. Lunnesläktet)	1464
Luossavaara	1467—1468
Lupinus mutabilis (2 fig.)	1468
Cylinderlupp (till art. Lupp)	1469
Lur (3 fig.)	1474
Luta (2 fig.)	1475
Faksimile af titelbladet till Luthers skrift "Von der freiheit eines christenmenschen" (till art. Luther)	1490

FÖRKORTNINGAR.

a.-b. = aktiebolag.
abl. = ablativ.
ack. = ackusativ.
adj. = adjektiv.
admin. = administrativt.
adv. = adverb.
afd. = afdelning(en).
afh. = afhandling.
alban. = albanesiskt.
amerik. = amerikanskt.
anat. = i anatomien.
ang. = angående.
angls. = angelsaxiskt.
anon. = anonym (-t, -a).
antropol. = i antropologien.
arab. = arabiskt.
aram. = arameiskt.
aritm. = i aritmetiken.
arkeol. = i arkeologien.
armen. = armeniskt.
art. = artikel.
artill. = i artilleriväsendet.
astrol. = i astrologien.
astron. = i astronomien.
atm. = atmosfär(er).
avest. = i avestiskan.

b. = boken.
bab. = babyloniskt.
baln. = i balneologien.
bankt. = bankterm.
bask. = baskiskt.
bd = band.
bearb. = bearbetad.
befästningsk. = i befästningskonsten.
bergsv. = i bergsväsendet.
bibliogr. = i bibliografien.
bildh. = i bildhuggarkonsten.
biljardt. = biljardterm.
biogr. = biografi.
biol. = i biologien.
bl. a. = bland annat.
bokh. = i bokhålleriet.
bokhand. = i bokhandeln.
boktr. = i boktryckarkonsten.
bot. = i botaniken.
br. = bredd.
bras. = brasilianskt.
brit. = brittiskt.
brukl. = brukligt.
byggnk. = i byggnadskonsten.

C. = Celsius.
cg. = centigram.
cirk. = cirkulär.
civilr. = i civilrätten.
cl. = centiliter.
cm. = centimeter.
ctr = centner.

d. = död; del.
da. = danskt.
dal. kmt = daler kopparmynt.
dal. smt = daler silfvermynt.
dansk. = i danskonsten.
dat. = dativ; daterad (-t, -e).
dep. och *depart.* = departement.
dermat. = i dermatologien.
dets. = detsamma.
dg. = decigram.
dim. = diminutiv.
dipl. = i diplomatien.
dl. = deciliter.
dlr = delar.
dm. = decimeter.
d. o. = detta ord.
doll. = dollar(s).
d:r = doktor.
dramat. = i dramatiken.
dt. = deciton.
d. v. s. = det vill säga.
d. y. = den yngre.
dyl. = dylik (-t, -a).
döv. = dåvarande.
d. ä. = den äldre; det är.
därst. = därstädes.

e. d. = eller dylikt.
eg. l. *egentl.* = egentligen.
eg. v. = egentlig vikt.
egypt. = egyptiskt; i egyptologien.
ekon. = i ekonomien.
e. Kr. = efter Kristus.
elektrot. = i elektrotekniken.
e. m. = eftermiddagen.
embryol. = i embryologien.
eng. = engelskt.
enl. = enligt.
e. o. = extra ordinarie.
estet. = i estetiken.
etc. = et cetera.
etnogr. = i etnografien.
etnol. = i etnologien.
europ. = europeiskt.
ev. = eventuellt.

f. = född.
farm. = i farmakologien.
f. d. = för detta.
fda. = forndanskt.
fem. = femininum.
ff. = och följande.
f. g. = första gången.
fi. = finskt.
fig. = figurligt; figur(en).
filos. = i filosofien, filosofie.
finansv. = i finansväsendet.
fisk. = fiskeriterm.
f. Kr. = före Kristus.
fla. = flamskt.
f. m. = förmiddagen.
f. n. = för närvarande.
fnegypt. = fornegyptiskt.
fnfr. = fornfranskt.
fnhty. = fornhögtyskt.
fnisl. = fornisländskt.
fnit. = fornitalienskt.
fnlty. = fornlågtyskt.
fno. = fornnorskt.
fnod. = fornnordiskt.
fnpers. = fornpersiskt.
fnslav. = fornslaviskt.
folkl. = folkloristiskt.
folkr. = i folkrätten.
fonet. = i fonetiken.
fornk. = i fornkunskapen.
fortif. = i fortifikationsväsendet.
fot. = fotografiskt.
fr. = franskt.
frcs = francs.
fr. Gr. = från Greenwich.
fr. h. = från höger.
frih. = friherre.
fris. = frisiskt.
fr. o. m. = från och med.
fr. v. = från vänster.
fsv. = fornsvenskt.
fullb. = fullbordad (-t, -e).
fyrverk. = i fyrverkeriet.
fys. = i fysiken.
fysiol. = i fysiologien.
fängv. = i fångvårdsväsendet.
fäktk. = i fäktkonsten.
fär. = färöiska.
f. ö. = för öfrigt.
följ. = följande.
föreg. = föregående.
förf. = författad.
förk. = förkortad.
förordn. = förordning.
förv. = i förvaltningen.

gael. = gaeliskt.
gen., *genit.* = genitiv.
geogr. = i geografien.
geol. = i geologien.

geom. = i geometrien.
ggr = gånger.
g. m. = gift med.
gr. = gram.
gramm. = i grammatiken.
grefsk. = grefskap.
grek. = grekiskt.
grek. hjältes. = i grekiska hjältesagan.
grufv. = i grufväsendet.
g. st. = gamla stilen.
G. T. = Gamla Testamentet.
guv. och *guvern.* = guvernement.
gymn. = i gymnastiken.

h. = hälften; häfte.
hand. = handelsterm.
handtv. = handtverksterm.
har = hektar.
hebr. = hebreiskt.
hedersled. = hedersledamot.
her. = i heraldiken.
hftn = häften.
hg. = hektogram.
hist. = i historien.
histol. = i histologien.
hkr = hästkrafter.
hl. = hektoliter.
hlj. = hefnerljus.
h. o. h. = helt och hållet.
holl. = holländskt.
husdjurssk. = i husdjurskötseln.
hydrogr. = i hydrografien.
hyg. = i hygienen.

ibd., ibid. = ibidem (lat.), på samma ställe.
idrottst. = idrottsterm.
ind. = indiskt.
inv. = invånare.
ir. = iriskt.
irl. = irländskt.
i sht = i synnerhet.
isl. = isländskt.
i st. f. = i stället för.
it. = italienskt.

jaktv. = i jaktväsendet.
jap. = japanskt.
javan. = javanskt.
jfr = jämför.
jur. = i juridiken.
järnv. = i järnvägsväsendet.
järnvägstekn. = järnvägstekniskt.

k. = kunglig (-t, -a).
kam. = i kameralväsendet.
kand. = kandidat.
kap. = kapitel.
kartogr. = i kartografien.
kbcm. = kubikcentimeter.
kbdm. = kubikdecimeter.
kbm. = kubikmeter.
kbmm. = kubikmillimeter.
k. br. = kungligt bref.
kelt. = keltiskt.
kem. = i kemien.
keram. = i keramiken.
k. förkl. = kunglig förklaring.
kg. = kilogram.
kin. = kinesiskt.
kir. = i kirurgien.
kirg. = kirgisiskt.
kl. = klass.
km. = kilometer.
kmt = kopparmynt.
K. M:t = Kunglig Majestät.
knr = kannor.
kokk. = i kokkonsten.
komp. = kompani; komparativ; komponerad.
konsth. = i konsthistorien.
konstind. = i konstindustrien.
konstt. = konstterm.
korresp. = korresponderande.
kp. = kokpunkt.
kr. = kronor.
k. regl. = kungl. reglemente.
krigsv. = i krigsväsendet.
krist. = i kristallografien.
kroat. = kroatiskt.
kronol. = kronologiskt.
kung. = kungörelse.
kungl. = kunglig (-t, -a).
kvcm. = kvadratcentimeter.
kvdm. = kvadratdecimeter.
kvkm. = kvadratkilometer.
kvm. = kvadratmeter.
kvmm. = kvadratmillimeter.
kymr. = kymriskt.
kyrkohist. = i kyrkohistorien.

l. = eller; liter.
L℔ = lispund.
landtbr. = i landtbruket.
landtm. = i landtmäteriet.
lapp. = lapskt.
lat. = latinskt.
led. = ledamot.
lgd = längd; longitud.
lett. = lettiskt.
lit. = litauiskt.
litt. = litteratur.
liturg. = i liturgien.
log. = i logiken.
lty. = lågtyskt.

m. = meter.
malaj. = malajiskt.
m. a. o. = med andra ord.
mask. = maskulinum.
maskinb. = i maskinbyggnadskonsten.
maskint. = i maskintekniken.
mat. = i matematiken.
med. = i medicinen; medicine.
medl. = medlem.
mejerisk. = i mejeriskötseln.
mek. = i mekaniken.
metall. = i metallurgien.
meteor. = i meteorologien.
metr. = i metriken.
mexik. = mexikanskt.
m. fl. = med flera.
mg. = milligram.
mht., mhty. = medelhögtyskt.
milit. = militärt; i militärväsendet.
mill. = million(er).
miner. = i mineralogien.
mk = mark.
mkg. = meterkilogram.
mlat. = medeltidslatinskt.
mlt., mlty. = medellågtyskt.
mm. = millimeter.
m. m. d. = med mera dylikt.
mongol. = mongoliskt.
mrs. = mistress.
M:t = Mount (eng.), berg.
mtl = mantal.
mus. = i musiken.
myntv. = i myntväsendet.
myt. = i mytologien.
målark. = i målarkonsten.

n. = norr, nordlig.
nationalek. = i nationalekonomien
nat. storl. = naturlig storlek.
neutr. = neutrum.
N. F. = Nordisk Familjebok.
n. h. o. v. = namn, heder och värdighet.
nlat. = nylatinskt.
no. = norskt.
nom. = nominativ.
nord. = nordiskt.
n:r = nummer.
n. st. = nya stilen.
nsv. = nysvenskt.
N. T. = Nya Testamentet.
num. = i numismatiken.
nuv. = nuvarande.
nyhty. = nyhögtyskt.

o. = och.
o. a. = och andra.
o. a. s. = och andra ställen.
obstetr. = i obstetriken.
o. d. = och dylikt.
o. f. = och följande.
off. = officiellt.
oftalm. = i oftalmologien.
omarb., omarbet. = omarbeta (-t, -e).
omkr. = omkring.
ord. = ordinarie.
ordf. = ordförande.
ordn. = ordning.
ornament. = i ornamentiken.
o. s. v. = och så vidare.

paleobot. = i paleobotaniken.
paleont. = i paleontologien.
patol. = i patologien.
pd st. = pund sterling.
pedag. = i pedagogiken.
pers. = persiskt; personer.
petr., petrogr. = i petrografien
pl., plur. = pluralis; *pl.* äfven = plansch.
po. = polskt.

polit. = i politiken.
port. = portugisiskt.
postv. = i postväsendet.
prep. = preposition.
preuss. = preussiskt.
proc. = procent.
prof. = professor.
prov. = provins.
provens. = provensalskt.
psyk. = i psykologien.
psykiatr. = i psykiatrien.

rdr = riksdaler; *rdr b:ko* = riksdaler banko; *rdr rgs* = riksdaler riksgälds; *rdr sp.* = riksdaler specie.
reg.-omr. = regeringsområde.
reg:te = regemente.
reg.-ton = register-ton.
relig. = i religionen.
resol. = resolution.
resp. = respektive.
ret. = i retoriken.
R. F. = regeringsformen.
ridk. = i ridkonsten.
R. O. = riksdagsordningen.
rom. = romerskt.
rst. = runstycke(n).
rum. = rumänskt.
ry. = ryskt.
rätorom. = rätoromanskt.
rättshist. = i rättshistorien.
rör. = rörande.

s. = söder, sydlig.
s. a. = sine anno (lat.), utan årtal.
sag. = i sagor.
sagohist. = i sagohistorien.
sanskr. = i sanskrit.
schackt. = schackterm.
s. d. = samma dag.
Sept. = Septuaginta.
serb. = serbiskt.
sing. = singularis.
sistn. = sistnämnda.
sjöförs. = i sjöförsäkringen.
sjör. = i sjörätten.
sjöv. = i sjöväsendet.
sk. = skilling.
skₖ = skeppund.
s. k. = så kallad.
skjutk. = i skjutkonsten.
skogsh. = i skogshushållningen.
skogsv. = i skogsväsendet.
skolv. = i skolväsendet.
skpsb. = i skeppsbyggeriet.
skr. = skrifter.
slav. = slaviskt.
s. m. = samma månad.
smt = silfvermynt.
s:n = socken.
S. O. = successionsordningen.
sp. = spanskt; spalt.
spd. = speciedaler.
spelt. = spelterm.
spirit. = i spiritismen.
sportt. = sportterm.
sportv. = i sportväsendet.
språkv. = i språkvetenskapen.
sp. v. = specifik vikt.
s. str. = sensu stricto (lat.), i egentlig bemärkelse.
st. = ställen; stycken; stiftad (-e, -t).
statist. = i statistiken.
statsr. = i statsrätten.
stds = standards.
straffr. = i straffrätten.
subst. = substantiv.
superl. = superlativ.
suppl. = supplement.
sv. = svenskt.
syr. = syriskt.
s. å. = samma år.

tandläk. = i tandläkarkonsten.
tekn. = tekniskt.
telegr. = i telegrafien.
teol. = i teologien; teologie.
teos. = i teosofien.
t. ex. = till exempel.
text. = i textilindustrien.
T. F. = tryckfrihetsförordningen.
t. f. = tillförordnad.
t:g = tingslag.
t. h. = till höger.
thr = thaler.
tills. = tillsammans.
tjech. = tjechiskt.
tld = tunnland.
tnr = tunnor.
t. o. m. = till och med.
toxik. = i toxikologien.
tr. = tryckt.
trol. = troligen.
trädg. = i trädgårdskonsten.
träv. = i trävaruindustrien.
turk. = turkiskt.
t. v. = till vänster.
ty. = tyskt.

u. h. = under hafsytan.
ung. = ungerskt; ungefär.
univ. = universitet; universal.
uppf. = uppförd.
uppl. = upplaga(n), upplagor.
upps. = uppsats.
urmak. o. *urmakark.* = i urmakarkonsten.
urspr. = ursprungligen.
utg. = utgifven (-et, -na).

v. = väster, västlig; vers.
vanl. = vanligen.
var. = varietet(en).
v. e. = värmeenhet.
vend. = vendiskt.
veter. = i veterinärväsendet.
vol. = volym.
väg- o. vattenb. = i väg- och vattenbyggnadskonsten.
växtfys. = i växtfysiologien.
växtpat. = i växtpatologien.

zool. = i zoologien.

ångm. = i ångmaskinsläran.
årg. = årgång, årgångar.
årh. = århundrade.

ö. = öster, östlig.
öfv. = öfversatt, öfversättning.
ö. h. = öfver hafsytan.
> = öfvergår till.
< = kommer ifrån.

RÄTTELSER:

Bd	I	sp.								
»	»	»	3	rad	25	nedifrån	*står*	*A2*	*bör vara*	*A—*
»	»	»	1283	»	17	uppifrån	»	el-Maqqâri	»	el-Maqqari
»	II	»	863	»	8	nedifrån	»	*cambia*	»	*cambio*
»	III	»	1454	»	30	uppifrån	»	*værker*	»	*skrifter*
»	VI	»	164	»	26	nedifrån	»	50	»	130
»	VII	»	87	»	23	»	»	7	»	8
»	»	»	»	»	22—21	»	»	1760—66, som förvaras i Uppsala univ.-bibl., *bör vara* 1760—66 och 1792—1807, som förvaras i Kungl. biblioteket,
»	»	»	994	»	33—34	uppifrån	»	latinskt-etiopiskt	*bör vara*	etiopiskt-latinskt
»	X		630	»	27	nedifrån	»	litofon	»	litopon
»	»		679	»	31	uppifrån	»	Hochschilds	»	Hochschild
»	XI	»	65	»	22	»	»	**Hasselrör**	»	**Hasslerör**
»	»	»	572	»	25	nedifrån	»	1904	»	1906
»	XII	»	212	»	2	»	»	1682	»	1689
»	»		257	»	33	uppifrån	»	Harja	»	Härja
»	»		965	»	6	»	»	1503	»	1609
»	»	»	1227	»	34	»	»	Lucca	»	Lucea
»	XIII	»	202	»	18	nedifrån	»	chåve'lja-	»	chåvelja'-
»	XV	»	219	under	fig. 6		»	slätlavett	»	släplavett
»	»		304	rad	17—16	nedifrån	*orden*	1668 och *utgå*		
»	»	»	787	»	27	»	*står*	1834	»	1836
»	»	»	947	»	11	uppifrån	*ordet*	en *utgår*		
»	»	»	1260	»	9	»	*står*	*im*		*in der*
»	»	»	1338	»	23	nedifrån	»	1660		1560
»	XVI	»	22	»	12	»	»	værker	»	skrifter
»	»	»	106	»	18	uppifrån	»	lā'ʃmən	»	lēi'ʃmən
»	»		131	»	17	nedifrån	»	junivə'siti	»	joniva'siti
»	»	»	218	under	fig. 3 (rad 3)		»	flera	»	fyra
»	»	»	245	rad	7	nedifrån	»	geoteknikens	»	geotektonikens
»	»	»	375	»	9—8	»	»	de gamla Cidromanserna "Los Cantares de Myo Cid" *bör vara* "El poema del Cid"		
»	»		575	»	33—35	uppifrån	*orden*	(Se.... aktiebolag.) *utgå*		
»	»	»	603	»	31	nedifrån	*ordet*	i *utgår*		
»	»	»	817	»	27—28	uppifrån	*orden*	Till...., och *utgå*		
»	»	»	845	»	8	»	*står*	485,9	*bör vara*	489,5
»	»	»	980	»	6	nedifrån	»	f. Kr.	»	e. Kr.
»		»	987	»	4	»		kami mru	»	kami, mru
»		»	1017	»	4	uppifrån	»	Trick	»	Trick
»	»	»	1083	»	5	»	*cfr*	1844,	*tillägges*	d. 1911,
»	»	»	1276	»	35	»	»	(Baden),	»	d. 1911,
»	»	»	1356	»	33	»	*står*	1911	*bör vara*	1910

NORDISK FAMILJEBOK

KONVERSATIONSLEXIKON

OCH

REALENCYKLOPEDI

Lee [lī']. 1. Flod i irländska grefsk. Cork, kommer från den lilla sjön Gouganebarra och faller nedanför Cork ut i Corks hamn. 70 km. lång. — 2. Stad i nordamerikanska staten Massachusetts, vid Housatonic. 3,972 inv. (1905). Tillverkning af metalltråd och papper; ett pappersbruk där var troligen det, som i Amerika först (1867) tillverkade papper af trämassa. J. F. N.

Lee [lī'], Nathaniel, engelsk dramatiker, f. omkr. 1653, d. 1692 efter flera längre anfall af vansinne, biträdde Dryden med författande af några dramer och skref själf 11 tragedier (utg. i 2 bd 1692), bland hvilka de bästa äro *The rival queens, or Alexander the great* (1677) och *Theodosius* (1680). L. sökte återupplifva Shaksperes och Marlows anda i dramat. Hans egna stycken förete en mängd febervildt lidelsefulla utbrott, men äfven ställen af poetisk känsla.

Lee [lī], en i Nord-Amerikas förenta staters historia ryktbar släkt, härstammande från Richard L., som var medlem af Privy council under Karl I, tidigt under dennes regering emigrerade från England till Virginia och såväl efter Karl I:s död (1649) som senare efter Cromwells död (1658) i förbindelse med guvernör Berkeley proklamerade Karl II som suverän i Virginia. Hans sonson Thomas L., d. 1750, var medlem af guvernörens råd i Virginia och själf vid sitt frånfälle af regeringen designerad till guvernör.

1. Richard Henry L., statsman, son till ofvannämnde Thomas L., f. 20 jan. 1732 i Stratford, Virginia, d. 19 juni 1794 på sitt gods Chantilly i Virginia, återvände 1752 till Virginia efter att i England ha erhållit en omsorgsfull uppfostran, blef 1757 vald till medlem af Virginias representantförsamling (*house of burgesses*) och gjorde sig där bemärkt bl. a. genom ett förslag om förbud mot införsel af slafvar samt genom liflig opposition mot engelska parlamentets anspråk på beskattningsrätt öfver kolonierna. Han var en af de förste, som framkastade tanken på s. k. korrespondenskommittéer (1768) för enhetligt uppträdande af alla de nordamerikanska kolonierna, och 1773 blef han medlem af den då inrättade korrespondenskommittén i Virginia. L. blef 1774 en af Virginias delegerade vid den "kontinentala kongressen" i Philadelphia, verkade flitigt i dess många utskott och författade två af dess märkligaste aktstycken, adressen till Brittiska Amerikas befolkning (1774) och adressen till Storbritanniens folk (1775). I ett vältaligt anförande väckte han å Virginias vägnar, 7 juni 1776, det berömda förslaget till kongressresolution, "att dessa förenade kolonier äro och böra vara fria och oberoende stater, fritagna från all underdånighet under brittiska kronan, och att all politisk förbindelse mellan dem och staten Storbritannien är och bör vara alldeles upplöst", ett förslag, som direkt ledde till oafhängighetsförklaringen af 4 juli s. å. L. verkade 1780—84 i Virginias folkrepresentation, var 1784—86 president i kontinentala kongressen, motarbetade Philadelphiakonventets förslag till förbundsförfattning, hvars federalistiska bestämmelser han fruktade skola leda till despotisk centralisation, men valdes efter den nya författningens antagande 1789 till senator för Virginia, därvid besegrande Madison. I senaten genomdref han till skydd för de särskilda staternas självstyrelse det 10:e amendemanget till unionsförfattningen (som åt staterna förbehåller de rättigheter författningen ej förvägrat dem eller delegerat till Förenta staterna). Trots sin motvilja mot federalismen blef L. dock en varm anhängare af Washingtons förvaltning och särskildt af hans utrikespolitik; han drog sig 1792 tillbaka till privatlifvet. — Sonsonen Richard Henry L., författare, f. 1794, d. 1865, utgaf "Memoir of the life of R. H. L. and his correspondence" (2 bd, 1825); hans *Letters* utgåfvos 1910 af J. C. Ballard.

2. William L., den föregåendes broder, diplomat, f. 1739, d. 1795, var en tid köpman i London, utsågs 1777 till amerikansk handelsagent i Nantes och diplomatiskt ombud vid hofven i Wien och Berlin, men vann ej erkännande vid dessa. Han vistades

sedan i Frankrike och uppgjorde 1778 i Aachen med en holländsk köpman de Neufville ett utkast till nederländsk-amerikanskt handelsfördrag. En kopia däraf, 1780 påträffad hos Henry Laurens (se d. o.), gaf engelska regeringen förevändning till dess krigsförklaring mot Holland s. å. L. återvände hem 1784. Hans *Letters* ha utgifvits af W. C. Ford (1891).

3. Arthur L., de föregåendes yngste broder, diplomat, f. 20 dec. 1740, d. 12 dec. 1792, idkade medicinska studier i Edinburgh, var därefter en tid läkare i Williamsburg i Virginia, återvände till England 1766 för juridiska studier och var 1770—76 advokat i London, där han stod i liflig förbindelse med Wilkes, Burke och andra oppositionspolitiker samt i anonyma broschyrer förfäktade koloniernas sak. Han blef 1775 hemlig politisk agent åt kongressens utrikesutskott, begaf sig våren 1776 till Paris och inledde där förhandlingar med utrikesministern Vergennes. I okt. s. å. utsågs L. jämte Franklin och S. Deane till underhandlare med Frankrike om vänskaps- och handelstraktat och undertecknade en sådan i febr. 1778. Han sökte äfven, utan framgång, inleda förhandlingar i Madrid och Berlin, men återkallades, bl. a. till följd af misshällighet med Franklin, 1779 och var 1782—85 delegerad för Virginia vid kontinentala kongressen samt 1784—89 medlem af dess finansförvaltning (*board of treasury*). Jfr en släktapologetisk biografi öfver L. af R. H. Lee (2 bd, 1829) och C. H. Lee, ”A vindication of Arthur L.” (1894).

4. Henry L., de föregåendes kusins son, krigare, f. 29 jan. 1756, d. 25 mars 1818, utmärkte sig under oafhängighetskriget som öfverdådigt tapper och synnerligen skicklig kavalleriledare med smeknamnet ”Light Horse Harry”, blef 1780 öfverstelöjtnant och inlade stora förtjänster om fälttåget i Nord- och Syd-Carolina 1781, särskildt under slaget vid Eutaw springs. 1786—88 var han delegerad vid kontinentala kongressen, verkade 1788 för unionsförfattningens antagande i Virginias författningskonvent, var 1792—95 guvernör i Virginia och 1799—1801 en af dess representanter i kongressen. I ett minnestal öfver Washington 1799 uttalade L. om denne det ryktbara omdömet ”den förste i krig, den förste i fred och den förste i sina landsmäns hjärtan”. Han utgaf 1812 de värdefulla krigshistoriska memoarerna *Memoirs of the war in the southern department of the United States* (3:e uppl., med biografi öfver L. af R. E. Lee, 1869).

5. Robert Edward L., den föregåendes son, högste befälhafvare öfver de konfedererade staternas stridskrafter under inbördeskriget 1861—65, f. 19 jan. 1807 i Stratford, Virginia, d. 12 okt. 1870 i Lexington, Virginia, inträdde 1829 som officer i ingenjörkåren, utmärkte sig som dennas befälhafvare under kriget med Mexico (1845—48), särskildt vid eröfringen af Vera Cruz, och belönades därför med öfverstes grad. Han var 1852—55 föreståndare för militärakademien i Westpoint och anförde 1859 de trupper, som sändes mot fanatikern George Brown (se d. o.) vid dennes angrepp på Harper's Ferry. Vid inbördeskrigets utbrott erbjöds honom befälet öfver nordstaternas arméer, men han ansåg plikten bjuda, att han ej öfvergaf sin stat, Virginia, hvarför han vid underrättelsen om dess utträde ur Unionen tog afsked ur unionsarmén (april 1861). L. blef i maj s. å. befälhafvare öfver Virginias trupper och utnämndes af Jefferson Davis till general samt erhöll våren 1862 högsta befälet öfver de konfedererades samtliga stridskrafter. Om L:s verksamhet på denna oerhördt svåra post se närmare Nordamerikanska inbördeskriget. Hans första stora framgång var försvaret af sydstatshufvudstaden Richmond mot Mc Clellan under ”sjudagars-slaget” i juni 1862. Sedan planerade han den stora diversionen norrut, som gaf Richmond lättnad från nya anfall och ledde till flera segrar öfver nordstatsgeneralen Pope (bl. a. vid Bull Run, 29 aug.) och en invasion i Maryland, hvilken dock måste upphöra efter det oafgjorda slaget vid Antietam (sept.). Ett nytt nordstatsanfall, af Burnside, mot Richmond tillbakaslog L. vid Fredericksburg (13 dec.), och under 1863 års fälttåg gjorde han efter segern öfver Hooker vid Chancellorsville (2—3 maj) en ny invasion i Maryland och Pennsylvania, hejdad genom det förlustrika slaget vid Gettysburg (3 juli) mot general Meade, hvilket nödgade L. att skyndsamt retirera till Virginia. Där gjorde han hela året 1864 tappert motstånd mot de i antal öfverlägsna nordstatsarméer, som under Grant framryckte mot Richmond, hvilken stad L. af politiska skäl tvangs att hålla längt efter det att hans fältherreblick sagt honom, att en reträtt söderut vore från militär synpunkt nödvändig. Till sist tvangs han 2 apr. 1865 att utrymma Richmond och sökte sedan med spillrorna af sin här förena sig med den söderifrån af Sherman tillbakaträngde general Johnston, men han upphanns af Grant och nödgades af brist på lifsmedel och ammunition att kapitulera vid Appomattox (9 april). L. hade under kriget gett glänsande prof på det ”offensiva försvarets” möjligheter i strid mot en öfverlägsen fiende, men man har mot hans i öfrigt så beundransvärda krigföring anmärkt, att han gaf sina underbefälhafvare väl stor handlingsfrihet och själf ej alltid nog energiskt fullföljde vunna framgångar. Efter krigets slut blef L. i aug. 1865 president för militärskolan Washington college i Lexington (nu ”Washington and Lee university”), där han verkade till sin död. Plikttrohet och redbarhet voro de mest utmärkande dragen i den store fältherrens personliga skaplynne. Han utgaf 1869 (med biografi) en ny uppl. af sin faders krigshistoriska memoarer (se L. 4). Statyer öfver L. äro resta i Richmond och New Orleans. — Jfr biografier öfver L. af J. E. Cooke (1871), E. A. Pollard (s. å.), A. L. Long (1886), Fitzhugh Lee (1894), H. A. White (1897), W. P. Trent (1899), R. A. Brock (1904) och G. M. Adam (1905) samt R. E. Lee, ”Recollections of letters of general R. E. L.” (1904).

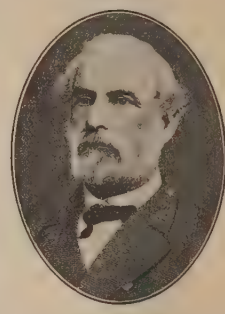

6. Fitzhugh L., den föregåendes brorson, militär och politiker, f. 19 nov. 1835 i Clermont, Virginia, d. 28 april 1905 i Washington, blef 1856 kavalleriofficer, deltog på sydstaternas sida i inbördeskriget och avancerade 1862 till brigadgeneral

och 1863 till generalmajor i de konfedererades armé. Särskildt utmärkte han sig i slaget vid Winchester (19 sept. 1864), och han var de konfedererades befälhafvare i den sista striden under inbördeskriget, vid Farmville 9 april 1865. Efter krigets slut egnade sig L. åt jordbruk i Virginia och var 1886—90 denna stats guvernör. Han blef 1896 Förenta staternas generalkonsul i Habana och var med diplomatiskt ombud där till spansk-amerikanska krigets utbrott 1898. L. blef då generalmajor och chef för 7:e armékåren, men kom ej att deltaga i krigsoperationerna på Cuba. Han var 1899 amerikansk militärguvernör öfver Habana och Pinar del Rio och tog 1901 afsked ur aktiv militärtjänst. L. skref en biografi öfver farbrodern Robert E. Lee (1894) och *Cuba's struggles against Spain* (1899). 1—6. V. S—g.

Lee [lī′], Charles, engelsk-amerikansk militär, f. 1731 i Cheshire i England, d. 1782 i Philadelphia, kom 1754 som löjtnant öfver till Nord-Amerika och deltog bl. a. i Braddocks expedition mot Fort Duquesne s. å. och Amhersts tåg mot Montreal 1760. Hemkommen blef han 1761 major, men lyckades sedermera ej vinna önskad befordran och uppträdde därför allt hätskare mot regeringen. L. var 1762—63 i portugisisk tjänst, blef 1764 generalmajor i polska armén och deltog 1769 i polackernas krig mot Turkiet. I nov. 1773 kom han till New York, lyckades där vinna kolonisternas förtroende och blef 1775 generalmajor i deras armé. Där intrigerade han ifrigt mot Washington, som han tyckes ha velat undantränga från högsta befälet. När han 1776 råkat i engelsk fångenskap, inlät han sig i förrädiska stämplingar och underställde bl. a. bröderna Howe en plan till anfall mot Chesapeakelinjen. (Detta förräderi upptäcktes först 1857 vid forskningar i deras papper och har skildrats af G. H. Moore, ”Treason of Charles L.”, 1860.) 1778 utväxlades L., iakttog under striderna vid Monmouth en mycket misstänkt hållning och förklarades s. å. af en krigsrätt skyldig till insubordination m. m. Han suspenderades på ett år och afskedades kort därpå, efter ett vanvördigt bref till kongressen, samt drog sig då tillbaka till sitt gods i Shenandoahdalen. — L. har utan skäl utpekats som författare till ”Junius-brefven” (se d. o.); faktiskt var han i Polen, då några af dessa bref, som förutsatte författarens vistelse i London, utgåfvos. V. S—g.

Lee [lī′], Ann, stiftarinna af sekten shakers (se d. o.).

Lee [lī′], Sophia (f. 1750, d. 1824) och hennes syster Harriet (f. 1756, d. 1851), engelska författarinnor, voro döttrar till en skådespelare vid Covent-garden-teatern och förestodo länge en flickskola i Bath. De skrefvo dels hvar för sig åtskilliga romaner och dramer, dels i samarbete *Canterbury tales* (5 bd, 1797—1805; nyaste uppl. 1857), noveller, som ännu läsas mycket, i synnerhet i Amerika. På en af dessa berättelser, *Kruitzner, or the german's tale*, byggde Byron sitt sorgespel ”Werner”. Sophia L:s roman *The recess* (1784) är kanske hennes förnämsta arbete. Bland Harriet L:s arbeten må nämnas äfven romanen *The errors of innocence* (5 bd, 1786).

Lee [lī′], Samuel, engelsk orientalist, f. 1783 i Longnor af fattiga föräldrar, d. 1852, var timmerarbetare, då mecenater beredde honom tillfälle att studera, vardt 1819 professor i arabiska i Oxford och 1833 i hebreiska i Cambridge. Arbeten: *Grammar of the hebrew language* (2:a uppl. 1831), *Hebrew, chaldaic and english lexicon* (1840) samt syriska, malajiska, persiska och hindustanska bibelupplagor m. m. H. A.*

Lee [lī′], sir Sidney, engelsk skriftställare, f. 5 dec. 1859 i London, graduerades 1882, vardt 1883 medarbetare i, 1890 medutgifvare och 1891 ensam redaktör af ”Dictionary of biography”, där han skrifvit mer än 800 artiklar. L:s *Life of William Shakespeare* (1898; 6:e uppl. 1908) följdes af *Life of queen Victoria* (1902; 2:a uppl. 1904), *Great englishmen of the sixteenth century* (1904; 3:e uppl. 1910), *Shakespeare and the modern stage* (1906) och *The french renaissance in England* (1910) samt åtskilliga upplagor af Shaksperes verk, såväl enstaka som samlade, m. fl. utgifningsarbeten. L., som erhållit hedersdoktorat i Manchester, Glasgow och Oxford, är ordf. i föreningen för Shakspereminnenas i Stratford skydd och sekreterare i Royal literary fund. L. erhöll 1911 knightvärdighet.

Leech [lī′tʃ], John, engelsk tecknare, f. 1817 i London, d. 1864, var allt från början af 1840-talet skämttidningen ”Punchs” — och hela Englands — mest populära illustratör. Han utförde vid pass 3,000 bilder för tidningen och hade dessutom tid att illustrera ett 50-tal böcker. Hans hufvudområden voro dels politiken — Napoleon III var ofta föremål för hans satir, som gärna gick ut öfver fransmännen — dels det dagliga lifvet i London. Han satiriserade olika arter af snobberi, modegalenskap, sport m. m., hans teckningar af brådmogna barn blefvo särskildt berömda. Det rent konstnärliga i hans teckningar går ej upp mot deras berättande innehåll, men i fråga om humoristisk blick för samtidens engelska typer står L. utan all fråga värdigt vid sin vän Thackerays sida. Jfr J. Brown, ”John Leech and other papers” (1882) och W. P. Frith, ”John Leech, his life and work” (2 dlr, 1891). G—g N.

Leech lake [lī′tʃ lēk], insjö i Minnesota (se d. o.).

Leeds [lī′dš], stad och (sedan 1888) grefskap (*county borough*) i West Riding af engelska grefsk. York, ligger på ömse sidor om Aire (en biflod till Ouse) i en vacker, bördig trakt vid nordöstra ändan af ett stort kol- och industridistrikt samt står genom L.—Liverpoolkanalen och flera järnvägari förbindelse med de förnämsta platser i Storbritannien. Grefskapets areal är 87,4 kvkm. och folkmängden beräknades 1909 till 484,012 pers. (vid census 1901: 428,968 pers.). 1775 hade staden endast 17,100 och på 1600-talet, ehuru redan då hufvudorten för den engelska ylleindustrien, 7,000 inv. Den gamla delen af staden är trång, mörk och oregelbundet byggd, den nyare däremot försedd med vackra öppna platser och byggnader samt stora parker, men i allmänhet

ej vacker. Öfver Aire går den breda hufvudgatan, Briggate, med lika liflig samfärdsel som någon gata i London. Bland märkligare byggnader och inrättningar må nämnas stadshuset, en praktbyggnad i grekisk stil (fullb. 1858), börs och spannmålsbörs, stort sjukhus, två stora klädeshallar, ett par hundra kyrkor och kapell, bl. a. en katolsk katedral (staden är sedan 1878 säte för en katolsk biskop), flera teatrar, statyer af Wellington, Rob. Peel, drottning Viktoria och prins Albert. Anstalter för undervisning och bildning äro universitetet, som, under namn af Yorkshire college inrättadt 1874, 1887 blef filial till Victoria university i Manchester, men 1904 ombildades till självständigt universitet (med 4 fakulteter), stor teknisk skola (Mechanics' institute), stor kvinnlig bildningsanstalt, offentligt bibliotek (omkr. 280,000 bd), museum (med naturhistoriska, etnografiska och arkeologiska samlingar samt bibliotek), tillhörigt the Philosophical and literary society, museum för skön konst samt ett katolskt och ett metodistiskt teologiskt seminarium. Trots all konkurrens har L. bibehållit sin gamla rang som hufvudort för den engelska klädesfabrikationen och klädeshandeln (som sägas ha tagit sin början på 1300-talet). I det distrikt, hvars centrum L. är, tillverkas mer kläde än i något annat fabriksdistrikt i Europa, och handeln därmed drifves öfver hela jorden. Fabrikationen bedrifves i ett stort antal kringliggande samhällen, och produkten endast får sin fulländning i L. och försäljes därifrån, i motsats mot hvad förhållandet är i Gloucestershire, där varan göres fullt färdig i hvarje fabrik. Emedan ylleindustrien är underkastad färre växlingar än bomullsindustrien, råder i L:s distrikt öfver hufvud större välmåga bland arbetsklassen än i andra fabriksdistrikt. Af andra industrigrenar, som i större skala bedrifvas i L., må nämnas tillverkning af konstsilke, färdigsydda kläder och skodon samt af ångmaskiner, lokomobiler, automobiler, elektriska och landtbruksmaskiner, verktyg, spik m. m. Dess lädermarknad är den största i England, men sulläder tillverkas ej i L. Förr var L. ock berömdt för sin tillverkning af lergods; vid slutet af 1800-talet sjönk densamma, men har i nyare tid åter uppblomstrat. — L. fanns redan på Vilhelm Erövrarens tid. Karl I gaf det stadsprivilegier (1626), och 1893 fick det rang af ”city”. — Leeds—Liverpoolkanalen, en af de mest storartade i England, byggd 1770—1816, börjar vid Mersey nära Liverpool och går i en stor båge med många krökningar till L. vid Aire och förenar således Irländska sjön med Nordsjön. Den än 204 km. lång, 12,8 m. bred och 1,5 m. djup. Vid Foulbridge ligger dess högsta punkt, en 1,600 m. lång tunnel, 126 m. öfver hafvet. (J. F. N.)

Leeds [li′dš], engelsk hertigtitel inom släkten Osborne (se d. o.).

Leeds—Liverpoolkanalen [li′dš-li′vəpol-]. Se Leeds.

Leegaard [lēgår]. 1. Christopher Blom L., norsk neurolog och psykiater, f. 24 juli 1851 i Skien, med. kandidat 1876, med. doktor på afh. *Studier i hjernens almindelige pathologi* (1884), anställdes 1885 som läkare i elektroterapi vid rikshospitalet, där han stod i spetsen för afdelningen för nervsjukdomar. Öfver dessa höll han de följande åren kliniska föreläsningar samt blef 1893 docent, 1895 t. f. professor i sitt ämne och 1896 ord. professor i medicin vid Kristiania universitet med föreläsningsskyldighet i läran om nervsjukdomar. I flera läroböcker och många afhandlingar, bl. a. i ”Norsk magasin for lægevidenskab”, ”Nordisk med. archiv” och ”Deutsches archiv für klinische medizin”, har han behandlat ämnen på inre medicinens och nervsjukdomarnas område. Internationell berömmelse har han vunnit i synnerhet genom sina arbeten om poliomyelitens natur och orsaker, särskildt i *Beretning om en epidemi af poliomyelitis anterior acuta i Bratsberg amt aar 1899* (1901), och efter vidsträcktare undersökningar närmare utvecklade i det stora verket *Kliniske og epidemiologiske undersögelser over den akute poliomyelit i Norge med særlig hensyn till dens forekomst i 1905* (i ”Christiania videnskabsselskabs” skrifter, 1909). L. har här visat, att sjukdomen är af infektiös natur, hvilket föranledt norska medicinalstyrelsen att påbjuda anordningar för att hindra dess spridning. Sedan 1900 är L. medl. af Den retsmedicinske kommission och sedan 1901 af Kontrolkommitteen for Gaustad sindssygeasyl vid Kristiania.

2. Michael Nicolai L., den föregåendes broder, ingenjör, politiker, f. 1 maj 1859 i Larvik, tog 1881 diplomexamen vid Dresdens polyteknikum, anställdes i norska statens väg- och vattenbyggnadskår och sedermera vid hamnväsendet, vid hvilket han sedan varit distriktsingenjör. Några år var han ordf. i den inflytelserika Polyteknisk forening, senare i Ingeniör- og arkitektforeningen i Kristiania samt har efter sin afgång från ordförandeskapet spelat en ledande roll inom Norges teknikerkretsar. L. är medlem af Normandsforbundets styrelse samt innehar flera andra representativa uppdrag och förtroendeposter. 1910 blef han ordf. i det högervänliga, men oafhängiga Christiania næringsparti. Sedan 1909 är L. stortingsrepresentant för Uranienborgs krets i Kristiania; han är ordf. i socialkommittén och deltager särskildt i behandlingen af sociala och ekonomiska frågor. 1 o. 2. K. V. H.

Leek [li′k], stad i engelska grefsk. Stafford, vid en bilinje till Trent—Merseykanalen. 15,484 inv. (1901). Latinskola, Nicholson institute med bibliotek, museum, konstskola och konstgalleri. Sidenindustri. (J. F. N.)

Leem [lem], Knud, norsk lappmissionär, topograf, lexikograf, f. 1697, d. 27 febr. 1774, blef student i Köpenhamn 1713, kallades 1725 på föranstaltande af ”lapparnas apostel” Th. von Westen som missionspräst för Porsangers och Laksefjords socknar i Finnmarken, blef 1728 präst i Alten (västra Finnmarken) och 1734 i Avaldsnes (Kristiansands stift) samt var sedan 1752 professor docens vid och föreståndare för det till utbildning af präster och lärare för lappbefolkningen i norra Norge s. å. inrättade Seminarium lapponicum Fridericianum i Trondhjem. Hans för studiet af lapparnas språk och etnografi vägbrytande skrifter äro *En lappisk grammatica* (1748), utarbetad på grundvalen af dialekten i Porsanger, *Beskrivelse over Finnmarkens lapper* (1767) och *Lexicon lapponicum* (I, 1768; II, efter L:s manuskript utarbetad af norske prästen G. Sandberg, 1781). K. V. H.

Leemans [lēm-], Conrad, holländsk arkeolog och egyptolog, f. 1809 i Zalt-Bommel, Gelderland, d. 1893 i Leiden. Sedan han ordnat den utmärkta egyptiska samlingen i fornsaksmuseet (Rijks-mu-

seum van oudheden) i Leiden, blef han dess föreståndare 1839, och den utvecklades kraftigt under hans utmärkta ledning. 1859 fick han uppdraget att organisera de rika etnografiska samlingarna i denna stad. Han utgaf 1835 Horapollons ”Hieroglyfica”; från fornsaksmuseet utgaf han en mängd utmärkta textpublikationer: *Description raisonnée des monuments égyptiens de Leide* (1840), *Egiptische monumenten van het museum van oudheden te Leyden* (af staten bekostadt praktverk, påbörjadt 1835; utgifningen pågår ännu), *Papyri græci musei Lugduni-Batavensis* (I, 1843, II, 1885), *Animadversiones ad inscriptiones græcas et latinas* (1842). L. beskref romerska fynd i Holland i *Romeinsche oudheden te Rossem* (1842) och *Romeinsche oudheden te Maastricht* (1843). Dessutom skildrade han i praktverket *Bórô-Boedoer op het eiland Java* (1873) den stora ruinen Borobudor. N. Sbg.

Leenberg [lēn-], Axel Daniel, skald, f. omkr. 1705, sannolikt i Vänersborg, d. 27 mars 1744 i Göteborg, blef på 1720-talet kanslist i Krigskollegiets krigsfiskalskontor samt befordrades till kammarskrifvare i artillerikontoret och, mot slutet af 1730-talet, till tygvaktare i Göteborg. Sin märklighet eger L. som en af den äldre frihetstidens mest formfulländade och intressanta diktare. Han utgaf ett slags operatext, *Drama* (1734), till hvilken Roman skref musik, och öfversatte ungefär samtidigt från engelskan oratoriet ”Esther” af Händel (”Oratorio”). Båda utmärka sig genom lättflytande diktion och en viss lyrisk mjukhet, egenskaper, som än mer pryda de stycken af honom, hvilka Sahlstedt infört i sin ”Samling af verser på svenska” (1751—53). I några af dessa samt en del andra, på spridda håll mest i otryckta samlingar förekommande verser och visor af L. spelar äfven en fri och oförarglig munterhet, som något påminner om Runius utan att vara härmad. Jämte Dalin var L. en bland de förnämste diktarna af patriotiska och politiska kväden. Han besjöng sålunda Malkolm Sinclairs och Ulrika Eleonoras död, freden med Ryssland, tronföljarens ankomst o. s. v., ofta i särskildt utgifna dikter. Af samtiden skattades han högt, hvilket ses af Sahlstedts och fru Nordenflychts loford. Den senare har träffande tecknat honom som den där af skaldegåfvan lånade ”prydnad, täckhet och behag, för att tolka sannings lag”, ty någon högre fantasi eller djupare känsla förråda hans skaldestycken icke. —rn. (E. Wrgl.)

Leer [lēr], kretsstad i preussiska reg.-området Aurich (Hannover), vid den äfven med större fartyg farbara Leda, som 2 km. nedanför mynnar ut i Ems. 12,347 inv. (1905). Gymnasium, realgymnasium och navigationsskola. Tillverkning af papper, maskiner, brännvin, tvål, tobaksvaror m. m. L. är dock företrädesvis handelsstad, den största inom Emsområdet. Hufvudsakligen exporteras landtmannaprodukter från det bördiga Ostfriesland. L. är sannolikt den äldsta orten i provinsen. Det blef stad 1823.

Leer [lēr], Henrik Antonovitj, rysk officer, militärskriftställare, f. 1829, d. 1904, blef 1851 officer, genomgick 1852—54 generalstabsakademien, förflyttades därefter till generalstaben, där han 1856 blef kapten, verkade länge som lärare vid ofvannämnda akademi, blef 1870 generalmajor, 1882 generallöjtnant samt slutligen general af infanteriet och chef för generalstabsakademien. L. utgaf flera omfattande arbeten i befästningskonst, taktik och strategi; ”Positiv strategi” (sv. öfv. 1873), en Militärencyklopedi och en Öfversikt af Rysslands krig (båda i flera delar) äro hans förnämsta verk. L. var en ovanligt kunnig man, framstående lärare och gedigen författare, men ytterligt teoretisk. L. var sedan 1876 led. af svenska Krigsvet.-akademien. C. O. N.

Leerdam [lēr-], stad i nederländska prov. Syd-Holland, vid Linge. 5,378 inv. (1903). Glasbruk, cigarrfabriker, skeppsvarf och osttillverkning. J. F. N.

Leersia [lēr-], *bot.* Se Oryza.

Leesen [lēsen], Jakob von, industriidkare, donator, f. 15 april 1802 i Hamburg, d. 25 sept. 1876 å Krusenhof i Kvillinge nära Norrköping, egnade sig från 1820 åt sockerindustrien samt var 1826—29 verkmästare vid Aug. Gieseckes sockerbruk i Stockholm och därefter till 1836 föreståndare för sin morbroder D. Reders sockerbruk Gripen i Norrköping. 1836 blef L. genom köp egare af sistnämnda etablissemang, hvarefter han till 1842 dref dess rörelse i förening med K. Ståhl och senare tills. med en sin son. Efter dennes död öfverlät han 1865 affären på ett bolag. L. samlade en betydlig förmögenhet. Han skänkte 1865 Norrköpings stad 300,000 kr. till anläggande af en vattenledning samt donerade 1875 100,000 kr. till ”att användas för ändamål att sedligt förbättra vanartiga barn, tillhörande Norrköpings samhälle”, och lika stor summa till en s. k. fattiggård för Kvillinge församling. I L:s och hans hustrus testamente af s. å. bestämdes 50,000 kr. ”till en fond för beredande af hem och vård åt obemedlade, obotligt sjuka, tillhörande Norrköpings samhälle”, och 25,000 kr. till någon nyttig inrättning för Kvillinge församling.

Leeu [lēo], Gerard, nederländsk boktryckare, d. 1493, var från 1477 verksam i staden Gouda, men öfverflyttade 1484 sin officin till Antwerpen, där han utöfvade boktryckarkonsten till sin död. I Gouda tryckte han 30 arbeten och i Antwerpen 55. Bl. a. tryckte han 1481 i Gouda ”Dialogus creaturarum moralizatus”, en med färglagda träsnitt illustrerad fabelbok, som utgjorde den direkta förebilden till den af Johan Snell 1483 i Stockholm tryckta boken med samma titel, måhända vårt första boktrycksalster (se Dialogus creaturarum moralizatus). R. G.

Leeuwarden [lēvarden], fris. *Lieuwert*, hufvudstad i nederländska prov. Friesland, vid järnvägen och den stora kanalen mellan Harlingen och Groningen. 36,404 inv. (1909). L. är en af de mest blomstrande bland andra rangens städer i landet, fullt af lif och företagsamhet. På grund af likheten i historia och utseende har man kallat det ”Frieslands Haag”. Liksom Haag växte upp omkring grefvarnas af Holland hof, uppstod L. omkring de frisiske ståthållarnas; och liksom Haag är det en ytterst renlig, smakfull och angenäm stad, med många parker och promenader, hvartill äfven de forna vallarna förvandlats. Märkligare byggnader äro det s. k. Kanselarij (från början af 1500-talet), af intresse hufvudsakligen för sitt bibliotek och där inrymda riksarkiv, stadshuset (från 1715), kungl. palatset (urspr. de frisiske ståthållarnas residens), det nya justitiepalatset samt fängelset, det största i Nederländerna. Märkligast bland kyrkorna är S:t Jakob (1480—1550) med de frisiske ståthål-

larnas grafvar. Industrien omfattar tillverkning af guld- och silfvervaror, speglar, musikinstrument m. m. L. är en af Nederländernas största frukt- och boskapsmarknader samt drifver f. ö. handel med spannmål, lin, hudar, brännvin och mejeriprodukter samt fisk. Det har två gymnasier och en högre borgarskola. L. omnämnes först på 1200-talet och låg då vid en bred hafsvik (Middelzee), som småningom igengrundades, så att staden nu ligger minst 15 km. från hafvet. 1504 blef det Frieslands hufvudstad. (J. F. N.)

Leeuwenhoek l. Leuwenhoek [lēvenhok], Antony van, holländsk naturforskare, f. 24 okt. 1632 i Delft, d. där 26 aug. 1723, skall i yngre år ha varit kassör och bokhållare i en klädeshandel i Amsterdam, senare (från 1660) i 39 år kammarvaktmästare vid sin födelsestads, Delfts, rådhus. Han synes redan tidigt ha sysselsatt sig med att slipa linser för naturforskares behof. Ehuru i saknad af vetenskaplig underbyggnad samt t. o. m. okunnig i det på den tiden oumbärliga latinet, vann han snart rykte genom det följdrika bruk han själf gjorde af mikroskopet, sedan han väsentligen förbättrat detta instrument genom förfärdigande af kraftigare linser, så att det af honom konstruerade enkla mikroskopet vida öfverträffade de då brukliga sammansatta. De viktigaste af L:s undersökningar äro hans fullföljande af Malpighis upptäckt af blodkropparna, hvilkas utseende hos människan, grodungen o. s. v. han 1673 noggrant beskref, samt hans 1690 bekantgjorda iakttagelse af hårrörskärlens betydelse för blodomloppet, hvarigenom Harveys lära om denna process fullständigades. L. uppvisade äfven den verkliga strukturen af tandsubstansen, ögats kristall-lins, håret, epidermis samt hjärnan hos människan och de högre djuren, observerade ögats sammansatta byggnad m. fl. egendomligheter hos insekterna, undersökte olika trädslags vedbyggnad o. s. v. — allt med mikroskopet. Han upptäckte hvirfveldjuren och de sedermera s. k. infusorierna (1675) samt uppdagade självständigt, ehuru några månader senare än Leiden-studenten L. Hamm, spermatozoerna. Den gängse föreställningen att t. o. m. högre animaliskt lif, exempelvis loppan, uppkomme af sig självt ur dam, förruttnelseprocesser m. m. bekämpades på det kraftigaste af L. under uppvisande af många fall af dittills opåaktad verklig fortplantning. Vanligen afhöll han sig dock från att draga slutsatser, nöjande sig med att lämna samvetsgranna beskrifningar. Han var sedan 1680 medlem af Royal society i London och sedan 1697 korresponderande ledamot af Académie des sciences i Paris. Sina iakttagelser offentliggjorde han dels, och hufvudsakligen, i det förstnämnda samfundets ”Philosophical transactions”, dels äfven i det senares ”Mémoires”. Hans samlade skrifter utkommo i 7 bd 1715—22, både på holländska och latin. Ett urval utgafs 1798—1800 på engelska af S. Hoole.

Leeuw-Saint-Pierre [lēv sä piär], köping i belgiska prov. Brabant, 5 km. n. om Hal. 7,325 inv. (1904). Ylle- och bomullsväfverier. J. F. N.

Leeward-islands [lī′ωəd ailənds], eng., ”öarna i lä”, ”öarna under vinden”, kalla engelsmännen dels en del af de små Antillerna (se d. o., sp. 1141), dels de västra Sällskapsöarna. I båda ögrupperna finnas Windward islands, ”öarna i lovart”, ”öarna öfver vinden” (= passaden). J. F. N.

Le Faou [lə faō]. Se Faou.

Lefaucheux [ləfåʃö], Casimir, fransk gevärskonstruktör, f. 1802, d. 1852, konstruerade ett på sin tid mycket användt jaktgevär och en revolver (se Handeldvapen, sp. 1317, och Jaktgevär, sp. 1210 med fig. 4).

Lef den lycklige. Se Leif den lycklige.

Lefèbre, T. Se Lefebvre, T.

Lefebure [ləfebȳr], Johan Henrik (Jean Henry), köpman, bruksidkare, f. 15 jan. 1708 i Stockholm, d. där 27 okt. 1767, sonson till köpmannen André Lefebure, som flyttat in från Frankrike till Stockholm. L. erhöll 1730 burskap samt anlade där ett sockerbruk och flera andra fabriker. Han inköpte äfven bl. a. ett i Norrköping sedan gammalt befintligt mässingsbruk och anlade vid detsamma ett konstgjuteri för tillverkning af fingerborgar m. m. Hans affärsverksamhet lämnade lysande resultat, och L. fick snart stort inflytande på det kommersiella lifvet i Sverige, som led. af Konvojkommissariatet och Assekuransrätten, som fullmäktig i Generaltullarrendesocieteten och Järnkontoret samt som direktör vid Sjöförsäkringskontoret och Ostindiska kompaniet. Vid riksdagarna 1751—52 och 1760—62 var han led. af borgarståndet samt fungerade i flera år som fullmäktig för detsamma i Riksens ständers kontor. Han adlades 1762, med bibehållande af sitt namn. Men få år därefter började för L. olyckans dagar. Vid Växelkontorets inrättande (1747) hade han ingått bland de associerade och därefter, med undantag af tiden för H. Königs med fleras ledning af detsamma (nov. 1756—juni 1758), varit delegare därstädes ända till dess afskaffande (1761) samt den verksammaste i skötseln af dess affärer. Då vid riksdagen 1765—66 räfsten med växelherrarna företogs, sattes L., liksom hans mäktige medbroder Kierman, i husarrest, hvarjämte hans egendom och handelskontor ställdes under kuratel till säkerhet för kronans och bankens rätt. Utgången blef för L. sådan man kunnat vänta: ständerna (!) förklarade honom skyldig att betala inemot hälften af det beräknade ersättningsbeloppet (61 tnr guld) och dömde honom till 1 månads fängelse vid vatten och bröd samt förlust af all borgerlig näring i Stockholm och af rättighet att vistas i Stockholm eller å ort, där riksdag hölles. Men i maj 1766 nedsattes ersättningsbeloppet icke obetydligt, och vatten- och brödstraffet mildrades till böter af 1,000 dlr smt. 1769 års riksdag nedsatte ytterligare ersättningsbeloppen, och hvad som redan utbetalts därutöfver återställdes till arfvingarna.. — Med L:s son, titulär-bergsrådet Jean L.-Lilljenberg (f. 1736), utslocknade ätten på manslinjen 1805. (L. S.)

Le Fèbure [lə febȳr], Claude. Se Lefebvre, C.

Lefébure [ləfebȳr], Eugène Jean Baptiste Louis Joseph, fransk egyptolog, f.

11 nov. 1838, d. 1908 i Alger, ingick i det franska postverkets tjänst, där han 1876 avancerade till kassör i ett af staden Lilles distrikt. 1878 lämnade han denna befattning. Redan vid unga år hade han egnat sig åt filologiska specialstudier, och dessa förde honom snart in på egyptologiens område. Han utgaf 1868 sitt första större egyptologiska arbete, *Traduction comparée des hymnes du XV:e chapitre du rituel funéraire égyptien*. Det behandlar solhymnerna i 15:e kap. af Dödsboken, och i detsamma har författaren lämnat en grundlig analys af sagda dödsboksparti, med begagnande af i Louvre tillgängliga döds-papyrer. 1874—75 utkom hans viktiga arbete *Le mythe osirien*. Af L:s öfriga arbeten äro hans upplaga af Soutimes' dödspapyrus (''Papyrus funéraire de Soutimès'', 1877), utg. i förening med Guieysse, och hans tolkning af inskrifterna å ''Seti den förstes sarkofag'' särdeles förtjänstfulla. Han utgaf f. ö. en mängd mindre, epokgörande uppsatser rörande egyptisk mytologi dels i sin lärare Chabas' ''Mélanges égyptologiques'', dels i franska och tyska facktidskrifter. L:s hufvudsakligaste verksamhetsfält var den egyptiska mytologien och folkloristiken, som han mer än någon annan fransk forskare visste föra framåt. 1879 var han maître de conférences vid Collège de France i Paris, blef 1882 lärare vid universitetet i Lyon, var 1882—83 föreståndare för den franska Mission archéologique i Kairo, återvände till Lyon och blef 1887 professor vid högskolan i Alger. Af hans senare arbeten märkas två af honom publicerade afhandlingar om egyptiska kungagrafvar, *Tombeau de Seti I*, *Tombeau de Ramses IV* (1882—89), publicerade i ''Mémoires de la Mission archéologique française au Caire'', samt *Rites égyptiens* (1890). Sina sista år egnade han hufvudsakligen åt den svenska tidskriften ''Sphinx'' (viktiga bidrag till den egyptiska religionens historia). K. P. (N. Sbg.)

Lefèbure [løfebÿr], C. J. J., belgisk militär, främjare af svensk gymnastiks utbredning. Se Suppl.

Lefébure-Wély [løfebÿr-veli], Louis James Alfred, fransk kompositör, f. 1817 i Paris, d. där 1869, blef redan vid 14 års ålder sin faders efterträdare som organist vid S:t Rochkyrkan och studerade för Benoist, Berton, Halévy, Adam m. fl. Sedermera var han kortare tider organist vid Madeleine-kyrkan och S:t Sulpice. L. var skicklig musiker, framstående improvisatör på orgel samt omtyckt kompositör af såväl större vokal- och instrumentalverk som salongsstycken för piano. A. L.*

Lefevre [løfävr] l. Lefèbre, Tanneguy (Tanaquillus Faber), fransk humanist, f. 1615, d. 1672, var under Richelieus styrelse uppsyningsman öfver tryckeriet i Louvre, öfvergick sedan till protestantismen och vardt 1651 professor i teologi vid akademien i Saumur. L. utgaf bl. a. *Epistolæ criticæ* (2 bd, 1659—64; flera uppl.), *Vies des poëtes grecs* (1665; ny uppl. 1776) samt omtyckta editioner af Anakreon, Sapfo, Aristofanes, Platon, Plutarchos, Lukianos, Faidros, Longinus, Lucretius, Horatius, Terentius m. fl.

Lefebvre [løfävr], Le Fèvre l. Le Fèbure, Claude, fransk målare, f. 1632, d. 1675 i London, studerade först de i hans födelsestad, Fontainebleau, samlade konstverken, sedan i Paris under Lesueur och Lebrun, hvilka rådde honom att egna sig åt porträttmåleriet. I denna gren af konstverksamhet vann han stort anseende. Han målade konungen, drottningen och hofvet samt upptogs i akademien (1663) med Colberts porträtt. Sedan flyttade han till England, där hans arbeten voro högt värderade. Ett par porträtt af hans hand finnes i Louvre.

Lefebvre [løfävr], François Joseph, hertig af Danzig, marskalk af Frankrike, f. 1755 i Elsass, d. 14 sept. 1820 i Paris, son till en mjölnare, var, då revolutionen utbröt (1789), sergeant vid Gardes françaises. Han hade flera gånger tillfälle att göra kungliga familjen personliga tjänster samt blef 1792 kapten, 1793 brigadgeneral och 1794 divisionsgeneral. I denna egenskap gjorde han fälttåg i Nederländerna och Tyskland, men måste till följd af ett vid Stockach (20 mars 1799) erhållet sår lämna krigsskådeplatsen och blef då chef för militärdivisionen i Paris.

Han fick därigenom tillfälle att 18 brumaire år VIII (9 nov. 1799) göra Bonaparte stora tjänster och erhöll till tack därför 1804 marskalksvärdigheten. Under 1806—07 års fälttåg förde L. gardesinfanteriet samt belägrade och intog Danzig. Med anledning däraf erhöll han 1807 titeln hertig af Danzig. 1808 följde han Napoleon till Spanien; 1809 stod han i Tyskland och fick kämpa med tyrolarna. 1812 ställdes L. i spetsen för franska gardet. 1814 slöt han sig till restaurationen samt satt under ''hundra dagarna'' och sedan 1819 i pärskammaren. L. var på samma gång en tapper soldat och en god general. Han gifte sig med sitt kompanis tvätterska, Catherine, som genom en komedi af V. Sardou och E. Moreau (1893) har blifvit allmänt bekant under namnet Madame Sans Gêne. I all sin sociala glans behöll hon flickans af folket enkla fasoner och språk, men var en krona bland hustrur. Se J. Wirth, ''Le maréchal L., duc de Dantzig'' (1904). C. O. N.

Lefebvre [løfävr], C. C., sångerska. Se Faure, J. B.

Lefebvre [løfävr], Jules Joseph, fransk målare, f. 1836, lärjunge af Cogniet, framträdde 1855 med ett porträtt och erhöll 1861 Rompriset för *Priamos' död*. Medan han vistades i Rom, målade han *Caritas romana* (1864), *Vallfärd vid Subiaco*, *Nymf och Bacchus* (1867, Luxembourg) samt *Pius IX i Peterskyrkan* (1867). Han excellerade i fantasifigurer som *Mignon*, *Fiammetta*, *Pensierosa*, *Insomnad vestal* och i framställningar af naket: *Sanningen* (1870, Luxembourg), *Lady Godiva* (1890), *Jaktnymf* (1891). L. är en framstående porträttmålare; hans porträtt af *kejsarprinsen*, måladt 1874, finns numera i Versailles. L. blef 1891 medlem af Institutet. (G—g N.)

Lefebvre [løfävr], Charles Édouard, fransk tonsättare, f 1843 i Paris, fick 1870 Rompriset vid konservatoriet och blef 1895 lärare i ensemblespelning där. Temperament och fängslande melodiuppfinning framträda i hans kompositioner: körverken *Judith* (1879), *Eloa* och *Melka*, operorna *Le trésor*

(1883), *Zaïre* (1887) och *Djelma* (1893), en symfoni, ”lyriska scener”, kammarmusikverk m. m. E. F—t.

Lefebvre [løfävr], Hippolyte, fransk skulptör, f. 1863 i Lille, erhöll Rompriset 1892. Bland hans arbeten märkas *Niobe* (1898), *De unga blinda* (marmorgrupp, 1902, erhöll hedersmedaljen vid salongen s. å., Luxembourgmuseet), *Eva* (1905), *Vinter* (en gammal kvinna i päls och muff, 1906), *Sången* (en frackklädd herre, 1907). G—g N.

Le Fèvre [løfävr], Claude. Se Lefebvre, C.

Lefèvre [løfävr], Anne. Se Dacier, A.

Lefèvre [løfävr], Louise Rosalie. Se Dugazon.

Lefèvre [løfävr], Robert, fransk målare, f. 1756, d. 1831, är mest känd genom sina porträtt af *Napoleon I* — bland dessa ett stort paradporträtt af kejsaren i full skrud på sin tron (Versailles) — af kejsarinnorna *Joséphine* och *Marie-Louise*, af *Ludvig XVIII* och *Karl X*, *Pius VII* m. fl. L. målade äfven mytologiska ämnen. G—g N.

Lefèvre [løfävr], André, fransk skriftställare, f. 1834, debuterade 1857 med en finanshistorisk skrift och anställdes vid Nationalarkivet. Han skref delar af ”L'histoire de France par les monuments”, var länge kritiker i ”Illustration”, blef 1871 ledare af den litterära afdelningen i ”République française” och deltog i stiftandet af tidskrifterna ”La libre pensée” och ”La pensée nouvelle”. L:s diktsamlingar *La flûte de Pan* (1861; 2:a uppl. 1862) och *La lyre intime* (1864) röja djup naturkänsla. Vidare märkas *L'épopée terrestre* (1868), *Religions et mythologies comparées* (s. å.), *La philosophie* (1878) och *L'homme à travers les âges* (1880). L. har öfversatt Vergilius' ”Bucolica”, Kalidasas ”Meghadüta” (1866) och Lucretius (1876), hvarjämte han utgifvit arbeten af Montesquieu, Voltaire och Diderot.

Le Fèvre d'Étaples [lə fävr deta'pl], Jacques, fransk teolog. Se Faber, J. S.

Lefèvre-Pontalis [løfävr-påtali]. 1. Germain Antonin L.-P., fransk politiker, skriftställare, f. 1830, d. 1903, juris doktor 1855, var liberal led. af lagstiftande kåren 1869—70, där han röstade mot kriget 1870, samt af nationalförsamlingen (deputeradekammaren) 1871—76 och 1885—89, där han tillhörde först vänstra centern, sedermera konstitutionella högern. L.-P. blef led. af Institutet 1888. Han författade bl. a. det af Franska akad. prisbelönta arbetet *Vingt années de république parlementaire, Jean de Witt, grand pensionnaire de Hollande* (2 bd, 1884). — 2. Germain L.-P., den föregående son, historiker, f. 1860, var några år anställd i franska utrikesministeriets historiska afdelning, tog 1891 afsked med ambassadsekreterares titel och har skrifvit flera historiska arbeten, bl. a. *Mission du marquis d'Eguilles auprès de Charles-Édouard 1745—1746* (1887—88) och (jämte L. Dorez) *La chronique d'Antonio Morosini 1396—1413* (1901). — 3. Eugène L.-P., den föregåendes broder, arkeolog, f. 1862, har särskildt egnat sig åt den gotiska konstens historia och är lärare i arkeologi vid École des chartes. Hans förnämsta arbete är *Architecture religieuse dans l'ancien diocèse de Soissons aux XI:e et XII:e siècles* (1894—96).

Leffelanden (af ty. *löffel*, sked), namn på skedanden (se Andfåglar, sp. 963).

Leffler, svensk släkt, hvars äldste, med full visshet kände stamfader, Hans L., lefde på 1600-talet. Hans sonson, Daniel L., f. 1685, d. 1749, kunglig räntmästare 1724—1734, adlades 1719 med namnet Lagersparre, hvilket hans änka och barn fingo byta ut mot Reuterskiöld, sedan L. afsatts från sin tjänst för förskingring.

Leffler, svensk borgerlig släkt af tyskt ursprung. Äldste kände stamfadern, Georgius L., lefde i början af 1600-talet i Breslau, där en Johannes Leffler var rådsherre på 1460-talet. Georgius' son Tobias, f. 1641, d. 1702, inkom ung till Sverige och gifte sig med en svenska. Tre hans sonsöner bildade släktgrenar här, af hvilka Gottlands- och Västmanlands-Dala-grenarna (till den senare hörde kyrkoherden i Romfartuna Erik Daniel L., f. 1761, d. 1807, som 1794 fick Svenska akad:s dubbla stora pris för ett äreminne öfver Jakob De la Gardie) utslocknat, medan däremot den göteborgska, delad i sju grenar, talrikt fortlefver. Dess stamfader, Johan Håkan L. (f. 1745, d. 1813), var mäklare i Göteborg, och ett stort antal släktmedlemmar har egnat sig åt köpmansyrket.

1. Sven Peter L., son till ofvannämnde Johan Håkan L., boktryckare, litteratör, f. 7 juni 1776 i Göteborg, d. 11 okt. 1850 i Uppsala, fick sin uppfostran i Kristiansfeld samt blef 1789 student i Lund och 1792 i Uppsala, hvarest han 1797 promoverades till med. doktor. Efter läkarstudier i Köpenhamn och någon tids praktik i Göteborg bosatte han sig i början af 1800-talet i Uppsala, från denna tid upptagen af uteslutande litterära värf. Han öfvertog 1833 det af J. G. Oudar och E. Bruzelius 1811 anlagda tryckeriet samt 1836 (jämte sin måg F. V. Sebell) akademitryckeriet. Dessa båda affärer innehade L. till sin död. Han verkade mycket för att sprida kännedomen om den tyska litteraturen genom att i förening med Bruzelius utgifva ett eftertryck, ”Bibliothek der deutschen classiker” (76 bd, 1811—21), i hvilket arbete redaktionen och korrekturet föllo på L:s lott. Han skref äfven större delen af ”Tidning i blandade ämnen” (1811), utgaf 1833—50 Uppsalatidningen ”Correspondenten. Tidning för politik och literatur” och utvecklade mångsidig verksamhet som öfversättare både till (t. ex. af De Lolmes ”Engelska konstitutionen”, 1809) och från svenska. Så öfversatte han bl. a. till tyskan B. Höijers ”Om den philosophiska constructionen” (1801), de två första delarna af Geijers ”Svenska folkets historia” (1832—36, för den heeren-ukertska samlingen) samt uppsatser af Berzelius och Hisinger. Verksamt nitälskande för litterära och publicistiska arbeten, vann L., i trots af den hårda konflikten med de unge nyromantikerna under de första åren af 1810-talet, allmän aktning och besjöngs af bl. a. B. E.

Malmström och Böttiger. — L:s sonson, Karl Peter Magnus L., f. 2 april 1863 i Leksand, Dalarna, filos. kand. i Uppsala 1887, medarbetare i ”Vesternorrlands allehanda” 1906, har utgifvit ”Folkmusik från norra Södermanland” (2 bd 1899—1900, i ”Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria”), *Om nyckelharpspelet på Skansen* (1899, i ”Bidrag till vår odlings historia”) m. fl. bidrag till vår folkmusik- och hembygdsforskning.

2. Niklas Robert L., sonson till Johan Håkan L., målare, f. 17 jan. 1811 i Göteborg, d. där 1853, var på 1830-talet elev af konstakademien i Stockholm, begaf sig omkr. 1840 till Paris och uppehöll sig länge där, hufvudsakligen sysselsatt med genrekompositioner och eldskenseffekter. Han förlorade emellertid snart nog sin arbetskraft. Hans taflor äro mycket sällsynta (en hos prof. Mittag-Leffler).

3. Karl Johan Laurens L., den föregående kusin, ingenjör, metallurg, f. 27 dec. 1825 i Göteborg, d. 2 jan. 1908 i Sheffield, ledde 1857 de första försöken i Sverige med bessemermetoden vid Domsjö bruk samt byggde s. å. vid Edskens masugn efter Bessemers ritningar den ugn, som sedermera utvecklades och fullkomnades af G. F. Göransson. Under senare delen af sitt lif var L. verksam i Sheffield som agent för svenskt järn. Se Bessemer och Göransson, G. F.

4. Johan Anders L., den föregåendes kusins son, nationalekonom, f. 18 juni 1845 i Göteborg, blef 1863 student i Uppsala, där han idkade naturvetenskapliga studier, köpte egendomen Staflösa i Östergötland och egnade sig åt landtbruk med sockerbetsodling, men studerade sedan 1874 i Leipzig nationalekonomi och finansvetenskap (under W. Roscher) samt jordbruksvetenskap och botanik, aflade examen i dessa ämnen för filos. doktorsgraden och promoverades 1876. Han återvände därefter till hemlandet samt höll 1877—80 i Göteborg offentliga föreläsningar i nationalekonomi. På uppdrag af L. O. Smith företog L. 1880 resor till syd- och västeuropeiska länder för att studera arbetarförhållanden, folk- och sparbanker, konsumtionsföreningar m. m. Därunder tog han i England noggrann kännedom om postsparbanksväsendet, hvars införande i Sverige han varmt förordade. När det sålunda här väckta intresset ledde till, att regeringen 1881 tillsatte en postsparbankskommitté, blef L. medlem af densamma, och när postsparbanken 1883 inrättades, blef han led. af dennas styrelse. 1883—86 var L. direktör i Arbetarringens bank, i hvars bildande han deltagit, insattes 1885 som led. i Lorénska stiftelsen och har som sekreterare ledt utgifvandet af dess socialvetenskapliga och statistiska skrifter. 1888—89 var L. förordnad som lärare i nationalekonomi vid Stockholms högskola och föreläste där sedermera några terminer i samma ämne med anslag från ofvannämnda stiftelse. Sedan 1892 är han extra lärare i nationalekonomi vid Tekniska högskolan. L., som 1882 tog verksam del i grundandet af lifförsäkringsaktieb. ”Victoria”, var 1890—1910 sekreterare i Försäkringsföreningen och har sedan 1890 varit redaktör för dess tidskrift. L. var 1886—88 frihandelsvänlig och moderat-liberal led. af Första kammaren för Göteborgs och Bohus län. Han ledde 1894—96 den af Lorénska stiftelsen bekostade undersökningen rörande arbeterskors löne- och lefnadsvillkor i Stockholm, med resultat, offentliggjorda i *Zur kenntniss von den lebens- und lohnverhältnissen industrieller arbeiterinnen in Stockholm* (1897), och likaledes 1897—98 den af Kommerskollegium ombesörjda bageriundersökningen, från hvilken utgafs monografien *Undersökning af bagerierna i Sverige* (1899). L. har vidare utgifvit bl. a. *Die schwedischen zettelbanken* (gradualafh. 1876; 2:a uppl. 1879), *Grundlinjer till nationalekonomiken* (1881), *Om olika löneformer med särskildt afseende på s. k. vinstandelssystem* (Lorénska stiftelsens skrifter, 1893), *Nationalekonomiens grunddrag* (1902), medarbetat i publikationerna ”Stockholm” (1907) och ”Sverges land och folk” (1901) samt skrifvit flera afh. i ”Det ekonomiska samhällslifvet” (1891—1902) samt en mängd nationalekonomiska och socialpolitiska artiklar i Nordisk familjebok och olika tidskrifter (särskildt ”Ekonomisk tidskr.”), uppsatser i ”Botaniska notiser” (i synnerhet om *Lepigonum-* och *Rosa*-släktena) och artiklar i ”Svenska dagbladet”, af hvars redaktion han var medlem 1897—99, m. fl. tidningar. L. har i Sverige utöfvat ett betydande inflytande som nationalekonomisk och socialpolitisk föreläsare och skriftställare. Han slöt sig som Roschers lärjunge till den historiska ekonomiska skolan och var dess förste representant i Sverige, men har sedermera i värderäran intagit en ståndpunkt, i hufvudsak öfverensstämmande med den s. k. österrikiska skolans. Han har städse varit anhängare af den positiva socialpolitiska riktning, som i Tyskland fick vedernamnet ”katedersocialism” (se Katedersocialister), ehuru han reserverat sig mot den utpräglade statssocialismen. L. blef 1878 led. af Vet. o. vitt. samh. i Göteborg.

5. Magnus Gustaf L., son till en brorson af L. 1, John Olof L. (f. 1813 i Göteborg, skolrektor och 1867—70 en af Stockholms representanter i Andra kammaren, d. 1884), skrifver sig Mittag-L. (efter sin morfader L. G. Mittag, se denne), matematiker, universitetslärare, f. 16 mars 1846 i Stockholm, blef student i Uppsala 1865 och filos. doktor 1872 samt kallades till docent i matematik s. å. Sedan han 1873—76 som ”bysantinsk stipendiat” företagit en tre-årig vetenskaplig resa till Tyskland och Frankrike, utnämndes han 1877 till professor i matematik vid Helsingfors' universitet, men återvände 1881 till Sverige som Stockholms högskolas förste ord. professor (i matematik). 1885—86 och 1891—92 var han högskolans rektor samt afgick 1911 vid uppnådd pensionsålder från sin professur. Han blef led. af Vet. soc. i Helsingfors (1878; sedan hedersled.), Vet. akad. (1883), Vet. soc. i Uppsala (1886), Fysiogr. sällsk. i Lund (1906) samt af ungefär 30 utländska vetenskapliga samfund, bland hvilka märkas Royal society (1896) i London och Académie des sciences i Paris. Han är äfven hedersdoktor i Oxford (1894) och vid 5 andra

utländska universitet. På sin 51:a födelsedag mottog han en adress från 400 matematiker i skilda länder, åtföljd af gåfvan af hans porträtt, måladt af Edelfelt. På sin 60-årsdag stiftade han ett pris för matematiskt arbete af framstående vetenskapligt värde, utfördt af lärjunge vid Stockholms högskola. (Det utdelades första gången 1910.) — Som vetenskaplig författare har Mittag.-L. nästan uteslutande behandlat funktionsteorien och därmed sammanhängande delar af teorien för differentialekvationers integration. Weierstrass hade, i sammanhang med sina grundläggande undersökningar inom funktionsteorien, uppställt och (1875) löst problemet att analytiskt framställa en funktion af rationell karaktär, hvars noll- och oändlighetspunkter blifvit godtyckligt valda (dock så, att inom ändligt område blott ett ändligt antal sådana punkter får finnas). Mittag-L. modificerade hufvudproblemets formulering därhän, att i st. f. nollpunkternas läge oändlighetspunkternas konstanter antogos gifna, löste (1876) detta problem medelst det s. k. ''Mittag-Lefflers teorem'' och uppvisade, att det af Weierstrass behandlade problemet var blott ett specialfall däraf. Han utsträckte sedermera efter hand sina undersökningar till entydiga funktioner, hvilkas singulära ställen icke allenast icke äro underkastade den ofvan angifna inskränkningen, utan bilda punktmängder af hvilken komplicerad natur som helst, och lyckades därigenom skapa en teori för entydiga funktioner af en variabel, genom hvilken dessa i viss mån blifvit lika tillgängliga för behandling som de rationella funktionerna. Mittag-L:s undersökningar äro nedlagda i ett stort antal afhandlingar, införda till större delen i ''Öfversigt af svenska Vet. akad:s förhandlingar'' och i franska vet. akad:s ''Comptes rendus''. De erhöllo sin afslutning genom den stora afh. *Sur la représentation analytique des fonctions monogènes uniformes d'une variable indépendante* i ''Acta mathematica'', IV (1884). Ett annat fundamentalt problem i Weierstrass' funktionsteori har äfven genom Mittag-L. funnit sin lösning. Weierstrass hade definierat den analytiska funktionen genom potensserien, hvilken i allmänhet dock framställer funktionen endast inom ett begränsadt område. För att känna funktionen i hela dess omfattning måste man taga sin tillflykt till en högeligen invecklad och oöfverskådlig process, den s. k. analytiska fortsättningen. Mittag-L. är den förste, som lyckats (1898) att ur en gifven potensserie härleda ett enhetligt analytiskt uttryck, som framställer en entydig gren af den analytiska funktionen i hela dess omfattning. Detta resultat är offentliggjordt i en serie af fem afhandlingar under den gemensamma titeln *Sur la représentation analytique d'une branche uniforme à une fonction monogène* (i ''Acta mathematica'', 1899—1904). — Mittag-L:s funktionsteoretiska satser ha gifvit upphof till en ganska rikhaltig litteratur, till hvilken flera af samtidens mest framstående vetenskapsmän lämnat bidrag. Så ha de blifvit kommenterade eller försedda med nya bevis (t. ex. af Hermite, Weierstrass, Schering, Dini, Casorati) och utförligt refererade (t. ex. af Boukrieeff) samt tillämpade på speciella viktiga funktioner (t. ex. af Hermite och Appell på elliptiska funktioner af 2:a slaget, af Mellin på gammafunktioner och af Mittag-L. själf på dubbelperiodiska funktioner). Vissa af dem ha äfven blifvit generaliserade (t. ex. af Appell till att gälla om funktioner af flera oberoende variabler, hvilka sätisfiera ekvationen $\triangle u = 0$). — Utom de nu nämnda fundamentala undersökningarna har Mittag-L. äfven med framgång behandlat speciella frågor inom analysen, bl. a. lämnat (i ''Acta mathematica'', IV, 1884) ett enkelt bevis för det inom funktionsteorien mycket använda ''Laurents teorem'' utan tillhjälp af satser ur integralkalkylen. Bland hans öfriga skrifter må nämnas *Tvenne följdsatser ur Cauchys teorem om rötter* (Vet. akad:s öfversigt, 1874), *En metod att komma i analytisk besittning af de elliptiska funktionerna* (1876), *Integration af en ny klass af lineära differentialeqvationer af andra ordningen* (''Acta Societatis scientiarum fennicæ'', XII, 1883), *Sur la représentation analytique des intégrales et des invariants d'une équation différentielle linéaire et homogène* (i ''Acta math.'', XV, 1890). — Som lärare eger Mittag-L. förtjänsten att först ha infört studiet af Weierstrass'ska funktionsteorien både i Finland och i Sverige, där han dels i Uppsala 1876—77 höll föreläsningar däröfver, dels som professor vid Stockholms högskola kraftigt verkat för att bland den studerande ungdomen utbreda kännedomen därom. Han har därigenom också, både omedelbart och medelbart, bidragit till ett grundligare och mera fruktbringande studium af den rena matematiken i Sverige. Han har i sitt hem på Djursholm samlat ett matematiskt bibliotek, som torde vara det värderikaste och fullständigaste matematiska separatbibliotek, som finnes. Slutligen har Mittag-L. inlagt förtjänster om matematikens utveckling såsom grundläggare (1882) af den internationella matematiska tidskriften ''Acta mathematica''. Denna tidskrift, hvars hufvudredaktör han fortfarande är och af hvilken hittills (sept. 1911) 34 band utkommit, intager en ledande ställning inom den matematiska litteraturen, särskildt som representant för den funktionsteoretiska riktningen inom den högre analysen.

6. Leopold Fredrik (Frits) Alexander L. (sedan 1886 Läffler), den föregåendes broder, universitetslärare, f. 15 nov. 1847 i Stockholm, vardt student i Uppsala 1866 samt filos. doktor och docent i nordiska språk vid Uppsala universitet 1872 genom afh. *Om konsonantljuden i de svenska allmogemålen* (I, 1872), den första sammanfattande framställningen i detta ämne. Han förestod under ord, innehafvarens sjukdom höstterm. 1875 samt vårterm. 1880—vårterm. 1883 professuren i nordiska språk i Uppsala och vardt 1881 e. o. professor i svenska språket därstädes. Fr. o. m. höstterm. 1883 och tills han 1904 erhöll afsked från professuren åtnjöt han oafbruten tjänstledighet för sjukdom. L. kan anses i Sverige vara en af de förste, som egnat sig åt rent språkvetenskapliga studier i fullt modern mening. Till hans viktigaste arbeten höra *Bidrag till läran om i-omljudet med särskild hänsyn till tiden för den germanska språkenheten* (i ''Nord. tidsskr. for filologi og pædagogik'', 1875—76), *Hedniska edsformulär i äldre Vestgötalagen* och *Bidrag till svensk språkhistoria* (i ''Antiqv. tidskr.'' 5), det uppslagsgifvande *Några ljudfysiologiska undersökningar rörande konsonantljuden* I. (Uppsala univ:s årsskr., 1874), *Om v-omljudet af i, i och ei i de nordiska språken* I. (ibidem, 1877), *Om den fornsvenska hednalagen*

(i Vitt. hist. o. ant. akad:s ”Månadsblad”, 1879), *Om 1607 års upplaga af Uplandslagen* (i Uppsala univ:s årsskr., 1880), *Undersökning om de germanska, i synnerhet nordiska formerna af adjektivet hög* (i ”Arkiv f. nord. filologi”, 1883), *Bidrag till tolkningen av Tunestenens runinskrift* (i ”Uppsalastudier tillegn. S. Bugge”, 1892), *Om de östskandinaviska folknamnen hos Jordanes* (i ”Svenska landsmålen”, bd 13, 1894), *Den gottländska Taksteinar-sägnen* (1903 och 1905), hans för tolkningen af lönnrunor särskildt viktiga, skarpsinniga *Bidrag till tolkningen af Rökstensinskriften* (i ”Nord. studier, tillegnade A. Noreen”, 1904), *Några svenska ”talande vapen”* (i ”Personhist. tidskrift”, 1903—04), *Om Sveriges integritet* (1905), *Latinska medeltidsinskrifter på vers från Gotland* (1908), *Till 700-årsminnet af slaget vid Lena* (i ”Fornvännen”, 1908—09), *Det evigt grönskande trädet vid Uppsala hednatämpel* (i ”Svenska landsmålen”, 1911) och *En kärleksvisa i Års saga bogsveigis* (i ”Studier i nordisk filologi”, s. å.). L. har vidare skrifvit en mängd uppsatser och artiklar i tidskrifter och tidningar om fonetik, germansk och nordisk grammatik, runkunskap, fornsvensk laghistoria, genealogi och heraldik, rättstafningsreformer och medeltidslatinsk vers, vittnande om mångsidig lärdom, självständighet och skarpsinne. L. invaldes 1908 i Vitt. hist. o. ant. akad. samt i Vet. och vitt. samhället i Göteborg.

7. Anne Charlotte L., hertiginna af Cajanello, den föregåendes syster, författarinna, f. 1 okt. 1849 i Stockholm, d. 21 okt. 1892 i Neapel, försökte sig i konfirmationsåldern på att skrifva en stor prästgårdsroman, som blef ofullbordad, och 1869 utgafs under märket Carlot den välvilligt mottagna novellsamlingen *Händelsevis*. Hon trädde 1872 i äktenskap med v. häradshöfdingen G. Edgren. Under de följande åtta åren fick hon, fortfarande fullständigt anonym, på Dramatiska teatern uppförda åtskilliga skådespel, som väckte rätt mycken uppmärksamhet genom sin naturliga, osökta ton och ett personligen kändt idéinnehåll: *Skådespelerskan* (1873; tr. 1883), *Pastorsadjunkten* (1876; tr. s. å.), *Under toffeln* (s. å.) och *Elfvan* (1880; tr. 1883). Gemensamt för dessa kan sägas vara, att konflikten uppkommer genom en begåfvad personlighets sträfvan att lösgöra sig ur förhållanden, som hämma dess fria utveckling, och de sluta alla med resignation. I jämförelse med hennes noveller göra likväl dessa dramer ett chargeradt och ansträngdt intryck. Efter en tid af grundligare självstudier framträdde fru L. 1882 under eget namn som mognad författarinna med novellsamlingen *Ur lifvet*, som hastigt gjorde henne känd i Sverige och utom dess gränser. 1883 utgaf hon en andra samling ”Ur lifvet”, som på många håll väckte anstöt genom den realistiska novellen *Aurore Bunge*. Ehuru fru L. endast ville skildra och gärna lämnade konflikterna olösta, äflades man att i henne se en tendensförfattarinna, i synnerhet med anledning af det ur verkligheten gripna skådespelet *Sanna qvinnor* (1883), som verkade omdanande på opinionen i fråga om den gifta kvinnans eganderätt; det uppfördes tills. med hennes lustspel *En räddande engel*, i hvilket mycket allvar var inmängdt. En utländsk resa 1884 vidgade hennes blick för de sociala frågorna och framkallade det bjärt färgade tendensdramat *Hur man gör godt* (1885), en protest mot samhällets missförhållanden. Nya lifsintryck afspeglades liflgt i romanen *En sommarsaga* (1886; utgörande 4:e bandet af ”Ur lifvet”), som behandlade problemet, hur den utvecklade nutidskvinnan skall kunna bevara sin personlighet och individuella lifsgärning på det erotiska området. I samarbete med Sonja Kovalevski skref hon 1887 dubbeldramat *Kampen för lyckan*, som blef ett förfeladt experiment. Efter en 1888 företagen resa uti Italien upplöste hon 1889 sitt äktenskap och vigdes 1890 i Rom med hertigen af Cajanello, professor i matematik vid Neapels universitet. Den i 3:e delen af ”Ur lifvet” ingående berättelsen *Kvinnlighet och erotik* (s. å.) utgör en hänförd lofsång öfver kärleken och inleder det senare skedet af hennes författarskap, då känslan började göra sig starkt gällande vid sidan af analysen. 1891 skref hon komedierna *Familjelycka* och *Den kärleken!* (utgifna 1892 tills. med den dramatiska situationen *Moster Malvina* under titeln ”Tre komedier”), 1892 en *biografi öfver Sonja Kovalevski* samt sagospelet *Sanningens vägar*, en omklädnad för djärfva moderna tankar. Efter hennes död utgåfvos 1893 *Efterlemnade skrifter* (2 bd, det förra innehållande bl. a. ”Sanningens vägar”, det senare utgörande 5:e bandet af ”Ur lifvet”). Flera af hennes arbeten finnas öfversatta till norska, danska, finska, ryska, tyska, engelska, holländska, italienska, bulgariska och kroatiska. Fru L. skildrade medel- och öfverklass, särskildt i hufvudstaden, med nykter, käck och kunskapsrik realism i enkel, lugn och färdfri framställningskonst. Hennes iakttagelseförmåga och objektivitet satte henne i stånd att ge vederhäftiga samhällsbilder, hvilka af hennes liflga samhällsintressen fingo en bestämd social bakgrund. Kritisk och högtbegåfvad, saknade hon egentligen framför allt den lyriska underströmmen, stämningen. Bland de mest karakteristiska af hennes smärre noveller äro den humoristiskt känsliga *Gusten får pastoratet* och den societets- och karaktärstecknande *En bal i societeten*. Vänfast och i besittning af stor konversationsförmåga, bildade hon en litterär salong i Stockholm. Jfr Ellen Key, ”A. Ch. L.” (1893), samt uppsatser af E. Alkman (i ”Svensk tidskrift” 1892 och ”Dagny” 1893), Laura Marholm, ”Kvinnor” (1895), och G. Brandes, ”Samlede værker”, III. 2. G—g N. 3. G. H—r. 4. (E. H. T.) 5. (I. F.) 6. Lil.* 7. (R—n B.)

Leflô [löflå], Adolphe Charles Emmanuel, fransk general och diplomat, f. 1804 i dep. Finistère, d. 1887 nära Morlaix, inträdde 1825 i franska armén, kom 1831 till Algeriet, utmärkte sig under striderna mot araberna, blef 1844 öfverste och i juli 1848 brigadgeneral. I sept. s. å. valdes han af dep. Finistère till medlem af konstituerande nationalförsamlingen, där han slöt sig till högern. Han invaldes 1849 i lagstiftande nationalförsamlin-

gen, där han sedermera blef en af presidenten Louis Napoléons ifrigaste motståndare. Vid statskuppen 2 dec. 1851 arresterades L. Han måste gå i landsflykt, men fick 1859 tillstånd att återvända till Frankrike. Efter kejsardömets fall utnämndes L. i sept. 1870 af nationalförsvarsregeringen till krigsminister och divisionsgeneral. Han invaldes 8 febr. 1871 i nationalförsamlingen och var krigsminister i den af Thiers 19 febr. 1871 bildade ministären, men måste afgå redan i juni s. å. I aug. 1871 sändes L. som ambassadör till Petersburg, där han förberedde det närmande mellan de båda stormakterna, som sedermera ledde till fransk-ryska alliansen. Han rappellerades 1879. E. W.

Lefnadskonst, ett ofta användt slagord, som går tillbaka till åtminstone 1797, då det (*Lebenskunst*) nyttjades af Friedrich Schlegel, gifvetvis i anslutning till filosofen Shaftesbury, som eftertryckligt betonade, att äfven lifvet var en konst och hvarje människa sitt lifs konstnär. R—n B.

Lefnadskonstnär. Se Cornaro och Falconetto.

Lefnadsstandard. Se Standard of life.

Lefort [løfår], François Jacques, Peter den stores gunstling, f. 1656 i Genève, d. 1699 i Moskva, inträdde som ung i fransk krigstjänst och 1674 i holländsk. 1675 begaf han sig öfver Archangel till Moskva. Han trädde där snart i tjänst hos tsar Feodor och fick 1676 befäl öfver ett kompani. 1682 lärde han känna den unge tsar Peter och vann inom kort dennes gunst, deltog i de båda fälttågen mot Azov och inlade f. ö. stor förtjänst om det ryska samhället genom att ombilda krigsväsendet och biträda tsar Peter i hans arbete att lägga grunden till ryska sjömakten samt höja landets odling och näringar genom inkallande af tyska och franska konstnärer och handtverkare. 1694 blef L. amiral och öfvergeneral öfver ryska hären och 1697 guvernör öfver Novgorod. Han var ock chef för den ryska beskickning, som 1697 afgick till utlandet och i hvars följe tsar Peter inkognito befann sig. Jfr Basseville, ”Précis historique sur la vie de L.” (1874), Helbig, ”Russische günstlinge” (1809, ny uppl. 1883), Posselt, ”Der general und admiral L., sein leben und seine zeit” (1866), Vuillemin, ”Pierre le grand et l'amiral L.” (1867), Circourt, ”Le général L., son temps et sa vie” (1868). A—d J.

Lef ostraffligt, Gud ser dig. Se Innocue vivito, numen adest.

Lefra, *sjöv.*, brassa (vända) ett segel, så att dess plan blir parallellt med vindens riktning. Härigenom ”går vinden ur seglet”, så att det fladdrar och slår. Jfr Lefva. L. H.*

Le Franc [løfrã'], Jean Jacques, markis af Pompignan, fransk skald. Se Pompignan.

Lefranc [løfrã'], Édouard Edme Victor Étienne, fransk politiker, f. 1809, d. 1883, egnade sig åt advokatyrket, utsågs 1848 till republikens generalkommissarie i dep. Landes, invaldes s. å. i konstituerande och 1849 i lagstiftande församlingen, men hindrades efter 1851 års statsstreck som oppositionsman att spela någon politisk roll, förrän kejsardömet störtats (1870). Han invaldes 1871 i nationalförsamlingen och frambar där förslaget om verkställande maktens öfverlämnande åt Thiers samt bidrog genom sin öfvertygande argumentering väsentligt till att förmå nationalförsamlingens flertal att rörande fredsvillkoren med Preussen finna sig i det nödvändiga. Juni 1871—febr. 1872 var han jordbruks- och handelsminister samt febr.—nov. 1872 inrikesminister, invaldes 1876 i deputeradekammaren och slöt sig på våren 1877 till den stora koalition, som uttalade sitt misstroende mot kabinettet Broglie. Efter kammarens däraf föranledda upplösning blef han icke omvald. Han blef emellertid 1881 vald till lifstidssenator.

Lefranc [løfrã'], Pierre Charles Joseph Auguste, fransk lustspelsförfattare och tidningsman, f. 1814, d. 1878, skref i samarbete med E. Labiche en mängd vådeviller, bl. a. *Une femme tombée du ciel* (1836), *L'enfant de quelqu'un* (1847; ”Den faderlöse”, 1861) och *Un ut de poitrine* (1853; ”Det höga C”, 1858),

Lefrén [levrēn], Johan Peter, militär, militärförfattare, f. 17 febr. 1784 i Åbo, d. 9 jan. 1862 i Stockholm, var son till Lars Olofsson L. (f. i Levene socken i Västergötland 1722, professor vid Åbo universitet 1772—84 i österländska språk och från 1784 till sin död, 1803, i teologi; led. af bibelkommissionen). Efter att ha genomgått krigsakademien på Karlberg (1799—1802) blef han officer vid Lifregementets värfvade infanteri (nuv. Göta lifgarde). 1806 öfverflyttades L. som löjtnant till Fältmätningskåren och tjänstgjorde 1808 hos generaladjutanten för armén, generalmajoren af Tibell, hvars synnerliga förtroende han snart vann. Befordrad till kapten, 1809, och som fältmätningsofficer sänd till von Döbeln, gjorde han denne stora tjänster såväl under fälttåget i Jämtland som under operationerna mot Kamenskij. 1813 var L. anställd som befälhafvare för fältmätningsofficerarna och som öfveradjutant för yttre ärenden hos den under öfverbefälhafvaren H. H. v. Essen ställda 2:a armékåren vid dennas sammandragning vid norska gränsen. Genom djärfva rekognosceringar och andra viktiga förrättningar ådrog han sig uppmärksamhet och var, innan året 1814 gått till ända, öfverstelöjtnant. Sedan freden inträdt, egnade L. sig företrädesvis åt undervisningsväsendet. 1812 hade han blifvit lärare i krigskonst vid de sedan 1811 sammanslagna fortifikations- och fältmätningskårernas läroverk. L:s lektioner voro synnerligen utmärkta. Som ledning för sina elever utgaf han 1817—18 *Föreläsningar i krigsvetenskapen* (3 dlr), som vunnit rättvist erkännande. 1818 erhöll L. adlig värdighet. Efter att ha arbetat

som sekreterare i den 1819 sammankallade Defensionskommittén, hvilken skulle yttra sig om landets befästningssystem m. m., kallades han 1821 att öfvertaga ledningen af krigsakademien på Karlberg, hvilken behöfde en ombildning. En sådan lät icke länge vänta på sig, och bl. a. var den fria läsningen, som då infördes där, L:s verk. Som lärare och sedermera förtrogen rådgifvare åt kronprinsen Oskar förskaffade L. sig den blifvande konungens tillgifvenhet. Redan 1830 befordrades han till generalmajor, blef 1839 chef för Ingenjörkåren (han lämnade i sammanhang därmed guvernörskapet för krigsakademien), förordnades 1844 till president i Krigskollegium och utnämndes 1847 till generalbefälhafvare i Fjärde militärdistriktet. Från denna befattning erhöll han 1856 på begäran afsked och inskränkte därefter sin verksamhet till utöfvandet af presidentskapet i Krigskollegium. 1860 utnämndes han till general af infanteriet. — L. var medlem af Krigsvet.- och Vet. akad. samt af Örlogsmannasällskapet. Vid sidan af sina militära uppdrag utöfvade L. en omfattande verksamhet på andra håll. Ett mål för hans sträfvande var bl. a. det allmänna undervisningsväsendets utveckling, och han var en af dem, som 1827 inrättade Nya elementarskolan i Stockholm, där företrädesvis hans idéer (bl. a. den fria läsningen) skulle försökas. Som medlem af ridderskapet och adeln deltog han med ospard möda i riksdagsförhandlingarna för samhällsskickets utveckling, arbetade med ifver på införandet af ett tidsenligt representationssystem, af nytt myntväsende, af nya mått- och viktsystem m. m. samt, icke minst, på försvarsväsendets förbättring. ”Genom sitt ljusa hufvud, sin vidsträckta och mångsidiga bildning, sin grundliga kännedom af statsverket och alla dess invecklade förhållanden, sin verksamhet och sin ovanliga arbetsförmåga var L. en af sin tids utmärktaste ämbetsmän. Som enskild människa var L. i ordets skönaste och vidsträcktaste bemärkelse en ärans man”. Se H. Hernlund, ”J. P. L. och de pedagogiska reformplanerna i Sverige på 1820-talet” (i festskriften vid invigningen af Nya elementarskolans läroverkshus 13 nov. 1899). — En äldre broder till L., Karl Adolf (f. 1779, d. 1854), deltagare i 1808—09 års finska krig, 1820 öfverstelöjtnant i generalstaben, adlades samma år som brodern (1818) och antog därvid namnet af Lefrén. C. O. N.

Lefsina, nuv. namnet på Eleusis (se d. o.).

Lefuel [løfyä'l], Hector Martin, fransk arkitekt, f. 1810, d. 1881, studerade i École des beaux-arts och vann Rompriset 1839. Han blef 1848 arkitekt för slottet Meudon och kort därefter för Fontainebleau och fick efter Viscontis död 1854 i uppdrag att fullborda de nya längorna af Louvre åt Place du carrousel till. Denna betydande del af slottskomplexen, som stod färdig 1857, blef dekorativt verksam och storslagen, om ock öfverlastad i utsirningen. L. var medlem af Institutet sedan 1855 och professor vid École des beaux-arts samt generalarkitekt för Louvre och de öfriga kejserliga palatsen. L. uppgjorde också ritningarna till det kolossala *Industripalatset* i Champs-Elysées, utförd till världsutställningen 1855, sedermera använd till olika utställningar, bl. a. till den årligen återkommande konstutställningen (”salongen”). Palatset nedrefs för att till världsutställningen 1900 ersättas med Grand och Petit palais. G—g N.

Lefva, *sjöv.* Om vinden kommer nära parallellt med ett segels plan, kommer seglet i en fladdrande rörelse, hvarvid det säges *lefva*, *lefra* eller *leka*. Vid bidevindsegling skall man noga tillse, att förseglen icke ”lefva”, ty i sådant fall ligger man för högt i vinden. Jfr Lefra. L. H.*

Lefvande bilder. 1. Framställningar af målningar och plastiska verk genom lefvande personer (fr. *tableaux vivants*). Dylika framställningar förekommo redan i den romerska forntiden och spredo sig sedan till Östromerska riket. Kejsarinnan Teodora var mästarinna däri. I nyare tider införde madame de Genlis genren vid hertigens af Chartres (Philippe Égalités) hof med hjälp af målarna David och Isabey. Lady Hamilton (se Hamilton, sp. 1225) framställde på ett lyckligt sätt antika statyer. I synnerhet på teatern med dess belysningsmöjligheter göra sig dylika framställningar väl. — 2. Lefvande kallas ofta äfven de bilder, som visas på den s. k. biografteatern (se Kinematograf, sp. 90). Jfr Dissolving views.

Lefvande byggnader. Se Konservera, sp. 807.

Lefvande charader. Se Charad.

Lefvande djur, *järnv.* Se Järnvägstaxa.

Lefvande ellips, *språkv.* Se Ellips.

Lefvande kolumntitel. Se Kolumntitel.

Lefvande konton, *hand.* Se Konto.

Lefvande kraft, *mek.* o. *fys.* Se Kinetisk energi.

Lefvande vikt. 1. *Veter.*, en i husdjursläran använd term för djurens absoluta vikt i lefvande tillstånd. Per kg. lefvande vikt beräknas utfodringsnormer, försäljningspris, mjölkafkastning o. s. v. Motsatsen till lefvande vikt är *slaktad vikt* (se d. o.).

2. *Sportv.*, ryttarens personliga vikt i motsats till *död vikt* (se d. o.), som hästen bär i sadeln med tillbehör. 1. H. F. 2. B. C—m.

Lefvede, socken. Se Levede.

Lefvene, socken. Se Levene.

Lefver. 1. *Anat.* Se Lefvern. — 2. *Kem.* Se Svafvellefver.

Lefverabscess, *med.* Se Lefversjukdomar.

Lefveraloe, *farm.* Se Aloe 2.

Lefveratrofi (se Atrofi), en förminskning af lefvern, vanligen uppträdande som en akut sjukdom. Se Lefversjukdomar. I. H.

Lefverbalsam, *bot.* Se Ageratum.

Lefvercirrhös (Lefvercirros), en vanligen med bindväfsnybildning förlöpande inflammationsprocess inom lefvern. Se Bukvattusot och Lefversjukdomar. I. H.

Lefverflundran, *zool.*, *med.* Se Distomum, sp. 532, och Igelsjuka.

Lefverfläckar, *med.* Se Fräknar och Kloasma.

Lefvergång, inre och yttre. Se Gallgång.

Lefverigeln, *zool.*, *med.* Se Distomum, sp. 531, och Igelsjuka.

Lefverkis, *miner.*, en varietet af markasit, af tät struktur och endast svag metallglans. A. Hng.

Lefverkolik, *kir.* Se Gallsten.

Lefverkräfta, *med.* Se Lefversjukdomar.

Lefvermask, *zool.*, *med.* Se Distomum, sp. 533.

Lefvermossor, *Hepäticæ*, *bot.*, den första klassen af *Bryophyta* bland arkegoniaterna. Stammen är dorsiventral, försedd med blad (*Foliaceæ*) utan nerver, eller bålliknande (*thallös*), med eller utan

rudimentära blad (*Frondosæ*). Bladen äro ofta af olika utseende (se Jungermanniaceæ); de könsorganen omgifvande bladen, involukralbladen (se fig., *6 i*), ha äfven ofta ett annat utseende än de öfriga. De thallösa formernas bål har stundom en komplicerad byggnad (se Marchantia). Anteridierna (2 *a*) sitta hos de bladiga formerna i bladvecken, hos de öfriga på ryggsidan af bålen, arkegonen (4) sitta vanligen i stamspetsen hos de bladiga, på bålens ryggsida hos de thallösa formerna. Sporogonet (*5 sp, 6 s*) saknar mössa och oftast äfven centralpelare (*5 c*), men innehåller ofta elaterer (7), långa, hygroskopiska trådar, som sammanhålla spormassan. Förökning på vegetativ väg sker ofta genom på bladen sittande särskilda groddceller eller genom i skål- eller flaskliknande organ (*1 b*) bildade groddkorn. Lefvermossorna indelas i 3 serier: *Marchantiales* (fam. *Ricciaceæ* och *Marchantiaceæ*; *1—4*) med bål och rundad kapsel, *Anthocerotales* (fam. *Anthocerotaceæ*; *5*) med bål och skidlik kapsel, som har centralpelare, och *Jungermanniales* (fam. *Jungermanniaceæ*; *6*) med bladig stam. De förekomma i synnerhet på fuktiga och skuggiga ställen, i Sverige finnas omkr. 150 arter, fördelade på 43 släkten. G. L—m.

1 2 3 4 5 6 7

Typer af lefvermossor. *1—4, Marchantia polymorpha: 1* hanplanta, *b* groddknoppskål; *2* anteridiesställning, *a* anteridier, *t* thallus, *r* rhizoider; *3* honplanta; *4* arkegonställning, sedd underifrån. — *5 Anthoceros lævis, sp* sporogon, *c* centralpelare. *6 Plagiochila asplenioides, s* sporogon, *i* involukralblad. — *7* elater och sporer af en lefvermossa.

Lefvern (lat. *hepar* l. *jecur*). 1. *Anat.*, den körtel, som bl. a. bereder och afsöndrar gallan. Den är den största af alla mera solida körtlar i människokroppen,

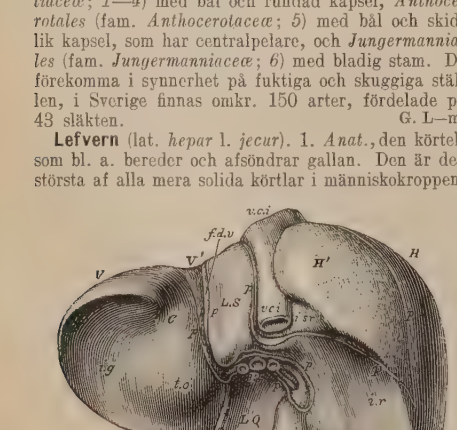

Människans lefver, sedd bakifrån och något nedifrån.

omkr. 30 cm. transversalt, 18 cm. sagittalt och 6 cm. vertikalt, samt väger 0,8—2 kg. Lefvern är belägen i bukhålan, upp mot mellangärdet, hvars hvälfning är formad efter dess öfre-främre yta. Denna yta är jämn och slät; den bakre och undre (se fig.) visar åtskilliga fördelningar. Högra delen eller loben (*H, H'*) är störst och tjockast; den vänstra (*V, V'*) är i alla dimensioner mindre. Mellan båda ligger ett rektangulärt fält, Spigelius' lob (*L. S*), som är vertikalt fårad af motliggande ryggkotpelare. Mellan detta fält och högra loben framgår nedre hålådern (*v.c.i*), delvis insänkt i lefverns substans, hvars venblod den upptager genom de framom och på sidorna liggande, i fig. icke synliga lefvervenerna. Nedom dessa (*L.S* och *v.c.i*) går en smal, men tämligen djup fåra (*P*), lefverporten (*porta hepatis*), i hvilken synas på rad efter hvarandra från vänster mot höger ändarna af de afskurna lefverartären, portådern och gallans utförsgång (*ductus choledochus*). I en grop på gränsen mot högra loben ligger gallblåsan (*g.bl.*), hvars småningom afsmalnande ände bakåt (skenbart uppåt) öfvergår i nämnda gallgång (se Gallblåsa, Gallgång och Portåder). På gränsen mot vänstra loben går i en med gallblåsan parallel grop en sträng (*l.t*), hvilken med en krökning fortsättes upp i *f.d.v.*, rester hufvudsakligen af kärl, som under fosterlifvet förde moderkakans blod till fostret. Mellan båda dessa fåror (för gallblåsan och *l.t*) ligger en platt fyrsidig lefverlob (*L.Q*), hvilken i följd med figurens öfriga nedre kontur bildar lefverns främre skarpa kant. I denna kant framträder äfven gallblåsans kulformiga ända eller botten. — Lefvern är egentligen icke mjuk, men plastisk, så att den af alla grannorganen tager intryck, som den behåller. Så har redan nämnts en ränna (på *L.S*) såsom märke af ryggradens framsida. Vidare finnas hos fullvuxna på högra loben längst fram ett märke (*i.c*) af grof-tarmen, midt under ett stort (*i.r*) af högra njuren, där bakom ett mindre (*i.s.r*) af tillhörande bi-njure. Vänstra loben bär icke blott tydliga märken af magsäcken, utan har fått hela sin form bestämd af läget mellan denna och mellangärdet. Ursprungligen lika stor som den högra, minskas den, först då ventrikeln vänder sig mot densamma, och sedan ytterligare, allteftersom denna utspännes af föda, tills den slutligen, åt sido- och bak-kanten, får den tunna skifform, som fig. utvisar, men som vid *t.o* ofvan magsäckens öfre krök ännu är tjock: *i.g* är intrycket af själfva säcken, *c* visar märket af den förbistrykande matstrupen. Samma förhållande visar sig vid tryck af annan art. Så är t. ex. en vanlig följd af åtsittande kläder, att lefvern nedpressas, så att den får sin största utsträckning på höjden och tvärs öfver förstöres i ett bälte, som fått namnet "kjortelmärket". — Lefvern är

lädd af bukhinnan, utom på fälten *H'* och *V'*, i orten, på de med *p* utmärkta strimmorna och i en ylik sagittalt gående på öfre ytan. Lefverns yta har friskt tillstånd ett marmoreradt utseende i gult ch brunt, hvilket beror på blodkärlens anordning i ess massa. Denna bildas af celler, ordnade i sammanhängande strängar eller plattor, mellan de fiaste gallgångarna och kapillärer ur portådern amt lefvervenen med däri äfven ingående lefverartär ch lymfkärl, allt sammanhållet af en ringa mängd indväf. Artären när väfnaderna; portådern för rån tarmkanalen till organet de ämnen, ur hvilka ellerna bereda galla och andra ämnen. Gallan ortföres genom gallgångarna antingen direkt till armen eller efter en tids förvaring i gallblåsan. Det förändrade blod, som återstår, går geom lefvervenerna till hålådern; andra ämnen uppagas och bortföras af lymfkärlen. Vid den betydliga msättningsprocessen i lefvern utvecklas en stor mängd värme. Om sjukdomar i lefvern se nästa rt.

2. *Jämförande anat.* Måhända motsvarar den blindräck, som hos lansettfisken (se d. o.) utgår framåt och symmetriskt från tarmkanalens främre del, lefvern os de högre ryggradsdjuren, hvilka alla ega detta rgan. Lefvern anpassar sig till kroppsformen, är i llmänhet relativt större hos de lägre ryggradsdjuen än hos de högre och ofta större hos kött- än hos räsätare. F. ö. förete lefverns form och flikar mycket stora växlingar hos olika djur; dock torde den unna härledas från en tvåflikig grundform. Portådern torde vid lefverns uppdelning i flikar spela n ledande roll, dess grenar bestämma organets ppdelning. I allmänhet finnas två utförsgångar. Gallblåsan kan uppfattas som en ensidig utbuktning af den ena utförsgången. Gallblåsan saknas fta (hjortar, kameldjur, elefanter, hvaldjur, hästar . m.). 1. G. v. D.* 2. L—e.

Lefversjukdomar, *med.* Lefverns rätta läge i ögra hypokondriet kan rubbas dels genom *medfödd lägeförändring*, såsom vid *situs inversus*, då den bytt lats med mjälten och ligger på vänster sida, eller id medfödt bräck i diafragma, då den kan ligga högra lungsäcken, dels genom *förvärfvad lägeförndring*, såsom då den tryckes nedåt i buken genom xsudat i lungsäcken och andra lungsjukdomar eller ppåt genom tumörer i buken, bukvattusot o. d. — *örlig* l. *vandrande*, d. v. s. djupt nedsjunken i bukhålan, blir lefvern, liksom mjälten (dock ej så ofta), os äldre kvinnor med slappa bukbetäckningar och örslappning af de ligament, som hålla upp lefvern. — *Formförändring* erhåller lefvern dels genom sjukomar, som verka hypertrofi (förstoring) eller atrofi minskning), dels genom det farliga bruket hos frunimmer att begagna hårdt tillsnörda kläder (snörlif ch kjortelband), då s. k. "snörlefver" uppstår geom en horisontal snörfåra eller inknipning, under vilken lefvercellerna försvinna och ersättas af bindväfssvålar. — *Blodstockning* (hyperemi) i lefvern ppstår antingen passivt, genom hindradt afflöde geom lefvervenerna, eller aktivt, genom kongestion, kadt blodtillflöde genom portalvenerna. Det förra träffar i synnerhet vid hinder för blodcirkulationen enom hjärtat (valvelfel) eller lungorna, det senare fter hvarje riklig måltid och i många infektionssjukomar. Vid den passiva hyperemien blir lefvern i enomskärning lik muskot och kallas därför *cyanotisk muskotnötlefver*. Genom blodöfverfyllnad förstoras lefvern, och patienten känner fullhet, tyngd, stundom värk i lefvertrakten, utstrålande i högra axeln och armen. — *Inflammation* förekommer såväl på lefverns yta, i dess serösa beklädnad (*perihepatitis*), som i dess parenkym (*hepatitis*). Den förra är än orsakad af den senare, än stående i samband med en inflammation af hela bukhinnan (*peritonitis*), än självständig, såsom vid "snörlefver", trauma och syfilis. Den kroniska perihepatiten förlöper, utan självständiga symtom, mera smygande; den akuta däremot, med de vanliga symtomen af bukhinneinflammation, frosskakning, feber, smärta, ömhet och svårighet att andas och liknar f. ö. mycket en pleurit i angränsande delar af lungsäcken.

Den inflammatoriska processen inom själfva lefvern kan uppdelas i två former: inflammationer i själfva lefverparenkymet (lefvercellerna) och inflammationer i den bindväfssubstans, som finns i lefvern. Ehuruväl det förstnämnda slagets inflammation kan sägas förekomma mycket ofta vid allehanda förgiftningar af organismen såväl med bakteriegifter som med andra gifter, orsakar den dock sällan någon utpräglad sjukdomsbild annat än vid den s. k. akuta gula lefveratrofien och vid den akuta fosforförgiftningen.

Den *akuta gula lefveratrofien* är en mycket sällsynt sjukdom, hvars etiologi ännu är okänd, men som sannolikt är af toxisk natur. Den träffar oftare kvinnor än män, icke sällan kvinnor i graviditet, och medför under mycket häftiga symtom (gulsot, yrsel, medvetslöshet) inom några eller högst 14 dagar döden. Lefvern visar sig efter patientens död saffransgul, slapp och betydlig minskad. Under fullt liknande symtom kan den akuta fosforförgiftningen förlöpa i de fall, där den icke verkar nästan omedelbart dödande. De lefverinflammationer åter, som ha sitt säte inom lefverbindväfven eller inom lefverns stödjesubstans, kunna vara antingen akuta eller kroniska. De akuta bero på bakterieinfektioner och medföra vanligen varbildningar inom lefvern (*lefverabscess*). De hos oss oftast förekommande multipla lefverabscesserna äro vanligen orsakade af infektioner från gallvägarna (vid gallsten, variga gallblåseinflammationer). Den stora, mera enstaka lefverabscessen är däremot en i tropikerna, särskildt bland dit inflyttade européer, ganska vanlig sjukdom. Primär lefverabscess kan visserligen förekomma efter trauma o. d., men till det öfvervägande antalet äro dylika fall sekundära efter infektioner inom någon del af portakretsloppet, såsom inom mage, tarmar, pankreas, mjälte samt inom de kvinnliga genitalorganen. De vanligaste primära sjukdomarna äro i dessa fall dysenterien eller rödsoten, spec. den form, som orsakas af s. k. amebor, blindtarmsinflammationer samt mag- och tarmsår, om dessa senare framkallats eller af någon anledning blifvit infekterade af bakterier. Lefverabscessens symtom och förlopp äro väsentligen beroende på dess storlek och, om den öppnar sig, på stället för varets genombrott. En liten abscess kan inkapslas, resorberas, förvandlas till en ostig, kalkig, ärrig massa och därigenom alldeles oskadliggöras. Genombrottet kan ske efter föregående sammanväxning med bukväggen genom huden och bilda en fistel, som sedan kan läkas. Gynnsamma genombrott kunna ske äfven genom mage, tarmar, pleurasäck och lunga. Farligast är ett direkt genombrott till bukhålan, då en hastigt dödande peritonit vanligen inträffar. Äfven

lefverabscessens symtom äro därför varierande, ofta ganska dunkla. Vanligen förlöper den med s. k. hektisk feber (starka frosskakningar), stark allmännedsättning, men lokalsymtomen kunna stundom vara föga framträdande. Diagnosen kan dock underlättas genom smärta och ömhet i lefvertrakten och i synnerhet känsla af en fluktuerande svulst. Stundom klarnar plötsligt diagnosen genom uppträdandet af en varblandad kräkning eller öppning, en bukböld e. d. Lefverabscessen kan aflägsnas och läkas, om den är tillgänglig för en effektiv kirurgisk behandling. — En helt annan bild företer den kroniska inflammationen i lefverns interlobulära bindväf, den *interstitiella hepatiten* (*cirrhosis hepatis*), som kan medföra antingen en allmän förstoring af lefvern eller ock efter en kortvarig relativ förstoring af densamma en sekundär *granularatrofi* och *skrumpning* af lefvern. Den senare formen är den vanliga, s. k. *Laënnecska lefvercirrhosen*, hvilken hittills allmänt ansetts framkallad af alkoholmissbruk och vara drinkarens sjukdom par préférence. Den kallas ock af engelsmännen *gin-drinkers' liver*. Ehuru man funnit den äfven efter omåttligt förtärande af öl och vin, synes brännvinet vara den vanligaste orsaken. F. ö. kan den framkallas äfven af andra orsaker, såsom i Italien af malaria och i Indien af starka kryddor. På grund af den vanligaste orsaken träffas lefvercirrhosen vida oftare hos män än hos kvinnor, men äfven kvinnor och barn få den efter ymnigt förtärande af alkohol. De första symtomen af sjukdomen sammanfalla vanligen med den hos supparen så vanliga magkatarrens. Först då cirrhosen framskridit, märker man vid undersökning en minskning af lefvern, hvilken sedan fortgår genom bindväfvens skrumpning samt lefvercellernas förträngning och atrofi, så att slutligen lefvern kan intaga blott en tredjedel af sin rätta volym och den vänstra lefverfliken nästan alldeles försvinner. Genom hinder för blodets cirkulation genom lefvern uppstår äfven bukvattusot (*ascites*), och mjälten förstoras, ofta betydligt. Den sjukes hy blir vanligen blek och gråaskig, men vanligen uppträder ej någon gulsot. Den sjuke förlorar matlusten och magrar. På buken visa sig ofta slingriga blåa ådror (*caput medusæ*). Förstoppning och minskad urinsekretion äro äfven vanliga. Mot slutet svullna äfven benen, andnöd inträder genom bukvattnets tryck på bröstorganen, och under tilltagande marasm inträder döden efter några års sjukdom. Liknande symtom kunna småningom inträda i den först af Banti beskrifna och med namnet *Bantiska sjukdomen* betecknade samtidiga lefver- och mjältförstoringen. — *Syfilitisk lefversjukdom* förekommer både hos äldre, i det tertiära stadiet, och hos späda barn med medfödd syfilis, än i form af perihepatit, än liknande lefvercirrhosen, än som en gummatös nybildning. — Om *fettlefver* se d. o. — *Amyloidlefver*, en betydligt ansvälld lefver, som vid genomsnitt visar sig innehålla s. k. amyloid och är fast, visande en späckigt glänsande yta (därför äfven kallad *späcklefver*) och af en tunn jodlösning färgas mahognyröd, förekommer sekundärt till följd af andra svåra kakektiska lidanden, i synnerhet i sammanhang med långvariga suppurationer, såsom vid osteomyeliter, varbildningar i lungsäck och njurbäcken, bensår, vid lungsot och tuberkulösa benlidanden samt, ehuru mera sällan, vid syfilis (kakektisk), frossa, leukemi, m. m. Lefvern kännes hård, svullen, stark förstorad, med afrundad kant. Ofta är äfven mjälten samtidigt amyloidvandlad, stundom äfven njurarna. — *Lefverkräfta* är sällan diffust infiltrerad merendels cirkumskript, d. v. s. begränsad, knöformig, varierande i storlek från ett knappnålshuvuds till ett barnhufvuds. Den uppstår sällan primärt i lefvern och från gallvägarna; oftast är den sekundär och multipel, d. v. s. består af många skild knölar, och är då uppkommen genom metastas, d. v. s. öfverföring från mer eller mindre aflägsna, primär kräfthärdar, såsom i magsäck, tarmar, uterus, bröstkörtlar m. m. De större knölarna medföra oftast en betydlig förstoring af lefvern och kunna framkalla vattsot och gulsot. Döden inträder under hastig afzning ofta efter sjukdomsbilden af en höggradig anem (blodbrist) Förloppet är vanligen ganska hastig (veckor, månader). Lefverkräftan angriper oftare kvinnor än män, mera äldre än yngre. — Andra nybildningar i lefvern förekomma äfven, såsom sar adenom, tuberkler m. fl. Någon gång har det varit möjligt att genom operation aflägsna en begränsad primär lefverkräfta, men oftast befinn vara så belägen och så utbredd, att den icke låter sig exstirperas. — Bland *parasitiska djur* i lefvern förekommer intet så ofta som *Echinococcus*, som fram lar hydatidsjukdom (se Echinococcus och Hydatidsjukdom). — Om *gallvägarnas* sjukdomar se Distomum, Gallsten och Gulsot. — Lefverns blodkärl kunna särskildt vara säte för viktiga sjukdomar. *Trombos* ven *porta*, hvarigenom detta kärl förtränges eller tilltäpes (*pylethrombosis*), beror stundom på marasm, oftare på kompression af kärlet genom lefvercirrhos eller tumörer inuti eller i närheten af lefvern, såsom kräfta o. d. Genom blodets stagnation i portådersystemet uppstå bukvattusot, mjältförstoring samt mag- och tarmkatarr, men sällan gulsot. — Portåderns insida kan äfven inflammeras med varbildning (*pylephlebitis suppurativa*), vanligen sekundärt efter inflammation, sårbildning eller tumörer i magsäck eller tarmar m. m. Sjukdomen är mycket häftig, med feber, gulsot, smärta i lefvertrakten, och döden följer oftast efter några dagar, högst veckor.

F. B. (I. H

Lefverskrumpning, *med.* Se Bukvattusot och Lefversjukdomar.

Lefversten, *miner.* Se Hepatit 2.

Lefverstärkelse, *kem.* Se Glykogen.

Lefvertran, *farm. med.* Se Fisklefverolja.

Lefverven, *fysiol.* Se Blodomlopp, sp. 728.

Leg., *mus.*, förkortning af legato.

Lega, *jur.* Se Legoaftal.

Legacy duty [le'gəsi djö'ti], eng. Se Arfskatt, sp. 1425.

Legāl (fr. *légal*, af lat. *lex*, lag), laglig, enlig lag tillåten, i lag stadgad. (Motsats: illegāl.) — Legalisēra, göra laglig, ge laglig giltighet. — Legāliter, lat., på lagligt sätt, enligt lag.

Legala annonser, kungörelser, hvilka enligt förskrift i lag tryckas och införas (se Annons) i tidning, dels ''Post- och inrikes tidningar'' (''allmänna tidningarna''), dels någon lokaltidning. Med dess kungörelser afses *än* att bringa ett visst förhållande till så allmän kännedom som möjligt, *än* åter att rikta ett meddelande eller en anmaning till en eller skild person, hvars vistelseort är okänd. Till för

slaget höra kungörelser om riksdagsmanna- och stadsfullmäktigval, om inskrifning af värnpliktige, om vissa exekutiva auktioner, offentlig stämning i konkurs, utdrag ur handels-, aktiebolags-, förenings- och försäkringsregistren m. m.; till senare slaget bl. a. kungörelse, att arf tillfallit svensk man, som uppehåller sig å okänd ort, eller att fartyg, skeppsvrak m. m. bärgats, vidare stämning å utrikes faren svarande part samt kallelse å bortkommen person, hvars anhöriga önska få honom förklarad död. Införandet i tidningarna ombesörjes än af vederbörande myndighet, än af den enskilde, hvars rätt är i fråga, och skall i vissa tillfällen ega rum tre gånger, oftast med bestämda mellantider. Vid sidan om andra, i äldre lagstadganden vanligen påbjudna kungörelsemetoder (såsom uppläsande från predikstolen, anslag å rättens dörr o. s. v.) har åt tidningsannonserna efter hand gifvits allt allmännare användning. De betungande kostnaderna för de legala annonserna åfvensom det oregelmässiga i de därom gällande föreskrifterna föranledde emellertid riksdagen 1895 att hos K. M:t begära utredning ”om och i hvilka fall inskränkning i den genom lag och författningar stadgade legala annonseringen må ega rum”. K. M:t fann dock ej skäl att efterkomma denna begäran. C. G. Bj.

Legāl bevisteori, *jur.* Se Indicier. — Legal fattigvård. Se Fattigvård, sp. 1441.

Legalisera. Se Legal.

Legalister (se Legal), namn på det författningstrogna partiet i Venezuela under partistrider på 1890-talet.

Legāliter. Se Legal.

Legalitetsprincip. Se Inteckning, sp. 754.

Le Gallienne [lə gälie'n], Richard, engelsk författare, f. 20 jan. 1866 i Birkenhead, vardt 1891 litteraturkritiker i tidningen ”Star”, skref *My ladies' sonnets* (1887), *Volumes in folio* (1889), *The book bills of Narcissus* (1891), *English poems* (1892), *R. L. Stevenson, and other poems* (1895), ett arbete om *George Meredith: some characteristics* (1890, flera uppl.), *The religion of a literary man* (1893), *Prose fancies* (1894 och 1896), romanerna *The quest of the golden girl* (1897) och *The romance of Zion Chapel* (1898), *Young lifes* (1899), *The beautiful lie of Rome* (1900), *The worshipper of the image* (s. å.) och en studie öfver Kipling (s. å.), *An old country house* (1902), *If I were god* (s. å.), *Painted shadows* (1904), *Little dinners with the Sphinx* (1907) och öfvers. från Omar Khayyam (1897) och Hafiz (1903). Sedan 1902 är L. bosatt i New York. L:s diktning är ojämn; stämningsfulla och skarpsinniga ting stå vid sidan af konstlade och journalistiska.

Legalservitūt, *jur.*, lagstadgade begränsningar af en egares rådighet öfver sin fasta egendom, till förmån för det allmänna eller för innehafvare af angränsande fastigheter, exempelvis byggnadsstadgans förbud mot att å tomt i stad uppföra byggnad med fönster vettande mot grannes tomt närmare än tolf m. från tomtgränsen. Dylika begränsningar motsvaras emellertid icke af verkliga rättigheter för någon enskild person och uppfattas därför numera i allmänhet icke som servitut (jfr d. o.). *Svenska* lagen om servitut 14 juni 1907 inbegriper icke, lika litet som den nyaste utländska lagstiftningen, ifrågavarande begränsningar bland servituten. Däremot omtalas de i *franska* Code civil som ”servitudes établies par la loi” (lagstadgade servitut); likaså i en del andra romanska civillagböcker från 1800-talet. C. G. Bj.

Legal tender [li'gl te'ndə], eng., sedlarnas egenskap af ”lagligt betalningsmedel”.

Legalteori. Se Konkordat, sp. 767.

Le Gascon [ləgaskā'], ”gaskognaren”. Se Bokbinderi, sp. 944.

Legāt (lat. *legātus*, se d. o.), inom den diplomatiska, latinska terminologien sändebud med ambassadörs rang. Med *legatus perpe'tuus*, ”ständigt sändebud”, förstås ett vid ett hof för längre tid ackrediteradt sändebud i motsats till diplomat i tillfällig beskickning. Särskildt nyttjas ordet legat om påfvens sändebud. Den påfliga sändebudsinstitutionens historia begynte med Leo I och fick sin utbildning under Leo IX och Innocentius III. Legaterna delas nu i *legati nati*, en blott hedersrang åt ärkebiskoparna af Gnesen, Köln, Salzburg och Prag, samt *legati dati*, som antingen äro biskopar med fast ambassadörskap på en ort (vanligen kallade *nuntier*) eller kardinaler med ett tillfälligt speciellt uppdrag. Emedan kardinalen är medlem af påfvens råd, har en plats ”vid hans sida” (lat. *ad latus*), men genom en sådan utomordentlig beskickning tillfälligtvis lämnar denna plats, skickas ”från påfvens sida” (lat. *a la'tere*), benämnes han *legatus a latere*. Äfven påfvens ombud inom den forna Kyrkostatens provinser benämndes legater (se Delegation). Se Friedbergs och Sägmüllers kyrkorättshandböcker. — Om legaterna inom det forna romerska riket se Legatus. Hj. H—t.

Legāt (lat. *legātum*), testamentariskt förordnande, företrädesvis om visst belopp eller om individuellt bestämd egendom. Ang. den romerska rättens legat se Legatum. Jfr Fideikommiss och Testamente.

Legatārie l. Legatār (lat. *legatārius*, fr. *légataire*), person, som erhållit ett legat (se d. o.).

Legatiōn (fr. *légation*, af lat. *legatus*, urskickad). 1. En diplomatisk beskickning; en sådan beskicknings chef och öfriga tjänstemän; en beskickning ämbetslokal. Se vidare Beskickning. Om den 1906 vidtagna genomgripande omorganisationen af Sveriges diplomatiska representation i utlandet se Beskickning. (Suppl.) — 2. Benämning på vissa områden inom den forna Kyrkostaten (se d. o.).

Legationshus, af staten inköpt byggnad till bostad åt minister och till ämbetsrum för beskickningen. Redan under 1600-talet hade svenska staten ett hus för sina kommissarier och beskickningar i Moskva, det s. k. ”svenska hofvet”. 1757 inköptes för inredande af en luthersk kyrka en byggnad i Konstantinopel (se d. o., sp. 841 och fig. 13 å pl. II), hvari äfven svenska beskickningen inrymdes; huset nedbrann 1818, hvarefter ett nytt uppfördes 1869—70. 1900 medgaf riksdagen, att 510,000 kr. finge användas för inköp af det 1879 byggda, 1893 tillbyggda huset med n:r 58 vid Avenue Marceau i Paris till legationshus (se pl. till art. Paris); 1904 anslogs till inköp för samma ändamål af det 1896—97 uppförda huset med n:r 25 Calle Zurbano i Madrid (se plansch till art. Madrid) 228,000 kr., och 1906 beviljade riksdagen 175,000 kr. för inköp och ombyggnad af huset n:r 27 Incognitogate (uppfördt 1872) i Kristiania (se d. o., pl. II, fig. 11). I de ofvan nämnda städerna åtnjuter ministern intet

hyresbidrag, men har fri bostad i legationshuset jämte fri uppvärmning och belysning till belopp, som på de olika ställena växla emellan 500 och 2,000 kr. I London har staten mot en årlig hyra af 600 pd st. för 15 år fr. o. m. 15 april 1907 hyrt huset n:r 73 Portland place, där ministern har fri bostad mot afstående af 12,000 kr. af sina löneförmåner.

Legationspredikant, präst, anställd vid en diplomatisk beskickning (legation), utnämnes i Sverige, på förslag af ärkebiskopen, af K. M:t. F. n. (1911) finnas två legationspredikanter: i London (alltid pastorn vid svenska församlingen där) och Paris (f. n. pastorn vid svenska församlingen där).

Legationsråd, den till rangen förnämste af de till en beskickningschefs biträde anställde tjänstemännen vid en legation. I åtskilliga främmande makters diplomati är denna befattning fäst vid vissa bestämda beskickningar, så att den äldste af de under beskickningschefen lydande tjänstemännen alltid har denna rang och högre lön än legationssekreterare från samma land. Äfven i Sveriges diplomati har enligt 1906 års omorganisation af Utrikesdepartementet, diplomatien och konsulatväsendet bestämts, att legationsråd skola vara fästa vid beskickningarna i Berlin, London, Paris och Petersburg. Men dessutom kan titeln af legationsråd rent personligt utan åtföljande löneförhöjning tilldelas någon vid annan beskickning anställd legationssekreterare, som på grund af längre tids tjänstgöring anses förtjäna högre personlig värdighet. Legationsrådsgrad kan liksom öfriga diplomatiska grader förlänas person, som tillhör den diplomatiska personalen, men befinner sig i disponibilitet. För legationsråd uppgå aflöningsförmånerna vid beskickningarna i London, Paris och Petersburg till 13,200 kr. och vid beskickningen i Berlin till 10,800 kr.

Legationssekreterare (i äldre tider kommissionssekreterare), sekreterare vid en diplomatisk beskickning (legation). F. n. finnas inom Sveriges diplomati legationssekreterare på ord. stat i Kristiania och Köpenhamn (hvilka uppbära en årlig lön af 7,200 kr.) samt Washington (10,800 kr.), hvarjämte en legationssekreterare på extra stat är anställd vid den för Tokio och Peking gemensamma beskickningen (7,500 kr.).

Legāto, Ligato (it., af lat. *ligāre*, binda), *mus.*, ”bundet”, med bundet föredrag, d. v. s. utan uppehåll mellan de på hvarandra följande tonerna. I sång och på blåsinstrument utför man legato genom att föredraga de bundna noterna i samma andedrag, på tangentinstrument genom att släppa den ena tonens tangent, först under det man nedtrycker den följandes. I notskriften tecknas legato medelst en båge: ⁀. Se Båge 2. A. L.*

Legātum, lat., hos de gamle romarna ett testamentariskt förordnande, efter hvilket en arftagare hade att rätta sig, medan *fideicommissum* innefattade blott en till arfvingen uttryckt önskan. Förordnandet skulle ske på ett visst bestämdt sätt. Beträffande storleken af legatum vidtogos efter hand flera inskränkande bestämmelser, såsom genom den voconiska lagen (väl 169 f. Kr.) och genom den falcidiska (40 f. Kr.), enligt hvilken ej mer än ¾ fick bortskänkas. — Med *legatum* förstods äfven själfva de testamenterade egodelarna. R. Tdh.

Legātus, lat., utskickad; sändeman; en ämbetsmannatitel hos de gamle romarna. 1. Sändebud från det romerska folket till ett främmande folk eller från ett främmande folk till det romerska. Det var i republikens tid senaten, som affärdade och emottog sändebud. Till romerska sändebud utsågos vanligen mera framstående senatorer. De erhöllo ur statskassan behöfliga penningmedel och hade f. ö. att åtnjuta förmåner af fri inkvartering m. m. i provinserna. Senare plägade senaten förläna legattitel (jämte vissa förmåner) åt förnäma män, som i enskilda angelägenheter eller för någon annan orsaks skull önskade begifva sig till provinserna. Beskickningen kallades i sådant fall ”fri”, d. v. s. ej bunden vid offentligt uppdrag. — 2. Biträde (”generaladjutant”) åt fältherrar och ståthållare i provinserna. I äldre tider tjänstgjorde en eller flera sådana hos en fältherre som ett slags stabsofficerare, ställda mellan honom och krigstribunerna. Senaten utnämnde *legati*, men vanligen i enlighet med fältherrens uttryckta önskan. Längre fram erhöll ståthållaren i en provins till biträden af på en gång militärisk och civil art ett visst antal (3 eller flera) legater (ofta väl chefer för legioner). — 3. Kejsarens ställföreträdare i vissa, i synnerhet vid gränsen liggande, provinser. Dessa legati, som kallades *cæsaris*, ofta med tillägget *pro prætore* (*consulares*), hade såväl den civila myndigheten som befälet öfver trupperna. — 4. Nlat., diplomatiskt sändebud. Om *legatus perpe'tuus* se Legat. 1—3. R. Tdh.

Legātus a la'tere. Se Legat.

Legātus perpe'tuus. Se Legat.

Legatär. Se Legat.

Lēge artis, lat., efter konstens regler; efter farmakopéns föreskrift (på recept förkortadt: *l. a.*).

Lege'nd (af lat. *lege'ndum*, som bör läsas). 1. Berättelse om eller ur ett helgons eller en martyrs lif; helgonhistoria, helgonsaga; sägen, saga i allmänhet. — Legenda (neutr. plur.) l. legendārii (näml. *libri*, böcker) kallades under medeltiden af kyrkan auktoriserade samlingar af berättelser ur helgonens och martyrernas historia, hvilka vid gudstjänsten upplästes på helgonens och martyrernas åminnelsedagar. Därvid skilde man på *passionārii*, som afhandlade martyrernas lidandeshistoria, och *legendarii* i inskränkt mening, som innehöllo märkvärdiga drag i allmänhet ur heliga mäns och kvinnors lif. Sedan blef ”legenda” benämning äfven på helgonhistorier, skrifna till privat bruk och icke afsedda att begagnas vid gudstjänsten. Slutligen blef legenda l. legend det brukliga namnet på hvarje enskild berättelse ur en sådan samling. Den mest bekanta och mest betydande legendsamlingen under medeltiden är den af dominikanmunken Jacobus de Voragine på 1200-talet utgifna *Legenda aurea*. Den fullständigaste, på historisk kritik hvilande legendsamlingen innehålles i de s. k. bollandisternas 1643—94 i Antwerpen utgifna stora verk *Acta sanctorum*. — De förnämsta svenska legendsamlingar äro: ”Ett forn-svenskt legendarium, innehållande medeltids klostersagor om helgon, påfvar och kejsare ifrån 1:a till 13:e årh. Efter gamla handskrifter (de flesta från 1300- och 1400-talen) utgifna af George Stephens” (1—3, Stockholm 1847—74, utgörande saml. 7 i ”Samlingar utg. af Svenska Fornskriftsällskapet”), åtskilliga legender i ”Klosterläsning” m. m. efter gammal handskrift

utg. af G. E. Klemming (1877—78; tillh. äfven Sv. Fornskriftsällskapets saml.), Legenda suecana vetusta S. Magni, comitis Orcadensium'' (ed. J. H. Schröder. Ups. 1839) och ''Legendæ svecanæ. Helgonasagor'' af J. E. Rietz (i 2:a del. af dennes ''Scriptores svecici medii ævi'', Lund 1843—45). I ''Svenska folkböcker'' af P. O. Bäckström (1848) äro åtskilliga legender intagna, af hvilka flera upplagor äro som folkskrifter utgifna bland det s. k. skillingstrycket. — 2. *Num.*, inskrift eller omskrift på mynt, hvarigenom man lättast kan bestämma dettas hemland och ålder. Legenden anger myntherren, hans titel, valspråk m. m. Den är anbragt på myntets ena sida eller på båda, antingen kretsformigt, såsom omskrift, eller i räta linjer på en eller flera rader. Legend på de äldsta grekiska och romerska mynten saknades eller bestod af få, merendels enstaka bokstäfver. De äldsta fullständiga legender finnas på mynt från Syrakusa och Rhegion. — 3. Inskrift (tänkespråk e. d.) på banderoller i medeltidens och 1500-talets konst. — 4. *Mus.*, benämning på tonverk af episk-lyrisk hållning, hvilkas ämne är (eller kan tänkas vara) en helgonsaga. 1. J. P.

Lege'nda, lat. Se Legend.

Legendārii, lat. Se Legend.

Legendre [leʃä'dr], Adrien Marie, fransk matematiker, f. 1752 i Paris (enl. somliga källor Toulouse), d. 10 jan. 1833 i Paris, blef redan vid unga år professor i matematik vid militärskolan, senare vid École normale i Paris samt 1783 medlem af franska vet. akad. För att kontrollera ortsbestämningen för Greenwich och Paris utförde han 1787 i förening med Cassini och Méchain, enligt offentligt uppdrag, mätningen af en breddgrad mellan Dunkerque och Boulogne. Han blef sedermera medlem af Bureau des longitudes, led. på listid af universitetets styrelse 1808 och examinator i Polytekniska skolan 1816. L. var en matematiker af framstående förtjänst och verksam på flera skilda områden af sin vetenskap. Så utförde han djupgående undersökningar rörande teorien för elliptiska sfäroiders attraktion, framställde en skarpsinnig metod för beräknande af kometbanor och bidrog väsentligen till geodesiens utveckling. Vid dessa arbeten kom han att behandla äfven flera viktiga frågor hörande till den rena matematiken, såsom minsta kvadratmetoden, potentialfunktionen och de s. k. klotfunktionerna, vid hvilka frågor man delvis har honom att tacka för en första förberedande utredning, ehuru de sedermera utförligare behandlades af Laplace. Företrädesvis bearbetade L. dock talteorien och teorien för elliptiska integraler. Inom talteorien, åt hvilken han egnat det betydande arbetet *La théorie des nombres* (1830; 3:e omarb. uppl. af *Essai sur la théorie des nombres*, 1798), upptäckte han ett stort antal satser, bland dem särskildt den fundamentala s. k. ''reciprocitetslagen för kvadratiska rester''. Beträffande teorien för de elliptiska integralerna var L. den förste, som systematiserade de af Euler, Landen och Lagrange funna resultaten samt reducerade alla hithörande integraler till tre kanoniska former. Bland de af honom själf angifna satserna må nämnas multiplikationsteoremet för talet 3, hvilket L. visade kunna återföras till en dubbel transformation genom substitutionen af en rationell funktion af 3:e graden. L:s hithörande viktigaste arbete är *Théorie des fonctions elliptiques et des intégrales eulériennes* (1825—32), hvari han äfven utförligt behandlat de eulerska integralerna och bifogat omsorgsfullt utarbetade numeriska tabeller. Äfven som läroboksförfattare utöfvade L. stort inflytande, företrädesvis genom *Éléments de géometrie* (1794; många uppl.; ''Geometriens elementer'', 1825). Där har L. försökt att efter en ny plan lämna en framställning af geometrien, som skulle kunna ersätta den af Euklides gifna; där finner man äfven en h. o. h. ny behandling af parallellteorien. Bland L:s öfriga läroböcker finnes den plana och sfäriska trigonometrien, öfversatt till svenska (1826). (I. F.)

Lége'r [leʃē; sv. utt. leʃär], fr., lätt, fri och otvungen, vårdslös, flyktig, lättvindig. — Subst. légèreté [leʃärtē], adv. légèrement [-mä'].

Leger [leʃē], Louis, fransk slavist, f. 1843, blef 1874 lärare i ryska vid École des langues orientales vivantes och 1885 professor i slaviska språk och litteraturer vid Collège de France. L. har rest mycket i slaviska länder och i en mängd skrifter skildrat slavernas forna och närvarande politiska och sociala förhållanden, deras folkdiktning, mytologi och litteratur, däribland *De Nestore, rerum Russicarum scriptore* (1868), *Cyrille et Méthode* (s. å.), *Recueil de contes populaires slaves* (1882), *La Bulgarie* (1885), *La littérature russe* (1892), *Histoire de l'Autriche-Hongrie* (1895), samt öfversatt Nestorkrönikan (*Chronique dite de Nestor*, 1890). A—d J.

Legēra (af lat. *ligāre*, sammanbinda, förena), genom smältning (eller på annat sätt, intimt) blanda en metall med en eller flera andra metaller eller substanser. Se Legering.

Legēring (se Legera), eng. *alloy*, fr. *alliage*, *tekn.*, metallisk blandning. Vanligen åstadkommes blandningen genom smältning (äfven genom samtidig elektrolytisk utfällning eller genom sammanpressning) af en metall med (afsevärd mängd af) en annan metall (binär legering) eller flera dylika (ternär, kvaternär o. s. v. legering). I st. f. andra metaller kunna komma metalloider och t. o. m. andra substanser; de speciellt metalliska egenskaperna (hög eg. v., glans, smidbarhet, ledningsförmåga för elektricitet och värme m. fl.) kunna nämligen bibehållas hos en metall äfven efter inblandning af substanser, som i och för sig icke äro metalliska, såsom fosfor, svafvel, kol (i järn), halogener (i antimon, Cohen), ättiksyra eller acetat (i koppar erhållen genom elektrolys, Benedicks). Tidigare ansågs vanligen en legering som kemisk förening af de ingående metallerna (komponenterna); numera särskiljer man flera olika fall, såsom *hufvudtyper* för binära legeringar.

I. Komponenterna *A* och *B* äro fullständigt blandbara i fast tillstånd, bilda ''fast lösning'' (Van't Hoff) eller ''blandkristaller'' (Roozeboom), t. ex. Au (guld)—Ag (silfver), Cu (koppar)—Ni (nickel). Dylika metalliska fasta lösningar ha stor hårdhet och motståndskraft mot nötning, högt elektriskt ledningsmotstånd (t. ex. konstantan, se nedan); de skilja sig härigenom från de rena metallerna.

II. Komponenten *A* löser i fast tillstånd *B* intill en viss gräns, *B* löser viss mängd *A* (inskränkt blandbarhet). Viktigast är här det fall, att *eutektikum* förekommer: ur en *A*-rik smälta, som afkyles, urskiljas vid stelningspunkten (som ligger lägre än för rent *A*) fasta blandkristaller, bestående af *A* med viss mängd *B* (mindre än i smältan); härigenom blir denna rikare på *B*,

hvarigenom dess stelningspunkt ytterligare sjunker; slutligen fås en eutektisk (= möjligast lättsmält), ännu flytande rest, hvilken vid konstant temperatur (legeringens eutektiska temperatur; äldsta iakttagelser af dylika ''dubbla stelningspunkter'': Rudberg, Uppsala 1829) stelnar till ett aggregat af A med, säg, x proc. B + B med y proc. A. Det här t. ex. (efter Friedrich) återgifna ''smältdiagrammet''

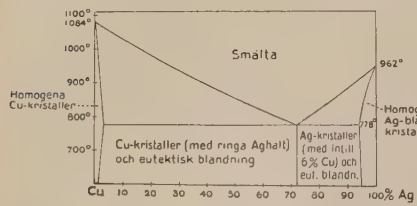

(temperatur-koncentration) gäller för ''systemet'' koppar—silfver, Cu—Ag. Genom inblandning af flera främmande metaller än B sjunker eutektiska temperaturen ytterligare; t. ex. Sn (tenn)—Pb (bly) har eutekttemperaturen 182° (tennlod); genom inblandning af Bi (vismut) kan den fås att sjunka till 94° (Roses metall; se nedan). — Egenskapernas förändring beror hufvudsakligen på mängden B, som A-kristallerna hålla (x, resp. y); äro x, resp. y små (A, resp. B utskiljas ''rena''), äro legeringens egenskaper ett slags medelvärde (linearт beroende) af egenskaperna, som tillkomma A och B för sig, ex. Cd (kadmium)—Sn (tenn); vid större x och y förekomma större afvikelser, såsom vid I.

III. Inskränkt blandbarhet i fast tillstånd (= II), men äfven ofullständig i flytande (i olikhet med I o. II). Ex. smält Pb (bly) och Zn (zink) blandas föga (= olja och vatten); ömsesidiga lösligheten stiger med temperaturen (Spring).

IV. Jämte blandkristaller (med varierande x och y) förekomma verkliga kemiska föreningar, metallföreningar. Dessa kännetecknas enklast därigenom, att den legering, som har metallföreningens sammansättning, har högre smältpunkt än närliggande och stundom än de rena komponenterna; ex. smältpunkt för Sb (antimon) 630°, Mg (magnesium) 651°, metallföreningen Sb_2Mg_3 961° (Grube). Af största praktiska betydelse är den kemiska förening, Fe_3C (järnkarbid, cementit), som är karakteristisk för stål.

Legeringarnas praktiska användning grundar sig (jfr ofvan) på deras (än de rena metallernas) större hårdhet, motståndskraft mot sträckning, nötning, kemisk påverkan; lättare smältbarhet och bearbetbarhet, fördelaktiga färgnyanser, lägre pris o. s. v. Viktigast näst *järnets legeringar* (se Järn, sp. 379) är kopparns. *Mässing*, kopparns legering med 27—45 proc. Zn (zink), förekommer af två slag. 1. Zn-halt under 35 proc.: kallbearbetas lätt (i allmänhet spröda i värme: lättsmälta föroreningar); användes till tråd, bleck. Närstående legeringar: *pinsback* (omkr. 6 proc. Zn), *similor*, *tomback* (omkr. 15 proc. Zn; användes för oäkta bladguld), *cuivre poli* m. fl. af röd till guldgul och gulgrön färg (vid Zn-halt stigande intill omkr. 40 proc.). 2. Zn-halt öfver 35 proc.: smid- och valsbara (endast) i värme; färgen öfvergår med stigande Zn-halt från gul (-grön) till rödaktig, gråaktig, hvit (vid 60 proc. Zn). Hit höra: *Muntz metall* (40 proc. Zn), som ersätter kopparplåt som fartygsförhydning, *Sterro-* och *Deltametall* (= Muntz' med omkr. 2 proc. Fe). Vanligt *slaglod* för mässing håller omkr. 50 proc. Zn. *Brons* är legering af Cu (koppar) med 0—30 proc. Sn (tenn). *Kanonbrons* håller omkr. 10 proc. Sn; legering med lägre Sn-halt är lämplig för kallbearbetning (mynt, medaljer); legering med 10—30 proc. Sn kan deformeras endast i värme, användes till kugghjul, lager för maskiner; *klockbrons* har öfver 20 proc. Sn samt är hård och klangrik; *statybrons* har betydligt lägre Sn-halt, och bägge metallerna bruka här till väsentlig del ersättas med Zn, som är billigare. *Aluminiumbrons*, som på senare tid delvis utträngt den vanliga, innehåller 0—10 proc. Al; den har vacker guldgul färg, användes till prydnadssaker (*objets de Paris*) och i automobilindustrien samt angripes ytterst ringa af hafsvatten. *Nysilfver* (*argentan*, *alfenid*) består af 50—70 proc. Cu, 10—25 proc. Ni och 20—30 proc. Zn, är lätt att gjuta och bearbeta samt beständig. Andra legeringar äro: *nickelstål*, *invar*, järnlegering med 36 proc. Ni, användes till pendlar och mätinstrument på grund af sin ytterst ringa längd-temperaturförändring. *Stilmassa*: omkr. 80 proc. Pb (bly), 20 proc. Sb (antimon); *britanniametall*: omkr. 90 proc. Sn, 10 proc. Sb; *hvit lagermetall*: ''babbitz'' t. ex. 85 proc. Sn, 10 proc. Sb, 5 proc. Cu; annan ''antifriktionsmetall'' består t. ex. af 70 proc. Pb, 20 proc. Sn och 10 proc. Sb; dessa legeringar innehålla hårda kristaller (metallföreningar) i mjuk, eftergifvande grundmassa. *Magnalium* är aluminium, legeradt med 3—15 proc. Mg; det är fördelaktigt genom sin låga spec. vikt (2,6—2,8), ännu lägre än för Al, kan bearbetas och smidas lättare än Al och antar vacker polityr, beroende på större hårdhet. *Tennlod*: 37 proc. Pb, 63 proc. Sn (smältpunkt 182°). Lättsmälta legeringar: *Roses*: 1 viktsdel Sn, 1 Pb, 2 Bi (smältpunkt 94°); *Woods legering*: 1 Sn, 2 Pb, 4 Bi, 1 Cd (smältpunkt 60,5°). Legeringar, använda för elektriska motstånd, äro *konstantan*: 60 proc. Cu, 40 proc. Ni, *manganin*: 84 proc. Cu, 12 proc. Mn och 4 proc. Ni, och *nickelin*: 54 proc. Cu, 26 proc. Ni och 20 proc. Zn.

Legeringar för *guldmynt*: omkr. 90 proc. Au, 10 proc. Cu; *silfvermynt*: t. ex. 80 proc. Ag, 20 proc. Cu, lägre valörer göras rikare på Cu. Legeringar, som innehålla kvicksilfver, kallas *amalgam*.

Den fysikalisk-kemiska undersökningen af metaller och legeringar, deras mikrostruktur och öfriga egenskaper bildar den moderna forskningsgrenen metallografi (se d. o.).

Litt.: Guertler, ''Metallographie'' (1909; utförlig handbok), Bornemann, ''Die binären metall-legierungen'' (s. å.; smältdiagram), Guillet, ''Étude industrielle des alliages métalliques'' (s. å.; omfångsrikt arbete), Cavalier, ''Leçons sur les alliages métalliques'' (s. å.), Law, ''Alloys and their industrial applications'' (s. å.), Jänecke, ''Kurze übersicht über sämtliche legierungen'' (1910; litteraturanvisningar), Dessau, ''Die physikalisch-chemischen eigenschaften der legierungen'' (s. å.), m. fl. Sammanställning af analyser hos Kaiser, ''Metallurgie'', 8 (1911). Talrika undersökningar af smältdiagram hos Tammann och hans lärjungar i ''Zeitschrift für

anorganische chemie" (1904 ff.). — Ostwald m. fl., "Lehrbuch der allgemeinen chemie" (ny förstorad uppl. förberedes). C. B—s.

Lēges, lat. (plur. af *lex*, se d. o.), lagar. — L. agrāriæ, agrariska lagar. Se Åkerlagar. — L. angelsaxonum. Se Germansk rätt. — L. barbarōrum ("barbarernas, d. v. s. icke-romerska, lagar"), föråldrad benämning på frankiska och sachsiska rättskällor. — L. liciniæ ("de licinska lagarna"), tre bekanta romerska lagar af genomgripande politisk räckvidd, 367 f. Kr. antagna på initiativ af folktribunerna Gajus Licinius Stolo och Sextius Rufus. Se vidare Licinius och Romerska riket. — L. romānæ ("romerska lagar"), lagar, som utgåfvos för att gälla för romarna i vissa germanska riken, t. ex. *lex romana burgundionum* (mellan 506 och 532 e. Kr.), *lex r. wisigotorum* och *lex r. Curiensis*, hvars uppkomsttid och giltighetsområde äro omtvistade.

Legg., *mus.*, förkortning af leggiero.

Legge [le'g], James, skotsk sinolog, f. 1815, d. 1897, skickades 1839 som missionär till Öst-Asien, hvarest han 1840—43 förestod det engelsk-kinesiska läroverket i staden Malakka och därefter verkade hufvudsakligen i Hongkong som missionär samt präst vid engelska unionskyrkan, tills han 1876 fick den nyinrättade professuren i kinesiska vid Oxfords universitet. Frukter af L:s forskningar rörande kinesernas kanoniska böcker föreligga bl. a. i hans stora arbete *The chinese classics* (3 bd, 1861—65; ny uppl. af bd 1 och 2 1893 ff.), *The texts of Confucianism* (i "Sacred books of the East" 3, 27, 28) och *The Yi king* (därsammast. 16). (K. V. Z.)

Leggiero [ledjērå], it., *mus.*, med lätt anslag, "pärlande" spel, elastiskt föredrag. Jfr Anslag 3 och Con leggerezza.

Leggings [le'giŋs], eng., höga damasker af smidigt läder eller brun segelduk.

Leghorn [le'ghån], engelskt namn på Livorno.

Leghornsrasen [le'ghåns-], en efter Leghorn (Livorno) benämnd hönsras tillhörande de s. k. Medelhafsraserna och mycket spridd både i Europa och Amerika. I Sverige förekommer den synnerligen talrikt och är här mycket omtyckt på grund af sin härdighet och stora värpningsförmåga. I medeltal per år och höna kunna leghornshöns lämna 180—200 ägg med en genomsnittsvikt af 60—70 gr. pr styck. Som köttproducent står rasen ej särdeles högt. Fullvuxna djur väga i medeltal 2,5 kg., tuppen något mer, hönan något mindre. Rasens färg varierar mycket, men är vanligen hvit eller brun. Öronlapparna böra vara rent hvita. Kammen är i regel enkel, medelstor och försedd med fem tydligt skurna hack. Hos tuppen är den uppstående, hos hönan däremot liggande åt ena sidan. Haklapparna skola vara medellånga och vackert rundade (se f. ö. Höns, pl., fig. 9). Leghornshönsen äro lifliga, lättskrämda och opålitliga som rufvare. H. F.

Lēgifer, lat. (eg. lagstiftare), öfv. af svenska ordet lagman (se d. o.).

Le'gio, lat., legion (se d. o.); härskara, stor mängd.

Le'gio (nu El-Leddjun), 1,5 km. s. om det forna Megiddo i Palestina, vid västra kanten af Jisreelslätten, ofta omnämndt i gamla testamentet. Platsen, som låg vid den militärväg, som österifrån ledde till Egypten, befästes starkt redan af egypterna, kananéerna och israeliterna enligt 1 Kon. Nära Megiddo besegrade Debora kananéerna; där anföll Josia den egyptiska hären (609), men stupade. Utgräfningar vid Tell-el-Mutessellim, som företagits af den tyska Palestinaföreningen, visa, att befästningar ha funnits ända sedan 20:e årh. f. Kr. Stadsmuren är omkr. 28 fot tjock. Babyloniskt inflytande skönjes i en mängd gemmer och cylindriska sigill. Äfven det äldsta kända hebreiska sigillet, tillhörigt en högt uppsatt ämbetsman hos Jerobeam II, har funnits där.

Le'gio fulmināta (lat.; "tordönslegionen") kallades 12:e legionen i den romerska hären sedan kejsar Augustus' tid. Om den verkliga orsaken till detta krigiska hedersnamn förtäljer historien intet, men däremot vet en legend från 2:a årh. att därom berätta följande. Kejsar Marcus Aurelius stod i begrepp att leverera en drabbning med germanerna, då hans här af brist på vatten var nära att försmäkta, hvarjämte fiendens öfvermakt hotade med undergång. Då knäböjde en hel legion, som bestod af idel kristna soldater, och anropade Gud om hjälp, hvarefter ett ymnigt regn vederkvickte de törstande och ett häftigt åskväder skrämde fienden på flykten. Legionen fick då af kejsaren ofvanstående namn. Ett bref från kejsaren till romerska senaten år 174 åberopas som stöd för denna berättelse, men detta bref kan på tämligen goda grunder anses för oäkta. Namnet "Legio fulminata" finnes, som sagdt är, långt före Marcus Aurelius' tid. Hvad själfva tilldragelsen med åskvädret beträffar, berättas den äfven af hedniska skriftställare, som tillskrifva dels kejsarens bön till de hedniske gudarna, dels en trollkarl Arnufis denna underbara händelse. J. P.

Legiōn (lat. *le'gio*, eg. urval, häruppbåd) var hos de gamle romarna namnet på en härafdelning, den förnämsta enheten inom deras armé. I legionens anordning har man att urskilja olika perioder. Föga betydelse kan tilläggas traditionen, att Roms förste konung, Romulus, hade en här bildad så, att en hvar af de tre tribus ("folkstammarna"), *ramnes*, *tities* och *luceres*, uppställde 1,000 man fotfolk (*legionārii*) och 100 ryttare (*e'quites*, se d. o.); de 300 ryttarna kallades *ce'leres*. Den enligt uppgift af konung *Servius* genomförda författningen skall ha ordnat hären efter förmögenhetsklasser. Hären synes emellertid i äldre tider ha varit uppställd i falang, d. v. s. en oafbruten slagordning med flera linjer bakom hvarandra och bred front, i regel bildad af en dubbellegion, med de bäst väpnade framför de tyngre rustade. Till denna falang synas lätt beväpnade ha slutit sig. Legionen var indelad i *centu'riæ* ("hundraden"), om hvilkas motsvarighet till folkförsamlingens liknämnda afdelningar inga fullt säkra underrättelser föreligga. Rytteriet utgjordes af rikare medborgare.

Legionen under republikens blomstringstid är noga skildrad af Polybius. Man har vanligen tillskrifvit Camillus (4:e årh. f. Kr.) omdaningen af den äldre legionen. På de puniska krigens tid (264—146 f. Kr.) var legionens inrättning följande. De tungt väpnade utgjordes af tre träffar: *hastāti* (1,200 man), *pri'ncipes* (1,200 man) och *triārii* (600 man); därtill kommo 1,200 man lätta trupper, *ve'lites*. Legionen var indelad i 30 *mani'puli* och 60 *centuriæ* (2 på hvar manipel). I hvarje manipel af *hastati* och *principes* funnos 120 man, utom 40 *velites*; i hvar

af *triarii* 60 man, utom 40 *velites*. Legionens totalstyrka var således i regel 4,200 man, men den ökades stundom (ända till 6,200). Uppställningen skedde efter maniplar, väl 6 (resp. 3) man högt, med mellanrum i form af en *quincunx*: ∴ så att *principes* betäckte platserna bakom mellanrummen mellan *hastati* och likaså *triarii* platserna bakom de senares mellanrum, båda färdiga att rycka upp genom luckorna, när den främre linjen drog sig tillbaka. *Velites* svärmade förut eller i

Romerska legionssoldater. (Efter relief å Trajanuskolonnen.)

mellanrummen. Vapnen (jfr fig.) voro dels försvarsvapen: sköld (*scutum*), af trä, öfverdraget med läder, brösthamesk (*lorica*), af olika material och konstruktion, hjälm (*ga'lea, cassis*), först af läder, sedan af metall, benskenor (*ocreæ*), dels anfallsvapen: svärd (*gla'dius*) samt, för *hastati* och *principes*, det tunga spjutet (*pilum*), romerska infanteriets nationalvapen, för *triarii* det lättare kastspjutet (lansen, *hasta*). *Velites* hade en lättare rund sköld (*parma*) och lätta spjut. — *Rytteriet* till legionen utgjorde 300 man (*ala*), indelade i 10 *turmæ*, hvar *turmæ* i 3 *decuriæ* (se vidare Equites). — *Befälet* utgjordes af *tribüni militum* (krigstribuner), 6 för hvar legion. Efter 207 f. Kr. eller tidigare valdes dessa för 4 legioner — den vanliga årshären — af folket. Ökades härens styrka, såsom ofta hände, särskildt under andra puniska kriget, då mer än 20 legioner stundom voro uppbådade, utsågos de öfrige af fältherren. Under dem kommenderade 60 *centuriones* (kompanibefälhafvare), hvilka stego i rang från *hastati* till *triarii*, så att den lägste var *decimus hastatus posterior*, d. v. s. centurionen vid 10:e manipelns af *hastati* andra centuria, den högste åter centurionen vid första centurian af första manipeln af *triarii* (*primi pili centurio* l. *primus pilus*). Under centurionerna stodo lika många *optiones* (ung. = fanjunkare). Rytteriet hade till underbefäl 30 *decuriones* och 30 *optiones*. *Fälttecken* (*signa*) funnos särskildt för hvarje manipel, från början, såsom det säges, en bunt hö på en stång, sedan vanligen en stång med bilden af ett djur (varg, tjur m. m.). Hvarje *turma* hade ett *vexi'llum*, en tygfana på en tvärslå öfver en stång. Sådana brukades äfven af maniplarna, stundom i förening med djurbilder. Manipelställningen beredde väsentliga fördelar genom den större rörligheten, kombineringen af strid på något afstånd med den man mot man samt det väl ordnade systemet med de tre olika träffarna, som skulle understödja hvarandra.

Bundsförvanterna, särskildt latinerna, utgjorde en betydande del af romarnas fältstyrka. De olika kontingenterna inf unno sig under sina egna anförare. Hela styrkan fördelades därefter i *alæ* (flyglar; de tjänstgjorde nämligen på flyglarna), motsvarande romerska legionerna, så att till en konsularisk här om två legioner hörde en *ala* (om 4,000 à 5,000 man) till höger och en dylik till vänster. Hvarje *ala* hade särskilda befälhafvare, *præfecti*, dels ur egna led, dels ur romarnas. Rytteriet var tre gånger så starkt som den romerska legionens.

Längre fram vidtogs i utskrifningen den ändringen, att soldaterna uttogos utan afseende på förmögenhetsklasser. Redan i äldre tider hade census för inträde i hären blifvit nedsatt, och undantagsvis togos proletärer med, men i 1:a årh. f. Kr. var all åtskillnad upphäfd; man tillskrifver vanligen Marius reformen. Hären blef nu i stället för en milishär mera en stående tjänstehär och ett användbart verktyg i ärelystna ledares hand. De olika träffarna och vapenslagen äro nu försvunna. 3 maniplar synas ha blifvit sammanslagna till en *cohors* — hvilket äfven förr tyckes ha förekommit i enstaka fall — och legionen ökad till 6,200 (i rundt tal 6,000) man. Säkert är, att under Cæsar kohortställningen var allrådande. Cæsars legioner voro i allmänhet utskrifna till omkr. 5 à 6 tusen man — den effektiva styrkan var dock betydligt mindre — fördelade i 10 kohorter. Rytteriet tyckes småningom ha blifvit ersatt af provinsrytteri, hvilket ock var dugligare. Legionernas antal blef allt större. Octavianus skall år 35 f. Kr. ha haft 45 legioner, Antonius omkr. 30. Från Marius' tid blef en silfverörn gemensamt fälttecken för legionen (se bild i art. Fälttecken), och *pilum* tilldelades alla soldaterna i denna.

Kejsartidens legioner, som hade sina särskilda nummer och namn, voro i allmänhet förlagda i provinserna, mest vid gränsen. Vid Augustus' död (år 14) funnos 25, hvilket antal sedan ökades. Legionerna, hvar under en *legatus*, voro mest samlade i fasta läger (se Castra), af hvilka stundom städer bildade sig. I dessa läger tjänstgjorde emellanåt legionssoldater, som redan tjänt ut sin tid (*veterani*), som en särskild afdelning och fria från lägerarbete. Under 2:a årh. e. Kr. vidtogos åtskilliga ändringar. Kohorterna fingo olika styrka, manipelindelningen bortföll, kastspjuten ersattes delvis genom *lanceæ*, och svärden blefvo längre. En rytteriafdelning synes ha tillhört hvarje legion från början af kejsartiden. R. Tdh.

Legionārius, lat. Se Legionär.

Légion d'honneur [leʃiã' dånnör], La, fr. Se Hederslegionen.

Légion étrangère [leʃiã' eträʃär]. Se Främlingslegion.

Legionär. 1. (Lat. *legionārius*) Simpel soldat i en legion (se d. o.). — 2. (Fr. *légionnaire*) Medlem af La légion d'honneur (se Hederslegionen).

Le'gis a'ctio, lat., var hos de gamle romarna en med en symbolisk handling (*actio*) förbunden rättegångsformel (*lex*, genit. *legis*), hvilken måste brukas vid civilprocesser i äldre tider. Sedermera skall legis-aktionsprocessen, såsom väl strängt for-

nalistisk — så fick t. ex. icke ett enda ord ändras formeln —, ha blifvit utbytt mot formularprocesen, som hade sitt namn af *formulæ*, d. v. s. ett lags instruktion, som pretorn gaf domarna. Af *legis actiones* omtalas 5 slag. De vanligaste voro *sacramento*, som bestod i nedsättande af en penningumma, hvilken den tappande parten förlorade, och *per manus injectionem*, då en fordringsegare till betecknande af sin rättighet mot gäldenären vid tämningen lade handen på dennes person. Om *legisactio per condictionem* se Kondiktion. R. Tdh.

Legislativ (fr. *législatif*, af lat. *lēgis lātio*, lagtiftning), lagstiftande. — Legislatūr, lagtiftningsmaktens innehafvare; lagstiftande församling, representation. — Legislatūrperiod. Se Lagstiftningsperiod.

Legislative council [le'dʒislətiv kāu'nsl], eng. Se Kronkolonier, sp. 22.

Legislatūr. Se Legislativ.

Legi'st (lat. *legista*, af *lex*, lag) kallades under medeltiden den jurist eller lärare, som befattade sig blott med den romerska rätten, i motsats mot deretist l. kanonist, som behandlade den fyrkliga rätten, kanonisk rätt. Se Kanoniska rätten. I. L.*

Legitim (lat. *legi'timus*, af *lex*, lag), laglig, enligt lag berättigad, särskildt om arfvingar (”äkta” barn) och i ännu inskränktare mening om tronarfvingar (regenter och tronpretendenter). — Legitimatiōn, styrkande af laglighet, af behörighet (se nedan); särskildt ock erkännande af utom äktenskap födda barn som äkta, vare sig genom efterföljande äktenskap mellan föräldrarna eller på annra sätt. — Legitimēra (fr. *légitimer*), göra aglig, ge lagligt berättigande, ”erkänna” (om barn). — Legitimera sig, styrka sin behörighet. I rättegång åligger det käranden bevisa icke blott sin egen, utan äfven svarandens egenskap af att part i målet, d. v. s. att käranden är den, som ger göra gällande det framställda anspråket, och att svaranden är den, mot hvilken detta bör riktas (legitimation i afseende på *saken*). Uppträder en person inför rätta i annans ställe, skall han styrka, att han är behörig utföra dennes talan (legitimation i afseende på *rättegången*). — Legitimitēt (fr. *légitimité*), laglighet, lagligt berättigande; äkta börd; en regents eller tronpretendents lagliga rätt till kronan. Den, som enligt författningen är berättigad att inneha tronen, kallas legitim regent, i motsats till usurpatorn. Af äldre tiders diplomater, särskildt af Talleyrand på Wienkongressen 1814, tillerkändes endast de ärftliga furstehusen legitimitet; oinskränktheten och oföränderligheten af deras makt (”konungadömet af Guds nåde”) upphöjdes till en oomtvistlig princip (legitimitetsprincipen), enligt hvilken alltså äfven statsområdet och statsfolket väsentligen bestämdes af furstehusens arfsrätt till olika områden, oafsedt dessas inbördes geografiska, etnografiska och kulturellt historiska samhörighet. I rak motsats därtill står den bl. a. af Napoleon III proklamerade folksuveränitetsprincipen, som öfverlämnar åt folken själfva att sitt utse sina statsöfverhufvud, och nationalitetsprincipen, som låter folkens organisation till statsfolk bestämmas efter nationell samhörighet utan afseende på furstehusens arfsrätt till olika territorialområden. — Legitimi'st, anhängare af legitimitetsprincipen. Om de franske legitimisterna se Legitimister. (Rld.)

Legi'tima po'rtio, lat. Se Laglott.

Legitimatiōn. Se Legitim.

Legitimationskort (se Legitim), detsamma som Identitetskort (se d. o.).

Legitimationspapper, *jur.*, skriftliga eller tryckta förbindelser att betala en summa penningar eller återställa ett föremål eller fullgöra någon annan prestation, med förbehåll af utställaren (gäldenären) att få betrakta hvilken som helst *innehafvare* af förbindelsen som behörig *legitimerad* att mottaga den utfästa prestationen, utan att dock någon rätt att fordra denna prestation tillerkännes innehafvaren. Fordrings*berättigad* är den person, till hvilken förbindelsen utställts. Typiska legitimationspapper äro våra bankers i sparkasserörelsen utfärdade motböcker, i hvilka bankerna fritaga sig från allt ansvar, i händelse böckerna skulle komma i främmande persons hand och af denna begagnas till lyftande af de innestående medlen. Äfven sparbankernas motböcker äro att anse som legitimationspapper, ehuru deras legitimerande verkan enligt lag kräfver stödet af vissa af innehafvaren muntligen lämnade uppgifter ang. motboksegarens person. Hvarjehanda kontrollmärken, kuponger och polletter, som förekomma i den allmänna rörelsen, ha samma betydelse: innehafvaren eger ej obetingadt fordra att utfå de föremål eller de förmåner, som afses, men utställaren af märkena frigör sig från sin förbindelse genom att prestera till innehafvaren. Legitimationspapperen få ej förblandas med de löpande skuldebrefven, om än vissa likheter förefinnas. C. G. Bj.

Legitim befruktning, *bot.* Se Heterostyli.

Legitimēra. Se Legitim.

Legitimi'ster [uttalas stundom leʃitimi'ster], fr. *légitimistes*, politiskt parti i Frankrike. Efter Julirevolutionen 1830, då konung Karl X af den äldre bourbonska linjen störtades, och sedan Ludvig Filip af den yngre bourbonska grenen, linjen Orléans, valts till konung, kallades de, som förblefvo det afsatta konungahuset trogna, för legitimister, d. v. s. anhängare af den legitima monarkien med Guds nåde. Legitimisterna vägrade att svärja ”usurpatorn” Ludvig Filip trohetsed, och åtskilliga legitimistiska pärer, bl. a. Chateaubriand, afsade sig sin pärsvärdighet. Legitimisterna gjorde 1832 ett misslyckadt upprorsförsök i Vendée, men under den återstående delen af Ludvig Filips regering inskränkte de sig till att anfalla ”usurpatorn” dels i pressen, dels i deputeradekammaren, där den vältalige Berryer var deras ledare. Till följd af familjetvister mellan det fördrifna konungahusets medlemmar söndrades legitimisternas parti i flera fraktioner och råkade i fullkomlig politisk vanmakt. Men 1843 slöto sig de olika fraktionernas ledare tillsammans för att hylla den unge grefven af Chambord (se d. o.), Karl X:s sonson, som Frankrikes legitime konung. Med samma etikett, som varit rådande vid Ludvig XIV:s hof, mottog denne i sin bostad vid Belgrave square i London de legitimistiska notabiliteterna och förklarade, att han vore beredd att återuppstiga på sina förfäders tron, men att han icke ville vädja till våldet. Allt stannade således vid högtidliga försäkringar. Icke heller sedan februarirevolutionen 1848 bortsopat julimonarkien, gjorde legitimisterna något allvar-

samt försök att uppsätta grefven af Chambord på Frankrikes tron. Den andra franska republikens misslyckande, Napoleon III:s statskupp och de fel och olyckor, hvilka utmärkte slutet af hans välde, bidrogo emellertid att höja legitimisternas aktier hos det franska folket. De bref och manifest, hvilka grefven af Chambord vid flera tillfällen under loppet af dessa år utfärdade, ingåfvo visserligen betänkligheter genom sina fordringar på upprätthållande af påfvens världsliga makt, men voro likväl egnade att väcka sympati genom sin ridderliga och värdiga ton. Det olyckliga sätt, hvarpå först Napoleon III och därefter den tredje republiken fört kriget mot Tyskland, gjorde, att vid de allmänna valen till nationalförsamlingen 8 febr. 1871 legitimisterna vunno flera platser än något annat parti. Hoppet om det legitima konungadömets återupprättande syntes då nära att förverkligas. Efter 40 års frånvaro gjorde grefven af Chambord ett kort besök i Frankrike, där han från slottet Chambord 5 juli 1871 utfärdade en proklamation, hvari han antog titeln af konung Henrik V. I denna proklamation erkände han den allmänna rösträtten och det konstitutionella styrelsesättet med två kamrar, men förkastade den trefärgade fanan, revolutionens och det moderna Frankrikes segertecken. ”Fransmän”, skref han, ”Henrik V kan icke öfverge Henrik IV:s hvita fana.” Under de närmast följande två åren utfärdade han flera liknande bref och manifest. Emellertid lyckades legitimisterna i nationalförsamlingen med tillhjälp af orleanisterna och bonapartisterna störta Thiers’ republikanska regering och göra den monarkiskt sinnade marskalk Mac Mahon till republikens president (24 maj 1873). För att med nationalförsamlingens bistånd kunna uppsätta grefven af Chambord på Frankrikes tron var det i främsta rummet nödvändigt att åstadkomma en försoning och förening, en ”fusion”, mellan legitimister och orleanister, mellan den äldre och den yngre bourbonska linjen. En sådan ”fusion” hade redan 1849 och följande år varit på tal, men då strandat på konung Ludvig Filips motstånd. Grefven af Paris, Ludvig Filips sonson, visade sig emellertid mer tillmötesgående och aflade 5 aug. 1873 ett högtidligt besök hos grefven af Chambord i Frohsdorf, hvarvid han uttryckligen erkände den äldre bourbonska linjens rätt till Frankrikes krona. ”Fusionen” var därigenom ett fullbordadt faktum. I sept. s. å. sände ”fusionisterna”, såsom de till ett parti förenade legitimisterna och orleanisterna kallades, två ombud till Frohsdorf för att inhämta underrättelse om den tillämnade konungens åsikter rörande den kyrkliga frågan, konstitutionen och trikoloren. Grefven af Chambord förklarade då, att han trots sina katolska sympatier icke skulle bryta freden med Italien (som beröfvat påfven hans världsliga makt) och att han önskade regera efter 1814 års konstitutionella författning med vissa ändringar, såsom införandet af allmän rösträtt och decentralisation, hvarom han skulle besluta i samråd med nationalförsamlingen; därjämte hoppades han, att nationalförsamlingen skulle samtycka till att trikoloren ersattes med den hvita fanan. I en fusionsförsamling i Versailles 25 sept. s. å. förklarade de liberale orleanisterna, att de voro missnöjda med grefvens af Chambord nyssnämnda förklaringar och att de fordrade ett bestämdt erkännande af trikoloren, innan de kunde samtycka till hans återuppsättande på tronen. För inledande af nya underhandlingar med grefven af Chambord tillsatte fusionisterna i okt. s. å. ett niomannautskott, hvilket afsände Chesnelong och tre andra förtroendemän till Salzburg för att underrätta grefven af Chambord, att den allmänna meningen i Frankrike fordrade trikolorens bibehållande m. m. Grefven förklarade då, att han afstod från att fanan ändrades före hans återkallande, men att han, sedan han tillträdt regeringen, ämnade förelägga deputeradekammaren ett förslag till frågans lösning, som han åtog sig att genomdrifva. Vid sin återkomst från Salzburg meddelade Chesnelong och hans tre kolleger för niomannautskottet Chambords sväfvande förklaring, men i den form, att grefven samtyckt till att bibehålla trikoloren, tills deputeradekammaren gåfve sitt bifall till dess ändrande. Fusionisternas glädje öfver denna förmenta eftergift från ”konungens” sida var utomordentlig, och man rustade sig på allvar att för nationalförsamlingen, som hade ferier, men åter skulle sammanträda 5 nov., föreslå det legitima konungadömets återupprättande, med ”Henrik V” (grefven af Chambord) som konung och grefven af Paris som tronföljare. Då kom som ett åskslag ett bref från grefven af Chambord 27 okt. 1873 till Chesnelong, hvari han förklarade, att han aldrig skulle samtycka till att bli ”revolutionens legitime konung” och att han aldrig skulle förneka den hvita fanan. Detta bref, som 30 okt. offentliggjordes i tidningen ”Union”, krossade för alltid legitimisternas förhoppningar att uppsätta ”Henrik V” på hans förfäders tron, ty det var uppenbart, att hvarken folket eller armén någonsin skulle samtycka till trikolorens utbytande mot den hvita fanan. Det legitimistiska partiets inflytande har sedan dess varit i ständigt aftagande. Sedan grefven af Chambord aflidit (24 aug. 1883), började själfva partinamnet legitimister småningom komma ur bruk. I stället användes numera vanligen partinamnet rojalister. E. W.

Legitimitēt, Legitimitetsprincipen. Se Legitim.

L’église réformée française [legli’ś refårmē fräsä’ś], fr. Se Franska reformerta församlingen.

Legnago [lenjägå], befäst distriktshufvudstad uti italienska prov. Verona, vid högra stranden af Adige, bildar med Verona, Mantua och Peschiera den s. k. fästningsfyrkanten. L:s befästningar, enceinte och några framskjutna verk, äro emellertid tämligen värdelösa och komma sannolikt att inom kort slopas. 2,767 inv. (1901; som kommun 14,529 inv.). Tillverkning af olja, socker och siden. Risodling. 26 mars 1799 ledo fransmännen under Schérer ett nederlag där mot österrikarna, anförda af Kray. (J. F. N. L. W:son M.)

Legnano [lenjänå], stad i italienska prov. Milano, vid floden Olona, n. v. om Milano. 9,647 inv. (1901; som kommun 12,002. inv.). Liflig bomulls- och silkesindustri. Stor maskinverkstad. Platsen är historiskt bekant genom de lombardiska städernas seger där öfver kejsar Fredrik I Barbarossa 29 maj 1176. Jfr F. Güterbock, ”Zur kontroverse über die schlacht bei L.” (i ”Historische vierteljarschrift”, 1911). En minnesvård restes på slagfältet 1876. (J. F. N.)

Legnone [lenjåne], Monte, berg i Bergamaskeralperna, ö. om Comosjön. 2,610 m. J. F. N.

Le'goa, port. (jfr fr. *lieue*), portugisiskt vägmått. Se Mil.

Legoaftal (lat. *locatio et conductio*), *jur.*, är ett gemensamt namn på två slags kontrakt af ganska olika innehåll, nämligen dels upplåtelse af nyttjanderätt till vissa ting och rättigheter (saklega), dels åtaganden af tjänsteprestationer (tjänstelega). Gemensamt för aftalen är allenast, att den, som gör utfästelsen (legogifvaren) af medkontrahenten (legotagaren) får sig tillförsäkradt ett vederlag: legal. hyra. För vissa slags legoaftal begagnas f. ö. gemenligen benämningen hyresaftal (se d. o.).

Från försträckning skiljer sig saklega därigenom, att föremålet är en bestämd sak, samt från lån, hemföljd och morgongåfva därigenom, att upplåtelsen sker mot vederlag eller med andra ord är onerös. Beträffande lega af lös egendom saknar i det hela svensk rätt särskilda regler (se dock Handelsbalken, kap. 13). Häraf följer, att det står parterna fritt att efter behag aftalsvis ordna sitt inbördes förhållande, men ock att, i mån som så icke skett, man har att hålla sig till allmänna rättsnormer och saksegans särskilda natur. På denna väg kommer man åter för regelrätta fall till följande viktigare rättsgrundsatser. Aftalet ingås formlöst. Legotagaren har ej rätt till afkastningen utan blott till nyttjande och det allenast i egen person och för aftaladt bruk. Legogifvaren är förpliktad att utlämna och därpå fortfarande hålla egendomen i ett för sådant begagnande egnadt skick. Han har att såsom förut bära de med egendomen förbundna utgifterna och skada däråt genom olycksfall samt än vidare att ersätta legotagarens nödiga kostnader å egendomen och att åsåla skada däråt genom nötning i följd af aftalsenligt nyttjande. Legan är att betala först vid rättsförhållandets upphörande. Detta inträffar åter omedelbart på endera kontrahentens anfordran, då legotiden lämnats alldeles obestämd. — Af gammalt har det hufvudsakliga intresset samlat sig kring upplåtelse af jord (jordlega) med rätt för legotagaren att under landtbruks bedrifvande tillgodogöra sig afkastningen. Det kunde vara så, att han hade att till legogifvaren redovisa viss andel af afkastningen, vanligen hälften (hallnebruk). Regelrätt lämnade då legogifvaren ett lika bidrag i utsäde, hvaremot legotagaren ensam brukade jorden och för ändamålet anskaffade nödigt folk och inventar. Aftalet förekommer än i dag, men har hvarken i 1734 års lag eller senare författningar blifvit föremål för särskilda bestämmelser. Vanligen utlegdes ock jord mot bestämd ersättning, som utgick dels i ett för hela legotiden på en gång erlagdt värdebelopp, *städjan*, dels ock i en viss årlig afgift, *afraden*. Detta var det s. k. landbokontraktet, hvarom såväl våra äldsta rättsböcker som 1734 års lag innehålla rikhaltiga stadganden. I allmänhet uppläts dock icke hufvudgården på nyssnämnda villkor. Ty denna brukade legaren antingen själf eller genom någon sin fogde. Hvad landbönderna hade under bruk var således egentligen underlydande gårdar, d. v. s. gårdar, hvilka, ehuru ofta långt aflägsna från en hufvudgård, dock mera eller mindre betraktades som därmed sammanhöriga. Däraf följde åter, att i personligt afseende landbönderna kommo till jordegaren i ett visst underordnadt förhållande, snarlikt det, som bestod mellan legohjon och husbönder. Utöfver hvad i aftalet blifvit af landbönderna utfäst, togos bl. a. deras tjänster i anspråk såväl för jordegarens person som äfven och i synnerhet för hufvudgårdens brukande. I ej ringa mån torde härtill jämväl ha bidragit, att jordegare och landbönder kommo att stå mot hvarandra som en högre och en lägre samhällsklass utan något förmedlande mellanlager. Det blef nämligen de själfegande bönderna förbjudet (förordn. af 1437 och 1551 till 1719) att utlega sin jord till landbönder. Allenast adeln och därmed likställda ståndspersoner hade således landbönder, hvilka åter räknades för mindre än skattebönder och jämte legohjonen stodo närmast den lösa befolkningen, samhällets lägsta lager. På lagstiftningens område saknas visserligen icke försök att stäfja jordegarnas öfvergrepp mot deras landbönder. Men i allmänhet gick man härvid så till väga, att man erkände jordegarnas själftagna rättigheter, men sökte begränsa dem till omfånget. Man bör ha allt detta i minnet, då man i lagarna läser dels om jordegarnas rätt att aga sina landbönder, att taga del i dem ådömda böter, att själfva låta hos dem utmäta innestående afrad och att återhämta dem i fall af rymning, dels ock om ålägganden för landbönder att utgöra vissa tjänsteprestationer och särskildt dagsverken till hufvudgården, att underkasta sig vissa inskränkningar i fråga om hemmanets häfdande samt att med viss årlig nybyggnad, dikning, stängsel, takläggning och nyodling sörja för dess förbättring. Ännu enligt 1734 års lag var landbokontraktet i hufvudsak alltjämt af beskrifna innehåll. Emellertid hade redan i tiden dessförinnan uppstått ett nytt slags jordlega, nämligen arrendet. Detta kom urspr. till användning för det fall, att jordegaren icke endast utlegde en underlydande gård, utan själfva hufvudgården. Kronan började först därmed, och adeln följde exemplet. I sådant fall kunde det ej bli fråga om något personligt förhållande mellan legogifvaren och legotagaren och än mindre om några prestationer till hufvudgården. Hvad arrendatorn hade att erlägga var ett årligt, vanligen i pengar bestämdt arrendebelopp. F. ö. beroddé rättsförhållandet på, hvad aftalet innehöll. Så var äfven fallet i 1734 års lag, hvilken hänvisade därtill, utan att därutöfver meddela någon bestämmelse i ämnet (jfr Jordabalken, kap. 16 § 6 i slutet). Gaf aftalet ej någon ledning, rättade man sig emellertid efter lagens förordnanden om landbokontraktet. Likväl ha stadgandena om förbättringsskyldighet, hvilka före 1789 års förenings- och säkerhetsakt äfven gällde för själfegande, i förhållande till kronan som landbönder betraktade skattebönder, aldrig ansetts tillämpliga på arrendatorer och f. ö. ej heller på hallnebrukare. För deras del var antagandet, att de blott hade att återställa gården i dess skick vid tillträdet. Naturligen bragtes ej heller på dem i användning de bestämmelser, som tillade jordegaren en öfverordnad myndighet i förhållande till landbönderna. Dessa förordnanden sattes f. ö. efter hand allmänt ur kraft dels genom lag, dels därförutan. Men sedvänjevis skedde så ock å det mesta med hela landbokontraktet, i det att all enskild upplåtelse af jord antogs åsyfta upprättande af ett arrendeförhållande. I mån som särskilda regler alltjämt gällde för landbönder, hade de inskränkts att afse allenast åbor å kronojord och andra allmänna hemman. Utvecklingen har fastslagits genom lagen om nyttjanderätt till fast egendom 14 juni 1907, som sålunda dock alltjämt

bibehåller landbokontraktet i en viss inskränkt användning, men också i sitt kap. 2 för första gången rättsligen ordnar arrendeförhållandet. Till ej ringa del sammanfalla bestämmelserna med dem, som nyssnämnda lag ger beträffande hyra af hus eller någon dess del. Bl. a. har åsyftats att bereda arrendatorn på samma sätt som hyresgästen en tryggad sidoordnad ställning i förhållande till jordegaren och för ändamålet vissa stadganden gjorts absoluta, så att de icke aftalsvis kunna sättas ur kraft. Men väsentliga skiljaktigheter finnas emellertid äfven mellan aftalens rättsgrundsatser. Sålunda antages för alla arrendeaftals del, att kontrahenterna velat upprätta dem skriftligen, och uppsägelse skall ske skriftligen eller med vittnen i brist på skriftligt erkännande. Aftalet kan upprättas på arrendatorns lifstid samt, med iakttagande af stadgade maximitider för nyttjanderättsaftals bestånd, på viss längre eller kortare tid och undantagsvis äfven på upplåtarens lifstid, men gäller i öfriga fall för fem år. Sitter vid arrende på viss tid arrendatorn med upplåtarens goda minne kvar två månader öfver tiden, förlänges aftalet också på fem år, där ej annan tid öfverenskommits. Arrende på obestämd tid förekommer icke. Det är också allmänt förmenadt upplåtare att utöfver de i lagen särskildt medgifna fallen göra förbehåll om en sin rätt att ensidigt häfva aftalet. Har den därför stadgade maximitiden öfverskridits och vill part vid dess utgång frånträda aftalet, har han att uppsäga. Med afseende på arrende i pengar eller naturalster ha meddelats dispositiva stadganden rörande tiden för erläggandet (sist tre månader före hvarje arrendeårs utgång) och, hvad angår naturalster, jämväl rörande orten därför (på af jordegaren anvisad plats inom arrende- eller hufvudgårdens område). Betingade dagsverken skola åter ovillkorligen vara noga fastställda i aftalet och utgöras på sätt och i ordning, som lagen närmare bestämmer. Principiellt behöfver arrendatorn upplåtarens särskilda medgifvande för att helt eller delvis låta annan utöfva sin rätt (sublocatio). Däremot kan arrenderätten substitutionsvis öfverflyttas i två fall, dock att upplåtaren eger att afvärja det genom rättens inlösande. Det nyss sagda gäller vid arrendators död och därförutan, så snart arrendeaftalet slutits på längre tid än tjugu år. Där ej annat aftalats, eger arrendatorn rätt till jakt och fiske å jorden men ej till skogs- eller torftäkt, må icke svedja eller verkställa bränning af jord och ej heller annat än för egendomens behof taga grus, lera, sand, sten eller annat, som ej faller under begreppet årlig afkastning, får än vidare alldeles icke bortföra naturlig gödsel och stråfoder allenast vid arrendets slut och efter obeaktadt hembud till jordegaren att få köpa det för hälften af ortens gångbara pris samt har att bära all skatt och tunga å jorden, eganderättsbevillningen undantagen, och att lämna jordegaren tillfälle att å fastigheten anställa besiktning. Arrendatorn åligger ock underhållsskyldighet, så att han har att återställa jorden med byggnader och andra tillhörigheter i lika godt skick, som han mottog dem. Genom till- och afträdessyn fastställes egendomens skick vid mottagandet och återställelsen; och arrendatorn har att gälda brister, som visats ha uppstått under hans innehaf, och att njuta till godo ersättning för de brister, som, förefintliga vid tillträdet, blifvit af honom afhulpna. Ifrågavarande syn, hvarom lämnats utförliga bestämmelser, är det enda laga bevismedlet i dylika ersättningsfrågor. För öfrigt har upplåtaren endast att tillhandahålla egendomen i befintligt skick. Förpliktelse härutöfver åligger honom allenast enligt särskildt åtagande, hvaremot, om i följd af inträffande olyckshändelse byggnad tarfvas ersatt med annan, jordegaren är skyldig att gå i författning därom. Arrendatorn — äfven han fri från förbättringsskyldighet — har med ett par smärre undantag ej heller rätt att få sina verkställda förbättringar ersatta af jordegaren. Vill ej denne, såsom han kan, lösa, har arrendatorn allenast en bortföringsrätt, allt under villkor att han återställer egendomen i mottaget skick och ersätter, hvad till anläggning hämtats från fastigheten. Upplåtaren står i ansvar för de i aftalet lämnade uppgifterna om egovidd och annat, som berör arrendatorns rätt, så ock för hvad den senare går miste om i anledning af tredje mans bättre rätt, en egendomen öfvergående olycka, skiftesförrättning eller dom i egotvist. Efter omständigheterna eger i nämnda fall arrendatorn att få arrendet nedsatt, uppsäga aftalet och bekomma skadestånd. Tvärtom må jordegaren frånträda aftalet, om egorna på hans bekostnad förbättrats i följd af skifte eller vattenafledning och arrendatorn ej vill ingå på en däremot svarande förhöjning i arrendet. Under samma villkor, som gälla för en hyresgäst, beröres en arrendator icke af fastighetens öfverlåtelse å ny egare. Ändring af eller tillägg till skriftligt arrendeaftal binda dock, vid bristande anteckning på jordegarens exemplar, icke ny egare i god tro, dock att han inom viss tid skall delgifva arrendatorn sin vilja därutinnan och den senare för sådant fall har viss tid på sig att uppsäga. Arrendatorn har än vidare underkastats särskilda inskränkningar i rätten att bemöta den nye egarens kraf på de efter öfverlåtelsen förfallande arrendebeloppen med invändningar om kvittning mot och om uppgörelse med den gamle egaren. Å andra sidan har arrendatorn viss tid på sig att förbehålla sig talerätt mot den gamle egaren, om den nye skulle brista i fullgörandet af hans förbindelser enligt arrendeaftalet. Fastighetens utmätning, förordnande om dess exekutiva försäljning därförutan på inteckningshafvares begäran samt jordegarens konkurs medföra, då de inträffat före tillträdesdagen, för arrendatorn samt dennes konkurs åter för såväl hans konkursbo som jordegaren uppsägelserätt, allt under särskilda stadgade villkor. För konkursboet är uppsägelserätten ett medel att befria sig från ansvar för aftalets fullgörande. Försämras säkerhet, som ställts för sådant fullgörande, har arrendatorn att på anfordran anskaffa tillfredsställande sådan, vid äfventyr att blifva uppsagd och att få gälda skadestånd. Ej blott i dessa frågor om fastighetens öfverlåtelse och utmätning samt om konkurs och säkerhets försämring utan äfven beträffande nyttjanderätts förverkande, talerätts preskriberande och nyttjanderättshafvares vräkning gå, med de af kontraktens olika ändamål betingade lämpelserna, arrendeaftalets rättsregler igen vid hyra af hus eller någon dess del, hvarför ock det med afseende på de tre senare ämnena kan hänvisas till artikeln om hyresaftal. Anmärkas må för öfrigt, att 1907 års lags bestämmelser om vräkning före lagakraftvunnen dom och hvad utsökningslagens §§ 42 och 158 innehålla om dylikt besluts verkstäl-

ghet och om vräkning utan föregående dom alldeles
årskildt afsetts skola hindra, att det starka rätts-
kydd, som lagen beredt nyttjanderättshafvaren,
omme att lända jordegaren till obehörigt förfång.
örhållandet framträder så mycket skarpare vid
rrendeaftal, som, till skillnad från hvad som gäller
m hyresgäst, det ej tillagts arrendator någon rätt
tt tillträda på grund af en dom, som saknar laga
raft. Liksom mot hyresgäst har för öfrigt jordegare
fven mot arrendator en retentionsrätt och det ej
lott för legan utan äfven för ogulden utskyld eller
fgift, för hvilken arrendatorn svarar, och för ersätt-
ing, som han skall gälda enligt afträdessyn eller
kriftlig öfverenskommelse. Retentionsrätten, gäl-
ande i arrendatorns lösören och byggnader å fastig-
eten, har emellertid till förutsättning skriftligt
rrendekontrakt och må endast utöfvas, då arren-
atorn skall afträda fastigheten. Har jordegaren
ll arrendatorn utlegt inventar för fastighetens bruk,
juter han för sin därpå grundade fordran på lega
ch ersättning jämväl till godo sin retentionsrätt.
et möter dock äfven här fordran på skriftlig upp-
åtelse. Till jordegarens ytterligare säkerhet tjäna
estämmelserna om förmånsrätt i Handelsbalken kap.
7 § 6, de i förordningen om lösöreköp stadgade
illkoren för sådan handels verkan och hvad kon-
urslagens § 2 mom. 2 innehåller om rätt att söka
erson i konkurs på grund af utmätning eller lös-
reköp. Särskilda föreskrifter ha meddelats om
tt med arrendeupplåtelse förbundet utlegande af
nventar i kreatur och redskap, för det fall att å
et utlämnade satts visst värde. Däraf har nämn-
gen förklarats följa, att arrendatorn har att under
ela arrendetiden hålla inventar af hvartdera slaget
ll det mottagnas värde, och att nytt, som i det
ottagnas ställe insättes, utan vidare anses tillhöra
ordegaren. — Tilläggsvis ha de sålunda gifna
örordnandena förklarats skola gälla, äfven då jord
pplåtits att besitta för annat ändamål än landt-
ruks bedrifvande, såsom för upplag eller annat
ylikt (s. k. lägenhetsarrende). Det har dock gjorts
källiga undantag. Sålunda står det parterna fritt
tt träffa hvad öfverenskommelse som helst om af-
lets bestånd och förty äfven att sluta detsamma
å obestämd tid under ömsesidig uppsägelserätt.
agens bestämmelse, att en vanlig arrendator eger
tt fjorton dagar före tillträdesdagen (14 mars) få åt
g upplåten hälften af fastighetens hus, kan ej
beropas af nyttjanderättshafvaren. Bestämmelserna
n arrenderättens innehåll och gränser, om arren-
atorns skatteansvar och underhållsplikt, om syn,
n jordegares förbättringsskyldighet och arrendators
rsättningsrätt för gjorda förbättringar, om förhöj-
ing i arrendebelopp på grund af jordförbättring
nder arrendetiden och om inventars utlegande ega
heller någon tillämplighet. Likaså är händelsen
ed stadgandet, att, då arrendatorn öfverger fastig-
eten och lämnar den obrukad eller utan vård,
rdegaren genast och således utan föregående upp-
igning må återtaga densamma, hvarförutom jord-
garens rätt att uppsäga aftalet på grund af arren-
atorns konkurs underkastats betydande inskränk-
ingar. — Beträffande upplåtelse af skogsafverk-
ings-, täkt-, jakt- och fiskerätt och annan dylik
artiell nyttjanderätt utan besittning ha ej med-
elats några bestämmelser till ordnande af det
bligatoriska förhållandet. Lika litet som det sär-
skildt behandlade servitutsaftalet äro de för öfrigt
rena nyttjanderättsaftal. De falla äfven under köpets begrepp och regler. Ännu på annat sätt kan, i synnerhet vid fast egendom, upplåtelse af nyttjanderätt förete insatser från andra kontrakt. Från en sida sedt, är sålunda upplåtelse af jord mot skyldighet för nyttjanderättshafvaren (jordtorpare) att utgöra dagsverken tjänstelega. Rättsförhållandet behandlas dock såsom arrende. Utgår till ett legohjon delvis hans lön i en rätt att bruka och taga afkastningen af en mindre täppa (stattorpare), upphör åter därigenom icke aftalet att vara ett legohjonsaftal. Då, såsom fortfarande kan ske, fast egendom öfverlämnas åt en borgenär till säkerhet för hans fordran, sammanträffa än vidare pant- och legoaftal. Sedan med den nyare lagstiftningen rättsförhållandet alltmera upphört att bereda nämnda slags säkerhet, har man i den juridiska praxis i allt väsentligt kommit att behandla det som ett vanligt legoaftal. Jfr Försträckning, Införsel, Köp, Lösöreköp, Nyttjanderätt, Pant och Tomträtt.

En särskild afart af tjänstelega är arbetsbetinget, hvarvid aftalet går ut på att genom arbete något skall försättas i ett visst förändradt skick och tjänsteprestationerna sålunda endast medelbart betingas och utfästas. Eljest skulle åter föreligga tjänstelega i inskränkt bemärkelse. Därvid måste dock iakttagas, att särskilda regler gälla rörande legohjon (se d. o.) och stadiga yrkesanställningar och att man efter mönster af romersk rätt håller inlag samt sysslomanna- och fullmäktigskap skarpt isär från tjänstelegan. Något skäl finnes åter icke att, såsom i den romerska rätten skedde, ytterligare undantaga alla de fall, i hvilka fråga är om mera intelligenta prestationer. Föremål för arbetsbeting kan exempelvis sålunda vara ej allenast en möbels lagande eller en byggnads uppförande utan äfven en rättegångs vinnande samt en människas återställande till hälsan eller bibringande af visst kunskapsmått. Ej heller förlorar ett aftal egenskapen af tjänstelega, därför att det icke rör sig om en vanlig dagsverkares prestationer utan om bistånd af en advokat eller läkare inom deras kall. — Af arbetsbetingets innehåll följer, att, såframt arbetstagaren (tillverkaren) skall ha fullgjort sitt åtagande mot arbetsgifvaren (beställaren), det skall ha uppnåtts ett visst resultat genom tjänsteprestationerna, hvaremot vid tjänstelega det i och för sig ej ligger någon vikt därpå. Regelrätt ersättas dessutom vid tjänstelega prestationerna efter tid och har arbetsgifvaren arbetets ledning i sin hand, hvaremot förhållandet är motsatt vid arbetsbeting. — Svensk lag saknar för öfrigt bestämmelser rörande de två aftalen. Hvad man vid sådant förhållande alltid kan fastställa är, att de kunna ingås formlöst och att vederlag för arbetet bör antagas ha varit afsedt. För öfrigt är man anvisad på att efter läglighet hålla sig till legohjonsaftalets regler för tjänstelegans del och för arbetsbetingets åter till hvad som finnes stadgadt om köp af bestämdt gods. Man kommer sålunda ock till principer i nära öfverensstämmelse med den romerska rättens. Detta gäller äfven arbetstagarens ersättningsrätt, om nedlagdt arbete förfares genom en olyckshändelse. Vid tjänstelega skall i brist på annan öfverenskommelse för hvarje fall det förrättade arbetet fullt godtgöras. Utgör aftalet ett arbets-

beting, utgår åter betalning, allenast om det tillverkade afsmnats eller i allt fall hållits beställaren till handa i fullfärdigt skick för en honom åliggande afhämtning eller afsyning. Skall, såsom vid ett byggnadsföretag, arbetet successivt mottagas och afsynas, gäller det sagda om arbetets särskilda delar hvar för sig. Ifrågavarande regler om kasusansvars öfvergång på beställaren gälla äfven ett af tillverkaren tillsläppt hjälpmaterial, dock att om det nedlagts på jord, grund, hus eller annan egendom i beställarens besittning, kasusansvaret öfvergår omedelbart med nedläggandet. — Såsom en särskild afart af arbetsbetinget plägar räknas fraktaftal. För öfrigt förete stundom arbetsbeting och tjänstelega beröringspunkter med helt och hållet andra kontrakt. Så antager arbetsbetinget karaktär af köp, om tillverkaren ej allenast tillsläpper hjälpmaterial, utan presterar själfva hufvudmaterialet. Tjänstelegan är åter ofta nog svår att skilja från legohjonsaftalet i dess moderna gestalt. — Om lega vid indelta trupper se Indelta armén, sp. 475. A. W.

Legogifvare. Se Legoaftal.

Legohjon är en benämning, som i lagspråket numera vanligen ersättes med tjänstehjon och i dagligt tal med tjänare. Det är härvid fråga om arbetstagare med anställning i annans (husbondens) jordbruk eller hushåll eller ock för hans personliga uppassning. Eljest äro, i motsats till förhållandet vid tjänstelega (jfr Legoaftal), tjänsteprestationerna principiellt obestämda till tid, ort och beskaffenhet. Det aftal, som ligger till grund för ifrågavarande rättsförhållande, är i det hela obekant för äldre samfund. I dessa förefanns nämligen enligt regel slafveri (träldom), och legohjonsförhållandet, hvilket i det moderna samhället fyller samma sociala uppgift som fordom slafveriet (träldomen), har kommit att ersätta detta. Just på grund af den sociala betydelse, som legohjonsförhållandet sålunda eger, ha emellertid sedan gammalt vissa statsintressen därvid gjort sig gällande. Därpå bero åter dels tidigare ålägganden för personer i en viss sämre social ställning att taga tjänst, dels vissa egendomliga bestämmelser rörande själfva rättsförhållandet. Legohjonsinstitutet har nämligen tjänat staten såsom medel att afvända faran för en sysslolös proletärklass och att tillgodogöra samhället lediga arbetskrafter. Endast undantagsvis ha dock personer tvungits att tjäna hos viss man. För närvarande äro i denna del allenast att anteckna föräldrars rätt till hemmavarande barns tjänster, intilldess barnen fyllt 21 år, fosterföräldrars liknande rätt i förhållande till fosterbarnen och fattigvårdsstyrelsens husbonderätt öfver fattighjon. Märkas må dock äfven, att, då husbonde gjort särskild kostnad på tjänares uppfostran, tjänaren är skyldig att stanna hos husbonden utöfver aftalad tid, intilldess han förnöjt husbonden för sagda hans utlägg, och att utan tjänarens samtycke annan eger att träda in i husbondens ställe vid dennes död, hans försäljning af fast egendom och dess afstående till borgenärerna. En inskränkning i friheten att välja sin tjänst är däremot icke att se i stadgandet, att för dem, som äro under 21 år, föräldrar och förmyndare ega att utse första tjänsten och för deras del råda öfver dess upphörande. Den tidigare skyldigheten att till vinnande af laga försvar (se Lösdrifvare) skaffa sig tjänst hör åter till det förflutna. Den sattes helt och hållet ur kraft genom k. förordn. 12 juni 1885 ang. lösdrifvares behandling, hvilken lät begreppet laga försvar falla, sedan det i tiden därförut visserligen efter hand alltmera förlorat i betydelse. På samma sätt har det gått med de uppställda villkoren för rätt att antaga tjänare — en lagstiftning, som fullständigande anslöt sig till bestämmelserna om nyssnämnda tjänstetvång. Med 1885 års förordning bortföll den längst kvarstående föreskriften, att man, för att såsom husbonde kunna bereda laga försvar, måste själf ha sådant samt verkligen använda och underhålla legohjonet. — På grund af rättsförhållandet må husbonden under legotiden oinskränkt förfoga öfver legohjonets arbetskrafter. I fråga om tiden för och beskaffenheten hos tjänsteprestationerna vet lagen icke af annan begränsning, än att det föresatta arbetet skall vara skäligt och, hvad orten angår, denna ej annan, än att legohjonet ej behöfver medfölja till utrikes ort. Husbonden förutsättes åter skola lämna legohjonet, förutom utlofvad lön, fullständigt underhåll under legotiden, d. v. s. kost och bostad. För öfrigt gäller enligt lag, att aftal om legohjonstjänst skall ingås för viss tid och med iakttagande af vissa formaliteter. I förstnämnda afseende innehåller nu gällande legostadga af 23 nov. 1833, att legohjonsaftal skall slutas för tiden till nästkommande 24 okt. eller, såsom i Stockholm jämväl kan ske, till 24 april (jfr Flyttning) med dagen för tjänstens tillträdande såsom begynnelse. Man har alltså tänkt sig, att under vanliga förhållanden aftalet skall slutas i Stockholm för helt eller halft år och i öfriga delar af riket städse för helt år. Formaliteterna vid aftalet bestå däri, att husbonden gifver legohjonet städjepenning (städsel) och af detsamma mottager orlofssedel. För att ett aftalsvis upprättadt legohjonsförhållande verkligen skall upphöra med tilländalupen legotid, är nämligen af nöden, att den kontrahent, som icke önskar dess fortsättande under den följande legoperioden, viss tid före legotidens slut bevisligen därom underrättar medkontrahenten (s. k. uppsägning). Uppsägning från husbondes sida är ogiltig, om den icke åtföljes af orlofssedels utgifvande och, då legohjon uppsagt, är husbonde skyldig att inom åtta dagar därefter tillställa det orlofssedel. Denna innehåller, förutom vitsord om legohjonets förhållande i tjänsten, intyg om dess ledighet att antaga ny tjänst för följande legoperiod. Då legohjonet inlåter sig i underhandlingar om ny tjänst, är företeendet af orlofssedeln för medkontrahenten ett bevis på, att legohjonet är behörigt att förfoga öfver sin arbetskraft. Vid öfverenskommelsens afslutande öfverlämnad till husbonden, tjänar åter orlofssedeln honom dels till säkerhet, att legohjonet ej annanstädes må kunna utbjuda sin tjänst för nästkommande legoperiod, dels ock, ifall legohjonet eljest försöker att undandraga sig fullgörandet af de åtagna tjänsteprestationerna, till bevis, att aftalet verkligen kommit till stånd. Då person, som låter ”städsla” sig (mottager städjepenning), förut icke innehaft tjänst, ersättes orlofssedeln af två i hans församling boende trovärdiga mäns intyg. Så sker ock, om husbonde vägrar orlofssedel eller är borta på tid, då uppsägning skall ske, och ej satt person i sitt ställe. Vid under-

en uppsägning har legohjonet att fortsätta tjänsten
iväl under nästa legostämma mot lika lön, under-
l och städjepenning som förut. Aftal, slutet på
gre tid än ett år, binder däremot ej för tid
utöfver.

Legostadgans bestämmelser passa ej fullt samman
l de moderna lefnadsförhållandena och finna där-
ej heller någon obestridd tillämpning. Först och
mst torde det ej sättas i fråga, att icke vid
alets ingående legohjonets prestationer till tid,
och beskaffenhet kunna med laga verkan erhålla
bestämning, utöfver hvad lagen i detta afseende
chåller, utan att aftalet därigenom upphör att
es såsom ett legohjonskontrakt. Särskildt betrak-
anställning i sådan befattning, som förutsätter
ellektuell begåfning eller särskilda studier, i sig
ebära, att husbonden afstått från att använda
hjonet i gröfre sysselsättningar. Vidtgående be-
nsningar i förutnämnda afseenden närma likväl
alet till vanlig tjänstelega. Till den del, som
tsförhållandet i berörda punkter lämnas obe-
ndt, uppstår dock alltid det för legohjonstjänst
akteristiska förhållandet af under- och öfver-
nad i kontrahenternas rättsställning. Till följd
af är det åter äfven förklarligt, att i svensk
förordnats, att legohjonsstadgans föreskrifter i
ämpliga delar skola lända till efterrättelse för
tsförhållandet mellan näringsidkare samt handels-
jänt eller arbetare (k. förordn. 18 juni 1864
5 mom. 3, § 17 mom. 4). Beträffande legohjons
derhåll är sedan gammalt förutsatt, att detta må
nna utgå annorledes än in natura. Legohjonet
öfver ej bo tillsammans med husbonden eller ens
nans egor samt kan i stället för mat och dryck
husbondens bord af honom bekomma s. k. kost-
nningar eller stat. Legohjonstjänst åtages
iväl för helt andra tider än de lagbestämda och
skildt för vida kortare perioder, nämligen för
nad eller t. o. m. vecka. I synnerhet vid dessa
gs kontrakt, men äfven eljest försummas i lagen
eskrifna formaliteter. Legohjonet lämnar ej orlofs-
el och husbonden ej städjepenning. — Där dylika
ikelser från lagens stadganden föreligga, har
t osäkerhet, huruvida ett verkligt legohjonsför-
lande förefunnits. I praxis synes man ej mera
a sinnad att betrakta orlofssedelns företeende och
erlämnande vid aftalets ingående som nödvän-
a förutsättningar för ett legohjonsförhållandes
rättande, hvaremot mera vikt hittills blifvit lagd
städjepennings utgifvande och aftalets ingående
nästföljande eller löpande legostämmas slut.
förutan förmenas icke ha uppstått ett rätts-
hållande i full enlighet med 1833 års legostadga.
ltigt är dock aftalet icke. Det är väl icke ett
alt legohjonsförhållande men ett fritt, hvarpå
ämpas sådana stadganden rörande det förra, som
e särskildt bero på legohjonsinstitutets historiska
eckling och de politirättsliga ändamål, som där-
fullföljts.

Vid legohjonsaftal kunna förutom orlofssedeln eller
denna ersättande intyget förekomma äfven andra
iftliga handlingar. Så förutsätter lagen, att lego-
n vid tjänstens tillträdande öfverlämnar till hus-
den intyg från sin förra husbonde om sitt förhål-
de i tjänsten under tiden efter orlofssedelns utfär-
de (afskedsbetyg) och vid öfverflyttande från
församling till annan dessutom för honom företer
prästbevis från den församling, hvarifrån legohjonet
flyttar. Legohjonet eger i sin ordning att vid af-
talets ingående af husbonden fordra intyg om orlofs-
sedelns mottagande och de legohjonet tillförsäkrade
förmånerna (städjebevis). I allmänhet sakna
dessa stadganden tillämpning, i mån som de icke
återupplifvats i senare författningar; jfr k. förordn.
23 dec. 1910 ang. kyrkböckers förande § 32, enligt
hvilken husbonde skall tillse, att inflyttadt legohjon
till pastorn aflämnar utflyttningsbetyg.

Aftal med legohjon förmedlas ofta genom personer
(kommissionärer), som yrkesmässigt bedrifva sådan
slags förmedling. K. kung. 28 nov. 1884 har gjort
utöfningen af sådant yrke beroende af särskildt till-
stånd och därjämte fordrat nedsättning af viss säker-
het för aftalens uppfyllande gent emot legohjonen,
såframt detta tillstånd omfattar rätt att aftala om
anställning å annan utrikes ort än Norge.

Legohjonet kan ej ensidigt frånträda aftalet i
annat fall än att husbonden uppenbarligen brister
i fullgörandet af sina förpliktelser mot detsamma
(Legostadgan §§ 6, 9). Tager legohjon i krigstid
värfning, befrias det emellertid från tjänsten (§ 50).
Vid flyttning på öflig tid har legohjon lagligt
anspråk på uppskof med sin inställelse i tjänsten,
nämligen på landet under 7 och i staden under 4
dagar. Håller det sig åter eljest från tjänsten, eger
husbonde att låta hämta eller återtaga det. Utom
hämtningspåföljden ådrager sig legohjon genom kon-
traktsbrott viss rättsförlust, delvis under form af
böter, och olika, allteftersom husbonden begagnar
eller icke begagnar sin rätt att låta hämta eller
återtaga det. — Husbonde kan åter mot utgifvande
af ersättning för hela legotiden när som helst skilja
sig från legohjonet, hvarjämte han utan sådan upp-
offring kan häfva kontraktet, då i legohjonets person
därtill yppar sig laga skäl (§§ 10, 15, 16, 45 och
52). Dessutom verkställes äfven under annan förut-
sättning afdrag på den återstående tidens underhåll,
för hvad legohjonet kan bekomma på ny plats under
samma tid, och tjäna vissa omständigheter i hus-
bondens person härutöfver till lindring i hans ersätt-
ningsskyldighet: iråkadt armod, dödsfall samt fast
egendoms försäljning eller afstående till konkurs
(§§ 5, 6, 47 och 48). — Då kontrahent under
ofvan angifna omständigheter önskar att i förtid
träda från kontraktet, har han, för det fall att
medkontrahenten icke i allo fogar sig efter hans
vilja, att vidtaga särskilda åtgärder. I denna hän-
delse skall nämligen rättsförhållandets upplösning
ytterst ske under medverkan af laga myndighet,
dock så att exekutiv myndighet i första hand må
kunna anlitas (vräkning på husbondes begäran, entle-
digande på legohjonets). Vid nämnda föreskrifters
åsidosättande inträda de påföljder, som äro stadgade
för ett obefogadt häfvande af kontraktet.

Parternas viktigaste rättigheter i öfrigt äro hus-
bondens rätt till legohjonets arbete och legohjonets
till underhåll och lön af husbonden. Utöfver hvad
därom ofvan blifvit sagdt, må följande framhållas.
Husbonde kan sätta annan i sitt ställe till förman
för legohjonet. Legohjon är skyldigt att ansvara
för den skada, som det förorsakar husbonde, och att
redovisa, hvad denne anförtrott detsamma. För for-
dran, som husbonde sålunda förvärfvar, kan han
verkställa afdrag å lönen och åtnjuter retentionsrätt
till legohjons saker. Afkortning å lönen eger äfven

rum, då legohjon försummar sin tjänst. Men däremot lider legohjon ej någon minskning i sin rätt till ersättning, om det genom sjukdom blir hindradt att förrätta sitt arbete (infördt med 1734 års lag). Hvad legohjonet bekommer utöfver kost och bostad, faller under beteckningen lön. I fråga om denna har funnits en mängd bestämmelser, som gått ut på att stadga dels ett maximibelopp, som ej finge öfverskridas (öfvergifvet med 1805 års legostadga), dels ock de värdeören, i hvilka den finge utgå (öfvergifvet med 1833 års legostadga). Numera ega kontrahenterna full frihet vid bestämmandet af lönens storlek och beskaffenhet. Kan öfverenskommelse om lön ej bevisligen styrkas, utgår den till det belopp, som är vanligt i orten. I allt fall svarar husbonden för legohjonets personella utskylder och bör äfven bekosta legohjonets flyttning till sig, det förra, då ej annat öfverenskommits, med rätt till utläggets afkortande på lönen och det senare utan sådan befogenhet. I motsats till underhållet utbetalas lönen först vid legotidens slut. På förskott och slutlig likvid bör husbonden lämpligen taga kvitto. Till sin säkerhet åtnjuter legohjonet vid husbondens konkurs för sista årets lön förmånsrätt i konkursboet. — Förutom dessa egentligen ekonomiska rättsverkningar medför legohjonsförhållandet äfven andra af en mera etisk beskaffenhet. Till någon del bidrager härtill det samboende, hvartill rättsförhållandet enligt regel ger anledning. Men starkast har dock härvidlag verkat det underordnade förhållande, hvari legohjonet på grund af tjänsteprestationernas obestämdhet träder i förhållande till husbonden. Därför äro ifrågavarande bestämmelser jämväl mestadels gifna utan villkor af samboende. Deras allmänna karaktär består däri, att det ålagts husbonden en särskild skyldighet till vårdnad om legohjonets person, hvaremot legohjonet dels förpliktats och dels antagits skola med särskildt intresse omfatta husbondens rätt och rätta sig efter hans vilja. Sitt starkaste uttryck får husbondens ofvannämnda vårdnadsskyldighet i åläggandet för honom att för all framtid draga försorg om legohjon, som senast från sitt 30:e år tjänat honom alltintill sin ålderdom (först föreskrifvet i 1723 års legostadga). Men därjämte är särskildt ansvar stadgadt för husbonde, som obehörigen missbrukar sin myndighet öfver legohjonet, t. ex. om han nödgar eller lockar legohjon till deltagande i främmande trosbekännares andaktsöfningar (k. förordn. 16 nov. 1869) eller förleder det till otukt (Straffl. kap. 18 § 12). Anstiftan till brott anses jämväl städse ha egt rum under försvårande omständighet, då anstiftaren stått i förhållande af husbonde till den, som utfört brottet (Straffl. kap. 3 § 2). Ja, legohjons förbrytelse kan i vissa fall räknas husbonde till last, oaktadt han ej haft mera än vetskap därom. Så sker nämligen, då tjänare med kost och bostad hos husbonden (husfolk) begå förseelser mot förordningarna om brännvinsförsäljning, brännvinstillverkning samt försäljning af vin och öl. — Legohjonets etiska förpliktelser framträda bl. a. i de straffrättsliga stadganden, som svårare anse brott af legohjon mot husbondes person (Straffl. kap. 14, §§ 35, 36, 37, och kap. 16 § 12) eller egendom, tillhörig honom eller någon hans gäst (Straffl. kap. 20, § 3 mom. 1), samt ålägga honom att tåla näpst från husbondens sida (se Husaga). För husfolk och dem, som eljest bestrida husbondens eller hans familjs personliga uppassning, gäller såsom allmän regel, att de ej ega att vittna i sak, hvari husbonden är part (Rättegångsb. kap. 17 § 7). I rättspraxis tillämpas detsamma härutöfver på hvarje städslad tjänare. I sin allmänna rättsställning lider legohjon genom rättsförhållandet numera ej någon egentlig minskning. Det är dock stadgadt, att legohjon ej må annanstädes än hos husbonden förvara sådana sina tillhörigheter, som det använder till dagligt bruk (Legost. § 17), samt att ingen må inlåta sig i köpslagan med legohjon, innan han förvissat sig, att det verkligen eger rätt att försälja (Handelsb. kap. 1, § 8). Tjänstedräng får ej heller af husbonden brukas såsom rättegångsfullmäktig (Rättegångsb. kap. 15 § 15). A. W.

Legokontrakt. 1. Detsamma som legoaftal (se d. o.). — 2. Den öfver aftal om tjänstelega af kontrahenterna uppsatta skriftliga handlingen. Upprättande af dylik skriftlig handling är i Sverige stadgadt, dels för det fall att fattiga föräldrar lämna barn att uppfostras, födas och klädas mot vissa års legohjonstjänst (Legost. § 20), dels då näringsidkare antager handelsbetjänt eller arbetare (k. förordn. 18 juni 1864 § 15) och dels då kommissionär förmedlar aftal om arbetstagares anställning i annat främmande land än Norge (k. kung. 28 nov. 1884 § 5). A. W.

Legostämma, gammal benämning på legotid, eller den tidslängd, hvarpå legoaftal blifvit ingånget. I denna betydelse förekommer ordet, omväxlande med giftostämma och stämmotid, ännu i 1734 års lags bestämmelser om landbokontraktet för att beteckna de tider, på hvilka aftal om lega af fast egendom på landet blifvit ingångna. Jfr Giftostämma och Legoaftal. A. W.

Legosängsafgift, den dagsersättning för vård och kost, som erlägges vid de allmänna sjukhusen. Denna ”dagafgift” infördes genom ett cirkulär, utfärdadt af Serafimerordensgillet 2 mars 1804, och beräknades till en början efter den kostnad, som mathållningen betingade å lasaretten Härmed fortsattes i allmänhet, till dess att landstingen 1862 öfvertogo lasarettens ekonomi, då den anordning infördes, att en viss legosängsafgift bestämdes särskildt för hvarje år inom de olika lasarettsområdena. Ersättningen uppgöres numera vanligen efter en graderad skala i enlighet med patientens förmögenhetsvillkor och varierande till beloppet inom de särskilda sjukvårdsdistrikten. Oftast utgår legosängsafgiften med 50 öre per dag för mindre bemedlade personer och 1 krona för bemedlade, när patienten vårdas i allmän sal. I halfenskildt eller enskildt rum brukar afgiften utgå med 2—3 kronor, i vissa län något mera. Legosängsafgifterna uppgingo år 1908 till 1,552,989 kr. R. W.

Legotagare. Se Legoaftal.

Legotrupp, *krigsv.*, kallas hvarje trupp, som mot vissa öfverenskomna förmåner tager tjänst hos en främmande makt. Grekiska legotrupper tjänade redan i den aflägsna forntiden hos asiatiska och egyptiska härskare. Kartagos krigsmakt utgjordes till största delen af legotrupper, och då romerska riket skred mot sin undergång, tog det af germaner och andra folk bildade legotrupper i sin tjänst. De italienske condottieri voro de mest utpräglade legotrupper, och vid nyare tidens ingång tjänade schweiziska och tyska landsknektar såsom legotrupper hos främmande härskare. Sedermera ha de endast sällan

förekommit. Emedan legotrupperna tjänat endast för betalningens skull eller för hoppet om rof, har deras pålitlighet icke alltid varit den största. C. O. N.

Legouvé [lǝgovē]. 1. Gabriel Marie Jean Baptiste L., fransk författare, f. 1764, d. 1812, gjorde lycka med åtskilliga tragedier, bl. a. *La mort d'Abel* (1792), *Épicharis et Néron* (1793, innehållande anspelningar på Robespierres tyranni) och *La mort de Henri IV* (1806). Större rykte vann han emellertid genom lärodikten *Le mérite des femmes* (1801), som utgått i öfver 40 uppl. L:s poesi var mera en frukt af studier och smak än af ingifvelse. Hans *Oeuvres complètes* utgåfvos i 3 bd 1826—27, hans *Oeuvres choisies* 1854. — 2. Gabriel Jean Baptiste Ernest Wilfrid

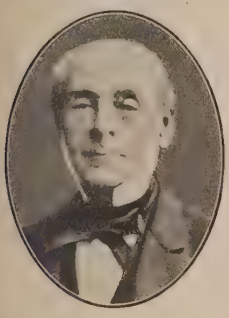

L., den föregåendes son, fransk författare, f. 15 febr. 1807 i Paris, d. där 14 mars 1903, vann 1827 pris i Franska akad. för poemet *Découverte de l'imprimerie*. På dramats område hade han icke ringa framgång med *Louise de Lignerolles* (1838; uppf. i svensk öfv. 1839), hvars titelroll uppbars af m:lle Mars, *Adrienne Lecouvreur* (1849; svensk öfv. 1851), ett bravurstycke för m:lle Rachel, *Bataille des dames* (1851; ”När damerna föra krig”, s. å.) och *Les contes de la reine de Navarre* (1851; ”En saga af drottningen af Navarra”, s. å.), de tre senare i samarbete med E. Scribe. L. författade dessutom tragedien *Médée* (1854) för m:lle Rachel, men hon vägrade, trots kontrakt, att spela däri. I öfv. till italienskan uppfördes emellertid denna pjäs med största verkan (sedan 1856) af fru Ristori uti Europas större städer och äfven flerstädes i Sverige. Ett af hans bästa och älskvärdaste arbeten är hans memoarer, *Soixante ans de souvenirs* (2 bd, 1886—87; 2:a uppl. 1888 i 4 bd). Vidare må nämnas komedierna *Par droit de conquête* (1855; ”Börd och förtjänst”, 1856), *Le pamphlet* (1857; ”En smädeskrift”, 1858), *Les doigts de fée* (1858, jämte Scribe; ”Trollfingrarna”, s. å.) och *Miss Suzanne* (1867) samt dramen *Les deux reines de France* (1865; förbjuden af censuren ända till 1872, då den uppfördes med musik af Gounod). Framstående romaner af L. äro *Édith de Falsen* (1840; 7:e uppl. 1869) och *Béatrix, ou la madone de l'art* (1860). Föreläsningar, som han 1847 vid Collège de France höll öfver kvinnans borgerliga utveckling, offentliggjorde han i *Histoire morale des femmes* (1848; 6:e uppl. 1874; ”Qvinnans historia”, 1867). Han fick ytterligare insteg i damvärldens gunst genom arbetena *Les pères et les enfants au XIX:e siècle* (2 bd, 1867—69; ”Det nittonde århundradets fäder och söner”, bd I, 1869), *Messieurs les enfants* (1868), ett humoristiskt hyllande af barnet som allenahärskare i hemmet, och *Nos fils et nos filles* (1879). L. vann berömmelse för sin utmärkta framsägningskonst, och i den mycket spridda skriften *Petit traité de lecture à haute voix* (1878) inskärpte han vikten af rationella välläsningsöfningar i skolorna. L. var icke utrustad med rik fantasi, men fängslar i sina arbeten genom själfulla tankar och formens renhet. Som dramatiker röjer han intryck af Ponsards klassicism. Sedan 1855 var L. led. af Franska akad. 1o. 2. (J. M.)

Legrain [lǝgrē′], Maurice, fransk läkare, f. 1860, öfverdirektör för sinnessjukasylerna i dep. Seine, specialläkare för alkoholsjukdomar vid asylen Ville-Evrard (nära Paris), är en af samtidens förnämsta märkesmän på den medicinska forskningens, särskildt alkohol- och sinnessjukdomarnas samt ärftlighetsforskningens område. L. besökte, på inbjudning af studenternas helnykterhetssällskap i Uppsala, 1904 Stockholm och andra svenska städer samt höll där föredrag i alkohol- och nykterhetsfrågorna, och vid den 11:e internationella antialkoholkongressen (i Stockholm, 1907) inledde han frågan om alkohol och degeneration med ett mycket uppmärksammadt anförande. 1896 stiftade L. i Paris det stora nykterhetssällskapet Union française antialcoolique, och han redigerar den moderna franska nykterhetsrörelsens bägge organ, ”L'alcool” och ”Les annales antialcooliques”.

Legrand [lǝgrā′], Henri. Se Turlupin.

Legrand [lǝgrā′], Marc Antoine, fransk författare, f. 1673, d. 1728, anställd vid Théâtre français, skref lustspel, som vunno vidsträckt spridning tack vare stor komisk kraft, t. ex. *La famille extravagante* (1709; ”Den löjliga slägten”, 1793) och *L'aveugle clairvoyant* (1716; ”Den klarsynte blinde”, 1788).

Le Grand [lǝgrā′], Émile, fransk filolog, f. 1841, d. 1903, professor och föreläsare i grekiska vid l'École des langues orientales vivantes i Paris. Af hans många arbeten må här anföras *Grammaire grecque moderne* (1878; tills. med H. Pernot), *Bibliothèque grecque vulgaire* (9 bd, 1880—1902), *Nouveau dictionnaire grec moderne — français et français—grec moderne* (2 bd, 1882—85, ett litet mycket godt lexikon), *Bibliographie hellénique XV:e et XVI:e siècles* (1885) och *XVII:e siècle* (2 bd, 1894—96), *Collection de monuments pour servir à l'étude de la langue néo-hellénique* (1870—72; 1874—76) o. s. v. J. C.

Legrand [lǝgrā′], Louis, fransk konstnär, f. 1864 i Dijon, var först banktjänsteman, kom till Paris 1885, studerade teckning, påverkad mest af Rops och Degas, började teckna för tidningar samt äfven måla i olja (*Dansös* inköptes af staten). L. har lämnat karaktärsfulla och raffinerade etsningar — och äfven teckningar och pasteller — från franska kustbefolkningens lefnad och från det parisiska teater- och nöjeslifvet. Hans område sträcker sig från religiösa kompositioner till ämnen sådana som dansösernas toalett, lektioner med balettelever, scener från kaféer och offentliga baler — allt framställt med säker och förfinad konst. L. har utgett etsningsserierna *Le livre d'heure de Louis Legrand*, *La faune parisienne* m. fl. samt illustrerat E. A. Poes berättelser o. a. Katalog öfver hans etsningar och litografier finnes i E. Ramiro, ”L. Legrand, peintre-graveur” (1906). G—g N.

Legrand du Saulle [lǝgrā′ dy sål], Henri, fransk psykiater, f. 16 april 1830 i Dijon, d. 6 maj 1886 i Paris, tjänstgjorde som läkare vid sinnessjukanstalterna i Dijon, Quatremares vid Rouen och Charenton i närheten af Paris och sedan 1862 vid olika sjukhus i Paris. L. författade åtskilliga

värdefulla arbeten i psykiatri och rättspsykiatri och var en flitig medlem af Société médicopsychologique i Paris. Bland hans mera betydande arbeten må nämnas *La folie devant les tribunaux* (1864), prisbelönt af Institutet, *Pronostic et traitement d'épilepsie* (1869), *Le délire des persécutions* (1871), *La folie héréditaire* (1873), *Traité de médecine légale, de jurisprudence médicale et de toxicologie* (1874), *La folie du doute avec délire du toucher* (1875), *Étude médico-légale sur les épileptiques* (1877), *Étude clinique sur la peur des espaces* (1878), *Étude médico-légale sur l'interdiction des aliénés* (1880) och *Les hystériques* (1882; 3:e uppl. 1891). G—s.

Legris de Latude [lɔgrī də laty'd], Cl. J. H. Se Clairon.

Legros [lɔgrå], Pierre, fransk bildhuggare, f. 1656 i Paris, d. 1719 i Rom, fick den första undervisningen af sin fader, som var bildhuggare. L. vann 1676 stora priset i skulptur och reste därmed till Rom, där han alldeles hängaf sig åt ytterligheten af den stillösa och onaturliga riktning inom skulpturen, som infördes af Bernini. Efter att först i Rom ha stadgat sitt rykte begaf han sig hem och sysselsattes med arbete för Tuileries- och Versailleslustgårdarna. Men då han i Paris ej skördade det bifall han väntat, återvände han till Rom och fortsatte där sin verksamhet. Af L:s arbeten må nämnas *S. Dominicus*, kolossalstaty i Peterskyrkans absis, samt i Laterankyrkans hufvudskepp kolossalbilder af apostlarna Tomas och Bartolomeus, den senare framställd som lefvande flådd, med sin egen hud i handen. Men mest betecknande för denna till det yttersta drifna barockstil äro hans verk i Jesuitkyrkan i Rom. Å S. Ignatius' altare hade L. framställt helgonets bild i gediget silfver, men originalet nedsmältes af påfven Pius VI, sedan han upphäft jesuitorden. Bilden är nu ersatt af en kopia, hvars hufvud och dräkt äro af silfver, resten af försilfrad koppar. Därjämte utförde L. den ena af de stora marmorgrupper, som äro uppställda på hvar sida om altaret, nämligen den till höger, som framställer *Religionen* såsom en i klosterdok höljd kvinna, som i vänstra handen håller kors och bok, i den högra en flammande vigg, hvarmed hon krossar kätteriet, representeradt af ett par vidriga figurer, en man och en äldre kvinna, hvilka vrida sig ofvanpå en mängd böcker, märkta med Luthers och Calvins namn. Om stilen i denna grupp lämnar oss den ena af de forna sidogrupperna vid högaltaret i Uppsala (af Burchardt Precht, invigdt 1731), nu i Gustaf-Vasakyrkan i Stockholm, en ganska klar föreställning. C. R. N.*

Legros [lɔgrå], Alphonse, fransk-engelsk konstnär, f. 1837 i Dijon, studerade i Paris och utställde förtjänstfulla målningar, som i karaktär och uttryckssätt närma sig Courbets och Fantin-Latours alster: porträtt af *målarens fader* (1857), *Angelus* (1859, galleriet i Liverpool), den betydande duken *Ex voto* (kvinnor knäböjande omkring en madonnabild i det fria, 1861, museet i Dijon), *Kyrkoplikt* och *Den döde Kristus* (1888, båda i Luxembourgmuseet, som äfven eger *Gambettas* porträtt i olja, flera tecknade porträtt, porträttmedaljonger och en modellerad torso). L. öfverflyttade 1866 till London, där han blef professor vid University college och vid South Kensingtonmuseet. I nämnda museum är han representerad af *Burne Jones' porträtt* samt af ett 50-tal akvareller och teckningar. Han är representerad äfven i Wallacegalleriet. Som lärare har han utöfvat ett betydande inflytande och kan anses som den moderna engelska gravörskolans uppfostrare. Sin allra största betydelse har han som etsare. Han har behandlat både religiösa ämnen och samtida genremotiv: *S:t Franciscus' död*, *Munk vid orgeln*, *Konvalescentens promenad*, *Le bonhomme Misère*, serien *Dödens triumf*, har skildrat vagabonder, fattigdom och lidande. Hans etsningar visa en raffinerad känsla, skarp intelligens, bred, djärf och säker behandling. Som porträttör är han särskildt märklig. Nationalmuseum eger flera af hans etsningar, förvärfvade på L:s och Brangwyns gemensamma utställning i Stockholm 1907. Han har äfven utfört dekorativ skulptur — en monumental brunn hos hertigen af Portland är särskildt berömd. En förteckning öfver L:s etsningar utgafs 1877, en monografi af L. Bénédite 1901. G—g N.

Alphonse Legros (självporträtt).

Le'gua, sp. (jfr fr. *lieue*), spanskt vägmått. Se Mil.

Leguäner, *zool.* Se Iguanidæ.

Leguänsläktet, *zool.* Se Iguanidæ.

Le Guaspre [lɔga'spr]. Se Poussin, G.

Legümen, lat. Se Balja.

Legumin, *kem.*, beteckning för talrika ägghvitepreparat från frön af *Pisum sativum*, *Vicia sativa*, *Lens esculenta* och andra leguminoser. I dessa frön är legumin förenadt med andra, delvis fosforhaltiga ägghviteämnen; från dessa kan legumin endast med svårighet skiljas, och man har därför länge antagit, att det är själft fosforhaltigt och således, liksom kasein, ett nukleoprotein (se d. o.). Numera räknas legumin till den grupp af ägghviteämnen, som kallas globuliner (se Ägghvita). Legumin vinnes ur ofvannämnda frön genom extraktion med 10-procentig koksaltlösning; de renaste preparaten visa följande sammansättning: 51,7 proc. C; 6,95 proc. H; 18,05 proc. N; 0,4 proc. S och 22,9 proc O. H. E.

Leguminōsæ, Leguminoser, Ärtväxter, Ärtfamiljen, *bot.*, växtrikets näst största, mycket naturliga familj med öfver 7,000 arter, fördelade på öfver 430 släkten, hörande till serien *Rosales* och närmast släkt med *Rosaceæ*. Mest utmärkande för familjen är frukten, som är en balja (se d. o.). F. ö. är det yttre utseendet mycket växlande. Bladen äro vanligen spiralställda, med leddynor och stipler. Blomställningen är nästan alltid botrytisk, vanligen egande form af klase, ax eller hufvud. Blommorna äro heteroklamydeiska, vanligen tvåkönade, aktinomorfa eller oftare zygomorfa. Fröna äro vanligen talrika, med ingen eller obetydlig fröhvita, fästa på den bakåt vända buksömmen. På leguminosernas rötter finnas af bakterier förorsakade knölar (se Assimilation). Med få undantag pollineras leguminosernas blom-

mor af insekter. Familjen omfattar 3 afdelningar: *Mimosoideæ* med aktinomorfa blommor, *Cæsalpinioideæ* med zygomorfa, ej fjärilslika blommor och *Papilionatæ* med fjärilslika blommor; dessa afdelningar behandlas närmare i specialartiklar. G. L—m.

Leguminosi'tes, *paleobot.*, en provisorisk släktbenämning för sådana fossila blad, som antagas tillhöra familjen *Leguminosæ*, men hvilka i öfrigt ej kunna till släktet närmare bestämmas. A. G. N.

Legýmer [leg-; fr. *légumes*, af lat. *legúmen*, ärtbalja], grönsaker (se d. o.).

Leh (Le), hufvudstad i Ladakh i Kashmir under 34° 10′ n. br., 3,500 m. ö. h., 6 km. n. om Indus högra strand. 2,079 inv. (1901). L. är omgifvet af tornkrönta murar och har trånga gator med höga, hvita hus, ett palats och ett stort kloster. Meteorologiskt observatorium, det högst belägna i Asien. Herrnhutisk missionsstation med sjukhus. Utlänningar bo i en förstad. 1,5 km. från staden ligger ett fort. L. är den stora marknaden för västra Tibet, samlingsplats för indiska och kinesiska köpmän och utgångspunkt för många äfventyrliga resor i Tibet, bl. a. för Hedins senaste (1906 och 1907). Den bäst kända vägen är den s. k. Janglam, den stora handelsvägen till Lhasa och Kina förbi Mansarowarsjöarna och genom Mariam-La-passet i Tsampos dal. J. F. N.

Lehár [lä'hár], Franz, österrikisk (ungerskfödd) operettkompositör, f. 1870 i Komorn, blef 1890 militärkapellmästare och är dirigent för ''tonkünstler''-orkestern i Wien. Han debuterade som tonsättare för scenen med operan *Kukuschka* (1896) och vände sig till operettscenen med *Der rastelbinder* (1902; ''Slovakerna'', 1904), som på kontinenten vunnit varaktig framgång genom den osökta musikaliska lokalfärgen i första aktens folklifsscener och de öfriga akternas wienskt själfbehagliga uppsluppenhet med valsrytmer och militärisk pli i musiken samt halft varietéartade upptåg. Bland hans följande operetter märkas *Die lustige witwe* (1905; ''Den glada änkan'', 1907), som tog publiken med storm genom pigg, graciös och insmickrande musik, *Der graf von Luxemburg* (1909; ''Grefven af Luxemburg'', 1910), hvars smekande boston- och sångvalser, lifliga körer och välklingande instrumentation äfvenledes väckte mycken anklang, *Das fürstenkind* (1909) och *Zigeunerliebe* (1910; ''Zigenarkärlek'', s. å.), i hvilka senare en dragning åt operastilen framträder mer tydligt i musiken. Libretternas tomhet har emellertid ej kunnat undgå att återverka på tonsättaren, och hans operetter torde näppeligen lefva längre än den tillfälliga tidsmak, som han med dem tillmötesgått. E. F—t.

Lehautcourt [löåkör], Pierre, pseudonym. Se Palat, B. E.

Le Havre de Grâce [lö a'vr dö gräs]. Se Havre.

Lehe l. Bremerlehe, köping i preussiska reg.-omr. Stade (Hannover), omedelbart n. om Bremerhaven och genom elektrisk spårväg förenadt med detta och med det sydligare belägna Geestemünde. 31,826 inv. (1905). Ångkvarn, cement- och tegeltillverkning, skeppsbyggeri. Högre realskola, marintelegrafskola. L. hörde 1652—1715 till Sverige. 1654 anlade H. K. v. Königsmarck vid dåv. byn L. på en holme midt i Geestes utlopp i Weser en oregelbunden halfbastionsskans, som i juni 1657 intogs af danskarna under A. Bilde, men 2 aug. återtogs af Aschenberg. Skansen reparerades 1664, men slopades, då Karlsburg (se d. o. 2) anlades 1672. J. F. N. L. W:son M.

Lehe skans. Se Lehe.

Lehēsten, stad i hertigdömet Sachsen-Meiningen, kretsen Saalfeld, på Thüringerwald. 2,084 inv. (1905). Skifferbrott, de största i Tyskland, med 2,400 arbetare och ett produktionsvärde af 2 mill. mark. (J. F. N.)

Lehigh [lī'hâi], *astron.*, en af småplaneterna.

Lehigh university [lī'hâi jōnivə'siti]. Se Bethlehem.

Lehm., vid växt- (och insekt-)namn förkortning för tyske botanisten Johann Georg Christian Lehmann, f. 1792, d. 1860 som professor och föreståndare för botaniska trädgården i Hamburg.

Lehmann, Karl Peter, målare, f. 1794 i Köpenhamn, d. 1876 i Sigtuna, skall i sin ungdom ha varit ambulerande akrobat. Hans anlag upptäcktes, då han målade dekorationer för den trupp han tillhörde. Han idkade miniatyrmålning, men öfvergick sedan till oljefärgen. L:s namn förekommer i Sverige första gången 1822, då han vid en af Götiska förbundets täflingar vann pris för målningen *Ægir och Ran*. I Bergen hade han en tid målarskola. 1825 ämnade han sig från Hälsingborg till Stockholm, men uppehölls af porträttbeställningar, så att han i slutet af 1827 ej hunnit längre än till Norrköping. Han hade då utfört omkr. 600 konterfej. L. slog sig sedan ner i hufvudstaden, men företog ofta resor inom Sverige, Norge, Finland och Ryssland, till dess han i slutet af 1850-talet bosatte sig i Sigtuna. Han målade allt fortfarande äfven mytologiska ämnen och norska landskap. Sammanlagdt skall han ha utfört omkr. 4,800 porträtt. De utmärkas ofta af likhet, men blefvo allt sliskigare och slappare, ju längre han arbetade. 136 taflor af hans egen hand såldes på auktion i Stockholm 1877. —rn. (G—g N.)

Lehmann. 1. Peter Martin Orla L., dansk statsman, f. 19 maj 1810 i Köpenhamn, d. 13 sept. 1870, var son till dåv. assessorn, sedermera deputeraden i Kommerskollegiet (1832—40) och konferensrådet M. K. G. Lehmann (f. 1775, d. 1856). Ehuru fadern var afgjordt tyskt sinnad och ehuru L. i hemmet fick tysk uppfostran samt till 1824 gick i tysk skola i Köpenhamn, fick han tidigt ett utpräglad danskt sinnelag. 1827 blef han student och 1833 juris kandidat. 1832 uppträdde han för första gången som politisk skriftställare, med en anmälan af grefve F. A. Holsteins flygskrift om provinsialständerna. Det var också L., som i nov. 1836 i Trykkefrihedsselskabet först tog till orda för ''det danska i Slesvig''. 1835 blef han medarbetare i den frisinnade tidningen ''Kjöbenhavnsposten'', och då ''Fædrelandet'' i dec. 1839 blef daglig tidning, ingick L. i dess redaktion (där han kvarstod

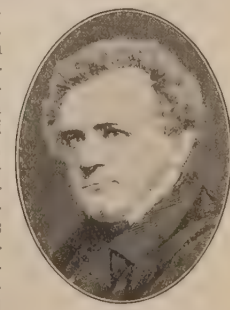

till sommaren 1842) Vid samma tid förde han ordet för studenterna, då de i en adress anropade Kristian VIII om en fri författning, samt valdes i april 1840 till ”borgerrepresentant” (stadsfullmäktig) i Köpenhamn och i dec. s. å. till ständerdeputerad. Ett par månader därefter blef L. af generalfiskalen anklagad med anledning af ett tal, som han hållit på ett folkmöte, och i hvilket han prisat det konstitutionella systemet samt gjort spetsiga utfall mot enväldet. Inför Höjesteret höll han ett lysande försvarstal, men blef det oaktadt 1842 dömd till tre månaders fängelse — en händelse, som emellertid förskaffade honom en utomordentlig folkgunst. I ständerförsamlingen i Roskilde s. å. uttalade L. sig för allmän värnplikt samt för Holsteins frånskiljande och uppställde vid en 28-majfest (årsdagen af ständernas införande) rent ut ”Danmark till Eidern” som politiskt program. 1843 deltog han i stiftandet af Det skandinaviske selskab och var till 1849 medlem af dess styrelse. Under 1845 års nordiska studentmöte höll han ett glänsande tal i Kristiansborgs ridhus, hvarvid han — erinrande om mötet i Versailles' bollhus 1789 — tog de närvarandes löften om obrottslig trohet mot den nordiska enhetstanken. Med anledning däraf blef han ånyo åtalad, men frikänd. Året förut (1844) hade L. blifvit höjesteretsadvokat. 1846 framställde han i ständerna förslag till en fri författning för konungariket och Slesvig, med en frisinnad vallag, och i maj s. å. deltog han i stiftandet af Bondevennernes selskab. Han spelade en framstående roll i den politiska rörelse, som följde på Kristian VIII:s död (jan. 1848). Han var ordf. vid båda Casinomötena (11 och 20 mars), affattade ”borgerrepresentanternes” adress till konungen och de resolutioner, i hvilka folkviljan fick uttryck, samt blef 24 mars minister utan portfölj. Som sådan uppsatte han konungens svar till den slesvig-holsteinska deputationen samt afgick 27 mars i diplomatisk beskickning till Berlin och London för att förmå Preussen att afstå från att understödja de upproriske och för att utverka Englands mellankomst. I maj var han regeringskommissarie i Jylland. L. hade en viktig del i grundlagsutkastets uppsättande, men afgick i nov. från sin ministerpost och blef ej invald i den grundlagsstiftande riksförsamlingen. Kort därefter utnämndes han till amtman i Vejle amt samt visade i denna egenskap stor duglighet och vann mycket erkännande. Vid Koldings intagande (april 1849) tillfångatogs han af slesvig-holsteinarna samt fördes till Gottorp och Rendsborg, där pöbeln gaf luft åt sin harm mot honom för hans förra dristiga uppträdande mot de tyska anspråken. Först i aug., efter vapenstilleståndet, blef han frigifven. 1851—52 var L. folketingsman och röstade mot tull-lagen. Från sept. 1854 var han landstingsman samt invaldes 1855 i riksrätten och 1856 i riksrådet. I landstinget intog han en ledande ställning och var 1855—61 referent (”ordförer”) för 33 utskott. 1860 tog han med värme till orda för att häfda den allmänna rösträtten, men talade på samma gång skarpt mot ”den plebejiske aands onde instinkter” och väckte det starkaste misshag hos det demokratiska partiet. 1861 deltog han i uppsättandet af den stora folkadressen (med 71,000 underskrifter) om Slesvigs förening med Danmark och blef 15 sept. s. å. inrikesminister, på hvilken post han kvarstod till 31 dec. 1863. 1864 utsågs L. till medlem af riksrådets landsting och tog under de följande åren betydande del i förhandlingarna om grundlagens revision, men förlorade sedermera sitt inflytande i riksdagen. 1864 skref han *Om aarsagerne til Danmarks ulykke*, som på kort tid utkom i 8 upplagor, och 1865—70 var han ordf. i Den danske folkeforening. Hans efterlämnade skrifter utgåfvos 1872—74, i 4 bd, af H. Hage och K. Ploug; ett urval af hans bref utgafs 1903 af J. Clausen. L. var en entusiastisk frihetsvän och patriot; men hans varmblodiga natur förledde honom icke sällan till oförsiktiga yttranden, som kränkte andra och skadade den sak han ville gagna.

2. Theodor L., den föregåendes kusin, slesvig-holsteinsk politiker, f. 1824 i Rendsburg, d. 1862, deltog 1848—50 som frivillig i slesvig-holsteinska upproret, blef 1851 advokat i Kiel och invaldes 1859 i holsteinska ständerförsamlingen, där han med styrka häfdade de slesvig-holsteinska teorierna och var en bland ledarna af oppositionen mot Danmark. 1859 deltog han i stiftandet af den tyska nationalföreningen och förmådde i jan. 1861 dess holsteinska afdelning att uttala sig för Slesvigs och Holsteins omedelbara anslutning till ett under Preussens ledning samladt Tyskland. På förhand gaf han konung Vilhelm tillnamnet ”eröfraren”. Med anledning däraf blef han ställd under åtal, men frikändes.

3. Alfred Georg Ludvig L., brorson till L. 1, dansk psykologisk forskare, f. 1858 i Köpenhamn, studerade vid universitetet där samt (för W. Wundt) i Leipzig, blef 1890 docent vid Köpenhamns universitet, där han grundlagt ett psykofysiskt laboratorium. L. väckte uppmärksamhet genom sin doktorsafh. *Farvernes elementære æstetik* (1884), ett empiriskt psykologiskt arbete af värde. Sedan har han utgifvit arbeten om hypnosen (1890), om människans känslolif (1892), det stora verket *Overtro og trolddom* (4 bd, 1893—96) m. m. Som skarpsinnig psykofysisk experimentator åtnjuter L. stort anseende.

4. Johannes Edvard L., den föregåendes kusin, dansk religionshistoriker, f. 19 aug. 1862 i Köpenhamn, teol. kandidat vid Köpenhamns universitet 1886, studerade flera år utomlands (i Lund, Tyskland och Holland) samt blef filos. doktor i Köpenhamn 1896 och docent i religionshistoria där 1900. Han uppfördes s. å. på förslag till professuren i religionshistoria i Leiden, antog 1909 kallelse till den efter O. Pfleiderers död inrättade professuren i religionshistoria och religionsfilosofi vid Berlins universitet och utnämndes 1910. S. å. blef han teol. doktor i Leiden. Af hans rikhaltiga och betydelsefulla vetenskapliga produktion må nämnas *Religion og kultur i Avesta* (1896), *Hedensk monoteisme* (1897), *Guder og helte* (1898), *Zarathustra* (2 bd, 1899—1902), *Mystik i hedenskab og kristendom* (1904),

Die anfänge der religion und die religion der primitiven völker (i ”Die kultur der gegenwart”, 1910), *Buddha* (1907) och *Erscheinungswelt der religion* (i ”Die religion in geschichte und gegenwart”, 1910). För de senare upplagorna af P. D. Chantepie de la Saussaye, ”Lehrbuch der religionsgeschichte”, har han skrifvit afdelningarna om inderna och perserna och delvis grekerna. Från den 4:e nu förberedda uppl. öfvertager han utgifvandet af detta verk, det främsta i sitt slag. 1900—07 skötte L. afdelningen för religionshistoria i ”Theologischer jahresbericht”. L. tillhör de få religionsforskare i samtiden, hvilka med omfattande teologiska studier och däraf följande fackkunskap på de bibliska religionernas område förena på grundliga filologiska insikter hvilande studier i utombibliska religioner, en omsorgsfull orientering öfver hela den allmänna religionshistorien och självständig hållning till de skilda riktningarna inom forskningen. Solida och briljanta egenskaper göra L. till en af den moderna religionsvetenskapens förnämsta målsmän, och såväl genom sin vetenskapliga auktoritet som genom sitt stilistiska mästerskap eger han vidsträckt inflytande. I halftannat tiotal år har L. i de nordiska länderna gjort sig känd som en ypperlig föreläsare för vidare kretsar. Från denna verksamhet härstammar bl. a. essaysamlingen *Almueliv og eventyr* (1910). Sin teologiska och religionsfilosofiska ståndpunkt och utveckling har L. angifvit i *Fri forskning og positiv kristendom* (1905) och *Romantik og kristendom* (1910). Ett helt pedagogiskt program med starkt kraf på reformering af nuv. uppfostringsväsen utvecklas i *Uppfostran till arbete* (1900, svensk originaluppl.). Praktisk-religiösa och kyrkliga syften tjäna *Om bibelen at læse og lære* (1906), *Præstevalg og præstedannelse* (1906) och *Bibelbog* (1909, ny öfv. af bibeln i sammandrag i samarbete med J. Pedersen)

1 o. 2. E. Ebg. 3. E. Wrgl. 4. N. S.

Lehmann, J. G., kartograf. Se Lehmannska metoden.

Lehmann, Karl Gotthelf, tysk fysiologisk kemist, f. 1812 i Leipzig, d. 1863, med. doktor 1835, blef 1842 professor i medicin och 1847 i fysiologisk kemi vid Leipzigs universitet samt 1856 professor i allmän kemi i Jena. Hans skrifter röra mest den fysiologiska kemien och återfinnas dels i ”Journal für praktische chemie”, dels i franska vet. akad:s ”Comptes rendus”, dels i andra tidskrifter. Dessutom utgaf han åtskilliga mycket anlitade läroböcker, såsom *Vollständiges taschenbuch der theoretischen chemie* (6:e uppl. 1854), *Lehrbuch der physiologischen chemie* (2:a uppl. 1853), *Handbuch der physiologischen chemie* (1854). F. B.*

Lehmann. 1. Henry (Karl Ernst Rudolf Heinrich), fransk-tysk målare, f. 1814 i Kiel, d. 1882 i Paris, var son till målaren Leo L. (1782—1859) i Hamburg, reste som ung till Paris och uppgick fullkomligt i den franska konsten, utbildande sig under ledning af Ingres och genom studium i Italien. 1847 blef han naturaliserad fransman och 1864 medlem af Institutet samt var 1875—81 professor vid École des beaux-arts. Han målade hufvudsakligen bibliska och mytologiska ämnen. Nämnas må *Tobias och ängeln* (1835), *Den helige andes utgjutelse* (väggmålning i S:t Merry), *Marias himmelsfärd* (i S:t Louis en l'Ile), *Kristus gisslas* (i S:t Nicolas i Boulogne) och *Jeremias* (museet i Angers). Därjämte utförde han allegoriska kompositioner i Justitiepalatset, i tronsalen i Luxembourg, i Hôtel de ville (56 svickelmålningar) samt staffli-bilder: *Oceanidernas klagan kring den fängslade Prometheus* (1851, i statens ego), *Sirener, Venus Anadyomene, Robert den starkes död* (i Versailles, ett prof på hans historiemåleri). Han målade ock en mängd porträtt. — 2. Rudolf L., den förres broder, tysk målare, f. 1819, d. 1905, sin faders och broders lärjunge, gjorde studieresor i Tyskland, tillbragte en tid i England, slog sig sedan ned i Rom, där han målade bilder ur folklifvet, och bosatte sig 1866 i London. Af hans arbeten må nämnas *Sixtus V välsignar Pontinska träsken* (1847, i museet i Lille). Dessutom målade han porträtt. 1—2. (G—g N.)

Lehmann, Otto Ludvig Edvard, dansk målare, f. 1815, d. 1892, studerade vid konstakademien och i Italien, målade, utom porträtt, motiv från sällskapslifvet i Köpenhamn, balscener, musikafton o. d. Han är representerad i Hirschsprungska galleriet. G—g N.

Lehmann, Karl Friedrich August, tysk stenograf, f. 1843 i Zossen, d. 1893 i Berlin, var urspr. skomakare, men egnade sig sedan 1875 uteslutande åt stenografien. Se vidare Stenografi.

Lehmann, Max, tysk historiker, f. 1845 i Berlin, var 1875—88 geheimestatsarkivarie där och sedan 1879 äfven lärare i historia vid preussiska krigsakademien samt blef ord. professor i historia 1888 i Marburg och 1893 först i Leipzig, sedan i Göttingen. L. har skrifvit bl. a. *Knesebeck und Schön* (1875), *Stein, Scharnhorst und Schön, eine schutzschrift* (1877), det med det s. k. Verdunpriset belönade verket *Scharnhorst* (2 dlr, 1886—87) och en lefnadsteckning öfver *Freiherr von Stein* (3 bd, 1902—05). L. har vidare i ”Publikationen aus den königl. preuss. staatsarchiven” utgifvit den stora aktsamlingen ”Preussen und die katholische kirche seit 1640” (7 dlr, 1878—94), en af de viktigaste källorna för Preussens politisk-religiösa historia. L. har äfven lämnat en mängd bidrag till Sybels ”Historische zeitschrift”, hvars medredaktör han var 1875—93, t. ex. *Gneisenaus sendung nach Schweden und England im jahre 1812* (1889, jämte tillägg). Hans mot A. Naudé riktade arbete *Friedrich der grosse und der ursprung des siebenjährigen krieges* (1894) gaf upphof till en omfattande och skarp polemik, under hvilken flertalet forskare ställde sig på Naudés sida. F. Arnheim. (T. H—r.)

Lehmann, Lilli. Se Lehmann (-Kalisch).

Lehmann, Otto, tysk fysiker, f. 1855 i Konstanz, blef 1876 filos. doktor i Strassburg, 1883 e. o. professor i Aachen, 1888 professor i elektroteknik i Dresden och 1889 professor i fysik vid Polyteknikum i Karlsruhe. L. har gjort sig känd genom flera arbeten inom elektricitetslärans område, särskildt ang. elektriska urladdningar i gaser, äfvensom genom användning af mikroskopet för studiet af kristallbildningar. Han konstruerade också (1877) ett s. k. kristallisationsmikroskop. Sina erfarenheter på detta område har han samlat i *Molecularphysik* (2 dlr, 1888—89). Sedan 1887 har L. nedlagt sitt hufvudsakliga arbete på studiet af s. k. flytande kristaller, hvilkas existens blifvit betviflad, men efter L:s och andras undersökningar kan anses

fastställd. Det mest omfattande af hans många arbeten på detta område är *Flüssige krystalle* (1903). L. har också utgifvit *Physikalische technik* (1885), *Krystallanalyse* (1891), *Elektricität und licht* (1895), *Die elektrischen lichterscheinungen* (1898) samt nya uppl. af J. Fricks ''Physikalische technik'' (1900; 7:e uppl. 1904) och J. Müllers ''Grundriss der physik'' (14:e uppl. 1896) samt är genom dessa arbeten en af samtidens mest produktiva läroboksförfattare på fysikens och elektroteknikens områden. S. A—s.

Lehmann, Else, tysk skådespelerska, f. 27 juni 1866 i Berlin, beaktades till en början föga på grund af det fullkomligt oschablonmässiga i sitt spelsätt, men hade 1888 stor framgång i lustspelsroller på Wallnerteatern i Berlin. 1889 kreerade hon *Helene Krause* i Hauptmanns ''Vor sonnenaufgang'' och har sedan med ständigt ökadt rykte uppträdt i modernt realistiska pjäser, där hennes friskhet och naturlighet i både allvar och skämt högeligen beundrats. Bland hennes hufvudroller äro *fru Wolffen* i ''Biberpelz'', *fru Vockerath* i ''Einsame menschen'' och *Hanne Schäl* i ''Fuhrmann Henschel'' (alla af G. Hauptmann), *Regine* i ''Gengangere'', *Lona Hessel* i ''Samfundets stötter'' och *Ella Rentheim* i ''John Gabriel Borkman''. Hon tillhörde först Deutsches theater, sedan Lessingtheater och tillhör sedan 1909 åter Deutsches theater (Reinhardt).

Lehmann-Filhès, Rudolf, tysk astronom, f. 12 apr. 1854 i Berlin, 1881 docent och 1891 professor i astronomi vid universitetet där, är bekant genom arbeten öfver stjärnfall och meteorer, undersökningar inom den celesta mekaniken samt en mycket använd metod för bestämningen af de spektroskopiska dubbelstjärnornas banor. B—d.

Lehmann-Haupt, Karl Ferdinand Friedrich, tysk arkeolog, historiker, f. 1861 i Hamburg, jur. doktor i Göttingen 1883, filos. doktor i Berlin 1887, amanuens vid Berlinmuseernas egyptologiska afdelning 1887, docent i gamla tidens historia i Berlin 1893, företog 1898—99 en forskningsresa till Armenien och utnämndes 1901 till professor i gamla tidens historia i Berlin. 1911 antog han kallelse till den gladstoneska professuren i grekiska vid universitetet i Liverpool. Skrifter: *Schamasch-schumúkin, könig von Babylonien* (1892), *Altbabylonisches mass- und gewichtssystem als grundlage der antiken gewichts-, münz- und mass-systeme* (1893), *Zwei hauptprobleme der altorientalischen chronologie* (1898), *Babylons kulturmission* (1903), *Materialien zur ältesten geschichte Armeniens und Mesopotamiens* (1907), *Semiramis* (1910), *Israel, geschichte seiner politischen entwicklung* (s. å.), *Abriss der griechischen geschichte* (s. å.) och *Die geschichte Judaas und Israels* (1911). L. utger tidskr. ''Klio, beiträge zur alten geschichte''. D. M.

Lehmann(-Kalisch), Lilli, tysk operasångerska, f. 1848 i Würzburg, utbildades tidigt för den lyriska scenen, var 1870—86 anställd vid Berlins hofopera och uppträdde därefter fem år med lysande framgång i Amerika, bröt därunder 1886 sitt lifstidsengagemang vid Berlinoperan och gifte sig 1888 med tenorsångaren Paul Kalisch (f. 1855). Från 1890 uppträdde hon åter i Tyskland som konsertsångerska och emellanåt som gäst på operascenen. Hon är bosatt invid Berlin (Grunewald) som sånglärarinna, bär titel af preussisk och österrikisk kammarsångerska, har medverkat vid Wagnerfestspelen i Bayreuth och förestår Mozartfestspelen i Salzburg. Hon har gifvit gästspel i många länder (i Stockholm 1878 och 1879). — Ursprungligen koloratursångerska — med sin ovanligt höga och välklingande sopran glänste hon som bl. a. *Nattens drottning* samt i ystert lekande partier sådana som *Rosina* och *Philine* — utbildade hon sig efter hand för högdramatiska uppgifter, hvari hennes finslipade sångkonst (äkta *bel canto*) och storslagna uttrycksförmåga äfven i dramatiskt hänseende åstadkommit utmärkta helbilder. Till hennes förnämsta roller räknas *Donna Anna*, *Fidelio*, *Norma*, *Aida*, *Valkyrian*, *Brunhilde* och *Isolde*. I Stockholm utförde hon fiera roller, bl. a. Wagners *Elsa* och *Elisabet*, Gounods *Margareta* samt *Isaura* i Hallströms ''Vikingarna''. Som romanssångerska har hon utmärkt sig i både gestaltningens och intimitetens konst och gifvit föredömet af stilfullt sammanställda program. Hon har utgifvit *Meine gesangskunst* (1902) m. fl. skrifter. Jfr Andro, ''Lilli L.'' (1908). — Hennes syster Marie L., f. 1851, anställd som sångerska vid Wiens hofopera 1881—1902, sedan bosatt som sånglärarinna nära Berlin, har också vunnit mycket erkännande för vacker röst och god skola samt fint utförande af i synnerhet svärmiska roller. E. F—t.

Lehmannska metoden l. Lutningsstrecksmetoden kallas en af Johann Georg Lehmann (f. 1765, d. som sachsisk major 1811) utbildad metod för återgifvande af markens lutningsförhållanden på kartor. Det utmärkande för densamma är lutningarnas återgifvande med lutningsstreck, som dels äro tätare och svartare, ju större lutningen är, och på detta sätt ange graden af branthet, dels genom sin riktning, alltid sammanfallande med lutningens riktning, lämna en bild af terrängens former. I art. Kartbeteckningar, pl. II, återfinnes efter denna metod konstruerad lutningsskala för svenska topografiska kartor. K. Rn.

Lehmkuhl, Kristofer Didrik, norsk affärsman, politiker, f. 24 sept. 1855 i Bergen, där han efter filosofisk examen vid Kristiania universitet 1874 slog sig ned som köpman och inträdde i grosshandelsfirman för fiskexport J. E. Lehmkuhl. Han blef snart en starkt anlitad och inflytelserik förtroendeman för alla slags handelsintressen och invaldes 1893 i stadens kommunalstyrelse. Sedan 1885 tillhörde han direktionen för Selskabet for de norske fiskeriers fremme och var 1892—1903 dettas preses, liksom han 1901—03 var Bergens representant i Fiskerirådet. L. intog en ledande ställning vid anordnandet af utställningen i Bergen 1898. 1902 blef han börskommissarie. Han invaldes för perioden 1903—06 som förste representant från Bergen i stortinget, där han tillhörde högern. Då hans svåger Chr. Michelsen 11 mars 1905 bildade sin regering, upptogs L. i denna som arbetsminister. Som sådan

ådagalade han mycken duglighet och bidrog särskildt till utvecklingen af Norges kommunikationsväsen. Tack vare hans energiska initiativ segrade regeringen i den stora tvistefrågan om Mjösens reglering. 28 sept. 1907 afgick han som statsråd och har sedan dess varit affärsman och börskommissarie i Bergen. K. V. H.

Lehn, danskt baroni på Fyn, Svendborgs amt, omfattar 5 hufvudgårdar, hvaribland Hvidkilde (se d. o.), med tillhörande jord inalles 1,056 har, 1,254 har skog och $1^1/_4$ mill. kr. fideikommisskapital, upprättades 1781 af konferensrådet P. A. Lehn. Det öfvergick vid hans död (1804) till dotterdottern och innehafves sedan 1904 af hennes dotterdotter, änkegrefvinnan A. Ahlefeld Laurvig Lehn (f. 1857). E. Ebg.

Lehnberg, Magnus, vältalare, biskop, f. 22 maj 1758 i Södra Vi socken, Kalmar län, nära Vimmerby, d. 9 dec. 1808 i Linköping, inskrefs 1776 som student i Uppsala, men måste af medellöshet offra sin mesta tid på information, tills han 1785 prästvigdes och kallades till komministersadjunkt vid Storkyrkan i Stockholm. Sedan han af Svenska akad. utmärkts två gånger med stora priset för *Äreminne öfver Birger Jarl* (1787) och *Äreminne öfver riksrådet och riksamiralen Carl Carlson Gyllenhjelm* (1788), hvilka skrifter hälsades med förtjusning och syntes vida öfvergå allt hvad svensk vältalighet dittills frambragt, invaldes han 1789 i Svenska akademien, och därefter gingo befordringarna hastigt: han blef 1789 pastor i Kungsholms församling med prebende, 1790 i Sånga och Skå, 1792 öfverhofpredikant hos änkedrottning Sofia Magdalena, 1800 teol. doktor och 1802 konungens öfverhofpredikant. S. å. utnämndes han till kyrkoherde i Jakobs och Johannes' församling och 1805 till biskop i Linköping. L:s två äreminnen bragte honom med ens till ryktbarhet. Hans samtid höll före, att ''med honom föddes svenska vältaligheten fullvuxen'' och att icke på någon tid eller hos något folk en större mästare i lyftad prosastil funnits. Öfverdriften i detta omdöme förklaras lätt däraf, att L. verkligen åstadkommit mästerstycken inom äreminnet, ett vitterhetsslag, som uppbars af 1700-talets smak och känslodaning. Numera är det ensidigt loftalande äreminnet, med sin oafbrutet högstämda ton, sedan länge föråldradt och ur stånd att uppväcka någon hänförelse. Vid läsningen af L:s nämnda alster måste man emellertid egna erkännande åt den goda kompositionen, de osökta öfvergångarna, den nyktra, oväldiga uppfattningen, de träffande karakteristikerna af personer, tilldragelser och tillstånd, omväxlingen och måttfullheten i anbringandet af retoriska effekter, det fina örat för ordens och periodernas rytm samt ett för sin tid ovanligt rent, från gallicismer fritt språk. Förkärleken för mångledade meningar, med hopande af försatser, breder dock en viss tyngd öfver stilen. En ljus och fast tillit till kulturens välsignelser ger tonen åt betraktelserna. Äreminnet öfver Birger Jarl företer större jämnhet och helgjutenhet än det öfver Gyllenhjelm. Det senare röjer en sträfvan efter teatralisk effekt, men har äfven partier af dels gripande, dels kraftigt målande vältalighet. Mindre betydande är L:s inträdestal i Svenska akademien, öfver grefve Mattias von Hermanson (1790). — I en mera egentlig art af talekonst, predikantens, utöfvade L. ett ovanligt inflytande på sin samtid. Många predikanter bildade sig efter honom. Då han höll sina predikningar, var kyrkan alltid öfverfull af åhörare, icke minst ur de eljest tvifvelsjuka högsta kretsarna. L:s fängslande framsägningskonst jämte den mildhet och värdighet, som präglade hela hans väsen, gjorde nog sitt till. Hufvudsaken var dock, att han förkunnade religionen efter den tidens smak. Han är den förnämste representanten för neologien inom den andliga vältaligheten i Sverige. Blid och ljus, vill han lyfta själarna genom framhållandet af Försynens kärlek och nåd. Fogligt och varligt söker han öfvertyga åhörarna om kristendomens företräden och den lycka, som dygdens utöfvande skänker. I dogmatiskt hänseende är han oklar. För det genom Kristus historiskt gifna i motsats till det hvarje människa medfödda har han icke tillräcklig blick. Den ädla språkformen öfverskyler delvis det torftiga innehållet. Hos L:s efterapare finner man mästarens fel, ej hans förtjänster. — L:s predikningar utgåfvos i 3 bd 1809—13 (4:e uppl. i 2 bd, 1827). E. F—t.*

Lehninska profetian (lat. *Vaticinium lehninense*), en efter gammal uppgift af munken Hermann i cistercienserklostret Lehnin (i nuv. preussiska reg.-omr. Potsdam; upphäfdt 1542) omkr. 1300 på 100 leoninska verser författad profetia, innehållande en klagan öfver Askaniernas utslocknande och Hohenzollrarnas tronbestigning samt en karakteristik af den senare släktens regenter allt intill elfte led. Numera är man tämligen ense om att tillskrifva profetian en förfalskning af den undan den store kurfurstens åtgärder mot det lutherska prästerskapet 1666 afvikne A. Frome, som i Prag 1668 öfvergick till katolska kyrkan och för att hämnas sammansatte profetian. Jfr Hilgenfeld, ''Die lehninsche weissagung'' (1875), Sabell, ''Litteratur der sogenannten lehninschen weissagung'' (1879), Schneider, ''Über die handschriften des Vaticinium lehninense'' (1890), Kampers, ''Die lehninsche weissagung über das haus Hohenzollern'' (1897).

Le Houx [lə ō], Jean, fransk skald, f. inemot midten af 1500-talet i Vire i Normandie, d. 1616, till yrket advokat, har länge gällt som förste utgifvaren af den i samma bygd födde, $1^1/_2$ århundrade äldre folkskalden Olivier Basselins visor, *vaux de Vire*. Dessa skulle L. ha med lätt hand föryngrat samt tillfogat åtskilliga befryndade sånger ur egen fatabur. Emellertid ha några forskare, främst A. Gasté, med stöd af L:s originalmanuskript samt yttre och inre kriterier i själfva visorna, ådagalagt, att dessa ''vaudevirer'', som hittills tillskrifvits Oliv. Basselin, måste till största delen återbördas till L. Bland vaudeviresångarnas äldre generationer hade Basselin blifvit den folkkäraste; den siste i deras rad var L. Dennes oreflekterade och glädtiga visor äro uteslutande af rent backantisk art; de diktades för vänners muntra lag, hvarest

L. sökte skingra sitt lynnes svårmod. Mästerligt naturlig ton och behagfullt flytande versifikation stodo honom till buds. Prästerskapets ofördragsamhet under detta tidehvarf af religionskrig nödgade L. att i en pilgrimsfärd till Rom söka förlåtelse för att han sjungit om sin kärlek till vinet och cidern. För att ytterligare försona sin ungdoms dårskaper skref han på ålderdomen 32 *Noëls* (visor om julen och Jesusbarnet; utg. af Gasté, 1862), som äro tunga och sökta i formen. Af vaudevirernas 1:a uppl. (omkr. 1570) har man intet exemplar i behåll. Flera uppl. ha sedan följt, i synnerhet under 1800-talet. Jfr A. Gasté, ”Les vaux de Vire de Jean Le Houx” (1875), ”Olivier Basselin et le Vau de vire” (1887), och Joh. Steenstrup, ”Rejseminder fra vaudevillens hjem” (i ”Nordisk tidskr.”, 1882), och ”Fra fortid og nutid” (1892). (J. M.)

Lehr [lēr], Paul Ernest, fransk rättslärd, f. 1835, advokat 1856, professor i Lausanne 1870—84, har i synnerhet egnat sig åt den jämförande rättsforskningen på den moderna rättens område och äfven verksamt deltagit i utarbetandet af den schweiziska obligationsrätten af 1881. Likaså har L. lifligt deltagit i Institut de droit international och blef 1892 dess generalsekreterare. Bland hans juridiska arbeten märkas, utom den under medverkan af bl. a. juris doktor E. Eschelsson utgifna ”Eléments de droit civil scandinave” (1901), följande: *Eléments de droit civil germanique* (1875), *Éléments de droit civil russe* (1877, 1888), *Eléments de droit civil espagnol* (1880, 1890), *Eléments de droit civil anglais* (1888), m. fl. Därjämte har L. öfversatt till franska en del främmande civillagar. L. var äfven en tid, innan han flyttade till Schweiz, verksam medlem af den franska lutherska kyrkans styrelse. Rld.

Lehr [lēr], Julius, tysk nationalekonom, f. 1845 i Oberhessen, d. 1895 i München, blef professor i nationalekonomi 1874 vid tekniska högskolan i Karlsruhe och 1885 vid Münchens universitet. L., som sysselsatte sig med bl. a. skogshushållningsfrågor, egnade lifligt intresse åt den teoretiska nationalekonomien och sökte i värdeläran inta en medlande ståndpunkt mellan den s. k. österrikiska och den klassiska skolan. Hans förnämsta arbete är läroboken *Grundbegriffe und grundlagen der volkswirtschaft* (1893; 2:a uppl. 1905 under titeln *Grundbegriffe der nationalökonomie*). Ett komplement till detta utgöres af *Produktion und konsumtion in der volkswirtschaft* (utg. postumt och fullbordadt af K. Frankenstein 1895). E. H. T.

Lehrs [lērs], Karl, tysk filolog, f. 1802 i Königsberg, d. där 1878 som ord. professor vid universitetet. Af L:s arbeten må nämnas endast det för den homeriska kritiken epokgörande *De Aristarchi studiis homericis* (1833; 3:e uppl. af Ludwich 1882) samt *Q. Horatius Flaccus mit vorzugsweiser rücksicht auf die unechten stellen und gedichte* (1869) och *Populäre aufsätze aus dem alterthum* (1856; 2:a uppl. 1875). Efter hans död utgåfvos *Kleine schriften* 1902 och *Briefe*, 1901. Biogr. af Kammer (1879) och Jung (1880). H. A.*

Lehrs [lērs], Max, konstförfattare, f. 1855 i Berlin, var i sin ungdom anställd i bok- och konsthandel, blef 1880 bibliotekarie vid Schlesiska museet i Breslau, anställdes 1883 vid kopparstickssamlingen i Dresden, blef dennas direktör 1896 och, efter att 1886 ha blifvit filos. doktor och 1893 professor, 1904 direktör för kopparstickskabinettet vid Berlins museer och fick 1908 motsvarande plats vid kopparstickskabinettet i Dresden. L., som är en af de mest ansedde samtida kopparstickskännarna, har utgifvit flera kataloger och specialstudier, bland dem *Der meister mit den bandrollen* (1886), *Der meister des Amsterdamer kabinettes* (1894), *Geschichte und krit. katalog des deutschen, niederländ. und französischen kupferstichs im 15. jahrh.* (2 bd, 1906) samt äfven arbeten om *Böcklin* (1897) och *Thoma* (1900). G—g N.

Lehrte [lēr-], stad i preussiska reg.-omr. Lüneburg (Hannover), 16 km. ö. om Hannover. 7,904 inv. (1905). Tillverkning af gödselmedel, cement, socker, choklad m. m. J. F. N.

Le'htimäki, finsk kapellförsamling, af Alajärvi socken i Lappo kontrakt, Vasa län, Finland, är bestämd att framdeles bilda egen kyrkoherdelägenhet. Kapellet omfattar 306 kvkm. Befolkningen, finsktalande, 2,296 personer (1909). A. G. F.

Le'htoniemi, mekanisk verkstad invid Varkaus, Jorois socken, Savolaks, Finland, grundades 1885 och eges sedan 1902 af frih. K. Wrede (firma L. & Taipale fabriker). I förening därmed stå ett skeppsvarf, gjuteri och rullslip. Tillverkning af ångbåtar med ångmaskiner och ångpannor för den inhemska och ryska marknaden till ett årligt värde af 400,000 mark. Arbetarnas antal 150—250. Firman eger jämväl Taipale i närheten belägna såg, torrdocka och mjölkvarn. T. C.

Lehua, en af Hawaii-öarna (se d. o.).

Leibl [lajbl], Wilhelm, tysk målare, f. 1844 i Köln, d. 1900 i Würzburg, var smed i sin tidiga ungdom, kom 1863 till München och började sina konststudier för Piloty och Ramberg, utställde porträtt och ateljéscener (*Kritikern* 1868), begaf sig — sedan han på en utställning i München 1869 sett Courbets och andra franska målares arbeten — nämnda år till Paris, målade där *Kokotten*, *Den gamla parisiskan* m. fl., återvände 1870 vid krigets utbrott till München, men flyttade snart till Oberbayern, där han sedan förblef bosatt på olika platser på landsbygden. Hans område var, förutom porträtt, typer af det bajerska landtfolket i dess miljö. Han förde det tyska folklifsmåleriet från den berättande, anekdotiska karaktär, det dittills visat, till målerisk uppfattning, ljus- och luftstudium. Hans figurkarakteristik var intim, djup och skarp. Fantasi egde han ej, men väl omedelbar, frisk naturiakttagelse och målerisk styrka. Inom sina gränser var han mästare, jämte Menzel den främste tyske realisten bland sin tids målare. Bland hans arbeten märkas *Dachaukvinnor*, *Dachaukvinna med sitt barn* (båda 1875, båda i Berlins nationalgalleri), *Bypolitiker* (en grupp tidningsläsande bönder, 1877), *I kyrkan* (tre bondkvinnor, 1882), *Tjufskytten* (1886, Nationalgalleriet, Berlin), *I smådstaden*, *I bondstugan* (båda i Nya pinakoteket, München), *I köket* (1898, Stutt-

garts museum), många karaktärstyper och porträtt (*konstnärens fader* m. fl. i Kölns museum, ett *mansporträtt* i Venezias galleri). L. utförde äfven kärnfulla raderingar. Monogr. af J. Mayer (1908). G—g N.

Leibniz [la'jbnits] l. Lubienetz, Gottfried Wilhélm von, friherre, tysk filosof, f. 21 juni (g. st.) 1646 i Leipzig, där fadern var professor i moralfilosofi, d. 14 nov. 1716 i Hannover. L. blef student i Leipzig 1661 och studerade där företrädesvis juridik och filosofi samt utgaf 1663 sin första disputation, *De principio individui*. Vid 18 års ålder blef han magister på grund af ett rättsfilosofiskt arbete, och vid 20 års ålder blef han juris doktor i Altdorf efter glänsande disputation öfver ”invecklade rättsfall”. En erbjuden professur försmådde han, då han ännu icke ville binda sig vid någon bestämd lefnadsbana. Han använde i stället de följande åren till vetenskapliga studier och litterära arbeten samt förskaffade sig äfven tillfälle till umgänge med framstående vetenskapsmän och statsmän. Af största betydelse för hans framtid blef bekantskapen med baron J. Ch. von Boineburg, genom hvilkens bemedling han 1670 blef utnämnd till led. af högsta domstolen (Ober-revisionscollegium) i kurfurstendömet Mainz och som äfven, 1672, skaffade honom tillfälle att göra en resa till Paris, där hans vistelse räckte i mer än fyra år, endast afbruten af ett kortare besök i London. I Paris gjorde L. bekantskap med flertalet af den tidens mest framstående fransmän och fick anbud att blifva vet. akad.:s pensionär, men afböjde detta, emedan som villkor uppställdes, att han skulle öfvergå till katolska läran. Han erhöll i stället 1674 en pension af hertigen af Braunschweig-Lüneburg och kallades af denne 1676 till bibliotekarie vid biblioteket i Hannover, hvarmed följde uppdraget att skrifva det hertigliga husets historia. L. blef sedermera hertigligt hofråd och medlem af kansliet, gjorde 1687—90 en vetenskaplig resa genom Tyskland och Italien för historiska källforskningar samt fick 1691 under sin uppsikt äfven biblioteket i Wolfenbüttel. Som furstehusets förtrogne användes han till enskilda diplomatiska beskickningar, kom därigenom i beröring med en mängd potentater och högt uppsatta män, erhöll adlig och friherrlig värdighet (1709) samt upphöjdes till rikshofråd 1712. Genom sin lärjunge prinsessan Sofia Charlottas förmälning med Fredrik I af Brandenburg-Preussen kom han i förbindelse med hofvet i Berlin och flyttade 1700 öfver dit. Vid sin beskyddarinnas död blef L:s ställning osäker i Berlin, och han lämnade denna stad 1711. Två år lefde han i Wien, där han för prins Eugen utarbetade en framställning af sin monadlära. Sina sista år, 1714—16, tillbragte han åter i Hannover, men stod i ett mindre angenämt förhållande till dåv. kurfursten af Hannover, konung Georg I i England. — L. var en man med universell bildning och mångsidiga intressen. Vid sidan af sina vetenskapliga sysselsättningar egnade han uppmärksamhet äfven åt flera af tidens politiska, religiösa och praktisk-litterära frågor. Så sökte han förmå Ludvig XIV att företaga ett eröfringståg till Egypten, hvarigenom Frankrikes inblandning i Tysklands angelägenheter skulle förekommas. Han biträdde äfven Peter den store med goda råd rörande civilisationens införande i Ryssland. Länge arbetade han på en förening mellan katoliker och protestanter och, sedan alla försök i denna väg visat sig fåfänga, på en liknande förening mellan protestanter och reformerta. I förening med Mencke grundlade han 1682 den bekanta tidskriften ”Acta eruditorum”, och på hans initiativ stiftades 1700 vet. akad. i Berlin, hvars förste president L. blef. Äfven till den efter hans död inrättade vet. akad. i Petersburg gaf han det första uppslaget. — Som vetenskapsman har L. behandlat en mängd olika ämnen. Han sysselsatte sig med etymologiska och arkeologiska forskningar, med matematik, kemi och fysik, med geologi och praktisk mekanik. Äfven inom skönlitteraturen uppträdde han som författare af åtskilliga skaldestycken på latin, tyska och franska. F. ö. berörde han i sin vidlyftiga brefväxling de mest olikartade frågor. Denna hans mångsidighet var utan tvifvel lika mycket en orsak till som en följd af hans i flera årtionden fortsatta försök att uppställa en universalvetenskap, hvari alla de speciella vetenskaperna väsentligen skulle reduceras till ett slags kalkyl (”*characteristica universalis*”) med ett begränsadt antal enkla begrepp. Denna universalvetenskap kan dock näppeligen anses ha blifvit genom L. i någon nämnvärd grad realiserad. I stället har han inom tre speciella områden verksamt deltagit i vetenskapernas fortbildning, nämligen inom filosofien, matematiken och historien.

Sina filosofiska åsikter har L. själf aldrig utförligt och i systematisk ordning utvecklat. På detta område, liksom på flera andra, älskade han att uppträda förmedlande och försonande mellan olika åsikter, särskildt mellan den gamla teologiska och den nya naturvetenskapliga uppfattningen af världsförklaringens problem. Det teologiska lärosystemet ville förklara företeelserna som af Gud på förhand bestämda för ett visst ändamål, under det att fysikens snabba utveckling (särskildt genom Galileis och Cartesius' upptäckter) framkallade ett sträfvande att förklara allt som beroende af rent mekaniska orsaker. Grundtanken i L:s system är att den teologiska och den mekaniska världsförklaringen ej nödvändigt utesluta hvarandra, utan mycket väl kunna förenas, så att de ömsesidigt komplettera hvarandra. Denna grundtanke har fått sitt uttryck i läran om harmonia præstabilita och den därmed på det närmaste sammanhängande monadläran. Enligt denna består den sanna verkligheten af ett obegränsadt antal ”monader”, d. v. s. enkla, ursprungliga och fullt individuella substanser, hvilkas egentliga väsen är kraft, särskildt perceptionskraft, således ett slags förnimmande metafysiska kraftcentra. Hvarje monad afspeglar i sig hela universum, men på sitt särskilda sätt, beroende på den större eller mindre aktiviteten eller tydligheten i uppfattningsförmågan. Däremot kan den ena monaden icke på något sätt inverka på den

andra, eller, såsom L. bildligt uttryckte sig: ”Monaderna ha inga fönster”. Den högsta monaden, Gud, är fullt aktiv och fullt tydligt förnimmande. Alla öfriga monader åter ha, såsom ej fullständigt aktiva, en viss grad af passivitet, hvilken gör uppfattningen otydlig och särskildt låter monaderna framstå som egande utsträckning eller materia. Hvarje sammansatt organism består af ett antal monader med en centralmonad, hvilken hos människan kallas själ. Själen är visserligen en monad af högre ordning, men kan, såsom nämndt är, icke inverka på de monader, som bilda kroppen. Mellan dem består en af Gud på förhand fastställd öfverensstämmelse, en s. k. *harmonia præstabilita*, hvilken gör, att hvarje inverkan på kroppen motsvaras af en viss förnimmelse hos själen och hvarje viljeyttring hos själen af en bestämd rörelse hos kroppens organ. Själ och kropp förhålla sig sålunda i sin verksamhet på samma sätt som två ur, hvilka urspr. blifvit ställda lika och hvilkas visare därför röra sig fullt likformigt, ehuru intetdera uret kan sägas på något sätt inverka på det andra. Den s. k. ockasionalismen, enligt hvilken Gud i hvarje ögonblick skulle bringa öfverensstämmelse till stånd mellan själens och kroppens verksamhetsyttringar, bekämpades af L. på det bestämdaste såsom varande ovetenskaplig. Principen för ”harmonia præstabilita” tillämpades af L. äfven på förhållandet mellan naturen och nådens rike samt ledde honom till bevis för det ondas förenlighet med en allgod och allvis försyn (”theodicé”), hvilken af samtida skeptiker förnekades. Det metafysiskt onda är nämligen enligt L. en nödvändig följd af flera monaders tillvaro, enär blott en enda monad kan vara fullkomlig. Det moraliskt onda och det fysiskt onda äro åter följder af det förra, och åtminstone det förra beror till sin verklighet hufvudsakligen på människans vilja. Resultatet blir därför, att världen är af alla tänkbara världar den bästa möjliga. Viljans frihet i egentlig mening kunde L. icke erkänna, emedan han ansåg, att människan i hvarje fall vore bestämd af perceptionen af det goda, hvilket visserligen i ett särskildt fall kunda vara ett totalt eller ett partiellt godt; väljer viljan det partiellt goda, blir hon därigenom ond. F. ö. egnade L. föga uppmärksamhet åt rent etiska frågor. I kunskapsteoretiskt hänseende indelade L. perceptionerna i sensationer, varseblifningar och begrepp samt antog som högsta princip för erfarenhetskunskapen den s. k. ”principium rationis determinantis”, d. v. s. att hvarje företeelse förutsätter en annan som sin grund, och för begreppskunskapen ”principium contradictionis”, d. v. s. att intet begrepp kan strida mot sig själf. Mot Lockes teori om medvetandet som en ”tabula rasa” försvarade han tillvaron af medfödda idéer, hvilka visserligen kunde i särskilda fall förbli omärkbara och aldrig bringas till aktualitet för medvetandet, såvida icke en lämplig erfarenhet vore för handen. — På den allmänna bildningen under 1700-talet utöfvade L. genom sina filosofiska läror stort inflytande, särskildt genom sina försök att med förnuftets fordringar förena trossatserna. Äfven i rent filosofiskt hänseende har hans uppträdande varit af epokgörande betydelse, dock mera genom mångsidigheten i fråga om de synpunkter, från hvilka de filosofiska problemen af honom betraktades, än genom en strängt och konsekvent genomförd systembyggnad. I rent formellt hänseende lider nämligen L:s filosofi af väsentliga brister, dels genom det ofta återkommande bildliga uttryckssättet, dels genom införande af rums-analogier i sådana fall, där efter L:s egen förklaring rumsåskådningen upphör att vara tillämplig, hvilket ofta gör, att den skenbara klarheten vid närmare undersökning visar sig vara illusorisk, och läsaren lämnas i okunnighet om filosofens innersta tankegång. Därför var det af stor vikt för den leibnizska filosofiens utbredning att söka bringa den i system. Ur denna synpunkt inlade särskildt Chr. Wolf i formellt hänseende stora förtjänster, ehuru han därvid blef nödsakad att omgestalta L:s filosofi på ett sätt, som i sak föga öfverensstämde med dess upphofsmans innersta mening. Grundtankarna i L:s system ha därför blifvit mindre fruktbärande för 1700-talets filosofi, än eljest varit möjligt; och den dualism i uppfattningen af förhållandet mellan själ och kropp, hvilken L. sökte undvika, uppträdde hos hans närmaste efterträdare nästan lika skarpt som hos hans föregångare Cartesius.

Äfven inom matematikens historia intager L. en af de allra främsta platserna. Först under vistelsen i Paris började han sina studier i den högre matematiken, och han sysselsatte sig därvid företrädesvis med teorien för serier, kroklinjers kvadratur och det s. k. omvända tangentproblemet. Genom dessa forskningar leddes han 1675—76 till upptäckten af differentialkalkylen samt fann de enklaste formlerna för differentiation och integration, åt hvilka operationer han gaf de ännu brukliga symbolerna *d* och $\int$. Under loppet af 1676 erhöll han kännedom om Newtons och Huddes metoder för samma problems lösning, fulländade med ledning däraf ytterligare sin egen metod och tillämpade den med framgång vid lösningen af åtskilliga svårare frågor. Särskilda omständigheter föranledde honom dock att först 1684 offentliggöra sin metod genom en kort uppsats: *Nova methodus pro maximis et minimis itemque tangentibus* (i ”Acta eruditorum”). Sedermera fick han flera gånger tillfälle att visa den nya kalkylens öfverlägsenhet öfver de gamla metoderna genom lösning af en mängd problem, t. ex. rörande den isokrona och brakistokrona kurvan samt kedjelinjen, hvilka på det gamla sättet antingen alls icke eller också endast med ytterst svårighet kunde lösas. Äfven på själfva kalkylens utveckling i flera riktningar arbetade han fortfarande. Särskildt tillhör honom metoden för parametrars variation, lösning af envelopp-problem, sönderdelning af bråk i partialbråk med nämnare af första graden samt integration af den s. k. bernouilliska differentialekvationen. Om betydelsen af hans upptäckt för matematikens utveckling jfr Differentialräkning. F. ö. sysselsatte L. sig äfven med ett stort antal andra frågor, t. ex. seriesummering och binär aritmetik (jfr Dyadik). I hans skrifter träffas också uppslag till teorier, som först i våra dagar gjorts till föremål för utförlig behandling, t. ex. determinantteorien och den s. k. ”calculus situs”. — Äfven åt mekaniska problem egnade L. uppmärksamhet. Bl. a. införde han, i opposition mot Cartesius, ett nytt uttryck för krafters mätande, den s. k. formeln för lefvande kraft, och sökte lösa det svåra problemet rörande resisterande mediers motstånd.

Som historieskrifvare har L. icke utöfvat samma epokgörande inflytande, som han haft genom sina filosofiska och matematiska arbeten. Hvad han själf offentliggjorde var till en god del urkundsamlingar som *Codex juris gentium diplomaticus* (1693—1700), *Accessiones historicæ* (1698) och *Scriptores rerum brunsvicensium illustrationi inservientes* (1701—11). Hans stora verk *Annales imperii occidentalis brunsvicensis* förblef ofulländadt och utgafs först 1843—46 af G. H. Pertz.

Af L:s skrifter utgafs under hans lifstid blott ett mindre antal särskildt. De flesta voro införda i en mängd olika tidskrifter eller lärda samfunds handlingar, och f. ö. efterlämnade L. ett ej obetydligt antal handskrifter. Efter hans död utgåfvos tid efter annan sådana förut otryckta afhandlingar eller bref. En fullständigare samling af L:s arbeten utgafs 1768 i 7 volymer af L. Dutens. Bland de sedermera utkomna upplagorna af hans arbeten må nämnas den af G. H. Pertz (12 bd, 1843—63) föranstaltade. Den fullständiga upplagan af L:s filosofiska skrifter har utgifvits i 7 band af C. J. Gerhardt (1875—90). En uppl. af L:s samtliga skrifter förberedes af vet. akad. i Berlin och Paris. I Frankrike har en upplaga blifvit ombesörjd af A. Foucher de Careil (1860 ff.), och Couturat utgaf 1903 *Opuscules et fragments inédits de L.* — L:s lefnad, skrifter och filosofiska system ha blifvit gjorda till föremål för ett stort antal arbeten och monografier. Här må nämnas endast E. Cassirer, ”Leibniz’ system in seinen wissenschaftlichen grundlagen” (1902). L:s namnteckning meddelas å pl. I till art. Autograf. (S—e.)

Leicester [le’stə]. 1. Grefskap i mellersta England, omgifvet af grefsk. Nottingham, Lincoln, Rutland, Northampton, Warwick och Derby. 2,121 kvkm. 249,361 inv. (1911). L. är ett vågformigt platåland, som har sin största höjd (Bardon hill, 275 m.) bland Charwoodhills i n. v. De största floderna äro Soar, som flyter norrut till Trent, och Thames’ biflod Avon, som bildar en del af den sydöstra gränsen. Stora stenkolslager. Hufvudnäringar äro boskapsskötsel och jordbruk jämte ganska liflig industri, företrädesvis strump- och skofabrikation. Den bekanta Stiltonosten kommer till största delen från L. — 2. Hufvudstad i nämnda grefskap och sedan 1888 eget grefskap (*county borough*), 34,7 kvkm., 227,242 inv. (1911), ligger vid den segelbara Soar samt flera järnvägar och kanaler. Det är oregelbundet byggdt, har flera gamla kyrkor och ålderdomliga byggnader, flera parker, museum, katolskt seminarium, latinskola, teknisk skola och konstskola. L. är hufvudorten för Englands strumpväfveri och drifver f. ö. stor tillverkning af skor. Det var under namnet *Ratæ coritanorum* ett romerskt municipium och har sitt nuv. namn af *Legionis castra* eller af *Leirceastre* (Leir var det gamla namnet på Soar). På huset Lancasters tid var det nu nästan alldeles försvunna slottet ofta kungligt residens. Strax utanför staden ligga ruiner af klostret S:t Mary Pré l. de Pratis, där kardinal Wolsey dog 1530. 1—2. (J. F. N.)

Leicester [le’stə], earl af, engelsk adelstitel, som burits af bl. a. Simon af Montfort (se Montfort), Robert Dudley (se Dudley 4), Th. W. Coke (se d. o.) samt medlemmar af släkterna Sidney och Townshend (se d. o.).

Leicesterfåret [le’stə-], engelsk fårras, bestående af tre underraser: *the forest sheep*, som är hornlöst och har hvitt eller grått ansikte och ben af samma färg, den *gamla Leicesterrasen*, som är stor och grofullig, samt den *förädlade Leicesterrasen*, som är bildad af den gamla typen genom Bakewell of Dishley, efter hvilken det ock kallas Dishley Leicester l. Dishleyfåret. Under förra hälften af 1800-talet fick rasen mycket stor spridning, och i de flesta engelska fårraser ingöts mer eller mindre Dishleyblod. Det förädlade Leicesterfåret (se pl. II till art. Fårsläktet) är långulligt, saknar horn och har hvitt hufvud och hvita ben. I Sverige har rasen användts för korsningsändamål. En direkt afläggare från Dishleyfåret är Border Leicesterrasen i de skotska lågländerna. H. F.

Leich [la’jch], fnhty. (eg. spelad melodi, af got. *laiks*, dans), benämning på från den forngermanska tiden härstammande sånger, som föredrogos af kören och åtföljdes af rörelser. Formen fortlefde i tyska medeltidsdikter, karakteriserade af strofer, som voro sinsemellan olika byggda. Orsaken till denna strofernas växling var, att dikten noga underordnade sig under melodien och följde dennas olika delar. En *leich* var således genomkomponerad, i motsats till den strofiskt likformiga visan (*lied*). Leiche påverkades af den latinska kyrkosångens sekvenser och voro dels af religiöst innehåll, dels världsliga pris- och klagosånger eller kärlekslyrik. Under 1300-talet kom denna diktform ur bruk. Se Lachmann, ”Über die leiche der deutschen dichter des 12. und 13. jahrh.” (i ”Kleinere schriften”, I, 1876) och ”Reinmar von Zweters gedichte”, utg. af Roethe (1887).

Leichhardt [la’jch-], Friedrich Wilhelm Ludwig, tysk upptäcktsresande, f. 1813 i Preussen, för 1841 till Australien, där han med Sydney som utgångspunkt företog under de båda följande åren flera mindre resor i landets östra del och 1844—45 med ringa medel och få följeslagare en större resa från Moretonviken i närheten af Brisbane genom det nuv. Queensland och södra delen af halfön York till Port Essington i Nord-Australien, hvilken resa han beskref i *Journal of an overland expedition in Australia from Moreton bay to Port Essington* (1847). I dec. 1847 började han en ny upptäcktsfärd, som skulle gå tvärs öfver kontinenten fr. ö. till v., men 3 april 1848 upphörde alla underrättelser från honom, och ehuru flera expeditioner utsändes, har hans och hans följeslagares öde förblifvit okändt. Wbg.

Leichlingen [la’jch-], kommun i preussiska reg.-omr. Düsseldorf (Rhenprovinsen), vid Wupper, består af flera till en kommun förenade orter. 6,558 inv. (1905). Mångsidig industri. J. F. N.

Leið, isl., tingssammankomst, som årligen vid slutet af hösten hölls i hvart och ett af det gamla Islands tingslag. Se Gode, sp. 1384.

Leiðarhólmur, gård på Island, i Dalasýsla, på västlandet, bekant genom de beslut, som 23 bönder från väst- och nordlandet sommaren 1517 där fattade i syfte att bryta hierarkiens makt och särskildt söka hejda den alltjämt fortgående öfvergången af jordagods från världslig egendom till kyrkoegendom. De vunno emellertid icke tillslutning af landets öfriga bönder, och biskoparna lyckades undanröja hufvudmännen för företaget, hvilket likväl är märkligt som ett förebud till reformationen. C. R.*

Lēi'den (Leyden), stad i nederländska prov. Syd-Holland, vid Oude Rijn (Gamla Rhen), som med flera armar flyter genom staden och genom en kanal mynnar ut i Nordsjön vid Katwijk ej långt från staden. 58,221 inv. (1909). L. bildar en fyrkant och är mycket regelbundet byggdt. Det var förr berömdt för sin klädestillverkning och är ännu en hufvudmarknad för ull och yllevaror, hvarjämte det har en del fabriker för annan produktion. Men det är företrädesvis en lärdomsstad och företer ej den lifliga rörelse, som är så utmärkande för andra holländska städer. Dess universitet (stiftadt 1575

Universitetet i Leiden vid början af 1600-talet.

af Vilhelm af Oranien) är en af de förnämsta högskolorna i Europa, ehuru det ej eger så stort anseende som på Lipsius', Vossius', Heinsius', Gronovius', Hemsterhuis', Ruhnkens, Valckenaers, Scaligers och Boerhaaves tid, då det besöktes af lärjungar från hela Europa. Det har 5 fakulteter, öfver 60 professorer och 1,600 studenter (1910), bibliotek med omkr. 350,000 bd och 6,000 manuskript, botanisk trädgård (med stor samling ostindiska växter), observatorium, naturalhistoriskt museum (ett af de rikaste i Europa), fornsakssamling och etnografiskt museum, till hvilket v. Siebolds japanska samling bildade kärnan. Äfven den stora navigationsskolan och remonstrantseminariet (flyttadt dit från Amsterdam 1873) förtjäna nämnas. Föremål, hörande till konstens område, äro färre än man kunde vänta på grund af den plats, som L. intager i målarkonstens historia (Rembrandt, J. van Goyen, G. Metsu, J. Steen och G. Dou, Mieris och Lucas van Leiden voro födda där); dock eger det 1869 bildade stadsmuseet några framstående konstverk. Mera intressant är den stora samling porträtt af ryktbara professorer, som finnes i universitetets aula. Framför det nya sjukhuset står en staty af Boerhaave. Den s. k. Burg, på en konstgjord kulle i midten af staden, är en gammal, cirkelformig mur, som begagnas till promenadplats; man har därifrån vacker utsikt öfver trakten. På södra sidan af staden ligger en öppen plats, nu kallad van der Werf park, som 12 jan. 1807 var skådeplats för en förskräcklig olyckshändelse, i det att ett med krut lastadt fartyg flög i luften samt förstörde 800 hus och dödade hundratals människor. Där restes 1884 ett monument åt borgmästaren Pieter van der Werf, som 1574 försvarade staden mot spanjorerna. Stadens välmåga och befolkning ha under tidens lopp minskats betydligt. På 1600-talet hade den öfver 100,000 inv., 1796—1811 endast 30,000. — Ehuru *Lugdunum Batavorum* af de lärde begagnas som den latinska benämningen på L., kan man dock ej identifiera det med romarnas Lugdunum. Det nämnes i handlingar först i 11:e årh. under namnet Leithen. Under Nederländernas krig med Spanien vann L. stor ära genom sin ståndaktighet under de två belägringarna 31 okt. 1573—21 mars 1574 och 25 maj—2 okt. 1574, då staden räddades därigenom, att dammarna genombrötos och det omgifvande landet sattes under vatten. (J. F. N. Wbg.)

Lēi'den (Leyden), Lucas van. Se Lucas.

Lēi'denflaskan, *fys.* Se Laddflaskan.

Leidenfrost [la'j-], Johann Gottlob, tysk läkare, f. 1715, sedan 1743 professor i Duisburg, d. 1794, beskref i *De aquæ communis nonnullis qualitatibus* (1796) det första af honom iakttagna sfäroidala tillståndet hos vätskor (se under Sfäroidal).

Leidenfrostska försöket [la'j-], Leidenfrostska fenomenet, *fys.* Se Sfäroidal.

Leidy [lī'di], Joseph, amerikansk paleontolog, f. 1823 i Philadelphia, d. 1891 som professor i anatomi vid Pennsylvanias universitet. L. är grundläggaren till studiet af ryggradsdjurens paleontologi i Amerika. Bland hans öfver 800 publikationer äro de mest betydelsefulla *Ancient fauna of Nebraska* (1853), *On the extinct sloth tribe of North America* (1855), *The extinct mammalian fauna of Dakota and Nebraska* (1869) och *Contributions to the extinct vertebrate fauna of the western territories* (1873). L—e.

Leif den lycklige (isl. *Leifr hinn heppni*) l. Leif Eriksson, son till Grönlands förste landnamsman, Erik Röde, d. omkr. 1021, införde på uppdrag af Olof Tryggvesson kristendomen på Grönland. I synnerhet är han namnkunnig som den förste, som (1000) besökte det kort förut af Bjarne Herjulfsson upptäckta amerikanska fastlandet. En vinter uppehöll han sig i en trakt, där boskapen gick på bete året om och där vinrankan växte vild. Han kallade därför landet "Vinland". Efter faderns död blef L. grönländarnas höfding. Hans staty aftäcktes i Boston 1887. Professor Fr. Nansen framställde 1911 den åsikten, att sagan om Vinlands upptäckt är ohistorisk och endast en omstöpning af de klassiska folkens sagor om Hesperidernas öar. Detta påstående har likväl stött på skarp opposition och vunnit föga tillslutning. Se vidare Vinland. C. R. (R. N—g.)

Leif Eriksson. Se Leif den lycklige.

Leigh [lī'], stad i engelska grefsk. Lancaster, 18 km. v. om Manchester. 40,001 inv. (1901). Siden- och bomullsmanufakturer, glasbruk och järngjuterier. I trakten finnas stora stenkolslager. (J. F. N.)

Leighton [lē'tn], Frederick, lord L., engelsk målare, f. 1830, d. 1896, studerade från sitt 12:e år i Rom, sedan i Florens och i Frankfurt under Steinle, som utöfvade stort inflytande på honom och bestämde hans konstriktning. I Bruxelles utställde L. 1847 *Cimabue träffar Giotto som ung herde*. Hans första betydande målning, utförd i Rom under en treårig vistelse där, var *Cimabues madonna, förd i triumf genom Florens' gator* (1855, med figurer i kroppsstorlek, Buckingham-palace i London). Därefter slog han sig ned i Paris, umgicks flitigt med Ary Scheffer och Robert-Fleury, återvände så till London, där han 1866 blef intagen i akademien

och 1878 blef dennas president. 1896 upphöjdes han till baron (till knight redan 1878). L. var sin tids främste målare inom den engelska akademiska riktningen. Han tog till sin uppgift att framställa formädla människor, nakna eller ädelt draperade, i klassisk stil och i en klassisk miljö, som han återgaf med mycken arkeologisk kunskap. Typiska både för riktningen och för L:s egen konst äro målningar som *Gyllene timmar* (med ett för denne målare ovanligt starkt färgackord), *Psyches bad* (Tate gallery), *Den fångna Andromache* (Liverpools galleri), *Elektra vid Agamemnons graf*, *Orfeus och Eurydike*, *Romeo och Julia* (National gallery), *Frigidarium*, *Musiklektion* (romerska damer), *Bollspel* (grekiska flickor), *Sommarmåne* (två slumrande flickor). L. målade äfven fresker, bl. a. i South Kensingtonmuseet (*Konsterna i krig och i fred*) och i Londons börs (*Fenicier handla med britter*) samt porträtt (*självporträtt* i Uffizigalleriet, Florens). Han var verksam också som skulptör. Statyn *Dagdrifvaren* ses i South Kensingtonmuseet, så ock gruppen *Atlet i kamp med en jätteorm* (i brons, ett exemplar i marmor finns i glyptoteket i Köpenhamn), som är mera märklig genom det raska uppslaget än genom den plastiska behandlingen. L:s måleri är en förnäm och kall, förfinad, skicklig, formsäker och temperamentslös konst. L. blef 1878 adlad (sir L.) och 1896 lord. — Monografier af mrs A. Lang (1885), Rhys (3:e uppl. 1900), Williamson (1902) och mrs Russel Barrington (1906). G—g N.

Leighton Buzzard [lē'tn ba'zəd], gammal stad i engelska grefsk. Bedford, vid Grand Junctionkanalen. 6,331 inv. (1901). Spannmåls- och trähandel, gammalt rådhus och en kyrka från 1200-talet. J. F. N.

Leijonancker, Fredrik Vilhelm Erik Karl, ämbetsman, ingenjör, f. 19 mars 1818 på egendomen Viken, Skaraborgs län, d. 16 april 1883 i Stockholm, tillhörde en adlig släkt, som härstammar från skotske köpmannen Daniel Young (f. 1627, d. som kommerseråd 1688), hvilken 1666 adlades med namnet L. Han blef 1836 sekundlöjtnant vid flottan samt gjorde sedan tjänst å handelsfartyg under resor på Nord-Amerika och Västindien. Efter sin hemkomst genomgick L. Högre artilleriläroverket å Marieberg och blef 1839 ingenjörofficer. Sedermera vidgade han sina insikter i olika grenar af ingenjörvetenskapen vid Trollhätte kanalbyggnad och Motala verkstad. Han var 1844—64 lärare i civil- samt väg- och vattenbyggnadskonst vid Marieberg, 1846—54 lärare i praktisk byggnadskonst vid Akademien för de fria konsterna och 1858—70 lärare i byggnadskonst vid Teknologiska institutet. Under tiden avancerade han vid Väg- och vattenbyggnadskåren, där han 1858 utnämndes till öfverstelöjtnant. S. å. förordnades han till byråchef i Styrelsen för allmänna väg- och vattenbyggnader. Bland de många arbeten L. under denna tid ledde må nämnas Stockholms, Karlskronas och Jönköpings vattenledningar samt nya kemiska laboratoriebyggnaden i Uppsala, hvarjämte han utarbetade en mängd förslag till järnvägs- och farledsbyggnader. 1870 förordnades L. att bestrida landshöfdingetjänsten i Hallands län och blef 1876 ord. landshöfding där. Han verkade till länets förkofran i många afseenden; särskildt inlade han förtjänst om dess samfärdsförbindelser och var den verksammaste befordraren af Halmstad—Nässjö-banans anläggning. Som själfskrifven ledamot af ridderskapet och adeln bevistade L. ståndsriksdagarna ända från 1844, och 1868—76 hade han plats i Första kammaren, som representant för Göteborgs och Bohus län. Under nio riksdagar var han led. af statsutskottet. L. utgaf (tills. med R. M. Klinckowström) "Tidskrift för svenske ingenieurer" (1850—52). Han var led. af Krigsvet. akad. (1850) och Landtbruksakad. (1858).

Leijonbergh, Johan, friherre, diplomat, f. i början af 1620-talet i Stockholm, där hans fader, Jakob Barkmann, var rådman, d. i aug. 1691 i London, var anställd i kansliet på den stora ambassaden till Moskva 1647 samt följde som sekreterare Palbitzki på hans resa till Spanien (1650) och I. Lagerfelt på hans beskickning till England (1653). 1653—54 ledsagade han som "conducteur" engelske ambassadören Whitelocke till och från Sverige samt anställdes 1655 som svensk kommissarie i London. Han kallades emellertid 1657 till Karl X:s sida, var med vid Frederiksodde och Köpenhamns första belägring samt gick under sommaren 1659 som underhandlare mellan konungen och den i de danska farvattnen kryssande engelska flottan. Han var konungen följaktig till Göteborg och vistades efter hans död (1660) i Stockholm, tills han 1661 återvände till England, som resident. Där stannade han, sedan 1672 med rang af envoyé extraordinaire, till sin död. Under tiden utnämndes han till assessor i Kommerskollegium (1664) och fick hofråds titel (1674). 1658 erhöll han adlig värdighet (han hette före adlandet Barkmann) och 1687 friherrlig. Hans i Riksarkivet förvarade depescher innehålla värdefulla upplysningar om tilldragelserna i England under de händelserika år han där bevakade Sveriges intressen.

Leijoncrona (skref sig äfven Leyoncrona), Kristofer, skald, f. omkr. 1662, d. 8 apr. 1710, son till en drottning Kristinas hofskräddare och kammartjänare Johan Holm, som 1653 hade utnämnts till hofintendent och adlats samt då antagit namnet L. I senare hälften af 1680-talet vistades L. ett par år i Paris. Han blef 1688 kommissionssekreterare i London, 1697 resident och 1703 envoyé extraordinaire vid engelska hofvet. De dikter af L., hvilka finnas i behåll, synas härröra från hans yngre mannaår. Han var väl förtrogen med den samtida sydeuropeiska poesien och försökte sig, icke utan framgång, i sonetten och sestinen. Hans

dikter äro fyllda af retorisk och bildrik känslodeklamation. I L:s längsta dikt, den efter schlesiskt mönster författade heroiden *Habor och Signill*, träffar man på goda känsloskildringar. Hans visor äro klingande och lättflytande, hvaremot en moraliserande tyngd hvilar öfver hans griftkväden, med undantag af den vackra elegien *Tvenne herdars samtal*. L:s svårmod är i *Sorgeqväde* stegradt till dyster förtvifian. L. påbörjade en herderoman, där man finner vackra landskapsskildringar från Mälardalen. Hans dikter finnas intagna i Hansellis ”Samlade vitterhetsarbeten af svenska författare” o. s. v., VI (1863). Se Levertin, ”Stockholmsnaturen i svensk dikt” (1905), och Böök, ”Romanens och prosaberättelsens historia i Sverige intill 1809” (1907).

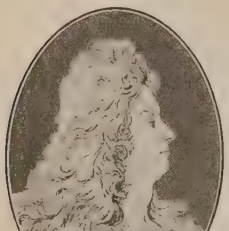

Kr. Leijoncrona. Efter en medalj af Faltz.

Leijonhielm, Anders, friherre, krigare, ämbetsman, f. 20 jan. 1655, d. 27 dec. 1727, var son af öfversten Erik Baaz, hvilken 1667 adlades med namnet L., och sonson af biskopen i Växjö Johan Baazius. Han blef 1674 fänrik vid Kalmar regemente, avancerade vid detsamma till öfverstelöjtnant (1709) och utnämndes 1710 till öfverste för Jönköpings regemente. 1714 förordnades han till landshöfding i Östergötlands län, blef 1718 generalmajor, förflyttades s. å. till landshöfding i Jönköpings län samt erhöll 1719 friherrlig värdighet. L. utstod på sin krigarbana åtskilliga äfventyr. Vid Kristianstads intagande af danskarna 1676 blef han fången, men utväxlades snart. Under Karl XII:s fälttåg i Polen stod dåv. major L. i aug. 1704 med några hundra man för att indrifva proviant och brandskatt i staden Latowicz (70 km. från Warschau). Han anfölls därvid af en mångdubbelt öfverlägsen fientlig styrka, försvarade sig hjältemodigt, men nödgades slutligen ge sig fången, ehuru konung Stanislaus själf sökt undsätta honom. Han utväxlades dock snart och följde åter konungens här. Vid Poltava fick han sitt vänstra ben borttaget af en kanonkula, men undgick fångenskap och åtföljde konung Karl till Bender, där han deltog i kalabaliken. (A. S.)

Leijonhufvud, svensk adlig släkt, hvilken för tre lejonhufvud som vapenmärke, är med säkerhet känd sedan senare hälften af 1300-talet. Ättens mest bekante medlem under medeltiden var Erik Abrahamsson (se L. 1), hvars dotter Margareta (se Margareta, svenska drottningar) 1536 förmäldes med Gustaf I. Hennes yngre broder, Sten Eriksson (se L. 4), blef 1561, vid grefve- och friherrevärdigheternas inrättande, friherre (han skref sig som sådan till släktgodsen *Gräfsnäs* och *Kägleholm*) samt fick strax före sin död, 1568, löfte om greflig värdighet. Hans änka, fru Ebba, erhöll vid konung Johans kröning, 1569, ”grefvinnenamn och stånd” samt s. å. *Raseborgs* grefskap, och genom hennes äldre son, Axel Stensson (se L. 7), fortplantades en greflig släktlinje. Drottning Margaretas äldre broders, Abraham Erikssons (se L. 2), sonsöner Abraham Eriksson (f. 1583, riksråd 1617, d. barnlös 1618) och Gustaf Eriksson L. (f. 1597, d. 1658 som f. d. landshöfding öfver Örebro län) blefvo friherrar, den förre 1610 (ej introducerad), med *Nynäs* till friherreskap, den senare 1651 (med rätt att skrifva sig till släktgodset *Ekeberg*). Den sistnämnde blef stamfader för den ännu lefvande friherrliga ätten Leijonhufvud. Den grefliga släktgrenens medlemmar började till följd af vistelse i utlandet och giften med tyskor förtyska sitt namn till Lewenkopf och Lewenhaupt, och detta senare namn blef slutligen enrådande. Dock förekommer ännu i början af 1700-talet den svenska namnformen L. (Grefvinnan Ebbas yngre son, Maurits Stensson — se L. 8 —, skref sig redan 1579 Lewenkopf.) Den grefliga ätten L. erhöll 1653 äfven ett friherreskap, *Vinberg*. Af dess märkligare medlemmar återfinnas de, som äro födda efter 1500-talets slut, under art. Lewenhaupt.

1. Erik Abrahamsson L., riksråd, bosatt först på Ekeberg i Närke och sedan på Lo, nu Gräfsnäs, i Västergötland, synes redan 1509 ha suttit i rådet, deltog 1510 i belägringen af Borgholm, blef 1511 höfvitsman på Örebro slott och 1512, från det Sten Sture d. y. öfvertog riksstyrelsen, äfven öfver Västergötland. I denna sin befattning inlade han dock icke samma kraft som hans företrädare, den tappre Åke Hansson (Tott), utan Karl Knutsson (tre rosor), fick ohindrad företaga sitt plundringståg in i Västergötland 1519 och äfven återuppbygga Älfsborgs slott, hvilket sedermera förgäfves belägrades af Erik Abrahamsson. Efter Sten Stures död (1520) var Erik Abrahamsson en af de förste rådsherrarna, som öfvergingo på konung Kristian II:s sida, och han var därefter en af dennes ifrigaste anhängare. Sitt slott Örebro kunde han dock icke hålla konungen tillhanda. Det blef intaget af de förbittrade bönderna, och han själf blef fången. Oaktadt allt detta och fastän han icke nämnes bland dem, som beseglat ärkebiskop Gustaf Trolles afsättningsdoms 1517, blef han likväl afrättad vid Stockholms blodbad 1520. — En dotter till honom var Gustaf Vasas andra gemål, Margareta.

2. Abraham Eriksson L., den föregåendes son, krigare, riksråd, f. 1512 eller 1513, d. 1 mars 1556 i Viborg, började 1538 mottaga större förläningar och synes i slutet af 1539 ha tillhört rådet. Han var 1542 verksam vid Dackefejdens bekämpande på östgötasidan, då han nämnes som ”lutinant” åt marsken Lars Siggesson (Sparre), utförde sedan en mängd olikartade uppdrag åt konungen och utsågs 1555 under det ryska kriget att vara en af befälhafvarna för krigsfolket vid Viborg.

3. Margareta L., den föregåendes syster. Se Margareta, svenska drottningar.

4. Sten Eriksson L., friherre till Gräfsnäs och Kägleholm, riksråd, den föregåendes broder, f. 1518, troligtvis 27 juli, var medlem af riksrådet redan från slutet af 1539 liksom af regementsrådet under dess korta tillvaro och bar från 1540 hederstiteln sekrete råd eller öfverste sekrete råd, d. v. s. rådgifvare i de hemligaste angelägenheterna. Under några år i slutet af 1530- och början af 1540-talet benämnes han ock krigsråd och öfverste

munsterherre. De många titlarna vittna om svågern konung Gustafs förtroende. Också var han oupphörligt sysselsatt för dennes räkning. 1542—43 var han medlem af den beskickning till Frankrike, som afslöt den första förbundstraktaten mellan detta land och Sverige. Under de följande åren utförde han en mängd uppdrag för konungens räkning i olika delar af landet. Sedan han 1549 erhållit Jönköpings stad jämte flera närliggande härad i förläning, synes hans verksamhet för några år blifvit mera fast förlagd till denna trakt. Mot slutet af Gustaf Vasas regering börjar för honom en period med diplomatiska uppdrag. 1557 var han ett af de svenska sändebud, som afslöto freden med Ryssland i Moskva, 1559 skickades han till England för att underhandla om giftermål mellan hertig Erik och drottning Elisabet, 1562 deltog han, som vid Eriks kröning 1561 fått friherrlig värdighet, i en beskickning till Danmark, hvilken förorsakades af tvisterna mellan de nordiska rikena, och 1563 afsändades han med flera herrar till Hessen för att afsluta underhandlingarna om Erik XIV:s giftermål med prinsessan Kristina. På bortresan blefvo emellertid sändebuden fängslade i Danmark, där Sten Eriksson kvarhölls till 1565. Efter hemkomsten blef han i likhet med de andre stormännen föremål för konungens misstankar. Liksom flera andra herrar, fängslades han å Svartsjö i maj 1567 och undgick att falla ett offer vid ”Sturemorden” i Uppsala (24 maj s. å.) endast till följd af riksprofossen Peder Gadds ovisshet, om han eller Sten Axelsson (Baner) vore den ”herr Sten”, hvars lif konungen ville skona. Medan Erik vistades på Svartsjö under senare delen af 1567, förde Sten Eriksson och några andra rådsherrar regeringen i Stockholm . Vid herrigarna Johans och Karls uppror 1568 slöt han sig genast till dessa, som voro hans systersöner, och han var en af anförarna för det krigsfolk, hvars inträngande i Stockholm 29 sept. s. å. omintetgjorde för konung Erik hvarje möjlighet till vidare motstånd. Sten Eriksson blef emellertid vid detta tillfälle stungen genom lifvet af en bland konungens drabanter och afled till följd af såret 5 okt. 1568. Samma dag han dog lär han ha erhållit löfte om greflig värdighet. Han var en stolt och hetsig man. Om hans manhaftiga maka, ”gref Ebba”, se Lilliehöök, Ebba.

5. Märta L., den föregåendes syster, f. enligt gängse uppgift 24 dec. 1520, d. på Stegeholm vid Västervik 1584 (ej 1583), blef 24 febr. (ej 23) 1538 gift med riksrådet Svante Sture och framlefde vid sin makes sida många lyckliga år, men blef under Erik XIV:s regering utsatt för svåra pröfningar. Sonen Sten stupade i det sjöslag, som 1565 utkämpades mellan Bornholm och Rügen, och 2 år därefter förlorade hon genom ”Sturemorden” i Uppsala såväl sin man som sönerna Nils och Erik. Ett slags förlikning ingicks väl sedan mellan henne och konungen, hvilken som bot för mordet på Nils betalade henne 1,000 löd. mark silfver. Endast motvilligt gick hon dock in på denna förlikning. Då hertigarna 1568 i Vadstena höjde upprorsfanan, infann hon sig genast hos dem och förstärkte deras krigskassa med de nämnda blodspenningarna. 1570 tillerkände också Johan III henne tacksamt Svante Stures grefskap Stegeholm och Västervik med ökadt område och vidsträckta privilegier. ”Kung Märta”, som hon kallats, egde mycken stolthet och själsstyrka, var sträng mot sina barn, hård mot sina underhafvande och visade sig ganska mån om förökande af sin stora rikedom. Om högsinthet talar den vänskap, hvarmed hon synes ha omfattat Erik XIV:s dotter Sigrid.

6. Erik Abrahamsson L., riksråd, son af L. 2, f. 1551 eller 1552 i Stockholm, d. 1616, blef 1584 riksråd och lagman i Närke. Den förföljelse, som Johan III lät öfvergå en mängd riksråd för deras föreställningar (i Reval 1589) mot Sigismunds hemresa, i hvilka äfven L. deltagit, utsträcktes dock ej till denne, som sålunda förblef riksråd. Då rådets ställning mellan Sigismund och hertig Karl 1595 blef alltmera kritisk, sökte han emellertid kort före Söderköpings riksdag hos hertig Karl befrielse från rådsämbetet, men fick afslag. Han deltog dock blott ytterst sällan i rådslagen. Efter brytningen mellan hertig Karl och rådet 1596 kvarstannade han visserligen i riket, men bevistade ej Arboga riksdag och öfvergick under inbördeskriget 1598 öppet till Sigismund. På grund däraf ställdes han till rätta i Linköping 1600, men benådades med fängelsestraff, sedan han bekänt sig brottslig och ”fallit till bönen”. Efter en tid återfick han dock friheten och lefde därefter utan offentlig tjänst. (Ofvanstående porträtt har förr oriktigt gällt för att framställa L:s farfar och namne, se L. 1.)

7. Axel Stensson L., grefve till Raseborg, son till L. 4, riksråd, f. 1554 i Jönköping, d. på 1620-talet i Tyskland, var en af sin tids våldsammaste och egennyttigaste stormän samt ytterst ombytlig och oberäknelig i sitt offentliga uppträdande. Till en början stod han i gunst hos sin kusin konung Johan, blef 1586 riksråd, erhöll genom k. bref af 1585 och 1587 Raseborgs grefskap och blef sistnämnda år ståthållare i Finland. Men då han på mötet i Reval 1589 deltog i rådets och adelns föreställningar mot Sigismunds hemresa, ådrog han sig Johans onåd, som kom till fullständigt utbrott, då Johan följande året fick kännedom om att L. 1589 i Narva äfven medverkat till en af det där samlade krigsbefälet uppsatt skrift med dylik föreställning, hvilken skrift dock ej blef framlämnad. Han miste nu sina ämbeten och sitt grefskap, och churu hertig Karl medlade för honom, erhöll han dock först på Johans dödsbädd dennes förlåtelse. Under Johans tid ansågs hans förhållande till hertig Karl t. o. m. så godt, att Johan under

rättegången ämnade affordra honom ett löfte att aldrig mot honom och hans ätt hylla hertigen och dennes efterkommande. Men knappt var Johan död, förrän L. i Västergötland sökte åvägabringa en resning mot hertig Karl, under förevändning att denne, som då trädde i spetsen för regeringen, ej menade ärligt med den i Polen frånvarande Sigismund. Han nödgades dock genast fly och begaf sig till Sigismund, af hvilken han återfick sitt grefskap. Sommaren 1593 återvände han till Sverige, men återinträdde ej i rådet, icke ens sedan Sigismund hösten s. å. kommit dit. Orsaken därtill var hans ovänskap med hertigen, med hvilken han dock blef förlikt på våren 1594. Strax därefter kom han i tvist med Sigismund ang. sin familjs stora, från Eriks och Johans tid härrörande kronofordringar, hvilka Sigismund ej ville uppgöra, och nu närmade han sig hertigen. Af denne erhöll han efter Sigismunds återresa till Polen 1594 förläning "liksom andre rådspersoner"; och sedan han strax efter Söderköpings riksdag (1595) lyckats af hertigen utverka ett pantelän till säkerhet för sin andel i de nämnda kronofordringarna, blef han en ifrig anhängare till denne, men råkade då i ovänskap med de öfriga riksråden, som i denna sak ej syntes honom varit nog tillmötesgående. Också skilde han sig från dem, när hösten 1596 den stora brytningen inträdde mellan hertigen och rådet, samt var den ende medlem af riksrådet, som bevistade Arboga riksdag (1597) och som på hertigens sida deltog i det därpå följande inbördes kriget. Af Karl belönades han med lagmansvärdigheten i Västergötland (1597) och ståthållarskapet där (1598). På riksdagen i Linköping 1600 var han bisittare i den domstol, som dömde de olyckliga riksråden (se Linköpings blodbad). Deras straff syntes honom dock för strängt, och han kom nu åter i spändt förhållande till hertigen, hvarför han s. å. flydde ur riket. Han miste då sina ämbeten; hans grefskap och andra egendomar indrogos och öfverlämnades åt hans broder Maurits (se L. 8), efter hvars död de dock återgåfvos till Axel L:s söner. Från Tyskland, där han under landsflykten mest uppehöll sig — båda hans gemåler voro från detta land — utgaf han tre smädeskrifter mot Karl IX. Möjligen var detta, och ej blott kännedomen om hans oroliga lynne, orsaken till, att Gustaf II Adolf afslog hans 1613 framställda begäran att få återvända till Sverige. Trots förbudet begaf han sig s. å. till sin förra gård Gräfsnäs, hvarest han uppförde sig på sitt vanliga otyglade sätt och t. o. m. dödade en sin son Stens (den dåv. egarens) tjänare. Då konungen befallde hans gripande, flydde han till Norge. Genom nya smädeskrifter omöjliggjorde han fullständigt sin benådning, hvarefter han återvände till Tyskland. På grund af familjens tyska förbindelser skrefvo hans efterkommande sig Lewenhaupt (se släktöfversikten, sp. 88).

8. Maurits Stensson L., grefve till Raseborg, den föregåendes broder, riksdrots, f. 1559, d. på Kägleholm 1607 utan manliga arfvingar, ingick tidigt i sin kusin hertig Karls (sedermera Karl IX:s) tjänst och visade mot denne en aldrig sviktande trohet, som också rikligt belönades. Redan 1584 var han upptagen bland hertigens råd, 1595 blef han lagman i Närke och 1598 ståthållare öfver Västmanland och Dalarna. 1599 var han en af dem, som i Åbo uttalade blodsdomarna öfver Sigismunds finska anhängare, och 1600 var han i Linköping bisittare i domstolen öfver de anklagade riksråden (se Linköpings blodbad). Sedan hans broder Axel, som han i det längsta synes ha sökt skydda och försvara, slutligen flyttat ur riket, erhöll han dennes grefskap och gods, var 1601—02 ståthållare i Reval samt utnämndes 1602 till riksråd och riksdrots. Om hans personlighet har eftervärlden ej lätt att bilda sig ett säkert omdöme. Det hat, som drabbade den herre han så troget tjänade, har äfven återfallit på honom och föranledt anklagelser, särskildt för hårdhjärtenhet. Å andra sidan röja sig i hans offentliga li en besinningsfullhet och konsekvens, som fördelaktigt afsticka mot broderns oberäknelighet, och af Karl IX erhöll han vid sin begrafning de vitsordet, att han var "den förnämste och förståndigaste herre och man i riksens råd". Redan 1579 skref han sig Lewenkopf.

9. Axel Gabriel L., friherre, landtmarskalk son af öfverstelöjtnanten Karl Leonhard L. och son sons sonson till den i släktöfversikten nämnde Gusta Eriksson L., friherre till Ekeberg, f. 13 sept. 171 i Säter, d. 19 juni 1789 på Lindö nära Norrköping, ingick 1736 som volontär vid Livgardet i krigstjänsten och bevistade som fänrik fälttåget i Finland 1741—42. 1756 förordnade ständerna honom till en af den unge kronprins Gustafs kavaljerer, och i denna ställning uppmuntrade han den unge furstens tidigt framträdande kärlek för vitterhet och bokliga konster. Hans uppdrag som kavaljer ho kronprinsen upphörde 1763, och 1766 tog ha som öfverstelöjtnant afsked ur krigstjänsten. S. å utnämndes han till hofmarskalk och var 176 —70 öfverkammarherre hos prinsessan Sofia Albertina. Ehuru L. visade ringa håg och fallenhet fö politiken och var nästan okänd i partistriderna, fun gerade han vid riksdagen 1765—66 som ordf. i ex peditionsdeputationen och blef vid riksdagen 177 —72, sedan A. von Fersen undanbedt sig förtroen det, på konungens förslag af hattarna vald til landtmarskalk. Gustaf III var sedan ej fullt belåte med L:s uppträdande som landtmarskalk och ha senare nedskrifvit följande anteckning: "L. visad under 1771—72 års riksdag, att begåfning, kun skaper, makt öfver ordet och redbarhet ej äro till räckliga egenskaper på denna viktiga post och a af alla fel pedanteriet är det största i det offentlig

lifvet''. 1775—80 var L. president i Åbo hofrätt. L. var en allmänt aktad man med varmt intresse för vitterhet och konst. I sina yngre dagar tillhörde han den vittra krets, som samlade sig omkring fru Nordenflycht. Sedermera var han medlem af Tankebyggarorden och sällskapet Utile dulci samt af Vitt. akad. och Mus. akad., hvars medstiftare och förste preses (1771—72) han var. Han skref vers på svenska, latin och franska. Utom åtskilliga öfversättningar och tal efterlämnade han *Tankeval i anledning af sön- och högtidsdags-evangelier* (1790).

10. Karin Sofie L., den föregåendes brorsons dotter, författarinna. Se Adlersparre 7.

11. Karl Viktor Gustafsson L., friherre, ättling i 6:e led af den i släktöfversikten nämnde Gustaf Eriksson L., militär, f. 21 aug. 1822 på Kvista gård i Stora Skedvi socken, d. 8 mars 1900 i Stockholm, blef 1840 underlöjtnant vid Svea artilleriregemente, till hvars öfverste och chef han småningom steg (1872), samtidigt med att han på hofbanan avancerade från kavaljer hos hertigen af Dalarna (1848) till hofmarskalk hos änkedrottning Josefina (1859). L. blef 1873 t. f. och 1874 ord. generalfälttygmästare och chef för artilleriet och i sammanhang därmed generalmajor. Han utnämndes 1887 till generallöjtnant i armén, tog 1890 afsked från generalfälttygmästarämbetet, men kvarstod till 1898 som generallöjtnant i reserven. Under den tid L. var generalfälttygmästare infördes räfflade bakladdningspjäser vid fältartilleriet (8 cm. kanon, modell 81) samt vid positions- och fästningsartilleriet, det förutvarande infanterigeväret (m/67) med stor kaliber ändrades, så att kalibern blef mindre (8 mm.), artilleriskjutskolorna på Marma och på Vaxholms fästning trädde i verksamhet, och artilleriets fältmässiga utbildning öfver hufvud tog ett stort steg framåt. Särskildt vid inrättandet af det efter våra förhållanden storartade skjutskoleetablissemanget på Marma gjorde sig L:s stora organisationsförmåga uti ifrågavarande afseende gällande. Äfven artillerimuseet i Stockholm inrättades under hans generalfälttygmästartid. L. var chef för Landtförsvarsdepartementets kommandoexpedition 1866—72, fullmäktig vid krigsbefälets sammanträden 1865, 1883, 1888, led. af Direktionen öfver Arméns pensionskassa 1865—74, led. af kommittéerna ang. granskning af förslag till härordning (1873, 1874, 1882, 1890), ang. landets fasta försvar (1876, 1878) och ang. inskrifter å fanor och standar (1888) och ordf. i artillerimaterielkommittén (1876). Han var 1878 utomordentligt sändebud till italienska hofvet med anledning af Viktor Emanuel II:s död och Umbertos tronbestigning. Sedan 1868 var han led. af Krigsvet. akad. — Hans son Karl Axel Karlsson L., f. 1865, sedan 1904 kapten vid Södermanlands regemente, har utgifvit *Svensk adelskalender* för åren 1899—1906 och *Ny svensk släktbok* (1901—06).

12. Broder Abraham L., friherre, den föregåendes syssling, militär, f. 31 mars 1823 i Örebro, d. 31 aug. 1911 å Bergshamra vid Stockholm, genomgick krigsakademien å Karlberg och utnämndes 1842 till underlöjtnant vid dåv. Ingenjörkåren. 1855 blef han kapten där och var sedan mars 1868 tillika öfverstelöjtnant i armén, då han 4 juli s. å. utnämndes till generalmajor och chef för kåren, hvilken året förut återfått sitt gamla namn Fortifikationen. Från 14 jan. 1870 till 23 dec. 1874 var L. statsråd och chef för Sjöförsvarsdepartementet och återgick sedan till chefskapet öfver Fortifikationen. 1881 blef han inspektör för militärläroverken (till 1888), generallöjtnant i armén och militär ledamot i Högsta domstolen (till 1893); 1890—1905 var L. ordf. i Direktionen öfver arméns pensionskassa. 1891 lämnade han chefskapet för fortifikationen. — L. deltog från 1856 i de sista ståndsriksdagarna, var 1866 ordf. i statsrevisionen och satt 1876—84 i riksdagens Andra kammare som en af Stockholms stads representanter. På hösten 1884 omvaldes han icke i Stockholm, men blef af Kopparbergs läns landsting invald i Första kammaren, hvilken vid 1885 års riksdag insatte honom i statsutskottet. 1893 lämnade han sin plats i Första kammaren. 1884 och 1890 var han adelsmötets ordf. Sedan 1859 var L. led. af Krigsvet. akad. och sedan 1872 hedersled. af Örlogsmannasällskapet. 1880—93 var L. ordf. i direktionen öfver Gymnastiska centralinstitutet. L. var dels led., dels ordf. i en mängd militära kommittéer, bl. a. landtförsvars-, befästnings- och härordningskommittéerna 1861, 1864, 1867, 1868, 1876, 1878, 1882, 1884 och 1890 samt kommittén för granskning af inskriptioner å fanor och standar 1888; han var äfven ordf. i kommittén ang. elektriska ledningar 1888 och adjungerad led. i Riksdagshusbyggnadskommittén 1889—94. Han fick äfven åtskilliga såväl kommunala som enskilda uppdrag af olika art. — L. åtnjöt stort anseende som militär samt framhöll vid kommittéarbeten och riksdagsförhandlingar eftertryckligt b-hofvet af ett starkare försvar. Till försvars- och skattefrågornas sammankoppling var han en afgjord motståndare. I tullstriden på 1880-talet tillhörde han frihandlarna, och i unionsfrågan påyrkade han tillmötesgående mot norrmännen, dock med förbehåll af Sveriges rätt och intressen.

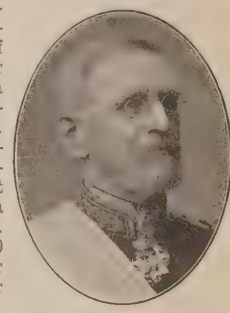

13. Sigrid Amalia L., brorsdotter till L. 10, personhistorisk skriftställarinna, f. 5 juli 1862 i Stockholm, filos. kandidat i Uppsala 1888, lärarinna vid Åhlinska skolan 1892—1909, därjämte vårdarinna af Vitt. hist. o. ant. akad:s bibliotek från 1901, har författat *Kvinnan inom svenska litteraturen* (tills. med Sigrid Brithelli, 1893), *Fredrika Bremer* (tills. med S. L—d Adlersparre, 2 dlr, 1896) och *Ur svenska gårdsarkiv* (1902) samt utgett ''Agneta Horns lefverne efter Ellen Fries' efterlämnade manuskript''

(1908; 2:a uppl. 1910) och ”Ernst Ahlgren och Esselde. En brefväxling” (1910). 1. K. H. K. (Fr. W.) 2, 4—5. Fr. W. 6—8. S. B. 9. A. B. B. (L. S.) 11. H. J—dt. 12. L. W:son M. 13. L. W—m.

Leijonmarck (Leyonmarck), svensk adlig ätt, härstammar från Sven Agricola (se L. 1), som 1686 adlades med namnet L.

1. Sven L., ämbetsman, f. 1649 i Uskela socken i Finland, där hans fader Kristian Agricola var kyrkoherde, d. 1728, studerade i Åbo och Uppsala, utnämndes 1685 till advokatfiskal i Kammarrevisionen och 1686 till sekreterare i Riksarkivet. S. å. fick han adelskap och tog namnet L. 1689 blef han led. af lagkommissionen, hvars 1690 inlämnade och af Karl XI 1693 gillade förslag till giftermålsbalk kan till stor del anses som hans verk. Vid slottsbranden 7 maj 1697 lyckades L. jämte aktuarien E. Salin med lifsfara rädda största delen af det i slottet förvarade Riksarkivets handlingar och bragte sedan de ”i allsomstörsta konfusion” komna arkivalierna i ordning. Sedan han 1701 utnämnts till vice president i Åbo hofrätt, utöfvade han stort och hälsosamt inflytande på lagskipningens gång och utveckling i Finland. Hans uttalanden i juridiska frågor voro äfven i rent vetenskapligt afseende betydelsefulla. Vid Karl XI:s reduktion användes han ofta, och han lade därvid i dagen mycken stränghet, men tillika större rättrådighet, än som i allmänhet utmärkte dem, som verkställde reduktionen. Senare ådagalade han mindre benägenhet för enväldet. Under Karl XII:s långa frånvaro från riket uppträdde han som en af ledarna för det parti, som önskade en politisk omhvälfning. Sommaren 1715 var L:s egendom Finstad i Roslagen samlingsplatsen för en mängd framstående personer, såsom arfprinsen af Hessen, prinsessan Ulrika Eleonora m. fl., hvilka där rådgjorde om medlen att få fred. 1721 fick L. afsked från sin plats som vice president i Åbo hofrätt. — L. egde en rik samling handskrifter i svenska historien. Han författade en stor mängd dels i andra arbeten intagna, dels i handskrift förvarade betänkanden i juridiska och politiska frågor, bland hvilka särskildt må nämnas den 1714 anonymt utgifna ströskriften *Alla fyra ståndens i Finland tal till Riddare- Prest- och Borgerståndet, som bo och vistas uti Stockholm.*

2. Gustaf Adolf L., den föregåendes sonson, ämbetsman, f. 6 sept. 1734 på Finstad i Uppland, d. 4 maj 1815 i Stockholm. L. egnade sig i Uppsala åt matematiska och besläktade studier samt ingick 1754 i Bergskollegium, i hvilket verk han 1805 blef vice president. Utrustad med stor arbetsförmåga, hann L. att verkställa en mängd undersökningar ang. skogs- och grufväsendet, hvilka ej direkt tillhörde hans tjänsteåliggande, samt att i egenskap af led. i kommittéer och styrelser (t. ex. 1803 års kommitté för utarbetande af förslag till pensionsinrättning för civilstaten) utföra många arbeten till det allmännas bästa. I yngre dagar del tog L. ifrigt i riksdagsförhandlingarna och var sär skildt vid riksdagen 1771—72 ett af hattpartiet bästa stöd. Flera af hans memorial ha blifv tryckta. Åtskilliga af L. författade algebraisk uppsatser finnas intagna i Vet. akad:s handlinga af hvilket samfund han var led. alltsedan 1773.

3. Johan Adolf L., den föregåendes son ämbetsman, f. 19 juni 1775, d. genom drunk ning 7 nov. 1853, beträdde 1790 tjänstemanna banan som e. o. kammarskrifvare i Statskonto ret, där han 1805 blef kamrerare. 1816 bl han kommerseråd och tog afsked 1843. — 180 —23 var L. ord. led. af Nedre borgrätten. Vi sidan af dessa befattningar var han sedan 180 till sin död kamrerare vid Vet. akad., af hvi ken han 1829 blef led., och sedan 1815 sekr terare vid Tabellkommissionen. Han redigerad 1813—48 den af Vet. akad. utgifna statskalender samt inlade stor förtjänst vid uppsättande af Ta bellkommissionens berättelser (1810—50) samt o tabellverket öfver hufvud, hvarför han ock 1841 e höll en belöning af Rikets ständer. L. var äfve hofman och vandrade rangtrappan uppför från ho junkare (1800) till hofmarskalk (1823).

4. Karl Evald L., den föregåendes sonson jurist, f. 30 jan. 1855 i Stockholm, juris kandidat Uppsala 1883, vice häradshöfding 1885, assessor Svea hofrätt 1891, revisionssekreterare 1900, t. expeditionschef i Justitiedepartementet 1902, bl s. å. efter företrädarens (O. Bergers) utnämning ti statsråd af riksdagens banko- och riksgäldsfullmäk tige insatt i justitieombudsmansämbetet, efter a alltsedan 1897 ha varit utsedd till efterträdare detta ämbete. L. kvarstod som justitieombudsma till 1906, då han utnämndes till president i Göt hofrätt. 1. R. C.* 2. (L. S.) 4. C. G. B

Leijonsköld, Mårten, friherre, ämbetsman, 21 sept. 1600 i Jönköping, d. 27 okt. 1656 i Stock holm, var son till borgmästaren i Jönköping Augu stinus Hansson. Sedan han 1616—17 genomgå skrif- och räkneskola i Hamburg, tog honom rik kanslern Axel Oxenstierna i tjänst som handskrif vare och bokhållare och införde honom 1621 i k kansliet. Han skötte sedermera maktpåliggand kamerala uppdrag dels i Östersjöprovinserna, de på 1630-talet i skilda delar af Tyskland. 2 sept. 1636 utnämndes han till generaltullförvaltar öfver Sveriges och Finlands stora sjötullar oc 1637 därjämte till assessor i Handelskollegium som dock ej då kom till ständ. 1649 blef ha kammarråd, 1651 tillika vice direktor och 17 ma 1652 efter Johan Berndes direktor i det 1651 bildad Kommerskollegium; öfver L. ställdes emellertid 3 aug. 1652 som generaldirektor Erik Oxenstierna 1654 erhöll L. afsked från sina tjänster, me förmåddes af Karl X Gustaf s. å. att återi träda i Kammaren. L. adlades 1645 och antog d namnet L. (han hette förut Augustinsson) 1654 blef han friherre, med Älfkarleb som friherreskap. Hans ätt utgick på svärdssida 1833. — Jfr personalierna i Emporagrius' likpr dikan öfver L. (1658). G. W—

Leijonsparre, Paul Ludvig, fortifikation officer, f. 11 aug. 1657 i Stockholm, d. där 2 juli 1733, blef volontär vid Fortifikationen 1674 oc konduktör i läran 1675, bevistade hela danska kr

get, 1675—79, blef löjtnant 1683 samt reste (till 1686) i Holland, Tyskland och Frankrike för att studera militär och civil arkitektur m. m., adlades som kapten 1689 med namnet L. (han hette förut Landsberg) och blef generalkvartermästarlöjtnant 1694. Vid krigsutbrottet 1700 satte han Göteborg i försvarsstånd. Under vakanstiden efter Stuarts död 1705 skötte L. generalkvartermästarsysslan, förordnades 1709 att förrätta generalkvartermästartjänsten vid bohuslänska armén och erhöll generalkvartermästares grad 1711. Han retranclierade Uddevalla s. å. samt Råå och Klinte källa i Skåne 1712, hvarefter honom af general Mörner anförtroddes ”förvaltningen af defensionen åt norrkanten”. 1716—17 byggde han 2 batterier utanför Göteborg vid nuv. Nya varfvet, 1717 utarbetade han förslag till Strömstads befästande och ledde därefter arbetenas utförande samt byggde en skans vid Krokstrand i Bohuslän och en flottbro öfver Idefjorden och 1718 ledde han skärgårdsbefästningars utförande i Bohuslän. Efter krigets slut återvände han till Göteborg, men erhöll 1723 transport till Stockholm. L. var en mycket framstående fortifikationsofficer och förfaren byggmästare samt ritade utomordentligt väl. Bl. a. uppgjorde han 1687 förslag till Stettins befästande, 1688 till publika hus i Karlskrona och till byggnader för Amiralitetet, 1689 till Drottningskär och till Karlshamns försvarsverk, 1692 till Kungsholmen och 1693 till slutningsverket i Karlskrona; 1704 utarbetade han en topografisk karta öfver Göteborg med omgifningar, och 1709 sammanskref han ett längre betänkande öfver de honom anförtrodda befästningarna. Han efterlämnade egenhändiga anteckningar om sitt lefnadsloppp intill 1715 (tryckta i 7:e saml. af Loenboms ”Handl. till k. Carl XI:s historia”). L. W:son M.

Leijonstedt, Anders, grefve, riksråd, f. 1649 i Uppsala, d. 10 okt. 1725 i Stockholm, var son af apotekaren Simon Wollimhaus och broder till Jakob Gyllenborg (se Gyllenborg). Efter studier i Uppsala och en utrikes resa blef han 1683 sekreterare vid bankoverket samt 1685 led. och 1696 direktör i den för reduktionsdomarnas verkställande tillsatta kommissionen. Från 1686, då han adlades med namnet L., var han tillika protokollssekreterare i kansliet, befalldes 1694 att bevista rådslagen i Kanslikollegium och sändes 1698 som envoyé extraordinaire till Brandenburg, hvarest han afslöt den tvist ang. gränserna i Pommern, som fortgått sedan westfaliska fredsslutet. 1703—10 var han åter minister i Berlin, blef sistnämnda år kansliråd, utnämndes 1714 till högste ombudsman (chef för revisionsexpeditionen för justitiemål) och erhöll 1716 friherrlig värdighet, men tog ej introduktion. 15 april 1719 valdes han till landtmarskalk efter den dagen förut aflidne Per Ribbing. Uppsatt på förslag till riksråd, utnämndes han ock därtill strax efter riksdagens slut. S. å. blef han äfven president i Kammarrevisionen och grefve. I yngre år idkade L. skaldekonsten. Några tillfällighetsstycken af honom finnas intagna i P. Hansellis samling ”Vitterhetsarbeten af sv. författare”, 5:e delen. Tragedien *Dido*, författad i slutet af 1660-talet, återfanns af K. Warburg i Köpenhamn och utgafs i ”Samlaren” 1880. — Ätten L:s siste medlem i Sverige afled 1830. En gren af densamma hade öfverflyttat till England. (L. S.)

Leikipiaplatån. Se Kenia.

Leimbach [la'jm-], stad i preussiska reg.-omr. Merseburg (Sachsen), vid Wipper. 3,305 inv. (1905). Dynamitfabrik, koppar- och silfverhytta. J. F. N.

Leina vand. Se Altevand.

Lei'nberg, Karl Gabriel, finsk urkundsutgifvare, historisk och pedagogisk skriftställare, f. 8 febr. 1830 i Åbo, d. 31 okt. 1907 på Sofiahemmet i Stockholm, blef student i Helsingfors 1848, filos. kandidat och magister 1853 samt teol. kandidat 1868. 1856 blef han föreståndare för Helsingfors' privatlyceum. 1868 utnämndes han till direktor för finsk-språkiga folkskollärar- och lärarinneseminariet i Jyväskylä, fick afsked från denna plats 1895 och blef folkskolinspektör för en del af Tavastland och Nyland med Helsingfors som vistelseort. L. utöfvade en omfattande verksamhet som historisk författare och urkundsutgifvare, hvarvid han särskildt egnade sin uppmärksamhet åt kyrkans och skolväsendets utveckling i Finland. Bland mängden af hans publikationer må nämnas *Handlingar rörande finska skolväsendets historia under 16:de, 17:de och 18:de seklen* (4 dlr, 1884—1901), *Bidrag till kännedomen om vårt land* (6 hftn, 1885—94), *De finska klostrens historia* (1890), *Handlingar rörande finska kyrkan och presterskapet* (I—VII, 1892—1907), *Finska presterskapets besvär och K. M:s derpå gifna resolutioner* (hufvudsakligen för 1600-talet, 1892), *Det odelade finska biskopsstiftets herdaminne* (1894) samt *Åbo stifts herdaminne 1554—1640* (1903). Som läroboksförfattare är L. känd genom läroböcker i biblisk historia på svenska och finska i olika omfång (för elementarläroverken, för folkskolor och för söndagsskolor), hvilka utkommit i många upplagor. 1884 erhöll L. professors namn och värdighet och promoverades 1897 till filos. hedersdoktor vid Helsingfors' universitet. M. G. S.

Leinburg [la'jn-], Otto Gottfried von Lüttgendorff-L., friherre, tysk Tegnér-öfversättare, f. 1825 i Pressburg, d. 1893, utbredde med kärlek och nitälskan i Tyskland kännedom om skandinavisk, särskildt svensk, vitterhet. Han tolkade gång på gång Tegnérs ”Fritiofs saga”, dels på vers (1855; 15:e uppl. 1893), dels på prosa (2:a uppl. 1872) med originalet bifogadt jämte vidlyftig kommentar och en rikhaltig bibliografi öfver Fritiofssagan, hvartill slutligen är fogad en ordbok öfver dikten och en kortfattad svensk språklära af Leo Silberstein. Han utgaf äfven en öfv. af Tegnérs arbeten i urval, senaste (titel-)uppl. 1893. Därjämte öfversatte L. bl. a. Öhlenschlägers ”Helge” (3:e uppl. 1869), ”Yrsa” (1869) och ”Hroars saga” (1870), Andersens sagor (2 uppl.), Karl XV:s dikter. Han utgaf dessutom ”Hausschatz der schwedischen poesie” (1860; en antologi med bifogade prosaöfversättningar och karakteristiker). L. kallades till filos. hedersdoktor vid Lunds universitet 1880, och med skandinavisk-tyska

bidrag restes hans minnesvård (en byst af O. Jarl på postament af svensk granit).

Leine [la'j-], biflod fr. vänster till Aller, upprinner på Eichsfeld samt flyter med nordlig hufvudriktning genom preussiska prov. Sachsen, Hannover och Braunschweig. Längd 192 km., af hvilka 91 km. äro segelbara. (J. F. N.)

Leiningen [la'j-], mediatiserad tysk grefve- och furstesläkt, härstammar från Friedrich von Hardenburg, som 1220 på grund af sitt möderne erhöll det gamla grefskapet L. i Wormsgau. Hans ättlingar, bröderna Friedrich V och Godfried (Jofried), delade 1317 och 1318 ättens besittningar och bildade hvar sin hufvudlinje. Den *äldre* linjen utdog på manssidan 1467, hvarefter en kvinnlig ättling, Reinhards af Westerburg änka Margareta, för sin sonson, Reinhard V, satte sig i besittning af dess flesta domäner och grundade den grefliga linjen L.-Westerburg, hvilken fortlefver i de sedan 1695 åtskilda linjerna L.-Westerburg-Alt-L. och L.-Westerburg-Neu-L. (1806 mediatiserade under hessisk och preussisk öfverhöghet). Den *yngre* hufvudlinjen, L.-Dagsburg, sönderföll 1560 i två grenar, L.-Dagsburg-Hartenburg och L.-Dagsburg-Falkenburg, af hvilka den yngre sedan 1700-talets slut fortbestått endast genom de två katolska, 1806 under Baden mediatiserade, grefliga sidolinjerna L.-Billigheim och L.-Neudenau. Den äldre af nämnda grenar, som 1779 upphöjdes till riksfurstlig värdighet, miste genom freden i Lunéville (1801) besittningar till ett omfång af 660 kvkm., men erhöll genom "riksdeputationens hufvudbeslut" (1803) ett nytt samladt område af nära 1,600 kvkm., hvilket dock 1806 mediatiserades under Baden; delar kommo sedan till Hessen och Bajern. Bland denna furstliga linjes hufvudmän märkas: 1. Emich Karl, f. 1763, d. 1814, förmäld i sitt 2:a gifte med Maria Lovisa Viktoria af Sachsen-Koburg-Saalfeld, som i nytt äktenskap med hertig Edvard af Kent, blef moder till drottning Viktoria af England; 2. Karl, den föregåendes son, f. 1804, d. 1856, bajersk generallöjtnant, för det mesta bosatt i München eller London, president i tyska riksministeriet 9 aug.—5 sept. 1848. Nuv. hufvudman är furst Emich (f. 1866), den föregåendes sonson. — Jfr arbeten om huset L. af Lehmann, Joseph (1884) och Brinckmeier (2 bd, 1890—91). G. V. G.*

Leino [le'jnå]. 1. Kasimir L. Se Lönnbohm, K. A. — 2. Eino L. Se Lönnbohm, A. E. L.

Leins [lajns], Christian Friedrich von, tysk arkitekt, f. 1814 i Stuttgart, d. 1892, undervisades först af sin fader, som var stenhuggare, studerade sedan i Paris och på resor, blef 1850 professor vid Polyteknikum i Stuttgart och utförde i denna stad sina bästa arbeten, ryska beskickningens palats, i grekisk renässans, samt flera andra palats, villor och enskilda hus. Det af arkitekten Knapp (d. 1856) påbörjade kungliga slottet i Stuttgart fullbordades af L. efter egna ritningar i strängt grekisk stil. Dessutom visade han sig skicklig i att använda medeltidens stilarter både vid nybyggnad, såsom i Johanniskirche i Stuttgart, och vid restaurering af medeltidskyrkor. (G—g N.)

Leinster [le'nstə], en af de fyra provinserna (fordom konungarikena) på Irland, omfattar landets sydöstra del och består af de 12 grefskapen Louth, Meath, Dublin, Wicklow, Wexford, Carlow, Kilkenny, Kildare, Queen's county, King's county, Westmeath och Longford. Arcal 19,751 kvkm. 1841 hade L. 1,973,731 inv., 1911 endast 1,160,328. (J. F. N.)

Leinster [le'nstə], hertig af, engelsk adelstitel inom släkterna Schomberg och Fitzgerald (se d. o.).

Leipipir, kronopark i Gällivare socken, Gällivare och Ängeså revir, Norrbottens län. Af den jämlikt k. br. 30 okt. 1874 inom socknen bildade kronoparken benämnes viss del kronoparken Leipipir enl. Domänstyrelsens beslut 23 juli 1907. De skogsindelade områdena af kronoparken innehålla 9,761 har. M—g.

Leipnik (tjech. *Lipnik*), stad i Mähren, vid Beczwa och järnvägen Wien—Krakau. 5,881 inv. (1900). Sockerfabrik, spannmåls-, frukt- och boskapshandel. J. F. N.

Leipothymi'a, grek., *med.*, svimning.

Lēipt (isl. *Leiptr*, blixt), *nord. myt.*, en af de underjordiska floder, som upprinna ur brunnen Hvergelmer (se d. o.). B—e.

Leipzig [la'jptsich]. 1. Regeringsområde ("kreishauptmannschaft") i nordvästra delen af konungariket Sachsen. 3,567 kvkm. 1,232,458 inv. (1910), 345 inv. pr kvkm. — 2. Stad i nämnda reg.-omr., den största i Sachsen och den fjärde i Tyska riket, belägen på 118 m. höjd ö. h. på en bördig och tätt befolkad slätt vid Pleisses och Parthes förening med Elster (se kartan). 587,635 inv. (1910). I topografiskt hänseende skiljer man mellan stadens egentliga kärna, *Altstadt*, och de senare tillkomna *Grimmaische*, *Peters-*, *Ranstädter* och *Hallesche vorstadt*, benämnda efter kvarteren i den inre staden, men numera vanligen kallade resp. östra, södra, västra och norra förstäderna. Kring dessa inre förstäder ligger en rad yttre sådana, såsom *Marien-*, *West-* och *Johannisvorstadt*, och slutligen ett tjugutal orter, som 1889—92 och 1910 införlifvades med staden. Altstadt, som i de forna vallarnas ställe omges af en 3,5 km. lång esplanad ("ring"), har karaktären af en city med jämförelsevis gles befolkning samt tätt hopade magasin och affärslokaler. Dess många med gaflar och utsprång smyckade privatbyggnader utgöra vackra minnesmärken af tysk renässans- och rokokostil. Vid det stora torget, Marktplatz, i stadens midt, resa sig bl. a. det af H. Lotter på en äldre byggnads grund 1556 uppförda, rikt gafvelprydda gamla rådhuset, efter 1905 ombyggdt till lokal för stadsarkivet och stadens historiska museum samt de samlingar, som hopbragts af föreningen för L:s historia. Med baksidan är det vändt åt det lilla Naschmarkt, vid hvilket ligger gamla börsen, nu innehållande stadsfullmäktiges sessionsrum. Vid Marktplatz ligger ock "Königshaus", som fordom var ett tillfälligt residens för de sachsiske hertigarna och där bl. a. Karl XII och Napoleon bott. I närheten ligger det bl. a. genom Faustsagan och Goethes dikt bekanta "Auerbachs hof", nu en rymlig affärsplats, hufvudsakligen afsedd för mässorna. Den vidlyftiga byggnaden (uppförd 1530—38) omfattar 100 hvalf och en mängd öppna butiker. På Marktplatz' norra del står ett 1888 uppfördt "Segermonument" (af R. Sieme-

Fig. 1 Nya rådhuset.

Fig 2 Universitetet.

Fig. 3. Museum.

Fig. 4. Konzerthaus.

Fig. 5 Neues theater

EUTRITZSCH
GOHLIS
Pleisse
Rosenthal
Elster
Elster
Parthe
NEUSTADT
NEUSCHÖNEF
Ring
31
35
37
34
10
24
25
36
28

LEIPZIG

Skala 1: 20 000

0 200 400 600 800 meter

ny järnvägsanläggningar

1. Stora torget
2. Gamla rådhuset
3. Augusti-Platz
4. Neues Theater
5. Centralpostkontoret
6. Museum
7. Universitetet
8. Handels- m. Gewandhaus
9. Nya rådhuset
10. Gamla stadsteatern
11. Tingsrättsbyggnaden
12. Universitetsbiblioteket
13. Konserthus
14. Musikkonservatorium
15. Grassimuseum
16. Schauspelhaus
17. Universitetsinstitut
18. Stadssjukhus
19. Observatorium
20. Johannisstift
21. Buchhaus buchhandlerhaus
22. Buchgewerbehaus
23. Auerbachs hof
24. Horsen
25. Tullhuset
26. Johanneskyrkan
27. Petrikyrkan
28. Matthäikyrkan
29. Thomaskyrkan
30. Paulinerkyrkan
31. Gas och elektricitetsverk
32. Slakthus
33. Salshall
34. Kristallpalatset
35. Thüringenbangården
36. Magdeburg- "
37. Dresden- "

Fig. 6. Riksrättsbyggnaden.

Fig. 7. Peterskyrkan.

Fig. 8. Thomaskyrkan.

ring), bärande öfverst Germanias mäktiga gestalt, på sockeln kejsar Vilhelm I, omgifven af fyra ryttarstatyer. Det vackraste huset vid torget är det af Jummel i barockstil, helt och hållet af järn byggda Bismarckhaus (1895). På östra sidan af Altstadt ligger den stora Augustusplatz, omsluten af Neues theater (efter Langhans' ritningar uppförd 1864—67; se pl., fig. 5), centralposthuset, museum, byggdt af L. Lange 1858, tillbyggdt 1883—86 med två ståtliga flyglar af H. Licht (fig. 3), universitetsbyggnaderna, nämligen det mot Augustusplatz vända Augusteum (byggdt 1831—36 efter Schinkels ritningar), Fridericianum, Mauricianum, Bornerianum m. fl., det hela ombyggdt 1894—96 af A. Rossbach i monumentalt material (fig. 2) samt n. om Augusteum Paulinerkirche, grundlagd på 1200-talet, ombyggd 1897—99. N. om museum på Augustusplatz står den monumentala Mendebrunnen (af Gnauth 1886). I anläggningarna s. om museet stå en staty af Thaer och monument med medaljongporträtt af kompositören Schumann. V. om universitetet ligger det forna Gewandhaus (fr. 1740), i hvilket 1781—1884 konserter (se Gewandhauskonserter) höllos, 1896 ombyggdt till ett "städtisches kaufhaus", i första våningen inrymmande stadsbiblioteket. Ett nyare kaufhaus, kalladt Handelshof, fullbordades 1909 vid Naschmarkt. I sydvästra delen af Altstadt ligger det nya rådhuset (fig. 1), en praktbyggnad af H. Licht (1899—1905; med tillbyggnad 1910); tornets underbyggnad härrör från det forna citadellet Pleissenburg (1549—51). Norra delen af Altstadt genomskäres i väst-östlig riktning af den breda Brühl, ett hufvudsäte för pälsvaruhandeln, i v. slutande vid Theaterplatz, med den gamla stadsteatern (1766) och en sittande staty af Hahnemann. I den närmast s. om Altstadt belägna stadsdelen ligga flera storartade nybyggnader: främst riksrättsbyggnaden (byggd 1888—95 af L. Hoffmann; fig. 6), den andra monumentalbyggnaden i Tyska riket, upptagande en yta af 126×76 kvm. och utmärkt för ändamålsenliga anordningar och harmoniska proportioner. Den består af fyra våningar, och öfver midtbyggnaden, som innehåller sessionssalarna, höjer sig en 68,5 m. hög kupol, krönt af en 5,5 m. hög bronsbild af Sanningen (af O. Lessing). V. om riksrättsbyggnaden ligga universitetsbiblioteket (fullbordadt 1891 efter ritningar af Rossbach) med rikt trapphus i likhet med de genuesiska palatsen, Konzerthaus ("Neues gewandhaus"; fig. 4), byggdt 1880—84, framför hvars östra front står en staty af F. Mendelssohn-Bartholdy (1835—41, 1842 och 1846—47 dirigent för gewandhauskonserterna), musikkonservatoriet samt akademien för grafiska konster och bokhandtverk. I närheten ligger ock Grassimuseum, byggdt 1893—96 på grund af testamente af F. D. Grassi och innehållande konstindustrimuseum och ett etnografiskt museum, näst Berlins det rikaste i Tyskland. I sydöstra stadsdelen ligga den medicinska fakultetens byggnader, flera sjukhus samt botaniska, zoologiska och fysiko-kemiska m. fl. institut. Något nordligare ligger parken Johannisthal med observatorium, Johannishospitalet och n. därom det ståtliga Deutsches buchhändlerhaus (1886—88; se fig. i art. Bokhandel), med de tyske bokhandlarnas börsförenings arkiv och bibliotek, samt Deutsches buchgewerbehaus (1898—1900; bägge i tysk renässans), med permanent utställning af bokhandtverk och museum, till hvilket grunden lades genom statens inköp 1886 af den värdefulla Klemmska samlingen af gammalt tryck. Synnerligen värdefull är samlingen af tryck från de 18 städer, som egde boktryckeri före 1471, bl. a. tryck af Gutenberg (den berömda 42-radiga bibeln), Fust, P. Schöffer m. fl. I Gutenbergshallen finnas en marmorstaty af Gutenberg samt byster af König, snällpressens uppfinnare, och Senefelder. Ej långt därifrån, ö. om universitetet, ligger Johanniskyrkan (byggd 1894—97), framför hvars hufvudingång står det 10 nov. 1883 aftäckta reformationsmonumentet med Luthers och Melanchthons bronsgrupp (af Schilling). I närheten af den stora hufvudbangården (nu under ombyggnad) i n. ö. ligger Kristallpalatset, ett stort nöjesetablissemang med konsertsalar, cirkus m. m. Utom ett grekiskt kapell och en synagoga i mörisk stil samt en anglikansk och en reformert kyrka finnas tre katolska kyrkor, bl. a. Helga trefaldighetskyrkan från 1847, ett verkligt monumentalt byggnadsverk i gotisk stil, samt 25 lutherska kyrkor, bland hvilka den 1885 fullbordade Peterskyrkan (fig. 7) är den vackraste samt de jämnåriga (från slutet af 1400-talet, ehuru nyligen ombyggda) Matthäikyrkan och Thomaskyrkan (fig. 8) bland de äldsta. I den sistnämnda, där Seb. Bach var kantor 1723—50, sjungas motetter hvarje lördag af Thomasskolans kör. Förstäderna utmärkas genom en mängd privata trädgårdar och stora parker, i s. v. Johannapark och König Albert park, Palmengarten, med palmhus och konsertsal, samt i n. den vidsträckta Rosenthal med zoologisk trädgård och staty af Gellert samt marmorbyst af filosofen Fechner.

Såväl inom konst och vetenskap som i handel och industri intager L. ett af de främsta rummen bland Tysklands städer. Universitetet, grundlagdt 1409, har i sin historia att uppvisa många berömda namn och är näst Berlins det mest besökta i Tyskland (4,592 stud. och 784 åhörare sommaren 1910). Dess bibliotek omfattar omkr. 550,000 bd och 6,000 handskrifter, hvarjämte de särskilda universitetsinstituten ha fackbibliotek. L. har ett stort antal folkskolor, en handelshögskola (upprättad 1898, den första i sitt slag i Tyskland), 2 stats- och 2 stadsgymnasier, af hvilka Thomasskolan (stiftad 1221) fått ett aktadt namn i kyrkosångens historia genom de framstående ledare (Seb. Bach, Hiller m. fl.), som där verkat, 2 realgymnasier, 5 realskolor, lärarinneseminarium och högre flickskola i förening med lärarinneseminarium (de 9 sistnämnda stadens) samt flera fackbildningsskolor, bl. a. handelslärareseminarium och teknisk skola. Sångakademien, Riedelska föreningen m. fl. samfund vittna fördelaktigt om den vård, som egnas musiken, och Gewandhauskonserterna (se d. o.) ega världsrykte. Vidare må nämnas akademien för grafiska konster och byggnadsverksamhet och den därmed förenade konstindustriskolan, stadsbiblioteket i det gamla Gewandhaus (125,000 bd), riksrättens bibliotek (135,000 bd), pedagogiska centralbiblioteket (se Comenius-stiftelsen; 150,000 bd), 10 folkbibliotek, museum (med dyrbara samlingar af målningar, skulpturarbeten och kopparstick), konstindustrimuseum och etnografiskt museum, båda i Grassimuseum, samt en mängd lärda samfund och föreningar, bl. a. Kgl. sächs. gesellschaft der wissenschaften,

Societas Jablonoviana (se Jablonowski 3), Deutsche morgenländische gesellschaft (med bibliotek och sessioner äfven i Halle), Gesellschaft deutscher naturforscher und ärzte. Af fromma stiftelser och välgörenhetsinrättningar eger L. Tysklands äldsta döfstuminstitut (fr. 1778), tre stiftelser för blinda, 2 stadens sjukhus och 2 hospital, barnsjukhus, en asyl för ålderstigna borgare (''Johannisstift'') och en Pestalozzistiftelse, m. fl.° — L. är näst Hamburg den förnämsta handelsstaden i Tyskland och egde redan under medeltiden stor betydelse för varuutbytet inom världsdelen genom sitt läge i skärningspunkten för de gamla stråkvägar, som från östra Europa ledde till Rhentrakterna samt från Nord- och Östersjön till Syd-Tyskland och Italien. Allmänt bekanta äro dess tre handelsmässor, vid nyår, påsk (den största) och i sept. (förr okt., därför Michaelismässan), hvilka utvecklat sig ur vanliga årsmarknader och, ehuru de förlorat sin relativa vikt, ännu förmedla en ofantlig omsättning, i synnerhet i pälsvaror (årligen för mer än 20 mill. mk), läder, borst, glas, porslin, ylle- och linneväfnader samt korta varor (Jubilate- och Michaelismässorna förekommo redan 1156; nyårsmässan inrättades 1458, och kejsar Maximilian bekräftade 1497 och 1507 stadens privilegier, i det han förbjöd alla andra städer i en vidsträckt omkrets att hålla marknader och gaf besökare af L:s mässor fri lejd). Sedan 1894 är tiden för mässorna bestämd sålunda: nyårsmässan 3—16 jan., påskmässan under 3 veckor från 1:a sönd. e. påsk, Michaelismässan under 3 veckor från sista söndagen i aug. Under senare tid har man upprättat stora s. k. mässmönsterlager med anledning däraf att affärerna, åtminstone för en mångfald varor, upphört att bestå i direkt varuutbyte och i stället göras i form af beställningar efter utställda varuprof. Pälsvaruhandeln, hvari förnämligast Ryssland och Nord-Amerika äro intresserade, är den största i världen. Ännu mera kändt är L. som medelpunkt sedan midten af 1700-talet för den tyska bokhandeln, som där sysselsätter öfver 850 bokhandelsfirmor, hvilka vid sidan af en väldig förlagsrörelse upptagit Tysklands hela kommissionsbokhandel (1905 120 firmor och 10,900 kommittenter) och större delen af dess antikvariat. Måndagen efter Cantate (4:e sönd. e. påsk) ega de årliga afräkningarna rum i ''buchhändlerhaus''. I närmaste sammanhang med bokhandeln står den kolossala utvecklingen af bok- och stentryckeri, träsnideri, stilgjuteri, bokbinderi, papperstillverkning m. fl. närbesläktade fack, hvari ingen annan tysk stad kan mäta sig med L. Bland andra industrialster märkas maskiner, metallarbeten, väfnader, pianon, vaxduk och sprit. L. är världens förnämsta fabriksort för eteriska oljor. Industrien sysselsatte 1907 146,569 pers. i 21,382 fabr., handel och samfärdsel 67,504 pers. i 21,463 företag; hufvudgrenar voro boktryckeri, sten-, metall- och färgtryck (15,348 pers.), tillverkning af maskiner och apparater (14,695 pers.), byggnadsverksamhet (12,698 pers.), textilindustri (11,838), förarbetning af järn, stål och andra oädla metaller (9,732), bokbinderi (7,263), bokhandel och bokförlag (6,267 pers.). — Stadsförvaltningen ombesörjes af stadsrådet, som utom öfverborgmästaren, borgmästaren och polisdirektören består af 13 aflönade och 15 oaflönade medlemmar, samt af 72 stadsfullmäktige. Stadens inkomster och utgifter upptogos för 1910 till 57,$_{18}$ mill. mk och för 1911 (sedan området ökats genom nya inkorporeringar) till 61,$_{23}$ mill. mk. Skulderna uppgingo 1906 till 121,$_{5}$ mill. mk. — L. har sitt namn af en slavisk (sorbisk) fiskarby *Lipzi* l. *Lipzk*, jämte hvilken ett tyskt nybygge tidigt uppstod. Som stad omtalas det i urkunderna redan 1015, men erhöll stadsrätt först efter 1156 och införlifvades 1216 med markgrefskapet Meissen. Vid Sachsens delning 1485 tillföll L. den albertinska regentlinjen. Sedan reformationen 1539 fullständigt genomförts i L., blef det ett hufvudsäte för den ortodoxa lutheranismen. Stadens välstånd sjönk i hög grad under trettioåriga kriget, under hvilket den belägrades och intogs fem gånger. Under de följande 100 åren höjde sig dess näringslif ansenligt, och särskildt öfverflyttades dit den tyska bokhandeln, som förut egt sitt centrum i Frankfurt am Main. Sjuåriga kriget (1756—63) medförde nya hemsökelser. Genom kontinentalsystemet (början af 1800-talet) tillskyndades L. som handelsplats icke obetydliga fördelar, men 1812—13 led det starkt afbräck genom tunga krigspålagor och ständig inkvartering af trupper. Den lyftning staden fått i våra dagar daterar sig från Sachsens anslutning till tullförbundet 1833 och öppnandet af järnvägen till Dresden 1839. — I L:s närhet ha stått tre märkliga slag. De två första, i hvilka segern tillföll svenska härar, utkämpades 1631 och 1642 vid den 10 km. från staden belägna byn Breitenfeld (se d. o.). Närmare staden utkämpades 18 och 19 okt. 1813 det tredje, det väldiga slag (*die völkerschlacht*), som egentligen bröt Napoleon I:s makt. Sedan fransmännen 16 okt. utstått strider vid Wachau, s. om L., och vid Möckern, n. om L., drog Napoleon sig tillbaka till en båge ö. om L., som betecknades af byarna Connewitz, Probstheida, Paunsdorf och Schönfeld samt af floden Parthe. 17 okt. förflöt under gagnlösa underhandlingar. Napoleons hela styrka uppgick till 150,000 man. 18 anryckte de förbundna ryska, österrikiska, preussiska och svenska trupperna från alla sidor, tillsammans 270,000 man (hvaraf 18,000 svenskar). Från s. samt äfven v. om Pleisse framgick bömiska armén (österrikare och ryssar) under Schwarzenberg, från ö. mot Paunsdorf och Schönfeld nordarmén (svenskar, ryssar och tyskar) under kronprinsen Karl Johan, förstärkt med en armékår af schlesiska armén (preussare), hvilken under Blücher ryckte fram från n. Väster om L. framfördes österrikiska kåren Giulay. Striden blef mycket het, oaktadt de olika anfallen utfördes utan tillräckligt sammanhang. Sachsarna och württembergarna gingo under striden öfver till de förbundna. Under natten till 19 gick Napoleon tillbaka öfver Pleisse och Elster samt vidare västerut, skyddad af kåren Macdonald, som till kl. 1 e. m. 19 betäckte återtåget och försvarade staden, hvilken dock stormades från n. och ö. Genom den förtidiga sprängningen af bron öfver Pleisse gick en del af Napoleons arriärgarde förlorad. Striderna 16, 18 och 19 okt. kostade Napoleon omkr. 60,000 man, oafsedt den förlust hans styrka led genom sachsarnas och württembergarnas affall, samt de förbundna omkr. 48,000 man. Svenskarna, hvilka Karl Johan sparade i själfva slaget, men som sedan togo del i stadens stormning, förlorade endast 310 man. — Till

minne af slaget uppföres ett väldigt monument i stadens södra utkant, hvilket är afsedt att vara fullbordadt till okt. 1913. 1 o. 2. S. A. L. (J. F. N.) C. O. N.

Leipzigdisputationen (Leipzigkollokviet) kallas det offentliga meningsutbyte rörande vissa kyrkliga hufvudläror, som 27 juni—16 juli 1519 egde rum i Pleissenburgcitadellet i Leipzig mellan prokanslern för universitetet i Ingolstadt d:r Johann Eck å ena sidan samt Wittenbergprofessorn d:r Andreas Karlstadt och d:r Martin Luther å den andra sidan. Eck hade råkat i strid med Karlstadt ang. läran om Guds nåd och människans fria vilja. Den stridslystne Eck hade därjämte i ett par af sina för disputationen utgifna teser tämligen påtagligt riktat några hugg mot Luther. Denne ansåg sig böra upptaga den kastade stridshandsken. Sedan disputationen mellan Eck och Karlstadt pågått under en veckas tid, började därför en ny mellan Eck och Luther, hufvudsakligen rörande påfvens primat, skärselden, boten och aflaten. Ecks vapen voro kyrkofädernas skrifter och kyrkomötenas beslut, Luthers vapen var bibeln. Striden växte ut till en strid om påfvedömets princip och hela det romerska kyrkosystemet. Leipzigdisputationen var af stor betydelse för reformationen, dels emedan genom den Luthers egen ställning blef honom själf klarare, i det att han insåg det kraf sanningen ställde på honom gentemot katolska kyrkans villfarelse, dels emedan för reformationens sak vunnos många betydande män bland den talrika skara, som med spänd uppmärksamhet följde disputationens gång. J. P.

Leipziger-interim kallas den af de sachsiska landständerna i Leipzig 28 dec. 1548 antagna religionsstadga, genom hvilken man hoppades på fredlig väg bilägga striden mellan katoliker och protestanter (jfr Augsburger-interim). Den var frukten af förhandlingar, som under loppet af 1548 fördes dels i Pegau mellan Melanchthon m. fl. sachsiska teologer och de katolske biskoparna af Meissen och Naumburg, dels i Torgau mellan nämnda teologer och de sachsiska ständerna, dels i Celle mellan teologerna inbördes. Det leipzigska interim var i det hela blott en mildrad reproduktion af det augsburgiska. Rättfärdiggörelseläran var affattad i sväfvande ordalag, sakramentens sjutal och biskopsmaktens behörighet erkändes, och de katolska ceremonierna fingo under namn af "likgiltiga saker" (*adiafora*, se d. o.) följa med. Melanchthon lyckades dock hindra agendans tryckning och därmed dess lagliga genomförande; religionskrigets förnyande och fördraget i Passau 1552 gjorde slut på dess betydelse. Se E. Sehling, "Die kirchengesetzgebung unter Moritz" (1899), och G. Kawerau, "Reformation und gegenreformation" (3:e uppl. 1907). (Hj. H—t.)

Leipzigkollokviet. Se Leipzigdisputationen.

Leir. Se Kongsvinger.

Leirá [-au], gård i Borgarfjords syssla på Island, tillhörde förr den ännu blomstrande ämbetsmannasläkten Stephensen. 1796—1819 hade Magnús Stephensen ett tryckeri på L., och därifrån utgick bl. a. tidskriften "Minnisverð tíðindi" (1796—1806). C. R.*

Leirhnúkur, vulkan på Island, 16 km. n. ö. om gården Reykjahlíð, vid Mývatn. 1724—29 utsände den stora lavaströmmar, som ödelade nejden. Sedan dess har den hvilat. C. R.*

Leiria [lēi'ria]. 1. Distrikt i portugisiska prov. Estremadura. 3,412 kvkm. 238,755 inv. (1900). — 2. Hufvudstad i nämnda distrikt, i floden Liz' vackra dal. 4,459 inv. (1900). Biskopssäte. 1 o. 2. J. F. N.

Leiser. Se Kyrie eleeson.

Leisewitz [la'jsevits], Johann Anton, tysk författare, f. 1752, d. 1806 som geheime justitieråd i Braunschweig, var en af Göttinger dichterbunds (se d. o.) medlemmar. L:s enda drama, sorgespelet *Julius von Tarent* (1776; kritisk uppl. af R. M. Werner 1889), är ett af sturm-und-drang-tidens mest karakteristiska; dess motiv, striden mellan två bröder och den af dem båda älskade unga kvinnan, upptogs samtidigt af Klinger (se denne) och sedermera af Schiller, som i mycket påverkades af L. L:s alstring utgafs med biogr. af Schweiger 1838 (ny uppl. 1870). Se biogr. af Kutschera 1876.

Leishman [lā'ʃmən], John G. A., nordamerikansk affärsman och diplomat, f. 28 mars 1857 i Pittsburgh, var 1881—97 affärsman i stålbranschen, först under egen firma, sedan som delegare i och till sist president för "Carnegie Steel Co." samt tillhörde inom politiken det republikanska partiet. L. öfvergick 1897 till den diplomatiska banan, var 1897—1901 envoyé i Bern, 1901—06 envoyé och 1906—09 ambassadör i Konstantinopel, förflyttades sistnämnda år som ambassadör till Rom och därifrån, aug. 1911, i samma egenskap till Berlin.

Leisnig [la'js-], stad i konungariket Sachsen, kretsen Leipzig, vid Freiberger Mulde. 8,147 inv. (1905). Realskola med progymnasium. Mångsidig industri. I närheten badet och sanatoriet Mildenstein. J. F. N.

Leist [la'jst], Burkard Wilhelm, tysk rättslärd, f. 1819, d. 1906, professor i Basel 1846, i Rostock 1847, i Jena 1853, egnade sin forskning till en början åt den romerska rättens historia och vann redan genom arbetet *Bonorum possessio* (1844—48) ett erkännande och anseende, som ytterligare befästes genom bl. a. *Civilistische studien* (1854—77). Sedermera öfvergick han till den jämförande rättsvetenskapen och blef inom denna en betydande kraft. Bland hans hithörande arbeten kunna nämnas *Græco-italische rechtsgeschichte* (1884), *Altarisches jus gentium* (1889) och *Altarisches jus civile* (1892—96). L. var medarbetare i Glücks "Erläuterung der pandekten", hvars 37:e och 38:e böcker (1870—79) äro af hans hand. Rld.

Leistenius, Jakob Gabriel, finsk-svensk humoristisk skald, f. 15 april 1821 i Suoniemi, Satakunta, d. 4 jan. 1858 i Viborg, blef 1842 student och 1850 lektor i latin vid Viborgs gymnasium. Han blef filos. magister 1853. L. var den glada, improviserade sångens representant i studentkretsarna, i synnerhet inom västfinska studentafdelningen, vid Helsingfors' universitet och sålunda redan känd i ganska vida kretsar, då han började offentliggöra sina poem. Han utgaf 1847 dikthäftena *Pojken*, som för sitt friska innehåll emottogs med stor välvilja af kritiken, och *Ynglingen*, hvars innehåll redan var något allvarligare, samt 1855 *Dikter*, där de värdefullare af de gamla sångerna återfunnos jämte några nyare, bl. a. lyckade travestier af klassiska ämnen, t. ex. "Dionysius". Några förut otryckta stycken äro införda i "Lännetär" II, där J. J. Vecksell med värme tecknat den bortgångne studentsångarens bild. Hans *Samlade dikter* jämte en lefnadsteckning ut-

gåfvos 1886 af J. O. J. Rancken och ett urval jämte en lefnadsteckning af Eliel Vest 1902 af Skriftställarlogen. M. G. S.

Leistikow [la'j-], Walter, tysk målare, f. 25 okt. 1865 i Bromberg, d. 24 juli 1908, studerade vid akademien i Berlin, hufvudsakligen för Gude 1885—90 och utställde väl utarbetade landskap. Med 1890-talet började han sträfva efter dekorativ linjeverkan och kolorit, söka i sin naturskildring sammanfatta det väsentliga för att tvinga landskapets stämning och poesi på åskådaren. Han blef stilsökare och slog sig vid denna tid äfven på konstindustri, gjorde ritningar till tapeter, väggbonader, bokutsmyckning och möbler. Under sitt sista skede aflägsnade han sig åter från det stiliserade naturpoetiserandet och gick tillbaka till direkt naturstudium, nu med belysnings- och luftstudiet som hufvudmål. L. behandlade motiv från Schweiz, Danmark, Sverige, Norge (*Visbymotiv* 1899, *Månsken på Nordsjön* 1901, *Norsk bergnatur* 1902 m. fl.), men återvände alltid till naturen omkring Berlin. Dess lugna sjöar och frodiga skogar skildrade han med en vinnande hemkänsla och stark färgkonst. *Sjö vid Grünewald* och *Snölandskap* egas af Berlins nationalgalleri. L. var en af "Secessionens" grundläggare. Han blef professor 1907. Han skref konstuppsatser i tidskrifter samt försökte sig som skönlitterär författare med romanen *Auf der schwelle* (1896). G—g N.

Lēistotro'phus, *zool.* Se Brachelytra. Suppl.

Leith [li'th], stad i skotska grefsk. Edinburgh och hufvudstaden Edinburghs hamn, ligger på södra stranden af Forth-fjorden, vid ån Leiths mynning, nära 3 km. n. om staden Edinburgh, med hvilken L. är förenadt med mellanliggande husrader, så att det i själfva verket bildar en del af hufvudstaden. 77,439 inv. (1901). L. har hem för sjömän, "high school", teknisk skola och ett bibliotek. Hamnen bildas af flodmynningen och skyddas af två dammar (1,076 och 952 m. långa). Den innehåller 6 våta dockor och flera torrdockor om sammanlagdt 41,2 har. En ny hamn har anlagts af hertigen af Buccleuch vid Granton, 1,6 km. v. om L. De viktigaste industrierna äro skeppsbyggeri, tillverkning af maskiner, repslagarvaror, segelduk, gummi- och guttaperkaartiklar, kemikalier, glas, socker, tvål m. m. Under århundraden var L. Skottlands viktigaste hamnstad och är hufvudorten för Skottlands viskyaffärer och nederlagsplats för vin från Spanien, Portugal och Frankrike. Stadens hela import sjövägen värderades 1908 till nära 13 mill. pd st. och dess export till 5,38 mill. pd. J. F. N.

Leitha [la'j-], biflod från höger till Donau, uppstår i Nedre Österrike af två källfloder, Schwarza och Pitten, och mynnar ut i en arm af Donau på västra sidan af Kleine Schütt. Längd från Schwarzas källor 178 km. Emedan floden på en sträcka bildar gräns mellan Ungern och Österrike, kallar man ofta de båda rikshälfterna af den österrikisk-ungerska monarkien Cis- och Transleithanien (se Cisleithanien). På högra sidan om floden längs Ungerns gräns sträcka sig de skogklädda Leithabergen, en smal utgrening af Steiermarks alper. De nå i Sonnenberg 480 m. höjd. (J. F. N.)

Leithabergen [la'j-]. Se Leitha.

Leithakalk [la'j-], *geol.*, en ljus, delvis porös, af korall-, foraminifer- och molluskfragment nästan uteslutande bestående kalksten af miocen ålder, som förekommer i Leithabergen m. fl. st. (Österrike) och tillhör det s. k. Wienbäckenet. E. E.

Leitimor. Se Amboina 2.

Leitmeritz [la'jt-], tjech. *Litoměřice*, stad i norra Böhmen, vid högra stranden af Elbe och Elbejärnvägen. 13,075 inv. (1900). Biskopssäte. Obergymnasium, högre realskola, lärar- och lärarinneseminarier, landtbruks- och trädgårdsskola. Kalk- och tegelbrännerier, garfverier, ölbryggerier. J. F. N.

Leitner [la'jt-], Karl Gottfried Leopold, ritter von L., österrikisk skald, f. 1800 i Graz, d. där 1890, skref *Gedichte* (1825; 2:a uppl. 1857), *Herbstblumen* (1870) och *Novellen und gedichte* (1880). Se biogr. af Goldscheider 1880 och R. M. Werner, "Vollendete und ringende" (1900).

Leitner [lā'tnə], Gottlieb William, engelsk lingvist och resande, f. 1840 i Budapest, d. 1899 i Bonn, fick sin uppfostran i Konstantinopel, Brussa och London, var 1855 under Krimkriget tolk åt engelsmännen, utnämndes 1861 till professor i arabiska vid King's college i London, men for efter någon tid till Lahore i Indien och inrättade där under årens lopp icke mindre än 70 bildningsanstalter, dels läroverk (bl. a. Punjab university college), dels litterära samfund och folkbibliotek samt uppsatte 6 tidningar på olika språk. På en forskningsfärd 1866—70 i Dardistan, Kashmir, Ladak upptäckte L. darduspråken. L. hopbragte en synnerligen rik samling af indiska och centralasiatiska fornlämningar, mynt, skulpturer och manuskript. Under sista delen af sin lefnad ledde han i Woking en angloindisk skola. Han talade, läste och skref 25 språk. Af hans arbeten må nämnas *The races and languages of Dardistan* (2 bd. 1867—71; 2:a uppl. 1877), *The sinin-ul-Islam* (1872; om muhammedanernas historia och litteratur sedda i samband med världshistorien) samt *Græco-buddhistic discoveries* (1873—74), *History of Dardistan, Kafiristan* (1881) och *History of indigenous education in the Panjab since annexation* (1883). Se Stocqueler, "Life and labours of dr. L." (1875). (K. F. J.)

Leitomischl (tjech. *Litomyšl*), stad i östra Böhmen, vid Loučna. 8,077 inv. (1900). Obergymnasium, stadsmuseum med arkiv. Linne- och bomullsväfveri, skofabriker och liflig spannmålshandel. J. F. N.

Leitrim [li'trim], nordöstligaste grefskapet i irländska prov. Connaught. 63,557 inv. (1911, mot 155,309 år 1841, en större tillbakagång i folkmängd än i någon annan del af Irland). Landet är i synnerhet i n. bergigt, har goda betesmarker, men illa skött jordbruk, ehuru jorden i allmänhet är fruktbar. Industrien är inskränkt till fabrikation af gröfre linnevaror och lergods. Hufvudort är Carrick-on-Shannon, med 1,118 inv. (1901). (J. F. N.)

Lēiturgi (grek. *leiturgi'a*, af stammen i *lao's* eller *leo's*, folk, och *e'rgon*, verk) betyder i allmänhet en åt folket eller staten hemburen tjänst. I det forna Aten betecknade man därmed en de förmögne medborgarna åliggande skattetitel, bestående i skyldigheten att hvar i sin tur på egen bekostnad fullgöra vissa tjänster för det allmännas behof. Dit hörde uppsättandet och utrustandet af

de såväl vid dramers uppförande som vid många andra festliga tillfällen behöfliga körerna (se Korag), äfvensom anordnandet af de med vissa religiösa fester förbundna fackelloppen (*lampadodromiai*) och andra gymniska täflingslekar, af festliga beskickningar (*theoriai*) till de samfälldt helleniska helgedomarna och nationalspelen, af festmåltider för större eller mindre afdelningar af borgerskapet o. s. v. Leiturgier af detta slag, hvilka alla tjänade dels till folkets förlustande, dels till höjandet af glansen vid de religiösa festerna, kallades med ett gemensamt namn enkykliska (af *kyʹklos*, krets), emedan de återkommo i en bestämd kretsgång. Den mest betungande af alla leiturgier var den s. k. trierarkien, d. v. s. skyldigheten att under krigstid utrusta krigsskepp för statens bruk. A. M. A.

Leiva Ramirez de Arellano [lēiʹva ramiʹreth de arelja'nä], Francisco de, spansk dramatiker, f. på 1600-talet i Malaga (dödsåret okändt), var mycket populär och produktiv. Bland hans bästa alster anses komedien *Cuando no se aguarda y principe tonto*, som besitter stor vis comica, vidare *La dama presidente*, *No hay contra un padre razón* och *El socorro de los mantos*, alla s. k. "de capa y espada" eller "de figurón". Af historiska komedier äro att nämna *Albania tiranizada* och *Los hijos del dolor*. Den fantastiska komedien *Cueva y castillo de amor* och intrigkomedien *El honor es lo primero*, ehuru originella, visa på Calderón som förebild enl. Schack. I Rivadeneiras "Biblioteca de autores españoles", bd 42 o. 47, finnas några af L:s arbeten. Ad. H—n.

Lēiʹvonmäki, konsistoriellt pastorat af 3:e kl., Heinola kontrakt af Nyslotts stift, Finland, Heinola härad och domsaga, S:t Michels län. Landarealen 308 kvkm. Befolkningen, finsktalande, 2,230 personer (1909). A. G. F.

Leixner [laʹjks-], Otto von L.-Grünberg, tysk litteraturhistoriker och vitterhetsidkare, f. 1847 i Mähren, d. 1907, var verksam som konst- och litteraturkritiker, en tid Lindaus medredaktör för "Gegenwart", egnade sig sedan uteslutande åt sina litterära arbeten och redaktionen af "Deutsche romanzeitung". Han utgaf *Novellen* (1878; 2:a uppl. 1887), *Illustrirte literaturgeschichte in volksthümlicher darstellung* (4 bd, 1879—82), sedermera uppdelad i *Geschichte der deutschen literatur* (6:e uppl. 1903) och *Geschichte der fremden literaturen* (2:a uppl. 1898), *Ästhetische studien für die frauenwelt* (1880; 6:e uppl. 1901), det kulturskildrande verket *Unser jahrhundert* (1880—82) samt flera resonerande arbeten. Se biogr. af Storck (1897).

Lejd. 1. *Jur.*, medgifven rättighet för en person, som rymt ur riket med anledning af begången förbrytelse eller för gäld, att utan fara för häktning kunna till riket återkomma för att utföra sin sak samt att fritt få åter förfoga sig utom riket. Den lejd för förbrytare, hvilken vår äldre strafflagstiftning medgaf, omnämnes icke i nu gällande strafflag, sedan konventioner med främmande makter allmänhet afslutits ang. brottslingars utlämnande. Nu gällande lagstiftning känner såsnda endast lejd för gäldenär, som rymt för skuld (Handelsb. 16: 5, 9, Konkurslagen § 23). Den, som erhållit sådan lejd, skall komma hem inom den tid, som förelagts i lejdebrefvet, d. v. s. den handling, hvarigenom K. M:t medger och tillförsäkrar lejd, och inom sex veckor efter hemkomsten inför domaren afge förklaring, huruvida han vill afträda sin egendom till konkurs. Försitter han den föreskrifna tiden, "njute han ej lejdet till godo". 2. *Sjöv.* Se Lejdare. 1. K. H. B.*

Lejdare, stundom Lejd (ty. *leiter*, eng. *ladder*, stege), *sjöv.* 1. Repstege med tvärpinnar af trä. En eller två sådana hänga vanligen ned akterut samt från vaterbommarna, under det ett örlogsfartyg ligger till ankars, och tjäna till kommunikationsväg mellan fartyget och de förtöjda båtarna. De benämnas någon gång äfven stormlejdare. En mindre lejdare, vantlejdare, som är sträckt längs bramstångens akterkant, benämnes emellanåt Jakobs stege. — Namn på åtskilliga tåg, t. ex. på det, som är sträckt längs en rå för att fästa seglet vid denna (rålejdare l. jäckstag), på sådana, som i allmänhet tjäna att hålla sig fast vid under arbete på rår e. d. (liflejdare), sådana, på hvilka klyfvarens och jagarens litsor löpa vid upp- och nedhalning (klyfverslejdare, jagerslejdare). L. H.*

Lejdebref, *jur.* Se Lejd 1.

Lejdström. 1. Johan Oskar L., sångare och sånglärare, f. 19 dec. 1858 i Stockholm, elev där af Hj. Håkansson, Günther och Arlberg samt (efter 1882) af Bax och m:me Laborde i Paris, tog 1878 organist- och 1881 musikdirektörsexamen vid konservatoriet i Stockholm, har sedan 1892 verkat som sånglärare och blef 1898 Günthers efterträdare som lärare i solosång vid konservatoriet. Han är sedan 1883 organist i Kungsholms församling och blef 1897 led. af Mus. akad. — L. har en barytonröst af tilltalande klangfärg; hans föredrag är vårdadt och smakfullt, om än ej särdeles skiftningsrikt. Han har uppträdt vid oratorie- och romanskonserter samt på K. teaterns scen som *Escamillo* i "Carmen" och *Valentin* i "Faust". — 2. Karl Viktor L., den föregående broder, operasångare, f. 25 okt. 1872 i Stockholm, elev af L. 1 i sång och af A. Willman i plastik, var anställd vid K. teatern 1894—1902 och är från 1911 ånyo fäst vid denna scen efter att under mellantiden ha vistats i Tyskland och stundom uppträdt där, bl. a. vid festspelen i Baireuth som *Klingsor* i "Parsifal". L. är begåfvad med en klangfull, spänstig barytonröst af typiskt omfång, och han agerar med lif och uttryck. Bland hans roller må nämnas *Lescaut* i "Manon", *Bustamente* i "Navarresiskan", Mozarts *Figaro*, *Leporello* och *Papageno*, *Valdemar* i "Valdemarsskatten", *Marcel* i "Bohême" samt Wagners *Holländaren*, *Wolfram* och *Hans Sachs*, den sistnämnda en mycket vacker framställning. 1 o. 2. E. F—t.

Lejean [laʃäʹ], Guillaume, fransk resande, f. 1828, d. 1871, gjorde 1857—58 på uppdrag af franska regeringen topografiska, historiska och etnografiska forskningar på Balkanhalfön och reste 1860—61 i öfre Nilländerna. 1862 utnämndes han till fransk konsul i Abessinien, men föll inom kort i onåd hos abessiniske konungen Teodor och förvisades ur landet. 1865 anträdde han en resa genom Mindre Asien, Mesopotamien, Persien och Indusländerna till Kashmir, och 1867—69 fortsatte han sina forskningar i Turkiet. Utom ett stort antal i geografiska tidskrifter intagna uppsatser m. m. skref L. *Voyage aux deux Nils* (1865—68) och *Voyage en Abyssinie* (1873). Jfr Cortambert, "G. L. et ses voyages" (1872).

Lejeune-Dirichlet [løjö'n-]. Se Dirichlet.

Lejlendning, no., arrendator enligt den i Norge förr brukliga formen af jordlega. Se Bonde, sp. 1093, och Bygsel.

Lejon, *zool.* Se Lejonet.

Lejon, *her.*, är ett af de i heraldiken oftast förekommande fyrfota djuren. I äldre tider afbildades hufvudet något tillspetsadt, sedan mera rundt och naturligt. Gapet är öppet med utsträckt tunga samt tänderna synliga. Kroppen afbildas mycket smärt och i synnerhet med smalt underlif. På 1300-talet stod lejonet nästan alldeles upprätt och rakt, då det däremot sedan blef mera svängdt, så att hela figuren bildades af krokiga linjer. I äldre tider voro lejonen helt ludna; senare framställdes de med stor man, som i ringlar föll ned på underlifvet, samt med ludna ramar, hvilkas tår vanligen voro utspärrade. Svansen uppböjdes nära vid roten, drogs uppåt parallellt med ryggen, först ganska yfvig, sedan försedd med några få strån (*klufven svans*; se d. o.; jfr i öfrigt t. ex. fig. till art. Konungens vapen). Stundom är svansen delad i en s. k. *dubbelsvans* (se d. o. med fig.). De kronor, som heraldiska lejon bära, äro vanligen öppna och prydda med tre blad, men ej försedda med byglar. Består vapenbilden endast af ett lejonhufvud, vändt emot åskådaren, kallas den lejonansikte (jfr Leopard). Ett lejon ingår i bl. a. Sveriges, Finlands och Norges vapen; tre leoparder i Danmarks. B. S.*

Lejon, ett efter vapenbilden i senare tid gifvet namn åt flera skilda medeltidsätter. Äldst och förnämst är den, hvars äldre led, liksom Folkungaätten (se d. o.), förde lejonet öfver tre snedbjälkar. Stamfadern för densamma var östgötalagmannen Magnus Bengtsson (d. 1263), troligen en son till Birger jarls broder biskop Bengt i Linköping. Yngre medlemmar af denna ätt förde endast lejonet. Ättens mest bekanta medlem är hertig Bengt Algotsson (se d. o.), och den utgick med dennes broder riddaren Knut Algotsson (se d. o.). — Af öfriga släkter och personer, som fört lejon i vapnet, må nämnas: konung Eriks råd, sedermera jarlen i Norge Knut Kristineson (1222—26), son till norske jarlen Haakon Galen och styfson till lagman Eskil; västgötalagmannen Peter Næf (1253), troligen fader till riddaren Bengt Hafridsson, hvilken äfven nämnes som lagman i Västergötland och förde lejonvapnet; en Karl Ulfsson, som 1305 nämnes bland konung Birgers råd; en Peter Karlsson, antagligen den föregående son, som 1337 förde lejonvapnet och hvars ättlingar i slutet af 1300-talet voro bosatta i Södermanland. En syster till Karl Ulfsson var Margareta Ulfsdotter, gift med västgötalagmannen Gudmar Magnusson (Hjorthufvud). Efter henne upptogo hans söner Ulf och Magnus lejonvapnet. Denna ätt utdog med den förstnämndes sonson, närkeslagmannen Karl Karlsson. — Den bekante drotsen Tyrgils Knutsson (se d. o.) och hans brorsöner, lagmannen Knut Magnusson (se d. o.) och riddaren Göstaf Magnusson, förde, liksom flera medlemmar af föregående ätt, lejonet i ginstyckad sköld. — Troligen voro alla dessa ätter på något sätt befryndade med Folkungaätten, men ovisst huru. — Ett lejon i vapnet fördes vidare af grefve Henrik af Gleichen, som konung Magnus Ladulås nyttjade i diplomatiska värf, af den från Engelbrekts resning bekante grefve Hans af Eberstein, af konung Magnus Erikssons gemål Blanche (lejonet korsadt af en snedbjälke, Namurs vapen) och af flera medlemmar af det norska konungahuset (lejonet gående, hållande en yxa, Norges vapen). — Af öfriga personer, som under medeltiden förde vapenbilder, hvari lejonet ingick, må nämnas lagmannen i Västergötland Folke (1231—40), som förde klufven sköld med halft lejon samt grenar och blad; lagmannen i Närke Knut Matsson (d. 1289), som förde klufven sköld med lejon och en bjälke; lagmannen i Värend Karl Ingeborgsson (1260—70-talet) och hans ättlingar, hvilka förde klufven sköld med lejon samt tre eller fyra snedbjälkar; och lagmannen i Östergötland Svantepolk Knutsson (se d. o.), som förde delad sköld med lejon i öfre fältet. (Se vidare Leijonhufvud, Lejonansikte, Lejonlilja och Lejonörn.) K. H. K.*

Lejonancker. Se Leijonancker.

Lejonansikte, ett i senare tid efter vapenbilden (se Lejon, *her.*) gifvet namn åt åtminstone två småländska medeltidssläkter, mellan hvilka ingen släktskap kan påvisas. Till den ena hörde riddaren Anund Jonsson (d. 1397), som var konung Albrekts råd och lagman på Öland, till den andra riddaren Bengt Niklison (d. 1423), hvilken var gift med drotsen Bo Jonssons änka Margareta Dume och i pantlän innehade Stäkeholm och Söderköping. K. H. K.*

Lejonberg. Se Leijonbergh.

Lejonbukten. Se Lion, Golfe du.

Lejoncrona. Se Leijoncrona.

Lejondal (Eriksholm), herresäte i Bro socken, Uppsala län, vid södra ändan af den i socknens östra del belägna Lejondalssjön, är bebyggdt med

Eriksholms (Lejondals) slott.

ett ståtligt slott (se fig.), uppfördt i Vasastil efter ritningar af I. G. Clason, och omfattar 6 mtl, tax. till 145,900 kr. (1910). Det har varit en utgård till det i samma socken belägna Brogård och öfvergick vid landshöfdingen E. J. Sparres död (1886) till hans dotter L. U. De Geer (omgift 1894 med legationsrådet F. Rappe), som 1889—92 lät bygga slottet.

Lejonet l. Stora lejonet (lat. *Leo* l. *Leo major*), *astron.*, en af stjärnbilderna i djurkretsen, belägen mellan —5° och + 30° deklination samt mellan 9 och 12 timmars rektascension. Den är i

djurkretsen omgifven af Kräftan och Jungfrun och begränsas f. ö. i n. och n. ö. af Lilla lejonet, Stora björnen och Berenikes hår, i s. af Bägaren och Sextanten. Lejonet innehåller 1 stjärna af 1:a storleken, *α* l. *Regulus*, hvilken ligger mycket nära ekliptikan; den hör till de få stjärnor af 1:a storleken, hvilka ibland kunna betäckas af månen. F. ö. innehåller stjärnbilden 2 stjärnor af 2:a storleken, *β* l. *Denebola* och *γ*, en bekant dubbelstjärna, vidare 5 af 3:e storleken o. s. v. Enligt Heis äro sammanlagdt 161 stjärnor i Lejonet synliga för blotta ögat. I det af djurkretsens s. k. ”tecken”, som benämnes Lejonet, inträder solen omkr. 22 juli. — Mellan stjärnbilderna Lejonet och Stora björnen finnes en liten stjärnbild, kallad Lilla lejonet (lat. *Leo minor*), enligt Heis innehållande ett 40-tal för blotta ögat synliga stjärnor, af hvilka ingen är ljusare än 4:e storleken. B—d.

Lejonet, *Felis leo, zool.*, hör till kattdjurens familj (*Felidæ*), rofdjurens ordning (*Carnivora*) och däggdjurens klass. Dess viktigaste kännetecken äro den starkt byggda, jämförelsevis korta kroppen med sin indragna buk, den korta, glatta och enfärgade gulbruna hårväxten, det breda ansiktet och den

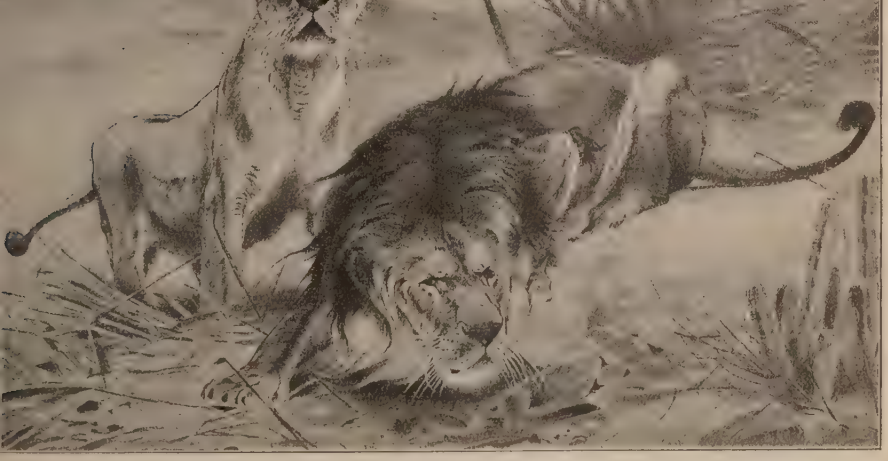

Lejon, hanne och hona.

stora svanstofsen, hvari finnes en hornartad spets. Ögonen äro små och ha runda pupiller. Hannen har merendels man, som betäcker halsen och främre delen af bröstet, men är mycket växlande till utseendet. På grund häraf och på andra skiljaktigheter ha några författare velat urskilja flera lejonarter, hvilka dock riktigare betraktas som lokala varieteter. Manen saknas hos honan. Ungarna ha en ullig, grågulaktig hårbeklädnad utan man och svanstofs, men med svarta fläckar på hufvudet och benen, svarta tvärstrimmor på sidorna och svansen samt ett svart streck längs ryggen, något som ådagalägger, att den enfärgade ökensandliknande drägten är en senare tillpassning. Lejonet är utbredt öfver Afrika från Algeriet till Kap, Mesopotamien, Persien, s. om Schiraz och på några ställen i Indien; i sistnämnda land är det numera mycket sällsynt. Flera lokalformer ha urskilts. Berberlejonet, *F. leo barbarus*, har framkroppen mycket starkare utvecklad än bakkroppen. Det tjocka, nästan fyrkantiga hufvudet skjuter ut i en bred och trubbig nos; öronen äro afrundade, lemmarna utomordentligt starkt byggda och tassarna större än hos något annat kattdjur. Pälsen är rödgul eller blekbrun, där och hvar med svarta spetsar på håren. Hufvudet och halsen omges af en tjock man, som framtill räcker ned på frambenen och baktill nästan till ryggens och sidornas midt. Underlifvet är beklädt med långa hår, hvarjämte hårtofsar finnas på armbågarna och lårens framsida. Hannens längd utgör 1,$_{5}$ m., hans höjd öfver manken 80 till 90 cm. och svansens längd 80 cm. Detta lejon är hemma i norra Afrika. — Närmast denna varietet komma senegalslejonet, *F. leo senegalensis*, och kaplejonet, *F. leo capensis*, af hvilka det förra har ljus, kortare och mindre tät man, som icke fortsättes på kroppens undre sida, samt finnes i mellersta och södra Afrika. Det senare har mörk man och tillhör Kaplandet. — Persiska lejonet, *F. leo persicus*, blekt isabellfärgadt, med yfvig, svart- och brunfärgad man, är hemma i Persien och mindre än de föregående. — I äldre tider hade lejonet, hvilket sedan fordomtima betraktats som ”djurens konung”, mycket större

utbredning än nu. På romarnas tid fanns det äfven i Grekland och Macedonien; i Syrien och Palestina omtalas det af bibeln. I nedre Nildalen träffas numera icke lejon, och i Algeriet har dess förekomst betydligt minskats efter landets eröfring af fransmännen, särskildt genom djärfva lejonjägares, t. ex. Jules Gérards, åtgöranden. F. ö. viker lejonet äfven på andra ställen i Afrika undan för den inträngande civilisationen och eldvapnens utbredande. Det förföljes och jagas på flerehanda sätt. Infödingarna angripa det med eld- och kastvapen eller fånga det i gropar; de hvite jaga det till häst eller fots, lägga sig på lur efter detsamma nattetid eller ansätta det med hundar. I Algeriet, äfven annanstädes, ätes lejonets kött, och dess fäll beredes till mattor. Lejonet lefver ensamt, utom under parningstiden, då hannen och honan följas åt. Hvarje individ har sitt eget jaktområde, men stundom förena sig flera lejon till ett gemensamt jakttåg. Om dagen ligger lejonet mestadels stilla och lämnar blott ogärna sitt läger, som det åt sig utser på skyddade platser, i snår eller bland flodsträndernas höga rör. Dess käraste vistelseorter äro breda, skogiga dalar vid floder; i bergstrakter går det till åtminstone 1,500 m. höjd. Lejonet är trögare än flera andra kattdjur och förmår ej klättra. Till byarna smyger det sig fram nattetid för att röfva bort boskapen. Därvid ger det stundom sin närvaro till känna genom väldigt rytande, hvilket hos boskapen injagar en oerhörd förskräckelse och ofta kommer den att bryta sig ut ur inhägnaderna; dock uppges det, att lejonet skulle låta höra sitt rytande endast efter måltiden. Med ett enda slag af sina väldiga tassar dödar lejonet sitt byte och bär eller släpar därefter bort det i munnen med oerhörd styrka. På vilda djur smyger lejonet sig med yttersta försiktighet och söker gripa dem med några väldiga språng; misslyckas det härutinnan, så förföljer det icke sitt tillämnade byte. Lejonet föredrager större djur framför mindre, och det förtär stundom äfven lik. Gamla, tandlösa lejon sägas följa gräshoppssvärmarna och lefva på dem. Människan angripes ytterst sällan af lejonet, såvida det ej genom att gå på lik fått smak på människokött; har så skett, vågar det t. o. m. gripa personer, som sofva invid lägereldar. Annars skyr lejonet människan och flyr för henne. Lejonhonan går dräktig något öfver 15 veckor och föder vanligen två till tre (i fångenskap ej sällan sex) ungar, som ha öppna ögon, äro stora som en halfvuxen katt och af henne vårdas med den största ömhet; äfven hannen säges hjälpa till att anskaffa föda åt och skydda ungarna. Dessa äro i början ganska hjälplösa, börja gå vid två månaders ålder, få man inemot tredje året och bli fullvuxna i det sjätte eller sjunde. I fångenskap blir lejonet mycket tamt och tillgifvet personer, som vårda det omsorgsfullt, och fortplantar sig utan svårighet, stundom äfven med tigern. Lejonet behöfver en ansenlig mängd föda, och den skada det anställer på tamboskapen är på somliga ställen också högst betydlig och större, ju närmare detta rofdjur håller sig till europeiska nybyggen eller arabernas vistelseorter. Redan långt tillbaka i forntiden finnes lejonet omnämndt, t. ex. på egyptiska fornlämningar; äfven hebréer, greker och romare tala mycket om detsamma. I Rom anordnade edilen Scævola den första och Sulla den andra lejonstriden. Redan den senare hade haft 100 lejon, men Pompejus lät införa 600 och Cæsar åtminstone 400 på arenan. Hadrianus och Marcus Aurelius läto vid spelen döda dem i hundratal, och på detta sätt minskades lejonen så betydligt, att all enskild jakt på dem i Afrika förbjöds, på det att tillräckligt många skulle kunna anskaffas till cirkus. C. R. S. (L—e.)

Hos flera forntida kulturfolk gällde lejonet som symbol af styrka, mod och vaksamhet. I Egypten var det helgadt åt krigsgudinnan Sechmet m. fl. gudomligheter, som framställdes med lejonhufvud. Som vaktare vid portarna till palats, tempel och städer skulpterades i Assyrien kolossala lejonsfinxer (se afbildning å 1:a illustrationssidan till art. Assyrien), och hos babylonierna förekommo emaljerade reliefer af lejon å väggbeklädnader (se bild å illustrationssidan till art. Babylonien). Om lejonporten i Mykenai se d. o. Den i Mindre Asien och Grekland dyrkade gudinnan Kybele (Rhea) framställdes åkande efter lejon eller med lejon kring sin tron. På doriska tempel pryddes takrännor med lejonhufvud. Hos judarna lät Salomo förfärdiga guldlejon för templet, och hans tron smyckades af 2 lejonbilder vid armstöden samt 12 lejon på de sex trappstegen (1 Kon. 10: 19—20). Under den äldre medeltiden anbragtes ofta lejon som pelarbaser å portaler och predikstolar m. m. i romanska kyrkor; lejonet blef tidigt en Kristussymbol (se d. o.; "lejonet af Juda stam"), men äfven en sinnebild af djäfvulen (som "går omkring såsom ett rytande lejon och söker hvem han må uppsluka"; 1 Petri 5: 8). Lejonet var attribut åt evangelisten Markus (däraf det vingade lejonet på kolonnen nära S. Markuskyrkan i Venezia), äfvensom åt Hieronymus den helige (om hvilken legenden visste förtälja, att han i öknen drog en tagg ur ett lejons tass) och andra helgon, som lefvat i öknen. I det moriska Alhambra fick Lejongården sitt namn efter de 12 svarta marmorlejon, som uppbära alabasterbassängen där (se fig. 2 i art. Alhambra). Om lejonbilden inom heraldiken se Lejon.

Lejonet, fästningstorn. Se Göta lejon.

Lejongap, *bot.*, är den svenska benämningen på arterna af örtsläktet *Antirrhinum* L., hörande till

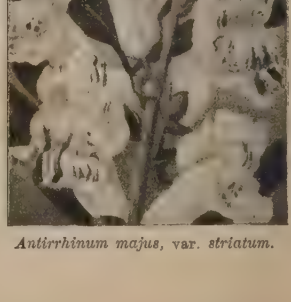

Antirrhinum majus, var. *striatum*.

am. *Scrophulariaceæ*, afd. *Antirrhinoideæ*. Lejon-apen ha blomfodret nästan likformigt deladt, kro-an tvåläppig, med nedre läppen uppsvälld, så att en med sin håriga bas tillsluter kronpipens svalg. En art, *A. Orontium*, förekommer sällsynt på od-ade ställen i södra Sverige. *A. majus* (se fig.), nhemsk i Syd-Europa, odlas i talrika former som rydnadsväxt i våra trädgårdar. O. T. S. (G. L—m.)

Lejongapsväxter, *bot.*, namn på fam. *Scrophu-lariaceæ*.

Lejonhielm. Se Leijonhielm.

Lejonhufvud. Se Leijonhufvud.

Lejonkulan. Se Bollhus, sp. 1014, och Stockholms teatrar.

Lejonlilja, ett i senare tid efter vapenbilden styckad sköld med lejon och half lilja) gifvet namn t en uppländsk släkt, som utdog i senare hälften f 1300-talet. K. H. K.*

Lejonmarck. Se Leijonmarck.

Lejonorden (ty. *Löwenorden*). Om badensiska Zähringer Löwenorden och nederländska Lejonorden se Ordnar.

Lejonriddaren. Se Ivan Lejonriddaren.

Lejonsfinx. Se Assyrien, fig. å 1:a illustra-ionssidan, och Lejonet.

Lejonsköld. Se Leijonsköld.

Lejonsparre. Se Leijonsparre.

Lejonstedt. Se Leijonstedt.

Lejontand, *bot.* Se Taraxacum.

Lejonörn, en heraldisk figur, hvars öfre del är ett ejon och nedre del en örn se fig.). De s. k. Blå-läkterna förde en så-lan bild i sitt vapen (se om dem Blå). K. H. K.*

Lejonörn.

Lejre, dansk by, 8 km. . v. om Roskilde. Hit örlägger sägnen det gamla onungasätet *Hledre*, som kall ha grundlagts af Skjold och senare tillhörde ans ätt (”Lejrekonungar-a”). E. Ebg.

Lejregaard [-går]. Se Ledreborg.

Lek. 1. *Psyk.*, kropps- och själskrafternas sysselsättande utan annat ändamål än det behag, som verksamheten själf som sådan skänker, under det att *arbete* är en verksamhet, som företages för att nå ett visst resultat. Då man vid leken ej tager hänsyn till ett sådant bestämdt resultat, som man vill nå, får den en karaktär af frihet och obundenhet, som ock skiljer den från arbetet. Från båda de nämnda synpunkterna sätter man ock mot hvarandra lek och *allvar*, då man i leken för tillfället skjuter tillbaka tankarna på lifvets nödtorft och dess kräfvande sedliga uppgifter. Därmed sammanhänger ock, att skillnaden mellan fantasi och verklighet ej har samma betydelse för den lekande som för den arbetande. Under leken kan man ofta gå upp i föreställningarna om en fantasivärld på ett sätt, som skulle vara ödesdigert för ett arbete, som i den lifna, prosaiska verkligheten skall åvägabringa vissa bestämda resultat. Denna motsättning mellan lek å ena sidan samt arbete och allvar å den andra framträder dock ofta mindre skarp, och mellan båda finnas öfvergångsformer, i hvilka lek och allvar blandas med hvarandra. Äfven då leken företages för det behag, som den i det stora hela skänker, förutsätter den ofta, att man underkastar sig ett eller annat obehag, t. ex. mödan att sammanbringa lekmaterielen e. d. Därvid inblandas i leken moment af arbete. Eller ock kan hela den ursprungligen som lek bedrifna verksamheten inriktas på uppnåendet af vissa bestämda resultat, så att den mer eller mindre afgjordt öfvergår från lek till arbete, från nöje till allvar. Detta gäller om sporten och idrotten (jfr dessa ord), när sträfvan att nå resultat i täflingarna blir hufvudsaken, eller framför allt när sporten bedrifves som ett yrke, i hvilket man söker sitt uppehälle. Å andra sidan kan arbetet så öfverensstämma med den arbetandes anlag och intressen, att det lika väl som någon lek kan företagas för sin egen skull. Man säger då med rätta, att ”arbetet går som en lek”. Särskildt gäller detta ofta om den konstnärliga verksamheten, hvilken i det hela utgör ett mellanting mellan lek och arbete. Äfven utan att genom hänsyn till bestämdt resultat närma sig arbetets villkor, kan leken förlora en del af sin obundenhet genom uppställandet af regler, hvilka vid dess utöfvande skola följas. Om dessa äro af den rätta arten, förhöja de lekens behag, enär de innebära öfvandet af högre själskrafter än de, hvilka utan reglerna skulle komma i verksamhet. I allmänhet äro de små barnens lekar utan regler, ungdomens däremot ofta bundna af mycket invecklade regler.

Leken är ett naturbehof för de högre djuren samt för barnen, hvilka sistnämnda före skolåldern egna däråt nästan hela sin tid. Sedan får leken sin plats vid sidan af arbetet, och det är ett tecken på andlig och kroppslig hälsa, när äfven den vuxne eller den åldrande bevarat förmågan att njuta af lek. Ofta ersättes leken för äldre personer af s. k. *nöjen*, d. v. s. en verksamhet, som i öfrigt har lekens karaktär, men endast i ringa mån tager personens själfverksamhet i anspråk. Till psykologisk förklaring af leken ha uppställts flera olika hypoteser, utan att man ännu kan säga, att problemet är fullständigt löst. Med Groos, som väl är nutidens främste lekteoretiker, kan man väsentligen skilja mellan följande tre lekteorier. 1. *Kraftöfverskottsteorien*, till hvilken Schiller gaf det första uppslaget och som särskildt utbildats af Spencer. Enligt denna hypotes är lekens grund att söka i ett öfverskott af kraft, som i leken söker sig ett aflopp. Man leker sålunda, därför att man för tillfället icke har annat att göra, men behöfver användning för sin energi. Mot denna teori invändes, att djuren och barnen ofta leka ända till fullständig uttröttning och därvid ej kunna antagas drifvas till lekens fortsättande genom något öfverskott af kraft. Teorien har modificrats och förbättrats af amerikanen H. A. Carr, men det skulle blifva för långt att här inlåta sig därpå. 2. *Rekreationsteorien*, framställd af Lazarus och Steinthal, utgår i viss mån från ett rakt motsatt åskådningssätt, då den söker grunden till lekverksamheten snarare i trötthet än i något öfverflöd på kraft. Man utgår därvid från den iakttagelsen, att äldre personer ofta efter ansträngande arbete söka vederkvickelse i lek, t. ex. biljardspel, kortspel e. d. Till utgångspunkt för en allmän lekteori duger emellertid icke denna i och för sig riktiga iakttagelse, då ju de små barnen

leka, långt innan de lärt sig arbeta. 3. *Självfutbildningsteorien*, framställd af Groos, söker lekens grund i människans medfödda, ärftliga drifter, hvilka i leken få en förberedande utbildning, innan de skola tjäna den vuxnes allvarliga lifsuppgifter. Det är modersinstinkten, som leder den lilla flickan att leka med dockor, och därigenom förberedes hennes utbildning för kvinnans viktigaste lifskall. Nedärfda krigiska drifter taga sig uttryck i gossens soldatlekar och i hans strider med sina jämnåriga o. s. v. Man antager då icke någon allmän lekdrift (ty. *spieltrieb*) vid sidan af de andra nedärfda drifterna, men hvarje drift kan taga sig ett förberedande uttryck i motsvarande lek. En modifikation af denna teori har gjorts af St. Hall, som betraktar leken som en ontogenetisk upprepning af den fylogenetiska utvecklingen och särskildt betonar den förmildring af de atavistiskt uppträdande råare drifterna, som barnens öfvande af dem i lekens form medför. Äfven om i vissa enskilda fall denna iakttagelse kan vara riktig, så egnar den sig nog icke till utgångspunkt för en allmän teori för leken. Enligt regeln leder icke en drifts öfvande till dess försvagande, utan tvärtom till dess utveckling och förstärkande. Och det lider intet tvifvel, att icke Groos' betonande af lekens positiva inflytande på driftutvecklingen har berättigande gentemot Halls negativa teori.

Om teorien om drifterna som lekens naturgrund är principiellt riktig, så är naturligtvis ej därmed hela den psykologiska förklaringen af lekens företeelser gifven, utan man måste ock i det enskilda fallet tillämpa andra allmänna psykologiska förklaringsgrunder; och därvid har helt visst Spencers åsikt om härmningsdriften en stor, om ock ej en så universell betydelse, som denne antager. — Någon fullt tillfredsställande klassifikation af de olika lekarna föreligger ännu icke. Med Groos' teori om leken som utbildningsmedel ligger det nära till hands att indela lekarna dels efter de olika drifter, som framkalla lusten att leka, dels efter de olika kroppsoch själsfunktioner, som genom leken komma till en första utbildning. Det skulle föra för långt att här återge hans öfversikt öfver lekens olika former; som exempel må blott anföras hans intressanta utredning om erotiska lekar bland djuren och människorna, hans kapitel om barnens tålamodslekar, ”den lekande illusionen” o. s. v. I samband med det sist anförda exemplet står den intressanta frågan, huruvida barnet tager lekens fantasibilder för verklighet eller vet om dem såsom självskapade föreställningar. En allmän regel lär därför icke kunna uppställas; stundom går barnet så upp i leken, att en mer eller mindre fullständig illusion uppstår; vid andra tillfällen kan det vara fullt medvetet om, att det blott ”leker häst”, och själf reflekterat öfver, huru pass det lyckas efterbilda den verkliga hästens rörelser och gnäggande. Intressanta jämförelsepunkter erbjuda sig här mellan lekens och konstens förhållande till verkligheten.

Leken har förr haft större betydelse i folklifvet, än den nu eger, och har utgjort en väsentlig del af ungdomens utbildning, t. ex. genom kämpalekar och idrott (se d. o., sp. 363—364), af offerfesternas och andra högtiders ceremonier (jfr Jullekar), liksom af nöjena vid gästabud och folkfester (se Folklekar). Våra danslekar l. sånglekar (se Dans, sp. 1325) röra sig till ej ringa del i den medeltida folkvisans sfär. (Om medeltidens ridderliga idrottslekar se Turnerspel och om 1600—1700-talens riddar- l. ”kämpaspel” se Karusell 1; jfr ock Leksaker.)

2. *Pedag.* Lekens stora pedagogiska betydelse framgår redan af den föregående psykologiska framställningen. Den är barnets naturliga sätt att själft utveckla sina anlag, innan skolan tagit hand om utvecklingen och framför allt innan lifvets allvar rätt börjat och med sina pröfningar främjat eller hämmat utbildningen. Redan i vaggan lär sig den lille genom självuppfunna lekar att använda sina sinnen och att röra sina lemmar, liksom det ock genom lallandet på lek gör de första föröfningarna till talspråket. Och under de närmast följande åren utvecklas dag för dag framför allt genom leken barnets kännedom om den yttre världen och dess förmåga att i denna finna sig till rätta, på samma gång som leken öfvar minnet och fantasien lika väl som tanken samt utvecklar viljan genom öfningar både i självförtroende och självbehärskning, liksom ock de af leken väckta intressena rikta känslolifvet. Och ej minst har leken betydelse för barnets sociala utveckling, då samlifvet med lekkamraterna ger de första tillfällena till ett självverksamt samhällslif i smått. Det kan sättas i fråga, huruvida icke barnet lär sig före skoltiden lika mycket på egen hand genom sina lekar som sedan i skolan genom dess arbeten. Men äfven under skoláren kan under gynnsamma förhållanden leken täfla med skolarbetet i främjandet af barnets utveckling, och detta ej blott med afseende på den kroppsliga utbildningen, för hvilken rörelselekarna och särskildt friluftslekarna l. fria lekar (d. v. s. planmässigt ordnade, icke sportmässiga idrotts- och rörelselekar, som af ungdomen idkas samfälldt ute i fria luften, företrädesvis om våren och hösten) ha en lika stor betydelse som gymnastiken, utan ock med afseende på den psykiska uppfostran, hvarvid i synnerhet de under ungdomsåren omtyckta, af regler bundna lekarna äro så socialt bildande genom förberedande af laglydnad och frivillig disciplin. Men om leken i fullt mått skall fylla dessa sina viktiga pedagogiska uppgifter, måste den få behålla sin karaktär af barnslig frihet och sålunda hvarken företagas på befallning eller bindas af andra än självfalda regler, ty det för barnet och den unge uppfostrande i leken ligger just i den självverksamhet, till hvilken den ger så lockande tillfällen. Detta behöfver emellertid icke innebära, att uppfostraren alls intet har att skaffa med barnens lekar. Föräldrarna och lärarna böra hjälpa barnen att komma i gång med leken, hvilket med afseende på de små barnen enklast sker genom att ge dem lämpliga leksaker och skaffa dem goda lekkamrater och med afseende på de större barnen genom att deltaga i deras lekar och genom föredöme lära dem goda lekar. De böra ock utan störande kontroll söka öfvervaka barnens uppförande under leken lika väl som under deras öfriga sysselsättningar. Att locka till självverksamhet och att leda utan att minska barnens rätta självständighet är alltid en svår uppgift för uppfostraren, men i själfva verket lättare vid leken än vid annan undervisning och uppfostran, just därför att självverksamheten är lekens grundkaraktär och därför att i följd däraf uppfostrarmissgreppen lättare märkas

om densamma än vid den vanliga skolundervisnin-
en och den allvarliga viljeuppfostran. Svårigheter
detta hänseende uppträda egentligen, endast när
ken upptages som skolämne, hvilket är behöfligt
vår tid, som förlorat kontinuiteten med traditio-
rna från de goda folk- och ungdomslekarna, och
amför allt i städerna, där tillfällena till af barnen
älfva anordnade lekar äro så underlägsna konkur-
nsen med gatulifvet och andra sämre nöjen. Skolan
åste lära barnen leka samt bereda tid till lekarna,
h kommunerna böra tillse, att tillräckligt många
h tillräckligt stora offentliga lekplatser finnas.
en antydda svårigheten att vid skollekarna bevara
kens karaktär af frihet och självverksamhet å
rnens sida öfvervinnes, om man har detta mål
art för sig och anordnar lekundervisningen blott
m förberedelse till de fria lekarna. I Englands
ollif spela leken och idrotten af ålder en mycket
or roll. Till Sverige kom det nyväckta intresset
r skollekarna från Tyskland, där lekens stora upp-
strande betydelse framför allt gjorts gällande af
röbel och rörelsen för friluftslekarnas utveck-
ng under v. Schenckendorffs ledning togs
n hand af det 1891 stiftade ”Zentralausschuss für
lks- und jugendspiele”. För en liknande rörelses
veckling i vårt land gick på initiativ af läroverks-
djunkten Åkermark Göteborg i spetsen (1894),
rmast följdt af Malmö och Gäfle (1896) samt Stock-
olm (1896), där redan 1889 enskilda lärare och
rarinnor vid folkskolorna försöksvis öfvat lek med
na afdelningar. Verksamheten understöddes och
nderstödes ännu af Sällskapet för befrämjande af
olungdomens fria lekar. Folkskolestadgan 1897 och
roverksstadgan 1905 lämna föreskrifter om lek-
latser (se d. o.). Vid August Abrahamsons stif-
lse å Nääs ges årligen kurser för utbildande af lek-
dare, lekkurser, och där äro t. ex. alla de af-
nade lekledarna vid Stockholms folkskolor utbildade.
id hufvudstadens folkskolor pågå leköfningar ej blott
nder terminerna, utan äfven under sommarferierna,
h organisationen ledes af en sakkunnig öfverledare,
m för detta syfte förordnats som folkskolinspek-
rens biträde. — Till de mest omtyckta skollekarna
öra många olika lekar med boll (jfr Bollspel),
kar med slungstenar, slungkäppar eller träklot
arpa, bockspel, kulspel m. fl.), spring- och tagfatt-
kar, stridslekar (dragkamp, göra fångar, belägg-
ngslek m. fl.), egentliga täflingslekar (kapplöpning,
ngdhoppning, brottning o. d.) samt vid utflykter
skog och mark snitseljakt (jfr äfven Scout-
örelsen).

Ett särskildt pedagogiskt problem, som mycket
ebatterats, är frågan om lekens betydelse som metod
ör barnundervisning i det hela. Filantropisterna
h en del af deras efterföljare ha sökt så mycket som
öjligt göra skollifvet till en lek, hvarunder barnen
an möda skola inhämta de nödiga kunskaperna och
rdigheterna. Pietisterna och andra strängare peda-
oger ha däremot åtminstone från skolan velat för-
sa allt, hvad lek heter. Lifvet är, säga de, allt-
ör allvarligt, för att *leken* därtill skulle vara den
tta förberedelsen; nej, framför allt skola barnen
ppfostras till *arbete*, och därför böra de aldrig
estas att sammanblanda lek och arbete. Äfven
rvid torde sanningen ligga midt emellan ytter-
gheterna. Det gäller att för uppfostran använda
åde leken och arbetet. Intet ondt ligger i att ge
vissa minneskunskapers eller vissa färdigheters in-
öfvande i skolan formen af en lek, så att man t. ex.
uppöfvar räknefärdigheten genom att ”leka handels-
bod”. Men å andra sidan böra barnen tidigt vänjas
äfven vid arbetets allvar, hvilket ej behöfver och
ej får utesluta arbetsglädjen.

Litt.: Lazarus, ”Über die reize des spiels” (1883),
Colozza, ”Giuoco nella psicologia e nella peda-
gogia” (1895), Groos, ”Die spiele der tiere” (2:a
uppl. 1907), ”Die spiele der menschen” (1899)
och ”Das seelenleben des kindes” (1904, 2:a uppl.
1910), Carr, ”The survival of play values” (1902),
Koch och v. Schenckendorff, ”Wie wird das bewe-
gungsspiel zur volkssache?” (1895), Törngren, ”Fria
lekar” (1879), Åkermark, ”Ut till lek!” (1895),
”Stockholms folkskolors lekserie” (1903). 1o. 2. S—e.

Lek, *zool.* Se Fiskar, sp. 415—416, och
Fåglar, sp. 184.

Lek, en af nedre Rhens vänstra armar i Neder-
länderna, skiljer sig vid Wijk bij Duurstede från
Rhen och förenar sig vid Krimpen med de Noord,
en arm af Maas, hvarefter den under namnet
Nieuwe Maas flyter förbi Rotterdam till Nord-
sjön. (J. F. N.)

Leka, *sjöv.* Se Lefva.

Leka, norsk ö i Namdalen, Nordre Trondhjems
amt, på gränsen mot Nordlands amt, omfattande
omkr. hälften af L. härad. Areal 57 kvkm. Omkr.
700 af häradets 1,215 inv. (1910) bo längs öns kust.
I dess inre finnas många, men ej synnerligen höga
bergstoppar, t. ex. Lekatind (422 m.) och den
egendomligt formade Lekamö (126 m.), som sedd
från farleden i s. ö. ter sig som en kvinnogestalt
med lång fladdrande klädnad. K. V. H.

Lekain [lekä'; hette eg. Cain], Henri Louis,
fransk skådespelare, f. 1728 i Paris, d. där 1778,
samlade 1748 kring sig ett amatörsällskap, med
hvilket han gaf dramatiska föreställningar. Voltaire,
som 1750 lärde känna hans anlag, gaf honom väg-
ledning i konsten och utverkade s. å. åt honom debut
samt 1752 engagemang vid Théâtre français. Genom
ihärdigt arbete lyckades L. så förädla sina i början
bristfälliga framställningsmedel, att han vardt en stor
tragisk skådespelare. Till hans bästa roller hörde
Mahomet, *Orosmane*, *Tancrède*, *Oreste* och *Néron*.
L:s efterlämnade *Mémoires* (1801; 2:a uppl. 1847)
omtrycktes i förening med Talmas ”Réflexions sur
L. et sur l'art théâtral” (1825; ny uppl. 1874).

Lekāmen, kropp; ordet är urspr. en samman-
sättning af *lik* (samma ord som det nysv. lik, död
människas kropp) och *ham* l. *hamn*, skepnad, och
har eg. haft bet. kroppsomhölje.

Lekamensfesten. Se Kristi lekamens
fest.

Lekamö, bergstopp. Se Leka.

Lekande, *fisk.* Se Drag.

Lekanörsyra, *kem.* Se Lafsyror.

Lekar. Se Folklekar, Idrott (sp. 363—
364), Jullekar, Karusell 1, Kämpalekar, Lek, Olympiska spelen, Torner-
spel m. fl. artiklar.

Lekarblock, *sjöv.* Se Block 3.

Lekare. 1. (Isl. *leikari*, *loddari*), i svenska
medeltidsskrifter namn på vandrande musikanter
eller jonglörer (se d. o.). I Västgötalagen är
lekaren omnämnd som en föraktad gycklare; senare
(på 1300-talet) voro lekarna vid festerna gärna sedda

gäster, som utöfvade musikens konst och förmodligen äfven voro skalder, hvilka här kringförde den episka diktningens alster. Se Schück i ”Illustrerad svensk litteraturhistoria” (2:a uppl. I: 195, 1910 ff.). — 2. *Sjöv.* Se Ankarkätting och Förtöja.

Lekaryd, socken i Kronobergs län, Allbo härad. 3,647 har. 730 inv. (1910). L. bildar med Aringsås ett konsist. pastorat i Växjö stift, Allbo kontrakt.

Lekatind, bergstopp. Se Leka.

Lekatten, *zool.* Se Hermelinen.

Lekeryd, socken i Jönköpings län, Tveta härad. 6,979 har. 1,003 inv. (1910). Annex till Svarttorp, Växjö stift, Tveta kontrakt.

Lekkurs. Se Lek, sp. 121.

Lekman kallas hvarje församlingsmedlem, som ej är präst. Ordet är en försvenskning af det nylatinska *läicus* (af grek. *lao's*, folk), hvilken benämning tidigt i kyrkospråket användes för en kyrkans medlem, som icke var *clēricus*, d. v. s. icke hörde till prästerskapet (se Klerus). Under medeltiden utvecklade sig med den stigande hierarkien denna skillnad till en kastskillnad, som ännu fortfar inom den katolska kyrkan. Inom de protestantiska kyrkosamfunden bibehöllos visserligen dessa benämningar, men det motsatsförhållande, som de betecknade inom medeltidskyrkan, bortföll inom reformationskyrkorna, hvilka betraktade prästerskapet endast som kyrkans ämbetsmannakår, tillsatt för den kyrkliga samfundsordningens skull. Men då under 1600- och 1700-talet sektrörelser af olika slag mera allmänt yppade sig inom de protestantiska kyrkorna, började emellertid äfven inom dem något af det gamla motsatsförhållandet mellan präster och lekmän gå igen, i det att prästerna trädde i opposition mot sekternas lekmannapredikanter. Detta gäller kanske mest om de pietistiska sektrörelserna, sådana dessa började gestalta sig från midten af 1700-talet. Men statskyrkans och statens förenade bemödanden att undertrycka den sålunda uppkomna s. k. lekmannaverksamheten ha icke lyckats, utan den har alltmer tilltagit i utsträckning. Gemenligen utgångna ur folkets led, äro lekmannapredikanterna ”folkpredikanter”. — I Sverige riktades det 1726 utgifna konventikelplakatet mot den kort förut började lekmannaverksamheten, men åt denna gafs frihet genom upphäfvandet af nämnda förordning 1858. Det 1856 stiftade sällskapet ”Evangeliska fosterlandsstiftelsen” började utsända lekmannapredikanter, s. k. kolportörer, anställda i dess tjänst, antingen h. o. h. aflönade af sällskapet eller också med sin predikantverksamhet förenande någon syssla, vanligen ett handtverk. Till dessa kolportörers utbildning anlade sällskapet en kolportörskola. Här och där bildade s. k. ”missionssällskap” ha sedan likaledes utsändt kolportörer. Utifrån inkomna sekter, såsom baptister och metodister, utöfva en liknande verksamhet. Dessutom finnes det lekmannapredikanter, hvilka icke stå i något särskildt sällskaps tjänst. I vissa församlingar har kyrkans prästerskap sökt att inordna lekmannaverksamheten i kyrkans verksamhet, delvis med framgång. — Att den nyare tidens lekmannaverksamhet i den äldsta kyrkans organisation skulle ha ett historiskt bevis för sitt berättigande kan näppeligen med fog påstås. De förste diakonerna voro kyrkans ämbetsmän, likasom presbytererna, om de också, på grund af de då rådande förhållandena, hade någon borgerlig syssla för sin utkomst. Såvidt det var möjligt under denna tid, då den yttre församlingsordningen ännu höll på att bildas, voro de då som evangeliets predikanter erkände männen sända eller kallade af kyrkans ledare. J. P.

Lekmannaaltare. Se Altare, sp. 725.

Lekmannadop, ett af lekman inom ett kyrkosamfund mot detta kyrkosamfunds lag och ordning förrättadt dop. Inom svenska kyrkan hade från 1878 dylika dop förrättats af P. P. Waldenströms och E. J. Ekmans anhängare (”Svenska missionsförbundets” medlemmar), och på vissa ställen hade prästerskapet i församlingens födelse- och dopbok antecknat sålunda döpt barn som ”döpt af lekman” samt betraktat sådant dop som verkligt dop, när, efter skedd undersökning, det visat sig, att lekmannadopet förrättats enligt kyrkohandbokens föreskrifter. De fleste präster hade däremot lämnat lekmannadopen alldeles utan afseende. För att åstadkomma reda och likformighet i dessa förhållanden utfärdade K. M:t 13 juni 1896 ett ”cirkulär rörande vissa anteckningar i kyrkoböcker” (författadt af två biskopar med rådfrågande af två andra), hvari, med anslutning till den praxis, som, enligt hvad nyss nämndes, af en del präster blifvit följd, förordnades, att ”dop, som af lekman utan nödfall förrättats, icke skulle i födelse- och dopbok antecknas, med mindre än att tillförlitlig kännedom vunnits därom, att de för dopet såsom sakrament oundgängliga beståndsdelar varit för handen”. Visade sig detta däremot vara förhållandet, skulle efter barnets namn antecknas ”döpt af lekman”. Sedan i ett fall vederbörande pastor efter skedd undersökning ej ansett sig kunna i födelse- och dopbok efter barnets namn anteckna ”döpt af lekman” och barnets målsman häröfver hos vederbörande domkapitel anfört besvär och därefter, då domkapitlet ställt sig på pastors sida, hos K. M:t, ålade K. M:t, med undanröjande af domkapitlets beslut, pastor att införa nämnda anteckning. Detta K. M:ts utslag uppväckte lika stor belåtenhet hos waldenströmarna som oro bland prästerna. Det tycktes nämligen innebära den tolkningen af cirkuläret af 13 juni 1896, att präst vore *skyldig* att äfven mot sin öfvertygelse göra nämnda anteckning, i hvilken tolkning spårades en tendens att legalisera lekmannadopet, hvilket åter vore, menade man, begynnelsen till att legalisera hela den olagliga lekmannaverksamheten inom statskyrkan. Rörelsen tog sig från båda sidor uttryck i många, delvis ytterst häftiga uppsatser i tidningar och tidskrifter. Den utmynnade i en af 1,702 präster underskrifven petition till K. M:t, framburen 11 jan. 1898, att ge sådan tolkning åt cirkuläret, att anledningen till prästernas bekymmer undanröjdes, samt i en af öfver 780 andra präster underskrifven adress till ärkebiskopen, att han måtte använda sitt inflytande till att frågan måtte få en för kyrkan lycklig lösning. Samtidigt inlämnades motpetitioner af P. P. Waldenström och en komminister i statskyrkan. Med anledning af hvad sålunda förekommit, sammankallade K. M:t 17 febr. 1898 rikets samtliga biskopar att öfverlägga och inkomma med förslag ang. detta ärende. Biskopskonferensen, som sammanträdde i Stockholm under ärkebiskopens ordförandeskap, enade sig 22 febr. om det utlåtande, att om hvarje af lekman döpt barn i födelse- och dopboken

ulle antecknas ”icke af svenska kyrkan döpt” mt att möjligen företedda handlingar ang. lekannadopet skulle af pastorsämbetet förvaras och rom anteckning i dopboken göras, för den händelse att den döpte framdeles skulle önska få sitt p af kyrkan bekräftadt. Konferensen föreslog att sådant fall, om vederbörande pastor fann de förrade handlingarna utvisa, att lekmannadopet kunde ses som ett sakramenterligt riktigt dop, dopet ulle af pastor bekräftas på samma sätt som ang. k. nöddop (se d. o.) är föreskrifvet, men att, om kmannadopets sakramenterliga värde kunde ifrågattas, den lekmannadöpte skulle undfå dopet enligt enska kyrkans lag och ordning. Häremot reservede sig dock biskop K. H. Rundgren, som önskade, t cirkuläret af 13 juni 1896 skulle oförändradt bihållas. Men i cirkulär af 18 mars 1898 ändrade M:t detsamma i öfverensstämmelse med biskopsnferensens utlåtande. J. P.

Lekmannaombud. Se Kyrkomöte, sp. 508.

Lekmannaverksamhet. Se Lekman.

Lekplatser finnas numera både i Sverige och andra nder ofta anordnade på kommunens bekostnad för ss barn. I Sverige måste kommunerna anordna lika åtminstone vid skolorna. Enligt k. stadgan g. folkundervisningen i riket 10 dec. 1897 § 53 igger det hvarje skoldistrikt att tillse, att vid skolset plats beredes för barnens gymnastiköfningar h lekar. Och enligt k. stadgan för rikets allm. läroverk 18 febr. 1905 § 57 skall läroverkshus vara beget på sund och fritt liggande plats, hvilken tillka erbjuder tillräckligt utrymme för lärjungarnas kar och rörelser i det fria samt medger uppförande rast- eller lekskjul för deras vistelse ute vid dålig derlek. I § 59 mom. 3 stadgas, att rektor, för t främja lärjungarnas håg för idrottsöfningar och iluftslekar, bör söka bereda därför lämplig plats h anskaffa erforderlig materiel. J. C.

Leksaker (i äldre svenska lekverk). Lusten att leka finnes hos alla de högre djuren, i synnerhet under deras tidigare, mera vegetativa tillvaro. Kattdjurens ungar, apan m. fl. leka, då de ej sofva eller äta. Leken, som ju innebär en härmning eller en uppfinning, förutsätter ofta vissa föremål, som sätta inbillningskraften eller tankeförmågan i rörelse (jfr Lek). Därvid är föremålets beskaffenhet af underordnad betydelse, då den lekandes fantasi omskapar allt till allt: sanden kan bli mjöl, gröna löf köttstycken, fiskar eller pengar; den enkla trädockan en prinsessa. Det är därför olämpligt att ge barnet alltför utarbetade leksaker eller för många på en gång; det alstrar själströtthet; barnet blir blaseradt, och afunden väckes hos kamraterna. Det är ock ett misstag att ej afpassa leksakerna efter åldern. Någon skillnad på leksakerna blir följden af könet; dockor, dockskåp, serviser tilltala ju mera små flickor än gossar, som det nog är rådligt att ge bastantare saker. — Leksaker i sin enklaste form äro naturligtvis lika utbredda och lika gamla som människosläktet. Från den senare förhistoriska och den historiska tiden finnas sådana i mängd bevarade eller omnämnda, ehuru väl hvad som anscetts som leksaker stundom ej är annat än modeller för handtverkare, votivgåfvor eller grafföremål. Från det forna Egypten finnas många leksaker. I British museum ses bl. a. en egyptisk flat, målad trädocka, med hår af lerpärlor, uppträdda på snören, vidare en bronsdocka med en kruka på hufvudet, en lerdocka med ett dibarn, flera dockor, som ha rörliga armar, dessutom en mängd djur, t. ex. en kalf af måladt trä, en porslinselefant med ma-

Fig. 1. Forngrekisk leddocka.

Fig. 2. Rum i ett svenskt dockskåp från 1700-talets förra hälft (tillhör fröknarna E. och H. Gartz, Stockholm).

houten på ryggen (han hade rörliga ben, som numera äro borta). Läderbollar fyllda med tagel, halm o. a. förekomma; stundom äro bollarna af porslin eller papyrus. Så länge föreställningen, att den aflidne förde ett slags lif i grafven, ännu var stark,

Fig. 3. Kök i ofvan (fig. 2) nämnda dockskåp.

d. v. s. i hela forntiden och t. o. m. senare, gaf föräldrakärleken sina älsklingar med i grafven det käraste dessa egt i lifvet. Både från greker och romare ha på det sättet bevarats många föremål, som tjänat till leksaker. Äfven på bildliga framställningar förekomma dylika. Så finnas skallror (lat. *crepundia*), dockor, ofta med rörliga leder, ledda af dolda trådar (grek. *neuro'spasta*; fig. 1), små sablar, miniatyryxor, leksaksämbar, djur m. m. I västra Schweiz' pålbyggnader ha påträffats skallror af ben och af brons; tärningar ha uppgräfts i La Tène m. fl. ställen. Äfven under medeltiden samt därpå närmast följande århundraden användes många leksaker (jfr fig. 2 o. 3). I Nordiska museet finnes en vacker samling af sådana, använda i Sverige (jfr fig. 4—7). I nyaste tider ha de nått en fulländning, som stundom gör dem till riktiga konstverk eller små mekaniska mästerstycken. Dockor, som ej blott röra på ögon och lemmar, utan äfven gå och tala (numera med fonograf), som äro utstyrda med hela hemgifter af de finaste öfver- och underplagg, snattrande och flygande ankor, klättrande björnar, dockpalats, ångbåtar, järnvägståg, flygmaskiner och en oändlig massa andra fylla leksaksbutikerna (i Stockholm öfver 40, förutom sådana affärer, där dylikt är bisak) och hithörande afdelningar i Nordiska kompaniet och andra större ”varuhus”. Under sådana förhållanden måste leksaksindustrien vara ganska stor i de flesta mera civiliserade länder. Tyskland och Frankrike äro föregångsländerna. Äfven Nord-Amerikas förenta stater producera leksaker (särskildt de rörliga plyschdjuren), och från Japan ha på senare tider utförts billiga och nätta leksaker. I Tyskland var det en gång Nürnberg, som gick i spetsen för tillverkningen. Redan på 1300-talet torde där ha förfärdigats dockor af bränd lera, konstfärdiga dockor och dockhus. Därifrån spred sig fabrikationen, i synnerhet af träsaker, till Thüringen och andra landsdelar. Kring de türingska städerna Sonneberg och Neustadt bedrifves leksakstillverkning som hvsslöjd på ett område med 5 mils omkrets. I hela världen finnas tyska leksaker. På Nikobaröarna hade infödingarna en gång upphöjt dylika till husgudar. Arbetsmetoderna äro oftast föga invecklade; med svarfstolen kommer man lång väg; såg, borr, snidjärn och skärbänk göra resten. Från Tyskland exporterades 1909 leksaker för 7,624,600 mark, hvaraf, enligt tysk officiell statistik, till Sverige för 690,000 mark, sålunda för mera än Sveriges hela fabrikation. Där tillverkades nämligen 1909 på 12 fabriker — främst bland den Gemla (se d. o.) — med 229 arbetare leksaker till ett värde af 310,694 kr., hvartill kommer det, som tillverkas i slöjdskolor o. d., och exporterades för 96,428 kr. Litt. bl. a.: H. R. d'Allemagne, ”Histoire des jouets” (1902), L. Claretie, ”Les jouets histoire, fabrication” (1893), Joest, ”Allerlei spielzeug” (i ”Internationales archiv für ethnographie” s. å.), R. Forrer, ”Reallexikon der prähistorischen klass. und frühchristl. alterthümer” (1907), och F. N. Jackson, ”Toys of other days” (1908). J. C.

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

Fig. 7.

Dockor i Nordiska museet: fig. 4 o. 5 från 1770-talet, fig. 6 från 1820-talet, fig. 7 från 1860-talet.

Leksand. 1. Kontrakt i Västerås stift, består a de fem pastoraten Leksand med Djura kapell; Sil jansnäs; Gagnef med Mockfjärds kapell; Ål; Bjurs ås. 1,955 kvkm. 27,357 inv. (1910). — 2. Socke i Kopparbergs län, Leksands tingslag. 9,959 inv (1910). Arealen af L. med Djura kapell torde var något öfver 1,000 kvkm. L. bildar med Djur kapell ett regalt pastorat i Västerås stift, Leksand kontrakt. Socknen, som ligger på Siljans södra sid

och kring den ur denna flytande Öster-Dalälfven, är en af de tidigast bebyggda i öfre Dalarna och hade förr en vida större utsträckning än nu, då dit räknades hela Bjursås, Ål, Gagnef och Siljansnäs samt några byar af Mora, Rättvik och Järna socknar. De

Leksands kyrka med klockstapel.

tre förstnämnda socknarna voro fränskilda redan på 1500-talet; Siljansnäs blef egen socken 1876. Byarna ligga nästan alla vid och i närheten af sjön eller älfven; flera af dem äro mycket stora; i socknens inre äro fäbodarna vanligen de enda människoboningarna. Allmogen bevarar ännu flera af forntidens seder och bruk samt sin från gamla tider ärfda dräkt (se Folkdräkt, färgpl. II), hvilken skiljes från daldräkten i kringliggande socknar. En stor del af befolkningen utvandrar årligen till Stockholm och andra orter och tager där arbete. Inom socknen ligger den stora kyrkbyn Leksandsnoret (se d. o.). — 3. Tingslag i Kopparbergs län, ingår i Nedan-Siljans domsaga och fögderi samt omfattar socknarna Leksand (med Djura kapell), Siljansnäs, Ål, Bjursås. 1,543 kvkm. 19,198 inv. (1910).

Leksandsnoret, kyrkby och (genom k. br. 11 nov. 1904) municipalsamhälle i Leksands socken, Kopparbergs län, där Öster-Dalälfven lämnar Siljan. 972 inv. (1910). 1911 tillstyrkte kammarkollegium den af samhället hos K. M:t gjorda framställningen om fastställelse å uppgjorda förslag till stadsplan för samhället. Taxeringsvärde å jordbruksfastighet 14,000 kr., å annan fastighet 150,100 kr. Platsen, som i egenskap af kyrkby länge varit socknens medelpunkt, har liflig rörelse; där finnas tingshus, gästgifvargård, flera hotell, postkontor, provinsialläkare och veterinär, apotek (sedan 1863), sparbankskontor och afdelningskontor af Kopparbergs ensk. bank samt rikstelefonstation, och platsen står genom Österdalarnas telefonaktiebolag i telefonförbindelse med hela Dalarna samt med Gäfle och har ångbåtsförbindelse med Insjöns station å Siljans järnväg och orter vid Siljan. I L. har bonden Jones Matts Persson sammanfört ett allmogemuseum: tre stugor och en skvaltkvarn ditflyttade från olika håll inom socknen och försedda med inredning och husgeråd af skilda slag, belysande allmogens lif i Leksand i äldre tider. Wbg.

Leksberg, socken i Skaraborgs län, Vadsbo härad. 2,887 har. 1,014 inv. (1910). L. utgör ett regalt pastorat i Skara stift, Mariestads kontrakt.

Lekskolor. Se Barnkrubba och Barnträdgårdar.

Lekstuga. 1. Gille med dans, hållet af allmogeungdom (vanligen nattetid); stora och samfällda dansgillen för folkdansidkande och i folkdräkter klädd ungdom (se Dans, sp. 1326). I kyrkolagens kap. 14 § 2 stadgas förbud för bl. a. hållande af lekstuga på kyrkoårets stora helgdagar. — 2. Mycket litet hus, särskildt uppfördt för någon familjs barn att leka uti.

Leksviken, härad i Nordre Trondhjems amt. Areal 431,19 kvkm., omfattande 2 socknar, L:s hufvudsocken och Hindrems annex. 3,124 inv. (1910). Terrängen är fylld af höjder med afrundade, mestadels 400—550 m. höga skogsåsar, som stupa brant ned mot Trondhjemsfjordens västsida. Vid kyrkplatserna L. och Stranden finnas större grupper af gårdar i välodlade backpartier, längre ut från fjorden många större och mindre insjöar och tjärnar, hvaraf den största är det 10,5 km. långa och 3,5 km. breda Storvand. Hufvudnäringarna äro jordbruk, boskapsskötsel och fjordfiske (bl. a. godt sillfiske). Goda hamnar och förträffliga fjällbeten finnas. Häradet har ett större mejeri, flera såg- och kvarnverk samt ett färgeri. K. V. H.

Lektid, *zool.* Se Fiskar, sp. 415—416.

Lektiōn (lat. *le'ctio*, läsning), föreläsning, undervisningstimme. Vid universiteten och skolorna var denna förr tre kvart; numera är den vid skolorna 50 minuter. I stadgan för rikets allm. läroverk 18 febr. 1905 föreskrifves äfven, att ej flera än sex sådana timmar må förekomma på samma dag, att tio minuters rast skall åtnjutas mellan två undervisningstimmar i följd och att frukostlofvet ej må föregås af mera än tre, ej heller efterföljas af mera än fyra undervisningstimmar. — Lektionan't, person, som tar enskilda lektioner.

Le'ktor (lat. *le'ctor*), föreläsare eller lärare vid högre allmänt läroverk (högre aflönad än ”adjunkt”), Sjökrigsskolan, Högre lärarinneseminariet, universiteten i Uppsala och Lund (i främmande lefvande språk), landtbruksinstituten, Tekniska högskolan, Chalmers' tekniska läroanstalt i Göteborg, tekniska elementarskolorna i Malmö, Borås, Norrköping, Örebro, Härnösand, Skogsinstitutet, Veterinärinstitutet samt Handelshögskolan i Stockholm (i språk). Urspr. var lektor en lägre kyrklig funktionär, som förrättade den s. k. *lectio* (se d. o.). Under medeltiden blef lektor titeln för lärare vid klosterskolorna. Äfven i protestantiska länder kallades lärare så; numera torde det vara endast i Sverige och Finland, som titeln förekommer vid läroverken. Vid universitet både i Tyskland, Sverige och Finland kallas de praktiske språklärarna så. I Tyskland är lektor dock benämning äfven på lärare i andra praktiska discipliner, t. ex., hvad Berlin beträffar, i stenografi, fotografi, kartritning. J. C.

Lektorāt, (förr äfven, ehuru mera sällan) lektūr, en lektors ämbete.

Lektris. Se Lektör.

Lektȳr (fr. *lecture*), läsning af en skrift (bok); själfva skriften (boken). *Skolv.* Man talar i skolorna om *kursörisk* lektyr, raskt genomgående, som ofta oger rum med författare på främmande språk, och om *statārisk* lektyr, en långsammare, som är regel i fråga om undervisningen.

Lektör (fr. *lecteur*), föreläsare, hos någon person anställd uppläsare. — Fem. Lektris (fr. *lectrice*).

Lekvattnets kapell, i Värmlands län, Fryksdals härad, tillhör Fryksände, Karlstads stift, Fryksdals kontrakt. 19,552 har. 753 inv. (1910).

Lekve. 1. Endre L., norsk ingenjör, f. 1833 i Ulvik (Hardanger), d. 10 febr. 1882 i Helsingfors, var son till en fattig bonde, genomgick underofficersskolan i Bergen och väckte där uppmärksamhet genom sin begåfning. Med privat understöd studerade han 1856—59 vid polytekniska skolan i Hannover, hvarifrån han tog en utmärkt afgångsexamen. Redan dessförinnan hade han anställts som professor i byggnadsfacket vid Tekniska högskolan i Helsingfors, där han vann stort anseende som praktisk ingenjör och lärare i ingenjörsvetenskap. — 2. Thorbjörn L., den föregåendes broder, ingenjör, f. 20 nov. 1845 i Nevik, d. 20 dec. 1897. Efter studier vid högskolorna i Helsingfors 1863—66 och Zürich 1866—69 samt praktik vid järnvägsanläggningar i Österrike samt vid Smaalensbanan blef han 1877 öfverlärare i byggnadsfacket vid Kristianias tekniska skola, där han utförde ett fruktbringande reformarbete, sedan 1880 som medlem af den tekniska undervisningskommitté, hvilken bl. a. planlade den senare tekniska högskolan (i Trondhjem). 1891 blef han chef för arbetsdepartementets tekniska revision, där hans medverkan fick grundläggande betydelse. L. var bland de förste, som togo till orda för en järnväg mellan Kristiania och Bergen, samt deltog personligen i de förberedande arbetena. Sedan det 1894 beslutits, att banan skulle byggas, blef han dess förste öfveringenjör och ledde dess planläggning och byggande. Norska Ingeniör- og arkitektforeningen reste 1908 till hans minne en bautasten vid högfjällsstationen Finse. 1 o. 2. K. V. H.

Lekåsa, socken i Skaraborgs län, Barne härad. 2,260 har. 518 inv. (1910). L. bildar med Barne-Åsaka, Fåglum, Kyrkås och Essunga ett konsist. pastorat i Skara stift, Vånga kontrakt.

Leland [le'lənd], Charles Godfrey, amerikansk författare, f. 1824 i Philadelphia, d. 1903, studerade i Tyskland och Frankrike, vistades sedan dels i Amerika, dels i England och Italien, vardt känd för sina groteska *Hans Breitmann's ballads* (1871; flera uppl.), en samling högst tokroliga dikter på pennsylvanisk tysk-engelsk munart. L. författade äfven flera arbeten om zigenarna, *The gipsies* (1882), öfversatte Heine, behandlade sägenmotiv från skilda håll och utgaf äfven 2 bd *Memoirs* 1893.

Leland Stanford junior university [le'lənd stä'nfəd jö'niə junivö'siti]. Se Stanford university.

Le'leger (grek. *Λέλεγες*), ett förhistoriskt folk, hvilket hos de gamle författarna omtalas vid sidan af pelasger och karer som inbyggare i en stor del af de länder såväl i Europa som i Mindre Asien, hvilka sedermera beboddes af grekerna. Lelegisk befolkning omnämnes företrädesvis i de forngrekiska landskapen Akarnanien, Etolien, Lokris, Fokis, Beotien, Lakonien, Elis, Messenien, på Mindre Asiens kuster, äfvensom på Kreta, Eubea och Arkipelagens öar. Om detta gåtlika folks härkomst rådde ovisshet redan under den klassiska forntiden. A. M. A.

Leleux [lölö]. 1. Pierre Adolphe L., fransk målare, f. 1812 i Paris, d. 1891, förtjänade i sin ungdom sitt uppehälle som litograf och illustratör, blef sedan målare. Företrädesvis framställde han genrebilder med ämnen från Normandie och Spanien, men allra helst från Bretagne. Till hans bästa arbeten höra *Bröllop i Bretagne* (1864; i Luxembourg), *Begrafning i Bretagne*, *Hofslagaren*, *Marknadsdag i Finistère*, *Tvätterskor i Berri* (1878) m. fl. L. målade äfven gripande scener från februarirevolutionen. — 2. Armand Hubert L., den föregåendes broder, fransk målare, f. 1818 i Paris, d. 1885, var lärjunge af Ingres, med hvilken han 1834 reste till Rom, där han stannade i 2 år. Han målade helst slutna rum med spel af ljus och halfdunkel, och i dessa rum insatte han sina figurer flyktigt och lätt, men säkert och karakteristiskt. Han började med landtliga scener från Schwarzwald och Tyrolen, gick därpå öfver till Spanien, Schweiz och småfolkets lif i Paris, hvarefter han på 1860-talet vände sig till det italienska klosterlifvet, såsom i *Det inre af apoteket i ett kapucinkloster i Rom* (1863; i Luxembourg), *Kök i ett franciskankloster* (1864) m. fl. 1 o. 2. (G—g N.)

Le'lewel, Jachym, polsk historiker, f. 1786 i Warschau, d. 1861 i Paris, blef 1815 professor i historia vid Vilnas universitet, där han började utge den litterära veckotidskriften ”Tygodnik Wilenski”. Efter en framgångsrik akademisk verksamhet afsattes L. 1824 från professuren, då de politiska förföljelserna mot de polske studenterna i Litauen, däribland Mickiewicz, begynte. Vid 1830 års revolution i Warschau blef L. medlem af den provisoriska regeringen och skötte kultusministeriet. Han utvandrade sedan till Paris, där han för politiskt skriftställeri dömdes till utvisning (1833). Under stor ekonomisk nöd vistades han sedan i Bruxelles; först 1861 fick han tillstånd att återvända till Frankrike, men dog på vägen och begrofs på Montmartre. Sitt banbrytande, mycket produktiva historiska författarskap, byggdt på kritiska källforskningar, begynte han 1831 med en jämförande studie om Polen och Spanien i 16:e—18:e årh.: *Historyczna parallela Hiszpanii z Polską w wieku XVI—XVIII*. Hans märkligaste arbeten äro *Bibliograficznych ksiąg dvoje* (1823—26), en värdefull skrift om polska inkunabler och sällsynta böcker, *Numismatique du moyen âge* (1835), *Études numismatiques et archéologiques* (1840), *Considérations sur l'état politique de l'ancienne Pologne et sur l'histoire de son peuple* (1844), *Géographie du moyen-âge* (5 dlr, 1850—57) och *Polska, dzieje i rzeczy jej* (1851—64; många uppl.), en historia öfver Polen, hvarpå han började arbeta redan 1829. Om L:s vetenskapliga verksamhet se en studie af Korzon i ”Kwartalnik historyczny” 1897. A—d J.

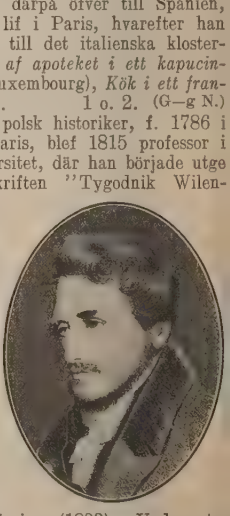

Leloir [lələwär], franska målare. 1. Jean Baptiste Auguste L., f. 1809 i Paris, d. 1892, utförde religiösa väggmålningar i kyrkor (i S. Severin i Paris m. fl.) och äfven stafflitaflor: *Nattvarden*, *De visa och fåvitska jungfrurna*, *Homeros sjungande*, *Kristus i katakomberna*, *Jeanne d'Arc i*

fängelset m. fl. — 2. Héloise L., född Collin, f. 1820, d. 1874, den föregåendes hustru, var en distingerad akvarell- och miniatyrmålarinna. — 3. Alexandre Louis L., son till L. 1, f. 1843, d. 1884, målade dels bibliska ämnen, dels genrebilder. I en del af dessa, *Ett dop*, *Ett parti kort* o. a., närmade han sig Meissoniers framställningssätt. Han illustrerade ”Molières komedier” 1883. — 4. Maurice L., den föregåendes broder, f. 1853, har målat eleganta genretaflor — *Marionetter*, *Voltaires resa till Paris 1778* m. fl. — och gjort lifliga illustrationer till ”Manon Lescaut”, ”Paul och Virginie”, ”De tre musketörerna” (äfven svensk uppl.) m. fl. 1—4. G—g N.

Le Long [lə lå'], Jacques, fransk bibliograf, f. 1665 i Paris, d. där 1721, tillhörde oratorianernas orden och var bibliotekarie vid dess seminarium, sedermera vid ordenshuset S:t Honoré i Paris. Bland hans arbeten må nämnas *Bibliotheca sacra, seu syllabus omnium ferme sacræ scripturæ editionum ac versionum* (1709, 2 bd; 3:e uppl., ofullb., 1778—90) och *Bibliothèque historique de la France, contenant le catalogue des ouvrages imprimés et manuscrits qui traitent de l'histoire de ce royaume ou qui y ont rapport. Avec des notes critiques et historiques* (1719; ny uppl. af F. de Fontette, i 5 bd, 1768—77), ett verk, som utgör mönstret för Warmholtz' ”Bibliotheca historica sueogothica”.

Lely [lî'li], sir Peter, tysk-engelsk målare, f. 1618 i Soest i Westfalen, d. 1680 i London, hette eg. Peter van der Faës, men upptog senare sin faders tillnamn Lely. Han studerade i Holland under målaren Gerber i Haarlem och målade mest landskap. Men sedan han 1641 varit med prins Vilhelm af Oranien i England samt där fått beundra van Dycks mästerverk, egnade han sig uteslutande åt porträttet. Hans egendomliga maner att på ett elegant, om också något tomt sätt framställa damporträtt, ofta särskildt anrättade med en allegorisk eller mytologisk tillsats, skaffade honom stor framgång: han blef damernas modemålare, fick måla Karl I och hans hof. Under engelska revolutionen gick han i Cromwells tjänst, och sedan Karl II kommit på tronen (1660), blef han riddare och kammarherre samt öfverhopades med beställningar att måla hofvets skönheter. Under hans sista lefnadsår fördunklades dock hans rykte af Kneller, som 1674 kom till London. L:s flesta porträtt finnas i England. Till de bästa räknas porträtten af Cromwell (1653), skalden Cowley, Butler, Karl II:s älskarinnor, en rad af skönheter från samme konungs tid m. fl. Äfven i Louvre finnes ett par arbeten af honom, af hvilka ett mansporträtt, nästan miniatyrartadt, utmärker sig för fin uppfattning. Hans senare arbeten äro i det hela bättre än de, som härstamma från hans krafts dagar. C. R. N.*

Lelången, sjö. Se Le.

Lem (lat. *artus*), *anat.* Lemmar, mindre riktigt extremiteter, kallas de pariga utväxter från vissa punkter på djurkroppen, hvilka, fastare inuti eller på utsidan, genom inverkan af muskler utföra djurets flyttning från ett ställe till ett annat, gripande af föremål m. m. Antal, form, frihet och öfrig utveckling växla mycket inom olika djurordningar. Hos alla högre djur (t. ex. fåglar och däggdjur) äro de utväxter från bålen, i regel och i anlag två par, ett från thorax, ett från bäckenet; de kallas *främre* och *bakre* hos djuren, *öfre* och *nedre* hos människan. Hos henne nå de ock sin högsta utveckling därutinnan, att deras olikheter äro med hänsyn till det olika arbetet för hvarje par och finessen i rörelserna skarpast upträglade. Då exempelvis hos insekter lemmarna få sin stadga af yttre skal, lämnas denna hos ryggradsdjuren af fasta delar i lemmarnas inre, hos några djur af brosk, hos de flesta af ben, som under utvecklingen representerats af brosk (se Benväf). Musklerna ligga hos dem utanpå knotorna och ge, med tillhjälp af hudfettet, lemmarna deras form och rundning, då knotorna till största delen döljas af dem; vid musklernas tvining eller vid afmagring träda dock knotorna fram i det yttre, synnerligen vid några större ledgångar (t. ex. knäet). — Hos flertalet däggdjur förete lemmarna, utom de dem vid bålen fästande ringarna (gördlarna), nämligen skulder- och bäckenapparaterna, tre fria afdelningar: hos människan 1) öfverarm och lår, 2) underarm och lägg, 3) hand och fot. Den första, mera centrala afdelningen innehåller blott ett ben, den andra två bredvid hvarandra liggande. Den tredje, hos människan mera speciellt utvecklad, innehåller 27 ben, ytterst ordnade i 5 parallella rader (se Fingrar, Fot, Hand), hvilka hos andra djur få helt olika antal, former o. s. v. Med alla, äfven till öfriga afdelningar sig sträckande olikheter, återfinner man dock inom hela vertebratkedjan, så snart utvecklingen nått en något högre fullkomning, en enda typ, i det att såväl mellan hvarje djurs skulder- och bäckenpar som mellan motsvarande lemmar hos olika djur råda omisskännliga likheter i dem konstituerande delar. På samma gång äro likväl formerna ständigt varierande, beroende på förstoring, minskning eller vandring af detaljer, sammansmältning eller klyfning af delar m. m. Vissa detaljer, t. ex. i lemmarnas benbyggnad, äro så genomgående drag för de skarpare upträglade djurgrupperna, att man på grund däraf vid paleontologiska fynd af lemmar eller speciella ben ur sådana kunnat hänföra fyndet till dess riktiga plats i djurkedjan. Lemmen är nämligen icke ett oväsentligt, godtyckligt varierande bihang till den öfriga djurkroppen, utan dess organisation står i oföränderligt samband med och beroende af den organism den tillhör. Så är det t. ex. uppenbart, att hos människan nedre lemmen är organet för ställflyttning mot fast underlag, hvaremot den öfre har en helt annan betydelse; ställer människan sig på sina båda lem-par, varder det öfre blott ett stöd för kroppen och ett dåligt sådant. Hos fyrfota däggdjur är detta tydligare förhållandet, hvaremot aporna äro ensidigt utvecklade i en annan, människan motsatt riktning, i det att alla deras lemmar äro griporgan. Äfven hos sådana däggdjur, t. ex. sälarna, hos hvilka alla lemmarna äro betydligt reducerade, drifva de bakre

lemmarna djuren framåt, de främre balansera, tjäna till klättring, gripande e. d. Hos flertalet fiskar äro lemmarna i regel blott balanseringsorgan; framdrifningen sker genom vertikalt ställda stjärtfenor, modifierade förlängningar af ryggraden, liksom gripsvansarna hos vissa djur. Äfven hvaldjuren, hos hvilka främre lemmen är en otymplig fena och den bakre blott i rudiment finnes inom huden, drifvas fram med stjärtfena (horisontal och icke strålig). De flesta fåglarna fortskaffa sig i luften genom de egendomligt utvecklade främre lemmarna, hvilkas hudhär blifvit fjädrar; men gäller det rörelse mot fast mark eller i vatten, måste de bakre lemmarna användas. — Exemplen kunde mångfaldigas, men dessa äro tillräckliga för att visa, huru lemmarnas olika beskaffenhet står i beroende af djurets hela organisation och lefnadsförhållanden, och att olikheter i dem icke uppträda enstaka, utan stå i samband med typernas allmänna organisationsförhållanden. G. v. D.*

Lema, *zool.* Se Liljebaggar.

Le Maire [lə mär], Jakob, holländsk sjöfarande, f. 1585, deltog med Will. Corn. Schouten (d. 1625) i en holländsk sjöexpedition (fartygen ”Eendragt” och ”Hoorn”) till Söderhafvet, hvarunder de i jan. 1616 upptäckte Statenland och sundet mellan detta och det egentliga Eldslandet (Le-Maire-sundet), kringseglade Kap Hoorn och ankommo till Java i okt. s. å. På återresan därifrån afled L. i dec. 1616.

Lemaire [ləmär], Philippe Joseph Henri, fransk skulptör, f. 1798, d. 1880, lärjunge af Cartelier, erhöll 1821 romerska priset och hyllade i sin konst den klassiska riktningen. Hans monumentala grupp *Arbetare, som hitta vapen* (1827) är uppställd i Tuileriesträdgården. L:s största verk är *Ytterste domen*, en till sitt omfång väldig relief på Madeleinekyrkans gafvelfält (1836). Han utförde sedan ett par gafvelgrupper för Isakskyrkan i Petersburg, statyer för Versailles m. m. G—g N.

Le-Maire-sundet [ləmär-], hafssund mellan sydöstra spetsen af Eldslandet och Statenland, 25—30 km. bredt, upptäckt 1616 af Schouten och Le Maire. J. F. N.

Lemaître [ləmätr], Frédérick, fransk skådespelare, f. 1800 i Havre, d. 1876 i Paris, vann sin första större framgång som *De Germany* i ”Trente ans, ou la vie d'un joueur” på Porte-Saint-Martin-teatern i Paris, 1827. Han tillhörde sedan den ena bulevardteatern i Paris efter den andra och var en kort tid fäst vid Théâtre français. Efter 1860 var hans kraft bruten. L. ådagalade lika ursprunglig snillekraft i tragiken som i den groteska komiken och vardt framför andra dramats tolkare. V. Hugo och A. Dumas d. ä. skrefvo roller för ”bulevardteaterns Talma” eller ”dramens konung”, som L. kallades af sina landsmän. Bland hans glansroller må, utom den ofvannämnda, ihågkommas titelrollerna i *Robert Macaire* (af hvars tre författare L. var en), *Edmond Kean*, *Ruy Blas*, *Don César de Bazan*, *Toussaint Louverture* och *Le chiffonnier de Paris*. Ett monument öfver honom restes 1899 i Paris. L:s *Souvenirs* utgåfvos 1880 af hans son. Jfr Duval, ”F. L. et son temps” (1876), och Lecomte, ”F. L.” (2 bd, 1888).

Lemaître [ləmätr], François Élie Jules, fransk kritiker och dramatisk författare, f. 1853 i Vennecy, dep. Loiret, var lyceilärare och akademisk lärare i skilda städer 1875—84, hvarefter han egnade sig odeladt åt litterära värf i Paris, blef redaktör af ”Revue bleue”, teaterkritiker i ”Journal des débats” och dessutom medarbetare i ”Le temps”. 1895 invaldes L. i Franska akad. L. har utgifvit bl. a. diktsamlingen *Les médaillons* (1880), de litterära karakteristikerna *Les contemporains* (5 bd, 1886—95), teaterkritiker (*Impressions de théâtre*, 10 bd, 1888—98, i hvars 9:e del han behandlar bl. a. Ibsen, Strindberg och Brandes), ironiska eller rörande prosaberättelser (bl. a. den ypperliga *Myrrha*, 1894) och dramer, som den psykologiska *La revoltée* (1889), den satiriska *Le député Leveau* (1890, med anspelning på Boulanger), den rörande *Le mariage blanc* (1891), *Les rois* (1893), komedierna *L'âge difficile* (1895; ”Den kritiska åldern”, uppf. 1896), *Massière* (1905) och *Bertrade* (1906) m. fl. 1899 vardt L. ledare för ”La ligue de la patrie française” och egnade sig åt klerikala och chauvinistiska agitationer, för hvilka äfven hans bok *Opinions à répandre* (1901) ger uttryck. *Théories et impressions* (1903) och *Un nouvel état d'esprit* (1904) utveckla hans samhälleliga åskådningar. Bland arbetena från tiden efter hans återgång till vitterheten märkas *En marge des vieux livres* (1905) och en bok om Racine (1908). Se Doumic, ”Essais” (1897), Ernest-Charles, ”La littérature française d'aujourd'hui” (1902), och Sansot-Orland, ”J. L.” (1904).

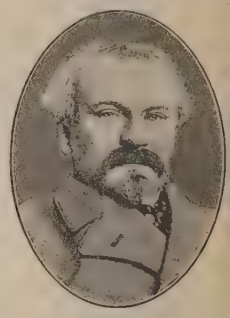

Léman [-mä'], Lac L. Se Genèvesjön.

Leman, Eufrosyne. Se Abrahamson, E.

Leman, Filip, advokat, kommunalman, f. 31 aug. 1837 i Göteborg, d. där 4 okt. 1905, son till den från Holland inflyttade köpmannen Isak L., senare bankdirektör och en af Göteborgs privatbanks stiftare. L. blef student i Uppsala 1854, filos. kand. 1865, filos. doktor 1866 och aflade hofrättsexamen 1868, hvarefter han s. å. blef kammarförvant vid Göteborgs drätselverk. 1872 öfvergick han till advokatyrket och inträdde i A. Philipsons advokatafför,

som af honom drefs betydligt upp och blef en af landets förnämsta. Han var ock i många år ordf. i Sveriges advokatsamfund. Stadsfullmäktig redan 1873, kom L. att alltmer spela en synnerligen betydelsefull och inflytelserik roll inom Göteborgs kommunala lif som verksam i en mängd kommunala kommittéer, beredningar och styrelser samt som stadsfullmäktiges vice ordf. Han representerade Göteborg i Första kammaren riksdagarna 1896—1904, var led. i lagutskottet 1900—04 och 1901 i särskilda utskottet ang. lag om inteckning i fartyg. Till sin politiska ståndpunkt var han frihandelsvänlig och moderatkonservativ. Hans märkligaste motioner voro om inskränkning i de kortvariga fängelsestraffen, om införande af nya arter affliktiva straff, om villkorlig straffdom och straffskärpningar för brott mot person (1898) samt mot dubbelbeskattning å aktiebolagsvinst och mot progressiv beskattning af aktiebolag (1902). L. var medlem af förstärkta lagberedningen (1886—87) och kommunalskattekommittén (1897—1900). Förutom en gradualafhandling (1866) om bildande af danska riksdagen och norska tortinget utgaf L. äfven editioner af inteckningslagarna. Han var led. af styrelsen för Göteborgs högskola sedan 1888. T—s.

Le Mans [lə mä′]. Se Mans, Le.

Le Mans-höns [lə mä′-], en fransk storvuxen, efter staden Le Mans uppkallad hönsras med mycket långsträckt och nästan vågrätt förd kropp samt svart färg. Mycket nära besläktad med rasen La Flèche se d. o.). H. F.

Lémanska republiken [lemä′ska]. Se Vaud.

Lemars [lemä′s], stad i nordamerikanska staten Iowa, vid Floyds river. 4,146 inv. (1900). Spannmåls- och boskapshandel. J. F. N.

Lembcke, Edvard, dansk skolman och skald, f. 15 juni 1815, d. 20 mars 1897, blef teol. kandidat 1838, var adjunkt i Vordingborg 1841—46, och filologisk ämbetsexamen 1849 och utnämndes 1850 till konrektor vid danska lärdomsskolan i Haderslev. Då tyskarna 1864 stängde skolan, flyttade han till Köpenhamn och inrättade där tills. med sina kamrater från Haderslev en skola, vid hvilken han verkade till 1888. L. författade ett band *Digte og sange* (1870; ett urval utkom 1910), hvaribland flera utmärkta fosterländska sånger (''Vort modersmaal er fejligt'', 1859) och var egentligen nordslesvigarnas skald. Dessutom visade han sig som utmärkt öfversättare af engelska skaldeverk: ''Shakspeares dramatiske værker'' (18 bd, 1861—70; 3:e uppl. 1897—1900, folkuppl. 1910 ff.), ''Udvalgte dramatiske digte og fortællinger af Lord Byron'' (2 bd, 1873—76) och Thomas Moores ''Lalla Rookh'' (1878). E. Ebg.

Lemberg (fordom Lemburg l. Löwenburg), po. *Lwów*, lat. *Leopolis*, hufvudstad i österrikiska kronlandet Galizien, ligger vid Peltew, en liten biflod till Bug, i en kitteldal vid järnvägen mellan Krakau och Czernowitz. 159,877 inv. (1900), hvaraf 77 proc. med polskt, 13 proc. med tyskt och 9,7 rutenskt språk; 27,7 proc. israeliter. 1908 beräknades folkmängden till 188,566 pers. I början af 1800-talet var L. en liten befäst stad med flera andra byar i sitt omedelbara grannskap; men 1811 nedrefvos murarna och vallarna, hvilka förvandlades till promenader, och byarna ha sedan småningom blifvit förstäder. Stadens område utgör 32 kvkm. Under 1500- och 1600-talen var det stora antalet kyrkor och kloster det mest utmärkande för L. Nu har det 37 romersk- och grekisk-katolska kyrkor, hvaribland 3 katedraler, en rom.-katolsk från 1400-talet, en armen.-katolsk från ungefär samma tid samt en grek.-katolsk från 1766, ett dussin kloster jämte några kyrkor och kapell tillhörande andra bekännelser. L. är säte för Galiziens ståthållarämbete, landt-

Landtdagshuset i Lemberg.

dagen (jfr fig.), den ena af landets öfverlandsrätter, 11:e armékårkommandot och 3 ärkebiskopar (en romersk-katolsk, en grekisk-katolsk och en armenisk), en evangelisk superintendent och en öfverrabbin. Främst bland bildningsanstalterna står ett sedan 1871 polskt universitet (stiftadt 1784 af Josef II, förnyadt 1817 af Frans I), med omkr. 3,000 stud. och ett bibliotek med omkr. 200,000 bd. Dessutom finnas teknisk högskola (sedan 1844, likaledes med polskt undervisningsspråk), veterinärhögskola (1881, 1897), 7 högre gymnasier, 2 högre realskolor, ett lärar- och ett lärarinneseminarium, flickgymnasium, skogsinstitut och musikkonservatorium samt andra special- och tekniska skolor. Det af grefve Ossoliński 1817 stiftade nationalinstitutet, afsedt att samla tryck, handskrifter, taflor, stick m. m. samt antikviteter af polskt ursprung, utge handskrifter och viktiga arbeten från eget tryckeri samt understödja medellösa studerande, har stora samlingar af böcker och handskrifter, autografer, mynt och medaljer m. m. Andra samlingar äro grefve Dzieduszyckis museum (särskildt etnografiska och ornitologiska), Lubomirskimuseum (arkeol., vapensamlingar, konstverk), rutenska arkeologiska museet (kyrkliga föremål), Baworowskiska stiftelsens bibliotek, landsarkiv, stadsarkiv m. m. Den 1901 stiftade föreningen för främjande af polsk vetenskap utger ett vetenskapligt arkiv samt andra verk. L. är landets förnämsta industri- och handelsplats samt drifver betydande handel med lin, hampa, linnevaror, läder, honung och vax, men hufvudsakligen med fårull. — *Leopolis* anlades omkr. 1259 af den rutenske fursten Leo Danilovitj. 1340 eröfrades staden af polske konungen Kasimir den store, som gaf den ''magdeburgisk'' rätt. Synnerligen viktig som handelsstad blef L., sedan genom Konstantinopels eröfring af turkarna (1453) sjövägen till östra Europa spärrats. 27 aug. 1704 intogs staden med storm af Karl XII. Vid Polens första delning (1772) kom den till Österrike. (J. F. N.)

Lemburg. 1. Se Lemberg. — 2. Slott i Livland s. v. om Wenden, intogs af svenskarna 1625,

men återtogs af polackerna 1626. Sedan L. åter kommit i svenskarnas händer, underhöllos dess befästningar till 1682, då de raserades. 2. L. W:son M.

Lemche, Gyrithe, född Frisch, dansk författarinna, f. 17 apr. 1866 i Köpenhamn, aflade 1883 studentexamen, ingick 1893 äktenskap med läkaren Johan L. Fru L. har författat en stor socialistisk roman, *Folkets synder* (1899), en omfattande romancykel, *Edwardsgave* (1901 ff.), som i form af en familjs historia skildrar 1700- och 1800-talets inre förhållanden. *De Fyrstenberg bönder* (1905) behandlar en bys utveckling till villakvarter och förstad.

Lemchen [le'mken], Johan Åke, jurist, f. 16 juni 1808 i Jönköping, d. 14 sept. 1896, började 1830, efter afslutade studier i Lund, juridisk tjänstgöring under Göta hofrätt, blef 1834 vice häradshöfding, 1842 assessor, 1857 hofrättsråd och 1874 president i samma hofrätt; han erhöll afsked 1878. Vid riksdagarna 1862—63, 1865—66, 1867 och 1868 representerade L. Jönköpings stad, först i borgarståndet, sedan i Andra kammaren, och var därjämte led. af lagutskottet. Vid Uppsala universitets jubelfest 1877 blef han juris hedersdoktor. (C. G. Bj.)

Lemcke, Karl von, tysk estetiker, f. 1831 i Schwerin, bekläddе lärarplatser i estetik, litteratur- och konsthistoria i Heidelberg, Amsterdam, Aachen och Stuttgart samt var 1898—1901 direktör för tafvelgalleriet i sistnämnda stad. L. har särskildt gjort sig känd genom en *Æsthetik in gemeinverständlichen vorträgen* (1865, 6:e uppl. 1890; "Populär estetik", 1868) samt genom några konstnärsmonografier (i Dohmes "Kunst und künstler", 1877—78). Dessutom har han utgifvit dikter och romaner under pseudonymen Karl Manno. E. Wrgl.

Lemercier [lømärsiē], Jacques, fransk arkitekt, f. i slutet af 1500-talet, d. 1660 i Paris, studerade 1607—20 i Rom, byggde 1636 det palats åt kardinal Richelieu, som sedermera fick namnet *Palais royal*. Han byggde äfven *Sorbonnes kollegium* med tillhörande kyrka, hvarjämte han efter 1621 utförde en del af Louvres gård, med lyckad anslutning till äldre byggnadsdelar af palatset, m. m.

Lemercier [lømärsiē], Louis Jean Népomucène, fransk dramatisk författare, f. 1771, d. 1840, uppträdde med självständighet mot skräckväldet och var väl sedd i de tongifvande sällskapskretsarna under direktoriet. L:s frimodiga hållning gentemot Napoleon I gjorde, att den kejserliga styrelsen lade hinder i vägen för uppförande af hans stycken. Han vågade sig på att införa åtskilliga nya, ovanliga saker till såväl innehåll som form, men var i teorien en inbiten klassicist och vedersakare till nyromantiken. L. invaldes 1810 i Franska akad. 1830 fick han en plats i deputeradekammaren. De bästa af hans dramer äro sorgespelen *Agamemnon* (1795), *Ophis* (1799) och *Frédégonde et Brunehaut* (1821), lustspelen *Le Tartufe révolutionnaire* (1795), *Dame censure* (1822) och *Le corrupteur* (s. å.) samt de "historiska komedierna" *Pinto, ou la journée d'une conspiration* (1800), *Richelieu* (1804) och *L'ostracisme* (1828), de tre sistnämnda i en af L. uppfunnen och lyckligt invigd genre. Bland L:s öfriga arbeten märkas poemen *Les âges français* (1803; i 15 sånger), *L'atlantiade, ou la théogonie newtonienne* (1812; i 6 sånger) samt främst den satiriska epopén *La panhypocrisiade, ou le spectacle infernale du XVI:e siècle* (1810—32; i 20 sånger), fylld af en bisarr, men ganska storartad humor. Se biografi af Pongerville (1859).

Lémery [lemorī], franska kemister. 1. Nicolas L., f. 1645, d. 1715, höll från 1672 mycket besökta föreläsningar i Paris, där han bosatt sig som apotekare. Urspr. protestant, såg han sig 1686 nödsakad att antaga katolicismen för att undgå de förföljelser, som framkallades af Nantesiska ediktets upphäfvande. L:s *Cours de chymie* (1675) upplefde många upplagor och öfversattes på flera språk. Han var från 1699 medlem ("chimiste pensionnaire") i franska vet. akad. — 2. Louis L., den föregåendes son, f. 1677, d. 1743, med. doktor, blef 1731 demonstrator i kemi vid Jardin du roi efter att ha vunnit anseende som kemist genom åtskilliga nya undersökningar. Äfven han och en hans yngre broder (d. 1721) tillhörde franska vet. akad.

Lemgo, stad i furstendömet Lippe-Detmold, 13 km. n. om Detmold. 9,033 inv. (1905). Gymnasium. Jungfrustift, som sedan 1306 till abbedissa haft en prinsessa ur det regerande furstehuset. Flera industrier, bl. a. tillverkning af sjöskumspipor. L. grundlades på 1100-talet och tillhörde hansan. J. F. N.

Le'mi, fi. Se Klemis.

Lemierre [lømiär], Antoine Marin, fransk dramatiker, f. 1723, d. 1793, rönte framgång med åtskilliga deklamatoriska tragedier, bl. a. *Hypermnestre* (1758) och *Guillaume Tell* (1766). L. skref äfven lärodikter, bl. a. *La peinture* (1769) och *Les fastes, ou les usages de l'année* (1779). L. invaldes 1781 i Franska akademien. L:s *Oeuvres* utgåfvos i 3 bd, 1810.

Le mieux est l'ennemi du bien [lø mjö ä lennmī dy bjä'], fr., "det bästa är fiende till det goda", d. v. s. man kan gå miste om något godt, därför att man ej nöjer sig med mindre än det bästa.

Lemke, Johan Filip, bataljmålare, f. 1631 i Nürnberg, d. 13 april 1711 i Stockholm, var i lära hos E. Decker och bataljmålaren J. Weyer i Hamburg, arbetade från 1650 hos G. Strauch och vistades 1653—73 för studier i Italien, företrädesvis Rom. Om L:s utveckling under detta skede känner man föga. I likhet med sina lärare hade han eg. egnat sig åt skildringen af batalj- och jaktscener, och han målade väl till en början i deras anda, d. v. s. under holländskt inflytande. I Italien, där han särskildt omsorgsfullt studerade landskapet, drogs han närmare till detta lands konst. I synnerhet Bourguignon och Bamboccio (Laer) skola ha varit hans förebilder. I Sverige torde knappt något prof af hans konst från denna period återfinnas utom hans få raderingar. Waagen dömer om en af hans dithörande taflor, att L. som målare "utvecklar mycket lif i anläggningen, skicklig teckning, mäktig och

J. F. Lemke. Efter ett självporträtt.

klar kolorit samt bredt och fritt utförande''. Sannolikt genom Ehrenstrahls bedrifvande inkallades L. af Karl XI till Sverige som bataljmålare och ankom till Stockholm i okt. 1683. Oförtöfvadt begynte han sitt värf, under öfverinseende af Erik Dahlbergh, hvars med händelserna samtida teckningar han ganska troget följde. *Slaget vid Halmstad* och den första taflan öfver *Slaget vid Lund* aflämnades 1684, och sedan följde de öfriga ganska snabbt. Samtliga dessa för det allmännas räkning utförda stycken förvaras nu å Drottningholm i öfre och nedre gallerierna. De äro 24 till antalet, af dem 4 mindre scener och 20 bataljplaner. (En af dem är meddelad i art. Belt.) De senare äro framställda nästan i fågelperspektiv, med konungarna eller stridande och krigiska grupper i förgrunden samt allt det öfriga summariskt behandladt. Tidens åverkan, en grof rengöring på 1700-talet och andra tillstötande omständigheter ha vållat, att dessa af Tessin som oförlikneliga prisade målningar numera, trots en på senaste tiden företagen renovation, förete snarare ett historiskt än ett konstnärligt intresse. Karl X Gustafs bataljer finnas, efter laverade kopior af Alexander, utgifna i akvatintagravyr af A. F. Skjöldebrand (1806). Men L:s flitiga pensel alstrade äfven en mängd taflor af mindre mått, hvilka han afyttrade till enskilda. Dessa högst sällan signerade målningar förekomma tämligen spridda i våra samlingar, där de förr ofta gingo under oriktiga namn. De äro ganska ojämna till värdet. I de tidigare märker man ännu mycket af en mäktig och lätt alstrande konstnärsindividualitet. Romerska och svenska fältscener, röfvaranfall o. d. framvisa ofta ett raskt och kraftigt lif, präktiga bakgrunder, en full och klar färg, med ett ord, äro framstående konstverk, medan andra åter förråda ålderdomens och kanske äfven behofvens tryckande inflytande genom en tung, åt svartbrunt dragande färgton, en slappare teckning och en mer mekanisk framställning. I alla händelser är L. en af de få verkligt betydande konstnärer, som Sverige egde under den karolinska tiden. Han framlefde sin sista tid i mycken torftighet, då afsättningen af hans taflor väl var knapp, och halfva hans bataljmålarlön sedan 1700 innestod. Sedan 1698 var L. fordringsegare hos staten för tio af de målningar, hvilka ofvan nämnts såsom uppsatta å Drottningholm, bland dem de flesta öfver Karl Gustafs bedrifter. Taflorna ärfdes af L:s syster och aflämnades 1720, efter hennes död, till Karlberg af tyska församlingens föreståndare, hvilka hon insatt till testamentsexekutorer. Dessa anhöllo s. å. hos Ulrika Eleonora om fordringarnas likviderande, men sekreta utskottet ansåg, att bristande medel omöjliggjorde all likvid ''det året''. På förnyad ansökan af L:s arfvingar i Nürnberg befallde konungen 1739 en utredning af fordringsbeloppet. Därmed afstannade förmodligen alltsammans, och svenska statsverket har således, efter allt utseende, aldrig betalat de tio taflorna, som förhärliga en af landets största konungar. Som raderare tillhörde L. fullständigt den tyskholländska riktningen. Tre blad tillskrifvas honom med full säkerhet, bland dem *Tobias och ängelen*, efter hamburgaren J. de Wet, samt *Falkeneraren*, ett särdeles behagligt litet blad. Hans handteckningar äro tämligen spridda. Nationalmuseum, där han ej är representerad genom någon tafla, eger en betydande samling teckningar af honom, och ej heller på enskilda händer äro de sällsynta. L. tecknade dels med rödkrita, dels med penna och tusch samt äfven enbart med tusch (i lavyr). Hans hand är säker och omsorgsfull, hans naturstudier omväxlande och skarpt upptagna. —rn.*

Lemke, Otto Vilhelm, präst, biografisk skriftställare, f. 25 maj 1819 i Hjorted socken, Kalmar län, d. 3 apr. 1900, blef 1845 filos. magister och 1848 teol. kandidat i Uppsala, var 1853—95 teol. lektor i Visby, prästvigdes 1855 och innehade 1859—65 Västkinde prebendepastorat. Han blef 1859 hedersprost och 1860 teol. doktor. L. utgaf bl. a. *Visby stifts herdaminne* (1868; suppl. 1892).

Lemland, socken af Ålands härad och domsaga, Åbo och Björneborgs län, Finland. Areal, tills. med kapellet Lumparland, 130 kvkm. Befolkningen, som är svensk, utgjorde 1909 i L. 2,773, i kapellet 646 pers. Nämnda församlingar bilda tillsammans ett imperiellt pastorat af 3:e kl., Åbo ärkestift, Ålands prosteri. — L. sammanhängde förut med ''fasta Åland'' genom ett smalt näs, men skiljes numera därifrån af Lemströms kanal, som öppnades för trafik 1882. Kanalen har en bottenbredd af 6 m. och ett djup af 4 m. under lägsta vattenytan. O. I. (A. G. F.)

Le'mma (grek., skal), *log.*, sats, som förbereder en annan eller på hvars giltighet den senare hvilar och som därför bevisas, utan att ega något självständigt värde. Termen nyttjas numera ytterst sällan.

Le'mmen, Georges, belgisk konstnär (födelseåret obekant), är en af den moderna konströrelsens mest mångsidiga krafter. Han började som målare, påverkades af impressionisten Seurat, hvars dekorativa linjeföring och punkteringsmetod med rena färger han upptog. Hufvudsakligen inom konstindustrien sökte L. sedan utlopp för sin skapande förmåga och sin mycket individuella läggning. Hans område blef det rent ornamentala och abstrakta, linjekomposition, fläckmönster. Han har utfört mönster för tapeter och väfnader samt äfven ritningar till möbler, till bokutsmyckning, vinjetter, monogram, exlibris, järnbeslag, glasmosaik. Under de sist förflutna åren har L. återupptagit måleriet i olja, akvarell, pastell och har äfven utfört litografier. Hans porträtt äro förträffliga; han har också lämnat mycket individuella aktstudier och kompositioner samt interiörer af utsökt känslig koloristisk hållning. Hans måleri är kultiverad och distingerad konst. Hans ornamentstil har haft stort inflytande, och många teknare gå i hans spår. G—g N.

Le'mmens, Jacques Nicolas, belgisk orgelvirtuos, f. 1823, d. 1881, var lärjunge af Fétis vid Bruxelles' konservatorium, senare (1846) af Hesse i Breslau och blef 1849 professor vid konservatoriet i Bruxelles. 1879 öppnade han i Mecheln en ansedd skola för organister. L. skref ett stort antal berömda orgelkompositioner, en flerstädes begagnad *École d'orgue* samt andra tonstycken. A. L.*

Le'mminkäinen, den tredje hufvudpersonen i det finska nationaleposet ''Kalevala'' (se d. o.). Han skildras däri som en munter kvinnojägare, hvilken beslutar vinna den stolta och sköna Kyllikki, som plägar afvisa alla friare. Han beger sig till Saari (''Ön''), den skönas hemvist, lefver ett lustigt lif med öns flickor och röfvar till slut bort Kyllikki. Snart öfverger han henne dock och far trots sin moders varningar till Pohjola på frieri. Sin borste

kastar han i väggen, så att den fastnar, och han säger till sin mor, att när blod börjar flyta ur borsten, är det ett tecken till, att det är ute med honom. I Pohjola kufvar han alla med sina trollsånger och lämnar, ringaktande, blott en gammal blind herde fri från trolldomsbanden. För att vinna Pohjolas mö utför han allehanda hjältedåd, som föreläggas honom, men då han skall skjuta svanen i Tuonelas, dödsrikets, älf, dödas han med ett pilskott af den i försåt liggande herden; till pil begagnar denne ett ”tillslutet rör” af sprängört (Cicuta virosa), ett i trollkonster användt redskap. Nu flyter blod ur borsten där hemma, och L:s moder far ut att söka upp honom; hon räfsar upp bitarna af hans lik ur dödens älf, helar honom med besvärjelser och far hem med den återvunne sonen (Kal. 11—15). Så vinner sedan Ilmarinen den sköna Pohjolajungfrun. L. blir mäkta vred öfver, att han ej blir bjuden på bröllopet, far dit objuden, ställer till krakel och dödar Pohjolas husbonde i svärdskamp. Skyndsamligen måste han nu ge sig på flykten; han lyckas komma hem och far på moderns inrådan till en aflägsen ö för att hålla sig dold, men ställer till så mycket spektakel bland flickorna på ön, att han måste fly äfven därifrån. Vid hemkomsten finner han sitt hem förstördt af Pohjolas folk, far på hämndetåg till Pohjola, men fryser fast på hafvet genom Pohjolahärskarinnans konster och kan med knapp nöd komma hem igen (26—30). På Väinämöinens stora tåg till Pohjola för att bortröfva Sampo är sedermera äfven L. med; på återvägen med den bortröfvade klenoden kan han inte hålla sig tyst, utan väcker Pohjolafolket med sina ljudliga fröjdesånger, så att de komma efter och den definitiva kampen om Sampo uppstår (39—42).

I sångerna om L. har Lönnrot förenat hufvudsakligen tre från början ej sammanhörande sånger, en om herden och L:s död, en om L:s besök hos sina elaka släktingar, som söka efter hans värsta, och en om Kaukos strid i ett dryckeslag och kärleksäfventyr på ”Ön”. Den första af dessa sånger återger uppenbarligen myten om Balder och Höder (se Balder) och är såsom i gammal tid kommen från skandinaverna af största värde för bedömandet af Baldersmytens utveckling, vare sig denna är af hedniskt eller kristet ursprung. Den andra sången återger en hop i många länder kända sagomotiv. Kauko-runan slutligen härstammar ytterst från Ingermanland, och den ö (Saari), som däri omtalas, synes vara Retusaari, den ö, hvarpå Kronstadt är byggdt. Jfr K. Krohn, ”Kalevalan runojen historia” IV, ”Lemminkäinens tod < Christi > Balders tod” (i ”Finnisch-ugrische forschungen”, V). L:s död och hans moders sökande efter honom ha gifvit motiv åt finsk konst (Gallén) och musik (Sibelius). K. B. W.

Le'mmus, *zool.* Se Lämmelsläktet.

Le'mna L., *bot.* Se Andmat.

Lemnáceæ, *bot.* Se Andmat.

Lemnhult, socken i Jönköpings län, Östra härad. 7,445 har. 664 inv. (1910). Annex till Korsberga, Växjö stift, Östra härads kontrakt.

Lemniskāta (af grek. *lemni'skos*, band), *mat.*, kallas en kroklinje, som är så beskaffad att, om man sammanbinder en godtycklig punkt på densamma med två gifna punkter, rektangeln af de två sammanbindningslinjerna alltid är lika med kvadraten på halfva afståndet mellan de gifna punkterna. Lemniskatan är en algebraisk kroklinje af fjärde graden; den har ungefär utseendet af en åtta eller af det matematiska tecknet ”oändligheten”: ∞, och är fullt symmetrisk i afseende på båda axlarna. Lemniskatan eger flera intressanta egenskaper; så kan t. ex. medels elliptiska integraler dess rektifikation ske och dess omkrets på elementargeometrisk väg delas i 2^n+1 lika delar, då n är ett helt tal. (I. F.)

Le'mnius, Guilielmus (Willem), holländsk läkare, f. omkr. 1530 i Zierikzee, d. på 1570-talet, son till den på sin tid berömde läkaren och naturforskaren Levinus L. (f. 1505 i Zierikzee, d. där 1568), som författade bl. a. det Erik XIV tillegnade arbetet *De miraculis occultis naturæ libri IV* (1564; 13:e uppl. 1666). L. tog med. doktorsgrad i Pisa och inkallades till Sverige af Erik XIV, hvars lifmedikus han blef. Han vann i hög grad konungens förtroende och beskylles för att genom ett sitt ogrundade vittnesmål ha bidragit till den skymfliga behandlingen af Nils Sture 1567. Efter Eriks afsättning blef han Johan III:s lifmedikus. Som sådan framkom han på dennes befallning med ett förslag till läkarkonstens reformering i Sverige. Bland hans skrifter kunna nämnas *Emot pestilentzie* etc. (1572) och *Om sjukdomars kurerande genom de i Sverige växande örter* (otr.). Se Sacklén, ”Sveriges läkarehistoria”, I (1822).

Le'mnius, Dr W., pseudonym för Gustaf Björlin.

Lē'mnos (grek. *Λῆμνος*, nygrek. *Limno*, turk. *Limni*, it. *Stalimene*), ö i norra delen af Egeiska hafvet, på lika afstånd från bergudden Athos i v. och Mindre Asien i ö. Areal 454 kvkm. Hela ön är af vulkanisk natur och i hög grad hemsökt af jordbäfningar. Den ansågs af denna orsak i forntiden helgad åt Hefaistos (Vulcanus), som troddes ha sin boning i den på öns östra del belägna, numera utslocknade vulkanen Mosychlos. Ehuru till stor del uppfylld af berg, är ön bördig på vin och spannmål. Äfven odlas där bomull, silke, oliver och fikon. Mineralriket lämnar den bekanta röda bolusleran (se Bolus). De äldste invånarna på L. benämnas af Homeros *si'nties*, d. v. s. röfvare. Efter dem kommo minyer, enligt sagan härstammande från argonauterna, som under sin härfärd gästade på L. Ön lades omkr. 500 f. Kr. af Dareios under persiskt välde, men befriades ej långt därefter af Miltiades och var sedan under lång tid förenad med Aten, till dess den togs i besittning först af macedonerna och sedan af romarna. F. n. hör den till det turkiska riket och eger vid pass 27,000 inv., till större delen greker. Hufvudorten, Limni (l. Kastro), på västra kusten, ligger på samma plats som den forntida staden *Myrina*. På L. ha i senare tid påträffats åtskilliga inskrifter, af hvilka de äldsta, härrörande från en tid, som föregår öns besittningstagande af atenarna, visa släkttycke med de etruskiska. Man har trott sig böra sammanställa denna omständighet med den hos forngrekiska författare meddelade notisen, att L. i äldsta tid varit bebodt af tyrrhener (etrusker). A. M. A.

Lemo. 1. Socken af Virmo härad och Masku domsaga, Åbo och Björneborgs län, Finland. Areal 36 kvkm. Befolkningen, finsk, 906 pers. (1909). L. utgör med kapellet Villnäs (se d. o.) ett imperiellt

storat af 3:e kl., Åbo ärkestift, Virmo prosteri. storatets areal 93 kvkm. 2,142 inv. (1909).
2. By i S:t Karins socken, s. ö. om och nära bo, vid en hafsvik, har blifvit bekant för den landgning, som generalmajor von Vegesack med 2,500 an utförde där 19 juni 1808. Utan samband ed öfriga krigsföretag skedde äfven denna landgning, hvadan intet vanns därmed. Sedan truprna kommit i land, ryckte afdelningen fram mot bo, men möttes af ryska trupper, hvilkas styrka åningom växte till 3,500 man. Efter en het id måste svenskarna, som i sina led äfven hade del föga öfvadt landtvärnsmanskap, draga sig tillka. Det lyckades dem att inskeppa sig och åter till sjöss, sedan företaget kostat omkr. 200 n. 1. A. G. F. 2. C. O. N.

Lemoine [ləmωa'n], Karl Gustaf, kopparckare, d. helt ung 1727 i Paris, sannolikt elev af enner, utförde åtskilliga gravyrer i Peringskiölds Åttartal" (1725) samt ett porträtt af *K. G. Rehnhiöld* (efter von Krafft). Han erhöll offentligt resederstöd för att vidare utbilda sig. —rn.*

Le Moine [ləmωa'n], Erik Vilhelm, måre, f. 1780 i Västmanland, d. 1859 i Strängnäs, f 1791 elev af konstakademien och handleddes rskildt af Hilleström. Han utbildade sig till miatyrmålare, men utöfvade äfven landskapsmåling i både akvarell och olja, dock i litet format h ett petigt maner. Hans porträtt sakna däremot finhet i uppfattning samt äro ofta klena, äfven färg och teckning. 1813—omkr. 1820 vistades i Finland och Ryssland. Efter sin återkomst satte han sig i Stockholm som "ritmästare", men ttade sedan till Strängnäs, där han 1840 blef rare i teckning vid elementarläroverket. L. är inska konstföreningens galleri representerad af två elsingforsmotiv i akvarell och en stockholmsvy i a. Han utgaf i litografi några utsikter af Stockm. —rn. (G—g N.)

Lemoine [ləmωa'n], Gustave, fransk författre, f. 1802, d. 1885, skref flera häften romanser, hvilka Loïsa Puget, sedermera hans hustru, te intagande melodier, och, vanligen i samarbete d andra författare, skådespel, som haft mycken mgång, bl. a. *L'abbaye de Castro* (1840; Klostret Castro", 1849), *La grâce de Dieu* (1841; En mors välsignelse", s. å.), som gick nära 600 r öfver Gaîtéteaterns tiljor, *La dot de Suzette* 842; "Suzettes hemgift", 1844) och *La niaise de Saint-Flour* (1848; "Frieri och förställning", 49).

Lemoine [ləmωa'n], Armand Victor, fransk olog och paleontolog, f. 1837, d. 1897 i Paris, norarie professor vid med. skolan i Reims, gjorde förtjänt företrädesvis om utforskandet af de vid ims anträffade fossila fåglarna och däggdjuren, de ldsta kända af Europas tertiärsystem. Af hans nga, dessa fossil behandlande skrifter må nämns *Recherches sur les ossements fossiles des terrains tiaires inférieurs des environs de Reims* (1879), *cherches sur les oiseaux fossiles des terrains tertires inférieurs des environs de Reims* (1882), *ude sur quelques mammifères de petite taille de la faune cernoysienne des environs de Reims* (1885) *Étude d'ensemble sur les dents des mammifères ssiles des environs de Reims* (1891). Dessutom entliggjorde han studier öfver fylloxeran och rörande röntgenstrålarnas användning i den zoologiska och paleontologiska undersökningens tjänst. L—e.

Lemoines broms [ləmωa'ns], *artill.* Se Tågbroms.

Lemoinne [ləmωa'n], John Émile, fransk publicist, f. 1815 i London af franska föräldrar, d. 1892 i Paris, tillbragte en del af sin ungdom i England, anställdes 1840 vid "Journal des débats", i hvars utrikesafdelning han under årtionden hade England på sin lott, och skref därjämte i "Revue des deux mondes" många uppsatser rörande politik, engelska förhållanden samt litteratur (se urvalet i *Études critiques et biographiques*, 1862). Han invaldes 1875 i Franska akad. 1880 valdes L. till senator på lifstid, men afgick snart. Hans beundran för England byttes på de sista åren i kritik.

Lemōn, Olof Karl Adolf, operasångare, f. 14 okt. 1866 i Stockholm, åtnjöt från 1886 professor I. Hallströms handledning i sång, medverkade från 1890 vid konserter och var anställd vid Stora teatern i Göteborg 1891—92 och vid K. teatern i Stockholm 1892—94 samt åren 1896—99, sedan han under mellantiden studerat hos Delle Sedie i Paris. Han har sedan egnat sig åt privatlifvet, men gaf 1902 gästspel på K. teatern och 1903 hos Ranft (i Charpentiers "Louise"). Frånsedt en viss veklighet i sång och aktion har L. med sin klara och mjuka tenorröst, goda tonbildning och fördelaktiga apparition varit en väl mottagen uppbärare af roller som *Wilhelm Meister*, *Romeo*, *Tamino*, *Masaniello*, *Pajazzo* m. fl. E. F—t.

Lemon belton [le'mən bo'ltn], *zool.* Se Hunden, sp. 1312.

Le monde oriental [lə måd åriäta'l], fr., "Den östra världen", en i Uppsala sedan 1906 utkommande tidskrift, närmast afsedd för "Öst-Europas och Asiens historia och etnografi, språk och litteraturer, religioner och folkdiktning". Tidskriften, som grundlagts af professorerna vid Uppsala universitet K. F. Johansson, J. A. Lundell, K. B. Wiklund och K. V. Zetterstéen, räknar bland sina medarbetare både svenska och utländska vetenskapsmän och utges numera med årligt statsbidrag. K. V. Z.

Lemonnier, Le Monnier [ləmånjē], Pierre Charles, fransk astronom, f. 1715 i Paris, d. 1799, var en af dem, som 1736 utsågos att deltaga i den af A. Celsius föreslagna gradmätningen i Lappland, samt blef senare professor i fysik vid Collège de France och astronom vid marinen. Han utgaf flera astronomiska, fysikaliska och meteorologiska arbeten. (B—d.)

Lemonnier [ləmånjē], Marie Juliette Elisa, fransk filantrop, född Grimaille, f. 1805, d. 1865, upptog sin mans, professor L:s, saint-simonistiska åsikter och sysselsatte sig mycket med frågan om förbättring af de arbetande kvinnornas ställning. 1848 öppnade hon en syateljé, som satte henne i stånd att under två månader lämna arbete åt 200 fattiga mödrar. Det lyckades henne 1862 att bilda en stor förening för meddelande af yrkesundervisning åt kvinnor. Samma år öppnade hon i Paris den första af de skolor för sagda ändamål, som bära hennes namn och som tjänade till mönster för dylika i Frankrike och andra länder.

Lemonnier [ləmånjē], Antoine Louis Camille, belgisk författare, f. 24 mars 1841 (som födelseår uppges äfven 1835, 1844 och 1845) i

Ixelles nära Bruxelles, bestämdes af sin far för advokatyrket, men försummade sina juridiska studier för litterära sysselsättningar. Efter faderns död bosatte han sig 1866—69 på det aflägsna slottet Burnot och offentliggjorde *Nos flamands*, som hyllar Rubens, Rousseau och naturen. 1870 tog han ifrigt Frankrikes parti och väckte stort uppseende med *Sedan* (1871), som uttalade afsky för allt krig. *Contes flamands et wallons* (1875) och ett grundläggande arbete öfver målaren Courbet (1878) följdes af *Un mâle* (1881), en vild och tragisk kärlekshistoria, och *Le mort* (1882), med ett mord som centrum i berättelsen. Då belgiska regeringen vägrade att tilldela L. det litterära femårspriset, hölls 1883 en stor demonstrativ bankett för honom i Bruxelles. *Happe-chair* (1886) skildrar i stor realistisk stil grufarbetet. *La Belgique* (1888) är en omfattande skildring af L:s fädernesland, för hvilken han fick femårspriset. *L'arche, journal d'une maman* (1894) är en stilla familjehistoria, *L'île vierge* (s. å.) och *Adam et Eve* (1899) symboliserande. Af hans senare skrifter må nämnas den för anstötlighet åtalade, men frikända romanen *L'homme en amour* (1897), de socialt eller patologisk-psykologiskt anlagda *Au coeur frais de la forêt* (1899), *Le vent dans les moulins* (1900), *Les deux consciences* (1902), *Le petit homme de Dieu* (s. å.), *Le sang et les roses* (s. å.), *Comme va le ruisseau* (1903), *L'amant passionné* (1904), *Le droit au bonheur* (1905), *La vie belge* (s. å.), *L'hallali* (1907), *Quand j'étais homme* (s. å.), *Les vieux créneaux* (s. å.) och *La maison qui dort* (1909). Se biogr. af Bazalgette 1904 och "Revue de Belgique" för 15 febr. 1903.

Lemon squash [le'mən skωå'ʃ], eng., "citronurkram", namn på en öfverallt begagnad sommardryck, som tillverkas — fabriksmässigt eller för gången — af kallt eller iskyldt vatten, färsk saft af citron (eng. *lemon*) och vanligen socker.

Lemontey [ləmätä], Pierre Édouard, fransk häfdatecknare, f. 1762, d. 1826, valdes som advokat i Lyon till medlem af Lagstiftande församlingen, där han (1791—92) tillhörde den moderata minoriteten, och måste efter 10 aug. gå i landsflykt till Schweiz, hvarifrån han återvände 1795. Från 1797 egnade han sig i Paris åt litterära sysslor, blef 1804 chef för censurbyrån och erhöll af Napoleon ett årligt anslag för historiskt författarskap. Detta resulterade omsider i de båda arbetena *Essai sur l'établissement monarchique de Louis XIV* (1818), utmärkt för ny, självständig uppfattning och strängt nagelfarande Ludvig XIV, samt *Histoire de la Régence et de la minorité de Louis XV* (2 bd, 1832). L. uppträdde äfven — utan större framgång — som skådespelsförfattare och invaldes 1819 i Franska akademien. Hans *Oeuvres* utgåfvos 1829—31 i 7 bd.

Lemosi. Se Katalanska språket, sp. 1254.

Lemot [ləmå], François Frédéric, baron, fransk skulptör, f. 1773 i Lyon, d. 1827 i Paris, fick sin utbildning i Paris (hos Dejoux) och i Rom. Bland hans arbeten må nämnas den långa reliefen för Louvre-kolonnaden, dekorativa figurer för l'Arc de carrousel, samt ryttarstatyerna *Henrik IV* (för Pont-neuf i Paris) och *Ludvig XIV* (i Lyon). L. var medlem af Institutet och professor vid École des beaux-arts. (G—g N.)

Lemovices. Se Limoges.

Lemoyne [ləmωa'n], Camille André, frans
skald, f. 1822 i dep. Charente-inférieure, en ti
typograf, sedermera arkivarie vid École national
des arts décoratifs, är en blid och själfull natur
lyriker, tillhörande Les parnassiens. Han har fler
gånger erhållit Franska akademiens pris. Bland L
diktcykler må framhållas *Les roses d'Antan* (1865
Les charmeuses (1867), *Les légendes des bois*, *L
paysages de mer* (samlade i *Poésies*, flera bd). Pris
belönt af Franska akad. är äfven hans prosaroma
Une idylle normande (1874).

L'empire c'est la paix [läpir sä la pä], fr., "ke
sardömet är freden", ett yttrande, hvilket Napoleo
III fällde som franska republikens president i e
tal vid en bankett i Bordeaux 9 okt. 1852 och so
sedermera ofta ironiskt citerades under hans kejsar
tid, då Frankrike efter hvartannat invecklades i kri
med Ryssland, Österrike, Kina, Mexico och Tysk
land.

Lempois' kanal [le'mpåjs]. Se Lempälä.

Le'mpälä, socken af Birkkala härad och domsag
Tavastehus län, Finland. Landareal 257 kvkm. Be
folkningen, finsk, 5,575 pers. (1909). Konsistoriel
pastorat af 3:e kl., Borgå stift, Tammerfors proster
Inom L. ligger Lempois' kanal, som genon
skär Lempois' näs och genom hvilken det blifv
möjligt att, med förbigående af Kuokkala m. f
forsar, trafikera vattenleden mellan städerna Ta
vastehus och Tammerfors. Kanalen, som har e
bottenbredd af 8,7 m. och är försedd med en sluss
öppnades för trafik 1873. A. G. I

Lemsal, slott i västra Livland, intogs af sven
skarna 1621, hvarefter dess befästning underhöll
till 1682, då densamma raserades. I mars 162
slog G. Horn i grund 7 fanor polska kosacke
vid L. L. W:son N

Lemström, Karl Selim, finsk vetenskapsman
f. 17 nov. 1838 i Ingå socken, d. 2 nov. 1904
Helsingfors, blef student i Helsingfors 1857, egnad
sig åt naturvetenskapliga, särskildt fysikaliska, stu
dier, aflade 1862 filos. kandidatexamen, specimin
rade, efter en studieresa till Stockholm, under hvi
ken han arbetade hos den bekante fysikern Edlun
1869 för docentur i fysik vid universitetet i He
singfors med afh. *Om volta-induktionsströmmarn
intensitetsförlopp* samt blef 1874 filos. doktor. 187
—1903 var han ord. professor i fysik vid Helsing
fors' universitet. I en mängd afh. och uppsatse
dels på svenska, dels i fransk och tysk öfv., nedlad
han resultaten af sina undersökningar, hvilka ti
största delen hänföra sig till jordmagnetismen (*O
orsakerna till jordens magnetiska tillstånd*, 1877
professors-specimen) samt luftelektriciteten. Det va
i synnerhet åt polarljuset och därmed sammanhän
gande fenomen, som L. alltsedan 1868, då han
egenskap af fysiker deltog i den svenska polarexpe
ditionen, egnade sina forskningar. Genom teoret
ska betraktelser leddes han bl. a. till konstruktio
af en apparat för experimental framställning af po
larljuset, hvilken, utförd på bekostnad af gros
handlaren O. Dickson i Göteborg, vid den inte
nationella geografiska kongressen i Paris 1875 ex
ponerades och tillvann sig ett pris af första klasse
Med ifver sökte L. sedermera utveckla sin teori fö
norrskenet, och han var därför själen i och ledare
af den af Finska vet. soc. utrustade expedition

till Sodankylä i finska Lappmarken 1882—83 och 1883—84, genom hvilket företag Finland bidrog till de internationella cirkumpolära observationsserierna under de nämnda åren. Resultaten af expeditionens verksamhet finnas nedlagda i en diger publikation, "Exploration internationale des régions polaires", hvars del III (1898) redogör för undersökningarna rörande polarljuset. Under loppet af sina undersökningar, öfver hvilka L. utgaf äfven en populär framställning i "L'Aurore boréale" (Paris, 1886), *Om polarljuset eller norrskenet* (Stockholm, s. å.), lyckades han med sina apparater frambringa en norrskensstråle öfver en fjälltopp och såg i detta försök ett starkt bevis för sin teori för norrskenet. Mycket kända äro L:s studier öfver nattfrosterna och medlen att förebygga frostskada; han bevisade, att de förra frambringas af den nattliga värmeutstrålningen och icke, såsom tidigare ansetts, af värmebindningen vid vattnets afdunstning. Som skyddsmedel mot frostskada rekommenderade L. användning af rök, för hvars frambringande han uppfann s. k. frostfacklor. Hans förnämsta skrifter i denna fråga äro *Om nattfrosterna och medlen att förekomma deras härjningar* (1881) och *On night-frosts* (s. å.). L. gjorde äfven omfattande försök öfver elektricitetens inverkan på växtligheten och trodde sig här ha funnit ett medel att väsentligen höja landtbrukets växtproduktion. Metoden, som i utlandet tilldragit sig stor uppmärksamhet, har senare förbättrats genom sir Oliver Lodge och J. E. Newman. Ehuru en inverkan konstaterats, äro dock villkoren för dess uppträdande ännu outredda. Resultaten af L:s försök äro sammanfattade i två akademiska inbjudningsskrifter (1890, 1901) äfvensom i en tysk skrift, *Elektrokultur* (1902), och i en engelsk, *Electricity in agriculture and horticulture* (1904). L. arbetade som universitetslärare ifrigt för den fysikaliska undervisningens förbättrande. L. var led. af Finska vet. soc., Internationella polarkonferensen och Société française de physique. A. R—y. (A. Ell.)

Lemströms kanal. Se Lemland.

Le'mur, Makisläktet (Räf-apsläktet), *zool.*, hör till fam. lemurer (*Lemuridæ*), halfapornas afdelning (*Prosimiæ*) af däggdjurens klass. Det utmärkes genom sitt långsträckta hufvud, som liknar räfvens, med måttligt stora ögon och öron; de senare äro rikt hårbevuxna, ofta t. o. m. försedda med hårknippen. Öfverkäkens framtänder äro små, men lika stora. De bakre lemmarna äro betydligt längre än de främre. Vristen är icke förlängd. Händerna och fötterna äro ofvanpå tunnhåriga, svansen längre än kroppen och pälsen mjuk, undantagsvis äfven ullig. Dithörande arter lefva sällskapligt i Madagaskars och angränsande öars skogar, klättra hastigt och vigt, utföra långa språng från gren till gren och uppsöka sin af insekter och frukter bestående föda. Till skillnad från många andra halfapor äro de ej nattdjur. Till sin natur äro dessa djur milda och fredliga, låta tämja sig med lätthet och kunna hålla länge ut i fångenskap. — Mormakin, *L. macaco*, blir ungefär 90 cm. lång, hvaraf mer än hälften kommer på svansen. Hannen är mer eller mindre rent svart, stundom med en rödbrun skiftning på kroppens sidor och lemmarna. Honan är i allmänhet ljusare eller mörkare rostbrun (på ryggens midt någon gång stötande i purpurrödbrunt), med kinderna, svansen och fötterna i regel hvitaktiga, blott undantagsvis rostbruna; honan skiljer sig så mycket från hannen, att hon förr beskrifvits som särskild art (*L. leucomystax*). — Kattmakin, *L. catta*, blir 35 cm. lång, med 50 cm. svans. Färgen växlar från grå till roströd. Nosen och en ring omkring ögat äro svarta; ansiktet, öronen och kroppens undre sida äro hvita samt svansen försedd med svarta och hvita ringar. C. R. S. (L—e.)

En lemur.

Lemūrerna, *Lemuridæ, zool.*, en familj inom halfapornas afdelning och däggdjurens klass. Denna familj innefattar alla på Madagaskar och närbelägna öar lefvande halfapor. Som de afpassat sig till ganska skiljaktiga lefnadssätt, äro de sinsemellan med afseende på tändernas, lemmarnas m. m. byggnad ganska olika. De öfverensstämma däremot sinsemellan och skilja sig från de i Afrika och i den orientaliska regionen lefvande halfaporna genom mellanörats byggnad: trumbenet kvarstår hos dem under hela lifvet på ett skede, som motsvarar fosterskedet hos flertalet andra däggdjur, medan detsamma hos de icke på Madagaskar förekommande halfaporna når en högre utbildning. Betecknande är ock, att Madagaskar-halfaporna i detta afseende öfverensstämma med vissa utdöda fränder från Europa. — Hit föras makisläktet (*Lemur*), indrisläktet (*Lichanotus*), fingerdjurssläktet (*Chiromys*) o. a. L—e.

Le'mures, lat. Se Larvæ.

Lemūria, *myt.* Se Larvæ.

Lemūria, en hypotetisk kontinent i Indiska hafvet, som teoretiskt konstruerades på 1860-talet af engelske zoologen Ph. L. Sclater för att fylla en lucka mellan Madagaskar, Ceylon och Väst-Australien. Dessa länder utmärkas nämligen genom en synnerligen egendomlig öfverensstämmelse i sin fauna. Namnet gafs efter halfapfamiljen *Lemuridæ*, som ansågs karakteristisk för Madagaskar och Ceylon, men som sedan träffats i eocena lager både i Europa och Nord-Amerika och äfven fortlefver i östra Afrika. Namnet L. har därför ansetts mindre träffande, och man brukar nu kalla denna hypotetiska kontinent Gondwanaland. Bland djurgeografiska relationer mellan Madagaskar, Öst-

indien och Australien må vidare nämnas, att de fruktätande flädermössen på Madagaskar tillhöra ett indiskt släkte samt att i öns ödle- och snäckfauna det indiska elementet är starkare än det afrikanska. Af betydelse är vidare, att Ceylons daggmaskar äro skarpt skilda från de indiska, men nära släkt med de australiska. Äfven geologiska skäl tala för ett forntida sammanhang mellan Madagaskar, Indien och Australien. Som kvarlefvor af den nu i hafvet sjunkna kontinenten kvarstå f. ö., utom Madagaskar och Ceylon, äfven Seychellerna m. fl. öar och ref. Om öfverensstämmelsen i floristiskt afseende mellan de ofvannämnda länderna se Glossopterisfloran. — Lemuriahypotesen har därför mycket, som talar för sig, men har å andra sidan haft vedersakare, som hänvisa hufvudsakligen till Indiska hafvets stora och jämna djup. J. F. N.

Lemüridæ, *zool.* Se Lemurerna.

Lemvig, dansk stad i Jylland, Ringkjöbing amt, vid en vik af Limfjorden. 3,826 inv. (1911), som lefva af handel, handtverk och landtbruk. Genom L.—Vembjärnvägen är L. sedan 1870 förbundet med den västjyllandska längdbanan; den förlängdes 1899 till Thyborön. L. omtalas redan 1237 och fick 1545 stadsprivilegier. E. Ebg.

Lena. 1. Socken i Uppsala län, Norunda härad. 6,612 har. 1,269 inv. (1910). L. utgör ett konsist. pastorat i Uppsala stift, Norunda kontrakt. — 2. Socken i Älfsborgs län, Kullings härad. 3,992 har. 938 inv. (1910). L. bildar med Bergstena och Fullestad ett konsist. pastorat i Skara stift, Kullings kontrakt. — 3. Se Kungslena 2.

Lena, den östligaste af Sibiriens tre stora floder, upprinner i guv. Irkutsk från bergen v. om Bajkalsjön under 54° 10′ n. br. och 107° 55′ ö. lgd, flyter först mot s. v., sedan mot n. förbi Verchoiensk, där floden blir segelbar, därefter mot n. v. och sedan mot n. ö. förbi Kirensk, Vitimsk och Olekminsk till Jakutsk. Där får den en nordlig riktning, som den behåller, tills den genom ett tjugutal mynningar (däraf 7 hufvudarmar), som bilda ett bredt, i hafvet utskjutande delta (omkr. 28,000 kvkm.), faller ut i Norra ishafvet, s. v. om Nya Sibiriens öar. Floden har en längd af 4,600 km., flodområdet en areal af omkr. 2,$_{35}$ mill. kvkm. Vid Jakutsk når den låglandet och får ett mycket långsamt, delvis grundt lopp. Till följd af den otaliga mängden af öar, i synnerhet mellan Jakutsk och Sjigansk, är den utomordentligt bred, vid den förstnämnda orten 7—8 km., vid den senare nära 15, med ett djup af 16—22 m. Längre ned är den smalare, vid Bulun endast 2,$_5$ km. bred och 10—16 m. djup, vid mynningen åter ända till 10 km. bred, men blott 5—8 m. djup. I sitt öfre lopp tillfryser floden i okt., nedanför Jakutsk redan i senare hälften af sept.; mynningen är stundom tillfrusen året om. Under isgång och högvatten blir L. ofta förhärjande för strandborna. Egentliga forsar saknas. I sitt öfre ganska snabba, men dock farbara lopp inneslutes strömmen på stora sträckor af storartade klippväggar och måleriska klippbildningar. Längre ned omväxla bergstrakter, ängsmarker och stäpper; men från Aldans mynning bli stränderna låga, och nedanför Sjigansk vidtar den alltid frusna tundran. Vid flodens stränder träffas mammutben ganska ofta. Mellan Jakutsk och Kirensk finnes regelmässig ångbåtsfart. Viktiga flodhamnar äro f. ö. Verchoiensk, Ustkutsk, Olekminsk och Bulun. Floden är mycket fiskrik, och dess stränder täckas af väldiga skogar. Guldvaskerier finnas både vid L. och flera af dess biflöder, särskildt Vitim och Olekma; äfven andra metaller förekomma i bäckenet. Befolkningen är något tätare endast i öfre delen, där ryssar bo; längre ned följa efter hvarandra bureter, jakuter och tunguser. De viktigaste biflöderna äro fr. h.: Kirenga, Vitim, Olekma och Aldan, fr. v.: Viljui. (J. F. N.)

Lenæus, Johannes Canuti, ärkebiskop, f. 29 nov. 1573 i Lena församling i Uppland, d. 23 april 1669, blef efter fleråriga akademiska studier, äfven vid utländska universitet (i synnerhet i Wittenberg) 1604 logices professor i Uppsala och efter ytterligare 2 års vistelse i Wittenberg samt därefter någon tid i Rostock 1610 professor i grekiska och hebreiska språken. Sedan L. 1612 prästvigts, utnämndes han 1613 till teol. professor, blef 1638 förste teol. professor och domprost samt i mars 1647 ärkebiskop. Redan 1636 hade han efter sin svärfader ärkebiskop Kenicius' bortgång fått de flesta rösterna till detta ämbete, men måste då stå tillbaka för Laurentius Paulinus. Vid L:s tillträde till ärkebiskopsstolen afskildes från ärkestiftet Norrland och Lappland, såsom det säges, i följd af drottning Kristinas personliga obenägenhet mot L. Denna tillskrifves dels hans förbindelser med Karl Gustaf, hvilken som student bott hos L. (1638), dels drottningens missnöje med en af L. författad akademisk afh. *De jure regio* (1:a d. 1633—41, 2:a d. 1647), i hvilken han upphöjer den mosaiska ''konstitutionella teokratien'', såsom af Gud själf instiftad, i motsats till det judiska konungadömet. Bland L:s skrifter är eljest mest känd hans *Logica peripatetica* (1633), som i Sverige gaf ny fart åt den aristoteliska filosofien och länge användes som lärobok. L. deltog i granskningen af 1618 års bibelupplaga och i förarbetena till den ännu gällande 1686 års kyrkolag. L:s barn adlades 1658 med namnet Clo. (E. M. R.)

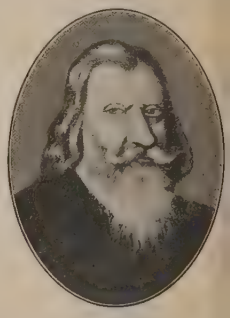

Lenæus, Knut Nilsson, präst, folklifsskildrare, f. 1688 i Lena socken i Uppland, d. 1776, student i Uppsala 1704 och filos. magister 1716, befordrades 1717 till rektor vid Klara skola i Stockholm, utnämndes till kyrkoherde i Estuna 1726 och i Delsbo 1733, blef kontraktsprost samt var riksdagsman vid fem riksdagar. Under senare delen af sitt lif råkade L., som var en myndig och ansedd man, af flera anledningar i tvist med sitt konsistorium, för hvilket han synes varit en svår kritiker. ''Han var en verkeligen lärd man, efter den tidens sätt'' (S. Ödmann). L. utgaf en öfv. af Hübners korta inledning till politiska historien (1721; flera uppl.) och ett utdrag af densammes ''Geografiska frågor'' (1726) samt författade en *Beskrifning öfver det heliga landet* (1740). Det arbete, som fört hans namn till eftervärlden, är emellertid

elsboa illustrata eller Delsbo socken i norra Helngland ljusliga beskrefven (1764), som han utgaf d 76 års ålder. Denna i sitt slag ”klassiska” bok gör ett praktprof på gammaldags lärdomspråk, en är för oss — ej minst på grund af sin naiva nständighet — en värdefull kulturhistorisk urkund. irskildt är skildringen af Delsbofolkets seder och uk vid midten af 1700-talet af stor betydelse r vår folkkännedom. Detta kulturhistoriska värde ppfattades emellertid mindre af samtiden än boens ej sällan kuriösa framställningssätt. Till att älla boken i en löjlig dager bidrog ock en af J. . Lidén i ”Svenska Mercurius” (sept. 1764) ird recension, hvilken dock mindre torde ha framllats af sakliga än andra bevekelsegrunder. Litt.: Ödmann, ”Prosten Lenæus i Delsbo och hans rsamling, på 1760-talet” (i ”Håkomster från mbygden och skolan”, 4:e uppl. 1861). (N. E. H.)

Lenæus, J. A. Se Wärnschiöldh.

Le'näia, ”vinpressningsfesten”, kallades i det rna Aten en i månaden Gamelion (jan.—febr.) i t åt vinguden Dionysos (Bakchos) helgade områ-t Lenaion (se d. o.) firad fest, vid hvilken det a vinets afprofvande var en hufvudsak. Såväl vid nna som vid öfriga dionysiska fester brukade draatiska stycken uppföras. A. M. A.

Lenain [lənä'], Louis, Antoine och Matieu, franska målare, tre bröder, hvilkas arbeen ännu ej af kritiken särskilts, föddes i Laon nnolikt 1593, 1598 och 1607. Hvad man om m känner, är följande. De blefvo medlemmar af ademien 1648, men redan 1649 nämnes Mathieu sam som varande led. Louis, kallad le romain, all ha dött 23 mars 1648 och Antoine, kallad le hevalier, två dagar senare. Mathieu, den gste, lefde till 1677. Alla tre målade s. k. *bamcciate*, skildringar ur det lägre folklifvet, och det lätt att skilja deras taflor från andras. Figurna äro allvarliga och se sorgsna ut äfven i ndtligt uppsluppna scener; färgtonen är egendomt gråblå, med lifliga hvita dagrar. Det hela har karaktär, som liknar en återspegling af den anska skolan, samt visar en naturalism, som gem sin enkelhet gör ett ganska märkvärdigt intryck idt i den klassiska idealitetens tidchvarf. Brörna L. utförde en del stafflibilder, af hvilka 4 nas i Louvre och bland dem en, som framställer *su födelse*. Men därjämte målade de äfven ett h annat för kyrkor och kapell, t. ex. hvalfvet i liga jungfruns kapell i S:t Germain des-Près. Jfr hampfleury, ”Nouvelles recherches sur la vie et œuvre des frères Le Nain” (1862). C. R. N.*

Le'näion (grek. *Ληναιον*, af *leno's*, vinpress), ett Dionysos (Bakchos) helgadt område i det forna ten (måhända en del af stadsdelen Limnai, Sumpmarken”). Sedan gammalt har man trott sig ra söka detta område i närheten af den på sydtra sluttningen af Akropolis belägna stora Diososteatern. Vissa lokala svårigheter ha dock amkallat äfven andra hypoteser. Dörpfeld anser g ha påvisat det gamla L. och Limnai i en vattenk sänka s. v. om Akropolis, mellan Areopagen och nyxhöjden, där 1894 ff. anställda gräfningar bragt dagen ett slutet helgedomsområde, inom hvilket nas lämningarna af ett litet tempel och en vinress. A. M. A.

Lenande medel, *med.* Se Emollientia.

Lenaper (Lenni Lenapē), indianstam. Se Delawares.

Lenard [lēnart], Philipp Eduard Anton, tysk fysiker, f. 7 juni 1862 i Pressburg, filos. doktor i Heidelberg 1886, docent i Bonn 1893, e. o. professor i fysik 1894 i Breslau och 1895 i Aachen samt ord. professor i teoretisk fysik i Heidelberg 1896, i experimentalfysik i Kiel 1898 och i Heidelberg 1905, har i sina skrifter visat prof på stor mangsidighet. Hans fiesta arbeten falla dock inom optiken, såsom *Luminescenz der pyrogallussäure* (1888), *Zerstäuben der körper durch das ultraviolette licht* (1889), bägge i förening med astronomen Wolf, och *Phosphorescenz der alkalisulphide* (1889) och *Erdalkaliphosphore* (1904), båda gemensamt med Klatt, äfvensom *Lichtelektrische und aktinodielektrische wirkung bei den erdalkaliphosphoren* (med S. Sæland, 1909), *Über phosphorescenz und über die auslöschung der phosphore durch licht* (s. å.), *Lichtemission der alkalimetalldämpfe* (1905) samt *Über lichtemission und deren erregung* (1910), eller inom elektricitetsläran, såsom *Wismuthdraht im magnetfeld* (1887), *Elektricität der wasserfälle* (1892) och hans berömda arbeten *Untersuchungen über kathodenstrahlen* (allt sedan 1893), *Die lichtelektrische wirkung* (1902) och *Elektricitätsleitung in flammen* (1903), *Die elektrischen bogen und die spektren der metalle* (s. å.), hvilka han sammanfattade i sin Nobelföreläsning *Über kathodenstrahlen* (1906) m. fl. Dessutom har han utgifvit Hertz' ”Mechanik” (1894). L:s arbeten, som till största delen äro publicerade i Wiedemanns ”Annalen”, utmärka sig för sinnrika försök och gediget utförande. Särskildt ha hans arbeten ang. katodstrålarna tillvunnit sig storartadt erkännande och förvärfvat honom flera vetenskapliga medaljer och pris, hvaribland Nobelpriset i fysik 1905. L. blef led. 1900 af Vet. o. vitt. samh. i Göteborg och 1905 af Vet. akad. S. A—s.

Lenartowicz [-tå'vitj], Teofil, polsk skald, f. 1822 i Warschau, d. 1893 i Florens, bosatte sig 1851 i utlandet och delade sin tid mellan diktning och bildhuggeri. Sin poetiska verksamhet begynte L. 1841. Hans förnämsta lyriska diktsamlingar, som företrädesvis behandla polska byidyller i folklig ton, äro *Polska ziemia* (Polska jorden, 1848—50), *Lirenka* (1855), *Nowa Lirenka* (1859), *Aniol ziemi* (Jordens ängel, 1866) och *Rytmy narodowe* (1881). Ett urval af hans samlade dikter utkom i 4 dlr 1876; dessutom författade han ett litteraturhistoriskt arbete på italienska: *Sul carattere della poesia polono-slava* (1886). A—d J.

Lenau, N. Se Niembsch von Strehlenau.

Lena vokaler. Se Vokal.

Lenbach, Franz von, tysk målare, f. 13 okt. 1836 i Oberbayern, d. 6 maj 1904 i München, var murare och sedan bildsnidare, innan han började stu-

dera målning, först i Augsburg och 1856 vid konstakademien i München. Han följde 1858 sin lärare Piloty till Italien. I de arbeten, som han på denna tid utförde, visade han en målerisk bredd och kraft och därtill en uppfattningens rättframhet, som öfverraskar hos en ung tysk vid denna tidpunkt. *Romersk bondfamilj vandrar genom Titusbågen* målades 1858, liksom de följande i stark, men mörk kolorit. S. å. målades *Bönder fly för ett oväder* (museet i Magdeburg). *Italiensk herdegosse* målades 1860 (i Schackgalleriet, München), *Säckpipblåsare* s. å. (Weimar). 1860—61 var L. lärare vid konstskolan i Weimar, vistades sedan i Italien och Spanien, där han på beställning af grefve A. F. von Schack utförde 16 kopior efter Giorgione, Tizian, Rubens, Velasquez, van Dyck m. fl. (de utmärkta kopiorna finnas i Schackgalleriet i München). Inträngande studium af gamla mästare bildar nu grunden och utgångspunkten för L:s konst — han bygger sin måleriska stil först och sist på galleristudier. Men han var en intelligent efterbildare, ej en ytlig kopist, och ur hans förnämsta verk talar en kraftfull individualitet. Han blef från denna tidpunkt först och sist porträttmålare, och hans mera betydande porträtt ha sin styrka i karakteristikens skärpa, i konstnärens öfverlägsna förmåga att betona det dominerande i en persons utseende. Framför allt blef L. ryktbar som porträttör af sin samtids politiska storheter. Kejsar *Vilhelm I*, *Bismarck* (se Bismarck-Schönhausen) och *Moltke* har han framställt i en mångfald af målningar, studier och teckningar, ofta med öfverlägsen karakteriseringskonst och med märgfull kraft. Bland hans öfriga verk äro porträtt af påfven *Leo XIII* (ett exemplar i Nya pinakoteket i München, ett i Venezias moderna galleri), *Ludvig I* på gamla dagar, prins-regenten *Luitpold*, *Gladstone*, *Minghetti*, *R. Wagner*, *Liszt*, *Paul Heyse*, *Döllinger*, *Mommsen*, *Bj. Björnson* och *F. Nansen* höra till L:s minst lyckade porträtt — det kom ibland något uppstyltadt och ihåligt patetiskt in i hans sätt att karakterisera, liksom hans färg kunde bli i hög grad schematisk och ofrisk. Hans damporträtt blefvo ofta banala och hvarandra tröttande lika, och till hans betydande alster höra ej heller sådana figurbilder som *Sakuntala*, *Ormdrottning*, *Salome* (en i Nya pinakoteket, München). L. frångick ofta på äldre dagar sin från gamla mästare lånade mustiga och starka kolorit och inskränkte färgen till det minsta möjliga, brunt i brunt eller grått i grått — ett typiskt exempel ger porträttet af *R. Begas*, 1902, i Berlins nationalgalleri, där L. är rikt företrädd, äfven af präktiga skisser. I gallerierna i München, Hamburg, Weimar m. fl. tyska städer är han likaledes bra representerad. Schackgalleriet eger jämte de nämnda kopiorna och porträtt (*självporträtt* 1865) ett par landskap. Nationalmuseet i Stockholm eger

F. v. Lenbach. Efter ett självporträtt.

ett porträtt af arkitekten *L. Gedon* från 1870-talet och ett af *Döllinger* (1883). Göteborgs museum eger ett *självporträtt* (1874). — L. vistades i Wien 1872—74 samt sedan tidtals i Rom, men var dock bosatt i München, där han var professor och en af spetsarna inom konstnärsvärlden. I inredandet af konstnärshuset där tog han en betydande del. Hans ateljé med en del efterlämnade arbeten är numera tillgänglig för allmänheten. — Reproduktioner af L:s porträtt i heliogravyr utgåfvos i 3 bd 1891, 1896 och 1903, en samling skisser (*Lenbachs mappe*) utkom 1899. Sedan 1884 var L. led. af svenska konstakad. Jfr monografi af A. Rosenberg (4:e uppl. 1906) och W. Wyl, "Gespräche und erinnerungen" (1907). G—g N

Lenbom, Gustaf, veterinär, f. 28 sept. 1740 i Örebro (dödsåret ej kändt), idkade med. studier i Uppsala, utsändes jämte P. Hernqvist och S. H. Folander på bekostnad af rikets ständer 1763 till Lyon för att studera veterinärvetenskapen vid den under Cl. Bourgelats ledning stående nyinrättade veterinärskolan där och utexaminerades 1766 därifrån med de högsta vitsord för såväl kunskaper som praktisk skicklighet och belönades med medalj. S. å. inträdde L. vid den 1765 inrättade veterinärskolan i Alfort vid Paris, där han vistades på Ludvig XV:s bekostnad till 1769 och tjänstgjorde som biträdande klinisk lärare under Chabert. Sedermera hade han anställning som veterinär vid Gardes du corps och stallmästare hos Ludvig XV. Rörande L:s senare lefnadsöden är intet annat bekant än att han 1799 var bosatt i Beauvais. S—g

Lenclos [läklå], Anne de, vanligen kallad Ninon de L., historiskt ryktbar hetär, f. i nov. 1615 i Paris, d. 1705, knöt en rad kortvariga kär leksförbindelser med flera af sin tids mest lysande och framstående män (G. de Coligny, markis d'Estrées, Condé, La Rochefoucauld och Saint-Évremond m. fl.), som tjusades af hennes liffulla temperament och talanger. En god bild af henne lämnar, enligt Sainte-Beuve, mademoiselle de Scudéry i sin nyckelroman "Clélie", där L. är porträtterad som Clarisse. Ninon de Lenclos' hus vid Rue des Tournelles var samlingsplats för den finaste societe Under sitt besök i Frankrike aflade drottning Kr stina visit hos den spirituella kurtisanen, och de franska drottning Annas alla ansträngningar a motarbeta L. blefvo vanmäktiga. L. förstod a binda äfven damer af rang och hög intelligen (madame de la Sablière, madame de La Fayet och madame de Maintenon) vid sig med vänskap band. Vid unga år presenterades för henne Voltai som lofvande poet, och hon testamenterade hono 2,000 frcs till inköp af böcker. Af stort intres äro L:s som äkta erkända bref till Saint-Évremon L:s *Correspondance authentique* utgafs af É. Colon bey 1886. — Se A. Bret, "Mémoires sur Ninon (1751), Capefigue, "Ninon de Lenclos et les pr

euses de la Place royale" (1864), Sainte-Beuve, Causeries du lundi", samt H. K. Hayes, "The al N. de l'Enclos" (1908), och M. C. Rowsell, "N. l'Enclos and her century" (1910). E. A—ie.

Lencqvist, Erik, historisk forskare, f. 14 sept. 719 i Åbo, d. 12 febr. 1808 i Orivesi, blef stu-ent i Åbo 1736, magister och docent 1745, präst-gdes s. å., var därefter anställd i olika ämbeten kyrkans tjänst och blef 1773 kyrkoherde i Orivesi. ingrep icke på ett framstående sätt i kyrkans f, men är märklig som en af de samvetsgranne rskare, hvilka på H. G. Porthans tid egnade sig studium af Finlands historia. Hans uppsatser, m oftast innehöllo en mängd nya upplysningar, ublicerades i anspråkslös form, delvis anonymt, i Åbo tidningar", hvilkas årgångar 1772—93 inne-lla bl. a. följande afhandlingar af honom: "Om Lars ldstadii och hans anhängares religionsoväsende", Om Åbo stads ålder", "Jämförelse mellan Karis-jo sockens tillstånd i det 15:e och det 18:e seculo", Minne af Finlands drottar", "Om Finlands fordna rgar", "Bröllopsseder i vestra delarna af Ny-nd och de finska socknarna derstädes", "Om lap-rnas fordna hemvister i Finland", "Om Orivesi cken" och "Beskrifning öfver Töfsala socken". nare trycktes i "Mnemosyne" 1822—23 den huf-dsakliga af en af honom författade "Historisk af-ndling om Åbo slott". Hans son Kristian L. ublicerade 1782 under Porthans presidium två sputationer "De superstitione veterum fennorum eoretica et practica", hvilka delvis grundade sig å ett par faderns handskrifna afhandlingar. Jfr . Hjelt, "Historiallinen arkisto" IX. M. G. S.

Lendenfeld [-fält], Robert von. Se Ldf.

Le'nderink, Henrik Jakob, holländsk blind-dagog, f. 1846, sedan 1892 direktor för blind-stitutet i Amsterdam, har som sekreterare i en rening till förbättrande af de blindes lott varit ycket verksam för dessa blinda äfven i de neder-ndska kolonierna samt grundat ett institut för ropeiska barn i Badoeng på Java och inrättat rkstäder för vuxna infödda blinda. Bland hans rifter äro särskildt de vidlyftiga praktverken *Het indenwezen in en buiten Nederland* (1904) och *Iind en doofstom tegelijk* (1907) bekanta. G. A.

Lendgiels björkbalsam. Se Hemliga me-e l.

Lendinära, distriktshufvudstad i italienska prov. ovigo (Venezia), vid den från Adige till Po förande aviglio Adigetto. 2,605 inv. (1901; som kom-un 7,418). Teknisk skola. Vinodling. J. F. N.

Lendir menn. Se Herse.

Lēnel, Otto, tysk rättslärd, f. 1849, professor 882 i Kiel, 1884 i Marburg, 1885 i Strassburg h 1907 i Freiburg im Br., är en af samtidens ämsta forskare på den romerska rättens område; rskildt har han gjort pretorsedikten till föremål r grundliga och resultatrika undersökningar. Hans rnämsta verk är *Das edictum perpetuum* (1883, 907, fransk öfv. 1901), hvari han sökt rekonstruera diktet och inpassa detsamma i dess historiskt riktiga iljö. Likaså har han i det stora verket *Palinge-esia juris civilis* (1887—89) lämnat en bestående amställning af de i corpus juris excerperade för-ttarnas bevarade fragment i deras sannolika sam-anhang. Bland hans öfriga arbeten må nämnas *rsprung und wirkung der exceptionen* (1877), *Beiträge zur kunde des prätorischen edikts* (1878), *Das Sabinussystem* (1892), *Neue Ulpianfragmente* (1904) och *Praktikum des bürgerlichen rechts* (1902). Rld.

Lenepveu [lənəvö], Jules Eugène, fransk målare, f. 1819 i Angers, d. 1898, studerade vid École des beaux-arts och vann Rompriset 1847, utförde figurtaflor i ideell stil, väggmålningar i Saint-Sulpice, S:t Clotilde m. fl. kyrkor, i Panthéon (fyra motiv ur *Jeanne d'Arcs* historia) samt plafondmålningen i stora operans salong, men äfven sådana ämnen som *Martyrer i katakomberna* (Luxembourgmuseet), *Pius IX förrättar mässan i Sixtinska kapellet*, *Venezianskt bröllop*, *De fyra årstiderna* (väggmålningar). L. var medlem af Institutet sedan 1865 och direktör för franska akademien i Rom 1872—78. G—g N.

Lenepveu [lənəvö], Charles Ferdinand, fransk tonsättare, f. 1840 i Rouen, d. 1910 i Paris, vann 1865 Rompriset vid konservatoriet i Paris, blef där professor i harmoni 1880 och i komposition 1894 samt 1896 led. af Institutet. L. komponerade operorna *Velleda* (1882) och *Jeanne d'Arc*, en stor "lyrisk scen" *Iphigénie*, en *Hymne funèbre et triomphal*, ett *Requiem*, körer m. m. samt utgaf 100 *Leçons d'harmonie* (1898). E. F—t.

Lenēvitj [ljc-], i öfverensstämmelse med uttalet ofta skrifvet Ljenevitj, men äfven oriktigt Linjevitj, Nikolaj Petrovitj, rysk militär, f. 1838 i Tjernigov, d. 21 april 1908 i Petersburg, inträdde i armén 1855 och deltog till 1864 i krigshändelserna i Kaukasien samt tjänade sedan där och gjorde 1877—78 fälttåget på den asiatiska krigsskådeplatsen, under hvilket han steg till öfverste och blef svårt sårad i ena foten. Sedan tjänade han i Kaukasien och mellersta Asien, blef 1891 generalmajor och 1895 befälhafvare i södra Ussuriområdet. Under boxaruppröret 1899 förde han ett ryskt detachement ända till Peking och tillät sig därvid att dränka en mängd kineser vid Blagovjestjensk. I sept. 1900 lämnade han Peking och stod 1901 i spetsen för ett detachement, som hade till uppgift att bringa östra delen af Mandschuriet till lugn, hvarefter han fick befälet öfver den nybildade 1:a sibiriska armékåren och hösten 1903 öfver det nybildade amurska militärdistriktet. Efter krigsutbrottet 1904 förde han befälet öfver fältarmén till Kuropatkins ankomst, kommenderade sedan i Amurområdet och fick efter stridskrafternas delning i arméer i okt. 1904 befälet öfver 1:a armén. Efter nederlaget vid Mukden efterträdde L., sedan någon tid general af infanteriet, i mars 1905 Kuropatkin i högsta befälet. L. satte sig med häftighet mot fredsslutet, men lyckades illa hålla ordning inom armén, hvarför han snart hemkallades och användes sedan ej. L. var en tapper krigare och älskad af manskapet, men egde inga högre fältherregåfvor. C. O. N.

L'enfant du miracle [läfä' dy mira'kl], "underverkets barn", kallades vid sin födelse tronarfvingen grefve Henrik af Chambord (se d. o.) af legitimisterna, enär han kom till världen $7^1/_2$ månad efter sin faders, hertigens af Berry, död (1820).

Lengenfeld [-fält], stad i konungariket Sachsen, kretsen Zwickau. 6,086 inv. (1905). Handelsskola. Textilindustri. J. F. N.

Le'ngerich, stad i preussiska reg.-omr. Münster (Westfalen), vid södra foten af Teutoburgerwald.

2,675 inv. (1905). Kalk- och cementindustri, maskinverkstäder m. m.

Lengjum, socken. Se Längjum.

Lengyel [lä'ndjäl], by i komitatet Tolna, Ungern, där lämningar förekomma af en liten befäst stad från senare delen af den yngre stenåldern. Befästningarna bestå af jordvallar, som omge en hög platå och äro försedda med särskildt väl skyddade ingångar. De sedan 1882 företagna utgräfningarna ha bragt i dagen en mängd lämningar af runda eller elliptiska hyddor samt grafvar. I en del byggnader voro eldstäderna anlagda på jordytan eller något nedgräfda i marken; andra voro anbragta nere i lössgrunden och hade bikupform. Grafvar ha anträffats på ett par ställen innanför vallarna, i v. omkr. 50, i ö. öfver 80 skelett, mestadels med uppdragna knän. Tillsammans med skeletten hittades stenyxor med och utan skafthål, knifvar af flinta och obsidian, lerkärl, knappar af musslor med ⋀-borrning, pärlor af olika slags musslor (*Dentalium* m. fl.) samt kopparpärlor i några fall. I nästan hvarje graf hittades ett ''svampformigt'' lerkärl med en flat skål på en hög fot. Dessa kärl voro stundom rödmålade, i åtminstone ett fall var kärlet prydt med målade spiraler. Äfven många lerkärl med fördjupade geometriska ornament, fyllda med en hvit massa, ha anträffats.

Litt.: Wosinsky, ''Das prähistorische schanzwerk von Lengyel, seine erbauer und bewohner'' (1888—91), och Much, ''Die kupferzeit in Europa'' (1893). T. J. A.

Lenhofda, socken i Kronobergs län, Uppvidinge härad. 28,353 har. 2,236 inv. (1910). L. bildar med Ekeberga ett konsist. pastorat i Växjö stift, Uppvidinge kontrakt.

Lenient [leniä'], Charles Félix, fransk litteraturhistoriker, f. 1826, d. 1906 som professor i fransk poesi vid Sorbonne, skref arbeten öfver Bayle (1855), satirdiktningen i Frankrike 1859 och 1866, m. m.

Lenie'ntia. Se Lenitiva.

Lēnis, lat., mjuk, svag. Se Konsonant.

Lenitiva, Reme'dia lenitiva, Lenie'ntia (af lat. *lenire*, lindra), *med.*, betecknar eg. ''lindrande medel'', men nyttjas äfven som en benämning på lindrigt lösande eller afförande medel. Honung t. ex. kallas sålunda ibland ett ''lenitivum''. O. T. S.*

Lenkoran (pers., ''ankarplats''), kretshufvudstad i ryska guvern. Baku, vid floden Lenkorankas utflöde i Kaspiska hafvet. 8,768 inv. (1897). Hamnen, som ligger 3 km. från staden, är utsatt för alla vindar, men dock tämligen betydande för sjöfarten. L. eröfrades af ryssarna 1813. J. F. N.

Lennander, Karl Gustaf, kirurg, akademisk lärare, f. 20 maj 1857 i Kristianstad, d. 15 mars 1908 i Uppsala, blef student i Uppsala 1875, med. kandidat 1881, med. licentiat vid Karolinska institutet 1886, disputerade 1887 i Uppsala för doktorsgrad (*Om tracheotomi för croup*) samt promoverades där 1888 till med. doktor. Han utnämndes s. å. till docent och 1891 till professor i kirurgi och obstetrik vid Uppsala universitet. L. offentliggjorde ett stort antal afh. inom olika områden af kirurgiens och gynekologiens vida fält. Särskildt i afseende på den operativa behandlingen har hans penna belyst nästan hvarje kapitel, som i väsentligare mån berörts af de sista tjugu årens forskning. Främst och oftast (1889—1907) drogs han in på appe dicitens och peritonitens patologi och terapi, o därvid gick han i främsta ledet. Under sina sena lefnadsår egnade han särskild uppmärksamhet frågan om känseln i inre organ och väfnader, särskildt inom bukhålan; hans uttalanden riktade uppmärksamheten på detta dittills föga beaktade spörsmål och gåfvo upphof till många nya undersökningar. L:s arbeten äro till större delen tryckta i Uppsala läkarförenings förhandlingar samt ha i öfv. publicerats i flera utländska tidskrifter. Af sin efterlämnade förmögenhet testamenterade L. största delen t Uppsala universitet, af hvilket den skall fö valtas som en särskild fond under namn ''Elisabet (L:s moders namn) och K. G. Lenna ders fond för naturvetenskaplig och medicinsk fors ning''. Fondens afkastning (15,000 kr.) skall u delas i form af stipendier om 500 till 3,500 k Därjämte donerades till Svenska läkarsällskap 20,000 kr. till ''Fonden för Lennanders föreläsni gar i kirurgi och hygien''. Läkarsällskapet ska ena året utse en kirurg, det andra året en hygi niker, som skola hålla föredrag öfver ett aktue ämne i en fråga, som är under debatt eller so håller på att arbeta sig fram. L. var led. af Ve soc. i Uppsala (1893) och Vet. o. vitt. samh. Göteborg (1902). Jfr nekrologer af J. Berg (''H gica'', 1908), F. Zachrisson (i Uppsala läkarfö enings förhandlingar, 1908) och K. Fürst (i Ve akad:s årsbok för 1909). R. T—d

Lennartsfors, förr järnbruk i Värmlands lä Trankils socken, vid det vattendrag, som fören sjön Foxen med Lelången, nu trämassefabrik sa kvarn, såg med snickar- och reparationsverkst samt smedja med ett sammanlagdt taxeringsvär af 292,300 kr. (1910), eges till $^3/_4$ af J. N. Biesé och till återstående $^1/_4$ af f. d. statsrådet, ingenj E. Biesért och fröken E. Biesért.

Lennartsnäs, herresäte i Stockholms-Näs socke Uppsala län, vid Mälarens fjärd Görväln, omfatt

Lennartsnäs' manbyggnad.

med underlydande i socknen (Aspvik, Berga, Fr lunda och Tuna) 14$^1/_8$ mtl, tax. till 285,200 k

samt kvarn, 25,000 kr. (1910). Hufvudgården är bebyggd med en stor rektangulär byggnad i tre våningar, grundlagd redan på 1780-talet, men färdig först 1836 (se fig.). Godset har bildats af två gårdar, Källvik och Hambra, som på 1690-talet af grefve And. Torstenson erhöllo namnet L. efter hans fader, fältmarskalken Lennart Torstenson. Källvik och Hambra voro kronogods, som 1573 utbyttes till frälsesäteri af Erik XIV:s fältöfverste Anders Rålamb. På 1630-talet egdes de af Lennart Torstenson och tillhörde sedan hans efterkommande till 1758. L. köptes då af köpmannen Henrik König och 1769 af ceremonimästaren G. Wachschlager, som 1812 ärfdes af sin dotterson grefve G. G. G. Oxenstierna. Denne sålde L. 1831 till grefve P. G. af Ugglas, hvars sonson frih. G. O. M. af Ugglas nu eger L.

Lennartsson, Anders och Torsten. Se Forstena-släkten.

Lennè, Peter Joseph, tysk trädgårdsanläggare, f. 1789 i Bonn, d. 1866 i Sanssouci, utbildade sig hos Desfontaines i Paris och Sckell i München och anställdes 1816 vid de kungl. trädgårdarna i Sanssouci (Potsdam). L. utförde ett stort antal framstående trädgårdsanläggningar dels i Potsdam, dels i trakten där omkring, äfvensom en och annan i skilda delar af Tyskland. Han torde ha varit en af Tysklands allra mest framstående trädgårdsanläggare. C. G. D.

Lennep, kretsstad i preussiska reg.-omr. Düsseldorf (Rhenprovinsen), 10 km. s. om Elberfeld. 10,323 inv. (1905). Realskola med progymnasium. Betydande kamgarnsspinneri (1,000 arb.), klädes- och trikåfabriker, järn- och stålvaruindustri. J. F. N.

Lennep, Jacob van, holländsk skald och romanförfattare, f. 24 mars 1802 i Amsterdam, d. 25 aug. 1868, son till den framstående klassiske filologen och skalden David Jacob van L. (f. 1774, d. 1853), studerade juridik i Leiden och offrade sedan lejonparten af sin tid åt författarskap, trots sina ganska ansträngande göromål som advokat och domare. Han var 1853—56 medlem af Andra kammaren, hvarest han slöt sig till de konservative. L. var en af Hollands mest begåfvade och inflytelserika författare. Påverkad af Byron och W. Scott, höjde han den nyare romantikens fana i sitt fädernesland. Sedan han först uppträdt med *Academische idyllen* (1826), dikter med ämnen ur studentlifvet, påbörjade han 1828 en samling poetiska berättelser under titeln *Nederlandsche legenden* och gaf lyrisk form åt sina intryck af 1830 års tilldragelser. Ännu mera folkkär vardt han genom sina underhållande, fastän föga djupa historiska romaner, bland hvilka må nämnas *De pleegzoon* (1829; ”Fostersonen”, 1838), *De roos van Dekama* (1836—37; ”Dekamas ros”, 1881), *Ferdinand Huyck* (1840; ”Ferdinands äfventyr”, 1865) och *De lotgevallen van Klaasje Zevenster* (1865—66; ”Klaasje Zevensters lefnadsöden”, 5 bd, 1868—69), en till 1840-talet förlagd social roman af stort värde. Hit hör äfven *Onze voorouders* (5 bd, 1838—45), en serie berättelser. L. har kallats ”Hollands Walter Scott”, och i själfva verket kan han i tjusande berättarförmåga mäta sig med den store skotske epikern. Lustspelen *Het dorp aan de grenzen* (1830) och *Het dorp over die grenzen* (s. å.) äro bland L:s 30 dramatiska stycken de enda, som gjort varaktig lycka. Hans arbete *De voornaamste geschiedenissen van Noord-Nederland aan zijne kinderen verhaald* (1846—49; 5:e uppl. 1865) är ett godt försök till populär häfdateckning. L. öfversatte bl. a. arbeten af Shakspere, Byron, Southey och Tennyson samt utgaf en kritisk uppl. af J. van Vondels verk. L:s *Poetische werken* utgåfvos 1859—72, i 13 bd, hans *Romantische werken* 1855—72, i 23 bd (praktuppl. i 12 bd 1890; illustrerad uppl. i 2 bd 1892). Hans *Dramatische werken* finnas samlade i 3 bd (1852—54). Se biogr. af J. ten Brink och af M. F. van Lennep 1909.

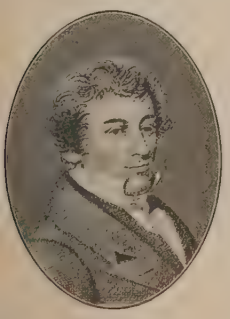

Lennewaden, slott i södra Livland vid Düna, intogs af svenskarna 1621, och 1625 byggde Jakob De la Gardie där en redutt, men efter krigets slut fick befästningen förfalla. L. W:son M.

Lenngren. 1. Karl Peter L., tidningsman, ämbetsman, f. 28 maj 1750 i Nyköping, d. 16 nov. 1827, ingick 1770 som e. o. kanslist i Kommerskollegium, där han 1799 befordrades till kommerseråd. Han blef led. af Vet. akad. 1805. — L. började 1778 i förening med J. H. Kellgren utge den inflytelserika tidningen ”Stockholmsposten” och var redaktör för densamma ända till 1813. L. var gift med skaldinnan Anna Maria Malmstedt (se L. 2).

2. Anna Maria L., den föregåendes hustru, f. 18 juni 1755 i Uppsala(?), d. 8 mars 1817 i Stockholm, var dotter af däv. docenten, sedan akademiadjunkten och titulärprofessorn Magnus B. Malmstedt, som vid tiden för hennes födelse på grund af sin herrnhutism var afstängd från docentur och befann sig i tryckande fattigdom. I fädernehemmet fick hon en grundlig bildning och utvecklade där redan tidigt sin vittra talang. Bokstäfverna *A. M. M.* syntes rätt ofta under tillfällighetsdikter och andra kväden från 1770-talet. Och den unga dam, som dolde sig bakom detta märke, följde alldeles icke de råd, som hon senare gaf ”sin dotter, om hon hade någon”, att icke öda tiden bort med läsning. Tvärtom sysslade hon, såsom man finner bl. a. af hennes vittra korrespondens med sedermera landshöfding Schmiterlöw, synnerligen flitigt med vitter läsning och vittert skriftställeri, liksom hon äfven var så hemma i latinska språket, att hon kunde bistå sin fader med rättande af studenternas latinska stilar. Hennes första mera betydande dikt, satiren *Tékonseljen* (i sin ursprungliga form tryckt i Göteborgstidningen

Anna Maria Lenngren. Efter en miniatyr.

”Hvad nytt”, 1775, men möjligen skrifven något år förut; sedermera anonymt utgifven i omarbetad form, 1777), vittnar afgjordt om inflytande från Dalins satirdiktning. Jämte sina poetiska förtjänster eger denna dikt betydelse som ett uttryck för den unga författarinnans uppfattning af kvinnokönet, i det att hon där satiriserar öfver dem, som klandra, att kvinnor egna sig åt lärdom och vitterlek samt anse kvinnans uppgift endast vara att steka, koka och skvallra. Utan allt tvifvel har författarinnan i yngre dagar fått lida mycken smälek både af äldre damer och af jämnåriga, för det hon egde så starka intressen för lärdom och skaldskap. Emellertid lefde hon under ungdomsåren verkligt för skaldekonsten och talar själf om poesier från sin ”fabrik”. 1776 var hennes vittra talang redan så känd, att hon blef anmodad att öfversätta Grétrys sångstycke ”Lucile”, som skulle ges på våren för de kungliga personerna. Arbetet trycktes och tillegnades hertiginnan af Södermanland. I företalet yttrade mamsell Malmstedt sig ganska käckt och bestämdt emot dem, som bestredo fruntimren all rätt att deltaga i vittra öfningar, och uttalade det hopp, ”att i Gustaf III:s upplysta tidehvarf denna fördom, ej mindre än många andra, lyckligen skulle få sin bane, och äfven fruntimren vinna mera utrymme för själens förmögenheter”.

De närmast följande åren var hon sysselsatt med dramatiska öfversättningar bl. a. af ”Zemir och Azor”, som vann stor framgång. Likaledes tolkade hon Ovidius' heroid ”Dido till Aeneas”, en öfversättning, som sedermera fru L. kallade sin ”latinska utsväfning”, men som synnerligen väl mottogs af samtiden. Mot slutet af 1770-talet synes hon redan betrakta ”det yrke, som hon valt”, med något mindre entusiastiska blickar, och hon förklarar sig ha för afsikt att ”gå till sin natur och könets gräns tillbaka”. Med sorg tar hon afsked från Pinden, men skall till vänners nöje behålla kvar några rim. Möjligen voro dessa uttalanden fällda i något ögonblick af missmod öfver de förtretligheter, för hvilka hon som författarinna kunnat i umgängeslifvet ha varit utsatt. Emellertid upphörde hon kort därefter med allt offentligt framträdande som skaldinna, ehuruväl hon visserligen icke lade pennan å sido, utan tvärtom utvecklade sig alltmer som lyriker och satiriker; men hennes dikter meddelades då anonymt. Därtill medverkade tvifvelsutan ändrade lefnadsförhållanden. 1780 hade hon nämligen ingått äktenskap med dåv. kanslisten Karl Peter Lenngren, hvilken genom sitt kamratskap med Kellgren i ”Stockholmsposten” stod denne nära. 1780—91 — d. v. s. de första tolf åren af sitt äktenskap — meddelade fru L. dels i ”Stockholmsposten”, dels i ”Musikaliskt tidsfördrif” ett 80-tal poem, hvarvid dock märkes, att hennes alstringskraft 1784—89 låg något nere, antagligen på grund af familjesorger. Böök har sökt göra gällande, att enstaka prosaskämt, som förekomma i ”Stockholmsposten” 1780—84 och som förete likheter med hennes *senare* diktning, härröra från henne, men detta är tvifvelaktigt. Tiden 1780—91 kan i öfrigt betecknas som öfvergångstiden från hennes första ungdomsförfattarskap — då hon hufvudsakligen påverkades från frihetstidens mönster och delvis pröfvade sina krafter på större uppgifter inom den allvarsamma diktens område — och till hennes mognade skriftställeri, den fru L., som vi nu beundra och som träder fram omkr. 1792. Under mellantiden arbetade hon mera tillfälligt och alstrade lätta, någon gång tvetydiga skämtdikter, epigram, rimbref, småsatirer och skämtsagor, i original, öfversättning och efterbildning. — När ungefär vid tiden för Gustaf III:s död Kellgrens hälsotillstånd alltmera försämrades, var det hans medredaktörs maka, fru L., som försåg ”Stockholmsposten” med poetiska bidrag. 1795—1800 inföll hennes blomstringstid. Hon skref då bl. a. dikterna *Källan, Biografi, Gumman, Min salig man, Den glada festen, Eklog, Porträtterna, Pojkarna, Toaletten, Kärleken och dårskapen, Gossen och leksakerna, Fröken Juliana, Adams och Evas första morgonsång, Grefvinnans besök, Slottet och kojan* samt *Det högtförnäma äkta paret*. Till en början visste man icke, från hvem dessa förträffliga dikter härrörde. Man tillskref Kellgren, så länge han lefde, en och annan bland dem, senare Leopold, A. G. Silverstolpe m. fl. Men snart blef det en offentlig hemlighet, att det var fru L., som nu odlade satir och idyll på ett så ypperligt sätt. 1797 bragte också Svenska akademien henne en hyllning genom Gyllenborg, som till hennes ära uppläste ett ode. — Svåra sorger

Minnesvården öfver fru Lenngren på Klara kyrkogård.

(en fosterdotters vansinne och en olyckshändelse, hvarigenom fadern, med hvilken hon f. ö. på sistone mindre sympatiserade, omkom) drabbade henne under 1700-talets sista år. Efter sekelskiftet synes hon ha så godt som upphört med sin diktning, i det endast enstaka poem kunna uppvisas från de sista 17 åren af hennes lif. Under denna tid var hennes hem emellertid en tillflyktsort för den vittra kretsen af Svenska akad:s ledamöter och yngre skalder, från Rosenstein, Gyllenborg och Leopold till Franzén och Choræus. ”Visst är — skrifver den sistnämnde —, att fru L. i sitt hus väcker lika mycken vördnad som hennes skaldestycken beundran; man måste bli

kär i detta enkla, anspråkslösa och goda väsende, i denna ädla varsamhet, denna okonstlade höflighet.'' Det är f. ö. en känd sak, att fru L. i sitt yttre uppträdande undvek alla drag, som på något vis kunde röja, att hon var lärd och vitter. ''Tonen af beläsen'' var henne innerligt förhatlig. Hon kunde härvid någon gång gå till öfverdrift, såsom då hon i samspråk med främlingar (t. ex. med Amalie von Helvig) nästan affekterade bristande intresse för intellektuella ämnen. Orsaken därtill torde möjligen få sökas i ungdomsminnen af sårande utfall mot ''blåstrumpan''. — Fru L:s enskilda lif var i hög grad ädelt. Välgörande och god mot dem, med hvilka hon kom i beröring, visade hon, själf barnlös, stor kärlek till barn. Hennes senare år förbittrades af svåra kroppsliga lidanden, som hon bar med sällsynt tålamod och stor självstyrka. På Klara kyrkogård, där hennes stoft hvilar, har Svenska akad. rest hennes minnessten (se fig.). En minnestafla har anbragts å huset n:r 21 Beridarbansgatan, där hon dödde under senare delen af sin Stockholmsvistelse.

Fru L:s diktning är synnerligen folkkär. Vid sidan af Bellman är hon den bland 1700-talets författare, som har den allmännaste och vidast förgrenade populariteten och det inom de mest olika lager. Nyckeln till denna ynnest torde — utom i hennes oförlikneliga kvickhet — vara att söka i den omständigheten, att hon enkelt, naturligt och sant, utan någon affektation af ena eller andra slaget, i ett okonstladt språk tecknar verkligheten, än med en idyllisk, än med en satirisk bismak. Inom idyllen och satiren har hon sina förnämsta områden. Ofta framträda de förenade, och hennes satir förmäler sig då på det allra behagligaste med en idyllisk ton af stor fägring. Bland hennes mest kända och älskade dikter på dessa områden må påpekas ''Pojkarna'', ''Gossen och leksakerna'', *De små på landet*, *Buketten*, ''Eklog'', *Lycksaligheten*, ''Den glada festen'' och ''Gumman'', hvilka samtliga torde kunna räknas såsom idyller, ifall icke detta begrepp tages alltför trångt; vidare ''Grefvinnans besök'', ''Fröken Juliana'', ''Det högtförnäma äkta paret'', ''Toaletten'', ''Porträtterna'', *Kontrasten*, *Kalaset*, ''Min salig man'', *Min salig hustru*, ''Biografi'', m. fl., som alla tillhöra satirens område. Hon är en utmärkt skildrare; hon ser och målar med öfverlägsen säkerhet bilder ur lifvet, personer och situationer; anmärkningsvärd är den *pregnans* i uttrycket, öfver hvilken hon förfogar; denna komiskt verkande knappheten i uttryckssättet — ej minst framträdande i smärre epigrammatiska stycken — är en bidragande orsak till, att hennes vers stå ''som ett ordspråk kvar''; hon är vidare en förträfflig karaktärsteckнare; i få, men slående uttryck ger hon ofta en lefvande träffsäker bild (märk t. ex. ''Biografi''); en godmodig sjärtlighet adlar f. ö. ofta hennes kvicka skämt. Stundom ger hon uttryck åt sin lefnadsvisdom; så bl. a. i den satiriska lärodikten *Några ord till min kära dotter om jag hade någon*, som afser att parodiera tidens torra lärodikter (särskildt Liliestråles ''Fideicommiss till min son Ingemund'') och hvars maximer — framför allt varningen mot kvinnornas läsning — nog ej få tagas efter orden, utan tvifvelsutan ega en ironisk biklang, möjligen ock äro uttryck för en viss bitter resignation. Fru L. odlade äfven tidigt, efter utländska mönster, den s. k. ''anakreontiska'' sällskapsvisan — och är härutinnan de yngre gustavianernas föregångare —, fabeldiktning (märk den ypperliga *Björndansen*), bearbetade i travesterande form ett gammalt ''bonmot'' om därskapen som den blinda kärlekens ledare och försökte sig äfven i balladdikt, ehuru hon själf kvickt parodierat tidens smak för den hemska ''gast- och skrockdikten''. Under hennes egen lifstid utkom icke någon samling af hennes dikter, men 1819 utgaf hennes man hennes *Skaldeförsök* med företal af Rosenstein, och de ha sedan utkommit i många uppl., delvis utvidgade, med inledningar af J. G. Carlén och K. Warburg (från 1884); några upplagor äro illustrerade, bl. a. af K. Larsson (märk särskildt 1884 års praktuppl.). Litt.: F. M. Franzéns lefnadsteckning i ''Sv. akad:s handlingar fr. 1796'', d. VIII (1818), Atterbom i ''Svenska siare och skalder'', Runeberg i ''Samlade skrifter'', A. Flodman i ''Kritiska studier'' (1872), G. Ljunggren i ''Svenska vitterhetens häfder'', II; K. Warburg, ''Anna Maria Lenngren. Ett bidrag till Sveriges litteraturhistoria'' (1887), Fr. Böök, ''Prosabidrag af Fru Lenngren i Stockholmsposten'' (i ''Samlaren'', XXXI, 1910). 2. K. W—g.

Lenni Lenape, indianstam. Se Delawares.

Lenning, John, fabriksidkare, donator, f. 19 april 1819 i Norrköping, d. där 25 dec. 1879, var son af Kristian L., hvilken 1810 anlade Drags klädesfabrik där. L. var 1832—34 lärjunge vid Teknologiska institutet i Stockholm, invigdes 1835—39 vid faderns fabrik i väfnadsindustrien som yrke och affär, tjänstgjorde 1839—42 som vanlig arbetare vid fabriker i England, Frankrike och Belgien, dref efter hemkomsten fabriksrörelse och trädde 1854 som disponent i spetsen för Drags aktiebolag, då detta bildades. Under hans kraftiga och insiktsfulla ledning nådde Drags fabriker hög blomstring, och dess tillverkningar vunno mycken berömmelse. L. valdes 1855 till ordf. i Norrköpings fabriksförening. Han var medlem af tullkommittéerna 1864 och 1876, af bestyrelsen för allmänna industriutställningen i Stockholm 1866, af svenska kommittén för världsutställningen i Wien 1873 samt juryman vid världsutställningen i Paris 1878. Sedan 1872 var L. för Norrköpings stad led. af riksdagens Första kammare. Öppen och vänsäll till sinnet, omfattade L. med lifligaste intresse sin fädernestads, dess industris och särskildt dess arbetarbefolknings välgång. Han ådagalade detta dels genom den på makarnas silfverbröllopsdag 7 april 1875 stiftade *Lenningska stipendiefonden* (25,000 kr.), hvaraf räntan skall utdelas till yngre fabriksarbetare för studier af yrket, dels genom flera sällspordt storartade allmännyttiga donationer, som gingo upp till en slutsumma af nära 1,467,000 kr. De förnämsta af dessa äro, i den form, som närmare fastställts af boets utredningsmän: *Lenningska pensionsfonden* (300,000 kr.), hvaraf årliga inkomsten utdelas till sådana personer af alla samhällsklasser i Norrkö-

ping, hvilka oaktadt redbart och sträfsamt arbete kommit på obestånd; *Lenningska fonden* (100,000 kr.), hvaraf årliga afkastningen skall utdelas åt arbetare vid Drags fabrik (dels som premier, dels som pensioner) för långvarig tjänst eller skicklighet i yrket; *John och Matilda L:s sjukhem* (med en fond af nära 610,000 kr.), afsedt för obemedlade obotligt sjuka tillhörande Norrköpings samhälle (fonden har sedermera ökats genom donationer af frisängar och större eller mindre belopp, så att den f. n., 1911, uppgår till omkr. 925,000 kr.); *John L:s väfskola* (med 300,000 kr. fond), i hvilken praktisk och teoretisk undervisning meddelas lofvande ämnessvenner i väfnadskonsten (synnerligast ylle- och bomullsindustrien), såväl åt sådana, som ämna grunda egen fabrik, som ock åt blifvande fabriksmästare och åt arbetare. (G. A. W.)

Lennmalm, Karl Gustaf Fritiof, läkare, akademisk lärare, f. 24 sept. 1858 i Norrköping, blef student i Uppsala 1875, med. kandidat 1880 och med. licentiat 1884. Efter att ha försvarat afh. *Om lokalisationen i hjärnbarken af afasiens olika former* (1886) promoverades han i Uppsala till med. doktor och utnämndes s. å. till docent i praktisk medicin därstädes. 1889 utnämndes han till e. o. professor i pediatrik och praktisk medicin i Lund samt kallades 1890 till Malmstensk professor i nervsjukdomar vid Karolinska institutet. 1895—1907 var han Sv. läkarsällskapets sekreterare. Bland L:s skrifter märkas, utom den ofvannämnda, *Skarlakansfeberns uppträdande i Sverige* (i Uppsala univ:s årsskrift, 1889) och de i ''Hygiea'' införda *Om de s. k. traumatiska neuroserna* (1893), *Om kombinerade skleroser i ryggmärgens bak- och sidosträngar* (1894), *Om sjukdomar, som bero på föreställningar och som botas genom föreställningar* (1896), samt skildringar af *Svenska läkarsällskapets historia 1808—1908* (1908) och af *Karolinska medikokirurgiska institutets uppkomst och utveckling* (1910). L. är led. af Fysiogr. sällsk. i Lund (1890) och medicinska Nobelkommittén (1908). (R. T—dt.)

Lennox [le'nɔks], grefskap. Se Dumbarton.

Lennox [le'nɔks], skotsk earltitel, som omtalas redan på 1200-talet och på 1470-talet genom arf öfvergick till en gren af ätten Stuart. 1581 upphöjdes Esme Stuart till (skotsk) hertig af L., och efter den 6:e hertigens död 1672 ärfdes titeln af hans frände, konung Karl II, som 1675 gaf den åt sin naturlige son Charles L., (engelsk) hertig af Richmond (se L. 1). En af dennes ättlingar, Charles L., 5:e hertig af Richmond och Lennox (se L. 3), antog 1836 vid sin morbrors, hertigens af Gordon, död släktnamnet Gordon-Lennox, och hans son, den 6:e hertigen (se L. 4), blef därjämte, 1876, (engelsk) hertig af Gordon. Jfr sir W. Fraser, ''The Lennox'' (2 bd, 1874). Om titelns äldre bärare se art. Stuart.

1. Charles L., hertig af Richmond och L., f. 1672, d. 1723, var son till Karl II och Louise de Kéroualle (se d. o.), erhöll de båda hertigtitlarna 1675 och innehade 1682—85 öfverhofstallmästarämbetet (*master of the horse*) vid faderns hof. Jakob II var honom föga nådig, och hans moder förde honom därför till Ludvig XIV:s hof, där han öfvergick till katolicismen. Efter statshvälfningen i England 1688 öfverflyttade L. dit 1692, blef åter protestant och gjorde sig sedan känd som en äfventyrlig och utsväfvande hofman, flera gånger ombytande politiskt parti. Hans son, Charles L., 2:e hertig af Richmond och L., f. 1701, d. 1750, ärfde efter farmodern en fransk hertigtitel af Aubigny.

2. Charles L., 3:e hertig af Richmond och L., sonson till L. 1, f. 1735, d. 1806, uppträdde i öfverhuset på 1770-talet flera gånger för de nordamerikanske kolonisternas sak och framlade 1780 ett radikalt förslag till rösträttsreform. Han var mars 1782—april 1783 under Rockingham och därefter dec. 1783—febr. 1795 under Pitt som generalfälttygmästare medlem af kabinettet, blef 1796 fältmarskalk och motsatte sig som konservativ minister de rösträttsförslag, som han tidigare förfäktat.

3. Charles Gordon-L., 5:e hertig af Richmond och L., hertig af Aubigny, den föregåendes brorsons son, politiker, f. 1791, d. 1860, under faderns lifstid (till 1819) kallad lord March, deltog från 1810 under Wellingtons fanor i de Napoleonska krigen, var 1812—19 (konservativ) medlem af underhuset, bekämpade i öfverhuset häftigt katolikernas emancipation samt omtalades därför 1829 som tilltänkt premiärminister i händelse af Wellingtons fall på denna fråga. L. närmade sig 1830 whigs och ingick nov. s. å. som generalpostmästare i lord Greys kabinett. Där accepterade han motvilligt reformbillen; maj 1834 afgick han samtidigt med lord Stanley. Han stödde sedan Melbournes ministär, men blef från 1845 en af ledarna för den protektionistiska oppositionen mot Peels frihandelspolitik och var president i den som motvikt mot Anti-corn-law league grundade föreningen Agricultural protection society. Han öfvergaf emellertid snart politiken för landtbruk och hästskötsel, som han bättre förstod. L:s yngre bror, lord William Pitt L., f. 1799, d. 1881, skriftställare, har egnat honom en panegyrisk biografi (1862) samt dessutom gjort sig känd genom några klena romaner och flera rätt värdefulla memoararbeten, *Fifty years biographical reminiscences* (2 bd, 1863), *Celebrities I have known* (4 bd, 1876—77) m. fl.

4. Charles Henry Gordon-L., hertig af Richmond och Gordon, af L. och af Aubigny, den föregåendes son, politiker, f. 1818, d. 1903, var 1841—60 (konservativ) medlem af underhuset, till sitt inträde i öfverhuset vid faderns död sistnämnda år kallad lord March. Han var 1867—68 som handelsminister medlem af kabinettet Derby-Disraeli och 1869—76 det konservativa partiets ledare i öfverhuset. 1874—80 var L. lordpresident i Disraelis ministär, 1885—86 handelsminister och en kortare tid minister för Skottland i Salisburys första ministär. Lugn och måttfull i åsikter och uppträdande, tillhörde L. de konservatives mest ansedda ledare. Han egnade sig på sina vidsträckta skotska gods med ifver och fram-

gång åt jordbruk och boskapsskötsel samt främjade under sin ämbetstid som lordpresident verksamt lagstiftningen för skyddsåtgärder mot kreatursssjukdomar. Hans son Charles Henry Gordon-L., hertig af Richmond och Gordon, af L. och af Aubigny, f. 1845, är släktens nuvarande hufvudman. 1—4. V. S—g.

Lennstrand, Viktor Emanuel. Se Utilister.

Lennäs socken. Se Lännäs.

Lenoir [lənωär]. 1. Marie Alexandre L., fransk arkeolog, f. 1762 i Paris, d. där 1839, ingaf 1790 till nationalförsamlingen ett förslag att från den allmänna försäljningen af till staten indragen egendom undantaga konstföremål. För det på detta sätt skapade museet, Musée des monuments français, som inrymdes i det forna klostret Les petits augustins, utnämndes L. till konservator, och han skötte denna syssla, tills de återkomne bourbonerna läto stänga museet. L. fick i stället uppsikten öfver minnesmärkena i Saint-Denis. 1820 restaurerade han termerna i Paris. L. utgaf bl. a. *Musée des monuments français* (8 vol., 1800—22), *Histoire des arts en France, prouvée par les monuments* (1811), *Atlas des monuments et des arts libéraux de la France* (1820—27; 2:a uppl. 1840) och *La vraie science des artistes* (1823).

2. Alexandre Albert L., den föregåendes son, fransk arkitekt, f. 1801 i Paris, d. där 1891, studerade i Italien 1830—32, reste i Europa och Orienten samt väckte uppseende genom sitt förslag till ett historiskt museum (1833), hvilket hade till följd, att han sattes till arkitekt för Musée de Cluny, som af honom fullbordades. Hans största förtjänst ligger i hans litterära arbeten, af hvilka må nämnas *Architecture militaire au moyen-âge, Monuments religieux du moyen-âge* (1840—47), *Statistique monumentale de Paris* (1846, 1861—67) och *Architecture monastique* (1852—56). 1869 blef han medlem af franska konstakad. 1. (J. C.) 2. (G—g N.)

Lenoir [lənωär], Alfred, fransk skulptör, f. 1850 i Paris, studerade vid École des beaux-arts för Guillaume m. fl., debuterade 1874 med *Jesus i grafven* (i kyrkan S:t François Xavier), utförde sedan *Sankt Sebastian* (1875), *Johannes döparen som ung* (byst, 1883, Luxembourgmuseet), monument öfver *C. Franck* (relief) och öfver *Berlioz* (staty, båda i Paris), marskalk *Canroberts* staty i Saint Céré, porträttbyster af *Daumier* och af *E. de Goncourt* (båda i Versailles' museum) och af konstsamlaren *A. Moreau* (i halffigur, originellt framställd med cylinderhatt på hufvudet och cigarr i munnen, utförd på beställning af staten 1908), vidare några grafmonument, bland hvilka det öfver *hertiginnan af Salerno* (liggande kvinnofigur) torde vara det yppersta (i kapellet i Dreux, 1892) samt den vackra kvinnostatyn *La source d'Auteuil*, utförd för en privat trädgård där, och gruppen *Proudhon och hans genius*, afsedd för en af planteringarna utanför Louvre. G—g N.

Lenormand [lənårmä'], Marie Anne Adélaïde, fransk spåkvinna, f. 1772 i Alençon, d. 1843 i Paris, började tidigt spå i kort, kom 1790 till Paris och öppnade vid rue Tournon en ''spådomsbyrå'', som i 40 år hade ett jämnt tillopp af besökande, icke minst från samhällets högsta kretsar. Särskildt beskyddades hon af kejsarinnan Josefina. Tre gånger satt L. i fängelse för ''indiskreta afslöjanden''. 1809—14 var hon förvisad från Frankrike. På kongressen i Aachen 1818 hade den åt mysticism hemfallne kejsar Alexander I mycket att skaffa med L. Hon dog glömd, efterlämnande nära 1 million frcs i förmögenhet. Själf betecknade L. sig som ''en uppväckt sömngångerska''. Hon skref bl. a. *La sibylle au congrès d'Aix-la-Chapelle* (1819) och *Mémoires historiques et secrets de l'impératrice Joséphine* (2 bd, 1820). Se biogr. af Girault (1843) och Cellier-Dufayel (1845).

Lenormant [lənårmä']. 1. Charles L., fransk arkeolog och numismatiker, f. 1802 i Paris, d. 1859 i Aten, blef 1825 inspektör öfver de sköna konsterna, åtföljde 1828 Champollion d. y. till Egypten, anställdes som konservator vid Arsenalbiblioteket 1830 och vid Nationalbiblioteket 1832, var 1835—46 vice professor i historia vid Sorbonne och utnämndes 1848 till professor i egyptisk arkeologi vid Collège de France. 1839 blef han led. af Franska institutet. L. åtnjöt högt anseende som arkeolog, ehuru hans lifliga inbillningskraft emellanåt förledde honom till alltför raska eller godtrogna uttolkningar. Böjd för mystik, vardt han en nitisk förfäktare af de ortodoxt katolska lärorna, såväl i tidningar som i sina historiska arbeten och föreläsningar. De senare måste slutligen inställas till följd af åhörarnas bullrande protester. Bland de verk L. utgaf må nämnas de ytterst dyrbara planschverken *Trésor de numismatique et de glyptique* (15 bd, 1834—50) och *Élite des monuments céramographiques* (4 bd, 1837—61). — 2. François L., den föregåendes son, fransk arkeolog, numismatiker och assyriolog, f. 1837 i Paris, d. där 1883, deltog redan som gosse i faderns undersökningar. Sedan han utgifvit ett par arbeten, skickades han i offentligt uppdrag till Orienten. Han var 1860 ögonvittne till massakrerna på de kristne i Syrien och hemsände lifliga skildringar däraf. 1862—72 var L. underbibliotekarie vid Franska institutet och utnämndes 1874 till professor i arkeologi vid Nationalbiblioteket. 1881 blef han led. af Institutet. L. vann i den vetenskapliga världen ett berömdt namn genom en mängd arbeten, af hvilka må nämnas *Recherches archéologiques à Éleusis* (1862), det af Franska akad. prisbelönta verket *Manuel d'histoire ancienne de l'Orient* (3 bd, 1868—73; 9:e uppl. 1881—88) med tillhörande atlas, *Lettres assyriologiques et épigraphiques* (4 bd, 1871—80), *Études accadiennes* (2 bd, 1873—74), *Les premières civilisations* (2 bd, 1874), *Les sciences occultes en Asie* (2 bd, 1874—75), *Les principes de comparaison de l'accadien et des langues touraniennes* (1876) samt det för hela forntidens kulturhistoria viktiga arbetet *La monnaie dans l'antiquité* (3 bd, 1878—79; 2:a uppl. 1896). Hans sista arbete var *Monnaies et médailles* (1884). 1. (N. Sbg.) 2. (D. M.)

Lenôtre [lənåtr], André, fransk trädgårds-

arkitekt, f. 1613 i Paris, där fadern var förestån-dare för de kungliga trädgårdarna, d. 1700 i Paris, egnade sig åt konstnärsstudier och lär ha visat en icke obetydlig talang som målare. Han öfvergick emellertid snart till trädgårdsanläggningskonsten,

och för att studera denna begaf han sig till Italien, där han fick tillfälle att utföra en trädgårdsanläggning vid Villa Ludovisi i Rom, en anläggning, som förskaffade honom ett erkändt namn som trädgårdsarkitekt. Återkommen till Frankrike, utförde han 1650—53 i Vaux en stor anläggning åt Ludvig XIV:s finansminister Fouquet. Sedan Ludvig XIV:s uppmärksamhet blifvit fäst vid L:s verk, uppdrog han åt denne anordnandet af trädgård och park vid Versailles, en af världens största och mest berömda anläggningar, hvarmed arbetet påbörjades 1650. Andra anläggningar utfördes af L. vid Trianon, Fontainebleau, Chantilly, Marly, Saint-Cloud, Sceaux m. fl. slott. Äfven i Tyskland, England och Spanien ha större trädgårdar anlagts af honom. L. har nått en vida större ryktbarhet än någon annan trädgårdsanläggare. Han har grundlagt den franska trädgårdsanläggningskonsten, hufvudsakligen på grundval af den italienska, men med bortrensande af de barockstilens öfverdrifter, som utmärkte de af hans föregångare anlagda trädgårdarna. L:s verk utmärkas för storslagenhet i anläggandet och ett konstnärligt utförande af hvarje detalj. C. G. D.

Lenôtre [lənåtr], Georges, författarnamn för den franske historikern och skådespelsförfattaren Théodore Gosselin (se d. o. Suppl.).

Lenox [le'nəks], kommun (township) i county Berkshire i västligaste delen af nordamerikanska staten Massachusetts. 49,7 kvkm. 3,058 inv. (1905). På grund af sin vackra natur — kullar, sjöar, skogar — har L. sedan 1835 varit en af förmöget folk mycket besökt hvilo- och rekreationsort under sommaren och hösten, och många af Amerikas litterära ryktbarheter, Cath. Sedgwick, Nath. Hawthorne, Fanny Kemble, Henry Ward Beecher m. fl., ha bott där längre eller kortare tid. Där finnas flera läroanstalter och ett stort bibliotek. Wbg.

Lenroot [le'nrōt], Irvine Luther, svensk-amerikansk politiker, f. 31 jan. 1869 i Superior i nordamerikanska staten Wisconsin af dit från Skåne inflyttade föräldrar. Han blef 1897 praktiserande advokat. 1900—02 och 1904 valdes han till medlem af statens lagstiftande församling. Under tre terminer var han talman i representanthuset och gjorde sig bemärkt för sitt energiska arbete för genomdrifvandet af ett antal särdeles viktiga lagförslag i reformvänlig anda. Han var 1906 uppställd som kandidat för nomination till guvernör, men drog sig tillbaka till förmån för en meningsfrände. 1908 och 1910 valdes han till led. af kongressen, där han intagit en framskjuten ställning och tillhört "insurgenterna", den progressiva flygeln af republikanska partiet. O. A. L—r.

Lens Gr. et Godr., *bot.*, växtsläkte af fam. *Leguminosæ*, afd. *Papilionatæ*, skildt från *Vicia* genom 1—2-fröig balja; blommorna äro små, hvitaktiga. Af de 5—6 arterna, som förekomma i Medelhafsområdet, odlas allmänt (hos oss endast något i södra Sverige) *Lens esculenta* (*Ervum Lens*), lins, för samma ändamål som ärter och bönor. Af linser finnas flera sorter af olika färg (gul, röd, svart). Lins är en mycket gammal kulturväxt. Den odlades i det gamla Egypten och exporterades i stor mängd därifrån till Rom. I pålbyggnaderna från bronsåldern ha linser anträffats. G. L—m.

Lens [lä's], stad i franska dep. Pas-de-Calais, vid Deûle och vid Nordbanan, 31 km s. v. om Lille. 27,692 inv. (1906). Järn- och stålverk, maskinverkstäder, tillverkning af stålkablar, socker m. m. Vid L. blef 20 aug. 1648 en österrikisk armé under ärkehertig Leopold Vilhelm besegrad af en fransk under prinsen af Condé. (J. F. N.)

Lénström, Karl Julius, författare, f. 7 maj 1811 i Gäfle, d. 6 april 1893 i Väster-Löfsta, blef student i Uppsala 1828, filos. magister 1833, teol. kandidat 1834 och docent i litteraturhistoria 1836. Han prästvigdes 1842, utnämndes 1843 till lektor i filosofi vid Gäfle gymnasium samt blef 1845 kyrkoherde i Väster-Löfsta och Enåker af ärkestiftet. 1860 utnämndes han till teol. doktor. L. framträdde vid 1830-talets midt som en ytterst produktiv författare och strödde under de närmaste åren omkring sig en mängd dels skönlitterära, dels litterär-vetenskapliga arbeten. Hans poetiska arbeten, som behandla stora ämnen (Sigurd och Brynhilda, Nero o. s. v.), äro utan betydelse; närmast torde han vara att räkna till nyromantikernas och Almquists epigoner. Viktigare var hans verksamhet som författare af icke få arbeten i litteraturhistoria, konsthistoria och estetik, äfven om han på detta område icke ådagalade någon självständighet. Bland dessa arbeten må framhållas *Konsttheoriernas historia* (1839), *Svenska poesiens historia* (2 dlr, 1839—40), närmast en kompilation af uttalanden från skilda håll utan någon enhetlig prägel, *Sveriges litteratur- och konsthistoria i utdrag* (1841), ett mycket sakrikt bibliografiskt arbete, som ännu är till nytta som uppslagsbok, *Handbok i sköna konsternas historia* (1848) samt åtskilliga monografier, en svensk antologi i 3 bd m. m. Vid sidan häraf utvecklade L. flitig verksamhet som recensent i olika organ, särskildt "Svenska litteraturföreningens tidning" (då närmast som Atterboms famulus) och i den af honom utgifna "Eos" (1839—40), i hvilken han bl. a. var K. J. L. Almquists språkrör vid omtalandet af dennes skrifter, och med anledning häraf rönte han oblid medfart och mycken smälek i Palmblads satiriska kritik "Törnrosens bok, den äkta och verkliga" (kolskrifvaren Flabbe åsyftar L.); sedan medverkade han bl. a. i "Freja" och "Svenska biet". Dessutom öfversatte han en mängd vittra

och vetenskapliga arbeten (bl. a. Marlowes ”Faust”, verk af V. Hugo, Silvio Pellico o. a.). Då han vid 1840-talets början insåg, att han ingen framtid hade vid akademien på det estetiska arbetsfältet, helst han icke velat söka professur i Lund med den af honom begynnade Almquist, egnade han sig åt teologiskt författarskap och utgaf på detta område *Lärobok i allmänna och svenska kyrkohistorien* (1843), *Lärobok i dogmhistorien* (s. å.), *Lärobok i de theologiska prænotionerna* (s. å.), *Evangeliernas bok* (1857), *Biblisk theologi* (1859—62) o. s. v. K. W—g.

Lenta'ndo l. Slenta'ndo [-då], it. (jfr Lento), *mus.*, småningom långsammare, med aftagande hastighet.

Lentibulariäceæ, Lentibulariacéer, *bot.*, växtfamilj af serien *Tubiflorœ* med zygomorfa blommor, bildade af ett tvåläppigt foder och en likaledes tvåläppig, med sporre försedd krona, hvars öfre läpp är kortare än den nedre. Ståndarna äro 2, med enrummiga knappar, pistillen 1, med plattadt tvåflikigt märke. Frukten är en enrummig, mångfröig kapsel med centralt fröfäste. Fröna äro mycket små. Hithörande växter äro örter, hvilka växa antingen i vatten, på sumpig mark eller epifytiskt bland mossa. De sakna ofta rötter. Bladen ha ett mycket olikartadt utseende och äro ofta försedda med anordningar för fångande af insekter. I Sverige finnas två släkten: *Pinguicula* och *Utricularia* (se dessa ord). O. T. S. (G. L—m.)

Lenticell, *bot.* Se Barkpor.

Lentigines (lat., af *lens*, lins), *med.*, äro knappnålshufvud- till linsstora bruna fläckar eller små vårtliknande upphöjningar i huden. De uppträda emellanåt några år efter födelsen, ofta först vid puberteten eller ännu senare, och tilltaga småningom i antal. De orsakas likasom fräknar af pigmenthypertrofi i huden, som i båda fallen beror på medfödda anlag. Lentigines försvinna icke under vintern i motsats till fräknarna, som utvecklas under inverkan af solljuset och därför hufvudsakligen finnas på de blottade kroppsdelarna, ansikte och händer, samt blekna af under den kalla årstiden. L. Mbg.

Lentikulär (lat. *lenticulāris*, af *lens*, lins), *geol.*, linsformig, liknande en lins. Man talar om lentikulär inlagring, lentikulära konkretioner, rullstenar o. s. v. Se Inlagring. E. E.

Lenti'ni, stad uti italienska prov. Siracusa (Sicilien), nära Lentinisjön och vid järnvägen mellan Siracusa och Messina. 17,134 inv. i hela kommunen (1900). Lentinisjön är den största på Sicilien, men fanns ej i forntiden. Om sommaren förpestar den trakten med sina osunda dunster. L. är det forna *Leontinoi* (se d. o.), som sannolikt låg något s. v. om den nuv. staden. (J. F. N.)

Lentinus, *bot.*, svampsläkte hörande till fam. *Agaricaceæ*. Hatten är kork- eller läderartad, foten är vanligen excentrisk eller saknas alldeles. Alla hithörande svampar växa på trädstammar eller arbetadt virke. Allmännast är *L. lepideus*, syllsvamp, järnvägssvamp, med hvitaktig, fjällig hatt och fot, som växer på träbroar och järnvägssyllar. Genom svampens inverkan multnar trävirket, hvarför järnvägssyllarna måste impregneras med antiseptiska ämnen (se Impregnering 2). G. L—m.

Lento [le'ntå], it., *mus.*, långsamt, nästan likbetydande med *largo*. A. L.*

Le'ntschiza (po. *Łęczyca*), kretsstad i polska guv. Kalisz, vid Bzura. 9,783 inv. (1897). Kretsen har betydande socker- och ylleindustri. J. F. N.

Le'ntschna (po. *Łęczna*), stad i polska guv. Lublin, vid Wieprz. 4,041 inv. (1897). Två mycket besökta marknader. J. F. N.

Le'ntulus, namn på en fornromersk släkt, bland hvars medlemmar må nämnas 1. Publius Cornelius L. Sura, konsul 71 f. Kr., vardt en gång utstött ur senaten, men sedan åter upptagen i densamma. Han var anhängare af Catilina och afrättades 63 f. Kr. i Rom jämte några af dennes vänner. — 2. Publius Cornelius L. Spinther, konsul 57 f. Kr., bidrog att genomdrifva Ciceros återkallande ur landsflykten, ställde sig 49 f. Kr. på Pompejus' sida och dog 48 f. Kr. — 3. Lucius Cornelius L. Crus, konsul 49 f. Kr., omkom med Pompejus i Egypten. 1—3. R. Tdh.

Lentulusbrefvet. Se Kristusbilder, sp. 1465.

Lenz [lents], Jakob Michael Reinhold, tysk dramatiker, f. 23 jan. 1751 i Sesswegen, Livland, d. 1792 i Moskva, studerade i Dorpat och sedermera i Königsberg, där han påverkades af Herder och Kant. Han begaf sig sedan till Strassburg, där Goethe och han blefvo bekanta. Han förälskade sig i Friederike Brion (se d. o.) och följde 1776 Goethe till Weimar. På grund af någon taktlöshet mot denne vardt han emellertid utvisad därifrån och lefde sedan ett oroligt och olyckligt vandringslif, tidvis omtöcknad till förståndet, i Schweiz, Elsass och Ryssland — från 1781 i Moskva. L:s första större dikt, hexameterskildringen *Die landplagen* (1769), är bildad efter Klopstock, Thomson m. fl. Gripen af de nya strömningarna under Herders och Goethes ledning, vardt L. en af de djärfvaste bland ”Sturm-unddrangs” banerförare. Hans *Anmerkungen über theater nebst angehängtem übersetzten stücke Shakespeares* (1774) är en af riktningens mest karakteristiska programskrifter, och hans originaldramer, *Der hofmeister* (s. å.), *Der neue Menoza* (s. å.) och *Die soldaten* (1776), nämndes vid sidan af Goethes ungdomsverk som de banbrytande. Utom ytterligare några dramatiska arbeten och utkast (*Die freunde machen den philosophen*, s. å., *Der engländer*, 1777, och *Pandæmonium germanicum*, 1819 och 1896, *Die sicilianische vesper*, *Dramatischer nachlass* 1896) skref L. en wertheriserande brefroman, *Der waldbruder* (tryckt 1797 i ”Die horen”, ny uppl. 1882), ett par berättelser och uppsatser samt dikter (*Gedichte*, utg. 1891). 1774 gaf han ut några öfv. från Plautus. En originell och kraftfull karakteriseringskonst, genial dramatisk blick och djup lyrisk begåfning kännetecknа L. Den diktsamling, ”Die Sesenheimer lieder” (se afh. af Schröder 1905, m. fl.), som Friederike Brion bevarade, innehåller dikter af både Goethe och L., hvilka ej med bestämdhet kunnat fördelas mellan dem. Okonstnärlig öfverdrift vanställer likväl en stor

del af hans verk, liksom hans lif ödelades af bristande självbehärskning. L:s arbeten utgåfvos af Tieck 1828 och senast af Lewy 1909—10. Se arbeten om L. af Dorer-Egloff (1857), Erich Schmidt (1878 och 1901), Froitzheim (1888 och 1891), Waldmann (1894) och Rosanow (1909). R—n B.

Lenz [lents], Heinrich Friedrich Emil (hans ryska namn var Emilij Kristianovitj), rysk fysiker, f. 1804 i Dorpat, d. 1865 i Rom, deltog 1823—26 i Kotzebues expedition, blef 1834 ord. led. af akademien och inlade stor förtjänst om utforskandet af galvanism och elektromagnetism. Jfr Induktion 2.

Lenz [lents], Wilhelm von, rysk musikskriftställare, f. 1808, d. 1883 i Petersburg som ryskt statsråd, gjorde sig känd genom arbetena *Beethoven et ses trois styles* (2 bd, 1852—55; ny uppl. 1909), *Beethoven, eine kunststudie* (5 bd, 1855—60), hvaraf olika band äfven utkommo särskildt under titlarna *Kritischer katalog* (1860) och *Beethoven, eine biographie* (1879; ny uppl. 1908), samt *Die grossen pianofortevirtuosen unsrer zeit* (1872). L:s arbeten öfver Beethoven äro ej frukten af pålitlig och nykter forskning, men ha genom författarens entusiasm bidragit att väcka allmännare intresse för den store musikerns verk. A. L.*

Lenz [lents], Heinrich Oskar, tysk geograf och Afrikaresande, f. 1848 i Leipzig, fick 1872 anställning vid Geologische reichsanstalt i Wien och erhöll 1874 af Tyska afrikanska sällskapet i Berlin uppdrag att deltaga i de af sällskapet utrustade vetenskapliga expeditionerna till Väst-Afrika, där han gjorde Ogowe- och Gabunområdet till utgångspunkt för treåriga forskningsresor. 1879—80 färdades han på uppdrag af samma sällskap, förkläddt till muhammedan, från Marokko öfver Tarudant, Taudeni och Arauan till Timbuktu och därifrån till Medine, Frankrikes yttersta militärkoloni vid Senegal, den förste europé, som från Timbuktu nått kusten i västlig riktning. På uppdrag af geografiska sällskapet i Wien, hvars generalsekreterare han var, företog han 1885 en expedition från Kongo öster ut för att befria de genom mahdistupproret från kusten afskurne européerna Junker, Casati och Lupton, men lämnades i sticket af araberna och måste, utan att nå sitt mål, från Stanleyfallen taga vägen öfver Tanganjika, Njassa och Schire till östkusten vid Quelimane (1886). 1885 blef L. e. o. professor i geografi vid universitetet i Czernowitz, och 1887—1909 var han professor i geografi vid tyska universitetet i Prag. Skr.: *Timbuktu. Reise durch Marokko, die Sahara und den Sudan* (2 bd, 1884; 2:a uppl. 1892). Wbg.

Lenz [lents], Max, tysk historiker, f. 1850 i Greifswald, blef 1876 docent i historia i Marburg, 1881 e. o. och 1885 ord. professor där, 1888 professor i Breslau samt 1890 i Berlin. Hans tidigare författarskap rör sig inom 1400- och 1500-talens historia, och bland hans arbeten på dessa områden märkas *König Sigismund und Heinrich V von England* (1874), ett viktigt bidrag till Konstanzkonsiliets historia, *Die schlacht bei Mühlberg* (1879), *Janssens geschichte des deutschen volkes* (antikatolsk, 1883), vidare festskriften *Martin Luther* (1883; 3:e omarb. uppl. 1897) samt i "Publikationen aus den k. preussischen staatsarchiven" *Briefwechsel landgraf Philipps des grossmütigen von Hessen mit Bucer* (3 bd, 1880—90). En utmärkt kännare af den nyaste tyska historien, har L. på detta område författat en skarpsinnig studie, *Zur kritik der "gedanken und erinnerungen" des fürsten Bismarck* (1899) samt en förträfflig *Geschichte Bismarcks*, den första vetenskapliga monografien öfver den store statsmannen, urspr. skrifven för "Allgemeine deutsche biographie", sedan i något utvidgad form utgifven separat (1902). Till Berlinuniversitetets 100-års-jubileum författade L. en bredt anlagd förträfflig *Geschichte der königl. Friedrich-Wilhelms-universität zu Berlin* (4 dlr i 5 bd, af hvilka bd 1, 3—4 samt förra hälften af bd 2 utkommit 1910). I "Historische zeitschrift" har L. offentliggjort åtskilliga värdefulla uppsatser, bl. a. en granskning af Lamprechts historie-uppfattning och metod (*Lamprechts deutsche geschichte*, 1896). *Kleinere schriften* utkommo 1910. T. H—r.

Lenzin [lentsīn], stundom använd benämning för kaolin, afsedd för användning inom pappersfabrikationen.

Lenz' induktionslag [lents] l. Lenzska lagen, *fys.* Se Induktion 2.

Leo [le'å], Leo major, Leo minor, *astron.* Se Lejonet.

Leo [le'å; grek. *Leon*], östromerska (bysantinska) kejsare. 1. L. Iden store, Traciern, äfven kallad Slaktaren, f. omkr. 400, d. 474, upphöjdes genom gardets befälhafvare, "patriciern" goten Aspar, på tronen 457. L. ådagalade stor duglighet, stillade de politisk-religiösa oroligheterna i Egypten och nedgjorde hunnerna, som angripit Dacien. Däremot misslyckades en af honom i förbund med den västromerske kejsaren Anthemius afsänd flottexpedition mot vandalerna i Afrika. 471 lät L. aflifva Aspar. Under föregifvande att hämnas honom angrepo goterna Tracien och härjade landet nästan till murarna af Konstantinopel. — 2. L. II, den föregåendes dotterson, medregent sedan 473 och efterträdare, dog 474 efter några månaders regering. — 3. L. III Isauriern, f. omkr. 680, d. 741, erhöll 713 befälet öfver östra armén och tvang 717 usurpatorn Theodosius III att afsäga sig regeringen, hvarefter han själf besteg tronen. 718—720 belägrade araberna Konstantinopel till lands och sjöss, men L. besegrade dem hufvudsakligen genom användande af "den grekiska elden". L. stärkte sin myndighet genom förbättringar i förvaltningen, rättskipningen och statshushållningen samt genom skapandet af en ny, krigsduglig armé och genom tryggande af rikets gränsprovinser. Hans uppträdande mot bilddyrkarna föranledde en brytning med de romerske påfvarna Gregorius II och Gregorius III och Exarkatets förlust. Under L:s sista regeringsår härjade araberna de österländska provinserna, men han tillfogade dem ett stort nederlag vid Akroïnon, i Frygien. L. var en verkligt stor härskare, som genom sina reformer satte det sjunkande Östromerska riket i stånd att lefva ännu i sju århundraden. — 4. L. IV Chazaren, den föregåendes sonson, kejsare 775—780, förde en mild regering (utom mot bilddyrkarna) och stod under starkt inflytande af sin gemål Irene (se d. o.). — 5. L. V, Armeniern, tjänade en tid som general under Nikeforos I. L. blef landsförvisad för förrädiska stämplingar, men återkallades ej långt därefter och utnämndes af kejsar Mikael I till östra arméns befälhafvare. Han

fvergaf dock denne i slaget vid Adrianopel mot bularerna, hvarigenom fälttåget slutade med ett nederg, och afsatte honom 813. L. var en kraftig regent ch segerrik mot bulgarerna, men föll 820 för en mmansvärjning, framkallad af hans uppträdande ot bilddyrkarna. — 6. L. VI, Filosofen eller en vise, var son af kejsar Basileios I. Sitt inamn erhöll han dels i anledning af den uppfostran an under ledning af patriarken Fotios åtnjutit, dels medan han författat några lärda arbeten. Han egerade 886—911. En af hans första regeringstgärder var att afsätta Fotios. L. var en despotisk, en föga kraftig regent, hvars regeringstid upptogs f krig med bulgarer och med araber, hvilkas korsarotta 904 plundrade Thessalonike. Jfr för öfrigt stromerska riket. A. B. B.*

Leo [le'å]. Tretton påfvar ha burit detta namn.

1. L. I, den store (440—461), d. 10 nov. 61, härstammade förmodligen från Toscana, motg kejsarens uppdrag att medla mellan de galliske öfvitsmännen Aëtius och Albinus och vistades ännu Gallien, då han valdes till påfve. Som sådan hör an till de främste, lika hänsynslöst viljekraftig och odig som beräknande och klok; han påbörjade cenalisationen i kyrkostyrelsen och formulerade dess eori. På alla håll utvecklade han ifrig verksamhet. Ian ifrade mot kätterierna (pelagianer, manikéer ch priscillianister). Han häfdade med kraft sin upremati öfver öfriga kyrkor, så mot Alexandria vist om påskberäkningen), de afrikanska kyrkorna, fver kyrkorna i Italien, Illyrien och Gallien. Af ejsar Valentinianus III utverkade han en lag af 6 ni 445, som tillerkände påfven primatet öfver Galens och Väst-Roms kyrka, gjorde motspänstighet mot onom till majestätsbrott och erkände hans föreskrifter om gällande lag. Äfven i Öst-Roms kyrka gjorde L. ina anspråk gällande genom sitt ingripande mot utychianismen (se Chalkedon). Han gaf patriaren Flavianus sitt stöd och förkastade de beslut, som attats på den s. k. röfvarsynoden i Efes s (449). Det ärpå följande mötet i Chalkedon beredde den påga politiken flera nederlag. Redan valet af mötesrt gick L. emot, då han önskat, att synoden skulle amlas i en italiensk stad. Frågan om Kristi natuer (se Kristologi) löstes genom en kompromissormel, samarbetad ur L:s lärobref till Flavianus amt den af denne uppställda formeln. I kyrkoförattningsfrågan led L. en afgörande motgång, i det tt synoden tillerkände patriarken i Konstantinopel ämställdhet med påfven, ehuru rang efter honom ch fasthöll härvid trots de påfliga sändebudens genagor. Västromerska rikets förfall gaf L. tillfälle tt framstå som regeringsmaktens representant i Itaien. Hans manhaftiga uppträdande medverkade ämte andra mera reella orsaker till att 452 förmå Attila att aftåga från Rom. Däremot misslyckades ans försök att afvända Geiseriks plundring af den viga staden. Sin förnämsta betydelse har L:s pontikat därigenom, att han häfdat ej blott påfvens primat, utan äfven hans universella episkopat. Med rätta har L. därför kallats den förste påfven. L. ras af den romersk-katolska kyrkan som helgon (dag 1 april).

2. L. II (682—683) prisas som skriftlärd, välalig och välgörande. Han tillintetgjorde fullständigt ärkestiftet Ravennas självständighet och beräftade sjätte ekumeniska kyrkomötets fördömande af monoteletismen (se Monoteleter) och dess anhängare, bland hvilka äfven upptagits påfven Honorius I (se d. o.).

3. L. III (795—816), d. 12 juni 816, till börden romare, sökte redan från början gentemot den romerska aristokratien stöd hos Karl den store (se Karl, sp. 1028) och förblef under hela sin regering i beroende af den frankiske härskaren. Efter en revolt i Rom 799 flydde L. till Karl, som lät återföra honom till Rom samt anställa en undersökning rörande såväl revolten som de beskyllningar (för osedlighet m. m.), som mot L. framställts, en undersökning, som synes ha klargjort hans skuld. 800 begaf sig Karl själf till Rom för att afgöra saken. Inför honom friade sig påfven genom ed från beskyllningarna (23 dec. 800). På juldagen s. å. satte han — sannolikt utan något föregående samförstånd — kejsarkronan på Karls hufvud. Därigenom nedtrycktes L. — visserligen mycket mot sin afsikt — närmast till ställning af en bland frankerväldets metropoliter. L. kanoniserades 1673.

4. L. IV (847—855), d. 17 juli 855, sökte häfda påfvestolens självständighet gentemot de karolingiske furstarna. Kejsarens bekräftelse inhämtades ej före vigningen, och L. befäste Rom på nytt samt omgaf sig med ett väpnadt följe. Därigenom ändrades dock ej det rättsliga förhållandet mellan Rom och kejsardömet. I rent kyrkliga frågor uppträdde han som kristenhetens högste styresman. Kyrkan räknar L. bland sina helgon.

5. L. V (903) invigdes i aug. 903, men blef efter blott 30 dagars regering störtad och tillfångatagen samt afled kort därpå.

6. L. VI (928—929), son till den romerske primicerius Christophorus, blef efter Johannes X:s störtande i juni 928 påfve, men afled redan efter 7½ månaders pontifikat.

7. L. VII (936—939), d. i juli 939, uppsattes sannolikt af Alberik d. y. på påfvestolen. L. hade tidigare varit munk och stödde ifrigt den kluniacensiska klosterreformrörelsen.

8. L. VIII (963—965) uppsattes af Otto I på påfvestolen 4 dec. 963, men fördrefs redan i febr. följande år. Efter Johannes XII:s död återfördes han af kejsaren till Rom, där under tiden Benedikt V valts till påfve. Sedan denne på en synod i juni 964 blifvit afsatt, blef L. allmänt erkänd, men dog redan på våren 965.

9. L. IX (1048—54), d. 19 april 1054, hette eg. Bruno, var son till grefve Hugo af Egisheim och blef 1026 biskop af Toul. På en riksdag i Worms i dec. 1048 gjordes han, sedan ärkebiskop Halinard af Lyon afböjt påfvetiaran, af kejsaren till påfve; L. lät dock efter sin ankomst till Rom den kejserliga utnämningen fullbordas genom ett kanoniskt val. L. var i hög grad skickad för sin vanskliga uppgift att reformera kyrkostyrelsen: han skildras som energisk, målmedveten och tillika älskvärd, ej opröfvad i politiken och tillika förbunden med tidens klosterreformrörelse. L. omgaf sig nu med framstående män; ja han kan sägas ha skapat kardinalkollegiet som en internationell kyrklig institution. Han gjorde Hildebrand till kardinal och införlifvade äfven med kollegiet flera framstående andlige, som han kände från sitt gamla verksamhetsfält, främst Humbert från klostret Moyen-Moutier. I april 1049 höll L. sin första romerska synod, genom

hvars beslut han öppnade sin kamp för kyrkoreformen: utrotande af simonien, inskärpande af celibatsförpliktelsen o. s. v. Under de följande åren höll L. dels i Tyskland och Frankrike (i Reims, där den första investiturlagstiftningen genomfördes), dels i Italien en serie synoder, på hvilka reformlagstiftningen ytterligare utfördes. Genom ständiga resor fick L. ock tillfälle att i folkens medvetande inskärpa påfvedömet som den centrala kyrkliga myndigheten. På sommaren 1052 upptog L. kampen med normanderna i Syd-Italien för att få Benevento i sina händer, men led nederlag. L. afslöt då med kejsar Henrik III en öfverenskommelse, hvarigenom han, helt afstående från vissa rättigheter i Tyskland, fick sig tillförsäkrade Benevento och andra besittningar i Italien. Det nya kriget med normanderna fick emellertid en olycklig utgång. L. blef själf fången (18 juni 1053) och frigafs först efter nio månader. Den under L:s sista tid upplågande striden med patriarken i Konstantinopel Mikael Kerularios ledde efter L:s död till kristenhetens definitiva tudelning.

10. L. X (1513—21), Giovanni de' Medici, andre son till Lorenzo il Magnifico, f. 11 dec. 1475, d. 1 dec. 1521, erhöll redan 1482 tonsuren och utnämndes 1489 till kardinal in petto; först tre år senare anlade han insignierna på sin värdighet. Sin lärda uppfostran erhöll han af män sådana som Angelo Poliziano, Marsilio Ficino och Bibbiena, han studerade ock i Pisa teologi och kyrkorätt. Under sin tidigare kardinalstid intog han en tillbakadragen ställning, hängifvande sig åt ett fädernearfdt intresse för litteratur och konst, samt företog resor till Tyskland och Frankrike. Under Julius II började han spela en mera framträdande roll och utnämndes 1509 till legat i Bologna. Tillfångatagen i slaget vid Ravenna 1512, lyckades han emellertid undkomma till Florens, där hans familj återfått makten, och valdes efter Julius II:s död 1513 till påfve. Man kan ej frånkänna L. som kyrkopolitiker skicklighet och förtjänster. Med de schismatiske franske kardinalerna lyckades han genomföra en utjämning, som hade till följd, att Ludvig XII undandrog "konsiliet" i Pisa sitt stöd. Åt en del af Laterankonsiliets reformbeslut i afseende på kurian gaf L. sin sanktion, och vid dess upplösning 1517 var schismen definitivt häfd. En annan framgång för den påfliga politiken var afslutandet af ett konkordat med Frans I af Frankrike 1516, hvarigenom den s. k. pragmatiska sanktionen upphörde att gälla. L:s korstågsplaner strandade däremot på den franske konungens obenägenhet. Habil diplomat som han var, lofverade L. trots sin svaga ställning med mycken skicklighet mellan de makter, som täflade om hufvudinflytandet i Italien. I striden mellan Frankrike och den heliga ligan höll han sig neutral. I slutet af sin regering ingick han (1521) ett förbund med kejsar Karl V och lyckades med hans hjälp eröfra de af Kyrkostaten eftertrådda Parma och Piacenza samt besätta hertigens af Ferrara område, då han midt under sina triumfer afled. Sitt egentliga rykte hos eftervärlden har L. vunnit genom sitt litterära och konstnärliga mecenatskap. Flera af tidens berömdaste konstnärsnamn — t. ex. Michelangelos, Rafaels — äro knutna till hans. Det största af hans regerings konstnärliga företag är S:t Peterskyrkans byggande, och det har indirekt blifvit upphofvet till den betydelsefullaste tilldragelsen under hans pontifikat. Det var som bekant de medel, som användes för att skaffa penningar till det väldiga företagets fullbordande, som gåfvo närmaste incitamentet till Luthers uppträdande. Om L:s förhållande till Luther och den frambrytande reformationen se Luther och Reformationen. L. var en finbildad och njutningslysten renässansman, ehuru af ett finare slag än Alexander VI eller Julius II, och tillika en skicklig och skrupellös diplomat, men han saknade helt det sedliga allvar, den nitälskan och den kraft, som kräfves af en kyrkans styresman helst i en brytningstid sådan som den, under hvilken hans pontifikat inföll.

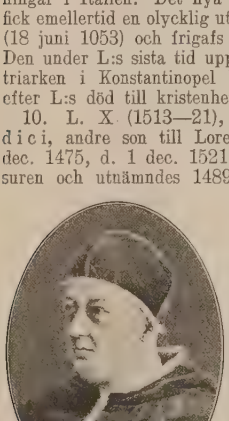

Leo X. Efter målning af Rafael.

11. L. XI (1—27 april 1605), Alessandro Ottaviano de' Medici, var ärkebiskop af Florens, då han genom franskt inflytande uppsattes på påfvestolen.

12. L. XII (1823—29), f. 22 aug. 1760, d. 10 febr. 1829, hette eg. Annibale della Genga, prästvigdes 1783, blef 10 år senare (titulär) ärkebiskop af Tyrus, 1794 nuntie i Köln med säte i Augsburg och 1805 i Regensburg, 1807 och 1814 i Paris, 1816 kardinalbiskop af Sinigaglia och valdes efter fem veckors konklav 28 sept. 1823 till påfve som de ultramontanes kandidat. Omedelbart efter sin tronbestigning inaugurerade han en politik i ultramontansk anda: Consalvi ersattes som kardinalstatssekreterare af den 80-årige Somaglia, Collegium romanum öfverlämnades åt jesuiterna, förvaltningen omorganiserades i klerikal riktning, judarna trakasserades, och i Romagna anordnades ett sannskyldigt utrotningskrig mot de radikala partierna. Dock saknar hans inre styrelse ej helt förtjänster: öfverflödiga tjänster indrogos, kontrollen skärptes, och äfven åt näringarnas uppblomstring egnades omsorg. Äfven L:s allmänna kyrkliga politik präglades af nämnda ultramontana drag: hans första encyklika (5 maj 1824) fördömde tros- och religionsfriheten samt bibelsällskapen. 1825 firades i Rom som jubelår (se d. o.), men anslutningen från den katolska kristenhetens sida blef ej den man väntat. L:s yttre politik var i det hela framgångsrik. Rörande L:s konkordatpolitik se Konkordat.

13. L. XIII (1878—1903), hette eg. Gioachino Vincenzo Lodovico Pecci, f. 2 mars 1810 i Carpineto i södra Kyrkostaten, d. 20 juli 1903, tillhörde en förnäm (greflig) familj, fick sin första utbildning 1818—24 i jesuitkollegiet i Viterbo, studerade därefter vid det jämväl af jesuiter ledda Collegium romanum i Rom, blef 1832 teol. doktor, inträdde s. å. vid den påfliga förvaltningsskolan (*Accademia dei nobili ecclesiastici*) och studerade samtidigt rättsvetenskap vid Roms universitet, där han 1837 vann juris doktorsgraden. S. å. inträdde han i den påfliga förvaltningstjänsten som råd i statssekretariatet för det inre (*ponente del buon governo*) och lät prästviga sig (sin första mässa

rade han 1 jan. 1838). Redan s. å. blef L. delegat Benevento och 1841 i Perugia. 1843 utnämndes han ll titulärärkebiskop (''in partibus infidelium'') af Damiette och nuntie i Bruxelles. Från denna plats återkallades han 1845, men handlade ärendena ett stycke in på följande år, då han gick att öfvertaga styrelsen öfver stiftet Perugia. Som stiftschef utmärkte han sig genom ovanlig administrativ duglighet och lyckades äfven bevara ett godt förhållande till den uppväxande italienska nationalstaten. 1853 blef L. kardinal, 1877 camerlengo, i hvilken egenskap an hade att anordna konklaven efter Pius IX:s öd, hvarur han själf efter 36 timmars valhandling d tredje omröstningen 20 febr. 1878 framgick som åfve (introniserad 3 mars s. å.).

L:s pontifikat betecknar intet afsteg från de ultraontana grundsatser, som för hans företrädare varit estämmande; men som den öfverlägset skicklige plomat han var sökte och förmådde L. i möjligasteån undvika öppna brytningar och vinna sina syften ed opportunistiska lämpor. Några af hans tidigaste gärder — utnämnandet af kardinal Franchi till atssekreterare, förlänandet af kardinalshatten till ewman — tolkades som yttringar af en liberal poli-k, men redan L:s första encyklikor — *Inscrutabilis* af 28 april 1878 med dess direkta accepterande företrädarens principer, det mot socialismen rikde *Quod apostolici* af 28 dec. s. å., med dess förmande af reformationen, samt *Aeterni patris* af aug. 1879, hvari Tomas från Aquinos vetenskapga metod uppställdes som allmängiltigt mönster —, sade, att L. ej brutit med kurians traditionella undsatser. Gentemot det omsider enade Italien ällde L. sig oförsonlig som sin företrädare. I kuans förhållande till Belgien ledde den af liberarna 1879 genomförda lagen om den konfessionssa skolan till de diplomatiska förbindelsernas afytande 1880. Äfven med Chile kom det till öppen nflikt. Men på andra håll lyckades L:s habila diomati åstadkomma en utjämning, så med Schweiz h Ryssland, som 1895 förmåddes att återupptta sin ambassad vid Vatikanen. Hvad Tyskland träffar, ärfde L. från företrädaren den s. k. kulrkampen (se d. o.); här lyckades han efter beärliga förhandlingar — bekant är den roll nuera kardinal Kopp därvid spelade — 1887 gemföra ett fredsslut, som väsentligen blef en seger r den katolska kyrkan. De betydelsefullaste moenten i denna afveckling voro kultusministern Falks gång 1879, dispensationslagen af 1880 samt därpå ljande s. k. fredslagar, återupprättandet af en skickning vid kurian 1882 samt utseendet af L. l skiljedomare i den mellan Spanien och Tyskland pkomna tvisten om Karolinerna. Äfven till den gelska regeringen ställde sig L. i ett godt förllande genom sina maningar till katolikerna på land att afhålla sig från den våldspolitik, hvarpå tionalisterna på 1880-talet slagit in. I särskild grad upptogs L:s intresse af förhållandet till Frankrike, där de antiklerikala eller antireligiösa strömningarna under tredje republiken vållade ideliga svårigheter. Med kallblodig och konciliant opportunism undvek L. öppen brytning efter genomförandet af kongregations- och skollagsstiftningen 1880—82. I främsta rummet myntade på förhållandet till Frankrike, äro de stora encyklikor (*Immortale Dei* af 19 nov. 1885 samt *Libertas præstantissimum* af 20 juni 1888), i hvilka L. med virtuosmässig balanseringskonst sökte åstadkomma en modus vivendi mellan ultramontanismens och den moderna statens kyrkopolitiska principer. Efter boulangismens och dess klerikala tillskyndares nederlag vid valen 1889 tog L. omsider steget fullt ut och manade i encyklikan *Inter innumeras* af 16 febr. 1892 de franske katolikerna, som dittills förknippat sina öden med monarkismens, att erkänna republiken. Under L:s sista år faller utbrottet af den stora kamp mellan stat och kyrka i Frankrike, som inleddes genom Waldeck-Rousseaus kongregationslagstiftning (lag af 1 juli 1901), men som blef riktigt akut först under Pius X. För det katolska kongregationsväsendet visade L. det största intresse; bevis därpå är bl. a. hans nyordning af Franciscus' tredje orden. Äfven de kyrkliga återföreningssträfvandena voro föremål för hans omsorg: till en samling slaviska katoliker, som under ledning af biskop Strossmayer (se d. o.) 1884 besökte Rom, uttalade han en förhoppning om hela den slaviska stammens återförening med kyrkan, och i en encyklika af 1894 riktade han en maning i detta syfte till såväl de orientaliska som de protestantiska folken. Karakteristisk för L:s pontifikat är den serie stora rundskrifvelser, hvari påfven på det elegantaste latin behandlade aktuella tidsfrågor på kyrkopolitikens eller politikens område. Utom den redan förut nämnda må ytterligare anföras encyklikan *Humanum genus* af 20 april 1884 mot frimurarna samt den berömdaste af alla *Rerum novarum* af 15 maj 1891, behandlande arbetarfrågan. L:s beslut att för forskningen öppna det vatikanska arkivet (1883) har för den historiska och kyrkohistoriska vetenskapen varit af genomgripande betydelse. L. måste otvifvelaktigt betraktas som en af den nya tidens utmärktaste påfvar. Hans omfattande bildning, ovanliga bekantskap med den moderna utvecklingens olika sidor samt hans diplomatiska mästerskap satte honom i stånd att i många fall återvinna eller utvidga kyrkans maktställning, att i andra afvända eller åtminstone fördröja en utveckling, som för densamma skulle varit ödesdiger. — Litt.: Duchesne, ''Histoire ancienne de l'église'' III (5:e uppl. 1911), Langen, ''Geschichte der römischen kirche von Leo I. bis auf Nikolaus I.'' (1885), ''Gesch. der römischen kirche von Nikolaus I. bis Gregor VII'' (1892), Hauck, ''Kirchengeschichte Deutschlands'' II, III (II 2:a uppl. 1898, III 4:e uppl. 1906), Pastor, ''Geschichte der römischen päpste'' II, IV: 1 (1906), Ranke, ''Die römischen päpste'' II (6:e uppl. 1874), Nielsen, ''Pavedömmet i det nittende hundredaar'' (2:a uppl., I, 1895, II, 1898), Nippold, ''Handbuch der neuesten kirchengeschichte'', II (3:e uppl. 1901), Débidour, ''L'église catholique et l'état sous la troisième république (1870—1906)'' (I, 1906, II, 1908), Spahn, ''Leo XIII'' (1905). 1—13. T. H—r.

Leo [le'å], Leonardo, italiensk tonsättare, f.

1694 nära Neapel, d. 1744 i Neapel, lärjunge af Provenzale och Fago, blef 1717 kapellmästare vid Santa Maria della Solitaria i sin födelsestad. En lärarbefattning vid Conservatorio della pietà utbytte han 1725 mot en dylik vid San Onofrio. L. anses som en af de mest framstående representanterna för den neapolitanska skolan, en af Scarlattis förnämsta efterföljare och själf utmärkt lärare åt sina efterträdare Jomelli och Piccinni. Hans dramatiska kompositioner stiga till mer än 60 nummer; han utmärker sig för ädel melodik och i de komiska operorna för lif och glädtighet. Hans första opera, *Pisistrato*, skrefs för Neapel 1714, den sista, *La contesa dell'amore colla virtù*, 1744. Dessutom skref han flera oratorier, mässor, motetter, hymner och andra kyrksaker (bland dem ett berömdt åttastämmigt *Miserere* samt ett innerligt *Ave Maria* för sopran, stråkinstrument och orgel), 6 cellokonserter, klavertoccator, orgelfugor m. m., det mesta bevaradt i manuskript i klostret Monte Cassino, Neapel, Rom, London, Paris och Berlin, ett och annat (framför allt hans miserere) utgifvet i nyare samlingar af Rochlitz, Commer, Choron, Gevaërt m. fl. Biogr. af Giac. Leo (1905). A. L.*

Leo [le'å], Heinrich, tysk historieskrifvare, f. 19 mars 1799 i Rudolstadt, d. 24 april 1878 i Halle, var 1825—27 e. o. professor i historia i Berlin samt blef 1828 e. o. och 1830 ord. professor i samma ämne vid universitetet i Halle. 1863 blef han lifstidsled. af preussiska landtdagens första kammare (herrenhaus). Som ung student var L. ifrig deltagare i burschenschaft-rörelsen, men bröt snart all förbindelse med denna. Sina konservativa politiska och kyrkliga åsikter framlade han först i *Lehrbuch der geschichte des mittelalters* (1830). Mindre framträdde de i *Geschichte der italienischen staaten* (5 bd, 1829—32), som ingår i Heeren-Ukerts samling, och *Zwölf bücher niederländischer geschichten* (2 bd, 1832—35). Men ur skarpt utpräglad kyrkligt ortodox och politiskt konservativ synpunkt skref han *Lehrbuch der universalgeschichte* (6 bd, 1835—44; 3:e uppl. 1849—55) och *Leitfaden für den unterricht in der universalgeschichte* (4 bd, 1838—40). Äfven på ett mera direkt sätt, i ströskrifter, i pressen och från landtdagsbänken, förde L. sin lidelsefulla fejd med liberalismen och de tyska enhetssträfvandena. 1854—67 utgåfvos hans *Vorlesungen über die geschichte des deutschen volks und reichs* (5 bd). Förtjänstfulla voro L:s forskningar inom det forngermanska och keltiska språkområdet: *Altsächsische und angelsächsische sprachproben* (1838), *Beowulf* (1839) och *Angelsächsisches glossar* (1872—77) m. fl. arbeten. Efter hans död utgafs *Aus meiner jugendzeit* (1880). — Jfr Krägelin, "Heinrich L.", d. I (1908), som går till 1844.

Leo [le'å], Friedrich August, tysk skriftställare, Shakspereforskare, f. 1820 i Warschau, d. 1898 i Glion (Schweiz), började 1846 sin litterära bana med en öfv. af H. Hertz' "Kong Renés datter" och öfversatte äfven sedermera flera danska vitterhetsarbeten (t. ex. J. L. Heibergs "En sjæl efter döden", 1861). Från 1853 sysslade L. i främsta rummet med Shakspereforskningar, utgaf 1864 en kritisk uppl. af "Coriolanus" och lämnade under årens lopp en mängd bidrag till "Jahrbuch der deutschen Shakespeare-gesellschaft", som han redigerade 1880—98. Sina, delvis alltför djärfva, textkritiska anmärkningar och hypoteser samlade han i *Shakespeare-notes* (1885). Bland L:s öfriga Shakspere-studier märkas *Geflügelte worte und volksthümlich gewordene aussprüche aus Shakespeare's dramatischen werken* (i "Jahrbuch der deutschen Shakespeare-gesellschaft", XXVII, 1892) och en essay öfver Hamlet (i "Jahrbuch etc.", XXXIII, 1897). Jfr biografi af A. Cohn (i "Jahrbuch etc.", XXXV, 1899). V. S—g.

Leo [le'å], Friedrich, tysk filolog, f. 1851 i Regenwalde, Pommern, 1877 docent vid Bonns universitet, 1881 professor i Kiel samt senare efter hvartannat i Rostock, Strassburg och (från 1889) i Göttingen. L. är en af samtidens allra främsta representanter för den klassiska, särskildt den latinska, filologien. Bland hans många, om djupgående lärdom, skarpsinne och genialitet vittnande arbeten må nämnas textkritiska upplagor af 'Senecas tragedier' (1878—79), 'Venantius Fortunatus' (1881), dikten 'Culex' (1891) samt 'Plautus' (1895—96); *Plautinische forschungen* (1895); monografierna *Die griechisch-römische biographie* (1901), *Der saturnische vers* (1905), *Der monolog im drama* (1908) m. fl. äfvensom ett betydande antal uppsatser, de flesta införda i den af honom tills. med C. Robert redigerade tidskriften "Hermes, zeitschrift für classische philologie". Som lärare är L. synnerligen uppburen; hans föreläsningar äro mycket talrikt besökta. H. Sgn.

Leo Africānus [le'å], eg. Hasan Ibn Muhammed el-Wazzān, morisk geograf, f. omkr. 1494, sannolikt i Granada, d. 1552 i Tunis, bereste 1512—20 hela norra och nordvästra Afrika samt hela Arabien, Armenien m. m., tillfångatogs af sjöröfvare och skänktes åt påfven Leo X, som gjorde honom till kristen och vid dopet gaf honom sitt namn. Efter en längre tids vistelse i Rom och Bologna öfvergick han enligt några uppgift åter till islam. L:s hufvudverk, en beskrifning öfver Afrika, utgafs af förf. själf 1526 i ital. öfv. i Rom och trycktes efter hans egen handskrift i Ramusios "Raccolta" (bd I, 1550) och var ända till nyare tid en af de förnämsta källorna för vår kännedom om Sudanländerna. En eng. öfv. utgafs af Pory 1600 (ny uppl. 1896, bd 92—94 i Hakluyt society), en tysk af Lorsbach 1805, en ny fransk af Ch. Schefer 1896—98. H. A.*

Leoben [leåben], stad i österrikiska hertigdömet Steiermark, vid Mur och österrikiska sydbanan. 8,426 inv. (1900), mest tyskar. Bergsakademi (1894, sedan 1904 kallad montanistisk högskola), bergs- och hyttteskola. Ett marmormonument erinrar om den där 18 april 1797 mellan Österrike och franska republiken afslutna preliminärfreden, som ledde till freden i Campo Formio. Genom sina vidsträckta brunkolslager och betydande järnverk utgör L. medelpunkten i den öfversteiriska bergverksindustrien. (J. F. N.)

Leobo'tes. Se Labotas.

Leobschütz [leåb-], tjech. *Hlubczyce*, stad i preussiska reg.-omr. Oppeln (Schlesien), vid Oders biflod Zinna och järnvägen mellan Neisse och Ratibor. 12,700 inv. (1905). Gymnasium, katolskt lärarseminarium. Stora mälterier, linneväfveri, tillverkning af glas och maskiner, klockgjuteri, kvarnar, spannmålshandel. L. fanns redan på 900-talet och var 1524—1623 hufvudstad i brandenburgska furstendömet Jägerndorf. (J. F. N.)

Leöchares (grek. *Λεωχάρης*), grekisk bildhuggare af den yngre attiska skolan, var verksam fram mot 328 f. Kr. Tills. med en konstnär Sthennis från Olynthos utförde han porträttbilder af en atensk orgarfamilj och med Lysippos en bronsgrupp af onung *Alexander på jakt*, hvarjämte han framställde amme konung och hans familj i präktiga kryseleantinbilder (af guld och elfenben), uppställda i lympia. Den berömda bronsbild af *Ganymedes bortörd af Zeus' örn*, af hvilken en efterbildning i marior finnes i Vatikanen och som finnes återgifven i rt. Ganymedes, var jämväl ett verk af L.

Leo Diāconus [le'å], bysantinsk häfdatecknare, f. mkr. 950, var kejsar Basileios följaktig på hans bulariska fälttåg. Han skref en bysantinska rikets histoa i 10 böcker, omfattande tiden 959—975 med värefulla kulturhistoriska uppgifter om bulgarer och ssar (efter den enda i behåll varande handskriften tg. af K. B. Hase i Paris 1819 och Bonn 1828).

Leominster [le'mstə]. 1. Stad i engelska grefsk. Iereford, vid Lugg, en biflod till Wye. 5,826 inv. 1901). Tillverkning af landtbruksredskap, handel ed jordbruksprodukter. — 2. Kommun (township) nordamerikanska staten Massachusetts. 12,392 inv. 1900). Ytterst mångsidig industri (65 fabriker 1905 ed ett tillverkningsvärde af 7,8 mill. doll.): arbeten f celluloid, möbler, papper, pianon, barnvagnar, lle- och bomullsväfnader m. m. 1 o. 2. J. F. N.

Le'on, öst-romerska kejsare. Se Leo.

Leon [leå'n]. 1. Landskap i nordvästra Spanien, eläget kring mellersta Duero mellan Kantabriska ergen och kastiliska gränsbergen. Portugal och alicien bilda gränsen i v., Asturien i n., Gamla astilien i ö. och Estremadura i s. 38,502 kvkm. 93,362 inv. (1910), 26 inv. på 1 kvkm. Mellersta elen är ett bördigt, men till sin odling mycket förummadt slättland, som genomflytes af Duero med ifloderna Guareña, Tormes, Yeltes och Agueda på ånstra samt Valderaduey och Esla på högra sidan. ordbruket afkastar utom de vanliga sädesslagen fven lin, kastanjer, frukter och vin, men står såsom äringskälla efter för boskapsskötseln, i synnerhet ärafveln. Berglandet i n. har stora skogar och gifande stenkolsgrufvor. Industrien är ännu oansenlig, ch handeln omsätter i stort endast ull och lin. Inånarna äro tröga och obildade, men berömmas för n redbara karaktär. På platålandet s. om Salaanca träffas rena afkomlingar af västgoterna och d Astorga en kvarlefva af keltibererna, de s. k. *aragatos*. L. är numera deladt i prov. Salamanca, amora och Leon. — Konungariket L. bildades 910, å konung Alfons III af Asturien delade sitt rike. ängre fram förenades med L. Galicien och Asturien, men inre oroligheter och arabernas infall föragade det under senare hälften af 900-talet. huru Alfons V (999—1027) återställde dess makt, ck det under i den fejd hans son Bermudo III rde med konungen af Navarra, Sancho. Ett förk att efter dennes död återvinna oberoendet ledde dast till slaget vid Carrion (1037), i hvilket Berudo stupade och hvarigenom Sanchos son Ferdinand ckte L. till sig och förenade det med Kastilien. – 2. Provins i ofvannämnda landskap, utgörande ttas nordligaste del. 15,377 kvkm. 394,119 v. (1910). — 3. Hufvudstad i ofvannämnda rov., af romerskt ursprung och fordom hufvudad i konungariket L., vid nordvästbanan mellan floderna Bernesga och Torio, 800 m. ö. h. 15,580 inv. (1900). Biskopssäte. Katedralen (från 1300-talet) är en praktbyggnad i den renaste gotiska stil. Industrien, som slagit sig ned utanför den af murar omgifna gamla staden, omfattar tillverkning af järn- och stålvaror, läder och kemiska artiklar samt linnevaror. — 4. Provins i sydamerikanska republiken Ecuador, en högslätt mellan Andernas båda kedjor. 6,722 kvkm. 109,600 inv. (1893). Från högslätten resa sig flera vulkaner, bl. a. Cotopaxi (5,943 m.). Hufvudnäringar äro jordbruk och boskapsskötsel. Hufvudstad: Latacunga (se d. o.). — 5. Hufvudstad i det liknämnda departementet och fordom i hela republiken Nicaragua (Central-Amerika), är belägen på en fruktbar, men brännande het slätt, 20 km. från Stilla hafvet, och räknar tills. med indianstaden Subtiaba omkr. 45,000 inv. Järnvägsförbindelse med hamnen Corinto samt med Managua- och Nicaraguasjöarna. Genom revolutioner och plundringar (svårast 1825) har staden mist sitt välstånd, men är det oaktadt en af de vackraste platserna från den gamla spanska tiden och särskildt berömd för sin stora Petruskatedral (1746—74), det förnämsta byggnadsverket i hela spanska Amerika. — 6. L. de los Aldamas, stad i mexikanska prov. Guanajuato med 63,263 inv. (1900). Industri i ull, bomull och läder (sadlar) samt spannmålshandel. 1—6. S. A. L. (J. F. N.)

Leon [leå'n], Fray Luis de (äfven Luis Ponce de), spansk skald och teolog, f. 1527 i Belmonte de Cuenca, d. 1591 i Madrigal, teol. professor i Salamanca, inträdde i augustinorden, hvars

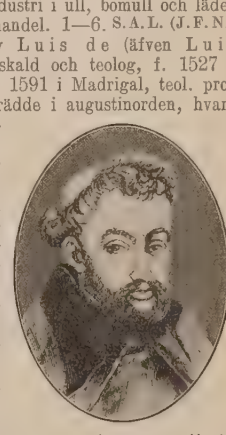

generalvikarie öfver Kastilien han senare blef. L:s vidsynta åsikter väckte stark opposition hos dominikanerna, och då han visade ett uppenbart förakt för "Versio vulgata" samt utgaf en kommenterad öfv. af Höga visan, rågades måttet af förbittring hos hans afundsmän. L. drogs inför inkvisitionsdomstolen och dömdes till fängelse, som räckte öfver fem år, hvarefter han frigafs "med pukor och trumpeter". L. återfick sin professur 1577 och började ånyo sina föreläsningar, såsom om ingenting passerat, med orden "Como decíamos ayer" ("som vi senast sade"). L. var en lärd, hans språk var ädelt, hans religiositet innerlig och djup; som lyriker var han ypperlig, som prosaist sättes han vid sidan af Luis de Granada, hans bibeltolkningar äro mönster genom självständighet och djup, och han har haft ett stort inflytande på såväl skalder som prosaister. Af L:s arbeten må nämnas *Canción á nuestra señora*, *De los nombres de Cristo* (3 bd), *La perfecta casada* (1583), erinrande om Luis Vives' "La mujer cristiana", och en samling lyrik, för f. g. utg. af Quevedo som ett motdrag mot kultismen. L:s arbeten äro intagna i Rivadeneiras "Biblioteca de autores españoles", bd 35, 37, 53, 61 o. 62, och samlade arbeten utkommo 1804—16 i 6 bd. — L. är hjälten i Brentanos drama "Ponce de Leon". Ad. H—n.

Leona [leåna], *astron.*, en af småplaneterna.

Léonard [leånär], Hubert, belgisk violinist, f. 1819 nära Liège, d. 1890 i Paris, kom 1836 till Paris' konservatorium som Habenecks elev och fick därjämte anställning i teaterorkestrar, bl. a. vid Stora operan. Efter 1844 gjorde han konsertresor (till Sverige 1847, 1851 och 1859). 1848 blef han violinprofessor efter de Bériot vid Bruxelles' konservatorium, men var från 1867 bosatt i Paris som högt ansedd och eftersökt privatlärare. Han utgaf *Gymnastique du violiniste*, *24 études classiques*, violinskolan *École L.*, *L'ancienne école italienne*, *Le violon au point de vue de l'orchestration* m. fl. instruktiva arbeten, dessutom en mängd kompositioner för violin, bl. a. 5 konserter, m. m. — L. gifte sig 1851 med Antonia Sitcher de Mendi (f. 1827 i Spanien), en förträfflig sångerska, som deltog i hans konsertresor. A. L.*

Léonard-koppling [leånär-], *elektrot.*, en kombination mellan två likströmsmaskiner, afsedd att möjliggöra en vidtgående hastighetsförändring. Generatorn *G* (se fig.) är ständigt kopplad till motorn *M*, hvars magnetlindning tillföres en konstant ström. Generatorns magnetlindning åter matas med ström, hvars styrka efter behag kan ändras medelst ett motstånd. Ökas denna magnetström, ökas generatorspänningen och därmed motorns hastighet. Anordningen användes i sådana fall, då en noggrann eller snabb hastighetsförändring åstundas inom vida gränser, t. ex. för manövrering af kanontorn, för drift af reverservalsverk, grufspel m. m. A. E—m.

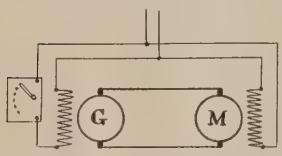

Leonardo af Pisa [leåna'rdå] 1. Leonardo Pisano. Se Pisano, L.

Leonardo da Vinci [leåna'rdå da vi'ntji], italiensk konstnär. Se Lionardo da Vinci.

Leonardo de Argensola [leåna'rdå de archenså'la]. 1. Lupercio L., spansk författare, f. 1559 i Barbastro (Huesca), förvärfvade juridisk och filosofisk grad i Zaragoza, innehade flera hofsysslor och kallades som statssekreterare till Neapel, då grefven af Lemos där blef vicekonung. L. skref lyriska, dramatiska, litteraturkritiska och historiska arbeten, af hvilka en del gått förlorade. Till hans ungdomsarbeten höra tragedierna *Filis*, *Isabela* och *Alejandra* (i ''Obras sueltas'' 1889), uppförda med stort bifall 1585 i Madrid och Zaragoza. Cervantes omnämner dem med stort beröm i ''Don Quijote'', och Schack lofordar diktionens elegans och språkets renhet. Af historiska arbeten ha *Anales de Celtiberia* och *Anales de Aragón* vunnit erkännande. — 2. Bartolomé Juan L., den föregåendes broder, skald och historiker, f. 1562 i Barbastro (Huesca), d. 1631 i Zaragoza, graduerades i Huesca och prästvigdes. L. författade en mängfald canciones, redondillas, sonetter, epigram, elegier m. m., flera historiska arbeten: *Historia de la conquista de las islas Molucas* (1609), *Relación de las alteraciones populares en Zaragoza 1591* m. fl., hvilka återfinnas i Latassas ''Biblioteca antigua y nueva de escritores aragoneses'', bd 1, i Gallardos ''Ensayo de una biblioteca española'', bd 2—4, och i Rivadeneiras ''Biblioteca de autores españoles'', bd 35, 42, 62 o. 65 samt i ''Obras sueltas'' (1889). 1o. 2. Ad. H—n.

Leona'rdo Pisano [-då -nå]. Se Pisano, L.

Leoncava'llo, Ruggiero, italiensk operakompositör, f. 1858 i Neapel, måste i många år försörja sig som privatlärare, kafépianist o. d., tills han 1892 i Milano gjorde furor med operan *Pagliacci*, som hastigt vann insteg på nästan alla operascener (i Stockholm ''Pajazzon'', 1893). Hans därnäst uppförda, men tidigare komponerade operor *I Medici* (1893) och *Chatterton* (1896) gjorde ej samma lycka, och *La bohême* (1897) fördunklades af Puccinis strax förut framkomna opera med samma ämne. L. försökte sig vidare utan egentlig framgång med operorna *Zaza* (1900), *Der Roland von Berlin* (1904), skrifven på uppdrag af kejsar Vilhelm II och med mycken pomp framförd i Berlin, samt *Maia* (1911). L. hör till den af Mascagni inledda ''veristiska'' riktningen, och hans musik är, om ej så genialisk som Mascagnis, likväl mera fint konstnärligt gjord än dennes, hvarjämte han har företrädet i enhet mellan text och ton, i det han i likhet med Wagner diktar sina libretter själf. F. ö. har han med Wagner knappt mycket annat gemensamt än vissa instrumenteffekter; i det hela bygger han på italiensk grund i den moderna, halft deklamatoriska, delvis från Frankrike påverkade skiftning, som man återfinner i Ponchiellis ''Gioconda'' och Verdis ''Otello'', ''Pajazzon'' offrar, liksom den veristiska skolan i allmänhet, väl mycket åt en degenererad smak för det sensationella och gräsliga, men frånsedt detta, hör dess andra akt ostridigt till det mest dramatiskt spännande, som den scenisk-musikaliska konsten någonsin åstadkommit. L. har vidare komponerat den symfoniska dikten *Serafita*, baletten *La vita d'una Marionetta* och åtskilliga sånger. A. L.*

Leon de los Aldamas. Se Leon 6.

Leonforte [leånfå'rte], stad i italienska prov. Catania (Sicilien), nära järnvägen Palermo—Catania, 19,751 inv. (1901). Svafvel- och saltgrufvor, spannmåls-, vin- och oljehandel. J. F. N.

Le'onhard [-hart]. 1. Karl Cäsar von L., tysk geolog, f. 1779, d. 1862, var under en tid af storhertigdömet Frankfurts tillvaro (1810—13) chef för dess domänförvaltning, kallades 1815 till vet. akad. i München och blef 1818 professor i Heidelberg. Han tillhörde urspr. Werners geologiska skola, men stod vid slutet af 1820-talet i det ultravulkanistiska lägret. L:s märkligaste arbeten äro *Handbuch der oryktognosie* (1822; 2:a uppl. 1°26), *Charakteristik der felsarten* (1823—24), det första försöket till en petrografi, vidare den vidlyftiga monografien *Die basaltgebilde* (1831—32) samt det populärt hållna verket *Geologie oder naturgeschichte der erde* (1833—44). Ett litterärt centralorgan för flera närbesläktade vetenskapsgrenar skapade han genom ''Taschenbuch für die gesammte mineralogie'' (1807—29) och dess fortsättning ''Jahrbuch für mineralogie, geognosie,

ologie und petrefaktenkunde", hvars utgifvande n 1830—58 ombesörjde tills. med H. G. Bronn.

2. Gustav von L., son till L. 1, geolog, f. 16, d. 1878, studerade under faderns ledning och f universitetslärare i Heidelberg. Han skref bl. a. *undzüge der geognosie und geologie* (1851; 4:e pl. efter författarens död ombesörjd af R. Hoer-s, 1889) och fortsatte efter fadern utgifvandet af ahrbuch für mineralogie etc.", först i förening d Bronn och efter dennes död (1862) tills. med B. Geinitz. (A. Hng.)

Leonha'rdi, Hermann Karl von, friherre, k filosof, f. 1809, d. som professor i Prag 1875. var lärjunge (och måg) till filosofen K. Ch. Fr. ause, och för hans läras utbredning verkade han d energi och framgång dels genom utgifvande af lärares skrifter, dels genom egen skriftställar-rksamhet. L. H. Å.*

Leonha'rdi, August Edward, tysk målare, 1826 i Sachsen, d. 1905, var L. Richters mest ydande lärjunge och blef en mästare i intim, etisk och kärleksfull skildring af mellersta Tysk-lds natur, af månskens- och nattstämningar, en-nhet i skogen o. d. L. är representerad i gal-ierna i Dresden, Karlsruhe m. fl. st. G—g N.

Le'onhardt, Gerhard Adolf Wilhelm, k jurist och statsman, f. 1815 i Hannover, d. 1880, blef 1865 hannoversk justitieminister, lades 1867 till förste president i den i Berlin för nya provinserna upprättade högsta domstolen perappellationsgericht) samt blef s. å. "kronsyn-us", medlem af herrehuset och (dec.) preussisk titieminister. Såsom ordf. i förbundsrådets lagut-tt tog L. verksamt del i införandet af den nya afflagen för Tyska riket. Under hans ledning ut-etades äfven förslag till ny rättsförfattning, straff-n civilprocess, hvilkas genomförande blir ett viktigt g till det nya rikets verkliga enhet. L. fick för klighet afsked 1879. Bland hans skrifter må näm-*Die justizgesetzgebung des königreichs Hannover* bd, 1851; 3:e uppl. 1859—60, bd 2 i 4:e uppl. 67) samt *Zur reform des civilprocesses in Deutsch-d* (1865).

Leoni [-åni]. Se Tutuila.

Leonidas [leå'n-], grek. *Λεωνίδας*, lat. *Leonīdas*, spartanska konungar. 1. L. I, en son af ung Anaxandridas, efterträdde omkr. 490 f. Kr. broder Kleomenes I på tronen. L. vann ovansklig genom det uppoffrande hjältemod, hvarmed han) f. Kr. vid Xerxes' stora härnadståg mot Grek-d försvarade passet Thermopylai. Med en kärn-pp af 300 spartaner och omkr. 6,000 man hjälp-pper besatte han denna viktiga punkt, som för n norrifrån kommande fienden betingade tillträdet mellersta Grekland. Han tillbakaslog under två ars tid persernas tallösa skaror, till dess förräda-Efialtes visade fienderna en bergstig, på hvilken kunde kringgå L:s ställning. Vid underrättelsen om hemsände L. sina modfällda bundsförvanter, n valde hjältedöden för sig och spartanerna, hvil-öde frivilligt delades af 700 (eller 1,000) the-er. L:s och hans stridskamraters hjältebragd des af grekerna både i sång och med minnes-rken, hvarjämte i Sparta spel (*Leonidēi'a*) utför-till hans ära. Den grafskrift, som af amfiktyo-na egnades de fallne spartanerna, lydde i öfv.: rämling, hälsa spartanerna, att vi ligga här, hör-samma mot statens lagar". — 2. L. II var son af Kleonymos, samregent med Agis IV och ifrig mot-ståndare till dennes reformplaner, som dock seder-mera upptogos och åtminstone delvis genomfördes af L:s egen son Kleomenes III efter dennes tronbestig-ning (236 f. Kr.). A. M. A.

Leonidēi'a. Se Leonidas 1.

Leoni'derna, *astron.*, en stjärnfallssvärm, som uppträder omkr. 14 nov. och därför stundom äfven kallas novemberstjärnfallen. Benämnin-gen Leonider har uppkommit däraf, att denna me-teorströms radiationspunkt alltid ligger i stjärnbil-den Lejonet (*Leo*). Se Stjärnfall. (B—d.)

Leoni'nska ringmuren. Se Città Leonina.

Leoni'nsk vers. I den romerska poesien förekom i allmänhet icke rim, men stundom finner man, att slutstafvelsen i en hexameter ljöd lika med cesurstaf-velsen (manlig) i tredje versfoten, såsom i versen *agricola incurvo terram molitur aratro*. Hos Vergi-lius har man räknat 924 sådana verser (på 12,914). Äfven i pentametern förekom motsvarande, t. ex. *et teneat culti iugera multa soli* (Tibullus). Någon gång träffas tvåstafviga rimljud, t. ex. i Ovidius' vers *Quot cælum stellas, tot habet tua Roma puellas*. Bruket af dylika tvåstafviga rimslut blef mycket vanligt i medeltiden, och verserna kallades leoninska efter en diktande munk vid namn Leo (omkr. midten af 1100-talet). Hela skaldestycken författades ock i dylika verser. Ett egendomligt exempel finnes i den kända hopflickade versen *Contigit in Lenum: duo danskir lupu for enum*. Som exempel på rimslut i en pentameter må anföras *ut sis nocte levis, sit tibi cœna brevis*. R. Tdh.

Leoni'sm, en kättersk lära, som i början af 4:e årh. e. Kr. drefs af en Leo, som förkastade kyrkans auktoritet och sakrament och ansåg, att tron på Kri-stus och studiet af skrifterna vore salighetens enda grundvalar.

Leonit, *kem.*, ett dubbelsalt af sammansättningen SO_4K_2, $SO_4Mg + 4H_2O$, som förekommer i de stora saltaflagringarna vid Stassfurt. H. E.

Leonora Kristina, dotter af danske konungen Kristian IV och hans maka Kirsten Munk. Se Ulfeld.

Leo'ntes, det forntida namnet på en asiatisk flod i El-bika, d. v. s. dalsänkan mellan Libanon och Antilibanon, forntidens Celesyrien. L. börjar på vattendelaren vid Baalbek, hvilken som en knappt märkbar tröskel går tvärs öfver El-bika och från hvilken den större floden Orontes rinner mot n., L. mot s. s. v. I sin öfre del heter den numera *Nahr el-Lītāni* och i sin nedre, sedan den i västlig rikt-ning genombrutit Libanon, *Nahr el-Kāsimīje* samt faller ut i Medelhafvet, 8 km. n. om Tyros (Sūr). J. F. N.

Leontev, Konstantin Nikolajevitj, rysk politiker och religionsfilosof, f. 1839, d. 1891, stu-derade först medicin och deltog i Krimkriget som fältläkare, inträdde därpå i utrikesministeriets asia-tiska departement och innehade 1863—73 konsulat-befattningar i Turkiet. Återkommen till Ryssland, var han en tid censor och medarbetare i "Varsjav-skij dennik", bosatte sig som eremit i Optina-pustynj (en munkasyl i guv. Kaluga) och blef slutligen munk i Sergievska klostret nära Moskva under namnet Kli-ment. Andligt befryndad med Pobjedonostsev och personlig vän till Katkov, var L. strängt konservativ

och hyllade en bysantinsk-asketisk religionsåskådning, men utan att dela slavofilernas politiska utopier, ehuru äfven han tänkte sig Konstantinopels eröfring som förutsättning för en ortodox renässans. Större delen af sina kritiska och politiska artiklar samlade han i *Vostok, Rossija i slavjanstvo* (Orienten, Ryssland och den slaviska världen, 1885—86). Som självständig broschyr utgafs 1889 *Natsionalnaja politika kak orudie vsemirnoj revolutsii* (Nationell politik som ett vapen för en världsrevolution). A—d J.

Leonti'asis, *med.* Se Spetälska.

Leo'ntice L., *bot.*, växtsläkte af fam. *Berberidaceæ*, omfattande omkr. 12 fleråriga örter med pardelade blad och gula blommor i klasar. Det knölformiga rhizomet hos flera arter användes på olika sätt, hos *L. Chrysogonum* i östra Medelhafsområdet är det ätligt, hos *L. Leontopetalum* i Syd-Europa och i Orienten användes det som såpa och i medicinen. G. L—m.

Leonti'noi (grek. *Λεοντῖνοι*, lat. *Leontini*, nu *Lenti'ni*), stad på Sicilien, nära östra kusten, vid floden Lissos, ung. 30 km. n. v. om Syrakusa, grundlagd omkr. 730 f. Kr. af grekiska nybyggare från Chalkis, som kort förut flyttat öfver till Sicilien och där anlagt staden Naxos. L. kom tidigt under beroende af Syrakusa, hvarifrån det förgäfves sökte frigöra sig. Under de puniska krigen ställde sig staden på kartagernas sida samt blef af denna orsak angripen och intagen af romarna (214 f. Kr.). De staden omgifvande fälten (*Campi leontini*) voro berömda för sin fruktbarhet. Från L. härstammade sofisten Gorgias. A. M. A.

Leo'ntodon L., *bot.*, ett släkte af lågväxta örter, hörande till fam. *Compositæ*, afd. *Ligulifloræ*, som har holk af tegellagda fjäll och bart blomfäste. Frukten har fjäderpensel. Bladen äro rosettställda, blommorna gula. Svenska floran har två arter, *L. hispidus* L., mindre allmän i södra och mellersta Sverige, och *L. autumnalis* L., höstfibla, ytterst allmän på gräsmark. G. L—m.

Leontopōdium R. Br., Edelweiss, *bot.*, växtsläkte af fam. *Compositæ*, afd. *Tubulifloræ*, nära

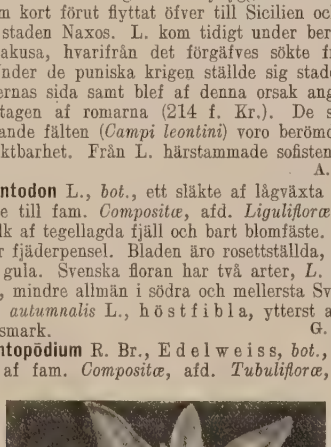

Edelweiss.

släkt med *Antennaria* och *Gnaphalium*, med ett fåtal låga, fleråriga örter i Syd-Europas, Asiens och Syd-Amerikas högre bergstrakter. Hela växten är hvitullig, i synnerhet korgsamlingen och de den stjärnformigt omgifvande bladen. För alla resande i Schweiz är *L. alpinum* välbekant. För att förhindra växtens utrotande har förbud mot att sälja exemplar af edelweiss med rötter utfärdats. G. L—m.

Leonto'polis (grek., "lejonstaden"), namn på flera antika städer. Bland dessa må nämnas L. på fenicska kusten och L. i Nildeltat. I det senare dyrkades en gudom med lejonhufvud, och i dess tempel hölls ett lejon som heligt djur. Äfven ett judiskt tempel tilläts den landsflyktige öfversteprästen Jochanan (Onias III) omkr. 140 f. Kr. att mot judarnas lag uppföra i Nedre Egypten; det egde bestånd, tills dess Vespasianus lät stänga det. Det anses, att L. ruiner finnas i Tell-el-Jehûdije, n. om Kairo, nära järnvägen till Zakāzik. Ett annat egyptiskt L. skall ha legat vid Tell-Mokdam, nära Tanta.

Leonūrus L., *bot.*, växtsläkte af fam. *Labiatæ*, afd. *Stachyoideæ* med omkr. 8 fleråriga örter i Europa och extratropiska Asien. I Sverige växer vid gärdar och vägkanter tämligen allmänt *L. Cardiaca*, hjärtstilla, en hög ört, skild från alla svenska labiater genom djupt handflikiga blad. Blommorna äro ljusröda med utvändigt hvitluden öfre läpp. Växten användes förr mot hjärtklappning (däraf dess namnet). G. L—m.

Leon y Castillo [leå'n i kasti'ljå], Fernando de, markis Del Muni, spansk diplomat och politiker, f. 1842 på Tenerife, blef 1872 understatssekreterare i spanska kolonialministeriet, försvarade som medlem af cortes under republikens tid de liberalt monarkiska idéerna mot de radikale och bekämpade där, efter monarkiens återupprättande, Canovas del Castillos konservativa politik. Han blef 18[illegible] inrikesminister i Sagastas liberala kabinett och [illegible] sågs i nov. 1887 till spansk ambassadör i Paris. Han återkallades 1890, men innehade samma post dec. 1892—juni 1895 och okt. 1897—hösten 1[illegible]. Han torde ha varit en af de framgångsrikaste förkämparna för ett närmande mellan spansk och fransk politik. V. S—n.

Leopard. 1. *Her.*, kallas af utlandets förnäms heraldiker ett heraldiskt lejon, då det vänder ansiktet mot åskådaren. — 2. Ett i senare tid efter v[illegible]penbilden, klufven sköld med leopard och half lilja gifvet namn åt en svensk medeltidsslägt, af hvilk[illegible] flera medlemmar hade riddarvärdigheten. Stamfad[illegible] för densamma var riddaren Magnus Marinason, som omtalas i urkunder åren 1293—1308. Tre springande leoparder, den ene öfver den andre, förd[illegible]des i vapnet af svenske konungen Erik Eriksson. 1. B. S.* 2. K. H. K.

Leoparden 1. Pantern, *Felis pardus*, *zoo*[illegible] hör till kattdjurens familj (*Felidæ*), rofdjurens or[illegible]ning och däggdjurens klass. Leoparden uppnår [illegible] längd af 2,s m., hvaraf en tredjedel utgöres af svan[illegible]sen. Grundfärgen är vanligtvis gulaktig, dock stu[illegible]dom nästan hvit, stundom brun- eller rödaktig; [illegible] denna grundfärg äro inströdda många svarta fläc[illegible]kar eller rosetter, af hvilka åtskilliga i midten [illegible] ljusare (ofta liknande grundfärgen), så att de bil[illegible] mörka, vanligen ofullständiga ringar. I sammanha[illegible] med sitt vidsträckta utbredningsområde uppvis[illegible] denna art flera lokalraser, som stundom blifvit up[illegible]fattade som självständiga arter. Sålunda är t. e[illegible] den i Persien och Kina lefvande leoparden utmär[illegible] genom en längre hårbeklädnad, medan de på Sto[illegible] Sundaöarna förekommande individerna afvika genom långsträcktare bål och lägre ben; flerstädes har m[illegible]

träffat svarta eller nästan svarta leoparder, som
aledes uppfattats som tillhörande en särskild art
. *melas*); numera veta vi dock, att sådana svarta
livider kunna tillhöra samma kull som normalt

gade. Leopardens utbredningsområde omfattar
frika och en stor del af Asien (Mindre Asien, Per-
n, Belutsjistan, Indien, Assam, Ceylon, Malajiska
lfön, Sumatra, Java och Kina); under kvartärperio-
n fanns den i västra Europa. — Om leoparden
ger A. E. Brehm, att ”den är otvifvelaktigt det
st fulländade af alla kattdjur. Väl förefaller oss
onet mera majestätiskt, tigern grymmare och oze-
en färgrikare, men i anseende till harmonien i
ppsbyggnaden, hudens skönhet och rörelsernas
aft, vighet och behag stå de, liksom alla öfriga
ttdjur, långt tillbaka för leoparden. Den förenar
sig alla de öfrigas mest utmärkande egenskaper
såväl kroppsligt som andligt hänseende och visar
rofdjuret i dess högsta fulländning.” Leoparden
en farlig fiende för en mängd olika djur äfven-
n för människan, ehuru den helst undviker henne.
n springer väl ej fort, men gör väldiga hopp,
ttrar ledigt, vistas ofta i träden och simmar utan
righet. Leoparden är listig, blodtörstig och dö-
r alla djur, som den kan rå på. Dess förnämsta
da utgöres af antiloper, getter och får. I träden
följer den apor, och bland klipporna jagar den
ppdassar. Bland hjordarna anställer den stor för-
else, ty en och samma leopard kan på en enda
tt döda 30 till 40 får. Djuret fångas i fällor,
kar och andra giller. Huden värderas högt för sitt
ckra utseende. Kaffrerna begagna huden, svansen,
nderna och klorna af de leoparder, hvilka de lyc-
ts nedlägga, som segertecken. Leoparden härdar
ge ut i fångenskap. I det forna Rom framfördes ofta
pparder (pantrar) vid kämpaspelen. C. R. S. (L—e.)

Leopa'rdi [leå-], Giacomo, grefve, italiensk
ald, f. 29 juni 1798 i Recanati i Mark Ancona, d.
juni 1837 i Neapel, var från födseln svag och ut-
cklades olyckligt under öfverdrifvet vidlyftiga stu-
er. Efter nödtorftig handledning i latin tillegnade
n sig på egen hand detta språk samt grekiska och
brciska. I faderns bibliotek studerade han med
nnan i hand kyrkofäderna och sedan nästan alla
tika författare, så att han vid 16 års ålder var
fulländad klassiker och teolog. Under de tre
jande åren kommenterade han Porfyrios och flera
torer, skref afhandlingar i Milanotidskriften ”Lo
ettatore” och utgaf *Saggio sopra gli errori popo-
ri degli antichi* (1815), i hvilken skrift han citerar
mer än 400 auktorer. Allteftersom han trängde djupare in i det antika lifvets storhet, fick han ögonen öppna för det samtida Italiens förfall och slafsinne. Hans patriotiska sorg däröfver frambröt i en öfverraskande fulländad lyrik, i några canzoner: *All' Italia* (1818), canzonen öfver det tillämnade Dantemonumentet i Florens (s. å.), canzonen till Angelo Mai, då denne upptäckt Ciceros ”De republica” (1820) och odet öfver Brutus d. y. (1822). Ungefär vid denna tid skedde hans slutliga brytning med katolska religionen. De ifriga studierna hade ytterligt försämrat hans hälsa. Benen i kroppen uppmjukades; han blef sned och puckelryggig, senare äfven döf och halfblind, hvarjämte han led af sömnlöshet. Därtill kommo en tidtals tryckande fattigdom och vantrefnad i den kälkborgerliga hemorten, icke minst på gruud af föräldrarnas oförstående och brist på sympati. Allt detta bidrog att göra L. till den mest utpräglade pessimist. På ett besök i Rom 1822 afböjde L. ett anbud af Niebuhr på en professur i Berlin. 1824 utgaf han sin första diktsamling, *Canzoni*, 1826 *Versi* (mestadels elegiska och idylliska dikter), 1827 *Operette morali* (dialoger på en mönstergill prosa, fulla af fina iakttagelser och den bittraste ironi, ny uppl. 1895), s. å. en edition af Petrarcas lyrik med ypperliga kommentarer samt en italiensk krestomati på prosa och vers, 1831 slutligen ett urval af sina dikter, *Canti*. Han vistades 1825—26 i Milano och Bologna, 1827—31 mest i Florens, där han stiftade bekantskap med öfriga reformatorer af den italienska litteraturen, och sedan 1833 i Neapel. En minnesvård öfver honom restes nära Vergilius' graf. — Bland Italiens lyriker i nyare tider intager L. främsta platsen genom tankarnas lyftning och klarhet, intensiv känsla, storartadt patos samt diktionens rena, plastiska skönhet. Hos Hellas' skalder hade han tillegnat sig språkuttryckets kyska enkelhet och måtta; aldrig står hos honom ett öfverflödigt ord. Rimmet anbragte han ganska sparsamt. Antalet af de (delvis fragmentariska) skaldestycken, med hvilka L. skapade sitt rykte, är ringa; de flesta äro oden, i hvilka han inspireradt förkunnar sin tröstlösa världsåsikt (berömdast är kanske *La ginestra*). Om kärleken sjöng han blott elegiskt (*A se stesso*, *Aspasia*). L:s *Opere* utgåfvos af hans vän A. Ranieri (2 bd, 1845; 4:e uppl. 1856), nyare uppl. af Straccali 1892 och Scherillo 1900, hans brefväxling, *Epistolario*, 1849 (2:a uppl. 1856, tillökt uppl. utg. af Piergili i 3 bd 1892) och *Pensieri* (7 bd 1898 ff.). Se arbeten af Teresa Leopardi (1881), Piergili (1889), Cesareo (1893 och 1902), Graf (1898), Mestica (1901), Zumbini (1902—04) och Chiarini (1905). (R—n B.)

Leopardo [leåpa'rdå], Alessandro, italiensk bildhuggare, tillhörande ungrenässansen i Venezia, lefde under senare hälften af 1400-talet samt var i stil och omfattning måhända den ädlaste af den tidens venezianska mästare. Af hans hand är den här-

ligaste af alla dogegrafvar, nämligen den öfver *A. Vendramin* (d. 1478) i koret till kyrkan S. Giovanni e Paolo, utmärkt lika mycket genom storartad och harmonisk fördelning af rummet samt jämn afvägning mellan friskulptur och relief som genom de enskilda figurernas ädla former och den rika fantasien i uppfinningen. Berömda äro i synnerhet de små ”putti” (genier), hvilka rida på fantastiska sjöhästar och beteckna Venezias herravälde öfver hafvet. Vidare utförde han gjutningen af condottieren *Colleonis* ryttarstod i Venezia, till hvilken modellen var utförd af Verrocchio. Som dekoratör af hög rang visade L. sig i hållarna till de tre fanstängerna på S. Marcoplatsen, hvilka utfördes 1501 och i sin stil vittna om antika studier. Slutligen deltog han samtidigt i arbetet inom Cappella S. Zeno i S. Marco, ehuru det icke är alldeles klart, hvilka delar af den plastiska utstyrseln afgjordt tillhöra honom. Stridigheter uppstodo 1505, till följd af hvilka han skildes från arbetet, som anförtroddes åt Pietro och Antonio Lombardi. Sex bronsstatyer af dygden, hvilka karyatidmässigt uppbära kardinal Zenos sarkofag och utmärka sig för sin klassiska skönhet, äro med säkerhet utförda af honom. C. R. N.*

Leopa'rdus irbis l. uncia, *zool.* Se Irbis.

Le'opold, Karl Gustaf af, skald, prosaförfattare och filosof, f. 1756 i Stockholm, hvarest han döptes 3 april s. å., d. där 9 nov. 1829, skref sig urspr. Leopoldt. Fadern var tullförvaltare i Norrköping; gossen sattes i skola i Söderköping samt afgick därifrån till Linköpings gymnasium. Som gymnasist höll L. 1770 på stora rådhussalen i Norrköping ett tal på vers till firande af kronprinsens födelsedag, hvilket sedan trycktes. 1773 blef L. student i Uppsala, men lämnade universitetet mot slutet af 1774, för att mottaga en informatorsplats hos hofmarskalken grefve Douglas på det naturskönа Stjärnorp. Antagligen fortfor hans kondition till inpå 1777, då han åter befann sig i Uppsala. Han hade under tiden (1776) blifvit invald till led. af Vet. o. vitt. samh. i Göteborg, ett nytt bevis på, huru hoppgifvande den unge redan ansågs. I Uppsala gjorde han sig snart bemärkt som skald. Men ett af hans första arbeten, *Skaldebref til Adjuncten G. i Norrköping* (1777), väckte genom sin lasciva ton de akademiske fädernas misshag och föranledde, att författaren erhöll en ”skrapa” inför konsistoriet. Sin egentliga ryktbarhet erhöll L. genom sitt *Ode öfver den 1 Nov. 1778*, hvilket utgick i 2 uppl. och hälsades med stort bifall, hvaremot Kellgren i ”Stockholmsposten” underkastade dikten en hård detaljkritik, som föranledde en längre polemik mellan skalden och kritikern. Ett längre poem af det lättare slaget, *Kärlekens Ericsgata* (1778), stadfäste samtidigt L:s vunna rykte. Af ekonomiska skäl begaf sig L. till Greifswald 1780, där han, efter aflagdt disputationsprof, blef 1781 filos. magister och 1782 docent i lärdomshistoria. Snart därpå utnämndes han till vice bibliotekarie vid Stralsunds stadsbibliotek, hvars 17,000 band han ordnade. Hans forne gynnare J. H. Lidén, som då nyligen till Östgöta nation i Uppsala skänkt den boksamling, som blef universitetets, kallade honom 1784 till dess bibliotekarie, och L. befann sig 1785 åter i Uppsala. Hans vistelse där blef ej långvarig, men utmärktes genom tre nya skrifter, alla på sitt sätt betecknande för skaldens och tänkarens vunna mognad. I sina *Critiska anmärkningar vid hjeltedikten Tåget öfver Bält* (1785; jfr en uppsats härom af A. Gauffin i ”Samlaren” 21, 1900) lämnade L. en bland de första genomförda och på bestämda kritiska grundsatser fotade granskningar af ett svenskt skaldeverk. *Julie Eberhardt, hymeneisk offersång* (s. å.) är ett alster af diktarens fina umgängeston och förmåga af eleganta vändningar. *Erotiska oden* (s. å.) åter visa oss hans lyriska förmåga, sådan den tager form i dessa i fransk skola bildade, halft smäktande, halft skämtande känsloutgjutelser. I febr. 1786 antog Gustaf III L. till sin biträdande sekreterare, gaf honom bostad på slottet och uppgjorde hans affärer. Genom denna förändring af befattningsuppgift, genom det tillträde till konungens person och hofkretsarna L. snart vann och den ställning han äfven kom att intaga till Kellgren, den svenska litteraturens då erkändt främste man, inträdde hans lif i ett nytt och lyckosamt skede.

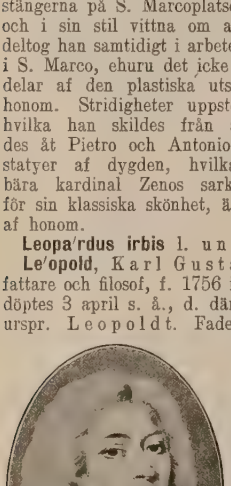

Nu följde också framgång på framgång. Redan i juni 1786 valdes L. till led. af Svenska akad. och höll ett längre inträdestal om akademiens valspråk, i början af 1787 blef han bibliotekarie vid Drottningholms bibliotek och 1788 konungens handsekreterare. Han offentliggjorde under dessa år, utom ett par tal, smärre dikter och en prolog och versifierade Gustaf III:s enaktsopera *Frigga* (1787) samt skref de större skaldestyckena *Öfver segren vid Hogland* (1788) och *Häfdernas röst* (1789). I konungens gunst stod L. så högt, att denne under finska kriget kallade honom till sig för att njuta af hans vittra umgänge och kvicka skämt. Frukterna i poetiskt hänseende af denna vistelse voro endast fortsättandet af den förut påbörjade tragedien *Oden* samt de intryck L. sedan nedlade i sina bekanta skaldebref till konungen öfver slaget vid Fredrikshamn 1790 och segern vid Svensksund s. å. Skaldebrefven andas en behagfull blandning af allvar och skämt, fint smicker och eleganta poetiska vändningar. Det märkligaste bland dem är det, i hvilket L. gör sig till tolk för den allmänna meningen, som yrkade nåd för Anjalaförbundets upproriska hufvudmän. Om ock dessa och flera andra poesier i den lätta och lekande genren höjt L. till rangen af en bland Sveriges då lefvande förnämsta skalder, blef tragedien *Oden eller Asarnes utvandring* (1790; uppförd å k. teatern s. å. och kvarstående på repertoaren ända till 1825) en verklig triumf för honom och gjorde i allmänhetens och hofvets ögon L. till Kellgrens medtäflare. Konungen, som delade den allmänna förtjusningen, sände honom en smickrande biljett och en lagerkvist, bruten af hans egna händer på ”Vergilii graf”, en artighet, som L. besvarade med ett fyndigt och fint epigram. Samtidigt därmed och under de sista åren af Gustafs regering deltog L. flitigt i ”Stockholmspostens” redaktion, sedan han alltmer närmats till Kellgren och blifvit hans me-

ingsfrände, ehuru de båda skaldernas skilda skap-ynnen och olika lefnadsbanor lade hinder i vägen för änskapens förtrolighet. Med tacksamhet omfattades . af den äldre skaldebrodern, i synnerhet då han ädde inom skranket mot Thorild, som äfven an-rep och förkättrade Kellgren. Det var i skrifterna *den nya lagstiftningen i snillets verld något litet i råga satt* (1792) och *Bref till den store och märk-ärdige författaren Th—* (s. å.) som L. hufvudsak-gen blottade den väldige angriparens många sår-ara punkter och från akademisk, rationell ståndpunkt försvarade den vitterhet Thorild angrep och e samhälleliga grundsatser, mot hvilka han rik-ade sitt tunga, men oviga vapen.

Med monarkens död (1792) upphörde naturligtvis :s dittills innehafda befattning, och han blef med-rbetare i tidningen ”Extra posten” (se d. o.), som ppsattes på hösten 1792. Särdeles uppmärksammade ro den polemik L. där förde mot Thorild och åt-killiga af hans anhängare samt den kvicka visan om er Enbom, som länge fortlefde. Tidningen indrogs mellertid i sept. 1795, ehuru den var konservati-are än ”Stockholmsposten”. L. hade emellertid å lämnat bestyret med dess redigering och var osatt i Linköping. Af Reuterholm utverkade sig . åtskilliga ekonomiska förmåner och ställde i ut-kt, att han skulle besjunga sin välgörare. Han åbörjade också ett längre skaldebref, hvaraf han llsände Reuterholm stycke efter stycke, men för-alade dess fullbordan så länge, att Reuterholm af-ick från makten dessförinnan. L:s dikt trycktes edan med vissa förändringar och utan adress i de mlade skrifterna, och man trodde länge, att L. arit oböjlig i förhållandet till Reuterholm, på vilken han likväl äfven röstade vid invalen till venska akad. 1794 (se T. Westrin, ”Leopold och euterholm” i ”Samlaren”, XII, 1891). När Gustaf V Adolf som myndig själf tillträdde regeringen 1796), återflyttade L. till Stockholm, där han ifrån 797 blef en flitig och gärna läst medarbetare i Läsning i blandade ämnen”, i hvars första år-ångar flera af L:s mest bekanta uppsatser och ranskningar återfinnas. Han utnämndes 1799 till ansliråd och hade därmed åter en fast syssla och n lugnare ekonomisk ställning. 1800—02 utgaf an tre delar af sina *Samlade skrifter* (2:a uppl. 814—16). Genom denna samling, som äfven var n utmärkt förlagsaffär, intog L. utan gensägelse rämsta rummet bland samtida svenska skalder; och å han tillika var en af Svenska akad:s ledande än, kan man säga, att han i väsentlig mån tryckte ämpeln af sitt skaldelynne och sina estetiska åsik-r på detta tidehvarf i vår vitterhet. Det var ej eller endast till denna han sträckte sina omsorger ch vände sin begåfning. Genom sin *Afhandling om venska stafsättet*, hvilken öppnar den nya följden f ”Svenska akademiens handlingar” (1801), ingrep . i denna viktiga fråga, där han visade sig kon-ervativare än Kellgren och på det hela taget stad-astande bruket (se Noreen i ”Vårt språk”, I). Och sina af Rühs utgifna *Briefe über Schweden und chwedens neueste verhältnisse* (1804), hvilka inne-öllo en varmhjärtad och dräpande polemik mot alienaren Acerbis vrånga omdömen om vårt land, isade han sig än en gång som den kvicke och dock rundligt lärde man, till hvilken hans svenska samtid ed aktning och beundran blickade upp. För scenen arbetade han äfven under detta skede. *Den talande taflan*, ”operaparade”, en öfversättning från franskan (1799, uppf. nära 50 ggr, senast 1828), samt sorgespelet *Virginia* (uppf. 1803—33 25 ggr) tillhöra sin tids bästa alster.

Med statshvälfningen 1809 och den ungefär samtida uppkomsten af en ny riktning i Sveriges vitterhet, den s. k. nyromantiken, inträdde också L. i andra lefnadsförhållanden. Redan före riksdagens början hade L. blifvit förordnad till led. i en kommitté, nedsatt att bereda förslag till en ny tryckfrihetslag. Det af denna kommitté uppgifna projektet blef väl ej i sin helhet antaget; men åtskilligt af hvad L. hade föreslagit gillades dock och inrycktes i den af ständerna sanktionerade tryckfrihetsförordningen. Som en gärd af tacksamheten hos 1809 års män måste väl anses hans upphöjande i adligt stånd (1809) under namnet *af* L. (han hette förut Leopold), hvarjämte han äfven blef led. af Kanslistyrelsen. Mot denne af sina medborgare högt uppburne man, den främste kvarlefvande skalden från Gustaf III:s lysande dagar, anhängaren af Voltaire och den franska upplysningsfilosofien, var det, som den nya vitterhetsriktningen i främsta rummet riktade sina angrepp. Det var framför allt det satiriska veckobladet ”Polyfem” och L. Hammarskölds ströskrift ”Kritiska bref rörande herr cantslirådet af Leopolds Samlade skrifter” (1810), som öppnade kampanjen. Den bland de äldre rådande öfverskattningen af L:s diktning möttes af de unge med en absolut underskattning, som på grundvalen af den romantiska åskådningen kritiserade L. som litteratör, filosof, estetiker och skald. Hos Hammarsköld rådde ohämmad hätskhet mot L., de öfrige motståndarna erkände L:s kvickhet, enstaka dikters behag och retoriska glans, men angrepo hans åsikter, fränkände hans skaldskap fantasi och gemyt samt misstänkte honom för att vara upphof till såväl polemiska artiklar som hotet om indragning m. fl. administrativa åtgärder. L:s enda stora inlägg i striden skedde 1813, då han i ”Journalen” offentliggjorde sin dräpande satir *Silfvertonen eller Tasso i fosforisk öfversättning*, i hvilken han med glänsande kvickhet uppvisade de barockheter, till hvilka Atterbom gjort sig skyldig genom en af honom i ”Phosphoros” utgifven tolkning af en episod ur Tassos dikt. Denna artikel utgjorde länge fataburen för alla anmärkningar och angrepp mot romantikerna. Till sitt anseende inom ledande kretsar skadades L. naturligtvis icke af de unges angrepp. Han vardt led. af Mus. akad. 1814, erhöll statssekreterares värdighet 1818 och blef, när han 1819 drabbades af blindhet, föremål för allmänt deltagande. Småningom tystnade bullret af anloppen mot honom; och när Tegnér tackade honom i tillegnan af ”Axel” (1822) för hvad han uträttat i vettets och smakens tjänst, var det säkerligen uttrycket för tänkesättet hos nationens bildade flertal. Sina senare år tillbragte L. i tillbakadragenhet och dikterade därunder åtskilliga populära filosofiska betraktelser samt en mängd af den finaste artighet och den behagligaste stil präglade bref. Om aftnarna mottog han merendels hos sig en krets af likatänkande vänner och förstod då med äkta gustaviansk snillrikhet föra ordet. Hans beundrare präglade öfver honom en medalj, som öfverlämnades till honom 2 april 1827, på hans (förmodade) 72:a födelsedag. En beklaglig

anledning till ständig saknad hade han däri, att hans maka, den begåfvade Petronella Fehman, alltifrån 1819 var hemfallen åt en själslöhet, som bjärt stack af mot hennes förra liflighet och kunskapsrikedom. Efter tio års lidande afled hon i maj 1829, och L. följde henne snart i grafven. — Svenska akad. lät på Klara kyrkogård i Stockholm 1832 resa

Minnesvården öfver Leopold på Klara kyrkogård.

en minnesvård (se fig.) öfver sin frejdade ledamot och hugfäste äfven 1861 hans minne genom en medalj, då B. von Beskow författade hans biografi. Efter L:s död utgåfvos de tre sista delarna af hans *Samlade skrifter* genom L. M. Enberg (1831, 1833); af en ny, fullständigt omordnad upplaga, besörjd af K. R. Nyblom, utkommo på grund af alltför ringa afsättning blott 2 bd, 1873. I Svenska vitterhetssamfundets upplagor af svenska författare har K. Fredlund 1910 börjat utge L:s ungdomsarbeten.

Som skald tillhör L. h. o. h. 1700-talet, med dess eleganta lätthet, sträfvan efter att undervisa i den allvarliga dikten, kvickhet och artighet i skaldebrefvet, dess muntra, ibland något fria stämning i ”berättelsen” och ”sagan”. Han sammanfattar århundradets kultur och är dennas sista förkämpe i vår vitterhet. Fåfängt vore att neka, att hans skaldskap hämtat sin formella sida från den klassiska franska litteraturen, om hvars alster han egde stor och förtrolig kännedom. Å andra sidan röjer han i många hänseenden en ursprunglig begåfning (dock är hans skaldskap icke undersökt med hänsyn till sina förebilder i utländsk och inhemsk litteratur) och ett svenskt tycke, som ingenstädes förefaller älskvärdare än i hans berättelser på vers, hvilka också säkerligen längst skola skydda hans namn mot glömskan. ”Leopold”, yttrar B. E. Malmström, ”egde ingen djup känsla, ej heller någon djärf fantasi; däremot egde han ett skarpt förstånd, en gnistrande kvickhet och en mjuk och liflig inbillning, just de egenskaper, som erfordras för den lätta och muntra genre, där täckheten och behaget få ersätta skönheten och majestätet”. Ett af de yppersta poem, som det gustavianska tidehvarfvet lämnat oss i arf, är *Eglé och Anette*, den friska och känsliga skildringen af motsatsen mellan flärdens kvalm och det enkla, landtliga lifvet, en äkta tafla af svenska seder och svensk natur. *Den vackra bedjerskan* är likaledes mästerligt ”genom det behag och den elegans, hvarmed det är utfördt, och den fina ironi, som strör sitt retande salt öfver det hela”. Satiren, hvarmed L. målade människornas dårskaper, härskar i stycken som *Hvem har rätt?* (1795), *Menniskolotten* (1815), *Sethos* m. fl. Särskildt märkas *Den nya kolonien* (från omkr. 1810), där L. skämtar med den nya skolan, samt *Byxorna*, där Kants lära om tid och rum förlöjligas. Till dessa dikter sluta sig L:s många skaldebref, affattade med uddig och skimrande elegans, oefterhärmlig kvickhet och fyndighet. Mindre tillfredsställer oss L. i sina allvarligare skaldestycken, i odena *Öfver begäret till ett odödligt namn*, *Häfdernas röst*, *Det blinda nitet* o. a., i hvilka den pompösa, något uppskrufvade stilen höljer tankarna i ett tungt och yfvigt draperi, ur hvilket deras former ej sällan tämligen otydligt framskymta. Öfver hufvud nedtynges, enligt vår tids uppfattning, hans allvarliga poesi för mycket af reflexioner; ”hans poesi är i allmänhet en poetiskt uttryckt filosofi”, yttrar Grubbe. Men detta hindrar ej, att enstaka ställen af stor skönhet förekomma och att styckena i sin helhet vittna om författarens ädla afsikter. Detsamma kan sägas om L:s många rent undervisande stycken, hvilka hos hans samtid njöto ett mycket högt anseende. Att skaldekonsten hade till en af sina förnämsta uppgifter att upplysa och undervisa, denna åsikt ingick i L:s estetiska teori, enligt hvilken han lade stor vikt på den filosofiska och moraliska halten i all poesi. Till denna art höra, utom de fyra s. k. ”moraliska sångerna”, *Religionen*, *Predikaren* (1794) m. fl. ”Enligt naturen af detta skaldeslag”, säger Grubbe, ”sänker sig tonen här från den lyriska höjden till den lugnare betraktelsens område: tankarna utveckla sig med klarhet och ordning i en strängare sammanbindning; men äfven här behålla dock inbillningen och känslan sin rättighet att gjuta lif och behag öfver tänkarens betraktelser”. — Genom sina sorgespel *Oden* (1790; öfv. till da. af Höst 1812; till ty. 1803 och 1805, till fr. 1823) och *Virginia* (1802; öfv. till fr. 1823) intog L. främsta rummet bland det gustavianska skedets dramatiska skalder. Efter måttet af detta diktslags högsta mönster kan nutiden ej tillägga dessa arbeten stort värde; framställningen är fullkomligt ohistorisk och utvecklingen schematisk, men de böra dömas efter sin art, d. v. s. efter det franska sorgespelet, sådant det utvecklats i synnerhet under Corneilles och Voltaires händer. Och om man medgifver denna relativa måttstock, kunna dessa sorgespel anses som ganska lyckade efterbildningar af franska skolans. Anläggningen är redig och delvis effektfull, karaktärerna visserligen mycket abstrakta, såsom teorien kräfde, men här och hvar utrustade med drag af sant mänskligt patos, diktionen fulltonig och ståtlig samt rikt smyckad med tänkespråk, också enligt gällande sed. ”Oden” har många anspelningar på den samtida politiken och händelserna under kriget mot Ryssland. Lyckligare förefaller L. nutidens smak i sina versifierade småstycken: *Suppliken*, ett tillfällighetsskämt (1793), samt *Den talande taflan*, till hvilka kan läggas öfversättningen af Pirons komedi *Metromanien eller versvurmen* (1808). — L. författade

ven två små filosofiska berättelser, *Kräket* och
agment af Koglus krönika, erinrande om Imberts
n Voltaires likartade conter (se Böök, ”Romanens
n prosaberättelsens historia i Sverige”, 1907).
n vitter polemiker utmärker L. sig för en lätt
n blixtrande kvick ton, som säkert och kraftigt
r sin verkan och drabbar föremålet för hans skämt
er ovilja. — Som estetiker och filosof hade L.
sprungligen utgått från Locke och Condillac, men
f under sin långa lefnad ej kvarstående vid ut-
ngspunkten. Han styrktes dock i sin väsentligen
ptiska åskådning genom studiet af Kants kritiska
sofi. Emellertid var hans sedliga och religiösa
resse för lefvande för att tillåta honom att stanna
sin skepticism. Han drefs af detta att söka
annan grund än den vetenskapliga bevisningens
öfvertygelsen om en lefvande Gud och själens
ödlighet. Och denna grund ansåg han vara män-
kan gifven i den moralisk-estetiska känslan.
nna L:s åsikt är i flera afseenden betydelsefull.
n visar först, att L., oaktadt sin förkärlek för
nsk litteratur, dock innerst var den svenska natio-
andan trogen, denna anda, som äfven på den
sofiska spekulationens område betecknas af en
ervägande riktning på det praktiska och de prak-
ka problemen. Säkerligen var det denna L:s prak-
ka anda, hvilken ”i synnerhet på hans senare
sofiska skrifter trycker en egen prägel af upp-
dhet och sedlig värdighet”, som i väsentlig mån
klarar den makt han i vårt land utöfvade på det
nänna tänkesättet. L:s lära om den moraliska
nslan som en öfver sedligheten höjd princip röjer
så, att hans fasthållande på det teoretiska om-
let af Lockes empirism icke utesluter, att han i
ktiskt afseende kan räknas som föregångare till
rationell världsåsikt. Han intog både som kun-
psteoretiker och moralfilosof en mellanställning
llan upplysningsfilosofien och kriticismen. —
vagast bland L:s undersökningar”, yttrar A.
blæus (hvars framställning äfven i ofvanstående
ts), ”äro utan tvifvel de estetiska, änskönt äfven
nd dessa finnas sådana, som, när man ställer
på hans egen ståndpunkt, måste erkännas såsom
närkta, såsom t. ex. hans försvar för den fran-
ka tragedien. I likhet med de flesta af sina sam-
a stannar L., med afseende på det sköna, vid
blott psykologisk förklaring däraf eller vid an-
vandet af dess verkan på oss, utan att göra något
sök att bestämma hvad det är i och för sig själft”.
I ersättning för den förblandning af det sköna
det sinnligt angenäma, till hvilken hans lära
er, framställer L. den satsen, att det sinnesnöje
sten bereder oss skall vara förädlande, främja
t moraliska ändamål. Detta fattar L. dock så,
konsten omedelbart har att verka härför, och
af bestämmes hans uppfattning af den estetiska
kens begrepp och allmänna lagar. Obetingadt
ertygad om den franska smakens allenaberätti-
de, fann han i de nyare riktningarna förvillel-
, som snart skulle dö, och yttrade om folk-
rna: ”Den, som prisar dessa gamla bondvisor,
aldrig undgå de upplystes och framtidens för-
ande dom.” — L:s filosofiska skrifter återfinnas
lla delar af hans samlade arbeten, men i syn-
het i de tre sista. De viktigaste äro *Ideer till
populär-filosofi öfver Gud och odödlighet* och
cken ur doktor Godmans portfölj (se R. Geijer,
”Doktor Godmans vishetslära”, i ”Nordisk tidskrift”
1904). Till ty. öfversattes 1805 ”Vermischte pro-
saische schriften” af Rühs. Jfr bl. a. ”Minne” (af
L. M. Enberg i ”L:s Saml. skrifter”, bd 4, 1831),
”Inträdestal” af S. Grubbe (Sv. akad:s handl., del
14, 1831), ”Minne” (af B. v. Beskow; Sv. akad:s
handl., del 35, 1862), B. E. Malmström, ”Grund-
dragen af svenska vitterh:s hist.”, A. Nyblæus,
”Den filosofiska forskningen i Sverige”, del 1, afd. I
(1873), G. Ljunggren, ”Svenska vitterhetens häf-
der”, Marianne Ehrenström, ”Notice biogra-
phique” (1830), H. Wieselgren, ”Leopold och
Reuterholm II” (i ”Samlaren”, XIV, 1893), och O.
Sylwan, ”Några notiser om Leopold” (därst.,
XXVII, 1906). —rn. (R—n B.)

Le'opold (fr. *Léopold*), konungar af *Belgien*. 1.
L. I Georg Kristian Fredrik, näst
yngste son till hertig Frans af Sachsen-Koburg, f.
16 dec. 1790 i Koburg, d. 10 dec. 1865 på slottet
Laeken utanför Bruxel-

les, kom genom sin
syster Julianas gifter-
mål med storfurst Kon-
stantin af Ryssland i
nära släktskapsförbin-
delse med ryska kejsar-
familjen, erhöll 1805
anställning i ryska ar-
mén och fick åtfölja
kejsar Alexander I till
kongressen i Erfurt
1808. Napoleons strän-
ga hotelser tvungo emel-
lertid L. att 1810 taga
afsked ur ryska armén,
men efter Napoleons misslyckade anfall på Ryssland
(1812) uppsökte L. i febr. 1813 kejsar Alexander
i Polen och följde sedan som kavallerigeneral den
ryska hären ända till Paris' intagande 1814. Där-
efter åtföljde han kejsar Alexander och konungen
af Preussen på deras besök i England 1814 och
begaf sig i febr. 1815 till kongressen i Wien. Under
”hundra dagarna” slöt sig L. till Rhenarmén,
vistades efter Napoleons andra fall s. å. någon tid
i Paris och förlofvades i mars 1816 i London med
prinsessan Charlotte af England, prinsen-regentens
(sedermera konung Georg IV:s) enda dotter och
presumtiv arftagerska till Storbritanniens krona. L.
blef genom en parlamentsakt af 27 mars 1816 natu-
raliserad engelsman, fick ett årligt anslag af 50,000
pd st. och titeln hertig af Kendal samt utnämndes
till brittisk fältmarskalk. Bröllopet stod 2 maj 1816,
men prinsessans död, i nov. 1817, beröfvade L. ut-
sikten att blifva grundläggare af en ny engelsk
dynasti. Han stannade emellertid kvar i England,
hvars fria samhällsskick behagade honom. Äfven
till främmande folk spred sig ryktet om hans fri-
sinthet och intelligens. 1830 erbjöds honom de från
det turkiska väldet frigjorde grekernas krona, men
han vägrade mottaga anbudet. Kommo så revolutio-
nen i Bruxelles (s. å.) och belgiernas frihetskamp
mot det holländska väldet. L. valdes 4 juni 1831
af den belgiska nationalkongressen till konung och
mottog valet efter några veckors tvekan samt höll
21 juli s. å. sitt högtidliga intåg i Bruxelles. Han
förmälde sig 9 aug. 1832 med prinsessan Louise af
Orléans (f. 1812, d. 1850), franske konungen Lud-

vig Filips dotter, och tillförsäkrade därmed sig och det nyskapade belgiska riket det mäktiga Frankrikes vänskap och understöd mot Holland. Först efter långvariga förvecklingar och strider (se därom Belgien, sp. 1258) förmåddes omsider i april 1839 konung Vilhelm I af Holland att definitivt erkänna Belgiens självständighet L. hade under dessa svåra förvecklingar, då Belgien hotades icke blott af holländarnas fiendskap, utan äfven af de östra stormakternas ovilja och intriger, utvecklat öfverlägsen diplomatisk skicklighet. Det lyckades honom att vinna de främmande makternas aktning och att komma hofven att glömma, att han hade en revolution att tacka för sin tron. Sina liberala grundsatser förblef han alltid trogen, och som strängt konstitutionell regent förstod han att utöfva stort inflytande på styrelsen af sitt rike, samtidigt med att det parlamentariska styrelsesättet omplanterades på belgisk mark. Då 1848 års revolutionära stormvind drog fram öfver Europa, tillkännagaf L. offentligen, att han vore beredd att afsäga sig kronan, om belgiska folket i honom såge ett hinder för sin välfärd. Men folket hyste ingen sådan önskan, ty genom sin frisinthet och humanitet hade L., fastän utlänning och protestant, förstått att göra sig oumbärlig för sina katolska undersåtar. På samma gång åtnjöt han den högsta aktning hos främmande regeringar och nationer, och af drottning Viktorias af England brefväxling framgår, hurusom han såsom hennes förtrolige rådgifvare utöfvade ett rätt beaktansvärdt inflytande äfven på engelsk politik. I sitt senare äktenskap hade han tre barn, som öfverlefde honom: sönerna Leopold, som blef hans efterträdare på Belgiens tron, och Filip, grefve af Flandern, f. 1837, d. 1905, samt dottern Charlotta (se Charlotta, kejsarinna af Mexico). Jfr Juste, ”Léopold I, roi des belges” (2 bd, 1868) och ”Denkwürdigkeiten aus den papieren des freiherrn Chr. F. von Stockmar” (1872).

2. L. II Ludvig Filip Maria Viktor, den föregåendes son, f. 9 april 1835 i Bruxelles, d. 17 dec. 1909 på slottet Laeken, bar före sin tronbestigning titeln ”hertig af Brabant” och var från 1853 medlem af belgiska senaten, där han vid flera tillfällen yttrade sig med sakkännedom och vältalighet, i synnerhet rörande frågor, som angingo Belgiens industri, handel och kommunikationsväsen. Som tronföljare företog han äfven vidsträckta resor i flera af Europas länder samt i Egypten, Mindre Asien, Indien och Kina. Som Belgiens konung (från faderns död, 10 dec. 1865) sökte han fullfölja faderns konstitutionella traditioner. Om Belgiens inre historia under L:s långa regering se vidare Belgien, sp. 1259—62. L. hade genom sin fasta och kloka hållning stor förtjänst om bevarandet af Belgiens neutralitet under fransk-tyska kriget 1870—71. Han uppträdde, särskildt under de första decennierna af sin regering, ofta klokt

modererande i de inre partistriderna och visade sig som en upplyst gynnare af konst och vetenskaplig forskning, särskildt af geografiska upptäcktsresor. Oupplösligt är hans namn förknippadt med grundläggandet af Kongostaten (1884—85), dess utveckling till ett lofvande kolonisationsföretag med stora framtidsmöjligheter samt omsider dess förvandling (1908) till en belgisk koloni (se därom närmare art. Kongo, sp. 738—739). Det var L., som personligen tog initiativet först till bildandet af ”Internationella afrikanska associationen” för det inre Afrikas utforskande (1876), sedan till H. M. Stanleys upptäcktsresor i Kongoområdet (1878—79) och därefter till Kongostatens konstituerande som en oberoende stat med L. som dess suverän samt till dessa anordningars närmare utformande och internationella erkännande på Kongokonferensen (se d. o.) i Berlin nov. 1884—febr. 1885. Som Kongostatens suverän styrde L. tämligen enväldigt, och hans personliga delegarskap i ett flertal där startade finansiella företag liksom hans ovillighet att lyssna till de med åren allt starkare klagomålen öfver negrernas behandling utsatte L. under hans sista år för mycken och skarp offentlig kritik, hvartill äfven bidrogo skandalösa tvister mellan honom och hans döttrar samt L:s ohöljdt lättsinniga enskilda vandel. Dessa omständigheter kostade honom småningom en stor del af den popularitet han under förra delen af sin regering förvärfvat. Vid L:s död erkändes emellertid allmänt såväl de stora personliga insatser han gjort vid Belgiens raska materiella uppblomstring under hans regeringstid som betydelsen för Afrikas kolonisation af hans initiativ till Kongostatens tillkomst. — I sitt äktenskap med ärkehertiginnan Maria Henrietta af Österrike (f. 23 aug. 1836, förmäld 22 aug. 1853, d. 19 sept. 1902, dotter till ärkehertig Josef) hade L. sonen Leopold, f. 1859, d. 1869, och tre döttrar: Louise, f. 1858, förmäld 1875 med Filip af Sachsen-Koburg och Gotha, skild från honom 1906, Stéphanie, f. 1864, förmäld 1881 med kronprins Rudolf af Österrike, änka 1889 och 1900 omgift med en ungersk grefve E. Lonyay, samt Clémentine, f. 1872, efter faderns död förmäld 1910 med prins Napoleon Bonaparte. 1. E. W. (V. S—g.) 2. V. S—g.

Leopold, *romersk-tyska* kejsare.

1. L. I Ignatius, andre son till kejsar Ferdinand III och Maria Anna af Spanien, dotter till Filip III, f. 9 juni 1640 i Wien, d. där 5 maj 1705, kröntes efter sin äldre broder Ferdinands död 1654 till konung af Ungern 1655 och till konung af Böhmen 1656. 18 juli 1658 valdes L. trots Frankrikes och Sveriges motstånd till romersk-tysk kejsare. Bestämmande för L:s politik voro en stark och ofördragsam religiös känsla och nit för habsburgska husets makt, hvilka särskildt framträdde i ifver att utrota protestantismen i Ungern och i sträfvan efter spanska arfvet. Härpå berodde till en del de krig, hvaraf

ela L:s regering är uppfylld. Som Polens bunds-örvant kämpade han 1657—60 mot Karl X Gustaf f Sverige. Inblandning såväl från kejsarens som ultanens sida i Siebenbürgens tronstrider fram-allade krig med Turkiet 1663; trots Montecuccolis eger vid S:t Gotthard 1 aug. 1664 slöt L. af nisstro till sina tyska och franska bundsförvanter edan 10 aug. s. å. den föga ärofulla freden i Vasvar, som lät turkarna behålla Neuhäusel och rosswardein och erkände Mikael Apafi som furste f Siebenbürgen. Af sina fransksinnade ministrar obkowitz och Auersperg lät L. senare förmå sig ill ett hemligt fördrag med Frankrike 19 jan. 1668, om beröfvade Spanien hans hjälp mot Ludvig XIV, ch genom ett nytt hemligt fördrag 1 nov. 1671 ämnade L. denne fria händer mot Holland. Lud-igs uppträdande vid Rhen och i Spanska Neder-änderna, stämningen i Tyska riket och Spaniens ubsidier medförde dock en brytning i L:s hela olitik: Auersperg var redan 1669 afsatt, Lobko-itz störtades 1674; från 1673 deltog kejsaren vid Iollands och Spaniens sida i kriget med Frankrike ch slöt fred först 5 febr. 1679, öfvergifven af essa bundsförvanter. Att L. icke med vapen sökte indra Ludvig XIV:s följande inkräktningar af tyskt mråde genom de s. k. reunionerna hade sin grund els i de tyske furstarnas hållning, dels i nya för-ecklingar i ö. Österrikiska regeringens våldsamma tgärder mot protestanterna och andra öfvergrepp ållade i Ungern uppror under grefve Tököly, och enne trädde i förbindelse med osmanerna, som 683 åter började krig. Själfva Wien belägrades å. af storvesiren Kara Mustafa med omkr. 160,000 an, men försvarades tappert af grefve Starhem-erg och befriades genom den tysk-polska undsätt-ingshärens seger 12 sept. under Karl af Lothringen ch konung Johan Sobiesky. Härmed började en ad af segrar och framgångar, som grundlagt Öster-kes maktställning vid nedre Donau: 1683 eröfrades ran, 1686 Buda; 1685 och 1687 slog Karl af othringen turkarna vid Gran och Mohácz. Af-örande blef det nederlag, som prins Eugen af avojen 11 sept. 1697 tillfogade sultan Mustafa II id Zenta: genom freden i Karlowitz 26 jan. 1699 fträdde Turkiet till kejsaren dels Ungern utom anatet, dels Siebenbürgen och större delen af roatien och Slavonien. Redan i okt. 1687 hade . på riksdagen i Pressburg genomdrifvit ungerska ronans ärftlighet inom sitt hus. — Under turkiska riget hade L. 15 aug. 1684 ingått ett tjuguårigt illestånd med Frankrike i Regensburg, som lämn-ade reunionerna i Ludvig XIV:s våld, äfven det iktiga, 1681 eröfrade Strassburg. 1686 hade han ock slutit förbund mot denne dels med Branden-urg (1 april), dels i Augsburg med andra tyska ırstar samt Sverige och Spanien (9 juli). Och då u Ludvig XIV skred till krig för att stärka sin ällning och bistå osmanerna — det s. k. pfalziska riget —, ingick L. jämte Tyska riket, Spanien ch Savojen i den koalition, som Vilhelm III af ngland och Holland stiftade mot Frankrike. Ge-om freden i Rijswijk 30 okt. 1697 afträdde Lud-ig reunionerna, utom dem, som lågo i Elsass. panske konungen Karl II:s död 1700 och Ludvig IV:s sonson Filip V:s upphöjelse på Spaniens ron ledde emellertid redan 1701 till ny fejd, span-ka tronföljdskriget. L., som öfverlät sina anspråk på Spaniens krona till sin yngre son Karl (sedan kejsar Karl VI), understöddes nu af England och Holland, af Tyska rikets stater utom Bajern och Köln, sedermera äfven af Savojen och Portugal. Han upplefde krigslyckans vändning genom frans-männens nederlag vid Höchstädt 13 aug. 1704, som tvang dem att utrymma Bajern och gå tillbaka öfver Rhen. — Personligen var L. enkel och an-språkslös, mera skapad för familjelifvet och gladt umgänge än för statsvärf; särskildt älskade han mu-sik (själf komponerade han bl. a. icke mindre än 79 kyrkliga tonverk, 155 arior, 17 balettsviter m. m.). Plikttrogen och utrustad med sundt för-stånd, kände han sig dock tryckt af regeringsbördan och plågad af tvånget att fatta viktiga beslut. Oord-ningen i förvaltningen och i synnerhet i finans-väsendet mäktade han ej häfva. L. var förmäld med 1. Margareta af Spanien, dotter till Filip IV och yngre syster till Ludvig XIV:s gemål Maria Teresia (1666—73), 2. Claudia Felicitas af Tyro-len (1673—76) och 3. Eleonora Magdalena af Pfalz-Neuburg (från 1676, d. 1720). Med den sist-nämnda hade han sönerna Josef och Karl, bägge se-dermera kejsare. — Litt.: Wagner, ”Historia Leo-poldi Magni Cæsaris” (2 bd, 1719—31), Baumstark, ”Kaiser L. I” (1873), Krones, ”Grundriss der österreichischen geschichte” (1882), v. Noorden, ”Europäische geschichte im 18. jahrhundert”, bd I (1870), v. Zwiedineck-Südenhorst, ”Deutsche geschichte im zeitraum der gründung des preus-sischen königtums” (2 bd, 1890—94), Erdmanns-dörffer, ”Deutsche geschichte 1648—1740” (2 bd, 1892—93). Jfr Immich, ”Geschichte des euro-päischen staatensystems 1660—1789” (1905) och Gebhardts ”Handbuch der deutschen geschichte” (4:e uppl. af F. Hirsch m. fl., bd II, 1909), båda liksom Krones med litteraturuppgifter. Tryckta äro L:s bref till W. Lobkowitz 1657—74 (1894), hans brefväxling med kapucinen Marco d’Aviano 1680 —99 (1888) och hans enskilda bref till grefve F. E. Pötting 1662—73 (2 bd, 1903—04).

2. L. II, tredje son till kejsar Frans I och Maria Teresia, af Österrike, f. 5 maj 1747 i Wien, d. där 1 mars 1792, efterträdde 1765 sin fader som storhertig af Toscana, där han företog reformer i kyrka och stat och bl. a. införde en ny kriminallag. Genom brodern kejsar Josef II:s död 20 febr. 1790 erhöll L. de österrikiska arfländerna och valdes 30 sept. s. å. till ro-mersk-tysk kejsare. Genom kloka eftergifter och fast hållning lyc-kades han snart stilla de oroligheter, som Jo-sef II:s brådstörtade re-former framkallat inom österrikiska monarkien, särskildt i Belgien och Ungern. Spänningen mellan Österrike och Preussen undanröjdes genom kon-ventionen i Reichenbach 27 juli 1790, och med turkarna slöt L. fred i Svištov 4 aug. 1791. Ehuru broder till drottning Marie-Antoinette i Frankrike, intog L. mot franska revolutionen en

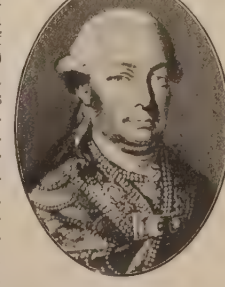

försiktig och tillbakadragen hållning. Först efter franska konungafamiljens misslyckade flyktförsök juni 1791 öfverenskom L. i Pillnitz 27 aug. 1791 med preussiske konungen Fredrik Vilhelm II om en förklaring till Ludvig XIV:s förmån och slöt 7 febr. 1792 för att stärka sin ställning ett anfalls- och försvarsförbund med Preussen. L. upplefde ej utbrottet af kriget med Frankrike. Hans inre styrelse utmärktes genom omsorg om rättskipningen, prästerskapets bildning och skolväsendet samt samvetsgrann förvaltning af statens inkomster. L. förmälde sig 1765 med Maria Lovisa af Spanien (d. 15 maj 1792) och hade med henne 4 döttrar och 12 söner, bland dem Frans, som blef hans efterträdare på kejsartronen, och Ferdinand, som efterträdde honom i Toscana. — Litt.: v. Sybel, ''Kaiser L. II'' (i ''Historische zeitschrift'', bd 63), Krones, ''Grundriss der österreichischen geschichte'' (1882), v. Heigel, ''Deutsche geschichte vom tode Friedrichs des grossen bis zur auflösung des alten reiches'', bd I (1899), och v. Vivenot, ''Die politik des fürsten Kaunitz unter L. II'' (1873). L:s bref-växling med Josef II, Frans II, Katarina af Ryssland, Marie-Antoinette, Maria Kristina och Kaunitz har utgifvits i flera samlingar af Arneth (1866, 1872), Beer (1873, 1874) och A. Wolf (1867). 1—2. G. W—k.

Le'opold (it. *Leopoldo*), storhertigar af *Toscana*:

1. L. I, storhertig 1765—90. Se Leopold, romersk-tyska kejsare 2. — 2. L. II Johan Josef Frans Ferdinand Karl, den föregåendes sonson, f. 3 okt. 1797 i Florens, d. 29 jan. 1870 på slottet Brandeis i Böhmen, efterträdde 1824 sin fader, Ferdinand III, i regeringen samt styrde sitt land med frisinnad omsorg om dess andliga och materiella utveckling, tills det 1848 indrogs i den allmänna nationella frihetsrörelsen. L. lät sig till en början föras med af denna, utfärdade 17 febr. en konstitutionell författning och lät 5,000 man toskanska trupper deltaga i kriget mot Österrike. Men den växande folkyran föranledde honom att i febr. 1849 fly till Gaëta; och efter sin återkomst s. å. under österrikiska truppers skydd utfärdade han visserligen en ganska omfattande amnesti, men satte 1852 författningen ur gällande kraft. Efter den italienska enhetsrörelsens utbrott 1859 öfvergaf L. sitt land (27 apr.) och tog sin tillflykt till Österrike. Han afsade sig 21 juli s. å. tronen till förmån för sin son, Ferdinand IV, men de toskanska myndigheterna svarade med en förklaring, att det österrikiska huset upphört att regera i Toscana. L. bosatte sig därpå i Böhmen. — Biografi af Baldasseroni (1871).

Le'opold, *tyska furstar*:

1. Om de tyske konungarna och romerske kejsarna med namnet Leopold se Leopold, romersk-tyska kejsare.

2. L., furstar och hertigar af *Anhalt*:

a) L., furste af Anhalt-Dessau, preussisk fältmarskalk, vanligen känd under namnet *Der alte Dessauer* (''gamle dessauern''), f. 3 juli 1676 i Dessau som äldste son till furst Johan Georg II af Dessau, d. 3 april 1747 i Dessau. L. var vid tolf års ålder öfverste i österrikiska armén, öfvertog vid faderns död, 1693, styrelsen af furstendömet, till en början under sin moders, Henriette af Oranien, förmynderskap, och ingick på samma gång i brandenburgsk tjänst. Sina första krigsbragder utförd han 1695—97 i Nederländerna och befordrade 1696 till generalmajor. Furstendömets förvaltnin hindrade honom icke att med utmärkelse deltaga i spanska tronföljdskriget (1701—13) under prins Ludvigs af Baden och Eugens af Savojen befäl. Han steg under detta krig till fältmarskalk (1712) och fick 1715 befälet öfver den preussisk-sachsisk-danska armé, som belägrade och intog det af Karl XII försvarade Stralsund. Han egnade sig därefter, under Fredrik Vilhelm I:s regering, åt den preussiska a méns och särskildt dess infanteris organisation oc utbildning samt bragte detta genom sitt stränga råa och stundom grymma förfarande till en ovanli grad af fullkomlighet. Den preussiska exercise som stod så högt i ropet under Fredrik II:s tid, v hufvudsakligen L:s verk. Efter att under det s. första schlesiska kriget (1740—42) ha fört befäl p underordnade krigsskådeplatser fick han under d andra (1744—45) befälet öfver hufvudarmén oc besegrade 15 dec. 1745 österrikisk-sachsiska armé vid Kesselsdorf, hvilken seger ledde till freden Dresden s. å. L., som med heder deltagit i 2 drabbningar och 27 belägringar, var, enligt Fre rik II:s utsago, af ett fast, men hetsigt sinnela förenade stor erfarenhet med den mest glänsand tapperhet, var lycklig som krigare, men dålig so medborgare och mycket ärelysten. L. hade i si äktenskap med apotekardottern Anna Luise Fö från Dessau tre söner, som blefvo preussiska fäl marskalkar. En hans oäkta son, G. H. von Bäre horst (se d. o.), skaffade sig ett namn som militä skriftställare. — *b*) L. II Maximilian, d föregåendes son, f. 1700, d. 1751, tjänade i preu siska armén och utnämndes 1742, på slagfältet v Chotusitz, till fältmarskalk. 1747 tillträdde ha vid faderns död, furstendömet Anhalt-Dessau. *c*) L. III Fredrik Frans, den föregåendes so f. 10 aug. 1740, d. 9 aug. 1817, efterträdde 175 sin fader, öfvertog själf regeringen 1758 och ve kade för sitt lands bildning och välstånd. 179 ökades hans rike med tredjedelen af Anhalt-Zerbs 1807 inträdde han i Rhenförbundet och antog he tigtiteln. Biografi af Reil (1845). — *d*) L. IV Fre rik, hertig af Anhalt, den föregåendes sonson, s af den 1814 aflidne arfprinsen Fredrik, f. 1 ok 1794, d. 22 maj 1871, blef 1817, vid farfader död, hertig af Anhalt-Dessau samt ärfde 1847 A halt-Köthen och 1863 Anhalt-Bernburg, så att ha från sistnämnda år var hertig öfver hela Anhal I striden 1866 slöt han sig till Preussen och ingi därefter i Nordtyska förbundet. Han var förmä med Fredrika af Preussen (d. 1850) och efterträ des af sonen Fredrik (f. 1831, d. 1904).

3. Karl L. Fredrik, storhertig af *Bade* f. 29 aug. 1790 i Karlsruhe, d. där 24 april 185 var äldste son i markgrefven Karl Fredriks and gifte, med Luise Karoline Geyer v. Geyersber

Efter sin moder, som upphöjts till riksgrefvinna af Hochberg (se d. o.), kallades han i yngre år grefve af Hochberg. 1817 tillerkändes honom successionsrätt till de badensiska länderna, hvilken på kongressen i Aachen (1818) stadfästes af de europeiska makterna. 1819 förmälde L. sig med Sofia Vilhelmina, dotter af förre svenske konungen Gustaf IV Adolf, och vid sin halfbroder Ludvigs död 1830 blef han storhertig af Baden. L:s regering började i konstitutionell anda med viktiga liberala reformer; dock måste den nya tryckfrihetslagen af 1831 på tyska förbundsdagens beslut redan 1832 tagas tillbaka af regeringen, och slitningar mellan denna och landtdagens andra kammare framträdde 1838—46. I maj 1849 måste L. fly från sitt land för de öfverhandtagande revolutionära rörelserna och kunde återkomma först i aug., sedan de preussiska vapnen ingripit. Vid hans död efterträdde honom till namnet hans äldste son, Ludvig (d. 1858), men enär denne var obotligt sjuk, öfvertogs styrelsen af andre sonen, Fredrik (se Fredrik, storhertigar af Baden 1). — Jfr Schöchlin, "Geschichte von Baden unter der regierung des grossherzogs L." (1856).

4. L., hertig af *Bajern*, f. 9 febr. 1846 som andre son till prins-regenten Luitpold, deltog i kriget 1866 som oberleutnant och som artillerikapten i kriget 1870—71, blef 1873 öfverste och chef för det artilleriregemente, han tillhörde, 1875 generalmajor och chef för en kavaleribrigad, 1881 generallöjtnant och divisionschef, var 1887—92 general af kavalleriet och chef för 1:a bajerska armékåren och blef 1892 generalinspektör för IV:e inspektionen (innefattande både preussiska och bajerska trupper) samt erhöll 1905 fältmarskalks värdighet. L. har ådagalagt framstående egenskaper som härförare. Han förmälde sig 1873 med ärkehertiginnan Gisela (f. 1856), dotter till kejsar Frans Josef af Österrike.

5. L., *österrikiska* furstar:

a) L. III den helige, tillhörande det *babenbergska* huset, f. 1073, d. 1136, blef 1096 markgrefve efter sin fader Leopold II. Under det uppror, som 1104 begyntes mot kejsar Henrik IV af dennes egen son, Henrik (V), öfvergick L. på den segrande sonens sida. 1106 äktade han den sistnämndes syster Agnes, änka efter hertig Fredrik I af Schwaben, och hade med henne 18 barn. Den ansenliga förmögenhet hon medförde använde han till stor del till välgörenhet samt byggande af kyrkor och kloster. Han kanoniserades 6 juni 1485 och gäller som ärkehertigdömet Österrikes skyddspatron. Många kyrkor äro uppkallade efter honom. Biografier af Egger (1885) och Kralik (1904). — b) L. I den ärevärdige (ty. *der glorwürdige*), tillhörande det *habsburgska* huset, hertig af Österrike och Steiermark, tredje son af tyske konungen Albrekt I, f. omkr. 1290, d. 28 febr. 1326, öfvertog 1308, efter mordet på fadern, förvaltningen af de s. k. "Vorlande" (de habsburgska stamländerna och öfriga österrikiska besittningar i Schwaben och Elsass) samt utkräfde en fruktansvärd hämnd på faderns mördare. 1315 sökte han återbringa de schweiziska skogskantonerna under det habsburgska husets herravälde, men led 15 nov. det ryktbara nederlaget vid Morgarten. Han var själen i det habsburgska partiets kamp mot Ludvig af Bajern, en strid, som lyktades först genom L:s död. — c) L. III, hertig af Österrike, Steiermark och Kärnten, den föregåendes brorson, hertig Albrekt II:s fjärde son, f. 1351, d. 9 juli 1386, var en maktlysten och krigisk furste. 1379 lyckades det honom att bringa till stånd en delning af de österrikiska besittningarna, hvarvid hans broder Albrekt fick Österrike "ofvan och nedan om Enns", L. däremot Steiermark, Kärnten, Krain, Tyrolen, "Vorlande" samt Feltre och Belluno. Trieste gaf sig 1382 frivilligt under hans herravälde. De italienska besittningarna gingo emellertid snart förlorade. Hans eröfringslystnad framkallade en allians mellan flera af schweiziska edsförbundets kantoner samt de schwabiska och renska städerna, och då L. med en välrustad här drog åstad att tukta schweizarna, följde vid Sempach 9 juli 1386 ett nederlag, som för alltid bröt det österrikiska öfverväldet på detta håll. L. själf omkom i striden. Jfr Lorenz, "L. III und die Schweizer bünde" (1860), och Egger, "Geschichte L:s III" (1869). — d) L. Vilhelm, ärkehertig af Österrike, kejsar Ferdinand II:s yngre son, f. 6 jan. 1614, d. 20 nov. 1662, var biskop i flera stift och från 1642 Tyska ordens högmästare. Under 30-åriga kriget var han två gånger kejserlig generalissimus, 1639—43 med Piccolomini (då han af Torstenson besegrades vid Breitenfeld, 23 okt. 1642), 1645—47 med Gallas och efter honom Hatzfeldt vid sin sida. 1647—55 var han ståthållare i Spanska Nederländerna, kämpade som sådan mot fransmännen, men blef af Condé slagen vid Lens (20 aug. 1648). 2 a. C. O. N. 2 b—d. G. V. G.* 3, 5 a—d. G. V. G.* 4. C. O. N.

Leopold II:s sjö, stort sjöbäcken i Belgiska Kongo, vid vänstra stranden af Kongo, upptäckt 1882 af Stanley. Det är omkr. 110 km. långt i n. och s., 30—40 km. bredt och har aflopp mot s. genom Mfini till Kassai (Kwa) och således till Kongo. Däremot står den ej, som man förr trott, i förbindelse med Tumbasjön. Sjön har så låga stränder, att stora områden öfversvämmas under regntiden, hvarför uppgiften om dess areal (8,200 kvkm.) ej får tagas så noga. J. F. N.

Leopoldinska linjen. Se Habsburg, sp. 950.

Leopoldshall, by i hertigdömet Anhalt nära Stassfurt med ett stort bergsaltverk (1,100 arb.), 17 kemiska fabriker och annan industri. 6,961 inv. (1905). J. F. N.

Leopoldsorden, namn dels på en belgisk, dels på en lippesk, dels på en österrikisk orden. Se Ordnar.

Leopoldstadt, stadsdel i Wien (se d. o.).

Leopoldville [-vi'l], station i Belgiska Kongo, vid vänstra stranden af Kongo, på en höjd vid Stanley Pool, under 4° 20′ s. br., midt emot franska stationen Brazzaville. Den anlades af Stanley 1881, är säte för en distriktskommissarie, militärstation och station för karavanerna samt utgångspunkt för ångbåtstrafiken på öfre Kongo och dess bifloder. På grund af sitt läge vid floden och Kongojärnvägens ändpunkt var L. bestämdt till Kongostatens hufvudstad, men slutligen blef Boma utsedt därtill. (J. F. N.)

Leo'polis. Se Lemberg.

Leo'sthenes (grek. *Λεοσθένης*, lat. *Leosthĕnes*), forngrekisk härförare från Aten i 4:e årh. f. Kr., tjänade en tid i Alexanders här, men var sedan en

af grekernas anförare i det Lamiska kriget (se d. o.). A. M. A.

Leoty'chides (grek. *Λεωτυχίδης*, lat. *Leotychĭdes*), forntida konung i Sparta, tillhörande Eurypontidernas hus. Han efterträdde (491 f. Kr.) Demaratos, hvilken han i förening med Kleomenes I undanträngt från regeringen. 479 var han befälhafvare öfver den grekiska sjömakten i slaget vid Mykale, men blef sedermera (470) anklagad för landsförräderi och dog landsflyktig i Tegea. A. M. A.

Léouzon Le Duc [leoså' lə dy'k], Louis Antoine, fransk skriftställare och tidningsman, f. 1815 i Dijon, d. 1889, företog 1842 en resa till Finland och Ryssland, hvarifrån han 1844 återvände öfver Sverige och Danmark. Af franska regeringen erhöll han sedermera flera gånger uppdrag att ånyo besöka de nordliga länderna, bl. a. Sverige, i ändamål att företaga omfattande arkivforskningar och inhämta noggranna upplysningar rörande den svenska fångvården m. m. Under dessa upprepade besök förvärfvade han sig grundlig kännedom om de olika ländernas språk och litteratur, deras historia och politiska ställning. Resultaten af dessa studier och iakttagelser offentliggjorde L. i en mängd arbeten. — 1845 utgaf han *La Finlande, son histoire primitive, sa mythologie, sa poésie épique, avec la traduction complète de sa grande épopée "Le Kalevala", son génie national, sa condition politique et sociale depuis la conquête de la Russie.* 1853 utkom *Études sur la Russie et le Nord de l'Europe. Récits et souvenirs* samt därefter *La question russe. I. Le prince Menschikoff. II. L'église greco-russe. III. La Russie devant l'Europe* (s. å.), *La Russie contemporaine* (s. å.), *La Russie et la civilisation européenne* (1854; "Ryssland och dess förhållande till den europeiska civilisationen", s. å.) m. fl., i hvilka senare arbeten han skoningslöst afslöjar många missförhållanden inom ryska riket. Rörande Sverige har han utgifvit bl. a. två prosaöfversättningar ur Nicander och Tegnér, nämligen: *Le glaive runique ou la lutte du paganisme scandinave contre le christianisme* o. s. v. *drame tragique de Charles Auguste Nicander* (1846) och *Histoire littéraire du Nord. 1:ère partie. Poésie I. Tegnér* (1850), vidare *Gustave III, roi de Suède* (1861), *Les poèmes nationaux de la Suède* (1867), *Les prisons cellulaires en Suède* (1873) m. fl. Härtill höra äfven några arbeten, i hvilka han särskildt, ehuru icke uteslutande, sysselsatt sig med Sverige, såsom *La Baltique* (1855), reseminnen från Sverige, Finland och Östersjöprovinserna, *Antiquités trouvées dans le Nord de l'Europe* (1868) och *Vingt-neuf ans sous l'étoile polaire* (1880). Ur Riksarkivets handlingar offentliggjorde L. *Correspondance diplomatique du baron de Staël-Holstein, ambassadeur de Suède en France et de son successeur comme chargé d'affaires le baron Brinkman* (1881). Af hans andra arbeten må nämnas *Voltaire et la police, d'après des documents inédits et recueillis à Saint Petersbourg* (1867), *Les odeurs de Berlin* (1874), *Lettres de M. de Kagueneck, brigadier des gardes du corps, au baron Alströmer à Gothembourg sur la période du règne de Louis XVI* o. s. v. (1884). — Sin verksamhet som tidningsman började L. i "L'union catholique" (1841—42), medarbetade vidare i "La presse", utgaf "L'observateur" m. m. Några viktigare politiska frågor har han därjämte behandlat i särskildt utgifna tillfällighetsskrifter. Se äfven G. Castrén, "Norden i den franska litteraturen" (1910). J. M—r.*

Leo Warren [le'å], pseudonym. Se Meding, O.

Leovigild [leå-], konung öfver västgoterna i Spanien, antogs till medregent af sin broder konung Liuva I 568 och förenade efter dennes död, 572, hela det västgotiska riket under sin spira, men antog sina båda söner Hermenegild och Reccared till medregenter. Därpå kufvade han de upproriske invånarna i Spaniens norra bergstrakt, i synnerhet kantabrerna (572—574), tuktade 575 de svever, som kommit kantabrerna till hjälp, företog 581 ett härnadståg till baskiska provinserna (Vasconien) och anlade där staden Victoria (nu Vitoria). L. insåg den fara, som hotade hans rike därigenom, att dess romanska befolkning var katolsk, medan västgoterna voro arianer. Han ville därför påtruga sina romanska undersåtar den arianska tron och förföljde den katolska trons förnämsta målsmän. Religionstvisterna söndrade äfven L:s familj, i det att hans söner Hermenegild och Reccared af sin moder, Theodosia, uppfostrats i den katolska tron, medan L:s andra gemål, Gosvinda, delade hans arianska nit. Ett af sveverna understödt upprorsförsök (582—584) af Hermenegild (se d. o.) undertrycktes af L., som lät afrätta sonen (585), när denne egenmäktigt lämnade Valencia, där fadern efter segern låtit internera honom. S. å. införlifvade L. med sitt rike det sveviska, och arianismen fick därigenom till en tid åter insteg i sveVernas land. L. afled 586 i Toledo under ett krig med frankerna och efterträddes af sonen Reccared; han var västgoternas siste arianske konung. S. F. H.*

Léoville l. Château L. [ʃatå' leåvi'l], ett vanligt bordeauxvin.

Lepa'didæ, *zool.*, en underordning af kräftdjursordningen *Cirripedia*. Se Lepas.

Lepadites, *paleont.*, af Schemtzer, Knorr m. fl. användt namn för *Aptychus*, som på grund af skalets celliga struktur antogs vara cirripedrester; numera är namnet föråldradt. A. Hng.

Lepadoga'ster, *zool.* Se Dubbelsugarsläktet.

Lepage [ləpāʃ], Jules Bastien-L., fransk målare, f. 1848 i Damvillers (dep. Meuse), d. 1884 i Paris, var bondson, fick i Paris anställning vid posten, men egnade sig snart helt åt konststudier, blef elev af Cabanel och täflade förgäfves två gånger om Rompriset (med *Ängeln förkunnar Jesu födelse för herdarna* och *Priamus inför Akilles*). Han slog igenom 1874 med *Farfars porträtt*, måladt ute i fria luften, utställde sedan ett dubbelporträtt af sina *föräldrar* (1877) och intog med *"Les foins"* (skördefolkets middagshvila, 1878, Luxembourggalleriet, en studie i Mesdags galleri i Haag) en af de främsta platserna bland de unge målarna. Sedan följde *Potatisskörd* (1879), *Jeanne d'Arc hör de himmelska rösterna* (1880), *Fader Jacques* (en vedbärare i skogen, 1881), *Tiggare* (1882, Glyptoteket i Köpen-

hamn), *Kärlek i byn* (1883) och *Smedjan* (1884). Jämte dessa större målningar utförde han en följd helt små porträtt, flera af dem spirituellt och lefvande karakteriserade och i regel genomförda med ytterst delikat färgkonst. Bland dessa småporträtt märkas *prinsen af Wales*, *A. Theuriet*, *A. Wolff*. Till hans yppersta verk höra det öfverlägset extravaganta profilporträttet af *Sarah Bernhardt* (1879) och den känsliga bilden af *m:me Drouet*, hans sista arbete. Ett par af hans porträtt finnes i Luxembourggalleriet.

Samtiden såg i L:s verk ”ett af de mest energiska uttryck för det, som konstnärligt upprört vår tid, det som upprört den sundast och ädlast”. För den stora publiken var hans verklighetsstudium alltför radikalt realistiskt, och han blef aldrig populär i lifstiden, hur omtalade och omstridda hans målningar än voro. Men för det yngre konstnärssläktet på 1870- och 1880-talen var hans namn en signal, som proklamerade friluftsstudium och studium i stort af hvardagslifvets motiv och typer. I hans framställning af bönderna finns intet öfverslätande af en och annan individs tölpighet, men lika litet någon karikatyr, något tilldiktande af det ena eller andra slaget. Hans studium af luftens och ljusets verkan på lokalfärgerna var energiskt och konsekvent, hans teckning klar och formsäker. Edelfelt kallar honom ”den unga målarskolans främste man” och räknar hans porträtt till ”det bästa, som alla tider frambragt”. Så högt ställdes han af sina samtida konstnärer i Paris. Sedan dess ha vindarna vändt sig. Nu omtalas L. som en målare utan all betydenhet, med föga personligt djup, en förmedlare mellan gamla och nya synpunkter. I Damvillers restes 1889 en af Rodin utförd staty af L. Jfr monografier af A. Theuriet (1885) och A. de Fourcaud (1888). Se äfven M. Baskirtsjevs ”Journal” (1890) samt J. Lange, ”B.-L. og andre afhandlinger” (1889). G—g N.

Le Page Renouf [lə pâʃ rənoʊf], sir Peter, engelsk egyptolog och språkforskare, f. 23 aug. 1822 på ön Guernsey i Engelska kanalen, d. 14 okt. 1897 i London, studerade i Oxford företrädesvis språk och filosofi och kallades 1855 till professor vid katolska universitetet i Dublin med skyldighet att föreläsa såväl österländska språk som de gamla folkens historia. Nio år senare erhöll han regeringens anmodan att öfvertaga inspektoratet öfver de engelska undervisningsverken och var 1886—91 chef för den egyptiska afdelningen i British museum. L. upphöjdes 1896 i adligt stånd. Han författade en stor mängd uppsatser och afhandlingar i egyptologi, af hvilka de förnämsta sett dagen i Berlin-tidskrifter för egyptologi. Åtskilliga af dessa arbeten ha trots sin ringa volym varit af allra största gagn för den egyptiska språkforskningen, som i L. haft en af sina skarpsinnigaste och grundligaste målsmän. Hans 1879 i London hållna populära föreläsningar öfver Egyptens fornreligion, som sedan utkommo i tryck, ha öfversatts till svenska (”Om Ägyptens fornreligion”, 1881). Han skref dessutom en *Egyptian grammar* (3:e uppl. 1893) och påbörjade i Society of biblical archeology's ”Proceedings” en god öfv. af ”dödsboken” (se d. o.), som vid hans död var ofullbordad. — L. skref äfven många filosofiska och kyrkohistoriska uppsatser i ”Home and foreign review” och ”North British review”. K. P. (N. Sbg.)

Lepanto [leˈpantå], italiensk form för nygrek. Nau̯ˈpaktos (äldre form *Epakto*), stad i grekiska nomarkien Akarnanien-Etolien, på norra sidan af inloppet till Lepantoviken. 2,645 inv. (1906). Biskopssäte. Hamnen är nu till större delen igengrundad och tillgänglig endast för små fartyg. — Staden ligger på samma plats som det forna Naupaktos, en viktig hamn i västra l. ozoliska Lokris, hvilken 455 f. Kr. eröfrades af atenarna och af dem gjordes till en viktig flottstation under peloponnesiska kriget (431—404 f. Kr.). 191 f. Kr. eröfrades det af romarna. Under medeltiden öfverlämnades staden af östromerske kejsaren till venezianerna, som befäste den så starkt, att 30,000 turkar belägrade den förgäfves under 4 månader 1477. Bajasid II intog den dock 1499. Mest bekant har L:s namn

Medalj, slagen öfver sjöslaget vid Lepanto. (3/4 af orig:s storl.)

blifvit genom sjöslaget 7 okt. 1571, i hvilket den förenade spanska, påfliga, maltesiska och venezianska flottan, under befäl af don Juan d'Austria, Marc-Antonio Colonna och Veniero, så fullständigt slog den till antalet fartyg (273 galärer mot de förbundnes 208) och bemanning, men ej till utrustning öfverlägsna turkiska sjömakten under Ali pascha, att endast ett 40-tal galärer återstod. Segervinnarnas förluster uppgingo endast till 12 galärer och 8,000 man, men turkarna förlorade 227 galärer, 300 kanoner, 30,000 fångna och dödade, hvarjämte 15,000 kristna galärslafvar befriades ur sina bojor. Denna seger gaf den turkiska sjömakten en stöt, från hvilken den aldrig återhämtat sig, men dess följder i öfrigt motsvarade ej de hysta förhoppningarna till följd af de kristne anförarnas oenighet. Slaget utkämpades vid Oxiasöarna (Kursolariska öarna) framför Acheloos' delta, n. om västra inloppet till Patrasviken, men har uppkallats efter L., där turkiska flottan hade sin station. Jfr Jurien de la Gravière, ”La guerre de Chypre et la bataille de Lépante” (2 bd, 1888). J. F. N.

Leˈpantoviken l. Korintiska viken kallas den stora, på Greklands västra kust djupt inträngande vik, som i förening med Eginaviken (Saroniska viken) på östra kusten nästan fullständigt skiljer Morea (Peloponnesos) från det öfriga grekiska fastlandet. Viken är smalast v. om Naupaktos, vid de s. k. Små Dardanellerna, två gamla venezianska fästen, kallade Kastro Moreas och Kastro Rumelias

(Rhion och Antirhion). Den yttre delen utanför detta sund kallas Patrasviken. Sundets bredd är underkastad förändringar, som antagas bero därpå, att vissa hafsströmmar ditföra alluviallager, som åter bortföras af andra. Så var sundet t. ex. på peloponnesiska krigets tid (5:e årh. f. Kr.) 1,100 m. bredt, på Strabons tid (1:a årh. f. Kr.) endast 780 m., och nu uppgifves bredden vara 2 km. Viken står sedan 1893 medelst kanalen genom Korintiska näset i förbindelse med Eginaviken. (J. F. N.)

Lepas, Långhalsar, *zool.*, ett släkte bland *Cirripedia*, rankfotingarna (se d. o.). Det har sammantryckt kropp och köttig stjälk, förmedelst hvilken

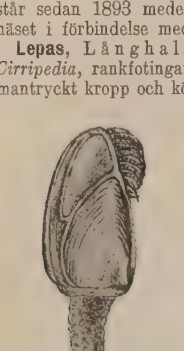

Fig. 1. En långhals (*Lepas*).

Fig. 2. En *Lepas*. Skalet på ena sidan aflägsnadt.

djuret fäster sig företrädesvis vid fritt simmande föremål, såsom fartyg, trästycken, tång o. d. Mantelns fem skalskifvor gränsa intill hvarandra. Alla arter äro hermafroditer och lefva i både kalla och varma haf. Mest utbredd och bekant är *L. anatifera*, om hvilken den sagan lär gått, att af densamma kunde uppkomma änder (lat. *anates*). L—e.

Lepcha [lepʃa] l. Leptja, namn på urinvånarna i Sikkim (se d. o.). De äro blott omkr. 20,000, men deras rika och vackra språk är högst intressant (grammatik af Mainwaring 1876, ordbok af Mainwaring-Grünwedel 1898). De hade en gång en litteratur, som dock blifvit nästan alldeles utrotad af tibetanerna. Numera är lepchafolket beroende och fattigt och till största delen skogsarbetare. Jfr Himalayafolk.

Lepel, kretsstad i ryska guv. Vitebsk, vid sjön Lepel, som ingår i Beresinas kanalsystem. 6,316 inv. (1897). J. F. N.

Le Peletier [lə peltiē]. 1. Claude L., fransk statsman, f. 1630, d. 1711, efterträdde 1683 Colbert som generalkontrollör öfver finanserna och var 1691—97 generalpostdirektör. Han utgaf åtskilliga arbeten öfver katolsk kyrkorätt. — 2. Michel L. de Souzy, den föregåendes broder, f. 1640, d. 1725, var finansintendent i Frankrike samt generaldirektör för landt- och sjöbefästningarna och sedan 1715 medlem af hertigens af Orléans (”regentens”) konselj. — 3. Louis Michel L. de Saint-Fargeau, den föregåendes sonsons sonson, f. 1760, var medlem af 1789 års riksständer, där han i det längsta stod på de privilegierade ståndens sida. Sedermera slöt han sig till vänstern, invaldes i nationalkonventet och röstade där för Ludvig XVI:s afrättning. Dagen därefter blef han nedhuggen af en soldat i Palais-royal, 1793.

Leperdi'tia Rouault, *paleont.*, fossilt släkte af musselkräftor (ostrakoder). Skalen äro olikstora (högerskalet större), aflånga, bönlika, glatta, med en s. k. ögonfläck och retikulerade intryck under och bakom densamma. Dessa intryck synas dock ofta icke utan förstoring. Leperditiaarter kunna nå en längd af 22 mm. och finnas från silur- t. o. m. karbonsystemet. På Gottland finnes *L. baltica* m. fl. arter. B. L—n. (A. Hng.)

Lepère [lepär], Auguste, fransk målare och gravör, f. 1849 i Paris, son af skulptören och målaren Alfred Édouard Adolphe L. (f. 1827), är en god stämningsmålare af personlig läggning, men framför allt märklig som etsare och trägravör, där han framstår som en genial nyhetsman — i motiv från gamla Paris, från Rouen, Holland, London. *Promenad i Tuileriesträdgården* (1898) har blifvit kallad en heder för samtidens gravyrkonst. En katalog öfver hans grafiska arbeten utgafs 1905 af Lotz-Brissonneau. G—g N.

Lepidium L., *bot.*, växtsläkte af fam. *Cruciferæ* med öfver 100 arter i länder med tempereradt klimat. I Sverige förekomma 3 arter, af hvilka *L. ruderale*, gatkrasse, en illaluktande, upprätt, utspärradt grenig ört med de nedre bladen parflikiga och kronlösa blommor med 2 ståndare, är allmän på gator och vägkanter, och *L. campestre*, kung Salomos ljusstake, en grof och styf, mjukhårig, upptill grenig ört med ofta jämttoppade grenar och de öfre bladen pillika, förekommer tämligen allmänt vid åkerrenar och vägkanter; på ballastplatser träffas ofta utländska arter af detta släkte. Kökträdgårdarnas krasse, *L. sativum*

Krasse, *Lepidium sativum*.

(se fig.), härstammar sannolikt från östra Medelhafsområdet; den har en skarp, pepparliknande smak och användes hackad på smörgås, som krydda till sallat o. s. v. G. L—m.

Lepidoca'mpa, *zool.* Se Larvborstsvansar.

Lepidoca'rpon Scott, *paleobot.*, en med Lepidostrobus (se Lepidodendron) till det yttre öfverensstämmande kottelik sporofyllsamling (blomma), inom hvars megasporangier dock endast en af de urspr. fyra megasporerna utvecklades och upp-

fyllde hela sporangiet, som vid mognaden omslöts af ett från sporofyllet utväxande integument, så att blott en ränna på öfre sidan lämnade tillträde till sporangiet. Härigenom blef det hela ytterligt öfverensstämmande med ett verkligt frö, med den skillnaden dock, att dettas mikropylrör ersattes af den omnämnda rännan. Äfven mikrosporangierna voro omgifna af integument, ehuru ej fullt så utbildade som hos megasporangierna. A. G. N.

Lepidodendrăceæ, *paleobot.*, en till lummerväxternas klass (*Lycopodiales*) hörande familj af trädartade växter, hvilka lefde under devoniska, stenkols- och permiska perioderna. Familjen är grundad hufvudsakligen på släktet Lepidodendron (se d. o.). A. G. N.

Lepidode'ndron Brongn., Fjällträdet, *paleobot.*, ett släkte af trädartade växter hörande till klassen *Lycopodiales* och fam. *Lepidodendraceæ*. Det var under devon-, karbon- och permperioderna representeradt genom en mängd arter och utmärktes genom en rak, hög, cylindrisk stam, som mot toppen delade sig upprepadt gaffelformigt i flera grenar

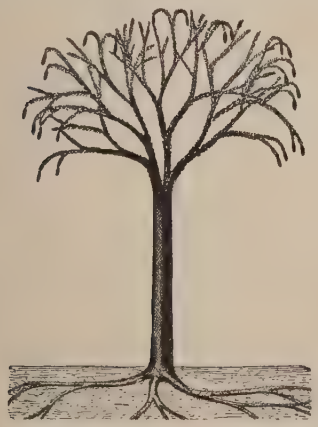

Fig. 1. Restaureradt träd af *Lepidodendron*. Den under markens yta befintliga delen motsvarar *Stigmaria*. (Efter Kidston.)

(fig. 1). Stammens yta var bekläd af spiralställda, vanligen tättstående, mer eller mindre utdraget rutformiga bladkuddar (fig. 2), i hvilkas öfre del finnes ett rutformigt mindre ärr efter det affallna smala och ennerviga bladet. Bladen synas ha affallit tämligen snart, hvarför äldre grenar samt stammar visa endast den ofvan beskrifna vackra orneringen af de rutformiga bladkuddarna och bladärren, medan de unga bladbärande grenarna erinra om lummerväxternas. Blommorna (sporofyllsamlingarna), som benämnas *Lepidostrobus*, voro kottelika, än fästa i grenarnas spetsar, än på deras sidor (jfr Halonia), samt utgjordes (fig. 3) af tättställda, utåt och framåt riktade transformerade blad, sporofyller, som vid sin bas buro sporhusen (sporangierna). Dessa voro liksom hos *Selaginella* af två slag, vid kottens bas megasporangier, innehållande stora honsporer (megasporer), mot spetsen mikrosporangier, innehållande små hansporer (mikrosporer). Affallna enstaka sporofyller kallas *Lepidophyllum*. Vissa arter af Lepidodendron (samt andra närstående släkten) äro utmärkta därigenom, att somliga grenar bära tvåsidigt ställda, ganska stora, runda, excentriska fördjupningar eller ärr; sådana grenar ansågos förr oriktigt tillhöra ett särskildt släkte, *Ulodendron*. Ärren betraktades länge som fästepunkter för kottar, men det har numera ådagalagts, att de härröra af affallna grenar. Aftryck af barkens insida visa spiralställda knölformiga upphöjningar, som motsvara de i barken befintliga hålrummen efter de till bladen gående kärlsträngarna; sådana afgjutningar beskrefvos till en början som en särskild växt, *Knorria*. Stammen af Lepidodendron var vid basen äfven nedåt och utåt dikotomiskt förgrenad, och dessa underjordiska förgreningar, som kunde nå en längd af 12 m. eller mera, tjänstgjorde i biologiskt hänseende som rötter och uppfattades till en början som en självständig växt, *Stigmaria*. De buro på sin yta spiralställda cylindriska bihang af högst 1 cm. diameter och 30—40 cm. längd, som utstrålade åt alla sidor och vid förgreningens spets i form af en knopp böjde sig kring densamma.

Fig. 2. Bladkuddar med bladärr (öfverst) af *Lepidodendron*. (2/3 nat. storl.)

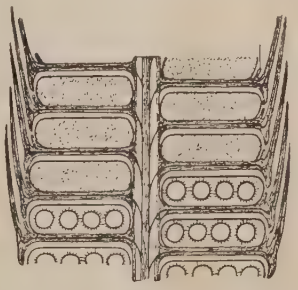

Fig. 3. Parti af en *Lepidostrobus* i längdsnitt (i ungefär dubbel nat. storl.). Öfverst mikrosporangier med otaliga små mikrosporer, nederst megasporangier med flera megasporer i hvarje.

Ärren efter dessa bihang äro runda, af ett mycket karakteristiskt utseende. — Till sin inre byggnad afvek Lepidodendron från nutidens lummerväxter dels därigenom, att den centrala kärlsträngen (än med, än utan märg) hos flertalet arter (troligen alla), när stammen hunnit en viss ålder, omgafs af en af egendomliga trakeider uppbyggd vedzon med tillväxt utåt, dels äfven genom den mycket voluminösa barken. Denna var mycket stark och förlänade växten nödigt stöd för att kunna bilda träd af ända till 30 m. höjd eller mera; man känner stammar af mer än 1 m. diameter. Lepidodendron, som sannolikt växte på sumpmark, möjligen t. o. m. i grundt vatten, har

på sina ställen i hög grad bidragit till stenkolsbäddarnas uppkomst, i synnerhet vid början af stenkolsperioden. Den lefde då ända vid 78°—80° n. br. A. G. N.

Lepidokrokit, *miner.*, en fjälligt trådig eller kornig varietet af göthit (se d. o.) från t. ex. Layn i Westpreussen och Easton i Pennsylvania. A. Hng.

Lepidolit Klaproth, *miner.*, en färglös och svagt rödfärgad lithionglimmer (se Glimmergruppen) af sammansättningen $Fl_2 K Li Al_2 Si_3 O_9$, hvarvid dock Li delvis ersättes af Na och Fl af OH. Eg. v. = 2,8. Den smälter lätt för blåsrörslågan, som därvid färgas röd, till en hvit emalj. Lepidoliten ingår som beståndsdel i ett fåtal graniter; derb eller som anvuxna kristaller funnen på Elba, i Mähren, Sachsen m. fl. ställen. A. Hng.

Lepidomelän Hausmann, *miner.*, en svart magnesiaglimmer (se Glimmergruppen), utmärkt genom sin höga halt af järnoxid. A. Hng.

Lepidophlói'os Sternb., *palæobot.*, en med Lepidodendron samtidig och med hänsyn till den anatomiska byggnaden öfverensstämmande växt, som afviker från nämnda släkte genom de utskjutande, tegellagda, stundom nedböjda bladkuddarna, hvilka liksom bladärren voro utdragna i transversell riktning. A. G. N.

Lepidophy'llum Brongn., *palæobot.* Se Lepidodendron.

Lepido'ptera, *zool.* Se Fjärilar.

Lepido'pteris Schimp., *palæobot.*, ett under slutet af trias- samt början af juraperioden lefvande ormbunksliknande släkte, hvars systematiska ställning ännu är oviss. Bladen voro dubbelt pardelade med småblad fästa ätven på spindeln mellan parbladen. Småbladen hade en synnerligen tjock kutikula, och bladspindeln var betäckt af egendomliga, starkt kutiniserade knölar. En art af detta släkte, *L. Ottonis* Gp. sp., är allmän i Skånes äldre rätiska lager. A. G. N.

Lepidopteroceci'dier. Se Gallbildningar, sp. 611.

Lepidosirēn, *zool.* Se Dipnoi, sp. 485.

Lepido'steus, *zool.* Se Kaimanfisken.

Lepidostro'bus Brongn., *palæobot.* Se Lepidodendron.

Lepidōtus, *paleont.*, ett fisksläkte, tillhörande ganoiderna, hvilket under den mesozoiska perioden räknade talrika arter och hade en vidsträckt utbredning både i Europa, Asien och Brasilien. Kroppen är massiv, mer eller mindre lik en karps, med tjocka, rombiska, glatta eller räfflade fjäll. Brost-, rygg- och analfenor äro stora, bukfenor små, stjärtfenа kraftig. Tänder stora, halfklotformiga. L—e.

Lepidūrus (Apus) glaciālis, *geol.* Se Dryaszonen.

Le'pidus, namn på en fornromersk familj, bland hvars medlemmar följande äro de mest kända. 1. Marcus Aemilius L., blef konsul för år 78 f. Kr., till stor del genom Pompejus' bistånd. Efter Sullas död (s. å.) sökte den härskbystne, men ej synnerligen begåfvade L., som förut tillhört Sullas parti, att omstörta dennes inrättningar, men blef genom Catulus, med biträde af Pompejus, slagen och tvungen att fly till Sardinien, där han afled 77 f. Kr. — 2. Marcus Aemilius L., den förres son, anhängare af Cæsar, blef genom honom 49 f. Kr. stadsprefekt och rytteriöfverste. Efter Cæsars död blef han öfverstepräst och förde befälet öfver legionerna i Gallien. Med Antonius och Octavianus ingick han år 43 f. Kr. ett triumvirat och erhöll på sin del först Spanien, sedan Afrika. Men efter några år blef han ooense med Octavianus. L., som var en kortsynt och vankelmodig man utan högre gåfvor, hade visat sig mindre pålitlig i striderna mot S. Pompejus 36 f. Kr., till följd hvaraf Octavianus lätt vann L:s krigshär på sin sida. L. tvangs att afsäga sig all befattning med statens förvaltning och behöll endast öfverstepräst-ämbetet samt blef internerad i Circeji, där han afled 13 l. 12 f. Kr. R. Tdh.

Lepidus' bild på ett under triumviratet slaget guldmynt.

Lepi'gonum, *bot.* Se Spergularia.

Lépine [-pin], Louis Jean Baptiste, fransk ämbetsman, f. 6 aug. 1846 i Lyon, studerade juridik, bl. a. i Heidelberg och Berlin, tjänade under franska kriget vid mobilgardet och utmärkte sig särskildt vid Belforts belägring, afslutade efter kriget sina juridiska studier och var till 1877 advokat i Lyon. S. å. blef L. underprefekt samt utnämndes 1884 till prefekt i Indre och 1886 till generalsekreterare vid polisprefekturen i Paris. Som sådan gjorde han regeringen stora tjänster genom sin eminenta förmåga att med ringa styrka upprätthålla ordningen vid flera kritiska tillfällen under boulangismens glansdagar. 1891—93 var L. prefekt i Loire, blef 1893 prefekt i Seine-et-Oise och s. å. Lozés efterträdare som polisprefekt i Paris. På denna just då vanskliga post förstod han att med ovanlig skicklighet göra sig åtlydd och respekterad. Genom sitt joviala och samtidigt fasta uppträdande har han alltsedan vunnit ej ringa popularitet hos Parisbefolkningens olika lager och på samma gång lagt i dagen en verklig reformifver för världsstadens polisväsen. Hans energi och organisationsförmåga ha ofta tagits i anspråk i synnerhet vid de talrika monarkbesöken i Paris. E. A—t.

Lepiōta, Fjällskifling, *bot.*, svampsläkte af fam. *Agaricaceæ*. Foten, som är lätt att lösgöra från hatten, är försedd med en ring, men saknar slida eller valkar vid basen, hvarigenom hithörande arter skiljas från de närstående flugsvamparna. Hattens öfversida är ofta fjällig eller grynig. De flesta fjällskiflingar äro goda matsvampar. Mest bekant är *L. procera*, stolt fjällskifling, en af våra största hattsvampar, nående en höjd af ända till 30 cm., med brunfjällig hatt och fot och tämligen allmänt förekommande i skogar på eftersommaren och hösten. G. L—m.

Lepi'sma, Lepismidæ, *zool.* Se Fjällborstsvansar.

Le Play [lə plä], Pierre Guillaume Frédéric, fransk metallurg och socialekonom, f. 1806 nära Honfleur, d. 1882, blef bergsingenjör och professor vid bergsskolan i Paris samt direktör för bergverk i Ural, öfverinspektör för de franska gruf-vorna, medlem af conseil d'état och senator. Han gjorde sig känd för åtskilliga arbeten rörande olika sidor af bergshandteringen i Frankrike och andra länder samt som generalkommissarie vid världsutställningarna i Paris 1855 och 1867 samt i London 1862. Sin egentliga betydelse vann han på det so-

cialekonomiska området. 1829—54 tillbragte han sina ferier i skilda europeiska länder och äfven i Väst-Asien, färdades dels till fots (sammanlagdt 70,000 franska mil), dels annorlunda för att göra studier inom bergshandteringen och verkställa sociala undersökningar. Han utvalde särskilda familjer och egnade dem en oaflåtlig uppmärksamhet under 1—4 veckor. L. nådde därmed sin höga rangställning inom den sociala konsumtionsstatistiken och vardt där den främste representanten för den intensiva metoden. (Jfr Konsumtionsbudget.) I *Les ouvriers européens* (1855, 2:a uppl. 1877–79) framlade han

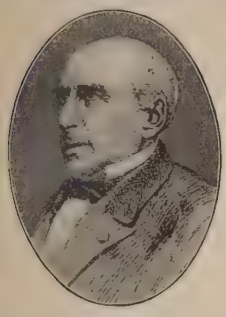

36 efter denna metod utförda konsumtionsbudgeter med åtföljande beskrifningar för familjer, befinnande sig i skilda ekonomiska utvecklingsstadier från det halft nomadiska basjkirfolkets vid Uralbergen (i Perm) till de västeuropeiska fabriks- och handtverksarbetarnas. Sverige är företrädt genom en budget för en smedsfamilj i Dannemora samt några notiser, särskildt om bergsmanna- och hyttebruksväsendet i Filipstads bergslag. L. samlade kring sig medarbetare och lärjungar i den s. k. ”sociala fredsskolan”. 1856 stiftades La société d'économie sociale, som fortsatt insamlandet af hushållsbudgeter och offentliggjort öfver ett hundratal sådana (*Les ouvriers des deux mondes*, 1856—1910). Genom sitt markerade sedligt religiösa kynne hänföres L:s skola till de kristligt sociala reformrörelserna, och som sådan hör den hemma inom den katolska kyrkovärlden, ehuru dess konfessionella karaktär är mindre starkt utpräglad. (Jfr Kristlig socialism.) L. och hans lärjungar stå nära den ekonomiska liberalismen, men undvika det ytterligtgående ”laissez-faire” och skilja sig skarpt från den optimism, som varit särskildt kännetecknande för den ekonomiskt liberala skolan i Frankrike. Afgjord motståndare till socialismen, motsatte sig L. statsingripandet utom i vissa undantagsfall. Vägen till samhällsförhållandenas förbättring, till ”den sociala freden”, låg för honom i åtlydnaden af tio Guds bud, i självhjälp och i arbetsgifvarnas omsorg om sina arbetare. Synnerlig vikt lade han vid faderns myndighet inom familjen — hans familjeideal var ”la famille souche”, en mellantyp mellan den patriarkaliska och den moderna familjen med ett på faderns fria urval byggdt fideikommissväsen — samt vid arbetsgifvaren-mästarens myndighet på arbetsplatsen. L:s skola, till hvilken räknats bl. a. nationalekonomerna Cl. Jannet (fransman) och Ch. Périn (belgier), har i allmänna drag följt sin mästares principer och metod, den lägger f. ö. tyngdpunkten på den sociala plikten och den moraliska ansvarigheten, 1872 kompletterades Société d'économie sociale med Les unions de la paix sociale, lokala föreningar, som existera rundt omkring i Frankrike. Med ett ganska stort antal medlemmar, individuella och korporativa, särskildt inom, men ock utanför Frankrike, utveckla dessa båda organisationstyper en rätt liflig verksamhet och utge sedan 1881 den halfmånatliga tidskriften ”La réforme sociale”. Redan 1885 inträffade en schism inom skolan; dissidenterna, som bröto sig ut, bildade ett nytt sällskap, hvilket, i likhet med deras pressorgan, bär namnet La science sociale och som utmärker sig för en mer utprägladt individualistisk ståndpunkt. Bland L:s förnämsta arbeten märkas, utom familjemonografierna, *La réforme sociale en France* (1864; 7:e uppl. 1887), *L'organisation du travail* (1870; 7:e uppl. 1906), *L'organisation de la famille* (1871), *La constitution essentielle de l'humanité* (1881; 2:a uppl. 1893). — Se J. B. M. Vignes, ”La science sociale d'après les principes de Le Play et de ses continuateurs” (2 bd, 1897). E. H. T.

Le Poittevin [lə pωattvä'], Edmond Modeste Eugène, fransk målare, f. 1806 i Paris, d. där 1870, lärjunge af Hersent, målade figur- och marinmotiv från hafskusten, borgerlig genre, landskap, porträtt och bataljstycken (ett af de sistnämnda i Versailles). L. är representerad i flera franska museer, i South Kensingtonmuseet i London och i Nya pinakoteket i München af en genre *Adrian Brouwer målar en skylt på ett värdshus* (1843). G—g N.

Le Pollet [lə pålä], förstad till Dieppe (se d. o.).

Lepo'ntiska alperna l. Tessin-alperna, en afdelning af Västalpernas inre gnejszon i Schweiz, sträcka sig mellan öfversta Rhônedalen och Ticinodalen. Det är en väldig, vidt utgrenad bergmassa med Alpernas viktigaste och berömdaste pass, S:t Gotthard (2,114 m.). Den högsta toppen är Monte Leone (3,561 m.) i partiets västligaste del. J. F. N.

Lepontiska inskrifterna. Se Italiens fornspråk, sp. 1070.

Lepontiska språket. Se Italiens fornspråk, sp. 1070.

Leporello [-pårä'llä], diminutiv af it. *lepre*, hare, Don Juans fege och lustige betjänt i L. da Pontes och Mozarts opera ”Don Juan”. L:s figur, som genom den mozartska tonkarakteristiken vuxit till den oöfverträffade typen för en basbuffo, leder sina anor från det spanska lustspelets sedvanlige Gracioso (se d. o.). L. har blifvit benämningen på handtlangaren åt en förförare.

Lepo'ridæ, *zool.* Se Hardjur.

Leporider, *zool.* Se Kaninen.

Le'ppäkoski, pappersbruk och träsliperi i Ruskeala socken, 20 km. från Sordavala stad, anlades 1894 invid L. vattenfall och eges numera af L. fabrikers aktiebolag (aktiekapital 1,3 mill. mark). Tillverkningen var 1910 7,000 ton trämassa och 6,500 ton naturbrunt och färgadt papper, som exporteras till Ryssland, England och Tyskland. Arbetarnas antal var omkr. 200. Bruket eger 9,500 har skogsmark. T. C.

Le'ppävirta. 1. Domsaga under Viborgs hofrätt, Finland, omfattar 3 tingslag. Landareal 2,473 kvkm., 31,153 inv. (1909). — 2. Socken af Rautalampi härad och Kuopio län. Landareal, jämte Varkaus' bruksförsamling, 1,119 kvkm.; befolkningen, finsk, 15,659 pers. (1909, hvaraf i Varkaus 1,126 pers.). Bägge församlingarna bilda tillsammans ett imperiellt pastorat af 1:a kl., Kuopio stift och prosteri. 1 o. 2. A. G. F.

Le'pra (grek.), *med.*, betecknade urspr. en grupp fjällande hudsjukdomar, särskildt psoriasis (*lepra*

græcorum), men har sedermera kommit att beteckna spetälska, hvilken sjukdom hos de äldre författarna gick under flera olika namn, såsom *elephanti'asis græcorum, leonti'asis*, slutligen äfven *lepra a'rabum*. Se vidare Spetälska.

Leproseri (fr. *léproserie*, lat. *domus leprosória*), sjukhus för sådana, som lida af spetälska (*lepra*). Redan på 600-talet inrättades leproserier i frankernas rike (Verdun, Metz, Maastricht), och på 700-talet stiftades sådana i Tyskland af den hel. Othmarus. Genom korstågen steg behofvet af dylika anstalter därhän, att man på 1220-talet räknade 2,000 i Frankrike och 19,000 i hela kristenheten. En särskild orden, den hel. Lasarus' orden, egnade sig åt de spetälskes vård, och denna ordens stormästare måste själf vara en spetälsk. I Sverige inrättades det första leproseriet under 1200-talet, och de blefvo under medeltidens lopp ganska talrika. Från denna tid omtalas leproserier i Stockholm, Sigtuna och Enköping, det sistnämnda ett af de mest betydande. Andra sådana funnos i Västerås, Arboga, Söderköping, Skeninge, Visby m. fl. st. Med den förnyade utbredningen af spetälskan under senare hälften af 1800-talet och den ånyo upptagna striden mot sjukdomen har naturligtvis också följt inrättandet af nya leproserier i de flesta länder, där sjukdomen förekommer. Se vidare Spetälska. L. Mbg.

Leprosörium, detsamma som leproseri (se d. o.).

Leprös, fr. *lépreux* (af *lepra*, se d. o.), spetälsk.

Le'psius. 1. Karl Richard L., tysk egyptolog, språkforskare och arkeolog, f. 23 dec. 1810 i Naumburg, d. 10 juli 1884 i Berlin, var son af arkeologen Karl Peter L. (f. 1775, d. 1853).

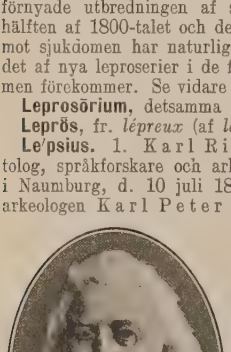

I Berlin utgaf han 1833 för filos. graden afh. *De tabulis eugubinis*. Denna och åtskilliga andra af L:s tidigare skrifter tillhöra eller beröra den jämförande språkvetenskapens område. Något senare gjorde L. intimare bekantskap med egyptologien, som slutligen kom att taga all hans tid och kraft i anspråk. Han företog en rad vetenskapliga studieresor till Frankrike, Italien och England, där de egyptiska fornsakssamlingarna för honom öppnade sina skatter. I synnerhet den italienska resan blef betydelsefull för L. genom det nära förhållande, i hvilket han trädde till Bunsen. Som sekreterare vid Arkeologiska institutet i Rom utgaf L. sin banbrytande skrift *Lettre à M. Rosellini sur l'alphabet hiéroglyphique* (1837), och denna följdes af en rad dels smärre, dels mer omfattande egyptologiska skrifter. Till den senare kategorien höra *Auswahl der wichtigsten urkunden des ägyptischen alterthums* och *Das todtenbuch der ägypter nach dem hieroglyphischen papyrus in Turin* (1842). Vid samma tid utgaf han sitt för den italiska och jämförande språkforskningen epokgörande verk *Inscriptiones umbricæ et oscæ*. — Efter återkomsten till Berlin utnämndes L. till e. o. professor där 1842 och ställdes i spetsen för en stor, af preussiska regeringen till väsentlig grad på Bunsens och A. von Humboldts förord utrustad, vetenskaplig expedition, hvars mål var Nildalen och hvars syfte var att i största möjliga mån insamla material och göra iakttagelser för en grundlig undersökning af den fornegyptiska odlingen. Efter tre års ihärdiga arbeten återvände expeditionen till Europa. Hufvudresultatet af dess verksamhet publicerades efter hand och föreligger nu i det kolossala praktverket "Denkmäler aus Aegypten und Aethiopien" (Berlin 1849—59; 900 planscher i 12 bd, mycket stort format, "Ergänzungsband" ha börjat utkomma 1897, och utgifvandet däraf pågår än). Såväl med hänsyn till materialets rika och ändamålsenliga urval som på grund af den noggrannhet, hvarmed de egyptiska originalen återgifvits, är detta verk utan tvifvel den yppersta publikation af egyptiska minnesmärken, som hittills sett dagen. De många större och smärre afhandlingar, som L. sedermera utgaf i egyptisk mytologi och historia, äro till största delen byggda på arbetena af den stora preussiska expeditionen, hvars chef och andliga hufvud han var. Som hufvudresultat af L:s storartade vetenskapliga verksamhet kan man räkna: den egyptiska historiens (nära nog) definitiva uppställning efter dynastier med Manethos kronologiska fragment som korrektiv; hieroglyfernas reducerande till europeisk skrift efter ett vetenskapligt giltigt, numera med små modifikationer allmänt antaget transkriptionssystem; den egyptiska mytologien grundad på strängt vetenskaplig basis; och slutligen fick genom den af Brugsch (1863) grundlagda, af L. (från 1864 till hans död) fortsatta "Zeitschrift für ägyptische sprache und alterthumskunde" (22 årg.) egyptologien ett verkligt internationellt vetenskapligt organ. L. blef 1846 ord. professor i Berlin samt 1873 öfverbibliotekarie och senare geheime-ober-regierungsrath. Han var sedan 1850 led. af Berlins vet. akad. och sedan 1866 af svenska Vitt. hist. o. ant. akad. — Jämte de redan anförda må af L:s förnämsta arbeten nämnas *Chronologie der aegypter* (bd 1, 1849), *Ueber den ersten ägyptischen götterkreis* (1851), *Briefe aus Aegypten, Aethiopien und der halbinsel Sinai* (1852), *Aegyptisches königsbuch* (1858), *Aelteste texte des Todtenbuchs* (1867), *Die metalle der ägyptischen inschriften* (1872) och *Nubische grammatik* (1880). Massan af hans smärre skrifter återfinnes hufvudsakligen i "Abhandlungen der kaiserlichen akademie der wissenschaften" och ofvannämnda "Zeitschrift". Hans lilla *Allgemeines linguistisches alphabet* (Berlin och London 1855; 2:a uppl. 1863) har spelat en betydande roll för fixerande i skrift af en mängd vilda folkslags språkljud. Vid sin död var L. sysselsatt med ett stort metrologiskt arbete, hvars resultat han i ett par små afhandlingar anteciperade. Se arbeten af Dümichen (1884) och Ebers (1885; med litteraturförteckning).

2. Richard L., den föregåendes son, geolog, f. 1851, 1876 professor vid tekniska högskolan i Darmstadt och chef för Hessens geologiska undersökning, erkänd för geologiska kartor med beskrifningar öfver tyska riket och geologiska undersökningar i Attika. Han har äfven utgifvit arbeten öfver mesozoiska och tertiära aflagringar i Tyskland samt varit verksam på vulkanologiens område.

3. Reinhold L., den föregåendes broder, målare, f. 1857 i Berlin, studerade för Löfftz och

Lenbach i München samt är bosatt i Berlin och medlem af secessionen där. L. målar goda porträtt (två dylika finnas på Nationalgalleriet). Äfven hans hustru, Sabine L., född Gräf, f. 1864, är porträttmålarinna (oftast dam- och barnporträtt). 1. K. P.* 2. A. G—n. 3. G—g N.

Leptæna Dalman, *paleont.*, fossilt släkte tillhörande armfotingarna (brachiopoda). Formen är vanligen halfrund, låsranden rät. Det större skalet är konvext; det mindre är konkavt och sluter sig nära intill det större. Skalen, som leda mot hvarandra medelst tänder och låsgropar, äro utvändigt vanligen försedda med radierande strimmor. Släktet förekommer allmännast i silursystemet (*L. quinquecostata*, *L. sericea*, *L. transversalis* m. fl.), och efter detsamma har tagits benämningen *leptænakalk* för en i Dalarnas silursystem förekommande mäktig kalkstensbildning, motsvarande andra områdens brachiopodskiffer. De yngsta Leptæna-arterna ha anträffats i öfre lias och äro mycket små. B. L—n.*

Leptænakalk, *paleont.* Se Leptæna.

Le'ptalis, *zool.* Se Pieridæ.

Lepti'didæ, *zool.* Se Snäppflugor.

Le'ptis, *zool.* Se Snäppflugor.

Le'ptis. 1. *L. magna* (nu Lebda), fenicisk ruinstad ö. om Tripolis i norra Afrika vid Syrten. Den bestod af två delar: gamla staden, som liknade Kartago till läge och plan och af hvilken massiva kajer och dockor finnas kvar, samt den vida större nya staden, hvars ruiner tillhöra den senare perioden af romerska kejsartiden. Septimius Severus (193—211), som var född i L., icke allenast gaf staden *jus italicum*, utan uppförde där många dyrbara palats. Enligt Ammianus förstördes L. 370 af austurierna (en libysk stam). Och ehuru Justinianus (500-talet) omgaf staden med nya murar och gjorde den till hufvudstad i prov. Tripolis, återfick den aldrig sitt forna välstånd. Efter den arabiska eröfringens (slutet af 600-talet) tid försvinner den ur historien. De lokala inskriptionerna äro grekiska, latinska och puniska. — 2. *L. parva*, likaledes en fenicisk koloni, af hvilken ruiner af dockor, amfiteater, akropolis m. m. anträffats n. v. om Lemta, vid Hammametviken på Tunisiens östra kust. Julius Cæsar gjorde det till bas för sina operationer före slaget vid Thapsus (46 f. Kr.), och under kejsartiden var det ett mycket blomstrande samhälle.

Leptit (af grek. *lepto's*, fin), *petrogr.*, af D. Hummel föreslagen, på senare tid åter i bruk kommen benämning för de finkorniga, kristalliniskt skiffriga bergarter inom Sverige, som vanligen sammanförts under namnen *eurit*, *hälleflintgnejs*, och *granulit* (se d. o.). Jfr D. Hummel, ''Om Sveriges lagrade urberg'' (i Bih. till Vet. akad:s handl. 1875). E. E.*

Leptja. Se Lepcha.

Leptobla'stus Angelin, *paleont.*, till Olenidæ hörande trilobitslägte, utmärkt genom sin från kindens ytterrand tvärt afsatta, korta, nästan raka kindtagg. A. Hng.

Leptoca'rdii, *zool.*, ett namn, som stundom användts för den djurgrupp, som representeras af lansettfisken (se d. o.).

Leptocefalider, *zool.* Se Ålsläktet.

Leptoce'ntrisk, *bot.* Se Kärlsträng, sp. 581.

Leptoce'phalus morrisii, *zool.* Se Hafsålen.

Leptoci'rcus, *zool.* Se Papilionidæ.

Leptodöra, *zool.*, ett släkte, tillhörande bladfotingarna bland kräftdjuren. Hufvudet har ett mycket stort öga; skalet är litet och tjänstgör blott som förvaringsställe för äggen; sex benpar finnas;

En *Leptodora* (mycket förstorad).

bakkroppen är mycket lång, cylindrisk; hela kroppen är genomskinlig; längden är nära 1 cm. *L. hyalina*, som förekommer i sötvatten på många ställen i Europa, äfven i Sverige, tillhör de pelagiska djuren och uppehåller sig i allmänhet i vattenytans närhet; den lifnär sig af smärre djur, äfven kräftdjur. L—e.

Leptoga'ster, *zool.* Se Rofflugor.

Leptogra'ptus Lapw., *paleont.*, ett i närheten af *Coenograptus* (se Graptoliter) stående graptolitslägte med två enkla grenar utan sidogrenar. A. Hng.

Leptolēpis Ag., *paleont.*, ett från lias- till äldre krittiden lefvande fisksläkte, närmast liknande det nu lefvande sillsläktet, men saknande bukrefben. L. förekommer alltid tillsammans i stora skaror, särskildt vanlig i litografiska skiffern vid Solenhofen i Bajern (*L. sprattiformis* Ag., *L. Knorri* Ag.); en art, *L. Nathorsti* Smith-Woodw., är funnen i öfre juran på Kung Karls land. A. Hng.

Leptōm, *bot.* Se Kärlsträng.

Leptomeningitis, *med.* Se Meningitis.

Leptomitus, *bot.* Se Saprolegniaceæ.

Lepto'n (plur. *lepta*), forngrekisk vikt, = omkr. 10 mg.; forngrekiskt kopparmynt, det minsta i det eginetiska myntsystemet; nygrekiskt kopparmynt [uttal: leftå'n], = $^1/_{100}$ af en drachme (se d. o. 3).

Leptophyes, *zool.* Se Vårtbitare.

Leptophy'llia Reuss, *paleont.*, fossilt, under jura- och kritttiden lefvande korallsläkte; arterna äro oftast skifformiga, med talrika septa och tvärblad, men utan epitek. *L. baltica* Hng är karakteristisk för nordöstra Skånes mammillatuskrita. A. Hng.

Lepto'ptilus, *zool.* Se Storkfåglar.

Lepto'siphon, *bot.* Se Gilia.

Leptospe'rmum, *bot.*, ett till fam. *Myrtaceæ* hörande växtslägte. Se Australien, sp. 455.

Leptosporangiātæ, *bot.* Se Filicales.

Leptothōrax, *zool.* Se Myrmicinæ.

Lepto'thrix (af grek. *lepto's*, tunn, och *thrix*, hår), *bakteriol.*, släktnamn för mikroskopiskt små svampar, som ha formen af mycket långa och smala trådar utan förgrening. Vissa arter förekomma konstant i munhålan. En art, *L. innominata*, anträffas i synnerhet i den gulhvita, lösa massa, som finnes på och mellan tänderna; en annan i munhålan konstant förekommande art benämnes *L.*

maxima buccolis. Ingendera af dessa båda arter har man hittills lyckats renodla. G. H.

Leptūra, *zool.* Se Lepturinæ.

Lepturi'næ, *zool.*, en af de underafdelningar, i hvilka fam. Långhorningar bland skalbaggarna indelas. Genom den rundade omkretsen af ögonen, som sakna inbuktning på insidan, samt genom det baktill halsformigt afsmalnande hufvudet skilja sig hithörande arter från de öfriga afdelningarna. I Sverige ha anträffats omkr. 40 arter, fördelade på 10 släkten. Bland dem må nämnas blombocksarna, tillhörande släktena *Oxymirus*, *Pachyta*, *Gaurotes* och *Leptura* (se fig.), långsträckta skalbaggar, 6—20 mm. långa, med bakåt afsmalnande kropp, långa antenner och ben, vanligen svarta med gula, bruna eller röda täckvingar, som stundom äro prydda med tvärband eller andra teckningar. Många arter äro vanliga på blommor i synnerhet af korgväxternas, de rosblommiga växternas samt de flockblommiga växternas familjer. Trädlöparna l. barrträdsbockarna af släktet *Stenocorus* (l. *Rhagium*) äro gröfre byggda, med kortare antenner och bakåt föga afsmalnande kropp, sidotagg på mellankroppen samt vanligen gult filthåriga täckvingar med nakna svarta fläckar. De 14—24 mm. långa arterna träffas vanligen på stubbar i barrskog, men besöka äfven blommor. Lepturinernas larver lefva i trästubbar. G. A—z.

En blombocksart, *Leptura armata*, med larv. (Nat. storl.)

Le'ptus autumnālis, *zool.*, ett litet rödgult djur af klassen *Acarinæ*. Det är den könlösa 6-fotade larven af en *Trombidium* och är icke fullt $0_{,3}$ mm. lång. Den förekommer särdeles talrikt i västliga och mellersta Frankrike på säd, krusbärsbuskar m. m. och kallas där *rouget*; i Tyskland kallas den *erntemilbe*. Den öfverföres stundom på människan, särskildt under juli—augusti på benen på personer, som syssla mycket ute i trädgårdarna med afplockande af krusbär, bönor o. d. Med sina mundelar suga de sig fast i huden, och vid noggrann observation kan man se dem som små röda punkter. De förorsaka klåda och sveda, någon gång allmänt erytem eller nässelutslag med feber (fr. *fièvre de grain*). De aflägsnas med varma såptvättningar, perubalsam, bensin eller 5 proc. fenollösning. L. Mbg.

Leptynit, *petrogr.*, synonym, förr stundom använd benämning för de bergarter, som inom Tyskland gå under namn af granulit. E. E.

Le'pus, *zool.* Se Hardjur. — Lepus cuniculus. Se Kaninen.

Le Puy [lə puï], Le Puy-en-Velay. Se Puy, Le.

Lequeitio [lekēi'tiå], stad i spanska prov. Vizcaya, vid Vizcayaviken. 3,944 inv. (1900). Navigationsskola, fiske och skeppsbyggeri. Hafsbad. J. F. N.

Lequesne [ləkän], Eugène Louis, fransk skulptör, f. 1815 i Paris, d. 1887, var advokat, innan han 1841 blef Pradiers lärjunge. 1844 fick han romerska priset och reste till Italien. Hans mästerverk är en *Dansande faun* (1850, Luxembourgträdgården). Till hans bästa verk höra bl. a. de efter Pradiers död (1852) utförda *Victoriafigurerna* omkring Napoleons graf i Invaliddomen. L. utförde goda porträttbyster och statyer (*Saint-Arnaud* i Versailles). (G—g N.)

Lera. 1. *Geol.*, *petrogr.*, en i vått tillstånd knådbar, i torrt tillstånd mer eller mindre fast sammanhängande, lättrepad, af stoftfina partiklar bestående, stundom affärgande massa, som har jordartadt eller tätt "brott", häftar vid tungan och vid fuktning afger den karakteristiska s. k. lerlukten. Lerorna insuga begärligt vatten, ofta ända till 60—70 proc. af sin vikt. Men sedan de fullt mättat sig därmed, genomsläppes intet vidare: de äro hvad man kallar ogenomsläppande för vatten. Det finnes många olika slag af lera. Hufvudbeståndsdelen i dem alla är dock kiselsyrad lerjord. — Lera är urspr., eller i första hand, produkten af åtskilliga minerals, hufvudsakligen fältspaters, vittring, men har uppstått äfven genom en rent mekanisk sönderdelning af förutvarande lerhaltiga bergarter, t. ex. lerskiffer, lerig kalksten. Flerstädes träffas leran på samma plats, där vittringen försiggått; men i de flesta fall ha beståndsdelarna genom rinnande vattens inverkan blifvit utslammade samt förda till sjöar och haf, där de sedermera afsatt sig till ofta ganska vidt utbredda och mäktiga aflagringar. Leror träffas därför som verkliga lager inom nästan alla geologiska perioders bildningar. — Leran är dels tämligen ren, dels i högre eller lägre grad utblandad med andra ämnen, såsom järnockra, kolsyrad kalk och talk, kol, sand, glimmerfjäll m. m. Genom dessa inblandningar antar den olika färg samt får skiljaktig fysisk beskaffenhet. Man finner således lera af hvit, gul, brun, röd, grå, blågrå, grönsgrå och svart färg samt mer eller mindre plastisk, mer eller mindre vattenuppsupande, af högre eller lägre eldfasthetsgrad o. s. v. — Lerorna benämnas dels efter sin ålder och sitt läge inom de geologiska lagersystemen, dels efter vissa lokaliteter, där de förekomma, dels efter de fossila lämningar de stundom innesluta, t. ex. trialera (keuperlera), liaslera, wealdenlera, glacial- och postglaciallera, oxford-, london- och kimmeridgelera, opalinus-, cyprina, yoldia- och ancyluslera, dels efter det sätt, på hvilket de bildats, t. ex. moränlera (krosstenslera), ishafslera, sötvattenslera och svämlera, dels också hänsyfta namnen på deras egenskaper eller användbarhet eller färg, t. ex. eldfast lera, bituminös lera, järnlera, saltlera, jäslera (se d. o.), porslinslera (kaolin), krukmakarlera, valklera, piplera, åkerlera, svartlera och blålera. — Eldfast lera är af grå eller gråsvart färg, "bränner sig" hvit eller ljusgul och uthärdar, utan

att smälta, mycket höga värmegrader, hvarför den användes till deglar samt till tegel (eldfast tegel) för smältugnars uppförande m. m. Har leran en sådan sammansättning, att den icke är fullt eldfast, utan vid stark bränning sintrar eller liksom förglasas, benämnes den klinkerlera och användes till trottoarklinker m. m. Båda förekomma ofta tillsammans med stenkolslager, inom Sverige i Skånes stenkolsförande formation. — Saltlera är en med koksalt genomdränkt lera, som träffas i sällskap med stensaltlager. — Om porslinslera se Kaolin. — Om krukmakarlera se d. o. — Valklera är en lerig, men icke plastisk, jordartad massa, som med begärlighet suger åt sig olja och fett, hvarför den begagnas vid valkning af kläde. Ej funnen i Sverige. — Piplera är hvit, plastisk, bränner sig hvit och begagnas för tillverkning af rökpipor m. m. Mycket känd är s. k. holländsk piplera. — Den i Sverige så allmänna senglaciala leran, ishafsleran, som i allmänhet är tydligt skiktad, kallas ofta hvarfvig lera (se därom Glaciallera). — Åkerlera benämnes inom Sverige den där vidt utbredda, gråa eller grågult färgade, oskiktade, ofta sandiga lera af postglacial ålder, som företrädesvis bildar åkerjorden inom landets mest odlade bygder, åtminstone inom Mälartrakterna (jfr Jordarter). — Svartlera kallas en med åkerleran nära besläktad, mörk, ofta svartfläckig och till följd af inneslutna förmultnande organiska rester stinkande lera. Den förekommer på somliga lågländta trakter och har sannolikt aldrig varit fullständigt uttorkad eller utsatt för luftens inverkan. Af sistnämnda orsak härrör troligen också den gråblåa färgen hos de lägre, mera vattendränkta delarna af glacial- och postglacialleran (blålera). — En med fin kvartssand och små glimmerfjäll blandad, af järnockra ofta gulfärgad, stundom karbonathaltig lera benämnes i Tyskland *lehm*, i England *loam*. Den kan upptaga betydligt mycket vatten, är knådbar, men icke plastisk, och bränner sig röd. Af ungefär liknande beskaffenhet, men ganska kalkrik och möjligen ännu mera sandig samt innehållande små kalkkonkretioner (ty. *lösskindchen*), landsnäckor och däggdjursrester är den jordart, som i Tyskland kallas löss (se d. o.) och bildar mäktiga ytaflagringar i Donau- och Rhendalarna, i Kina m. fl. trakter. — 2. *Veter.*, i dagligt tal namn på mugg (se d. o.). 1. E. E.

Lerbena, *zool.* Se Piparsläktet.

Lerberghe, Charles van, belgisk skald, f. 21 okt. 1861 i Gent, d. 1907 i Bruxelles, gick i samma jesuitskola som Maeterlinck och fick som skolpojke pris i en täflan om en hymn öfver den obefläckade aflelsen. Med skolgången upphörde emellertid L:s kyrkliga åskådning, och han påverkades närmast af Mallarmé och en del moderna engelska författare. Han debuterade i ”La pleïade” och ”La Parnasse de la jeune Belgique” med dikter, skref ett symbolistiskt litet marionettskådespel, *Les flaireurs* (1889), diktsamlingen *Entrevisions* (1898), det lyriska dramat *Chanson d'Eve* (1904) och det satiriska *Pan* (1906) m. m. Utsökta och spiritualistiska stämningar fylla L:s dikter. Se biogr. af Mockel (1904).

Lerbergs gruffält eller, rättare, Klacka och Lerbergs gruffält, beläget omkr. 15 km. n. v. om Nora stad på gränsen mellan Nora och Järnboås socknar af Örebro län, är berömdt för sina rika och godartade svartmalmer med amfibolskarn. Inom fältet finnes ett stort antal större och mindre grufvor, bland dem Stora Klacka, en vid, delvis vattenfylld ”stöt” af egendomligt pittoreskt utseende, samt en lång stoll eller dagort, Konungastollen. Den djupaste grufvan, Stora Lerbergsgrufvan (166,5 m.), användes nu endast för uppfordringen, och malmen erhålles genom rasbrytning i Klacka-malmen. 1908 brötos 42,000 ton berg, hvaraf erhöllos 8,900 ton prima malm och 25,800 ton anrikningsgods. 1886 började magnetisk sofring användas, och från 1901 har ett magnetiskt anrikningsverk varit i verksamhet. Man har haft att kämpa med stora svårigheter för att få ett ekonomiskt tillfredsställande resultat; för detta ändamål har verket flera gånger ändrats, senast 1908—09. Grufvorna egas af Klacka och Lerbergs grufbolag och lyda under Nora bergslags gemensamma grufförvaltning. Malmen transporteras 1 km. på linbana till Klacka-Lerbergs station vid Nora bergslags järnväg. Th. N—m. (K. S—ll.)

Lerbo, socken i Södermanlands län, Oppunda härad. 6,344 har. 1,295 inv. (1910). L. utgör ett konsist. pastorat i Strängnäs stift, Oppunda östra kontrakt.

Lerbruk. Se Murbruk.

Lerbråka. Se Tegel.

Lerbränning, *landtbr.* Se Bränning.

Lerbäck, socken i Örebro län, Kumla härad. 31,526 har. 6,195 inv. (1910). L. utgör ett konsist. pastorat i Strängnäs stift, Kumla kontrakt.

Lercära Fri'ddi, stad i italienska prov. Palermo (Sicilien), 45 km. s. ö. om Palermo. 13,414 inv. (1901). Svafvelgrufvor. J. F. N.

Lerch, Nicolas (Nicolas de Leyen l. Leyden), tysk stenhuggare och träsnidare från Strassburg, af nederländsk börd, d. 1493 i Wiener-Neustadt. L:s födelseort är okänd, men man vet, att han var verksam i Strassburg 1462—67. Han gällde fordom för att ha varit en af sin tids yppersta skulptörer, men nyare forskningar, särskildt af A. v. Wurzbach, ha ådagalagt, att han icke var någon självständigt arbetande bildhuggare, som i sten utförde egna kompositioner, utan blott en skicklig stenhuggare, som arbetade efter skisser af Symon Haider och andra konstnärer. Hans delaktighet i kejsar Fredrik III:s grafvård i Stefanskyrkan i Wien och i de berömda domkyrkodörrarna och korstolarna i Konstanz, inskränker sig sålunda till konstfärdigt handtverksarbete, och sannolikt är, att det vackra, af honom 1464 signerade krucifixet på kyrkogården i Baden-Baden likaledes är blott ett arbete i andra hand. Hans sista verk var påbörjandet — troligen efter Erwein von Steges modell — af kejsarinnan Eleonoras mausoleum, som efter hans död fullbordades af andra stenhuggare. O. G—g.

Lerche, Vincent Stoltenberg, norsk målare, f. 5 sept. 1837 i Tönsberg, d. 28 dec. 1892 i Düsseldorf, reste 1856 till Düsseldorf, där han ett par år var lärjunge af akademien. Han började måla klosterinteriörer; sedan förenade han genreframställning — i synnerhet ur munklifvet — med arkitektur. Hans bilder utmärka sig för humor samt för omsorgsfull och säker teknik. Sveriges Nationalmuseum eger *I klosterbiblioteket* (1871) och

norska nationalgalleriet *Kardinal* (1870), *Tionde i ett kloster* (1873) samt akvareller och teckningar. L. utgaf *Med blyanten. Löse blad af en malers skizzeböger* (1873; ny samling 1874) samt *Små billeder for store börn* (1876; ny samling 1879). Som tecknare och illustratör var han verksam i Tyskland och Norge och äfven i Sverige (för ''Ny illustrerad tidning''). (G—g N.)

Lerchenborg, danskt grefskap på Själland, omfattar hufvudgårdarna L. vid södra stranden af Kalundborgfjorden och Avnsögaard samt 4 afvelsgårdar med tillhörande jord af inalles 2,200 har, vidare 1,100 har skog och ett fideikommisskapital af $2{,}_{7}$ mill. kr. L. uppfördes 1703 och hette urspr. Östrupgaard, införlifvades 1751 i ett stamgods L., som 1818 ombildades till grefskap af geheimerådet amtman K. K. Lerche. Dennes ättling K. K. L. Lerche (f. 1865) är sedan 1885 länsgrefve. E. Ebg.

Lerdal, socken i Älfsborgs län, Valbo härad. 5,362 har. 950 inv. (1910). Annex till Högsäter, Karlstads stift, Västra Dals kontrakt.

Lerdala, socken i Skaraborgs län, Vadsbo härad. 3,071 har. 865 inv. (1910). Annex till Berg, Skara stift, Billings kontrakt.

Lerdalsån. Se Kvistrumsälfven.

Lerdo de Tejada [lä'rdå de techa'da], Sebastian, mexikansk president, f. 1827 i staten Veracruz, d. 1889 i New York, var i tre månader 1857 ministerpresident och utrikesminister under Comonfort, valdes 1858 till president i kongressen, flydde 1863 efter fransmännens seger vid Puebla norrut och fungerade som utrikesminister i den provisoriska republikanska regeringen, till dess främlingarna 1867 lämnat landet, då han i den återupprättade republiken blef högsta domstolens president. Efter Juarez' död 1872 blef han republikens president, omvaldes 1876, kväfde ett upprorsförsök af sin motkandidat Iglesias, men störtades redan i nov. s. å. genom ett uppror af Porfirio Diaz och flydde då till Förenta staterna.

Lerdufskjutning, *jaktv.* Som förberedande öfning i skjutning på flygande vildt användes skjutning på uppkastade föremål, vanligen sådana, som springa sönder, då de träffas af hagelsvärmen. Sedan flera årtionden ha härvid brukats glaskulor, som uppkastas medelst särskilda kastmaskiner. Ännu bättre efterhärmas en flygande fågel af små platta, runda skålar af lergods, s. k. ''lerdufvor'', men de erfordra mera komplicerade kastmaskiner. Numera göras dessa ''dufvor'' vanligen af asfalt, ehuru benämningen ''lerdufskjutning'' (ty. *thontaubenschiessen*) fortfarande användes. Lerdufskjutningen, urspr. afsedd som förberedande öfning för jakten, har utvecklats till en särskild sport, och stora täflingar anordnas årligen i de flesta kulturländer. Vid Olympiska spelen har äfven denna idrottsgren varit representerad, och då dessa spel hållas i Stockholm 1912, kommer ''dufskjutning'' att anordnas vid Råsunda utanför Stockholm. G. G.

Le revers de la médaille [lə revär də la meda'j]. Se Revers 1.

Lerfjorden. Se Folden 2.

Lerfossene. Se Nidelven.

Lergetingar, *zool.* Se Getingar, sp. 1084.

Lerglimmerskiffer, *petrogr., geol.* Se Fyllit.

Lergods (Lerkärl, Lervaror). Se Keramik och de i denna art. gjorda hänvisningarna. Jfr äfven pl. till Järnåldern och Stenåldern.

Lergök. 1. Ett leksaksmusikinstrument. Se Ocarina. — 2. *Polit.* (Lergökskandidat), kandidat till riksdagsmannaskap af samma politiska färg som den af partiets flertal uppsatte kandidaten, sprängkandidat. Benämningen har påståtts härröra från riksdagsmannen kommunister Anders Törnfelt i Gryt, som 1875 skall ha så öknämnt sin medkandidat landtbrukaren Anders Magnusson i Lervik, och var vanlig på 1890-talet.

Le'rida (katal. *Lleyda*). 1. Provins i spanska landskapet Katalonien. 12,151 kvkm. 277,119 inv. (1910). Det är till största delen ett vildt, romantiskt högbergsland, rikt på malmer och stenkol. Hufvudfloden är Segre, en biflod till Ebro. — 2. Hufvudstad i nämnda provins, vid Segre och järnvägen mellan Zaragoza och Barcelona. 21,432 inv. (1900). Staden är säte för en biskop samt har en gammal gotisk katedral, som byggdes på 1200-talet, men ej begagnats för kyrkliga ändamål sedan 1707. Den nya katedralen byggdes 1761—81. L. har gamla murar, en romersk bro öfver Segre, ett palats, som bebotts af Aragoniens konungar, prästseminarium, lärarseminarium och hade 1300—1717 ett universitet. Betydlig industri (glas, läder, papper, tvål, ylle- och bomullsvaror) samt handel med spannmål, olja och trä. — L. är det forna *Ilerda* (se d. o.). 23 april 1810 vunno fransmännen under Suchet en seger där öfver spanjorerna under O'Donnell. (J. F. N.)

Lerinerna (fr. *Iles de Lérins*), fransk ögrupp i Medelhafvet, midt emot Cannes, utgörande några mindre, obebodda klippöar samt två större: S:te Marguerite (i forntiden *Lerona*), $1{,}_{6}$ km. från land, 7 km. i omkrets, med ett fort, bekant som ''Järnmaskens'' och Bazaines fängelse, samt s. därom S:t Honorat (i forntiden *Lerina*), 3 km. i omkrets. Redan under den tidigare medeltiden (från början af 400-talet) fanns där ett kloster, som var ett hem för den tidens kyrkliga lärdom och under sin högsta blomstring, i början af 600-talet, skall haft omkr. 4,000 munkar (af benediktinorden). Det plundrades ofta af sjöröfvare, men fortlefde till 1788. 1858 köptes ön af biskopen af Fréjus, öfverlämnades 1869 åt cisterciensorden, som där till 1904 hade barnhem, tryckeri och likörfabrik.

Leringen, insjö. Se Gimån.

Lērius, Theodor van, belgisk konsthistoriker, f. 1819, d. 1880, har genom sina arkivstudier i hög grad bidragit att kasta ljus öfver nederländska målares lefnadsöden och verk. Han var den förnämste medarbetaren i den viktiga 2:a uppl. af ''Catalogue du musée d'Anvers'' (1857; suppl. 1863) och utgaf jämte Ph. Rombouts det värderika verket *De liggeren en andere historische archieven der antwerpsche St. Lucasgilde* (1864—76). Efter L:s död utgåfvos *Biographies d'artistes anversois* (1883). — L:s kusin Josef Hendrik Frans van L. (f. 1823, d. 1876) var en framstående porträtt- och historiemålare. (G—g N.)

Lerjeån. Se Göta älf.

Lerjord. 1. *Landtbr.* Se Jordarter. — 2. *Kem.*, Al_2O_3, bildas vid upphettning af aluminiumsalter eller aluminiumhydrat. Lerjorden utgör utgångsmaterialet för framställningen af aluminium (se d. o. och Korund).

Lerjordshydrat, *kem.*, detsamma som aluminiumhydrat. Se Aluminium, sp. 738.

Lerjordssalter, detsamma som aluminiumsalter (se d. o.).

Lerjärnsten (eng. *clay ironstone*), *geol.* Se Järnmalmer.

Lerkran. Se Tegel.

Lerkulsbåge, vapen. Se Gond.

Lerkärl. Se Lergods.

Lerma [lä'-]. 1. Kretshufvudstad i spanska prov. Burgos (Gamla Kastilien). 2,667 inv. (1900). — 2. Stad i mexikanska staten Mexico, vid Mexico—Toluca-järnvägen, 2,626 m. ö. h. 5,601 inv. (1900). 1 o. 2. J. F. N.

Lerma [lä'-], Francisco Gomez de Sandoval y Rojas, markis af Denia, hertig af L., spansk statsman och kardinal, f. omkr. 1550, d. 1625, förvärfvade som förste stallmästare hos infanten Filip, sedermera konung Filip III, dennes ynnest och blef vid hans tronbestigning (1598) utnämnd till hertig af L. och förste minister. L. var "den hofsammaste och bäste af gunstlingar", men som statsman under medelmåttan, dessutom slösaktig och egennyttig. Han och hans gunstling Rodrigo Calderon trots Spaniens utmattning och med ringa framgång Filip II:s politik. En flotta af 50 fartyg, som L. 1599 låtit utrusta mot England, skingrades af storm, och en expedition till de upproriske irländarnas understöd 1602 misslyckades, hvadan L. måste sluta fred med England, 1604. Den långvariga striden mot Nederländerna afbröts 1609 genom ett tolfårigt stillestånd, hvarigenom provinsernas självständighet faktiskt erkändes. Med Frankrike slöts 1612 ett giftermålsfördrag. I Spaniens inre angelägenheter visade L. lika stor oförmåga som i de yttre. Genom moriskernas utdrifvande 1609 fingo industrien och jordbruket en obotlig knäck; därjämte råkade handel och lagskipning på förfall. Under allt detta samlade L. emellertid stor rikedom. Utsatt för folkets hat och t. o. m. af sin egen son, hertigen af Uceda, anklagad hos konungen, förvisades han 1618 från hofvet. A. B. B.*

Lermodell. Se Gjutning, sp. 1236.

Lermolieff, Ivan, pseudonym. Se Morelli.

Le'rmontov, Michail Jurjevitj, rysk skald, f. 1814 i Moskva, d. 1841, tillhörde en gammal skotsk släkt (Learmonth), som på 1600-talet inflyttat till Ryssland, och var son af en obemedlad kapten. Efter moderns tidiga död blef han uppfostrad af sin rika mormor Arsenjeva, som skämde bort det brådmogna barnet. Kroppslig sjuklighet, ensamhet och konflikten mellan fadern och mormodern tryckte tidigt sin disharmoniska prägel på hans underliga karaktär, och en resa, som han redan vid 10 års ålder fick göra till Kaukasien, blef af stor betydelse för hans poetiska utveckling. Han blef student i Moskva 1830, men relegerades 1832 för demonstration mot en professor, genomgick kadettskolan i Petersburg och fick officersfullmakt 1834 vid lifgardets husarer. Under ett lättsinnigt lif i hufvudstadens salonger mognade dock hans snillrika skaldskap, men en glödande straffdikt, som han skref 1837 mot den stupade Pusjkins mördare och smädare, åsamkade honom förvisning på ett år till Kaukasien. Han återkom till Petersburg, men efter en duell blef han 25 maj 1840 transporterad som löjtnant till Tenginska regementet (hvarigenom han förlorade i rang, emedan gardet i Ryssland stod två grader öfver arméns trupper) i Kaukasien, där han stupade i en duell. — L. intager en lysande ställning i den ryska vitterhetens historia som Rysslands främste och enda verkligt originelle byronist. Redan under studietiden hade L. genom sin engelske språklärare Windson lärt känna Byrons diktning och kände sig starkt dragen till honom genom sina skotska anor, genom sitt regellösa, frihetsträngtande lif och skaldiska temperament. Natursvärmeri, frihetslust och trots, världsförakt och demonism — alla dessa byronska drag återfinnas ock hos L., hvilken ur Kaukasiens storslagna natur och vilda bergsromantik sög riklig poetisk näring. Till Kaukasiens fjäll och dalar äro ock L:s bästa poetiska berättelser förlagda. Början gjordes 1835 med förstlingsarbetet *Hadzji Abrek*. Hans förnämsta alster äro *Mtsiry* (Klostergossen, 1840, sv. öfv. af A. Jensen 1893), skildrande en förrymd klostergosses frihetsträngtan och död; den till Kaukasien förlagda romanen *Geroj nasjego vremeni* (1840; "Vår tids hjälte", sv. öfv. af O. Meurman 1844, "Furstinnan Mary" 1856, samt af K. E. Peterson 1888), hvars hjälte Petjorin, den blaserade skeptikern, är en själsfrände till Pusjkins "Onegin", *Izmail bej* (tr. 1843) med präktiga skildringar ur det tjerkessiska krigarlifvet, *Demonen* (1856, sv. öfv. af N. Enckell 1877, F. W. Göös 1887 och A. Jensen 1893), hvari L:s skeptiska, men sublima världsåskådning fått sitt mest storslagna poetiska uttryck. Utmärkt i historisk tidsfärg och folklig ton är den poetiska berättelsen om tsar Ivan Vasiljevitj (1838, sv. öfv. af G. Aminoff i "Ryska skalder" 1887), *Bojaren Orsja* (öfv. af C. Enckell i "Finsk tidskr.", 1890), *Garun* ("Flyktingen", öfv. af G. Aminoff ibid. 1887) och *Valerik* ("Dödens flod", öfv. af G. Aminoff i "Ryska skalder"). Ett förträffligt urval af L:s smärre dikter finnes i R. Lindquists antologi "Ur Rysslands sång", I. Dessutom smärre diktprof af B. Lidforss (i "Ord och bild", 1894), G. Procopé (i "Finsk tidskr.", 1893), af "Åke" (ibid., 1903) och B. Mörner samt novellen *Fatalisten* (1895). Jfr A. Jensen, "Kaukasiens Byron" (i "Ord och bild", 1893) och "Ryska skaldeporträtt" (1898) med diktprof. På franska finnes en utförlig studie om L. af Duchesne (1910). — L:s samlade dikter ha utkommit i en mängd ryska upplagor, hvaribland 1873 med bio-

grafi af Pypin och 1891 af Vvedenskij och af Skabitjevskij. A—d J.

Lermärgel. Se Märgel.

Lernæa, *zool.* Se Lerneider.

Lernæöcera, *zool.* Se Lerneider.

Lerneider, *zool.*, familj af Copepodkräftorna, parasiterande hos fiskar och genom parasitismen i hög grad degenererade. Honan har en säckformig kropp med utväxter. Bland lerneiderna märkas *Lernæa branchialis*, parasit i gälarna hos torsken och flundran, samt *Lernæocera esocina* hos gäddan. Jfr Loppkräftor och Urartande.

Lernëiska hydran. Se Herakles.

Le roi est mort, vive le roi [lə rωa′ ä mår, vi′v lə rωa′], fr., ”(den gamle) konungen är död, lefve (den nye) konungen”, ett häroldsrop, som i det gamla monarkiska Frankrike plägade höjas inför folkskaran, så snart en regerande konung uppgifvit andan. Uttrycket öfvergick tidigt till en beteckning för konungadömets oförstörbara lifskraft. Numera betecknar det vanligen människors benägenhet att hylla den härskande, den framgångsrike, men öfverge den döde, den besegrade.

Le roi règne et ne gouverne pas [lə rωa′ ränj e nə gοvä′rn pā], fr., ”konungen regerar, men utöfvar ingen (personlig) styrelsemakt”, en politisk grundsats, som 1830 som kännetecknande för en konstitutionell monarki förfäktades af Ad. Thiers i en serie artiklar i den s. å. uppsatta tidningen ”Le national”. Motsvarande sats hade på latin (*Rex regnat, sed non gubernat*) mot 1500-talets slut uttalats i polska riksdagen af Jan Zamojski (se d. o.).

Lerolle [lərå′l], Henri, fransk målare, f. 1848, är mest känd genom sin vackra och poetiska stora målning *På landet* (en bondflicka med sin fårahjord i en lund, i Luxembourggalleriet). L. har på senare tid mest målat porträtt, naket och landskap med figurer (*På berget* 1910). Han har utfört dekorativa målerier i Hôtel de ville och i Sorbonne och målat kupolen i Notre Dame i Caen. G—g N.

Le′ros, en af Sporaderna i Egeiska hafvet, s. om Samos, en trädlös torr kalkklippa, omkr. 64 kvkm., omkr. 3,500 invånare (greker).

Leroux [lərō], Pierre, fransk filosof och publicist, f. 1797, d. 1871, uppsatte 1824, i förening med P. Dubois, den liberala veckoskriften ”Le globe”, som 1831 blef organ för saint-simonismen,

en lära, som L. dock s. å. öfvergaf af ovilja öfver Enfantins idéer om ”den fria kärleken”. Efter att en tid (sedan 1832) jämte H. Carnot ha redigerat ”Revue encyclopédique” utgaf han 1838—41 i förening med J. Reynaud den efter en stor plan anlagda ”Encyclopédie nouvelle” (8 bd; ofullbordad) samt började 1841 utge ”Revue indépendante” (jämte George Sand och L. Viardot). 1843 inrättade L. efter egna teorier ett associationstryckeri i Boussac (dep. Creuse) och utsände därifrån ”Revue sociale” (sedan 1845). Han invaldes 1848 i konstituerande och 1849 i lagstiftande församlingen, hvarest han hörde till yttersta vänstern. Landsförvist efter statskuppen 2 dec. 1851, bodde han en längre tid på Jersey som jordbrukare. 1869 återvände han till Frankrike. — L. var snarare en svärmande idealist än en revolutionär. Hans tankebyggnad är en oredig sammangyttring af filosofisk panteism och äldre religiösa traditioner (från buddismen, kristendomen o. s. v.). Inom nationalekonomien voro hans åsikter sväfvande. Han ville visserligen ej familjens och eganderättens upphäfvande, men ifrade för en ny, socialistisk samhällsorganisation, som kunde tillstädja individens ohämmade utveckling. L. ansågs som chef för den ”humanitära” skolan och räknade en tid många lärjungar (bl. a. Lamennais och George Sand). Bland hans arbeten må nämnas *Réfutation de l'éclectisme* (1839), *De l'humanité, de son principe et de son avenir* (2 bd, 1840; 2:a uppl. 1845) och det socialfilosofiska poemet *La grève de Samarez* (1864).

Leroux [lərō]. 1. Hector Louis L., fransk målare, f. 1829, d. 1900, vann Rompriset 1857 och slöt sig till Gérômes riktning, de s. k. neogrekerna inom måleriet. Bland hans målningar äro *Likbegängelse i ett romerskt hus* och *Herculaneum* kända från Luxembourgmuseet, andra verk af honom äro *En improvisatör hos Sallustius, Temistokles' begrafning* samt *Perikles och Aspasia på besök i Fidias' ateljé*. — 2. Eugène L., den föregåendes broder, f. 1833, d. 1905, målade bretagneskt bondfolk (*Den nyfödde*, 1868, inköptes för Luxembourgmuseet), äfven motiv som *Ambulans under kriget 1871* och *Nunnor på promenad*. 1 o. 2. G—g N.

Leroux [lərō], Frédéric Étienne, fransk skulptör, f. 1836, d. 1906, lärjunge af Jouffroy, är mest känd genom bronsstatyn *Blomsterhandlerska* (1866, i Luxembourg), *Demosthenes vid hafvet, Moder med sitt barn* och en berömd staty af *Jeanne d'Arc* (1880; i Compiègne). G—g N.

Leroux [lərō], Xavier Henry Napoléon, fransk tonsättare, f. 1863 i Velletri, Italien, lärjunge af Massenet och Dubois vid Pariskonservatoriet, vann 1885 Rompriset och blef 1896 professor i harmoni vid konservatoriet. Han har komponerat operorna *Évangéline* (1895), *Astarté* (1901), *La reine Fiammette* (1903), *William Ratcliff* (1906), *Théodora* (s. å.) m. fl. samt musik till skådespel, orkester- och kyrkomusik, sånger och pianostycken. E. F—t.

Leroy-Beaulieu [lərωabåljö]. 1. Henri Jean Baptiste Anatole L., fransk historiker, f. 12 febr. 1842 i Lisieux, 1881 professor och 1906 direktör vid École libre des sciences politiques i Paris, medlem af Institutet 1884, stiftade jämte G. Picot 1894 en Comité de défense et de progrès social, hvars ledamöter hållit privata föredrag om sociala frågor. Efter en längre tids vistelse i Ryssland utgaf L. sitt hufvudverk, *L'empire des tsars et les Russes* (3 bd, 1881—89; 4:e uppl. 1897—98). Han har dessutom utgifvit flera skrifter, behandlande Ryssland, samt arbeten om Napoleon III:s politik, kyrkans och påfvens ställning, liberalismen m. m.

2. Pierre Paul L., fransk nationalekonom, f. 2 dec. 1843 i Saumur, inträdde 1869 efter vidsträckta utländska resor i redaktionen af ”Revue des deux mondes” och öfvergick 1821 till ”Journal des débats”, där han ådrog sig särskild uppmärksamhet genom sin kamp mot Thiers' protektionisti-

ska politik. Efter att sedan 1872 ha varit lärare i finansvetenskap vid École libre des sciences politiques efterträdde han 1880 sin svärfar M. Chevalier (se d. o.) som professor i nationalekonomi vid Collège de France. L. är den främste nu lefvande representanten för den klassiska skolan inom nationalekonomien med den optimistiska karaktär, som i Frankrike getts åt densamma. Mot den malthusianska befolkningsläran träder han i opposition, framhållande, att civilisationens utveckling minskar nativiteten, hvars aftagande står i jämt förhållande till välståndet och de demokratiska idéernas framsteg. Från Ricardos jordräntеteori afviker han, i det han gör gällande, att jordbrukets framåtskridande, med högre arbetslöner och lägre pris på produkterna, tenderar att småningom aflägsna jordräntan. Sålunda sjunker denna, äfvensom företagarprofiten, och — hvilket L. med mycket eftertryck framhåller — samtidigt aftar kapitalräntan gradvis, medan arbetslönerna stiga — i lönefrågan har han alltifrån 1860-talet intagit en ståndpunkt, närmast sammanfallande med produktivitetsteorien —, och därmed försiggår ständigt en utjämning af de ekonomiska och sociala olikheterna. L:s optimistiska åskådning uppbär enkannerligen arbetet *Essai sur la répartition des richesses* (1881; 4:e uppl. 1896). Med sin utpräglade individualism, hvilken frånkänner staten rollen som ”samhällets hjärna”, är han ej blott afgjord motståndare till kollektivismen, utan motsätter sig i allmänhet också statssocialismen såväl som den på statsingripande grundade socialpolitiken, med undantag af bl. a. skydd för förvärfsarbetande minderåriga. Särskildt i standardverket *Traité de la science des finances* (2 bd, 1877, 7:e uppl. 1906) bekämpar han energiskt den progressiva beskattningen och den höga arfsskatten, medan han förordar de indirekta skatterna och äfvenledes, under vissa förutsättningar, försvarar moderata tullsatser. Ehuru han inom värdeläran visar sympati för gränsnytteteorien, i enlighet med den Jevonsk-österrikiska riktningen, utdömer han afgjordt den matematiska metoden inom nationalekonomien. L. har med ifver påyrkat en expansionskraftig kolonialpolitik från Frankrikes sida. — Egentligen icke någon mera originell tänkare eller djupträngande forskare, besitter L. en beundransvärd förmåga af klar och elegant framställning, hvilande på konkret grund.

Bland hans arbeten märkas vidare *De l'état moral et intellectuel des populations ouvrières et de son influence sur le taux des salaires* (1868, prisbelönt af Franska akad.), *La question ouvrière au XIX:e siècle* (1872; 2:a uppl. 1882), *L'administration locale en France et en Angleterre* (1873), *Le travail des femmes au XIX:e siècle* (s. å., de båda sistnämnda prisbelönta af Franska akad.), *La colonisation chez les peuples modernes* (1874; 6:e uppl. 1906), *Le collectivisme. Examen du nouveau socialisme* (1884; 5:e uppl. 1908), *L'Algérie et la Tunisie* (1887: 2:a uppl. 1897), *Précis d'économie politique* (1888; 10:e uppl. 1908), *L'état moderne et ses fonctions* (1889; 3:e uppl. 1899), *Traité théorique et pratique d'économie politique* (4 bd, 1896, 5:e uppl. 1910) och *L'art de placer et gérer sa fortune* (1906; 2:a uppl. 1908). L. uppsatte 1873 veckotidskriften ”L'économiste français” och har i denna såväl som i andra publikationer skrifvit en mängd artiklar. — L. är led. af bl. a. Institutet (1878) och svenska Vet. akad. (1880). Han har deltagit i ledningen af flera större affärsföretag. — Hans son Pierre L., f. 1871, professor i ekonomisk geografi och statistik vid L'école libre des sciences politiques, valdes 1906 till deputerad för Montpellier och har utgifvit *Les nouvelles sociétés anglosaxonnes: Australie, Nouvelle-Zélande, Afrique du sud* (1897), *Les États-Unis au XX:e siècle* (1904) och andra ekonomisk-geografiska arbeten, af hvilka ett öfversatts till svenska (”Sibirien och den transsibiriska järnvägen”, 1898). 2. E. H. T.

Leroy de Saint-Arnaud [lərωā də sā̃t arnå]. Se Saint-Arnaud.

Le Royer [lərωajē], Philippe Élie, fransk statsman, f. 1816 i Genève, d. 1897, kom vid unga år till Paris, där han studerade juridik och blef advokat, först i Paris, därefter i Châlons och från 1855 i Lyon. Han anslöt sig till det republikanska partiet och utnämndes i sept. 1870, efter kejsardömets fall, till generalprokurator i Lyon samt valdes 8 febr. 1871 af dep. Rhône till medlem af nationalförsamlingen. Där vann han stort inflytande och invaldes i det trettiomannautskott, som utarbetade de republikanska författningslagarna. Han valdes 1875 till lifstidssenator. Sedan Grévy blifvit republikens president, utnämndes L. 4 febr. 1879 till justitieminister, men måste afgå redan i dec. s. å. Inom senaten, där han var den republikanska vänsterns ledare, bibehöll L. likväl stort inflytande. 2 febr. 1882 valdes han till senatens president och omvaldes sedermera år efter år till 1893, då han, vid 77 års ålder, afgick från denna förtroendepost, som han skött på ett mönstergillt sätt. E. W.

Lerpuddling, *bygnk. tekn.*, metod att vid foten af dammar och framför eller inuti andra för vattentryck utsatta byggnadsverk åstadkomma en tätande massa, bestående af lera, uppblandad med fin sand, som utbredes i tunna lager och under tillsättning af vatten bearbetas och packas medelst lämpliga redskap. S. L—k.

Lerskiffer, *geol., petrogr.*, en tydligt skiffrig, i mer eller mindre tunna skifvor lätt klyfbar, merendels gråaktig till svartgrå, för blotta ögat nästan tät bergart, bestående af lerpartiklar med stundom inblandade mikroskopiskt små glimmerfjäll, hornbländenålar och stoftfina kvartskorn. Vid påandning utvecklar lerskiffern en lukt likasom af lera. Genom glödgning förändras dess färg vanligen till röd. Ehuru tämligen fast och hård, repas lerskiffern lätt af en knifspets och ger därvid grått eller gråhvitt, icke glänsande streck. Lerskiffer förekommer som mer eller mindre mäktiga lager, växlande med dylika af sandsten, kalksten m. m., inom hufvudsakligen äldre sedimentära formationers bergbildningar (se pl. till art. Berg), men träffas äfven inom urberget tillsammans med gnejs, hälleflinta, leptit eller glimmerskiffer och kallas då vanligen urlerskiffer. Urlerskifrarna benämnas numera vanligen fylliter. Det senare är inom Sverige händelsen på några ställen i Värmland och Närke. Af silurisk ålder är lerskiffern i Västergötland och Skåne, algonkisk i Dalsland. Låter lerskiffern klyfva sig i jämna och tunna skifvor, användbara för taktäckning, kallas den takskiffer (Dalsland, Närke, Värmland); är den förklyftad i smala stänglar (Sonneberg i Thüringen), benämnes den griffel

skiffer. De särskildt förr allmänt i skolorna använda griffeltaflorna utgöras af lerskiffer. — Stundom är lerskiffern uppblandad med kolsyrad kalk, hvilket ger sig till känna därigenom, att ”fräsning” uppstår vid skifferns begjutning med syra; den får då benämningen märgelskiffer (Gottland, Skåne). Jfr Kalklerskiffer. E. E.

Lerskäddan, *zool.* Se Lerskäddsläktet.

Lerskäddsläktet, *Hippoglossoides, zool.*, ett till flundrefamiljen hörande fiskslägte, af hvilket ett par arter förekommer i nordligare delen af Atlanten. Släktet står på öfvergången mellan helgeflundrorna och hvarsläktet. Ögonsidan är vanligen den högra. Fjällen äro hårtaggade. Tänderna sitta i en enkel rad på käkarna. I Europa förekommer en art, lerskäddan, äfven kallad stormun, judepiga m. m. (*H. limandoides* Bloch). Den uppträder mer eller mindre allmänt längs Skandinaviska halföns västra kuster ända upp till Varangerfjorden och går äfven in i Sundet samt västligaste delen af Östersjön, dock ej vid Sveriges kuster. Till färgen är den på ögonsidan enfärgadt gråbrun, men bleknar, då den upptages ur vattnet. Längden går till omkr. 35 cm. Lektiden inträffar tämligen tidigt på våren. Arten fiskas tillfälligtvis bland andra flundror, men är mager och anses till smaken vara den sämsta. R. L.*

Lerskär. Se Hangöbefästningarna.

Lersten, i Sverige stundom använd benämning för en af lerbeståndsdelar hufvudsakligen bestående sedimentär bergart, hvilken är hårdare än lera och icke visar någon skiffrighet eller klyfbarhet, som t. ex. lerskiffer gör. Den förekommer inom Skånes kolförande formation. I Tyskland användes namnet (*thonstein*) för att därmed beteckna en art porfyrtuff. E. E.

Lertrana, *zool.* Se Piparsläktet.

Lerum, socken i Älfsborgs län, Vätle härad. 7,717 har. 2,662 inv. (1910). Annex till Stora Lundby, Göteborgs stift, Domprosteriets norra kontrakt.

Lerumsån. Se Göta älf.

Lervaror. Se Lergods.

Lerwick [le′rik], hufvudstad på Shetlandsöarna, belägen på östra sidan af Mainland vid Bressaysundet, som bildar en utmärkt hamn. 4,061 inv. (1901). Fiske och sjöfart; strumptillverkning. (J. F. N.)

Le Sage [lə saʃ], Alain René, fransk romanförfattare och dramaturg, f. 1668 i Bretagne, d. 1747 i Boulogne, gjorde juridiska studier och blef advokat, men sökte snart sin hufvudsakliga utkomst inom skönlitteraturen, där han genom sina förnämsta arbeten visar sig självständig och oberoende. Genom en af sina vänner fick han uppmärksamheten riktad på spanska litteraturens förtjänster, hvilket föranlät honom att dels öfversätta, dels bearbeta flera spanska författares arbeten. En sådan, ehuru mycket självständig och fri bearbetning (efter Velez de Guevaras roman ”El diablo cojuelo”) är *Le diable boiteux* (1707; ”Halte fan”, 1798; ”Asmodeus, en ung students äfventyr” etc. 1842 och 1878), som än i dag läses med intresse. Han skref äfven, ensam eller i samarbete med andra, en mängd komedier och farser, bland hvilka främsta rummet intages af den af honom ensam skrifna komedien *Turcaret* (1709; uppf. i Stockholm 1784), där han med stor talang afslöjar den tidens finansiella vinglare. Hans förnämsta arbete är *Gil Blas*, som utkom successive i 4 delar 1715, 1724, 1735 (”Den namnkunnige Gil Blas’ af Santillana lefnadshändelser”, 1841). Ehuru det hör till den s. k. picareska romanens genre l. skälmromanen, som uppstått i Spanien, är det dock i utförandet fullt självständigt och originellt. Med en älskvärd och godmodig realism skildrar han där äfventyraren Gil Blas’ skiftande öden, som ge honom rikt tillfälle att lägga i dagen sin sunda syn på de svaga punkterna i den mänskliga karaktären. Han står sålunda i ett visst sammanhang med La Bruyère, men skiljer sig från denne därigenom, att han ej är moralist, utan helt objektivt skildrar godt och ondt, sådant det ter sig hos genomsnittsmänniskor af olika typer och samhällsställning; och grunddraget i hans diktarlynne är ej ren satir, utan en därmed uppblandad humor, som i förening med en ovanligt god, enkel och naturlig stil skänker detta hans hufvudverk ett ovanskligt behag. I litteraturhistorien är L. en märkesman. I högre grad än andra samtida bildar han öfvergången till den på 1700-talet dominerande sinnesriktningen. Han är den förste, som skrifvit rent realistiska romaner af någon betydenhet; han blef vidare en föregångare till Beaumarchais i ”Figaro”, då han bröt med den gamla litterära traditionen, att folk af ringa stånd böra reserveras för simpla eller futtiga roller. Beaktansvärdt är äfven hans inflytande på den humoristiska romanen i England, sådan den representeras af Fielding och Smollet. L:s *Oeuvres complètes* utgåfvos i 12 bd 1828—40. — Litt.: C. Lintilhac, ”Lesage” (1893; ingår i den stora monografiserien ”Les grands écrivains français”. P. A. G.

Lesage [ləsäʃ], pseudonym för franske författaren E. A. D. de Las Cases.

Les Andelys [läs-ädlī]. Se Andelys.

Les beaux esprits se rencontrent [lä båz esprī sə räkä′tr], fr., ”sköna själar mötas”, goda hufvud ha samma infall.

Le′sbier, invånare på ön Lesbos. — Adj. lesbisk.

Lesbisk kärlek, tribadi. Se Tribad.

Lesbōnax, från Mytilene, grekisk stoisk filosof i 1:a årh. e. Kr. Hans skrifter ha gått förlorade med undantag af två tal.

Le′sbos (grek. *Λέσβος*, nygrek. *Mitilini*, turk. *Midylly*), den största och en bland de skönaste af Egeiska hafvets många öar, ligger ej långt från den asiatiska kusten, från hvilken den skiljes genom ett vid pass 12 km. bredt sund. Areal 1,750 kvkm. Omkr. 125,000 inv., till största delen greker. I s. v. och s. ö. inskära två djupa vikar, Kalloni och Iera. Hela ön är genomdragen af måttligt höga bergsträckningar, mellan hvilka utbreda sig rymliga dalslätter, utmärkta genom synnerlig bördighet på säd, olja, vin (af en i forntiden högt prisad godhet) och sydfrukter af många slag. Klimatet är ett bland de härligaste. Som äldsta inbyggare nämnas pelasger

ch efter dem joniska greker. Men under hela den istoriska forntiden var L. bebodt hufvudsakligen af oliska greker, som enligt sagan invandrat 130 år fter trojanska kriget under ledning af Orestes' son enthilos, hvars ättlingar länge härskade som kon-ngar. Af ålder funnos fem eller sex mera bety-lande städer, bland hvilka *Mytilene* (se d. o.) å östra kusten var den förnämsta. I dessa städer asade efter konungadömets fall under lång tid par-istrider, stundom kufvade af ett usurperadt en-älde (*tyrannis*), till dess att i början af 6:e årh. . Kr. Pittakos i Mytilene, en af Greklands "sju ise", i egenskap af folkvald härskare (*aisymnetes*) enom visa lagar och mild styrelse återställde lug-et. Under den nästföljande tiden lades L. likasom le öfriga grekiska staterna vid Mindre Asiens västra ust under persiskt välde, men efter slaget vid My-alc (479 f. Kr.) återvann det sin frihet och slöt ig till Atens vapenförbund. 428 f. Kr. afföllo alla täderna på L., med undantag af Methymna, från etta förbund, men kufvades snart ånyo och straffa-les med mycken hårdhet. Under slutet af 5:e och örra delen af 4:e årh. f. Kr. vacklade de mel-an Atens och Spartas hegemoni, alltefter som det emokratiska eller det aristokratiska partiet för till-ället hade öfvervikten. Ön införlifvades sedan först ed det macedonska, därefter med det romerska och et bysantinska riket. Som självständig stat uppträ-er den ånyo vid midten af 1300-talet under några ertigar af det genueseiska huset Gattilusio. 1462 intogs en af osmanerna, hvilkas rike den fortfarande tillhör.

Inom den forngrekiska kulturens historia intager . en betydelsefull plats som hufvudort för den ldre eller eoliska lyriken (se Alkaios, Arion, rekiska litteraturen, sp. 205, och apfo). Men äfven inom den vetenskapliga forsk-ingen ha många lesbier vunnit ett berömdt namn, såsom filosofen Theofrastos, historieskrifvarna Hel-anikos och Theofanes. Med den höga och förfinade ndliga odlingen följde dock äfven veklig yppig-et, och de lesbiska sederna stodo ej i godt ykte. A. M. A.

Les boutons jaunes [lä botã' ĵå'n], fr., de "gula napparna", ett sällskap af politisk karaktär, som tiftades på 1740-talet och utgjordes af medlemmar f hattpartiet. Sällskapet hade sitt namn af en gul napp på hatten och uppträdde mycket ifrigt i par-iets tjänst.

Lesch, stad i Albanien. Se Alessio.

Lesch., vid växtnamn förkortning för franske otanisten Jean Baptiste Louis Claude Théodore Leschenault de la Tour, f. 773; d. 1826 i Paris, hvilken företog längre forsk-ingsresor till Java, Indien, Brasilien och Guyana.

Le'sche var i några forngrekiska stater namnet å vissa offentliga lokaler, i hvilka medborgarna rukade samlas till umgänge och samspråk. I Del-oi omtalas en "lesche", som var smyckad med räktiga målningar af Polygnotos. A. M. A.

Leschenault de la Tour [leʃnå də la tör]. Se esch.

Lesches (grek. *Λέσχης*), forngrekisk episk skald se Kykliska skalder), lefde sannolikt kring nidten af 7:e årh. f. Kr. och var författare till den umera förlorade s. k. "lilla Iliaden", hvars inne-åll var afsedt att komplettera berättelserna i den omeriska Iliaden. A. M. A.

Leschetí'tzki, Teodor, polsk pianist, f. 1830 nära Lemberg, elev af Czerny och Sechter, var 1852—78 professor vid konservatoriet i Petersburg och har därefter som konsertspelare och privat pianolärare varit bosatt i Wien. De mest ryktbare bland hans lärjungar äro Paderewski, Gabrilovitj och Annette Esipov (se denna), som 1880—92 var gift med honom. L:s pianospel har utmärkts mera för finess än för kraft eller lidelsefullhet. Han har komponerat operan *Die erste falte*, sånger samt åtskilliga eleganta salongsstycken för piano. Om L. och hans undervisningsmetod ha arbeten utgifvits af bl. a. Malwine Brée (1902) och Annette Hullah (1906; på engelska). A. L. (E. F—t.)

Lescluse [leklÿs], Ch. de. Se Lecluse.

Lescot [läskå], Pierre, fransk arkitekt, f. 1510 i Paris, d. 1578, abbot i klostret Cluny samt kanonikus vid katedralen i Paris, blef hufvudman för den art af den franska renässansarkitekturen, som omkr. 1540 satte en gräns för den brokiga ungrenässansens blandning af medeltida och nya motiv och i dess ställe konsekvent använde klassiska former, men ännu med en fläkt af den första renässansens friskhet. Efter att ha utfört predikstolen i S:t Germain l'Auxerrois och den härliga *Fontaine des innocents* i Paris ledde han från 1546 byggandet af *Louvre* och fullbordade södra delen af västra flygeln jämte den tillstötande södra flygeln ända till Pavillon du Pont des arts. Här utvecklade sig den franska renässansen i en lika älskvärd som rik och monumental form, och närmare de store italienarnas konst har den icke kommit, ehuru det naiva i uppfattningen ännu delvis framträder i hopandet af dekorativa detaljer. L. samarbetade vänskapligt med bildhuggaren Jean Goujon, som plastiskt prydde flera af hans verk, och denna samverkan bidrager icke litet till deras harmoniska intryck. C. R. N.*

Lesdiguières [läsdigiär], François de Bonne, hertig af L., marskalk och konnetabel af Frankrike, f. 1543, d. 1626, kämpade under hugenottkrigen framgångsrikt i Dauphiné och Provence på de reformertes sida, vann senare åt Henrik IV segrar öfver hertigen af Savojen (1591—92) och eröfrade nästan hela hans land. 1608 blef han marskalk af Frankrike och 1611 hertig af L., ledde 1621 som generalissimus belägringen af hugenottstäderna Jean d'Angély och Montauban samt utnämndes 1622, sedan han afsvurit kalvinismen, till konnetabel af Frankrike.

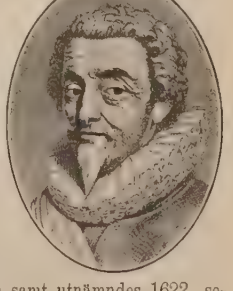

Le Sentier [lə sätiē]. Se Joux, Valde, sp. 201.

Les extrêmes se touchent [läsegsträm sə tōʃ]. Se Extrem.

Le'sger, Lesghier, Lesgher (af perserna kallade *leksi*, af georgier, osseter och armenier *leki*), ett antal stammar i Kaukasus, bilda den östra familjen i Kaukasusfolkens norra afdelning och äro bosatta företrädesvis i Dagestan, hvilket land de be-

bott från urminnes tid, samt s. därom i kretsarna Kuba, Sjemacha, Nucha och Sakataly. De omnämnas under namnet *lëchai* af Strabon och Plutarchos, och deras namn förekommer ofta i georgiernas gamla krönikor, enär detta folks område i århundraden varit utsatt för deras infall och plundringar, tills de efter Sjamyls fall (1859) underkufvades af ryssarna. Lesgerna, hvilkas antal uppgår till öfver $^1/_2$ mill., bilda omkr. 27 af hvarandra fullkomligt oberoende stammar, som tala särskilda språk. Endast några ha i nyaste tid blifvit närmare kända, så att man kan bilda sig ett närmelsevis klart omdöme öfver graden af deras frändskap sinsemellan. De förnämsta af de hithörande folken äro avarer (hvilka ha ingenting att skaffa med de under folkvandringen uppträdande avarerna), inemot 200,000 (tills. med de närbesläktade andierna och dido), från Sulakfloden på Dagestans norra gräns till floden Alasan i Sakataly, kasikumykerl. lak, omkr. 35,000, ö. om de förra, daginerl. darginer (omkr. 108,000) och tabassaraner (16,000), vid Kaspiska hafvet, kuriner (150,000), på ömse sidor om floden Samur, jämte aguler, rutuler och zachurer, hvilkas språk äro nära besläktade med kurinernas, samt udiner (omkr. 10,000), hvilka, ehuru de nu inneha endast några byar i Nuchakretsen, fordom voro vidt utbredda öfver Kuraslätten. Alla dessa lesger äro mer eller mindre smärta och högväxta, med rak näsa och tunna läppar, mörka, blixtrande ögon samt vanligen mörkt hår och skägg. Af alla de kaukasiska bergfolken visade de sig i kriget mot Ryssland som de tappraste, men äfven som de grymmaste. De äro sunnitiska muhammedaner. Jfr v. Seidlitz, "Ethnographie des Kaukasus" (Petermanns mitteilungen, 1880), Chantre, "Recherches anthropologiques dans le Caucase" (1885—87), de Morgan, "Recherches sur les origines des peuples du Caucase" (1889), v. Erckert, "Die sprachen des kaukasischen stammes" (1895). (K. F. J.)

Lesgher, Lesghier. Se Lesger.

Lesgiska språkgruppen. Se Kaukasiska språk.

Les Gobelins [lä gåblä′], fabrik i Paris. Se Gobelängtapeter.

Les goinfres [lä gωä′fr], fr., "frossarna", ett svenskt ordenssällskap, som skall ha existerat under senare hälften af 1600-talet och bland sina medlemmar räknat Wolmar Wrangel, Bengt Horn och dennes broder Krister Horn.

Lesguillon [läsgijä′], Pierre Jean, fransk skald, f. 1799, d. 1873, var i yngre år kringvandrande trubadur, deltog i stiftandet af flera tidningsföretag, skref vådeviller, dramer och lustspel, bl. a. *La fiancée du proscrit* (1834), *Le dernier Figaro* (1848) och *Washington* (1866), romanerna *Marie Touchet* (1833) och *Albéric* (1839), skaldestyckena *Emotions* (1833), *Le télescope* (1852) och *Concours académiques* (1861) m. m. — Äfven L:s hustru, Hermance L. (f. 1812; gift 1836, d. 1882), skref diktsamlingar och berättelser.

Les honneurs [läsånnör], fr. (se Honnör), ett uttryck, som brukas i talesättet göra les honneurs (fr. *faire les honneurs de sa table, de la maison, d'un bal* o. s. v.), utöfva värdskap, sköta en värds eller värdinnas plikter mot gästerna i ett hus.

Le Sidanier [-danjē], Henri, fransk målare, f. 1862, studerade vid École des beaux-arts, men utarbetade åt sig ett helt personligt uttryckssätt med ett mjukt och harmoniskt ljusdunkel. Bland hans motiv äro interiörer med känsligt belysningsstudium, stämningar från franska kusten, från Paris, från gamla, måleriska städer: *Hafvet välsignas* (1891), *Orangeriet* (1900), *Bordet* (en solig interiör, 1902, Luxembourgmuseet), *Buketten* (s. å.), *Fontänen* (1904), *Desserten* (Luxembourg), *Ett gammalt palats* (1907), stämningsmotiv från Brügge, Venezia (ett i staden Paris' samling) m. fl. platser, ej minst från det nattliga Paris (*Place de la concorde*, 1910 m. fl.), där allt är insvept i ett mystiskt halfdunkel, som ger intryck af något sagoartadt och overkligt. G—g N.

Le′sina (slav. *Hvar*, af grek. *Faros*), österrikisk ö vid Dalmatiens kust, mellan öarna Brazza och Curzola samt halfön Sabioncello. 288 kvkm. Ön har en smal, långsträckt form, bildad af en enda bergskedja, som i San Niccolò har en höjd af 633 m. Befolkningen är slavisk och uppgick 1900 till 18,091 pers., mest serbokroater. Hufvudorten är staden Lesina, biskopssäte, med 2,138 inv. (1900). I följd af sitt milda klimat (årsmedeltemperatur 16,3°) har ön på senare tider blifvit en besökt kurort för bröstsjuka. (J. F. N.)

Lesion [leʃön], lat. *læsio*, *med.*, skada, åkomma (vare sig yttre eller inre).

Lesje, härad i Kristians amt (Norge) i högfjällstrakterna på gränsen till Romsdals amt. Areal 2,244,9 kvkm. 2,390 inv. (1910; 2,579 år 1900). Häradet motsvarar L:s pastorat med 2 socknar, L. och L.-skogen. I öfre delen af dalgången ligger L.-skogens vand (5,43 kvkm., 612 m. ö. h.), som skiljer östra och västra Norge åt, med aflopp öster ut genom Gudbrandsdalslaagen, väster ut genom Rauma till Romsdalen. Vid östra ändan af detta vattendrag ligger L.-verket, där 1652—1812 ett järnverk var i gång; nu är där skjutsstation. Till belöning för sitt deltagande i striden vid Kringen mot skottarna 1612 voro L:s inbyggare länge fria från skatter och krigstjänst. K. V. H.

Lesjjanin, Milojko, serbisk general, f. 1833, d. 1896 i Belgrad, bedref militära studier i Berlin och Paris, var en tid lärare och direktor vid militärakademien i Belgrad och 1873 krigsminister. Under kriget med Turkiet 1876 ledde han försvaret af Timok-linjen mot Osman pascha, och under kriget 1877—78 intog han Nisch (jan. 1878). Befordrad till general, användes han 1878 äfven i diplomatiska uppdrag till San Stefano och Petersburg. Han var åter krigsminister 1878—79 och 1880—82 och sedermera chef för generalstaben. Under kriget mot Bulgarien 1885 anförde han den norra armén, som opererade mot Viddin, utan att intaga det. H. B—n.

Lesjöfors, bruksegendom i Rämens socken, Värmlands län, vid L. station å Mora—Vänerns järnväg och det vattendrag, som förenar Lesjön med Bredrefven, består af martinverk, grof-, fin- och götvalsverk, ånghammare, gjuteri, mek. verkstad, verkstad för tillverkning af järnvägsfjädrar och andra fjädrar, trådtrageri, linslageri och manufaktursmedja. Det tillhör Lesjöfors a.-b (aktiekap. 900,000 kr.), som dessutom eger Långbanshyttans masugn samt kvarn och såg i Färnebo socken vid Långbanshyttans station å ofvannämnda järnväg,

ärnfors såg och elektriska kraftstation i Gåsborns ken, jordbruksfastigheter i ofvannämnda och rdmarks socknar samt delar af Persbergs och ngbans grufvor. Taxeringsvärdet å bolagets egennar var 1910 1,909,300 kr., hvaraf 739,100 kr. verk och inrättningar. Arealen är omkr. 11,000 , hvaraf omkr. 100 har åker under eget bruk. garna vårdas synnerligen väl. Tillverkningen, tående af smidt och valsadt stål, järn- och stäld, stältrådslinor, släggor, spett, borrstål, vagnsar, järnvägs-, vagns- och andra fjädrar, harfdrar och hästräfspinnar m. m., har ett årligt de af omkr. 1,6 mill. kr. — Första anläggningen L. privilegierades 1675, då bergsfogden E. Hult öll tillstånd att ”uppå dalskogen i villa ödemarken psätta en hammare”. 1723 köptes bruket af kspatron Nils Pihl, öfvergick 1760 till J. V. llberg och M. D. Morén samt 1766 till den re ensam. 1813 köptes det af handelshuset Ekman C:o i Göteborg och öfvertogs 1833 af kommerselet G. H. Ekman, hvars son G. Ekman sedan 36 skötte detsamma och gjorde det genom förtrade metoder till en mönsteranstalt. Det nuande bolaget bildades 1866. Wbg.

Lesjön. Se Le.

Leskien [leskin], August, tysk språkforskare, 1840 i Kiel, blef filos. doktor i Göttingen 1867 e. o. professor i jämförande språkforskning i a 1869 samt är sedan 1870 professor i slaviska åk vid universitetet i Leipzig. Utom kortare uppser i språkvetenskapliga tidskrifter har L. skrif- *De ratione quam I. Bekker in restituendo dinmo secutus est* (1866), *Handbuch der altbulgarien sprache* (1871; 3:e uppl. 1898), *Die declinan im slavisch-litauischen und germanischen* (1876; sbelönt af Jablonowskiska sällskapet i Leipzig) och *r ablaut der wurzelsilben im litauischen* (1884), *mmatik der altbulgarischen sprache* (1909) samt jämte K. Brugman utgifvit ”Litauische volksder und märchen” (1882). L. var länge medaktör i Jagićs ”Archiv für slavische philologie”. n är en framstående lärare och en af samtidens märktaste språkforskare. I den ofvannämnda prisiften från 1876 uppställde han först satsen, att dlagarna verka undantagslöst, och han kan så vida anses som hufvudman för den s. k. junggramtiska skolan inom språkvetenskapen (f. ö. repreterad af Brugman, Paul, Osthoff och de fleste gre forskare). Tills. med Brugman har L. uppdt i striden om konstspråk (mot esperanto). L. en af redaktörerna för den af Ersch och Gruber örjade encyklopedien. Ll.

Le'skovac [-vats], stad i Serbien, okrug Vranja, ett tillflöde till Morava och vid järnvägen Niš—oniki. 13,647 inv. (1905). Gymnasium, väfla, klädes- och tågfabrikation, betydlig handel d lin och hampa. J. F. N.

Les Landes [lä lä'd]. Se Landes.

Lesley [le'sli], John Peter, nordamerikansk log, f. 1819, d. 1903, känd förnämligast genom eten på geoteknikens och geomorfologiens omden och för undersökningar öfver stenkolsföreomster i östra Förenta staterna. L. var chef Pennsylvanias geologiska undersökning 1874 95. A. G—n.

Leslie [le'sli], fabriksstad i skotska grefsk. Fife öfre Leven. 3,587 inv. (1901).

Leslie [le'sli], gammal skotsk släkt, till hvilken hörde earlerna af Rothes, som spelade en rätt framträdande roll i Skottlands inre partistrider. Till en sidogren, L. of Balqhain, hörde Alex L., earl af Leven, och grefve Walter L. (se nedan L. 1 o. 3). Titeln earl af Leven öfvergick 1681 genom arf till earlerna af Melville, hvilkas släkt sedan 1805 bär namnet Leslie-Melville.

1. Alexander L., earl af Leven, fältherre, f. omkr. 1580, d. 4 april 1661, vann ett namn först i Sveriges krigshistoria på 1620- och 1630-talet samt sedan i Skottlands och Englands häfder. Sina krigiska lärospån gjorde han vid ett skotskt kompani i nederländsk tjänst emot Spanien och gick därefter (tidigast 1605) i svensk krigstjänst. Han deltog i Jakob De la Gardies fälttåg i Ryssland, blef 1623 befälhafvare öfver allt fotfolk i Södermanland, Närke och Värmland, följde 1625 Gustaf II Adolf öfver till livländska kriget och blef 1626 kommendant vid Pillau. Därifrån sändes han sommaren 1628 till Stralsunds undsättning med svenska och skotska trupper och öfvertog, med Nils Brahe vid sin sida, kommandot i den af Wallenstein belägrade staden. Efter belägringens upphäfvande ledde L. försvaret af Östersjökusten, intog 30 mars 1630 skansen vid Alte fehre på Rügen och fullbordade kort före Gustaf Adolfs landstigning i juni öns eröfring. Han sändes 1631 med värfningsuppdrag till England och åtföljde s. å. James Hamilton (se Hamilton 9) som ”sergeant general major”, då denne med sina regementen slöt sig till Gustaf Adolfs här. L. blef sedan generalmajor i nedersachsiska och westfaliska kretsarna med befäl äfven öfver trupperna i Brandenburg, stred 1632 vid nedre Elbe och Weser mot Pappenheim, intog i mars 1634 staden Brandenburg, undsatte Osnabrück och utnämndes 1636, efter Knyphausens död, till fältmarskalk och generalkommendant i Westfalen. S. å. deltog L., under Banérs öfverbefäl, i slaget vid Wittstock (27 sept.), där han anförde centern, och hösten 1637 nödgades han draga sig tillbaka till Pommern. Vid afskedstagandet (aug. 1638) erhöll han årlig pension och dessutom, delvis som ersättning för innestående lön, några kanoner och 2,000 musköter. — Genast vid hemkomsten till Skottland s. å. designerades L., såsom landets erfarnaste krigare, till befälhafvare för presbyterianernas armé, och i maj 1639 uppdrogs formligen åt honom (som *lord general*) befälet öfver Skottlands stridskrafter till lands och sjöss. Han intog genom öfverrumpling Edinburghs fästning, inbröt i aug. 1640 i England och eröfrade, efter en seger öfver de kungliga trupperna vid Newburn, Newcastle med omnejd. Efter skottarnas uppgörelse med Karl I i Ripon (aug. 1641), där L. var en af skotska parlamentets kommissarier, sökte konungen göra honom sig förbunden genom att upphöja honom till earl af Leven och lord Balgonie (okt. s. å.) samt utnämnde honom till

rådsmedlem och ståthållare på Edinburghs slott. L. hoppades nu på varaktighet af uppgörelsen med Karl I och arbetade, under korrespondens med Axel Oxenstierna, för en skotsk hjälparmés utsändande åt kurfursten af Pfalz för Böhmens återeröfring. I stället indrogos emellertid skottarna ånyo i striderna mellan Karl I och engelska parlamentet. L. undertryckte 1642 en katolsk resning på Irland och anförde som ”lord general” den skotska här, som i jan. 1644 inbröt i England, där han med takt och skicklighet samverkade med parlamentets generaler Fairfax och Manchester. Vid Marston moor (2 juli s. å.) drefs L:s flygel på flykten af prins Rupert, medan hans namne David L. och Cromwell tryggade segern åt parlamentet. L. intog därpå (19 okt.) med storm Newcastle, och i maj 1646 sökte Karl I tillflykt i hans armé, men utlämnades af skottarna 1647 till engelska parlamentet, sedan han afvisat L:s råd att acceptera skottarnas covenant och tillmötesgå parlamentets fordringar. L. anslöt sig nu i Skottland till Argylls presbyterianska politik (se Campbell 1), försvarade 1650 Karl II:s sak och deltog i slaget vid Dunbar (3 sept. s. å.), bruten af ålder och krämpor, men af skotska parlamentet tvingad att kvarstå som åtminstone nominell öfverbefälhafvare. I aug. 1651 tillfångatogs L. af en ströfkår från Monks armé och sändes till London, där han insattes i Tower. Snart fick han dock mot borgen tillåtelse att vistas hos en måg i Northumberland, och, sedan drottning Kristina af Sverige lagt sig ut för honom (i bref till engelska parlamentet af 17 sept. 1653), frigafs han alldeles och återvände till sitt gods Balgonie, där han tillbragte sina sista dagar. — 79 bref från L. till Oxenstierna 1626—53 äro utg. i ”Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling”, II, del 9. Jfr vidare biografi (af H. Paton) i ”Dictionary of national biography”, bd 33, och sir W. Fraser, ”The Melvilles, earls of Melville, and the Leslies, earls of Leven” (3 bd, 1890; där bl. a. L:s skildring, i bref till markisen af Hamilton, af Gustaf II Adolfs död vid Lützen). — L:s son, Alexander L., lord Balgonie, d. 1645, avancerade på 1630-talet till öfverste i svensk tjänst och återvände 1638 med fadern till Skottland.

2. David L., lord Newark, tillhörande släktgrenen L. of Pitcairly, krigare, f. 1601, d. 1682, var i yngre dagar anställd i svensk krigstjänst, avancerade där till öfverste och återvände 1640 till Skottland för att deltaga i försvaret af ”the covenant”. L. var 1644 generalmajor under sin namne earlen af Leven (se L. 1) och hade väsentlig andel i segern vid Marston moor. Hemkallad till Skottland 1645, besegrade han Montrose vid Philiphaugh (sept. s. å.) och blef sedan Levens närmaste man i befälet öfver skotska armén i England. L. ledde 1650 med skicklighet försvaret mot Cromwell och besegrades af denne vid Dunbar (3 sept.), först sedan hans otåliga underbefälhafvare och kyrkopartiets ombud vid armén nödgat honom att öfverge sin defensiva taktik. Vid Worcester (3 sept. 1651) förde L. befäl närmast under den unge Karl II; kort efter nederlaget togs han till fånga af parlamentsarmén och insattes i Tower. Han frigafs 1660 och fick efter restaurationen titeln lord Newark (1661).

3. Walter L., skotsk krigare, tysk riksgrefve, f. 1606, d. 1667, stod, ehuru kalvinist, i kejsarens härar i Flandern, Italien och Tyskland, blef 1632 major och stred s. å. mot sachsarna i Böhmen och sedan mot Gustaf Adolf vid Nürnberg och Lützen. L. följde därefter Wallenstein till Eger, deltog i sammansvärjningen mot honom (1634) och blef därför öfverste och rikligen belönad. Vid Nördlingen (s. å.) afslog han Thurns våldsamma anfall och tog därefter del i kriget ända till 1640, hvarefter han användes i diplomatiska värf. Som vice president i hofkrigsrådet och general i gränsländerna gjorde han Österrike stora tjänster under kriget med turkarna. L. blef 1634 katolik, upphöjdes 1637 i grefligt stånd och blef 1650 fältmarskalk.

1—2. V. S—g. 3. C. O. N.

Leslie [le'śli], sir John, skotsk fysiker, f. 1766, d. 1832, blef professor i Edinburgh 1805 i matematik och 1819 i fysik. Han är i synnerhet känd genom ett par märkliga afhandlingar öfver värmet, genom den s. k. Leslies kub (se d. o.) samt genom uppfinningen af differentialtermometern (se d. o.) och sinnrikt användande af densamma i särskilda fall. L. fann äfven en metod att medelst luftpumpen bringa vatten till frysning. (S. A—s.)

Leslie [le'śli], engelska målare. 1. Charles Robert L., f. 1794 i London af amerikanska föräldrar, d. 1859, växte upp i England och Amerika, slog sig sedan ner i London, målade mestadels motiv ur diktverk af Shakspere, Cervantes, Le Sage, Molière, Sterne och lyckades allra bäst med framställandet af humoristiska scener. Bland hans i South Kensingtonmuseet och Tate-galleriet befintliga målningar må nämnas *Onkel Tobias och änkan Wadman* samt motiv ur *Så tuktas en argbigga* och *Lärda kvinnor*. L:s *Autobiographical recollections* utkommo 1860. — 2. George Dunlop L., den föregåendes son, f. 1835 i London, var elev af fadern och af akademien. Bland hans arbeten må nämnas *Hoppet* (1857), *Fastedag i klostret* (1861), *Nausikaa och hennes kamrater* (1871, konsthallen i Hamburg) och *Home, sweet home* (1878). L. är äfven författare: *Our river* (1891), *Letters to Marco* (1894) m. fl. — 3. Peter L., den föregåendes son, f. 1877 i London, är elev af sin fader och af Herkomer. Bland hans målningar märkas *Olivia* (hjältinnan i Goldsmiths ”Landtprästen i Wakefield”), *En dam af rang*, *På farlig grund*, *Sommarafton* och *Violetta*. 1—3. G—g N.

Leslie [le'śli], Frank, engelsk tecknare, gravör och tidningsutgifvare, f. 1821 i Ipswich, England, d. 1880 i New York, hette Henry Carter, innan han antog namnet L. Han utbildade sig vid ”Illustrated London news” xylografiska ateljé och flyttade sedan till New York, där han bl. a. uppsatte ”Gazette of fashion” (1854), ”Frank Leslie's illustrated newspaper” (1855), ”Frank Leslie's weekly”, ”Frank Leslie's monthly” samt flera andra tidskrifter, hvilka fingo stor spridning.

Leslie [le'śli], Henry David, engelsk musiker, f. 1822 i London, d. där 1896, blef 1855 dirigent för Amateur musical society och bildade s. å. ett körsällskap för a-capella-sång (*Leslie's choir*), som vann priset vid den internationella täflingen i Paris 1878. L. komponerade oratorierna *Immanuel* (1853) och *Judith* (1858), kantater, operan *Ida* (1864), 2 symfonier, sånger m. m. E. F—t.

Leslie [le'śli], Thomas Edward Cliffe,

ngelsk nationalekonom, f. förmodligen 1827 i grefkapet Wexford, Irland, d. 1882 i Belfast, var en ort tid advokat och blef 1853 professor i rättsvetenkap och nationalekonomi vid Queen's college i Belfast, ien bodde större delen af året i London, där han var iedarbetare i de stora tidskrifterna och sedan 1869 xaminator i nationalekonomi vid Londons univeritet. L. blef i England grundläggaren af den hitoriska skolan inom nationalekonomien, hvilken kola där fick sin ännu mer verksamme representant Ingram (se d. o.). Med självständighet anslutande ig till den tyska historiska skolan, yrkade han, att en ekonomiska vetenskapen måtte behandlas i stänigt sammanhang med öfriga grenar af samhällsäran samt efter realistisk-induktiv metod, med hitorien som belysningsmedel för de ekonomiska föreelserna, i st. f. den abstrakt-deduktiva metod, vilken, särskildt genom Ricardo, blifvit den klasiska skolans. L., som klart insåg jordfrågans äxande betydelse för såväl Irland som England, träfvade att ådagalägga, hurusom det där härande jordfördelningssystemet vore alltför tyngdt f feodala element för att kunna tjäna det moerna industriidkande samhällets ändamål. Hans iktigaste arbeten äro *Essays on wages* (1868), *and systems and industrial economy of Ireland, ngland and continental countries* (1870), *Financial eform* (1871) och *Essays in political and moral hilosophy* (1879; 2:a uppl. 1888). — Manuskripet till ett af L. länge förberedt arbete om Englands konomiska och rättsliga historia förlorades 1872 nder en resa i Frankrike (art. *History and future f profit*, i "Fortnightly review" 1881, är troligen tt extrakt däraf). (E. H. T.)

Leslie's choir [kwâl'ə]. Se Leslie, H. D.

Leslies kub l. L:s tärning [le'slis], *fys.*, ett ubiskt kärl af järnbleck, fylldt med kokande vatn, som af fysikern J. Leslie nyttjades som värmeälla vid hans försök öfver det strålande värmet. för att visa och uppmäta den olika strålnings- eller missionsförmågan hos olika ämnen vid en och amma temperatur eller hos ett och samma ämne nder olika fysikaliska förhållanden öfverdrog han ubens olika sidor med olika ämnen, såsom kimrök, lyhvitt, tusch, eller ersatte han en eller flera af ess ytor med råa eller polerade ytor af glas, nn, silfver, bly eller andra lämpliga ämnen. Se ärme. R. R.*

Les marquises [lä markîs], fr. Se Marquesasöarna.

Les monts Faucilles [lä må fåsi'j]. Se Faucilles.

Lesna [lje'sna], po. Se Ljesna.

Lespès [läspä's], Antoine Joseph Napoléon Léo, fransk tidningsman, känd under pseudnymen Timothée Trimm, f. 1815, d. 1875, änstgjorde 1832—40 som soldat och korpral vid tt zuavregemente, men egnade sig sedermera med fver åt pressens tjänst och romanskrifveri. Jämte ankiren Millaud uppsatte L. 1862 "Le petit ournal", som inom få år till följd af hans bidrag ann en spridning af 300,000 exemplar. Han skref är ett kåseri om dagen, afsedt för den "stora ubliken", och utöfvade ett vidsträckt inflytande. 869 öfvergick L. till "Le petit moniteur" och kref där mot ett ofantligt honorar (man uppger nda till 100,000 frcs årligen) två krönikor om dagen. L. utgaf i bokform bl. a. *Histoires roses et noires* (1842), *Paris dans un fauteuil* (1854) och *Promenades dans Paris* (1867).

Lespinasse [läspina's] l. l'Espinasse, Claire Françoise (eller enligt vanlig uppgift Julie Jeanne Éléonore), snillrik fransk salongsdam, f. 1732, d. 1776, var oäkta dotter till grefvinnan d'Albon, som lefde skild från sin make. L. fick af sin moder en utmärkt uppfostran och blef 1754 sällskapsdam hos den blinda m:me du Deffand. 1764 inträffade en brytning mellan de bägge damerna. D'Alembert m. fl. utverkade då åt m:me L. ett årligt understöd ur konungens handkassa, hvarjämte m:me Geoffrin gaf henne en pension å 3,000 frcs. L:s ovanligt goda hufvud, fina takt och svärmiska väsen gjorde därefter hennes egen salong till en af århundradets mest eftersökta, ehuru hennes ansikte var härjadt af kopporna och hon ej hade råd att ge några fester. Hon hyllades till det sista af d'Alembert med den innerligaste tillgifvenhet. Ej tillfredsställd af denna, förälskade hon sig, ehuru olyckligt, i spanjoren markis de Mora och kort därefter i grefve Guibert. Hennes *Lettres* utgåfvos 1809, i ny uppl. 1847 (med inledning af J. Janin), 1876 och 1877. *Lettres inédites* utgåfvos 1887 af Henry.

Lesq., vid växtnamn förkortning för L. Lesquereux (se d. o.).

Les Quarante [lä karä't], fr., "de 40". Se Institut de France, sp. 740.

Lesquereux [läskorö], Léo, schweizisk botanist och paleobotanist, f. 1806, d. 1889 i Amerika, var några år lärare i franska språket vid Eisenach i Tyskland och därefter rektor för skolan i La Chaux de Fonds (Schweiz). Sedan han vid 25 års ålder förlorat sin hörsel, måste han till sitt 40:e år försörja sig och sin familj genom arbete vid sin faders urfabrik. Han egnade dock alla lediga stunder åt undersökning af mossorna samt torfmossarnas uppkomstsätt och utgaf 1844 ett prisbelönt arbete, *Recherches sur les marais tourbeux*. 1846 företog han med understöd af preussiska regeringen en resa i olika delar af mellersta och norra Europa för att fullfölja sina studier öfver torfmossarna och besökte under denna resa äfven Skåne, där han i Lund sammanträffade med Sven Nilsson. Till följd af revolutionen inom kantonen Neuchâtel 1848 öfverflyttade L. med sin familj s. å. till Nord-Amerika. Hans vän L. Agassiz' plan, att L. där skulle kunna erhålla lärarplats vid något universitet, kunde icke realiseras på grund af L:s döfhet, och efter att ett år ha arbetat tillsammans med bryologen Sullivant måste L. för sin utkomst upprätta en urmakeri- och juveleraraffär i Columbus (Ohio). Han reste själf omkring för att omsätta artiklarna och begagnade sig därvid af tillfället att samla mossor och fossila växter. De geologiska undersökningskommissioner, som vid denna tid upprättades inom flera stater, sträfvade nu att använda L. vid beskrifningen af de fossila växter, som efter hand insamlades. Tillsammans med Hayden besökte han två somrar de på

fossila växter så utomordentligt rika krit- och tertiärsystemen i de västra territorierna. — De mest omfattande af L:s många arbeten på det paleobotaniska området äro *Description of the coalflora of the carboniferous formation in Pennsylvania and throughout the United states* (3 dlr med 111 taflor, 1879—84), *Contributions to the fossil flora of the western territories* (1:a d., *The cretaceous flora*, 1874, med 30 taflor; 2:a d., *The tertiary flora*, 1888, med 65 taflor; 3:e d., *The cretaceous and tertiary floras*, 1884, med 59 taflor). Samtidigt var L. sysselsatt med studium af mossorna och utgaf på detta område, i förening med Sullivant, *Musci exsiccati americani* (1856; ny uppl. 1865), hvilket arbete innehåller öfver 500 arter, alla preparerade och de flesta äfven samlade af L., samt, i förening med Th. P. James, *Manual of the mosses of North America* (1884, med 6 taflor). A. G. N.

Less., förkortning för franske naturforskaren René Primevère Lesson, f. 1794 i Rochefort, d. 1849 som professor i botanik där.

Lessachtal. Se Gail.

Le'ssar, Pavel, rysk diplomat, f. 1851, d. 21 april 1905 i Peking, utmärkte sig som järnvägsingenjör under rysk-turkiska kriget 1877 och sedan under Skobelev i Turkestan 1878 samt utstakade 1881 den transkaspiska järnvägens sträckning. Af generalguvernören öfver de transkaspiska provinserna användes L. i flera diplomatiska uppdrag, bl. a. vid den rysk-afganska gränsregleringen 1885. Han var senare en tid Rysslands diplomatiske agent i Buchara, där han gjorde det ryska inflytandet förhärskande, samt anlitades ofta som rådgifvare i centralasiatiska angelägenheter åt regeringen i Petersburg. L. var 1895—1901 ambassadråd i London och kom 1902 som rysk ambassadör till Peking, där han energiskt och skickligt bekämpade den brittiska politiken samt lyckades afvinna kinesiska regeringen en mängd värdefulla koncessioner, t. ex. en starkt privilegierad ställning åt den rysk-kinesiska banken i Mandschuriet. L. arbetade konsekvent för Rysslands dominerande inflytande i Öst-Asien, men anses ha förgäfves afrådt flera förhastade åtgärder, som påskyndade utbrottet af de rysk-japanska kriget. V. S—

Lessart [läsär], Claude Antoine de Valdec de, fransk statsman, f. 1742, delade Neckers politiska och administrativa åsikter och fick under dennes andra ministär 1789 ledningen af en d af finansförvaltningen. I dec. 1790 utnämndes ha till generalkontrollör öfver finanserna, blef 179 först inrikes- och sedermera t. f. krigsministe Emedan han motarbetade kriget mot Österrike, fö sattes han i mars 1792 i anklagelsetillstånd. S. blef han i Versailles ett af offren för septembe mördarna. A. B. B.

Lessebo, bruksegendom i Hofmantorps socken Kronobergs län, omfattande L. pappersbruk och su fitfabrik vid Lesseboån, som förenar sjöarna Läe och Öjen (hvilkas aflopp faller ut i Ronnebyån och nära L. station å Karlskrona—Växjö järn väg, äfven utgångspunkt för Kosta järnväg. De tillhör L. aktiebolag, som inom Hofmantorp Ljuders, Furuby, Linneryds, Algutsboda och Vo torps socknar eger jordbruksfastigheter tax. t 224,100 kr. (1910), hvartill komma ofvannämnd fabriker, vattenkraftstationer och frälseräntor, ta till 1,455,000 kr. — L. bruk, 2 mtl kron skatte, anlades på 1660-talet. Dess förste käne egare var Håkan Skytte. 1719 hade L. få privilegium å papperstillverkning. 1727 inköpt bruket af D. Schröder från Värmland, som u vidgade det betydligt. Från 1802 tillhörde med. d:r J. L. Aschan (se d. o.), som inköpte bet dande bruks- och skogsegendomar samt utveckla bruksrörelsen bl. a. med kopparsmide och nicke tillverkning samt genom anskaffande 1836 af bland landets första pappersmaskiner. Vid hans dö (1856) hörde till L. äfven Klefva bruk och nicke verk, Åry bruk samt Ädelfors guldgrufva. Enli testamentarisk bestämmelse öfvergick denna ege dom som ett slags ”fideikommiss” under namn ”Lessebo bolag” oskiftad till Aschans bröstarfvinga Sedan den siste af dessa afidit, inköptes bruket 189 af det nuv. aktiebolaget (aktiekapital 1,026,000 kr. Från början af 1880-talet har bruksdriften konce

Lessebo bruk. I midten maskinpappersfabriken, t. v. syns ett stycke af handpappersfabriken, t. h. i bakgrund sulfitfabriken. (I förgrunden vedupplag.)

rerats på pappersbruket, som numera utom den ännu ortgående betydande tillverkningen för hand bedrifes å två pappersmaskiner. Sulfitfabrik byggdes 1906. Dock användes i stor utsträckning lump som åvara äfven för det maskingjorda papperet. Brukets fabrikat åtnjuta högt anseende, särskildt äro dess and- (animaliskt) limmade skrifpapper berömda. Tillverkningsvärdet är 1,728,456 kr. (1910) och ntalet arbetare 350—400. Brukets hela befolkning är 1,202 personer (1910). — Landtegendomen 2 mtl Lessebo Östre- och Bruksgård, tax.-v. 180,000 kr., om förut varit förenad med pappersbruket, tillhör ämte ångsåg (3 ramar) a.-b. Karlskrona träexport, om eger äfven andra Lessebo bolag förut tillhöriga kogsegendomar. Wbg.

Lesse'ps, Ferdinand de, vikomt, fransk diplomat och kanalbyggare, f. 19 nov. 1805 i Versailles, d. 7 dec. 1894 på sitt gods Chesnaye, var 1834—38 fransk generalkonsul i Alexandria, där han synnerligen utmärkte sig under den stora pesten 1834—35. Senare förflyttad till Spanien, gaf han främlingarna ett verksamt skydd under bombardemanget af Barcelona 1842. 1848 blef L. fransk minister i Madrid, men afgick följande år, sedan han under en särskild beskickning till Rom i syfte att försona den unga republiken med Frankrike i

hemlighet motverkats af sin egen regering, som arbetade på Romerska republikens tillintetgörande. Inbjuden af Said pascha till Egypten 1854, började han egna sig åt genomförandet af den alltsedan forntiden förefintliga planen på Suesnäset genomskärning. L. skref därom ett framstående verk, *Percement de l'isthme de Suez, exposé et documents officiels* (1856), som förskaffade honom vicekonungens koncession på företaget 1856. Med outtröttlig energi gångsatte han och fullföljde detta jätteföretag, som började 23 april 1859, trots en mängd politiska, tekniska och ekonomiska svårigheter. Det afslutades med en storartad invigning 16—18 nov. 1869 och hade då kostat 437½ mill. frcs (se vidare Sues). 1887 lyckades han utverka Sueskanalens neutralisering. 1879 utsågs han till ledare för Panamakanalens gräfvande, men de oerhörda kostnaderna förmådde honom att 1888 begära det internationella kanalbolagets försättande under administration. Sedan bolaget 1889 upplösts, väcktes mot dess styrelse 1892 rättegång för vissa tvetydiga penningmanipulationer, som ledde till, att L. i febr. 1893 dömdes till 5 års fängelse och 3,000 frcs böter. Domen, som aldrig meddelades den då af ålder och arbete försvagade L., kasserades i juni s. å. af högsta domstolen. L. ifrade äfven för omskapandet af Sahara till ett inhaf, för anläggandet af en central-asiatisk järnväg Orenburg -Indien samt byggandet af en kanal genom norra Malakka. En mängd utmärkelser kom L. till del för hans lifsgärning, Sueskanalen. Så blef han 1870 hedersborgare i Londons city, 1873 led. af franska vet. akad. och 1885 H. Martins efterträdare i Franska akad. Af hans andra skrifter må nämnas *Lettres, journal et documents pour servir à l'histoire de l'isthme de Suez* (4 bd, 1875—79; prisbelönt af Franska akad.) och *Souvenirs de quarante ans, dédiés à mes enfants* (2 bd, 1887). L:s staty restes i Port Said 1900. E. A—t.

Lesser, Alexander, polsk målare, f. 1814, d. 1884, studerade i Dresden och i München under Schnorr (1835—46), hvarefter han återvände till sin födelsestad, Warschau. Han behandlade med förkärlek ämnen ur Polens äldre historia. Bland hans arbeten märkas *Cids döttrar* (slottet Rosenstein vid Stuttgart), *Försvaret af Trembowla mot turkarna 1675* (galleriet i Gotha) och *Boleslaw III, nio år gammal, ber sin fader att få gå ut med i striden.* Därjämte målade han altartaflor, utförde illustrationer och skref jämväl arbeten öfver sitt lands konsthistoria. (G—g N.)

Lessines [-si'n], stad i belgiska prov. Hainaut, vid Dender. 10,318 inv. (1904). Stenbrott.

Lessing. 1. Gotthold Ephraim L., en af Tysklands förnämsta skriftställare, reformator af dess litteratur och andliga lif, f. 22 jan. 1729 i Kamenz i Oberlausitz, där hans fader var präst, d. 15 febr. 1781, fick sin första uppfostran af fadern och i skolan i Meissen samt blef 1746 student i Leipzig. Enligt faderns önskan studerade han där först teologi, sedan medicin, ehuru utan synnerlig nitälskan, ty hans håg låg åt litteraturen, i synnerhet den dramatiska, hvarjämte han utbildade sina sällskapliga talanger och skref småstycken för fru Neu-

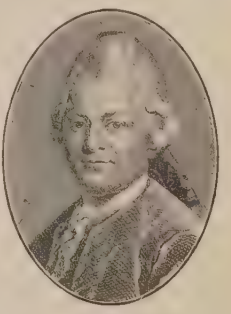

bers, teaterdirektrisens, sällskap. I juni 1748 begaf han sig i hemlighet till Berlin, där han försörjde sig med diverse litterära sysselsättningar, och sedan till Wittenberg (1752), där han blef magister. Men i nov. 1752 var han åter i Berlin, där han stiftade bekantskap med Nicolai och Moses Mendelssohn, de förnämste äldre representanterna för den tyska "upplysningen". 1755 begaf han sig till Leipzig för teaterns skull, och han lärde där känna en ung köpman Winkler. Denne uppgjorde en plan till stora resor, af hvilka de dock ej hunno utföra mer än en del af den första: de kommo till Amsterdam, men måste därifrån återvända, då Sjuåriga kriget utbröt (1756). Åter lefde L. någon tid i Leipzig, men begaf sig 1758 åter till Berlin, där han med Nicolai uppsatte den kritiska tidskriften "Briefe, die neueste literatur betreffend" (1759—65). Han tillbragte sedan fem år i Breslau som guvernementssekreterare hos general Tauentzien. Där lefde han med i krigarlifvets förströelser, studerade sin omgifning för sitt berömda, nationella lustspel "Minna von Barnhelm" och spelade hasardspel därjämte; men att han ej förgätit studier af allvarligaste art, ehuru ej ringaste samfärdsel med hans litterära vänner under samma tid egde rum, det visade han genom "Laokoon", som utgafs i Berlin, dit han återvändt 1765. Men orolig och

hemlös, som han var, begaf han sig 1767 till Hamburg för att medverka vid grundläggandet af en nationalteater. Saken misslyckades, liksom äfven ett försök med ett större bokhandelsföretag. 1770 kallades han till bibliotekarie i Wolfenbüttel, en plats, som han mottog med glädje. 1775 lefde han i Italien, inbjuden af prins Leopold af Braunschweig. Då han återkom till Tyskland, gifte han sig efter lång förlofning 1776 med Eva König, änka efter en vän. Hon afled redan 1778 i barnsäng, samtidigt med den nyfödde sonen, och tre år senare följde dem den af denna sorg brutne L. i grafven. I Wolfenbüttel aftäcktes 1796 en enkel minnesvård öfver honom. Lessingstatyer äro resta i Braun-

G. E. Lessings staty å monumentet öfver honom i Berlin, modellerad af Otto Lessing.

schweig (1853; af Rietschel), i Hamburg (1881; af Schaper) och i Berlin (1890; af Otto Lessing). — L. kan sägas ha brukat sin stora lärdom, sin skarpa snilleblick och sitt klassiska språk för ett enda syfte under sitt oroliga lif, nämligen i sanningens tjänst eller rättare för sanningens utforskande och lögnens bekämpande, i hvad form den mände framträda. Af naturen var han kritiker och forskare, men genom omständigheternas tvång bragtes han in på skaldebanan och visade där, hvad man med en klar insikt och en orubblig karaktär kan uträtta. F. ö. var hans kritik ej heller ett verk af torr systematisering, utan hans framställning är liflig och klar, nästan dramatisk som vid en intresserande disputation. Därtill kommer hans språk, som är lika reformerande som Luthers genom sin klarhet, sin enkla satsbildning och sitt åskådliga ordval, och som i konstnärlig fulländning öfverträffades endast af Goethes. — Af hans kritiska, på prosa skrifna arbeten må här nämnas hans afh. om fabeln (1759), där han bevisar, att moralisk tendens är främmande för all sann poesi och har sitt berättigande endast i fabeln (hans egna fabler tolkades på sv. 1813); hans anmärkningar om epigrammet (1771), hvars väsen han bestämmer efter Martialis och hans moderna efterföljare, *Laokoon, oder über die grenzen der malerei und poesie* (1766), af hvilket blott första delen blef färdig, men som är ett sant mästerverk, hvarmed den moderna konstläran är grundlagd och konsternas stillagar uppställda genom den uppdragna skillnaden emellan rummets och tidens konster, representerade af måleri och poesi; L:s originalitet är likväl mindre i detta arbete än i de följande (se Dilthey, ”Das erlebnis und die dichtung”) hans bidrag till ”Briefe, die neueste literatur betreffend” (1759), i hvilka han påpekade Shakspere och nödvändigheten att ställa dramat på nationell grundval; *Hamburgische dramaturgie* (1767—69), hans hufvudarbete beträffande dramat, eg. endast en teatertidning, som dock genom sitt innehåll lyft sig till allmännelig betydelse, ty genom denna skrift blef det fransk-klassiska dramats välde i Tyskland störtadt, Aristoteles' lära förklarad samt ett nytt dramatiskt skede begynt medelst hänvisning till Sofokles, Shakspere och Diderot; slutligen hans ypperliga lilla afh. *Wie die alten den tod gebildet* (1769), hvari hans sant mänskliga väsen klart framträder. *Zur geschichte und literatur* (6 bd, 1773—81) innehåller viktiga handskrifter ur Wolfenbüttels bibliotek. Äfven de polemiska skrifterna *Briefe antiquarischen inhalts* (1768—69), med anledning af prof. Klotz' i Halle anmärkningar mot ”Laokoon”, och *Anti-Goeze*, mot prästen J. M. Goeze (se d. o.) i Hamburg, som angripit L. på grund af hans rationalistiskt humana och toleranta åsikter i religiösa frågor, förtjäna att ihågkommas. L. skref enligt eget erkännande med möda och besvär sin klara prosa. Hans prosa kostade honom mera arbete än hans vers. Slutligen må här nämnas hans filosofiska skrifter, *Ernst und Falk* (1778—80), fem samtal för frimurare, samt *Erziehung des menschengeschlechts* (1780), i hvilka han för sista gången utvecklade sina humana idéer. — L. blef, som nämndt, af förhållandena införd på skaldebanan, ehuru han likväl anspråkslöst som öppet själf erkände: ”Jag är ingen skald”. Hans poetiska verk äro, äfven de, skapelser af hans kritiska sinne. I sin ungdom skref han anakreontiska dikter (*Kleinigkeiten*, 1751), fabler och epigram; men hans dramatiska arbeten ha den största betydelsen, emedan de gå hand i hand med utvecklingen af hans åsikter. Hans ungdomsdramer äro komedier i fransk stil, utmärkta för lifliga dialog, t. ex. *Damon* (1740), *Der junge gelehrte* (1747), *Der misogyn* (1748; ”Fruntimmershataren” 1801), *Die juden* (1749), som sökte bekämpa tidens fördom mot judarna, och *Der freygeist* (1749, riktad mot ateismen). Sedermera gick han genom studium af Diderot och engelsmännen öfver till det borgerliga sorgespelet, som han införde i Tyskland och hvars förnämsta exempel är *Miss Sarah Sampson* (1755; sv. öfv. 1799; öfv. af Fahlcrantz 1822), hvartill han tagit ämnet ur den engelske romanförfattaren Richardsons ”Clarissa”. Till verkligt nationell ståndpunkt kom han fram genom *Minna von Barnhelm* (1763; sv. öfv. 1793 af Björn, efter fransk bearbetning), skrifvet under Sjuåriga kriget, det senaste år, det första verkligt tyska lustspelet, hvars betydelse är sant nationell, ty det har Sjuåriga kriget till bakgrund, hvarvid L. hade till syfte att visa det onaturliga däri, att preussare och sachsare hatade hvarandra, då de tillhörde samma folk, hvars nationalkänsla han f. ö. sökte höja

genom att sätta den i skarp kontrast mot fransk nationalanda. F. ö. är stycket, hvad handling, karaktärer och dialog beträffar, mönstergillt. Äfven *Emilia Galotti* (1772; öfv. till sv. 1821, flera öfv., bl. a. af Fahlcrantz och af N. Personne, uppf. 1893) har, ehuru spelande i Italien, nationell betydelse som en skildring af de tyska småhofvens moraliska uselhet. Handlingen, som urspr. är tagen från Livius' skildring af Appius och Virginia, har af politiska skäl blifvit förlagd till ett främmande land. I dramatiskt afseende är stycket ett mönster för handlingens utveckling, karaktärsteckning och dialog. Slutligen skref han 1779 den dramatiska dikten *Nathan der weise* (''Nathan den vise'', 1841 o. 1863), med hvilken han afslutade den polemik, hvari han råkat genom sina teologiska strider, och på ett storartadt sätt lägger i dagen sin åsikt om den verkliga humanitetens plikt att vara fördragsam mot olika tänkande. Den är skrifven på blankvers, de föregående på prosa. L. slutade, som han lefvat, med att söka sanningen. Hela hans lif var en bekräftelse på hans härliga utsago: ''Om Gud hölle i sin högra hand all sanning och i sin vänstra endast den aldrig slumrande driften att söka sanningen, om också med tillägg att alltid och evigt taga miste, och sade till mig: välj! så grepe jag med ödmjukhet hans vänstra hand och sade: Fader, gif! Den rena sanningen är ju dock för dig allena.'' L:s samlade skrifter utkommo i 30 bd 1771—94, i 13 bd 1838—40 utg. af Lachmann och i 19 bd 1886—1904 af Muncker. Ett utmärkt urval i 6 bd finns i ''Goldene klassiker-bibliotek'' (1908). — En lysande biografi af L. utgaf E. Schmidt 1884—92 (3:e uppl. 1910).

2. Karl Friedrich L., son af en brorson till den föregående, tysk målare, f. 1808 i Breslau, d. 1880 i Karlsruhe, studerade vid akademien i Berlin och följde 1826 W. Schadow till Düsseldorf.

Han utförde under sin första tid en rad små poetiska, ofta romantiska landskap, bland dem *Slottet vid hafvet*, *Landskap med riddarborg* (1828) och *Klostergård i snö* (s. å., Kölns museum). 1830 målade han den melankoliskt stämda figurtaflan *Det sörjande konungaparet*. Med uppträdandet inom litteraturen af Das junge Deutschland började en ny anda visa sig äfven inom konsten, som sökte sitt uttryck i historiska ämnen, genom hvilka människans sträfvan efter frihet och medvetande om den sedliga världsordningens fordran uttalades. Af denna anda träffades äfven L., och han gaf den luft i en rad historiska bilder, såsom *Husitpredikan* (1836), *Hus inför konsiliet* (1842, galleriet i Frankfurt) och *Hus på bålet* (1850, Berlins nationalgalleri). Därefter öfvergick han till Luther, ur hvars lif han målade *Luther brännande påfvens bannbulla* (1853; i New York). Tack vare dessa målningar, som prisades för både monumentalitet och realism, blef L. en tid bortåt den mest firade af Tysklands målare. Bland hans öfriga målningar märkas *Leonora* (1832), *Ezzelin uppmanas af munkar att göra bot* (1838, Frankfurt), *Klosterbrand* (1846, Dresdengalleriet), *Försvar af en kyrkogård under 30-åriga kriget* (1848, Düsseldorf), *Skyttar i ett bergpass* (1851). 1858 blef L. museidirektör i Karlsruhe. Förutom en mängd porträtt målade han där *Disputationen mellan Luther och Eck* (1867, Karlsruhes galleri). Hans historiemålningar ha numera betydelse hufvudsakligen som tidsdokument. Men som landskapsmålare står L. som en af den tyska naturens upptäckare. I hans allvarliga och dystra Eifellandskap är naturkaraktären sedd djupt och stort. L. representeras af landskap bl. a. i Berlins nationalgalleri, i Dresden och i norska nationalgalleriet (*Landskap från Rhentrakten*, 1859).

3. Otto L., den föregåendes son, tysk skulptör, f. 1846, bosatt i Berlin, har utfört monument öfver *G. E. Lessing* (1890, i Berlin; se fig. ofvan, sp. 255), kejsar *Vilhelm I* (1900, i Hildesheim), *Rolandsbrunnen* vid Siegesallé i Berlin (1902), *Herkulesbrunnen* på Lützowplatz (1903), dessutom porträtt (af *L. Knaus* i Nationalgalleriet) samt äfven dekorativ plastik och målning, arbeten i glas och mosaik. Han har äfven uppträdt som författare på det konstindustriella området. — L:s broder Konrad Ludwig L., f. 1852, är landskapsmålare.

1. C. R. N.* 2. C. R. N. (G—g N.) 3. G—g N.

Lessing, Julius, tysk konstförfattare och museiman, f. 1843 i Stettin, d. 1908, blef 1870 lärare i konstindustriens historia vid Bauakademie och vid Gewerbeakademie i Berlin samt 1872 direktör för konstindustrimuseet där. Han var en flitig författare i ämnen, omfattande äldre och ny konstindustri. Bland hans arbeten äro exempelvis *Muster altdeutscher leinenstickerei* (första samlingen, 9:e uppl. 1890, andra saml., 7:e uppl. 1889), *Die renaissance im heutigen kunstgewerbe* (1877), *Unsrer väter werke* (1889) och *Das moderne in der kunst* (1899). G—g N.

Lessingstift, ett sjukhus i Kamenz (se d. o.).

Le′ssmann, Otto, tysk musiker, f. 1843 nära Berlin, lärjunge af Bülow, Kiel m. fl., blef 1866 lärare vid Sterns konservatorium i Berlin, 1872 vid Kaiserin Augusta-stiftung i Charlottenburg (nu i Potsdam) och därjämte 1881 vid Scharwenka-Klindworths konservatorium. Han har hufvudsakligen gjort sig känd som musikkritiker och förkämpe för den nytyska riktningen, särskildt i den af honom 1881—1907 utgifna ''Allgemeine (deutsche) musikzeitung''. Han har komponerat sånger m. m. samt skrifvit biografien *Franz Liszt* (1881). A. L.*

Lesson [læså′], R. P., fransk naturforskare. Se Less.

Lessõnia, *bot.* Se Alger, fig. 4 A, Haf, sp. 991, och Laminariaceæ.

Le′stes, *zool.* Se Flicksländor.

Le′stijärvi, kapell under Toholampi konsistoriella pastorat i Vasa län, Finland. Landareal 661 kvkm. Befolkningen, finsktalande, 1,101 pers. (1909). A. G. F.

Lestivarit, *petrogr.*, en aplitisk gångbergart, tillhörande nefelinsyenitfamiljen och väsentligen bestående af mikroklin och albit jämte något oligoklas, egerin och arfvedsonit. Bergarten är först känd från Lestivare på Kolahalfön, hvaraf namnet. A. G—n.

Le′sto [-tå], it., *mus.*, med muntert, lättflytande föredrag.

Lestocq l. L'Estocq [lästå'k]. 1. Johann Hermann L., grefve, ryska kejsarinnan Elisabets gunstling, f. 1692 i Celle, d. 1767 i Petersburg, var son till en fransk hugenottisk fältskär, som efter Nantesiska ediktet flytt till Hannover. Själf kom han 1713 till Ryssland som fältskär och anställdes hos Peter den store, förvisades 1718 till Kazan, men återkallades 1725 af Katarina I och utnämndes till hennes lifmedikus. Efter Katarinas död (1727) behöll han enahanda befattning hos hennes yngre dotter, prinsessan Elisabet, och blef dennas förtrogne. Redan 1730 hade han vid Peter II:s död varit betänkt på att skaffa Elisabet tronen, och 1741 ledde han den palatsrevolution, som förverkligade denna plan. Nästan alla viktigare regeringsärenden gingo därefter genom L:s hand, höga ämbeten hopades på honom, och han erhöll bl. a. (1744) tysk riksgreflig värdighet. Men sedan han alltmera slutit sig till tronföljaren, sedermera kejsar Peter III, miste han 1748 alla sina befattningar och gods samt förvisades några år senare till guv. Archangel. Peter III tillät honom 1762 att återvända; han återfick sin rang och erhöll af Katarina II en pension, men användes ej vidare i statsämbeten. — 2. Anton Wilhelm von L., den föregåendes frände, preussisk general, f. 1738 i Celle, d. 1815 i Berlin, förde vid utbrottet af 1806 års krig mot Frankrike befälet i Ostpreussen, där han, då de med preussarna förbundne ryssarna drogo sig undan, icke kunde uträtta något. 1807 anförde L. den preussiska styrka, som uppträdde i förening med ryssarna, och lyckades genom sitt ingripande vid Preussisch-Eylau (8 febr.) återställa arméns förtroende till sig själf. L. var äfven en tid 1807 guvernör i Berlin och 1814 i Breslau. 1. (V. S—g.) 2. C. O. N.*

Le'stris, *zool.* Se Labbsläktet.

Lestrygōn. Se Laistrygoner.

Le style, c'est l'homme [lə stil sä lå'm], fr., "stilen är människan", på skrifsättet känner man människan, ett Buffon (se denne, sp. 526) tillagdt oriktigt citat.

Le Sueur [lə suör]. 1. Eustache L., fransk målare, f. 1617 i Paris, d. 1655, lärjunge af Vouet, studerade för sin vidare utbildning italienarnas arbeten, men utan att någonsin resa till Italien. Då franska konstakademien stiftades, 1648, blef han en af dess 12 äldsta professorer, och han hade då själf gjort sig fri från Vouets maner. Det första verk af betydelse, som han utförde efter denna frigörelse, var en följd af 13 mytologiska bilder, som prydde några rum i Hôtel de Lambert i Paris (nu i Louvre), framställande bl. a. *scener ur Amors-myten*. Sedan han målat liknande bilder i de kungliga rummen i Louvre (nu förstörda) och äfven åt enskilda, började han 1645 för kartusianklostret i Paris den berömda följd af 22 taflor, som enkelt och med känsla skildra *S:t Brunos lif* (fullbordade 1648, nu i Louvre). L. ansågs och anses väl ännu som en af den äldre franska skolans förnämsta mästare, och det kan ej nekas, att han gör ett godt intryck under ett förkonstladt tidehvarf. Tidigt gjorde han sig fri från den akademiska åskådningen, och han framstår i hela sin konstriktning som ädel och kysk, med korrekt teckning och klar, om ock matt färg. Han saknar verkligt djup och kraft i uttrycket, om äfven känslan, som leder honom, är sann och ren, och hans vackra motiv förefalla stundom öfverdrifvet söta. I Louvre finnas af honom 46 målningar. Fransmännen älska att kalla honom "den franske Rafael", hvilket, äfven i den bästa mening fattadt, ej kan betyda mer än, att L. alltid efterströfvat och ibland — särskildt i gratiös gruppering och i återgifvande af ungdomliga gestalter — äfven lyckats närma sig det enkla och ädla behaget hos Rafael.

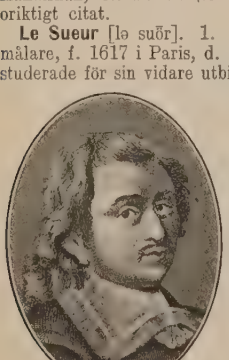

2. Jean François L., den föregåendes brorsons son, fransk musiker, f. 1760 nära Abbeville, d. 1837 i Paris, elev af abbé Roze, blef efter hvartannat kapellmästare vid katedralerna i Séez (1779), Dijon, Le Mans och Tours, därefter (1784) vid Saints Innocents i Paris och (1786) vid Notre-dame, där han genomdref engagerandet af en stor orkester. För denna skref han ackompanjemang till sina mässor, bl. a. en stor uvertyr till en sådan, hvilken nyhet dock föranledde orkesterns reducering och L:s afskedstagande, sedan han häftigt försvarat sina åtgärder i skrifterna *Essai de musique sacrée ou musique motivée et méthodique* (1787) och *Exposé d'une musique une, imitative et particulière à chaque solennité* (s. å.). Efter några års tillbakadragenhet uppträdde han åter i Paris med flera operor: *La caverne* (1793), *Paul et Virginie* (1794), *Télémaque* (1796) och fick vid det nyupprättade konservatoriet en af inspektorsplatserna. Då Catels opera "Sémiramis" föredrogs vid Stora operan framför två af L. insända (den ena af dem var *La mort d'Adam*), började den senare en förbittrad fejd, som urartade till ett angrepp på konservatoriet, hvilket hade till följd hans entledigande, 1802. 1804 utnämndes han emellertid af Napoleon till hofkapellmästare och fick därefter sitt förnämsta sceniska verk, *Les bardes*, uppförd. 1813 blef han medlem af Institutet m. m. samt 1814 efter restaurationen k. öfverkapellmästare och professor vid det åter öppnade konservatoriet (bland hans lärjungar voro H. Berlioz, A. Thomas och Ch. Gounod). L. blef 1818 led. af Mus. akad. i Stockholm. En staty öfver honom restes 1852 i Abbeville. L. komponerade äfven ett par divertissement, några icke uppförda operor, 33 mässor, flera oratorier och motetter m. m., hvaraf endast en del är tryckt. Hans musik är pompös och färgrik; mest betydande är han i sina kyrkliga verk. Öfver denne orolige, genialiske och nu förgätne reformifrare ha flera biografier skrifvits, bl. a. af O. Fouque (1883), som i

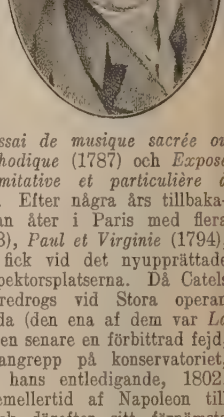

L. ville finna en förelöpare till Berlioz och programmusikens egentlige skapare (jfr ”Svensk musiktidning”, 1883, n:r 12). 1. C. R. N.* 2. A. L.*

Lesueur [lesuör], Daniel, pseudonym för franska författarinnan Jeanne Loiseau (se d. o.).

Leszczyński [leʃtji'nski], polsk adelssläkt, urspr. från Böhmen, gjorde sig bemärkt genom flera framstående medlemmar. Raphael L. (d. 1636) blef vojvod i Belz och var en ifrig anhängare af reformationen. En hans sonson Raphael L. (d. 1703) var storskattmästare och general af Stor-Polen samt skref en historisk dikt *Choczim* (1673). Med den sistnämndes son, konung Stanislaus (se Stanislaus, polska konungar), utdog denna gren af släkten på manslinjen 1766. Hans enda dotter, Maria Leszczyńska (se Maria, drottningar af Frankrike), dog 1768.

Leszno [leʃnä]. Se Lissa 1.

Letāl (lat. *letālis*), dödlig. — Letalitēt, dödlighet.

Le'tala (fi. *Lā'tila*), socken af Vemo härad och domsaga, Åbo och Björneborgs län, Finland. Areal 538 kvkm.; befolkningen, finsk, 8,569 pers. (1909). Imperiellt pastorat af 2:a kl., Åbo ärkestift, Vemo prosteri. A. G. F.

Letargi [utt. äfven letarʃi'], fr. *léthargie* (af grek. *lethargi'a*, sömnsjuka), ett sjukligt sömntillstånd, än motsvarande begreppet koma (se d. o.), än liktydigt med skendöd (se Död). F. B.*

L'état c'est moi [leta' sä mωa'], fr., ”staten är jag”. Se État.

Letchworth [le'tʃωəth], ”världens första trädgårdsstad”, till hvilken en tidningsman Eb. Howard gaf uppslaget i sin bok ”To-morrow” (1898). En förening bildades 1899, ”Garden city association”, för att föra saken framåt och 1903 bolaget ”First garden city, ltd” med ett aktiekapital af 300,000 pd, som inköpte ett jordområde vid L. nära engelska staden Hitchin vid Great Northern railway. Afsikten var, att bostadsstaden, villastaden och industrien skulle förläggas på skilda platser, att hvarje hus skulle ha sin lilla trädgård och att rundtom villa- och fabriksstaden skulle förläggas ett bälte af trädgårdar och småbruk, som skulle förse stadens invånare med färska förnödenheter. Ett utmärkande drag är, att marken ej säljes, utan utbyres efter en beräknad jordränta af 4 proc. för att underlätta bebyggande och hindra tomtspekulation och ty åtföljande prisstegring. Efter 5—6 år hade staden omkr. 3 tusen inv. och flera dit utflyttade Londonindustrier.

Kanslern Le Tellier.

Le Tellier [le teljē], Michel, fransk statsman, f. 1603, d. 1685, nedverkade till kardinal Mazarins upphöjelse och blef genom honom 1643 utnämnd till krigsminister. Han bidrog kraftigt att stilla oroligheterna under förmyndarregeringen samt att stadga den kungliga myndigheten. 1666 öfverlämnade L. åt sin son, den ryktbare Louvois, krigsministerportföljen, men blef 1677 af Ludvig XIV utnämnd till kansler af Frankrike och storsigillbevarare. Han ådagalade i dessa befattningar en verklig fanatism mot protestanterna och var en af dem, som ifrigast arbetade för Nantesiska ediktets återkallande. Som L. egde en outtröttlig arbetsförmåga och dessutom var en smidig hofman, åtnjöt han Ludvig XIV:s hela förtroende och rådfrågades i alla angelägenheter. A. B. B.*

Le Tellier [le teljē], Michel, fransk teolog, f. 1643 af bondefolk, d. 1719, ingick 1661 i jesuitorden, blef sedermera lärare vid kollegiet Louis-le-grand i Paris och kastade sig med mycken värme in i de teologiska stridigheterna samt utgaf med anledning däraf flera häftiga skrifter, i synnerhet mot jansenisterna, såsom *Histoire des cinq propositions de Jansénius* (1699) och *Le père Quesnel séditieux et hérétique* (1705). Efter père Lachaises död (1709) blef L. provinsial i sin orden och Ludvig XIV:s biktfader. Han eggade Ludvig att förstöra jansenisternas stamhärd, Port-Royal, och till andra förföljelser mot protestanterna. Han hade en hänsynslös jesuitisk moral, och hans minne är mycket omstridt; kring detta bildade sig ock en del ”jesuitfabler”. Efter Ludvig XIV:s död (1715) blef L. förvisad först till Amiens, sedan till La Flèche. Se Bliard, ”Mémoires de S:t Simon et Le Tellier” (1891), Brou, ”Les jésuites de la légende”, II (1907), och Lavisse, ”Histoire de France”, VII (1909). A. B. B. (Hj. H—t.)

Lēter (lat. *læti*) kallades vissa barbariska folk i tjänst hos det romerska kejsardömet. De bodde på vänstra Rhenstranden och odlade åt dem upplåtna domäner mot det att de gjorde krigstjänst.

Leth [le'tt], Fredrik Johan, militär, f. 2 mars 1850, aflade officersexamen vid Krigsskolan å Karlberg och utnämndes 1869 till underlöjtnant i Vendes artilleriregemente. 1879—89 tillhörde L. artilleristaben, 1877—78 var han lärare vid Krigsskolan, 1878—80 lärare vid skjutskolan för infanteri- och kavallerifficerare samt 1884—90 lärare vid Krigshögskolan. Sedan L. 1891—93 tillhört generalstaben och därefter under ½ års tid Andra Göta artilleriregemente, återbördades han 1894 till Vendes artilleriregemente, där han 1895 blef öfverste och chef. 1903 utnämndes L. till generalmajor samt generalfälttygmästare och inspektör för artilleriet, 1910 till generallöjtnant. 1889 blef han led. af Krigsvet. akad., 1909 militär led. af Högsta domstolen och 1910 inspektör för militärläroverken. — L. har gjort sig känd som en synnerligen framstående ballistiker och utgaf 1882 *Yttre ballistik och tabellinskjutning*. 1894 och 1895 var han chef för fältartilleriets skjutskola och verkade därvid kraftigt för införandet af förenklade och förbättrade skjutmetoder vid fältartilleriet. Under den tid L. verkat

som generalfälttygmästare har 1901 års härordning, hvilken medförde stora förändringar för artilleriet, i hufvudsak genomförts. I enlighet med densamma har svenska artilleriet riktats med ett nytt vapenslag, positionsartilleriet, hvarjämte fästningsartilleriet betydligt utvidgats och delvis försetts med modern materiel. Vid fältartilleriet har omorganisationen på batterier à 4 pjäser i st. f. förutvarande 6 genomförts, hvarjämte ombeväpningen med snabbskjutande fältkanoner fullbordats och moderna haubitser anskaffats till fälthaubitsdivisionerna. För samtliga delar af artilleriet ha dessutom nya exercisreglementen, skjutinstruktioner och fältutrustningslistor under L:s tid utarbetats. G. af Wdt.

Lethæa. Se Paleontologi.

Lēthe (grek. *Λήθη*), *grek. myt.*, en af underjordens floder, ur hvilken de aflidne troddes dricka glömska af sin jordiska tillvaro. I de homeriska skildringarna af underjorden förekommer ännu icke denna flod. Hos Hesiodos är L., glömskans gudinna, en dotter af Eris. A. M. A.

Letisimulatiōn (af lat. *lētum*, död, och *simulāre*, låtsa, härma), *zool.* Vissa djur, särskildt flera insektarter låtsas vid skrämsel, hotande fara o. d. vara döda. Emellertid är det ej afgjordt, huruvida denna egenskap är att betrakta som en viljehandling eller ett slags stelkramp. För den senare uppfattningen talar, att vissa skalbaggar (*Anobium pertinax*), äfven då de underkastas svåra smärtor, ej upphöra med sin dödshärmning. Många skalbaggar (*Silpha*, *Agathidium* o. a.) draga alla rörliga delar åt bålen, så att deras volym förminskas så mycket som möjligt och de komma att likna små stenar eller andra liflösa föremål, hvarigenom de undandraga sig sina fienders uppmärksamhet, enär dessa (ödlor, grodor) ej förtära annat än lefvande, d. v. s. i detta fallet, rörligt byte. L—e.

Letitjev [-tjo′v], kretsstad i ryska guv. Podolien, vid Bug. 8,408 inv. (1897), hälften judar.

Letō. 1. (Grek. *Λητώ*, lat. *Latōna*), *grek. myt.*, en gudinna tillhörande den gamla, eller titaniska, gudastammen, dotter af Koios och Foibe, förmäld med Zeus före hans förbindelse med Hera och med honom moder till Apollon och Artemis (Diana). Enligt en annan saga älskades hon af Zeus, då han redan var förmäld med Hera, som, upptänd af svartsjuka, jagade L. kring hela jorden, tills hon slutligen på den lilla ön Delos fann en fristad, där hon födde sina båda barn.

2. *Astron.*, en af småplaneterna. 1. A. M. A.

Letourneur [lətornör], Pierre, fransk vitterhetsidkare, f. 1736, d. 1788, öfversatte Young, Shakspere (''Théâtre de Shakspeare'', 1776—82; 2:a uppl., förbättrad af Guizot, 1824), med ett mot den fransk-klassiska dramatiken riktadt förord, som ådrog honom ett anfall af Voltaire, Richardson m. fl. engelska förf.

Letrilla [letri′lja], sp., diminutiv af *letra*, bref, en spansk lyrisk diktart, använd för skämtsamma, ofta satiriska, erotiska m. fl. dikter.

Letronne [lətrå′n], Jean Antoine, fransk arkeolog, f. 1787, d. 1848 som chef för franska arkivväsendet, var en skarpsinnig, polemiskt anlagd kritiker, som har stora förtjänster i synnerhet om tolkningen af grekiska och romerska inskriptioner i Egypten samt om den egyptiska kronologien. Hans förnämsta arbete är *Recueil des inscriptions grecques et latines de l'Égypte* (2 bd, 1842—48, med atlas). Hans många värdefulla tidskriftsartiklar ha blifvit samlade och utgifna som hans *Oeuvres choisis* (1881—86). (N. Sbg.)

Letstigen, gammal färdväg mellan Närke och Värmland, från Örebro förbi Kvistbro, Svartå, Nysund (där den går öfver Letälfven) och Visnum till Kristinehamn.

Lette, Wilhelm Adolf, tysk filantrop, f. 1799 i Kienitz (Brandenburg), d. 1868 i Berlin, befordrades 1845 i preussisk statstjänst till president i det då inrättade revisionskollegiet för jordbrukskrågor samt var medlem af 1848 års tyska nationalförsamling och därefter af preussiska deputeradekammaren. Han deltog lifligt i stiftandet och ledningen af åtskilliga allmännyttiga föreningar. En på hans initiativ i Berlin stiftad förening till befordrande af kvinnors användning i yrkena kallade sig efter honom Letteverein och efterföljdes af en mängd liknande föreningar i Tyskland. Bland L:s skrifter märkes *Die landeskulturgesetzgebung des preussischen staats* (3 bd, tills. med L. M. P. v. Rönne, 1853—54). Biogr. af hans dotter (2:a uppl. 1899).

Letter [le′tə], plur. letters [le′təs], eng. (af lat. *littera*, se d. o.), bref. — L. of marque [əv mä′k], kaparbref (se d. o.). — Letters of Junius [əv dʃŏ′niəs]. Se Juniusbrefven.

Letter, en till språket indoeuropeisk folkstam (om dess frändskapsförhållanden se Lettiska språk och Lituslavisk), utgöra, efter ordets vanliga bemärkelse, den inhemska befolkningen i hela Kurland med undantag af den smala, af liver bebodda kustremsan utmed inloppet till Rigaviken, vidare i södra delen af Livland, som däraf fått namnet ''Lettland'', i västligaste delen af guv. Vitebsk, mellan Rjesjitsa och Dünaburg, i nordligaste Litauen (guv. Kovno), i de evangeliska församlingarna Birsen och Sjaimen samt i Preussen på den s. k. Kurische nehrung utanför Kurisches haff, hvars invånare dock själfva kalla sig kurer. Stundom fattas ordet letter i vidsträcktare bemärkelse, då det innefattar äfven letternas närmaste fränder, litauerna. Det inhemska namnet är *latwētis* (plur. *latwēsji*) eller *latwis* (plur. *latwji*), lit. *latwis*, po. *lotwin*, ry. *latysj*, lat. *lettus*, och det af letterna bebodda området (omkr. 50,000 kvkm.) kalla de *latwēsju* (l. *latwju*) *seme*, ''letters land'', lit. *latwija*, po. *lotwa*, ry. *laty-gola*, ''Lett-ändan''. Betydelsen af stamstafvelsen *latw* är osäker; möjligen är den en på lånevägen skedd ombildning af lit. *Lētuwa* l. *Lētawa*, Litauen. Den vanliga tydningen häraf är ''lågland'', möjligen eg. ''kustland'' och besläktadt med lat. *lītus*, ''strand''. — Letterna, som på sitt nuv. område undanträngt de ursprunglige inbyggarna, de finsk-ugriska folken liver och kurer (se dessa ord), blefvo redan i början af 1200-talet af Tyska orden (Svärdsriddarna) underkufvade och gjorda till lifegna, hvarefter deras historia är sammanväfd med Kurlands och Livlands. Först 1817 och 1819 upphäfdes deras lifegenskap. De berömmas för arbetsamhet och foglighet; och ehuru de i allmänhet anses för tröga till förståndet, ha dock de många folkskolorna redan bragt det därhän, att flertalet kan läsa och skrifva, ett sällsynt fall inom ryska provinser. Till antalet inemot $1^1/_2$ mill., utgöra

de i Kurland 81 proc. och i Livland 41 proc. af hela befolkningen. De tillhöra allmänt den lutherska trosbekännelsen, med undantag af omkr. 50,000,

Lettisk allmoge (helgdagsklädd) i Kurland.

som på senare tider öfvergått till den ortodoxa ryska statskyrkan. De äro nästan uteslutande jordbrukare och numera icke så sällan äfven självegande bönder, medan däremot de store godsegarna och hela stadsbefolkningen i Kurland och Livland äro af tysk eller judisk härkomst. Jfr Bielenstein, "Die lettische sprache" (1863—64), "Die grenzen des lettischen volkstammes" (1892) med språkatlas, Waeber, "Anthropologie der letten" (1879), v. Dorneth, "Die letten und die deutschen" (2:a uppl. 1887), Bezzenberger, "Über die sprache der preussischen letten" (1888), "Die kurische nehrung und ihre bewohner" (1889), och V. Thomsen, "Beröringer mellem de finske og de baltiske sprog" (1890). H. A. (K. F. J.)

Le'ttera ferma, it. Se Fermo in posta.

Le'ttere di ca'mbio, it. Se Bank, sp. 863.

Letterkenny [letəke'ni], stad i irländska grefsk. Donegal, vid Swilly. 2,370 inv. (1901). Säte för den katolske biskopen af Raphoe, med en vacker och dyrbar katedral (invigd 1901).

Lettermetall (af fr. *lettre*, bokstaf, typ, stil), gammal benämning på stilmetall, stiltyg. Se Stil.

Letternholts, *bot.* Se Brosimum.

Letterstedt, Jakob, mecenat, f. 15 dec. 1796 i Vallerstads socken i Östergötland, d. 18 mars 1862 i Paris, hette urspr. Lallerstedt, såsom släkten kallat sig efter Lalleryd i närheten af Jönköping, där hans farfars farfar varit bosatt. Jakobs fader hade, liksom sin far, varit trumpetare vid Östgöta kavalleri och på gamla dagar inköpt en liten gård i Vallerstads socken. Redan tidigt hade han bestämt, att äfven sonen skulle bli jordbrukare, och emedan han ansåg bokliga konster öfverflödiga för en sådan, försummades sonens undervisning i hög grad. Denna försummelse gjorde sig sedermera kännbar under L:s lefnad, och ännu på gamla dagar arbetade han att fylla de luckor, som därigenom uppstått i hans bildning. L. hade emellertid mindre håg för jordbruket än för industriella företag, och vid 21 års ålder begaf han sig till Stockholm, i närheten af hvilken stad han arrenderade Järfva bränneri. Hans förlagskapital visade sig dock snart för litet. Åtskilliga missöden och olyckliga spekulationer tillstötte, hvilket i förening med andra ogynnsamma förhållanden vållade, att L. redan efter ett år fann sig vara fördjupad i skuld. Han lämnade därför hösten 1819 i hemlighet sitt fädernesland och begaf sig till London. Han skref sig nu Latterstedt, hvilket han snart på grund af det engelska uttalet förändrade till Letterstedt. Från London seglade han till Goda Hoppsudden, som då utropades som ett förlofvadt land och dit utvandringen verksamt understöddes af engelska regeringen. I mars 1820 landsteg han i Kapstaden med endast 15 shillings på fickan. Kassan var visserligen ringa, men han hade ett bättre kapital i sin starka kroppskonstitution, sitt goda hufvud och sin arbetsförmåga. I början fick han också, liksom så mången annan utvandrare, underkasta sig det gröfsta kroppsarbete för att förtjäna sitt lifsuppehälle. Af de svenskar, som förut voro bosatta i Kapstaden, erhöll han emellertid både råd och bistånd, hvilket han sedan återgäldade genom en aldrig svikande välvilja mot svenskar, som af en eller annan anledning besökte Kap. Det dröjde ej heller länge, innan han från sin förra torftiga ställning arbetade sig upp till en bättre, och i sept. 1822 gifte han sig med en änkefru Dreyer, hvilken genom släkt och gifte var befryndad med koloniens bästa familjer. Hon var ej synnerligen förmögen, emedan hennes aflidne man lämnat efter sig ganska intrasslade affärer. Oaktadt alla svårigheter, vållade af hennes släkt, som i förbindelsen med den obemärkte främlingen såg en mesallians, lyckades L. utreda affärerna och genom kloka spekulationer bereda sig en god ekonomisk ställning. Hans första åtgärd var då att fullständigt betala sina fordringsegare i Sverige och utplåna minnet af det sätt, hvarpå han en gång lämnat detta land. Småningom samlade han en stor förmögenhet, af hvilken en betydlig del kommit hans fädernesland till godo (se Letterstedtska föreningen, Letterstedtska prisen och Letterstedtska resestipendiet). Hans medborgerliga anseende i Kap var äfven mycket stort. Under en jäsning, som 1849 uppstod i kolonien, blef dock L., som ställt sig på regeringens sida, för en kort tid föremål för häftigt hat från det med regeringens åtgärder missnöjda folkets sida, och hans lif var i fara. 1841 hade L. blifvit svensk-norsk konsul i Kapstaden, och 1857 utnämndes han till generalkonsul. Efter nära 18 års frånvaro återsåg han fäderneslandet, 1837, men återvände följande år till

Kap. Sedan han ytterligare tre gånger besökt Europa, 1848, 1850 och 1855, lämnade han 1860 för alltid Kap. Han ligger begrafven vid Vallerstads kyrka. — L:s första hustru, med hvilken han ej hade några barn, afled i Kap 1848, under hans vistelse i Europa. Några år därefter gifte han om sig i London med en engelska, miss Lydia Boys (f. 1822, efter L:s död g. m. franske deputeraden de Jouvencel, d. 1905 i Paris). Då en dotter (numera g. m. grefve de Montmort) föddes i detta äktenskap, ändrade visserligen L. de planer han förut haft att anslå sin förmögenhet till sådana ändamål, genom hvilka industrien i Sverige kunde höjas, men det hindrade honom ej att skänka sitt fädernesland de storartade donationer, hvilka för alltid förenat hans namn med den svenska vetenskapens och industriens historia. O. M.

Letterstedtska föreningen. Genom sitt testamente föreskref Jakob Letterstedt (se denne), att af hans efterlämnade förmögenhet 17,000 pd st. (omkr. 306,000 kr.) skulle utbetalas till svenska Vet. akad. och att denna summa skulle bilda den ekonomiska grundvalen för ett sällskap med namnet Letterstedtska föreningen för industri, vetenskap och konst. Åt statsrådet K. J. Malmsten samt professorerna F. F. Carlson och P. F. Wahlberg öfverlämnade han att med samma rätt som han själf bestämma reglementet för dena stiftelse. Dessa tre män undertecknade 31 dec. 1873 grundreglerna för föreningen. Föreningens ändamål är ”att befordra gemenskapen mellan de tre skandinaviska rikena i afseende på industri, vetenskap och konst samt att åt yrkesfliten så väl som åt vetenskapens och konstens utveckling inom dessa länder bereda uppmuntran och stöd”. Föreningens fonder utgjorde 1 jan. 1911 885,106 kr. 7 öre. En del af räntan skall läggas till kapitalet, tills detta hunnit en viss storlek. Den återstående delen af räntan användes hufvudsakligen dels till bekostande af ”Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri”, hvilken började utkomma 1878, dels till understöd åt vetenskapsmän, konstnärer och industriens män i Sverige, Norge och Danmark. För alla arter af föreningens verksamhet gäller, att religiösa och politiska ämnen skola betraktas som liggande utom dess område. O. M.

Letterstedtska guldmedaljen. Se Letterstedtska prisen.

Letterstedtska prisen. Genom testamente lämnade Jakob Letterstedt (se denne), utom den i art. Letterstedtska föreningen nämnda summan, ytterligare 5,000 pd st. (omkr. 90,000 kr.) till Vet. akad. att för följande ändamål användas: 1) Räntan på 1,000 pd st. skall årligen utdelas som pris antingen för ett utmärkt originalarbete inom vetenskapens, litteraturens eller konstens område eller för någon viktig upptäckt af praktiskt värde för mänskligheten. Priset kan delas mellan två lika förtjänta personer. Det prisbelönta arbetet eller upptäckten skall tillhöra nästföregående år. — 2) 400 kr. skola årligen utdelas som pris för någon under näst föregående år verkställd utmärkt öfversättning. — 3) Räntan af 500 pd st. användes till understöd af särskildt maktpåliggande vetenskapliga undersökningar, men kan äfven för andra ändamål användas, där särskilda omständigheter föranleda. — De återstående räntorna äro anslagna till Vallerstads församling i Östergötland, till understöd för sjuka resande, företrädesvis från främmande länder m. m. Prisen utdelades första gången 1862. De kunna antingen utgöras af penningebelopp eller också utdelas i form af en guldmedalj (Letterstedtska guldmedaljen). O. M.

Letterstedtska resestipendiet. Genom testamente anslog Jakob Letterstedt (se denne) jämte de i art. Letterstedtska föreningen och Letterstedtska prisen nämnda beloppen, ytterligare 5,000 pd st. (omkr. 90,000 kr.) att bilda en fond, hvaraf årliga räntan skulle utgå som utrikes resestipendium för yngre lofvande landsmän. Rättigheten att utse stipendiat växlar, så att under loppet af 6 år Vet. akad. tillsätter två gånger, Uppsala och Lunds universitet, Vitt. hist. o. ant. akad. och Landtbruksakad. hvar sin gång. Stipendiaten skall vara en svensk man mellan 25 och 40 år med goda moraliska egenskaper och utmärkta insikter. Vet. akad. bör omväxlande välja personer, som egna sig åt teoretiskt studium af naturvetenskaperna, och sådana, som mera vändt sig åt det tekniska eller ingenjörväsendet. Universiteten äro icke bundna att med sitt val falla på endast sådana personer, som äro deras medlemmar. Stipendiaten skall vistas minst ett år utrikes; ingen får flera än två gånger inneha stipendiet. Möjligen uppstående besparingar afsättas, tills de uppgå till 20,000 kr., då en fond bildas för ett inländskt resestipendium att i samma ordning utdelas; detta skedde första gången 1903. Ytterligare besparingar gå först till utrikesstipendiefonden, tills den vuxit till 100,000 kr., hvarefter uppstående besparingar afsättas till nya inrikes resestipendiers bildande. Medlen förvaltas af Vet. akad. Stipendiet, hvars belopp nu är något öfver 4,000 kr., utgick första gången 1862. O. M.

Letterstål, *myntv.* Se Lettra.

Letterverk, *myntv.* Se Lettra.

Letteverein [-fera/jn]. Se Lette, W. A.

Lettiska språk, Litauiska språk, Litauisk-lettiska språk l. (enligt numera allmänt vedertagen terminologi) Baltiska språk äro sammanfattande vetenskapliga namn på de tre med hvarandra mycket nära besläktade språken: litauiskan (se Litauiska språket och litteraturen), lettiskan (se Lettiska språket och litteraturen) och den på 1600-talet utdöda (forn)preussiskan (se Preussiska språket och litteraturen); den ofta som ett särskildt baltiskt språk nämnda žemaitiskan (samogitiskan) är endast en af litauiskans dialekter. De båda förstnämnda språken äro närmare besläktade med hvarandra än med preussiskan. De baltiska (lettiska) språken bilda en egen, nu tämligen liten, men märklig gren (familj) af den indoeuropeiska språkstammen, men i fråga om den större eller mindre grad af frändskap, hvari dennas olika grenar (se Indoeuropeiska språk) stå till hvarandra, ansluter sig den baltiska grenen dock särskildt nära till den *slaviska* genom många gemensamma särdrag, hvadan båda dessa grenar kunna sammanföras till en högre enhet, baltisk-slaviska språk (se Litauslavisk). — Sedan urminnes tider synes de baltiska språkens hemvist ha varit Östersjöns östra kuster, där baltiska stammar antagas en gång ha varit utbredda från Finska viken ungefär till

Pregel och senare ännu längre mot v. ända till Weichsels mynning, efter det att goterna dragit bort från dessa trakter. På detta område träffas baltiska folk redan i början af vår tidräkning, hos Tacitus kallade *æstii*, d. v. s. ”ester”, ett namn, som de ännu långt senare buro i Västerlandet (senare öfverflyttades namnet ester på det bekanta finska folkslaget, sedan detta intagit en del af det område, som sannolikt urspr. innehafts af de baltiske letterna). Under tidernas lopp har de baltiska språkens gamla område kringskurits af finska folk (ester, liver), slaver och tyskar. — Ehuru de baltiska språken äro direkt bekanta först från en mycket sen tid (de äldsta skriftliga minnesmärkena nå tillbaka till 1400-talet), äro de dock för språkvetenskapen af mycket stor betydelse på grund af sin ofta förunderligt stora ålderdomlighet i ljud och former; knappast något annat besläktadt språks nutidsformer kunna häruti mäta sig med de baltiska. Om deras förhistoriska utseende ega vi en icke obetydlig indirekt kännedom genom de många lånord, som finska folk i sitt tidigare hem i Ryssland, ö. om de baltiska, upptagit från dessa sina grannar senast under förra hälften af första årtusendet e. Kr. och som i finska språk bevarats i en ytterst ålderdomlig form (se därom V. Thomsen, ”Beröringer mellem de finske og de baltiske sprog”, 1890). E. L—n.

Lettiska språket och litteraturen. Lettiskan hör till den lettiska l. baltiska grenen af den indoeuropeiska språkstammen (se Lettiska språk); dess närmaste släkting inom denna grupp är litauiskan. Den talas f. n. af omkr. 2 mill. människor i Kurland (omkr. ½ mill.) och Livland (omkr. ½ mill.), där landtbefolkningens hufvudmassa utgöres af letter, vidare i guv. Vitebsk (omkr. 300,000), på angränsande spridda ställen i Ryssland samt i Preussen på Kurische nehrung och vid kusten n. om Memel. Lettiskan sönderfaller i tre hufvuddialekter: nöglettiska, i östra och sydöstra delen af språkområdet, nordvästkuriska l. tamiska, i västra delen, och på det mellanliggande större området en mellandialekt (de båda senare sammanfattas under namnet låglettiska), från hvilket skriftspråket utgått; efter dettas norm anses lettiskan talas renast kring Riga och Mitau. — I frågan om bokstafstyper och ortografi hänvisar sig den lettiska skriften i stort sedt efter tyska mönster: ķ anger vokallängd, t. ex. brahlīs (läs brālis l. brāls), šch, ž beteckna *ſ*, resp. *ts* o. s. v.; — ee uttalas ungefär som *iä*; s (eller gensmuret ſ) som tonlöst, men ſ som tonande *s*; sch som š, men ſch som *ſ*; då ljuden g, ķ, l, n, r äro ”muljerade” (*gi*, *ķi* o. s. v.), anges detta genom att tvärstreck genom bokstafven, t. ex. ļ (muljerad *l*). — I fråga om ljud- och böjningsförhållanden befinner sig lettiskan i många fall på ett yngre, ursprungligare utvecklingsstadium i förhållande till litauiskan, så att detta språks former (praktiskt, ehuru icke historiskt sedt) ofta kunna betraktas som moderformer till de motsvarande lettiska, t. ex. dēws ”gud”, aws ”ett får”, men lit. *dẽvas*, resp. *avis* (jfr lat. *divus*, *deus*, resp. *ovis*, sanskr. *dẽvás*, resp. *ávis*); urbaltiskt och lit. *sz*, *ž* (d. v. s. š, *ſ*) ha blifvit lett. s, š (d. v. s. tonlöst, resp. tonande *s*); urbalt. och lit. *k*, *g* ha i lett. framför ”lena” vokaler blifvit affrikatorna ž (d. v. s. *ts*), resp. dž (d. v. s. *dz*), t. ex. lit. *szirdis* ”hjärta”, *žiẽmà* ”vinter”, *kẽlias* ”väg”, *gývas* ”lefvande” (*y* = ī) motsvaras af lett. sirds, ziema, zelsch, dzīws. I lettiskan ha nasala konsonanter ofta fallit bort mellan vokal och konsonant, t. ex. lit. *añtras* ”den andre”, *penki* ”fem” motsvaras af lett. *otrs*, *peczi*. Det mycket ålderdomliga draget hos litauiskan, att den exspiratoriska accenten är ”fri” (rörlig), t. ex. *sūnùs* ”son”, men nom. plur. *súnūs*, är i lettiskan utplånadt: den exspiratoriska accenten hvilar där regelbundet på ordets första stafvelse. Litauiskans ändelsevokaler äro i lettiskan antingen reducerade eller bortfallna. — Litauiskan har tre numerus, lettiskan har förlorat dualis. Båda språken sakna genus neutrum (som lefde kvar i preussiskan). Lettiskan har bevarat blott 6 kasus (vokativen är dock sällsynt), under det att litauiskan (i sing.) har 7. Komparativen, på *-aks* (fem.-*aka*, t. ex. saldsaks ”sötare” af salds ”söt”), är en lettisk nybildning, under det att den litauiska komparativen (t. ex. *saldẽsnis* af *saldùs* ”söt”) sammanhänger med öfriga besläktade språks.

Den lettiska språkvetenskapen börjar med G. Mancelius (Manzel, 1593—1654), som anpassade det tyska alfabetet för lettiska ljudförhållanden och sammanställde ord- och frassamlingar. 1644 utgaf Rehehusen en ”Manuductio ad linguam lettonicam” (ett unikt exemplar förvaras i Uppsala univ.-bibl., ny uppl. 1901 genom A. Bielenstein); andra grammatiska försök af Dressel och Adolphi (båda 1685); Stenders grundläggande ”Lettische grammatik” utkom 1761 (2:a uppl. 1783), hvartill ansluter sig Harders märkliga ”Anmerkungen und zusätze” till Stenders verk (1809). De numera bästa grammatiska arbetena äro A. Bielensteins ”Die lettische sprache” (2 dlr, Berlin, 1863—64) och ”Lettische grammatik” (Mitau, 1863). Jfr ock Bezzenberger, ”Lettische dialektstudien” (Göttingen, 1885). En användbar första handledning erbjuder H. Brentano, ”Lehrbuch der lettischen sprache für den selbstunterricht” (med läsestycken och ordlistor, Leipzig, 1907). En tidsenlig språkhistorisk framställning af lettiskan saknas ännu, ehuru spridda förarbeten (af Bezzenberger, Endzelin, Mühlenbach, Porŭezinskij o. a.) skett. — Ordböcker: utom en liten tysk-lettisk ”Wortbuch” (1638) af Mancelius, en svensk-polsk-tysk-lettisk vokabular (1677) af Dressel och mera omfattande försök af Elger (1683), Elvers (1748) och Lange (1772—77) äro de förnämsta: Stender, ”Lettisches lexikon” (2 dlr, Mitau, 1789), och särskildt Ulmann, ”Lettisch-deutsches wörterbuch” (Riga, 1872) och ”Deutsch-lettisches wörterbuch” (utg. af Brasche, Riga, 1880).

Den lettiska litteraturen kan sägas taga sin början med år 1530, då den första tryckta bok, Ramms lettiska öfv. af Fader vår, utkom. Det första trycket af Luthers lilla katekes utkom 1586 och en samling kyrkliga sånger och psalmer 1587. Sedan uppstod efter hand en rik protestantisk (delvis äfven katolsk) uppbyggelselitteratur (evangelietexter, predikningar, andliga sånger o. s. v.), hvarpå en fullständig öfv. af bibeln utkom i Riga 1685—89 (2:a uppl. 1739, en af A. Bielenstein språkligt och kritiskt reviderad uppl. utgafs 1865 och 1877). Mancelius’ och andras arbeten på 1600-

talet för språkets och skriftens reglerande ha ofvan omnämnts. De första, obetydliga ansatserna till en världslig litteratur härröra också från Mancelius, men de förste författare af någon betydenhet äro G. F. Stender (d. 1796), mångsidigt produktiv för sitt folks upplysning (om hans grammatiska och ordboksarbeten se ofvan), och sonen A. J. Stender (d. 1819), som 1790 utgaf det första dramatiska försöket på lettiska, en bearbetning af Holbergs ''Jeppe paa Bjerget''. I början af 1800-talet blir antalet lettiska författare betydligt; 1822 uppsattes den första tidningen, ''Latweeschu awise'' (Lettiska tidningen); 1824 stiftades af R. v. Klot Lettiska litteratursällskapet, i hvars alltsedan 1828 årligen utgifna ''Magazin'' en mängd viktiga arbeten offentliggjorts öfver letternas språk, historia och litteratur och som haft den största betydelse för lettisk litterär och nationell kultur. En annan liknande sammanslutning är Kurländska sällskapet för litteratur och konst (i Mitau), som redan sedan 1819 utger ''Jahresverhandlungen''. — Med lifegenskapens upphäfvande och genom grundandet af en ordnad folkskoleundervisning med lettiskt språk vid midten af 1800-talet skedde en kraftig nationell och kulturell uppryckning, som framkallade och tog i sin tjänst en alltmera lifaktig och värdefull litteratur, odlad och stödd af en efter nämnda tilldragelser framväxande bildad medelklass med nationellt språk och sinnelag. Tidningspressen fick ett starkt uppsving. Den gamla ''Latweeschu awise'' (se ofvan) hade 1870 nått till 5,000 prenumeranter; 1878 uppsattes ''Balss'' (Rösten), som nu är den mest spridda lettiska tidningen med ända till 30,000 läsare; 1886 började den för mera bildade kretsar afsedda ''Deenas lapo'' (Dagbladet), som, ehuru på grund af censurhinder under skiftande namn, fortlefvat och för några år sedan hade 12,000 prenumeranter. Många andra tidningar och äfven mycket spridda månadsskrifter existera, trots de svårigheter, som, icke minst under de sista åren, en skarp censur vållat den visserligen ej sällan starkt oppositionella och oroliga pressen. Bland den stora skaran af författare från senare tider må nämnas den mångsidige och ytterst produktive E. Dünsbergis (1816—1902), den betydande stilisten, Heine-öfversättaren och eldige journalisten J. Allunan (d. 1864), den klassiske novellisten J. Neikens (d. 1868), epikern A. Pumpurs (d. 1902), folkdiktningssamlaren F. Brihwsemneeks-Treuland (f. 1848), den betydande lyrikern och Faust-öfversättaren Rainis-Pleekschan. Främst bland de nu verksamme stå den betydande dramatikern och novellisten R. Blaumann och i synnerhet Elsa Rosenberg-Pleekschan (''Aspasia'', f. 1868), hufvudrepresentanten för den moderna strömning, som gjutit nytt lif i den lettiska litteraturen. Hon har utgifvit ett antal märkliga dramer, som bl. a. behandla brännbara sociala och politiska nutidsproblem (Hämnare, Häxan, Förspillda rättigheter), novellen Kampen om framtiden och framför allt sagodramat ''Sidabra schkidrauts'' (Silfverslöjan), som ansetts politiskt upphetsande och hvars fortsatta uppförande hejdats af censuren. — Den lettiska litteraturen har länge i framstående grad fyllt uppgiften att under svåra och tryckande förhållanden befordra det lilla folkets upplysning, nationalanda och sociala framsteg. Det största allmänintresset har kanske dock letternas förvånansvärdt rika folkdiktning, som omfattar hufvudsakligen lyrisk-idylliska och satiriska visor, sagor, sägner, gåtor o. d. Så har vet. akad. i Petersburg kunnat utgifva 28,406 lettiska folkvisor jämte varianter (*Latwju dainas*), samlade och ordnade af K. Barons. Likaså ha 6,000 sagor och sägner (upptecknade af 850 samlare) publicerats. Se Lautenbach, ''Skizzen zur geschichte der litauisch-lettischen volkspoesie. Textparallellen und anmerkungen'' (Dorpat, 1896), E. Wolter i ''Die osteuropäischen literaturen'' (Berlin, 1908) och de ofvannämnda lettiska lärda sällskapens årspublikationer. E. L—n.

Lettisk mytologi. Se Mytologi.

Lettland, södra delen af Livland. Se Letter och Livland.

Le'ttner, ty. (af lat. *lectōrium*), korskranket i de tyska romanska kyrkorna.

Lettoslaviska. Se Lituslaviska.

Lettow-Vorbeck [-får-], Oskar von, preussisk militär, militärskriftställare, f. 1839 i Treptow, d. 1904 i Oldenburg, blef 1859 officer, deltog i fälttågen 1866 och 1870, flyttades 1883 till stora generalstaben, blef 1889 regementschef, tog afsked 1890 och fick 1891 generalmajors grad. L. utvecklade en omfattande och framstående skriftställarverksamhet, först på det taktiska området med flera *Taktische beispiele* och *Kriegsgeschichtliche beispiele* (1880; 5:e uppl. 1899) m. m., senare på det krigshistoriska med sina grundliga och väl affattade *Der krieg von 1806 und 1807* (4 dlr, 1891—96; ny uppl. af d. I 1899), *Geschichte des krieges von 1866 in Deutschland* (3 dlr, 1896—1902) och *Napoleons untergang* (d. I, 1904). C. O. N.

Lettra, *myntv.*, förse kanten af mynt med ett intryckt mönster, en bokstafsskrift e. d. Ändamålet härmed är att skydda myntet mot åverkan. Letterverk l. lettringsmaskin är en apparat härför, i hvilken insättes olika letterstål för olika kantpräglar. Se Myntverk.

Lettre [lä'ttr], plur. lettres [lä'ttr], fr. (af lat. *littera*, se d. o.), bokstaf, skrift; bref. — L. autographe signée [lättr åtågra'f sinjē], förkortadt *l. a. s.*, egenhändigt bref med namnunderskrift. L. signée, förkortadt *l. s.*, undertecknadt bref. Nämnda två förkortningar förekomma ofta i arkiv- och bokauktions-(manuskript-)kataloger. — L. de cachet [də kaʃē]. Se Lettres de cachet. — L. de change [də ʃāʃ], växel (se d. o.). — L. de chantage [də ʃātāʃ]. Se Chantage. — L. de créance [də kreā's], kreditiv (se d. o.). — L. de marque [də mark], kaparbref (se d. o.). — L. de provision [də prāvisiā'], konsuls fullmakt (se Konsul, sp. 883). — L. de rappel [də rapä'l], rappell (se d. o.). — L. de recréance [də rəkreā's], rekreditiv (se d. o.). — Lettres anglaises [āglä's], ''engelska bref''. Se Voltaire, F. M. A. — Lettres italiques [itali'k], ''italienska bokstäfver'' (typer). Se Kursiv, sp. 325. — Lettres persanes [persa'n], ''persiska bref''. Se Montesquieu. — Lettres provinciales [prāvāsia'l], ''bref från landsorten'', det vanliga namnet på ett 1656—57 utgifvet arbete af Blaise Pascal (se denne). — Après la lettre och Avant la lettre, se artiklarna därom.

Lettres de cachet [lä'ttr də kaʃē], fr., ''bref under sekret'', kallades i Frankrike urspr. nästan alla under konungens mindre sekret (*cachet* l. *petit sigret*) utfärdade slutna bref, innehållande kungl. befallningar. De kunde vara af mycket olikartadt innehåll; särskildt användes denna form för inkallelsebref till politiska korporationer, officersfullmakter och häktningsorder. Småningom kom benämningen att i dagligt tal nästan uteslutande afse detta sistnämnda slags befallningar. De utfärdades i konungens namn och underskrefvos af en bland statssekreterarna, sedermera ofta (åtminstone i Paris) i hans ställe af någon högre polistjänsteman. Förutom häktningsorder delgåfvos på detta sätt befallningar om förvisning från Paris eller andra orter, om internering i kloster eller af kronan underhållna tvångspensionat, om arrest för officerare, ämbetsmäns försättande ur tjänst o. s. v. På 1500- och 1600-talen användes lettres de cachet ofta mot politiskt misshagliga personer för ''statsförbrytelser'', men detta blef under 1600-talet allt sällsyntare och torde efter Ludvig XVI:s tronbestigning alldeles ha upphört. I polissyfte voro de mycket vanliga och användes t. ex. not prostituerade, som väckt allmän förargelse. Mycket vanligt var, att medlemmar af ansedda familjer utverkade dylika lettres de cachet mot vanartiga släktingar för att undvika den skandal rättegångsförfarande plägade medföra. Tydligt är, att

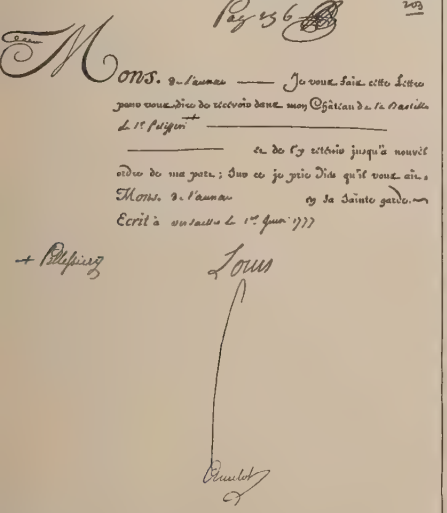

Faksimile (mycket förminskadt) af ett under Ludvig XVI utfärdadt lettre de cachet med tryckt formulär och häktningsorder mot en köpman Pellissery (som gjort sig misshaglig genom finanspolitiska broschyrer).

detta i och för sig godtyckliga system lätt kunde missbrukas till personliga förföljelser, i all synnerhet när högt uppsatta personer, gunstlingar o. s. v. stundom lyckades åt sig utverka dylika fullmakter in blanco och på så sätt kunde låta häkta för dem misshagliga personer. Dessa missbruk föranledde 1770 en af Malesherbes författad inlaga från *Cour des aides* mot hela systemet, och de värsta missbruken afskaffades 1784 genom ett strängt cirkulär af dåv. hofministern Breteuil. Helt afskaffades dock icke systemet med lettres de cachet förrän genom ett af konstituerande församlingen 16 mars 1790 antaget och af Ludvig XVI 26 mars s. å. sanktioneradt dekret. — Jfr Mirabeau, ''Des lettres de cachet et des prisons d'état'' (1782), H. Jolv, ''Les lettres de cachet en province'' (i ''Mémoires lus à la Sorbonne en 1863'', 1864), och framför allt den grundliga utredningen hos Funck-Brentano, ''Les lettres de cachet à Paris'' (1893). V. S—g.

Lettringsmaskin, *myntv.* Se Lettra.

Lettsomit l. Kupfersamterz, *miner.*, ett basiskt kopparaluminiumsulfat

$$(4\,Cu\,O,\,Al_2\,O_3,\,SO_3,\,8\,H_2\,O),$$

som bildar sammetsliknande emaljblå öfverdrag, sammansatta af små rombiska kristaller. Den har påträffats vid Gamla Moldawa i Banatet. A. Hng.

Letälfven, en del af det vattendrag, som genom Gullspångsälfven faller ut i Vänern och hvars öfre lopp kallas Svartälfven. I orten begagnas namnet L. endast om den 22 km. långa älfsträckan från sjön Möckeln till Skagern, hvilken utgör gräns mellan Värmland och Närke, men som geografisk benämning tillägges detta namn stundom älfvens hela lopp ofvanför Skagern. I sådan mening utgör L. afloppet för vattnen inom en del af Väster-Dalarna, Färnebo och Karlskoga härad i Värmland samt västligaste delen af Västmanland. Älfven har sina källor på det s. k. Dalfjällets klippiga, ödsliga utsprång i Väster-Dalarna, Nås socken, flyter först med sydvästlig, sedermera sydlig riktning, omkr. 15 km. på gränsen mellan Värmland och Dalarna, därefter genom östra delen af Färnebo härad, sedan omkr. 10 km. mellan Värmland och Västmanland och genom Grythytte och Hällefors bergslag samt Karlskoga bergslag, bildande sjöarna Torrvarpen (51,7 m. ö. h.), Halfvarsnoren (49 m.), Skärjen och Möckeln (46,9 kvkm., 26,3 m. ö. h.) samt upptagande flera ansenliga tillflöden, såsom från ö. Norr- och Söder-Älgens afloppt vid Grythyttehed och deras tillflöden Säfälfven och Mångsälfven från Säfsnäs socken i Dalarna och från v. Rämsälfven, Tväräfven, Saxens afloppt och Timsälfven. Den sistnämnda utgör afloppet för en mängd sjöar i östra Värmland, såsom Stora Horrsjön, Yngen, Östersjön, Daglösen och Lungen, samt Ullvättern och Alkvättern i Karlskoga bergslag. Omgifningarna äro mycket brutna med många insjöar och låga, till största delen skogklädda kullar samt en mängd järnmalmsfält, hvilka i förening med de många forsarna och fallen framkallat lifliga industriell verksamhet vid såväl hufvudälfven som dess tillflöden. Hela vattendragets längd är 215 km., dess vattenområde kan uppskattas till 4,700 kvkm., hvaraf 470 kvkm. (10 proc.) sjöar. Wbg.

Leu [le], plur. lei (''lejon''), sedan 1868 Rumäniens myntenhet, = 100 *bani*, = 1 franc. I guld präglas stycken om 20 och 10 lei, i silfver om 5, 2, 1 och $^1/_2$ lei.

Leu [löj], August Wilhelm, tysk målare, f. 1818 i Münster, d. 1897 i Seelisberg vid Vierwaldstättersjön, var lärjunge af akademien i Düsseldorf. Han besökte ett par gånger Norge samt Bajern, Tyrolen, Schweiz och Italien, hvilka länders bergsnatur han lifligt återgaf, exempelvis i *Norskt rattenfall* (1849; i Kristiania nationalgalleri), *Sogne-*

fjord (1849), *Hardangerfjord* (1851), *Vy från Berchtesgaden, Capri, Från Chiavenna* m. fl. (G—g N.)

Leube [lö'j-], Wilhelm Olivier von, tysk läkare, f. 1842 i Ulm, med. doktor 1866, docent i Erlangen 1868, professor i medicinsk klinik 1872 i Jena, 1874 i Erlangen och 1885 i Würzburg, har särskildt vinnlagt sig om studiet af magsäckens, tarmens och njurarnas sjukdomar och inom dessa områden af den invärtes medicinen utgifvit bl. a. *Die ernährung vom mastdarm aus* (1872), *Die krankheiten des magens und darms* (1878), *Die magensonde* (1879), *Die lehre vom harn* (i förening med Salkowski, 1882), *Die behandlung der urämie* (1883), *Über störungen des stoffwechsels und ihre bekämpfung* (1898). Därjämte har L. utgifvit en mycket anlitad lärobok i diagnostik, *Spezielle diagnose der inneren krankheiten* (2 bd, 1892—93; 7:e uppl. 1904). R. T—dt.

Leublfing [lö'j-], August von, Gustaf II Adolfs page, f. 24 april 1614 på godset Gansheim, pfalzgrefskapet Neuburg, antogs i mars 1632 i Nürnberg till Gustaf Adolfs lifpage, deltog vid konungens sida i striden vid nämnda stad 24 aug. s. å. och följde honom på hans tåg till Thüringen och i slaget vid Lützen 6 nov. Ehuru själf sårad, sökte han hjälpa den på marken liggande sårade konungen för att sätta honom på sin häst, men konungen blef därunder dödad, och fienderna tillfogade L. skott- och sticksår, af hvilka han dog i Naumburg 15 nov. 1632. För domherren Gottfred v. Kayn aflade han en berättelse om enskildheterna i slaget, hvilken denne sände till L:s fader. Jfr L. Bobé, "A. v. L. Gustav Adolfs page" (i "Hist. tidskr.", 1902).

Leubnitz [lö'jb-], landskommun i konungariket Sachsen, kretsen Zwickau, vid Pleisse. 4,167 inv. (1905). Mångsidig industri.

Leu'ca [le'vka], Capo S. Maria di, sydligaste spetsen af Apulien.

Leu'ca (lat. *leū'ga*), kelternas vägmått = 1,500 romerska dubbelsteg (se Passus), = $2{,}_{22}$ km. Däraf kommer det fornfranska *lieue*, som dock betecknar en dubbelt större väglängd.

Leucade'ndron Herm., *bot.*, växtsläkte af fam. *Proteaceæ*, omfattande omkr. 70 träd eller buskar med läderartade, helbräddade, ofta gråhåriga blad, förekommande i Kaplandet. Blommorna sitta i hufvud, som äro omslutna af färgade stödjeblad. Frukten är en nöt. De praktfullt silfvergråa bladen af *L. argenteum*, Kaplandets bekanta silfverträd, utgöra en handelsartikel och användas till prydnadsföremål af olika slag; trädet lämnar äfven ett värdefullt virke. Jfr Kapkolonien, sp. 861. G. L—m.

Leuca'spius delineātus, *zool.* Se Groplöja.

Leuchs' adressbuch [löjchs], en af firman C. Leuchs & Co. i Nürnberg utgifven kalender, som innehåller en förteckning på alla världens handels- och industrifirmor, varuregister, annonser m. m. Arbetet utkom första gången 1814 och upptog då endast 2 bd, hvaremot den senaste (1909 ff.) upplagan omfattar 48 bd.

Leuchtenberg [lö'jcht-]. 1. Fordom furstligt landtgrefskap i Öfre Pfalz, vid Naab, omfattade omkr. 220 kvkm. Det hade sitt namn efter landtgrefvarnas stamborg L. i köpingen med samma namn. Landtgrefvarnas ätt utgick på manssidan 1646, och landet tillföll då Bajern samt tilldelades sedan merendels bajerska prinsar som apanage. 1817 afträdde konung Maximilian Josef det forna området åt sin måg Eugène Beauharnais som mediatiseradt hertigdöme jämte en del af furstendömet Eichstädt (se d. o.). Litt.: arbeten af Wittmann (3 bd, 1851—52), Brunner (1862) och Dœberl (1893). — 2. Furstlig släkt, härstammande från Napoleon I:s styfson, Eugène Beauharnais, hertig af Leuchtenberg och furste af Eichstädt (se Beauharnais 7), hvilken var förmäld med Augusta af Bajern (f. 1788, d. 1851) samt efterlämnade 2 söner och 4 döttrar. De senare blefvo förmälda, Josefina (f. 1807, d. 1876) med Oskar I af Sverige och Norge, Eugenia (f. 1808, d. 1847) med furst Fredrik af Hohenzollern-Hechingen, Amalia (f. 1812, d. 1873) med kejsar Pedro I af Brasilien och Teodolinda (f. 1814, d. 1857) med grefve Vilhelm af Württemberg. Den äldre af sönerna, August (Karl A. Eugène Napoleon), f. 9 dec. 1810 i Milano, d. 28 mars 1835, förmäldes "par procuration" 1 dec. 1834 och personligen 26 jan. 1835 med regerande drottningen Maria II da Gloria af Portugal, i hennes första gifte. Den yngre sonen, Maximilian Josef Eugène August Napoleon, f. 2 okt. 1817 i München, d. 1 nov. 1852 i Petersburg, öfverflyttade till Ryssland efter sin 1839 förs iggångna förmälning med kejsar Nikolaus' af Ryssland äldsta dotter, Maria, antog grekisk-katolska bekännelsen och efterlämnade flera barn, hvilka genom kejserlig ukas af $^{18}/_{6}$ dec. 1852 fingo sig tillerkända tillnamnet Romanovskij och värdigheten af kejserlig höghet. I Ryssland lefver släkten fortfarande.

Leūcin (af grek. *leūko's*, hvit), *kem.*, aminokapronsyra, l. (bättre) α-aminoisobutylättiksyra, $(CH_3)_2 : CH \cdot CH_2 \cdot CH(NH_2) \cdot CO_2H$, en i de flesta ägghviteämnen förekommande aminosyra, som frigöres, när ägghviteämnena fullständigt spjälkas af syror, alkalier, enzymer eller mikroorganismer. På grund af sin ringa löslighet i vatten faller leucin nästan fullständigt ut ur en hydrolyserad ägghvitelösning; det kristalliserar i vackra, glänsande, för känseln feta fjäll, som smälta vid 293—295° under sönderdelning. Leucin kan existera i 2 optiskt isomera former (se Isomeri), hvaraf i naturen endast l-leucin förekommer, som i vattenlösning är vänstervridande, men i sur eller alkalisk lösning vrider åt höger. H. E.

Leūci'ppus. Se Leukippos.

Leūci'scus, *zool.* Se Mörtfisksläktet.

Leūcit (af grek. *leūko's*, hvit), *miner.*, ett bisilikat, sammansatt enligt formeln $K_2O \cdot Al_2O_3 \cdot 4\,SiO_2$ och uppträdande i kristallformer, som mycket närma sig den reguljära ikositetraedern, hvarför det äfven betraktades som ett reguljärt mineral, tills den tyske mineralogen v. Rath 1873 visade, att kristallformen är tetragonal. Kristallerna äro mestadels uppbyggda af tvillingslameller, som äro inlagrade i de riktningar, hvilka vid ett reguljärt betraktelsesätt motsvara rombdodekaedern och förorsaka striering på kristallytorna. Leuciten visar sig i polariseradt ljus svagt dubbelbrytande. Hårdheten är $5{,}_{5}$—6, tyngden $2{,}_{5}$. Färgen är hvit, med dragning åt gult, grönt eller rödt. För blåsrör är leucit osmältbar. Den blir vid upphettning med koboltsolution blå och löses i saltsyra under afskiljande af kiselsyrepulver. Leuciten förekommer som väsentlig beståndsdel i de

k. leucitlavorna. Dessa finnas mest på suvius och i omgifningarna af Rom, äfven vid ıdernach och Kaiserstuhl i Rhendalen. Leuciten dar i dem stora invuxna kristaller med matta r, på hvilka ingen tvillingstreckning kan iakt-as. I de vulkaniska kalkblocken på Somma före-nma små, vattenklara kristaller med glänsande linjerade ytor, och i sprickor i lava anträffas derstundom likartade kristaller. I små mikrosko-ka kristaller ingår leucit äfven som beståndsdel issa basalter (äfven skånska) och fonoliter. Hj. Sj.*

Leucitbasalt (af grek. *leūko's*, hvit), *geol.*, *rogr.*, den art af vulkaniska bergarten basalt, ı i st. f. plagioklas innehåller mineralet leucit. Basalt. E. E.

Leuciter, *bot.*, detsamma som leukoplaster. Se rll, sp. 1390.

Leucitit, *petrogr.*, en vulkanisk bergart, bestå-de väsentligen af leucit och pyroxen. A. G—n.

Leucitlava. Se Leucit.

Leuck., vid latinska djurnamn förkortning för tyske zoologerna F. S. och K. G. F. R. Leuc-rt (se dessa).

Leuckart [löʹj-], tyska zoologer. 1. Friedrich Siegmund L., f. 1764 i Helmstedt, d. 43 som professor i zoologi vid universitetet i eiburg, gjorde sig känd företrädesvis genom sina dersökningar om inälfsmaskarna, *Versuch einer urgemässen einteilung der helminthen* (1827), och *ologische bruchstücke* (1820—42).

2. Karl Georg Friedrich Rudolf L., ı föregående brorson, f. 1822 i Helmstedt, d. 98 i Leipzig, studerade i Göttingen under Rudolf igner, blef 1850 e. o. och 1855 ord. professor i zoologi i Giessen samt 1870 professor i Leipzig. L:s vetenskapliga forskningar beröra hufvudsakligen de ryggradslösa djuren, och företrädesvis har L. inlagt synnerligen stora förtjänster om inälfsmaskarnas biologi. Bland hans många hithörande arbeten märkas *Beiträge zur kenntnis wirbelloser thiere* (i förening med Frey, 1847), *Über den polymorphismus der ividuen oder die erscheinungen der arbeits-ilung in der natur* (1851), *Zoologische unter-hungen* (1853), *Die blasenbandwürmer und ihre wicklung* (1856), *Untersuchungen über Trichina ralis* (1861; 2:a uppl. 1866), *Neue beiträge zur ntnis des baues und der lebensgeschichte der matoden* (1887) samt hans sammanfattande verk *parasiten des menschen und die von denselben rührenden krankheiten* (2 bd, 1862—76; 2:a ol. 1879—1901), hvilket länge utgjort hufvud-etet om dessa varelser. Sedan 1885 var L. led. Vet. soc. i Uppsala. Stor betydelse hade L. ock ı akademisk lärare, i det han på sitt laboratorium rade ett mycket stort antal lärjungar från alla der och sålunda kraftigt medverkade till att göra ı morfologiska riktningen förhärskande vid uni-sitetsstudiet och anvisa den ensidiga zoografien

en blygsammare plats. Biografi af A. Jacobi, 1898. 1 o. 2. L—e.

Leŭco'jum L., *bot.*, ett örtsläkte af fam. *Amaryllidaceæ* med 9 arter i södra och mellersta Europa. Hithörande arter äro glatta, vanligtvis tämligen låga lökväxter, som ha fribladig blomkalk af sex lika, klocklikt sammanslutande blad. Blommorna äro hängande, hvita, grön- eller gulspetsade. I Sverige finnes på några ställen (ursprungligen odlad) den lilla vackra, tidigt under våren blommande *L. vernum* L.,

Snöklockan, *Leucojum vernum*.

snöklockan l. klosterliljan (se fig.). Af Leucojum har det svenska blomnamnet ”löfkoja” l. ”levkoja” genom rådbråkning uppkommit. Men det namnet afser icke ofvanskrifna Leucojum, utan en enårig, i våra trädgårdar i många varieteter odlad art af släktet *Matthiola* (se d. o.). O. T. S. (G. L—m.)

Leŭ'coma, *zool.* Se Liparidæ.

Leŭcono'stoc mesenteroides, *kem.* Se Jäsning, sp. 471.

Leŭcophasi'a, *zool.* Se Picridæ.

Leŭcoplaci'a oris, *med.*, kallar man större eller mindre, hvitgråa eller gulgråa fläckar på slemhinnan i munnen, på tungan, läpparna eller i svalget, beroende på en förändring i den epiteliala beklädnaden. Åkomman, som fått en mängd namn, såsom *tylosis*, *teratosis*, *psoriasis*, *pityriasis* och *ichthyosis oris et linguæ*, förekommer endast hos fullvuxna personer. Den framkallas oftast genom retning af hvassa tänder, spetsiga cigarr- och pipmunstycken, nikotin, alkohol, syfilis m. m. samt är mycket envis och kan t. o. m. öfvergå i epitelialkräfta eller kankroid (se d. o.). F. B.*

Leŭcorrhi'nia, *zool.* Se Trollsländor.

Leŭco'spis, *zool.* Se Pteromalidæ.

Leŭdes, mlat. (af mht. *liute*, folk, människor), ett ord, som ofta förekommer i historiska skrifter och handlingar från merovingernas och någon gång karolingernas tid. Det betecknar dels konungens undersåtar i allmänhet, dels dem bland dessa, som till honom stodo i särskildt trohetsförhållande: hans hirdmän och ämbetsmän. I samma dubbelbetydelse användes fidelis (se d. o.). S. F. H. (S. B.)

Leufsta [löf-]. Se Löfsta.

Leufvén [lövén], Johan Gustaf Johansson, landthushållare, f. 1870, inträdde efter afslutade studier vid Ultuna landtbruks- och Alnarps mejeriinstitut i Malmöhus läns hushållningssällskap, blef sällskapets sekreterare 1900 och har i denna egenskap med stor energi och ofta som initiativtagare deltagit i de många företag, som under närvarande tid igångsatts för främjande af Skånes och hela landets jordbruk, särskildt på kooperationens väg. L. blef led. af Landtbruksakad. 1908. H. J. Dft.

Leuhusen [lēhu-], svensk adlig ätt, hvars förste med säkerhet kände stamfader, Reinhold L., lär på 1450-talet ha inflyttat till Sverige från Nederländerna och var fader till abbedissan i Klara kloster Anna Reinholdsdotter L. (1520-talet). Från Reinhold härstammade en 1647 med Reinhold Govert L. (f. 1601, underståthållare i Stockholm 1650, d. 1655) adlad gren, som 1719 med dennes son Peter L. (f. 1649, hofmarskalk 1717, d. 1726) erhöll *friherrlig* värdighet, och en 1676 med Reinholds kusin Sakkeus L. (licentöfverinspektor, d. 1693) adlad gren, som 1703 utslocknade med stiftarens son. Bland ättens medlemmar må f. ö. nämnas bröderna friherre Karl Herman L. (f. 1810, d. 1879, öfverste och sekundchef för Lifregementets husarer 1855, generalmajor 1859, kavalleriinspektör 1862, generalbefälhafvare i 3:e militärdistriktet 1864—73, ordf. i Skaraborgs läns landsting 1864, 1867, 1869—73 och led. af Landtbruksakad. 1856) och friherre Gustaf Vilhelm L. (f. 1812, d. 1909, häradshöfding i Björkekinds m. fl. härads domsaga 1848, justitieråd 1858—82, filos. jubeldoktor 1886). Deras svägerska Amalia Aurora Adelaide L., född Valerius, dotter till skalden J. D. Valerius, sånglärarinna, målarinna, f. 1 dec. 1828 i Stockholm, reste 1852 till Dresden för att kopiera utmärkta mästares taflor och studerade sedan sång för Fanny Schäfer i Leipzig och Rellstab i Berlin samt uppträdde på konserter i Berlin och Frankfurt am Main. Hon gifte sig 1858 med dåv. kaptenen vid flottan frih. Axel Reinhold L. (d. 1886) och bosatte sig i Göteborg, där hon egnade sig åt sångundervisning. Under utländska resor fortsatte hon sina studier i sång för Wartel i Paris och i målning för Lindenschmidt i München. 1870 bosatte hon sig i Stockholm och undervisade flera sångelever, som sedan vunnit ryktbarhet. I synnerhet gjorde hon sig ett namn, då hon ”upptäckte” och till ytterligare utbildning i Paris befordrade Kristina Nilsson. 1872 blef hon led. af Mus. akad. Flertalet af L:s taflor och porträtt torde finnas i Göteborg. En kopia af henne, *Judit* (efter Varotari), tillhör Göteborgs museum. A. L.*

Leuk [löjk], fr. *Loèche-la-Ville*, småstad i schweiziska kantonen Valais, vid högra stranden af Rhône och järnvägen till Genève (Simplonbanan). 1,752 inv. i hela kommunen (1900). Omkr. 10 km. n. om staden ligger vid Dala och foten af det nästan lodräta Gemmi, i en ovanligt storartad alpnatur, 1,415 m. ö. h., badorten Leukerbad (fr. *Loèche-les-Bains*), bebodd af endast 600 pers., men under den korta sommaren mycket besökt af schweizare, fransmän och italienare till följd af sina varma källor. Dessa äro 22 till antalet och variera betydligt med afseende på vattnets sammansättning och temperatur, men innehålla i allmänhet en större halt af kolsyrad kalk och magnesia. Den hetaste och starkaste är Lorenzquelle (51° C.), som underhåller de flesta baden och hvars vatten man låter stå natten öfver för att afkylas, innan det begagnas. Patienterna sitta merendels flera timmar i badet, fördrifvande tiden på hvarjehanda sätt. Badorten, som flera gånger förstörts af laviner, är nu skyddad mot sådana genom en stark vall på östra sidan. (J. F. N.)

Leu'ka. 1. Berg. Se Kreta, sp. 1256. — 2. Folkstam. Se Honduras, sp. 1065.

Leukädiska klippan (Leukatas). Se Leukas.

Leukæthi'opes (lat., af grek. *lēuko's*, hvit, och *aithi'ops*, neger). Se Albinism.

Leukanilin, *kem.* Se Leukoföreningar.

Leuka's (grek. *Λευκάς* l. *Λευκαδία*), Levkas, Levka'da l. Hagi'a (Santa) Maura, en af Joniska öarna vid Greklands nordvästra kust. Areal 285 kvkm. Folkmängd omkr. 30,000. Urspr. var L. genom ett smalt näs förenadt med Akarnanien, Greklands västligaste landskap. Men redan under en aflägsen forntid genomgräfdes detta näs, enligt sägnen af korintiska nybyggare, hvilka äfven på öns nordöstra sida grundlade staden Amaxichi, hvars officiella namn nu är Levka's, öns hufvudort. Allteftersom den gräfda kanalen, hvilken f. ö. medgaf genomfart blott för mindre farkoster, igensandades och ånyo återställdes, har L. under följande tider skiftevis varit halfö och ö. Senast 1903 gjordes kanalen farbar för fartyg och har en bredd af 15 och ett djup af 5 m. Som äldsta inbyggare nämnas leleger och teleboer, hvilka där sägas ha egt en väl befäst stad, Nerikos l. Neritos. Ön är till större delen uppfylld af kalkberg, hvilkas hvita, mot hafvet tvärbrant stupande hällar gifvit den dess namn, hvilket på svenska kan återgifvas med ”Hvitö”. Mot s. utskjuta dessa berg i klippudden Leukatas (nu Kap Dukato), på hvars topp ännu skönjas ruinerna af ett Apollontempel. Från denna klippa störtade sig enligt en sägen skaldinnan Sapfo i hafvet, då hon såg sin kärlek till Faon obesvarad. Många andra, t. ex. den kariska drottningen Artemisia, sägas under forntiden ha följt hennes exempel, däri sökande ett botemedel för kärlekskval. Om Dörpfelds teori (i ”Leukas”, 1908), att L. är Homeros’ Ithaka se Ithaka. — I politiskt hänseende har L. under senare tid delat de öfriga Joniska öarnas öde. F. n. bildar ön med några kringliggande öar inom konungariket Grekland en nomos (län) L., 457 kvkm., 41,186 inv. (1907). A. M. A.

Leukemi [levk-emī; af grek. *lēuko's*, hvit, och *hāima*, blod], *med.*, en af Virchow och Bennet nästan samtidigt (på 1840-talet) upptäckt sjukdom i de blodberedande organen, hvilken alltsedan denna tid varit föremål för fackmännens intensiva intresse. Senare tiders forskare, P. Ehrlich, Pappenheim, Türk m. fl., ha genom undersökningar öfver de hvita blodkropparnas färgbarhet underlättat studiet af blodets patologiska formbeståndsdelar. Det först iakttagna, frappanta symtomet från blodet vid denna sjukdom är, att blodet öfverfylles med hvita blodkroppar, under det de röda relativt aftaga, så att, då i normalt blod de röda och de hvita blodkropparnas antal förhåller sig i medeltal som 500—600 till 1, de hvitas antal kan i leukemien bli lika med eller

r. o. m. större än de röda. Senare tiders forskningar ha emellertid ådagalagt, att det icke är så mycket det ökade antalet hvita blodkroppar, som utmärker denna sjukdom, utan snarare det förhållandet, att vid leukemi uppträda inom det cirkulerande blodet abnorma, d. v. s. under friskt tillstånd därstädes icke förefintliga, hvita blodkroppar. Dessa bildas till öfvervägande del inom benmärgen. Leukemiens väsen är därför en patologiskt ökad produktion, hufvudsakligen inom benmärgen, af de hvita blodkropparnas olika utvecklingsformer. Härigenom komma att i blodmassan upptagas dels sådana celler, som normalt icke förefinnas därstädes, dels ett abnormt stort antal af vissa, i normalt blod mera sällan förekommande celltyper. Denna patologiska egenskap hos blodet är med säkerhet konstaterbar först efter mikroskopisk undersökning af detsamma, helst efter det blodet blifvit på lämpligt sätt färgadt. Emellertid har sjukdomen andra, lättare i ögonen fallande symtom. Efter någon tid förstoras nämligen vid densamma dels diverse ytliga lymfkörtelgrupper, såsom på halsen, i axelhålorna och ljumskvecken — äfven djupare inom kroppen liggande körtlar förstoras —, dels växer i flertalet fall mjälten till ofta kolossal storlek och observeras då vanligen först af den sjuke själf som en hård, under huden liggande tumör i vänstra sidan af buken. Samtidigt uppträda ofta stor kroppslig och andlig trötthet, afmagring, feber och ej sällan blödningar från tandkött, näsan eller underhuden. Leukemien kan vara dels akut, dels kronisk. I det förra fallet leder den vanligen ofelbart till döden inom veckor eller månader. Äfven den kroniska leukemien är vanligtvis en dödlig sjukdom, men den olyckliga utgången kan genom lämplig vård (se nedan) ofta fördröjas i åratal. Sjukdomen är i det hela taget en sällsynt sjukdom. En statistik visar för Stockholm 9,18 leukemier pro mille sjukdomsfall; i Tyskland är den måhända ännu mera sällsynt. Vanligen angripes medelåldern (25—45 år), kanske något oftare män än kvinnor. Äfven hos ett flertal husdjur har man funnit denna sjukdom. Dess egentliga orsak är obekant; en mångfald bakteriologiska undersökningar ha hittills (1911) icke ledt till något resultat, ehuruväl förloppet vid vissa akuta fall af sjukdomen mycket liknar det vid (bakterie)blodförgiftning (sepsis) och synes peka hän på en infektiös orsak. Virchow förlade sjukdomen till mjälten och lymfkörtlarna. E. Neumann uppvisade sedermera, att vid leukemi benmärgen alltid är angripen, hvarifrån sedan sekundärt komma mjälte och lymfkörtlar. Dessa sistnämnda iakttagelser ha sedan alltmer bekräftats. Att numera uppehålla den indelning af sjukdomen efter den sjukliga processens säte i en myelogen (benmärgs-), en lymfatisk och t. o. m. en lienal (mjält-) form, för hvilken uppdelning bl. a. äfven P. Ehrlich gjort sig till förespråkare, är därför oberättigadt. Man brukar dock med hänvisning till de i ett visst fall öfvervägande hvita blodkropparna tala om två slags leukemi, nämligen om leukemi med öfvervägande lymfatisk celltyp, d. v. s. hvilken flertalet af de inom blodet anträffade hvita blodkropparna äro af typen lymfocyter, ofta härstammande från lymfkörtelsystemet, och om leukemi med blandad celltyp (oegentligt benämnd myelogen leukemi). Prognosen för denna sjukdom har tills för ett tiotal år sedan varit absolut hopplös. Man fick då inskränka sig till att genom lämplig hygienisk vård stärka den sjuke och att genom arsenik o. d. försöka inverka på blodbildningen. Röntgens storartade upptäckt har emellertid äfven vid denna sjukdom fått en stor terapeutisk användning. Efter belysning medelst röntgenstrålar på de långa rörbenen, mjälten och de svällda lymfkörtlarna försvinna ofta alla sjukdomssymtomen på en förvånande kort tid. Blodet renas från de abnorma hvita blodkropparna, mjälte och lymfkörtlar återgå till normal storlek, krafterna återkomma o. s. v. Perioder af nästan full hälsa kunna därefter inträda. Huruvida något verkligt varaktigt resultat står att vinna med dylik behandling, är dock ännu oafgjordt. De akuta fallen påverkas vanligen ej af röntgenstrålar, och dessa jämte de af de kroniska leukemierna, som i likhet med dem äro af småcellig (lymfocyt-) typ, ha den sämsta prognosen. I. H.

Leukerbad [lö'jk-]. Se Leuk.

Leŭki'ppos (grek. *Λεύκιππος*, lat. *Leuci'ppus*), forngrekisk filosof, grundläggare af den filosofiska atomläran (se Atom 2), lefde sannolikt omkr. 500 f. Kr. Som hans födelseort uppges dels Abdera, dels Elea, Melos och Miletos. Som hans lärare nämnas Parmenides och Zenon och som hans lärjunge Demokritos. A. M. A.

Leŭkobaser, *kem.*, basiska färgämnens leukoföreningar (se d. o.). H. E.

Leŭkocy'ter (af grek. *leŭko's*, hvit, och *kytē*, blåsa), hvita blodkroppar. Blodet består af en vätska, blodplasman, och i denna suspenderade formade element, röda och hvita blodceller l. blodkroppar jämte andra smärre beståndsdelar (se Blod). Under det att de röda blodkropparna tillhöra endast blodkärlen, uppträda de hvita blodkropparna därjämte äfven i lymfkärlen, i benmärgen, i s. k. retikulär bindväf, i kollagen bindväf (se Bindesubstansväfnader), slutligen äfven mellan epitel- och körtelceller, dit de invandrat på grund af sin förmåga att förflytta sig från stället (pseudopodieartad eller ameboid rörelseförmåga). De benämnas därför äfven vandringsceller. I blodkärlen äro leukocyterna vida fåtaligare än de röda blodkropparna. Under det att nämligen de senare finnas till ett antal af ungefär 5 mill. på kbmm., räknar man leukocytmängden på samma blodrymd endast till 5,000—6,000, högst 10,000. På grund af de hvita blodkropparnas självständiga rörelseförmåga är deras allmänna form mycket växlande, i hvilotillstånd dock mera kulformig. Man kan urskilja 3 olika slag af leukocyter: lymfocyter, neutrofila polymorfkärniga leukocyter och eosinofila leukocyter. *Lymfocyterna* bilda ungefär 25 proc. af blodets alla leukocyter. De äro jämförelsevis små, kulformiga, mycket protoplasmafattiga och försedda med en rundad kärna. De *neutrofila* leukocyterna med polymorf, d. v. s. grenig och oregelbundet gestaltad, kärna, utgöra hufvudmassan (omkr. 70 proc.) af blodets hvita blodkroppar. De utmärkas, utom af sin oregelbundna kärna, af riklig protoplasma, innehållande s. k. neutrofila granulationer, d. v. s. med neutrala färgämnesblandningar färgbara korn, som utfylla hela cellkroppen. Dessa celler utgöra äfven hufvudmassan af de ofvan nämnda vandringscellerna. De *eosinofila* leukocyterna utmärkas af stora, med sura anilinfärger (t. ex. eosin) färgbara korn i cellkrop-

pen. Kärnan är sällan utprägladt polymorf, ofta oregelbundet kulformad. De eosinofila leukocyterna utgöra ungefär 2—4 proc. af blodets hvita blodkroppar. E. Hgn.

Leukocytōs (se Leukocyter), *med.*, förökning af de normalt eller fysiologiskt förekommande hvita blodkropparna i det cirkulerande blodet under vissa fysiologiska eller patologiska förhållanden. Leukocytos förekommer ofta och är endast ett uttryck för ett inom organismen, af olika orsaker framkalladt, stegradt behof efter de hvita blodkropparna. Den kan vara olika, alltefter det olika slag af hvita blodkroppar, som är ökadt. Man skiljer sålunda mellan en neutrofil och en eosinofil leukocytos samt en lymfocytos, beroende på, om de neutrofila eller eosinofila leukocyterna eller ock lymfocyterna uppträda i ökad mängd. Under fysiologiska förhållanden träffas leukocytos under digestionen efter rikligare måltider med blandad kost samt hos nyfödda. Patologisk leukocytos uppträder bl. a. efter blödningar, vid diverse kakektiska tillstånd, såsom kräftsjukdomar, vid lokala inflammationer samt diverse infektionssjukdomar, särskildt sådana, som framkallas af mikrokocker. Under det att det normala antalet hvita blodkroppar är omkr. 5,000—6,000 per kbmm., stiger de hvita blodkropparnas antal vid leukocytosen vanligen till 10—20 tusen, men öfverskrider icke gärna 50,000 per kbmm.

Leukocytos får icke sammanblandas eller förväxlas med sjukdomen leukemi (se d. o.), från hvilken den skiljes bl. a. därigenom, att vid leukocytosen inga eller endast mycket sällsynt abnorma och ännu icke fullt färdigbildade hvita blodkroppar uppträda i det cirkulerande blodet. Leukocytos är icke en sjukdom, men kan däremot vara ett sjukdomssymtom. I. H.

Leukoderma (af grek. *lēuko's*, hvit, och *de'rma*, hud), *med.*, en hudförändring, som kännetecknas däraf, att färgämnet, pigmentet, i huden fläckvis eller på ett mera diffust område förminskas eller försvinner. Finnes en medfödd universell eller partiell pigmentbrist i huden, kallas den *albinism* (se d. o.). Den förvärfvade leukoderman är vanligast sekundärt uppträdande till en föregående retningsprocess i huden. Det är lätt att förstå, att allehanda sår, som ledt till en förstöring af större eller mindre hudområden, samtidigt skola förstöra det där befintliga hudpigmentet, men äfven många andra, kroniska, inflammatoriska processer i huden, som icke leda till sårbildning, medföra, när de resorberas, en öfvergående eller bestående pigmentfattigdom. En särskild form af leukoderma är *l. syphili'licum*, hvilken pigmentanomali kan uppträda under sekundärstadiet af syfilis. Den består af små rundade, ljusa, tättstående fläckar, vanligen på halsen, och förekommer oftast hos kvinnor. Leukoderma framträder ofta skarpare för ögat därigenom, att de pigmentfattiga fläckarna ofta omges af en zon, där pigmentet är rikligare än normalt. Så är förhållandet vid leukoderma syphiliticum, så också vid *vitiligo*, med hvilket namn betecknas en nästan alltid utan känd orsak, idiopatiskt uppträdande form af leukoderma med tendens till stark utbredning. L. Mbg.

Leukofān (af grek. *lēuko's*, hvit, och *fano's*, lysande), *miner.*, ett till olivingruppen hörande mineral af sammansättningen Fl Be Ca Na Si_2 O_6. A. Hng.

Leūkoföreningar (af grek. *lēuko's*, hvit), *kem.*, kallas ämnen, som uppstå genom reduktion af färgämnen, hvarvid dessa upptaga 2 väteatomer och samtidigt förlora sin färg, så att de bli hvita, resp. färglösa. Genom reduktion af färgämnet malakitgrönt (se d. o.) bildas t. ex. leukomalakitgrönt enligt formeln:

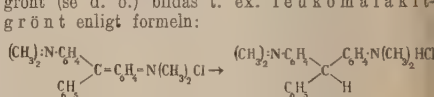

malakitgrönt leukomalakitgrönt

Omvändt öfvergår en leukoförening genom oxidation lätt till motsvarande färgämne. Man antar numera, att därvid en omlagring inom molekylen egen rum af den art, som framgår af ofvanstående formler. Indigos leukoförening kallas indigohvitt, rosanilinets leukanilin. H. E.

Leū'ko-indigo (Leukohvitt). Se Leukoföreningar.

Leūkokrāt (af grek. *lēuko's*, hvit, och *kratēi'n*, härska), *petrogr.*, kallas en eruptivbergart, som är sammansatt hufvudsakligen af de ljusa fältspat- eller fältspatoid-mineralen och kvarts, men fattig på eller saknande mörka mineral. Motsatsen, melanokrat (af grek. *me'las*, svart), är en eruptivbergart, som består hufvudsakligen af mörka mineral, oftast järn-magnesia-silikater. De leukokrata och de melanokrata bergarterna bilda vanligen hvarandras komplement inom ett gifvet eruptivområde och utgöra då motsatta differentiationsprodukter af en gemensam magma. Som delvis synonyma med leukokrat och melanokrat användas äfven aplitisk resp. lamprofyrisk (se Aplit och Lamprofyr); de senare benämningarna ha dock något mindre omfång än de förra. A. G—n.

Leūkom [-kåm], grek. *lēu'koma* (af *lēuko's*, hvit), *oftalm.*, en hvit fläck på hornhinnan (*cornea*) i människans och äfven i djurens ögon. Dess orsak är alltid en föregången, allvarsammare inflammationsprocess med förstöring af större eller mindre del af hornhinnans substans. Leukomet är således egentligast ett ärr. Alltefter som den föregångna inflammationen intagit större eller mindre del af cornea, förvandlas den klara cornea till ett större eller mindre, ogenomskinligt ärr. Sitter detta åt sidan, d. v. s. ej midt för pupillen, kan synen vara mer eller mindre fullständigt i behåll. Täcker fläcken hela pupillarområdet, men lämnar randen fri, kan genom operation (se Iridektomi) en lucka åstadkommas i regnbågshinnan (*iris*), hvarigenom en ny pupill bildas, som släpper igenom ljusvågorna till det inre af ögat. Intager fläcken hela hornhinnan, finnes ingen utsikt, att synförmågan kan återställas. Man har i sådana fall åtskilliga gånger försökt att taga bort den ogenomskinliga hornhinnan och ersätta den med antingen en glasskifva eller en frisk hornhinna från ett djur. Man har lyckats åstadkomma inläkning af en sådan öfverförd hornhinna, men hittills har ej på detta sätt någon allmänt användbar metod att bota leukomet kunnat vinnas. Rsr. (G—d.)

Leūkomainer. Se Likgift.

Leūkomalakitgrönt. Se Leukoföreningar.

Leūkōner. Se Svampdjur.

Leūkopathi'a. Se Albinism.

Leukoplaster (af grek. *leūko's*, hvit, och *pla'ssēin*, ilda), *bot.* Se Cell, sp. 1390.

Leukorrē (af grek. *leūko's*, hvit, och *rhēi'n*, yta). Se Hvit fluss 1.

Leukosia. Se Levkosia.

Leukosyrer (grek. *leūkosy'roi*, "hvita syrer"), tt namn, som af grekerna gafs åt de assyriske nyyggarna s. om Svarta hafvet och i Kappadocien.

Leukothe'a. 1. (Grek. *Λευκοθέα*, "den hvita udinnan"), *grek. myt.* Se Ino. — 2. *Astron.*, en f småplaneterna.

Leukoxēn, *miner.*, en gråhvit sönderdelningsproukt af titanit i titanitkornens randzon. A. Hng.

Leu'ktra (grek. *Λεῦκτρα*), en forngrekisk, obetydg ort i södra delen af landskapet Beotien, mellan täderna Plataiai och Thespiai, är världshistoriskt ekant genom den lysande seger, hvilken tebanerna är under Epameinondas (se denne) tillkämpade sig fver de till antalet betydligt öfverlägsne spartanerna 71 f. Kr. A. M. A.

Leunis [lö'j-], Johannes, tysk naturforskare, 1802 vid Hildesheim, d. där 1873, gjorde sig föränt genom utgifvandet af flera mycket använda ro- och handböcker i naturvetenskap, såsom *Synops is der drei naturreiche* (3 dlr, 1844—46), *Schulaturgeschichte* (3 dlr, 1848—52), *Analytischer itfaden für den ersten wissenschaftlichen unterricht i der naturgeschichte* (1852—53), som alla ha utommit i många upplagor. 1905 restes en minnesvård fver L. i Hildesheim. Biogr. af Grube (1876). L—e.

Leusden [lö'sden], Johannes, holländsk orienalist och bibelforskare, f. 1624, d. 1699. Sedan 651 ord. professor i Utrecht, kom L. att utöfva stort nflytande på sin samtids vetenskapliga forskning, ej inst på den svenska; bland de många svenskar, som ommo i beröring med L., må nämnas Samuel Pontin, on af biskop Magnus Pontin och Sveriges stora läromsljus under 1600-talets senare hälft, professorn, edermera biskopen L. Norrmannus (se Norrman, .), vidare E. Benzelius d. y. och Kasten Rönnows on Magnus (se Rönnow 1). L:s förnämsta arbete r *Biblia hebraica* (grundläggande uppl. 1660). Jfr l. a. E. Wrangel, "Sveriges litterära förbindelser ed Holland" (1897). J. C.

Leuteratiōn (af nlat. *leuterāre*, af ty. *läutern*, öra klar, rena), *jur.*, nedsättande af det i lagen beämda straffet på grund af mildrande omständigeter. — När i Sverige konungens domsrätt 1614 fverlämnades till Hofrätten, förb öll sig dock konngen själf den gamla kungliga rätten att "åter ryta alla skroksokner ok alla ofsokner" (d. v. s. pphäfva hvad som på grund af falska berättelser lifvit för strängt dömdt eller för mycket utsökt), ch till följd däraf skulle vissa svårare brottmål af lofrätten alltid till honom "refereras". Som detta änskjutande till konungen emellertid för honom blef lltför betungande, medgafs det 1714 Hofrätten att å grund af sig företeende, synnerligen mildrande mständigheter nedsätta det i lagen bestämda straf-et, utan att hemställa målet till konungen. Hofrätn behöll denna leuterationsrätt äfven efter inrandet af 1734 års lag; den upphäfdes först 829. I. Afz.

Leuthen [lö'jten], by i preussiska prov. Schlesien, 5 km. v. om Breslau, har gifvit namn åt Fredrik I:s mest lysande seger. Sedan fransmännen och yska riksarmén blifvit slagna vid Rossbach (5 nov. 1757), skyndade Fredrik sig i ilmarscher mot österrikarna, hvilka infallit i Schlesien. 5 dec. ryckte han med 35,000 man mot den till 65,000 man uppgående österrikiska armén under hertig Karl af Lothringen och fältmarskalken Daun, kringgick med sin hufvudstyrka fienden, föll honom i vänstra flanken, tvang honom därigenom att svänga om hela sin ställning och tillfogade honom ett fullständigt nederlag. Segern återförskaffade Preussen Schlesien. C. O. N.

Leuthold [lö'jthålt], Heinrich, tysk-schweizisk skald, f. 1827 i Zürich, d. 1879 som sinnesrubbad, kämpade alltifrån barndomen med fattigdom och motgångar. Han skaffade sig emellertid universitetsbildning, blef tidningsman i München och slöt sig där till skalden Geibel, i förening med hvilken han utgaf "Fünf bücher französischer lyrik" i ypperlig öfversättning. Efter ett oroligt, af både inre och yttre stormar skakadt lif, bröts han i femtioårsåldern fullkomligt. 1879 utgaf G. Keller hans dikter (flera uppl.), hvilka utom lyrik innehålla två epos, *Hannibal* och *Penthesilea*. Framför allt genom formens utomordentligt finarbetade skönhet framstår L. där som en skald af hög rang. L. är porträtterad i Ganghofers "Die sünden der väter" (1886) och skildrad af Paul Heyse i "Jugenderinnerungen" (1900). Se Ernst, "H. L." (1893 och 1897) och "Neue beiträge zu H. L:s dichterporträt" (1897), och R. Saitschik i "Meister der schweizer-dichtung" (1894).

Leutholf [lö'jt-], Hiob. Se Ludolf.

Leutkirch [lö'jt-], stad i württembergska Donaukretsen. 3,592 inv. (1905). Latin- och realskola, uppfostringsanstalt för föräldralösa flickor. Tillverkning af landtbruksmaskiner. L. var fri riksstad 1384—1802 och tillhörde 1803—10 Bajern. Wbg.

Leutschau [lö'jt-], ung. *Löcse*, slovak. *Levocza*, hufvudstad i ungerska komitatet Zips (Szepes), hör till följd af sitt läge och sina vackra gamla byggnader till de angenämaste städerna i norra Ungern. 7,866 inv. (1900), nära hälften slovaker. Jordbruk och boskapsskötsel, men i synnerhet trädgårdsodling. Biafvel drifves ock i stor skala. Gymnasium, högre realskola och flera fackskolor. — Det finnes icke i Ungern en stad med så många konstminnen som L. Till dem höra flera gamla privathus, S:t Jakobskyrkan, en af landets mest storartade kyrkor, byggd från slutet af 1200-talet till början af 1500-talet m. m. En beskrifning af dessa finnes i "Monumenta Hungariæ archæologica", III, 2 (1878) af E. Henszlmann. J. F. N.

Leutze [lö'jtse], Emanuel, tysk-amerikansk målare, f. 1816 i Gmünd (Württemberg), d. 1868 i Washington, uppfostrades i Philadelphia, dit hans föräldrar flyttat i hans späda barndom. 1841—57 studerade L. i Düsseldorf och München och var sedan bosatt i Amerika. L. utförde en mängd historiemålningar, bl. a. med motiv från Columbus', Ferdinand Cortez', Maria Stuarts och Karl I:s historia. Hans mest populära arbeten äro de två skildringarna ur nordamerikanska frihetskriget, *Washingtons öfvergång af Delaware* (1851, Kunsthalle i Bremen) och *Washington i slaget vid Monmouth* (1854). Vid sin död var han sysselsatt med väggmålningar för Capitolium i Washington, ett arbete, som han ej hann fullborda. (G—g N.)

Leutzsch [lö'jt-], förr stor fabrikskommun n. v.

om Leipzig, 9,789 inv. (1905), 1911 inkorporerad med denna stad. J. F. N.

Leuwarden [lēv-]. Se Leeuwarden.

Leuven [lö-], nederländska namnet på Louvain (se d. o.).

Leuven [løvä'], Adolphe de, fransk teaterförfattare af svensk härstamning, f. 1807, d. 1884, var son till grefve Adolf Ludvig Ribbing, som för delaktighet i sammansvärjningen mot Gustaf III dömts till landsflykt och då bosatt sig i Paris, där han antog sin moders namn Löwen och gifte sig med en fransyska. L. vardt tidigt bekant med A. Dumas d. ä. och skref sedan, vanligen i förening med denne, Scribe eller andra, vådeviller, operett-texter, lustspel och dramer till ett antal af inemot 150 stycken. Han var sedan 1862 under flera år direktör för Opéra-comique. Af L:s pjäser har ett tjugutal gått öfver svensk scen. Han har som librettförfattare haft del i bl. a. ''Postiljonen från Longjumeau'', ''Fregattkaptenen'', ''Nürnbergerdockan'', ''En sommarnattsdröm'', ''Farinelli'', ''Advokaten Patholin'' och ''Mumbo-Gumbo-Gonggong den store''.

Leuvenhoek [lēvenhok]. Se Leeuwenhoek, A. van.

Leuze [lös], stad i belgiska prov. Hainaut, vid Dender. 5,849 inv. (1904). Textilindustri. Där segrade fransmännen under hertigen af Luxembourg 18 sept. 1691 öfver de allierade under Vilhelm af Oranien och Waldeck. J. F. N.

Lev (eg. ''lejon''; jfr Leu), bulgarisk myntenhet sedan 1880. Se Franc.

Lev., förkortning för Leviticus (se d. o.), Moses 3:e bok.

Lev. (äfven Levaill.), vid latinska djurnamn förkortning för Fr. Levaillant (se denne).

Leva [lē'va], ty. *Lewenz*, stad i ungerska komitatet Bars. 8,488 inv. (1900). Obergymnasium, lärarseminarium. L., som till 1709 var befäst, intogs flera gånger under 1600-talet. J. F. N.

Levaill. Se Lev.

Levaillant [løvaijä'], François, fransk upptäcktsresande och ornitolog, f. 1753 i Paramaribo i nederländska Guyana, d. 1824 i Frankrike, företog 1780—85 från Kap vidsträckta resor i det inre Afrika, som han skildrade i *Voyage dans l'intérieur de l'Afrique* (1790) och *Second voyage* etc. (1796), hvilka båda ryktbara resebeskrifningar öfversatts till ty. (1790—99) och ånyo utgifvits af Orse (2 bd, 1855). Bland hans många ornitologiska arbeten märkes *Histoire naturelle des oiseaux d'Afrique* (6 bd, 1796—1812).

Lewal [løva'l], Jules Louis, fransk militär och skriftställare, f. 1823, d. 1908, tjänade i Algeriet, Italien och Mexico och kallades 1866 af marskalk Niel till biträde vid arbetet på en ny organisationsplan för armén. 1870 tillhörde han som öfverste Rhenarméns generalstab och gick efter dess kapitulation i tysk fångenskap. 1874 blef L. brigadgeneral, 1877 chef för den nyinrättade krigshögskolan, 1880 divisionsgeneral och chef för 33:e divisionen samt 1883 chef för 17:e armékåren. I början af 1885 var han en kort tid krigsminister, fick sedan befälet öfver 10:e och därefter 2:a armékåren samt blef medlem af högsta krigsrådet. 1888 tog han afsked. Efter 1870 utvecklade han en omfattande skriftställarverksamhet på det organisatoriska, taktiska (*Tactique de marche*, *Tactique de stationnement*, *Tactique de renseignement*, *Tactique de combat* o. s. v.) och strategiska (*Introduction à la partie positive de la stratégie*, *Stratégie de marche* o. s. v.) området. Hans arbeten blefvo mycket uppmärksammade, men äro synnerligen ordrika och ytterligt teoretiserande. L. blef 1883 led. af svenska Krigsvet. akad. C. O. N.

Lewald [-valt], Fanny, tysk romanförfattarinna, f. 1811 i Königsberg, d. 1889 i Dresden, var af judisk börd och släkt med författaren Johann Karl August L. (f. 1792, d. 1871), men öfvergick vid 17 års ålder till kristendomen. I sitt 30:e år trädde hon in på författarbanan, gjorde därefter resor med sin fader och ingick 1854 äktenskap med skriftställaren Adolf Stahr, till hvars död (1876) deras hem i Berlin var en litterär ''salong''. Ett sundt och skarpt förstånd framlyser ur L:s skrifter; af skapande inbillningskraft och känslovärme eger hon däremot ett knappare mått. Hennes iakttagelseförmåga var ovanligt fin och säker, hennes stil synnerligen klar. I sociala och politiska liksom i religiösa frågor var hon en afgjord fritänkerska. Till kvinnornas användande i nyttiga yrken gaf hon kraftiga impulser. Bland hennes arbeten må nämnas den mot det konventionella äktenskapet riktade förstlingsromanen *Clementine* (1812), *Jenny* (1843, svensk öfv. 1845), *Italienisches bilderbuch* (1848), *Diogena* (s. å.), i hvilken grefvinnan I. Hahn-Hahn romaner parodieras, *Prinz Louis Ferdinand* (1849, 2:a uppl. 1859), *Erinnerungen aus dem jahr 184* (1850), *Liebesbriefe* (s. å.), *Dünen- und berg geschichten* (1851), *England und Schottland, reise tagbuch* (1852), *Wandlungen* (1853), *Das mädche von Hela* (1860; 2:a uppl. 1879), *Meine lebens geschichte* (6 bd, 1861—63), *Osterbriefe für di frauen* (1863), *Von geschlecht zu geschlecht* (8 bd 1863—65), *Für und wider die frauen* (1870; 2: uppl. 1875), *Die erlöserin* (1873), *Benedict* (1874 2:a uppl. 1883), *Neue novellen* (1877), *Zu weih nachten* (1880), *Stella* (1883) och *Die familie Darne* (1887). L:s *Gesammelte werke* i urval utgåfvos 187—75, i 12 bd. Jfr det af L. Geiger ur hennes kvar låtenskap utgifna *Gedachtes und gefühltes* (1900).

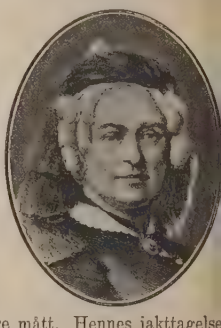

Levallois [løvallωa'], Jules, fransk skriftställare, f. 1829 i Rouen, d. 1903, var 1855—59 sekreterare åt Sainte-Beuve och biträdde denne vid om arbetningen af ''Histoire de Port-Royal'' samt skött 1859—72 litteraturkritiken i ''Opinion nationale''. Bland L:s skrifter märkas *Critique militante* (1862), *Déisme et christianisme* (1866), *L'année d'un ermit* (1870), *Sainte-Beuve* (1872), *Corneille inconn* (1876) och *Un précurseur. Senancourt* (1897).

Levallois-Perret [løvallωa'-pärrä], förstad n. v om Paris, mellan ringmuren och högra Seine stranden. 61,419 inv. (1906). Många uppfostringsanstalter och industriella etablissemang. (J. F. N.

Levāna (af lat. *levāre*, lyfta), romersk gudinna

semon (se d. o.) för den handling, hvarigenom en romersk fader i gamla tider erkände ett barn som sitt, i det han upplyfte det från marken, där det nedlagts framför honom.

Levander, Kaarlo Mainio, finsk zoolog, f. 1 nov. 1867 i Lovisa, blef student 1886 och filos. doktor och docent i zoologi 1894, företog 1894—95 med understöd af universitetet en forskningsfärd till Röda hafvet, antogs till zoolog vid hydrografiskbiologiska laboratoriet i Helsingfors 1902 och utnämndes till professor i zoologi 1910. L. har egnat sig företrädesvis åt utforskandet af Finlands vattenfauna, särskildt den lägre och lägsta, hvilken han beskrifvit i åtskilliga afhandlingar och uppsatser, de flesta ingående i de af Societas pro fauna et flora fennica utgifna skrifterna; han har där gifvit värdefulla bidrag till kännedomen om vattendjurens geografiska utbredning. Han har deltagit i de internationella hafsundersökningarna; speciellt har han studerat förekomsten af plankton i Finland. Finska vet.-soc:s djurfenologiska material bearbetas af L. T. C.

Levang, *sjöv.* 1. En till rengöring af däck, segel m. m. afsedd borste med skaft. — 2. Namn på fasta rundjärn, hvilka ombord på båtar eller fartyg tjäna

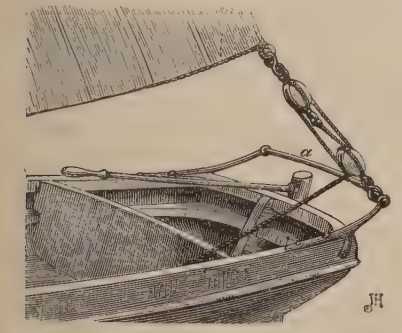

till fäste för block eller hakar, rörliga längs lewangen. Sådana levangar begagnas t. ex. på segelbåtar för att därvid hugga storseglets skotblock (se 2 å fig.). L. H.*

Le'vanger (fno. *Lifangr*). 1. Köpstad i nordre Trondhjems amt, Norge, innerst vid Trondhjemsfjorden på 62° 44′ 48″ n. br., 84 km. från Trondhjem land-, 66 km. sjövägen. 1,643 inv. (1910). L. omnämnes 1274, då Magnus Lagaböter besökte stället. 1473 omtalas det som marknadsplats och fick som sådan stor betydelse genom den omsättning, som där försiggick mellan Jämtland och bygderna kring inre Trondhjemsfjorden. Denna mellanrikshandel, som särskildt ökades efter 1835, då hufvudvägen till Sverige (Karl Johansveien) var färdig, föranledde, att L. 1836 blef köpstad. Handeln med Sverige aftog småningom under 1800-talets sista mansålder och spelar nu blott en ringa roll utom i fråga om hästmarknaden. 1846 nedbrunno 110 af stadens 133 hus; 1877 drabbade samma öde alla stadens hus på 23 när, och 1897 lades $^4/_5$ af denna i aska, så att blott 29 hus återstodo. L. har åtskillig industri; de viktigaste exportartiklarna äro trämassa och svafvelkis. Till L. är förlagdt Nordenfjeldske dragonregementet, som har exercisplatsen Rindenleret alldeles i närheten. Genom Hell—Sunnan-banan och lokal ångbåtstrafik står L. i liflig förbindelse med Trondhjem och angränsande distrikt. — 2. Härad, s. och ö. om staden L., är 140,$_{24}$ kvkm. med 2,324 inv. (1910); det tillhör Indherreds bäst uppodlade och bördigaste trakter med betydlig boskapsskötsel och ansenligt skogsbruk. 1 o. 2. K. V. H.

Lewanika, barotsehöfding. Se Marutse-Mambunda.

Leva'nna-gruppen, ett bergmassiv i Grajiska alperna, på gränsen mellan Italien och Frankrike. Högsta toppen är Mont Levanna, 3,640 m. J. F. N.

Leva'nte, italienska namnet för östvinden. Jfr Kanarieöarna, sp. 755.

Leva'nten (it. *il Levante*, österlandet, eg. soluppgången, af *levärsi*, uppgå), i allmänhet de Europa närmast belägna delarna af västra Asien jämte Turkiet, Grekland och Egypten; i mera inskränkt mening de asiatiska kusttrakterna vid Medelhafvet. — Levantisk handel, handel med produkter från dessa trakter. Den förmedlas nu till största delen af England, Marseille och Trieste, medan den förr hade sitt hufvudsäte i Venezia och Genua. Redan under 1700-talet sökte Sverige självständiga handels- och sjöfartsförbindelser med L. (se Levantiska kompaniet), och 1911 startade två svenska rederier i Göteborg, A. Broström & son och bol. Banco, hvart för sig, det förra med 4, det senare med 3 ångare, trafik emellan Sverige och L., s. k. Levantlinjer. — Levantiner kallas i L. (i inskränkt mening) födda ättlingar af européer, i synnerhet om de ha österländska mödrar. De spela en viktig roll i de levantiska handelsstäderna som köpmän och mäklare, men anses vara opålitliga och af tvetydig moral. — Leva'ntisk, som hör till eller härrör från Levanten. J. F. N.

Leva'nte Vene'to. Se Joniska öarna, sp. 92.

Levantin. 1. Se Levanten. — 2. (Fr. *levantine*), ett slags i kypertbindning väfdt sidentyg, som urspr. tillverkades i Levanten.

Levantinthaler. Se Maria-Teresia-thaler.

Leva'ntisk. Se Levanten.

Leva'ntiska kompaniet kallades ett 20 febr. 1738 privilegieradt svenskt kompani, som fick uteslutande rätt att under tio års tid idka handel på Levanten ”till alla från kusten af Morea belägna hamnar och orter”. Det fick nederlagsfrihet på alla utländska varor, som skulle exporteras till Levanten, samt tullfrihet på alla från riket dit utförda effekter. För levantiska varor och rudimaterier, som infördes till Sverige, medgafs likaledes tullfrihet, utom för dem, ”som på något sätt rörde inrikes fabrikers uppkomst och förkofran”. Dessa importerade varor skulle direktionen få bortauktionera. På direktionens ansökan och ständernas förord blef denna oktroj förnyad på ytterligare tio år 15 jan. 1748. Den handelsverksamhet, som detta kompani utöfvade, blef icke synnerligen stor eller vinstbringande. Sekreta utskottet vid 1752 års riksdag fann sig därför föranlåtet att hos regeringen hemställa, att nödiga åtgärder skulle vidtagas till den levantiska handelns höjande; och i anledning däraf fick kompaniet förklara, hvarför ej dess handelsrörelse visat sig mer fruktbringande. Det svarade, att orsaken vore den, att andra nationer kunde till lägre pris och dock med större vinst sälja sina produkter i Levanten, hvarjämte deras handel där vore äldre och fastare

grundad än den svenska. Kommerskollegium vitsordade dessa förhållanden samt ansåg f. ö., att, när oktrojen utlöpte, handeln borde något frigifvas, så att hvem som helst skulle få drifva den, dock under styrelse af ett samfund och under vissa regler, så att icke oordningar skulle uppstå. Emellertid sökte kollegiet att egga kompaniet till lifligare verksamhet, men utan resultat. När därför 1755 intet fartyg afsändes, ehuru konjunkturerna då enligt kollegiets åsikter voro mycket goda, ville det, att kompaniet skulle tillåta andra handlande försöka den handel, som det själf ej syntes vilja drifva, men kompaniet nekade. Då föreslog kollegiet, att oktrojen skulle återlämnas, hvilket kompaniet ville medge, om det blef hållet skadeslöst ”såväl för det, som på det instuckna kapitalet brista kan, som för intresset från den tiden ingen utdelning mer ske kunnat till den dag, då oktrojen komme att återlämnas”. Kollegiet tyckte denna fordran ”involvera något, som kunde falla alltför drygt för publico att ingå uti”; och som kompaniet ej nu kunde uppge, hur stor summa det ville ha, fick frågan för tillfället falla. Vid 1755—56 års riksdag kom den åter före. Sekreta utskottet förklarade då, att kompaniet icke uppfyllt sina förbindelser mot riket, och därför borde denna handel för framtiden ställas på bättre fot, hvilket nu vore så mycket viktigare, som England och Frankrike vore i krig och alltså handeln hufvudsakligen måste föras med neutrala fartyg Som emellertid två år återstodo af privilegietiden, kunde ej oktrojen utan kompaniets medgifvande återtagas, och detta fordrade ersättning. Det uppgaf, att aktiesumman utgjorde 600,000 dal. kmt (400 aktier à 1,500 dal.) och skulderna 299,418 dal. kmt eller tillhopa 899,418 dal., tillgångarna åter blott 813,897 dal. Den befintliga bristen af 85,521 dal. kmt ville det ha ersatt jämte 6 proc. ränta under $4^1/_4$ år å aktiekapitalet, hvilken senare fordran dock återtogs. Sekreta utskottet antog detta anbud, och sålunda återlämnades oktrojen. Kompaniet exporterade hufvudsakligen järn och stål (25,030 skₐ), mässing (121 skₐ), koppar (44 skₐ), krut (1,610 centner), bräder (365 tolfter), gråverk (2,302 timmer), mårdskinn (2,723 st.), räfskinn (8,891 st.), spik (för 17,000 dal. smt), väfnader (för 3,500 dal. smt) samt åtskilliga andra artiklar i mindre mängd. Införseln utgjordes af russin, fikon och korinter (tillhopa 1,800,000 skålpund), bomull (513,590 skålp.), bomullsgarn (107,400 skålp.) samt kaffe, galläpplen, anis, silke, risgryn m. m. J. F. N.

Levantisk senap. Se Capparidaceæ.

Levantlinje. Se Levanten.

Levanzo [-vaʹntså]. Se Egadiska öarna.

Levas-joensuukoski [-jåʹensuk-], fors i Torne älfs biflod Rautas-joki strax nedanför Levas-jokis inflöde, några få km. från Rautas station vid Luleå—Ofotens järnväg och 23 km. från Kirunavaara—Luossavaara malmfält, har en fallhöjd af 25 m. på en längd af omkr. 2,₅ km. Den industriella medelvattenmängden är 8 kbm. pr sek., utvecklande 2,000 hkr. Vattenfallskommittén anser, att forsen, som tillhör staten, har ett sådant läge och energiförråd, att densamma och den ofvanför belägna Ropivaarakoski (33,₄ m. fall på 4 km., 1,770 hkr) kunna användas för elektrisk drift af någon del af statsbanan Luleå—Riksgränsen.

Levasseur [lәvasörʹ], Nicolas Prosper, fransk operasångare (bas), f. 1791 i dep. Oise, d. 1871 i Paris, debuterade på Stora operan där 1813, blef en af dess storheter och drog sig 1845 tillbaka från scenen. Han var 1841—70 lärare i solosång vid konservatoriet. L. utmärkte sig i bl. a. Meyerbeers, Rossinis och Halévys operor. E. F—t.

Levasseur [lәvasörʹ], Pierre Émile, fransk nationalekonom, ekonomisk historiker, statistiker och geograf, f. 8 dec. 1828, d. 10 juli 1911, blef 1852 lärare vid lyceet i Alençon, innehade sedermera lärarbefattningar vid andra lyceer och utnämndes 1872 till ord. professor i historia, geografi och statistik vid Collège de France, blef s. å. professor i statistik och handelsgeografi vid École libre des sciences politiques samt 1876 professor i nationalekonomi och industrilagstiftning vid Conservatoire des arts et métiers. Sedan 1903 var L. ”administrateur” (rektor) för Collège de France, där han föreläste ännu i maj 1911. L. invaldes 1868 i Institutet och var led. af svenska Vet. akad. (sedan 1894) samt sedan 1885 vice president i Internationella statistiska institutet. Af L:s sällsynt rikhaltiga literära produktion må nämnas *Recherches historiques sur le système de Law* (1854), *La question de l'or* (1858), *Histoire des classes ouvrières en France depuis la conquête de Jules César jusqu'à la révolution* (2 bd, 1859, 2:a uppl. 1901), alla dessa tre arbeten prisbelönta af Franska akad., *Précis d'histoire de France* (2 bd, 1863—77), *Histoire des classes ouvrières en France depuis 1789 jusqu'à nos jours* (2 bd, 1867, 2:a uppl. 1903—04; prisbelönt af Franska akad.); *Précis d'économie politique* (1867; 9:e uppl. 1906), *Cours d'économie rurale industrielle et commerciale* (1869; 5:e uppl. 1886), *Précis de géographie* (3 bd, med kartor, 1887), *La population française* (3 bd, 1889—92), *La France et ses colonies* (3 bd, 1890—92), *L'agriculture aux États-Unis* (1894), *L'ouvrier américain* (2 bd, 1898), *La question des logements à bon marché* (1904), *Questions ouvrières et industrielles en France sous la troisième république* (1907), *Salariat et salariés* (1909), *Histoire du commerce de la France* (2 bd, 1911). L:s mest betydande verk äro de historiska undersökningarna om de franske arbetarnas ställning under århundradenas lopp samt det omfångsrika historiska och statistiska arbetet om Frankrikes befolkning. Det sistnämnda, som börjar med en allmän inledning till statistiken, åt hvilken L. gaf rollen som ”nationalekonomiens lykta”, förlänade honom särskildt hans bemärkta ställning som statistiker. — Som nationalekonom tillhörde L. den liberala skolan med dennas i Frankrike särskildt framträdande optimistiska kynne. Han trodde sålunda på möjligheten af harmoni mellan kapital och arbete med lönearbetssystemets vidmakthållande samt på den fria konkurrensens välsignelse. I öfverensstämmelse med sin historiska och objektiva metod intog han ej någon doktrinär eller apriorisk hållning och skilde sig t. ex. från P. Leroy-Beaulieu, hvars teori om räntefotens fortgående sänkning han motsatte sig, genom en mera medgörlig ståndpunkt gentemot en af statens ingripande betingad socialpolitik, samfällda företagsformer o. d. Medarbetare såväl i den strängt individualistiska ”Journal des économistes” som i den mera socialreformatoriska ”Revue d'économie poli-

que'', utmärkte L. sig för en vid tolerans gentmot skilda riktningar och rörelser. E. H. T.

Levassor [lævassår], Pierre, fransk komiker, 1808 i Fontainebleau, d. 1870 i Paris, fick på förd af m:lle Déjazet 1832 anställning som skådespre vid Palais-royal-teatern och stannade där nästan fbrutet till 1856. Under en af sina utländska nstresor gästade han Sverige (1869). L:s styrka g i den skrattretande sceniska karikatyren. Hans rimeringsförmåga var i högsta grad uppdriven. äst framställde han engelsmän, bönder och soldater. Han föredrog jämväl på ett fint och genommusikaliskt sätt komiska chansonetter.

Levede, socken i Gottlands län, Gottlands södra häd. 3,185 har. 541 inv. (1910). L. bildar med Gerum t konsist. pastorat i Visby stift, Södra kontraktet.

Levee [livi′ l. le′vi], eng. (fr. *levée*, af *lever*, öja, uppresa), lång jordvall (mot öfversvämning), rdämning utefter en flodstrand.

Levée en masse [levē ā ma′ss], fr. (af *lever*, upp:sa), *krigsv.*, allmänt uppbåd, massuppbåd (se d. o. ch Krigsmanskap).

Léveillé [levejē], A. A. H. Se Lévl.

Levellers [le′vleš], eg. ''utjämnare'', ''jämliketsifrare'', namn på en politisk-religiös riktning nder 1600-talets puritanska revolution i England, m framträdde i samband med tvisterna mellan nga parlamentet och independenterna inom armén 647. En af deras ledare var John Lilburne (se . o.), och de framställde på hösten s. å. sina polisska önskemål i de för engelska författningsidéernas istoria värdefulla aktstyckena ''The case of the rmy'' och ''The agreement of the people''. Republikanism, parlamentsvälde, politisk och social jämkhet samt fullständig religionsfrihet ingingo i deras olitiska kraf, och i religiöst hänseende voro de en ammanslutning inom independenterna (se d. o.). nder tiden närmast efter Karl I:s afrättning 1649 ökte de under allt starkare misstro mot Cromwell pprorsvägen bemäktiga sig nödigt inflytande för tt programs genomförande, men deras resningsförök undertrycktes af Cromwell och Fairfax, och id restaurationen var hela rörelsen, hvilken på sina åll äfven tagit formen af jordkommunism, så godt m utdöd. Jfr Gardiner, ''History of the great ivil war'', IV (1894) och ''History of the comonwealth and protectorate'', I (s. å.), samt Gooch, The history of the english democratic ideas in the eventeenth century'' (1898). V. S—g.

Lewellin [löe′lin]. Se Llewellyn.

Leven. 1. Loch L. [lå′ch lí′vn], sjö i skotska refsk. Kinross, 106 m. ö. h., 5,9 km. lång och ll 4,3 km. bred, högst 25,3 m. djup. 13,8 kvkm. jön är bl. a. bekant för sin lax (*Salmo levenensis*), f några betraktad som en varietet af *Salmo trutta*. å en ö i sjön ligga ruiner af det slott (uppf. på 200-talet), hvari Maria Stuart 4 juli 1567 tvangs att fsäga sig regeringen och hvarifrån hon flydde 2 aj 1568. L:s aflopp är floden L. till Firth of orth. — 2. Loch L., en östlig arm af Loch innhe, på gränsen mellan de skotska grefsk. Argyll och Inverness. S. om densamma ligga den omantiska Glencoedalen (se Glencoe 1) och de ora skifferbrotten Ballachulish. Med parlamentets edgifvande (1901) har det brittiska aluminiumbolaet medelst dammbyggnader höjt vattenytan i flera jöar och åstadkommit fall för alstring af elektrisk kraft i stor skala (30,000 hkr) för Kinloch-Levenverken. — 3. Stad i skotska grefsk. Fife, vid floden Levens utlopp i Firth of Forth. 5,577 inv. (1901). Linneindustri. Hafsbad. J. F. N.

Leven [le′vn], earl af, skotsk adelstitel inom släkten Leslie (se d. o.).

Levenaux [le′vnåks], grefskap. Se Dumbarton 1.

Levene, socken i Skaraborgs län, Viste härad. 3,348 har. 1,289 inv. (1910). L. bildar med Sparlösa, Long och Slädene ett regalt pastorat i Skara stift, Barne kontrakt.

Levenehästen är ett i Västergötland förekommande hästslag, som härstammar från en sonson till Sveriges första Clydesdalehingst, ''Prince Leopold''. H. F.

Lewenhaupt, greflig gren af svenska ätten Leijonhufvud (se d. o.), innehar sin grefliga värdighet sedan 1569, då sådan förlänades åt riksrådet friherre Sten Eriksson Leijonhufvuds änka, fru Ebba. Hennes äldre son, grefve Axel Leijonhufvud, afvek 1600 till Tyskland. Genom hans son Johan Kasimir (f. 1583, d. 1634), hvilken jämte sin yngre broder, Sten, åtföljt fadern till utlandet, men 1613 — liksom Sten redan 1608 — erhållit tillåtelse att återkomma till Sverige, introducerades denna ättgren 1625 å riddarhuset som n:o 2 bland grefliga ätter. Den fortplantades sedan genom Johan Kasimirs tre äldsta söner, Gustaf Adolf (se L. 1), Karl Maurits (f. 1620, d. 1666, riksråd 1653 och fältmarskalk 1665) samt Ludvig Weirich (d. 1668, general af kavalleriet 1664, utsedd till riksråd 1666, utan att mottaga ämbetet). Redan Sten Eriksson barn började skrifva sig Lewenkopf (tysk öfv. af Leijonhufvud), snart utbytt mot Löwenhaupt och Lewenhaupt, tills sistnämnda namnform i midten af 1700-talet blef den enda använda. Namnet Leijonhufvud begagnades af ett par af de första generationernas kvinnliga medlemmar, men manliga medlemmar af den grefliga grenen ha endast undantagsvis skrifvit sig så, ehuru den svenska namnformen länge användts af andra. Anledningen till namnets förtyskning torde få sökas i flera släktmedlemmars besittning af tyska jordagods och däraf följande långvariga vistelse i Tyskland samt äktenskapsförbindelser med tyska adelsdamer. (Redan grefve Axel Leijonhufvud hade nämligen 1579 äktat en tysk riksgrefvinna, Sidonia von Falkenstein, efter hvars död han ånyo valde en tysk maka. Hans broder, Maurits, gifte sig 1592 med en tyska. Detsamma gjorde ock sedermera grefve Axels son Sten och två af Johan Kasimirs söner.) Ätten erhöll 1569 grefskapet *Raseborg*, betydligt tillökadt 1571 och 1649, och 1653 friherreskapet *Vinberg*. (A. L—t.)

1. Gustaf Adolf L. (se släktöfversikten), grefve till Raseborg och Falkenstein, friherre till Vinberg, riksråd, fältmarskalk, f. 24 febr. 1619 å fädernegodset Vinäs i Kalmar län, d. 29 nov. 1656 i sitt högkvarter Rautis, Finland, deltog som frivillig vid grefvens af Solms regemente i belägringen af Breda 1637 och bevistade 1640 äfven belägringen af Arras. Anställd i svensk tjänst, fick han 1642, som kapten vid Torstensons regemente, tillfälle att utmärka sig i slaget vid Leipzig, där

han, sedan förmännen urståndsatts därtill, förde befälet öfver regementet och sedermera hittades på slagfältet, blödande ur sjutton sår. 1644 var han, som öfverste för ett finskt rytteriregemente, med

på Torstensons fälttåg i Jylland, ställdes i början af 1645 som generalmajor under Gustaf Horns befäl i Skåne, skickades efter fredsslutet vid Brömsebro s. å. med 6,000 mans förstärkning till Torstenson i Tyskland, förde där en tid självständigt befäl i Hessen samt blef 1648 generallöjtnant och kommendant i Nienburg. 1650 utnämndes L. till riksråd, fick s. å. säte i Krigskollegium samt blef 1651 general öfver hela finska milisen. 1655 blef han fältmarskalk och befälhafvare öfver den här, som enligt Karl X Gustafs fälttågsplan borde intränga i Polen från livländska sidan. Han intog 1 juli Dünaburg, men de högstkommenderande i Livland, först G. Horn, sedermera M. G. De la Gardie, vågade ej låta honom rycka synnerligen långt in i Litauen. Vid utbrottet af kriget med Ryssland, 1656, fick L. på sin lott Finlands försvar och bedref detsamma med framgång. Protokollen från riksdagarna 1642 och 1650, i hvilka L. deltog, ge vid handen, att han varit af ett mycket hetsigt lynne samt en ifrig förfäktare af de grefliga företrädesrättigheterna.

2. Adam Ludvig L., grefve, den föregåendes brorson, fältherre, f. i april 1659 i svenska lägret utanför Köpenhamn. Hans föräldrar voro generalmajoren, grefve Ludvig Weirich L. och Charlotta Susanna Maria, grefvinna af Hohenlohe och Gleichen. Föräldralös redan i unga år, erhöll han genom sin förmyndares, Per Brahe d. y:s, omtanke en sorgfällig, t. o. m. lärd uppfostran, studerade i Uppsala, Lund, Wittenberg och Rostock, företog därefter en tids resa i utlandet samt ämnade sedermera söka sin lycka på den civila banan. Efter återkomsten till fäderneslandet, 1684, åtföljde han sin svåger Konrad Gyllenstierna på en beskickning till Moskva, men beslöt sedan gå i krigstjänst. Som fredstiden hemma icke gaf tillfälle till snabb militär utmärkelse, begaf han sig till kejsarens krig i Ungern mot turkarna, där han ådagalade mycken personlig tapperhet. Härefter vann han anställning, först som major och slutligen som öfverste vid den hjälpkår till Nederländerna, hvarmed Sverige under pfalziska kriget bistod sjömakterna mot Ludvig XIV. Detta var hans egentliga fältherreskola, och när han själf skulle föra självständigt befäl, sökte han

noga tillämpa här inhämtade lärdomar. Efter freden i Rijswijk (1697) återvände L. till Sverige. Vid början af Stora nordiska kriget (1700) blef han öfverste för ett s. k. tremänningsregemente till fot, hvilket af honom uppsattes, inöfvades och öfverfördes till Estland. Under en tid följde L. med sina tremänningar svenska hufvudhären. Men då Karl XII i början af 1702 anträdde sitt tåg inåt Polen, fick L. stanna vid den här, som kvarlämnades i Kurland och där ställdes under högsta befäl af generalmajor Stuart. Kurland blef under de närmaste åren väl ej skådeplatsen för några afgörande operationer, men var dock ganska viktigt som en förbindelseled mellan hufvudhären i Polen och hemlandet. Mot de upprepade försöken, särskildt af ryssarna, att besätta Kurland leddes försvaret hufvudsakligen af L., först under Stuarts öfverbefäl, därpå, sedan han genom träffningen vid Sjagarin (19 mars 1703) slagit en sex gånger så stor fientlig styrka af litauer och ryssar samt i följd häraf utnämnts till generalmajor och Stuarts efterträdare, på eget ansvar. 26 juli 1704 segrade han ånyo, vid Jakobstadt. Fälttåget 1705, då L. i slaget vid Gemauerthof s. om Mitau (16 juli), med mycket underlägsen styrka i grund besegrade den ryska fältmarskalken Sjeremetiev, hvilken bedrift belönades med generallöjtnants grad, ställde honom med ens i främsta ledet af Karl XII:s generaler. 1706 utnämndes L. till general af infanteriet och generalguvernör i Riga. L:s operationer å denna krigsteater visade honom som en skicklig och omtänksam general af äldre skola, tapper och kallblodig i striden, mån om sina soldater, skonsam mot landet och mot fienden. En viss svårighet att rätt göra sig hörd af underordnade synes redan då ha framträdt hos L.

Ett nytt skede af L:s lif började med 1708, då Karl XII inlät sig på den afgörande fejden med tsar Peter. I mars nämnda år sammanträffade L. med konungen vid Radosjkovice i Litauen, och därifrån återvände han i maj till Riga med uppdrag att med det snaraste på speciell order uppbryta med sin armé, medförande betydliga förråd, för att ansluta sig till hufvudmén; om målet för dessa operationer erhöll han inga närmare underrättelser. L. lyckades emellertid ej få sina förberedelser färdiga så fort, som önskats, hvarför hären först sista dagarna af juni i st. f. i månadens början kunde sätta sig i marsch. Att rätt sammanhålla och flytta framåt denna betydande här med dess stora tross blef honom en mycket svår uppgift, hvarför hans marsch (mot sträckan Minsk—Mohilev) gick mycket långsamt. Härigenom tvangs Karl XII, som i mer än två månaders tid väntat på L. i Mohilev samt under rörelser närmast ö. om Dnjepr, att afmarschera mot Severien, utan att dessförinnan förena sig med L. Denne påskyndade nu sitt tåg, men lyckades ej undgå tsar Peters förföljelse, blef upphunnen, led i slaget vid Ljesna (29 sept. 1708) svåra förluster samt måste offra artilleri och tross för att med återstoden af sina trupper söka sig väg till Karl XII. Under de följande månaderna åtföljde L. konungens högkvarter utan självständigt befäl. I slaget vid Poltava anförde L. fotfolket, som kämpade med hjältemod, men tvangs att vika efter oerhörda förluster. Sedan slaget var förloradt och Rehnsköld fången, samlade L. öfverlefvorna af den svenska hären samt aftågade med dessa utefter Vorsklafloden till

Perevolotjna vid Dnjepr. När Karl XII här af generalerna förmåddes att i förväg bege sig öfver Dnjepr till tatarerna, lämnade han åt L. som den äldste generalen befälet öfver hären med uppdrag att söka föra trupperna efter. L., som redan tidigare varit missmodig och ansett sig tillbakasatt, hade nu ej tillräcklig personlig företagsamhet att göra sig fullt åtlydd och lät snabbt intala sig, att ställningen var fullständigt förtvifladt, hvarför han gick in på den ryske öfverbefälhafvaren Mensjikovs förslag om kapitulation. Genom kapitulationen vid Perevolotjna 1 juli 1709 gaf L. sig fången med omkr. 16,000 man. Huruvida denna utgång var oundgänglig, har blifvit mycket omtvistadt. Karl XII ansåg alltid, att L. visat en farlig försummelse genom att icke eftertryckligt söka utvägar ur den svåra ställningen, och han ville därför ej befordra L:s utväxling ur fångenskapen. Till försvar mot detta klander författade L. en utförlig berättelse om sin krigföring och speciellt om olyckorna under det ryska tåget med afsikt att visa, att skulden ej föll på honom; denna mycket bittra försvarsskrift ger en ganska tydlig bild af den olycklige generalens såväl fel som förtjänster — på grund af sin subjektiva karaktär får den användas med stor kritik. Under fångenskapsåren utvecklade L. f. ö. en mycket gagnelig verksamhet genom att sammanhålla de olycklige landsmännen, hvilkas främste man han blef efter Karl Pipers död och Rehnsköld utväxling. Ulrika Eleonora utnämnde L. strax vid början af sin regering till riksråd, men kort därefter afled han i Moskva 12 febr. 1719. Hans stoft hemfördes och gravsattes i Riddarholmskyrkan. — Litt.: L:s berömda försvarsskrift, hvaraf början utgafs af hans måg K. G. Boije under titeln *Enwäldets skadeliga påföljder och aggets bittra frugter* etc. (1757) samt slutet af A. Quennerstedt i "Karolinska krigares dagböcker" II, J. Possieths likpredikan och personalier öfver L. vid dennes begrafning 29 maj 1722 (tr. 1724), C. Hallendorff, "Karl XII och Lewenhaupt år 1708" (1902), och A. Stille, "Carl XII:s fälttågsplaner 1707—1709" (1908).

3. Charles Emil L. d. ä., grefve, den föregående kusins son, general och politiker, f. 1691 (trol. 28 mars) i Stockholm. L:s fader, Karl Gustaf L. (f. 1662, d. 1703), son af Karl Maurits L. (se släktöfversikten), hade på grund af familjeförhållanden — August II:s älskarinna Aurora Königsmarck var hans hustrus syster —, men kanske också af politiskt missnöje gått i sachsisk krigstjänst, där han blef generallöjtnant, och kvarstannade i denna tjänst, äfven sedan kriget mellan Karl XII och August II utbrutit, hvarför han i Sverige dömdes som landsförrädare. På grund häraf uppfostrades L. utomlands och tjänade själf i början i utländska arméer, men inträdde 1710 som öfverstelöjtnant i svenska hären. Han deltog i slaget vid Gadebusch (1712), blef fången vid Tönning (1713), men lössläpptes snart och kämpade sedan vid Stralsunds försvar, blef 1716 löjtnant vid Karl XII:s drabanter och följde sedan konungen till hans död. 1722 blef han generalmajor af kavalleriet och 1729 öfverste för Södra skånska kavalleriregementet. I frihetstidens politiska partistrider tog L. från början verksam del. Ständernas och framför allt adelns makt fann i honom en oförvägen förkämpe. Han tillhörde dock icke det s. k. Holsteinska partiet, utan stod denna tid snarare på Horns sida, dock utan närmare förtrolighet. Hans tilldragande egenskaper, hans tapperhet, öppna och ärliga karaktär, hans börd och släktförbindelser skaffade honom många beundrare, i synnerhet inom officerskåren, och hans fåfänga eggade honom därför att söka bli partiledare. Därtill var han dock ej danad. Tämligen medelmåttigt begåfvad och utan djupare kunskaper, var han alltför oförmögen att själf kunna bedöma förhållandena och att själf uppgöra planer samt blef därför en lekboll i andras händer. Vid 1734 års riksdag utsågs han efter Horns önskan till landtmarskalk, men slöt sig snart till det under riksdagen mot Horn framträdande krigspartiet. Vid riksdagen 1738 var han äfven påtänkt till landtmarskalk, men förmåddes träda tillbaka för Tessin. Han var emellertid då en af hattarnas chefer och särdeles verksam i angreppet mot den förra regeringen. Vid följande riksdag, som samlades i dec. 1740, blef L. nästan enhälligt vald till landtmarskalk. Med ifver och hänsynslöshet deltog han i förföljelsen mot politiska motståndare och i framdrifvandet af krigsförklaringen mot Ryssland, hvilken också under hans presidium beslöts af stora sekreta deputationen 21 juli 1741. Han var ordf. i den kommission, som uppgjorde de fredsvillkor, till hvilka Ryssland skulle tvingas och enligt hvilka man tänkte flytta Sveriges gräns till Hvita hafvet eller, i olyckligaste fall, till Neva. L. utsågs till öfverbefälhafvare öfver armén och flottan, med makt att bestämma alla deras rörelser och alla krigsföretag, blott att han afgaf berättelse därom till K. M:t. Han fick därjämte rätt att föra underhandlingar med fienden och besvara dennes fredsanbud, dock med förbehåll af K. M:ts bekräftelse. 22 aug. 1741 inskeppade han sig till Finland, och 3 sept. öfvertog han befälet. Kriget hade då redan börjat med nederlaget vid Villmanstrand (23 aug.). Sjukdomar rasade på flottan, proviant och furage saknades för armén. Till följd däraf kvarhölls L. inom finska gränsen, och först i senare delen af nov. inföll han på ryskt område. Under den förskräckelse detta anfall framkallade i Petersburg bemäktigade sig prinsessan Elisabet, som förut stämplat med svenskarna, makten. Litande på att hon frivilligt skulle ersätta Sverige för den hjälp hon fått, drog L. sig tillbaka och lade sig i vinterkvarter vid Fredrikshamn. En vapenhvila inträdde, hvarunder officerarna på egen hand inlät sig i underhandlingar med Elisabet. Nöd och sjukdomar härjade i armén, och krigstukten nästan alldeles upplöstes. I juni 1742 anryckte ryssarna, och svenska hären flydde fegt undan, sedan den bränt Fredrikshamn. När L. med armén retirerat till Helsingfors, hemkallades han för att vid riksdagen redogöra för krigets gång. Vid hemkomsten blef han arresterad (aug. 1742). För hans dömande nedsattes först en krigsrätt, men denna sammanslogs snart med en af

ständerna vald kommission. 20 juni 1743 dömdes han från lif, ära och gods, enär han ”otvungen öfvergifvit fästning, pass, land och städer”. Ständerna själfva stadfäste denna dom, hvarefter afrättningen utsattes till 30 juli. Men natten förut fann L. tillfälle att fly. Ett högt pris utsattes för hans gripande, och detta förmådde någon af de i hemligheten invigde att förråda honom. 2 aug. greps han på en jakt, som skulle ha fört honom till Danzig, och afrättades 4 aug. 1743 på den sedermera s. k. Generalsbacken vid Stockholm. Ehuru L. visat sig alldeles oduglig som befälhafvare, var hans straff alltför obilligt. Han föll som försoningsoffer för de olyckor, hvari hans parti störtat landet och till hvilka han visserligen icke var utan all skuld.

4. Charles Emil L. d. y., grefve, den föregåendes son, militär, landtmarskalk, f. 28 april 1721, d. 29 mars 1796 på Vinäs, var under ryska kriget 1741—42 sin faders öfveradjutant, men lämnade Finland, då hans fader återkallades. Sedan denne dömts till döden, sökte sonen rädda honom och lyckades också befria honom ur fängelset, ehuru den dömde kort därefter ertappades och afrättades. L. deltog med ifver i riksdagsförhandlingarna under slutet af frihetstiden, men utan att lyckas förvärfva någon ledande ställning. 1770 tog han afsked ur krigstjänsten med öfverstes rang, men utnämndes 1773 till kaptenlöjtnant vid lifdrabanterna och generalmajor. 1778 blef han, såsom hufvudman för n:o 2 bland de grefliga ätterna, en af rikets herrar. Vid flera riksdagar hade L., såsom representant för rikets andra grefliga ätt under den ordinarie landtmarskalkens frånvaro, fört ordet på riddarhuset, och vid riksdagen 1789 utnämndes han af konungen till landtmarskalk. Denna befattning var L. icke vuxen under dessa synnerligen stormiga tider. Redbar och icke utan erfarenhet i det parlamentariska lifvet, var han dock osjälfständig och föga begåfvad, därtill gammal och svag. Då han ansåg sig böra taga konungens parti och leddes af den sluge lagmannen af Nordin efter konungens önskan, kom han genast i ett mycket spändt förhållande till sitt stånd. Detta visade sig i synnerhet 9 febr., då han enligt konungens önskan sökte få upprifvet ett två dagar förut fattadt beslut, enligt hvilket det förbjöds det af konungen begärda hemliga utskottet att på egen hand afgöra frågor, som berodde på ständernas beslut. Så häftiga utlåtanden fälldes om L:s betende, att konungen vid ständernas möte på riksalen 17 febr. befallde adeln att genom en deputation göra ursäkt hos landtmarskalken, hvilken hos honom klagat däröfver. Adeln undandrog sig dock till följd af ”oöfvervinneliga hinder” att efterkomma befallningen. Snart därefter uppgaf sig L., på kunglig befallning, vara sjuk. Vid slutet af riksdagen förmåddes han underskrifva Förenings- och säkerhetsakten, ehuru adeln förkastat den. Detta uppväckte en sådan förbittring inom ståndet, att det beslöt att icke uppsätta L:s porträtt bland de öfrige landtmarskalkarnas på riddarhuset. Efter riksdagen drog L. sig tillbaka från politiken.

5. Klas Axel L., grefve, den föregåendes systerson, brorsons son till L. 2, politiker, f. 2 dec. 1757 å Kasimirsborg i Kalmar län, d. 13 febr. 1808 i Stockholm, lämnade af politiska skäl krigstjänsten (han var kapten vid Lätta dragonregementet) 23 febr. 1789, två dagar efter häktningen af riddarhusoppositionens spetsar. Trots sin nära släktskap med landtmarskalken hade nämligen L. mot denne intagit en ytterst aggressiv hållning. Han framsköts nu i oppositionens främsta led och var särskildt outtröttlig att påyrka åtgärder för ”lösgifvandet af våra fängslade medbröder”, bland hvilka befann sig svågern M. F. Brahe. Han invaldes i bankoutskottet och talade ifrigt mot säkerhetsaktens antagande och för bevillningens fastställande för endast tre år. Han gaf ock frimodigt skäl för sin uppfattning i denna fråga vid det upprörda tillfälle, då Gustaf III genom sitt personliga uppträdande å riddarhuset genomdref bevillningens fastställande till nästa riksdag, på samma gång han begagnade tillfället att lägga konungen på hjärtat de fängslades frigifvande. L., som därefter drog sig tillbaka till det fideikommiss, Klastorp i Södermanland, af hvilket han genom gåfva kommit i besittning, bevistade äfven riksdagen i Gäfle 1792, där han tillhörde hemliga utskottet. Vid riksdagen i Norrköping 1800, då han tillhörde bevillningsutskottet, var hans politiska hållning fullständigt förändrad. I likhet med flera andra af 1789 års ”patrioter” slöt sig nämligen L., väl närmast af motvilja mot de frihets- och jämlikhetsidéer, som besjälade riddarhusets unga vänster, till hofpartiet, inom hvilket han spelade en betydande roll, särskildt genom sitt inflytande på sin lättledde svåger, landtmarskalken M. F. Brahe. Med stor ifver bekämpade han sålunda motionerna om riksgäldskontorets publicitet och stod vid Tolls sida vid det stormiga uppträde, som föranleddes af Brahes förtolkning af sina egna ord i fråga om tiden för bevillningens utgående.

6. Klas Magnus L., grefve, den föregåendes sonson, slöjdfrämjare, f. 16 jan. 1816 på familjefideikommisset Klastorp i Södermanland, d. 1 april 1882 i Stockholm, var 1834—44 officer vid Lifregementets husarkår och tillträdde efter faderns död, 1848, Klastorp (se d. o.), där han utöfvade en intresserad och väckande

verksamhet för hemslöjd och i allmänhet för tillvaratagandet af skogsbrukets biprodukter. Han var frig jägare, fungerade i 17 år som Svenska jägarförbundets styresman och utnämndes 1875 till öfverhofjägmästare. I det politiska lifvet gjorde L. sig icke särskildt bemärkt, men deltog från 1844 i ståndsriksdagarna och var från 1875 till sin död en af Södermanlands läns representanter i riksdagens Första kammare. L. blef 1865 led. och 1879 hedersled. af Landtbruksakad.

7. Adam Kasimir Ludvig L., grefve, den föregående broder, historisk samlare, f. 1 nov. 1820 på Klastorp, d. 13 mars 1895 på Sjöholm, Södermanland, blef student i Uppsala 1836, utnämndes 1839 till underlöjtnant vid Skånska dragonregementet och lämnade som major i armén krigstjänsten 1864, efter att under tiden ha på hofmannabanan avancerat till öfverkammarherre hos drottning Lovisa (1859). L. var mycket artistiskt anlagd, samlade på sitt gods Sjöholm ett synnerligen värdefullt arkiv, som med förekommande artighet ställts forskare till handa, var en af Svenska autografsällskapets stiftare (1876) och hedersled. af Vitt. hist. o. ant. akad. (1883). — Hans son Klas Adam Karl L., f. 1859, sedan 1897 ryttmästare vid Lifregementets husarer, har utgifvit reseskildringar (bl. a. *Med Cæsar Alexander bland alligatorer och skallerormar* etc., 1903, *Med Reddy från Malmö till Memphis* etc., 1907, och *Bland araber och beduiner*, 1910) och *Hästfolk* (1906). — Dennes broder, Adam Ludvig Karl L., f. 1861, kammarherre hos änkehertiginnan af Dalarna sedan 1895, riksheraldiker sedan 1903, ordinarie tjänsteman i Riksarkivet sedan 1904 (andre arkivarie 1910), introduktör för främmande sändebud sedan 1905, har efter J. G. Anrep fr. o. m. 1905 årligen utgifvit "Sveriges ridderskaps och adels kalender". På L:s initiativ blef riksvapnets utseende för första gången bestämdt i lag (genom Lag om rikets vapen 14 maj 1908).

8. Karl L., grefve, syssling till L. 7, utrikesminister, f. 19 mars 1835 på Herrevadskloster, d. 10 dec. 1906 i Helsingborg, blef student i Lund 1851, aflade 1855 kansliexamen, tjänstgjorde som notarie hos ridderskapet och adeln under riksdagen 1856—58 och beträdde 1858 den diplomatiska banan som attaché i Paris. Han utnämndes 1863 till legationssekreterare, befordrades till chef 1866 för Utrikesdepartementets politiska och 1870 för dess handels- och konsulatafdelning samt 1873 till kabinettssekreterare. L. var 1876—84 svensk-norsk envoyé och t. f. generalkonsul

Washington och antogs därunder af spanska och amerikanska regeringarna till skiljedomare i en kommission, som tillsatts för att bilägga tvister, som uppstått mellan dessa regeringar till följd af resningen på Cuba. 1884 utnämndes L. till envoyé i Paris och 12 okt. 1889, efter A. Ehrensvärd, till utrikesminister. Högljudt yrkades snart från norska vänsterns sida på en upplösning af de förenade rikenas diplomatiska och konsulära gemensamhet. I sammansatt statsråd 13 jan. 1892 framhöll L. med samtliga sina kollegers instämmande nödvändigheten af gemensamma beskickningar, och i ett dylikt statsrådssammanträde 14 jan. 1893 erinrade han gentemot stortingets beslut af 10 juni 1892 om en skilsmässa i konsulatväsendet, att denna fråga måste göras till föremål för unionell behandling i enlighet med Riksakten. Han uttalade därvid tillika, att han icke betviflade, att genom ömsesidigt tillmötesgående en tillfredsställande lösning kunde vinnas såväl af frågan om den gemensamma utrikesstyrelsens ordnande på likställighetens grund med en gemensam utrikesminister, svensk eller norrman, som af frågan om ordnande af det i samband med utrikesstyrelsen stående konsulatväsendet. I detta af de svenske statsrådsledamöterna biträdda yttrande uttalades för första gången af svenska regeringen, att den af Norge eftersträfvade likställigheten inom ifrågavarande område skulle kunna åstadkommas på det sätt, att utrikesministerämbetet skulle bli ett unionellt ämbete. Af hänsyn till norska fordringar förordade L. äfven åtgärden att tillsätta vissa diplomatiska ämbetsmän endast på förordnande. 1 juni 1895 trädde han tillbaka för grefve L. Douglas, förordnades 12 juli s. å. till envoyé i London, utnämndes 16 okt. 1896 till denna befattning samt erhöll 3 okt. 1902 afsked, hvarefter han tillbragte sina sista år i privatlifvets lugn.

9. Gustaf Adolf Sixten Axel August L., grefve, ättling i 4:e led af L. 3, diplomat, f. 18 juli 1844 i Strassburg, d. natten till 28 dec. 1904 i Tamaris-sur-mer i södra Frankrike, aflade 1869 examen till rättegångsverken, blef s. å. svensk medborgare (hans förfäder hade i ett par generationer varit franska medborgare) och ingick på den diplomatiska banan, blef 1879 kansliråd och chef för Utrikesdepartementets politiska afdelning, 1884 legationsråd i Paris och 1890 chargé d'affaires i Wien, där han sedan 1895 till sin död var svensk-norsk envoyé.

10. Karl Harald Eugen L., grefve, syssling till L. 8, biblioteksman, författare, f. 7 juni 1849 på Eka, Lillkyrka socken, Uppsala län, student i Uppsala 1868 och filos. kandidat 1876, började s. å. tjänstgöra vid universitetsbiblioteket, där han 1884 befordrades till förste amanuens och hvarifrån han 1897 tog afsked med n. h. o. v. af bibliotekarie vid universiteten och med rätt att, utan lön, fortfarande tjänstgöra. 1893 kreerades L. till filos. hedersdoktor i Uppsala. L. har varit sekreterare i Sv. litteratursällskapet och redigerat dess tidskr. "Samlaren" under några år. I densamma har han skrifvit bl. a. *Johan Gabriel Werwing* (I, 1880), *En literär strid i Sverige år 1738* (II, 1881) och *Johan Heysig Ridderstjerna* (X, XIV; 1889, 1893) samt publicerat "Bref från Leopold till J. A. Lindblom 1774—1815" (VI—X; 1885—89). Han har dessutom utarbetat *Anteckningar om Uplands nation i Upsala före 1830* (1877) och utgifvit "Bref rör. teatern under Gustaf III 1788—1792" (i "Sv. litt. sällsk:s skrifter", 12, 1894) samt "Ur Hans Järtas literära brefväxling" (därst. 1900, ej afslutad). L. är led. af Hum. veten-

skapssamf. i Uppsala (1896) och hedersled. af Vitt. hist. o. ant. akad. (1908). 1. (A. L—t.) 2. C. H. H. 3—4 J. F. N. (L. S.) 5. V. M.

Levenshulme [le′vnšjōm], stad i engelska grefsk. Lancaster, 5 km. s. ö. om Manchester. 11,485 inv. (1901). Kattuntryckerier och blekerier. J. F. N.

Leventina (Val L.). Se Ticino.

Lewenz [le′vents], ty. Se Leva.

Lever [lēvē], fr., uppstigande (ur sängen); morgonuppvaktning, morgonmottagning hos förnäma personer; stor morgonmottagning på hofvet.

Lever [līvə], Charles James, irländsk romanförfattare, f. 1806 i Dublin, d. 1872 i Trieste, gjorde medicinska studier och vardt med. doktor i Göttingen, tjänstgjorde sedan 1832 som koleraläkare på Irland, praktiserade i Bruxelles 1837—42 och redigerade 1842—45 ”Dublin university magazine”. Därefter bodde han omväxlande i Karlsruhe, Tyrolen och Florens samt blef engelsk konsul i Spezia 1858 och i Trieste 1867. I sina första romaner, *The confessions of Harry Lorrequer* (1837) och *Charles O'Malley* (1841; sv. öfv. 1878), framstod L. som mycket liflig och underhållande berättare med öfverdådigt godt lynne. I *St. Patrick's eve* (1846), *The knight of Gwynne* (1847; ”Riddaren af Gwynne”, 1853) m. fl. skildrade han en äldre tids iriska feodaladel. Af hans senare rika alstring må nämnas *The Daltons* (1852), *The Dodd family abroad* (1854), *Arthur O'Leary* (1856), *Con Cregan, the irish Gil Blas* (1857), *That boy of Norcott's* (1869; ”Den der Norcottspojken”, s. å.), *The rent in a cloud* (1869; ”En remna i molnen”, s. å.) och *Lord Kilgobbin* (1872). L:s samlade verk utgåfvos 1872 i 21 bd, valda arbeten i 18 bd 1898—99. Jfr W. J. Fitzpatrick, ”Charles L., a biography” (1879; ny uppl. 1896).

Levera′ns [uttalas äfven -ra′ŋs]. Se Leverera.

Leveransaftal, *jur.*, det slag af köpeaftal om lös egendom, där föremålet för köpet icke är visst bestämdt gods (species), utan gods, som är bestämdt endast till arten och myckenheten (genus). I Norge och Danmark talar man i sådant fall om *genusköp* i motsats till speciesköp, i Tyskland om *gattungskauf*. Inom storhandeln spela leveransaftalen i nutiden ojämförligt större roll än de köpeaftal, som afse ett visst bestämdt varuparti. Med uttrycket köp på leverans förbindes emellertid inom affärsvärlden i allmänhet den föreställningen, att varan icke skall omedelbart eller vid anfordran, utan först vid en mer eller mindre framskjuten tidpunkt levereras; är detta fallet, talar man om köp på leverans, äfven om köpet skulle afse ett visst bestämdt varuparti. För att förebygga missförstånd i denna riktning har man i § 3 af lagen 20 juni 1905 om köp och byte af lös egendom utsagt, att i denna lag med leveransaftal förstås köp, som ej afser bestämdt gods, utan allenast viss myckenhet af angifvet slag, ehvad köpet skall af säljaren fullgöras genast eller först å senare tid. Till leveransaftal hänföres i nämnda lag äfven s. k. *halfgeneriskt köp* (se d. o.), d. v. s. köp af en viss myckenhet ur ett bestämdt varuparti.

Då köpet afser gods, som är bestämdt endast till arten och myckenheten, och säljaren således eger frihet att från det håll, som honom bäst synes, anskaffa den för leverans afsedda varan, är det uppenbart, att köparen icke kan genom själfva aftalet förvärfva eganderätt till något visst varuparti. Blir säljaren försatt i konkurs, innan han aflämnat något gods till fullgörande af sin leveransskyldighet, har köparen mot honom endast en fordringsrätt, som han eger göra gällande genom bevakning i konkursen. Innan den i aftalet bestämda leveranstiden är inne, står köparen ej heller risken för, att ett för leverans afsedt varuparti genom olyckshändelse förstöres, skadas eller minskas; då köpet afser bestämdt gods, går däremot faran för sådan händelse under vissa förhållanden öfver på köparen redan i och med köpslutet. I öfrigt gälla i det stora hela samma regler rörande rättsförhållandet mellan köpare och säljare, ehvad köpet afser bestämdt gods eller leveransaftal föreligger. Dock behandlas säljaren vid leveransaftal strängare så till vida, att han, om leveransen icke i rätt tid fullgöres eller varan finnes icke vara leveransgill, är skadeståndsskyldig, äfven om dröjsmålet eller felet i varan icke kan tillräknas honom som försummelse; säljaren är fritagen från ersättningsskyldighet, endast om förhållandena varit sådana, att möjligheten att fullgöra aftalet måste anses ha varit utesluten i följd af någon sådan omständighet som krig, införselförbud eller därmed jämförlig händelse, som ej bort af honom vid aftalets ingående tagas i beräkning. En annan olikhet föreligger därutinnan, att vid leveransaftal köparen, om han bekommit kontraktsstridig vara, icke blott, liksom då köpet afser bestämdt gods, eger rätt till prisnedsättning och i vissa fall rätt att häfva köpet, utan också kan i st. f. den felaktiga varan kräfva en felfri; å andra sidan måste köparen under vissa förhållanden låta sig nöja med, att säljaren tillhandahåller honom felfri vara i st. f. den felaktiga och kan således icke alltid häfva köpet på grund af fel i den vara, som han först bekommit. Jfr Dröjsmål, sp. 952, och Köp. T. A.

Leveransköp, *jur.* Se Köp, sp. 649.

Leverantör. Se Leverera.

Lever du rideau [ləvē dy ridå], fr., ett kortare, bagatellartadt teaterstycke (enaktare), som ges, innan programmets hufvudsakliga del uppföres.

Leverēra (af fr. *livrer*, af lat. *liberāre*, göra fri), aflämna (försålda eller beställda varor); leverera batalj, inlåta sig i drabbning. — Levera′ns [utt. äfven -ra′ŋs], aflämnande, anskaffande af varor, vanligen på bestämd tid och bestämd plats samt till aftaladt pris och i kontraktsmässigt tillstånd; äfven det levererade. Se vidare Leveransaftal. — Leverantör [äfven -rantör], en som åtagit sig att leverera varor. Jfr Hofleverantör.

Leverrier [leväriē], Urbain Jean Joseph, fransk astronom, f. 11 mars 1811 i Saint-Lô, d. 23 sept. 1877 i Paris, blef efter afslutade förstudier vid École polytechnique ingenjör och kemist vid tobaksförvaltningen, men öfvergaf snart den kemiska

tenskapen och egnade sig med ifver och framgång astronomien. Han var en tid lärare vid Collège Stanislas i Paris och repetitör vid École polytechnique, utnämndes 1846 till professor i ''mécanique céleste'' vid Faculté des sciences och var efter Arago sedan 1854 Parisobservatoriets direktör (med undantag af åren 1870—72). L. var äfven senator (1852—70), medlem af Conseil supérieur de l'instruction publique och astronome adjoint vid Bureau des longitudes. 1889 restes hans staty på observatoriegården i

Leverrier. Efter en byst.

ris. L. var en af 1800-talets mest framstående ronomer. Hans betydelse för astronomien kan gas ligga däruti, att han blef Laplaces efterjare och fullföljare af hans arbeten inom den oretiska astronomien. Från grunden af dennes Mécanique céleste'' och med användning af morna iakttagelser uppbyggde han den mest tilledsställande teori för planetsystemet och härledde under senare hälften af 1800-talet allmänt anda och ganska noggranna tabellerna för de stora aneterna, hvilka dock numera ersatts af Newcombs h Hills tabeller. Detta ofantliga arbete, som 1839 eddes genom hans afh. om de sekulära förändgarna af de sju hufvudplaneternas banelement, till största delen publiceradt i *Recherches astromiques* (i vol. IV—XIV af ''Annales de l'Observare de Paris''). Särskildt blefvo L:s studier af egelbundenheterna i Uranus' rörelse epokgörande astronomien, i det han ur dessa oregelbundenter på teoretisk väg lyckades bestämma banan en dittills okänd planet (Neptunus), genom hvars rande inflytande på Uranus den senares oregelndna rörelse ansågs uppkomma. I likhet med gelsmannen Adams, hans medtäflare om denna pulär vordna upptäckt, fullföljde han därvid en ike, som långt förut blifvit framkastad af Bourd. Hans undersökningar af Merkurius' periheleelse, som företer en märkvärdig afvikelse från rien, ledde honom analogt till antagande af en ulcanus) eller flera intramerkuriella planeter, ilkas tillvaro hittills dock ej kunnat konstaras. K. B.

Lewerth, Karl Johan, tonsättare, f. 13 jan. 18 i Arboga, d. 25 maj 1888 i Örebro, blef 1841 ganist och kantor vid stadskyrkan i Örebro samt 42 musiklärare vid högre elementarläroverket där. komponerade flera häften sånger vid piano, mansartetter, en *Engelbrektskantat* till minnesfesten i ebro 1865, en kantat till den kungl. silfverbröllsfesten 1882, musik till sångspelet *Peder Rank h hans fästmö* (1870) och lustspelet *Vingåkersuden* (1878) m. m., röjande en viss lättfattlig elodisk begåfning. Dessutom utgaf han åtskilliga rkokantater och en *Koralbok* (1860; 5:e uppl. 84). A. L.*

Lēvertin, svensk judisk släkt, härstammar från avid L., f. i holländska staden Leeuwarden (efter hvilken han tog sitt namn), d. 1751 i Altona, och inkom 1793 i Sverige med hans sonson, fabriksidkaren och grosshandlaren Levin Jakob L. (f. 1780, d. 1869). Dennes son Jakob L. (f. 1810, d. 1887), den förste läkaren af judisk börd i Sverige, praktiserade i Stockholm.

1. Alfred Filip L., son af läkaren Jakob L. (se ofvan), läkare, f. 29 juni 1843 i Stockholm, blef student i Uppsala 1861, med. kandidat där 1870, med. licentiat i Stockholm 1874 samt med. doktor 1877, sedan han utgifvit en afh. *Om Torpa källa*. Han utnämndes 1893 till docent i balneologi vid Karolinska institutet och har med stort intresse arbetat för balneologiens och mekanoterapiens utveckling i Sverige, dels som läkare vid flera badanstalter och vid Mediko-mekaniska institutet å Östermalm, dels genom utgifna skrifter, såsom *Svenska brunnar och bad* (1883; 2:a uppl. 1892), *D:r G. Zanders medicomechanische gymnastik* (1892) och *Några drag ur den svenska balneologiens historia* (i Sv. läkarsällsk:s nya handl., III, 1900) samt balneologiska artiklar i Nordisk familjeboks 2:a uppl. Därjämte har L. meddelat de biografiska uppgifterna öfver läkarkåren i ''Svenskt porträttgalleri'', afd. 13 (1899), samt öfver Svenska läkarsällskapets utländska ledamöter i ''Svenska läkaresällskapet 1808—1908; porträtt och biografier'' (1909). Han har redigerat ''Sällskapet Idun 1862—1896. Porträtt och matrikeldata'' (1896) och gjort omfattande biografiska undersökningar rörande Stockholms i Uppsala studerande nations medlemmar sedan äldsta tider. Tillsammans med Schimmelpfennig utger han sedan 1910 *Sveriges apotekarhistoria från konung Gustaf I:s till närvarande tid*.

2. Oskar Ivar L., den föregåendes kusin, skald, litteratur- och konsthistoriker, kritiker, f. 17 juli 1862 å lägenheten Gryt vid Norrköping (icke i Gryts socken), d. natten till 22 sept. 1906 genom ett olycksfall (under ett anfall af halsfluss kom han att svälja gurgelvattnet), blef 1882 student i Uppsala, 1884 filos. kandidat och 1887 filos. licentiat, promoverades 1888 till filos. doktor och blef 1889 docent i litteraturhistoria vid Uppsala universitet. Från 1893 föreläste han i litteraturhistoriska och konsthistoriska ämnen vid Stockholms högskola och blef, sedan 1899 en professur i litteraturhistoria inrättats vid denna högskola, dess förste innehafvare. Vid sidan häraf utöfvade L. i synnerhet alltifrån 1897 en omfattande verksamhet som litteraturkritiker (i ''Svenska dagbladet''). L., som redan i föräldrahemmet fått intresset väckt för konst och skönhet, framträdde tidigt som författare. Efter en för hälsans skull företagen färd till södern (L. var i ungdomen bröstsjuk) utgaf han 1883 sitt förstlingsarbete, *Från Rivieran*, skisser från Medelhafskusten, reseskildringar och novelletter, som urspr. publicerats åren förut i en tidning; de kännetecknades af liflig, färgrik stil och vaket skönhetssinne. L. slöt sig nu

till 1880-talets unga naturalistiska falang och utgaf två novellsamlingar, *Småmynt* (1883) samt *Konflikter. Nya noveller* (1885), i hvilka man vid sidan af skildringar efter dagens recept skönjde uttryck för en oldig, obändig fantasi, som icke fann sig rätt väl till mods inom de uppresta skrankorna (märk ''Evoi''). Dessutom offentliggjorde L., som under tiden tillika arbetade inom litteraturforskningen, här och hvar kritiska och polemiska uppsatser i tidningar och revyer (bl. a. i ''Ur dagens krönika'' och i de af G. af Geijerstam utgifna programrevyerna ''1885'' och ''1886'').

Man har velat göra gällande, att L. greps med af en litteraturriktning, som han af naturen icke tillhörde; i viss mån innebär detta en sanning, dock blott så till vida som det naturalistiska *skildringssättet*, som han underkastade sig, var hans fantasirika, drömmande temperament i grunden främmande, men däremot berörde 1880-talets berättigade strid för nya sociala lifsvärden, för friare utrymme i lif och dikt, för rikare och mångsidigare impulser och för nedbrytande af allt officiellt litteraturmod besläktade strängar i hans inre, och han blef också en af de käckaste och stridbaraste i truppen, då det gällde att ge svar på tal; sina åsikter från 1880-talet blef han i stort sedt trogen, och i sin världsuppfattning torde han alltid stått den mekaniska världsteorien rätt nära (man jämföre hans uppsats om Lucretius); i detta afseende blef han aldrig romantiker; i sin stil tog han tidigt intryck af den danska naturalistiska skolans stilkonstnär, J. P. Jacobsen, med hvilken han f. ö. företedde likhetsdrag i det djupa vetenskapliga intresset och bl. a. i en af kroppslig ohälsa orsakad melankoli.

Emellertid hade V. von Heidenstam framträdt, och dennes diktning med sina storslagna, skönhetsträngtande kraf berörde besläktade strängar hos L. Gemensamt utgåfvo de från Davos — där L. vistades efter ett svårt sjukdomsfall — broschyren *Pepitas bröllop* (1890), som under bilden af en fingerad litteraturanmälan utgör ett angrepp på 1880-talets skildringskonst, ''skomakarrealismen'', och där L. själf förklarar sig ej längre egna hvarje liten framletad detalj af hvardagslifvet sin vidskepliga vördnad; han hade fordom känt en viss litterär samlarförtjusning inför verklighetens alla ''småmynt'' för att ''med hela petigheten hos en upptäckare, som beskrifver en ny hieracievarietet skildra t. ex. en ridhuskarls bedröfliga existens''.

1891 framträdde L. med två nya skönlitterära verk. Det ena, berättelsen *Lifvets fiender* (öfv. till holl.), betecknar i viss mån öfvergången; den var planlagd redan 1888, påbörjad 1889; den skildrar en drömmares förlisning i en nykter tid, hur en varmhjärtad ideolog går under, därför att han icke mäktar härda ut under reaktionens hårda tag, en hemlös i den nya tiden; det är en vemodsfull själsmålning. Det andra, mera betydande arbetet var L:s första diktsamling, *Legender och visor*, i hvilken L. uppenbarar sig som en lyriker af hög rang, väl ej af dem, som lättast bli populära, men som en konstnär af sällsynt själsadel, med förmåga att ge uttryck åt djup smärta (särskildt sorgen öfver förlusten af sin maka) och åt glödande lidelse (''min dikt är svart med purpurröda sömmar''). — I denna samling förekommo bl. a. nyårsvisan om Staffan stalledräng och hans hästar, ''Monika'', ''Florez och Blanzeflor''. 1894 utkommo *Nya dikter* med sådana skaldestycken som ''Ithaka'', ''Sången före natten'', ''Varsel'', ''Änglar'', uppenbarande en djup känsloglöd — djupare kanske än hos någon samtida svensk — och ett märkligt sinne för historisk stil. L:s båda första diktsamlingar — liksom i allmänhet hans lyrik — syssla mycket med dödstanken, dels som smärta öfver ett förloradt, dels som dödsaning.

Vid sidan af det vetenskapliga och publicistiska arbete, som L. idkade under nu följande år, fann han äfven tid till diktning. Som novellförfattare framträdde han dels i sina *Rococconoveller* (1899; öfv. till da. 1900, till ty. 1905), där särskildt den judiska novellen ''Kalonymos'' står högt och där f. ö. en viss stilla humor ofta tar sig uttryck, den icke rätt väl komponerade berättelsen *Magistrarne i Österås* (1900; öfv. till da. s. å., till ty. 1902), skildrande en svensk ''begåfnings'' förlisning i småstadskvalmet, och vidare *Dikter*, tredje samlingen (1901), som icke mottogs vidare väl från en del af kritiken, men som innehåller några af hans djupaste och vackraste dikter: ''Modersspråket'', Fader'', ''Det torra brödet'', samt *Kung Salomo och Morolf* (1905), en serie af djupa tankedikter, i hvilka skalden ger luft åt den humana, vemodsfulla vishetslära han tillkämpat sig, resignationen öfver alltings förgänglighet. I vissa dikter har han gett uttryck åt dubbelheten i sitt väsen: den österländska börden och det svenska fosterlandet; ''västerländskt vemod och österländsk brand'' liksom af slitningen mellan vetenskapsman och skald: ''själf är jag både visdom och dikt''.

En ej mindre betydande verksamhet utöfvade L. som litteraturforskare, närmast som lärjunge af H. Schück. Efter den grundliga gradualafh. *Studie öfver fars och farsörer i Frankrike mellan renässansen och Molière* (1888; ty. öfv. 1894) följde en rad förträffliga arbeten i 1700-talets svenska litteraturhistoria — han var rokokons och den gustavianska tidens främste kännare —, den populära *Teater och drama under Gustaf III* (1889), vidare *Gustaf III såsom dramatisk författare* (1894), hans litteraturhistoriskt mest betydande arbete, med en utomordentligt sympatisk karakteristik af Gustaf III, *Från Gustaf III:s dagar* (1896), en serie essayer, hvaribland den ypperliga Bellmanskarakteristiken; *Johan Wellander* (s. å.), som ger vida mer, än hvad titeln säger, bl. a. en skildring af Uppsalakulturen vid 1700-talets midt, *Niclas Lafrensen* (med en inledning om förbindelserna mellan fransk och svensk konst på 1700-talet, 1899); vidare smärre konsthistoriska arbeten om *A. Roslin* och *G. Lundberg* samt en i tidskr. ''Ord och bild'' offentliggjord lärd studie öfver *Jacques Callot*. Men dessutom offentliggjorde L. tid efter annan spridda *essayer*, i hvilka hans lärdom och fina poetiska uppfattning samverkade på det lyckligaste och hvartill vår litteratur sedan Atterboms dagar icke eget något motstycke. Utom i den ofvannämnda samlingen ''Från Gustaf III:s dagar'' hann L. själf utge essaysamlingarna *Diktare och drömmare* (1898) och *Svenska gestalter* (1903), som kanske utgöra höjdpunkten af hans alstring, men efter hans död har ytterligare ett par dylika samlats. Postumt utkom ock början till den stort anlagda monografi öfver *Linné*, hvarmed han på sistone var

rsselsatt. En del af hans förut ej samlade prosaerättelser utgafs 1906 under titeln *Sista noveller*, ågra dikter samlades 1907 till det lilla bandet *ista dikter*. — Jämte H. Schück utgaf L. ''Memoaer och bref'' (10 bd), där han redigerade Gjörwells miljebref (1900), A. L. Hamiltons historiska anekoter (1901) och Elis Schröderheims bref (1902). 904 började han utge serien ''Svenska klassiker'', är han själf utgaf Wallenbergs ''Min son på galen'' (1904). L. har dessutom verkat som litteraturritiker, och ett fylligt urval af hans kritiker har tgifvits efter hans död. Han egde som granskare n den rikaste beläsenhet, på vissa områden lärdom, ritiskt skarpsinne, finkänslig, poetisk uppfattning mt en liffull framställning, som väckte publikens mpatier för det ämne, hvarmed han sysslade; undom kunde väl, i synnerhet i början af hans erksamhet, hans kritiker vara något partifärgade, en allt som hans åsikter trängde igenom och han älf genomgått en fördjupning, minskades deras pomiska karaktär, och han vann hög auktoritet. Hans ritiska såväl som hela hans litterära verksamhet ännetecknas af en brinnande kärlek till svensk litteratur och svensk kultur öfver hufvud taget; denna ärlek har han biktat i ''Modernspråket'', men den räglar mest allt hvad han skrifvit vid sidan af den kunskapslidelse'', som var hans härskande förmåga. 906 ff. utgåfvos L:s *Samlade skrifter* (bortåt 30 d; serien ännu ej afslutad), af hvilka ett stort antal and, t. ex. ''Essayer'', ''Svensk litteratur'', ''Utndsk litteratur'', ''Svensk konst och svensk naur'', ''För och mot'', ''Utländsk konst'', innehåler tidnings- och tidskriftsartiklar. — Till ty. öfverttes 1905 hans essay om Selma Lagerlöf (i serien Die litteratur''). — Se D. Sprengel, ''O. L.'' (i erien ''Svenskar'', 1907) och R. G:son Berg, Svenska skalder från nittitalet'' (2:a uppl. 1909) mt afhandlingar af S. Rothman och R. Berg i Språk och stil'' 1911. 1. R. T—dt. 2. K. W—g.

Lewes [lō'is], flod. Se Jukon.

Lewes [lō'is], hufvudstad i engelska grefsk. Sussex, vid Ouse, 11 km. från dess utlopp vid Newhaven, som är stadens hamn. 11,249 inv. (1901). atinskola, spannmåls- och trähandel. Staden anses a ett mycket gammalt ursprung. 14 maj 1264 begrades Henrik III af Simon af Montfort vid Mount Harry, 3 km. n. v. om staden, efter hvilken slaget rukar uppkallas. J. F. N.

Lewes [lō'is], George Henry, engelsk filosof,

f. 1817 i London, d. 1878, var sedan 1854 förenad i samvetsäktenskap med författarinnan ''George Eliot'' (se Cross, M. A.). Hans hufvudarbete är en framställning af *History of philosophy* (2 dlr, 1845—46, sista uppl. 1880), hvari han historiskt söker visa omöjligheten af en metafysik och framställer Comtes positivism som den slutliga ståndpunkten. I sitt senare rbete *Problems of life and mind* (4 dlr, 1874—9) gör han emellertid gällande, att äfven metafysiska problem kunna behandlas enligt positiv eller empirisk metod, men han tillbakavisar Spencers antagande af det absoluta som en ovetbar kraft. Bland L:s öfriga skrifter må nämnas *Life of Goethe* (2 bd, 1855, flera uppl.), ett för sin tid mycket förtjänstfullt arbete, som utgått i 25 tyska upplagor, *Physiology of common life* (1859; ''Hvardagslifvets physiologi'', 1861), *The study of psychology* (1879) och *Dramatic essays* (1896); flera afhandlingar af honom ha offentliggjorts i tidskr. ''Mind''. S—e.

Leveson-Gower [lō'sn gō'ə], engelsk, till whigaristokratien hörande släkt, hvaraf en äldre grens hufvudmän efter hvartannat erhöllo titlarna earl Gower, markis af Stafford och hertig af Sutherland, medan earlerna Granville tillhöra en yngre gren.

1. Granville L.-G., earl Gower, sedan 1786 markis af Stafford, politiker, f. 1721, d. 1803, valdes 1744 till parlamentsledamot, blef 1754 medlem af öfverhuset, innehade flera ministerposter och hofcharger samt var 1767—79 lordpresident, men lämnade 1779 af missnöje med lord Norths politik sin plats i dennes kabinett. Hans inträde i William Pitt d. y:s kabinett, hvilket han tillhörde 1783—94 först som lordpresident, sedan som sigillbevarare, bidrog väsentligen att ge dennes ministär nödig stabilitet.

2. George Granville L.-G., markis af Stafford, 1833 upphöjd till hertig af Sutherland, den föregåendes son, jordmagnat och politiker, f. 1758, d. 1833, var från 1790 till de diplomatiska förbindelsernas afbrytande 1792 engelsk ambassadör i Paris och 1799—1810 generalpostmästare. Genom gifte förvärfvade han de vidsträckta Sutherlandska godsen i Skottland; af sin morbror, hertigen af Bridgewater (se Egerton 2), ärfde han Bridgewaterkanalen och de Egertonska godsen, hvartill kommo de fädernearfda Staffordgodsen. L.-G. kom därigenom att göra skäl för namnet ''en rikedomens Leviatan''; han nedlade mycken energi och kostnad på nyodlingar och väganläggningar, särskildt i grefsk. Sutherlandshire. — Denna ättgrens nuv. hufvudman är hans sonsons son Cromartie L.-G., 4:e hertig af Sutherland, f. 1851, hvars jordegendomar uppta en areal af mer än 1,350,000 acres.

3. Granville L.-G., earl Granville, den föregåendes yngste broder, diplomat, f. 1773, d. 1846, var som lord Granville L.-G. ledamot af underhuset från 1795 till 1815, då han upphöjdes till viscount Granville; earlvärdighet erhöll han 1833. Han var 1804—07 utomordentlig ambassadör vid ryska hofvet, sändes 1823 af sin vän Canning som minister till Bruxelles och blef 1824 brittisk ambassadör i Paris. När Cannings anhängare 1828 lämnade hertigens af Wellington ministär, återkallades L.-G. såsom alltför liberal, men han återfick 1830 sin post af lord Greys liberala ministär och bidrog sedan väsentligt till att skapa och vidmakthålla ett godt förhållande mellan England och den franska julimonarkien. 1841 drog han sig tillbaka till privatlifvet.

4. Francis L.-G., earl af Ellesmere, yngre son till L.-G. 2, skriftställare, f. 1800, d. 1857, ärfde efter sin far de Egertonska godsen och antog då namnet Egerton (se vidare d. o. 4).

5. Granville George L.-G., son till L.-G.

3, statsman, f. 11 maj 1815 i London, d. där 31 mars 1891, invaldes 1837 — då ännu kallad lord Leveson — i underhuset och var en kortare tid 1840—41 understatssekreterare för utrikes ärenden i Melbournes ministär till dess fall. 1846 intog han faderns plats i öfverhuset, blef s. å. vid ministären Russells bildande öfverhofjägmästare (master of the buckhounds) och utbytte 1848 denna syssla mot posten som vice-president i Board of trade. Som sådan tog han förtjänstfull andel i organiserandet af 1851 års världsutställning i London. Då Palmerston i dec. 1851 nödgades afgå från utrikesministerposten till följd af sitt självrådiga gillande af Louis Napoléons statskupp, blef L.-G. hans efterträdare, men föll redan i febr. 1852 med den öfriga whigministären. I Aberdeens koalitionsministär (jan. 1853—jan. 1855) och i den därpå följande ministären Palmerston (till febr. 1858) var L.-G. lordpresident. 1856 var han utomordentligt sändebud vid Alexander II:s kröning i Moskva, där han med värdighet och takt mötte tsarens klagomål öfver engelska regeringens sätt att tolka några punkter i den nyss förut afslutade fredstraktaten. I kabinettet och parlamentet var han en trogen försvarare af sin vän lord Canning mot de obefogade anfall, som från flera håll riktades mot dennes moderata politik som Indiens generalguvernör under och efter seapoysupproret. Hans smidiga takt togs äfven ofta i anspråk för utjämnande af personliga och politiska schismer mellan det liberala partiets ledare, särskildt de båda rivalerna Palmerston och lord John Russell. Sedan toryministären Derby störtats (juni 1859), uppdrog därför drottningen åt Granville att bilda ny ministär, men han misslyckades och ingick i stället i Palmerstons nya ministär som lordpresident. Gentemot Palmerstons och den nye utrikesministern Russells vågsamma utrikespolitik var han därefter i kabinettet den främste förespråkaren för större försiktighet, ofta i intimt samförstånd med drottningen, hvars tyskvänliga politik under 1864 års danska krig han med framgång stödde. Sin post som lordpresident behöll han äfven i Russells ministär (nov. 1865—juni 1866). Han ingick dec. 1868 i Gladstones första ministär som kolonialminister och öfvertog efter lord Clarendons död (juni 1870) utrikesministerposten, som han bekläddе till ministärens fall i febr. 1874 samt därefter i Gladstones andra ministär (april 1880—juni 1885). Från 1855 till sin död var han (utom under åren 1866—68) det liberala partiets ledare i öfverhuset, hvartill hans moderata läggning, vidsträckta personliga förbindelser och goda talarförmåga gjorde honom synnerligen lämplig. Däremot kan hans utrikespolitik ej kallas lycklig. Ryssland frigjorde sig 1870 från Parisfredens bestämmelser om Svarta hafvet och utsträckte sedan, trots Englands svaga motstånd, sina besittningar i Central-Asien. Tyskland satte sig fast i Öst-Afrika och Sydväst-Afrika, och den Gladstone-Granvilleska politiken i Egypten 1882—85 var allt annat än målmedveten samt bidrog, särskildt genom allmänna meningens dom öfver dröjsmålet med utsändande af undsättning till general Gordon i Kartum, till ministärens fall. I home rule-frågan följde lord Granville sin chef och ingick i dennes tredje ministär (febr.—juli 1886) som kolonialminister, själf erkännande, att hans öfvertagande af utrikesministerposten sannolikt skulle ytterligare försvaga ministärens prekära ställning. Som kansler för Londons universitet (1855—91) främjade han flera tidsenliga reformer, bl. a. större tillgodoseende af de lefvande språkens plats i den akademiska undervisningen. Jfr lord Edm. Fitzmaurice, ”The life of lord Granville 1815—1891” (2 bd, 1905). 1—5. V. S—g.

Lēwetzau. Se Levetzow, C. F. J. V.

Levetzow [lēfe-], Ulrike von, ”Goethes sista kärlek”, f. 4 febr. 1804 i Leipzig, d. 13 nov. 1899, gjorde Goethes bekantskap sommaren 1822 och fyllde 1823 hans hjärta med sådan lidelse, att den 74-årige skalden anhöll om hennes hand. Se Goethe, sp. 1417; Sauer i ”Deutsche arbeit” (1904), Kirschner, ”Erinnerungen an Goethes Ulrike” (s. å.) och Suphan i ”Goethejahrbuch” XXI.

Levetzow [lēfe-], Albert von, tysk politiker, f. 1828 å fädernegodset Gossow i Neumark, d. där 12 aug. 1903, var en tid i statsförvaltningens tjänst, men egnade sig 1860 h. o. h. åt skötseln af sitt stamgods, var 1867—71 medlem af nordtyska riksdagen och tillhörde från 1877 till kort före sin död tyska riksdagen. Genom samverkan af de klerikala och konservativa elementen i riksdagen valdes han i nov. 1881 till dess president, hvilken befattning han innehade (med undantag af åren 1885—87) till mars 1895, då han afgick till följd af riksdagens beslut att afslå hans förslag om en lyckönskan till furst Bismarck på dennes 80-årsdag. L. var sedan 1897 ledare för det konservativa partiet i riksdagen.

Le′vetzow (Lewetzau), Cornelia Frederikke Juliane Victorine, dansk författarinna, f. 1836 i Ringkjöbing, uppträdde inför offentligheten första gången 1861, under signaturen J., med *En ung piges historie* (”En ung flickas historia”, 1861; 6:e uppl. 1888). Sedermera har hon, under samma signatur, utsändt en rad af berättelser och skisser, hvilka genom sin anspråkslösa stil och sin kristliga grundstämning vunnit en stor publik, icke minst i Sverige: *Fortællinger* (1861), *Skizzer af hverdagslivet* (1863), *Livsbilleder* (1875), *Fra det daglige liv* (1881) m. m. På svenska ha ”Berättelser af J.” utkommit i flera upplagor, ett tjugutal band torde vara öfversatt. Sedan 1884 åtnjuter fröken L. statspension. C. R.*

Levi. 1. Patriarken Jakobs tredje son med Lea. För hans delaktighet i mordet på sikemiterna (1 Mos. 34: 25—31) uttalade Jakob på sin dödsbädd förbannelse öfver honom (49: 5—7), hvilken dom likväl, beträffande hans efterkommande, mildrades af Mose (5 Mos. 33: 8—11) på grund af den ståndaktighet dessa vid ett kritiskt tillfälle hade visat (2 Mos. 32: 26—29). — Om hans efterkommande se nästa art. — 2. Namn på evangelisten Matteus (se d. o.). E. J. Ö.*

Levi, som i det genealogiska systemet i Moseböckerna framställes som en son af patriarken Jakob och hans hustru Lea (1 Mos. 29: 34, där ordet är förklaradt som en härledning af verbet *lāvā*:

ålla sig till''), var urspr. sannolikt såsom den nom närstående Simeon en stam (l e v i t e r), som igt var i besittning af ett särskildt område i kten af Sikem (jfr 1 Mos. 34, hvars individua-rande skildring bäst uppfattas som åsyftande två mmars historia), men där snart nog synes ha fvit upprifven (jfr 1 Mos. 49, ett dokument, som ligen härrör från domartiden och i v. 6 förut-ter, att stammen då var spridd (''förskingrad'') nd de öfriga. Hvad som redan då och sedan fort höll den uppe samt förlänade den en sär-ld betydelse, var den omständigheten, att Mose Aron ansågos vara medlemmar af densamma 2 Mos. 2: 1, som tillhör Pentateukens äldsta kument), en åskådning, som synes förutsätta, att från Moses tid existerande prästerliga traditionerna raktats som bäst bevarade inom denna stam. Där-ansågs det i hvarje fall som en heder, om man en privathelgedom kunde få en ''levit'' som fun-rande präst (jfr berättelsen i Dom. 17—18, enligt lken den i Dan tjänstgörande prästen Jonatan och ns söner betraktades som ättlingar af Mose, 18: 30). der denna äldsta period göres aldrig någon skillnad llan högre och lägre grader inom prästernas stam. on själf (som sedan betraktades som representanten det högre prästerskapet) betecknas i 2 Mos. 4: (Elohisten) helt enkelt som ''leviten'' (= prästen). ock berättelsen 2 Mos. 32: 25 ff., där leviterna n vidare få löfte om prästämbetet. Levitisk rstamning ansågs sannolikt prästen Eli i Silo ega 1 Sam. 2: 27, där hans förfäder hänföras ända baka till Egypten). Däremot saknas bestämda re uppgifter därpå, att Sadok, som på Salomos (1 Kon. 2: 35) insattes till högste präst i st. f. afsatte Abjatar (som härstammade från Levi) sedan blef hufvudmannen för judarnas präster-p (''Sadoks söner'', jfr F a r i s é e r), verk-en var af Levi stam. — Den gamla åskådningen leviterna som präster i allmänhet (utan någon dskillnad mellan högre och lägre prästerskap) thålles ännu af 5 Mos. (som på konung Josias tid f gällande lag), som därför icke heller känner gon öfverstepräst. Denna lagboks återkommande eckning ''de levitiske prästerna'' vill troligen (gent-ot nykomna främmande element) betona den rena itiska härstamningen som villkor för prästämbetet, got som var så mycket mera nödvändigt, då stam-ns medlemmar voro spridda bland hela folket. ktigare var dock, att genom denna lags genom-ande (jfr kap. 12) de gamla helgedomarna på dsbygden upphäfdes och de där fungerande levit-sterna sålunda blefvo brödlösa. Lagens mening visserligen, att jämväl sådana präster skulle ega t att komma till Jerusalem och där förrätta prä-rliga tjänster (5 Mos. 18: 6 f.). Men af lätt be-pliga skäl kunde denna humana bestämmelse icke omföras, utan de forne landtprästerna fingo i usalem endast förrätta underordnade sysslor och a sig med att få deltaga i vissa offermåltider (jfr Kon. 23: 8). Denna djupt ingripande förändring e forne prästernas (leviternas) ställning ville den der exilen lefvande profeten Hesekiel (som själf en f. d. präst af Sadoks ätt i Jerusalem) för-ra och försvara därmed, att landtprästerna (''le-ernas'') uteslutande från prästerliga funktioner i usalem vore ett straff för deras forna, af 5 Mos. kastade gudsdyrkan på höjderna rundt omkring i landet (jfr Hes. 44: 9 ff.). Därmed var en betydelse-full skillnad gjord mellan ''prästerna'' och ''levi-terna'' (prästernas underordnade tjänare). Hesekiel känner ännu ingen öfverstepräst, och ett lagdokument, den s. k. Helighetslagen (3 Mos. 17—26), talar om honom endast som om en *primus inter pares*. I den s. k. Prästkodex åter är öfversteprästen den högste representanten för folket (någon konung förutsättes icke), och på samma gång genomföres här (bortsedt från denna källskrifts äldsta del, där prästerna synas sammanfalla med leviterna, jfr t. ex. 4 Mos. 17: 16—24) en sträng skillnad mellan prästerna (''Arons söner'') och de dem underordnade ''leviterna''. Att en sådan förändring icke aflupit utan protester och att det behöfts nya motiveringar för att kunna upprätthålla den, därpå ega vi åtskilliga bevis. I den ena af de två berättelserna från Prästkodex rörande Koras och hans kamraters uppror i 4 Mos. 16 ff. framställes Kora som levit, och upproret är i enlighet därmed riktadt mot Mose och Aron som det högre prästerskapet. (Enligt den andra berättelsen från samma källa var upp-roret riktadt mot Mose och Aron som präster i all-mänhet och åsyftade sålunda att göra gällande ett allmänt prästadöme.) För att mildra skärpan i Hese-kiels motivering af leviternas degradering, framträ-der inom Prästkodex' yngre lagar andra åskådningar, nämligen att dels leviterna redan på Moses tid blefvo gifna af församlingen som gåfva åt det högre prä-sterskapet för att förrätta lägre, men för församlingen nödvändiga tjänster vid helgedomen, dels att de egentligen voro en ersättning för allt förstfödt (jfr 4 Mos. 3: 5—10 å ena sidan och v. 11—13 å den andra). I denna egenskap af församlingens tjänare ega leviterna rätt till tionde (4 Mos. 18: 21 ff.). Deras tjänstetid bestämmes olika, enligt 4 Mos. 4: 3, 30 f. från 30:e till 50:e, enligt kap. 8: 24 från 25:e till 50:e året. — För att kunna upprätthålla denna åskådning har Prästkodex äfven omskapat hela den äldre uppfattningen om leviternas ställning bland de öfriga stammarna. I äldre tider lefde de, som ofvan är antydt, spridda inom olika stammar och hade då sitt underhåll af offren och de orakel, som de förmedlade (Dom. 17—18, 5 Mos. 33: 8), och enligt 5 Mos. (kap. 10: 9; 18: 1) hade de ingen jordlott eller arfvedel bland det öfriga Israel, ja ännu i Prästkodex' äldre beståndsdelar uttalas samma tanke (se 4 Mos. 18: 24). I stället för dessa klara sak-förhållanden sätta de yngre lagarna inom denna käll-skrift en teori, enligt hvilken Mose skall ha afskilt 4 städer ur hvarje stam (alltså tillsammans 48) och gifvit dem åt leviterna (4 Mos. 35: 1—8, de s. k. l e v i t s t ä d e r n a), och på Josuas tid skola 13 af dessa ha tillfallit prästerna och 35 leviterna (Jos. 21). Dessa uppgifter ha därför endast betydelsen att visa, att de angifna orterna i forntiden sannolikt varit kultplatser. — Prästkodex' indelning af levi-terna i 3 släkten efter Levis 3 söner: Gerson, Kehat och Merari (t. ex. 4 Mos. 3: 17 ff., 1 Mos. 46: 11), som förekomma äfven hos Kronisten (förf. till 1 o. 2 Krön. och Esra o. Neh.), har förmodligen afseende på senare (efter exilen) rådande förhållanden, då bl. a. också sångare och dörrvaktare räknades till leviterna (jfr 1 Krön. 23—26). Den uppdelning af leviterna i 24 afdelningar och dessas tjänstgöring, som enligt Kronisten redan David skall ha infört, fortfor enligt Josefos' vittnesbörd (Antiqv. VII, 14, 7) att gälla ända till stadens och templets förstöring

år 70 e. Kr. Af Apg. 4: 36, enligt hvilket ställe leviten Barnabas härstammade från Cypern, synes emellertid framgå, att en del leviter, förmodligen sådana, som ej funno sysselsättning vid templet, slog sig ned bland de utom Palestina boende judarna. — Litt.: W. W. Baudissin, ”Die geschichte des alttestamentlichen priesterthums” (1889). E. S—e.

Levi [li'vāi], Leone, engelsk nationalekonom, f. 1821 i Ancona, Italien, d. 1888 i London, var son af judiska föräldrar, kom 1844 till Liverpool som köpman, öfvergick till kristendomen (nitisk presbyterian) och blef 1847 brittisk undersåte. I slutet af 1840-talet uppträdde L. som författare, ifligt förordande inrättandet af representativa handelskamrar samt permanenta handelsdomstolar med en jurist som ordf. och merkantila fackmän som bisittare. Strax därefter kom också Liverpools handelskammare till stånd, och sedermera bildades dylika institutioner i ett antal brittiska handels- och industristäder. 1852 blef L. professor i handelsvetenskap och handelslagstiftning vid King's college i London samt 1859 barrister (öfverrättssakförare) vid Lincoln's inn. För den brittiska och den internationella handelslagstiftningens utveckling till större likformighet utöfvade han en betydelsefull verksamhet, särskildt genom arbetet *Commercial law, its principle and administration* (1852). Hans mest betydande arbete var *History of british commerce, and of the economic progress of the british nation, 1763—1870* (1872; 2:a uppl., fullföljd till 1878, 1880). L., som med mycken energi utvecklade sin frihandelsståndpunkt, utgaf ett stort antal andra handelsvetenskapliga, nationalekonomiska och statistiska skrifter. (E. H. T.)

Levi [le'fi], Siegmund. Se Lebert, S.

Levi [le'fi], Hermann, tysk musiker, f. 1839 i Giessen, d. 1900 i München, elev af V. Lachner i Mannheim samt af Hauptmann och Rietz vid Leipzigs konservatorium, var hofkapellmästare i Karlsruhe 1864—72 och i München 1872—96, de sista åren med generalmusikdirektors titel. L. var en ovanligt finbildad och framstående operadirigent, högt skattad äfven af Richard Wagner, och ledde det första uppförandet af ”Parsifal” i Baireuth (1882). Han komponerade sånger och en pianokonsert m. m. samt reviderade texter till Mozartoperor. E. F—t.

Levi', Sylvain, fransk indolog, f. 1863 i Paris, filos. doktor 1890 (lärjunge bl. a. till Bergaigne), innehade olika lärarplatser i sanskrit och indisk religionshistoria, tills han 1894 blef professor i sanskrit vid Collège de France. Han är f. n. Frankrikes förnämste sanskritist. Utom ett stort antal afhandlingar af litteratur- och religionshistoriskt innehåll har L. utgifvit *Le théâtre indien* (1890), *Quid de Græcis veterum Indorum monumenta tradiderint* (s. å.), *La doctrine du sacrifice dans les Brâhmaṇas* (1898), *Le Nepal. Étude historique d'un royaume hindou* (1—3, 1905—08, i ”Annales du Musée Guimet: Bibl. d'études”, d. 17—19), och en med fransk öfv. åtföljd edition af ”Mahâyânasûtrâlaṁkâra. Exposé de la doctrine du grand véhicule selon le système Yogacâra” (I, text, 1907). K. F. J.

Leviãtan (hebr. *livjatân*, som slingrar sig). 1. Enligt Job (40: 20—41: 2) nilkrokodilen. I Esaias och flera psalmer (74: 14; 68: 31) är krokodilen en symbol af egyptiske konungen, Egypten eller dess makt. — 2. Ett stort, ormliknande odjur, som sträfvar efter att förinta solen och månen. Enligt IV Esra 6: 49, 52 skall leviatan en gång uppätas af de trogne vid det stora gästabudet i paradiset. Jfr Behemot. 1 o. 2. G. K—n.

Levi ben Gerson. Se Gersonides.

Lēvico, stad i södra Tyrolen i Val Sugana. 4,479 inv. (1900). Två arsenikhaltiga järnkällor af 14° och 9°, hvilkas vatten (se Levicovatten) användes både till bad och drickning och äfven utsändes i marknaden. En badanstalt finnes också i den närbelägna byn Vetriolo. På båda ställena tills. omkr. 4,000 kurgäster årligen. J. F. N.

Lēvicovatten, ett arsenikhaltigt järnvatten från kurorten Levico (se d. o.). Den där befintliga Badequelle innehåller 3,87 gr. järnsulfat, 8,6 mg. arseniksyrlighet och 47,4 mg. kopparsulfat m. fl. salter i 1 liter af vattnet. Levicovattnet likasom det starkare Roncegnovattnet användes ej sällan som medel vid ”blodbrist” och däraf följande allmän klenhet, vid sjukdomar, som medföra anemiska tillstånd, t. ex. kronisk frossa, vid kroniska hudåkommor och kvinnosjukdomar, danssjuka m. m. Man ger i allmänhet 1 matsked i ett halft glas vanligt vatten vid måltid, småningom stigande till 4—8 matskedar på dagen åt vuxen person. Numera användes hos oss ofta i stället järnvatten från Ronneby eller från Rindö, försatta med 5 cg. arseniksyrlighet på hvarje liter vatten. Dessa artificiella arsenikvatten erbjuda den fördelen, att deras arsenikhalt är konstant och känd, medan arsenikmängderna i de naturliga vattnen kunna växla rätt betydligt. C. G. S.

Levide. Se Levede.

Levien [-vīn], Ilse, tysk författarinna, f. 1852 i Hamburg af fransk hugenottsläkt, d. 1908, var en tid lärarinna, företog sedan vidsträckta resor, bodde tidtals i Stuttgart, där Fr. Th. Vischer, och i München, där Paul Heyse öfvade inflytande på henne. Hon författade en mängd noveller (*Hamburger novellen* 1889, *Zwischen Elbe und Alster* 1890, *Querköpfe* 1895, *Wehrlose* 1900, *Schreie* 1901 m. fl.), utmärkta af psykologisk finkänsla, intim miljöskildring och betydande stil. Hennes pseudonym var vanligen Ilse Frapan (-Akunian).

Levin. 1. Karl Herman L., präst, vitterhetsidkare, f. 1816 på Muskö i Södertörn, d. 1883 i Österhaninge, prästvigdes 1840, blef filos. magister i Uppsala 1842, tjänstgjorde vid hufvudstadens kyrkor och utnämndes 1856 till e. o. hofpredikant, 1857 till komminister i Maria Magdalena församling i Stockholm samt 1871 till kyrkoherde i Österhaninge med Ornö, Utö och Nämdö kapell (Strängnäs stift). — L. utgaf bl. a. *Poetiskt hafsskum från Sotaskären* (1841), *Psaltare och lyra* (1843), *Runor från lifvets runestaf* (1848) samt åtskilliga minnestal. Han fick 1849 Sv. akademiens andra pris för afhandlingen *Om sambandet mellan den estetiska känslan och den religiösa*, skref i tidningar och kalendrar samt var medarbetare i ”Konversations- och universallexikon” (1857—66).

2. Per Axel L., den föregåendes broder, läkare, f. 2 nov. 1821 på Muskö i Södertörn, d. 3 jan. 1891 i Stockholm, blef 1839 student i Uppsala och 1847 med. doktor. Han var bruks- och distriktsläkare vid Bo i Närke till 1854, då han, som var lärjunge till Lagberg (se denne), öfvertog ledningen af Bie

llvattenkur i Södermanland, som han skötte mönrgillt. Han var en af vattenkurens främsta män; så ensidig och fanatisk som Lagberg, stod han karkåren mycket närmare än denne. L. var icke endast en framstående vattenläkare; han verkade äfven för folkbildningen (t. ex. genom sin kraftiga befordran af Södermanlands folkhögskola) samt ifrade för nykterhetsväsendet. Bland hans arbeten må nämnas *Vattenläkaren vid sjuksängen* (1858), *Reglor att iakttaga vid alla slags bad, särdeles under kallvattenkur* (1860; 3:e uppl. 1880), *Försök till sundhets-*

a för folket (1864), den af Svenska läkarsällapet med hedersacccessit belönade prisskriften *Om ostitutionen och de verksammaste medlen till de neriska sjukdomarnes hämmande, med särskildt eende på förhållandena i Stockholm* (i Sv. läkarlskapets nya handl., V: 2, 1873; särskildt tryckt å.), *Om spritbegäret* (aftryck ur "Eira", 1880) nt åtskilliga uppsatser i "Hygiea".

3. Herman Olof L., son till L. 1, kyrkotoriker, f. 1862 i Stockholm, student i Uppsala 81, teol. kandidat 1889, prästvigd 1896, blef lek- 1897 vid Visby högre allmänna läroverk, 1902 l Västerås d:o (med Badelunda som prebende) och 05 vid Östermalms d:o i Stockholm. L. har författ- bl. a. *Religionstvång och religionsfrihet i Sverige 86—1782* (1896) och *Den svenska kyrkans bekänse i historisk belysning* (1897) samt utgifvit "Kyrnistoriens källor. Kyrkohistorisk läsebok" (1908).

Levin, Israel Salomon, dansk lingvist, f. 10, d. 1883, blef student 1829 och lefde sedera ständigt som enskild man, sysselsatt med stuer, excerpering till en dansk ordbok m. m. 1857 erlämnade han sina vetenskapliga samlingar till ten och fick i gengäld en lifstidspension. Som fattare verkade L. mest genom kritiska upplagor äldre skrifter (Vedels öfv. af Saxo, Holbergs istlar och komedier, Vessels dikter) samt genom terära granskningar i tidningar och tidskrifter, i ilka han alltid uppträdde som en skarp poleker. C. R.*

Levin, Poul Theodor, dansk författare, f. 69 i Köpenhamn, där han 1887 aflade studentn 1894 skolämbetsexamen och 1898 vardt filos. ktor. L. har författat några vittra arbeten (skåspelen *Antoinette* 1895 och *Sejr* 1899, berättelna *Den döde by* 1902 och lustspelet *Fars penge* 08), men framför allt gjort sig känd som spiriell kritiker och modern litteraturhistoriker. Tills. ed J. Clausen utarbetade han en *Dansk litteraturstorie i omrids* och har sedan utgifvit *Ovid's ungmsdigtning* (1897), *Egne og stæder* (1899), *Victor ugo* (2 bd, 1901—02) och *Den naturalistiske roan i Frankrig* (1907). L. var en tid medredaktör "Det ny aarhundrede" och redigerar fr. o. m. 10 "Tilskueren".

Lewin-Funke, Artur, tysk skulptör, f. 1866 i esden, började som elfenbenssnidare, studerade i Berlin vid handtverksskolan och i Konstindustrimuseets aftonkurser samt från 1890 vid konstakademien. Han erhöll ett Rompris 1895, vistades ett år i Rom och 1899 sju månader i Paris. Starkast anser sig L. påverkad af den norske skulptören S. Sinding, hvars bekantskap han gjorde under ett besök i Köpenhamn. Bland hans arbeten märkas gruppen *Gossar som brottas* (1895), *Danserska* (1902, i brons, tillhör tyske kejsaren), *Brunn* i sandsten vid Grünewald (1903), *Vid källan* (marmorgrupp, 1904, Nationalgalleriet i Berlin), *Modern* (1908), dessutom porträttbyster och småskulptur. L. upprättade 1901 i Berlin en skola för målare och skulptörer, som vunnit anseende och ännu står under hans ledning. G—g N.

Lewi'nsky, Joseph, österrikisk skådespelare, f. 1835 i Wien, anställdes 1858 af H. Laube vid Burgteatern där, från 1861 med lifstidsengagemang. Han blef snart en af denna scens utmärktaste krafter i karaktärsdramat. Ehuru hans uttrycksmedel ej voro gynnsamma, lyckades det alltjämt hans ihärdighet och intelligens att åt de gestalter han framställde skänka en gripande, illusorisk sanning, äfven i afseende på tidsfärg. De mer än 200 uppgifter han utfört innefatta hufvudroller i Shaksperes, Lessings, Schillers, Goethes och Molières skådespel äfvensom nyare dramer. Här må nämnas *Jago*, *Rikard III*, *Shylock*, *Nathan*, *Franz Moor*, *Mefistofeles* samt *Harpagon* och *Tartuffe*. Han är äfven värderad som deklamatör och som regissör.

Levirätsäktenskap (af lat. *lēvir*, svåger), det i den mosaiska lagen (1 Mos. 38: 8; 5 Mos. 25: 5—10) påbjudna äktenskap, som brodern till en barnlös afliden man måste ingå med dennes efterlämnade änka. Den i detta äktenskap födde sonen skulle benämnas efter den aflidne mannen. Vägrade svågern att äkta änkan, underkastades han ett slags skymf, som i det anförda bibelstället närmare framställes. Jfr Matt. 22: 24; Ruth 4: 7—12. Numera tillämpas ej lagen af judarna i Europa, men väl i några trakter i Asien och Afrika. L. L.*

Levis [lēvi'] l. le'vis], stad i kanadensiska prov. Quebec, vid S:t Lawrence, midt emot Quebec. 7,783 inv. (1901). J. F. N.

Lewis [lō'is], af fnod. *Ljodhus*, den nordligaste och största ön bland Hebriderna (se d. o.), sammanhänger i s. genom en 10,4 km. bred, under flodtid öfversvämmad landtunga med ön Harris och har tills. med denna en areal af 1,994 kvkm. (L. ensam 1,489) med 32,160 inv. (1901), af hvilka 28,357 på L.; 11,209 talade endast gaeliska, 17,685 både engelska och gaeliska. Ön har branta kuster med en mängd fjordar, i det inre kala berg, fiskrika sjöar och åar samt mossar, som innehålla förträfflig torf och lämningar af forna skogar. Korn och potatis lämna de förnämsta skördarna. Hufvudnäringen är fiske, i synnerhet sillfiske, som har sin medelpunkt i hufvudorten Stornoway (3,852 inv.), på östra kusten, med god hamn. Invånarna äro nästan alla af keltiskt ursprung, med undantag af en koloni i n., hvars befolkning, ehuru den talar gaeliska, är af rent skandinavisk härkomst. Halfön Harris tillhör grefsk. Inverness, den öfriga delen grefsk. Ross. (J. F. N.)

Lewis [lō'is], Matthew Gregory, engelsk romanförfattare, efter sitt mest beryktade arbete kallad Monk-Lewis, f. 1775 i London, d.

1818 på hemresan från sina gods på Jamaica, var omhuldad i de högre sällskapskretsarna och vän med Byron och W. Scott. Då L. vid 19 års ålder var engelsk attaché i Haag, skref han ”skräckromanen” *Ambrosio, or the monk* (1795, flera uppl.; ”Munken”, 1800—04, ny uppl. 1874). Hjälten däri är en spansk munk, som frestas af en demon i skön kvinnoskepnad, förövar allehanda brott och slutligen säljer sin själ åt hin onde. Hårresande och vällustiga skildringar aflösa hvarandra i den med betydande fantasi och gestaltningskraft skrifna boken, som fick stort inflytande på romanalstringen i Europa vid 1800-talets början (Walter Scott, E. T. A. Hoffmann m. fl.). Några inflätade spökballader i Bürgers stil gåfvo nya uppslag åt engelska lyriken och vunno kolossal popularitet (t. ex. den om Alonzo och Imogine, sv. öfv. af A. af Kullberg). Bokens framgång var lysande, och föga mindre slog L. an med *The bravo of Venice* (1804), eg. bearbetning af en tysk roman, samt musikdramat *The castle spectre* (1796). L. redigerade samlingarna ”Tales of terror” (1799) och ”Tales of wonder” (1801) och författade den på egna erfarenheter byggda berättelsen *Journal of a West India proprietor* (1834). Hans ”Life and correspondence” utkommo i 2 bd 1839.

Lewis [lōʹis], sir George Cornewall, engelsk statsman och skriftställare, f. 1806 i London, baronet vid faderns död 1855, d. 13 apr. 1863, blef 1831 advokat, men egnade sig snart till följd af sjuklighet mest åt litterära sysselsättningar, i synnerhet studiet af forntidens historia. Från denna tid är hans mot Raynouards språkhistoriska hypoteser riktade arbete *Essay on the origin and formation of the romance languages* (1835; 2:a uppl. 1862). 1834—36 var L. medlem af en kommission för undersökning af de kyrkliga förhållandena på Irland samt föreslog den anglikanska statskyrkans upphäfvande på ön som det bästa medlet att försona irländarna med den engelska styrelsen. L. var 1839—47 fattigvårdskommissarie, tillhörde 1847—52 underhuset och bekläddе under samma tid efter hvartannat tre understatssekreterarposter i lord John Russells liberala ministär. Han redigerade därefter 1853—55 ”Edinburgh review” och skref sitt förnämsta historiska verk, *Enquiry into the credibility of early roman history* (1855), en kritik af Niebuhrs rekonstruktion af Roms äldsta historia. Vid parlamentsvalen 1855 inkom L. åter i underhuset, blef kort därefter Gladstones efterträdare som finansminister och förvaltade till febr. 1858 med framgång de engelska finanserna trots de svårigheter, som framkallades af Krimkriget, upproret uti Indien, förvecklingarna med Kina och 1857 års ekonomiska kris. I juni 1859 blef han inrikesminister i Palmerstons ministär och öfvertog 1861 efter Sidney Herbert motvilligt krigsministersportföljen, hvilken han behöll till sin död. Äfven under sina sista år var L., oaktadt statsgöromålen, litterärt verksam. Därom vittna hans *Historical survey of the astronomy of the ancients* (1862) och *Dialogue on the best form of government* (1863; under pseudonymen Crito). Af stort värde är L:s kolonialpolitiska studie *Essay on the government of dependencies* (1841; ny uppl. af C. P. Lucas 1891). Efter hans död omtrycktes ur ”Edinburgh review” hans *Essays on the administration of Great Britain from 1783 to 1830* (1864). Äfven utgåfvos hans *Letters to various friends* (1870). — L. var en skarpsinnig tänkare och som statsman praktisk, flitig och måttfull. Om hans finanspolitik se sir St. Northcote, ”Twenty years of financial policy” (1862). (V. S—g.)

Lewis Baboon [lōʹis bəbōʹn], eng. Se John Bull.

Lewisburg [lōʹisbōg], stad i nordamerikanska staten Pennsylvania, vid en arm af Susquehanna. 3,457 inv. (1900). Bucknell university (öppnadt 1846) med 775 stud. (1909). J. F. N.

Lewis Carroll [lōʹis käʹrəl], pseudonym. Se Dodgson, Ch. L.

Lewisham [lōʹiʃəm], förvaltningsområde (*metropolitan borough*) i sydöstra London, s. om Deptford och Greenwich, med 127,495 inv. (1901). J. F. N.

Lewis-Harris [lōʹis häʹris], ö. Se Lewis.

Leviʹsticum Koch (hvaraf sv. libsticka är en förvrängning), *bot., farm.*, är en högväxt ört, med mångårig rot, af fam. *Umbelliferæ*, inhemsk i Syd-Europa. De gula blommorna sitta i mångstråliga, dubbla flockar, försedda med allmänt och enskildt svepe. Den dubbla skalfrukten är oval eller aflång, glatt, med låg, kullrig rygg och 10 höga, vingade åsar. Bladen äro parbladigt delade, med tredelade hufvudflikar. Libstickan, *L. officinale* (*Ligusticum levisticum* L.), lämnar den förr officinella och ännu i djurmedicinen begagnade roten *Radix levistici*, utmärkt, likasom hela örten, genom sin starka, obehagliga, vidrigt sötaktiga smak och äckliga lukt, beroende på närvaron af flyktig olja och gummiharts. I Syd-Europa användas blad och blommor som krydda till inläggningar i st. f. dill. Libstickan anses af menige man kunna fördrifva råttor och giftiga ormar, hvarför densamma förr varit oftare planterad kring bostäderna. O. T. S. (G. L—m.)

Lewiston [lōʹistən], stad i nordamerikanska staten Maine, vid floden Androscoggin, som där bildar fall, hvilka äro af stor vikt för industrien. 26,247 inv. (1910). Stora ylle- och bomullsväfverier, skofabriker m. m. I staden ligger Bates college, grundadt 1863 af free-will-baptists. (J. F. N.)

Levita, Elias, medeltidens mest berömde judiske grammatiker och språkforskare, f. 1469 i Neustadt (Bajern), d. 1549 i Venezia, kom 1508 till Rom, där han vistades i 13 år i kardinal Egidios hem samt undervisade denne i hebreiska, medan kardinalen lärde honom grekiska. I Rom författade L. de flesta af sina skrifter. De viktigaste äro

ubbachur (Den utvalda; 1518), en hebreisk gramtik, *Massoret hammassoret* (Traditionens tradin; 1538, äfven utg. af Ginsburg, 1867), en kri- öfver den heliga texten och dess afskrifvare, *eturgeman* (Uttolkare; 1541), ett arameiskt, tarmiskt, talmudiskt lexikon, och *Tischbi* (Tisbiten; 41), en ordbok öfver 712 hos rabbinerna förekomnde nyhebreiska ord. Flera af hans verk äro versatta på latin af Seb. Münster. L. berömmes ven som skald (både på hebreiska och tyska) och n bibeltolkare. Litt.: Winter och Wünsche, Die jüdische litteratur" (bd 2, 1894). L. L.*

Leviter. Se Levi.

Levíticus (näml. *liber*, lat., d. v. s. levitboken er gudstjänstboken), Moses 3:e bok, innehåller fvudsakligen ceremoniallag, nämligen föreskrifter g. offren, prästernas invigning, rena och orena ır, reningarna, högtiderna och de heliga löftena, ledes företrädesvis ämnen, som syfta på offer och soning. Största delen af boken tillhör den afdelng af Pentateuken, som af bibelforskarna kallas ästkodex. Jfr Pentateuken. E. J. Ö.*

Levi'tov, Aleksandr Ivanovitj, rysk förttare, f. 1835, d. 1877. Efter fruktlösa studier teol. seminariet i Tambov och praktiserande rksamhet som fältskär i en småstad förföll han tmer i dryckenskap och dog efter ett kringrykande lif af lungsot på universitetskliniken i oskva. Men hans konstnärliga talang var betynde. Hans första berättelser utkommo 1865 under eln *Stepnye otjerki* (Skisser från stäppen), fulla fin naturstämning och vemod. Bland hans dra, mindre lyckade samlingar märkas *Moskovija nory i trusljoby* (Hålor och kyffen i Moskva, 868), *Ulitjnyja kartiny* (Gatubilder, s. å.) och *ore sel, dorog i gorodov* (Byarnas, landsvägarnas h städernas elände, 1874). Hans samlade skrifter kommo 1884 i 2 dlr med utförlig lefnadsteckning Nefemov. Jfr kapitlet om "Narodnikerna" i bd I af A. Jensens "Rysk kulturhistoria". A—d J.

Levi'tskij, Dmitrij Grigorjevitj, rysk målare, f. 1735, d. 1822, fick sin första undersning i ritning af sin far, en lillrysk präst, studerade sedan vid den nyanlagda konstakademien Petersburg under ledning af Valeriani och Lacnée och blef medlem däraf 1769. Han anses m en af de bäste porträttmålarna under Katarina :s tid; särskildt hans porträtt af den lagstiftande jsarinnan i kroppsstorlek samt ett barnporträtt af lexander I äro mycket bemärkta. A—d J.

Levítstäder. Se Levi.

Levkada [lefka'da]. Se Leukas.

Levka's [lef-]. Se Leukas.

Levkoja, *bot.* Se Leucojum och Matthiola.

Levko'sia [lef-] l., som den nu vanligen kallas, ikosia, hufvudstad på ön Cypern, i det inre ön, vid floden Pedia. 16,079 inv. (1908). Staden ar på afstånd ett imponerande utseende, väsentgen till följd af de höga murarna från venezianerıs tid, men det inre af staden är blott en labyrint trånga gator. Engelsmännen ha vidtagit några ıttiga åtgärder, bl. a. anlagt en landsväg till amnstaden Larnaka, men stadens ofördelaktiga ge skall sannolikt hindra den från att någonsin bli ıgon betydande stad. L. är säte för den engelske *gh commissioner* och en grekisk ärkebiskop, har ånga moskéer och kristna kyrkor samt basarer. Tillverkning af siden, läder och bomullsvaror. Omkr. 1,5 km. s. v. om staden ligger en mycket stor bronsåldersgrafplats, kallad Hagia Paraskevi, som flera gånger blifvit undersökt. (J. F. N.)

Lévl., vid växtnamn förkortning för franske botanisten Augustin Abel Hector Léveillé, f. 1863, stiftare af Académie internationale de géographie botanique och (jämte Gillot) af Association française de botanique.

Levnjokka, lapp. Se Lakselv.

Levocza, stad. Se Leutschau.

Levogyr (af lat. *lævus*, vänster, och *gyrare*, vrida), "vänstervridande". Se Isomeri, sp. 993, och Polarisation.

Levret [løvrä], André, fransk ackuschör, f. 1703 i Paris, d. där 1780 som medlem af kirurgiska akademien, inlade betydande förtjänster såväl om förlossningstången, dess användning och indikationer som om kejsarsnittet och om andra inom barnförlossningskonsten använda operationer. Hans viktigaste arbeten äro *Sur les causes et les accidents de plusieurs accouchements laborieux* (4:e uppl., 1747—70), *L'art des accouchements* (1753; flera uppl.) och *Traité des accouchements laborieux* (1770). R. T—dt.

Levroux [løvrō], stad i franska dep. Indre (Berry). 3,159 inv. (1901; som kommun 4,093 inv.). Beredning af fårskinn samt tillverkning af pergament och pergamentpapper. J. F. N.

Levsina (Lefsina). Se Eleusis.

Le'vski, Vasil Isanov, bulgarisk upprorsman, f. 1837, d. 1872, uppfostrades till munk (däraf hans binamn Djakon), men sällade sig 1866 till den revolutionära rörelsen, organiserade den bulgariska legionen i Belgrad 1867 och deltog i kongressen i Bukarest 1869. I förklädnad genomreste han hela Bulgarien för att sprida agitationsskrifter och förbereda den nationella resningen. Genom oförsiktighet af hans vän Dimitri, som öfverfallit en turkisk postvagn, blef L. rörjd, fångad och dömd till döden, men krossade själf sitt hufvud i Sofias fängelse, så att han nästan liflös fördes till galgen. 1895 aftäcktes en minnesvård öfver "Apostol Levski" på det ställe, där galgen stått. — Biogr. af Z. Stojanov (1884) och St. Zaimov (1895). A—d J.

Levuka [-vo'ka], förr hufvudstad och viktigaste handelsplats på Fidji-öarna (se d. o., fig. 1), på östra kusten af ön Ovalau, med god hamn. Det har under senare tider öfverflyglats af den nya hufvudstaden Suva på Viti Levu. J. F. N.

Levulinsyra, *kem.*, en s. k. γ-ketonsyra, bildas vid inverkan af utspädda, kokande syror på många kolhydrat, såsom rörsocker, stärkelse, cellulosa, gummi o. s. v. Levulinsyrebildningen är inom sockergruppen karakteristisk för hexoser. Denna syra uppstår äfven vid spjälkningen af en ozonid af kautschuk. Den kemiska formeln är

$$CH_3 . CO . CH_2 . CH_2 . CO_2H.$$

Syrans smältpunkt ligger vid 33°. H. E.

Levulös, detsamma som fruktos (se d. o.) l. fruktsocker, *kem.* Se äfven Sockerarter.

Levy, Jakob, judisk filolog, f. 1819 i Posen, d. 1892 som professor i Breslau, utgaf de värdefulla ordböckerna *Chaldäisches wörterbuch über die targumim* (2 bd, 1867—68) och *Neuhebräisches und chaldäisches wörterbuch über die talmudim und midraschim* (4 bd, 1876 ff.).

Lévy [levī], Michel, fransk bokförläggare, f. 1821 i Lothringen, d. 1875 i Paris, grundade 1836 i förening med sina två bröder en bokhandel i Paris. Firman förlade först serier af teaterpjäser, utsträckte snart sin verksamhet till historiska arbeten och romaner samt utgaf flera publikationer, af hvilka ''Collection Michel Lévy'' torde vara den i vidaste kretsar kända. Sedan början af 1850-talet har Frankrikes gedignaste skönlitteratur utsändts från denna högst verksamma förlagsbyrå, hvilken sedan L:s död innehades af hans broder Calmann L. (f. 1819, d. 1891) och efter hans död gick i arf till hans söner, som nu leda affären.

Levy, Morits, dansk finansman, f. 16 nov. 1824, omkom 12 juli 1892 vid en öfversvämning på en badort i Savojen. Han blef 1852 fullmäktig i finansministeriet och 1854 myntkontrollör i Altona, där han verkade för riksmyntets genomförande i Holstein. Under handelskrisen 1857 kom han att spela en viktig roll, blef därpå en af nationalbankens styrelseledamöter och 1861 kungavald direktör för denna samt var till sin död dennas egentlige ledare. 1872 var L. medlem af den skandinaviska myntkonferensen, 1873—76 direktör för Myntet och hade som sådan förtjänsten af, att öfvergången till guldmyntfot genomfördes så hastigt samt med så ringa förlust och besvär. Liknande skicklighet visade han 1886 vid statsskuldens konvertering. 1878 var han ordf. i en kommitté för sparbanksväsendets ordnande, var i många år led. af kontrollkommittén för de själländska järnvägarna och medlem af styrelsen för Burmeister & Wains fabriker. Dessutom var L. sedan 1877 ordf. i Nationalökonomisk forening i Köpenhamn. Han fick 1864 etatsråds och 1887 konferensråds titel. E. Ebg.

Lévy [levī], Émile, fransk målare, f. 1826 i Paris, d. 1890, vann Rompriset 1854, målade dels porträtt (en *ung man* i Louvre), dels antika scener som *Meta sudans* och *Orfeus' död* (båda i Luxembourg) samt dekorativa arbeten. Han är representerad i Glyptoteket i Köpenhamn af en aktstudie i pastell. (G—g N.)

Lewy, Hermann. Se Lebert, H.

Lévy [levī], Henri Leopold, f. 1840 i Nancy, d. 1904, påverkades i främsta rummet af Delacroix och målade ämnen ur gamla historien och helgonlegenden, såsom *Herodias med Johannes döparens hufvud*, *Sarpedon* och *Den döde Kristus* (de båda sistnämnda i Luxembourgmuseet). (G—g N.)

Lewy-Hoffmann, Joseph Rudolph, tysk valthornist, f. 1801, d. 1881, var 1837—52 kammarmusikus vid hofkapellet i Dresden. Han komponerade åtskilligt för sitt instrument och säges ha infört ventilhornet i Sverige, då han besökte detta land under sina konsertresor 1833—34 och därvid af Karl XIV Johan utnämndes till musikdirektör. A. L.*

Lewysohn, Ludvig, rabbin, författare, f. 15 april 1819 i Schwersenz (preussiska prov. Posen), d. 26 mars 1901 i Stockholm, studerade vid Berlins universitet, blef 1847 filos. doktor i Halle, 1848 predikant vid den judiska församlingen i Frankfurt an der Oder och 1851 i Worms samt utnämndes 1859 till rabbin i Stockholm. 1880 tog han afsked från detta ämbete, men skötte det fortfarande på förordnande till efterträdarens ankomst, 1883. Bland L:s många arbeten må nämnas doktorsafh. *De sacrificiis veteris testamenti* (1847; öfv. till ty. *Die opfer des alten testaments*, 1867), *Naphschoth zadikim* (1855), innehållande 60 epitafier från den israelitiska kyrkogården i Worms jämte biografiska skisser, *Die zoologie des Talmuds* (1858), hvaraf ett utdrag rörande husdjuren finnes intaget i ''Tidskrift för veterinärer och landthushållare'' (1878), *Sabbat- och festpredikningar, hållna i Stockholms synagoga* (1864), den första israelitiska predikosamling på svenska, samt åtskilliga kasualpredikningar dels på svenska, dels på tyska. Bland smärre uppsatser må nämnas kritiska *Lettres d'Allemagne* öfver den i Tyskland utkomna judiska litteraturen (i ''L'univers israélite'', 1854—59), *Eine proselytenfamilie aus dem vorigen jahrhundert* (i Frankels ''Monatschrift für geschichte und wissenschaft des judenthums'', 1856) och artiklar i Nordisk familjebok.

Lex (plur. lēges), lat. a) Hos de gamle romarna namnet på hvarje anordning, tillkommen genom ett folkbeslut, med undantag dock för valhandlingar och domar. I äldsta tider fattades ett sådant beslut i Comitia curiata, sedan i C. centuriata och längre fram äfven i C. tributa (*plebiscita*). Jämväl förslaget (*rogatio*) kallades *lex*. Det skulle offentligen anslås tre torgdagar (17 dagar) före comitia, och sedan kunde det behandlas på ''contiones'', hvarefter afgörandet skedde vid comitia genom dess antagande (*U. R.* = *uti rogas*, ''såsom du föreslår'') eller förkastande (*A.* = *antiquo*, ''jag låter det gamla förblifva''). Därpå inristades lagen på koppar eller sten och anslogs offentligt. R. Tdh.

b) I allmänhet förordning, lag.

1. L. alamannōrum (''alemannernas lag''). Se Germansk rätt.

2. L. angliōrum et verinōrum (''anglernas och verinernas lag''). Se Angler.

3. L. bajuvariōrum (''bajrarnas lag''). Se Bajern, sp. 693, och Germansk rätt.

4. L. burgundiōnum (''burgundernas lag''). Se Burgundisk lag.

5. L. cæsārea (''kejsarlagen''), *med.* Se Kejsarsnitt.

6. L. civitātis (''statens lag''). Se Internationell privaträtt, sp. 793.

7. L. commisso'ria, aftal, att pant, som lämnats till säkerhet för skuld, skall utan vidare öfvergå i borgenärens ego och alltså af honom fritt disponeras, i händelse skulden icke betalas i rätt tid. Dylika aftal innebära lätt missbruk af borgenärens ekonomiskt öfverlägsna ställning och äro därför flerstädes föremål för lagstiftningens ogillande. Redan i romerska rätten voro de förbjudna (jfr Hyper- och a), och likaså är fallet i åtskilliga moderna rättssystem. Enligt dansk och norsk rätt samt (efter en lag 28 sept. 1907) jämväl enligt svensk rätt anses emellertid ifrågavarande aftal tillåtliga.

8. L. domicīlii (''lagen i boningsorten''). Se Internationell privaträtt, sp. 793.

9. L. duo'decim tabulārum. Se Tolftaflornas lag.

10. L. fo'ri (''lagen på rättegångsorten''). Se Hänvisning och Internationell privaträtt, sp. 792 o. 793.

11. L. frisiōnum (''frisernas lag''). Se Friser.

12. L. gundobāda (''Gundobads lag''). Se Burgundisk lag.

13. L. Heinze, benämning i dagligt tal och den skriftliga diskussionen på den tyska lagstiftning rörande strängare straff för sedlighetsförbrytelser och främjande i olika former af otukt, hvilken närmast föranleddes af de hemska upptäckter rörande det sedliga tillståndet inom vissa folklager, om gjordes 1892 under processen mot makarna Heinze i Berlin. Ett kejserligt dekret uppfordrade å. riksdagen till verksammare åtgärder mot den offentliga osedligheten, och det följdes af ett lagförslag, som vid nämnda tillfälle ej kom att behandlas, men 1899 återupptogs i något ändrad form dels af regeringen, dels af centerriksdagsmannen Roeren, och efter mycket lifliga strider inom riksdagen och pressen omsider, i rätt starkt modifierad form, upphöjdes till lag 25 juni 1900. Striden gällde mindre bestämmelserna mot sedlighetsförbrytelser, koppleri s. v. än de s. k. konst- och teaterparagraferna, vilka inom litterära och konstnärskretsar ansågos nödigt klafbinda det fria konstnärliga skapandet. Ifrspr. stadgades i dessa paragrafer straffbarhet dels för skrifter och framställningar, som, utan att vara otuktiga, dock groft såra blygsamhetskänslan och i försyfte på ett förargelseväckande sätt offentligen exponeras, dels för offentliga föreställningar, hvilka genom groft kränkande af blygsamhets- och sedlighetskänslorna äro egnade att väcka allmän förargelse. Den lifliga agitationen mot dessa tänjbara paragrafer, som leddes af den i mars 1900 "till tydd för konstens och vetenskapens frihet" stiftade föreningen *Goethe-bund*, understöddes af obstruktion i riksdagen. Slutet blef, att den af de konservative och centerpartiet bestående riksdagsmajoriteten afsod från de båda angripna paragraferna mot att igen i öfrigt antogs med ett kompromiss-stadgande om förbud mot att till personer under 16 år utbjuda eller försälja skrifter, afbildningar eller framställningar, som, utan att vara otuktiga, dock groft såra blygsamhetskänslan.

14. L. Hildebrand är det i svenskt politiskt språkbruk vedertagna namnet på ett af K. E. Hildebrand (se d. o. 5) i en vid 1908 års riksdag väckt motion föreslaget tillägg till 15 kap. 23 § Strafflagen i lydande: "Hvar som i uppenbar afsikt att obehörigen ingripa i annans fria utöfning af yrke eller näring, genom offentligt meddelande eller på annat sätt utsätter honom för skada eller förlust, straffas, där gärningen ej med svårare straff belagd är, med böter högst ettusen riksdaler". På grundval häraf föreslogs ett tillägg till Tryckfrihetsförordn. 3 mom. 11. Förslaget, som afsåg att bekämpa vissa former af s. k. blockad och bojkott från arbetarnas sida, förkastades vid nämnda riksdag, ehuru Andra kammaren med mycket knapp majoritet, och har sedan icke återupptagits. Anledningen härtill är att söka dels i den föreslagna straffbestämmelsens obestämdhet, dels i det ensidiga sätt, på vilket den enbart tog sikte på dylika former af social maktutöfning från arbetarnas sida, dels slutligen i betänkligheter mot att öfver hufvud kriminalisera de former af tvång, hvarom här är fråga (jfr Hot).

15. "L. Hinke", en i pressen förekommande benämning på det tillägg till 18 kap. 13 § Strafflagen, som på K. M:ts förslag antogs vid 1910 års riksdag, hvarigenom med straff belades vissa förfaranden, som afse att bland allmänheten sprida bruket af s. k. preventiva medel eller kännedomen om desamma. Stadgandet framkallades delvis af den agitation, som den anarkistiske agitatorn Henrik (Hinke) Bergegren bedref för preventiva medels användning.

16. L. in casu, lag för ett särskildt fall, för föreliggande fall.

17. L. Julia, den juliska lagen, gemensam beteckning för ett flertal romerska lagar i skilda ämnen, utfärdade dels af Julius Cæsar, dels af Augustus. Mest bekant är den under nästa rubrik omtalade äktenskapslagen.

18. L. Ju'lia et Pa'pia Poppæa, troligen två särskilda lagar: *L. Julia (de maritandis ordinibus,* om giftermål mellan personer af olika stånd) och *L. Papia Poppæa,* utfärdade, den förra år 18 f. Kr., den senare år 9 e. Kr., båda i hufvudsakligt syfte att befordra äktenskap och motarbeta barnlöshet. I flera afseenden gåfvo dessa lagar en sämre rättslig ställning åt ogifta än åt gifta, och likaså förenade de åtskilliga rättsliga nackdelar med barnlösheten. Bl. a. blef möjligheten att förvärfva egendom på grund af testamente i stor utsträckning gjord beroende af testamentstagarens ställning i berörda hänseenden. Huruvida det med lagarna afsedda syftet i någon mån uppnåddes, är dock mer än tvifvelaktigt. Upphäfda blefvo de emellertid i väsentliga delar först af kejsar Konstantin och slutligen fullständigt af Justinianus. Se vidare J. Österberg, "Kejsar Augustus' äktenskapslagstiftning" (i "Sv. humanistiska förbundets skrifter", 9, 1905).

19. L. lo'ci celebratiōnis ("lagen på äktenskapsorten"). Se Internationell privaträtt, sp. 794.

20. L. lo'ci contra'ctus, lat., den rätt, som gäller på det ställe (lat. *lo'cus*), där ett aftal (lat. *contra'ctus*) afslutits. I den internationella privaträtten uppställes den allmänna regel, att frågan, huruvida ett aftal på rättsgiltigt sätt afslutits i afseende på formen för rättshandlingarna, må bedömas efter de normer, som gälla i det land, där afslutandet skett, så att aftalet anses giltigt, om där föreskrifna former iakttagits. Detsamma gäller äfven beträffande andra arter af rättshandel än aftal, dock att här i stället tillämpas *lex loci actus,* lagen å den ort, där handlingen (lat. *actus*) företagits (se vidare Internationell privaträtt).

21. L. lo'ci executiōnis ("lagen på verkställningsorten"). Se Internationell privaträtt, sp. 793.

22. L. lo'ci solutiōnis ("lagen på upplösningsorten"). Se Internationell privaträtt, sp. 793.

23. L. non scripta ("oskrifven lag"). Se Sedvanerätt.

24. L. Pacca, lag till förhindrande af antika konstverks utförande från Italien (1819). Nära till L. Pacca ansluter sig den nuvarande lagen af 1902 om utförsel af minnesmärken och konstverk.

25. L. pātriæ ("fäderneslandets lag"). Se Internationell privaträtt, sp. 793.

26. L. poetelia [petēlia; "Poetelius' lag"]. Se Manus injectio.

27. L. poste'rior de'rogat priōri, lat., en senare lag upphäfver en föregående om samma saker. Se Derogation.

28. L. publīlia, en af folktribunen Volero

Publilius i Rom 471 f. Kr. genomdrifven lag, enligt hvilken val af plebejiska statsämbetsmän skulle ske i tribuskomitierna.

29. L. rēgia (''kungslagen''). a) *Jur.* Se Kongeloven. — b) *Med.* Se Kejsarsnitt.

30. L. re'i si'tæ (''lagen [på orten för] sakens befintlighet''). Se Internationell privaträtt, sp. 793.

31. L. rho'dia de jactu, lat. (''rhodiska lagen rörande sjökast''). Ön Rhodos var under de tre sista århundradena f. Kr. den största sjömakten vid Medelhafvet. Till följd däraf gällde dess sjörätt, som i åtskilligt blott torde återgifvit fenicisk och babylonisk rätt, öfver hela Medelhafvet och antogs äfven af romarna. Pandekterna (se d. o.) innehålla en titel (XIV, 2) *De lege rhodia de jactu.* Den grundsats, som där uppställes, är att, om ett fartyg på hafvet hotas med undergång och därvid en del af lasten, för att fartyget och den öfriga delen af lasten må räddas, kastas öfver bord och går förlorad eller skadas, egarna till de öfver bord kastade varorna kunna af det räddade fartygets och de räddade varornas egare fordra en proportionell ersättning för den förlust, som de lidit.

32. L. ripuária l. ripuariōrum (''ripuarernas lag''). Se Franker och Germansk rätt.

33. L. sālica, de saliske frankernas lag. Se Franker och Germansk rätt.

34. L. sa'xonum (''sachsarnas lag''). Se Germansk rätt och Sachsare.

35. L. wisigothōrum (''västgoternas lag''). Se Breviarium Alarici, Germansk rätt och Västgoter.

Jfr Leges. 13. V. S—g. 14—15. N. S—g. 7, 17 o. 18. C. G. Bj. 20. Rld. 31. (Rld.)

Lexberg, socken. Se Leksberg.

Lexe'll, Anders Johan, vetenskapsman, f. 24 dec. 1740 i Åbo, d. 11 dec. 1784 i Petersburg, blef docent i matematik vid universitetet i Åbo 1763. Under de af vet. akad. i Petersburg igångsatta förberedelserna för iakttagandet af Venuspassagen 1769 vände sig L. till akademien med anhållan om att få deltaga i dessa vetenskapliga arbeten. För att understödja denna sin begäran sände han en afh. med titeln *Methodus integrandi nonnullis æquationum differentialium exemplis illustrata,* om hvilken akademiens berömde led. Euler utlät sig på det fördelaktigaste. L:s anhållan bifölls; och sedan svenska regeringen ofördröjligen gett sitt tillstånd, begaf han sig till Petersburg, där han tillsammans med tyske astronomen Mayer iakttog Venuspassagen. Resultatet meddelade han 1772 i uppsatsen *Disquisitio de investiganda vera quantitate parallaxeos solis ex transitu Veneris ante discum solis anno 1769.* Enligt hans beräkningar skulle solens parallax vara 8,″68, hvilket obetydligt afviker från senare resultat. L. fortsatte sina astronomiska arbeten i Petersburg, egnande sig särskildt åt studiet af kometbanorna, och publicerade 1770 afh. *Recherches sur la vraie orbite de la comète de l'an 1769.* S. å. upptäckte han den sedan efter honom benämnda kometen, hvars omloppstid han på grund af om sommaren och hösten det nämnda året gjorda iakttagelser beräknade till 5,6 år. Vid närmare undersökning visade det sig dock, att denna bana icke var äldre än från 1767, då kometen hade kommit nära Juppiter och genom denna planets inverkan fått ett ändradt lopp. 1779 ändrades banan åter genom Juppiters inverkan på sådant sätt, att den för framtiden är osynlig från jorden. Denna komet plägar anföras som exempel på kometbanornas föränderlighet. (Se Kometer.) L:s undersökningar finnas i *Réflexions sur le temps périodique des comètes en général et principalement sur celui de la comète observée en 1770* (1772). Samtidigt med Laplace visade L. (i *Recherches sur la nouvelle planète découverte par Herschel,* 1783), att den 1781 af W. Herschel upptäckta och för komet hållna Uranus var en planet. L. deltog vidare i arbeten för utveckling af teorien för månens rörelse och visade sig däri som en värdig elev af Euler. — L:s arbeten och verksamhet väckte välförtjänt uppseende och förskaffade honom många yttre utmärkelser: han blef ord. medlem af vet. akad. i Petersburg och professor i astronomi (1771), led. af Vet. akad. i Stockholm (1773) och Vet. soc. i Uppsala (1774) samt korresponderande led. af vet. akad. i Paris (1776). 1775 utnämndes han till professor i matematik i Åbo, men fick genast tjänstledighet och afgick redan 1780, utan att någonsin ha tjänstgjort på denna plats. Senare delen af sitt lif lefde han i Petersburg som akademiker. A. R—y. (B—d.

Lexells komet. Se Lexell, A. J., och Komet.

Le'xer, Matthias, tysk språkforskare, f. 1830 i Kärnten, d. 1892 som professor i tysk filologi vid Münchens universitet, utgaf förträffliga lexika: *Kärntisches wörterbuch* (1862), *Mittelhochdeutsches handwörterbuch* (3 bd, 1872—78) och *Mittelhochdeutsches taschenwörterbuch* (1879; 9:e uppl. 1908). L. utarbetade bokstäfverna N—Q och början af T (till Todestag) i bröderna Grimms ''Deutsches wörterbuch''.

Lexia'rk (grek. *lexi'archos*) var i Aten namn på hvar och en af de sex ämbetsmän, som ombesörjde inskrifningen af fullvuxna och röstberättigade ungmedborgare i röstlängden (*lexiarchiko'n* l. *pi'nax ekklesiastiko's*) för hvarje demos (se d. o.) under uppsikt af demarken. Lexiarkerna hade att tillse att ej obehöriga fingo deltaga i folkförsamlingen och att de röstberättigade verkligen infunno sig och fullgjorde sin medborgerliga plikt. J. C.

Lexikālisk. Se Lexikon.

Lexikogrāf, Lexikografi. Se Lexikon.

Le'xikon, plur. le'xika eller lexikon (grek. *lexiko'n,* af *le'xis,* talesätt, ord), ordbok (se d. o.). — Lexikālisk, ordboks-, som har afseende på ordbok, behandlad så som i en ordbok, i form af ordbok. — Lexikogräf (af grek. *gra'fēin* skrifva), ordboksförfattare. — Lexikografi, författande af ordböcker.

Lexington [le'ksiŋtən]. 1. Township (kommun) i nordamerikanska staten Massachusetts, 15 km. n. v. om Boston. Där egde den första verkliga strideu rum mellan engelsmännen och amerikanerna i nordamerikanska frihetskriget (19 april 1775). — 2. Stad i nordamerikanska staten Kentucky, vid ett litet tillflöde till Kentucky och flera järnvägslinjer, 26,369 inv. 1900 (hvaraf 10,130 negrer), 35,099 inv. 1910. Staden ligger midt i det fruktbara platåland, som är bekant under namnet Blue grass region, och är säte för Transylvania university, för Kentucky university (öppnadt 1859 i Harrodsburg och 1865 flyttadt till L.), som består af flera col-

ges, däribland två för kvinnor, ett statsuniversitet, om öppnades 1866 som landtbruksskola och teknisk kola, men 1908 fick titeln statsuniversitet och har colleges, två colleges för kvinnor och en katolsk kademi (S:t Catherine's), ett statens dårhus (1815), staten tillhöriga förbättringsanstalter för gossar ch flickor, m. m. Staden anlades 1775 och fick sitt amn efter L. 1. — 3. Stad i staten Missouri, till öger om floden Missouri. 4,190 inv. (1900). Två ögre kvinnliga skolor, krigsskola, stenkolsgrufvor, illverkning af tegel, möbler, ylletyger m. m. — . Stad i nordamerikanska staten Virginia vid ames river. 3,203 inv. (1900). Säte för Washing-on and Lee university (grundadt 1749) och statens ilitärläroverk (från 1839), vid hvilket Lee och tonewall Jackson, som äro begrafna här, voro lä-are. 1—4. (J. F. N.)

Lexis, Wilhelm, tysk statistiker och national-konom, f. 1837 i Eschweiler vid Aachen, blef 1872 . o. professor i Strassburg, 1874 ord. professor i Dorpat, 1876 i Freiburg, 1884 i Breslau och 1887 i Göttingen. L. har i den statistiska vetenskapen an-ändt en strängt matematisk metod och prisas af ånga som en af samtidens yppersta på sitt område. an är bl. a. vice president för det internationella tatistiska institutet. Bland hans skrifter må näm-as *Die französischen ausfuhrprämien* (1870), *Ein-eitung in die theorie der bevölkerungsstatistik* 1875), *Zur theorie der massenerscheinungen in der enschlichen gesellschaft* (1877), *Gewerkvereine und nternehmerverbände in Frankreich* (1879), *Kritische örterungen über die wohnungsfrage* (1881), *Die irkung der getreidezölle* (1889) och *Abhandlungen ur theorie der bevölkerungs- und moralverhältnisse* 1903). Under medverkan af flera fackmän utgaf an 1904 till S:t Louisutställningen *Das unterrichts-esen im deutschen reich* (4 bd). Han är redaktör ller medarbetare i ett stort antal sammelverk och dskrifter och har utöfvat ett ej obetydligt inflyt-nde på samtidens statistiska och nationalekonomi-ka vetenskap.

Leyden [le'j-], stad. Se Leiden.

Leyden (Leiden), Lucas van. Se Lucas.

Leyden [la'j-], Ernst von, tysk läkare, f. 832 i Danzig, d. 1910, blef 1853 med. doktor i erlin, ingick 1854 som militärläkare vid armén, allades 1865 till Königsberg som professor i patologi ch terapi samt föreståndare för med. kliniken, för-yttades 1872 till Strassburg och 1876 till Berlin m professor och föreståndare för den propedeuti-a kliniken därstädes. 1885—1907 var han före-ståndare för med. kliniken på Charité-sjukhuset i erlin. L. utgaf en mängd större och mindre arbe-n, bland dem *Klinik der rückenmarkskrankheiten* 2 bd, 1874—75). Därjämte redigerade han sam-elverken "Handbuch der ernährungstherapie" med Klemperer, 2 bd, 1898; ny uppl. 1903), Die deutsche klinik" (med dens., 1900 ff.), upp-tte jämte Frerichs "Zeitschrift für klinische me-icin" (1879), med Goldscheider "Zeitschrift für hysikalisch-diätetische therapie" (1898) samt med erhardt och B. Fränkel "Zeitschrift für tuberku-se und heilstättenwesen". R. T—dt.

Leydenflaskan (Leidenflaskan), *fys.* Se addflaskan.

Leydig [la'j-], Franz von, tysk zoolog, f. 821, d. 1908, blef 1857 ord. professor i Tübingen och var 1875—95 professor vid universitetets i Bonn med. fakultet. Han var en synnerligen mångsidigt skolad biolog och framstående histolog; han egnade sig i synnerhet åt undersökningar af de lägre djurens byggnad och utveckling. Märkliga äro ock hans undersökningar öfver ett sjätte sinne hos fiskarna. Bland hans skrifter må nämnas *Anatomisch-histologische untersuchungen über fische und reptilien* (1853), *Lehrbuch der histologie des menschen und der tiere* (1857), *Der eierstock und die samentasche der insekten* (1866), *Die augenähnlichen organe der fische* (1881), *Untersuchungen zur anatomie und histologie der thiere* (1883) och *Zelle und gewebe* (1885). Sedan 1898 var han led. af sv. Vet. akad. och Vet. soc. i Uppsala. (L—e.)

Leyds [le'jds], Willem Johannes, politiker i Transvaal, f. 1 maj 1859 i Magelang på Java, uppfostrades i Holland, var en tid skollärare i Breda och Amsterdam samt tog 1884 juris doktorsgrad vid Amsterdams universitet. Försedd med goda rekommendationer från Holland, kom han i okt. s. å. till Pretoria och utsågs där omedelbart till Sydafrikanska republikens generalprokurator. Han valdes 1888 till republikens statssekreterare och 1889 till högste fredsdomare, återvaldes 1893 och 1897 till statssekreterare och var under större delen af 1890-talet presidenten Krügers förnämste rådgifvare, ej minst i utrikes angelägenheter. 1897 begaf sig L. i ett viktigt uppdrag till Europa och blef 1898 utnämnd till republikens representant i Europa med titeln fullmäktig minister och med säte i Bruxelles. Såväl före som under boerkriget torde han ha ifrigt ansträngt sig för att skaffa Transvaal och Krügers politik stöd från Europa. Efter Transvaals införlifvande i det brittiska riket har L. som privatman varit bosatt i Utrecht och Haag. V. S—g.

Leydsdorp [le'jdsdårp; eng. utt. lāi'dsdåp], ort i distriktet Zoutpansberg i brittisk-sydafrikanska kolonien Transvaal, ö. om hufvudorten Pietersburg. Guldfält. L. är bekant från boerkriget. J. F. N.

Leyen (Leyden), N. von. Se Lerch.

Leygues [lä'g], Georges, fransk politiker, f. 1857 i Villeneuve-sur-Lot (dep. Lot-et-Garonne), var praktiserande advokat i sin födelsestad, invaldes 1885 i deputeradekammaren och har ständigt återvalts; en tid var han en af kammarens vicepresidenter. L. var 1894 undervisningsminister under Dupuy, därefter 1895 inrikesminister under Ribot, blef i nov. 1898 ånyo undervisningsminister, i Dupuys tredje ministär, och kvarstannade med samma portfölj i ministären Waldeck-Rousseau (juni 1899—juni 1902). Sin antiklerikala ifver hade L. 1899 visat genom ett lagförslag, som afsåg att förbehålla statens ämbeten åt dem, som åtminstone under sina tre sista skolår undervisats i statens skolor, men mot ministären Combes' hänsynslösa politik mot kongregationerna ställde sig L. vid flera tillfällen i opposition och sökte särskildt 1903 af utrikespolitiska skäl rädda de i Orienten arbetande franska missionskongregationerna från ministärens politik att "en bloc" vägra statsautorisation åt "predikande kongregationer". Han grundade 1905, jämte Barthou, den moderat liberala partigruppen Union républicaine, en med några frisinnade progressister förstärkt ombildning af gruppen Union démocratique, samt genomdref under debatterna om kyrkans skiljande från staten 1905 i det ursprungliga lagför-

slaget åtskilliga modifikationer i moderat riktning. I Sarriens ministär (mars—okt. 1906) satt L. som kolonialminister. Han har under de senare åren esomoftast sökt framträda som arftagare till Waldeck-Rousseaus idéer; hans politiska anseende har emellertid i någon mån lidit genom ett millionarf, som han genom testamentarisk disposition erhöll från en under hans ministertid med en mycket hög orden dekorerad person. V. S—g.

Leyland [lī′lənd], stad i engelska grefsk. Lancaster, 8 km. s. om Preston. 6,865 inv. (1901). Tillverkning af gummivaror och bomullsgarn. J. F. N.

Leyland line [lī′lənd lā′n], engelskt, 1892 grundadt rederibolag. Se Ångfartygslinjer.

Leyoncrona. Se Leijoncrona.

Leyonmarck. Se Leijonmarck.

Leys [lejs], Hendrik, belgisk målare, f. 1815 i Antwerpen, d. där 1869, studerade först för F. de Braekeleer och visade från första början en smidig talang, som lätt tillegnade sig andras både uppfattning och uttryckssätt. 1835 kom han till Paris, slöt sig till romantikerna och rönte starkt inflytande af van Dyck och Rembrandt. Från dem som förebilder öfvergick han till de nederländske 1400-talsmålarna, Jan van Eyck, Quentin Matsys o. a. Efter 1839 vistades han flera år i London. Från hans tidigare skede äro sådana motiv som *Rubens beger sig till en fest*, *Flandriskt bröllop på 1600-talet* (båda i Antwerpens museum), *Vapensmed*, *Värdshusscen* (i Frankfurt), *Familjefest* (1845, i Leipzig), *Holländsk sällskapsscen på 1600-talet* (1847, Berlins nationalgalleri). Där representeras L. äfven af *Dürer tecknar Erasmus* (1857). Denna sistnämnda målning visar en helt annan stil än de föregående, en stil, som är ett resultat af studier i de tyske gamle mästarnas uttryckssätt. L:s sträfvan gick nu ut på att framställa scener från 1400- och 1500-talen med samma måleriska karaktär, som de samtida målarna skulle ha gifvit bilderna — äfven med de gamle målarnas teckningssätt och med deras tekniska begränsning i modellering och luftstudium. Han såg med andra ord en förgången tid med dess egna ögon. L:s konst blef artificiell, en lärd konst i andra hand, raffinerad och intelligent, med sökt arkaism och afsiktliga svagheter, men den gjorde stort intryck genom den häpnadsväckande skickligheten i genomförandet af den valda stilen och genom den starka tids- och figurkarakteristiken. För eftervärlden har den i första rummet kuriositetsintresse, men för samtiden fick den betydelse därigenom, att den väckte intresse för historisk karaktär och i hög grad bidrog till att skärpa blicken och fordringarna på konstnärlig framställning af gångna tidehvarf. ”Hans konst var upprorisk mot allt hvad romansk akademism hette, mot de generaliserande och idealiserande formernas konst, den var fosterländsk i sitt hänvisande till den flamska konstens ursprung och anor, och den var modern i sitt skärpande af studiet och betonande af karaktären.” Dess betydelse blef dock af öfvergående art, och någon bestående skola kan man knappast säga, att L. stiftade. Bland målningar från hans senare skede märkas *Erasmus föreläser för kejsar Karl V*, *Faust och Wagner utanför stadsporten*, *Luther som skolgosse sjunger för Ursula Cotta*, *Nyårsdag i Flandern* och *Inkvisitionens proklamerande i Nederländerna*. Hans största verk äro fyra väggmålningar i Antwerpens stadshus med ämnen ur stadens historia från 1500-talet. L. hälsades af sina landsmän som deras främste konstnär, han blef 1862 upphöjd i friherrligt stånd, och efter hans död restes hans staty i Antwerpen på en bulevard, som bär hans namn. I Paris vann han hedersmedalj vid världsutställningarna 1855 och 1867. Han är rikt representerad i museerna i Bruxelles och Antwerpen (äfven med porträtt och skisser). Två skisser i olja finnas på Nationalmuseet i Stockholm. L. har äfven utfört raderingar. Den svenske målaren G. von Rosen var en tid hans elev. Jfr monografi af Sulzberger (1885). G—g N.

Leys d'amors [lejs damō′rs], ”kärlekslagar”. Se Jeux floraux.

Leysin [läsä′], by i schweiziska kant. Vaud, på en terrass (1,260 m. ö. h.) högt öfver den nedersta Ormontdalen, på södra sluttningen af Tour d'Ai, genom en 6 km. lång elektrisk kugghjulsbana förenad med Aigle i Rhônedalen. Omkr. 200 m. högre ligger L.-gare l. Feydey-L., som blifvit en af lungsiktiga mycket besökt vinterkurort. Wbg.

Leyte [le′jte], en till Visayasöarna bland Filippinerna hörande ö norr om Mindanáo och skild från denna genom Surigaosundet. 7,026 kvkm. 357,641 inv. (1903), malajiska visayas och i det inre negritos. Ön är bergig och vulkanisk, väl bevattnad och bäst odlad af alla öarna. De viktigaste orterna äro Baybay (22,990 inv. 1903) och Ormoc (16,126 inv.), den förra 10 km. från östra kusten, den senare vid västkusten. Hufvudstad är Tacloban på östkusten. J. F. N.

Leyton [lē′tn], nordöstlig förstad till London, belägen i grefskapet Essex, på östra (vänstra) stranden af Lea. 98,912 inv. (1901).

L. f. eller **L. fil.**, vid växtnamn förkortning för Karl v. Linné d. y. (se Linné 2).

lgd, förkortning för geografisk längd (se d. o.) l. longitud.

L'habit ne fait pas le moine [labi′ nə fä pa lə mωa′n], fr. Se Habitus non facit monachum.

Lhasa (Hlassa, Lhassa, Lassa), ”Guds mark”, hufvudstad i Tibet och den buddistiska världens medelpunkt, ligger under 29° 39′ n. br. och 91° 5′ ö. lgd, 3,600 m. ö. h., på en tämligen jämn, af nakna höjder omgifven slätt, något n. om floden Ki-tschu, hvilken omkr. 55 km. s. v. om staden förenar sig med Sangpo, Brahmaputras öfre lopp. Staden har en nästan cirkelrund form och var förr omgifven af murar, men dessa förstördes under den kinesiska ockupationen 1722. Hufvudgatorna äro breda och raka samt i torrt väder tämligen rena, men de sämre kvarteren äro odrägligt smutsiga, fyllda af stank och stora, skabbiga hundar. Husen äro vanligen byggda af lera och soltorkadt tegel, de förmögnares af sten och tegel. Folkmängden, inberäknadt präster och munkar i staden och dess grannskap, anses uppgå till omkr. 30,000 (hvaraf endast

500 tibetanska lekmän och omkr. 5,500 tibetanska innor), men stiger ibland genom tillströmning af lgrimer till 80,000. Den består utom af tibetaner ett tämligen stort antal kineser samt folk från utan, Nepal, Ladak och Mongoliet. Ladaki och gra andra främlingar äro muhammedaner, och en r del af handeln går genom dem. Nepaleserna mkr. 800) äro metallarbetare och i synnerhet ickliga guldsmeder. De förfärdiga åt templen och stren dessa präktiga förgyllda tak, som trotsa la väderlekens skiften och äro så utmärkande för

Öfrig industri är tillverkning af en mångfald ger af den fina tibetanska ullen samt af lerkärl och äskålar, som hvarje tibetan för med sig. Staden är ke endast medelpunkten för ett antal stora klo-erinrättningar, som samla studerande och aspiran-r till andliga beställningar från alla delar af Tibet h Mongoliet, utan äfven en stor vallfartsort, så t den vimlar af främlingar från alla delar af Hög-sien, hvilka komma för att tillbedja den lefvande uddha, söka rening från sina synder och löfte om lycklig förflyttning af själen samt föra hem med heliga reliker, vigda rosenkransar m. m. I dten af staden ligga omkring en öppen saluplats albos, den s. k. konungens i Tibet, residens samt t stora templet och klostret *Jokhang* (stundom kal-lt Labrang), hvilket är icke endast Tibets stora tropolitkloster, helgedom och kyrkliga centrum, naismens S:t Peter och Lateran, utan äfven re-ringens och den civila förvaltningens säte. Andra ster inom staden äro *Ramo-chhé* och *Moru*, ilkas lamaer äro kända för sina magiska kon-r, samt *Garmakhia*, där en gröfre art af svärjelser och häxerier öfvas. Något mer än km. v. om staden ligger på ett berg *Potala*, lai-lamas ryktbara residens (se Lamaism, 3), en hel grupp af tempel-, palats- och sterbyggnader. (Namnet skrifves stundom efter ic Buddha-La och öfversättes med "Buddhas rg", men detta anses vara oriktigt. Potala, "ham-n", var enligt en buddistisk legend i mer än hun-a generationer det kungliga residenset för Gau-na Buddhas förfäder af Sakya-familjen.) Det stor-ade, 1645 byggda palatset *Phodang* ("röda pa-set") innehåller en mängd präktiga rum, däri-nd den med pelare prydda audienssalen med tro-n. Intet land på jorden — icke ens Spanien och lien på 1700-talet — har en sådan mängd kloster n munkar som Tibet. Ensamt i L:s omnejd finnas stora kloster och en mängd mindre. Bland stora nämnas 3 i stadens grannskap, hvilka göra anspråk att vara grundade af reformatorn Tsongkapa, nligen *Debung* (skrifvet Bras-spungs, "ris-hop"), 9 v. om L., där Dalai-lama en gång om året klarar den heliga lagen, mycket besökt af mon-iska studerande, som komma till L. för att af-ga examen, *Sera* ("det gyllene"), 5 km. n. om , i hvars förnämsta tempel förvaras den berömda orje", det heliggörande bronsverktyg (till formen gefär liknande en mortelstöt), som enligt legenden n genom luften från Indien till Sera och som nyårsfesten bäres i högtidlig procession till hang och är föremål för en ifrig dyrkan, samt *ldan*, omkr. 40 km. ö. om L., där Tsongkapa de och lärde och där hans kropp ännu påstås tas frisk och oförvandlad. I L. residerar en ki-isk guvernör (*amban*), som äfven är öfverbefäl-hafvare för tibetanska armén; han är förmedlare af alla förhandlingar mellan Kina och Tibet. Garnison-en utgöres af 500 kinesiska och 1,000 tibetanska soldater. Med kringliggande länder drifves liflig handel, som dock från tibetanernas sida mest är blott passiv. — L. blef Tibets hufvudstad på 600-talet. Af stor betydelse för staden blef mongolernas omvändelse till lamaismen (omkr. 1577), ty därige-nom blef L. den heliga vallfartsort för en stor del af inre Asien, som det ännu är. Först omkr. midten af 1600-talet blef det Dalai-lamas residens. I Europas litteratur omnämnes L. första gången af munken Odorico från Pordenone (omkr. 1330), som gjorde en resa till Indien och Kina. 1661 besöktes L. första gången af européer, näml. af jesuiterna Alb. d'Orville och J. Gruber, som stannade där omkr. 2 månader (utdrag ur Grubers reseberättelse finnes i A. Kirchers "China illustrata", 1667). Kapucinmunken Desideri vistades där 1716—29, och hans orden hade en ständig mission där 1741—60, hvars mest betydande medlem var Orazio della Penna. Kvarlefvorna af dess bibliotek återskänkte Dalai-lama 1847 till Pius IX. Den förste europeiske lekmannen i L. var holländaren van de Putte 1724. 1792 spärrades gränsen mot Indien, och därefter har L. besökts blott af några få européer, den engelske läkaren Manning (1811) och de franske lasaristprästerna Huc och Gabet (se Huc; 1846). Alla senare försök af europeiska resande (Bonvalot och prins Henrik af Orléans 1890, Bower 1891, de Rhins 1893, Littledale 1895, Landor 1897, Sven Hedin m. fl.) att nå L. ha strandat på tibetanernas vaksamhet. Däremot har det lyckats några indiska punditer (se d. o.) att komma dit. Nain Singh vistades där jan. 1866—april 1867 samt 1874, senare har det besökts af Krishna och Sarat Chandra Das (1882). 1900—01 vistades där på ryskt uppdrag en buddistisk buret Tsybikov och 1897—1903 en japan Eika Kawagutshi. Slutligen ryckte, under kriget mellan England och Tibet, öfverste Younghusband 3 aug. 1904 in i L. och stannade där till 23 sept. — Alla dessa resande ha beskrifvit staden, som alltså är mycket väl känd. Litt.: Huc (se d. o.), Sarat Chandra Das, "Journey to L." (1904), Candler, "The unveiling of L." (1905), Millington, "To L. at last" (1905), Waddell, "L. and its mysteries with a record of the expedition of 1903—04" (1905). (J. F. N.)

Lhassa. Se Lhasa.

L. H. C., förkortning för eng. *Lord high chancellor* [lå'd hāi' tʃä'nselə], lordkansler. Se Storbritannien (Författning).

L'Hér., L'Hérit., vid växtnamn förkortning för franske botanisten Charles Louis L'Héritier (f. 1746, d. 1800).

L'Héritier [leritiē], Ch. L. Se L'Hér.

Lhermitte [lärmi'tt], Léon Augustin, fransk målare, f. 1844 i Aisne af bondesläkt, är en af bondelifvets framställare i det samtida måleriet och var på 1880-talet en af friluftsmåleriets vägbrytare. Bland hans målningar märkas *Skördemännens aflöning* (1882, Luxembourgmuseet), *Skörden* (1884, museet i New York), *Claude Bernard och Sainte-Claire Deville* (Sorbonne, erhöll "Grand prix" 1889), *Döden och vedhuggaren* (1893, Luxembourgmuseet), *Hallarna* (1895, staden Paris' galleri), *Hos de fattige* (Kristus i ett fattigmanshem, 1905, New

Yorks museum) och *Skörden* (1908). — L:s målningar äro af stort format, men äfven stort sedda och behandlade med monumental bredd, med energi, karaktär och koloristisk styrka. I pastell och teckning har han gifvit utmärkta bilder från åker och äng, från verkstad och by. Göteborgs museum eger af L. en pastell *Höslåtter*. G—g N.

Lherzolit (af grek. *li'thos*, sten), *petrogr.*, en vid sjön Lherz i Pyrenéerna m. fl. ställen förekommande kornig till tät bergart, tillhörande olivinstenarnas grupp och bestående af olivin, diallag och bronzit. E. E.

L'hombre. Se Lomber.

L'homme propose et Dieu dispose [låmm pråpå'ś e djö dispå'ś], fr. Se under Homo.

L'Hôpital 1. L'Hospital [låpita'l], Michel de, fransk statsman, f. 1505 i Auvergne, d. 13 mars 1573 på ett gods vid Étampes. Hans fader var läkare hos konnetabeln af Bourbon och åtföljde denne i hans landsflykt till Italien. Där studerade L'H. juridik i Pavia, återvände 1535 till Frankrike och vann anställning vid parlamentet i Paris. 1547 afgick han som sändebud till kyrkomötet i Trident, blef därefter sekreterare hos Margareta af Valois, öfverintendent för finanserna och 1560 kansler. I denna befattning förvärfvade han sig odödlig ära genom den kraft, hvarmed han sökte mildra hugenotternas öde. Sålunda lyckades han 1560 förhindra inkvisitionens införande i Frankrike. Genom ett religionssamtal i Poissy 1561 ville han sammanjämka stridigheterna mellan de olika bekännelserna; men då detta icke lyckades, gaf han hugenotterna full religionsfrihet på landsbygden genom det berömda Januariediktet 1562. Till dessa medgifvanden lyckades han förmå Katarina af Medici, som då styrde Frankrike. Men som hennes politik var att med det ena religionspartiet hindra det andra att komma till makten, kunde L'H. ej förekomma religionskrigets utbrott (1562). Däremot såg han sig i stånd att snart medla freden i Amboise (1563), där hugenotternas religionsfrihet bekräftades och utvidgades. Äfven arbetade L'H. med kraft och framgång på förbättringar i Frankrikes förvaltning. Särskildt ordnade han finansförvaltningen och rättsväsendet (''Ordonnansen i Moulins'' 1566). Också i det andra religionskriget medlade han snart fred (1568); men strax därefter blef han afskedad (maj 1568). Bland offren under Bartolomeinatten (se d. o.) kan man räkna äfven L'H. Han undgick visserligen, ehuru

med knapp nöd, att bli mördad, men greps så djupt af tilldragelserna, att han afled ett halft år därefter. L'H. var en god latinsk skald och skref äfven arbeten af juridiskt och politiskt innehåll. Hans skrifter utgåfvos i 5 bd 1825—26 af Dufey. J. F. N.*

L'Hôpital [låpita'l], Nicolas de. Se Vitry.

L'Hôpital 1. L'Hospital [låpita'l], Guillaume François Antoine de, markis, fransk matematiker, f. 1661 i Paris, d. där 1704, blef redan vid unga år kapten i kavalleriet, men lämnade snart krigstjänsten för att egna sig åt matematiken och lefde sedan som privatman. L'H. var en af de förste franske matematiker, som togo kännedom om den af Leibniz uppfunna differentialräkningen. Till lärare däri hade han Jean Bernoulli, hvilken 1692 vistades hos L'H. för att undervisa honom i den nya teorien. Snart kunde han uppträda som jämbördig med sin lärare, och jämte denne deltog han i lösningen af de problem, genom hvilka differentialräkningens företräde framför de gamla metoderna ådagalades. L'H. var äfven den förste, som utförligt framställde den nya kalkylen, i *Analyse des infiniment petits* (1696), ett för sin tid särdeles förtjänstfullt arbete (utg. i flera uppl. samt öfv. till latin och engelska). Efter L'H:s död utgafs hans *Traité analytique des sections coniques* (1707; nya uppl. 1720 och 1740). Hans brefväxling med Jean Bernoulli förvaras i Vet. akad:s bibliotek i Stockholm och innehåller flera viktiga bidrag till matematikens historia. (I. F.)

L'Hospital [låpita'l]. Se L'Hôpital, G. F. A. de.

L. H. T., förkortning för eng. *Lord high treasurer* [lå'd hāi' tre'ʃərə], ''storskattmästaren'', d. v. s. *First lord of the treasury* [fö'st lå'd əv thə tre'ʃəri], finans- och vanligen äfven premiärministern. Se Storbritannien (Författning).

Lhuillier [luiliē], Claude Emmanuel, fransk skald. Se Chapelle.

L'Humanité [lymanitē]. Se Humanité.

Lhuys [loī l. loïs], Édouard Drouyn de, fransk statsman. Se Drouyn de Lhuys.

Li, *kem.*, tecken för 1 atom litium.

Li. 1. Vikt och mynt i Kina. Se Cash och Kina, sp. 43. — 2. Kinesiskt längdmått. Se Kina, sp. 43.

Li, folkslag. Se Hainan.

Liaison [-äʃå'], fr., förbindelse, nära bekantskap; ''förhållande'', kärlekshandel; *gramm.*, ''bindning'' i franska språket, d. v. s. uttal af annars stum konsonant i ett ords slut, om följande ords första ljud är en sonant.

Liakūra. Se Parnassos.

Liana, pseudonym. Se Hebbe 1.

Liancourt [liākōr], stad i franska dep. Oise, vid nordbanan. 3,999 inv. (1901). Tillverkning af landtbruksredskap, angmaskiner och vagnar. L. var förr hufvudort i ett hertigdöme, som tillhörde fa-

ljen du Plessis och 1659 genom gifte öfvergick till miljen La Rochefoucauld. J. F. N.

Lianer (fr. *liane*, af *lier*, binda), *bot.*, växter med g och smal stam, som behöfva andra växters stöd att kunna hålla sig upprätta och skaffa sina blad blommor en gynnsam belysning. Lianerna kunna delas i klätterväxter och slingerväxter. De lägst utvecklade lianerna äro de s. k. alflianerna, som stödja sig mot andra växter d sina utstående grenar, som ofta äro försedda d taggar eller styfva hår (se Hår, sp. 61); empel härpå äro *Rubus*- och *Rosa*-arter, *Galium parine* och rottingpalmerna (se Calamus). otklättrare, t. ex. murgrönan (se d. o.), acéer (se Araceæ) och *Ficus*-arter (se Ficus, 156), klättra medelst luftrötter (klätterrötter). Många rotklättrare ha dimorfa skott (se Murröna och Marcgraviaceæ). Hos slingerväxterna växer stamspetsen ej rakt upp, an i spiral (horisontalgeotropism), hvarigenom den n omslingra andra växter och på så sätt hålla fast; några slingerväxter äro försedda med klätthår, t. ex. humlen (se vidare Slingerväxter). De högst utvecklade lianerna äro klängexterna, som medelst klängen (se d. o.) stiga t höjden. Klängeväxterna kunna vara bladättrare med bladklängen (se Klängen) er grenklättrare med grenklängen (se längen); ett särskildt slag af de senare kallas kklättrare, som hålla sig fast med korta, dlösa grenar, hvilka starkt förtjockas (se Unria). I anatomiskt afseende utmärkas ofta lianerna genom mycket vida kärl och egendomlig stamggnad; den urspr. slutna veden sönderspränges nom parenkymbildning (dilatationsparenkym) i lerade strängar. Lianer förekomma inom talrika nerogamfamiljer, t. ex. *Apocynaceæ*, *Araceæ*, *ristolochiaceæ*, *Bignoniaceæ*, *Convolvulaceæ*, *Cucurbitaceæ*, *Dioscoreaceæ*, *Leguminosæ*, *Malpighiaceæ*, *Menispermaceæ*, *Passifloraceæ*, *Sapindaceæ*, *Viceæ* etc. Sin högsta utveckling nå de i tropikerns skogar, där de, i Brasilien kallade *cipos*, sambinda trädstammarna till ogenomträngliga snår. uppnå här en längd af öfver 100 m. G. L—m.

Lianeskiffer, *geol.*, *petrogr.*, en småkornig till kornig, gröngrå, skiffrig och lagrad bergart (en åvackeskiffer), som jämte underordnade lager af rskiffer och konglomerat bildar öfversta, yngsta ken af Dalslandsserien l. Dalformationen i Dalsnd. Bergarten är uppkallad efter Lianefjället alskogs socken) där. Af densamma ha tillverkats arnstenar, trottoarsten m. m. Lianeskifferafdelngen uppskattas ega en totalmäktighet af ungefär 0 m. och hvilar på en mäktig bädd af ljus, nästan it kvartsit. Se de geologiska kartbladen "Baldersrs" och "Upperud" med beskrifning i Sveriges ol. unders. Ser. A, n:ris 35 o. 37 (1870). E. E.

Liang, kinesisk vikt. Se Cash och Kina, . 43.

Liang-hu (Liang-si l. Hu-Kwang), kisiskt generalguvernement, omfattande prov. Hu-pe h Hu-nan. Hufvudstad Wu-tschang. J. F. N.

Liang-kiang, kinesiskt generalguvernement, omttande prov. Kiang-su, Ngan-hwéi och Kiang-si. ufvudstad är Nan-king. J. F. N.

Liang-si. Se Liang-hu.

Lian-kwang, kinesiskt generalguvernement, omfattande prov. Kwang-si och Kwang-tung. Dess hufvudstad är Kanton. J. F. N.

Liao-tong. Se Liau-tung.

Liao-yang. Se Liau-jang.

Liard [liär], ett fordom i Frankrike gängse skiljemynt, som från Ludvig XI:s tid slogs i silfver (billon) och från 1649 i koppar samt gällde = 3 deniers = $^1/_4$ sou. Efter 1792 präglades inga liards, och de aflystes alldeles 1856.

Liared, socken i Älfsborgs län, Redvägs härad. 4,590 har. 564 inv. (1910). Annex till Böne, Skara stift, Redvägs kontrakt.

Lias [lä'ɔs]. Se Jurasystemet.

Lia'tris odorāta, *bot.*, en till fam. *Compositæ*, afd. *Tubulifloræ*, hörande, flerårig ört med smala, helbräddade blad, inhemsk i Nord-Amerika, hvilken till följd af sin kumarinhalt användes till parfymering af röktobak (se Kumarin). G. L—m.

Liau-ho, södra Mandschuriets viktigaste flod, bildas i kinesiska prov. Tschi-li af två källfloder, af hvilka den norra, Schara-muren, upprinner i Chinganbergen och bildar gräns mellan Kina och Mongoliet och den södra, Lau-ha-ho, snarast är att betrakta som L:s öfre lopp. De båda floderna mötas vid Mandschuriets gräns, hvarifrån L. flyter åt s. ö. och s. v. samt faller ut i Liau-tungviken, 5 km. nedanför staden Niu-tschwang. Hela längden torde uppgå till omkr. 1,100 km. Det nedre loppet delar prov. Schöng-king i landskapen Liau-hsi (i v.) och Liau-tung (i ö.). Af L:s många biflöder märkas Tsing-ho, Hun-ho, som rinner förbi Mukden, och Tai-tsze-ho, vid hvilken Liau-jang ligger. L. är segelbar 400 km., men blott för små, flatbottnade fartyg. J. F. N.

Liau-hsi. Se Liau-ho.

Liau-jang (Liao-yang), stad i Mandschuriet, prov. Schöng-king, vid östra kanten af Liau-hos breda dal vid Liau-hos biflod Tai-tsze, 70 km. s. om Mukden. Omkr. 100,000 inv. Öfver L. går järnvägen från Charbin förbi Mukden till å ena sidan Korea, å andra sidan Port Arthur och Tientsin. L. spelade en stor roll i både det kinesisk-japanska kriget 1895, då det eröfrades af japanske generalen Katsura 2 mars 1895, och i det rysk-japanska kriget. Från början af sistnämnda krig 1904 till 1 sept. s. å. var L. hufvudpunkten i och basen för ryssarnas hela ställning och krigföring. Staden omgafs på södra sidan med omfattande och starka befästningar, mot hvilka japanerna 26 aug. gingo till anfall. Med 160,000 man hade ryssarna under Kuropatkin besatt sin 25 km. långa ställning. Med 135,000 man (I:a och IV:e arméerna) under Oyama anföllo japanerna hela den utbredda ställningen, men samlade 1 sept. sina hufvudkrafter på högra flygeln, där de öfvergingo Taitszefloden och hotade ryssarna i ryggen. Ett i stort anlagdt ryskt motanfall upplöstes i intet, och 3 sept. måste ryssarna utrymma L. och draga sig tillbaka till Mukden. Härmed var deras kraft bruten. J. F. N. C. O. N.

Liau-tung (Liao-tong), en till kinesiska prov. Schöng-king hörande halfö, som skiljer L.-viken från Koreaviken. Befästningarna vid krigshamnarna Talien-wan och Port Arthur förstördes af japanerna under kriget 1895, och halfön s. om en linje från Anpings till Liau-hos mynning afträddes vid freden i Shimonoseki till dem, men dessa måste på grund

af Rysslands, Frankrikes och Tysklands gensagor afstå därifrån (5 maj) och erhöllo i stället en krigsskadeersättning, 30 mill. tael. 1898 erhöll Ryssland på 25 års ”arrende” södra spetsen af L. med Talien-wan och Port Arthur samt rättighet att dit draga en järnväg från Charbin. Genom freden i Portsmouth (1905) öfverflyttades detta ryska arrende på Japan. (Wbg. J. F. N.)

Liavåg. Se Hjörungavåg.

Liba'nios (grek. *Λιβάνιος*, lat. *Libanius*), grekisk sofist och retor, f. omkr. 315 e. Kr. i Antiokia i Syrien, egnade sig åt litterära studier, hvilka enligt tidens sed hufvudsakligen bestodo dels i förklaring af de fornklassiske författarnas skrifter, dels i stilistiska öfningar efter deras mönster. För fullbordandet af sin vetenskapliga utbildning uppehöll han sig en längre tid i Aten, där han äfven vann anseende som framstående lärare. Hans rykte förskaffade honom en kallelse till en offentlig lärarbefattning i Konstantinopel, hvilken dock afundsamma medtäflares förföljelser snart tvungo honom att lämna (omkr. 345). Med stor utmärkelse verkade han under några år som lärare i Nikomedeia i Bitynien, men återvände på ny kallelse till Konstantinopel och slog sig slutligen (353 l. 354) ned i sin födelsestad, där han ända till sin död (omkr. 393) fortfarande verkade som författare och lärare med stort tillopp af åhörare. L. bekände sig till den fornhellenska religionen och hade äfven af denna anledning en varm beundrare i kejsar Julianus, som på allt sätt sökte gynna honom och äfven tilldelade honom en kvestors värdighet. Han var sin tids alstringsrikaste författare och efterlämnade ett stort antal skrifter, till större delen öfnings- och mönstertal (*declamationes*) samt en mycket vidlyftig samling bref (öfver 1,600). Många af dessa skrifter ega ett betydligt historiskt, biografiskt och litteraturhistoriskt värde. Stilen är bildad efter de bäste klassiske författarnas mönster och utmärker sig i allmänhet genom språklig renhet, ehuru ej fri från en viss grad af förkonstling. Den fullständigaste upplagan af talen är utg. af Reiske (1791), brefven af Wolf (1738). En ny upplaga af ”Libanii Opera” utgifves af Förster (från 1903). Jfr Petit, ”Essai sur la vie et la correspondance du sophiste Libanius” (1866), Sievers, ”Das leben des Libanius” (1868), och K. Meister, ”Zu den deklamationen Libanios' über Sokrates” (i ”Sitzungsbericht der k. bayerischen akademie der wissenschaften”, 1910). A. M. A.

Libānius. Se Libanios.

Libanon (arab. *Djebel Libnan*, ”Hvita berget”, äfven *Djebel el-Gharbi*, ”västra berget”, i motsats till Djebel es-Scherki, ”östra berget”, Antilibanon), berg i Syrien, som fr. n. n. ö. till s. s. v. sträcker sig omkr. 165 km. längs Medelhafvets kust och delas i en nordlig och en sydlig del genom det pass, som sedan 1862 begagnas af postvägen och sedan 1905 af järnvägen Beirut—Damaskus (1,487 m.). På Saidas breddgrad är bredden fågelvägen 29 km., på Beiruts 31 och på Tarabulus' 45 km. I s. skiljes det genom Nahr el-Käsimîjes dal från Galiléens bergland, och i n. sluttar det brant ned mot Nahr el-Kebirs dal; i ö. begränsas det af den syriska sänkan (El-bika l. Celesyrien). L. såväl som Antilibanon (se d. o.) äro kalkstensberg, som ansluta sig till Palestinas kalkplatå. L:s kalksten tillhör kritperiodens mellersta och senare del. Berget är en horst med vanligen horisontella lager, hvilka i ö. och v. äro lätt böjda mot El-bika-sänkan och mot hafvet. Från detta senare erbjuder berget en storartad anblick. I terrasser sänker sig L. mot Medelhafvet: efter den smala kusten (*es-Sāḥil*) följer det m llersta terrasslandet (*el-Wast*) med rik vinodling och fruktträdgårdar, bergets egentliga kulturområde. Själfva kammen (*ed-Dschurd*) ligger i medeltal på 1,930 m. höjd. Dess högsta toppar ligga i norra delen (Arz Libnan), hvarvid Dahr el-Chodib når 3,063 m., Kornet es-Sauda 3,360 m. och Dahr ed-Dubab (orätt kalladt Djebel Tismarun l. Timarum) sannolikt 3,066 m. (säkra mätningar af L:s toppar föreligga icke). Södra delen är lägre (Djebel Sannin 2,608 m.). Enligt Dieners iakttagelser nå dessa höjder icke den eviga snöns gräns, hvilken han enligt därvarande klimatiska förhållanden förlägger till 3,100—3,200 m. ö. h., ehuru på Djebel Sannin och Dj. el-Muneitira (2,807 m.) hvarje år enstaka snöfläckar ligga kvar i dolda klyftor och mellan Arz Libans höjder; särskildt på sidorna af Dahr el-Dubas och Dj. Makmal finnas icke blott större band af evig snö, utan äfven äkta firnfält. Passen ligga jämförelsevis högt och äro långa tider täckta af snö. Dalarna äro unga bildningar, djupa, branta och svårtillgängliga, men af stor betydelse för kulturen, emedan de ega vatten och frisk vegetation. Den årliga nederbörden (snö och regn) är mycket stor och ger upphof till ett stort

Vattenfall af källor på Libanon.

antal bäckar och ytterst vattenrika källor (jfr fig.). T. o. m. i juni och sept. lysa de högsta topparna af Arz Libnan af nyfallen snö. Nedre gränsen för snöfall ligger på 500 -600 m. höjd. Årsmedeltemperaturen är vid L:s västra fot 21° (jan. 8°, juli 24°), men på större höjd blir klimatet kallare och råare. På vintern blåsa oftast hårda väst- och nordvästvindar, som packa snön i massor. Floran är utomordentligt rik; på västkusten är Medelhafsfloran förhärskande, medan på östra sidan stäppfloran börjar

)pträda. Bland skogsträd märkas jämte sommargröna ftträd (ekar och bokar) de varmare klimatens barrträd, som pinjer (*Pinus Pinea, P. halepensis, P. pyrenaica*) och cypresser (*Cupressus sempervirens* m. fl.) mt det träd, som företrädesvis gjort L. ryktbart, banoncedern (se fig. i art. Ceder), som nu finnes en större, af en stenmur sedan 1875 omgifven nd vid Bscherre på västra sidan af Dahr el-Chodib 884 397 träd; 1573 räknade Rauwolf endast 24 ammar, Burckhardt 1810 375) samt några exemar omkr. 30 km. n. om Bscherre och vid Bärük nkr. 30 km. s. ö. om Beirut. Af odlade trädartade xter märkas oliv-, fikon-, granat-, mandel-, valnöth mullbärsträd, vinrankan, kvitten och pistacier. ora trakter ha genom befolkningens flit förvandlats l yppiga trädgårdslandskap. Genom odling har n ursprungliga trädrikedomen betydligt minskats, h det finnes nu få skogar i ordets egentliga mening. skogarna finnas pantrar, björnar, hyenor, vildsvin, hakaler och gaseller, men vildnaden är nu obetyd- mot förr, då L. var ett af assyriska och babyniska konungar besökt jaktområde, rikt på allt gs villebråd, hvarom gjorda grottfynd bära vittne. r och getter äro de viktigaste husdjuren. — I L. anträffats spår af en förhistorisk befolkning. Det ldsta bergfolk, som historien nämner, var amoriter; réer omtalas i början af vår tidräkning. Kusten r i forntiden bebodd af fenicier, som sannolikt vandrat österifrån. Deras lifliga handel gaf detta stland världshistorisk betydelse. Senare kommo ssa trakter under den grekiska kulturens inflytande, h kristendomen trängde tidigt in i vissa delar af rglandet, medan i andra hedendomen lefde kvar och o. m. människooffer länge förekommo. Än i dag är t rikt på små kloster. De nuv. invånarna äro till örsta delen af syrisk härkomst: maroniter i norra len till Nahr el-Kelb och druser i den södra (se ruser, fig. 1 o. 2). Islam och araber ha aldrig ingt långt in, och turkarna ha aldrig fullständigt derkufvat L. När 1840 Syrien togs ifrån Mummed Ali och återgafs åt sultanen, fordrade de ropeiska makterna vissa företrädesrättigheter för med dess kristna befolkning. På grund däraf stämdes, att maroniter och druser skulle styras af ar sin kaimmakam, den förre i norra delen, den nare i den södra; för områden med blandad befolkng stipulerades särskilda bestämmelser. Denna ordng bestod till blodbadet 1860 (se Druser och yrien). Till följd af Frankrikes ingripande förarades L. 1862 för en självständig, från Syrien ld provins (liva), som skulle styras af en kristen vernör, utnämnd af sultanen och omedelbart underdnad honom. Han utnämner alla ämbetsmän, pbär alla skatter, förfogar öfver den väpnade rkan o. s. v. Vid hans sida står ett af tolf dlemmar från de olika religionssamfunden sammansatt centralråd (medjlis), som fördelar skatterna h kontrollerar utgifterna. Det är dock endast digifvande, och guvernören kan underlåta att rådfråga det. Ett inhemskt landtvärn vakar öfver den männa ordningens upprätthållande. Guvernören siderar i Ba'abde, vid järnvägen s. om Beirut, sommaren i Beteddin nära Deir el-Kamar, omkr. km. s. om Beirut. — Till denna autonoma provins höra dock icke de tre viktigaste hamnstäderna ripolis, Beirut och Saida, ty de bibehöllos under rien. — Provinsen L. omfattar 3,100 kvkm. med 200,000 inv. enligt ungefärlig uppskattning, ty någon folkräkning har aldrig egt rum. Af befolkningen äro de kristne maroniterna (se d. o.) talrikast och viktigast; i andra rummet komma druserna (se d. o.). Talrika äro ock schismatiska greker, grekiska katoliker samt schiitiska turkar (*metawile*). Litt.: G. Ebers och H. Guthe, "Palästina in bild und wort" (II, 1884), C. Diener, "Libanon" (1886), M. Blanckenhorn, "Entwickelung des kreidesystems in Mittel- und Nordsyrien" (1890), "Die strukturlinien Syriens und des Roten meers" (1893, festskrift tillegnad von Richthofen), Leo Anderlind, "Die zedern auf dem L." ("Zeitschr. d. deutsch. Paläst. vereins", X, 1887). J. F. N.

Libanoncedern, *bot.* Se Ceder och Libanon, sp. 341.

Libanonsbjörnen, *zool.* Se Björn.

Libanōtis Crantz, *bot.*, ett örtsläkte inom fam. *Umbelliferæ* med mångstrålig, tät, dubbel blomflock samt allmänt och enskildt svepe. Frukten är höghvälfd, äggformig, finluden. Från den mångåriga roten uppväxer en tämligen hög, småluden, starkt räfflad stjälk med nästan dubbelt parbladiga, vackra blad och hvita, tättsittande blommor. Den svenska arten, säfferoten, *L. montana*, förekommer mindre allmänt på ängsbackar i landets södra och mellersta landskap. Roten har stark, kryddartad lukt och smak samt begagnas i Schweiz som ett folkmedel mot hvarjehanda krämpor. O. T. S. (G. L—m.)

Libatiōn (lat. *libātio*, grek. *loibē* eller *spondē*) är benämningen på ett hos forntidens greker och romare ofta förekommande dryckesoffer, vanligen bestående af vin, men äfven af vatten, mjölk, honung eller olja. Vid gudstjänsten nyttjades libationer dels som självständiga offer, dels i förening med brännoffer, hvarvid offervätskan göts öfver altaret eller öfver själfva offerdjuret. Vid festliga måltider var det brukligt att, innan man öfvergick till det egentliga dryckeslaget, anställa en högtidlig libation till gudarna. Till libationer nyttjades vid offren i allmänhet oblandadt vin; men i libationer till Eumeniderna, Mnemosyne och några andra gudomligheter äfvensom vid grafoffren fick tvärtom ingen tillsats af vin förekomma. — Numera förstås med libation dryckeslag. A. M. A.

Libau (lett. *Leepaja*), hamnstad i Kurland, på norra ändan af en smal landtunga, som skiljer Libausjön från Östersjön. 64,489 inv. (1897). Gymnasium, realskola, navigationsskola. Skeppsvarf. Industrien har vuxit betydligt på senare tider, och handeln har fått ett storartadt uppsving. Exporten består hufvudsakligen af spannmål, sprit, hampa, petroleum, linfrö, oljekakor och trävaror; införseln af stenkol, landtbruksredskap, kolonialvaror m. m. L:s hamn låg förr 3 km. s. om staden, tills en kanal 1697 gräfdes genom landtungan. På senare tider har man byggt en ypperlig handelshamn på denna landtungas västra sida och skyddat den genom hamnarmar. Redan Gustaf II Adolf anlade en fyrhörnig bastionsskans på näset, som förenade stadshalfön med fastlandet; men då L. i juli 1701 besattes af svenskarna, förefunnos blott "2 bastioner för bryggan". Stuart började nu på Karl XII:s befallning att på udden mellan Östersjön och kanalen anlägga en femhörnig bastionsskans med betäckt väg och palissadering mot hamn, redd och stad; men då sanden "dagligen dref som snö" och omöjligen kunde bindas,

öfvergafs snart hela befästningsföretaget. 1893—1906 byggdes en stor krigshamn (''Alexander III:s hamn''). Samtidigt med krigshamnen anlades äfven vidlyftiga befästningar såväl åt sjösidan som mot land. Krigshamnen var knappast färdig, då man 1907 beslöt, att L., som ej längre ansågs ega någon strategisk betydelse, skulle slopas som befäst örlogsstation och bibehållas endast som kol- och minstation. L. är emellertid en af Rysslands viktigaste sjöstäder. Det trafikeras bl. a. af en svensk, af staten subventionerad ångbåtslinje. J. F. N. L. W:son M.

Libāvius (Libau), Andreas, tysk kemist, f. vid midten af 1500-talet i Halle, d. 1616, var 1588—91 professor i historia och litteratur vid universitetet i Jena och därefter gymnasierektor och praktiserande läkare i Rothenburg an der Tauber och från 1607 i Koburg. Inom Paracelsus' skola var L. den förste, som visade sig nog kritisk att som vidskepligheter utdöma åtskilliga af dennas mystiska föreställningar och hjälpmedel. Ehuru han ingalunda fullt frigjorde sig från alkemistiska lockelser, hade han på det medicinska området blick för en förnuftsenlig användning af kemiska preparat. Själfva den kemiska vetenskapen befordrade han genom flera anmärkningsvärda upptäckter. Han uppdagade tennkloriden (*spiritus fumans Libavii*), tillämpade metoden att framställa svafvelsyra genom förbränning med salpeter, verkställde analyser af mineralvatten, med iakttagande af den då ännu icke närmare kända kolsyrans närvaro som självständig beståndsdel, samt uppvisade salpetersyrad vismuts fällning genom vatten (*magisterium bismuthi*). En begynnande användning af blåsröret var icke främmande för L., och dess bruk vid tillsmältning af glasrör beskrifves i ett af hans utgifna arbeten (1613). Som den märkligaste bland hans skrifter må anföras den ''äldsta läroboken i kemi'', *Alchymia... collecta... accurate explicata et in integrum corpus redacta* (1595; flera senare upplagor). L:s samlade skrifter, *Opera omnia medico-chymica*, 3 bd, utkommo 1615. (H. E.)

Li'bbra, it. Se Libra.

Libeccio [libä'tjå], syditaliensk benämning på sydvästvinden.

Li'belits (fi. *Li'peri*). 1. Härad af Kuopio län, Finland, omfattar 8 kommuner. Landareal 5,363 kvkm. 64,416 inv. (1909). — 2. Domsaga under Viborgs hofrätt, delad i 4 tingslag med sammanlagd areal af 3,596 kvkm. och 40,607 inv. (1909). — 3. Socken af nämnda härad och domsaga, har ett omfång af 754 kvkm. land. Befolkningen, som är finsk, utgjorde 1909 10,657 pers. I talet för L. inbegripas 1,716 grekisk-ortodoxa trosbekännare. I öfrigt utgör L. ett imperiellt pastorat af 1:a kl., Nyslotts stift, Karelens öfre prosteri. — 4. Friherreskap, som 26 mars 1651 förlänades åt riksrådet H. Fleming· med succession för hans bröder. Det omfattade socknen L. 1—3. A. G. F. 4. G. F.*

Libe'll (lat. *libe'llus*, dimin. af *liber*, bok). 1. Flygskrift, smädeskrift, paskill. — 2. *Jur.*, den första skrift, som kärande i vädjad sak ingifver i hofrätten. Jfr Duplik och Replik. — 3. Se Nivå. — 4. *Miner.*, en liten, ständigt i dansande rörelse befintlig blåsa i de små mikroskopiska vätskeinneslutningar, som visa sig i somliga mineralindivider, t. ex. kvarts i djupbergarter. Libellens rörelse antages som bevis för, att verkligen en vätskeinneslutning och ej en stelnad glasinneslutning föreligger. 2. I. Afz. 4. A. Hng.

Libellātici, lat. Se Cyprianus och Kristendomsförföljelser, sp. 1358—59.

Libe'lli, lat. Se Kristendomsförföljelser, sp. 1359, och Kyrkohandbok, sp. 487.

Libelli'st (se Libell), författare af smädeskrifter, skandalskrifvare.

Libe'llula, *zool.* Se Trollsländor.

Libellūlidæ, *zool.* Se Trollsländor.

Libelt, Karol, polsk filosof och politiker, f. 1807 i Posen, d. 1875, gjorde filosofiska studier i Berlin under Hegel, deltog med tapperhet i polska resningen 1831 och undergick efter dess kufvande 9 månaders fängelsestraff i Magdeburg. 1847—48 hölls han åter fängslad för delaktighet i en revolutionär sammansvärjning. Sedan 1850 var han bosatt på sitt gods Czeszevo. Han invaldes gång på gång i preussiska landtdagen, hvarest han var det polska partiets ledare. I tidskrifterna ''Rok'' (Året) och ''Tygodnik literacki'' (Litterärt veckoblad) uppträdde L. 1840—46 med framgång som litteraturkritiker. Bland hans arbeten märkas *Filozofia i krytyka* (5 bd, 1845—50), *Dziewica orleanska* (Orleanska jungfrun, 1847) och *Estetyka* (3 bd, 1849—54). En samling af hans verk utkom 1875—76, i 6 bd. Som organ för tänkandet satte L. intuitionen likaberättigad med det rena förnuftet. Han lade vikt vid den synliga och den osynliga världens enhet. Hans skrifter ha i hög grad bidragit till att i Polen väcka intresse för filosofien. (A—d J.)

Libeň, tjech. Se Lieben.

Libenē kōraḥ, hebr. Se Kora, sp. 1013.

Li'ber, lat., bok, af sammanhäftade blad bestående skrift (se Bok, sp. 937); större afdelning af ett tryckt eller skrifvet arbete.

Liber, *rom. myt.* Se Dionysos och Libera 2.

Libera. 1. (Imperat. af lat. *liberāre*, befria) Dödsbönen i den katolska kyrkan (så kallad efter denna böns begynnelseord). — 2. *Rom. myt.*, fornitalisk gudinna, gemål åt vinguden Liber. Likasom Liber identifierades med den grekiske Dionysos (Bakchos), så förblandades Libera med Persefone (Proserpina), Ariadne och stundom äfven med Venus, emedan hon var icke blott en växtlighetens, utan äfven en fruktsamhetens gudinna. 2. A. M. A.

Li'bera chiesa in li'bero sta'to [kiēsa], it. Se Fri kyrka i fri stat.

Liberāl (lat. *liberālis*), eg. hvad som höfves en friboren man att vara. I det enskilda lifvet användes ordet för att beteckna fördomsfrihet, storsinthet, frikostighet; i det politiska lifvet har ordet kommit att brukas som partinamn. Detta skedde under 1800-talet, då som liberaler betecknades de, som sökte häfda frihetsidéer mot den efter Napoleon I:s fall framträdande reaktionen (se d. o.). De liberale bekämpade privilegieväsendet, ifrade för näringsfrihet, ville ersätta ståndsrepresentationerna med ur allmänna val framgångna representantförsamlingar, svärmade för republik eller ville åtminstone införa ett konstitutionellt, helst parlamentariskt styrelsesätt efter förebilden af den engelska parlamentarismen, som emellertid ofta missuppfattades. Den grundåskådning, hvarifrån liberalerna utgingo, var rent individualistisk (se Individualism). Individen fattades som det primära, samhället, staten

m det sekundära. All statsmyndighet härleddes
individernas genom omröstningar (val) konstate-
de vilja, och statens ändamål ansågs vara att
ereda den största möjliga ”lycka” åt det största
öjliga antalet vid hvarje tidpunkt lefvande indivi-
er, hvilkas privata intressen således ställdes framför
t öfver generationernas växling upphöjda statssam-
llets kraf. Då individens lycka bäst bedömdes af
nom själf, borde, menade man, staten så litet som
öjligt inskränka hans handlingsfrihet. Dess upp-
ft ansågs därför egentligen blott vara att sörja för
n yttre rättssäkerheten, och den borde undvika
t taga befattning med kulturuppgifter, särskildt
konomiska, hvilka antogos bäst främjas genom in-
vidernas fria initiativ, företagsamhet och inbördes
nkurrens. Liberalismens ekonomiska grundsats var
ärför: *”laisser aller”* (se d. o. och jfr Cobden, Frihandel och Manchesterskolan). Ge-
om sin individualism kom det liberala partiet i mot-
tsförhållande icke blott till den egentliga, ett åter-
plifvande af medeltida samhällsförhållanden åsyf-
nde reaktionen, hvars lärofader var schweizaren
. L. v. Haller (se Haller 2), utan ock till den
historiska skolan ” (jfr Geijer 3, sp. 856 o. f.),
r hvilken det väsentliga i samhällslifvet var ej indi-
duella (privata) intressen, utan samhällets utveck-
ng (historisk kontinuitet), och i sin motsättning till
eralerna blefvo dessa båda riktningars anhängare
ta sammanfattade under namnet ”de konservative”
e Konservativ). — Tidigast torde ordet li-
eral användts som partinamn i Spanien: för att be-
ckna skaparna och försvararna af 1812 års kon-
itution (i motsats till de ”servile”). I Frankrike
nder restaurationen (1814—30) användes ordet först
oniskt om frihetsvännerna, men accepterades af
essa som hedersnamn och spred sig som sådant till
et öfriga Europa; julirevolutionen (1830) var den
anska liberalismens stora genombrott. I England
nfattades de liberala idéerna af whigpartiet, som
rde dem till seger genom 1832 års parlaments-
form och efter midten af 1800-talet vanligen kal-
s det liberala partiet. I åtskilliga länder (Tysk-
nd, Italien, Ungern) förbundos liberala sträfvan-
en med nationella (i Tyskland sammanfattade un-
er namnet ”demagogische umtriebe” och länge
koningslöst bekämpade af regeringarna). Belgiens
eraler ha i allmänhet haft till hufvuduppgift att
fla om makten med de ”klerikale”, ehuru landets
sslitande från Nederländerna 1830 åvägabragtes
enom de båda partiernas samverkan. I Sverige
k ett liberalt parti på 1820-talet betydelse genom
en Anckarsvärdska oppositionen (se Anckarsvärd 2, sp. 926), och efter Karl Johans död
enomfördes där en mängd liberala reformer. —
land framstående teoretiska målsmän för de libe-
la idéerna märkas fransmannen B. Constant (se Constant de Rebecque), tyskarna K. T. Welcker (se d. o. 2) och K. W. R. v. Rotteck (se d. o.), svensken J. G. Richert (se Richert 1) och i synnerhet engelsmannen J. Bentham (se d. o.), under hvars inflytande de renske liberalerna väsentligen stodo. — Sina an-
ängare hade det liberala partiet i synnerhet bland
et från 1800-talets början genom storindustrien
raftigt sig utvecklande högre borgarståndet (bourgeoisien), hvars kamp mot näringstvång och
räfvan att med undanträngande af de privilegie-
rade stånden vinna politiskt inflytande erhöll ett
kraftigt stöd i de liberala idéerna. Februarirevolu-
tionen (1848) betecknar vändpunkten i den liberala
partibildningens historia. Genom denna händelse
eller dess efterverkningar ha de liberala kraften på
politisk frihet, näringsfrihet och privilegieväsendets
afskaffande mer eller mindre grundligt genomförts
i alla europeiska länder, men i och med detsamma
har den liberala sammanhållningen rubbats eller
namnet liberaler fått en förändrad innebörd. Sedan
den liberala medelklassen genomfört sina önskemål,
blef bevarandet af segerns frukter mot mera demo-
kratiska omstörtningsförsök, äfven dessa en frukt af
1848 års händelser, också ett liberalt intresse, och
partier med liberal beteckning ha därför sedan ej
sällan uppträdt konservativt, t. ex. de ”gamma-
liberale” (ty. *altliberale*) i Preussen. Mest ödes-
digert har emellertid varit, att tron på den liberala
ekonomiska frihetsprincipen rubbats genom paupe-
rismens masselände, som blef en följd af, att åt det
privata intresset lämnades oinskränkt spelrum inom
näringslifvet. De kroppsarbetande klasserna —
”folket” i demokratisk mening, i hvars namn de
liberale storborgarna under den liberala kampperio-
den gärna talade — ha till följd häraf i stor ut-
sträckning vändt sig till socialistiska ideal, som inne-
bära den absoluta motsatsen till ”laisser aller”, och
under sådana förhållanden ha de liberala partier,
som i vår tid ännu vilja gälla som demokratiska, i
väsentlig mån modifierat eller alldeles öfvergifvit
den ekonomiska frihetsprincipen, som var det kanske
mest utmärkande för den ursprungliga liberala
åskådningen. S. B.

Liberala ligan (eng. *the liberal league*), en poli-
tisk sammanslutning inom det liberala partiet i Eng-
land, hvilken kom till stånd i samband med lord
Roseberys och en del öfriga liberala imperialisters
missnöje med den officiella partiledningens (särskildt
Campbell-Bannermans) hållning under boerkriget
och dess eftergifvenhet för de irländske nationalister-
nas home-rule-kraf. Ligans program var vid dess
stiftande (26 febr. 1902) närmast att främja den
politik Rosebery i ett berömdt tal i Chesterfield (16
dec. 1901) närmare utvecklat och i allmänhet att
frigöra det liberala partiet från dogmbundet fast-
hållande af vissa äldre partidoktriner samt att be-
reda rum äfven åt ”rikstanken” i partiprogrammet.
Rosebery blef ligans förste president, Asquith, sir
E. Grey och sir H. Fowler vicepresidenter. Dess
inflytande på partiet var en tid rätt starkt, särskildt
sedan de tre vicepresidenterna blifvit medlemmar af
Campbell-Bannermans ministär (dec. 1905), men
Rosebery själf skilde sig alltmer från partiet, och
till följd däraf aftynade snart ligans verksamhet.
Den upplöstes formligen 1910 i samband med hans
skarpa opposition mot ministären Asquith i frågan
om öfverhusets veto rätt. V. S—g.

Liberala partiet i Finland. Sedan det fennoman-
ska partiets ställning mot slutet af 1870-talet blifvit
allt starkare och i motsats till detta en svensk-
vänlig riktning börjat framträda, väcktes fråga
om en fastare sammanslutning mellan dem, som
i språkfrågan intogo en moderat-central ställ-
ning. 1880 publicerades *Det liberala partiets pro-
gram*, som utarbetades under ledning af dåv. pro-
fessor L. Mechelin och undertecknades af 53 perso-
ner, bland hvilka de fleste vid landtdagarna eller i

pressen deltagit i det politiska lifvet. Särskilda reformer på den konstitutionella rättens område påyrkades. Den centrala ställningen i språkfrågan angafs genom yrkandet, att ett erforderligt antal lyceer med finskt undervisningsspråk skulle inrättas utan inskränkning eller förfördelande af de skolor, i hvilka svenskan var undervisningsspråk. Med anledning af det liberala programmets, som det tycktes, sväfvande uttalanden i språkfrågan drogo sig flera af de forne liberale, hvilka önskade ett mera energiskt uppträdande gentemot fennomanien, tillbaka, medan å andra sidan den förstärkning från moderatfennomanskt håll de liberale väntat sig uteblef. Dock vann partiet afgjord seger vid valen inom borgarståndet till 1882 års landtdag och behärskade under landtdagens lopp i de flesta frågor detta stånd äfvensom ridderskapet och adeln. Vid 1885 års landtdag var partiet försvagadt till följd af bristande ledning och af oenighet i flera hufvudfrågor. De liberale framträdde icke sedermera som organiseradt parti. M. G. S.

Liberala samlingspartiet, politiskt parti. Ett liberalt parti är en jämförelsevis sen företeelse i svensk politik. Väl behärskades borgar- och bondeståndens majoritet under de sista 25 åren före representationsförändringen af liberala idéer, men någon ordnad partisammanslutning förefanns icke. Sedan den entusiasm, som reformen väckte, något svalnat, bildade en del af de liberala elementen 1868 det nyliberala partiet, men detta hölls ej ens så fast samman, att det gick fram med gemensam lista vid utskottsvalen. Divergensen i den allt aktuellare vordna försvarsfrågan vållade, att partiet under 1870-talets första år alldeles rämnade sönder, hvarefter vederbörandes politiska position bestämdes af deras hållning i försvarsfrågan. Medan en del, såsom S. A. Hedlund, A. Gumælius, J. Mankell m. fl., anslöt sig till landtmannapartiet (se d. o.), som vid denna tid började ådagalägga ett mera frisinnadt kynne öfver hela linjen, ställde sig andra, såsom S. A. Hedin m. fl., i ”centerns” (se d. o.) led eller gingo som ”vildar”. Så fortgick det, ända tills med försvars- och grundskattefrågornas lösning och tullfrågans skjutande i förgrunden nya spörsmål blefvo företrädesvis partibildande. Under perioderna 1888—93 omfattade centern så godt som städernas hela frihandelsgrupp, inom hvilken de liberala elementen spelade en framskjuten roll, och partiet arbetade i nära förening med det frihandelsvänliga och relativt liberala ”gamla landtmannapartiet”. Genom sammanslagningen mellan landtmannapartierna sprängdes 1895 den alliansen, och kort förut hade sammanhållningen inom centern brustit och de mera konservativa elementen brutit sig ut för att bilda ”nya centern”. De mera bestämdt liberala elementen från såväl centern som gamla landtmannapartiet sammanslöto sig 1895 till folkpartiet (se d. o.). Ehuru dettas program var afgjordt moderat, föredrog dock en del kända liberala, såsom Hedin, S. von Friesen, Vahlin m. fl., att stå utom, och partiet räknade under perioden 1897—99 endast 32 medlemmar. Redan 1897 sammanslöto sig omkr. 25 af Andra kammarens liberala medlemmar till en diskussionsklubb under ledning af S. von Friesen, till hvilken klubb slöt sig en krets af yngre politiker, såsom H. Hamilton, Th. Zetterstrand, E. Carlson m. fl. En annan diskussionsklubb, mestadels bestående af moderat-liberala landtmän från Värmland, Dalarna och Norrland, samlades kring friherre K. K. Bonde (se Bonde 14). Snart gjorde sig dock behofvet af en fastare sammanslutning allt mera kännbart, och vid slutet af 1899 års riksdag förenade man sig om en gemensam plattform i rösträttsfrågan, det s. k. *kommunalstrecket* (se d. o.), d. v. s. politisk rösträtt för en hvar i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad man. Sedan genom 1899 års val folkpartiets numerär ökats till 46, fanns ock tiden mogen för en sammanslutning på bredare grund af Andra kammarens frisinnade element, och i jan. 1900 utfärdades ock inbjudan till en sådan under namn af liberala samlingspartiet af S. von Friesen, H. Hamilton, Th. Zetterstrand, D. Persson i Tällberg m. fl. Kallelsen hörsammades af öfver 80 ledamöter, hvaribland alla ledamöterna af folkpartiet, som beslöt uppgå i det nya partiet mot att det erhöll ett visst antal platser i partiets s. k. förtroenderåd. Som själfva partinamnet antydde, ville man i främsta rummet *samla* olika liberala nyanser och partiprogrammet (det s. k. ”von Friesenska förslaget” l. ”Tattersallsresolutionen”) blef af afgjordt moderat-liberal karaktär. Så nöjde man sig med kommunalstrecket i rösträttsfrågan, och i fråga om den kommunala rösträtten kräfde man blott en relativ begränsning till en tiondedel af kommunens hela röstetal och ett absolut röstmaximum af 1,000 röster. Under hela den första riksdagsperioden, då S. von Friesen var partiets mest framträdande man, bar ock hela dess verksamhet en moderat och praktisk prägel. Partiet medverkade ock till lösningen af åtskilliga praktiska frågor. Vid slutet af perioden erhöll dess rösträttsprogram en svår stöt, då på tillskyndan af å ena sidan högermän, såsom biskop Billing och Ivar Månsson, och å andra sidan vänstermän, såsom D. Bergström och riksdagens dåv. ende socialist (Hj. Branting), riksdagen beslöt en skrifvelse till K. M:t, hvari pekades på allmän rösträtt för män af fyllda 25 år i samband med proportionella val och lika representationsrätt för stad och land. Under den därpå följande riksdagsperioden 1903—05, till hvilken partiet återkom med ganska väsentligt ökad styrka, företeddе detsamma under samma ledning som förut ej något i väsentlig grad ändradt kynne, om man ock kan spåra vissa tecken till radikalisering i partimotionen 1904 i rösträttsfrågan, hvari kravet på fullgjord skatteplikt till kommunen eftergafs, för att återigen upptagas i partimotionen vid 1905 års riksdag. Till den proportionella valprincipen ställde sig partiet ännu 1904 icke principiellt afvisande, men betonade med skärpa, att dess tillämpning måste utsträckas till *båda* kamrarna och afvisade med denna motivering de boström-bergerska förslagen från 1904 och 1905 om proportionella val till enbart Andra kammaren. På sommaren 1905 hade åter flera af samlingspartiets mest framstående män uppgjort ett valprogram, som utsändes af Frisinnade landsföreningen (se d. o.), hvari framhalles som oeftergifligt kraf på hvarje frisinnad kandidat, att han ”säger ett otvetydigt *nej*” till hela det proportionella valsättet. Sedan samma års val resulterat i en ökad styrka för liberala samlingspartiet och villkoren för unionens upplösning ordnats, erhöll i nov. 1905 K. Staaff, som efter S. von Friesens öfverflyttning s. å. till Första kammaren alltmer framstått som partiets

msta man, i uppdrag att bilda ny ministär. nna gjorde till sin främsta uppgift att förverkliga rösträttsreform efter de linjer, för hvilka partiet i tal kämpat: allmän rösträtt med majoritetsval i nansvalkretsar för män, som fullgjort sina skyl- heter till stat och kommun, och lika representa- nsrätt för land och stad. Väl bifölls detta af An- kammaren med 134 röster mot 94, men afslogs Första med den öfverväldigande majoriteten af 6 röster mot 18. Ministärens begäran att få upp- a Andra kammaren afslogs af konungen, hvarefter affs ministär 29 maj 1906 lämnade rum för idmans. Denna genomdref 1907 allmän röst- t i ungefär samma utsträckning, som den staaffska eslagit, men med proportionella val till båda nrarna och med en genomgripande begränsning den kommunala rösträtten, hvartill på initia- af D. Persson i Tällberg fogades införande af vode äfven för Första kammaren och sänkning af barhetscensus till densamma. Dessa förändringar nomdrefvos med understöd af ett 20-tal af liberala lingspartiets män. Då de öfrige efter det lindman- förslagets antagande som hvilande i maj 1907 rt nog insågo en strid mot detsamma vara utsiktslös, pgåfvo de densamma i denna del och sökte andra greppspunkter mot den lindmanska regeringen. I den togos de mera radikale till hjälp. I det pro- m, som antogs vid Frisinnade landsföreningens manträde i nov. 1907 fordrades jämte parlamen- ism referendum (allmän folkomröstning) som ett t att slita tvister mellan kamrarna, kvinnans trätt, lokalt veto och vidtgående sociala refor- r, kraf, som vid riksdagens sammanträde liberala lingspartiet gjorde som sina. Under de följande ns politiska strid såg man ock partiet ofta derstödas af socialisterna, om också ej bindande al förelågo. Vid 1911 års val gingo de båda pperna på åtskilliga ställen fram under gemen- n partibeteckning. Denna strid slutade med, att ialisternas siffra växte från 35 till 64 närmast bekostnad af de moderate, hvilka från omkr. 90 nko till 65, medan de liberales styrka blef i det maste oförändrad (101). Följden häraf blef lind- nska ministärens afskedsansökan och att K. Staaff ro erhöll i uppdrag att bilda ministär. I denna jöds socialisterna att bli representerade af 2 à 3 soner. Sedan detta anbud afböjts, erhöll ministä- 7 okt. 1911 en ganska moderat samman- tning. I den nya kammaren torde stadsrepre- tanternas betydelse inom partiet, väl närmast följd af jämkningen i städernas representant- al till förmån för landsbygden, bli mindre förut. Bland partiets mera framträdande män der tiden från 1906 må utom K. Staaff och ns kamrater från hans båda ministärer, A. otte, D. Bergström och F. Berg, nämnas fri- re K. K. Bonde, N. Edén, K. Starbäck, S. H. arnzelius och E. Röing. V. M.

Liberala unionister, en politisk partigrupp i Eng- d, som uppstod 1886 därigenom, att åtskilliga af dstones dittillsvarande främsta medarbetare (J. amberlain, J. Bright, lord Hartington, sir G. Tre- yan, Goschen, sir H. James m. fl.) bröto med det ciella liberala partiet, då detta anslöt sig till dstones plan rörande självstyrelse för Irland (*home e*). Några få, bland dem Trevelyan, försonades rt åter med det liberala partiet, men de öfrige allierade sig vid valen med de konservative och bi- drogo väsentligt till Gladstones nederlag. De stödde sedan ministären Salisbury, i hvilken Goschen inträdde vid lord Randolph Churchills afgång (dec. 1886), men först i Salisburys andra ministär in- trädde (1895) partigruppens egentliga ledare Cham- berlain och Hartington (då hertig af Devonshire). De liberale unionisterna ha med åren alltmer närmat sig de konservative, men bibehålla likväl sin egen partiorganisation med styrande råd, lokala filialer o. s. v. efter mönstret af den organisation Chamber- lain förut utbildat för det liberala partiet. Deras ledare äro f. n. (1911) J. Chamberlain och hans son Austen Chamberlain, markisen af Lansdowne, lord Selborne och A. Lyttelton. V. S—g.

Liberala valmansföreningen kallades en 1884 tillkommen sammanslutning bland hufvudstadens li- berala valmän, med syfte att bereda deras idéer se- ger vid riksdagsmannavalen, hvilket ock s. å. lycka- des i den utsträckning, att föreningens kandidatlista helt gick igenom. Dess program var till en början afgjordt moderat. Ytterligare vind i seglen fick den vid tullstriden, och den dominerade valen äfven 1887 och 1890, då dess ledande män voro i första rum- men advokaten J. Olsson och snickaren J. A. Fjäll- bäck. Sedan hufvudstaden delats i valkretsar, led föreningens lista 1893 nederlag å Östermalm, där S. A. Hedin, H. Hamilton m. fl. föllo ige- nom. Detta ledde till föreningens reorganisation å delvis ändrade grunder, och under dess efterföl- jande tillvaro följde segern i de flesta fall dess fa- nor. Dess verksamhet präglades af ej obetydlig mål- medveten energi. Till socialdemokratien intog föreningen en i stort sedt självständig hållning, men samarbetade dock med densamma vid vissa val. Efter de proportionella valens införande afföstes föreningen, ehuru formligt beslut därom ej fattats, 1910 af Frisinnade valmansföreningen. Rätt många af föreningens mera nitiska med- lemmar ha vunnit plats i Andra kammaren. Äfven i landsorten ha på många håll bildats föreningar med liknande namn och syfte. V. M.

Liberäle da Verona [-råna], italiensk målare af Verona-skolan, f. 1451, d. 1536, hette eg. Li- berale di Giacomo di Verona efter sin fader. Han var till sitt 30:e år bokmålare och uppe- höll sig omkring och i Siena. Men under de senare lefnadsåren målade han altartaflor i olja och vägg- bilder alfresko i sin fädernestad, Verona. Af hans fresker är, utom några fasadmålningar, endast *Kristi begrafning* (i S. Anastasia) i behåll, en bild bekant för framställningen af en mängd bittert gråtande personer. Taflor af honom finnas i flera museer inom och utom Italien, bl. a. en *Sebastian* (i Kaiser-Fried- richmuseet i Berlin). Hans målningssätt, med sitt minutiösa utförande, påminner om den ursprunglige miniatyrmålaren. F. ö. är hans teckning ofta nog hård, kantig och obehaglig, om det ock ej kan nekas, att den är högst karakteristisk. Hans arbeten göra intryck af, att han rönt starkt inflytande från skolan i Padua och dess berömde mästare, Mantegna. C. R. N.*

Liberalierna, en fest. Se Dionysos, sp. 466.

Liberali'sm (se Liberal), de liberales åskåd- ningssätt.

Liberalitet (se Liberal), storsinthet; frikostig- het.

Liberālium a'rtium magi'ster. Se Artium liberalium magister.

Liberātrix, *astron.*, en af småplaneterna.

Li'ber ca'ntus (lat., ”sångbok”), titel på åtskilliga svenska samlingar af kyrkliga och skolsånger, dels på 1600-talet (den äldsta utg. i Uppsala 1620), dels i nutiden (en dylik med fierstämmig sättning utg. af R. Kihlberg 1890, ny uppl. 1900).

Li'ber catenātus, lat., ”fastkedjad bok”, en bok, som medelst länkar är fäst vid en mur, en pulpet e. d. I äldre tider, då böcker voro dyrare och sällsyntare än i våra dagar, var det ej ovanligt, att man medelst fastläsning skyddade dem, som voro ämnade att begagnas af allmänheten, t. ex. i kyrkor, kloster, skolor och andra inrättningar. Libri catenati äro ej särdeles sällsynta i äldre offentliga boksamlingar. Linné berättar i sin ”Skånska resa”, att vid hans besök i Malmö svenska kyrka (1749) förvarades i ett rum bakom altaret därstädes 47 stora volymer (”theologica, chronologica och lexica”), hvilka samtliga medelst järnkedjor voro fastlästa vid korstolarna. Såsom utgörande en del af det s. k. Dringelbergska libreriet (se d. o.) ha dessa böcker i senare tid införlifvats med Malmö allmänna läroverks bibliotek. På de flesta af dem äro kedjorna numera försvunna. K. biblioteket i Stockholm eger en folioupplaga af Justinianus' ”Pandectæ” (Leiden, 1514), hvars band ännu ha kedjor hängande vid träpärmarna. Äfven den i samma bibliotek befintliga Gigas librorum (se d. o.) har varit en ”liber catenatus”. R. G.

Li'ber ce'nsuum, lat. Se Honorius, sp. 1072.

Li'ber da'ticus (plur. *li'bri da'tici*), lat. (”gåfvobok”) är det allmänt gängse namnet på två af de medeltida nekrologierna (se d. o.) från Lund; det har uppkommit därigenom, att en statut af ärkebiskop Jens Grand från 1293, i hvilken namnet förekommer, af Mogens Madsen och efter honom af Kilian Stobæus, Lagerbring och Langebek utan grund ansetts gälla en eller båda nekrologierna. Det förnämligare af dessa, *Liber daticus Lundensis vetustior* (”den äldre gåfvoboken från Lund”), ett pergamentsmanuskript i folio på 133 blad i Lunds universitetsbibliotek, är upplagdt 1139—46 och har till sin uppställning formen af ett kalendarium. Efter de gammalromerska benämningarna på årets dagar ha införts de till hvarje dag hörande helgonnamnen jämte utdrag af legender, hufvudsakligen stammande från ett af biskop Ado af Vienne (d. 875) författadt martyrologium (se d. o.). Efter legendutdragen lämnades vid bokens upplåggande en plats öppen vid hvarje dag, där under årens lopp, vanligen med en kort biografisk notis, namnen på de personer inskrefvos, hvilkas anniversarier skulle firas, hvarjämte en anteckning gjordes om de gods, som de skänkt till kyrkan. Till Liber daticus ha därjämte från ett äldre, nu förloradt nekrologium öfverförts åtskilliga dödsnotiser, af hvilka den äldsta hänför sig till biskop Egino af Lund (d. 19 okt. 1072). Bokens begagnande har upphört först mellan åren 1410—18. Under den långa tid, som den varit i bruk, har emellertid icke det knappa utrymme, som lämnats vid hvarje dag, räckt till; man har därför dels i marginalerna tillfogat nya notiser, dels utraderat äldre och på deras plats inskrifvit nya. — *Liber daticus Lundensis recentior* (”den yngre gåfvoboken från Lund”), ett pergamentsmanuskript i folio på 58 blad i Riksarkivet i Köpenhamn, är upplagd omkr. 1268 och öfverensstämmer till sin uppställning med den äldre Liber daticus; dock saknas helgonnamnen och legendutdragen. Till densamma ha såväl vid tiden för dess upplåggande som omkr. 1344 öfverförts äldre notiser, hufvudsakligen hämtade från den äldre Liber daticus, men äfven till ett ringa antal från ett nu förloradt nekrologium. Nya notiser ha däremot endast till ett fåtal inskrifvits, och boken slutar kort efter 1344. — Tillsammans äro de båda Libri daticus en af de förnämsta källorna till Skånes och Danmarks medeltidshistoria samt genom den samtidighet som utmärker deras uppgifter, äfven en af de tillförlitligaste. Liber daticus vetustior är med uteslutande af martyrologiet utgifven af Lagerbring ”Monumenta scanensia”, II, 1, 1—192, af Langebek i ”Scriptores rerum danicarum”, III, 474—579, samt i sin helhet efter moderna principer och med så exakt fastställande som möjligt af odaterade anteckningars ålder af C. Weeke i ”Libri memoriales capituli lundensis, Lunde domkapitels gaveböger og nekrologium” (I, 1884—89). Liber daticus recentior är utgifven af Langebek i ”Scriptores rerum danicarum”, IV, 26—68, hvarjämte de ställen som icke finnas i Liber daticus vetustior, äro utgifna af Weeke i anf. arb. C. W—n

Li'ber de Wintonia. Se Domesdaybook.

Li'ber diu'rnus romanōrum ponti'ficum kallas en samling formulär för en mängd i den romerska kyrkan förekommande viktiga förrättningar, såsom påfvens installation, de suburbikariske biskoparnas invigning, utdelande af pallium, medgifvande af privilegier o. s. v. Boken, bestämd till bruk för de påfliga kansliet och för hvars formulär i synnerhet bref från Gelasius I (492—496) och Gregorius (590—604) ligga till grund, härleder sig från 600-talet och var i bruk in på 1000-talet. Sedan råkad den i glömska. Först på 1600-talet blef den utgifven i kyrklig-litterärt intresse, men förbjöds af den romerska censuren, emedan påfvarnas gamla kanslibok gaf en och annan stöt åt såväl påfven ofelbarhet som hans supremati öfver kyrkan. En kritisk upplaga utgafs icke dess mindre af E. de Rozière i Paris 1869 under namn ”Liber diurnus ou recueil des formules usitées par la chancellerie pontificale du V:e au XI:e siècle”. J. I

Li'berec [-rets], tjechisk namnform för Reichenberg.

Libēria, negerrepublik på den s. k. Pepparkusten i Väst-Afrika, mellan den brittiska kolonien Sierra Leone i v. och franska Elfenbenskusten i ö. Äfven i norr omges L. af franska områden (Elfenbenskusten och Franska Guinea). Gränsen mot Sierra Leone fixerades 1903 och 1911 och gränsen mot de franska kolonierna 1892 och 1907—10. Genom dessa öfverenskommelser med Frankrike har L:s areal bestämdt minskats och utgör numera omkr. 95,400 kvkm. I v. utgör floden Mano gräns mot Sierra Leone. Kusten är lågländ och sumpig samt täckt af mangroveskogar; den saknar vikar och naturliga hamnar. Bakom den höjer sig landet småningom till 1,000 m. ö. h. Flera små kustfloder (S:t Paul, Little Bossa m. fl.) äro i sitt nedre lopp farbara med mindre ångbåtar, dock äro mynningarna spärrade af sandbarrer. Klimatet är hett, 27,5° i årsmedium och osundt för européer, dock ej så mördande som i Sierra Leone. Jorden är bördig och passande för tropiska växtslag, men odlingen försummas; kaka-

och bomull odlas endast föga, och den inhemska kaffeodlingen skötes så illa, att produkten blir ringa och underhaltig. De förnämsta exportartiklarna äro kautschuk (90 ton 1909), palmolja, palmkärnor, piassavafiber samt något kakao, kaffe, elfenben, ingefära och annatto, med ett sammanlagdt värde af 900,000 doll. 1908. Befolkningen uppges till mellan 1,5—2,1 mill. Den utgöres dels af de s. k. americoliberianer (omkr. 12,000), hvilkas förfäder öfverflyttats från Nord-Amerika, samt omkr. 40,000 civiliserade och kristna negrer, hvilka tillsammans bilda det härskande elementet, dels af flera infödda stammar, bl. a. mandenga (muhammedaner), kisi, gola och kru. De sista äro de talrikaste, mestadels hedningar (blott få äro kristna); de äro f. ö. Guineakustens arbetsammaste invånare. Det finns en brittisk negerkoloni (omkr. 3,000) på L:s område. Européerna äro endast omkr. 100. Det officiella språket är engelska. Endast öfver kustområdet, som är delad t i fyra förvaltningsdistrikt, sträcker sig regeringens makt, under det att det inre landets befolkning lefver oafhängig. Där framtränger äfven islam alltmer, medan de civiliserade invånarna äro protestanter af olika sekter. Flera amerikanska missioner samt en fransk-katolsk arbeta i landet (omkr. 90 skolor, som undervisa äfven i handtverk). Folkskolor finnas i kustområdet (1903: 110 skolor med 4,100 lärjungar). Metodisterna ha ett college i Monrovia, episkopalerna en högskola i Cape Palmas och 3 andra viktiga skolor. Äfven finnes ett statscollege med 12 lärare och 120 lärjungar. En strafflag utgafs 1900, och en tullstadga kodificrades 1907. Hvarje medborgare är värnpliktig från 16 till 50 års ålder. L. eger en kanonbåt och en flodångare. Statsinkomsterna, till största delen tullmedel och exportskatt på kautschuk, uppgå till omkr. 300,000 doll. De obetalda räntorna å ett 1871 upplagdt lån å 100,000 pd st. stego 1910 till 185,100 pd. Under de sista åren ha underhandlingar förts mellan L. och Förenta staterna om möjligheten att ordna statens finanser, och i jan. 1911 godkändes ett förslag att upptaga ett internationellt lån å 500,000 pd st. mot säkerhet i tullar, som skola förvaltas af en amerikansk kontrollant (som således blir regeringens finansielle rådgifvare) samt engelska, franska och tyska underkontrollanter. I Frankrike visade sig på åtskilliga håll stark ovilja öfver det protektorat, som däriigenom lämnades åt Förenta staterna, och föreslogs, att protektoratet skulle öfverlämnas åt en neutral makt, t. ex. Sverige eller Danmark. Monrovia anlöpes regelbundet af 7 ångbåtslinjer. Någon järnväg finnes icke och knappast andra vägar än en nyligen anlagd, med motorvagn farbar väg (omkr. 30 km.). Vikt, mått och mynt äro lika med Englands och Förenta staternas. L. har en orden. Om flaggans utseende se Flaggkartan i bd VIII. Hufvudstad är Monrovia

Författningen är bildad efter Förenta staternas. Den verkställande makten är uppdragen åt en för 4 år utsedd president, en vice president och ett kabinett af 6 ministrar; den lagstiftande är en kongress på två kamrar, senaten (8 medl. valda för 6 år) och representanternas hus (13 medl. valda för 4 år). Valrätt och valbarhet ha endast negrer, som äro jordegare och fyllt 21 år. — Republiken grundlades af ett sällskap i Nord-Amerika, American colonisation society, som bildades 31 dec. 1816 med ändamål att grundlägga en koloni af frigifna negerslafvar, som önskade återvända till sitt fäderneland, och bereda dem tillfälle att komma i åtnjutande af de politiska och sociala rättigheter, som voro dem förvägrade i Förenta staterna. I dec. 1821 ingicks fördrag med negerhöfdingar i Väst-Afrika, hvarigenom ett för ändamålet lämpligt landområde förvärfvades. Sällskapet gaf hvarje neger 30 acres (12 har) land jämte nödiga redskap. Monrovia (uppkalladt efter presidenten Monroe) anlades 1824, och området utvidgades genom nya köp och genom upptagande af infödda höfdingar. Till 1847 stod kolonien under nordamerikanska unionens skydd, men förklarades då självständig, antog sin nuv. författning och erkändes af de europeiska makterna samt 1861 äfven af Förenta staterna. De stora förhoppningar man gjorde sig om den nya staten ha ingalunda förverkligats. Negrerna i Amerika röja föga åstundan att förena sina öden med densamma, nu då de ega sin frihet att gå hvart de vilja, och på de kringboende vilda stammarna utöfvar republiken ej det förädlande inflytande man väntat; tvärtom visar L:s civilisation benägenhet för försämring, och utflyttningen är ej obetydlig, ehuru belagd med skatt. Den dåliga finansförvaltningen har gjort, att landet kommit under ett slags utländskt protektorat (se ofvan). — Litt.: Wauvermans, "L., histoire de la fondation d'un état nègre libre" (1885), Büttikofer, "Reisebilder aus L." (2 bd, 1890), Harry Johnston, "L., the negro republic in West-Africa" (2 bd, 1906; med fullständig bibliografi). J. F. N.

Liberiakaffe. Se Coffea.

Libēriska flodhästen, *zool.* Se Flodhästsläktet.

Libērius, påfve 352—366, infödd romare, blef 355 af kejsar Konstantius förvisad till Beroea i Tracien, enär han ståndaktigt vägrade att ansluta sig till de på kyrkomöten i Arles och Milano i enlighet med kejsarens vilja genomdrifna förkastelsedomarna öfver Athanasius. Efter ett par års förvisning fogade sig emellertid L. efter kejsarens vilja och underskref en halfariansk kompromissformel; försåvidt de honom tillskrifna brefven äro äkta, skall L. ock ha uppsagt kyrkogemenskapen med Athanasius och i stället anslutit sig till dennes orientaliske motståndare. L. fick nu återvända till Rom (358), där han skulle föra styrelsen gemensamt med motpåfven Felix II (se d. o.), hvilken dock blef fördrifven. Traditionen har förlänat Felix helgonglorian, men skildrar L. som tyrann och kättare. Se Döllinger, "Die papst-fabeln des mittelalters" (2:a uppl. 1890), samt Duchesne, "Histoire ancienne de l'église", II (4:e uppl. 1910). T. H—r.

Li'ber Levi'ticus. Se Leviticus.

Li'ber plenārius l. Plenārium, lat., kallades under medeltiden dels fullständiga handskrifter af hela nya testamentet eller de fyra evangelierna, dels ock den fullständiga katolska mässboken (*missale plenarium*), till skillnad från bönboken (*breviarium*, jfr d. o.). B. L.

Li'ber pontificālis (i äldre handskrifter äfven kallad *Gesta ponti'ficum romanōrum*), lat., "påfveboken", är en samling biografier öfver påfvarna i Rom från aposteln Petrus' tid till slutet af 800-talet. Med orätt har Anastasius, påflig bibliotekarie i Rom (d. 886), varit ansedd som författare till "Liber pontificalis", hvilken, enligt hvad nyaste

forskningar ådagalagt, består af åtskilliga, efter hand tillkomna, olika delar. Flera gånger har den blifvit tryckt, bl. a. af Muratori i ”Scriptores rerum italicarum” (d. 3, 1723) och af L. Duchesne i ”Bibliothèque des écoles françaises d'Athènes et de Rome” (ser. 2: 3), innehållande dess text jämte inledning och kommentar (2 bd, Paris 1886—92). Rörande dess uppkomst, däraf förefintliga handskrifter samt olika upplagor har redan förut en utförlig redogörelse blifvit lämnad af Duchesne i ”Étude sur le Liber pontificalis” (1877). B. L.

Li'ber se'xtus. Se Kanonisk rätt, sp. 790.

Liber studiōsus, lat., fri student. Jfr Deposition, sp. 162.

Libertād, kustdepartement i sydamerikanska republiken Peru, mellan Stilla hafvet och Kordillerera. 26,441 kvkm. 250,931 inv. (1896). Kustlandet är, med undantag af de fruktbara floddalarna, öde och vattenlöst, det inre har däremot mycken kulturjord. I östra delen finnas malmtillgångar (silfver, koppar, järn), men jordbruk och boskapsskötsel äro hufvudnäringar. — Hufvudstad är Trujillo. J. F. N.

Libertador [-dår], sp., befriare. Se Bolivar, S.

Libe'rtas, lat., frihet. De forne romarna dyrkade en gudinna L., personifikation af friheten. Denna synes urspr. ha blifvit uppfattad mera som sinnets frihet, men småningom fäste sig därvid begreppet af borgerlig och politisk frihet, så att gudinnan afbildades med hufvan eller hatten (tecknet till frihet från träldom) på hufvudet och stundom med en dolk i handen. Det fanns under republikens tid i Rom ett *atrium* (offentlig lokal) för L., där censorerna hade sitt arkiv; ett dylikt omtalas som uppbyggdt eller återställdt af Asinius Pollio, hvilken däri inrymde det första offentliga biblioteket. Dessutom egde frihetsgudinnan sedan andra puniska krigets tid (218—201 f. Kr.) ett tempel på berget Aventinus, hvilket betraktades som ett slags härd för den politiska friheten. Under kejsartiden gällde friheten som ett bättre tillstånd äfven under kejserlig styrelse, motsatt förtrycket under de despotiske och grymme regenterna. R. Tdh.

Liberté, égalité, fraternité, fr., frihet, jämlikhet, broderskap, den stora franska revolutionens officiella devis, lydde urspr. endast *Liberté, égalité*. Den synes från början härstamma från Montesquieu, som 1729 skref från England ”A Londres liberté et égalité” (”I London finnas frihet och jämlikhet”). Vapensköldén på museet i Bordeaux, som gjordes 1783, bar inskriften *Liberté, égalité*, sannolikt till ära för Montesquieu. Ordet ”fraternité” tillades sedermera under skräckväldet (1793—94). Devisen förekommer i den första republikens konstitution, liksom äfven i konstitutionen af 4 nov. 1848, men däremot icke i den tredje republikens författning. Den finnes dock ingraverad som en symbol för det nya Frankrikes allmänna tendenser på åtskilliga offentliga byggnader, såsom skolor, fängelser o. s. v. E. A—t.

Libertin [franskt uttal: -tä'], fr., utsväfvande, lättsinnig, liderlig person, vällusting. — Libertinage [-äj], utsväfning, liderlighet.

Libertīner (lat. *libertīni*, frigifna; se nästa art.). 1. I nya testamentet (Apg. 6: 9) namn på medlemmarna af en judisk synagogförsamling i Jerusalem, hvilka tills. med andra synagogmedlemmar uppträdde fientligt mot den kristne diakonen Stefanos. Sannolikt voro dessa libertiner frigifna judiska krigsfångar och deras afkomlingar, som, sedan de återvändt från fångenskapen till sitt fädernesland, i Jerusalem bildade en särskild församling, som sedan kallades ”libertinernas”. — 2. Ett panteistiskt antinomistiskt parti under reformationstiden, hvilket först uppträdde i Nederländerna, därifrån utbredde sig öfver Frankrike och slutligen slog sig ned i Genève. Själfva kallade de sig spiritualer (de andlige). Partiets ursprung är dunkelt. En viss Coppin omtalas ha varit den förste, som förkunnade den libertinska läran, i sin fädernestad Lille (1529). Sedan fördunklades han af andra: Quintin från Hainaut, Bertram des Moulins, Claude Perseval, Antoine Poquet. Dessa vunno i Frankrike ett stort antal anhängare, omkr. 4,000, äfven bland de högsta samhällsklasserna, genom sitt ”fromma bedrägeri” (”pia fraus”) att i umgänge med katoliker ställa sig som katoliker, i umgänge med protestanter som protestanter. De lärde, att det finnes blott *en* ande, Guds evige ande, som lefver i allt skapadt och gifver allt dess reala existens; allt, som sker i världen, är omedelbart Guds andes verk. Något annat ondt finnes icke än själfva inbillningen, att synd och det onda finnas. Förlossningen från det onda består i förlossningen från den inbillningen. Att följa naturdriften är att följa Guds andes röst. De ”heligas gemenskap” är icke blott själarnas, utan äfven kropparnas gemenskap. Äktenskapet är förkastligt, den fria förbindelsen däremot den enda rätta o. s. v. — Libertinerna åberopade sig på bibeln, men ”förandligade” dess innehåll efter sitt sinne. Naturligtvis blef ett tygellöst och osedligt lif den praktiska tillämpningen af libertinernas lära. I Genève förstörde de både tänke- och lefnadssätt. Det lyckades emellertid Calvin (1536) att undertrycka denna sekt. Från dessa egentliga libertiner bör skiljas ett annat parti i Genève, som äfven bar detta namn, men som hade mera social och politisk karaktär, hvilket i patriotiskt intresse sökte värna sin frihet såväl mot den katolska hierarkiens öfvergrepp som mot hertigen af Savojen. Dessa libertiner kunna betraktas som reformationens förelöpare i Genève; men äfven dessa fingo rådet och Calvin mot sig, då de på 1550-talet ställde till upplopp med anledning däraf, att fransmän upptogos som medborgare i Genève. Rörelsen undertrycktes, och partiet splittrades 1555, då dess hufvudmän dels afrättades, dels landsförvistes. 1 o. 2. J. P.

Libertīnus. En slaf, som erhållit friheten, kallades i det forna Rom *libertīnus*, såsom tillhörande de frigifnes stånd, *libertus* åter i förhållande till sin förre husbonde, t. ex. *libertus Ciceronis*. Frigifningen kunde ske på flera sätt, nämligen genom *vindicta* (en symbolisk handling), *census* och *testamentum*, senare äfven under mindre stränga former. Den frigifne blef i allmänhet medborgare; stundom åtnjöt han endast latinsk rätt, ja någon gång likställdes han med underkufvade främlingar. Som medborgare antog han i senare tider sin husbondes släktnamn och förnamn, vanligen i förening med sitt slafnamn som tillnamn, t. ex. M. Tullius Tiro (M. Tullius Ciceros bekante frigifne). Rösträtt fingo de frigifne utöfva i de fyra stadstribus; 312 f. Kr. lät dock Appius Claudius dem rösta i hvilken tribus som helst, men denna bestämmelse upphäfdes redan 304. Libertinerna kunde icke bli ämbetsmän, senatorer eller riddare, och ej ens för deras söner (i äldre

ider äfven sonsöner) stod senaten öppen. De voro ıtestända jämväl från krigstjänsten; endast i tider af nöd och fara utskrefvos de. Vanligen uppges, att de efter bundsförvantkriget (91—88 f. Kr.) fingo göra tjänst i legionerna, men under Augustus synas de endast undantagsvis ha utskrifvits.

De frigifnes privaträttsliga ställning skilde sig från de fribornes (*ingenui*). Icke ens deras barn i äldre tider barnbarn) fingo bära den gyllene kapseln, som var tecknet till friborenhet. Äktenskap mellan en friboren och en frigifven eller en sådans barn var i början förbjudet, men senare ändrades förhållandet; dock fingo hvarken senatorer eller deras söner äkta frigifna. I förhållande till sin förre husbonde hade den frigifne vissa skyldigheter, närmast jämförliga med en klients till hans patronus. Husbonden hade bland andra rättigheter den att taga arf efter en frigifven, som afled utan bröstarfvingar och utan testamente; en frigifven slafvinna (*liberta*) ick ej göra testamente utan husbonden-förmyndarens tillåtelse. I praxis visste emellertid de frigifne att vinna stort inflytande hos sina f. d. husbönder. Exempel härpå förekomma ofta. Så hade Sullas frigifne Chrysogonus mycket att säga hos sin patronus. Ännu vanligare och mera i ögonen fallande var ett sådant förhållande under kejsartiden. De s. k. *liberti cæsaris* besörjde inom det kejserliga huset förrättningar, hvilka från början ansågos icke tillhöra friborna, och i sammanhang därmed fingo de äfven förvalta kejsarens enskilda kassa samt sköta kabinetts- och kansligöromål. På detta sätt tillvällade sig djärfva och förslagna frigifna under svaga kejsare ett öfvermäktigt inflytande på alla ärenden, och ehuru de voro utestängda från statsämbetena, ledde de i själfva verket ofta det hela, förföljde sina ovänner, gynnade smickrare och skaffade sig framför allt själfva ofantliga rikedomar. Mest bekanta bland sådana äro Pallas, Narcissus och Polybius (under kejsar Claudius) samt kejsar Domitianus' kabinettssekreterare Claudius Etruscus och Abascantius. R. Tdh.

Libe'rtus, lat. Se Libertinus.

Liberty [li'bəti], eng., lätt sidensatäng, hvaraf förfärdigas blusar och damkläder.

Liberty party [li'bəti pä'ti], eng., "frihetspartiet", politiskt parti i Nord-Amerikas förenta stater med negerslafveriets bekämpande som mål. Partiet bildades i april 1840 i Albany i samband med en schism rörande organisation och taktik bland abolitionisterna (se Abolitionister och Garrison, W. L.). Det uppsatte till kandidat vid presidentvalet s. å. James G. Birney (se d. o.), utan att vara sig då eller 1844 kring hans namn lyckas samla något afsevärdt röstetal. Sin egentliga utbredning hade partiet i de nordvästra staterna, men lyckades ej ens där ernå något större politiskt inflytande, fast det afstod från att angripa slafveriets fortbestånd i de enskilda staterna och koncentrerade sig på att motverka dess utbredande. På partikonventet i Buffalo (okt.—nov. 1847) nominerade partiet till presidentkandidat John P. Hale (se d. o.), men afstod våren därpå från själfständig politisk verksamhet och anslöt sig nära till free-soil-partiet (se Freesoilers). En återstod af egen partiorganisation egde dock bestånd ännu några år framåt. Liberty partys ledande syften upptogos och fördes till seger af det 1854 organiserade republikanska partiet. Jfr T. C. Smith, "History of the liberty and free soil parties in the northwest" (1897). V. S—g.

Libertypress [sv. uttal: libä'rti-], *boktr.* Se Tryckpress.

Liberty-ön [li'bəti-]. Se Bedloes-ön.

Liberum arbi'trium, lat., fri vilja; fritt val; godtycke. Se Vilja.

Liberum ve'to (af lat. *liber*, fri, och *ve'to*, jag förbjuder) kallades i det forna riket Polen den åt en hvar af riksdagens valda medlemmar förbehållna rätten att i egenskap af ett genom instruktioner bundet landskapsombud inlägga sin gensaga (*nie pozwalam*, "jag tillåter det icke") mot ett misshagligt riksdagsbeslut och därigenom upprifva icke blott detta, utan ock själfva riksdagen och allt, som å densamma uträttats. Förutsättningarna för detta rättsinstitut lågo dels i den urgamla (äfven på många andra håll länge som fiktion fasthållna) föreställningen om offentliga beslut som *enhälligt* fattade, dels i föreställningen om hvarje riksdags "konstitutioner" som en odelbar enhet. Att riksdagen under partiernas fejder sprängdes utan resultat, var alltsedan 1500-talet intet ovanligt i Polen, men i fullt utbildadt skick framträdde den genom liberum veto legaliserade anarkien först i kristiderna under Johan Kasimirs regering. Redan riksdagen 1639 hade visserligen sprängts genom en enskild protest mot yrkandet, att den skulle förlängas utöfver den lagbestämda tiden, men den senare traditionen utpekade med förkärlek landtbådet (riksdagsmannen) Sicinskis protest vid riksdagen 1652 som det första typiska liberum veto. Under den fortsatta samhällsupplösningen mångfaldigades exemplen, men det bör erinras, att ett enskildt landtbåds protest mången gång efter påtryckningar återtogs eller rent af ignorerades, om den icke stöddes af ett verkligt parti, som ville framkalla riksdagens sprängning. Bland de reformsträfvanden, som spåras under Polens sista själfständighetstid, framträdde också tidigt nog krafvet på afskaffande af liberum veto, och det vann redan 1764 och 1768 så till vida gehör, som majoritetsbeslut infördes åtminstone för vissa (företrädesvis ekonomiska) ärenden. Men föreställningen om liberum veto som en oförytterlig frihetsgaranti fasthölls dock i det längsta af den polska adeln; proteträttens fullständiga slopande genom 1791 års författning blef en alltför sen reform. H. A—t.

Li'ber veritātis, lat. Se Earlom, R., och Gellée, Cl.

Libethenīt, *miner.*, ett basiskt kopparfosfat ($4\,Cu\,O, P_2O_5 . H_2O$) i rombiska, glänsande, mörkgröna kristaller från Libethen, Nischni Tagil, Ullersreuth o. s. v. A. Hng.

Libhaber. Se Liebhaber.

Libitina var hos de gamle romarna begrafningsgudinnan. Hon uppges i allmänhet ha varit identisk med *Lubentina*, nöjets gudinna, eller Venus. Uppfattningen af Venus som begrafnings- eller dödsgudinna antages ha berott på den i naturreligioner förekommande sammanställningen af lifvet i yppig blomstring och dess motsats, döden. I L:s helgedom förvarades begrafningsredskap, och för hvarje död skulle en penning hembäras gudinnan. R. Tdh.

Libmanan, stad i södra delen af ön Luzon bland Filippinerna, 18 km. n. v. om Nueva Cáceres, ej långt från S. Miguel-viken. 17,416 inv. (1903).

Libo'notus, lat. (grek. *Libo'notos*, af *libs*, se d. o.,

och *no'tus*, sydvind), *meteor.*, de forne grekernas och romarnas benämning på en vind från S 30° W. Jfr Libs och Väderstreck. N. E—m.

Libourne [-börn], arrondissemangshufvudstad i franska dep. Gironde, vid järnvägen till Bordeaux och floden Isles förening med Dordogne. 15,280 inv. (1906; som kommun 19,323). Regelmässigt byggd med bulevarder, där de gamla murarna stått; liflig kusthandel, collège, bibliotek, museum. Nederlagsplats för alla i Dordognes flodområde liggande departement. Förnämsta exportartiklarna äro brännvin och vin. (J. F. N.)

Libra, *astron.* Se Vågen.

Libra, lat., hos forntidens romare eg. våg, vågskål, sedermera vikten af en fylld vågskål (jfr sv. ''skålpund''), slutligen enheten i det romerska viktsystemet (= 1 *as* = 12 *unciæ*), motsvarande 327,45 gr. — Ordet har ingått i flera nyare europeiska folks vikt- och myntsystem. I de forna italienska staterna var *libbra* en mycket växlande vikt, vanligen 300—400 gr. I Spanien och spansktalande länder var före metersystemets införande *libra* olika i särskilda landsdelar och riken, mestadels = omkr. 460 gr. Före 1863 var libra enheten i den svenska medicinalvikten och indelades i 12 uns = 96 drachmer = 288 skrupel = 5,760 gran (à 1,2875 ass) samt motsvarade 356,3 gr. Jfr Lira och Livre.

Librāl-as [-ass], lat. *as libralis*. Se As.

Librārius, lat., i det forntida Rom bokafskrifvare, kopist, skrifvare (handsekreterare); under medeltiden bokhandlare.

Librātiōn (lat. *librātio*, vägning), *astron.*, ett fenomen, som består däri, att månen, noga räknadt, ej alltid vänder fullkomligt samma sida åt jorden. Månen har genom jordens attraktion bildats i en mot denna förlängd form, hvilket orsakar, att månens rotation är genom samma attraktion ''bunden'', att sålunda ett hvarf i rotationsrörelsen kräfver *i medeltal* absolut samma tid som ett hvarf i rörelsen kring jorden. Då nu i månens rörelser många och stora ojämnheter förefinnas, så kommer månens förlängda axel ej att alltid vara riktad precis mot jordens medelpunkt. Detta kallas *libration i längd* och *libration i bredd*, alltefter som förskjutningen försiggår parallellt med eller vinkelrätt mot ekliptikan. Dessutom uppstår naturligtvis äfven ett slags libration, beroende på åskådarens egen olika ståndpunkt på jordytan, den s. k. *parallaktiska librationen*. De nu nämnda slagen af libration sammanfattar man under benämningen *skenbar libration*, då den af dessa orsaker frambringade förskjutningen af månskifvans midtpunkt icke beror på en verklig vridning hos månen. Det existerar emellertid äfven en verklig libration, den s. k. *fysiska librationen*, hvilken uppstår på följande sätt. Då månens förlängda axel på grund af den skenbara librationen i längd och bredd afviker från förbindningslinjen mellan jordens och månens medelpunkter, sträfvar jordens attraktion att åter invrida den i denna riktning. Den härigenom uppkomna verkliga vridningen hos månaxeln förorsakar den fysiska librationen, som emellertid är så obetydlig, att den kan konstateras endast genom mycket noggranna mätningar. — Till följd af librationen få vi tillfälle att se något af den i regel från oss bortvända månhalfvan, än på en kant, än på en annan, så att vi ega kännedom om ytans utseende hos ungefär 0,6 af månytan i stället för precis hälften, såsom eljest skulle varit fallet. E. J. (B—d.)

Libre-esprit [libr äspri'], fr., fritänkare. Benämningen har sitt ursprung från en kättersk orden i medeltiden, hvars lärofader var en viss Otlieb. Han lärde, att världen är Gud, synliggjord, sålunda en panteistisk åsikt. Det högsta människan kunde komma till var att inse, att hon är identisk med Gud. Hade hon hunnit dit, kunde hon tillåta sig hvad som helst och tillfredsställa alla begär. ''Les frères du Libre-esprit'' blefvo 1367 föremål för inkvisitionens verksamhet, men funnos kvar ända till 15:e årh. Sedermera öfverflyttades benämningen på religionslösa och ''frigjorda'' personer i allmänhet. J. C.

Libre parole [libr parå'll], daglig politisk tidning i Paris, grundlagd 1892. Tidningen är antisemitisk och polemisk. Den har från början redigerats af E. Drumont.

Librerī (fr. *librairie*, af lat. *li'ber*, bok) nyttjades förr i svenskan i samma betydelse som boksamling, bibliotek.

Libre'tt (it. *libretto*, eg. liten bok), textboken till större sångverk; operatext. — Libretti'st, operatextförfattare.

Libreville [librvi'l], hufvudort i kolonien Gabun i Franska Kongo, på norra stranden af Gabuns æstuarium, med protestantisk och katolsk missionsstation och omkr. 3,000 inv. (1903), af hvilka ett par hundra européer. I L. finnas omkr. 60 skolor, och det är mer missionsanstalt än handelsort. J. F. N.

Libri, Girolamo dai, italiensk målare af Veronaskolan, f. 1474 i Verona, d. där 1556, var son och lärjunge af miniatyrmålaren Francesco di Stefano och fick som illuminator af böcker tillnamnet *dai libri*. Att han utgick från miniatyrmåleriet, ses tydligt af en tafla i Veronas museum, kallad ''kanintaflan'', som framställer Jesusbarnets tillbedjan i ett rikt detaljeradt landskap med en kanin i förgrunden. Sedan utbildade han sig vidare under Liberale da Verona och ännu mera under gemensamt arbete med sin samtida och intime vän Francesco Morone. I den mera storslagna stil, hvartill han på grund däraf kom, målade han 1515 den ena af orgeldörrarna i S. Maria in Organo, under det Morone målade den andra. Närmast detta arbete står en madonna (nu i Berlins museum) målad för ett kapell i samma kyrka. Under 1520-talet utvecklade sig L. till allt större mildhet i uttrycket, frihet i formbehandlingen och klarhet i färgen, t. ex. i ett par taflor i Veronas museum från 1530, den ena framställande madonnan med barnet i molnen samt Petrus och Andreas på jorden. C. R. N.*

Libri (L.-Carucci della Sommaja), Guglielmo Bruto Icilio Timoleone, italiensk matematiker och bibliofil, f. 1803 i Florens, d. 1869 i Fiesole (invid Florens), erhöll redan vid 17 års ålder den filosofiska graden samt utnämndes 1823 till professor i matematik och fysik vid universitetet i Pisa. Invecklad i en politisk sammansvärjning, måste han 1830 fly från Italien. Han bosatte sig då i Paris, där han 1832 blef biträdande lärare vid Collège de France och 1833 led. af vet. akad. L. blef sedermera ord. professor både vid Faculté des sciences och Collège de France, men lämnade dessa befattningar 1848 och flydde till England, emedan han anklagades för bokstöld i kolossal skala. 1850 dömdes han in contumaciam

till 10 års straffarbete. L. var en man med mångsidig, både litterär och vetenskaplig, bildning och har i detta afseende blifvit jämförd med Leibniz. Hans oroliga lif och växlande lefnadsförhållanden hade dock hinder i vägen för tillgodogörandet af hans rika anlag och stora kunskaper. Öfver de omständigheter, som nödgade honom att lämna Frankrike, hvilar ett dunkel. Frågan om hans brottslighet eller oskuld har framkallat en hel liten litteratur. Bland L:s matematiska arbeten bör i första rummet nämnas *Histoire des sciences mathématiques en Italie, depuis la renaissance des lettres jusqu'à la fin du dix-septième siècle* (I—IV, 1838—41; 2:a uppl. 1865), ett verk, som är byggdt på grundliga studier af till stor del svåråtkomliga eller otillgängliga källskrifter och därför för den matematiskhistoriska forskningen varit till stort gagn. Äfven utom det historiska området uppträdde han som ganska produktiv författare, bl. a. i talteori, ekvationsteori och teorien för differentialekvationers integration. Samlingar af hans afhandlingar i matematik och fysik ha blifvit utgifna under titeln *Mémoires de mathématiques et de physique* (1827, 1829) samt *Mémoires de mathématiques* (1835). Bland hans bibliografiska arbeten må anföras *Catalogue of the extraordinary collections of splendid manuscripts formed by M:r G. Libri* (1859), hvilket han försett med en utförlig inledning och en mängd bibliografiska noter samt faksimile af de där beskrifna manuskripten. (I. F.)

Li'bri carolīni, lat. Se Alkuin.

Li'bri expurga'ndi och Libri expurgati. Se Index librorum prohibitorum.

Librifo'rm-celler, *bot.* Se Ved.

Li'bri symbōlici (lat.). Se Symboliska böcker.

Li'bro d'oro [-brå dårå], it. Se Gyllene boken.

Librosklereïd, *bot.*, en i fröskal ofta förekommande långsträckt stencell med spricklika porer.

Libs, lat. (grek. *lips*, eg. libysk), *meteor.*, de orne romarnas och grekernas benämning på en vind från W 30° S. Jfr Libonotus och Vädertreck. N. E—m.

Libsticka (ty. *liebstöckel*), *bot.* Se Levisticum.

Libu'rna (plur. liburnæ), ett slags lätt och snabbseglande fartyg (jakt), som begagnades af illyriska sjöfarande i synnerhet vid sjöröfverier. Octavianus (Augustus) betjänade sig af sådana fartyg, och särskildt i striden vid Aktion (31 f. Kr.) gjorde de nytta mot Antonius' tunga krigsfartyg. Namnet härrörde från liburni (se Liburnia). R. Tdh.

Libu'rnia, i forntiden namn på Illyriens norra kustland, sålunda västra delen af nuv. Kroatien och norra delen af Dalmatien jämte öar. Invånarna (*liburni*) voro kända som djärfva sjöröfvare, men underkastade sig i 2:a årh. e. Kr. romarnas välde. Hufvudstaden var Jader (Zara). 634 e. Kr. inkallade kejsar Heraklios de slaviske chrovaterna (kroaterna) från Galizien och södra Polen.

Libuše [-boʃe], Libussa, svensk namnform Libusja, bömisk furstinna, först omnämnd i Cosmas' krönika. Enligt traditionen var hon dotter af Krak och blef förmäld med Přemysl, grundläggaren af den första slaviska dynastien i Böhmen. Hennes af sägnerna utsmyckade namn fortlefver ännu i ett par bömiska ortnamn. A—d J.

Libussa. 1. Se Libuše. — 2. En af småplaneterna.

Libyen (grek. *Liby'e*, lat. *Li'bya*) betecknade hos grekerna dels 1) norra Afrika v. om Egypten och Etiopien, dels 2) landet mellan Egypten och Syrten, dels 3) det kända Afrika i allmänhet. Romerska författare brukade ofta namnet om den norra, mera bekanta delen af Afrika med infödd (berbisk) befolkning, libyer. Libyska öknen (se d. o.) var Sahara eller dess nordöstra del och Libyska hafvet den del af Medelhafvet, som sträcker sig från Stora och Lilla Syrtenviken (de nuv. Sidra- och Gabesvikarna) på Afrikas norra kust inemot Kreta. R. Tdh.

Libyfenicier. Se Kartago, sp. 1166.

Libyska folk. Se Hamiter.

Libyska hafvet. Se Libyen.

Libyska språk kallas, enligt Lepsius' indelning, de hamitiska språk, som talas af imoschar och haúsafolken i norra och mellersta Afrika. Jfr Hamitiska språk.

Libyska öknen, nordöstligaste delen af Sahara, är föga känd, ehuru den i ö. och n. är begränsad af två de äldsta kulturländerna i Afrika. På en höjd af 400—600 m. ö. h. utbreder den sig som ett ändlöst, öde sandfält, utan bergskedjor eller enstaka bergshöjder, afbruten blott af en mängd, ofta parallellt löpande, låga sanddyner, som ge högslätten utseende af ett haf med stelnade dyningar. Geologiskt är L. ett kalkstenstaffelland, som blott på några få ställen stupar ned mot oaserna, hvilka likna ofantliga kittlar af ända till 300 m. djup med branta väggar. I norra delen ligga oaserna Aradsh 70 m., Siva 30 m., Uttiah 20 m. under hafsytan, i den mellersta delen Kufraoasen 320 m., Taiserbo 270 m., Kebabo 490 m. öfver hafsytan. Dessa oaser ha ganska rik underjordisk vattentillgång i 30—120 m. djupa brunnar, af hvilka många med sin starka mineralhalt och värme af 29—36° C. säkerligen äro hälsobrunnar. Ingen del af Sahara är så vattenlös och ofarbar som L. (J. F. N.)

Liby'ssa, ort i Bitynien (se d. o.) med Hannibals graf. Kvarlefvor af L. finnas vid *Kaba Burun* på norra kusten af Marmarasjöns vik vid Ismid. Jfr Hannibal, sp. 1390.

Lic., förkortning för licentiat (se d. o.).

Licāta, stad. Se Alicata.

Licence [lisā's], fr., licens (se d. o.).

Licenciè [lisāsiē], fr., i Frankrike den, som efter viss studietid aflagt vissa examina och skriftliga prof i någon af de fakulteter, som tillhöra ett franskt universitet. Det finnes sålunda *l. ès-lettres* [äss lä'ttr], *ès-sciences* [äss siä's] och *en droit* [ā drœa']. De två första motsvara hvad vi kalla filos. licenciat (resp. filos. magister), vare sig att examen är aflagd i de humanistiska eller matematisk-naturvetenskapliga ämnena. I juridiska fakulteten finnes en lägre lärdomsgrad, *bachelier* [baʃliē] *en droit*.

Lice'ns (af lat. *lice'ntia*, tillåtelse). 1. Af patentinnehafvare åt annan person meddeladt tillstånd att begagna sig af den patenterade uppfinningen. I vissa fall kan skyldighet för patenthafvaren att lämna annan person licens, licenstvång, förekomma (infördes hos oss 1902). Se Patent. — 2. Afgift, som erlägges för åtnjutandet af vissa rättigheter,

vanligen rättighet att drifva viss näring eller utöfva visst yrke. Den är dels sådan, som erlägges blott en gång, nämligen då nämnda rättighet beviljas, dels sådan, som erlägges årligen. Det senare slaget har vanligen karaktären af en skatt, som ofta har till uppgift att ersätta yrkesskatter och framför allt konsumtionsskatter. I detta syfte har man sökt efter vissa yttre omständigheter bestämma sådana regler för denna skatts storlek, att den blir afpassad efter inkomsten af näringen eller yrket (ifall skatten är afsedd att träda i stället för en yrkesskatt) eller mängden eller värdet af tillverkade eller försålda produkter (ifall skatten skall fylla samma uppgift som en dessa produkter beskattande konsumtionsskatt). Dylika licenser förekomma flerstädes. I största utsträckning ha de vunnit insteg i det engelska skatteväsendet, där sådana licenser finnas dels för tillverkning och försäljning af vissa dryckesvaror, tobak m. m., dels för utöfvande af vissa yrken (advokater, notarii publici, auktionsförrättare, pantlånare m. fl.). Jfr Konsumtionsskatt. — 3. *Hand.*, fribref, tillåtelse till idkande af handel på krigförande makts land. 1 o. 2. D. D.*

Licenstvång. Se Licens.

Lice'nt (lat. *lice'ntia*), en tullafgift. Ordet nyttjades särskildt under 1600-talet mycket i svenskt förvaltningsspråk, ensamt eller i sammansättningar (licentkammare, licenttaxa, licentöfverinspektor), i synnerhet i fråga om tullarna i Östersjöprovinserna och Pommern. Under 1800-talet var licent namnet på en afgift, som erlades i vågarna för vissa med *främmande* fartyg utgående järnsorter; den däraf bildade fonden, ur hvilken lån beviljades dem, som utskeppade vissa förädlade järn- och metalltillverkningar, stod till en början under Järnkontorets, sedan 1823 under Kommerskollegii förvaltning (se k. br. 3 juni 1823).

Lice'ntia poëtica, lat., ”poetisk frihet”, sådan afvikelse från det vanliga språkbruket, som anses tillåten endast i poesi. I svenskan äro dessa formella olikheter väsentligen följande. En slutvokal kan bortkastas i vissa ord (*samvet', lad', skull'; lex'*); en vokal kan synkoperas inne i ett ord (*rikdom, pappret, baklängs*), ja en hel stafvelse kan uteslutas (*kabbalik* = kalabalik); -en, -et inträder som ändelse i st. f. -n, -t eller tvärtom (*fruen, pansart, årderet*); sammansatta ords förleder ändras (*skaldkonst, hemstadd, vikingtåg, granefjäll, granitehäll, nordason, flickodrömmar*), eller också upplöses sammansättningen:

förtjäna *middans mål* vid protokollet (Franzén)

Tjäll, där *bordet* var dukadt *med hästsko* (Tegnér).

I adjektivens böjning ske åtskilliga godtyckligheter (så stolt och glader; *skönsta*), likaledes i verbböjningen (vi vete; *sjungt* för sjungit); suffixet -igen ersätter -igt (*listigen*) o. s. v. Reflexiva verb ersätta deponens eller passiver (*kyssa sig, famna sig*) eller tvärtom (*öfverilas*); reflexivpronominet utelämnas (*närma*), intransitiver nyttjas transitivt; enkla verb begagnas i st. f. sammansatta (*gråta* i st. f. begråta; *skaka* i st. f. skaka af), fast sammansättning användes i st. f. lös och tvärt om; tempusföljden behandlas med stor godtycklighet; förbindelsen best. artikel + böjdt attribut + substantiv med slutartikel ersätts af flera andra konstruktioner (nordiska land; den fången arme; klipporna gamla; kapitlet, det femte o. s. v.), och substantivartikeln behandlas ofta med stor frihet. Relativpronomina utelämnas ofta, liksom i allmänhet i poesi en mångfald ellipser förekommer. Starka satsförkortningar ega rum, och i den vanliga ordföljden tillåter sig skalden mycket stora förändringar. Se R. G:son Berg, ”Om den poetiska friheten i 1800-talets svenska diktning” (1903). R—n B.

Licentiät (af lat. *lice'ntia*; i medeltiden *licenciatus*, urspr. en baccalaureus, se d. o., som fått tillstånd att föreläsa vid ett universitet). Titeln fanns urspr. i de tre högre fakulteterna, men har nu i de flesta länder fått en inskränktare användning. Så finnes den vid de tyska universiteten och vid det danska endast i teol. fakulteten, där den äfven kan förlänas som hedersgrad. I Sverige fanns den urspr. ej i filosofiska fakulteten. Enligt K. M:ts stadga ang. filos. examina 1 nov. 1907 aflägges numera filosofie licentiatexamen efter filosofie kandidat- (eller filosofisk ämbets-) examen och berättigar efter disputation till doktorsvärdighet, hvilket ock är fallet i juridiska och medicinska fakulteterna. Medicine licentiatexamen kan aflåggas äfven vid Karolinska mediko-kirurgiska institutet (se d. o.). I dagligt tal kallas med. licentiat doktor, hvilket nog ofta är fallet äfven i de båda andra världsliga fakulteterna. Jfr Doktor och Kandidatexamen.

Licentiëra (fr. *licencier*), afskeda, var enligt frihetstidens politiska språkbruk det uttryck, som begagnades vid misshagliga riksråds afsättning af ständerna. Det ansågs icke innebära full afsättning, utan endast förlust af ständernas förtroende och däraf följande aflägsnande från rådsämbetets utöfning, men med bevarande af rådsvärdigheten och i regel med pension. Denna skenbart skonsamma afsättningsform uppfanns vid Horns anhängares inom rådet fall 1739, för att hindra de afsatte rådsherrarna att uppträda på riddarhuset, från hvars förhandlingar riksråd voro utestängda. L. S.

Lichanōtus, *zool.* Se Indrisläktet.

Lichas (grek. *Λίχας*), *grek. myt.*, Herakles' tjänare, hvilken af Deianeira (se Herakles) sändes att öfverbringa den förgiftade klädnaden och, då dennas fördärfliga verkningar gjorde sig gällande, af Herakles slungades i hafvet, där han säges ha blifvit förvandlad till en klippa, som sedan bar hans namn. A. M. A.

Lichas Dalm., *paleont.*, ett under silur- och devontiden lefvande trilobitsläkte, som utmärkes genom glabellans bakåt böjda, nästan parallellt med längsaxeln gående sidoföror; pygidiets föror utsträlande från ett kort axelparti. Släktet delas numera (efter Schmidt) i en mängd undersläkten. A. Hng.

Licha'tjeva, Jelena Osipovna, rysk författarinna, d. 1904, deltog lifligt i den ryska kvinnorörelsen på 1870-talet och offentliggjorde i tidskriften ”Otetjestvennyja zapiski” flera studier i kvinnofrågan, hvaribland *Novosti po zjenskomu djelu vo Frantsii i v Amerike* (Nytt i kvinnofrågan i Frankrike och Amerika, 1870), *Zjenskoe dvizjenie v nas i za granitseju* (Kvinnorörelsen hos oss och i utlandet, s. å.), m. fl. Af hennes *Materialy dlja istorii zjenskago obrazovanija v Rossii*, behandlande den ryska kvinnans historia från äldsta tid till 1856, utkommo tre dlr 1890—95. A—d J.

Lichen, lat., *med.*, namn för åtskilliga hudsjukdomar, som beskrifvits redan af Hippokrates, Celsus, Galenus och som bibehållits till denna dag. Natur-

ligtvis voro de äldre författarnas beskrifningar tämligen allmänt hållna och oklara, och genom missförstånd eller genom ofullständig kännedom om sina föregångares arbeten ha författarna under gångna århundraden med namnet lichen betecknat en otalig mängd, vidt skilda sjukdomsformer. F. Hebra i Wien (1816—80) sökte klargöra den oreda, som namnet åstadkommit. Han ville därmed beteckna endast hudsjukdomar, som kännetecknas af små knottror (*papler*) i huden, hvilka under sjukdomens förlopp icke undergå någon annan omvandling, utan kvarstå såsom papler. Hebra beskrifver 2 slag af lichen: *lichen scrophulosorum*, som numera är bevisad vara ett tuberkulöst hudutslag, och *lichen ruber*, som är en tämligen sällsynt, men nu väl känd, icke smittsam hudsjukdom, som består i uppträdandet af små, hårda, glänsande, kliande, rödbruna papler. Men Hebras förslag att endast åt dessa reservera namnet lichen har ej kunnat genomföras, och ännu i dag betecknas, utom dessa två, äfven många andra hudutslag med detta namn, såsom *lichen syphiliticus* (en form af papulöst syfilitiskt hudutslag), *l. urticatus* (ett nässelutslag hos barn), *l. simplex*, *l. piloris* m. m. L. Mbg.

Lichēnes, *bot.* Se Discolichenes och Lafvar. Om *Lichen islandicus* se Islandslaf.

Lichenīn (af lat. *lichen*, laf). Se Islandslaf och Lafstärkelse.

Lichenolōg (af lat. *lichenes*, lafvar, och grek. *lo'gos*, lära) l. Likenolog, lafkännare. — Lichenologi (Likenologi), läran om lafvarna.

Lichfield [li'tʃfild], stad i engelska grefsk. Stafford, vid ett litet tillflöde till Trent. 7,902 inv. (1901). Staden är säte för en biskop (sedan 669), har en präktig katedral (från 1200- och början af 1300-talet) och en mycket gammal ''grammar school''. På torget står en staty af d:r S. Johnson framför det staden nu tillhöriga hus, där han föddes. (J. F. N.)

Lichno'wski (Lichnowsky), tysk familj, med besittningar i såväl österrikiska som preussiska Schlesien, innehar sedan 1773 preussisk och sedan 1846 österrikisk furstlig värdighet. — 1. Eduard Maria L., furst L., f. 1789, d. 1845, författade, enligt uppgift på uppmaning af statsministern Metternich, *Geschichte des hauses Habsburg* (1836—44, ofullb.; i 8 bd omfattande tiden 1218—1493). — 2. Felix L., furst L., den föregåendes son, f. 1814, tjänade 1834—38 i preussiska armén och därefter två år hos spanske pretendenten Don Carlos, som utsåg honom till sin generaladjutant. Sina spanska minnen skildrade L. i *Erinnerungen aus den jahren 1837—1839* (2 bd, 1841—42). 1848 valdes han till representant för Ratibor i tyska nationalförsamlingen samt gjorde sig där känd som en af högerns mest talangfulla och framskjutna talare. Under de oroligheter, som 18 sept. s. å. utbröto i Frankfurt till följd af församlingens godkännande af den i Malmö ingångna vapenhvilan mellan Danmark och Tyskland, blef L. jämte generalmajor v. Auerswald öfverfallen af pöbeln, hvarvid han så illa handterades, att han följande dag afled (19 sept. 1848). — Hans brorson, Karl Max L., furst L., f. 1860, till 1904 anställd i tyska utrikesministeriet, ärftlig medlem af preussiska herrehuset, är släktens nuv. hufvudman.

Licht, Hugo, tysk arkitekt, f. 1842 i Posen, studerade från 1864 vid konstakademien i Berlin och sedan i Wien, påverkad hufvudsakligen af R. Lucae och Ferstel, och var utöfvande arkitekt i Berlin från 1871, till dess han 1879 blef stadtbaudirektor i Leipzig. Bland byggnader, som han utfört där, märkas utvidgningen af *stadsmuseet* (färdigt 1886) och allra främst det präktiga *rådhuset* (1898—1905), dessutom *Johanneskyrkan* samt flera skolhus, sjukhus, saluhallar och privatbyggen. L. är en stark och originell byggkonstnär, som ej räds för att dristigt blanda olika stilar med hvarandra och som löser sina uppgifter på ett personligt karaktärsfullt sätt. På tryck har han utgifvit flera samlingsverk: *Die architektur Berlins* (100 ljustryck, 1877), *Die architektur Deutschlands* (2 bd, 1878—82), *Die architektur der gegenwart* (1886 ff.) m. fl. G—g N.

Licht., vid latinska djurnamn förkortning för M. H. K. Lichtenstein (se denne).

Li'chtenau, Wilhelmine von, grefvinna, preussiske konungen Fredrik Vilhelm II:s älskarinna, f. 1752, d. 1820, var dotter till en musiker Enke, uppfostrades redan från sitt trettonde år på dåv. prins Fredrik Vilhelms bekostnad, blef sedermera hans älskarinna och bortgiftes, sedan hon skänkt honom fem barn (grefvar och grefvinnor von der Mark), 1782 till skenet med kammartjänaren Ritz. Ur konungens gunst undanträngdes hon senare af andra mätresser (Voss, Dönhoff). Hon erhöll emellertid 1796 titeln grefvinna af L. samt gång efter annan förläningar af gods och stora penninggåfvor. Sitt stora inflytande, äfven i statssaker, synes hon på intet sätt ha missbrukat. Samma dag konungen afled (16 nov. 1797) blef hon emellertid häktad och ställd inför en kommission. Ehuru frikänd af denna, hölls hon ett par år internerad i Glogau och miste sina gods. I ersättning fick hon sedan en liten pension. Det äktenskap hon 1802 ingick med teaterdiktaren F. v. Holbein upplöstes 1806. De memoarer, som 1808 utgåfvos under hennes namn, äro förfalskade.

Lichtenberg. 1. Fordom tyskt furstendöme, nu en krets (S:t Wendel) i preussiska reg.-omr. Trier (Rhenprovinsen), med en areal af 537 kvkm. Det kallades urspr. herrskapet Baumholder och öfverlämnades af Preussen, enligt Wienkongressens beslut, 1816 till hertig Ernst af Sachsen-Koburg samt upphöjdes 1819 till furstendöme med namnet L. 1834 afträdde fursten det till Preussen mot en årlig pension af 80,000 thaler. — 2. By i preussiska reg.-omr. Potsdam (Brandenburg), ö. om Berlin, till hvilket det är en förort. 55,391 inv. (1905). I L. finnas sanatorium för bröstsjuka, uppfostringsanstalt för vanvårdade gossar, hyttverk och mångsidig industri. Järnvägsknut och genom flera elektriska spårvägar förenadt med Berlin. 2. J. F. N.

Lichtenberg, Georg Christoph, tysk fysiker och satirisk skriftställare, f. 1 juli 1742 nära Darmstadt, d. 24 febr. 1799 i Göttingen, vardt till följd af ett fall i späda år puckelryggig för lifstiden, hvilket stegrade hans håg för intellektuellt arbete. Han kallades 1769 till e. o. och 1775 till ord. professor i matematik vid Göttingens universitet. De nämnda åren företog han resor till England, med hvars samhällsanda och litteratur han gjorde sig förtrogen. L. höll synnerligen omtyckta föreläsningar, bl. a. i experimentalfysik. De lichtenberg-

ska figurerna (se Elektriska figurer) äro uppkallade efter honom. Han utgaf sedan 1778 ”Göttingischer taschenkalender” och grundlade 1780 ”Göttingisches magazin der wissenschaften und literatur” (med G. Forster). Hans litterära och populärvetenskapliga uppsatser utmärka sig genom förening af tankeskärpa samt ofta vitsig och städse slagfärdig kvickhet. En svuren fiende till mysticism, svulst och känslopjunk, vände han sin skarpa satir framför allt mot sturm-und-drangtidens författare, bl. a. Goethe. Stor uppmärksamhet väckte särskildt hans polemik mot Lavaters fysionomiska teorier och omvändelselust. Mesta berömmelsen vann L. genom det mästerliga arbetet *Ausführliche erklärung der hogarthischen kupferstiche* (11 hftn, 1794—1809, af hvilka L. författade de 4 första, Bouterwek de följande; flera sv. öfv. på 1830- och 1840-talet; se Hogarth). L:s *Vermischte schriften* utgåfvos 1800—05, i 9 bd (nya uppl. 1844—46 och 1867). L:s *Aphorismen* utgåfvos 1902 ff. i 5 bd af Leitzmann, som äfven offentliggjort *Aus L:s nachlass* (1899) och, med Schüddekopf, L:s *Briefe* (3 bd, 1901 ff.). I sv. öfv. utkom 1815 ”Skrifter i blandade ämnen”, och L. har påverkat bl. a. Törneros och Palmær. Se arbeten om L. af R. M. Meyer (1886), Lauchert (1893), Schäfer (1899) och Focke (1901). R—n B.

Lichtenberger. 1. Charles Ernest L., fransk litteraturhistoriker, f. 22 sept. 1847 i Strassburg, vardt 1878 maître de conférences vid fakulteten i Nancy och 1899 professor i tyska litteraturen vid Sorbonne. L., som räknar de fleste franske germanisterna till sina lärjungar, har särskildt om Goethe författat ett stort antal arbeten.

2. Henri L., den föregåendes brorson, fransk litteraturhistoriker, f. 12 mars 1864 i Mülhausen, var 1899—1905 professor i främmande litteratur vid universitetet i Nancy och är sedan 1905 professor i tyska språket och litteraturen vid Sorbonne. L. har författat *Le poème et la légende des Nibelungen* (1891), *Histoire de la langue allemande* (1895), *La philosophie de Nietzsche* (1898; 11:e uppl. 1908), *R. Wagner poète et penseur* (1898; 5:e uppl. 1910), *H. Heine penseur* (1905), *L'Allemagne moderne* (1908; 10:e uppl. 1909), *Wagner* (1908; 3:e uppl. 1909) och är sedan 1905 utgifvare af ”Revue germanique”.

3. André L., den föregåendes broder, fransk författare, f. 29 nov. 1870 i Strassburg, docteur ès-lettres 1891, underdirektör vid Musée social i Paris, sedan 1907 redaktör af veckoskriften ”L'opinion”. L. har vunnit stor popularitet med de förtjusande barnberättelserna *Mon petit Trott* (1898) och *La petite sœur de Trott* (1899); äfven romanerna *La mort de Corinthe* (1900), *Monsieur de Migurac ou le marquis philosophe* (1903), *Les centaures* (1904), *Line* (1905), *Gorri le forban* (1906), *La folle aventure* (1908), *La petite* (1909) och *Tous héros* (1910) ha lifligt uppskattats. L. har offentliggjort flera stora arbeten om socialismen i Frankrike (1895—98).

Lichtenbergska figurer. Se Elektriska figurer.

Lichtenfels, stad i bajerska reg.-omr. Oberfranken, vid Main. 4,221 inv. (1905). I närheten slottet Banz (se d. o.) och vallfartsorten Vierzehnheiligen. J. F. N.

Lichtenfels, Eduard Peithner von, österrikisk landskapsmålare, f. 1833 i Wien, d. 1901, studerade i Wien och Düsseldorf, målade skickligt och petigt, gärna experimenterande med blandning af olja, akvarell, pastell och pennteckning, landskap från Österrike och Italien. Han är representerad i hofmuseet och i universitetet samt med 11 väggmålningar i naturhistoriska museet, allt i Wien. G—g N.

Lichtenstein [-stajn]. 1. Stad och luftkurort i sachsiska kretsen Chemnitz, vid Rödlitz. 7,504 inv. (1905). Mångsidig industri, stenkolsgrufvor. — 2. Ett hertigen af Urach tillhörigt slott nära Reutlingen i Württemberg, byggdt 1839—42, bredvid ruinerna af den gamla, genom Hauffs roman bekanta borgen L.

Lichtenstein [-stajn], Ulrich von, tysk medeltidsskald. Se Ulrich von Lichtenstein.

Lichtenstein [-stajn], Martin Heinrich Karl, tysk zoolog, f. 1780 i Hamburg, d. 1857 på en resa mellan Korsör och Kiel, utnämndes 1811 till professor i zoologi vid universitetet i Berlin. Hans fleråriga forskningsarbete i Syd-Afrika skildras i *Reisen im südlichen Afrika* (2 dlr, 1810—11); vidare märkas *Darstellungen neuer oder wenig bekannter säugetiere* (1827—34) och flera ornitologiska arbeten. Han är grundläggare till zoologiska trädgården (öppnad 1844) i Berlin. L—e.

Lichtentanne, landskommun i sachsiska kretsen Zwickau, 5 km. s. v. om Zwickau. 5,004 inv. (1905). Stort järnverk (König Albert-werk) och kamgarnsspinneri. J. F. N.

Lichtenthal, landskommun och luftkurort i badenska kretsen Baden, genom en vacker allé förenad med Baden-Baden. 4,695 inv. (1905). Cisterciensnunnekloster, grundlagdt 1243; i grafkapellet under klosterkyrkan äro de äldre badenska markgrefvarna begrafna. J. F. N.

Lichtervelde [-fälde], köping i belgiska prov. Väst-Flandern. 6,709 inv. (1904). Spetsknyppling. J. F. N.

Lichthof [-håf], ty., *bygnk.* Se Ljusgård.

Lichton (Lichtone), Robert, grefve, krigare, kungligt råd, härstammade från en gammal skotsk adelsslägt och var son till en Johan Lichton, baron till Ullissiport, hvilken inkommit till Sverige och uppnått öfverstegrad, då han stupade i slaget vid Wittstock, 24 sept. 1636. L. var född 7 juli 1631 på Hummelsund i Borgå socken, Finland, d., barnlös, 8 jan. 1692 å Rörstrand vid Stockholm, inträdde 1646 i svenska armén i Tyskland som simpel musketerare, tjänade sig under Karl X Gustafs

olska och danska krig upp till öfverstelöjtnant och lef 1676 öfverste för Nya adelsfanan. I slaget vid und (s. å.) aflade han prof på lysande tapperhet ch sårades farligt. Flera kulor blefvo för alltid kvarittande i kroppen. 1677 vardt L. öfverste för Gamla delsfanan och 1679 generalmajor af kavalleriet. Efter att på riksdagen 1680 ha understödt de kungliga förslagen afsändes han 1681 till Östersjöprovinerna, med det maktpåliggande uppdraget att i petsen för en kommission vidtaga de nödiga åtgärerna för reduktionens genomförande i Livland och stland. Saken pådrefs ock, men motståndet från en inhemska adeln lyckades han endast delvis öfverinna. Hemma i Sverige vid 1682 års riksdag inattes han af konungen i sekreta utskottet och tillörde där och på riddarhuset de mest framträdande örfäktarna af reduktionens ytterliga utsträckning. Vid 1686 års riksdag däremot motsatte han sig till n början skarpt de då framlagda förslagen ang. antegods- och köpegodsräntorna, men föll plötsligt ndan, hvarefter äfven dessa reduktionsåtgärder geomdrefvos. 1685 blef L. generallöjtnant och föyttades till guvernör öfver Kronobergs och Jönköings län, utnämndes 1687 till kungligt råd och till resident i Åbo hofrätt samt erhöll s. å. greflig värighet. (Han hade 1652 blifvit svensk adelsman och 675 uppflyttats i friherreklassen, emedan hans kotska förfäder varit baroner.) L. var beryktad för tomordentlig kroppsstyrka samt för hetlefradt sine. På 1660-talet hade han en tid måst för begånet dråp sticka sig undan ur riket. (S. C.)

Li'chtwark, Alfred, tysk konstforskare och useiman, f. 1852 i Hamburg, blef 1886 direktör ör Hamburgs Kunsthalle. L. är en af det moderna useiväsendets nyskapare och främjare. Äfven ans författarskap har vid sidan af rent historisk orskning gått i modernt praktisk riktning med allmänhetens uppfostran och konstintressets stegrande om mål. Bland hans många skrifter behandla flera onsten i Hamburg och dess representanter i äldre ch nyare tid, från Meister Francke till 1800alets målare (de hamburgske målarnas verk har an äfven sökt samla i Hamburgs museum), andra fhandla sådana ämnen som dilettantismens smakppfostrande betydelse, färgsinnets utveckling (*Übungen in der betrachtung von kunstwerken*, 7:e uppl. 909), amatörfotografi, blomsterodling och stadsanäggningskonst. G—g N.

Li'chtwer, Magnus Gottfried, tysk skald, . 1719, d. 1783, gjorde sig i synnerhet känd och lskad som fabelförfattare (*Vier bücher äsopischer abeln*, 1748). 1828 utgåfvos af Pott och Cramer :s *Schriften*.

Liciniānus, Granius. Se Granius Linianus.

Licinio [litjiniå], italiensk målare. Se Pordenone.

Lici'nius, namn på en fornromersk plebejisk släkt. Särskildt bekant är folktribunen Gajus L. Stolo, vilken, enligt den vanliga traditionen, jämte sin mbetsbroder Sextius, år 367 f. Kr. efter tioårig trid skall ha genomdrifvit de lagar, som vanligen fter honom benämnas de liciniska. Genom dem stadgades, att den ene af konsulerna alltid skulle väljas bland plebejerna, att ingen medborgare skulle få inneha mer än 500 *jugera* (= ungefär 255 tunnland) statsjord, att ingen skulle få på statens allmänning drifva i bete mer än 100 nötkreatur och 500 får, att vid jordbruket skulle af de större egendomsherrarna användas ett i förhållande till slafvarnas antal ställdt antal fria arbetare samt att gäldenärerna skulle få från kapitalet afdraga beloppet af redan erlagda räntor och betala återstoden i tre terminer. Äfven fastställdes, att hälften af tiomannakommissionen för gudstjänstens besörjande (*decemviri sacris faciundis*) skulle väljas bland plebejerna. Den liciniska lagbestämmelsen om konsulatet afgjorde i själfva verket den långvariga striden mellan de båda ständen så, att plebejernas likställighet erkändes i principen. Det varade visserligen någon tid, innan principen tillämpades fullständigt och på andra ämbeten, men segern var dock gifven. Däremot mötte stadgandet om statsjorden svårigheter vid genomförandet; och det uppgifves, att L. själf drogs inför rätta och bötfälldes, därför att han (jämte sin son) innehade 1,000 jugera. L. var senare konsul. Till liciniska släkten hörde jämväl grenen Crassus (se d. o.). R. Tdh.

Lici'nius, Valerius Licinianus L., romersk kejsare, f. i Dacien i ringa villkor, kom genom dughet fram på den militära banan och utnämndes 308 af kejsar Galerius till medkejsare (augustus) med förvaltning af de illyriska provinserna; efter Galerius' död 311 ärfde han dennes område. L. utfärdade 313 i förening med kejsaren i Gallien m. fl. provinser, Konstantin den store, ett för de kristne särdeles gynnsamt toleransedikt. Sedan han s. å. besegrat sin medtäflare i Orienten Maximinus, var han obestridd härskare öfver östra hälften af romerska riket, men råkade 314 i krig med sin svåger Konstantin samt måste till honom afträda Pannonien och Mesien. Motgångarna i det stora krig, som 323 ånyo upplågade mellan L. och Konstantin, tvungo honom att h. o. h. afstå väldet åt medtäflaren. Trots dennes försäkran att skona hans lif blef L. 324 afrättad i Tessalonika. (H. Sgn.)

Li'citum morāle, lat., *filos.*, en handling, som vore af sedelagen tillåten i den bemärkelsen, att det vore moraliskt indifferent, om människan företoge den eller icke. Man har inom etikens historia mycket tvistat om, huruvida sådana handlingar finnas eller ej. Den empiriska riktningen inom etiken är i allmänhet benägen att erkänna sådana handlingar, då människan i många fall är så oförmögen att förutse sina handlingars följder med afseende på sin egen och andras lycka eller nytta. Den rationalistiska etiken med sitt stränga pliktbegrepp gör däremot gällande, att inom de moraliska handlingarnas område ej gifves några olika möjligheter, ehuru väl större delen af människans s. k. handlingar falla nedanför den utvecklingsgrad af frihet och medvetenhet, där moraliskt bedömande är möjligt. Äfven inom sedlighetens utvecklingsgrad äro emellertid abstrakta sedebud otillräckliga för att i detalj reglera människans handlingar. Så länge man håller sig till sådana, kommer man blott till föreskrifter, otillräckliga för att därefter bestämma lifvet, och det kan då ofta se ut, som vore det tillåtet att handla på olika sätt. Endast samvetet ger tillräcklig ledning vid afgörandet af hvad som i hvarje särskildt fall är rätt. L. H. Å. (S—e.)

Līcium (lat., solf), ett af fröken Agnes Branting och fru Mimmi Börjeson (f. Lundström) 1904 bildadt företag i syfte att i konstnärlig och fosterländsk rikt-

ning främja svenskt handarbete. Licium utarbetar mönster och modeller för väfnader, broderier och spetsar samt tillverkar och försäljer dylika arbeten. Dess specialitet är kyrkliga och heraldiska föremål. Som konstnärlig medarbetare räknar Licium Sofia Gisberg.

Lick [li'k], James, amerikansk donator, f. 1796, d. 1876, var först musikalisk instrumentmakare, sedermera kvarnegare i Kalifornien. Han stiftade det efter honom uppkallade, storartadt utrustade och utomordentligt gynnsamt belägna Lick-observatoriet på M:t Hamilton, 1,354 m. högt, i Kalifornien och donerade 3 mill. dollars till allmännyttiga ändamål. (B—d.)

Lick-observatoriet [li'k-]. Se Lick, J.

Licodia Eubēa, stad på Sicilien, prov. Catania, 20 km. s. om Caltagirone. 7,033 inv. (1901). Tillägget Eubea fick staden 1872 på grund af en (oriktig) identifiering med den grekiska staden Euboia, en koloni från Leontinoi. L. ligger på ruinerna af en okänd sikulisk stad, hvars grafvar undersökts och till större delen befunnits tillhöra tiden 700—500 f. Kr. Wbg.

Li'ctor, lat. Se Liktorer.

Licuāla, *bot.* Se Australien, sp. 453.

Lið, isl., följe. Se Gode, sp. 1383.

Lid, socken i Södermanlands län, Rönö härad. 4,256 har. 618 inv. (1910). Annex till Ripsa, Strängnäs stift, Nyköpings östra kontrakt.

Lida, kretsstad i ryska guv. Vilna, vid floden L. (Njemens flodområde) och järnvägen Vilna—Rovno. 10,206 inv. (1897). L. är en gammal litauisk stad, som flera gånger förstörts både af ryssar och svenskar. Den kom till Ryssland 1795. Träffning där mellan ryssar och polacker 23 maj 1831. J. F. N.

Lidaköpung. Se Lidköping.

Lidan, å i Västergötland, upprinner ur Grofvaresjön i Ås härad, 15 km. n. v. om Ulricehamn, vid 226 m. höjd, sänker sig inom Älfsborgs län hastigt, men flyter sedan med lugnare lopp och nordlig eller nordnordvästlig, slutligen nordnordöstlig hufvudriktning mellan i allmänhet höga stränder genom Skaraborgs läns odlade slättbygd och faller efter 95 km. lopp ut vid Lidköping i Kinneviken af Vänern. L. upptar från ö. Fliaån från Hornborgasjön, från v. Assån. Dess vattenområde är omkr. 2,280 kvkm. A. G.*

Lidbeck, svensk släkt, hvars äldsta kända stamfader Jakob Lübeck från Tyskland 1640 blef fällberedare i Skara. Namnet ändrades af hans son.

1. Erik Gustaf L., sonsons son af Jakob Lübeck, botanist, f. 21 juni 1724 i Edsleskogs socken på Dalsland, d. 9 febr. 1803 i Lund, blef student i Uppsala 1741 samt vann uppmärksamhet af Linné, som varmt omhuldade honom och bland hvars lärjungeskara han intog ett framstående rum. Han medföljde ock som sekreterare Linné på dennes Västgötaresa 1746 och blef 1748 af honom kallad till docent i ekonomi och naturalhistoria. L. blef filos. magister 1749. På Linnés förslag utnämndes han 1750 till med. adjunkt i Lund, med hvilken befattning han 1756 förenade föreståndarskapet för botaniska trädgården, hvarmed följde uppdraget att i Skåne "befordra plantager af allehanda växter, som äro nyttiga för hushållningen, läkekonsten och färgerierna". Lefvande minnen af denna L:s verksamhet äro de vackra trädplanteringarna i Lundagård, Paradislyckan m. fl. ställen i Lund. Äfvenså eger L. förtjänsten af potatisens införande i Skåne. Då rikets ständer 1756 medgåfvo inrättandet af en särskild naturhistorisk professur i Lund, blef med deras bifall L. dennas förste innehafvare, men förenade sedan 1786 därmed den då åter ledigblifna ekonomiska professuren. 1795 erhöll han tjänstledighet för sin återstående lefnad. L. blef 1755 led. af Vet. akad. Hans efterlämnade skrifter utgöras af disputationer samt uppsatser i Vet. akad:s handl.

2. Anders L., den föregåendes son, estetiker, f. 26 juli 1772 i Lund, d. 11 maj 1829 i Stockholm, vardt 1790 filos. magister i Lund med högsta betyget bland de promoverade och utnämndes s. å. till docent i naturalhistorien. Han förordnades 1795 att hålla estetiska föreläsningar vid Lunds universitet, blef 1799 bibliotekarie där och fick 1801 den nyinrättade lärostolen i estetik. Han valdes 1828 till akademiens fullmäktig vid riksdagen. I sina akademiska afhandlingar utvecklade L. med klarhet flera viktiga estetiska begrepp, därvid hufvudsakligen stödjande sig på engelska och tyska estetiker t. o. m. Kant och Schiller samt tidigt visande sig ganska frigjord från den fransk-klassiska smaken. Han var i sin krafts dagar en omtyckt lärare, och hans föreläsningar vittna om både belästenhet och godt omdöme. F. ö. förvärfvade han sig rätt till eftervärldens erkänsla genom den välvilja, hvarmed han tog sig an den unge, då okände Esaias Tegnér, som han gjorde till biblioteksamanuens och därefter till docent i estetik. Om det akademiska bibliotekets upphjälpande ur dess ringhet inlade han stora förtjänster. L. utgaf flera arbeten om Lunds universitetsbibliotek samt en rad estetiska afhandlingar. Några af dessa utkommo 1830 i en samling, ombestyrd af P. Wieselgren under titel *Anmärkningar angående ämnen ur psychologien, esthetiken och svenska synonymiken.* — L:s hustru, Brita Katarina L. (dotter af biskop Petrus Munck i Lund), f. 4 jan. 1788, gift 1807, var en framstående sångerska. Efter mannens död flyttade hon till Stockholm, där hon dog 2 mars 1864. Hennes röst lär ha varit så utmärkt till klang, styrka, omfång och jämnhet att fru L. väckte häpnad hos själfva Catalani, när denna sångerska vid ett besök i Sverige fick höra henne. Ännu på 1840-talet blef hon beundrad i Harmoniska sällskapet. Om L:s dotter Klara se Sandströmer. — 3. Anna Elisabet L., den föregåendes fränka, donator. Se Lidköping, sp. 382. 1. (T. K.) 2. (E. Wrgl.)

Liddell [li'dl], Henry George, engelsk språkman, f. 1811, d. 1898, utarbetade, jämte Robert Scott, på grundvalen af Passows ordbok ett grekisk-engelskt lexikon 1843, hvilket gått ut i flera upplagor och intar en rangplats på sitt område. L. författade vidare *History of ancient Rome* (1855). Som präst och lärare i Oxford spelade han en betydande roll.

Liden, socknar. Se Indals-Liden och Ådals-Liden.

Lidén, Johan Henrik, lärd, donator, f. 6 jan. 1741 i Linköping, d. 23 april 1793 i Norrköping, blef student i Uppsala 1758 och amanuens hos Joh. Ihre 1759. L. studerade dels filosofi, dels

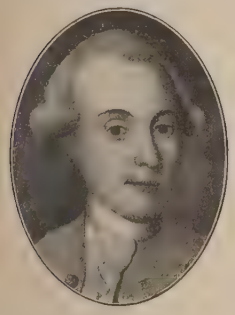

språk och litteratur samt uppträdde redan vid unga år som ifrig boksamlare, så att han inom få år egde ett utvaldt bibliotek. 1761 aflade han filos. kandidatexamen, vistades sedan i Finland som informator, under hvilken tid han ett år studerade vid Åbo universitet och sommaren 1763 företog en resa genom landet, samt återkom på hösten s. å. till Uppsala. Där blef han 1764 filos. magister efter att ha försvarat första delen af sin berömda *Historiola litteraria poëtarum suecanorum*, där han grundlade den svenska vitterhetens historia på ett sätt, som för sin tid kan kallas mästerligt. 1765, efter det han utgifvit ytterligare två delar af nämnda disputation, blef han docent i lärdomshistorien och amanuens vid biblioteket. Från denna tid förskrifver sig äfven hans utomordentligt kvicka, fast närgångna recension af Lenæus' "Delsboa illustrata" (i "Svenske Mercurius", 1764, och "Svenska magazinet", 1766), en af de förnämsta, som hela århundradets lärda journalistik kan uppvisa. — I början af 1768 företog L. en utländsk resa, hvarunder han besökte Köpenhamn, Göttingen, Holland och England, där han i London en gång predikade samt gjorde Swedenborgs bekantskap. I Paris, dit han kom mot slutet af 1769, besökte han nästan dagligen de stora biblioteken och gjorde i öfrigt studier. Men faderns död nödgade honom att återvända, och efter en rundresa genom Tyskland återsåg han i juni 1770 fäderneslandet. Knappt hemkommen, utnämndes han till historiarum adjunkt i Lund, med förordnande att vikariera för Lagerbring, men fick likväl tillstånd att t. v. kvarstanna i Uppsala. Där angreps han 1771 af en svår gikt, som blef allt envisare. Han kunde dock 1772 utge 4:e delen af sin "Historiola". Fåfängt sökte han alla medel till häfvande af sitt onda; men när intet hjälpte, tog han afsked från sin adjunktsbefattning och flyttade 1777 till Norrköping, där han lefde uteslutande för litteraturen, då han snart ej mer förmådde lämna sitt sjukläger. Han erhöll 1779 professors titel. — Bland frukterna af L:s litterära verksamhet må, utom hans ofvan omtalade litteraturhistoria (med i Uppsala universitetsbibliotek förvarade handskrifna tillägg), nämnas förteckningen öfver hans under tjugu år bildade samling af disputationer, hvilken utgafs 1778—80 i 5 delar, under titeln *Catalogus disputationum in academiis et gymnasiis Sueciæ habitarum*, och än i dag utgör en oumbärlig handbok för forskaren i den svenska hithörande litteraturen. Vidare utgaf han, med förord och anmärkningar, åtskilliga *Handlingar om riksdagen 1682* (1788), *Repertorium Benzelianum* (1791), en förteckning öfver Benzelius d. y:s brefsamling, samt den i sitt slag berömda *Brefväxling emellan E. Benzelius d. y. och G. Benzelstierna* (1791), ett märkligt vittnesbörd om litterär lifaktighet och storartad lärdom hos dessa båda män. Han författade jämväl några småskrifter om animal magnetism och efterlämnade en handskrifven dagbok i 4 vol. öfver sin utländska resa 1768—70; den finnes i Uppsala (se utdrag hos Schück, "Ur gamla papper", VII, 1905). Men jämte denna verksamhet utöfvade L. äfven en storartad frikostighet. Sålunda skänkte han 1779 till Östgöta nation i Uppsala sin betydande boksamling samt ett kapital af 24,000 dal. kmt, hvars ränta skulle användas till samlingens ökande, och hans styfmoder gaf en summa af 50,000 dal., för hvars afkastning lön till en bibliotekarie skulle utgå. Nationen slog 1781 till tack en minnespenning öfver L. 1787 gjordes i dispositionen den ändringen, att samlingen förenades med universitetsbibliotekets, som äfven erhöll de 24,000 dalerna, och räntan af de 50,000 dalerna bildade lön för en biblioteksamanuens (den ännu varande Lidénska) samt ett par stipendier för studerande östgötar. Betydliga gåfvor lämnades ock till Vet. akad. samt Vitt. hist. och ant. akad. (af hvilken L. blef led. 1786), till Åbo, Linköpings, Lunds och Härnösands bibliotek, för välgörande ändamål m. m. L. skall i kontanta medel bortgifvit tillsammans 135,400 dal. samt i böcker, handskrifter, kopparstick och musikalier minst 72,000 dal. kmt. Från sitt sjukläger, där han slutligen var nästan förlamad, förde han en vidlyftig brefväxling, som ännu förvaras i Uppsala universitetsbibliotek. Hans där befintliga handskriftsamling innehåller mycket viktiga källor till Sveriges äldre litteraturhistoria. Det var L., som uppmuntrade bondemålaren Per Hörberg (se d. o.) och förmådde denne att skrifva sin självbiografi. —rn. (E. Wrgl.)

Lidén, Johan Vilhelm, historisk samlare, f. 6 mars 1797 å Svenstorp i Sunne församling, Värmlands län, d. 6 aug. 1862 i Stockholm, blef 1819 student och 1827 med. licentiat och doktor i Uppsala samt konstituerades 1828 till grufmedikus och grufkirurg i Falun. 1842—60 var han läkare vid kurhuset i Borgholm och bodde sedan i Stockholm till sin död. L. egnade sig med ifver åt forskningar öfver Dalarnas äldre historia och utgaf 1842 tills. med K. G. Kröningssvärd 1:a delen af "Diplomatarium dalekarlicum". Efter sin afflyttning till Stockholm fick han i uppdrag att upprätta en utförlig katalog öfver i Riksarkivet befintliga, dittills otryckta pergamentsbref. Det arbete han i detta afseende hann åstadkomma (omfattande tiden 1351—1400) ligger till grund för den af N. A. Kullberg ombesörjda publikationen "Svenska Riks-archivets pergamentsbref från och med år 1351". Till Riksarkivet inlöstes efter L:s död hans värderika historiska samlingar, hvilka företrädesvis röra Stora Kopparberget samt äldre svensk genealogi. Af en däri

befintlig monografi, *Berättelser ur Stora Kopparbergets historia*, är början offentliggjord af E. Billengren i ”Redogörelse för läroverken i Dalarne, 1883”. L. kallades 1841 till led. af Det nordiske oldskriftselskab i Köpenhamn.

Lidén, Bror Per Evald, språkforskare, f. 3 okt. 1862 i Sandhult, Älfsborgs län, blef student i Uppsala 1883, aflade 1890 filos. kandidat- och 1895 licentiatexamen, utnämndes s. å. till docent i indoeuropeisk språkvetenskap vid Uppsala universitet samt 1899 till professor i jämförande språkforskning med sanskrit vid Göteborgs högskola. Vid Linnéjubileet 1907 blef L. filos. hedersdoktor i Uppsala. Af hans författarskap, företrädesvis af ljudhistoriskt och etymologiskt innehåll, må utom bidrag till språkvetenskapliga tidskrifter samt till festskrifterna för Bugge, Noreen och Johansson nämnas *Studien zur altindischen und vergleichenden sprachgeschichte* (1897), *Ein baltisch-slavisches anlautsgesetz* (1899), *Blandade språkhistoriska bidrag* (1903) och *Armenische studien* (1908). L. är en bland samtidens framgångsrikaste etymologer, och hans ordförklaringar särskildt på de nordisk-germanska, keltiska och armeniska språkområdena äro många och viktiga. K. F. J.

Lide'ricus. Se Loir.

Lidforss. 1. Volter Edvard L., språkforskare, vitter öfversättare, publicist, f. 11 febr. 1833 i Mora, d. 9 april 1910 i Stockholm, blef student i Uppsala 1851, egnade sig där åt språkstudier, tjänstgjorde 1855—59 vid Norrköpings lyceum och anställdes 1860 som vikarierande och 1861 som ord. adjunkt vid Uppsala högre elementarläroverk samt blef 1863 filos. kandidat; han var redan då i fråga att få akademisk anställning som akademiadjunkt i tyska och engelska språken, men måste såsom ograduerad stå tillbaka, öfvertog 1864 ett lektorat vid Högre lärarinnesemi ariet, blef 1866 filos. doktor, s. å. adjunkt i moderna språk vid Lunds universitet och utnämndes 1878 till professor i nyeuropeisk lingvistik. Då 1885 denna professur delades, öfvertog L. de germanska språken, närmast af hänsyn till, att en annan särskildt kvalificerad kraft fanns tillgänglig för den romanska halfvan, där han eljest utfört sitt egentliga forskningsarbete. Så hade han 1871 utgifvit en mycket uppmärksammad upplaga af det gamla spanska dramat ”Misterio de los Reyos Magos” och 1877 en samling fornfranska dikter ”Choix des anciens textes français” samt fogade härtill 1895 en högt skattad upplaga af de gamla Cidromanserna ”Los Cantares de Myo Cid”, som innehåller väl ett hundratal nya textemendationer, allt arbeten, som hade stort anseende inom facklitteraturen. Särskildt ansågs L. som en af de främste kännarna af äldre spansk litteratur. Dessutom hade L. under 1860- och 1870-talen utgifvit en del läroböcker i tyska och franska språken. Men därjämte utöfvade han en mera populär skriftställarverksamhet. Sålunda utgaf han 1888—92 en utmärkt öfv. af Cervantes’ ”Don Quijote” (2:a uppl. 1905), som räknas till vår klassiska öfversättningslitteratur och erhöll af Vet. akad. Letterstedtska öfversättningspriset, en belöning, som tillerkändes äfven L:s stora orimmade tolkning af Dantes ”Divina Commedia” (1902—03), som visserligen icke kan mäta sig med hans öfv. af Cervantes’ prosa och eger mindre förtjänst ur vitter än ur vetenskaplig synpunkt; särskildt beaktansvärda äro de sakrika och lärda kommentarerna, som tillgodogjort sig den moderna dantologiens resultat. Med anledning af den lärdom och grundliga forskning, som utmärkt denna tolkning, erhöll L. 1903 af Svenska akad. Karl Johanspriset. L. egnade sig äfven åt litteraturkritik och offentliggjorde särskildt under 1870—80-talen en följd kritiker i tidskrifts- och tidningslitteraturen, bl. a. i det skånska dagbladet ”Morgonbladet”, hvars redaktionsdirektör han var 1887—91 och där han, som i ungdomen hyllat rätt långt gående frihetsidéer, framträdde som målsman för protektionistiskt och konservativt åskådningssätt. L. var omkr. 25 år censor vid studentexamina. Sedan L. 1901 tagit afsked från professuren, flyttade han till Stockholm, där han blef medlem af Svenska akad:s Nobelinstitut för spansk och fransk litteratur.

2. Bengt L., den föregående son, botanist, f. 15 sept. 1868 i Lund, student där 1885, filos. doktor 1893, docent i botanik 1897, professor i samma ämne vid Uppsala universitet 1910 och vid Lunds universitet 1911. Han har idkat botaniska studier äfven vid flera tyska universitet och företagit botaniska resor till Italien och Böhmen. L:s hufvudstudium är växtfysiologi och mikrokemisk anatomi; bland hans skrifter häri, som innehålla mycket viktiga resultat och mestadels publicerats i Lunds universitets årsskrift och utländska tidskrifter, må nämnas *Zur biologie des pollens* (1896, 1899), *Zur physiologie des pflanzlichen zellkernes* (1897), *Studier öfver pollenslangarnes irritationsrörelser* (1901, 1906), *Über den geotropismus einiger frühjahrspflanzen* (1902) och *Die wintergrüne flora* (1907). Ingående studier har han dessutom egnat åt det artrika och polymorfa växtsläktet Rubus, särskildt dess skånska former, och anställt hybridiserings- och kulturförsök inom samma släkte samt därom meddelat *Batologiska iakttagelser* (1899, 1901) äfvensom *Studier öfver artbildningen inom släktet Rubus* (1905, 1907). — L., som sedan många år är medarbetare i tidningen ”Arbetet” i Malmö, har utvecklat ett synnerligen alsterrikt författarskap på sociala, litteraturkritiska, naturvetenskapliga m. fl. områden, hvarvid han i synnerhet uppträdt skarpt polemiskt mot kristendomen och kritiserat enskilda personer. *Växternas skyddsmedel mot yttervärlden* (i studentfören. Verdandis småskrifter 1890, 2:a uppl. 1909) och *Naturvetenskapliga kåserier* (1908) äro rent populärvetenskapliga; delvis refererande eller kåserande, delvis agitatoriska äro *Fragment och miniatyrer* (1904), *Socialistisk journalistik* (1907), *Onda makter och goda* (1909), *Utkast och silhuetter* (1910) och *Kristendomen förr och nu* (1911), hvarjämte han med flera broschyrer deltagit i polemiker mot Ossian-Nilsson och Fr. Böök. Genom sin stils skärpa och klarhet samt det hänsynslösa i sitt skrifsätt kan L. anses som en af det socialistiska partiets främsta litterära krafter. 1. K. W—g.

Lidhem, herresäte i Väckelsångs socken, Kronobergs län, nära Lidhemssjön, som genom Skyeån har aflopp till Åsnen, och Snappahems station å Växjö—Tingsryd—Ronneby järnväg. Egendomen omfattar $7^9/_{28}$ mtl, tax. till 256,200 kr. (1910) med en areal af 1,666 har, hvaraf riklig skog, bl. a. ett slutet bokbestånd om 15 hars yta, den sista återstoden af den väldiga bokskog, som på 1600-talet utbredde sig öfver hela trakten ö. om Åsnen. Hufvudbyggnaden, ett kalkrappadt tvåvåningshus, är uppförd af frih. Salomon von Köhler 1798. Gårdens namn skrefs på 1400- och 1500-talen än *Lina*, än *Liem* l. *Line*, såsom det ännu skrifves i jordeboks- och taxeringslängder. Äldste kände egaren till Line är väpnaren Gise Bengtsson (1427). I senare delen af 1600-talet egdes det af släkten Rosenbielke, öfvergick 1712 (ej 1748) till öfversten Kr. Boije af Gennäs, som ärfdes af sin son N. Boije, samt egdes efter 1753 af majoren V. J. Silfversparre och dennes son Volmar, som 1789 sålde L. till S. von Köhler. Sedan 1836 har L. tillhört släkten Taube af Odenkat och eges nu (1911) af f. d. arkivarien frih. B. Taube. Wbg.

Lidholm, Hildemar Albin, mejeriidkare, f. 1834, d. 1904, började 1863 från Nådhammar i Södertörn en försäljning af mjölk och smör på Stockholm och var troligen den förste, som använde afkylning af mjölk, för att den skulle tåla transport. Affären växte genom mottagande af mjölk från andra, delvis rätt aflägsna egendomar och blef ett af de första och obetingadt det största af s. k. herrgårdsuppköpsmejerierna, en mejeriform, som blef rätt allmän under senare delen af 1860-talet. Mejeriet flyttades 1868 till Stockholm, öfvertogs 1869 af det för ändamålet bildade Mälarprovinsernas mejeri-a.-b. och blef landets första fabriksmejeri för unga. Filialmejerier upprättades, där mjölk mottogs och skummades, hvarefter grädden kärnades vid de afkärningsmejerier, som bolaget inrättade i Mälarprovinserna, Närke och Östergötland. Härigenom gafs impulsen till en mängd mejeriers anordning efter denna organisationsplan, och en stor del af dessa mejeriaffärer upprättades af L. och samverkade med Stockholmsaffären. Dessa af L. ledda mejeriorganisationer verkade i hög grad främjande på mejerihandteringens utveckling, ej minst därigenom, att vid dem utbildades en mängd mejerifolk, och de bidrogo att framkalla ökad mjölkproduktion hos de mindre jordbrukarna, då de många mejerierna och kumningsstationerna beredde lätt afsättning för äfven de minsta mjölkmängder. L. var äfven en af uppfosmännen till en ordnad och kontrollerad mjölkförsäljning i Stockholm, i det att han medverkade vid bildande af Stockholms mjölkkommission, under hvars inspektion de af L. bildade Stockholms Mjölkförsäljnings-a.-b. och a.-b. Mejerigårdarna ställde sin mjölkförsäljning och ladugårdsskötsel. L., sedan 1870-talet blind, var led. af Landtbruksakad. (1886). H. J. Dft.

Lidhult, socken i Kronobergs län, Sunnerbo härad. 12,021 har. 1,181 inv. (1910). Annex till Odensjö, Växjö stift, Sunnerbo kontrakt.

Lidingö, köping i Stockholms län, Danderyds skeppslag och Södra Roslags domsaga, omfattande den af Askrikefjärden, Stora och Lilla Värtan samt Halfkakssundet omgifna Lidingön samt de små holmarna St. och L. Höggarn, Dufholmen, Fjäderholmarna och Tranholmen (36,1 har) m. fl. Areal 3,052 har, hvaraf 37,8 har sjöar. 4,474 inv. (1910; år 1900 blott 1,319 inv.). Ön Lidingö (se kartan) har en ganska kuperad, till stor del skogbevuxen terräng. Från östra sidan inträngер djupt Hustegafjärden med fortsättningen Kyrkviken, vid hvars innersta ända ligger den gamla kyrkan. I södra delen ligger den lilla Kotlasjön l. Mölna träsk, som afrinner till Lilla Värtan. På grund af sin närhet till hufvudstaden har ön sedan lång tid tillbaka tagits i anspråk som sommarbostad för stockholmsfamiljer, hvilket föranledt uppförandet af en mängd småhus, afsedd att bereda egna hem året om åt stockholmsbor, började 1906, sedan a.-b. Lidingö villastad bildats (aktiekapital $3^1/_4$ mill. kr.), som inköpte egendomarna Hersby med Vattängen, Bo, Rudboda, Hustegaholm, Bosön m. fl. (759 har) och börjat stycka dem till byggnadstomter. Vid 1910 års slut hade bolaget sålt tomter för 2,375,000 kr., å hvilka 293 hus stodo färdiga och 32 voro under byggnad, representerande ett sammanlagdt värde af 7,5 mill. kr. Samtidigt pågick ett intensivt arbete med vägbyggnader, vatten- och afloppsledningar, muddringsarbeten, planteringar m. m., och L. trafikaktiebolag (aktiekapital 750,000 kr.) har ordnat kommunikationerna medelst anläggning af en dubbelspårig spårvägslinje från Kyrkvikens inre ända till Islinge i närheten af Lidingöbro, hvarifrån färjor förmedla trafiken öfver Lilla Värtan, samt anlagt elektricitetsverk och ledningar. Detta bolag har ock hos K. M:t anhållit om tillstånd att få anlägga en fast bro mellan L. och fastlandet för att kunna leda spårvägstrafiken den vägen i st. f. öfver ångfärjorna, som sedan skola användas uteslutande för godstrafik. Sydöstra delen af ön, omfattande Brevik, Gåshaga, Katrinelund, Ekholmsnäs och Käppala, $1^1/_4$ mtl, 430 har, såldes 1906 af G. B. A. Holm till ett kapitalistkonsortium, som åter 1907 öfverlät egendomarna för en köpeskilling af 3 mill. kr. till fastighetsaktiebolaget L.-Brevik. Detta har upplåtit ett område mellan Mölna egor i v. och Käppala hamn i ö. för villabyggande och indelat det i ett 50-tal kvarter om inalles 350 tomter, å hvilka ett 80-tal hus äro färdiga eller stå under byggnad. Äfven detta område är försedt med vägar, vatten- och afloppsledningar, elektrisk belysning, luxlampor m. m. Vatten erhålles liksom på förra området medelst borrbrunnar. Ett ångbåtsbolag har insatt flera ångbåtar, som förmedla en liflig förbindelse med hufvudstaden. Aktiebolaget Herserud eger egendomarna Herserud och (sedan nyåret 1910) Torsvik i öns västra, högt belägna del på ömse sidor om Lidingöbros östra brofäste och började 1906 stycka Herserud i ett 100-tal tomter, af hvilka omkr. $^2/_3$ äro sålda och delvis bebyggda. N. om Torsvik ligger Islinge villastad och på öns södra sida Skärsätra område (som 1907 köptes för 1,1 mill. kr. af det nuv. bolaget), där ock en villastad håller på att växa upp på öfver 300 sålda tomter med ett synnerligen vackert läge midtför segelleden. Koncession har beviljats för en elektrisk spårväg från stranden vid Skärsätra genom Skärsätra och Gångsätra egor till Torsvik vid Lidingöbro. Dessutom finnas flera till större delen ostyckade landtegendomar, bl. a. Gångsätra, Bodal och Baggeby, vid Lilla Värtan, s. om Herserudsbolagets mark, Mölna,

mellan Skärsätra och Breviks område, tillhörigt ett af bryggeridirektören Simonsson bildadt familjebolag, Kotla, Stockby, på hvars egor Svenska missionsförbundet fått en afsöndring, hvarest uppförts en stor missionsskola (tax.-v. 200,000 kr.), Sticklinge m. m., som förut tillhört godsegaren Harald Zetterberg — den bekante ''Lidingökungens'' son — och nu tillhör ett af denne bildadt familjebolag, Hersby aktiebolag, Östra och Västra Yttringe samt längst i ö., n. om Hustegafjärden, det af Bellman besjungna Älfvik, som på hans tid (efter 1775) tillhörde hofgulddragaren Widman och nu eges af öfverstelöjtnanten Alb. Janse. — Taxeringsvärdet å fastigheter inom köpingen var 1910 5,466,800 kr. å jordbruksfastighet och 16,425,900 kr. å annan fastighet; 1911 hade dessa värden stigit till resp. 5,673,800 och 22,654,200 kr. Den taxerade inkomsten var 1910 2,888,396 och 1911 3,950,400 kr. 1910 påförda kommunalutskylder (inberäknadt utgifter för kyrka och skola) voro kr. 2,80 pr bevillningskrona. — L. var länge en del af Djursholmsgodset, indrogs 1600 jämte detta till kronan, men återgafs 1612 till Banérska släkten. 1731 blef L. jämte Djursholm fideikommiss, men 1783 öfverflyttades L:s fideikommissnatur på Björkvik i Östergötland, hvarefter L. styckades i smärre egendomar, som såldes företrädesvis till förmögna borgare i Stockholm. Sedan den lifliga, ofvan skildrade byggnadsverksamheten fortgått ett par år, ingick samhället till K. M:t med ansökan att få bilda köping, hvilken ansökan bifölls genom k. br. 23 dec. 1909 att gälla fr. o. m. 1910 års ingång. Köpingen har kommunalläkare, samskola (L. villastads) och 5 folkskolor (vid kyrkan, Koltorp, Torsvik och Älfvik), 1 mindre folkskola och 4 småskolor, hvarjämte den s. k. Tysta skolan under loppet af 1912 flyttas dit (L. villastad) från sitt forna hem vid Norrtullsgatan i Stockholm. Hösten 1911 beslöto kommunalfullmäktige att å tomt, som a.-b. Lidingö villastad för ändamålet upplåtit, uppföra ett allmänt läroverk, till en början med 6 klasser, men med successiv ökning till fullständigt läroverk, och byggnaden skall vara färdig att tagas i bruk höstterminen 1913. — L. synes i äldre tid i ecklesiastikt hänseende med sin norra del ha hört till Danderyds och med södra delen till Solna socken. 1650 bestämdes, att Danderyds socken med L. som annex skulle utgöra ett till egaren af Djursholm patronellt pastorat, som genom k. resol. 27 okt. 1832, sedan Djursholm frångått Banérska släkten, förklarades för regalt. Sedan 1 maj 1907 är L. enl. k. br. 19 okt. 1906 eget regalt pastorat i Roslags östra kontrakt af Uppsala stift. Förbindelsen med Stockholm upprätthölls förr endast med färja (till Ropsten på norra Djurgården), men vintern 1803 lades af öboarna s. om färjestället en flottbro (''Lidingöbro'') öfver till Djurgården. Denna bro förstördes 1858, och en ny byggdes, hvilken Stockholms stad 1883 inlöste för 30,000 kr. och borttog för att bereda en ren farled in till Värtahamnen. En annan flottbro (750 m. lång, en af de längsta i världen) anlades 1882—83 n. om denna hamn af staden och kostade med uppfartsvägar på ömse sidor 176,000 kr.

Lidingöbro. 1. Bro. Se Lidingö, sp. 379. — 2. Värdshus. Se Djurgården, sp. 575, och kartan till denna art.

Lidir. Se Lier.

Lidköp. Se Köpskål.

Lidköping, stapelstad i Skaraborgs län, vid Lidans utlopp i Kinneviken af Vänern. Areal 1,536 har (13 har vatten), hvaraf stadsplanen 260 har (omkr. 35 tätt bebyggda). Vid 1910 års slut var antalet bebyggda tomter 464, obebyggda 52, antalet boningshus 677. Sammanlagda taxeringsvärdet af fast egendom uppgick 1910 till 12,098,900 kr., hvaraf 1,217,000 å bevillningsfri och 824,100 kr. å jordbruksfastighet, satt till 16 mtl. Vid slutet af s. å. var folkmängden 6,885 pers. och hade på de sista tjugu åren ökats med nära 33 proc. Genom ån delas staden i två, genom en järnbro förenade delar, Gamla staden, på åns högra strand, och Nya staden, på den vänstra, båda regelbundet anlagda, med raka gator. Märkligare offentliga byggnader äro kyrkan (fig. 3), uppförd 1850—53 på ruinerna af den gamla, som förstördes vid den stora eldsvådan,

Fig. 1. Lidköpings vapen.

Fig. 2. Situationsplan af Lidköping. *1.* Kyrka. — *2.* Nya rådhuset (jämte postkontor och telegrafstation). — *3.* Tingshus. — *4.* Realskola. — *5.* Folkskolor. — *6.* Gamla rådhuset (numera saluhall samt polis- och brandstation). — *7.* Stadshotell. — *8.* Banker. — *9.* Sparbank. — *10.* Badanstalt. — *11.* Länslasarett. — *12.* Epidemisjukhus. — *13.* Fattiginrättning. — *14.* Vattenverk. — *15.* Gasverk. — *16.* Tullhus. — *17.* Järnvägsstation. *18.* Mekanisk verkstad. — *19.* Sockerbruk. — *20.* Tändsticksfabrik. — *21.* Gummifabrik. — *22.* Snickerifabrik. — *23.* Bryggeri.

som 1849 ödelade hela gamla staden, det gamla rådhuset (fig. 4), en med torn försedd träbyggnad, som varit ett jaktslott, hvilket af M. G. De la Gardie förlades midt på det ovanligt stora

get i den nya staden och sedan tjänstgjorde
ı rådhus till 1882 och nu är polis- och
ndstation samt saluhall, det nya rådhuset (jäm-

Fig. 3. Kyrkan i Lidköping.

postkontor och telegrafstation), vid torget i
ola staden, lasarettet samt realskolans hus. L.
vatten- och afloppsledning, gasverk och elektrisk

. 4. Gamla rådhuset (num. saluhall samt polis- och brandstation).

ysning (från Gullspångs kraftstation). Från
nensam station utgå järnvägar förbi Skara till
nstorp å Västra stambanan, till Håkantorp på
devalla—Herrljungabanan, till Kinnekulle och till
Tun (L.—Kållands järnväg). Ångbåtsförbindelse
eger rum med Göteborg, Stockholm och Vänerhamnar. Stadens handelsflotta bestod 1909 af 9 segelfartyg om 316 ton och 3 ångfartyg om 363 ton. S. å. ankommo och afgingo 1,207 fartyg om 89,665 ton, hvaraf 2 segelfartyg och 1 ångfartyg om tills. 301 ton ankommo från utrikes ort. I hamnafgifter erlades för fartyg 1,855 kr., för varor 11,166. Handlandena voro s. å. 96 med 160 biträden och en för bevillning tax. inkomst af handelsrörelsen af 315,000 kr., 133 handtverkare med 180 arb. och en tax.-inkomst af handtverksdriften af 126,500 kr. samt 41 fabriker med 1,100 arb. och ett tillverkningsvärde af omkr. 6,8 mill. kr., hvaraf mer än hälften (nära 4 mill. kr.) kommo på ett sockerbruk, som började sin verksamhet hösten 1904. Andra större tillverkningsvärden äro 868,000 kr. på en tändsticksfabrik, 310,000 kr. på en gummivarufabrik, 249,000 kr. på en sömnadsfabrik, 140,000 kr. på ett glas- och porslinsmåleri, 155,000 kr. på två mek. verkstäder samt 137,000 kr. på två sågverk och hyflerier. Bankkontor äro afdelningskontor af Borås och Skaraborgs enskilda banker samt sparbank (sedan 1834). Staden har realskola, elementarläroverk för flickor, en slöjdskola, en väfskola, hvarjämte sedan 1887 finnes vid Margretelund på stadens mark en genom testamente af fröken Anna Elisabet Lidbeck (f. 1799, d. 1880) grundlagd uppfostringsanstalt för barn inom L:s samhälle, som blifvit för brott sakfällda eller eljest visat sig vanartade (fondens behållning 1910: 462,069 kr.). Inom staden finnes ett länslasarett. I staden utges 6 tidningar, näml. den konservativa ”Vestgötaposten” och de liberala ”Nya Lidköpingstidningen”, ”Vestgötatidningen”, ”Grästorpstidningen” och ”Nya Varatidningen” (samtliga 2 ggr i veckan) samt den liberala ”Västra Dagbladet Skaraborgsposten” (6 ggr i veckan). — Vid 1910 års slut uppgingo stadens bokförda tillgångar till 2,745,758 kr. och skulder till 2,137,633 kr. I inkomstskatt erlades 1911 63,209 kr. och utdebiterades i kommunalskatt 5 kr. pr bevillningskrona. I kyrkligt hänseende utgör staden ett regalt pastorat i Skara stift, Kållands kontrakt. För val af riksdagsmän till Andra kammaren tillhör staden länets norra valkrets. — L. (under medeltiden *Lidaköpung*) är den äldsta staden vid Vänern. Den erhöll stadsprivilegier 21 juni 1446, men var utan tvifvel han-

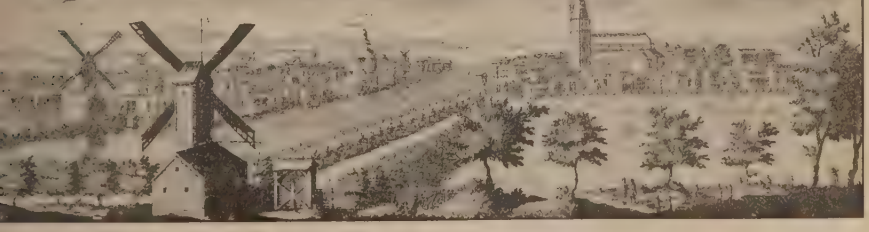

Fig. 5. Lidköping i slutet af 1600-talet, efter Sueciæ-verket.

delsplats långt förut. Vasakonungarna gåfvo staden förnyade gånger fördelar och privilegier, men eldsvådor och uppväxande nya städer vid Vänern hämmade utvecklingen. 1651 erhöll Jakob De la Gardie L. (d. v. s. Gamla staden ö. om Lidan) såsom tillökning till sitt grefskap Läckö. 1655 beslöto ständerna, att L. skulle fråntagas grefskapet och läggas under kronan, men M. G. De la Gardie fick rättighet att anlägga en stad i närheten. Marken kunde dock ej förvärfvas förrän 1670, och 1672 började L:s nya stad anläggas på åns vänstra strand och växte upp ganska hastigt under kanslerens trägna omvårdnad. Privilegierna af år 1670 bestämde, att båda städerna skulle ha samma sigill, samma ”rätt, rådstuga och magistrat samt åtnjuta samma förmåner.” Reduktionen lade 1683 hela staden L. (se fig. 5) under kronan. 1849 nedbrann, som ofvan nämnts, hela Gamla staden. Wbg.

Lidköping—Håkantorps järnväg (sign. H. L. J.), smalspårig (0,891 m.), 29 km. lång, eges och trafikeras tills. med Kinnekulle—Lidköpings järnväg och med gemensam materiel af ett konsortium med Lidköpings stad som hufvudintressent, hvilket därjämte trafikerar linjen Tumleberg—Håkantorp af Västergötland—Göteborgs järnväg. Järnvägen är belägen inom Skaraborgs län och sträcker sig från Lidköping till Håkantorps station å Uddevalla—Vänersborg—Herrljunga järnväg. Vid Lidköping har järnvägen förbindelse med Lidköping—Skara—Stenstorps, Lidköping—Kållands och Kinnekulle—Lidköpings järnvägar och vid Håkantorp med Uddevalla—Vänersborg—Herrljunga järnväg och grenlinjen Tumleberg—Håkantorp af Västergötland—Göteborgs järnväg. Järnvägen öppnades för trafik 12 dec. 1877. Vid 1910 års slut uppgick bokförda byggnadskostnaden till 824,700 kr., hvaraf för rullande materiel 140,400 kr. Delegarnas fond utgjorde vid samma tid 427,205 kr. Järnvägens förvaltning har sitt säte i Lidköping. A. d'A.

Lidköping—Kvänums järnväg, en projekterad smalspårig (0,891 m.) järnväg inom Skaraborgs län, som 12 april 1907 erhållit koncession. Koncessionsinnehafvarna ha sedermera erhållit uppskof, och järnvägens byggande skall påbörjas 1912 och vara slutfördt 1915. Järnvägen skall utgå från Lidköping i hufvudsakligen sydlig riktning genom Hofby, Norra Härene, Salsby, Jungs och Kvänums socknar till Kvänums station å Västergötland—Göteborgs järnväg och är afsedd att få en längd af 25,9 km. Byggnadskostnaden har beräknats till 800,000 kr., hvaraf för rullande materiel 80,000 kr. A. d'A.

Lidköping—Kållands järnväg (sign. L. J.), smalspårig (0,891 m.), 27 km. lång, eges och trafikeras af Lidköping—Kållands järnvägsaktiebolag. Järnvägen, som är belägen inom Skaraborgs län, sträcker sig från en omkr. 1 km. från Lidköpings station belägen punkt å Lidköping—Håkantorps järnväg i västlig riktning genom Råda socken till Örslösa och vidare i sydvästlig riktning genom Kedums, Tranums och Friels socknar till den obetydliga platsen Tun i socknen af samma namn. Vid Lidköping har järnvägen förbindelse med Lidköping—Skara—Stenstorps, Lidköping—Håkantorps och Kinnekulle—Lidköpings järnvägar. Urspr. var meningen, att järnvägen skulle fortsättas öfver Grästorps station å Uddevalla—Vänersborg—Herrljunga järnväg till Hallebo station å den koncessionerade järnvägen Trollhättan—Nossebro. Koncessioner å linjerna Tun—Grästorp, 12 km., och Grästorp—Hallebo, 11 km. såsom särskilda järnvägar erhöllos äfven 13 jun 1908, men ha icke kunnat fullföljas. Järnvägen öpp nades för trafik 12 nov. 1908. Vid 1910 års slu uppgick bokförda byggnadskostnaden till 853,00 kr., hvaraf för rullande materiel 153,000 kr., oc aktiekapitalet till 377,700 kr. Järnvägsbolagets sty relse har sitt säte i Lidköping. A. d'A

Lidköping—Skara—Stenstorps järnväg (sign L. S. S. J.), smalspårig (0,891 m.), 50 km. lång tillhörig och jämte Skara—Timmersdala järnvä trafikerad af Lidköping—Skara—Stenstorps järnväg aktiebolag, är belägen inom Skaraborgs län och sträc ker sig från Lidköping öfver Skara till Stenstorp station vid Västra stambanan. Vid Lidköping ha järnvägen förbindelse med Lidköping—Håkantorps Lidköping—Kållands och Kinnekulle—Lidköping järnvägar, vid Skara med Västergötland—Göteborg och Skara—Timmersdala järnvägar, vid Axvall me Sköfde—Axvalls järnväg samt vid Stenstorp med sta tens och Hjo—Stenstorps järnvägar. Järnvägen öpp nades för trafik 27 okt. 1874. Vid utgången af 191 uppgick bokförda byggnadskostnaden till 1,483,29 kr., hvaraf för rullande materiel 363,112 kr., aktiekap talet till 325,200 kr. och reservfonden till 100,000 k Järnvägsbolagets styrelse har sitt säte i Skara. A. d'

Lidköping—Tuns järnväg, understundom använ benämning på Lidköping—Kållands järn väg (se d. o.).

Lidman, svensk släkt, hvars äldste kände stamfad i slutet af 1600-talet var herredagsmannen Peder Torrsjö, Flisby socken, Småland. Hans sonsons ba antogo namnet Lidman efter fädernegården Lidhu i Flisby.

1. Sven Fredrik L., författare, präst, 11 dec. 1784 i Norrköping, d. 9 mars 1845, var student i Uppsala 1800 och filos. doktor d 1806 samt utnämndes 1811 till docent i arabisk fil logi. Efter att ha prästvigts förordnades han s. till legationspredikant i Konstantinopel, hvarifrå han 1817 befordrades till lektor i Linköping, d han 1824 vardt domprost. Han var en af stifte riksdagsmän 1828—30 och 1834 samt utnämnd 1831 till teol. doktor. L. var som student led. Vitterhetens vänner och senare en af Götiska förbu dets medlemmar; till ”Iduna” bidrog han med ant kvariska uppsatser. — Hans stora orientaliska sam lingar förstördes af vådeld i Konstantinopel 181 Atterbom egnade L. en dikt, och med många litt raturens och politikens främste stod han i nära b röring samt torde öfvat personligt inflytande.

2. Peder Gustaf Samuel (Sam) L., de föregåendes son. Se Västerås.

3. Karl Hindrik Sven Rudolfsson L den föregåendes brorson, författare, f. 30 juni 188 i Karlskrona, aflade 1900 mogenhetsexamen oc 1901 jur. filos. kandidatexamen i Uppsala samt var 1903 reservunderlöjtnant. Småningom öfvergaf ha juridiken för att uteslutande egna sig åt litteraturen Han debuterade 1904 med diktsamlingen *Pasipha* som innehöll koloristiskt kraftig, ofta hetsigt sensue lyrik. De följande dikterna, *Primavera* (1905), *Kä lorna* (1906) och *Elden och altaret* (1907), utveck lade med städse stigande formell behärskning och or ginalitet i hufvudsak samma temperament. Det erotisk lyrik, brinnande af blodets begär och ungdo lig lidelse, ofta skuggad af vissheten om det fö

ängliga i all känsla och förgängligheten af allt
änskligt. Självständigt, om också ursprungligen
ed anknytning till Heidenstam, har L. gett en
ängd dikter med antika motiv, uppfattade i mo-
ern anda, svårmodiga och praktfulla, senroman-
ska och känsloupprörda. Efter några föga lyc-
ade romantiska dramer, *Imperia* (1907) och *Här-
tare* (1908), har L. senast öfvergått till romanen
ch i *Stensborg* (1910) och *Thure Gabriel Silfver-
ådhl* (s. å.) lämnat ett par väl byggda och berät-
ade skildringar från nutiden, af hvilka den senare
äckte ett särskildt uppseende på grund af några
ener från 1905. Se O. Levertin, ”Svensk litte-
ir”, I (1908). 1 o. 3. R—n B.

Lidmyråsen, kronopark i Degerfors socken och re-
ir, Västerbottens län, af öfverloppsmark afsatt till
ronopark enl. k. br. 22 jan. 1897. Benämningen
stställdes af Kammarkollegium 26 juni 1902. Areal
,671 har. M—g.

Lidner, Bengt, skald, f. 16 mars 1757 (den
ldre uppgiften 1759 är bevisligen oriktig) i Göte-

borg, d. 4 jan. 1793 i Stockholm, var son af organisten och lackfabrikören Olof Liedner. I sitt tredje år blef L. faderlös. Modern, Elisabet Margareta Boethius, gifte om sig med tjänstemannen vid Ostindiska kompaniet Samuel Aurell. Hans moder, som redan under hans 14:e år gick hädan, synes af honom ha omfattats med varmaste kärlek, och att döma af
ans skrifter öfvade minnet af henne stort inflytande
å honom hela lifvet igenom. Sin undervisning er-
öll L. först i trivialskolan, sedermera vid gymna-
iet, som han dock lämnade 1772 för att i den s. k.
’tyska skolan” underkastas strängare disciplin. Man
ar från hans skolår en bekant anekdot, att han,
om förut varit mycket trög och oläraktig, skulle
lötsligen ha fått en ”knäpp” i hufvudet och där-
fter visat sig högt begåfvad. Denna allmänt spridda
ägen om ”lidnerska knäppen” torde emellertid vara
tt af de påhitt, som L. uppdukade om sitt lif,
tan grund i verkligheten. I hemmet härskade den
errnhutiska åskådningen, och denna har tvifvelsutan
aft sin andel i den känslosamma läggning och
ekhet, som utmärka hans karaktär och delvis hans
kaldskap. Under skolåren hade han tillfälle att
tnjuta ledning af vittra lärare, hvilka då voro
nställda vid Göteborgs skola och gymnasium, såsom
othenius, Johan Rosén, Wallenstråle, Beijer m. fl.
Redan i maj 1772 höll han å gymnasium ett tal på
ers ”om det förunderliga i Kristi återlösning”. An-
ärkningsvärdt är, att flera bland lärarna, hvilka
. ö. delvis tillhörde swedenborgska riktningen, voro
ifligt intresserade för den känslosamma engelska och
yska litteraturen (Ossian, Klopstock). 1773—74 fin-
as i Göteborgstidningen ”Hwad nytt? Hwad nytt?”
lera alster af L:s penna, som vittna om, att han
edan under sin gymnasietid vunnit uppmärksamhet
om vitterlekare. 1774 lämnade han Göteborg för
tt i Lund fortsätta studierna, med bistånd af bl. a. Patrik Alströmer och Niklas Sahlgren. Han var då en högt begåfvad, fantasirik yngling med ett ömsint hjärta, men utan fast karaktär. I febr. 1774 inskrefs L. i Göteborgs nations matrikel i Lund och blef snart medelpunkten i en vitter studentkrets, som fann behag i hans poesier. Han disputerade redan i dec. s. å. ”för öfnings skull” under Lagerbring och lät i ”Lunds veckoblad” inflyta poesier, liksom hans skaldegåfva äfven anlitades mot betalning. 1775 skulle han disputera för andra gången ”de confinatione” (om relegering); men innan disputationen hann verkställas, hade han själf blifvit confinerad till hemorten, antagligen för någon förseelse. Det är vid denna tid, 1776, som hans förut något omstridda ostindiska resa egde rum. Uppgiften, att han flytt från skeppet i Kap, är riktig, men däremot är det icke sant, att han ”irrat ett år bland Taffelbergets klippor”. Han afvek från skeppet i april 1776, men är redan på sommaren i Göteborg. Han begaf sig därefter till de tyska universiteten och kom i sept. 1776 till Greifswald, där han ärnade disputera öfver det berättigade i amerikanernas revolution, en disputation, som emellertid blef förbjuden af det politiska skälet, att man ej ville stöta sig med England. Därom erhöll L. kännedom, innan ännu afhandlingen var h. o. h. tryckt, och han meddelar sålunda läsarna i själfva afhandlingen, att den är förbjuden att ventileras. Han synes därefter ha begifvit sig till Stralsund och Rostock, men anlände våren 1779 till Stockholm. L. skulle nu börja i Stockholm skaffa sig ett namn på litteraturens område och utgaf tjugufem *fabler*, som han tillegnade den ettårige kronprinsen. De äro af olika värde, de flesta f. ö. efterbildningar. Skalden utsattes för en omild versifierad kritik i ”Dagligt allehanda”. Emellertid fann han i den vittre hofmannen Zibet en beskyddare, som äfven fäste konungens uppmärksamhet vid honom; och Gjörwell berättar i slutet af 1779 för L:s gynnare under studenttiden, Patrik Alströmer, att L. stigit upp på hofparnassen som en komet, att ”hans snille omtaltes på hela Lofön som ett underverk, att honom lofvades guld och gröna skogar, samt att han skref fabler och skålar”. Emellertid synes L. dels genom oförsiktiga epigram, dels genom medverkan i Cederhielms oppositionella tidning ”Sanning och nöje”, dels genom sitt lefnadssätt ha väckt mindre gynnsamma tankar om sig vid hofvet. Dock beslöt konungen att på sin bekostnad låta honom företaga en utländsk resa för att studera ”teatern och språken”, väl i afsikt att utbildas för dramatiskt författarskap. Hans ungdomsdrama *Milot och Eloisa* (utg. af Schück 1891 i 12 ex.) tillhör antagligen tiden strax före utresan; det är ett obetydligt försök i den franska opera-comique-genren. Han reste närmast (1780) till Göttingen, där han skulle studera de grekiske klassikerna under den då så berömde filologen Heyne. Hur långt han kom i studierna, är väl svårt att säga; dock torde bekantskapen både med Pindaros och Euripides ha spelat en roll för hans senare verksamhet. Säkerligen mottog han också nu lifliga intryck af den dåtida tyska vitterheten (Klopstock, Goethes ”Werther”, Lessing, Göttingenskolans män) och genom dessa äfven medelbar påverkan från den engelska diktningen (Shakspere, Milton, Young o. a.); det är nu den svärmiske känslokelaren blir ”sturm-und-drang-

skald''. L., som i Göttingen spelat ''grand seigneurens'' roll, tagit dyra kollegier, lärt sig fäkta o. s. v., satte sig emellertid i skuld och måste i st. f. att studera grekiska tragedier själf ''spela den tragedien att inkognito begifva sig hädan''. Ännu en gång stod nådens dörr öppen för honom, och det bestämdes, att han skulle resa till Paris och ställas under svenske ambassadören och skalden Gustaf Filip Creutz' ledning. I Paris, där han fått tillträde till ett rikt bibliotek och väl äfven besökte teatern, studerade han de olika dramatiska riktningar, som då bröto sig (klassisk fransk tragedi, borgerligt drama, den ''dystra'' genren, operan, o. s. v.), och han torde haft svårt att smälta de skiftande intrycken till en helhet. Under Creutz' ledning fick han skola sin diktion — Creutz gaf honom en plan och ett utkast ''Rustan och Mirza'' att närmare utarbeta till en opera och påstod sedan, att L. i sin ''Medea'' tillegnat sig stycken ur denna opera, som tillhörde Creutz, hvilket L. bestred. L. lär emellertid äfven ha begagnat Creutz' materiella tillhörigheter på ett mindre lämpligt sätt, och detta föranlät hans hemkallande 1782. Under Paristiden hade han författat sorgespelet *Erik XIV*, som han hemförde 1782, men som ej ''goutcrades'' (det trycktes icke under hans lifstid); det är intressant på grund af den stilblandning, hvarom det vittnar, man möter här i en form, som ansluter sig till den franska tragedien, Wertherska, Hamletska, Lessingska reminiscenser.

Då L. 1782 kom hem, hade han förlorat sin hofgunst. Han medarbetade nu i den oppositionella tidningen ''Välsignade tryckfriheten'', där han offentliggjorde en del smärre dikter, delvis frivola, delvis sentimentala. Samtidigt beredde han sig till att utge flera större stycken. Äldst bland dem är operan *Medea*, i hvilken han tillgodogjorde sig sina Göttingen-studier af Euripides och Seneca samt äfven tog intryck af en tysk skald Gotter, som skrifvit text till ett musikdrama, ''Medea'', och af en Racines efterföljare, Longuepierre. I detta stycke använde L. ock en del arior och körer ur den opera, ''Rustan och Mirza'', som var ett samarbete mellan honom och Creutz, hvilket mycket harmade denne. (''Rustan och Mirza'', sådan Creutz presenterat den för sina vänner, är nu återfunnen och tryckes i ''Samlaren'' 1911, men man kan ju icke veta, i huru vidsträckt mån L. samverkat däri.) ''Medea'', som föreligger dels i en äldre text (jfr K. Warburgs skrift ''Lidners Medea''), dels i en tryckt text 1784, sedan L. låtit Thorild granska och rätta dikten, tillhör L:s yppersta arbeten och är väl kanske hans mognaste verk samt otvifvelaktigt tidens mest sublima operatext, hvadan L. med allt skäl fann det hårdt, att den försmåddes af teatern. Den är emellertid snarast en hybrid mellan opera och tragedi (liksom Gotters verk), och detta torde medverkat till svårigheten att få den uppförd; den är full af upphöjda dramatiskt lyriska utbrott, och diktionen visar, hvilken rik utbildning L. vunnit i Creutz' skola. Märklig är ''krigsskaldernas'' sång, en af våra främsta fosterlandshymner (''O, yngling, om du hjärta har''). — Innan ''Medea'' kom ut, fullbordade L. emellertid sin mest berömda dikt: *Spastaras död*, i hvilken han besjöng en händelse, som då nyligen timat vid en jordbäfning i Messina, där en moder omkommit under försöket att rädda sitt barn. I en episk lyrisk dikt, som utan tvifvel är inspirerad af den s. k. Pindariska odestilen, behandlar nu L. det sublima ämnet. Alltifrån det allbekanta anslaget ''På Nova Semlas fjäll, i Ceylons brända dalar'' äro verserna af en ovanlig prakt, L. frossar i att skildra ömsom skräckscenerna vid jordbäfningen, ömsom moderskänslorna, ömsom sin egen medkänsla vid tilldragelsen, hvarvid han inväfver förebråelser mot försynen, som tillåter en oskyldigs olycka — något, som framkallade gensagor. Dikten genomandas af ett sällsynt dramatiskt lif. Sådan vi nu känna Spastaras död, är det emellertid icke originaldikten. L. underkastade den nämligen en omarbetning och utvidgning (med nära en tredjedel), i hvilket skick den utkom 1786.

L:s tredje dikt från denna glansperiod, *Året 1783*, utgör en följd af bilder af de tilldragelser, som timat under det gångna året, ett slags versifierad årskrönika (särskildt märkes episoden om nunnan Laura). Genom dessa dikter hade L. skaffat sig många beundrare, men hans omöjlighet att sköta sig och hans underliga lefnadssätt hindrade, att han fick någon fast plats. 1785 vistades han hos baron Åkerhielm på Margretelund, men vantrifdes där och var lycklig, när han på nyåret 1786 fick lämna detta såsom ett ''ängslans hem'' skildrade ställe och som han sade ''kvittera afgrunden''. Här började han äfven sin stora dikt *Yttersta domen*, som han hoppades skulle bli hans mästerstycke. Såvidt man kan finna, har L. varit sysselsatt med detta kväde äfven under de följande åren och knappast fullbordat det förr än kort före 1788, då han utgaf det i Finland. Dit hade han nämligen begifvit sig. Sjunken i elände, hade han skyllt sina motgångar på yttre omständigheter och önskat emigrera till Amerika eller Tyskland, men till sist beslutit sig för Finland, där han hade bekanta. Han anlände dit 1787 och lefde under någon tid ett trubadurisk parasitlif, flyttande från gård till gård och sysslande med sin stora dikt. Under denna hans finska resa utbröt kriget mellan Sverige och Ryssland; det väckte hos honom en viss krigisk entusiasm, som tog sig uttryck i stridssånger. Han tyckes äfven ha haft en tanke på att deltaga i kriget, men satte den icke i verket. I bref till släktingar i Göteborg berättar han, att han insjuknat i pesten och nödgats medfölja i kriget, men allt detta var alster af hans fantasi. 1788 ingick han gifte med en fyra år äldre finsk fröken Eva Jacquette Hastfer, som svärmat för hans diktning och som trots släktens motstånd gifvit honom sin hand och blef honom en trogen och kärleksfull hustru under svåra förhållanden. 1788 utkom *Yttersta domen*, som innehåller några af de härligaste partier, som han diktat särskildt är början med dess väldiga grafton en förgängelsedikt af enastående sublimitet. Emellertid var ämnet tvifvelsutan för väldigt för L:s naturell och han mäktar icke hålla sig på samma höjd. L. har tagit intryck af Milton, både i skildringen af afgrundsfursten och i enstaka liknelser, f. ö. har han studerat äfven Klopstock och Dante.

Andra större dikter från hans senare år äro de religiösa oratorierna *Jerusalems förstöring*, en äkta sturm-und-drangdikt i gräslighet (1788), och *Messias i Getsemane* (s. å., fullbordad 1791, påverkad af Klopstock och Ewald) samt en del mindre poem. Hans sista diktning lider emellertid af de

ifmattning, som var en naturlig följd af hans lef-
adssätt. En af de störste skalder Sverige egt lät
itt skaldskap gå i kvaf. — På hösten 1789 hade
ör öfrigt L. med sin hustru flyttat öfver till Stock-
olm. I Stockholm tyckes L. ha lefvat — utom på
vad han med tillfällighetsdikter kunde förvärfva —
å allmosor från sina gynnare. Själf var han myc-
et barmhärtig med det lilla han hade, och han
unde lämna till fattiga de gåfvor han själf nyss
ått. Af hertig Karl fick han titeln k. sekreterare
1792). I största fattigdom afled han. Bellman —
om varit bland hans umgänge på sista tiden —
ar ha hopsjungit begrafningskostnaderna med ett
mpromtu. Svenska akad. reste 1860 en minnesvård
fver hans graf på Adolf Fredriks kyrkogård i
tockholm (se fig.).

Lidners minnesvård på Adolf Fredriks kyrkogård.

L. är den främste representanten för den Rous-
eauanska känslosamma stämningen inom 1700-talets
iktning och öfver hufvud taget för hela den sublima
iktningen i vår äldre poesi. Till anlagen är han
land våra märkligaste skalder, äfven om han ”läm-
ade åt änglarna i skyn” hvad slutet skulle bli
å hans diktning. Ingen af våra 1700-talsskalder
ar det stora greppet på poesien som han, men han
änker sin poesi i tårar — ”i tårar vällust” —
ch sig själf i drufvan. Han är en utpräglad sub-
ektiv diktare både i godt och ondt, mottaglig som
å för de stämningar, som omgåfvo honom. Hans
iktnings väldiga intensitet står i afgjord motsats
ll de svala, objektivt hållna odedikterna, som eljest
ade kurs. Under några få år diktar han de fyra
ikter, hvarpå hans odödlighet beror.

L:s samlade arbeten utkommo 1788 i 2 dlr; efter
ans död utgåfvos hans ”nyare arbeten” 1793 med
örord af Rosenstein. Samlade arbeten utgåfvos
796—1800, men denna upplaga är ”förbättrad”,
. v. s. *förfuskad*; vidare utgåfvos L:s samlade ar-
beten 1812—14, samt — för änkans räkning —
hans ”senare samlade arbeten” 1820 (af A. A. Afzelius). Sedan ha flera upplagor utgifvits. Det vackra porträtt af Breda, som finns i Nationalmuseum och angifvits vara L., föreställer näppeligen honom. — Litt.: Franzén, ”Minne af L.” (i ”Sv. akad:s handl. från 1796”, d. XIX), Atterbom, ”Svenska siare och skalder”, Palmblads biografi öfver L. i ”Biogr. lex. öfv. namnk. svenske män” (med tillägg i nya upplagan af K. F. Werner); Ljunggren, ”Smärre skrifter” (III; 1881), Sanders förord till Lidners saml. skrifter, Estlander, ”Lidner och hans finske vänner” (i Finska vet.-soc:s handlingar, 1875—76) samt ”Lidners finska resa” (i ”Finsk tidskrift”, 1877—78); S. Wieselgren, ”Några anteckningar rörande Bengt Lidners föräldrar och födelseår” (i ”Nordisk tidskrift”, 1878), H. Wieselgren, ”Några notiser om B. Lidner” (i ”Samlaren” III), och K. Warburg, ”Lidneriana” (i ”Samlaren” IV), ”Lidner. Ett bidrag till Sveriges litteraturhistoria” (1889), ”Ett och annat om L.” (i ”Samlaren”, XVII, 1896), ”Lidners afresa från Lund, 1775. En slutreplik” (i ”Samlaren, XIX) och ”Lidners Medea, ett tillägg till min Lidner-monografi” (1898), L. Weibull, ”B. L. i Lund. Studenten och skalden” (1895) och ”Ännu en gång B. L. i Lund. En antikritik” (i ”Samlaren”, XVIII, 1897), samt M. Lamm, ”Lidnerstudier” (i ”Samlaren”, XXX, 1909). K. W—g.

Lido [lidå], it. (af lat. *litus*), hafsstrand, oftast använd om de smala landtungor (lidi), som skilja de italienska lagunerna från hafvet; särskildt bekant är Venezias Lido, en lång, smal ö, som ligger emellan hafvet och lagunen samt besökes mycket för sina hafsbad, luxuösa hotell och villor. J. F. N.

Lidsch Jeassu, abessinsk tronföljare, f. 1896, är dotterson till kejsar Menilek och son till stamhöfdingen Ras Mikael af Wollo. Vid sin förmälning 16 maj 1909 med Romana Work, dotter till Ras Mangascha och ättling till kejsar Johannes, utropades han högtidligen till tronföljare. Han tillträdde som sådan regeringen 14 april 1910, då kejsar Menilek till följd af en svår sjukdom ej längre kunde sköta regeringsärendena. Hittills (1911) har L. dock som minderårig stått under förmynderskap.

Lidskälf, moderniserad form för Hlíðskjálf (se d. o.).

Lidströmer, Jonas, mekaniker, byggmästare, f. 1755 på Lagfors bruk, Ljustorps socken (Medelpad), d. 27 jan. 1808 i Stockholm, blef 1771 student i Uppsala, 1780 auskultant i Bergskollegiet och följde 1781 Chapman till Karlskrona. 1782 lämnade L. det första profvet af sin skicklighet, då han uppfann den berömda slipmaskinen på varfvet, och s. å. utnämndes han till löjtnant-mekanikus vid amiralitetet. Stor duglighet och rik begåfning lade L. i dagen genom en rad förrättningar och arbeten. Hand i hand med dessa gingo befordringarna, så att

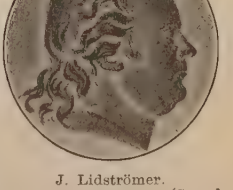

J. Lidströmer.
Efter en medaljong (Sergel eller hans skola).

han 1802 blef öfverstelöjtnant-mekanikus i amiralitetet. Bland de viktigaste af L:s arbeten må nämnas förslag till anläggning eller utvidgning af hamnarna i Halmstad och Hälsingborg samt vid nya varfvet i Göteborg, många byggnader vid varfvet i Karlskrona, obelisken på slottsbacken i Stockholm (1798—1800, vid hvars fullbordande han adlades; han hette förut Lidström), anläggningen af Nya varfvet i Göteborg och större delen af Norrbro i Stockholm (1802—07). Han omdanade äfven kajbyggnaden vid Gustaf III:s staty. L. uppfann en mängd nya maskiner och inrättningar vid varfvet i Karlskrona och annanstädes. Bland annat anlade han ett stålslipverk vid kronosmedjan i Lyckeby, som han arrenderat, införde där nya gjutningsmetoder och anlade en präktig slipmaskin, hvilken lämnade goda resultat. L. var medlem af Vet. akad. och flera andra samfund. — L:s son, Fredrik August L., öfverstelöjtnant-mekanikus, f. 1787, d. 1856, ledde sedan 1816 uppförandet af kajerna kring Norrbro i Stockholm. —rn.*

Lidtgren, Anders, astronom, f. 1729 på Uddetorp (Västergötland), d. 1815, blef student i Uppsala 1750, i Lund 1754, filos. magister primus där 1772, docent i matematik s. å., adjunkt och observator 1775 samt erhöll beständig tjänstledighet 1806. L. var en ganska flitig observatör; han verkställde t. ex. observationer vid åtskilliga solförmörkelser, månförmörkelser, Juppiters ockultation af månen och Merkuriuspassagen 1769. Resultaten af hans observationer finnas meddelade i 12 uppsatser (i Vet. akad:s handl. 1786—1804). (B—d.)

Lidö, frälsesäteri om $2^{1}/_{16}$ mtl i Vätö socken, Stockholms län, på ön Lidö i Lidöfjärden utanför Norrtäljeviken, mellan Rådmansö, Vätö och Björkö. Det omfattar Lidön (275 har) samt ett flertal mindre holmar och skär, tills. 310,11 har, tax. till 28,000 kr. Bland holmarna märkes Skabbholmen, bekant för sin rika växtlighet (se Hesselman, ”Zur kenntniss des pflanzenlebens schwedischer laubwiesen”, Jena, 1904) och därför föreslagen till naturminnesmärke samt jämte de andra holmarna (utom Lidön) af K. M:ts befallningshafvande 31 okt. 1910 tills vidare förklarad fridlyst. — L., som förut tillhörde kronan, tillbyttes 1632 k. rådet grefve Bengt Oxenstierna (”Resar-Bengt”) och bebyggdes af honom med ett i Dahlberghs ”Sueciæverk” afbildadt stenhus, som 1719 förstördes af den ryska mordbrännarflottan. Efter Resar-Bengt tillhörde L. hans hustrus andra och tredje man, riksrådet grefve Johan Axelsson Oxenstierna och landtgrefven Fredrik af Hessen-Homburg, vidare riksrådet grefve Anders Torstenson, grefve Otto Wilh. v. Königsmarck, öfversten Åke Rålamb och hans släkt samt således 1764 till kornetten A. L. Wernstedt, i hvars släkt gården stannade till 1850. Sedan 1907 tillhör den K. O. G. Wibom. O. W—m.

Lie, fr., *mus.*, bundet. Se Legato.

Lie [li]. 1. Lars Johannes L., norsk läkare, f. 30 mars 1831 i Kristiania, tog medicinsk ämbetsexamen 1858, var 1853—81 prosektor vid universitetets anatomisal, tjänstgjorde 1859 som marinläkare, blef 1882 marinens öfverläkare och var 1892—98 chef för dess sanitetsväsen. Sedan 1860 höll han föreläsningar vid universitetet öfver anatomi och embryologi och skötte 1875—77 undervisningen i anatomi. 1867—81 var han därjämte medlem af examenskommissionen för tandläkare. Skr.: *Læreb i descriptiv anatomi* (1867—69), *Om fascierne* (187 och *Chirurgisch-anatomischer atlas* (1880—84).

2. Marius Sophus L., den föregående kusin, norsk matematiker, f. 17 dec. 1842 i Nor fjordeid (Bergens stift), d. 18 febr. 1899 i Kristiani tog reallärarexamen 1865. Först ett par år däreft vaknade hans matematiska skaparlust under påverkan i synnerhet af Poncelet och Plücker, och hans geni utvecklades med förvånande frodighet och kraft. Redan efter ett par års arbete hade han för alltid knutit sitt namn till en rad nya idéer och teorier af den mest vidtgående betydelse, till en början särskildt inom geometrien och läran om differentialekvationerna. På detta område tillförde han red under sin första eruptiva period som vetenskap tänkare matematiken en stor mängd nytt stoff, hv idéinnehåll han behöfde hela sin följande lifstid utveckla och fördjupa. Med utgångspunkt i en se tidigt till sina grunddrag fastställda ledande idé utbildade han ett alldeles nytt matematiskt lärofac transformationsgruppernas teori, en bragd, som g epok i matematikens historia. Redan L:s förs arbeten yppa, att han är boren matematiker. 18 lämnade han (i ”Kristiania vidensk.-selskabs f handl.”) det första utkastet till sin imaginärteo där fröet till flera af hans senare upptäckter är ne lagdt. Arbetet väckte uppmärksamhet, och han fi s. å. offentligt stipendium till studier i Berlin, G tingen och Paris. I Frankrike offentliggjorde h i ”Comptes rendus de l'Académie des science (vol. LXX, 1870) sin upptäckt af klotgeometri (”en af de vackraste upptäckterna i den moder geometrien” enl. Darboux). F. ö. undgick han m knapp nöd att under kriget bli arkebuserad, misstä för att vara tysk spion, och satt en månad inspärra Fontainebleau. Efter hemkomsten blef han 1871 u versitetsstipendiat och erhöll s. å. doktorsgraden afh. *Over en classe geometriske transformationer* ”Kristiania vidensk. selsk:s forhandl.” s. å.), c han spred ljus öfver en dittills oanad förbindelse m lan rummets metriska och projektiva egenskaper. L. 1872 sökte en professur i Lund, upprättade st tinget en e. o. professur för honom vid Kristia universitet. 1886 mottog han kallelse till Leipz universitet. Emellertid hade L. blifvit en af sa tidens mest berömda matematiker, och värdigt g han i den snillrike N. H. Abels spår. L. utveckla sina idéer i en hel serie afhandlingar, offentliggjo dels i ”Göttingische gelehrte anzeigen” (1870—7 i ”Matematische annalen” (Leipzig, alltsedan 187 men särskildt efter 1880) och i andra utländs facktidskrifter, delvis i ”Kristiania vidensk. sels forhandl.”, men framför allt i ”Archiv for mat matik og naturvidenskab”, som blef hans specie organ. Dettas första häfte (jan. 1876) öppnades m hans banbrytande afh. om *Theorie der transfor tionsgruppen*, inledningen till en lång rad arbet

vari den nya läran vidare utvecklas, tills den före-
gger som ett imponerande system, hvilket revolu-
ionerar ett väldigt område af matematiken och i
pprinnelse, utbildning och genomförande in i minsta
etaljer är L:s originella verk. 1883 fäste Picard
e franske matematikernas uppmärksamhet på L:s
ya teorier, och under dennes vistelse i Leipzig
inde Ecole normale supérieure årligen sina bästa
lever till hans lärostol. Samtidigt med att han
876—79 uppbyggde sitt system om transformations-
ruppernas teori, utvecklade han deras användning
ch därjämte andra af sina grundidéer i betydande
rbeten, bl. a. den viktiga utredningen om minimalytor
*Classification der flächen nach der transformations-
ruppe ihrer geodätischen curven* (univ.-progr. 1879)
ch en rad afhandlingar om ytor af konstanta
urvor i ''Archiv for mathematik og naturvidenskab''
1879 ff.). Efter hand upptog dock transformations-
ruppernas teori alla hans tankar. Han skred därför
ll att ge dem en alldeles ny utformning, hvari
lla problem, som under mellantiden dykt upp, skulle
narbetas och uttömmande behandlas. I samarbete
ed sin lärjunge Fr. Engel öfvergick han till redi-
eringen af sitt gigantiska hufvudverk, *Theorie der
ransformationsgruppen*, som utkom i 3 bd 1888—93
Leipzig. I anslutning härtill utgaf han, med hjälp
f H. Scheffer, *Vorlesungen über differentialgleichun-
en mit bekannten infinitesimalen transformationen*
1891), *Vorlesungen über continuierliche gruppen
nit geometrischen und anderen anwendungen* (1893)
ch *Geometrie der berührungstransformationen* (vol.
, 1896). Men därmed var den urspr. sällsynt kraf-
ge mannens hälsa bruten. Tilltagande sjuklighet
idrog till hans beslut att återvända till fädernes-
ndet. Där hade stortinget på uppmaning af en
el framstående män 1894 beslutit erbjuda L. ett
ersonligt hedersgage af 10,000 kr. som e. o. pro-
ssor med befrielse från sedvanlig föreläsningsskyl-
ighet. Först 1898 kunde han, obotligt sjuk, bryta
pp från Leipzig. Blott ett halft år efter hemkom-
en dukade han under för en perniciös anemi, som
an ansågs ha ådragit sig genom rastlös andlig an-
trängning i ett högst intensivt arbetslif. Jämte L.
ylow utgaf L. ''N. H. Abel: Oeuvres complètes''
2 bd, 1881). Af L:s egna skrifter föreligger ingen
imlad uppl. En utförlig bibliografi öfver L:s tryckta
krifter är utarbetad af Fr. Engel i ''Bibliotheca
athematica'' ser. 3, bd I (Leipzig 1900). Öfver
n del af hans efterlämnade arbeten i manuskript
nalles åtminstone 20,000 foliosidor) utgaf C. Stör-
er en förteckning i ''Kristiania vidensk. selsk:s
rhandl.'', 1904.

Litt.: I. B. Halvorsen (med hjälp af E. Holst)
''Norsk forfatterlexikon'', bd III (1892), E.
olst, ''S. L.'' (i ''Nyt tidsskr.'', ser. 2, bd II,
893) och ''Tale ved universitetets mindefest over
. L. 20 apr. 1899'', samt L. Sylow, ''S. L.''
''Archiv for mathematik og naturvidenskab'',
d 21). 1—2. K. V. H.

Lie [li]. 1. Jonas Lauritz Idemil L.,
orsk författare, f. 6 nov. 1833 i Eker (Buskeruds
mt), d. 5 juli 1908 på Fleskum, nära Fredriksværn,
ärstammade på fädernet från en gammal högt
nsedd ämbetsmannasläkt med namn efter gården
torlie vid Gulelven på nordsidan af Dovre. Karak-
ärsfasthet och praktiska intressen voro påbrå från
adern, den skicklige juristen Mons L.; sin poetiska
och visionära genialitet hade han ärft från modern, den
rikt begåfvade, lärda och originella Pauline Christine
Tiller, hvars förfäder urspr. torde ha varit lappar
(''finner'') eller zigenare. L:s barndom och tidigare
ungdomsår förflöto till
större delen i Tromsö,
där fadern 1839 blef
byfoged. Här, i själfva
Nordlands brännpunkt,
fick den vetgirige gossen
under käcka lekar och
pojkstreck på sjöstadens
många bryggor och
främmande fartyg in-
tryck för lifvet af den
sällsamma naturen och
de säregna etnografiska
förhållandena i mid-
nattssolens och det lån-
ga vintermörkrets land.
Samtidigt med faderns
förflyttning som sorenskriver till Onereim i Söndhordland sändes L. 13 år gammal till Fredriksværn för att bli sjöofficer, hvilken plan dock strandade på hans närsynthet. Han genomgick Heltbergs ''studentfabrik'' och blef 1851 student. Under universitetstiden i Kristiania, där han drogs magnetiskt till mera naiva och positiva unga sturm-und-drang-genier, som Bj. Björnson, O. Bull, Nordraak, Vinje m. fl., blef han påverkad af nationella strömningar, hvarjämte Wergelands bildrika poesi slog djupa rötter i hans sinne (tydliga spår däraf såväl i hans första skaldeförsök och politiska tidningsartiklar som i hans senare lyrik). Efter en tidig förlofning under sommarferierna i Onereim med sin själsbefryndade och talangfulla kusin Thomasine L. från Kongsvinger (f. 1833, d. 1907, syster till pianisten Erika L.-Nissen) bedref L. de egentliga studierna mera energiskt, blef 1858 juris kandidat och bosatte sig 1859 som overretssagförer i Kongsvinger. Året därpå gifte han sig. Den praktiserande unge juristen kastade sig nu in i ett vidtomfattande och lönande affärslif, på samma gång han gjorde sig bemärkt som journalist och intensivt deltog i ett mångsidigt utvecklande sällskapslif. Indragen i de allt dristigare timmerspekulationerna i Solörs skogsdistrikt, hade emellertid L. vid den katastrof, som 1868 ruinerade Österdalen, ådragit sig flera hundra tusen kronors skuld. Tappert understödd af sin hustru, beslöt han då att med sin penna söka gälda allt; hans mod och dådkraft erinra om W. Scotts gigantiska ansträngningar vid en liknande olycka. Sommaren s. å. flyttade L. med familj till Kristiania. Till en början följde några år af slit och släp för det dagliga brödet. L., som redan 1866 utgett en ganska ljumt mottagen samling *Digte*, lifnärde sig och de sina med att skrifva tillfällighetsdikter och genom medarbetarskap i pressen. Julen 1870 utkom tack vare Björnsons uppmuntran och påtryckning *Den fremsynte eller billeder fra Nordland* (''Visionären'', 1871). Få nordiska böcker ha vunnit en så snabb, allmän och välförtjänt seger: den lyste ''som en hvit mås i den grå vinterluften''. Romantik och realism sammansmälta här till en gripande bild af nordländsk natur och mysticism. Bokens kvinnliga hufvudperson är en af L:s innerligaste och skönaste,

en nordisk Beatrice. I den enkla och osökta kärlekshistorien behandlas ärftlighetsproblemet mer än tio år före Ibsens ”Gengangere”. Framgången skaffade L. 1871 två statens resestipendier, hvaraf det senare för att i Italien ”utbilda sig till diktare”. Från Rom hemsände han *Fortællinger og skildringer fra Norge* (hvaribland den djupsinniga och populära *Nordfjordhesten*, en motsvarighet till det psykologiska hufvudmotivet i Ibsens ”Peer Gynt”, 1872) och *Tremasteren Fremtiden* (s. å.; ”Tremastaren ’Framtiden’”, 1875), hvarmed butiken och pengarna för första gången införas i norsk litteratur. En ny stor succès blef *Lodsen og hans hustru* (1874; ”Lotsen och hans hustru”, 1875), L:s första sjöroman; här blir, märkligt nog, kvinnans ställning i äktenskapet föremål för litterär behandling redan före ”Et dukkehjem” och problemlitteraturen, men ej i form af diskussionstema. L. jämställdes s. å. som nationaldiktare med Björnson och Ibsen genom ett honom af stortinget tilldeladt årligt ”digtergage”. Kort därefter återvände han till fosterlandet. Åren 1875—78 voro emellertid för honom en period af famlande i olika riktningar: den formellt föga lyckade versifierade dramatiska skildringen *Faustina Strozzi* (1875), de båda societetsromanerna *Thomas Ross* (1878; sv. öfv. s. å.) och *Adam Schrader* (1879; sv. öfv. 1880) samt konstnärsdramat *Grabows kat* (1880; uppf. i Stockholm s. å.). Redan ett par år före det sistnämnda hade L. lämnat Norge för att tills vidare slå sig ned i Tyskland. Med den friska och präktiga sjöromanen *Rutland* (1880; sv. öfv. 1881) häfdade L. sitt forna berättarrykte. Först 1882 skedde genombrottet till full mognad och modernitet i hans diktning. *Gaa paa!* (s. å.; sv. öfv. 1882), en ny, ännu mer impressionistiskt målande, men mindre helgjuten sjöroman än den föregående, klingar symboliskt. L. hade 1882 begifvit sig till Paris, den moderna realismens högkvarter. Där var han sedan med undantag af den regelbundna sommarvistelsen i Berchtesgaden och kortare besök i Skandinavien och Italien bofast till 1906, då han flyttade in i sin villa ”Elisenfryd” vid Fredriksværn. I sitt Paris-hem utöfvade L. och hans hustru den mest älskvärda gästfrihet mot en ständig ström af nordbor. Äktenskapet var sällsynt harmoniskt, ej minst genom ett mellan honom och hans maka etableradt litterärt samarbete, jämförligt med det mellan Alphonse och Julia Daudet. L. erkänner uttryckligen Thomasines andel i författarskapet genom hennes litterära kritik och självständiga uppslag (särskildt i fråga om kvinnogestalterna).

En förvånande rik alstring såg nu dagen. Efter den lilla realistisk-humoristiska novellen *Slagter-Tobias* (omtryckt i *Otte fortællinger*, 1885) triumferar L:s konst i en hel rad sociala romaner: *Livsslaven* (1883), till ämnet besläktad med Zolas och Kiellands indignationsromaner, men olik dem genom sin egendomliga blandning af humor och patos, *Familjen paa Gilje* (s. å.; mästerligt illustrerad af E. Werenskiold, 1903; ”Familjen på Gilje”, 1884), en klassisk person-, miljö- och interiörskildring från 1840-talet, den första i L:s serie af äktenskapstragedier, *En malström* (1884), dramatiskt spännande genom sina med fransk brio upprullade scener från Kongsvingerkrisens tid, de två psykologiska mästerverken *Kommandörens döttre* (1886; ”Kommendörens döttrar”, 1899) och *Et samliv* (1887), familjemålningar och djupt förstående äktenskapsanalyser med ypperligt individualiserade figurer, *Maisa Jons* (1888), en impressionistiskt verkningsfull studie öfver troheten och äktheten i det undangömda, och slutligen *Onde magter* (1890), som inleder en ny fas i L:s diktning; året förut medförde ett bd *Digte*. Under inflytande af djupa personliga erfarenheter och nya litterära strömningar bryter hans ungdoms fantastisk-mystiska stämningslif åter ohämmadt fram för att kulminera i *Trold* (I—II, 1891—92), L:s kanske främsta snilleverk med en rikedom af fint nyanserade natur- och lifsbilder i den friaste och friskaste språkform. L:s följande arbeten voro *Niobé* (1893), *Naar sol gaar ned* (1895), *Dyre Rein* (1896), *Faste Forland* (autobiografiskt intressant, 1899), *Naar jernteppet falder* (1901), *Ulfvungerne* (1903) och *Östenfor sol, vestenfor maane og Babylons taarn* (1905). Härtill komma några mindre betydande skådespel, hvaraf det bästa är *Lindelin* (1897), samt *Eventyr* (postumt, 1909). Dessa många senare verk variera för det mesta med suverän impressionistisk teknik de mystiska konfliktmotiven ur hvardagslifvet. — L. är en af de m st läste och afhållne bland nutidens nordiska författare, bland dem en af de främste förnyarna af människoskildringens konst: på väg att urarta till en diskussionsklubb, blef skönlitteraturen nu åter en spegel af lifvet. Brytningen mellan två generationer, mellan gammalt och nytt, är ett ofta återkommande tema i hans böcker. Men pietetsfull och samvetsgrann, sade han i tal och skrift sin mening oförskräckt till både höger och vänster. Han målar efter naturen, men är till sin världsåskådning i grunden ej determinist, hur vaken hans blick än är för individens många betingelser. Det är viljans hjältar och hjältinnor han främst förhärligar, män och kvinnor af kärnvirke, och bakom konvenans och doktriner, som han afskyr, söker han uppspåra hjärta och natur, utvecklingsmöjligheter. Vanmaktens, viljebundenhetens problem är för L. det mest centrala. För att komma åt det lodar han gärna det undermedvetna själslifvets djup med alla dess sprängämnen; men allmänheten tycktes förbise dem för den julstämning, som hans skildringar så ofta meddela. L. blef ”hemmens diktare”, den hemtreflige berättaren, så välbekant i sin lustiga kalott, där han ställa och lågmäldt, försonligt leende förtäljer episoder och framställer gestalter ur sagan eller rama verkligheten. — L. ”flyttade milstolpar i all nordisk roman”. Många af den yngre norska diktargenerationen ha påverkats af honom, och för Geijerstam och H. Bang har han varit läromästaren. — Han blef led. af Vet. o. vitt. samh. i Göteborg 1890. — L:s ”Samlede værker” utkommo 1902—04 i 15 bd; en minnesuppl. i 5 bd utgafs 1908—09. Han är öfversatt till snart sagdt alla kulturspråk. En totaluppl. på svenska af L:s samlade skrifter utgafs 1908—11. Af litteraturen om L. må följande arbeten anföras: J. B. Halvorsen, ”Norsk forfatterlexikon”, III. A. Garborgs ypperliga verk ”J. L. En udviklingshistorie” (2 uppl., 1893), E. Lie, ”J. L:s oplevelser” (med en mängd belysande bref, 1908; värdefulla bref äfven i festskriften om F. V. Hegel 1909) samt M. Messer, ”Moderne essays” (1901), H. Bang i ”Tilskueren” (aug. 1908) och H. Larsson, ”Studier och meditationer” (3:e uppl. 1908).

2. Erika L., kusin till L. 1. Se Lie-Nissen.

3. Mons L., son till L. 1, norsk författare, f. 5 maj 1864 i Kongsvinger, har efter vidsträckta resor i yngre år slagit sig ner i Norge som författare. Novellerna *Streif* (1894), *Remeni* (1895), *En drömmers bog* (s. å.), *En forbryders bekendelser* (1896) och *Höstnoveller* (s. å.), en samling *Digte* (1897), skådespelen *Tragedier om kærlighed* (s. å.), *Lombardo og Agrippina* (1898), *Don Juans död* (1900), *Om hundrede aar* (s. å.) och *Alfred Striman og hans hustru* (1909), berättelserna *Sjöfareren* (1901), *Adam Ravn* (1902), *I kvindens net* (1903), *Det brede humör* (s. å.), *Mand overbord!* (1904), *Livet paa eventyrslottet* (1905) och *Ved hotellets dækkede bord* (1906) visa en mycket långsam utveckling från famlande, aforistiska stämningsutbrott, lyriskt monotona, abstrakta passionstragedier till egendomligt karakteristiska skildringar af den isolerade individens olycksöde: människan är i hans böcker hemfallen åt okända makters dräpande öfvervälde. L. är typisk för de ”forcerade talangerna” i den senare norska litteraturen.

4. Erik Röring Möinichen L., den föregående broder, norsk författare, f. 23 nov. 1868 i Kristiania, har utgifvit en förtjänstfull skiss öfver Balzac (1893) och en kåserande framställning af världslitteraturens historia (1896), var en tid redaktör för ett Kristianiablad, hvarefter han författat underhållande berättelser utan högre litterärt värde (*Tolv procent!* 1902, *Direktör Lyngs hjem* 1903 m. fl.).

5. Bernt Bessesen L., brorson till L. 1, norsk författare, f. 13 juli 1868, student 1886, juris kandidat 1891, debuterade 1892 i ”Tilskueren” med berättelsen *Melje Kajsa. I eventyrland* (s. å.) med sin älskvärda, stämningsfulla genomsnittstyp angaf genast arten af hans novellistik. *Justus Hjelm* (1894), *Nye kræfter* (1895), *Kasper Bugge* (1898), *I Knut Arnebergs hus* (1899), *Hildr* (1900), *Söster Judit* (6 uppl. 1902; ”Syster Judit” 1902), *Et særsyn* (1903; ”En uppenbarelse”, 1905), *Vildfugl* (6 uppl. 1905; ”Vildfågel”, 1906), *Overlærer Hauch* (1906; ”Lektor Hauch”, 1907), *Mot overmagt* (4 uppl. 1907; ”Mot öfvermakten”, 1908), *Helle* (1909; ”Hella”, 1910), *Thalja* (1910) och novellsamlingen *Undervejs* (1906) ega en lätt och underhållande stil, god komposition, en säker, understundom något sentimental karaktärsteckning. Pojkberättelserna *Sorte Örn* (1894), *Svend Bidevind* (1897; sv. öfv. 1899), *Peter Napoleon* (1900; sv. öfv. 1902), *Guttedage* (1905; ”Pojkdagar”, 1907) m. fl. åtnjuta mycken popularitet. 1. E. A—ie. 3—5. R—n B.

Lie [li], Hans Peter (Ellingsen), norsk läkare, f. 18 dec. 1862 i Ulstein (Söndmöre), blef med. kandidat 1891 och har sedan 1895 varit läkare och föreståndare för vårdanstalten för spetälska samt för S:t Jörgens hospital i Bergen, vid hvars kommunala sjukhus han därjämte till 1910 var prosektor. 1893 studerade han kolera i Kiel och Hamburg och 1900 böldpest i Glasgow. Han har offentliggjort resultat af sina vetenskapliga undersökningar om olika sidor af spetälskan och om patologisk-anatomiska, hygienisk-epidemiologiska och bakteriologiska frågor rörande tyfus, difteri och pest i norska och tyska facktidskrifter. Han har tills. med doktor Lyder Borthen utgifvit *Die lepra des auges* (1899) och ensam *Lepra im rückenmarck und den peripheren nerven* (1904), på hvilken afh. han kreerades till med. doktor, hvarjämte han lämnat bidrag till ”Handbuch der therapie innerer krankheiten” och ”Handbuch der therapie der gesammten medizin”. L. var generalsekreterare vid 2:a internationella leprakonferensen i Bergen 1909. K. V. H.

Lie [li], Mikael Ström Henriksen, norsk jurist, f. 22 aug. 1873 i Kongsvinger, tog juridisk ämbetsexamen 1894 och fick 1899 ”Kronprinsens guldmedalje” för ett (otryckt) arbete i komparativ rättshistoria. Efter att flera gånger med stipendium ha vistats i utlandet för studier i statsrätt och internationell rätt blef han 1907 anställd som konsulent i dessa vetenskaper vid Nobelinstitutet i Kristiania, och 1908 blef han universitetsstipendiat i rättsvetenskap. L. har flitigt lämnat bidrag till pressen och tidskrifter samt offentliggjort afh. om *Lensprincipet i Norden* (1907). Hösten 1911 inlämnade han för doktorsgrad vid Kristiania universitet ett större folkrättsligt arbete, *Legitimation ved traktat.* K. V. H.

Lieban [lib-], Julius, tysk operasångare, f. 1857 i Lundenburg, Mähren, rymde i gossåren från hemmet och drog omkring med ett zigenarkapell, studerade i Wien violinspel för Hellmesberger d. ä. och sång för Gänsbacher, anställdes 1877 vid Leipzigs stadsteater och 1881 vid Angelo Neumanns stora Wagnerturnéer samt tillhör sedan 1882 hofoperan i Berlin. Han framstår som en genom karakteristikens skärpa, naturfrisk komik och virtuos röstbehandling öfverlägsen uppbärare af tenorbufforoller, främst dvärgen *Mime* i ”Rheingold” och i ”Siegfried”, hvarmed han hos Rich. Wagner själf väckte öfverraskning och beundran, vidare *David* i ”Meistersinger”, *Bazil* i ”Die hochzeit des Figaro”, *Pedrillo* i ”Die entführung aus dem serail” o. s. v. Han blef 1908 k. kammarsångare. E. F—t.

Liebau [libau]. 1. Stad i preussiska reg.-omr. Liegnitz (Schlesien) vid Bober. 4,892 inv. (1905). Linneindustri, glashytta, möbel- och papperstillverkning. — 2. Stad i Mähren, vid ett tillflöde till Oder. 2,483 inv. (1900). Skifferbrott, tillverkning af sidenband. — 3. (Deutsch-L.) Köping i Mähren med stort linneväfveri. 4,682 inv. (1900). 1—3. J. F. N.

Liebe [libe], Ane Dorothea, dansk skådespelerska, f. 1784, d. 1838, hette som ogift Sölver och debuterade 1802 på k. teatern som sångerska och gjorde genast mycken lycka. Både i sångspelet och i dramat fick hon stor användning, i synnerhet i subrettroller, men var en lika skicklig som allsidig konstnärinna. 1830 lämnade hon teatern. — Från 1811 var hon gift med Georg Julius L., f. 1788, d. 1845, som 1809—42 var skådespelare vid k. teatern (hans hufvudfack var älskarroller i lustspelet) och från 1827 tillika regissör. — Deras son, Johan Theodor Julius L., f. 1823, d. 1893, debuterade 1845 som sångare och tillhörde till 1885 k. teatern. 1856 ingick han äktenskap med Johanne Emilie Egense, f. 1831, d. 1881, som 1853—76 tillhörde k. teatern och länge var en af dess mest använda sångerskor. E. Ebg.

Liebe [libe], Karl Kristian Vilhelm, dansk jurist och politiker, f. 30 nov. 1820 i Roskilde, d. 24 aug. 1900, blef juris kandidat, var 1843—48 fullmäktig (biträde) hos kammeradvokat Sporon

och blef 1851 höjesteretsadvokat. L. uppträdde som den örstedska ministärens defensor inför riksrätten (1855—56) och var den segrande partens sakförare i tvisten om arfsrätten till baroniet Taasinge (1861), blef därigenom en af Köpenhamns allra mest ansedda advokater och samlade en betydlig förmögenhet. 1861—66 var han folketingsman och blef därefter kungavald medlem af landstinget. 1869—94 var han sistnämnda tings skicklige och myndige talman och sedan 1871 medlem af riksrätten. Dessutom innehade L. många andra förtroendeuppdrag; han var led. i kommittén för rättskipningens ordnande (1868—77) och i kyrkokommittén (1868—70), förvaltare af Raben-Levetzauska fonden sedan 1871, ordf. vid skandinaviska juristmötet 1890 o. s. v. 1895 lämnade L. sin post som landstingsman och fick då titeln geheimekonferensråd. Som politiker var han afgjordt högerman och understödde oförbehållsamt ministären Estrup. E. Ebg.

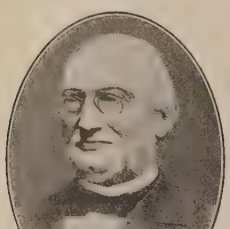

Lieben [lī-], tjech. *Libeň*, förr kommun invid Prags förstad Karolinenthal, på högra Moldaustranden, nu införlifvadt i Prag. Där afslöts 1608 ett fördrag mellan kejsar Rudolf II och hans broder Mattias, enligt hvilket den senare erhöll Ungern, Österrike och förvaltningen af Mähren jämte exspektansrätt till Böhmen. (J. F. N.)

Lieben [lī-], Adolf. Se Liebens jodoformprof.

Liebenau [lī-], stad i norra Böhmen. 3,156 inv. (1900). Yllefabrik och annan industri. Fäktning mellan preussare och österrikare 25 juni 1866.

Liebenberg [lī-], Frederik Ludvig, dansk litteraturhistoriker, f. 16 aug. 1810, d. 23 jan. 1894, var son till den som stor predikant kände k. konfessionarien M. F. Liebenberg (f. 1767, d. 1828), vardt student 1828 och egnade sig tidigt åt studiet af dansk litteratur. I *Betænkning over den Holbergske orthografi* (1843) framlade han sina tankar om utgifvandet af Holberg och yttrade sig sedermera i en likartad fråga i *Textkritiken ved Öhlenschlägers skrifter* (1857). L. utgaf Schack Staffeldts "Samlede digte" (1843), med supplementet *Samlinger til Schack Staffeldts levned* (2 bd, 1846), Holbergs "Komedier" (1848—54; flera uppl., som folkuppl. 1876 och jubeluppl. 1884), "Peder Paars" (1856; nya uppl. 1863 och 1879) och "Mindre poetiske skrifter" (1866) samt flera af hans prosaiska arbeten, J. Ewalds "Skrifter" (1850—55), Bredahls "Dramatiske scener" (1853), F. J. Hansens "Poetiske skrifter" (1857), Öhlenschlägers "Poetiske skrifter" (32 bd, 1858—62) och E. Aarestrups "Digte" (1877) samt lade i dagen mycken insikt och kärlek till sin uppgift. Hans *Optegnelser om mit levned* utkom 1894. Se Georg Brandes i "Samlede skrifter", II. E. Ebg.*

Liebenerit [lī-], *miner.*, pseudomorfoser efter eleolit och bestående af muskovit. A. Hng.

Liebens jodoformprof [lī-], *kem.*, metod att påvisa små mängder alkohol (eller några därmed besläktade ämnen). Lösningen, som innehåller alkohol, värmes, en jodkristall tillsättes, och därefter tillfogas kalilut, tills lösningen är affärgad. En alkoholhalt fr. o. m. 1 : 2000 ger sig till känna genom jodoformbildning (karakteristisk lukt, gulfärgning, uppträdande af gula kristaller). Profvet har sitt namn efter den österrikiske kemisten Adolf Liebben, f. d. professor vid Wiens universitet (f. 1836). H. E.

Liebenstein [lībenstajn], en ganska mycket besökt badort i hertigdömet Sachsen-Meiningen, i ett sundt, naturskönt läge vid foten af Thüringerwald, 345 m. ö. h. Den har två järnhaltiga mineralkällor, innehållande kolsyrad järnoxidul med fri kolsyra. Besökes årligen af närmare 3,000 kurgäster. Stora metallvarufabriker. I närheten ligger slottet Altenstein (se d. o.). J. F. N. Ln.

Liebenzell [lībentsell], stad och badort i württembergska Schwarzwaldkretsen, vid Nagolt, 340 m ö. h. 1,101 inv. (1900). Där finnas 3 akratoterme af 23—27° C., hvilka begagnas till badkur. Frekvens omkr. 2,500 kurgäster. J. F. N. Ln.

Lieber [lī-], Thomas. Se Erastus.

Lieber [lī-], Francis (Franz), tysk-amerikansk juridisk och politisk skriftställare, f. 1800 i Berlin, d. 1872 i New York, deltog 1815 som frivillig i fälttåget mot Napoleon och omfattade sedan med sådan ifver de unga nationella frihetsträfvandena, att han ådrog sig en tids fängelse och förbud att studera vid preussiska högskolor. Sedan han 1820 blifvit filos. doktor i Jena, begaf han sig 1821 för en kortare tid ut i det grekiska frihetskriget, varefter därpå en tid informator i Rom i Niebuhrs hus och hölls efter hemkomsten åter några månader häktad af de preussiska myndigheterna. 1825 begaf L. sig till England och 1827 till Nord-Amerikas förenta stater, där han skaffade sig medborgarrätt. I Boston utgaf han efter mönstret af Brockhaus' encyklopedi ett politiskt reallexikon, *Encyclopædia americana* (13 bd, 1829—33). 1835—56 var L. professor i historia och politisk ekonomi vid Syd-Carolinas universitet i Columbia samt innehade därefter till sin död liknande lärarbefattning vid Columbia college i New York. Under inbördeskriget (1861—65) skref L. på unionsregeringens föranstaltande *Instructions for the government of the armies of the United States in the field* (1863), hvilket verk gett märkbar impuls åt arbetet på den internationella folkrättens kodifikation. L:s viktigaste skrifter f. ö. äro *Manual of political ethics* (2 bd, 1838; 3:e uppl. 1875), *On civil liberty and selfgovernment* (2 bd, 1853; 3:e uppl. 1874) och en postumt utgifven samling *Miscellaneous writings* (2 bd, 1880; med lefnadsteckning öfver L. af Thayer). Jfr biografiska arbeten af Th. S. Perry (1882) och L. Harley (1889). (V. S—g.)

Lieber [lī-], Ernst Maria, tysk politiker, f. 1838 i Kamberg i Nassau, d. där 1902, var son till politikern Moritz L. (f. 1790, d. 1860), som utgifvit en mängd kyrkopolitiska skrifter och energiskt verkat för organiseringen af de tyske katolikernas press och föreningsväsen. L. blef 1861 jur. doktor i Heidelberg, 1870 medlem af preussiska landtdagen och invaldes 1871 i tyska riksdagen, där han tillhörde centerns flitigaste debattörer och utskottsmedlemmar samt efter Windthorsts död 1891 blef partiets ledare. Under L:s ledning var centern länge "tun-

gan på vågen" vid omröstningarna i riksdagen, och L. förstod att för katolska önskemåls främjande ofta draga fördel af denna partiets ställning. I antagandet af 1898 års stora flottbyggnadsplan hade han stor andel. L. utnämndes 1901 till påflig kammarherre. V. S—g.

Lieberkühnska körtlarna [lib-] l. Lieberkühnska kryptorna, *anat.*, ha sitt namn efter sin upptäckare, praktiserande läkaren i Berlin Johan Nathanel Lieberkühn (f. 1711, d. 1756). Jfr Tarm. E. Hgn.

Liebermann [lib-], Karl, tysk kemist, f. 1842 i Berlin, professor i organisk kemi vid tekniska högskolan i Charlottenburg och sedan 1879 äfven e. o. professor vid Berlins universitet, är en framstående forskare på den organiska kemiens område. Hans mycket talrika arbeten behandla i synnerhet alkaloiderna och färgämnena. Hans största förtjänst är den 1869 i förening med Graebe utförda alizarinsyntesen. Senare har han bearbetat flera oxiantrakinoner, nitroantracener, ftaleiner m. m. L. är led. af Vet. soc. i Uppsala (1894). H. E.

Liebermann [lib-], Max, tysk målare, f. 1847 i Berlin, studerade därstädes och sedan i Weimar från 1868 och från 1873 i Paris, där han tog intryck af Munkácsy, Courbet och Millet. Han besökte äfven Holland, där Israels påverkade honom. 1878 återvände han till Tyskland, var 1879—84 bosatt i München, men har sedermera bott i Berlin. Där var han en af oppositionspartiets — secessionens — stiftare. Som hufvudman och ordf. för denna konstnärsgrupp har han varit och är fortfarande en af de drifvande krafterna inom konstlifvet och en af centralgestalterna inom konstnärsvärlden. Han blef 1898 professor och medlem af akademien och är hedersled. af akademierna i Dresden och München. — L., som från början var mera allmänt modernt än strängt personligt anlagd, var en af de förste öfverförarna af modernt franskt måleri till Tyskland. Han målade på 1870-talet bilder ur hvardagslifvet bland arbetare och bönder (*Potatisskördande bönder*, *Från gubbhuset i Amsterdam*, *Arbetare på rödbetsfältet*, alla 1875) i betänkligt svart kolorit. Den uppseendeväckande och groteska framställningen af *Jesus som gosse i templet* (1879, Kunsthalle i Hamburg) var ett försök att i omedelbar anslutning till Menzel behandla ett klassiskt ämne med realistiska moderna typer. Under inflytande af fransk samtida konst arbetade han sig fram till ljus- och luftmålare. Hans motiv voro — i olikhet med de vanlige tyske genremålarnas på denna tid — sällan anlagda på att intressera genom sitt innehåll, det måleriska intresset var för honom det första och det sista, studiet af figurer i luft var det egentliga innehållet i hans konst. L. fortfor att — under intensivt och outtröttligt sökande och ytterst produktiv — måla sådana motiv som arbetare på fältet eller i verkstaden, kvinnor, som plocka fågel, den holländska bygatan med kvinnor och kreatur, barnhusgården med syende småflickor, linnespinnerskorna i sin stora sal, grönsaksrenserskor. Det är föga egenartad karaktär i framställningen af människorna, men målningarna visa skärpa och fasthet i studiet, framför allt i luftstudiet. Med åren har L:s framställningssätt blifvit alltmera bredt och summariskt. Han har utvidgat sitt område med sådana motiv som badande gossar, ridande herrar och damer på hafsstranden, polospelare. Han har äfven målat *Påfven utdelar välsignelsen i Sixtinska kapellet* (med mycken rörlighet i framställningen och stark ögonblicksverkan, 1906) och en och annan biblisk komposition, såsom den smaklösa *Simson och Delila* (1902). Dessutom kärnfulla porträtt, bland dem *Borgmästar Petersen* (Hamburgs Kunsthalle), *G. Hauptmann* (utst. i Stockholm 1897), *W. Bode* (1905), *självporträtt*. L. är bra och rikt representerad i flera tyska museer, i Berlins nationalgalleri (*Gåsplockerskor*, 1872, *Skomakarverkstad*, 1881, *Nätbinderskor*, 1887, *Dynerna vid Noordwijk*, 1906 m. fl.), i Stuttgart (*Gubbhuset i Amsterdam*, 1875), i Leipzig (*Konservmakerskor*), i Hamburg (*Bordsbönen* m. fl.), i Frankfurt (*Från barnhuset i Amsterdam*, 1881), i Dresden (*Nätstickerska* m. fl.), i München (*Gumma leder en get*, 1890). Bierträdgårdar med sin publik har varit ett motiv, som han flera gånger varierat, en *Bierträdgård i München* (1893) eges af Luxembourgmuseet i Paris. *Spetsknypplerska* (1894) finns i Venezias moderna galleri. Af L:s öfriga alster må nämnas *Svinmarknad i Haarlem* (1895), *Papegojförsäljaren* (1903), *Repslagarbana* (1905), *Tennisspel på hafsstranden*, *Judegatan i Amsterdam* (1908) och *Polospel till häst* (s. å.). L., som äfven utfört utmärkta tecknade porträtt (flera i Berlins nationalgalleri), är ock en framstående pastellmålare och etsare. Han utgaf etsningssamlingar 1893 och 1898. *Eine A. B. C. in bildern* (39 blad) utgaf han 1908. Han har äfven uppträdt som författare med studien *Über die phantasie in der malerei* (1904) och ett par små böcker om målarna Degas (1899; 4:e uppl. 1910) och Israels (1901; 3:e uppl. 1909). Jfr monografi af Klein (1906) samt K. Scheffler's "Das graphische werk von M. L." (1907). G—g N.

Liebermann [lib-], Ernst, tysk målare och grafiker, f. 1869 i Sachsen-Meiningen, studerade i Berlin och i utlandet och är sedan 1897 bosatt i München, där han blef professor 1908. L. målar tyska landskap med pittoresk arkitektur (ett *Månsken* eges af Nya pinakoteket i München) och har utfört förtjänstfulla etsningar och litografier med och utan färg. Han är äfven en god illustratör. G—g N.

Liebers kryddor [lib-]. Se Galeopsis.

Liebert [lib-], Eduard von, tysk militär och politiker, f. 16 april 1850 i Rendsburg, blef 1866 officer och deltog i fälttågen mot Österrike (s. å.) och Frankrike (1870—71), avancerade till öfverste (1894) och lyckades som generalguvernör i Tyska Öst-Afrika (1896—1901) återställa lugnet i kolonien och fullborda dess organisation. Han adlades 1900, blef 1901 generallöjtnant och tog 1903 afsked ur aktiv militärtjänst för att egna sig åt politisk verksamhet. I maj 1904 grundade L. *Reichsverband gegen die sozialdemokratie*, en genom agitation i tal och skrift ifligt verksam förening för socialdemokratiens bekämpande, hvars ordf. han alltsedan dess

varit. L. har under pseudonymen S a r m a t i c u s utgifvit flera krigshistoriska och taktiska arbeten af värde. V. S—g.

Liebertwo'lkwitz [lib-], by, med 4,240 inv. (1905), 9 km. s. om Leipzig. Där undertecknades 22 aug. 1707 ett svensk-österrikiskt fördrag (se A l t r a n s t a d t). L. var skådeplats för den stora kavallerisammandrabbningen 14 okt. 1813 emellan den mot Leipzig framryckande bömiska arméns avantgardeskavalleri, 6,000 man under general Pahlen, och det s. om samma stad stående franska kavalleriet under konung Murat, hvilken strid utgjorde inledning till slaget vid Leipzig. C. O. N.

Liebfrāuenmilch [lib-], ett mildt renvin från trakten af Worms, uppkalladt efter Liebfrauenstifts gamla kloster i Worms. Se R h e n v i n e r.

Liebhaber [lib-], ty. (af *liebe*, kärlek), person, som hyser särskild förkärlek för ett visst slag af föremål, t. ex. böcker, konstverk, hästar, mat. — L i e b h a b e r i (ty. *liebhaberei*), den af en sådan förkärlek följande lusten att sysselsätta sig med eller komma i besittning af föremål af visst slag; vurm.

Liebieg [libich], J o h a n n v o n, friherre, österrikisk industriidkare, f. 1802, d. 1870, uppväxte i ringa villkor, utvecklade textilindustrien i Reichenberg (Böhmen) med omnejd till storartad omfattning och grundlade ett stort antal nya fabriksföretag i Böhmen och Österrike, som 1869 sysselsatte 6,300 arbetare. L. erhöll 1867 ärftlig friherrlig värdighet för sina förtjänster om den österrikiska industrien. L:s hufvudetablissemang innehafves fortfarande af hans ättlingar. G. H—r.

Liebig [libich], J u s t u s v o n, friherre, tysk kemist, f. 8 maj 1803 i Darmstadt, där fadern idkade handel med färgämnen och kemikalier, d. 18 april 1873 i München. Redan tidigt väcktes hos L. hågen för experimentering genom åsynen af faderns försök att bereda färger, och snart uppstod hos honom ett så lifligt intresse för kemiens studium, att han vid 14 års ålder hade, med försummande af öfriga studier, genomläst hela den kemiska litteratur, som fanns i Darmstadts hofbibliotek, och repeterat alla försök, som med till buds stående hjälpmedel kunde utföras af honom. Den tiden voro apoteken de förnämsta anstalterna för inhämtande af kemi, och L. erhöll 15 år gammal anställning hos en apotekare i Heppenheim, nära Darmstadt; men föga tillfredsställd, lämnade han redan efter 10 månader sin anställning för att idka universitetsstudier, först i Bonn, sedan i Erlangen. Paris var den tiden härden för experimentella forskningar, och dit begaf sig L. 1822. På rekommendation af Humboldt, hvars skarpa blick upptäckte, hvad en dag kunde blifva af L., erhöll han tillträde till Gay-Lussacs enskilda laboratorium, där han med denne fullbordade en redan i Erlangen påbörjad undersökning öfver den explosiva knallsyran, ett arbete, som först gjorde L. känd i den lärda världen. Efter två års studier i Paris återvände han till hemlandet och utnämndes 1824 till e. o. professor i Giessen och kort därpå till ord. professor därstädes. I Giessen utförde L. sina bästa arbeten och bildade den skola af utmärkta kemister, hvilka sedermera bragt kemien till en så hög blomstring inom Tyskland. För sina vetenskapliga förtjänster upphöjdes L. 1845 af storhertigen af Hessen i ärftligt friherrligt stånd. 1852 öfvertalades L. att öfvertaga en professur vid universitetet i München. Minnesvårdar ha rests öfver honom i Darmstadt (1877; bronsbyst), München (1883; marmorstaty) och Giessen (1890; marmorstaty af Fr. Schaper). Han var bl. a. led. af svenska Vet. akad. (1837) och Landtbruksakad. (1863). L. utöfvade en oerhörd och i många hänseenden vägbrytande verksamhet i flera riktningar inom kemien. Redan tidigt sökte han finna en praktisk metod att lära känna de organiska föreningarnas sammansättning och lyckades 1830 utarbeta den ännu allmänt använda metod, som kallas organisk elementaranalys och i hans hand blef ett medel att noga bestämma ett betydande antal organiska föreningars procentiska sammansättning och formler. Från samma tid (1830) daterar sig L:s i kemiens häfder bekanta vänskapsförbund och samarbete med Wöhler, hvaraf vetenskapen skördat utomordentligt viktiga resultat. Redan 1822 hade Wöhler undersökt cyansyran och bestämt dess sammansättning. Ett par år därefter analyserade L. och Gay-Lussac knallsyran och funno för denna syra enahanda sammansättning, som Wöhler funnit för cyansyran, hvarför L., då man den tiden icke kände isomerien, ansåg sig berättigad att uttala tvifvel om riktigheten af Wöhlers arbete. Den vetenskapliga skärmytsling, som nu utspann sig, slutade med en vänskap för lifvet. Wöhler, då bosatt i Berlin, föreslog L., att de skulle gemensamt utarbeta sina undersökningar. Första resultatet blef ett viktigt arbete öfver honungstensyran, hvilket följdes af en rad af epokgörande undersökningar. Så ledde deras arbete öfver bittermandeloljan och dess derivat (1832) till en ny teori för de organiska föreningarna, radikalteorien. Vid undersökningen öfver bittermandeloljans bildningssätt upptäckte de den klass af fenomen, som kallas fermentverkningar och som spela en viktig roll i växt- och djurkropparna. Sedermera följde det omfattande och klassiska arbetet öfver urinsyrans derivat. Samtidigt med dessa arbeten, som L. utförde i förening med Wöhler, offentliggjorde han en mängd andra undersökningar, såsom öfver alkaloidernas sammansättning och former (1830—38), produkterna af oxidationsmedels samt klors inverkan på alkohol, hvarunder han upptäckte kloral (1832) och närmare undersökte den af Döbereiner upptäckta syrsättningsprodukt af alkohol, som L. gaf namnet aldehyd (1835). Teorien för de flerbasiska syrorna, som redan förut till sina grunddrag var gifven, utarbetades af L. och utöfvade ett stort inflytande på vetenskapens utveckling.

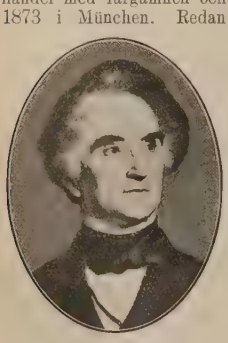

1839 vidtog ett nytt skede i L:s vetenskapliga verksamhet. Sedan genom honom och hans skola viktiga upptäckter blifvit gjorda på den organiska kemiens område, sökte han använda kemiens läror för lösandet af de viktiga problem, som den organiska världen erbjuder, eller för utredandet af växt- och djurlifvets lifsvillkor och fysiologiska förhållanden. Resultaten af sina spekulationer och för-

sök på detta område nedlade han i *Die organische chemie in ihrer anwendung auf agricultur und physiologie* (1840, 9:e uppl. 1876; ”Naturlagarna för åkerbruket”, 1864, i ”Bibl. i ration. landth.”; ”Naturlagarna för växtnäringen eller kemien tillämpad på landthushållning och fysiologi”, 1868) och *Die organische chemie in ihrer anwendung auf physiologie und pathologie* (1842), två arbeten, hvilka, trots det att mycket i dem är oriktigt och ej säkert grundadt, voro vägbrytande för alla kommande arbeten i landtbrukskemien och den fysiologiska kemien samt beteckna en ny epok för dessa viktiga grenar af kemien. I det förra af dessa arbeten påvisade han de mineraliska näringsämnena för växtlifvet, hvarmed den långvariga och betydelsefulla striden mellan ”humus”- och ”kväfveteoriens” samt ”mineralteoriens” anhängare inleddes. I det senare arbetet ådagalade han de särskilda organiska ämnenas betydelse för djurens näring och gjorde den sedan länge upprätthållna indelningen af dem i de blod- och muskelbildande ”plastiska”, protein- eller ägghviteartade ämnena samt fett och kolhydrat, hvilka som ”respiratoriska näringsämnen” ha sin hufvudsakliga betydelse som värmebildare. Genom dessa och andra i samma riktning gående skrifter blef L. den nyare agrikulturkemiens grundläggare och länge dess obestridt främste man. — Utom ofvannämnda vidlyftiga arbeten författade L. flera större verk, såsom ett i organisk kemi (1839). Tills. med Poggendorff och Wöhler utgaf han *Handwörterbuch der reinen und angewandten chemie* (9 bd, 1837—64). Från 1831 var han medredaktör i, och från 1838 redigerade han, dels ensam, dels i förening med Wöhler, tidskr. ”Annalen der chemie und pharmacie”, som fortfarande kallas ”Liebigs annalen”. Till vetenskapens popularisering bidrog han verksamt med sina på ett lifligt och snillrikt språk affattade *Chemische briefe* (1844, folkuppl. 1865, 6:e uppl. 1878; ”Kemiska bref”, 1853) och *Naturwissenschaftliche briefe über die moderne landwirtschaft* (1859; ”Naturvetenskapliga bref öfver vår tids landtbruk”, 1861). 1893 utgaf J. Carrière *Berzelius und Liebig, ihre briefe 1831—1845*. Se Kohut, ”J. v. L. Sein leben und wirken” (1904). P. T. C.*

Liebigit [lib-], *miner.*, äppelgröna konkretioner af uranhaltigt kalciumkarbonat,

$$Ca\,CO_3,\ (UO_2)\,CO_3,\ 20\,H_2\,O.$$ A. Hng.

Liebigs cyankalium [lib-]. Se Cyankalium.

Liebigs kylrör [lib-]. Se Destilleringsapparat, sp. 238 och fig. 2, samt Kylapparat.

Liebigs köttextrakt [lib-]. Se Köttextrakt.

Liebknecht [lib-], Wilhelm Martin Christian Ludwig, tysk socialdemokratisk partiledare, f. 29 mars 1826 i Giessen, d. 7 aug. 1900 i Berlin, studerade teologi, filosofi och filologi vid universiteten i Giessen, Berlin och Marburg. Genom läsning särskildt af Saint-Simons skrifter kom han tidigt nog under socialistiska idéers inflytande, vistades en tid i Zürich som lärare, återvände 1848 till sitt hemland och deltog i sept. s. å. i de badenska politiska upprorsförsöken, hölls därefter några månader till maj 1849 i fängelse, flydde till Schweiz, blef i Genève ordf. för tyska arbetarföreningen och utvisades. I London, där han nära umgicks med K. Marx, inträdde L. i det kommunistiska förbundet och hade sitt uppehälle som tidningskorrespondent. Återkommen till Tyskland till följd af amnestien 1861, var han en kortare tid utrikesredaktör vid ”Norddeutsche allgemeine zeitung”, flyttade sedan till Leipzig, förenade sig med Lassalles ”allmänna tyska arbetarförening” och medarbetade en kort tid i dess organ, ”Deutscher sozialdemokrat”, utg. af v. Schweitzer. Ett besök i Berlin 1865, trots utvisningen, ådrog honom tre månaders fängelse. 1867 invaldes han som representant för sachsiska kretsen Stollberg i nordtyska riksdagen. L. hade i Leipzig tidigt trädt i förbindelse med A. Bebel (se d. o.), senare ordf. för det liberal-demokratiska Förbundet af tyska arbetarföreningar. På kongressen i Eisenach 1869, i hvilken ett antal bemärkta lassalleaner deltog, bildades Det socialdemokratiska arbetarpartiet, hvari det ofvannämnda bebelska förbundet uppgick. Det senares språkrör, ”Demokratisches wochenblatt”, blef det nya partiets organ under namnet ”Volksstaat” och med L. fortfarande som redaktör. 1872 vardt L., jämte Bebel, dömd för förberedelse till högförräderi till två års fästningsstraff, som aftjänades under f. ö. idylliska förhållanden å Hubertusburg. Af den ofvannämnda sachsiska valkretsen utsågs L. 1874 till led. af tyska riksdagen, där han sedermera, med undantag af en kortare period, innehade plats till sin död, från 1888 för Berlins sjätte krets. Han var ock medlem af sachsiska landtdagen åren 1879—85 och 1889—92. Sedan ”Volksstaat” uppgått i ”Vorwärts”, ledde L. detta blad till dess undertryckande 1878. Utvisad från Leipzig 1881, bosatte han sig i Borsdorf, men efter socialistlagens upphäfvande flyttade han 1891 till Berlin som hufvudredaktör för det återuppståndna ”Vorwärts”, partiets centralorgan. 1896 ådömdes L. fyra månaders fängelse för sina angrepp på majestätsbrottsåtalen. — Det var i stor utsträckning L:s förtjänst, att ”eisenacher” och ”lassalleaner” på Gothakongressen 1875 förenade sig till Tysklands socialistiska arbetarparti, liksom han kraftigt medverkade till, att kongressen i Erfurt 1891, i st. f. det af Marx underkända Gothaprogrammet, antog ett nytt, befriadt från de lassalleska slagorden. L. kan sägas vara hufvudorganisatören af våra dagars tyska socialdemokratiska rörelse. Under en följd af år var han ock den internationella socialdemokratiens rådgifvare. Han fick ej tid till någon vetenskaplig verksamhet, utan förblef politiker och agitator, han förde som sådan med stor skicklighet både tunga och penna, men öfverträffades som talare af Bebel, hvars parlamentariska roll också blifvit större. Som socialistisk teoretiker förblef L. i hufvudsak ortodox marxist. Inom det parlamentariska lifvet gaf samme L., som tidigare utdömt hvarje förhandling med motståndarna, småningom vika för realpolitiska hänsyn och deltog i praktiskt socialreformatoriskt lagstiftningsarbete. Mot den ungradikala, anarkiserande strömningen inom partiet i början af 1890-talet uppträdde han skarpt bestraffande, men

bekämpade likaledes de taktiskt opportunistiska och teoretiskt revisionistiska riktningarna, särskildt företrädda af Vollmar och Bernstein. Bland L:s många skrifter märkas *Volksfremdwörterbuch* (1881; 7:e uppl. 1894), *Ein blick in die Neue welt* (resebref från Amerika, 1887), *Robert Blum und seine zeit* (1888; 2:a uppl. 1890), *Geschichte der französischen revolution* (1890), *Die Emser depesche* (1891; 7:e uppl. 1899), *Robert Owen* (1892), *Karl Marx zum gedächtnis* (1896). På sv. utkom 1908 ”Militarism och antimilitarism”. — Litt.: K. Eisner, ”W. L.” (1906), Fr. Mehring, ”Geschichte der deutschen sozialdemokratie” (1—4, s. å.). E. H. T.

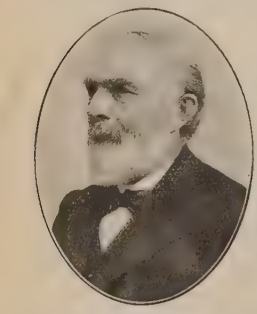

Lieblein [lib-], Jens Daniel Carolus, norsk universitetslärare, egyptolog, f. 23 dec. 1827 i Kristiania, d. där 14 aug. 1911, aflade ”examen artium” (studentexamen) 1855, ”examen philosophicum” 1856 och filologisk ämbetsexamen 1861. Sistnämnda år företog han en resa till Berlin företrädesvis för idkande af egyptologiska studier, med hvilka han en längre tid tillförene sysslat på egen hand. Under en stor del af åren 1864 och 1867—69 vistades L. likaledes i utlandet och besökte då Paris, Turin, London, Leiden, Stockholm, Köpenhamn, Helsingfors, Petersburg, Neapel, Rom, Florens, München och Wien för studier i dessa städers egyptiska museer samt var Ismail paschas gäst vid Sueskanalens invigning (1869). Han utnämndes 1867 på grund af sina vetenskapliga förtjänster till stipendiat i egyptologi vid Kristiania universitet, och 1876 beviljade stortinget anslag till en personell professur i egyptologi för L. — L:s vetenskapliga skriftställarverksamhet var särdeles betydande. Det var i synnerhet den egyptiska kronologien, som tog hans uppmärksamhet i anspråk. L. uppställde sitt särskilda kronologiska system, hvilket han genom åtskilliga arbeten — *Die ägyptische chronologie, ein kritischer versuch* (1863), *Recherches sur la chronologie égyptienne* (1873) och flera smärre artiklar i ”Kristiania Videnskabsselskabs forhandlinger”, ”Zeitschrift für ägyptische sprache”, ”Revue archéologique” — sökte motivera och försvara. I en omfattande *Dictionnaire de noms hiéroglyphiques* (1871—91; suppl. 1892) meddelade han en samling genealogiska listor, kopierade från monument (hufvudsakligen af sten eller trä) i Europa och Egypten. Arbetet är afsedt att utgöra på en gång ett förklarande tillägg till nyssnämnda kronologiska skrifter och ett slags korrektiv för de i systemet upptagna data, men torde som namnordbok ega långt större betydelse, åtminstone om man får döma af det bruk forskarna i allmänhet göra af detsamma. På senaste tiden vände L. sin håg åt den egyptiska religionen, i hvars behandling han äfven sökt införa en strängare kronologisk metod. Hit hör hans arbete *Gammelægyptisk religion, populært fremstillet* (3 dlr, 1883—85). L:s många smärre skrifter i egyptisk filologi återfinnas i årgångar af ”Zeitschrift für ägyptische sprache”, ”Recueil de travaux relatifs à la philologie et à l'archéologie égyptiennes”, i orientalistkongressernas handlingar från och med 1874 (London) samt i Kristiania Videnskabsselskabs handlingar. Bland L:s större afhandlingar och arbeten må utom de redan anförda nämnas *Die ägyptischen denkmäler in S:t Petersburg, Helsingfors, Upsala und Kopenhagen* (1873) och *Index alphabétique du livre des morts* (1875). Bland L:s senare arbeten märkas *Handel und schifffart auf dem Rothen meere in alten zeiten* (1886) och *Le livre égyptien: Que mon nom fleurisse* (1895). — L. utgaf dessutom på svenska *Katalog öfver egyptiska fornlemningar i Nationalmuseum* (1868), skref populära arbeten öfver Egypten (i ”Ur vår tids forskning”, n:r 18 och 19) och skildrade Egyptens historia (i ”Illustrerad verldshistoria”, I, utg. af E. Wallis, 1875). I ”Nordisk tidskrift” författade L. (på norska) egyptologiska uppsatser och recensioner. L. var led. af Vet. o. vitt. samh. i Göteborg (1878). K. P.*

Liebler [lī-], Thomas. Se Erastus.

Lieblings- [lib-; af ty. *liebling*], älsklings-, t. ex. lieblingsrätt; förr brukligt lånord.

Liebm., vid växtnamn förkortning för danske botanisten F. M. Liebmann (se denne).

Liebmann [lib-], Frederik Michael, dansk botanist, f. 10 okt. 1813, d. 29 okt. 1856, blef student 1832, docent i botanik vid universitetet 1837 och lärare vid veterinärskolan s. å. L. företog med statsunderstöd 1840—43 en resa i Mexico, hvarifrån han hemförde rika samlingar. Efter sin återkomst blef han 1843 utgifvare af ”Flora danica” (se d. o.), hvaraf han utarbetade 5 häften, samt 1845 professor vid universitetet och 1852 direktör för Botaniska trädgården. Utom flera specialafhandlingar om Mexicos och Central-Amerikas flora (de flesta införda i Videnskabsselskabets skrifter) författade L. ett stort arbete om Mexicos ekar (utg. 1869 af A. S. Örsted). E. Ebg.

Liebmann [lib-], Otto, tysk filosof, f. 25 febr. 1840, sedan 1882 professor i Jena, är en af de förnämste representanterna för nykantianismen, till hvilken han gaf det energiska fältropet i sin ungdomsskrift *Kant und die epigonen* (1865), där hvarje kapitel slutade med orden: ”Alltså måste man återgå till Kant”. Han ser den kantska filosofiens grundsanning i påvisandet af att rum, tid och kategorierna äro det mänskliga medvetandets funktioner och att subjekt och predikat äro nödvändiga korrelat, men betecknar läran om ”tinget i sig” såsom en främmande blodsdroppe i kriticismen, en rest af dogmatism. Själf söker han i *Zur analysis der wirklichkeit* (1876; 3:e uppl. 1900) och *Gedanken und thatsachen* (1882—1904, 4 bd) grundlägga en kritisk metafysik, som framställer sina principer blott som de slutliga hypoteserna för verklighetens förklaring. Förhållandet mellan erfarenhet och teori behandlar han i *Klimax der theorien* (1884), där han kallar de begrepp, som teorien måste skjuta in i erfarenhetsmaterialet för att göra detta begripligt, ”interpolationer”. Andra arbeten af L. äro *Geist der transscendentalphilosophie* (1901), *Grundriss der kritischen metaphysik* (s. å.) och *Trilogie des pessimismus* (1902). S—e.

Liebreich [librajch], Matthias Eugen Oskar, tysk kemist och farmakolog, f. 1839 i Königsberg, d. 2 juli 1908 i Berlin, promoverades 1866 till med. doktor och var 1872—1907 professor

i farmakologi vid universitetet i Berlin. Han gjorde 1869 den viktiga upptäckten af kloralhydratets sömngifvande och smärtstillande förmåga samt fäste uppmärksamheten på flera nya anestetiska medel. 1882 framställde han lanolin. Sedan 1887 utgaf han tidskr. ”Therapeutische monatshefte” och 1895—1900 ”Encyklopädie der therapie” (3 bd).

Liebwērda [lib-], badort. Se Haindorf.

Liechtenstein [lichtenʃtajn], suveränt furstendöme, begränsadt i v. af Rhen, som skiljer det från schweiziska kant. S:t Gallen, i ö. af Vorarlberg och i s. af kant. Graubünden. Det består af grefskapet Vaduz och herrskapet Schellenberg samt har en areal af 178 kvkm. (officiellt uppges den till endast 158). Med undantag af den jämna Rhendalen är landet uppfylldt af Alperna, som ha flera toppar af 2,500 m. höjd. Invånarnas antal var 1909 9,854, alla af tysk börd och, med få undantag, katoliker. Hufvudnäringar äro boskapsskötsel och jordbruk. Enligt grundlagen af 26 sept. 1862 (delvis ändrad 1878, 1895 och 1901) är L. en konstitutionell monarki, ärftlig på manssidan af huset L. Fursten utöfvar den lagstiftande makten tillsammans med landtdagen. Denna består af 15 medlemmar, af hvilka fursten utnämner 3 och de öfriga väljas för 4 år af folket genom elektorer. Med afseende på tull- och postväsen står L. under Österrikes förvaltning och mottager årligen från Österrike minst 40,000 österrik. kr. som sin andel i tullinkomsterna. Fursten, som bär predikatet ”durchlaucht”, eger utom L. vidsträckta besittningar i Österrike, Preussen och Sachsen (tills. omkr. 5,700 kvkm.). Han residerar vanligen i Wien. Landet förvaltas af en ”regering” i Vaduz, från hvilken kan vädjas till högre instans i Wien, där äfven en appellationsdomstol finnes, medan ”oberlandesgericht” i Innsbruck (Tyrolen) dömer i sista instans. I kyrkligt afseende lyder landet under biskopen af Chur (Schweiz). Invånarna äro fria från krigstjänst. Statsskuld saknas. Mått, mål och vikt äro desamma som i Österrike. Hufvudstad: Vaduz. — Det från Österrike härstammande huset L. omnämnes i urkunderna redan på 1100-talet. 1591 delade släkten sig i två linjer. Karl, grundläggaren af den äldre linjen, erhöll furstendömena Troppau (1613) och Jägerndorf (1623) samt upphöjdes 1608 i riksfurstlig värdighet. Med hans sonson Johan Adam Andreas, som 1699 och 1712 af grefvarna Hohenems köpte herrskapen Schellenberg och Vaduz, utgick den äldre linjen på manssidan 1712, och dess länder öfvergingo till den yngre linjen, Gundakars (furstlig 1620). Kejsar Karl VI upphöjde 1719 Vaduz och Schellenberg till ett riksomedelbart furstendöme under namnet Liechtenstein, och furst Anton Florian erhöll 1713 och 1723 säte och stämma på tyska riksdagen för sig och sina efterkommande. Furstendömet tillhörde Tyska riket till dess upplösning (1806), därefter (till 1814) Rhenförbundet och 1815—66 Tyska förbundet. — Litt.: Umlauft, ”Das fürstentum L.” (1891), Falke, ”Geschichte des hauses L.” (3 bd, 1868—83), Krätzl, ”Statistische übersicht des Liechtensteinschen güterbesitzes” (7:e uppl. 1903).

Flera medlemmar af huset L. ha intagit en bemärkt plats i Österrikes krigshistoria. Bland dem må nämnas Josef Wenzel Lorens (f. 1696, furste af L. 1748, d. barnlös 1772), som blef fältmarskalk och reformerade det österrikiska artilleriet, samt Johan Josef, den föregåendes brorsons son (f. 26 juni 1760 i Wien, furste 1805, d. i Wien 24 april 1836), österrikisk fältmarskalk, en af sin tids mest utmärkta kavallerigeneraler. Han lade i dagen sin duglighet i fälttågen mot fransmännen i Tyskland 1796 och 1800 samt i Italien (Trebbia, Novi, Coni) 1799. 1805 tog han, efter slaget vid Austerlitz, högsta befälet och afslöt det stillståndsfördrag, som räddade ryssarna, samt freden i Pressburg. 1809 fick L. befälet öfver kavalleri- och grenadjärreservkåren och gjorde såväl vid Aspern som vid Wagram s. å. under af tapperhet samt afslöt stillståndet i Znaim och freden i Wien. (Jfr Criste, ”Johannes fürst von L.”, 1905.) Hans sonson Johan II Maria Frans Placidus, f. 1840, är sedan 1858 regerande furste af L. och därjämte, på grund af sina vidsträckta besittningar inom Österrike, ärftlig medlem af österrikiska riksrådet. Hans kusiner Alfred (f. 1842) och Aloys (f. 1846) ha i riksrådets deputeradekammare spelat en roll, den förre som ledare 1881—86 för ett nytt klerikalt centerparti, den senare som förnämste stiftare af nämnda grupp samt en af ultramontanernas och senare det kristlig-sociala partiets mest framstående talare. Alfred blef 1887 medlem af herrehuset. Wbg.* C. O. N.*

Lied [lid], ty., *mus.*, ”visa”, musik till en lyrisk dikt, antingen i form af strophenlied, med samma melodi till hvarje strof, eller ock genomkomponerad, med ny musik till olika strofer. Liedform, visform, är äfven för instrumentalkompositioner benämning på den vanliga formen med två tema, enligt schemat I—II—I. — Liedohne worte [åne vå'rte], eg. ”sång utan ord”, är alltsedan Mendelssohn ett namn på korta melodiska instrumentalstycken. A. L.*

Liedbeck [lid-], Lars, matematiker, f. 1707 i Jönköping, d. där 5 aug. 1762, blef student i Lund 1727 och i Uppsala 1730 samt ingick efter slutade studier 1733 som auskultant i Bergskollegium. Därifrån förflyttades han 1736 till Amiralitetskollegium i Karlskrona, blef löjtnant vid flottan och lärare vid skeppsgosseskolan där 1740, deltog i åtskilliga sjöexpeditioner och utnämndes 1744 till professor i matematik vid Lunds universitet. L. utgaf ett betydligt antal disputationer i kronologi, astronomi och matematik, alla dock behandlande tämligen elementära ämnen, samt ett par läroböcker: *En kort och tydelig beskrifning om himmel- och jordglobens rätta bruk, nytta och egenskaper* (1734; ny uppl. 1753) och *En kort och nyttig arithmetica* (1737). Ett utdrag ur den sistnämnda boken utgafs 1738 under titeln *Kort inledning till den algemena räknekonsten* (nya uppl. 1757, 1762, 1769). L. var äfven en flitig almanackförfattare. 1746—48 utgaf han åtminstone 13 almanacker, ställda till olika horisonter och tryckta på olika ställen. (I. F.)

Liedbeck [lid-], Per Jakob, läkare, homeopat, f. 16 juni 1802 i Trosa, d. 5 okt. 1876 i Stockholm, blef student i Uppsala 1821, med. licentiat 1828 och med. doktor 1835 samt tjänstgjorde som anatomie prosektor i Uppsala 1831—46. Därefter praktiserade han till sin död som homeopatisk läkare i Stockholm. Han undervisade därjämte i anatomi vid Gymnastiska centralinstitutet i Stockholm 1846—51. Bland hans många skrifter må

nämnas *Om bränvinets inflytande på menniskan* (1831), *Gifves det läkemedel emot lungsot?* (1841), *Kort framställning af homöopathiens närvarande ställning i främmande länder* (1846; ny uppl. 1854), *Om folkmedicin* (1858) och *Om nutidens läkarepartier och deras grundskilnader* (1862). — L. var gift (sedan 1833) med Henrika Sofia Karolina (kallad Jetta) Ling (f. 1810 i Lund, d. 30 aug. 1893), en dotter till P. H. Ling i dennes första gifte. Hon utgaf under signaturen J. L. *Dikter* (1849), *Bardens dotter* (1855) samt en lefnadsteckning öfver sin fader (1852). F. B.*

Liederbrüder [lī-], ty. Se Liedertafel.

Liedermeister [līdermajster], ty. Se Liedertafel.

Liedertafel [lī-], tyskt namn på manssångförening. Den första egentliga liedertafel bildades 1809 genom Zelter i Berlin af medlemmar ur Singakademie och följdes sedan af dylika i Leipzig, Frankfurt an der Oder o. s. v. Dessa tyska föreningar hade äfven politisk betydelse som härdar för fosterländsk entusiasm under denna Tysklands förnedringstid och skilde sig därigenom från de engelska, redan på 1700-talet stiftade sångklubbarna (se Catch och Glee). Medlemmarna kallas *liederbrüder*, ordföranden *liedervater*, dirigenten *liedermeister* o. s. v. De i sista instans i ”Deutscher sängerbund” (125,000 sångare) förenade sångarförbunden bära namn mest efter provinser, mera sällan efter städer eller enskilda personer. Jfr äfven Orphéon, Sångarförbund och Sångförening. A. L.*

Liedervater [līderfäter], ty. Se Liedertafel.

Liège [liäj], ty. *Lüttich*, vall. *Lige*. 1. (Flam. *Luikerland*) Provins i Belgien, vid östra gränsen. 2,895 kvkm. 899,537 inv. (1909), 311 inv. på 1 kvkm., mest valloner. Landet uppfylles i s. och ö. af utlöpare från Ardennerna, som bilda en skogrik, men föga fruktbar platå, samt genomflytes af Maas och dennes biflod Ourthe. Södra delen af prov. är mycket rik på stenkol samt järn-, bly- och zinkmalmer och bildar ett af de förnämsta industridistrikten i Belgien. Prov. indelas i 4 arrondissemang. — Det fordom till westfaliska kretsen hörande biskopsstiftet L., hvars biskopar voro tyska riksfurstar och förde titeln hertigar af Bouillon, hörde till ärkestiftet Köln. Biskoparna residerade först i Tongern, sedan i Maastricht och från 720 i Liège, ehuru det dröjde mer än 2 årh., innan de antogo titeln ”biskop af L.” 1794 besattes stiftet af fransmännen och afträddes formligen till dem i Lunéville-freden (1801). Genom Wienkongressens beslut och ett särskildt fördrag af 23 mars 1815 öfverlämnades det som ett själfständigt furstendöme till konungen af Nederländerna och bildade sedan, ehuru med förändrade gränser, en provins i konungariket Nederländerna, hvilken efter revolutionen 1830 förenades med Belgien. — 2. (Flam. *Luik*) Hufvudstad i nämnda provins, på ömse sidor om Maas, som där upptager Ourthe. 176,893 inv. (1909), de fleste valloner. På vänstra flodstranden ligger den äldre staden med citadellet och de mera viktiga historiska byggnaderna, på den högra den nedre och modernare stadsdelen, behärskad af Fort de la Chartreuse. Omkring den egentliga staden ligger en krans af förstäder. Öfver Maas leda 6 broar, af hvilka Pont des Arches (urspr. från 700-talet, ombyggd 1860—63) spelat en framstående roll i stadens historia. Place S:t Lambert är stadens historiska medelpunkt. Där står

Justitiepalatset i Liège.

ännu det palats, justitiepalatset (se fig.) — byggdt i renässansstil 1508—40 —, som före revolutionen var furstbiskoparnas residens; där finnas ett statsarkiv och ett arkeologiskt museum. Utom klosterkyrkan S:t Paulus (sedan 1802 med rang af katedralkyrka) eger staden flera andra medeltidskyrkor. (Den forna, särdeles vackra S:t Lambertskatedralen förstördes och jämnades med jorden af de franske sansculotterna 1794.) Till stadens prydnader höra kajerna med stora, eleganta hus vid Maas, bl. a. Square d'Avroy, med Karl den stores ryttarstaty (af Jehotte). Det 1817 af nederländska regeringen inrättade statsuniversitetet (ny byggnad i renässansstil 1889—93) räknar omkr. 80 professorer och 2,730 stud. (1910), däraf 1,180 utlänningar. Det har 4 fakulteter: f. de droit, f. des sciences (i förening med konst- och industriskola), f. de médecine och (sedan 1893) f. technique. Med detsamma äro förenade ett bibliotek (omkr. 390,000 bd) och andra samlingar, en école du commerce et des consulats samt ett 1883 genom senatorn Montefiore inrättadt institut électrotechnique, som nu är en del af tekniska fakulteten. Dessutom eger staden konstakademi, musikkonservatorium, högre och lägre flickskolor, ateneum m. m. Framför teatern står en staty af kompositören Grétry, som var född i L. L. har länge varit en af Europas lifligaste industristäder, till följd af provinsens malm- och stenkolsrikedom. Stenkolsgruvorna sträcka sig delvis under staden och floden. Stadens förnämsta industrigren är gevärsfabrikation dels i enskilda, dels i statens verkstäder (de senare i förstaden S:t Léonard); betydande äro äfven yllemanufakturerna, läder- och bleckfabrikationen samt järntillverkningen. I närheten ligger Seraing (se d. o.), Cockerills storartade skapelse. Handeln är betydlig och underlättas af flodfarten på Maas samt stadens många järnvägsförbindelser. — L. omnämnes redan i början af 700-talet,

då det blef biskopssäte. Dess rika och frihetsälskande befolkning låg ständigt i fejd med biskoparna, som ofta måste söka hjälp af främmande makter. Karl den djärfve af Burgund förstörde 1467—68 såväl staden som fästningsverken. 1792 vunno fransmännen en seger öfver österrikarna vid L. 1905 hölls en världsutställning i L. 1 o. 2. (J. F. N.)

Liegnitz [lī-]. 1. Regeringsområde i preussiska prov. Schlesien. 13,612 kvkm. 1,133,145 inv. (1905), däribland omkr. 200,000 katoliker. Det är deladt i 21 kretsar. — 2. Hufvudstad i nämnda reg.-omr. och i det forna riksomedelbara furstendömet L., vid Oders biflod Katzbach. 66,620 inv. (1910), däraf omkr. 10,000 katoliker. Staden bildar nu en egen stadskrets och består af den med vackra promenader omgifna staden och af flera förstäder. Märkligaste byggnaderna äro kungl. slottet (säte för regeringsområdets styrelse) och riddarakademiens hus. Riddarakademien stiftades 1708 af kejsar Josef I, men förändrades 1810 till en gymnasiebildningsanstalt med adliga friplatser. Dessutom finnas ett gymnasium, realskola, landtbruksskola, folkskollärar- och lärarinneseminarier m. m. Tillverkning af kläde och andra yllevaror, läder, tobak, maskiner, pianon m. m. En viktig näring är trädgårdsskötsel. — L. omnämnes först 1004 och var sedan 1163 residens för hertigarna i furstendömet L., hvilkas ätt utgick 1675 med Georg Vilhelm. Österrike tog då, trots Brandenburgs arfsanspråk, furstendömet och staden i besittning. 1740 satte preussarna sig i besittning af staden, förlorade den 1757 till österrikarna, men återtogo den snart. 15 aug. 1760 vann Fredrik II i närheten af L. en seger öfver österrikiske fältherren Laudon. Nära L., vid Wahlstatt, stod det stora mongolslaget 9 apr. 1241, då staden förstördes, och nästan på samma plats besegrade Blücher 26 aug. 1813 fransmännen (se Katzbach). 1 o. 2. (J. F. N.)

Liegnitz [lī-], Augusta, furstinna af L., f. 1800, d. 1873, var dotter af grefve Ferdinand von Harrach och erhöll, då hon 9 nov. 1824 trädde i morganatiskt äktenskap med Fredrik Vilhelm III af Preussen, titeln furstinna af L. och grefvinna af Hohenzollern. Tillbakadragen och välgörande, åtnjöt hon vid hofvet och bland folket allmän aktning. Jfr Bernstorff, ”Ein bild aus der zeit von 1789 bis 1835” (4:e uppl. 1899).

Lienhard [lînhart], Fritz, tysk författare, f. 4 okt. 1865 i Elsass, studerade språkvetenskap och teologi i Strassburg och Berlin, var sedan informator några år, företog vidsträckta resor och slog sig sedan ner i Berlin, där han började en häftig strid mot hvad han kallade storstadsdekadensen i litteraturen. Polemiskt och programmatiskt har han uttalat sig i *Die vorherrschaft Berlins* (1900), *Oberflächenkultur* (1904), *Wege nach Weimar* (1905—08) och *Wesen und würde der dichtkunst* (1909), genom hvilka han var en af de förste ifrarna för hembygdskonsten. L:s skådespel (*Gottfried von Strassburg*, 1898, *Wartburg*: *Heinrich von Ofterdingen*. *Die heilige Elisabet*. *Martin Luther*, 1903—08, m. fl.) ega allvar och hänförelse, men föga dramatiskt lif. *Gesammelte gedichte* (1901; 2:a uppl. 1906) äro fyllda af ideell sträfvan, men ofta alltför nyktra och uppbyggliga. *Wasgaufahrten* (1895, 3:e uppl. 1901), *Thüringer tagebuch* (1903; 7:e uppl. 1910) och romanen *Oberlin* (1910) äro karakteristiska prosaarbeten af den som uppslagsgifvare och germanentusiast inflytelserike, från allt litterärt klickväsen frie mannen. R—n B.

Lie-Nissen [li-], Erika, norsk pianist, född Lie (se d. o., sp. 397), f. 17 jan. 1845 i Kongsvinger, d. 27 okt. 1903 i Kristiania, elev af H. Kjerulf och 1863—66 af Kullak i Berlin, konserterade med stor framgång där 1866 samt i hemlandet och i Köpenhamn 1867, studerade 1868 i Paris och uppträdde därefter i London. 1870—71 verkade hon som lärarinna vid konservatoriet i Köpenhamn. Därefter gjorde hon konsertresor i Tyskland, Schweiz och Holland. 1874 trädde hon i äktenskap med läkaren Oskar Nissen, hvarefter hon, med undantag af en turné 1876—77 i Tyskland, Holland, Danmark och Sverige, mestadels verkade i Kristiania, där hon ofta uppträdde på konserter. Hon blef 1870 led. af Mus. akad. i Stockholm. Hennes äktenskap upplöstes 1894. S. å. blef hon organist vid Jakobskyrkan i Kristiania och erhöll årligt konstnärsgage af stortinget. L. förenade med en stor och förfinad teknik det konstnärliga allvar, som aldrig offrar åt virtuositeten för dess egen skull, utan söker gå på djupet och tolka kompositionernas innehåll. Särskildt var hon berömd i föredraget af Bach och Beethoven. — Hennes son Karl Nissen (se denne) har likaledes vunnit berömmelse som pianist. A. L.*

Lienitis (af lat. *li'en*, mjälte), inflammation af mjälten. Se Mjältsjukdomar.

Lienteri (af grek. *lēi'os*, glatt, och *e'nteron*, tarm), *med.*, kallades af antikens folk en särskild form af diarré, eller en hastig afföring af osmälta födoämnen. F. B.*

Lienz [lie'nts], stad i Tyrolen, 673 m. ö. h., nära Kärntens gräns, vid Isels inflöde i Drava. 5,300 inv. (1905). J. F. N.

Lier [lir], fr. *Lierre*, stad i belgiska prov. Antwerpen, vid floden Nethe. 24,229 inv. (1904). Tillverkning af siden, spetsar, socker m. m. L. var under medeltiden berömdt för sin klädestillverkning och var på 1400- och 1500-talen en rik och blomstrande stad, men förstördes nästan alldeles vid den s. k. ”Liersche furie” (raseriet i L.) 15 okt. 1595. I L. bodde Kristian II 1524—30 i ett hus, som ännu står kvar och ännu kallas Hof van Denemarken. Äfven andra minnen från den danske konungen finnas. J. F. N.

Lier, hvars gamla namn är Liðir (plur. af *lið*, lid), gård i Vingers socken, Hedemarkens amt (Norge), på en höjd 6 km. s. om Kongsvinger och nära svenska gränsen. L. är ett stort, af många särskildt taxerade delar sammansatt bruk, inalles med en jordränta af 115,43 mark, hufvudsakligen skogsegendomar. 1808 hade norrmännen i en väl vald position vid L. mellan Tarven- och Fusker-sjöarna anlagt ett retranchement för infanteri och ett ”placement” för ett halft 3 t:igt fotbatteri. 18 apr. 1808 stod där en träffning mellan G. M. Arm-

felts kår och öfverste de Seues brigad, hvarvid norrmännen med en förlust af 50 döda och 70 sårade kastades ur sin ställning, hvarefter svenskarna uppkastade en mängd fältbefästningar här och bakom Ausbölån samt stannade sedan kvar vid L. till fram i maj, då de drogo sig tillbaka till Sverige. I slutet af juli 1814 stod öfverstelöjtnant S. A. Krebs vid L. med 2,300 man, ett 3 ℔:igt halfbatteri och 4 regementskanoner. På västsidan af Glommen lågo 2 redutter, men ingen bro fanns öfver färjstället. Längs Lierställningens front voro anlagda förskansningar med ett framskjutet slutet verk. 2 aug. angrep öfverste K. P. Gahn med något öfver 2,000 man jämte 8 kanoner den starka norska ställningen. Efter $4^1/_2$ timmars strid tvungos svenskarna att retirera (se Matrand). K. V. H. L. W:son M.

Lier [lir], Adolf, tvsk målare, f. 1826 i Sachsen, d. 1882, studerade först arkitektur i Dresden, därefter landskapsmålning i München för R. Zimmermann och i Paris för J. Dupré samt blef en af det moderna stämningslandskapets första representanter i München, där hans inflytande på de unge målarna var betydande. L. är representerad i flera tyska museer, i Berlins nationalgalleri (*Afton vid Isar* och *Morgonstämning vid Seefeld*), i Nya pinakoteket i München (*Theresienwiese med Bavaria* och *Bymotiv*), i Dresdengalleriet (*Månsken vid Oise*), Stuttgart m. fl. G—g N.

Liëra (fr. *lier*), förbinda, förena. — Liërad, nära förbunden, förtrogen.

Liern y Cerach [lie'rn i thera'k], Rafael Maria, spansk dramatisk författare, f. 1833 i Valencia, där han studerade filosofi och juridik, innan han helt egnade sig åt teatern. För denna har L. verkat dels som instruktör vid Teatro real och andra Madridteatrar, dels som författare till ett mycket stort antal teaterstycken, af hvilka de mest populära äro *La salsa de Aniceta, Don Pompeyo en carnaval, El proceso del cancán, Artistas para la Habana, El cotillón de Tapioca, Para dos perdices* och *Granandina*, representerande olika genre, från tragedi till zarzuela. Ad. H—n.

Lierre [liär], stad i Belgien. Se Lier.

Liestal [lis-], hufvudort i schweiziska halfkantonen Basel-land, vid Rhens biflod Ergolz, som där bildar ett vackert vattenfall. 5,488 inv. (1900). Textilindustri. (J. F. N.)

Li'eto, det finska namnet på Lundo (se d. o.).

Lieue [liö'], af keltiskt urspr. (se Leuca), fransk mil. Se Mil.

Lieutenant [liötnä'']. Se Löjtnant.

Lieuwert. Se Leeuwarden.

Liewen [liv-], von, tidigare Liwe, en gammal livländsk adelssläkt, som spred sig till Estland, Kurland, Litauen, Sverige och Ryssland, naturaliserades i Sverige 1653 med friherrlig värdighet och erhöll Eksjö stad jämte åtskilliga hemman i Småland till friherreskap. Hans Henrik v. L. (se L. 2) blef 1719 grefve, men den grefliga ätten v. L. utslocknade på svärdssidan 1781 med hans son Hans Henrik v. L. d. y. (se L. 3).

1. Bernhard von L., friherre, krigare, son af Reinhold Liwe, baron Liwe eller von Liewen, f. 20 aug. 1651, anträdde vid 17 års ålder en resa till Frankrike, där han blef kadett vid konungens garde, ingick två år därefter i holländsk krigstjänst samt deltog 1672 i det stora sjöslaget vid Southwoldbay, som den holländska flottan under Ruyter utkämpade med Frankrikes och Englands förenade sjömakt. På hösten 1672 tog han afsked ur republikens tjänst och återvände till Sverige, där han blef först fänrik samt 1675 löjtnant och 1676 kapten vid Lifgardet. Han var därefter med i det danska kriget och utmärkte sig i synnerhet i slagen vid Lund (1676) och Landskrona (1677). Hans militära förtjänster tilldrogo sig Karl XI:s synnerliga uppmärksamhet, så att L. 1686 utnämndes till öfverste vid Lifgardet. 1696 befordrades han till generalmajor och chef för Dalregementet samt blef 1698 generallöjtnant och guvernör i Wismar. Efter Stora nordiska krigets utbrott (1700) kallades L. till Livland, var med vid öfvergången öfver Düna (1701) och följde året därpå Karl XII inåt Polen. I slaget vid Klissov (9 juli 1702) förde han jämte M. Stenbock befälet öfver centerns första linje. Utnämnd till general af infanteriet 1703 åtföljde han svenska hufvudhären, när den några veckor senare, i midten af maj, började Thorns belägring. Under denna träffades han 18 maj 1703 vid Karl XII:s sida af en kanonkula, som afslet hans högra ben. Han dog samma dag.

2. Hans Henrik von L. d. ä., grefve, den förres kusin, krigare, son af Bernhard Ott Liwe, baron Liwe eller von Liewen, f. 1664 i Estland, d. 25 mars 1733 i Stockholm, ingick tidigt i krigstjänst som kornett vid Drottningens lifregemente till häst och befordrades därifrån (1688) till löjtnant vid grefve G. M. Lewenhaupts infanteriregemente, där han efter hand avancerade. Strax efter Stora nordiska krigets utbrott blef han af Karl XII 1700 utnämnd till öfverstelöjtnant vid en af hans nom värfvad infanteribataljon. Han var med vid Narva och tillhörde efter Karl XII:s afmarsch söderut den armékår, med hvilken Schlippenbach skulle försvara Livland mot ryssarna. I många strider utmärkte L. sig i spetsen för sin lilla skara genom lysande tapperhet, icke minst i nederlaget. Så var han med vid Errestfer (1701) och Sagnitz (1702), där fiendens oerhörda öfverlägsenhet bereddе svenskarnas olycka, men där L. och många andra jämte honom gjorde allt hvad som kunde göras af tappra män. 1703 utnämndes han till öfverste för ett af honom värfvadt infanteriregemente på 800 man, och 1704—09 låg han öfver hufvud i garnison i Reval. 1710 utnämndes han till generalmajor af infanteriet. S. å. beordrades han att beg

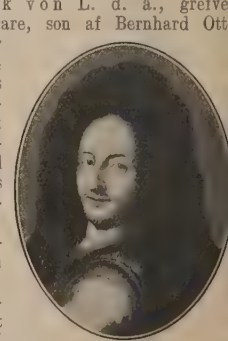

sig till Finland för att ”adjungeras” Lybecker och befann sig i detta land på hösten s. å.; 17 aug. utnämndes han till vice guvernör i Reval, men åtlydde ej defensionskommissionens order att strax bege sig dit, och då ordern i sept. upprepades, var det för sent. I Finland synes han ej ha dragit jämnt med öfverbefälhafvaren general Nieroth, och i defensionskommissionens protokoll finnas uttryck, som tyda på, att kommissionen hyst — säkerligen ogrundade — tvifvelsmål om L:s trohet. I juni 1711 har han begärt permission för att i Stockholm redogöra för ett viktigt ärende, hvilket synes ha varit ett förslag till anfall på Reval. 1712 sändes han till Finland för att understödja öfverbefälhafvaren Lybecker, hvilket uppdrag dock egentligen gick ut på ett öfvervakande, och var senare på året i Pommern. I slutet af dec. 1713 affärdades L. till Turkiet med en skrifvelse från ständerna och bref från rådet samt med uppdrag att äfven själf söka visa Karl XII nödvändigheten att genast återvända till Sverige. L. tilläts icke af den turkiska regeringen att utan vidare bege sig till konungen, utan fördes mot dennes önskan först till Konstantinopel; de bref, som han fört med sig, bragtes dock af en tolk strax till Karl XII. Efter ett par veckors förlopp läto turkarna L. resa till konungen i Demotika, dit han anlände 15 mars 1714. Han utlade här för Karl XII ställningen i Sverige och stämningen bland folket. Sex samtal mellan honom och konungen äro refererade i Floderus’ ”Handlingar hörande till konung Carl XII:s historia” (d. IV). Betydelsen af L:s mission till Turkiet såsom påskyndande konungens hemresa har i den senare historiska litteraturen med all säkerhet öfverskattats, i det att Karl XII:s kvarblifvande i Demotika föranleddes af åtskilliga andra faktorer än enbart konungens vilja. L. kvarstannade hela sommaren i Turkiet och återvände först på hösten. 23 mars 1714 utnämnde Karl XII honom till generallöjtnant och gjorde honom strax därpå till ”direktör” vid amiralitetet med uppdrag att sörja för örlogsflottan och dess utredning. Han synes med kraft och duglighet ha skött detta uppdrag. 1719 blef L. riksråd och s. å. upphöjd i grefligt stånd. Efter freden i Nystad var han president i den kommission, som på ständernas begäran af regeringen sändes till Karlskrona för att undersöka tillståndet i flottan.

3. Hans Henrik von L. d. y., grefve, den förres son, militär, ämbetsman, f. 1704, d. 25 nov. 1781 i Stockholm, ingick tidigt i krigstjänst som kavallerioffic er. 1739 afsändes han som kurir med viktiga skrifvelser till Turkiet och hemförde följande år ratifikationsurkunden till det svensk-turkiska alliansfördraget under en farlig färd, vid hvilken Sinclairs öde synes varit honom tillämnadt. Han deltog i finska kriget (1741—43) och avancerade raskt till öfverste vid Södra skånska kavalleriregementet 1747, generalmajor 1750 och generallöjtnant 1756.

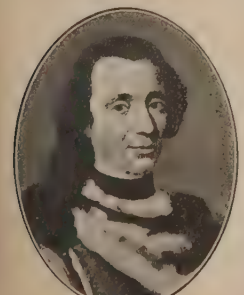

Af sina samtida ansågs han för en ovanligt kunnig och duglig militär, och då han under flera år (1747—66) hade sig anförtrodd den högsta ledningen af fästningsbyggnaderna i Skåne, vann han ett allmänt erkännande för insikter, sparsamhet och drift. Men han ansågs därjämte som fåfäng, ränklysten och opålitlig. Dessa egenskaper framträdde starkt i det politiska lifvet, där L. redan vid riksdagen 1746—47 gjorde sig bemärkt i hattpartiets led som en af defensionsdeputationens mest verksamma medlemmar. Han hörde under de närmaste åren därefter till det unga hofvets anhängare och vann särskildt Adolf Fredriks förtroende i en grad, som väckte hans gemål Lovisa Ulrikas afund. Efter riksdagen 1752 drog han sig tillbaka från hofvet och närmade sig ånyo till hattarna, hvilket parti han h. o. h. tillhörde vid riksdagen 1755—56, då han äfven var medlem af sekreta utskottet. Vid utbrottet af kriget med Preussen kommenderades L. till Pommern, där hans oroliga och ränkfulla väsen beredde de kommenderande öfverbefälhafvarna många svårigheter. Delvis för att göra slut härpå blef L. hemkallad och i mars 1759 sänd i en diplomatisk beskickning till Petersburg. Efter hemkomsten gjorde han sig sjuk för att slippa återvända till Pommern och öfvertaga öfverbefälet, som Lantingshausen begärt att få lämna. I dec. 1760 utnämndes L. till riksråd. Han undgick att indragas i sina partikamraters fall vid riksdagen 1765—66, men aflägsnades från Stockholm och sändes 1766 som generalguvernör till Pommern, där han utmärkte sig genom ovanlig duglighet. Han blef likväl mot sin egen vilja återkallad 1772 för att lämna rum åt den tvetydige Sinclair, hvilken sålunda belönades för sitt intrigspel på den svenska riksdagen. L. utnämndes i stället s. å. till konungens öfverstemarskalk, hvilken värdighet några månader senare efter Gustaf III:s revolution förvandlades till den af riksmarskalk. 1766—67 var L. kansler för Åbo universitet och som generalguvernör i Pommern kansler för Greifswalds. 1 o. 2. Hjr. (A. S.). 3. L. S.

Lieven [liv-], von, en i ryska Östersjöprovinserna kvarboende gren af samma livländska adelsslägt, från hvilken den svenska ätten von Liewen (se föreg. art.) härstammar. Den innehar från 1826 rysk furstlig värdighet.

1. Karl Andrejevitj von L., rysk militär och ämbetsman, f. 1767, d. 1845, blef 1799 generallöjtnant, 1826 medlem af riksrådet och 1827 general af infanteriet samt var 1828—33 undervisningsminister och sedermera öfverhofmarskalk. Hans politiska åsikter voro gammalryskt konservativa. — L:s moder, Charlotte Karlovna, furstinna L., född von Gaugreben och på mödernet härstammande från svenska ätten Posse af Säby, d. 1828, var uppfostrarinna för kejsar Paul I:s barn och sedermera öfverhofmästarinna vid Alexander I:s hof, upphöjdes 1826 i furstlig värdighet och öfvade stort personligt inflytande vid ryska hofvet.

2. Kristofor Andrejevitj von L., den föregående broder, rysk diplomat, f. 17 maj 1774, d. 10 jan. 1839 i Rom, var först krigsminister och sedermera ryskt sändebud 1809—12 i Berlin och 1812—34 i London, där han — jämte sin rikt diplomatiskt begåfvade hustru — spelade en inflytelserik roll särskildt vid förhandlingarna om Greklands frigörande från Turkiet och upprättandet af konun-

gariket Belgien. L. blef efter hemkomsten till Ryssland guvernör för tronföljaren, storfurst Alexander, och åtföljde under en resa med denne i södra Europa. — Hans hustru, Dorothea (Darja) Kristoforovna, furstinna von L., född von Benkendorf, f. 30 dec. 1784 i Riga, d. 27 jan. 1857 i Paris, intog under sin makes långa sändebudstid i London en mycket inflytelserik ställning i den diplomatiska världen och samlade i sin salong utom diplomater och politiker äfven författare och konstnärer i mängd. Hon kallades ibland ”Europas diplomatiska Sibylla”, var förtrolig väninna till Metternich, Castlereagh, Canning och framför andra earl Grey, inspirerade sin makes depescher och betraktades ej utan skäl som ”det verkliga sändebudet”. Särskildt egde hon en enastående skicklighet i att, skenbart fogande sig i andras tankegång, ingifva dem de idéer, hvilkas framgång hon ville befordra. Hemkommen till Ryssland med sin make 1834, öfverhopades hon af den kejserliga familjen med förtroendebevis, men kunde efter sina två söners plötsliga död 1835 ej längre öfvertalas att stanna kvar i Petersburg, utan återvände s. å. till de västerländska kretsar, vid hvilka hon kände sig fäst. Hon bosatte sig i Paris och blef där i det forna Hôtel Talleyrand medelpunkten i en lysande salong, som fördunklade madame Récamiers. Främst bland hennes franska vänner märktes Guizot, och kretsen af sina engelska förbindelser förstod hon äfven att bevara, utvidga och politiskt utnyttja. Furstinnan L. vistades till sin död i Paris med endast två korta afbrott, nämligen efter februarirevolutionen 1848, då hon en tid bodde i London, och efter Krimkrigets utbrott 1854, då hon för ett år drog sig tillbaka till Bruxelles. Hon efterlämnade några fragmentariska *Mémoires* och en mycket vidlyftig korrespondens. Af denna är (i engelsk öfv. af G. Le Strange) utgifven hennes brefväxling med earl Grey (3 bd, 1890—91) samt (af Robinson, 1902) *Letters of Dorothea, princess Lieven, during her residence in London, 1812—1834*. Jfr E. Daudet, ”Une vie d'ambassadrice au siècle dernier. La princesse de L.” (1903). 1—2. V. S—g.

Lievens [lifens], Jan L. d. ä., holländsk figurmålare och etsare, f. 1607 i Leiden, begrafven i Amsterdam 1674. Från samma stad som Rembrandt och nästan jämnårig med denne, kom L. som gosse i lära hos Rembrandts förste lärare, målaren Joris van Schooten och öfvergick därefter till Pieter Lastmans ateljé i Amsterdam, där Rembrandt, då ännu student vid Leidens högskola, några år senare fick sin egentliga konstnärliga underbyggnad. Men ehuru L. och Rembrandt sålunda icke samtidigt åtnjöto Lastmans undervisning, stodo de i unga år i så liflig beröring med hvarandra, att båda ofta använde samma modeller. Under denna tidigare period af L:s konstnärsbana rönte han det starkaste inflytande af sin store landsman, ja, han följde honom så tätt i spåren, såväl som målare som flitig etsare, att hans egna verk ibland äro rätt svåra att åtskilja från förebilderna. Bland denna L:s ungdomsproduktion intaga *Paulus* (i grefvinnan E. Wachtmeisters samling på Kulla-Gunnarstorp) och *Studenten* (i grefve Fr. Kl:son Wachtmeisters samling i Stockholm) hedersplatser, båda bredt målade, i öfvervägande grågul ton och med ett förträffligt ljusdunkel. Af L:s hand är äfven sannolikt den färgrikare, präktiga framställningen af *Josef mottagande sin far och sina bröder* i braheska samlingen på Skokloster. — Ännu 1632 bodde L. i Leiden, men kort därpå reste han utrikes. Han slog sig först ned i Antwerpen, i hvars gille han inskrefs och där han, öfvergifvande sin store kamrats naturalistiska målningssätt, rycktes inom trollkretsen af A. van Dycks mer förfinade och bländande konst. I England skall han sedan med framgång ha arbetat (några målningar af hans hand kunna dock där ej med säkerhet uppvisas, och historien om hans vistelse i England är därför kanske apokryfisk). På 1640-talet bodde han efter hvart annat i Leiden, Amsterdam och Haag, där han omväxlande målade porträtt och dekorativa dukar i akademisk stil. Hans senare arbeten uthärda dock icke jämförelsen med hans tidigare, af Rembrandts verk inspirerade. I likhet med denne dog han fattig och förgäten. — Jan Lievens d. y., f. 1644 i Antwerpen, 1680 bosatt i Paris och sannolikt son till den äldre Jan L., var äfven figurmålare, men en mindre betydande artist. O. G—g.

Liévin [-vä'], kommun i franska dep. Pas-de-Calais, vid Souchez, Deûles öfre lopp, nära 17,600 inv. (1901). Stenkolsgrufvor (med en årlig brytning af omkr. 450,000 ton); sockerfabrikation. J. F. N.

Liévrit, *miner.*, rombiska, pelarformade kristaller af brun- eller grönsvart färg, sammansatta enligt formeln $HO\ Fe\ Ca\ Fe_2\ Si_2\ O_8$

(eller $H_2\ O,\ CaO,\ 4\ FeO,\ Fe_2\ O_3,\ 4\ Si\ O_2$).

Lokaler: Elba, Herborn (Nassau), Kupferberg (Schlesien) etc. A. Hng.

Liezen-Mayer [litsen-], Alexander, tysk målare, f. 1839 i Ungern, d. 1898, studerade i Wien och från 1862 hos Piloty i München, var sedan kortare tider verksam i Wien och Stuttgart, där han var akademiens direktör 1880—83; eljest bodde han i München och var professor vid akademien där från 1883. Hans första uppmärksammade målning framställde *Maria Teresia ger di åt ett fattigt barn, hvars moder ligger sjuk* (1867). Som hans mest betydande verk anses *Elisabet underteckna Maria Stuarts dödsdom* (1873; i Kölns museum); taflans förtjänst ligger dock först och sist i den virtuosmässiga stoffbehandlingen. Utom porträtt utförde L. en mängd illustrationer till dikter af Schiller (bl. a. 35 teckningar för träsnitt till ”Lied von der glocke”), Goethe (50 kartonger till ”Faust”), Scheffels ”Ekkehard” m. fl. G—g N.

Lif. 1. *Fysiol.* Hvad vi kalla lif eller lifsföreteelsen antog man ännu fram emot midten af 1800-talet vara yttringar af en egendomlig, mer eller mindre mystisk kraft, som man kallade lifskraft. Närvaron af denna kraft i en kropp betingade dennas egenskap af att vara ”lefvande”. Detta åskådningssätt var fullkomligt konsekvent på en tid, då man antog en mängd olika naturkrafter som orsak till de särskilda naturföreteelserna. Ljuset, värmet, elektriciteten, magnetismen, lifskraften voro samtliga så att säga fristående krafter verkande inom kropparna.

Den moderna naturvetenskapen har emellertid lämnat detta åskådningssätt. Hvarje naturföreteelse har sina bestämda betingelser, är ett led i en kedja af företeelser. Man söker utreda sammanhanget mellan de särskilda företeelserna, men man letar ej efter några i tingen inneboende naturkrafter, som mer eller mindre oberoende af hvarandra drifva sitt nyckfulla spel. Lifsföreteelserna ordnas in i kedjan af öfriga naturföreteelser, och antagandet af en särskild lifskraft har blifvit öfverflödigt. Det moderna åskådningssättet har utvecklat sig småningom under loppet af 1800-talet. Det förbereddes, kan man säga, genom Lavoisiers utredning angående kroppsvärmets natur (se Kroppsvärme). Lifsvärmen, som man betraktat som en särskild yttring af ”lifskraften”, kunde uppfattas som härledande sig från kemiska processer, förbränningsprocesser inom djurorganismen. 1828 visade Wöhler, att urinämne kan medelst vanliga kemiska metoder framställas ur ammoniumcyanat. Denna första *organiska syntes* åtföljdes af flera. Man fann, att de s. k. organiska substanserna ej nödvändigtvis erfordra medverkan af en ”lifskraft” för sin uppkomst. Vid midten af 1800-talet hade den *mekaniska värmeteorien* utvecklat sig (Mayer, Joule, Helmholtz), medförande en betydande förenkling i det naturvetenskapliga tänkandet. Genom införandet af *energibegreppet* blef det möjligt att betrakta de särskilda naturföreteelserna inklusive lifsföreteelserna från en enhetlig synpunkt. Mekaniskt arbete, värme, ljus, elektricitet betraktas som olika former af energi, och allt hvad som sker i naturen kan uppfattas som en omsättning af en energiform i en annan. Mängderna af de omsatta energiformerna äro mätbara, och mot en viss mängd af en energiform, t. ex. värme, svarar en viss mängd af en annan form, t. ex. mekaniskt arbete. Liksom vid de kemiska omsättningarna materiens mängd förblir oförändrad (*principen om materiens oförstörbarhet*), förlöper också energiomsättningen utan någon förändring af energiens mängd (*principen om energiens oförstörbarhet*). Den riktning, i hvilken energiomsättningen vid ett visst tillfälle går, bestämmes af sådana faktorer som tryck, temperatur, koncentration o. s. v. Tillståndet i ett visst tidsmoment bestämmer tillståndet i nästa. — De lefvande varelserna stå i ett karakteristiskt ämnesutbyte med sin omgifning. De upptaga vissa ämnen, införlifva (assimilera) dem med sig. Samtidigt afge de andra substanser, som bildats inom organismen. Inom densamma försiggår sålunda en serie af kemiska processer, som man sammanfattat under benämningen *ämnesomsättning* (se d. o.). De enskilda processerna äro visserligen ännu långt ifrån utredda, men man lyckades under senare hälften af 1800-talet uppvisa, att de två ofvan anförda principerna om materiens och energiens oförstörbarhet äro tillämpliga på ämnesomsättningen i dess helhet. Man kunde t. ex. hålla ett djur under längre tid i ett jämviktstillstånd, hvarvid kroppens inkomster och utgifter i afseende på kväfve, kol, svafvel o. s. v. fullkomligt balansera hvarandra. Man kunde också visa, att den energimängd, som kroppen afger i form af värme och mekaniskt arbete, fullkomligt motsvarar den kemiska (potentiella) energien i den samtidigt omsatta födan och kroppsmaterialet. (Jfr Kroppsvärme.) Det lider sålunda intet tvifvel, att lifsprocesserna äro att betrakta som kemiska och fysikaliska processer, och de låta utan svårighet inordna sig jämte andra naturprocesser som led i ”världsprocessen”. Från solen utstrålande energi inmagasineras af växterna vid den i de gröna växtdelarna försiggående stärkelsebildningen. Växterna tjäna djuren till föda, och i djurkroppen omsättes den nyssnämnda potentiella energien i värme och mekaniskt arbete. — Vid försöken att i detalj tillämpa ett fysikalisk-kemiskt åskådningssätt på processerna i den lefvande organismen stötte man emellertid på svårigheter. Mängen föranleddes häraf till den uppfattningen, att lifsprocesserna, äfven om de principiellt ej skilja sig från andra naturprocesser, likväl äro af så invecklad natur, att man ej har någon utsikt att bland kända fysikalisk-kemiska processer finna en motsvarighet. Denna uppfattning har emellertid ej utgjort något hinder för att vid studiet af lifsprocesserna tillämpa de metoder, som utarbetats särskildt inom den moderna fysikaliska kemien. Kännedomen om sådana företeelser som *osmos, kemisk jämvikt, kemisk massverkan, katalys,* har visat sig synnerligen fruktbärande, då det gällt att utforska sambandet mellan företeelserna i den lefvande organismen. — Tid efter annan har frågan om *lifvets ursprung* upptagits till diskussion. Det materiella substratet för de egentliga lifsprocesserna utgöres af den s. k. *lefvande substansen* i de celler, af hvilka organismen är uppbyggd. Från kemisk synpunkt utgöres denna substans af hvarjehanda organiska ämnen, bland hvilka ägghvitekropparna äro de intressantaste. Vi ha ofvan omnämnt utvecklingen af den organiska syntesen. Efter de arbeten, som den framstående kemisten E. Fischer utfört, synes det blott vara en tidsfråga, då man lyckas med vanliga kemiska metoder framställa de ägghvitekroppar, som ingå i cellerna. Därmed vore emellertid icke frågan om lifvets uppkomst löst. Lifvet kännetecknas nämligen ej enbart af ägghvitan och andra organiska ämnen, utan af de processer, som förlöpa i cellerna. En ägghvitekropp, den må vara framställd med konst eller härleda sig från lefvande celler, är ej en ”lefvande substans”. De elementära processerna i cellerna kunna vi f. n. betrakta som kemiska processer, försiggående under medverkan af vissa enzym. Motsvarighet till dessa s. k. enzymatiska processer ha vi i hvarjehanda katalytiska processer (se Katalys), och vi känna en hel del oorganiska katalysatorer, som äro att jämställa med enzymen i cellerna. Kunde man med konst framställa ett organiskt enzym, så vore visserligen ej frågan om det organiska lifvets uppkomst löst, men man hade uppvisat betingelserna för en viss lifsprocess utan sammanhang med förutgående lifsprocesser. Man har

trott sig vid flera tillfällen kunna påvisa en s. k. uralstring (se Generatio æquivoca), men det har alltid visat sig, att man härvid begått ett misstag. Hvarje lefvande väsen förutsätter ett föregående lefvande väsen. Den moderna utvecklingsläran visar, huru de nuvarande lifsformerna successivt utvecklat sig ur föregående enklare byggda former. Man kan tänka sig möjligheten att följa utvecklingskedjan tillbaka till en enkel cell eller "lifsfrö" eller möjligen flera sådana. De negativa resultat, som man erhållit vid forskningen ang. uralstringen, tala emot antagandet, att sådana lifsfrön spontant uppstått på vår planet. Enligt ett annat antagande skulle "lifsfrön" finnas spridda öfverallt i universum (se Panspermi), och Arrhenius har uppvisat de fysikaliska betingelserna för deras öfverförande genom världsrymden från en himlakropp till en annan. Ansluter man sig till denna åsikt, så kan man naturligtvis ej tala om lifvets uppkomst lika litet som man kan tala om uppkomsten af den ponderabla materien, etern eller energien, och försöken att åstadkomma en uralstring ha samma utsikter som försöken att konstruera ett perpetuum mobile.

2. *Filos.* Försök att förklara lifvet och bestämma dess begrepp ha sedan äldsta tider sysselsatt forskarna på det filosofiska området. Ett mycket vanligt sätt att gå till väga vid dessa försök har varit, att man från början tagit för afgjordt, att lifvet skall förklaras ur det döda, och sedan på olika sätt sökt lösa den sålunda begränsade uppgiften. Ett typiskt exempel härpå erbjuda de rent materialistiska förklaringsförsöken. Enligt materialismen är den kroppsliga verkligheten den sanna och lifvet ingenting annat än ett af de förhållanden, i hvilka kroppar kunna stå till hvarandra. Svårigheterna vid ett sådant förklaringssätt röja sig bl. a. äfven däruti, att materien själf visar sig tarfva förklaring likaväl som lifvet och att, då den obestridligen är till för vårt medvetande, en hänvisning här ligger just på detta medvetande som dess förklaringsgrund. Äfven om det lyckades forskaren att genom kombination af vissa krafter inom det liflösa frambringa lifvet, så vore därmed ingalunda en verklig förklaring gifven af detta. Ty att den liflösa materien i sig eger krafter, som under vissa förhållanden frambringa lifvet, är just det, som framför allt behöfver förklaring. Jämväl åsikter, som i öfrigt velat tillerkänna det andliga en självständig verklighet, ha ofta i fråga om naturlifvet bibehållit detta mekaniska betraktelsesätt. Så t. ex. Cartesius, som, ehuru han betraktade det mänskliga medvetandet, eller hvad han kallade själen, som ett självständigt väsen, likväl betraktade djuren helt enkelt som efter mekaniska lagar sig rörande maskiner och människans djurlif i enlighet därmed. Äfven här framträda betydande svårigheter, särskildt i det afseendet, att klyftan mellan medvetandet, eller själen, å ena sidan och den rent kroppsliga verkligheten å den andra visar sig oöfverstiglig. Det genomgående sätt, hvarpå båda enligt erfarenhetens vittnesbörd bestämma hvarandra, icke minst medvetandets af materialismen med eftertryck framhållna genomgående beroende af kroppsliga villkor, blir under dessa förhållanden rent oförklarligt.

Ett motsatt betraktelsesätt är att i lifvet se en självständig princip, som omöjligen kan förklaras ur det döda, utan som själf utgör väsendet i allt, äfven i detta senare. Förberedd af flera tänkare, bl. a. Aristoteles och Leibniz, var Schelling den, som på ett afgjordt sätt beträdde denna väg. Genom reflexion på naturen fann Schelling, att denna till väsendet är lefvande och att ingenting finnes, som är h. o. h. dödt. Men samma betraktelsesätt fann Schelling sig böra tillämpa äfven på det mänskliga lifvet och de mänskliga förhållandena, hvilka därigenom betraktades ur den synpunkten, att de äro former af lifvet, eller, med andra ord, organiskt bestämda. Genomfördt på olika områden (psykologi, historia, språk m. m.), visade sig detta betraktelsesätt, trots all den ensidighet, hvartill det stundom ledde, som epokgörande. Uppgiften måste emellertid bli att bestämma, hvad lifvet är till sitt innersta väsen, hvilket det röjer ej i sina enklaste, utan i sina högsta och egentligaste former, samt att därur förklara de lägre former af lif och den brist på lif, som naturen faktiskt röjer. Sistnämnda uppgift sökte Schelling lösa så, att han betraktade som för lifvet väsentligt att utveckla sig och framträda som en enhet af motsatta. Boström fann emellertid, att man, för att komma till rätta med frågan om, hvad lifvet är, måste söka ett mått för bestämmandet af högre och lägre former af lif. Vore detta mått funnet, så hade man därmed ock funnit lifvets väsen. I sina högsta och egentligaste former är lifvet medvetande, och ju högre lifvet är, dess egentligare och bestämdare röjer det medvetande. I medvetandet eller självmedvetandet ansåg sig därför Boström ha funnit lifvets egentliga väsen. Huru ringa denna sida än framträder hos de lägre arterna af lif, är det dock omöjligt att ange en bestämd gräns, nedom hvilken den skulle h. o. h. saknas, eller ens uppgifva något fall, där detta vore förhållandet. Hvad däremot angår lifvets karaktär af att utvecklas och vara en enhet af motsatta, så äro dessa bestämningar visserligen väsentliga för naturens och människans lif, men ej för lifvet i det hela. Fästmera ange de brist och inskränkning i lifvet och tillhöra i så måtto dess ändliga sida. — Lifvet, sådant det för oss är gifvet, framträder i en mångfald af lägre och högre former, hvilka ständigt gå öfver i hvarandra utan fixa och bestämda gränser och af hvilka de lägre städse utgöra de högres förutsättningar. Det är därför den i det hela dominerande principen, ej förekomsten af mer eller mindre sporadiska yttringar, hvarefter man har att afgöra, på hvilken ståndpunkt man i ett visst fall befinner sig. Som hufvudformer inom naturen har man antagit vegetativt animaliskt och mänskligt lif, men inom hvar och en af dessa former finnas otaliga arter och grader. Inom det mänskliga lifvet skiljer Boström emellan dess förnuftiga och sinuliga sida. — Under det att Boström och flertalet af hans föregångare i verklighetens högre former sågo ett trognare uttryck för dess innersta väsen än i de lägre och därför sökte förklara de sistnämnda som grader af de förra, så har den empiriska riktningen inom nutidens filosofi ledt till öfvervikt för det motsatta betraktelsesättet, hvarvid man försöker förstå de högre formerna genom att studera deras utveckling ur de lägre. Man anser då som väsentligt för verkligheten endast det, som kan konstateras äfven i de lägsta verklighetsformerna, och kan då komma till en sådan uppfattning af lifvet som den, åt hvilken Spencer gifvit ett karakteristiskt

ftryck genom sin definition däraf som "correspondence of inner and outer relations", en ständig anpassning af de inre förhållandena efter de yttre. Närmare det äldre åskådningssättet står Bergson, som antar en "élan originel" hos lifvet, en inre skapelsedrift, som i sin motsats materien danar ständigt nya lifsformer med allt större frihet. Denna inre lifskraft yttrar sig omedelbart i instinkter och intuition. Wundt tillerkänner äfven det oorganiska ett anlag till lif, liksom han å andra sidan anser, att hvarje yttring af lif har en fysisk sida, som bör kunna förklaras genom kemiska eller fysikaliska principer. Ostwald fattar organismen som väsentligen en komplex af kemiska energier och denierar lifvet som en stationär energiström med självreglering.

3. *Bygnk.* Oftast i sammansättning med namnet på något byggnadsparti, t. ex. murlif, vägglif, pilasterlif, kolonnlif, sockellif, betecknar ordet lif det frågavarande partiets vertikala yta eller ytor. En mur har i allmänhet två sidor, en yttre och en inre, vadan det alltså finnes ett yttre och ett inre murlif. Vid uppförandet af en tegelvägg, som skall putsas, skiljer man mellan tegellifvet och putslifvet. Tegellfvet ligger lika långt "innanför" putslifvet, som utsen är tjock. Fönsterkarmar o. d. sättas ofta "innanför" eller ock "i" murlifvet. Listverk "springa framom" murlifvet.

4. (Lifvet). Se Lifplåt.

1. J. E. J—n. 2. L. H. Å. (S—e.) 3. I. G. C.

Lif, *nord. myt.* Se Hoddmimers hult.

Lifangr. Se Levanger.

Lifassura'ns, lifförsäkring (se d. o.).

Lifbeväringsregementet. Se Drabant 1.

Lifboj. Se Lifräddningsväsende.

Lifbrigaden, förkortad benämning på Lifregementsbrigaden (se d. o.).

Lifbåt. Se Lifräddningsväsende.

Lifbälte. Se Lifräddningsväsende.

Lifbänsel, *sjöv.*, en förstärkningsbänsel, som pågges mellan hjärt- och sladdbänseln. Jfr Bänel.

H. W—l.

Lifdrabant och Lifdrabantkåren, *krigsv.* e Drabant 1.

Lifegenskap (ty. *leibeigenschaft*, af *leib*, lif, ropp, och *eigenschaft*, tillhörighetsförhållande; fr. *ervage*; eng. *villeinage*), ett ofrihetstillstånd, hvari n stor del af Europas befolkning lefde under medelden och på sina ställen ända till midten af 1800alet och som bestod däri, att jordegarna höllo jordruksarbetarna och andra underhafvande lagligen ch för lifvet fästa vid sina personer eller vid sin ord, därvid äfven betydligt inskränkande deras allmänna medborgerliga rättigheter. Lifegenskapen var ke slafvens alldeles rättslösa tillstånd, icke råräldom, utan utgjorde ett mellanting emellan enna och den fria självbestämningsrätt till person ch egendom, som en senare tid tillerkänner hvarje mhällsindivid. Uti ett liknande ofrihetstillstånd beinno sig västromerska kejsarrikets s. k. *coloni glebæ dscripti* ("landbor, bundna vid torfvan"), en samällsklass, hvars rättsliga ställning troligen utbildats ll följd af romarnas krigiska och fredliga beröring ed germanfolken. Hos romarrikets germanska rannfolk uppträder äfven redan i mycket gammal d en halffri eller lifegen samhällsklass (*liti*, *leti*, *ati*), som intar en mellanställning mellan fria och trälar. Till denna stam af lifegna kommo tillskott både från lägre och högre samhällslager, i det dels den kristna civilisationen afskaffade den rena trädomen, dels feodaltidehvarfvets våldsamma skaplynne bragte en stor del af den fria befolkningen att underkasta sig mäktiga herrars eller privilegierade institutioners skyddsherreskap (*mundium*). Nästan endast i Alpernas dalar samt på den af det romerska världsväldet och feodalismen aldrig nådda Skandinaviska halfön blef lifegenskapen en okänd sak. (Om den först i en senare tid framträdande lifegenskapen i Danmark se Vornedskab och Stavnsbaandet.) I det öfriga västerländska Europa artade den sig ganska olika för olika länder och på olika tider samt närmade sig här och hvar gränsen för fullständig afsaknad af all egenderätt och personlig rätt som samhällsmedlem. Hufvudsakliga synpunkten för bestämmelserna ang. förhållandet emellan den lifegne och hans herre var städse den senares intresse af att draga gagn af den förres och hans afkomlingars arbetskrafter och egodelar. Också finner man, hurusom den lifegne landbonden mångenstädes alldeles utpinades af häfdvunna naturaprestationer utöfver afraden samt hurusom husbonden t. ex. egde rätt att efter egen fördel bestämma öfver den lifegnes och hans döttrars giftermål och att tillegna sig den värdefullaste delen af hans kvarlåtenskap (på vissa håll alltsammans). Men gentemot all denna vidsträckta husbondemyndighet, hvilken äfven innefattade rätt att aga den lifegne och att fördrifva honom från hans brukningsdel, finner man visserligen äfven stadganden om skyldighet för herren att vid behof underhålla sin lifegne och att betala en viss mansbot, om han dödat honom.

Lagstadgade former för lifegnas, likasom trälars, frigifning och friköpning uppstodo och användes redan tidigt. Vissa lager af de lifegne, t. ex. *ministerialerna* i Tyskland, hvilka af sina herrar användes till ryttartjänst, lyckades äfven höja sig öfver den stora massan af lifegna och öfver deras hufvud nå fram till friheten. Å andra sidan ökades de lifegnes antal därigenom, att ännu under nyare tiden bondbefolkningen i vissa delar af Europa i ganska stor utsträckning nedsjönk i lifegenskap. Böndernas försök att med våld afskudda sig lifegenskapen och annat socialt betryck hade ingen varaktig framgång (se Bondekrig). När lifegenskapen slutligen utplånades i Europas länder, skedde detta väsentligen på två olika sätt: antingen försvann den stegvis, nästan omärkligt, därigenom, att det ena skiljemärket mellan lifegna och fria efter det andra bortströks af utvecklingen, eller också vidtogs i samhällsordningens intresse en allmän frigifning i stor skala, en de lifegnes emancipation.

Uti *Italien* aftog de lifegnes antal redan under 1000- och 1100-talen, och på 1400-talet var reformen verkställd öfver nästan hela detta land. I *England* försiggick frigörelsen från 1200-talets början, mest på det sättet, att lifegna jordbrukare, enligt den praxis, som utvecklade sig vid de kungliga domstolarna, fingo vissa rättigheter sig tillerkända gentemot jordegaren (se Copyhold) och alltmera inför rätta behandlades som likställda med fria. Vissa rester af lifegenskap funnos emellertid kvar ännu under 1500-talet och i undantagsfall äfven under det följande århundradet. Utan några stora och genomgripande beslut af statsmakten upplöstes och försvann

på det sätt, som här antydts, lifegenskapen i England under påverkan af landets ekonomiska och sociala utveckling. I *Skottland* fortforo arbetarna vid stenkolsgrufvor och saltverk att vara lifegna till 1700-talets slut. I *Frankrike* utfärdade visserligen Ludvig X 1315 en lag, som afsåg, att de lifegne å de kungliga domänerna skulle få lösa sig fria, och principiellt uttalade sig om orättfärdigheten i all lifegenskap, men den goda afsikten ledde icke till märkligare följder. Först 1779 befriades, på Turgots initiativ, folket å kronodomänerna från lifegenskap. Genom nationalförsamlingens ryktbara förklaring natten emellan 4—5 aug. 1789 samt senare beslut afskaffades slutligen lifegenskapen i Frankrike helt och hållet, utan att någon ersättning tillerkändes de lifegnes herrar. ''Vornedskabet'' i *Danmark* upphäfdes 1702 och det i dess ställe trädande ''stavnsbaandet'' 1788. I *Tyskland* gjordes visserligen i en byordning för de kungliga preussiska domänerna af 1702 ett steg till lifegenskapens upphäfvande, men först kejsar Josef II inledde den fullständiga frigörelsen i de tyska staterna (1781 i Böhmen och Mähren, 1782 i sina tyska arfländer). Exemplet följdes i Baden 1783, i Holstein 1804 (där lifegenskapen först efter 1592 utbildat sig), i Svenska Pommern 1806, i Preussen 1807 o. s. v., sist i sachsiska Oberlausitz, 1832. Emancipationen gick för sig dels utan vederlag, dels mot ersättning till husbonden. I enskilda *österrikiska* kronländer fortfor lifegenskapen till 1848.

I *Ryssland* börjar lifegenskapen rota sig först på 1500-talet. Tidigare hade det funnits trälar och fria bönder. Under den moskovitiska tiden nedsjönko bönderna i ofrihet. Början gjordes därmed, att deras rätt att utvandra från sin herres gods afskars, och redan på 1600-talet var lifegenskapen fullt utbildad, ehuru den delvis erhöll bestämdare former först under 1700-talet. I sammanhang med denna utveckling utplånades den forna skillnaden mellan trälar och bönder, i det båda dessa samhällsklasser uppgingo i de lifegnes. Om det historiska förloppet och om statens medverkan vid den ryska lifegenskapens uppkomst se Ryssland (Historia). En rysk adelsmans lifegna indelades visserligen i två klasser, husfolket och de ofrie landbönderna, men denna indelning återgaf endast faktiska förhållanden och hvilade icke på rättslig grund. Husbonden kunde nämligen efter godtycke sätta den lifegne i den ena eller andra ställningen, hvilket visar, att landbonden icke hade någon rätt till den jord han brukade. De lifegne betalade dels afgifter (*obrok*) till husbonden, dels gjorde de dagsverkstjänst. Kronan, hvars landbönder hade en jämförelsevis god ställning, ålade dem en likformigt bestämd afgift. De enskilde husbönderna däremot afvägde afgiftens storlek efter den lifegnes förmögenhet eller förmåga att förtjäna pengar. Många lifegna erhöllo tillstånd att söka sig arbete på egen hand, hvar de funno lämpligt, och man träffade bland deras klass industriarbetare, konstnärer, förmögna köpmän o. s. v. På detta och på andra sätt framträdde allt tydligare, att lifegenskapen var oförenlig med senare tiders ekonomiska och sociala förhållanden. Också hade redan kejsar Alexander I (1801—25) sin uppmärksamhet riktad på önskligheten af en förändring; men sedan den reformifrande ministern Speranskij 1812 intrigerats bort af sina konservativa kolleger, stannade saken vid upphäfvandet af lifegenskapen i Östersjöprovinserna (1816—18), där den öfver hufvud varit af mildare art. (Karl XI hade på sin tid förgäfves sökt afskaffa den i dessa trakter.) Äfven Nikolaus I (1825—55) var gynnsamt stämd för lifegnas frigifning och förbättring i deras villkor. Men först efter Krimkriget (1853—56) upptogs frågan åter på allvar. Alexander II intresserade sig nämligen mycket för den stora reformen och vann från flera håll understöd af adeln, hvilken dels hoppades kunna begränsa emancipationen genom att själf taga initiativet, dels väntade sig att större politisk frihet skulle bli belöningen för dess tillmötesgående. Den ofria befolkningen i Ryssland beräknades vid den tiden till 47,000,000 personer. Inemot halfva antalet utgjordes dock af kronobönder, och dessas frihet var jämförelsevis obetydligt kringskuren. Sedan kronobönderna på förhand frigjorts (1858), utfärdades 19 febr (g. st.) 1861 en emancipationslag, hvilken utsatte lifegenskapens upphäfvande i hela ryska riket till 17 mars 1863. Enligt denna lag skulle egendomsegarna afstå en del af den af lifegna bönder dittills brukade jorden på följande sätt: bönderna fingo, mot erläggande af vissa bestämda räntor, ständig besittningsrätt till sin gårdstomt och dessutom ett stycke brukbar jord, med tillfälle att lösa sig till fullständig egenderätt (detta blef snart tvångssak); hvaremot de ofriga skulle, inom ett visst efter böndernas antagna beräknadt maximum och minimum för hvarje distrikt förvärfvas af kommunerna och medelst periodiska delningar njutas af dessas bönder gemensamt, tills $^2/_3$ af dem samtyckte till en definitiv delning. Staten försträckte de nye jordinnehafvarna lån för att bereda fria dem från att bli de enskilde egendomsegarnas gäldenärer. Sättet för genomförandet af denna reform — den väldigaste sociala omstöpning, som egt rum i Europa sedan franska revolutionens dagar — väckte emellertid på flera håll missnöje och oroligheter bland just dem, som skulle befrias. Tillsvidare behöllos två kännbara skatter, som egde sammanhang med lifegenskapen, nämligen dels en art mantalspenningar l. hufvudskatt (*padusjnaja*), för hvars fullständiga utgörande bykommunerna i stället för de forne herrarna gjordes ansvariga (detta föranledde ett strängt passtvång), dels *obrok*-skatten, dåmera endast en af kronans bönder utgående arrendeafgift. Men efter partiella lindringar i hufvudskatten (1879—83) förordnades 1885, att båda dessa skatter skulle upphöra fr. o. m. 1 jan. 1887, den senare genom en 44 års tvångsamortering, genom hvilken sålunda äfven domänbönderna kommo att bli egare af sin jord. G. V. G.

Life-preserver [lāi'fprisövə], eng. (eg. lifskydare), elastisk käpp (vanligen af kautschuk) med blykula.

Lif-fana, fana vid lifkompaniet. Se Fana 1.

Liffland. Se Livland.

Lifflotte, *sjöv.*, bärgningsredskap, bestående af flera vattentäta sammanfogbara lådor af plåt eller trä eller af lufttäta kautschukscylindrar, öfverklädda med segelduk. H. W—l.

Lifford [li'fəd], hufvudstad i irländska grefskapet Donegal, vid floden Foyle, eg. förstad till den på andra sidan floden liggande staden Strabane i grefskapet Tyrone. 446 inv. (1901). (J. F. N.

Lifförsäkring (ty. *lebensversicherung*, eng. *assurance* l. *insurance of life*, fr. *assurance sur la vie*

i *vidsträckt* mening alla de former af försäkring (se d. o.), vid hvilka människans lifslängd ingår som faktor vid beräkning af risken. Med afseende på försäkrarens (*försäkringsgifvarens*) förpliktelser gentemot den försäkrade (*försäkringstagaren*) kan lifförsäkringen uppdelas i två slag: 1. kapitalförsäkring i *vidsträckt* bemärkelse, vid hvilken ett kapital en gång för alla utfaller vid en i försäkringskontraktet (*lifförsäkringsbrefvet, polisen*) stipulerad tidpunkt, och 2. lifränteförsäkring, vid hvilken regelbundet återkommande utbetalningar (*lifräntor, räntor*) ske under en längre eller kortare tid. Bägge slagen af försäkringar kunna afslutas med och utan rätt till vinst till den försäkrade eller med och utan återbetalning af de af den försäkrade erlagda afgifterna (*premierna*). Kapitalförsäkringen kan afse en fix bestämd försäkringssumma eller med försäkringstidens längd fallande eller stigande summa, liksom lifräntorna kunna vara till sina belopp konstanta, fallande eller stigande. I försäkringskontraktet kan vidare stipuleras, att försäkringen skall träda i full kraft först efter en viss termin (se Karensförsäkring). Vidare kan försäkringskontraktet innehålla bestämmelser, att försäkringen under vissa villkor eller mot extra premie eger giltighet, äfven om den försäkrade själf, t. ex. genom förändrad verksamhet eller resor i hälsofarliga trakter, ökar risken eller genom självmord förkortar lifvet (s. k. oantastlighet), eller till försvar för eget land deltar i krig (s. k. krigsförsäkring). Med afseende på sättet för premiernas erläggande uppdelas lifförsäkringen i sådan med premiebetalning en gång för alla eller med årliga premier. De senare kunna erläggas under hela försäkringstiden eller endast under ett visst antal år (s. k. afkortad premiebetalning). De årliga premierna kunna vidare vara konstanta, fallande eller stigande. Lifförsäkringen kan afslutas på en eller flera personers lif. I senare fallet utfaller kapitalet eller lifräntan, då en viss person af dem, på hvilka försäkringskombinationen är gjord, aflider eller uppnår en viss ålder.

Kapitalförsäkringen sönderfaller i två hufvudformer: dödsfallsförsäkring (ofta kallad lifförsäkring i inskränkt bemärkelse), hvarvid kapitalet utfaller, om ej förr, alltid vid den försäkrades död, och upplefvelseförsäkring (i Sverige oegentligt nog kallad kapitalförsäkring), då kapitalet utfaller, endast om den försäkrade uppnår en viss ålder.

Af dödsfallsförsäkringen finnas följande hufvudformer: 1. s. k. *vanlig lifförsäkring*, vid hvilken kapitalet utfaller vid den försäkrades död (dock alltid senast vid 90 års ålder); 2. *blandad lif- och kapitalförsäkring*, vid hvilken försäkringssumman utfaller vid viss bestämd ålder eller förr, om dödsfall dessförinnan inträffar; 3. *donations-* l. *sparkasseförsäkring*, vid hvilken premiebetalningen visserligen alltid upphör vid dödsfall, men försäkringssumman utfaller på en förut bestämd tidpunkt; 4. *temporär-* l. *korttids-försäkring*, vid hvilken kapitalet utfaller, endast om den försäkrade dör under en viss tid.

Lifförsäkringen uppdelas ofta i den s. k. stora och lilla försäkringen, den senare vanligen benämnd folkförsäkring. Någon sträng artskillnad förefinnes dock ej dem emellan. Folkförsäkringen kännetecknas hufvudsakligen däraf, att den vänder sig till de stora massorna, till de obemedlade. Försäkringssummorna äro små, vanligen några hundra kronor, premiebetalningen sker i små poster, oftast veckovis, och läkarundersökning erfordras aldrig (se Karensförsäkring). Folkförsäkringen infördes 1854 i England af folkförsäkringsbolaget "Prudential" och har vunnit stor utbredning såväl i England och Amerika som Tyskland. I Sverige drifva f. n. tre bolag folkförsäkring.

Den moderna lifförsäkringen är ej af gammalt datum. Emellertid kan man finna spår af lifförsäkring redan under romartiden, då begrafningskassor, som lämnade begrafningshjälp, ej voro så alldeles sällsynta. I stadgarna för en dylik kassa från år 133 e. Kr. bestämmes, att inträdesafgiften skulle vara 100 sestertier (= 20 kr.) jämte en amfora vin och månadsafgiften 5 as (= 25 öre). Vid dödsfall utbetalades 300 sestertier (= 60 kr.). Äfven lifräntor voro ej okända för romarna. Sålunda uppgjorde den rättslärde Ulpianus (i slutet af 2:a årh.) lifräntetabeller med ledning af vissa uppskattningar ang. människans medellifslängd vid olika åldrar. Under medeltiden funnos inom skråna ofta begrafningskassor och sjuklådor. På 1300-talet började en del sjöförsäkringskamrar och mäklare drifva en kombinerad lif- och olycksfallsförsäkring, som bestod däri, att resande till dessa betalade en viss summa, hvarigenom de erhöllo säkerhet att bli utlösta, om de råkade i turkars och morers fångenskap. Detta slag af försäkring öfvergick snart till ett spel. Om en person begaf sig ut på en farlig resa, deponerade han en viss summa pengar hos mäklaren; kom han lyckligt åter, erhöll han dubbla eller tredubbla summan, eljest behöll mäklaren de deponerade medlen. Detta spel urartade snart till ren vadslagning ej blott vid resor, utan äfven om att kejsare, kungar påfvar och andra högt uppsatta personer skulle dö inom viss tid. Det gick så långt, att det i de flesta stater ansågs nödvändigt att förbjuda dylik trafik rörande människors lif.

En mera direkt förelöpare till lifförsäkringen voro de af den italienske läkaren Lorenzo Tonti vid 1600-talets midt uppfunna s. k. *tontinerna*. Hans idé var följande. Ett visst antal personer sammanslöt sig och inbetalade ett visst belopp mot rättighet att få uppbära en lifränta. Räntorna på hela summan (tontinerna) delades vid årets slut mellan de kvarlefvande; småningom, allteftersom medlemmarnas antal genom dödsfall förminskades, blefvo andelarna af räntorna allt större, till dess den, som lefde längst, erhöll hela räntebeloppet. Dessa s. k. tontiner mottogos till en början med välbehag af statsfinansiärerna i vissa länder för att skaffa staten medel och vunno insteg i Frankrike (1653), Spanien, England, Danmark, Holland och Tyskland. Man fann emellertid, att detta spel hvarken var fördelaktigt för staten eller den enskilde, och tontinerna blefvo småningom förbjudna öfverallt mot slutet af 1700-talet.

En verklig lifförsäkring kunde emellertid ej framträda, förrän de två viktiga grundvalar, på hvilka den hvilar, nämligen sannolikhetskalkylen och dödlighetsstatistiken, blifvit uppförda. *Sannolikhetskalkylen* grundlades efter midten af 1600-talet af de franske matematikerna Fermat och Pascal och utvecklades småningom under det följande årh. Stor förtjänst om denna gren af matematiken har inlagts af bland andra Leibniz (d. 1716), Bernoulli (d.

1705), Laplace (d. 1827) och Gauss (d. 1855). De första spåren af *dödlighetsstatistik* finna vi vid de större munk- och nunneklostren redan under medeltidens förra hälft, och under den senare medeltiden fördes dödslistor vid en del kyrkor. Vid början af 1600-talet blef det ett rätt allmänt bruk att föra kyrkböcker i dylikt syfte. I Sverige ålades prästerskapet 1686 att föra födelse- och dödsregister. Vid denna tid offentliggjordes äfven flera efter kyrkböcker uppgjorda dödslistor. Ur historisk synpunkt intressant är en dylik dödslista, som utarbetades af teol. doktor Kasper Neumann i Breslau efter kyrkböckerna i denna stad 1687—91. Astronomen E. Halley använde dessa tabeller och konstruerade med ledning af dem den första dödlighetstabellen jämte en beräkning af den mänskliga lifslängden, en undersökning, som offentliggjordes i "Philosophical transactions" 1693. Det dröjde emellertid ett halft årh., innan värdet af hans arbeten i detta afseende vann beaktande.

Första försöket att åstadkomma en lifförsäkring i modern bemärkelse gjordes af teol. doktor William Assheton (f. 1641, d. 1711) genom bildandet af Mercers company i London 1698. Detta bolag tillförsäkrade änkepensioner å 30 pd st. mot en premie på mannen af 100 pd st. en gång för alla; 1699 bildades ett liknande bolag: The society of assurance for widows and orphans. Bägge företagen gingo inom några år öfver styr. Bättre gick det för det 1706 stiftade bolaget Amicable l. Perpetual assurance, ehuru ej heller det till en början var grundadt på några vetenskapliga och tekniskt riktiga principer, men erfarenheten kom med åren, och bolaget egde bestånd ända till 1866, då det uppgick i ett annat bolag. 1721 bildades två nya dylika företag. Ofvan nämnda bolag voro i början mycket ofullkomliga och erbjödo ej en lifförsäkring i modern mening. I Amicable t. ex. var medlemmarnas antal begränsadt till 2,000 och inträdesåldern bestämd till 12—45 år. Förutom en inträdesafgift af 3 pd 15 d. erlades en årsafgift af 5 pd. Någon bestämd försäkringssumma garanterades ej, utan den för hvarje år uppkommande vinsten fördelades mellan samtliga under året förfallande försäkringar.

Först under 1700-talets midt utbildades den vetenskapliga försäkringsteorien; dödlighetstabeller började då konstrueras, först i Holland, så i Tyskland och England. Med ledning af Halleys förut omnämnda arbeten utarbetade nu James Dodson (d. 1757) den första premietariffen för lifförsäkring. En omedelbar följd häraf var bildandet af den första vetenskapligt grundade lifförsäkringsanstalten, The equitable society for assurances on lifes and survivorships, som trädde i verksamhet 1762, arbetade med framgång och efterföljdes snart af flera nya likartade företag. Vid 1800-talets början funnos 8 lifförsäkringsbolag i England. I Frankrike upprättades det första lifförsäkringsbolaget 1819. I Tyskland gjordes försök med bildandet af ett lifförsäkringsföretag redan 1806 i Hamburg, men misslyckades. Först 1827 grundlades Tysklands två första lifförsäkringsbolag. I öfriga kulturländer vann lifförsäkringen småningom insteg: i Österrike 1824, i Italien 1827, i Förenta staterna 1830, i Ryssland 1835, i Danmark 1842, i Schweiz 1860, i Norge 1861 och i Finland 1874.

I *Danmark* ha sedan 1870 upprättats 10 större lifförsäkringsbolag, och lag af 1904 innehåller närmare bestämmelser rörande dylika bolags inrättning och verksamhet.

I *Norge* arbeta f. n. (1911) 9 norska och öfver 40 utländska lifförsäkringsbolag; de sistnämnda trängas dock ständigt alltmera tillbaka af de inhemska. De norska bolagens premieinkomst utgjorde 1909 inalles 8,143,468 kr. Sammanlagda försäkringssumman uppgick 1910 till ung. 260 mill. kr. Försäkringarna ha de senaste åren ökats mycket starkt: de voro $20{,}8$ mill. kr. 1905, $37{,}8$ mill. kr. 1910. En ny lag af 29 juli 1911 om försäkringsbolag, innefattande äfven lifförsäkringsbolagen, betecknar en genomgripande reform på detta område.

I *Sverige* kom lifförsäkringen rätt sent att få fotfäste, ehuru Sverige eger en dödlighetsstatistik, äldre än något annat lands och sträckande sig tillbaka ända till 1700-talets midt. Redan 1755 offentliggjorde P. Wargentin en dödlighetstabell, som till och med fick användning i England. Under 1700-talet bildades en och annan pensionskassa, såsom Civilstatens änke- och pupillkassa 1743 och Allmänna änke- och pupillkassan 1784 (sammanslagning af två äldre kassor). I början af 1800-talet började en del engelska lifförsäkringsbolag arbeta här i landet genom agenter och göra lifförsäkringen känd för svenskarna. Man började ock småningom umgås med tanken att inrätta en svensk lifförsäkringsanstalt. Redan länge förberedd, frambars vid riksdagen 1844—45 en motion ang. åtgärders vidtagande att i Sverige "befordra inrättandet af en ränte-, lif- och livränteanstalt". K. M:t tillsatte i anledning häraf en kommitté, som 1848 aflämnade ett för sin tid intressant betänkande. Detta förslag innehöll: 1) grundstadgar för en försäkringsanstalt till beredande af liföräntor och kapital för framtiden; 2) förslag till stadgar för en försäkringsanstalt i Stockholm jämte nödiga tabeller härför. Man föreslog, att anstalten skulle bli ömsesidig, försedd till en början med garanti af staten, som skulle "på Banken lämna ett kreditiv af 150,000 rdr riksgäldssedlar på fem år, med skyldighet för anstalten att, i händelse kreditivet komme att begagnas, betala 4 proc. ränta samt att, om anstalten efter de fem årens förlopp vore något på kreditivet skyldig, inom ytterligare fem år återbetala detta med $^1/_5$ om året". Emellertid fick ej detta kommitteförslag någon annan omedelbar påföljd, än att K. M:t 11 jan. 1850 fastställde reglemente för Ränte- och kapitalförsäkringsanstalten i Stockholm, hvilken snart åtföljdes af flera dylika anstalter i landsorten. Visserligen biföll riksdagen 1853—54 ånyo en af professorn i astronomi N. Selander väckt motion om upprättande af en lifförsäkringsanstalt, men regeringen blef nu förekommen, i det ansökan gjordes hos K. M:t om stadfästelse af bolagsordning för brand- och *lifförsäkrings*-a.-b. Skandia, som började sin verksamhet 17 nov. 1855. Sedermera, 1866, bildades lifförsäkringsa.-b. Svea i Göteborg, under 1870-talet 2, under 1880- och 1890-talen 15 lifförsäkringsbolag, af hvilka tre uppgått i andra bolag, och under 1900-talet ha hittills 5 nya bolag bildats, hvarigenom f. n. (1911) antalet svenska lifförsäkringsbolag är 21. De äro, med angifvande af försäkringssummans och premiernas belopp 31 dec. 1910, följande.

	Försäkrings-summa kr.	Premier kr.
andia	107,213,465	3,452,044
ea	98,406,173	3,111,198
rdstjernan	138,075,738	3,588,976
ule	213,329,172	6,937,683
toria	54,994,032	2,023,209
ane	49,005,935	1,753,304
lmänna lifförsäkrings-bolaget	62,544,048	1,736,947
lder	40,755,790	1,237,959
en	38,581,507	1,064,763
enska lifförsäkringsbo-laget	123,379,069	3,449,093
land	24,040,230	669,230
rdpolen	24,408,642	728,139
ecia	23,389,820	652,211
sa	14,699,653	353,123
lmänna pensionsförsäk-ringsbolaget	37,272,155	1,083,669
ygg	112,071,617	4,994,272
age	13,059,045	341,163
Förenade	48,835,874	1,987,778
onan	9,057,170	200,380
ckholm	5,766,330	174,919
amtiden, nybildadt un-der 1911	— —	— —

Följande tablå ger en föreställning om lifförsäk-gens utveckling i vårt land:

r	Antal försäk-rade pers.	Försäkrings-summa kr.	Premier kr.
55	267	1,382,300	33,833
75	9,188	62,407,934	2,161,816
85	25,276	169,665,720	6,299,612
00	158,548	598,739,298	20,113,361

Vid 1910 års slut voro i den s. k. stora försäk-gen försäkrade ungefär 336,000 personer för kr. 1,088,000,000 kr., hvarjämte folkförsäkrings-agen ansvarade för ungefär 344,000 försäkringar sammanlagdt nära 162,000,000 kr. Premiein-kten uppgick i samtliga svenska bolag 1910 till kr. 39 mill. kr. Några utländska bolag arbeta rjämte här i landet, men de flesta hålla på att af-ckla sin affär. Sammanlagdt ansvara de utländska agen för en försäkringssumma af i rundt tal 50 ll. kr. Vid 1910 års slut voro omkr. 12 proc. af folkningen lifförsäkrade. Försäkringssumman per r. utgjorde 1910: i Sverige 225 kr., i Danmark 4, i Tyskland omkr. 180 kr., i Finland omkr. 115 och i Norge 103 kr. Motsvarande siffra 1907 r för England 428 kr., för Frankrike 69 kr., för terrike 56 kr. och för Förenta staterna 640 kr. Litt.: Brämer, ”Das versicherungswesen” (2:a pl. 1885), H. Westergaard, ”Die lehre von der rtalität und morbilität” (2:a uppl. 1901), A. nes, ”Das versicherungswesen” (1905) och ”Ver-herungslexikon” (1909), Emminghaus, art. ”Le-nsversicherung” (i ”Handwörterbuch der staats-ssenschaften”, 3:e uppl. 1910) samt I. Singer, nternational insurance encyclopædia” (1910) nt, med hänsyn till svenska förhållanden, Försäk-gsinspektionens berättelse (Försäkringsväsendet i et), Broecker, ”Grunddragen af lifförsäkringstek-ken” (öfv. med hänsyn till svenska förhållanden N. V. E. Nordenmark, 1907), och S. Palme, Några ord om våra dagars lifförsäkringsväsende” 911). N. V. E. N.

Lifgarde. Se Garde.

Lifgardesbrigaden inrättades 1847 och omfattade Svea lifgarde, dåv. Andra lifgardet och Lifgardet till häst (dessa regementen hörde förut till 4:e militärdistriktet). Ingen aflöning fanns anslagen för brigadchefen, och denna befattning innehades vanligen af någon kunglig person. Brigaden upphörde att finnas till med utgången af år 1888, då dess trupper ingingo i den vid samma tid bildade IV:e arméfördelningen. C. O. N.

Lifgardets 3:e finska skarpskyttebataljon. Se Finska gardet.

Lifgardet till häst (n:r 1) är ett i Stockholm förlagdt kavalleriregemente, som leder sitt ursprung från den värfvade kår lätta dragoner om 150 man, som 1770 uppsattes i Finland. 1773 ökades kåren till 250 man (5 skvadroner), fick namnet Lifgardet till häst och förlades delvis i Stockholm, delvis i Finland. Efter att flera gånger ha växlat namn fick regementet 1806 sitt nuv. namn, ökades 1815 till 375 man och 1831 till 400 samt sattes 1844 på 4 skvadroner. Regementet tillökades i sept. 1897 med en femte skvadron, tagen från Kronprinsens husarregemente. Dess styrka är numera densamma som öfriga små kavalleriregementens (se Sverige, Försvarsväsen). Regementets kasern finnes afbildad å pl. I till art. Kasern. Från den inom regementet 1851 genom officerares gåfvor och tillskott samt underofficerares årliga afgifter bildade Lifgardets till häst pensionskassa (107,928,49 kr. år 1910) samt den under samma direktion stående, 1816 stiftade Prins Oskars hospitalsinrättning vid Lifgardet till häst (40,317,49 kr. 1910) och fyra mindre fonder utbetalas pensioner och understöd till afskedade underbefäl och manskap eller deras änkor och barn. C. O. N.

Lifgedi'ng (ty. *leibgedinge*) kallades i Sverige i äldre tider de områden, som anvisades en änkedrottning till underhåll för hennes lifstid. De innehades som län under kronan, men förvaltades af innehafvarinnan efter eget godtfinnande. Följande änkedrottningar ha innehaft lifgeding: Katarina Stenbock, som 1563 erhöll som lifgeding Strömsholms gård med Snäfringe härad, Fiholms gård med Säby och Stora Rytterns socknar, Tynnelsö och Magerö gårdar med Aspö, Öfverselö och Ytterselö socknar samt Tosterön i Strängnäs socken, Kungsbergs gård med Fogdö, Vansö och Helgarö socknar; Gunilla Bielke, som 1585 erhöll Björneborgs stad och gård med vissa underliggande socknar, Kumo gård och socken, Saris gård med vissa socknar, allt i Finland, samt Brånäs gård i Östergötland med Dagsberga, Stenby och Konungssunda socknar äfvensom etthundra konungens arfvegods, de närmast till Brånäs belägna; Kristina, Karl IX:s änka, som innehade Veckholm och Tynnelsö slott med län, Gäfle stad och slott samt Gästrikland, Örbyhus med Tierps och Tolfta socknar, Vendels härad, Älfkarleby och Vesslands socknar samt Älfkarleby laxfiske; Maria Eleonora, som 1620, med förändring i tidigare bestämmelser, erhöll Gripsholm, Tynnelsö, Räfsnäs, Eskilstuna hus, Strömsholm, Fiholm, Örbyhus och Gäfleborgs hus samt städerna Strängnäs, Mariefred, Torshälla och Gäfle jämte 9 härad med 65 socknar; och Hedvig Eleonora, Karl X:s änka, som innehade som lifgeding Gripsholms, Eskilstuna, Strömsholms och

Vadstena län. De återföllo till kronan 1715, ehuru de först 1719 åter indrogos under den allmänna förvaltningen. Det var det sista lifgedinget. Genom 1720 års R. F. § 38 förbjöds utdelning af lifgeding i form af län och land. — I detta samband kan äfven erinras om Liuksala kungsgård i Finland, med underlydande hemman, som Karin Månsdotter 1577 erhöll af Johan III i förläning (1581 förbättrad till omfattning och villkor), samt om de ”underhållsländer”, som drottning Kristina betingade sig vid sin tronafsägelse, Norrköpings stad och slott, Gottland, Öland, Ösel, Wolgast och de s. k. taffelgodsen i Pommern samt Poel och Neukloster i Mecklenburg, beräknadt att sammanlagdt afkasta omkr. 200,000 rdr. årligen. J. F. N. (S. C.)

Lifgedingets domsaga, i Södermanlands län, omfattar fyra härad, Väster-Rekarne och Öster-Rekarne härad, förenade till ett tingslag, samt Åkers och Selebo härad, förenade till ett tingslag. 1,922 kvkm. 36,987 inv. (1910).

Lifgrenadjärbrigaden. Se Lifgrenadjärregementet.

Lifgrenadjärregementet l. Lifgrenadjärbrigaden kallades 1791—1816 de till ett regemente förenade Östgöta fotfolk (”Lifgrenadjärregementets rotehållsdivision”) och det samtidigt afsuttna Östgöta kavalleriregemente (”Lifgrenadjärregementets rusthållsdivision”). Det delades 1816 i Första och Andra lifgrenadjärregementena (se dessa ord). Litt.: V. Key, ”Lifgrenadjärregementet under krigsåren 1808—09” (1909). C. O. N.

Lifguardia. Se Gula brigaden.

Lifherrskap, i äldre tider benämning på konungens barn.

Lifhult, *skpsb.*, kallas å träfartyg den garneringsplanka, som ligger närmast ofvan öfra däckets vaterbord. Motsvarande garneringsplåt å järnfartyg benämnes stundom lifhultsplåt. Se Garnering 2 och Hult 2. J. G. B.*

Lifhultsplåt, *skpsb.* Se Lifhult.

Lifjägare, urspr. en jägare, som särskildt betjänade jaktherren; numera oftast en tjänare i praktfull uniform, som medföljer furstar eller andra mycket förnäma personer på utfärder och passar upp vid bordet.

Lifjägarkåren (da. *Livjægerkorpset*), en dansk frivillig borgerlig kår, som bildades i mars 1801 till skydd för Köpenhamn, då engelska flottan nalkades. Den utgjorde 400 man, fördelade på 4 kompanier under själfvalda officerare, och omfattade företrädesvis unga affärsmän. Under Köpenhamns belägring i aug. 1807 utmärkte den sig gång på gång under befäl af major F. K. Holstein. 1843 räknade kåren 544 man, och många af dess medlemmar deltogo som frivilliga i kriget 1848—50. Den afskaffades 1870. Ett försök, som 1885 af politiska skäl gjordes att återupplifva kåren, utföll ogynnsamt och uppgafs efter några års förlopp, fastän kåren till namnet egde bestånd till 1907. E. Ebg.

Lifkompani kallas första kompaniet vid hvarje infanteriregemente i svenska armén. Från äldre tider var såväl i Sverige (till 1833 års löneregler) som i flera andra länder regementschefen tillika chef för första kompaniet och åtnjöt inkomsten af denna befattning, hvaraf benämningen torde härleda sig. Kompaniet förde i regementschefens ställe af en kaptenlöjtnant eller stabskapten (jfr Kapten). C. O. N.

Lifkosacker. Se Kosacker, sp. 1124.

Lifland. Se Livland.

Liflejdare, *sjöv.*, en längs en rå eller bom (klyf varbom) sträckt järn- eller hamptross, afsedd fö manskapet att vid arbete på rån eller bommen håll sig fast vid. H. W—

Liflina, *sjöv.*, tross, fäst på mellangajen mella båtdäfvertar och afsedd att användas af manskap en skeppsbåt, då denna firas eller hissas. H. W—

Läkare, detsamma som lifmedikus.

Lifmedikus (plur. lifmedici), en titel, so brukar förlänas läkare, som äro anställda hos de kungliga familjen. (Lifmedici hos drottningarn Sofia och Viktoria ha titeln förste lifmedikus, liksom fallet var med Oskar II:s lifmedikus. På senare tiden har dock utdelandet af denna tite blifvit alltmera sällsynt. Som en särskild kuriosite kan nämnas, att öfverläkaren vid Loka hälsobrun vanligen bär titeln af lifmedikus, emedan anstalte är statens egendom.

Lifmoder (lat. *u'terus*, grek. *hyste'ra*), *anat.*, de organ, i hvilket hos däggdjurshonor och hos kvinna

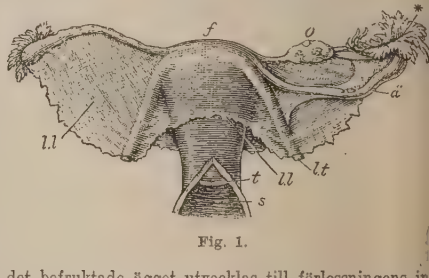

Fig. 1.

det befruktade ägget utvecklas till förlossningens in trädande. Hos kvinnan har lifmodern den form, so bilderna visa, fig. 1 till det yttre och med alla bi

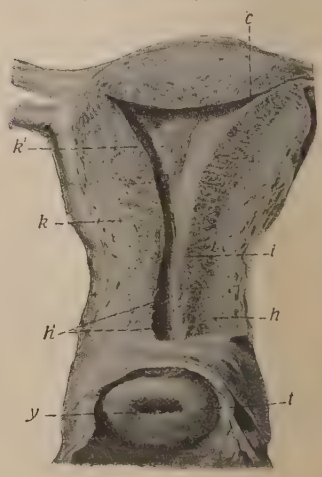

Fig. 2.

hang samt fig. 2 i genomskärning och i större skal (något mer än half naturlig storlek; en afbildnin

f lifmoder med ägg finnes i art. Hafvandek a p). Lifmodern är platt, framifrån-bakåt, så att redden är vid pass 2 gånger tjockleken. Dess ällning i bäckenet är den, som synes af fig. 3. Den

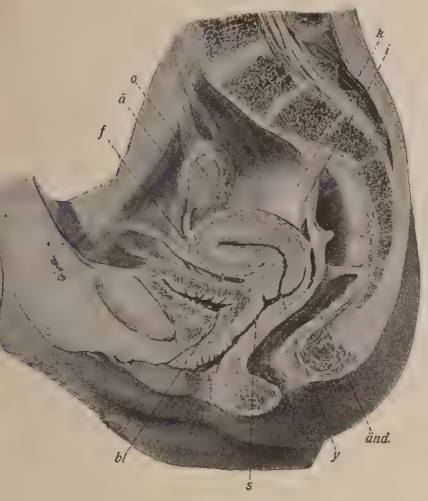

Fig. 3.

svagt böjd, med konkaviteten framåt, och nedre len (halsen, *h*) öfvergår med en starkare krökning moderslidan (*s*). I sin ställning mellan urinblåsan *l*) och ändtarmen (*änd*) hålles den rörlig dels af från båda kanterna utgående dubbelveck af bukinnan, *breda moderbanden* (*l. l*), som till största dea kläda lifmodern mot bukhålan och äro fästa vid ckenets sidoväggar, dels af *runda moderbanden* (*t*), som äro fortsättningar af lifmoderns muskulösa assa och sammanhänga med bäckenets yttre, ofvan umskveckets mediana ända. Lifmoderns hufvudassa kallas dess *kropp* (*k*), den nedre och smalare len dess *hals* (*h*), den i slidan nedstickande koniska dan *modertappen* (*t*), öfre hvälfningen (*f*) dess *tten*. Från denna utgår, i öfre kanten af breda nden, åt hvardera sidan ett ganska fast rör (*a*), *gledaren* (*ovidukten*), som lateralt ändar i en krökt, dgad del (denna form har föranledt rörens namn *tubæ*, "basuner", l. "fallopiska modertrumperna"). De kring rörets fria mynning (fig. 1*) sitnde flikiga hinnutbredningarna (*fimbriæ*) fingo af dre författare namnet *morsus diaboli* (djäfvulsbett). — I bågen under äggledaren, som i fig. 3 och l vänster å fig. 1 ungefär har sin naturliga ställning, en till höger är framåtviken, ligger baktill i breda ndet inpå bäckenväggen den ovala, platta, hos kvinr, som menstruerat, knöliga äggkörteln (*äggstocken*, *ariet*, *o*). Af fig. 2 synes, att lifmodern är ihålig. rspr. uppkommen som skilda utvidgningar på de 2 idukterna, är den från början dubbel. Sådan förir den hela lifvet hos en del djur; men hos de sta däggdjur och hos människan sammansmälta da rören i regel till en massa med en håla, ehuru modern någon gång, t. o. m. hos kvinnan, finnes ndre eller mera fullständigt delad i två. Alltid kvarstår dock af den ursprungliga sammanväxningen ett spår i de upptill lateralt utlöpande *hornen* (*c*), i hvilka äggledarna inmynna. Själfva den stora hålan i kroppen (*k'*) är en platt springa, hvars inre yta är slät, endast fint prickig af en mängd körtelmynningar. Halsens inre yta (*h'*) är egendomligt grofveckad. Öfre ändan af dess håla (*i*) kallas *inre*, nedre ändan (*y*) kallas *yttre modermunnen*; båda ställena äro trängre än mellandelen af hålan, hvadan den i sin helhet har spolform. Lifmoderns hela håla klädes af slemhinna med epitel, i halsen af växlande beskaffenhet, i kroppen och äggledarna af flimmerceller. Lifmoderns väggar, som bestå af rikligt med glatt muskelväf och bindväf samt innehålla rätt stora blodkärl och äfven nerver, äro mycket tjocka i jämförelse med hålan. De äro ock, liksom denna, underkastade många förändringar såväl vid menstruation som framför allt vid hafvandeskap (se dessa ord). G. v. D.*

Lifmoderbristning, *ruptura uteri*, *obstetr.*, är en ytterst farlig förlossningskomplikation. Den uppkommer oftast därigenom, att fostret till följd af missförhållande mellan det föregående hufvudet och bäckenet (bäckenförträngning, svulster eller vattusiktigt fosterhufvud) eller till följd af felaktigt läge (tvärläge) ej af värkarna kan drifvas ned genom bäckenet. Genom fortsatta lifmodersammandragningar drar sig då den tjocka, muskelkraftiga delen af lifmodern upp öfver fostret, hvilket kommer att till största delen ligga i det nedre tunnare lifmoderpartiet, spännande ut detta alltmer, tills det till slut brister. Genom sakkunnigt öfvervakande af förlossningen och i tid utförd förlossningsoperation kan lifmoderbristning oftast förekommas. Har den inträdt, är skyndsam, oftast operativ, hjälp af nöden, för att kvinnan ej skall aflida af inre blödning eller infektion. Fostret är då i regel förloradt. Jfr Bäckenförträngning och Förlossning. Bvn.

Lifmoderfall, *med.* Se Kvinnosjukdomar.

Lifmoderkräfta, *med.* Se Kräfta, sp. 142—143, och Kvinnosjukdomar, sp. 421.

Lifmoderring, *med.* Se Pessarium.

Lifmodersjukdomar, *med.* Se Kvinnosjukdomar.

Lifmundëring. Se Mundering.

Lif- och hustrupper. Se Hustrupper.

Li-Fong-Pao, kinesisk diplomat, f. 1834, d. 1887, anställdes 1878 som Kinas envoyé extraordinaire och ministre plénipotentiaire vid hofvet i Berlin. Sommaren 1882 sändes han i utomordentlig beskickning till Stockholm för att framföra kejsarens af Kina lyckönskan med anledning af kronprins Gustafs förmälning.

Lifplåt, den vanligen lodräta midtplåten uti en I-formad, af plåtar och vinkeljärn sammansatt järnbalk (de vågräta plåtarna kallas länsplåtar). Uti en helvalsad järnbalk kallas den mot lifplåten svarande mellandelen *lifvet*. Fr. E.

Lifregemente. Under midten af 1600-talet nyttjades inom svenska hären benämningarna lifregemente, garde och lifgarde ofta som synonyma. Under Karl X Gustaf fanns utom det *Lifgarde till fot*, hvarifrån Svea lifgarde leder sitt ursprung, äfven ett till Östersjöprovinserna förlagdt *Lifregemente till fot*, ett *Drottningens lifregemente till fot*, värfvadt af tyskar, samt ett *Arfprinsens lifregemente till fot*, värfvadt af skottar och tyskar. Än vidare funnos ett

Konungens lifregemente till häst, värfvadt af tyskar, och ett *Drottningens lifregemente till häst*, bestående af dels utländskt, dels inhemskt folk. *Arfprinsen* hade två *lifregementen till häst* i Östersjöprovinserna. Äfven andra personer än de kungliga hade vid denna tid lifregementen i den svenska hären. Sålunda talas om Riksskattmästarens (M. G. de la Gardies) lifregemente till häst, Fältmarskalkens (G. O. Stenbocks) lifregemente dragoner m. fl. Under kriget mot Bremen 1665—66 fördes titeln *Konungens lifregemente till häst* af ett rytteriregemente under O. W. von Königsmarck, uppsatt till en del af värfvade svenska och tyska adelsmän. Då Königsmarck 1667 transporterades till Upplands kavalleri, medförde han dit sitt forna regementes namn, hvadan vårt första indelta rytteriregemente från denna tid bar namnet *Lifregementet* (se d. o.). Under Karl XI och Karl XII funnos utom Lifgardet i Stockholm *K. M:ts tyska lifregemente till fot*, till en början förlagdt till Östersjöprovinserna, senare till Tyskland och Sverige, samt *Prins Karls* (senare konung Karl XII:s) *svenska lifregemente till fot*, *Drottningens* (Ulrika Eleonora d. ä:s) *lifregemente till fot*, uppsatt af svenskar, *Änkedrottningens* (Hedvig Eleonoras) *lifregemente till fot*, värfvadt af utlänningar, samt *Änkedrottningens lifregemente till häst*, uppsatt af svenskar och bildande ett af stamregementena till det nuv. Bohusläns regemente (se d. o.). Från 1722 träffar man *Drottningens lifregemente till fot*, hvilket fortfor ända till 1815 och därefter blef stamregemente till preussiska fysiljärregementet n:r 34, som nu bär namnet "Königin Viktoria von Schweden", samt från 1772 *Änkedrottningens* (Lovisa Ulrikas) *lifregemente till fot*, ett af stamregementena till det nuv. Göta garde. Om det nuv. *Lifregementet till fot* se Lifregementets grenadjärer. J. P—i.

Lifregementet (till häst) var under såväl det äldre som det yngre indelningsverkets tid det främsta af indelta kavalleriets regementen, rekryterades ur Svealands alla fyra östliga provinser och var vanligen starkare än andra regementen. Vid det yngre indelningsverkets afslutande (1687) fick det 12 kompanier och 1,505 man samt utsträcktes ända in i Västergötland. Regementet deltog med utmärkelse i Sveriges alla krig, men skar sina vackraste lagrar i slaget vid Lund (1676). 1791 delades regementet i tre kårer, hvilka efter några namnförändringar fingo namnen Lifregementets dragonkår, Lifregementets husarkår och Lifregementets grenadjärkår (se Lifregementets dragoner, Lifregementets grenadjärer och Lifregementets husarer). C. O. N.

Lifregementets dragoner (n:r 2), som vid Lifregementets delning (1791) kallades Lifregementsbrigadens kyrassiärkår, fick 1815 namnet Lifregementets dragonkår och 1893 sitt nuv. namn. 1833 sattes kåren på 5 skvadroner med 505 nummer, af hvilka 40 jämte 15 hästnummer höllos vakanta. Truppen var indelad med 211 nummer i Stockholms, 279 i Uppsala och 5 i Gäfleborgs län. Dess mötesplats var Ladugårdsgärdet i Stockholm. Inom Uppsala län finnas en af rusthållarna bildad remonteringskassa och en på samma sätt åstadkommen beklädnadskassa. Regementet, som kåren numera vanligen kallas, är sedan 1902 förlagdt i Stockholm, på Ladugårdsgärdet, och erhåller sitt värnpliktiga manskap från Femte arméfördelningens område (Uppland, Västmanland, Dalarna och Värmland). C. O. N.

Lifregementets dragonkår. Se Lifregementets dragoner.

Lifregementets grenadjärer (n:r 3), till 8 dec. 1904 kalladt Lifregementet till fot, bildades 1893 af Lifregementets grenadjärkår (se d. o.) och Närkes regemente (se d. o.), hvilket senare dit aflämnade 512 nummer i Örebro och 143 i Värmlands län. Genom vakanssättning sattes regementet på 1,000 nummer. Det erhåller numera sitt värnpliktiga manskap från Örebro och till någon del från Värmlands län. Dess mötesplats är Sanna hed, nära Hallsbergs järnvägsstation, dess chefsstation Örebro, dit det skall förläggas, sannolikt hösten 1912. Litt.: "Kungl. Lifregementets grenadierers historia" (1906). C. O. N.

Lifregementets grenadjärkår (n:r 3), som vid Lifregementenas delning (1791) kallades Lifregementsbrigadens lätta infanteribataljon, fick 1804 sitt ofvan anförda namn. Dess styrka uppgick därefter till 4 kompanier med 500 nummer, indelade i Stockholms, Södermanlands, Västmanlands och Örebro län. Dess mötesplats var Utnäs löt, nära Strömsholm, dess chefsstation Västerås. Kåren uppgick 1893 i Lifregementet till fot (se Lifregementets grenadjärer). C. O. N.

Lifregementets husarer (n:r 3) kallades vid Lifregementets delning (1791) Lifregementsbrigadens lätta dragonkår, fick 1796 namnet Lifregementets husarkår och 1893 sitt nuv. namn. 1833 sattes kåren på 5 skvadroner med 500 nummer, indelade 25 i Västmanlands, 335 i Örebro, 15 i Södermanlands och 125 i Skaraborgs län. Af de 500 numren höllos 40 jämte 15 hästnummer vakanta. Kårens mötesplats var Sanna hed, nära Hallsbergs järnvägsstation (Örebro för rekrytmötet). Regementet, som kåren numera vanligen kallas, är sedan 1902 förlagdt i Sköfde och erhåller sitt värnpliktiga manskap från Tredje arméfördelningens område (Västergötland, Dalsland och Bohuslän). C. O. N.

Lifregementets husarkår. Se Lifregementets husarer.

Lifregementets värfvade infanteri. Se Göta lifgarde.

Lifregementet till fot. Se Lifregementets grenadjärer.

Lifregementsbrigaden bildades 1791 af de tre kårer, i hvilka Lifregementet (se d. o.) delades, och en tid hörde dit äfven den värfvade bataljon, som utbrutits ur Änkedrottningens lifregemente och af hvilken nuv. Göta lifgarde uppkommit. Brigaden ställdes under befäl af hertig Karl af Södermanland och upplöstes som sådan vid hans tronbestigning 1809. C. O. N.

Lifregementsbrigadens lätta dragonkår. Se Lifregementets husarer.

Lifregementsbrigadens lätta infanteribataljon. Se Lifregementets grenadjärkår.

Lifregementsbrigadens kyrassiärkår. Se Lifregementets dragoner.

Lifrustkammaren och därmed förenade samlingar, en svensk statssamling, uppställd i Nordiska museets stora hall, Stockholm. Samlingen utgöres af den gamla k. Rustkammaren och Klädkamma-

n, omfattande rustningar, dräkter, vapen, sadlar m., som tillhört svenska kungliga personer, och ing denna historiska kärna sluter sig en mer allmänt lturhistorisk samling med samma omfattning och tiden begränsad till nyare tiden. Lifrustkammaren h Klädkammaren voro från början blott förrådsmrar, där konungarnas kläder och vapen förvarades, men fingo redan på 1500-talet genom bevarandet af ej mer i bruk varande persedlar samt ännu er under Gustaf II Adolfs tid genom införlifvandet sådana föremål, som burits vid vissa historiska lfällen, en sådan karaktär af historisk samling, t den nuvarande Lifrustkammaren kan anses för ndets äldsta samling. De båda kamrarna förenades delvis 1823, fullständigt 1851. Till detta sista hade Klädkammaren alltid förvarats i k. slottet nder dess nybyggnad i Kungshuset, se d. o.). Äfen Lifrustkammaren förvarades tidigast på slottet, en finnes på 1680-talet förvarad i lusthuset vid ungsträdgården (nuv. Landtmäterikontoret), hvarifån den 1691 flyttades till det reducerade Delagareska palatset "Makalös", som därefter bar namnet Arsenalen. 1784 flyttades samlingen till Fredriksofs lustslott, för att lämna plats åt teaterdekoratönsmålaren Desprez; 1803 måste den åter flytta, är Fredrikshof togs i anspråk för gardenas räkning, h fick då plats i orangeribyggnaden i Kungsträdgården. Troféerna och de historiska rustningarna yttades 1817 därifrån till Riddarholmskyrkan, och 823, då orangeribyggnaden behöfdes till brunnsaviljong, skingrades den öfriga samlingen. De yrbaraste föremålen förenades då med Klädkammaren på slottet, hufvudmassan af samlingen fördes till en s. k. Konfidensen vid Ulriksdal, och en del amnade på Gripsholm. 1850 fördes Ulriksdalsmlingen till Arffurstens palats, dit 1851 Klädkamaren med dess lifrustkammarföremål öfverflyttades h dit de historiska rustningarna från Riddarholmsyrkan åter fördes 1853. Men redan 1856, då hergen af Östergötland tog bostad i Arffurstens palats, åste samlingen flyttas och inhystes då i hyrd lokal Brunkebergs hotell. 1866 fick den plats bland riga statssamlingar i det nybygggda Nationalmueum och flyttades 1884—85 till kungl. bibliotekets h "Stenmuseets" f. d. lokaler i nordöstra flygeln af tockholms slott. Vid behof af ökadt utrymme för en kungliga familjen öfverfördes den 1906 till Norska museet. I samband med de två sista flyttningarna deponerades, för att samlingen skulle göras er enhetlig, vapen af för armén fastställda modeller till Artillerimuseum och vapen från utomeuroeiska folkslag till Riksmuseets etnografiska afdelning. Ehuru deponerad i Nordiska museet och sorerande under dess nämnd, står samlingen dock fortarande under närmaste vård af en särskildt förordad statstjänsteman. Cdr.

Lifräddning omfattar lämnandet af hjälp åt perner i lifsnöd under alla förhållanden, såsom vid ldsvådor, sjöolyckor eller andra olycksfall. Med fseende på det praktiska lifräddningsväsendet kan an skilja emellan samarithjälp, räddning vid eldsådor o. d. (se Brandväsende) samt räddning r sjönöd. Sist nämnda del af lifräddning är den jämförligt viktigaste, då t. ex. i Sverige antalet ödsfall genom drunkning vanligen uppgår till nära älften af alla s. k. våldsamma dödsfall (se vidare runkning, sp. 908).

Lifräddningen ur sjönöd är dels räddning af skeppsbrutna (se Lifräddningsstationer och Lifräddningsväsende), dels räddning af drunknande. Det första sällskapet i världen med ändamål att verka för räddning af drunknande bildades i Amsterdam 1767 och följdes 1774 af *The royal humane society* i England, som kom att bli mönster för de flesta liknande sällskap, af hvilka åtskilliga redan i slutet af 1700-talet bildades i flera länder. Vid sidan af detsamma bildades 1891 i England *The life saving society*, sedermera *The royal life saving society*. Efter dess mönster stiftades Svenska lifräddningssällskapet, och många andra länder ha följt exemplet.

Räddning af drunknande omfattar dels räddande af den drunknande ur hans nödställda läge i vattnet, dels återkallande till lifvet af den skenbart drunknade. Räddningen ur vattnet kan ske dels genom för ändamålet vid kajer och stränder placerade särskilda lifräddningsbåtar, såsom räddningsbåtar, lifbojar o. d., dels genom simning.

Systematiska lifräddningsöfningar i simning. Från det engelska lifräddningssällskapet har utgått idén att sätta lifräddningen i system, och tack vare detta system, som är utarbetadt af kunniga simmare och byggdt på erfarenheter vid lifräddningsförsök samt alltmer förbättrats och förenklats, kan man säga, att en simmare numera, efter inhämtandet af dessa kunskaper, icke utsätter sig för någon egentlig fara genom att skynda en drunknande till hjälp. En drunknande föres lättast i land, om man tager honom bakifrån om hufvudet med båda händer och simmande ryggsim släpar honom efter sig mot

Fig. 1.

land (fig. 1). Man måste därvid noga iakttaga, att man håller hans mun öfver vattenytan samt icke fattar honom om halsen, så att man klämmer ihop hans strupe, ty då blir han genast orolig, och en bråkig person är det ytterst svårt att föra i land. Likaledes bör man tänka på att hålla armarna väl sträckta, ty krökta armar försvåra i hög grad simningen. Skulle den drunknande börja slå med armarna och försöka gripa tag i den räddande, under det han på nyss nämnda sätt för honom mot land, byter man om grepp och fattar honom med båda händerna om öfverarmarna, hvarigenom man får honom mera i sitt våld (fig. 2). Man simmar naturligtvis fortfarande på rygg. Om man någon gång skulle behöfva bistå en kamrat, som genom kramp eller af annan orsak urståndsatts att själf simma till land, ehuru han f. ö. är simkunnig, finnes ett sätt för ilandföringen, som är synnerligen bekvämt. Man låter honom lägga sina händer på ens axlar och skjuter honom, under det man simmar bröstsim, fram-

för sig mot land (fig. 3). Den, som räddas, skall hålla armarna väl sträckta. Detta grepp kan naturligtvis användas endast om den nödställde är fullt lugn,

Fig. 2.

ty faran för, att han griper om sin räddare och drager honom i djupet, är mycket stor. Räddaren bör alltid närma sig en drunknande bakifrån, för att

Fig. 3.

denne icke må kunna gripa tag i honom om halsen eller på något annat sätt. Skulle så ske, finnas flera fullt säkra sätt att göra sig fri från greppet. Har den drunknande fattat om räddarens hals, lägger denne

Fig. 4.

ena armen om hans lif, trycker sig intill honom, fattar med andra handen om hans haka och bryter honom bakåt (fig. 4). Han måste då släppa. Har den drunknande fattat om räddarens armar och lif, fattar denne honom med vänstra handen om axeln och med den andra om hakan på samma sätt, som nyss nämnts, samt bryter honom bakåt (fig. 5). Har han

Fig. 5.

fattat räddaren om handleden, bryter denne sig loss genom att bryta mot hans tummar, där han gifvetvis måste rå mindre än i hela handen (fig. 6). Vid denna

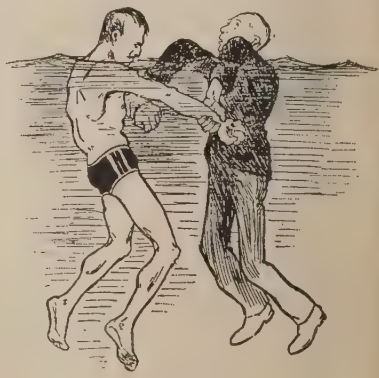

Fig. 6.

brytning vridas f. ö. hans armar, och han förlorar styrkan i dem att hålla fast. Så snart man kommit loss från greppet, vänder man den drunknande och fattar honom bakifrån, såsom förut nämnts. Vid alla dessa manipulationer måste man komma ihåg, att tiden ofta är mycket knapp. Har den drunknande börjat förlora medvetandet, hvilket kan ske redan efter mindre än en minuts vistelse under vattenytan, gäller det i regel blott ett par minuter, innan han är fullständigt död. Det är således af nöden, att han skyndsamt föres i land eller till en farkost för att utan dröjsmål få behandling medelst konstgjord andning.

Skenbart drunknades behandling. Olika metoder för återställande af andningen och blodomloppet hos skenbart drunknade ha under tidernas lopp uppstått. Först på 1850-talet kom man emellertid till något verkligt resultat därmed. Silvesters metod har

it den mest använda (se därom Drunkning, 906—907 o. fig. 2—4). Samtidigt (1857) framldes en metod af Marshall Hall. Om denna samt de af Howard 1869 och Schäfer 1893 framlda metoderna och om svenske läkaren K. G. mans modifikation af Silvesters metod se Konstord andning. Schäfers metod är antagen i rbritannien med kolonier, i Amerikas förenta er samt i Frankrike och Holland. Denna är den t praktiska, när blott *en* räddare finnes, men ester-Plomans är att föredraga, om flera äro hands, förutsatt, att man iakttager, att tillkligt högt underlag anbringas.

ifräddning på is. För sättet att lämpligast taga upp ur isvak eller att hjälpa andra därur ha tilliga olika metoder framställts. Går man ner i en isränna eller annan vak med starka iskanter, det för en simkunnig person ingen särskild svåct att taga sig upp. Det gäller blott att få fäste i hala isen, och har man icke varit försiktig nog taga med sig isdubbar eller ispik, så duger fven eller i värsta fall en slant eller byxknapp, man trycker fast i isen, hvarefter man drager sig a upp sidledes på iskanten. Försöker man draga upp framlänges, sjunka benen lätt, i synnerhet det är ström, under iskanten, och det kan bli ket svårt att taga sig upp. Vänder man däremot n till, flyta benen upp. När man dragit upp erkroppen på iskanten, kastar man upp det ena et, drager sig ytterligare ett stycke framåt och ar upp det andra. Värre är det, när man gått sig på så svag is, att den icke bär vid försöken taga sig upp direkt vid kanten. Mången god mare har vid sådana tillfällen fått sätta lifvet Sedan gammalt har man dock i vårt land känt en utmärkt metod för sådant fall, nämligen att en smal ränna i isen och gå upp ryggledes genom na. Rännan i isen slås så, att den afsmalnar i skarp spets; när man så simmar och halar sig gledes fram genom den, pressas kroppen upp på nterna, som sjunka under vattenytan. Småningom mer man dock upp på den hela isen, och om iakttager den försiktigheten att icke resa sig , utan sakta hasar sig fram på rygg, skall man sist nå hållbar is. Det händer nog, att isen s de största försiktighetsmått ånyo brister; i så är det blott att göra om manövern. Naturligtbör man från början noga se sig för, att man rännan åt rätt håll, där isen är starkast. I ett kat från 1766 illustreras denna metod (fig. 7) på förträffligt sätt af en herr Hallonquist, som själf i ktiken pröfvat metoden och funnit den utmärkt. man skall hjälpa en annan upp ur vak, bör äfven taga upp denne ryggledes. Är isen svag, te man med den största försiktighet nalkas va-, krypande på magen. Har man en tunn bräda r en stege till hands att glida ut på, stärker a betydligt isens bärkraft. Man stannar så långt vaken, som det är möjligt, och slänger åt den lyckade en lina, en rock, som man håller i ena en, eller något liknande, tillsäger honom att da ryggen emot iskanten och drar sakta upp om på isen. Krypande drar man honom sedan r sig, tills man kommer på hållbar is. Med en da till hjälp kan man taga sig fram t. o. m. er packis, som är så sönderbråkad, att den följer svallet. En i "iskunnighet" fullständigt obevandrad person bör icke på egen hand ge sig ut på isfärder eller skridskoturer. Med iskunnighet förstås förmågan att af isens utseende och det sjungande ljud, som uppstår, när man färdas fram öfver

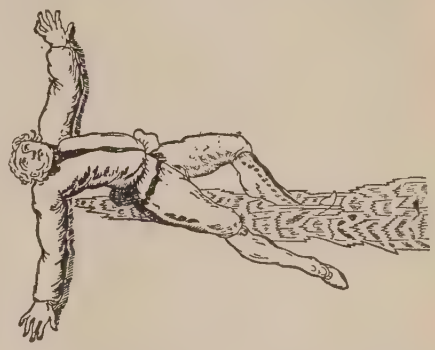

Fig. 7. Bästa sättet för den, som gått ner sig på svag is, att taga sig upp igen. (Efter ett svenskt plakat 1766.)

den, sluta sig till dess styrka och beskaffenhet. Sådan kunskap bibringas gifvetvis endast genom praktisk erfarenhet under ledning af kunnig person. Vid längre färder på is bör man alltid medha isdubbar och ispik samt helst äfven lifräddningslina. Sådana kunna köpas i alla idrottsmagasin, men en enkel isdubb kan man själf åstadkomma af en spetsig järndubb. Ispiken består af en i ena ändan järnskodd och spetsig trästaf af ungefär en och en half meters längd. Den användes hufvudsakligen till att undersöka isens tjocklek och kan vara till nytta äfven när man skall taga sig upp ur en vak. Om ispiken icke går igenom isen vid en kraftig stöt, kan man anse, att bärkraften är tillräcklig för en skridskoåkare.

Om bärgning af fartyg och gods vid strandning och skeppsbrott se Bärgarlön och Dykeri. E. B—ll.

Lifräddningsanstalter. Se Lifräddningsstationer och Lifräddningsväsende.

Lifräddningsboj. Se Lifräddningsväsende.

Lifräddningsbåt. Se Lifräddningsväsende.

Lifräddningsredskap. Se Brandväsende, sp. 1498, och Lifräddningsväsende.

Lifräddningsstationer för räddande af skeppsbrutna finnas (1911) vid Sveriges kuster till ett antal af 21. Försedda med såväl lifräddningsbåt som raketapparat äro stationerna vid Smögen, i Bohuslän nära Hållö fyr, Båtfjorden, mellan Kungsbacka och Varberg, Galtabäck, mellan Varberg och Morups Tånges fyr, Stafsinge, mellan Morups Tånges fyr och Falkenberg, Särdal, mellan Falkenberg och Halmstad, Halmstad, Torekov, innanför Hallands Väderö, Hälsingborg, Sandhammaren, mellan Ystad och Simrishamn, Utlängan, s. ö. om Karlskrona, Visby och Hoburg, vid Gottlands södra udde. Endast lifräddningsbåt finnes vid Höganäs, mellan Kullen och Hälsingborg, Skanör,

Gräsgård, på sydöstra kusten af Öland, Faludden, på Gottlands sydöstra kust, samt Skärsände, på norra kusten af Fårön vid Gottland. Endast raketapparat finnes vid Ängelholm, Arildsläge, mellan Ängelholm och Kullen, Ystad samt Brantevik, nära Simrishamn. Af ofvannämnda stationer tillhöra Båtfjorden, Galtabäck, Stafsinge, Särdal och Hoburg Svenska sällskapet för räddning af skeppsbrutna, som dessutom f. n. (1911) planlägger anordnandet af ytterligare två stationer, den ena vid Fågelsundet, strax s. om Björns fyr i Öregrundsgrepen, den andra vid Grönhögen, på västkusten af södra Öland, hvilka skola förses med motorlifbåtar. De öfriga här ofvan nämnda lifräddningsstationerna egas och underhållas af svenska staten samt stå under Lotsstyrelsens förvaltning. Se vidare Lifräddningsväsende. U. G.

Lifräddningsväsende, hvad som hör till en stats eller enskilda sällskaps organiserade anstalter för räddande af skeppsbrutna. Första tanken på inrättande af lifräddningsanstalter lär ha uppstått i England efter skeppet "Ad entures" undergång i sept. 1789 vid Shields, efter hvilken olyckshändelse ett enskildt sällskap bildades i ändamål att genom gåfvor och på annat sätt uppmuntra kustbefolkningen vid Tyne att vid inträffande strandningar söka rädda de skeppsbrutne. Snart bildades visserligen flera dylika föreningar, men någon fullt målmedveten, organiserad och med kraft ledd verksamhet fanns emellertid ej, vare sig i England eller i andra länder, då sir William Hillary 1823 utfärdade ett upprop till allmänheten att sammansluta sig för att kunna åstadkomma kraftiga åtgärder i syfte att komma de skeppsbrutne till undsättning. Tillsammans med parlamentsledamoten för London Thomas Wilson utfärdade han därjämte kallelse till ett sammanträde om ifrågavarande angelägenhet i London 12 febr. 1824, då sällskapet *The royal national institution for the preservation of life from shipwreck* bildades. Samtidigt därmed uppstodo flera enskilda sällskap med enahanda syfte såväl i Frankrike som i Nederländerna. Emellertid aftynade samtliga dessa sällskaps verksamhet inom kort. Först på 1850-talet framkallade berättelserna om nya sjöolyckor en reorganisation af de äldre föreningarna och bildandet af nya sådana, hvarjämte vederbörande regeringar och myndigheter flerstädes togo hand om saken, så att efter denna tid lifräddningsväsendet varit stadt i ständig utveckling.

I *England* fanns redan före 1850 den s. k. *Shipwrecked fishermen and mariners society*, som 1853 öfverlämnade all sin lifräddningsmateriel till det af Hillary bildade sällskapet, hvilket samtidigt antog namnet *The royal national life-boat institution*. Detta sällskap har alltmera utvecklats och erhöll 1854—69 kraftigt understöd af Board of trade (handelsministeriet), som under ofvannämnda tid betalade alla aflöningar till det erforderliga manskapet. 1869 hade emellertid sällskapets tillgångar vuxit så starkt, att det ej längre var i behof af offentligt understöd. F. n. utgör sällskapets kontanta kapitaltillgång omkr. 1 mill. pd st. 1909 funnos i Storbritannien 272 lifbåtar för segel och rodd, 4 lifbåtar med fotogenmotorer, 4 lifbåtar med ångmaskin samt öfver 300 raketstationer, samtliga tillhörande sällskapet. Förutom dessa finnas 17 lifbåtstationer, tillhöriga Board of trade eller lokala föreningar. Dessutom finnes i de engelska kolonierna ett hundratal lifräddningsstationer. Sällskapets årliga omkostnader stiga till omkr. 100,000 pd st. 1824—1908 räddades genom hjälp från sällskapets stationer 47,983 människolif. — I *Holland* bildades 1824 tre enskilda lifräddningssällskap med säte i Amsterdam, Rotterdam och Haarlingen. Det förnämsta af dessa, *Nord- en Zuid-Hollandsche redding-maatschappij*, underhåller från landets norra gräns till strax s. om Scheveningen 28 lifräddningsstationer för en årlig kostnad af omkr. 40,000 gulden. Till och med 1908 hade sällskapets stationer räddat 4,186 personer ur sjönöd. Ett annat sällskap, *Zuid Hollandsche maatschappij tot redding van shipbreukelingen*, har sin verksamhet förlagd till södra delen af kusten. — *Belgien* är lifräddningsväsendet en statsinstitution. På en kuststräcka af blott omkr. 65 km. finnas ej mindre än 11 lifräddningsstationer, samtliga försedda med lifbåtar. — I *Frankrike* tager staten ingen eller ringa befattning med räddningen af skeppsbrutna. Icke desto mindre torde lifräddningsväsendet utefter de långa och farliga kusterna få anses vara mycket högt utvecklad. Enskilda lifräddningssällskap finnas nämligen i stort antal. De förnämsta af dem äro *La société centrale de sauvetage des naufragés* och *La société des hospitaliers sauveteurs bretons*, hvars höge beskyddare konung Oskar II blef 27 sept. 1877. I öfrigt finnas lifräddningssällskap i Marseille, Bordeaux, Hâvre m. fl. platser. Dessa organisationer ha sedan 1879 till gemensamt centralorgan den då bildade *Fédération des sociétés de sauvetage*. Inalles ega dessa sällskap 700—800 lifräddningsstationer, försedda dels med raketapparater, dels med omkr. 120 lifräddningsbåtar förutom en ångare af 374 tons dräktighet stationerad i Royan. — I *Spanien* är lifräddningsväsendet organiseradt af ett enskildt sällskap, som förfogar öfver 62 stationer med 35 lifbåtar. — *Portugal* står sällskapet för skeppsbrutnas räddning under regeringens kontroll. Det eger f. n. inemot 30 stationer, ett antal, som under den närmaste framtiden skall ökas till 34. I Oporto finnes dessutom sedan 1898 ett lokalt sällskap för räddning af skeppsbrutna. — I *Italien* är det för skeppsbrutnas räddning verksamma sällskapet af mindre omfattning, men förfogar dock öfver 9 räddningsstationer af hvilka 6 äro försedda med lifbåt och 3 med raketapparater. — I *Grekland* synes ännu 1911 ingen finnas något som helst lifräddningssällskap eller annan institution för räddning af skeppsbrutna. — *Turkiet* finnes ej heller något nationellt lifräddningssällskap. Däremot har af de främmande maktern konsuler organiserats det s. k. internationella lifräddningssällskapet, hvilket redan hunnit upprätta inemot 20 stationer utefter de turkiska kusterna. — I *Tyskland* bildades på 1850-talet åtskilliga mindre föreningar till räddande af skeppsbrutna, hvarjämte preussiska regeringen lät upprätta några lifräddningsstationer vid landets kuster. 1865 sammanföddes dessa enskilda föreningar till ett hela tyskfolket omfattande *Gesellschaft zur rettung schiffbrüchiger*, som 1908 underhöll 128 räddningsstationer, hvaraf 80 vid Östersjön och 48 vid Nordsjön. 60 af dessa voro försedda med både lifbåt och raketapparat, 51 med endast lifbåt och 17 med endast raketapparat. De årliga omkostnaderna belöpa

l omkr. 250,000 mark. T. o. m. 1908 hade sta-nerna räddat inalles 3,396 personer, däraf 2,890 ed båt och 506 med raketapparat. — I *Danmark* lifräddningsväsendet synnerligen högt utvecklat. t kan räkna sin tillkomst så långt tillbaka som till 42, men först 1852 blef det fullständigt organise-dt. Det är en statsinstitution, som tillhörde in-esministeriets förvaltningsområde till 1896, sor-rade under Landbrugsministeriet till 1906, men r numera öfvertagits af Marineministeriet. 1910 nnos 56 lifräddningsstationer, hvaraf 34 försedda ed både lifbåt och raketapparat, 6 med endast lif-t och 16 med endast raketapparat. Vid en af ketstationerna finnes äfven lifbåt, till hvilken dock finnes fast manskap, utan är den afsedd att be-annas af kustbefolkningen. Dessutom finnas 13 stationer med lifbåtar, som bemannas med man-ap från närbelägen hufvudstation. Då väderleks-rhållandena äro sådana, att fara för strandning ses föreligga, anordnas vakt- och patrulltjänst ngs Jyllands västkust, hvilken anordning försöks-s påbörjades 1892 och genomfördes 1900. I sam-anhang med denna vakttjänstgöring funnos 1909 pprättade 163 telefonstationer. Tack vare ratio-lla anordningar arbetar det danska lifräddnings-sendet med så utmärkt resultat, att i genomsnitt, r 51 år beräknadt, endast $4{,}_{61}$ proc. af de skepps-utnes antal omkommit. 1850—1910 räddades nom det organiserade lifräddningsväsendet 8,867 änniskor från döden. De årliga omkostnaderna äro ngefär 300,000 kr. — I *Norge* har det 1891 bildade *orsk selskab til skibsbrudnes redning* anordnat lif-ddningsväsendet på helt annat sätt, än som skett i ndra länder. Några fasta lifräddningsstationer fin-as icke, utan lifräddningsmaterielen utgöres af 21 glande räddningskuttrar (*sköiter*), som kryssa i de rligaste farvattnen. Sällskapet är understödt af atsverket, men till största delen beroende af den skilda offervilligheten. För sällskapets verksamhet a t. o. m. 1910 influtit inalles omkr. 1,512,000 ., hvaraf 297,500 kr. statsmedel. 1893—1910 ddades 1,940 personer. — I *Ryssland* stiftades 872 det kejserliga ryska lifräddningssällskapet, m f. n. förfogar öfver omkr. 150 lifräddningssta-oner. — I *Nord-Amerikas förenta stater* är lif-ddningsväsendet mycket väl organiseradt och så dt som uteslutande en statsinstitution. Endast i aten Massachusetts verkar ett enskildt sällskap, *The humane society of the common wealth*, grund-gdt redan 1780. Räddningsväsendet för de öfriga nga kusterna, dels vid hafven, dels vid de stora sjöarna, är en statsinstitution, lydande under nansdepartementet. Dess chef, "General super-tendent", utnämnes af republikens president. usterna äro indelade i 13 distrikt med en "District perintendent" och en "Assistant inspector" för varje distrikt. Inalles finnas närmare 300 lifrädd-ngsstationer. Hvarje år räddas öfver 3,000 män-skolif. De årliga omkostnaderna äro inemot ,000,000 dollars. — I *Japan* finnes en i början af 900-talet upprättad mycket lifskraftig förening för iddande af skeppsbrutna, *Tei koku suinan kiusai-ei*, som redan 1907 hade hunnit med att anordna 70-tal lifräddningsstationer, från hvilka s. å. 631 personer räddades till lifvet. Allt manskap onlönadt och rekryteras på frivillighetens väg. I *Sverige* framställdes första förslaget om inrät-tande af lifräddningsstationer af kommendören J. M. Melander i ett anförande i Örlogsmannasällskapet i Karlskrona 1852, hvarefter detta sällskap till chefen för Sjöförsvarsdepartementet aflät en skrif-velse i ämnet. På förslag af konsul K. Rooth från Hälsingborg beviljade 1853—54 års riksdag 10,000 rdr b:ko till förberedande åtgärder samt till upp-rättande af de första lifräddningsstationerna. Dessa förlades till byn Mälarhusen och fiskläget Brantevik på Skånes sydöstra kust nära Simrishamn och ordnades af dåv. premiärlöjtnanten K. Kleman, som blef inspektör för lifräddningsanstal-terna å rikets kuster. Sedan 1872 är svenska statens lifräddningsväsende förenadt med lotsverket och un-derhålles af fyr- och båkmedlen. På statsverkets bekostnad underhållas f. n. 16 lifräddningsstationer (se d. o.) med en fast personal af 16 uppsynings-män, 12 båtstyrare, 121 roddare och 16 biträden och en årlig kostnad af omkr. 12,000 kr. 1872—1910 räddades genom dessa stationer 1,854 män-niskolif. Redan vid Sveriges allmänna sjöfarts-förenings styrelsesammanträde i okt. 1903 fram-hölls emellertid af engelska Lloyds inspektör i Stockholm, ingenjör A. Isakson, att antalet lifrädd-ningsstationer vore i förhållande till kustens fler-städes stora farlighet för de sjöfarande alldeles otill-räckligt, särskildt på Hallandskusten. Där hade dock ortsbefolkningen i Stafsinge socken, upprörd af de svåra sjöolyckor, som inträffat i sept. s. å., redan bildat ett enskildt lifräddningssällskap (det första i Sverige) med 30 aktiva medlemmar bland kustbor och fiskare och med hufvudsaklig uppgift att söka minska förlusten af människolif vid strand-ningar utefter kusten inom Falkenbergs tullkammar-distrikt. Vid Sveriges allmänna sjöfartsförenings årsmöte 18 april 1904 föreslog Isakson kraftiga åt-gärders vidtagande, och föreningen beslöt att till-sätta ett utskott af 5 personer, benämndt Sveriges allmänna sjöfartsförenings lifräddningskommitté, samt att söka anskaffa medel till lifräddningsväsendets befrämjande. På grund af kommitténs energiska arbete kunde den första privata lifräddningsstationen i Sverige, den vid Stafsinge, invigas redan i maj 1906. Sedermera ha genom kommitténs försorg ytterligare två lifrädd-ningsstationer upprättats, en vid Galtabäck, till hvil-ken medel, på initiativ af grefvinnan Elisabet Wachtmeister (född v. Platen), sammanskjutits af 12 svenska damer, till minne af konung Oskar II:s och drottning Sofias guldbröllop 1907, samt en vid Särdal, som tillkommit genom direktör J. Bernströms och ingenjör Hj. Nobels frikostighet. Sedan 1907 Svenska sällskapet för räddning af skeppsbrutna bildats, har sjöfartsföreningen till detta sällskap öfverlämnat dels sina redan färdiga stationer, dels alla insamlade medel. Detta sällskap förfogar f. n. öfver 5 fullständiga lifrädd-ningsstationer (se d. o.) med såväl lifbåt som raket-apparat. Dess styrelse och dess nuv. energiske ordf. lotskaptenen Otto Stenberg samt lika nitiske sekre-terare reservlöjtnanten Sten Isberg i Göteborg plan-lägga dessutom anläggandet af ytterligare två sta-tioner (se Lifräddningsstationer). Sällskapet är för sina inkomster h. o. h. beroende af all-mänhetens offervillighet. Det erforderliga manskapet är frivilligt och oaflönadt, men hvarje man af säll-skapet är försäkrad till ett belopp af 4,000 kr. för

fullständig invaliditet och af 2,000 kr. vid dödsfall. 1909 räddades från en af sällskapets stationer 3 personer medelst raketapparat. U. G.

De viktigaste lifräddningsredskapen äro lifbåtar och raketapparater. Lifbåten l. lifräddningsbåten bör vara starkt byggd af skeppsbrutna. Båtens dimensioner äro: längd 9,4 m., största bredd på spant 2,5 och på ytterkant af korkbältena 2,9 m., båten är försedd med centerbord; roderytan kan ökas genom förlängning nedåt af rodret, när vattendjupet sådant tillåter. Fig. 4 utvisar den vid Galtabäck på Hallandskusten statio-

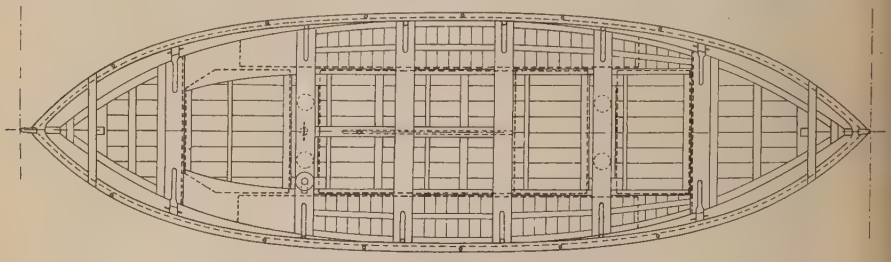

Fig. 1. Hufvudritning till lifbåt. (Fören vänd åt höger.)

samt mycket styf, bärig och sjöduglig; dess form bör möjliggöra för båten att under rodd taga sig fram äfven mot hög sjö. I händelse af kantring bör båten själf resa sig igen, och den bör i händelse af vattenfyllning bibehålla sin flytbarhet. Dessa önskemål vinner man genom att ge båten stor bredd på midten, men tämligen skarpa, något höjda stäfvar, tung och djupt liggande ballast samt rymliga, vattentäta luftlådor. Båten är vanligen "självlänsande", d. v. s. den har en durk öfver vattenlinjen samt tätt öfver durken hål med luckor i sidorna, genom hvilka inkommet vatten kan rinna ut. Lifbåtar ha vanligen master och segel; längs sidorna hänga utombords liflinor. Lifbåtar finnas af väsentligt olika storlekar, vanligen tillhöra de hvalbåtstypen (se Hvalbåt); som framdrifningsmedel användas i allmänhet åror eller segel, på senare tider i utlandet också motorer. (Äfven Sverige skall snart få ett par motorlifbåtar.) Lifbåten bör alltid, då den ej begagnas, stå på sin särskildt konstruerade vagn i båtskjulet, fullt färdig att med hela sin utrustning köras med hästar till den del af kusten, där dess hjälp behöfves. Af ofvanstående figurer utvisa n:r 1—3 hufvudritningarna till en af de lifbåtar, som tillhöra Svenska sällskapet för räddning

nerade lifbåten "Hjälparen". Lifbåtar benämnas äfven de ombord på större fartyg befintliga båtar, hvilkas flytbarhet i händelse af vattenfyllning är

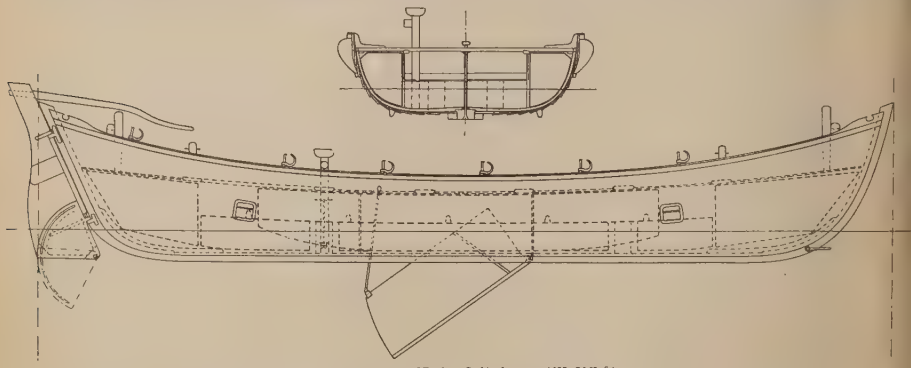

Fig. 2 o. 3. Hufvudritningar till lifbåt.

försäkrad genom särskilda anordningar. Raketapparatens (räddningsraketens) uppfinnare anses vara John Dennet. 1807 kom engelske

Fig. 4. Lifbåten "Hjälparen".

kaptenen G. W. Manby på tanken att konstruera en kraftig kastpjäs, medelst hvilken en lina skulle kunna öfverföras från land till ett strandadt fartyg, hvarefter räddningsföretaget skulle

utföras med hjälp af denna lina. För detta ändamål konstruerade han en liten mörsare, vid vars kula linan fästes. Samtidigt hade Trengrouse från Cornwall tillverkat en stor raket för

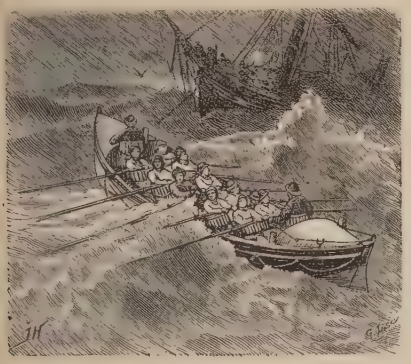

Fig. 5. Lifbåt på utgående till strandadt fartyg.

att medelst denna utföra linan till fartyget. Dessa raketer förbättrades sedermera och gjordes praktiskt användbara af J. Dennet. Räddning medelst raketapparat tillgår så, att en stor raket, vid hvilken en smäcker lina är fäst, kastas från land öfver det strandade fartyget. De skeppsbrutne hala in linan och få på så sätt ombord ett stort block med en iskuren tross. Blocket fastgöres vid någon högt belägen punkt på fartyget. Manskapet i land dthalar med denna tross en ännu gröfre sådan, som fastgöres i närheten af och högre än blocket. Räddningsmanskapet styfhalar trossen i land och uthalar därefter till fartyget den på den gröfsta trossen löpande s. k. *räddningsstolen*, som utgöres af en

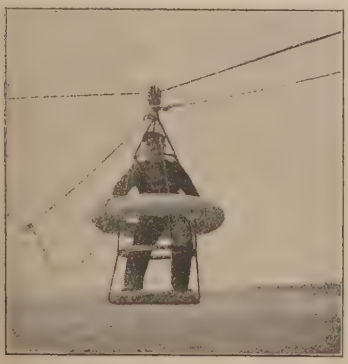

Fig. 6. En man "bärgas" i land under öfning med raketapparat och räddningsstol.

lifboj med en därunder fäst korg (fig. 6). De skeppsbrutne sätta sig en åt gången i denna stol, som därefter af räddningsmanskapet halas mellan fartyget och land så många gånger, som erfordras, för samtliga skeppsbrutnas räddning. Största kastvidden för de bästa räddningsraketerna anses vara 450 m. På senare tider har man föreslagit att för räddning på liknande vis använda den s. k. Ungeska lufttorpeden samt äfven drakar, hvilka i så fall skulle från det strandade fartyget bringa en lina i land. — Till lifräddningsredskapen kunna äfven hänföras lifboj och lifräddningsbälte. Lifbojen l. lifräddningsbojen är det vanligast förekommande bärg-

Fig. 7.

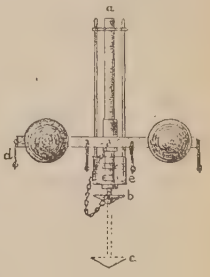

Fig. 8.

Fig. 7, en öfverbordgångens bekvämaste ställning på "frälsarkrans". — Fig. 8, frälsarboj. *a* balansstång, *b* dennas platta, *c* plattan i nedåkt läge, fotfäste för 2 man att stå på, *d* liflinor att hålla sig i, *e* kalkljus, som vid beröringen med vattnet antändas.

ningsredskapet i sjönöd. De mest brukade lifbojarna ("frälsarkransarna", fig. 7) utgöras af stora korkfyllda ringar af målad segelduk, rundtomkring försedda med stroppar eller bukter af sex- eller niogarns lina samt merendels äfven med en liten smäcker flaggstång, så anordnad, att den ställer sig lodrätt, när bojen flyter på vattnet. På örlogsfartyg användes dessutom en större lifboj (frälsarboj, fig. 8), i svenska flottan bestående af två ihåliga metallkulor, förenade genom en ställning, som är försedd med automatisk lysapparat. Lifbältet är ett bredt bälte, stoppadt med kork. Då lifbåt utsättes, påtaga båtstyraren och roddarna genast de för dem afsedda lifbältena. På passagerarfartyg måste alltid finnas ett visst antal lifbälten. U. G. C. K. S. H. W—l.

Lifränta. Se Lifränteförsäkring.

Lifränteanstalter. Se Lifränteförsäkring.

Lifränteförsäkring, ett ömsesidigt aftal mellan två parter, enligt hvilket den ena, mot öfverlämnande af ett visst kapital på en gång eller af vissa inbetalningar (premier) under ett visst antal år försäkrar sig om, att han själf eller tredje person från ett visst bestämdt år under sin återstående lifstid eller under en viss tid årligen erhåller af den andra (person eller bolag) ett visst penningbelopp, lifränta. Af liftäntor förekommer en mängd olika former, af hvilka de vanligaste äro: genast börjande liftäntor, uppskjutna liftäntor och öfverlefvelseräntor, hvilka sistnämnda kunna vara antingen ensidiga, d. v. s. utfallande om en viss person öfverlefver den försäkrade, eller ömsesidiga, då räntan utfaller vid den af två försäkrade först aflidnes död. Öfverlefvelseräntorna äro sålunda dödsfallsförsäkringar och skilja sig härigenom från de egentliga liftäntorna, som äro lifsfallsförsäkringar. Lifränteförsäkring lämnas hos oss dels af ett antal under 1850-, 1860- och 1870-talen grundade, vanligen s. k. "ränte-

och kapitalförsäkringsanstalter", dels af största delen af de vanliga lifförsäkringsbolagen. En af de äldsta och tillika den ojämförligt mest betydande af de nämnda ränte- och kapitalförsäkringsanstalterna är den 1850 stiftade Ränte- och kapitalförsäkringsanstalten i Stockholm, hvars sammanlagda fonder 31 dec. 1910 uppgingo till 40,$_{77}$ mill. kr. Andra dylika äro Lifränte- och kapitalförsäkringsanstalten för Linköpings län och stift, grundad 1852, fonder (31 dec. 1909) 1,$_2$ mill. kr., Ränte- och kapitalförsäkringsanstalten i Göteborg, grundad 1858, fonder (31 dec. 1909) 3,$_{75}$ mill. kr., Skånska lifränte- och kapitalförsäkringsanstalten i Lund, stiftad 1865, fonder (31 dec. 1909) 4,$_5$ mill. kr., m. fl. I vårt land spelar emellertid den frivilliga ränteförsäkringen, liksom ren kapitalförsäkring, en mycket underordnad roll i jämförelse med den egentliga lifförsäkringen (se d. o.). Å. W:son M.

Lifsarfving, arfvinge i rätt nedstigande led.

Lifsarfvingedonationer, Lifsarfvingegods. Se Bröstarfvingegods.

Lifselixir. Se Alkemi och Elixir.

Lifsfrön, *fysiol.* Se Lif 1.

Lifsknuten. Se Andning, sp. 972.

Lifskraft. 1. *Fysiol.* Se Lif 1. — 2. (Lifsprincip) *Filos.*, en del filosofers namn på den af dem antagna inre orsaken till lifsyttringarna, en kraft af specifik natur, som måste komma till för att göra materien lefvande. Den äldre *vitalismen* (se d. o.), som kan föras tillbaka till Aristoteles, skilde lifskraften såväl från det psykiska som från de kemiska och fysikaliska energiformerna. Den moderna *neovitalismen* (se Vitalism) söker mildra dualismen åt båda hållen, men söker göra gällande, att en rent mekanisk förklaring af organismerna och deras utveckling ej är möjlig, hvarför man måste antaga några teleologiskt verkande "dominanter" eller "entelechier". Flertalet nutida biologer intar dock en afvisande hållning äfven gentemot detta nya försvar för den gamla teorien om en specifik lifskraft, och sådana representanter för nutidsfilosofien som Wundt och Höffding sluta sig till vitalismens motståndare, under det att Liebmann ej vill förneka "ett gåtlikt plus" jämte de kemiska och fysikaliska krafternas mekanism. 2. S—e.

Lifskvadrön. 1. Första skvadronen vid hvarje kavalleriregemente i svenska armén. Om benämningens uppkomst se Lifkompani. — 2. En af Karl XII i slutet af 1716 bildad kavalleritrupp, som skulle träda i den genom död, fångenskap etc. upplösta drabantkårens ställe, hvarvid flera af de förre drabanterna intogos i skvadronen, hvilken ställdes under en generallöjtnant i egenskap af kaptenlöjtnant (Karl Gustaf Hårdh). Lifskvadronen red med vid Karl XII:s begrafning och upplöstes sedan. C. O. N.

Lifslinje, den linje, som löper på insidan af tummens rot och som spelar en stor roll i kiromantien (se d. o.).

Lifsluft, fr. *air vital*, en af Condorcet först (1775) använd, nu föråldrad benämning på syrgas. P. T. C.*

Lifslängd. 1. *Biol.*, den tidrymd, under hvilken djurens och växternas lif under gynnsamma, normala förhållanden varar, alltså under förutsättning, att ej ingrepp utifrån, sjukliga förhållanden o. d. förkorta denna tid. — a) *Zool.* Alla djurarter ha en inom tämligen trånga gränser växlande lifslängd. Ehuru den verkliga orsaken till lifsfunktionernas upphörande — alltså till den normala eller den s. k. "fysiologiska" döden — är okänd, torde dock hos alla flercelliga varelser åtminstone minimilifslängden bestämmas af lifslängdens betydelse för arten. Därför är ock lifslängden mycket olika hos olika djurarter. Hos lägre varelser, t. ex. många insekter, dör individen ofta omedelbart, sedan den utfört den för artens bestånd mest elementära funktion, d. v. s. sedan fortplantningsperioden är afslutad, medan hos de högre den normala lifslängden oftast sträcker sig utöfver denna period. I allmänhet lefva inom samma naturliga djurgrupp de större arterna längre än de mindre. Här må några exempel anföras. På grund af den skiftande inverkan människans kulturlif utöfvar på hennes kropp, kan för henne någon typisk lifsgräns svårligen fastställas. Man känner fall, där lifslängden uppgått till nära 150 år. En synnerligen lång lifslängd kunna vissa sköldpaddor uppnå: en jättesköldpadda från Seychellerna (*Testudo sumeirei*) har uppnått en ålder af öfver 150 år. Elefanten lefver öfver 100 år; åsnor kunna blifva 106, hästar 60, mulåsnor 45, kor 25, får 20, hundar 28 och kattor 22 år gamla. Äfven några fåglar kunna uppnå en hög lifsålder: en gam 118, en kungsörn 104 år, papegojor och korpar 100. Äfven gädda och karp kunna bli mer än 100 år gamla. Af ryggradslösa djur uppges aktinier kunna uppnå en ålder af 50 och flodkräftan af 20 år. Den kortaste lifslängden torde några dagsländor ha: i fullt utbildadt tillstånd lefva de blott 4—5 timmar. — b) *Bot.* I afseende på lifslängden kunna de högre växterna indelas i enåriga l. annuella, som fullända hela sin utveckling under en vegetationsperiod af några få månader, tvååriga l. bienna, som därtill behöfva två vegetationsperioder, och fleråriga l. perenna, som lefva längre än två år. Vissa träd kunna uppnå en ålder af mer än 1,000 år (se Castanea, Ceder, Dracæna, Ek, sp. 74, Idegran, Sequoia och Taxodium). Vissa encelliga växters lifslängd, t. ex. bakteriers, kan däremot räknas i timmar.

2. *Statist.* (Medellifslängden och Sannolika lifslängden) Se Dödlighet, sp. 1225—27. 1 a) L—e. b) G. L—m.

Lifslängdstabeller. Se Dödlighet, sp. 1225.

Lifsmedel. Se Födoämnen.

Lifsprincip, *filos.* Se Lifskraft 2.

Lifssak, i äldre svensk straffrätt (se t. ex. i 1734 års lag Straffbalken 1 kap. 1 § och rubriken till 3 kap.) vanlig beteckning för missgärning, som var belagd med lifsstraff. Enligt nu gällande straffrätt måste med lifssak förstås brott, som kan medföra straff af lifvets förlust, d. v. s. brott, i hvars straffskala ingår sådant straff. E. K.

Lifsstraff. Se Dödsstraff.

Lifstek, *sjöv.*, dubbelt pålstek. Se Stek.

Lifstidsfriheter. Se Län.

Lifstids fängelse, *jur.* I analogi med hvad som gäller om uttrycken fängelse och fängelsestraff (jfr d. o.) användes stundom äfven uttrycket lifstids fängelse som benämning på allt slags lifsvarigt inspärrande i en straffanstalt. I denna betydelse användes uttrycket hos oss i allmänna språkbruket som synonymt med *lifstids straffarbete*. I inskränktare mening skulle därmed förstås ett lifsvarigt fängelsestraff i egentlig mening (d. v. s. i motsats till strän-

gare arter af frihetsstraff, såsom straffarbets- eller tukthusstraff o. d.). Ett sådant fängelsestraff förekommer emellertid numera vanligen icke i straffla-garna, i det att fängelsestraffet högst ådömes för vissa år (vanligen 2—5 år). N. S—g.

Lifstids straffarbete, *jur.* I de flesta nutida strafflagstiftningar förekommer ett inspärrande på lifstid som högsta straffgrad inom den svåraste arten af frihetsstraff (se d. o.). I de länder, där dödsstraffet är afskaffadt, har detta straff äfven öfvertagit dödsstraffets funktioner. Där så ej skett, plägar oftast frigifning ega rum efter en längre tids inspärrning antingen i form af villkorlig frigifning eller, såsom i Sverige, i kraft af en särskild benådningsakt. Hos oss plägar en fånge, som ådömts lifstids straffarbete för egendomsbrott, i regel efter 10 år benådas från vidare straff på villkor, att han icke sedermera begår brott, ”som störer allmänna säkerheten”. I andra fall dröjer det längre. Har någon för brott blifvit dömd till döden, men i benådningsväg fått detta straff nedsatt till straffarbete på lifstid, beviljas benådning först efter 20 à 30 års strafftid. N. S—g.

Lifstids städja. Se Legoaftal.

Lifstidsstädseln l. Lifstidstagan. Se Första tagan.

Lifsträ, *Lignum vitæ.* Se Metrosideros.

Lifträdet. 1. *Bot.* Se Thuja.

2. *Fysiol.* Se Arbor vitæ.

3. *Myt.* Lifvet, dess uppkomst och utveckling, symboliseras helt naturligt af det växande trädet, som i motsats mot djuren har betydlig lifslängd. Däraf uppkommer dyrkan af trädet som omhölje för ett gudomligt väsen (se Trädkult). Där förhållandet ansågs vara sådant, är det ej underligt, om ett träd blir personifikationen af all lifskraft i världen och tänkes ha förmåga att förläna lif. Så uppkommo myterna om lifträdet, hvilkas utveckling kan följas såväl i de heliga österländska fornskrifterna som i medeltidens sagor, sägner och legender. I dem alla får den, som kommer i besittning af lifträdets frukt eller saft, förmågan att bevara eller återkalla lif. Enligt en sen berättelse doppar Isis en kvist af det egyptiska lifträdet (*Persea*) i lifvets vatten (se nedan) och bestänker därmed de aflidne. På babyloniska sigillcylindrar och assyriska väggreliefer förekommer lifträdet i form af en mer eller mindre stiliserad palm (stundom en ceder), vaktad af genier. Hit hör den s. k. syndafallscylindern

Fig. 1. Lifträdet å den babyloniska s. k. syndafallscylindern.

(fig. 1) i British museum med en figur på hvardera sidan om trädet (troligen två genier) och en orm bakom den ena. På kilskriftstaflor omtalas trädet Eas, som växer i Eridu (se d. o.). I 1 Mos. 2 och 3 omtalas ”lifvets träd”, hvilket enligt kap. 3 v. 22 skulle skänka den, som äter däraf, evigt lif. Äfven i Ordspråksboken samt i flera af de gammaltestamentliga apokryfiska och ”pseudepigrafiska” skrifterna omnämnes detta träd, likaså senare i Johannes' uppenbarelse. Genom kyrkofäderna inträn-ger sedan denna föreställning i den romanska och germanska diktningen och konsten. Hos forninderna få gudarna evig ungdom genom att förtära frukterna

Fig. 2. Lifträdet å ett broderadt sidostycke af ett indiskt tält, kaschmirarbete.

af trädet Kalpavriksha (jfr fig. 2). Fikonträdet Ilpa förlänar ungdom genom blotta åsynen, och Somaörtens entusiasmerande saft, som högstämdt prisas i Vedahymnerna, gör människans dödliga ande till ett med den gudomliga. I Zarathustras lära är den hvite Hom (språkligt detsamma som Soma) ett träd, som, bevakadt af Ferverdin mot Ahrimans angrepp, ger de lefvande odödlighet och de döde lif; på bildliga framställningar är dock Hom en vinrankan liknande ört med knoppar och om jasminens påminnande blad. Huruvida arabernas och islams föreställningar om lifträdet, Sidra eller Tuba, har något sammanhang med de öfrige semiternas sägner, må lämnas därhän. Trädet står i sjunde himmeln, midt i paradiset till höger om Allahs tron. Sidras jordiska motsvarighet är det träd, som botanisterna kalla *Ziziphus jujuba,* hvars frukter användas vid flera af muhammedanernas religiösa ceremonier. Ej heller torde det kunna afgöras, huruvida de grekiska sägnerna om hesperidernas frukter eller de nordgermanska om Idunas äpplen ega sammanhang med de österländska myterna. Då Kristi kors kallades *arbor vitæ* (lat., ”lifträdet”), måste sägnen finna en öfvergång mellan de hedniska och kristna idékretsarna. Så tillkom berättelsen, att det heliga trädet vid Samosata i Syrien, som hedrades af de kristne, hade något med korset att göra, så den ännu viktigare legenden, som härstammar från en grekisk medeltidsskrift ”Moses uppenbarelse”. Set hade enligt denna sägen, när hans fader Adam efter en lefnad af 930 år kände sitt slut nalkas, be-

gifvit sig till paradiset och af den bevakande keruben fått en kvist (eller tre frön) af lifsträdet. Under tiden dör Adam, men Set lade hvad han medfört i den dödes mun, och därur uppväxte det träd, hvaraf i tidernas längd Kristi kors togs. Kyrkmålningar framställa denna saga under bilden af ett stamträd, som dock ibland tänkes uppväxa från

Fig. 3. Lifsträdet uppväxt från "Jesse rot", gravyr från 1500-talet.

Jesse (Isai), Davids fader (fig. 3). I den fornnordiska mytologien sammansmälter lifsträdet med världsträdet Yggdrasil (se d. o.); i sägnerna om detta spela kristna föreställningar in. Namnet betyder "Odens häst" och har sin förklaring däri, att Ygg (Oden), sårad af ett spjut, i nio dagar hängde på en gren af den vindomsusade världsasken. I England, Skottland och Frankrike har man funnit bildliga framställningar, som äfven vittna om en dylik idéförbindelse. I sammanhang med myterna om lifsträdet stå de judiska, grekiska och germanska om lifsörten, som helar de lefvande och ger lif åt de döde. Den judiska sägnen förtäljer, att Salomo sökte och fann en ört, som förlänade frihet från döden, men att han omöjliggjorde åtkomsten, då han träffat en man, som ätit af örten och tyngd af åren ej önskade något högre än att få dö. Bland den rika litteraturen må anföras Mrs J. H. Philpot, "The sacred tree" (1897), S. Bugge, "Studier over de nordiske gude- og heltesagns oprindelse" (1881—89), V. Rydberg, "Undersökning i germanisk mythologi" (1886—89), och Wünsche, "Die sagen vom lebensbaum und lebenswasser" (1905). 3. J. C.

Lifsåskådning, *filos.*, sammanfattningen af någons åsikter om människolifvets mål och värde samt de villkor, under hvilka vi lefva. Man skiljer mellan världsåskådningen l. världsförklaringen som den teoretiska delen af den totala verklighetsuppfattningen och lifsåskådningen som den del däraf, som mera omedelbart sammanhänger med vår känsla och vår vilja. Om lifsåskådningen får vetenskaplig form, blir den religionsfilosofi, etik och rättsfilosofi eller på grundvalen af en folkreligion motsvarande teologiska disciplíner (se Teologi). Men för flertalet människor har lifsåskådningen endast delvis och ofta mycket medelbart samband med en vetenskaplig bildning. Dess innehåll beror då till större delen på den personliga läggningen och den grad af eget tänkande, hvarmed man till i någon mån sammanhängande åsikter beaktar sina erfarenheter, sina intryck af andra personer, af andan i det samhälle, där man lefver, och ens tillfälliga läsning. Ens förmåga att planmässigt utföra sitt lifsverk beror i hög grad på, i hvad mån man lyckas af dessa spridda element bilda en sammanhängande lifsåskådning. Detta gäller lika väl om folken, samhällsklasserna och partierna som om individerna. De på senast antydda sätt uppkomna lifsåskådningarna äro så obestämda och mångskiftande, att de svårligen kunna fixeras till något begränsadt antal bestämda typer. Men efter de hufvudintressen, som tryckt sin prägel på lifsåskådningen, torde man kunna skilja mellan en religiös och en "världslig" lifsåskådning och efter riktningarna i känslolifvet dels mellan en egoistisk och en "social" lifsåskådning, dels mellan en pessimistisk och en optimistisk lifsåskådning. Inom den mera vetenskapliga etiken ha lifsåskådningarna tagit fastare former (se Etik). S—e.

Lifträser (Leiftraser), *nord. myt.* Se Hoddmimers hult.

Lifvet efter döden. Se Eskatologi.

Lifvet och döden, ett okt. 1815—maj 1816 af J. K. Askelöf och Klas Livijn utgifvet halfveckoblad, där åtskillig litterär satir offentliggjordes, framför allt öfver de s. k. göterna. Medarbetare voro bl. a. Lorenzo Hammarsköld, A. Lindeberg, Axel Nyström och B. J. Törneblad.

Lifvets bok. Se Duchobortser, sp. 1001.

Lifvets regel är en term, som i den juridiska vetenskapen användes för att beteckna det efter s. k. naturlig kausalitet vanliga eller normala, det som erfarenhetsmässigt brukar inträffa eller icke inträffa, vara eller icke vara för handen, när vissa andra fakta föreligga. Motsättningen till lifvets regel är rättens regel. Rättsordningen kan fråkänna eller tillerkänna ifrågavarande fakta viss juridisk betydelse och därigenom antingen ge en viss "lifvets regel" den stabilitet och fasthet, som är för samhällslifvets utveckling nödig och som ytterst förvandlar denna regel till en rättsregel, d. v. s. gör dess förverkligande nödvändigt, eller ock modifiera, omforma eller ogilla densamma genom att till densamma anknyta särskilda rättsföljder, d. v. s. skapa en ny rättens regel. I åtskilliga fall måste dock rättens regel själf hänvisa till en viss lifvets regel som komplement till rättsregeln, hvilken ej på annat sätt kan komma till rätta med förhållandet. Rld.

Lifvets vatten. Liksom lifsträdet (se d. o.) kan förläna lif, kan också i olika religioners berättelser lifvets vatten göra det (i Joh. 4: 5 ff. "lefvande vatten", hvilket torde böra fattas som en öfv. af hebr. *me chajjim*, lifvets vatten). I de babyloniska legenderna förekommer det ofta. Adapa blir af den store guden Anu bjuden på lifvets bröd och lifvets vatten, men Adapa afslår anbudet och går därigenom miste om odödligheten. Gudinnan Ištar, som råkat i underjordens våld, bestänkes med lifvets vatten och kan sedan återvända till öfvervärlden. Ea, hafsdjupets och vishetens gud, låter sin son Marduk göra under

ed detta vatten. Inderna ha sin odödlighetskälla mrita (”odödlighet”; grekernas *ambrosia*). I båda ssa religioner är ”lifsvattnet” symbol af vatt- ts för växter och djur lifgifvande kraft, hvar- r Thales och andra grekiska filosofer låta allting pkomma ur vattnet, liksom hos våra förfäder jät- n Yme uppstår ur Elivågor. Hos fornperserna ger odödlighetskällan med lifvets vatten i para- set. Om detta vatten finnas antvdningar i gamla stamentet, i talmud och i midrasch Koheleth. Johannes’ uppenbarelse omtalas det flerstädes. ellenerna voro lika litet främmande för denna reställning som för den om de lifgifvande hespe- diska äpplena. Alexander den store, ”den två- rnade” (med den egyptiske Amons symbol, rhen), hvars väldiga gestalt på de främre- iatiska folken gjort ett ännu ej försvunnet in- yck, drager i den hellenistiska och nypersiska godiktningen ut till ”mörkrets land” för att finna skällan, men finner den ej, hvilket åter är för- llandet med några af hans följeslagare, den vise ristoteles, den starke Chidher och den helige ias. Men Aristoteles bestänker den döde hjältens opp med vattnet, hvilket är tillräckligt, för att ns minne aldrig skall dö. En odödlighetskälla med vets vatten hade sydgermanerna i Holdas brunn; ölda bor bakom molnen och tar de aflidnes själar förvar, föryngrar dem i brunnen och sänder dem er till jorden genom storken Adebar (”lifsbringa- n”) eller andra djur. Våra förfäder låta hela turen lifvas och föryngras genom Urdsbrunnen vid gdrasils fot. I medeltidens sagor och i den finska ältedikten Kalevala förekomma berättelser om för- rande lifssaft i en eller annan form. Som trolldryck mnes lifvets vatten i många länders sagor, bl. a. ven i en svensk. Litt. finnes anteckned i Wün- hes ”Die sagen vom lebensbaum und lebenswasser” 905). Jfr Hyltén-Cavallius, ”Svenska folksagor h äfventyr” (1844—49). J. C.

Liga (it. *lega*, sp. *liga*, fr. *ligue*, af lat. *ligāre*, ıda), förbund, förening (i svenskan nästan endast klandrande betydelse, t. ex. ”tjufliga”; dock äf- n ”fredsliga”). Ordet tillhör hufvudsakligen 00- och 1600-talens politiska språkbruk och är tydigt med de yngre termerna koalition och lians. Det kvarstår i de historiska benämnin- rna på åtskilliga politiska förbund: a) Ligan r det allmänna bästa (*La ligue du bien blic*), bildad 1465 mot konung Ludvig XI af dlemmar af franska högadeln, med konungens bro- r, hertig Karl af Berry, samt hertig Frans II af rtagne och grefve Karl af Charolais (sedermera rtig Karl den djärfve af Burgund) till hufvudmän; Ligan i Venezia 1495, stiftad mot Frank- ke mellan venezianska republiken, Ludvig Sforza, fven Alexander VI, Ferdinand den katolske och jsar Maximilian I; c) Ligan i Cambrai, ilken 1508 ingicks mot republiken Venezia af fven Julius II, Maximilian I, Ferdinand den ka- lske samt Ludvig XII af Frankrike; d) Heliga gan (se d. o.); e) Katolska ligan (se o.); f) Ligan (*La ligue*; äfven *Sainte ligue* och *inte union*), ett 1576 sammansiutet katolskt parti Frankrike, som under ledning af släkten Guise rde kampen mot protestantismen och Henriks af varra tronföljd (se Henrik, franska konungar och 4), tills det 1596 fullständigt föll till föga. Jfr de l’Epinois, ”La ligue et les papes” (1886), Chalambert, ”Histoire de la ligue” (2:a uppl. 1898). — Om Liberala ligan se d. o.

Ligame’nt (lat. *ligame’ntum*), *anat.* Se Band 3.

Ligao, stad i prov. Albay på ön Luzon bland Filippinerna. 17,687 inv. (1903).

Ligārius, namn på en romersk släkt. Bekant är Quintus L., som kämpade mot Cæsar, men blef tillfångatagen och landsförvist. Sedermera anklagades han af Q. Ælius Tubero, men försvarades af Cicero, som därvid anropade Cæsars nåd för honom. Han blef också benådad, men deltog det oaktadt sedan i sammansvärjningen mot Cæsar. Möjligen omkom han vid proskriptionen år 43 f. Kr. R. Tdh.

Ligāto, it., *mus.* Se Legato.

Ligatūr (lat. *ligatūra*, band, bindning). 1. *Kir.*, afknytning, omknytning, underbindning. Inom kirurgien begagnas af- och omknytning för flerahanda och till en del mycket viktiga ändamål. Det vanligaste, liksom ock det angelägnaste och mest betydande, är att dymedelst stilla blödning ur pulsådror, men äfven någon gång större blodådror. Detta kallas underbindning. Hvarje sår, förorsakadt med hvasst instrument, åtföljes af blödning och, om större kärl blifvit träffade, af en våldsam sådan, som kan medföra lifvets förlust, om ej blödningens källa tilltäppes. Man söker därför i såret uppleta den afskurna ändan af kärlet och fatta den med en liten tång eller pincett, som provisoriskt tillsluter kärlmynningen. Därefter omknytes den fattade ändan med en tråd af silke eller annat ämne. Tråden anlägges i dubbel knut och tilldrages så hårdt, att kärlet fullt tillslutes, hvarefter pincetten borttages. Inuti ådern bildar sig en propp, som organiseras och definitivt tillsluter densamma. Någon gång är det nödigt att uppsöka båda de afskurna ändarna och försäkra sig om dem, detta då artärerna lifligt kommunicera (anastomosera) med hvarandra. Äfven större vener måste *dubbelt* underbindas. Är det ej möjligt att i såret finna artären, måste man uppsöka stammen längre upp mot centrum, där man enligt anatomien vet, att den stryker fram, och om densamma lägga en ligatur. Vid alla större operationer delas vanligen en hel mängd artärer, och hvar och en af dem fattas med en klämpincett, som oftast får kvarligga, tills operationen blifvit fulländad eller åtminstone en viktigare akt afslutad, hvarefter underbindningarna verkställas. Vid operationer på mycket blodrika organ och där ändgrenarnas uppsökande plägar vara förenadt med större svårigheter, t. ex. vid borttagande af en större del af tungan, brukar man före den egentliga operationens början uppsöka och omknyta den eller de ådror, som tillföra organet det mesta blodet. Ser man vid operationer, sådana som borttagandet af tumörer, i synnerhet struma, kärlen, innan de blifvit genomskurna, så underbinder man dem före genomskärandet dubbelt, och snittet lägges emellan båda ligaturerna. Man kan vid sådana tillfällen bli nödsakad att anlägga 50, 100, ja än flera ligaturer. — Till material för omknytningen begagnades förr alltid silke. Detta hade då den olägenheten att ej kunna fränskiljas utan suppuration, hvilken man nu till hvarje pris vill förekomma. Därför begagnas nu i stället catgut-trådar, beredda urspr. af katt-tarmar (hvaraf namnet) och väl desinfekterade. Dessa absorberas i såret, försvinna utan varbildning och

störa således ej den omedelbara läkningen. Men ungefär samma egenskap har väl desinfekteradt silke. Det försvinner väl ej, men det omgjutes af naturen med en hylsa och hvilar däri, oskadliggjordt. — Äfven vid pulsådersvulster, aneurysmer, är ligatur på den tillförande artären ett ofta använddt medel. Då blod ej mera intränger i säcken, stelnar det, som redan finnes däri, och organiseras; säcken förvandlas i en solid klump, som småningom skrumpnar. Denna operation kan understundom vara en bland de svåraste inom hela kirurgiens område. Äfven andra tumörer har man försökt att bringa till förödelse genom att på detta sätt beröfva dem näringen. Om ligatur som afknytning se d. o.

2. *Mus.* a) I nyare musik den genom en båge betecknade förbindelsen mellan två noter på samma rum, hvilken antyder, att båda tonerna skola uthållas som en enda. — b) I mensuralmusik en sammanhängande notgrupp, hvari noternas tidsvärde berodde icke egentligen på deras gestalt, utan på deras ställning. Då mensuralmusiken på 1100-talet utvecklade sig ur den tidigare koralnotationen, upptog den äfven de mera komplicerade former af ''neumer'' (se d. o.), som sedan under namn af ligatur bildade ett af de svåraste kapitlen i mensuralteorien.

3. *Boktr.*, en boktryckstyp med sammangjutna skriftecken, t. ex. i antikva: ff, fi, fl (ffl), och i fraktur: ch, ck, ß, ß. 1. Rsr.* 2. A. L.*

Liger, latinsk namnform för Loire.

Ligga an, *sjöv.* (om fartyg), styra l. stäfva ett visst kompasstreck. För att kontrollera rorgängaren (den, som styr) ropar då och då vakthafvande officern eller styrmannen till honom: ''Hvad (l. hur) ligga vi an?'' Denne uppger då det kompasstreck fartyget ''stäfvar'' (ligger an). — Uttrycket begagnas äfven för att beteckna, att ett föremål ligger tätt intill (vidrör) ett annat: t. ex. seglet ligger an masten. L. H.*

Ligga bi, *sjöv.* Se Bi, sp. 213.

Ligga bidevind, *sjöv.* Se Bidevind.

Liggande, *bergsv.* Se Hängande.

Liggande virke, *bygnk.* Se Liggvirke.

Liggare. 1. Eg. bok för anteckningar, som ligger på en bestämd plats, ''ligger framme''; allmän benämning för något slag af diarium, journal eller dagbok, hvari vissa uppgifter successivt dag för dag införas, t. ex. i ett ämbetsverk (jfr Jordebok), på ett kontor, i en skola. Med beteckningen skrufliggare afses en kontorsbok (vanligen en reskontra) enligt det moderna lösbladssystemet, d. v. s. med genom en skrufmekanism sammanhållna blad, som kunna uttagas och ersättas med nya, när de fullskrifvits. — 2. Den undre stenen i en malgång (se Kvarn, sp. 362 o. fig. 1). — 3. Stort vattenfat (laggkärl) ombord på fartyg; stort fat för lagring m. m. af vin, konjak, öl o. s. v. Dylika liggare tillverkas numera icke blott af trä (stäfver), utan äfven af cement och af papp. 1. Å. Wilson M.

Ligga uppbrassad, *sjöv.* Se Dreja bi.

Liggedagar, *jur.* Se Liggetid.

Liggetid. 1. *Jur.*, den tid en skeppare är skyldig att för lastning eller lossning bli liggande med fartyget å lastnings- eller lossningsorten. Liggetiden indelas i liggedagar och öfverliggedagar. För hvarje dag af de senare skall till skepparen betalas ersättning, hvilken däremot ej utgår under de förra. Liggetidens längd, liksom ersättning för öfverliggedagar, bestämmes genom fra aftalet (''certepartiet''). Innehåller detta icke någ bestämmelse härom, beräknas liggetiden enligt med hänsyn till fartygets storlek bestämd sk (118—120 §§ Sjölagen), och ersättningen för öfv liggedagarna utgår för segelfartyg med 30 öre för ångfartyg med 40 öre om dagen för hvarje af fartygets dräktighet.

2. *Postv.*, den tid, hvarunder en postförsände må vid adresspostanstalten längst kvarhållas för vid efterfrågan, hållas adressaten till handa. F sändelse, som är försedd med påskrift ''afhämtas fr. *poste restante*, ty. *postlagernd*, eng. *to be cal for* e. d. och som *icke* utgöres af postanvisn eller postförskottsförsändelse, tillhandahålles ved börande intill 28:e dagen i månaden näst efter d under hvilken försändelsen inkommit. *Postanvisn* med dylik påskrift hålles å postkontor till adres tens förfogande till utgången af giltighetstiden, s för inrikes postanvisning är en månad från den d då anvisningen enligt datumstämpeln journaliser vid redovisande postkontoret, och för utrikes po anvisning i allmänhet — förutom den månad, hv under den utställts — 1 månad, då anvisningen f skrifver sig från europeiskt, och 5 månader, då d härrör från utomeuropeiskt land. För postanvisn från Storbritannien och Irland eller Nord-Amerik förenta stater eller ort, hvars postanvisningsutväxli förmedlas af något utaf dessa länders postverk, el från Canada är tidsfristen utöfver utställningsn naden utsträckt till 12 månader, för postanvisni från Egypten eller Tunisien däremot inskränkt 2 månader. Postanvisning från Ryssland gäller månader från utställningsdagen. *Postförskottsf sändelse* tillhandahålles adressaten 14 dagar, om d utgått från inländsk, men i regel allenast 7 dag om den utgått från utländsk afsändningspostanst ankomstdagen i hvartdera fallet oräknad. För po försändelser af samtliga de slag, om hvilka nu taladt, gäller, att afsändaren kan i förväg bestäm kortare liggetid än den i allmänhet fastställda. F postförsändelse ej inom stadgad liggetid kunnat t ställas adressaten, behandlas den som obeställb Utgöres den af ett *paket*, kan då en i vissa fall tydlig extra liggetid tillkomma. För obeställb paket skall nämligen alltid från afsändaren inford besked, huru med paketet bör förfaras, och h svar afvaktas, om det gäller ett inrikes paket, un 1 och, där fråga är om ett från utlandet gånget, under 2, i några fall 3 till 6 månad — För *inkassering* till postanstalt inkommen han ling, som ej inlöses vid företeendet hos gäl nären och rörande hvilken afsändaren ej m delat särskild bestämmelse (såsom om dess affä nande till protest eller omedelbara återsändande el hembjudande åt annan person än gäldenären), hål till gäldenärens förfogande under 7 dagar efter d då företeendet skedde, men handling, hvars inlös gäldenären bemärkt vägrat, bör omedelbart åt sändas. — Brefpostförsändelser, å hvilka ofv nämnda speciallföreskrifter icke ega tillämpni (t. ex. det stora antalet för utdelning genom br bärare afsedda vanliga bref) och som på grund felaktig eller otydlig adress icke kunnat beställ eller hvilkas adressat afflidit eller ock afflyttat okänd bostad eller obekant adressort, kvarhåll endast till dess full visshet vunnits om obeställb

heten, dock ej i något fall utöfver den för poste-restante-försändelser stadgade liggetiden.
1. I. Afz. 2. R. L—n.

Liggfog, *bygnk.* Se Fog, sp. 707.

Liggmila. Se Kolning, sp. 572.

Liggsår (lat. *decu'bitus*), sår, som uppkomma hos personer, hvilka till följd af någon sjukdom måste under längre tid iakttaga stillaliggande, i synnerhet om de alltid eller företrädesvis måste intaga ett och samma läge. Liggsåren visa sig på de ställen, där en framspringande benkant ligger tätt under huden, såsom å korsbenet, sittknölarna, höftbenskanterna, hälarna, skulderbladen, nacken o. s. v. Först visar sig rodnad i huden, vanligen följer därefter afnötning af öfverhuden och sist brandigt sönderfall af själfva huden. Branden kan gå ännu djupare, in i bindväfven, ja till benen, och en gång börjad, fortskrider den lätt, om orsakerna ej kunna afhjälpas. De brandiga ställena äro merendels svarta. För att liggsår skola uppkomma, fordras dock vanligen antingen otillräcklig uppmärksamhet, för att icke säga vanvård, eller ock att den sjukdom, som nödgar till stillaliggande, är en sådan, som medför blodförskämning och en betydlig nedsättning af kroppens vitalitet eller motståndskraft. Förbättras det allmänna tillståndet, så kan det brandiga afstötas, såren rena sig och till sist helna. I motsatt fall påskyndas däraf den dödliga utgången. — Den bästa behandlingen af liggsår är att förhindra deras uppkomst. För det ändamålet är det i första rummet nödvändigt att ej tillåta tryckpunkterna att ständigt vara desamma. Man måste allt emellanåt förändra patientens läge och, om detta ej är möjligt, skydda de ömtåliga punkterna medelst urholkade kuddar, luft- eller vattenkuddar, kransar o. s. v. Därjämte böra dessa ställen flitigt aftvättas med spirituösa ämnen, med eller utan blylösningar. Ha sår och brand redan inställt sig, påläggas milda, antiseptiska salfvor af borsyra, ättiksyrad lerjord o. d. En allmänt stärkande behandling är, då den låter använda sig, ett utmärkt hjälpmedel.

En annan form af decubitus kan uppkomma genom illa anlagda förband, vid benbrott och vid andra tillfällen. Äfven utan att patienten lider af feber, kan en spjäla, som blifvit för hårdt pressad mot ett parti, där en benkant ligger nära, orsaka tryckbrand. Ett gipsförband åstadkommer detsamma, om det är för trångt anlagdt och ej blifvit vederbörligen undervadderadt. Ja ett vanligt förband med linnebindor kan under ogynnsamma förhållanden, yttre och inre, åstadkomma brandfläckar i huden.
Rsr.*

Liggsäd, *landtbr.*, växande säd, som lägger sig mot marken, hvarigenom blommornas befruktning med vindens tillhjälp försvåras och frukten utbildas vid ringare tillgång på ljus, hvarför säden blir dåligt ''matad''. Liggsäden angripes äfven mer än den upprätt stående af rost och andra parasitsvampar, hvarjämte skörden försvåras. Liggsäd uppträder vanligen, då säden växer frodig, och orsakas då däraf, att plantornas öfre bladrika delar bli för tunga i förhållande till deras nedre stråleder, som dessutom få en lös cellbyggnad till följd af den starka beskuggning, som plantornas öfre, bladrika delar åstadkomma. Säden lägger sig därför i synnerhet vid regnig väderlek, då plantorna bli frodigt utvecklade och vätan fäster sig vid och nedtynger plantornas öfre delar. På lös och mullrik jord inträffar lätt liggsäd, emedan säden där blir frodig och emedan rötterna få svagt fäste i den lösa jorden. Äfven kunna angrepp af parasitsvampar förorsaka liggsäd; således knäckes stråret hos höstsäd därigenom, att svampen *Leptosphæria herpotrichoides* angriper och försvagar nedersta stråleden.
H. J. Dft.

Liggvirke l. Liggande virke, *bygnk.* En träbyggnad säges vara uppförd af liggande virke, då den är hoptimrad af horisontalt lagda stockar, som sammanhuggas medelst ''knutar'' i hörnen. Numera byggas träväggar nästan oftare af vertikalt ställdt virke, resvirke, hvilket nedtill uppställes på och sammanhålles af ett horisontalt, på grundmuren utlagdt, stockhvarf, kalladt *syll*, och upptill likaledes sammanhålles af ett horisontalt stockhvarf, kalladt *hammarband*. Den af liggande virke timrade väggen sjunker något samman vid timrets torkning, men blir samtidigt tätare. Den tidsödande och omständliga knuthuggningen gör, att det fordras längre tid att uppföra en vägg af liggande virke än en af resvirke; denna senare blir därför i allmänhet billigare än den förra.
I. G. C.

Liggvägg, *bergsv.* Se Häng- och liggvägg.

Lightfoot [lāi'tfut], John, engelsk hebraist, f. 29 mars 1602, d. som prebendarie i Ely 6 dec. 1675. L:s förnämsta betydelse ligger på det exegetiska området. Han sökte för det första kronologiskt ordna bibliska historien efter gamla och nya testamentets egna uppgifter. Hans hithörande, för sin tid betydande, numera föråldrade, arbeten äro *Harmonia, chronica et ordo Veter. Test. 1647* och *Harmonia* etc. *Novi Test.* (1655) och *Harmonia Quattuor Evangelistarum* (1644 ff.). Vidare sökte han belysa och förklara N. T:s skrifter genom den senare judiska litteraturen, hvari han egde en för sin tid sällsynt rik beläsenhet. Hvad L. här presterade, eger ännu betydelse, t. ex. *Descriptio Templi Hierosolymitani* (1650), *Ministerium Templi quale erat tempore nostri Salvatoris* (1649) och framför allt hans omfattande verk *Horæ Hebraicæ et Talmudicæ* till de 4 evangelierna, Apg., Rom.-brefvet och 1 Kor. (1658—78). På detta område står L. i flera afseenden ännu oöfverträffad, äfven om han å andra sidan var ett barn af sin tid, så att han t. ex. betraktade hebreiskan som mänsklighetens urspråk och ansåg vokaltecknen lika gamla som konsonanterna.
E. S—e.

Lightfoot [lāi'tfut], Josef Barber, engelsk biskop och exeget, f. 13 april 1828, d. 21 dec. 1889, var en af de tre framstående män (klöfverbladet Lightfoot, F. J. A. Hort och F. Westcott) inom den engelska kyrkan, som genom sin vidsträckta lärdom på nya testamentets och den äldsta kyrkohistoriens område under 1800-talet riktat hela den hithörande vetenskapliga världens uppmärksamhet på sig. Liksom de båda andre hade han utgått från Cambridges universitet, där han erhöll flera utmärkelser och bekläddе en mängd förtroendeposter. 1870—80 var han medlem af den kommission, som hade att revidera N. T., 1871—79 residerande domherre vid S:t Pauls katedral i London, och 1879 utnämndes han till biskop af Durham, i hvars katedral han fått sitt epitafium. I sistnämnda egenskap inlade han stor förtjänst dels genom delningen af det stora biskopsstiftet, dels genom sin stora fri-

kostighet mot prästkandidater och sina sträfvanden för att anskaffa nya kyrkor, hvarvid han själf skänkte betydande penningbelopp — under en tid icke mindre än 500 pd st. årligen. Bland hans vetenskapliga arbeten, som förråda en betydande lärdom både i den klassiska och den teologiska litteraturen, förtjäna särskildt att nämnas hans kommentarer till Galaterbrefvet (1865, flera uppl.), Filipperbrefvet (1868), Kolosserbrefvet och brefvet till Filemon (1875). Näst de nytestamentliga skrifterna utgjorde de s. k. apostoliske fäderna L:s älsklingsstudium, och hans hithörande verk räknas till de monumentala. Hans arbete öfver Clemens Romanus utkom 1869 och andra delen af de apostoliske fäderna (Ignatius och Polykarpus, 2 bd) 1885 (2:a uppl. i 3 bd 1889). E. S—e.

Ligi'st (af *liga*, se d. o.), medlem af en politisk liga; ligapojke, medlem af något band utaf unga våldsverkare, som göra gatorna osäkra. — Ligi'stisk, som tillhör eller kännetecknar en liga.

Ligne [linj], gammal belgisk släkt, innehar sedan 1545 riksgreflig och sedan 1601 furstlig värdighet samt residerar på slottet Beloeil invid Mons. Namnet härrör från dess medeltida stamgods invid nuv. byn Ligne nära Tournai. — 1. Karl Joseph, furste af L., österrikisk militär, f. 1735 i Bruxelles, d. 13 dec. 1814 i Wien, tillhörde från 1752 österrikiska armén, utmärkte sig flera gånger under Sjuåriga kriget för öfverdådig djärfhet samt blef 1771 fältmarskalklöjtnant. På sina resor i Europa knöt han förbindelser med tidens mest framstående personligheter och gjorde sig känd som en mycket spirituell sällskapsman. Under bajerska tronföljdskriget (1778) förde han en kår i Mähren och Böhmen. 1786 kallades L. till Wien för att som utomordentligt sändebud till Ryssland underrätta Katarina II om kejsar Josefs beslut att resa till Krim. Han kom vid detta tillfälle i stor gunst hos den ryska kejsarinnan, likasom han senare, som sändebud vid ryska arméns högkvarter (1787—89), vann stort inflytande hos Potemkin. Under österrikarnas fältåg mot Turkiet 1789 var han framgångsrikt verksam vid Belgrads belägring. Då fransmännen 1794 ockuperade Belgien, miste L. sina besittningar där, och när dessas sekvestration senare upphäfdes (1803), afstod han sina anspråk åt sonen Ludvig (f. 1766, d. 1813). 1808 utnämndes han till österrikisk fältmarskalk, men fick intet kommando som sådan. Han gjorde flitigt bruk af pennan och utgaf bl. a. en samling af sina skrifter under titel *Mélanges militaires, littéraires* etc. (34 bd, 1795—1811). En ny uppl. af hans skrifter utgafs af A. Lacroix (4 bd, 1859). Jfr biogr. af Thürheim (1877) och Du Bled (1890). — 2. Eugène, 9:e furste af L., den föregående sonson, f. 1804, d. 1880, var vid Belgiens skilsmässa från Holland (1831) af ett parti påtänkt till konung, men undandrog sig kandidaturen. 1842—48 var han belgiskt

sändebud i Frankrike, 1848—49 vid de italienska hofven; 1852—79 var L. medlem af belgiska senaten. — Ättens nuv. hufvudman är hans sonson, Louis, 10:e furste af L., f. 1854 i Paris, direktör för den belgiska afdelningen af Röda korset. 1—2. (V. S—g.)

Ligne de bataille [linj də bata'j], *sjöv.* Se Eskaderordning.

Lignell, Anders, präst, författare, f. 11 febr. 1787 i Edsleskogs socken i Dalsland, d. 13 apr. 1863, student i Lund 1807, präst 1809, vardt 1824 kyrkoherde i Kila, Tveta och Svanskog, Karlstads stift, och prost öfver Gillbergs kontrakt 1826. Han var riksdagsman 1834, då han väckte motion om en förbättrad nationalrepresentation, och 1844. Sistnämnda år var han äfven bankrevisor. L. blef teol. doktor 1860. — Bland L:s många skrifter må nämnas 3:e häftet af *Bidrag till svenska kyrkans och riksdagarnes historia ur presteståndets archiv* (1835) och *Beskrifning öfver grefskapet Da* (2 bd, 1851—52; prisbelönt af Vitt. hist. o. ant. akad.).

Lignin (af lat. *li'gnum*, ved), Lignōn l. Vedämne, *kem.*, är ett oxiderivat af cellulosa med dels fria, dels eterifierade hydroxylgrupper. Lignin förekommer i bast- och vedcellernas väggar, möjligen i en eterartad förbindelse med cellulosan. Härför talar det förhållandet, att förvedade celler e direkt ge cellulosareaktionerna med jod eller andra reagenser, medan å andra sidan ett mycket ofullständigt aflägsnande af de inlagrade (inkrusterade) vedämnena är tillräckligt, för att profven på cellulosa skola utfalla positivt. Juteligninets sammansättning anges vara $C_{17}H_{16}O_7(OCH_3)_2$; de förmår upptaga klor och öfvergår därvid till föreningar, som erhållits äfven af pyrogallol och klor, och således torde lignin ega samband med de i växterna mycket spridda garfämnena. H. E.

Ligning, i Norge (och Danmark) det tillvägagångssätt, enligt hvilket de direkta skatterna fördelas på de skattskyldige. Ligning innebär både fastställandet af de regler, enligt hvilka den i skattelagarna stadgade beskattningen skall ske, och beräkningen af hvarje enskild skattdragares andel i det totala skattebeloppet, i mån af storleken af hans ”iligneде” d. v. s. hans taxerade inkomst och förmögenhet. Beträffande Norge finns redan i Magnus Lagabötes stadslag 1276 (III: 6 och VI: 3) antydan om, att fördelningen af offentliga bördor eller afgifter företogs af därtill särskildt bemyndigade män; detta är grundvalen för den gemensamt för Danmark och Norge genom Kristian IV:s förordning ang. stadsstyrelsen 7 apr. 1619 upprättade ”taxerborger”-institutionen. Den sistnämnda kallades senare i Norge och Danmark ligningskommission, hvilket namn i Norge efter skattelagarna för stad och land af 18 aug. 1911 utbyttes mot ligningsnævnd (”taxeringsnämnd”). Denna nämnd består af så många stadsfullmäktige och medlemmar af kommunalstyrelsen på landet, som dessa korporationer bestämma (skattel. 1911, kap. 5), utses inom eller utom deras krets och fungerar regelbundet i 3 år (hvart år utträder 1/3). För behandling af den genom den nya norska lagen införda självdeklarationen skall dessutom i hvarje skattedistrikt upprättas ett ligningsraad med 3 ledamöter, som väljas af stadsfullmäktige eller kommunalstyrelsen. K. V. H.

Ligningskommission. Se Ligning.
Ligningsnævnd. Se Ligning.
Ligningsraad [-råd]. Se Ligning.
Lignit (af lat. *li'gnum*, ved). Se Brunkol.
Lignocellulosa (af lat. *li'gnum*, ved), *kem.* Se ellulosa, sp. 1404.
Lignografi (af lat. *li'gnum*, ved), ett förfarande framställning af färgtryck på tunna träplattor.
Lignōn, *kem.* Se Lignin.
Lignōs (af lat. *li'gnum*, ved), *bot.* Se Vedväxr.
Lignosulfit, *med.*, ett slags "lut" från cellulosariker, innehållande svafvelsyrlighet jämte terpe och tjärbeståndsdelar samt luktande af sådana. ligt uppgift skola arbetare i dylika fabriker mera lan visa åkommor i luftvägarna, hvilket man tillifvit en gynnsam verkan af lutångorna, ej minst svafvelsyrligheten, som, i stark utspädning idda i inandningsluften, skulle verka antiseptiskt. grund häraf har luten användts till inandning vid gsjukdomar, särskildt lungsot, luftrörskatarrer d stark afsöndring o. d., enligt uppgift ibland d fördelaktigt resultat. Inandningen har skett d hjälp af särskilda apparater — "terpentinor" l. "vätskepulverisatörer", äfven i enkom intade inhalatorier. Allmännare erkännande har toden ej tillvunnit sig. Innan dylik kur försökes, läkare tillfrågas. C. G. S.
Li'gnum, lat., ved. 1. *Skogsv.* Se Trä. — *Farm. med.*, ved, som användes som läkemedel. rr ha många vedsorter användts i sådant syfte, ex. det mildt adstringerande *Lignum Campechiäm* (se Hæmatoxylon), *L. Guajaci* l. *L. sanctn* (se Guajacum, Guajakved och Guakharts), *L. Juni'peri*, ved, särskildt rotved, d bark af en (se Enved), använd som urindrifde medel, *L.* (l. *radix*) *Sassafras*, ved, mest rotl, af *sassafras* (se d. o.), det strykninhaltiga *L. ubrinum*, ormved, af *Strychnos colubrina* L., *L.* æ l. "lifsträ" (se Metrosideros) o. s. v. Decoctum lignorum. Numera finnas i farmakopén blott 2 vedsorter, *L. Qua'ssiæ* (se assia) och *L. Sa'ntali ru'brum* (se Pterorpus). Diverse vedsorter ha förr ofta nyttjats beredning af teer (infusioner) eller dekokter, som ågos verka "blodrenande" eller anti-dyskratiskt Dyskrasi). 2. C. G. S.
Ligny [linji']. 1. (L. en Barrois) Stad i nska dep. Meuse, vid Ornain och Rhen—Marnenalen. 5,391 inv. (1901). — 2. By i belgiska v. Namur, 5 km. n. n. ö. om Fleurus, har gifnamn åt det blodiga slaget 16 juni 1815. 15 i ryckte Napoleon I vid Charleroi öfver gränsen vände sig med sina hufvudkrafter mot de mellan urus och Liège i kvarter förlagde preussarna, der det marskalk Ney med en mindre styrka gick a vägen mot Bruxelles för att hindra engelskderländska arméns samling. 16 fick Blücher tillnman tre af sina fyra kårer, med hvilka han tog llning vid L., med Lignybäcken framför vänstra geln. Kl. 2 e. m. gick Napoleon till anfall mot eussarnas högra flygel, under det han endast sysatte den vänstra. Sedan preussarna förbrukat a bästa krafter i småstrider, föll han med samlad kt öfver deras midt vid L. och tillfogade dem ett lständigt nederlag. Hans afsikt att skilja preusna från engelsmännen misslyckades dock genom Blüchers omkastning af förbindelselinje och återtåg mot Wavre. 2. C. O. N.

Ligorio [-gåriå], Pirro, italiensk arkitekt från Neapel, d. 1583 i Ferrara, kom tidigt till Rom, där han följde Bramantes riktning och 1555—59 i vatikanska trädgården för påfven Paul IV:s räkning utförde *Villa Pia*, ett enkelt, men stätligt anlagdt och rikt dekoreradt trädgårdshus med förhallar, paviljong, springbrunnar och torn, ett af de sirligaste exempel på, huru renässansen uppfattade antikens villaarkitektur. Ett verk af L. är äfven *Villa d'Este* vid Tivoli, berömd för sin storstilade trädgård. 1568 slog han sig ned i Ferrara. Som arkeolog har han förvärfvat sig dåligt rykte för oärlighet.

Ligroïn, detsamma som gasolja (se d. o.).

Ligthart [licht-], Jan, holländsk skolman och pedagogisk författare, f. 1859 i Amsterdam, aflade 1877 folkskollärarexamen (s. k. klasslärarexamen) och fick kort därefter anställning vid folkskola i Amsterdam; efter öfverlärarexamen 1885 blef han s. å. öfverlärare i folkskolan vid Tullinghstraat i Haag, hvilken plats han fortfarande bekläder. Hans öfverordnade ha tillåtit honom med stor frihet ordna undervisningen vid denna skola. Under samarbete med en lärarkår, som han förstått att besjäla med sina idéer, har L. gjort sin skola mycket olik en vanlig sådan, mera närmad hemmet och arbetslifvet och framför allt ordnad efter den bärande idé, som L. kallar "koncentration". Enligt denna uppdelas undervisning ej så, som i de flesta andra skolor, i en mångfald de olika vetenskaperna motsvarande, skilda ämnen med hvart och ett sina särskilda lektionstimmar, utan läroplanen grupperar efter sådana stora ämnesområden som naturen och arbetet på åkern, i skogen o. s. v., hvilka belysas från många olika vetenskapers synpunkter, liksom ock från det hvardagliga lifvets. Under samma timme kan sålunda undervisningen vara språklig och historisk, geografisk och teknisk o. s. v. F. ö. söker L. som andra nutida reformpedagoger minska minnesläsningen och öka barnens självverksamhet, i hvilken riktning L. utbildat metoder, som med stor framgång användas af honom själf och hans medlärare. Hans skola har därför utöfvat stort inflytande på undervisningen i Holland, liksom den besökes och studeras af lärare från alla länder. L. besökte Sverige 1910 och höll då mycket uppmärksammade pedagogiska föredrag i Stockholm, Göteborg och några andra svenska städer. L. utöfvar ock liflig pedagogisk författarverksamhet. Tillsammans med fackmän på olika områden har han utgifvit läse- och läroböcker för de olika skoláren samt en samling väggplanscher till skolundervisningens tjänst. Två stora samlingar pedagogiska uppsatser har L. utgifvit under titeln *Over opvoeding* (1:a saml., 2:a uppl. 1909, 2:a saml. s. å.). Många af hans uppsatser äro utgifna i svensk öfv.: "Om uppfostran" (1910), "Frihet och disciplin i uppfostran" (s. å.) samt "Hemuppfostran" (1911), hvarjämte ett arbete, vid hvilket L. haft H. Scheepstra till medarbetare, utkommit i svensk bearbetning under titeln "På landet" (i "Skrifter utg. från Göteborgs högre samskola", 1910). S—e.

Ligue des patriotes, La [lig dä patriå't]. Se Déroulède.

Ligue du bien public [lig dy biä' publi'k], fr. Se Liga.

Li'gula. 1. *Bot.* Se Bladsnärp. — 2. *Zool.* Se Spindeldjur.

Ligulária Cass., *bot.*, växtsläkte af fam. *Compositæ*, afd. *Tubulifloræ*, nära släkt med *Senecio*. De omkr. 30 arterna äro fleråriga örter, som förekomma i Asiens tempererade länder. Som prydnadsväxt odlas ofta en form med gulfläckiga blad af *L. Kæmpferi* från Japan, vanl. kallad *Farfugium grande*. G. L—m.

Ligúlidæ, *zool.*, en familj tillhörande bandmaskarna (se d. o.). Hithörande inälfsmaskar utmärkas företrädesvis därigenom, att kroppen är enhetlig, utan leder, medan liksom hos binnikemaskarna (se d. o.) ett flertal könsorgan är för handen. Vidfästningsapparater, sugskålar och hakar kunna saknas. Arterna af släktet *Ligula* lefva som unga i fiskarnas kroppshåla och som könsmogna i tarmkanalen hos fåglar. L—e.

Liguliflōræ, *bot.* Se Compositæ.

Liguori [-goåri], Alfonso Maria de, katolskt helgon och den främste bäraren af den jesuitiska fromheten och den kasuistiska moralläran (probabilismen), f. 27 sept. 1696 i Neapel, d. 1 aug. 1787 i Nocera, prästvigdes 1726 och vann stort rykte som predikant samt sysselsatte sig med landtbefolkningens undervisning. 1732 stiftade han, "på grund af gudomlig uppenbarelse", i Villa Scala, nära Benevento, "Heliga återlösarens förening" (*Congregazione del san redentore*), som 1749 fick påflig stadfästelse. Dess medlemmar (liguorianer l. redemptorister) förbundo sig att tjäna den katolska kyrkan och arbeta för folkets undervisning. Hufvudfaktorerna i den af L. utbredda fromheten voro tillbedjan af altarets sakrament, Mariakult och lydnad mot påfven. 1762 utnämndes L. till biskop af S. Agata de' Goti i nuv. Avellino. Gammal och sjuklig samt utmattad af fasta och späkning, erhöll han på begäran afsked 1775 och drog sig tillbaka till den af honom stiftade kongregationen i staden Nocera de Pagani (prov. Salerno). 1816 blef han beatificerad, 1839 kanoniserad och 1871 upptagen bland "doctores ecclesiæ" (kyrkans lärare), det sistnämnda särskildt därför, att han afgjordt uttalat sig för Marias obefläckade aflelse och påfvens ofelbarhet. Hans åminnelsedag är 2 aug. Bland L:s skrifter, som utgifvits i flera upplagor och till största delen öfversatts på tyska (af Hugues och Haringer, 42 bd, 1842—47), må nämnas *Theologia moralis* (2 uppl. 1753—55, sedan i otaliga editioner), numera grundvalen för den moralteologiska undervisningen i nästan alla katolska bildningsanstalter och genom sitt mycknа sysslande med sexuella förhållanden och perversiteter af ödesdiger betydelse för det katolska kleresiets sedliga praxis (visserligen mot författarens intention); vidare *Storia delle eresie* (1773) och *Homo apostolicus* (1782). Hans lefnad är tecknad af Jeancard, "Vie du béat Alphonso L." (1829), K. Dilgskron, "A. M. L." (2 bd, 1887), kardinal Capecelatro, "A. M. L." (2 bd, 1893), Berthe, "A. M. L." (2 bd, 1900), Meffert, "Der heilige A. L." (1901), J. L. Jansen, "Leven van den h. A. L." (1910), samtliga dessa arbeten katolska. Hj. H—t.

Liguoriäner [ligoå-]. Se Liguori.

Ligúrerna (lat. *li'gures*), ett forntida folk af oviss härkomst (se Italiens fornspråk, sp. 1070—71) i norra Italien, i kust- och bergstrakterna omkring den nuv. Genuabukten, Ligurien. De bo segrades af romarna 182—181 f. Kr. Till följd landets bergiga beskaffenhet och folkets krigisk sinnelag försiggick eröfringen endast långsamt oc småningom, så att t. o. m. i början af kejsartide strider mot dem förekommo. Då Augustus indelad Italien i 11 regioner, blef det förra Ligurien de 9:e, begränsad i v. af Varus, i n. af Po, i ö. Trebia och Macra. Under Konstantin däremot fic den 11:e regionen (emellan Alperna, Po och Adds namnet Ligurien. De gamle ligurerna bodde mest små byar och bergfästen. I landet funnos flera kol nier från Massilia. Bland kustorterna må nämna *Nicæa* (Nizza), *Herculis Monoeci portus* (Monaco) *Genua*, *Albium Intemelium* (Ventimiglia). Inne landet märkas *Pollentia*, *Asta* (Asti), *Dertona* (To tona) m. fl. R. Td

Ligúria, *astron.*, en af småplaneterna.

Ligúrien (*Ligu'ria*). 1. I forntiden det af ligu rerna bebodda området i norra Italien (se Ligu rerna). — 2. I det nuv. konungariket Italien d minsta landskapet, begränsadt i n. af Piemont, Lon bardiet och Emilia, i ö. af Toscana, i s. af de del af Medelhafvet, som benämnes Liguriska hafve och i v. af Frankrike. Det indelas i 2 prov., Genu och Porto Maurizio, samt har en areal af 5,27 kvkm. 1,077,473 inv. (1901). L. bildar en sm kuststräcka (Riviera di Levante och R. di Ponente bevattnad af flera på Apenninerna upprinnand smärre vattendrag. På grund af landets bergiga be skaffenhet idkas föga jordbruk och boskapsskötse däremot är landet rikt på vin och sydfrukter, so bilda en viktig exportartikel. Den jämförelsevis li liga industrien lämnar siden- och bomullstyg, ma skiner, papper, guld- och silfverarbeten m. m. Vi kusten drifves betydande skeppsbyggeri. Hande fiske och sjöfart äro de viktigaste näringsgrenarna och invånarna anses vara de dugligaste sjömänne uti Italien. (J. F. N

Liguriska alperna. Se Alperna, sp. 697.

Liguriska Apenninerna. Se Apenninerna

Liguriska befästningarna. Se Italien, sp 1043—44.

Liguriska hafvet (it. *Mare ligure*), den nordlig ste delen af västra Medelhafvet, mellan Ligurien n. samt Corsica och den toskanska arkipelagen i s Det bildar på Italiens kust Genua- och Spezia vikarna. Det har branta stränder och betydligt djup Jfr Tyrrhenska hafvet.

Liguriska republiken. Se Genua, sp. 951.

Liguriska språket. Se Italiens forn språk, sp. 1070—71.

Ligu'ster, *bot.* Se Ligustrum.

Ligusterfjärilen, *zool.* Se Sphinx.

Ligustersvärmaren, *zool.* Se Sphinx.

Ligusterväxter, *bot.*, namn på växtfamiljen *Oleaceæ*.

Ligu'sticum, *bot.*, växtsläkte af fam. *Umbelli feræ* med omkr. 50 arter i tempererade länder. F Sveriges västkust finnes en art, *L. scoticum* (*Ha loscias scoticum*), strandfloka, som är en grov till 50 cm. hög, glatt, illaluktande ört med tre fingradt delade blad och hvita blommor. G. L—m

Ligustrineæ, *bot.* Se Oleaceæ.

Ligu'strum L., Liguster, *bot.*, ett buskslägte hörande till fam. *Oleaceæ*. Blomfodret är kort, skål formigt, oklufvet. Kronan är trattlik, fyrdelad

l 2 utskjutande ståndare, frukten är ett enr tvårummigt bär. *L. vulgare* L. (se fig.), den liga, i våra trädgårdar ofta till häckar planterade stern, är en mindre hög buske med motsatta, la, glänsande blad och fränt luktande, hvita

ustrum vulgare. *1* gren i blomning, *2* blomma, *3* gren med mogna bär.

nmor i täta spiror i grenarnas toppar; bären svarta. Den förekommer vild å öar vid bohusska kusten samt är på några ställen inuti landet ildad. O. T. S. (G. L—m.)

ihultstyp, *arkeol.* Se Hästefjordstyp.

i-hung-tschang, kinesisk statsman och krigare, 16 febr. 1823 i Hofei i prov. Ngan-hwéi, d. ov. 1901, gjorde sig bemärkt under tai-pinguppt (se Kina, sp. 65—66), då han i spetsen för

ett litet krigaruppbåd fördref de upproriske från sin födelseprovins samt sedan erhöll ett högt befäl och samverkade med Gordons armé i dess segerrika strider 1863—64. L. hade 1861 utnämnts till provinsdomare i prov. Tsche-kiang och blef 1864 guvernör öfver den från de upproriske återeröfrade prov. Kiang-su. Han undertryckte 1866—70 ett : uppror af *hienfei* (''de nordlige rebellerna''). 0 blef han vicekonung öfver prov. Pet-schi-li, där energiskt undertryckte alla försök att åstadkomfrämlingsfientliga folktumult. L. blef snart äfven erintendent öfver handeln i Tien-tsin, Tschi-fu Nju-tschwang och var sedan till sin död den iske ledaren af Kinas utrikespolitik. Efter kejsar siangs död (1875) var L. ledaren för den statsp, hvarigenom den späde Kuang-su uppsattes på en under de båda änkekejsarinnornas förmynderp. Han fick 1883 befälet öfver trupperna i de Tonkin gränsande provinserna, ledde de underhandlingar med Frankrike, som föregingo utbrottet af kriget med Frankrike (1884), och var äfven Kinas främste underhandlare vid freden i Tien-tsin (1885). Öfvertygad genom motgångarna under kriget och den raskt fortgående moderniseringen af det japanska samhället om nödvändigheten för Kina att tillegna sig de moderna europeiska uppfinningarna, särskildt på försvars- och kommunikationsväsendets områden, skapade L. i norra Kina en modernt beväpnad och exercerad armé och en krigsflotta, befäste Port Arthur, Taku-forten och andra strategiskt viktiga punkter vid kusten samt ifrade för vägsystemets förbättring. Med Japan sökte han undvika konflikter, men kunde ej förhindra utbrottet af 1894—95 års kinesisk-japanska krig om de båda rikenas inflytande i Korea. Olyckorna under kriget skyllde man på honom och hans förbindelser med ''västerns barbarer'', och han föll 1894 i onåd, men återkallades redan i febr. 1895 och sändes som fredsunderhandlare till Japan. I mars s. å. sårades han genom ett pistolattentat af en fanatisk japan, men kunde dock slutföra underhandlingarna till freden i Shimonoseki (17 april s. å.), hvarjämte han i Peking (nov.) afslöt det fördrag, hvarigenom Japan, efter påtryckning af europeiska makter, förband sig att mot ökad krigsskadeersättning återlämna den af Kina i Shimonoseki afträdda Liao-tung-halfön. L. utnämndes i aug. 1895 till Kinas kansler, representerade sitt land vid Nikolaus II:s kröning i Moskva 1896 samt besökte därefter Berlin, Haag, London och Förenta staterna, öfverallt mottagen med stora hedersbetygelser. Hans inflytande vid hofvet förblef oberördt af 1898 års palatsrevolution, som gaf hela regeringsmakten åt L:s gamla beskyddarinna, änkekejsarinnan Tse-hsi, men 1900 aflägsnades han, halft i onåd, till Kanton som vicekonung. ''Boxaruppror'' (se Kina, sp. 70—72) nödgade emellertid änkekejsarinnan att återkalla sin beprövade rådgifvare, och tillkomsten af fredsprotokollet med de intervenerande makterna (7 sept. 1901) var från kinesisk sida väsentligen frukten af hans ansträngningar. En jättestaty i brons (gjuten hos Lenz i München) af L. restes 1906 i det öfver honom byggda minnestemplet nära Shanghai. — L. har stundom på grund af sin diplomatiska skicklighet och sin energiska statskonst kallats ''Kinas Bismarck''. Han var till en viss grad reformvänlig och kände bättre än den äldre generationen i öfrigt af sina landsmän den europeiska civilisationen, för hvars materiella sidor erfarenheten hade lärt honom respekt. Personligen var L. ganska hänsynslös, vid ett tillfälle under taiping-upproret höll ett skamligt löftesbrott mot några tillfångatagna upprorsledare på att kosta honom lifvet för den uppbragte Gordons hand, och i de trolösa sidorna af änkekejsarinnan Tse-hsis politik var han nog ej alldeles utan delaktighet. För Kinas utveckling har L:s verksamhet emellertid varit af oerhörd och, i stort sedt, välgörande betydelse. Jfr under Kina, sp. 73—74, anförd litt. och Little, ''Li Hung-Chang'' (1903). V. S—g.

Liikala [lik-], by i Finland 6 km. ö. om Anjala vid ett litet från Sippolasjön kommande vattendrag. 3 juli 1789 anföllo svenskarna under Gustaf III:s eget befäl ryssarnas förskansade ställning vid L. och undandrefvo dem efter ett par timmars strid, men återställandet af den af ryssarna delvis uppbrutna bron öfver ån hindrade förföljandet. Sven-

skarna besatte därefter L. Om den i L. af Anjalamännen 9 aug. 1788 uppsatta s. k. Liikalanoten se Anjalaförbundet. L. W:son M.

Liikutuksia [lī-], fi. Se Læstadianismen, sp. 785.

Liisberg [lis-], Henrik Karl Bering, dansk författare, f. 11 apr. 1854 i Aarhus, student och filos. kand. 1881, vardt 1883 assistent och 1906 inspektör och slottsförvaltare vid samlingen på Rosenborg. Utom populärt historiska arbeten, bl. a. om Napoleon (1894, sv. öfv. s. å.), om franska revolutionen 1789—99 (1897 ff., sv. bearb. af E. Wallis 1897—99) och det gamla Köpenhamn, har L. författat romaner, skådespel samt *Kunstkammeret* (1897) och *Urmagerlavets historie* (1908).

Lik. 1. Död kropp. — 2. *Boktr.* Se Korrektur. — 3. *Sjöv.*, benämning på de mer eller mindre smäckra (smala) trossar, hvilka fastsys längs ett segels ytterkanter för att ge detsamma tillräcklig hållfasthet. Dessa liktrossar förenas sinsemellan medelst liksplitsar. ”Liken” ha olika namn alltefter de olika ställen, på hvilka de äro anbragta. Sålunda kallas å ett råsegel det lik, som sitter i undre delen, *undre liket*, det i öfre delen *öfre liket* l. *råliket*, då det litsas till rålejdaren, och hvartdera liket på sidorna *stående liket*. Å gaffelsegel benämnas liken *mastliket*, *gaffelliket*, *aktre* och *undre liket*. Å ett trekantigt segel kallas liken *främre* l. *stagliket*, *aktre* och *undre liket* o. s. v. Liken sitta på akterkant af råseglen och vanligen på babordssidan af snedseglen. Vid seglens hörn, som kallas *horn*, bilda liken öglor l. lödror, hvilka merendels äro försedda med järn- eller metallkauser. En del andra lödror fästas vid liken för reftaljor, boliner och gårdingar. — Att fastsy liken kallas likning eller att lika; nålen, som användes därtill, kallas liknål. 3. L. H. (H. W—l.)

Lika, *sjöv.* Se Lik 3.

Lika, kroatisk karstflod, upprinner på östra förgreningarna af Velebitbergen vid Kukljič, störtar sig efter omkr. 80 km. ned i en jordtratt vid Kosinj och har sedan underjordiskt lopp till Adriatiska hafvet. Dess dal ingår i kroatisk-slavonska komitatet Lika-Krbava. Wbg.

Lika kontrapunkt, *mus.* Se Kontrapunkt.

Lika-Krbava, komitat i Kroatien-Slavonien, vid Adriatiska hafvet, bildades 1886 af en del af Militärgränsen. Areal 6,211 kvkm. 209,341 inv. (1900). Hufvudstad är Gospić, nära floden Lika (se d. o.), med 10,799 inv. (1900).

Likalkaloïder, *toxik.* Se Likgift.

Likare (fr. *étalon*), norm, som gäller vid justering af mått och vikt. Jfr Étalon, Justera och Rikslikare.

Likariol [-riål], *kem.* Se Linalool.

Likari-olja, flyktig, välluktande olja af en i Cayenne växande ceder, *Licaria canali*, samt flera andra träd. H. E.

Likatropin, *toxik.* Se Likgift.

Likbent, *mat.*, kallas en triangel, i hvilken två sidor äro lika stora. Dessa två sidor kallas företrädesvis triangelns sidor, under det åter den tredje sidan vanligen kallas bas. En likbent triangel kan sönderdelas i två kongruenta rätvinkliga trianglar.

Likbesiktning, Liköppning l. Obduktion har till ändamål dels att konstatera, att verklig död, icke skendöd, föreligger (liksyn), dels att genom undersökning af ett liks yttre och inre delar fastställa dödsorsaken, vare sig i rent vetenskapligt intresse för att studera sjukliga förändringar, i statsrättsligt intresse (rättsmedicinsk obduktion) för att afgöra rättsliga frågor, t. ex. rörande likets identitet, befintligheten af yttre eller inre skador eller förgiftningar m. m., eller slutligen för statistiska ändamål. Liksyn genom därför särskildt anställda personer är i många länder (Österrike-Ungern, Bajern, Sachsen, Italien, Portugal m. fl.) obligatorisk; i Sverige sker sådan liksyn endast i vissa fall, nämligen i städerna vid dödsfall af sjukdom, under hvilken läkartillsyn ej åtnjutits samt i öfrigt då rättslig myndighet så fordrar. Rörande hvad iakttagas bör vid rättsmedicinsk obduktion, gäller K. M:ts stadga af 29 jan. 1886. Sådan obduktion anställes på förordnande af K. M:ts befallningshafvande, domstol eller i stad af polismyndighet och får verkställas endast af legitimerad läkare. I obduktionsprotokollet antecknas hufvudsakligen alla de upplysningar om dödsfallet och obduktionens ändamål, som af vederbörande myndighet meddelats läkaren eller eljes af honom kunnat inhämtas, sedermera allt hvad som vid den yttre och inre besiktningen iakttagits samt slutligen hvad som vid obduktionen till äfventyrs tagits till vara för ytterligare undersökning t. ex. för utrönande, huruvida förgiftning egt rum (se Gift, sp. 1135—36), för mikroskopisk undersökning m. m. Förenämnda protokoll jämte protokoll öfver rättskemisk eller annan undersökning därest sådan egt rum, lägges till grund för *utlåtande*, som af läkaren skall afges och som skall upptaga slutsatserna rörande skador, dödsorsak m. fl. frågor, som äro hufvudföremål för den rättslig undersökningen. F. B. (R. W.)

Likblånader, Likfläckar (lat. *livores mortis*), kallas de blåröda fläckar, som visa sig å döda kroppar och utgöra ett bland de säkraste dödstecknen. De uppträda vanligen 8—12 timmar efter döden, stundom förr, och bero därpå, att blodet följande tyngdlagarna, sänker sig i de lägst belägna kroppsdelarna, upplöses samt färgar hud och andra väfnader med sitt färgämne. Sålunda visa de sig först på ryggen, om liket legat på rygg, men på bröst och buk samt i ansiktet, om liket legat framstupa. Vid fortskridande förruttnelse sprida de sig öfver hela kroppen och erhålla öfver buken vanligen en grönaktig färg genom inverkan af tarmgaser. F. ö. växlar deras färg efter blodets beskaffenhet. De äro ljusröda vid koloxidförgiftning, mörkt blåröda vid cyanos och kväfning o. s. v. F. B. (R. W.)

Likbräde, en planka, som i forntiden fick göra tjänst som likkista; på den bars den döde till grafven och sänktes däri. I museerna finnas likbräden från Egypten under romarväldet och den äldre kristna tiden.

Likbränning har till ändamål att hastigt sönderdela den döda människokroppen i enkla, oskadliga beståndsdelar. Detta sker därigenom, att liket utsättes för så hög värmegrad under samtidigt tillförande af luftens syre, att alla de organiska beståndsdelarna förflyktigas i form af vattengas, kolsyra och kväfve samt de oorganiska kvarstanna som benjord, bestående af kolsyrad och basisk fosforsyrad kalk jämte ringa mängder af andra mineralsalter. Det kemiska förloppet vid likbränning är således i hufvudsak det

mma som vid likens långsamma sönderdelning un-
r atmosfäriliernas inverkan, när denna någon gång
siggår under särdeles gynnsamma villkor, om
ksåvid denna senare, den s. k. förmultningspro-
ssen, alltid till en början en mängd mellanprodukt-
af mycket hälsofientlig art bildas. Men äfven
likens bränning vilja dessa mellanprodukter
na uppstå, emedan sönderdelnings- och syrsätt-
gsprocesserna mycket hindras af den i liket när-
ande stora mängden af vatten och andra obränn-
a ämnen. Likens fullständiga bränning är där-
för tekniker en ingalunda lätt uppgift, och den
r också först i vår tid blifvit löst på ett i allo
fredsställande sätt.

Spår af likbränning, ensam eller omväxlande med
dande, träffas från så aflägsna tider, att forsk-
gen däröfver kunnat kasta endast den svagaste
ysning. Den var urgammal sed hos inderna, feni-
rna och flera andra forntidens kulturfolk, före-
n ej hos de gamle egypterna, och ej heller hos
eserna. Hos judarna synes den ha varit begagnad
last under tiden före den babyloniska fångenska-
n. Den förekom i det gamla Hellas, men använ-
föga af de mindre bemedlade klasserna, emedan
nnmaterialet var dyrt till följd af landets fattig-
n på skog. I Roms äldsta tid synes ej likbränning
förekommit, ehuru den brukades af flera när-
nde och besläktade folk. Den vann dock snart
teg i själfva Rom, men fick företagas endast med
orna män och ynglingar öfver 17 år, hvilka egde
t att bära "toga virilis", hvaremot detta graf-
ck var förnekadt kvinnor, barn, plebejer och slaf-
. Samtidigt därmed bibehöll sig emellertid jord-
rafningen inom en och annan patricisk släkt.
der kejsarperioden blef likbränning småningom
nän sed inom alla samhällsklasser. De förmög-
es lik brändes i allmänhet å öppet bål utanför
den; askan blef omsorgsfullt uppsamlad och lagd
n med inskrift försedd vas af lera, marmor eller
s. Dessa askurnor insattes i familjegrafven. Till
början voro dessa grafrum så inrättade, att de
de innesluta sarkofager med obrända lik; men i
mån likbränning blef allmännare, kunde de göras
ndre och försågos då med nischer, i hvilka ur-
na insattes. På grund af den likhet med duf-
g, som de härigenom erhöllo, benämndes de "ko-
barier" (se Kolumbarium). Den samtidiga
varon af sarkofager och urnor i samma grafvar
ar, huru fredligt de båda grafskicken bestodo vid
an af hvarandra. Prakten och kostnaderna vid
sa likbegängelser växlade naturligtvis mycket
efter den dödes samhällsställning och förmögen-
svillkor. Öfver askan af åtskilliga stormän, såsom
drianus, Cestius m. fl., uppfördes vårdar, hvilka
u vittna om det slöseri, som vid sådana tillfällen
ndom utvecklades. De fattiges likbegängelse var
cket torftig. Deras kroppar brändes i cirkelfor-
de murverk (*ustrinæ*) i stadens snuskigaste ut-
ter. Förbränningen blef mycket ofullständig,
edan man ej hade råd att använda mycket bränsle,
gaf upphof till en vämjelig stank af brändt
, som förpestade omgifningen, hvarför dessa för-
nningsanstalter af folkhumorn fingo benämningen
k" (*culinæ*). I allmänhet kan man dock säga,
i det gamla Rom likbrännandet och askans be-
ande skedde på ett känslan ganska tilltalande
. Då det stora världsväldet började luta mot sin
undergång och sederna förföllo, återgick man allt
allmännare till jordbegrafning i trots af flera där-
emot utfärdade förbud. Slutligen sopade en ny ci-
vilisation där likasom annanstädes fullständigt bort
det förr så högt ansedda bruket. — Hos kelterna,
gallerna, germanerna (äfven i Skandinavien) och sla-
verna förekom tidtals seden att bränna, tidtals seden
att jorda liken, tidtals förekommo båda grafskicken
samtidigt (se vidare Begrafning, Brons-
åldern, sp. 273, Bränneålder, Hall-
statt-tiden, Järnåldern, sp. 457—459,
och Latènetiden).

Likbränningen bibehöll sig endast hos några half-
civiliserade folk i de andra världsdelarna, emedan
den öfverallt förföljdes af den kristna kyrkan, som
tände bålet endast för kättare och trollpackor.
Kroppars sönderdelning medelst hetta är dock i
intet oförenlig med den kristna läran eller stridande
mot de förste kristnes åskådningssätt; men den blef
på grund af det höga anseende, hvari den stod hos
hednavärldens bildade folk, och till följd af den bit-
terhet, hvarmed striden fördes emellan den nya och
den gamla läran, småningom betraktad som en hed-
nisk sedvänja. Fördomarna och vanan gjorde sedan
sitt till att så fast inrota jordbegrafningen i de
kristna folkens seder, att densamma allmänt bibe-
hållit sig i trots af de många försök, som under år-
hundraden gjorts att införa ett bättre grafskick.
Redan kyrkofadern Augustinus förklarade, att likens
bränning eller deras begrafning vore från religiös
synpunkt likgiltig, och samma uttalande har äfven i
vår tid blifvit gjordt af framstående teologer i olika
läger. — Om också enskilda personer önskade bli
efter döden brända, vare sig af estetiska skäl, såsom
Michelangelo, eller af fruktan för att bli lefvande
begrafna, såsom mrs Pratt, som brändes på Tyburn
Turnpike kyrkogård i England 1769, så har dock
den förnämsta drifkraften till den långsamt mog-
nande reformen varit sanitära skäl, hvilka vuxit i
styrka, i den mån kännedomen ökats om hälsolärans
fordringar och de vådor, som åtföljа jordbegrafnin-
gar. 1765 utfärdade parlamentet i Paris förbud mot
likens begrafning i kyrkorna, och i samband därmed
föreslogs, att likbränning skulle införas. Men detta
förslag rönte ej framgång förrän under den franska
revolutionen, hvilken ville så mycket som möjligt
bryta med gammal sed. 1799 utkom en förordning
för Seinedepartementet, att valet emellan likbrän-
ning och begrafning skulle stå en hvar fritt (s. k.
"fakultativ likbränning"), och ett pris af 1,500
frcs utfästes af Franska institutet för den bästa ve-
tenskapliga utredningen af likbränningsfrågan. Utaf
de 40 inkomna täflingsskrifterna framgick det emel-
lertid, att något annat sätt för likens bränning än
på öppet bål ej var kändt och att detta sätt vore
dels för kostsamt, dels stötande för känslan. För-
ordningen blef också genom Napoleons ingripande
snart förbytt i ett direkt förbud mot likbränning,
hvilket egt bestånd ända till våra dagar och mycket
hindrat försöken att införa likbränning i Frankrike
och Belgien. Under denna tid brändes endast ett
barnlik i Paris och ett i Mons i Belgien. Däremot
blef bränning af i striden fallna soldaters lik före-
tagen af ryssarna vid franska arméns återtåg 1812,
af tyskarna utanför Paris' murar 1814 (med öfver
4,000 lik), af den nordamerikanska republikens
trupper i Nicaragua 1855 samt af fransmännen vid

Metz 1870 och efter slaget vid Sedan s. å. Under koleraepidemien i Palermo 1837 blefvo tusentals lik brända vid hafsstranden. Den likbränning, som Byron och Trelawney 1822 företogo i närheten af Livorno med sin på en segeltur drunknade vän, den engelske skalden Shelley, torde också böra omnämnas. — I Tyskland väcktes frågan om likbrännings införande till lif genom det föredrag, som Jakob Grimm höll 1849 i Vet. akad. i Berlin. Många andra började nu att med tal och skrifter bana väg för ett nytt grafskick, såsom Moleschott (1852), Trusen i Breslau (1855), Fernando Coletti i Padua (1853), Gobb i London, Eugen Richer i Dresden (1856), George Sand i Paris m. fl. Äfven i Sverige blef intresset för likbränningsfrågan vid denna tid väckt genom doktor Soldin i Stockholm (1857). Någon allmännare anslutning lyckades man dock ej vinna den gången, och de ugnskonstruktioner, som af en och annan föreslogos, tillbakavisades som i flera hänseenden olämpliga. Krimkriget och de krig, som Österrike förde 1866, bidrogo i sin mån att rikta erfarenheterna om det gamla begrafningssättets olägenheter och att öka antalet af dem, som i den allmänna sundhetens och civilisationens namn yrkade på en reform.

Det gjorda utsädet bar omsider sina frukter. Den internationella läkarkongressen i Florens 1869 förklarade, att införande af likbränning vore oundgängligen nödvändigt; och i samma anda uttalade sig den hygieniska kongressen i Rom 1871 samt nästan alla därefter följande internationella kongresser af läkare och hygieniker. Den kraftigaste stöten torde dock ha gifvits genom den likbränning, som anställdes i Florens 1 dec. 1871 med den unge indiske rajahn af Kelapore enligt hans religions ritus, enär den ovanliga tilldragelsen blef genom tidningspressen vida bekantgjord och kommenterad. Polli höll det följande året ett föredrag i Lombardiska akademien i Milano, till följd hvaraf denna utfäste ett pris för den bästa likbränningsmetoden, och flera vetenskapsmän, förnämligast italienare, sysselsatte sig med uppgiften att besegra likbränningens tekniska svårigheter. Gorini i Lodi sökte till en början åstadkomma kropparnas förstöring genom deras nedsänkning uti en smält massa vid hög temperatur, en ''liquide plutonique''; men då metoden ej visade sig vara praktisk, konstruerade han en flamugn, hvilken kommit till användning i flera krematorier. Polli och Clericetti i Milano begagnade i sin ugn, som sedermera blef befunnen opraktisk, lysgas som bränsle, hvaremot Brunetti i Padua lyckades med sin reverberugn väcka mycken uppmärksamhet på världsutställningen i Wien 1873. Det milanesiska priset blef emellertid tilldeladt pyroteknikern Friedrich Siemens i Dresden. Uti dennes ugn kommer ej liket i omedelbar beröring med lågan, utan förbränningen sker medelst en ström het luft, som förut passerat en s. k. regenerator. Bland öfriga ugnskonstruktioner från denna tid torde böra omnämnas den af Melsens i Bruxelles, hvilken i princip erinrar om en gasretort, och den af Kuborn och Jacques i Belgien, hvilken är flyttbar och afsedd för brännandet af lik på slagfälten. Då genom dessas arbeten fullt användbara ugnar erhållits, kunde reformarbetet fortgå med mera hopp om framgång. Flera framstående män i olika länder började egna sig däråt, och 1874 bildades likbränningsföreningar i London, Dresden (''Die urne''), Breslau, Berlin, Augsburg, Hamburg, Wien, Haag och Zürich. S. brändes i Breslau vid därvarande gasverk med a ledning af det då pågående naturforskarmötet lik af en gammal kvinna, och i Dresden verkställd 9 okt. och 6 nov. högtidliga bränningar af lik efter två utländska damer uti en Siemens' ugn. D med ifver och stundom äfven med öfverdrift bedrif agitationen hade emellertid till följd gensägels från en och annan reformens motståndare, hvil visserligen blefvo fullständigt bemötta, men do föranledde de särskilda ländernas regeringar t mycken betänksamhet gentemot reformsträfvande På den klippan strandade därför många försök, s under årens lopp gjordes att få likbränning infö och lagligen ordnad i England, Frankrike, Hollan Belgien, flera tyska stater och Danmark.

Mest segerrikt kämpade man i Italien, och M lano tog snart ledningen af det vidt omkring s gripande reformsträfvandet. Baron Alberto Keller Milano blef på grund af sitt testamentariska föror nande bränd i ett på därvarande kyrkogård uppför likbränningstempel 22 jan. 1876, sedan man m stora ansträngningar lyckats därtill erhålla my digheternas tillstånd, och kort därefter bildades samma stad en likbränningsförening, som varit my ket verksam. Af den italienska regeringen utverk des flera förordningar, som underlättade likbränni gens allmänna införande och reglementerade de samma, och i en mängd af Italiens städer bildad likbränningsföreningar, hvilka, allteftersom me hunnit samlas, byggt eller stå i begrepp att byg krematorier. Sådana finnas nu, förutom i Milan i Lodi (1877), Rom, Cremona och Brescia (188 samt i Udine, Padua, Varese, Verona och Spez (1884) m. fl. städer. I det numera tillbyggda o ganska prydliga krematoriet i Milano har man ef hvartannat användt ugnar enligt konstruktion Polli-Clericetti, Gorini och Venini, hvilka båda nares system blifvit, såsom mycket bränslebesp rande, allmänt antagna i Italien och äfven på and ställen. Man har ej inskränkt sin verksamhet det egna landet, utan med klart medvetande o att likbränningsreformen är en stor kulturfråga o som sådan bör vara en hela mänsklighetens sak, h man utvidgat sitt verksamhetsområde och genom b dandet af La commission internationale pour la c mation des cadavres med Milano till medelpunkt b dat ett samband emellan likbränningens befrämja inom vidt skilda länder. Genom ett k. dekret me gafs fakultativ likbränning 1892, hvarjämte sta gades, att kommunalmyndigheter alltid, utom protest från närmaste anförvanter, ega att anord brännning af sådana lik, hvilka skola begrafvas kommunens bekostnad. — I Tyskland har likbrä ningsföreningen i Berlin sedan 1881 utvecklat my ken verksamhet och söker bli en medelpunkt för formens utbredande inom kejsardömet. Likbrä ningsanstalten i Dresden blef snart stängd af my digheterna, men i stället uppfördes med storher gens begifvande en monumental sådan i Gotha 187 Den är försedd med en Siemens' ugn, och anta af de lik från när och fjärran, som där bränn är i ständigt stigande. Förutom i Gotha finnas r mera krematorier uppförda i Heidelberg (189 Hamburg (1892), Jena (1898), Mannheim (190 Eisenach (1902), Mainz (1903), Heilbronn (190

1. fl. städer. Under 1909 invigdes ytterligare kre-
matorier i Baden-Baden, Zittau och Zwickau samt
en nya urnhallen i Berlin, hvilken är byggd så,
tt den i framtiden kan apteras till fullständigt
rematorium. I Preussen har nämligen likbränning
örst under 1911 blifvit i lag tillåten. Antalet
ldbegängelser vid de tyska krematorierna ut-
jorde 4,050 1908 och 4,779 1909. — I Eng-
nd, som eger den äldsta och rikaste för-
ningen, uppfördes en likbränningsanstalt vid Wo-
ing i Surrey redan 1875, men den blef till följd
f motstånd från prästerskapets sida ej på många
r begagnad. På andra ställen inom England ha
mellertid under de senaste åren flera likbränningar
örekommit. Föreningen tröttnade omsider att in-
änta en lag från regeringen, som reglementerade
kbränningen, och med stöd af ett uttalande från
n engelsk rättslärd, att likbränning vore en fullt
glig handling, verkställde den sin första likbränning
6 mars 1885. Krematorier finnas numera uppförda
ven i Manchester, Cardiff, Liverpool, Glasgow,
addington m. fl. städer. Genom särskild lag, som
ädde i kraft 1 april 1903, har likbränningsfrågan
rdnats i England och kommunerna i samband här-
ed bemyndigats att med egna medel uppföra kre-
atorier. — I Amerika började rörelsen för den
oderna likbränningens införande 1874 i New York
ch omfattades företrädesvis af inflyttade tyskar.
ärdeles verksam var doktor Le Moyne, som upp-
örde en mindre anstalt i Washington, uti hvil-
en liket af baron de Palm brändes i dec. 1876
ch därefter flera andra, hvarjämte enstaka likbrän-
ingar förekommo uti Saltsjöstaden och i New York.
Ien först 1884 började likbränningen allmännare
nföras, och detta skedde då så plötsligt, att före
rets slut krematorier voro uppförda eller på väg
tt uppföras af aktiebolag i New York, S:t Louis,
hiladelphia, San Francisco, New Orleans, Wash-
ngton, Buffalo och Lancaster. Äfvenledes i Syd-
merika fick likbränningen vid denna tid fast fot,
öreträdesvis i Rio de Janeiro och Valparaiso. —
I Frankrike, där man 1884 uppfört flera ugnar på
n kyrkogård för att bränna kvarlefvorna från ana-
omisalarna, utfärdades 1887 en lag, som medger
rihet för hvarje myndig person att bestämma om
et sätt, på hvilket han skall begrafvas, och på
ère-Lachaise i Paris uppfördes s. å. ett monumen-
alt krematorium, där tusentals lik brännas, som
omma från anatomisalarna, de s. k. fattigliken
amt liken af nyfödda barn. — I Schweiz, där lag-
iftningen ej lägger några hinder i vägen, ha kre-
atorier uppförts i Basel, Bern, Genève, Lausanne,
ürich m. fl. städer. Krematoriet i Basel, som in-
igdes 1898, är byggdt af kantonen och skött af en
taf kantonalregeringen tillsatt styrelse. Detta kre-
atorium är det första statskrematorium i världen.
— I Spanien medgafs genom en k. förordning af
901 likbränning, hvaremot i Österrike och Ungern,
olland och Belgien likbränning ännu icke är i lag
llåten. — I Danmark, där motståndet mot likbrän-
ing varit mycket segt, medgafs den genom lag 1
pril 1892. Ett nytt krematorium har under 1908
ppförts i Köpenhamn. — I Norge ha krematorier
ppförts i Kristiania och Bergen. Detta senare, upp-
ördt 1907, är kommunalt, i det Bergens stadsfull-
äktige beslutit, att hvarje invånare i staden utan
ågra omkostnader för stärbhuset och under bestri-
dande af alla nödiga omkostnader genom allmänna
medel skall kunna erhålla eldbegängelse vid därvа-
rande krematorium. — I Finland begynte arbetet
för likbränningsidén 1889, men först 25 okt. 1905
bildades en offentlig Likbränningsförening
i Finland. Föreningen verkar främst för åstad-
kommande af ett krematorium, för hvilket ändamål
den eger omkr. 50,000 mark och 1911, trots stort
motstånd, erhöll ett område å lutherska kyrkogården
i Helsingfors.

I *Sverige* bildades en likbränningsförening 31 maj
1882, hvilken vid 1910 års utgång räknade omkr.
4,000 medlemmar. Denna förening, sedan 1883 be-
nämnd Svenska likbränningsföreningen, beslöt 1886 att uppföra en provisorisk lik-
bränningsugn, och styrelsen arrenderade ett område
utanför norra grinden af Stockholms norra begraf-
ningsplats. Anstalten, till hvilken bränningsappara-
ten konstruerats af öfverste E. Klingenstierna, in-
vigdes 15 okt. 1887, då äfven den första likbrän-
ningen förrättades. Krematoriet var endast provisо-
riskt, enär föreningen hade för afsikt att, då till-
gångarna det medgåfve, på en lämpligare belägen
plats uppföra ett krematorium i förening med ett
kolumbarium. Omedelbart efter invigningen inlämnade styrelsen en anmälan till konungen om, huru
långt likbränningsreformen framskridit, jämte anhål-
lan om, att detta nya grafskick måtte få lagligt
skydd. Ärendet hänsköts till Medicinalstyrelsen och
Öfverståthållarämbetet i Stockholm, som båda för-
ordade bifall till ansökningen under vissa villkor,
till domkapitlet i Uppsala, som afstyrkte bifall, och
till justitiekanslern, som fann domkapitlets betänk-
ligheter icke ega giltighet, då det vore fråga endast
om fakultativ likbränning. Högsta domstolen ansåg
intet hinder i gällande lag förefinnas mot likbrän-
ning, blott askan nedsattes i vigd jord. Kyrkomötet,
till hvilket saken hänskjutits, svarade, att ”svenska
kyrkans begrafningsritual icke öfverensstämmer med
likbränningen och icke heller bör bringas till en så-
dan öfverensstämmelse”. Genom k. kung. 14 dec.
1888 bestämdes de villkor, under hvilka inom riket
uppförd likbränningsanstalt får för sitt ändamål be-
gagnas, bl. a. det att undersökning i rättsmedicinsk
form i vanliga fall bör föregå ett liks brännande.
Frågan om obduktionstvångets upphäfvande har varit
föremål för upprepade framställningar till vederbö-
rande myndigheter från föreningens sida och senast
1908, hvilket ärende f. n. (1911) ligger under
K. M:ts pröfning. Sedan 1888 har föreningen en
underjordisk grafkammare på kyrkogården för graf-
sättning af askor, som ej af vederbörande familjer
afhämtas. På grund af erhållna storartade donatio-
ner har föreningen kunnat uppföra ett tidsenligt
krematorium jämte kolumbarium. Till plats för
byggnaden upplåto Stockholms stadsfullmäktige 26
febr. 1906 en kulle på Stockholms norra begrafnings-
plats. Vid anläggningen tillämpades det i Mainz
och på andra ställen använda systemet att anlägga
bränningsrummet under jordfästningskapellet, så att
kistan från detta senare genom en hydraulisk hiss-
apparat sänkes ned i bränningsrummet. Byggna-
den, som invigdes våren 1909 och hvars arkitekt var
G. Lindgren, är uppförd i modifierad ungrenässans.
Dess plan är korsformad med en längre korsarm i
s. och tre lika stora i v., n. och ö. Den mäter i
längd 21 m. och i bredd något öfver 17 m. Då eld-

ningsrummet, till följd af de af öfveringenjör A. Knös konstruerade ugnarnas höjd och anordning, måste ligga under bränningsrummet, fördelar sig byggnadens inre i tre våningar: källarvåning, inne-

Krematoriet på Stockholms norra begrafningsplats.

fattande eldningsrum, bränsleförråd, förrådsrum och värmekammare; mellanvåning, innefattande bränningsrum, kontor och arkiv, obduktionsrum, toalettrum och rum för urnor; samt öfvervåning, inrymmande jordfästningskapell med orgelläktare. Källarvåningen är nedsprängd i berget och h. o. h. gjuten af betong. Byggnadens öfre våningar äro utförda af tegel på sockel af grå granit, med portal, pilasterkapitäl samt ut- och invändiga listverk af kalksten. Samtliga bjälklag äfvensom tunnhvalfven öfver korsarmarna och kupolen öfver midtkvadraten i kapellet äro utförda af betong. Katafalken samt altaret äro af polerad kalksten. Katafalkens öfre yta upptages af den hydrauliska hissapparat, som skall föra kistan ned i bränningsrummet. I östra och västra korsarmarna ha anordnats dels 4 stora nischer, afsedda att dekoreras med monumentala epitafier, dels 4 större och 30 mindre kolumbarienischer, de förra beräknade för sex, de senare för fyra askurnor. Samtliga dessa nischer äro igensatta med polerade kalkstensplattor, afsedda för inskriptioner. Yttertaken utgöras af grönglaseradt holländskt tegel. Kupolens lanternin och alla takbeslag äro täckta med bly. Föreningen har lokalafdelningar i Göteborg, Gäfle, Hälsingborg, Örebro, Malmö och Kristinehamn, af hvilka den förstnämnda sedan 1890 har krematorium på östra begrafningsplatsen vid Göteborg, i hvilket till och med 1910 bränts 342 lik, medan i Stockholm bränts 1,146, hvarjämte genom föreningens försorg 8 bränningar af föreningsmedlemmar egt rum i Gotha, Zürich och Heidelberg. — Till likbränningens befordrande utges bland andra följande tidskrifter: i Haag, sedan 1876, ”Berichten en mededeelingen der Vereeniging voor lijkverbranding”, i Stockholm, sedan 1883, ”Meddelanden från Svenska likbränningsföreningen” och i Berlin, sedan 1884, ”Die flamme”. Jfr P. Lindell, ”Likbränningen jämte öfriga grafskick” (1888). C. G. Dgn.

Likenolog, Likenologi. Se Lichenolog.

Likfett, detsamma som likvax. Se Adipocire och Fettvax.

Likfläckar. Se Likblånader.

Likformig. 1. *Mat.* Två linjer eller ytor sägas vara likformiga, om det finnes en sådan punkt, att hvarje från densamma till den ena linjen eller ytan dragen linje af den andra linjen eller ytan delas i ett konstant förhållande. Särskildt för rätliniga figurer kan villkoret uttryckas så, att alla sidor i den ena figuren skola vara i ordning proportionella mot motsvarande sidor i den andra och alla vinklar i den ena lika stora med motsvarande vinklar i den andra. Två likvinkliga trianglar äro alltid likformiga. Läran om likformighet har af Euklides blifvit behandlad i sjätte boken af hans ”Elementa”. — 2. *Mek. a)* Likformig l. enformig rörelse eger rum, när på lika långa tider lika stora vägstycken tillryggaläggas, huru lång eller kort tid rörelsen tages i betraktande. Vägstycket är då = produkten af tid och hastighet. Som exempel på en likformig rörelse må anföras jordens vridning kring sin axel. *b)* En rörelse säges vara likformigt föränderlig, när hastigheten alltid förändras lika mycket på lika tider, hvilka dessa än må vara; accelerationen är då konstant. Den är tilltagande, när hastigheten växer och accelerationen således är positiv, däremot aftagande eller retarderad, när hastigheten minskas, hvilket motsvarar negativ acceleration eller retardation. En i lufttomt rum lodrätt fallande kropp eger en likformigt föränderlig rörelse. (Jfr Fallrörelse.) — 3. *Geol.* Om likformig lagring se Konkordans 3.

1. (I. F.) 2. G. R. D. (O. E. W.)

Likfotingar, *zool.*, stundom brukadt namn på *Isopoda* (se d. o.).

Likförbränning. Se Likbränning.

Likgift. I lik och ruttnande ägghvitekroppar förekomma ämnen, som till sina egenskaper och förhållanden likna alkaloider; de ha erhållit benämningen likalkaloider, ptomainer l. ptomatiner, och af dessa äro några mycket giftiga; andra äro icke giftiga. Bland ptomainerna må nämnas *kadaverin* (se d. o.) och *putrescin* (se d. o.). Vid förruttnelse bildas vidare bakteriegiftet *sepsin* (se d. o.), som förorsakar ruttnande ämnens karakteristiska toxiska verkningar. Ur ruttnande kött har Brieger erhållit en icke giftig alkaloid, $C_5H_{14}N_2$, kallad neuridin, och därjämte en ytterst giftig bas, hvars fysiologiska verkan visar sig i en ymnig salivafsöndring, andnöd, klonisk kramp (se Kramp) och slutligen död. Denna bas är neurin l. kankroin (vinyltrimetylaminhydrat), eller $C_2H_3N(CH_3)_3OH$, som står i ett mycket nära samband med flugsvampens giftiga beståndsdel, muskarin; möjligen är neurinet identiskt med likmuskarin, som af andra angifvits som ett särskildt ämne. Det är mycket troligt, att under den normala ämnesomsättningen i djurkroppen bildas såväl af ägghviteämnena som af nervsubstansen giftiga alkaloider, som aflägsnas med urinen, men under abnorma förhållanden hopas i kroppens vätskor samt förorsaka sjukliga rubbningar och död. Dessa gifter

allas leukomainer, till skillnad från de enom mikrober alstrade ptomainerna. Även några elativt enkla ämnen, t. ex. *trimetylamin*, som prider en elak lukt af sillake, *kolin*, en beståndsdel i lecitin, tillika förekommande i många vampar m. fl. växter, *betain* o. a. tillhöra likalkaoiderna eller stå på gränsen till dessa. — Särskildt gendomliga och farliga äro verkningarna af det . k. likatropinet, som vållar stark pupillutidgning m. fl. ögonsymtom, en olidlig torrhet i mun ch svalg med svårighet att svälja och tala (stämnan hes eller borta), kräkningar, andnöd, först astig, sedan förlångsammad och svag puls samt öd genom hjärtförlamning. 0,02 mg. uppges kunna öda en kanin. — Utom i lik (s. k. ”likkurain”) uppstår stundom i blåmusslor, som förekomna i förorenadt vatten, ett likt kurare verkande, äftigt gift, s. k. *mytilotoxin*, som äfven torde unna räknas till ptomainerna. — Sannolikt höra e ämnen, som göra köttet af vissa fiskar och n del andra födoämnen giftigt (se Fiskgift, orffförgiftning och Köttförgiftning), ill denna klass af ämnen, kanske äfvenså ormars, korpioners och spindlars gift. — Likalkaloider och ärstående gifter spela en viss roll äfven därigenom, tt de vid rättskemisk undersökning af likdelar efter ersoner, som misstänkas ha dött af förgiftning, unna leda undersökaren på villospår, i det att an kan förblanda i liket efter döden uppkomna ikgifter med under lifvet utifrån inkomna giftiga mnen och alltså med orätt bringas till den uppattningen, att den aflidne dött af förgiftning, kanske följd af giftmord eller självmord genom intagande f gift. P. T. C. (H. E. C. G. S.)

Likgång, en från medeltiden härstammande pläged, att lärjungarna i skolorna voro närvarande vid egrafningar, där de utförde sång och musik och eltogo i processionen. Vid ”storskolan” (Schola rivialis) i Stockholm försiggick likgången på följande sätt. Antalet skolgossar i processionen beodde af den aflidnes ställning i samhället. Var ”liket” en präst, borgmästare, magistratsperson ller ännu förnämare, deltog i processionen ”hela kolan” (32 par gossar) med rektor, konrektor och de yra ”kollegerna” i spetsen. Mindre betydande lik ngo nöja sig med half skola. För ”hel skola” betalades ordinarie en half tunna öls värde i penningar ch extra efter råd och lägenhet och sedvänja. Lärarna skulle ha sitt, sångarna sitt och de öfrige ”djäknarna” ”bastuge-pengar”. Äfven skolan fick ågot. Högre afgifter påfordrades, när skolan skulle vara närvarande vid någon utsocknes persons begrafning. Skolgossarna voro iklädda svarta kåpor, som, ofta illa tilltygade, förvarades i kyrkan. Skolgossar tjänstgjorde äfven som likbärare. För skolans studiegång var seden högst hinderlig (1638 deltog den i 304 begrafningar), men nödvändig för dess egen, dess fattiga lärares och lärjungars ekonomi. Ännu i början af 1800-talet fortfor seden, ehuruväl något ändrad form. Trivialskolan fick på 1600-talet konkurrenter om likgången i Malm- eller Barnkolorna, Clara, Maria o. s. v. Ännu på 1850-talet plägade skolungdomen i Stockholm och annorstädes sjunga vid begrafningar och stundom äfven på annat sätt deltaga i densamma.

Likhet. 1. *Mat.* Se Ekvation. — 2. *Filos. o. psyk.*, det förhållande mellan två eller flera föremål (eller akter af själslifvet), hvilket uttryckes därigenom, att de sägas vara lika eller likna hvarandra. Likheten har ofta definierats som partiell identitet (se Identitet). Utgångspunkten för en sådan uppfattning är analysen af begrepp, som ha vissa bestämningar gemensamma (ett gemensamt släktbegrepp, af hvilket de båda äro arter), men skilja sig genom vissa andra bestämningar (se Differentia specifica), t. ex. triangel och kvadrat, hvilka likna hvarandra däri, att båda äro rätliniga figurer, men skilja sig genom det olika sidantalet. Om äfven sistnämnda bestämningar vore gemensamma, skulle fullständig identitet träda i likhetens ställe. Nutida filosofer och psykologer, t. ex. Stumpf, James och Höffding, ha i stället vid undersökning af likhetens begrepp utgått från iaktagelse af kvalitativt enkla förnimmelser, t. ex. färgerna orange och gult, hvilka vi omedelbart erfara som liknande hvarandra, ehuru de ej låta sig upplösa i några enklare beståndsdelar eller bestämningar, af hvilka några skulle vara gemensamma, andra icke. Likheten fattas då som en omedelbar kvalitet, som kan uppfattas utan analys. Identiteten blir då den grad af likhet, som tillåter substitution af det ena lika i stället för det andra. Med denna utgångspunkt för undersökningen kan man bli benägen att tillämpa samma betraktelsesätt äfven på begreppens inbördes likhetsförhållanden och att fatta den först här antydda teorien som en rest af ett allt för mekaniskt åskådningssätt (jfr Idéassociation, sp. 346). Alltifrån Platon, som i Faidon gaf likhetens idé en rangplats bland idéerna, ha filosoferna och psykologerna mycket sysselsatt sig med likhetens begrepp och betydelse. 2. S—e.

Likhet inför lagen är en af de principer, hvarpå den moderna rätten, efter den stora franska revolutionen, är byggd. Principen innebär i politiskrättsligt afseende, att ingen statsborgare på grund af börd eller stånd skall ega någon företrädesrätt i fråga om ämbeten, tjänster, rösträtt m. m. eller till frihet från skatter och besvär till staten, samt i borgerlig-rättsligt afseende, att alla skola ega yttre lika möjlighet att ernå samma friheter, rättigheter och skyldigheter samt vara underkastade samma straff, om de begå brott. Den allas likhet eller jämlikhet, som härmed afses, är dock närmast en formell likhet, hvaremot principen icke betyder, att alla statsborgare verkligen i allo skola ega samma skyldigheter eller rättigheter och friheter. Det är därför icke i strid med principen, när t. ex. värnpliktstiden för vissa kategorier värnpliktiga göres längre än för andra, eller när vissa personer i vissa fall lyda under särskilda domstolar. Rld.

Likhetsassociation, *psyk.* Se Idéassociation, sp. 346.

Likhetslagen, *med.* Se Homeopati, sp. 1044.

Likhetstecken (=) uttrycker enahanda art (mellan begrepp) eller fullständig öfverensstämmelse i storlek (yt-, rymdinnehåll o. s. v.).

Li-ki. Se Kong-fu-tse, sp. 732.

Li-kin, afgift i Kina på varutransporter inne i landet från ett distrikt till ett annat. Li-kin var urspr. en krigsskatt, afsedd att täcka kostnaderna för bekämpande af tai-ping-upproret och andra upprorsrörelser 1850—70, men öfvergick sedan till en stadigvarande beskattningsform. Denna skatteform är mycket besvärlig för handeln till följd af nöd-

vändigheten att stanna och låta undersöka varorna vid de många uppbördsstationerna. För utländska varor kunna, enligt en mängd fördrag, dessa transitoafgifter utbytas mot en enhetlig summa, motsvarande halfva importtullen, men enär denna upptages af centralregeringen och li-kin-afgifterna skola tillfalla provinsregeringarna, äro dessa senare benägna att så vidt möjligt motsätta sig fördragsrättens tillämpning. Li-kin-afgiftens storlek, växlande för olika varor och transportafstånd, bestämmes genom proklamation af provinsguvernören. Inkomsten af li-kin — med afdrag af de högst betydande kostnaderna för uppbörden — uppgick 1901 till 16 mill. tael (omkr. 36 mill. kr.) i hela riket.

Likkurarin. Se Likgift.

Likkyla (lat. *algor mortis*), kroppens afsvalnande efter döden, hvilket sker olika hastigt vid olika dödssätt och under olika yttre förhållanden. Så inträder likkylan långsammare hos hastigt aflidna, medelålders, fullblodiga personer, i synnerhet om liket länge kvarligger i varma sängkläder, äfvensåda döden framkallats genom åskslag, hängning, kolos m. m., hvaremot den inträder hastigare hos mycket späda och gamla personer, blodfattiga, utmärglade, drunknade, ihjälfrusna och sådana, som kort efter döden flyttats i en kallare omgifning. Äfven skendöda kunna förete ganska låg temperatur, hvarför kylan är ett osäkert dödstecken. F. B.*

Likmaskar, *zool.* Se Köttflugor.

Likmuskarin, *toxik.* Se Likgift och Muskarin.

Liknelse, ett stilistiskt effektmedel, bestående af en jämförelse, urspr. otvifvelaktigt egnad att tjäna åskådningen (exempelvis liknelserna hos Homeros) och alltjämt med rätta använd i detta syfte (jfr om bruket af liknelser i filosofien R. Eucken, ''Über bilder und gleichnisse in der philosophie'', 1880). Är liknelsen sprungen ur situationen och det produktiva temperamentet, ger den också väsentligen stämning åt framställningen. Om liknelsen växer ut till en liknelsevis berättad handling, kallas den parabel, dit Jesu liknelser äro att hänföra. Jfr Bild, Metafor och Parabel. Se R. M. Meyer, ''Deutsche stilistik'' och där anf. litt., samt S. Lönborg, ''Jesu liknelser'' (1908). R—n B.

Liknelser och omständigheter, *jur.* Se Indicier.

Likning, *sjöv.* Se Lik 3.

Liknål, *sjöv.* Se Lik 3.

Liknämnig. 1. *Mat.* Bråk, hvilkas nämnare äro lika, t. ex. bråken $^3/_7$, $^5/_7$, $^6/_7$, kallas liknämniga bråk. Endast sådana bråk kunna omedelbart adderas och subtraheras. Andra bråk måste dessförinnan göras liknämniga, hvilket sker genom bråkens ''förlängning''. Denna operation kallas i äldre matematiska arbeten isomeri (se d. o. 2). — 2. *Fys.* Elektriciteter, som äro af samma slag (t. ex. två positiva elektricitetsmängder), och två magnetpoler, som äro af samma slag (t. ex. två nordpoler), kallas liknämniga. Liknämniga elektriciteter (magnetpoler) repellera hvarandra, oliknämniga attrahera hvarandra. 2. R. R.*

Likriktad ström. Se Elektriska maskiner, sp. 261.

Likrof. Se Griftefrid.

Liksidig. 1. *Geom.*, kallas en rätlinig figur, hvars alla sidor äro lika stora. Är figuren samtidigt äfven likvinklig, säges den vara regelbunden. Om liksidig hyperbel se Hyperbel. — 2. Om liksidiga slangkopplingar se Brandväsende, sp. 1494.

Liksplits, *sjöv.* Se Lik 3 och Splits.

Likstammen (antagligen mindre riktigt Liksdammen), insjö i Södermanland. Se Svärtaån.

Likstelhet (lat. *rigor mortis*). Se Död, sp. 1212.

Likstol (gammalsv. *liksto*, af *stuð*, *stud*, afgift), *kam.*, en föråldrad, under Sveriges katolska tidehvarf uppkommen benämning på den efter förmögenhet beräknade dryga afgift, som erlades till prästerskapet för ''jordsättning'' af lik. Den erlades oftast motsträfvigt, och regeringen nödgades tid efter annan i allmänna påbud erinra landets invånare om nödvändigheten af att underkasta sig densamma. Så skedde 1552, 1556 och 1617. Genom k. förordn. 8 febr. 1681 bestämdes likstolen till 1 ko, då bonde eller bondhustru aflidit och 6 kor funnos på hemmanet. Stärbhus med mindre tillgångar betalte 1—2 dal. smt. För barn och tjänstefolk erlades lägre belopp. För Skåne och Gottland ha andra stadganden tillämpats. På Gottland har prästen varit ålagd att afstå $^1/_3$ af likstolarnas värde till kyrkan, och i Skåne har sedan 1723 denna skatt varit utbytt mot bestämda afgifter, näml. för välmående bondes eller bondhustrus jordsättning åtföljd af likpredikan i kyrkan 5 dal. smt, för mindre förmögen d:o 3 dal. smt, för bondes eller bondhustrus jordsättning utan predikan 1 dal. smt samt för barn och tjänstefolk 24 öre smt. Bland den mängd stadganden i öfrigt rörande likstols utgörande, hvilka efter hand utfärdats, förtjänar omnämnas, att det ålades bondfolk, som ville lämna sitt hemman mot undantag, att dessförinnan deponera likstol, beräknad efter den förmögenhet, som då fanns i huset. Kbg.

Likström. Se Elektriska maskiner, sp. 261.

Likströmsjärnväg. Se Elektriska järnvägar, sp. 243.

Likströmsspårväg. Se Elektriska spårvägar, sp. 319.

Likställighetsresolutioner, Likställighetsöfverenskommelser. Se Kommun, sp. 649.

Liksväfvande temperatur, *mus.* Se Temperatur 2.

Liksyn. Se Likbesiktning.

Likta (ty. *lichten*), *sjöv.*, lossa ett fartyg medelst liktare (pråmar). H. W—l.

Liktare, *skpsb.*, pråm eller lastbåt, hvari last föres till eller från ett större fartyg, hvars djupgående är så stort, att det ej kan flyta intill vanliga lastnings- eller lossningsplatser. J. G. B.*

Liktorer (lat. *lictores*), tjänare åt en romersk konung, sedermera åt vissa fornromerska öfverhetspersoner (konsuler, diktator, pretorer, prokonsuler, propretorer). Liktorerna gingo framför dessa ämbetsmän med *fasces* (se d. o. med fig.), röjde väg och bjödo tystnad. Äfven kunde de på öfverhetspersonernas bud gripa och föra till dem personer samt verkställde bestraffningar. Konsulerna synas ha haft 12 liktorer hvar; säkert är, att den ene, växlande för hvarje månad, föregicks af 12 liktorer *med* fasces. De två pretorerna i staden hade hvardera 2 liktorer med fasces. I provinserna hade en prokonsul 12, en pro-

retor 6 liktorer med fasces (och bila). Liktorerna rckas ha varit indelade i dekurier. — Utom de ktorer, som följde öfverhetspersonerna, funnos för rierna liktorer, som biträdde vid offren och reresenterade kurierna (se Curia), när dessas beutanderätt hade öfvergått till att vara blott form. Flamen dialis'' och, åtminstone senare, de vestaa jungfrurna hade hvar sin liktor. R. Tdh.

Liktorn (af isl. och fsv. *lik*, kropp, och *torn*, tagg, ets), en på fötterna genom långvarigt tryck uppmmande epidermisbildning, utgöres h. o. h. af rhornadt epitel och har form af en kägla med etsen inåt. Genom det tryck, som en sådan hornigla utöfvar på underliggande delar, framkallas i essa en del förändringar, som orsaka en ofta intenv. smärta. Liktornarna sitta vanligen på eller meln tårna eller under fötterna. Under fötterna förixlas de stundom med vårtor, som ingalunda sällan rekomma där. Liktornar framkallas af hårda eller ånga och illasittande skodon. Den enda verkligt fektiva behandlingen är att se till, att förutsättngen för deras uppkomst borttages, således att llräckligt stora, mjuka och välsittande skodon anindas. I motsatt fall är resultatet af hvarje beandling endast temporärt. De brukliga behandlingsetoderna äro att utskala eller förtunna hornmasrna medelst knif eller hornupplösande medel (t. ex. licylsyra, vanligen användt i plåster eller i kollium). L. Mbg.

Liktross, *sjöv.* Se Lik 3.

Likvax. Se Adipocire och Fettvax.

Likvid (lat. *li'quidus*). 1. Eg. flytande, klar; stridig (om en fordran). I Sverige begagnas ordet est substantiviskt, i betydelsen uppgörelse, betalng. — Likvidēra, göra klar, bringa i ordng, utreda, afveckla, uppgöra sluträkning, betala. – 2. *Fys.*, flytande, säges om det tillstånd hos n kropp, då den intar en oföränderlig volym, men ess form är obestämd och rättar sig efter omgifngen, t. ex. det kärl, hvari den är innesluten. fr Aggregationstillstånd. 2. R. R.*

Likvidatiōn (se Likvid), klargöring; utredng af en affärs ställning, afveckling, administraon, uppgörelse, betalning. — *Jur.* Ett bolag eller n förening säges befinna sig i likvidation, då bolaget ler föreningen upphört att verka för det ändamål, m föranledt dess bildande, och fortlefver endast r att afveckla; bolagets eller föreningens verkmhet under likvidationsstadiet åsyftar m. a. o. tt åstadkomma associationens upphörande. Lagarna 8 juni 1895 om handelsbolag och enkla bolag, 12 ng. 1910 om aktiebolag, 24 juli 1903 om försäkngsrörelse samt 22 juni 1911 om bankrörelse och m ekonomiska föreningar innehålla bestämmelser, nligt hvilka likvidation under vissa angifna förutttningar skall verkställas af en eller flera personer, enämnda likvidatorer. E. K.

Likvidationskassa. Se Börs, sp. 908.

Likvidationskommissionen. 1. Ett af de många eduktionsverk, som inrättades af Karl XI. Den tillttes genom k. br. af 19 nov. 1680, erhöll Klas leming till förste ordf. och försågs med vidlyftig nstruktion 20 dec. s. å. Kommissionen hade urspr. ll uppgift att uppgöra likvid för alla enskildas ronofordringar, hvilka härrörde af gjorda förträckingar, obetalta löner o. s. v.; men den fick äfven enast sig anförtrodt att i hvarje särskildt fall tillämpa och verkställa den s. k. Stora kommissionens och Kammarkommissionens i allmänna ordalag affattade domar, hvartill efter 1686 års riksdag kom behandlingen af pantegodsen och deras räntor. Efter Flemings död, 1685, förordnades J. Gyllenborg att föra direktionen i likvidationsverket, men 1690 blef kammarrådet Billingschöld ett slags ställföreträdare eller vice ordf. med skyldighet att i viktiga ärenden rådpläga med Gyllenborg. Arbetet bedrefs med mycken fart under Karl XI:s egen högsta uppsikt, och vid slutet af 1689 förklarades det mesta vara undangjordt. Hvad som var kvar, gaf likväl kommissionen sysselsättning under den återstående delen af Karl XI:s regering. I jan. 1702 hemställde kommissionen själf, att den skulle upphöra, men K. M:t resolverade, att ''den skulle continuera med de importantaste ärendenas afgörande''. I april 1716 framlade emellertid en bland kommissionens egna tjänstemän ett förslag att till besparings vinnande ''lägga likvidationsverket under Kammarkollegium såsom ett särskildt kontor under en särskild kamrerare'', och sedan kommissionen själf biträdt detta förslag, beslöt K. M:t 1717, att både reduktions- och likvidationskommissionerna skulle som särskilda ämbetsverk upphöra och hädanefter blott under Kammarkollegii öfverinseende handlägga målen. — 2. Sedan vid 1719 års riksdag klagomål anförts öfver, att vid reduktionsåtgärderna åtskilliga med orätt beröfvats sin egendom, beslöto ständerna, att all vidare reduktion skulle upphöra, samt förbehöllo sig att vid nästa riksdag tillsätta oväldige män att öfverse reduktions- och likvidationsförordningarna från enväldets tid för att åstadkomma den rättelse, som kunde vara nödig. 1720 utsågos därpå vissa kommitterade af ständerna med uppdrag att till nästa riksdag inkomma med förslag i saken; och sedan 1723 en berättelse af dessa ingått, beslöto ständerna, att undersökning och rättelse borde ske i vissa fall, nämligen om någon måst afstå köpe- eller pantgods till kronan, utan att erhålla köpe- eller pantskilling eller vederlag, om någon måst afträda sin egendom på grund af sedermera som oriktiga befunna gravationer, samt om någon gifvit vederlag för reduceradt gods, men kronan behållit både gods och vederlag, och att för detta ändamål en ständernas kommission öfver reduktions- och likvidationsverket borde tillsättas. Denna kommission, som tillsattes s. å. och ofta kallas reduktions- och likvidationskommissionen, utsatte först 6 april 1725 som sluttermin för ingifvande af eventuella klagomål, men denna termin blef efter hand utsträckt till 1728 års slut, hvarefter omsider jämlikt beslut vid 1734 års riksdag 1735 års slut bestämdes som sista termin för klagomålens bevakande. Kommissionens arbeten fortgingo därpå till 1747, då i följd af beslut vid riksdagen den upphörde och återstående reduktions- och likvidationsmål öfverlämnades till Kammarkollegium. Ordf. i kommissionen voro O. Törnflycht och efter dennes död (1737) K. Ehrenpreus. 1. Hjr. (S. C.) 2. S. C.

Likvidationsmöte (se Likvid 1), *kam.*, sammankomst af rotehållare och soldater af samma kompani vid de indelta infanteriregementena för betalning af årets aflöning och andra uppgörelser. Likvidationsmöten afskaffades genom k. cirkulär 5 april 1889. Kbg.

Likvidatörer. Se Likvidation.

Likvidēra. Se Likvid 1.

Likvinklig, *geom.*, kallas en rätlinig figur, hvars alla vinklar äro lika stora. En likvinklig triangel är alltid liksidig, men öfriga månghörningar kunna vara likvinkliga, utan att samtidigt vara liksidiga. — Två rätliniga figurer sägas vara sinsemellan likvinkliga, om den enas vinklar äro i ordning lika stora med den andras. Två likvinkliga trianglar äro alltid likformiga. (I. F.)

Likvori'ststriden, en under Erik XIV:s regering uppkommen lärotvist angående bruket af vin eller annan vätska (lat. *liquor*) i nattvarden. I brist på kommunionvin hade man på vissa orter börjat i stället använda vatten, mjöd eller körsbärssaft. I febr. 1564 uppträdde häremot ärkebiskop Laurentius Petri i en skrifvelse till sitt stifts prästerskap, hvari han häfdade den ståndpunkten, att Kristus instiftat sin måltid i bröd och vin; kunde man ej få vin till nattvarden, så måste den heliga handlingen inställas. Till förmån för bruket att ersätta vinet med annan "liquor" uppträdde däremot biskop Johannes Ofeegh i Västerås, bl. a. i ett af honom utfärdadt herdabref; den i Sverige inträngande kalvinismen med Beurreus sökte ock anknytning till likvoristerna. En rad stridsskrifter växlades; konungen sökte dämpa ifvern genom en allmänt hållen tillsägelse till biskoparna att ej oroa allmogen genom sakramentens innehållande. Ärkebiskopen synes ha ledt saken med både klokhet och energi; sannolikt är han författare till två först 1899 tryckta (se nedan) skrifter, hvilka vid riksdagen i april 1565 lades till grund för ett förslag till gemensamt uttalande af biskopar och präster: "Fundamenta nostræ fidei etc."; i detta "fundament" förkastades uttryckligen bruket af hvarje annan materia än vin. Det anses sannolikt, att ärkebiskopen uppsatt äfven detta aktstycke, som undertecknades af alla närvarande, äfven af Ofeegh, som sålunda uppgaf sin föregående ståndpunkt. Därmed var striden afslutad. — Se litt. till Laurentius Petri samt Schück, "Svensk litteraturhistoria", I (1890), och O. Norberg, "Två skrifter från den s. k. likvoristiska striden" (i Strängnäs' läroverks program 1899). De flesta aktstyckena äro tryckta i v. Troil, "Skrifter och handlingar etc.", d. III. Hj. H—t.

Liköppning. Se Likbesiktning.

Likör [hårdt k], fr. *liqueur*, af lat. *liquor*, vätska, det gemensamma namnet på en stor mängd sinsemellan tämligen olikartade spritdrycker, i allmänhet beredda genom att brännvin eller utspädd sprit försättes med socker (eller glycerin) och flyktiga oljor eller bittra, aromatiska ämnen. De sistnämnda båda grupperna af beståndsdelar, hvilkas natur bestämmer likörens smak och art, tillsättas så, att de växtdelar, som innehålla bitterämnen (med eller utan flyktiga oljor), öfvergjutas och digereras med sprit vid vanlig temperatur eller under lindrig uppvärmning, hvarefter den så erhållna tinkturen försättes med en mycket koncentrerad sockerlösning. Användas växtämnena åter endast till följd af sin halt af flyktiga oljor, försätter man dem med sprit och destillerar denna, då de flyktiga oljorna öfvergå på samma gång och meddela destillatet sin lukt och smak. I många fall förekommer den flyktiga oljan (t. ex. af anis, kummin, pepparmynta o. s. v.) som färdig vara i handeln och blandas då direkt till spriten, som sedan försättes med socker. Likörerna färgas ofta för att därigenom få ett behagligare utseende och förnöja ögat på samma gång som gommen. Några få s. k. likörer, såsom absint, bonekamp of maagbitter o. s. v., innehålla icke socker. Men i regel äro likörerna betydligt sockerhaltiga (de hålla vanligen omkr. 30, stundom ända till 47 proc. socker), och denna egenskap anses också vanligen som utmärkande för detta slag af spritdrycker. Den svenska punschen hör genom sin sammansättning otvifvelaktigt till likörernas klass, men skiljer sig från den genom betydligt mindre alkoholhalt. Denna uppgår nämligen hos likörerna vanligen till 40—50 vol. proc. (nära 60 proc. hos absint), under det att den hos punschen utgör omkr. 25 vol. proc. — Med det franska ordet *crêmes* betecknar man mycket sockerhaltiga likörer, som till följd däraf äro tjockflytande, nästan som olja. Sådana likörer åter, som beredas genom tillsats af sprit och socker till fruktsaft (t. ex. af ananas, smultron, körsbär m. m.), kallas *rata'fia*. S. J—n.

Likörviner. Se Vin.

Li'la [utt. äfven lila'; fr. *lilas*, sp. *li'la* och *lila'c*, af arab. *lilak*, ett ord af persiskt ursprung], eg. syren; syrenens färg; syrenfärgad, ljust gredelin, blekviolett.

Liläca, *astron.*, en af småplaneterna.

Lilas [-la'], fr. Se Lila.

Lilburne [li'lbön], John, engelsk agitator och politisk pamflettförfattare, f. omkr. 1614, d. 1657, fick utstå hårdt fängelse (1638—40) för spridande af den bekante W. Prynnes (se d. o.) puritanska pamfletter, befriades genom långa parlamentets ingripande och avancerade efter inbördeskrigets utbrott till öfverstelöjtnant i parlamentets armé, men tog 1645 afsked, enär han som independent ej ville förpliktiga sig till presbyterianernas "covenant". Sedan låg han i ständiga politiska fejder, först med parlamentets ledande män, sedan med det efter Karl I:s död tillsatta statsrådet och med Cromwell samt insattes gång på gång i Tower på grund af sina våldsamma politiska flygskrifter (t. ex. *England's new chains discovered*, I—II, 1649). Han uppträdde äfven som en af ledarna för levellers (se d. o.) och hade stor andel i tillkomsten af deras politiska aktstycken, som *Agreement of the people* och petitionen om öfverhusets afskaffande (1648). Landsförvisad 1652, återkom L. 1653, ställdes då ånyo för rätta, men frikändes till stor glädje för Londonbefolkningen. Cromwell lät dock kvarhålla honom som uppviglare i fängelse; där blef han kväkare och försattes kort före sin död på fri fot. L. var en orädd förfäktare af folkets rätt mot myndigheternas och parlamentets godtycke, men äfven hans mest välmenta skrifter vanställdes oftast af personlig hämndlystnad och lättrogen misstänksamhet. För de engelska statsrättsliga idéernas utveckling ha de dock sitt värde. En bibliografisk förteckning öfver dem, af E. Peacock, finnes i "Notes and queries" (årg. 1888). Jfr Gardiner, "History of the great civil war", II—IV (ny uppl. 1894) och "Commonwealth and protectorate", I—III (1894—1901) samt Bisset, "Omitted chapters of the history of England" (1864). V. S—g.

Liliaceæ, Coronāriæ, Liliacéer, Liljeväxter, *bot.*, växtfamilj af serien *Liliifloræ*. Blommorna bestå af sex lika färgade blad, bildande

oftast kronlik, stundom sambladig, regelbunden
lk. Ståndarna äro 6. Stiften äro fria eller för-
ade, fruktämnet vanligen öfversittande, mognande
l en vanligen trerummig kapsel eller bärfrukt.
liaceæ, af hvilka öfver 2,500 arter äro kända,
o till största delen fleråriga örter med underjor-
skt rhizom eller lök, mera sällan buskar eller
äd; de förekomma både i varma och kalla länder.
amiljen indelas i följande underfamiljer: *Melan-
ioideæ* (giftliljor), med rhizom eller stam-
öl, extrorsa eller introrsa ståndare och kapselfrukt,
sphodeloideæ, med rhizom eller ofvanjordisk stam
os gruppen *Aloineæ*), introrsa ståndare och van-
gen kapselfrukt, *Allioideæ*, med lök eller kort
izom, flocklik blomställning, introrsa ståndare och
pselfrukt, *Lilioideæ*, med lök och blommor i klase,
trorsa ståndare och kapselfrukt, *Dracænoideæ*, med
prätt stam och bär- eller kapselfrukt, *Asparagoideæ*,
ed rhizom och bärfrukt, *Smilacoideæ*, med busk-
am och bärfrukt. Många hithörande växter äro
ftiga. Läkemedel erhållas af arter af släktena
*badilla, Veratrum, Colchicum, Aloë, Allium, Ur-
nea, Smilax* m. fl. Harts erhålles af *Dracæna*
ch *Xanthorrhoea*, fibrer af *Phormium, Astelia* och
nsevieria. Som näringsmedel äro arter af *Allium,
sparagus* m. fl. af betydelse. Många liliacéer äro
lbekanta prydnadsväxter, såsom arter af släktena
*remurus, Chlorophytum, Dianella, Hosta, Hemero-
llis, Kniphofia, Agapanthus, Lilium, Fritillaria,
ulipa, Galtonia, Scilla, Ornithogalum, Chionodoxa,
yacinthus, Muscari, Yucca, Dasylirion, Cordyline,
racæna, Asparagus, Convallaria, Aspidistra, Ophio-
gon, Lapageria* m. fl. G. L—m.

Liliacéer, *bot.* Se Liliaceæ.

Lilibeo [-bēå]. Se Boeo.

Lilienberg. 1. Albert Alexander L., ju-
st, politiker f. 12 juni 1833 i Näsby vid Kristian-
ad, blef student i Lund 1849, aflade 1851 hofrätts-
kamen, utnämndes 1864 till assessor i Svea hofrätt,
ef 1868 konstituerad och 1870 ord. revisionssekre-
rare samt 1874 häradshöfding i Medelstads domsaga
Blekinge. 1880—82 var han led. af kommittéerna
r omarbetning af förordningarna om stämpelafgift
h om expeditionslösen. Vid ett fyllnadsval hösten
885 valdes L. till led. af Andra kammaren för
äderna Karlshamn, Sölvesborg och Ronneby, hvil-
et uppdrag han (med undantag af majriksdagen
887) beklädde t. o. m. 1893 års riksdag. Vid
la riksdagar fr. o. m. 1888 var han vice ordf.
lagutskottet, där han uppträdde som talman för
n visserligen moderat, men bestämdt frisinnad
skådning, som tog sig uttryck särskildt i hans
eservation vid 1889 års riksdag mot den af ut-
kottet i modifierad form tillstyrkta propositionen om
skränkning i tryckfrihetsförordningen (”munkorgs-
gen”). I öfrigt kämpade L. för utsträckt röst-
itt, valfritt civiläktenskap, verksammare folkskole-
spektion, ändrade valbarhetskvalifikationer till
örsta kammaren samt i allmänhet för reformer i
umanitär riktning och för värnande af konstitutio-
ella medborgerliga rättigheter. L. tillhörde den
f städernas frihandlare bildade ”centerns” förtro-
nderåd och hade 1892—93 plats i talmanskon-
erensen. I febr. 1892 valdes L. till justitieom-
udsmannens efterträdare och skulle vid ledighet
inträda på denna post hösten s. å., men afsade sig
å uppdraget. Den vid urtima riksdagen 1892 genomdrifna utsträckningen af värnplikten kom till stånd med L:s medverkan. 1893 undanbad sig L. återval. Han fungerade som ordf. en längre tid för Ronneby stadsfullmäktige och 1886—1902 i Blekinge läns landsting.

2. Gustaf Robert L., den föregåendes bro-
der, jurist, f. 14 aug. 1841 i Näsby vid Kristian-
stad, tjänstgjorde efter 1861 afslutade universitets-
studier i Lund under Svea hofrätt och blef där vice
häradshöfding 1866 och assessor 1874. Han ut-
nämndes till revisionssekreterare 1880, expeditions-
chef i Justitiedepartementet 1884 och justitieråd
1887 samt erhöll afsked 1911. L. har gjort sig
känd som utgifvare af åtskilliga lagtexter, särskildt
det ansedda verket ”Svensk lagsamling” (I—III,
1875—85). 1. V. M. 2. C. G. Bj.

Liliencron [-krån], Rochus von, friherre,
tysk germanist, f. 1820 i Holstein, studerade i
Kiel tysk filologi samt (1846—47) i Köpenhamn
fornnordiska språket och litteraturen. Under dansk-
tyska kriget 1848 ingick han i den nybildade
schleswig-holsteinska statens tjänst som sekreterare
i utrikesdepartementet och blef 1849 dess officiöse
befullmäktigade i Berlin. 1850 utnämndes L. till
professor i nordiska språk och litteratur i Kiel, men
blef aldrig i denna egenskap erkänd af Danmark.
1852 blef han professor i tyska språket och litte-
raturen i Jena, men förblef ej heller där länge, utan
inträdde 1855 som kabinettsråd i statstjänst i Mei-
ningen, där han tillika var intendent vid biblioteket
och hofkapellet. På uppdrag af Münchenakademien
utgaf L. *Die historischen volkslieder der deutschen
vom 13.—16. jahrh., gesammelt und erläutert* (4 bd,
1865—69) och ledde 1870—97 på uppdrag af aka-
demiens historiska kommission utgifvandet af ”All-
gemeine deutsche biographie”. Från München kal-
lades han redan 1876 till Schleswig som prost för
det adliga domstiftet. L. har vidare utgifvit (i
förening med Müllenhoff) *Zur ruhnenlehre* (1852) och
Ueber die Nibelungenhandschrift. (C) (1856), *Deut-
sches leben im volkslied um 1530* (1885), *Liturgisch-
musikalische geschichte der evangelisch-lutherischen
gottesdienste von 1525—1700* (1893), ungdomserin-
ringarna *Frohe jugendtage* (1902) m. m. L. bär
titel af verkligt geheimeråd och excellens. Han är
ordf. i kommissionen för utgifvande af ”Denkmäler
deutscher tonkunst”.

Liliencron [-krån], Detlev (eg. Friedrich)
von, tysk författare, f. 3 juni 1844 i Kiel, d. 22 juli 1909 i Alt-Rahlstedt nära Hamburg, vardt officer och deltog som sådan i fälttågen 1866 och 1870. På grund af skulder och sår tog han sedan afsked som kapten och reste till Amerika, där han upplefde riktiga hundår. Återkommen till Tyskland, vardt han anställd som ”kirchspielvogt”, men nedlade 1887 sin befattning för att uteslutande egna sig åt litteraturen. Af tyske kejsaren erhöll L. ett årligt anslag. Af de moderne tyske skalderna ärades L.

under senare år som lärofader och ”altmeister”. L. debuterade med impressionistiskt lifliga och militärhurtiga skildringar på vers från sitt deltagande i kriget, *Adjutantenritte* (1883, 3:e uppl. 1898). De uppenbarade en självständig realistisk skaldebegåfning, som afgjordt bröt med den glatta epigonlyrik, hvilken härskade vid hans framträdande. Hans senare diktsamlingar, *Gedichte* (1889), *Der haidegänger und andre gedichte* (1890), *Neue gedichte* (1893; 2:a uppl. kallad ”Nebel und sonne” 1900, 4:e uppl. 1904), *Kampf und spiele* (1897), *Kämpfe und ziele* (s. å.) och *Bunte beute* (1903, 5:e uppl. 1905), berättelsesamlingar, *Eine sommerschlacht* (1886), *Unter flatternden fahnen* (1888), *Der mäcen* (1889), *Krieg und frieden* (1891) och *Kriegsnovellen* (1893), och skådespel, *Knut der herr* (1885), *Der Trifels und Palermo* (1886), *Die Rantzow und die Pogwisch* (s. å.), *Arbeit adelt* (s. å.), *Die Merowinger* (1888) och *Pokahuntas* (1905), liksom romanen *Breide Hummelsbüttel* (1887) och ”eposet” *Poggfred* (1896, 5:e uppl. 1905), visa egentligen ingen utveckling, men väl L:s begränsning. Hans dramer och längre berättelser brista i uppbyggnad och sammanhang, bara enstaka, lyriskt upprörda stycken af dessa större kompositioner äro lyckade. Af hans noveller äro skildringarna från kriget bäst: en fosterländskt stolt stämning, en soldatisk känsla för krigets och fälttjänstens ögonblickslif förenas med en bohemkonstnärs sorglösa njutningsförmåga. Hufvudfigurerna hos L. äro den adlige godsherrn, officern i krig eller på manöver, den muntre, kringvandrande artisten och den unga flickan. L:s lefnadsglädje och verklighetskärlek yttrade sig dels som impressionistisk, koloristisk och på samma gång saklig naturskildring, dels som kraft att njuta af och återge intryck och erfarenheter i vidaste omfattning. Elementär sinnesmottaglighet, naiv och rättfram språkkonst, som först sent slog öfver i maner, gjorde honom till en inflytelserik förnyare af den tyska dikten. Hans suggestiva, lidelsefulla ballader fortsätta ypperligt linjen Bürger—Goethe—Uhland—Droste-Hülshoff—Fontane. — L:s *Sämtliche werke* föreligga i 15 bd, af hvilka det sista innehåller biografiska meddelanden under titeln *Leben und lüge* (1908). Till dem sluta sig *Nachlass* (2 bd, 6 uppl. 1909), *Ausgewählte briefe* (2 bd, 3 uppl. 1910, utg. af Dehmel) och *Briefe an H. Friedrichs* (s. å.). *Gesammelte verke* i ny anordning utkommo 1911—12 i 8 bd. Se arbeten om L. af Bierbaum (1892), Oppenheimer (1898), Merwin (1907), Benzmann (1909), Bachmair (s. å.) och Gerhard (1910). I Alt-Rahlstedt restes 1910 en minnesvård öfver L. R—n B.

Lilienthal, Otto, tysk ingenjör och uppfinnare på flygmaskinsområdet, f. 1848 i Anklam, egnade sig tidigt åt studiet af fåglarnas flykt, hvilket han ansåg grundläggande för flygkonstens utveckling, och byggde 1890 sin första ”glidflygare”. 1891—94 utförde han en serie banbrytande flygförsök från en höjd vid Gross Lichterfelde nära Berlin och grundlade den metodik, som sedermera ledde till utkonstruerandet af verkligt fria aeroplan genom Chanute, bröderna Wright, Voisin o. a. 1895 byggde L. en ny försöksmaskin med motor, men förolyckades vid maskinens nedstörtande nära Berlin 1896. Se Flygmaskin.

Lilienthal, Karl Ludwig Julius von, tysk straffrättslärare, f. 1853 i Elberfeld, ord. professor 1882 i Zürich, 1896 i Heidelberg, där han frå 1903 äfven varit domare vid landsrätten, är ”en fin besinningsfull och självständig tänkare. Han ha icke utvecklat någon särdeles stor produktivitet, me åtnjuter med rätta stort anseende som en af de moderna straffrättsrörelsens främste män” (Deunt zer). Hans författarskap består till stor del i bidra till sammelverk, delvis utgifna af honom själf.

Liliesträle, Joakim Vilhelm, ämbetsman vitterlekare, f. 22 juni 1721 på Ekenäs biskopsgå vid Karlstad (son till superintendenten Ingemun Bröms), d. 31 jan. 1807 på Låstad, nära Strän näs, student i Uppsala 1734, inskrefs 1744 i Sve hofrätt, befordrades där till vice advokatfiskal 1756 adlades s. å. jämte sina sju syskon och bar seda namnet L. (Ättens medlemmar skrifva sig numer Lilliesträle.) Han var 1757—73 advokat fiskal i Kammarkollegium, utsågs 1760 till sekrete rare i justitiedeputationen, fick 1762 lagmans titel och bekläddes 1772 med justitiekanslersämbetet från hvilket han dock genom intriger från högre or tvangs att taga afsked 1779. L. öfvervar riks dagarna 1769—70, 1778, 1786 och 1789. Vid sist nämnda riksdag uppträdde han med fasthet mo konungens envåldssyften, häktades till följd dära jämte Fersen, Karl De Geer m. fl. och lösgafs förs vid riksdagens slut. Han var led. af sällskapet Util dulci, Vitterhets-, Vet. äfvensom Vitt. hist. o. ant akademien. — Tonen och formen i L:s vittra alste stämpla dem som afläggare af dalinska skolan. Dett hindrar ej, att han på ett par ställen i sina skrifte uttalar högre och sannare åsikter om poesiens väsen än gustavianerna teoretiskt förmådde höja sig till Hans yngre samtida, särskildt vid Gustaf III:s ho gjorde honom emellertid till skottafla för sitt gyc kel, mest på grund af den pedantiska omständlighe ten i hans långsläpiga lärodikt *Fidei-commiss till mi son Ingemund* (1772; 2:a uppl. 1797), som iblan plattheter stundom innehåller väl tänkta och sagd saker. Den öfversattes 1791 till danska. Han utga jämväl *Försök till nya kyrkopsalmer* (1798) och fle högtidstal (bl. a. ett rimmadt åminnelsetal öfve Dalin, 1780), meddelade smärre poem i ”Samlaren” och ”Vitterhetsnöjen” samt öfversatte arbeten a Marmontel (”Belisair” 1768), Pope, Thomas a Ken pis m. fl.

Liliflōræ, *bot.*, växtserie bland monokotyledo nerna, skild från serien *Farinosæ* (se d. o.) genor köttig eller hornartad fröhvita. Den indelas i 3 un derserier: *Juncineæ* (fam. *Juncaceæ*), med homoio klamydeiskt blomhylle, *Liliineæ* (fam. *Liliaceæ Hæmodoraceæ*, *Amaryllidaceæ*, *Taccaceæ*, *Dioscoreaceæ*), med korolliniskt blomhylle och 6 ståndare och *Iridineæ* (fam. *Iridaceæ*), med korolliniskt blom hylle och 3 ståndare. G. L—n

Liliineæ, *bot.* Se Liliifloræ.

Lilio [liliå], Luigi (latinis. Aloysius Li lius), romersk läkare, d. 1576, bekant som upp hofsman till den gregorianska kalenderreforme (”nya stilen”). Se Kronologi. B—

Liliōideæ, *bot.* Se Liliaceæ.

Lilit (hebr. *Lilith*, babyl *Lilithu*, af summerisk *lila*, mörker, natt, nattspöke), ett ord, som förekom mer hos Esaias (34: 14), betecknar en kvinnlig nat demon. Enligt rabbinska myter var hon Adam hustru före Eva, men öfvergaf honom af stolthet Hon är demoners och onda andars moder. Enlig

ansk folksägen är L. (Lillis) älfvornas moder ch Adam deras fader. Detsamma säges i Norrland n Lucia (se d. o.). L. uppträder i Goethes Faust'' i Valborgsmässnattscenen som en förförisk emonisk varelse. Se ''Fataburen'' 1906 (sid. 197 .) och 1908 (sid. 241) samt T. Norlind, ''Studier svensk folklore'' (1911). N. E. H.

Liliukalani, Lydia Kamekeha, drottning af awaiiöarna, f. 1838. Se Hawaii, sp. 121.

Lilium L., *bot.*, växtsläkte af fam. *Liliaceæ* med ver 40 arter i norra halfklotets tempererade trakter. e sex kalkbladen ha nära basen ett honungsgömme i rm af en fåra och äro mer eller mindre tillbaka-öjda eller tillbakarullade. Ståndarknapparna äro

Fig. 1. *Lilium longiflorum.*

ista med ryggen vid strängarna. Märket är knö-gt, trekantigt. Liljorna äro i allmänhet högväxta cter med groffjälliga lökar, rikbladiga stjälkar och

Fig. 2. Blomma af *Lilium speciosum.*

anligen flera stora, ofta praktfulla blommor, till rgen hvita, gula, brandgula, röda eller stundom präckliga. Många arter odlas i trädgårdar för de ackra blommornas skull och deras ljufliga vällukt. llmännast förekomma brandliljan, *L. bulbiferum* L., inhemsk i Mellan-Europa, hos oss fierstädes förvildad, likasom ock kroll-liljan (ofta kallad kejsarkrona), *L. Martagon* L., som har de röda, violett- och brunfläckiga kalkbladen tillbakarullade och hvars tjockfjälliga lökar allmänt ätas i Sibirien (''Saranarot''). Hvita liljan l. helgonliljan, *L. candidum* L., härstammande från Orienten, sprider stark vällukt och är inom den äldre kyrkliga målningskonsten använd som symbol af den jungfruliga renheten. I våra växthus och fönster odlas allmänt flera arter med synnerligen praktfulla blommor, såsom *L. longiflorum* Thunb. från Japan, med stora hvita trattformiga blommor (fig. 1), hvaraf en form (*L. Harrisii*, Bermudalilja) i stor utsträckning odlas på Bermudaöarna för export, *L. speciosum* Thunb. från Japan, med röda eller hvita och rödfläckiga blommor (fig. 2), *L. auratum* Lindl. från Japan, med rödprickiga, gulrandiga blommor, m. fl. O. T. S. (G. L—m.)

Lilja (lat. *lilium*). 1. *Bot.* Se Liliaceæ och Lilium. — 2. *Her.* Se Fransk lilja. — En lilja fördes i vapnet af jarlen Birger Brosa af Folkungaätten och af flera andra svenska medeltidsätter. Förnämst af dessa var den, som härstammade från väpnaren Sune Andersson, hvilken lefde i förra hälften af 1300-talet. Bland dess medlemmar må särskildt nämnas riddaren Greger Matsson till Tyresö, som under konung Karl Knutssons första regeringstid blef medlem af rikets råd och fogde på Raseborgs slott samt sedermera höfvitsman på Rumlaborg. Mellan åren 1479 och 1486 nämnes han som lagman i Västmanland och därefter till sin död, 1494, som lagman i Uppland. En hans dombok för Uppland finnes ännu kvar (i Uppsala universitets bibliotek). En son till honom var biskop Mattias i Strängnäs, med hvilken ätten utdog, 1520. Till samma ätt har, ehuru orätt, förts den å svenska riddarhuset introducerade adliga ätten Lillie af Greger Matssons ätt. — Äfven ärkebiskopen Nils Ragvaldsson (se d. o.) förde en lilja i vapnet. — En *vingad lilja* fördes i slutet af 1200-talet af en södermanländsk släkt, hvars mest bekante medlem var konung Magnus Ladulås' råd, riddaren Anund Haraldsson, som skall ha varit lagman i Södermanland och dog på Fröshammar (nu i Västmanland) 1291. — En *lilja emellan två hjorthorn*, det äldsta hittills kända svenska adliga sigillet, fördes från 1219 af en släkt, af hvilken flera medlemmar kallade sig Boberg. Den lefde ännu i början af 1300-talet. Dess förnämsta medlem var riddaren Laurens Boberg, som under konung Magnus Ladulås' och hans son Birgers regering nämnes som deras råd. — Konung Magnus Erikssons gemål Blanche förde en *sköld, beströdd med liljor* (franska vapnet), och Lucrardis, omtalad som konung Valdemars gemål, två korslagda *liljestafvar*. — Två *skaftade liljor, uppstigande ur en ros*, fördes af Birger jarls måg Sigge Guttormsson. — Se vidare Lejonlilja, Leopard och Vinstorpaätten. 2. K. H. K.*

Lilja, den förnämsta af norrönalitteraturens religiösa dikter, en drapa (se d. o.), hvars inledning skildrar gamla testamentets tid, hufvudafdelningen i två stäfjamål frälsningsverket, hvarpå en afslutning innehåller anropande af Gud, Kristus och Maria samt hälsning till läsaren, innehåller 100 strofer på det klangfulla versmåttet ''hrynhenda'', som efter

denna sång äfven fått namnet liljulag. Diktens författare är den isländske augustinmunken Eystein Ásgrimsson (se denne), d. 1361. Samtida skrifter yttra om sången, att ”alla skalder ville ha diktat Lilja”, hvari förf. med lågande hänförelse ger uttryck åt sin tro i ett språk, som på en gång är vältaligt och genom sin enkelhet utgör en afsiktlig motsats till det förkonstlade isländska skaldespråket. Bland upplagor af ”Lilja” må nämnas en af isländaren Eirík Magnússon i Cambridge (1870) och bland öfversättningar en tysk af jesuiten Alex. Baumgartner (1884) och en svensk af A. Åkerblom (i ”Nord. tidskr.”, 1899). Th. W. (B—e.)

Lilja, Nils, författare, f. 18 okt. 1808 i Röstånga socken i Skåne, d. 19 dec. 1870 i Lund, vardt student i Lund 1829 och egnade sig där dels åt vitterhet — han vann 1836 Svenska akad:s andra pris för skaldestycket *Menniskans åldrar* —, dels åt botaniskt studium och författarskap. Så utgaf han bl. a. *Skånes flora* (1838; ny uppl. 1870) och *Flora öfver Sveriges odlade växter* (1839; suppl. 1840). Sedan han tillträdt klockarbefattningen i Billinge (Lunds stift), började han uppträda som författare i teologiska och sociala ämnen. Han utgaf *Menniskan, hennes uppkomst, hennes lif och hennes bestämmelse* (1858; 5:e uppl. bearb. af Karl af Geijerstam 1889), *Kristendomen, dess uppkomst, dess lära, dess historia och dess utveckling* (1860), *Kristna läran och prestläran* (1862), *Biblisk historia, efter vetenskapliga grunder* (1865) m. fl. arbeten, som väckte rätt mycken uppmärksamhet, på grund af L:s fiendskap mot kyrka, kristendom och det bestående i allmänhet. Bristen på vetenskaplig hållning gör dem emellertid föga betydande. L. vardt filos. doktor i Göttingen 1865.

Lilje, svenska adliga ätter. Se Lillie.

Liljebaggar, *Crioceris* (äldre namn *Lema*), *zool.*, släkte af fam. *Chrysomelidæ* bland skalbaggarna. Hit höra 5—7 mm. långa arter med kullriga täckvingar af oval omkrets och betydligt bredare än mellankroppen. De träffas trögt kringkrypande på liljeväxter, af hvilkas blad såväl de själfva som deras larver nära sig. De tjocka, 6-benta, framåt afsmalnande larverna betäcka sig på ryggen med ett svartgrönt lager af sina egna exkrementer. I Sverige ha träffats 4 arter, af hvilka *Cr. merdigera*, glänsande svart, med lackröda täckvingar och ryggsköld, ej är sällsynt på Convallaria-arter. G. Å—z.

Liljebaneret, en hvit fana, beströdd med gyllne heraldiska liljor (se Fransk lilja), den franske konungen Karl IX:s (1560—74) och hans efterträdares baner. Sedan ”trikoloren” efter 1789 års revolution blifvit Frankrikes nationalflagg, vardt, i motsats till denna, den ”hvita fanan” den bourbonska familjens kännetecken. Den blef genom restaurationen (1814) åter Frankrikes fana, men var efter julirevolutionen (1830) endast legitimisternas symbol (jfr Chambord och Legitimister).

Liljebjörn. Se Lilljebjörn.

Liljeblad, Gustaf (Peringer). Se Lilliеblad.

Liljeblad, Samuel, universitetslärare, botanist, f. 20 dec. 1761 i Södra Vi socken, Kalmar län, d. 1 april 1815 i Uppsala, blef student i Uppsala 1782 och filos. magister 1788 samt utnämndes 1789 till amanuens vid akademiens naturaliekabinett. 1793 blef han med. doktor, kallades 1796 till adjunkt i praktisk ekonomi och befordrades 1802 till professor i samma ämne. Genom sitt förtjänstfulla och mycket använda arbete *Utkast till en svensk flora* (1792; 3:e uppl., afslutad af lektor J. H. Wallman, 1816) utöfvade L. ett ganska stort inflytande på botanikens studium under förra delen af 1800-talet. Han utgaf dessutom åtskilliga andra skrifter, de flesta behandlande ekonomiska frågor. (T. K.)

Liljeborg. Se Lilljeborg.

Liljecrona. Se Lilliecrona.

Liljedahl. Se Lilljedahl.

Liljedal, glasbruk i Eds socken, Värmlands län, anlagdt under namnet Annaberg å Mässvik 1773 af hofsekreteraren K. G. Bratt och hofjunkaren K. U. Olivecrona. Efter Olivecronas död 1779 blef K. F. Uggla egare af detsamma och flyttade det till frälsegården Boda i Eds socken. Det egdes sedan 1890 af Liljedahls a.-b., som 1906 sammanslogs med Surte aktiebolag till a.-b. Surte-Liljedahl. Detta eger i Eds socken L. glasbruk och ångsåg, tax. till 158,000 kr., och i Nödinge socken, Älfsborgs län, vid Göta älf Surte glasbruk och elektrisk kraftstation m. m., tax. till 775,000 kr., samt jordbruksfastigheter i Nödinge och Angereds socknar med ett tax.-v. af 211,100 kr. (1910). Båda glasbruken tillverka uteslutande buteljer, tills. omkr. 30 mill. st. årligen. Wbg.

Liljefalk, Axel, dansk officer, krigshistoriker, f. 15 okt. 1848, avancerade 1902 till öfverste och fick afsked 1908. Till 1901 bar han namnet Larsen. Genom föredrag och uppsatser deltog han ifrigt i försvarsrörelsen och utgaf dels några populära skrifter, *Felttogene i vore første frihedsaar* (jämte F. Holst, 1888), *Vor sidste kamp for Sønderjylland* (jämte O. Lütken, 1904), *Dansk-norske heltehistorier 1536—1864* (I—IV, 1893—96) samt *Daniel Rantzau* (1898), *Absalon* (1899) och *Herluf Trolle og Birgitte Gjöe* (1910), dels ett par på omfattande arkivstudier hvilande skildringar af Kristian IV:s krig, *Kalmarkrigen* (1889) och *Kejserkrigen* (2 bd, 1896—1902). E. Ebg.

Liljefors. 1. Bruno Andreas L., målare, f. 14 maj 1860 i Uppsala, genomgick 6 klasser af stadens läroverk, tecknade vårterminen 1879 för skolans ritlärare K. G. Holmgren, var elev af konstakademien 1879—82, vistades 1882—83 utomlands, först ett par månader i Düsseldorf, där djur- och jaktmålaren K. F. Deiker gaf honom en god ledning, så i Oberbayern och i Paris. Frånsedt några kortare resor har han sedan varit bosatt i Sverige. Han bodde — med undantag af ett år i Göteborg, där han var föreståndare för museets skola 1888—89 — i Uppsalatrakten till 1894, sedan på olika platser i Stockholms yttre skärgård, från 1905 vid Mörkarfjärden i Järna socken. 1906 kallades han till ord. medlem af Berlins konstakademi. — Redan under sin gosstid tecknade L. med säkerhet djur i rörelse —

Till art. Liljefors.) **I. Kungsörn jagande en hare**, oljemålning af Bruno Liljefors. (K. Thiels galleri.)

(Till art. Liljefors 1.) **II. Fällande vildgäss,** oljemålning af Bruno Liljefors. (Nationalmuseum, Stockholm.)

ndar, räfvar, flygande fåglar. När han började
la, blefvo djur i svensk hvardagsnatur hans motiv.
der akademitiden utställde han små djurtaflor samt
ffamilj i tidig sommarmorgon (hans största duk
tills, våren 1882). En humoristisk jaktanekdot i
g (1883; Thiels galleri) är grå och tung i kolori-
, men bredt behandlad. Ett undantag i hans
tring är *faderns porträtt* i en ganska luftigt skild-
d interiör (1884). Under förnyad vistelse i Paris
h någon tid i Grèz tog han starkt intryck af det
derna franska friluftsmåleriet, något äfven af ja-
nska djurteckningar. Hans färgskala blef ljus och
tig, penselföringen elegant och lätt, behandlingen
en gång bred och detaljerad. Som djurframställ-
e visade han en märklig förening af omedelbar
räkterisering och af vetenskaplig fackkunskap.
an kände djurens lif och vanor som ingen svensk
nstnär före honom, och han lefde i innerligt sam-
med naturen, som han studerade som friluftsman
h jägare under alla årstider och alla timmar på
gnet. Det oaflåtliga studiet medförde en ständigt
vidgad motivkrets, ett oaflåtligt nyskapande på
nma gång som självfördjupande. Han hade börjat
d att måla djurlifvet i skog och mark, striden för
lvaron bland harar, hundar, kattor, räfvar, änder,
åfåglar — allt med en utomordentlig, ofta för-
ffande förmåga att fånga den karakteristiska,
onblickliga rörelsen. Småningom öfvergick han
l att skildra ensamheten i skogen, tjäderspel i
nmarnatten, ufven rufvande uppe på klippspet-
n, skytten, som väntar, orörlig mellan stammarna
skymningen. Med flyttningen från skogsbygden
l skärgården vidgas synfältet, skogsmarken breder
g karg och grå, stormvinden flammar öfver vidder-
, konstnären upptäcker himlen och fjärdarna.
an målar utsikter öfver vidsträckta skogar, sva-
r eller vildgäss, som sträcka i den grå vårnatten
er i solnedgångens brand. Så går målarens väg
terligare ut mot hafsbandet, till obegränsade
dder, till kobbar och stora fjärdar, och nu målar
n måsar, lommar, trutar, ejdrar, hafsörnar i de-
s hvardagliga värld långt utanför människornas.
ans blick på motivet blir allt djärfvare, mera mo-
mental, målningarna bli storslagna naturdikter.
sina smärre målningar studerar L. fortfarande
urlifvets intima detaljer, spofvar och morkullor
and strandtufvor, där den skyddande likheten mel-
n terrängen och fåglarna är noggrant framhållen,
dermamma med ungarna i sin miljö, örnungarna i
et uppe i en tall i stenröset, svanorna gungande
dyningen midt i hafvets oändlighet. Åt hafvets
som åt skogens poesi och mystik har L. gifvit
enartade och storslaget allvarliga tolkningar. Hans
amställning af djuren är lika kärnfrisk som kärnfull.
den generation af svenska målare, som han till-
r, är han tvifvelsutan den mest ursprungliga. Han
r alltifrån sina första försök varit en man för
r, alltid upptäckare, nyskapare. Han har infört
a element i det svenska måleriet, ett nytt sätt
t se den svenska naturen liksom djurlifvet i skog
h på haf. Han tillhör samtidens betydande konst-
rer och har på sitt område bland dem knappast
gon öfverman.

L. är rikast och ypperst representerad i Thiels
lleri af ett 50-tal dukar (den äldsta är en *Skogs-
fva*, från 1873), bland hvilka flera tillhöra hans
ra bästa och mest belysande alster, exempelvis
Soluppgång i hafsbandet (1896), *Ejdersträck* (1900),
Skrakar (1901), *Kungsörn jagande en hare* (1904;
se pl. I), *Flygande örnar* (plafondmålning, s. å.),
Fällande vildgäss (1905), *Beckasin* (s. å.), *Ång med
snäppor* (1906), *Ejdrar* (ute på en sten i hafvet,
1907). Nationalmuseum eger *Räffamilj* (1886),
Ejdrar (simmande, 1894), *Hafsörnar* (1897; afbil-
dad å pl. till art. Djurmåleri), *Tjäderhöna*
(1904), *Fällande vildgäss* (se pl. II), *Hafsörnbo,
Storspof* och *Orrspel i mossen* (alla fyra 1907).
Göteborgs museum eger *Katt på fågeljakt* (1883),
Fem fågelbilder i en ram (1885), *Kråkor* (1891),
Ufven (1895), *Tjäderlek* (s. å.) m. fl., alla utom
en tillhörande Fürstenbergska samlingen. Galleriet
i Helsingfors eger *Tjädrar i vinterlandskap* (1899),
norska nationalgalleriet *Tejstar* (1901), Köpen-
hamns museum *Rastande vildgäss* (1898), Dresden-
galleriet *Räf, som tagit en hare* (inköpt 1893),
nya pinakoteket i München *Tjäderlek* (1889).

Till L:s yppersta alster af de här ofvan ej
nämnda höra *Tjäderskytt* (1889, i hertigens af Vä-
stergötland ego), *Flygande tranor* (1894, galleriet
på Näsby), *Vårnatt* med flygande svanor (1896,
såld i Bremen), *Vågen* (1901, i prins Eugens ego).
Han utförde 1900 *Sträckande svanor* som väggmål-
ning i Norra latinläroverket i Stockholm och har
äfven försökt sig som skulptör, med statyetten *Atleten*
(i silfver i Thiels galleri, 1900) och med ett par
plaketter. F. n. är han sysselsatt med en väldig
duk *Sträckande svanor* med motiv från Öland. L.,
som tillhört Konstnärsförbundet sedan dess bildande
och deltagit i dess utställningar, har ett par gån-
ger sändt målningar på vandringsutställningar i ut-
landet och har vunnit flera utmärkelser, bl. a. stora
guldmedaljen i München 1889. Han utgaf 1884
och 1885 2 häften *Karrikatyrer*, med ämnen ur jakt-,
pojk- och djurlifvet, lämnade illustrationer till P.
Rosenius' ''Naturstycken'' (1897) m. fl. samt utgaf
en serie akvareller under titeln *I skog och mark*. —
Jfr kortfattad monografi af T. Hedberg (1902)
och uppsats af A. Gauffin i ''Ord och bild''
(1910).

2. Ruben Mattias L., den föregåendes bro-
der, tonsättare, f. 30 sept. 1871 i Uppsala, blef
student där 1890 och filos. kandidat 1895, stude-
rade därjämte musik för I. Hedenblad och 1895—99
vid Leipzigs konservatorium, där Jadassohn var hans
lärare i komposition, aflade organistexamen i Stock-
holm 1900 och utbildade sig 1902 i dirigerings-
konsten hos kapellmästaren Kutzschbach i Dresden.
L. anförde vårterminen 1902 Uppsala studentkårs
allmänna sångförening, är sedan hösten s. å. diri-
gent för Göta Par Bricoles sångkör och sedan 1904
för Göteborgs studentkårs sångkör, var 1902—08
kormästare för Göteborgs filharmoniska sällskap,
hvars konserter han därunder vid flera tillfällen
ledde, och dirigerade 1904 folkkonserter i Göteborg.
Han innehade 1898—1901 ett af statens tonsättar-
stipendier och blef 1908 led. af Mus. akad. — L:s
tonsättningar ega ett visst självständigt och distinge-
radt kynne. Han har komponerat en *symfoni* (spelad
i Stockholm och Göteborg), en *pianokonsert*, vid
hvars utförande han flerstädes själf har med fram-
gång spelat principalstämman, ett *Intermezzo* för
orkester (till sångsällskapet O. D:s 50-årsjubileum),
en *violinsonat*, *kantater* vid Göteborgs högskolebygg-
nads invigning 1907, vid Linnéfesten i Uppsala s. å.

och vid Roskildefredens 50-årsjubileum (*Bohuslän*, 1908), musik till Hörmans skådespel ”Fritjof och Ingeborg”, 2 solosånger med orkester (*Jungfru Maria* och *Vi ses igen*), flera häften sångromanser (hvari bl. a. må framhållas *Säf, säf, susa*, *Flickan kom ifrån sin älsklings möte*, *Ormvisa*), några häften barnsånger och ungdomssånger, manskvartetter (däribland *Sång till glädjen*) m. m. 1. G—g N. 2. E. F—t.

Liljegren, Johan Gustaf, fornforskare och historiker, f. 25 apr. 1789 (enl. en annan uppgift 27 febr. 1791) i Småland af bondeföräldrar, d. 2 juni 1837 i Stockholm, studerade i Lund och blef 1815 docent i fäderneslandets antikviteter, för hvilka hans intresse blifvit väckt genom professoren i historia vid samma universitet N. H. Sjöborg. Af honom rekommenderad hos excellensen grefve L. v. Engeström, kom han snart till Stockholm och fick anställning bl. a. vid k. biblioteket. 1823 utnämndes han till aktuarie i Riksarkivet och blef 1824 därjämte bibliotekarie vid Engeströmska biblioteket, efterträdde 1826 (fullmakten utfärdades först 5 juli 1827) Rutström som riksantikvarie, garde des médailles och sekreterare i Vitt. hist. o. ant. akad., blef 1829 efter O. Sundel t. f. sekreterare i Riksarkivet och med titeln riksarkivarie 1835 arkivets ord. chef. Under tiden hade han erhållit först professors och sedermera kansliråds titel. L. anslogs lifligt af de fosterländska sträfvanden i vetenskap (icke minst fornforskningen och historien) och litteratur, som utmärkte tiden närmast efter 1809 års revolution. Han var medlem af Götiska förbundet (där han bar namnet Ingemund den gamle), utgaf 1818—21, till en början i förening med K. G. Brunius, *Nordiska fornlemningar* samt 1818 och 1819 *Skandinaviska fornälderns hjältesagor* och blef sedan i egenskap af riksantikvarie vårdare af statens historiska samlingar. Det lyckades honom dock ej att bringa dessa i någon systematisk ordning, väsentligen föröka dem eller skaffa dem någon bättre lokal. Ett viktigt hinder härför får väl sökas i de arbeten och uppdrag af olika slag, som i hufvudstaden upptogo hans tid och af hvilka ett blef af verklig betydelse. Det lyckades nämligen L. att bringa till stånd ett för vår historia synnerligen viktigt företag, som redan under århundraden varit påtänkt, nämligen utgifvandet af ett svenskt diplomatarium. Den plan, som L. tills. med några för saken intresserade personer uppgjorde för detta verk, har sedan blifvit följd i flera af sina hufvuddrag. Han synes dock knappast ha tagit i betraktande nödvändigheten att i utländska arkiv söka efter bidrag och började utgifningen, innan ännu alla förarbeten voro fullständigt undangjorda. Själf utgaf han, i början med understöd af en enskild person, godsegaren A. Seton, sedermera med bidrag af staten, 2 bd (*Svenskt diplomatarium*, 1829—37), vid det andra dock väsentligen biträdd af sin blifvande efterträdare både som riksantikvarie och urkundsutgifvare, B. E. Hildebrand. Det andra bandet åtföljdes af ett kalendarium, äfvensom af ett supplement innehållande nordens *Runurkunder* (separataftryck 1833), hvilka L., icke nog begränsande sin uppgift, ansåg böra utgöra en nödvändig inledning till diplomatariet. Urspr. var det L:s afsikt att låta diplomatariet åtföljas af såväl faksimilen som sigillafbildningar, men af ekonomiska skäl kom saken ej till utförande. Sex blad faksimilen åtföljа emellertid de två första banden; först långt senare kom planen att utge svenska sigill från medeltiden till utförande. L:s varma intresse för denna urkundspublikation skall alltid vinna erkännande. Däremot saknade han den kritiska skärpa, som erfordras, när det gäller att tolka en svårtydd läsart eller afgöra äktheten af ett tvifvelaktigt dokument eller bestämma ett osäkert datum. — L:s ”Runurkunder” utgöra en fullständig samling af hvad som uti tryck eller handskrift på hans tid fanns tillgängligt utaf runristningar och fingo därigenom sitt värde. Som han däremot hvarken anställt forskningar efter nya inskrifter eller jämfört afteckningarna med originalen, kan hans upplaga icke tillfredsställa strängare kritiska anspråk, hvarjämte mot själfva uppställningen eller fördelningen uti ”flockar” berättigade anmärkningar gjorts. Han utgaf därjämte 1832 en *Runlära* (prisbelönad af Vitt. hist. o. ant. akad. 1821; öfv. till tyska 1848—49) samt efterlämnade f. ö. en mängd samlingar och anteckningar rörande historiska och arkeologiska ämnen. På L:s arbete inverkade störande under de senare åren en tilltagande sjuklighet, som alstrade misstänksamhet och hypokondri samt slutligen kom honom att själf förkorta sitt lif. Ehd.

Liljeholmen, municipalsamhälle i Brännkyrka socken, Stockholms län, utgörande delar af hemmanen Årsta och det därifrån vid midten af 1700-talet afskilda Hägersten och bildande socknens nordligaste del från Hägersten i v. vid Mälaren till Stockholms stads egendom Årsta vid Årstaviken i ö. och äfven inneslutande Reymersholme. Arealen är omkr. 450 har. Taxeringsvärdet å fastigheter var 16,080,700 kr. 1910, hvaraf 1,067,500 kr. å bevillningsfria och 282,000 kr. å jordbruksfastigheter. 1911 hade taxeringsvärdet af taxeringsnämnden satts till 232,000 kr. å jordbruksfastigheter och till 21,458,200 kr. å annan fastighet, för hvilken bevillning erlägges. 9,131 inv. (1910). Municipalsamhället, för hvilket stadsplan är uppgjord och delvis antagen för de mera tätt bebyggda delarna (Gröndal, Fågelsången, Aspudden och Midsommarkransen), omfattar ett stort antal smärre samhällen, dels egna-hems-anläggningar och hyreskaserner, dels fabrikssamhällen, såsom det egentliga stationsområdet vid statsbanan, å hvilket ordnings- och byggnadsstadgan för rikets städer ej tillämpas, Reymersholm, Blommensberg, Charlottenburg, Charlottendal, Ekensberg, Fågelsången, Gröndal, Aspudden, Tellusborg (Midsommarkransen), Nybohof, Vinterviken, Mörtviken, Örnsberg, Katrineberg, Löfholmen, Nynästrakten, Årstadal, Årstaäng och Årstaskog. Till de bäst bebyggda och utrustade områdena höra Aspudden (nära 70 hektar), hvarigenom den 1911 öppnade elektriska spårvägen från Liljeholmsbron till Hägersten och Fridhem drages, Gröndal (tillhörigt Stockholms södra tomtaktiebolag) i

nordligaste del, utmed Mälaren, från hvilket ktrisk spårväg öfver Reymersholm, Söder Mälarnd till Stockholms sluss kommer att dragas, samt dsommarkransen mellan Aspudden och a landsvägen, dit ett sidospår från den förstnnda elektriska spårvägen går. Bland det stora alet fabriker inom municipalsamhället, utom sta stora reparationsverkstäder vid den nybyggda a stationen, må nämnas: Vintervikens dynamitrik (tax.-v. 350,000 kr. 1910), Ekensbergs varf 5,000 kr.), Hägerstens ångsåg (130,000 kr.), en l af Skånska superfosfatfabriksaktieb. (406,000 , aktieb. Sveriges förenade spritförädling 0,000 kr.), Reymersholms nya spritförädlingsieb. (525,000 kr.), Stockholms yllefabrik 0,000 kr.), alla tre å Reymersholme, aktieb. h. Beckers fabrik å Löfholmen (560,000 kr.), ieb. Liljeholmens hampspinneri och kabelfabrik 0,000 kr.), aktieb. Karta och Oaxens kalk (77,500 kr.), Stockholms vaddfabrik, Stockms galvaniseringsfabrik, Löfholmsvarfvet, Liljeholms färgerifabrik, De förenade kolsyrefabrikerna, ckholms södra jästfabrik och Östberg & Lendtsons förnicklingsfabrik. Å L. finnas postkontor telegrafstation, apotek, enskildt praktiserande are samt afdelningskontor af aktieb. Stockholms ontobank och Stockholms läns sparbank. Tills. l hela Brännkyrka socken kommer L. inom den maste tiden (antagligen 1913) att införlifvas med ckholms stad. — L. förekommer redan 1735 afdt från Årsta. Under senare hälften af 1700-t låg där ett värdshus (först under namnet Jonisberg, sedan L.), som egde bestånd långt in 1800-talet. Vid denna tid började platsen bli alltmer uppmärksammad sommarbostad för stockmsbor, som där vid Mälarens och Årstavikens nder anlade ett flertal utgårdar och sommarboler. Till följd af statens järnvägsbygge och den L. anlagda stationen med tid efter annan i storoch omfattning växande byggnader och anläggar för järnvägens behof, såsom reparationsverkder och lokomotivstall, har L. från slutet af 1850-t utvecklat sig till en af Stockholms största och rikaste förstäder. Wbg.

Liljehorn. Se Lillienhorn.

Liljehök. Se Lilliehöök.

Liljekonvalje, *bot.* Se Convallaria.

Liljekors. Se Kors, sp. 1081.

Liljelund, Emanuel Arvid, finsk målare, 1844 i Nystad, d. 1899, var först skräddargesäll, 1863 i lära hos målaren Ekman i Åbo, blef ermera elev i Konstföreningens ritskola i Helsingsamt studerade i Düsseldorf 1866—69. Hemmen blef han lärare i Konstföreningens skola. besökte sedan flera gånger utlandet, hufvudligen Düsseldorf och München, men äfven Paris. n 1891 var han lärare i ritskolan i Åbo. L. le sina motiv från allmogelifvet och lade särskildt cken vikt på den etnografiska troheten. Hans nik står på den tyska skolans grund. Bland hans or må nämnas *Förberedelse till kyrkfärd* (1872, ska konstföreningen), *Hemkomsten från läsförhöret* 77), *Inköp af Säkylädräkter* (1878, Finska konsteningen, som äfven eger *En psalmsjungande man*, träff af *Fr. von Wright* och L:s *självporträtt*). museum eger *En kappseglare* och *Slottsriör.* H. af S. (G—g N.)

Liljenanckar, Nils. Se Lillienanckar.

Liljenberg. Se Lilienberg och Lillienberg.

Liljenborg, grefskap. Se Lillienborg.

Liljencrantz, svensk adlig ätt, härstammar från järnkrämaren i Stockholm Sven Andersson Westerman från Arboga-trakten, hvars son, kyrkoherden i Gäfle, teol. doktor Anders Svensson Westerman (f. 1662, d. 1739) hade 2 söner, Sven (f. 1727, d. 1797) och Johan (se L. 1). Dessa adlades med namnet L., den förre som assessor i Svea hofrätt, den senare som handelsintendent, 1768. Den senare blef 1777 friherre och 1812 grefve, och från honom härstammar den nu lefvande ättegrenen; den förre, som 1775 erhöll afsked med landshöfdings n. h. o. v., blef 1778 friherre och adopterades på broderns ätt, men lät icke introducera sig. Den från honom härstammande ättegrenen utgick 1798.

1. Johan L. (skref sig äfven Liljencrants), grefve, finansman, f. 20 aug. 1730 i Gäfle, d. 22 jan. 1815. Efter att i Uppsala ha studerat hufvudsakligen "de ämnen, som höra till den allmänna hushållningen", blef han 1750 auskultant i Kommerskollegium, där han 1756 fick en ord. notariesyssla. Vid riksdagen 1755—56 var han sekreterare i sekreta handels- och manufakturdeputationen och fick på dess rekommendation understöd till en utländsk resa för att studera handels-, manufaktur- och finansförhållanden. Under denna resa, som började 1758, besökte L. Danmark, Tyskland, Holland, Belgien, Frankrike och Italien samt hemsände från dessa länder en mängd ännu i behåll varande skildringar af deras näringar och handel. Han kom därunder äfven i beröring med den unga fysiokratiska skolans ryktbara representanter i Frankrike och stärktes härigenom ytterligare i de friare näringsåsikter, som samtidigt började förfäktas i Sverige. Efter hemkomsten, 1761, afgaf L. en fullständig reseberättelse, hvilken föranledde ständerna att för honom inrätta en ny syssla, handelsintendentsbefattningen, hvartill han utnämndes 3 nov. 1761. Som intendent arbetade han under ogynnsamma förhållanden med kraft och klokhet för handelns och näringarnas förkofran. Så förmådde han riksdagen 1765—66 att inrätta en särskild diskonteringsfond för järnmanufakturindustrien. Sedan han företagit en ny resa (till England) och utförligt redogjort för sin verksamhet, fick han 1767 kommerseråds n. h. o. v., blef 1768 adlad och 1770 kommerseråd. Efter Gustaf III:s revolution (1772) fick L. en vidsträcktare verkningskrets. Han insattes af konungen i den kommitté, som skulle afge betänkande om, hur bankens sedlar skulle kunna inlösas och därigenom oredan i penningväsendet häfvas. Kommitténs öfriga ledamöter ansågo, att ingenting kunde för tillfället göras för detta måls vinnande, men L. var af annan tanke, och konungen gillade

äfven den af L. uppgjorda planen att inlösa sedlarna till deras halfva värde. Samtidigt utnämndes han till statssekreterare i den 1773 upprättade Handels- och finansexpeditionen. I denna befattning lyckades L. undanröja hindren för sedelrealisationens verkställande och anskaffa medel till densamma, hvarefter den 1777 kunde börjas. I samband med realisationen befriades kronan från en stor del af sina skulder, statsinkomsterna höjdes, och en välbehöflig lönereglering genomfördes. Genom myntreformen var det förnämsta hindret för handelns och näringarnas uppblomstrande undanröjdt. Äfven på andra sätt arbetade L. för deras förkofran. Han insåg det onyttiga i hattarnas system att genom premier höja industrien och följde därför mössornas politik att indraga eller minska premierna, men i stället ge näringarna ersättning i ett förbättradt diskonteringsväsen. En bland hans första åtgärder som statssekreterare var därför skapandet af den allmänna diskontinrättningen, hvars låneverksamhet, bedrifven hufvudsakligen med enskildt kapital, men under kronans stöd och kontroll, lättade penningrörelsen därhän, att räntan efter hand sjönk från 12 till 6 proc. Särskildt sökte han höja jordbruket, hvilket under merkantilsystemets flor fått stå tillbaka för manufakturerna. Redan före L:s inträde i regeringen hade en kommitté nedsatts att granska dess tillstånd och föreslå förbättringar. L. blef snart själen i denna, på hvars förslag exportförbudet för spannmål upphäfdes, dagsverksskyldigheten och vägunderhållet lättades och slutligen spannmålshandeln fullständigt frigafs, så att den efter den tiden fick drifvas i stad och på landsbygd af hvem som helst, utan afseende på stånd. Till storfiskets befordran inrättades ett Grönlandskompani, som dock ej kom att motsvara L:s förhoppningar. På hans tillstyrkan fick Marstrand 1775 privilegium att vara ”en fri handels- och nederlagsort, eller s. k. porto franco” Äfven planen att göra brännvinsbränningen till regale väcktes af L., men han förordade vid utförandet däraf inrättandet af mindre sockenbrännerier, där allmogen mot viss afgift skulle få bränna sin säd till brännvin, och varnade för anläggandet af de stora kronobrännerierna. Hans förslag var också nära att antagas, då friherre G. Wrangel vann konungens bifall för sina mer lofvande projekt, som i längden blefvo ruinerande för kronan (se Kronobrännerier). L. bar således icke skulden för förfuskningen af hans ursprungliga uppslag. Vid utförandet blef han emellertid den ledande i bränneridirektionen och fick ensam bestyret med kronans spannmålsuppköp. 1778 utnämndes han dessutom till president i Statskontoret och den styrande i den nyinrättade riksgäldsdirektionen. Som bevis på konungens tacksamhet utnämndes han 1777 till friherre. På 1780-talet drabbades landet af svåra missväxter. Dessa jämte de starkt ökade anslagen till flottan och armén, konungens tilltagande slösaktighet och hans dyra resor bragte oreda i finanserna. U. Scheffers afgång 1783 beröfvade därjämte L. det stöd han haft i denne utmärkte statsman. Med växande otålighet hörde konungen L:s ständiga förmaningar till ökad sparsamhet, och redan 1784 fann L. sin ställning så undergräfd, att han begärde afsked. Svårigheten att skaffa en efterträdare gjorde dock, att han fick kvarstå till efter riksdagen 1786, då han entledigades från alla sina förtroendeuppdrag, men på samma gång utnämndes till riksråd. Vid råd kammarens upplösning, 1789, blef han president Kommerskollegium, i hvilken befattning han kvar stod till 1812. Vid sitt afskedstagande upphöjde han i grefligt stånd. Äfven sedan L. upphört a vara statssekreterare, blef han ofta rådfrågad finansärenden, särskildt under de svåra penningför hållandena i början af 1800-talet. Sedan 1767 v L. led. af Vet. akad. — L:s självbiografiska *An tekningar* jämte flera Memorial af honom utgå vos af B. Taube i ”Hist. handl. utg. af Samf. utg. af handskr. rör. Skand:s hist.”, VIII (1878

2. Johan L., friherre, son till den föregående sonson, grefve Gustaf Fredrik L. (f. 180 d. 1869, kabinettskammarherre hos Karl XIV J han och förste hofmarskalk hos Oskar I samt land

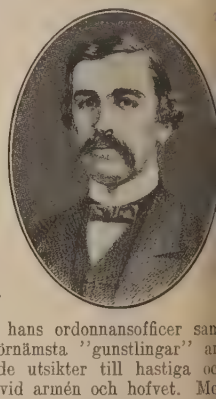

höfding i Stockholms län 1849—67), politiker, f. 11 aug. 1835 i Stockholm, d. där 2 febr. 1870, blef 1854 underlöjtnant vid Svea lifgarde, där han 1863 avancerade till kapten, och 1864 till adjutant hos Karl XV samt kammarherre hos drottning Lovisa. Ett förhållande af intim förtrolighet och vänskap förenade många år konungen och L., hvilken redan 1859 blifvit hans ordonnansofficer sa som en af konungens förnämsta ”gunstlingar” a sågs ha de mest lysande utsikter till hastiga o förmånliga avancemang vid armén och hofvet. M en brytning med konungen föranledde L. att helt två 1866 taga afsked från militär- och hoftjänsten. V L:s dödsbädd kom dock en försoning till stånd. hade emellertid redan förutsett afsked från hofv och i slutet af 1864 blifvit verkställande direkt och ordf. i den då grundade Industrikreditbanken Stockholm, men egnade sig därefter hufvudsaklig åt finansiell verksamhet och offentliga värf. Gena vid inträdet i den politiska myndighetsåldern d tagande i riddarhusets öfverläggningar (riksdag 1860), slöt sig L. där till den yngre oppositione mot junkerpartiet, blef 1865 medlem af bankou skottet samt uppträdde med värme och talang representationsreformen, bland hvars förnämsta m ståndare fadern var. Under debatten tillkännag L. sig vara ”en vän af folkväldet i den bemärke se, att folket med de inom detsamma lefvande, civilisationens tjänst arbetande krafterna skulle härskande och styrande”. Folkväldet vore, enli hans öfvertygelse, ett intresse och en tendens, s egde en framtid. Skarpskytterörelsen omfattades L. med ett lifligt intresse, och han blef bataljo chef vid Stockholms skarpskyttekår samt medlem föreningens styrelse. Vid hufvudstadens första till Andra kammaren, 1866, underlåto icke valmä nen att taga i anspråk den genom sin frisinthet o självständighet populäre L:s begåfning och intress liksom de redan 1865 invalt honom i kommunalr presentationen. I Andra kammaren, som han tillhö de till sin död, skapade sig L., som var en skarp o klar debattör, snart en position och därutanför

ycket bemärkt namn som politiker i oppositionell
tning i synnerhet genom ett ihärdigt, mången
ng bittert, men ännu oftare med bitterhet mött
pträdande i finansfrågor, särskildt som kritiker af
tsbudgeten. Han var medlem af konstitutionsutskot-
riksdagarna 1868—69. (En något romantiserad
ildring af L. som anhängare af representationsre-
men och som skarpskyttevän förekommer i Strind-
rgs ”Nya riket”, kap. ”Illusionernas dagar”.)
3. Ottilie Adeline L., författarinna, f.
jan. 1876 i Chicago, d. där 7 okt. 1910, var
tter till en från Sverige inflyttad ingenjör i För-
ta staternas tjänst, kammarjunkaren G. A. M.
ljencrantz, sonsons son till L. 1, och en infödd
nerikanska. I sina romaner behandlade hon med
rkärlek motiv från vikingatiden och närmast föl-
nde period. Tidsmålningen är ypperligt utförd,
h de agerande personerna tillåtas aldrig gå utan-
r den miljö de tillhöra. Karaktärsteckningen visar
dt psykologiskt förstående. Bland hennes arbeten
ä nämnas *The thrall of Leif the lucky* (1902), *The
ird of king Canute* (1903; ”Kung Knuts mynd-
g”, 1906), *The Vinland champions* (1904), *Rand-
r the songsmith* (1906) och postumt *A viking's
e, and other tales of the North* (1911).
1. J. F. N. (L. S.) 2. T—s. 3. O. A. L—r.

Liljendal, förr stångjärnsbruk, länge tillhörigt
ikten Myhrman på Rämens bruk och anlagdt på
60-talet af brukspatron Krist fer Myhrman, bi-
opinnan Tegnérs farfar, nu trämassefabrik, belägen
Rämens socken vid Fjällrämen, ett tillflöde till öfre
len af det vattendrag, som längre ned kallas Let-
fven. Det tillhör nu a.-b. Rämen-L. (bildadt 1885,
bolagsordning 1906, aktiekapital 1,25 mill. kr.),
m inom socknen jämte L. trämassefabrik och kraft-
tion samt kvarn och såg eger den vid samma vat-
ndrag belägna Räms såg och kraftstation, Öster-
ks ångsåg, Oforsens trämassefabrik och Rämshyt-
ns såg, tax. till 519,600 kr. (1910), samt skogs-
endomar och andra jordbruksfastigheter med ett
rde af 1,226,300 kr., i Nordmarks socken Dal-
rlsjöhyttan, tax. till 191,600 kr., samt i Äppelbo
h Malungs socknar af Kopparbergs län skogsfastig-
ter tax. till omkr. 45,000 kr. Wbg.

Liljendal, kapell under Pernå socken i Nylands
n, Finland. Areal 109 kvkm. Befolkningen,
ensktalande, 1,832 personer (1909). A. G. F.

Liljensparre, Nils Henrik Aschan, ämt-
tsman, f. 22 juli 1738 i Norrköping, d. 5 jan.
814 i Stockholm, studerade i Uppsala juridik, be-
kte några tyska universitet och började 1762
instgöra i Svea hofrätt. Efter att 1765 ha blifvit
tarie i Slottskansliet erhöll han 1772 fullmakt
m sekreterare där och trädde 1781 i utöfning af
nna syssla. Redan förut, 1776, hade han ut-
mnts till polismästare i Stockholm och skötte denna
ssla med sådant nit och sådan skicklighet, att han
ses ha varit Sveriges förnämste polisman. Han
ekade aldrig att utföra konungens uppdrag, äfven
n de ej alltid voro fullt lagliga. Därigenom ådrog
an sig mångas fiendskap, men vann Gustafs ynnest
h förtroende i hög grad. 1784 erhöll han lag-
anstitel, 1786 adlades han och antog därvid nam-
et L. (före adlandet hette han Sivers). Det lyc-
ades honom att upptäcka gärningsmannen till mor-
et på Gustaf III, och han efterspanade ifrigt de
emliga anläggningar, som stodo i sammanhang med
illdådet. Men då han märkte, att detta icke be-
hagade den nya styrelsen, som leddes af hertig Karl,
ändrade han hållning och visade sig i stället fient-
lig mot Gustaf III:s förtrogne, särskildt mot G. M.
Armfelt, som då var öfverståthållare. Härtill bi-
drog, att han råkat i tvister med denne, som ville
inskränka L:s myndighet och ogillade det spione-
ringsväsen, som han organiserat i Stockholm. L.
lär genom utspridande af falska rykten ha bidragit
till att göra Armfelt misstänkt hos hertigen. Själf
blef han 16 juli 1792 underståthållare och skötte
efter Armfelts aflägsnande äfven öfverståthållar-
ämbetet två månader under hösten s. å. Men ehuru
L. gjorde allt för att behaga förmyndarstyrelsen,
blef han dock i jan. 1793 afsatt och skickades till
Pommern för att ordna polisväsendet där. 1799 in-
sattes han som kronofullmäktig i Generaltulldirek-
tionen och 1803 i Generaltullarrendesocieteten. Där
visade han sig duglig som alltid, men despotisk och
orättvis, hvarför han mycket fruktades af de under-
ordnade. Han nedlade sin befattning 1811. J. F. N.*

Liljenstedt. Se Lillienstedt.

Liljenstrand, Axel Vilhelm, finsk universitetslärare, f. 3 febr. 1821 i Kangasala, d. 2 sept. 1895 på sin egendom Sorola i Kangasala, blef student i Helsingfors 1836, filos. kand. 1842, juris kandidat 1847 och juris licentiat 1851, utnämndes 1854 till docent i nationalekonomi och ekonomisk rätt samt blef 1857 professor i samma ämnen, sedan han utgifvit en disputation *Om skifte af jord.* L. verkade som medlem i flera af regeringen tillsatta kommittéer, bl. a. för utarbetande af ny sjölag och skogslag. Han utgaf *Finlands jordnaturer och äldre skatteväsende jemte ett blad ur dess kulturhistoria* (1879), *De nordiska byggningabalkarna* (1881—82) och afd. *Juridiken* (1890) i ”Åbo universitets lärdomshistoria”. L. erhöll 1871 kanslirådstitel och tog 1877 afsked från sin professorstjänst. M. G. S.

Liljenäs (Lillienäs), fideikommiss i Jönköpings län, med hufvudgården, 2 mtl L., belägen i Torskinge socken, nära norra ändan af sjön Bolmen, med underlydande i Kulltorps, Dannäs, Jäluntofta och Hångers socknar, tills. $4^5/_8$ mtl, med frälseräntor tax. till 108,300 kr. (1910). Hufvudbyggnaden är ett envånings trähus med brutet tak från 1760-talet. Godsets förste kände egare är Göran Månsson af släkten Stjerna, som egde flera gårdar i denna trakt och sannolikt bildade dessamma i slutet af 1500-talet och kallade det *Bolmsnäs.* Från denna släkt öfvergick gården 1676 genom gifte till släkten Segercrona och 1766 genom köp till släkten Lillienberg. 1771 blef egendomen fideikommiss för manliga och kvinnliga ättlingar af stiftarna, dock får ej samma person samtidigt inneha detta fideikommiss och det s. k. stora Lillienbergska, till hvilket höra Stensnäs och Brunseryd i Småland samt Ågerup i Skåne. Innehafvarna, hvilka bära namnet Lillienberg som tillägg till eget namn, ha sedan varit bergsrådet Jean Le Febure (d. 1805), hofmarskalken L. G. Silfverstolpe (d. 1832), ryttmästaren G. F. von Heijne (d. 1863) och f. d. kaptenen L. G. von Heijne-Lillienberg. Wbg.

Liljeqvist, Per Efraim, filosof, f. 24 sept. 1865 i Örebro, student där 1884, studerade i Leipzig och Uppsala, vid hvars universitet han vardt filos. doktor och docent i teoretisk filosofi 1893, var 1894—1906 docent i filosofi vid högskolan i Göte-

borg med professors undervisningsskyldighet och utnämndes 1906 till professor i praktisk filosofi vid Lunds universitet. L. har utgifvit *Om Francis Bacons filosofi med särskild hänsyn till det etiska problemet* (2 dlr, 1893—94), *Antik och modern sofistik* (1896), *Om Boströms äldsta skrifter* (1897), *Inledning till psykologien* (1899), *Om skepticismens betydelse för den filosofiska utvecklingen* (s. å.), *Om specifika sinnesenergier*, I (s. å.) och *Meinongs allmänna värdeteori* (1901) samt flera tidskriftsafhandlingar. L., som 1884—85, 1896—97 och 1902 studerat i Tyskland, Frankrike och Schweiz, vardt 1904 led. af Vet. och vitt.-samh. i Göteborg.

Liljeram. Under detta namn adlades hofkansleren doktor Nils Chesnecopherus' barn (se Chesnecopherus 1); de blefvo aldrig introducerade på Riddarhuset, och ätten utgick 1683 med det yngsta af dem, Beata L., som 1660 (i sitt andra gifte) äktade biskopen i Strängnäs Johannes Matthiæ och s. å. erhöll stadfästelse på sitt adelskap.

Liljeroth, oriktig form för Lillieroot (se d. o.).

Liljestjerna. Se Lilliestierna.

Liljestråle. Se Lilliestråle och Lillestråle.

Liljeström. Se Lillieström.

Liljevalch (Liljewalch). 1. Karl Fredrik L. (skref sig Liljevalch), grosshandlare, ”Norrlands välgörare”, f. 10 juli 1796 i Lund, där fadern var handlande, d. 24 juni 1870 i Stockholm. Vid 16 års ålder blef L. kontorist i Stockholm, upprättade där tidigt egen grosshandelsaffär med speceriavaror, men öfvergick snart till idkandet af en omfattande träindustri, sedan han för detta ändamål gjort stora fabriksanläggningar vid Tegelviken (Stockholm). Under den rad af missväxtår, som från slutet af 1820-talet hemsökte Västerbottens och Norrbottens län, vidtog L. till en början enskilda anordningar till fyllande af spannmålsbehofvet i nämnda landsdelar och vann snart äfven regeringens öra för en plan, enligt hvilken denna icke endast — såsom till en början skedde — skulle ge direkta understöd till nödens lindrande, utan äfven vända den till välsignelse genom att med anledning af densamma söka framkalla ett mera lifligt och mångsidigt tillvaratagande af Norrlands förvärfskällor. Enligt upprepade kontrakt med kronan (det äldsta af 21 sept. 1832) mottog L. af denna som räntefritt lån kontanta penningar och spannmål mot förbindelse att genom industriella anläggningar sätta den nödställda befolkningen i tillfälle att med naturaprestationer betala den säd, som han tillhandahöll. På detta sätt uppkommo ett stort skeppsvarf i Luleå och några mindre på andra platser, en fabrik i Skellefteå för tillverkning af terpentin, harts och kimrök, Baggböle sågverk m. m. Trogen sitt människovänliga syfte, gick L. emellertid vid den stora affärens bedrifvande därhän i liberalitet, att han själf gjorde ganska betydliga förluster, hvilka rikets ständer sedermera icke funno skäligt att ersätta. Sedan 1842 års fredsslut mellan England och Kina öppnat sistnämnda rike för den allmänna europeiska handeln, utsågs L. 1844 att studera handelsförhållandena i Ostindien och Kina samt åvägabringa en handelstraktat emellan Sverige-Norge och Kina. En sådan lyckades det honom ock att afsluta i Kanton 20 mars 1847. Efter sin återkomst till fädernesländet utgaf L. *Chinas handel, industri och statsförfattning* (1848). Han tillbragte återstoden af sin krafts dagar som disponent i myrodlingsbolaget på Gottland, men flyttade 1864 till Stockholm.

2. Edvard Olof L. (skrifver sig Liljewalch), den föregåendes son, affärsman, kommunalman, f. 31 jan. 1833 i Stockholm, utbildades för affärslifvet, framför allt genom vidsträckta utländska studieresor i yngre år. Återkommen till Sverige, praktiserade han först några år på kontor, hvarefter han 1856 bildade egen grosshandels- och rederifirma i Visby. L. flyttade sedermera till Stockholm och gjorde där en synnerligen betydelsefull insats i vårt ekonomiska lif genom att taga initiativet till stiftandet af det numera världsbekanta Bergnings- och dykeriaktiebolaget Neptun (1870). L. blef detta bolags förste verkställande direktör och kvarstod som sådan till 1901. Äfven som kommunalman har L. spelat en framstående roll under sin 20-åriga medlemskap af Stockholms stadsfullmäktige (1886—1906), hvarunder han bl. a. var ordf. i gasverksstyrelsen och i drätselnämnden.

3. Karl Fredrik L. j:r (skref sig Liljewalch), den föregåendes broder, affärsman, donator, f. 29 juli 1837 i Stockholm, d. 24 april 1909 på sin egendom Saltskog vid Södertälje, hade anställning bl. a. å L. J. Hiertas kontor i Stockholm och fullbordade sin affärsutbildning under en flerårig vistelse i England. Efter återkomsten till Sverige egnade han sin verksamhet först åt tillgodogörandet af de norrländska skogsrikedomarna. Sammanförandet af det stora Bergviksbolaget blef den förnämsta frukten af hans arbete på detta område. För utnyttjandet af de mellansvenska fosforhaltiga järnmalmerna bildade han sedan tillsammans med engelska kapitalister Grängesbergs grufaktiebolag samt förvärfvade aktiemajoriteten i järnvägarna från Grängesberg till Oxelösund, hvilka företag sedermera sammanslötos i det bekanta Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund med L. som den förnämsta drifkraften. Vid sidan af denna betydelsefulla ekonomiska verksamhet egnade L. många andra intressen. Stor naturvän, var han den hufvudsaklige initiativtagaren till grundläggandet af Biologiska museet i Stockholm, och någon tid före sin död skänkte han medel till inrättande af ett dylikt museum äfven i Uppsala. Under lifstiden utvecklade L. vidsträckt välgörenhet och genom sina testamentariska dispositioner done-

ade han till allmänna ändamål, förutom betydande gendomar i Norrland, omkr. 1½ mill. kr. (hvilken umma f. ö., då stärbhusets tillgångar visade sig törre, än hvad L. beräknat, sedermera rätt betydligt kades). Sålunda testamenterade L. bl. a. 200,000 r. till hvardera af följande institutioner: Sveriges ontoristförening (hälften till föreningens byggnadsond, hälften till en fond för resestipendier), Stockolms handelshögskola (företrädesvis till resestipenier), Stockholms högskola (till resestipendier) och Jppsala universitet (till resestipendier inom matematisk-naturvetenskapliga sektionen), hvarjämte sistämnda universitet erhållit en tilläggsdonation på 00,000 kr. som grundplåt till en fond för uppättande af personliga professurer. Till Jämtands läns hushållningssällskap donerade L., jämte 50,000 kr., all sin fasta och lösa egendom inom Iedstugans by i Åre socken. Enligt donators betämmelse skall denna egendom utgöra en mönsterård för traktens hemmansegare.

4. Tomas (Tom) Decimus L. (skref sig iljewalch), den föregående broder, finansman, f. 7 sept. 1840 i Stockholm, d. där 16 febr. 904, blef ord. stadsmäklare i Stockholm 1866, delog med brodern Edvard i stiftandet af Bergningsch dykeriaktiebolaget Neptun 1870, inträdde 1893 riksbankens styrelse och tjänstgjorde där som vicarierande deputerad till 1901. 2—4. Å. W:son M.

Liljeväxter, *bot.* Se Liliaceæ.

Liljulag. Se Hrynhenda och Lilja.

Lilla Alby, municipalsamhälle (enl. k. br. 19 juli 907) i Solna socken, Stockholms län, omedelbart om Sundbyberg, vid Västeråsbanan. 985 inv. 1910). Taxeringsvärde å fastigheter 2,296,300 kr. 1911). Wbg.

Lilla Ararat. Se Ararat.

Lilla arkliet. Se Arkli.

Lilla Aspholmen. Se Aspholmen.

Lilla Atlas. Se Atlas, sp. 342.

Lilla Bedinge, socken i Malmöhus län, Vemmenögs härad. 1,093 har. 751 inv. (1910). Annex ll Kellstorp, Lunds stift, Vemmenhögs kontrakt.

Lilla beiram. Se Bairam.

Lilla Belt. Se Belt 2.

Lilla björnen. Se Björn, *astron.*

Lilla blodfinken, *zool.* Se Lagonosticta.

Lilla Bogdoola. Se Bogdoola.

Lilla Bogskär. Se Bogskären.

Lilla Bollhuset. Se Bollhus, sp. 1014.

Lilla Bornö. Se Bornö.

Lilla Buchariet. Se Buchariet.

Lilla Cacapon [kä'kəpan]. Se Cacapon.

Lilla Chin-gan, bergskedja. Se Chin-gan.

Lilla Dimon, ö. Se Dimon.

Lilla Edet, lastageplats och municipalsamhälle enl. k. br. 31 jan. 1890) i Fuxerna socken, Älfsorgs län, på vänstra stranden af Göta älf, som där ildar ett omkr. 3 m. högt fall, hvilket kringgås genom Ströms kanal. 1,660 inv. (1910). Tax.-v. å us och tomter omkr. 500,000 (oberäknadt statens astigheter, upptagna till 5 mill. kr.). Platsen är ndpunkt för den 15 km. långa järnvägen Lööse—L. och ligger 15 km. från Alfhems station id Bergslagernas järnvägar, har läkare och apotek, parbank, expeditionskontor af enskilda banken i Vänersborg, gästgifvargård, åtskilliga handlande och andtverkare samt några fabriker, bl. a. såg och kvarn, tegelbruk, bryggeri och ett stort pappersbruk, som förr tillhörde L. Edets pappersbruks a.-b., men 1908 inköptes af staten jämte det ofvannämnda fallet för 5 mill. kr. eller med afdrag af tio års arrende (fr. 1908) 3,450,682 kr. Bruket tillverkar tidningspapper, brun kardus och makulatur samt spännpapper och papperspåsar. I närheten ligga Inlands pappfabrik (i Hjärtums socken, på andra sidan Göta älf), som äfven inköpts af staten, och Haneströms sulfitfabrik (se d. o.). Wbg.

Lilla engelska harhunden, *zool.* Se Hunden, sp. 1310.

Lilla Essingen, ö. Se Essingen.

Lilla ettermyran, *zool.* Se Ettermyror.

Lilla Fatra, bergskedja. Se Fatra och Karpaterna, sp. 1146.

Lilla Fiskviken. Se Fiskviken.

Lilla flottan kallades, emellanåt under segel- och roddfartygens dagar den del af flottan, som var afsedd för skärgårdens försvar i motsats till stora flottan l. linjeskeppsflottan. Lilla flottan utgjordes företrädesvis af roddfartyg, stora flottan af större seglande fartyg. Den förra har äfven burit benämningen arméns flotta. Se vidare Arméns flotta och Skärgårdsflotta. L. H.*

Lilla flugsnapparen, *zool.* Se Flugsnapparsläktet.

Lilla Gandak, flod. Se Gandak 2.

Lilla generalitetet kallades en vid 1738 års riksdag bildad förening af generalmajorer (Ch. E. Lewenhaupt, K. Sparre, Fuchs, G. F. von Rosen, P. Adlerfelt, Buddenbrock och Düring), som höll gemensamt bord och utgjorde medelpunkten för de för ett krig mot Ryssland ifrande officerarna.

Lilla Genesis. Se Jubileerboken.

Lilla Guadiana, flod. Se Guadiana 2.

Lilla hackspetten, *zool.* Se Hackspettsläktet, sp. 958.

Lilla hafsnålen, *zool.* Se Hafsnålsläktet.

Lilla Harrie, socken i Malmöhus län, Harjagers härad. 780 har. 447 inv. (1910). Annex till Örtofta, Lunds stift, Harjagers kontrakt.

Lilla Heidelberg-katekesen. Se Heidelbergkatekesen.

Lilla hemmet, en i Stockholm medelst enskild välgörenhet stiftad och underhållen barmhärtighetsin-

Lilla hemmets nya byggnad.

rättning, som har till ändamål att mottaga fattiga barn, som från födelsen äro behäftade med syfilis (hereditär-syfilitiska barn), för att genom konse-

kvent och ihärdig vård och behandling bota dem för deras svåra och farliga sjukdom. Asylen tillkom 1900 på professor Edvard Welanders initiativ och utgjordes från början endast af en liten byggnad (gamla tullstugan vid Kungsholms tull) på 5 rum och kök med utrymme för 12—14 barn. Sedan stadsfullmäktige i Stockholm 1906 upplåtit byggnadstomt åt Lilla hemmet, i Stadshagen nära S:t Görans sjukhus, uppfördes där en större byggnad (se fig.), som invigdes för ändamålet 18 sept. 1910 och rymmer 50—60 barn. Barnen vårdas kostnadsfritt, till dess att alla sjukdomstecken försvunnit, hvilket vanligtvis kräfver en tid af 3—4 år, hvarefter de, såvidt möjligt, utlämnas till goda fosterföräldrar i de fall, då mödrarna själfva ej kunna taga vård om dem. R. W.

Lilla hjärnan, *anat.* o. *fysiol.* Se Hjärnan, sp. 829.

Lilla hunden. Se Hunden, *astron.*

Lilla igelkottspinnaren, *zool.* Se Igelkottspinnare.

Lilla Iser, flod. Se Iser.

Lilla Isie, socken i Malmöhus län, Vemmenhögs härad. 893 har. 733 inv. (1910). Annex till Östra Torp, Lunds stift, Vemmenhögs kontrakt.

Lilla jakten Se Jakt, sp. 1201.

Lilla jul. Se Kyndelsmässa.

Lilla justitiekonseljen, *statsr.* Se Statsråd.

Lilla Kabardä, bergland. Se Kabarda.

Lilla kantnålen, *zool.* Se Kantnål.

Lilla Kapela, bergskedja. Se Kapela.

Lilla Karakul, sjö. Se Karakul.

Lilla Karlsö. Se Karlsöarna.

Lilla Keiön. Se Keiöarna.

Lilla kejsarrätten. Se Kejsarrätt.

Lilla kirurgien. Se Fältskär.

Lilla Kokel [kå-], flod. Se Kokel.

Lilla korsnäbben, *zool.* Se Korsnäbbsläktet, sp. 1095—96.

Lilla kreditivet. Se Kreditiv 3.

Lilla kretsloppet, *med.* Se Blodomlopp och Colombo.

Lilla kriget, vanlig benämning på de krigsrörelser, som falla utom det egentliga krigets område och icke afse ett omedelbart besegrande af fienden. Se Krig.

Lilla krusbärsstekeln, *zool.* Se Krusbärsstekeln, sp. 94.

Lilla Kumänien, landområde. Se Kumanien.

Lilla kungsfisken, *zool.* Se Kungsfisksläktet, sp. 259.

Lilla kärrhönan, *zool.* Se Kärrhönssläktet, sp. 596.

Lilla lejonet, *astron.* Se Lejonet.

Lilla lervagnen, indiskt drama. Se Indiens språk och litteratur, sp. 539 och 555.

Lilla Luleälf. Se Luleälf.

Lilla Malma, socken i Södermanlands län, Villåttinge härad. 8,096 har. 1,324 inv. (1910). Annex till Dunker, Strängnäs stift, Villåttinge kontrakt.

Lilla Mellösa, socken i Södermanlands län, Villåttinge härad. 12,504 har. 2,536 inv. (1910). L. bildar med Flen ett alternerande konsistoriellt och till domänen Stenhammar patronellt pastorat i Strängnäs stift, Villåttinge kontrakt.

Lilla Namalandet. Se Hottentotter, sp. 1158.

Lilla Nefud, öken. Se Dehna, sp. 25.

Lilla ofreden kallas i Finlands historia den tid a ryskt välde, som under kriget 1741—43 följde efte kapitulationen i Helsingfors 24 aug. 1742 intill fre den i Åbo 7 aug. 1743. Förvaltningen leddes a Balthasar v. Campenhausen som rysk generalguver nör. Landet behandlades vida mildare än unde ”Stora ofreden”, men våld och utpressning före kommo dock, i synnerhet i sydvästra Finlands skär gårdssocknar. M. G. S

Lilla oktäven, *mus.*, äfven kallad den ostrukn oktaven, den andra i ordningen efter den p pianot lägsta l. kontraoktaven. Tonernas nam skrifvas med lilla alfabetet: *c d e f g a h*. Jf Oktav. A. L.

Lilla parlamentet. Se Barebone.

Lilla Rengen. Se Rengen.

Lilla rimkrönikan. Se Rimkrönikorna.

Lill-Armenien. Se Armenien, sp. 14.

Lilla Rägö. Se Estsvenskar och Rägö.

Lilla Sankt Bernhard, pass. Se Alpväga och Bernhard, S:t.

Lilla Schütt, ö. Se Donau, sp. 708.

Lilla sidan (ty. *Kleinseite*), stadsdel. Se Prag

Lilla Slafsjön. Se Slafsjön.

Lilla Slågarp, socken i Malmöhus län, Skytts hä rad. 1,719 har. 845 inv. (1910). Annex till Stor Slågarp, Lunds stift, Skytts kontrakt.

Lilla snabelsvärmaren, *zool.* Se Deilephila

Lilla Spanien. Se Haiti, sp. 1057.

Lilla Stäket. Se Almare Stäke.

Lilla sällskapet, en i Petersenska huset, vi Munkbron i Stockholm, 1814—40 existerande säll skapsklubb, hvars ledamotsantal ej skulle få öfver stiga 300.

Lilla teatern. Se Stockholms teatrar

Lilla Tibet. Se Baltistan.

Lilla Tiveden, bergstrakten mellan Unden oc Viken i norra Västergötland. Wbg

Lilla tullen (Landtullen). Se Tull.

Lilla vattenormen, *astron.* Se Hydrus.

Lilla Volga, flod. Se Kama.

Lilla Värmelen. Se Värmelen.

Lilla Värtan. Se Värtan.

Lille [lil], flam. *Kyssel* [re'jsel], hufvudstad i fran ska dep. Nord, förnämsta fästningen och industri orten i norra Frankrike, ligger vid den kanaliserad Deûles förening med Lys och vid Sensée-kanalen 11 km. från belgiska gränsen. 196,624 inv. (1906 i hela kommunen 205,602 inv.). Före 1858 had staden elliptisk form och var tätt omsluten af e gammal fästningsvall, som förhindrade dess utvidg ning. Men sedan dess har vallen på södra sida raserats; grafvarna ha igenlagts, och deras plat intages nu af den stora Boulevard de la Liberté De moderna befästningarna omfatta öfver tjugu de tacherade fort och batterier i en omkrets af omkr 35 km. Stadens område mer än fördubblades däri genom, att inom enceinten intogos kommunern Esquermes, Wazemmes och Moulins-Lille. Den ny stadsdelen eger vackra bulevarder och öppna plat ser samt bildar en angenäm kontrast till den dystr gamla staden. Utanför enceinten omge folkrika för städer staden på alla sidor. Rifningen af vallen p norra och östra sidan af staden, som på dessa sido fortsättes af förstäderna La Madeleine, S:t Mauric och Fives, kommer densamma att utsträcka sig

riktning mot Roubaix och Tourcoing. Skildt från staden genom en esplanad, ligger på stadens västra sida Vaubans mästerverk, citadellet, bildande en oregelbunden femhörning. Af offentliga byggnader må nämnas flera gamla kyrkor (Église S:t Maurice och Église de la Madeleine m. fl.) och särskildt en ny stor kyrka, Église Notre-Dame de la Treille et S:t Pierre, hvilken började byggas 1855 i 1200-talets stil, det monumentala stadshuset (byggdt 1847—59) och börsen, i originell stil från 1650-talet. På Grand'place står en 1848 rest kolonn, erinrande om L:s belägring 1792. Dessutom har L. statyer af Napoleon I (1854), generalerna Négrier och Faidherbe (1896) samt af L. Pasteur (1898) och byst af skalden och sångaren A. Desrousseaux (f. i L. 1822, d. 1892). Staden har ett universitet med 4 fakulteter (fac. de droit, fac. des sciences, fac. mixte de médecine et de pharmacie samt fac. des lettres), besökt 1910 af 1,675 stud., 2 lycées, Faidherbe och Fénelon (för flickor), ett katolskt s. k. université libre, med 5 fakulteter (omkr. 650 stud.), med hvilket äro förenade en industri- och handelshögskola samt en skola för sociala och politiska vetenskaper, vidare en konstskola, en konstslöjdskola, en musikläroanstalt (filial till konservatoriet i Paris) samt flera lärda sällskap. Tafvelgalleriet (inrymdt i konstpalatset, nybyggnad 1888

Konstpalatset (*Palais des beaux-arts*) i Lille.

—92, se fig.) är ett af de rikaste i Frankrike, särskildt på alster af Hollands och Belgiens målarkonst (där finns äfven svensken Höckerts stora prisbelönta tafla "Gudstjänst i ett lappkapell"), och det likaledes till konstpalatset flyttade Wicar-museet (testamenteradt till staden af målaren J. B. Wicar, d. 1834) innehåller en unik samling originalteckningar af de store italienske mästarna. Staden eger äfven ett etnografiskt museum (Musée Moillet) samt arkeologiska, numismatiska och naturalhistoriska samlingar. — L. har sin största betydelse som industristad. Särskildt är textilindustrien högt utvecklad. Så arbeta t. ex. 12,000 pers. i lin- och 10,000 i bomullsspinnerierna; 3,000 pers. tillverka tråd och 1,000 yllevaror, hvarjämte flera tusen äro sysselsatta med tillverkning af olika slags linne- och bomullsväfnader. I samband med dessa industrigrenar stå färgerier, blekerier och maskinverkstäder. Dessutom finnas kemiska fabriker, pappers- och sockerbruk, oljekvarnar och oljeraffinaderier, tobaksfabriker o. s. v. Handeln med stadens industrialster och med kolonialvaror m. m. är högst betydlig och befordras af sällsynt goda kommunikationer, såväl segelbara kanaler som ett stort antal järnvägslinjer. L. är säte för 1:a armékårens generalkommando. — Staden anses leda sitt ursprung från grefve Balduin IV af Flandern, hvilken omkr. 1030 omgaf med murar en liten stad, som uppstått omkring slottet Buc. Med få afbrott tillhörde L. sedan de flandriske grefvarna och deras arftagare af husen Burgund och Habsburg till 1667, då det eröfrades af Ludvig XIV. Staden återtogs visserligen 1708 af prins Eugène, men afträddes till Frankrike i freden i Utrecht 1713. (J. F. N.)

Lille, Axel Johan, finsk publicist, f. 28 mars 1848 i Helsingfors, blef student 1866, filos. kandidat 1872 och magister 1873, juris kandidat 1879 och juris doktor 1882. L. beträdde 1870 den publicistiska banan som en af grundläggarna och utgifvarna af tidningen "Vikingen" (se d. o.). 1873 var han ansvarig utgifvare af "Viborgs tidning". Sedan han sysselsatt sig med juridiska specialstudier och 1882 utgifvit en afh. om *Försäkringsväsendet, dess historiska utveckling och nationalekonomiska betydelse*, återvände han till den publicistiska verksamheten 1883, då han blef hufvudredaktör för "Nya pressen" (se d. o.), som grundlades för att utgöra ett hufvudorgan för de svenska bildningsintressena i Finland. L. var därjämte verksam vid landtdagarna som representant i borgarståndet 1885 och 1888 för Gamlakarleby samt 1891, 1894, 1897, 1899 och 1900 för Helsingfors. Sedan N. Bobrikov blifvit generalguvernör, kämpade L. i "Nya pressen" kraftigt för grundlagarnas försvar, tills tidningen 1900 blef indragen. Därefter var han hufvudredaktör för den i stället grundlagda tidningen "Dagligt allehanda", tills äfven den indrogs 1901. Han öfverflyttade 1902 till Stockholm, där han verkade som publicist och blef svensk undersåte 1903. Men 1905 efter "storstrejken" återvände han till Finland, där han ånyo blef redaktör för "Nya pressen", som återuppsattes i början af 1906. L. är ordf. i Svenska folkpartiets centralstyrelse sedan dess grundläggning 1906. M. G. S.

Lille Altenfjord. Se Kvænangen.

Lillebonne [lilbå'n], stad i franska dep. Seine-inférieure, nära Seine, ö. om Le Havre. 5,370 inv. (1906). Bomullsindustri. Staden var en viktig romersk koloni, anlagd af Augustus och af honom kallad *Julia bona*. Vid gräfningar i ruinerna efter denna stad har en mängd fornlämningar anträffats. (J. F. N.)

Lille-Elvedalen, härad och pastorat i Hedemarkens amt längst norrut i Österdalen, Norge, äfven omfattande Foldalens annex där bredvid, gränsar i v. till Kristians amt och i n. v. till S. Trondhjems amt, 2,208,$_{26}$ kvkm., 4,411 inv. (1910; 3,350 år 1900). I v. har L. stora fjällvidder med höga kupolformade toppar (högst Rondanes toppar, Högronden 2,112 m., Stor-Sölen 1,825 m., Pighætta 1,556 m.). Från Atna bro i Sollien och från Krokhaugen har man en vacker rundvy af Rondanes imposanta fjällgrupper. På östra sidan af hufvuddalgången ligger det mäktiga Tron-fjeld l. Tronn (1,710 m.). L. afvattnas af Glommen (7,$_8$ km. af dess lopp tillhöra L.) och dess bifloder Tonna, Sivilla, Egnunda, Sölna, Folla, Atna, Tysla och Orkla. Största sjöarna äro Savalen (9 km. lång, 5,$_5$ km. bred) som på gränsen till Tönset 725 m. ö. h. skjuter 1 km. in i häradet, och den h. o. h. inom häradet belägna Stora Mælsjö (2,$_1$ kvkm.). Mest bebyggda äro trakterna rundt om

L. kyrkplats och utefter Foldalen. 400 kvkm. af arealen äro täckta af till stor del frodig skog. Viktiga näringsgrenar äro äfven jordbruk och boskapsskötsel, som dock ofta hämmas af kölden, emedan gårdarna ibland ligga ända till 900 m. ö. h. Utmärkta fjällbeten. Bergverksdriften var förr af vikt särskildt i Foldalen (se d. o.), där en 1747 upptäckt grufva med kopparhaltig svafvelkis bearbetades med god vinst en tid framåt, nedlades på 1840-talet, men under de senare åren åter börjat bearbetas i stor skala af The Foldalen copper and sulphur co. ltd. Flera stenbrott, sågverk och kvarnar samt ett mejeri. L. har en privatbank, Foldalen en sparbank. Rörosbanan går genom L., genom Foldalen är planlagd en bibana upp till den under byggnad varande Dovrebanan. K. V. H.

Lille Fosen. Se Kristiansund, sp. 1412.

Lillehammer, stad i Kristians amt, Norge, säte för amtmannen där, ligger vid norra ändan af sjön Mjösen. 3,804 inv. (1910; 3,251 år 1900, 1,547 år 1875). L. har ett skyddadt läge vid en backsluttning nära Laagens mynning, med vidsträckt utsikt öfver Mjösen. Staden genomflytes af älfven Mesna, som kommer från Mesnavandene och ö. om staden bildar industriellt utnyttjade vattenfall. På höjden Majhaugen i L:s östra utkant ligger det i sitt slag märkliga, af tandläkaren A. Sandvig grundlagda frilufts- och folkmuseet, som är stadens största sevärdhet, 1900 inköpt af Selskabet for L. bys vel och 2 juli 1904 öppnadt för allmänheten; dess samlingar omfatta öfver 10,000 katalognummer, hvaribland 25 gamla byggnader, och lämnar enastående bidrag till belysning af forna tiders kultur i Gudbrandsdalen. Bland stadens industriella anläggningar märkas Mæsna bruk (landtbruksmaskiner), mekanisk verkstad, frörenseri, såpsjuderi, färgeri, bryggeri, såg- och kvarnverk samt G. Larsens öfver hela landet kända fabrik för tillverkning af pipor och cigarrmunstycken. L. har kommunalt elektricitetsverk. L. har filial af Norges bank, L:s sparbank och Faabergs sparbank. Den taxerade förmögenheten 1909 var 6,059,100 kr.; inkomsten uppgick till 1,464,395 kr. I staden utkomma 3 tidningar, alla 3 ggr i veckan. Den är sedan 1902 eget pastorat, men väljer stortingsrepresentant tills. med Hamar, Gjövik och Kongsvinger. Under de senare åren har L:s omnejd ifliçt frekventerats som kurort för bröstsjuka (Mæsnalien, Langset, Balberg m. fl. ställen). L. anlades 1827. Litt.: Th. Frölich, "L., særlig i 1870-aarene" (1905). K. V. H.

Lillers [lilär], stad i franska dep. Pas-de-Calais, vid Nordbanan. 5,195 inv. (1901). Stenkols- och saltbrytning; ansenlig skotillverkning. J. F. N.

Lillesand, lastageplats i Nedenes amt, Norge, med handelsrätt sedan 1688. 1,240 inv. (1910; men 1,432 inv. 1875). Viktigaste näringsgrenarna äro nu fiske och träexport, förr skeppsrederi och sjöfart. L. anlöpes af kustångarna och är slutstation på L. — Flaksvandsbanan (16,6 km. lång). K. V. H.

Lilleström, härad i Akershus amt, Norge, vid insjön Öierens norra del, ö. om Kristiania, sedan 1907 afsöndradt från Skedsmos härad. 5,32 kvkm. 4,353 inv. (1910; 4,098 år 1900). Terrängen är flack med myrmarker. Platsen omkring järnvägsstationen, en knutpunkt för Kongsvinger- och Hamarbanorna från Kristiania, är stadslikt bebyggd. Vid L., som är stadt i stark utveckling, finnas många fabriker och stora timmerupplag. Realskola, folkskola, bank, apotek och flera hotell. Två tidningar utges där. Årlig kreatursmarknad. Fråga om stadsrättigheter åt L. föreligger. K. V. H.

Lille Theodor, pseudonym för O. Th. Krohg (se d. o. 3).

Lill-Frygien. Se Frygien, sp. 13.

Lillhjärnan, *anat.* Se Hjärnan, sp. 835.

Lillhärad, socken i Västmanlands län, Tuhundra härad. 5,123 har. 491 inv. (1910). L. utgör ett konsist. pastorat i Västerås stift, Munktorps kontrakt.

Lillhärdal, socken, delad å Jämtlands län, Svegs tingslag, med 2,407 kvkm., 1,531 inv. (1910), och å Kopparbergs län, Mora tingslag (obestämd areal), med 53 inv. L. utgör ett konsist. pastorat i Härnösands stift, Jämtlands södra kontrakt.

Lillia, Georg. Se Stiernhielm.

Lillie, svenska adliga ätter. — En lilja (se d. o.) var under medeltiden vapenmärke för flera svenska frälsesläkter, bland hvilkas medlemmar märkas riddaren och medlemmen af rikets råd Greger Matsson till Tyresö (se Lilja, *her.*) samt dennes son Strängnäsbiskopen Mattias Gregersson (se d. o.). Vid riddarhusets inrättande (1625) introducerades tre särskilda ätter Lillie: 1) L. af Greger Matssons ätt (hvilken benämning dock är oriktig; se Lilja, *her.*); 2) L. af Ökna; 3) L. af Aspenäs. Den mellersta af dessa ätter hade under 1500-talet haft sina enda märkliga medlemmar, Knut Andersson till Ökna (se L. 1) och dennes son Knut Knutsson L. (se L. 2), samt utdog med en son till den senare. Af den förstnämnda ätten, hvilken utgick på svärdssidan 1763, blef en medlem, Axel L. (se L. 3), 1651 friherre till Kides och 1652 grefve till Lillienborg, men den från honom härstammande *grefliga* ätten L. utslocknade 1709 på svärdssidan. En gren af ätten L. af Aspenäs erhöll 1719 friherrlig värdighet. Denna *friherrliga* ätt L. ånses vara utgången 1813. Den *adliga* ättgrenen utdog på svärdssidan 1839.

1. Knut Andersson L. (af Ökna), d. 1546 (före 19 dec.), en bland de i rikets värf mera anlitade männen under Gustaf I:s tid. Vid 1523 års riksmöte intogs han i rikets råd och nämnes 1526 som lagman i Södermanland. Han omtalas sedan som deltagare i förhandlingarna vid 1527 och 1529 års riksdagar, var en bland anförarna för den krigsstyrka, som 1532 sändes mot Kristian II, samt deltog som svenskt sändebud i de underhandlingar, hvilka ledde till afslutandet af freden med Ryssland 1537 och af förbundet med Frankrike 1542.

2. Knut Knutsson L., den föregående son, d. 6 jan. 1596, var ledamot af den beskickning, som 1557 afslöt fred med Ryssland i Moskva, omnämnes som riksråd under Erik XIV:s regering från 14 jan. 1562 och användes ofta af denne konung. Han tjänstgjorde 1562 som hofmästare åt Erik och var en af de herrar, åt hvilka anförtroddes utförandet af frierierna till Kristina af Hessen (1563) och Renata af Lothringen (1565). Under Johan III förekommer han ej som riksråd, kanske emedan han af konungen ansågs som "förbullrad och fördärfvad af mycken dryck" (1572). Hos hertig Karl saknade han ej förtroende. Han var lagman i Närke 1576—79 och 1577 en af ståthållarna öfver furstendömet

under hertigens vistelse utrikes. Han ansågs en tid luta åt katolicismen och fick 1580 liksom Hog. Bjelke m. fl. i uppdrag af Johan III att resa omkring i landet och tillse, att liturgien användes.

3. Axel L. (se släktöfversikten), grefve, riksråd, fältmarskalk, f. 23 juli 1603 på Berga i Högsby socken, Kalmar län, d. 20 dec. 1662 på Löfstad i Kimstads socken, Östergötland, blef 1620 page hos

Gustaf II Adolf, inskrefs 1623 som student i Leiden och följde konungen på fälttågen i Livland, Polen och Preussen. 1630 uppnådde han öfverstebeställning vid ett värfvadt regemente, medföljde s. å. svenska armén till Tyskland, deltog 1631 verksamt i eröfringen af Würzburg samt fick vid stormningen af Mainz 12 dec. s. å. sitt vänstra ben afskjutet, men kvarstannade dock i krigstjänst. Han blef 1635 öfverste för Östgöta kavalleri, 1638 generalmajor, guvernör i Vor-Pommern och kommendant i Stralsund samt 1641 vice guvernör öfver hela Pommern. Han förde Östgöta fotfolk i slaget vid Leipzig 1642 och blef därefter vice guvernör i Leipzig och Meissen. 1648 utnämndes L. till riksråd, erhöll 1651 friherrlig värdighet (med Kides till friherreskap), blef s. å. krigsråd, 1652 rikskammarråd, lagman i Karelen, grefve (med grefskapet Lillienborg) och generalguvernör i Pommern samt utnämndes 1654 till general. 1655 blef han generalguvernör i Halland, 1657 fältmarskalk och utsågs 1661 till generalguvernör i Livland, hvilket ämbete han dock ej mottog. L. var en tapper herre, men hetlefrad och självrådig. Tack vare i kriget förvärfvade rikedomar kunde han uppbygga ett präktigt slott å fädernegården Löfstad. Litt.: Elof Tegnér, ”Svenska bilder från sextonhundratalet” (1896).

4. Maurits L. (af Aspenäs), fortifikationsofficer, f. 1651, d. 1710 i Moskva, blef fortifikationslöjtnant i Bohus 1683, kapten och fortifikationsbefälhafvare i Göteborg 1689 samt förestod 1693—95 generalkvartermästarlöjtnantssysslan i Skåne, hvarefter han 1700 blef major med skyldighet att undervisa infanteriets officerare i fortifikation. 1702 utnämndes L. till generalkvartermästarlöjtnant i Narva med inspektion öfver ingermanländska fästningarna, Kexholm och Viborg, ledde fortifikationsarbetena vid Narvas försvar 1704 och blef vid kapitulationen rysk krigsfånge samt förd till Moskva. L., som var ”en mycket habil man” samt synnerligen skicklig fortifikationsofficer, återuppförde bl. a. tornet Farshatt i Bohus och upprättade en karta öfver Bohus med omgifningar, byggde åtskilliga verk i Göteborg och Malmö, utstakade befästningar vid Nöteborg och förstärkte Narva.

1. O. A. (Fr. W.) 2. Fr. W. 3. (B. B—s.) 4. L. W:son M.

Lillieblad, Gustaf (Peringer), orientalist, biblioteksman, f. 6 mars 1651 i Strängnäs, d. 5 jan. 1710 i Stockholm, kom 1671 till Uppsala, där hans håg snart riktades på de österländska språkens studium och hvarest han 1675 utgaf en disputation i detta ämne. Under en utländsk resa studerade han för de berömdaste orientalister i Kiel, Hamburg, Jena, Oxford, Cambridge och Paris samt läste i Rom och Venezia turkiska under inföddas ledning. I Altorf i Franken hade han Wagenseil till lärare och utgaf två talmudiska handskrifter *Avoda Sara et Tamid* (1680). I Frankfurt blef de etiopiska studiernas grundläggare, Ludolf, hans ledare i etiopiska, och i Amsterdam umgicks han med judar för att ytterligare vidga sina betydande kunskaper. 1681 utnämndes han till professor i österländska språk i Uppsala, och från denna tid vidtog hans betydande lärda författarskap, nedlagdt i 40 akademiska afh. samt skriften *Epistola de karaitis Lithauniæ* (1691), föranledd af en resa, som L. på k. uppdrag företagit till Litauen och Polen för att studera den judiska sekten karaiternas tro och ceremonier. 1693 upphöjdes L. i adligt stånd (han hette förut Peringer), 1695 kallades han till k. sekreterare och censor librorum samt nämndes 1703 till k. hofbibliotekarie. I denna egenskap fick han utreda förlusterna till följd af slottsbranden samt ånyo ordna återstoden. Men tillika hade han glädjen att få utge *Catalogus librorum quibus regiam bibliothecam adauxit Sparfvenfeldt* (1706), en förteckning öfver en del af de handskrifter och böcker, som denne under sina resor för statens räkning samlat. —rn.*

Lilliecrona, svensk adlig ätt, härstammar från Kasper Kenig l. König (f. 1586, d. 1646), hvilken 1603 inkom till Sverige från Schlesien, länge tillhörde Karl IX:s och Gustaf II Adolfs hofbetjäning samt 1637, som krigskommissarie, adlades med namnet L.

1. Gustaf L., diplomat, ämbetsman, son af ofvannämnde Kasper Kenig, f. 10 okt. 1623 på Kiholm i Västertälje socken, Stockholms län, d. 19 april 1687 i Stockholm, studerade på 1640-talet i Leiden och blef 1647 hofjunkare. Då drottning Kristina 1655 höll sitt intåg i Rom, var L. en af de få svenskarna i hennes svit och afgaf till Karl X Gustaf en skriftlig berättelse om tilldragelsen. L. blef 1662 svensk resident och 1675 envoyé vid danska hofvet och utnämndes sedermera till landshöfding 1676 i Kronobergs län, 1679 i Uppland samt 1681 i Närke och Värmland. Vid slutet af 1682 års riksdag var han vice landtmarskalk, sedan landtmarskalken, Fabian Wrede, insjuknat. 1685 utnämndes L. till kungligt råd och president i Kammarkollegium och Statskontoret samt Kommerskollegium, som då voro förenade med det förra. 1686 blef han Lunds universitets kansler.

2. Karl Vilhelm L., ättling af en broder till den föregående, biograf, f. 10 okt. 1794 på Söderto i Lyby socken af Malmöhus län, d. 2 okt. 1856 i Oskarshamn. Han blef 1815 auditör vid Skånska karabinjärregementet och fältmarskalken

Tolls handsekreterare (till dennes död, 1817), tog 1820 afsked från sin tjänst och begaf sig till Amerika, men återkom efter någon tid, blef 1832 utgifvare af tidningen ”Skånska correspondenten” och var senare i 10 år medlem af ”Aftonbladets” redaktion. Efter autentiska handlingar, som meddelades L. af Tolls släktingar, utarbetade han *Fältmarskalken grefve Johan Christopher Toll. Biografisk teckning* (2 dlr, 1849—50) samt efterlämnade i handskrift en dagbok under 1840—41 års riksdag, som, numera förvarad i Uppsala universitetsbibliotek, utgör en viktig källa till denna riksdags intimare historia. Om dess förhistoria åter upplysa bref af L. i enskild ego. 2. (S. C.)

Lilliehorn, svensk adlig ätt, härstammar från kaptenen vid Kalmar regemente Peter Berg (f. 1688, d. 1753), hvilken adlades 1719 med namnet L. En sonson till denne, Johan Fredrik L. (f. 1745, d. 1811 som landshöfding i Västmanlands län), blef 1800 friherre med succession af värdigheten på äldste sonen, son efter son. Den från honom härstammande friherrliga ättegrenen utslocknade 1856.

1. Per L., son till ofvannämnde Peter Berg, sjömilitär, politiker, f. 20 nov. 1729, d. 25 aug. 1798 på Kråkerum i Kalmar län, blef arklimästare vid Amiralitetet 1754 och löjtnant s. å. samt kaptenlöjtnant 1760. Efter att några år ha tjänat i franska flottan återvände han hem och utnämndes 1770 till kapten, 1771 till major och 1773 till öfverstelöjtnant. Två gånger under åren 1775 och 1776 var han vice landshöfding i Kalmar län. 1777 blef han öfverste. Vid 1789 års riksdag uppträdde han som en af konungens ifrigaste anhängare, talade ofta och egde styrka nog att öfverrösta det oväsen, som hans anförande ofta framkallade. När därför Lewenhaupt visat sig olämplig som landtmarskalk och dragit sig tillbaka, utnämndes L. till vice landtmarskalk. Denna syssla skötte han på ett mycket själfrådigt och olagligt sätt samt ådrog sig därigenom sitt ståndsovilja. Af konungen belönades han däremot bl. a. med utnämning till konteramiral 28 april 1789. Han deltog därefter som chef för en afdelning af flottan i sjöslaget vid Ölands södra udde, 26 juli 1789, hvilket utan tvifvel blifvit en lysande seger, om L. åtlydt hertig Karls befallning att med sin division angripa fienden. Men i stället höll han sig på afstånd och återkallade t. o. m. några fartyg, som ville rycka fram till striden. Efter dennas slut arresterades L. och ställdes sedan inför krigsrätt, hvilken dömde honom som förrädare till döden. I anseende till ”den trohet och nit, han emot K. M:t ådagalagt vid utöfningen af det honom under sist öfverståndne riksmöte i nåder uppdragne vice landtmarskalksämbete”, mildrades straffet af nåd till entledigande ur rikets tjänst med bibehållande af samtliga löneförmåner som lifstidspension; i öfverensstämmelse härmed utfärdades hans afsked 12 okt. 1790. Dock erhöll han befallning — antagligen ett enskildt aftaladt villkor för benådningen — att vistas några år utrikes, till dess han fick tillåtelse att återkomma. I sept. 1793 erhöll han af hertig Karl dylik tillåtelse, men med villkor, att han vistades sin återstående lifstid på sin landtegendom. Förgäfves sökte han hos Gustaf IV Adolf vid dennes myndighetsförklaring (1796) utverka upphäfvande af detta villkor. Orsakerna till L:s uppförande under slaget äro fortfarande outredda och torde kanske alltid bli det. Feghet eller förräderi ligger närmast till hands. Själf skyllde han under rättegången på sina underlydande, som ej lydt order och tvungit honom att hålla sig utom striden, till dess att den aftagande vinden omöjliggjort divisionens deltagande i slaget. Det skulle således vara de adlige officerarnas hämnd mot den förre vice landtmarskalken. Senare, under förmyndarregeringen, framkom han med det osannolika påståendet, att konungen gifvit honom hemliga order att icke låta hertigen vinna en afgörande seger.

2. Karl Pontus L. (skref sig Lilljehorn), son till den föregåendes halfbroder, konspiratör, f. 16 mars 1758 i Stockholm, d. 24 nov. 1820 i Bonn, var i sin ungdom page vid hofvet och ingick sedan vid Lifgardet, där han 1776 blef löjtnant och vid hvilket han avancerade till major. Han utnämndes till öfverstelöjtnant i armén 1790. Ehuru L. omfattats med välvilja af Gustaf III och haft pension ur konungens handkassa, lät han dock förmå sig att deltaga i den sammansvärjning, som slutade med Gustafs mördande, och värfvade för företaget Ehrensvärd och Hartmansdorff. I sista stunden vacklade han dock och sände konungen på aftonen 16 mars 1792 en biljett utan underskrift, hvari han varnade honom för att bevista maskeraden. Efter mordet angafs han af den person (en dräng, vid namn Bark), som inlämnat brefvet i konungens rum i Operahuset, erkände, att han skrifvit det, och fängslades. Han bedyrade likväl vid rättegångens början sin oskuld, men bekände sedermera samt uppgaf, att han öfvertalats till delaktighet i sammansvärjningen af Pechlin och Ribbing, enär han ansågs ega stort inflytande vid sitt regemente och man således genom honom ville försäkra sig om gardet. Han dömdes till döden, men straffet mildrades till ständig landsflykt. Under det antagna namnet Berg von Bergheim vistades han sedermera i Tyskland intill sin död. 1810 vände han sig skriftligen till kronprins Karl Johan med ansökning om nåd — och om tjänst i riket. Ännu i detta bref smädar han Gustaf III. L. ligger begrafven på gamla kyrkogården i Bonn, där hans grafvård ännu finnes. 1 o. 2. J. F. N. (L. S.)

Lilliehöök [-hök], gammal svensk frälsesläkt från Västergötland, hvars ryktbaraste medlemmar på 1500-talet voro riksrådet Måns Bryntesson (se L. 1) och hans dotter, ”gref” Ebba (se L. 2). Vid riddarhusets instiftande (1625) introducerades släktens förefintliga grenar på två särskilda nummer. Johan L. till Fårdala (se L. 3), brorsons sonson till Måns Bryntesson, intog, efter lottkastning, för sin släktgren n:o 1 bland dåv. riddarklassens ätter. Denna adliga ätt fortplantades genom Johans broder Knut (d. på 1660-talet som f. d. landshöfding i Åbo län och på Åland), men utslocknade på svärdssidan 1801. Johan L:s barn erhöllo 1651 för faderns förtjänster friherrlig värdighet, med rätt att skrifva sig till sin förläning Närpes i Österbotten, men denna friherrliga ätt utdog på manssidan redan 1685 med den yngre sonen, Anders L. (se L. 4). Som en särskild adlig ätt n:o 66 upptogs 1625 den ännu lefvande släktlinjen L. af Gälared och Kolbäck. (En gren af denna har såsom antagligen närmast besläktad med den egentliga Fårdalaätten enligt riddarhusets beslut intagit dennas säte, hvadan ätten L. af Fårdala officiellt fortlefver.)

1. Måns Bryntesson L. till Upplo (af Färdala), en bland Sveriges mera framstående män under 1520-talet, användes som höfvitsman på det då viktiga Älfsborgs fäste, intogs vid Gustaf I:s kröning 1528 i rikets råd och förde s. å. konungens talan vid räfsten med de uppstudsige dalkarlarna. Sin konungs förtroende lönade han dock med att jämte andra västgötamagnater deltaga i sammansvärjningen 1529, möjligen därtill lockad af hopp om kronan, hvilket af hans kamrater lär ha blifvit honom förespegladt. Efter upprorsförsökets misslyckande erbjöds honom af konungen nåd, men i den tron, att de handlingar, som kunde vittna om hans brottslighet, blifvit förstörda, nekade han att emottaga den och fordrade rättegång. Hans sak företogs då till rannsakning vid riksdagen i Strängnäs 1529, fullgiltiga bevis på hans brottslighet blefvo där framlagda, och Måns Bryntesson dömdes från lif och gods. Fruktlös var nu hans bön om nåd. Han afrättades i Stockholm 3 juli (ej sept.) 1529.

2. Ebba L., den föregåendes dotter, f. 13 jan. 1529 (dödsåret obekant; hon synes ha lefvat ännu 1613), blef 1548 gift med Sten Eriksson Leijonhufvud (se Leijonhufvud 4), upphöjdes efter mannens död (1568) i grefligt stånd och erhöll 1571 Raseborgs grefskap, hvilket dock efter några år öfvertogs af sonen Axel Stensson (se Leijonhufvud 7). Hon kallades vanligen på grund af sin härsklystnad och manhaftighet gref Ebba. En samtida anteckning fäller om henne det omdömet, att hon var "ett hår af Hin Håle, värre till lynnet än fadern, sonen Axel och dennes söner", och den tidens handlingar innehålla många bevis på hennes processlystnad, våldsamma behandling af sina underhafvande samt oroliga tilltagsenhet, som sträckte sig äfven till statens angelägenheter. Sålunda ansågs hon ha haft en ej ringa del i de händelser, som ledde till Erik XIV:s afsättning, och med anledning af Johan III:s förföljelser mot riksråden hotade hon, enligt konungens egen uppgift, 1592 att hjälpa honom från tronen, liksom hon hjälpt honom dit. Med anledning af sin mans försträckningar till kronan under Eriks och Johans tid hemsökte hon på sitt vanliga, bråkiga sätt oupphörligt regeringen med ersättningskraf. Karl IX, som dock förut visat tillmötesgående mot familjens anspråk, tröttnade slutligen på hvad han kallade "hennes kärringtrug" och förbjöd henne 1607 med anledning af en formlig "undsägelseskrift", som hon då utfärdat mot honom och rådet, att vidare lämna sin gård Tärna. För sonen Axel synes hon ha hyst tillgifvenhet och öfverlät åt honom under hans landsflykt sina från morfadern, Jöns Ulfsson (Ros) till Ervalla, ärfda norska egendomar. Med sonen Maurits (se Leijonhufvud 8) hade hon däremot 1604 en bitter tvist, men man kan ej afgöra, hvems skulden var till denna, då man har att tillgå endast hennes anklagelseskrift, som för öfrigt på ett häpnadsväckande sätt vittnar om hennes eller tidens råhet. 1606 var åtminstone på sonens sida sämjan återställd (se Brinkmanska arkivet, II, 109).

3. Johan Nilsson L., son till riksrådet Nils Andersson, krigare, f. 1598, åtföljde Gustaf II Adolf på hans fälttåg i Livland och Preussen på 1620-talet och befordrades till öfverstelöjtnant. 1630 blef han öfverste, 1635 generalmajor, 1638 guvernör öfver Hinterpommern och kommendant i Stettin. Samtidigt med dessa militära utnämningar blef han 1634 häradshöfding i Hammarkinds härad i Östergötland och 1637 i Sundals härad på Dal. Som guvernör i Hinterpommern vann L. genom kraft och duglighet både regeringens bifall och provinsens tillgifvenhet. Han rensade Hinterpommern från fiender och framryckte 1639 i Brandenburg till Banérs undsättning, men ett benbrott höll honom en tid fjättrad vid sängen. Redan under Banérs sjukdom hade regeringen i Stockholm beslutit, att L. skulle föra befälet närmast honom, och kort före Torstensons utnämning till öfverbefälhafvare skref den till L.: "Så snart vi utnämnt en öfvergeneral, bören I blifva hos honom hvad Torstenson varit hos Banér, för eder bekända dexteritet, flit och trohet". L. utnämndes 1642 till riksfälttygmästare. I slaget vid Leipzig, 23 okt. 1642, anförde han jämte K. G. Wrangel och Mortaigne svenska centerns första linje. Sedan fiendens vänstra flygel blifvit slagen på flykten, förde L. fyra regementen från reserven mot flanken af fiendens center, men stupade under strid med trupper, som sändes till den fientliga centerns understöd. "Barn", yttrade han till soldaterna, "jag dör gärna, ty nu har jag visat eder vägen". Se F. M. Franzén, "Minne af J. N. L. till Färdala" (i Sv. akad:s handl. ifrån år 1796, del VI).

4. Anders Johansson L., friherre, den föregåendes son, diplomat och ämbetsman, f. 19 dec. 1635 i Riga, d. 17 nov. 1685 i Stockholm, anträdde efter studier vid Uppsala universitet en längre utrikes resa och utnämndes vid sin återkomst 1657 till kammarherre hos Karl X Gustaf. Efter konungens död förordnades han 1661 till landsdomare i Skåne och assistensråd vid generalguvernementet därstädes. 1663 blef han president i regeringen och hofrätten i Pommern, men kom ej att tillträda dessa sysslor, utan utnämndes i stället 1664 till landshöfding i Östergötland. 1666 afsändes han af förmyndarregeringen som envoyé till Polen, rappellerades 1667 och skötte sedan under någon tid med drift och skicklighet sitt höfdingekall. 1674 skickades han ånyo, i egenskap af ambassadör, till Polen för att vid konungavalet bevaka Sveriges intressen. Vid L:s ankomst hade valet redan skett, men han fick stanna i Polen sex år (till 1680) för att under då varande krig skaffa sitt fädernesland Polens och dess konungs, Johan Sobieskis, hjälp mot den brandenburgske kurfursten. Företaget var vanskligt, och det behöfdes mycken diplomatisk skicklighet att lotsa sig lyckligt fram genom Österrikes, Brandenburgs och de polske particliefernas förenade intriger. I aug. 1677 undertecknades i Danzig en förbundstraktat emellan Johan Sobieski personligen och L. som Karl XI:s sändebud; att den icke bar mycken frukt, var ej L:s skuld. Till denna tid hör äfven den personliga tvisten emellan L. och den brandenburgske kurfursten, framkallad af L:s frimodiga svar på kurfurstens förolämpningar. Saken slutade med,

att Karl XI gillade sin ambassadörs uppträdande. L. råkade emellertid en gång ut för sin konungs misshag. Det var på 1682 års riksdag, då L. på riddarhuset häfdade ständernas rätt att deltaga i lagstiftning, hvilket Karl XI upptog som ett ifrågasättande af hans makt att stadga och förordna för sina undersåtar. Följden blef, att rikets ständer genom en undfallande och tvetydig förklaring lade sin rätt i konungens hand. L. erhöll tillgift efter afbön. 1683 utnämndes han till president i wismarska tribunalet, men tillträdde aldrig detta ämbete. — L. afled barnlös.

5. Karl Bertil L., sjömilitär, f. 7 nov. 1809 på Sällerhög i Asklanda socken, Älfsborgs län, d. 3 mars 1890 i Grenna, utnämndes 1828 till sekundlöjtnant i flottan, tjänstgjorde därefter under fem års tid i nordamerikanska handelsmarinen, genomgick 1835—38 artilleriläroverket å Marieberg och var 1839—46 lärare i fysik därstädes. Sommaren 1838 åtföljde han enligt uppdrag en fransk vetenskaplig expedition till norra Skandinavien samt Spetsbergen. Från 1846 deltog L. i åtskilliga större sjöexpeditioner, äfven som chef, var från 1852 led. i Förvaltningen af sjöärendena, anlitades i flera kommittéer rörande sjöförsvaret, blef 1856 kommendörkapten och 1863 kommendör. 1864—75 var han lotsdirektör, efter att från 1855 ha tjänstgjort som sådan på förordnande. L. blef 1838 led. och 1864 hedersled. af Örlogsmannasällskapet, 1841 led. af Krigsvet. akad. och 1844 af Vet. akad. Vid 1853—54 års riksdag var L. led. dels i konstitutions-, dels i statsutskottet, vid riksdagen 1856—58 i det sistnämnda. L. författade några mindre, vetenskapliga skrifter i meteorologi och jordmagnetism, bl. a. *Stormen den 5 nov. 1864*, *Några upplysningar rörande isläggningen vid Sveriges kuster åren 1870 och 1871* samt *Magnetiska observationer gjorda i Stockholm, Haparanda och Karlskrona* (alla i Vet. akad:s öfversikt).

6. Johan (John) Fredrik L., den föregåendes brorson, militär skriftställare, f. 19 nov. 1834 på Känsö, son till konteramiralen Johan L. (f. 1804, d. 1874), blef 1852 underlöjtnant vid Västgöta-Dals regemente, tillbragte åren 1858—60 i tjänst vid ett franskt zuavregemente och deltog därunder med utmärkelse i fälttåget mot Österrike (bl. a. i slagen vid Magenta och Solferino) samt expeditionerna mot Marokko 1859 och östra Kabylien 1860, likasom han äfven några år senare (1864) bevistade ett franskt krigsföretag mot upproriska kabylstammar. L. blef 1875 major och 1878 öfverstelöjtnant vid Närkes regemente samt 1882 öfverste och chef för detsamma (fr. 1893 för det genom sammanslagning af detta och Lifregementets grenadjärkår bildade Lifregementet till fot). Vid sitt afskedstagande, 1897, utnämndes han till generalmajor i armén. L. var lokmannarepresentant vid 1898 och 1903 års kyrkomöten, där han tillhörde den moderata fraktionen, och är sedan 1891 led. af Krigsvet. akad. Krigsminnen från sina ungdomsår har han skildrat i *Tvenne år bland zouaverne* (1861; 2:a uppl. 1862; da. öfv. 1863) och *Två reseskizzer* (1867).

7. Hugo Hjalmar L. till Gälared och Kolbäck, ingenjör, ämbetsman, f. 13 mars 1845 på Odenstad, Gillberga socken, Värmlands län, utexaminerades 1865 från Teknologiska institutet, var 1865—67 anställd vid skeppsvarf i England samt 1867—72 som konstruktör vid verkstäder i New York. 1872—76 var L. maskiningenjör vid Gäfle—Dala järnväg och införde under denna tid flera af honom själf uppfunna maskintekniska förbättringar, t. ex. ångvärmeledning i järnvägsvagnar. 1877 blef han ingenjör vid flottans konstruktionsbyrå samt förordnades s. å. till ingenjör vid Mariningenjörstaten, vid hvilken han 1889 avancerade till direktör och hvars chef han som öfverdirektör blef 1898, tillika chef för Marinförvaltningens ingenjörafdelning. Under denna tid var han 1882—89 verkstadsföreståndare vid ingenjördepartementet i Stockholm, 1889—96 chef för ingenjördepartementet i Karlskrona och 1896—98 öfverdirektörsassistent. L. deltog i omorganisationen af Mariningenjörstaten och var 1906—10 chef för den nya Mariningenjörkåren. Som chef för Marinförvaltningens ingenjörafdelning hade L. ledningen vid utarbetandet af konstruktioner till alla de fartyg, som 1898—1910 byggts för svenska flottan, såsom pansarbåtarna ”Dristigheten”, ”Äran”, ”Wasa”, ”Tapperheten”, ”Manligheten” och ”Oscar II”, pansarkryssaren ”Fylgia” samt ett antal jagare, torpedbåtar och undervattensbåtar. Bland andra uppdrag L. erhållit inom flottan må nämnas, att han deltagit i de utredningar beträffande sjökrigsmaterielen, som anbefalldes 1892, 1901, 1906, 1908 och 1909. 1910 tillträdde han chefskapet för Ludvigsbergs samt Luth & Roséns verkstäder. L. var stadsfullmäktig 1890—96 i Karlskrona och 1899—1907 i Stockholm, led. af styrelsen för Tekniska högskolan 1901—10 samt af Karlskrona stad vald led. af Andra kammaren 1894—96. Han är hedersled. (1893; led. 1889) af Örlogsmannasällskapet och led. af Krigsvet. akad. (1893). 1. O. A. (Fr. W.) 2. S. B. 3. A. B. B (B. B—s.) 4. Hjr.* 5—6. (V. S—g.) 7. C. K. S.

Lillienanckar, Nils, sjöofficer, f. 24 dec. 1695 i Karlskrona, d. 2 nov. 1773 i Göteborg, ingick tidigt i flottans tjänst och deltog 1710 i sjöslaget i Kjögebukt samt 1715 i anfallet på ryska flottan vid Reval. Han blef löjtnant 1717 och återtog följande år som befälhafvare på en brigantin två priser från fienden. Efter freden gjorde han som kofferdistyrman (1722—25) resor till Afrika och Amerika för att vidare utbilda sig i sitt yrke. L. blef kaptenlöjtnant 1735 och deltog som sådan i 1741—43 års ryska krig. 1762 utnämndes han till kommendör, tjänstgjorde på svensk-ryska flottan under Pommerska kriget samt befordrades efter dettas slut till schoutbynacht (1765) och till chef för örlogseskadern i Göteborg (1767). 1770 upphöjdes L. i adligt stånd (han hette förut Lillja) och utnämndes 1771 till viceamiral.

Lillienberg, Johan Georg, grefve, statsman, f. 3 aug. 1713 på Toftnäs i Bolmsö socken, Jönköpings län, d. 26 april 1798 på egendomen Herresta i Södermanland, var son af assessor Daniel Dreffling, som adlades 1705 och introducerades på svenska riddarhuset 1719 under namnet L. Efter slutade akademiska studier i Lund blef L. 1731 e. o. kanslist i Krigsexpeditionen och snart därefter protokollsförare i rådkammaren. Han utsändes 1739 som kommissionssekreterare till Wien, men fick under utresan order att i stället begifva sig till Konstantinopel för att biträda vid alliansunderhandlingarna med Turkiet och kvarstannade i Konstantino-

till 1743 för att uppbära de i 1739 års fördrag ulerade subsidiemedlen. Vid sin hemkomst fick mottaga ständernas erkännande för väl utfördt f och belönades genom hastig befordran, i det , sedan han från 1746 varit lagman på Gott- l, 1749 utnämndes till landshöfding i Åbo och rneborgs län. Därifrån förflyttades han 1757 landshöfding till Uppsala och blef 1762 presi- t i Bergskollegium, från hvilket ämbete han tog ked 1782. L. var en ifrig partiman och räkna- ända från riksdagen 1746—47 intill periodens till hattarnas bästa och pålitligaste krafter. 6 upphöjdes han i friherrligt och 1778 i grefligt id. (L. S.)

illienborg, grefskap, som 1652 förlänades åt riks- et och generalguvernören i Pommern Axel Lillie, érre till Kides. Det omfattade Laholms kungs- ıgård i Halland samt 185 mantal inom Höks, nnersjö och Halmstads härad. G. F.*

illienburg, förr namn på slottet i L a h o l m d. o.).

illienstedt, J o h a n, grefve, statsman, skald, 14 juni 1655 i Björneborg (Finland), d. på sitt

gods Diwitz i Pommern 26 sept. 1732, var son af Paulus Simonis Raumannus, kyrkoherde i Mouhijärvi socken i Åbo län. L. studerade sedan 1672 i Åbo och sedan 1675 i Uppsala, gjorde sig tidigt känd som lycklig vitterlekare samt förvärfvade sig sådant anseende för kunskaper och lärdom, att lärarbefattningar (adjunktur i filosofi, professur i lagfarenhet) vid Åbo versitet erbjödos honom två gånger. Han valde ället att söka sin framtid på den civila ämmannabanan. Vid 28 års ålder (1683) blef presidentsekreterare i Kammarkollegium samt ämndes 1685 till protokollssekreterare i Statstoret. 1690 blef han adlad, hvarvid han ıg namnet L. (han hette före adlandet P a u u s), utnämndes 1698 till revisionssekreterare led. af lagkommissionen samt 1705 till vicesident och direktor i wismarska tribunalet. Unden därpå följande tiden användes han af Karl i åtskilliga diplomatiska uppdrag, vid hvilkas rande han ådagalade mycken skicklighet. För förtjänster erhöll L. 1713 friherrlig värdighet ı tog dock ej introduktion) och utnämndes 1714 ombudsråd vid den ena utrikesexpeditionen, i ken egenskap han följde Karl XII på hans tåg under de tre sista åren af dennes lif. På en 1719 blef L. riksråd samt innan årets slut lve. Redan före sitt inträdande i rådet hade blifvit utsedd att i stället för Goertz represen- Sverige på den åländska fredskongressen. Då na på hösten 1719 upplöstes, återvände L. till rige. 1721 var han Sveriges främste underhand- vid fredskongressen i Nystad och undertecke den hårda freden med Ryssland därstädes. 7 fick L. på egen begäran lämna rådsämbetet utnämndes i stället till president i wismarska tribunalet. — L. tillhörde det karolinska tidehvarfvets mera begåfvade vittra män. Hans litterära verksamhet inföll på 1680-talet. Liksom många af sina samtida, särskildt Leijoncrona, hade han studerat Syd-Europas skaldekonst och sökte genom öfversättningar och efterbildningar i svensk jordmån öfverflytta dess romantiska lyrik. Hans poetiska arbeten ha först i våra dagar blifvit utgifna (i Hansellis samling; del VI, 1863). L:s själfbiografi finnes införd i "Tidningar utgifna af ett sällskap i Åbo" (1775). Se A. Hultin, "Den svenska vitterheten i Finland 1640—1720" (1904). Hjr. (L. S.)

Lillienäs. Se L i l j e n ä s.

Lillieroot [-rot], N i l s, grefve, diplomat, f. 25 april 1635 i Åsbo i Östergötland, d. 19 april 1705 i Stockholm, var son af fältpredikanten vid Östgöta kavalleri, sedermera prästen i Vifolka Johannes Nicolai E o s a n d e r (se d. o.). Om hans tidigare öden känner man litet eller intet. Säkert torde det likväl vara, att han fick god uppfostran och hade tillfälle att rikta sin erfarenhet genom utrikes resor (1662 inskrefs han som student i Leiden). 22 nov. 1667 utnämndes han till "kommissionsråd till Barbariet" på den anförda grund, att han "meriterat sig i studier och språk såväl hemma som i främmande länder". Han beordrades att åtfölja den till Barbareskstaterna afsände juden Henrik d'Azzuveda och ålades att under färden noga taga reda på "commerciens lopp och beskaffenhet". 1669 utnämndes Nils Eosander till kommissionssekreterare vid svenska beskickningen i Frankrike och fyllde under några år sin plats med så mycken berömmelse, att han 7 sept. 1674 upphöjdes i adligt stånd, hvarvid han antog namnet Lillieroot. I mars 1675 blef han rappellerad, men affärdades i beskickning till Paris på våren 1676 och återkom på hösten s. å. till fäderneslandet. 20 nov. 1677 utnämndes L. till hofråd, och dagen förut befullmäktigades han att som svensk envoyé afgå till det franska hofvet, där han sedermera på ett högst berömvärdt sätt representerade Sverige under 12 år, eller till våren 1689. Under denna tid var han två gånger på besök i fäderneslandet, den ena gången 1680, den andra 1686. Vid båda dessa tillfällen afgaf han till sin regering vidlyftiga ämbetsberättelser, hvilka höra till denna tids viktigaste och intressantaste politiska aktstycken. 9 okt. 1691 utnämndes L. till svenskt sändebud hos Generalstaterna efter grefve G. Oxenstierna, blef 15 jan. 1697 ambassadör vid fredskongressen i Rijswijk och upphöjdes samma dag i friherrligt stånd. Efter fredens afslutande (1699) kvarstannade han som envoyé i Haag, där han under de första åren af Karl XII:s regering ledde de viktiga underhandlingarna med de båda sjömakterna. Sommaren 1703 slöt L. sin politiska bana, lämnade Haag och återvände till Sverige. Följande år blef han kungligt råd och upphöjdes i grefligt stånd, men hann icke som grefve bli introducerad på svenska riddarhuset. L. räknas med allt skäl till det karolinska tidehvarfvets kunskapsrikaste och skickligaste diplomater. Han användes därför på de ansvarsfullaste poster och var högt uppburen af den svenska politikens egentlige ledare under denna tid, grefve Bengt Oxenstierna, hvars politiska åskådningssätt han också i det hela delade. Hjr.*

Lilliestierna, K a r l, ämbetsman, f. 16 juli 1696

i Stockholm, d. där 2 juni 1742, egnade sig åt den juridiska banan och var öfverauditör vid den finska afdelningen af den i Norge stående armén 1718. S. å. blef han sekreterare i Åbo hofrätt, assessor där 1728 och lagman i Karelen 1736. L. deltog lifligt i riksdagsstriderna under den tidigare delen af frihetstiden och ansågs som en af de förnämste talarna på riddarhuset på sin tid. På 1720-talet tillhörde han holsteinska partiet. Senare framträdde han som en af mössornas förnämsta anhängare. (L. S.)

Lilliestråle, svensk adlig ätt, härstammar från superintendenten i Karlstad Ingemund Bröms, hvars barn 1756 adlades med namnet L. Ättens mest kända medlem är superintendentens son Joakim Vilhelm, som skref sig Liliestråle (se d. o.).

Lilliesträle, Johan (före adlandet Johannes Nicodemi Ahus), statsman, f. 6 mars 1597 i Örebro, d. 5 mars 1657 i Pommern, vistades, efter att en tid ha studerat i Uppsala, vid åtskilliga utländska universitet (bl. a. i Leiden 1625) och tillegnade sig där vidsträckta kunskaper. Han tillvann sig Axel Oxenstiernas uppmärksamhet, blef dennes sekreterare i Preussen och följde honom därifrån till Tyskland, där han användes i kansliet samt i diplomatiska värf. 1632 sändes han jämte Sten Bielke till valriksdagen i Polen. S. å. blef Johan Nicodemi generalkommissarie i Preussen och 1634 krigskommissarie i Schlesien, deltog i underhandlingarna med Polen 1635 som svensk kommissarie samt adlades 1636. L. var sedan fäst vid regeringen i Pommern, först som statssekreterare, från 1648 som regeringsråd. 1649 blef L. vice president och direktör i pommerska statskansliet och 1655 president i pommerska regeringen och hofrätten. Jfr Danckwardt. (B. B—s.)

Li'lliput, i J. Swifts fantastiska satir "Gullivers resor" namn på ett land, hvars inbyggare (lilliputerna) mäta knappast 6 tum i höjd.

Lillis. Se Lilit.

Lillj., vid latinska djurnamn förkortning för svenske zoologen V. Lilljeborg (se denne).

Lillja, Nils, sjömilitär. Se Lillienanckar.

Lillja, Johan Vilhelm, finsk bokförläggare och tidningsman, f. 29 aug. 1817 i Kimito, d. 18 febr. 1878 i Åbo, inträdde 1850 som bolagsman i J. K. Frenckell & sons bokhandelsrörelse i Åbo och inköpte Kr. L. Hjelts boktryckeri där och tidningen "Åbo underrättelser". 1856 öfvertog han ensam bokhandeln. Med dessa affärer förenade han en bokförlagsverksamhet, som för Finlands dåvarande förhållanden var storartad. Han utgaf ett stort antal arbeten på svenska och finska språken, bland dem en mängd läroböcker. Med bokhandeln förband han ett betydande lånbibliotek. Äfven må nämnas, att han utgaf en *Bibliographia fennica hodierna* (3 häftn, 1846, 1848, 1858). 1860—65 var L. själf redaktör af "Åbo underrättelser" och ådagalade som sådan stor lifaktighet. För ett oförsiktigt yttrande om Rysslands polska politik hölls han någon tid 1865 fången på Åbo slott. M. G. S.

Lilljebjörn. 1. Knut Knutsson L., författare, f. 4 apr. 1765 på Odenstad, Gillberga socken, Värmlands län, d. 19 maj 1838 i Karlstad, vardt 1785 officer, men tog redan 1788 afsked för att egna sig åt skötseln af sina fäderneärfda landtegendomar. L. var sedan 1812 medlem af Götiska förbundet. Först många år efter hans död vardt det bekant, att han egnat sig åt litterära arbeten, då hans son Henrik L. 1862 utgaf hans utmärkta skildring *Hågkomster af fordna dagars tänkesätt, seder och bruk i min födelseort.*

2. Henrik L., den föregåendes son, författare, f. 21 juli 1797 på Odenstad, Gillberga socken, Värmlands län, d. 22 aug. 1875 i Uppsala, tjänstgjorde som volontär vid artilleriet under Fredrikshalds bombardemang 1814, blef s. å. fänrik vid Värmlands fältjägarregemente, 1825 löjtnant och 1832 kapten där samt var 1850—61 regementskommissarie. De lifliga, i en lika flärdlös som ledig ton hållna skildringarna i hans *Hågkomster från ungdomen* (1865), *Fortsättning på Hågkomster från ungdomen* (1867), *Ett och annat* (1873) och *Spridda minnen från forna dagar* (1874) ha tillvunnit honom en stor och tacksam läsarkrets.

Lilljeborg, Vilhelm, zoolog, universitetslärare, f. 6 okt. 1816 i Hälsingborg, d. 24 juli 1908 i Uppsala, blef 1834 student och 1841 filos. doktor i Lund, aflade teoretisk teol. examen 1843, blef 1844 docent, 1845 e. o. och 1853 ord. adjunkt i zoologi vid Lunds universitet och var 1854—82 professor i zoologi vid Uppsala universitet, där han vid jubelfesten 1877 kreerades till hedersdoktor i med. fakulteten. L. var led. af Fysiogr. sällsk. i Lund (1850), Vet. soc. i Uppsala (1858; hedersled. 1885), Vet. akad. (1861) och Göteborgs Vet. o. vitt. samh. (1888). L. företog flera resor i vetenskapligt syfte till olika delar af den skandinaviska halfön och till norra Ryssland. Utbildad i Sven Nilssons skola, omfattade L. redan vid början af sin zoologiska verksamhet det faunistiska studiet med särskildt intresse, och bland dem, som utvecklat kännedomen om Sveriges fauna, kommer L. alltid att intaga ett synnerligen framstående rum. Bland hans arbeten om Nordens ryggradsdjur intar hans uttömmande *Sveriges och Norges ryggradsdjur* hvaraf 1:a delen behandlar däggdjuren (1874), den 2:a fiskarna (3 bd, 1881—89), det främsta rummet. Vidare må nämnas *Beskrifning af 2:n för Skandinavien funna nya däggdjur* (1843), *Bidrag till norra Rysslands och Norriges fauna* (1850) och *Öfversigt af de inom Skandinavien anträffade hvalartade däggdjur* (1861). Men med alldeles särskild förkärlek och framgång egnade L. sig åt studiet af de lägre kräftdjuren (Entomostraca), en grupp, som vid den tid (1853), då L. utgaf sitt första arbete om dessa djur, var så godt som alldeles icke undersökt i Sverige; och hvad det rent zoografiska studiet af Entomostraca beträffar, kan L. anses vara en bland de forskare, som mest befrämjat detsamma. Bland hans hithörande arbeten må i främsta rummet nämnas hans vid 85 års ålder fullbordade *Cladocera Sueciæ* (1900), en kvartvolym om 701 sid. och 27 planscher, alla, med undantag af 12 figu-

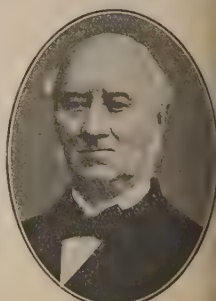

ritade af honom själf. Bidrag till dessa djurs uralhistoria lämnas ock i *Om de inom Skåne kommande crustaceer af ordningarne Cladocera, Lacoda och Copepoda* (1853) och *Synopsis crustaceum suecicorum ordinis Branchiopodorum et subordinis Phyllopodorum* (1877). Af allmän systematisk betydelse äro *Utkast till en systematisk öfversigt af foglarnes klass* (i Vet. soc:s årsskrift 1860, till eng. i "Proceedings", utg. af Zoological Society i London, 1866) och *Systematisk öfversigt af de gnagande däggdjuren, Glires* (1866). Stor förtjänst inlade L. ock om zoologiens studium vid Upsala universitet. Han grundlade på nytt det zoologiska museet, som under hans företrädare råkat ut mycket otillfredsställande skick. Som ett exempel på en lika berömvärd som sällsynt fördomsfrihet och framsynthet förtjänar att framhållas, att han oaktadt de nyare biologiska studieriktningarna (jämförande anatomi och embryologi) voro honom mer eller mindre främmande, dock ej blott på det kraftigaste understödde dylika studier, utan ock anslog tillräcklig lokal och anslag (1876) för en särskild institution (zootomiskt laboratorium), där sagda studier kunde bedrifvas. "När, såsom fallet var med honom, en brinnande entusiasm för vetenskapen hos lärare är förbunden med omfattande och gediga kunskaper, ett flärdlöst väsen och den hjärtegodaste välvilja för de unga ämnesvennerna, är det icke underligt, att han af dem blir högt uppskattad, ty L. vann också sina lärjungars vördnad och kärlek i hela tillgifvenhet så, som det sällan torde förunnas lärare." Biografi af T. Tullberg i "Fauna och flora", bd 3 (1908). L—e.

Liljedahl. 1. Johan L., målare, f. 1756 i Kristianstads län, d. 1811, arbetade till 1776 hos en farbror Ävall i Borås, då han förklarades för gesäll och lärarbetet, arbetade sedan hos hofmålaren Boklädder i Stockholm och var från 1785 mästare i Göteborg. L. berömmes för skicklighet i dekorativ målning, i synnerhet i framställning af blommor. Han utförde äfven altartaflor för landsbygden. — 2. Jakob L., den föregående son, målare, f. 1788 i Göteborg, d. 1861 i Stockholm, blef gesäll 1808 och förestod efter faderns död dennes verkstad, men idkade dessutom konstnärligt måleri, hvarom några i Boyes "Magazin" meddelade kompositioner altartaflor, transparanger m. m.) bära vittne. L. var omkring tid elev af konstakademien och af Westin. 1825 flyttade han till Stockholm och fortsatte där sitt yrke. 1 o. 2. —rn.*

Liljehorn. Se Lilliehorn 2.

Liljehöök. Se Lilliehöök.

Liljekvist, Johan Fredrik, arkitekt, f. 8 mars 1863 i Stockholm, studerade vid Tekniska högskolan 1880—84 och vid konstakademien 1884—87 samt under upprepade utländska resor, är sedan 1897 anställd i Öfverintendentsämbetet och sedan 1905 därjämte slottsarkitekt vid Gripsholm. L:s mest betydande arbeten äro *restaurering af Gripsholm* (1892—98), anläggningen *Gamla Stockholm* vid Stockholmsutställningen 1897), nya *Dramatiska teatern* i Stockholm (1901—06), där han särskildt strävat longen sökt förena modern detaljbehandling med gustaviansk hufvudstämning, samt (1907—10) restaureringen af *Strängnäs domkyrka*, där fullt konsekvent restaureringsprinciper i möjligaste mån med vit tillämpade. Bland hans öfriga arbeten märkas *restaurering af Kobergs herresäte i Västergötland* (färdigt 1900), *Villa Samsö* i Djursholm (1893 o. f.), *byggningar i Idrottsparken* (1896), *Djursholms kapell* (1899), *Österåsens sanatorium* (1899—1901) och ombyggnad af *Svenska ministerhotellet* i Kristiania (1906—07), där med enkla medel en bestämd svensk karaktär är genomförd (se pl. II till art. Kristiania). L. har dessutom utfört privathus i Stockholm samt ombyggnad af *Hotell Rydberg* (1892), *Räntmästarhuset* (1900) m. fl., vidare vid utställningen i Stockholm 1897 *industrihallen* (tills. med F. Boberg), *Turistföreningens paviljong, kungliga paviljongen* m. m. och vid världsutställningen i Paris 1900 ordnandet af svenska järn- och landtbruksafdelningarna. — L. har med framgång uppträdt som skriftställare i arkitektoniska och konstindustriella ämnen med uppsatser om *Det svenska rummet under renässansen* och *under barocken* (i "Sv. slöjdför:s meddelanden", 1887 och 1889), skriften *Strengnäs och dess domkyrka* (1891) m. fl. L. är sedan 1898 korresp. led. af Vitt. hist. och ant. akademien och sedan 1900 led. af Akad. för de fria konsterna. G—g N.

Lillkyrka. 1. Socken i Uppsala län, Trögds härad. 1,491 har. 324 inv. (1910). L. bildar med Boglösa ett konsist. pastorat i Uppsala stift, Trögds kontrakt. — 2. Socken i Örebro län, Glanshammars härad. 5,945 har. 1,387 inv. (1910). L. bildar med Ödeby ett till egaren af Ekebergs säteri patronellt pastorat i Strängnäs stift, Glanshammars kontrakt. — 3. Socken i Östergötlands län, Åkerbo härad. 889 har. 146 inv. (1910). Annex till Östra Skrukeby, Linköpings stift, Domprosteriet.

Lillkyro [-kyrå], fi. *Vähäkyrö*, socken af Korsholms härad och domsaga, Vasa län, Finland. Areal 190 kvkm.; befolkningen, finsk, 5,232 pers. (1909). Konsistoriellt pastorat af 2:a kl., Åbo ärkestift, Vasa öfre prosteri. A. G. F.

Lill-Medien (lat. *Media minor*). Se Atropatene.

Lillo [li'lå͡u], George, engelsk dramatiker, f. 1693 i London, d. 1739, var en driftig och förmögen juvelerare, som hufvudsakligen för sitt nöjes skull skref teaterpjäser. Moralen, befordrandet af dygd och religion, var för honom hufvudsaken; och den predikas ända till leda af de dygdiga och rättskaffens personerna i hans dramer. Det gällde att öfverallt framställa brottets bestraffning och dygdens belöning. Ämnena voro hämtade från verkliga lifvet; hans dramer sakna egentliga karaktärsskildringar eller själsstrider, och hans personer äro typer liksom i det medeltida dramat. Icke desto mindre voro de af stor litteraturhistorisk betydelse. Särskildt gäller detta om hans prosadrama *The London merchant, or the history of George Barnwell* (1731; "Londonske köpmannen", 1767; delvis äfven efterliknadt i Björns "Den förförde

ynglingen", 1792), som gjorde hans namn berömdt. L. gaf härmed uppslaget till det sedelärande och rörande borgerliga skådespelet, och hans dramer buro dessutom varaktiga frukter i den engelska romanen. Särskildt har L:s vän Fielding påverkats af honom. I Frankrike efterföljdes han bl. a. af Diderot, i Tyskland af Lessing ("Miss Sarah Sampson"), "George Barnwell" är en bokhållare, som af en fallen kvinna förledes att begå försnillning, hvarefter de båda skyldiga afrättas. Stycket mottogs med utomordentligt bifall och höll sig på engelska scenen i mer än ett århundrade. Bland L:s öfriga sex stycken märkes särskildt *The fatal curiosity* (1736; på blankvers), ett otvifvelaktigt gripande drama, där ett åldrigt och nödställdt äkta par mördar sin gäst, en rik främling, i hvilken de gamle därefter för sent igenkänna sin länge saknade son; stycket efterliknades i Tyskland bl. a. af Zakarias Werner i hans berömda tragedi "Der vierundzwanzigste februar", hvilken ju var det omedelbaraste upphofvet till den nyromantiska "schicksalstragedien". Till L:s mindre skattade stycken höra *The christian hero* (1735), baseradt på den albaneiske nationalhjälten Skanderbegs historia, *Elmerick, or justice triumphant* (1740) och *Arden of Feversham*, en oafslutad ombearbetning af ett på Shaksperes tid mycket populärt sorgespel med samma namn. L. skref en del af sina dramer på prosa, hvilket äfven var en nyhet under detta franskhärmningens tidehvarf. Hans *Works* utgåfvos af Davies 1775 (2:a uppl. 1810). Hans biografi skrefs af Davies i Cibber's "Lives of the poets of Great Britain and Ireland" (5:e d., 1753). (E. B—n.)

Lillpite älf, vattendrag inom Piteå landsförsamling af Norrbottens län, genomflyter flera småsjöar och förenar sig med Pite älf i Svensbyfjärden. Många byar och gårdar samt sågverk ligga utmed stränderna, i synnerhet vid åns nedre lopp. Dess nederbördsområde beräknas till 660 kvkm.

Lill-Polen, den södra, bergiga delen af det forna polska riket i motsats till den nordvästra delen, som kallades Stor-Polen. Det omfattade i mera inskränkt mening vojevodskapen Krakau, Sandomierz och Lublin, i vidsträcktare betydelse äfven Podlachien (en del af nuv. guv. Grodno), Rus (nuv. Galizien), Podolien och Volynien. (J. F. N.)

Lill-Pommern. Se Pommerellen.

Lillrot, *bot.* Se Groning, sp. 348.

Lillryska kosacker. Se Kosacker, sp. 1118.

Lillryska litteraturen. Se Ukrajnska litteraturen.

Lillryska språket. Se Ukrajnska språket.

Lillryssarna (ry. *malorössy*, *malorossijáne*) äro ett slaviskt folk, bosatt hufvudsakligen i södra Ryssland och östra Galizien, genom språk, lynne och historia nationellt skildt från storryssarna. De kallas numera ofta och kalla sig gärna själfva ukrajner (se d. o.). Lillryssarna befolka inom det nuv. ryska riket icke blott det s. k. Lill-Ryssland, d. v. s. guv. Kiev, Poltava, Tjernigov och Charkov, utan också sydligaste delen af guv. Kursk, södra hälften af guv. Voronesj, stora sträckor af de donske kosackernas land (i synnerhet n. om Taganrogska viken) och en mängd kolonier längre österut, i guv. Astrahan, Saratov och Samara, samt ett vidsträckt område n. om Kuban, ö. om Azovska sjön (Svarta-hafskosacker, kubanska kosacker). Af Nya Ryssland, som intil senare hälften af 1700-talet innehades hufvudsakligen af turkar och tatarer, äro guv. Jekaterinoslav och Cherson hufvudsakligen koloniserade af lillryssar (Taurien åter, Krimska kanatets område, af storryssar), medan Besarabien är deladt emellan lillryssar och rumäner. Rent lillryska äro af gammalt Podolien och Volynien, nu äfven södra delarna af guv. Minsk och Grodno samt inom Kongress-Polen de östra delarna af Lublin och Siedlec. Inom österrikisk-ungerska monarkien utgöra lillryssarna, då kallade rutener l. rusiner, hufvudmassan af befolkningen i nordvästra delen af Bukovina, östra Galizien till floden San samt inom Ungerns gräns på Öst-Karpaternas södra sluttning. Lillryssarna beräknas till omkr. 20 mill., däraf $^1/_2$ mill. i Ungern $2^1/_2$ mill. i Galizien och Bukovina. Till religionen äro 160,000 af de ungerske rutenerna reformerta, de öfrige grekiska katoliker eller unerade greker. — Redan under furstendömenas tid visade sydvästra Ryssland andra former för stats- och samhällslifvet än dem, som gjorde sig gällande i n. ö. Där offrade den enskildes frihet och rätt för statens kraf och furstens godtycke, medan de sydvästra furstendömenas (och Novgorods) författning var väsentligen demokratisk. Under den tid, fr. o. m. början af 1300-talet t. o. m. slutet af 1700-talet, hvarunder lillryssarnas historia helt eller delvis är förenad med Litauens och Polens, är kosackväsendet det handgripligaste uttrycket för lillryssarnas politiska och sociala ideal. Polackernas angrepp på deras personliga, ekonomiska och religiösa frihet ledde till polska rikets undergång. Medan hos storryssarna familjebandet i hög grad inkräktar på individen, själfbestämningsrätt, stå lillryssarna i detta afseende ungefär på samma ståndpunkt som västra Europas folk. Religionen är hos lillryssarna mera en inre angelägenhet, men uppgår för storryssen hufvudsakligen i yttre bruk och stadgar. Därför kan blandlillryssarna icke finnas "raskolniker". Öfver hufvud är lillryssen mera idealt anlagd och lifligare, han älskar naturen och har ett utprägladt skönhetssinne. Den lillryska folkdikten är utomordentligt rik och har ett högt poetiskt värde. Anmärkningsvärdt är, att i folkets hågkomst de äldsta minnena, från furstetiden, nästan fullständigt försvunnit — de återfinnas numera hufvudsakligen blott i storrysk tradition — och undanträngts af kosacktiden och dess möten med turkar, tatarer och polacker. Detta, att det Kievska, förtatariska Rysslands historiska traditioner i nuv. Syd-Ryssland äro glömda (jämte historiska vittnesbörd i öfrigt), gör troligt, att "lillryssarna" under tatartiden småningom invandrat västerifrån och efter hand befolkat ödelagdt land. Lill-Rysslands historiska och politiska visor äro samlade af Antonovitj och Dragomanov (Kiev, 1874; Genève, 1883), sagor och sägner af Rudtjenko (1869—70) och Dragomanov (1876), ordspråk af Nomis (1864), galiziska folkvisor af Golovatskij (1870—71) o. s. v. — Hufvudverk för lillrysk etnografi äro från äldre tider Beauplan, "Description de l'Ukraine" (1660), åtskilliga afhandlingar af Kostomarov (i "Istoritjeskija monografii i izsledovanija", 1872 ff.), Kulisjs "Zapiski o juzjnoj Rusi" (Anteckningar om Syd-Ryssland; 1856—57) samt de af Tjubinskij hopbragta samlingarna från den af Geogr. sällskapet i Petersburg 1872 ut

la statistisk-etnografiska expeditionen till syd-
ra Ryssland (7 bd, 1872—78). Hufvudverk
nde lillryssarnas historia äro Bantysj-Ka-
skij, ”Istorija Maloi Rossiji” (1830; 4:e uppl.
3), Antonovitj, ”Monografiji po istoriji zapadnoi
go.-zapadnoj Rossiji” (1885) samt M. Grusjev-
stort anlagda ”Istorija Ukraini-Rusi” I—VII
)4—07; delvis äfven i tysk öfv.). En kortare
rsikt ger M. Arkas, ”Istorija Ukraini-Rusi”
08). Lll.

ll-Ryssland (ry. *Malorossija*), en först på 1600-
framträdande benämning på vissa delar af syd-
ra Ryssland, som hörde till polska riket och be-
les af en särskild slavisk nationalitet, lillryssar-
se d. o.). Tidigast är Rus benämningen på syd-
ra delen af nuv. europeiska Ryssland (och så
fram på 1500-talet). Detta var det ursprung-
”Ryssland” — så uppkalladt efter de svenske
ger, som där först inrättade ett ordnadt statslif.
nordöstra furstendömena äro hufvudsakligen att
som yngre nybyggen. Genom Andrej Jurievitj
ljubskij, som tog sitt säte i Vladimir, flyttades
ürstendömet 1157 från Kiev. Tatarernas plund-
ar ödelade de södra landsändarna. Den ryska
riens medelpunkt flyttades till det susdalsk-vla-
rsk-moskovitiska väldet. ”Rus” kom under li-
skt och senare, med Litauen, under polskt öfver-
skap. Det ryska namnet blef småningom en ge-
sam benämning för alla östslaver, och de två
a nationaliteter, som efter hand allt tydligare
träda, skiljas genom benämningarna ”storrys-
och ”lillryssar”. Namnet Lill-Ryssland om-
ade emellertid icke hela det af den lillryska folk-
men bebodda området. Det är i allmänhet lik-
gt med *Ukrajna* (gränslandet) eller kosacklandet
manstjina), ungefär de nuv. guv. Kiev, Poltava,
nigov och Charkov, hvilka också på nutida kar-
ofta betecknas som ”Lill-Ryssland”, ehuru detta
ck icke numera har någon officiell betydelse.
er det polska förtrycket på 1500- och 1600-
, i synnerhet efter den stora kosackresningen
er Chmielnicki och fördraget i Andrussovo,
7, hvarigenom landet ö. om Dnjepr kom till
va, flyttade lillryssarna i stora skaror öfver på
t (moskovitiskt) område, och västra Ukrajna blef
nda flera gånger nästan folktomt. Vid denna tid
der Malorossija ofta blott landet ö. om Dnjepr
obodskaja Ukrajna”) under ryskt öfverherrskap.
Rus hörde också östra delen af nuv. Galizien,
nien och Podolien, hvilka sedan gammalt äro
lkade af lillryssar, men icke höra till Lill-Ryss-
. Dessa landsändar sammanfattas redan på del-
endömenas tid under titeln Röda Ryssland
jervonaja Rus”). Jfr Kosacker och Ryss-
d. Lll.*

llsylen. Se Sylarna.

llvingen, *zool.* Se Fjäder, sp. 485.

lly [li'li] l. Lily, John. Se Lyly.

lälfven, sjön Runns aflopp till Dalälfven.

llö, kungsgård om 8¾ mtl kronosäteri, med un-
ydande lägenheter tax. till 200,000 kr. (1910),
gen i N. Åsums socken, Kristianstads län, vid
eån n. om Kristianstad. Den har varit chefs-
älle för öfversten vid Skånska dragonregementet,
är nu indragen och utarrenderad. På en af
geån bildad holme, Lillön, midt emellan L.
sgård och Kristianstad—Hässleholms järnväg,
låg under medeltiden en stark borg, Lillöhus,
nu utmärkt af en 5 m. hög kulle, kallad Blackan,
omgifven af djupa grafvar och bevuxen med höga
träd, mellan hvilka gamla murar sticka upp. Lillö-
hus omtalas första gången 1343, då Åke Axelsson
Tott nämnes som egare däraf. Det tillhörde sedan
Tottarna till 1485, då den siste af dem, Ivar Axels-
son, dog och efterträddes på Lillöhus af sin måg Ar-
vid Trolle till Bergkvara. Mot slutet af 1500-talet
kom det i Huitfeldtska släktens ego. När svenskarna
under Gustaf II Adolf 1612 härjade i Skåne, för-
sökte de förgäfves intaga Lillöhus, som tappert för-
svarades af Beata Huitfeldt, men 7 sept. 1658 in-
togo svenskarna slottet, som sedermera raserades.
I mars 1678 befäste en svensk styrka sig vid L.,
och Lillö skans, som låg strax n. ö. om
L., fullföljdes sedan, men fick efter krigets slut för-
falla. 1682 indelades hela godset till militiebostäl-
len. Se uppsats om Lillöhus i ”Turistföreningens
årsskrift” 1908. Wbg. L. W:son M.

Lillöhus, slott. Se Lillö.

Lillön. Se Hjälmaren, sp. 821.

Lillö skans. Se Lillö.

Lilybæum (grek. *Λιλυβαῖον*) kallades i forntiden Siciliens västligaste udde (nu *Kap Boëo*). Kartagerna grundlade där efter 397 f. Kr. en starkt befäst stad, som likaledes erhöll namnet L. (ett urspr. feniciskt ord: ”den mot Libyen vettande”) och länge var ett hufvudstöd för deras välde på Sicilien. Staden mot-stod segerrikt såväl Pyrrhos' anfall som sedan ro-marnas under det första puniska kriget, och först fredsslutet (241 f. Kr.) bragte den i deras händer tillika med det öfriga Sicilien. Dess betydelse som öfverfartsort till Afrika gjorde, att den länge bibe-höll stort välstånd. På samma plats som det forna L. ligger den nuv. staden *Marsala*. A. M. A.

Lim. Se Limited.

Lim. 1. (Glutin) *Kem., kem.-tekn.*, kväfve-haltiga, amorfa, i kallt vatten svällande, men i hett vatten lösliga ämnen, hvilkas lösningar vid afsval-ning gelatinera. Lim bildas därigenom, att vissa väfnader ur djurriket, s. k. limgifvande ämnen, länge kokas med vatten. Man skiljer emellan två, vanligt lim l. benlim och brosklim. Det förra erhålles af fibrillär bindväf och af ben, det senare af broskväfnader. Båda väfnaderna be-stå hufvudsakligen af *kollagen*; broskväfnaden ut-gör en blandning af denna substans med andra ämnen; denna blandning kallades förr *kondrigen*. Till kollagen synes limmet förhålla sig som hydrat till anhydrid, hvadan således limbildningen eger rum därigenom, att de limgifvande ämnena kemiskt bin-da vatten. Kollagenets procentiska sammansättning är 50,7 proc. kol, 6,5 proc. väte, 17,8 proc. kväfve, 24,4 proc. syre och 0,5 proc. svafvel. Glutiner af olika ursprung visa något olika sammansättning. — Benlim är i rent tillstånd färglöst, genomskin-ligt samt smak- och luktlöst; det sväller i kallt vat-ten och löses i kokande vatten. Lösningen stelnar vid afsvalning till gelé, men förlorar denna egen-skap, om den länge hålles i kokning, äfvensom om den blandas med ättiksyra, utspädd salpetersyra eller oxalsyra. Limlösningen är starkt vänster-vridande. I alkohol och eter är lim olösligt. Lim-lösning fälles icke af utspädda mineralsyror och or-ganiska syror, icke heller af alun och järnsalter, men väl af garfämne och af kvicksilfverklorid. Vid

torr destillation bildas af lim en stor mängd produkter, såsom ammoniak, cyan-ammonium, baser (metylamin m. fl. och i stor mängd pyrrol) och smärre mängder kolväten. Vid långvarig kokning af lim med utspädd svafvelsyra eller alkalier bildas glykokoll, leucin, asparaginsyra, glutaminsyra, alanin, fenylamin och prolin. Genom inverkan af oxidationsmedel på lim bildas blåsyra, bittermandelolja m. m. Om en limlösning blandas med kaliumdikromat (surt kromsyradt kali) och utsättes för ljusets inverkan, uppstår en olöslig förening af kromoxid med modifieradt lim, som lätt upptager fint fördelade ämnen, såsom kol, smältfärger o. d. På detta förhållande har man grundat viktiga fotografiska metoder. Såväl limgifvande ämnen som limmet själft lösas af magsaften, hvarvid limmet förlorar egenskapen att gelatinera. I organismen kan lim icke ombildas till ägghviteämnen, men däremot kan lim i födan inskränka ägghviteförbrukningen och är således indirekt ett näringsmedel (det är en hufvudbeståndsdel i köttsoppa). Hufvudmaterialet för beredande af lim i stort utgöres af affall från garfverier, handskfabriker o. d. För att befria råämnena, limgodset, från fett behandlar man dem under ett par veckor eller månader med kalkmjölk. Sedan borttvättas kalken omsorgsfullt; och för att oskadliggöra den halt af kalk, som efter tvättningen kunnat kvarstanna, utsätter man limgodset för luftens inverkan, då kalken upptager kolsyra, eller ock tvättas godset slutligen med mycket utspädd saltsyra. Godset öfvergjutes därefter med vatten, och alltsammans kokas antingen för fri eld eller medelst inledande af ånga. För mycket vatten och för långvarig kokning utöfva skadligt inflytande på limmets beskaffenhet. Lösningen lämnas nu i kar, omgifna af föga värmeledande ämnen, så att den får klaras och orenligheterna sjunka till bottnen. Ofta underlättas klarningen genom tillsats af litet alun. Den ännu varma lösningen tappas därefter i tråg, invändigt bestrukna med fett. Sedan den stelnat till gelé, sönderskäres detta till taflor, hvilka torkas på nät, utspända i träramar. Om man vill bereda lim af ben, kan man antingen upphetta benen med vatten under två atmosfärers tryck i slutna kärl eller också behandla benen med saltsyra, som utlöser deras halt af kalciumfosfat och lämnar osseinet, hvilket genom kokning med vatten lämnar lim. Limmets beskaffenhet och förmåga att binda är olika allteftersom råämnena och metoderna vid beredningen, och man har uppgifvit en mängd metoder att pröfva limmets godhet. En sådan metod består däri, att man låter lika stora gipsstycken genomdränkas af lika koncentrerade limlösningar och profvar deras hållfasthet, sedan de torkat. Ett af rena material beredt lim kallas gelatin. Råämnet utgöres företrädesvis af kalfskinn, och limlösningen utgjutes på glasplattar. Genom att tillsätta litet socker till limlösningen ger man gelatinet större elasticitet. Munlim beredes af 100 dlr gelatin, 50 dlr socker och 200 dlr vatten, hvilken blandning afdunstas, så att blott 200 dlr återstå. Gelatinkapslar för farmaceutiska preparat beredas af gelatin, socker, honung eller glycerin och gummi arabicum. Flytande lim är en icke gelatinerad lösning af modifieradt lim, som erhålles, om utspädd salpetersyra eller ättiksyra tillsättes en het limlösning. En blandning af lim och glycerin är en elastisk massa, som på boktryckerier nyttjas till valsar för att öfverdraga stilarna med svärta. — Brosklim innehåller något mindre kväfve (14,4 proc. än benlim, men liknar detta. Dess lösning fälles dock af utspädda syror och metallsalter, t. ex. alun. Brosklimmet är icke på långt när så bindande som benlimmet. — Om fisklim se Husbloss. — Om fågellim se Limspö.

2. Limsten (af da. *liim*, kalk), *metall.*, den kalk, som uppsättes på masugnarna för att möjliggöra smältningen af kvartshaltiga malmer.

1. P. T. C. (H. E.) 2. C. A. D.

Lima. 1. Socken i Kopparbergs län, Malungstingslag. 1,413 kvkm. 2,626 inv. (1910). L. utgör ett konsist. pastorat i Västerås stift, Västerdals kontrakt. N. om socknens kyrka byggdes 1675—77 en skans för att betaga norrmännen lusten att in falla i Väster-Dalarna. Skansens rasering anbefalldes 1689, men verkställigheten uteblef, och vid Stora nordiska krigets utbrott (1700) besattes därför L. som Dahlbergh ansåg vara ”af stor importance”, men kort därefter lämnades den åt sitt öde. — 2. Besparingsskog i ofvannämnda socken, Väster-Dalarna revir, bildades på grund af k. br. 8 april 1870, hvari förordnades, att vid afvittring af den i Lima socken befintliga skogsmarken 300 tld må tilldelas hvarje besutenhet inom socknen, dock så, att en tredjedel af den samtliga besutenheterna inom socknen tillkommande skogsmarken för socknens räkning afsättes som samfällighetsmark, å hvilken afverkningsrätten må på vissa villkor upplåtas. Arealen 47,714 har. Reglemente för socknens skogsmedelsfond fastställdt af K. M:ts befallningshafvande 15 jan. 1887. — 3. Kronopark i ofvannämnda socken, Väster-Dalarnas revir, bildad af öfverloppsmark på grund af k. br. 8 april 1870. Areal 7,86[illegible] har.

1. L. W:son M. 2—3. M—g

Li'ma. 1. Departement i republiken Peru, mellan Stilla hafvet och Kordillererna. 34,482 kvkm. 298,106 inv. (1896). Västra delen är ett fruktbart lågland (socker, majs, frukter), östra delen berglan-

Fig. 1. Situationsplan af Lima.

med boskapsskötsel och bergsbruk (guld, silfver, kopp par, järn, kol, salt), dock ej af större betydelse En järnväg går från Callao öfver Kordillererna til Oroya. — 2. (*Ciudad de los Reyes*) Hufvudstad

nämnda dep. och i republiken Peru, ligger 14 från sin hamnstad, Callao, på ömse sidor floden Rimac, på en föga fruktbar slätt, som teatraliskt omges af Andernas grenar, 156 m. ., 12° 2′ 34″ s. br. Staden är regelbundet byggd, breda, raka gator. Den har 33 större och dre öppna platser, bland dem den stora Plaza or l. Pl. de armas, hvilken omges af domkyrkan pr. grundlagd af Pizarro 1535, ombyggd i — L. är säte för Perus regering, ärkebiskop och högsta domstol. Det betraktas fortfarande som den rikaste staden i hela spanska Syd-Amerika och är jämte hamnstaden, Callao, landets förnämsta handelsplats. Industrien har gjort stora framsteg de sista årtiondena, men är till större delen förlagd utom stadsområdet; hufvudsakligen tillverkas bomulls- och yllevaror, socker, choklad, kokain, cigarrer och cigarretter, bomullsfröolja, hattar, makaroner,

Fig. 2. Utsikt öfver Lima: i midten domkyrkan vid Plaza major (i bakgrunden franciskanklostrets kyrka).

ssansstil efter jordbäfningen 1746; se fig.), ärkepens och presidentens palats, privatboningar och der samt är i midten försedd med en storartad gbrunn. Utom katedralen finnas ett stort antal a kyrkor och kapell samt en mängd kloster, af ka franciskanernas och dominikanernas äro de sta. En framstående byggnad är ock utställspalatset (från 1872), i en offentlig park på ens södra sida; dess öfre våning användes af s historiska institut och dess museum. Bland ens många monument må nämnas en i München ons gjuten ryttarstaty af S. Bolivar och en i en arbetad marmorstaty af Columbus. De gamla stningarna äro sedan 1870 förändrade till proader (*alamedas*). De vetenskapliga inrättnina äro hvarken många eller utmärkta. Universi: San Marcos, stiftadt 1551 af Karl V och en det förnämsta i Amerika, stagnerade efter Perus örande från moderlandet, men reorganiserades l; det har 6 fakulteter. Dessutom finnas ingenögskola (1876), normalskola (1905) och landtsskola (1902). Af biblioteken är endast natioibiblioteket (omkr. 50,000 bd) betydande. Många till en del storartade äro de från forna tider ående välgörenhetsanstalterna. Invånarnas antal 8 var 140,884, af hvilka hvita, kreoler och lingar knappt utgöra öfver en tredjedel, en dedel är negrer, resten indianer och halfblod. hvite äro merendels köpmän, jordegare, ämbetsl, lärda, konstnärer m. m. Handeln befinner sig större delen i händerna på främlingar (frans, italienare, engelsmän och tyskar). Trots sitt tteri är befolkningen njutningslysten och slöss. De förnämsta förlustelserna äro de många kliga festerna, tjurfäktningarna i en cirkus, som mer 8,000 åskådare, tuppfäktningar och teater. papper, tvål och tändstickor. Järnvägar gå från L. till Callao, Chancay, Chorillos och Oroya; byggandet af flera andra linjer afbröts genom kriget med Chile. — Staden anlades 1535 af Fr. Pizarro och kallades af honom *Ciudad de los Reyes*, hvilket namn sedan utbyttes mot Lima, en spansk korrumpering af quichua-ordet Rimac. 1582—1828 led staden af mer än 20 större jordskalf. Lindrigare skakningar inträffa i medeltal 8 gånger om året. Fruktansvärdast var jordbäfningen 28 okt. 1746, då 5,000 människor (af stadens 60,000) omkommo och Callao alldeles förstördes. Från 17 jan. 1881 till 23 okt. 1883 hölls L. besatt af chilenerna, som alldeles utsögo staden. — 3. Stad i nordamerikanska staten Ohio, vid Ottawa river, 110 km. s. v. om Toledo. 30,508 inv. (1910). Viktig järnvägsknut, gifvande petroleumkällor och oljeraffinaderier. 1—3. J. F. N.

Lima, *zool.*, ett musselsläkte, som i likhet med kammusslor, ostron o. a. blott har *en* slutmuskel samt tillbakabildad fot. Skalet är oliksidigt, snedt ovalt, vanligen med radierande åsar; låset utan tänder; ligamentet är fäst i en trekantig grop. Representanter för detta släkte lefde redan under stenkolsperioden; flera arter leva vid Europas kuster och vid Sveriges västkust. Somliga arter omge sig med en hylsa, förfärdigad af hvarjehanda i hafvet förefintliga ämnen, som sammanhållas af byssus-trådar. Några arter användas som föda. L—e.

Lima, Ignacio d'Abreue, pseudonym. Se Feijo, sp. 1501.

Limaböna, *bot.* Se Phaseolus.

Lima'cidæ, *zool.* Se Sniglar.

Limaco'didæ, *zool.* Se Snigelfjärilar.

Limän (af grek. *limēn*, hamn, bukt), ry., haff, den ofta till en bred hafsarm utvidgade mynningen af en flod, vanligen med framför liggande öar. Lima-

ner förekomma oftast i södra Ryssland, vid Svarta hafvets och Azovska sjöns floder. (J. F. N.)

Limantour [-tör], José Ives, mexikansk politiker, f. 26 dec. 1854 i staden Mexico, tillhör en på 1700-talet till Mexico inflyttad fransk släkt. Efter juridiska studier i Frankrike och Förenta staterna blef han 1875 advokat samt 1876 professor i politisk ekonomi och 1878 i internationell rätt vid handelshögskolan i Mexico. 1888 valdes L. till medlem af kongressen, återvaldes flera gånger och var en tid kongressens president. L. var 1893—1911 finansminister och har som sådan framgångsrikt verkat för de mexikanska statsfinansernas förbättring och landets ekonomiska utveckling. Efter presidenten Diaz' fall 1911 var han en kortare tid provisorisk president, men nödgades snart draga sig tillbaka till privatlifvet. V. S—g.

Limapoʻntia, *zool.* Se Blötdjur, sp. 827.

Lima skans. Se Lima 1, socken.

Limasol (grek. *Limissos*), distriktshufvudstad, belägen på södra kusten af ön Cypern, 9 km. v. om Amathus' ruiner, är näst Larnaka den viktigaste orten på ön samt förmedlar utförseln af produkterna från öns västra och södra delar. 9,224 inv. (1910). (J. F. N.)

Limatūra feʻrri l. *Limatura Martis, farm.*, detsamma som *Ferrum pulveratum* (se Järnmedel).

Limax, *zool.* Se Sniglar.

Limb (af lat. *liʻmbus*, kant, bård), graderad cirkelring på astronomiska, fysikaliska och geodetiska instrument. Jfr Alhidad.

Liʻmbach, stad i konungariket Sachsen, kretsen Chemnitz, 10 km. v. om Chemnitz. 13,723 inv. (1905). Teknisk skola och fackskola för trikåtillverkning, betydlig fabrikation af strump- och trikåvaror samt maskiner för dylik tillverkning, symaskiner, metallvaror m. m. J. F. N.

Limbek, en urspr. holsteinsk adlig ätt, som på 1300-talet kom till Danmark och utslocknade på 1400-talet, tog namn efter byn Lehmbech nära Rendsborg.

1. Klaus l. Nikolaus L., d. omkr. 1372, utnämndes 1337 af grefve Gert till höfvitsman i Jylland och fick 1340 Kalö i pant, knöt tidigt vänskaps- och släktförbindelser med de jylländske adelsmännen och räknade sig ständigt som deras vederlike. 1343 gick han i Valdemar Atterdags tjänst och blef 1344 drots; han var dessutom konungens höfvitsman på Själland och gjorde honom viktiga tjänster vid denna ös och Lollands återeröfring från holsteinarna. Likväl deltog han flera gånger (1351—53, 1357—60 och 1368—72) i jylländska adelns uppror mot konungen, men blef hvar gång ånyo drots och följde konungen på hans härfärd, t. ex. 1361 på tåget till Gottland.

2. Henneke L., den föregående son, fick genom gifte godset Törning i västra Slesvig och köpte senare mycket gods i Jylland. Han deltog med fadern i upproret 1368 och intog efter Valdemars död 1375 en vacklande hållning i sitt uppträdande mot Danmark och Holstein. Flera år å rad feidade han på egen hand som fribytare mot hanseaterna. Jämte hertig Gerhard stupade han 1404 på tåget till Dithmarschen.

3. Klas L., den föregående son, ärfde Törning efter sin fader. Han slöt sig tidigt till drottning Margareta (1407 sålde han godset Tröjborg till henne) och Erik af Pommern, till hvars r han hörde. Han kämpade på dennes sida 14 emot Erik Krummedige och sökte intaga Sönde borg. 1420 råkade han i häftig strid med konunge miste sina län, slöt sig nu till holsteinarna och fö svarade tappert sin borg Törning mot de kun liga trupperna. Han omnämnes ej senare och v 1428 död. 1—3. E. Et

Limbourg [limbör]. Se Limburg.

Limbourg [limbör], Pol de, fransk målare, senast 1434, är jämte sina två bröder, Jann quin L. och Hermann L., en af de märkligas representanterna för det fransk-burgundiska mini tyrmåleriet under öfvergången mellan 1300- o 1400-talen. De tyckas ha varit bror- eller syste söner till Jean Malouel, som var bördig från Ge derland och var hofmålare hos Filip den djärf af Burgund. Bröderna L. hade från ungdomsår varit bosatta i Paris, där de varit i guldsmedslär 1402—04 tyckas de ha utfört arbeten för Fil den djärfve. Senast 1411 voro de i hertigens Berry tjänst, blefvo hofmålare och fingo titeln "v let de chambre". För hertigen påbörjade de omk 1412 en illustrerad bönbok, *Les très riches heur du duc de Berry*. Arbetet på denna bok afbröts v hertigens död 1416 (den fullständigades sedermera Jean de Colombe 1485 och förvaras nu i Mus Condé i Chantilly). Bland de af bröderna L. utför målningarna i denna bönbok äro bibliska scener sa framställningar af årets månader, hvilka gett kon närerna anledning att utföra genrebilder och lan skap af en för sin tid öfverraskande modern hå ning. Där ses jakt, sådd och skörd, där ses vå landskap och vinterstämning. Där ses hertigen m sitt bordssällskap, där ses en serie franska städ och slott, med mycken noggrannhet utförda eft verkligheten (Louvre och "le palais" i Paris, sl ten i Poitiers, Vincennes och Étampes, Mont S Michel m. fl.). Förutom i Chantilly finnas i Louv och i Fitzwilliam-museum i Cambridge målning af bröderna L. Deras bibliska kompositioner äro u förda med liflighet och älskvärd fantasi, bl. a. p radiset, bilder ur Jesu barndom, Jesus ger sig fr gen m. fl. passionsbilder, Madonnans kröning o. Bröderna L:s målningar tillhöra samma områd som i Italiens måleri representeras af Pisanello o Gentile da Fabriano. De äro betydelsefulla dok ment från det skede, som närmast föregick bröder van Eycks reformatoriska uppträdande. — Bröder L. hade på sin tid stort rykte i Paris. "Les tr riches heures" är utgifven i en praktupplaga af Durrieu (1904). G—g

Limbu, folkstam. Se Himalayafolk.

Limburg. 1. Nederländsk provins, omfattan konungarikets sydöstra hörn emellan preussis Rhenprovinsen, Belgien samt prov. Nordbrabant o Gelderland. 2,204 kvkm. 340,970 inv. (1909), hvilka omkr. 98 proc. katoliker (155 inv. på kvkm.). Större delen af prov. bildar en jämn slät genomfårad af den föga segelbara Maas samt i uppfylld af hedar och träsk (*de Peel*). I s. i tränga Ardennernas utlöpare med rik skogsväxtli het och ansenliga stenkolslager (vid Kerkrade). V sidan om ett gifvande jordbruk, hufvudsaklig utmed Maas, idkas boskaps- samt ansenlig biskötse Industrien är koncentrerad i hufvudstaden Maa tricht och i Roermonde. — 2. (Fr. *Limbour*

elgisk provins, belägen midt emot den förra vid
instra stranden af Maas, omges f. ö. af prov.
rabant, Antwerpen och Liège. 2,412 kvkm.
73,632 inv. (1909), nästan uteslutande flamlän-
are (113 inv. på 1 kvkm.). Södra delen är tämg-
gen kuperad och har god tillgång på järnmalm,
en i n. är prov. delad emellan stora träskmarker
ch den steniga, öde Campinen, så att af hela yt-
dden knappast mer än $^2/_3$ ligga under kultur.
laas' floddal är likväl bördig och frambringar,
mte spannmål, hvitbetor i mängd. Boskapsskötseln
nder fjäderfä och särskildt präktiga hästar i den
ngelska marknaden. Det industriella lifvet är kraf-
gt. Hufvudstad Hasselt. — Vid styckningen
f det karolingiska väldet genom fördraget i Verdun
43) tillföll landskapet L. kejsar Lothar I och
fvergick efter hans död till Ludvig den tyske 870,
en styrdes under en lång tid bortåt af egna grefvar,
f hvilka Walram I (omkr. 1060) uppförde det nu-
era till belgiska prov. Liège hörande slottet L.
n af hans ättlingar, Henrik II, förstorade dess
mråde ansenligt 1151 och antog titeln hertig.
fter växlande öden, hvarunder landet en tid varit
renadt med Luxemburg, kom det, sedan den rege-
nde ätten utslocknat, genom slaget vid Worringen
288 till huset Brabant, öfvergick sedan till Bur-
nd och införlifvades 1430 af Filip den gode med
e nederländska provinserna. Vid westfaliska fre-
en (1648) delades det emellan Spanien och Gene-
alstaterna, men återställdes till sitt förra område
enom den franska eröfringen 1794 och utgjorde
fter upprättandet af konungariket Belgien, 1830,
n provins af detta rike, till dess 1839 en ny delning
retogs, som åt Nederländerna öfverlämnade nord-
stra hälften och därigenom skapade det nuv.
icket. Nederländska L. tillhörde, ehuru med un-
ntag af fästningarna Maastricht och Venloo, som
hertigdömet L." Tyska förbundet ända till 1866.
- 3. (Dolhain-Limbourg) Stad i belgiska
ov. Liège, vid Vesdre, består af den nedre staden
olhain, med klädesfabriker och järnverk, samt s.
rom på en klippa, öfre staden med ruiner af den
mla hertigliga borgen och ett nyare slott. 4,757
v. (1904). L. var fordom hufvudstad i hertig-
met L. Numera är staden mest bekant för sin
ora afsättning af (''limburg''-)ost, som hufvudsak-
gen tillverkas i Herve, v. om L. (se Ost). — 4.
. an der Lahn, stad i preussiska reg.-omr.
iesbaden, prov. Hessen-Nassau, med 10,681 inv.
910) och liflig industri (marmorbrott samt till-
erkning af järnvägsvagnar, maskiner, bleckvaror
. m.). Biskopssäte (sedan 1821). Präktig domkyrka
reskeppig pelarbasilika i öfvergångsstil från förra
lften af 1200-talet, restaurerad 1872—78; se fig.
pl. XI till art. Byggnadskonst). Gym-
asium och realprogymnasium. Vid L. och det när-
elägna Diez tillfogade ärkehertig Karl fransmännen
nder Jourdan ett nederlag 1796. — 5. L. ander
enne. Se Hohenlimburg. 1—5. S. A. L.*

Limburgboskap, en rödbrokig låglandsras i bel-
ska prov. Limburg, lämnar god mjölkafkast-
ng. H. F.

Limburgīt, *petrogr.*, kallas en med basalt besläk-
d vulkanisk bergart, bestående af rödbrun glasig
undmassa, med däri porfyriskt inströdda kristaller
augit och olivin. Bergarten är uppkallad efter
imburg nära Kaiserstuhl i Baden. Äfven inom
mellersta Skånes basaltområde har man trott sig
finna bergarter med limburgitisk habitus. E. E.

Limburgkrönikan, en på tyska språket kort efter
år 1402 nedskrifven, men endast i handskrifter från
1600-talet bevarad krönika för åren 1336—98,
hvilken har högt kulturhistoriskt värde genom där
bevarade anekdoter, folkvisor, notiser om klädedräk-
ter, musik m. m. Dess författare är notarien Til-
mann Elhem von Wolfhagen, och den är bäst ut-
gifven i ''Monumenta Germaniæ historica. Deutsche
chroniken'', bd 4. Jfr A. Wyss, ''Die Limburger
chronik untersucht'' (1875).

Limburgost. Se Ost.

Limbus (lat., bräm, bälte) är i den romersk-ka-
tolska teologien benämningen på två afdelningar i
dödsriket: *limbus patrum* (fädernas ort), som ut-
gjorde vistelseorten för de gammaltestamentlige
fromme i afvaktan på frälsningens fullbordan genom
Kristus och som således numera måste tänkas som
tomt (se Eskatologi, sp. 886), och *limbus in-
fantum* (barnens ort), vistelseorten för de barns sjä-
lar, hvilka dött odöpta. Från dessa underjordiska
rymder skiljas såväl det egentliga helvetet (*infernus
damnatorum*) som skärselden (*purgatorium*). P. F.*

Limehouse [lāi′m-haus], stadsdel i östra London,
förvaltningsområdet Stepney, på vänstra Thames-
stranden, ofvanför West India docks. 55,981 inv.
(1901). J. F. N.

Limenītis Fabr., *zool.*, ett fjärilsläkte, hörande
till gruppen *Nymphalidæ* bland dagfjärilarna. I
Sverige finnes af detta släkte aspfjärilen, *L.
populi* L., som har vingarna småtandade, sotsvarta
ofvan, med hvita fläckar å de främre och ett hvitt
tvärband samt roströda kantfläckar å de bakre.
Vingarnas undersida är mycket brokigt tecknad med
band och fläckar af rödgult, hvitt, svart och blå-
grått. Aspfjärilen är en af Sveriges största fjärilar
med ända till 90 mm. vingbredd. Dess larv lefver på
aspar, helst nära sumpiga ställen. Under högsom-
maren, i synnerhet dess senare del, infaller flygtiden
för denna ståtliga fjäril, som alltid förekommer spar-
samt här och där från Skåne upp till mellersta Sve-
rige. Jfr Fjärilar, sp. 512. O. T. S. (G. A—z.)

Limerick [li′mərik]. 1. Grefskap i irländska
prov. Munster, s. om Shannons mynning. 2,755
kvkm. 142,846 inv. (1911), hvaraf 94 proc. katoli-
liker. Största delen af grefskapet är en jämförelse-
vis jämn, fruktbar slätt, hvilande på kalksten. En-
dast på gränserna uppträda berg. Shannon är se-
gelbar till staden L. De viktigaste bifloderna äro
Mulkear, Maigue och Deel. Jordbruk och boskaps-
skötsel äro hufvudnäringar. Omkr. 65 proc. af areal-
en äro betesmarker, 30 proc. åkerjord. Grefskapet
innesluter större delen af Golden Vale, den frukt-
baraste trakten på Irland, hvilken sträcker sig tvärs
öfver L., från Cashel i Tipperary till staden L.
Industrien är obetydlig. — 2. Hufvudstad i nämnda
grefskap, sedan 1898 eget grefskap (*county borough*),
ligger på vänstra stranden af Shannon och på en af
denna flod bildad ö (King's island) samt står genom
två broar i förbindelse med förstaden Irishtown
på högra stranden. Stadsdelen på ön kallas Eng-
lish town och är jämte Irish town företrädesvis
bebodd af de fattiga folkklasserna. Den nyare och
egentliga staden, anlagd 1769 och kallad Ne w-
town Pery (efter E. S. Pery, d. 1806, talman i
irländska underhuset, hvars släkt sedan fick titeln

carl af Limerick), är vackert och regelbundet byggd. L. är säte för en anglikansk och katolsk biskop samt har utom den protestantiska katedralen (byggd 1142—80, ombyggd 1490) och den katolska (byggd 1860) nära 20 gudstjänstlokaler, tillhörande olika bekännelser och många kloster. Invånarnas antal uppgick 1911 till 38,403. Näst Dublin, Belfast och Cork är L. den folkrikaste staden på Irland. Den förr betydande industrien är nu mestadels inskränkt till mejeri- och kvarnindustri samt tillverkning af kondenserad mjölk och inpackning af fläsk. Därjämte finnas bryggerier, brännerier och garfverier. Laxfisket i Shannon, för hvilket L. är ett af hufvudsätena, är det värdefullaste på Irland. — L. är en urgammal stad. Sedan midten af 800-talet tillhörde det danskarna. Från 1106 till 1174, då det eröfrades af engelsmännen, var det hufvudstad i konungariket Thomond l. Norra Munster. Konung Johan af England byggde 1210 ett fast slott, och senare ökades befästningarna, så att L. från 1400-talet till 1760, då dessa refvos, var en af de starkaste fästningar i landet. (J. F. N.)

Li'merickvers (se Limerick), ett slags burleskt epigram i fyra verser, hvilket skall ha fått sitt namn på grund af att det först bragtes till popularitet af en Edward Lear i Irland och att i hvarje upprepades frågan: ''will you come up to Limerick?''. Innehållet är nonsens och ett öfverraskande rim, ofta på ett ortsnamn, hufvudsaken. Som exempel på de svenska efterbildningarna må anföras:

Det var en ung flicka i Ume,
som fadern fick lof ta i tu me';
hon valde till fästman en afdankad prästman,
som stadens bodknoddar va du me'. R—n B.

Limerno Pitocco [-me'rnå pitå'kå]. Se Folengo, G.

Limes (lat., gräns, gränslinje). 1. *Arkeol.*, en omkr. 550 km. lång befästningslinje mellan det romerska väldet och germanernas område, påbörjad af romerske kejsaren Domitianus (81—96) och fortsatt af hans efterträdare t. o. m. Caracalla (211—217). Den s. k. *limes germanicus* sträckte sig från Rheinbrohl vid Rhen öfver Ems—Grüningen till Lorch, *limes raeticus* därifrån mot öster till Donau, *limes pannonicus* vidare längs denna flod. Urspr. en fortlöpande palissadlinje med trätorn, förändrades den sedermera till jordvall med framförliggande graf eller till mur, hvarjämte kastell af sten uppfördes (mest bekant af dessa delvis väl bibehållna befästa läger är Saalburg, se d. o., nära Homburg), förbundna medels vägar sinsemellan och med inre delar af romerska riket. Flera kastell voro afsedda för en hel legion, så t. ex. *Vindobona*, det nuv. Wien. Tyska riket och Österrike ha låtit genom den s. k. *limeskommissionen* anställa gräfningar; äfven i Ungern har man intresserat sig för liknande undersökningar. Se vidare Agri decumates, Castra, Erbach och Germaner, sp. 1039. — Litt.: Sarwey och Hettner, ''Der obergermanische und rhätische Limes des römerreichs'' (1894—1911). — 2. *Mat.*, gränsvärde (se d. o.). 1. H. Sgn.

Lime sinks [lā'm siŋks], eng. Se Florida, sp. 630.

Limeskommissionen. Se Limes 1.

Limestone fall [lā'mstōun fā'l], eng. Se Koksoak.

Limetta-olja, *bot. farm.* Se Citrus, sp. 358.

Limfjorden (namnet härledes antingen från fnod. *limar*, grenar, eller från da. *lim*, kalk), en i Jylland djupt inskjutande fjord af Kattegatt, som, efter genombrottet (1825) vid Agger (se Agger-Tange), är förbunden med Nordsjön, så att Jyllands nordligaste del (Vendsyssel och Thy) egentligen liksom i forntiden är en ö (se kartan till art. Danmark). L:s längd är 180 km., dess areal 1,700 kvkm. I sin början, vid köpingen Hals, är fjorden endast 3—4 m. djup; sedermera stiger djupet till 8—16 m. Till Aalborg, 26 km., är bredden endast 625 m.; men där vidgar sig fjorden till den första s. k. ''bredningen'', Nibe bredning, med öarna Gjö och Öland. Därifrån leder Aggersund in i Lögstör bredning, som i närheten af köpingen Lögstör är så grund, att man 1857—61 till sjöfartens främjande gräfde en kanal genom fastlandet (Fredrik VII:s kanal). Lögstör brednings södra del, Livbredning, innesluter öarna Livö och Fuur. I n. skjuter en vik, den starkt igensandade Bygholms vejle (Bygholms vadställe), in mellan Vendsyssel och Thy upp emot Bulbjerg, i s. leder Hvalpsund till Skivefjorden, och i v. delar L. sig omkring den stora ön Mors i två armar. Den ena af dessa, Feggesund, går n. om Mors samt leder in till Thisted bredning, Vilsund och Næssund; den andra, Sallingsund, går ö. om nämnda ö. De båda armarna förena sig s. om Mors, omsluta Jegindö och bilda i s. den stora Venöbukten. Genom Oddesund kommer man därefter in i Nissum bredning, som endast genom Harboöre skiljes från Nordsjön. 1879 öppnades en järnvägsbro öfver L., mellan Aalborg och Nörresundby. Öfver Sallingsund finns det ångfärja för järnvägen mellan Skive och Nyköbing på Mors; öfver Oddesund för järnvägen mellan Struer och Thisted. — Fisket i L., som delvis försämrades efter det ofvannämnda genombrottet, har sedermera åter tilltagit. På 1860-talet anlades ostronbankar, som nu ge rikt utbyte. På fjorden eger liflig ångbåtstrafik rum. E. Ebg.

Limfärger, olika slags färgämnen, fint fördelade i limvatten.

Limfärgsmålning. Se Temperamåleri.

Limgördel för hämmande af vissa insekters härjningar. Se Cheimatobia.

Limhamn, fr. o. m. 1906 köping i Malmöhus län, 5 km. s. v. om Malmö, omfattande hela Hyllie socken samt delar af Fosie socken, tills. 1,008 har. 9,127 inv. (1910). Sammanlagda taxeringsvärdet å fastigheter var 1910 15,214,200 kr., hvaraf 1,272,100 kr. å jordbrukfastighet och 911,000 kr. å bevillningsfria fastigheter. Den taxerade inkomsten var s. å. 2,953,618 kr. enl. bevillningsförordn. och 1,959,300 kr. enl. inkomstskatteförordn. Tillgångarna upptogos s. å. till 974,968,70 kr., skulderna till 976,811,98 kr. Utdebiteringen för 1911 var 6,50 kr. per bevillningskrona. Köpingen ligger på och bredvid den s. k. Järavallen (se d. o.), som nu till följd af byggnadsverksamheten och under tillgodogörandet af kalkstenen utjämnats, men en icke obetydlig del af L:s område har genom utfyllning eröfrats från hafvet. Urspr. var platsen ett fiskeläge nedanför vallen, men den består numera af tre hufvuddelar: det gamla, regelbundet byggda

eläget, det n. därom nära hamnen uppvuxna
riksområdet samt den söderut belägna villastaden,
vis en förstad till Malmö och sommarbostad för
lmöbor. Fisket, hufvudsakligen af sill, men där-
te af flundra, torsk och ål samt räkor, drifves dels
inbyggarna själfva, dels af långväga fiskare från
skånska fiskelägen eller från Blekingekusten. De
la senare delarna af samhället ha uppstått efter
71, då Skånska cementaktiebolaget bildades, med
Sverige exempellös hastighet, hvartill i främsta
mmet bidragit det intresse och tillmötesgående,
n de under disponenten R. F. Bergs (se denne,
1907) ledning stående bolagen samt andra mark-
re visat genom markupplåtelse och pekuniär
lp vid arbetarnas sträfvan att skaffa sig egna
m. Det var ingenjör Berg, som ledde samhällets
ala och sociala uppbyggande, på samma gång
sonligen verkande och inverkande in i de minsta
r och detaljer. Platsen är mycket regelbundet an-
d med breda gator och bebyggd med mestadels
och tvåvåningshus på större eller mindre träd-
dstomter inbäddade i grönska, så att det hela
r än något annat samhälle i vårt land motsvarar
engelsk trädgårdsstad, gynnadt som det är af
m och bördig jordmån. Jämte egna hem finnas
några fabrikerna tillhöriga, som mot hyra upp-
ls till arbetare och arbetsledare. De stora öppna
tserna ha försetts med planteringar, och parker ha
agts. Ett omnämnande förtjänar den s. k. kyrk-
ttan, ett gammalt öfvergifvet kalkbrott, som plan-
ats och ordnats och användes vanligen för religiösa
mankomster (för detta ändamål invigd 1898 af
kop Billing) eller andra möten och föredrag.
ndväsendet har ordnats på mönstergillt sätt;
kledning och gasbelysning ha införts, skolväsendet
fogar öfver 8 skolhus, hvilkas taxeringsvärde
0 uppgick till 189,000 kr., skolkökskurser ha
rdnats. Ett jordområde af 17,5 har inköptes
97, hvarpå en mönstergill fattiggård anlagts.
triktläkare är anställd sedan 1898, apotek finnes
an 1902. Ett stort badhus är byggdt i sjön s. om
nnen. En 5 km. lång järnväg, nu den mest vinst-
vande i vårt land (114 kr. inkomst pr dag och
km. 1910; nettoinkomst pr dag och bankm.
46: 68 1908), byggd alldeles utmed strand-
dden, förenar sedan 1889 L. med Malmö
slag föreligger 1911 att flytta järnvägen från
ndbrädden och sträcka den v. om Malmö till
ladals station samt därifrån s. om staden öfver
ervärns station sätta den i förbindelse med sta-
s järnvägsstation), och en spårvägslinje går från
nvägsstationen till badhuset. Starkt påtänkt är
trisk spårvägsförbindelse med Malmö. 1881 bil-
des L:s hamn-a.-b., som fått 17,500 kr. i stats-
lag och fick en första bassäng färdig 1884 och
arhamnen 1887. I sitt nuv. skick, efter 1904,
hamnen 4 bassänger efter pirsystem, skyddade
en mer än 1 km. lång vågbrytare. Hela hamn-
rådet, utfylldt på den låga stranden och till allra
sta delen utanför sjögränsen, har en ytvidd af
har, hvaraf 20 utgöras af 6 m. djupa bassänger.
sträckan har en längd af 3 km. Sjöfarten är
ska lifliq; antalet ankomna fartyg 1909 var 1,447
123,384 ton, hvaraf 60,712 i inrikes och 62,672
trikes fart. Afgifter för fartyg och varor voro
766 kr. Antalet handtverkare var 52 med 85
etare och en inkomst af handtverksdriften af
59,300 kr., antalet handlande 74 med 65 biträden
och en för bevillning tax. inkomst af 81,115 kr. L.
är ett af Skånes största industrisamhällen, urspr.
med kalkstenen som förutsättning. Vid L. går Salt-
holmskalken upp helt nära jordytan och har tillgodo-
gjorts sedan lång tid tillbaka. Ett kalkbruk anla-
des 1623 af tre holländare, men öfvergick senare
till danskar; det indrogs 1659 till svenska kronan
och utarrenderades, men drefs lamt och var tidtals
nedlagdt. 1729 såldes det till släkten Suell och öf-
vergick sedan genom gifte till släkten Kockum, hos
hvilken det kvarstannade till 1871, då det jämte
Lomma tegelbruk inköptes af det nybildade Skånska
cement a.-b., hvilket blef af afgörande betydelse för
samhället. Ett par andra bolag, Annetorps kalk-
brotts a.-b. (1866) och Malmö kalkbrotts a.-b.
(1870), uppgingo 1884 i ett nytt bolag, A.-b. för-
enade kalkbrotten, i hvilket Skånska cement-a.-b.
eger hälften. Cementbolaget, som hade en cement-
fabrik vid Lomma, anlade 1888 en cementfabrik i
L. (den i Lomma nedlades definitivt 1905); dess
fastigheter inom köpingen voro 1910 tax. till
2,236,500 kr., och den hade tills. med A.-b. för-
enade kalkbrotten 840 arb. (de fleste fastighets-
egare) och ett tillverkningsvärde af 2,8 mill. kr.
1909. Andra stora industrier äro A.-b. förenade
kalkbrotten (tax.-v. 458,200, aktiekap. 450,000 kr.),
hvars hela område med kalkbrott och allt är utarren-
deradt till det föregående och hvars verksamhet så-
ledes drifves helt i förening med detta, Skånska
superfosfat- och svafvelsyrefabriks a.-b:s fabrik (an-
lagd 1903, tax.-v. 1 mill. kr.), Sydsvenska gjuteri-
a.-b:s gjuteri och mek. verkstad (tax.-v. 200,000
kr.), A.-b. Malmö snickerifabriks anläggning, som
nedbrann i juni 1911. Inalles funnos 1909 27
fabriker med 1,354 arbetare och ett tillverk-
ningsvärde af 5,68 mill. kr. Platsen har vidare
afdelningskontor af bank a.-b. Södra Sverige samt
tull- och poststation. Kyrkan låg urspr. i Hyllie
by, 4 km. från L., men då den skulle rifvas, ingick
samhället med ansökan till K. M:t att få förlägga
den nya kyrkan närmare L. såsom hufvudplatsen i
socknen, hvarefter ny kyrka byggdes å n:r 7 Hyllie,
10 min. väg från L., och invigdes 1890. L.-Hyllie
är annex till Bunkeflo med en i L. bosatt kyrko-
adjunkt. En valnämnd, i hvilken L:s samhälle in-
sätter 2, cementbolaget 2 och snickerifabriken 1
medlem, kallar prästmän i hela riket och uppför
på förslag tre, bland hvilka församlingen har att
välja. L. blef municipalsamhälle enl. k. br. 27
aug. och 10 sept. 1886 med ett område af 130 har,
detta utvidgades genom k. br. 7 juni 1901 — med
ett större område inom Hyllie socken och med en
mellan Malmö stads egor och Hyllie socken fram-
skjutande jordremsa af Fosie socken — till 730,98
har. Genom k. br. 15 sept. 1905 blef L. köping
med 1906 års ingång, då öfriga delar af Hyllie
socken lades till densamma. Enl. k. br. 17 aug.
1910 tillämpas ordningsstadgan för rikets städer och
hälsovårdsstadgans för riket bestämmelser rör. stad
inom köpingens hela område. Hos K. M:t gjord an-
sökan om L:s inkorporering med Malmö stad bi-
träddes 8 sept. 1911 af Malmö stadsfullmäktige med
en rösts majoritet. Se uppsats af G. Stjernström i
"Social tidskrift" 1906 och 1907. Wbg.

Limina apostolorum (lat., "apostlatrösklarna") kallar den katolska teologien Roms kyrkor, i syn-

nerhet basilikorna, framför allt S. Pietro in Vaticano och S. Paolo fuori le muro. Att besöka (*Visitatio liminum apostolorum*) dem periodiskt, t. ex. hvart 5:e eller hvart 10:e år, åligger de katolske biskoparna, som därvid äfven ha att uppvakta påfven och att aflägga rapport rörande sina stift.

Li'mingo (fi. *Li'minka*). 1. Socken af Uleå härad och domsaga, Uleåborgs län, Finland. L. moderförsamling, hvars areal är 602 kvkm. och folkmängd 3,437 pers. (1909), jämte kapellen Kempele (127 kvkm., 1,390 inv.), Lumijoki (308 kvkm., 2,138 inv.) och Temmes (121 kvkm., 1,120 inv.) bilda tillsammans L. konsistoriella pastorat af 2:a kl., Kuopio stift, Uleåborgs domprosteri. Inom socknen finnes en finsk folkhögskola. L. har blifvit omtaladt för de oöfverskådliga naturliga ängsfält, öfver hvilka stora landsvägen löper: ''Storkyro åker och Limingo äng ha icke sin like i bredd eller längd''.

2. Friherreskap, som 1652 förlänades riksrådet Mattias Soop, omfattade $129^{8}/_{8}$ mtl inom socknen af samma namn. 1. A. G. F. 2. G. F.*

Li'mingojärvi, kronopark i Korpilombolo socken, Tärändö revir, Norrbottens län. Enligt k. br. 16 juni 1876 ha vissa efter afvittring i nämnda socken uppkomna öfverloppsmarker bibehållits som kronoparker, hvaraf några områden enl. Skogsstyrelsens beslut 10 sept. 1877 utgöra kronoparken L. Areal 16,273 har. M—g.

Li'minka. Se Limingo.

Limisso (Limissos). Se Limasol.

Limit (af fr. *limite*, gräns), 1859 stadgad tullfri införsel från Finland till Ryssland till en viss bestämd mängd af särskilda varor, som eljest voro underkastade tull. Jämlikt stadganden af 11 aug. 1885 gäller sådan limitbestämning för tackjärn och järnsmältstycken af finsk malm; men därjämte stadgades, att från Finland finge mot *lägre* tull än den vanliga införas bestämda mängder stång-, sort- och valsjärn, järnplåt, järn- och ståltillverkningar samt gjutgods, maskiner, bomullsgarn och -väfnader samt fajanstillverkningar. Varorna böra åtföljas af finskt ursprungsbevis. Beloppen fördelas efter ansökan på de olika fabrikerna af senatens finansexpedition. T. C.

Limitatiōn (se Limitera), begränsning, inskränkning. Se vidare Limitativ.

Limitativ (af lat. *limitāre*, begränsa), begränsande, inskränkande. — Limitativt omdöme kallas i logiken ett omdöme, hvars predikat i och för sig utgör en negativ bestämning: *A* är *non-B*. Till sitt språkliga uttryck bli dessa omdömen i allmänhet lika med de negativa (*A* är icke *B*), men en skillnad skulle dock ligga däruti, att negationen i det senare fallet vore bunden vid kopulan, i det förra låge i själfva predikatet. Skall emellertid detta senare verkligen vara förhållandet, blir omdömet tydligen ett positivt omdöme, för hvars formella logiska karaktär det är likgiltigt, om predikatet är någonting till sitt reella innehåll negativt eller icke. Det är egentligen inom den kantska logiken, som läran om de limitativa omdömena spelat någon större roll. Nyare logiker ha i allmänhet ej funnit skäl att upptaga dem som en särskild art af omdömen. — Anledningen till namnet ligger däri, att sfären för det logiska subjektets möjliga bestämdhet ansetts genom den negativa bestämningen i ett visst afseende begränsas, men för öfrigt lämnas obestämd. — D förståndskategori i den kantska kategoritaflan, s motsvarar de limitativa omdömena, kallas limitation. L. H. Å

Limited [li'mitid], eng. (af lat. *limitāre*, begränsa begränsad, anger i fråga om engelska ''joint sto companies'' bolag med begränsad ansvarighet (*limited liability companies* l. *limited companies*), d. v. bolag, där hvarje delegare ansvarar endast med visst belopp, i regel det nominella värdet af 'aktier, som han eger i företaget. Dessa med ord ''limited'' beteckade bolag motsvara sålunda i a mänhet våra aktiebolag. Enligt lag skall ordet ''lim ted'' alltid ingå som sista beståndsdel i ifrågav rande bolags namn, t. ex. The Ocean marine ins rance company limited (Sjöförsäkringsaktiebolag Ocean). I st. f. ''limited'' användes i bolagsnamn ofta någon af förkortningarna *Ld.*, *Lim.*, *Ltd.* Från ''limited companies'' böra skiljas *limited pa nerships*, motsvarande våra kommanditbolag, d ansvarigheten sålunda är begränsad blott för de s. kommanditdelegarna (*limited partners*), men ob gränsad för den eller de öfrige (*general pa ners*). A. W:son

Limitēra (lat. *limitāre*), begränsa, inskränk sätta skrankor för.

Limma (grek. *lēi'mma*), *mus.*, i det forngrekis tonsystemet den diatoniska halftonen (t. ex. *a-b*) t skillnad från apotomē, den kromatiska halfton (t. ex. *b-h*). Jfr Halfton. Limmat bestämd som resten af en kvart, sedan man från räknat t heltoner, hvadan dess akustiska förhållande bl 243 : 256, som ej fullt öfverensstämmer med den m derna diatoniska halftonen (15 : 16). A. I

Limmar. Se Linberedning, sp. 563.

Limmared, glasbruk i Södra Åsarps socken, Äl borgs län, tillhörigt a.-b. Fr. Brusewitz (bilda 1900, aktiekapital 307,000 kr.), som inom Åsarps, Nittorps, Tranemo och Måssebo socknar eg fastigheter om $8^{6}/_{16}$ mtl med ett taxeringsvärde 372,400 kr. (1910), hvaraf 148,000 kr. för gl bruket samt kvarn och såg. ''Lymmerydtz'' gå förlänades af Gustaf Vasa till Håkan Pederson Ha genom bref af 13 maj 1525, men längre fram bl L. enskild egendom inom släkten Ribbing och sena inom släkten Gyllenstierna. Glasbruket anlades 17 af öfversten G. Ruthensparre. I slutet af 1700- o långt in på 1800-talet egdes L. af grefve K. Sparre och dennes son justitierådet grefve K. Sparre. Tillverkningen består af finare hushållsgl målade och slipade glas, tekniskt glas och medici glas, ståndkärl m. m. W.

Li'mmat, biflod fr. h. till Aar i Schweiz, i s öfre lopp kallad Linth, upprinner på Tödigrupp och strömmar genom Linthdalen, hvarunder d upptager flera alpflöden, såsom Sernf fr. h. o Löntsch fr. v., samt Escherkanalen till Walensj och därifrån genom Linthkanalen till Zürichsjö Nedanför Zürichsjön flyter floden under namn Limmat genom den fruktbara Limmatdalen och fr Baden genom Siggendalen till Aar. Hela vattendr gets längd, de båda sjöarna medräknade, är 1 km. Som vattenväg är endast Linthkanalen a vändbar. (J. F. N

Limmu, Limmulistor. Se Assyrien, s 254.

Limnäder (af grek. *li'mne*, sjö), *grek. myt.*, mfer, som bodde i sjöar och träsk.

Limnæa, *zool.* Se Dammsnäckor.

Limnæahafvet, *geol.*, det mindre salta skede i Baltiska hafvets postglaciala historia, som följer efter Litorinahafvet (se d. o.). *Limnæa ovata* f. *baltica* (se fig.) m. fl. bräckvattensformer efterträdde då Litorinorna och andra Litorinahafs mera saltfordrande arter. H. M—e.

Limnæa ovata.

Limnæus truncatulus l. Limnæa truncatula, *zool.* Se Distomum, sp. 532.

Limnai (grek., träsk eller sumptrakt), stadsdel i forna Aten. Se Lenaion.

Limnanthaceæ, *bot.*, en liten växtfamilj af serien Rhoeadales. *Limnanthes Douglasii* är en nedliggan-enårig ört med delade blad och gula blommor; n härstammar från Kalifornien och odlas som pryd-dsväxt i trädgårdar. Jfr Gruinales. G. L—m.

Limnanthemum, *bot.* Se Gentianaceæ.

Limnanthes, *bot.* Se Limnanthaceæ.

Limnell, Per Emanuel, målare, f. 24 mars 64 (enl. annan uppgift 27 mars 1766) i Karlsna, den adertonde i ordningen af nitton helsyskon, 2 mars 1861 invid Stockholm. Efter att någon ha arbetat i faderns och sedan i styfmoderns larverkstad kom han våren 1784 till Stockholm blef där anställd vid k. teaterns dekorationslarverkstad. Desprez antog honom 1791 till ordrie dekorationsmålare, en befattning, som han tte till långt inpå 1800-talet under Brusells och lms ledning. 1799 blef han mästare i målarbetet. I konstakademien var han elev redan 1796 deltog i årets utställning. 1799 utställde han *staf II Adolfs död i slaget vid Lützen*, en komition, som ej lär ha saknat förtjänst. L. översnart oljefärgen och egnade sig uteslutande åt arellen. Efter att 1802 ha blifvit agré kallades 1803 till led. af konstakademien, sannolikt på nd af de teckningar han samtidigt utförde till franska upplagan af Gustaf III:s skrifter, hvilka verades i Paris, samt blef 1812 professor vid samma. Han fortplantade där de antikiserande ditionerna. L:s många historiska, romantiska r allegoriska akvareller vittna om rörlig fantasi, teckningen är ytlig och karaktärslöst konvenell. Han dekorerade våningar, äfven å Rosendal Rosersberg, och gjorde dekorativa anordningar några tillfällen. Vid k. teatern tjänstgjorde han åren 1836—38 som ”dekoratör” (anordnare af orationsväsendet). Två af hans akvarellkompositer, *Gustaf Adolf vid Leipzig* och *Gustaf Adolf Lützen* (utförda 1810), kommo genom Karl XV:s amente till statens konstsamlingar. L. var med-af Götiska förbundet. — Äfven L:s son Axel anuel L., f. 1792, d. 1830, var målare, sså dottern Anna Maria L., f. 1804, d. 47, elev af Fahlcrantz. —rn.*

Limnētisk, *bot.* Se Plankton.

Limni, Limno. Se Lemnos.

Limnigrāf, *hydrogr.* Se Limnimeter.

Limnimēter (af grek. *li'mne*, sjö, och *me'tron*, tt), *hydrogr.*, instrument för uppmätning af vatståndet, pegel; en självregistrerande dylik vattenndsmätare benämnes limnigraf (af grek. *'fein*, skrifva).

Limnisk (af grek. *li'mne*, sjö), härrörande från färskvatten, sötvattens-. — Limniska bildningar, *geol.*, i söt- eller färskvattensbassänger bildade aflagringar. E. E.

Limnobi'idæ, *zool.* Se Harkrankar.

Limnobiōs, *bot.*, *zool.* Se Korologi.

Limno'bium (af grek. *li'mne*, sjö, och *bi'os*, lif), *bot.* Se Amblystegium.

Limnokalcit (af grek. *li'mne*, sjö, och lat. *calx*, kalk), Sötvattenskalk, *petrogr.*, ett slags kalktuff, ofta rik på skal af sötvattensmollusker och landsnäckor. Se Kalktuff. E. E.

Limnologi (af grek. *li'mne*, sjö, och *lo'gos*, lära), *hydrogr.*, läran om sjöarnas bildning, fysikaliska och kemiska förhållanden samt betingelser för animaliskt och vegetabiliskt lif. G. H—r.

Limoges [-måʃ], hufvudstad i franska dep. Haute-Vienne och i forna prov. Limousin, ligger amfiteatraliskt vid Vienne, vid foten af och på en kulle. 75,906 inv. (1906; som kommun 88,597 inv.). Det är en oregelbundet och trångt byggd ort, som först i nyare tid blifvit något moderniserad, sedan de gamla tornen och murarna borttagits och bulevarder anlagts. Staden är säte för en biskop, generalkommandot för 12:e armékåren, en appellationsdomstol m. m. Af offentliga byggnader utmärka sig den under 1200-talet påbörjade, men först 1890 fullbordade katedralen (S:t Étienne) och det 1787 byggda biskopspalatset, med härliga terrassträdgårdar. Äfven har staden att uppvisa flera intressanta medeltidsbyggnader. Där finnas statyer af Jourdan, Gay-Lussac och presidenten Carnot. L. har lycée, teologiskt seminarium, förberedande skola i medicin och farmaci, statsskola för dekorativ konst, keramiskt museum samt flera lärda sällskap. Främst bland industrigrenarna står porslinsfabrikationen, som jämte porslinsmålning sysselsätter omkr. 6,000 människor; tillverkningsvärdet af porslinsvaror är omkr. 12 mill. frcs årligen. Den under 1300—1700-talen blomstrande emaljeringskonsten, förfärdigandet af de under namnet limosiner l. *émaux de L.* (Limogesemaljer; se Emalj 3, B) bekanta emaljarbetena, har i slutet af 1800-talet väckts till nytt lif efter att alldeles ha legat nere. Därjämte idkas i större skala boktryck och ylleindustri, tillverkning af skovaror, likörer. — L. är det af Cæsar nämnda *Lemovices*, senare en tid kalladt *Augustoritum*. (J. F. N.)

Limoges-mönster [-måʃ-] kallas de mönster, som hämtats från de gamla Limoges-emaljerna (se Emalj 3, B) samt vanligen framställa ornament och figurer i renässansstil, utförda grått i grått mot mörkare botten.

Limōn (it. *limone*, citron). Se Citrus.

Limon [limå'n], Puerto L., stad i republiken Costarica, vid Karibiska hafvet, med väl skyddad hamn. 5,269 inv. (1909). Stor export af kaffe och bananer. J. F. N.

Limonād (it. *limona'ta*, af *limone*, citron), läskedryck, beredd af citron- eller annan fruktsaft, vatten och socker. — Limonade gazeuse [-na'd gaśōś], fr., limonad, försatt med kolsyra, musserande limonad, ”bruslimonad” (no. *brus*, ty. *brause-limonade*). Den framställes därigenom, att man med kolsyra försätter en vattenlösning af sirap eller sackarin, vinsyra och fruktsaft eller frukteter. — Limonadpulver brukas som tillsats i vatten för fram-

ställande af limonad och består af socker, vinsyra, natriumbikarbonat, någon fruktessens och färgämne e. d.

Limonēn, *kem.*, ett flytande kolväte, tillhörande terpenernas grupp (se Terpen), förekommer i naturen såväl i en optiskt högervridande form (d-limonen l. hesperiden) som i en vänstervridande (l-limonen) och i en optiskt inaktiv form. Den senare kallas vanligen dipenten (se d. o.) och finnes, blandad med andra terpener, i många flyktiga oljor, t. ex. maskörtolja, granbarrsolja, peppar-, kamfer- och bergamottolja. Den inaktiva (racemiska) blandningen af limonenerna bildas genom polymerisation af ett alifatiskt, omättadt kolväte, isopren (se Gummifabrikation, sp. 628), som är en destillationsprodukt af kautschuk. H. E.

Limonīt (af lat. *limus*, slam), *miner.*, järnoxidhydrat, brun järnockra. Hit höra sjö- och myrmalmer. E. E.

Limōnum, *med. farm.* Se Citronolja och Citrus, sp. 358.

Limōsa, *zool.* Se Långnäbbsläktet.

Limose′lla L., *bot.*, ett litet växtsläkte, hörande till fam. *Scrophulariaceæ*, underfam. *Antirrhinoideæ*. På dyiga stränder växer *L. aquatica* L., äfjebrodd, dyört, en liten, nedtryckt, glatt ört, som har långskaftade, smalt tunglika, rosettställda blad, från hvilkas vinklar utgå rotslående refvor. De hvita blommorna sitta ensamma på skaft från bladvecken. Kronan är trattlik, de 4 ståndarna äro nästan lika långa. O. T. S. (G. L—m.)

Limosi. Se Katalanska språket, sp. 1254.

Limosin [-måsä′], franska emaljörer från Limoges. Af de sex kända medlemmarna af familjen L. — François, Jean, Joseph, Martin och två med namnet Léonard — är Léonard L., f. omkr. 1505, d. omkr. 1577, den mest bekante. Han var elev af italienske målaren Primaticcio i Fontainebleau. Han utförde vid pass 1,300 porträtt i emalj, oftast signerade L. L. Som hans mästerverk nämnes en komplex af porträtt, af Henrik II, Katarina af Medici, Frans I och Eleonora af Österrike (i Salle d'Apollon i Louvre). — Jean L. är representerad i Stockholms nationalmuseum (ett där befintligt kopparfat med emaljmålning är afbildadt i art. Emalj, sp. 464). G—g N.

Limosīner. Se Limoges.

Limousin [-mosä′], fordom fransk provins med titel grefskap, bildar nu dep. Corrèze, större delen af Haute-Vienne samt mindre delar af Creuse och Dordogne. I forntiden bebodt af de keltiske lemovicerna, stod L. sedan 800-talet mest under akvitanisk öfverhöghet. Det eröfrades af Filip August 1205, men blef ej fullständigt förenadt med franska kronans besittningar förrän 1589. Hufvudstad var Limoges. (J. F. N.)

Limousinboskap [limosä′-; fr. *race limousine*], en fransk nötkreatursras i prov. Limousin. Färgen är ljusgul eller gulhvit med mörkare schatteringar å hals, bogar och lår. Tecken saknas, men ofta förekomma ljusare ringar kring ögon och mule. Som dragare är denna boskap mycket berömd, men äfven i fråga om snabbvuxenhet och gödförmåga har den på sista tiden uppvisat mycket vackra resultat. Köttet är synnerligen omtyckt i Paris. Slaktvikten kan uppgå ända till 71 proc. af lefvande vikten, som hos gödoxar växlar mellan 900 och 1,000 kg. H. F.

Limousinhästen [limosä′-], en lätt, ädel hästras i franska prov. Limousin. H. F.

Limousinsvinet [limosä′-], en medelstor, mycket omtyckt gödras, som i sin hemort, franska prov. Limousin, användes till att söka tryffel. Fram- och bakdelarna äro svarta, mellandelen hvit till färgen. H. F.

Limoux [-mö], arrondissemangshufvudstad i franska dep. Aude, vid floden Aude. 5,458 inv. (1901; som kommun 7,084). Berömd vinodling (”blanquette de L.”). (J. F. N.)

Limpĭd (af lat. *li′mpidus*, klar), genomskinlig, klar, t. ex. om skrifsätt.

Limpōpo (Krokodilfloden, Oori l. Bempe), flod i östra Syd-Afrika, upprinner i trakten af Johannesburg med många källfloder från Witwatersrand- och Magaliesbergen alldeles på vattendelaren mot Vaal, genombryter nyssnämnda berg i nordvästlig riktning, mottager från s. v. Marico och Notwani samt följer därefter dessas riktning mot n. ö. till omkr. 22° s. br. På denna väg mot n. ö. mottager L. från Transvaal flera delvis stora bifloder, bl. a. Shashi fr. v. och Magalaquen eller Nylstrom fr. h. Efter östligt lopp med flera forsar och fall störtar den sig nära Transvaals nordöstra hörn utför fallen Toli Asimé ned från det höga taffellandet och inträder småningom, sedan den vid 32° ö. lgd böjt sig mot s. ö., in i det låga kustslättområdet, där den mottager ännu en stor biflod, Olifant, som har en del tillflöden från samma trakter som hufvudfloden. L., som vid sin mynning äfven kallas Inhampura, utfaller utan delta på portugisiskt område n. om Delagoaviken under 25° 15′ s. br. För samfärdseln har L:s dal ej stor betydelse, enär den under regntiden härjas af febrar, under den torra tiden lider af vattenbrist och alltid är ett tillhåll för tsetseflugan. Forsar och fall göra floden ofarbar utom i den nedersta delen. Dess längd beräknas till minst 1,600 km., dess nederbördsområde till omkr. 400,000 kvkm. J. F. N.

Li′mpurg. Se Limpurgboskap.

Limpurgboskap, en gulfärgad höglandsras i Württemberg (i forna grefsk. Limpurg, i Jagstkretsen, genomflutet af Kocher, numera hörande till Gaildorfs amt). Denna boskap egnar sig bäst för arbete. Lefvande vikten är 400 à 450 kg. Mjölkafkastningen håller sig mellan 1,650 och 1,850 kg. med hög fetthalt. H. F.

Limring, detsamma som limgördel. Se Cheimatobia, sp. 134.

Limsocker, *kem.* Se Glykokoll.

Limspö, *jaktv.*, spö (eller käpp) bestruket med fågellim, i synnerhet förr användt till fångst af småfåglar (ämnade att användas som kramsfågel eller att behållas lefvande som burfåglar). Fågellim, på hvilket ställdes den fordran, att det ej för hastigt fick torka i luften, utan skulle bibehålla sig segt och klibbigt, användes af olika slag, såsom vanlig limlösning, försatt med något ämne, som hindrade intorkning, inkokt linolja, dekokt på mistelbär m. m. G. G.

Limsten. Se Lim, *metall.*

Limstång. Löpa med limstången, göra en sak eller insinuation förgäfves. Med limstång fångades fåglar; den, som sprang med limstång utan fågel, hade ej vunnit sitt mål.

Limtryck l. Limtypi, ett fotomekaniskt reproduktionsförfarande, vid hvilket en limrelief direkt

ändes som tryckkliché. En hinna, bestående af (gelatin) och bikromat (se Kromgelatin), yses under ett strecknegativ, öfverföres på lämp- underlag och behandlas med varmt vatten, hvar- de icke belysta partierna af kromatlimmet bort- as och de negativets linjer motsvarande partierna rstå upphöjda. Vid invalsningen i tryckpressen a de upphöjda partierna färg, som sedan afges papperet. — Limtryck är äfven en mindre vanlig ämning på ljustryck. J. Htzg.

Limtypi. Se Limtryck.

Limu, Limulistor. Se Assyrien, sp. 254.

Limu, folkstam. Se Kina, sp. 32.

Limulus, *zool.*, ett djursläkte, som numera van- ast uppfattas som ett spindeldjur och sammanföres d de utdöda *Eurypteridæ* till gruppen *Xiphosura*. ppen består af en stor halfmånformig cefalotho-

1. *Limulus*, sedd uppifrån.

Fig. 2. *Limulus*, sedd underifrån.

, en något mindre bakkropp, beväpnad å sidorna d taggar, och ett som häfstång tjänstgörande, rdlikt svansbihang. Cefalothorax är sammansatt 6 segment; å dess ryggsida finnas ett par enkla ett par sammansatta ögon. Bakkroppen består larven, då den lämnat ägget, ännu af 8 seg- t, hvilka sedermera sammanväxa. Liksom hos ndlar bär cefalothorax hos L. 6 par extremi- r; å bakkroppen äro lemmarna bladformiga och a — med undantag af det främsta paret, som om- lats till gällock — fina gälband. Blodomloppss- anen äro högt utbildade. De 5 hithörande arterna a i hafvet vid Amerikas östkust, vid Japan, In- n och Malajiska arkipelagens öar. Limulus lifnär af maskar och musslor. Den är ett exempel på persisterande djurtyp, enär den uppträdde redan ler triasperioden. (Om *L. Nathorsti* se Jura- stemet, sp. 306.) L—e.

Lin (isl. *Hlin*), *nord. myt.*, i Voluspá binamn Frigg, i Snorres Edda en gudinna, som är satt vaka öfver dem, som Frigg vill skydda för a. B—e.

Lin, *bot.*, *tekn.*, *farm.*, betecknar dels en sär- d art af släktet *Linum* (se d. o.), dels det inom adsindustrien viktiga, allmänt bekanta material, erhålles af linstjälkens mycket långsträckta tceller. Linörten, *Linum usitatissimum* L. fig. 6 å pl. till art. Beklädnadsväxter), ej är känd i vildt tillstånd, härstammar antagligen från den i Medelhafsområdet förekommande *L. angustifolium* Huds. och har varit odlad redan under den förhistoriska tiden i Europa likasom öfver större delen af Gamla världen för öfrigt. Linet odlas numera äfven i Nord-Amerika och träffas tillfälligtvis förvildadt inom de svalare jordbältena. Största mängden och bästa sorten af lin lämnar Belgien; därnäst komma Ryssland, Irland, Holland, Preussen och — af utomeuropeiska länder — Egypten, Algeriet och Australien. I Sverige odlas linet mindre nu än förr (då både regering, riksdag och enskilda gjorde mycket för att främja linodlingen i vårt land), ett förhållande, som eger rum äfven i andra länder, säkerligen emedan den billigare bomullen trängt ut det och gjort detsamma mindre behöfligt. I Sverige odlas lin nu hufvudsakligen i södra Norrland. Det odlade linet är enårigt, å alla delar glatt, med stjälken antingen enkel eller upptill kvastlikt förgrenad, i hvarje grentopp bärande en blomma, hvars fem kronblad äro vackert himmelsblå, med mörkblå ådror, rundadt spadlika och dubbelt så långa som det fembladiga fodret. Kapselfrukten är rundad, spetsig och innehåller 10 plattadt kullriga, äggrunda, vid spetsen å ena sidan intryckta, hvasskantiga, bruna, glänsande glatta frön. Genom odlingen ha två skilda former af lin uppkommit: trösklin, som har mer än 60 cm. hög stjälk, icke uppspringande frukter, med mörkare bruna frön, och springlin, hvars stjälk blir omkr. 45 cm. hög och hvars tidigare mogna frukter elastiskt springa upp och kasta ut sina blekare bruna frön; den förra odlas för fibrernas, den senare för frönas skull. Linfrön, *semina Lini*, innehålla dels i skalet en riklig mängd slem, hvilket förorsakar, att de, lagda i vatten, svälla och öfverdragas med ett slemmigt hölje, dels i hjärtbladen en fet olja, linolja, *oleum Lini*. Genom frönas kallpressning erhålles sådan olja af bättre beskaffenhet med mindre obehaglig lukt och smak, men blott till 16—18 proc. Genom varmpressning erhålles betydligt mera, men sämre, vidrigt luktande och smakande olja, som användes hufvudsakligen till tekniska ändamål (vid beredning af målarfärger, fönsterkitt, linoleummattor, vaxduk m. m.). Kokt, stelnar och torkar den i luften ännu lättare än okokt till ett glänsande öfverdrag (fernissa) å det föremål, på hvilket den blifvit anbringad. Oljan har ljusare eller mörkare gulbrunaktig färg, är ännu vid —20° C. flytande samt löses i 32 delar kall och 6 delar varm alkohol. Behandlad med salpetersyrlighet, stelnar denna olja icke till s. k. elaidin samt skiljes därigenom från rofolja och flera andra icke torkande oljor. Hvad som återstår af fröna efter oljans utpressning begagnas under namn af *linfrökakor*, *oljekakor* (se d. o.), till boskapsfoder. Af lika många delar linolja och kalkvatten, hvilka väl sammanskakas, bildas Svenska farmakopéns kalkliniment (se d. o.). Linolja ingår f. ö. i flera af farmakopéns beredningar, och af linfrö göres *linfröte*, *linfröslem*, genom att 6 delar linfrö och 2 delar sönderskalad lakritsrot begjutas med 100 delar kokhett vatten, som får ”stå och dra” under en timma, hvarefter de fasta delarna frånsilas. Sådant linfröslem är ofta nog begagnadt som en huskur mot katarrer i andedräktsorganen. — Rörande frigörandet af linets basttågor, väfnadsmaterialet lin, se Linberedning. O. T. S. (G. L—m.)

Lina. 1. *Astron.*, en af småplaneterna. — 2. Se Fiskredskap, sp. 448. — 3. *Sjöv.*, trossslaget smäckert tågvirke. De vanligaste linorna äro 6-, 9- och 12-garns, den sistnämnda motsvarande 3 cm. tross. — 4. *Zool.* Se Chrysomelidæ. 1. B—d. 3. H. W—l.

Lina, kronopark i Gällivare socken, Gällivare och Ängeså revir, Norrbottens län. Enligt k. bref 30 okt. 1874 har före afvittringen inom socknen bildats en kronopark, hvaraf en del benämnes kronoparken L. enl. Domänstyrelsens beslut 23 juli 1907. Areal 51,269 har. M—g.

Linäceæ, Linfamiljen, *bot.*, en till serien *Geraniales* hörande växtfamilj, omfattande örter eller småbuskar, med smala, hela och helbräddade blad, regelbundna blommor med 5 eller 4 i knoppläget vridna kronblad, 4—5 vid basen sammanvuxna ståndare och 4—5 fria stift. Frukten är en klotrund, ofullständigt 8—10-rummig kapsel. Den af endast 9 släkten (däraf i Europa 2: *Linum* och *Radiola*), med omkr. 150 arter, bestående familjen är utbredd i de tempererade och tropiska länderna. Endast släktet *Linum* har ekonomisk betydelse. (G. L—m.)

Linacre [li'nəkə], Thomas, engelsk skriftställare, f. 1460, d. 1524, utöfvade viktig verksamhet som öfversättare af antika författare och lärare i grekiska vid Oxfords universitet.

Linaker [-äker], Arturo, italiensk litteratör, kritiker, föreläsare, f. 1856 i Pistoja, är lärjunge till filosofen A. Conti. L:s mest betydande arbeten äro af pedagogisk art, såsom *Frammenti pedagogici* (1880), *Le scuole d'arti e mestieri nelle presenti condizioni d'Italia* (1902), *La casa di lavoro e le opere pie annesse* (1908), men äfven hans kritiska verksamhet har vunnit erkännande, såsom i *Tre discorsi* (1885), *Il secolo XIX* (1902), *Commento al canto XI dell'Inferno* (1903) och *Il Petrarca e l'Incisa; l'Incoronazione di Petrarca; Petrarca a Roma* (1904). H. N.

Linalinka, vattenfall i Lina älf vid dess inflöde i Ängesån, en biflod till Kalix älf. Fallhöjd 17,6 m., industriella hkr omkr. 1,800.

Linaloeolja, flyktig olja med angenäm lukt, fås genom destillation med vattenånga af det mexikanska trädet *Elaphium graveolens* samt af flera andra träd. H. E.

Linalool [-lå̊l] l. Likariöl, *kem.*, en med geraniol (se d. o.) isomerisk terpenalkohol, som förekommer i naturen såväl i en höger- som en vänstervridande form. Den senare finnes i linaloe-(likari-)olja ur citronved (af en lauracé, *Acroclidium*), i bergamottolja till 40 proc., delvis som ättiksyreester i orangeblomolja (30 proc.), i rosenolja samt hos en mängd labiater. Den högervridande formen ingår i koriander-olja och i jasminblommor. H. E.

Linange [-ä'ʃ], fransk form för Leiningen (se d. o.).

Linant de Bellefonds [linä' də bellfå'], Maurice Adolphe, känd under namnet Linant pascha, fransk ingenjör, f. 1800 i Lorient, d. 1883 i Kairo, åtföljde 1818, i egenskap af tecknare, ett sällskap lärda på en studieresa till Egypten och stannade där som ingenjör. Han ledde 1845 den första undersökningen för Sueskanalen och aflämnade 1847 det första utarbetade projektet. Under Said paschas styrelsetid blef han generaldirektör för kommunikationsväsendet samt erhöll paschas rang. H var tillika öfveringenjör vid Sueskanalen. Kän domen om Hvita Nilen vidgades genom hans for ningsresor. — L:s son Erneste åtföljde Gor paschas expedition till öfre Nillandet och reste 18 ända till Mtesas residens, där han sammanträffade n Stanley. På återfärden dödades han af infödinga vid Dufile. Hans dagböcker och kartor äro i beh

Linant pascha. Se Linant de Bellefon

Linärd, Piz, högsta spetsen i Fermuntgrup af Silvretta-alperna Graubünden, 3,414 m. J. F.

Linäres. 1. Stad i spanska prov. Jaén, på torr slätt nära foten af Sierra Morena och jä vägen emellan Madrid och Córdoba. 38,245 i (1900). Rika blygrufvor i trakten; krut- och dy mitfabriker. — 2. (San Felipe de L.) Sta Mexico, staten Nuevo Leon, vid Rio Presas och jä vägen från Monterey till Tampico. 7,076 i (1900). Ärkebiskopssäte. — 3. Provins i melle Chile, s. om Rio Maule. 10,210 kvkm. 109,3 inv. (1907). Norra delen och Andernas dalar bördiga och rikligt bevattnade, men den centr delen kräfver konstgjord bevattning. På Ander sluttningar växa stora skogar. — 4. (San A brosio de L.) Hufvudstad i nämnda provins, en biflod till Rio Maule, 151 m. ö. h. 7,256 i (1902). J. F.

Linäres, José, president 1857—60 i republi Bolivia (se d. o., sp. 1010).

Linäria Juss., Sporreblomma, *bot.*, vä släkte af fam. *Scrophulariaceæ*, underfam. *Antirrhinoideæ*. Hithörande arter äro glatta eller håriga örter eller halfbuskar af växlande storlek, med olika färgade, ofta brokiga blommor, hvilkas krona är tvåläppig och maskerad samt försedd med sporre. Genom sporren skiljes detta släkte från *Antirrhinum*. Blommorna sitta antingen i axlik klase i stjälkens topp eller uppkomma ensamma från bladvinklarna. I Europa eger släktet *Linaria* omkr. 100 arter, af hvilka 3 växa vilda i Sverige. Bland dessa är flugsporreblomman, *L. vulgaris* Mill., den vanligaste, helst förekommande på torra grusbackar. Det är en ända till 80 cm. hög ört med tätt sittande, jämbreda blad och stora gula blommor i tät, axlik klase. Linaria-arterna innehålla skarpa ämnen af flera slag, men icke numera i Sverige använda i medicinen. F arter odlas ej sällan som prydnadsväxter i t gårdarna. O. T. S. (G. L—

Linaria vulgaris, pen af blomman stjälk.

Linasundet, det grunda, smala och krokiga su som norrifrån kommande fartyg på Mälaren ha passera på vägen till Södertälje, mellan egendoma Lina på västra och Ragnhildsborg på östra sid Antagligen har icke Tolgehus legat där, så flerstädes uppges, utan vid Saltsjön på samma p som Brandaborg (se Brandalsund). W

Linbana l. Luftbana, en transportanordning för gods, någon gång för personbefordran, vanligen för masstransport af en eller ett fåtal olika råvaror, såsom kol, malm, kalk, sten, timmer o. s. v., består i allmänhet (fig. 1) af en *bärlina*, spänd mellan ändstationerna och understödd på lämpliga mellanrum. På bärlinan löpa *transportvagnar*, dragna af en särskild *draglina*. Bärlinans stöd skola vara så anordnade, att transportvagnarna vid passerandet icke erhålla någon stöt. Nästan alltid äro linbanor ”dubbelspåriga”, så att vagnarna på den ena linan föras stadigt i en riktning och på den andra linan återgå samma; ofta utbytes bärlinan mot en bärande räls (se fig. 2). Draglinan skall vara upphängd lodrätt under bärlinan, är smäckrare än denna och utgöres af en ändlös lina, försatt i rörelse medelst en stationär kraftmaskin. Transportvagnarna fästas hvar

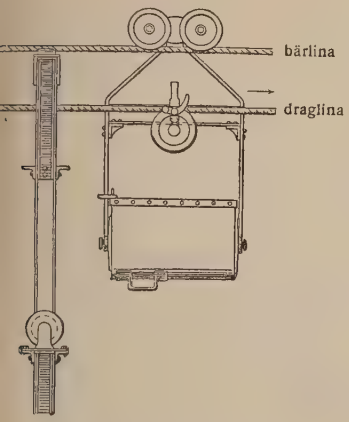

Fig. 1. Linbana med lastkorg.

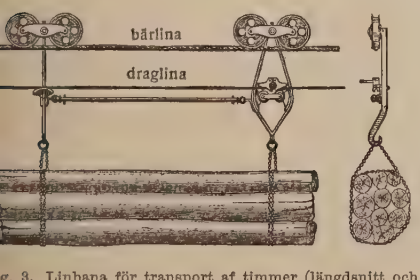

Fig. 3. Linbana för transport af timmer (längdsnitt och tvärsnitt).

om helst på ofvannämnda draglina. Där långa spännvidder förekomma, anbringar man breda rullar (se fig. 2), mot hvilka draglinan kan löpa, då lösa bukten blir för stor. Hvarje transportvagn och för sig bidrager emellertid att uppbära draglinan. Transportvagnen har vanligen två efter hvarandra ställda hjul, försedda med ursvarfvade spår, motsvarande bärlinans eller bärrälsens profil. Transportkorgen skall hänga lodrätt under bär- och draglinor, och upphängningsanordningen är därför sådan, att såväl bärlina och draglina som understöd m. m. befinna sig på *en* sida om vagnen (se fig. 2). Korgen kan utbytas mot en krok, hvari lasten upphänges (se fig. 3). Vagnen skall vara försedd med anordning för ögonblickligt fästande och lösgörande till eller från draglinan. Denna anordnings tillförlitlighet och lättskötthet äro af största vikt för linbanans användning. Vanligen manövreras fästandet och lösgörandet medelst en lätt åtkomlig spak. Lösgörandet vid ändstationen sker ofta automatiskt därigenom, att manöverspaken medelst en lämpligt placerad fast arm omlägges. Linbanor äro mycket vanliga transportanordningar vid fabriker, grufvor och större lastageplatser. Längden kan variera högst betydligt; för transporter om flera tusen meter finnas linbanor utförda. Lasten för hvarje transportvagn kan uppgå till ett par ton. Vagnarnas hastighet är vanligen 2—3 meter pr sek., undantagsvis 5—6 m. En transportförmåga om 100 ton i timmen är icke ovanlig. Stigningen kan stundom uppgå till 1:1. En bland de märkligaste linbanor, som byggts, torde vara en 35 km. lång bana i Argentina från Chilecitos järnvägsstation till de 4,600 m. ö. h. belägna koppargrufvorna vid Famantina. Linbanor af primitiv art ha sedan urminnes tider användts i Kina till befordran af såväl gods som personer. — Linbana användes stundom som benämning på en vanlig spårväg, där vagnar framdragas genom lina och vals. Jfr Hissbana och Hängbana. H. L—y.

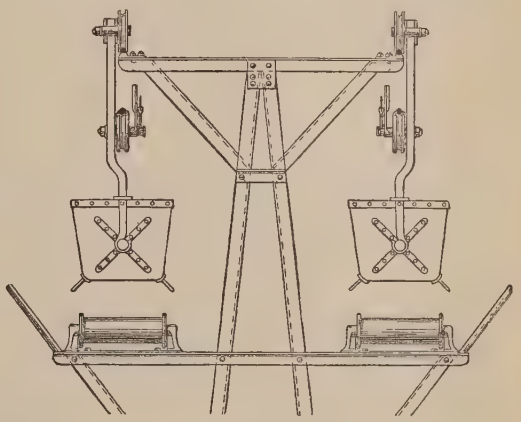

Fig. 2. Luftbana med räls.

Linberedning. Lin (se d. o.) utgör ett af de ypperstа ämnena för spånad och väfnad på grund af lintågornas betydliga längd, seghet och fasthet samt den finhet, delbarhet och vackra färg, som de kunna vinna genom rätt behandling. Linets bastceller framställas i spinnbart skick genom flera arbeten. Man skördar linet antingen vid grönmognad eller vid gulmognad, d. v. s. så snart stjälkarna gulnat till midten, eller vid brunmognad, då frökapslarna äro bruna och fullt mogna. Ju senare skörden sker, dess större skörd, men dess gröfre tåga erhålles.

I Sverige skördas linet vanligen gulmoget. Linet uppryckes alltid för hand. I Norrland hoplägges det vid skörden i små buntar, *hällor*, hvaraf omkr. 25 korsvis hoplagda och sammanbundna bilda en kärfve, *linsteg*. Samma dag, som skörden skett, afrepas frukterna, ”knoppen”, på en knopphäckla, hvarefter linet, åter hoplagdt i kärfvar, lägges till rötning i lugnvatten, vid ett ”linsänke”, utan att först torkas. I södra Sverige bindes vanligen det i torrt väder skördade linet i *limmar* och upphänges till torkning, t. ex. på gärdsgården, och inbärgas sedan. I Tyskland och Belgien uppställes linet obundet i skylar, ”kapell”, till torkning på fältet och bindes därefter i kärfvar och inbärgas för att sedan befrias från knoppen och rötas. Fröknopparna och bladen afrepas från stjälkarna medelst *linrepan* l. *stråkan*; bättre är dock att aftröska dem, hvartill ett slags sker med minsta besväret, men gör linet ruggig mindre hållbart och i färgen brungrått samt ojämn Vid s. k. blandad rötning betjänar man sig af va tenrötning, tills den ruttna lukten inträdt, hvarefte landrötningen vidtager. Bland konstmetoder märk varmvattensrötningen (genom hvilken man gör s fullständigt oberoende af väderleksförhållandena alkalisk rötning (då olika alkalier tillsättas, hvilk påskynda resultatet) och rötning med utspädd sva velsyra (då vattnet till $^1/_4$ af sin vikt tillsättes me svafvelsyra, som upphäfver den eljest inträdand ytterst motbjudande vätesvafvelukten). Särskilda rö finnas för att afgöra tidpunkten, då rötningen ske lagom, en sak af stor vikt. Efter rötningen torka linstjälkarna (vanligen i fria luften på linhässja elle gärdsgårdar med afslutande torkning i badstuga men ej i ugn). Genom *bråkningen* fullföljes på re

Linsträktning i Västergötland (Hudene socken).

klubba nyttjas. Den torra stjälken innehåller 73 —80 proc. träartade delar och 20—27 proc. bast, som ligger utomkring de förra. Basttågorna afskiljas från stjälkens öfriga delar genom rötning, bråkning och skäktning. Den högeligen viktiga *rötningen* har till ändamål att genom åvägabragt jäsning förstöra bastets gummiartade växtlim och uppmjuka stjälkarna så pass, att tågorna lätt och utan att skadas låta afskilja sig från veden och öfverhuden. Det allmännaste och efter all erfarenhet bästa förfaringssättet är vatten- l. sjörötningen: man ställer knippor af linstjälkar antingen i burar, som nedsänkas i en sjö eller sakta rinnande vatten (hvarvid linets jäsning emellertid inverkar högst menligt på fisken), eller i vattenfyllda grafvar af högst 2 m. djup samt täcker då öfver med nedvända grästorfvor, belastade med bräden och stenar. På 1 å 2 veckor sättes massan i jäsning genom inverkan af luftens och vattnets värme. Land- l. vallrötningen, som brukas, bl. a. i södra Sverige och norra Ryssland, går så till, att stjälkarna utbredas i tunna lag på en afbetad gräsvall eller stubbåker och där tillräckligt länge utsättas för inverkan af dagg och regn (eller af snön vintern öfver). Landrötningen mekanisk väg bastets afskiljande. En metod är bul ning med *linklubban*, *bråkhammaren* eller i stamp kvarn, hvarefter man drar linet genom en mindr bråka, ”draga”, för att afskilja de gröfre ”skäfvo na” eller veddelarna. Oftare nyttjas hand-linbråkar en smal låda, på längden bildad af tre parallellt lö pande hvassa skenor, i hvilkas mellanrum lockets tv skarpa väggar passa in. Det senare är intappad vid ena kortändan, så att det kan upp- och ned fällas. När detta tätt upprepas, knäckas de två öfver lådan lagda linstjälkarna, och deras vedartad delar sönderbrytas. Faran att skada bastets sam manhang är mindre vid användandet af linbrå ningsmaskiner, å hvilka linet går emellan räfflad trä- och gjutjärnsvalsar. De ”skäfvor”, som ej fall af vid bråkningen, bortskaffas genom *skäktninge* i det att ”skäfvorna” afstrykas med skäktknifve (af trä) eller ”svingeln” (på skäktstol; se fig.) elle skäktmaskiner. Sedan tågorna sålunda renats, gälle det att afskilja de alltför korta tågorna (s. k. blåno samt sönderdela de längre, hvilka ännu hänga iho bandformigt, och lägga dem parallella bredvid hva andra. Detta sker genom *häcklingen*. Häcklan be står af långa järn- eller ståltaggar, fästa vertika

rader på ett brädstycke sålunda, att hvarje tagg äcker en lucka i föregående och efterföljande raden. Man drar med handen linet genom dessa taggar, örst å grofhäcklan, därefter å finhäcklor med tätare ttande, finare nålar. Äfven häcklingsmaskiner äro bruk. Som resultat af häcklingen fås 25—40, i edeltal 30 proc. rent lin, 50 proc. blånor och 20 roc. affall. Blånor spinnas endast till mindre höga ummer; det gröfsta blångarnet kallas blaggarn. odt häckladt lin bör ha en längd af 60—70 cm. fr Beklädnadsväxter, Hampa och Lin. eindustri. (H. J. Dft.)

Linbråkning. Se Linberedning.

Lincei [lintjēi], Accadēmia de'. Se Akademi, sp. 406.

Linck, Melchior, var 1584 konung Johans yggmästare på Gälakvists kungsgård, fick 30 jan. 593 beställningsbref som hertig Karls byggmästare h uppförde sedan kyrkan i Mariestad samt Mariehlm. 1599 blef L. byggmästare på Älfsborg och nes ha varit detta till 1603. L. W:son M.

Lincoln [li'ŋkən]. 1. Grefskap i östra England, d Nordsjön, emellan flodmynningarna Humber och ash. Det gamla historiska grefskapet har en eal af 6,853 kvkm. med 564,013 inv. (1911). usten är ett flackt marskland, som i södra delen grefsk. öfvergår till de vidsträckta, af en mängd naler genomskurna s. k. *fens*. F. ö. är L. i allänhet ett slättland, afbrutet endast af två låga djor af kalkhöjder, som löpa i n. och s. genom efsk. och äro kända under namnen *L. heights* och *wolds*. Några trakter af L. ligga t. o. m. lägre n hafsytan. Hufvudfloder äro Trent (till Humber) mt Witham och Welland Glen (till Wash). Landet ytterst fruktbart och lämpar sig synnerligen väl r boskapsskötsel, som ock nått hög utveckling. tet annat grefskap har vackrare raser af oxar, istar och får än L. Köpare från London, Frankke, Tyskland och Ryssland besöka hästmarknerna i Lincoln och Horncastle för att erhålla utärkta jakt- och vagnshästar. Industrien är i allänhet obetydlig; af vikt är endast tillverkningen äng- och landtbruksmaskiner. Grefsk. är sedan ldsta tider indeladt i tre distrikt (*parts*): Lindsey ,890 kvkm., 237,864 inv. 1911), Kesteven ,885 kvkm., 111,332 inv. 1911) och Holland ,063 kvkm., 82,860 inv. 1911). Hvar och en af ssa delar hade före den normandiska eröfringen n egen grefve (*gerefa*) och har ännu i dag behållit mma judiciella och administrativa organisation som t county. De äro numera s. k. *administrative unties*, med hvar sitt *county council*. Dessutom lda städerna Grimsby och L. särskilda *county boughs*. Denna indelning sammanfaller ej med den dre indelningen i Mid, North och South Lincolnire för parlamentsvalen eller med den nuvarande i divisions och 4 parl. boroughs. — Det område, m nu bildar grefsk. L., eröfrades af romarna omkr. e. Kr. och bildade en del af prov. Flavia Cæriensis. Senare synes Lindsey, som sannolikt omttade hela eller nästan hela nuv. grefsk., ha varit af konungariket Mercia beroende stat. 870 landgo danskarna vid Humberstone nära Grimsby och rjade Lindsey, och omkr. 877 öfvergick L. för en ngre tid i deras händer, såsom en del af Danegen. En mängd ortnamn på *-by* äro bl. a. minnen an denna tid. — 2. County borough och hufvudstad (14,2 kvkm.) i nämnda grefsk. på en höjd vid floden Witham. 57,294 inv. (1911). L. är en af de äldsta städerna i England och innehåller en mängd intressanta prof af romersk och äldre engelsk arkitektur. Förnämsta byggnaden är katedralen (påbörjad 1086; se fig.), den äldsta rent gotiska byggnaden i Europa, med ett praktfullt rosfönster i tvärskeppets fasad. Af de 52 kyrkor staden egde före reformationen finnas 14 kvar, hvarjämte det finns många gudstjänstlokaler tillhörande dissenters. Staden är säte för en biskop, har latinskola, högre flickskola, konst- och industriskola samt teologiskt seminarium. Åtskilliga järngjuterier och maskinverkstäder äfvensom flera stora kvarnar finnas i L., och handeln med mjöl och spannmål är ganska liflig. — L. fanns redan före romarnas tid och kallades af dem *Lindum Colonia*. Bland kvarstående minnen från den äldre tiden må nämnas den romerska porten (Newport), genom hvilken den väl bibehållna romerska vägen, Ermine street, går snörrätt norr ut till Humber, samt slottet, byggdt af Vilhelm Eröfraren 1086. Vid L. blef Stefan af Blois 1141 besegrad och tillfångatagen af Matildas parti under Robert af Gloucester. — 3. Hufvudstad i nordamerikanska staten Nebraska, ligger på en bördig präri omkr. 80 km. v. om Missouri, vid föreningen af flera järnvägslinjer, är säte för statens universitet samt har andra högre läroanstalter (en metodistisk, 1888, en tillhörig Sjundedagsadventister samt Nebraska Christian university, 1889), Carnegiebibliotek, katolsk biskop (sedan 1887), fängelse och hospital. Staden anlades 1867 och hade 43,973 inv. 1910. — 4. Stad i nordamerikanska staten Illinois, nära Salt creek och vid föreningen af flera järnvägslinjer. 10,891 inv. (1906). Säte för Lincoln college och statens asyl för sinnesslöa barn. Staden uppkallades efter Abr. Lincoln. — 5. Stad i nordamerikanska staten Rhode Island, vid Blackstone river, består af de förr själfständiga orterna Albion, Central falls, Manville och Lonsdale. 8,937 inv. (1900). 1—5. (J. F. N.)

Katedralen i Lincoln.

Lincoln [li'ŋkən], earl af, engelsk adelstitel, bars under medeltiden bl. a. af medlemmar af släkten de Lacy, t. ex. Henry de Lacy, f. omkr. 1249, d. 1311, en af Englands främsta statsmän på Edvard I:s tid. Genom dennes dotters giftermål med Edvard I:s sonson earl Tomas af Lancaster (se d. o., sp. 982) — från hvars

bostad i London det där belägna Lincoln's inn fått sitt namn — kom titeln till hans ätt och med Henrik IV till kronans bärare. Edvard IV förlänade den 1467 till sin systerson John De la Pole (se De la Pole 4), och Henrik VIII gaf den 1525 till sin systerson Henry Brandon (d. 1545 utan söner). 1572 gafs titeln åt storamiralen E. F. Clinton (f. 1512, d. 1585), och den har sedan stannat i dennes ätt (se Clinton). Sedan ättens hufvudman fått titeln hertig af Newcastle, bäres titeln earl af L. af hufvudmannens äldste son. V. S—g.

Lincoln [li'ŋkən]. 1. Abraham L., Förenta staternas sextonde president, f. 12 febr. 1809 i grefsk. Hardin (nu Larne) i staten Kentucky, var son till den fattige timmermannen och nybyggaren Thomas Lincoln (f. 1778, d. 1851) och hans hustru Nancy Hanks (f. 1783, d. 1818). Familjen flyttade 1816 till Indiana, där fadern året efter sin första hustrus död ingick nytt gifte med Sarah Johnston (d. 1869). L. växte upp under mycket torftiga förhållanden, åtnjöt endast ringa skolundervisning (tillsammans mindre än ett år) och fick tidigt bidraga till familjens uppehälle som daglönare, biträde vid slakt o. s. v. i grannskapet. 1828 företog han som båtkarl en resa på Mississippi till New Orleans. L. följde 1830 familjen, då den flyttade till Illinois, men lämnade s. å. fädernehemmet för att slå sig fram på egen hand. Han företog en ny flodbåtsfärd till New Orleans, blef bodbiträde i det primitiva nybyggarsamhället New Salem, Illinois, och anmälde sig våren 1832 som frivillig vid utbrottet af ett gränskrig mot indianerna. Hans kompani valde honom till kapten, och efter dess hemförlofning tjänade han kvar som frivillig till fälttågets slut, dock utan att deltaga i någon strid. Efter att hösten s. å. ha uppställt sig som kandidat vid valen till legislaturen, utan att lyckas bli vald, öppnade L. jämte en kompanjon en diversehandel i New Salem, hvilken dock snart kom på obestånd. Han var 1833—36 det lilla samhällets postmästare och tjänstgjorde dessa år äfven som biträdande landtmätare. Under dessa växlande sysslor beredde sig L. äfven tid till flitiga självstudier samt förvärfvade genom sin rättskaffenshet och godmodiga humor mycken lokal popularitet. Han valdes 1834 till representant för Sangamon county i Illinois' legislatur som medlem af whigpartiet, återvaldes tre gånger och innehade sitt mandat till 1842. 1837 hade han efter några års juridiska självstudier slagit sig ned som praktiserande advokat i Springfield, som vid denna tid blef staten Illinois' hufvudstad. L. valdes 1846 till medlem af unionskongressens representanthus, den ende af whigpartiet, som lyckades bli vald i Illinois, hade säte i kongressen dec. 1847—mars 1849 och stödde där med ifver det s. k. "Wilmotska förbehållet" (om att slafveri ej skulle tillåtas i de från Mexico eröfrade områdena). Utan framgång väckte L. i kongressen 1849 förslag om slafveriets aflösning (med skadestånd till slafegarna) i förbundsdistriktet Columbia, under förbehåll om åtgärdens sanktionering genom folkomröstning i distriktet. L. återvände s. å. till sin advokatverksamhet och tog en tid framåt föga del i politiken, till dess 1854 upphäfvandet af "Missourikompromissen" (se d. o.) af 1820 (om negerslafveriets lokala begränsning) eggade honom att åter framträda. Han blef nu en af whigpartiets ledande män i Illinois, medan denna stats demokrater samlades kring den inflytelserike senator St. A. Douglas, upphofsmannen till Kansas-Nebraska-billen (se d. o.), hvilken i ett slag åter gjort slafverifrågan brännande. L. uppträdde 1854 som senatorskandidat, men drog sig snart tillbaka för att möjliggöra valet af en slafverifientlig demokrat (L. Trumbull); han deltog äfven s. å. i bildandet af det republikanska partiet och var vid dess nationalkonvent 1856 påtänkt som dess kandidat till vicepresidentplatsen. — Dittills var emellertid L. föga känd utanför Illinois; allmän politisk ryktbarhet vann han först 1858, då han uppställdes af republikanerna i Illinois som motkandidat mot Douglas vid senatorsvalet och under valstriden i en serie politiska disputationer med denne under liflig spänning i hela landet genomdebatterade slafverifrågan. Redan hans valmanifest väckte oerhördt uppseende genom dess djärfva förutsägelse, att Unionen ej kunde bestå i längden som "halft slafhållande och halft fri". Under valstriden dref sedan L. genom sin fyndiga och slagfärdiga vältalighet Douglas till en ohållbar ståndpunkt i fråga om slafveriet i territorierna. Denne förnekade nämligen Unionens rätt att där förbjuda slafveriet, men gaf en antydan om, att det i slafverifientliga trakter ej kunde upprätthållas utan välvillig lokal lagstiftning. L. konstaterade då, hurusom Douglas ansåg, att "en sak kan lagligen drifvas bort från en plats, dit den har laglig rätt att gå", och detta af L. påvisade "kätteri" hos Douglas möjliggjorde visserligen för denne hans seger vid senatorsvalet i Illinois, men kostade honom samtidigt sydstatsdemokraternas förtroende och vållade sålunda en för det demokratiska partiet ödesdiger splittring vid presidentvalet 1860. Till detta utsågs L. på det republikanska nationalkonventet i Chicago i maj 1860 till partiets presidentkandidat med förbigående af den vida mer kände W. H. Seward, hvars namn ansågs alltför utmanande i några stater, där partierna troddes väga ungefär jämnt. Vid själfva valet (6 nov. s. å.) segrade L. till följd af motståndarnas splittring (af de 4 hufvudkandidaternas sammanlagda röstetal, 4,707,193, tillfördes honom blott 1,866,452 röster). — Valet blef signalen till sydstaternas beslut att utträda ur Unionen, och de hade redan hunnit långt med förberedelserna för inbördeskriget, då L. 4 mars 1861 tillträdde sitt ämbete. Om L:s för Unionens bestånd afgörande verksamhet som Förenta staternas president se närmare Nord-Amerikas förenta stater (Historia) och artikeln Nordamerikanska inbördeskriget. Hans ställning var oerhördt svår: han hade endast en minoritet af valmännen att stödja sin auktoritet på, hans statsmannaegenskaper underkastades af de gamle politikerna i kongressen och t. o. m. delvis i hans kabinett skarp kritik, från alla håll bestormades han med välmenta, men okloka råd, och abolitionisterna kritiserade till en början ytterst häftigt hans som bevis på föraktligt vankelmod uppfattade försiktiga poli-

ik, som bl. a. gick ut på att ej stöta de i slafveri-
rågan delade gränsstaterna ifrån sig, hvilket skulle
a äfventyrat den slutliga segern för den sak L.,
tödd på sin ämbetsed, ansåg som sin hufvuduppgift, nämligen upprätthållandet (och efter krigsutrottet närmast återställandet) af Unionen. Sin sikt om Unionens räddning som hufvuduppgiften ngaf L. bl. a. i sitt berömda svar till H. Greely 22 aug. 1861): ”Om jag kunde rädda Unionen utan tt befria en enda slaf, skulle jag göra det; om ag kunde rädda Unionen genom att befria alla lafvar, skulle jag göra det; om jag kunde rädda en genom att befria några och lämna de andra orörda, så skulle jag göra äfven det”. Hösten 1862 yntes för L., efter några sent omsider vunna mitära nordstatsframgångar af stor betydelse, tiden nsider vara inne för ett afgörande steg i slafverirågan. 22 sept. utfärdade han, stödd på de utomdentliga befogenheter presidenten anses ega i krigsd, sin förberedande proklamation om slafveriets afkaffande 1 jan. 1863 i de stater, som då ännu voro uppror mot Förenta staterna, och nyårsdagen 1863 ljde den definitiva frigörelseproklamationen, hvari . som högste befälhafvare och ”som en nödvändig tgärd för upprorets undertryckande” förklarade afvarna inom det upprориska sydstatsområdet för ll framtid fria. Under tiden fortsatte L., som urprungligen varit anhängare af slafveriets afskaffande genom skadestånd till slafegarna, sina bemödanen att genom författningsändring fullständigt uppäfva allt slafveri inom Förenta staternas område. ongressens samtycke härtill vanns 31 jan. 1865, en först 18 dec. s. å. — efter L:s död — kunde rfattningsändringen, efter att ha ratificerats af llräckligt antal stater, af hans efterträdare proklaeras som definitivt genomförd. L. omvaldes 8 nov. 864 till Förenta staternas president (med general lac Clellan som motkandidat, och emottog 4 mars 865 med ett berömdt tal sitt andra presidentmandat. et långvariga inbördeskriget var då nära sitt slut, h 4 april 1865 kunde L. hålla sitt intåg i sydstatsufvudstaden Richmond; general Lees kapitulation d Appomattox med sydstatsarméns hufvudstyrka ljde kort därefter, 9 april. Då L. 14 april 1865 å Ford's teater i Washington bevistade en festföreställning, tillfogade en halfgalen sydstatsfanatiker,ådespelaren J. W. Booth (se d. o., sp. 1138), som ugit sig in i presidentens loge, honom ett sår i nningen medelst ett pistolskott, och L. afled, utan t ha återfått medvetandet, 15 april på morgonen. ans lik begrofs på statens bekostnad i Springfield. - L. prisas med rätta som en af världshistoriens ädste karaktärer och lade under inbördeskriget i dan stora statsmannaegenskaper, hvilka hans samd kanske först efter hans tragiska död lärde sig att ll fullo uppskatta. Ej minst med hänsyn till det ntåliga rekonstruktionsarbetet efter inbördeskrigets ut var L:s död i segerns ögonblick en stor nationalycka, och det har med rätta sagts, att ”Booth ördade den ende uppriktige och mäktige vän sydatsmännen hade bland sina besegrare” (Morse). L. ar lugn och kallblodig, något långsam i att fatta beut, men orubblig och energiskt målmedveten vid eras genomförande. Han var i sitt uppträdande enel och godlynt humoristisk mot en bakgrund af rgbundenhet, hvilken några af hans lefnadsskildre härleda från en hjärtesorg i ungdomen och som säkerligen närdes af den ensamma ställning utan någon verkligt förtrolig vän och medarbetare han som president fick intaga under de ansvarsfulla krisåren. Som folklig vältalare kunde han både vara humoristiskt slagfärdig och högstämdt gripande; hans korta tal vid invigningen af minneskyrkogården på Gettysburgs slagfält (nov. 1864) tillhör den amerikanska litteraturens pärlor. Statyer öfver L. ha rests i Chicago, Washington, Springfield m. fl. nordamerikanska orter. — L:s *Complete work* ha senast utgifvits i 12 bd 1906—07 (en mindre uppl. i 2 bd af Nicolay och Hay 1894). Hans berömda talduell med Douglas 1858 har utgifvits bl. a. af E. E. Sparks 1908. Förnämst af de många biografierna är den af L:s privatsekreterare J. G. Nicolay och J. Hay utgifna, ”Abraham L., a history” (10 bd, 1890; Hay har utgifvit ett sammandrag, ”A short life of Abraham L.”, 1904). L:s presidenttid skildras utmärkt hos J. F. Rhodes, ”History of the United states from 1850”. Bland kortare biografier märkas sådana af C. Schurz (1891), J. T. Morse (2 bd, 1896), Ida M. Tarbell (2 bd, 1900) och A. Rotschild (1906). Äldre och delvis okritiska, men rika på personliga minnen äro biografier af W. H. Lamon (2 bd, 1872) och W. H. Herndon (3 bd, 1889), reviderad uppl. 1892). En till svenska öfv. biografi af Thayer (1886) är närmast att anse som en anekdotsamling. — 2. Robert Todd L., son till L. 1, f. 1 aug. 1843 i Springfield, afbröt 1864 sina juridiska studier för att till inbördeskrigets slut tjänstgöra som kapten i general Grants armé, blef 1867 praktiserande advokat i Chicago, var mars 1881—mars 85 krigsminister först i Garfields och sedan i Arthurs kabinett samt 1889—93 amerikansk minister i London. Han återtog sedan sin advokatverksamhet och tillhör styrelserna för flera omfattande affärsföretag. 1—2. V. 8—g.

Lincolnfåret [liŋkən-], engelsk långullig fårras (se pl. II till art. Fårsläktet), som förädlats med Leicesterrasen och på grund af sin höga ullafkastning — 4 à 4,5 kg. pr individ årligen — är mycket omtyckt i Australien och Argentina. J. Hillier i Buenos Aires köpte en bagge af detta slag i England för 27,405 kr. H. F.

Lincolnshiresvinet [liˈŋkənʃiə-], en lokalras tillhörande de hvita engelska svinraserna, vid hvilkas bildande användts kinesiskt blod. H. F.

Lincoln's inn [liˈŋkənz iˈn]. Se Barrister, Inns of court och Lincoln, sp. 567.

Liˈnctus (af lat. *liˈngere*, slicka), *farm.*, en sött smakande, flytande medikamentform, som innehåller riklig mängd sirap, honung e. d. Den användes ofta i barnpraktik för att underlätta intagandet af vissa illasmakande medikament, såsom kräkrot, olja o. d. Linctus har simmig beskaffenhet och är ibland ett slags emulsion. I Sv. farmakopén ingå *L. oleosus*, mandeloljesaft, som utom mandelolja innehåller altheasirap och bittermandelvatten jämte arabiskt gummi och vatten, samt *L. pectoralis*, bröstsaft, som beredes af Roséns bröstdroppar, flytande kräkrotextrakt, sockersirap, gummislem och vatten. C. G. S.

Lind, *bot.* Se Tilia.

Lind, Jenny. Se Lind-Goldschmidt.

Lind, Anders Petter, i Kustorp, riksdagsman, hemmansegare, f. 19 april 1828 i Tanum, Göteborgs och Bohus län, d. 8 maj 1888 i Stock-

holm, härstammade från en gammal riksdagsmanssläkt och tillhörde Andra kammaren riksdagarna 1876—87 (jan.) och 1888 som riksdagsman för Norrvikens domsaga af Göteborgs och Bohus län. Härunder var han led. af tillfälliga utskott 1878, 1879, 1881 och 1884, suppleant i bevillningsutskottet 1885—87 (jan.) och 1888 led. af lagutskottet. Genom frispråkighet och i vissa afseenden ganska radikala åsikter rätt bemärkt, var han särskildt i apanage- och anslagsfrågor icke sällan en tolk för den allmänna uppfattningen bland sina partikamrater. Bland hans motioner väckte den flera gånger upprepade om biskops- och landshöfdingeämbetenas indragning ett visst uppseende. T—s.

Lind, Erik Henrik, bibliograf och språkman, f. 14 aug. 1849 i Färnebo, Värmlands län, student 1871 och filos. doktor 1900 i Uppsala, där han 1879 inträdde som e. o. amanuens vid universitetsbiblioteket och 1910 vardt andre bibliotekarie. L. har utgifvit *Värmlands nations historia* (1877), *Om rättstafningen* (1891; n:r 36 af studentfören. Verdandis småskrifter) och *Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden* (1905 ff.) samt bland större tidskriftsbidrag *Om rim och verslemningar i de svenska landskapslagarne* (1881, i Uppsala univ:s årsskrift) och bibliografier i ”Arkiv för nord. filologi” och ”Samlaren”.

Lind, Gustaf, trädgårdsman, f. 14 april 1869 i Dagsbergs församling, Östergötland, praktiserade inom olika trädgårdar, genomgick 1889—91 Landtbruksakad:s trädgårdsskola vid Experimentalfältet samt anställdes där 1891 som trädgårdsmästare och 1900 som föreståndare. L. har där reorganiserat undervisningen, bedrifvit omfattande försöksverksamhet samt på allt sätt arbetat för att befrämja den svenska trädgårdsodlingens intressen. Sålunda har han genom specialkurser, föreläsningsverksamhet, anordnande af utställningar o. s. v. verkat för höjande af fruktodlingen och för införande af ändamålsenliga metoder för fruktens sortering, packning och försäljning samt för inrättande af tidsenliga anordningar för konservering af frukt, bär och köksväxter. Som sekreterare i Sveriges Pomologiska förening 1900—08, sedermera led. af föreningens styrelse och flera dess utskott har L. utvecklat synnerligen energisk och framgångsrik verksamhet. Tills. med F. Liljewall och K. O. Blomgren utgaf L. 1902—05 tidskriften ”Trädgården” och redigerade 1908 en tidskrift med samma namn. Förutom en mängd uppsatser i denna och andra publikationer har L. författat *Fruktodling i täppan och på fältet* (1907), *Egnahemsträdgården* (1910), *Småbrukarens trädgårdsbok* (s. å.), *Köksväxtodling* (tills. med F. Liljewall 1908; 2:a uppl. 1909) och *Konserveringsbok* (tills. med J. Gréen, 1911). C. G. D.

Lind, John, svensk-amerikansk politiker, f. 25 mars 1854 i Kånna, Småland, medföljde 1869 sina föräldrar till Amerika (Minnesota). Hans framtidsplan var att bli farmare, men den omintetgjordes ett par månader efter ankomsten till Amerika, när han genom en olyckshändelse förlorade sin ena arm. På så sätt blef han halft tvingad in på den bana, som skulle leda till det högsta ämbete, som en utomlands född medborgare kan bekläda i Förenta staterna. 1876 aflade han advokatexamen och vann inom kort anseende som en af de skickligaste sakförarna i denna del af landet. 1887—93 var han medlem af förbundskongressen, den förste svenskfödde mannen med säte och stämma där, 1899—1901 var han guvernör i Minnesota och 1903—05 åter medlem af kongressen. 1910 blef han nominerad för guvernör, men vägrade antaga erbjudandet. Som kongressman verkade han för mycket godt lagstiftningsarbete. På hans förslag antogs en lag om tullfrihet för till Amerika införda böcker på annat språk än engelska. O. A. L—r.

Lind, Peter Engel, dansk präst, författare, f. 8 april 1814, d. 19 febr. 1903, blef teol. kandidat 1837, predikant vid ”tugt- og forbedringshuset” i Köpenhamn 1844 och kyrkoherde i Sæby församling på Själland 1855 samt var biskop i Aalborg 1875—88. Innan L. blef präst, utgaf han några berättelser, som förena djupt allvar med varm kärlek till människosläktet: *Johan Gordon* (1836), *Ungdomsaar* (1840) och *Kjærlighed og frelse* (1844). Senare skref han *Christendommens indflydelse paa den sociale forfatning fra dens stiftelse til Justinian* (1852) och dess fortsättning, *Christendommens indflydelse paa de occidentalske folkeslags sociale forhold fra aar 500 til 814* (1858). E. Ebg.

Lind, Hans Daniel, dansk historiker, f. 17 juli 1847, blef teol. kandidat 1871 och kyrkoherde 1879, sedan 1898 i Skjælby nära Næstved. Han har författat en rad skrifter om danska flottans historia: *Nyboder og dets beboere* (1882), *Kong Kristian IV og hans mænd paa Bremerholm* (1889), *Kong Frederik III:s sömagt* (1896) och *Fra kong Frederik II:s tid* (1902). E. Ebg.

Linda, benämning på gräsvall (se d. o.).

Lindahl, Karl Fredrik, industriidkare, f. 28 juli 1807 på Hallstahammars bruk i Västmanland, där fadern var smed, d. 29 april 1873, skaffade sig på egen hand nödtorftig bildning och egnade sig åt smedsyrket. Efter stora ekonomiska svårigheter blef han 1837 verkmästare vid Forsbacka bruk och anlade 1847 i Gäfle egen mekanisk verkstad, som småningom växte upp till en af de främsta i landet. L., som redan förut gjort flera mekaniska uppfinningar, konstruerade bl. a. ett ankaruppfordringsspel, som kom till användning i nästan alla länder.

Lindahl, Johan Harald Josua, svensk-amerikansk naturvetenskapsman, f. 1 jan. 1844 i Kungsbacka, blef student i Lund 1863, filos. kandidat 1872 och filos. doktor 1874. L. deltog som zoolog 1870 i engelska Porcupine-expeditionen för djuphafsundersökningar i Atlanten och Medelhafvet och 1871 i den af Vet. akad. utsända expeditionen till Grönland. Han var den förste zoolog, som sysselsatte sig med djuphafsfaunan i arktiska regionen. 1872—75 tjänstgjorde L. i riksmuseet och blef sistnämnda år utnämnd till docent i zoologi vid Lunds universitet. Han var s. å. sekreterare vid svenska delegationen till den geografiska kongressen och utställningen i Paris och 1876 i liknande egenskap

tälld i svenska kommissariatet vid världsutställ-
gen i Philadelphia. Han bosatte sig därefter i
erika och var 1878—88 lärare i naturvetenskap
Augustana college, Rock Island, Ill., 1888
3 statsgeolog och intendent vid statens natur-
oriska museum i Springfield och 1895—1906
ktör vid det naturhistoriska museet och biblio-
et i Cincinnati, Ohio. Sedan 1906 har han varit
f för en teknisk-kemisk fabrik i Chicago. L. har
fvit vetenskapliga afh. i lärda samfunds publi-
ioner, öfversatt delar af Brehms ''Thierleben''
svenska (1874—76) samt har redigerat en volym
''Reports of the Geological survey of Illinois''
nio årgångar af ''The journal of the Cincinnati
cty of natural history''. O. A. L—r.

indahl, Edvard Valdemar, lärare, kom-
nalman, f. 22 aug. 1845 i Asarum, Blekinge län,
dent i Lund 1862, filos. doktor där 1868, vardt
1 adjunkt och 1887 lektor i historia och moders-
et vid Malmö högre allm. läroverk. L. invaldes
7 i Malmö stadsfullmäktige, där han 1907 efter-
dde K. Herslow som ordf., och är en af stadens
xsammaste och inflytelserikaste kommunalmän.
1—1907 var han sekreterare i Malmö industri-
ning och 1896 industriutställningens sekreterare.
m historiskt och pedagogiskt författarskap har L.
en idkat flitigt skriftställarskap i pressen (''Syd-
nska dagbladet'') och verkställt en mängd öfver-
ningar af vitterhet.

indahl, Per Axel Ludvig, väg- och vat-
byggnadsingenjör, f. 1858, utexaminerad från
nologiska institutet 1879, löjtnant vid Väg- och
enbyggnadskåren 1886, öfverstelöjtnant 1907,
1879—90 anställd vid Stockholms stads vatten-
nings- och brobyggnadsarbeten, bl. a. som arbets-
f för uppfartsvägen till Södermalm 1885—89.
ermera har L. varit konstruktör och kontrollant
r arbetsledare vid uppförande af åtskilliga större
ntliga eller enskilda husbyggnader i Stockholm
landsorten, bl. a. Operans och Dramatiska tea-
s nybyggnader. 1900—02 var L. t. f. föredra-
de i Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen ang.
alförslaget Vänern—Kattegatt och 1901—02 di-
ktschef i södra distriktet. Sedan 1907 är L.
gnadschef för arméns kasernbyggnader och ordf.
rméns kasernbyggnadsnämnd. L. är docent i
gnadsteknik vid Tekniska högskolan sedan 1900
har från trycket utgifvit åtskilliga uppsatser i
niska frågor. S. L—k.

indansare (Ekvilibri'st), gymnastisk konst-
are, som på en (vanligen högt öfver marken)
nd, stram lina skrider fram, dansar och utför
handa svåra rörelser. Se vidare Akrobat.

indare, *zool.* Se Sutare.

i'ndau, stad i bajerska reg.-omr. Schwaben,
er på en ö i Bodensjön och står i förbindelse
l fastlandet medelst en 219 m. lång träbro och
555 m. lång stenbank, öfver hvilken gå järn-
arna till München och Vorarlberg. 6,531 inv.
05). Staden har god hamn, som utgör central-
kten för samfärdseln emellan Bajern och Schweiz,
besökes mycket af främlingar som klimatisk
ort. — L. uppges ha uppstått af ett romerskt
läger, *Castrum Tiberii*. 1275—1803 var det fri
stad. 1647 belägrades det utan framgång af
iskarna under Wrangel. (J. F. N.)

i'ndau. 1. Rudolf L., tysk diplomat och för-
fattare, f. 1829 i Gardelegen, d. 1910 i Paris, var
tidtals köpman, tidtals diplomat, hade grundligt lärt
känna östra Asien, förvärfvade rikedom i Amerika,
var en tid anställd som privatsekreterare hos furst
Bismarck och deltog efter 1892 i Konstantinopel
som tyskt ombud i förvaltningen af Turkiets stats-
skuld. Genom dessa vidsträckta resor och skiftande
sysslor hade L. lärt känna samhällets öfre skikt,
främlingskolonierna i Kina och Japan, Orientens
brokiga värld och det hemliga kuliss-spelet. Ur
dessa sina erfarenheter tog L. ämnena för sina roma-
ner och noveller (samlade i 6 bd 1893), af hvilka
de smärre berättelserna *Reisegefährten*, *Der lange
holländer*, *Die kleine welt* (''Den lilla verlden'',
1880), och de stora romanerna *Robert Ashton* (1877),
Gute gesellschaft (1879) och *Fanar und Mayfair*
(1898) kunna nämnas. L. skref dessutom reseskild-
ringar m. m. Till sv. tolkades ''Den aningsfulle''
(1878), ''En afvecklad affär'' (s. å.) och ''Noveller
från Japan'' (1885). Se E. Schmidt i ''Charak-
teristiken'', II (1901).

2. Paul L., den föregående broder, tysk för-
fattare, f. 1839 i Magdeburg, vistades flera år i
Paris för att tillegna sig de franske teaterförfattar-
nas och käserande kritikernas metod. 1864 åter-
vände han till Tyskland, deltog i redaktionen af
flera tidningar och uppsatte i Leipzig den illustre-
rade journalen ''Das neue blatt'' (som han skötte
1869—71) samt i Berlin den stort anlagda politisk-
litterära veckoskriften ''Die gegenwart'' (hvilken
stod under L:s ledning 1872—81) äfvensom månads-
skriften ''Nord und süd'' (1878—1904). L. ut-
öfvade länge ett mäktigt kritikervälde i Berlin, hvil-
ket likväl bröts ungefär 1890. Han reste då utom-
lands, vardt efter några år teaterintendent i Mei-
ningen och återvände 1899 till Berlin som teater-
ledare. Inom bokvärlden gjorde L. sitt inträde med
reseskildringarna *Aus Venetien* (1864) och *Aus Pa-
ris* (1865), men vann ett namn först genom *Harm-
lose briefe eines deutschen kleinstädters* (2 bd, 1870;
2:a uppl. 1879) och *Litterarische rücksichtslosigkei-
ten* (3 uppl. 1871). L. har skrifvit en massa dra-
matiska stycken, bl. a. *Marion* (1868), *Maria und
Magdalena* (1872; ''Maria och Magdalena'', 1875),
Ein erfolg (1874) och *Gräfin Lea* (1880; ''Grefvin-
nan Lea'', s. å.); de införde i Tyskland den franska
dialogen, ha goda roller och väl beräknade effekter,
men sakna sanning och betydelse. De ha likväl
spelats mycket och äro delvis samlade i *Theater* (4
bd, 1873—81). Af L:s öfriga arbeten förtjäna nämnas
Moderne märchen (1871), *Vergnügungsreisen*
(1875; ''Här och der för ro skull'', s. å.), *Drama-
turgische blätter* (1875—79), *Nächterne briefe aus
Bayreuth* (1876; 9:e uppl. 1879), *Herr und frau
Bewer* (1882; 10:e uppl. 1899; ''Herr och fru Be-
wer'', 1888), *Aus der hauptstadt* (5 uppl. 1884),
Berlin (3 bd, 1886—88; ''Berlin i våra dagar'', 1887
—88), *Wunderliche leute* (1888; ''Underligt folk'',
1889), *Hängendes moos* (1892; ''Hängmossa'', 1893)
och *Der agent* (''För snöd vinning'', 1899). En
flack, men skicklig förströelseförfattare, står L. myc-
ket under sin långt mindre kände broder. Hans kri-
tik är likaledes skicklig, men utan egentligt väckande
förmåga.

Lindbast. Se Beklädnadsväxter.

Lindberg, socken i Hallands län, Himle härad.
4,452 har. 1,729 inv. (1910). L. bildar med Torpa

ett regalt pastorat i Göteborgs stift, Varbergs kontrakt.

Lindberg, William, industriidkare, f. 28 mars 1818 i Helsingör, där fadern var svensk konsul, d. 13 jan. 1877 i Stockholm. Genom grefve A. E. v. Rosen sattes den obemedlade gossen i tillfälle att genomgå Teknologiska institutet och fick genom O. E. Carlsunds förord anställning vid Morsings mekaniska verkstad i Nyköping, hvarefter han antogs till förste maskinist på det där (1836—37) byggda ångf. ”Norrland”, hvilket till en början fördes af Carlsund. Sedan L. några år varit verkmästare på Långholmsverkstaden vid Stockholm, fick han 1845 anställning vid Stadens stora skeppsvarf vid Tegelviken på Södermalm. 1853 öfvertog han denna anläggning, som han utvidgade med en mekanisk verkstad. Utan att själf vara uppfinnare eller konstruktör egde L. i aktningsvärd grad de egenskaper, som utmärka den framstående arbetschefen och affärsmannen. Också utvecklade sig etablissemanget under hans energiska ledning till den betydenhet, att vid L:s död (1877) den 138:e under hans tid där byggda ångbåten stod på stapeln och varfvets årliga tillverkningsvärde belöpte sig till 1,200,000 kr. (Se vidare Lindbergs verkstads- och varfsaktiebolag.) Alltifrån de nya kommunallagarnas tillkomst (1862) var L. en af hufvudstadens stadsfullmäktige. 1869—72 var han ett af dess ombud i riksdagens Andra kammare.

Lindberg, Sextus Otto, botanist, f. 29 mars 1835 i Stockholm, d. 20 febr. 1889 i Helsingfors, blef student i Uppsala 1855 och egnade sig åt botaniken, särskildt åt insamling och undersökning af mossor, men idkade samtidigt medicinska studier vid Karolinska institutet i Stockholm, där han blef kir. kandidat 1859 och med. licentiat 1863. Genom sina samlingsresor i Skandinaviens olika delar vorden Sveriges förnämste mosskännare, utsträckte han efter hand sina undersökningar äfven till de utländska formerna. Många smärre uppsatser af honom från denna tid ingå i Vet.- akad:s öfversikt samt i in- och utländska tidskrifter (äfven 2:a delen af Hartmans flora, 9:e uppl., är till stor del ett verk af L.). 1864 utgaf L. i Uppsala för med. doktorsgrad den på gränsen till botaniken stående farmakologiska afh. *Om de officinela barkarne* samt speciminerade s. å. för professuren i botanik vid Helsingfors' universitet med en afh. *Om de europeiska Trichostomeæ*. Han utnämndes till professor i botanik vid Helsingfors' universitet 1865 och egnade sig s dan dess oaflåtligt och nästan uteslutande åt mosse nas systematik, på hvilket område han var samtide förnämsta auktoritet. Som vetenskaplig forskare o som ordf. i Societas pro fauna et flora fennica ve kade han mycket för botanikens studium i Finlan L. redogjorde icke i några mera omfattande verk ett sammanhang för sina mer på studier i natur än på morfologiska teorier grundade åsikter röran mossornas naturliga system. Hans arbeten utgör af en stor mängd uppsatser, afhandlingar och mor grafier, de flesta i in- och utländska lärda sällska handlingar och tidskrifter samt i akademiska p gram. Här må nämnas *Musci scandinavici in sys mate novo naturali dispositi* (1879) samt *Utkast en naturlig gruppering af Europas bladmossor m toppsittande frukt* (1878). Tidigare företrädes sysselsatt med studiet af bladmossorna, egnade h sig sedermera med förkärlek åt de mer förbised lefvermossorna. Af dessa utgaf han ett exsickatve *Hepaticæ Scandinaviæ exsiccatæ*, hvaraf dock end 1 faskikel utkom. En stor roll i alla hans arbet spelar utredningen af arternas synonymi, i hvil afseende han utvecklat en exempellös noggrannh L. blef filos. hedersdoktor vid Uppsala universit jubelfest 1877. Hans utmärkta herbarium inlös af Helsingfors' universitet. Jfr ”Minnesord” J. P. Norrlin i ”Finska Vet. soc:s Acta”, XV (1891). F. K

Lindberg, Karl Johan, violinist, f. 8 m 1837 i Lemo, Finland, studerade 1856—58 för David vid Leipzigs konservatorium och för J. J chim i Hannover, företog konsertresor, blef konse mästare vid Helsingfors' Nya teater 1864, violinis hofkapellet i Stockholm 1869 och var konsertmäst där 1882—88 samt violinlärare vid konservator 1873—1903, från 1879 äfven lärare i ensemblesp Han blef led. af Mus. akad. 1875 och erhöll p fessors titel 1897. L. har handledt öfver 1,0 elever. Han har utgifvit studieverk för violin. Hans dotter Sigrid Johanna L., f. 5 j 1871 i Stockholm, studerade violin där och Paris samt har med framgång konserterat i v skilda länder. A. I

Lindberg. 1. Johan Adolf L., medaljg vör, f. 4 sept. 1839 i Stockholm, sattes vid 14 å ålder i guldsmedslära, lämnade denna efter ett blef då elev vid Slöjdföreningens skola och af L Ahlborn vid k. myntet, där han arbetade i 8 (”*såg* mycket pengar, men *fick* mycket få”). 18 —67 var han elev af konstakademien, men vistad 1864—66 i Köpenhamn och Paris, där han var e af P. Tasset, för hvilken han studerade äfven v sin andra vistelse i Paris, 1877. L. blef led. konstakademien 1885 och vice professor i teckni 1892. Vid Myntverket blef han gravör 1897, s. blef han led. af danska konstakademien. Bland tidigare medaljer märkas dylika öfver *Karl X* (1872), *E. Lundgren* (1876), *Elise Hwasser* (s. å *Uppsala universitets jubelfest* (1877), *konstutstä ningen i Göteborg* (1881), *K. teaterns jubelf* (1882) och *Orientalistkongressen* (1889). Han har fört medaljer eller plaketter bl. a. öfver *K. Snoils* (1879), *K. J. Bonde* (1887), *G. W. Palm* (s. å *K. G. af Ugglas* (1889), *S. Lagerberg* (1890), *Nordenfalk* (s. å.), *Jenny Lind* (1891), *G. Wenn berg* (s. å.), *Pasteur* (1892), *F. Dardel* (s. å.),

ttervall (1894), *A. E. Nordenskiöld* (1895), *A. Sundberg* (1896), *R. Nobel* (1900), *Oskar II* å. och flera senare, bl. a. jubileumsmyntet), onprins *Gustaf Adolf* (1903), Första kammaas medalj öfver *G. Sparre* (1904), *M. Rubenson* å.), *R. Åkerman* (plakett, 1907), Vet. akad:s edalj öfver donatorn *K. K. Söderström* (1908) och us. akad:s öfver *L. Norman* (1910). Dessutom har n utfört de nya mynttyperna af 1905 och 1907.

L. har höjt och snart sagdt återupplifvat sin nstart i Sverige. Hans medaljporträtt visa en högt pdrifven förmåga att träffa den karakteristiska heten och att återgifva den med realistisk skärpa, ed på en gång kraft och elegans. Kärnfull manhet är det mest framträdande draget i hans konstrslynne. Hans medaljers frånsida utmärkes för mgifningens adel och renhet. L. är väl repreaterad på Nationalmuseum (f. n. af 15 medaljer h plaketter). Äfven Göteborgs museum och konstademien ega flera af hans alster.

2. Johan Erik L., den föregåendes son, meljgravör, f. 31 dec. 1873 i Stockholm, studerade konstakademien från 1893, vann 1897 k. meljen för statyn *Varpakastare*, studerade 1899—01 i Paris (för Chaplain och Roty) och i Rom. 99 hade L. vunnit första priset för skiss till ett uremonument. Han har utfört medaljer och platter i en måttfull och ädel stil, bland dem dubbelakett öfver *V. Rydberg* (1900), medalj öfver *den ra deputationen till tsaren 1899* (s. å.), öfver *N. rsberg* (s. å.), *Nobelmedaljerna* (fyra olika, 1902), nstnärsklubbens medalj öfver *konstnärens fader* 04), plakett öfver *Andrée-expeditionen* (1905), *rdiska museets* hedersledamotsplakett (1906), *Linmedalj* (1907), Järnkontorets medalj öfver frih. *Tamm* (1908), medalj till *Svenska läkarsällskats 100-årsjubileum 1909* (1908), medalj öfver *utllningen i Stockholm 1909* (1910), *Göteborgs muums* plakett (s. å.) och *Svenska turistföreningens* edalj (1911). Af flera af dessa medaljer eger Naonalmuseum ett exemplar i silfver eller brons. L. r äfven utfört *A. Nobels* byst (1910, i Nobelstifelsen). — L. blef led. af Akademien för de fria nsterna 1904 och korresp. led. af Académie des aux-arts i Paris 1911. 1—2. G—g N.

Lindberg, Charles Felix, affärsman, donaf, f. 1840, d. 5 aug. 1909 å egendomen Billdal ra Särö. 1876 bildade L. tills. med dåv. sjökapnen A. O. Andersson ett handelsbolag, som under ma Andersson & Lindberg dref omfattande exporth importaffär samt rederirörelse i Göteborg. Nåa år före sin död utträdde L. ur firman. Han erlämnade en betydande förmögenhet, uppgående l omkr. 2,2 mill. kr., hvilken han donerade till öteborgs stad, där, som det heter i testamentet, an tillbragt större delen af sitt lif och för hvars veckling han städse hyst lifligt intresse''. Sedan sa lifräntor (å urspr. 37,000 kr.) årligen utgått l släktingar, skall afkastningen af förmögenheten vändas i främsta rummet ''till stadens prydande h förskönande, exempelvis genom anläggning af nya er utvidgning af redan befintliga parker, planteıgar, alléer och öppna platser, inköp af för parker, anteringar och alléer tilläfventyrs erforderlig fast endom, inköp och uppresande af statyer eller ana konstverk, anordnande af delar af planteringar h parker till botaniska eller zoologiska trädgårdar med alla de anläggningar och anstalter, hvilka med sådana trädgårdar kunna stå i samband''. Sedan dessa ändamål tillgodosetts vid en följd utdelningar, må stadsfullmäktige vid ett och annat tillfälle jämväl ega rätt anslå afkastningen till andra allmännyttiga ändamål i likhet med bestämmelserna i Renströmska testamentet. Utdelningarna skola ske hvart tredje år och 1/10 af afkastningen läggas till kapitalet, till dess detta uppgår till 3 mill. kronor. Göteborgs stad har låtit resa en monumental gravvård öfver L. K. W—g.

Lindberg, Johan August, skådespelare, teaterledare, f. 3 sept. 1846 i Hedemora, var elev vid k. teatrarna 1865—66, spelade därefter vid landsortstrupper, tillhörde 1872—74 svenska teatern i Helsingfors, gjorde 1875 en studieresa till Paris och var under de två följande åren anställd dels vid Nya teatern i Stockholm, dels i Helsingfors, där han då för första gången utförde *Hamlets* roll. 1877—79 var L. regissör och skådespelare vid Elfsborgs sällskapet och odlade där den stora repertoaren. Efter att 1880—82 åter ha varit fäst vid Nya teatern i Stockholm förde han med stor framgång eget teatersällskap genom Sverige, Danmark och Norge. Under spelåret 1884—85 var han regissör, instruktör och skådespelare vid k. Dramatiska teatern, gaf gästspel på olika orter 1885—88, ledde eget sällskap 1888—90, var styresman för Stora teatern i Göteborg 1890—93 (där han gaf en mycket omväxlande repertoar, äfven operor) och regissör vid Svenska teatern i Helsingfors 1893—94, stod 1894—96 åter i spetsen för egen teatertrupp och var, efter ett års gästuppträdande i Norge samt i Stockholm och landsorten, anställd som skådespelare vid Dramat. teatern i Stockholm 1897—98, hvarefter han öfvergick till Ranfts teatrar. En tid egnade han sig hufvudsakligen åt det ypperligt genomförda företaget att (utantill) recitera och lefvandegöra ett sådant dramatikens mästerverk som Shaksperes ''Stormen'', därjämte Goethes ''Faust'' m. fl., och han har fortsatt därmed som omväxling under sina sceniska anställningar. Han var 1903—06 instruktör och regissör vid Operan i Stockholm, återgick därefter till Dramatiska teatern och är anställd vid den nybyggda k. Dramatiska teatern sedan 1908. 1911 företog han en turné till England och Amerika för att recitera ''Stormen''. — Brinnande af litterär ifver, har L. haft mod till att bringa upp på scenen det värdefullt aktuella, framför allt Ibsens verk, innan man annanstädes vågat sig på dem, såsom ''Gengångare'', ''Vildanden'', ''Kärlekens komedi'', ''Johan Gabriel Borkman'' och själfva ''Peer Gynt'' m. fl., samt därmed rönt varmt erkännande icke minst i Norge och Danmark. Framåtsträfvande, intelligent och hängifven sin konst, har han som skådespelare skapat en fantasirik *Hamlet*-framställning och äfven utmärkt sig som *Rikard II*, *Gringoire*, *Osvald Alving* i ''Gengångare'', *Hjalmar Ekdahl* i ''Vild-

anden", *Peer Gynt*, *Borkman* m. fl. — L. är sedan 1884 gift med skådespelerskan Augusta L., född Blomstedt, f. 17 mars 1866 i Stockholm. Hon vardt elev vid k. teatrarna 1880, verkade 1882—96 vid August L:s teaterföretag och är sedan 1898 anställd vid Dramatiska teatern i Stockholm. Bland hennes roller må det vara nog att erinra om *Henriette* i "Brott och brott".

Lindberg, Otto Emil, semitist, religionshistorisk författare, f. 8 maj 1850 i Kila församling, Södermanlands län, var arbetare till 18 års ålder, men började då studera och blef 1874 student i Uppsala, aflade 1885 filos. kandidat- och 1890 licentiatexamen samt promoverades 1894 till filos. doktor. 1876—91 meddelade L. enskild undervisning, hufvudsakligen i hebreiska språket; 1891 utnämndes han till e. o. lärare i semitiska språk vid Göteborgs högskola och 1898 till professor i samma ämne där. L., som i sin filosofiska åskådning påverkats af Boström och Wikner, har utgifvit bl. a. *Kollegium i hebreisk grammatik* (1880), *Studier öfver de semitiska ljuden w och y* (gradualafh. 1894; i Göteborgs Vet. och vitt. samh:s handl. Ny tidsföljd 28), *Sanningstrådar i sagoväf* (1894), *Vergleichende grammatik der semitischen sprachen*. I *Lautlehre*, *A. Konsonantismus* (Göteborgs högskolas årsskr., III, 6, 1897), *Mohammed och Qoránen* (Populärt vetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs högskola, VI, 1897), *Hârûn Arraschîd och hans närmaste samtida i historia och saga* (ibid., XIV, 1900), *Jobsboken eller Lidandets problem på israelitisk mark* (ibid. Ny följd VI, 1908), *Religiösa meditationer och stämningar* (1900) och *Gudsordets utvecklingsgång i världen*, I—II (1909—10). Han är led. af Vet. o. vitt. samh. i Göteborg (1900). K. V. Z.

Lindberg, Vilhelm Maurits Gustaf (Gusten), skulptör, f. 25 april 1852 i Stockholm, arbetade först hos ornamentsbildhuggaren Nerpin, blef därefter elev af F. Kjellberg och konstakademien samt vistades 1881—89 i Paris. Han är numera bosatt i Stockholm. I Paris utställde L. på "Salongen" *Brutna bojor* (1882), *Vågen* (1883, i marmor 1885, ett annat marmorexemplar 1900 i Nationalmuseum), *Gosse, som badat* (1883) och *Dimman* (1885, i marmor 1904 i Nationalmuseum, i brons uppställd i Strömparterren 1910), *Amoriner med snäcka* (vas i brons 1889, Göteborgs museum). Efter sin hemkomst har han utfört bronsstatyetten *Johannes döparen* (1890; till dopfunten i Johannes' kyrka), *Morgonen* (manlig) och *Aftonen* (kvinnlig) kandelaberfigur i naturlig storlek, samt *Neptun*, fontängrupp, alla tre i brons för Hallwylska palatset (1896), för hvilket han 1897—98 i marmor utarbetade *Prometheus stjälande elden*, kaminöfverstycke, samt *Dikt*, *Musik* och *Bildande konst*, dörröfverstycken. För nya Dramatiska teatern utförde han statyn *Komedien* (brons, 1907). Hans nyaste större verk är *Eko* (staty i brons, 1911, uppställd utanför huset n:o 7 vid Strandvägen). Han har vidare utfört porträttbyster och medaljonger. L. utmärker sig för behagfull och mjuk känslighet och ett fint formsinne. Efter Hasselbergs död utförde L. i marmor hans staty "Näckrosen" dels i half skala, dels — jämte Kr. Eriksson — i originalets storlek (Göteborgs museum). J. K—e.*

Lindberg, Konrad Emil, svensk-amerikansk teolog, f. 9 juni 1852 i Jönköping, öfverflyttade till Amerika 1871, aflade teol. examina vid Augustana teol. seminarium och vid Philadelphia teol. sem narium, prästvigdes 1874 och tjänstgjorde som för ståndare för en svensk luthersk församling i New Yo 1879—90. Sedan 1890 är han teol. professor v Augustana teol. seminarium i Rock Island, Illino Han var vice preses i Augustana-synoden (se d. 1899—1907 och vice president för Augustana c lege 1901—10. Han blef teol. doktor (D. D.) 18 och juris utriusque doktor (LLD) 1910. L. har fö fattat bl. a. *Om dopet* (1890), *Syllabus i konstrukt luthersk kyrkorättslära* (1897) och *Dogmatik o dogmhistoria* (1898). Han redigerade under tre "Augustana theological quarterly". O. A. L—

Lindberg, Paula, sångerska. Se Lizell.

Lindberg, Jakob Kristian, dansk teolo språkforskare, f. 14 jan. 1797, d. 10 dec. 185 tog 1822 teol. examen med utmärkelse och blef s. adjunkt vid metropolitanskolan i Köpenhamn (t 1830) samt tog 1828 magistergraden med en af om en fenicisk-grekisk inskrift på Malta. Hä ställde sig på Grundtvigs sida i dennes fejd 18 med prof. H. N. Clausen och visade sig som skar sinnig och stridbar polemiker, först mot Clausen (t 1830), senare mot de rationalistiske prästerna, so egenmäktigt ändrade den gammallutherska rituale I striden mot Clausen anklagades han för förme skymf mot regeringen, men frikändes; i de and striderna genomdref han med ihärdighet sin vilj Han stod äfven i spetsen för de fria kyrkliga försa lingar af köpenhamnska småborgare, som blef grundstammen för den senare grundtvigianska fö samlingen. L. utgaf dessa år "Maanedsskrift f christendom og historie" (2 bd, 1830—32) o "Den nordiske kirketidende" (8 bd, 1833—40) o påbörjade sin ypperliga öfv. af bibeln (med undant af de apokryfiska böckerna), som utkom 1837—((3:e genomsedda uppl. 1866) och vann stor spri ning. 1844 blef han kyrkoherde på Falster och sta nade där till få månader före sin död. Sedan 18 hade han som upprägladt frisinnad och nation säte och stämma i folketinget, sedan 1856 dessutc i riksrådet. Redan i sin ungdom hade han grundli studerat österländska språk och myntväsen. Hä utgaf flera hjälpmedel till läsning af hebreisk hvaribland *Hovedreglerne af den hebraiske grammat* (1831; sv. öfv. 1843; 5:e uppl., 1873) och *Anal tisk hebraisk-dansk haandlexicon* (1835) samt fö fattade en rad afhandlingar om kufiska mynt. I förarbeten bilda grundvalen till L. Müllers sto verk om Nord-Afrikas mynt. — L:s son Niels (f. 1829, d. 1886) var sedan 1876 "valmenigheds präst i Kjerteminde, där han kraftigt och nitiskt bä dade den grundtvigianska uppfattningen. E. Ei

Lindberg(-Larsen), Alie (eg. Alexandra), finsk pianist, f. 1849 på Åland, utbilda sig i Dresden och 1868—71 hos Tausig i Berl samt Liszt i Weimar, var pianolärarinna i Londo Petersburg och Helsingfors och konserterade 1878 80 i de skandinaviska länderna samt 1880—81 Berlin. Hon ingick 1882 äktenskap med köpmann (sedermera sångläraren) E. Larsen i Bergen o har fortsatt att ge undervisning och konserter. H är en särskildt i tekniskt afseende framstående pian virtuos.

Lindblad, Johan Kristofer, universitet lärare, f. 15 sept. 1799 i Linköping, d. 31 ma 1876 i Uppsala, blef student i Uppsala 1818, afla

is kandidatexamen 1823 och juris licentiatexamen
26 samt promoverades till juris utriusque doktor
27. Efter att 1823—28 ha tjänstgjort på den
ktiska banan kallades han 1829 till docent i juri-
a fakulteten vid Uppsala universitet, befordrades
28 till jurisprudentiæ, œconomiæ et commercio-
n adjunkt samt förordnades ungefär samtidigt af
sleren att, jämte utöfvandet af de nämnda adjunk-
åliggande förbindelserna, offentligt föreläsa och
minera i jurisprudentia practica. 1843—74 var
ord. professor i kriminal- och processrätt. Under
n hade han utgifvit bl. a. *Om prescription enligt*
riges lag (1827; 2:a h. o. h. omarbetade uppl.
3), *Om dråp och mord* (1832), en skrift, som in-
klade honom i en ytterst häftig strid med döv.
unkten, sedermera professorn K. J. Schlyter,
t *Läran om bevisning inför rätta enligt Sveriges*
(1842), af hvilka skrifter den förstnämnda torde
största värdet. Senare utgaf han ”Juridiska
andlingar”, af hvilka dock endast 1:a häftet ut-
n (1853), innehållande *Om röstberäkning vid*
stolarne och 2:a uppl. af hans skrift *Om laga*
te. L. var egentligen icke en vetenskapligt an-
d natur, hvarför ock hans vetenskapliga verksam-
snart upphörde. Men som lärare utmärkte han
för skarpsinne och reda i föredraget; och i syn-
het genom sina s. k. praktiska föreläsningar, som
todo i framställning och bedömande af valda
sfall, verkade han med framgång för det juridi-
studiets utveckling. Genom en viss häftighet i
et kom han någon gång i obehagliga förhållan-
till sina lärjungar, af hvilka han var mera fruk-
än älskad. Men det är mera än sannolikt, att,
nnerhet i början af hans bana, dessa misshällig-
er hade sitt upphof lika mycket i lärjungarnas
tande kunskaper som i lärarens sätt att bedöma
n. Th. R.*

Lindblad, Adolf Fredrik, tonsättare, f. 1
r. 1801 i Skeninge, d. 28 aug. 1878 på Löfvings-
g nära Linköping, uppfostrades af fosterför-
rar, hvilkas namn han antog, och tjänstgjorde under ynglingaåren som handelsbiträde, men visade mera anlag för musik. Han skickades 1817 till ett engelskt skeppsklarerarkontor i Hamburg, där han stannade i tre år (till 1820) och i hvilken stad han erhöll flera musikaliska och filosofiska väckelser under ”platoniska samtal” med en instrumentmakare Heinrichs och en doktor Rothenburg. Hemkallad, blef han för en tid bokhållare i Norrköping, men ansågs oduglig till

r. Lindblad. Efter en olje-
ning af Troili, omkr. 1850.

, till dess ”hans själ slog upp sina ögon” såsom han själf uttryckte sig — i umgän- med Bellmanssångaren Kernell, dennes sy- Sofia (sedermera L:s maka) samt deras kusin lden Atterbom, genom hvilken han 1823 drogs Uppsala. Där fick han af Hæffner den första entliga undervisningen i musikens teori samt erhöll i E. G. Geijer en vän och beskyddare, som lämnade honom ett hem i sitt hus, gjorde honom till student och lät honom debutera i sitt sällskap inför allmänheten som kompositör (1824). Den, som dock egentligen tog sig an honom, var änkeöfverstinnan Malla Silfverstolpe, hvilken, då Kernell dog (1824), öfverflyttade sin moderliga ömhet för denne på L. och ej blott åt honom bekostade en studieresa till Berlin, utan äfven själf följde honom dit för att öfvervaka hans studier. Där gjorde L., med Zelter till lärare och Mendelssohn till medlärjunge, så stora framsteg, att han väckte den senares lifligaste beundran, särskildt för sina harmoniska idéer (”Balders bål”). Dessa voro ock, särskildt i den bearbetning af tolf svenska folkvisor (öfv. af Amalie v. Helvig), som han i Tyskland utgaf, så märkliga, att han ej osannolikt kunde, liksom en musikalisk Sergel, varit kallad att utföra universella reformer, som nu i stället öfvertogos af andra, om han ej i likhet med nämnde konstnär varit tvungen att återvända från ”kulturnationerna” och inskränka sin verksamhet inom sitt eget torftiga land, där han visserligen i nationell betydelse vunnit, hvad han till äfventyrs förlorat i universell. Efter slutade studier inköpte han, med fru Silfverstolpes hjälp, för 100 dukater hemligheten af Logiers då uppseendeväckande metod för musikundervisning, för till Paris och återvände 1827 till Stockholm, där han inrättade en musikskola, som fortgick under hans ledning ända till 1861 (hvarefter den öfvertogs af Ivar Hallström) och bland hvars elever må nämnas prins Gustaf och Ludvig Norman. Då han äfven, 1828, utnämndes till lärare vid Nya elementarskolan (han kvarstod som sådan till 1833) med 200 rdr bankos lön, så kunde han tänka på bröllop och hemförde 1828 sin utvalda. Därefter framflöt hans lif i Stockholm och (från 1864) på egendomen Löfvingsborg nära Linköping ända till hans död i allmänhet lugnt och lyckligt, med stigande anseende och hedersbetygelser. Dock ser det ut, som om han smärtsamt berörts af och hans alstringslust tidtals förlamats genom en kritisk fejd, som utspann sig i tidningarna rörande hans kompositioner, särskildt *C-dursymfonién* (1831—32), operan *Frondörerna* (1835) samt 6:e häftet af hans sånger (1844), och hvarvid han angreps af Bauck m. fl., men försvarades af bl. a. Geijer och slutligen Spohr i Kassel, dit saken blifvit hänskjuten. Utom det nu nämnda komponerade L. ännu en symfoni (i *D*) samt hade åtminstone under arbete ännu en opera (*Blenda*). I manuskript finnas 2 kvintetter, flera violinsonater och ett mycket stort antal pianostycken. Utgifna äro flera häften pianosaker, 3 violinsonater, en pianotrio, 6 stråkkvartetter (1911), 215 solosånger, cyklerna *Om vinterkväll*, *Drömmarne*, *Aftonstunder i hemmet* o. s. v. Slutligen var L. en ganska lycklig poet och prosaist, skref själf texten till en stor del af sina sånger, öfversatte operorna ”Eden” (Mercadante), ”Leonora” (Donizetti) och ”Puritanerna” (Bellini) samt utgaf anonymt en broschyr, kallad *Politisk dilettantism eller ännu ett representationsförslag, ej att lägga ”på bordet”, men ”på hjertat”* (1844). — L:s utvecklingsgång och stora betydelse för den svenska tonkonsten skola bäst framgå ur en kronologisk analys af hans viktigaste genre och den, där han egentligen är stor, nämligen hans visdiktning, hvarvid den af A. Hirsch 1879—80 utgifna godt-

köpsupplagan erbjuder ett bekvämt material. Sångerna nr 1—7 i denna uppl. äro de, som 1824 utkommo jämte några stycken af Geijer. I all sin enkelhet visa de redan egendomliga drag, såsom *Erster verlust* med sin nästan frygiska melodi — möjligen en inverkan från Hæffner —, *Sjömanssång* med sitt originella slutfall, som redan röjer den borne harmonikern, samt *Ungmön i lunden* med sin körefräng och sitt för första gången i svensk konstmusik förekommande, fullt tydliga anslående af folktonen (som visserligen var tillnärmelsevis antydd af Nordblom och Geijer). Ännu högre flykt tager L:s fantasi i den följande, i Tyskland under titel *Der nordensaal* utgifna sättningen af tolf svenska folkvisor. Man tycker sig finna, hurusom tonsättaren, nyss anländ till musikens förlofvade land och med lockande framtidshopp, lät sig fritt genombrusas af den romantiska ström, som på den tiden sjöd i Beethovens, Webers och Schuberts kompositioner. Hvad L. med detta häfte lofvade blef han visserligen icke. Melodikern efterträdde hos honom harmonikern. En större kontrast kan ej tänkas än emellan det i Tyskland skrifna, storslagna och oroligt modulerande *Balders bål* och den senare skrifna idyllen *Nära*, som absolut hvilar på sin melodi, har ingen enda modulation och helt obetydande ackompanjemang. Visserligen uppflammade framdeles ej sällan L:s harmoniska originalitet och gaf t. o. m. i stycket *Den öfvergifna* anledning till en kritik (1845), som i trångsynt pedanteri söker sin like och tydligt visar, huru långt efter sin tid det musikaliska Sverige varit och huru svårt det i vår konservatism måste vara för en genialisk tonsättare att komma till full utveckling och uppskattning. Emellertid — som sagdt — L:s epokgörande betydelse för vår tonkonst blir därför ej mindre, och måhända hade han utan antydda inskränkande förhållanden icke funnit sin storhet som melodiker. — Den hederstitel af ”Sveriges Schubert”, som L. fått, är nog i vissa hänseenden riktig, om än icke uttömmande. Han har med Schubert gemensam ej blott den förtjänsten att först i sitt land ha gjort visan till en pregnant konstart på folktonens grund, utan äfven en melodisk spontaneitet och en mångsidighet, som gör, att han finner toner ej blott för den friska folkstämningen (*Skjutsgossen*), utan ock för den elegiska betraktelsen (*Om natten*), ej blott för den lyriska romansen (*På berget*), utan ock för den målande balladen (*Bröllopsfärden*), ej blott för den lätta salongsstilen (*En ung flickas morgonbetraktelse*), utan ock för den djupa naturkänslan af landtlig frihet, skogsdoft och sommarsol (*En sommardag*), ej blott för *Sorg*, utan ock för *Friskt mod*. Men genom alla dessa faser går som en röd tråd denna kärnfulla svenskhet, som orsakar, att vi med honom känna oss närmare befryndade än med någon tysk konstbroder. En sådan melodi som *En sommarmorgon* hade Schubert säkerligen ej kunnat dikta, emedan den, utan att alls vara någon härmning af svensk folkvisa, likväl eger dennas karaktär och kynne. Ett bevis för, att L:s sångmö var individuell ligger redan däruti, att han skref sina ojämförligt bästa melodier till sina egna texter. Slutligen är utmärkande för L. den klassiska form, i hvilken han förstod att ingjuta sitt romantiska innehåll. — Vi ha hittills betraktat godtköpsupplagans två första delar, hvilkas mest populära stycken, utom flertalet af de nämnda, blifvit *Invaliden*, *Får gå*, *Mån tro*, *Varning*, *Sotargossen* och *En vårdag*. I del 3—4 är det öfvervägande flertalet texter af L. själf, de öfriga mest af Atterbom, Tekla Knös och Runeberg. Atterbom mildt elegiska stämning slog an på L., ej mindre än hans naturkänsla och mediterande symbolik. De sista bevisas af L:s omisskännliga böjelse för betraktelser och hans eget begär att komma fram en stundom fyndig, stundom malplacerad ”fabuldocet”. Det beskådningsfulla i hans lyrik torde emellertid ej vara mindre nationellt än hans förkärlek för dramatisk situationsmålning, såsom då *Slaterrisa* föregås af ordentlig scenanvisning: ”en slaterman sjunger under det han slipar sin lie” — hvarvid man ovillkorligen tänker på Bellman och Dahlgren —, eller då i *Sotargossen* en hel dialog öppnas emellan gossen, de rädda barnen och deras mor. Detta operettartade kompositionssätt — som sedan bl. a. Wennerberg lyckligt gjort sig till god — tager dess värre i sångerna till Tekla Knös poem (1856) stundom en olycklig vändning, i det redan valet af de pjollriga ämnena kan visa sig förfeladt (*Den flitiga handen*, *Strykningsvisa*, *Barfota*). Det var något af barn hos L., med hans dragning till det naivt skalkaktiga och det förnumstiga, ljufva och leende stämningar, lekande rytmer i liflig takt. Han ger nog träffande uttryck åt mångsidiga och skiftningsrika känslor, men inom en viss begränsningens ram, en viss harmonisk ro, oberörd af starka passioner. I allmänhet finnes onekligen åtskilligt af formalism och enformiga rosalier bland guldkornen af L:s ingifvelse från de senare årtiondena, och så ära ökade han ej genom utgifvandet af nyss nämnda saker, knappast heller mycket genom musiken till *Fänrik Ståls sägner* och *Sehlstedts visor*, hvilken visserligen ofta är målande, men obestridligen en tonig och flyktigt arbetad. Så mycket bättre är emellertid ur anförda och följande delar stycken *Hjertats vaggsång*, *Den skeppsbrutne*, *Gammalmodig visa*, *Flickan vid vattnet*, *Aftonen*, *Bedragen vän*, *Tan*, *Mognadt förstånd*, *Fosterländsk sång*, *Kari Månsdotters vaggvisa*, *Sylvias visa*, *Ett sommarhem*, *Sista visan* och många andra. Det märkvärdigaste vittnesbördet om den forna ungdomsglöden, återvaknande utgör den serie Heinedikter, som egnog tonsattes omväxlande med Sehlstedts visor och hvari L. på ett ypperligt sätt träffat den pessimistiske skaldens lynne och skapat mästerstycken i form och innehåll (*Wie kannst du ruhig schlafen*, *Ja du bist elend*, *Der Asra* m. fl.). En särskild hederplats förtjänar den förut nämnda kör-cykeln *Drömmarne*, äfvensom den härliga kören *Öfver skogen öfver sjön*. I de sista visorna och pianosakerna tager ej sällan det kontrapunktiska intresset förstegen framför det harmoniska, och mönstren bli Händel och Bach i st. f. Beethoven, Schubert, Weber eller Mendelssohn. L:s instrumentalmusik är ganska intressant och på sitt sätt originell i användningen af det klassiska schemat. Om L:s C-dursymfoni skref Schumann efter dess uppförande i Leipzig: ”Det finnes mycket arbete, plan och tanke däri, och de har alla dessa blygsamma företräden, hvilka publiken icke vill veta af”. Helt och hållet inom den mozartska formgifningens trollkrets, men utan dramatiskt gry, står operan *Frondörerna*, som icke visar sig lifskraftig, ehuru den 1860 för kort tid återupptogs på scenen med tillägg af åtskilliga musiknum-

samt 1898 gafs vid nya operahusets invigning. Ett vackert prof på L:s prosastil är hans ypperskildring af Geijers musikaliska verksamhet i ningen till dennes samlade skrifter. Om L:s being som brefskrifvare vittna bl. a. de i ''Sam-'' 1888 meddelade utdragen ur hans bref till rbom. L. blef 1831 led. af Mus. akad. Svenska . tilldelade honom 1852 sin stora guldmedalj lät 1882 slå en skådepenning öfver honom. L:s nteckning meddelas å pl. IV till art. Autof. — Jfr K. R. Nyblom, ''Minne af tonskalden . Lindblad'' (i Sv. akad:s handl., d. 57, 1882), ager och visor af A. F. Lindblad'' (anmälar af Ad. Lindgren i ''Aftonbladet'' 1879—80) ''Malla Montgomery-Silfverstolpes memoirer'', o. 4 (1911). A. L.*

ndblad. 1. Otto Jonas L., tonsättare, f. nars 1809 i Karlstorps socken i Småland, d. 26 1864 i Norra Mellby socken, Skåne, undervisatill en början i hemmet hos sin fader, som var komminister. Vid tio års ålder sändes han till Växjö skola, där han erhöll premium för sedlighet och flit samt äfven deltog i musikaliska öfningar i den s. k. ''Diskanten'', ett slags musikanstalt. 1829 blef L. student i Lund, läste där på graden, men sysselsatte sig därjämte med musik och sång samt måste för sitt uppehälle mottaga flera konditioner. Filos. lidatexamen aflade han 1837 och promoverades 1 till filos. magister. 1838 bildade han den förening, som sedermera fick namnet Lunds entsångförening och för hvilken han komponemelodiafagra och eldande körer. Han uppaldrig något arfvode för sin verksamhet för stusången, och en begäran af studenterna om ett t sådant på 300 rdr afslogs af de akademiske rna. Däremot skaffade han sig inkomster genom med sina sångare ge musikaliska soaréer, som igen slutade med, att han själf och några amaspelte upp till dans efter en af honom arrand dansmusik för violiner, flöjt, violoncell, valt, trumpet och klarinett. Äfven gjorde han med ångkvartett konsertresor i åtskilliga landsortser, och en tid (1836) tjänstgjorde han som orranförare åt en tysk operatrupp, som uppträdde skånska städerna. På de skandinaviska studentna befäste Lunds studentkör sitt rykte att då den yppersta i Norden. L. hade dels tur att utmärkta sångarämnen (tenorer, sådana som Strandberg, Wolke, O. Munck af Rosenschöld d många andra, samt mäktiga basröster), dels han ock stor förmåga att uppsöka sådana samt etydande energi att upparbeta dem. Till kretsen e skalderna K. Strandberg (Talis Qualis), K. Wetterbergh (Onkel Adam) och H. Sätherberg. llertid insåg han vanskligheten af sin ekonomiskt gga ställning, hvarför han 1847 sökte och erhöll kartjänsten i Norra Mellby i Lunds stift, som innehade ända till sin död. Han, den inspirerade tondiktaren, den fint bildade humanisten, måste söndagligen sjunga psalmerna utan orgel i två fuktkalla kyrkor samt barhufvad i ur och skur sjunga likpsalmer vid grafvar. Ändock bar han sin lott med manlig resignation och idyllisk förnöjsamhet, men hans ingifvelse var bruten. Af yttre utmärkelser erhöll han ingenting annat än ledamotskap i Mus. akad., 1857. Hans änka fick af riksdagen 1874 en liten pension. En byst öfver L. aftäcktes i Lundagård, Lund, med stor högtidlighet i maj 1908.

L:s betydelse är ej uttömd därmed, att han är skaparen af Lunds studentsång. Han är ock, kan man säga, som tonsättare den mest typiske representanten för den svenska kvartettsången öfver hufvud och särskildt studentsången, med dess sinne för nordisk natur och folkton, dess svärmeri för frihet och fosterland, dess raska lefnadsglädje och dess erotiska serenadromantik. Med sina 66 kvartetter är L. den produktivaste bland svenska kvartettkompositörer. Han är tillräckligt formfin för att kunna gillas af den bildade musikern, men på samma gång tillräckligt naturs ångare för att kunna tilltala naturmänniskor. Han var så godt som uteslutande autodidakt, ehuruväl han synes ha dragit någon nytta för sin musikaliska bildning och särskildt sitt violinspel af sin treåriga vistelse under samma tak som konsertmästaren K. M. Lundholm, hvilken omkr. 1832 bosatte sig i Lund, och ehuru han sedermera under en resa till Köpenhamn och Hamburg sommaren 1841 fick tillfälle att taga några kompositionslektioner för Krebs, då t. o. m. — såsom han själf säger — ''jag försökte mig på fugan, hvilket likväl gick ganska klent, oss emellan sagdt''. Själfva hans sätt att komponera hade ofta någonting improvisatoriskt, ögonblickligt ingifvet. Bassången *Trollhättan* nedskref han sittande på en sten vid själfva fallet. *Ångbåtssång* komponerades vid affärden från ett studentmöte och sjöngs a vista af hans öfvade sångare, innan bläcket hunnit torka. Utom dessa sånger torde solosångerna *Sjung* och *Lifdrabanten*, trion *Aftonen* samt kvartetterna *Stridsbön*, *Våren*, *Naturen och hjärtat*, *Dalkarlasång*, *Orpheus sjöng*, *Liten fågel*, *Svensk folksång* (''Ur svenska hjärtans djup en gång''), *Ur Ossians dunkla sagovärld*, *Vintern rasat ut* vara de mest populära. Enligt G. A. Feuk, ''Otto Lindblad och hans sångare'' (1882), i hvilket arbete likväl äfven reproduktioner och arrangemang medräknas, har L. komponerat 124 sånger, hvaraf 71 kvartetter och körer med solo, 14 trior, 3 duetter och 36 solosånger. Jfr O. Lindblads själfbiografi (manuskript) och uppsats af C. Bååth-Holmberg i ''Nordisk tidskrift'' 1902.

2. Johan Mikael L., den föregåendes broder, präst, författare, f. 15 maj 1817 i Karlstorps socken, Småland, d. 13 dec. 1893 i Skartofta, genomgick Växjö gymnasium, där han af Tegnér erhöll uppmuntran för sina poetiska alster, blef student i Uppsala 1837, afslog kallelse till docent i teol. fakulteten, af ekonomiska skäl, och låt prästviga sig 1840 för att bli ämbetsbiträde hos sin fader. 1847 erhöll L. tjänstgöring i Adolf Fredrik i Stockholm och blef 1848 kyrkoherde i Öveds patronella pastorat af Lunds stift samt 1870 kontraktsprost i Färs härad. L. deltog i Wieselgrens nykterhetsverksamhet, intresserade sig varmt för hednamissionen och var en följd af år Evangeliska fosterlandsstiftelsens provinsombud i Skåne. Som författare

och öfversättare var han synnerligen flitig. Bland hans många uppbyggelseskrifter märkas *Predikningar öfver kyrkoårets samteliga evangelier* (1849—50; 3:e uppl. 1864), *Predikningar öfver första årgången af de år 1860 antagna nya predikotexterna* (1862—63), *Predikningar öfver andra årgången...* (1863—64), *Hemmets altare. Christliga betraktelser för hvarje dag i året* (1856; 4:e uppl. 1878), *På vägen. Korta betraktelser för årets alla dagar* (1861; 3:e uppl. 1895; fl. öfv. 1876) samt flera bönböcker. Af mera dogmatiskt innehåll, om ock i populär form, äro *Kärlekens lif* (1860; 2:a uppl. 1863) och *Den heliga nattvardens väsende, välsignelse och rätta firande* (1862). Förutom några diktsamlingar, i synnerhet från yngre dagar, utgaf han därjämte *Minnen från Schweitz* (1861) och *Vårblommor från Rhen och Paris* (1867). L. redigerade "Evangelisk kalender" (1854—67) och "Söndagen. Tidning för det christliga hemmet" (1855—56 och 1866—67). 1. A. L.* 2. E. M. R.

Lindblad, Johan Vilhelm, jägare, skriftställare, f. 1818 i Nyköping, d. 1894 i Stockholm, vardt student i Uppsala 1836, promoverades där till filos. doktor 1854 samt egnade sig sedan åt öfversättningsarbeten och andra litterära värf. Då Svenska jägarförbundet 1862 beslöt uppsätta en tidskrift, utsågs L. till dennas redaktör och besörjde utgifvandet af mer än 20 årgångar af "Svenska jägarförbundets nya tidskrift".

Lindblad, Elis Vilhelm, skriftställare, f. 13 apr. 1828 på Kättsta, Harakers socken, d. 20 apr. 1878 i Örebro, vardt student i Lund 1848, men måste af medellöshet afbryta sina studier och antog 1857 anbudet att bli litterärt biträde hos firman N. M. Lindh i Örebro. 1857—74 besörjde han där redigerandet af åtskilliga af denna firmas viktigare förlagsartiklar, såsom några delar af Atterboms dikter och skrifter på prosa, Franzéns samlade dikter, "Valda dikter af Franzén" och "Valda skrifter af O. v. Dalin" samt en dansk och en svensk läsebok. Tidigt hade L. gjort sig känd som lycklig tillfällighetsdiktare. Han vann 1861 Svenska akad:s hedersaccessit för *Sång öfver Anna Maria Lenngren* samt författade 1865 en vacker sång öfver *Engelbrekt* (vid aftäckningen af hans minnesstod s. å.). 1873 utgaf L. en samling *Dikter*, tillhörande epigonpoesien efter romantiken från 1800-talets början. —rn.*

Lindblad, Ernst August, politiker, f. 28 aug. 1857 i Askersund, studerade en tid i Uppsala, men slog sig på landtbruk, var arrendator i Södermanland 1879—89 och blef 1889 egare af Närlunda i Södermanlands län. 1902 förordnades han till domänintendent i samma län. L. valdes till riksdagsman i Andra kammaren för Rönö, Hölebo och Daga härad 1896. Sedan 1908 tillhör han Första kammaren, vald af Södermanlands läns landsting. I riksdagen intog L. snart en framskjuten plats. Han blef led. af tillfälligt utskott 1898—99, af arbetarförsäkringsutskottet 1900, af försvarsutskottet 1901, af bevillningsutskottet 1903—06 och 1908, af särskilda utskottet 1905, af unionsutskottet vid de båda urtima riksdagarna 1905, af bankoutskottet 1907 och af rösträttsutskottet 1907. Sistnämnda år blef han äfven led. af försvarskommittén. L. är konservativ protektionist och agrar, med stor frimodighet och hurtighet samt en viss kärf humor; i vissa frågor har han dock visat sig vara ganska moderat. J. C.

Lindblom, Jakob Axelsson, ärkebiskop, 27 juli (g. st.) 1746 i Skeda socken i Östergötlan d. 15 febr. 1819 i Linköping, var son af dåv. skv dronspredikanten A. J. Lindblom. 1763 inskr han som student vid Uppsala akademi, vistades som informator i Livland 1764—66, blef filos. magister i Uppsala 1770, e. o. amanuens vid detta universitets bibliotek 1772, docent och ord. amanuens 1773, e. o. vice bibliotekarie 1776, e. o. professor 1779 och, på kallelse af sin förre discipels morbror, professor skytteanus 1781. I denna egenskap handledde han många adliga ynglingar, utgaf flera tinska dissertationer, visade nit och intresse den humanistiska bildningens höjande och förvä vade genom sin behagliga personlighet välvilja många håll. När Gustaf III under höstterminen 1786 en längre tid vistades i Uppsala och besö professorernas föreläsningar, var L. en bland de som i synnerhet vunno hans ynnest. Biskopsval Linköpings stift skulle just den tiden företagas. fick icke ens förslagsrum, men då den i tredje ru met uppförde anhöll att icke komma i fråga utnämningen, förklarade konungen, att L., som k näst i röstetal, i hans ställe skulle ingå på förslag och utnämnde honom till biskop i Linköping, dec. 1786. L. blef en duglig stiftschef, i synnerh för skolan, och visste skaffa sitt ämbete gehör. H vårdade sig om prästerskapets yttre förhållanden sökte höja dess bildningsnivå. Märkligt är ha verksamma intresse för bibelns spridning, detta f bibelsällskapens uppkomst. Åt teologiskt studi hade han aldrig egnat sig, och hans rationalistis uppfattning af kyrkoläran blef icke utan inflyta på det kyrkliga skede i vårt land, som kallas "n logiens". 1793 utnämndes han till teol. dokt Från biskopsstolen i Linköping kallades L. vid n mast följande ledighet till ärkebiskop, 1805. S självskrifven riksdagsman och ordf. för prästest det underskref L. såväl "Förenings- och säkerhe akten" 1789 (i talmannens tvungna frånvaro) s R. F. 1809 och öfriga därmed förenade grundlag Han ansågs som maktens nitiske tjänare i den g stavianska tiden, men satte sig med nöje i spets för de vid 1809 års riksdag fordrade reformer inom kyrkan. Han fick också sätta sitt namn på d nya katekesen (1810) och handboken (1811); m ehuru ordf. i bibelkommissionen såväl som i psal boks- och evangeliebokskommittéerna, lyckades h icke bringa dessa arbeten till slut. Som prästest dets talman vid riksdagarna 1809—18 upprätth L. den lydaktighet, som kallades "sämja och e dräkt", representerade med värdighet och h strängt på "decorum". Som prokansler förde h ett äfven mot studenter gästfritt hus. Mera bild än lärd, har han icke något betydande rum i v litterära häfder, men hans andel i utarbetandet Uppsala akademis latinska lexikon (*Lexicon latin suecanum*, 2 bd, 1790) har infört hans namn bla

ra lexikografers. 1809 blef L. led. af Svenska ad., där han gjorde sitt inträde med ett tal öfver reträdaren, M. Lehnberg (''Sv. akad:s handl. ter 1796'', d. V), men hans vittra begåfning var ke betydande, att döma efter hans tal inom och om akademien. Äfven med utgifvandet af en icke iktig historisk källsamling (''Linköpings biblioteks ndlingar'', 2 bd, 1793, 1795) och af en religiös lskrift (''Journal för präster'', 1797—99) är hans mn förknippadt. L. var led. af Vet. soc. i Upp- la (1784) och hedersled. af Vitt. hist. o. ant. ademien (1801). — Hans barn adlades 1802 med mnet Linderskold. H. W.*

Lindblom, Alexis Edvard, universitetslä- re, botanist, f. 15 jan. 1807 i Lyckeby, d. 15 ril 1853 i Ronneby, blef student i Lund 1817 h filos. doktor 1826 samt var adjunkt i praktisk osofi 1831—51. Han egnade sig hufvudsakligen växttopografiska och växtgeografiska studier, sär- ildt angående Blekinge och sydliga Norge, samt mnade *Bidrag till kännedomen af de skandinavi- a arterna af slägtet Draba* (1839). Han uppsatte h redigerade 1839—46 ''Botaniska notiser''. T. K.

Lindblomska priset. Se Vetenskapsaka- emien.

Lindblomste. Se Tilia.

Lindboe [-bo]. 1. Jakob Albert L., norsk rist, politiker, f. 3 sept. 1843 i Kristiania, d. 4 or. 1902, tog juridisk ämbetsexamen 1867 och slog ; 1869 ned som overretssakförer i Trondhjem, där n bl. a. 1882—86 var medlem af stadens for- ndskab och ett antal år direktör i Norges bank. dan 1892 var han lagman i Eidsiva och Frostathings gdöme. Han representerade Trondhjem och Levan- r stortingsperioden 1895—1900, hvarvid han till- rde yttersta vänstern och öfvade mycket inflytande. särskildt framstående ställning intog han vid dessa s unionsdebatter. Vid behandlingen af frågan om edande af underhandlingar mellan Sverige och Norge konsulatsakens ordnande 7 juni 1895, förklarade n sig vilja vara med om blott *en* förhandling på det ionella området: den statsrättsliga gemenskapens veckling genom en enig och fredlig upplösning af ionen. Vid valen 1900 afsade han sig återval. 2. Axel Hagbarth L., den föregåendes bro- r, psykiater, f. 5 jan. 1846 i Kristiania, d. 13 t. 1911, tog med. ämbetsexamen 1869 och blef servläkare 1872 vid Rotvolds dårvårdsanstalt och 74 vid Gaustads asyl för sinnessjuka samt var se- rmera anställd vid landets sinnessjukvård, sedan 82 som direktör för Gaustads asyl, där han kort er sitt tillträde planlade och ledde ingripande för- dringar och reformer. Samtidigt var L. centralför- ltningens konsulent i psykiatriska frågor och höll reläsningar för med. studerande. 1—2. K. V. H.

Linde, fornsvenskt namn för cingulum (se o.).

Linde. 1. Socken i Gottlands län, Gottlands dra härad. 2,261 har. 400 inv. (1910). Annex l Fardhem, Visby stift, Södra kontraktet. — 2. ad i Örebro län. Se Lindesberg.

Linde, von der, svensk adlig ätt. Stamfadern, rik Larsson (se L. 1), adlades 1631 med mnet von Lindöö (efter en gård på Ekerö), ilket sedermera ändrades till von der L. Hans ner, Lorens (se L. 2), Jakob och Erik on der L., upphöjdes 14 maj 1653 (icke 1651) i friherrligt stånd, och på samma gång upprättades för Lorens med succession för hans bröder friherre- skapet Lindeborg i Medelpad. Ätten utslock- nade på svärdssidan redan 1676.

1. Erik Larsson von der L., finansman, f. i Holland, son till en där bosatt handlande, d. i jan. 1636 i Stockholm. Han gjorde vidsträckta resor i Europa, flyttade därefter, liksom fadern, till Stockholm (1602) och förvärfvade betydande rike- domar, som satte honom i stånd att göra kronan stora försträckningar. Af Gustaf II Adolf togs han flitigt i anspråk för finansförvaltningen såväl i ämbetsverken i Stockholm som i en mängd växlande transaktioner, bl. a. i Holland och Frankrike, hvarifrån han 1630 kallades till Tyskland. S. å. blef han räntmästare. I jan. 1631 adlades L. och ut- nämndes till ''faktor öfver hela den härvarande krigsstaten'', sändes med vidsträckt fullmakt till Sverige, Frankrike och Holland, men ådrog sig Gu- staf Adolfs misstankar för oredlighet och återkal- lades före årets slut för att aflägga räkenskap. Se- nare användes han emellertid gång på gång både af Gustaf II Adolf och förmyndarregeringen. Hans bref till A. Oxenstierna 1621—36 äro utgifna af N. Edén i Oxenstiernas ''Skrifter och brefvexling'', II: 11 (1905). — L. lät 1630 med stor kostnad uppföra åt sig ett hus i Stockholm, nuv. n:r 68 Västerlånggatan och 51 Kornhamnstorg, som ännu bär spår af sin forna prakt och är ett af Stockholms märkligare byggnadsminnesmärken. Synnerligen ståtliga äro den af kanoner flankerade och med von

Von der Lindeska husets portal åt Västerlånggatan.

der Lindeska vapnet samt anter prydda portalen (se fig.) åt Västerlånggatan och burspråket åt Korn- hamnstorg (afbildadt i art. Erker). Redan 1637 såldes huset af L:s arfvingar till riksdrotset Gabriel

Gustafsson Oxenstierna, inköptes 1646 af kronan och förlänades åt grefven af Vasaborg, i hvars släkt det stannade till 1682, då det såldes på auktion. Därefter har det haft många egare.

2. Lorens von der L., friherre, den föregåendes son, krigare, riksråd, f. 30 juli 1610 i Stockholm, d. där 25 juni 1670, tjänade sig i trettioåriga kriget upp till öfverste för ett regemente tyskar och generalmajor af infanteriet, hvartill han utnämndes 1647; s. å. erhöll han fullmakt som kommendant i Stade efter den förestående freden. Senare var han ”capitainemajor” vid lifgardet. 14 maj 1653 upphöjdes han jämte sina bröder Jakob och Erik till friherrlig värdighet, och 3 okt. s. å. intogs han af Kristina jämte åtta andra herrar i riksrådet — en utnämning, som redan omtalas i friherrebrefvet, där L. äfven nämnes som krigsråd. På krigarbanan steg L. 1655 till general af infanteriet, 1658 till fältmarskalksklöjtnant och 1665 till fältmarskalk. Under polska kriget var han först (redan 1655) guvernör i Elbing och öfverkommendant öfver garnisonerna i Preussen och Pommerellen, sedan hertig Adolf Johans närmaste man och från aug. 1659 hans efterträdare i styrelsen öfver Westpreussen och i högsta befälet öfver svenska hären där, som till fredsslutet 1660 höll sig i Elbing och Marienburg. På grund af riksmarskens frånvaro presiderade i regel L. som äldsta närvarande riksråd i Krigskollegiet 1667—69. L. var en lefnadslustig och vänsäll herre, som tillhörde Bengt Horns krets, stod i gunst hos drottning Kristina och var nära förtrogen med Karl X Gustaf före hans tronbestigning. Bref från L. till denne 1647 med enträgna maningar till tålamod och lugn afvaktan äro tryckta i ”Handl. rör. Skandinaviens historia”, bd XXVII (1845). I aug. 1654 framförde L. Karl Gustafs frieri hos hertig Fredrik af Holstein-Gottorp och lär jämte Paul Würtz haft i uppdrag att bland prinsessorna där välja konungens brud. (Fryxells ”Berättelser”, d. XI.) I sept. 1660 sändes han af rådsregeringen drottning Kristina till mötes vid hennes besök i Sverige, men kunde eller ville ej efter uppdrag hindra hennes ankomst till riksdagen. I rådets senare strider räknades L. till rikskanslern De la Gardies vänner.

1. B. B—s. 2. G. W—k.

Linde, Lars Gustaf, ämbetsman, författare, f. 21 mars 1825 i Ransäters socken, Värmlands län, d. 19 juli 1890 i Stockholm, blef 1846 student i Uppsala, där han aflade 1848 kameral- och 1859 hofrättsexamen, och inträdde 1849 i Kammarkollegium, där han 1869 befordrades till advokatfiskal. Han var äfven anställd som landskanslist i Stockholms län (1855—62) och som kammarskrifvare i Kammarrätten (1862—66), hvarjämte han 1861—64 bestred kronofogdetjänst i Södertörns fögderi af Stockholms län. Under studierna för kameralexamen sammanskref L. för egen användning en *Repetitionskurs i svenska kamerallagfarenheten* efter L. G. Rabenius' lärobok och utgaf den 1849. Detta arbete gaf uppslag till en öfverenskommelse med förläggarfirman N. M. Lindh i Örebro om utarbetande af en utförligare handbok i ekonomi- och kamerallagfarenhet, hvilken vid utgifvandet 1852 delades i två självständiga, för sin praktiska användbarhet mycket välkända arbeten: *Försök till systematisk framställning af svenska ekonomilagfarenheten* (3:e uppl.,* med titeln *Sveriges ekonomirätt*, 1888) och *Försök till systematisk framställning af svenska kamerallagfarenheten* (3:e uppl., med titeln *Sveriges finansrätt*, 1887). Därjämte utgaf L. bl. a. en *Handbok i Sveriges bergsförfattningar* (1853). Kbg.

Linde, Samuel Gottlieb, polsk lexikograf, f. 1771 i Thorn (af tysk börd), d. 1847, var direktor för lyceet i Warschau och utgaf en polsk ordbok, *Slownik jezyka polskiego* (6 bd, 1807; ny, tillökad uppl. 1854—60), ännu hufvudverket inom den polska lexikografien. Lh.

Lindeberg, friherreskap, som 6 april 1653 förlänades åt riksrådet och fältmarskalken grefve Karl Gustaf Wrangel. Det omfattade Varbergs kungsladugård i Halland, Himle härad och Lindbergs socken samt 127 mtl och 18 fiskelägen inom Lindbergs och de likaledes i Himle härad belägna Träslöfs och Hvalinge socknar. G. F.*

Lindeberg, Anders, militär, dramatisk och politisk skriftställare, grundläggare af enskild teater i hufvudstaden, f. 8 nov. 1789 i Stockholm, d. där 12 dec. 1849, blef student i Uppsala 1806. Vid Rysslands anfall på Sverige 1808 tändes hans patriotiska glöd, och han beslöt deltaga i fosterlandets försvar. Utnämnd till fänrik vid Västmanlands landtvärn, kommenderades L. på skärgårdsflottan och deltog på kanonsluparna i en mängd sjöstrider (t. ex. i Bockholmssund, i Grönvikssund) samt i landstigningen vid Kimito. Efter hemkomsten beordrades han att tjänstgöra vid Gottlands nationalbeväring och deltog 1813—14 med Skaraborgs regemente i tyska och norska fälttågen. Efter konventionen i Moss (aug. 1814) hemsänd som ”öfvertalig officer”, begynte L. söka sin utkomst med pennan. Han hade 1808 fått erkännande för ett par till Svenska akad. insända poetiska arbeten, men kastade sig och in i de politiska fejderna bl. a. med två politiska broschyrer med anledning af Napoleons återkomst från Elba (1815), af hvilka den ena indrogs utan att åtalas; han gjorde äfven inlägg i polemiken mot K. A. Grewesmöhlen, som tillhört kronprins Karl Johans hemliga ”litterära stab”, och åtalades af den anfallne. Därigenom känd som skriftställare med mod och talang, fick L. 1816 anställning som medarbetare i den af k. bibliotekarien Wallmark utgifna ”Allmänna journalen”. Men samtidigt författade L. en broschyr, *Några tankar om en svensk tronföljares uppfostran*, hvilken boktryckaren visade hofkansleren för att försäkra sig mot vådliga följder. Hofkan-

en förhörde sig hos kronprinsen, som erbjöd förraren skälig ersättning för både denna och den ut indragna broschyren, om han ville afstå från ifningen af den senare. L. var en tapper officer , liksom andra sådana, kronprinsens hängifne bedrare. Gärna fogade han sig därför i hans önskgar, mottog den erbjudna ersättningen och fick utöfver en pension på 400 rdr b:ko. Han blef ackvisition för den nämnda ”litterära staben”, ur lken den publika skandalen fördrifvit Grewesnlen.

L. kunde nu, på våren 1821, inköpa den från igrens tid fortgående ”Stockholmsposten”, i lken Karl Johan lät införa artiklar, som intresade honom, merendels öfversättningar ur franska f. I den begynnande striden om den inre poliän deltog däremot ”Stockholmsposten” under 20-talets första år nästan alldeles icke, ty utgifens intressen voro öfvervägande riktade åt det matiska och öfver hufvud vittra skriftställeriet, det var först striderna med kungl. teatern om förande af hans pjäser samt L:s däraf väckta för grundandet af egen teater i Stockholm, lka förde honom till den politiska oppositionens , ehuru han visserligen alltifrån ungdomen hyst usiastisk kärlek för friheten. L. hade 1818 fått nants fullmakt och 1821 afsked ur krigstjänsten l kaptens n. h. o. v. Han försökte sig nu som ld i den akademiska skolans smak och tillhörde mera bemärkte Leopoldske epigonerna. L. er- 1819 Svenska akad:s stora pris för poemet *Mina mmar*, 1820 andra priset för en estetisk afh., *gra idéer om förståndets och fantasiens förhålde till hvarandra i skaldekonsten*, och 1827 ma pris för poemet *Lifvet*. Hans femaktstragedi *nka* gafs med ringa framgång på k. teatern 1822, n han öfversatte åtskilligt för operan (”Vestalen”, de Jouy, 1822; ”Friskytten”, af Kind, 1823; *Titus*”, af Metastasio, s. å., alla uppförda 1823; essonda”, af Gehe, 1826, uppf. s. å.) samt utgaf e få öfversättningar och originalarbeten. Hans tresdrama *Toni* (efter H. von Kleists novell ”Die verung in St. Domingo”) gafs på k. teatern 1832. Men hade han redan förlorat sin pension, sedan han å. icke allenast till justitieombudsmannen ingifvit, n äfven i ”Stockholmsposten” tryckt en klagoift, i hvilken han påpekade de olagliga motiv, som anledde regeringens afslag på hans ansökan att i ckholm få anlägga en enskild teater. Han såg i upprätthållandet af ett olagligt monopol till förn för k. teatern, och denna regeringshandling rpte hans blick för regeringssättet i allmänhet. n införde i sin tidning en öfverblick af Sveriges eckling ifrån 1809 och tryckte artikelserien jämväl okform (*Sverige år 1809 och 1832*, 3 uppl. och 1 sk öfv. 1832—33) samt fortsatte den med en ck på framtiden (*Sverige i framtiden*, 1833). Ett ckt, men hånande, anonymt utfall mot hans teaförfattarskap (”Flugsmällan”, 1833, af B. v. skow) föranledde L. att väcka rättegång för ärenkning, hvarvid som den åtalade skriftens förtare framstod — sufflören vid k. teatern, enär skow icke själf ville kläda skott för sin skrift, n begagnade sig af sufflören som ansvaring. I ocessen, som väckte stort uppseende, växlades ö. rätt ampra skrifter. Allt förenade sig att reta s känsliga sinne, icke minst ”Stockholmspostens” sjunkande prenumerantantal. Utgifningen måste (1833, mars) afstanna, och L. ingick i ”Aftonbladets” redaktion, hvarjämte han medelst tidtals utgifna broschyrer sökte ge sina få prenumeranter skadestånd för ”Stockholmspostens” uteblifna tre kvartal.

Förnyadt afslag å ansökan om tillstånd att upprätta en teater i Stockholm föranledde en ny skrift till justitieombudsmannen, af L. ingifven i mars 1834. Han yrkade däri, att justitieombudsmannen måtte tillse, om lagar funnes, enligt hvilka det kunde förmenas L. att i hufvudstaden upprätta en teater, och uppmanade honom att i sådan händelse, sin instruktion likmätigt, vidtaga åtgärder för deras afskaffande, enär de icke öfverensstämde med grundlagen. Under sin framställning af ”konungens” åtgärder att ”sig till vinning” uppehålla ett olagligt teatermonopol och till förmån för den k. teatern beskatta öfriga teaterföretag tillät sig L. starka yttranden, hvilka, enligt hans — och nutidens — åsikt, gällde dem, ”hvilkas råd och underskrift allena gjort konungens vilja till lagligt gällande handling”, men då föranledde ett åtal för majestätsbrott. För att icke behöfva riskera en jurys utslag, riktades åtalet *icke* emot den tryckta upplagan af skriften till justitieombudsmannen, utan mot den skrifna handlingen, hvilken af justitiekanslern från justitieombudsmansexpeditionen infordrades. L. stämdes inför Svea hofrätt (11 april 1834) och häktades genast. Hela landet följde rättegången med stor uppmärksamhet, ty åklagaren yrkade halshuggning, det enda straff, som då kunde yrkas vid åtal för majestätsbrott (ändring i lagbestämmelserna härom företogos vid då pågående riksdag). Domen lydde ock på halshuggning. L. hade i en inlaga ur fängelset försäkrat vid sin heder, att, ”om rättegången afgöres till mitt fall, så skall mitt hufvud falla, ty nåd skall jag hvarken begära eller mottaga. Jag har visserligen hos E. M. begärt tillåtelse att anlägga en teater för att på den uppföra skådespel, men med min person och min heder skall intet skådespel drifvas, och lag och domarmakt ej genom mig förvandlas till en fars.” Då domen afkunnades (19 juni), yttrade L. endast: ”Jag beklagar den kungl. hofrätten”, och när Högsta domstolen fastställt dödsdomen (10 sept.), vägrade L. att mottaga den tilllagda benådningen af lifsstraffet till tre års fängelse å fästning. I skrifvelse till öfverståthållarämbetet anhöll han att ”med det snaraste få veta dagen, då man skall taga mitt hufvud, som, fallet för bilan, skall, det vet jag, bli gagneligare för fäderneslandet än sittande på mina skuldror”. Hans önskan att bli afrättad på sin födelsedag, 8 nov., bifölls, och själasörjare sändes att bereda honom till döden. Under tiden var han allmänhetens gunstling, och hans utsända subskriptionsanmälan på *Samlade arbeten* (2 dlr, 1835) vann storartad framgång. Att afrätta L. hade aldrig varit de styrandes afsikt, och hans ståndaktighet förorsakade dem stort bryderi. Ändtligen påfanns en utväg. Karl Johan utfärdade, till åminnelse af sin första landstigning på Sveriges jord, 20 okt. en allmän amnesti för alla dem, som sedan 1810 blifvit dömda för politiska eller högmålsbrott — och fängelsedörrarna stängdes för kapten L., under det han promenerade på fängelsegården.

L. afstod emellertid lika litet från sina teaterpla-

ner som från sitt oppositionella skriftställeri. Bland alstren af det sistnämnda märkas i främsta rummet *Bidrag till Sveriges historia efter den 5 nov. 1810* (2 bd, 1839). Som medarbetare i ”Aftonbladet” var L. därjämte verksam till 1842. Efter nya afslag å ansökningar om tillstånd att öppna teater i Stockholm följde L. slutligen, 1842, det af O. U. Torsslow gifna exemplet att *utan tillstånd* öppna en teater, och då lades däremot inga hinder. (Riksrättsåtal för tillstyrkande af afslag å L:s 1835 ingifna, först 1837 föredragna ansökan hade anbefallts af 1840 års konstitutionsutskott, men, lika litet som öfriga anklagelser, föranledt någon fällande dom.) Vid det högtidliga öppnandet af ”Nya teatern”, 1 nov. 1842, var själfva k. teaterns direktör närvarande, och L. hade nu uppnått sitt efterlängtade mål. Emellertid räckte ej de konstnärliga och ekonomiska resurser, hvaröfver han förfogade, till att hålla företaget uppe, och redan 1844 nödgades han afträda sin egendom åt borgenärerna, hvilka först uthyrde, sedermera (1846) sålde teatern, som därefter under ledning af Torsslow och Stjernström, med namnet ”Mindre teatern”, fortgick till 1863, då den inköptes af k. teatern. Den kallades därefter ”Dramatiska teatern”. L:s porträtt, af Stjernström uppsatt ofvan ridån, rubbades icke från sin plats af K. dramatiska teaterns styresmän. 1911 nedrefs teatern, som under ett par år stått obegagnad. — Efter sin skilsmässa från teatern tillhörde L. (dec. 1845—april 1846) redaktionen af tidningen ”Dagen” och visade sig nu starkt oppositionell mot Oskar I (*Två år af konung Oscars regering*, 1846, aftr. och forts. af artiklar i ”Dagen”), men återgick 1847 till ”Aftonbladet”. Hans vittra produktion tog de senare åren form af romaner (*Junker Carl*, 1847, *Halfbrodern*, 1848, *Den oskärade helgedomen*, 1849), och hans penna var verksam på många håll, nästan ända till hans dödsdag. H. W. (K. W—g.)

Lindeberg, Karl Johan, botanist, f. 3 aug. 1815 i Grenna, d. 4 maj 1900 i Alingsås, blef student i Uppsala 1837, filos. doktor 1848 och lärare i naturvetenskap vid Göteborgs gymnasium 1849 samt var 1859—89 lektor vid Göteborgs högre latinläroverk. Genom talrika resor i Bohuslän och norra Halland blef han grundlig kännare af våra västra kustprovinsers fanerogamer och gjorde särdeles vackra fynd. På utredande af de skandinaviska formerna af åtskilliga kritiska växtsläkten, såsom Hieracium, Rubus, Atriplex och Glyceria, nedlade han långvarigt och dugande arbete samt utgaf öfver *Hieracium* och *Rubus* högt värderade exsickat. Under flera resor i Norges såväl fjäll- som kusttrakter hade L. tillfälle att lämna nya bidrag (i ”Botaniska notiser” 1855) till Norges flora. T. K.

Lindeberg, Knut Maurits, ämbetsman, matematiker, f. 24 juni 1848 i Stockholm, blef student i Uppsala 1867, filos. kandidat 1872, filos. doktor. 1875 och docent i matematik vid Uppsala universitet 1876, studerade matematik i Göttingen och Berlin 1877—78, blef assistent vid Justeringsstyrelsen 1879, byråingenjör vid Finansdepartementets kontroll- och justeringsbyrå 1885, kansliråd och chef för samma byrå 1890 samt öfverdirektör och chef 1908 för Kontroll- och justeringsstyrelsen och 1910 för Kontrollstyrelsen. L. har varit led. i kommittéerna för utarbetande af förslag till förordningar ang. beskattning af maltdrycker och af hvitbetssockertillverkningen (1891), för förnyad utredning af frågan om lämpligaste sättet för anordnande af en maltdrycksbeskattning (1902) och för utredning rörande statens, kommunernas, landstingens och hushållningssällskapens frigörande från ekonomiskt beroende af från rusdryckshandteringen härflytande medel (1909). Sedan 1892 är han led. af Landtbruksakad. L. har utgifvit bl. a. *Historisk öfversikt öfver teorierna för singulära solutioner till ordinära differentialekvationer* (gradualafh. 1875), *Utveckling af sinus och cosinus för udda multipler af am* $\frac{2K}{\pi}$ *x i trigonometriska serier efter argumentet x* (i ”Öfversikt af Vet. akad:s förhandlingar”, s. å.), *Lärobok i fysik* (öfv. och bearbetning efter H. Christies norska original, 1876; 5:e uppl. 1897), *Öfningsuppgifter till begagnande vid undervisningen i fysik vid de allmänna läroverken* (1879; 4:e uppl. 1901), *Har brännvinstillverkningen under de senaste åren utvecklat sig i en för jordbruket gagnande riktning* (i Landtbruksakad:s ”Handlingar”, 1895) och *Brännvinstillverkning och försäljning* etc. (i ”Bidrag till Sveriges officiella statistik”, serie V, hftn X ff.). A. G. E.

Lindeblad, Assar, präst, skald, f. 19 dec. 1800 i Lackalänga socken, Malmöhus län, d. 3 mars 1848 i Öveds prästgård, skref redan som gosse psalmer. Han rönte tidigt faderlig uppmuntran och understöd af skalden Tegnér, till hvars prebende (Stäfvie och Lackalänga) hans hemort hörde. L. blef student i Lund 1818 och prästvigdes 1823, men måste kort därefter lämna lärdomsstaden till följd af den harm han väckt genom ett antal mot societetens yngre damer riktade smädeepigram, som utan hans vetskap utspridts. Han skötte därefter predikoförordnande i Blekinge, blef filos. magister 1829 och docent i estetik 1831, förestod 1834—38 estetiska professuren och tillträdde 1838 kyrkoherdebefattningen i Öveds patronella pastorat, till hvilket han kallats 1836. Han utnämndes till häradsprost 1847. — I likhet med nästan hela den bildade ungdomen i Sverige på den tiden var L. fången i hänryckt beundran för Tegnérs skaldskap. Själf utrustad med en lika varm som högtflygande fantasi och en flödande versådra, vardt L. den mest framstående bland ”tegnerianerna”. Snart sagdt hvarje melodi, som Tegnér låtit ljuda, återklingade i L:s bildprunkande och formrika diktning. Orättvist torde emellertid vara att i den sistnämnde se blott en ofri härmare. Han egde i själfva skaplynnet mycket befryndadt med sin snillrika förebild. Lefnadsglad, förtröstansfull, käck, ömsom svärmande och skalkaktig, var han samtidigt ingalunda främmande för allvaret. L. hade tidigt nog tagit ett djupt intryck af den stränge predikanten Schartau, till hvars riktning han slöt sig. Det tyckes, som om andlighetens kraf hos L. brutit sig emot det världsligt poeti-

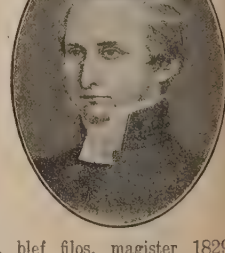

serande sinnelaget, utan att en helgjuten karaktär framgått ur slitningen. Han var f. ö. allt annat än kritiskt anlagd. Lifvet och naturen såg han genom romantikens synglas, och idé-innehållet i hans dikter är icke mycket betydande. — L:s skaldespråk utmärker sig för fulltonighet och en synnerlig klarhet, men skattar omåttligt åt förkärleken för vackra, yppigt blomstrande uttryck och ”serafiskt” abstrakta föreställningar. Till hans bästa alster höra flera af tillfällighetsdikterna. Sedan Tegnér hade flyttat till Växjö, var L., före K. V. A. Strandbergs uppträdande, Lunds representative skald. Också uppbars han högt af studenterna. Svenska akad. tillerkände honom tre gånger sitt andra pris. L:s förstlingsalster, *Cylinda* (1824), ett romantiskt poem, som företer alltför naivt formade reminiscenser från Byron och Tegnérs ”Axel”, följdes af *Månskensqvällarne* (1825), *Blekingsblommor* (1828), *Dikter* (2 bd, 1832—33), *Religiösa sånger* (1843, öfv. på norska s. å.; bland dem *Sång vid jubelfesten 1830* och *Christi seger*, riktad mot D. Strauss), *Fosterländska sånger* (s. å.), bland hvilka åtskilliga tilltalande bilder ur Sveriges historia förekomma, samt 18 *Missionssånger* (1846). Hans längre berättande eller monologiserande dikter (*Jemtlandsbruden, Elias, Fremlingen, Missionären* m. fl.) ega icke mycket värde. Anonymt skref han noveller. L. sammanförde utdrag ur sina litteraturhistoriska föreläsningar till en mindre bok, *Svenska sången* (1832), i hvilken de äldre skedena afhandlas, men så innehållslöst och i en så floskulös stil, att det numera endast kan väcka förvåning. Mera förtjänstfull framstår L:s välkändhet i *Högmesso-predikningar* (1849; 2:a uppl. 1855) samt *Tillfällighetspredikningar och andliga tal* (1850). Han utgaf äfven *Henrik Schartaus lefnad och lära* (1837, 2:a uppl. 1864; öfv. till tyska 1843). L:s *Samlade vittra skrifter*, I, med lefnadsteckning, utgåfvos 1851 af P. Wieselgren. E. F—t.

Lindebladh, Gustaf Otto von, fortifikationsofficer, f. 1670 i Stockholm, d. 1736 på Törnerum, Kalmar län, deltog i det stora koalitionskriget mot Ludvig XIV i Belgien på 1690-talet, antogs som ärkonduktör vid Fortifikationskontoret 1695, blef löjtnant i Göteborg 1700 och var med om ”descenten” på Själland s. å. samt placerades 1701 i Karlskrona som kapten och fortifikationsbefälhafvare. Han deltog i slaget vid Hälsingborg 1710, adlades 1715 med namnet von L. (han hette äfven förut Lindeblad h) och utnämndes 1719 till generalkvartermästarlöjtnant med inspektion öfver fästningarna i sydöstra Sverige. L. byggde slutningsverket och docka i Karlskrona, vidtog för denna stad 1709 och 1710 provisoriska försvarsanordningar och satte 1719 Kungsholmen och Drottningskär i defension. L. W:son M.

Lindeborg, friherreskap, som 14 maj 1653 förlänades åt riksrådet och generalmajoren Lorens von der Linde med succession för hans bröder. Det omfattade 141$^{6}/_{16}$ mtl inom Hafverö, Torps, Lidens, Ljustorps, Hässjö, Tynderö och Borgsjö socknar i Medelpad. G. F.*

Lindefors, förr järnbruk. Se Hok.

Lindegren, Karl Johan, skald, teaterförfattare, f. 1770 i Lindesberg, d. 1 maj 1815, af slag, i Stockholm, inskrefs som student i Uppsala 1781, aflade filos. magisterexamen 1791 och ingick som e. o. kanslist i Kanslikollegium, men vann där ingen befordran. Han väckte uppmärksamhet, då han 1795 fick å Dramatiska teatern uppföra komedien *Den blinde älskaren*, där hjälten, en urspr. lättsinnig baron med godt hjärta, låtsar sig vara blind för att pröfva styrkan af sin utkorades kärlek, och dramen *Den försonade fadren*, som behandlar en brytning mellan en far och hans förrymda dotter, hvars make, en målare, beveker svärfadern med sina rörande taflor och som blef i hög grad omtyckt och ända in på 1820-talet bibehöll sig på Stockholmsscenen (den trycktes s. å. samt öfverflyttades till ty. och da.). L. fick nu en gynnare i dåv. andre direktören vid k. teatern, Edelcrantz, som 1796 skaffade honom anställning som teaterns sekreterare. Men ett ohjälpligt lättsinne synes snart nog undergräft L:s ekonomiska ställning och slutligen alldeles nedtryckt honom i den svåraste belägenhet. Emellertid fortfor han att arbeta för den dramatiska scenen, i det han dels författade åtskilliga stycken, dels lämnade nio öfversättningar (1799—1801). Med *General Eldhjelm* (uppf. 1800), *Lycksökaren* (s. å.), hvars hjälte är en förlorad son, som trots sina utsväfningar dock ej har ett brottsligt hjärta, *Kärlek och hemsjuka* (s. å.), *Doktor Petit eller operationen* (1803) och *Skyddsängeln* (s. å.) anslog L. dels nya tonarter, dels samma som förut och blef en mycket populär teaterförfattare, företrädesvis i den Kotzebueska skolans smak, särskildt fullföljande dess känslosamhet. Genom hans giftermål, 1801, och tillträdet till en egendom, som han ärfde, men om hvilken process uppstod, inträdde en lugnare tillvaro för honom, som dock ej varade länge. Han utgaf nu i 3 dlr sina *Samlade arbeten* (1805—07), som dock aldrig fullbordades (2:a uppl. af d. I utkom 1851). De innehålla, utom de flesta af hans originalstycken för teatern, lyriska utgjutelser, några visor o. d., men knappt flertalet af hans på sin tid omtyckta jakobinska och dryckesvisor, hvilka under dåv. pressförhållanden ej fingo se dagen. — Med 1809, då hans skilsmässa från hustrun egde rum, vidtager det sista skedet af hans lif, som han mest framlefde i bysättningshäktet, författande rimmerier af allehanda slag. Då den nya skolans män angripit honom i ”Polyfem” i skildringen af tidens dramatiska litteratur, svarade han (1810) med ett flygblad, men drog det kortare strået och förlöjligades sedan flera gånger i fosforisternas stridsskrifter. Bland de visor och andra stycken, som han från gäldstugan utgaf, märkes *Tyska prosten* (1813), en ledigt skrifven, men nästan planlös ”saga”. Bekanta voro ock på sin tid sångerna till hans hustru (1809): ”Farväl Sofi, vi se hvarandra åter” och ”Suckar, böner, tårar” etc., hvilka länge trycktes och afskrefvos i ”visböcker”. G. Ljunggren har framhållit den stora andel tidsförhållandena och den gängse, hufvudsakligen från Rousseau stammande, sentimentaliteten egde i L:s öde. Det mest betecknande draget i L:s poetiska skaplynne är dess smidighet och eftergifvenhet för de mest skilda intryck, hvarigenom det fullkomligt motsvarade hans karaktär som människa. Han efterbildade än Silverstolpes sagor (”Borgmästaren och oxarne”, ett af hans längst ihågkomna stycken), än fru Lenngrens grotesker, än Franzéns naiva idyller och misslyckades sällan. Till och med i ballader, musik-lyriska fantasier o. d. försökte han sig. Hans poetiska egendomlighet — ett frändedrag med Lidner — är en

vek och öm känslofullhet, som dock ej sällan slår öfver i blödighet eller en pinande klagan öfver ödet och hans egna olyckor. Hans flesta smästycken lida af benägenhet för öfverdrift, genom hvilken känslan hos honom ofta får en rent konvulsivisk karaktär. Mest fria från dessa fel och därför ganska lyckade äro några af hans dryckesvisor. — Sin största betydelse eger emellertid L. som dramatisk författare. Flera af hans stycken ha, genom en lång lifstid, bevisat, att han förstått både att underhålla sin tids allmänhet och träffa den rätta ton, som därtill kräfves. Ehuru Kotzebue vidt underlägsen i talang, har dock L. vissa likheter med sin förebild. Med brist på verkligt sedlig hållning förenar han stor förmåga att tillegna sig former af flera slag; och han låter, med samma lätthet som Kotzebue, det rörande och det frivola omväxla i sina skildringar ur lifvet, som utmärka sig för en viss realism i återgifvandet. De dramatiska förtjänsterna hos flera af L:s stycken gjorde, att de å hufvudstadsscenerna länge sågos och i landsorten torde fortlefvat delvis in på 1840-talet. Jfr G. Ljunggren, ”En tidsbild från seklets början” (i rektorsprogram vid Lunds universitet 1879). —rn. (K. W—g.)

Lindegren, Amalia, målarinna, f. 22 maj 1814 i Stockholm, d. där 27 dec. 1891. Hon egnade sig, utan egentlig handledning, tidigt åt porträttritning, först i blyerts, sedan i svartkrita, på hvilken färdighet hon länge lefde, tämligen obemärkt. Hon började sedermera äfven måla porträtt i olja, fick en beskyddare i Qvarnström, som beredde henne och ett par andra damer tillträde till akademiens skolor under några månader 1849. 1850 erhöll hon ett resestipendium, hvilket sedan flera gånger förnyades. Hon begaf sig till Paris, målade på Cogniets och på Ange Tissiers damateljé och hemsände en *Dryckesscen*, hvilken inköptes af konstföreningen och blef som litografi utdelad till föreningens ledamöter. Bland hennes arbeten från denna tid voro *Farfars undervisning* och *Änkan och hennes barn* (båda 1853, båda i norska nationalgalleriet). I München målade hon *Evangelisten Matteus* (1854, i kroppsstorlek, knäböjande), reste så nedåt Italien, målade genrebilder utan större originalitet (*Fricriet*, världsutställningen i Paris 1855, *Blind gubbe med sina barnbarn*) och folktyper, bondkvinnor, barn (*Flickan med apelsinen*, 1855, Nationalmuseum). Efter ett nytt läroår i Paris kom hon hem 1856, blef s. å. led. af konstakademien, företog 1857 en studieresa till Dalarna och fann där en miljö och en ämneskrets, som passade utmärkt för hennes lynne. Hemlif, föräldralycka, sorg och glädje målade hon med älskvärd medkänsla och mild, gärna humoristisk uppfattning. Nu tillkommo de populära målningarna *Lillans sista bädd* (1858), *Mormors öga* (s. å.), *Söndagsafton i en dalstuga* (1860; Nationalmuseum), *Frukosten* (1866, deponerad i Örebro museum). Som porträttmålarinna förblef hon redbar och korrekt i uppfattning och målningssätt. Bland de porträtt hon målat märkas *Qvarnström* (1852, konstakademien), *L. A. Lindholm* (ungefär samtidigt), *H. Reuterdahl* (1856), *Karl XV*, *Drottning Lovisa* (1859; Nationalmuseum), *F. Åkerman*, *J. P. Lefrén*, *A. Tidemand* (1861; Göteborgs museum), *J. af Kléen*, *Prins Oskar och hans gemål*, *Signe Hebbe*, *Kronprinsessan Lovisa* (1869; Nationalmuseum), *A. Fryxell*, *H. Hamilton*. G—g N.

Lindegren, Johan, musiker, f. 7 jan. 1842 i Ullareds socken, Halland, d. 8 juni 1908 i Stockholm, studerade vid konservatoriet i Stockholm 1860—65 och tjänstgjorde där 1876 som lärare i kontrapunkt samt undervisade enskildt i komposition. 1881 blef han sånglärare vid Jakobs läroverk och 1885 kantor i Storkyrkan, hvarjämte han alltifrån 1861 tjänstgjorde som korsångare och repetitör för kören vid k. operan. Han var medlem af kommittén för kyrkohandboksmusiken 1895 och blef 1903 led. af Mus. akad. 1881—82 utgaf han en ”Tidning för kyrkomusik” och skref där liksom förut i ”Necken” och senare i ”Svensk musiktidning” en mängd uppsatser, utmärkta af skärpa och sakrikhet. Af hans kompositioner, som ej sakna genialiska ansatser, äro en *Fuga* och en *Sonat* för piano prisbelönta af Musikaliska konstföreningen. Utgifna äro dessutom *Festmarsch* ”till Vegas hjältar”, *Elegi* vid operasångaren O. Arnoldsons frånfälle, *Hösttankar* samt stycken i först nämnda tidningar; otryckt är åtskillig kammarmusik (däribland en vid svenska musikfesten 1906 utförd, märklig kvintett). Senare delen af sitt lif egnade L. förnämligast åt uppgiften att återställa och reformera koralsången i riktning af liffullare rytmik. Som frukt af hans mödor, entusiasm och djupa insikter på detta område föreligger *Svensk koralbok, den svenska församlingssångens verkliga toner och rytmer, historiskt restituerade* (1905; om detta arbete se Koral, sp. 1015). L., en ytterst tillbakadragen och anspråkslös man, gällde med rätta som vårt lands lärdaste kontrapunktist, och flera af våra mera framstående tonsättare ha tacksamt erkänt den nytta de för sin utveckling haft af hans enskilda handledning i komposition. A. L. (E. F—t.)

Lindegren. 1. August (Agi) L., arkitekt, tecknare, etsare, f. 29 dec. 1858 i Hudiksvall, studerade vid Tekniska högskolan 1878—82 och vid konstakademien 1882—85, hvarefter han företagit flera studieresor till utlandet. L. blef 1885 arkitekt i Öfverintendentsämbetet och 1894 slottsarkitekt vid Drottningholm. Bland hans arkitektoniska verk märkas *Gransäters villa vid Baggensfjärden* (1886), *Biologiska museet* (1893), närmast i norsk stafkyrkostil, *Villa Skoga å Kolmården* (1894), *Nordiska museets provisoriska tillbyggnad* vid Stockholmsutställningen 1897, *Villa Martin* vid Gripsholm (s. å.), *Folkets hus* vid Grängesberg (1898) samt — hans största och mest betydande arbete — *Gustaf-Vasa-*

kyrkan i Stockholm (fullbordad 1906; se därom G u s t a f V a s a, sp. 700). Han ledde restaurationen af *Västerås domkyrka* (1896—98), af *Trefaldighetskyrkan* i Uppsala och *Mariakyrkan* i Sigtuna (båda afslutade 1906) och af *Klara kyrka* i Stockholm (färdig 1907). Genom fin smak och mästerskap i den konstnärliga stiliseringen af växtformer har L. vunnit stor berömmelse på de dekorativa konsternas fält. Han har ledt dekoreringar i *Johannes'* 1889—90), *Katarina* (1892), *Jakobs* (1892—93), *Östermalms* (1894), *Gustaf Adolfs* (s. å.) och *Adolf Fredriks* (1895) kyrkor i Stockholm, domkyrkorna i *Uppsala* (1890—93), *Västerås* (1895—96) och *Härnösand* (1895), kyrkorna i *Hudiksvall* (1888) och *Nacka* (1891) samt *Olai* (1891) och *Hedvigs* (1894) kyrkor i Norrköping. Vidare har han textat och illustrerat böckerna "Broder Ragnvald och den heliga Catarina", af J. Böttiger (1887), "Om Riddaren med Ämbaret" (1895) och "Due canzoni" (1891), öfv. af K. Wahlund, samt illustrerat "Lilla Brigitteboken" (1892), utg. af H. Wieselgren, "Hedvig Eleonoras Drottningholm" (1897), af J. Böttiger, samt "Les maisons souveraines de l'Europe", af F. U. Wrangel (1898—99), hvarjämte han tecknat högst förtjänstfulla bokband, som utförts af G. Hedberg. Vid Oskar II:s jubileum 1897 voro de flesta af de öfverlämnade svenska adresserna textade och illustrerade af L. Han har äfven etsat exlibris, karikatyrer samt ett porträtt af prof. *M. Sondén*. Som författare har han uppträdt med praktverket *Mariakyrkan i Westerås* (1898). L. blef 1899 led. af Akad. f. de fria konsterna.

2. A x e l J o h a n L., kusin till den föregående, fader, arkitekt, f. 3 juli 1860 i Göteborg, studerade vid Tekniska högskolan i Stockholm 1881—85 och vid konstakademien 1885—88, hvilket år han vann kungl. medaljen. Han blef s. å. arkitekt i Öfverintendentsämbetet, vistades på studieresor utomlands 1890—94 och har sedan varit verksam i Stockholm. Bland hans större arbeten märkas *reallärokverket* i Söderhamn, *bankhus* i Eksjö, *K. F. U. M:s* byggnad i Uppsala med föreningslokaler, konsertsal m. m., dessutom privathus och villor. Omkr. 30 kyrkor i olika delar af landet ha af L. blifvit restaurerade och ibland tillbyggda med genomgående aktsamhet och pietet för det arkeologiskt och konstnärligt värdefulla i de gamla byggnadsverken. Som möbelritare har L. varit flitigt och framgångsrikt verksam. Han har äfven skrifvit en del artiklar i arkitektur och konstindustri i tidskrifter och tidningar samt öfversatt H. Muthesius' "Stilarkitektur och byggnadskonst" (1910).

1. J. K—e. (G—g N.) 2. G—g N.

Lindell, P e r G u s t a f E d v a r d, ingenjör, tidningsman, f. 6 mars 1842 i Floda församling, Södermanlands län, d. 23 okt. 1902 i Stockholm, aflade studentexamen i Uppsala 1862, genomgick Tekniska institutet 1862—65 som kemist och blef efter några års praktik 1868 anställd vid Gustafsbergs porslinsfabrik. 1872—75 förestod L. Lotorps träsliperifabrik i Östergötland och öfvertog 1875 redaktörskapet för industritidningen "Norden", hvars ägare han var från 1879 till sin död. Genom ett mångfaldigt och energiskt arbete bragte L. sitt tidningsföretag till en aktad ställning på sitt område. Särskildt lade han vikt vid meddelandet af upplysningar om i Sverige beviljade patent och utgaf från 1885 en gratisbilaga till "Norden", benämnd "Tidning för patent- och varumärken", hvilken blef en af patentmyndigheten officiellt understödd publikation. L. var 1882 en af stiftarna af Svenska likbränningsföreningen, där han till sin död verkade som sekreterare och kassaförvaltare; han var en outtröttlig förkämpe för det nya grafskickets införande i Sverige. Bland litterära alster af L. voro *Likbränningen jemte öfriga grafskick* (1888), samlingen "Autografier och porträtt" (4 bd, 1889—97) samt det beskrifvande verket öfver industriutställningen 1897 i Stockholm, "Nordens expositionstidning". Personligen utmärktes L. genom klokhet och oräddhet i sitt uppträdande samt genom en originell humor, som satte sin prägel äfven på hans publicistiska gärning. G. H—r.

Lindelöf. 1. L o r e n s L e o n a r d L., finsk vetenskapsman, f. 13 nov. 1827 i Karvia kapell af Ikalis socken i Finland, d. 3 mars 1908, blef student i Helsingfors 1845, filos. kandidat 1850 och filos. licentiat 1854 samt utnämndes 1855 till docent i astronomi vid universitetet i Helsingfors, sedan han tidigare under en följd af år varit amanuens vid astronomiska observatoriet därstädes. 1855—56 tjänstgjorde L. dessutom som e. o. astronom vid centralobservatoriet i Pulkova. 1857 blef han professor i matematik vid nämnda universitet och var 1874—1902 öfverdirektör i Öfverstyrelsen för skolväsendet i Finland. 1869—72 var han universitetets rektor. Han upphöjdes 1883 i finskt adligt stånd, och 1886 erhöll han titeln verkligt statsråd. — Som vetenskapsman egnade L. sina krafter åt såväl matematiken som astronomien, och på bägge områdena utöfvade han icke obetydlig verksamhet. Det är i synnerhet variationskalkylen och till densamma hörande problem, som i L. erhållit en framstående arbetare. Som första resultat af sitt arbete på detta fält utgaf L. *Variationskalkylens teori och dess användning till bestämmande af multipla integralers maxima och minima* (1855) samt *Leçons de calcul des variations* (i samarbete med Moigno, Paris, 1861, utg. äfven i rysk öfv.). Dessutom må nämnas en i Franska vet. akad:s "Comptes rendus" för 1861 införd uppsats, *Nouvelle demonstration d'un théorème fondamental du calcul de variations* (öfv. till eng.) samt den i belgiska vet. akad:s handl. för 1864 införda uppsatsen *Examen critique d'une méthode récemment proposée pour distinguer le maximum et le minimum dans les problèmes du calcul de variations.* För afh. *Propriétés générales des polyèdres, qui sous une étendue superficielle donnée renferment le plus grand volume* (i "Mélanges mathématiques et astronomiques", 1870) tilldelades honom (utan täflan) 1880 af vet. akad. i Berlin Steinerska priset (1,800 mark), enär denna uppsats ger fullständig lösning af ett redan 1843 i bd XXIV af "Crelles journal" förekommande, af Steiner framställdt pro-

blem. L:s *Sur les polygones au plus petit périmètre circonscrits à une ellipse donnée* är införd i ”Acta soc. scient. fenn.” 31 (1903). L. författade ock *Lärobok i analytisk geometri* (1864; 3:e uppl. 1877; öfv. till fi. 1876). Af L:s vetenskapliga verksamhet föreligger jämväl en mängd resultat, härrörande från vetenskapliga resor och expeditioner. Särskildt må nämnas en serie geografiska ortbestämningar i trakten af Ladoga (1850). Vid de årsmöten, som höllos af The british association for the advancement of the sciences i Aberdeen 1859 och Oxford 1830, höll L. föredrag, hvilka äro införda i sällskapets ”Reports”, hvarjämte han deltog i den af engelska regeringen bekostade expeditionen till nordliga Spanien för observerande af den totala solförmörkelsen 18 juli 1860. — L. var led. af Finska vet. soc. (1859), hvars ständige sekreterare han var sedan 1867, och af Vet. soc. i Uppsala (1900). Äfven i det offentliga lifvet tog L. verksam del. Vid 1872 års ständermöte representerade han universitetet samt utsågs till vice talman i prästeståndet. Han var medlem af borgarståndet vid landtdagarna 1877—78 för Nykarleby och 1882 för Helsingfors samt utsågs 1882 till ståndets talman. Som led. af ridderskapet och adeln deltog han i landtdagarna 1885—1900, vid fyra af dem var han vice landtmarskalk och 1900 landtmarskalk. Vid alla dessa tillfällen var L. en mycket anlitad utskottsmedlem; bl. a. var han 1885, 1888, 1891 och 1894 ordf. i ekonomiutskottet och sedan 1882 bankofullmäktig för borgarståndet (ordf. sedan 1885). Af regeringen kallades han till led. af särskilda kommittéer, bl. a. till ordf. i kommittén för metriska systemets införande (1880).

2. Uno Lorens L., den föregåendes son, lingvist, f. 30 mars 1868 i Helsingfors, blef student 1885 och filos. doktor 1890. Han studerade 1890—91 romansk filologi för Gaston i Paris och under olika tider engelsk filologi i Oxford, London och Cambridge. 1892 utnämndes han till docent i germansk filologi vid Helsingfors' universitet och 1907 till e. o. professor i engelsk filologi. L. har publicerat en mängd arbeten särskildt på den fornengelska dialektforskningens område: *Die sprache des rituals von Durham* (1892), *Beiträge zur kenntnis des altnorthumbrischen* (i ”Mémoires de la société néophilologique à Helsingfors” 1893), *Glossar zur altnorthumbrischen evangelienübersetzung in der Rushworth-handschrift* (i Finska vet. soc:s ”Acta”, 1897), *Die südnorthumbrische mundart des 10. jahrhunderts* (i ”Bonner-beiträge zur anglistik”, 1901), *Studien zu altenglischen Psalterglossen* (ibid., 1904). — L. har egnat särskild uppmärksamhet åt skolfrågor, bl. a. som verksam led. af 1906 års stora skolkommitté. Han har varit led. af adeln vid ståndslandtdagarna 1897, 1899, 1900 och 1904 samt, vald af svenska folkpartiet, af landtdagarna 1909 (den senare), 1910 (bägge) och 1911. Vid alla har han varit ordf. i kulturutskottet.

3. Ernst Leonard L., den föregåendes broder, matematiker, f. 7 mars 1870, blef student 1887, filos. doktor 1893, docent 1895 och professor i matematik vid Helsingfors' universitet 1903. L. är en grundlig kännare af den moderna analysen och utmärker sig genom ett elegant och klart framställningssätt. Bland hans skrifter märkas *Le calcul des résidus et ses applications à la théorie des fonctions* (Paris, 1905), *Mémoire sur la théorie des fonctions entières d'ordre fini* (”Acta societatis scientiarum fennicæ” 31, 1903) och den i samarbete med E. Phragmén författade *Sur une extension d'un principe classique de l'analyse et sur quelques propriétés des fonctions monogènes dans le voisinage d'un point singulier* (i ”Acta mathematica” 31, 1908), ett arbete af grundläggande betydelse. L. är led. af Finska vet. soc. (1904). 1. A. R—y. (I. F.) 2. T. C. 3. I. F

Lindeman, Erik. Se Lindschöld.

Lindeman, Ludvig Mathias, norsk musiker, f. 28 nov. 1812 i Trondhjem, d. 23 maj 1887 i Kristiania, tillhörde en musikaliskt framstående släkt. Fadern, Ole Andreas L., f. 1769, d. 1857, var en ansedd teoretiker och utgaf 1838 en autoriserad koralbok. Brodern, Fredrik Kristian L., f. 1803, d. 1868, var en genialisk improvisatör på orgel och blef faderns efterträdare som organist vid Vor frue kirke i Trondhjem. Ludvig L. fick musikundervisning af sin fader, blef 1835 student, 1839 organist vid Vor frelsers kirke i Kristiania och började s. å. utgifningen af sitt rikhaltiga och oskattbara verk *Ældre og nyere norske fjeldmelodier*, ett af de yppersta i sitt slag, en frukt af outtröttlig samlingsifver och mästerlig bearbetningsförmåga, till hvilket stortinget sedan 1860 beviljade årligt understöd (omkr. 1,000 melodier äro utkomna). 1859 utkom på offentligt föranstaltande *Martin Luthers aandelige sange* (satta fyrstämmigt), 1871 *Melodier til Landstads salmebog*, 1875 *Kingos gradual*, 1878 *Norske folketoner* till Petter Dass' andliga sånger, dessutom tid efter annan en mängd andra samlingar af bearbetade melodier, senast *Norske kjæmpevisemelodier harmoniserede for blandede stemmer* (1884), ett mästerprof af kontrapunktisk skicklighet. Som Norges förnämste musikteoretiker och kontrapunktist ifrade han för en förbättrad kyrkosång, och efter en långvarig fejd blef hans ”Koralbog” officiellt antagen, 1877. Af L:s egna kompositioner må nämnas flera kantater, fantasier för orgel, pianosonater, visor, sånger för mansröster och för blandad kör, öfver 200 psalmmelodier, 60 melodier till Brorsons ”Svanesang”, 120 melodier till ”bibliske historiske sange”. L. var 1834—40 anställd som violoncellist vid Kristiania teater, verkade äfven som sånglärare och öppnade 1883 med sin son (se nedan) en organistskola i Kristiania. Han var styrelsemedlem i de flesta musiksällskap, som existerat i den norska hufvudstaden. — Hans son Peter Brynie L., f. 1858, organist, violoncellist och tonsättare, har upparbetat den af fadern och honom själf grundlagda organistskolan (se ofvan) till ett konservatorium, som åtnjuter statsanslag. A. L.*

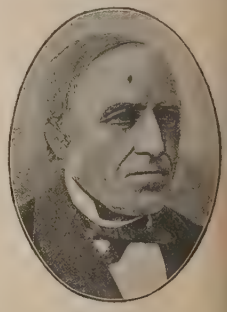

Ludvig Lindeman.

Lindemann, Anna Kristine. Se Bloch 2.

Lindemann, Karl Louis Ferdinand, tysk matematiker, f. 1852 i Hannover, filos. doktor 1873, professor 1883 i Königsberg och 1893 i München,

ar främst egnat sig åt geometrien samt därmed sam-anhängande algebraiska och funktionsteoretiska un-ersökningar. Hans förnämsta arbete är afh. *Die ahl π* (Math. ann. 20, 1882), där för första gån-en bevisas, att talet π ej kan vara rot till någon lgebraisk likhet med rationella koefficienter, och ärigenom olösbarheten af det urgamla problemet m cirkelns kvadratur (se d. o.). I. F.

Linden. 1. (L. in Hannover) Stad och stads-rets i preussiska reg.-omr. Hannover. 73,352 inv. 1910). L. var intill 1885 en landsförsamling och örort till staden Hannover, skild från denna genom oden Ihme. Gymnasium, realprogymnasium med ealskola, 2 stora maskinverkstäder (omkr. 4,000 rb.), järn- och stålverk, kemiska fabriker, meka-iskt väfveri (1,600 arb.) samt många andra indu-rier. — 2. (L. in Westfalen) By i preussiska eg.-omr. Arnsberg, nära Ruhr. 9,474 inv. (1905). tenkolsgrufvor (3,000 arb.), järngjuteri och maskin-llverkning. 1 o. 2. J. F. N.

Linden, Matilda E. C., operasångerska. Se ungstedt 3.

Li'nden, Karel van der, holländsk tonsättare, 1839 i Dordrecht, blef kördirigent där och 1875 dare af nederländska tonkonstnärsföreningens stora onserter. Han är en af sitt lands mest ansedda usiker och har komponerat 2 operor, 2 kantater, örsånger, visor, 7 uvertyrer, pianosonater, åtskil-g militärmusik m. m. E. F—t

Li'ndenau, Bernhard August von, sach-sk statsman och astronom, f. 11 juni 1780, d. 21 aj 1854, var 1808—17 direktor för observatoriet vid eeberg nära Gotha, blef 1820 minister i Sachsen-Veimar, var 1825—26 regent i hertigdömet Gotha-ltenburg och 1830—43 minister — 1830 kabi-ettsminister — i konungariket Sachsen, hvars kon-itutionella författning han skapade. Bland L:s stronomiska verk må nämnas hans bestämning af berrationskonstanten ur observationer af polstjär-ens rektascensioner samt hans 1810—13 utkomna beller för de inre planeterna, hvilka tabeller, i för-ning med Bouvards för de yttre, ersatte de förut rukliga af Triesnecker och Lalande. 1807—14 rtsatte han utgifningen af Zachs ''Monatliche cor-espondenz'', och efter upphörandet af denna tid-krift utgaf han (tills. med Bohnenberger) ''Zeit-chrift für astronomie und verwandte wissenschaf-n'' (1816—18). (B—d.)

Lindenberg, Paul, tysk författare, f. 1859 i erlin, 1882—94 redaktör för ''Deutsche rund-chau'', har författat ett stort antal skildringar af erlin och dess befolkning, skisser, ungdomsskrifter, eseskildringar m. m.

Lindenborg, danskt grefskap i Jylland, Aalborgs mt, omfattar 5 hufvudgårdar, bland dem L., udumlund och Vildmosegaard, och utgör med till-örande jordagods 1,810 har samt 1,600 har skog ch ett fideikommisskapital af 2,7 mill. kr., medan n stor del af ''fæstegodset'' försålts. Grefskapet pprättades 1781 af geheimerådet H. K. Schimmel-ann och innehafves sedan 1885 af hans ättling K. . E. Schimmelmann (f. 1848). — L. hette under edeltiden *Næsholm* och tillhörde före reformatio-en Viborgs biskopssäte. 1662 såldes det till Klaus aa, som 1678 blef mördad af sin hustru, Sofia malia Lindenov (se denna), och tillföll, sedan det 1681 upphöjts till baroni, efter hennes död (1688) Kristian V:s oäkta son Kristian Gyldenlöve. Hans sonson sålde 1753 baroniet till grefve A. G. Moltke, som 1764 afyttrade det till den ofvan nämnde H. K. Schimmelmann. E. Ebg.

Lindenborg-aa [-å], ett 45 km. långt vattendrag i Jylland, flyter från ö. till n. och faller v. om den ''lille Vildmose'' (i sin nedre del kallad Storvordeaa) ut i Limfjorden. E. Ebg.

Lindenbrog (Lindenbruch), Erpold, tysk historieforskare, f. 1540 i Bremen, d. 1616 som kanik i Hamburg, eger särskild betydelse för Nor-den därigenom, att han utgaf bl. a. ''Chronicon sla-vicum'' (de s. k. ''Annales hamburgenses''), ''Erici regis Daniæ narratio de origine gentis danorum'' (de s. k. ''Annales ryenses''), Adams af Bremen ''Historia ecclesiastica'' (1595), med betydligt bättre text än den af dansken Vedel offentliggjorda 1:a upplagans (af 1579) och med återgifvande äfven af de gamla scholierna, samt ''Scriptores rerum germa-nicarum septentrionalium'' (1609; 3:e uppl., till-ökad af J. A. Fabricius, 1706). — L:s ene son, Heinrich L. (f. 1570, d. 1642), utgaf, med kommentarer, Censorinus (1614 och 1642), och den andre, Friedrich L. (f. 1573, d. 1648), hvil-ken äfven var en framstående jurist, kommenterade flera romerska författare och utgaf ''Lex salica'' (1602), ''Diversarum gentium historiæ antiquæ scriptores III, Jornandes, Isidorus Hispalensis, Pau-lus Diaconus'' (1611) och ''Codex legum veterum (Leges wisigotorum, Edictum Theodorici, Lex bur-gundionum)'' (1613). — Släkten L:s boksamlingar donerades till staden Hamburg och utgöra första grunden till det stora ''Stadtbibliothek'' där.

Lindenbruch. Se Lindenbrog, E.

Lindenov, gammal dansk, urspr. slesvigsk adels-ätt från 1300-talet, utslocknade på 1700-talet.

1. Godske L., sjöofficer, d. 1612, företog 1605 och 1606 upptäcktsresor till Grönland och nådde båda gångerna dess västkust. 1610 blef han chef för örlogsvarfvet och anförde 1611 som vice amiral en eskader om 9 fartyg, med hvilken han fördref svenska flottan från Kalmar sund. — 2. Hans L., f. 1616, d. 1659, gifte sig 1639 med Kristian IV:s och Kirsten Munks dotter Elisabet Augusta (f. 1623, d. 1677) och blef 1640 riksråd. Han var rå och våldsam, högmodig och trätgirig, och äktenskapet var mycket olyckligt. — 3. Sofia Amalia L., den föregåendes dotter, f. 1649, d. 1688, blef 1674 gift med Klaus Daa och lät 1678 röja honom ur vägen. Sedan hängaf hon sig åt grof lösaktighet (hon beskylldes äfven för att ha tagit flera af sina barn af daga kort efter deras födelse) och låg vin-ningslystnad. Hon undslapp straff genom att göra Kristian V:s oäkta son Kristian Gyldenlöve till arf-vinge af det af henne 1681 upprättade baroniet Lin-denborg och dog under förfärliga lidanden. Sägnen låter henne ännu spöka på skådeplatsen för hennes ogärningar. 1—3. E. Ebg.

Lindenschmit. 1. Wilhelm L. d. ä., tysk målare, f. 1806 i Mainz, d. 1848, studerade i Mün-chen och Wien samt var från 1826 verksam i Mün-chen. Där målade han i slottsträdgårdens arkader, i Königsbau och i Pinakoteket väggbilder ur Bajerns historia, ur Schillers dikter och ur Lionardo da Vin-cis lif. Han målade äfven i olja ämnen ur Tysk-lands urhistoria, såsom *Slaget på Idistavisus-fältet.*

L. är representerad i Nya pinakoteket af ett par skisser. — 2. Ludwig L., den föregående broder, arkeolog, målare, litograf, f. 1809, d. 1893, var medstiftare (1852) af och direktor för Römisch-germanisches centralmuseum i Mainz. Han författade bl. a. *Altertümer unserer heidnischen vorzeit* (4 bd, 1858—91) och var medredaktör af ”Archiv für anthropologie” (1866 ff.). — 3. Wilhelm L. d. y., son af L. 1, målare, f. 1829 i München, d. där 1895, studerade i Frankfurt a. M., i Antwerpen och i Paris. 1853 bosatte han sig i Frankfurt, där han utförde en kartong, *Frans I:s tillfångatagande i slaget vid Pavia* (Germanisches museum i Nürnberg), samt historiska taflor och teckningar. 1863 flyttade han till München, där han blef professor vid akademien. Han målade bl. a. Goethes *Fiskaren*, *Luther som gosse i fru Cottas hus*, *Jesuitordens instiftelse* (1868), *Ulrich von Hutten* (1869; museet i Leipzig), *Vilhelms af Oranien mord*, *Venus vid Adonis' lik* (Nya pinakoteket i München) och *Narcissus*. Kunsthalle i Hamburg eger af L. en *Kornskörd*. 1—3. (G—g N.)

Lindenschöld. Se Lindschöld.

L'indépendance belge, belgisk tidning. Se Indépendance belge.

L'indépendant [lådepädā'], fransk tidning. Se Constitutionnel.

Linder, Johan, läkare. Se Lindestolpe, J.

Linder. 1. Karl Vilhelm L., universitetslärare, präst, f. 10 mars 1825 i Vist församling, Östergötlands län, d. 20 okt. 1882 i Linköping, blef student i Uppsala 1845, filos. doktor 1851, docent i latinska språket 1852 och adjunkt i grekiska där 1854 samt professor i sistnämnda ämne vid Lunds universitet 1859. Tills. med professor A. Th. Lysander upprättade han i Lund ett filologiskt seminarium 1866. Han prästvigdes s. å. och utnämndes 1868 till domprost i Västerås. L:s rika begåfning och stora arbetsförmåga togos här i anspråk för en mångfald rätt olikartade uppdrag. Han var 1871 preses vid prästmötet i Västerås, 1873 och 1878 representant för stiftet vid allmänna kyrkomötet, 1875—78 landstingsman för Västerås stad och ordf. för stadsfullmäktige samt 1876—78 riksdagman i Andra kammaren för valkretsen Västerås-Köping-Enköping och 1879—81 för Västerås-Köping. Han var därjämte verksam för skolväsendet som censor vid mogenhetsprofningarna 1864—69 och 1875—77, som led. af språkundervisningskommissionen 1865 och af kommittén för granskning af läroverksstadgan 1870—71 samt som ordf. eller vice ordf. vid fyra allmänna lärarmöten. 1877 blef L. domprost i Linköping och teol. doktor. L. författade åtskilliga latinska poem och svenska tillfällighetsverser, akademiska afhandlingar och festtal på latin, tidskriftsuppsatser (i synnerhet i ”Pedagog. tidskr.”), *Om grekernas theater och skådespel* (1865), *Bidrag till grekiska språkets synonymik* (1867), *Om liturgiens betydelse i och för kulten inom den evangelisk-lutherska kyrkan* (18 m. m. I förening med K. A. Walberg utarbet L. ett *Svenskt-grekiskt lexikon* (1862).

2. Daniel Ulrik Vilhelm L., den f gående son, sjömilitär, ämbetsman, f. 5 aug. 18 blef efter någon tids tjänstgöring å handelsfar elev vid Sjökrigsskolan 1872, underlöjtnant vid flottan 1876, där han befordrades till kommen kapten 1897. Han blef generaldirektör och chef Lotsstyrelsen 1900. L. är ordf. i styrelsen för Te ska högskolan från 1908 och i direktionen för St holms navigationsskola från 1910. Han är led. Krigsvet. akad. (1898) och hedersled. af Örl mannasällskapet (1901; led. 1892). L. har utgi en förtjänstfull *Lärobok i sjömanskap* (illustrerad J. Hägg, 1896) och åtskilliga broschyrer samt fattat en mängd artiklar i tidskrifter och ningar. 1. R. N

Linder, Nikolaus (Nils), språkforskare, 13 febr. 1835 i Vissefjärda församling af Kal län, d. 21 jan. 1904 i Stockholm, tog studentexa i Uppsala 1858, kansliexamen 1861 och filos. didatexamen 1865, blef filos. doktor 1866, e. o. biblioteksamanuens och docent i nordiska språk 1867 samt lektor i svenska språket och litteraturhistoria vid Högre lärarinneseminarium i Stockholm 1868. 1869—72 var han led. af Svenska fornminnesföreningens styrelse, inom hvilken han 1871 innehade sekreterarbefattningen. 1873 tjänstgjorde han som sekreterare i riksdagens särskilda utskott för beha ling af då föreliggande k. propositioner enskilda motioner ang. den offentliga undervis gen, och på kallelse af ecklesiastikministern de han s. å. i öfverläggningar rörande åtskilliga l verksfrågor. 1876 och 1881 var han led. af be relserna för de båda första nordiska filologmöt och var 1886 generalsekreterare vid det tredje tet, i Stockholm (hans berättelse trycktes först 18 1891—93 var L. en af hufvudstadens liberala frihandelsvänliga representanter i Andra kamma Han var medstiftare af och många år ordf. i S fundet för nordisk språkforskning. Efter om tande förberedelser offentliggjorde han i maj 1 första häftet af Nordisk familjebok d. o.), hvilket arbete till 1 okt. 1880 (t. o. m. *Elzheimer*) utgafs under hans ledning. Af L:s skildt utgifna skrifter må nämnas *Om allm målet i Södra Möre härad af Kalmar län* (a afh. 1867), *Johan Erik Rydqvist. Minnest ning* (1878), *Regler och råd angående sve språkets behandling i tal och skrift* (1882, omarb. uppl. 1886; 3:e, af annan hand revid. u 1909), *Om -er, -r, -ar och -or såsom pluralände för neutrala substantiver i svenska språket* (18 och *Svenska språket i modern diktkonst* (1902). I jämte författade han för flera tidskrifter och ningar ett ej obetydligt antal lefnadsteckni samt afhandlingar och uppsatser, hufvudsaklige

språkvetenskapliga (bl. a. *Om afledningsformerna -länding, -ländning och -länning*, 1896), litteraturhistoriska och pedagogiska ämnen. 1895 utgaf han P. A. Siljeströms ”Efterlemnade småskrifter i pedagogiska ämnen”. — L. var en af de förnämste kännarna af det samtida svenska språket och gjorde stora samlingar af grammatiskt intresse, men medhann icke att bearbeta dem mer än till en ringa del.

Linder, Oliver A., svensk-amerikansk tidningsman, f. 29 mars 1862 i Gylle nära Trelleborg, var 1877—79 anställd i ”Trelleborgs allehanda”, emigrerade 1880 till Förenta staterna, där han från 1883 verkat i den svensk-amerikanska pressen. 1892 inträdde han som medarbetare i Chicagotidningen ”Svenska amerikanaren”, hvars hufvudredaktör han vardt 1908. L. har författat åtskilliga personhistoriska och för svensk-amerikanska förhållanden karakteristiska uppsatser i tidningar och tidskrifter samt dikter, humoresker (*Glada grin*, 3 häftn 1890—91) m. m.

Linder, Kristofer Alexander Ernst, finsk författare, f. 1 jan. 1838 i Pojo socken i Nyland, d. 13 maj 1868, redigerade 1861 ”Barometern” och 1863—64 det finskspråkiga bladet ”Päivätär” samt skref dessutom artiklar i andra tidningar. Ett varaktigt minne af sina nationalekonomiska studier lämnade han i broschyren *Om penningar och banker* (1866), där han ansluter sig till den liberala nationalekonomiska skolan. L. tog ifrigt del i det politiska lifvet och var en af adelns mest framstående talare i liberal riktning vid landtdagarna 1863 och 1867. M. G. S.

Linderot, Lars, predikant, f. 7 aug. 1761 i Jörlanda socken i Bohuslän, d. 23 maj 1811 i Lindome, efter hållet skriftermål, medan församlingen inväntade högmässogudstjänsten. Han blef student i Lund 1778, prästvigd 1787, komministersadjunkt i Göteborgs domkyrkoförsamling 1790 och komminister i Tölö (norra Halland) 1800. L. var en djupt allvarlig doms- och botpredikant, till hvars extemporerade, färgstarka och uppskakande samt från schablonen afvikande föredrag såväl allmogen som präster och studerande ifrigt lyssnade. Efter hans död sammanställde man hans endast halft utförda predikoutkast med uppteckningar, som gjorts af åhörare, och åvägabragte sålunda sedelst en postilla (*Högmessopredikningar*; sista uppl. 1891), hvilken länge utgjorde en omtyckt läsning för svenska allmogen. Lika kära för folket blefvo hans *Andeliga sånger och tillfällighetsverser* (1815; 4:e uppl. 1889). Klassisk vorden är hans psalm ”Ingen hinner fram till den eviga ron”. De flesta af L:s skrifter ha i flera uppl. utkommit i norsk och dansk öfversättning. (E. M. R.)

Linderoth, Gustaf Vilhelm, urmakare, f. 23 nov. 1816 i Umeå landsförsamling, d. 25 april 1871 i Stockholm, fick 1829 anställning på urmakarverkstad i Stockholm, där han arbetade hos de förnämste utöfvarna af detta yrke, tills han 1844 blef sin egen. Han började snart småningom öfvergå från fickurstillverkningen till fabrikation af större ur, äfven tornur, hvilken gren af yrket han, i synnerhet efter att ha från flera utländska resor hemfört såväl nya insikter som modeller och maskinerier, uppdref till en i Sverige dittills okänd höjd. L. var äfven en verksam kommunalman. Han var bl. a. en af Stockholms stadsfullmäktige från denna institutions uppkomst till sin död. Hans anseende som urmakeritekniker medförde för honom vid flera utställningar uppdrag att vara juryman, äfvensom äran af hedersledamotskap i The society for the encouragement of arts, manufactures and commerce i London (1867). Den af honom grundade urfabriken i Stockholm eger fortfarande bestånd och ledes af sonen John Gustaf L. (f. 1848).

Linderskköld. Se Lindblom.

Lindersson, Anders och Torsten. Se Forstena-släkten 1.

Linderud, gård i Östre Aker (Norge), med en areal af 820 har, var urspr. klostergods under Mariakyrkan i Oslo, blef senare kronogods, men kom 1679 i byskriver Mogens Lauritzens ego och genom hans sondotter till släkten Mathiesen samt innehas sedan 1893 af f. d. statsrådet K. P. Mathiesen. L. har i äldre och nyare tid spelat en roll i Kristianias och dess omnejds sällskapslif. Se H. Krog Steffens, ”L. og slægterne Mogensen og Mathiesen” (1899). K. V. H.

Linderås, socken i Jönköpings län, Norra Vedbo härad. 10,498 har. 1,723 inv. (1910). L. utgör ett konsist. pastorat i Linköpings stift, Norra Vedbo kontrakt.

Linderöd, socken i Kristianstads län, Gärds härad. 4,058 har. 939 inv. (1910). Annex till Esphult, Lunds stift, Gärds kontrakt.

Linderödsåsen, en höjdsträckning i Skåne, hvilken, med hufvudriktning i n. v. och s. ö., följer gränsen emellan Kristianstads och Malmöhus län samt fortsätter genom södra delen af förstnämnda län fram till Östersjön, där den slutar med den i hafvet brant stupande bergskullen Stenshufvud. Åsen, som med en bredd af 15—30 km. bildar den naturliga gränsskillnaden emellan å ena sidan Kristianstadsslätten och å andra sidan de vidsträckta slätterna i västra och södra Skåne, består af urbergets gnejsformationer och bildar på sätt och vis en fortsättning af det småländska höglandets och nordöstra Skånes gnejsområde. Den är såväl i nordöst som i sydväst begränsad af förkastningslinjer och är således ett horstberg. Brantaste lutningen är i n. ö.; mot s. v. är sluttningen så obetydlig, att den för blotta ögat är nästan omärklig. Mellan Ringsjön och Våmbsjön utsänder den en bred högslätt af 100—120 m. höjd, som stupar brant mot Käflingeåns dal v. om Våmbsjön. Åsens högsta delar utgöras af en småkullig, delvis skogbevuxen moss- och kärrtrakt, såsom Vrångamossen (180 m.) och Fjällmossen (181 m.), med ringa odling. Den nordöstra sluttningen är oftast beklädd med ståtlig bokskog, hvaremot den breda sluttningen mot s. och s. v. mestadels är kärrig och bruten, tills den småningom öfvergår till öppna och odlade slätter, prydda med bokskogsparker. Den högsta punkten, 196 m., är en obetydlig kulle i Svensköps socken, Malmöhus län, nära länsgränsen. Längre mot s. ö., i trakten af Andrarum, sänker sig åsen till föga öfver 100 m. höjd, men under den återstående sträckningen till Stenshufvud höjer den sig ånyo till ett af djupa raviner genomskuret högland med enstaka kullar, bland hvilka Greflundabacke når en höjd af 175,7 m. A. G.*

Lindesberg (Linde), bergs- och uppstad i den till Örebro län hörande delen af Västmanland, med ett mycket vackert läge, på nordöstra sidan af Lindesjön, mellan dess till- och aflopp Bottenån (Storån).

Stadsområdet utgör omkr. 1,150 har, hvaraf stadsplanen upptager 86 har. Stadens jord är satt till 3,33 mtl. Taxeringsvärdet å fast egendom utgjorde 1910 tillhopa 4,365,700 kr., hvaraf 572,700 kr. å jordbruksfastighet och 490,000 kr. å bevillningsfria fastigheter. Invånarantalet var 2,773 pers. vid 1910 års utgång och hade på 20 år ökats med 81 proc. Själfva staden är väl bebyggd med hufvudsakligen mindre hus, i regel af trä, samt har elektrisk belysning och vattenledning. Bland allmänna inrättningar märkas Lindes sparbank, A.-b. Bergslagsbankens hufvudkontor och Örebro enskilda banks afdelningskontor. Staden har en kommunal samskola med realskolexamensrätt. Lindes domsagas tingsställe är förlagdt till staden. Genom Frövi—Ludvika järnväg har L. förbindelse med landets järnvägsnät. I Lindesberg utkomma halfveckotidningarna ”Bergslagernas tidning” och ”Bärgslagsposten”. 1909 var antalet handlande 31 med 64 biträden och en till 88,000 kr. uppskattad inkomst af handelsrörelsen, handtverkarna 76 med 91 arbetare och en för bevillning uppskattad inkomst af handtverksdriften af omkr. 73,000 kr. samt fabrikerna 15 med 191 arbetare och ett tillverkningsvärde af 577,300 kr., hvaraf 130,000 kr. på A.-b. Lindesbergs manufakturverk. Vid 1910 års slut uppgingo stadens bokförda tillgångar till 887,595:84 kr. och skulder till 432,593:54 kr. Pr bevillningskrona utdebiterades kr. 5: 25 för såväl fast egendom som inkomst. — Jämte L:s landsförsamling (se d. o.) och Guldsmedshyttans kapell bildar L. ett regalpastorat med 12,119 inv. (1910) i Västerås stift, Fellingsbro kontrakt. För val af riksdagsmän till Andra kammaren tillhör staden länets norra val-

Fig. 1. Lindesbergs vapen i drottning Kristinas privilegiebref för staden.

Fig. 3. Kyrkan i Lindesberg, sedd från sjön.

Fig. 2. Situationsplan af Lindesberg. *1.* Kyrka. — *2.* Tingshus. — *3.* Rådhus. — *4.* Telegrafstation. — *5.* Samskola. — *6.* Folkskola. — *7.* Sjukhus. — *8.* Järnvägsstation. — *9.* Mekaniska verkstäder. — *10.* Vattentorn. — *11.* Begrafningsplatser.

Fig. 4. Tingshuset i Lindesberg. (Därbortom synes rådhuset l. stadshuset).

krets. — Staden började under Gustaf II Adolfs tid anläggas vid förutvarande Lindesås kyrkoby till främjande af bergshandteringen i kringliggande bergslag, som dittills varit hänvisad till Arboga och Örebro som afsättningsorter. Likalydande privilegier utfärdades samtidigt (20 dec. 1643) för Nora och L., och dessa bekräftades 10 nov. 1645 af drottning Kristina som myndig. I privilegiebrefvet bestämdes bl. a., att stadens vapen skulle utgöras af ”ett bärgh, der opå een lind opprinner och växer”, samt att staden därefter skulle kallas ”Lindesbärgh”. Staden har flera gånger härjats af eldsvådor, af hvilka den sista, 1869, lade nära hälften af staden i aska.

M. M:son S—n.

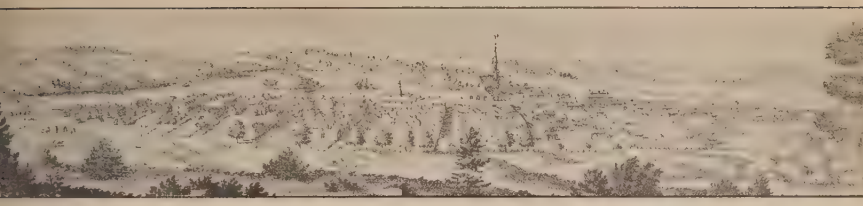

Fig. 5. Lindesberg i början af 1700-talet, enligt Sueciæ-verket.

Lindesbergs landsförsamling, socken i Örebro
, Lindes och Ramsbergs bergslag. 5,309 inv.
910). Jämte Guldsmedshyttans kapell (med 4,037
v.) 49,244 har. Annex till Lindesbergs stad,
ästerås stift, Fellingsbro kontrakt.

Lindes domsaga, Örebro län, omfattar Nya Kop-
rbergs bergslag, Lindes och Ramsbergs bergslag
h Fellingsbro härad, hvilka bilda ett tingslag.
178 kvkm. 35,715 inv. (1910).

Lindes ismaskin, *tekn.* Se Ismaskin.

Lindesnæs [-näs], fno. *Liðandisnes*, Norges syd-
aste udde (57° 58′ 43″ n. br.), ligger i Lister
Mandal amt på en halfö, som genom en smal
idtunga, kallad Spanger-eid, sammanhänger
ed fastlandet. På den närbelägna ön Markö fanns
dan 1654 en fyr, som sedermera flyttades till fast-
idet. På L. finnes f. n. (1911) i ett 50 m. högt
rn en blänkfyr af första ordningen, som hvar
nut ger fast blänk af 12 sekunders varaktig-
t och har en lysvidd af resp. 13,6 och 19 kvarts-
l. K. V. H.

Lindes och Ramsbergs bergslag, i Örebro län,
går i Lindes domsaga och fögderi samt omfattar
ndesbergs landsförsamling (jämte Guldsmedshyttans
pell), Ramsberg och del af Fellingsbro. 1,016
km. 13,601 inv. (1910).

Lindestolpe, Johan, läkare, f. 1676 i Karl-
d, d. 14 mars 1723 i Stockholm, studerade i Åbo
h Uppsala, blef 1707 med. doktor i Harderwijk
är han inskrifvits 22 sept. 1706), tjänstgjorde
09 och 1710 på svenska örlogsflottan, var sedan
aktiserande läkare, utnämndes 1719 till assessor
Collegium medicum och adlades s. å. (han hette
fe adlandet Linder). L:s afh. *De fœda lue*
cta venerea (Uppsala 1707; sv. öfv. ”Tanckar om
en smittosamme sjukdomen franzoser” 1713) är
n tidigaste i Sverige utkomna utförliga framställ-
ng af denna sjukdom (se E. Welander, ”De venc-
ska sjukdomarnas historia i Sverige”, kap. 4,
06). L. var äfven botanist och skref *Flora Wiks-*
rgensis (1716; 2:a uppl. 1728). R. T—dt.

Lindfamiljen, *bot.* Se Tiliaceæ.

Lindfors. 1. Anders Otto L., filolog, univer-
etslärare, f. 28 juli 1781 i Karstorp i Näsby socken,
nköpings län, d. 8 mars 1844 i Lund, blef 1798 stu-
nt i Lund, filos. kandidat 1801, filos. magister 1802,
cent i pedagogik 1803 och i teoretisk filosofi 1805.
an aflade hofrättsexamen 1810 samt förordnades till
tarie i det s. k. uppfostringsutskottet. L. blef 1811
junkt i historia och 1816 professor i samma ämne,
ef 1819 prästvigd och s. å. kyrkoherde i Bjärshög
h Oxie, men kom genom sin utnämning 1826 till
quentiæ et poëseos professor på sin rätta plats,
är han, om ock duglig på åtskilliga områden,
dock mest utmärkt sig som lärare i latin och som
skriftställare. Han blef 1830 teol. doktor. L. utgaf
bl. a. en stor mängd akad. afh., bland hvilka märkes *Berättelse om erkebiskop Anders Sunessons graf, upptäckt i Lunds domkyrka* (1833, tills. med H. Reuterdahl), vidare *Index latinitatis in Ciceronis Brutum* (1804), *Handbok i romerska antiqviteterna* (1814; 2:a uppl. 1830) samt *Fullständigt svenskt och latinskt lexicon* (I—II, 1815—24).

2. Axel Otto L., sonson till L. 1, läkare, universitetslärare, f. 8 nov. 1852 i Lund, d. 18 aug. 1909 i Düren (Rhenprovinsen), blef student i Lund 1872, med. licentiat i Stockholm 1881, med. doktor och docent inom med. fakulteten i Lund 1882 och professor i obstetrik och gynekologi i Uppsala 1893. L. offentliggjorde en stor mängd uppsatser och afhandlingar i sitt ämne, dels som särskilda arbeten, dels i form af tidskriftsartiklar. Till Linnéfesten 1907 utgaf han enligt uppdrag af med. fakulteten i Uppsala *Linnés dietetik*. Därjämte gjorde sig L. känd äfven som vitter författare: *Två dikter* (1880, hvaraf den ena, ”En sommarsaga”, 1874 belönts med Sv. akad:s mindre pris), *Smärre dikter* (1887) och *Sägner och bilder* (1898). 1. (J. C.)

Lind-Goldschmidt, Jenny Maria, världsberömd sångerska, f. 6 okt. 1820 i Stockholm, d. 2 nov. 1887 på sin villa i Malvern, grefsk. Worcester, England, var redan vid tio års ålder elev vid k. teatern i Stockholm och uppträdde i en mängd talroller. Teaterns sånglärare, Crælius, uppmärksammade först hennes ganska beslöjade sångröst och anförtrodde henne åt Isak Bergs ledning, då hon redan väckte uppseende genom fint öra, uppfattning och harmonisk kombinationsförmåga. 1838 uppträdde hon för första gången i en större sångroll (*Agata*) och väckte oerhörd entusiasm. ”Det

fanns knappt någon af åhörarna, som icke kände sig besegrad, och i de flesta ögon glänste tårar af rörelse och förtjusning''. Äfven som *Euryanthe*, *Pamina*, *Alice* och *Lucie* satte hon Stockholm i hänryckning, och på konsertresor om somrarna — hvarunder hon helst dröjde i Uppsala hos studenterna och E. G. Geijer — tjusade hon hela landet med ett sätt att sjunga folkvisor, som icke blifvit öfverträffadt. Hon utnämndes 1840 till hofsångerska. Efter en storartad afskedskonsert, hvartill A. F. Lindblad (hos hvilken hon i Stockholm bodde) komponerat en afskedssång, reste hon 1841 till Paris för att hos Manuel Garcia d. y. fullända sina studier, men mottogs tämligen kallt af den berömde sångläraren, som rådde henne att under sex veckor icke sjunga en ton. Hon framhärdade ock därmed, idkade sedan i 10 månader sångstudier för Garcia och drog däraf stor nytta för röstens utbildning och det rent tekniska i sången. Den en tid öfveransträngda rösten hade återvunnit sin styrka och fått rik, djup klang och ojämförlig tjusningskraft i höjdregistret. Hon hade tillegnat sig den mest tadellösa andhämtning, registrens utjämning var fullkomlig, och genom de ihärdigaste, alltjämt fortsatta öfningar och iakttagelser på egen hand fick hon rösten så böjlig, att hon egde det fullständigaste herravälde öfver den och kunde ställa den helt i själsuttryckets tjänst. Denna glänsande sopran hade en sällspordt intagande klangfärg och gick högt upp i trestrukna oktaven; klangen var rik äfven i framhviskadt, om fågelkvitter påminnande pianissimo, hennes drillar voro mönstergilla och (enligt Lablaches omdöme) ''hvarje ton som en pärla'' i de svåraste rulader och koloraturpassager, hvarjämte hon egnade den största omsorg åt artikulationen på olika språk. — Hon profsjöng 1842 med framgång på Stora operan i Paris, ehuru intet engagemang där följde, möjligen emedan hennes konstnärsnatur var för självständig och hennes sång hade ''en fason och en glans, som ej voro rätt parisiska''. I stället reste hon hem och uppträdde som *Norma* inför en jublande salong, där man betalt ända till 10 rdr banko för platsen. Följande år eröfrade hon Finland och Danmark genom gästspel i Åbo, Helsingfors och Köpenhamn samt visade i nya bilder på Stockholmsscenen (*Vingåkersflickan* i ''Ett nationaldivertissement'', *Märtha* i ''En majdag i Värend'') en ny sida af sin talang, den naiva. Af helt skiljaktiga arter voro hennes öfriga uppgifter detta och följande år, *Valentine* (i ''Hugenotterna''), *Ninette* (i ''Skatan''), *Sömngångerskan*, *Grefvinnan* (i ''Figaro''), *Armida*, *Anna Boleyn*, *Fiorilla* (i ''Turken i Italien''). Inspirerande både tonsättare och skalder (Lindblad, Geijer), utöfvade hon både på allmänheten, medspelande och enskilda ett elektriserande inflytande. Redan i Paris hade hon af Meyerbeer, som där hörde henne, fått anbud om engagemang i Berlin, hvilket hon nu villfor, samt uppträdde 1844 som ''Norma'' och den enkom för henne komponerade *Vielka* (i ''Feldlager in Schlesien'') med stormande framgång, hvartill motstycke aldrig skådats i Berlin. Under ett besök i Stockholm 1845 mottogs hon som en drottning och väckte ny beundran genom sin frimodiga *Marie* (i ''Regementets dotter''). Redan s. å. återvände hon till Tyskland, och därefter följde å tyska scener en mängd gasteringar, den ena mera glänsande än den andra. ''Den svenska näktergalen'' firades i de förnämsta aristokratiska, litterära och artistiska kretsar. I Tiecks, Steffens', Bettina von Arnims, Meyerbeers m. fl. salonger var hon föremål för allas uppmärksamhet. Biografier, innehållande dikt och sanning, utkommo, poem och dedikationer strödde kring henne, ålderstigna personer, som ej på årtionden besökt någon teater, vallfärdade för att höra henne. Medaljer slogos öfver henne, och tonkonsten stormän, sådana som Spohr, Mendelssohn (hvilke med henne knöt ett vackert vänskapsband) och Schumann, uttalade sin beundran. Med samma entusiasm och ofta sagolik hyllning mottogs hon i London (särskildt på Händelkonserter) och Nord-Amerika (1850—52), där hon skördade högar af guld, som hon frikostigt skänkte åt välgörande stiftelser eller konstnärliga ändamål. Under detta rus kände hon emellertid behofvet af att lämna det upprifvande teaterlifvet, och sedan hon 1852 i Boston gift sig med pianisten Otto Goldschmidt och 1855—59 företagit större konsertresor i Tyskland, Holland, Storbritannien och Irland, drog hon sig till baka till en förtjusande villa invid London, delande sin tid mellan familjelifvet, kristlig välgörenhet och nit för sin konst, som hon äfven sedermera tjänade genom att uppträda på konserter, inöfva körer (särskildt sin makes Bach-kör) samt med råd och dåbistå konstkamrater (bl. a. Louise Michaeli). Hon var 1883—86 sånglärarinna vid Royal college of music. I London stod hon i anseende bland Englands förnämsta kvinnor. Jenny Lind vardt 1849 led. af Mus. akad. och 1876 hedersled. af Akad för de fria konsterna. Ehuru bosatt utom fädernes landet, ihågkom hon det med sällsynt frikostighet tid efter annan med penninggåfvor. Så gaf hon 1851 10,600 kr. till skyddsföreningen för sinnessjuka kon valescenter samt 1858—75 öfver 25,000 kr. til Malmqvistska uppfostringsanstalten i Stockholm oc 40,000 kr. till Diakonissanstalten därstädes; oc när hon 1847—48 uppträdde på k. Operan, anslo hon en del af sin inkomst till en fond, från hvilke sedermera under 11 år resestipendier utgingo til musikidkare och (1 gång) idkare af bildande konst 1876, då denna fond uppgick till öfver 83,000 kr. donerade hon ena hälften af densamma till Mus akad. och andra hälften till konstakademien, me föreskrift att räntan skulle läggas till kapitalet, till detta uppginge till 60,000 kr., och afkastningen d. bilda ett stipendium på 3,000 kr. för hvardera akademien att utdela (Jenny Lind-stipendier). Från 1885 ha desamma utdelats; fonde utgör f. n. (1911) hos Mus. akad. omkr. 102,00 kr. och hos konstakad. omkr. 90,000 kr.

Den, som själf ej haft lyckan höra Jenny Lind måste för en karakteristik af hennes konstnärsperso hålla sig till samtidas omdömen. Vi välja ett ut talande af J. A. Josephson, hvilket bäst tord uttömma hela betydelsen af hennes geni. Sedan har omnämnt närmast föregående tids ryktbaraste sån gerskor (Malibran, Catalani, Pasta, Sontag), fort sätter han: ''Det är dock något hos vår landsmaninna, som gjort henne så stor äfven i jämförels med de största. Hon förenar nämligen med den mes fulländade sångförmåga, mot hvilken de nuvarand storheternas konstfärdighet förblekna, en mångsidi gare dramatisk talang än som, om vi undantag Malibran, fallit på någon af de nämndas lott sam ett musikaliskt snille och votande, som väl icke föru

ı ej hos den i det förra århundradet så beundrade ıustina Hasse, uppenbarat sig hos någon af värlns ryktbara sångerskor. Kommer nu härtill en ilfullhet, som vid föredraget af visan ej behöft det insta artistiska koketteri eller självsvåldiga utstyrsel r att låta den framstå i dess naiva skönhet, som r den dramatiska sången funnit ej blott det trogste och sannaste, utan äfven det varmaste uttryck, h som i oratoriet tager sin flykt mot de rymder r den jordiska sången har sin urbild — så kan ar och en förstå, att Jenny Lind kan nämnas såsom t bland dessa snillen, af hvilka under hvarje årndrade konsthistorien har blott få att nämna" ' "Teater och musik", 1876, n:r 11). Allting der på, att det ytterst var från själfva hennes niala personlighet, hennes genomrena karaktär och phöjda själstyp, som denna trollmakt utströmade. Medan omdömena om henne som sångerska stämmigt gå ut på, att hon varit den yppersta ngartist, som kanske någonsin funnits till, äro ıdömena om hennes skådespelarförmåga ej lika elade. Mest obestridd synes denna ha varit på den miska operans område. Äfven roller af tragisk ssion gick hon nog fullt upp uti, men ingöt i dem idse sin egen jungfruliga renhet, äfven där situanen och karaktären kunde kräfva annat; hon förådde ej gå utom sig själf. — Hennes porträttedaljong uppsattes 1894 i Westminster abbey. En innestafla uppsattes 1910 af samfundet S:t Erik det hus, där hon föddes (Mästersamuelsgatan r 40). Hennes namnteckning finnes återgifven å . IV till art. Autograf. Ett bref från henne ı sångmetod finns aftryckt i "Ny tidning för usik" 1856. Bland de många biografierna öfver nne må nämnas "Jenny L. die schwedische nachgall" (1845; på svenska s. å.), A. Becher, "Jenny " (1846), J. P. Lyser, "G. Meyerbeer und J. L." 847), "Memoirs of Jenny L." (s. å.), "Jenny nd, skildring af hennes lefnad" (1848), H. S. olland och W. S. Rockstro, "Jenny Lind-Goldhmidt", på grundvalen af dokument samlade af nnes make (2 bd, 1891, öfv. på svenska af J. R. ilhammar s. å.), hvilket arbete noggrant skildrar nnes bana, dock blott till 1851, samt Wilkens, enny Lind" (3:e uppl. 1898). A. L. (E. F—t.)

Lindgreen [-gren], Ferdinand Ludvig ilhelm, dansk skådespelare, f. 1770, d. 1842, ef student 1790 och debuterade s. å. på k. teatern mt var till 1838 en af dess yppersta skådespelare komiska, särskildt holbergska, roller. "Jeppe paa erget" framhålles som hans bästa prestation. Sedan 817 var han instruktör, visade stor duglighet och r bl. a. L. Phisters lärare. Han var halfbroder l den stora skådespelerskan Karoline Walther, nare Müller. E. Ebg.

Lindgren, Henrik Gerhard, orientalist, bilöfversättare, f. 15 dec. 1801 i Stockholm, d. jan. 1879 i Tierp, blef student i Uppsala 1815 h filos. doktor 1821 samt utnämndes 1830 till cent i arabiska litteraturen och s. å. till adjunkt grekiska och österländska språken. Under de rmast följande åren uppehöll L. än den grekiska, den österländska professuren. 1836 presiderade n vid teol. disputationer i st. f. att undergå prästh pastoralexamen samt blef s. å. prästvigd. 1838 höll han professors titel. Till L:s beslut att öfrge den akademiska lärarbanan bidrog utan tvifvel den omständigheten, att han 1834, ehuru uppförd på första förslagsrummet, förbigicks vid besättandet af professuren i grekiska språket. Han utnämndes 1841 till kyrkoherde i Tierps pastorat af ärkestiftet samt blef 1845 kontraktsprost och 1860 teol. doktor. Med sitt inträde i kyrkans tjänst indrogs L. äfven i det politiska lifvet. Han utsågs nämligen 1847 till riksdagsman i prästeståndet och innehade där säte t. o. m. den sista ståndsriksdagen (1865—66). 1866 valdes han till led. af Första kammaren, men afböjde uppdraget. Som politisk personlighet gjorde han sig känd för principfasthet och en framstående förmåga som debattör, men ock för en långt gående konservatism. Bland annat hörde han till representationsförändringens häftigaste motståndare. Sina strängt högkyrkliga åsikter fick L. tillfälle att ytterligare ådagalägga som ombud vid 1868 och 1873 års kyrkomöten. Trots denna sin allmänna ståndpunkt uttalade han sig dock som vetenskaplig teolog ofta med en mycket stor fördomsfrihet. L. utgaf bl. a. *De dialectis semiticis* (1822), *De lingua neo-arabica* (1829), *Quinquagesima sexta Al-corani sura, svethice versa* (1829), C. M. Agrells "Supplementa ad lexicon syriacum castellianum" (1838—41) samt öfv. från grundtexten af Jobs bok (metrisk öfv. 1831), profeten Esaias (1842, 1843), Pentateuken (1854—56), Josua bok, Domareboken, Samuels böcker och Konungaböckerna (1862) samt Höga visan (*Jungfrun från Sulem eller Salomos höga visa. Ett ebreiskt drama*, 1875; öfv. till tyska af O. F. Hedström, 1877). 1861 insattes L., samtidigt med H. M. Melin, i bibelkommissionen, och han egde en högst väsentlig andel i dess från denna tid intill L:s död utgifna proföfversättningar. P. F.*

Lindgren, Johan Olof, grundläggare af den s. k. Trasskolan (se d. o.).

Lindgren, Erik, trädgårdsman, f. 2 febr. 1828, anställdes 1858 som föreståndare för Skaraborgs läns trädgårdsförening i Skara och var 1863—1900 föreståndare för Landtbruksakad:s trädgårdsafdelning vid Experimentalfältet. L. är en af de förnämste märkesmännen på trädgårdsskötselns område i vårt land. Han lyckades icke blott uppdrifva de honom anförtrodda trädgårdarna, utan ock på verksamt sätt befordra svensk trädgårdsodling, i synnerhet fruktodling. Det senare skedde framför allt genom hans skriftställarverksamhet. Redan 1861 utgaf han *Trädgårdsbok för folkskolor och landtmän*. 1862—82 redigerade han den mycket lästa "Tidning för trädgårdsodlare". Andra arbeten af L:s hand äro *Handledning i trädplantering* (1865), *Trädgårdsbok för Norden* (tills. med L. A. Ringius, 1868), *Folkskolans trädgårdsbok* (1873), *Handledning i trädgårdsskötsel för folkskolan* (1876). Tills. med A. Pihl och G. Löwegren har L. utgifvit det förtjänstfulla verket *Handbok i svenska trädgårdsskötseln* (1872—84, vissa delar i flera uppl.). Därjämte

återfinnas i Landtbruksakad:s ”Handlingar” och ”Tidskrift” flera uppsatser af L. Värdefulla frukt- och bärsorter ha af L. uppdragits eller tillvaratagits och därefter spridts öfver hela landet. Genom praktiska försök har han utrönt värdet af en massa växtsorter och därigenom bidragit till utskiljande af en hel del förut i trädgårdarna odlade, men mindre värdefulla varieteter. C. G. D.

Lindgren, Hilda, målarinna, f. 8 april 1833 i Göteborg, elev af Amalia Lindegren samt af A. Tissier i Paris, har egnat sig åt porträttmålning och i sin fädernestad utfört ett betydligt antal bilder (porträtt af *Amalia Lindegren*, 1875, i Konstakademien). —rn.*

Lindgren, Hjalmar Ossian, anatom, universitetslärare, f. 17 maj 1837 i Växjö, blef student i Lund 1855, med. licentiat 1866 samt med. doktor 1868, sedan han 1867 utgifvit en afh. *Studier öfver lifmoderns byggnad hos menniskan* (1867). Han utnämndes 1878 till e. o. och 1882 till ord. professor i anatomi i Lund samt afgick 1903. 1896—1911 var L. led. för Malmöhus län af riksdagens Första kammare, som insatte honom i tillfälligt utskott 1897 och 1903, bankoutskottet 1904—07 och särskilda utskottet 1908. Skrifter utom den ofvannämnda disputationen: *Ueber den bau der vogelnieren* (1868) och *Studier öfver däggdjursägget* (1876). R. T—dt.

Lindgren, Karl Adolf, musikskriftställare (mest under märket A. L.), f. 14 mars 1846 i Trosa, d. 8 febr. 1905 i Stockholm, blef student i Uppsala 1863 och filos. kandidat 1873. L., som från ungdomen med förkärlek idkat musikaliska studier, var musikrecensent i ”Aftonbladet” alltifrån 1874, utgaf 1880 musiktidningen ”Necken” och redigerade 1881—84 ”Svensk musiktidning”. Han skref för öfrigt hela den ansenliga afdelningen af artiklar i musik och biografier öfver musiker i Nordisk familjebok, musikrevyer i ”Ny illustrerad tidning” samt korrespondenser till ”Nordisk musiktidende” i Kristiania och till tyska musiktidningar. Dessutom öfversatte han Shaksperes ”Lucretia” (1876), Lobes ”Musikens katekes” (1877) och åtskilliga operatexter samt författade *Satser i svensk verslära* (1880), ”Versläran” i E. Schwartz’ och A. Noreens ”Svensk språklära” (1881), *Om Wagnerismen* (s. å.), *Svenske hofkapellmästare 1782—1882* (1882), *Musikaliska studier* (1896; om tonkonstens väsen, operan, kvartettsången i Sverige, Bellmansmusiken m. m. samt biografier öfver tonkonstnärer), den skarpsynta undersökningen *August Södermans manuskriptsamling* (i ”Svensk musiktidning”, 1888—89), *Om polskemelodiernas härkomst* (i ”Nyare bidrag till kännedomen om de svenska landsmålen”, 1893) och *Musiken i Sverige* (i den danska ”Illustreret musikhistorie”) m. m. samt redigerade afdeln. Tonkonstnärer i ”Svenskt porträttgalleri” (1897). — L. egnade sig under tre årtionden odeladt åt verksamheten som bedömare, forskare och biograf på musikens område. I all sin personliga tillbakadragenhet intog han där snart en ledande ställning genom grundliga insikter, en ur karaktärens gedigenhet härflytande självständighet och oväld samt en pregnant stil, som blänkte af uppfriskande vändningar och vaktade sig väl för det långrandiga och det öfversvinniga. Hans utpräglade förståndsklarhet och fin bildade omdöme fordrade en sund utveckling af musikens arter, och han ställde sig exempelvis ganska afvisande mot programmusiken och det wagnerska musikdramat, såtillvida som de vilja söka tonverkets enhet annorstädes än i det rent musikaliska. Med värme omfattade han tillvaratagandet af vår inhemska musiks skatter, och icke minst hans biografier öfver svenska tonsättare ega stort värde. — Hans broder, Johan Erik L., lexikograf, f. 22 mars 1844, d. 28 april 1899, student i Uppsala 1861 och filos. kandidat 1873, från 1874 hufvudlärare i engelska vid Beskowska skolan i Stockholm och från 1893 lektor vid Sjökrigsskolan, utarbetade med E. Wenström en utförlig och förtjänstfull *Engelsk-svensk ordbok* (1884—89). E. F—t.

Lindgren, Albert Hellen Gustaf Benedikt, litteraturhistoriker och kritiker, f. 13 juni 1857 i Hedemora, d. 9 febr. 1904 i Stockholm, son till författarinnan Amanda Kerfstedt (se denna) och hennes äktenskap med prosten B. G. Lindgren, vard student i Uppsala 1876 och flyttade 1878 med modern till Stockholm, där han från 1883 var teaterkritiker i ”Ny illustr. tidn.”, sedermera (från 1891) litteratur- och (tidvis) teaterkritiker i ”Aftonbladet”. L. medverkade i de flesta nutida svenska tidskrifterna (bl. a. ”Ord och bild”) och var under en följd af år lärare vid Dramatiska teaterns elevskola. I bokform skref han *Vittra stormän* (1894; essayer om Topelius, Bellman och Braun, Nietzsche, Taine, Maupassant, Shelley, Dickens, Sheridan och *Sveriges vittra storhetstid* (I, Frihetstiden, 1895; II, Gustaf III:s tid och eftergustavianerna, 1896) *Skalder och tänkare* (1900; essayer om Snoilsky, Strindberg, Fredrika Bremer, Ibsen, Browning, Carlyle, Kipling, Molière, Balzac, Daudet och bröderna Goncourt samt Shakspere), *Henrik Ibsen i hans lifskamp och hans verk* (1903) och *Johan Ludvig Runeberg* (1904). Postumt utgafs samlingen *Några diktareporträtt* (1907). L. författade vidare några populära litteraturhistoriska småskrifter (om Voltaire, H. K. Andersen m. fl.) och inledningar till öfversättningar (Goethes ”Valfrändskaperna” m. fl.). L. var en framstående essayförfattare, som närmast utbildat sig efter engelska mönster. Han betonade lika starkt kulturella som psykologiska drag i sitt författarskap, medan han däremot mindre intresserade sig för det rent estetiska. (R—n B.)

Lindgren, Jonas Valfrid, språkman och lärare, f. 19 dec. 1859 i Burträsk, vardt student i Umeå 1879, kom följ. år till Uppsala, där han 1890 promoverades till filos. doktor och 1890—91 var docent i nordiska språk, utnämndes 1890 till lektor i Härnösand, flyttade 1896 till Gäfle som lektor i latin och svenska och förordnades 1901 till rektor för Umeå högre allmänna läroverk. L. har författat en synnerligen innehållsrik afh. om sin hembygds folkspråk, *Burträskmålets grammatik* (I, 1890), och en

ıycket använd lärobok, *Dansk och norsk grammatik* 1894), flera lokalhistoriska afhandlingar m. m.

Lindgren, Gustaf Axel Herman, arkitekt, f. nov. 1863 i Stockholm, var elev vid Tekniska högkolan 1881—85 samt vid konstakademien 1885—87 ch företog en studieresa till Tyskland, Italien och rankrike 1888—90. L. blef 1887 anställd i Öfverntendentsämbetet, 1890 biträdande arkitekt i Fängårdsstyrelsen, utnämndes 1899 till hofintendent och 905 till lärare i byggnadskonstens historia vid Tekiska högskolan. L:s verksamhet som arkitekt har arit synnerligen omfattande. Bland hans arbeten ro åtskilliga privatbyggnader i Stockholm — husen *Strandvägen 11* (1896), *Arsenalsgatan 16* (s. å.), *Narvavägen 12* (s. å.), *Tattersall* vid Grefturegatan 1897) m. fl. — samt frälsningsarméns hus *Tabernaklet* (1890), *Krematoriet på norra begrafningsplatsen* 1906—08) samt *Polishus och rannsakningsfängelse* å Kungsholmen (1903—11); vidare har han lämnat itningar till fängelsebyggnader i Göteborg och Malmö, ombyggnad af *Västgöta nations hus* i Uppala (1900), *länsresidenset i Karlskrona* (1908—10), ill villor i Djursholm, Saltsjöbaden, Sala och Gäfle, ıerrgården *Blackeberg* i Uppland (1893) och *Ahlomska huset* i Motala (nuvarande rådhuset, 1896). — L. har äfven varit litterärt verksam; han har örutom tidskriftsartiklar och anmälningar skrifvit eseskisserna *Ett år i Italien* (1896), medverkat i et af E. V. Dahlgren utgifna verket *Stockholm* 1897) samt författat afdelningarna om byggnadsonsten i "Uppfinningarnas bok" (1898 års uppaga, d. 1) och artiklar i 2:a upplagan af Nordisk amiljebok. G—g N.

Lindgren, Valdemar, svensk-amerikansk geolog, . 14 febr. 1860 på Vassmolösa, Ljungby socken, Kalmar län, aflade mogenhetsexamen i Kalmar 1878 ch grufingenjörsexamen i Freiberg 1883, hvarefter an bosatte sig i Amerika. L. blef 1884 anställd vid Förenta staternas geologiska undersökning, från 1895 om geolog och från 1907 som chef för afdelningarna ör grufgeologi och metallstatistik. Från 1908 har han hållit föreläsningar i grufgeologi vid Massachusetts nstitute of technology i Boston. L är led. af The ational academy of science och andra lärda samund. Bland hans afhandlingar, af hvilka flertalet nflutit i "Reports of U. S. Geological survey", må nämnas *The gold belt of the Blue mountains in Oreon* (1901), *A geological reconnaissance . . . in Montana and Idaho* (1904), *Geology and gold deposits of the Cripple Creek district in Colorado* (1906), hvarämte han utarbetat flera blad af Förenta staternas eologiska atlas. O. A. L—r.

Lindgren, Armas Eliel, finsk arkitekt, f. 1874 i Tavastehus, blef student 1892 och arkitekt 1897, hvarefter L. tills. med H. Gesellius och E. Saarinen i Helsingfors öppnade en arkitekturfirma, om inom kort tillvann sig stort anseende. L. deltog alla firmans gemensamma arbeten, bl. a. brandförsäkringsbolaget *Pohjolas* och *Nordiska aktiebankens* hus, *Nationalmuseum*, privathusen *Fabiansgatan 17*, *"Olofsborg"*, *"Eol"* och brukspatron *Keirkners hus*, alla i Helsingfors, och corps de logis på *Suurmerijoki*, m. fl. Firman trädde i spetsen för den moderna finska arkitekturen, hvars stilriktning till stor del bestämdes af dess byggnadsverk. Utgående från den medeltida finska borg- och kyrkoarkitekturen samt med en tillsats af dekorativa element, hämtade ur den nordiska växt- och djurvärlden, skapade nämnda arkitekter en nationell byggnadsstil med romantisk karaktär. Efter firmans upplösning, i dec. 1904, har L. utfört ett stort antal byggnader såväl i sitt hemland som i Östersjöprovinserna, bl. a. Wanemuine-sällskapets *teater- och föreningshus i Dorpat*, *"Estonia" teater-konserthus och kasinobyggnad i Reval*, *"Sakala"-studentkorporationshus i Dorpat*, d:r *Akels sjukhus* och bostadsbyggnad *i Reval*, apotekar *Luths hus i Chabarovsk* (Sibirien), *Sööts hus i Dorpat*, corps de logis på *Håkansböle*, *Studentkårens nya hus i Helsingfors*, flera privata hus i landsorten samt senast fasaderna till *bolaget Suomis palats i Helsingfors*, det mest anmärkningsvärda af L:s arbeten under detta skede. I dessa senare byggnadsverk, af hvilka flera äro stora palats, är L:s konst en annan än under den föregående perioden och visar närmast frändskap med den moderna tyska arkitekturen, städse med en starkt personlig stil. 1898—99 och 1902 vistades L. med statsstipendium i Tyskland, Frankrike och England för att studera museiförhållanden och konstindustriskolor. Sedan hösten 1902 är han konstnärlig ledare för högre konstindustriafdelningen i Centralskolan för konstflit i Helsingfors, där han äfven som lärare verkat så framgångsrikt, att den finska konstindustriens uppsving under de senare åren kan sägas vara till stor del hans verk. Sedan 1905 är L. medlem af delegationen för de Antellska samlingarnas vård. 1910 utsågs han till ordf. i stadsplanekommissionen i Helsingfors och 1911 till medlem i styrelsen för stadens allmänna arbeten. L. har äfven gjort ritningar till möbler och konstindustriföremål. T. Stz.

Lindgrenska fonden, en 1882 af kommissionären J. G. Lindgren till dåv. Hedvig Eleonora församling i Stockholm testamenterad fond å 120,000 kr. Sedan denna församling delats i tre, ha Hedvig Eleonora, Oskars- och Engelbrekts församlingar fått 40,000 kr. hvar, ställda under vederbörande skolråds förvaltning. Räntan (för Oskars församling enligt bestämmelser af 9 mars 1909) användes till kläder, skodon och belöningar åt fattiga folkskolebarn.

Lindgrenska uppfostringsanstalten. Se Trasskolan.

Lindh, en familj af boktryckare och bokförläggare i Örebro och Stockholm. — 1. Johan Lindh, f. 4 okt. 1723 i Örebro, d. där 15 juli 1783, erhöll, efter en lärotid i Stockholm hos direktör Lars Salvius, 4 aug. 1752 k. privilegium på att öppna boktryckeri i Örebro, sålde i tiotusenvis a-b-c-böcker, katekeser och psalmböcker, vardt rik samt egare af landtgods och järnbruk. Han anlade 1776 på Lindbacka nära Örebro ett pappersbruk, som ännu drifves. — 2. Johan Per L., den föregåendes son, f. 28 aug. 1757 i Örebro, d. 30 april 1820 i Stockholm, öfvertog efter faderns död Örebrotryckeriet 1784, men sålde det 1798 till en yngre broder (se nedan L. 3). Själf hade nämligen L. 1791 inköpt tryckeri i Stockholm och där börjat bokförlagsaffär. Han inköpte bl. a. Lars Salvius' förlag, tryckte från 1792 almanacker enligt kontrakt med Vet. akad. samt förlade Vet. akad:s och Vitt. hist. o. ant. akad:s publikationer, bland vittra arbeten Kellgrens, Lidners, Oxenstiernas och Adlerbeths skrifter, att ej tala om öfversatta romaner i tidens smak m. m., samt 1807 års stora lagsamling

(på svenska och tyska), hvarjämte han höll bokhandel. 1805 fick han k. privilegium på utgifvande af ”Örebro tidning”, och 1817 inrättade han i Stockholm ett större stilgjuteri, dit han införskref matriser till nya stilsorter, bl. a. Parisfirman Didots antikvastilar. P. A. Norstedt (likaledes bördig från Örebro) inköpte efter L:s död hans boktryckeri och stilgjuteri, hans bokläda, en del af hans förlag samt kontraktet (af 1817) med Vet. akad. för 100,000 rdr rgs (se vidare Norstedt, K.). — 3. Nils Magnus L., den föregåendes broder, f. 22 dec. 1775 i Örebro, d. 16 mars 1835 i Stockholm, fick 1798 öfvertaga tryckeriet i Örebro, öppnade därjämte förlagsverksamhet samt köpte boktryckerier i Jönköping (tills. med J. P. Lundström, se d. o.) och Västerås (1811). Af broderns stärbhus förvärfvade han katekeskontraktet och andra förlag. På 1820-talet och till sin död var L. den kanske förnämste bokförläggaren i Sverige. Han lade an på lärda verk, lexikon och språkläror samt förde ut flera framstående författarnamn. Till hans förlag hörde skalderna Franzén, Choræus, Nicander, Ruda och Euphrosyne, historikerna Gibbon, W. Scott, Becker, Joh. Müller, Nösselt m. fl. L. blef en mäkta rik man. Firman öfvertogs efter honom af hans son Per Magnus L. (d. 1843), som inköpte Palmblads m. fl:s förlag och öfvertog ”Biografiskt lexikon” från 6:e bandet, men saknade faderns och farbroderns driftighet. Till disponent för firman N. M. Lindh antogs 1845 Abraham Bohlin (f. 1810 i Marstrand, d. 28 maj 1890 i Stockholm), en arbetsam och intelligent yrkesman. Han ökade förlaget med så vackra namn som Atterbom, Runeberg, B. E. Malmström, Fahlcrantz och Böttiger. 1868 köpte Bohlin firman, men sålde s. å. och 1874 sina förlag till F. & G. Beijer i Stockholm (jfr Beijer 2, sp. 1230). L. och hans efterlefvande öfverlämnade till k. biblioteket firman N. M. Lindhs brefväxling, efter skedd utgallring. — Jfr H. Wieselgren, ”Firman Lindh i Örebro och Stockholm. Ett blad ur vår odlings häfder” (i ”Ur skilda portföljer, literärt album”, 1893). (R. G.)

Lindh, Johan Erik, målare, f. 4 okt. 1793 på Harg i Roslagen, soldatson, d. 21 jan. 1865, var elev af konstakademien i Stockholm och E. Limnell och fick 1814 Stockholms målarämbetes gesällbref. 1817 begaf han sig till Gamlakarleby, målade en altartafla för stadens kyrka och fick 1822 mästarbref af målarämbetet i Vasa. I Österbotten uppehöll han sig till 1825, målande altartaflor och porträtt. Nämnda år flyttade han till Åbo och efter Åbo brand 1827 till Helsingfors. L. var en ytterst produktiv porträttmålare. Hans porträtt, som tillfredsställde konstbehofvet i det dåtida Finland, igenkännas lätt på den rödaktiga koloriten och de stela anletsdragen, ehuru likheten ofta nog var träffande. Dessutom restaurerade och kopierade han gamla familjetaflor och porträtt samt egnade sig fortfarande åt det religiösa måleriet. L. ställdes snart i skuggan af de yngre och skickligare målarna, framför allt af Ekman. Han är representerad i Finska konstföreningens galleri af 3 porträtt. Konterfej af hans hand finnas snart sagdt öfverallt i äldre finska hem. H. af S. (G—g N.)

Lindh, Anders Teodor, finsk diktare, f. 13 jan. 1833 i Borgå, d. 21 juli 1904 på Kroksnäs vid Borgå, blef student 1851 och egnade sig åt naturvetenskapliga studier. Sedan han tagit fys.-matematisk kandidatexamen 1856 och promoverats till filos. magister 1857, genomgick han Skogsinstitutet i Stockholm. 1859 blef han forstkonduktör och sekreterare i Öfverstyrelsen för landtmäteriet och forstväsendet i Finland. Han fann dock snart, att han misstagit sig om sin kallelse, hvarför han tog afsked från sin befattning samt begynte fortsätta sina för en tid afbrutna studier vid universitetet. 1870 tog han filos. kandidatexamen och 1871 juris utriusque kandidatexamen samt utnämndes 1874 till justitieråd man i Borgå. S. å. L. lämnade sekreterartjänsten i förststyrelsen, framträdde han som lyrisk skald med ett häfte *Dikter* (1862; 2:a uppl., tillökad med öfversättningar, 1875) och som öfversättare med *Hebreiska melodier af lord Byron* (s. å.). Hans diktning hade förmånen att bli uppmärksammad och med välvilja omfattad af Runeberg. Också var L. på sin tid en ansedd lyriker i Finland, där flera af hans vackra sånger voro välkända och populära. Bland sådana må nämnas *Min är du*, *En gammal tjenarinna*, *Den lilla visan*, *Mitt förakt*, *Vår rätt* och *En man för mig*. Det går en fosterländsk och manlig ton genom hans dikter, och man igenkänner i dem flera stämningar från den väckelserika tid, då det sista motståndet mot återupplifvandet af Finlands konstitutionella statsskick bröts. Det var också vid denna tidpunkt L:s första diktháfte framträdde. En alsterrik författare var han ej. Utom ofvannämnda ”Dikter” utgaf L. de föga lyckade sorgespelen *Konung Birger och hans bröder* (1864) och *Maria af Skottland* (1865). Några af L:s lyriska dikter äro öfversatta till italienskan af Solone Ambrosoli i Como och Tommaso Cannizzaro i Messina. På 1880-talet uppträdde L. med frisinnade uppsatser i de religiösa frågorna och kritiserade bl. a. skarpt den finska statskyrkans tillstånd. 1891 och 1894 var han vid landtdagarna Borgå stads representant i borgarståndet. A. H.

Lindhagen, svensk släkt, hvars äldste kände stamfader, gästgifvaren i Målbäck, i Skeda socken, Östergötland, Samuel Lindh, dog i början af 1700-talet. Hans sonson Daniel (f. 1750, d. 1819 som kyrkoherde i Askeby) kallade sig Lindhagen.

1. Daniel Georg L., sonson af den ofvannämnde Daniel L., astronom, f. 27 juli 1819 i Askeby socken, Östergötlands län, d. 5 maj 1906 i Stockholm, blef student i Uppsala 1837, var 1843—46 amanuens vid observatoriet där och promoverades 1848 till filos. doktor. 1847 erhöll L. en provisorisk anställning och 1849 en ord. astronombefattning vid ryska centralobservatoriet i Pulkova, hvilken befattning han, samtidigt med att han, sedan 1850, innehade docentur i astronomi vid Uppsala universitet, behöll till 1855, då han af svenska Vet. akad. utnämndes till biträdande astronom vid dess observatorium i Stockholm. 1859 kallades han till led. af nämnda akademi och var 1866—1901

ess ständige sekreterare. Sedan 1865 hade han rofessors värdighet. L. var därjämte led. af Vet. oc. i Uppsala (1859; hedersled. 1889), Krigsvet. kad. (1866), Fysiogr. sällsk. i Lund (1869) m. fl. ärda samfund.

På uppdrag af vet. akad. i Petersburg besökte L. 849 Kristiania för att träffa öfverenskommelse om ullbordande af de i sammanhang med den stora kandinavisk-ryska gradmätningen stående gradmät-ingsoperationerna i Finnmarken samt utförde 1850 ör detta ändamål, enligt uppdrag af norska regerin-en, dels astronomiska bestämningar af polhöjd och zimut i närheten af Hammerfest, dels, gemensamt ed norske dåv. premiärlöjtnanten F. L. Klouman, eodetiska arbeten i närheten af Alten. 1851 ut-örde han på uppdrag af vet. akad. i Petersburg, ör afslutande af de ryska gradmätningsoperatio-erna i norden, dels astronomiska bestämningar af olhöjd och azimut i Torneå, dels en trigonometrisk örbindning af det ryska triangelnätet med det sven-ka, dels gemensamt med svenska geodeter en bas-ätning i trakten af Öfver-Torneå. 1860 gjorde han n resa till norra Spanien för iakttagande af den otala solförmörkelsen 18 juli s. å. (Berättelse om enna resa finnes införd i Vet. akad:s ”Öfversigt”, 860.) Med biträde af flera svenska geodeter ut-örde han 1863, 1864, 1867 och 1869 geodetiska ch astronomiska arbeten inom landet för Sveriges eltagande i den europeiska gradmätningen samt erkställde 1865 gemensamt med professorerna earnley och Schjellerup longitudsbestämningar mellan de astronomiska observatorierna i Stockholm, öpenhamn och Kristiania.

L. författade dels smärre uppsatser i tidskrifter ch almanackan, dels åtskilliga större arbeten. Bland dessa må nämnas de i Petersburgs vet. akad:s ublikationer intagna *Über die genauigkeit der stern-rter in Lalande's catalog* (”Bulletin”, 1848), *De umero constante aberrationis et parallaxi annua tellæ polaris, ex ascensionibus rectis hujus stellæ, uæ in specula pulcovensi annis 1842—44 observatæ unt, deductis* (”Mémoires”, d. V), *Bericht an den lerrn Director der hauptsternwarte* öfver hans of-annämnda vetenskapliga expeditioner till norska innmarken (”Bulletin”, 1851) och Lappland ”Bulletin”, 1852), bägge i fransk öfv. införda i W. Struves ”Arc du méridien entre le Danube et a Mer glaciale”, *Über den geodätischen theil der orwegischen gradmessungsoperationen* (i Struves ”Arc du méridien etc.”), vidare hans uppsats i ”The astronomical journal”, vol. IV, *Comparison-tars of Bielas comet, observed at Pulkowa with the Repsold meridian-circle*, hvilken stjärnförteckning ar grundad på observationer af G. Sabler och L. amt beräknad och sammanställd af den senare, samt följande i svenska Vet. akad:s publikationer före-kommande skrifter: *Om terrestra refraktionens theori* ”Handlingar”, 1857), *Komparationer mellan Stru-e's dubbeltoise och den för svenska Vetenskaps-kademiens räkning förfärdigade kopian af den-amma* (”Handlingar”, 1862), *Geografiska ortbe-tämningar på Spetsbergen af prof. A. E. Norden-kiöld, beräknade och sammanställda* (”Handlingar”, 1862), *Längenbestimmungen zwischen den stern-carten in Stockholm, Kopenhagen und Christiania* Vet. akad:s ”Handl.”, 1890), *Geodätische azi-nuthbestimmung auf der sternwarte in Lund* (”Bi-hang” till nämnda handl., 1891) och *Berättelser om hvad sig tilldragit inom Kongl. Vetenskaps-akademien under åren 1867—1900* (”Öfversigten” för dessa år). Efter Delaunays ”Cours élémentaire d'astronomie” bearbetade L. *Astronomiens grunder* (3 dlr, 1858—61). 1909 lät Vet. akad. prägla en minnespenning öfver L., och i sammanhang därmed författade K. B. Hasselberg en lefnadsteckning öfver honom.

2. Klas Albert L., den föregåendes broder, ämbetsman, kommunalman, f. 25 juli 1823 i Askeby socken, Östergötlands län, d. 21 okt. 1887 i Stockholm, blef student i Uppsala 1841, filos. kandidat 1847 och filos. doktor 1848 samt aflade 1849 examen till rättegångsverken. 1854 blef L. fiskal i Svea hofrätt, 1860 assessor och 1863 revisionssekreterare. 1864 kalladdes han till expeditionschef i Civildepartementet, 1869 till byråchef i Justitiestatsexpeditionen och 1871 till led. af Lagbyrån samt var 1874—86 justitieråd. Enligt särskilda uppdrag sammanfattade L. förslagen till 1868 års ordningsstadga samt 1874 års byggnadsstadga och brandstadga för rikets städer — byggnadsstadgan, som bekant, utomordentligt betydelsefull till sina verkningar — äfvensom 1874 års hälsovårdsstadga för riket. 1862—79 tillhörde L. Öfverstyrelsen för Stockholms stads folkskolor, och alltsedan början af de nya kommunalförfattningarnas tillämpning (1863) var han stadsfullmäktig i Stockholm. Inom denna kår, hvars vice ordf. han var från 1879, samt dess beredningsutskott och stadens drätselnämnd utöfvade han en energisk och inflytelserik verksamhet, särskildt i frågor ang. Stockholms reglering och sundhetsförhållanden. För 1870- och 1880-talens stadsplaner äfvensom deras lyckliga finansiering har hufvudstaden väsentligen honom att tacka. För stiftandet och organiserandet af Stockholms högskola var L. verksam mer än någon annan. Han blef denna skolas inspektor och så att säga själen i dess styrelse. Vid 1869 års riksdag var L. en af hufvudstadens representanter i Andra kammaren, och 1883 invaldes han i Första kammaren, likaledes för hufvudstaden. Stockholms stad reste 1891 hans grafvård på ”Lindhagens kulle” å Nya kyrkogården och beviljade hans änka en lifstidspension af 3,000 kr.

3. Anna Jakobina Struve-L., dotter till L. 1, lärarinna, f. 20 dec. 1858 i Stockholm, d. där 27 dec. 1910, aflade afgångsexamen från Högre lärarinneseminariet 1878, tjänstgjorde sedermera vid Åhlinska skolan och Lyceum för flickor i Stockholm, anställdes 1890 vid Statens normalskola som lärarinna, företrädesvis i matematik och tyska språket, samt förordnades i nov. 1906 där till ord. lärarinna i matematik. Fröken L. var en af den svenska kvinnliga skolvärldens mest framstående personligheter; med erkändt mästerskap i konsten att intressera och lära eleverna förenade hon stor

disciplinär förmåga. Hon utgaf bl. a. (tills. med Hj. Hjorth) *Praktisk lärobok i tyska språket* etc. (1891; 7:e uppl. 1909; *Bihang* till densamma 1898, 3:e uppl. 1907), *Kort lärobok i tyska språket för yngre nybörjare* (1892; 4:e uppl. 1907; *Tilläggshäfte* därtill, s. å., 2:a uppl. 1899), ”Kleine schülerbibliothek” (1—9, 1892—1902) och (tills. med A. Gahm) ”Exempelsamling till bräkläran” (3 hftn, 1901).

4. Karl Albert L., son till L. 2, jurist, politiker, kommunalman, f. 17 dec. 1860 i Stockholm, blef student i Uppsala 1878, juris kandidat 1883, vice häradshöfding 1886, adjungerad led. i Svea hofrätt 1888, fiskal där 1890 och assessor 1891 samt t. f. revisionssekreterare 1893, konstituerad sådan 1897 och ord. 1899. Han utnämndes till borgmästare i Stockholm 1903. L. valdes mars 1897 i ledigheten efter Themptander till led. af Andra kammaren för Stockholm och har sedan dess tillhört densamma, som insatte honom 1900 till suppleant och 1901—11 till led. i lagutskottet. L. var led. af folkpartiet (1897—99) och från 1900 af liberala samlingspartiet, af hvars förtroenderåd han i flera år var medlem. Han utträdde ur partiet 1907 och var ”vilde”, till dess han 1909 ingick i socialdemokratiska riksdagsgruppen och blef medlem af dess förtroenderåd. Som motionär och debattör har L. varit en af riksdagens flitigaste och mest intresserade medlemmar, han har ock som sådan fått sig tillagdt epitetet ”riksdagens störste arbetsgifvare”. L:s uppslag ha sträckt ut sig öfver många och vidt skilda områden, men i all synnerhet omfattat jord-, kvinno- och sociala frågor. Märkligast och betydelsefullast bland hans motioner torde följande vara. I konstitutionella frågor har han motionerat om allmän rösträtt för män (1899), för kvinnor (1902, 1904, 1905), för män och kvinnor (1906, 1907, 1908). Hans förslag 1906 skilde sig från de samtida socialdemokratiska och liberala förslagen genom yrkandet på allmän rösträtt äfven för kvinnor och frånvaron af ”streck”. Förslaget 1907 afsåg äfven valbarhet för kvinnor till båda kamrarna, arfvode till Första kammaren och suspensivt veto för samma kammare. Motionen 1906 hade jämte andra till följd en riksdagsskrifvelse till K. M:t om utredning af rösträtt för kvinnor. 1908 väckte han motion om kamrarnas representation i de gemensamma utskotten i förhållande till sitt medlemsantal. I jord- och skogsfrågor o. d. har han bl. a. åsyftat ”front mot feodalismen” samt beroende smabrukares (torpares, bolagsarrendatorers m. fl:s, 1909—11), fiskares och andra lägenhetsinnehafvares på ofri grund (1907, 1911) skyddande och frigörelse; rationell skogsvård såsom bildande af allmänningsskogar (1910), uthållighetsbruk å bolags- och större skogar (1903, 1907—11), expropriation af kalmarker (1907—08), undervisning i skogsvård och planteringsdagar för skolorna (1907; riksdagsskrifvelse), inköp af skogbärande marker (1908—09, 1911) m. m., malminmutningsrättens utbyte mot koncessionssystem (1908), utredning om och kontroll å enskildas vattenfall (1907—08) samt koncession för framdragande af elektriska ledningar (1900, 1902), kontroll å förvärfvande och utnyttjande af större skogar, grufvor, vattenfall, större torfmossar (1909—11), mot kungsådras bortskänkande (1907, 1909), utredning om kronans jorddonationer till industrien (1908—10), städerna (1911) och lappmarkerna (1908), ang. lapparnas jordfråga (1898, 1901), upplåtelseformen för småbruk å allmän jord (1907, 1909, 1911), aflösning af fideikommiss i fast egendom (1907), beredande i olika afseenden af gynnsamma kreditförhållanden för mindre bemedlade till anskaffande af bostäder och jordbruk (1908—11), skapande af tomträttskrediten (1908—09), reform af jordlösen vid expropriation (1907, 1911) och anskaffande af ny mark genom expropriation för bostäder (1907, 1911) och jordbruk (1911), lokala representationer för jordbruket (1907), kooperation vid mindre jordbruk (1902), beskattning af jordvärdet (1907, 1911). Men förnämligast har han i dessa afseenden knutit sitt namn vid den s. k. *Norrlandsfrågan*. Hans mycket omfattande motion 1901 ang. lagstiftningsåtgärder för vidmakthållande af jordbruksnäringen inom skogsbygderna i Norrland och Dalarna gaf uppslag till en riksdagsskrifvelse, som ledde till nedsättandet af den s. k. Norrlandskommittén (1901—04), hvaraf L. var medlem. På grundvalen af motionen och kommitténs förslag ha senare genomförts en lagstiftning omfattande förbud för bolag att köpa jord på landet, arrende- och vanhäfdslagar för skogsindustriens hemman, särskild egostyckningslag för Norrland och nya grunder för afvittringen därstädes af kronojord, så att skog tilldelas hemmanen i form af oförytterliga skogsallmänningar m. m. Genom reservationer i kommittén och senare genom motioner har L. träget sökt åt lagstiftningen i fråga erhålla den omfattning han önskade; han har så t. ex. 1907—11 motionerat om den s. k. Norrlandslagens utsträckning till södra och mellersta Sverige och komplettering i öfrigt. I kvinnofrågan har han, utom de redan nämnda förslagen om kvinnans politiska rösträtt och valbarhet och nedannämnda om det kvinnliga nattarbetet, väckt förslag om gift och ogift kvinnas valbarhet till kommunala nämnder och styrelser (1902—05, 1907), om afskaffande af mannens målsmanskap (1903) och om fast anställning af ämbetsverkens kvinnliga skrifbiträden (1905—06, riksdagsskrifvelse 1906). Till den sociala hygienens område höra hans motioner om söndagshvila (1910, ledde till en riksdagsskrifvelse), om reglering af nattarbetet för båda könen (1908—09), för männen (1910—11), om undersökning af en del yrkesarbetares lefnadsförhållanden och arbetslokaler (landtarbetare, 1907 — hvilken motion ledde till en riksdagsskrifvelse och en nu pågående undersökning — restaurang- och kafépersonal, 1911, sjuksköterskor, s. å. m. fl.) och om undersökning och åtgärder ang. missbruken af tobak och kaffe (1911). I utrikespolitiska, skandinaviska, lagstiftnings- m. fl. frågor har han motionerat bl. a. om svensk utrikespolitik till främjande af Nordens enhet och den internationella samhörigheten (1911), om samverkan för åstadkommande af öfverensstämmande civillagar för de skandinaviska länderna (1900, 1909, 1911, som ledt till delvis ännu pågående skan-

dinaviskt lagstiftningsarbete i obligationsrätten och familjerätten); vid unionskrisen 1905 om att under beaktande af de i motionen utvecklade synpunkterna med tillfredsställelse acceptera ramstedtska regeringens förslag; reformer af rättegångsväsendet (1905, 1908, 1911); allmän och lika kommunal rösträtt för män och kvinnor (1907, 1908); ämbetsmannakårens omdaning i syfte att den må kunna verka med insikt i samhällsfrågorna och intresse för de sociala missförhållandenas undanröjande (1910—11); om pressens reformering (1910) etc. Dessutom har han i lagutskottet i skilda ämnen afgifvit en myckenhet utförliga reservationer med försök till grundläggande synpunkter. Som medlem af socialdemokratiska partiet afgaf han på partikongressen 1911 en märklig motion om bl. a. revision af partiprogrammets allmänna grunder för att tydligare uttrycka, hvad han anser vara innebörden i och verklig socialism och som han vill ge namnet ”humanism”. Motionen ledde till vissa ändringar i det svenska partiprogrammet, som sedan öfvergått i det norska.

L:s begåfning, kunskaper, intressen och outtröttliga arbetsihärdighet ha gjort, att han anlitats för en mängd andra uppgifter. — Af Stockholms stadsfullmäktige har han varit medlem 1903—09 och sedan 1910, har som sådan genom motioner eller annorledes gjort inlägg bl. a. i jord- och stadsplanefrågor, organisationsfrågor och till förmån för kvinnliga tjänstemän, verkat speciellt för tomträttens tillämpning, organisation och finansiering (tomträttskassan) samt genom motioner väsentligen tagit initiativet till tillkomsten af landtegendomskommittén och dess fortsättning, landtegendomsnämnden (ordf. i båda) och stadsplanekommissionen för den inre staden. Han har varit led. af kommittén ang. ersättning för skada i följd af olycksfall i arbete (1898), styrelseled. i För:n för gift kvinnas egenanderätt samt blef, sedan föreningen uppgått i Fredrika-Bremerförbundets lagkommitté, ordf. i denna och tog där initiativ till kvinnliga rösträttsfrågans upptagande och författade förbundets petition (1899). Han var 1885—94 sekreterare i styrelsen för Stockholms högskola, är sedan 1902 af Stockholms stads fullmäktige vald led. i denna styrelse och inspektor för högskolan samt sedan 1901 led. af högskoleföreningens styrelse. Han återuppväckte 1899 frågan om och har ledt bildandet af högskolans juridiska fakultet samt har varit ordf. i högskolans byggnadskommitté. Som juridisk rådgifvare till Nobeltestamentets utredningsmän (1897—99) och medlem af den stora Nobelkommittén deltog han i de många striderna om Nobeltestamentet och utarbetade förslag till grundstadgar. L. har dessutom varit ombudsman i Vet. akad. 1898—1904, ordf. i Tariffnämnden för Sveriges boktryckare (1902—03) samt tryckfrihetskommitterad 1904—08. Han har författat bl. a. *Drömmar och stridslinjer* (I—III, 1906—10), *Norrlandsfrågan* (1906), *Jordfrågan* (1907) och *Jorden och folket eller tänk själv* (1911). Se om L. ”Banbrytare och ledare för det sociala arbetet i Sverige” (1907), V. Larson, ”Biografiska stämningsbilder” (s. å.), och Z. Höglund, ”C. L. En idépolitiker” (1910).

1. (B—d.) 2. G. V. G. 3. R. N—n. 4. T—s.

Lindhberg, Per, målare, f. 1786 i Skåne, d. 1868 i Stockholm, var elev af konstakademien i Köpenhamn, där han utbildade sig till pastellmålare. I Stockholm utställde han från 1829 kopior och porträtt i pastell. 1844 började han utöfva dagerrotypi. Mot slutet af sin lefnad återtog han kritorna och målade utsikter, sjöstycken m. m. 11 pasteller af L. — de flesta kopior — finnas på Ulriksdal. —rn.*

Lindhé, Vilma, författarinna, född Hammarsten, f. 1838 i Norrköping, äktade 1857 kapten J. Lindhé och är bosatt i Göteborg. Hon debuterade som författarinna 1877 och har skrifvit bl. a. berättelserna och romanerna *Små taflor ur minnet* (1882), *Motvind* (1891), *Ragnhild* (1896), *Elsa Wang* (1900), *Vågsvall* (1902), *Ledfyrar* (1903), *Fågel Fenix* (1906), *Syster Erselia* (1909) och *Gårdens dotter* (1910). De tillhöra det slag af familjeroman, som med måttfull realism förenar moraliserande tendens.

Lindheström, Petrus, fortifikationsofficer (födelse- och dödsår okända; han lefde ännu 1690), var kammarskrifvare i Bergskollegium, då han som ingenjör sändes med Johan Risingh (se denne) på dennes expedition till Nya Sverige, dit han anlände 1654. L. var med om intagandet och förbättrandet af det holländska fort Kasimir, sedermera kalladt Trefaldighetsskansen, samt rekognoscerade och kartlade hela Nya Sverige. Sedan holländarna 1655 intagit sistnämnda skans, reste L. hem till Sverige. 1657 blef han konduktör vid Fortifikationsstaten, byggde på Andersö och ståndsatte Frösö skansar i Jämtland samt byggde under vintern s. å. en skans vid Toftaholm. 1659—60 ledde han fortifikationsarbeten vid Dalarö och kallades då ingenjör, men efter krigets slut uppfördes han ej vidare på Fortifikationsstaten. 1661 och 1662 ledde L. kanalarbetet vid Södertälje. L:s karta öfver Nya Sverige förstördes vid Stockholms slotts brand 1697, men en kopia af densamma finnes i T. C. Holms ”Kort beskrifning om provincien Nya Sverige uti America” (1702). L:s dagbok under vistelsen i Nya Sverige finnes i Riksarkivet. L. W:son M.

Lindhof, kungsladugård i Lindbergs socken, Hallands län, nära Himleåns utlopp i Kattegatt, omfattande 6 mtl, tax. till 250,000 kr. Till densamma hör Getterön, förr bevuxen med rik löfskog, nu kal och enformig. På gårdens nuv. plats låg under medeltiden det gamla Varberg l. Nyby, som förstördes af svenskarna 1565 och sedermera flyttades till annan plats. Rester af detsamma finnas ännu. Kungsladugården tillkom på befallning af Kristian IV 1615 och lades under Varbergs slott. Under svenska tiden var L. tidtals militieboställe, men 1723 erhöll generalmajoren och landshöfdingen frih. Axel Faltzburg perpetuellt arrende å egendomen. Hans arfvingar inneha ännu detta arrende, nu deladt på två personer. Wbg.

Lindholm. 1. (Lindholmen) Gods och fordom slott i Svedala socken, Malmöhus län, utgör numera endast 5,534 mtl, tax. till 511,200 kr., väderkvarn 2,000 kr. (1910). L. är en mycket gammal gård. Den var från början enskild egendom, men öfverläts 1339 till Skånes dåv. herre, konung Magnus Eriksson. Sedermera kom L. med hela provinsen till danska kronan och omtalas ofta under de följande tiderna som en af de viktigaste orterna i Skåne. På slottet höll drottning Margareta konung Albrekt och hans son i sexårig fångenskap, och där afslöts ock 17 juni

1395 fördraget om deras frigifvande. När Skåne kom till Sverige (1658), var L. ännu kronogods; men s. å. förlänade Karl Gustaf det jämte Börringe till öfverste U. F. Gyldenlöve och 1659 till sin naturlige son Gustaf Carlson, hvilken 1674, då han upphöjdes i grefligt stånd, erhöll L. jämte Börringe till grefskap. Vid reduktionen indrogs det och utarrenderades, indelades 1711 till rusthåll och skatteköptes jämte Börringe 1723 af kommissarien Rasmus Cleefwe. Med kungl. tillåtelse, enligt uppgift 1827, styckades godset och såldes i mindre lotter. Hufvudgården eges nu (1911) af Jan Kockum och Gotth. Dieden. Vid västra stranden af Börringesjön utvisar en fyrkantig höjd af 60 m. längd och 40 m. bredd läget af det gamla slottet. — 2. (L i n d h o l m e n) Gods i Orkesta socken, Stockholms län, vid Lindholmssjön, omfattar med underlydande i Orkesta, Vallentuna och Frösunda socknar $12^1/_2$ mtl, tax. till

Lindholmen i Uppland omkr. 1680 (ej det hus, hvari Gustaf Vasa föddes). Efter Sueciæ-verket.

388,000 kr. (1910) samt kvarn och såg 17,000 kr. L. omtalas som sätesgård redan i slutet af 1300-talet. På konung Eriks tid beboddes det af riddaren Niklis Bosson (Natt och Dag). I slutet af 1400-talet egdes gården af fru Sigrid Eskilsdotter (Banér), och det var under ett besök på L., som hennes dotter födde sonen Gustaf Vasa. Vid arfskiftet efter henne kom L. till Gustafs syster Margareta och sedan genom gifte till Braheätten, som innehade det till 1708. Det såldes då till sedermera riksrådet Jos. Cederhielm och eges nu (1911) af V. K. Montgomery. Den nya manbyggnaden är uppförd på 1700-talet. Af den gamla funnos ännu i slutet af 1700-talet ganska väl bevarade ruiner, men nu äro endast själfva grundmurarna kvar. Vid gården står en minnessten; vid den närbelägna stationen L. (å linjen Stockholm—Rimbo) restes af församlingen en dylik vid 400-årsfesten till Gustaf Vasas minne. — 3. Fideikommiss i Barfva socken, Södermanlands län, $12^5/_8$ mtl, tax. till 422,200 kr. (1910), samt tegelbruk, såg och kvarn, tax. till 19,300 kr., hvarjämte till samma egare höra $3^1/_4$ mtl i Ärila, L. Mellösa, Härads, Dunkers och Kjula socknar samt Fräkentorps (se d. o.) fideikommiss i L. Malma socken. Hela egovidden utgör 4,364 har, hvaraf 1,433 har åker, och taxeringsvärdet 778,500 kr. Manbyggnaden vid L., af sten, i tre våningar åt gårdssidan, i fyra åt den lilla, nästan igenvuxna Spångsjön, jämte två små fristående flyglar, byggdes 1794 af grefve Nils Bonde med E. Nordwall som arkitekt. — Stamgården till L. var Söderby (nu en utgård), som nämnes 1310. Det tillhörde på 1400-talet konung Karl Knutsson och därefter Vasaätten. Där föddes 1520 Margareta Vasas och Joakim Brahes son, den sedermera berömde Per Brahe d. ä., hvarför gården synes ha med Gustaf I:s

Lindholm i Södermanland, nuv. manbyggnaden.

syster öfvergått till Bragesläkten. Sedermera kom L. under Bergshammar, men afsöndrades 1679 till förmån för fröken C. Sack, sedermera gift med lagmannen frih. H. Fleming, öfvergick 1763 genom köp och gåfva till grefliga ätten Bonde, genom testamente 1816 till friherrinnan Fleming, f. Wrede, och 1835 genom köp till hennes måg L. G. Celsing på Hällefors och tillhör nu dennes son, kammarherre L. A. Celsing. — 4. (L i n d h o l m e n) Slott. Se L i n d h o l m e n 4. 1 o. 2. (Wbg.) 3. Wbg.

Lindholm, L o r e n s A u g u s t, målare, f. 5 okt. 1819 i Stockholm, d. 11 april 1854 i Rom, började som gosse teckna i konstakademiens principskola, där han vid 15 års ålder erhöll sin första utmärkelse. L. kopierade med största omsorg de gamle holländarna i k. museum och rättade, då han målade självständiga taflor, både sitt motivval och utförandet efter dem. Från 1842 sålde han taflor till konstföreningen, och 1843—50 var han en flitig utställare i akademien. De flesta af hans taflor framställa läsande flickor, barn, som läsa för en gumma, sofvande gubbe, kortspelare, mormors födelsedag o. d. Nationalmuseum eger tre stycken från denna hans lärlingstid: *Gubbe, som röker*, *Flicka, som slagit sönder en spilkum* och *Bondfamilj* (alla från 1849). S. å. erhöll L. akademiens kungl. medalj ”för uppvisade taflor af mycken förtjänst” samt resestipendium. Han begaf sig först till Antwerpen, hvars gamla konst föga tilltalade hans stilla, fina skaplynne. Äfven till Haag och Amsterdam företogos utflykter, men i maj 1850 var han i Paris. Där studerade han i gallerierna, och af alla målare synes Metsu, den holländske finmålaren, ha mest slagit an på honom. Hösten 1851 hemsände han tre målningar, bland dessa *En trasslig härfva* (Nationalmuseum), hans främsta arbete, som på det mest typiska sätt ger hans konstnärliga karakteristik. Vid denna tid började L. angripas af bröstlidande. 1851 måste han genomgå en kur i Ems; han besökte sedan Düsseldorf och Bruxelles på återfärden till Paris. Äfven under de följande åren hade han perioder af sjuklighet; och när han hösten 1853 afreste till Rom, voro hans krafter så medtagna, att han knappt hann med mer än en enda tafla, *Romersk interiör*, innan döden bortryckte honom. Bland L:s arbeten från detta senare, korta skede (föga mer än fyra år) äro nästan alla ganska framstående. ”En trasslig härfva” och *Kålhufvudet* (båda 1851) visa oss mästaren stadd i full utveckling. ”Entonig-

heten i de äldre arbetena har försvunnit och lämnat plats för en rikare färgstämning; ett genomskinligt ljusdunkel utbreder sig till interiörernas bortersta vinklar och sammanhåller varmt och kraftigt det hela. Härtill har kommit ett drag af skönhet och behag, af rikedom i den yttre anordningen, som i allmänhet ej förekommer i de äldre, mera kärfva skapelserna''. *Fransk arbetarkrog* (1852, Stockholms högskola) har en ljusare, klarare kolorit och en mera fysionomistisk skärpa, än man finner i hans tidigare verk. *Blommér i sin ateljé* och *Sömmerska i sin kammare* förete ett ädelt ljusdunkel och en vacker penselföring. L. var en inbunden, drömmande natur, mycket musikalisk, i sin konst alltigenom ärlig och full af känsla. Det ytterst kärleksfulla finmåleri, som utmärker hans taflor, har säkert till en del sin anledning i hans närsynthet. Flera af hans taflor finnas litograferade i ''Svenskt album'' och ''Konstnärsgillets album''. —rn. (G—g N.)

Lindholm, Fredrik, pianist, f. 1837 i Göteborg, d. 1901 i Norge, studerade från 1855 vid konservatoriet i Leipzig, kom i början af 1860-talet till Norge, där han 1864—65 fungerade som kapellmästare vid Kristiania teater och sedermera verkade som pianolärare och konsertgifvare, i början med utomordentlig framgång, i Kristiania, Bergen, Trondhjem m. fl. städer, hvarjämte han gjorde konsertresor till Sverige, Finland m. m. A. L.*

Lindholm, Berndt Adolf, finsk-svensk målare, f. 20 aug. 1841 i Lovisa, studerade i Åbo i konstföreningens skola för Ekman, aflade studentexamen 1862, begaf sig utomlands 1863, först till Düsseldorfs akademi, sedan till Bajern, där han målade för F. Röth, så 1865 till Karlsruhe, där Gude blef hans lärare, och 1867 till Paris, där han målade på Bonnats ateljé. I Paris vistades han 1868—70 och 1873—76. Sistnämnda år bosatte sig L. i Göteborg, där han 1877—1906 var intendent för museets konstafdelning. Han blef 1873 led. af Petersburgs och 1881 af Stockholms konstakademi. — I det finska måleriet voro L. och Munsterhjelm de främste landskapsmålarna, de, som ej blott lofvat mycket, utan äfven infriat sina löften. L. målade södra Finlands natur, dels slätt- och skogsbygd, dels kusten och hafvet — alltid med skärpa i iakttagelsen af naturens karaktär, med fin känsla för stämningen och med kraftig och behärskad teknik. Från Sveriges västkust har L. målat en mängd motiv, mest Bohuslänsnaturens klippor, men äfven skånska kusten och Dalsland. Han har alltmer blifvit hafvets och bränningarnas målare. L. är representerad i Finska konstföreningens galleri såväl af finska inlandsmotiv (*Landskap från östra Finland*, *Tallmo i Nyland*) som af bilder från Sveriges västkust (*Parti från Hisingen*, *Kattegatt i storm*) och i Åbo museum af *En sommarmorgon vid skogsbrynet* och tre strandmotiv. Stockholms nationalmuseum eger två mariner (1890) och *Dyningar*, *motiv från Kullen* (1899), Göteborgs museum *Sommarafton vid Hisingen* (1870), *Skogsparti från Särö* (1882), *Brottsjöar* (1893) m. fl. Se J. J. Tikkanen, ''Finska konstföreningen 1846—96'' (1896). G—g N.

Lindholmen. 1. Gods och slott. Se Lindholm 1. — 2. Gods. Se Lindholm 2. — 3. Gods och fordom slott i Strö socken, Skaraborgs län, på ett näs i Vänern mellan Spårön och fasta

Lindholmens slott i Västergötland i början af 1700-talet, efter Sueciæ-verket.

landet, 2 mtl, tax. till 115,900 kr. (1909). L. synes enligt Styffe ha blifvit bebyggdt till sätesgård 1516 af rikshofmästaren Ture Jönsson (Tre rosor). Det egdes sedermera af sonen Johan Turesson och sonsonen Gustaf Johansson, grefve till Bogesund och friherre till L. Genom dennes dotter Sigrid kom L. till Bengt Gabrielsson Oxenstierna, friherre till L., som bebyggde gården med ett ståtligt, af storartade anläggningar omgifvet slott (se fig.), som, att döma af de få resterna och Sueciæ-verket, varit ungefär 16 m. i fyrkant invändigt och haft metertjocka murar. Enligt Linné, som besökte stället 1746, fanns där inredt ett praktfullt romerskt bad efter antikt mönster. I nordvästra hörnet har stått ett torn med murar af 1,5 m. tjocklek, i hvilket finnes en brunn, som ännu begagnas. Slottet nedbrann stor del af svenska flottans krigsfartyg och de första svenskbyggda oceanångarna ha utgått från detta varf. 1859—1910 tillverkades vid varfvet 406 större och mindre ångfartyg. Sliparna begagnades under samma tid af 4,643 fartyg och dockan af 1,044. Tillverkningsvärdet under de sista 5 åren har i medeltal varit 2,5 mill. kr. Fastigheten (jordområde, verkstäder och boningshus) var 1911 taxerad till 2,5 mill. kr. Arbetsstyrkan var i juni 1911 700 ord. arbetare. — Invid verkstadens skeppsdocka på en höjd, hvarest numera arbetarbostäder blifvit uppförda, låg det forna slottet L. (*Lindisholmr*), som tydligen varit kringflutet af vatten. Det nämnes 1253 i Håkan Håkanssons saga och omtalas flera gånger under 1330-talet, då konung Magnus Eriksson stundom uppehöll sig där. Som befäst ort synes

Hufvuddelen af Lindholmens mekaniska verkstad och varf.

16 maj 1792, men flyglarna kvarstå. Kanslipresidenten B Oxenstierna bortbytte 1684 L. mot Rosersberg till grefve J. G. Stenbock, hvars svåger grefve A. Lillie redan 1685 finnes antecknad som L:s egare. Dennes sondotter förde L. 1709 till sin man, riksrådet grefve M. J. De la Gardie, och genom dennes dotter Eva kom det till Klas Ekeblad, egare af Stola, hvarigenom L. för en längre tid fick samma egare som detta (se Stola). — 4. Mekanisk verkstad, en af de största anläggningarna för skeppsbyggeri i Sverige, belägen vid Göta älf i Lundby med staden Göteborg 1905 införlifvade socken på Hisingen. Egendomen L., 1 mtl säteri, som förr tillhört släkten Anckarhielm, köptes 1844 af bl. a. grosshandlaren Th. V. Tranchell, som där anlade ett mindre skeppsvarf och 1851 en mekanisk verkstad för byggande af järnångfartyg äfvensom slip för upphalning af fartyg. Dessa anläggningar öfvertogos 1858 af Motala mek. verkstads a.-b., som betydligt utvidgade dem och fullbordade ytterligare en slipbana samt anlade torrdocka, en af de största i Sverige. På grund af bolagets iråkade obestånd öfvertogs rörelsen 1893 af "L:s verkstads arrendatorer" och 1894 af det nuv. "L:s verkstads aktiebolag". Under detta bolags tid har verkstaden undergått genomgripande förändringar. Sålunda ha ångpanneverkstad, plåtslagarverkstad, galvaniseringsverk, elektrisk kraftstation, riggarverkstad m. m. nybyggts samt gjuteriet, maskinverkstaden, stapelbäddarna, båda sliparna, dockan m. m. ombyggts och förändrats. Driften är genomgående elektrisk. Tillverkningen utgöres af ångfartyg, ångpannor samt alla slags maskiner och gjutgods. En slottet ha egt betydelse endast före anläggningen af Gamla Älfsborg. Inga lämningar finnas kvar af detsamma. Hösten 1788 lät Gustaf III i hast uppkasta ett retranchement vid L., men denna befästning, som 1789 iståndsattes, fick sedan förfalla.

Lindholmens polygon, benämning på den del af Karlskrona sjöfront, som i slutet af 1600-talet anlades å den närmast s. om Trossön liggande Lindholmen och bestod af bastionerna Neptunus och Castor jämte mellanliggande långa kurtin, bakom hvilken "reparebanan" 1696 anlades. Jfr Karlskrona, situationsplan, och sp. 1086 och 1087. L. W:son M.

Lindholms skans, i Småland, 7 km. utanför Västervik, på en holme i Lucernfjorden, byggdes 1717 på stadsbornas bekostnad och bestyckades med 12-ⓐ:iga kanoner. 1719 anhöllo Västerviks borgare om K. M:ts medgifvande att slippa underhålla och bevaka L., som, sedan detta medgifvits, sålunda förföll. 1788 synes skansen dock ha nödtorftigt iståndsatts. L. W:son M.

Lindhult, gods i Stafsinge socken, Hallands län, utgör med Hässlås och Torebo 3 mtl, tax. till 360,000 kr. (1910). I midten af 1400-talet hörde L. under Hjuleberg. Först i början af 1600-talet blef det sätesgård och egdes då af den för sin grymhet bekante Mog. Gyllenstierna, ståthållare på Varberg (d. 1639). Från 1756 har L. tillhört medlemmar af släkten Lilliehöök och eges nu af bröderna kaptenen K. J. och lektorn Fr. Lilliehöök. Länets landtbruksskola var från 1870 länge förlagd till L. Wbg.

Lindhult, Oskar, sånglärare, f. 1831 i Örby prästgård, Älfsborgs län, d. 1907 i Göteborg, elev

af Isak Berg och Leipzigkonservatoriet samt af Delarte i Paris och Garcia i London, slog sig ned som sånglärare i Düsseldorf och kallades till professor vid domkören i Hannover, där han vann mycket anseende, verkade senare i Köln och från 1880-talet i Sverige.

Lindin, Karl Olof Erik, svensk-amerikansk landskapsmålare, f. 15 juni 1869 i Fellingsbro, Närke, utvandrade 1888 till Amerika. Efter förberedande studier i Chicago reste han 1893 till Paris, där han studerade under Laurens, Constant och Aman-Jean till 1897. Sedan dess är han bosatt i Chicago. Han har utställt i München, Stockholm 1897) och Paris (1900). Hans landskap utmärkas genom mjuka, mildrade färgeffekter. Särskildt har han mästerligt återgett prärien i högsommarns oldis. O. A. L—r.

Linding, ett af vissa äldre författare på 1700- och 1800-talen användt ord i samma betydelse som uppa. J. C.

Lindisfarne [li'ndisfän]. Se Holy island.

Lindl. (äfven Ldl), vid växtnamn förkortning för engelske botanisten John Lindley (se denne).

Lindlar, kommun i preussiska reg.-omr. Köln (Rhenprovinsen). 6,449 inv. (1905). Kruttillverkning, bergsbruk (bly och järn). J. F. N.

Lindley [-le], Karl Gustaf (Charles), socialdemokratisk politiker, f. 1865 i Stockholm, gick till jöss 1881 och återvände till Sverige 1894, sedan han kommit i tillfälle att deltaga i organiseringen af de engelske sjömännen. Som ombud för Göteborgs hamnarbetare besökte L. 1896 åter England och började därefter ett lika svårt som fruktbärande arbete för att samla de svenske transportarbetarna, hvilkas förbund bildades 1897; det är numera anslutet till internationella transportarbetarförbundet. L. tillhörde 1904—09 socialdemokratiska partiets styrelse och är medlem af landssekretariatet (se Landsorganisationen i Sverige). Han blef 1903 genom socialdemokraternas röster i Stockholm invald i Andra kammaren, som han tillhörde 1904—11. Han var led. af sjöfartskommittén 1906). J. C.

Lindley [li'ndli], John, engelsk botanist, f. 5 febr. 1799 i Catton, nära Norwich, d. 1 nov. 1865, var som yngling sysselsatt med trädgårdsskötsel och fröhandel, men blef 1818 (eller 1819) anställd hos sir Joseph Banks som biträde vid dennes bibliotek. 1822 blef han biträdande sekreterare vid Horticultural society i London samt inlade som sådan stor förtjänst om sällskapets utveckling. Samtidigt innehade han, från 1829 till 1860, anställning som lärare i botanik vid University college och blef vid sitt afsked professor emeritus samt var examinator i botanik vid University of London 1861—63. L. var en mycket flitig författare, och otaliga äro hans arbeten på såväl den vetenskapliga som den tillämpade botanikens olika fält. Af monografier, som han utgifvit, må nämnas *Rosarum monographia* (1820), *Monograph on the genus Digitalis* (1821), *The genera and species of orchidaceous plants* (1830—40) och *Monograph on the Victoria regia*. Af öfriga arbeten må anföras *A key to structural, physiological and systematic botany* (1832), hvilken öfversattes på flera språk och senare utkom i en tillökad upplaga under titeln *Elements of botany*, vidare *An introduction to the natural system of botany* (1830), *A natural system of botany* (1836) och *The vegetable kingdom* (1846; 3:e uppl. 1853). Äfven utgaf han en *Flora medica* (1838), *Medical and economic botany* (1849) samt, jämte W. Hutton, *The fossil flora of Great Britain* (1831—37). Hans *Theory of horticulture* (1840; 2:a uppl. 1855) öfversattes på de flesta europeiska språk och reproducerades i Amerika. "The gardener's chronicle" grundlades af L. 1841. A. G. N.

Lindley [li'ndli], William, engelsk ingenjör, kommunaltekniker, f. 1808 i London, d. där 1900, vann rykte som nydanare af Hamburgs stadsplan, vatten- och afloppsledningar m. m. efter den stora branden 1842. L. erhöll 1851 i uppdrag att projektera utvidgning och ombyggnad af Londons äldsta och största vattenledningsverk för New river company. Efter att ha lämnat Hamburg 1860 ledde han anläggning af vattenverk och afloppssystem i Frankfurt a. M., Budapest, Düsseldorf, Warschau, Petersburg m. fl. storstäder. G. H—r.

Lindm., vid växtnamn förkortning för svenske botanisten K. A. M. Lindman (se denne).

Lindman, Kristian Fredrik, matematiker, f. 17 sept. 1816 i Vireda socken, Jönköpings län, d. 10 jan. 1901, blef student i Uppsala 1835, filos. doktor 1842 och docent i astronomi 1843 samt var t. f. astronomie observator 1843—44. Han var lärare vid Uppsala realgymnasium 1843—49 och 1849—87 lektor i matematik vid Strängnäs högre elementarläroverk. Han blef led. af Vet. akad. (1858) och Vet. soc. i Uppsala (1873). L. utvecklade stor produktivitet både som vetenskaplig författare och läroboksutgifvare. Sina lärda mödor egnade han hufvudsakligen åt teorien för definita integraler, hvilken han behandlade i ett stort antal afhandlingar och uppsatser och inom hvilken han dels bestämde flera sådana, hvilkas värden förut varit obekanta, äfvensom angaf åtskilliga ganska användbara specialmetoder, dels närmare undersökte och med numeriska tabeller försåg vissa mera anmärkningsvärda integraler. Äfven med andra frågor, hvilka på visst sätt sammanhänga med teorien för definita integraler, t. ex. seriesummering, derivator af högre ordningar och integration af differentialekvationer, sysselsatte han sig. Af hithörande afhandlingar må nämnas *Om några definita integraler* (Vet. akad:s handl., 1850), *Om de transcendenta funktionerna G(a) och Z(a)* (ibid., bd 5, 1864), *Bestämning af några funktioners högre derivator samt af åtskilliga dermed sammanhängande definita integraler* (ibid., bd 5, 1866), *D'une fonction transcendente* (Vet. soc:s acta, bd 9, 1874; omarbetning af en redan 1851 i samma "acta" tryckt afhandling: *De functione quadam transcendente*), *Observations sur les tables d'intégrales définies de M. Bierens de Haan* (Bihang till Vet. akad:s handl., bd 10, 1885), *Om uppfinningen af logarithmerna samt om noggrannheten hos beräkningar, verkställda medelst logarithmer* (i Strängnäs elem. lärov:s årsber. 1860). Dessutom offentliggjorde han 19 uppsatser i "Öfversigt af Vet. akad:s förhandl." och ett 30-tal andra i "Archiv der mathematik und physik" samt i "Tidskrift för matematik och fysik". Som läroboksförfattare inlade L. stora förtjänster om elementarundervisningen. Han utgaf på detta område läroböcker, som fördelaktigt utmärkas genom omsorgs-

full redaktion, eleganta bevis, rikhaltiga uppgifter och vetenskaplig hållning. (I. F.)

Lindman, Knut Axel, målare, f. 20 dec. 1848 i Gäfle, var elev vid konstakademien 1872—75, studerade 1875—79 i Paris samt i olika delar af Frankrike och Italien och har sedermera varit bosatt i hemlandet — ett par årslånga uppehåll i Italien och Egypten frånräknade. L. deltog i Opponenternas och några år framåt i Konstnärsförbundets utställningar och blef 1897 led. af konstakademien. Han gjorde sig först känd genom elegant målade studier från landsbygden i Frankrike, därefter genom små strand- och trädgårdsmotiv från Gottland (ett *Visbymotiv* från 1881 i Göteborgs museum). Sedan han bosatt sig i Stockholm, började han måla motiv från staden och dess närmaste omgifningar: *Östra inloppet till Stockholm* (1885, Nationalmuseum), den större taflan *Stockholms ström* (1886), flera *Caprimotiv* från vistelsen i södern 1891—92, vidare motiv från Tunisien, Sicilien, Gottland (*Strandparti* inköptes 1904 af Nationalmuseum, f. n. deponerad i riksdagshuset) samt hafsstudier, bland dem *Månuppgång, Månsken, Aftonsol* (utställda 1905). G—g N.

Lindman, Karl (Carl) Axel Magnus, botanist, f. 6 apr. 1856 i Halmstad, student i Uppsala 1874, docent i botanik 1884, filos. doktor 1886, lektor i naturalhistoria och fysik vid Stockholms norra latinläroverk 1887, blef intendent och professor vid Riksmuseets botaniska afdelning 1905. L. var arffurstarnas lärare 1896—1904. L. är mycket vidtberest, har i botaniskt syfte företagit en mängd resor i Sverige och Norge äfvensom i större delen af mellersta och södra Europa och nordvästra Afrika samt utförde som Vet. akad:s Regnellske stipendiat (1892—94) en botanisk forskningsresa i Brasilien och Paraguay. Han är en mångsidig botanist, som publicerat talrika vetenskapliga och populära skrifter. Däribland må nämnas afh. *Om drifved o. d. vid Norges kuster* (1883), *Om postflorationen* (1884), *Bidrag till kännedomen om de skandinaviska fjellväxternas blomning och befruktning* (1887) samt floristiska uppsatser jämte undersökningar af växtgeografiskt innehåll. Särskildt har den sydamerikanska resan, från hvilken betydliga samlingar hemfördes, lämnat stoff till ett större antal arbeten, dels floristiska, dels äfven morfologisk-biologiska och ekologiska, i hvilka L. söker förklara en mängd egendomligare organ och företeelser i den tropiska vegetationen. Hans växtgeografiska skildringar från Rio Grande (Syd-Brasilien) och El Chaco äro öfversatta till portugisiskan. — För en större allmänhet har han utgifvit planschverken *Bilder ur Nordens flora* (1901—05; text och 520 pl., delvis med användning af taflorna i Palmstruchs ”Svensk botanik”) och *Vi och våra blommor* (1911; under utgifning); för skolornas behof har han författat *Lärobok i botanik för realskolan och gymnasiets första stadium* (1904; förkortade uppl. 1906 och 1907) med delvis nya uppslag och utgifvit 3 större anatomiska väggtaflor öfver hjärnan, ögat och örat. Vid Linnéjubileet 1907 författade L. på uppdrag af Vet. akad. en skildring af *Linné såsom botanist* (tysk, utvidgad uppl. 1908), hittills den fullständigaste redogörelsen för Linnés botaniska forskning och författarskap och belysande hans person och verk från nya synpunkter; äfven i populära uppsatser har L. framställt Linnés karaktär och naturforskning. Han är framgångsrik naturskildrare och tillika känd som en af de förnämste bland våra naturvetenskapliga tecknare och målare. T. K.

Lindman, Salomon Arvid Achates, statsman, sjömilitär, industriman, f. 19 sept. 1862 å Österby bruk i Films socken, Uppsala län, är son till bruksdisponenten Emil Achates L. (f. 1826, d. 1902) och sonsons son till släktens stamfader, kyrkoherden i Mjöbäck, Kind, Arvid L. (f. 1670, d. 1741), som antog släktnamnet efter gården Lindrum i Ölsremma socken, Älfsborgs län (om släkten L. se ”Personhistorisk tidskr.” 1912). Arvid L. blef underlöjtnant vid flottan 1882, deltog i fregatten ”Vanadis” världsomsegling 1883—85, utnämndes till löjtnant 1887, tog 1889 afsked från flottan på tre år, men kvarstod utan lön, blef kapten 1892, öfvergick s. å. till flottans reserv, utnämndes 1905 till kommendör vid flottan samt 1907 till konteramiral i flottans reserv. L:s utprägladt praktiska läggning gjorde honom tidigt intresserad för affärslifvet och industriell verksamhet samt föranledde honom att 1889 taga anställning hos A.-b. Iggesunds bruk, där han var verkställande direktör 1892—1903. Efter Iggesunds försäljning blef han 1904 chef för Strömbacka bruks a.-b. Därjämte har han varit verkställande direktör för Luossavaara-Kirunavaara a.-b. 1900—01, led. af styrelserna för Rörstrands a.-b. och Svenska trävaru- och exportföreningen, Huskvarna vapenfabriks a.-b. m. m., statens revisor i Luossavaara-Kirunavaara a.-b., ordf. i undersökningskommittén för Östkustbanan, sekreterare i Östkustbanekommittén och vice ordf. i dess Gäfleborgsafdelning (1897 ff.), led. af Norrlandskommittén 1901—04 och ordf. i den af Järnkontoret tillsatta kommittén för utredande af frågan om tillvaratagande af biprodukter vid ugnskolning (1902—04) etc. I följd af sitt anseende för duglighet och arbetskraft anlitades han snart i kommunala och politiska värf o. d., var led. af Gäfleborgs läns landsting 1892—1905 och af länets hushållningssällskaps förvaltningsutskott 1898—1905 samt blef af landstinget hösten 1904 invald i Första kammaren, där han, som är protektionist och högerman, representerade länet t. o. m. 1910, hvarefter han 1911 satt där som representant för Älfsborgs län. Vid de allmänna valen hösten s. å. utsågs han till led. af Andra kammaren för Stockholms första valkrets. I riksdagen var han suppleant i särskilda utskottet vid första urtima riksdagen 1905 och led. af lagutskottet 1906, hvarjämte han varit medlem af Förstakammarmajoritetens förtroenderåd.

L., som 1904 utnämnts till generaldirektör och chef för Telegrafstyrelsen, inkallades som statsråd och chef för Sjöförsvarsdepartementet i Lundebergs koalitionsministär, 2 aug.—7 nov. 1905, hvarefter han återgick till sitt generaldirektörsämbete. Men efter Staaffska vänsterministärens afgång trädde L. 29 maj 1906 som statsminister (utan portfölj) i spetsen för en ny regering, bildad på basis af

rogrammet allmän rösträtt med proportionella val l båda kamrarna. På grund af vänsterpartiernas vervikt vid de allmänna valen begärde han 30 pt. 1911 sitt entledigande och afgick 7 okt. jämte ela den öfriga ministären (som flera gånger rekonruerats och af hvars ursprungliga ledamöter endast e då stodo kvar vid L:s sida) samt återvände till skild verksamhet (från generaldirektörsämbetet ade han tagit afsked 1908).

Både som riksdagsman och regeringsmedlem ha r L. de kanske mest framträdande dragen varit or energi och verksamhetslust, rask beslutsamhet h fyndighet samt en den praktiske affärsmannens rkärlek för aktuella realiteter. Som statsminister rde han i stor utsträckning ha satt sin viljas prägel hela ministärens verksamhet samt bestämmande h med personligt arbete ingripit i åtskilliga andra ågor än dem, där han som kontrasignant eller jest i det yttre personligen mera framträdt. De ågor, hvari han som statsminister torde ha inlagt t mesta personliga arbetet, ha varit rösträttsfrågan h norrbottniska malmfältsfrågan såväl vid deras rberedande som vid deras genomdrifvande. I *röstttsfrågan* accepterade han 1907 sammanjämkningsrslaget med dess genomgripande afvikelser från geringsförslaget och satte in i Första kammaren or kraft på brytandet af motståndet mot sammanmkningsförslaget. I arbetet på den *norrländska almfältsfrågans* lösning kom han tidigt att verkmt deltaga, och den slutliga lösningen hade företts af mångårigt och ansträngande arbete från ns sida. Hösten 1901 tillkallades han jämte andra K. M:t för att afge yttrande rörande malmfälten. m statens ombud afslöt han 1902 ett köp af såväl irunavaarabolagets som Gällivarebolagets grufvor i mband med en utarrendering på längre tid. De llständigt utarbetade kontrakten antogos af bolagen h blefvo af dåv. regering godkända i princip, en framlades aldrig för riksdagen, då man misstades om deras antagande. Det sålunda utarbede förslaget var det första försöket till frågans sning och skulle enligt L:s uppfattning ha för aten varit vida fördelaktigare än något annat senare amkommet. Motståndare 1906 till Staaffska regegens förslag i frågan, uppgjorde han den k. prosition, som antogs 1907. Bland de många stora konomiska fördelar, som han ansåg vinnas genom nna uppgörelse, säkerligen en af de största staten gonsin ingått, vore icke den minsta den, att staten efve egare till hälften af de två största malmfälten h ensam egare af flera samt att därigenom utlänngar så godt som absolut förhindrades att lägga der sig de kolossala malmrikedomarna. 1908 kometterades lösningen genom Svappavaaraköpet. Under de *unionella förvecklingarna* 1905 sökte L. inom tt parti och i särskilda utskottet verka för unionens prätthållande. Som sjöminister gjorde han genast lt för att få flottan krigsberedd samt dref upp nom sina fartygsbeordringar flottafdelningen på stkusten till en styrka af 45 fartyg. Flottans rläggning vid Strömstad anses ha utöfvat ett sst inflytande på Karlstadsförhandlingarna. I risbådafrågan (se Grisbådarna) nedlade L. ycket personligt arbete, var med om en skiljedom h ansåg frågan ej vara af natur att från svensk da påkalla några "allvarligare åtgärder". Härför sattes han hårdt i Första kammaren, men genomdref sin vilja, hvarefter frågans fullständiga utredning blef för honom en hederssak. I Ålands- samt Nord- och Östersjötraktatsfrågorna tog han liflig del. Vid den s. k. Norrlandsfrågans behandling var han i kommittén och i riksdagen motståndare till förbudslagstiftning mot bolags fastighetsförvärf (1906), däremot som kommittéreservant och motionär (1905) anhängare af en inskränkning af egostyckningsrätten. Härutinnan framlade K. M:t förslag och fattade riksdagen beslut 1909 ang. den definitiva lagstiftningen rör. inskränkning i egostyckningsrätten. S. å. bifölos de kungliga, 1907 och 1908 fallna förslagen rör. arrende- och uppsiktslagar äfvensom k. förslaget om upplåtande af odlingslägenheter å de norrländska kronoparkerna. Förefallande kommunikationsfrågor, såsom ångfärjeförbindelsen med Sassnitz, Trollhättekanalen, Ofotenbanans elektrifiering, järnvägar etc., ha omfattats af honom med stort intresse. En i sällskap med civilministern Hamilton företagen studieresa till Värmland, Dalsland och norra Bohuslän för Inlandsbanefrågan (se Inlandsbanan) resulterade dels i, att den tilltänkta banan genom Värmland säkerligen ej blir af, utan ersättes af flera, dels bred-, dels smalspåriga banor (hvartill riksdagen 1911 anvisat en särskild lånefond), dels i, att banan bygges n. om Ströms vattudal efter en enklare typ, hvarigenom kostnaderna kunna väsentligt nedbringas. Bland öfriga betydelsefullare frågor, hvari L. spelat en mer ingripande roll, äro genomdrifvandet af beslutet om byggande af ett större pansarfartyg ("F-båten") 1911, tvistefrågan ang. tillämpningen af § 46 R. O., hvarvid tre af ministärens medlemmar (E. Trolle, A. Petersson i Påboda och G. V. A. Roos) voro af olika mening med L. och i mars 1909 lämnade sina platser, som snart fylldes, och förslagen till arbetsaftalslagar (1910—11). Vid de stora hotande arbetskonflikterna och lockoutförklaringarna 1908 tillkom på hans initiativ den stora medlingskommissionen, som under envoyén E. Günthers ordförandeskap slutligen lyckades åvägabringa en öfverenskommelse. Regeringens mycket olika bedömda taktik under händelsernas utveckling i anledning af storlockouten och storstrejken 1909 bestämdes af honom, som följde förloppet med oafbruten personlig uppmärksamhet och under fast beslut att framför allt upprätthålla ordningen. Ett mera aktivt eller tidigare ingripande för att "pressa ihop" de stridande parterna hade enligt hans uppfattning varit oklokt och icke egnadt att förebygga stridens snara återupptagande. Bland öfriga frågor, hvilka han som statsminister på det ena eller andra sättet tagit mera personlig del i eller intresserat sig för, ha varit prästlöneregleringen (1908—10), prästvalslagen (1909), aktiebolagslagen (genomdrefs af honom i Första kammaren 1910), sjukkasselagarna (s. å.), egnahemsfrågorna etc. Särskildt torde läggas märke till det nära förhållande, som utvecklades emellan landtmannapartiet och nationella framstegspartiet samt L. som regeringschef. Som i viss mån betecknande för L:s och hans ministärs initiativlust torde äfven kunna betraktas det ovanligt stora antalet tillsatta kommittéer (bortåt ett par hundra) och afgifna k. propositioner (elfva hundra). Bland de förra voro den stora försvarskommittén (1907—10) och arbetsaftalskommittén af 1907, hvars hastiga upplösning 1909 väckte uppseende. Därjämte inrättades Civilkommissionen

Tryckt den 15/11 11 16 b. 21

(1908). Utmärkande för L. som politiker är äfven stor stridbarhet i debatten, och denna egenskap har gjort sig gällande icke blott i redan berörda stridsfrågor, utan ock t. ex. i interpellationsdebatten 1909 rör. den socialdemokratiska propagandan, i inläggen i Andra kammarens debatt 1911 om minskning af försvarskostnaderna samt i många af hans offentliga tal, i rösträttsfrågan, i valrörelserna 1908 och 1911 eller vid andra tillfällen. Flera af hans föredrag och tal föreligga tryckta (1907—11); likaså skrifterna *Aktiebolaget Iggesunds bruk* (*The Iggesund works Co. ltd*, 1898) och *Behofvet af sammanslutningar inom svenska bruksväsendet* (1903).

L. är hedersled. af Örlogsmannasällskapet (1905), led. af Krigsvet. akad. (1906) och af konungen förordnad ordf. i Carnegies ”hjältefond” (1911). T—s.

Lindmansson, Johan August Vilhelm, donator, f. 1840, d. 1909, kom tidigt i bokbindarlära och blef en af de allra skickligaste och oftast prisbelönte idkarna af detta yrke i Stockholm samt förvärfvade, i synnerhet genom husaffärer, en ansenlig förmögenhet. 1907 skänkte han anonymt till Stockholms stad 105,000 kr. för resande af ett industrimonument, där enligt donators bestämmelser äfven det mindre handtverket skulle symboliskt framställas. Under lifstiden bortskänkte L. dessutom, likaledes anonymt, till åtskilliga hjälputdelande institutioner i Stockholm omkr. 200,000 kr. I hans testamente donerades ytterligare öfver 1 mill. kr., hvaribland till borgerskapets änkehus, som förut af honom fått 100,000 kr., omkr. 400,000 kr., till borgerskapets gubbhus omkr. 400,000 kr. samt till andra dylika inrättningar mera än 200,000 kr.

Lindmark, Karl Otto, teaterledare, skådespelare, f. 24 dec. 1830 i Stockholm, d. där 26 juli 1901, var elev vid K. teatern 1844—49 och därefter anställd hos P. Deland (i 10 år), Stjernström och vid Svenska teatern i Helsingfors. 1863—88 förestod han eget teatersällskap, som länge räknades som det bästa i svenska landsorten och i synnerhet odlade den högre komedien. Som skådespelare uppträthöll han den Delandska skolans finhet i komiken, och bland hans roller framstodo *Notarien Guérin*, *Gaspard* i ”Debutanten och hennes far”, *Advokaten Knifving*, *Poirier* i ”Klädeshandlaren och hans måg”, *Sjövall* i ”Ett resande teatersällskap” m. fl.

Lindmark, Knut Seve, ingenjör, f. 28 dec. 1838, d. (genom självmord) 17 aug. 1892, blef student i Uppsala 1856, tog 1861 afgångsexamen vid krigshögskolan å Marieberg samt befordrades i Väg- och vattenbyggnadskåren 1863 till löjtnant och 1874 till kapten, men tog s. å. afsked. 1867—76 var han vice direktör eller direktör för Argentinska republikens ingenjörkår. L. är företrädesvis känd genom sina skapelser Katarinahissen (1881—83) och Brunkebergstunneln (1884—86) i Stockholm.

Lindmätaren, *Hybernia defoliaria, zool.*, en mätarfjäril, hvars larv stundom anställer svåra härjningar på fruktträd och andra löfträd. (Se Trädgårdens skadeinsekter, pl. I, fig. 4.) Hannen är gulaktig, med två brunaktiga tvärband öfver framvingarna; vingbredden 30—42 mm. Honan är liksom hos frostfjärilen vinglös. Till lefnadssätt, flygtid och skadegörelse liknar lindmätaren mycket frostfjärilen och bekämpas på samma sätt som denna. (Se vidare Cheimatobia.) G. G.

Lindner, Ernst Otto Thimoteus, tysk musikskriftställare, f. 1820 i Breslau, d. 1867 i Berlin, var en förträfflig musikkännare, redaktör af ”Vossische zeitung”, ledare af Bachverein i Berlin, förelåsare samt författare till *Meyerbeers ”Prophet” als kunstwerk beurteilt* (1850), *Die erste stehende deutsche oper* (2 bd, 1855), *Zur tonkunst* (1864) och *Geschichte des deutschen liedes im 18. jahrhunder* (1871). A. L.

Lindner, Theodor, tysk historiker, f. 1843 i Breslau, anställdes 1874 som e. o. professor vid universitetet i sin födelsestad, blef 1876 ord. professor vid akademien i Münster och öfvergick 1889 till universitetet i Halle, där han sedan verkat. Han har utvecklat liflig författarverksamhet, framför allt inom medeltidens historia. Hit höra specialundersökningar, såsom *Das urkundenwesen Karls IV. und seiner nachfolger* (1882), *Die fabel von der bestattung Karls des Grossen* (1893) och *Die sogenannten schenkungen Pippins, Karls des Grossen und Ottos I. an die päpste* (1896) samt ett par studier öfver kurfurstеprivilegiets utveckling vid de tyska konungavalen, hvilkas resultat dock icke äro obestridda: *Die deutschen königswahlen und die entstehung des kurfürstenthums* (1893) och *Der hergang bei den deutschen königswahlen* (1899). Likaledes en frukt af källstudier och originalundersökningar är det stora arbetet *Geschichte des Deutschen reiches unter könig Wenzel* (2 bd, 1875, 1880); det utgafs såsom del I i en *Geschichte des Deutschen reiches vom ende des 14. jahrhunderts bis zur reformation*, men någon fortsättning kom aldrig. I stället utarbetade L. för ”Bibliothek deutscher geschichte” en sammanfattande *Deutsche geschichte unter den Habsburgern und Luxemburgern* (2 bd, 1890, 1893). Till en öfvervägande populär framställning öfvergår L. i *Geschichte des deutschen volkes* (2 bd, 1894), en liflig skrifven och väl genomförd öfversikt; af intresse för svenska läsare är bl. a. hans oförbehållsamma uppskattning af Gustaf II Adolf, af hvars person och verk han ger en god karakteristik (sedan ytterligare utförd i hans ”Weltgeschichte”). Från detta flitiga författarskap inom tysk historia vände sig L. till studier öfver mänsklighetens allmänna utveckling. 1901 utkommo *Geschichtsphilosophie* (2:a uppl. 1904; svensk öfv., med särskildt företal af förf., 1908) och samtidigt 1:a bandet af en *Weltgeschichte seit der völkerwanderung* (beräknad att omfatta 9 bd, hvaraf 7 bd, omfattande tiden till 1815, utkommit 1911). Det förra arbetet går icke djupare in på de historisk-vetenskapliga principfrågor, som diskuterats under senare tid (se Lamprecht); L. karakteriserar själf sin ståndpunkt som empirisk, och hans ”filosofi” utgöres af en del reflexioner öfver beständighet och föränderlighet i människornas samhällslif, öfver växelverkan mellan massor och individer, öfver nationalitetsbegrepp och rasskillnader, materiella och andliga faktorer i den historiska utvecklingen, o. s. v. — det hela inneslutande åtskilliga sunda iakttagelser, men knappast af den art, att de ge något egentligt nytt bidrag till lösningen af den historiska vetenskapens problem. L:s ”Weltgeschichte” är, enligt förordet, afsedd att omsätta dessa principer i en historisk framställning af den europeiska kulturutvecklingen i dess helhet. Arbetet har åtskilliga förtjänster, bl. a. en konsekvent sträfvan att framhålla utvecklingens olika sidor, de politiska, ekonomiska, sociala, religiösa o. s. v.

eras inbördes sammanhang (''det finnes blott *en* istoria, och den låter sig icke anatomiskt sönderlas i politisk eller social eller kulturell'', är en L:s sunda satser), samt mycket betydande beläenhet och lätt flytande stil. De första delarna, i vilka förf. rör sig på sitt specialområde, medelden, ha lyckats bättre än de senare, där framställingen ofta förefaller mindre genomarbetad. L. ger sedan 1893 ''Hallische beiträge zur geschichtsrschung''. N. E—n.

Lindome, socken i Hallands län, Fjäre härad. 839 har. 2,657 inv. (1910). Annex till Tölö, öteborgs stift, Fjäre och Viske kontrakt.

Lindorm (fnty. *lint*, isl. *linnr*, orm). 1. En ägolik djurskepnad, äfven kallad h v i t o r m, m omtalas i medeltidens hjältedikter (Nibelungened), folkvisor, sagor och riddarromaner. Den ildras oftast som ett godt, mot människan välsinadt väsen. Sådana lindormar äro vanligen förollade prinsar, som genom kärleken åter framstå sin mänskliga gestalt (jfr visan om Lindormen i eijer-Afzelius' ''Svenska folkvisor''). Föreställninen, att lindormar helst hölle till under lindar, uppom genom folketymologiens oriktiga tolkning af ort. Att möta lindormen troddes länge bland allogen vara en lika lycklig som ytterst sällsynt händelse. Då gällde det att med handen fatta om hom, hvarvid han lämnade i sticket sitt skinn. Man höfde endast slicka på detta för att genast få ögen öppna för naturens förborgade läkedomskrafr i örter, stenar, jordarter och djur. Två under 700-talet vida beryktade utöfvare af folkmedicin, oke gubben i Enekulla och Sven i Bragnum, bägge Västergötland, troddes ha ''hvita ormen'' att tacka r kraften i sina underkurer. Jfr H v i t o r m e n ch O r m k u l t. Om lindormsagan se A. Olrik, Kong Lindorm'' (i ''Danske studier'' 1904). — 2. En af allmogen omtalad jätteorm, äfven kallad r a k e och h j u l o r m. Sist anförda benämng har sin orsak i tron, att ormen biter sig i stjärn, så att den bildar en ring, och sedan rullar amåt med fruktansvärd fart. Denna orm anses oerördt farlig. G. O. Hyltén-Cavallius har i en skrift Om draken eller lindormen, mémoire till k. Venskaps-akademien'' (1884) inryckt ett tjugutal ggranna berättelser af personer i södra Småland n, huru de antingen flytt för någon sådan skräckjagande (10—20 fot lång) ''lindorm'' eller efter rfärlig strid lyckats döda honom. Bokens detaljade beskrifningar på detta fantasidjur ega ett visst, blott folkpsykologiskt intresse. — 3. En *heraldisk* gur i skepnad af en drake (se d. o.). 1 o. 2. (N. E. H.)

Lindorm Björnsson (V i n g e), lagman i Västerötland under 1400-talets sista årtionden, sökte 1497 med en bondehär undsätta Älfsborg, som begrades af danskarna, men fästningen föll, redan nan han hunnit fram. S. T—g.

Lindos, stad midt på ön Rhodos' östra kust med ng. 1,000 inv., tullstation, säte för en mudir. Staen har ett storartadt läge mellan två hafsvikar, men arken är steril, så att en ej ringa del af inbyggarna iker sin utkomst som arbetare utomlands, särskildt Egypten. Den har bevarat sitt antika namn oförndradt. L. var (jämte Ialysos och Kameiros) en af e tre ursprungliga grekiska städerna på ön, hvilka 07 f. Kr. förenade sig om att grunda hufvudstaden hodos på öns nordligaste udde; dock har L. äfven senare varit en betydande stad. Framför allt på dess borg ha 1902—05 verkställts utgräfningar af Carlsbergfonden i Köpenhamn, som blottat resterna af Athena Lindias tempel med dess propyléer och en ståtlig dorisk stoa. Ett märkligt fynd är en vid uppgången till borgen i klippan uthuggen relief: akterstäfven af ett krigsskepp, som tjänat till postament för en staty af en segerrik rhodisk amiral; därjämte har man gjort talrika småfynd och en mycket rik skörd af inskrifter, som äro synnerligen viktiga för konst-, kult- och personhistorien. Johannitriddarna, som 1309—1522 innehade Rhodos, försågo borgen med starka, till största delen ännu kvarstående befästningar; L:s borg var näst staden Rhodos deras starkaste stödjepunkt på ön. Stormästaren Foulques de Villaret, under hvars ledning ön eröfrats, men som sedan blef afsatt från sitt ämbete, trotsade inom dess murar en tid sitt motparti. Se Blinkenberg och Kinch, ''Exploration archéologique de Rhodes'' (danska Videnskabsselskabets ''Oversigt'', 1903—05, 1907). M. P:n N.

Li'ndpaintner [-pajnt-], P e t e r J o s e p h v o n, tysk musiker, f. 1791, d. 1856, var musikdirektör vid Isartorteatern i München 1812—19 och sedermera hofkapellmästare i Stuttgart, där han visade sig vara en utmärkt dirigent och väsentligen höjde kapellets anseende. L. var en fruktsam kompositör och skref 21 operor, balletter, melodramer, mässor, oratorier, kantater, symfonier, uvertyrer (*Faust*) och konserter samt dessutom kammarmusik och sånger (bl. a. *Fahnenwacht*). A. L.*

Lindquist, A u g u s t H e r m a n, socialdemokratisk partiledare, f. 9 juli 1863 i Arboga, möbelsnickare till yrket, deltog i bildandet af Arboga träarbetarfackförening 1888 och blef styrelsemedlem. Sedan 1889 bosatt i Stockholm, valdes han af Svenska träarbetarförbundets kongress till expeditionsförare, hvilken syssla han skötte jämsides med sitt yrke; 1897 blef han förbundets helt aflönade förtroendeman. Sedan 1900 (efter F. Sterkys död) är L. landsorganisationens (se d. o.) ordf. L. är en af den svenska arbetarrörelsens mest bemärkta män och spelade en framstående roll vid storstrejken 1909, vid hvars början han för ett par dagar kunde anses som ett slags diktator i Stockholm, särskildt genom den kontroll han förmådde utöfva öfver kommunikationsväsendet. L., hvars förmåga och organisationstalang äro obestridliga, är medlem af Andra kammaren från 1906. Han var led. af tillfälligt utskott 1906—08 och af arbetsutskottet 1910. L. var medlem af arbetsaftals- och lärlingslagskommittéerna (1907). J. C.

Lindqvist, J o h a n H i n r i k, matematiker, f. 8 sept. (g. st.) 1743 i Nystad, d. 14 mars 1798 i Åbo, blef student i Åbo 1758 och filos. magister (primus) 1769 samt höll 1771 föreläsningar i astronomi å Sveaborg. Han blef docent i matematik i Åbo 1771, adjunkt i filos. fakulteten 1778, e. o. professor 1779 och ord. professor i matematik 1781. Han var led. af Vet. akad. (1785) och af Vet. soc. i Uppsala (1795). L. var en för sin tid ganska duglig matematiker och astronom. Inom matematiken sysselsatte han sig med flera speciella frågor, såsom integration af en klass differentialekvationer af tredje ordningen, parallellteorien, omvända tangentmetoden och ellipsoidsektioner. Som astronom verkställde han observationer rörande solförmörkelser, ockultationer

och Merkuriuspassagen 1786 samt behandlade åtskilliga problem hörande till olika delar af astronomien, bl. a. äfven keplerska problemet. Som akademisk lärare åtnjöt L. stort anseende och bidrog i väsentlig mån till främjande af de matematiska studierna vid Åbo universitet. Hans skrifter äro dels utgifna i disputationsform, dels införda i Vet. akad:s handl. eller Vet. soc:s ”acta”. Bland dem må nämnas *Nytt sätt at til en gifven anomalia media finna en planets anomalia vera* (Vet. akad:s handl., 1778) och *Methodus ex observatis stellarum a luna occultationibus inveniendi differentias meridianorum et loca lunæ vera* (Acta Soc. scient. upsal., VI; 1799). (I. F.)

Lindqvist, Karl Adolf, veterinär, f. 12 aug. 1830 i Stockholm, d. där 5 nov. 1904, tog afgångsexamen vid veterinärinrättningen i Stockholm 1851, blef s. å. veterinär vid Löfstaverken, i Uppsala län, samt utnämndes 1854 till länsdjurläkare i Jönköpings län, 1861 till lärare i zoologi, husdjursskötsel och veterinärmedicin vid Ultuna landtbruksinstitut, 1868 till adjunkt och 1877 till professor vid veterinärinstitutet i Stockholm och förordnades 1886 till dess föreståndare. — 1894—97 var L. därjämte förordnad som adjungerad led. och föredragande för veterinärärenden i Medicinalstyrelsen samt som sådan från 1896 led. af Direktionen för Veterinärinstitutet, men hade 1895 erhållit afsked från sin professur och föreståndarskapet. L. var led. af 1874 års veterinärkommitté; 1865—76 var L. sekreterare i Sv. veterinärläkareföreningen och 1881—94 dess ordf. L. var led. af Sv. läkarsällskapet, af Landtbr. akad. (1883) samt af flera utländska veterinärsällskap. Vid Uppsala universitets jubelfest 1893 promoverades han till med. hedersdoktor. För studier i veterinärmedicin och husdjursskötsel företog han med offentligt understöd ett stort antal resor (till Danmark, Tyskland, Frankrike, Nederländerna och Storbritannien). Utom åtskilliga tidskriftsuppsatser offentliggjorde han *Husdjursskötselns hufvudgrunder* (1865; 4:e uppl. 1889; belönad af Patriotiska sällskapet; utgör 2:a delen af ”Landtbrukspraktika af J. Arrhenius och C. A. Lindqvist”), *Hjelpreda vid den första behandlingen af husdjurens sjukdomar* (1871; 4:e uppl. 1892) och *Minnesbok för veterinärer i tjenst* (1870; belönad af Svenska veterinärläkareföreningen), *Om vattuskräck hos hundar* (1876), *Beskrifning öfver svinpesten* (1888) och *Granskning af åsigterna rörande några farsoter bland svinkreaturen* (1897). 1882—85 utgaf L. ”Tidskrift för veterinärmedicin och husdjursskötsel”. E. T. N.

Lindqvist, John, musikbibliograf, f. 1870, har från unga år egnat sig åt bokhandelsyrket, hufvudsakligen i Linköping, och utgifvit femårskatalogerna *Uppslagsbok för svenska musikhandeln* (för åren 1891—95, 1896—1900, 1901—05 och 1906—10), ett praktiskt uppställdt arbete, som minutiöst förtecknar all i Sverige under nämnda tid utgifven musik.

Lindqvist, Karl Gustaf Oskar Eugen, författare under märket Mari Mihi, f. 24 apr. 1872 i Stockholm, där han 1892 aflade mogenhetsexamen, tog 1902 hofrättsexamen i Uppsala och utnämndes 1906 till borgmästare i Mariefred. L. debuterade 1898 med *Dagsländor* (2:a saml. 1900, 3:e saml. 1904) och har sedan utvecklat ett alsterrikt författarskap med *Stigmannens bok* (1906), *Studentens lyckliga dar* (s. å., 5:e uppl. 1911), *Junkern utan land* (1907), *Sultaner, helgon och röfvare* (1910), *Signy* (1911) och *Landet bakom molnen och andra resebilder* (s. å.). Ett urval af hans berättelser är *Hjärtan och hjältar* (1909). L., som företagit många och vidsträckta resor, har till specialitet turistskissen, den raska reseberättelsen och skildringar af gammaldags mellansvenskt herrgårdslif. Ytterlig afsky för moderna åskådningar, hurtig och burschikos berättarförmåga, en mellan journalistiskt käseri och stämningssökande epik svingande stil ha gjort L:s berättelser mycket populära. R—n B.

Lindqvist, Selim Arvid, finsk arkitekt, f. 1867 i Helsingfors, besökte 1884—88 polytekniska institutet i Finland, tilldelades 1893 F. A. Sjöströms stipendium för arkitektur och vistades 1893—95 på studieresor förnämligast i Tyskland, Österrike-Ungern och Italien och arbetade 1895 å arkitekturbyrå i Berlin. 1896—98 var L. disponent för stenindustrifirman aktiebolaget Granit. Därefter har han varit sysselsatt som privatarkitekt samt under en följd af år lärare vid Centralskolan för konstflit i Helsingfors. L. har varit mycket anlitad för privata byggen; särskildt har han uppfört många affärshus. De utmärkas genom synnerligen praktisk disposition samt äro, hvad den yttre arkitekturen beträffar, måttfulla och enkla i utprägladt modern stil. L. har bl. a. uppfört *Lundqvistska affärspalatset, a.-b. Unions affärshus, a.-b. Agros affärshus, saluhallarna* på Sandvikstorget och Kaserntorget, *”Sailors' home”*, alla i Helsingfors, äfvensom samtliga byggnader för *Helsingfors stads elektricitets- och gasverk, stadshuset* samt *vatten- och utsiktstorn* (helt och hållet i järnbetong) i S:t Michel. T. Stz.

Lindrande medel. Se Lenitiva.

Lindroth, Adolf Fredrik, musiker, f. 27 nov. 1824 i Stockholm, d. där 29 juni 1895, elev af d'Aubert, var violinist i hofkapellet 1844—69 och violinlärare vid konservatoriet 1868—71. Han konserterade i Stockholm och landsorten samt blef 1864 led. af Mus. akad. Musikaliska konstföreningen har utgifvit två af hans kompositioner, *Violinstudier* och *Andante och bolero*. A. L.*

Lindroth, Erik Gustaf Ludvig Vilhelm, f. 5 aug. 1845 i Ryssby, Kronobergs län, blef filos. kandidat i Uppsala 1868 och filos. doktor 1869, var vikarierande och extra lärare vid Stockholms gymnasium 1868—75 och föreståndare för ”f. d. Beskowska skolan” (se d. o.) 1888—1906 (till 1894 den ene delegaren i densamma). Under hans ledning förvärfvade skolan stort anseende; där pröfvades bl. a. den s. k. imitativa språkmetoden. L. kvarstod som lärare till 1910. Bland hans skrifter må nämnas *Latinsk formlära* (1874), *Kort öfversikt af romerska antiquiteterna* (1880; 5:e uppl. 1895, omtryckt 1903, öfv. till norskan 1885), *Latinsk språklära* (tills. med R. Törnebladh, 1881; 4:e uppl. 1897, omtr. 1903, i 2:a förkortade uppl. 1909) samt ett flertal skrifter i religiösa, sedlighets- och fosterländska frågor. J. C.

Lindroth, Knut Arvid, skådespelare, teaterledare, f. 11 mars 1873 i Stockholm, var elev vid Dramatiska teatern 1891—92, anställd vid Aug. Lindbergs sällskap 1892—93 och 1894—96, kom därefter till Svenska teatern i Helsingfors och 1900 till Selander (Olympiateatern) i Stockholm, 1903 till Stora teatern i Göteborg och leder sedan 1905 med

amgång eget sällskap i landsorten. L. uppehåller et stora skådespelet och utmärker sig själf i hjälteller, t. ex. *Hamlet* och *Cyrano de Bergerac*.

Lindsay [li'nši], stad i kanadensiska prov. Ontario, 5 km. n. ö. om Toronto. 7,003 inv. (1901). Järnuteri, ylleväfveri, garfveri, skotillverkning, sågerk; handel med spannmål, trä och mjöl. J. F. N.

Lindsay [li'nši], gammal skotsk adelsläkt, beärkt redan på 1100-talet. Ättens hufvudman bär edan 1398) titeln earl af Crawford, och många dess medlemmar ha spelat en mycket framlädande roll i Skottlands historia. Till en dogren af ätten hörde Patrick L., lord of the Byres, d. 1589, som var en af nformationens tidigaste och ifrigaste anhängare and den skotska högadeln, deltog i sammanärjningen mot Rizzio (se d. o.) och som Maria uarts fångvaktare på Loch Leven tvang henne att säga sig kronan (1567). Han var sedermera en af genten Morays inflytelserikaste anhängare och del- g 1582 i konungens bortröfvande (se Jakob, sp. 181). Hans sonsons son John L., earl af Crawford-L., f. omkr. 1598, d. 1678, blef 1633 earl f L. och 1644 äfven earl af Crawford, var under bördeskriget på 1640-talet en af de skotske presyterianernas främsta ledare, öfvergick 1647 från ovenant-partiet till Karl I:s anhängare och satt 652—60 fången i England. Till en annan sidoren af ätten hörde earlerna af Balcarres, and hvilka Colin L., 3:e earl af Balcarres, f. nkr. 1654, d. 1722, en af Jakob II:s inflytelserike skotska rådgifvare, skrifvit det värdefulla meoarverket *Memoirs touching the revolution in Scotnd 1688—1690* (1714). — Alexander William Crawford L., 25:e earl af Crawford ch 8:e earl af Balcarres, f. 1812, d. 1880, jorde sig känd som genealogisk och konsthistorisk örfattare samt reseskildrare. Hans *Lives of the indsays* (2:a uppl., 3 bd, 1849) vann lifligt erännande, och reseskildringen *Letters on Egypt, dom and the Holy land* (2 bd, 1838; 5:e uppl. 852) tillhörde engelska litteraturens mest lästa Pastinaböcker. Till sin faders död (1869) bar han teln lord Lindsay. Hans son, James Lovic L., earl of Crawford and Balcares, f. 1847, är en ansedd astronom, var 1878—79 resident i "Royal astronomical society" och 1874 –80 (konservativ) medlem af underhuset. Dennes on David Alexander Edward L., lord alcarres, f. 1871, är sedan 1895 medlem af nderhuset, var 1903—05 yngre skattkammarlord Balfours ministär och är f. n. (1911) såsom de onservatives *chief whip* ("inpiskare") partiets oranisationsledare. V. S—g.

Lindsay [li'nši], Thomas, skotsk kyrkohistoriker, f. 1843, sedan 1902 rektor och professor vid nited free church college i Glasgow, en af Englands ista kännare af den allmänna reformationshistorien *Life of Luther*, 1900, *A history of the reformation*, bd, 1906 ff.), var äfven många år chef för skotska ikyrkans hednamission och har som sådan gjort vidräckta resor. Hj. H—t.

Lindsay [li'nši], Wallace, skotsk filolog, 1858, professor vid S:t Andrews universitet, kottland, har utgifvit värdefulla arbeten på olika mråden af den latinska filologien, såsom *The latin nguage* (1894), textupplagor af Plautus (1904—05), Nonius Marcellus (1902) m. fl., kommenterad upplaga af Plautus' "Captivi" (1900), *Contractions in early latin minuscule MSS.* (1908) och *Early irish minuscule script* (1910). H. Sgn.

Lindsay [li'nši], sir David, skotsk skald. Se Lyndsay.

Lindsborg, stad i nordamerikanska staten Kansas, vid Smokyhill river, en af Kansas' källfloder, nära midten af staten, 331 kilometer s. v. om Kansas city. Platsen anlades som ett svenskt nybygge 1869 och fick sitt namn efter en af grundläggarna. Stadsprivilegier 1879. L. anses vara den mest svenska staden i Amerika, i det att 1909 af dess 2,127 inv. endast ett par hundra voro af icke svensk börd. Fem svenska församlingar finnas. Platsen har stor betydelse för svensk-amerikaner genom det där 1881 grundade Bethany college (se d. o.), sedan 1891 fullständigt college (det näst största svenskamerikanska) i förening med konst-, musik- och affärsafdelning. Antalet lärjungar (1909) omkr. 900 och lärare 42. Vid läroanstalten firas årligen i påskveckan (i en särskild konsertbyggnad, som rymmer 3,000 pers.) en vida omtalad och af tusentals personer besökt musikfest, hvarvid Händels oratorium "Messias" sjunges af en inom samhället organiserad kör om nära 500 röster. Framför läroverkets hufvudbyggnad är rest en staty af dess grundläggare d:r A. Swensson (se d. o.). I L. har alltsedan platsens anläggning svensk tidning under växlande namn (senast kallad "Lindsborgsposten") utkommit. O. A. L—r.

Lindschöld, Erik, grefve, statsman, poet, f. 2 febr. 1634 i Skeninge, där hans fader Olof Håkansson var smed samt rådman och (tidvis) borgmästare, d. 11 juni 1690 i Stockholm, blef 1651 inskrifven som student i Uppsala och antog då namnet Lindeman. Vid universitetet studerade han med stor framgång latin, vältalighet och politik. Han gjorde sig tidigt känd som vitter författare både på latinskt och svenskt tungomål. Genom förmedling af professor Figrelius kallades han af Karl X Gustaf 1658 till lärare för dennes naturlige son, grefve Gustaf Carlson. Med sin discipel vistades L. omkr. nio år i främmande länder. Han tillegnade sig därunder grundliga insikter i de politiska vetenskaperna samt tillika en fin världsmannabildning. Vistelsen i Ludvig XIV:s Frankrike ingaf honom stark förkärlek för fransk kultur och torde äfven varit bestämmande för hans uppfattning om det kungliga enväldet som den bästa statsformen. Ännu medan han var i utlandet, tillbjöds honom en professur i Lund, som han dock afböjde, och likaså tillträdde han aldrig den eloquentiæ professur i Uppsala, hvartill han 1667 kallades. 1668 anställdes han som sekreterare i kansliet. Hos änkedrottning Hedvig Eleonora kom han i stor gunst; han blef själen i nöjena vid hennes hof och gjorde sig omtyckt såväl genom fint och behagligt umgängessätt som genom poetisk talang. Liksom Stiernhielm vid Kristinas hof uppträder L. vid riks-

änkedrottningens som författare af balletter samt rimmerier till värdskap, ringränningar o d. Hans största poetiska arbete är balletten *Den stoora Genius*, hvarmed Karl XI:s födelsedag firades 1669. S. å. blef L. efter hemkomsten från en ambassad till Polen, där han tjänstgjort som legationssekreterare under grefve Kl. Thott, adlad med namnet Lindenschöld, hvilket namn han efter en tid utbytte mot L. Genom sitt gifte med den förmögne kopparverksdirektören, rikskammarrådet Isak Cronströms dotter Elisabet kom L. i nära förbindelse med åtskilliga familjer inom den tidens rika uppkomlingsadel. Med Karl XI:s tillträde till regeringen (1672) kan L:s politiska bana sägas begynna. Rikskanslern M. G. De la Gardie, hvars förtroende L. åtnjöt, placerade honom som sekreterare i den kabinettskonselj (''sängkammarstyrelse''), till hvilken genom kanslerns föranstaltande regeringsmaktens tyngdpunkt alltmer öfverflyttades och som utgjorde liksom en förberedelse till det kommande enväldet. Inom denna regering intog L. visserligen till det yttre en obemärkt plats som sekreterare (1674 erhöll han hofrådstitel), men hans framstående kunskaper och sällsporda duglighet i förening med en smidighet i väsendet, som gjorde honom lika omtyckt af den fint bildade kanslern som af den ouppfostrade konungen, banade honom snart väg till ett stort inflytande. Ännu mera tillväxte detta efter riksdagen 1675, sedan rådet och rikskanslern förlorat konungens förtroende. L. var då någon tid framåt i verkligheten Karl XI:s förste minister (''sekreterarregementet''). Planerna att förskaffa konungen oinskränkt makt, en gång framkastade af De la Gardie, upptogos och utvecklades af L., hvilken inom kort blef enväldets på en gång ifrigaste och talangfullaste tjänare. Den rådighet och energi, som han utvecklade under den brydsamma tiden närmast efter utbrottet af danska kriget (1675—79), borde tillförsäkrat honom ett fortsatt åtnjutande af konungens förtroende och tryggat hans inflytande, om ej J. Gyllenstierna kommit honom i vägen. Närmandet mellan konungen och denne (1676), hvilket torde ha bemedlats just af L., medförde emellertid, att den senare efter hand trängdes åt sidan, och han fick t. o. m. under någon tid pröfva sin herres onåd. Den olyckan blef emellertid öfvergående. I juni 1680 afled Gyllenstierna. Kort därpå var L. åter en högtbetrodd man och utöfvade i konungens kabinett ett alltmer ökadt inflytande. På riksdagarna 1680 och 1682 spelade han en icke obetydlig roll, dock mindre i det offentliga än genom ''kulissarbete'' Särskildt ansågs han i hög grad ha dirigerat de ofrälse ståndens uppträdande vid dessa riksdagar. Han blef ock medlem af reduktionskommissionen. På 1686 års riksdag var han landtmarskalk — den första af tredje riddarhusklassen, som nådde denna värdighet — och gjorde som sådan allt för att genomdrifva de reduktionsbeslut, hvilka gåfvo åt denna riksdag dess egentliga märkvärdighet. Han förde ordförandeklubban med mycken skicklighet, vann mången genom sitt glada lynne och sitt behagliga umgängessätt samt lade för öfrigt ofta i dagen sin naturliga böjelse att sammanjämka och förlika. Kort efter denna riksdags slut tillsattes på ständernas anhållan den stora lagkommissionen för revision af den gamla lagen. L. blef ordf. i denna. Som sådan visade han samma skicklighet och drift som i alla sina offentliga värf. Äfven i utarbetandet af 1686 års kyrkolag har L. haft andel liksom i förarbetena till skolordningen af 1693. Hans obestridliga förtjänster medförde efter hand sin belöning, och han erhöll i hastig följd utmärkelser, som voro egnade att tillfredsställa hans af naturen ganska stora fåfänga och ärelystnad. L., som 1677 utnämnts till kansliråd och statssekreterare, blef 1685 hofkansler, 1686 landtmarskalk och president i lagkommissionen, 1687 kungligt råd och s. å. (10 dec.) på en gång friherre och grefve. I maj 1687 förordnades L. till kansler för Lunds universitet och arbetade till sin död med kraft och intresse på denna högskolas återupprättelse och förkofran. 1688 blef han utnämnd till guvernör för kronprinsen (sedermera konung Karl XII). L. var utan tvifvel ett stycke af en statsman med tankar och planer, som pekade långt framom hans eget tidehvarf. Som ämbetsman stod han genom snille, kunskaper och arbetsförmåga bland de allra främste under Karl XI:s dagar. Fastän ifrig reduktionsman och fiende till det gamla högadelsväldet, visade han största möjliga hänsynsfullhet i sitt personliga uppträdande gentemot representanterna för den gamla regimen, och i många fall var det uteslutande hans förord, som de störtade högadelsmännen hade att tacka för möjligen beviljad lindring i reduktionens och förmyndarräfstens hårda villkor. — Som poet träder L. med sin ballett m. m. i Stiernhielms fotspår, men visar sig f. ö. i sina ofta spirituella tillfällighetspoem, sällskapsvisor o. d. starkt påverkad af fransk poesi. Genom sitt intresse för den fransk-klassiska diktningen blef han en af dem, som först introducerade smaken för densamma i dåtidens högre sällskapskretsar. L:s *Samlade vitterhetsarbeten* utgåfvos 1864 i 4:e bandet af P. Hansellis ''Samlade vitt:s arb. af sv. förf. fr. Stiernhielm till Dalin''. Som talare hör L. ovedersägligen till sin tids främsta. Som mecenat för lärde och författare har han kanske åstadkommit mer än genom sin egen vittra produktion. Af betydelse blef särskildt det beskydd, som han lämnade den i Lejonkulan 1686—91 uppträdande truppen af skådespelare och dramatiska författare, vår första svenska teater. Litt.: Ingers, ''Erik Lindschöld. Biografisk studie'', I (1908; med utförliga litteraturhänvisningar). E. I.

Lindsey [li'nši], nordöstra delen af Lincolnshire i England, utgör sedan 1888 eget grefskap (*administrative county*), 3,889 kvkm., med 237,864 inv. (1911). (J. F. N.)

Lindsey [li'nši], Theophilus, engelsk teolog, f. 1723, d. 1808, grundade 1764 som anglikansk präst en af de första söndagsskolorna i England, men gled snart öfver till unitarisk åskådning och lämnade sin plats 1773, sedan en petition hos parlamentet om befrielse för prästerna från ed på de 39 artiklarna flera gånger afslagits. 1774 begynte L. verka som unitarisk pastor i London och fick stor betydelse för unitariska kyrkan i England. Hans hufvudarbete är *An historical view of the state of the unitarian doctrine and worship from the reformation* (1783). En volym memoarer utkom 1812. Hj. H—t.

Lindska anemometern. Se Anemometer.

Lindskog, Natanael, fysiker, skolman, läroboksförfattare, f. 29 sept. 1858 i Liared, Västergötland, blef student i Uppsala 1877 och promove-

ades till filos. doktor 1886, var sept. 1885—jan. 886 t. f. professor i matematisk och teoretisk meka- ik vid Tekniska högskolan och 1885—92 docent i ekanik vid Uppsala universitet, utnämndes 1891 ill lektor i matematik och fysik vid Kristianstads ögre allmänna läroverk, tjänstgjorde 1900—09 som ektor vid Vänersborgs högre allmänna läroverk och r sedan 1909 lektor i matematik och fysik vid öteborgs högre reallläroverk. L. har utgifvit bl. a. *Über die drehung eines starren körpers, auf den eine kräfte wirken, um einen festen punkt* (i ''Acta Soc. scient. Ups.'', 1884), *En rings rörelse i en rätska* (i. Uppsala univ:s årsskrift, 1888), *Lärobok i mekanik* (1894) och (i förening med K. A. Me- ius) *Lärobok i fysik* (öfv. och bearbetn. efter Vänots ''Traité élémentaire de physique''), *I. Me- anik* (1887). R. N—n.

Lindskog, Klas, filolog, universitetslärare, f. 5 juni 1870 i Göteborg, blef 1888 student i Lund, är han 1897 promoverades till filos. doktor, 1895 ocent i latinska språket och litteraturen, 1901 e. o. ch 1908 ord. professor i grekiska språket och lit- eraturen. Bland hans skrifter märkas *Quæstiones e parataxi et hypotaxi apud priscos latinos* (1896) ch *Studien zum antiken drama*, I, II (1897). L. ar öfversatt Thukydides (i ''Valda klass. förf. från ntiken i svensk tolkning'', 1904).

Lindstedt, Johan Magnus, präst, kommunal- an, f. 14 juli 1844 i Långasjö, Kronobergs län, lef student i Uppsala 1869, aflade teol. examen 870, prästvigdes s. å., blef komminister i Löth 875 samt kyrkoherde 1879 i Borgholm och 1892 i Torsås. 1904 utnämndes han till kontraktsprost. Han var kyrkomötesombud 1908, 1909, 1910. L. ar stadsfullmäktiges ordf. i Borgholm 1880—92 amt har varit landstingsman och led. i järnvägs- ch bankstyrelser m. m. L. tog initiativet till och ar jämte M. Lundborg och O. Ahnfelt 1903 en f stiftarna af Allmänna svenska präst- föreningen (se d. o.) samt dess vice ordf. s. å. Bland L:s tryckta skrifter må nämnas *Ölands och Borgholms slotts historia* (1882; 6:e uppl. 1907), *Adventsbudskap, en serie predikningar* (1882) och *Förslag till handledning vid undervisningen i den kristna tros- och sedeläran* (1909).

Lindstedt, Anders, astronom, försäkringsma- ematiker, högskollärare, ämbetsman, f. 27 juni 854 i Sundborns socken, Dalarna, student i Lund 872, filos. kandidat 1874, observator vid Ham- burgs observatorium läsåret 1874—75, filos. dok- or (primus) och docent i astronomi vid Lunds uni- versitet 1877, kallades 1879 till observator vid Dor- pats universitet och utnämndes 1883 till professor i nvänd matematik där. 1886—1909 var han pro- essor i matematik och teoretisk mekanik vid Tek- iska högskolan i Stockholm, var därjämte 1888 och ela året 1889 lärare i mekanik vid Stockholms hög- kola, 1890—1902 inspektör öfver försäkringsanstal- erna i riket, 1890—1909 föredragande i Civilde- partementet af försäkringsärenden och 1897—1905 ensor vid mogenhetsexamina. Han förordnades 902 till Tekniska högskolans rektor; 1909 utnämn- les han till regeringsråd. L. deltog från sitt första tudentår i observationerna på Lunds observatorium amt utförde självständiga observationsarbeten å Lunds, Hamburgs och Dorpats observatorier. Bland ans arbeten på detta område må nämnas *Undersök- ning af meridiancirkeln på Lunds observatorium jemte bestämning af densammas polhöjd* (1877). I Dorpat egnade han sig åt den teoretiska astronomien, sär- skildt behandlingen af trekropparsproblemet. Hans viktigaste arbeten på detta område, *Beitrag zur inte- gration der differentialgleichungen der störungs- theorie* (Petersburgakad:s handl., 1883) och *Sur la détermination des distances mutuelles dans le pro- blème des trois corps* (franska vet. akad:s ''Comptes rendus'' s. å.) ange metoder för lösande af störings- och andra mekaniska problem genom vissa trigono- metriska serier (*Lindstedtska serierna*) och ha bildat utgångspunkt för flera moderna undersökningar, bl. a. af Poincaré och v. Zeipel. Vid Tekniska högskolan ifrade L. för modernisering och utvidg- ning af läroverket. Han var led. i 1890 års kom- mitté, hvars arbete resulterade i den provisoriska utredning, som beslöts vid 1895 års riksdag. Sedan han 1902 blifvit rektor, utarbetade han 1903 för- slag till omorganisation med fördubbling af elevan- tal och antal professorer samt med ökade lokaler för laboratorier på den nuv. tomten och för en byggnadskostnad af $2^1/_4$ mill. kr. 1906 tillsattes med anledning däraf en ny stor kommitté att taga hela frågan om den högre tekniska undervisningen under utredning. Kommittén, af hvilken L. var led. och hvars motivering till största delen författats af honom, framhöll, att en verkligt tillfredsställande lösning kunde erhållas endast genom inrättande af en ny högskola på ny tomt och med fullt tidsenliga laboratorier och tillräckliga lärarkrafter. I propo- sitionen till 1911 års riksdag, som bifölls, inskränkte man sig dock, för att nedbringa byggnadskostnaden af 9 mill. till halfva beloppet, till laboratorierna och ökningen af lärarpersonalen, medan frågan om lo- kaler för ett ökadt elevantal lämnades åt framtiden. — Inom försäkringsväsendet har L. intagit en myc- ket framskjuten ställning. Han var medlem af 1895 års försäkringskommitté. Då lagstiftningen om lif- försäkring ansågs böra vara likartad inom de tre skandinaviska länderna, tillsattes 1900 en kommission af 4 led. från hvart och ett af de tre länderna. Inom denna kommission utvecklade L. liflig verksamhet, och dess förslag hvilar i väsentliga delar på hans ar- bete. Sålunda genomdref han t. ex. den i nuv. svensk och dansk lag gällande principen, att ut- ländska lifförsäkringsbolag ej må underkastas in- gående kontroll, utan för koncession endast uppfylla formella villkor. Kommissionens förslag komplette- rades för vårt land, efter förarbeten af L. och Hj. Hammarskjöld, och resulterade i 1903 års lag om försäkringsrörelse. — L. var led. af Nya arbetar- försäkringskommittén (1891—93), hvars förslag till arbetarpensionering äfvensom motivering i väsentliga delar hvila på hans arbeten. Sedan proposition till 1895 års riksdag afslagits, förordnades L. att jämte K. B. Hasselrot utarbeta nytt förslag, som framlades för 1898 års riksdag. Förslaget, som utarbetades af L. ensam (Hasselrot förordade 1895 års förslag), vann ej riksdagens bifall. Särskildt tillskrifvas L. be- stämmelserna om hustrurnas medtagande i försäkrin- gen samt om pensionsbeloppets beräknande, hvilka vunnit beaktande i den senaste tyska lagen. 1907 till- sattes ''ålderdomsförsäkringskommittén'' att ånyo ut- reda frågan om allmän ålderdoms- och invaliditetsför- säkring, och L. blef kommitténs ordf. Kommitténs arbeten äro ännu (1911) icke afslutade. L. deltog

äfven som sakkunnig i de mångåriga förarbetena till 1901 års lag om ersättning för olycksfall i arbete samt var ordf. i 1905 års kommitté för lagstiftning om understödsföreningar. Som försäkringstekniker har L. utfört de nödiga beräkningarna för ofvannämnda kommittéförslag äfvensom för en mängd pensionskassor, för hvilkas upprättande eller omorganisation L. äfven ofta uppgjorde förslagen. L. utförde beräkningarna för 1894 års pensionskommitté för ordnande af det civila pensionsväsendet samt för 1902 års pensionskommitté och för kommittén för utredning af flottans gratialkassor (1897), af hvilka båda kommittéer L. var medlem. L. uppgjorde äfven förslaget till den nuv. änke- och pupillkassan för civilstaten o. s. v. Han var äfven någon tid konsulent i denna kassa samt i Arméns änkekassa. L. deltog äfven som tillkallad sakkunnig i förarbetena till 1909 års lag om proportionella val, hvarvid han förfäktade den s. k. rangprincipen. Han är led. af bl. a. Fysiogr. sällsk. i Lund (1883) och af Vet. akad. (1889). (B—d.)

Lindstrand, Frans Teodor, diplomat, f. 1823, d. 20 nov. 1899 i Borås, blef 1855 registrator i Utrikesdepartementet, 1861 förste sekreterare, 1864 expeditionssekreterare och chef för departementets politiska afdelning samt 1866 kabinettssekreterare. L. var 1869—77 svensk-norsk minister-resident i Madrid och från aug. 1877 till sitt afskedstagande i juni 1889 svensk-norsk envoyé i Rom. Han deponerade 1893 i Riksarkivet — för att efter 50 år öppnas — ett konvolut memoaranteckningar med titeln *Ett och annat från en tjuguårig vistelse i södern 1869—1889.*

Lindstrand, Anders Olof Albert, musiker, f. 16 juli 1835 i Göteborg, d. där 28 apr. 1907, tog redan vid 16 års ålder organistexamen och vid 18 år musikdirektörsexamen vid konservatoriet i Stockholm, öppnade 1859 i Göteborg en musikhandel, som vunnit anseende, och blef 1862 organist i Karl Johans församling där. Han verkade jämväl som pianist och pianolärare samt komponerade och utgaf (under märket Albertus) flera häften smärre instruktiva pianostycken.

Lindström, Karl Gustaf, operasångare, f. 6 sept. 1779, d. 29 okt. 1855 i Stockholm, blef elev vid operan i Stockholm 1793, ”förste aktör och sångare vid Operan samt Dramatiska theatern” 1800, i hvilken egenskap han var engagerad ända till 1844, ehuru han något tidigare (1843) uppträdde för sista gången, som *Ferdinand Cortez*. Som hans förnämsta roller nämnas *Gustaf* och *Kristiern* i ”Gustaf Vasa”, *Sargines* i Paërs opera samt *Jakob* i ”Den schweiziska familjen”. Han lär haft ett fördelaktigt utseende och en utmärkt tenor med höga brösttoner. Han utnämndes till hofsångare och fick 1822 titeln hofkamrerare. L. gifte sig 1813 med operasångerskan Kr E. Frösslind (se denna), men blef sedermera skild från henne. A. L.*

Lindström. 1. Erik Gustaf L., köpman och kommunalman, f. 18 sept. 1792 i Göteborg, d. där 29 nov. 1865, där han 1826 grundade tobaksfirman Lindström & Brattberg. Det stora förtroende L. som enskild köpman förvärfvat medförde för honom en ständigt ökad mängd af allmänna uppdrag, hvilka han med nit och kraft fullgjorde, och han har lämnat spår af sin verksamhet i många allmännyttiga inrättningar. Bland dessa må nämnas folkskolorna, hvilka L. nitiskt främjade, och arbetarbostäderna samt arbetsinrättningen, hvilkas grundläggare han var. F. ö. var han styrelsemedlem i många institutioner samt medlem af stadsfullmäktige från denna institutions införande. L. var representant för Göteborg vid riksdagarna 1844—45 och 1847—48 och vid båda utskottsmedlem. Som riksdagsman tillhörde han det liberala partiet samt var kraftigt verksam för järnvägarnas införande i Sverige.

2. Julius L., den föregåendes son, kommunalman, politiker, f. 6 maj 1825 i Göteborg, d. där 24 dec. 1904, blef efter afslutade studier anställd på faderns kontor samt delegare i firman 1847 och var ensam innehafvare däraf 1849—95. Han arbetade därjämte mycket för ett rationellt landtbruk på sina egendomar Trystorp, i Örebro län, och Nolhaga, i Älfsborgs län. L. valdes af Göteborgs stad till led. af borgarståndet för riksdagarna 1862—63 och 1865—66 och till led. af Andra kammaren 1867—72 samt var led. af Första kammaren för Örebro län 1878—81. Han var särskildt anlitad i finansiella frågor och var medlem af bankoutskottet. L. var 1862—78 stadsfullmäktig i Göteborg och intog en framskjuten ställning i det kommunala lifvet. Han har ock till staden donerat — med anledning af representationsreformens genomförande och till minne af sin fader — Göteborgs gymnastik- och exercishus, hvarjämte han inrättade den s. k. Julius Lindströms stiftelse, afsedd för bostäder åt pauvres honteux. L. blef medlem af Göteborgs Vet. o. vitt. samh. 1896.

3. Ivar L., den föregåendes son, jordbrukare, konstruktör, f. 1 jan. 1857 i Göteborg, utexaminerades från Tekniska högskolan 1879 och Ultuna landtbruksinstitut 1881 samt har egnat sig åt praktiskt jordbruk först som arrendator af Åkerby 1884—93 och Norrtorp 1893—1906, båda i Örebro län, och därefter som egare af Nykvarn och Vibynäs i Södermanland. Han är bemärkt som framstående jordbrukare och kreatursuppfödare samt som konstruktör af den allmänt använda, af A.-b. Separator tillverkade butyrometern för bestämning af mjölks fetthalt och af en mjölkningsmaskin, kallad omega. Han är led. af Landtbruksakad. (1899).

2. K. W—g. 3. H. J. Dft.

Lindström, Karl Johan, målare, f. 1801 i Östergötland, d. i slutet af 1830-talet i Neapel, var lärjunge af konstakademien i Stockholm och utställde där 1818 och 1820 teckningar, äfven originalkompositioner. 1821 begaf han sig utomlands och bosatte sig i Rom, där han utförde karikatyrer och utsikter i akvarell, som vunno strykande afsättning. Strax efter 1830 flyttade han till Neapel och utgaf där i litografi *Costumi e vestiture napoletani disegnati e colorite* (1836, 40 planscher, ett ex. i Nationalmuseum) samt fortsatte sin verksamhet som akvarellmålare. Af hans hand finnas äfven ett par litografiska karikatyrer öfver samtida målare (1828) och en ytterst sällsynt radering, *En bonde från kampanjan* (1830). —rn.*

Lindström, Karl Adam, tidningsman, f. 20 okt. 1816 i Tillberga socken, Västmanland, d. 4 juni 1885 i Stockholm, blef 1838 student i Uppsala, 1847 filos. kandidat och 1848 filos. doktor, hvarpå han började tjänstgöra i Ecklesiastikdepartementet och i Riksarkivet, där han 1858—68 var ord. amanuens. L. hade emellertid redan flitigt medarbetat

pressen, bl. a. i ”Väktarens” utrikesafdelning sedan 1853, och mottog 1859 det erbjudna hufvudredaktörskapet för den nyuppsatta tidningen ”Nya dagligt allehanda” och var dess utgifvare ända till sin död. Tidningen, som började utkomma 1 dec. 1859 (se vidare *Nya dagligt allehanda*), vann under L:s skickliga ledning med åren inflytande och anseende som landets förnämsta konservativa organ. I följd af sitt giftermål med en ungersk dam kom L. att lifligt intressera sig för de nationella frihetsrörelserna i början på 1860-talet. Han intog

personligen ofta en framskjuten ställning vid de åtida svenska demonstrationerna för Garibaldi och anledning af Poltavaminnet, hvarjämte i hans idning förekommo många upphetsande ryssfientliga artiklar, en tid inspirerade af Bakunin (se enne) eller skrifna af öfverflyttade finnar som K. Vetterhoff m. fl. Fastän ytterligt konservativ, inrep L. mer än en gång med skärpa och oförskräcktet mot byråkratiska öfvergrepp och missförhållanen. Vid hans 25-årsjubileum som redaktör 1 dec. 884 blef han föremål för en varm hyllning äfven rån politiska och publicistiska motståndare. T—s.

Lindström, Karl Gustaf, skådespelare, f. 8 pril 1818 i Stockholm, d. där 14 april 1893, fick 842 engagemang vid ”magister” Berggrens trupp ch spelade 1842—54 i landsorten vid Djurströmska ch Elfforsska sällskapen. Hösten 1854 tog han anställning vid Södra teatern i Stockholm, hvilken en han sedan dess nästan oafbrutet tillhörde till in död. L. hade städse till sitt förfogande en jämn, odlynt, i hög grad vinnande komik. Bland de emot 700 roller han utfört må nämnas endast *onneteau* i ”Resan till Kina”, *Brand* i ”Löjen och rar”, *Kalle Pettersson*, *Beck* i ”Min Leopold” ch *Möller* i ”Gräsenklingar”.

Lindström, Gustaf, paleontolog, f. 27 aug. 829 i Visby, d. 16 juni 1901, blef student i Upp-

sala 1848, filos. doktor 1854, adjunkt vid Visby högre elementarläroverk 1856 samt professor och intendent vid Riksmuseets paleontologiska afdelning 1876. L. var led. af Vet. akad. (1878), af Fysiogr. sällsk. i Lund (1882), Vet. soc. i Uppsala (1889) samt utländska vetenskapliga samfund. En betydlig del af sin omfattande verksamhet egnade L. åt studiet af Gottlands fauna, såväl den nu lefvande som den utdöda. Den förra behandlade han bl. a. i *Bidrag till kännedomen om Östersjöns invertebratfauna* 1855) och *Gotlands nutida mollusker* (1865). Bland de i den utdöda faunan förekommande djurgrupperna riktade L. sin uppmärksamhet först på armfotingarna (*Gotlands brachiopoder*, 1859) och studerade sedan med förkärlek dess koraller. Dessa undersökningar inskränktes dock ej till Gottlands fossila koraller, utan omfattade denna djurgrupp i dess helhet. Flera viktiga resultat angående korallernas organisation och systematik (såsom operkelbäring, upplösning af gruppen *Zoantharia tabulata*, rugosernas organisation m. m.) framgingo af dessa L:s arbeten, bland hvilka märkas *Några iakttagelser öfver Zoantharia rugosa* (1865), *Om operkularbildningen hos några nutida och siluriska koraller* (1870), *A description of the Anthozoa perforata of Gotland* (1872), *Några anteckningar om Anthozoa tabulata* (1873), *Om de palæozoiska formationernas operkelbärande koraller* (1882), *Index to the generic names applied to the corals of the palæozoic formations* (1883), *On the ”Corallia baltica” of Linnæus* (1895), *Remarks on the Heliolitidæ* (1899) m. fl. Vidare beskref han Gottlands siluriska gastropoder (1884) och bragte antalet arter upp till 175, då förut ej flera än något öfver 20 voro kända. I Gottlands yngsta silurlager upptäckte L. en skorpion (*Palæophonus nuncius*), det äldsta kända luftandande djur (*On a silurian scorpion from Gotland*, 1885). Utom dessa och flera andra arbeten, bland hvilka må nämnas *Om Gotlands höjning* (1852), *Om brachiopodslägtet Trimerella* (1867), *Om jättegrytor bildade af hafvet vid Hoburg på Gotland* (1877), *Contributions to the actinology of the Atlantic ocean* (1878), *Anteckningar om silurlagren på Karlsöarne* (1882), *Silurische korallen aus Nord-Russland und Sibirien* (s. å.), *Ueber Rhizophyllum Gervillei Bayle aus dem Altai* (1883), *Obersilurische korallen von Tsau-Tien*, *The Ascoceratidæ and Lituitidæ of the upper silurian formation of Gotland* (1890), *On remains of a Cyathaspis from the silurian strata of Gotland* (1895), beskref L. ock, 1865, de af de svenska Spetsbergsexpeditionerna 1858 och 1861 insamlade trias- och jurafossilen. Genom sin öfversättning och bearbetning af Lyells ”Geologiens grunder” (1857; 2:a uppl. 1859) bidrog han äfven kraftigt till utbredandet inom Sverige af kännedom om och intresse för geologien. I egenskap af Angelins efterträdare som intendent vid Riksmuseum ombesörjde han redigerandet och utgifningen af dennes ”Iconographia Crinoideorum” (i förening med S. Lovén) och ”Fragmenta silurica”, i hvilket senare arbete ej oväsentliga delar h. o. h. härröra från L. L:s sista arbete var *Researches on the visual organs of the trilobites* (1901). Utom sin speciella vetenskap författade han *Anteckningar om Gotlands medeltid* (2 dlr, 1892, 1895). B. L—n. (A. Hng.)

Lindström, Axel Fredrik, geolog, f. 1839 i Stockholm, d. där 23 juni 1911, var 1869—70 assistent vid Landtbruksakad:s agrikulturkemiska försöksanstalt samt tjänstgjorde som extra geolog och biträdande geolog vid Sveriges geologiska undersökning och var geolog där 1880—99. L. nedlade resultaten af sina undersökningar i många geologiska kartor med beskrifningar samt i flera afhandlingar, hvilka behandla de lösa jordaflagringarna, förnämligast ifrån agronomisk-geologiska synpunkter. A. G—n.

Lindström, Peter Fredrik, maskinmästare, f. 1840 i Hofmantorp, Småland, d. 1893, anställdes vid k. teatern i Stockholm 1863, blef där förste

verkmästare 1869 och gjorde sig ett namn genom sina sinnrika konstruktioner af bl. a. svanen i ”Lohengrin”, den vandrande skogen i ”Den förtrollade katten”, skuggbilderna i ”Rikard III”, flygmaskinen i ”Mefistofeles” samt framför allt skeppet i ”Afrikanskan”, som saknade motstycke på någon annan scen. A. L.*

Lindström, Nils Johan Olof Herman, biskop, f. 28 dec. 1842 i Borrby, Kristianstads län, blef student i Lund 1861, filos. doktor 1868 och teol. kandidat 1874 och prästvigd s. å., hvarefter han tjänstgjorde bl. a. som vice pastor i Lund och blef 1876 kyrkoherde i Glemminge och Tosterups patronella pastorat i Lunds stift. 1886 blef han e. o. hofpredikant och 1889 kontraktsprost, promoverades 1893 till teol. doktor och utnämndes 1894 till biskop i Växjö stift. 1900 uppfördes han i tredje förslagsrummet till ärkebiskop. Vid kyrkomötena 1888 och 1893 var han prästerligt ombud för Lunds stift. Som självskrifven led. har han sedan ständigt deltagit i kyrkomötena, där han gjort sig känd som en synnerligen kunskapsrik och duglig förkämpe för en konservativ och därjämte strängt kyrklig ståndpunkt. L:s eminenta administrativa förmåga har på mångfaldiga sätt tagits i anspråk. Han var folkskoleinspektör 1878—94 och har varit led. i kommitteerna för granskning af folkskolans läroböcker (1884—87), för utarbetande af normalplan för undervisningen i folkskolor (1888—89), för prästlönereglering (1898—1903) och för omorganisation af stiftsstyrelserna (1905—07). Mindre har hans tid räckt till för teologiskt författarskap. Som preses vid prästmötet i Lund 1891 utgaf han afh. *Om synden. Dess väsende och ursprung.* Sedan 1909 deltager han i granskningen af den nya bibelöfversättningen. E. M. R.

Lindström, Arvid Maurits, målare, f. 1849 i Västmanland, studerade vid konstakademien i Stockholm 1869—72 och därefter i München och Paris. L. var från början af 1880-talet till 1889 bosatt i London. Hans arbeten väckte uppmärksamhet för enkla motiv, fina färgförmedlingar och helgjuten stämning. *Höstlandskap* (1875) och *Motiv från Skottland* (1885) inköptes för Nationalmuseum. G—g N.

Lindström, Albert Esaias, organist, f. 24 april 1853 i Stockholm, elev vid konservatoriet där 1869—76, blef organist i Blasieholmskyrkan 1871 och i Jakobs kyrka 1891. Han var 1891—98 dirigent för Stockholms allmänna sångförening. L. har årligen gifvit orgelkonserter och därvid vunnit erkännande för smakfullt spel. Han har afprofvat en stor mängd kyrkorglar öfver hela landet och utgifvit i tryck en hel del orgelsaker.

Lindström, Karl Albert, anatom, akademisk lärare, f. 19 dec. 1853 i Härnösand, d. 3 dec. 1910 i Stockholm, blef student i Uppsala 1872, med. licentiat i Stockholm 1888 samt professor i anatomi vid Akad. för de fria konsterna 1902. L. var från 1885 till sin död lärare i anatomi vid Karolinska institutet dels som e. o. och ord. prosektor (1885—88, 1898—1910), dels som t. f. e. o. och ord. professor (1888—99). Genom sin härvid utöfvade energiska och självuppoffrande verksamhet inlade L. en synnerligen stor förtjänst om den svenska läkarbildningen. Som ett tack härför utnämndes han 1900 till med. hedersdoktor i Uppsala. L. efterlämnade en frimärkssamling, som sedermera såldes för 227,000 kr. R. T—dt.

Lindström, Per Elof, skolman, politiker, f. 25 aug. 1863 i Kvillinge, Östergötland, blef 1882 student i Uppsala, promoverades till filos. doktor 1892 och utnämndes efter tjänstgöring som vikarierande och extra lärare vid atskilliga läroverk 1895 till lektor i tyska och engelska vid Nya elementarskolan i Stockholm. L. tjänstgjorde dock under denna tid jämförelsevis obetydligt som lärare. Hans stora arbetsförmåga och omfattande pedagogiska sakkunskap togos nämligen i växande grad i anspråk för allt betydelsefullare uppgifter i det allmännas tjänst vid den tidpunkt kring sekelskiftet, då den stora omläggningen af våra allmänna läroverk förbereddes och kom till stånd. Han var sålunda led. af den stora läroverkskommittén under hela dess tillvaro (1899—1902) och biträdde därefter inom Ecklesiastikdepartementet vid utarbetandet af K. M:ts proposition i läroverksfrågan till 1904 års riksdag. På uppdrag af universitetsexamenskommittén studerade han 1903 examens- och undervisningsväsendet inom den filosofiska fakulteten vid en del utländska universitet; han blef 1904 sekreterare i nyss nämnda kommitté och 1905 led. af densamma. Vid Ecklesiastikdepartementet fästes L. 1906 som föredragande i läroverksärenden och 1907 som t. f. byråchef (med kanslirådstitel 1908). 17 mars 1909 intogs han under en politiskt rätt upprörd situation som konsultativt statsråd i A. Lindmans ministär och utnämndes 11 juni s. å. till chef för Ecklesiastikdepartementet (efter Å. H. Hammarskjöld). Jämte de öfrige medlemmarna af ministären afgick L. 7 okt. 1911 och utnämndes därefter till kanslirråd och byråchef i Ecklesiastikdepartementet. Så långt en ecklesiastikminister uppgift gäller undervisningsväsendet, var L. i tämligen enastående grad fackmässigt skolad för sin post. Det är också förnämligast på det skolorganisatoriska området hans verksamhet varit betydelsefull. Han har arbetat för och delvis äfven lyckats genomdrifva en fortsatt demokratisering af våra allmänna läroverk utefter de linjer, som utstakades genom den senaste läroverksreformen. Redan så tidigt som 1903 ställde han sig i en uppsats *Den danska skolreformen* (i ”Nordisk tidskrift”) sympatiskt till den skolorganisatoriska princip, innefattande bl. a. också mellanskolan, som genomförts i Danmark och som han fann vara ”kännetecknande för reformsträfvandena i alla de nordiska länderna”, sådana de framgått väsentligen ur ”folkskolans ungdomsstarka och målmedvetna strid med det allmänna läroverkets nederskola”. Och 1908 framlade han i en märklig artikel om Sveriges högre skolväsen, publicerad i W. Reins ”Encyklopädisches handbuch der pädagogik”, sina åsikter om den svenska skolans framtid. Enligt hans mening har här hos oss kampen om skolan först förts mellan öfverklassen och medelklassen, och det var den senare, som segrade i och med tillkomsten af 1904 års enhetsskola. I framtiden kommer striden om skolan att stå mellan öfver- och medelklassen å ena sidan samt underklassen å den andra. Äfven den kampen skall sannolikt resultera i en enhetsskola, nämligen ”folkskolan som bottenskola” för alla samhällsklassers barn. Man kan ”med en viss grad af säkerhet” förutsäga, att det för åldersstadiet 7—13 år skall finnas blott en enda skola, folkskolan; där-

van skola efter hvarandra följa realskolan och gymsiet, hvardera med treårig lärokurs. För egen l anser L., att programmet ”folkskolan som botnskola” f. n. bör förverkligas i den form och omttning, som betingas genom utbredningen till allt ra ställen, hvilka härför lämpa sig, af den kommnala mellanskolans typ. I den på döfv. ecklesiakministern Åke Hammarskjölds föredragning tillmna k. proposition till riksdagen 1909, som förledde beslutet om statsunderstöd åt kommunala ellanskolor (se Skolväsen), hade han en stor del, och den nuv. organisationen af de kommunala ellanskolorna är med sina förtjänster och brister sentligen L:s verk. L. har utom de ofvan citerade psatserna författat bl. a. *Anmärkningar till de etonade vokalernas bortfall i några nordfranska tnamn* (1892), *Die palatale der lateinischen lehnörter im althochdeutschen* (1895), *Zur etymologie s anglos. prêost* (i ”Englische studien”, 1894), *netymologische auflösung französischer ortsnamen* 898), *Det allmänna läroverket och ”allmän medrgerlig bildning”* (1898), art. *Enseignement* i enska katalogen för utställningarna i Paris 1900 h i Liège 1905, *Åldersförhållandena i och afgån n ur läroverkens mellanklasser* (i ”Statsvetenskapr tidskrift”, 1904) och *Läroverksreformen i Sveje och universiteten* (i ”Nordisk universitetstidrift”, 1905). Dessutom har han skrifvit åtskilliga tiklar i pedagogiska ämnen i Nordisk familjeks 2:a uppl. R. N—n.

Lindström, Karl Arvid, elektrotekniker, f. jan. 1866 i Hedemora, student i Uppsala 1886, ps. kandidat där 1889, anställdes som ingenjör vid lmänna svenska elektriska a.-b. i Västerås 1900, ef 1904 extra lärare vid Tekniska högskolan och 07 professor där i teoretisk elektroteknik. L. har de som praktisk ingenjör och lärare kraftigt medrkat till elektroteknikens utveckling i Sverige. Han r sålunda konstruerat maskiner för ett stort antal aftanläggningar och genom uppsatser och teoretia undersökningar verksamt bidragit till utredning af aktuella frågor inom den elektriska maskinknikens och kraftöfverföringens områden. L. är l. af Vet. akad. (1911). A. E—m.

Lindström, Frits, målare, f. 5 juli 1874 i ockholm, studerade vid Konstnärsförbundets skola 92—94 och 1895—96 samt i Köpenhamn och ankrike. L. har utställt såväl landskapsstämnir som porträtt i stark, mättad färg: *Motiv från sby* (1895, Göteborgs museum), *Mimi* (damporätt, 1896), *Gumma från Bretagne* (1898, Thiels lleri), porträtt af målaren *B. Ahlgrenson* (1901, öteborgs museum), *Min dotter* (1909) m. fl. G—g N.

Lindum Colōnia. Se Lincoln.

Lindvall, Karl August, ingenjör, f. 14 dec. 29 i Karlskrona, genomgick Skeppsbyggeriinstitu- där 1843—48 och vann anställning hos O. E. rlsund vid Motala mekaniska verkstad 1849. Från otala kom L. 1858 till Bergsunds mekaniska verkd vid Stockholm, där han verkade som konstruktör 58—74 och som öfveringenjör och chef 1875—90. nder hans ledning nådde Bergsund hög utveckling, h bl. a. anlades filialen vid Finnboda, hvars slip nstruerades och byggdes af L. Under sin långa h hedrande ingenjörsbana har L. knutit sitt namn l utförandet särskildt af ett stort antal järnkonuktioner för broar och allmänna arbeten. G. H—r.

Lindådra, *bot.* Se Camelina.

Lindärfva, socken i Skaraborgs län, Kinnefjärdings härad. 1,330 har. 483 inv. (1910). Annex till Sävare, Skara stift, Domprosteriet.

Lindö, gods i Runtuna socken, Södermanlands län, med hufvudbyggnaden vackert belägen mellan sjön Eknaren och Kappstasjön. 3 mtl, tax. till 64,700 kr. (1910). Godset, förr kalladt *Öija*, tillhörde den från trettioåriga kriget bekante Harald Stake, sedermera landshöfding och riksråd, fick i slutet af 1600-talet namnet L. efter öfversten frih. Mårten Lindhjelm, egdes sedan inom släkterna von Berchner, Strahlenberg och Fleetwood samt af grefve K. G. Piper, som 1800 h. o. h. ombyggde gården. Äfven dennes efterträdare frih. Kantzow förskönade egendomen, som nu är en af Södermanlands vackraste. Wbg.

Lindöit, *petrogr.*, leukokrat gångbergart, väsentligen bestående af kalifältspat. Den är komplementär bergart till sölvsbergit och förekommer liksom denna i Kristianiatrakten. Namnet efter Lindö i närheten af Kristiania. A. G—n.

Lindön, klippig ö i Norge, Jæderens och Dalernes fogderi, Stavanger amt, vid inloppet till Vaagen. I början af 1700-talet uppförde och bestyckade öborna ett batteri på L. I början af 1800-talet omdanades befästningen för statens räkning till 2 batterier för 10 kanoner till försvar af ladestedet Egersund. Efter 1815 fingo batterierna förfalla. L. W:son M.

Lindö skans, i Östergötlands skärgård, nära Arkö, fanns redan 1676, då den af Stuart iståndsattes, och bestyckades sedermera med 22 st. 24 ℔:iga kanoner. Efter krigets slut (1679) fick skansen förfalla. L. W:son M.

Lindöö [-dö], von. Se Linde von der.

Linea (lat., af *linum*, lin), eg. linträd; rad, streck. Se Linje.

Linea, La (La L. de la Concepción), stad i spanska prov. Cádiz, vid norra gränsen af det engelska Gibraltarområdet. 31,862 inv. (1900), nästan uteslutande arbetare i Gibraltar. J. F. N.

Linea alba (lat., ”hvita linjen”), *anat.*, en fibrös strimma, som intar midtlinjen af den främre bukväggen från bröstbenets svärdformiga broskbihang till blygdbenet. Den bildas genom sammanträffandet af sidomusklernas aponeuroser (platta senor). E. Hgn.

Linea carolīna, ett slags rikslikare, som förfärdigades af Stiernhielm. Se Aln. Jfr L. B. Falkman, ”Om mått och vigt i Sverige”, II, 45—46.

Lineal arföljd l. Primogenitur. Se Tronföljd.

Lineame'nt (lat. *lineame'nta*), oftast i plur., grunddrag, ansiktsdrag.

Lineär (lat. *lineāris*, af *linea*, linje), lineär (fr. *liniaire*) l. linjär, linjeformig, utförd eller utsträckt i linje. Jfr Lineär.

Linearperspektiv. Se Perspektiv.

Linearprojektion, *miner.*, *kem.*, *fys.* Se Kristallografi, sp. 1340.

Linearritning (Linearteckning), den art af teckning, vid hvilken *linjalen* utgör det viktigaste hjälpmedlet. Jämte linjalen kommer äfven *cirkelbesticket* (se d. o.) till användning. Linearritningen omfattar

1. Geometrisk konstruktionsritning, som behandlar konstruktioner i planet, så-

som uppritning af rät- och krokliniga figurer, ytmönster, skalor, kägelsnitt och andra kroklinjer m. m.

2. Projektionsritning, medelst hvilken föremål i rymden afbildas, *projicieras*, på en yta, som i allmänhet är ett plan. Huru denna afbildning under olika förhållanden skall utföras äfvensom sambandet mellan originalet i rymden och dess afbildning utgör föremålet för *afbildnings-* l. *projektionsläran*. Som en särskild gren af geometrien benämnes denna afbildningskonstens teori också *beskrifvande geometri*. Tänka vi oss från ett föremåls väsentliga punkter parallella strålar dragna mot ett plan, så bestämma dessa projektionsstrålars skärningspunkter med planet en bild, en projektion, som på grund af strålarnas parallellitet kallas *parallellprojektion*. Äro projektionsstrålarna dessutom vinkelräta mot bildplanet, uppstår en *ortogonal projektion*, eljest en sned l. *klinografisk projektion*. Vid den vanligaste och för tekniska ritningar allmänna anordningen användas två mot hvarandra vinkelräta projektionsplan, det ena horisontalt, det andra vertikalt, på hvilka föremålet projicieras medelst mot planen vinkelräta strålar. Man erhåller sålunda på det horisontala planet en planritning, *horisontalprojektion*, på det vertikala planet en samhörig höjdritning, *vertikalprojektion*. Ofta införes ännu ett tredje, mot de båda förra vinkelrätt projektionsplan, på hvilket framställes en sidoritning, *sidoprojektion*. Men då våra ritbräden icke äro vinkelformiga, utan plana, så tänkes vidare, efter skedd projektion, det ena projektionsplanet vridet kring skärningslinjen med det andra, tills det sammanfaller med detta senare, och man erhåller två eller tre samhöriga bilder i ett enda plan, *konstruktionsplanet*. Denna afbildningsmetod, medelst horisontal- och vertikalprojektioner, har uråldriga anor. Redan de gamle egypterna, tusentals år f. Kr., måste ha känt densamma, grekerna använde den för konstruktion af sina stensnitt, och i den romerske arkitekten Vitruvius' bok öfver byggnadskonsten (skrifven omkr. 13 f. Kr.) heter det i 2:a kap:s 1:a bok: ”Af afbildningssätt, hvilka grekerna kalla *ideai*, ges det följande: planritning (ichnographia), höjdritning (orthographia) och perspektivisk ritning (scenographia).” Emellertid erhöll metoden först genom den store franske matematikern G. Monge (i det epokgörande arbetet ”Leçons de géométrie descriptive”, 1795) sin fullständiga vetenskapliga grundval, hvadan densamma i den nyare deskriptivgeometriska litteraturen ofta benämnes *Monges metod*. Bland öfriga parallellprojektiviska afbildningsmetoder må särskildt nämnas *axonometrien*, vid hvilken ett föremåls bild bestämmes genom bilderna af dess punkters tre koordinater i ett rätvinkligt axelsystem. Bildplanet antages lutande mot de tre koordinataxlarna och projektionsstrålarna vanligen vinkelräta mot bildplanet. Den axonometriska metoden har liksom vissa klinografiska metoder den fördelen framför vanlig projektionsritning, att bilderna bli mera ”åskådliga”, påminnande om perspektivbilder, men likväl medge omedelbart uppmätande af längder i hufvuddimensionernas riktning, hvilket icke låter sig göra med de perspektiviska bilderna. Äro de projektionsstrålar, som tänkas dragna från föremålets punkter mot bildplanet, icke parallella, utan sammanlöpande till ett i ändligheten befintligt projektionscentrum, uppstår den allmänna *centralprojektionen*. Ett särskildt specialfall af centralprojektion är *perspektivbilden*, där centrum tänkes motsvara människoögat och vid hvars framställning därför hänsyn tages till ögats fysiologiska beskaffenhet. Medan de vanliga ortogonala bilderna på två vinkelräta projektionsplan finna sin hufvudsakligaste användning för tekniska ändamål, är perspektivbildens uppgift att hos åskådaren framkalla ett intryck liknande det, som åstadkommes af verkligheten. Härmed är också perspektivbildens betydelse och användbarhet för konstnärliga ändamål bestämd. Om linearteckningen som undervisningsämne i skolorna se Teckning. P. H—s.

Lineartaktik (linjartaktik). Se Fotfolk, sp. 982, och Linje 4 a.

Linearteckning. Se Linearritning.

Line engraving [lāi'n ingrēi'viŋ], eng., detsamma som *gravure au burin*. Se Grafstickelblad.

Linear (se Linear), *mat.*, kallas en storhet, som eger blott en enda dimension (längd). En ekvation eller en funktion kallas linear med hänsyn till vissa däri ingående variabla eller obekanta storheter, om dessa storheter icke förekomma med högre gradtal än 1. Så är t. ex. ekvationen

$$ax + by + cz^2 = 0$$

i afseende på x och y en linear ekvation, hvilket däremot icke är fallet i afseende på z. En differentialekvation kallas linear, om den beroende variabeln och alla dess derivator ej äro af högre gradtal än 1. Så är t. ex. ekvationen

$$\frac{d^2y}{dx^2} + x\frac{dy}{dx} + x^2y = 0$$

en linear differentialekvation. — Med linear substitution förstås införande i en ekvation eller funktion af en ny variabel, som är förbunden med den ursprungliga genom en linear ekvation. — Med lineart problem menade de grekiske matematikerna ett geometriskt problem, som hvarken medelst räta linjen och cirkeln eller med tillhjälp af koniska sektioner kunde lösas. (I. F.)

Lineära blixtar (se Linear), *meteor.* Se Blixt.

Linear dilatationskoefficient (se Linear), *fys.* Se Dilatation.

Linear hastighet (se Linear), *mek.* Se Hastighet.

Linear substitution, *mat.* Se Linear.

Linearт jordskalf (se Linear), *geol.* Se Jordskalf, sp. 162.

Linearт problem, *mat.* Se Linear.

Linfamiljen, *bot.* Se Linaceæ.

Linfrö. Se Lin.

Linfröextrakt. Se Hemliga medel.

Linfrökakor, återstoden af linfröna sedan deras innehåll af fett uttagits, är ett högt värderadt fodermedel, med 28—40, vanligen omkr. 30 proc. ägghvitemämnen, föga mindre af lätt smältbara kolhydrat samt fett i växlande mängd efter det sätt, hvarpå oljan uttagits. Då detta skett genom pressning, innehålla kakorna vanligen fett till omkr. 8 proc. af sin vikt, efter extraktion med fettlösningsmedel blott hälften så mycket fett. Pressåterstoderna komma vanligen i handeln som linfrökakor, efter extraktion däremot som linfrömjöl. Dessa fodermedel användas i synnerhet åt ungdjur och åt sjuka djur på grund af sin milda beskaffenhet och frihet från alla skarpa eller retande beståndsdelar. H. J. Dft.

Linfrömjöl. Se Linfrökakor.
Linfrömjölskitt. Se Kitt.
Linfröslem. Se Lin.
Linfrö-te. Se Lin.

Ling, svenskt sjukgymnastiksällskap, bildadt 1905, göres af gymnastikdirektörer i och utom Sverige mt håller årligen kongress i någon af Europas stä-r, där svensk gymnastisk verksamhet utöfvas, hvar-d föredrag och diskussioner förekomma.

Ling, svensk släkt, hvars äldste kände stamfader, atts, lefde mot slutet af 1500-talet på fäderne-fd gård i Stångsmåla by, Linneryds socken, Små-nd. Hans sonsons son Måns Månsson (d. 05-årig), bosatt i Nöbbeleds socken, Småland, hade ed sin hustru Ingrid (d. 104-årig) 17 söner och döttrar. Efter stamorten Linneryd antog en af nerna, Mattias (f. 1687, d. 1748 som kommi-ster i Odensjö och Vrå), namnet Ling.

1. Per Henrik L., sonson af den ofvan-ämnde Mattias L., skald, den svenska gymna-ikens skapare, f. 15 nov. 1776 i Ljunga präst-ård, Kronobergs län, d. 3 maj 1839. L. gick i Växjö skola och gym-nasium, men förvisades från läroverket i slutet af 1792, emedan han deltagit i ett mot dess lärare riktadt uppträ-de. 1793 vardt L. stu-dent i Lund, men läm-nade dess universitet redan 1794, var an-tagligen informator i Stockholms grannskap till 1796, då han erhöll anställning som e. o. tjänsteman i Stockholms revisionskontor. På hö-

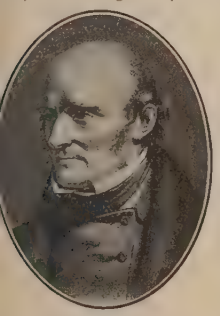

en 1797 inskrefs han vid Uppsala universitet, varifrån han i juni 1799 uttog akademiskt vitsord, ch i juli s. å. återfinna vi honom i Köpenhamn, där an studerade särskildt språk samt tysk och dansk tterhet; han inskref sig vid Köpenhamns universi-t för att kunna deltaga i striden mot engelsmän-en 1801. Han blef där äfven bekant med bl. a. Verlauff, Baggesen, Öhlenschläger och norrmannen teffens, hvars föreläsningar 1802 han flitigt be-kte. De nya tankar och idéer, som vid den tiden ådde fram till Danmark och som bl. a. togo sig ttryck i ett återvändande till de nordiska myterna ch fornsagorna, funno ett entusiastiskt mottagande i en unge studentens lågande och sökande själ. L. för-ttade vid denna tid sorgespelet *Eylif den göthiske* tgifvet först 1814 med ändringar och tillägg i L:s Samlade arbeten''), väsentligen i 1700-talets stil, ch öfversatte ett drama af Ewald. Hans planer att tervända hem korsades emellertid af omständighe-rna. Sina senare år i Köpenhamn framlefde han mligen torftigt. Han gaf visserligen språkundervis-ing, men hade då som sedermera föga böjelse för ushållning, när tillgångar funnos. I den danska huf-udstaden fick han uppslaget jämväl till den andra elen af sin blifvande verksamhet, i det han under e års tid flitigt deltog i öfningarna på en därvarande iktsal och tog kännedom om Nachtegalls (se d. o.) ymnastik. — Först på hösten 1804 kom L. i till-älle att lämna Köpenhamn, sedan han där utgifvit sitt första arbete, det på danska författade lustspelet *Den misundelige* (1804), bearbetadt efter en novell af Grosse. Han återvände till Lund, där han 1804 för-ordnades att förestå fäktmästartjänsten och 1805 utnämndes till fäktmästare vid universitetet. I Lund egnade han sig nu med hela sitt väsens ifver dels åt diktning, dels åt studiet af den fysiska uppfostran och i samband därmed äfven af anatomien, och under vistelsen där grundlade han och gaf första utvecklingen åt sitt självständiga gymnastiska sy-stem. Samtidigt torde han ha öfvat starkt inflytande på bl. a. Tegnér i nordiskt romantisk rikt-ning. 1810 vann L., som dittills offentliggjort en-dast smärre dikter, hastigt äfven skaldisk ryktbarhet genom den i ''Läsning i hvarjehanda'' tryckta *Kärleken*, en sångbar herdedikt i den en gång vanliga stilen, och *Gylfe* (tr. i L. Hammarskölds ''Lyceum''), en allegori öfver Finlands förlust, skrifven i en ori-ginell, nordiskt betonad, kraftfull stil; den mottogs med hänförelse af den romantiska ungdomen (se kri-tiken i ''Phosphoros'' för 1810). Oerhördt utvidgad till plan och utförande offentliggjordes ''Gylfe'' i fragment ånyo 1812 och 1814. Den företer i sitt nya skick en kuriös blandning af mytologiska, histo-riska och fantastiska beståndsdelar; vackra, storvulna naturskildringar och ett klingande patos kunna ej för-hjälpa dikten att i sin helhet ge illusion. Sorge-spelet *Agne* (1812) intar en mellanställning mellan den äldre nordiska dramatiken och Öhlenschlägers, fast närmadt till den senare; körer och monologer äro ofta praktfulla och mäktiga. Till Stockholm flyttade L. 1813. I jan. s. å. tog han sitt inträde i ''Gö-tiska förbundet'', som verkade i en riktning, be-fryndad med hans egen; som förbundsbroder bar han namnet Bosi. I maj s. å. erhöll han genom k. bref uppdraget att inrätta en gymnastisk undervisnings-anstalt, hvilken förlades till den plats, där Gym-nastiska centralinstitutet ännu ligger, nämligen den forna styckgjutargården. Från 1813 var L. tillika gymnastikläraren och från 1818 fäktmästare vid Karlberg, hvilka befattningar han 1825 från-trädde, samtidigt med att han erhöll professors titel. Med hans sträfvan att medelst gymnastiken skapa ett friskare och kraftigare folklif, en stark och själf-ständig folkanda sammanhängde också i viss mån L:s skaldskap, hvars innersta syfte var hans folks lyftning genom kärleken till samt hänförelsen för dess väldiga minnen i sång och sägen från äldsta och äldre tider. L. önskade i en stor dikt framställa bl. a. hela den nordiska mytologien, sammansluten kring den då ännu trodda sägnen om en invandring till Norden af Oden och hans asiamän (d. v. s. män från Asien = asar). Motsvarigheter i sin plan egde L. i viss mån i Öhlenschlägers ''Tors rejse'' och Grundtvigs ''Optrin af kæmpelivets undergang''. Med detta syfte företog han sig att utarbeta ett kolossalt forntidsepos, *Asarne*. 1816 utkom dess första afdelning, i 8 sånger; 1826 utkom en sång ur tredje afdelningen. Ändtligen framträdde alla 30 sångerna 1833, jämte ett förklarande bihang. Dikten torde fått få läsare i trots af sin rikedom på vackra lyriska stycken, hurtiga episka skildrin-gar, ett kraftigt språk med ypperliga bilder. Eposet har likväl felet att trots sitt omfång ha ett för vid-lyftigt ämne, som därför ofta trängts tillsammans i referat, och den kraft L. vill ådagalägga skämmer stundom den han har. Till diktens brister höra vidare

L:s svaghet i individualisering, en viss motsägande blandning af bålstorhet och sentimental vekhet hos hans hjältar samt den brottning med den poetiska formen, i hvilken han aldrig fullt segrade. *Tirfing eller dödssvärdet* är en ”romantisk” dikt i 10 sånger (1836), en dikt, som erinrar om Öhlenschläger och Tegnérs ”Fritjofs saga”; den är möjligen författad omkr. 1820. — L:s dramer behandla nordiska sago- eller svensk-historiska ämnen; med rent enstaka undantag ha de aldrig blifvit uppförda. L. saknade nämligen i det stora hela alla de hufvudegenskaper, som utmärka den sanne dramatikern, särskildt sinne för afrundad dramatisk anläggning samt den skarpa blicken för människolynnen och deras konflikter. L:s skådespel äro, utom de ofvannämnda, *Riksdagen 1527* (1817), *Den heliga Birgitta* (1818), *Engelbrekt Engelbrektson* (1819) jämte de 1824 utgifna *Styrbjörn Starke, Visburs söner, Ingjald Illråda och Ivar Vidfamne* samt *Blot-Sven*. Storslagenheten i vissa af de lyriska partier, som förekomma inströdda i några af dessa dramer, är emellertid anmärkningsvärd.

Inom ”Götiska förbundet” kom L. aldrig att verka något väsentligt; och när Geijer offentliggjort sin uppsats i ”Iduna” (7:e häftet 1817) om de nordiska myternas användande i bildande konst, i hvilken uppsats han sökte bevisa deras olämplighet för ändamålet och hvari L. direkte åsyftas, utträdde L. ur sällskapet. Sina egna åsikter om de fornnordiska myterna framlade han i verket *Eddornas sinnebildslära* (1819). Han sökte där visa, att gudarna och deras öden voro idel allegoriska omklädnader för intellektuella begrepp, och hans åskådning

P. H. Lings graf å Annelund.

är till stor del påverkad af Schelling, liksom L., ”göten”, i mångt och mycket är nyromantiker och rousseauan. 1815 erhöll han af Svenska akad. Lundbladska priset. 1833 vann han dess stora belöningsmedalj och 1837 Karl Johans pris. Efter hand minskades emellertid antalet af hans anhängare, i synnerhet efter det de torra sorgespelen afkylt entusiasmen, och ”slutligen öfvergick allmänheten till en likgiltighet för hela hans ska
skap, lika orättvis, som dess förut visade
undran varit blind och ensidig”. Man kan sä
att denna period inträdt, redan då L. 1835 inval
till led. af Svenska akad., och hans förträffliga
trädestal därstädes (öfver A. F. Skjöldebrand)
äfven hans sista vittra bragd, ”Tirfing” undantag
Sina sista år tillbragte skalden i ett halft domnin
tillstånd, en följd af bekymmer och den ständigt j
tande verksamhet, under hvilken han tillbragt
ungdoms och mannaålders dagar. ”Halfblind,
en gång utbrunnen och ännu glödande”, slöt
sitt lif och fick, som han önskat, sin graf å sitt la
ställe Annelund vid Stockholm (jfr fig.). Af L:s b
må nämnas sonen Hjalmar Fredrik (se Li
2) samt döttrarna Henrika (se Liedbeck,
J.), Hildur (f. 1826, d. 1884), hvilken v
kade som en hängifven lärarinna vid Gymnasti
centralinstitutet från 1848 till sin död, och Vend
(f. 1834, d. 1911), äfven framgångsrikt verks
inom gymnastiken. — Som person präglades
af en ständig oro. Han författade, berät
det, vanligen dikterande, under promenad
golfvet och med lifliga åtbörder; och så kur
han utan hvila eller vederkvickelse hålla i h
dagen, tills han nedsjönk utmattad eller ha
svimmande. Då han själf skref, kastade han
ofta ned på golfvet och raspade häftigt fram s
verser. Som föreläsare eller i andra föredrag
tryckte han sig med flödande vältalighet, när h
greps af sitt ämne. Hans känslighet för anmärkning
eller motsägelse utgick egentligen från farhågan,
man ville förneka eller nedsätta de idéer, hvi
voro honom heliga och som sammanvuxit med ha
författarskap och hela personlighet. — L:s utseen
har bevarats åt eftervärlden genom en litografi
Cardon efter teckning af J. G. Sandberg (se med
jongen, sp. 665) och genom en byst, modellerad
norrmannen H. Mickelssen (f. 1789, d. 1859)
hvaraf en framställning i marmor finnes i Nation
musei ”kupolsal”. 1906 utfärdades upprop
insamling för att resa en staty öfver L. i Sto
holm; de insamlade medlen äro (nov. 1911) om
22,000 kr. L:s namnteckning finnes återgifven
pl. IV till art. Autograf. På en kulle i Ljur
pastorsboställes närhet invigdes 15 nov. 1876 en n
inskrift försedd bautasten till L:s minne. H
Samlade arbeten utgåfvos 1859—65 i 3 bd, d
ej fullständigt. Jfr ”Inträdestal” af Atterbom
”Sv. akad:s handl.”, d. XX, 1843), L:s dotte
fru Liedbecks, lefnadsteckning (1852), B. v. Besko
förord till L:s ”Samlade arbeten” och K. A. West
blad, ”P. H. L.” (1904) och ”L. Hans betyde
och hans verk” (1907).

L. som skapare af en rationell gymnastik. Gy
nastiken, som i forntiden, under Greklands ly
ligaste tid, blomstrade, föll under medeltiden i dö
dvala och visade först under renässansens tid tec
till något lif. Bacon, Descartes, Newton framträ
sedermera med sina teorier. Borelli gaf med
bok ”De motu animalium” (1680—81) uppslaget
den iatromekaniska skolan, som, ehuru den sökte
klara människokroppens rörelser och funktioner
nom matematisk-mekaniska lärosatser, själf lik
ej begagnade några mekaniska medel. Francis Fu
(”Medical gymnastic”, 1740) påpekade, dock u
att göra sig hörd af läkarna, kroppsrörelsens in

tande på den organiska ekonomien och vikten af rörelser för botande af sjukdomar. Ehuru flera teoretiska grundsatser uttalades i samma riktning (t. ex. af Tissot, 1781, J. Bugh, 1794), ehuru på flera ställen vissa former af den mekaniska metoden (gång, ridt, fäktning, dans) praktiskt tillämpades och stundom kröntes med lycklig framgång i vissa sjukdomar, vann den egentliga gymnastiken dock ej någon sammanhängande utveckling eller något större intresse, förrän, som tysken J. Schreiber säger, ”den snillrike icke-läkaren i Sverige skapade den moderna rörelseterapien och hans skarpsinniga lära spred sig till Tyskland, England och andra länder”.

Det är antagligt, att L. tog intryck af det nyvaknade intresset för vetenskapen och gymnastiken, men den egentliga grunden till hans skapelse inom gymnastiken är dock att söka i hans egendomliga snille. Tidigt mognade hos honom tanken, att kroppsöfningar utöfva ett stort inflytande på den mänskliga organismen och att en harmonisk utbildning af kroppens enskilda delar bör utgöra en viktig beståndsdel i folkuppfostran. Han studerade den grekiska och fornnordiska gymnastiken, och för att söka samt lägga den rätta grunden till rationell gymnastik tvekade han ej att vid mogna mannaåldern studera vissa till läkaren hörande vetenskapliga discipliner. Det stod klart för hans tanke, att gymnastiken tillhörde ej blott enskilda personer eller korporationer, utan var en sak för hela folket. Men det kostade honom en svår strid mot fördomar och okunnighet för att göra detta klart äfven för andra. 1813 vände L. sig till den 1812 tillsatta uppfostringskommittén med förslag om en utbildningsanstalt för gymnastiklärare. Detta förslag tillstyrktes och befordrades med stor hastighet af nämnda kommitté. Tidigare hade han vändt sig till universitetskanslern med en liknande framställning, men erhöll då det bekanta svaret att ”gycklare och lindansare ha vi nog förut”. Mot detta nedslående afslag stod en orubblig viljekraft, och 1813 utverkade L. genom det förtroende han väckt hos uppfostringskommittén och dess sekreterare Jakob Adlerbeth samt hos Götiska förbundets mera framstående män, att genom k. förordn. af 5 maj s. å. ett gymnastiskt centralinstitut upprättades i Stockholm. Hela dess tjänstepersonal bestod till en början af honom själf. Åren 1806—36 utgöra den egentliga tidsramen för hans gymnastiska verksamhet. På grunderna af anatomien och den då ännu föga utvecklade fysiologien framställde han i enkla och bestämda drag de viktigaste allmänna lagarna för ett rationellt och omfattande system för bruket af människans rörelser till gymnastiska ändamål för både sjuka och friska, äfvensom för vissa handvapens användning i noga beräknad öfverensstämmelse med den unge, friske mannens behof af kroppslig utveckling till ökade krafter och förbättrad form. Hans första ledande och ständigt följda grundsats blef därför att söka ett *urval* af verksamma former, hvilka efter olika individuella behof tillfredsställde bestämda kraf, motsvarande de enklaste mekaniska, anatomiska och fysiologiska lagarna. Därför antog han endast det, hvars verkan kunde åtminstone empiriskt utrönas tillräckligt för att ega rätt till användning. Denna principiella och nyktra eklekticism skiljer honom skarpast från nyare, utländska ”system”, som hu gymnastik till föremål. Den skiljer honom ännu bestämdare från akrobaters ensidiga syften och teatraliska uppträdande. I afseende på fysiologien äro hans med ett förvånande skarpsinne samt ett otroligt ihärdigt och försiktigt arbete vunna empiriska uppdaganden och därpå stödda föreskrifter så mycket märkligare, som de i många väsentliga fall först af nu lefvande fysiologers metodiska undersökningar ha kunnat bekräftas. Åtskilliga andra kvarstå ännu som blott empiriska fakta, utan nöjaktig förklaring af rent fysiologisk art.

L. fördelade gymnastiken i fyra större grenar efter dess olika användning för friska och sjuka människor: 1. pedagogisk gymnastik, 2. vapenföring (militärgymnastik), 3. sjukgymnastik (medikalgymnastik) och 4. estetisk gymnastik. I rörelsernas allmänna indelning följde han närmast forntidens och antog därför *aktiva rörelser*, *passiva rörelser* och s. k. *blandade* former. I vissa fall lade han synnerlig vikt på den största möjliga ”korrektion” och bestämdhet samt angaf ofta felen mot den rätta, afsedda formen. För att befordra precisionen och enkelheten i de tre slagen af rörelser vidtog han flera olika åtgärder af karakteristisk prägel. Den väsentligaste, men ännu ej nog allmänt antagna bestod i att skarpt skilja den föregående *ställningen* från den därur gående *rörelsen* af blott en kroppsdel eller hela kroppen. Ehuru till det yttre mycket olikartade, samlades de empiriskt vunna formerna till vissa hufvudsakliga ändamål, som äro för ”den mekaniska agenten” (såsom han kallade gymnastiken) mera tillgängliga än för andra medel. Spetsen af denna koncentrerade, men alltid försiktigt och progressivt anordnade samverkan emellan mer eller mindre olika former riktades på skiljaktiga sätt, efter individuella behof, mot de två i bröstet innesluta hufvudsakliga organen, lungan och hjärtat. Detta förfarande gällde som en bestämd hufvudsak i både frisk- och sjukgymnastik och beror merendels i första hand på rätt valda och rätt följda föreskrifter angående ställningen. I sina generaliserande klassifikationer af rörelsernas olika verkan på skiljaktiga organ eller ”organgrupper” sätter han dock främst inflytandet på *nerv-* och *blodsystemet*, såsom det allmännaste gemensamma målet i de mest olikartade fall och äfven som bestämmande gränserna för gymnastikens hela omfattning. Detta allmänna mål och denna hänsyn till ”nerv och kärl” synas praktiskt tillämpade i den af honom grundlagda metoden och uttalas i uppställningen af hans efterlämnade, af honom ej fullbordade skrift, *Gymnastikens allmänna grunder* (1834, tr. 1840; ny uppl. 1866). Två reglementen, i ”linjegymnastik och bajonettfäktning”, hvilka afse att för soldaters öfningar skaffa en nödfallsutväg under de mest otjänliga förhållanden ute på fritt fält utan allt slags redskap, utkommo 1836. Man har däraf dragit den slutsatsen, att han förkastade redskapens bruk. Detta är oriktigt, men han förordade enkelhet.

Hela den lingska gymnastikens tekniska omfång är så vidlyftigt, att oaktadt mycken flit af hans in- och utländska efterföljare den *beskrifvande* delen ännu endast styckvis blifvit framställd. Om sjukgymnastiken ha tre handböcker utgifvits af läkare, engelsmannen Roth, tysken Neumann och svensken T. J. Hartelius. En hel, planmässig framställning i bilder och beskrifningar kunde trots förnyade påminnelser ej åstadkommas under det första och mest maktpåliggande utvecklingsarbetet, hvilket just till

följd af bristande åskådlighetsmedel fördröjdes ända till 1834, då L:s kraft var alldeles uttömd. I allmänhet föredrog han den praktiska undersökningen af sitt ämne framför den teoretiska framställningen däraf i skrift. Ända till 1870 fanns ingen svensk handbok i sjukgymnastik. Äfven efter L:s död ha det allmänna erkännandet af hans erfarenhetslära och de därpå grundade slutsatserna varit utsatta för motstånd och äfven mött lifliga ogillanden jämväl af högt ansedda utländska vetenskapsmän. Ingen svensk mans intellektuella verk har utomlands framkallat en sådan storm af förbittring som den, hvilken uppkom synnerligen i Tyskland vid striden emellan de där inhemska systemen och det svenska. Hela landets press inrycktes däri, 1861—62, liksom regeringarna och de vetenskapliga akademiernas förnämsta målsmän, mot det främmande ”inträngetˮ. Bland anmärkningar, som riktats mot L:s gymnastiska metod, må följande nämnas. Några fysiologer påstå, att den vänder sig endast till de yttre rörelseredskapen. Den begagnar dock flera till bålens olika delar och till inre organ riktade rörelser än någon annan. Man har ogillat dess indelning i ofvannämnda fyra grenar och synnerligen den estetiska grenens skiljande från den i vida större utsträckning tillgängliga pedagogiska. Likaledes har starkt ogillande uttalats öfver dess målsmäns uppgifter angående möjligheten af s. k. ”specifikaˮ verkningar af vissa rörelser. Nästan lika stort klander väckte namnet och bruket af *passiva* rörelser i den medicinska gymnastiken. Sedermera har likväl användningen af passiva rörelser vunnit ett ökadt förtroende äfven under ett i vissa afseenden mycket mindre lämpligt namn, nämligen massage. Den utländska litteraturen har velat påbörda den af L. grundlagda metoden att vilja gälla som ”universelltˮ medel mot allt kroppsligt ondt. Denna anklagelse berodde mest därpå, att metoden ansågs kunna lindra smärtor i svåra hjärtlidanden, något, som numera har vunnit daglig bekräftelse äfven i länder, där tviflet räckt längst. Flera granskare, äfven under senare tiden, ha trott sig finna i metoden en tadelvärd ”mysticismˮ, mest på grund af den i början för alla obegripliga terminologien, som jämväl ansågs vittna om en pedantisk anda. Dess uppkomst tillhör dock egentligen L:s närmaste efterträdare. Dess hufvudsakliga betecknande karaktär, den s. k. *binära* grundplanen, är nu antagen i läroböcker och af läkare, som egna sig åt sjukgymnastik. I samband därmed kan anmärkas metodens allmänna förtjänst att ha från de med animal magnetism närbesläktade formerna utgallrat de enklaste, ofarliga, mest praktiska och för de flesta människors anlag brukbara förfaringssätten, afklädda all mystik. Den föredrager i dessa fall synnerligen en form af lätt *berörande* strykningar, hvilka icke fortsättas till sömn. Besynnerligt nog har den samtida och äfven den på senare tiden rådande kritikens starkaste ogillande träffat den svenska gymnastikens sträfvan efter *urval* af former, grundadt på verkningar i stället för att af begär efter fullständighet göra ”allt som är möjligtˮ för människans många leder. Man har som pedanteri betecknat såväl denna eklekticism som den därmed förenade sträfvan efter *enkelhet* och en noga bestämd form, dess däraf beroende fordran på sträng korrektion i många viktiga fall, dess noggranna anmärkningar mot fel i det tekniska utförandet o. s v. Samma motstånd träffade i början yrkandet på *individualisering*, hvilken helt enkelt förklarades för absolut omöjlig friskgymnastik. I utlandet har man dessutom länge förebrått den svenska gymnastiken dess utpräglad militära karaktär, begagnad i pedagogiskt ändamål medan patrioter och vänner af nationalförsvaret hemlandet ansågo den vara för litet militärisk — äfven för folkskolans behof. Emellertid har den mili tära formen, förut afskydd i Tysklands turnväsen numera antagits i alla länders skolgymnastik, äfve där afvikelser i andra afseenden ännu råda.

L. vidrörde den estetiska gymnastiken blott frag mentariskt, om det tages hänsyn till densamma so en självständig gren, men han är lagstiftare i este tiken, antingen den tillämpas inom gymnastiken orchestiken eller inom den teatraliska konsten. Ha ställer vid dess tillämpning en oafvislig fordran p enkelhet, renhet och relativ skönhet — en fordra att aldrig utan tydliga skäl afvika från det enklast medlet. Denna estetiska lag har från gymnastike bortrensat en massa af smaklösa, onödiga rörelse och står i stark motsägelse till den åsikten, att ma skall utföra allt, som är möjligt. Den utdömer a akrobatism och karikatyr. Intet annat gymnastisk system, utom möjligen det grekiska under dess me lysande period, har så som det svenska eftersträfva enkelhet och begränsning i plastisk form och skönhe L. grundade gymnastiken på mekaniska, fysiologisk och hygieniska lagar samt ville, att den skull uppenbara i enkla drag sitt ideella väsen. Om de af L. skapade gymnastikens (”svenska gymnast kens”) segertåg genom världen se Gymnastik sp. 789—790.

2. Hjalmar Fredrik L., den föregående son, gymnast, f. 14 april 1820 i Stockholm, d. då 9 mars 1886, hade vid faderns död, trots sina 19 å aldrig varit i någon skola. Han hade i hemmet få lära jämnt och nätt så mycket, att han kunnat ”läsa sig framˮ, varit i trädgårdsmästarlära och hjälpt till som rörelsegifvare vid Gymnastiska centralinstitutet. En beundrare till fadern åtog sig vid dennes frånfälle sonens undervisning, och efter två år aflade denne 1841 med heder studentexamen i Uppsala. Omedelbart därefter genomgick han kursen vid Gymnastiska centralinstitutet, utexaminerades 1842 dä ifrån och anställdes 1843 som underlärare vid nämnd institut, där han 1858 förordnades till öfverlärare 1864, vid centralinstitutets omorganisation, utnämn des han till professor och öfverlärare med k. fullmak på denna syssla. 1882 erhöll han afsked med pen sion. — Ehuru L. flera år biträdde vid sjukgymna stiken hos professor L. G. Branting och ordnade dok tor M. Eulenburgs svenska sjukgymnastik i Berli riktade han ständigt sitt verksamhetsbegär utesluta tande åt den pedagogiska gymnastiken. Om denn har han inlagt odödlig förtjänst. Genom L:s ou tröttliga och oegennyttiga verksamhet utvecklade den svenska gymnastiken till en bestående institu

on, som därefter visat sig bestå profvet mot de nlopp, som gång på gång gjorts mot densamma, ch numera kan förutses, att densamma kommer att li grundläggande för den fysiska uppfostran i alla viliserade länder. L. var en kunnig anatom. Han jorde grundliga naturvetenskapliga studier icke blott emma i Sverige, utan äfven i Tyskland och Frankke. Under sina längre besök i dessa länder tillgnade han sig deras språk och litteratur. Detta nderlättade i hög grad hans fortsatta studier. Han örde sig med stor ledighet i skrift, dock utan att irskildt vårda sig om formen. Hans syfte med hela tt arbete var att återupprätta och fortsätta faderns ymnastiska verk. Han ansåg detta vara hans songa uppgift. Häri torde man finna anledningen ll, att han icke utsatt något författarnamn på utifna skrifter. Det har med rätta sagts om L., att an räddat faderns förnämligaste skapelse från att örryckas och att förglömmas. Vi ha honom att ıcka äfven för grunderna till gymnastiksalars prakska inredning, hvarigenom mängder af gymnastierande kunna öfva sig samtidigt. — Som skriftställre uppträdde han kritiskt mot bruket af åtskilliga rliga konststycken eller andra karikerande och allles gagnlösa öfningar i friskgymnastik äfvensom mot n ofördelaktig inskränkning, uppkommen genom uteutande af vissa för frisk ungdom väsentliga "forıer". Han inlade en allvarlig protest mot åsidosätande af den enkelhet, reda och mera omväxlande ångfald, som med minskad fara för öfverdrifter lätre kan åstadkommas genom en stegvis ordnad "tacllarisk plan" af rörelseformernas mångfald, på lika sätt lämpad för såväl skolungdom som soldatkolan. Idén till en rationell pedagogisk gymnastik ar funnen och grunden påbörjad af L:s snillrike faer, men äran af det rika rörelsematerialets samande och ordnande tillhör sonen. L. har af trycket tgifvit *Pedagogiska föreningens discussion öfver kolgymnastiken, vid årssammanträdet den 21 maj 856* (med 8 bihang, 1857—64), *Tabeller för pedaogisk gymnastik* (1866; 4:e uppl. 1876) samt *Tillägg* till dessa (1869; 3:e uppl. 1880), en källa för ymnasten att ösa ur, *Rörelselära* (1866; förk. uppl. 884), vittnande om ovanligt omfattande beläsenhet, ven genom det hopade materialets rikhaltighet och enom bristande öfversiktlighet något dunkelt, *Öfersigt af rörelselära* (1880), med en rikhaltig samng figurer, samt värdefulla meddelanden och längre rtiklar i "Tidskrift i gymnastik", bildande en utörlig historisk och kritisk skildring af friskgymnaiken vid Gymnastiska centralinstitutet 1843—73. . har därjämte med stor pietet ordnat och utgifvit 'Delar af L. G. Brantings efterlemnade handskrifer" (3 dlr, 1882—85). — Ett i sanning storartadt rbete äro L:s 2 à 3 tusen *penntecknings*, afsedda tt framställa den stränga "korrektion", som karakeriserar många delar af den svenska gymnastikıetoden. (Ett urval af dessa meddelas i art. G y m a s t i k.) Fruktan för, att denna metod, på grund f sina formers omfattning och olikartade beskafenhet samt till följd af bristen på tillräckliga och og goda åskådningsmedel, skulle dela den grekiska ymnastikens öde att bli högst ofullständigt känd f eftervärlden, förmådde L., sedan han förgäfves ädjat till statens mellankomst, att 1873, vid 53 års lder och med betydligt minskad synförmåga, lära ig teckna samt med sin så sent förvärfvade färdighet gripa sig an med att genom åskådlig framställning skilja den kritiska och "rigoristiska" metoden från en hel mängd senare uppkomna förfaringssätt (särskildt de i tysken Spiess', 1840—46, och engelsmannen Laspees', 1865, skrifter fullständigast framställda "systemen"). Efter mer än 10 års arbete fick L. sin samling färdig. Denna samling tillhör numera Gymnastiska centralinstitutet. Endast medel saknas för att få till stånd ett större planschverk öfver den svenska gymnastiken, hvarom påminnelser gjorts från såväl in- som utlandet alltsedan Gymnastiska centralinstitutets grundläggning och senast 1909 i skrifvelse till institutets direktion. — Till Svenska gymnastikläraresällskapets 25-årsfest 1909 slogs en medalj öfver L.

3. A x e l J o h a n L., den föregående sysslings son, skolman, läroboksförfattare, f. 30 maj 1838 i Brattfors, Värmland, blef student i Uppsala 1856 och promoverades till filos. doktor 1866, utnämndes till docent i franska språket vid Uppsala universitet s. å., tjänstgjorde som e. o. lärare 1864—74, var lektor i franska och engelska 1874—83 vid högre allmänna läroverket i Vänersborg och 1883—1908 vid Göteborgs h. reallärovork. L. innehade 1871 första förslagsrummet till adjunktur i franska och italienska språken vid Uppsala universitet. Han har utgifvit bl. a. *Sur les inversions de la langue française* (1866), *Sur les verbes forts des langues romanes* och *Saggio su' pronomi personali della lingua italiana* (i Uppsala univ:s årsskrift 1869), *Recherches sur les pronoms français dans la dernière moitié du XIV:e siècle* (1874), *Mellan studierna. Små landskaps- och genrebilder* (1880), *Studier ang. bruket och betydelsen i nyengelskan af hjelpverbet shall i bisatser* (1882), *Svensk-engelsk prepositions- och konstruktionslära* (1894), *Om den s. k. pittoreska skolan* (i "Nord. tidskrift", 1894), *Elementarkurs i franskan. Fransk läsebok för nybörjare* (1896), *Om futurum i engelskan (shall och will)* (s. å.; 2:a uppl. 1907), *Öfversättningsöfningar till inlärande af de oregelbundna verben i franskan* (1897), *Öfversättningar till inlärande af prepositionernas bruk i engelskan* (1898), *Från den franska skaldekonstens Panteon. Efterbildningar, satta i litteraturhistorisk belysning* (s. å.), *Kort översikt av franska språkläran* (1908) och *Engelskt konstruktionslexikon* (under tryckning 1911).

1. —rn.* T. J. H.* 2. T. J. H. o. L. M. T. 3. R. N—n.

Linga (sanskr. *liṅga*, en afbildning af manslemmen), *ind. religionshist.*, är den förnämsta symbolen för guden Çiva och uttryck för den alstrande principen i den lefvande naturen. Linga är *pradhāna*, naturprincip, eller symbol för manligt kön, liksom den tresidiga prisman, på hvilken linga ofta anbringas, är symbol för kvinnligt, särskildt för Çivas gemål Durgā. Çiva föreställes inherera i hvarje särskild linga. *Sthāvara-liṅga*, "fast l.", är en större fast sten i det innersta rummet af ett Çivatempel, medan *jaṅgama-liṅga*, "rörlig l.", är en amulett, som man bär med sig i en dosa af silfver eller koppar, buren i ett snöre om halsen. Symbolen linga förekommer tidigast i de stora folkeposen och purāṇa samt i "Mānava-dharmaçastra" (Manu's lagbok) och senare och torde först i och med çivaismens starkare framträdande fått religionshistorisk betydelse. Jfr Kittel, "Über den ursprung des Linga-

kultus'' (1876), samt de religionshistoriska handböckerna. K. F. J.

Lingah, hamn. Se Lingeh.

Lingaiter (sanskr. *liṅgâyat, liṅgavant*, även *Vira-Çâiva), ind. religionshist.*, namn på en talrik (1901 till $2^1/_2$ mill. personer uppgående) çivaitisk sekt företrädesvis i Syd-Indien (Nizams rike, Mysore och söderut), som från 1100-talet e. Kr. — särskildt genom *Bâsava* — vinner betydelse som motsättning mot jäinismen. Som speciellt kännemärke bära de en *jaṅgama-liṅga* (se Linga) och en oblatformig fläck i pannan (*citraga*). Till sekten hör bl. a. en klass kringvandrande eller i kloster boende tiggarmunkar, som äfvenledes kallas *jaṅguma* (''rörlig'') och gälla som Çivas uppenbarelser. Kännetecknande för lingaiterna är den religiösa inre fromheten (*bhakti*); de lägga mindre vikt vid ritual och offerteknik. Deras religiösa litteratur — viktigast är en çivaitisk kommentar till ''Vedântasûtra'' — är företrädesvis på dravidiskt språk (särskildt kanaresiska och tamuliska). Jfr de religionshistoriska handböckerna af Barth och Hopkins samt Wurm, ''Geschichte der indischen religion'' (1874). K. F. J.

Lingam, detsamma som linga (se d. o.).

Lingard [li'ngäd], John, engelsk historieskrifvare, f. 5 febr. 1771 i Winchester, d. 17 juli 1851 i Hornby, studerade 1782—93 vid engelska katolska kollegiet i Douai, prästvigdes 1795 och var 1794—1811 lärare vid ett katolskt seminarium nära Durham. Från 1811 till sin död var L. präst vid katolska kyrkan i det ensliga Hornby och egnade sig där mest åt studier och historiskt författarskap. L:s förnämsta arbete är *A history of England from the first invasion by the romans* (8 bd, 1819—30; 6:e uppl. i 10 bd med biografi öfver L. af M. A. Tierney, 1854—55). Detta verk, som går till 1688 års statshvälfning, utmärkes för grundlig källforskning och klar, enkel framställning samt har ännu sitt värde som uttryck för en upplyst och sträng ortodox katoliks uppfattning af Englands historia, särskildt under reformationstiden. L. belönades därför af påfven Pius VII med doktorsvärdighet i teologi, kanonisk och civil rätt (1821). I kyrkopolitiska frågor rörande England rådfrågades han ofta af katolska prelater. Bland L:s öfriga arbeten märkas en katolsk katekes, åtskilliga smärre religiösa stridsskrifter och *The antiquities of the anglosaxon church* (1806; 3:e väsentligt utvidgade uppl. ''The history and antiquities'' o. s. v., 1845). (V. S—g.)

Lingavant. Se Lingaiter.

Liṅgâyat. Se Lingaiter.

Lingayen [-gajɛ'n], hufvudstad i prov. Pangasinán på västra kusten af ön Luzon, Filippinerna, på en låg och bördig ö i Agnofloden delta. 21,529 inv. (1903). Risodling, fiske och tillverkning af nipavin af nipapalmen. Wbg.

Lingbo kapell, församling i Gäfleborgs län, Ala tingslag, tillhörande Skog, Uppsala stift, Hälsinglands östra kontrakt. 1,100 inv. (1910).

Lingeh (Lingah), persisk hamnplats i landskapet Laristan, vid Persiska viken, v. om Ormussundet. Omkr. 15,000 inv., hvaraf hälften rena araber, som förmedla transitohandeln på Omankusten. Exporten består nästan uteslutande af pärlor och pärlmusslor, dessutom af något tobak, yllemattor m. m.; införseln af ris, bomullsvaror, socker, kaffe etc. Den allra största delen af handelsomsättningen sker med England. 1908—09 anlöptes L. af 38 fartyg om 247,447 ton. J. F. N.

Lingelbach, Johannes, holländsk målare och raderare, f. 1622 i Frankfurt a. M., d. 1674 i Amsterdam, dit han i unga år kommit med sin föräldrar. Tjuguårig anträdde han en studieresa til Paris, där han stannade ett par år, och tillbrag sedan sex år i Italien, hvarifrån han då öfvé Tyskland återvände till Holland. Man vet ej, hve hans egentlige lärare var, men man har gissat p Philips Wouwerman i Haarlem, med hvars arbete hans ryttarbilder ofta ha en påfallande likhet. Eljes målade han företrädesvis italienska hamnstycken hvilket dock icke hindrade honom att därjämte be handla så växlande motiv som jaktstycken, stads utsikter och genrebilder af olika slag, spridda i d flesta större museer, samt porträtt (såsom hans *självporträtt* i Frankfurt). Han var därjämte en fliti medarbetare till andra konstnärer och målade ut märkt staffage i landskap af Hobbema, Ph. de Ko ninck, F. de Moucheron, J. Hackert och Jan Wy nants, t. ex. i dennes stora landskap från 165 (i f. statsrådet K. Swartz' samling) samt i ett pa mindre stycken af Wynants i Nationalmuseum, so f. ö. ej, lika litet som någon svensk privatsamling eger något arbete af L:s hand. O. G—g

Lingen. 1. Fordom grefskap i westfaliska kret sen i Tyskland, omgifvet af biskopsstiften Münste och Osnabrück samt grefsk. Tecklenburg. Det be stod af två delar: öfre och nedre L., af hvilka de förra, mindre, nu tillhör kretsen Tecklenburg i reg. omr. Münster och den senare, 330 kvkm., reg.-omr Osnabrück. Grefsk. L. var till 1508 en del a Tecklenburg, men tillföll då en gren af den dä regerande ätten, som innehade det till 1548. Seda tillhörde det länge huset Nassau-Oranien, af hvilke Preussen 1702 ärfde det. 1807 besattes det af frans männen och förenades 1809 med storhertigdömet Ber och 1810 med Frankrike. 1814 kom det åter til Preussen, som 1815 afträdde nedre grefsk. till Han nover. — 2. Stad i preussiska reg.-omr. Osnabrüc (Hannover), vid Emskanalen. 7,004 inv. (1905) 1685—1819 fanns där ett universitet, nu blott gym nasium. 1 o. 2. (J. F. N.

Lingen, Reinhold Johan von, friherre militär, landshöfding, f. 28 aug. 1708 i Visby, d 3 sept. 1785 på Normestorp i Slaka socken, när Linköping, tillhörde en till Gottland inflyttad tysk släkt, tillbragte sin ungdom i främmande krigstjänst (fransk, kursachsisk och, 1737—41, rysk), deltog som svensk öfverstelöjtnant i 1742 års bedröfliga fälttåg i Finland och vann 1743 historisk ryktbarhet genom den raskhet och oförvägenhet, hvarmed han från Åbo till Stockholm öfverbragte den med största spänning afvaktade underrättelsen om fredspreli minärernas afslutande. Från Stockholm, där L mottog uppdraget, afreste han 13 juni, återvände 1 på morgonen från Åbo, omedelbart efter preliminä

rnas undertecknande, och var 19 på aftonen i ockholm med den väntade underrättelsen. På återsan hade han bl. a. måst simma öfver ett sund l Åland för att från andra sidan hämta en där gande färja, flotta sig öfver ett annat, halfmilsedt, på en af honom och hans dräng hopfogad tte af brädändar och störar samt vid Eckerö tillinga 12 timmar med att utan verktyg och tjära kta en gammal kasserad, öppen fiskarbåt, med ilken han, drängen och två åldriga män, som påffades, därefter togo sig under blåst och tjocka ver till Grisslehamn. L. belönades s. å. med svensk lig värdighet, befordrades efter hand på den miära banan till generallöjtnant (1761) samt blef 63 landshöfding öfver Kristianstads län och 1764 herre. Sedan han 1772 af ständerna (mösspartiet) tt rätt att erhålla ett bättre län och därefter afstå t genom ackord, var han ett par veckor s. å. landsfding i Malmöhus län.

Lingg, Hermann Ludwig Otto, tysk ald, f. 1820 i Lindau (Bajern), d. 1905 i München, tjänstgjorde 1846—50 som bajersk militärkare, men pensionerades på grund af svår ohälsa och bodde sedan i München, sysselsatt med historiska studier och diktning. L. infördes i litteraturen af Geibel och tillhörde dennes krets; ”stora” historiska ämnen lockade honom i synnerhet, och hans poesi har genomgående en dyster prägel, diktionen är bildrik, men något tung. Af hans verk kunna nämnas diktsamlingarna *Gedichte* (I, 1854,

e uppl. 1871; II, 1868, 3:e uppl. 1874; III, 70), *Dunkle gewalten* (1872), *Schlussstein*e (1878), *yrisches* (1885), *Jahresringe* (1889) och *Schlussythmen* (1901), *Die völkerwanderung* (3 böcker, 66—68; 2:a uppl. 1892), ett stort, men förfeladt iskt verk, några noveller samt en hel del historia skådespel, samlade 1897 och 1899. 1899 utm ett band af hans lefnadsminnen. Se A. Sonng, ”L. als lyriker” (1908). (R—n B.)

Lingga-arkipelagen, nederländsk-indisk ögrupp om Sumatra, tillhörig residentskapet Riouw, omttande två större öar: Lingga (825 kvkm.) och ngkep samt omkr. 300 mindre, med en sammangd areal af omkr. 1,650 kvkm. Wbg.

Lingon, *bot.* Se Vaccinium.

Lingoner (lat. *lingŏnes* hos Cæsar och andra klassika författare), en gallisk folkstam, som i den rorska tiden bodde i nordöstra Frankrike med hufdstad Andematunum, det nuv. Langres, som af m har sitt namn. En afdelning, som deltog i n keltiska vandringen till Italien, bosatte sig Gallia cispadana vid Pos mynning. K. F. J.

Lingslätö, norra delen af Björkön i Ålands haf om Väddö socken, Stockholms län, inköpte Barns dag-föreningen 1911 för 45,000 kr. för att där reda hufvudstadens folkskolebarn, som däraf äro behof, tillfälle till vistelse på landet under somaren. Området, 423 har, som förut tillhörde Samnäs a.-b., som där ämnade anlägga en hafsbadanstalt jämte uthamn för sjöfarten, erbjuder en naturskönhet, som öfverträffar de flesta af skärgårdens egendomar. Det skyddas mot de kalla hafsvindarna af en härlig och vidsträckt barrskog, och på motsatta sidan går ett bredt bälte af åkerjord, hagar och löfskog ned mot Bagghusfjärdens vackra vikar. Redan sommaren 1911 voro två kolonier dit förlagda i förut befintliga byggnader, och meningen är att uppföra nya kolonibyggnader jämte sjukstuga, och möjligen torde en koloni komma att finnas där året om för de barn, som äro så klena, att endast en sommars vistelse på landet ej anses tillräcklig för återvinnande af hälsa och krafter, i hvilket fall jämte vanlig skolundervisning skulle meddelas undervisning äfven i trädgårdsskötsel. Wbg.

Li'ngua, lat. och it., tunga, tungomål. — Lingua creoula. Se Kap Verde. — Lingua franca, eg. det romanska, hufvudsakligen med italienska försatta, blandspråk, som begagnas vid Medelhafvets icke-europeiska hamnstäder (emedan österlänningarna nyttja ordet *frank* i bet. af västerlänning, europé); sedermera blandspråk i allmänhet. — Lingua francisca. Se Franska språket, sp. 1216. — Lingua gerāl. Se Guarani. — Lingua latina. Se Latinska språket. — Lingua romāna ru'stica, det fornromerska (latinska) allmogemål, vulgärlatinet, ur hvilket de romanska språken framgått. Se Franska språket, sp. 1215, Italienska språket, sp. 1100—01 och Latinska språket, sp. 1350 ff. — Lingua volgāre, italienska talspråket. Se Italien, sp. 1050, och Italienska språket, sp. 1001.

Linguaglossa [linvaglå'ssa], stad i italienska prov. Catania (Sicilien), vid norra foten af Etna, delvis på en lavaström från 1566. 13,121 inv. (1901). J. F. N.

Linguet [lägä], Simon Nicolas Henri, fransk jurist, författare, f. 14 juni 1736 i Reims, blef 1764 advokat i Paris och vann som sådan stort rykte, hvarjämte han äfven gjorde sig bemärkt genom några arbeten i antik historia och en mängd af hänsynslös sarkasm präglade broschyrer i växlande ämnen. Såväl genom dem som genom sin tidvis af regeringen indragna tidning ”Journal politique et littéraire” ådrog sig L. fiender på alla håll; han uteslöts 1775 ur advokatkåren och satt 1780—82 inspärrad i Bastiljen till följd af ett litterärt angrepp på en akademiker, hertigen af Duras. Fängelsetiden gaf honom ämne till hans uppseendeväckande *Mémoires sur la Bastille* (1783; ny uppl. 1889 med biografisk inledning af H. Monin), ett med skärpa och elegans skrifvet arbete mot hofdespotismen, i hvilket dock ”sanningen ofta är vanställd” (Funck-Brentano). Efter en tids vistelse i Bruxelles, där han öfverhopades med ynnestbevis af kejsar Josef II med anledning af lofprisande arbeten om dennes reformverksamhet, fick L. genom österrikisk bemedling

1786 tillåtelse att återvända till Paris. Under revolutionstidens första år riktade han i sin tidning häftiga angrepp mot Mirabeau, och under konventets tid blef han af revolutionstribunalet dömd till döden för att ha ”smickrat despoterna i Wien och London” och giljotinerades 27 juni 1794. Bland L:s många arbeten må ytterligare nämnas *Théorie des lois civiles* (1767; ett angrepp på Montesquieus statslära), *Histoire impartiale des jésuites* (2 bd, 1768, offentligen bränd; ny uppl. 1824) samt *Annales politiques, civiles et littéraires* (19 bd, 1777—92). Jfr Ch. Monselet, ”Les oubliés et les dédaignés” (1885), J. Cruppi, ”Un avocat journaliste au 18:e siècle, Linguet” (1895), A. Philipp, ”L., ein nationalökonom des XVIII. jahrhunderts” (1896), och A. Lichtenberger, ”Le socialisme utopique” (1898). V. S—g.

Li'ngula, *zool.*, djursläkte tillhörande armfotingarnas (se d. o.) klass. Skalen äro nästan lika stora, hornartade, fästa medelst en köttig stjälk, som utgår midt i ledgången mellan bägge skalen. L. är en långlifvad form, uppträder redan i de äldsta fossilförande (kambriska) bildningarna och lefver ännu. I kambriska systemet är detta släkte, liksom några andra närstående, såsom *Lingulella* m. fl., allmänt. Af dessa släkten fortlefver blott *Lingula* till yngre bildningar och träffas, ehuru mycket sparsamt, i så godt som alla följande geologiska system. I nutidens haf finnes ett par arter. I Englands *Lingula flags*, som motsvarar *Olenus*-skiffern i Sverige, finnes L. i så stor mängd, att bildningen däraf fått sitt namn. Bland de äldsta arterna är *L. monilifera* Lins. från Västergötlands eophytonsandsten. B. L—n.*

Lingule'lla, *zool.* Se Lingula.

Lingvä'l (af lat. *li'ngua*, tunga), hörande till tungan, tung-. — Lingväler, *språkv.* Se Kakuminaler.

Lingvi'st (af lat. *li'ngua*, se d. o.), språkforskare, språkkännare. — Lingvistik, språkvetenskap (se d. o.); af många används termen lingvistik i betydelsen: vetenskapen om talspråket, medan andra åter göra det liktydigt med filologi (se d. o.).

Lingvo-faukäla ljud. Se Faukala.

Linhäckla. Se Linberedning, sp. 564—565.

Linhässja. Se Hässja och Linberedning.

Limime'nt (lat. *linime'ntum*, af *linire* l. *li'nere*, smörja in), *med.*, en medikamentsform, afsedd till ingnidning å huden. Liminenten äro oftast beredda af hudretande ämnen, såsom flyktiga oljor (terpentinolja, rosmarinolja), kamfer, ammoniak, ättiksyra, tvål, spansk fluga, prustkåda o. s. v., blandade vanligen med olja (olivolja, linolja) i sådan mängd, att blandningen blir mer eller mindre tjockflytande som en emulsion. I vissa liniment ingå smärtstillande medel (kloroform, opium), i andra antiseptiska ämnen (salicylsyra, tymol m. m.). Liniment i fast form vid vanlig värmegrad, men smältande i handen finnas äfven, t. ex. *Linimentum Opodeldoc*. Det ges många s. k. magistralformler sedan äldre dagar för olika slags liniment. Svenska farmakopén har upptagit nio sådana formler, näml. *L. ammoniacatum* (ammoniakliniment, 1 d. ammoniak och 3 dlr olivolja), *L. ammoniacatum camphoratum* (se Kamferliniment), *L. calcicum* (se Kalkliniment), *L. Cantharidis cum Euphorbio* (spanskflugliniment med prustkåda), som äfven innehåller rå terpentinolj och användes i veterinärmedicin, *L. chloroformi compositum* (kloroformliniment), hysande utom kamfer och koncentrerad sprit, äfven klorof form, opiumtinktur samt tvälliniment (se nedan) *L. Opodeldoc* (se Opodeldoc), *L. saponis camphoratum* (tvälliniment, 5 dlr kamfer, 10 dl linolja, koncentrerad sprit, efter behof, och 1 d. ros marinolja), *L. Terebinthinæ acetatum* (Stokes liniment l. terpentinliniment, 1 ägg gula, 45 gr. rå terpentinolja, 7 gr. ättiksyra sam ytterligare så mycket vatten, att hela blandninge väger 100 gr.). Liniment sammansättas äfven iblan för tillfället enligt läkares särskilda föreskrift a smärtstillande beredningar o. d., utblandade i någo olja. O. T. S. (C. G. S.

Linīn, *bot.* Se Cell, sp. 1389.

Linjäl (af lat. *linea*, linje), instrument af trä elle metall, efter hvilket räta linjer kunna uppdragas

Linjargrundsatsen (se Linear), *jur.* Se Arfsordning, sp. 1423.

Linjartaktik. Se Lineartaktik.

Linje (af lat. *linea*, se d. o.). 1. *Mat.*, en geometrisk storhet, som eger blott en enda dimension nämligen längd. Linjen kallas *rät*, om alla des punkter ligga i samma riktning, i förhållande til endera af ändpunkterna, eljest *krökt* eller *krokig* Med *dubbelkrökt* linje förstås en sådan, hvars all punkter icke ligga i samma plan. *Bruten* linje är e sådan, som är sammansatt af flera räta eller krökt linjer. En rät linje kallas ofta helt enkelt ”linje” under det man åt en krökt linje ger namnet *kurv* (se d. o.). — 2. Den minsta enheten i det äldr svenska längdmåttet, enligt duodecimalsystemet = $^1/_{12}$ tum = $^1/_{144}$ fot = 2,06 mm. (verklinje) enligt decimalsystemet = $^1/_{10}$ tum = $^1/_{100}$ fot = 2,9 mm. (decimallinje). Jfr Fot. — 3. I Tysk land m. fl. länder benämning på den aktiva härer i motsats till landtvärnet; på somliga ställen be teckning på den öfriga delen af hären i motsat till gardestrupperna. I Sverige användes linje sammansättningar, t. ex. linjekompanier för att beteckna de afdelningar, som i krig äro af sedda för armén i främsta linjen eller fälttrupperna — 4. *Krigsv.* a) Den formering, som uppkommer då en trupps olika afdelningar, hvar för sig upp ställda på ett eller flera led, ställas bredvid hvar andra med större eller mindre mellanrum. Om mellanrummen mellan de enskilde männen i samm led icke äro större, än som erfordras för fr rörelse, kallas linjen *sluten linje* eller endas linje; äro mellanrummen större, benämnes de *öppen linje*. Linjen är den enda slutna formering som tillåter samtidigt användande af alla vapen till följd hvaraf den är den enda stridsformeringe vid artilleriet och den vanliga vid kavalleriet, d detta uppträder slutet. Infanteriet uppträder nu mera i striden i spridd ordning, understödt a slutna afdelningar. Men under 1700-talet var linje den uteslutande förekommande stridsformeringen till följd hvaraf 1700-talets hela stridssätt fick be nämningen *lineartaktik* l. *linjartaktik* (se Fot folk). Om kolonnlinje se Kolonn 2. — b) Befäst linje kallas en befästning af sto utsträckning, afsedd att trygga besittningen af n gon större landsträcka eller en hel riksgräns. For dom utgjordes en sådan befäst linje vanligen af e

mmanhängande mur (t. ex. den kinesiska muren) er jordvall (Dannevirke), bruten i ut- och in-nde vinklar. Nutidens befästningskonst använder ra sällan befästa linjer; men där de äro af nöden, öras de medelst spridda fästen eller fältverk af rk konstruktion, hvilkas mellanrum utfyllas med gare jordverk eller endast stormhinder. — 5. rre kommunikationsanläggning (t. ex. järnvägs-je) eller bolag för sjötrafik (t. ex. ångfartygs-je). 1. (I. F.) 3. C. O. N. 4. C. O. N. O. A. B.*

Linjeafskiljare, F r å n s k i l j a r e, K o p p l i n g s i f l. K n i f, *elektrot.*, ett i en ledning insatt lös-t kopplingsstycke, som användes för ledningens koppling, endast då den är strömlös (till skillnad n s t r ö m b r y t a r e). A. E—m.

Linjebatteri, *telegr.*, den för telegrafering på en ning erforderliga källan för den elektriska ström-n. Denna strömkälla utgjordes till en början ute-tande af primärbatterier, vanligen af Daniells, nsens eller Leclanchés typ (se dessa ord). Små-gom ha dock primärbatterierna, särskildt på större egrafstationer, ersatts med ackumulatorer. Dessa undärbatterier uppladdas med primärelement, digen af Daniells typ, hvilka ständigt stå kopp-e till ackumulatorerna, eller också sker uppladd-g med belysningsström, hvarvid strömmen från ysningsnätet antingen kopplas direkt på ackumu-atorerna med lampmotstånd som strömregulator er omvandlas först medelst motorgenerator. På are tider har man med hjälp af kvicksilfverlam-a, som släpper fram endast ström af ena polrikt-gen, lyckats verkställa laddningen äfven med kelström. Ett annat slag af sekundärbatterier, i i rätt stor utsträckning kommit till användning, batterier sammansatta af torrelement (se G a l v a n i s k t e l e m e n t, sp. 668). Slutligen har man, skildt i Amerika, som strömkälla börjat använda amomaskiner, inkopplade direkt i linjen. All.

Linjedirektör. Se T e l e g r a f v e r k e t.

Linjedomare. Se B o l l s p e l, sp. 1028.

Linjeeld, *artill.* Se L u f t k r e v a d.

Linjeföring, *konstt.*, det sätt, hvarpå linjerna i konstverk dragits, växlande efter tidsstil, konst-lig individualitet och teknisk begåfning. Som empel må nämnas den brutna, småkrusiga eller rflande linjeföringen hos det senare 1400-talets lienska målare och den flytande, fasta och runda Rafael. Linjeföringen är af väsentligaste bety-se för den konstnärliga verkan och uttrycker un-bart känsligt den personliga egenarten hos skilda stare. Inom de grafiska konsterna blir dess roll nu större än inom måleriet, då ju linjen i dessa a nog är det enda tekniska medlet för framställ-gen. A. L. R.

Linjeingenjör. Se T e l e g r a f v e r k e t.

Linjejack. Se C e n t r a l s t a t i o n och J a c k.

Linjekommendant, *krigsv.* Se E t a p p v ä s e n.

Linjemaner, *konstt.*, i motsats mot akvatinta, mez-inta o. s. v., kallas det sätt att utföra ett kopparstick eller en etsning, hvarvid man begagnar sig af knande linjer, åstadkomna genom grafstickel, ets-er kallnål. A. L. R.

Linjemarsch, *krigsv.*, marsch framåt eller bakåt linjeformering. Se L i n j e 4.

Linjen. 1. *Sjöv.*, dagjämningslinjen. Se E k v a t o r 1. — Då sjömän första gången passera ekva-n, p a s s e r a l i n j e n, bruka med dem anställas åtskilliga upptåg, hvarvid någon till Neptunus utklädd person spelar en framstående roll och nykomlingarna pläga insåpas och rakas med primitiva instrument samt doppas i vattenkar eller öfverösas med vatten. ”Ceremonien” kallas emellanåt, såsom en del andra liknande, h ö n s n i n g. — 2. *Krigsv.* Se L i n j e 3.

Linjērbar yta, *mat.*, kallas en yta, som kan tänkas uppkommen genom rörelse af en rät linje. Linjerbara ytor delas i *developpabla* och *skefva*, af hvilka de förra kunna utvecklas i ett plan, hvilket däremot icke är fallet med de senare. Exempel på det förra slaget äro koniska och cylindriska ytor, på det senare åter den hyperboliska paraboloiden. (I. F.)

Linjeringsmaskin, *tekn.*, en maskin för uppdragning af linjer med flytande färg, som användes vid framställning af linjeradt skrifpapper, upplinjering af kolumner i räkenskapsböcker o. d. En sådan maskin innehåller vanligen ett antal mässingstrissor, som äro fästa vid en lång horisontell axel och flyttbara utefter denna, så att de kunna inställas på olika afstånd från hvarandra. Trissorna äro försedda med spår, i hvilka färg inmatas. Papperet, som skall linjeras, föres förbi dessa trissor, som genom någon reglerbar anordning lagom trycka mot papperet och uppdraga de önskade linjerna. Till hvarje maskin hör ett antal färgtrissor med olika spår för olika grofva linjer samt anordningar för att samtidigt på ett papper kunna linjera i flera färger, hvilket sker därigenom, att man tillför trissorna olika färg. G. H—r.

Linjeskepp (eng. *line-of-battle ship*, fr. *vaisseau de ligne*, ty. *linienschiff*), *skpsb.*, en numera föråldrad fartygsklass af opansrade träfartyg, förande sina kanoner såväl i 2—4 täckta batterier som på

back och skans å öfra däck samt på grund af sin styrka afsedd att under strid inneha en plats i själfva slaglinjen; däraf namnet. Linjeskepp med 3 täckta batterier, s. k. t r e d ä c k a r e, voro i allmänhet de kraftigast förekommande; s. k. f y r d ä c k a r e, hvilka hade 4 täckta batterier, voro sällsynta, enär det visade sig, att man å dessa för uppnående af största möjliga artilleristyrka nödgades uppoffra alltför mycket af manöverförmågan och välseglingen. Linjeskeppen voro fregattacklade, d. v. s. tremastade med rår på alla masterna; deras bestyckning kunde uppgå ända till 136 kanoner

och besättningsstyrkan till närmare 1,200 man. Mot midten af 1800-talet började med propellerns införande i örlogsflottorna ångkraft att användas å linjeskeppen. Med införandet af bombkanoner, mot hvilkas förödande projektilverkan linjeskeppens mäktiga sidor icke erbjödo något skydd, var emellertid denna fartygsklass' öde beseglad. Namnet linjeskepp har dock under de senare åren åter upptagits i tyska flottan för att beteckna ett modernt slagskepp. Svenska flottan räknade vid början af 1788 års krig 26 linjeskepp. Under den period af förfall för flottan, som kännetecknade början af 1800-talet, nedgick antalet linjeskepp, så att det i början af 1840-talet utgjorde endast 10, hvaraf 2 på grund af ålder i otjänstbart skick och 2 under byggnad. Dess sista linjeskepp var den 1856 färdigbyggda tvådäckaren ''Stockholm'', under byggandet ändrad till ångskepp. Detta fartyg afsågs att föra 84 kanoner; dess dimensioner voro lgd = 56,6 m., bredd = 14,8 m., djupg. = 7 m. och depl. = 2,850 ton; besättningen uppgick till 735 man, maskinstyrkan till 800 hkr. Linjeskeppet ''Stockholm'' har sedermera ändrats till logementsfartyg (se d. o.) och är som sådant fortfarande (1911) i tjänst. C. K. S.

Linjestöringar, *telegr.*, störingar på telegraf- och telefonledningar, kunna uppstå af flera olika anledningar. 1. *Afbrott* i strömkretsen hindrar telegraf- och telefonströmmen att uppkomma. Är afbrottet ofullständigt, inträder endast ett försvagande af strömmen. Kommer en ledningstråd i omedelbar beröring med jorden eller i beröring med något i ledande förbindelse med jorden varande föremål, t. ex. en trädgren e. d., uppstår *afledning*. Komma två ledningstrådar i ledande förbindelse med hvarandra, uppstår det slag af linjestöringar, som benämnes *kontakt*. Kontakten kan vara antingen metallisk eller icke-metallisk. Metallisk kontakt benämnes det fall, då två ledningar komma i omedelbar beröring med hvarandra. Förmedlas strömöfvergång mellan ledningarna på annat sätt, uppstår icke-metallisk kontakt. Afledning till jorden antingen hindrar strömmen att komma förbi felstället eller endast försvagar densamma. Vid kontakt komma strömmarna på en ledning att åverka apparaterna, tillhörande andra ledningar. 2. *Jordströmmar*. Ej långt efter det telegrafledningar blifvit byggda, märkte man, att dessa ibland genomflötos af elektriska strömmar, när deras ändpunkter voro förbundna med jorden, äfven då inga konstgjorda strömkällor voro inkopplade i ledningen. Dessa strömmar benämnas jordströmmar, emedan de tänkas uppkomma därigenom, att en elektrisk potentialskillnad förefinnes mellan olika punkter på jorden. De iakttogos första gången af Matteucci vid ett starkt norrsken 27 okt. 1848. I allmänhet observeras samtidigt med de kraftiga jordströmmarnas uppträdande häftiga förändringar i jordens magnetiska tillstånd. Jordströmmarnas regelbundna variationer äro undersökta af Weinstein medelst mätningar en följd af år på två telegrafledningar, båda utgående från Berlin. Den ena ledningen sträckte sig i nord-sydlig och den andra i öst-västlig riktning. Fig. 1 visar den dagliga variationen, uttryckt i en godtycklig enhet, under 1887. Kurvan *A* afser den nord-sydliga komponenten och kurvan *B* den öst-västliga. Af dessa kurvor framgår bl. a., att jordströmmarna äro mycket svaga under natten. Jordströmmens dagliga gång är i det stora hela densamma under olika årstider och under skilda år. Jordmagnetismens dagliga variationer visa stor likhet med jordströmmarnas. Dessa långsamma, regelbundna och tämligen små variationer störa ej telegraf- och telefontrafiken, men

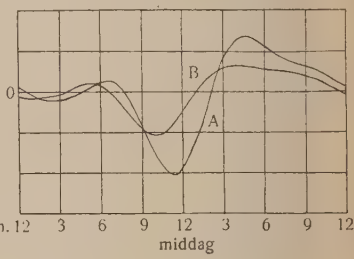

Fig. 1.

understundom inträffa större variationer (t. ex. d af Matteucci 27 okt. 1848 observerade), som kunn försvåra eller omöjliggöra trafiken. 25 sept. 1909 in träffade den hittills iakttagna starkaste störingen a detta slag, hvilken sträckte sina verkningar öfver hel jordklotet. På Stockholms telegrafstation öfverste jordströmmens styrka vid flera tillfällen 250 millian père, och på en ledning mellan Gällivare och Lule var potentialfallet 1,7 volt per km. Under tiden nov. 1906—30 okt. 1909 inträffade störingar i tr fiken på grund af jordström 53 dagar i Stockholm Vår- och höstmånaderna äro mest utsatta för dett slag af trafikhinder. Under sommaren äro häftigar jordströmmar mycket sällsynta. Fig. 2 åskådliggör e

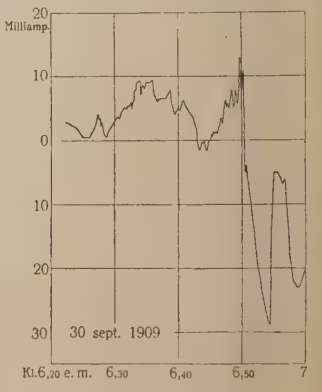

Fig. 2.

häftig störing, som iakttogs i Stockholm 30 sept. 190 3. *Störingar på grund af starkström* kunna indelas tre grupper: *a* störingar förorsakade genom omed bar beröring mellan starkströms- och svagströmsle ningar, *b* störingar på grund af strömöfvergång fr starkströmsanläggningens jordledning till svagström anläggningens jordledning, *c* genom induktion fr starkströmsledningen till svagströmsledningen.

vagströmsledningars störande inverkan på andra agströmsledningar. Enligt lagarna för induktionen rkar en telegraf- eller telefonledning inducerande å alla parallellt med densamma förda ledningar. ubbeltrådiga telefonledningar kunna därför icke ngre sträckor framdragas rakt, alldenstund talet då öres öfver från den ena ledningen till den andra, kaså telegrafskrift från närbelägna telegrafledniar. För att undvika dessa olägenheter skrufvar eller rskopplar man telefonledningarna. Hufvudformen

Fig. 3. Fyrskruf.

r *skrufvade telefonledningar* är den i fig. 3 schetiskt framställda fyrskrufven. Den består af två ubbelledningar, placerade i hörnen af en kvadrat, varvid alltid en dubbelledning upptager två diagolt motsatta hörn af kvadraten. Fyrskrufven fullrdar ett hvarf på fyra stolpafstånd och vrider sig ltså $^1/_4$ hvarf mellan två stolpar. Om flera fyrrufvar af angifvet slag äro upplagda å en linje, ro de visserligen hvar för sig fria från ljudöfverring i förhållande till närbelägna telegrafledniar, likaså de båda dubbelledningarna i hvarje skruf ed hänsyn till hvarandra. Men förhållandet är ke detsamma mellan de olika fyrskrufvarna inördes, om än ljudöfverföringen dem emellan i allänhet är relativt liten. För att fullständigt aflägsna udöfverföringen varieras den beskrifna hufvudforen för skrufven, hvilket sker därigenom, att ledngarna på vissa stolpafstånd dragas rakt fram. rundtanken för skrufningen är, att hvarje särskild ubbelledning båda trådar skola ha samma medelfstånd till en enkel, parallellt med dubbelledninen framdragen tråd, hvilken som helst, samt till rden. På samma grundtanke hvilar *korskopplingen,* vilken består däri, att en dubbelledning båda trår byta plats med hvarandra på vissa bestämda melnrum. Litt.: Weinstein, ”Die erdströme im deutchen reichstelegraphengebiet” (1900), ”II Conérence internationale des techniciens des administations des télégraphes et des téléphones de l'Europe, oexistence des lignes à courant fort et à courant ible” (1910) samt ”Elektriska starkströmsledniars anordnande i förhållande till svagströmsledniar och trafikleder. Meddelande från elektriska inpektörerna n:r 28” (1911). D. S—t.

Linjesystēm, *mus.*, det schema af fem parallella njer, hvarpå noterna uppteckna. Linjernas och ellanrummens tonbetydelse bestämmes genom en klav”. Som uppfinnare af linjesystemet för notriften gäller Hucbald (d. omkr. 930), hvilken dock rukade flera än fem linjer; dess nuvarande använding främjades väsentligen genom Guido Aretino. en gregorianska koralsången använder blott fyra njer. A. L.*

Linjetrupper. Se Linje 3.

Linjēvitj, N. P., rysk militär. Se Lenevitj.

Linjeväljare, *elektrot.*, apparat, som användes för omkoppling mellan olika linjer (se Telefon och Telegraf).

Link, Heinrich Friedrich, tysk botanist, f. 1767, d. 1851, blef 1792 prof. i kemi, zoologi och botanik i Rostock. 1797 följde L. grefve v. Hoffmannsegg (se d. o.) på en botanisk resa till Portugal. Frukterna däraf blefvo den botaniska resebeskrifningen *Bemerkungen auf einer reise durch Frankreich, Spanien und vorzüglich Portugal* (1801—04) samt (den tills. med Hoffmannsegg utarbetade) *Flore portugaise* (1809—40). 1811 blef L. professor i kemi och botanik i Breslau samt 1815 kallad till Berlin som professor i medicin och tillika direktör för botaniska trädgården. Denna lämnade L. stoff till flera botaniska skrifter och planschverk. Det var L., som 1838 genom mikroskopisk undersökning bevisade, att stenkolet i princip har enahanda sammansättning som torf. Bland hans många botaniska arbeten, i synnerhet i växtanatomi, må utom de ofvan anförda nämnas *Elementa philosophiæ botanicæ* (1824; 2:a uppl. 1837) och *Anatomie der pflanzen in abbildungen* (1843—47). Af mera populärt innehåll äro *Handbuch zur erkennung der nutzbarsten und am häufigsten vorkommenden gewächse* (1829—33), *Die urwelt und das alterthum, erläutert durch die naturkunde* (1820—22; 2:a uppl. 1834), fortsatt af *Das alterthum und der übergang zur neuern zeit* (1842). L. var led. af sv. Vet. akad. (1840). (T. K.)

Linklubban. Se Linberedning, sp. 564.

Linköping, stapelstad i Östergötlands län, säte för landshöfdingen i länet och biskopen i Linköpings stift, ligger på slätten vid Stångån, omkr. 5 km. från åns utlopp i sjön Roxen. Staden är regelbundet bebyggd. Dess hela areal är 6,236,8 har, hvaraf stadsplanen upptager 326,8 har. 1910 var fastigheternas sammanlagda taxeringsvärde 35,655,600 kr., hvaraf 716,300 kr. å jordbruksfastigheter. Stadens jord är satt till 71$^1/_8$ mtl. Vid nämnda års slut hade staden 22,157 inv., hvaraf 4,008 i S:t Lars församling, som 1 jan. 1911 införlifvades med staden. På de sista 20 åren har folkmängden ökats med 43,4 proc., oafsedt tillväxten på grund af områdesutvidgningen. Af offentliga byggnader märkas i främsta rummet domkyrkan (se Linköpings domkyrka) samt slottet (fig. 3), hvilket fordomdags varit residens för biskopen, men numera är bostad för landshöfdingen och därjämte inrymmer länsstyrelsens och landtmäterikontorets lokaler. Det anlades i slutet af 1400-talet och var beräknadt för väpnadt försvar, indrogs till kronan 1527 och förvandlades till kungshus, men fick förfalla och blef slutligen obeboeligt. På 1700-talet reparerades det och blef 1785 åter residens. Det består af i rät vinkel sammanbyggda längor, som tillsammans bilda en öppen fyrkant. Till slottet hör en större vacker park, kallad Kungsträdgården. Bland offentliga byggnader märkas vidare det nyrestaurerade biskopshuset, S:t

Fig. 1. Linköpings vapen.

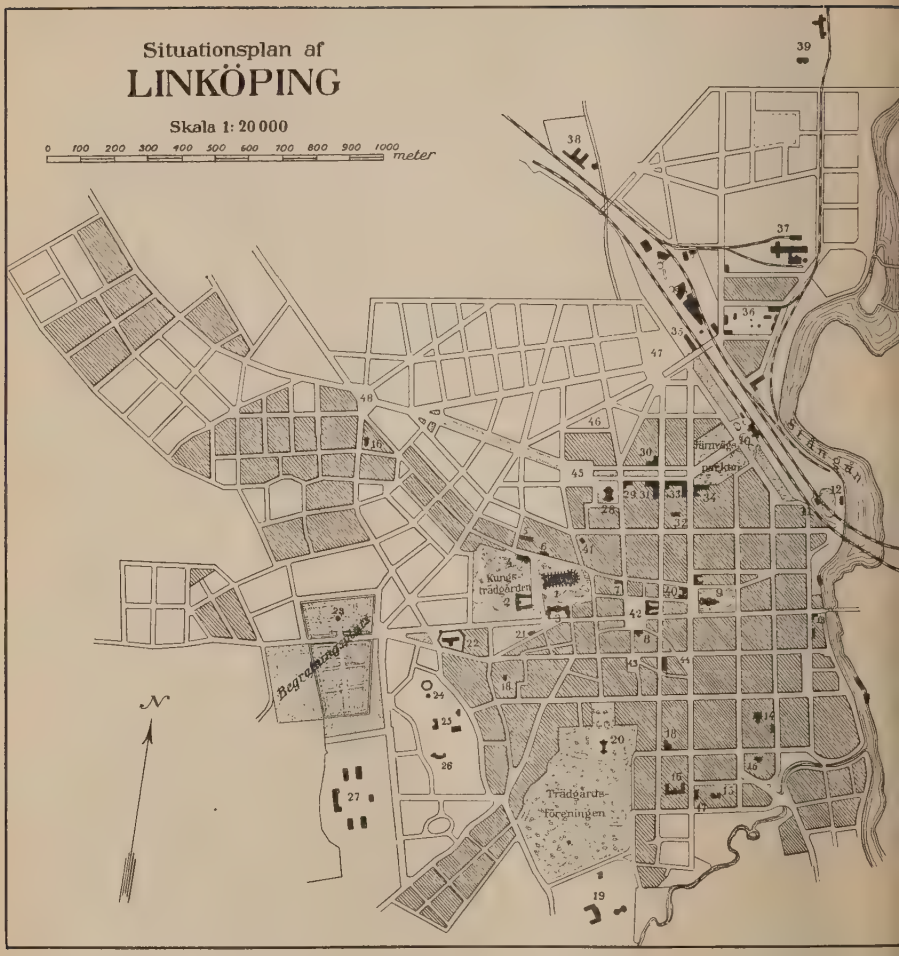

Fig. 2. Situationsplan af Linköping. *1.* Domkyrkan. — *2.* Slottet (länsresidens). — *3.* Högre allmänt läroverk — *4.* Gymnastikhus. — *5.* Stiftsbibliotek. — *6.* Biskopshus. — *7.* Drätselkammare. — *8.* Rådhus. — *9.* S:t Larskyrkan — *10.* Järnvägsstation. — *11.* Tullhus. — *12.* Hamnpaviljong. — *13.* Försörjningsinrättning. — *14.* Folkskollärar seminarium. — *15.* Småskollärarinneseminarium. — *16.* Folkskolor. — *17.* Asyl för Pauvres honteux. — *18* Barnhem. — *19.* Länslasarett. *20.* Trädgårdsföreningens restaurang. *21.* Telegrafstation. *22.* Cellfängelse — *23.* Grafkapell. — *24.* Vattentorn. — *25.* Epidemisjukhus. — *26.* Barnbördshus. — *27.* Östgöta trängkårs kasern — *28.* Teater. — *29.* Östgöta brandstodsbolag. — *30.* Östgöta hypoteksförening. — *31* Elementarläroverk för flickor. — *32.* Ljungstedtska tekniska yrkesskolan. — *33.* Frimurarloge. — *34.* Litografisk anstalt. — *35.* Frakt godsmagasin. — *36.* Gasverk. — *37.* Sockerbruk. — *38.* Offentligt slakthus. — *39.* Renhållningsverk. — *40.* Post kontor och riksbankskontor. — *41.* "Klostret". — *42.* Stora torget. — *43.* Hospitalstorget. — *44.* Tannefors torg — *45.* Vasatorget. — *46.* Berzelii plan. — *47.* Bantorget. — *48.* Gustafs plan.

Larskyrkan, stiftsbiblioteket, allmänna läroverkets hus (fig. 4) och teaterbyggnaden (invigd dec. 1903; fig. 5). S:t Larskyrkan byggdes eller ombyggdes vid midten af 1100-talet och invigdes 1160, utvidgades 1736, ombyggdes 1798—1802 samt genomgick 1906—07 en genomgripande restaurering såväl in- som utvändigt. Stiftsbiblioteket, det största i sitt slag i riket (omkr. 100,000 bd och 1,600 handskrifter), som förr var uppställdt i domkyrkan, är nu inrymdt i den gamla skolhusbyggnaden (uppf. 1827—30), sedan allmänna läroverket på 1860-talet inflyttade i sitt nuv. hus. Stiftsbiblioteket började bildas på 1600-talet och erhöll egen bibliotekarie, sedan E. Benzelius d. y:s bibliotek 1757 införlifvats med detsamma. (''Linköpings bibliotheks handlingar'' utgafvos 1793—97 i 2 bd af J. A. Lindblom. En katalog öfver dess

ıkunabler utgafs 1910 af I. Collijn.) I samma yggnad förvaras och domkapitlets betydande arkiv :e O. Holmström, ”L:s domkapitelsarkiv. Arkivstu- ier”, 1901). Högre allmänna läroverkets hus (upp-

Fig. 3. Slottet (länsresidenset) i Linköping.

ırdt 1860—64) har på senare tider visat sig vara illräckligt, hvadan inom kort en utvidgning af det- mma eller en nybyggnad torde vara att vänta. land öfriga byggnader märkas Riksbankshuset, stgöta hypoteksförenings hus, centralpalatset, fri-

Fig. 4. Högre allmänna läroverket.

urarpalatset och Linköpings sparbanks byggnad (de å sistnämnda ännu under uppförande). Staden är ö. väl bebyggd, med flera vackra trädgårdar. land stadens offentliga parker märkas järnvägspar- en och Trädgårdsföreningens park (med stadens

Fig. 5. Teatern.

mmarvärdshus). Nära Stångån ligger järnvägssta- onen, gemensam för Östra stambanan, Östra cen- albanan (Linköping—Vimmerby järnväg, invigd 8 ni 1902), Mellersta Östergötlands järnväg samt inköping—Ringstorps järnväg. Genom Stångån och inda kanal samt de sjöar, som denna förbinder, har aden reguljär ångbåtsförbindelse med såväl Stock- holm och Göta kanallinje som söderut till Åsundens södra strand, som ligger omkr. 80 km. från Roxen. 1910 ankommo 582 segelfartyg om 23,961 ton, 625 ångfartyg om 29,425 ton och 20 motorfartyg om 920 ton. Under samma år afgingo från L. 583 segelfartyg om 24,050 ton, 625 ångfartyg om 29,374 ton och 21 motorfartyg om 966 ton. I staden hemmahörande fartyg 1909 voro 2 segelfartyg och 7 ångfartyg om 623 ton. 1910 var antalet handlande 225 med 262 biträden och handtverkarna 156 med 200 arbetare. Fabrikernas antal s. å. var 29 med 679 arbetare samt ett tillverkningsvärde af 2,746,506 kr. De största tillverkningsvärdena komma på Östergötlands sockerfabrik (anlagd 1905), 1,137,000 kr., Linköpings litografiska aktiebolag, 325,594 kr., och tekniska fabriken Gripen, 284,210 kr. Penninginstitut i staden äro afdelningskontor af Sveriges riksbank (öppnadt 1897), hufvudkontor för Östergötlands enskilda bank (som började sin verksamhet 1837 under namnet Östgötha bank och fick sitt nuv. namn 1856), afdelningskontor af Sydsvenska kreditaktiebolaget och af Stockholms köpmannabank samt Linköpings sparbank (stiftad 1833). I staden har äfven styrelsen för Östgöta hypoteksförening (bildad 1845) sitt säte. Bland undervisningsanstalter märkas Högre allmänt läroverk, bildadt af det 1627 stiftade gymnasiet samt lärdoms- och apologistskolan, som fanns redan vid slutet af 1200-talet, elementarläroverk för flickor (med realskolexamensrätt), 3 folkskolor, folkskollärarseminarium (sedan 1843), småskollärarinneseminarium samt Ljungstedtska tekniska yrkesskolan (se Ljungstedt, A.). I L. finnas det af A. Ridderstad bildade Östergötlands musei samlingar och L:s stads museum för skön konst (grundl. genom donation af d:r Ch. E. Hagdahl.) I staden utkomma tidningarna ”Östgöta correspondenten” (konservativ, sedan 1838) och ”Östgöten” (frisinnad, sedan 1873), båda numera dagliga. I staden finnas länslasarett, 2 epidemisjukhus samt barnbördshus (genom donation af kaptenen Henrik Westman). Staden har vattenledning och gasverk, hvilka egas af staden, samt elektrisk belysning, som ombesörjes af ett enskildt bolag. Ett renhållningsverk är f. n. under uppförande, hvarjämte ett slakthus är ämnadt att uppföras. I stadens sydvästra del äro f. n. under uppförande kaserner för Östgöta trängkår, hvilka äro ämnade att tagas i anspråk i dec. 1911. Till staden skola äfven förläggas Första och Andra lifgrenadjärregementena, hvilkas chefsexpeditioner redan äro förlagda i staden, liksom äfven expeditionen för Andra arméfördelningens stab. Stadens bokförda tillgångar upptogos 1910 till 5,523,679 kr., dess skulder till 3,252,342 kr. Den taxerade inkomsten utgjorde 1910 enl. bevillningsförordningen 6,094,718 kr., enligt inkomstskatteförordningen 7,371,100 kr. För kommunala samt kyrkans och skolans behof uttaxerades 1911 5 kr. 77 öre per bevillningskrona. I ecklesiastikt hänseende bildar Linköpings domkyrkoförsamling med S:t Lars församling ett regalt pastorat inom domprosteriet. För val till riksdagens Andra kammare utgör staden tills. med Norrköping samt Östra Eneby och Borgs socknar en valkrets, som väljer 3 riksdagsmän. För val af stadsfullmäktige är staden indelad i 2 valkretsar.

L. (i äldre tiden Liongaköpunger) var tidigt landskapets förnämsta ort, viktigt som tings- och

marknadsplats, churu i senare hänseendet underlägset Söderköping. Redan på 1100-talet fanns där biskop. Till stadens äldsta minnen hör kyrkomötet i L. 1152 (se Kyrkomöte 1). På 1280-talet grundlades i L.

tralbanan, har flera industriella anläggningar, bland hvilka märkas A.-b. svenska järnvägsverkstädernas anläggning för förfärdigande af järnvägsvagnar. Bland öfriga industriella anläggningar af betyden-

Fig. 6. Linköping på 1690-talet, efter Sueciæ-verket. (De mest framträdande byggnaderna äro, från vänster räknadt, slottet, domkyrkan med klockstapel, rådhuset och S:t Larskyrkan.)

ett franciskankloster, om hvars läge man ej är säker (det vann aldrig någon större betydelse; se uppsats af P. G. Berggren i "Meddelanden från Östergötlands fornminnesförening" 1908); omkr. 1300 nämnes ett helgeandshus och vid medeltidens slut åtminstone 2 kapell utom dem, som torde ha funnits inom kyrkorna. Biskopsstolen var troligen den rikaste och kapitlet det talrikaste i Sverige. Genom Gustaf Vasas reduktion förlorade den förra sin förmögenhet, och stadens välmåga störtdes under 1500-talet af kriget med danskarna (af fruktan för dessa brände borgarna själfva sin stad 1567) samt inbördeskrigen och striderna mellan Sigismund och Karl. Slaget vid Stångebro (1598) utanför staden (till minne hvaraf en sten rests å Gumpekulla backe), hvilket gjorde slut på dessa, samt dess epilog, riksdagen i Linköping och dess blodsdomar (se Linköpings blodbad), äro stadens sista egentligen historiska minnen. Endast med svårighet hämtade sig staden efter 1567 års brand. Johan III stadfäste 1571 stadens gamla privilegier och gaf borgarna åtskilliga friheter, på det staden förr skulle stå upp igen.

Genom k. br. 30 sept. 1910 förordnades, att S:t Lars socken med det därinom belägna municipalsamhället, som bildas af Ladugårdsbacke m. fl. lägenheter, skulle med 1911 års ingång i kommunalt, administrativt och judiciellt hänseende införlifvas med staden. I ecklesiastikt hänseende skall tills vidare, intill 1 maj 1919, ej annan ändring ske, än att i fråga om folkskolväsendet S:t Lars' församling skall anses som en till staden hörande församling, samt att frågor om ordnande och fördelning af begrafningsplatser samt afgiften för dem jämte hvad därtill hör skola behandlas som en för domkyrkoförsamlingen och S:t Lars' församling gemensam angelägenhet. Det inkorporerade området omfattar en areal af 5,405 har med, som nämnts, en folkmängd af 4,008 pers. S:t Lars' församling, till hvilken det lifliga industrisamhället Tannefors hör, omger staden på alla sidor. Genom ifrågavarande sammanslagning kommer staden att ligga å ömse sidor om Stångan. De olika delarna af staden å ömse sidor om ån förenas genom Stångebro. Tannefors, med egen station vid Östra cen-

het inom S:t Lars' församling märkes Nykvarns bindgarnsfabrik.

Linköping—Ringstorps järnväg. Se Mellersta Östergötlands järnväg.

Linköpings blodbad kallas den blodiga förföljelse, som hertig Karl (se Karl 3, svenska konungar, sp. 950) 20 mars 1600 i Linköping lät öfvergå åtskilliga personer, som under inbördeskriget tillhört Sigismunds parti. Om den därvid anställda rättegången se Banér 2. De vid detta tillfälle afrättade voro, med iakttagande af den ordning, hvari de undergingo sitt straff, riksråden Gustaf Banér, Erik Sparre, Sten Banér och Ture Bielke samt en medlem af krigsbefälet, Bengt Falk. På Järntorget framför Högre allmänna läroverket äro i en ring anbragta röda stenar, som sägas utmärka afrättsplatsen. S. B.

Linköpings domkyrka är en af Nordens största, skönaste och intressantaste medeltidsbyggnader. På ett sällsynt ingående sätt kan dess historia studeras i urkunderna och i monumentet självt. I ett påfvebref af 1232 säges det, att biskop Bengt med stor kostnad och prakt påbörjat uppförandet af kyrkan. Ornamenten i dennas äldsta delar visa äfven en slående öfverensstämmelse med utsmyckningen i de partier af Mariakyrkan i Visby, hvilka ansetts åsyftade i uppgiften om en ombyggnad, efter hvilken invigning af templet skett genom samme biskop Bengt 1225. Detta första skedes arkitektur synes ha hämtat förebilderna från Tyskland. Då arbetet fortsättes af den närmaste efterträdaren, biskop Lars, omkr. 1200-talets midt, spåras ett tydligt inflytande från den engelska konsten. Under denna period inträffade öfvergången från den först afsedda basilikala anläggningen med högre midtskepp och lägre sidoskepp till hallkyrka med tre jämnhöga skepp. Nu byggdes sidomurarna ut till en längd af 36 m. på båda sidor med blindarkader i innerväggarna och däröfver knektar. Mot slutet af 1200-talet uppfördes två pelarpar, det ena af rund form, i en omisskännligt gottländsk stil. Under förra hälften af 1300-talet fullföljdes arbetet på långhuset, som då erhöll sin afslutning mot v. Den rika utsmyckningen af väggarkader och pelare visar här på ett inflytande från England öfver Norge, hvilket

ej kan förvåna under Magnus Erikssons unionella kungadöme. Västfasadens komposition, känd genom Erik Dahlberghs teckning för Sueciæverket, låter förmoda, att man haft för afsikt att kröna den med två torn, hvilket antagande stvrkes vid en undersökning af de konstruktiva förhållandena. Tyvärr måste dock arbetet afbrytas på grund af digerdödens härjningar inom landet och kom att bli hvilande under hela den fejdfyllda senare hälften af århundradet. Då man under början af 1400-talet åter upptog kyrkobyggandet, var det ej längre västpartiet, utan koret, som blef föremål för intresset. Den stora hallkyrkan hade ännu ett trångt romanskt kor, som det tyckes framgå af bevarade spår, flankeradt af torn. Man sträfvade nu att ersätta det med ett nytt, mera passande till byggnadens förhållanden och uttryckande sengotikens luftiga rumskänsla. Verket kräfde dryga kostnader, måste afbrytas, men återupptogs med ny ifver af biskop Henrik Tidemanson, som 1498 kunde låta uppsätta sitt eget och sina kapitelmedlemmars märken i de färdigslagna hvalfven. Kring det gamla koret, som sannolikt kvarstod i det längsta och först i sista rummet omgestaltades i nya former, lades en vidgång af samma höjd som långhuset, intill hvil-

Fig. 1. Portal å Linköpings domkyrkas sydsida.

ken slöto sig tre kapell. Planen erinrar om västtyska kyrkor från slutet af medeltiden, såsom Wiesenkirche i Soest. Om denna erinra äfven de sirliga detaljerna. Den rimmade krönikan om Linköpings biskopar förtäljer, att biskop Henrik ”ephter mestermen till Kolne sende”. Med dessa kölnska mästare har man identifierat den magister Gierlac de Colonia, som på en stenplatta i midtkapellet nämner sig som dettas upphofsman. Flera skäl tala dock för, att denne byggmästare lefvat under förra hälften af 1400-talet, och troligt är, att man i flera repriser inkallat byggnadsfolk från Köln. Koret är i vårt lands medeltidsarkitektur enastående genom sin harmoniska rumsverkan och sitt eleganta utförande. Som helhet gör byggnadens inre trots all stilväxling ett mäktigt och lugnt intryck (jfr bild däraf å pl. XXII till art. Byggnadskonsten). De olika skedena ha arbetat med respekt för hvarandra, samtidigt som de gifvit uttryck hvart och ett åt sin smak. Exteriören smyckas af präktiga detaljer, friser, fönster och portaler (jfr fig. 1), allt liksom murar och hvalfstöd af östgötsk kalksten. Men det yttres helhetsverkan är tung och tryckt, helst sedan det förut brutna taket förenklats till ett enda fall och takryttaren samt de små spirorna vid sidorna om korets mellersta kapell (jfr den gamla stadsbilden ofvan å sp. 691—692) försvunnit. Till en gynnsammare anblick bidrager knappast det smala och

Fig. 2. Linköpings domkyrkas yttre efter 1886. (Fotografi af hela exteriören kan ej tagas.)

nyktert gotiska torn (fig. 2) efter ritning af H. Zettervall, som 1886 efterträdde det tarfliga och låga torn af Hårleman, hvilket uppförts framför västgafveln 1747—58. Dess bättre är tornet det så godt som enda ofördelaktiga spår 1800-talets restaureringsifver lämnat efter sig vid denna domkyrka. Bröderna A. och J. R. Nyström, som från 1849 ledde arbetet på dess återställande, fullgjorde sitt värf med stor pietet. Kyrkan mäter 97,7 m. i längd, 28,8 m. i bredd och 17,8 m. i höjd. I jämförelse med andra nordiska katedraler innehåller den blott få grafmonument af högre konstvärde. De medeltida grafstenarna äro till stor del förstörda, men vacker och intressant är en häll öfver biskop Nils Hermansson. Från 1500-talet finnas en prydlig sarkofag ur Willem Boys verkstad öfver Gustaf Vasas svärmor fru Ebba Grip samt en del stenar med ornament erinrande om Vadstena slotts fönsterarkitektur. I södra korkapellet hvilar den 1600 afrättade Ture Bielke under ett dyrbart nederländskt väggmonument. Det norra korkapellet innehåller en

ståtlig sarkofag öfver landshöfding Ulfsparre och hans fru. Mot en af högkorets pelare stöder sig biskop Terserus' grafvård af svart och hvit marmor (sign. P. Schultz). Många stormän hvila under kyrkans golf: hertigarna Johan Sverkersson och Johan af Östergötland, ämbetsmän, krigare och biskopar (Johannes Bothvidi, H. Spegel och E. Benzelius d. y.). Dopfunten af brons är ett godt nordtyskt arbete från 1400-talet. Altartaflan af Maerten Heemskerk utfördes 1540—42 för Laurentiuskyrkan i Alkmaar i Holland, men kom på hittills outredt sätt till Sverige och skänktes till domkyrkan af Johan III. Som alltför stor och skrymmande har den under 1800-talet förvisats till södra korväggen, där äfven ett stort och väl bevaradt triumfkors blifvit upphängdt. Högkoret dekoreras i stället af en Kristusbild och två grupper af Tron, Hoppet och Kärleken i gips af J. N. Byström, underhaltiga som konstverk och illa passande till templets stil. Predikstolen af bildhuggaren Nils Österbom i Norrköping uppsattes 1745. I ett par läktarrum ha nyligen sammanförts åtskilliga föremål, som förut haft sin plats i eller tillhört domkyrkan, hvaribland praktfulla medeltidstextiler, ett pärlstickadt antependium, två dalmatikor, flera mässhakar.

F. n. (1911) pågår ett af S. Curman och A. L. Romdahl igångsatt uppmätnings-, afbildnings- och undersökningsarbete, hvartill medel erhållits af enskilda gifvare. Jfr G. Westling, ''Linköpings domkyrka. Vägledning för besökande'' (1903), och A. L. Romdahl, ''Studier i Linköpings domkyrkas byggnadshistoria'' och där anförd litteratur (1910). A. L. R.

Linköpings domprosteri, förr kalladt efter häradena Hanekinds och Åkerbo kontrakt, i Linköpings stift, omfattar de tio pastoraten Linköpings domkyrkoförsamling och S:t Lars; Kärna och Kaga; Slaka; Skeda; Landeryd; Vist; Törnevalla; Östra Harg; Rystad; Östra Skrukeby och Lillkyrka. 51,958 har. 32,854 inv. (1910).

Linköpingskollegiet. Se Främlingskollegier, sp. 38.

Linköpings län, förr ej ovanlig benämning på Östergötlands län (se d. o.).

Linköpings stift bestod vid midten af 1100-talet af Östergötland, Småland, Gottland och Öland. Snart därefter frånskildes Värend, som bildade Växjö stift, till hvilket äfven lades andra delar af Småland. Under 1500-talets förra hälft afskildes Gottland och i början af 1600-talet södra delen af Kalmar län och Öland äfvensom Tveta och Vista härad i Småland. Sedan denna tid har stiftets omfång icke undergått några nämnvärda förändringar och består af nästan hela Östergötlands län, nära hälften af Kalmar län, knappt en fjärdedel af Jönköpings län samt en obetydlig del af Örebro län (se kartan till art. Ecklesiastik indelning). Linköpings stift omfattar f. n. följande 21 kontrakt: Domprosteriet (eller Hanekinds och Åkerbo kontrakt), Gullbergs och Bobergs, Aska, Dals, Bankekinds, Skärkinds, Norrköpings (eller Lösings, Bråbo och Memmings), Vikbolands (eller Östkinds och Björkekinds), Hammarkinds, Bergslags, Norra Tjusts, Södra Tjusts, Tunaläns och Sevede, Aspelands, Kinds, Ydre, Vifolka och Valkebo, Göstrings, Lysings, Norra Vedbo, Södra Vedbo kontrakt. Pastoraten äro 150, omfattande 212 församlingar. Af dessa pastorat äro 1 prebende, 41 regala, 4 regalt-privilegierade, 88 konsistoriella, 1 alternerande konsistoriellt och patronellt samt 15 patronella. Stiftet är i anseende till areal och folkmängd (enl. prelim. uppg. för 1910) fördeladt på Östergötlands län med 10,975 kvkm., 293,308 inv., Kalmar län 5,767,$_8$ kvkm., 91,652 inv., Jönköpings län 2,031,$_1$ kvkm., 39,303 inv., och Örebro län 2,$_1$ kvkm., 6 inv., tillsammans 18,776,$_1$ kvkm., 424,269 inv. (E. Ar—s.)

Linlithgow [linli'thgåu]. 1. (West-Lothian) Grefskap i Skottland längs södra stranden af Firth of Forth, emellan Stirling i v. och Edinburgh i ö. 311 kvkm. 79,456 inv. (1911). Större delen af grefskapet är ett fruktbart, kuperadt land. Den odlade jorden upptar mer än 75 proc. Hufvudsädet är hafre jämte något korn och hvete. Järnmalm samt rika lager af stenkol och eldfast lera förekomma. — 2. Hufvudstad i nämnda grefskap, 5,$_5$ km. från Forth. 4,279 inv. (1901). Det är en af de äldsta städer i Skottland och bevarar många gamla hus samt ruiner, rika på historiska minnen. Stadskyrkan, S:t Mikael (sannolikt grundlagd 1242, men hufvudsakligen byggd under 1400-talet), är ett vackert prof af skotsk gotik, och slottet är den vackraste ruin i sitt slag i Skottland. Det omtalas först under David I:s tid (1124—53), och yngsta delen härrör från Jakob VI:s tid (d. 1603). Det var fordom ofta skotska konungars residens och har därför kallats ''Skottlands Versailles''. Både Jakob V och hans dotter Maria föddes där. 1 o. 2. (J. F. N.)

Linlithgow [linli'thgåu], markis af. Se Hope, sp. 1089—90.

Linnæa Gronov., *bot.* I nordens barrskogar kryper anspråkslöst fram en långrefvig, i sina yngre delar örtlik buske, hvars små rundade, helbräddade

Linnæa borealis. *1* den krypande stammen med blomställningar, *2* stamstycke med fruktställning.

eller glest naggade blad kvarsitta gröna året om. Här och där uppsända de många fot långa, rotslående refvorna omkr. 5—6 cm. höga, nedtill bladiga stjälkar, hvilka sluta med en bladlös, svagt rödaktig stängel, som delar sig i 2, någon gång i 3 mycket fina blomskaft. Hvarje blomskaft uppbär en

hängande blomma, hvars foder är femdeladt och
hvars krona är sambladig, klocklik, grundt, men
ågot olikformigt femklufven, rödlätt, välluktande.
Ståndarna äro 4, tvåväldiga och frukten urspr. tre-
ummig, men genom felslagning vanligen enrummig
och nötlik. Linnés ört, linnéa, *Linnæa borealis* L. (se fig.), som föres till fam. *Caprifoliaceæ*, är af många skalder besjungen för sin enkla skönhet
och sin ljufliga mandeldoft, som under den ljusa högsommarnatten kännes vida i nordens djupa skogar,
inneans rätta hemvist, där den trifves väl i mossan
under barrträdens skugga, på ställen, där ofta inga
andra växter kunna fortkomma. Linnean upptäcktes
och namngafs först af en bland ”botanikens fäder”,
. Bauhinus (1673), och erhöll sedermera växlande
namn, tills J. F. Gronovius (d. 1762), mästaren
Linné till ära, gaf denna allas älsklingsört det namn,
om den bär och sannolikt kommer att behålla. Äfven Sveriges allmoge har fäst sin uppmärksamhet vid
linnean och har användt dess bladbärande refvor dels
medelbart, dels i form af dekokt till omslag å giktbrutna, värkande leder samt vid vrickningar och
förträckningar. Denna användning har gett anledning till flera allmogenamn på örten, såsom i Västerbotten rohaltagräs och stighåltgräs (mot
”hälta” i ”ron” eller i gången) och i Östergötland
regräs (vridgräs), emedan refvorna lindades eller
lades om vridna eller vrickade leder. Släktet *Linnæa*
omfattar 12 arter i norra halfklotets tempererade och
kalla trakter; flera arter af sektionen *Abelia* odlas i
växthus. Se V. B. Wittrock, ”Linnæa borealis L.
En mångformig art” (1907). O. T. S. (G. L—m.)

Linnæa, internationell botanisk bytesförening. Se
Hyltén-Cavallius 1.

Linnæa borealis, en poetisk kalender, som utgafs af K. J. Bergman och B. E. Malmström 1840 och 1842.

Linnæit, *miner.* Se Brandt, G., sp. 1478, och
Koboltkis.

Linnæus. 1. Carolus L. Se Linné 1. — 2. Samuel L., yngre broder till den föregående, f. 1 maj 1718, d. 20 juni 1797, blef kyrkoherde i Stenbrohults socken i Kronobergs län 1749 efter sin fader och prost 1777 (se Biskötsel). 2. C. Lmn.

Linnankoski. Se Imatra, sp. 431.

Linnankoski, Johannes, finsk författare. Se
Heltonen, V.

Linnarsson. 1. Nils Josef L., teolog, f. 10 sept. 1833 i Hvarfs socken, Skaraborgs län, d. 4 jan. 1904 i Skara, blef student i Uppsala 1852, filos. doktor, teol. kandidat och docent i dogmatik 1864, prästvigd 1866, teol. adjunkt och kyrkoherde i Uppsala-Näs 1867, kyrkoherde i Falköping 1874, kontraktsprost 1876 och domprost i Skara 1889. L. blef teol. doktor vid jubelfesten i Uppsala 1877. Som biskop Beckmans ställföreträdare bevistade han kyrkomötet 1893. Af trycket utgaf han *Thomas af Aquino såsom moralteolog* (1867), *Om skapelsen och försynen. Aforismer* (afh. vid prästmötet i Skara 1878) samt en mängd artiklar i ”Theologisk tidskrift”, hvaraf han var en af redaktörerna 1868—70 (tills. med M. Johansson och Th. Norlin) och 1871—75 (tills. med M. Johansson). Hans ståndpunkt var den i Uppsala då för tiden dominerande högkyrkliga. Som teolog visade han på senare tid liberala tendenser.

2. Jonas Gustaf Oskar L., den föregående kusin, paleontolog, geolog, f. 24 nov. 1841 i Falköping, d. 19 sept. 1881 i Sköfde, blef student i Uppsala 1857, filos. kandidat 1866, filos. doktor s. å., kallades 1869 till docent i geologi och mineralogi vid Uppsala universitet och anställdes s. å. som paleontolog och geolog vid Sveriges geologiska undersökning. Som sådan företog han forskningsresor inom olika delar af Sverige och Norge samt 1872, med understöd af statsmedel, en vetenskaplig resa till Böhmen och Östersjöprovinserna. Han var sekreterare i Geologiska föreningen i Stockholm 1877—febr. 1881. Ehuru L. först jämförelsevis sent började bedrifva geologiska och paleontologiska studier, utöfvade han dock stort inflytande på dessa vetenskapers utveckling inom Sverige. Orsaken därtill låg dels uti hans grundliga och noggranna arbetsmetod, dels äfven i en skarp blick för iakttagelser i naturen, hvartill kom en mycket vidsträckt beläsenhet inom hithörande område. Och slutligen riktade han sin uppmärksamhet åt ett verksamhetsfält, som dittills icke till någon större omfattning blifvit kultiveradt hos oss, nämligen en mera detaljerad stratigrafisk-paleontologisk utredning af silurlagren. Redan hans första större arbete, *Om Vestergötlands cambriska och siluriska aflagringar* (1870), kan i detta afseende anses grundläggande, och sedan blef det hans uppgift att i olika delar af landet fullfölja samma slags undersökningar. Det var just den omständigheten, att han i sina paleontologiska arbeten aldrig förbisåg det stratigrafiska, som gaf dem så stor betydelse för Sveriges geologi. Han åtnjöt äfven i utlandet, både på denna och andra sidan Atlanten, ett välförtjänt anseende inom den vetenskapliga världen. L. författade mellan 40 och 50 större och mindre uppsatser af geologiskt eller paleontologiskt innehåll, af hvilka de flesta äro publicerade af Vet. akad., Sveriges geologiska undersökning och Geologiska föreningen. Utom den ofvan anförda må nämnas *Öfversigt af Nerikes öfvergångsbildningar*, *On the brachiopoda of the Paradoxides beds of Sweden*, *Berättelse om en vetenskaplig resa till Böhmen och ryska Östersjöprovinserna 1872*, *Om faunan i lagren med Paradoxides ölandicus, Jordskalfvet i mellersta Sverige den 2 Febr. 1879*, *De undre Paradoxideslagren vid Andrarum, Iakttagelser öfver de graptolitförande skiffrarna i Skåne* och *Om faunan i kalken med Conocoryphe exsulans.* Jfr A. G. Nathorst, ”Om G. L. och hans bidrag till den svenska kambrisk-siluriska formationens geologi och paleontologi” (i ”Geol. föreningens förhandlingar”, 1881). 1. (E. M. R.) 2. A. G. N.

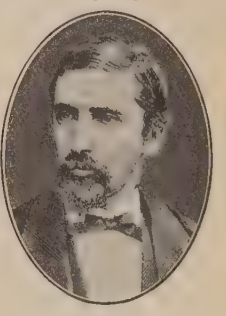

Linné, *astron.*, ett genom sina verkliga eller förmodade förändringar mycket bekant ringberg på månen. Se Månen. B—d.

Linné, von, svensk adlig ätt, som härstammade från kyrkoherden Nils Linnæus, hvars son Carl (Carolus) Linnæus (se L. 1), professor i Uppsala, 1757 adlades med namnet von L. Ätten

utgick på svärdssidan med dennes son Karl von L. d. y. (se L. 2) 1783.

1. Karl von L. (före adlandet Carolus Linnæus), ”blomsterkonungen”, ”botanisternas furste”, en af alla tiders största naturforskare, f. 13 maj (g. st., 23 maj n. st.) 1707 i komministergården Råshult i Stenbrohults socken, Kronobergs län, d. 10 jan. 1778 i Uppsala. Föräldrarna voro komministern Nils Ingemarsson Linnæus (namnet taget efter en åldrig lind mellan Stenbrohult och Hvittaryd) och Kristina, dotter af socknens kyrkoherde S. Brodersonius. (Fadern blef den senares efterträdare redan 1709.) Föräldrarna voro ifriga blomsterodlare, prästträdgården var en af de rikaste i länet, och detta har L. sedermera tillskrifvit sin redan i den tidigaste barndomen vaknande ”outsläckliga kärlek” till örtkunskapen. Vid sju års ålder fick L. till informator gymnasisten J. Telander, som han åtföljde till Växjö, intogs i skolan där 1716 och uppflyttades till gymnasiet 1723. Han erhöll en ny informator i G. Höök (sedermera gift med hans äldsta syster) och åtnjöt stor välvilja af skolans rektor Lannerus och gymnasielektorn i ”fysik”, Joh. Stensson Rothman (tillika provinsialläkare). Under hela skoltiden visade L. den största ifver att ”lära känna örterna”; han skaffade sig botaniska verk, ”dem han läste natt och dag”, och han har om sitt 17:e år antecknat, att ”både lärare och kamrater kallade honom den lille botanicus”. För skolarbetet i öfrigt visade han mindre håg, och mot slutet af hans gymnasietid fick hans fader af de fleste lärarna den upplysningen, att sonen var mycket svag i alla de viktigaste, nästan uteslutande för prästbildningen afsedda ämnena; lektor Rothman tröstade honom då med en försäkran, att sonens ovanliga begåfning för naturhistorien skulle göra honom till en berömd läkare. Af denne lärare fick nu L. äfven enskild undervisning. I maj 1727 afgick L. från läroverket och erhöll som rekommendation till universitetet ett ”testimonium” i välvilliga och berömmande ordalag. Sedan föräldrarna, som ämnat honom till präst, gifvit vika för hans orubbliga beslut att bli ”medicus och botanicus” (dessa studier voro på den tiden förenade), begaf sig L. till Lund. Han erhöll bostad hos en af de lärdaste männen där, med. doktor, sedermera professor K. Stobæus, hvars samlingar, bibliotek och undervisning eggade L. till ifrigt arbete, och sedan hans flit och begåfning kommit till Stobæus' kännedom, fick L. i honom en faderlig vän och välgörare. På Rothmans inrådan flyttade dock L. redan i sept. 1728 till Uppsala, där han inskref sig i Smålands nationsförening. Vid universitetet fann L. hvarken de samlingar eller den undervisning, som han väntat; de båda professorerna i med. fakulteten, O. Rudbeck d. y. och L. Roberg, voro ålderstigna och föga intresserade för undervisningen; den botaniska trädgården var förfallen, och särskildt i botanik fick L. under sin studenttid aldrig höra någon föreläsning. Redan under första läsåret skref han två små botaniska afhandlingar, *Catalogus plantarum rariorum* och *Spolia botanica*. Från hemmet hade han ej erhållit annat understöd än 100 dal. smt (ungefär 400 kr.) i ett för allt. Under vårterminen 1729 började därför armodet bli så kännbart för L., att han ”måste sätta sig i skuld för maten och ej hade pengar till att sula sina skor”, men hjälpen var dock nära. En dag i april blef han under sitt studium i akademiträdgården tilltalad af en gammal man; denne var teol. professorn O. Celsius d. ä., själf botanisk författare, och som denne genast insåg L:s begåfning och ovanliga kunskaper, bjöd han honom hem till sig; ”då han märkte Linnæi torftighet”, tog han honom sedermera i sitt hus, och L. hade nu funnit ”en annor Stobæus”. Under 1729 hade L. gjort många iakttagelser öfver blommornas ståndare och pistiller, närmast som en följd af det intresse, hvarmed han omfattade den nya läran om växternas kön, sådan den kort förut framställts af Vaillant, och L. fann nu själf, att ”ståndare och pistiller voro de essentiellaste delarna i blomman”. Redan nu voro således de trägna detaljundersökningar i gång, som skulle bli den fasta grundvalen för L:s stora verk, hans ”reformation” af botaniken, och redan nu anade han rätta vägen till en ”ny metod”, d. v. s. ett tillfredsställande system för blomväxternas ordnande, det stora problem, hvarpå en hvar af de föregående berömde botanisterna (Bauhinus, Rajus, Tournefort, Rivinus m. fl.) arbetat, ehuru alla utan framgång. I dec. 1729 försvarades vid universitetet af bibliotekarien (sedermera biskopen i Göteborg) G. Wallin en afh. ”Om trädens bröllopsfest”, hvari vissa växter enligt benämningarna i folkets mun framställdes som hannar och honor utan några naturvetenskapliga iakttagelser. L. kunde nu ej motstå lusten att visa ”rätta sammanhanget” i botanisk mening och författade en liten uppsats *Præludia sponsaliorum plantarum* (Förspel till blomstrens biläger), hvari han framställde växternas könsskillnad och befruktningsdelarnas betydelse. Med denna lilla skrift uppvaktade han nyåret 1730 sin välgörare Celsius, genom hvilken den kom till Rudbecks kännedom. Af honom föredrogs den i Vet. soc. i Uppsala under titeln *Dissertatio botanico-physica de nuptiis et sexu plantarum* (om växternas bröllop och kön). Detta L:s ungdomsförsök återfanns 100 år senare och utgafs af J. A. Afzelius 1828. En frukt häraf blef ett för L. hedrande omnämnande genom Rudbeck i akademiska konsistoriet, hvarjämte han fick dubbelt kungligt stipendium och samma vår följde en ännu större utmärkelse. Enär prof. Rudbeck för sina vetenskapliga arbeten behöfde en vikarie och med. fakultetens ende ordinarie adjunkt, N. Rosén, var utrikes, beslöt professorn att underkasta L. en pröfning i växtkännedom, och sedan denna utfallit gynnsamt, erbjöd han honom att vikariera som föreläsare i botanik. 4 maj 1730 började han L. sina demonstrationer i trädgården och skötte befattningen detta och följande år från våren till midsommar. Hans sätt att föreläsa och de botaniska utflykter, som han samtidigt anordnade, lockade en större åhörarskara, än någon professor ännu haft, och såväl L. som hans vetenskap hade med en

Linné, efter en oljemålning af Scheffel, 1739. (Linnéanska stiftelsen, Hammarby).

ommit i ropet. Till de studerandes tjänst hopskref
. 1730 en förteckning öfver trädgårdens (och en
el andra anläggningars) odlade växter, kallad
Iortus uplandicus, utlämnad i flera olika upplagor
den 5:e och sista, 1731, äfven kallad *Adonis uplan-*
icus). Redan i dessa anspråkslösa kataloger upp-
räder L. som en kritisk florist med säker och om-
attande växtkännedom och vidtar förbättringar i
iedvetet syfte att utreda dunkla frågor, skilja huf-
udsak och bisak och förbättra benämningarna. Nu
örjar han också rensa bort ”varieteterna” (ovä-
entliga, föränderliga växtformer) och sätta dem som
nderordnade former under ”arterna”. L. arbetade
ıed lågande ifver. 1731 meddelade han sina åhö-
are, att han hopsatt ”150 allmänna regler, hvilka
an ej deducerat ur böcker eller autorer, utan af
aturens egen ledning”. Vi återfinna sedan dessa
egler bland de 365 satserna i L:s *Fundamenta bo-*
nica (Botanikens grundlagar), som utgafs 1736.
Ien ett företal till detta arbete har L. skrifvit
edan 1730 (publiceradt först 1888 af E. Ährling
fter L:s handskrift i London), och detta talar kraf-
gt om den 23-årige studentens målmedvetna beslut
tt upprifva botanikens odugliga grundvalar och er-
ätta dem med nya: ”Här gifver jag, gunstige lä-
are, dig mina förste meditationes, huru och på hvad
ötter vår förfalne botanique bör ställas, som nu
örmedelst de fläste botanicorum vårdslöshet är nä-
an ruinerad...” Och följande ord i samma till-
mnade företal vittna om den unge reformatorns
isshet om sin kallelse: ”Jag vill försäkra dig, min
lla bok, att med tiden få bo uti botanices prin-
ipum (botanikens furstars) palats, ja ofta blifva de-
as geheime råd”. I hans egenhändiga anteckning-
ar för 1730 läser man: ”Nu användes dagarna på
rbete med disciplarna” och ”nätterna på utarbe-
ande af det nya system och den reformation, som
innæus begynt i botaniken”. Sin ryktbara ”me-
hodus sexualis” eller systemet efter växternas be-
ruktningsdelar publicerade L. i sitt lilla arbete
lorula lapponica, det första han fick se tryckt (in-
aget i ”Acta literaria et scientiarum Sueciæ” för
732, utg. 1735), men systemet finnes färdigt redan
L:s handskrift till ”Hortus uplandicus”, uppl.
—5 (1730—31). Sexualsystemet väckte på sin tid
et största uppseende, och under ett par mansåldrar
illämpades det af flertalet botaniska författare.
)ess styrka låg däri, att växtens befruktningsdelar
ro ”de essentiellaste i blomman” och således lämna
n indelningsgrund, som räcker för alla växter (den
tsträckte af L. aningsvis äfven till kryptogamerna,
om ej hade ”tydliga blommor”). L:s närmaste
öregångare som växtsystematiker, Tournefort, hade
ökt bygga växtsystemet på blombladens kännetec-
en, men detta förkastade L. med stor bestämdhet.
jälf har L. ej rosat sitt system med samma själf-
änsla som sina öfriga verk; han insåg nämligen,
tt ett högre system borde eftersträfvas, det natur-
iga, och han har äfven framgångsrikt bidragit där-
ill (se nedan), medan sexualsystemet däremot ord-
ar växterna på ett konstladt sätt (ett artificiellt
ystem); L. ansåg det därför blott tills vidare oum-
ärligt. Dess historia visar, att det i hög grad mot-
varat sitt ändamål. Det var också bland alla L:s
erk det, som skaffade honom de hätskaste motstån-
larna (t. ex. v. Haller, Siegesbeck, Heister, Crantz).

L. inlämnade i slutet af 1731 till Vet. soc. i Upp-
sala en resplan för en forskningsfärd i Lappland;
följande år fick han af detta sällskap ett anslag
af 400 dal. kmt, och 12 maj (g. st.) 1732 begaf
han sig ensam på den långa färden, som skulle bli
i högsta grad fruktbringande. Vägen gick längs
kusten till Umeå och därefter till Lycksele, till
Luleå och därifrån till Jokkmokk med en tur öfver
fjällryggen till Sörfolden i Nordlanden; vidare från
Luleå till Torneå och Kemi, hvarefter hemvägen
togs genom Österbotten och Finland till Åbo och
Grisslehamn. Lapplandsresan varade i 5 månader.
L. har beskrifvit den i en vidlyftig dagbok, *Iter*
lapponicum, som vittnar om hans utomordentliga för-
måga att iakttaga och skildra, hans otroliga arbets-
förmåga och alltomfattande hänförelse. Såväl själfva
företaget som L:s märkliga rön och berättelser väckte
allmän uppmärksamhet; detta var dock blott den
första resa inom fäderneslandet, hvarigenom L. bi-
drog till kännedomen om dess natur och, hvad som
på den tiden med förkärlek åsyftades, de naturliga
tillgångarna. Resans förnämsta vetenskapliga resul-
tat blef det berömda växtgeografiska och floristiska
verket *Flora lapponica* (tr. i Holland 1737). Under
vistelsen i Kalix hade L. hos bergmästare Svanberg
lärt proberkonsten (sättet att med blåsrör etc. upp-
täcka metaller i malmer); i detta ämne kunde han
därför under den närmaste tiden införa undervis-
ning vid universitetet. Julen 1733 och nyåret 1734
besåg L. grufvor och järnbruk i Dalarna (skildradt
i hans dagbok under titeln *Iter ad fodinas*) och blef
gästfritt mottagen i Falun. Där uppmärksammades
han af landshöfdingen frih. Nils Reuterholm, och
denne erbjöd L. att på hans bekostnad göra en fors-
kningsresa i Dalarna. Resan skedde sommaren 1734
tillsammans med 7 unga studerande; den utsträck-
tes till Röros och är skildrad i *Iter dalecarlicum*.
Efteråt stannade L. flera månader i Falun och ut-
gaf s. å. tre småskrifter: *Najades suecicæ* (svenska
hälsobrunnar), *Vulcanus docimasticus* (blåsrörslära)
och *Pluto suecicus* (svensk mineralogi).

S. å. (1734) fattade L. ett beslut, som för hans
framtid skulle bli af den största betydelse, nämligen
att resa utrikes, ty för att få en betryggad utkomst
genom en god läkarpraktik borde han bli med. dok-
tor, och denna värdighet var lätt att vinna vid
främmande universitet, men utdelades då ej ännu i
Uppsala. Vid årets slut besökte L. dock ännu en
gång Falun och trolofvade sig med Sara Elisabeth,
den 18-åriga dottern till den ansedde och förmögne
stadsläkaren d:r J. Moræus. I febr. 1735 afreste
han i sällskap med med. studeranden Klas Solberg,
och efter en månads uppehåll hos sin fader i Sten-
brohult (modern hade aflidit 6 juni 1733; fadern
dog 12 maj 1748) for han öfver Hälsingborg, Hel-
singör, Lybeck, Hamburg och Amsterdam till den
lilla universitetsstaden Harderwijk i Holland. (Ut-
resan är i L:s dagbok skildrad under titeln *Iter ad*
exteros.) Där disputerade L. 24 juni 1735 (n. st.)
på sin förut författade afh. *Hypothesis nova de*
febrium intermittentium causa (Ny hypotes om or-
saken till frossorna) och blef samma dag promove-
rad till med. doktor.

L:s utrikesvistelse kom att räcka ungefär 3½ år.
Denna tid är ett af de märkligaste skeden i hans
lefnadssaga och en af de ärorikaste perioderna i ve-
tenskapernas historia. Han stod i främmande land
med nästan tomma händer, men kunde dock ej mot-

stå begäret att söka få se några af Hollands berömda trädgårdar och sammanträffa med dess vetenskapsmän. Han närde därjämte en önskan att här få en förläggare för sina böcker. Efter ett besök hos professorn vid botaniska trädgården i Amsterdam J. Burman begaf han sig till Leiden. Där gjorde han bekantskap med flera af botanikens gynnare och utöfvare, bland dem två förmögna män, rådsherren med. doktor J. F. Gronovius och den lärde skotten Isaac Lawson. För dessa visade L. sitt manuskript till ett arbete af ringa omfång, kalladt *Systema naturæ sive regna tria naturæ systematice proposita per classes, ordines, genera et species*, och fulla af förundran erbjödo de sig att bekosta dess tryckning. Inom årets slut utkom detta märkliga arbete (14 sid. stor folio), och därmed framlades för den vetenskapliga världen ett verk, som i sin storslagna plan, djärfva tankegång och säkra utförande ännu i dag rättvist beundras som ett ordnande och lagstiftande snilles alster. 1735 blef därigenom en vändpunkt i L:s lif och ett af de viktigaste i vetenskapens historia. I Leiden lärde L. känna äfven den berömde läkaren och naturforskaren Herm. Boerhaave. Dennes bekantskap blef för L. af den största betydelse. Till en början sände han L. till Burman som medarbetare vid beskrifningen af en stor växtsamling från Ceylon. På Boerhaaves rekommendation blef L. kort därefter uppsökt af juris doktorn och bankiren G. Clifford, som var en af Hollands förnämsta och rikaste män, och då denne erbjöd L. plats som sin husläkare och tillika föreståndare för den präktiga botaniska trädgård, som han med ofantliga kostnader anlagt på sitt gods Hartecamp (mellan Haarlem och Leiden), tvekade L. ej att mottaga anbudet. Han fick nu en anställning, där han hade fullt upp af lifvets goda, en furstligt präktig bostad, rika naturaliesamlingar, ett utmärkt bibliotek, och i detta öfverflöd framlefde han 2 år (sept. 1735—okt. 1737). Clifford var en frikostig mecenat; han lät L. inköpa de växter och böcker, som han önskade, och sände honom 1736 till England för att göra nya förvärf. L:s Hartecamp-tid är den period af hans lefnad, då hans vetenskapliga arbete varit mest intensivt och ostördt och hans resultat mest storartade. Hans hufvuduppgift var ett stort botaniskt verk öfver trädgården; detta utkom 1737 under titeln *Hortus Cliffortianus* i öfver 400 foliosidor med 37 planscher. L. har under sina senare år med full rätt därom yttrat: ”denna bok, som Linnæus skref på $^{3}/_{4}$ år, hade varit för en annan tillräckligt arbete i 10”. Men detta stora verk var långt ifrån det enda under dessa år; några i hemlandet påbörjade arbeten blefvo nu färdigskrifna och tryckta: *Fundamenta botanica* och *Bibliotheca botanica* 1736, *Genera plantarum, Flora lapponica, Critica botanica, Methodus sexualis* och ännu några andra böcker 1737 samt *Classes plantarum* i början af 1738, ett författarskap, som inom vetenskapernas historia torde stå oupphunnet i anseende till omfattning, hastig mognad och epokgörande betydelse. L:s namn blef härigenom berömdt öfver hela Europa, vid Leidens universitet förelästes öfver hans ”Fundamenta”, medan han ännu vistades där, och hans vän professor A. van Royen därstädes gaf honom äretiteln ”botanikens furste”. Genom sin oerhörda flit blef dock L. slutligen försvagad till hälsan och lämnade Hartecamp; i Leiden blef han häftigt sjuk i början af 1738 och fick under tillfrisknandet ännu en tid vistas hos Clifford som gäst, tills han i maj 1738 lämnade Holland. Han begaf sig nu till Paris på ett kortare besök och gjorde bekantskap med de berömde botanisterna A. och B. de Jussieu. Där, liksom förut i Holland och England, erbjöd man L. att slå sig ned i landet. Under vistelsen i Holland hade L. äfven haft anbud att göra forskningsresor till Afrika och Amerika. Nu dref honom hemlängtan tillbaka till Sverige; färden gick till Rouen och sedan sjöledes till Hälsingborg, hvarpå han skyndade till Stenbrohult och Falun.

På sin blifvande svärfaders inrådan flyttade L. i sept. 1738 till Stockholm som praktiserande läkare. För detta kall var han rustad genom sina medicinska studier hos Stobæus, Rudbeck och Roberg och lika mycket genom självstudier samt iakttagelser och praktik under sina resor; redan i sin dagbok öfver lapska resan ger han prof på sin håg för läkaryrket, sin fyndighet att finna sjukdomsorsakerna och han framhåller, att äfven på detta område inte går upp emot iakttagelser. I Uppsala hade L. gifvit lektioner äfven i hälsolära och uppvisat fördelarna af ett naturenligt lefnadssätt, måttlighet, nykterhet och enkla vanor. Under de första månaderna i Stockholm lyckades L. ej få någon praktik, men genom några tillfälligheter och helt säkert genom sin egen tilldragande personlighet fick han ändtligen några patienter, och vid årets slut var han en af hufvudstadens mest eftersökta läkare. Vid slutet af 1738 blef han dessutom uppmärksammad af grefve K. G. Tessin, som använde sitt inflytande som landtmarskalk vid riksdagen till L:s förmån; sålunda fick L. våren 1739 100 dukater om året af Bergskollegiets medel för att under vintern föreläsa i mineralogi och om sommaren i botanik; L. titulerades där för vid denna tid ”publicus docens” och ”kungl. botanicus”. Genom Tessins inflytande blef L. i maj 1739 amiralitetsläkare i Stockholm.. Tessin tog honom t. o. m. till sig i sitt palats som långvarig gäst. Också räknade L. honom under hela sin lefnad för en af sina största välgörare. S. å., 26 juni 1739, firade L. sitt bröllop. Han förblef hufvudstadsbo ända till okt. 1741, då han flyttade till Uppsala. — I början af sin vistelse i Stockholm hade L. blifvit bekant med kaptenen vid Fortifikationen Mårten Triewald, en ifrare för naturvetenskapliga studier och experiment. Denne umgicks med tanken på att stifta ett vetenskapligt sällskap; han anförtrodde sin plan åt L., och sedan dessa förenat med sig A. J. v. Höpken, S. K. Bielke och kommerserådet J. Alströmer, sammanträdde dessa herrar i juni 1739, och Vet. akad. blef då stiftad. Genom lottning blef L. utsedd till dess förste preses.

De båda medicinska professurerna i Uppsala blefvo lediga 1740. Den först lediga, efter Rudbeck, besattes med den ofvan nämnde Rosén (adlad Rosén von Rosenstein), och den andra, efter Roberg, tillföll L., som utnämndes till professor i praktisk medicin 5 maj 1741. I slutet af året bytte han tjänst med Rosén, och L:s läroämnen blefvo därigenom naturhistoria (med prefekturen öfver botaniska trädgården), materia medica (läkemedelslära), semiotik (om sjukdomars igenkännande) och dietetik (hälsolära). Enär L:s utnämning mött motstånd inom vissa akademiska kretsar, utgaf L. anonymt 1741 broschyren *Orbis eruditi judicium de Car. Linnæi scriptis* (Det

rda världens omdöme om C. Linnæi skrifter), innefallande de många i högsta grad berömmande lofrd, som han under de närmaste åren erhållit af länska naturforskare. En af dessa, professor A. Haller i Göttingen, hade t. o. m. erbjudit L. sin rostol, emedan han själf ämnat återvända till sitt emland Schweiz.

L. kvarstod som universitetslärare till sin död eller mer än 36 år. Denna långa tid förflöt utan några etydande växlingar, men under oafbrutet mödosamt rbete och välsignelserik verksamhet på många olika mråden. L. blef en af de mest framstående lärare, m Uppsala universitet egt. Han hade en oöfverräfflig förmåga att fängsla med sina föreläsningar, väl genom innehållet som genom utförandet, genom et högtidligaste språk och det ystraste skämt. Också ro hans föreläsningar och demonstrationer under nga tider ända till trängsel besökta. Särdeles omrckta af både de studerande och en större allmänet voro hans "herbationes" eller naturhistoriska flykter i Uppsala omnejd; de lockade deltagare ven från andra trakter, ja t. o. m. från utlandet funno sig i Uppsala äldre och yngre forskare för t åtnjuta L:s undervisning. — Vid denna tid, fritstidens midt, rådde i vårt land inom vida kretr en liflig åtrå efter naturstudier för att därigenom nna upptäcka och tillvarataga landets naturliga llgångar. L. har ej blott genom sitt föredöme kraftgt lifvat och eldat naturstudiet, han har också gepm sitt exempel visat, att vägen för en verklig narforskning går genom iakttagelser och undersökngar af naturen själf, och än mera, han var just en man, som tiden i sina praktiska sträfvanden höfde, hans undervisning i tal och skrift fann lätt hör hos hög och låg, han hade snabb blick för vetenskapliga rönens praktiska tillämpning, och an var besjälad af oförtröttadt nit för landets h folkets förkofran genom allmännare upplysng och särskildt genom naturhistoriska kunskapers oridande; han ansåg det för sin kallelse att nedryta fördomarna, att påvisa villkoren för ett sundt fnadssätt, för en god ekonomi, och han utöfvade ärigenom mäktigt inflytande på tidehvarfvet långt anför de akademiska lärosalarna. Med den nyiftade Vet. akad. stod L. alltjämt i liflig beöring som själfskrifven rådgifvare i hvarjehanda renden, framför allt vid granskningen af till denamma insända afhandlingar och rön, och själf har an i dess skrifter infört 52 uppsatser, många af llmännyttigt innehåll. Detta rastlösa arbete i det llmännas tjänst, hvartill kom en ständigt växande orrespondens, hindrade honom lika litet som akemigöromålen att utveckla en storartad vetenskaplig erksamhet inom naturhistorien och medicinen. Den kademiska trädgården höjde L. inom kort till en f de rikaste och anseddaste i Europa, och till denamma sände t. o. m. kungliga personer bidrag. Venskapliga samlingar sändes honom af många rande, och ingen på den tiden förvärfvade ett större erbarium än L. Naturstudierna fingo allt flera idare äfven bland allmänheten, flera af rikets förämsta män hängåfvo sig åt L:s vetenskaper, anlade aturaliesamlingar och inhämtade hans råd; t. o. m. onung Adolf Fredrik och drottning Lovisa Ulrika ade sina museer, som L. kallades att ordna och eskrifva. L:s viktigaste vetenskapliga arbeten under professorstiden äro *Flora suecica* (1745, 2:a uppl. 1755), *Fauna suecica* (1746, 1761), *Philosophia botanica* (1751), *Species plantarum* (1753; 2:a uppl. 1762—63), hvarjämte "Systema naturæ" och "Genera plantarum" utkommo i många småningom tillökade upplagor. Vidare utkommo *Flora zeylanica* (1747), *Hortus upsaliensis* (1748), *Materia medica* (1749), *Museum regis Adolphi Friderici* (1754), *Museum reginæ Ludovicæ Ulricæ* (1764), *Mantissa* (1, 1767, 2, 1771) m. fl. Härtill komma de akademiska disputationerna under L:s presidium, hvilka till allra största delen härflöto ur hans penna eller dikterades af honom; de äro 186, hvaraf 106 botaniska, och äro dels af L., dels efter L:s död af tysken J. Ch. D. Schreber samlade i 10 bd under den gemensamma titeln *Amœnitates academicæ*.

Genom sina framgångsrika resor i Lappland och Dalarna hade L. gifvit ett kraftigt manande föredöme, och han åtnjöt anseende som den i hela landet lämpligaste för ett dylikt företag, hvari forskning och allmännyttiga ändamål voro förenade. Han fick därför af ständerna uppdrag att på statens bekostnad utföra ytterligare tre dylika resor. Dessa voro: den öländska och gottländska, 15 maj—28 aug. (g. st.) 1741, västgötaresan, 12 juni—11 aug. 1746, och skånska resan, 29 apr.—15 aug. 1749. Öfver dem alla har L. utgifvit resebeskrifningar, hans förnämsta skrifter på svenska; genom sitt mångsidiga innehåll och underhållande framställningssätt höra dessa till vår litteraturs märkligaste alster. — L. hade den lyckan att för de rent vetenskapliga studierna i sina läroämnen och främst i botaniken vinna ett mycket stort antal hängifna lärjungar. Bland dem utsände han på forskningsresor till aflägsna länder ett 20-tal unga, begåfvade män. Några af dessa dukade under i främmande länder (Ternström, Hasselqvist, Löfling, Forskål o. a.); af dem, som återkommo, blefvo flera berömda vetenskapsmän (Kalm, Sparrman, Thunberg m. fl.). Äfven af L:s utländska lärjungar, som hörde honom i Uppsala (deras antal uppgick till omkr. 40), blefvo de fleste namnkunniga inom naturhistorien.

Som naturforskare var L. besjälad af ett lidelsefullt begär att iakttaga och granska naturföremålen. Han är en af de förste i vårt land, som vetenskapligt studerat naturlifvet och i stort egnat naturkropparna en handgriplig undersökning. Han var född till forskare, och konsten att se med egna ögon och undersöka med egna händer hade ingen undervisning bibragt honom. Sitt forskningsarbete skötte han med en ihärdighet och en uthållighet, som varit mycket få vetenskapsmän beskärda. Han såg naturen icke blott med sin forskningsifver och sitt lifliga verklighetssinne, utan också med estetisk hänryckning och religiös vördnad, och äfven dessa synpunkter ökade intensiteten af hans naturstudium, ty som människans högsta förpliktelser ansåg han dessa båda: religionen och naturstudiet. Naturens majestät och underbara ordning prisar han särskildt i afh. *Oeconomia naturæ*, *Politia naturæ*, *Curiositas naturalis*, *Cui bono?* och *Deliciæ naturæ* (alla äfven i "Amœnitates academicæ"), men högstämda uttryck för samma tankar finner man äfven i företalen till hans rent vetenskapliga verk. — L:s vetenskapliga betydelse är genomgripande och vidtomfattande. Blott några hufvuddrag kunna här anföras. Utom det redan omtalade *sexualsystemet*, som, ehuru blott af tillfälligt värde, blef det första allmänt antagna växtsystemet

och under flera mansåldrar var så godt som allenaherskande, har L. först af alla uppställt ett *naturligt*, på verkligt naturlig samhörighet grundadt växtsystem, ehuru han själf publicerat endast utkast därtill; hans föreläsningar öfver denna *Methodus naturalis* med 58 naturliga familjer utgåfvos i utförlig framställning af hans lärjunge P. D. Giseke 1792. Från L:s utkast härleder sig äfven hans vän B. de Jussieus naturliga system 1759 (utg. 1789). L. framhöll ofta ett fulländadt naturligt system som naturhistoriens högsta mål. L. har vidare förtjänsten af att ha gifvit ett nytt begrepp, en ny begränsning åt *växtsläkte* l. ”genus”; han ansåg släktena för naturens verk, och, såsom en följd däraf, vore det en helig förpliktelse att med stor sorgfällighet söka deras karaktärer. Själf har L. pa ett sådant sätt sökt fullgöra denna plikt, att hans ”Genera plantarum” är det mest beundransvärda och för hans ”reformation” viktigaste af hans arbeten. Äfven begreppet *art* l. ”species” har L. höjt och fixerat, ett resultat af hans outtröttliga detaljundersökningar redan i ungdomsåren, i förening med hans öfverlägsna naturuppfattning och säkra omdöme. Han var den förste, som insåg nödvändigheten att särhålla ”art” och ”varietet” för att befria naturkunskapen från den osäkerhet och godtycklighet, hvaraf den ditintills hållits förlamad; han har i ett arbete yttrat, att botanikens värsta förorening bestått i förväxlingen af varieteter och arter. Äfven arterna äro enligt L. naturliga, d. v. s. af naturen frambragta enheter. L. har i hög grad förtydligat släktets och artens inbördes förhållande genom ett nytt sätt för djurens och växternas benämning, den s. k. *tvånamnsbeteckningen*. Före L. hade hvarje s. k. art ett namn, som bestod af en kortare eller längre beskrifning eller s. k. ”differentia”; L. gaf nu arten ett enda namn eller tecken (det s. k. ”nomen triviale”), som sattes näst efter genusnamnet. Det var som att ”sätta kläpp i klocka”, har L. själf sagt om denna reform. Han har själf med dylika namn uppräknat alla då kända växtarter i ”Species plantarum”, hans mödosammaste arbete, ”frukten af min mästa och bästa lefnad”; hans motståndare v. Haller har kallat detta verk ”maximum opus, et æternum”. Man har inom botaniken enat sig om att låta 1753, detta arbetes utgifningsår, gälla som utgångspunkt för släkt- och artnamnen, så att äldre namn ej ega giltighet framför de linnéska namnen. L. har likaledes i många arbeten och främst genom *Philosophia botanica* på ett snillrikt sätt bearbetat organläran samt förbättrat terminologien och infört nya termer. I detta och i många andra afseenden äro L:s tankegång och uttryckssätt än i dag de inom naturhistorien förhärskande. L. hade ej blott att inom både zoologien och botaniken bortrensa fablerna och vidskepelserna, utan också de språkliga barbarismerna, som så länge gjort dessa vetenskaper svårtillgängliga och motbjudande. Med L. fick naturhistorien sålunda ej blott sin nya metod, sina vetenskapligt befästa grundvalar och ett rikt, utvecklingskraftigt innehåll, utan äfven ett nytt och förädladt skick, den erhöll ett hedersrum bland vetenskaperna och en hög betydelse för den mänskliga odlingen. Enär L:s mest omfattande arbeten äro botaniska och af systematiskt och deskriptivt innehåll, har man ofta beskyllt honom för ensidighet. Detta oberättigade påstående beror på okunnighet om L:s författarskap och öfriga verksamhet. L. egnade visserligen mera tid och möda åt växtsystematiken, men med full afsikt, ty han insåg, att en omstörtning på detta område var, hvad tiden i främsta rumme behöfde. I hans egna ögon hade ingen gren af naturhistorien ett underordnadt värde; tvärtom föreskrifver han flerstädes för hvarje naturhistoriker ett allsidigt intresse äfven för de fysiologiska, biologiska anatomiska och växtgeografiska förhållandena samt föremålens praktiska nytta m. m. Man finner a L:s skrifter, att äfven lifsföreteelserna inom båd djur- och växtriket i honom egt en af sina störst upptäckare och skildrare. Af samma omfattand blick och framsynta snille inom botanik, zoologi geologi och medicin stod L. i alla dessa före si samtid, och till idéer eller iakttagelser af honor kan man leda tillbaka många forskningsgrenar, so ännu äro rikligt gifvande. L. har t. ex. egnat sto uppmärksamhet åt hybridiseringen i djurriket oc tillämpade denna erfarenhet på växterna, ja, ha är den förste, som i vetenskapligt syfte frambrag en hybrid mellan två växtarter; han har i mång fall, trots sin egen och sin tidsålders åsikt om ofö änderliga, skapade arter, förklarat en del arter fö senare uppkomna eller utvecklade ur andra; han ha först af alla åtskilt människoraserna; han är en fram stående geograf och växtgeografiens grundläggare han har upptäckt jordskorpans och berggrunden lagrade byggnad och insett lagerföljdens öfverens stämmelse på skilda orter samt likaledes insett huru berglager kunna bildas genom sediment p hafsbottnen, upptäckter, som utgöra den stratigra fiska geologiens grundvalar. L. har t. o. m. inse mikroorganismernas betydelse som smittämnen, oc öfver hufvud var hans undervisning i hygienen ri på uppslag, hvilkas värde först en långt senare ti förstått att till fullo uppskatta.

L. var en man af ädel karaktär, godhjärtad, ån språkslös, tacksam och mån om andras rätt; ha hade varm känsla och mycket lifligt lynne, han va i umgänget älskvärd och vänsäll och i sina samta skämtsam och munter. Gestalten var af medellång och tämligen muskulös, men hans naturliga kraft fullhet och rörlighet blefvo tidigt försvagade genon stillasittandet vid studierna. Anletsdragen vor vackra, ögonen bruna och lifliga. I sitt familjeli var han nöjd och lycklig. Då han 1758 köpte tv landtgårdar Hammarby och Säfja, omkr. 10 km från Uppsala, valde han det förra till sommar- oc feriebostad, dit han äfven flyttade sina samlingar, oc där han i sitt ”museum” föreläste för sina utländsk lärjungar; det har i våra dagar inköpts af state och Uppsala universitet för att i alla tider bevara som ett minnesmärke öfver L. (se vidare Ha m m a r b y). Om L:s herbarium och andra vetenskaplig samlingar se L i n n é s k a s a m l i n g a r n a. 177 fick L. ett lindrigt slaganfall; 1776 förnyades detta så att han blef lam i benen och delvis förlorade tal förmågan och minnet. Under hela året 1777 varad detta hjälplösa tillstånd, ehuru han hade god ma lust och gladt humör. Från 30 dec. till dödsdage 10 jan. 1778 led han af häftiga plågor och konvul sioner. Bland dödsorsakerna nämner man särskild sårnader i blåsan. Utom af sonen Karl öfverlefde L. af 4 döttrar. L. ligger begrafven i Uppsala dom kyrka under orgelläktarens norra ända, och i samm graf hvila äfven makan och sonen Karl.

Ingen svensk vetenskapsman har i lifstiden fått ottaga så många utmärkelser och på så många-anda sätt ärats efter döden som L. Han fick teln arkiater 1747, blef först af alla lärda nord-järneriddare 1753 och adlades 1757; till hans ära

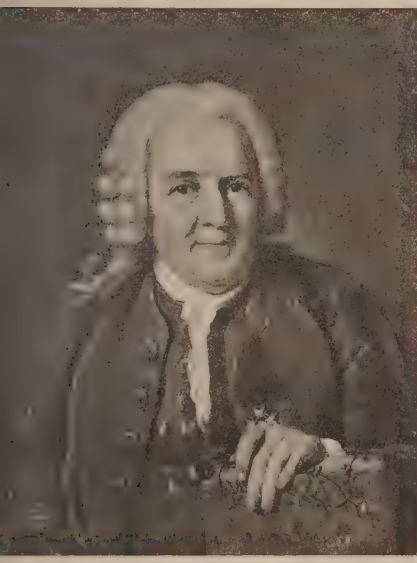

inné. Oljemålning af P. Krafft d. ä., 1774. (Vet. akad., Stockholm.)

a präglats öfver 40 minnespenningar och medaljer, an blef led. af ett 20-tal akademier och lärda säll-kap och fick af svenska och utländska konungar och rstar mottaga många hedersbevisningar. Han er-öll 1762 af ständerna utmärkelsen att själf utse n efterträdare och 1776 för sig och sin familj åbo-tt till två akademihemman invid sin gård Ham-arby, hvarjämte till hans lön lades samma belopp ter den aflidne prof. Rosén. Hans död omnämndes f konung Gustaf III inför ständerna som en natio-alförlust. Gator, torg och parker i många storstä-er samt ett par orter i Nord-Amerikas förenta stater o uppkallade efter L., och flera vetenskapliga sam-nd bära hans namn (se L i n n é s k a s ä l l s k a p). et 200-åriga minnet af L:s födelse firades med stora ögtidligheter både i vårt land och i många främ-ande länder, äfven de mest aflägsna. Uppsala uni-ersitets minnesfest hölls 23 maj, och dagen därpå gde promotion rum inom alla fakulteter, hvarvid ett ört antal svenskar och utlänningar kreerades till edersdoktorer. Vet. akad. högtidlighöll minnet med n fest 25 maj i Mus. akad:s sal. Till dessa fester ade jämte L:s ättlingar samt många korporationer ch enskilda inbjudits representanter för de utländ-a akademier och lärda sällskap, som L. tillhört ler som tagit sitt namn efter honom. Dessutom gåfvos flera af L:s ryktbaraste arbeten i nya upp-gor, och i ett stort antal vetenskapliga och popu-ra skrifter skildrades L. och hans lifsverk. Ingen enskild man i Sverige under äldre tider har i lifstiden blifvit så många gånger afbildad som L. De förnämsta bland de större monumenten och statyerna äro: grafmonumentet i Uppsala (af porfyr med porträttmedaljong af Sergel 1798), en marmorstaty i Uppsala botaniska trädgårds Linnésal (af Byström 1829), bronsstaty i Humlegården (se d. o.) i Stockholm (af Kjellberg 1885, och en kopia däraf i Chicago af Dyfverman 1891), en byst i Vet. akad. (af V. Runeberg 1907, afgjutning i gips flerstädes), en byst i Växjö (af Börjeson 1907) och en obelisk vid Råshult (af Qvarnström, 1866, med porträttmedaljong). K. Erikssons kolossal-haut-relief i marmor ”Linné” (i Nationalmuseum) är en fantasibild. L:s namnteckning meddelas å pl. III till art. A u t o g r a f. Viktigaste litteraturen om L.: ”Egenhändiga anteckningar af Carl Linnæus om sig själf” (utg. 1823 af Ad. Afzelius), L:s bref, utg. dels af E. Åhrling (”C. v. L:s svenska arbeten i urval. Bref till svenskar”, I—II, 1 18 8—80), dels i större omfattning och med offentligt understöd f. n. (sedan 1907) under utgifning af T. M. Fries, ”C. von Linnés ungdomsskrifter” samlade af E. Åhrling och efter hans död med statsunderstöd utgifna af Vet. akad., 2 serier (1888, 1889), T. M. Fries, ”Linné. Lefnadsteckning” (1903), V. B. Wittrock, ”Carl Linnæus” (i ”Acta horti bergiani”, bd III, afd. 2, 1905), ”Carl von Linnés betydelse såsom naturforskare och läkare” (förf. af O. Hjelt, E. Lönnberg, K. Aurivillius, C. A. M. Lindman, A. G. Nathorst, H. Sjögren, utg. af Vet. akad. till Linnéjubileet 1907; tysk öfv. 1908), T. Tullberg, ”Linnéporträtt” (vid Uppsala univ:s Linnéfest 1907), J. M. Hulth, ”Bibliographia Linnæana”, I : 1 (utg. af Vet. soc. i Uppsala, s. å.).

2. K a r l v o n L. d. y., den föregåendes son, botanist, f. 20 jan. 1741 i Falun, d. 1 nov. 1783 i Uppsala, var ehuru utan tillräcklig fallenhet för naturvetenskap eller andra studier redan tidigt af sin fader påtänkt till efterträdare i professuren. För faderns förtjänster blef han som barn, vid 9 års ålder, inskrifven i Smålands nationsförening, i universitetets och i medicinska fakultetens matrikel. Till handledare vid hans undervisning i hemmet gaf honom Linné sina mera framstående lärjungar, P. Löfling, D. Rolander och J. P. Falck. L. d. y. aflade dock aldrig några akademiska prof, undergick inga förhör och försvarade aldrig någon akademisk afhandling. Detta oaktadt blef han vid nyss fyllda 18 år (1759) på sin faders förord utnämnd till ”demonstrator vid örtegården”; som skäl för sitt förslag anförde Linné, att hans son från barndomen blifvit förtrogen med trädgården och skulle få ärfva de stora samlingarna, hvarjämte fadern nu ville göra ”sin största flit att uppamma honom till botanicus”. Under de närmaste åren beskref L. d. y. ett antal sällsyntare växter ur akademiträdgården uti *Decas I et II plantarum rariorum Horti Upsaliensis* (1762

—63) och *Plantarum rariorum Horti Upsaliensis fasciculus primus* (1767). Sedan Linné 1762 på ständernas förslag hugnats med utmärkelsen att själf få utse sin efterträdare och framhållit sonen som lämplig till platsen (han hade dock dessförinnan vändt sig till sin förre lärjunge Solander, som emellertid var anställd vid British museum i London och efter ett längre dröjsmål gaf ett nekande svar), så blef L. d. y. 1763 af K. M:t utnämnd till professor, men tills vidare utan lön, så länge Linné d. ä. skötte tjänsten. 1765 promoverades han till hedersdoktor, sedan kronprinsen i egenskap af universitetskansler till med. fakulteten uttalat önskan därom. L:s oförtjänta befordran ådrog honom allmän ovilja och flera obehag. Utan synnerlig begåfning som han var, sökte han ej heller genom flitigt arbete bära upp det lysande Linné-namnet; men det är ej tvifvel underkastadt, att den icke själftagna rollen som Linnés efterträdare och vetenskaplige arftagare nedslog hans mod och försvagade hans själftillit. 1777 installerades han i ämbetet. Under sina sista lefnadsår hade Linné förordnat, att hans stora herbarium ej skulle öfvergå till sonen, som ej visat nog intresse för vetenskapen, utan säljas för döttrarnas räkning. Då L. d. y. emellertid för att kunna sköta sin tjänst behöfde herbariet, men stod i ett mycket bittert förhållande till modern, måste han för dess utfående lämna skuldsedlar på ansenliga belopp och afstå vissa fördelar. Honom tillkommer således förtjänsten, att dessa ovärderliga samlingar tills vidare förblefvo orubbade (se Linnéska samlingarna); han vårdade dem samvetsgrant och förökade dem, i synnerhet under sin tvååriga resa till England, Frankrike, Holland och Danmark (1781—83). Han utgaf sin faders efterlämnade tillägg till "Systema naturæ" (den botaniska delen) jämte sina egna bidrag därtill under titeln *Supplementum plantarum* (1781). I London hade han lagt grunden till sjuklighet (gulsot), och ej långt efter hemkomsten tillstötte remittent feber och slag, hvaraf han afled. Han dog ogift, och med honom utgick på svärdssidan adliga ätten von Linné. Han ligger begrafven i familjegrafven i Uppsala domkyrka. Uti Aitons stora verk "Hortus Kewensis" (1789) äro åtskilliga släkten och arter af liljeväxter och palmer beskrifna efter L. d. y:s efterlämnade manuskript. 1—2. C. Lmn.

Linnéa, *bot.* Se Linnæa.

Linnéa, barntidning, utgifven af Karl Anton Wetterberg 1861—71 och fortsatt af andra till 1876.

Linnean society of London [linī'ən sōsāl'iti əv la'ndən], Linnéska sällskapet i London, stiftades 18 mars 1788 af sir Joseph Banks, biskop Sam. Goodenough, med. doktor J. E. Smith m. fl. för naturhistorien intresserade personer. Första sammankomsten hölls 8 april s. å., då Smith blef vald till president, en befattning, som han genom årliga omval fick behålla till sin död. Sällskapet erhöll k. stadfästelse 1802. "The council" (styrelsen), hvars tillstånd erfordras för tillträde till arkiv och öfriga samlingar, plägar, liksom sällskapet, sammanträda hvarannan torsdag under månaderna nov. —juni. Sällskapets lokal är numera de af Royal academy upplåtna rummen i Burlington house, Piccadilly, i västra delen af London. Jämte andra värderika samlingar förvaras där de Linnéska samlingarna, som inköptes efter J. E. Smiths död. Årligen utger sällskapet en botanisk och en zoologisk "Journal" samt "Transactions" och "Proceedings of the Linnean society". Till Linnéjubileet 1907 lät sällskapet prägla en medalj. Ew. Ähg. C. Lmn.

Linneindustri. Sedan med linets renhäckling de förberedande arbetena för linspånaden undangjorts (se Linberedning), vidtaga arbetsprocesser för bildande af likformiga band (tågorna i lindockan äro nämligen mycket ojämnt fördelade) samt dessa bands förvandling till fingarn. På linbands- l. *påläggningsmaskinen* bildas banden, på *sträckmaskinen* samt *förspinnmaskinen* sträckas de (och "dubbleras" för utjämnande af olikheter i tjockleken), snos sam uppvindas jämnt på spolar. Det sålunda uppkomna "förgarnet" ("förspånaden") består af svagt snodda trådar, som äro lösa och grofva. Genom *finspinningen* sträckes detta förgarn, snos starkare och göres til färdigt garn af olika finlekar. Detta sker på s. k. *watermaskiner* l. *trostelstolar*. På dessa får oft förspånaden, innan den inträder emellan de bakr sträckvalsarna, löpa genom ett tråg med varmt vat ten. Lintågan består nämligen af i medeltal 10—2 mm. långa elementarceller, sammanhållna af växt lim, hvilket af det varma vattnet uppmjukas s pass, att cellerna kunna dragas isär, utan att tråde brister. Det våtspunna garnet hasplas (till härfvor a bestämd garnlängd) och torkas genast i därtill afsedd apparater. Torrspunnet garn är sträft och starkt men af sämre utseende. 100 skålp. häckladt lin g 90 skålp. garn. På garnspinningen (inom hvilke i vissa fall den enkla *spinnrocken* försvarar sin plat bredvid eller framför maskinerna) följer väfningen som ej afviker från väfning af andra spånadsämnen De flesta linneväfnader väfvas af oblekt garn; mer sällan användes halfblekt. Stundom kokas garnspolarn i sodalut före väfningen. Finare väfnader *blekas* (s Blekning). Linneväfnader, hellinneväf

Fin hellinneväfnad, 80 ggr förstorad.

nader, af olika finhet äro batist, kammarduk linong, lärft, segelduk samt af mönsterväfnader drä och damast (se dessa ord). Halflinneväfna der ha varp af bomullsgarn och inslag af lingarn Äfven affallet (blånor) vid linberedningen bearbeta till garn och väfnader. Man har sökt, dock hittil

tan praktiskt resultat, bearbeta lin genom s. k. *ottonisering*, hvarvid detsamma efter kokning i lkalier förvandlas till en kortfibrig massa, som sedan earbetas som bomull. — Glans, varaktighet, styrka ch angenäm svalka äro linnets bästa egenskaper. Anändt till klädesplagg, förmår det i endast obetydg mån utestänga köld och kan t. o. m. vid svettning främja förkylningar, om det bäres närmast roppen. Linnespånad är äldst af all spånadsindutri. Som lämningar i de schweiziska pålbyggnaderna ntyga, fanns den redan under stenåldern, då man ycks ha af lingarn hufvudsakligen tillverkat rep amt jakt- och fisknät. I det gamla Egypten buros nnedräkter af alla folkklasser; det var den enda llåtna skruden för prästerna, och man insvepte ɯmierna i fina linnebindlar. I Babylonien var enl. Strabon) Borsippa en hufvudort för linneindutri. Bruket af linne spred sig öfver Grekland till talien och Gallien (i Ravenna och Vienne funnos nspinnerier under uppsikt af romerska "procuraores linificiorum") samt germanska, keltiska, slaiska och litauiska stammar. Det egentliga linspiningsredskapet var till en jämförelsevis sen tid den rgamla sländan; därefter nyttjades spinnrocken, om i Europa uppfanns 1530. Bruket af linne var å allmänt, att äfven den fattigaste spann sitt lin ch väfde det själf. När i slutet af 1700-talet bomllen med tillhörande maskinindustri uppträdde som fvermäktig medtäflare, sjönko linnets aktier frukansvärdt. Det blef svårare att tillämpa maskinväfingen på linet än på den mjukare bomullen. Engands afspärrning genom kontinentalsystemet gaf mellertid en kraftig väckelse till denna industri nom öriket, och då freden kom, kunde Storbritannien ch Irland utskeppa massor af lingarn och linneväf. Dessförinnan hade fransmannen Ph. de Girard (se . o.) uppsatt maskiner för linspinning (sedan 810). Högst står linneindustrien i Belgien, däräst på Irland (i synnerhet i Ulster). Där, liksom de flesta andra länder, synes den dock aftaga. Sverige är linspånaden hemslöjd framför allt i de inodlande landskapen Hälsingland och Ångermanand. I midten af 1700-talet började ångermanländskor tillverka äfven finare sorters linneväf, och amtidigt utfäste riksdag och regering premier till lenna slöjds uppmuntran. Det ångermanländska prielärftet har ej numera kvar sitt forna anseende, ch linneväfningen har, trots energiska ansträngningar af hushållningssällskapen och enskilda föreningar, nästan förlorat all egentlig betydelse som hemlöjd. De största mekaniska linnespinnerierna i Sverige äro Almedals och Jonsereds. Sveriges årliga illverkningsvärde af lin- och hampgarn utgjorde .909 omkr. $2^3/_4$ mill. kr. och af lin- och hampväfader omkr. 4 mill. kr. G. S—n.

Linneït, *miner.* Se Brandt, G., sp. 1478, och Koboltkis.

Linnekammarduk. Se Kammarduk.

Linnell [li'nl], John, engelsk målare, f. 1792 London, d. 1882, blef 1805 lärjunge af John Varley, utställde redan vid 15 års ålder och belönades 1807 och 1809 för landskapsmålningar. 1821 försökte han sig äfven som porträttmålare. Han utmärkte sig genom kraftig kolorit. Af hans porträtt må nämnas *Thomas Carlyle* (1844), sir *Robert Peel* och lord *Lansdowne*. Efter 1840 återgick han till landskapet och målade storartade naturscener, mästerliga i ljus och luft, såsom *Väderkvarn* och *Skogsparti med trädfällning* (bägge i Londons nationalgalleri), *Aftonen före syndafloden* (1848), *Odysseus' återkomst* (1849) m. fl. Ännu på 1870-talet utförde han flera taflor, såsom *Den annalkande stormen*, *Höst* (1877) och *Heden* (1878). Jfr monografi af Story (2 dlr, 1892). — Äfven L:s tre söner, James Thomas L., Thomas G. L. och William L., blefvo målare. G—g N.

Linnemannska spaden, *krigsv.*, en af den danske infanterikaptenen M. J. B. Linnemann (f. 1830, d. 1889) 1867 konstruerad, liten och lätt spade, afsedd att bäras af infanteriet för att användas vid i fält förekommande förskansningsarbeten. Spadens hela längd är endast $^1/_2$ m. och vikten blott 700 à 750 gr. Spadbladet, som är något konkavt, har en rektangulär form med afrundade hörn. Dess högra kant har en hvass, härdad egg, för att tjäna som yxa; dess vänstra är tandad, för att användas som såg. Den är antagen i Danmark, Tyskland, Österrike, Frankrike och Ryssland m. fl. länder som ett skanstyg, hvilket ingår i infanteristens burna utrustning. I Sverige är antagen en något större och starkare spadmodell, som bättre motsvarar vår i allmänhet hårda och stenbundna marks fordringar. Jfr Burna verktyg. O. A. B.*

Linnerhielm, Jonas Karl, landskapstecknare, f. 30 aug. 1758 å Elleholm i Blekinge, d. 12 febr. 1829, blef student i Lund 1775, ingick i kansliet och blef 1783 protokollssekreterare vid krigsexpeditionen och tog afsked 1796. 1789 reste han genom Tyskland, Schweiz, Frankrike och Nederländerna. L. hade studerat konst, särskildt landskapsteckning och radering, för E. Martin. 1797 utgaf han *Bref under resor i Sverige*, med 30 etsade utsikter. Trots bristerna, i synnerhet i linearperspektivet, ega dessa raderingar förtjänst genom det fina utförandet och den älskvärda stämningen. I stilistiskt afseende utmärkas dessa bref "genom sitt vårdade och mycket bildade föredrag. Man kunde endast anmärka någon tavtologi och en affekterad sentimentalitet i beskrifningarna". Redan 1795 hade han utgifvit sin första frus, Helena Maria Ehrenstråles (f. 1760, d. 1800), *Vitterhetsförsök*, hållna i S. Gessners anda, om hvilken äfven vinjetterna, fint, men något osäkert raderade, erinra. 1806 utkom *Bref under nya resor i Sverige*, där utsikterna äro utförda i akvatinta. Här lyckas honom ljuseffekterna ej sällan på ett öfverraskande sätt. Äfven åt oljemålning egnade L. sig under dessa år. Han blef 1800 led. af konstakademien. 1809 nämndes han till riksheraldiker och erhöll 1812 kansliråds titel. I *Bref under senare resor i Sverige* (1816) försökte han crayonmaneret för utsikterna, hvilka därigenom framträda relativt mera skisserade. Han utförde äfven en del utsikter i Martins maner. Senare delen af sitt lif tillbragte han på sin stora egendom Ebbetorp, nära Kalmar. Nationalmuseum eger ett antal etsningar af L. —rn.*

Linneryd, socken i Kronobergs län, Konga härad. 18,778 har. 2,912 inv. (1910). L. utgör ett konsist. pastorat i Växjö stift, Konga kontrakt.

Linneröd, socken. Se Linderöd.

Linnés Hammarby. Se Hammarby, sp. 1236—38.

Linneskaf, *med.* Se Charpi.

Linnéska institutet. 1800 stiftades af några studerande i Uppsala sällskapet *Societas pro historia naturali*, som 1802 antog namnet Zoophytolithiska sällskapet och till sin ledare erhöll botanices demonstratorn, sedermera e. o. prof. A. Afzelius. 1807 ändrades återigen namnet, till Linnéska institutet, hvarjämte hundraårsminnet af Linnés födelse firades med en skådepenning öfver honom och ett högtidstal af Afzelius. Därvid utgafs 1:a (och enda) häftet af "Linnéska institutets skrifter" (ånyo utg. af J. M. Hulth 1906). Sällskapets verksamhet afstannade 1813 till följd af brist på deltagare. C. Lmn.

Linnéska samfundet, en på Gottland 1806 stiftad naturhistorisk förening, som sedermera öfverflyttades till Stockholm. Genom kammarrättsrådet G. J. Billbergs (se denne) bemödanden återupplifvades detta samfund under mera anspråksfulla former 1832 efter förebilden af Zoological society i London; det erhöll omkr. 500 ledamöter, äfven utländska, och dess direktör blef grefve A. F. Skjöldebrand. 1833 utgafs 1:a årg. af 'Linnéska samfundets handlingar", den enda, som utkommit. C. Lmn.

Linnéska samlingarna. Under 1700-talet funnos i allmänhet inga offentliga naturaliesamlingar, utan sådana voro enskildas egendom. Linné samlade på sin tid det rikaste herbarium, som fanns, dels genom de gåfvor, som in- och utländska samlare täflade om att sända honom, dels genom köp, dels genom insamling i Uppsala botaniska trädgård, som genom honom blifvit en af de anseddaste i Europa. Därjämte hade han en betydande zoologisk samling, framför allt af insekter, äfvensom mineralier. Samlingarna förvarades i Linnés "museum", en liten fyrkantig enrumsbyggnad på ett berg invid hans gård Hammarby (se d. o.). Till en början hade Linné ämnat alltsamman åt sonen Karl, men i sina testamenten af 1769 och 1776 föreskref han, att sonen skulle få biblioteket och naturaliesamlingen med undantag af herbariet, "det största världen sett", hvilket borde säljas till den mestbjudande för döttrarnas räkning; och i en efterlämnad skrifvelse till sin hustru bestämde Linné ytterligare, att hans örter, "ovärderlige i sig sielfwe, med tiden mer och mer begiärlige", ej finge tillfalla sonen, "som aldrig där uti hulpit mig och hafwer intet haft lust för botaniquen". På grund häraf blef efter Linnés död allt tillträde till herbariet förvägradt sonen, ända till dess en öfverenskommelse träffats, hvarigenom han fick disponera detsamma mot ett betydligt vederlag. Kort därefter bjöds för Linnés herbarium ett långt högre belopp af den rike engelsmannen sir Joseph Banks. Då Linné d. y. 1783 afled, uppdrogs åt med. adjunkten J. G. Acrel att försälja de linnéska samlingarna, och denne lät erbjuda dem åt Banks, som i sin ordning uppmanade en ung engelsk naturforskare, den 24-årige J. E. Smith, son af en fabriksegare i Norwich, att begagna sig af anbudet. Smith blef på så sätt egare af Linnés vetenskapliga kvarlåtenskap för en summa af 900 guinéer (ung. 17,000 kr.). Samlingarna afsändes från Uppsala i 26 stora lårar 9 aug. 1784, afgingo från Stockholm med engelska fartyget "Appearance", som förde af svenske kaptenen A. D. Swederus, och ankommo till London i okt. Jämte naturaliesamlingarna hade man äfven inpackat och afsändt Linnés hela korrespondens, hans bibliotek och alla hans efterlämnade manuskript. Sveriges förlust genom dessa vetenskapliga skatters bortförande har man med rätta betecknat som oersättlig. Att den beklagliga händelsen ådrog Linnés fädernesland skam och skada, stod klart och tydligt redan för samtiden, och harmen vände sig dels emot Acrel, dels mot några andra personer, som man ansåg borde ha sökt hindra den ovärdiga handeln, främst Linné d. y:s efterträdare prof. K. P. Thunberg, men de förebråelser man gjort dessa ha visat sig ogrundade och orättvisa. Då man känner, hur angelägna arfvingarna voro att sälja samlingarna, hvilket ju också Linné själf i sina testamenten föreskrifvit, så måste man bedöma Acrels handlingssätt som ett bemödande att på bästa sätt utföra ett uppdrag, så mycket mer som han var en man af stor heder; Acrel hade också, kort efter att underhandlingarna inledts med Banks, vändt sig dels till Schröderheim, statssekreteraren, emedan konungen själf befann sig på en utländsk resa, dels till mecenaten frih. Kl. Alströmer ang. inköp af samlingarna, men utan att erhålla ett gynnsamt svar. Hvad åter Thunberg beträffar, så var han en af de förste, som, då man fått kännedom om anbudet till Banks, sökte påverka denne i motsatt riktning. Vidare ha både Acrel och Alströmer vändt sig till universitetskanslern för att genom honom finna medel till samlingarnas behållande i Uppsala; men då kanslern erfor det höga pris, som redan i slutet af 1783 bjudits från England, fann han dem för dyra. I början af 1784 uppträdde en inhemsk spekulant på denna dyrbara handelsvara, nämligen med. studeranden A. Dahl (sedermera med. adjunkt vid Åbo universitet), som erhållit ett tillräckligt belopp till köpet af den förmögne köpmannen J. Mauhle i Göteborg. Dahl har försäkrat, att han bjudit samma summa som Smith, men Acrel har bestämdt förnekat detta. Af samme Dahl gjordes sedermera ett försök att genom regeringen få de redan afsända samlingarna kvarhållna och beslagtagna, men för sent, ty de hade då redan gått till sjöss. Alldeles uppdiktad är historien, att Gustaf III skulle afsändt en fregatt för att förfölja och uppbringa skeppet "Appearance", ehuru en sådan episod t. o. m. blifvit afbildad, alldeles som om den varit en sann händelse. (Se f. ö. Th. M. Fries, "Linné. Lefnadsteckning", 2, s. 412—429.) I England blefvo de linnéska samlingarna föremål för en omvårdnad, som de otvifvelaktigt ej skulle ha erhållit i Sverige. Den nye egaren föranleddes af dem att med ifver egna sig åt botaniken och har med Linnéherbariets tillhjälp framgångsrikt gagnat växtkännedomen. Då han 1796 flyttade från London tillbaka till Norwich, såldes de mineralogiska föremålen på auktion. Efter hans död, 17 mars 1828, såldes de återstående samlingarna jämte böcker och handskrifter till det naturhistoriska sällskapet Linnean society, i hvars ego och sorgfälliga vård de ännu befinna sig. Af Linnés herbarium eger man kvar i Sverige smärre samlingar, som han i lifstiden skänkte vänner och lärjungar. De största ha tillhört följande personer: D. Solander, som flitigt umgicks i Linnés hus, men redan 1760 på hans förord fick anställning i England och hvars herbarium sedermera inköptes af kommerserådet Cassström; med. stud. A. Dahl, som under Linnés sista lefnadsår vistades hos honom, gick honom till hands och af honom själf mottog en mängd växter samt

dermera fick en liknande plats hos Kl. Alströmer; h slutligen provinsialläkaren L. Montin i Halmıd, som särskildt erhöll rika samlingar ur Uppsala taniska trädgård genom Linnés trädgårdsmästare etzel. Alla dessas samlingar finnas nu i Riksıseum i Stockholm, som dessutom eger Linné y:s eget herbarium (det s. k. "herbarium parm"), hvari äfven ingå många växter från den lre Linné och som ej blef bortfördt till England, ıedan det öfvergått i Kl. Alströmers ego som pant r det penninglån, med hvars tillhjälp Linné d. y. retagit sin utrikesresa 1781—83. C. Lmn.

Linnéska sällskap, naturhistoriska sällskap, som git namn efter Linné. Af sådana ha funnits å i Sverige (se Linnéska institutet och linnéska samfundet). Det mest berömda är innean society (se d. o.) i London. Bland riga, af hvilka dock några upphört att existera er ändrat namn, må nämnas Société Linéenne i Paris (från 1788), i Bordeaux (1818), Lyon (1822), i Caen (1823), i Amiens, i Anrs, i Saint-Jean d'Angély, Société royale linnéenne i Bruxelles, Linnean society Philadelphia (1806), i Boston (1813), i New rk (1878), i Sydney i New South Wales 874) m. fl. C. Lmn.

Linnéska sällskapet i London. Se Linnean ciety of London.

Linnés ört, *bot.* Se Linnæa.

Linnig. 1. Joseph L., belgisk målare, f. 315 i Antwerpen, d. 1891, var landskaps- och arinmålare, men är mest känd genom sina radıgar efter egna kompositioner, efter Ruisdael och oderna målare. — 2. Willem L. d. ä., belsk målare, f. 1819 i Antwerpen, d. 1885, var rjunge af Leys och målade genrestycken (*Det inre en krog under 1600-talet*, i Stuttgarts museum) mt flera taflor med romantiskt innehåll (*Spående jenerska, Spanska soldater, som spela kort, Röfre, som dela bytet i en bergshåla*). — 3. Willem d. y., den föregåendes son, belgisk målare, f. Antwerpen 1849, d. 1890, började med landskap h sjöstycken, men egnade sig sedan åt genre- och storiemålning. Han utförde tre bilder ur Luthers fnad i Wartburgs slott. 1876—83 var han professor l konstskolan i Weimar. 1—3. J. K—e. (G—g N.)

Linning, Kristian Arvid, skulptör, keraker, f. 1781 i Stockholm, d. 1843, var son af n mycket framstående möbelsnickaren Johan ristian L. (d. 1801), som äfven var "bildggare och schatullmakare". Sonen började något de första åren af 1800-talet studera på konstademien (där samtidigt en Karl L., kanske en oder till L., studerade och äfven deltog i ett par ställningar). 1808 utställde L. en liten grupp i rrakotta, *Gustaf IV Adolf, som af årans genie önes med odödlighetens sinnebild* (Nationalmuum), en annan grupp *Adonis' död* samt porträtedaljonger. Sedan följde statyn *Hebe* (1810) och ra porträttbyster (*Adlercreutz, G. Adlersparre, rottning Charlotta, Kronprins Karl August, Karl III*, 1816, *Karl Johan*, 1818), hvarefter L. förinner från akademiens utställningar. L. var ingen tydande skulptör — han blef dock agré vid akamien 1810. Han slog sig på lerfabrikation och höll 1815 regeringens tillstånd att anlägga en brik och försälja dess alster. L. blef nu den ledande konstnärliga kraften i den lerkruksfabrik, som sedan 1700-talet fanns vid Ulfsunda. Han höjde dess tillverkning betydligt i konstnärligt afseende. Efter mönster närmast af wedgwoodporslinet tillverkades på Ulfsunda en mängd förtjänstfulla pjäser i tidens antika smak, krus, vaser, kannor, serviser, pendyler och småskulptur (Nationalmuseum och Nordiska museet ega goda prof på detta Ulfsundaporslin, som numera är ytterst sällsynt). Den ekonomiska framgången tyckes dock ej varit stor. L. vistades 1830 i Helsingfors, där han då utförde en porträttbyst. Se L. Looströms studie öfver Ulfsundafabriken (i "Sv. slöjdföreningens tidskrift", 1907). G—g N.

Linnström, Karl Hjalmar, bokförläggare, bibliograf, f. 18 juni 1836 i Stockholm, innehade 1853—62 anställning hos bokhandlaren C. E. Fritze i Stockholm (under denna tid aflade han i Uppsala studentexamen, 1860) och skötte 1862—71 L. J. Hiertas bokförlagsaffär, som under L:s ledning betydligt uppdrefs. 1871 öfvertog han denna affär och utöfvade dels under firma "L. J. Hiertas förlagsexpedition", dels i eget namn till 1884, då han nödgades afträda sin egendom till sina borgenärer, en omfattande verksamhet. Bland L:s mera betydande förlagsartiklar räknas "Uppfinningarnas bok" (1872—75), "Verldsliteraturens historia" (1875—76) och "Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar" (6 bd, 1877—81). L. författade och utgaf äfven det förträffliga *Svenskt boklexikon. Åren 1830—1865* (2 dlr, 1867—84), det största bibliografiska verket i vår litteratur. L. har uppgjort de utförliga registren till såväl den ofvannämnda "Sveriges historia" som till den af E. Hildebrand redigerade "Sveriges historia intill tjugonde seklet" (1910).

Lino'leum (af *lin* och lat. *o'leum*, olja), *kem. tekn.*, ett af engelsmannen F. Walton 1860 uppfunnet material, som användes till mattor, linoleum- l. korkmattor. Det framställes af sågspån eller korkmjöl, kokt linolja, harts, diverse sickativ (torkmedel) samt färgstoft. Korkmjöl erhålles ur affall från korktillverkning genom dess malning i desintegratorer och kvarnar samt siktning medelst siktmaskiner. På ett blandvalsverk hoparbetas kokt linolja med harts och torkmedel och kokas i en kokare till s. k. cement. Den erhållna sega massan passerar från kokaren genom två glattvalsar och uppfångas i en låda, där den stelnar till hårda kakor. Dessa jämte färgstoft och träspån eller korkmjöl bearbetas i diverse blandmaskiner, hvarvid i den sista — "wurstmachern" — den förut lösa och porösa massan hoppressas till fast, tät konsistens. Efter ytterligare valsning finfördelas massan och pressas under stark upphettning i kalandervalsar på ett underlag af grof juteväf. Efter glattvalsning går den erhållna linoleummattan till kyltrumma och öfverdrages sedan på baksidan med fernissa, hvari uppslammats röd färg, vanligen järnoxid. Linolcummassa har på grund af sina goda egenskaper fått vidsträckt användning. Den är hållbar, värmeisolerande och ljuddämpande. Linoleummattor fastklistras på trägolf med nyberedt klister af rågmjöl och dextrin i varmt vatten; för deras fästande på cement- eller stengolf måste cementkitt af lämplig sammansättning användas. E—t N—n.

Linoleummatta. Se Linoleum.

Linolja. Se Lin.

Lino'ng (fr. *linon*, af *lin*, lin), fint, genomskinligt tyg, stående ungefär midt emellan batist och flor.

Det tillverkades urspr. af lin, men framställes numera hufvudsakligen af bomull. (G. A. W.)

Li'nos (grek. *Ἶνος*, lat. *Linus*) är i grekernas sagopoesi namnet på en skön herdeyngling, hvars tidiga död brukade firas med sorgefester och särskilda klagande sånger, i hvilka ofta upprepades det sedermera äfven i det tragiska dramats klagosånger upptagna utropet *ai'linon*. I själfva verket är L., på samma sätt som Narkissos, Hyakinthos, Hylas och Adonis, att betrakta som en personifikation af naturens om våren uppblomstrande, men hastigt åter bortdöende fägring. I Argos gällde L. som en son af Apollon och sades ha blifvit sönderslitен af hundar. Andra sagor göra honom till en sångare, som inlät sig i täflan med Apollon och till straff för sin förmätenhet dödades af denne, eller låta honom i sång och citterspel undervisa Herakles, hvilken, då L. ville bestraffa honom för hans oläraktighet, ihjälslog sin läromästare. Under antikens senare tider utgafs L. för att vara författare till åtskilliga af alexandrinska vitterhetsidkare diktade sånger. A. M. A.

Linosa [-nåsa], en vattenfattig ö i sundet mellan Sicilien och Afrika, 135 km. v. om Malta, bildar med den sydligare belägna Lampedusa en kommun (Pelagiska öarna) i prov. Girgenti. L. (5,43 kvkm.) består af basalt och tuff, når 186 m. ö. h. och hade 216 inv. 1901.

Lino'syris, *bot.*, sektion af släktet *Aster* bland *Compositæ*, utmärkt genom saknaden af strålblommor. *Aster Linosyris* (*Linosyris vulgaris*) förekommer hos oss endast på Ölands alfvar och på södra Gottland. G. L—m.

Linōta, *zool.* Se Hämplingsläktet.

Linotol [-tål], golfbeläggningsämne. Se Golf.

Linotype [-tāip och -tȳp], eng. (af lat. *linea*, linje, rad, och *typ*, se d. o.), *boktr.*, en af O. Mergenthaler uppfunnen radgjutnings- l. sättmaskin. Se Sättmaskin o. jfr Boktryckarkonst, sp. 983.

Linpolygōn, *mek.* Om en fullkomligt böjlig viktlös lina åverkas i enskilda punkter — *knutpunkter* — af krafter, antar den vid jämvikt form af en öppen eller sluten polygon, så att i de särskilda rätliniga lindelarna endast sträckspänning, men ej sammantryckning eger rum. Läran om denna ”linpolygon” är af vikt för vissa delar af statiken (se d. o.); den finner praktisk tillämpning inom flera delar af tekniken. Tänkas de särskilda lindelarna ersatta af viktlösa stela länkar, erhålles en länkpolygon; i länkarna kunna såväl tryck- som sträckspänningar uppstå. Länkpolygonen har i följd häraf en vidsträcktare betydelse än linpolygonen, och den utgör underlaget för ett stort antal omfattande teoretiska undersökningar beträffande byggnadskonstruktioner af olika slag, såsom grundmurar, hvalf, takstolar, broar och fackverkskonstruktioner i allmänhet. O. E. W.

Linrepan. Se Linberedning, sp. 563.

Linroth, Klas Maurits, läkare, ämbetsman, f. 20 juni 1848 på Västsjö i Öfre Ulleruds församling, Värmlands län, tillhör en 1691 adlad familj (som förut hette Lindroth), blef 1868 student i Uppsala, med. kandidat där 1872, med. licentiat vid Karolinska institutet 1876 och med. doktor i Uppsala 1879, sedan han utgifvit en afh. om *Blodkärlssvulsterna och deras behandling*. Under sin studietid och några år därefter verkade L. som militärläkare, men egnade sig snart åt den allmänna hälsovården. För att studera hygien besökte L. 1880—81 de flesta af Europas kulturländer samt vistades 6 månader hos Pettenkofer i München, på hvilkens laboratorium han utförde en undersökning *Über das verhalten des wassers in unseren kleidern* (i ”Zeitschrift für biologie”, 1881). Efter hemkomsten förordnades han (1881) till sundhetsinspektör i Stockholm och utnämndes 1882 till förste stadsläkare där. I denna egenskap tog L. en mycket verksam del i de många byggnadsföretag, som Stockholms kommun under hans tid lät utföra i sjukvårdens intresse; planerna för ombyggandet af Maria sjukhus (1885—86) och af Stockholms stads och läns kurhus (1889—90) äfvensom för det Nya epidemisjukhuset i Stockholm (1890—93) äro hans verk. På L:s initiativ inrättades (1882) hälsovårdsnämndens laboratorium, som gjort så vackra inlägg i den praktiska hygienens utveckling, infördes den animala vaccinationen (1884), upprättades tre desinfektionsanstalter (1883, 1892, 1893) och förbättrades ventilationsförhållandena i Stockholms folkskolehus. Därjämte medverkade L. vid revisionen af dödsorsaksstatistiken samt vid arbetet för tuberkulosens bekämpande m. m. 1898 utnämndes L., som 1891 fått professors titel, till generaldirektör och ordf. i Medicinalstyrelsen. Bland L:s många skrifter märkas *Om folksjukdomars uppkomst och utbredning* (i ”Bibliotek för helsovård”, bd 5, 1884), *Influensan i epidemiologiskt hänseende* (i ”Sv. läkaresällskapets handl.”, 1890), *Stockholms hälso- och sjukvård* (i ”Stockholm, Sveriges hufvudstad”, 1897). Därjämte redigerade L. från 1881, så länge han kvarstod som förste stadsläkare, *Berättelse till k. Medicinalstyrelsen om allmänna helsotillståndet i Stockholm* och utgaf som bihang till densamma *Renhållningsväsendet i städer, reseberättelse* (1882), *Om ordnandet af epidemisjukvården i Stockholm* (1884), *Dödsorsakerna och dödligheten i Stockholm 1871—1890* (1891). R. T—dt.

Lins. 1. *Fys.*, en genomskinlig kropp, som begränsas af två sfäriska ytor eller också af en sfärisk och en plan yta, hvarför den ock kallas sfärisk lins. Linsernas sfäriska ytor sluta i hvar sin eller ock i en gemensam cirkel, hvilken, såframt linsen är riktigt ”centrerad”, står vinkelrätt mot och har sin medelpunkt på *hufvudaxeln*, hvarmed förstås den räta linje, som sammanbinder de båda sfäriska ytornas medelpunkter, eller, om den ena ytan är plan, den mot detta plan från den andra ytans medelpunkt nedfällda vinkelräta linjen. Man skiljer emellan två hufvudslag af sfäriska linser, nämligen samlingslinser l. konvergerande linser, äfven kallade konvexa l. positiva, hvilka äro tjockare i midten än kring kanten, och spridningslinser l. divergerande l. konkava l. negativa linser, som äro tunnast på midten. Till det förra slaget

Fig. 1. Fig. 2. Fig. 3. Fig. 4. Fig. 5. Fig. 6.

höra: den *bikonvexa* (fig. 1), den *plankonvexa* (fig. 2) och den *konkav-konvexa* (fig. 3); till det senare slaget räknas den *bikonkava* (fig. 4),

en *plankonkava* (fig. 5) och den *konvex-konkava* (fig. 6). I hvarje sfärisk lins finns en punkt, en s. k. *optiska medelpunkten*, hvilken har ett sådant läge på hufvudaxeln, att hvarje ljusstråle, som passerar denna punkt, utgår ur linsen i samma riktning, som den hade vid sitt inträde däri. Hvarje linje, som drages genom denna punkt, kallas *axel*. En af axlarna är *hufvudaxeln*; de öfriga plåga kallas *bi-axlar*. — Om strålar, som utgått från en mycket aflägsen lysande punkt, t. ex. en stjärna, en punkt på solen, och därför kunna anses som parallella, falla på en konvergerande lins, sammanbrytas de efter sin gång genom linsen till en bestämd punkt på den axel, som är parallell med dem. Infalla strålarna parallellt med hufvudaxeln, träffa de linsens *brännpunkt* l. *principalfokus*, hvars afstånd från linsen kallas linsens *brännvidd* l. *principalfokalafstans*. Då strålarna kunna infalla likaväl från den ena sidan som från den andra, har en lins alltid två brännpunkter (i fig. 7 betecknade med F och F^1). För båda brännpunkterna är afståndet till linsen, den s. k. *brännvidden*, ungefärligen lika stora. I fig. 7 är m den optiska medelpunkten, F och F^1 de båda brännpunkterna, afståndet mF brännvidden. Utsättes en divergerande lins för parallella strålar, så spridas strålarna, sedan de genomgått linsen, som om de kommit

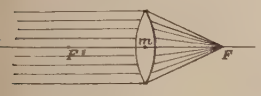

Fig. 7.

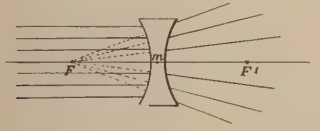

Fig. 8.

från en bestämd punkt på linsens framsida (se fig. 8), vilken, när de infallande strålarna äro parallella med hufvudaxeln, kallas linsens brännpunkt (F). Men emedan de utgående strålarna endast skenbart passerat denna punkt, i det de skära hvarandra i denna punkt, endast när de förlängas bakåt, säger man, att den divergerande linsen har en *virtuell* brännpunkt, till skillnad från brännpunkten på en konvergerande lins, som är *reell*. Brännvidden är *negativ* hos den divergerande linsen, men *positiv* hos den konvergerande. Brännvidden (f) hos en bikonvex lins kan beräknas enligt formeln

$$\frac{1}{f} = (n-1)\left(\frac{1}{r} + \frac{1}{r_1}\right).$$

I detta uttryck betyder r radien hos den linsyta, om först träffas af ljuset, r_1 radien hos den andra linsytan samt n brytningsindexen (se Ljusbrytning) hos det ämne, hvaraf linsen är gjord. Samma formel gäller äfven för de öfriga linsformerna, blott man iakttager att sätta minustecken framför de r-värden, som tillhöra en konkav yta. För en plan begränsningsyta blir radien oändligt stor och dess inverterade värde lika med noll, hvarför motsvarande term bortfaller. Flera olika metoder finnas för en experimentell *bestämning af linsers brännvidd*. Läran om dessa metoder kallas *fokometri*. För en konvex lins är den enklaste, men också mindre noggranna metoden att rikta linsen mot solen och uppmäta afstånden mellan linsen och bilden. Det uppmätta afståndet är då brännvidden. Noggrannare metoder ha blifvit framställda af Bessel, Cornu, Abbe m. fl. — Ligger den lysande punkten på ändligt afstånd från linsen, så uppkommer antingen en *reell* (*fysisk*) bild af densamma, nämligen då de från denna utgående strålarna efter sin gång genom linsen sammanbrytas till en och samma punkt, *bildpunkten*, eller ock en *virtuell* (äfven kallad *geometrisk*) bild, då strålarna utgå divergerande ur linsen, liksom om de utgått från en punkt framför linsen, den *virtuella bildpunkten*. Känner man linsens brännvidd, kan man beräkna bildpunktens afstånd från linsen, när ljuskällans läge i förhållande till linsen är kändt.

Om a är ljuskällans afstånd från linsen, b bildens afstånd från linsen och f, liksom förut, brännvidden, har man

$$\frac{1}{a} + \frac{1}{b} = \frac{1}{f}.$$

Hos detta uttryck kunna i vissa fall en eller flera termer bli negativa. Uttrycket är vidare symmetriskt med afseende på a och b. Detta innebär, att föremål och bild kunna byta plats, d. v. s. de äro hvarandras konjugatfoci. Äfven genom följande enkla konstruktion kan bildpunktens läge bestämmas. Från

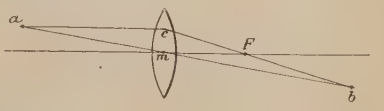

Fig. 9.

den lysande punkten a (se fig. 9) dragas två strålar, den ena, am, genom linsens optiska medelpunkt, den andra, ac, parallellt med hufvudaxeln. Af det föregående veta vi, att am icke förändrar riktning, utan går obruten genom linsen, samt att ac efter utträdandet ur linsen passerar dess brännpunkt (F). Förlänga vi strålarna am och cF, så träffas de i b, hvilken följaktligen är bildpunkten för a. Är linsen divergerande, så blir konstruktionen olika endast därutinnan (se fig. 10), att strålen ac utgår i riktningen cd, såsom om den kommit från den virtuella brännpunkten F, till följd hvaraf strålarna me och cd icke träffas, sedan de genomgått linsen, men deras förlängningar bakåt skära hvarandra i punkten b, som således är den virtuella bildpunkten. Från hvarje punkt af en självlysande kropp eller ett belyst föremål utgå ljusstrålar i alla riktningar. När nu dessa träffa en lins och passera genom den, uppkommer antingen en reell eller en virtuell bildpunkt af hvarje punkt på föremålet. Dessa bildpunkter falla bredvid hvarandra och bilda en figur, som är likformig med föremålet och som antingen har samma eller motsatt ställning i rymden. Genom linsen afbildas således föremålet, och detta antingen på motsatt sida mot föremålet, i hvilket fall

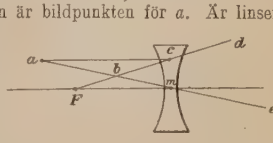

Fig. 10.

bilden är reell, eller på samma sida om linsen, då bilden är virtuell.

Vid konstruktionen af de bilder, som uppkomma af lysande föremål med utsträckning, spela utom optiska medelpunkten och de båda brännpunkterna ännu två punkter (nämligen *brytningscentra*, C och C_1, fig. 11 och följ.) en viktig roll. Brytningscentra ligga på

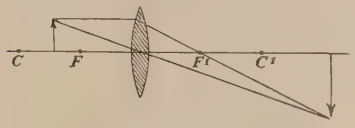

Fig. 11.

dubbla brännpunktsafstånden från linsen och ha den egenskapen, att ett lysande föremål i ena brytningscentrum ger upphof till en lika stor bild i det andra. De konvergerande linserna ge reella, omvända bilder, när föremålet ligger utanför brännpunkten. Dessa bilder äro förstorade, om föremålet ligger mellan brytningscentrum och fokus (fig. 11), men bli förminskade, om föremålet ligger utanför brytnings-

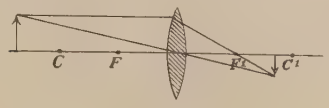

Fig. 12.

centrum (fig. 12). Ett föremål, som däremot ligger mellan brännpunkten och linsen, afbildas virtuellt, rättvändt och förstoradt (fig. 13). Af en ljuspunkt i fokus till en konvergerande lins erhålles alls ingen

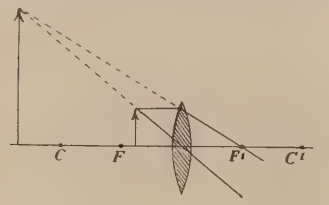

Fig. 13.

bild, emedan strålarna utgå ur linsen parallella. De divergerande linserna ge virtuella, rättvända, förminskade bilder af föremålen, hvar dessa än må placeras framför linsen (fig. 14). Emellan linser och speglar råder en fullkomlig analogi på så sätt, att en konvergerande lins ger samma slags bilder som en konkav spegel och en divergerande lins som en konvex spegel (se Spegel). Såväl reella som virtuella bilder kunna ses, om ögat placeras bakom linsen i det utkommande strålknippets riktning; men de reella bilderna kunna därjämte uppfångas på en skärm, om denna placeras på det ställe i rymden, där bilderna ligga, och de kunna då ses ifrån alla håll. — För att en lins skall kunna fullständigt afbilda föremålen med deras riktiga former och

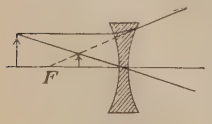

Fig. 14.

färger, fordras, att alla strålar, som utgått från en och samma punkt på föremålet och passerat linsen, skola fysiskt eller virtuellt skära hvarandra i en och samma punkt samt vidare att linsens brännpunkt är densamma för alla ljussorter (enkla färger). Intetdera af dessa antaganden är emellertid strängt uppfylldt hos någon sfärisk lins. De häraf uppkommande afvikelserna benämnas sfärisk och kromatisk aberration.

Sfärisk aberration l. afvikning kallas den egenskapen hos sfäriska linser, att från en och samma lysande punkt utgångna ljusstrålar efter reflexion eller brytning icke ånyo exakt sammanträffa i en och samma punkt. De s. k. centralstrålarna, hvilka träffa spegeln eller linsen nära centrum, skära nämligen hvarandra på ett större afstånd därifrån än de s. k. randstrålarna, hvilka träffa spegelns eller linsens kant. Storleken af den sfäriska aberrationen bestämmes genom afståndet mellan dessa bägge skärningspunkter. Den sfäriska aberrationen gör bilderna mer eller mindre otydliga, hvarför man hos astronomiska instrument söker upphäfva densamma eller göra den så liten som möjligt. Detta sker enklast genom att förmedelst ett s. k. diafragma — en svart skärm, försedd med en öppning i midten för att genomsläppa ljuset — utestänga randstrålarna och således hindra dem från att framtränga till det ställe i instrumentet, där bilden alstras, hvarvid likväl en betydlig ljusförlust uppstår. Vid en lins eller ett system af flera sådana kan man ock genom ett passande val af deras begränsningsytors dimensioner reducera densamma till ett minimum.

För en konvex lins får man under vissa förutsättningar minsta aberrationen, när radien hos den linsyta, som först träffas af strålarna, är sjättedelen af den andra linsytans radie. Den sfäriska aberrationen är äfven orsaken till den ljusbild, som benämnes kaustika (se d. o.).

Kromatisk l. färgaberration kallas den egenskapen hos linser, att de bilder de åstadkomma af ofärgade föremål få färgade kanter och mindre skarpa konturer. Detta beror därpå, att de olika ljussorterna eller färgerna, af hvilka det hvita eller ofärgade ljuset är sammansatt, undergå olika stark brytning i det genomskinliga ämne, hvaraf linsen består. Hvarje lins har ock därför olika brännpunkter för de olika enkla eller prismatiska färgerna. För att borttaga färgaberrationen sammansättas objektiven i de astronomiska tuberna och i andra optiska instrument af två eller flera linser, bestående af olika ämnen, hvilkas begränsningsytor så beräknas, att brännpunkterna för två färger sammanfalla. Ett sådant linssystem kallas akromatiskt (se Akromatism).

De i denna artikel angifna formlerna och konstruktionerna äro fullt exakta endast under den förutsättningen, att linsens tjocklek är så liten, att den kan försummas i förhållande till öfriga storheter, t. ex. brännvidden. En fullständigare teori öfver linserna har blifvit framställd af Gauss (se d. o.). I denna teori tänkes linsen ersatt af två parallella plan, de s. k. *hufvudplanen*. Hufvudplanens skärningspunkter med hufvudaxeln kallas *hufvudpunkter*. Hufvudplanens lägen äro på fig. 1—6 utmärkta med prickade linjer. Hufvudpunkterna ha egenskapen, att en infallande stråle, rik-

mot den ena hufvudpunkten, går ut parallellt
d infallsriktningen och så, att den utgående strå-
förlängd bakåt, träffar den andra hufvudpunk-
. Afstånden från brännpunkterna till hufvud-
ıkterna äro lika stora. Hufvudplanen äro vinkel-
a mot linsens hufvudaxel. En stråle, som går
genom en punkt i första hufvudplanet, går ut
ıom en punkt i andra hufvudplanet belägen midt
inträdespunkten. Ett föremål i första hufvud-
net motsvaras alltså af en lika stor rättvänd bild
ndra hufvudplanet. Konstruktion af bilden till

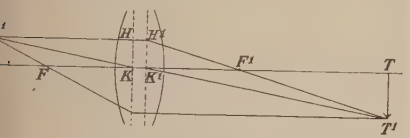

Fig. 15.

föremål (*SS'*; fig. 15) kan med användande af
'vudpunkter och hufvudplan ske på följande sätt.
n *S'* drages en stråle *S'K* till den första hufvud-
ıkten *K*. Denna stråle kommer att efter brytnin-
gå genom andra hufvudpunkten och vara par-
ll med *S'K*. Man drar således *K'T'* parallell
d *S'K*. Därpå drages *S'H* parallell med hufvud-
ln. Afsättes $H'K' = HK$, så blir *H'K'* bild af
. Strålen går efter brytningen genom *H'* och
nnpunkten *F'*. Linjen *H'F'*:s skärningspunkt med
en *K'T'* bestämmer läget för bilden af *S'*.
Ofta sammansättas flera linser till ett lins-
tem. Äfven för ett linssystem kan bildens plats,
rlek och ställning bestämmas genom konstruk-
ı eller beräkning. Om det af Zeiss konstruerade
ssystemet anamorfos se d. o. — Linsen ut-
den förnämsta beståndsdelen i de *optiska instru-
nten*.
2. *Fysiol.* I människans och de högre djurens
n finnes en kropp, som alldeles liknar en vanlig
onvex lins, hvars bakre yta dock är mera kon-
x än den främre. Den är i friska tillståndet och
ll de senare åren alldeles genomskinlig och kallas
för äfven kristall-linsen. Den är inne-
ten i en särskild, likaledes fullständigt genom-
lig hinna, linskapseln. Denna är ytterligt
n och strukturlös. Endast på insidan af främre
gen finnes ett lager af epitelceller. Linsen själf
hos fullvuxna i medeltal 9 mm. diameter och
mm. tjocklek. Den består af fibrer eller trådar
d en komplicerad anordning och befinner sig tätt
ıom iris. På sin framsida har den bakre ögonkam-
ren och den s. k. vattenvätskan. Med sin bakre
ligger den i en grop i glaskroppen. Den är fäst
d en särskild hinna (*zonula Zinnii*) vid ciliarkrop-
ı. Linsen har två viktiga funktioner i ögat. Först
den ett ljusbrytande medium. Jämte hornhinnan
ı ögats vätskor, ehuru ej så mycket som dessa,
ıar den att bryta de från fjärran kommande ljus-
ar, som träffa ögat, så att de kunna förenas i en
ıkt på ögats näthinna och därigenom möjliggöra
tydligt seende. Men därjämte kan linsen för-
lra sin gestalt, öka sin konvexitet, och därigenom
a möjligt för ljusvågor, som komma *från olika
tånd*, att ändock förena sig på näthinnan. Linsen
är således organet för ögats ackommodation (se
d. o. 2). Med åren blir linsen allt mindre genom-
skinlig, synnerligast dess kärna, och synen följaktli-
gen mera bristfällig. Verkliga fördunklingar i den-
samma utgöra grå starr eller katarakt. Detsamma
inträffar, om linsen af någon orsak såras (traumatisk
katarakt). I optiskt hänseende intar linssubstansen
en särställning, i det den utgör det enda medium
med variabel brytningsindex, som förekommer i ett
instrument för optisk afbildning. Sedan på allra
sista tiden lagarna för den optiska afbildningen i
sådana medier blifvit upptäckta, har det visat sig,
att med en sådan linssubstans den för ackommoda-
tionen erforderliga formförändringen af linsen är
mindre, än om linssubstansen vore homogen, så att
linssubstansens egenskap att vara ett heterogent me-
dium fyller en viktig funktion i ändamålsenlighetens
tjänst.
3. *Bot.* Se Lens.
4. *Grufv.*, linsformigt malmparti.
1. D. S—t. 2. Rsr. (G—d.)

Linsapparat (Linsfyrapparat). Se Fyr, sp. 131.

Linschoten [lins-chåten], Jan Huyghen van, holländsk reseskildrare, f. omkr. 1563 i Haarlem, d. 8 febr. 1611 som stadskassör i Enkhuizen, for i unga år till Spanien, där två hans bröder voro bosatta, och kom i tjänst hos biskopen af Goa, som han 1583 följde till Indien. Där egnade han sig åt handelsaffärer och gjorde vidlyftiga anteckningar om land och folk, utgifna under titeln *Itinerario, voyage ofte schipvaert naer Oost- of Portugaels Indiën* etc. (1595, många uppl.; öfv. till latin, franska, engelska och tyska). Han återkom till hemlandet 1592 och följde som köpman (kommissarie) på det ena af de två fartyg (''Zwaan'' och ''Mercurius''), som 1594 deltogo i Barents' expedition till Norra ishafvet för att genom detta nå Kina och Indien. Man seglade genom Gazorskij sjar in i Karahafvet, som L. kallar Norra tatariska oceanen, fann ett vidsträckt öppet haf och trodde sig vara utanför Obs mynning (men antagligen endast vid Karafloden) och vände då om, antagande, att man därifrån lätt skulle kunna kringsegla ''Promontorium Tabin'' och således nordöstra vägen framkomma till Kina. L. var äfven med i 1595 års stora expedition med sju holländska fartyg, som vid Staten eiland i Karahafvet af is tvangs att återvända. Den förstnämnda resan skildrade L. i *Voyage ofte schipvaert van J. H. v. L. van by Noorden om langes Norwegen de Noortcaep, Laplant, Vinlant, Ruslandt ... tot voorby de revier Oby* etc. (1601). Wbg.

Linschoten-vereeniging [lins-chåten ferēniching], en för Holland på hösten 1908 i Haag bildad förening med uppgift att i kritiska upplagor utge sällsynta eller hittills icke tryckta resebeskrifningar eller skildringar af främmande länder, författade af holländare. Föreningen har sitt namn efter reseskildraren J. H. van Linschoten (se d. o.).

Linschoten-öarna [lins-chåten-], jap. *Kawabe-Shitshito*, de sju Kawabeöarna, japansk ögrupp mellan Kiushiu och Riukiu-öarna, sju vulkaniska och några hufvudsakligen af sedimentära lager bildade öar, hvilka alla höra till ken Kagoshima på Kiushiu. Till de förra höra Nakono-shima (1,036 m. hög), Iwo-shima, af rena svafvelblock, samt Suwase-shima, med en verksam vulkan; till de senare

Tanega- och Yaku-shima, de båda största i ögruppen. Wbg.

Linsell, socken i Jämtlands län, Svegs tingslag. 1,182 kvkm. 1,141 inv. (1910). Annex till Sveg, Härnösands stift, Jämtlands södra kontrakt.

Linsén, Johan Gabriel, universitetslärare, f. 27 dec. 1785 i Helsingfors, d. där 16 nov. 1848, blef student i Åbo 1802, filos. kandidat 1810 och filos. doktor s. å., docent i romerska litteraturen 1812, adjunkt i samma vetenskap 1813 samt eloquentiæ et poeseos professor vid Helsingfors' universitet 1828. 1833—41 var L. Finska litteratursällskapets ordf. L. var en af dem, som omkr. 1820 arbetade för väckande af ett friskare lif i Finlands litteratur. I kalendern ''Aura'' (1817—18) och tidskr. ''Mnemosyne'' (1819—23) publicerade han såväl poetiska stycken, hvilka dock icke röjde en djupare begåfning, som prosauppsatser, utmärkta genom tonens allvar och formens renhet. Märklig är bl. a. en artikel i ''Mnemosyne'' om finsk nationalitet, hvari han manar till det finska språkets uppodling och sammanslutning emellan de skilda folkklasserna. Senare afstod L. från publicistisk verksamhet och uppträdde inför en större allmänhet endast som en uppburen talare vid akademiska fester. Som universitetslärare utmärkte L. sig icke genom framstående vetenskaplighet, men han verkade höjande och lifvande på den akademiska ungdomen genom sitt intresse för litterära sträfvanden och särskildt genom sin kärlek till den klassiska forntiden, hvars betydelse han fattade hufvudsakligen från den estetiska sidan. M. G. S.

Linsendukat. Se Dukat, sp. 1042.

Linsfyrapparat. Se Fyr.

Linsilke, *bot* Se Cuscuta.

Linskapseln, *fysiol.* Se Lins 2, sp. 725.

Linskäkta. Se Linberedning, sp. 564.

Linspyrheliometer. Se Pyrheliometer.

Linsteg. Se Linberedning, sp. 563.

L'institut [låstitȳ], fr. Se Institut de France.

Linstow, Hans Ditlev Frants, dansk-norsk arkitekt och ingenjör, f. 1787 i Hörsholm på Själland, d. 1851, blef student i Köpenhamn 1805 och juris kandidat 1812. Därefter egnade han sig åt målarkonst och arkitektur, flyttade öfver till Norge 1812, där han i Kongsberg studerade grufväsendet, och blef 1814 löjtnant vid ingenjörkåren. 1818 deltog han i stiftandet af Den norske kunst- og tegneskole i Kristiania samt ledde 1823—48 uppförandet af kungl. slottet där. Han är representerad af färglagda teckningar i norska nationalgalleriet. (G—g N.)

Linsänke. Se Linberedning, sp. 563.

Linth, den schweiziska strömmen Limmats öfre lopp, utmynnade förr icke i Walensee, utan i dennas tröga aflopp Maag. Den snabba alpströmmen afsatte i Maag en mängd slam, hvarigenom flodbädden alltmer höjde sig, afloppet hindrades och hela trakten nedanför Walensee förvandlades till ett träsk. Det onda afhjälptes genom H. K. Escher von der Linth, som genom Molliskanalen, 6,2 km. lång, fullbordad 1811, ledde L:s vatten till Walensee samt fördjupade denna sjös aflopp till Zürichsjön genom anläggning af Linthkanalen, 16,5 km. lång. Genom dessa arbeten, som kostade omkr. 1 mill. kr., torrlades 10,000 har land. (J. F. N.)

Linthkanalen. Se Linth.

Linthwaite [li'nthωēit], stad i engelska grefsk. York (West Riding), vid Colne och Manchesterkanalen. 6,879 inv. (1901). Yllemanufaktur. J. F. N.

Linton [li'ntən]. 1. William James L., engelsk tecknare och träsnidare, f. 1812 i London, d. 1898 i New Haven, lärjunge af kopparstickaren Bonner, gjorde sig tidigt känd som tecknare för träsnitt och illustrerade en mängd arbeten i England och Förenta staterna, där han var bosatt sedan 1867. Hans största betydelse är förknippad med ''tonträsnittet'', och han upprättade ett stort läroverk för xylografer och hade stort inflytande. L. var också akvarellmålare och uppträddc äfven som författare. Xylografiens utveckling utgör ämnet för hans *The masters of woodengraving* (1889). — 2. Eliza L., född Lynn, engelsk skriftställarinna, f. 1822, d. 1898, ingick 1858 äktenskap med den föregående. Sedan hon offentliggjort de antikiserande romanerna *Azeth the egyptian* (1846) och *Amymome* (1848), författade hon med större framgång ett antal moderna romaner, senast *My love* (1881) och *Ion* (1883). Som sitt bästa arbete ansåg hon den naturalistiska skildringen af Jesu lif, *The true history of Joshua Davidson, christian and communist* (1872; 6:e uppl. 1874). Sedan 1851 arbetade hon i tidningspressen, bl. a. med serier af uppsatser i kvinnofrågan, samlade under titlarna *Ourselves* (1867; 2:a uppl. 1870) och *The girl of the period and other social essays* (2 bd, 1883). L. kallade sig gärna en ''andlig adoptivdotter'' till skalden W. S. Landor, med hvilken hon umgåtts mycket uti Italien. Sin självbiografien *My literary life* (1899) och G. S. Layard, ''E. L. L.'' (1901). 1. G—g N.

Linton [li'ntən], sir James, engelsk akvarellmålare, f. 1840 i London, utbildad under Leigh, är sedan 1867 medlem af akvarellisternas sällskap och utställer där sina för karakteristisk framställning berömda bilder, bland hvilka *Hans eminens kardinalen* anses som den förnämsta. Han målar äfven i olja. L. adlades 1884. (G—g N.)

Li'ntulaks, by i Vasa län, Finland, 75 km. ö. om Lappo och 140 km. ö. om Vasa, var 3 juli 1808 skådeplats för en strid, i hvilken en mindre finsk afdelning under major O. H. v. Fieandt af en öfvermägen rysk styrka under general Vlastov nödgades draga sig tillbaka åt Gamlakarleby, hvarigenom den finska hufvudarméns återtåg hotades. Efter nederlaget vid Lappo 14 juli sågo ryssarna sig emellertid nödsakade att kalla Vlastov tillbaka. C. O. N.

Linum L., *bot.*, växtslägte af fam. *Linaceæ* med omkr. 100 arter, de flesta förekommande i Medelhafsområdet. Mest bekant är *L. usitatissimum* (se Beklädnadsväxter, sp. 1237, och Lin). I Sverige finnes endast 1 art, *L. catharticum*, en liten giftig ört med motsatta blad och små hvita och gula blommor, som är allmän på gräsmark. *L. grandiflorum* från Algeriet med stora, glänsande röda blommor är en af trädgårdarnas vanligaste enårig prydnadsväxter. Äfven andra storblommiga arter såsom den blåblommiga *L. perenne* och den gulblommiga *L. flavum*, odlas som prydnadsväxter. G. L—m.

Linus. 1. Grekisk skald. Se Linos. — 2. Enl. 2 Tim. 4: 24 omtalad kristen romare, som enl. traditionen skall ha efterträdt Petrus (år 67) som biskop i Rom och lefvat till år 79. Hans namn är fäst vid en apokryfisk skrift rörande Petrus' och

Nattvarden, målning af Lionardo da Vinci. Återgifven efter Rafael Morghens kopparstick.

Paulus' martyrdöd. Hans åminnelsedag är 23 sept. Se Lightfoot, ''Clement of Rome'', I (1890).

Linved Klasson d. y. Se Hästesko, sp. 184.

Linz [lints]. 1. Hufvudstad i Öfre Österrike, 260 m. ö. h., på högra stranden af Donau, öfver hvilken en 208 m. lång gallerbro af järn går till köpingen Urfahr på flodens andra sida. 67,859 inv. (1910), de allra flesta tyskar. L. har två domkyrkor, den ena från 1670, den andra påbörjad 1862 och invigd 1905, 1 luthersk (från 1845) och flera katolska kyrkor. Staden är säte för ståthållarämbetet (*statthalterei*), för landtdagen och en biskop. I staden finnas teol. seminarium, högre gymnasium och högre realskola, lärar- och lärarinneseminarium, provinsmuseum (Francisco-Carolinum) med bibliotek, tafvelgalleri, naturvetenskapliga samlingar, fornsaker m. m., handelsakademi, offentligt studiebibliotek (40,000 bd), landsarkiv, stiftsarkiv, institut för döfstumma och för blinda, hospital, barnbördshus m. m. Tillverkning af cigarrer, fartyg, maskiner och lokomotiv, landtbruksredskap, tändstickor, kaffesurrogat m. m. L. är en af stapelplatserna för Donauhandeln, särskildt för exporten af järnvaror. Österrikiska västbanan (Wien—Salzburg—München, med bibanor till Passau och Braunau), järnvägen till Budweis (i Böhmen) samt Donau med dess segelbara bifloder befordra handeln. — L. antages ligga på samma plats som den romerska stationen *Lentium* i. *Lentia* och hörde under medeltiden till grefskapet Kyrnberg. Den siste grefven af Kyrnberg sålde grefskapet 1140 till markgrefven Leopold IV af Österrike. 17 maj 1809 besegrade Bernadotte en österrikisk kår vid L. De forna fästningsverken äro nu slopade. — 2. (L. am Rhein) Stad i preussiska reg.-omr. Koblenz (Rhenprovinsen), vid Rhen. 3,873 inv. (1905). Brytning af basalt. 1 o. 2. (J. F. N.)

Lin-ål, *zool.* Se Nejonögon.

Liodhus. Se Lödöse 1.

Liome'topum, *zool.* Se Dolichoderinæ.

Lion, Golfe du [gålf dy liå'], Lejonbuken, oriktigt skrifvet Golfe de Lyon, hafsbukt i Medelhafvet på Frankrikes sydkust, emellan Cabo de Creus i v. och Cap Croisette i ö. Bukten är farlig för sjöfarten genom de våldsamma vindarna på öppna sjön och bristen på en lätt tillgänglig nödhamn i västra delen, där kusten är flack och sandig. Bakom kustdynerna ligga laguner (*étangs*), som genom trånga kanaler (*grau*) stå i förbindelse med hafvet. (J. F. N.)

Lion, Justus Karl, tysk gymnast, f. 13 mars 1829 i Göttingen, d. 30 maj 1901 i Leipzig, sedan 1862 direktor för skolgymnastikväsendet i Leipzig och sedan 1874 äfven öfverinspektör öfver gymnastiken vid de flesta sachsiska läroverk. L. inlade stor förtjänst genom att, i synnerhet hvad skolorna beträffar, ordna turnväsendet till en metodisk gymnastik. Han utgaf åtskilliga skrifter, i hvilka han bl. a. angrep den lingska gymnastikmetoden, i synnerhet dess fyrdelning och urval, samt sökte stäfja dess inflytande på den äldre tyska turnen. L. redigerade till 1875 ''Deutsche turnzeitung''.

Liona'rdo da Vinci [vi'ntji] l. Leonardo da Vinci, italiensk konstnär och vetenskapsman, f. 1452 i Vinci, Toscana, d. 2 maj 1519 vid Amboise, Touraine, kan kortast betecknas som universalgenie. Han var målare, skulptör, arkitekt, ingenjör och mekaniker, naturforskare, spekulativ tänkare och experimentator — en hjärna, som ej lämnade något outforskadt och som ideligen arbetade, ofta med själfva forskningen som det enda målet. Han lefvandegjorde sin tids ideal af *uomo universale*, alla möjligheters människa. Han har blifvit kallad ''renässansens universella intelligens'', på en gång forskaren, som intränger i allt, och konstnären, som skapar. Äfven som konstnär var han en outtröttlig och ytterligt tålmodig sökare. Hans sökande gällde det själiska i konsten, men fullt ut lika mycket det tekniska. Han förde det italienska 1400-talsmåleriet till dess höjdpunkt, och han gaf utgångspunkterna för det nästkommande skedets, högrenässansens, konst. I sina målningar gaf han det äldre måleriets slutresultat och det nya dess första storverk. Han var en revolutionär inom konsten, och han har med skäl blifvit kallad det moderna måleriets fader.

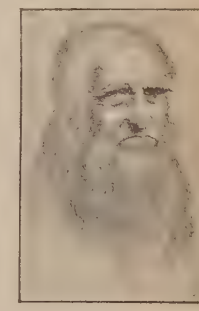

Lionardo da Vinci. självporträtt (i Turin).

L. var naturlig son till advokaten Piero d'Antonio, då bosatt i Vinci, en liten plats inom florentinskt område nära Empoli vid gränsen till Siena. Hans moder var en bondflicka ''af godt blod''. Senast 1469 flyttade fadern till Florens, och senast vid samma tid började L. arbeta på målaren och skulptören Verrocchios (se denne) ateljé. Ännu 1476 nämnes han som Verrocchios medhjälpare. Med all sannolikhet utöfvade läraren stort och bestämmande inflytande på eleven. Många drag hos Verrocchio återkomma hos L. — främst rastlösheten och mångkunnigheten. Enligt en gammal uppgift, som går tillbaka till L:s samtid, men hvars trovärdighet likväl betviflas af många forskare — skulle L. som elev ha målat den främsta knäböjande ängeln på lärarens tafla *Kristi dop* (nu i Accademia i Florens). Andra målningar, som varit ansedda som ungdomsarbeten af L., äro ett *Medusahufvud* i Uffizigalleriet, som troligen är en senare efterbildning af L:s komposition, samt en *Maria bebådelse* där och en mindre ''bebådelse'' i Louvre, af hvilka Louvre-taflan anses sannolikt vara äkta, fastän troligen målad först på 1490-talet, men Uffiziernas ''bebådelse'' är med större sannolikhet utförd på Verrocchios ateljé af flera händer. De äldsta fullt autentiska bevarade målningarna af L. äro *De tre konungarnas tillbedjan* (Uffizigalleriet) och *Den helige Hieronymus i öknen* (Vatikanens galleri), båda äro ofullbordade. L. hade 1478 och 1481 mottagit två olika beställningar på altartavlor. Han slutförde ingendera, men ''Konungarnas tillbedjan'' är sannolikt den senare af dessa beställda och påbörjade målningar. Sedan beställarna väntat i 15 år, vände de sig till Filippino Lippi och erhöllo af honom 1496 en målning med samma ämne, delvis påverkad af L:s komposition (äfven Filippinos målning finns nu i Uffizigalleriet). ''Konungarnas tillbedjan'' är hufvudnumret i L:s ungdomsalstring och — trots sitt ofullbordade skick — sin tids kanske märkligaste målning. Dess strängt slutna, centrala, utspekuleradt afvägda komposition är något nytt i den

eljest bredt skildrande florentinska konsten. Målningen har, fastän ej stor, ett öfverraskande rikt innehåll; den upptager en mängd figurer i varierande ställningar och med utstuderade uttryck och belysningseffekter. Bakgrunden upptages af hästar och ryttare — äfven hästar i strid — och af invecklad arkitektur med hvalf och trappor. En mängd handteckningar visar aktstudier, grupper, karaktärshufvud, rörelsemotiv, som återfinnas i denna eller i L:s senare målningar. L:s teckningar — utförda än med krita på tonpapper, än med penna eller silfverstift — ge utomordentligt värdefulla inblickar i hans skapande fantasi och i hans sätt att studera. Här lär man allra bäst känna honom. Bland teckningarna finnas äfven landskap, ytterst detaljerade studier af träd och blommor, härliga draperistudier och karikatyrer, som visa föga humor, men skarp iakttagelse af missbildningar i människors yttre. Åren 1483—99 tillbringade L. i Milano i tjänst hos hertig Ludvig Sforza och var mångsidigt verksam. Han utförde bl. a. studier till befästningar, stadsanläggningar, kanaler och inom arkitekturen till kupolkyrkor — han inlämnade 1487 en modell till kupol för domkyrkan — han dekorerade rum i slottet (en takdekoration med trädstammar och löfverk med blå himmel bakom är bevarad och nyligen restaurerad — om den också ej är utförd af L. själf, så är den i alla händelser hans andliga egendom). I åratal arbetade han på härföraren Frans Sforzas ryttarstod — ett 20-tal tecknade utkast visar, hur uppslaget utvecklar sig i hans fantasi och antar nya former. Statyn var färdig i modell 1493, men blef aldrig gjuten i brons, antagligen af den anledning, att ingen sakkunnig fanns, som vågade åtaga sig en så svårlöst uppgift. När fransmännen tagit Milano i besittning 1499, lära bågskyttar ha användt ryttarstoden som skottatla. Den fanns likväl kvar ännu 1501, men tyckes då ha varit illa medfaren och omtalas sedan ej vidare. De porträtt L. i Milano målade af hertigparet m. fl. ha likaledes gått förlorade. Bevarad är målningen *Madonna i grottan*, påbörjad 1483 (i Louvre; det exemplar, som finns i British museum, är troligen en reproduktion, utförd af mästarens lärjunge Ambrogio de Predis). L:s hufvudverk inom måleriet från denna tid är *Nattvarden* (pl. I), som han omkr. 1494 började måla på kortväggen i refektoriet i klostret vid S. Maria delle grazie. Tecknade skisser till ifrigt samtalande män, sittande utefter ett långt bord, finnas från L:s ungdomstid i Florens; skisser, som visa, hur han först tänkt sig nattvardskompositionen, finnas i Venezia (Accademia) och i Windsor. I anordningen öfverensstämmer ”Nattvarden” i stort sedt med föregående framställningar af ämnet (af Andrea del Castagno, Ghirlandajo m. fl.). Den hufvudsakliga nyheten ligger i inplacerandet af Judas i raden af apostlarna — förut var det tradition, att förrädaren skulle sitta ensam för sig vid bordets andra sida. En mera betydande nyhet var dock det starka betonandet af lärjungarnas olika sätt att upptaga Jesu yttrande: ”En af eder skall förråda mig”. Här har L. öfverträffat sig själf i karakteriseringskonst och stark dramatisk uttrycksförmåga. Själsrörelserna tecknas med lysande klarhet, med en rikedom af individuella drag och en rikedom af rörelsemotiv, allt sammanbundet i en öfverlägset väl beräknad, stor, plastisk gruppering. Den beundransvärda målningen utförd med temperafärg på väggytan, som var prepa-
rerad på ett nytt och konstrikt sätt, hvilket L. u-
tänkt, men hvilket tyvärr visade sig ohållbart. Färg-
ytan började snart lösa sig från muren. Redan 156
omtalar Vasari målningen som halft förstörd. F
1600-talet upptogs en dörr i väggens midt alldeles u
der det målade nattvardsbordet. Under Napoleon I
krig användes salen till hömagasin. 1908 rengjord
Luigi Cavenaghi med största skicklighet målninge
befriade den från påmålningar och fäste alla färg
partiklar, som voro nära att lossna, på väggyta
Kompositionen studerar man bäst i Rafael Morghe
bekanta kopparstick (jfr pl. I) från slutet af 170
talet. Det finns äfven gamla kopior. Några af de
— den äldsta från 1506 — äro uppsatta i samm
sal, där originalet är måladt på väggen. Men de b
römda handteckningarna till målningens figurer
Strassburg och Weimar) äro ej förstudier af L
hand, utan afbildningar, gjorda efter målninge
Teckningarna i Strassburgs museum ha likv
stort värde. Det tecknade Kristushufvudet i Brer
galleriet är möjligen ett verk af L. själf. — I
Ludvig Sforza blifvit fördrifven och fången, lär
nade L. Milano, vistades i Venezia och sedan
Mantua, där han utförde *Isabella d'Estes porträ*
i en ståtlig teckning (Louvre), återvände till Flore
1500 och var 1502—03 i tjänst som fästningsinge
jör hos Cesare Borgia. 1503—06 bodde han åter
Florens. Under denna tid tillkom kartongen *Mari*
den heliga Anna, den lille Jesus och Johannes
akademien i London), som senare i Milano utförd
i olja med en del förändringar i kompositionen. Olj
målningen finns nu i Louvre — osäkert om den
egenhändigt utförd af L. Men det märkligaste
hans arbeten från dessa år torde ha varit kartong
till *Slaget vid Anghiari* — vunnet af florentinar
öfver milanesarna 1440 — som L. började u
arbeta 1503 på beställning af rådet i Floren
Kompositionen skulle utföras i målning i sto
salen i Palazzo vecchio, där Michelangelo skul
på den motsatta väggen måla sina ”badan
soldater, som öfverraskas af fienden”. Inge
dera målningen blef utförd. L:s kartong var li
väl färdig i början af 1505, och han började då u
föra målningen. Han hade uttänkt ett nytt sätt a
bereda färgerna i undermålningen, men detta h
fanns förfeladt; öfvermålningens färger började flyt
och arbetet afstannade. Kartongen blef ej bevara
man känner den endast efter skisser och efter tec
ningar. Hufvudgruppen — en lidelsefullt rasan
ryttarstrid om en fana — återfinnes i en teckning
Louvre af Rubens och i efter denna teckning u
förda kopparstick af Edelinck. L:s liksom Michela
gelos kartonger till de aldrig utförda målningar
väckte ofantligt uppseende i Florens och studerad
med största ifver och hänförelse af samtida kons
närer. Till detta skede hör äfven porträttet af *Mo*
Lisa Gherardini (pl. II), som L. sannolikt påbö
jade 1503 och arbetade på ännu 1506. Det fanns
Louvre under namnet *La Joconde* (efter den unga d
mens mans namn, del Giocondo), men stals därifrån
aug. 1911. Målningssättet ger en god föreställni
om L:s metod att låta färgerna liksom upplösa s
i ljusdunkel, i sammansmältande nyanser, hvark
ljus eller skugga, mera ton än färg — ett behan
lingssätt, h. o. h. motsatt det före honom vanlig
då färgerna pålades, klara och bestämda, i jämn

Mona Lisa (''La Joconde''), porträttmålning af Lionardo da Vinci.

an på den utförda teckningen. Färgen i ”Mona isa” är likväl betydligt skadad; bäst bevarade o händerna, utförda med utomordentlig känsghet. Bildens psykologiska innebörd har lifgt intresserat konstforskare och poeter. I Lomrdiet har Mona-Lisa-typen, kvinnan med det outundliga småleendet, bildat skola och går igen i en ängd, ibland skäligen fadda och förkonstlade nxaktiga damer, klädda och oklädda. — 1506 gick i tjänst hos franske konungen Ludvig XII, som härskade öfver Milano, och antog uppdraget att föra en ryttarstaty af marskalk Trivulzio, denmme, som segrat öfver hans förre herre, Ludvig orza. Arbetet tycks ej ha kommit längre än till cknade skisser. Nu infaller hans andra vistelse i ilano, den tid, då hans inflytande är större än gonsin och då hans verksamhet blir stilbildande för t norditalienska måleriet. Att L. skulle ha bilt en ”akademi”, är föga troligt, men han omgafs lärjungar och efterbildare, och flera af hans verk lkommo genom samarbete mellan mästaren och ver. Politiska oroligheter förjagade honom från ilano 1513. Han begaf sig till Rom, där Leo X hade användning för honom — påfven beställde honom endast en liten madonnabild, som L. ej förde. 1516 återvände han till Milano och följde rt därefter Frans I till Frankrike. Jämte sin lärge Fr. Melzi framlefde han sin sista tid invid ttet Cloux vid Amboise.

Flera af L:s af hans samtida omtalade målningar försvunnit, och af de verk, som i museerna burit er ännu bära hans namn, har den moderna granskigen funnit de fl sta tvifvelaktiga. Bland dem — förutom de redan nämnda osäkra ungdomsbetena — damporträttet (”Ginevra de’ Benci”) i echtensteinska galleriet i Wien, damporträttet La belle ferronnière” i Louvre, profilporträttet af ung dam i Ambrosiana i Milano (förr kalladt Beace d’Este, numera kalladt ”Bianca Maria Sforza” i tillskrifvet Ambrogio de Predis). Som osäkra tecknas vidare ”Madonna Litta” i Eremitaget i tersburg, de i Kaiser-Friedrich-museet i Berlin rvarade ”Uppståndelsen” och ”Vertumnus och mona” (den senare där tillskrifven Fr. Melzi), de Louvre befintliga ”Bacchus” och ”Johannes döparen n ung”, hvilka kanske äro målade efter L:s kartonr af hans lärjungar, den sistnämnda möjligen af stären själf. Flera varianter af en *Leda* gå tillbaka en försvunnen målning eller kartong af L. — Af s skulpturverk finns intet bevisligen i behåll. Refer och byster ha blifvit honom tillskrifna — ast det ”Flora”-byst i vax, som nyligen blifvit örlifvad med Kaiser-Friedrich-museet och som nske är utförd af en engelsk skulptör i midten 1800-talet. I så fall är den en förträfflig stiche, typisk för Lionardoskolans stil. Bland L:s kningar är hans monumentala *Självporträtt* (i bibteket i Turin; se fig.) ryktbart — man har dock gen absolut visshet om, att det framställer honom lf. Det målade porträttet i Uffiziernas samling är fantasibild, föryngrad efter denna teckning. Teckgar af L. finnas företrädesvis i Uffizierna (Flos), i Ambrosiana (Milano), i akademien i Venezia, Albertina (Wien), Louvre (Paris), British museum ndon) och i Windsors slott.

L:s inflytande på det samtida måleriet, framför t i Milano, var ytterst stort, rent af tryckande. Hans mäktiga individualitet tog snart sagdt hela skolan fången. Hans lärjungar uppgingo mer eller mindre i hans stil och måleriska karaktär. Bland hans närmaste elever märkes Francesco Melzi, en högättad ung milanesare, som följde L. till Frankrike och stannade hos honom till hans död, Salaino, Boltraffio, Marco d’Oggiono, Cesare da Cestò. Mera betydande och starkare individuella karaktärer voro Bernardino Luini, Andrea Solari och Gaudenzio Ferrari. Äfven hos Sodoma är inflytandet af L. uppenbart, likaså hos Correggio, som upptog L:s måleriska syn, hans sätt att behandla ljusdunklet. — L. lämnade efter sig en otalig mängd anteckningar i olika ämnen. Bland mycket annat sysselsatte han sig med flygkonstens möjligheter för människan (jfr O. Sirén, ”L:s studier rörande flygproblemet” i ”Nord. tidskr.”, 1910, äfven separat). Hans ytterst märkliga tankar om måleriet, *Trattata della pittura*, samlades och utgåfvos första gången i Paris 1651. Hans öfriga manuskript ha först i våra dagar blifvit utgifna — dock ej fullständigt. Bland dessa editioner märkas särskildt Rouveyres (22 bd, Paris, 1901). Af L:s ofantliga anatomiska arbete utgafs d. I (efter originalet i k. biblioteket i Windsor), med faksimile af L:s teckningar, af anatomiska institutet i Kristiania 1911. I den rikhaltiga litteraturen om L., hans konstnärskap och personlighet, som inleddes af Vasari (1550), märkas arbeten af P. Müller-Walde (1889), G. Séailles (1893), E. Solmi (1900; tysk uppl. 1908), W. von Seidlitz (1909), J. Thiis, ”L. da V. I. Florentinertiden” (1909) och O. Sirén (1911; med öfv. af Vasaris lefnadsteckning, med grundliga kommentarer och öfv. i utdrag af L:s ”målarbok” och med register på L:s utgifna skrifter och litteraturförteckning). En kortfattad, populär framställning af L. gaf V. Rydberg i ”En underbar man” (1893, omtryckt i Rydbergs skrifter, d. IX). En förtjänstfull tolkning af L:s personlighet har D. Meresjkovskij gett i romanen ”Gudarnas uppståndelse” (sv. uppl. 1903). G—g N.

Lionne [-åˈnn], Hugues de, markis de Berny, fransk statsman, f. 1611, d. 1671, en tid förste sekreterare hos sin morbroder, finansministern Abel Servien, begaf sig sedan till Italien, där han i Rom förvärfvade sig Mazarins förtroende. När denne kom till makten i Frankrike, fick L. flera förtroendeuppdrag, blef 1646 sekreterare hos änkedrottningenregentinnan, 1654 ambassadör i Rom och 1658 i Madrid, där han skulle underhandla om fred och Ludvig XIV:s äktenskap med en spansk infantinna. Efter underhandlingarnas afbrott blef L. Frankrikes ombud vid valriksdagen i Frankfurt 1658 samt deltog 1659 i afslutandet af Pyreneiska freden med Spanien samt de fransk-spanska giftermålsunderhandlingarna. Genom den af honom i giftermålskontraktet projekterade och antagna passus ”moyennant le paiement effectif” etc., afseende utbetalande af en högst ansenlig hemgift åt den spanska infantinnan som ersättning för hennes afsägelse af andra spanska anspråk, skapade han en plausibel förevändning för spanska successionskriget och därmed följande placering af bourboner på flera af Syd-Europas troner. Kort därefter blef han statsminister och öfvertog efter Mazarins död, 1661, ledningen af utrikesärendena. Han utmärkte sig genom en viss finhet och smidighet samt djupa diplomatiska insik-

ter, skötte sin tjänst med nit och uthållighet som ett villigt verktyg åt Ludvig XIV, som egentligen var sin egen utrikesminister. Se E. Lavisse, ”Histoire de France”, d. VIII. A. B. B. (E. A—t.)

Lionōtus, *zool.* Se Getingar, sp. 1084.

Lio'stracus, *paleont.* Se Conocephalidæ.

Liotard [liåtär], Jean Étienne, schweizisk målare, f. 1702 i Genève, d. 1789, studerade 1725 i Paris, besökte Neapel och Rom och uppehöll sig 1738—42 i Konstantinopel, målande porträtt af främmande sändebud och Portens stormän. Därifrån begaf han sig till Frankrike och England, där han målade sitt bästa verk, *Prinsessan af Wales och hennes söner*. Bland L:s pastellporträtt är i synnerhet bekant *Chokoladenmädchen* (i Dresdens museum).

Liouville [liovi'll], Joseph, fransk matematiker, f. 1809 i Saint Omer, d. 1882 i Paris, blef 1827 ingenjör, men lämnade snart den praktiska banan för att uteslutande egna sig åt matematiken. Han blef professor vid Polytekniska skolan 1833, vid Faculté des sciences och Collège de France 1839, led. af Franska vet. akad. 1839 och medlem af Bureau des longitudes 1841. 1848 valdes han till led. af konstituerande församlingen, där han utmärkte sig genom sina demokratiska tendenser, men lämnade snart den politiska banan och sysselsatte sig sedermera blott med vetenskapliga forskningar och med sitt lärarkall. Som vetenskaplig författare ådagalade L. ovanligt stor produktivitet. Antalet af hans utgifna afhandlingar eller uppsatser uppgår till inemot 400. Bland den mängd olika frågor inom den rena och använda matematiken, hvilka han gjorde till föremål för behandling, må särskildt nämnas teorien för differentialer med bråkindices, en teori, som egentligen blifvit grundlagd först af L., samt teorien för de elliptiska funktionerna, hvilken af honom blifvit i afseende på flera viktiga detaljfrågor utvecklad. F. ö. egnade han ett stort antal afhandlingar åt talteorien, celesta mekaniken, högre algebran, differentialekvationers integration, definita integraler och åtskilliga andra transcendenta funktioner. Han utöfvade äfven stort inflytande på matematikens utveckling dels genom sin ovanligt stora förmåga som föreläsare och lärare, dels genom den af honom grundlagda tidskriften ”Journal de mathématiques pures et appliquées”, af hvilken under hans ledning 39 bd utkommo (1836—74). (I. F.)

Lioy [liåj], Paolo, italiensk naturforskare och romanförfattare, f. 1836 i Vicenza, studerade juridik och naturvetenskap i Padua och blef under sin studietid därstädes 1866 utvisad ur den då under Österrike lydande provinsen Venetien. Året därpå, sedan provinsen blifvit införlifvad med Italien, återvände L. och är sedan dess bosatt i sin födelsestad. En tid medlem af parlamentet, spelade L. där en betydande roll. L. är äfven senator. — L:s skriftställarskap är dels vetenskapligt, dels skönlitterärt; men äfven hans vetenskapliga arbeten, baserade som de äro på grundligt vetande, äro hållna i en poetisk ton och utförda i ett så familjärt framställningssätt, att de blifvit synnerligen populära och kanske därför mer, än hvad brukligt är med dylik litteratur, trängt ned till den stora allmänheten. Af hans författarskap är att nämna *La vita nell' universo* (1859), *Escursione solterra* och *Escursione nel cielo* (bägge 1873), *Conferenze scientifiche* (1877), *Petrarca e Goethe alpinisti* (1880), *Sui laghi* (1884), *Piccolo mondo ignoto* (1900), *Linneo, Darwin, Agassiz nella vita intima* (1904), *Rimembranzi giovanili* (s. å.), *Il libro della notte* (1905) och *Apparizioni e ricordi* (1908). Vidare romanerna och novellerna *Novelle* (1868), *Racconti* (1872), *Chi la dura vince* (1872), *In montagna* (1882) och *In alto* (1888). H.

Li'pa, stad i prov. Batangas på Luzon, Filipinerna, omkr. 145 km. s. ö. om Manila. 37,9 inv. (1903). Katolsk biskop (sedan 1910).

Lipa Česká [tʃeska]. Se Česká Lipa.

Lipaciduri (af grek. *li'pos*, fett, lat. *a'cidus*, sur och *urina*, urin), *med.*, utsöndringen i urinen af fettsyror, kan förekomma vid diverse sjukliga tillstånd. I.

Lipanin, *farm. med.*, ett ersättningsmedel för fisklefverolja, bestående af 94 dlr olivolja och 6 dlr fri oljesyra. Då man numera kan erhålla särdeles ren och likväl billig fisklefverolja, har lipanin fått någon större betydelse. C. G.

Lipare'nses. Se Liparis ka öarna.

Lipari (lat. *Li'para*). Se Liparis ka öarna.

Lipa'ridæ l. Lymantriidæ, *zool.*, familj bland spinnarfjärilarna. Hit höra små eller medstora arter med breda, helbräddade vingar, färgade i grått, brunt, svart eller hvitt; stundom äro vingarna enfärgade. Hos några hithörande arters hanner äro vingarna förkrympta. Antennerna bära hos hannarna långa, hos honorna korta kamtänder. Sugtungan är förkrympt. Larverna kunna på ryggsidan af 10:e, stundom äfven 9:e leden utskjuta en lit vanligen röd blåsa. De äro försedda med vårtliknande upphöjningar på lederna och bära dessutom ofta hårtofsar och täta, tvärskurna hårborstar af liflig färg på ryggen. Denna stora spinnarfamilj omfattar omkr. 180 släkten och 800 arter, af hvilka 11, till hörande 7 släkten, anträffats i Sverige. Bland de kunna nämnas *Orgyia* (se Fjädertofsspinnare), *Dasychira* (se Harfotspinnare), *Leucoma* (se Pilhvitgumpen), *Lymantria* l. *Psilura* (se Nunnan) samt *Ocneria* (se Lo skogsnunnan). G. A.

Li'paris. 1. *Bot.* Se Malaxis. — 2. *Zool.* fiskslägte tillhörande fam. *Cyclopteridæ* och ord. *Acanthopterygii*. Kroppen är framtill tjock och bred, till hoptryckt, med naken, slemmig hud. Bukfenorna äro omdanade till en sugskifva. Blott *en* ryggfena finnes, de främre strålarna i rygg- och analfenorna äro enkla och oledade. Tänderna äro små och talrika. Två arter, tillhörande detta slägte, förekomma vid Sveriges kuster: *L. lineatus*, nordiska sus-

Liparis lineatus.

fisken (se fig.), hos hvilken rygg- och analfenorna baktill äro förenade med stjärtfenan; stjärtfenan längd utgör icke $^2/_3$ af hufvudets längd, och kroppslängden blir ända till 130 mm. Den finnes vid Sveges både östra och västra kust, men ingenstädes talrikt. Som den är en högnordisk fisk och i Öst-

ön ej anträffats s. om Gottland, får man anse, t den i Östersjön är en kvarlefva från isperioden h att den dit inkommit under den tid, då detta af stod i förbindelse med Hvita hafvet. Den håller g inom tångregionen nära stränderna och lifnär g af mindre kräftdjur, snäckor och maskar. — *montagui* afviker från föregående genom något ngare storlek samt därigenom, att ryggfenan är ild från stjärtfenan. Den anträffas vid bohusnska kusten. Ingendera arten har någon praktisk vändning. 2. L—e.

Lipariska öarna l. Eoliska öarna (it. *Isole Lipari, Isole Eolie*), ögrupp utanför norra kusten Sicilien, tillhör italienska prov. Messina och beår af 7 större öar: Lipari, Salina, Vulano, Stromboli, Panaria, Filicudi och licudi, samt 10 mindre holmar och klippor.

Utsikt öfver Lipariska öarna.

mmanlagd areal 116,85 kvkm. med 20,224 r. (1901). Alla öarna äro vulkaniska bildningar, m höjts ur hafvet till 300—962 m. höjd. De hvila ett underlag af kristalliniska skiffrar. De många lkanerna och vulkanruinerna tillhöra alla typen ratovulkaner. Lipari, den största, 37,3 kvkm., bergig och består af tuffer och lava samt andra lkaniska produkter. Den stora centrala kägian onte Sant' Angelo (595 m.) är återstoden af en ocknad vulkan, likaså Monte Chirica (603 m.), aremot Campo Bianco l. Monte Pelato (457 m.) står endast af hvit pimsten. Heta källor finnas rstädes. Ön är bördig och exporterar betydligt ed korinter, fikon, pimsten och malvasiavin, det ta dock till största delen produceradt på Salina. aden L., på östra kusten, är säte för en biskop h hade 5,855 inv. 1901. Vulcano och romboli ha hvardera en verksam vulkan. Särildt är den 926 m. höga vulkanen på sistnämnda närklig, emedan den är den enda vulkan i Europa, n är i oafbruten verksamhet och emedan man kan in en punkt ofvanför kratern (hvilken befinner sig sidan nedanför toppen), när vinden blåser från servatorn, timtals iakttaga företeelserna i kratern. alina (23 kvkm.; omkr. 5,000 inv.) består af å slocknade vulkaner, af hvilka den ena, 962 m., rnas högsta berg, är ytterst fruktbar och procerar det bästa malvasiavin. Den har sitt namn er saltverken på södra kusten. — Öarna kallades greker och romare *Hephæstiades* l. *Vulcaniæ insulæ*, på grund af deras förmodade förbindelse med ulcanus, *Liparenses*, efter en mytisk konung Lira, och *Æoliæ insulæ*, emedan de ansågos vara olus' hemvist. Hufvudön, *Lipara*, äfvensom *Hiera* ulcano) och *Didyme* (Salina) erhöllo i 6:e årh. f. . kolonister från Knidos och Rhodos. Öarna tillhörde sedan atenare, kartager, romare och sarasener, hvilka sistnämnda fördrefvos därifrån i 11:e årh. af normanderna. Ferdinand den katolske förenade dem med Sicilien. Jfr "Die Liparischen inseln" (af ärkehertig Ludv. Salvator, Prag 1893 ff.). (J. F. N.)

Liparit l. Kvartstrakyt, *petrogr.*, en vulkanisk, hård, finkornig till nästan tät bergart, som förekommer på Lipariska öarna, i Ungern, i Siebenbürgen, på Island m. fl. st. Den är icke känd bland nutida vulkaners lavor. E. E.

Liparit-andesit, *geol.* Se Dellenit och Andesit.

Liparocēle (af grek. *liparo's*, fet, och *kēle*, bråck) l. Lipocēle, *med.*, fettbråck. Bråckets innehåll utgöres af en mer eller mindre stor fettväfnadsmassa, som trängt fram genom en bråckport, vanligen i *linea alba* på buken; bråcket liknar till det yttre ett vanligt inälfsbråck. G. H.

Lipāser (af grek. *li'pos*, fett), *kem.*, kallas enzym (se d. o.), som spjälka fetter och oljor i dessas beståndsdelar, nämligen fettsyror och glycerin. Lipaser förekomma såväl i djur- som i växtorganismer; de förmedla fettspjälkningen i magen, i pankreas och i tarmen hos högre djur; äfven lefvern och mjälten äro rika på lipaser, hvilka dessutom ha påvisats i blodserum. Bland växtorganen är det de oljerika fröna, t. ex. *ricinus*fröna, som innehålla mest lipaser. Dessa växtlipaser äro alldeles olösliga i vatten och finnas i den återstod, som erhålles, när man utpressar oljan ur dessa frön. Man har äfven i tekniken användt sådana presskakor för att spjälka oljor (se Fett och Glycerin), men ännu erbjuder denna metod ej någon synnerligen stor fördel framför spjälkning med Twitchells syra (se d. o.). H. E.

Lipa slovanska ("Den slaviska linden"), det slaviska Böhmens första politiska förening i nyare tid, stiftades 1848 i Prag under ledning af grefve J. M. Thun för värnande af landets konstitutionella och nationella rättigheter. Bland medlemmarna märktes tjechernas främsta patrioter: Palacký, Rieger, Erben, Hanka m. fl. I 1848 års rörelse tog föreningen liflig del, men undertrycktes af reaktionen efter 1849. A—d J.

Lipemī (af grek. *li'pos*, fett, och *hāi'ma*, blod), *med.*, patologisk stegring af blodets fetthalt genom mikroskopiskt påvisbara fettdroppar. Lipemi uppträder företrädesvis vid vissa rubbningar i organismens ämnesomsättning, framför allt vid sockersjuka. G. H.

Li'peri, finsk socken. Se Libelits.

Lipetsk, stad i ryska guv. Tambov, vid järnvägs-

linjen Riga—Volga och föreningen af floderna Ljeznoi Voronesj och Lipovka. 16,353 inv. (1897). Flera fabriker (sockerbruk, talgsjuderier och garfverier); starkt besökta mineralkällor. J. F. N.

Lipik, kommun i Kroatien-Slavonien, komitatet Požega, vid Lonjas biflod Pakra. 3,909 inv. (1900), 57 proc. kroater. Besökt badort med jodhaltig termalkälla (64°), den enda i Europa, hvars vatten kommer ur en till 232 m. djup borrad artesisk brunn och användes äfven till invärtes bruk. Internationellt sanatorium för skrofulösa barn.

Lipine, landskommun i preussiska reg.-omr. Oppeln (Schlesien), 3 km. n. v. om Königshütte. 17,242 inv. (1905) Stor zinkhytta (Silesia) med zinkvalsverk, tillverkning af svafvel och svafvelsyra, stenkolsgrufvor (tills. öfver 6,000 arb.). J. F. N.

Lipi'nski, Karol Józef, polsk violinist, f. 1790, d. 1861, var till största delen autodidakt, men blef dock redan 1810 konsertmästare i Lemberg. 1817 studerade han i Italien Paganinis spel. 1839—61 var han konsertmästare i Dresden. L. var berömd för sin stora ton, som han tillskref tidigare öfningar på violoncell. På framgångsrika konsertresor väckte han uppseende i Ryssland, Frankrike, England och Italien. Bland hans violinkompositioner spelas ännu ej sällan hans *militärkonsert*. L. utgaf äfven en samling galiziska folkmelodier (2 bd, 1833). A. L.*

Li'pmans system kallas en teknik för biblioteks- och arkivbyggnad, som består däri, att bokhyllornas järnskelett tillika utgör den bärande konstruktionen i själfva byggnadens inre. Systemet medför såväl stor säkerhet mot eldfara som besparing af utrymme.

Lipnik, stad. Se Leipnik.

Lipocēle. Se Liparocele.

Lipogra'm (af grek. *lei'pēin*, lämna, och *gra'mma*, bokstaf), ett litterärt arbete, i hvilket en eller flera bokstäfver icke få förekomma. Redan skalden Lasos (6:e årh. f. Kr.) diktade ett ”ode öfver kentaurerna” och en ”hymn till Demeter”, där bokstafven *s* ej användts. Nestor från Laranda skref en iliad i 24 sånger: *α* fattades i första sången, *β* i andra o. s. v. Orazio Fidele författade 1633 ett poem utan bokstafven *r*. Burmann har i sin samling ett dylikt tyskt poem.

Lipoïder (af grek. *li'pos*, fett, och *ēi'dos*, utseende), *kem.*, fettliknande beståndsdelar af djur- eller växtcellen, tillhörande olika ämnesgrupper. Utom *fettet* räknar man till lipoiderna *sterinen*, bland hvilka kolesterin (se d. o.) är det för djurkroppen viktigaste ämnet, samt *fosfatiderna*, särskildt lecitinen (se d. o.). Lipoiderna äro mycket spridda i djur- och växtriket och bilda en viktig beståndsdel af plasmahuden. Sådana ämnen, hvilka äro lösliga i lipoider, förmå enligt Overton passera plasmahuden, hvaremot i lipoider olösliga substanser ej kunna diffundera genom plasmahuden. H. E.

Lipōm (af grek. *li'pos*, fett), *med.* Se Fettsvulst.

Lipoma'tosis (af grek. *li'pos*, fett), fettsot (se d. o.).

Lipoptena, *zool.* Se Lusflugor.

Lipovaner, Lipoveni. Se Filipponer, sp. 233

Lipōvets, kretsstad i ryska guv. Kiev, vid Sob, biflod till Bug. 6,068 inv. (1897), mest judar.

Lippa. Se Fiskredskap, sp. 453.

Lipparini, Giuseppe, italiensk skriftställare f. 1877, hör till det unga Italiens mer bemärkta skönlitterära och kritiska författare. L. har utvecklat stor produktivitet och trots sin ungdom hunnit med en hel del både romaner, diktsamlingar och arbeten för teatern, hvarförutom hans kritiska begåfning såväl inom konst som litteratur, gör sig gällande dagspress och tidskrifter framför allt i den af honom själf redigerade florentinska tidskriften ”Il marzocco” och i ”Nuova antologia”. Af hans arbeten äro att märka diktsamlingen *Lo specchio delle rose* (1898), romanen *L'ombrosa* (19), dikterna *Idilli* (1901), *Storia dell'arte* (1902), *Nuove poesie* (1903), *Urbi* (1904), romanen *Il signore del tempo* (1905), *Ce cando la grazia* (discorsi letterari, 1906), *Poemi e elegie* (1907), *Storia d'arte* (s. å.), *La nostra lingu* (1909), *L'arte di dire* (s. å.), *Satanello, avventu di un buon diavolo* (s. å.) och novellsamlingen *filo d'Arianna* (1910). För teatern har han skrifv *Per la felicità* (1901) och *La donna di cuori* (190 samt i gemenskap med Lucio d'Ambra dramat *Go fredo Mameli* (s. å.) och den historiska komedie *Il Bernini* (s. å.), bägge på vers, hvilka rönt e synnerligen varmt emottagande från publikens oc kritikens sida. H.

Lippe (till skillnad från furstendömet Schaumburg Lippe stundom kalladt Lippe-Detmold, ehu detta namn icke är officiellt), ett till Tyska rik hörande furstendöme med en areal af 1,215 kvkm bildar, om man frånser tre mindre enklaver i Wes falen, ett tämligen afrundadt helt, som på tre sid begränsas af preussiska prov. Westfalen (reg.-om Minden) och i ö. och n. ö. af reg.-omr. Kasse waldeckska furstendömet Pyrmont och delar af pro Hannover. Större delen är bergig, i synnerhet i s där Teutoburgerwald med sina förgreningar stryk fram. Högsta punkten är Köterberg (502 m.). Hu vudfloderna äro Weser, som på en kort sträcka bild gräns i n., och dess bifloder Werre, Exter, Kal och Emmer. L. hör till Tysklands skogrikaste tra ter, och skogarna vårdas omsorgsfullt. Hufvudn ringar äro landtbruk och ladugårdsskötsel, däre är industrien obetydlig. Invånarna, 150,749 (1910 hvaraf omkr. 5,500 katoliker, äro af nedersachsis westfalisk stam och tala plattyska. För folkbil ningen sörja 2 gymnasier, realskola, mellanskola, s s. k. rektorsskolor, 126 evangeliska folkskolor, katolska och 10 judiska religionsskolor, lärarsemin rium, 2 högre flickskolor samt flera obligatorisk yrkes- och fortsättningsskolor m. m. Furstendöm har 7 städer, af hvilka Detmold, hufvudstade och Lemgo äro de största. Enligt författningen af juli 1836 är L. en konstitutionell och ärftlig monark I spetsen för regeringen står ett statsministerium Enligt vallagen af 3 juni 1876 äro alla män öfv 25 år politiskt rösträttigade och indelas efter fö mögenheten i 3 klasser, af hvilka hvar och en uts 7 deputerade till landtdagen, som bildar en end hvartannat år sammanträdande kammare. För va barhet fordras 30 års ålder; valperioden är 4 å Budgeten för 1910 upptog inkomsterna till 2,538,35 mark och utgifterna till 2,569,515 mark; skuld uppgick s. å. till 2,047,719 mark. L. sänder representant till tyska riksdagen och har 1 röst förbundsrådet. Dess matrikularbidrag utgjorde f 1910—11 553,649 mk. Dess värnpliktiga ingå t största delen i 6:e westfaliska inf.-reg:tet. — H

ria. Stamfader för den nu regerande ätten, en de äldsta i Tyskland, var en grefve Hoold (omkr. 0), men först hans ättling Bernhard I (1113—44) g sig titeln "edler herr zur L.", och Simon V llade sig grefve af L. (från 1528). Dennes sonson mon VI införde den reformerta bekännelsen, hvilken sedan förblifvit den öfvervägande. Denne delade 13 L. mellan sina tre söner, af hvilka den äldste, mon VII, blef stamfader för hufvudlinjen (Detld), Otto för linjen Brake, som utslocknade 1709, h Filip, som 1640 ärfde en stor del af grefskapet haumburg, för linjen Bückeburg l. Schaumburg (se c h a u m b u r g - L i p p e). Simon VII:s yngste n, Jobst Hermann (död 1678), stiftade bilinjen - B i e s t e r f e l d, af hvilken linjen L. - W e i s n f e l d är en gren. 1789 erhöll grefven af L. sfurstlig värdighet. Genom anslutning till Rhenbundet 1807 blef L. självständigt. 1815 blef det dlem af Tyska förbundet. Författningen af 6 i 1836 ändrades 1848 och 1849 i liberal riktning. d utbrottet af kriget 1866 slöt L. sig till Preussen h biträdde sedan Nordtyska förbundet. Med furst ldemar utslocknade hufvudlinjen af huset L. 95; han hade visserligen en broder, Alexander, n denne var obotligt sinnessjuk. Det uppstod nu på sin tid mycket uppmärksammad strid om, hurula den närmast besläktade linjen L.-Biesterfeld re arfsberättigad, enär dess hufvudman var född i icke jämbördigt äktenskap. Efter Voldemars död entliggjorde regeringen ett hans dekret, enligt hvilt till regent för hans svagsinte broder skulle intas prins Adolf af Schaumburg-Lippe, en svåger kejsar Vilhelm II. Häremot protesterade linna Biesterfeld och Weissenfeld, men enligt landtgens beslut öfvertog prins Adolf regeringen, till ss rättsfrågan blifvit afgjord. 1896 lämnade de stande afgörandet till konung Albert af Sachsen n sex af honom utsedda ledamöter af tyska riksten, och deras utslag (22 juni 1897) förklarade efve Ernst zur L.-Biesterfeld närmast berättigad öfvertaga regentskapet för den sjuke fursten. ellertid hade detta utslag icke yttrat sig, om grefve nsts söner, som likaledes voro födda i ett icke nbördigt äktenskap, hade arfsrätt eller icke. Grefn-regenten fick väl L:s landtdag att uttala sig för ras arfsrätt, men fursten af Schaumburg-Lippe ljade till förbundsrådet om "skydd för sina rättigter" och vann starkt understöd af kejsaren. I rska riket uppstod likväl nu en allmän fordran, icke förbundsrådet skulle få afgöra arfsfrågan, an att den skulle afgöras på rättslig väg. Väl alade sig förbundsrådet (1899) emot denna upptning, men yttrade samtidigt, att intet skäl f. n. eläge att ingå på ett sakligt afgörande. När reten Ernst 1904 aflidit, blef hans son Leopold gent, och denne uppgjorde med fursten af Schaumrg-Lippe, att frågan om arfsrätten skulle hänutas till en skiljedomstol. Sedan förbundsrådet dkänt denna öfverenskommelse, uppdrogs det åt esidenten i riksrätten att bilda skiljedomstolen af srättsmedlemmar. 25 okt. 1905 föll utslaget, som erkände linjen Biesterfeld i första rummet arfst och efter dess ev. utgång linjen Weissenfeld i sist linjen Schaumburg-L. Som furst Alexanr aflidit (1905), tillträdde Leopold IV omelbart landet i eget namn. J. F. N.

Lippe, biflod fr. h. till Rhen i Westfalen, upprinner nära Lippspringe på Teutoburgerwald 127 m. ö. h. och mynnar ut i Rhen vid Wesel. Från Lippstadt är den med tillhjälp af slussar farbar för mindre fartyg. Längd 255 km. J. F. N.

Lippe, L e o p o l d, grefve z u r L. - B i e s t e r f e l d, preussisk politiker, f. 1815, d. 1889, blef i mars 1862 justitieminister i furst Hohenlohe-Ingelfingens konservativa ministär samt i maj s. å. tillika kronsyndikus och medlem af landtdagens "herrenhaus". Då Bismarck öfvertog ledningen af den preussiska politiken (sept. s. å.), behöll L. justitieministerportföljen och ledde på hösten 1864 som förman de preussiske kronsyndikernas undersökning om arfsfrågan i Slesvig och Holstein. Men sedan Bismarck 1866 slutit fred med deputeradekammarens liberala majoritet, aflägsnades L., 1867, och blef sedan en af Bismarcks bittraste motståndare i "herrenhaus", där han bl. a. ifrigt för.äktade de partikularistiska intressena och bekämpade Bismarcks kyrkopolitik.

Lippe-Biesterfeld [bisterfält]. Se L i p p e, sp. 741.

Lippe-Detmold [-målt]. Se L i p p e, sp. 740.

Li'ppert, J u l i u s, österrikisk kulturhistoriker, f. 12 april 1839 i Braunau i Böhmen, d. 12 nov. 1909, var 1863—68 lärare vid gymnasiet i Leitmeritz och 1868—74 direktor för kommunrealskolan i Budweis, invaldes flera gånger i bömiska landtdagen och var en bland stiftarna af Tyska föreningen för allmännyttiga kunskapers spridande i Prag, för hvars räkning han utarbetat en mängd folkläroböcker i skilda ämnen. 1888 blef han vald till medlem af österrikiska riksrådets deputeradekammare samt tillhörde där partistyrelsen för de bömiske tyskarnas grupp. L. har skrifvit en mängd religions- och kulturhistoriska arbeten: *Die religionen der europäischen kulturvölker* etc. (1881), *Geschichte der familie* (1885), *Kulturgeschichte der menschheit* (2 bd, 1886—89), *Deutsche sittengeschichte* (3 bd, 1889), *Sozialgeschichte Böhmens in vorhussitischer zeit* (2 bd, 1895—98) m. fl.

Lippertska badanordningar. Se K o l s y r a, sp. 610.

Lippestad, J o h a n A n t o n, norsk abnormskollärare, f. 24 sept. 1844 i Hoböls härad, Smaalenenes amt, blef seminarist 1864 och var 5 år döfstumlärare, tog 1871 studentexamen och studerade någon tid teologi, började sedan för Kristiania kommuns räkning undervisa sinnessvaga och abnorma barn, den första metodiska undervisningen af sinnessvaga i Norge. 1878 upprättade han "aandsvakeskolen for piker" på Thorshaug i Kristiania, hvilken 1899 öfvertogs af staten som samskola med L. som föreståndare. Han införde undervisning i huslig ekonomi, trädgårdsskötsel och jordbruk samt tog flitigt initiativ till reformer i sin helhet på idiot- och döfstumskolans område. 1904 blef L. direktör för Norges abnormskolväsen. L. har äfven verkat för spridning af slöjd och deltagit i arbetet för filantropiska syften; för hithörande frågor har han en lång följd af år varit ecklesiastikdepartementets konsulent. Han har utgett åtskilliga småskrifter om hemslöjd, abnormskolväsen o. d. K. V. H.

Lippe-Weissenfeld [-va'jsenfält]. Se L i p p e, sp. 741.

Li'ppi. 1. F r a F i l i p p o L., italiensk målare af den florentinska skolan, f. omkr. 1406 i Florens,

d. 1469 i Spoleto, var son af en slaktare Tommaso L. och sattes efter föräldrarnas död uti karmelitklostret i Florens, i hvars kyrka Masaccio utfört sin yppersta freskoföljd. Ur denna har säkert, såsom det berättas, den unge munkens konstnärshåg erhållit näring. I hvarje fall blef han i sin konst en fortsättare af Masaccios riktning, ehuru dämpande dennes plastiska monumentalitet och förmälande den med en älskvärdt naiv glädje åt verklighetens skönhet, åt blommor, barn och sköna kvinnor. Dessa världsliga böjelser gjorde honom mindre lämpad för klosterbroderns ensamhet och asketism. Efter att ha bortfört ur hennes kloster en ung nunna, Lucretia Buti (omkr. 1458), erhöll L. påflig dispens till ett giftermål med henne. Han hade med Lucretia en son, den äfvenledes frejdade målaren Filippino L. (se L. 2). Alltjämt kvarstod han dock i det andliga ståndet och fortfor att kallas *fra* l. *frate* (d. v. s. broder). — Konstnärens omfångsrikaste arbeten äro freskoföljderna i domkyrkokoret i Prato (1456—omkr. 1464) med bilder ur *Johannes döparens* och *Stefanus'* historia och freskoutsmyckningen i korafslutningen af domkyrkan i Spoleto med ämnen ur *Marias* legend. I dessa verk förenas stor stil med lefvande måleriskt friskhet. Draperierna äro värdigt sköna, men ansiktena tyckas stundom ha något tryckta proportioner,

Maria och barnet, målning af Fra Filippo Lippi. (Palazzo Pitti, Florens.)

och färgen stöter i grått kanske mer än önskvärdt. I stafflitaflorna röjer sig tydlig inverkan från Fra Angelico da Fiesole, men den veka lyriska stämningen bär hos L. en mera utåtvänd prägel än hos ''den serafiske brodern''. L:s taflor beteckna öfvergången till en profan konst från en uteslutande kyrklig. De förhärliga hufvudsakligen Maria under b den af en vacker florentinsk jungfru, endera tronan omgifven af helgon, krönt till himmelens drottni (i akademien i Florens, från 1441) eller tillbedjan Kristusbarnet, som ligger på marken i ett vänli skogslandskap (i akademien i Florens och i Berli Kaiser Friedrich-museum). Karakteristiska för d okyrkliga andan äro den af samtida skulptur påve kade taflan i Uffizierna med *Maria och barnet*, bu af ett par änglagossar — från L:s sista tid — o den mästerliga *rundbilden* i Pittipalatset med madc nan sittande i förgrunden och bakom henne en int riör med Elisabets barnsäng (se fig.). L. hör till mest betydande och historiskt viktige målarna i 140 talets Florens och är en förmedlare mellan Masacc och Fra Angelicos skede samt Botticellis och Gh landajos. Till honom slöt sig omedelbart som me hjälpare hans vän och ordensbroder Fra Diaman

2. Filippo L. d. y., kallad Filippin den förres son, f. omkr. 1459-i Florens, d. 150 målare, utbildad under inflytande af faderns art ten och under ledning af Fra Diamante och Sand Botticelli. Hans ungdomsarbeten stå ännu faderns riktning nära, men dennes naiva känsla har redan gifvit rum för en mera svärmisk känslosamhet. De yppersta taflorna från detta konstnärligt högeligen förtjänstfulla skede af hans produktion äro den *helige Bernhard*, som besökes af Maria och hennes himmelska hofstat (från 1480, i Badiakyrkan i Florens), en *konungarnas tillbedjan* i Uffizierna och ett *altar* kyrkan S. Spirito i Florens. Till de tidiga verk höra äfvenledes de fresker, hvarmed han fullbo dade den af Masolino och Masaccio påbörjade smyckningen af Brancaccikapellet i kyrkan del C mine. Bilderna framställa *Petrus' befrielse och ko fästelse*, *Petrus och Paulus inför prokonsuln*, *Up väckandet af konungasonen* (endast fullbordande Masaccios målning). Från Brancaccikapellets fres är afståndet långt till L:s senare måleri, freskofö den med ämne ur *Tomas' från Aquino* legend i Ca pella Caraffa i kyrkan S. Maria sopra Minerva Rom (1489) och väggmålningarna till ära för *lippus och Johannes* i Strozzikapellet i S. Maria n vella i Florens (1502). Kompositionen är i synn het i de sistnämnda bilderna orolig, rörelsen öfv drifven, teckningen manierad och färgen på en gå brokig och black. Hopandet af antika detaljer o ornament ökar endast det frostiga intrycket af konst, som visar det florentinska 1400-talsmåleri hopplösa aftynande. Samma art möter oss i kon närens senare stafflitaflor, en *madonna* i S. Domen i Bologna från 1501 och andra. Filippino var ut tvifvel en stor talang, men saknade den on delbarhet och personliga styrka, som ensam förmå nyskapa bestående värden och leda utve lingen. 1—2. A. L.

Li'ppia L., *bot.*, växtsläkte af fam. *Verbenac* med omkr. 100 buskar eller mera sällan örter

piska Amerika, nära släkt med *Lantana. L. iodora*, inhemsk i södra Syd-Amerika, odlas erallt för sin ytterst fina citronartade väl-
t. G. L—m.

Lippiska Werra. Se W e r r e.

Lippiza [-pi'tsa], österrikiskt kejserligt hofstuteri irheten af Trieste, grundlades 1580 af ärkehertig l med spanska hästar. F. n. finnas två skilda elsstammar vid stuteriet, nämligen den gamla a L.-rasen och en genom korsning af den rena n med arabiska hästar skapad blandad ras. Från komma de hvita hingstarna ännu i dag till den kejsar Karl VI grundlagda s. k. spanska hofridan i Wien, den enda, där ridkonsten numera rifves och läres uteslutande efter den ''höga sko-'' lärosatser. B. C—m.

Li'ppmann, F r i e d r i c h, tysk konstlärd, f. 8 i Prag, d. 1903 i Berlin, var museitjänsteman ien, till dess han 1876 blef direktör för kopparkskabinettet i Berlin, som han betydligt utvide och utvecklade till en verkligt betydande inution. Han utgaf *Dürers* teckningar (5 bd, 1883 sista bandet utkom 1905), *Botticellis* teckningar Dante (3 dlr, 1884—87), *Rembrandts* teckning- (1888, fortsatt af Hofstade de Groot), *L. nachs* kopparstick och träsnitt (1895), italienska nitt från 1400-talet (1885), kopparstick och nitt af gamla mästare (1889—99), *Der kupfer-h* (handbok öfver k. museerna i Berlin; 3:e l. 1905). G—g N.

Li'ppmann, G a b r i e l, fransk fysiker, f. 1845 i emburg, studerade fysik och kemi vid de förnämtyska universiteten, särskildt Heidelbergs, samt 1884 professor i matematisk fysik och 1886 uti erimentalfysik vid Sorbonnes universitet (Paris). 5 ådrog L. sig allmän uppmärksamhet genom en andling ang. de elektrokapillära fenomenen, som n sedermera varit föremål för hans undersökning. Samtidigt konstruerade han kapillärelektrome- (se E l e k t r o m e t e r, sp. 361, och K a p i l l ä r e l e k t r i c i t e t), som blifvit ett mycket värdt fysiskt instrument. Dessa undersökningar le honom att (1881) uttala principen om ''la conation de l'électricité'', hvilken ledde till viktiga satser. En hel del andra arbeten af L. faller n elektricitetslärans område, såsom studier ang. galvaniska polarisationen och den elektriska intionen (1889) samt uppfinningen af metoder för ämning af vätskors elektriska ledningsförmåga 76) och af enheten för elektriskt ledningsmotd (o h m; 1882). Andra arbeten (1895—96) be- astronomisk-fysiska frågor (coelostaten och deln). L:s mest bekanta arbete, hvarmed han t sysselsatt alltsedan 1890, angår frågan om grafering i naturliga färger, hvilken delvis ledt praktiska resultat (se F o t o g r a f i, sp. 1000) förvärfvat L. Nobelpriset i fysik 1908. L. har n utgifvit några läroböcker, såsom *Cours oustique et d'optique* (1888) och *Cours de modynamique* (1889). Hans förnämsta arbeten offentliggjorda i ''Annales de chimie et de sique'', ''Comptes rendus de l'Académie des nces'' och ''Journal de physique''. Han kallades 6 till medlem af Institutet och 1906 af Vet. soc. ppsala. Se E. Lebon, ''G. L.'' (1911). S. A—s.

ippmanns färgfotograferingsförfarande. Se t o g r a f i, sp. 1000.

Lippmanns kapillärelektrometer. Se E l e k t r o m e t e r och K a p i l l ä r e l e k t r i c i t e t.

Lipps, T h e o d o r, tysk filosof och estetiker, f. 1851 i Rhenpfalz, studerade i ungdomen teologi, matematik och naturvetenskap jämte filosofi, men har sedan uteslutande egnat sig åt det filosofisk-estetiska studiet. L. blef akademisk lärare först i Bonn, så i Breslau samt verkar från 1894 som professor i filosofi i München. Hans förnämsta filosofiska arbeten äro: *Grundtatsachen des seelenlebens* (1883), *Psychologische studien* (1885; 2:a uppl. 1905), *Die ethischen grundfragen* (1899; 2:a uppl. 1905), *Das selbstbewusstsein; empfindung und gefühl* (1901), *Vom fühlen, wollen und denken* (1902; ny uppl. 1907) och *Leitfaden der psychologie* (1903; 3:e uppl. 1909). Från 1905 utger L. ''Psychologische untersuchungen'' och från 1890 i samband med R. M. Werner ''Beiträge zur ästhetik''. På det estetiska området ligger L:s största berömmelse; han är där en af hufvudmännen för den nya psykologiska riktningen och typisk för den moderna tyska forskningen. Här märkas hans arbeten *Der streit über die tragœdie* (1891), *Raumästhetik und geometrisch-optische täuschungen* (1898), *Komik und humor* (s. å.), *Ästhetik. Psychologie des schönen und der kunst* (2 bd, 1903—06). I sammanträngd form har L. framlagt sina estetiska åsikter i ''Die kultur der gegenwart'', d. I, afd. VI (1907). E. Wrgl.

Lippspri'nge, mycket besökt kurort för bröstsjuka i preussiska reg.-omr. Minden (Westfalen), på Teutoburgerwald nära floden Lippes källa, 140 m. ö. h. 3,100 inv. (1905). Den 21° C. varma källan (A r m i n i u s q u e l l e) håller kväfgas i stor mängd. Antalet kurgäster omkr. 3,000 årligen, mest lungsiktiga. (J. F. N.) Ln.

Lippstadt, kretsstad i preussiska reg.-omr. Arnsberg (Westfalen), vid Lippe. 15,436 inv. (1905). Realgymnasium och realskola; järnverk, maskin- och metallfabriker, cigarrtillverkning. J. F. N.

Lips, J. Se L i p s i u s, J.

Li'psia, latiniserad namnform för staden Leipzig.

Lipsiäner. Se L i p s i u s, J.

Li'psius, J u s t u s (hette eg. J o e s t L i p s), belgisk filolog, f. 1547 nära Bruxelles af god och förmögen familj, d. 1606 i Louvain, fick sin uppfostran vid jesuitkollegiet i Köln och universitetet i Louvain samt utgaf vid 19 års ålder *Variarum lectionum libri III*, som han tillegnade kardinal Granvella, hos hvilken han 1567—69 vistades i Rom i egenskap af handsekreterare. Där kom han i beröring med Marcus Antonius Muretus, Paulus Manutius, Carolus Sigonius m. fl. 1572 blef han efter en skenbar omvändelse till protestantismen professor i vältalighet och historia vid det lutherska universitetet i Jena, begaf sig 1573 till Köln, där han gifte sig och utgaf ett par af sina förnämsta skrifter, och 1574 till Louvain och anställdes 1579 som professor i historia i Leiden. Där utöfvade han

en vida berömd lärarverksamhet, men måste 1591 lämna sin plats på grund af sin politiska och religiösa ofördragsamhet, som visade sig bl. a. i hans arbeten *Politicorum libri VI* (1589) och *De una religione* (1590). Han återvände till den katolska läran och erhöll 1592 en på jesuiternas förslag inrättad ny latinsk professur i Louvain, där han bl. a. skref böcker om den heliga jungfruns underverk. 1853 restes honom där en minnesvård. L. efterlämnade många frukter af flitig författarverksamhet (allt på latin). Synnerligt värdefulla äro hans arbeten på den latinska textkritikens område och främst bland dessa hans kommenterade upplaga af Tacitus (1574), i hvilken han visat prof på en textkritik så mönstergill, att hans konjekturer legat till grund för alla senare editioner. Dessa egenskaper komma äfven till synes i hans uppl. af Vellejus Paterculus (1591), Valerius Maximus (1594), Plinius' "Panegyricus" (1600) och filosofen Seneca (1605) m. fl. arbeten. Af banbrytande betydelse är hans författarskap på de romerska antikviteternas område bl. a. genom *De militia romana libri V* (1595), *Poliorceticon libri IV* (1596) och *De amphiteatro* (1583). Efter Tacitus bildade L. sin affekterade stil (*stilus lipsianus*), som f. ö. utgjorde en sammansmältning af det arkaistiska latinet och språket hos Appulejus m. fl., i motsats till det "ciceronianska" latinet, och efterapades af en mängd följande filologer (de s. k. lipsianerna). I sitt tankedigra filosofiska, men af samtiden öfverskattade verk *Libri II de constantia in publicis malis* (1584) visade han sig vara en lärjunge af stoikerna. L. var äfven en alsterrik brefskrifvare; själf utgaf han en del af sina bref, *Epistolæ selectæ* (1586—90), och andra brefsamlingar utgåfvos efter hans död. L:s *Opera omnia* utgåfvos i Antwerpen (1586, 8 bd, och 1637, 4 bd) och i Wesel (1675, 4 bd). Hans rykte var lika stort som eller öfverglänste t. o. m. Scaligers och Casaubons. Litt. bl. a.: Galesloot, "Particularités sur la vie de Juste-Lipse" (1877), Halm, "Über die echtheit der dem J. L. zugeschriebenen reden" (1882), Amiel, "Un publiciste du XVI:e siècle, Juste L." (1884), van der Haeghen, "Bibliographie lipsienne" (1886—88), samt Halms artikel i "Deutsche biographie" och där anförda arbeten. J. C.

Li'psius. 1. Karl Heinrich Adelbert L., tysk skolman, filolog, f. 1805, d. 1861 som rektor vid Thomasschule i Leipzig, författade goda arbeten i synnerhet ang. den bibliska greciteten.

2. Richard Adelbert L., den föregåendes son, tysk teolog, f. 1830 i Gera, d. 1892 i Jena, blef 1859 e. o. professor i Leipzig, 1861 ord. professor vid den evangelisk-teologiska fakulteten i Wien och 1865 professor i Kiel, där han råkade i en häftig fejd med generalsuperintendenten Koopmann i spetsen för det strängt konfessionella partiet. 1871 öfverflyttade L. som professor till Jena, där han utnämndes 1873 till storhertigligt kyrkoråd och 1884 till geheimekyrkoråd. Sin mera frisinnadt protestantiska riktning betecknade L. redan genom sitt förstlingsarbete *Die paulinische rechtfertigungslehre* (1853), och han påverkades alltmer af Kant, Schleiermacher och F. C. Baur. Af hans historisk-kritiska arbeten må nämnas *Der gnostizismus* (1860), *Quellen der römischen Petrussage* (1871), *Die quellen der ältesten ketzergeschichte* (1875) samt *Die apokryphen apostelgeschichten* (3 bd, 1883—90). Hans förnämsta arbete på det rent teologiska området är *Lehrbuch der evangelisch-protestantischen dogmatik* (1876; 3 uppl. 1893), i hvilken han på kantisk grundval sö framställa en systematiskt afslutad världsåskådning L. var sedan 1875 en af utgifvarna af "Jahrbüch für protestantische theologie".

3. Konstantin L., den föregåendes brode tysk arkitekt, f. 1832, d. 1894, studerade i Leip zig och Dresden och var sedan 1881 professor v konstakademien i sistnämnda stad. Bland hans byg nadsverk äro att nämna i Leipzig *Johanneshospit let* (1872) och, i samarbete med Aug. Hartel, *P terskyrkan* och i Dresden *Konstakademiens* ståtlig renässansbyggnad (1890—94) på Brühlska terrasse L. utgaf *G. Semper in seiner bedeutung als arch tekt* (1880).

4. Ida Marie L., den föregåendes syster, 1837, har under pseudonymen La Mara gjort s ett namn som musikskriftställarinna genom *Musik lische studienköpfe* (5 bd, 1868—82; flera uppl. *Klassisches und romantisches aus der tonwelt* (189 m. m. samt utgifvarinna af "Musikerbriefe aus fü jahrhunderten" (2 bd, 1886), flera samlingar br från och till Liszt (se denne) m. m. 3. G—g

Li'ptaŭ (ung. *Liptó*), komitat i norra Ungern, v gränsen mot Galizien. 2,246 kvkm. 82,159 in (1900), hvaraf 92,5 proc. slovaker. Med undant af Waags floddal är landet bergigt och skogbevuxe omslutet i n. af Hohe Tatra och i s. af Liptauberg l. Niedere Tatra, hvarifrån gå på västra gräns Fátrabergen mot n. Boskapsskötsel samt skogsafver ning. Komitatets hufvudort är Liptó-Szen Miklós, 2,993 inv. (1900), vid Waag. (J. F. N

Li'ptingen, by i badenska kretsen Konstanz. D vann ärkehertig Karl 25 mars 1799 en seger öfv fransmännen under Jourdan, vanligen uppkalla efter den sydligare belägna staden Stockach. J. F.

Liptó [li'ptå], ungerskt komitat. Se Liptau.

Liptó-Szent-Miklós [li'ptå-sänt-mi'klåʃ], kommu Se Liptau.

Lipurī (af grek. *li'pos*, fett), fetthaltig urin, hva fettet liksom på fet buljong simmar i stora dropp på ytan, till skillnad från chyluri (se d. o.), d fettet är som en emulsion i fint fördeladt tillstån Lipuri har iakttagits hos skenbart friska person under hafvandeskap, vid sockersjuka, vid fosfo och koloxidförgiftningar, vid benbrott samt kronisk ben- och ledåkommor, varbildning, njursjukdo m. m. F. B

Lipzi, Lipzk. Se Leipzig.

Li'quida, pl. liquidæ, lat., *språkv.* Se Ko sonant.

Liquida'mbar L., *bot.*, *farm.*, växtsläkte fam. *Hamamelidaceæ*; jämte *Altingia* bildade släkt förr egen familj, *Balsamifluæ*. De fåtaliga arterna detta släkte äro högväxta träd med långskaftade bla liknande lönnens. Blommorna sitta i skildköna hängen. Af *L. orientalis* Mill., som bildar skogar Karien och Lycien i Mindre Asien, erhålles den of cinella *Balsamum styrax liquidus* (se Styrax). *L. styraciflua* L., som förekommer i Central-Ameri och som karaktärträd i hela atlantiska Nord-Amerik erhålles ett balsamharts, som under namn af *swe gum* allmänt tuggas i hemlandet. I södra Kina och Formosa finnes *L. formosana* Hance, som lämnar vä luktande harts och virke. O. T. S. (G. L—m

Liquiri'tia. Se Lakritsrot.

Li'quor, l ., *farm.*, en i farmakopéerna använd nämning dels på mer eller mindre sammansatta ndningar af olika flytande läkemedel, dels på ningar af vanligen ett par ämnen i vatten, sprit, ika, vin e. d. Den nu gällande Svenska farmapén innehåller under rubriken Liquor 6 prerat, som af häfd bära detta namn eller svårligen a inordna sig under andra rubriker. Så finnas *arseniitis kalici*, arseniksdroppar, äfven llad *Mixtura arsenicalis Fowleri* (Ed. VI), Fowrs arseniklösning, innehållande 1 proc. seniksyrlighet och lika mycket kaliumkarbonat nt försatt med lavendelsprit för att underlätta nkännandet och sålunda förekomma farliga miss-; dosen är 3—10 droppar i vatten vid måleerna; högsta dos $0,_5$ gr., innehållande 5 mg. seniksyrlighet. Vidare märkas *L. formaldehydi ponatus*, formalinsåpa, af lika delar såpa n formalin med hälften koncentrerad sprit; *L. soli saponatus*, kresolsåpa (se Kresol) — da afsedda till desinfektion och samtidig renring; *L. oxidi ferrici albuminati*, järnalbuinatlösning (se Järnalbuminat), *L. ctoralis*, bröstdroppar, bestående af latsextrakt, fänkålvatten och koncentrerad sprit d tillsats af anetol (ur anis) och ammoniak, nt *L. succinatis ammonici pyroleosus*, prinns droppar (se Hjorthornssalt). Bland äldre preparat, som gått under nam- Liquor, må ytterligare nämnas de förr cinella preparaten *L. acetatis kalici*, en lösg af kaliumbikarbonat, ättika, sockersirap och ten, urindrifvande läskedryck; *L. acidi hypochloi*, äfven *Solutio hypochloritis natrici* (Ed. VI) l. *queur de Labarraque*, natriumhypoklotlösning, erhållen genom inledning af klorgas en sodalösning och använd till blekning, till utkling af klorångor, till gurgelvatten, antiseptisk ljvätska o. d.; *L. acidus Halleri*, Hallers ra droppar (se Elixir); *L. calcis chlocæ*, lösning af kalciumhypoklorit för samma damål som *L. acidi hypochlorosi* (se ofvan); *citratis kalici*, en lösning af kaliumbikarbonat d tillsats af citronsyra, sockersirap och vatten, kedryck; de "prinsens droppar" till egenskaper användning rätt liknande preparaten *L. acetatis monici pyroleosi*; *L. fuliginis alkalinus*; *L. fulis fœtidus* (se Marodördroppar); *L. succatis ammonici pyroleosi*; *L. supercarbonatis ammnici pyroleosi*, s. k. hjorthornsdroppar, *L. cors cervi* (Ed. VI; se äfven Hjorthornslt). Äfven må nämnas *L. ad serum lactis randum*, ett extrakt på magslemhinna af kalf, redt med hvitt franskt vin och något koksalt nt nyttjadt till ystning af mjölk för erhållande vassla, samt *L. nervinus Bangii* (se Nervoppar). C. G. S.

Li'quor cerebrospinälis, lat. Se Cerebrospinalvätska.

Lira (it. *lira tedesca*, fr. *vielle*, ty. *drehleier*, lat. *anistrum*, i medeltiden äfven förekommande under nn af *symphonia*, *zampugna* m. m.), ett gammalt trument, brukligt i synnerhet under 900—1100-en, från 1400-talet föraktadt, men under 1700-et ånyo för en tid använd, i synnerhet i Frankre, där instrumentmakare förbättrade det, komsitörer skrefvo för det och virtuoser spelade på det. Nu är det sällsynt, t. o. m. som tiggarinstrument; blott någon gång ser man det i handen på en savojardgosse. Instrumentet är en aflång resonanslåda med 3—6 strängar samt kort och tjock hals. Det bäres i en rem framför bröstet. De särskilda meloditonerna fixeras, liksom på nyckelharpan, medelst en klaviatur, och dessutom finnas, liksom på den förra, några brumsträngar, som ange en ständig baskvint. Men liran skiljer sig från nyckelharpan i tonens frambringande, som sker, icke med stråke, utan genom kringvridande af ett hjul, hvars med harts bestrukna kant berör alla strängarna på en gång. A. L.*

Lira (af lat. *libra*, se d. o.), plur. lire, enheten uti italienska myntsystemet, motsvarar 1 franc (se d. o.) och delasi 100 *centesimi*. Se vidare Italien, sp. 1037—38. Om turkisk *lira* se Turkiet (Mynt).

Liresläktet, *Puffinus* l. *Nectris*, *zool.*, hör till fam. stormfåglar (*Procellariidæ*) inom ordn. *Procellariiformes* och fåglarnas klass. Näbben är ungefär af hufvudets längd, smal och nästan trind. Näsborrarna öppna sig i två skilda tuber, som ligga tätt vid hvarandra. Stjärten är tvär eller vigglik, med 12 pennor. Könen likna hvarandra. Blott ett ägg lägges åt gången. Släktet omfattar äkta hafsfåglar, som anträffas snart sagdt på alla haf. På Skandinaviska halfön äro blott några få hithörande individer anträffade. L—e.

Liri (lat. *Liris*), flod. Se Garigliano.

Liria, distriktshufvudstad i spanska prov. Valencia, nära vänstra stranden af Guadalaviar, n. v. om Valencia. 8,864 inv. (1900). Romerska byggnadsrester och inskrifter. Forntidens *Edeta Liria*. Vin- och olivplanteringar. J. F. N.

Liriode'ndron L., *bot.*, ett vackert trädsläkte, hörande till fam. *Magnoliaceæ*. Blomfodret är trebladigt och blomkronan sexbladig. Frukten är vingad nöt. *L. tulipifera* L., tulpanträdet, har flikiga, i spetsen bredt tvärhuggna blad och gula, tulpanlika, hängande, praktfulla blommor. Tulpanträdet, som härstammar från atlantiska Nord-Amerika, odlas ofta i parker och trädgårdar. O. T. S. (G. L—m.)

Liri'ope, *astron.*, en af småplaneterna.

Liris, flod. Se Garigliano.

Lisage [-säʃ], fr. (af *lire*, läsa), mönsterläsning. 1. Ett förberedningsarbete till mönsterväfning i s. k. simpelstol, bestående däri, att man mellan väfrustningens vertikala korder inflätar (efter mönstret "inläser") dragsnören (embarber), så att en grof väfnad bildas lika med det önskade mönstrets bindning. Mönsterläsning är ett mycket viktigt arbete och kräfver stor öfning. Jacquards (se denne) mor var mönsterläserska. — 2. En liknande inflätning af dragsnören i en del maskiner för slagning af jacquardkort (se Jacquardmaskin). 1—2. G. A. W.

Lisa-hora [-hå'ra], bergtopp. Se Beskiderna.

Lisaine [-sän], å, som från Vogeserna rinner i sydlig riktning omkr. 10 km. v. om fästningen Belfort och vid Montbéliard förenar sig med den genom Belfort rinnande Savoureuse, hvarefter båda tillsammans utgjuta sitt vatten i Doubs. Vid L. stod 15—17 jan. 1871 ett slag, äfven benämndt efter staden Montbéliard. Då general Bourbaki från trakten af Besançon, med 1:a Loire-armén, 140,000 man, ryckte fram genom öfre Elsass för att befria den af tyskarna belägrade fästningen Belfort, af-

bryta deras förbindelser och möjligen infalla i Tyskland, ställde sig general v. Werder, åt hvilken belägringen af Belfort var anförtrodd, med 43,000 man bakom L. till motvärn. Efter tre dagars strider i sträng kyla utefter den nära 20 km. långa linjen från Frahier till Montbéliard måste fransmännen öfverallt vika, i synnerhet som general v. Manteuffel anryckte från v. med två preussiska armékårer, samt söka sin räddning på schweiziskt område. C. O. N.

Lisboa [li'sjbåa], det portugisiska namnet på Lissabon.

Lisburn [li'sben], stad uti irländska grefsk. Antrim, 13 km. s. v. om Belfast, vid Lagan och en kanal till Lough Neagh. 11,461 inv. (1901). Stadens kyrka är de förenade protestantiska stiften Downs, Connors och Dromores katedral. Linneväfverier. (J. F. N.)

Liscarret, stad. Se Liskeard.

Lisch, Georg Christian Friedrich, tysk fornforskare, f. 1801, d. 1883 som storhertigligt mecklenburg-schwerinskt geheimearkivråd, stiftade 1835 Verein für mecklenburgische geschichte und alterthumskunde, bildade denna förenings betydande fornsakssamling och utgaf dess "Jahrbücher", som innehålla viktiga bidrag till norra Tysklands äldsta historia. Han satte därjämte i gång nämnda förenings publikation "Mecklenburgisches urkundenbuch" (1863 ff.). L. författade äfven åtskilliga större monografier och släkthistorier.

Lischbuna. Se Lissabon.

Li-schi-tschin, författare. Se Kinesiska literaturen, sp. 95.

Li'sco. 1. Friedrich Gustav L., tysk teolog, f. 1791, d. 1866 som predikant vid Gertrudskyrkan i Berlin och superintendent i Berlin-Kölln, utgaf bl. a. *Die parabeln Jesu* (1828—30; 5:e uppl. 1861; "Jesu paraboler", 1835), *Die Bibel mit erklärungen* (1834—53; Nya test. är öfv. till svenska, 1841—44), *Das christliche kirchenjahr* (1834—35; 4:e uppl. 1846; "Det christliga kyrkoåret", 1838). — 2. Emil Gustav L., den föregåendes son, protestantisk teolog, f. 1819, d. 1887, sedan 1859 predikant vid Neue kirche i Berlin, slöt sig till den på en gång vetenskapliga och positivt kristliga teologi, som utvecklat sig ur Schleiermachers principer. Den redogörelse L. på synoden i Friedrichswerder 1868 lämnade öfver kyrkliga och sedliga förhållanden i Preussens hufvudstad föranledde ett uppseendeväckande utfall mot det coppernikanska systemet af en Berlinpastor Knak. 1—2. P. F.*

Li'scow, Christian Ludwig, tysk satiriker, f. 1701, d. 1760, 1745—50 krigsråd i kursachsisk tjänst, egde redbar karaktär, bildad smak och kärnfull kvickhet. Hans satirer (på prosa) äro riktade mot bestämda personer, hvilkas ortodoxa ofördragsamhet, lärdomshumbug, usla skriftställeri eller kryperi för de maktegande han tuktar (t. ex. "Om usla författares nödvändighet"). L. utgaf 1739 *Sammlung satyrischer und ernsthafter schriften* (2:a uppl. 1806, i 3 bd). Genom sin manlighet och sitt klara, rena språk framstår han som en föregångare till Lessing. Se arbeten af Helbig (1844), Lisch (1845), Litzmann (1883) och Richter (1884).

Lisën (ty. *lisene, laschene*, fr. *pilastre en lisière*), *bygnk.*, namn på de smala, enkla, föga framspringande pilastrar, som inom den romanska byggnadskonsten användas för att pryda och indela ytter väggarnas ytor. Lisenerna utgå från den för hel byggnaden gemensamma sockeln samt öfvergå upp till vanligen i en takfoten åtföljande s. k. rundbågs fris. Lisenen utgör en förtjockning af muren och är tillsammans med motsvarande inre murpelare e första ansats till den under gotiken fullt utbildad sträfpelaranordningen. Lisenens plats är alltså be stämd genom kyrkans plan till de punkter, där hvalf trycken skola upptagas, och den anger sålunda i de yttre hvalfindelningen i det inre. Lisener finnas Sverige flerstädes å romanska kyrkor, så t. ex. Lunds domkyrka (se fig. däraf å pl. XXI till art Byggnadskonsten, koret), men äfven å smärr landskyrkor, t. ex. Kaga, Heda, Vårdsberg i Östergöt land samt åtskilliga Gottlandskyrkor. Upk. (I. G. C.

Lisfranc [-frã'], Jacques, fransk kirurg, f 1790 i S:t Paul (Loire), d. 1847, blef 1813 med doktor i Paris och 1824 professeur agrégé vid med fakulteten där, utgaf en mängd skrifter, bl. a *Clinique chirurgicale de l'hôpital de la Pitié* (3 bd 1841—43) och *Précis de médecine opératoire* (3 bd 1844—47). Se följ. artikel. R. T—d

Lisfrancs operation [-frã's], uppkallad efte franske kirurgen Lisfranc (se denne), består ett afiägsnande af samtliga tår med tillhörande me lanfotben. J. A

Lisieux [-siö], arrondissemangshufvudstad i fran ska dep. Calvados, vid floden Touques och fransk västbanan, från hvilken vid L. utgår en bibana ti Trouville (nära 40 km.). 15,194 inv. (1906). De forna katedralen, S:t Pierre (grundlagd omkr. 104 fullbordad 1233 och i senare tid restaurerad), är de mest intressanta exemplet i Normandie på kyrkc byggnader stående på öfvergången emellan den rc manska och den gotiska stilen. L. är en af de för nämsta handels- och fabriksstäderna i Normandie Sedan gammalt är det bekant som tillverkningso för ett slags bomullstyg, som efter den förste fabri kanten blifvit kalladt *cretonne*. Dessutom ylleindu stri och handel med spannmål, boskap, ull och ost L. har många gamla byggnader (från 1300—1500 talen). — På Cæsars tid var L. under namnet *Novio magus* lexoviernas hufvudstad. Det var biskopssät 538—1790. (J. F. N.

Liske, Ksawery, polsk historiker, f. 1838 prov. Posen, d. 27 febr. 1891, studerade vid uni versitetet i Breslau, deltog i resningen 1863—64 fortsatte sedan studierna för Droysen i Berlin, ut gaf 1867 i "Forschungen zur deutschen geschichte en förträfflig skrift, *Der kongress in Wien im jahr 1815*, promoverades s. å. till filos. doktor i Leipzi och medverkade i v. Sybels "Historische zeitschrift" Hans broschyr med anledning af grefve Bismarck tal i nordtyska riksdagen 18 mars 1867 väckte sto uppseende. 1868 fick han anställning som arkivari i Lemberg, blef 1869 docent och 1871 professor historia vid Lembergs universitet, som då rensade från tyska lärarkrafter. Hans förnämsta arbeten är samlade i *Monumenta Poloniæ historica* och *Akt grodzkie i ziemskie*. På svenska publicerades "Historiskt bibliotek" 1875—79 L:s *Öfversigt d den polska literaturen med särskildt afseende p den svenska historien*. Han deltog i uppsättandet a den polska tidskriften "Kwartalnik historyczny" (1886), som 1891 innehöll hans lefnadsteck ning. A—d J

Liskeard [liskā'd], fordom *Liscarret*, stad i en-lska grefsk. Cornwall, n. v. om Plymouth. 4,010 *r.* (1901). Det var förr en grufstad och har nu ieindustri och stenbrott.

Lisko, stad i Galizien, vid Sans högra strand. 471 inv. (1900), mer än hälften judar. Nafta-ffinaderi; i närheten flera ångsågar och nafta-llor. J. F. N.

L'Isle [lil], flod och stad i Frankrike. Se Isle.

Lisle [li'l], viscount. Se Brandon, sp. 1474.

L'Isle-Adam [lil adā']. Se Isle 3.

L'Isle-Jourdain [lil ʃordä']. Se Isle 4.

L'Isle-sur-la-Sorgue [lil syr la sårg]. Se Isle 2.

L'Isle-sur-le-Doubs [lil svr lə dō]. Se Isle 5.

Lismore [lismå'r l. li'småə]. 1. En till skotska efsk. Argyll hörande smal, långsträckt ö i myn-ngen af Loch Linnhe. 39 kvkm. 500 inv. (1901), est gaeler. På ön finnas åtskilliga märkliga ruiner, som af Achinduin castle — sannolikt biskoparnas Argyll forna residens —, en gammal katedral stiftet Argyll eller Lismore) samt en borg, som rmodas vara af norskt eller danskt ursprung. — Stad i irländska grefsk. Waterford, vid Black-ater. 1,583 inv. (1901). Staden är hufvudort i t katolska biskopsstiftet Waterford och L. samt r en katedral (byggd 1663) och ett slott. Detta ggdes 1185 och var biskoparnas residens in på 00-talet. — 3. Stad i New South Wales (Au-alien), vid floden Richmond, som därifrån är gelbar, och en järnväg till kusten. 4,378 inv. 901). Romersk-katolsk biskop (sedan 1887). Stor port af mejeriprodukter, fjäderfä, svin och trä-ror. 1 o. 2. (J. F. N.) 3. Wbg.

Li'sola, François de, österrikisk diplomat, f. aug. 1613 i Salins, Franche-Comté, d. 19 dec. 74 i Wien, juris doktor i Dôle, deltog i de politiska iderna i sin hemstad Besançon, begaf sig till Wien 1638 och trädde i kejserlig tjänst. Efter diplomatiska beskickningar, bl. a. till England 1639—40 och 1641—45 samt till Warschau 1648—49 och 1649—51, skickades han 1655 som kejserlig gesant till Karl X Gustaf i Polen. Under hela det polska kriget verkade han med mycken energi mot Sveriges intressen, bekämpande de franska medlingsförsöken och eg-nde Österrike till ingripande i kriget; som af polske konungens fullmäktige afslöt han för-aget mellan Polen och Brandenburg i Wehlau 57. Vid fredsförhandlingarna i Oliva 1660 var , året förut utnämnd till friherre, en af kejsa-as representanter. Efter fortsatt diplomatisk verk-mhet i Polen och Brandenburg öfverflyttades han 65 till den västeuropeiska skådeplatsen, där han Madrid och — från 1666 — i London (tidtals i ederländerna) med outtröttlig ifver, men hämmad sin regerings svaghet och vacklande politik, sökte kämpa Frankrikes utvidgningssträfvanden. Han rkade äfven som publicist i detta syfte genom ut-

gifvandet af ett flertal politiska stridsskrifter, bland hvilka *Bouclier d'estat et de justice* (1667) är den mest kända. I underhandlingarna om befästandet och utvidgningen af 1668 års trippelallians tog L., hvars mål var en stark koalition mot Frankrike, liflig del, och efter det franska anfallet på Nederländerna 1672 lyckades han genomföra afslutandet af förbundet mellan detta land och kejsaren s. å. Han var till sist Österrikes representant på fredskongressen i Köln 1673—74 och bidrog efter bästa förmåga att få den upplöst. — L:s ''Berichte'' 1655—60, en viktig källa för det svensk-polska krigets historia, äro utgifna af Pribram (1887). Jfr vidare Pribram, ''Franz Paul freiherr von L. und die politik seiner zeit'' (1894), Carlbom, ''Friherre Frans Paul von L. Sveriges förhållande till Österrike under Ferdinand III:s sista regeringsår'' (1898), och Longin, ''François de L.'' (1900). H. B—n.

Lis pe'ndens, lat., *jur.*, anhängig, ännu oafgjord rättssak. — Litispende'nte (abl. abs. af *l. p.*), under pågående rättegång; innan dom ännu fallit i en rättstvist. — Litispende'ns, ett måls anhängighet vid domstol. Denna inträder med stämningens behöriga delgifning och medför den verkan att, så länge målet icke blifvit afgjordt eller afskrifvits från vidare behandling vid den domstol, där det gjorts anhängigt, annan rätt icke kan upptaga detsamma, om det dit instämmes. I. Afz.

Lispund (fsv. *lifspund*, mlat. *liuonicum talentum*, da. *liespund*, ty. *liespfund*), eg. ''liviskt pund'', en i Skandinavien, norra Tyskland och Östersjöprovinserna förr bruklig vikt, vanligen $^1/_{20}$ af ett skeppund och indelad i 20 skålpund. I Sverige aflystes denna vikt genom k. stadgan 31 jan. 1855, men fortfor att begagnas i handeln bland menige man. 1 lispund (vanligen tecknadt L℔) viktualievikt var = 8,5 kg.

Lissa. 1. (Po. *Leszno*) Kretsstad i preussiska reg.-omr. Posen, nära Schlesiens gräns, vid järnvägen emellan Posen och Breslau. 16,021 inv. (1905). Gymnasium; tillverkning af maskiner, skor, spritvaror, cigarrer m. m., stor ångkvarn, boskaps- och spannmålshandel. Staden var fordom befäst och har ett vackert slott. Ett antal bömisk-märiska bröder, som, förvisade af kejsar Ferdinand I, funnit en tillflykt på den polska familjen Leszczyńskis gods Leszczyńko, anlade på detta gods en stad (1548), som fick namnet L. Under Trettioåriga kriget ökades flyktingarnas antal, och staden blef en viktig handelsplats samt medelpunkten för de bömisk-märiska bröderna i Polen. Dessa hade där en ryktbar läroanstalt, där Comenius (se d. o.) en tid var rektor, samt arkiv och boktryckeri. — 2. (Serbokroat. *Vis*, lat. *Issa*) Ö utanför kusten af Dalmatien, s. v. om Lesina, har en areal af 85 kvkm., är bergig och har flera goda hamnar. Hufvudprodukter äro vin och rosmarinolja, hvarjämte sardinfisket i hafvet utanför ger en rik afkastning. 9,914 inv. (1900), serbokroater. Hufvudort är köpingen L. på norra sidan, med en af de bästa hamnarna i Adriatiska hafvet (befäst krigshamn). Under Napoleon I:s krig besattes L. af fransmännen, men eröfrades 1811 af engelsmännen, hvilka med en eskader af 4 fregatter 13 mars 1811 i närheten af L. besegrade en fransk-veneziansk flottilj af 6 fregatter och 5 korvetter och innehade ön till juli 1815. I juli 1866 gjorde den italienska flottan under amiral Persano flera angrepp

på L. och blef 20 s. m. tillbakaslagen af en vida underlägsen österrikisk eskader under amiral Tegetthoff (med afseende på träfartyg voro de bägge flottorna lika, men italienarna hade 12 pansarskepp, österrikarna endast 7). Striden stod omkr. 16 km. n. om hamnen. 1—2. (J. F. N.)

Li'ssabon (port. *Lisboa*), Portugals hufvudstad samt viktigaste sjö- och handelsstad, ligger i prov. Estremadura på norra stranden af den 18,5 km. långa och 11 km. breda utvidgning af Tejo (*Rada de Lisbóa*), som genom flodens nedersta del (*Entrada do Tejo*, 7,4 km. lång och 3 km. bred) står i förbindelse med Atlantiska hafvet. Belägen dels amfiteatraliskt längs viken, dels på och emellan tre större och fyra mindre kullar, med Serra de Cintras höjder i bakgrunden, erbjuder staden från sjösidan en utomordentligt vacker anblick. Den egentliga staden består af fyra stadsdelar (*bairros*): gamla staden (*Alfama*), belägen i ö., omkr. kastellet S. Jorge, nedre staden (*Cidade baixa*), som sträcker sig långsmal från Tejo uppåt landet, den högt belägna öfre staden (*Bairro alto*) och västra staden (uppkallad efter den här utflytande lilla floden *Alcántara*); denna stadsdel är hopbyggd med förstaden Belém och andra angränsande orter. Genom den stora jordbäfningen 1 nov. 1755 erhöll L. ett helt nytt utseende. Den gamla staden, omkring Castello de S. Jorge (nu baracker och militärfängelse), som skonades vid nämnda tillfälle, har ända till senaste tid bildat ett virrvarr af smala, krokiga och mörka gränder, med gamla, höga, gotiska hus, men har nu blifvit nästan ombyggd och fått modernare utseende. De stadsdelar, som ombyggts efter 1755, ha raka gator och till en del palatslika, men i 1700-talets fula stil byggda hus. Där ligga de förnämsta torgen, af hvilka det vackraste är Praça do Commercio vid Tejostranden, omgifvet på tre sidor af tullhuset, stadshuset, börsen och ministerierna samt i midten prydt med Josef I:s ryttarstaty och på norra sidan af en stor triumfbåge (se pl., fig. 1), hvarunder en gata (Rua Augusta) leder till ett annat vackert torg, Rocío l. Praça de Dom Pedro (på samma plats, där fordom inkvisitionens palats och fängelser lågo), med Pedro IV:s staty (fig. 2). Bredvid Rocío ligger salutorget (Praça da Figueira). De offentliga promenaderna äro mycket besökta på aftnarna, i synnerhet Passeio publico eller den 3 km. långa Avenida da liberdade med ett i dess södra del, Praça dos restauradores, 1882 rest monument till minne af befrielsen från det spanska öfverväldet, den vackra botaniska trädgården samt parkerna (*tapada*) vid det kungliga slottet Ajuda och det nedannämnda Palacio das necessidades. En annan mötesplats för stadens eleganter är gatan Almeida Garrett (förr Chiado), medelpunkten för modehandeln och adelns hotell, vid hvars ena ända ligger Camões-platsen, med en staty af skalden Camões. Norr och n. v. om Avenida ligga de nyare Avenidaparken, Edvard VII:s park, Campo grande och Campo Pequeno med tjurfäktningsarena. Kyrkorna äro många. Af de efter jordbäfningen byggda må nämnas klosterkyrkan "Jesu hjärta" (Estrella; fig. 3); den byggdes (för 25 mill. kr.) 1779—96 och är en efterbildning af kyrkan i Mafra. Äldre kyrkor äro katedralen Sé Patriarchal (grundlagd på 1150-talet, ombyggd efter 1755) och klosterkyrkan São Vicente de Fóra (klostret är patriarkens residens), med huset Bragança's grafkapell, samt São Roque, med det ryktbara Johanneskapellet, förfärdigadt i Rom för Johan V:s räkning af dyrbara marmorsorter med mosaiker och prydnader i silfver och brons. Bland de kungliga slotten utmärker sig intet genom något imponerande yttre, med undantag af det på en höjd vid Belém belägna palatset Ajuda, senast bebodt af änkedrottningen Maria Pia, ett väldigt, men ofullbordad byggnadsverk (från 1816—96) med botanisk trädgård och andra samlingar. Det forna residenspalatset Palacio das necessidades (byggdt 1743—50), i västra stadsdelen, urspr. ett nunnekloster, är en till det yttre oansenlig, men praktfullt inredd byggnad. L:s största byggnadsverk är den under Johan V:s tid 1729—49 anlagda vattenledningen, hvilken öfver Alcántara djupa dal går i en viadukt af 35 bågar, men för öfrigt är till stor del underjordisk och förser staden med vatten från den 24 km. aflägsna byn Bellas. En nyare vattenledning (öppnad 1880) leder vatten från Alviella nära Pernes (omkr. 110 km.). Det af Emanuel den store 1499 grundlagda f. d. hieronymitklostret Belém (Betlehem) i förstaden med samma namn, en väldig byggnad i halft morisk-bysantinsk halft romansk-gotisk stil, jämte en gotisk kyrka, där flera af Portugals konungar ligga begrafna, är nu barnhus. Denna kyrka (fig. 5) är näst klostret i Batalha det vackraste byggnadsverket i Portugal. Strax invid klostret på stranden af Tejo ligger Torre de Belém (ett torn i arabisk stil från slutet af 1400-talet; fig. 4), hvars plattform är bestyckad med ett batteri till hamnens försvar. Af andra byggnader märkas nationalmuseum (i Pombals hus, *Casa das janellas verdes*), tullhuset, marinarsenalen med marinmuseum, myntet, cortesbyggnaden (före 1834 benediktinkloster), som äfven inrymmer statsarkivet (Archivo da Torre do tombo), stadshuset (1865—80) och centralbangården (Lisboa Rocío). Till de viktigaste bildningsanstalterna höra polyteknisk skola (i den ofvannämnda botaniska trädgården), medicinsk-kirurgisk skola (från 1556), utbildningsanstalt för lärare (Curso superior de lettras), landtbruks- och veterinärinstitut, oftalmologiskt institut, farmaceutisk läroanstalt, handtverks- och handelsskola, flera lyceer, akademi för de sköna konsterna, konservatorium för musik och dramatik, krigs- och sjökrigsskola; vidare nationalbiblioteket (omkr. 400,000 tryckta böcker; 16,000 handskrifter och 40,000 mynt och medaljer), biologiskt laboratorium för hafszoologi, astronomiskt och meteorologiskt observatorium, nationalmuseum (mest taflor), etnografiskt, arkeologiskt museum, vet. akad. (stiftad 1789), et geografiskt sällskap m. m. Slutligen finnas 6 teatrar (störst Real theatro de S. Carlos, för operor, och Th. de dona Maria segunda, för dramer) samt 2 tjurfäktningsarenor. L. hade 1900 en folkmängd af 356,009 inv. (med förstäderna 710,000, motsvarande distriktet L.), bland hvilka finnas många spanjorer (mest från Galicien, s. k. gallegos, hvilka här arbeta som tjänare och arbetare), brasilianare, engelsmän, fransmän, tyskar samt en mängd negrer. — Stadens industri tillväxer årligen; särskildt framställas guld- och silfverarbeten samt juvelerarvaror, men äfven en ganska afsevärd textilindustri har uppstått under skyddet af de höga tullarna. Järngjuterier och maskinfabriker, sockerraffinaderier, kemiska fabriker o. a. finnas. Tillverkning af tobaksvaror och tändstickor är statsmonopol, som utarrenderats till bolag, hvilka ha fabriker härför

Situationsplan af Lissabon. 1. Praça do Commercio. 2. Praça de dom Pedro. 3. Salutorg (Praça da Figueira). 4 Tullhus och börs 5 Marinarsenal. 6 Cortes-(parlaments-)byggnad och statsarkiv 7 Stadshus. 8. Järnvägscentralstation 9 Polyteknisk skola 10 Medicinsk skola 11. Vetenskapsakademiens hus 12 Myntverket 13. Infanterikaserner. 14. Artillerikasern 15. Kavallerikasern 16 Marinkasern 17. Kasern 18. Krigsskola 19. Hospital. 20. Lasarett. 21. Militärsjukhus. 22. Kyrkan S. Roque. 23. Kyrkan S. Vicente. 24 Klosterkyrkan "Jesu hjärta". 25. Katedralen Sé Patriarchal. 26 Kyrkan S:a Martha 27. Kloster (flera). 28. Engelska kyrkogården. 29. Tyska kyrkogården. 30 Cintrabangården 31 Santosbangården. 32. Landtbruksinstitut 33 Nationalbibliotek. 34. Teknisk skola. 35. Nationalmuseum. 36 Postkontor och telegrafstation. 37 Riksbank. 38. Dramatiska (Dona-Maria-) teatern 39. S. Carlos-teatern (Opera). 40. Observatorium. 41. Konstakademi. 42 Camõesplatsen. 43. Frihetsmonumentet.

Fig. 1. Praça do Commercio, med triumfbågen och Josef I Emanuels staty.

Fig. 2. Praça de dom Pedro. I bakgrunden dramatiska (Dona-Maria-) teatern.

Fig. 3. Klosterkyrkan "Jesu hjärta" (Estrella).

Fig. 4. Torre de Belém.

Fig. 5. F. d. hieronymitklostret Beléms kyrka.

marinarsenalen ha på senare tiden krigsskepp ggts. — Den breda Tejo bildar en säker och mlig hamn, så djup, att de största krigsskepp nna ankra vid staden. Genom anläggningen af ckor och en 6 km. lång hamnmur har man sträfvat t anpassa densamma efter nyare fordringar. Inppet försvarades förr, ehuru otillräckligt, genom de da forten São Julião på norra och Bugio på södra lan, men numera har staden omgifvits af den 40 n. långa Estrada da nova circumvallacão med forten xias, Mossanto, Ameixoeira och Sacavem, hvarmte befästningar anlagts på höjderna vid Cintra och lverca. Sjöfartens tillväxt framgår däraf, att 1902 913 fartyg om 4,3 mill. ton inlöpte i hamnen, men 908 steg tonnaget till 7,1 mill. Ungefär en tredjedel af alla fartygen är engelsk. Värdet af den årliga xporten är omkr. 40 mill. milreis och af exporten 22 ill. — L. är slutpunkt för den internationella järnvägsförbindelsen Paris—Madrid—L. samt Paris—Salamanca—L. (Sydexpressen); dessutom utgå från L. 8 lokalbanor. — Inom staden användas elektriska järnvägar samt med anledning af den stora höjdskillnaden mellan olika gator (ända till 110 m.) bassar och s. k. bergbanor. — Medelårstemperaturen i L. är 15,6°, vintertemperaturen 10,5°; den årliga nederbörden stiger till 750 mm. — Stadens ldsta namn var *Ulisipo* l. *Olisipo*, hvilket gaf äldre ekiska resande och lärde anledning att söka ett mband med Ulysses (Odysseus). Under romarna r staden ett municipium och kallades *Felicitas lia*. Det romerska samhället låg på borgkullen mkring Castello de São Jorge), där rester af en ater, bad och tempel anträffats. Araberna, som nehade staden från 716, kallade den *al-Aschbuna* *Lischbuna*. Efter flera månaders belägring ings den 1147 af Alfons I, understödd af engelska h flandriska korsfarare, och vardt åter en kristen id samt fick snart en biskop, som 1394 upphöjdes l rang af ärkebiskop och 1716 till patriark. 1422 ef staden rikets hufvudstad. Under Emanuel den ore (1495—1521) var L. utgångspunkt för de rtugisiska sjöexpeditionerna och uppblomstrade till en förnämsta handelsplatsen i Europa, väl i stånd t bära skadorna vid jordbäfningarna 1531 och 575. Dess välstånd sjönk dock hastigt under den anska ockupationen 1580—1640, genom de spana och portugisiska flottornas nederlag i krigen mot ngland och Nederländerna samt genom förlusten Indien. Det stora jordskalfvet 1 nov. 1755, åtljdt af en flodvåg, som bortspolade kajer och rtyg, och förhärjande eldsvådor, lade halfva staden ruiner, bragte öfver 30,000 människor om lifvet h förorsakade en beräknad materiell skada af mkr. 350 mill. kr. Genom ministern Pombals nergi steg staden dock hastigt upp ur askan och uset. Den franska invasionen 1807—08, hofvets rttning till Rio de Janeiro, krigen på Pyreneiska lfön och förlusten af Brasilien bragte L. i fullständigt förfall, hvarur det under de sista 50 åren rbetat sig upp till en stor och vacker stad. Litt.: reire de Oliveira, "Elementos para a historia do unicipio do Lisboa" (9 bd, 1885—98), och Haupt, Die baukunst der renaissance in Portugal" (bd I, Lissabon und umgegend", 1890). (J. F. N. Wbg.)

Lissajous [-jō], J. A., fransk fysiker. Se Lissajous' kurvor.

Lissajous' kurvor [-jōs], *fys.* Om två stämgafflar, hvilkas skänklar i ändarna äro försedda med små speglar, placeras (se fig. 1) med speglarna vända mot hvarandra i den ställningen, att den ena svänger

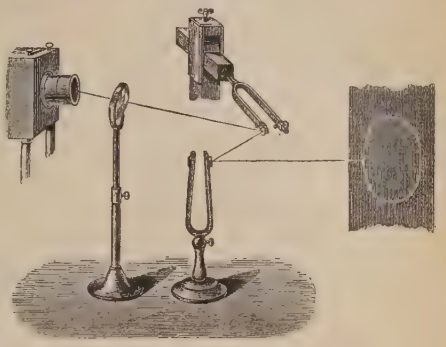

Fig. 1. Lissajous' stämgafflar.

i horisontal, den andra i vertikal riktning, och om man låter strålarna från en starkt lysande punkt falla på den ena spegeln, därefter reflekteras mot den andra spegeln samt slutligen träffa en skärm, ser man, när båda stämgafflarna anslås, en lysande kurva på skärmen af olika form alltefter stämgafflarnas toner och det sätt, hvarpå de blifvit satta i vibra-

Fig. 2. Lissajous' kurvor.

tion. Dessa kurvor (fig. 2) framställdes först (1855) af franske fysikern Jules Antoine Lissajous (f. 1822, d. 1880). I stället för att uppfånga ljusbilden på en skärm kan man betrakta den genom en tub. På dessa kurvors förekomst grundade Lissajous en mycket känslig metod för stämgafflars komparering och justering. När två stämgafflar ljuda fullkomligt unisont eller äro stämda i rena oktaver, kvinter o. s. v., bibehåller sig nämligen den kurva, som de vid sina samtidiga svängningar framkalla, oförändrad till såväl form som läge. Men är inter-

vallen dem emellan mer eller mindre oren, växlar figuren oafbrutet och synes oscillera fram och tillbaka i synfältet. Den apparat, som Lissajous konstruerade för detta ändamål, kallades af honom *optisk komparatör*, af Helmholtz, som i åtskilliga afseenden modifierade densamma, *vibrationsmikroskop*. — Metoden att med optiska medel sammansätta samtidiga vibrationer var känd före Lissajous' försök med stämgafflar. Den angafs först af engelske fysikern Ch. Wheatstone (f. 1802, d. 1875), som för detta ändamål konstruerade en apparat, hvilken han benämnde *kalejdofon* (se d. o.). R. R.*

Lissamphi'bia, *zool.* Se Amfibier, sp. 827.

Li'ssauer, Abraham, tysk antropolog, arkeolog, f. 1832 i Berend, West-Preussen, d. 1908, verkade länge som läkare i Danzig och var sedan 1892 bosatt i Berlin. Han var lång tid själen i Berliner gesellschaft für anthropologie, ethnologie und urgeschichte; han var sällskapets bibliotekarie och tidvis dess ordf. Af honom ordnades och katalogiserades sällskapets vidlyftiga bibliotek, redaktionen af ''Zeitschrift für ethnologie'' ålåg till en stor del honom, och han utarbetade tidskriftens andra vidlyftiga generalregister. Bland L:s skrifter märkas: *Crania prussica* (i ''Zeitschrift für ethnologie'', 1874, 1878), *Die prähistorischen denkmäler der provinz Westpreussen* (1887), *Altertümer der bronzezeit der provinz Westpreussen und der angrenzenden länder* (1891) samt de vidlyftiga *Prähistorische typenkarten der deutschen anthropologischen gesellschaft*. L:s arbeten utmärkas för en sällsynt noggrannhet och öfverskådlig klarhet. Af värde äro äfven hans många reseberättelser från kongresser o. d. T. J. A.

Lissence'phala, *zool.* Se Däggdjur, sp. 1200.

Lisse'nko, Nikolai Vitalievitj, lillrysk tonsättare, f. 1842, gjorde universitetsstudier, var 1866—68 elev vid konservatoriet i Leipzig och blef därefter musiklärare i Kiev. Han är en grundlig kännare af lillryssarnas musik och har utgifvit ''Gesänge der Ukraine'' (6 bd, 1868—95), 8 häften lillryska visor i körsättning, en samling vår-, dans- och barnvisor (*Melodostji*) m. m. L. har komponerat 6 operor, 2 barnoperor, kantater, solosånger, körstycken och pianosaker. E. F—t.

Lissēra (fr. *lisser*), glätta (särskildt tryckpapper). Lisseringen tillgår så, att de tryckta arken, sedan de blifvit torkade, ett och ett läggas emellan glanspapp och därefter sättas i press, där de i vanliga fall få kvarstanna omkr. 12 timmar. — Ett annat slag af pappersglättning är (den i Sverige numera föga brukliga) satineringen. Denna verkställes *före* tryckningen.

Lisses [liss], fr. Se Haute-lisse.

Li'ssos, i forntiden en liten flod på Traciens södra kust, v. om floden Hebros, bekant genom den af Herodotos berättade sagan, att Xerxes' armé skulle druckit den tom. (J. F. N.)

Lisso'triches (af grek. *lisso's*, slät, och *thrix*, hår), släthåriga. Se Hud, sp. 1199.

Li'ssus in Illy'ria. Se Alessio.

List. 1. *Bygnk.* Se Listverk. — 2. *Skpsb.*, å *träfartyg* den utanför bordläggningens ytterstida framskjutande delen af vissa plankgångar, hvilkas hufvudsakliga ändamål är att ge fartygssidan ett vackrare utseende. De benämnas efter sitt läge å fartygssidan. Så t. ex. kallas ytterkanten af nedre skarndäcket *skarndäckslist*, ytterkanten af öfre skarndäcket eller ledstången *relingslist*; de lister, som finnas på akterspegeln, gallerierna och galjonsbyggnaden, kallas *spegellister*, *gallerilister* och *galjonslister*. På åtskilliga fartyg finnes längre ned på fartygssidan, något öfver vattenlinjen, en list, som kallas *frihultslist* af det skäl, att den hindrar frihultens nedre ändar att trycka mot själfva fartygssidan. — Å *järnfartyg* anbringas utanför bordläggningen *listjärn*, hvilka äro fasonjärn af olika slag och utgöra en god förbindning. — 3. *Trädg.*, en låg, uppkastad jordvall, oftast af omkr. 40 cm. höjd, som används för odling af vissa ömtåligare köksträdgårdsväxter. Orsaken till, att de senare ge bättre afkastning odlade på list än odlade på slätt land, är, att den uppkastade jorden fortare uppvärmes på våren samt mindre lider af fuktighet. Härtill kommer, att ytan blir ej så litet förstorad genom jordens uppläggning i lister. Bland växter, som isynnerhet med fördel odlas på list, äro gurkor (listgurkor). Som lister betecknas stundom smala blomsterrabatter. 2. J.G.B.* 3. C.G.D.

List, Friedrich, tysk nationalekonom och handelspolitiker, f. 6 aug. 1789 i Reutlingen, d. (genom självmord) 30 mars 1846, inträdde tidigt i faderns garfverirörelse, blef sedan anställd i stadens och statens tjänst och utnämndes 1817 till professor i ''statspraxis'' vid Tübingens universitet. 1819, året efter den preussiska tullreformen, inledde han sin verksamhet för en enhetlig ordning af det tyska tullväsendet och intresserade i Frankfurt ett antal mellan- och sydtyska köpmän och fabrikanter att bilda ''den tyska handels- och industriföreningen'', å hvars vägnar han till förbundsförsamlingen öfverlämnade en hemställan om borttagande af de inländska tullskrankorna och införande af en allmän tysk tullagstiftning (jfr Tyska tullföreningen). Han ådrog sig genom sitt arbete vederbörandes misshag och måste lämna sin professur. 1820 valdes L. af Reutlingen till representant i württembergska kammaren; det politiskt liberala och antibyråkratiska uttrycksättet i en petition, skrifven å denna stads vägnar, ådrog honom åtal för uppvigling, och han dömdes till uteslutning ur kammaren samt tio månaders fängelse, rymde, men återvände efter ett par år, aftjänade en del af straffet, men frigafs mot villkor att emigrera och kom 1825 till Förenta staterna. Där var han dels farmare, dels publicist samt trädde i förbindelse med Pennsylvaniasällskapet för industriens främjande. Förut anhängare af A. Smiths handelspolitiska lära, omfattade L. dåmera en protektionistisk åskådning, hvars talan han med mycken framgång förde i den på uppdrag af nyssnämnda sällskap utgifna skriften *Outlines of american political economy* (1827), hvilken innehöll de flesta af de teoretiskt betydelsefulla punkterna i hans här nedan omtalade hufvudarbete. 1830 återkom L. till Tyskland som

nerikansk konsul för Baden samt påbörjade utgifndet af samlingsverket ''Staatslexikon'' (fullföljdt v. Rotteck och Welcker 1834 ff.) och började ergiskt agitera för järnvägsväsendets utveckling, rskildt i Tyskland, samt stiftade 1835 ett specialgan för sådana spörsmål (''Eisenbahnjournal''). I llfrågan författade han dels en täflingsskrift för arisakademien, dels artiklar, införda i ''Deutsche erteljahrschrift'' (sv. öfv. ''Införselfrihet och yddsförfattningar'', 1840). L:s hufvudarbete, *is nationale system der politischen oekonomie* 840; 7:e uppl. 1883 med inledning af K. Th. eberg, ny uppl. 1905; ''Det nationella nationalonomiska systemet'', 1888), väckte genast stort pseende och stärkte betydligt de sydtyske fabrinternas sträfvanden för högre tullsatser. L. utcklade liflig praktisk verksamhet för tullföreninns utvidgning med höga industritullar, för expannskraftig tysk handelspolitik och en tysk flotta. n verkade för fabrikantföreningars bildande och psatte 1843 ''Deutsches zollvereinsblatt''. Hans rsök att vinna en statsanställning voro fruktlösa, ödbekymmer och sjuklighet bragte honom till förlan, och han sköt sig.

Resultaten af L:s lifsgärning voro praktiskt zollvereins'' och järnvägsväsendets utveckling, teotiskt ett stort inflytande i protektionistisk riktng. Han vände sig med mycken skärpa mot A. ith och hans ''skola'', som anklagades för att vara ena sidan alltför individualistisk, å andra sidan tför kosmopolitisk. Den förbisåge, att mellan inviden och mänskligheten stode nationen, af hvars ndiga välfärd i sista hand berodde alla dess medmmar, som därför måste underordna sina intressen der dennas. Denna de privatekonomiska intresas uppoffring för de nationalekonomiska innebure nväl inskränkning af handelsfriheten. Nationens kedom bestode nämligen ej, som ''skolan'' lärde, hopande af en summa materiella nyttigheter l. ytesvärden'', utan i utvecklingen af dess produkra krafter. Dessa uppstode ur fyra källor: 1) invidernas kroppsliga och andliga arbetsförmåga, de sociala och politiska förhållandena och institionerna, 3) naturtillgångarna, 4) verktygen eller pitalet. Högst utvecklades samma krafter genom anufakturväsendets'' l. industriens tillväxt vid lan af jordbruket. Skyddstullar vore förutsättnin för denna tillväxt. Alla nationer, åtminstone m den tempererade zonen, hade, sedan de pasrat jägar- och nomadtillstånden, att genomlöpa å ekonomiska stadier: jordbrukets samt det, då rdbruket vore förenadt med manufakturväsendet; rifrån hade de att öfvergå i det ''normala'' staet, i hvilket en harmonisk förening åvägabragts ellan de tre grenarna af ekonomisk verksamhet: rdbruk, industri och handel. I det enbart jorduksidkande stadiet vore fri handel med rikare tioner det fördelaktigaste. Sammaledes när en nan, liksom England, nått det högsta l. ''normala'' adiet och ej längre behöfde frukta utländsk konrrens. Men för nationer, hvilka, liksom Tyskd, befunne sig i det mellanliggande stadiet, vore t skyddssystem med i början moderata tullsatser t nödvändigt uppfostringsmedel. Genom denna ppfostringssynpunkt skilde sig L. från merkantiternas teori om den ogynnsamma handelsbalansen, ilken teori han ogillade, ehuru han icke bortsåg från vissa ogynnsamma eventualiteter genom ett utförselöfverskott af klingande mynt. L. ville tillämpa sin protektionistiska åskådning endast på industrien, icke på jordbruket, som skyddades af den naturliga arbetsfördelningen mellan olika länder och som dessutom skulle gynnas af industriens blomstring, under det jordbrukstullar verkade hämmande på industrien. Medan tullsystemet var för L. icke målet, utan medlet, var världshandelsfriheten för honom det ideala. L:s roll som föregångare för den historisk-realistiska skolan inom nationalekonomien får ingalunda förgätas. En del af L:s skrifter är utgifven under titeln *F. L:s gesammelte schriften* (3 bd, 1850). Litt.: Eheberg (se ofvan) och M. E. Hirst, ''Life of F. L.'' (1909). E. H. T.

Li'sta (af fnhty. *lista*, nyhty. *leiste*, list, band), förteckning på personer eller saker.

Lista [lista], socken i Södermanlands län, Väster-Rekarne härad. 4,542 har. 896 inv. (1910). Annex till Gillberga, Strängnäs stift, Väster-Rekarne kontrakt.

Li'sta y Aragón [i aragå'n], Alberto, spansk lärd, kritiker och skald, f. 1775 i Sevilla, d. där 1848, blef domherre i Sevilla 1840 efter att förut ha varit professor dels i poetik och retorik, dels i matematik. L:s franskvänlighet nödgade honom att flytta till Frankrike, där han vistades 1813—17; återkommen till Madrid, uppsatte han ''El Censor'', en af de bästa litterära tidskrifterna i Spanien. 1830—33 måste han åter förlägga sin vistelseort till Frankrike, där han utgaf tidningen ''Gaceta de Bayona'', förbjuden i Spanien. L. blef 1833 direktör för ''Gaceta de Madrid'' och höll samtidigt mycket berömda föreläsningar i Ateneo, utkomna i bokform under titeln *Discursos*. Som lärare utöfvade L. stort inflytande på sin generation ej blott genom omfattande humanistisk bildning, utan äfven genom oförvitlig karaktär och har därigenom förberedt det poetiska uppsving, som karakteriserar den spanska litteraturen under 1800-talets första del. Till sina politiska åsikter var L. frisinnad, som kritiker logiskt klar och enkel, och hans vittra alster utmärka sig för elegant form och tankedjup. Berömdt är hans skaldestycke *El emigrado de 1823*, en verklighetstrogen och kraftig målning af Spanien under fanatismens ok. L:s förnämsta arbeten f. ö. äro *Canto del esposo, A la victoria de Bailén, Al desgraciado, Canto de la esposa á la restauración del Salvador del mundo, La vida humana, La Tarde*, alla filosofiska och religiösa hymner och oden, *Ensayos literarios y críticos, Colección de los mejores publicistas españoles*, en rikhaltig samling vers och prosa, och *Tratado de matemáticas puras y mixtas*. L. var led. af Spanska akademien och af Historieakademien. Hans *Poesias* utkommo 1822 och 1834 i Paris. Se Rivadeneiras ''Biblioteca de autores españoles'', bd 67. Ad. H—n.

Lister, härad i Blekinge län, utgör Listers härads domsaga och ingår i Blekinge västra fögderi samt omfattar socknarna Mörrum, Elleholm, Jämshög, Kyrkhult, Gammalstorp, Ysane, Mjällby, Sölvesborgs landsförsamling. 66,807 har. 25,091 inv. (1910).

Lister. Se Listerlandet.

Lister [li'stə], Samuel Cunliffe, lord Masham, engelsk uppfinnare, industriidkare, f. nyårsdagen 1815 å Charley hall nära Leeds, d. 2 febr.

1906 å sitt gods Swinton castle, började sin affärsbana på en exportfirmas kontor i Liverpool, men ingick vid 22 års ålder kompanjonskap med sin broder, som var yllefabrikant där. Fadern uppsatte åt sina båda söner en fabrik vid Manningham, en liten

del af den plats invid Bradford, där det ståtliga fabrikskomplexet ”Lister & C:o Limited” sedermera reste sig. Kompanjonskapet upplöstes emellertid snart, och L. skaffade sig på skilda tider olika kompanjoner. Hans första uppfinningsförsök gällde en ullkamningsmaskin; men för att kunna begagna hvad han ansåg lämpligt af föregående uppfinningar inköpte han äldre patent, bl. a. Josua Heilmanns i Mülhausen, för hvilket han betalade 540,000 kr. utan att dock använda detsamma. L. förtjänade snart in summan genom att för hvarje exemplar af den kammaskin, som han i samband med en af sina många kompanjoner, G. E. Donisthorpe, konstruerade och patenterade, erhålla 18,000 kr. royalty; maskinen kostade utöfver detta blott 2,700 kr. Denna maskin blef epokgörande inom ylleindustrien, liksom Heilmanns blef det inom bomullsindustrien. Sedan L. vid ett tillfälle inköpt ett stort parti skadade silkeskokonger, som då ansågos nästan värdelösa, började han konstruera en maskin för deras bearbetande och kamning. 1855 uttog han sitt första patent på denna maskin, men måste ännu i 8 år arbeta på dess förbättring och offrade därvid bortåt $6^1/_2$ mill. kr. eller nästan hela sin stora förmögenhet. Slutligen lyckades han icke blott kamma, utan äfven spinna det svårhandterliga silkesaffallet. L. kallades med anledning häraf ”silkeskungen”. Det Listerska etablissemanget, som redan var världens förnämsta ullkammeri, blef äfven det mest betydande silkesspinneriet och förarbetade äfven silket till plysch, sammet och andra väfnader, sysselsättande flera tusen arbetare. L. upphöjdes 1891 till peer under namn af baron Masham, sedan han tidigare en gång afböjt baronvärdighet. På äldre dagar intresserade sig lorden äfven i gruf- och kolaffärer samt silkes- och teodling. Redan under lifstiden gjorde han stora donationer till sin hembygd, den sista och märkligaste utgörande det s. k. Cartwright memorial hall i Bradford (se fig. i art. Cartwright 2). G. A. W.

Lister [li'stə], Joseph, lord L., engelsk kirurg, f. 5 april 1827 i Upton, gjorde sina studier vid University college och tog med. graden vid universitetet i London 1852, men fortsatte sina studier i kirurgi i Edinburgh under prof. Syme. 1855 öppnade han en enskild kurs i kirurgi i Edinburgh, utnämndes 1860 till kirurgie professor vid universitetet i Glasgow och kallades 1869 till professor i klinisk kirurgi vid universitetet i Edinburgh, sedan han blifvit berömd som den antiseptiska sårbehandlingens upptäckare, hvarom hans första meddelande publicerades i Londontidskriften ”The lancet” 1867. L. innehade 1877—95 den kirurgiska lärostolen vid King's college i London. Han utnämndes till ”baronet of the United kingdom” 1883 och till peer 1897. L. är i hvarje hänseende en mycket framstående kirurg, men hans stordåd är den förnämsta upptäckt, som hittills skett på hela kirurgiens område (den af eterns och kloroformens söfvande egenskaper icke undantagen), nämligen den antiseptiska sårbehandlingsmetoden, eller det s. k. listerska förbandet (se Antiseptik). Han är led. af Vet. och vitt. samh. i Göteborg (1881), Vet. soc. i Uppsala (1884) och Vet. akad. (1889). Rsr. (R. T—dt.)

Li'stera R. Br., *bot.*, ett litet örtsläkte hörand till orkidéernas familj. Släktet, som i Europ eger blott 2 arter, hvilka förekomma äfven i Sv rige, igenkännes därpå, att blomkalkens läpp ic har inskärningar å sidorna, men i spetsen är djup tvåflikig, helt smal, nedhängande, utan sporre oc längre än de öfriga fem kalkbladen. Det korta oc tjocka fruktämnet är icke vridet, utan sitter på e skaft, som är vridet och förlänges under fruktet utbildning. Stjälken, som utgår från en rotstock har blott 2 nästan motsatta blad, hvarför örten folkspråket kallas tveblad. Hos *L. ovata* L som har gröngula blommor i långt ax i stjälkens topp, äro bladen stora, bredt ovala, men hos *L. cordata* L. hjärtlika. Den senare, som har grön bruna blommor, växer i fuktiga skogars mossa. De förra tillhör fuktiga skogsängar. O. T. S. (G. L—m

Listerby, socken i Blekinge län, Medelstad härad. 4,178 har. 2,591 inv. (1910). L. bildar med Förkärla ett konsist. pastorat i Lunds stift, Me delstads kontrakt. På den till socknen hörand Torkö anlades först i slutet af 1400-talet ett fran ciskankloster för munkar, hvilket fanns kvar 1524 men troligen i likhet med andra tiggarkloster upp hörde omkr. 1530. Dock fanns där förut ett kapel helgadt åt S. Klara, och är troligt, att klosteranläg ningen varit tillämnad, redan då detta byggdes, t hon var denna ordens kvinnliga skyddspatron (Styffe

Listerdyb, farvattnet mellan de slesvigska Nord sjöarna Sylt och Romö. I maj 1644 utkämpade där två sjöslag mellan danska flottan och en af I De Geer för svensk räkning i Holland värfva eskader. Denna hade, till ett antal af 26 mind fartyg, i början af maj på väg till Östersjön anlän till L. under befäl af Martin Thijsen (Ancka hjelm, se d. o.). Den anfölls, medan schoutby nachten Peter Marcus var frånvarande på rekogno cering med 7 fartyg, af Kristian IV med 9 farty hvaraf 7 stora och starkt bevärade. Thijsen riktad under striden ett tappert anfall mot danska amiral skeppet ”Trefoldighed”, men understöddes klent sina fartyg och drog sig mot aftonen efter stora fö luster tillbaka in på grundt vatten, dit de dansk fartygen ej kunde följa honom. Då Marcus' 7 fa tyg dagen därpå nalkades, förföljde Kristian I dem utan framgång ut till hafs och återvände sedan inåt Östersjön. Till L. anlände 19 maj en anna

nsk flotta, på 13 fartyg, under befäl af Pros Mund
1 Ove Gedde. En ny strid utkämpades 25 maj,
sentligen i form af kanonad på långt håll, men
röts af en häftig storm. Thijsen seglade därpå
baka till Holland. Betydelsen af slagen vid L.
, att danskarna lyckades hindra den värfvade
ländska eskaderns förening med stora svenska
tan och dess medverkan vid den landstigning på
n Torstensons armé i händelse af en dylik förening
lle ha utfört. Jfr A. Munthe, "Svenska sjöhjäl-
", V, 1 (1905; sid. 213—229). V. S—g.

Lister institute of preventive medicine [li'stər stitjöt əv prive'ntiv me'dsən], kalladt urspr. The tish institute of preventive medicine, sedermera e Jenner institute etc., en anstalt för medicinsk perimental forskning, belägen vid Chelsea bridge d i London. Det började sin verksamhet i förra lften af 1890-talet med hjälp af medel, som in-alats på privat väg. Mot slutet af 1890-talet er-l det af lord Iveagh en gåfva af 250,000 pd st., d hvilken summa dess verksamhet har kunnat be-ligt utvidgas. Arbetet bedrifves numera på flera delningar, såsom för bakteriologi, kemi, serumbe-lning. Med understöd af engelska regeringen be-fvas äfven i Ostindien forskningar öfver pesten. stitutet, som är fullkomligt oberoende af engelska ten, står under ledning af en kommitté, i hvilken d J. Lister (se denne) under en följd af år var ord-ande. Hn.

Listerlandet l. Lister, halfö i Lister og Man-l amt, Norge, är genom Listeidet förenadt med tlandet och begränsas af Eidsfjord, Listerfjord, ona hafvet, Farsundsfjord, Helvigfjord och den ra hafvets nivå liggande insjön Framvaren, för-nden med hafvet genom den 0,5 km. långa, kana-erade Straumen. L., en del af Vanse härad, är 11 km. långt och upptill 3,5 km. bredt kust-rti, flackt och öppet, utan skärgård. Skog saknas; ra stora myrar lämna bränsle. L. är ett morän-dskap, beströdt med erratiska block och delvis ldt af flygsand. Det är tätt bebyggdt. Befolk-gen är öfvervägande (66 proc.) brakycefal, hvil-tyder på stark tillsats af främmande element. krytlämplighetsprocenten är lägre än i någon nan del af landet (39 proc.). Många fornfynd. t.: C. Flood, "L." (3:e uppl. 1894). K. V. H.

Lister og Mandal amt, Norges sydligaste amt, ges i n. och ö. af Nedenes amt, i s. af Nord-n och i v. af Stavanger amt. Areal 7,264,25 km.; däraf äro 384,44 kvkm. färskvatten, 280,32 km. åker och äng och 1,863 kvkm. skog. 82,551 . (1910), hvaraf 22,299 komma på de fyra stä-rna (se nedan); emigrationen är betydlig. Inom tet, som hör till Norges mera lågt liggande trak-, finnas inga betydande fjällpartier, men terrän-n är starkt kuperad. Amtet genomskäres från n. s. af flera dalgångar, som vattnas af delvis e obetydliga älfvar, såsom Ottra, Mandalselven, dalselven, Lygna, Kvina och Sira. De viktigaste rdarna äro Topdalsfjorden, Grönfjorden och Man-lsfjorden. Boskapsskötsel, jordbruk, sjöfart och e äro de förnämsta näringskällorna. Industrien ej obetydlig: 103 affärsföretag (med inalles omkr. 00 arbetare) 1908, hvaraf 40 träförädlingsverk ed 512 arb.). 2,264 fiskare. Totalvärdet af degendomarna uppgafs 1908 till 37,217,000 kr. L. funnos s. å. 29 sparbanker med ett förvalt-ningskapital af i sin helhet 27 mill. kr. Amtet har blott 2 järnvägar, men ett väl utveckladt lands-vägsnät. Utmed kusten ligger en rad första klassens fyrar (Oksö, Songvaars, Ryvingens, Lindesnes' och Listers). Totalförmögenheten uppgafs för 1909 till 58,512,000 kr., inkomsten till 8,338,000 kr. I judiciellt hänseende är amtet indeladt i 5 sorenskri-verier; det har 34 härad och 4 stadskommuner. I ecklesiastikt afseende är det deladt i 20 pastorat och hör till Kristiansand stift. Där finnas 4 städer: Kristiansand (amtmannens residens), Mandal, Farsund och Flekkefjord. Se A. Helland, "Norges land og folk", X (2 bd, 1903). K. V. H.

Listers härads domsaga. Se Lister.

Listerska förbandet. Se Antiseptik.

Listers och Bräkne kontrakt, i Lunds stift, om-fattar de tio pastoraten Karlshamns stad; Asarum och Ringamåla; Hällaryd och Aryd; Bräkne-Hoby och Öljehult; Mörrum och Elleholm; Mjällby; Gam-malstorp och Ysane; Jämshög; Kyrkhult; Sölves-borgs stads- och landsförsamlingar. 1,358 kvkm. 60,034 inv. (1910).

L'iste'sso tempo, it., *mus.*, samma tempo (som förut).

Listgurkor. Se Cucumis, sp. 943.

Listjärn, *skpsb.* Se List, sp. 760.

Listval, det slags valsätt, som uppkommer därige-nom, att ett land i st. f. att fördelas i mindre valkretsar, af hvilka hvar och en väljer sin representant, indelas i större valkretsar, af hvilka hvar och en, alltefter invånarantalet, väljer flera än en, och hvilket — åtminstone vid majoritetsval — har till följd, att de afgifna röstsedlarna skola innehålla en förteck-ning, en *lista*, på flera namn, nämligen så många som antalet representanter, hvilka för valkretsen skola utses. Detta valsätt är det, som i Frankrike kallas *scrutin de liste* i motsats till *scrutin d'arrondisse-ment*, vid hvilket på hvarje röstsedel endast ett namn uppföres och som blifvit så kalladt, emedan arron-dissemangsindelningen enligt 1875 års författning var lagd till grund för valkretsarnas anordning i st. f. departementsindelningen, som vid listval lig-ger till grund för denna anordning. Sedan Gambetta (se d. o.) yrkat på listval, infördes sådana efter åt-skilliga strider 1885, men fingo 1889 åter vika för arrondissemangsval. Om listval vid proportio-nella val se d. o. H. L. R. (S. B.)

Listverk, *bygnk.*, beteckning inom byggnads-konsten och konstindustrien för den dekorativa be-handlingen af framspringande eller tillbakaträdande partier förmedelst böjda eller i vinkel brutna planer, beräknade att medelst lek med dagrar och skuggor ge det ifrågavarande partiet af byggnaden eller före-målet åsyftad valör.

Ett listverk är sammansatt af *lister*: rundstafvar, kvartstafvar, vulster (echinus), hålkälar, karniser, plattor (se Profil) med en mångfald variationer i profileringen, utförd antingen efter geometriskt be-stämbara kurvor och raka linjer ller efter obestäm-bara, på fri hand dragna linjer. Hvarje list inom ett listverk kan vara slät eller dekorerad med orna-ment i form af pärlor, snäckor, blad, blommor, slin-gor, djur o. s. v., upprepade utefter listens hela längd eller afbrytande dess gång på bestämda af-stånd. I den romersk-doriska stilen är hela det list-verk, som kröner entablementet (kornischen), i all-mänhet slätt, odekoreradt, under det att motsva-

rande listverk tillhörande joniska och korintiska kolonnordningarna äro rikt dekorerade. — Inom byggnadskonsten skiljer man mellan *sockellister*, *baslister*, *fotlister*, *bröstvärnlister*, *midtelbandlister*, *cimaiselister*, *kordonglister* och *taklister* samt mellan *bärande lister*, som förmedla öfvergången till ett öfvervarande utskjutande parti, och *krönande lister*, som bilda öfversta afslutningen af en yta eller ett listverk. Listverket har, synnerligast i en byggnads yttre, i allmänhet två uppgifter: en konstruktiv och en estetisk. Under byggnadskonstens bästa tider (grekisk och gotisk byggnadskonst) inskränkas listverken till de konstruktivt nödvändiga och naturliga samt formas med konstnärlig smak och skolad blick för deras proportioner och förmåga att medelst skuggor och dagrar ge rytm åt ett byggnadsparti eller åt hela byggnaden. Under tider af förfall eller då det konstruktiva undantränges af mer eller mindre sunda, dominerande estetiska moder, bli listverken mera karaktärslösa och schematiska, men samtidigt rikare och ymnigare spridda öfver byggnadens alla delar. Taket springer utanför väggen för att afleda regnvattnet från muren; detta är den primära konstruktiva betingelsen för taklister; men därtill kommer ännu en faktor af teknisk natur, nämligen materialet, hvaraf listen skall utföras, ty i sund byggnadskonst bli formerna i hög grad beroende af materialet; ett taksprång af trä erhåller helt andra former än ett taksprång af tegel eller af sten. Glaset i våra fönsterrutor suger icke till sig regnvattnet som murytorna bredvid; därför behöfva vi en list under fönstret, som afleder vattnet. Något konstruktivt skäl att fortsätta listen äfven mellan fönstren finnes i allmänhet icke; och dock se vi dem framdragas icke blott där, utan ofta nog äfven i höjd med bjälklaget, den ena gången för att bidraga att framhålla byggnadens proportioner, den andra för att söka afhjälpa eller dölja byggnadens brist på goda proportioner. Äfven om man utgår ifrån ofvan angifna strängare syn på saken, enligt hvilken ett listverk är berättigadt och har estetiskt värde, först då det stöder sig på ett verkligt praktiskt behof, kommer man dock rätt snart till en punkt, där listverket fullt naturligt öfvergår till ornament, utan annan uppgift än den estetiska, för ornamentet karakteristiska, att ge en yta rörelse, lif, rytm och njutbara proportioner. Det torde exempelvis vara rätt svårt att ange några tekniska förutsättningar för de flesta inre listverk på väggar och tak och på konstindustriens alla föremål. Utan tvifvel är det listverkens rent konstnärliga effekt, som i första rummet fängslar åskådarens intresse. De konstruktiva betingelserna, äfven där de varit bestämmande, senteras sällan af andra än fackmannen. Med undantag för de medeltida byggnadsstilarna (de bysantinska, den gotiska och delvis den romanska) ha listverk i europeisk byggnadskonst och konstindustri utbildats efter de normer, som grekerna först skapade, romarna sedermera schematiserade och den italienska renässansen gaf nytt lif åt. Modern formgifningskonst, som revolterar emot det antika listverkets allenarådande ställning, har å ena sidan letat sig fram till nya, mera efemära former under japanskt inflytande, å andra sidan närmat sig den mera stränga konstruktiva gotiska uppfattning, enligt hvilken listverket inskränkes till det allra nödvändigaste, och proportioneringen af byggnaden eller föremålet, som i allmänhet åstadkommits eller regl rats medelst pilasterställningar, listverk och orn ringar, sker genom fördelningen eller modellerin gen af de stora massorna, och detta, i fråga o arkitekturen, såväl hvad beträffar byggnaderna yttre som inre. Det torde just vara frånvaron de listverk vi under ett par århundraden vant o återfinna på sina bestämda platser, som först stöt i de senaste tidernas arkitektur. Ingen torde v ha undgått att lägga märke till, huruledes den seda gammalt obligatoriska s. k. taklisten i våra boning rum nästan försvunnit, ibland spårlöst, ibland ersa af en större eller mindre hvalformig öfvergång frå vägg till tak (hålkäl).

En list eller ett listverk karakteriseras af sin *pr fil*, d. v. s. en vinkelrätt mot dess riktning tage sektion. Arkitekten kan vid utarbetandet af pr filen till ett listverk utveckla en hög grad af kons närlig finess och smak. Man ser på listverket, när en konstnärshand fört pennan och beräkningen af effekten af dagrar och skuggor varit målmedveten och grundad på själfsyn. Hur oändligt elegant är icke i detta afseende profilen af den grekisk-doriska echinuslisten (fig. 1 *A*) med sin geometriskt obestämbara, konstnärligt säkert dragna kontur på själfva vulsten och med de tre fina ringarna nederst, beräknade för det underifrån kommande reflexljus från den hvita marmorstylobaten. Må man därme jämföra den romersk-doriska echinuslisten (fig. 1 *B* vulsten utföres med ett kvarts cirkelslag och ringarn med linjal och vinkel. Eller den grekisk-doriska a slutningen af taklisten med sina båda droppnäsor v

Fig 1. *A* grekiskt-doris kapitäl, *B* romerskt-doris kapitäl.

Fig. 2. *A* grekisk-dorisk hängplatta, *B* romersk-dori hängplatta.

a (fig. 2 *A*) och motsvarande romerska (fig. 2 *B*) lis utan någon effektiv skyddsåtgärd mot regnvattne flöde utefter listen och med strängt geometrisk profiler. En sådan elegans och känslighet i profil ringen af listverk, som karakteriserar grekisk ark tektur, återfinnes icke, om man följer historie gång, förrän under gotikens dagar. 1100- o 1200-talets franska byggkonstnärer stå grekern nära i konstnärlig profilering af listverken; hva det förnuftsenliga angår, gingo de t. o. m. längr De begagnade i samma byggnad t. ex. icke sam ma profil å en likartad list på byggnadens ytt och i dess inre, ty de två hade sällan samma up gift, då den yttre listen i de flesta fall var försed med droppnäsa för vattnets afledande, hvilket ej b höfdes i byggnadens inre, och ljusförhållandena vo ju högst olika; i ena fallet ofvanifrån kommand

ekt solljus, i andra diffust ljus. En kolonnbas ofilerades på annat sätt, om den stod nära rumts golf och skulle ses ofvanifrån (fig. 3 *A*), än om den stod på något galleri högt öfver ögat (fig. 3 *B*). Öfver hufvud är det anmärkningsvärdt, att linjeföringen i en del gotiska profiler kommer de grekiskas ganska nära. I grekisk och romersk arkitektur dimensionerades detaljerna i förhållande till kolonnens diameter, d. v. s. kolonnens höjd, bas, kapitäl och entablementet, dörrar, fönster, allt växte i nma proportion, som kolonndiametern ökades, n någon som helst hänsyn till stenmaterias möjligheter att vid större byggnader kunna lämpliga blockhöjder för sådana delar af t. ex. verken, som hade sitt berättigande, endast om de o huggna ur ett block. Vid formandet af listverk detaljer i gotisk byggnadskonst tog man i första d hänsyn till stenmaterialets naturliga skifthöjd, n blef den enhet, efter hvilken byggnadernas deer dimensionerades, vare sig de voro stora eller å. Kolonner af olika diameter, men med samma profil och samma kapitälhöjd kunna därför förenma intill hvarandra i samma byggnad, utan att mkalla intryck af konstnärligt oförstånd eller missportionering; den ena principen kan vara lika l som den andra, då de icke tillämpas in absurm. Hvarje tid har haft sitt kynne och sitt sätt profilera listverk. Ingen detalj af ett föremål, byggnad lämnar kännaren så säker ledning för dömande af föremålets eller byggnadens ålder och nort som profilen af listerna. Jfr Attisk bas, maise, Entablement, Fog, Fris, Fönser, Gesims, Karnis och Profil. I. G. C.

Fig. 3. Gotiska baser.

Li-su, folkstam. Se Kina, sp. 32.

Liszt [li'st]. 1. Franz L., ungersk-tysk pianist, sättare och musikledare, världens störste pianovirtuos, f. 22 okt. 1811 i Raiding vid Oedenburg, Ungern, d. 31 juli 1886 i Baireuth, var son af en ungrare och en tyskösterrikiska. Han väckte redan som gosse uppseende för sitt pianospel, erhöll af några ungerska magnater ett stipendium för vidare utbildning och studerade 1821—23 i Wien piano för Czerny (som invigde honom i Beethovens och Bachs musik) samt komposition för Salieri, därefter i Paër och Reicha (komposition). I synnerhet Paris blef snart ''le petit L.'' den förnäma världens afgud, och äfven i England gjorde hans brådmogna spel lycka. Sedan fadern dött (1827) och stipendiet tagit slut, tillbragte han sju år i stillhet som musiklärare i Paris. Han hade redan försökt sig som kompositör (operan *Don Sanche*, 1825), och till hans oroliga andes utveckling bidrogo äfven dels hans bekantskap med saint-simonismen, som han en tid svärmade för, dels religiösa grubblerier, hvilka på äldre dagar (1865) förmådde honom att bli abbé, utan att dock försaka sin konst eller världens njutningar. Under ungdomsåren i Paris förvärfvade sig L. språklig och litterär bildning, världsmannens väsen och den fria lifsåskådning, som utmärkte honom. Han blef vän med Lamennais, George Sand, Meyerbeer, Chopin, Berlioz m. fl. och tog starka intryck af nyromantiken. Paganinis uppträdande försatte honom (1831) i extas och gaf honom anledning att rikta sin teknik med nya effekter (spänning, språng), hvaremot han af Chopin lärde sig förfining och fördjupning af konstmedlen samt fick sitt nationalsinne som ungrare väckt. Berlioz' ''Épisode de la vie d'un artiste'' gaf väckelsen åt hans förkärlek för ''programmusiken'', hvars hufvudsakliga odlare, jämte Berlioz, han sedermera blef. Fétis' föreläsningar (1832) om upphäfvande af det gamla tonartsbegreppet bidrogo att gifva hans harmonisering den frihet från de häfdvunna tonskalornas band, som i allmänhet utgör ett karakteristiskt kännetecken på den ''nytyska skolan''. Af betydelse för hans andliga mognad blef hans förbindelse med grefvinnan d'Agoult (se denna), som 1835—39 deltog i hans resor och skänkte honom tre barn (bland dem dottern Cosima, som blef först H. v. Bülows, därefter Richard Wagners maka). Sedan han färdats två år uti Italien, där han inträngde djupt i landets kulturskatter, fortsatte han 1840—46 sina triumftåg som virtuos genom Europa, hvarunder han städse visade stor välgörenhet och mecenatisk frikostighet (så bidrog han med 50,000 mark till Beethovenmonumentet i Bonn). 1848—59 verkade han som hofkapellmästare i Weimar, höjde denna stads teater till en betydande rang, bragte till uppförande Wagners tidigare musikdramer samt befordrade wagnerismen, samlade omkring sig ett hof af unga ''nytyska'' talanger (Raff, Bülow, Tausig, Cornelius) och gjorde Weimar till ett nytt andligt centrum. Hans under virtuosåren idkade kompositionsverksamhet (mest pianostycken, sånger och hundratals transkriptioner af andras verk) aflöstes i Weimar af högre syften, under påverkan af hans väninna den ryska furstinnan Sayn-Wittgenstein; han skapade orkesterdikter och andlig musik i ny stil. Entusiast för hvarje äkta begåfning hos andra och för alla ideella sträfvanden, var han uppoffrande vän, förkämpe och hjälpare åt konstnärer, icke minst åt Wagner under dennes brydsamma tid. Emellertid restes från musikerhåll mycket motstånd mot honom, och hans arbeten förbisågos länge. På en stor konsertresa som dirigent, företagen till flera länder 1886, hugnades han dock med rikt erkännande. 1861—70 lefde han i Rom. Därefter delade han årligen sin tid emellan denna stad, Weimar och Budapest, alltjämt ledsagad af en skara elever. Sin genialiska undervisning meddelade han gratis, och bland hans omkr. 400 elever återfinnas många de förnämste pianister, tonsättare och dirigenter under nära två generationer. Under

Liszt i yngre mannaåren.

sin bana öfverhopades L. med utmärkelser: han blef hedersdoktor vid Königsbergs universitet, adlad af österrikiske kejsaren genom förlänandet af Järnkroneorden, hedersborgare i tyska och österrikiska städer, kammarherre hos storhertigen af Weimar, erhöll en hederssabel af ungerska adeln, blef 1871 ungerskt k. råd med 4,000 gulden årsarfvode och 1874 president för den nya ungerska mus. akad. i Budapest. Mus. akad. i Stockholm kallade honom till led. 1857.

L. var som pianovirtuos utan tvifvel allenastående. Makten af hans fulländade passager, svindlande oktavgångar och glissandon, kombinerade drillar, blixtrande ackordkedjor för båda händerna, orkestrala klangfärger, finheten i hans utsirningar, behaget och vemodet i hans melodi sägas ha knappast egt sin like. Därtill kom en hänförelse, en inspiration, ett dramatiskt lif, som lät det utförda stycket synas som en egen produktion, en ögonblickets skapelse. Han spelade alla mästare, från Scarlatti ända till de nyaste, med samma fulländning. Helst spelade han Beethoven (hvars sonater han införde i konsertsalen), Bach, Schubert, Weber och Chopin. L. var den förste, som dristade fylla ett helt konsertprogram med idel pianomusik. — Om L:s epokgörande storhet som exekutör är obestridd, är däremot hans betydelse som kompositör ganska omtvistad. För visso var hans skapande uppfinningsgåfva ingalunda af högsta ordning. En ytterst receptiv natur, med förundransvärd assimilationsförmåga samt en hart när exempellös styrka i det formella och tekniska af sin konst jämte liflig känsla och rörlig fantasi, drefs han alltjämt af lusten att i musik ”öfversätta” såväl måleriska naturföreteelser, intryck af diktverk och bildande konst, t. o. m. religiösa idéer, som ock i form af pianoparafraser andra mästares tonverk. Mycket af hans pianosaker är tomt, virtuosmässigt glitter, men bland de smärre finnas ock verkliga pärlor (*Consolations, Années de pèlerinage*), hans 19 *Ungarische rhapsodien* utgöra medryckande lofsånger öfver hans fäders land med förfinade motiv från folktoner och zigenarmusik, den ensatsiga *H-moll-sonaten* är ett storvulet verk, *pianokonserterna* i A dur och Ess dur lidelsefulla själsbikter och de obändiga *Études d'éxécution transcendante*, ställa tekniska fordringar af högsta art. Transkriptionerna af 60 Schubertsånger, af Beethovens nio symfonier, af Bachska preludier och fugor, Berlioz' orkesterverk m. m. finna ej lätt sin like, hvaremot hans parafraser ur operor (”Don Juan”, ”Norma”, ”Profeten” o. s. v.) verka som föråldradt kram. I omkr. 60 smärre *sånger*, hvaraf flera ypperliga, har L. verkat reformerande genom dramatisk situationsmålning och fulländad deklamation. Han utgaf äfven flera häften manskvartetter. Hans *Symphonische dichtungen*, som fullfölja Berlioz' ”programmusik”, fortbilda denna genom att (i de flesta fall) låta orkesterdikten fortlöpa i en enda satş, med helt upp gifvande af den klassiska sonatformen. L. eftersträf var i dem omväxling och kontrast snarare än grund lig genomföring, och denna formfrihet har haft an senlig inverkan på nyare tonkonst. Han framstå där som en anderik och originell tonsättare, som för står att raskt karakterisera samt bemödar sig or sinnrikt utarbetande af ledmotiv, talande och plas tiska uttryck in i de minsta enskildheter, vare sig de gäller att återgifva yttre förlopp eller upprulla öf versinnliga själsmålningar och tolka tillvarons dju paste problem. Men den melodiska ingifvelse eger ej nog ursprungsfriskhet, orkestersatsen ljude ofta för enformig, de storslagna anloppen kunn verka mera våldsamma än öfvertygande, hans pato ej sällan sökt, egenheterna med naturalistiska klang fenomen och retoriska uttrycksmedel maniererade. De förnämsta af dessa symfoniska dikter äro *Dant* (efter ”Divina commedia”), *Faustsymphonie*, *C qu'on entend sur la montagne* (Bergsymfonien) *Tasso*, *Les préludes*, *Orpheus*, *Prometheus*, *Ma zeppa*, *Festklänge*, *Hungaria*, *Hamlet*, *Hunnen schlacht*, *Episoden aus Lenaus ”Faust”*, *Die ideale* Under L:s senaste period komponerades mestade hans kyrkliga sångverk. I *Graner festmesse*, *Unga rische krönungsmesse*, *Requiem* (för mansröster), Davids *psalmer* (vackrast psalm 13) ljuda ofta tone af mild tröst och innerlig andakt. Oratoriet *Legend von der heiligen Elisabeth* (1865; introduceradt Stockholm 1887) med sin stämningsfulla folklighe och religiösa romantik har blifvit mycket omtyckt Han tillämpade där wagnersk ledmotivteknik p oratoriestilen. I oratoriet *Christus* (1865; introdu ceradt i Stockholm 1906) framträda mera storsla get elementen i L:s nybildning af den religiösa st len: å ena sidan en asketisk enkelhet i medlen, åstad kommen genom upptagande af den gregorianska ko ralen och 1500-talets (Palestrinas) stränga a-cappella stil, därbredvid en öfverrik modern polyfoni i sång sats och orkestral skildring. Han skref äfven smärr religiösa sånger, världsliga kantater (bl. a. *Wart burgfestspiel* 1867) m. m. En samlad upplaga a hans kompositioner utgifves hos Breitkopf & Härtel — L. kämpade för sina idéer äfven som skriftställar med snillrika tankar i en stundom svulstig stil (*Lo hengrin et Tannhäuser*, 1851, *F. Chopin*, 1852, 2: uppl. 1879, *Die zigeuner und ihre musik in Ungarn* 1861, *Robert Franz*, 1872, m. m.). Hans samlad skrifter utgåfvos i 6 bd 1880—83 af Lina Ramann hans brefväxling med Wagner 1887 (2 bd); La Mar (Marie Lipsius) utgaf ”L:s briefe” (8 bd, 1893- 1905), ”Briefe L:s an eine freundin” (1894) ”Briefe hervorragender zeitgenossen an F. L.” (bd, 1895—1904) samt hans brefväxling med Bülo (1898) och med storhertig Karl Alexander af Sach sen 1908. Statyer öfver L. äro resta i Weima (1901, af Hahn) och Budapest (operahuset), byst i Leipzig (Gewandhaus) och Stuttgart. Biografie öfver honom skrefvos af Lina Ramann (3 bd, 1880- 94), Vogel (1887), Reuss (1898) m. fl. 1911 firade 100-årsdagen af hans födelse med festkonserter Eu ropa rundt. Ett Lisztmuseum är inredt i Weimar en Lisztstiftelse i Weimar (för utgifvande af han tonverk och understöd åt musiker) tillkom 1887, e Lisztsamfund i Berlin 1905. L:s namnteckning fin nes återgifven å pl. II till art. Autograf.

Liszt på äldre dagar.

2. Franz Eduard von L., den föregående

ín, tysk jurist, f. 1851, blef 1876 privatdocent i
az, 1879 professor i Giessen, 1882 i Marburg,
39 i Halle och 1899 i Berlin. L. är en af samti-
is förnämsta kriminalister. Brottet är, efter hans
ning, företrädesvis en social företeelse. Straffet
ér att bekämpa denna företeelse, att afskräcka, för-
tra och oskadliggöra. L. står lika långt från den
nla (och äfven från den moderna) vedergällnings-
rien som från Lombrosos och andras öfverväx-
de biologiska uppfattning af förbrytelsen. I en
siktig och målmedveten socialpolitik ser L. det säk-
te och bästa medlet till kriminalitetens bekäm-
de. L. har verkat för sin uppfattning genom
landet af den Internationella kriminalistföreningen
d. o.) och en mängd skrifter. Sedan 1881 är
hufvudredaktör för "Zeitschrift für die ge-
mte strafrechtswissenschaft", som innehåller ett
t antal uppsatser af hans hand, sedermera jämte
killiga andra sammanförda i verket *Strafrecht-
e aufsätze und vorträge* (2 bd, 1905). Han har
en utgifvit *Die strafgesetzgebung der gegenwart*
1894, II, 1898). Af hans läroböcker ha *Straf-
htsfälle* (9:e uppl. 1909) samt framför allt *Lehr-
h des deutschen strafrechts* (18:e uppl. 1911)
nit stor spridning. L. har deltagit i förberedel-
na till en ny tysk strafflag och afgifvit utlåtanden
er norska och italienska strafflagsförslag. Äfven
om sina universitetsseminarier och genom därifrån
ångna afhandlingar har L. verkat mycket för
straffrättsliga studiet. Också till folkrättens om-
e har hans verksamhet sträckt sig. Särskildt har
s arbete *Das völkerrecht* (1898; 9:e uppl. 1910)
nit stort erkännande. Inom civilrättens och den
nänna rättslärans område märkes särskildt *Die
ktsobligationen im system des bürgerlichen gesetz-
hs* (1898). L:s stridbara lynne har ofta ledt
polemik, som han oftast fört med lika mycken
rpa som elegans. 1. A. L.* E. F—t. 2. N. S—g.

Lit (isl. *Litr*), *nord. myt.*, en dvärg, som Tor
rkade upp i Balders flammande likbål. Jfr S.
gge, "Stud. over de nord. gude- og heltesagns
indelse", I. Th. W.*

Lit. 1. Socken i Jämtlands län, Lits tingslag.
757 har. 3,118 inv. (1910). L. bildar med
rkås och Häggenås ett konsist. pastorat i Härnö-
ds stift, Jämtlands norra kontrakt. — 2. Tings-
i Jämtlands län, ingår i Jämtlands norra dom-
a och fögderi samt omfattar socknarna Lit,
rkås, Häggenås, Föllinge, Laxsjö, Hotagen.
30 kvkm. 10,045 inv. (1910).

Li-tai-peh (L i - T'a i - p o h), kinesisk skald, f.
r. 699, d. 762, förde under en stor del af sitt lif
osäker och kringvandrande tillvaro. Hans lef-
s glansperiod var den tid, då han vistades vid
ar Hsüen-tsungs hof, uppmuntrad och högt skat-
af kejsaren. L. gäller för en af de mest betydande
ryktbaraste af skalderna i Kina under Tang-
astien. Han skref dryckessånger, små ögon-
ks- och stämningsbilder, kärleks- och krigssånger
k omväxling; den upplaga af hans verk, som
ar Kien-lung lät ge ut, omfattar 34 häften. L.
fortfarande mycket populär och ofta citerad i
a. Öfv. ur hans arbeten finnas hos d'Hervey-
nt-Denys, "Poésies de l'époque des Thangs"
82), A. Forke, "Blüten chinesischer dichtung"
99), och O. Hausers urval 1906 samt hos H. F.
sson, "Kinesiska dikter" (1894).

Litāni, flod. Se E l e u t h e r u s.

Litania, lat. (af grek. *litaneía*, bön), urspr. dels vissa korta böneformer (t. ex. Herre, förbarma dig etc.), dels böneprocessioner; från 400-talet särskild benämning på ett framför allt vid dylika processioner användt, responsoriskt — d. v. s. för växelsång af präst och menighet — anordnadt böneformulär, som sedermera äfven kom i bruk vid vissa morgon- och aftongudstjänster. Luther bibehöll den romerska litanian, renad och förbättrad. I Sverige förekommer litanian redan i 1541 års kyrkohandbok och har sedan med smärre förändringar och tillägg bibehållits. Fordom användes den ofta, ända till en gång i veckan (enl. 1686 års kyrkolag), efter 1811 endast vid högmässan på de fyra årliga böndagarna; numera brukas den (enl. 1894 års handbok) på den årliga botdagen samt vid fastlagstidens högmässogudstjänster, såframt ej nattvard firas. Litanian bör, för att komma till sin rätt, utföras gemensamt af liturgen och församlingen, hvartill ock den nu gällande svenska mässan lämnar anvisning. J. T. B.

Litauen (L i t a v e n, L i t h a u e n, po. *Litwa*, lit. *Lëtuvà*; om namnet se L e t t e r) omfattade sedan slutet af 1500-talet som ett med konungariket Polen förenadt s t o r f u r s t e n d ö m e den norra och större hälften af det nuvarande västra Ryssland och bestod af vojevodskapen Vilna, Troki, Smolensk, Polotsk, Novogrodek, Vitebsk, Brzesc Litowsk, Mscislaw, Minsk samt "hertigdömet" Samogitien. Hufvudstad var Vilna. F. n. ingår detta L. till sin största del i de ryska guv. Kovno, Vilna, Vitebsk, Mohilev, Minsk och Grodno samt till en mindre del i polska guv. Suvalki och det preussiska reg.-omr. Gumbinnen (jfr L i t a u e r). L. är till största delen slättland, rikt vattnadt af Dnjepr, Dnjestr, Düna, Njemen, Bug och flera andra mindre floder; och ehuru stora sträckor upptagas af moras och småskog, är landet i allmänhet ganska fruktbart, med betydande jordbruk (säd och lin) och boskapsskötsel. (J. F. N.)

Historia. Som statsligt organiserade framträda litauerna i historiens ljus först i midten af 1200-talet under sin furste M i n d o v e; de voro då ännu ett okultiveradt, hedniskt eröfrarfolk, som redan börjat utbreda sitt välde öfver de västryska stammar, hvilkas nationalitet och språk småningom skulle utträngа deras egna. Å andra sidan hotades de af de tyske ordensriddarnas krigiska mission från Preussen och Livland liksom af det småningom konsoliderade Polen och af tatarerna, men ett fientligt härtåg in genom L:s väldiga skogar utgjorde visserligen ett alltid vågsamt företag. Under G e d i m i n s regering i början af 1300-talet samlades L:s krafter till fortsatt expansion åt ö. och s., men rikets delning mellan hans söner, bland hvilka må nämnas O l g e r d och K e i s t u t, medförde inre stridigheter, fortsatta ännu sedan den förre erkänts som storfurste och återupptagit sin faders kraftiga politik. L:s historia är i det följande, från en synpunkt sedt, en strid mellan Olgerds och Keistuts arfvingar. Efter Olgerds död blef hans son J a g e l l o (se d. o.) storfurste, och genom dennes kristnande (under namnet V l a d i s l a v), hans giftermål med den polska prinsessan Hedvig och val till Polens konung (1386) inleddes *L:s och Polens union* och L:s införlifvande med det västerländska

kyrkosamfundet. Det första romerska biskopsdömet förlades till Vilna (1387), det andra till Miedniki i Samogitien (1417), där hedendomen dock länge lefde kvar; å andra sidan vann den grekiska bekännelsen stor spridning bland rikets ryska befolkning, särskildt de lägre folklagren. L. förblef f. ö. ett vid Gedimins ätt knutet arfrike, men för att trygga dess förening med Polen ingingo de båda ländernas magnater en rad unionsaftal (1401, 1413, 1499, 1501), närmast afseende gemensamt konungaval. L. åtnjöt tidvis full självstyrelse under egna storfurstar, men under erkännande af den polske konungens öfverhöghet; på Vladislavs tid kom det till en sålunda organiserad samregering mellan denne och Keistuts son Vitovt som L:s storfurste. I den fortsatta kampen mot Tyska orden vunno dessa genom segern vid Tannenberg (1410) en stor framgång, och freden i Thorn lämnade det omstridda Samogitien i storfurstens hand; senare strider ändrade ej detta resultat. Efter Vitovts död (1430) usurperades storfurstevärdigheten af Vladislavs yngre broder Svidrigello, som särskildt sökte anslutning till den grekiska kyrkan, men då Polen grep till vapen för unionens häfdande, inleddes en långvarig kamp, som ytterligare invecklades därigenom, att Vitovts broder Sigismund (Keistutovitj) framträdde som pretendent och gynnades af det romersk-katolska partiet. Sigismund undanträngde Svidrigello, som behöll endast Volynien och Kiev, men hans hårdhändta regemente slutade med hans mord (1440), hvarefter kronan med undanskjutande af hans ätt öfvergick till Vladislavs yngre son, den omyndige Kasimir (se d. o.), medan åter Polen tillfallit dennes äldre bror Vladislav (III). Efter den senares försvinnande i slaget vid Varna mottog Kasimir anbudet af också Polens krona, men hans litauiska förmyndare, som företrädesvis sökte utbygga L:s välde på den ryska sidan, ställde vissa villkor för den föreslagna nya unionen; särskildt gjorde man för L:s del anspråk på de omstridda landskapen Volynien och Podolien. På sådant villkor afslöts också unionen (1446), men Kasimir måste ge den litauiska adeln en edlig förbindelse, som tryggade L:s område mot afsöndring och tillförsäkrade ständerna vissa rättsliga och ekonomiska privilegier. Frågan om Volyniens och Podoliens ställning förblef dock ett tvisteämne mellan rikena, och L. höll sig undan från hvarje deltagande i det 1454 utbrytande stora kriget mot Tyska orden. Kasimirs regering störddes f. ö., utom af uppror och tatariska infall, särskildt af det vanskliga förhållandet till det småningom samlade moskovitiska storfurstendömet, som börjat attrahera det östra L:s ortodoxa. Efter hans död (1492) öfverlämnade litauerna tronen åt hans son Alexander (mot ett uttryckligt bekräftande af deras privilegier), medan åter polackerna valde hans äldre broder Jan Albrekt. Förhållandet till Ryssland blef från denna tid allt fientligare, och Alexanders giftermål med storfurst Vasilijs dotter Helena förde endast till konfessionella slitningar; motsatsen till Ryssland ledde f. ö. till ett närmande mellan L. och dess tidigare fiender, Tyska orden i Livland och tatarerna. Efter Jan Albrekts död (1501) förenades L. åter med Polen under Alexanders fortsatta regering, och unionen bestod under dennes broder Sigismund (1506—48). L. kom i öppet krig med Ryssland, hvars storfurste ifrigt eftertraktade Smo lensk, men den litauiska härens seger vid Orsj (1514) stäckte tills vidare dessa planer. Sigismund regering i L. utmärktes f. ö. af ett relativt lugn hans son Sigismund August erkändes 152 som L:s storfurste, bosatte sig (1544) i Vilna oc ingick (sitt andra) äktenskap med en litauisk adel dam, Barbara Radziwill. Den livländska ordenssta tens upplösning efter tsar Ivans angrepp på 155 talet gaf honom tillfälle till en åt detta håll rikta expansionspolitik. Genom fördrag af 1559 och 156 gaf sig större delen af Livlands ständer under har lydno, men motsatte sig landets förening med L emedan de ville vara försäkrade jämväl om Pole skydd mot ryssarna. Det sålunda utkräfda gemen samma ansvaret för Livlands försvar bidrog att ino de båda rikena skapa stämning för en verklig, i g mensamma institutioner uttryckt union dem emella och det 1563 utbrytande kriget med Ryssland stärk deras solidaritet. Efter långvariga förhandling kom unionen till stånd i Lublin 1569; därigenom i fördes (sedan Sigismund August redan tidigare a stått sin arfsrätt till L.) gemensamt konungava gemensam senat och riksdag, men hvartdera rik (”kronan Polen” och ”storfurstendömet L.”) b höll sina särskilda riksämbeten och sin inre ordnin Det betydde vid sådant förhållande mindre, a de omstridda landskapen Volynien, Podolien oc Podlasien trots litauernas protest införlifvades me den polska rikshalfvan. Från 1569 uppgår L:s h storia på visst sätt i Polens (jfr d. o.). — Seda 1400-talet hade L:s *statsskick*, kodifieradt framf allt i ”statuten” af 1529 och 1566, utbildats starkt beroende af polska förebilder. Sedan 141 genomfördes rikets indelning i vojevodskap, i börja två (kring de äldsta städerna Vilna och Troki), me från 1569 tio; under 1500-talets lopp organiserad förvaltningen i riksämbeten efter polskt mönst (kansler, underkansler, marskalk, hetman o. s. v. dock med bibehållande af vissa inhemska institut ner och titlar (civun o. s. v.). Den litauiska ade hade samtidigt genomdrifvit en privilegielagstif ning, som alltmer ökade dess politiska maktställ ning, medan den också inåt organiserade sig eft den polska förebilden; redan 1413 blefvo litauiska adelsätterna formligen adopterade af polska och antogo sålunda polska vapen. De principiella jämbördigheten inom adeln blef dod i L. icke så genomförd som i Polen; ett fåt stora ätter (såsom Radziwill, Chodkiewicz, Sapieh Pac) besatte i regel de viktigaste ämbetena ino central- och provinsadministrationen, hvarigenom också dominerade i (den från 1569 polsk-litauisk senaten. H. A—

Litäuer (Litaver), af samma folkfamilj so letterna (se d. o.), kallas den inhemska befol ningen i de ryska och preussiska områden, so utgjorde kärnan af det forna storfurstendömet L tauen (se d. o.). Litauernas inhemska namn är *lét vininkai* (sing. *-inkas*), härledt af *Létuvà* (Litauen po. *litwini*, ry. *litó'vtsi*, lat. *lettones*. Dock inskrä ker hvarje särskild grupp af litauerna ofta denna b nämning till sin egen krets. Numera indelas enklast i: 1) *ryska* litauer, omkr. 1½ mill., i gu Kovno och västligaste delen af guv. Vilna; 2) *preu siska* litauer, omkr. 120,000, i nordöstra hörnet Ostpreussen, emellan ryska gränsen och linj

biau-Gumbinnen; 3) *polska* litauer, omkr. 150,000, nordöstra hörnet af Polen (guv. Suvalki). Inom ka Litauen, som i sin helhet ofta kallas med sitt re namn Samogitien, tillägga de östligast nde litauerna blott sig själfva namnet litauer, n sina västra grannar liksom ock de polske litau- a benämna de *žemaičziai*, ”lågländare” (samo- er, sjamaiter), och sina östra grannar, hvitryssarna, *laĭ* (af okänd betydelse). Däremot kalla de preus- e litauerna alla ryska litauer såväl i ö. som v. *žemaĭczziai* och polska litauer för *gudaĭ*. De uiska landsdelarna, omkr. 66,000 kvkm., bilda unda ett sammanhängande afrundadt språkområde, d högst 2 mill. litauer. De äro till trosbekän- sen allmännast romersk-katolska, men äfven une- le greker och protestanter. I socialt hänseende da de den nedre klassen af landtbefolkningen, då nd dem, såsom bland letterna, godsegarna och dsbefolkningen äro nästan uteslutande tyskar eller lar. Rörande litauernas mytologi, historia och åk se Litauen, Litauiska språket h litteraturen och Mytologi.

H. A. (K. F. J.)

Litauiska språk. Se Lettiska språk.

Litauiska språket och litteraturen. Litauiskan till den baltiska (l. lettiska) grenen (familjen) den indoeuropeiska språkstammen; dess närmaste nde är lettiskan (se Lettiska språk). Li- iskan talas, enligt en ungefärlig uppskattning, högst 2 mill. människor, men åtminstone i Preus- minskas år för år den litauisktalande befolk- gen. Det litauiska språkområdet omfattar i våra gar endast det nordöstligaste hörnet af Preussen, n vida större sträckor af Ryssland, det utbreder från östra stranden af Kurisches haff nästan intill na, från Kurlands sydgräns till Goldap och nästan Grodno och Vilna; dock är det äfven på detta råde ända till sista tiden nästan uteslutande landt- olkningen, som talar litauiska. Språketsnuvarande nser synas tämligen nära sammanfalla med dem, m hvilka det litauiska folket bodde, då det (på 00-talet) inträdde i sitt historiska skede, men ti- gare sträckte de sig säkert något längre i ö. och — Litauiskan är delad i ett stort antal dialekter; noggrann gruppering af dessa är svår att ge- nföra, emedan språket i ryska Litauen är otill- kligt utforskadt, men man plägar skilja mellan i egentliga litauiskan i största delen af både det ussiska och det ryska området och žemaitiska mogitiska) i nordvästra delen af guvernementet vno, hvartill kommer den egendomliga, lettiskt gade memelska dialekten i nordligaste spetsen af eussen. De nu existerande hufvudskillnaderna mel- litauiskans olika dialektområden framträda redan e äldsta texterna, och frånsedt förlusten af några taismer skiljer sig det nuvarande språket endast ga från 1500-talets. — Det nu vanligast brukade riftspråket, representeradt förnämligast af elöfversättningens språk, är grundadt på de preus- ke litauernas sydliga dialekt. Alfabetet är det nliga latinska, dock har ända till på sista tiden slutande användts tysk frakturstil i för folkläsning edd litteratur. Beträffande ljudbeteckning uttal må nämnas: *sz* (ß) l. numera ofta resp. *š* (*š*) beteckna *ſ*, resp. *ſ*; *cz* (*cz*, *cž*) l. mera ofta *č* beteckna *tj*-ljud; *c* (nästan blott i ord), *s*, *z* beteckna resp. *ts*, tonlöst *s* och tonande *s*; *v* l. *w*, resp. *j* beteckna konsonanterna *v*, resp. *j*; flertalet konsonantljud kunna uttalas dels ’hårdt’, dels ’lent’ (muljeradt); det senare uttalet betecknas framför hård vokal (stundom äfven framför *é*) med *i*, t. ex. *kiaũlé* ’svin’, *liauras* ’lager, laurus’, *semiù* ’jag öser’; *y* betecknar långt *i*; *é* och *o* uttalas som slutet långt *e* och *o*; *e* uttalas öppet (*ä*); *ẽ*, *ũ* (ofta skrifves i stället *ié* l. *ie*, resp. *uo*) ungefär som *iẽ*, *uõ*; *ą*, *ę*, *į*, *ų* uttalas dialektiskt som nasaleradt *a* o. s. v. (beroende på, att ett *n* eller *m* ursprungligen funnits efter dessa vokaler), men i skriftlitauiskan beteckna de nu vanligt *a* o. s. v., t. ex. *žąsis* ’gås’ (jfr tyska *gans*), *rãta* ack. ’hjul’ (jfr sanskr. *rátham* ack. ’vagn’). De litauiska vokalernas märkvärdiga accentolikheter (som delvis, direkt eller indirekt, äro en kvarlefva af uråldriga, ja urindoeuropeiska betoningsförhållanden) betecknas — dock vanligen icke i populära skrifter — med särskilda tecken, men endast i betonade stafvelser: kort betonad vokal har gravis (ˋ), t. ex. *pìlnas* ’full’, *alùs* ’öl’; lång betonad vokal har antingen akut (ˊ), då vokalen redan i början af sin uttalstid har maximum af tonhöjd, som sedan aftager (likaså tryckstyrkan), eller cirkumflex (˜), då tonhöjdsmaximum faller på slutet af vokalens uttalstid (tryckstyrkan har då två spetsar, en i början och en i slutet af vokalljudet), t. ex. *nósis* ’näsa’, men *lõpas* ’lapp’ (på likartadt sätt förhålla sig ljudgrupperna — ”diftongerna” — vokal+*i*, *u*, *l*, *r*, *n*, *m*, t. ex. *áuksas* ’guld’, *ántis* ’and’, men *raũdas* ’röd’, *añtras* ’annan, andre’). — Accenten är, enligt historiskt gifna regler, rörlig (”fri”), t. ex. *rãtas* ’hjul’, nom. pl. *rãtai*, ack. pl. *ratùs*, men *stógas* ’tak’, nom. pl. *stogaĭ*, ack. pl. *stógus*; *naũjas* ’ny’, fem. *naujà*; *penkì* ’fem’, *peñktas* ’den femte’; *esmi*, *esì*, *ẽsti*, ’jag, du, han är’, *buvaũ*, *buvaĭ*, *bùvo* ’jag, du, han var’. — Ett antal för litauiskan egendomliga drag i ljud- och formläran omnämnes i art. Lituslaviska och Lettiska språket. — Ordförrådet är starkt uppblandadt med lån från tyska och slaviska (polska, hvitryska, lillryska, storryska), föga från finska språk. — Hvad i art. Lettiska språk blifvit sagdt om dessa språks stora ålderdomlighet i ljud och former och om den betydelsefulla roll, som de på grund häraf spelat i den jämförande indoeuropeiska språkvetenskapens historia, gäller i all synnerhet om litauiskan; det är ett öfverraskande faktum, att det i lefvande bruk finnes former, som i ålderdomlighet mäta sig med årtusenden äldre homeriska eller vediska och stundom nästan sammanfalla med former, hvilka vi anse oss kunna förutsätta som urindoeuropeiska, t. ex. lit. *esmi*, *ẽsti*, ’jag, han är’: *grek. eimí*, *estí*, sanskr. *ásmi*, *ásti* (indoeurop. grundformer: *ésmi*, *ésti*); lit. *gývas* (läs *gívas*) ’lefvande’ är ålderdomligare än sanskr. *jīvás*, lat. *vivus*, got. *kwius* (indoeurop. grundform *gvivwos*); lit. *peñktas* ’den femte’ är ålderdomligare än grek. *pe'mptos*, lat. *quintus*, got. *fimfta* (indoeurop. grundform *pénkvtos*), lit. *ẽiti* ’han går’ än sanskr. *éti* och grek. *eĩsi*, lit. *sūnùs*, gen. *sūnaũs* (jfr got. *sunus*, gen. *sunaus*) än sanskr. *sūnúš*, gen. *sūnóš* o. s. v.

Den litauiska språkvetenskapen kan sägas börja med jesuiten K. Szyrwids ”Dictionarium trium linguarum” (Vilna 1629; po.-lat.-lit.; 5:e tillökade uppl. Vilna 1713, ännu af värde) och

''Clavis linguæ lithuanicæ'' (Vilna 1630), hvilka verk afse östlitauisk dialekt; därnäst komma D. Kleins ''Grammatica lituanica'' 1653 och ''Compendium lituanico-germanicum'' 1654 samt Chr. Sapphuns ''Compendium grammaticæ lithuanicæ'' 1673, alla utg. i Königsberg och afseende den preussisk-litauiska dialekten. Viktig för den litauiska accenten är den anonyma (östlitauiska) grammatiken ''Universitas linguarum Litvaniæ'' (Vilna 1737; se Rozwadowski i ''Indogermanische forschungen'', bd 7, 1897). Frånsedt en rad äldre och nyare grammatiska arbeten må som de nu viktigaste nämnas: A. Schleicher, ''Handbuch der litauischen sprache'' (1856—57, I: ''Grammatik'', II: ''Lesebuch und glossar''); F. Kurschat, ''Grammatik der littauischen sprache'', 1877; A. Bezzenberger, ''Beiträge zur geschichte der litauischen sprache'', 1877 (om 1500- och 1600-talens språk) och ''Litau. forschungen'', 1882; A. Leskien och K. Brugmann, ''Litauische volkslieder und märchen'' (1882; innehåller bl. a. en grammatisk skiss af dialekten i Godlewa samt ordsamling); R. Gauthiot, ''Le parler de Buividze'', (Paris 1903; om en östlitau. dialekt); andra viktiga grammatiska arbeten äro A. Leskiens ''Der ablaut der wurzelsilben im litauischen'' (1884) och ''Die bildung der nomina im litauischen'' (1891). — Från jämförande synpunkt har litauiskan blifvit behandlad i en stor mängd arbeten alltifrån Franz Bopp intill våra dagar, och i de flesta sammanfattande arbeten öfver indoeuropeisk språkhistoria intager den en framstående plats. En någorlunda användbar litauisk handbok för jämförande språkstudier är O. Wiedemanns ''Handbuch der litauischen sprache'' (1897; med texter och glossar; syntax saknas); en liknande handbok förberedes f. n. (1911) af A. Leskien. — En litauisk etymologisk ordbok af A. Bezzenberger väntas utkomma inom kort (som bd 4 af Ficks ''Vergleichendes wörterbuch'', 4:e uppl.). De främmande orden i litauiskan behandlas af A. Brückner, ''Die slavischen fremdwörter im litauischen'', 1877, W. Prellwitz, ''Die deutschen bestandteile in den lettischen sprachen'', 1891, V. Thomsen, ''Beröringer mellem de finske og de baltiske sprog'', 1890. — Ordböcker: K. Szyrwid, ''Dictionarium etc.'' (5:e uppl., Vilna 1713; se ofvan); tysk-litauiska och litauisk-tyska ordböcker af F. W. Haack (1730; öfver nya test. och psalmerna), Ph. Ruhig (1747) och C. G. Mielcke (1800; en betydligt tillökad uppl. af Ruhigs verk, med företal af I. Kant); nu viktigast äro G. H. F. Nesselmann, ''Wörterbuch der littauischen sprache'' (1851), F. Kurschat, ''Littauisch-deutsches wörterbuch'' (1883) och ''Deutsch-littauisches wörterbuch'' (1870—74), Antanas Lalis, ''A dictionary of the lithuanian and english languages'' (2 dlr, Chicago, 1905; litau.-engelsk och engelsk-litau.; viktig bl. a. som upptagande en mängd nybildade litterära ord); M. Miežinys, ''Lietuviszkai-latviszkai-lenkiszkai-rusiszkas žodynas'' (1894; litau.-lett.-polsk-rysk ordbok); A. Juškevič, ''Litovskij slovarĭ (Petersburg 1897 ff.; hittills har d. I, bokstäfverna A—J, utkommit; innehåller ett stort, delvis förut okändt lexikaliskt material efter bröderna Juškevičs upptecknings).

Den litauiska litteraturen. Före 1500-talet torde litauiskan icke ha kunnat i nämnvärd grad komma till skriftlig användning. Dess västra område, intill Memel, råkade tidigt under de tyske ordensriddarnas och därmed det tyska språkets välde. De på det öfriga litauiska området mot medeltidens slut uppkomna statsbildningarna omfattade äfven slaviskt språkområde, så att det litauiska folkelementet ständigt torde ha varit i mer eller mindre stark minoritet, och vid de litauiska furstehofven var rysk hof- och kanslispråk. Skriftalster på litauisk språk framträda först med reformationstiden, men för en nationell litteratur fanns det knappast längre någon jordmån, emedan det litauiska folket då led en väsentlig inskränkning i sin politiska självständighet och, hvad som var ödesdigrare, blef för alltid utstyckadt på olika främmande stater, de sedermera sekulariserade preussiska ordenslandet, Polen och slutligen Ryssland. Till kväfvande af den nationella samhörighetskänslan har dessutom stark bidragit den religiösa splittringen: de preussiske litauerna indrogos i den lutherska reformationen, hvaremot deras östligare landsmän dels och öfvervägande förblefvo katoliker, dels anslöto sig till kalvinismen. Den litauiska litteraturen har därför ändå till våra dagar varit, mer eller mindre direkt, främmande tankar på litauiskt språk. Det enda litterära uttrycket för den nationella anden utgjorde den på muntlig väg fortplantade folkdiktningen (*dainos*). Först på de allra sista åren har en allmännare nationell väckelse visat sig och därmed också lofvande ansatser till en litauisk nationallitteratur.

Den första kända litauiska texten är en kyrklig hymn af Stanislaus Rapagelanus (d. 1545), en af de förste professorerna vid det af hertig Albrecht inrättade universitetet i Königsberg. Därnäst följa M. Moswidius' öfv. dels af Luthers katekes jämte flera psalmer (tryckt i Königsberg 1547), dels af några andra andliga sånger, 1549; den förstnämnda skriften meddelar i inledningar, på latin och litauiska, märkliga upplysningar om litauernas då ännu kraftigt fortlefvande hedniska tro och kult. En anonym postilla från 1552 förefinnes blott i handskrift, skriften ''Forma chrikstima'', en öfv. med kyrkligt innehåll, trycktes 1559. 1579 utkom B. Wilents öfv. af Luthers Enchiridion tillika med söndagstexterna af evangelierna och epistlarna, 1588 en psalmbok och 1591 en postilla i 2 bd, båda af Janas Bretkunas (Bretkius, Bretke). Den sistnämnde verkställde också en öfv. af bibeln (afslutad 1590), hvilken dock icke blifvit tryckt på grundval häraf utgafs 1625 af J. Rhesa psaltaren, men först 1701 utkom nya testamentet i J. Bythners (af Bretkunas' oberoende) öfversättning, som emellertid, då Bythner försökt en otillfredsställande språklig kompromiss mellan Litauens båda hälfter, 1727 ersattes af en ny sådan, och de dröjde ända till 1734—35, innan hela bibeln förelåg i tryck på litauiska, hvilken öfv., ehuru efter sex nare revisioner, fortfarande är den i preussiska Litauen gällande. — Detta om det *preussiska* Litauens äldsta litteratur, som sålunda, frånsedt smärre tryck och Kleins och Sapphuns ofvan nämnda grammatiska arbeten, är af uteslutande religiöst (protestantiskt) innehåll. Äfven det nuvarande *ryska* Litauens äldsta litteratur är lika öfvervägande religiös, men delad på en katolsk och en kalvinistisk riktning (den senare hade sedan 1500-talets midt fått ej ringa insteg och fasthålles ännu af några församlingar, lydande under den reformerta synoden i Vilna). Den äldsta hithörande text-

. är M. Daukszas öfv. 1595 af en spansk, uitisk katekes, till žemaitisk dialekt, och en (anom) ny öfv. 1605 af samma arbete till östlitauisk lekt. Dauksza utgaf 1599 äfven en postilla (öfv. n polska), på grund af sin dialekt språkligt värdel. Af jesuiten Szyrwid, hvars språkliga arten ofvan omnämnts, finnes en samling predikotast, "Punkty kazań", på litauiska och polska (2 , Vilna 1629, 1644). Till den reformerta tningen höra bl. a. ett samlingsverk af M. Pitewicz (Vilna 1598, katekes, sånger, predikoter m. m., på polska och litauiska) och en större tilla af densamme (Vilna 1600). En reformert elöfversättning verkställdes, men då tryckningen Edinburgh) 1662 fortskridit t. o. m. psaltaren, ste den afbrytas (den polsk-litauiska statens reforta befunno sig vid denna tid i svårt betryck i fattigdom som en följd af sin anslutning till nskarna under det föregående svensk-polska get).

Från och med 1700-talet erbjuder den litauiska eraturen ett allmännare intresse. Då framträder s största namn, Christian Donalitius (se ne); hans mästerliga hexametriska skildringar af uiskt folklif och natur ha bland hans eget folk varit a kända (senaste ty. öfv. af L. Passarge 1894). l samma tid blir det litauiska folkets märkliga insats i världslitteraturen, dess oerhördt rika kdiktning, först bekant för den bildade världen. första profven, några lyriska dikter, som i tysk . meddelades af Ph. Ruhig i hans "Betrachtung r littauischen sprache", 1745, tillvunno sig strax beundrande uppmärksamhet bl. a. af sådana litaturens stormän som Lessing, Herder och Goethe n sistnämnde upptog i sin "Fischerin" 1782 en na, "Ich habs gesagt schon meiner mutter"). *ainos* (sing. *dai-nà*) är det litauiska namnet på proa dikter; de äro, så långt våra uppteckningar nå, alldeles öfvervägande lyrisk art, men för öfrigt af mest skiftande stämning och de mest olikartade tiv; af äldre underrättelser vet man emellertid, det urspr. funnits dainos äfven af episk art ältedikter). Den jämförande folkloristiken och nga dikters miljö bevisa, att daina-diktningen r urgamla traditioner. Deras poetiska värde är cket olika; jämte verkliga pärlor finnas många medfarna och till innehållet underhaltiga dikter. Dainos voro urspr. oskiljaktigt förbundna d sång, på oräkneliga melodier, delvis af originell nhet, de flesta i vemodig mollton och långsam m. Utomordentligt stora dainasamlingar äro blicerade, bl. a. af L. J. Rhesa, "Dainos oder u. volkslieder", 1825 (med öfv.; ny uppl. af Kurschat, 1843); af S. Stanewicz 1829; Nesmann, "Litau. volkslieder", 1853 (med öfv. och tisk behandling); af bröderna Juškevič, "Lietùkos Dájnos", Kasan 1880—82 (3 bd, 1,569 sån), och Lietùviškos svotbinės dájnos", Petersburg 83 (1,100 bröllopskväden); Leskien och Brugmann, itau. volkslieder und märchen", 1882, m. fl. llhörande melodier ha utgifvits bl. a. af C. rtsch, "Dainu balsai, melodien litauischer volksder mit textübers." (2 bd, 1886—89), och i Krakademiens skrifter 1900 (efter bröderna Juškes upptecknings); jfr L. Nast, "Die volkslieder r litauer inhaltlich und musikalisch" (1883). gra prof i Kurschat, "Gramm. d. lit. sprache".

Bland 1800-talets författare förtjäna främst att nämnas S. Dowkont (f. 1793, d. 1864), en produktiv prosaförfattare i nationell anda (hans hufvudverk behandlar det gamla Litauens religions- och kulturhistoria, på žemaitisk dialekt); den patriotiske prosatören M. K. Wołonszewski (d. 1875, hans hufvudverk om stiftet Žemaitens historia); F. Kurschat (d. 1884, preussisk-litauer), framstående litauisk språkforskare (se ofvan), utgifvare af en reviderad uppl. af nya testamentet och andra kyrkliga arbeten samt af den religiös-politiska veckoskriften "Keleiwis" (Vandraren); den talangfulle R. Jacoby (d. 1881, af tysk släkt); skalden A. Baranowski (professor i Petersburg, d. 1902 som biskop i Seiny), äfven betydande litauisk språkforskare; m. fl.

Det sista halfseklet kännetecknas, i motsats till föregående tider, af en alltmer växande nationell självkänsla och nationell kultursamhörighet, gynnad af tidehvarfvets allmänna tendens åt detta håll, af stigande folkbildning och politisk agitation, men i all synnerhet af ett par säregna förhållanden, nämligen dels det i litauernas ögon smickrande studium af deras språk och folkdiktning, som alltifrån A. Schleichers tid, på 1850-talet, bedrifvits på ort och ställe af en lång rad af Europas förnämsta språkmän, dels och framför allt den återverkan, som de många litauiske kolonisterna i Nord-Amerika utöfvat på sitt gamla hemland. Sammanslutna till lifaktiga landsmansförbund, ha de frambragt en ansenlig litauisk-amerikansk litteratur af starkt målmedveten nationell-politisk tendens, hvilken litteratur de lika målmedvetet utbreda bland de hemmavarande. Genom samverkan af den litterata intelligensen där borta och hemma har skapats en litteratur, som åtminstone genom sitt omfång och sin mångsidighet verkar imponerande: skönlitteratur af alla arter (naturligtvis mest öfversättningar, från Aischylos till Byron och Maeterlinck), praktisk och vetenskaplig litteratur från alla vetandets områden o. s. v. Den periodiska pressen företrädes fylligt af flera tiotal tidningar och tidskrifter (frånsedt de litauisk-amerikanska), trots den ryska censurens hämmande band; bland de senare kunna framhållas "Auszra" (Morgonrodnaden; utg. i Tilsit, fr. 1883), "Draugija" (Samhället, för litteratur, undervisning och politik, utg. i Kovno), "Lietuviu tauta" (Litauiska folket, utg. i Vilna) m. fl. Litauiskan, förut beundrad blott för sin ålderdomliga och formellt smidiga och rika byggnad, har hastigt utvecklat sig till att också fylla ett modernt kulturspråks viktigaste uppgifter. Hvad åter kvaliteten af denna alstring angår, torde den sällan nå längre än till ett mer eller mindre osjälfständigt reproducerande eller en populärt undervisande nivå, och intet nyare författarnamn synes, rent litterärt sedt, hittills ha höjt sig mycket öfver mängden. Bland de mera betydande nämnas J. Bassanowicz (f. 1852; etnografisk och historisk samlare och utgifvare, journalist), M. Jankus (f. 1858), J. Szliupas (sedan 1885 verksam i Amerika) m. fl. — Litauiska krestomatier: A. Schleicher, "Handbuch" (se ofvan), E. Wolter, "Litovskaja chrestomatija" (Petersburg 1901—04), A. Kurschat, "Litauisches lesebuch" (Tilsit 1911 ff.), Bezzenberger, "Litauische und lettische drucke des 16. und 17. jahrhunderts" (I—IV, Göttingen 1874—84). Jfr "Mitteilungen der litauischen literar. gesell-

schaft" (i Tilsit), Göttingen 1883—1911 f., och Bezzenberger i Hinnebergs "Die kultur der gegenwart" (d. I, afd. IX, 1908). E. L—n.

Litauisk-lettiska språk. Se Lettiska språk.

Litauisk-slaviska. Se Lituslaviska.

Litäven. Se Litauen.

Litäver. Se Litauer.

Litchfield [li'tʃfild]. 1. Stad i nordamerikanska staten Illinois, på en fruktbar präri, 75 km. n. ö. om S:t Louis. 5,918 inv. (1900). Kolgrufvor, järnverk och liflig spannmålshandel. — 2. Stad i nordamerikanska staten Connecticut. 3,214 inv. (1900). 1 o. 2. J. F. N.

Li'tchi Sonn., *bot.*, växtsläkte af fam. *Sapindaceæ* med 1 art i Kina, *L. chinensis*, som är ett träd med pardelade blad. Den äggrunda frukten (se fig.),

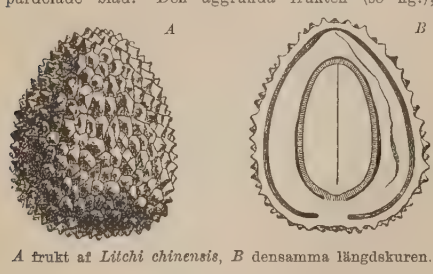

A frukt af *Litchi chinensis*, *B* densamma längdskuren.

litchiplommon l. kinesiska plommon, har ett rödbrunt, vårtigt skal och innehåller ett af en sötsmakande arillus omgifvet frö; frukten utgör torkad en handelsvara. G. L—m.

Litchiplommon, *bot.* Se Litchi.

Lit de justice [li də ʃysti's], fr., var före den stora franska revolutionen ursprungligen benämningen på den tron (*lit*), där konungen satt, när han skipade rätt (*justice*), och särskildt den i Parisparlamentet. Namnet öfverflyttades sedermera till att beteckna själfva sammanträdet och den vid detsamma utöfvade rättshandlingen. Den första mera bekanta lit de justice hölls 2 maj 1369, då Karl V dömde "Svarte prinsen" som sin vasall för feloni, den sista i Versailles 8 maj 1788. Vid en lit de justice kom konungen i högtidlig procession och omgifven af sina främsta stormän till tronen. Efter åtskilliga tal föredrogs målet, som vanligen gällde inregistrering af en kunglig förordning (*ordonnance*). Alla sådana plägade nämligen alltsedan 1300-talet införas i ett af Parisparlamentet fördt register för att sedermera tjäna till rättesnöre vid lagskipningen. Parlamentet började emellertid under konungamaktens svaghet på 1400-talet häfda rätten att vägra inregistrering af de kungliga förordningarna. Det ansågs dock, att konungen kunde genom att själf befalla en dylik vid en lit de justice bryta motståndet. En lit de justice fick därför alltid karaktären af en statskupp, en yttring af det kungliga enväldet, mot hvilket parlamentsledamöterna offentligen protesterade, ehuru utan annan påföljd än att gifva de med ordonnansen i fråga missnöjde ett visst moraliskt stöd i sin opposition. Fronden (se d. o.) framkallades 1648 delvis genom en dylik protest. 1654 dömdes vid en lit de justice prinsen af Condé för uppror mot konungen. 1732 kallade Ludvig XV parlamentet till Versailles för att närvara vid en lit de justice, som dittills alltid brukat hallas i Paris hvarför parlamentsledamöterna protesterade mo ställets olaglighet. Den sista lit de justice var en a de närmast bidragande omständigheterna till revo lutionens utbrott och riksståndernas sammankalland 1789. E. A—t

Lit de parade [li də para'd], fr., "paradsäng" bädd, på hvilken en afliden högt stående eller be römd person är lagd till offentlig beskådning.

Liten helton, *mus.* Se Helton.

Liten Karin, en folkvisa, som är mycket sprid i de germanska länderna, i synnerhet i Sverig ("Och liten Karin tjänte" etc.) och Danmark, för härligar en oskuldsren ungmö, hvilken ej låter lock sig af en pliktförgäten furstes lysande anbud, uta föredrager döden framför vanäran och, sedan ho inneslutits i spiktunnan, som kringrullas, föres til himmelen i skepnad af en hvit dufva. Mindre känd torde vara, att denna lilla romans är en förenkla och världslig omstöpning af en fornkatolsk martyr historia, hvars hjältinna är helgonet Katarina frå Alexandria (se Katarina, sp. 1265). Denn legend om den heliga Katarina inkom till Sverig åtminstone före midten af 1300-talet.

Lite pende'nte, *jur.* Se Lis pendens.

Liter (fr. *litre*), förkortadt l., enheten i det metri ska rymdmåttet för såväl våta som torra varor = 1 kbdm. = $^1/_{1000}$ kbm. = $^1/_{100}$ hektoliter = 1 deciliter = 100 centiliter = 0,3821 kanna. Jfr Me tersystemet.

Liter kallades hos franker, friser, sachsar oc angelsaxar halffria landbönder, som voro bundn vid jorden, men åtnjöto samma rättsskydd som fria Romarna öfvertogo namnet från dessa germanstam mar under formen *læti*, men betecknade därme slutna kolonier af krigstjänstskyldiga germaner p kejsargods (se Leter), ej landbönder hos enskilda Hos öst- och nordgermanerna förekom ej en sådan klass, men en motsvarighet därtill utgjorde *aldiern* hos langobarderna (se d. o., sp. 1154). Lifegen skapen (se d. o.), som fick så stor utbredning västra Europa under medeltiden, har sitt ursprun i lit-förhållandet, och att den ej vann insteg i Sve rige, beror väsentligen därpå, att där från börja ej funnos några liter. S. L

Li'tera, Literat, Literatur, Litera tör, Literär. Se Littera o. s. v.

Literärische echo, Das, tysk halfmånadsskrift hvars redaktion 1911 öfvertogs af E. Heilborn Se Ettlinger, J.

Literärischer verein in Stuttgart [fera'jn], e 1839 bildad förening af lärda och litteraturvänne med uppgift att i nytryck ge ut viktigare äldr arbeten i tysk politisk, kultur- och litteraturhistoria President för föreningen, som publicerat omkr. 30 betydelsefulla verk, är sedan 1892 professor H Fischer i Stuttgart.

Literärisches zenträlblatt, ledande kritiskt organ som 1850 grundlades i Leipzig af Fr. Zarncke. De utkommer med ett nummer i veckan och innehåll granskningar af tyska och viktigare utländska veten skapliga arbeten. Sedan 1900 åtföljes det af en bi laga, "Die schöne literatur", där vittra verk recen seras. Efter grundläggarens död, 1891, öfvertog redaktionen af hans son, E. Zarncke. R—n F

Literatur, Die, en samling illustrerade litteratu historiska monografier, som under redaktion a

org Brandes utges i Berlin. 1904 utkom förbandet, och nu (1911) äro några och trettio ifna.

Literaturblatt für germanische und romanische filologie, 1880 grundlagd kritisk och bibliografisk logisk tidskrift, som utkommer i Leipzig med 12 mmer årligen. Utgifvare äro f. n. professorerna Behaghel (för germanistiken) och F. Neumann r romansk och engelsk filologi).

Literis et artibus. Se Litterisetartibus.

Literärt album, en vitter kalender, redigerad af Gustaf Meyer, 1877, 1878, 1880 och 1882.

Litēwka, po. (eg. ''litauisk rock''), *krigsv.*, benning på en i tyska och österrikiska arméerna ekommande rock af polskt snitt, lätt åtsittande, d korta skört, utan synliga knappar och vanligen d nedvikt krage. C. O. N.

Lithander, Per Emanuel, affärsman, politi-, f. 11 dec. 1835 i Synnerby socken, Skaraborgs, inträdde redan som femtonåring på handelsbanan n var först biträde i minuthandel, men vann 1856 ställning hos den stora sidenfabriksfirman K. A. mgren i Stockholm, hvarefter han med ekonomiskt d af K. A. Almgren och J. Lenning grundade Göteborg handelsfirman P. Em. Lithander & k:i nder senare år med två söners meddelegarskap och 98 ombildad till aktiebolag). Firman omfattade till början endast kommissionshandel med kläde och nader, förnämligast svenska fabrikat, men utvidga- 1875 äfven till grosshandel. L. har spelat en mträdande roll icke blott inom Göteborgs, utan äfven m hela landets handelsvärld samt gjort många och ra insatser åsyftande handelns och näringslifvets kofran samt deras idkares intressen. Hans första tiativ gällde självhjälpen inom handelsbiträdes- och ntoristkåren, då han 1869 var med om stiftandet Handelsbokhållarnas pensionsförening (se d. o.). nare medverkade han till uppkomsten i Göteborg Hjälpkassan för nödställda köpmän (1882) och eriges allmänna handelsförening (1884; se Handelsförening), var ordf. i den vid bildandet satta interimsstyrelsen och i flera år en af förngens fullmäktige. Som en af utredningsmännen Lenningska dödsboet blef han upphofsman till J. nnings väfskola och sjukhem i Norrköping (se enning). Bland L:s många offentliga förtroendepdrag märkas ledamotskapet i 1894 års kommitté g. Stockholmsutställningen och i frilagers- och hamnskommittén (1894—95), i styrelsen för Göteegs köpmannaförening (dess förste ordf.), Allmänna n Sahlgrenska sjukhuset, riksbankens afdelningsntor i Göteborg (1885—89; ordf. 1894—1904), dsfullmäktigskap (1898—1904); ordf. i verket. kottet för industriutställningen i Göteborg 1891, ars ledande kraft han blef, m. m. Tidigt känd ifrig protektionism och ytterlig konservatism, valdes L. under tullstridens första skede af Älfsegs län i Första kammaren, som han tillhörde 1886 94, 1897—1908, då han afsade sig mandatet. var led. i bevillningsutskottet 1887—92, 1900—03, nkoutskottet 1894, tillfälliga utskott 1897, 1899, 03—04 samt särskilda utskottet i bankfrågan 97. I främsta rummet är L:s namn knutet vid gan om riksbyggnaderna på Helgeandsholmen, n den har förskaffat honom epitetet ''riksbyggstaren''. Genom motion 1888 upptog han det egående riksdag fallna k. förslaget i byggnadsfrågan och lyckades genom energi och med kraftigt understöd af Liss Olof Larsson i Andra kammaren samt till icke oväsentlig del genom skickligt framdragande af det trängande behofvet af nya tidsenliga riksbankslokaler i st. f. förutvarande ytterst bristfälliga slutligen få till stånd ett båda kamrarnas samstämmande beslut. Genom motion 1894 om en banklagstiftning på grundvalen af 1890 års kommittéförslag och det därpå byggda, men fallna k. förslaget 1890 lyckades L. taga initiativet till de sedermera 1897 genomförda bankreformerna. Bland hans öfriga många riksdagsmotioner äro att märka företrädesvis de näringslifvet speciellt berörande, såsom om ett nytt statsdepartement för jordbruk, industri och handel (1898, 1905; jfr interpellation 1908), om ett nationalekonomiskt råd (1903—04), om ändringar i näringslagstiftningen (1886, om inskränkning af gårdfarihandeln, och 1897; i ett visst samband härmed stodo ock motionerna 1906 och 1907 om förslag till en invandringslag) samt de ofta återkommande om att på olika sätt understödja torfindustriens utveckling (1891, 1900—04, 1906). Vid sin afgång från riksdagen hyllades L. som riksdagsveteran, näringslifvets kraftige främjare, riksbyggnadernas upphofsman och bankreformernas nitiske förkämpe af Fosterländska förbundet i Göteborg, till hvars tillkomst han tagit initiativet och hvars mångårige ordf. han varit, och af många andra meningsfränder medelst präglandet af en guldmedalj. L. var medlem af 1893 års kyrkomöte. Af L:s tryckta skrifter må nämnas *Helgeandsholmsfrågan sedd ur olika synpunkter* (1894), *En nioårsperiod* (s. å.), *John Lennings karaktär, lifsgerning och testamente* (1896), *Återblick öfver ljugofem riksdagar i Första kammaren 1886—1908* (1908), *Riksdagsminnen, Anteckningar från åren 1888—1905* (1910) samt den hufvudsakligen för familjen afsedda *Enskild samling af pressuttalanden 1908—10* (1911). — L:s son Olof Axel Edvard L., f. 21 okt. 1870 i Göteborg, verkställande direktör i ofvannämnda bolag, valdes 1911 af Göteborgshögern till led. af Andra kammaren. T—s.

Litha'rgyrum, *kem.*, detsamma som blyglete, bly-oxid, silfverglitt. Se Bly, sp. 780.

Lithäuen, Lithauisk. Se Litauen, Litauisk.

Litheim (före adlandet Lithen), Johan, fortifikationsofficer, tecknare, f. 1663 i Stengårdshult, Småland, d. 1725 i Göteborg, studerade i Uppsala, blef 1683 ritare hos sekreteraren Örnhjälm i Antikvitetsarkivet och 1688 volontär vid Fortifikationen. Efter Dahlberghs utkast och afmätningar renritade han Karl XI:s ''krigsactioner'', hvarjämte han utsändes på resor i landet för att afteckna städer och slott för Sueciæ-verket. Sedan han 1693 utnämnts till konduktör, fick han 1694 3 års utrikes resestipendium, men återkallades (sedan 1695 löjtnant) 1696 från Frankrike samt medföljde Dahlbergh till Bremen och Livland. I Livland arbetade han på Rigas, Pernaus och Kokenhusens sättande i försvarsstånd, deltog i Rigas försvar mot sachsarna 1700 samt rekognoscerade och kartlade 1701 platsen för den blifvande öfverskeppningen öfver Düna och deltog i densamma. I Riga arbetade han f. ö. på provinskartornas transporterande till samma skala och på afteckning af Karl XII:s krigsaktioner, hvarmed han äfven fortsatte, sedan han kallats till Stuart i

Mitau. 1705 förstärkte han Kobron, men öfverflyttades sedan till Stockholm för att fortsätta krigsaktionernas afteckning. L. blef kapten och fortifikationsbefälhafvare i Göteborg 1708, placerades 1709 på bohuslänska arméns fortifikationsfältstat och utarbetade en geografisk karta öfver norska gränsen samt befäste Uddevalla. Återkommen till Göteborg, uppgjorde han 1712 förslag till förstärkandet af denna stads befästningar. L. adlades 1718. Många af L:s ritningar finnas i Riksarkivet, och åtskilliga af dem, bl. a. ett porträtt af Karl XII, ha stuckits i koppar. L. W:son M.

Lithen, Johan. Se Litheim.

Litherland [li'thelənd], förstad till Liverpool, 6 km. n. v. om denna stad. 14,020 inv. (1901).

Lithgow [li'thgāu], stad i New South Wales (Australien), i Blå bergen. 8,260 inv. (1911). Kolgrufvor, järnverk, klädesfabrik. J. F. N.

Lithi'asis (grek., af *li'thos,* sten), *med.,* stenpassion. Se Blåsstenen.

Li'thion, *kem.* Se Litium.

Lithionglimmer, *miner.,* en grupp af glimmerarter, i hvilka litium ingår som en mer eller mindre väsentlig beståndsdel (se Glimmergruppen). A. Hng.

Lithionit Kobell, *miner.* Se Zinnwaldit.

Li'thium, *kem.* Se Litium.

Lithobi'idæ, *zool.,* familj af enkelfotingarnas ordning bland tusenfotingarna. Hithörande arter ha en jämförelsevis kort kropp, bestående af 15 nedplattade leder utom hufvudet. Antennerna nå åtminstone $^1/_2$ af kroppens längd; ögon finnas i växlande antal. De nykläckta ungarna ha ett mindre antal leder och benpar än de fullvuxna. Lithobiiderna omfatta våra vanligaste tusenfotingar. De träffas ofta under stenar eller i murkna stubbar samt äro mer eller mindre mörkt bruna, glänsande och mycket snabba i sina rörelser. — I Sverige ha anträffats 9 arter, tillhörande släktena *Lithobius* och *Henicops.* Allmän öfver hela landet är den ända till 32 mm. långa *L. forficatus* (se fig. i art. Enkelfotingar). G. A—z.

Lithodes, *zool.* Se Stenkrabborna.

Litho'domus, *zool.* Se Stendadel.

Lithontri'ptica (af grek. *li'thos,* sten, och *tri'bein,* krossa), *farm.* Se Stenlösande medel.

Lithopædion (af grek. *li'thos,* sten, och *paidēi'on,* foster), ett till en stenartad kalktvålmassa förvandladt foster, som utvecklat sig utanför lifmodern (extra-uterint hafvandeskap) och, sedan det dött, förlorat allt sammanhang med moderns blodkärlsystem samt blifvit inkapsladt. Om det ej genom operation bortskaffas, kan det i detta tillstånd kvarligga under åratal i moderns buk. F. B.*

Lithospe'rmum L., *bot.,* ett örtsläkte inom fam. *Borraginaceæ.* I Sverige finnas två arter, *L. arvense* L. och *L. officinale* L., hvilka ha upprätta, styfva stjälkar med smala, något sträfhåriga blad och hvita, trattlika blommor med femflikiga kronor, hvilkas pipmynning har fem håriga veck. Frukterna äro mycket hårda, antingen släta, glänsande hvita, som hos *L. officinale,* stenfrö, eller rynkiga och glanslösa smånötter, sittande fyra tillsammans och fästa med en platt yta i fodrets botten. *L. arvense,* sminkrot, är ett vanligt åkerogräs, hvars rot är rödaktig. Den andra arten är mer sällsynt och förekommer vanligast bland buskar i skärgården. Dess blad användas som tesurrogat (s. k. bömiskt te). O. T. S. (G. L—m.

Lithotha'mnion, *bot.* Se Kalkalger.

Lithou, Gustaf, skald, f. 25 mars 1692 i Limingo, Österbotten, d. 21 dec. 1753 i Stockholm. fick studera i Uppsala, där han egnade sig före trädesvis åt den latinska verskonsten i den tidens smak, d. v. s. som älskare och efterbildare af Lucanus, Statius, Claudianus och andra senromerska skalder. (Han beskylldes 1738 i "Swenska nitet" för att alltför troget ha imiterat holländaren Barlæus.) Sedermera ingick han i krigstjänst, befordrades till fänrik, men tog afsked 1721 med en liten pension. Han erhöll 1751 kaptens fullmakt. — Sitt stora rykte inom den latinska skaldekonsten grundlade L. genom sin *Panegyris exsequialis* öfver Karl XII, ett långt historiskt skaldekväde på stående hexametrar, om hvilket den store latinaren Joh. Rosenadler vittnade, att "de kanske i någon mån kunde jämföras med antikens dikter". Eljest inskränker sig hans diktning till smärre lyckönskningar, grafskrifter och i synnerhet böneskrifter, de sistnämnda riktade till både konungar, ständer, ämbetsverk och enskilda. Hans poesier vunno uppmärksamhet och berömmelse äfven i Tyskland, och så kunde en förläggare djärfvas att 1734 utgifva hans *Poëmatum heroico-miscellaneorum pars I,* hvilka af samtida vitterlekare prisades och framhöllos som utomordentliga mönster. —rn.

Li'tin, kretsstad i ryska guv. Podolien, vid Zgar, en biflod till Bug. 9,868 inv. (1897). I omgifningen mullbärsplanteringar och sockerfabriker. J. F. N.

Li'tion. Se Litium.

Litis conso'rtium, lat., *jur.,* flera personers delaktighet i ett odeladt anspråk eller i en odelad förbindelse, som är föremål för rättegång. Utan att samtliga *litis consortes* äro parter i rättegången — såsom kärande eller svarande —, kan domstolen icke bifalla käromål af eller mot någon af dem. I. Afz.

Litis contestātio, lat., *jur.,* den akt, hvarmed enligt romersk rätt rättegången skulle inledas och hvartill bägge parternas närvaro erfordrades. Genom denna inlät sig svaranden i svaromål ang. själfva saken. Enligt svensk rätt är rättegången börjad med stämningens delgifning, ehuru det står svaranden öppet att, om därtill finnes skäl, vägra att ingå i svaromål. I. Afz.

Litis denunciātio, lat., *jur.,* den åtgärd af svarandepart i rättegång, hvarigenom denne inkallar en af käranden icke instämd person för att gemensamt med svaranden värja dennes rätt. Ett sådant inkallande eger rum i de fall, då den, som åt svaranden öfverlåtit den rätt, som käranden angriper, är skyldig att hålla svaranden skadeslös, om rätten frångår honom. Har *litis denunciatio* egt rum, kan svaranden, om han förlorar rättegången, omedelbart söka ersättning af sin hemulsman, under det att i annat fall han antingen är förlustig sin regressrätt eller måste väcka ny rättegång mot denne, hvilken då kan visa, att den förra domen varit oriktig. *Litis denunciatio* sker vanligen genom stämning. I. Afz.

Litispende'ns, *jur.* Se Lis pendens.

Li'tium, Lithium (af grek. *li'thos,* sten, emedan det först anträffades i mineral), *kem.,* grundämne, som tillhör alkalimetallernas grupp och af J. A. Arfwedson 1817 upptäcktes som beståndsde

dera mineral från Utö järngrufva. Sedermera har n funnit, att litium är ett mycket allmänt utbredt ne, ehuru det nästan alltid förekommer i mycket å mängder. Så har man anträffat litium i en ngd mineral, t. ex. i petalit, lepidolit och turmalin, nineralvatten, i växters aska, särskildt i tobaks-a o. s. v. Själfva metallen erhålles genom elek-lys af klorlitium, löst i pyridin, aceton eller ylalkohol, hvarvid man använder en platina-, alu-nium- eller järnkatod. Man erhåller då litium i fverhvitt, glänsande tillstånd, som anlöper hastigt uften med gul färg. Metallen är mycket lätt ss specifika vikt är 0,59), är hårdare än natrium, n mjukare än bly, är seg och kan utdragas till d. Litiums smältpunkt ligger vid 186°. Det har än ej lyckats att destillera metallen. Det kemiska knet för detta grundämne är Li, atomvikten är ligt 1911 års atomviktstabell) 6,94. — Litium-id, Li_2O, är ett hvitt pulver, som erhålles genom dgning af karbonatet; den motsvarar alkalioxi-na och bildar liksom dessa med vatten ett hydrat, OH. Litiumhydratet förenar sig med vor till salter, bland hvilka följande må nämnas: tiumklorid l. klorlitium, LiCl, och tiumnitrat, $LiNO_3$, mycket hygroskopiska, glösa salter. — Litiumfluorid, LiFl, är lig i vatten liksom fluorkalcium; normalt tiumfosfat, $Li_3PO_4 + {}^1/_2H_2O$, mycket svår-ligt, bildas, när lösningar af litiumsulfat och atriumfosfat sammanblandas, äfven litium-rbonatet l. lition (lithion), är mycket rlösligt i rent vatten, lättare i vatten mättadt med syra, hvarvid surt karbonat bildas. Detta användes i medel mot gikt och urinsten, emedan *urinsyrans umsalt* är mindre svårlösligt än urinsyrans öfriga ter. Litiumföreningar färga lågan intensivt kar-röd; i spektroskopet iakttager man 2 karakte-tiska linjer, en röd och en gulröd. Jfr Litium-lter. P. T. C. (H. E.)

Litiumfluorid, *kem.* Se Litium.

Litiumfosfāt, *kem.* Se Litium.

Litiumhydrāt, *kem.* Se Litium.

Litiumkarbonāt, *kem. farm.* Se Litium och tiumsalter.

Litiumklorid, *kem.* Se Litium.

Litiumnitrāt, *kem.* Se Litium.

Litiumoxid, *kem.* Se Litium.

Litiumsalicylāt, *kem. farm.* Se Litiumsalter.

Litiumsalter, *farm. med.*, företrädesvis det offi-cella *litiumkarbonatet*, *Carbonas lithicus*, och *umsalicylat*, har man försökt som läkemedel i af-t att upplösa uratstenar (urater l. urinsyrade ter) i njurarna eller blåsan äfvensom urataflag-gar i kroppen vid gikt. Litiumbehandlingen grun-de sig på den erfarenheten, att urinsyradt litium jämförelsevis lättlösligt i vatten. De hvita, kri-lliniska salterna intogos lösta i riklig mängd vatten. ellertid har en lösning af något större, fasta tstenar i regel ej kunnat på detta sätt åstadkom-s, emedan i den vätska, hvari lösningen skulle , alltid finnes koksalt närvarande, som betydligt svårar processen. Däremot kunna litiumpreparat som andra alkaliskt reagerande salter motverka erligare afsättning af uratkonkrement och väl en upplösa sådana, som bestå af smärre sten-gment, sammanhållna af lösare, organisk binde-ssa. Till behandling af gikt har man bl. a. sam-manfört citronsyradt litium och kinasyra till prepa-ratet *urosin*. Det företräde, som man en tid till-skrifvit litiumsalterna framför andra alkaliskt rea-gerande alkalisalter vid här nämnda åkommor, har icke vunnit bekräftelse. Vissa hälsokällors vatten, såsom Redrutte i Cornwall, S:t Nectaire, Salzschlirf, Elster — äfven Baden-Baden, Dürkheim, Homburg, Kissingen m. fl. — innehålla små mängder litium-salt, hvarför de druckits kurmässigt vid gikt; deras värde torde dock icke i någon öfvervägande grad bero på litiumsaltets närvaro. C. G. S.

Litke, Fedor Petrovitj, rysk amiral, forsk-ningsresande, f. 1797, d. 1882, deltog i en världs-omsegling ombord på korvetten "Kamtjatka" (i säll-skap med den blifvande arktiske forskaren baron F. P. Wrangel) och fick 1821 i uppdrag att under-söka Novaja Zemljas stränder, hvarjämte han ut-forskade andra kuststräckor vid Hvita hafvet. Denna resa är skildrad i *Tjetyrechkratnoje putesjestvie v' Sieevernyj Ledovityj okean v 1821—24 g.* (1828, tysk öfv. af A. Erman 1835). 1826 företog han en tredje världsomsegling, på korvetten "Senjavin", och kartlade stora kustremsor vid Berings haf. Redogörelsen därför publicerades i ett lärdt verk 1835—36. Dessutom författade han en mängd af-handlingar om sina experiment och observationer rörande temperatur, magnetism, pendelsvängningar m. m., delvis i samarbete med den ryske akademi-kern E. Lentz och prof. G. G. Hällström i Hel-singfors. Han stiftade det ryska geografiska sällskapet 1845 och blef 1864 president i ryska vet. akad. A—d J.

Litle, Jon Jonsen, dansk adelsman, d. 1307, tillhörde på mödernet Skjalm Hvides ätt och var 1262 gjaldkere i Skåne, där han på Erik Klippings vägnar för hårdt fram mot ärkebiskop Jakob Er-landsöns anhängare. Han var sedan den tiden en af konungahusets trognaste män och viktigaste råd-givare samt tog mycken del i danahofven 1282—86; han var 1298 en tid drots och drog 1303 på sin höga ålderdom (öfver 70 år gammal) till Rom för att få en afslutning på den långa tvisten med ärke-biskop Jens Grand. E. Ebg.

Litocy'st, *bot.*, cell, innehållande en cystolit (se d. o.).

Litofāger (af grek. *li'thos*, sten, och *fagē'n*, äta) kallas sådana musslor (lamellibranchier), hvilka ha förmåga att borra sig i sten, såsom hafsdadeln (*Lithodomus dactylus*) eller borrmusslorna (*Pholadidæ*) o. a.; vidare många andra djur, t. ex. somliga sjöborrar, som genom syreafsöndring upplösa stenen och då tränga sig in i densamma.

Litofani (af grek. *li'thos*, sten, och *fano's*, genom-skinlig), skifva af halfgenomskinligt biskviporslin, i hvilken äro inpressade figurframställningar o. d. på sådant sätt, att, när skifvan hålles upp mot ljuset, de tunna ställena visa dagrarna, de halftjocka mel-lantonerna och de tjockaste de djupa skuggorna. Verkningen är ungefär densamma som af en tusch-teckning, en akvatinta- eller svartmanersgravyr. Litofanierna kommo i bruk i Berlin under förra hälften af 1800-talet och voro en tid mycket använda som lamp- och ljusskärmar eller fönsterprydnader. Figurframställningarna återgåfvo vanligen kända och populära konstverk, äldre såväl som nyare. En lik-nande verkan kan åstadkommas genom pressning eller annan mekanisk bearbetning af pappersmassa. Upk.*

Litofys, *petrogr.* Se Sfärolit.

Litofyter (af grek. *li'thos*, sten, och *fyto'n*, växt), *bot.*, sådana af klippflorans växter, som växa på stenens yta. Jfr Chasmofyter.

Litograf (se Litografi), utöfvare af litografiens konst, stentecknare, stentryckare. — Litografēra, teckna på planslipad stenskifva; utföra ett stentryck (en litografi). — Litografisk, stentrycks-, som utgöres af eller används vid litografi.

Litografi (af grek. *li'thos*, sten, och *gra'fēin*, skrifva), konsten att medelst aftryck från en stenskifva mångfaldiga teckningar eller skrift; det genom detta förfaringssätt frambragta resultatet. Litografien l. stentrycket uppfanns 1798 af Alois Senefelder (f. 1771 i Prag, d. 1834). Det är baseradt på förhållandet, att fett och vatten ej blanda sig med hvarandra. Om en teckning framställes med ett fett ämne på en torr s. k. litografisk sten (se d. o.), intränger fettet i stenens porer och kvarhålles energiskt af densamma. Behandlas den sedan med vatten, ”fuktas”, intränger vattnet endast på de icke feta ställena, de feta ställena däremot stöta vattnet ifrån sig. Vid invalsning med fet färg taga endast de ställen färg, som förut icke upptagit vatten. Efter infärgningen får stenen i kontakt med ett papper passera tryckpressen, hvarvid färgen afges åt papperet och ett aftryck erhålles. För hvarje nytt aftryck upprepas fuktning och invalsning. Under det att vid t. ex. träsnittet de färgtagande och färgafgifvande ställena ligga upphöjda, vid koppartrycket fördjupade, ligga, vid den egentliga litografien, de färgtagande och färgafgifvande ställena i samma plan som de icke färgtagande partierna. Litografien tillhör den grupp af grafiska reproduktionsförfaranden (jfr Grafisk konst), som kallas *flacktryckförfaranden* och är typisk för denna grupp. De egentliga litografiska förfarandena kunna uppdelas i direkta och indirekta. Till de förra höra de förfaranden, vid hvilka teckningen med litografisk tusch eller krita (se dessa ord) utföres bakvänd direkt på stenytan. Framställes teckningen med tusch, måste stenytan vara mycket finslipad och teckningen utföras medelst penna, pensel eller dragstift. För kritteckning finslipas först stenen och ”kornas” därpå genom afrifning med fin sand. Kornigheten gör maneret mjukare och möjliggör bättre återgifvande af tonvärden och öfvergångar. Utförd med skicklighet och konstnärlighet, kan den litografiska kritteckningen lämna synnerligen vackra resultat. Numera ha de direkta förfarandena, synnerligast genom utbildandet af de fotolitografiska metoderna, alltmera fått träda i bakgrunden och ersättas i regel af fotolitografien (se d. o.), emedan därigenom teckningen kan utföras rättvänd på papper, hvilket är vida bekvämare och lättare än att teckna den bakvänd på stenen. — Stor användning har äfven det s. k. *öfvertrycksförfarandet*, genom hvilket ett redan befintligt aftryck kan öfverföras på stenen och tryckas. Aftrycket kan vara utfördt i litografi eller något annat grafiskt förfarande i streck- eller punktmaner, t. ex. boktryck, träsnitt, kopparstick, och förfarandet tillgår så, att aftrycket tryckes med en speciell färg (öfvertrycksfärg) på ett med ett gummi- eller klisterskikt öfverdraget papper, hvarefter det bringas i kontakt med den torra stenytan. Genom att fukta papperets baksida upplöser man gummi- el klisterskiktet, så att själfva papperet kan dragas bo och den feta bilden kvarstannar på stenen. — M kan äfven med fet krita eller tusch teckna bilden ett med gummi eller klister öfverdraget papper o på nyss beskrifvet sätt öfverföra bilden på stene Ett liknande förfarande är den s. k. autogr fien (se d. o.), som ofta användes, då det är frå om att mångfaldiga handskrifter. Skriften utföres papper med s. k. autografiskt eller litografisk bläck (se d. o.), i hvilket fett ingår som väsen lig beståndsdel, och genom pressning bringas papp ret i kontakt med stenen, hvarvid den feta skrift öfverföres på denna. Har man på ett eller annat s anbringat den feta bilden på stenen, måste de samma ”etsas”, innan stenen är färdig för tryc ning. Denna etsning har emellertid icke, som v de egentliga etsningsförfarandena, till uppgift åstadkomma någon relief, utan åsyftar att öka st nens porositet på de ställen, som ej äro täckta bilden och därmed stenens förmåga att uppsuga o kvarhålla vatten. Etsningen sker med en med s petersyra svagt surgjord lösning af gummi arabicu Gummit intränger i stenens porer och bidrar i h grad att hålla de icke tecknade partierna ren d v. s. hindra dem att taga färg. För tryckning användas speciellt konstruerade litografiska tryc pressar (se d. o.). För mindre upplagor och för vertryck användes handpress, vid hvilken fuktnin invalsning etc. sker för hand, vid snällpresstry ske dessa manipulationer automatiskt. En litogr fisk snällpress kan lämna 4—5,000 aftryck per da

Stengravyren skiljer sig väsentligt från d egentliga litografien och är till sin princip beslägt med kopparsticket, men den litografiska stenen e sätter här kopparplåten. För stengravyr använd de hårdaste och finaste stenarna. Stenen slipas, b handlas med oxalsyra och finpoleras, hvarefter tec ningen med gravernål, eller, i speciella graverm skiner, medelst diamantspets, inristas i stenen. St nen kan äfven, som vid koppargsticket (se Koppa stick och Koppartryck), förses med etsgru och etsas; i detta fall är det fråga om ett verkli etsningsförfarande. Infärgning och tryckning s enligt samma principer som vid koppartrycket.

Vid kromolitografien l. färglitografien (jfr Färggravyr) framställas fle tryckstenar, hvar och en motsvarande en bestäm färg, och de resp. färgerna tryckas på eller v hvarandra, så att den åsyftade koloriten erhålle Färglitografien har mycket stor användning för fra ställning af kartor, etiketter, industriellt tryck etc äfven för framställning af de bekanta s. k. oljetry ken eller oljefärgstrycken användes detta förfarand Stundom användas ända till 20—25 olika färgsten för att åstadkomma åsyftad effekt. Som exempel färglitografi kan hänvisas till de kartor i färger, so finnas i Nordisk familjebok, samt till pl. vid ar Andfåglar, Bär, Dräkt, Höns, Keram m. fl. Färglitografien utföres på så sätt, att kontu teckningen med fettfri färg, ”klatschtryck”, öfve föres på lika antal stenar, som man önskar färgstena De partier af teckningen, som motsvara en viss fär behandlas med litografisk tusch eller krita och try kas sedan med motsvarande färg, på detta aftry tryckes nästa färg o. s. v. Passningen åstadkomm genom uppnålning efter särskilda passmärken, so

Studie af hästar, litografi af Oskar Anderson.

Bellmans byst vid Bellmansro på Djurgården, litografi af K. J. Billmark.

Öfvergången öfver Rhen och Bendorfs intagande af general Bernadotte 4 juli 1796. Litografi af J Cardon efter Dahlströms målning.

bringas i konturteckningens kanter och utmärkas hvarje färgsten.

Litografien, i synnerhet kritmaneret, användes på tid i stor utsträckning för att återge den äldre er samtida målarkonstens alster och intog under 00-talets förra hälft en afgjordt förhärskande ilning på den grafiska konstens område. Så i lotys stora galleriverk öfver samlingarna i Münens pinakotek, så i det utmärkta s. k. Boisseréeska lleriverket med afbildningar af gammaltyska och mmalflandriska målningar, så i Hanfstängels Dresngalleri. I Frankrike däremot upptogs den nya niken af konstnärerna som ett medel att utföra ginalkompositioner, således på ett sätt, som är nförligt med de äldre målaretsningarna (Vernet, ricault, Charlet, Delacroix, Raffet, Gavarni, Dauer, Carrière, Toulouse-Lautrec och många andra). i Tyskland och Frankrike gifna föredömena följs sedermera på andra håll, och äfven i Sverige ha den litografiska pressen framgått både återgifnin- af målningar och ej få originalkompositioner (J. rdon, se pl. II, Billmark, pl. I, Hj. Mörner, Sörmark, Troili, Tollin, Wahlbom, O. Anderson, I, R. Widing, Karl Larsson, E. Norlindh m. fl.).

Stentryckets svaghet ligger hufvudsakligen i ss oförmåga att frambringa skarpa bestämda lin-. Vid upprepad tryckning breda teckningens linsmåningom ut sig, hvilket menligt inverkar på ryckets klarhet och skärpa. Däremot återger det ett förträffligt sätt alla gradationer i ljusstyrka, n de högsta dagrar till den djupaste skugga. Det er därför ofantlig mjukhet och äfven smidighet, n jämväl de bästa litografier få lätt en vek och estämd hållning samt förefalla ofta suddiga. Emeltid är litografien, rätt använd, ingalunda något kastligt artistiskt uttrycksmedel. Den borde tvärt-, genom de ringa svårigheter i tekniskt afseende, n teckningen medför för konstnären, i jämförelse d träsnittet eller kopparsticket och etsningen, samt nom den relativa säkerhet i afseende på resultatet, arpå han kan räkna, vara af ej ringa konstnärlig tydelse. Emellertid har denna lätthet gifvit upp- f till mycken omogen dilettantism på det konstrliga området, på samma gång som den stegrat ntryckets praktiska användning och betydelse. n konstnärligt uttrycksmedel har litografien nura fått vika för de rent fotografiska eller fotokaniska reproduktionsförfarandena, men har fortvande mycket stor användning för industriellt tryck, ttryck, bildtryck för tekniska och vetenskapliga k, äfvenså, kombineradt med fotomekaniska reoduktionsförfaranden: autotypi, ljustryck etc., för mställning af färgtryck. Litt.: Richmond, "Gramr of lithography" (1886), Fritz, "Die photolithoaphie" (1895) och "Handbuch der lithographie" 900), Munié, "Traité de lithographie" (1898), n Hesse, "Die chromolithographie" (1905).

Upk.* J. Htzg.

Litográfisk. Se Litograf.

Litografisk kalksten. Se Litografisk sten.

Litografisk krita användes för teckning på kor- l sten (se Litografi) och framställes genom man sammansmälter 32 dlr hvitt vax, 16 dlr rmaceti, 24 dlr marseilletvål, 8 dlr schellack och dlr kimrök. J. Htzg.

Litografisk skiffer. Se Litografisk sten.

Litografisk sten, Litografisk kalksten, Litografisk skiffer, en till juraperiodens aflagringar hörande lerhaltig kalkstensart, som på grund af sin täta, likformiga textur befunnits vara den för gravyr och tryckning på litografisk väg mest lämpliga stensorten (se Litografi). Den bästa litografiska stenen erhålles från Solenhofen (*Solenhofenskiffer*), Eichstätt och Pappenheim i Bajern. Bergarten är afsöndrad i tjockare och tunnare plattar. Till färgen är den i allmänhet ljust gul. Utmärkt väl bibehållna djurlämningar i förstenadt tillstånd ha påträffats i Solenhofenskiffern; särskildt är att märka det betydelsefulla fyndet af urfågeln, Archæopteryx (se d. o.). E. E.

Litografiskt allehanda, ett planschverk med text, utgifvet af A. J. Salmson 1859—61 (12 hftn) och Sigfr. Flodin 1862—65 i dels månads-, dels halfmånadshäften. Denna tidskrift, som betecknar ett framsteg i svenska litografiens utveckling, gjorde alltmer till sitt hufvudsyfte att genom goda afbildningar sprida kännedomen om den nyare svenska konsten.

Litografiskt bläck l. Autografiskt bläck användes för skrifning af sådana manuskript, som skola mångfaldigas genom litografiskt öfvertryck (se Litografi), och består af ungefär samma beståndsdelar som litografisk tusch (se d. o.), men med tillsats af så mycket vatten, att blandningen får flytande form. J. Htzg.

Litografiskt färgtryck. Se Litografi.

Litografisk tusch, en blandning af talg, vax, tvål, schellack och kimrök, som användes för teckning på den litografiska stenen. Ett lämpligt recept är följande. 16 dlr ren fårtalg, 10 dlr vax, 16 dlr marseilletvål, 14 dlr schellack, 5 dlr kimrök smältas tillsammans; blandningen, som har fast konsistens, utrifves med vatten, så att en lagom flytande vätska erhålles. J. Htzg.

Litoklās (af grek. *li'thos*, sten, och *kla'ēin*, krossa), *geol.*, allmän äldre benämning på sprickbildningar i berggrunden.

Litoklastik (af grek. *li'thos*, sten, och *kla'ēin*, krossa), *med.* Se Stenkrossning.

Litokromi (af grek. *li'thos*, sten, och *chrōma*, färg), litografiskt färgtryck. Se Litografi.

Litolapaxi (af grek. *li'thos*, sten, och *la'paxis*, utömning), *kir.* Se Stenkrossning.

Li'tolff, Henry Charles, engelsk (tysk) musiker, f. 1818 i London, d. 1891 i Paris, var elev af Moscheles och uppträdde som pianist redan vid 12 års ålder. Han tillbragte flera ungdomsår i Frankrike, var 1841—44 kapellmästare i Warschau och gjorde därefter konsertresor i Tyskland, Holland m. fl. länder till 1850, då han bosatte sig i Braunschweig, där han öfvertog Meyerska musikförlaget. 1860 öfverlät han förlaget åt sin styfson, Theodor L. (som 1864 började utge "Collection Litolff", billiga upplagor af klassiker), och började ånyo konsertera. Som kompositör väckte L. bifall mest genom sina "konsertsymfonier" för piano och orkester, sin *Spinnlied* för piano samt operetten *Héloïse et Abélard*. A. L.*

Litologi (af grek. *li'thos*, sten, och *lo'gos*, lära), läran om bergarter, bergartslära. Ordet är i allmänhet synonymt med petrografi. E. E.

Litoměřice [li'tomjeritse], stad. Se Leitmeritz.

Litomyšl [li'tomyʃl], stad. Se Leitomischl.

Litopōn (*Griffiths hvitt*) är en hvit målarfärg, bestående af bariumsulfat och zinksulfid, som man framställer genom att fälla en lösning af zinkvitriol med svafvelbariumlösning. Fällningen tvättas, torkas, försättes med salmiak (3 proc.) och glödgas utan luftinträde. Sedan hälles massan ännu varm i vatten, torkas ånyo och males. Genom denna glödgningsprocedur höjes produktens täckkraft. Litopon utmärkes framför blyhaltiga hvita färger genom hållbarhet mot vätesvaflehaltig luft och genom ogiftighet. E—t N—n.

Litopterna, *zool.* Under denna benämning har man sammanfattat ett antal hofdjur ur Syd-Amerikas tertiära aflagringar, hvilka djur i mycket påminna om Perissodactyla. Dock stå de lägre än dessa, i det hjärnskål och hjärna äro mindre, tandkronorna enklare o. s. v.; men dessutom finnas bland litopterna också egendomligt differentierade former. Tårnas antal växlar från 5 till 1; den tredje tån är alltid symmetriskt byggd. Tandsystemets främre del är ofta tillbakabildad. Några afkomlingar i nutiden ha litopterna ej efterlämnat. L—e.

Litorāl (af lat. *litus*, genit. *litoris*, strand), *geol.*, tillhörande kusten, benämning, som användes för att beteckna geologiska företeelser eller aflagringar, hvilka försiggått eller ega rum vid eller i närheten af en kust, till skillnad från sådana på djupare vatten. E. E.

Litorāle (*Kustlandet*), benämning på ett af flera "kronland": furstgrefskapet *Görz och Gradisca*, markgrefskapet *Istrien* samt staden *Trieste* med område, bildadt ståthållarskap i den österrikisk-ungerska monarkien. Det har en areal af 7,973 kvkm., hvaraf på Görz och Gradisca 2,927, på Istrien 4,951 och på Trieste 95 kvkm. med 894,457 inv. (1910). Benämningen Kustlandet är visserligen icke officiell, men allmänt bruklig. Ehuru hvart och ett af de olika förvaltningsområdena har sin egen representation, styras de af en gemensam ståthållare, som residerar i Trieste. Af befolkningen äro 47,1 proc. italienare, 29,9 proc. slovener (mest i Görz), 20,2 proc. serbokroater (mest i Istrien) och endast 2,7 proc. tyskar. J. F. N.

Litorālzon (se *Litoral*). 1. *Geogr.* och *geol.*, det område af ett lands kuststräcka, som vid flodtiden är betäckt af hafvet, vid ebben däremot visar sig som land. — 2. *Zool.* och *bot.*, den del af hafvets djur- och växtlif, som utvecklas och trifves företrädesvis inom ett bälte emellan högsta och lägsta vattenståndet vid ebb och flod. 1. J. F. N. 2. L—e.

Litore'lla ju'ncea, *Strandpryl*, *bot.*, en helt liten, glatt, på öfversvämmade stränder och i vattenbrynet växande ört med ensamma, brunaktiga, långskaftade hanblommor med fyra långsträngade ståndare, som i knoppen äro invikta. Honblommorna, vanligen två tillsammans, äro gömda bland de syllika, i knippen eller rosetter samlade bladens baser. Märkena äro framskjutande, håriga. Denna lilla egendomliga ört, som hör till fam. *Plantaginaceæ*, förekommer mera sällsynt i Sverige, från Skåne till Uppland. O. T. S.*

Litorina (*Littorina*), *zool.* Se *Blötdjur*, sp. 827, och *Litorinahafvet*.

Litorinagräns. Se *Litorinahafvet*.

Litorinahafvet, *geol.*, benämning på det haf, som under större delen af postglaciala tidens senare hälft upptog det baltiska bäckenet. Det samtidiga Västerhafvet kallas Tapeshafvet (se nedan), och båda benämnas stundom *Postglaciala hafvet*. De baltiska Litorinahafvet aflöstes af Limnæahafvet (s d. o.). På grund af den postglaciala landsänkningen (se *Nivåförändringar*), som genom Öresund och Bælten bragte det förut afspärrade Östersjöbäckenet i förbindelse med Kattegatt och Nordsjön förvandlades Ancylussjön (se d. o.) till ett inhaf Dettas vatten var vid tiden för Litorinahafvets störst utbredning ungefär dubbelt saltare än den nutid Östersjöns innanför Gottland, hvilket framgår bl. a däraf, att den vid vår västkust vanliga strandsnäckan *Litorina litorea* (fig. 1), som nu ej träffa i Östersjön innanför Rügen, samt *Litorina rudis* var

Fig. 1. *Litorina litorea.*

Fig. 2. *Litorina rudis* var. *tenebrosa.*

tenebrosa (fig. 2), som nu upphör vid Bornholm, d kunde lefva ända upp i Bottenhafvet, den senare änd vid Haparandas breddgrad. Det är efter dessa snäckor, som benämningen Litorinahafvet uppkommit *Mytilus edulis*, *Tellina baltica*, *Cardium edule* m. fl. hvilka äfven träffas i denna tids aflagringar krin Östersjön, hade då större utbredning norrut, hvar jämte de voro kraftigare utbildade än nu. Efterso landet låg lägre än nu, bredde Litorinahafvet ut s öfver stora delar af de lägre områden, som nu är

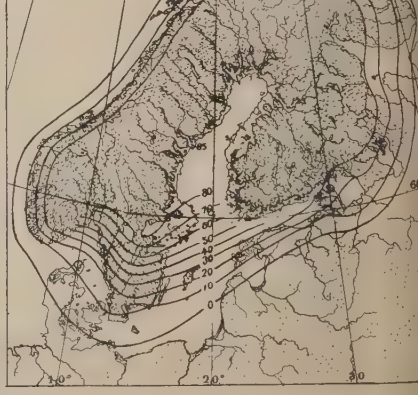

Fig. 3. Kartskiss, visande Litorinahafvets (vid Kattegat Tapeshafvets) största utbredning. (Det prickade utmä ker land, hvaraf det tätare Fennoskandias urbergsområde det glesare områden med yngre geologiska system). Is baserna ange den olikformiga landhöjningens belopp meter) efter Litorina-Tapeshafvens maximiutbredning.

land i mellersta Sverige o. s. v., och gränsen fö den åtida Östersjökusten, när hafvet hade s största utbredning, *Litorinagränsen*, ligge

ig Bottenhafvet (där förändringen har varit st), mer än 100 meter öfver hafsytan. Från ta område sänker sig gränsen såväl norr- som erut, men ligger ännu i Uppsalatrakten vid s 70 och vid Stockholm omkr. 60 m. ö. h., så Uppland, Södermanland samt de lägre delarna Närke, Västmanland, Östergötland o. s. v. till del voro betäckta af hafvet, hvilket äfven var et med Finlands kustområden. Mot s. blir skillen mellan då och nu allt mindre och är i sydste Sverige inskränkt till ett minimum. Äfven västkusten stiger gränslinjen för det samtidiga vet norrut, så att den vid gränsen mot Norge beer sig på 60—70 m. höjd. Som Jylland låg re och Limfjorden bildade ett bredt sund, hade dsjöns salta vatten friare tillträde till västkusten, rs molluskfauna var betydligt rikare på arter än dåtida Östersjön och hade ungefär samma präsom den nutida Nordsjöfaunan, dock med några ra arter (särskildt *Tapes decussatus*), som tyda en något högre temperatur. Detta haf benämnes för, som nämndt, Tapeshafvet. Litorinapeshafvets maximiutbredning (se fig. 3) sammaner ungefär med slutet af den äldre nordiska stenern (''kjökkenmöddingstiden'' i Danmark), som ägges 6,000—7,000 år tillbaka i tiden. Enligt del forskares mening inträffade den postglaciala ns temperatur-optimum kring Litorinahafvets ximiutsträckning, enligt andra (Sernander m. fl.) are. Hassel, ek m. fl. sydliga växter och äfven r nådde då sin nordgräns i Fennoskandia.

af det postglaciala hafvets aflagringar (skalbankar, ndgrus, lera, gyttja och sand) är i synnerhet leaf betydelse. Denna lera, som i östra Sverige geologerna benämnes litorinalera, l. Österlera samt i västra Sverige stundom Nordlera, har stor utbredning inom Upplands, Södermanlands, Västmanlands, Närkes och Östergötds lägre delar och bildar en god åkerjord. Den ofta till underlag ishafslera. Benämningen åker, som länge användts för densamma, är numera dre lämplig, sedan det visat sig, att under samma ämning äfven kommit att ingå en del ancyluslera t vittrad ishafslera. (En närmare karakteristik Litorinahafvet s. str. lämnas i H. Munthe, ''Prenary report on the physical geography of the rina-sea'', i ''Bull. Geol. inst. of Upsala'', vol. 2, 4). Jfr Kvartärperioden. A. G. N. (H. M—e.)

itorinalera, litorinasänkning, litoratid. Se Litorinahafvet.

itosfär (af grek. *li'thos*, sten, och *sfär'ra*, klot), dom använd benämning på själfva den fasta, af garter bestående jordkroppen som helhet betrak, eller själfva bergytan af jordklotet, till skillnad hydrosfären, vattenomhöljet, och aeroren (atmosfären), luftomhöljet. E. E.

ito'stroton. Se Gabbata och Jerusalem, 1369.

itota'mnier, *bot.* Se Kalkalger.

ito'tes (grek.), *ret.*, enkelhet, en s. k. talfigur, består däri, att man uttrycker sig på ett mildare , än man menar. Företrädesvis sker detta genom ckande omskrifning, t. ex. ''icke vackert'' i st. 'fult''. Jfr Eufemism.

itotlibī, *med.* Se Litotritī.

itotomi (af grek. *li'thos*, sten, och *tomē*, snitt), ., stenkrossning (se d. o.).

Litotritī (af grek. *li'thos*, sten, och lat. *te'rere*, krossa) l. Litotlibī (af grek. *thli'bein*, krossa), *med.* Se Stenkrossning.

Li'tovel, stad. Se Littau.

Lits, *sjöv.*, band af trä, rotting, metall eller tågvirke, som är fäst i ett segel och omsluter en mast, stång, bom, gaffel, rå, stag eller lejdare.

Litsa, *sjöv.*, medelst litser, garn eller linor fästa ett segel (se fig.) vid ett rundhult, ett stag eller en

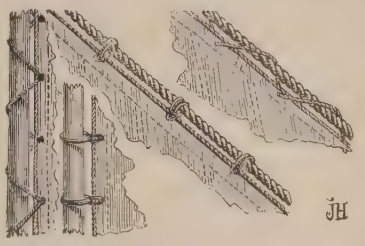

lejdare. Skall seglet förbli fast på sin plats, användes garn eller lina; skall det ''löpa'' på rundhultet eller lejdaren, användes ''litser''. Jfr Lits. L. H.*

Litslena, socken i Uppsala län, Trögds härad. 6,391 har. 1,021 inv. (1910). L. utgör ett konsist. pastorat i Uppsala stift, Trögds kontrakt.

Litsälfven. Se Indalsälfven.

Litt., förkortning för lat. *littera* (se d. o.).

Li'tta, Pompeo, grefve, italiensk militär och släktskildrare, f. 27 sept. 1781 i Milano, d. där 17 aug. 1852, tog under de napoleonska krigen anställning som simpel soldat, tjänade sig småningom upp till artillerikapten och lämnade 1814 krigstjänsten för att egna sig åt historiska och genealogiska studier. Under upproret i Milano 1848 utsågs han af den provisoriska regeringen till krigsminister och befälhafvare för Milanos nationalgarde, men kunde på dessa poster föga uträtta. L. har i *Famiglie celebre d'Italia* (142 häften, 1819—52) åstadkommit ett genom tillförlitlighet och goda karakteristiker monumentalt biografiskt verk. L. medhann själf att skildra 53 familjers historia; arbetet har sedermera fortsatts af Passerini, Odorici och Stefani och omfattade 1899 188 häften, skildrande inemot ett åttiotal familjers historia. V. S—g.

Littau (tjech. *Litovel*), stad i Mähren, vid March. 4,633 inv. (1900), mest tjechcr. Realskola. Flera fabriker, besökta marknader. J. F. N.

Li'ttera (Litera), plur. litteræ (pluralen betyder ofta ''bref''), lat., bokstaf. — L. aspirāta, *språkv.* Se Aspirata. — L. canina. Se R. — Litteræ avocatōriæ. Se Krig, sp. 1287. — Litteræ ency'clicæ. Se Encyklika. — Litteræ formātæ, ''efter formulär uppsatta bref''. Se Epistolæ formatæ.

Litteræ (Literæ). Se Littera.

Litterāl (se Littera), bokstaflig.

Litterālkontrakt (jfr Littera). Se Aftal, sp. 301.

Li'ttera scri'pta ma'net, lat., den skrifna bokstafven förblifver, hvad man skrifvit är mera bindande än det muntligen fällda ordet.

Litterāt l. Literat (lat. *litterātus*), som har gjort lärda studier, akademiskt bildad; äfven i bet.:

som sysslar med litteratur, skriftställare. — Litterat rådman. Se Rådman. — Jfr Illiterat.

Litteratūr (Literatur; lat. *litteratūra*, bokstafsskrift, språkkunskap, af *littera*, se d. o.), sammanfattningen af alla i skrift eller boktryck föreliggande vittnesbörd om människoläktets andliga begåfning och bildning (världslitteratur); sammanfattningen af ett lands, ett folks, ett tidehvarfs litterära alster. Till litteraturen räknar man ofta äfven sådana resultat af mänsklig själsverksamhet som folkvisor, sagor o. d., ehuru de upptecknats i skrift först efter lång tillvaro som muntlig berättelse, recitativ eller sång. — Ett folks nationallitteratur innefattar de på inhemskt språk författade alster, i hvilka folkets egendomlighet fått ett mera klart och märkligt uttryck. Nationallitteraturen sammanfaller alltså i det närmaste med nationens vitterhet (skönlitteratur l. litteratur i inskränkt bemärkelse). Till nationallitteraturen räknas vanligen äfven talarkonstens och historieskrifningens samt populärvetenskapliga alster, medan skrifter tillhörande öfriga vetenskapsgrenar och strängt vetenskapligt skrifna verk afgjordt falla under facklitteraturen. Man plägar indela litteraturen äfven på andra sätt, såsom efter tidehvarf och folkstammar, eller, med hänsyn till formen, i de två stora områdena poesi och prosalitteratur. F. ö. finnes en brokig mängd underafdelningar och specialområden, t. ex. landtbruks-, tidnings-, memoar-, uppbyggelselitteratur. Starkare än någonting annat har boktryckarkonsten banat väg för litteraturens nuv. omfattning och makt. I litteraturen har den historiska forskningen sin viktigaste källa. Och liksom litteraturen sprider ljus öfver det förflutna, ger den en trogen, om också icke fullständig, afspegling af samtiden samt företecknar och formar dragen af den tid, som kommer. Jfr artiklarna om de olika språkens litteraturer, Litteraturhistoria och Litteraturvetenskap.

Litteraturbladet, tidskrift, som 1838—40 utgafs af E. G. Geijer (se d. o., sp. 859).

Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning, månadsskrift, som utkom i Finland på svenska språket 1847—63. Tidskriften utgafs först under E. Lönnrots namn, men redigerades af J. V. Snellman (med undantag af 1850—54, då den redigerades af S. G. Elmgren) och var afsedd att utgöra ett organ för hans uppfattning af litterära, politiska och ekonomiska frågor. Bidrag lämnades af många bland Finlands mera framstående författare. Såväl i litterärt som i allmänt medborgerligt afseende utöfvade denna publikation ett höjande inflytande på Finlands bildade allmänhet. M. G. S.

Litteraturhistoria, en vetenskaplig framställning af litteraturens utveckling, en gren af den andliga kulturens historia. Strängt taget borde den ju omfatta all litteratur, fackvetenskaplig såväl som allmänfattlig, och vara äfven lärdomshistoria; i detta omfång har den ock fattats bl. a. af skildrare af de antika folkens litteratur, hvilken ju föreligger afslutad; äfven enstaka nyare litteraturhistoriska verk (t. ex. Petersens och Hansens danska litteraturhistorier, Schücks ”Svensk literaturhistoria”, Schücks och Warburgs ”Illustrerad svensk litteraturhistoria”) behandla tillika landets vetenskapliga litteratur med större eller mindre utförlighet, åtminstone för äldre tider. Emellertid fattas vanligen begreppet litteraturhistoria i en mera inskränkt betydelse, d. v. s. som historien om olika folks nationallitteratur, var sig enstaka eller samfälldt; nationallitteraturen åter anses omfatta de litterära alster, i hvilka en nations egendomligheter företrädesvis göra sig gällande och kunna komma en större del af nationen till godo; främsta rummet hvad man hos oss plägar kalla vi terhet, d. v. s. alla alster af diktkonst på vers eller prosa samt äfven annan litteratur, som på grund af innehåll och framställningssättets art är lättare tillegnad. Urspr. var litteraturhistorien en del af den klassiska filologien; redan under den alexandrinska tiden finnas ansatser i bibliografiska notiser och meddelanden, rörande författare och deras verk; under renässansen fortsättes bearbetandet af de klassiska litteraturen; den klassiska filologien behandlar den alltjämt mest ur synpunkten af att åstadkomma en handbok med nödiga litterära notiser; äfven om mera historiska synpunkter gjorts gällande såsom redan i Wolfs undersökning ”Prolegomena ad Homerum” (1795). Af de moderna folkens litteratur behandlades tidigt den italienska, då man redan kort efter Dantes död egnade kommentarer åt ”Divina commedia”. Studiet af den moderna litteraturhistorien skedde f. ö. mycket sparsamt och länge nog i den klassiska litteraturhistoriens spår, var till god del begränsadt inom ett visst språks område och behandlade icke olika språkområden hos samma folk; exempelvis skildes inom medeltids- och renässans-litteratur folkspråkets från den samtida latinska. F. ö. sysslade i äldre tider historien om de moderna folkens litteratur företrädesvis med lärdomshistorien; under det man mindre uppmärksammade skönlitteraturen. En storslagen yttring af en dylik filologisk lärdomshistoria är den af benediktinmunkarna i La congrégation de S:t Maur utgifna ”Histoire littéraire de la France”, som började utkomma 1735 och hvaraf ett trettiotal volymer (till omkr. år 1300) utkommit. Under upplysningstiden börjar emellertid intresset för den sköna litteraturen göra sig gällande, och de lärda biografierna vika för vältaliga ”éloges” byggda närmast på den franskklassiska estetikens smakuppfattning. En nyare tid inaugureras för litteraturhistorien mot slutet af 1700-talet i Tyskland dels genom Herders uppsatser om folkpoesien och hans häfdande af det relativa värdet hos olika folks och olika tiders litteratur i motsats till upplysningstidens ensidiga uppfattning, dels genom vissa litteraturhistoriska rikers, särskildt nyromantikernas, filosofiskt estetiska undersökningar. Nu utkommo Bouterweks ”Geschichte der neueren poesie und beredsamkeit” (1801—19), där en viss historisk utvecklingsprincip göres gällande samt F. Schlegels ”Geschichte der alten und neuen literatur” (1812), i hvilken den filosofiska konstruktionen tvingar litteraturen ned i sin Prokrustessäng; många fina enskilda litteraturhistoriska undersökningar härröra f. ö. från den nyromantiska skolans adepter och A. W. Schlegel gaf i sina föreläsningar öfver dramatisk konst och litteratur (1805—11) en sammanfattande skildring af en hel litteraturarts utveckling. Den första utförligare framställningen af världslitteraturen gafs f. ö. samtidigt af den berömde orientalisten och bibelkritikern J. G. Eichhorn (6 b. 1805—13). Den filosofiska konstruktion, som skönjbar hos de nyromantiske litteraturhistorikern fortsattes inom den hegelska skolan, där man v

gelägen att påvisa den historiska utvecklingens lag ligt det hegelska schemat, och särskildt var K. senkranz i sin ”Die poesie und ihre geschichte” 355) målsman för denna teori. Enligt denna upp- tning blef också litteraturhistorien under en god l af 1800-talet vid universiteten docerad som till- npad filosofisk estetik. Man finner äfven, att den etiska systematiken spelar en icke lycklig roll i mmenterandet exempelvis af Shaksperes verk lrici, Gervinus, Kreyssig). Nya synpunkter börja ellertid göra sig gällande; Sainte-Beuve söker för- ra litteraturen ur de historiska tidsfenomenen och därtill grundläggare af den psykologiska littera- historien och litteraturkritiken; ur hans skola ut- r H. Taine, som — tillika elev af Montesquieu — litteraturen företrädesvis som en produkt af rasen ı härvid på sitt vis ”konstruerar”. En mycket tydande insats i litteraturhistorien gjorde tysken Hettner, särskildt genom sin viktiga ”Litteratur- schichte des XVIII. jahrhunderts” (1856—70), n på historisk grundval, men tillika med filosofisk ikt, tecknar upplysningslitteraturens utveckling i ss gång från England till Frankrike och Tysk- nd, utmynnande i detta lands klassiska period; eraturen ses här i sitt samband med hela kul- ens utveckling som en del af den allmänna kul- en. Delvis anlagd efter samma plan är dansken Brandes’ — lärjunge af Taine — bekanta ”Hoved- ömninger i det nittende aarhundredes litteratur” 873—90), hvarvid emellertid det psykologiskt per- liga elementet mera gör sig gällande, stundom i lemisk riktning. (Andra danska litteraturhistoriker) V. Vedel, J. Paludan och V. Andersen.) I vskland har litteraturhistorien alltmera tagit en ologisk karaktär i samband med studiet af de ka ländernas språk, och särskildt odlas den tyska eraturhistorien som en gren af germanistiken (W. herer, E. Schmidt, J. Minor, Rich. M. Meyer fl.); dock har på sistone äfven mera filosofisk- torisk strömning framträdt (med Dilthey, Geiger ı Walzel). I Frankrike förenade G. Paris språk- skarens och litteraturhistorikerns egenskaper, under t att på sista tiden en mera idéhistorisk riktning d F. Brunetière och hans skola (Lanson, Texte a.) tagit väldet. Bland nyare engelska litteratur- toriker märkas Dowden, Saintsbury, Gosse och erikanen Beers, bland holländska Jonckbloet och ı Brink, bland italienare De Sanctis, Pio Rajna a. Alltjämt göra sig olika strömningar gällande m litteraturhistorien, alltefter som hufvudvikten gges på det rent historiska, det biografiskt biblio- afiska, det språkligt stilistiska eller det filosofiskt etiska elementet. Här i Sverige var den tyskfödde Schefferus den förste, som författade ett lärdoms- storiskt verk, det postuma ”Suecia literata” (1680); ıare tillkommo författarlexika och bibliografiska rk. Ett värderikt förstlingsarbete på den svenska eraturhistoriens område var A. A. von Stiernmans Tal om de lärda vettenskapers tilstånd i Svea rike der hedendoms och påfvedöms tiden” (1758), och en ngd skrifter utkom på lärdomshistoriens områden lärda samlare under 1700-talet; J. H. Lidén gaf 64—72 ett antal meddelanden om våra skalder i Historiola litteraria poëtarum suecanorum”. Smärre satser till teckning af vår litteraturs historia ur önlitterär synpunkt gjordes af Dalin (1755), Leo- ld (1799) och I. R. Blom (1809). Det första mera betydande arbetet i svensk litteraturhistoria var Hammarskölds ”Svenska vitterheten” (1818—19; ny uppl. af Sondén 1833), ett banbrytande arbete af obestridligt värde trots en mängd detaljfel och sin ofta ensidigt polemiska karaktär. En annan nyromantiker, Atterbom, gaf i ”Svenska siare och skalder” (1841—55; ny uppl. 1862—63) en följd mästerligt skrifna lefnadsteckningar och litterära karakteristiker, ofta byggda på förstahandsmaterial och utmärkta för sin poetiska uppfattning, men tyvärr återgifvande bref och dikter i förskönad och förbättrad form; han började också en den allmänna ”Poesiens historia”, P. Wieselgrens ”Sveriges sköna litteratur” (1833—49) är ett magasin af rikhaltiga uppgifter, ofta nyckfullt systematiserade; K. J. Lénström skref bibliografiska arbeten; B. E. Malmströms postumt utgifna föreläsningar ”Grunddragen af svenska vitterhetens historia” (1866—68) lida af brister i forskningsarbetet och ensidighet i bedömandet bl. a. af nyromantiken, men utmärkas för många fina estetiska utredningar och klarsynta omdömen; polemiska mot fosforismen och Geijer äro ock A. Fryxells ”Bidrag till Sverges litteraturhistoria” (1860—62); O. P. Sturzenbeckers ”Grupper och personnager” (1861) äro liffulla kåserande karakteristiker öfver 1800-talets författare. Enstaka litteraturhistoriska arbeten ha utgifvits af Beskow, Böttiger, Nyblom, Wirsén och Ahnfelt samt finländarna Cygnæus, Lagus och Estlander. Med G. Ljunggrens arbeten ”Svenska dramat intill slutet af sjuttonde århundradet” (1864) och ”Svenska vitterhetens häfder efter Gustaf III:s död” (1873—95) började en noggrannare källforskning, större sakrikedom och en mera vetenskaplig karaktär prägla den svenska litteraturhistorien. Ett nytt stort framsteg tog denna med H. Schücks banbrytande grundliga, på historisk metod hvilande forskningsverksamhet, hvarigenom särskildt den svenska medeltids- och reformationstidslitteraturen för första gången fann en kritisk behandling (”Svensk literaturhistoria. Medeltiden och Reformationen”, 1890; ”Illustrerad svensk litteraturhistoria” t. o. m. stormaktstiden, 1895—97, ny uppl. 1910—11), liksom han äfven påbörjat en ”Världslitteraturens historia”, som skildrat antiken och israeliternas litteratur. Jämte honom ha på senaste tiden inom den svenska litteraturhistorien verkat K. Warburg (ett antal monografier samt ”Illustrerad svensk litteraturhistoria” från 1718), O. Levertin (bl. a. essayer och skildringar från Gustaf III:s tid), E. Wrangel, O. Sylwan, R. Steffen, N. Erdmann, J. Mortensen, F. Vetterlund, M. Lamm, R. G:son Berg, F. Böök, A. Blanck m. fl. I Finland har litteraturhistorien odlats af bl. a. V. Söderhielm, V. Vasenius, E. Aspelin, A. Hultin och G. Castrén. Litt.: H. Schück, ”Litteraturhistoriska metoder” (i ”Ur gamla papper”, VIII) och ”Skrifter i svensk litteraturhistoria” (i ”Samlaren”, 1887). K. W—g.

Litteraturkritik, den del af den estetiska kritiken, som sysselsätter sig med vitterhetens alster (se K r i t i k, sp. 1471). Den litterära kritikens historia anses ha sitt första datum i Aristoteles’ arbete i poetik. Arbeten af liknande syfte förekommo hos såväl greker som romare, t. ex. skrifter af Dionysios från Halikarnassos (utg. af Usener och Radermacher 1889 ff.) och ”De inventione”, tillskrifven Longinos, som författat den berömda boken ”Om det upphöjda”. Ci-

ceros ''De oratore'' behandlar talarkonstens problem, och i hans fotspår gick Quintilianus, som i ''Institutio oratoria'' både diskuterar en talares utbildning och kritiserar den dithörande litteraturen. Från Horatius' ''De arte poetica'' hämtades under flera litterära epoker de väsentliga grunderna för bedömning och uppskattning af poesien och den poetiska formen. Den retoriska undervisningen i romarriket fr. o. m. första årh. e. Kr. bestod gifvetvis lika mycket i kritiskt afskiljande af stilistiskt olämpligt material som i positiv inlärning. Mer eller mindre afhängiga af denna undervisning voro medeltidens läroböcker i framställningskonst, hvilka mest sysslade med pedanterier i grammatik och retorik, eller med detaljerade föreskrifter i prosodi och metrik. Dantes ofullbordade verk ''De vulgari eloquentia'' (utg. 1529) innebär en lyftning af denna kritik, på samma gång den skildrar Italiens språkliga förhållanden.

Renässansen förnyade kritiken, särskildt i Italien, där en mängd betydande verk författades under 1500-talet. Karakteristiskt och inflytelserikt var sålunda Vidas ''De arte poetica'' (1527), som har strängt formell läggning. Trissino, som öfversatte Dantes nyssnämnda arbete till italienska, skref själf en poetik (1529) af värde. Julius Cæsar Scaliger, grammatiker och textkritiker, förvärfvade en stor och långvarig kritisk makt genom sin ''Porticus sive de arte poetica libri VII'' (1561), där man finner klassicismens teorier och en utförlig komparativ litterär historia. Andra författare på samma fält äro L. Castelvetro, hvars ''Poetica'' (1570) särskildt behandlade drama och epos, Tasso (''Discorsi'', 1587) och Patrizzi (''Poetica'', 1586).

På 1600-talet öfvergick ledningen inom kritiken från Italien till Frankrike. Den filologiska grundval, som lagts under renässansen tack vare dess lifliga sysslan med den klassiska litteraturen, och den nationellt individualistiska synpunkten utgöra det arf, som den franska kritiken mottog. Den börjar med Du Bellays ''Défense et illustration de la langue française'' (1549) och Ronsards afhandlingar om poesi; till ''plejaden'' hör vidare Vauquelin de Fresnayes ''Art poétique'' (1574, utg. 1605). Den strängaste lagstiftaren var Malherbe (1555—1628), med hvilken den franska pseudoklassicismen får sin stilistiske normgifvare, följd af bl. a. Vaugelas (1585—1650), Regnier (1573—1613) och Balzac (1597—1654), hvarjämte Corneille i företal till sina skådespel gaf viktiga bidrag. Viktigast var likväl Boileau-Despréaux, hvars ''L'art poétique'' vardt den kritiska lagstiftningens kodex under lång tid. Sammanfattande arbeten inom samma riktning författades vidare af R. Rapin, Le Bossu och Bouhours.

I England har 1500-talet att uppvisa de tidigaste kritiska arbetena af betydelse, T. Wilsons ''Art of rhetoric'' (1553) och G. Gascoignes ''Instruction'' (1575). Starkt italienskt inflytande röjer Ph. Sidney (bl. a. ''Apologie for poetrie'', 1595). Med Ben Jonson (1573—1637) är renässanskritiken i England slut. Det franska pseudoklassiska inflytandet blir härskande: dess teorier läras af Addison, Dryden (''Essay on dramatic poesy'', 1668), Rymer och senare Pope — hvars hufvudverk är ''Essay on criticism'' (1711) —, Blair, Goldsmith, Sam. Johnson m. fl. Dessa stå på det hela taget i samma led som i Frankrike La Harpe (''Cours de littérature'', utg. 1799 ff.), Marmontel m. fl.

Den tyska kritiken fick fasthet i den af Opitz efter Scaliger, Ronsard o. a. utarbetade ''Buch der teutschen poeterey'' (1624). På samma utvecklingslinje som han, med sträng anslutning till den franska akademismen, stod Gottsched (1700—76), som emellertid fick upplefva, att nya riktningar uppställde andra kritiska ideal, först Bodmer och Breitinger (''Kritische dichtkunst'', 1740), sedan grundläggarna af en ny epok inom litteraturkritiken, Lessing och Herder, af hvilka den förre, påverkad af Diderot och en djupare kännedom om den klassiska litteraturen, fördjupade uppfattningen af reglernas betydelse och räckvidd, medan den senare vidgade litteraturkännedomen och skapade en friare åskådning af de kritiska normernas relativitet. Genom Kants, Schellings och andra tyska filosofers arbete inom estetiken lades nya grundvalar för uppfattningen af konstverken; såväl därigenom som genom sin egen alstring kunde Schiller och Goethe i afhandlingar och i brefväxlingen sinsemellan lyfta och förändra den vittra granskningen. Bröderna A. W. och F. Schlegel voro samtida betydande litteratur- och konstgranskare och initiativgifvare; subjektiv och lärorik är J. P. Richter.

Under loppet af 1800-talet växte den kritiska litteraturen enormt. I trots af B. Disraelis ofta anförda bittra ord: ''the critics are the men who have failed in literature and art'' (= kritiker äro sådana personer, som ha misslyckats i litteratur och konst), ha de förnämste kritikerna ofta tillhört litteraturens förnämsta skapande krafter. I Tyskland, där Schleglarna i hög grad påverkade kritikens utveckling, vardt Hegel utgångspunkten för den estetiska granskningen under lång tid och utöfvade äfven stort inflytande utomlands, i Danmark på J. L. Heiberg och genom honom på hela litteraturuppfattningen ända till 1870-talet, i Sverige på B. E. Malmström, K. A. Hagberg, J. V. Snellman m. fl. En af politiska bihänsyn starkt påverkad kritik utöfvades af H. Heine. Till stor del kritiker äro den följande tidens tyska litteraturhistoriker, Gervinus, J. Schmidt, W. Scherer och H. Hettner. Senare tyska kritiker af rang äro K. Hillebrand, F. Kürnberger, P. Lindau, J. Rodenberg och H. Grimm; med bröderna H. och J. Hart började den realistiska kritiken, och ytterligare kunna nämnas F. Mauthner, F. Avenarius, A. Bartels, H. Bahr och W. Kirchbach. I Frankrike har kritiken nått en utomordentlig finhet i analysen, på samma gång den egt en konstnärligare form än i något annat land. 1800-talets kritik inledes där genom fru de Staëls arbeten; Guizot, Villemain och Cousin betrakta litteraturen som uttryck för samhället. Med Sainte-Beuve uppnår kritiken en höjdpunkt. Taine och Renan bilda kritiska hufvudriktningar, som få inflytande äfven i andra länder. Gautier, Saint-Marc, Girardin, Paul de St Victor, Brunetière, Lemaître, Faguet, Schérer, Vinet, Larroumet, Lanson, A. France, P. Bourget, Rod. Doumic, Pellissier m. fl. äro berömda och karakteristiska företrädare för modern fransk kritisk konst. Ledare af olika litterära skolor, t. ex. V. Hugo och Zola, ha också kritiskt utvecklat sina teorier. I England var Wordsworth och framför allt Coleridge utöfvare af en betydelsefull kritisk verksamhet; vidare är att erinra om Southey och Lamb, Carlyle och De Quincey, senare Ruskin, Swinburne, M. Arnold och W. Pater. Af amerikanerna må nämnas Poe. I Danmark har efter Heiberg G. Brandes intagit et

lande ställning. Om kritiken i Sverige se d. o. tt. jfr Kritik och: Hamelius, ”Die kritik in r englischen literatur” (1897), Spingarn, ”A story of criticism in the renaissance” (1899; 2:a pl. 1908), Saintsbury, ”History of criticism and erary taste in Europe” (1900—04). R—n B.

Litteraturspråk, ett i litteratur användt språk, re sig detta är ett ”rikisspråk” (se d. o.) eller icke. tauiskan är exempel på ett litteraturspråk, som re är rikisspråk. Jfr Språk.

Litteratursällskap, sammanslutningar i litteraturtenskapligt, bibliografiskt eller litteraturhistoriskt, fte, hvilka verka genom utgifning af handskrifter h sällsynta äldre tryck eller genom vetenskaplig arbetning af litterära uppgifter. I Sverige arbetar .dessa fält, utom de i art. Bibliofil nämnda llskapen, Svenska vitterhetssamfundet, n (sedan 1910) utger kommenterade kritiska upp-gor af våra författare. I Finland verka mångsidigt venska litteratursällskapet och Finska tteratursällskapet. Af det stora antalet ländska sällskap med liknande uppgifter är det inga, som uteslutande syssla med bibliofila arbeten, som ”Deutsche bibliographische gesellschaft”, aatschappij der vlaamsche bibliophilen”, i Gent, h ”Société des bibliophiles normands”, i Rouen. ke få utländska sällskap bedrifva studier uteslutande ver en enda författare, t. ex. ”Goethegesellschaft”, Schwäbischer Schillerverein”, ”Société des études belaisiennes”, ”Chaucer society” och de många nte- och Shaksperesällskapen. Andra åter full-ja allmänt litteraturhistoriska undersökningar, ndom med nationell eller kyrklig eller annan ten-ns, t. ex. ”Literaturhistorische gesellschaft” i nn, ”National literary society of Ireland” i blin m. fl. R—n B.

Litteraturtidning, en 1795—97 af G. A. Silver-lpe i Stockholm och Uppsala utgifven tidskrift, n utkom med fyra häften årligen. Dess uppgift r att utgöra en ”tidning för den utländska lär-men”, d. v. s. redogöra för det viktigaste af de a utländska vetenskapliga arbetena särskildt i filo-ien, och redan tidskriftens ”prospectus” antyder, Kants lära och den däraf följande revolutionen m filosofien är ett hufvudföremål för intresset. er än hälften af utrymmet egnades åt recensioner, n med ytterst få undantag gällde utländska arbe-i. Den förnämste medarbetaren var B. Höijer, n dels granskade filosofiska och historiska m. fl. rifter, dels meddelade självständiga afhandlingar, som ”Om de gamles och nyares vitterhet och ltalighet i jämförelse med hvarandra”, ”Om ett agmatiskt afhandlingssätt i historien” och ”Hvad Sensus communis?”. Se Ljunggren, ”Svenska tterhetens häfder”, II: 569 ff. (1877).

Litteraturvetenskap kallas stundom den veten-apliga bearbetning af litteraturen, hvilken icke har t historiska utvecklingsförloppet, utan själfva analy-i till hufvudföremål. Dess utgångspunkt är snarare itiken (jfr Kritik) än historien. Den är alltså filolo-sk i vidsträcktaste bemärkelse och reproduktiv i för-llande till det behandlade. Jfr E. Elster, ”Prinzi-en der literaturwissenschaft” (1897), och V. Ander-n, ”Tider og typer”, I (inledningen, 1907). R—n B.

Litteraturvännerna, ett 1865—1910 i Stockholm rksamt sällskap (**L. V.**), som under okt.—april mmanträdde en gång i veckan (på senare åren en gång i månaden). Sällskapet har (1911) hvilat halftannat år, utan att dock upplösas. Sällskapets ändamål var att genom sammanförandet inom en begränsad krets af personer, som hyste intresse för och kärlek till litteraturen, sprida kännedom om dennas alster till vidare kretsar och genom samtal om dagens litterära företeelser och föredrag öfver desamma försöka rätt förstå samtidens sträfvanden i dylika fall. Äfven bildande konst samt musik och dramatik föllo inom dess råmärken. Antalet medlemmar uppgick vanligen till 150—200 personer af båda könen.

Litteratör (Literatör), fr. *littérateur*, skriftställare; person, som har till yrke att arbeta inom litteraturen som tidningsman, medarbetare i tidskrifter eller encyklopediska och lexikaliska verk, öfversättare, litterärt biträde, litterär rådgifvare (hos en förläggare, vid en teater) o. s. v.

Littereringstabell (af lat. *li'ttera*, bokstaf), en vid de centrala ämbetsverken förekommande författning innehållande föreskrifter om, under hvilka särskilda konton verkets inkomster och utgifter skola bokföras. Man betecknar dessa konton med vissa hufvudlitteror och stora bokstäfver, hvilka sedan medelst siffror och små bokstäfver underafdelas, för att kunna erhålla dels en affärsmässig öfverblick öfver ekonomien inom verket, dels ett tillräckligt detaljeradt underlag för statistiken. H. L.

Li'tteris et a'rtibus (lat., ”för vetenskap och konst”), inskrift å en belöningsmedalj, som kronprins Karl (sedermera Karl XV) präglade för sin räkning till utdelning åt vetenskapsmän och konstnärer. Den utdelades af honom äfven som konung och har sedermera tilldelats åtskilliga framstående konstnärer o. a. Medaljen har på framsidan den regerande konungens bröstbild med latinsk omskrift och på frånsidan inskriften ”Litteris et artibus” inom en öppen lagerkrans (se fig.). Medaljen utdelas någon gång i 12:e storleken, men vanligtvis i 8:e, präglas alltid i guld och är försedd med kungl. krona samt bäres i blått band på bröstet. E.B.*

Frånsidan af Litteris et artibus.

Litterär, Literär (fr. *littéraire*, af lat. *literārius*), som hör till litteraturen eller har afseende på denna; boklig, vitter, som sysselsätter sig med skriftställeri.

Litterär eganderätt, *jur.* Se Eganderätt, sp. 1410 ff.

Littleborough [li'tl-barə], stad i engelska grefsk. Lancaster, 5 km. n. ö. om Rochdale, i ett gruf-distrikt midt i Penninska kedjan. 11,160 inv. (1901). Ylle- och bomullsindustri. J. F. N.

Little Cayman [li'tl kāmən]. Se Cayman-öarna.

Little englanders [li'tl i'ngləndəs], eng. Se Greater Britain, sp. 167.

Little Exuma [li'tl egsö'mə]. Se Exuma.

Little falls [li'tl- fålz]. 1. Stad i nordamerikanska staten New York, vid Eriekanalen och floden Mohawk, som genom sina fall af tills. 14 m. lämnar

drifkraft till fabrikerna. 12,273 inv. (1910). Tillverkning af bomulls- och yllevaror, papper och symaskiner. Betydlig osthandel. — 2. Stad i nordamerikanska staten Minnesota, på ömse sidor om Mississippi. 5,856 inv. (1906). Kvarnar samt tillverkning af papper och landtbruksredskap.

Little Germany [li'tl dʃē'məni], eng. Se Cincinnati, sp. 324.

Littlehampton [li'tl-ha'mtən], hamnstad och badort i engelska grefsk. West-Sussex, vid Aruns utflöde i Engelska kanalen. 7,363 inv. (1901). Handel med Skandinavien och Kanalöarna. J. F. N.

Little Haymarket theatre [li'tl hē'mākit thī'ətə]. Se Haymarket-teatern.

Little Inagua [li'tl īnā'gua]. Se Inagua.

Little Kanawha [li'tl kānā'ωā]. Se Kanawha.

Little Karroo [li'tl kərō']. Se Kapkolonien, sp. 860.

Little Maplestead [li'tl mēl'plsted]. Se Halstead.

Little rock [li'tl rå'k], hufvudstad i nordamerikanska staten Arkansas, på södra sidan af floden Arkansas. 45,941 inv. (1910), omkring en tredjedel färgade. Staden, som fick sitt första nybygge af hvita 1814 och blef Arkansas' hufvudstad 1821, är säte för en protestantisk (episkopal) och en katolsk biskop, och dit äro förlagda de juridiska och medicinska fakulteterna af statsuniversitetet (de öfriga i Fayetteville), statsbiblioteket, statens dårhus, blind- och döfstumanstalt och förbättringsanstalt; vidare finnas två colleges för negrer, sjukhus för nervlidande, flera katolska och andra milda stiftelser, ett Carnegiebibliotek m. m. Bomullsodling (oljekvarnar o. d.) och sågverksrörelse samt tillverkning af maskiner och möbler äro de viktigaste industrierna. Brytningen af bauxit är den största i unionen.

Littleton [li'tltən], sir Thomas de, engelsk rättslärd, f. omkr. 1407, d. 23 aug. 1481, hette egentligen Westcote, men antog som arftagare till sin moders gods hennes namn L. Han omtalas 1445 som berömd advokat, innehade sedan 1450 flera domarämbeten i provinserna och blef 1466 domare vid Court of common pleas; 1475 erhöll han riddarvärdighet (som "knight of the Bath"). L:s *Treatise on tenures*, ett till tjänst för hans sons juridiska utbildning utarbetadt kortfattadt arbete, är den äldsta systematiska handbok, som finnes i engelsk förmögenhetsrätt, och vann som sådan redan på 1500-talet anseende som klassisk auktoritet. Den är skrifven på s. k. *law french*, ett blandspråk af normandisk franska och engelska, samt lämnar en klar och fullständig öfversikt af de jordnaturer och jordbesittningsförhållanden, som vid medeltidens slut voro kända i engelsk rätt. Dess första tryckta upplaga anses ha utgifvits redan 1481. Den store 1600-talsjuristen sir Edward Coke kallade L:s arbete "det mest fulländade och absoluta verk, som skrifvits i någon vetenskap" och gaf första delen af sitt stora verk "Institutes of the laws of England" (1628) formen af kommentarer till L:s "Tenures", hvars auktoritet därigenom ytterligare ökades. En mängd upplagor, de flesta i engelsk öfv., ha senare utgifvits, den senaste af Tomlins. Jfr E. Wambaugh, "Littleton's Tenures in english" (1903). — Från L:s son William L. härstammar släkten Lyttelton (se d. o.). V. S—g.

Littmann, Max, tysk arkitekt, f. 1862, studerade i Dresden och i München, där han är professor sedan 1901 och där han byggt *Hofbräuhaus* (1897), sjukhus, affärshus, banker, teatrar (*Schauspielhaus* och *Prinzregententheater* 1900—01). L. har byggt teatrar äfven i Berlin (*Schillerteatern* i Charlottenburg 1905), i Weimar (*Hoftheater* 1906), i Stuttgart o. fl. städer. G—g N.

Littmarck, Ottilia Sofia, skådespelerska, född Rylander, f. 22 juni 1834 på Fiholm, Södermanland, var 1857—68 anställd vid bl. a. Delands och Lindmarks resande teatersällskap och blef 1865 gift med teaterkapellmästaren K. Gotfrid R. Littmark (f. 1842, d. 1899, kompositör af visor och sångspel). Makarna innehade 1873—74 Södra teatern i Stockholm, hvarefter fru L. 1875—79 hade anställning vid Nya teatern där, förde eget ambulatoriskt sällskap 1880—83, efter ett år vid Svenska teatern i Helsingfors åter tillhörde Nya teatern 1885—89 och slutligen Dramatiska teatern 1889—97. Sedan ledde hon åter någon tid egen trupp för att spela *Fru Inger till Östrått*. Fru L:s håg lutade åt roller i det stora skådespelet, men hennes egnaste område var dock komiken, hvarinom hon åstadkom ypperligt saftiga figurer, såsom *Greta* i "Kärlek utan strumpor", *Kerstin Gifteknif* i "Den förvandlade brudgummen", *Fru Pipping* i "Sodom och Gomorrha", *Fru Kaklund* i "Othellos triumf" och *Lais* i "Filosofi och kärlek".

Littois [li'ttåjs], klädesfabrik. Se Lundo.

Littorina. Se Litorina.

Littré, Maximilien Paul Émile, fransk språkforskare och tänkare, f. 1 febr. 1801 i Paris, d. där 2 juni 1881, idkade först medicinska studier, men nödgades för uppehållets skull ta anställning som medarbetare i åtskilliga tidningar och tidskrifter. L. skref en mängd uppsatser såväl i de af honom själf jämte några andra vetenskapsmän uppsatta medicinska tidskrifterna "Journal hebdomadaire de médecine" (1828—30) och "L'Expérience" (1837—46) som bl. a. i "National" (1831—51), "Journal des débats" (1854 ff.), "Revue des deux mondes" (1836 ff.) och "Revue germanique" (1854 ff.). Samtidigt fullföljde han vidtomfattande vetenskapliga forskningar och utgaf en ypperlig upplaga af Hippokrates' samlade arbeten med grekisk text och fransk öfv. jämte förklaringar m. m. (1839—61) samt en berömd öfv. af Plinius d. ä. (1848—50). Kallad till led. af Franska institutet (1839), erhöll han (1844) uppdraget att deltaga i redaktionen af det lärda samfundets litteraturhistoriska verk, "Histoire littéraire de la France", och (1854) af dess månadsskrift, "Journal des savants", hvilka han riktade med resultaten af sina grundliga forskningar rörande det franska språkets ursprung och utveckling. Flera af L:s uppsatser återfinnas, mer eller mindre omarbetade, i *Histoire de la langue française* (1862), *Les barbares et le moyen âge* (1867), *Médecine et médecins* (1871),

ittérature et histoire (1875), *Études et glanures* 880). Hans förnämsta verk är *Dictionnaire de la ngue française* (1863—72 jämte ''Supplément'', 879), en språkhistorisk ordbok, grundad på citat ur terära alster från äldsta tider intill våra dagar. 897 utgafs L:s skrift *Comment j'ai fait mon diction- aire.* 1871 blef L. led. af Franska akademien, en märkelse, som säkerligen långt dessförinnan hade mmit honom till del — medicinska akademien de redan 1856 hedrat honom med sin kallelse —, n icke hans filosofiska och politiska åsikter hade ckt oro och motvilja hos flertalet af det vittra mfundets ledamöter. L. hade nämligen 1840 lärt nna A. Comte (se d. o.), hvars världsåskådning upt tilltalat honom, trogen som han själf var den tireligiösa och antimonarkiska uppfostran, som han hållit i föräldrahemmet. Han uppträdde som den a lärans ifrigaste förkämpe i en mängd uppsatser, . a. i ''National'' (1844 ff.), af hvilka de förnäm- a återfinnas i hans filosofiska arbeten *Analyse isonnée du cours de philosophie positive de M. uguste Comte* (1845), *Application de la philosophie sitive au gouvernement des sociétés et en parti- lier, à la crise actuelle* (1849) och *Conservation, volution et positivisme* (1852). När Comte, mot slu- t af sin lefnad, sökte leda positivismen in på meta- siska vägar, uppstod en brytning mellan mästaren h lärjungen. L. uppsatte då ''Revue de philoso- hie positive'' (1857) till försvar för den positivisti- a skolan. Själf kunde L. dock icke undgå att ter hand underkasta sina filosofiska grundsatser en npröfning, som hans senare arbeten visa, t. ex. *uguste Comte et la philosophie positive* (1863; 2:a ppl. 1864) och 2:a uppl. af ''Conservation, révo- tion et positivisme'' (1878). Vid denna tidpunkt gaf han ytterligare *Paroles de philosophie positive* 859), *La science au point de vue philosophique* 873), *Fragments de philosophie positive et de so- ologie contemporaine* (1876). Han hade personligen ltagit i julirevolutionen (1830) och hade med hän- relse hälsat 1848 års omhvälfning. Då han 1871 ldes till folkombud i den franska nationalförsamlin- n och 1875 till senator på lifstid, hade visserligen ånga af hans politiska drömbilder förbleknat, men t oaktadt slöt han sig med öfvertygelse till den publikanska vänstern inom kamrarna. I saknad af egenskaper, som erfordras för att kunna deltaga de offentliga förhandlingarna, försummade han intet llfälle att i tidningar eller tidskrifter oförbehåll- mt uttala sina politiska åsikter och att uppträda m den moderata republikens försvarare. Jfr Sainte- euve, ''Notice sur Littré, sa vie et ses travaux'' 863), Caro, ''E. L.'' (i ''Revue des deux mondes'' 882), och Du Saussois, ''L., écrivain et philosophe ançais'' (1883). J. M—r.*

Littrow. 1. Joseph Johann von L., tysk- österrikisk astronom, f. 13 mars 1781 i Bischof-Teinitz, d. 30 nov. 1840, gjorde studier i Prag, blef 1807 direktor för observatoriet i Krakau, 1810 för observ- atoriet i Kazan, 1816 meddirektor för observatoriet i Buda samt 1819, efter Triesneckers död, professor i astronomi och föreståndare för observatoriet i Wien. 1836 upphöjdes han i österrikiskt adelsstånd. Mer än som praktisk astronom var L. framstående som astronomisk skriftställare och lärare. Hans verksam- het i detta afseende var epokgörande. Bland hans många skrifter må nämnas hans länge för hvarje fackman oumbärliga handbok, *Theoretische und prak- tische astronomie* (3 bd, 1821—27) samt hans *Die wunder des himmels* (1834—36; ''Himmelens un- der'', 1839—41), en populär astronomi, som vunnit den största spridning och är att betrakta som en af de bästa i sitt slag. — 2. Karl Ludwig von L., den föregåendes son, f. 1811, d. 1877, var sedan 1831 faderns medhjälpare och efter 1842 hans efterträdare som direktor för observatoriet i Wien. 1—2. (B—d.)

Lituites (af lat. *li'tuus*, krumstaf) Breyn., *pa- leont.*, fossilt släkte, tillhörande hufvudfotingarnas (cefalopodernas) klass och fam. *Nautilidæ*. Skalet är i början inrulladt i en plan spiral, sedermera tangentialt utstående, mer eller mindre långt ut- draget. Inom den spiralformiga delen af skalet ligga vindningarna hos somliga arter intill hvarandra; hos andra beröra de hvarandra icke. Skiljeväggarna äro urglasformade och ligga tämligen nära hvarandra. Sifonen är belägen i midten; mynningen är något hopdragen. Arterna af detta släkte förekomma i silursystemet. B. L—n.*

Litu'rg (af grek. *lēiturgo's*), gudstjänstledare, tjänstförrättande präst.

Liturgi (grek. *leiturgi'a*) betecknar i det kyrkliga språket dels sammanfattningen af alla till den offent- liga gudstjänsten hörande handlingar, dels, i in- skränktare betydelse, endast de formulerade be- ståndsdelarna af gudstjänsten (motsats till predikan och fri bön). Om den äldsta kristna kyrkans gudst- jänst, den grekisk-katolska liturgiens, den romerska mässans och den evangeliska gudstjänstens egen- domliga karaktärsdrag se Kult. Jfr Kyrko- handbok. — Litu'rgisk, gudstjänstlig. J. T. B.

Liturgik (se Liturgi), den gren af den prak- tiska teologien, som har till föremål den kyrkliga liturgien l. gudstjänsten och därmed sammanhörande heliga handlingar, t. ex. dop, konfirmation, prästvigning m. m. Äfven predikan, som eljest har sin egen teori i homiletiken (se d. o.), faller som en i församlingens gudstjänst ingående del inom liturgikens område. Svenska bidrag till liturgiken ha lämnats af bl. a. U. L. Ullman, P. Eklund och O. Quensel. J. T. B.

Litu'rgiska striden (se Liturgi) kallas de 20- åriga stridigheter (1574—93) ang. den svenska kyr- kans bekännelse och religionsbruk, som framkallades af konung Johan III:s försök att tvinga kyrkan intaga en förmedlande ståndpunkt emellan katolicismen och de protestantiska meningsriktningarna genom fast- hållande af endast så mycket i lära och kult, som kunde anses grundadt omedelbart i Guds ord eller de äldste kyrkofädernas skrifter. Idén om en de olika kristna kyrkornas sammanslutning på denna grundval hade redan tidigare framträdt i utlandet och där haft sin mest framstående målsman i den nederländske teologen G. Cassander (d. 1566). Johan III hade genom sina teologiska studier under fån- gelsetiden på Gripsholm (1563—67) gjort sig förtro- gen med samma tanke, och han fick i sin sekreterare Petrus Fecht (se denne) en god medhjälpare vid sträf- vandet att återställa ''den första kyrkans apostoliska och katolska tro''. En början gjordes därmed, att konungen vid en riksdag 1574, trots framkastade be- tänkligheter, fastställde åtskilliga jämförelsevis bety- delselösa förhållningsregler rörande gudstjänsten och 1575 förmådde kyrkans främsta män att som förkla-

ring af den 1571 utgifna kyrkoordningen antaga ”nya ordinantian”, som i flera punkter äfven innehöll lärosatser, skiljaktiga från hvad som snart därefter gällde som ensamt renlärig lutheranism. Teologerna från Uppsala fingo afgifva ett särskildt utlåtande öfver denna ordinantia: de ansågo, att den innehölle kyrkans godkända lära, ”allenast den rätt förstodes”, samt att de däri föreskrifna ceremonierna väl kunde gillas, ”såvida det ej väckte förargelse”. S. å. godkändes stadgan villkorligt äfven af de präster, som sammankommit, då ärkebiskop Laurentius Petri Gothus samt biskoparna i Linköping och Västerås invigdes i sina ämbeten. Men 1576 kom schismen till fullständigt utbrott, sedan konungen i början af s. å. låtit trycka och sprida en af honom och Fecht sammanskrifven ny gudstjänstordning, den s. k. liturgien eller — efter färgen på de tryckta exemplarens band — Röda boken. (Bokens titel och företal samt föreskrifterna för prästen, randanmärkningar och noter äro affattade på latin, men själfva liturgien är affattad på både latin och svenska.) Denna mässordning skilde sig från den öfliga, mindre ceremoniösa ”Svenska mässan” genom att omedelbart upptaga en stor del af den romerska mässans innehåll, dock med uteslutning af alla korstecken, bugningar och altarkyssningar samt med ändring af de för protestantiska öron mest anstötliga uttrycken. Om denna gudstjänstordning var det, som kampen därefter hufvudsakligen fördes; däraf ock själfva namnet på striden, hvars innehåll likväl under några år (1576—80) blef af vida större betydelse genom Johans samtidigt förda underhandlingar om ett direkt närmande till romerska kyrkan. Första motståndet mot ”nya ordinantian” och liturgien kom från hertig Karl. Han uttalade sig från början bestämdt för bibehållande af de under Gustaf I:s tid införda kyrkobruken. Senare, i sept. 1576, förklarade sig äfven hertigdömets invånare vilja därvid förbli. Samtidigt började oron ge sig till känna i hufvudstaden. Stockholms kyrkoherde, Olaus Petri Medelpadius, rektorn vid denna stads skola, Abrahamus Andreæ Angermannus, samt två kaplaner sattes 7 sept. ur tjänstgöring för sin vägran att iakttaga den nya ordningen. Då de icke läto böja sig, utan tvärtom afgåfvo en skriftlig förklaring mot liturgien, förflyttades Olaus Petri till domprost i Uppsala och Abrahamus till predikant i Öregrund, båda under ärkebiskopens särskilda uppsikt. Af de båda kaplanerna flydde den ene, Petrus Erici, till hertig Karl; den andre fick kvarstanna i Stockholm som oskadlig på grund af sin höga ålder. Vid jultiden 1576 uppflammade striden i Uppsala, där ärkebiskop Laurentius förbjöd den nye domprosten och professorn Petrus Jonæ, hvilka uppträdde med häftiga predikningar, att utöfva prästämbetet. I jan. 1577 kallades Petrus Jonæ och hans ämbetsbroder Olaus Luth af konungen till Stockholm. Religionssamtal anställdes, hvarvid jesuiten Laurentius Norvegus (”Klosterlasse”) förde liturgiens talan. Men de båda männen förblefvo gensträfviga, och domprosten i Västerås, Salomo Birgeri, hvilken förmåtts understödja liturgien samt förordnats att tjänstgöra i Stockholm, slöt sig till motståndet. Emellertid lät konungen underhandla i landsorterna om liturgiens erkännande. Och då en till Stockholm utlyst riksdag skulle afhandla frågan, bortfördes Uppsalaprofessorerna i förvar till Svartsjö, Salomo Birgeri samt Olaus Petri och Abrahamus Angermannus, hvilka senare fortfarande visade sig omedgörliga, till gården Häringe i Södertörn. Vid ständernas sammanträde lämnade de världsliga ständen genast sitt bifall till den nya mässordningen (11 febr.). Prästerskapet undertecknade däremot först fem dagar senare sitt medgifvande, efter ett ihärdigt motstånd af Linköpingsbiskopen Martinus Olai Gestricius samt med hänvisande till en däraf föranledd förklaring öfver den omtvistade boken. Därefter återhämtades fångarna, men kunde icke heller nu förmås att ge med sig. De båda professorerna fingo då återvända till Uppsala; Abrahamus Angermannus skickades som kyrkoherde till Saltvik på Åland, och Olaus Petri fick slå sig ned på en sin gård i Roslagen. Salomo Birgeri hölls ännu någon tid fången och fick därefter återgå till sin befattning i Västerås. Trots det genomdrifna beslutet förmärktes dock icke — utom i Västergötland — någon synnerlig nitälskan för liturgiens verkliga införande, och allra minst kom detta i fråga i Linköpings stift, där biskop Martinus var den styrande, eller i Strängnäs stift, där hertig Karls vilja var bestämmande. Den omständigheten, att de till Sverige inkomne jesuiterna uppträdde alltmera ohöljdt, bidrog snart att öppna ögonen på många, som visat sig undfallande, och själfve ärkebiskop Laurentius Petri (d. 12 febr. 1579) vände sig under sitt sista lefnadsår mot den vidtagna förändringen. Sedan förhoppningen om en öfverenskommelse med påfven gått alldeles om intet (1580), blef konung Johan mera våldsam i försöket att genomdrifva sin vilja, medan åter hertig Karl började öppet trotsa denna. Konungen befallde sina fogdar att undanhålla inkomsterna för de präster, som vägrade att följa liturgien. Biskop Martinus i Linköping afsattes, men kallades till kyrkoherde i Nyköping af hertig Karl, hvilken vid samma tid äfven utnämnde den afsatte kyrkoherden i Vadstena Jespet Marci till superintendent öfver Värmland samt Vadsbo och Valla härad. Petrus Jonæ kastades 1581 i fängelse, och Abrahamus Angermannus, som en tid hållits fången på Åbo slott, hotades ånyo af fångenskapen, men båda lyckades fly till hertigen. På riksdagen i Stockholm 1582 lät Johan prästerna stadfästa kyrkoordinantian af 1575 samt förklara sig frivilligt samtycka till liturgiens införande i alla församlingar i riket, hvarjämte han i den aldrig i verket satta ”stadgan om konungslig och furstlig rättighet öfver furstendömen” intog, att alla kyrkosed och ceremonier, som nyttjades i riket och af menige prästerskapet voro samtyckta, skulle iakttagas äfven inom hertigdömet. 1583 voro alla rikets biskopar, utom den i Strängnäs, samlade vid ärkebiskop Andreas Laurentii Björnrams vigning och förbundo sig då till den liturgiska reformens fullständiga genomförande. Hertig Karl, å sin sida, gaf efter Olaus Martinus’ död (1585) kyrkoherdebeställningen i Nyköping åt den för konungen förhatlige Petrus Jonæ. Lät 1586 välja honom till biskop i Strängnäs stift och utfärdade i maj s. å. några af ett prästmöte i Örebro antagna artiklar, i hvilka det bl. a. framhölls, att endast de ceremonier i kyrkotjänsten skulle gälla, om hvilka prästerskapet förenat sig i Uppsala 1572. Vid den förlikning emellan konungen och hertigen, som stadfästes i Vadstena 1587, hänsköts den religiösa stridsfrågan till ett blifvande kyrkomöte; men redan s. å. lät Karl Strängnäs stifts prästerskap förklara liturgien både onödig och skadlig

h denna förklaring biträddes af det öfriga prästerapet i hertigdömet. Karl anskaffade äfven genom orahamus Angermannus fyra tyska teologiska falteters förkastelsedomar öfver konungens älskling-rk. Johan rasade och förkunnade i ett af kraftord pfylldt öppet bref fredlöshet öfver hertigdömets ästerskap (1588). Detta svarade därpå oförbehållmt, men i vördnadsfulla ordalag, och åberopade rvid, utom profeternas och apostlarnas skrifter, ven augsburgiska bekännelsen af 1530 och Luthers ndre katekes. Det lyckades konungen att förmå ästerna i några andra landsdelar att uppsäga all menskap med hertigdömets andlige; men å andra lan gjordes från flera håll påminnelser om det tillkta kyrkomötet, och äfven rådet yrkade (1589) , att ett sådant borde sammankallas. För sin gran att erkänna liturgien fängslades s. å. de tre arna vid kollegiet i Stockholm Ericus Jacobi Schinrus, Nicolaus Olai Bothniensis och Petrus Kenicius, n till konungens motståndare öfvergångne skolrekrn Ericus Olai Schepperus m. fl. Men under den ikdom, som föregick konungens död (1592), mildras hans sinne, och då prästerskapet äfven i det r liturgien mest undfallande stiftet (Växjö) sökt het från att följa den, förklarade Johan sig icke ja vara "deras samvetens konung". 1593 ändades la striden genom det definitiva ordnande af svena kyrkans förhållanden, som egde rum på Uppsala öte (se K y r k o m ö t e, sp. 506). Jfr J. A. Hamargren, "Om den liturgiska striden under Johan I" (1898). G. V. G. (Fr. W.)

Lituslaviska, L e t t o s l a v i s k a, L i t a u i s k a v i s k a, S l a v o l e t t i s k a eller numera vanast B a l t i s k s l a v i s k a äro sammanfattande tenskapliga namn på den lettiska l. baltiska enen och den s l a v i s k a grenen af den indoropeiska språkstammen (se L e t t i s k a s p r å k h S l a v i s k a s p r å k). Anledningen till denna mmanfattning är, att dessa båda grenar äro med arandra närmare besläktade än något annat par and (de europeiska) grenarna af nämnda språkm (endast de båda ariska grenarna, den indiska h den iranska, bilda en ännu trängre enhet). saken till de många speciella inbördes likhetspunkrna mellan baltiska och slaviska språk måste vara n, att de dem talande folken länge innehaft ett mmanhängande språkligt samfärdselområde (väl kså ett geografiskt mera begränsadt än vid den d, då de först skymta fram i historien), och att det lativa afbrottet — fullständigt torde det aldrig ha rit — i den gemensamma språkutvecklingen inträdt d en jämförelsevis sen tidpunkt. Balterna och slarna synas också ständigt ha lefvat i nära grannap till hvarandra. De senares ursprungliga samm bör säkerligen sökas s. om de baltiska stamarna, men redan tidigt, i synnerhet från ungefär 00-talet, började slaverna utbreda sig så starkt, att kommo att omge balterna också mot ö. och delvis ot v. och ha i tidernas lopp mer och mer inskränkt ssas område i s. och ö. — Bland gemensamma balk-slaviska särdrag må nämnas: 1) Indoeurop. vokaka nasaler och likvidor — *y*, *m*, *r*, *l* — ha blifvit sp. *in*, *im*, *ir*, *il* (hvilka ljudförbindelser dock sermera i slaviskan vanligen undergått vissa fördringar), under det att de i germanska språk blift resp. *un*, *um*, *ur* l. *or*, *ul*, i latinet resp. *en*, *em*, *ol*, i grek. resp. *an* l. *a*, *am* l. *a*, *ar* l. *ra*, *al* o. s. v., t. ex. lit. *minė́ti*, fnslav. *mĭnĕti*, men got. *munan* "tänka" o. s. v. af indoeurop. *mŋ-*; lit. *mirtis*, fnslav. *-mrĭtĭ* (af äldre *mĭrtĭ*), men sanskrit *mŋtis*, lat. *mors* (genit. *mortis*) "död", jfr svenska *mord*. 2) Långa (dubbla) konsonanter saknas; de, som en gång funnits, ha förkortats (förenklats). 3) Segt fasthållande intill nutiden af vissa egendomliga betoningsförhållanden (ehuru, enligt fasta principer, på olika sätt omvandlade i de olika språken), hvilka afspegla urspråkliga betoningsförhållanden, mer eller mindre kända genom andra äldre språk, men i intet annat nu lefvande påvisbara. 4) Utbildningen af adjektivens s. k. bestämda form med ett suffigeradt pronomen *jo-*, t. ex. lit. *geràs-is*, genit. *gẽro-jo*, fnslav. *dobrŭ-jĭ* "den gode" af resp. *gĕras*, *dobrŭ* "god". 5) Nom. sing. mask. och fem. af demonstr. pron. "den", som urspr. börjat på *s* (fnisl. *sá*, fem. *sú*; sanskrit *sa*, fem. *sā* o. s. v.), har i balt.-slav., genom en gammal analogibildning, kommit att börja på *t*: lit. *tàs*, fem. *tà*, fnslav. *tŭ*, fem. *ta* "den". 6) Genit. sing. af nominalstammar på *-o-*, t. ex. lit. *vilko*, fnslav. *vlŭka* "vargens", anses utgå från urspråkets ablativ (jfr sanskrit ablativ *vŗkād*, lat. *lupōd*, *lupō*), hvilken sålunda i balt.-slav. undanträngt den ursprungliga genitivformen. 7) Infinitiven (blott en hufvudform finnes) utgår från ett verbalnomen på *ti*, t. ex. lit. *eĩ-ti*, fnslav. *i-ti* "att gå" (jfr lat. *ī-re*). — De båda språkgrenarna visa dock äfven många och betydande skiljaktigheter, som delvis måste gå tillbaka till en aflägsen tid. De baltiska språken, bland hvilka litauiskan bäst återger det urbaltiska tillståndet, befinna sig i många punkter, i synnerhet hvad ljudförhållandena angår, på ett äldre utvecklingsstadium. Bland märkligare drag, hvaruti de slaviska språken genom sin särutveckling kommit att aflägsna sig från det ännu i baltiskan bevarade äldre tillståndet, må nämnas: 1) Diftonger kvarstå oftast i balt., men äro sammandragna till långa vokaler i slav., t. ex. lit. *eĩ-ti* "gå" (jfr grek. *eἶ-mi* "jag går"), men fnslav. *i-ti* "gå"; preuss. *snaigis* (jfr got. *snaiws*), men fnslav. *snĕgŭ* "snö"; lit. *ausìs* (jfr lat. *auris*), men fnslav. *ucho* "öra". 2) Ljudföljden vokal + *l* eller *r* + kons. har i slav. drabbats af s. k. likvidametates, t. ex. lit. *pãrszas* "svin" (jfr lat. *porcus*), men fnslav. *prasę* "gris"; lett. *salms* (jfr sv. *halm*), men fnslav. *slama* "halm"; lit. *béržas*, men fnslav. *brĕza* "björk"; lit. *vĩlkas*, men fnslav. *vlŭkŭ* "ulf, varg". 3) Spiranterna *š*, *ž* ha i slav. blifvit resp. *s*, *z*, t. ex. lit. *pãrszas* "svin" (*sz* är tecken för *š*), *žẽmà* "vinter", men fnslav. resp. *prasę*, *zima*. 4) Ljuden *g*, *k* ha i slav. framför lena vokaler blifvit resp. *ž*, *č*, t. ex. preuss. *genna* "kvinna", lit. *keturì* "fyra" (jfr lat. *quattuor*), men fnslav. resp. *žena*, *četyrije*. 5) Ordslutande *s* har fallit bort i slav., t. ex. lit. *sūnùs* "son" (jfr got. *sunus*, sanskrit *sūnús*), men fnslav. *synŭ*. 6) I slav. har en mängd ursprungliga konsonantgrupper på olika sätt reducerats (endast ett fåtal dylika finnes fördenskull kvar), under det att de oftast äro bevarade i baltiska språk, t. ex. lit. *vapsà* "broms" (jfr ty. *wespe*), men fnslav. *osa* "geting"; lit. *pẽnktas*, men fnslav. *pętŭ* "den femte"; ett speciellt fall af denna art är, att 7) *n*, *m* i slav. fallit bort framför konsonant, men nasalerat föregående vokal, t. ex. lit. *rankà* "hand", *dẽszimtis* "tio", men fnslav. *rǫka*, resp. *desętĭ* (*ǫ*, *ę* uttalade som i franska *son*, *sein*). I

några af nyssnämnda punkter ha lettiskan (momenten 3, 4 och 7) och preussiskan (mom. 3) genom en särutveckling af senare datum undergått samma eller liknande förändring som, i en aflägsnare tid, de slaviska språken (se därom Lettiska språket och litteraturen). — Å andra sidan äro de baltiska språken i vissa afseenden oursprungligare än de slaviska, särskildt beträffande verbalböjningen; som exempel må nämnas, att i de förra den urspr. blott för 3:e pers. sing. gällande formen användes äfven för 3:e pers. plur. och dualis, hvilkas ursprungliga former alldeles försvunnit, t. ex. lit. *ēsti* ”han är, de äro”, men fnslav. *jestŭ* ”han är”, *sptŭ* ”de (flera) äro” (jfr lat. *sunt*), *jeste* ”de (båda) äro”. — Ang. den baltiskslaviska grenens speciella öfverensstämmelser med de ariska och andra språk se Indoeuropeiska språk. E. L—n.

Li'tus saxo'nicum. Se Angelsaxar.

Li'tuus, lat., betecknade hos de gamle romarna dels en krokig staf (krumstaf), hvilken augurerna (se Augur med fig.) brukade, dels ett i ena ändan

Lituus (trumpet).

utvidgadt och krökt blåsinstrument (trumpet; se fig.), som synes ha begagnats vid rytteriet. R. Tdh.

Li'twa. Se Litauen.

Li'twos, pseudonym för Sienkiewicz, H.

Litzmann, Bertold, tysk litteraturhistoriker, f. 18 apr. 1857 i Kiel, vardt 1892 e. o. och 1896 ord. professor i tyska språket och litteraturen vid universitetet i Bonn. L. har framför allt sysslat med den tyska teaterns historia: *F. L. Schröder* (2 bd, 1890 o. 1894), *Das deutsche drama in der literarischen bewegungen der gegenwart* (1894; 4:e uppl. 1897), *Der grosse Schröder* (1904), *Schiller und das deutsche drama* (1905) och den stora serien ”Theatergeschichtliche forschungen” (1891 ff., hittills 22 bd). Därjämte har han skrifvit om J. Chr. Günther (1880), Chr. L. Liscow (1883), *Schiller in Jena* (1889; 2:a uppl. 1890), *Ibsens dramen* (1901), *Clara Schumann* (1902—05; 4:e uppl. 1909—11) och populära arbeten om Goethes lyrik (1903) och ”Faust” (1904). Sedan 1906 utger han ”Schriften der literarhistorischen gesellschaft in Bonn”. R—n B.

Liu Chun, konstnär. Se Kina, pl. VI.

Li'udprand, italiensk historieskrifvare. Se Liutbrand.

Liu-kiu-öarna (Lu-tschu-öarna), japansk ögrupp. Se Riu-kiu-öarna.

Liuksiala [liu'k-]. Se Kangasala.

Liungh, Sven Ingemar, naturforskare, f. 5 juni 1757 i Björkö församlings prästgård, Jönköpings län, d. 12 sept. 1828, vistades 1775—77 vid Uppsala universitet, under Linnés undervisning och umgänge i dennes hus. Han egnade sig emellertid åt landsstatstjänstemannens bana och var 1780—93 kronofogde i Norra och Södra Vedbo härad af Jönköpings län. Vid sitt afskedstagande erhöll han landskamrerares titel. Sin återstående lifstid tillbragte han med skötseln af ett vidlyftigt landtbruk. Han kallades till led. 1808 af Vet. akad. och Vet. o. vitt. samh. i Göteborg och 1812 af Landtbruksakad. L. ”underhöll en liflig brefväxling med både inländske och utländske lärde män, hade ofta besök af lärde resande och egde ett ibland de största bibliotek och de rikaste samlingar, som tillhört någon enskild person i Sverige”. (T. K.)

Liu-pang. Se Kina, sp. 57.

Li'utbrand (Luitbrand), langobardisk konung 712—744. Se Langobarder, sp. 1152.

Li'utbrand (Liutprand, Liudprand), italiensk historieskrifvare, härstammade från en förnäm langobardisk ätt och erhöll sin undervisning icke i en klosterskola, utan vid hofvet i Pavia, där han vann ynnest hos konung Hugo (konung af Italien 926—947). L:s bildning fick därför en öfvervägande världslig och klassisk karaktär, mycket erinnrande om renässansen under medeltidens sista århundraden. Sedan Berengar af Ivrea inkräktat konungadömet öfver Italien och blifvit krönt i Pavia 949, blef L. dennes kansler och sändes s. å. af honom i en beskickning till Konstantinopel. Sedermera blef han dock oense med Berengar och i synnerhet med dennes gemål, drottning Willa. Han fann då en tillflykt vid den tyske konungen, sedermera kejsaren Otto I:s hof och skref 958—962 en allmän historia i 6 böcker under titel *Antapodosis* (vedergällning), hvari han gaf luft åt sitt hat till Berengar (II) och Willa samt sina öfriga fiender. Arbetet omfattar tiden 888—949; det lider af bristfällig plan, grofva misstag rörande äldre tider och författarens lidelsefulla partiskhet, men innehåller äfven många sunda omdömen. I Otto I såg L. den man, som var kallad att rädda Italien från dess lidanden, och det bysantinska hofvets öfverdrifna anspråk bemöter han med träffande skärpa. Äfven öppnar hans arbete en värdefull insikt i tidens seder och tänkesätt. Framställningssättet är i allmänhet behagligt och underhållande. Sedan Otto I blifvit konung af Italien (961) och kejsare (962), användes L. äfven af denne i offentliga uppdrag. 962 utnämndes han till biskop af Cremona, affärdades följande år som Ottos sändebud till påfven Johannes XII och bevistade den kyrkoförsamling, på hvilken denne afsattes. De händelser, som ledde därtill, har L. skildrat i en särskild historisk skrift, omfattande 960—964 (*De rebus gestis Ottonis magni Imperatoris*). 968 sändes L. ånyo till Konstantinopel, denna gång för att å Otto I:s vägnar anhålla om prinsessan Theofanos hand åt hans son, sedermera kejsar Otto II. Äfven om denna beskickning har L. skrifvit en berättelse, som dock ej är afslutad (*De legatione Constantinopolitana*). L:s senare öden äro ej kända, och hans dödsår är obekant, men 984 hade han redan en efterträdare på biskopsstolen i Cremona. — L:s arbeten äro utgifna af Pertz i ”Monumenta Germaniæ historica” (1839) och af Dümmler (2:a uppl. 1879). Jfr skrifter om L. af Köpke (1842), Baldeschi (1888) och Hantsch (s. å.). S. F. H.

Li'utprand, italiensk historieskrifvare. Se Liutbrand.

Liva, arab. (turk. *sandjak*, ”fana”), underafdelning af ett turkiskt vilajet, styres af en *mutesárri* (maktegare).

Livädia. 1. Under medeltiden och turkarnas välde namn på grekiska staden Lebadeia (se d. o.). Efter densamma kallades den norra, kontinentala delen af Grekland Livadien. — 2. Kejserligt ryskt gods på södra sidan af Krim, 5 km. från badorten Jalta, med två palats, praktfulla trädgårdar, rika på exotiska växter, stora engelska parker och

erg. Under badsäsongen på eftersommaren är ten en af den ryska adeln omtyckt vistelseort, milsvidt sträcka sig längs stranden de vackraste r och slott. 1 o. 2. (J. F. N.)

vadien. Se Livadia 1.

ivens [lifens]. Se Lievens.

ivenza [-ve'ntsa]. 1. Flod i öfre Italien, upper vid foten af Monte Cavallo vid Polcenigo i . Udine och faller vid Porto Santa Margherita Adriatiska hafvet. Längd 115 km., hvaraf 78 äro segelbara. — 2. Ett litet tillflöde till Anio i. o.). 1. J. F. N.

ver kallas Livlands ursprungliga, med finnarna äktade inbyggare (jfr Liviska språket). anträngda af letterna, ha de på livländsk botten rat språk och rastyp samt h. o. h. uppgått i letta, men i nordligaste Kurland finnes en ringa stod (nu omkr. 2,000 individer), som bebor den a, sandiga, af ett bredt sumpigt skogsområde det lettiska inlandet skilda kustremsan utmed pet till Rigaviken emellan Lyserort och Domes-

Benämningen *liver* l. *liber* (lat. *livones*, *livi*) mer af det lettiska namnet på liverna *līb-ieschi*; va kalla de sig endast *rāndalist*, "strandbor". delsen af stamstafvelsen *līb* är osäker, men nanhänger sannolikt med estn. *liv*, "sand", ". Till liverna hörde äfven de numera ut- krevinerna, och enligt all sannolikhet liver och kurer, Kurlands äldsta bebyggare, r. samma folk. Utgångspunkten för de liviska stammarna torde, enligt hvad språkförndena utvisa, vara områdena omkring inre af Finska viken. Våra tidigaste underrättelom detta folk (i den ryska s. k. Nestorskröni- samt hos Adam af Bremen och Saxo grammaäro alla mytiska och värdelösa. Först med arnas inträngande i Livland erhålla vi säkra a, ty från denna tidpunkt, 1159, till 1226 ega f den bekante kronisten Henrik af Livland nnalen", utg. af Gruber, 1740) en utförlig bening om tyskars, letters, litavers och livers ines strider och förbund. Äfven de följande årradenas historiska urkunder (se härom Bunge, -, est- und kurländisches urkundenbuch", 6 bd,) innehålla icke något annat, så länge liverna ett självständigt folk, och sedan sammansmälter s historia med Livlands och Rysslands. De nuv. na, som 1817 befriades ur lifegenskapen, dock att återfå sin forna jord, stå fortfarande i rligt beroende af de adlige (tyske) egarna till jord de förpakta och lifnära sig till största delen ske. — Jfr Wiedemann, "Einleitung" till Sjös "Livische grammatik" (1861), och Koskinen, r l'antiquité des lives en Livonie" (i "Acta soc. t. fenn.", 1866). Det nyaste och viktigaste om na och liviskan hos Thomsen, "Beröringer mellem nske og de baltiske sprog" (1890). H. A. (K. F. J.)

verpool [li'vəpōl], stad och eget grefskap (*county ugh*), 67,3 kvkm., i västra England, före 1888 höe till grefsk. Lancaster, ligger (se fig. 1) på östra ra) stranden af Mersey, som där har en bredd af 3 km. och 5 km. nedanför staden mynnar ut i ndska sjön. Framför mynningen ligga stora sandar, mellan hvilka leda två inloppskanaler en's och Formby). Staden ligger utsatt för rhafvets vindar på sluttningen af en sandstens- och har därigenom ett af naturen sundt läge. Förstäder med landthus och trädgårdar omge staden åt landsidan: i s. Toxteth, i ö. Wavertree, West Derby, Everton och Edgehill, i n. Kirkdale, Walton on the hill, Bootle och Waterloo, de båda senare vid Mersey. Äfven Birkenhead (se d. o.), midt emot L., kan räknas som en förstad. L:s hufvudgator, såsom Bold, Church, Basnett, Castle och Dale street samt den med fortsättningar i n. och s. mer än 6 km. långa Scotland road äro breda; dock utmynna i den äfven trånga, smutsiga gränder, som äro hemvist för fattigdom. Dess vackraste del är den sydöstra med sina bulevarder och parker: Prince's park, Toxteth park och Sefton park. I stadens östra kant och utanför stadsgränsen ligga ock stora parker: Wavertree (med botanisk trädgård), Newsham, Stanley och Calderstones park. Sammanlagda arealen af stadens parker och trädgårdar är omkr. 350 har. Knappast någon af stadens offentliga byggnader är mer än 200 år gammal. Den äldsta är stadshuset (*town hall*), fullbordadt 1754, men sedermera förändradt och utvidgadt — en storartad byggnad i renässansstil, med en korintisk pelarhall och en 32 m. hög kupol. Midtemot detta ligger börsen (ombyggd 1864—67), också i renässansstil. Vid S:t John's gardens i midten af staden ligger L:s största och vackraste byggnad, S:t George's hall (byggd 1838—54 i form af ett grekiskromerskt tempel, omkr. 150 m. lång och 50 m. bred; se fig. 2), innehållande bl. a. en stor sal för konserter och allmänna sammankomster (med flera statyer af lokalt och allmänt ryktbara personer) samt sessionsrum för assisdomstolen. Framför byggnaden stå statyer af drottning Viktoria, earlen af Beaconsfield och prins Albert och n. ö. om densamma Wellingtonmonumentet (i det många af den jordegande högre medelklassen tillhöra gamla katolska familjer. Sedan 1884 finnes i L. vid Park lane en skandinavisk sjömanskyrka (Gustaf-Adolfskyrkan; fig. 3), till största delen bekostad af Ev. fosterlandsstiftelsen, som verkat bland de skandinaviske sjömännen där sedan 1870. — Den förnämsta bildningsanstalten är universitetet, grundlagdt 1881 som University college, hvilket med colleges i Leeds och Manchester 1884—1903 bildade Victoria university, men sedan 1903 är ett självständigt universitet med 5 fakulteter: för konst, matematik och naturvetenskaper, ingenjörvetenskap, juridik och medicin. Andra högre bildningsanstalter äro astronomiskt och meteorologiskt observatorium (underhållet af dockförvaltningen), L. institute (1825, sedan 1905 stadens), L. college (1840, stadens sedan 1907), en läroanstalt för tropiska sjukdomar (1899, underhållen genom frivilliga bi-

Fig. 1. Situationsplan af Liverpool.

drag), flera af staden underhållna mellanskolor för gossar och flickor, två lärarinneseminarier samt många enskilda skolor, de flesta underhållna af katoliker, en teknisk skola med tre filialer, en navigationsskola, en hushållsskola och en konstskola, de senare under stadens kontroll. Ett offentligt bibliotek (nu omkr. 300,000 bd på 10 filialer) jämte museum och konstgalleri inrättades 1850. Senare ha, till stor del genom gåfvor, tillkommit flera museer och bibliotek, bl. a. genom earlen af Derby, J. Mayer, sir Andrew Walker, Will. Roscoe, hvilken skänkt en stor tafvelsamling och genom hvilken 1817 bildades Royal institution, som är centrum för stadens litterära institutioner. Bland välgörenhetsanstalter må nämnas Blue-coat hospital (1708) för föräldralösa barn och flera senare tillkomna anstalter af samma slag, ett stort sjömanshem (öppnadt 1852) samt D. Lewis workmen's hostel, som utgör hem för ogifta arbetare af hat verksklassen. — Vid början af 1700-talet hade omkr. 5,000 inv., 1801 omkr. 77,700, 1 684,958 och 1911 746,566 inv. och är nu förenade konungarikets tredje stad (efter Lon och Glasgow). Staden är delad i 35 *wards* strikt), med 103 stadsfullmäktige och 34 alder (rådmän) under ordförandeskap af en borgmäst som sedan 1893 har titeln lordmayor. Sedan 1 väljer staden 9 representanter till underhuset. den eger ett vidsträckt elektriskt spårvägsnät. tre stationer utgå (delvis underjordiskt) järnv till landets olika delar. Genom den 1886 öppn Merseytunneln står L. i omedelbar förbindelse Birkenhead. Till inlandet föra flera kana Leeds—L.-, Manchester-, Bridgewater-, Merse Trent- och Shropshire-union-kanalen. En fö vattenledning från Rivington i Lancashire (o

km.) anlades efter 1847, en andra från Vyrnwy lod till Severn), 124 km., fullbordades 1892 utvidgades 1910. — L. är företrädesvis en delsstad, och dess industri är föga betydande,

Fig. 2. S:t George's hall.

attande hufvudsakligen kvarnar, sockerraffinade-, mek. verkstäder, repslagerier, kemiska fabriker t urtillverkning. Det är i första rummet stapel-s för import- och exportvaror samt har jäm-lsevis ringa egen handel. Det är speditionsplats det gods, som från de industriidkande grefska-Lancaster och York utskeppas till jordens alla ar, samt kol och salt från Wales och Chester

ig. 3. Skandinaviska sjömanskyrkan i Liverpool.

å andra sidan importhamn för alla produkter, Amerikas förenta stater, Canada, Syd-Ame-och Australien sända till England, såsom rå-ull, spannmål och andra lifsförnödenheter, k och trävaror. Irlands slaktboskap, smör och evaror gå ock till största delen öfver L. F. ö. cka sig dess handelsförbindelser öfver hela jor-. Som exempel på L:s utveckling under senaste . må nämnas, att det ingående tonnaget 1800 var 450,000 och 1909 14,341,000 ton (oberäknadt kust-fart), hvilket med 219,000 ton understeg siffran för Cardiff och med nära 6 mill. ton siffran för London. Som emigranthamn, ej minst för de skandinaviska länderna, har L. stor betydelse (omkr. 250,000 årligen). Dess hamn, d. v. s. den för igengrundning, växlingen af ebb och flod, vindens och vågornas angrepp utsatta mynningen af Mersey, gjorde anläggningen af dockor nödvändig. Den 1710 fullbordade dockan, den första i sitt slag i något land, öppnade raden af de ända till nuv. tid fortsatta hamnbyggnaderna, mästerverk i hamnbyggnadskonst. Nu ha dockorna i L. en utsträckning af 10,5 km. (däraf 2 km. i Bootle), en vattenyta af 167 har och en kajlängd af 43 km. Under samma egare och förvaltning, The Mersey docks and harbour board (28 medl.), stå dockorna i Birkenhead. Dessutom finnas i L. 14 torrdockor, en upphalningsbädd och flera flytande lossningskajer, af hvilka den största har en längd af 755 m., en bredd af 24 m., hvilar på omkr. 200 pontoner och är genom 8 broar förenad med stranden. Utmed dockorna ligga väldiga magasin för spannmål, ull och tobak m. m., försedda med elevatorer. Stanleymagasinet för tobak, det största i sitt slag i världen, har en golfyta af 14,5 har, fördelad på 14 våningar. L. är en af Englands förnämsta kapplöpningsplatser och världens största steeple-chase (se d. o.). ''Grand national steeple-chase'' rides där årligen. — Namnet L. (af ej säkert känd härledning, sannolikt af fno. *Hliðar-pollr*, viken, inloppet vid liden, backsluttningen) förekommer första gången omkr. 1089. Sitt första fribref erhöll staden 1173 af konung Henrik II, sitt andra 1207 af konung Johan och sitt tredje 1229 af Henrik III, som förklarade platsen för en fri stad (*borough*). Ännu 1561 hade L. endast 690 inv. Det var först efter restaurationen (1660), som staden började gå framåt. Närmaste anledningen därtill blefvo slafhandeln, som L:s köpmän bemäktigade sig under Spanska tronföljdskriget (1701—13), och ett under nästan hela 1700-talet idkadt kaperi. Till afrikanska kusten förde L:s negerfartyg engelska manufakturvaror, från denna slafvar till Amerika och därifrån rom, socker och tobak, en trefaldig operation, som med hvarje resa fördubblade redarnas förmögenhet. Ännu sista året denna trafik tilläts pågå (1806) öfverfördes 49,213 slafvar på 185 fartyg. L:s handel hade då vändt sig till andra föremål, särskildt manufakturerna, så att förbudet mot slafhandel föga inverkade på L:s välstånd. Genom ett mäktigt handelskompanis monopol utestängdt från den ostindiska och kinesiska handeln, koncentrerade L. i sina dockor Englands handel med Nord-Amerikas förenta stater, hvilken genom den samtidiga ofantliga utvecklingen af deras bomullskultur och Manchesters bomullsindustri växte till det mest storartade byte af råvara mot fabrikat af samma råvara. J. F. N.

Liverpool [li'vəpōl], earler af. Se Jenkinson 2—3.

Liverpool—Brazil & River Plata steam navigation company [li'vəpōl brəsi'l ən rivə plā'tə sti'm nävigē'ʃən ka'mpəni], engelskt rederibolag. Se Angfartygslinjer.

Liversedge [li'vəsedʒ]. Se Dewsbury.

Livery companies [li'vəri kampənis], eng., gillen, kallas de från medeltidens gillen och handt-

verksämbeten närstammande korporationer af yrkesmän, hvilka med numera väsentligt ändrad karaktär ännu fortlefva i London (City-gillen). Namnet kommer af ämbetsdräkten (''livery''). F. n. finnas 76 dylika *livery companies* (bagare, bryggare, slaktare, järnhandlande, knifsmeder, bokförläggare o. s. v.), som indirekt ännu ha inflytande på Citys kommunalstyrelse och dessutom förfoga öfver stora fonder för välgörande och allmännyttiga ändamål. Jfr W. C. Hazlitt, ''The livery companies of the city of London'' (1892), och G. Unwin, ''The gilds and companies of London'' (1908). Se vidare L o n d o n (stadsstyrelse).

Livery man [li'vərimən], eng., skråmedlem, borgare och valman i Londons city. Se L i v e r y c o m p a n i e s och L o n d o n (stadsstyrelse).

Livia Drusi'lla. Se L i v i u s, romersk släkt.

Livias, latinskt namn på staden Bet-Haran (se d. o.).

Livijn [-vīn], K l a s (C l a s) J o h a n (skref sig ursprungligen K l a u s L i w i n), vitter och politisk författare, ämbetsman, f. 12 nov. 1781 i Skeninge, d. 12 okt. 1844 i Stockholm. Han begaf sig

1800 till Lund för att bli präst, men öfverflyttade efter faderns död till Uppsala hösten 1802. Där upplifvade han bekantskapen med Lorenzo Hammarsköld, med hvilken han redan tidigare varit förbunden. Tillsammans med några jämnåriga, mest östgötar, stiftade de 1803 sällskapet W. W. (V i t t e r h e t e n s v ä n n e r). L. insände flitigt till sällskapet tal och dikter, af hvilka åtskilliga förebåda det förestående omslaget i svensk vitterhet. Han uppmuntrades ifrigt af Hammarsköld, som i honom såg en blifvande reformator af den svenska litteraturen. I detta ögonblick sinade den gustavianska vitterheten ut i sanden, men under den dödsstillhet, som Gustaf IV Adolfs reaktionära åtgärder utbredde öfver landet, spirade frön till en ny kulturform. Minnena från Juntans krets och Höijers första uppträdande voro icke bortglömda. De båda vännerna voro fyllda af den obestämda oro och det jäsande missnöje, som utmärkte åren efter franska revolutionen. Rousseauska drömmar och Wertherstämningar korsades i deras sinnen med de vildaste äfventyrsplaner. L. var en orolig mångfrestare, ytterst mottaglig för nya idéer; djupt missnöje och nedslagenhet växlade i hans sinne med ärelystna planer och djärfva förhoppningar. Det var hans mening att taga graden, men då han stod utan tillgångar och icke kunde erhålla stipendium, måste han redan 1803 söka anställning i hufvudstaden som informator. 1805 aflade han examen till rättegångsverken, blef s. å. inskrifven i Svea hofrätt m. fl. verk samt utnämndes 1808 till auditör vid Skaraborgs regemente. Under tiden fortsatte han sina vittra försök, studerade ifrigt engelsk och tysk litteratur; hans älsklingsförfattare voro Shakspere, Goethe och Tieck, och han var redan en afgjord motståndare till den franska smaken. Af yttre skäl täflade han dock i Svenska akad., chu förgäfves, 1804, 1805 och 1808 med ett äremin öfver A. Oxenstierna, ett ode öfver Engelbre Engelbrektsson samt flera parodiska dikter, i hvil den akademiska smaken på ett barnsligt sätt fö löjligades. Samtidigt hade han fullbordat en tragec *Torkel Knutsson*, som, om den då utgifvits, sku varit vårt första historiska drama på blankvers, o en opera, *Hafsfrun*, vårt första romantiska sagospe af hvilken dock först 1816 tre ark trycktes. Des utom finnas från dessa år otaliga andra ov gifna dikter, dramatiska utkast m. m., mån fyllda af nya idéer. L:s juridiska verksamhet hi drade honom redan nu att odeladt syssla med vitte het. Dessutom var det under dessa den svenska v terhetens ''järnår'' svårt att få något tryckt. Eft statshvälfningen 1809 frigjordes emellertid presse och de unge fingo ett kärkommet tillfälle att öpp angripa den vitterhet, som de ansågo ha spelat sin roll. ''Polyfem'' grundlades, och dit insände L under märket O l o f M o l l b e r g s s o n (O. M från sin aflägsna landsort flera polemiska artikl (*Öppet fejde- och varningsbref*, *Sändebrefvet* samt recension af Wallins öfversättningar af latinska sk der, i hvilken han angrep den gängse parafraserin seden). — I *Fyra erotiska oder* parodierade h synnerligen kvickt denna öfversättningsform o på samma gång Leopolds erotiska oden. Därem är icke L., utan Hammarsköld, författare till de ''Polyfem'' under pseudonymen Nils Nyberg intag ''Baggfotska papperen''. Vid denna tid utgaf också en roman i Sternes stil, *Johan David Lifber lefverne* (blott första häftet, 1810), satiriseran småstadsförhållanden och den härskande litterä smaken. En ganska kvick bearbetning af Tiec ''Mästerkatten'' med satiriska anspelningar på sve ska förhållanden utkom 1812. 1813—14 följde h sitt regemente till Tyskland och Norge. Denna i rikesvistelse blef brytningen i hans lif. (Se L ''Bref från fälttågen i Tyskland och Norge'', ut af J. Mortensen, 1909.) Hans håg leddes afgjor öfver till juridiken. Från denna tid vidtager ha bana som juridisk vetenskapsman och politisk tä kare, och äfven hans vittra alstring fick en anna karaktär. Beslutet att åter flytta till Stockholm bl hos honom oåterkalleligt. Han fick 1815 permissi från regementet för att fullborda ett vetenskapli juridiskt arbete, for till hufvudstaden, tog afsk 1817 och utnämndes 1818 till justitiarie i krig hofrätten. Han deltog lifligt i hufvudstadens po tiska och litterära förhållanden, tillhörde flera sä skap (Gröna rutan, Par Bricole o. s. v.), där h uppträdde med dikter och parentationer. Han v också medlem af kommittén för ''Markalls sömnlö nätter''. Företalet till diktens första natt liksom å skilliga partier af andra natten är af honom. Genc sina prosaberättelser från denna tid vardt han af den svenska romanens grundläggare. Först kc den bredt anlagda självbiografiska berättelsen *Ax Sigfridsson* (1817), hvilken väckte en viss up märksamhet, men, då den aldrig fullbordade snart glömdes. Den är märkvärdig icke minst dä för, att det är den första svenska prosaskildrin i hvilken nyromantikens kärleksideal framställes samma uppfattning, som senare tendensartadt fra träder i Almquists ''Det går an''. 1822 offen liggjorde han i ''Opoetisk kalender'' *Samvet*

usi, ett försök i Hoffmanns fantastisk-psykolo-
maner, och *Skaldens harpa*, där han i halft
dsk sagoton sökte återge en gammal sägen.
essa tre berättelser finner man också några
:s mognaste lyriska försök. 1824 utkom L:s
berömda, men knappast yppersta roman *Spader*
e, en berättelse i bref, funne på Danviken (tysk
af de la Motte-Fouqué, 1826). Det är en
t sorglig, men på samma gång af en bisarr
flödande humor genomsyrad berättelse om en
lig, öfverspänd students andliga och lekamliga
psbrott, en till kompositionen tämligen hållnings-
ch, hvad karaktärsteckningen vidkommer, föga
skildring. 1830 trycktes delvis en fantastisk
n i Hoffmanns stil *Riddar S:t Jöran*, fast det
ta åter förstördes, då L. troligen icke vågade
arbetet, som är en ytterst skarp, satiriskt
orisk skildring af tidens politiska förhållanden,
yckelroman med porträtt af H. Järta, Argus
nsson, K. H. Anckarsvärd m. fl. den tidens poli-
och litterära koryféer. 1838 utgaf L. ett
estal öfver A. A. Raab (bellmanssångaren). Som
r författare tillhör L. genom hela sin riktning
mantiken. Hans lyriska och dramatiska alstring
ler hufvudsakligen under hans yngre år. Den
saknar koncentration, verklig omedelbarhet
vittnar om brist på musikaliskt sinne, men
nnu af historiskt intresse. Som dramatisk för-
re skulle han utan tvifvel kunnat bli en före-
are, om han fullbordat och utgifvit mera. Be-
sefullare äro hans romaner, hvilka ge honom
lats som en af den svenska prosaskildringens
lläggare. Äfven som brefskrifvare förtjänar L.
hågkommas; hans många bref till L. Hammar-
, L. F. Rääf, J. K. Askelöf äro innehållsrikt
ifligt skrifna, bland de bästa, som förekomma
stora Hammarsköldska brefsamlingen. L. var
lérik och fint bildad man, hvilken säkerligen,
an icke af ekonomiska orsaker och sitt praktiska
drifvits in på andra områden, skulle kunnat
ta långt mera för den svenska vitterheten. I
t kom hans egentliga lifsgärning att omfatta
tsmannens och den politiske och juridiske för-
rens värf. — L. började sin bana som historisk
med ett par uppsatser i ”Läsning till utbre-
e af medborgerliga kunskaper” (1816) och blef
Askelöfs medarbetare i ”Lifvet och döden”.
tjänstgjorde äfven som sekreterare i bevillnings-
ttet vid riksdagarna 1818 och 1823 samt blef
krigshofrättsråd. Som politisk författare upp-
e han redan i ”Anmärkarne” och medarbe-
sedan i Askelöfs tidningar ”Den objudne gä-
” (1829) och ”Svenska Minerva” (1830 ff.), till
en han flitigt bidrog ända till slutet af sitt lif.
ildt utgaf han 1831, under pseudonymen J a n
s s o n, skriften *Om ministère och opposition* (ny
s. å.), i hvilken han satiriskt gisslade såväl
lsen som oppositionen, i synnerhet tidningspres-
och därför väckte mycken ond blod. 1835 blef
eneraldirektör i Styrelsen öfver rikets fängelser
rbetsinrättningar; och med sin vanliga arbets-
ga och lätthet att studera satte han sig snart
de många hithörande frågorna, som dittills varit
n främmande. Hans sträfvanden gingo väsent-
ut på att vinna en förändring i föreskrifterna
ösdrifvare samt att skaffa allmänt arbete åt
ade personer; han genomdref också mildrade
bestämmelser om s. k. försvarslöshet samt inrättan-
det af kronarbets-kompanier. Han är grundläggaren
af Sveriges moderna fångvårdsväsen, men möttes vid
genomförandet af sina reformer af motstånd från
olika håll. Hans sista skrift är en *Promemoria an-
gående Sveriges försvarslöshetssystem* (1844). En
länge förberedd sjukdom (hjärtlidande), hvars för-
lopp påskyndades af de ansträngningar och det rast-
lösa arbete han alltid underkastat sig, kom till ut-
brott 1843 och gjorde efter flera växlingar slut på
hans lif. — Ett urval af L:s litterära och veten-
skapliga kvarlåtenskap utgafs 1850—52 af A. I.
Arwidsson under titel *Samlade skrifter*. Hans å
Kungl. bibliotheket förvarade handskrifter, omfat-
tande 14 band, innehålla en mängd dikter, dramer,
romaner, afhandlingar af vittert och juridiskt inne-
håll, tidningsuppsatser m. m. Jfr Arwidssons bio-
grafi i ”Saml. skrifter” och ”Biograf. lexikon”,
C. D. af Wirsén, ”C. L.” (i ”Svensk tidskrift”,
1870), R. Hjärne, ”Dagen före drabbningen”
(1872), G. Ljunggren, ”Svenska vitterhetens häfder”,
III—V, Frunck, ”Bref rörande nya skolans histo-
ria” (1891), N. Erdmann, ”C. L.” (i ”Nordisk
tidskrift”, 1894), R. G:son Berg, ”En ballad från
1804” (i ”Finsk tidskrift”, 1908), M. Hallman,
”C. L.” (1909), J. Mortensen, ”Hvem var Nils
Nyberg?” (i ”Samlaren”, 1910), ”C. L:s dramati-
ska författarskap” (1911), ”Riddar S:t Jöran, en
otryckt roman af C. L.” (i ”Samlaren” 1912) och
”C. L:s lyriska diktning” (1912). J. M.

Livīn, Z a k r i s, farfars kusin till Klas Livijn,
författare, f. 1726 i Säby, Jönköpings län, d. 4
dec. 1788, vardt student i Uppsala 1743, men
egnade sig snart åt den militära banan. Han ingick
vid Smålands kavalleri,
där han 1768 blef ryttmästare. 1768—71 var
han stadsmajor i Stockholm, hvarefter han
bosatte sig på en egendom i sin födelsesocken.
Hans namn är uteslutande fäst vid en på
alexandriner författad
dikt, af hvilken endast
1:a delen utgafs: *Kyr-
kostötoschopia Sœbyen-
sis. Eller Eric Jons-
sons, kyrkowäktares,
bro-fogdes samt orgel-
trampares lefwernes
beskrifning* (1781). I denna har han visserligen tagit Holbergs berömda ”Pe-
der Paars” till mönster, men under L:s hand
har planen att lämna ett komiskt epos af det bur-
leska slaget vuxit ut till en ganska märklig samling
skildringar af allmogens lif, sedvänjor, fördomar,
skrock och umgängeston, behandlade med en trohet
och en omständlighet, hvilka röja den närmaste be-
kantskap med ämnet och göra det förgätna arbetet
till en guldgrufva ur etnografisk, kulturhistorisk och
språklig synpunkt. Formen är ledig, och det är
på det hela taget en mycket måttfull skildring af
det dåtida allmogelifvet. Se J. Mortensen i ”Sam-
laren” XXXI (1910). —rn.*

Livingston [l̈ivinstən]. 1. Hamnstad i republi-
ken Guatemala vid Laguna Dulces mynning i Ama-
tiqueviken af Hondurasbukten. Omkr. 1,000 inv.

L. är jämte Puerto Barrios Guatemalas viktigaste hamn vid Atlantiska hafvet. — 2. Stad i nordamerikanska staten Montana, vid Yellowstone river, 1,367 m. ö. h., utgångspunkt för turister till Yellowstone park. 2,778 inv. (1900). J. F. N.

Livingston [li'vingstən], bekant nordamerikansk, från Skottland härstammande, presbyteriansk släkt, som egt stora jordegendomar och betydande politiskt inflytande i staten New York. Till Amerika inkom den 1673 med Robert L., f. 1654, d. 1725, som från 1711 var medlem af New Yorks kolonialrepresentation och 1715 erhöll mycket vidsträckta godsförläningar vid Hudsonfloden af Georg I.

1. William L., sonson till Robert L., politiker, f. 1723, d. 1790, blef 1748 advokat och framträdde på 1750- och 1760-talen som en af ledarna för "det amerikanska whigpartiet" i staten New York, särskildt i dess kamp mot de högkyrklige tories' kyrkopolitik. L. flyttade 1772 till New Jersey, deltog 1774—76 i den kontinentala kongressen som delegerad för New Jersey och var från 1776 till sin död denna stats guvernör. Jfr Th. Sedgwick, "A memoir of the life of William L." (1833).

2. Robert R. L., sonsons son till Robert L., politiker, f. 1746, d. 1813, blef advokat i New York 1773, var 1775—77 delegerad vid kontinentala kongressen och tillhörde där det utskott, som 1776 uppsatte oafhängighetsförklaringen. Han blef sedan "chancellor" i staten New York (1777), var 1781—83 Förenta staternas utrikesminister och inlade 1788 som ordf. i New Yorks författningskonvent stor förtjänst om unionsförfattningens antagande där. L. var 1801—05 amerikansk minister i Paris, inledde därunder förhandlingarna med Napoleon om Louisianaköpet och afslöt (jämte J. Monroe) 1803 det för Förenta staterna ytterst fördelaktiga aftalet därom med franska regeringen. Under sin vistelse i Paris associerade sig L. som bolagsman med Robert Fulton vid dennes försök att konstruera en praktiskt användbar ångbåt, och den första ångare, som kom till praktisk användning (på Hudsonfloden 1807), bar namn efter L:s landtgods Clermont. L. verkade under sina sista år energiskt för det amerikanska jordbrukets höjande. Jfr F. de Peyster, "Biographical sketch of Robert R. L." (1876), och J. B. Moore, "Robert R. L. and the Louisiana purchase" (i "Columbia university quarterly", vol. 6, 1904).

3. Edward L., den föregåendes broder, jurist och politiker, f. 1764, d. 1836, blef 1785 advokat i New York, var 1795—1801 kongressmedlem och tillhörde därvid de ifrigaste republikanske oppositionsmännen mot federalisternas försiktiga utrikespolitik. 1801 blef L. unionens "district attorney" för staten New York och borgmästare i staden New York, nedlade 1803 dessa ämbeten och flyttade 1804 till det nyförvärfvade Louisiana, där han bl. a. anlitades vid strafflagstiftningen och under kriget med England 1812—15 verksamt deltog i försvaret, bl. a. som adjutant och politisk rådgifvare åt general Andrew Jackson. L. var 1823—29 kongressmedlem och 1829—31 förbundssenator, blef 1831 statssekreterare under presidenten Jackson och var dennes främste rådgifvare under striden mellan unionsmyndigheterna och Syd-Carolina 1832. 1833—35 var han Förenta staternas sändebud i Frankrike. L:s äfven i Europa högt skattade straffrättsliga arbeten med filantropiska reformförslag på fängvårdens område ha utgifvits samlade i *Complete works on criminal jurisprudence* (2 bd, 1873). Jfr C. E. Hunt, "Life of Edward L." (1864). 1—3. V. S—

Livingstone [li'vingstən], den näst största ön i de antarktiska ögruppen Syd-Shetland. Den är täckt af is och har nära södra kusten toppen Barnard Peak (1,176 m.). J. F. L.

Livingstone [li'vingstən], ett 1905 grundlagdt samhälle i brittiska kolonien Rhodesia, sedan 1907 säte för förvaltningen af North-Western Rhodesia. Samhället ligger 5 km. n. om Viktoriafallen i Sambesi och grundlades för att bli medelpunkten för en stor industri, som skulle begagna fallens ofantliga naturkraft. Det hade 240 hvita inbyggare 1909. W.

Livingstone [li'vingstən], David, skotsk missionär och Afrikaresande, f. 19 mars 1813 i byn Blantyre nära Glasgow. Vid 10 års ålder sattes han till arbete i en bomullsfabrik, men beredde sig tillfälle till läsning och studerade under vintermånaderna grekiska, medicin och teologi i Glasgow samt beslöt bli missionär. 1838 antogs han som kandidat af Londons missionssällskap, fortsatte sina medicinska studier i London och Glasgow, blef 1840 med. doktor i Glasgow samt sändes af ofvannämnda missionssällskap till Syd-Afrika. De nio första åren af sin vistelse därstädes bodde han som missionär bland västbetsjuanerna vid Kuruman samt på de af honom grundade stationerna Mabotsa och Kolobeng, ofvan kring Limpopos källor, där han 1844 gifte sig med sin äldre ämbetsbroder Moffats dotter Mary. 1849 gjorde han med två engelska sportsmän, Oswell och Murray, sin första större utflykt, på hvilken han upptäckte sjön Ngami. Ännu viktigare voro hans resor 1851—52, hvilka ledde till upptäckten af nedre Kwandos träsklika utvidgning Tschobe och Sambesi vid Sesheke. Sedan han 1852 följt sin familj till Kapstaden och sändt den till England, återvände han till Tschobe och sattes där af makololo-höfdingen Sekeletu i spetsen för en expedition, med hvilken han skulle öppna en handelsväg till kusten. Färden gick först mot n. och n. v., längs Sambesi källflod Liba, till den lilla Djilolosjön, öfver Kassai och Kwango till Loanda vid Atlantiska hafvet, dit L. framkom 31 maj 1854. Expeditionen återvände efter några månader på nästan samma väg för att i östlig riktning söka en lämpligare handelsväg till kusten. L. färdades nu utför Sambesi och upptäckte på denna resa i nov. 1855 Mosivatunjafallen, ännu mera ryktbara under namnet Victoriafallen, samt nådde Quelimane (Kilimane) vid Indiska oceanens kust 20 maj 1856, den förste bland alla forskningsresande, som korsat den afrikanska kontinenten. Han återvände därefter till England samt utarbetade där reseberättelsen *Missionary travels and researches in South Africa* (1857; "En missionärs resor och forskningar i Syd-Afrika", 1859—60

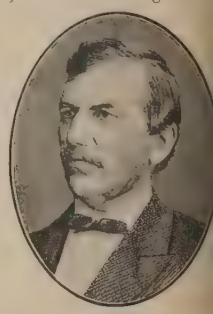

7 bröt L. sin förbindelse med missionssällskapet, i febr. 1858 utnämndes han till engelsk konsul ielimane och ledare af en expedition, som skulle rska östra och inre Afrika. Med sin broder rles och fem andra européer återvände L. i mars . till Quelimane, undersökte nedre och mellersta n af Sambesi och dennes biflod Shire samt följde ıa till dess utlopp ur Njassa, som han upptäckte pt. 1859. L. återvände 1864 till England, där utgaf *Narrative of an expedition to the Zambesi its tributaries* (1865). 1866 företog han från ibar en expedition, som afsåg slafhandelns un- ryckande genom civilisationens hjälp samt be- ımandet af vattenskillnaden emellan Tanganjika Njassa, hvilken sjö L. trodde vara Nilens sydli- e källa. Han följde Rovumas lopp, kringgick a ändan af Njassasjön och framträngde i nord- lig riktning mot Tanganjikasjön genom trakter, förut voro mycket litet kända. Han öfvergick mbesi, Kongos källflod, 28 jan. 1867, nådde ganjika 31 mars, gick därifrån mot v. samt le i nov. 1867 Moerosjön, sedan han några vec- förut upptäckt Lualaba, som han trodde vara ns öfre lopp. I maj 1868 kom han till Kasem- stad, och 18 juli upptäckte han Bangveolosjön. ifrån vände han sig mot n. och kom i mars 9, hårdt medtagen af sjukdom, till Udjidji på ganjikas östra strand, där han väntade bref och åd. Dessa hade dock under vägen stulits af erna och de slafvar man sändt därmed. Från idji skref han ej mindre än 42 bref till hemmet, intet enda kom fram, hvilket gjorde, att man ıropa greps af oro för hans skull och t. o. m. tade, att han var död. I juli 1869 for han r sjön in åt manyemas land och försökte ett helt förgäfves att nå Lualaba, hindrad dels af in- ngarna och slafjägarna, dels af sin långa sjuk- . Först 29 mars 1871 lyckades han framkomma Nyangwe vid Lualaba, där han dröjde 4 måna- under fåfänga försök att erhålla en båt. Det där, som han blef vittne till, huru araberna lag utan ringaste anledning verkställde en mas- r på marknadsfolket, kvinnor och barn, och köto dem i hundratal. Den af honom sedermera sända berättelsen om detta uppträde väckte så harm i England, att åt L. måste tillerkännas inga del i det fördrag, som England därefter in- med sultanen af Sansibar om slafhandelns upp- vande på Afrikas östkust. Sjuk till kropp och lämnade L. Nyangwe i juli 1871 och återkom Udjidji 23 okt. Han led där brist på allting, hans kropps- och själskrafter voro uttömda, då dagar senare (28 okt.) den af Gordon Bennett hans uppsökande utsände H. M. Stanley an- le med rika förråd och ingaf honom nytt mod Stanleys berättelse "Huru jag fann L.", 1873). s. med Stanley undersökte han norra ändan af ganjika, från hvilken, enligt L:s tro, utlopp ıs till Mwutan Nzige (Albert Nyanza), men r, att Rusisi är tillflöde till och icke ett aflopp sjön och att Tanganjika således icke tillhör ns flodområde. Han följde därefter Stanley till amwesi (mellan Udjidji och Sansibar) samt invän- e där i fem månader det manskap, som denne le sända från kusten och med hvilket L. ämn- e företaga en expedition till Bangveolosjön, rs tillflöden han ville finna. Han färdades längs sydöstra stranden af Tanganjika och omkring sjöns sydända genom Urumba samt nådde i jan. 1873 Bangveolo. Dennas södra strand följde han mot s., så hårdt medtagen af dysenteri (hans vanliga åkomma), att han slutligen måste låta bära sig. 21 april blef L. så svag, att han efter den tiden knappt kunde göra anteckningar i sin dagbok, och 27 april skref han i den för sista gången. Två dagar senare ankom sällskapet till Chitambos by s. ö. om sjöns södra strand, och där funno hans tjänare honom på morgonen 1 maj död i knäböjande ställning vid sängen. L:s lik jämte hans papper, instrument m. m. fördes af hans trogna tjänare under stora faror och mödor till Sansibar samt därifrån till England, där hans döda kropp 18 april 1874 nedsattes i Westminster abbey. Hans troget förda dagböcker under de sista 7 årens vandringar utgåfvos 1874 af hans vän H. Waller under titel *The last journals of D. L. in Central Africa*. En bronsstaty af L. i East Prince's street gardens i Edinburgh aftäcktes 15 aug. 1876 och en annan på George square i Glasgow 19 mars 1879. I Chitambo erinrar sedan 1902 en varaktigare minnesvård om dagen och platsen för hans död än den trädstam, i hvilken hans infödda följeslagare anteckna tilldragelsen. — Ingen resande har gjort så mycket för kännedomen om Afrikas geografi som L. under sina 30 års färder där, hvilka omfattade en tredjedel af kontinenten. Han öppnade först för vetenskapen världsdelens inre mellan 21° s. br. och sjötrakten. Hans resa tvärs öfver kontinenten från Loanda till Quelimane, hans kartläggning af nedre och mellersta Sambesi, Shire och Rovuma äro storverk, som skulle hvar för sig gjort en man ryktbar. Hans upptäckt af en jätteflod (Lualaba) midt inne i kontinenten sätter kronan på hans öfriga hydrografiska upptäckter: sjöarna Ngami, Djilolo, Shirva, Njassa, Moero och Bangveolo. L. var ingen snabb resande; han färdades långsamt, iakttog och antecknade omsorgsfullt allt anmärkningsvärdt med en sällspord geografisk instinkt och en vetenskaplig iakttagares vana öga, studerade infödingarnas seder, åt deras föda, bodde i deras hyddor samt deltog i deras fröjder och sorger. I alla de länder, genom hvilka han färdades, hålles hans minne kärt af de infödda stammarna, hvilka nästan utan undantag betraktade honom snart sagdt som ett högre väsen. Han var i sitt uppträdande alltid öm och kärleksfull mot dem. L. var en kristen ej blott i ord, utan ock i handling, och i första rummet låg honom de besökta folkens andliga frälsning om hjärtat. Men äfven deras jordiska bästa afsåg han, och Afrikas förbannelse, slafhandeln, var städse föremål för hans ogillande. Han var, säger Stanley, en öppen, ädelsinnad man, oskuldsfull som ett barn, en sann, ädel kristen. Biografier af Roberts (1874), Blaikie (1881), Th. Hughes (1891), H. H. Johnston ("L. and the exploration of Central Africa", s. å.) och Stanleys "Autobiography" (1909). Wbg. (J. F. N.)

Livingstonebergen [liˈvinstən-], en af tre parallellkedjor bestående bergstock i Tyska Öst-Afrika, vid Njassasjöns norra och östra strand. De stupa brant ned mot sjön, men terrassformigt mot ö. Den mellersta kedjan, som är högst, når 3,000 m. J. F. N.

Livingstonefallen [liˈvinstən-] kallade Stanley de fall, som Kongo gör nedanför Stanley pool, men namnet har ej upptagits.

Livingstonemedaljen [li'vingston-], utdelad af geogr. sällskapet i Edinburgh, är instiftad till minne af David Livingstone.

Liviska språket, det af liverna (se d. o.) talade språket (se Finsk-ugriska språk, sp. 378), ett af lettiska element alldeles genomväfdt, utdöende idiom, som bland de speciellt finska språken står estniskan närmast. Trots den långt gångna ombildningen och destruktionen af en hop element visar liviskan dock äfven åtskilliga ålderdomliga drag af stort intresse. Utom några (dåligt upptecknade) folksagor har intet annat tryckts på liviska än öfv. af Mattei evangelium till dess båda på Kurlands norra udde talade dialekter (London 1863). Se J. A. Sjögren, ''Gesammelte schriften'', II (1861), V. Thomsen, ''Beröringer mellem de finske og de baltiske sprog'' (1890), och E. N. Setälä, ''Yhteissuomalainen äännehistoria'' (1890—91). K. B. W.

Livistōna (*Livistonea*) R. Br., *bot.*, ett släkte inom palmernas familj. Dithörande arter, hvilka förekomma i tropiska Asien och Australien, äro praktfulla träd med mycket stora solfjäderlika blad, hvilka användas till taktäckning o. s. v. Deras späda skott äro användbara likt blomkål. *L. australis* (se Australien, sp. 454) och *L. chinensis* (se fig.; *Latania borbonica*) höra till våra växthus' och boningsrums vanligaste solfjäderspalmer. O. T. S. (G. L—m.)

Livistona chinensis.

Livius, namn på en plebejisk släkt i det gamla Rom. En bekant medlem af denna var Marcus L. Salinator. Han var konsul 219 och 207 f. Kr. samt besegrade under sitt senare konsulat, i förening med C. Claudius Nero, den kartagiske fältherren Hasdrubal vid Metaurus. Efter sitt första konsulat hade han jämte sin ämbetsbroder, L. Æmilius Paullus, blifvit för någon förseelse sakförd och dömd af folket. 204 var han censor jämte den nyssnämnde Nero, som hade varit fiende till honom före konsulatet af 207. Den gamla fiendskapen utbröt ånyo, så att Rom fick bevittna skådespelet af två censorer, hvilka offentligt ville brännmärka hvarandra. — Till släkten L., familjen *Drusus*, hörde Livia Drusilla, kejsar Augustus' maka (f. 57 f. Kr.). Hon var först gift med Tiberius Claudius Nero, men blef 38 f. Kr. skild från honom och s. å. förmäld med Octavianus (Augustus). Livia bibehöll härskarens kärlek genom personliga behag, tillgivenhet, undfallenhet i viktiga saker och klokhet, så att förhållandet emellan makarna var det bästa. Augustus rådförde sig gärna med henne och satte högt värde på hennes klara förstånd. Vanligen beskylles hon för att ha på allt sätt, äfven med brottsliga medel, sökt vinna tronföljden åt den ene af sina bägge söner i första giftet, Tiberius (den andre, Drusus, dog 9 f. Kr.; med Augustus hade hon inga barn), men denna beskyllning är ingalunda styrkt. Sant är, att Tiberius slutligen utsågs till Augustus' efterträdare, men detta skedde, först sedan dennes systerson Marcellus samt dottersöner Cajus och Lucius äfvensom måg Agrippa hade afgått. Det är icke ens sannolikt, långt mindre bevisadt, att alla dessa fallit offer för L:s moderliga politik. När Tiberius öfvertog härskarmakten (14 e. Kr.), ville han i öfverensstämmelse med Augustus' testamentariska förordnande bli hans medregent; men hennes makt-anspråk väckte efter någon tid Tiberius' missha, och det kom till en brytning emellan mor och son så att den senare icke vidare besökte henne. Hon afled år 29. — Till släkten Livius hörde ej historieskrifvaren Titus Livius (se följ. art.). — Om Marcus Livius Drusus d. ä. och d. y., se Drusus. R. Td.

Kejsarinnan Livia. Efter antik marmorstaty i Neapel, funnen i Pompeji.

Līvius, Titus L. Patavīnus, romersk hi-datecknare, f. 59 f. Kr. i Patavium (det nu-Padua; däraf hans namn Patavinus, ''från P.''), d. där 17 e. Kr., tillhörde efter all sannolikhet en ansedd och välmående familj samt åtnjöt vårdad uppfostran. I den grekiska litteraturen var han väl hemmastadd och tyckes ha gjort studier särskildt i filosofi och retorik. Större delen af sitt lif tillbragte han i Rom. L. höll sig fjärran från det offentliga verksamheten och egnade sin tid åt literära sysselsättningar. Oaktadt han i likhet med sin fädernestads inbyggare, som skola ha slutit sig till Pompejus, från början var det republikanska statsskicket bevågen, blef han dock högt uppburen af Augustus och egde för öfrigt ett godt namn om sig i Roms mera bildade kretsar. Han författade bl. a. några filosofiska skrifter, som gått förlorade. Viktigare var hans stora historiska verk, *Rerum romanarum ab urbe condita libri*, hvilket behandlade Roms historia från stadens grundläggning (753 f. Kr.) till Drusus' död (9 f. Kr.). Det omfattade 142 böcker, af hvilka vi ega i behåll 1:a—10:e samt 21:a—45:e (41:a och 43:e ofullständiga), äfvensom ett litet stycke af 91:a. Det har, åtminstone i senare tider, indelats i ''dekader'' (af grek. *dekas* tiotal af böcker). Till detsamma finnas innehållsförteckningar (*periochæ*) för hvarje bok (utom 136 och 137:e), författade af obekant hand (för böckerna 37—40 och 48—55 i afvikande form, från

yptiska papyri). Redan tidigt (30 e. Kr.) blef af ns verk utarbetadt ett — nu förloradt — sammndrag (*epitome*), hvilket tydligen användts af ra senare författare.

Till hufvudsaklig uppgift för sin historiska skriftllarverksamhet gjorde L. förhärligandet af den nerska staten, som från en ringa begynnelse genom lars hägnande nåd och människors kraftfulla verknhet hade utvecklat sig till ett världsrike. Det r i detta syfte han ville lämna en mot den förlade smakens fordringar svarande framställning af narfolkets öden från äldsta tider. Genomträngd öfvertygelsen om historiens sedliga betydelse, afr han också att väcka beundran och vördnad för ntidens höga ande, storslagna män och lysande ltebragder för att på detta sätt hos ett sjunket kte lifva fosterlandskärleken samt frammana lyftg i tänkesättet och kraft att handla. Till främde af sitt mål fann han sig böra starkt framhålla darnas ingripande i statens öden, hvilket för hans ta romerskt religiösa öfvertygelse framträdde på i ögonen fallande sätt, äfven i järtecken. De antydda synpunkterna blefvo bestämmande för petet. L. gjorde intet försök att ge en på källskning i första hand och noga genomförd kritik ggd framställning af Roms historia, ett försök, n uppenbarligen, i synnerhet med den tidens otillkliga hjälpmedel och outvecklade arbetsmetoder, lle ha öfverstigit *en* persons förmåga. Han nöjde med att vandra i sina föregångares fotspår för efter dem lämna en underhållande och tilltalande ldring, i hvilken framför allt de stora personligterna och deras verksamhet skulle tecknas samt gen, i hvilka romarna vunnit så stor glans och a, få sin rätta belysning. Vida mindre gällde det remot att systematiskt framställa gången af förtningens utveckling och noggrant beskrifva sta is inrättningar, något, som under de fullständigt dande förhållandena, då uppfattningen af fornen var förduklad och uppblandad med nya förellningar, utan tvifvel hade måst medföra stora righeter.

Företrädesvis höll L. sig till de senare historiecifvarna, såsom Licinius Macer, Valerius Antias, Tubero m. fl., hvilkas framställning, om också alltid med urkunder styrkt, dock bäst synes ha npat sig att bearbeta för allmänheten. Likväl kes han ha för olika tidsskeden valt olika ledare, att han följt än den ene, än den andre, allt som ras egen kännedom om och behandling af ämnena rtill föranledde. I tredje dekaden har han efter sannolikhet mycket anlitat Coelius Antipater. r 3:e—5:e dek. har vidare Polybios varit hufvudkälla. Skiljaktiga uppgifter och tvifvelsl, uttalade af författarna själfva, lämnade han det mesta åt deras värde och meddelade, hvad n fann allmänt antaget, stundom med bifogande olika meningar, utan kritisk sofring af materialet. an iklädde sig ock i allmänhet intet ansvar för värdigheten af hvad han omtalade, synnerligen fråga om mera osäkra uppgifter och berättelser, som beträffande sagorna från den äldsta tiden och dra sägner, som behandla underbara tilldragelser. t han till följd af sitt arbetssätt skulle komma meddela åtskilligt mindre noggrant eller fullständigt i fråga om statens författning och förvaltning, ses utan svårighet. Äfven visar sig i ämnets behandling en viss ojämnhet, som utan tvifvel har sin grund i ofullständig planläggning och i skiljaktigheten af de källor, som begagnats. Själf röjer L. ett tydligt deltagande för personer och händelser, och öfverallt framträder hans känsla för det skickelsedigra i folkets öden. En följd af hans starkt utpräglade nationella uppfattning är, att han söker ställa allt i så fördelaktig dager för Rom som möjligt, och tvärtom. Detta framstår bl. a. vid skildringen af fienders — framför allt Hannibals — karaktär och tänkesätt m. m.

Vända vi oss nu från innehållet till framställningssättet, möter oss främst den retoriska färgläggningen. Särskildt har L. lagt an på att infläta tal af de handlande personerna. Dessa tal äro i allmänhet väl egnade att lägga i dagen stämningar, bevekelsegrunder och karaktärer, men röja å andra sidan en viss benägenhet för vältalig utsmyckning af ämnet. Stilen företer rikedom och omväxling, är på en gång angenäm och värdig samt lämpar sig förträffligt för att åskådliggöra situationer och händelser. Periodbyggnaden är konstfull, stundom kanske väl tung. I ordvändningar och uttryck är L. något friare än de äldre författarna, t. ex. Cicero och Cæsar, närmar sig stundom skaldernas språkbruk samt har ett och annat, som väl mycket erinrar om grekernas ordvändningar. Asinius Pollio skall, enligt Quintilianus' uppgift, ha hos L. funnit en viss ''patavinitas'', förmodligen ett från det fina hufvudstadsspråket afvikande uttryckssätt. Då man dock ej eger vidare upplysning om de enskildheter, som föranledt det i fråga varande omdömet, är det omöjligt att härom närmare uttala sig. Så mycket är säkert, att hos L. i afseende på språket flera nyheter förekomma, hvilket likväl ej hindrar, att det, öfver hufvud bedömdt, är förträffligt.

Att L. länge skulle betraktas som en hufvudkälla — och en tillförlitlig sådan — för romersk historia är gifvet, eftersom den historiska kritiken först sent vaknade till lif. Enstaka fall af kritiska tvifvelsmål förekomma redan hos Glareanus, Cluverius och J. Gronovius, men det var först J. Perizonius, som genom sin skrift ''Animadversiones historicæ'' (Amsterdam 1685) på allvar drog i tvifvel trovärdigheten af L:s framställning i fråga om Roms äldsta tider. Efter honom följde G. Vico (1725) och L. de Beaufort (1738), men framför alla andra blefvo B. G. Niebuhrs forskningar (efter 1810) viktiga. Sedan dess har kritiken alltjämt utvecklat sig, och den skarpsinnige Th. Mommsen sökte rekonstruera Roms äldsta historia med stöd af hvad senare tider bevarat i fråga om inrättningar och samhällslif, medan Madvig varnar för att taga för godt, hvad antiken icke har genom några urkunder bestyrkt. Till L. måste dock alla gå, och hans uppgifter — ej sällan oklara och beroende på missförstånd — lämna alltjämt vetenskapsmännen rikt ämne till kritik och behandling i skrift, i synnerhet när de sammanställas med hvad Dionysios från Halikarnassos har meddelat.

L:s text har funnit bearbetare och utgifvare i mängd. Holländaren Drakenborchs stora upplaga (1738—46) innehöll äfven supplement för de förlorade böckerna (af Freinsheim). De mest betydande af de senare editionerna äro Weissenborns med kommentar försedda och efter utgifvarens död af H. J. Müller delvis reviderade samt den af Madvig och

Ussing utgifna, till hvilken sluter sig Madvigs kritiska skrift ”Emendationes livianæ”. Handskriftforskningen har bedrifvits med ifver och framgång. I den tog svensken A. Frigell liflig del, och han framträdde därefter såväl med textupplagor som med kritiska skrifter. För ungdomens behof äro upplagor af en del böcker af L:s verk utgifna och kommenterade af A. F. Wimmercrantz, A. T. Broman och R. Törnebladh samt A. Frigell, hvilkas editioner omfatta flera eller färre böcker i första dekaden samt en eller två i den tredje (21 och 22), äfvensom af P. Bagge (3:e dekaden). På svenska är L:s romerska historia öfverflyttad af E. Schröder (1626) samt O. Kolmodin d. y. (böckerna 1—10 och 21—27; 5 bd, 1831—44). — Se vidare Taine, ”Essai sur Tite-Live” (5:e uppl. 1888) och Soltau, ”L:s geschichtswerk” (1897). R. Tdh.

Livius Andronicus, romersk skald, kom helt ung, sannolikt efter eröfringen af Tarent, 272 f. Kr., till Rom som slaf, men frigafs sedermera af sin husbonde, troligen M. Livius Salinator, efter hvilken han antog namnet Livius. Efter att först ha sysselsatt sig med undervisning egnade han sig åt skaldskap och skådespelarkonst. Om hans litterära betydelse se Latinska litteraturen, sp. 1318. R. Tdh.

Livjægerkorpset, da. Se Lifjägarkåren.

Livland (Lifland, Liffland). 1. Urspr. benämning på det område vid Östersjöns östra kust, som beboddes af liver (se d. o.), men sedan dessa uppgått i de under 1000-talet inträngande letterna, har L. varit företrädesvis en geografisk och administrativ benämning för det af ester, letter och inflyttade tyskar bebodda landet emellan Estland och Kurland. Emedan detta område intar den mest betydande delen af de s. k. Östersjöprovinserna, ha under dess namn stundom innefattats äfven de kringliggande. Med Svenska L. förstods den af Sverige eröfrade, n. om Düna belägna delen af L., med Polska L. den s. om samma flod belägna delen. — 2. En af de tre ryska Östersjöprovinserna, begränsas i n. af Estland, i ö. af sjön Peipus, som skiljer L. från guv. S:t Petersburg, och guv. Pskov, i s. ö. af Vitebsk, i s. v. af Kurland och i v. af Rigaviken samt har en areal af 47,029 kvkm., hvaraf 2,876 kvkm. komma på öarna (Ösel, Moon, Kynö, Runö m. fl.). L. är företrädesvis ett slättland och genomskäres i n. och s. af en från Estland kommande platå, hvilken löper på ömse sidor om Virzjärv-sjön och har sina största höjder s. ö. om denna sjö nära östra gränsen i Munnamäggi (324 m.), det högsta berget i Östersjöprovinserna, och Vallamäggi (296 m.). Längre söderut, emellan floderna Ewst och Aa, ligger en annan platå, hvars högsta punkt är Gaising-kalns (313 m.). Som företrädesvis vackra anses den på gamla borgruiner rika trakten kring Wenden, hvilken af tyskarna i landet kallas ”livländska Schweiz”, samt omgifningarna kring Segewold, Kremon och Kokenhusen. Vid kusten af Rigaviken, vid sjöarna Peipus och Virzjärv samt längs de större vattendragen är landet lågländt, mest skogs- och kärrtrakter. Omkr. 1,500 kvkm. af landet äro betäckta med vatten (oberäknadt L:s andel af Peipus-sjön), och af dem komma 274 kvkm. på Virzjärv. Tillsammans lära finnas 325 vattendrag och 950 sjöar (däribland 350 större). Till Rigaviken flyta Pernau, Salis, Düna samt livländska och kurländska Aa, alla segelbara, till Finska vikens vattenområde endast den i Peipus utmynnande Embach. Den nära 300 km. långa kusten har blott två hamnar, Pernaus och Dünas mynningar. De många hamnarna på ön Ösel äro af ringa betydelse för handeln, emedan inloppen äro besvärade af ref och sandbankar. Landets geologiska byggnad är noga undersökt. Den siluriska formation, som betäcker Estland, uppträder äfven i norra L.; återstoden tillhör det devoniska systemet. Det hela är betäckt af glaciala bildningar, stundom ända till 120 m. tjocka. Erratiska block finnas spridda öfver hela landet, t. o. m. på dess högsta punkter, såsom på Munnamäggi. Jorden är fögad fruktbar. Klimatet är rått och fuktigt; medeltemperaturen för året är i Riga 6° C. (för vintern —5° för sommaren + 17,5°), i Dorpat 4,5°. Skogar betäcka ungefär 1/4 af landet och finnas företrädesvis längs kusten samt äro öfvervägande barrskog, men äfven nordiska löfträd. Ännu förekomma björnar och vargar, mer sällsynta äro lodjuret och älgen. Jordbruket är hufvudnäring och lämnar något till afsalu, i synnerhet af lin. 18,5 proc. af jorden är åker, 41,5 proc. äng och betesmark. Äfven fiske är en viktig näringskälla. I industriellt hänseende intar L. en framstående plats bland ryska guvernement. Främst står tillverkningen af ylleväfnader och brännvin. Den förnämsta fabriksstaden är Riga, som jämte närmaste omgifning producerar 90 proc. af landets hela industrivärde. F. ö. har blott Pernau någon betydelse på detta område. Handeln är blomstrande och koncentrerar sig hufvudsakligen i Riga, i mindre mån i Pernau, Dorpat och Arensburg. De förnämsta exportvarorna äro petroleum, oljekakor, ull, hampa, linfrö, lin, spannmål och trä. Flera järnvägslinjer korsa landet. — Invånarnas antal uppgick 1897 till 1,295,231 (28 på 1 kvkm.). Största delen är ester, i norra delen (49 proc.), och letter, i södra delen (43,4 proc.) samt tyskar (7,6 proc.), hvilka bilda adeln och städernas borgerskap, ryssar (omkr. 5,4 proc.), polacker (1,1 proc.) och judar (2 proc.). Liverna, hvilka getsitt namn åt landet, ha uppgått i letterna (se Liver). Språkgränsen emellan ester och letter går nu från Salis öfver Rujen, Walk och Rauge till Marienburg. Med afseende på religionen voro 1897 79,8 proc. protestanter, 14,3 proc. ortodoxa greker (ehuru till en betydlig del raskoliker), 2 proc. judar, 2,3 proc. rom. katoliker. De tyske eröfrarnas ansträngningar att förtyska landet ha fullkomligt misslyckats. Ester och letter visa öppet sitt traditionella hat mot inkräktarna. Undervisningsspråket är i alla skolor, äfven de privata, numera (sedan 1887) ryska. På senare tid har ryska regeringen börjat arbeta på en russifiering af L. liksom af de andra Östersjöprovinserna samt infört ryska lagboken (1835) och påbjudit ryska språkets användning st. f. det tyska (1867 och 1885). Bönderna eg

Livlands vapen.

dast 15 proc. af landets jord, adeln (tyskarna) t öfriga. Lifegenskapen upphäfdes 1819, och bönrna erhöllo frihet till sina personer, ehuru de arstå under godsegarnas jurisdiktion. Sedan 1849 r det arbete de måste göra åt godsegarna smångom, ehuru ej fullständigt, blifvit aflöst med pengar, och bönderna ha erhållit rätt att friköpa ıa jordlotter. Men då priset är högt och minimum omkr. 32 har, försiggår friköpningen mycket ngsamt, och större delen af den jordbrukande assen är förpaktare (*knechte*), hvilka när som helst nna uppsägas af godsegarna. Allmogen är också ycket fattig och utvandrar i massa till andra delar tsar-riket. Tid efter annan tager emigrationen rm af massutvandring, som regeringen söker ıdra genom tvångsåtgärder. Folkbildningen står tydligt högre än annorstädes i Ryssland, i det t 87 proc. af barnen mottaga regelbunden undersning. Högre undervisning meddelas vid Jurvs (Dorpats) universitet, Rigas polyteknikum och högre prästbildningsanstalt. — I spetsen för s förvaltning står en guvernör. (Före 1876 hade ska Östersjöprovinserna en gemensam generalıvernör, som residerade i Riga.) Från L:s öfverınstol, ”hofgericht”, i Dorpat vädjas till senaten Petersburg. De i L. stationerade trupperna lyda ıder generalguvernörens i Vilna öfverkommando. en lutherska kyrkan står under livländska konstoriet i Riga. Guvernementet indelas i 9 kretr: Riga, Wolmar, Wenden, Walk, Dorpat (Jurv), Werro Pernau, Fellin och Ösel. L:s vapen en svärdförande grip i rödt fält. Hufvudstad Riga. (J. F. N.)

Historia. L:s äldsta kända befolkning utgjordes letterna (se d. o.), som dock undanträngdes af finska stammarna ester och liver, efter hvilka ndet fick sitt namn; de lefde i ständigt inbördes f, men utsattes därjämte för anfall af nordiska kingar och af ryssarna; det af storfurst Jaroslav 030) grundlagda Jurjev (Dorpat) bestod emellertid ke länge som eröfring. På 1100-talet började lyba köpmän redan allmänt att öfver Visby segla på , och i deras spår följde omkr. 1180 den holeinske munken Meinhard, som vid Yxkull undlade den första kristna kyrkan bland liverna; dan 1188 vigdes han af den bremiske ärkebiskopen l L:s biskop. Hans verk upptogs af biskop Alert (1199—1229); denne samlade nya kolonister ån nordvästra Tyskland, grundlade 1201 Riga, där n tog säte, och stiftade en af påfven 1204 beäftad andlig riddarorden (*Fratres militiæ Christi*), m ställdes under biskopens inseende och tempelerrarnas regel; dess ordensdräkt gaf snart anledng till benämningen svärdsriddare. Unger samtidigt anlade cistercienserna ett kloster vid ünamünde. Albert mottog 1207 L. som län af yske konungen Filip, hvarigenom detta blef en del Tyska riket och han själf tysk riksfurste, men an måste samtidigt till orden öfverlåta en tredjedel landet. Började slitningar mellan biskopen och dens mästare hejdade icke ordens fortsatta krigiska ission, hvars svårigheter dock ökades af sammanötningar med litauerna och af den trots sina öfverögheteanspråk tillbakasatte bremiske ärkebiskopens triger. De vilde esternas sega motstånd föranledde ıart en hjälpansökan till den danske konungen, och ån 1219 utbredde denne sitt välde öfver Estland, där Reval grundlades. De utbrytande inre oroligheterna i Danmark satte dock detta välde på spel, sedan esterna 1226 rest sig mot inkräktarna och deras missionärer. Orden och biskopen af Riga lyckades till sist kväfva upproret, men då litauer och kurer tillfogade dem 1236 ett svårt nederlag, måste de söka hjälp hos Tyska orden i Preussen. Följden blef, att den livländska orden 1237 nyorganiserades som en gren af Tyska orden (Tyska orden i Livland), hvars regel och dräkt de förre ”svärdsriddarna” antogo; deras mästare valdes på ordenskapitlet i Marienburg. Semgallens stift blef icke långt därefter förenadt med Riga stift (1245). Stiftet Kurlands landsherrerätt var inskränkt till en tredjedel af Kurland, hvaremot Tyska orden i detta land tog i besittning två tredjedelar utan länsförpliktelse. Ännu mera invecklade blefvo förhållandena 1253, då de tre livländska stiften och stiftet Kurland jämte de tre preussiska stiften Kulm, Samland och Ermeland ställdes under ärkebiskopen af Riga. Denne blef som öfverhufvud för L:s biskopar Tyska ordens länsherre, men som öfverhufvud för de preussiska stiften ordens vasall. Med staden Riga, som var faktiskt oberoende af ärkebiskopen och i slutet af 1200-talet ingick i hansan (liksom senare Dorpat, Reval m. fl. städer i L.), kom orden från 1297 i långvariga stridigheter, och ehuru staden stöddes af biskoparna och kallade litauerna till sin hjälp, led den svårt afbräck. Dünamündes inköp från cistercienserna (1305) gaf orden en strategiskt viktig stödjepunkt i kampen, men ådrog den en långvarig process vid den påfliga kurian, som efter att ha bannlyst orden 1313 afgjorde tvisten till dess förmån 1319. Riga måste till sist (1330) falla till föga inför orden och erkänna sig som både skatt- och krigspliktigt till denna. Ett mot det tyska väldet riktadt uppror bland esterna (från 1343) tvang Reval och det estländska ridderskapet att söka ordens hjälp, och efter upprorets krossande såg sig den danske konungen nödsakad att till denna sälja sitt estländska välde (1346). Efter dessa framgångar sträfvade orden att införlifva också biskopsstiften med sitt område, men utan beståndande framgång. Däremot blef den under 1400-talets lopp faktiskt oberoende af den preussiska grenen af orden, som trots livländsk hjälp låg under i kampen mot det polsk-litauiska riket. L. hade samtidigt fått en farlig fiende i det småningom samlade moskovitiska storfurstendömet; den energiske ordensmästaren Walter v. Plettenberg (1494—1535) måste gå i krig mot ryssarna. Reformationen vann från 1520-talet hastig spridning, särskildt i L:s städer, prelaternas välde vacklade, men Plettenberg begagnade icke tillfället att efter Albrekts i Preussen exempel sekularisera orden och göra sig till ett enadt L:s härskare. Splittringen emellan katoliker och protestanter, ridderskapets själfviska omsorg om, att landsherrarnas makt i fråga om den inre styrelsen hölls inom så snäfva gränser som möjligt, städernas internationellt hanseatiska intressen, böndernas lifegenskap (sedan 1300-talet) och ytterliga råhet — allt detta var däremot omständigheter, egnade att hota den livländska federativstatens bestånd. Ordens strid med ärkebiskop Vilhelm ledde omsider till Polens inblandning och freden i Posswol 1557, hvilken blottade ordens vanmakt. 1558 kastade Ryssland sina härar öfver det värnlösa landet, och detta sökte då skydd hos sina andra grannar. Den siste ordens-

mästaren, Gotthard Kettler, och den siste ärkebiskopen, den nyssnämnde Vilhelm af Brandenburg, afträdde genom ett fördrag i Vilna (sept. 1559) till Polen-Litauen landet s. om Düna mot löfte, att detta rike skulle skydda deras öfriga besittningar. S. å. köpte Danmark stiften Ösel och Kurland, af hvilka dock endast det förra kvarstannade under danskt herravälde. I juni 1560 tilläts Polen besätta de flesta livländska slotten; i juni 1561 gaf sig Reval med Harrien och Wierland under Sverige, och s. å. måste Kettler och ärkebiskopen, genom ett nytt fördrag, i Vilna, afstå till den polske konungen återstoden af sina besittningar, hvarvid Kettler fick Kurland som hertigdöme under länsplikt. 1566 upplöstes ärkestiftet, och L. — som vid denna tid började benämnas hertigdöme — blef formligen införlifvadt med Litauen. Men vid Polens och Litauens definitiva union 1569 betecknades L. som de förenade rikenas gemensamma inkorporerade besittning. Det 1598 uppblossande svensk-polska tronföljdskriget under Sigismund vardt tillika en kamp om L. Det lyckades ej Karl IX att intaga landet, men Gustaf II Adolf eröfrade det, och Sverige fick genom fördragen i Altmark (1629) och Stuhmsdorf (1635) tillsvidare behålla det. 1660 vardt det ”öfverdüniska” L. (L. n. om Düna) formligen afträdt till Sverige. Genom Stora nordiska kriget gick L. förloradt för Sverige. Visserligen vann den svenske öfverbefälhafvaren i L. Schlippenbach en lysande tredubbel seger öfver ryssarna vid Rappin, Kasaritz och Rauge (5 sept. 1701), men hans nederlag vid Erastfer (dec. 1701) och Sagnitz (1702) lämnade L. öppet för deras härjningar. 1704 eröfrade ryssarna Dorpat, 1710 de öfriga fästningarna, och genom freden i Nystad 1721 afträddes L. till dem.

L. var under ordenstiden en ”riksomedelbar” del af ”Heliga romerska riket af tyska nationen” (L:s landsherrar, biskoparna och ordensmästaren, voro riksfurstar), men påfvens inflytande var större än kejsarens: biskoparna och orden sågo i påfven sin öfverherre. Biskoparna regerade med tillhjälp af domkapitel, ordensmästaren med biträde af ordenskapitlet, hvilket sistnämnda utgjordes af ordens stordignitärer (landtmarskalken och komturerna). Den sammanhållande enheten i den livländska federativstaten var landtdagen, som sammanträdde i Walk eller Wolmar och var fördelad på 4 kammare: 1) ärkebiskopen, biskoparna och 2 abboter, 2) ordens mästare och stordignitärer, 3) stiftens och ordens världsliga ridderskaps (vasallernas) deputerade, 4) städernas ombud. Under 1400-talet uppstodo stifts- och ordensråd, som af landsherrarna togos ur kapitlen, ridderskapet och borgerskapet samt fingo stort inflytande på förvaltningen och rättskipningen. — Under polska tiden fick L. visserligen vidtgående privilegier, de s. k. Sigismund Augusts privilegier (1561), men de polska riksmyndigheterna, konungen och den polsk-litauiska riksdagen inskränkte dem snart samt sökte förpolska L.; den nya författning, som konung Stefan oktrojerade 1582, var ett uttryck för denna tendens. Enligt dessa som ”nådeakt” betecknade ”Constitutiones Livoniæ” indelades L. i 3 ”presidentskap” l. enligt den 1598 införda polska benämningen, ”vojevodskap” (lat. *palatinatus*), nämligen Dorpat, Wenden och Pernau. Presidentskapen voro delade i ”starostier” (tills. 26). I spetsen för hela L:s styrelse stod en kunglig administrator (af polsk-litauisk nationalitet). Rättskipningen utöfvades af 4, senare 3 ”landgerichte”, från hvilka vädjades till *conventus judicialis*. Landtdagen, från 1598 alltid sammanträdande i Wenden, egde fortfarande bestånd, men kom snart att hufvudsakligen bestå af adelns deputerade. Samtidigt hade L:s katolska kyrka reorganiserats genom insättandet af en biskop i Wenden. — Under svenska väldet var L. en under Sveriges krona lydande, i säregna former administrerad provins, hvars statsrättsliga ställning dock gaf anledning till tvister mellan konung och landtständer. Både Karl IX och Gustaf II Adolf sökte förmå de senare att sända ombud till den svenska riksdagen, men livländarna häfdade principiellt sin särställning, och i 1634 års regeringsform begränsades representationsplikten till Sveriges och Finlands gamla område. Livländarnas kraf på bekräftande af landsprivilegierna af 1561 (hvilkas urkund gått förlorad) uppfylldes ej af Gustaf Adolf, som dock (1629) tillmötesgick dem med en allmän och provisorisk försäkran; privilegiernas faktiska bestånd bekräftades af senare svenska regenter intill envåldet, sist af Karl XI 1678. På Kristinas tid lyckades adeln under Otto von Mengdens ledning organisera sin maktställning i nya institutioner; på landtdagarna, hvilkas verksamhet reglerades i landtdagsordningen af 1647, valde den sålunda en hauptmann och (fr. 1643) ett landtråd (se d. o.), som, ställdt vid generalguvernörens sida, skulle bevaka dess intressen. Något senare (från 1660) började den eftersträfva omedelbar andel i den svenska statsmaktens utöfning och ansökte numera om sin inkorporering i riksdag och riddarhus, men detta kraf mötte svårigheter, och det inbrytande envåldets svenska ständer kunde utsträcka reduktionen till L:s adel utan dess hörande. Dess följande protester lämnades utan afseende, och i generalguvernören grefve Hastfer (se d. o.) fann konungen en energisk och hårdhändt medhjälpare, medan adelsoppositionen i Patkul (se d. o.) fick sin lidelsefullaste advokat. Konflikten vidgades (från 1690) till frågan om privilegiernas rättskraft och eventuella kodifiering, men löstes radikalt af envåldsmonarken genom författningarna af 1694 (se nedan), som fullständigt sönderbröto det ekonomiskt redan lamslagna adelsregementet i L. Den stränga räfst, som samtidigt inledts mot oppositionens ledare, föranledde ytterligare förbittring, och denna tog sig uttryck bl. a. i Patkuls landsförrädiska intriger. — De viktigaste af adelns rättigheter voro oinskränkt myndighet öfver bönderna — både Gustaf II Adolf och Karl XI funno sig manade att taga dessa i rättsligt skydd mot adelns alltför godtyckliga behandling — samt innehafvandet af länsgodsen efter länsrätten. Enligt denna voro länsgodsens innehafvare såväl som allodialgodsens egare — dessa senare voro dock helt få — fria från andra ord. skatter, men skulle utgöra rusttjänst, nämligen för hvarje femtontal ”hakar” (jordbeskattningsenheter) 1 ryttare och, årligen, 60 rdr sp. Adelns bönder måste dock sedan 1634 erlägga ”stationen”, en ursprl. tillfällig, sedermera ord. skatt. Men L:s adel var å sin sida ej så noga med, huru den kom i besittning af länsgods eller forna stifts- och ordensgods. Redan de polske konungarna, sedermera äfven Gustaf II Adolf, anbefallde undersökningar därom; men dessa blefvo ej afslutade. Livländarna nekade aldrig till, att de forne landsherrarnas gods rätte-

en tillhörde svenska kronan. Men då dessa kronods såldes, förpantades eller bortskänktes i strid t Sveriges lag och riksdagsbeslut — förläning af läändska gods på Norrköpings besluts villkor var mycket vanlig företeelse — blef en reduktion tmera nödvändig. Dennas verkningar blefvo i L. störtande, i synnerhet som de nyssnämnda, af polske konungarna och Gustaf II Adolf påbörjade dersökningarna lämnade fältet öppet för vidt ende fordringar. Reduktionen gjorde kronan till nehafvare af $^6/_8$ af L:s jord. Att den i grunden rit obilligare i L. än i Sverige torde dock vara mycket sagdt. Sina rättigheter och intressen vakade adeln på landtdagarna. Enligt 1647 års ndtdagsordning skulle alla adliga godsinnehafvare nna sig vid dem. Landtmarskalken utnämndes L:s generalguvernör efter ett af adeln upprättadt rslag. Föremål för öfverläggningar voro regerins propositioner och adelns besvär. Omröstningen dde kretsvis. 1694 upphäfdes den gamla landtgsordningen liksom landtrådsinstitutionen, och t bestämdes, att landtdagen skulle sammanträda hvart år, såsom förut varit fallet, utan endast r konungen fann det för godt. En af generalvernören utnämnd ”hauptmann” skulle föra ”diktionen”, men under generalguvernörens ”presium”. Kollektiva besvär på landtdagarna fördos; den missnöjde hänvisades till generalguverren och konungen. — Städerna hade egna privilener och vidsträckt självstyrelse, hvilken dock inränktes af Karl XI. Endast Riga sände ombud l landtdagen. Rigas viktigaste ord. pålaga var 0,000 polska gyllen, som skulle erläggas vid arje svensk konungs kröning. — L:s *förvaltning* m svensk besittning ordnades 1629, då J. Skytte rdt generalguvernör öfver L., Ingermanland och relen. Han hade under sig guvernörer och ståtllare. 1642 vardt L:s fastland ett eget generalvernement, till hvilket efter Kristinas död (1689) ven Ösel kom att i militäriskt afseende höra. eneralguvernören, som alltid var ett af rikets råd h som till 1642 residerade i Dorpat, sedermera i ga, stod i spetsen för L:s hela styrelse och förltning. Dömande myndighet hade han ej, men ulle öfvervaka domstolarna och domarnas verkllighet. Hans kansli bestod från början, utom lägre tjänstemän, af en svensk och en tysk sekrerare. Under drottning Kristina tillkom en öfverkreterare, som tillika ofta äfven var tysk sekrerare, alltid assistensråd. Näst generalguvernören h guvernören hade detta assistensråd att handgga de administrativa ärendena. 1687 upphäfdes tta ämbete, och i dess ställe tillsattes en statskreterare, hvars titel dock snart nedsjönk till generalguvernementssekreterare. De kamerala göromålen er sköttes, utom af lägre ämbetsmän, af en kamrare, men 1651 tillsattes äfven för dem ett assiensråd. 1687 kom i dettas ställe en statskommisrie, hvars åliganden dock snart öfverflyttades på öfverkamrerare. Denne sistnämnde hade jämte neralguvernören att uppgöra provinsens stat, motga, förvalta och utbetala kronans medel samt närra vid mönstringarna. Samtidigt med generalvernementssekreteraren tillsattes en generalguvermentskamrerare. Den siste generalguvernören, rik Dahlbergh, hade 15,000 dal. smt (motsvande nära 60,000 kr.) i lön. Generalguvernörens närmaste man var guvernören i Riga, hvilken alltid var en generalsperson. På Ösel och i Dorpat funnos landshöfdingar samt i Riga en särskild ståthållare. Den sistnämnde och landshöfdingen i Dorpat blefvo 1690 ”ekonomiståthållare”, den ene för det lettiska, den andre för det estniska L., med åliggande att ha uppsikt öfver de kungliga domänerna samt under kontroll af generalguvernören och Kammarkollegium uppgöra villkoren för kronoarrendena. En kataster (mantalslängd) för L. upprättades genom en åren 1638—41 verksam kommission, som bestämde, att hvarje ”gesinde” (bondgård), som gjorde 12 dagsverken i veckan, skulle räknas för en ”hake”. Därigenom blef antalet hakar i hela L. 4,343. I sammanhang med reduktionen uppgjordes 1683—90 en ny kataster (som gällde ända till 1824), och till grund för denna lades jordens godhet, hvilken beräknades efter 4 skattegrader. De bondgårdar — länderier under ridderskapets eget bruk voro skattefria —, hvilkas samtliga årliga utskylder den kungliga taxeringskommissionen beräknat till 60 rdr sp., skulle anses för en ”hake”. Genom denna kataster blefvo böndernas åligganden noga fastställda och en tygel lades på husböndernas prejerier. Haketalet växte genom densamma till 6,236. Svenska statens inkomster af L. utgjorde (i slutet af 1600-talet) årligen omkr. 900,000 dal. smt (motsv. ung. i vår tids mynt ung. 3,500,000 kr.), hvaraf kronodomänen gåfvo 375,000. Till L:s förvaltning och försvarsväsen åtgingo omkr. 500,000 dal. smt. Återstoden var hufvudsakligen anslagen till löner åt de kungliga råden och Sveriges utländska beskickningar samt till flottans behof. *Krigsmakten* i L., under fredstid uppgående till 5,000—6,000 man, stod under generalguvernörens befäl. Denne och guvernören hade under Karl XI:s regering hvar sitt värfvade regemente på 1,000 man, hvilka jämte 3 bataljoner af de finska indelta regementena utgjorde garnisonerna i Riga, Dünamünde, Kobron och Kokenhusen. På Dorpats och Pernaus fästningar var ett värfvadt infanteriregemente fördeladt. 200—300 man artilleri voro förlagda i L., och af det 1680 på de 3 Östersjöprovinserna fördelade Von der Pahlenska kavalleriregementet kommo 300—400 man på L. Den ”livländska” adelsfanan räknade 200, den ”öselska” l. ”stiftska” 50 man. *Domstolarna* voro ”ordnungsgerichte” för polismål å landet, 4 ”landgerichte” och hofrätten i Dorpat, hvarifrån man kunde vädja till konungen. Från Riga stads domstolar vädjades till Svea hofrätt. *Kyrkostyrelsen* började organiseras genom tillsättande af en superintendent 1622, och genom konsistorialordningen af 1634 inrättades i Riga och Dorpat underkonsistorier jämte ett öfverkonsistorium i Dorpat, samtliga med såväl andliga som världsliga ledamöter. Denna organisation, som modifierades 1636 och 1640, störtades af ständiga tvister mellan superintendent och konsistorier. Karl XI införde 1686 års svenska kyrkolag och aflägsnade 1694 de adlige bisittarna ur öfverkonsistoriet, samtidigt med att adelns patronatsrätt upphäfdes. För *undervisningsväsendet* sörjdes genom upprättandet af universitetet i Dorpat (1632) samt inrättandet af gymnasier och andra skolor. För böndernas barn organiserades ett slags sockenskolor. Universitetet gick under i ryssfejden på 1650-talet, men det reorganiserades af Karl XI (1690); vid Stora nordiska krigets utbrott flyttades det till Pernau. —

L:s förste härskare på ryska tronen, Peter den store, icke blott fäste afseende vid de villkor, som staden Riga och ridderskapet betingat sig vid Rigas kapitulation (1710), nämligen att den evangelisk-lutherska läran samt deras fri- och rättigheter skulle lämnas oantastade, utan bekräftade äfven Sigismund Augusts privilegier, dock med tillägget: ”så vidt de låta tillämpa sig på för handen varande herravälde och tider”. Alla följande ryska regenter ha bekräftat dem med samma förbehåll, och livländarna betrakta dem som sin grundlag. Peter den store tillät en återgång i reduktionen samt återställandet af den gamla författningen och förvaltningen, sådan den var före 1694. Många inrättningar och författningar, som L. erhöll under den tid det tillhörde det svenska väldet, bestå ännu eller ligga till grund för de nu gällande.

Litt.: Bibliografier: E. Winkelmann, ”Bibliotheca Livoniæ historica” (2:a uppl. 1878), A. Poelchau och (från 1902) A. Feuereisen, ”Die livländische geschichtsliteratur” (årsbibliografier). Källpublikationer: F. v. Bunge m. fl., ”Liv-, Est- und Kurländisches urkundenbuch” (1:a afd., fr. o. m. 1093, 1—12, 1853—1910; 2:a afd., fr. o. m. 1494, 1—2, 1900—05), O. Stavenhagen, ”Akten und rezesse der livländischen ständetage” (1907 ff.), C. Schirren, ”Quellen zur geschichte des untergangs livländischer selbständigkeit” (1—8, 1861—63), F. Bienemann, ”Briefe und urkunden zur geschichte Livlands in den jahren 1558—62” (1—5, 1865—76). Krönikor: B. Russows (1578), T. Hiärnes, C. Kelchs (1695), jämte andra utg. i ”Monumenta Livoniæ antiquæ” (1—5, 1835—47) och ”Scriptores rerum Livonicarum” (1—2, 1848—53). Bearbetningar: Äldre sammanfattande arbeten af O. v. Rutenberg (1860) och A. v. Richter (1858), Th. Schiemann, ”Russland, Polen und Livland bis ins 17. jahrhundert” (1—2, 1886—87), E. Seraphim, ”Geschichte Liv-, Est- und Kurlands” (1—2, 1895—96) och ”Baltische geschichte im grundriss” (1908), L. Arbusow, ”Grundriss der geschichte Liv-, Est- und Kurlands” (s. å.), A. Hammarskjöld, ”Bidrag till L:s historia under Karl XI:s regering. 1. Grefve Jakob Johan Hastfer” (i ”Hist. tidskr.”, 1888) och ”Ätten von Mengden och L. under svenska väldet” (ibid., 1889), G. O. F. Westling, ”Bidrag till L:s kyrkohistoria 1621—56” (i ”Kyrkohist. årsskrift”, 1900). En mängd uppsatser i ”Mitteilungen aus dem gebiete der geschichte Liv-, Est- und Kurlands” (1—20, 1840—1910). A. H—ld.* H. A—t.

Livländska orden. Se Svärdsriddarorden.

Livno (Ljevno), kretsstad i Bosnien på östra sidan af en sumpig högslätt, ej långt från gränsen mot Dalmatien och Hercegovina. 5,273 inv. (1895). J. F. N.

Livny, stad i ryska guv. Orel, vid Dons biflod Sosna. 20,821 inv. (1900). Handel med landtmannaprodukter. Trakten kring L. är en af de bördigaste och folkrikaste i mellersta Ryssland. J. F. N.

Livônia, nylat. och eng. namnform för Livland.

Livôres mo'rtis, lat. Se Likblånader.

Livorno [-vå'rnå]. 1. Den minsta af de italienska provinserna, i landskapet Toscana, består endast af stadskretsen L. samt öarna Elba, Pianosa, Gorgona och Monte Cristo, tills. 345 kvkm., med 123,877 inv. (1901). — 2. Hufvudstad i nämnda provins, en af Italiens förnämsta handels- och sjöfartsstäder, ligger 14 km. s. om Arnos mynning på en flack, med konst torrlagd kust af Medelhafvet och är medelst en bibana från Pisa förenad med den stora järnvägslinjen längs Italiens västra kust. 85,102 inv. (1901; i hela kommunen 98,321, hvaraf en stor del judar och greker). L. är genomskuret af kanaler, men likväl en modern stad och i vissa afseenden den minst italienska bland Italiens städer. Breda och väl underhållna gator, stora öppna platser och stora, höga hus äro utmärkande för L:s yttre. Den vackraste gatan är Via Vittorio Emanuele, som utgår från den gamla mediceiska hamnen, skär den kolossala Piazza Vitt. Emanuele, på hvilken står en ryttarstaty af Viktor Emanuel II och vid hvilken ligger katedralen (från 1600-talet), samt sträcker sig till Piazza Carlo Alberto, som prydes af de kolossala statyerna af Ferdinand III och Leopold II, de båda siste storhertigarna af Toscana. Börsen, handelskammaren och clearinghouse (ett af de äldsta i världen, från 1764) ligga i Pal. del commercio (öppnadt 1907). Staden har jämte många katolska kyrkor protestantiska, grekiska, maronitiska och armeniska gudstjänstlokaler och en synagoga (från 1581) och stora skeppsvarf, där både handels- och krigsfartyg byggas. En 1792 anlagd, 22 km. lång vattenledning förser L. med godt dricksvatten. L. är säte för en biskop och har bland andra undervisningsanstalter seminarium, stor sjökrigsskola (1881), navigationsskola, teknisk skola, högre rabbinskola, lyceum och gymnasium och kommunalt bibliotek (Labronica). Den gamla mediceiska hamnen är fullkomligt säker, men grund och liten; den yttre, omsluten af en 1,000 m lång vågbrytare, som fullbordades 1863, skyddar ej fullt för sydliga vindar. Nära den gamla hamnen står en af Giovanni dell' Opera arbetad kolossal marmorstaty af den toskanske storhertigen Ferdinand I, omgifven af fyra slafvar i brons (”i quattro mori”) af Pietro Tacca. I början af 1800-talet blef L. en viktig station för den brittiska handeln med Levanten; dess handel aftog dock betydligt sedan frihamnsprivilegiet 1867 borttogs, men har under senare år åter tilltagit. 1908 inlöpte i hamnen 4,471 fartyg om 2,5 mill. ton (omkr. hälften brittiskt tonnage), och L. var då den femte af Italiens sjöstäder. De viktigaste exportartiklarna äro olivolja, vin, kanderade frukter, borax och borsyra, vinsten, tvål, hampa, råa hudar, kvicksilfver, korallarbeten, marmor och möbler. — Industrien har under senare år lifligt utvecklats. Den omfattar särskildt skeppsbyggeri (på bröderna Orlandos stora varf byggas italienska krigsfartyg), tillverkning af koppar, mässing, stål, porslin, cement, glas, tåg, virke, elektriska och andra maskiner, tändsticko m. m. L. är äfven en mycket besökt badort. — Ännu i slutet af 1200-talet var L. en öppen by af ringa betydenhet. Först sedan Pisas hamn förstörts började orten växa, i synnerhet sedan den 1421 kommit till Florens. Aless. de' Medici befäste L. och byggde ett citadell. Cosimo I förklarade hamnen för en frihamn (den första i Medelhafvet), och Ferdinand I gjorde L. till en tillflyktsort för alla förföljda (judar, protestanter m. fl.). (J. F. N.

Livre [li'vr], fr. (af lat. *li'ber*), bok. — L. d'heures [dör], bönbok. I medeltiden innehöll

ssa böcker ofta fina miniatyrer (se d. o.). Så den i Petersburg förvarade, som tillhört drottning nna af Bretagne. — L. jaune [jån], gul ok. Se Blå böcker.

Livre [li'vr], fr. (af lat. *libra*, se d. o.). 1. ldre fransk skålpundsvikt, i bruk alltifrån den ligare medeltiden, förnämligast i form af *livre ids de marc*, = 2 *marcs* = 16 *onces* = 485,9 kg. ivre usuelle [yśuä'l] var 1812—39 benämngen på $^1/_2$ kg. — 2. Äldre franskt räknemynt, deladt i 20 sous (à 12 deniers), härstammade från rolingiska tidens myntvikt *libra gallica*, Livre urnois [tornωa'; "livre från Tours"] var till 96 enheten i franska myntsystemet, men utbyttes mot franc (se d. o.), hvilken är något bättre, är 80 francs = 81 livres tournois och 1 livre nehöll endast $4^4/_9$ gr. fint silfver (1 franc innehåller $4^1/_2$ gr.). Den i Paris till 1667 präglade vre parisis [-si's l. -sī] var = $1^1/_4$ livre rnois.

Livré (fr. *livrée*, af *livrer*, lämna, utdela), i Frankke urspr. benämning på de klädesplagg, som nungar och prinsar på julafton fordom utdelade n gåfvor åt sin omgifning; tjänaruniform, betjäntäkt.

Livres de beurre [li'vr də bör], fr. Se Grandressigny.

Livret [-rä], fr. (eg. "liten bok", af *livre*, bok). d'ouvrier [dovriē], arbetsbok (se d. o.). — d'identité [didätitē], identitetskort (se d. o.).

Livö, dansk ö i Limfjordens mellersta del, Lögör bredning, 325 har, hvaraf $^1/_7$ är skog; där ns blott en gård, Livögaard.

Li'ùdi (Liùgi). Se Finsk-ugriska språk, . 378.

Lix, feniciskt nybygge. Se Araisj.

Lixu'ri, stad på ön Kefallenia, vid halfön Paliki, säte för en katolsk biskop. 5,484 inv. (1896). aden förstördes af jordskalf 4 febr. 1867.

Lizard head [li'šəd he'd] l. L. point [pål'nt], n sydligaste punkten af England, i grefsk. Cornall, s. s. ö. om Landsend, under 49° 57′ 30″ br. och 5° 12′ v. lgd. På udden stå två fyrar, kr. 67 m. öfver hafsytan. J. F. N.

Lizell, Paula Maria, operasångerska, född rödin, f. 25 jan. 1873 i Stockholm, elev i sång fruarna Östberg och Pyk, i plastik och scenisk anställning af S. Hebbe och Charlotta Strandberg, buterade 1893 på Operan i Stockholm som *Matilda* "Vilhelm Tell" och var anställd där 1893—1911, arefter hon privat och vid R. Anderssons musikola ger undervisning i plastik och lyrisk-dramatisk llinstudering. Hon var 1897—1905 gift med lären H. Lindberg och blef 1907 omgift med usikläraren S. Lizell. Efter att inom koloraturcket ha lyckats med så fordrande uppgifter som ilmette i "Advokaten Pathelin" och *Margot* i Hugenotterna", fick hon dock mest på sin lott de ra dramatiska sopranpartierna, som hon med heder pburit, tack vare ett för unga hjältinneroller särles lämpligt yttre, stämningsfull aktion och inligent sångföredrag, ehuruväl röstens höjdtoner efvo blottade på den mjukhet och charm, som dess gre register ega. Bland hennes roller märkas *Margreta* i "Faust", *Margareta-Helena* i "Mefistoles", *Valentine* i "Hugenotterna", *Senta* i "Flynde holländaren", *Sieglinde* i "Valkyrian", *Eva* i "Mästersångarna", *Gudrun* i "Ragnarök", *Santuzza* i "På Sicilien", *Marta* i "Tiefland", *Anna* i "Hvita frun", *Katarina* i "Kronjuvelerna", *Pamela* i "Fra Diavolo", *Tatjana* i "Eugen Onegin", *Ingeborg* i "Den bergtagna", *Teresia* i "Hexfällan", *Gullväg* i "Tirfing" och *Signe* i "Gillet på Solhaug". E. F—t.

Ljachov, Ljachovskij, ö. Se Nya Sibirien.

Ljan. 1. (Stubljan) Gods i Östre Aker, Norge, med värdefulla skogsegendomar i Akers, Skis, Aas' och Kraakstads härad, med inalles 410 "skyld"-mark. Godset sammanbragtes af flera i Norge bosatta danska adelsmän, men förvärfvades 1669 af den rike Kristianiarådmannen Peder Pedersson Müller; genom gifte tillföll det efter hand släkterna Leuch, Holter och Vogt, tills det 1765 köptes af generalkrigskommissarien P. Holter till Hafslund och Borregaard. Hans änka medförde godset till sin andre man, statsrådet M. G. Rosenkrantz, som 1799 afstod det till sin hustrus brorsdotter Gjertrud Maren Juel, gift med generalvägmästaren L. Ingier, hvars ättlingar fortfarande inneha den vackert belägna och herrgårdslika egendomen. Den af P. Holter på 1760-talet uppförda hufvudbyggnaden innehåller betydliga konstsamlingar. Litt.: H. Krog Steffens, "Hvitebjörn og Stubljan" (1898). — 2. Villakvarter kring järnvägsstationen af samma namn, 8 km. s. om Kristiania i Akers härad, Norge. Området är bebyggdt från Bundefjordens strand uppefter ett brant berg. Omkr. 650 inv. (1910). Hufvudvägen längs Kristianiafjorden delar sig vid L. i en gren åt s. till Dröbak och Moss och en åt s. ö. till Enebak. Strax s. om villakvarteret ligger L:s hufvudgård (se L. 1). 1—2. K. V. H.

Ljech (Lech), var, enligt en saga, som återfinnes hos både ryska, tjechiska och polska kronister, namnet på en af de tre bröder (Tjech, L. och Rus), hvilka drogo ut från sitt hemvist bland Karpaterna och, en hvar på sitt håll, blefvo stamfäder för tjecher, ljecher och ryssar. Sagan har säkerligen tillkommit som förklaring af folknamnet ljecher l. ljechiter, de slaviske bebyggarna af den fruktbara slätten vid Weichsel och Oder, mer kända under den senare benämningen polacker.

Ljenëvitj, N. P. Se Lenevitj.

Ljesch, stad. Se Alessio.

Ljesko'v, Nikolaj Semenovitj (pseudonym M. Stebnitskij), rysk författare, f. 1831, d. 1895, var en tid i statstjänst, men fick 1857 anställning hos en engelsman, Scott, som förvaltade Narysjkins och Perovskijs landtegendomar. Under ständiga resor på landsbygden samlade han rikligt material för folklifsskildringar, som han 1861 började utge i Petersburg. 1864 utkom den uppseendeväckande nutidsromanen *Nekuda* (Ingenstädes), som åsamkade författaren orättvisa beskyllningar för reaktionära tendenser, ehuru åtskilliga karaktärsteckningar i romanen äro ganska genomskinliga porträtt af framstående politiker. I harmen häröfver författade L. några i konstnärligt afseende misslyckade berättelser, hvari den dåtida liberalismen och "nihilismen" förlöjligades eller nedsvärtades. Lyckligtvis lämnade L. denna politiska romanskrifning och fann sitt egentliga fält i objektiv skildring af det ryska samhällslifvet, särskildt af prästestån-

det, som L:s farfar hade tillhört. Dit höra hans förträffliga skisser *Melotji archierejskoj zjizni* (Småplock ur ryska biskopslifvet, 1878). 1877 inträdde han åter i statstjänst, men afskedades 1883. Under inflytande af Tolstoj begynte L. egna sig åt religiösa och etiska spörsmål samt gjorde religionshistoriska studier. Hans samlade skrifter utkommo 1897 med biografisk inledning af Sementkovskij. A—d J.

Lje'sna (po. *Lesna*, ry. *Ljesnaja*), ort i Ryssland, guv. Mohilev, ö. om Dnjepr, n. v. om sammanflödet af floderna Pronja och Sosch, skådeplats för ett slag mellan svenskar och ryssar 29 sept. 1708. Generalen A. L. Lewenhaupts armé hade i slutet af juni 1708 brutit upp från trakten af Riga för att, försedd med stora förråd, förena sig med den kungliga fälthären, men genom dröjsmål, som ej kunna helt försvaras, hade den först mot slutet af sept. kunnat öfverskrida Dnjepr. Då hade Karl XII, förledd af oriktiga rapporter ang. Lewenhaupts frammarsch och i den tro, att hans armé redan vore i säkerhet för fienden, brutit upp mot Severien. Härigenom fick tsar Peter tillfälle att kasta sig öfver Lewenhaupt. Denne lät af ryska demonstrationer förleda sig till åtgärder, som läto honom förlora en hel dagsmarsch, och vid L. upphanns han af ryssarna. Dessa skola enligt Solovjev ha varit 14,000 man starka, hvilken siffra dock, jämförd med de svenska slagskildringarna, förefaller alltför låg. Den svenska armén har af Lewenhaupt uppgifvits till omkr. 10,900 man, af ett annat ögonvittne (fänrik Petre) till 12,900. En stor del af armén hade 29 sept. redan afmarscherat till Propojsk, så att den styrka, som fick mottaga ryssarnas första anfallsstötar, ej uppgick till mer än omkr. 4,300 man. Efter hand återkommo dock allt flera af de afdelningar, som varit på väg till Propojsk. Ryssarna bröto först fram ur en skog mot de på en öppen, liten slätt stående svenskarna. De drefvos dock åter in i skogen. Enligt Lewenhaupts egen uppfattning blef det olyckligt för svenskarna, att de utan hans order efter denna framgång åter drogo sig ut på slätten; på denna utkämpades den senare delen af slaget. Striden upphörde vid mörkrets inbrott, utan att någondera parten kunde sägas ha segrat. Manfallet och fiendens öfverlägsenhet gjorde dock, att Lewenhaupt måste draga sig undan, utan att kunna tänka på ett förnyande af striden; det värsta var, att han härvid måste offra artilleri och så godt som alla förråden. Hans marsch till konungens här blef ytterst mödosam, och den hjälp Karl XII påräknat genom hans armé, blef i högsta grad reducerad. Slaget vid L. hade därför för den svenska saken samma betydelse som ett nederlag. Förlusten vid L. var mycket stor, i det att efter slaget Lewenhaupt ej skall ha haft i behåll mer än vid pass 6,500 man; en ringa del af de saknade hade afskurits från hären, men lyckats komma undan och sökte sig väg tillbaka till Östersjöprovinserna. Bland regementen, som illa tilltygats, märkes särskildt Hälsinge reg:e. Enligt Solovjev förlorade ryssarna i döda 1,110, i sårade 2,856 man. 200-årsdagen af slaget firades af ryssarna med stora militära högtidligheter både på valplatsen och i Petersburg. Vid L. aftäcktes en minnesvård och lades grundstenen till en kyrka. Jfr Hallendorff, ”Karl XII och Lewenhaupt år 1708” (1902). A. S.

Lje'snaja. Se Ljesna.

Ljevno. Se Livno.

Ljodaháttr, fornnordisk strof af sex verser, f hvilka halfstrofens två första verser (den udda oc jämna kortversen) äro sammanbundna genom alli teration (se d. o.), den sista (långversen) allitterera för sig. Ex. Háv. 9:

Sa er sæll
er sialfr um á
lof ok vit, meðan lifir,
þviat ill ráð
hefir maðr opt þegit
annars brióstom ór.

Allitterationerna äro betecknade med fetstil. I är strofform i eddadikterna Lokasenna och i d flesta, hvilkas namn sluta på -mål, samt instr någon gång i skaldedikter. Jfr E. Brate, ”Fors nord. metrik”, Sievers, ”Altgermanische metrik” Heusler, ”Der Ljóþaháttr”, och Gering, ”Zur rhy mik des ljóðaháttr”. B—

Ljodhus, fnod. Se Lewis, ö, och Lödös

Ljome. Se Gudröd, norska konungar oc tronpretendenter 2—3.

Ljor l. Lyre, fnod. *ljóri*, öppning midt i tak för belysning och samtidigt äfven för röken. Ljore förekommer alltså blott i stugor utan innantak oc står i samband med eldstadens plats midt på golfve När denna flyttas och förses med skorsten, försvinne äfven ljoren eller utbytes mot ett takfönster. Lj anträffas ännu stundom i gammaldags fäbodval stugor i några af våra nordligare landskap likaso äfven i Norge och på Färöarna. N. E. F

Ljósavatn, sjö och gård i Bárðardalur på Island Thingey syssla, var i forntiden säte för en goc (se d. o.). Thorgeir, ljósvetningarnas gode, fick p alltinget 1000 i uppdrag att döma mellan hedninga och kristna, och han dömde, att alla islänningar skulle antaga kristendomen. Efter L. är en blan de äldre, pålitligare ättsagorna, *Ljósvetninga-saga* uppkallad. Hufvudpersonerna i densamma äro de nyssnämnde Thorgeir samt Gudmund den mäktig på Möðruvellir, hans broder Einar på Thverá oc Thorkell Geitesson på Krossvik. C. R.

Ljuba'rtov (po. *Lubartów*), kretsstad i rysk-polsk guv. Lublin, vid Vieprz. 5,249 inv. (1897). trakten flera stuterier. J. F. L

Lju'bić [-bitj], Sime, kroatisk historiker oc arkeolog, f. 1822, d. 1896, prästvigdes 1847, bl 1861 professor vid gymnasiet i Esseg och 1863 Fiume samt 1869 direktör för Sydslaviska akad miens etnografiska samlingar i Agram. Förutom e mängd på kroatiska skrifna afhandlingar rörand Dalmatiens, Ragusas och Venezias äldre histor författade han på italienska och latin: *Nummogra dalmata* (1851), *Dizionario biografico degli uomi illustri della Dalmazia* (1856), *Commissiones et rel tiones Venetæ 1433—1571* (1876—80), *Gli ultim successi di Alberto Waldstein narrati degli amba ciatori Veneti* (1862), *Studii archeologici sulla Da mazia* (1859) och *Der fund römischer goldmünze aus dem ersten jahrhunderte der kaiserzeit in Semli gemacht* (1876). A—d

Ljublin, stad. Se Lublin.

Ljubljana, slovenska namnet på Laibach.

Ljubotrn (Ljubetin), högsta toppen i Sö Planina i Albanien. 2,510 m. (enl. Philippson

Ljud, *fys.* Begreppet ljud kan tagas antingc i fysiologisk eller fysisk betydelse. Ljud i fysi

isk bemärkelse är benämningen på det, som pfattas med hörselorganet och som är framkalladt svängningar i materien. Ljud som fysikaliskt enen består i dessa svängningar själfva. Dessa la begrepp äro ej identiska, alldenstund det finsvängningar, som ej kunna förnimmas af örat. tta uteblifvande af den fysiologiska verkan kan o därpå, att ljudet är för svagt eller att det är mkalladt af ett för stort eller för litet antal ngningar i sekunden (se Hörselorgan 2). svängningarna fullkomligt periodiska, d. v. s. lbordas hvarje fram- och återgående rörelse hos svängande delarna på exakt lika tider, uppstå sikaliska toner (se Ton). Om de särskilda vibraierna däremot äro oliktidiga, blir ljudet oredigt . uppfattas som ett buller (se d. o.). När tidigt flera toner utgå från en ljudkälla, kallas as resulterande verkan klang (se d. o.). Örat itter, åtminstone i en viss grad, förmågan att i klang särskilja de enkla toner, af hvilka den sammansatt, i synnerhet om uppfattningen på nåsätt underhjälpes, bäst genom användande af k. resonatorer (se d. o.). Ljudets fortplantning n ljudkällan till örat sker genom periodiska förningar och förtunningar, hvilka framskrida i det llanliggande mediet på samma sätt som vågorna en vattenyta, hvarför man i analogi med dessa ar om *ljudvågor* (se Vågrörelse). I allmänutgöres det mellanliggande mediet af luft, men rje annat elastiskt ämne, såväl gasformigt som ande eller fast, kan fortplanta ljudet. Hastigen, hvarmed ljudet går fram, är dock ej denma i olika ämnen. Följande tabell innehåller dena på *ljudets fortplantningshastighet* i ett antal ra ämnen i m. i sekunden vid 0°.

t	332	tenn	3,600
r	206	aluminium .	5,100
tenånga ..	410 (96°)	kadmium ...	2,300
syra	270	guld	2,100
moniak ...	415	zink	3,690
gas	1,280	platina	2,700
gas	107,7	vatten	1,450
mgas	135	alkohol	1,264
oxid	337	eter	1,150
fvelsyrlighet	209	glas	5,600
fvelväte ..	289	elfenben	3,012
'	1,300	kork	480
n	4,900	stearin	1,380
par	3,800	vax	862,5(15°)
fver	2,600	»	451 (28°)
		kautschuk ..	34—69

wton är den förste, som sökt att på teoretisk väg räkna ljudets hastighet *i luften*. Men det värde n erhöll var för litet, emedan han, såsom Laplace at, försummat att i kalkylen medtaga verkan af temperaturförändringar, som uppstå af luftens klande sammandragning och utvidgning, då ljudgen passerar. Iakttages åter detta, erhålles som sultat af räkningen, att ljudet går fram i luft af temperatur med en hastighet af 332 m. i sekun, eller i det närmaste samma värde, som i meltal erhållits med experimentella bestämningar. ett homogent ämne, t. ex. en gas, en vätska och flesta fasta kroppar, fortplantar sig ljudet med nma hastighet i alla riktningar. Detta är ej fali kristalliniska ämnen samt i åtskilliga andra fasta kroppar med olikartad textur i olika riktningar. Så t. ex. går ljudet mycket fortare längs efter fibrerna i en trädstam än i vinkelrät riktning mot dessa. Ljudets fortplantningshastighet bestämmes experimentellt antingen på direkt eller indirekt sätt. Det förra sker, när man direkt observerar den tid ljudet behöfver för att tillryggalägga en känd distans, det senare, när man af iakttagelse af tonhöjder, våglängder e. d. sluter sig till ljudets hastighet. På direkt väg finner man ljudets hastighet i luften genom att observera tidsskillnaden emellan blixten och knallen från en kanon, som affyras på ett kändt afstånd. Divideras afståndet till kanonen med den observerade tidsskillnaden, erhålles ljudets hastighet i luften vid den temperatur, som vid försöket var rådande, hvaraf hastigheten vid hvilken annan temperatur som helst kan beräknas. För att resultatet skall bli oberoende af vindens verkan, affyras växelvis två kanoner, placerade på hvar sin station, och annoteras på hvar och en af dem tidsskillnaden emellan blixt och knall f ån den andra stationen. Alltifrån 1738, då en dylik experimentell bestämning af ljudets hastighet i luften första gången utfördes (af en kommitté af franska vetenskapsmän), ha många sådana försök blifvit verkställda såväl i Frankrike som i andra länder med det resultat, att ljudets hastighet i luften vid 0° temperatur kan anslås till 332 m. i sekunden, med en förökning af 0,60 m. för hvarje grad, som lufttemperaturen är högre än 0°, så att den ifrågavarande hastigheten vid 15° C. uppgår till 340 m. i sekunden. Äfven *i vatten* har ljudets hastighet blifvit bestämd genom direkta försök, anställda i Genèvesjön af Colladon och Sturm 1827 (se fig. 1). De befunno sig på två båtar på ett afstånd af 13,847 m. från hvarandra. På den ena båten antändes en liten hög krut med en lunta och samtidigt anslogs en klocka med en hammare under vattenytan. På den andra båten iakttogs tidsskillnaden från det ögonblick, då krutröken iakttogs, till det, då ljudet hördes i en i vatten nedsänkt lur. — För att på ett enkelt och bekvämt sätt uppmäta ljudets hastighet använder man på laboratorierna Kundts' rör (se d. o.). — *Ljudets styrka* beror i första hand på storleken af de i ljudkällan vibrerande delarnas utslag, deras s. k. amplitud. Vidare tilltager ljudets styrka med den ljudande kroppens massa, hvilket beror därpå, att en kropp af större massa sätter en större mängd af det omgifvande mediet i rörelse. Härpå grundar sig bruket af resonansbottnar l. resonanslådor på stränginstrument. Ljudets styrka ökas ock med tätheten af det omgifvande mediet i ljudkällans grannskap, ty ju större denna täthet är, dess större är den mängd af mediets partiklar, som deltaga i rörelsens fortplantning. Ljudvibrationer, som uppväckas i lufttomt rum, kunna ej fortplanta sig därigenom. Slagen af en klocka i recipienten till en luftpump, ur hvilken luften blifvit utpumpad, höras ej. Emedan luftens täthet är obetydlig vid större höjder öfver jordytan, höres också ljudet svagare på höga berg än på lägre belägna platser. Ljudets styrka beror slutligen af afståndet. I detta afseende gäller för ljudet samma lag som för ljuset, nämligen att intensiteten aftager som kvadraten på afståndet. Denna lag gäller dock, endast när ljudet fritt får utbreda sig åt alla sidor i det omgifvande mediet. I vida mindre grad förminskas ljudets

styrka, när detsamma tvingas att framgå endast i en riktning, t. ex. genom en rörledning. I de s. k. talrören går ljudet tämligen långt, utan att märkbart försvagas. Sådana rör anbringas i större etablissemang, såsom hotell, kontorslokaler, magasin, fartyg, för att möjliggöra muntliga meddelan-

akustiskt mindre täta än luft. För de olika gaser går den akustiska tätheten parallellt med den v liga i förhållande till luft. Den akustiska täthe för en gifven gas är oberoende af dess tryck. bikonvex lins, som består af en fast kropp eller vätska, sprider i luft ljudstrålarna i stället för

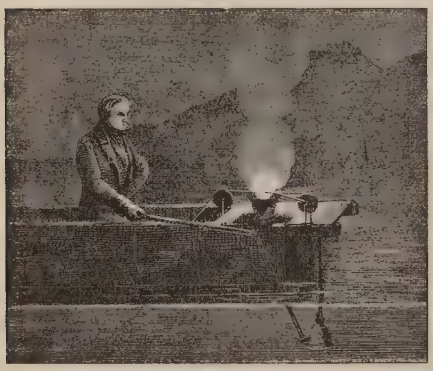

Fig. 1. Colladons och Sturms mätning af ljudets hastighet i vatten.

den emellan dessas särskilda afdelningar. Ljudets styrka kan uppmätas på det sätt, att ljudvågorna få påverka membranen i en vanlig hörtelefon. De i denna uppkommande växelströmmarnas styrka uppmätes sedan med någon lämplig metod. Dylika undersökningar ha blifvit utförda af amerikanen Pierce m. fl. — Ljudet undergår *reflexion*, när det träffar gränsytan emellan två medier af olika täthet. Häri ligger orsaken till den företeelse, som benämnes eko (se d. o.). Äfven vid gränsen emellan två gasformiga ämnen uppkommer ljudreflexion. Vid ojämn fördelning af vattenånga i någon större mängd i ett luftlager uppstår, såsom Tyndall visat, en mängd reflexioner emellan de otaliga gränsytorna, hvilket har till följd, att ljudet försvagas. Detta kan inträffa äfven vid fullkomligt klar himmel. Emedan vattengasens mängd och fördelning i atmosfären oupphörligt växla, måste äfven det afstånd, till hvilket ett gifvet ljud kan framtränga, variera från det ena tillfället till det andra. Understundom inträffar ock, att de ofvannämnda ojämna blandningarna af luft och vattenånga, hvilka Tyndall benämner "akustiska moln", så försvaga ljudet, att det icke mera höres på ett ganska kort afstånd från ljudkällan. — *Ljudets brytning*. Då en ljudvåg öfvergår från ett medium till ett annat, är förhållandet mellan sinus för infallsvinkeln och sinus för brytningsvinkeln konstant och lika med förhållandet mellan fortplantningshastigheten i det första och det andra mediet (jfr Ljusbrytning). Af två medier kallas det för *akustiskt tätare*, i hvilket ljudets hastighet är *mindre*. Af den föregående tabellen på ljudets hastighet i olika medier kunna några slutsatser dragas. Aluminium, glas och järn ha den minsta akustiska tätheten. Mycket stor akustisk täthet ha däremot kork, vax och kautschuk. Väte, vatten och bly ha i det närmaste samma akustiska täthet. Nästan alla vätskor och fasta kroppar äro

samla dem. Om man framställer en dylik lins af gas, hvilken som kolsyra är tyngre än luft, så verk den som en samlingslins. Med en sådan lins k man i ena fokus tydligt höra ett ur, som är pla radt i den andra. N. Hesehus har konstruerat akustisk lins af följande utseende (fig. 2). Den bes af ett halfsfäriskt järntrådsnät *L* (med 24,5 cm. d meter), på hvilket ett plant lock af järntråd är bragt. Det plankonvexa rummet är fylldt med d eller fint sönderskuren kautschuk. Linsen inskju i en pappskifva och förses med ett diafragma. I

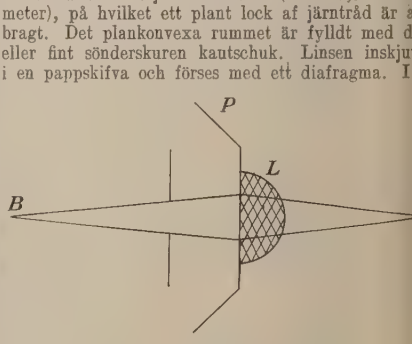

Fig. 2.

befinner sig ljudkällan, en galtonpipa (se d. o.), oc bildpunkten *B* en känslig gaslåga. Då ljudets hast het i det porösa mediet är mindre än i luft, så det förra det akustikt tätare och linsen sammanbr ter ljudstrålarna i en punkt. Bestämmes läget denna punkt, kan man beräkna linsens brytnings dex (se Lins) och sålunda äfven finna ljudets stighet hos det ämne, hvaraf linsen är gjord. H dunet fann Hesehus värden mellan 197 och 211 m sekunden, beroende på, hur tätt dunet var packad järntrådsburen. — Om ett ljud framkallas und vattnet, hör man mycket litet däraf i luften. O

ändt tränga ljudvågor, som uppstå i luften, med nycket liten bråkdel ned i vattnet. Denna fråga en viss praktisk betydelse, emedan fiskarbefolk- en ofta har den oriktiga föreställningen, att rna drifvas bort genom lotsstationernas ljudsig- r. Arrhenius har underkastat dessa förhållan- en närmare utredning. Han har därvid funnit, ljudvågor, hvilkas normal bildar en större vinkel 3° 17′ 7″ med begränsningsytans normal, ej alls inga i vattnet, utan totalreflekteras. Af hela massan kunna endast $2{,}_{65}$ proc. till någon del inga i vattnet. Af denna del öfvergå till vatt- endast $0{,}_{0008}$. Af hela ljudmassan inträngande en- $21{,}_2$ milliondelar i vattnet. Man kan därför , att ljudet, praktiskt taget, totalreflekteras vid enytan. Vid ljudets öfvergång från vatten till öfvergå $0{,}_{06}$ proc. af ljudmängden från vattnet luften. Helt andra förhållanden inträffa, om vågorna komma från en kropp, som har unge- samma akustiska täthet som vattnet. Om man x. stöter till bottnen af en båt med rodret, så en betydlig del af ljudrörelsen öfver i vattnet. are ha ofta märkt, att fiskarna skrämmas vid lylik stöt. Detta har ledt till den nyssnämnda tiga föreställningen. — *Ljudets interferens* kan iakttaga hos en anslagen stämgaffel. Låt *a* och

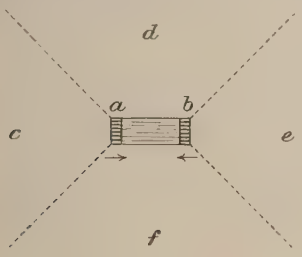

Fig. 3.

e fig. 3) vara klorna på en stämgaffel, sedda nifrån. På grund af interferens kommer man i områdena *d* och *f* att bäst höra stämgaffelns inom områdena *c* och *e* sämre och nästan ej alls ter de punkterade linjerna. Håller man en ande stämgaffel intill örat och vrider den rundt vertikala axel, blir tonen för hvar vridning på omväxlande starkare och svagare. — *Ljudets aktion l. böjning.* Om en skärm placeras mellan

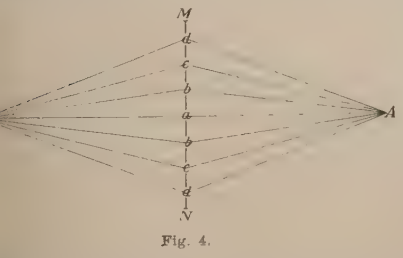

Fig. 4.

källan och örat, kan ljudet likväl iakttagas. Ett skt exempel för denna ljudets egenskap att böjas ras af Tyndall. Ett krutmagasin exploderade i närheten af engelska byn Erith. De fönsterrutor i byn, som voro vända i riktning från krutmagasinet, voro i nästan lika många fall sönderslagna som de, som befunno sig i riktning mot magasinet. Bykyrkans alla fönster voro intryckta, emedan blyramarna hade gifvit efter för trycket. Lord Rayleigh har på följande sätt uppvisat ett fall af ljudets böjning. Mellan ljudkällan *O* (se fig. 4) och den känsliga gaslågan *A* uppställdes en zinkskärm *MN*, ur hvilken en serie koncentriska ringformiga (*bb*, *cc*, *dd*) samt ett cirkelrundt hål (*a*) äro utskurna på sådant sätt, att skillnaden i väglängderna $ObA - OaA = OcA - ObA = OdA - OcA = \lambda$ (våglängden). Skillnaderna i väglängd äro således sinsemellan lika och lika våglängder för den ton, som ljudkällan ger. I detta fall förstärka alla svängningarna hvarandra i punkten *A*. En känslig låga i *A* kommer i häftigare flämtningar, när skärmen *MN* är insatt mellan ljudkällan och lågan, än när den är borta. D. S—t.

Ljudande konst. Se Konst, sp. 825.

Ljudbindningsmetoden, *pedag.* Se Ljudmetoden, sp. 859.

Ljudboj, *sjöv.* Se Boj 1.

Ljudbotten, *mus.*, resonansbotten (se Resonans).

Ljuder, socken i Kronobergs län, Konga härad. 10,529 har. 2,290 inv. (1910). Annex till Långasjö, Växjö stift, Konga kontrakt.

Ljudfysiologi, stundom användt namn på den vetenskap, som vanligare kallas fonetik (se d. o.).

Ljudharmoni, *språkv.*, har begagnats som term för flera olika företeelser. Dels har man därmed afsett detsamma som imitativ harmoni (fr. *harmonie imitative*) l. ljudmålning (se d. o.; jfr äfven Ljudsymbolik), dels har man användt det som liktydigt med språklig eurytmi (se d. o.), dels slutligen har man med ljudharmoni menat assimilation, vokalharmoni, kombinatorisk ljudförändring och dylika företeelser.

Ljudhål, hål i resonansbottnen på vissa instrument, t. ex. violinen, där de på grund af sin form kallas *f-hål*. A. L.*

Ljudlag, en språkvetenskaplig term, som vanligen uppträder som motsättning mot ”analogibildning” (se Analogi 3), men om hvars exakta definition man, trots termens allmänna användning, ännu icke fullt enats. Lättast torde man kunna åskådliggöra dess ungefärliga betydelse genom följande allmänna betraktelse. Ett språk förändras dels genom uppgifvande af gammalt språkmaterial, dels genom skapande af nytt. I senare afseendet är att skilja emellan absolut nyskapande och blott relativt sådant, d. v. s. omskapande af gammalt språkmaterial. Detta omskapande kan vara en förändring af betydelse eller af ljud. Bland ljudförändringarna åsyftar en stor del tydligen att upphäfva eller minska en för språkets organiska sammanhang och lätthandterlighet otjänlig formdifferens emellan uttryck, som till sin betydelse eller användning äro hvarandra närstående. Detta är hvad man menar med ”analogibildning”, bättre kalladt ”associationsbildning” (emedan hithörande företeelser bero på idéassociationslagar). Sådana fall äro t. ex. de, då den ännu vid 1800-talets början brukliga pluralen *krupo* (af *krypa*) på grund af sin betydelselikhet med singularen *kröp* antog formen *kröpo* (”partiell materiell association”, ledande till hvad man kallar

''kontamination'', se d. o.), hvilken form numera i hvardagstal genom fortsatt inflytande från singularen vidare ändrats till *kröp* (''total materiell association'', ledande till hvad man kallar ''form-öfverflyttning''), eller då den gamla genitiven *kvinno* (ännu kvarlefvande i sammansättningar, t. ex. *kvinno-frid*) vid början af 1500-talet, på grund däraf, att den spelade samma roll som en genitiv sådan som *mans*, ändrades till *kvinnos* (''formell association'', äfvenledes medförande ''kontamination''; då *kvinnos* sedan blifvit *kvinnas*, är detta återigen en partiell materiell association med nominativen *kvinna*), eller då imperfektet *stod*, på grund af att det i fråga om betydelse och användning står till sin infinitiv *stå* i samma ''förhållande'' som *slog* till *slå*, i hvardagstal ofta ersättes af *stog* (''proportionell association''). Alla öfriga ljudändringar, hvilka sålunda icke bero på betydelsen eller användningen af de uttryck, i hvilka de uppträda, ha hittills plägat sägas vara yttringar af ljudlagar, d. v. s. dessa förändringar drabba ljuden i deras egenskap af ljud (fysiska fenomen) och inträda sålunda lika väl vid uttalande af betydelselösa ljudsammanställningar som i det verkliga språket. Dessa s. k. ljudlagsenliga förändringar i talet äro vanligen alldeles ofrivilliga, omedvetna och minimala, men bli naturligtvis på längden, genom upprepning i samma riktning, i hög grad märkbara. Så har t. ex. *h* i *hv* (t. ex. *hvem*), som för något öfver tusen år sedan uttalades såsom ty. *ch*, icke med ens förstummats, utan småningom närmat sig uttalet *h* och, sedan det hunnit detta, ytterligare försvagats för att slutligen för omkring två hundra år sedan alldeles försvinna. Från början äro dessa förändringar ofta individuella; men genom imitation spridas de småningom öfver ett allt större område, som, om också stundom af högst betydlig utsträckning, dock alltid förblir begränsadt. Denna begränsning är tvåfaldig och gäller först och främst rummet. Så t. ex. har den fornsvenska ljudförbindelsen *rð* visserligen i de flesta svenska dialekter öfvergått till s. k. tjockt *l* (t. ex. *gål*, gård), men uppträder i andra såsom *r*, *d*, s. k. tjockt *d*, *rd* m. m., och kvarstår i några oförändrad (t. ex. skån. *går*, öl. *gåd*, södermanl. *gård*, dal. *gard* och *garð*). En begränsning eger rum äfven i fråga om tiden. Så t. ex. bortföll i vårt fornspråk *j* i början af ord (t. ex. *ung* för äldre *jung*, såsom ännu i tyskan), ehuru det en gång tålts och äfven numera tåls i denna ställning (t. ex. *jungfru*, lånadt från ty.). Men en ljudlags område är ännu mera begränsadt. Icke ens på samma ort och samma tid undergår ett och samma ljud alltid samma förändring, utan vanligtvis är det endast i vissa lägen (t. ex. då det står i vissa ljudförbindelser, då det eger en viss uttalstid, tryckstyrka eller tonhöjd o. s. v.), som det på samma sätt utvecklas. Så t. ex. har vårt fornspråks *g*-ljud före ''lena'' vokaler öfvergått till *j* (t. ex. i *gifva*; jfr ty. *geben*), men före ''hårda'' bibehållits (t. ex. i *gå*); långt *a* har blifvit *å* (t. ex. i *då*; jfr ty. *da*), under det att kort *a* kvarstår (t. ex. i *all*); *k* inuti ord har i stafvelser med mycket svag tryckstyrka blifvit *g* (t. ex. *bagare* för *bakare*), men i stafvelser med i någon mån starkare tryck bibehållits (t. ex. i *baka*).

Denna hittills gängse indelning af uttalsförändringarna i ljudlagsenliga och analogibildningar är emellertid oriktig bl. a. därför, att de flesta ljudlagsen förändringar själfva bero på analogi (associationsv samhet; se nedan) och därför att denna indeln icke ger plats åt de funktionellt motiverade utt ändringar, som icke bero på analogi, t. ex. *tja ja*) såsom uttryck för en viss sinnesstämning, *herre je* (för *Jesus*) af undseende (''eufemism''). flesta ljudlagar uttrycka nämligen icke, såsom antagit, en fysiologisk, utan en rent psykisk cess, en akt af associationsverksamhet. Hvad t. ex. vid s. k. ljudskridning ''skrider'' är eg. ljuden, utan dessas minnesbilder. Om man t. en gång tillfälligtvis (såsom då man håller en ci i munnen o. d.) kommit att producera icke sitt liga *a*-ljud, utan (på grund af läpparnas tillfäl sammanslutning) ett mera *å*-liknande, så är i denna afvikelse icke större, än att man associ detta nya *a*-ljud med de förr frambragta och före dem alla i en och samma minnesbild, hvilken dock, emedan de färskaste intrycken ju äro de s kaste, är i någon mån förskjuten åt *å*-hållet, eh den talande härom icke är medveten. I den man nu vid sitt tal lyckas i att reproducera de nya minnesbild har man befäst uttalsändringen erhållit ett nytt, i någon mån åt *å*-hållet förskj *a*-ljud, som med tiden, därest samma process repas, kan komma att öfvergå till ett utpräg *å*-ljud.

Uttalets förändringar indelas nu fullständigas 1) Sådana, som bero på ett uttrycks funkti d. v. s. betydelse i vidsträcktaste mening, såle äfven uttryckets sammanhang för tanken med a uttryck af en viss betydelse och användning. ändringen skulle alltså icke bli just denna, icke uttrycket hade just denna funktion, och dylik förändring skulle öfver hufvud icke ku inträda hos en serie af alldeles meningslöst jä hvarandra uppradade språkljud. Dessa uttals ändringar kallas funktionellt motiverade och s bero på funktionslagar, t. ex. då *låsa* dörr) blir *låsa* på grund af sammanhanget med *lås*, eller då *stod* utbytes mot *stog* på grund proportionen *slå* : *slog* = *stå* : x. 2) Sådana, bero uteslutande på det språkliga material beskaffenhet, på den rent fysiska beskaffenheten dels de ljud, hvaraf uttrycket själft består, dem, med hvilka de förra af någon anledning ku komma att associera sig. Förändringen skulle al här inträda på samma sätt, äfven om uttrycket h en annan funktion, än det har, eller ock möjli ingen språklig funktion alls. Dessa uttalsförä ringar kallas materiellt motiverade (eller of ''ljudlagsenliga'') och sägas bero på ljudlag t. ex. då fr. *chenille* i svenskan blifvit *snilj*, då *skjuts* uttalas *skjuss*. 3) Sådana, som bero uttryckets skrifna form, i det att man utläser på ovanligt sätt skrifvet uttryck så, som om följde vanliga ortografiska regler. Dylika ''or episka'' uttalsförändringar sägas vara ortografi motiverade och bero på ortoepiska (d. v. s. rätt nings)vanor, t. ex. ''*sid*'' (åtta)'' i st. f. *sidan* grund af skrifningen *sid*. (8), *tearos* (jämte *te* på grund af eng. *tearose*, *stins* (för *stationsinspek* och *ettma* (för *prima*) på grund af skrifninga *st:ins*. och *1:ma*.

Af den ofvan gifna utredningen rörande lj lagarnas begränsning och orsakerna därtill t

gå, att den sedan lång tid pågående striden huruvida ljudlagarna äro ”undantagslösa” ej, till en stor del är en tvist om påfvens g. Den beror hufvudsakligen på ett missförd, framkalladt af tvetydigheten hos uttrycket dlag”. I språkets värld, liksom på öfriga omn, är det ett axiom att öfverallt, hvarest a l l a en företeelse nödiga betingelser förefinnas, inr undantagslöst denna samma företeelse. Alltså . ex. den, som antar, att i den äldre svenskan ställning före *ng* var den tillräckliga grunden dess öfvergång till *å* (t. ex. i *stång* för äldre *g*), fullkomligt oberättigad att antaga, att *a* dantagsvis” kvarstår före *ng* i vissa fall, t. ex. *ng* (af *springa*), *mangel*, utan måste antingen dessa fall söka en icke ljudlagsenlig förklaring, r. att *sprang* (af *springa*) uppträdt jämte — och igen utträngt — det ljudlagsenliga *språng* (som as ännu hos Geijer i ”Vikingen”) till följd af ortionell association med *fann* (af *finna*) m. fl. ka verb med växlingen *i* : *a*, eller också uppvisa, le ifrågavarande fallen icke tillhöra det (till rum, . s. v. begränsade) språk, för hvilket den upplda ljudregeln gäller, i det att t. ex. *mangel* lånats tyskan, sedan ljudregeln ”*ang* blir *ång*” upphört gälla för svenskan. Häraf framgår, att ljudlagars. k. undantag endast äro skenbara, detta dock äl att märka — endast i fall ljudregeln är rätt ulerad. Men då vi — såsom ofvan blifvit fram-t — sällan eller aldrig kunna vinna fullständig edom om alla de för en ljudförändring nödiga gelserna, så är det gifvet, att våra formuleringar judreglerna nästan alltid bli mer eller mindre iga och att dessa orätt formulerade ljudregler na att lida undantag, dess färre, ju exaktare en”, d. v. s. regeln är affattad. Här som annanes gäller det således, att ”ingen (på mer eller re ofullständig analys grundad) regel är utan ntag”. Alltså: ljudlagarna som sådana ha inga ntag, men väl våra formuleringar af desamma. ermen ”ljudlag” åstadkommer emellertid fortde oreda inom den vetenskapliga litteraturen, lan den alltjämt fattas i tre olika betydelser, ligen: a) L j u d l a g i ofvan använda mening, . s. kausalsammanhanget mellan en viss beskafet hos ljudmaterialet och dennas nödvändiga . Liksom alla lagar har en ljudlag den logiska en af ett hypotetiskt omdöme, som anger, att r vissa betingelser inträder ett visst bestämdt ret, hvilket sålunda är en oundviklig följd af s a förutsättningar (tänkta som de enda förlenvarande). Men naturligtvis kan en ljudlag, väl som en ”naturlag”, till sin verkan mer eller re lätt (och i större eller mindre grad) neutrali af andra i ett enskildt fall förhandenvarande rer. Man kan därför med från mekaniken låe termer tala om l a b i l a och s t a b i l a ljudr (eller l j u d t e n d e n s e r och l j u d l a g a r i n s k r ä n k t m e n i n g). Liksom en på kant d griffeltafla ramlar redan för en obetydlig fläkt l jämvikt), under det att en ganska betydlig t tarfvas för att bringa samma tafla ur sin ställ-, då den ligger på flatsidan (stabil jämvikt), ndanträngas det på en blott ljudtendens beroende let *undambedja* lätt (och vanligen) af det på inde af *undan* beroende *undanbedja*, hvaremot det lagsenliga uttalet *motaga* för *mottaga* är hart när outrotligt. b) L j u d r e g e l, d. v. s. en språkvetenskaplig formulering af en ljudlag. Då en dylik regel är en af oss gjord sammanfattning af det för en mängd likartade fall gällande, så kräfves, för att den skall vara riktig, dels att vi samlat a l l a fall, dels att vi fullt riktigt analyserat dem, villkor, som nästan aldrig kunna uppfyllas, d. v. s. man lyckas nästan aldrig att fullt exakt formulera en ljudlag. c) L j u d ö f v e r g å n g eller ljudlagsenlig talförändring, d. v. s. resultatet af en ljudlags verksamhet. Att kalla detta (t. ex. öfvergången från fsv. *hj* till *j* i *hjärta* o. d.) för ljudlag är tydligen lika oegentligt som att t. ex. säga, att regn och snöfall äro ”naturlagar” i stället för ”på naturlagar beroende företeelser”.

Ang. orsakerna till de speciella ljudlagarnas uppkomst och upphörande samt till den påfallande olikhet de på skilda tider och orter förete sväfvar man ännu så godt som fullständigt i okunnighet. Endast mycket sällan kan man med säkerhet uppvisa de anatomiska och fysiologiska förutsättningar (olika konstruktion och olika användning af talorganen), hvilka man a priori är benägen att antaga ha varit förändringens hufvudsakliga faktorer, t. ex. då barn säga *talt* i st. f. *katt* och *tack*, eller då svenskar utbyta franskans nasalvokaler mot vokal + *ng*-ljud och dess muljerade *n* mot *nj*, i hvilka fall det tydligen är en på bristande öfning beroende oförmåga att uttala de ifrågavarande ljuden, hvilken föranledt ändringen. Emellertid torde man i största allmänhet kunna säga, att det vanligen är sträfvan efter ett bekvämare, tid och ansträngning sparande uttal, som framkallar ljudlagarna. Dessa innebära nämligen vanligtvis ett reducerande eller fullständigt förstummande af ljud, ett insättande af likartade i stället för olikartade ljud (”assimilation” af konsonanter, ”vokalharmoni”) i förbindelser af flera sådana o. d., som onekligen minskar den talandes muskelansträngning. Icke dess mindre är det i hög grad påfallande och svårförklarligt, att uppfattningen af hvad som är ”bekvämt” i språket visar sig så ytterst subjektiv, att hvad som hos ett visst folk eller under en viss tid eller i vissa fonetiska lägen undvikes, det fördrages eller rent af eftersträfvas af ett nära besläktadt folk, af en senare generation af samma folk, af samma generation af samma folk under föga olika fonetiska förhållanden. Så t. ex. har i danskan *t* öfvergått till *d* (hvaraf senare ð, d. v. s. engelskt lent *th*; *gata*, da. *gade*), i tyskan däremot har *d* (af äldre ð) öfvergått till *t* (*sida*, ty. *seite*). I vårt fornspråk öfvergick en gång *mn* till *vn*, som några generationer senare i sin tur öfvergick till *mn* (lat. *nomen*, ty. *name-n*, fsv. och isl. *nafn*, da. *navn*, yngre fsv. *namn*). I tyskan har begynnande *t* bibehållits före *r* (*tro*, ty. *trauen*), ehuru det i alla andra ställningar blifvit *z* (*tal*, ty. *zahl*; *twinga*, ty. *zwingen*, o. s. v.). Detta och dylikt undandrar sig tills vidare och kanske för alltid vårt begripande. — Se vidare A. Noreen, ”Vårt språk”, III, 60 ff. och där citerad litteratur. Ad. N—n.

Ljudlära, *språkv.* Se F o n o l o g i.

Ljudmetoden, *pedag.*, den metod för lärandet af läsning, som i första hand bygger icke på bokstäfvernas namn och utseende (s t a f m e t o d e n), utan på de ljud, som bokstäfverna beteckna. Läsmetoder, besläktade med denna metod, äro o r d m e t o d e n (*normalord-* och *ordbildmetod*) och t a n k e m e t o d e n, vid hvilka man utgår från hela ord eller sat-

ser. De variationer af den egentliga ljudmetoden, som förekomma i svenska skolor, äro ljudskrifläsmetoden och ordbyggningsmetoden.

L j u d s k r i f l ä s m e t o d e n, förkortadt s k r i f l ä s m e t o d e n, har sitt namn däraf, att man enligt densamma 1) utgår från språkljuden och 2) ställer skrifning och läsning i nära förbindelse med hvarandra, så att barnen lära sig läsa genom att skrifva. Den egentliga skrifläsningen inledes af förberedande skrif- och läsöfningar; under de förra öfvas barnen att sitta riktigt, att hålla griffeln eller blyertspennan på lämpligt sätt och att skrifva bokstäfvernas grundformer (staplar och bågar), under de senare skola de lära sig att eftersäga ord och satser, att särskilja och uttala orden i en sats och språkljuden i ett ord (''ljuda'') samt att förbinda språkljuden till ord. Vid dessa s. k. föröfningar lade man förr en öfverdrifven vikt; man lät t. ex. barnen ''ljuda'', ända tills alla bokstafsljuden voro grundligt genomgångna. Numera har man kommit till insikt om, att denna nakna ljudanalys icke tillmöteskommer barnens läslängtan, utan rent af kan döda det spända intresse, hvarmed de små begynna sin skolgång. Man inskränker därför vanligen föröfningarna till några få dagar. (Se Sofi Almquist, ''Råd och anvisningar vid den första undervisningen i läsning'', 1906.) Under de egentliga skrifläsöfningarna få barnen inlära språkljudens beteckning i skrift och tryck och skola så undan för undan vinna färdighet i att skrifva och läsa. Man väljer bokstäfverna i en ordning, som bäst möjliggör sammansättningen af lämpliga ord. Gången af en skrifläslektion är i hufvudsak följande: 1) Under ett kort samtal ledas barnen till att säga ett ord, i hvilket det ljud förekommer, hvars tecken är i fråga. Om illustrerad abc-bok användes, utgår man från det ord, som bilden betecknar, så att om t. ex. vid *ö* står ett öga, tager man ordet öga för inlärandet af ljudet *ö* och dess tecken. Barnen få gång på gång uttala det ljud, som man vill behandla; detta kallas att ''ljuda''. 2) Tecknet för ljudet skrifves, under jämsides fortgående beskrifning, af lärarinnan, därefter af barnen; det skrifna språkljudet uttalas. 3) Motsvarande tryckbokstaf förevisas, och barnen lära bokstafvens namn. 4) Det lärda inöfvas genom skrifning på svarta taflan, på griffeltafla eller i skrifbok samt genom läsning, hvarvid användas dels läsebok, dels läsetabeller, dels lösa bokstäfver, som uppsättas på en läsram (läsetabeller finnas utgifna af bl. a. K. V. Kastman i förening med S. Almquist). Med behandlingen af medljuden börjar den verkliga läsningen. Vid dessa ljuds inlärande iakttages, att man väljer utgångsordet så, att det ifrågavarande ljudet kommer sist i ordet; för ljudet *s* tager man t. ex. ordet *is*. (Jfr L. K. Anjou, K. V. Kastman och K. A. Kastman, ''Bidrag till pedagogik och metodik för folkskolelärare'', h. IV: Modersmålet, 9:e uppl. 1896; F. Sandberg, ''Småskolans metodik'', 7:e uppl. 1910.) För inlärandet enligt ljudmetoden af själfva läsningen förordade I. A. Lyttkens i ''Läslära'' (1883) l j u d b i n d n i n g s m e t o d e n, först använd af O. Kyhlberg i Norrköpings småskolor och vidare utbildad af Lyttkens. Vid denna metod börjar man med de ljud, som äro uthållbara, eller ''hållljuden'', och gömmer till sist de outhållbara eller ''stötljuden''. Stötljuden äro blott 6, nämligen *p*, *t*, *k*, *b*, *d*, *g*, till hvilka för bekvämlighets skull kan läggas *h*. Alla de öfriga, såväl medljud s själfljud, äro håll-ljud. För förfaringssättet vid lärandet af läsning kan man uppställa följande r ler: a) för håll-ljuden: låt ögat (under det fö stadiet understödt af en pekpinne) först uppfatta första tecknet i det ord, som skall läsas, utsäg d ljud och håll ut på detsamma, tills ögat hu (följande pekpinnen) öfvergå till nästa tecken tanken uppfattat dess ljud, utsäg då detta ljud, u att uppehåll sker emellan det föregående och de d. v. s. låt dem bli sammanbundna, håll ut detta senare ljud och fortgå sedan på samma s tills man kommer till ordets slut (t. ex. ''mal ''läns'', ''målaren''); b) för stötljuden: träffas ljud, som icke kan hållas ut, d. v. s. ett stötl skall ögat uppfatta detta jämte det nästföljar under det att man håller ut på det föregående, därefter läsas båda på en gång (t. ex. ''ripa'' hvilket ord uthållning sker på *i*, tills ögat uppfa både *p* och *a*, hvarefter dessa båda utsägas tills mans utan uppehåll emellan *i* och *p*; på samma i ordet ''stark'', med uthållning på *s* samt utsägr af *ta* med sammanbindning emellan *s* och *t*, ut ning på *a* samt öfvergång till *r* och sedan ti på vanligt sätt, såsom under mom. a angifves). ser lärjungen orätt, läses om från det tecken, står näst framför det oriktigt lästa. I början läsningen långsamt och med uppehåll emellan velserna, som då åtskiljas med bindetecken, och der fortgången af undervisningen har man annat att göra än att öka färdigheten. Sedan läs dighet på detta sätt är vunnen, öfvas vällä genom inöfvande af ordaccenterna (den dynami eller tryckaccenten, och den melodiska, eller accenten) samt genom iakttagande af satsacce (ordens framhäfvande eller undanhållande).

Man har menat att, eftersom skrifning är en rare öfning än läsning och af denna orsak läsni gifvetvis måste fortgå snabbare än skrifningen, skrifläsmetodens konsekventa tillämpning fara uppstår, att slarf insmyger sig i skrifningen. O b y g g n i n g s m e t o d e n håller skrifning och ning åtskilda. Enligt denna metod (tillämpad b af B. Hammer och A. Wallgren i ''Första boken'', 3:e uppl. 1906) böra barnen däremot i att, när de i sin bok läst t. ex. orden *lie*, o. s. v. samt sett motsvarande bilder, under s timmarna afrita föremålen och med tryckstil pr orden. Man vill framför allt väcka och vidmakth hos barnen intresse för skolarbetet, hvarför d metod äfven kallas i n t r e s s e m e t o d e n. I en kort föröfning, som h. o. h. tjänar detta s vidtager den egentliga undervisningen. Förme ett samtal om utgångsbilden ledas barnen till gångsordet; ljudtecknet, som ingår i detta, be tas, och barnen få uppsöka det bland de lösa stäfverna i läslådan eller på en läsetabell samt tala det; någon annan ljudanalys förekommer Genom uppläsning af små berättelser sörjer lär nan för, att intresset ej slappas; härigenom vi också örat vid att höra orden hopläsas. En för delse till läsningen är *ordbyggningen*, som b däri, att barnen få inöfva ljudtecknens utseende nom att sätta upp läsebokens text i större tryc på läsramen. R. I

Ljudmålning, *språkv.*, af Noreen i ''Vårt spr III: 97 kallad d e n r e p u l s i v a m e n i n g

karakterisering genom akustiska effekter af sinn-
iakttagelser. Ljudmålningen är alltid i viss mån
bolisk; i sträng mening ”imitera” med språkljud
a vi ju endast i fråga om andra mänskliga läten.
k tack ljudmålar — och symboliserar — klock-
; knäpp; ”blås, Gabriel, i din basun *tra rara*
rara” (Karlfeldt) är ett exempel på målning af
rumentalmusik. Jfr Ljudsymbolik och
omatopei. R—n B.

judpinne, träpinne, fäst under stallet på strák-
rument.

judregel, *språkv.* Se Ljudlag, sp. 858.

judsignal, *sjöv.* Se Signal.

judskridning (ty. *lautverschiebung*; termen in-
es af Jak. Grimm) är icke namn på *en* ljud-
rgång, utan på sammanfattningen af en stor
gd, till tiden och arten vidt skilda ljudlagsenliga
örändringar, nämligen alla de, som reglera för-
andet emellan å ena sidan de ursprungliga, det
europeiska urspråket tillkommande explosivljud-
och frikativorna, å andra sidan dessas motsva-
eter inom de germanska språken (speciellt det för
alla till grund liggande urgermanska språket).
dskridningen, i synnerhet den del däraf, som an-
de indoeuropeiska oaspirerade explosivorna (*p*,
k, *q*; *b*, *d*, *ʒ*, *g*, *g*), är den germanska språk-
iljens förnämsta karakteristikum och har därför
å sedan långliga tider varit föremål för språk-
karnas synnerliga uppmärksamhet och för en rik
ratur. Antydningar finnas redan hos flera för-
are under 1600- och 1700-talen, så t. ex. hos
skarna E. Benzelius d. y. (dels i hans afh.
riculum runicum”, 1724, dels i en uti Uppsala
ersitetsbibliotek befintlig handskrifven samling,
llectanea”, hvari sannolikt äfven det parti, som
ndlar ljudskridningen, förskrifver sig från Ben-
us) och J. Ihre (i företalet till ”Glossarium suio-
icum”, 1769). Klarhet och reda i hithörande för-
anden vunnos dock först i början af 1800-talet,
dansken R. K. Rask i sitt snillrika verk ”Under-
else om det gamle nordiske eller islandske sprogs
ndelse” (1818) kan sägas ha i det väsentliga
täckt ljudskridningsreglerna. Emellertid tillskrif-
denna upptäckt vanligen ”den historiska språk-
kningens fader”, tysken Jakob Grimm, hvilken
sitt stora verk ”Deutsche grammatik” (d. I, 2:a
l. 1822), påverkad af Rask, men vida utförligare
denne framställde och motiverade ljudskridnings-
erna eller, som han uttryckte sig, ”-lagen”, hvil-
därför också ofta kallats helt enkelt ”Grimms
” eller ”grimmska (ljudskridnings-)lagen”. Un-
de följande 50 åren skedde inga väsentliga modi-
tioner i uppfattningen af ljudskridningen, hvilken
i tämligen allmänt fattade efter Grimms föredöme,
en jämförelsevis enhetlig företeelse, hvars olika
nent stodo i ett strängt beroende af hvarandra.
iondet 1874—83 medförde emellertid en full-
ndig revolution i formuleringen af ljudskridnings-
arna. De viktigaste modifikationerna gjordes af
ren H. Paul (”Der lautverschiebung”, i Paul-
unes ”Beiträge”, bd I, 1874); dansken K. Ver-
, hvars hithörande, med boppska priset belönta
artikel (”Eine ausnahme der ersten lautverschie-
g”, i Kuhns ”Zeitschrift”, bd XXIII, 1876)
om sitt uppvisande af den ursprungliga indo-
ppeiska accentens genomgripande betydelse för
språkutvecklingen (”vernerska lagen”) varit epok-
görande icke blott i fråga om ljudskridningen, utan
för den jämförande indoeuropeiska språkforskningen
öfver hufvud, på hvilken den utöfvat ett mera genom-
gripande inflytande än väl någon annan vetenskaplig
produkt alltsedan grundläggaren Bopps dagar; vi-
dare tyskarna E. Sievers (”Sievers' regel” i Paul-
Braunes ”Beiträge”, bd V, s. 149, 1877), H. Osthoff
(”Zum grammatischen wechsel der velaren *K*-reihe”,
i Paul-Braunes ”Beiträge”, bd VIII, 1881) och F.
Kluge (”Die indogermanischen tenues adspiratæ im
germanischen”, Kuhns ”Zeitschrift”, bd XXVI,
1881, och ”Die germanische consonantendehnung”,
i Paul-Braunes ”Beiträge”, bd IX, 1883).

I ljudskridningen ha följande indoeuropeiska ljud
deltagit: *mediæ aspiratæ*: *bh*, *dh*, *ʒh*, *gh*, *gh*;
tenues: *p*, *t*, *c*, *k*, *q*; *tenues aspiratæ*: *ph*, *th*, *ch*,
kh, *qh*; *mediæ*: *b*, *d*, *ʒ*, *g*, *g*, och frikativan *s* (om
skillnaden emellan ”palatalerna” *ʒh*, *c*, *ch*, *ʒ*, ”ve-
larerna” *gh*, *k*, *kh*, *g* och ”labiovelarerna” *gh*, *q*,
qh, *g* se Gutturaler), och detta möjligtvis unge-
fär i den ordning, i hvilken de olika grupperna här
anföras. Ljudskridningsreglerna äro nu följande.

I. Mediæ aspiratæ (*bh*, *dh*, *ʒh*, *gh*, *gh*)
öfvergå till urgermanska *tonande* frikativor (*ƀ*,
ð, *ƶ*, *ƶw*), hvilka sedermera efter nasaler och
vid förlängning samt (ehuru ännu icke i ur-
germansk tid) i början af ett ord öfvergå till
mediæ (*b*, *d*, *g*, *gw*), men annars bibehållas,
åtminstone i urgermansk tid. I stället för *ƶw*
inträder *ƶ* i ett ords början, annars däremot *w*.
bh (sanskr. *bh*, sällan *b*; grek. *φ*, sällan *π*;
lat. *f*, inuti ord *b*) uppträder alltså som
a) *ƀ*, d. v. s. labiolabialt *v* (isl. tecknadt
f; sv. *v*, *fv* och ty. *b*, eng. *v* genom
yngre utveckling), ex. sanskr. *nábhas*,
moln, grek. *νεφέλη*, lat. *nebula*, isl.
Niflheimr, ty. *nebel*; grek. *ὀρφανός*,
lat. *orbus*, isl. *arfe*, sv. *arfvinge*, ty.
erbe.
b) *b*, ex. sanskr. *bhrā'tar*, grek. *φράτωρ*,
lat. *frater*, isl. *bróþer*, sv. *broder*, ty.
bruder, eng. *brother*; grek. *φαγός*,
lat. *fagus*, isl. *bók*, sv. *bok*, ty. *buche*,
eng. *beech*; sanskr. *g'ámbhas*, tand,
grek. *γόμφος*, oxeltand, isl. *kambr*,
sv. *kam*(*b*), eng. *comb*.

dh (sanskr. *dh*, sällan *d*; grek. *θ*, sällan *τ*;
lat. *f*, inuti ord *d*, men *b* i förbindelse
med *r*) blir
a) *ð*, d. v. s. eng. lent *th* (isl. *þ*, sv.
numera *d*, ty. *t* och eng. *d* till följd
af speciella ljudlagar), ex. sanskr. *ru-
dhirás*, grek. *ἐρυθρός*, lat. *ruber* (pl.
rubri), isl. *rauþr*, ty. *rot*, eng. *red*;
sanskr. *mádhjas*, grek. *μέσσος* (*σσ* af
θj), lat. *medius*, isl. *miþr*, ty. *mitte*,
eng. *mid-*(*night*).
b) *d* (isl., sv., eng. *d*, ty. *t*, men *d* efter
n), ex. sanskr. *dvā'ras*, grek. *θύρα*,
lat. *fores*, isl. *dyrr*, sv. *dörr*, ty. *tor*,
tür; sanskr. *dá-dhā-mi*, grek. *τί-θη-μι*,
lat. *fa-cio*, ty. *tun*, eng. *do*; sanskr.
bándhus, förbindelse, grek. *πενθερός*,
befryndad, lat. *of-fendix*, bindel, isl.,
sv. *binda*, ty. *binden*, eng. *bind*.

3^h (sanskr. *h*, sällan *g'*; grek. *χ*, sällan *κ*; lat. *h*, men *g* efter *n*) blir
a) ɣ, d. v. s. det frikativa *g* i t. ex. ty. *tragen* (isl. tecknadt *g*, fsv. *gh*, numera öfvergånget till *g-* eller *j*-ljud, ty. *g*, eng. förstummadt), ex. sanskr. *vā'has*, förning, grek. *ὄχος* (för *Fόχος*), vagn, lat. *vehiculum*, isl. *vagn*, sv. *vagn*, ty. *wagen*, eng. *wain*; sanskr. *bāhús*, arm, grek. *πῆχυς*, underarm, isl. *bógr*, sv. *bog*, ty. *bug*, eng. *bough*, gren.
b) *g* (i eng. dock ofta *y*, d. v. s. *j*, angls. ȝ; i sv. nu regelbundet *j*-ljud i början af ord före lena vokaler), ex. sanskr. *hansás*, grek. *χήν*, lat. *anser* (för *hanser*), isl. *gás*, sv. *gås*, eng. *goose*; sanskr. *háris* (indoeurop. **ghelis*), gulaktig, grek. *χλωρός*, grön, lat. *helvus*, grågul, isl. *gulr*, ty. *gelb*, eng. *yellow* (angls. *ȝeolo*); lat. *longus*, isl. *langr*, sv. *lång*, ty. *lang*, eng. *long*; isl. *vagga*, sv. *vagga*, ty. *wackeln* (genom speciellt tysk utveckling ur *waggelen*, såsom ordet heter ännu i holländskan), eng. *wag* (jämte isl. *vega*, sv. *väga*, ty. *be-wegen*, lat. *veho*, sanskr. *váhāmi*).

gh (sanskr. *gh*, sällan *g*, före indoeurop. len vokal *h*, sällan *g'*; *grek. χ*, sällan *κ*; lat. *h*, men *g* efter *n*) blir
a) ɣ, ex. sanskr. *stighnómi*, grek. *στείχω*, isl. *stíga*, ty. *steigen*; grek. *λέχος*, bädd, lat. *lectus* (för *leghtus*), säng, isl. *lǽge*, sv. *läge*, ty. *liegen*.
b) *g*, ex. lat. *hostis*, isl. *gestr*, sv. *gäst*, ty. *gast*, eng. *guest*; grek. *χανδάνω*, lat. *præ-hendere*, fatta, *hedera*, murgrön (''klängväxt''), isl. *geta*, ernå, sv. *gilta*, ty. *ver-gessen*, eng. *get*.

gh (sanskr. *gh*, sällan *g*, före indoeurop. len vokal *h*, sällan *g'*; grek. före och efter *u* *χ*, sällan *κ*, före andra hårda vokaler samt konsonant *φ*, sällan *π*, före len vokal *ϑ*, sällan *τ*; lat. *h*, emellan vokaler *v*, efter *n* däremot *gv*) blir
1. *w*, ex. grek. *νίφα* (ack.), snö, lat. *nix* (för *snighs*), isl. *snivenn*, besnöad, eng. *snow*.
2. a) *g*, ex. sanskr. *hánmi*, grek. *θείνω*, slår, *φόνος*, mord, isl. *gunnr*, slaktning, *gandr*, käpp.
b) *gw*, ex. grek. *ὀμφή* (för *σομφ-*, *songh-*), stämma, isl. *syngva*, sv. *sjunga* (af **singwa*).

II. Tenues (*p*, *t*, *c*, *k*, *q*) öfvergå (troligtvis genom mellanstadierna *ph*, *th*, *ch*, *kh*, *qh*, sedan *pf*, *tþ*, *cx*, *kx*, *qx*) till urgerm. *icke tonande* frikativor *f*, þ, *x*, *xw*, som sedan vidare utvecklas till tonande frikativor (*ƀ*, *ð*, ȝ, ȝ*w*), så snart den närmast föregående vokalen icke hade stark accent (Verner). Dessa senare öfvergå vidare efter nasaler och vid förlängning (jfr ofvan I) till *mediæ* (*b*, *d*, *g*, *gw*). I stället för *xw*, ȝ*w* inträder *x*, ȝ, så snart *q* i indoeuropeisk tid stod omedelbart före *u*, *ū* eller konsonant (jfr ofvan I), däremot *w* i stället för ȝ*w* i alla öfriga fall (jfr ofvan I).

I stället för *xw* inträder dessutom stundom som på vanligt sätt öfvergår till *ð*, så sn ej närmast föregående vokal hade stark acce Omedelbart efter *s*, *f*, *x*, *xw* kvarstå tenues oförändrade.

p (sanskr. *p*, sällan *ph*; grek. *π*; *lat.* uppträder alltså såsom
A) 1. *f* (uti isl. och sv. vanligen öf gånget till *v*-ljud, utom i början ord), ex. sanskr. *pitár*, grek. *πατ* lat. *pater*, isl. *faþer*, sv. *fader*, *vater*, eng. *father*; sanskr. *p* grek. *πούς*, lat. *pes*, isl. *fótr*, *fot*, ty. *fuss*, eng. *foot*; sans *nápāt*, lat. *nepos*, isl. *nefe*, ty. *ne*
2. a) *ƀ*, ex. sanskr. *upári*, grek. *ὑπ* lat. *s-uper*, isl. *yfer*, sv. *öf* ty. *über*, eng. *over*.
b) *b*, ex. isl. *fimbol-vetr*, jä vinter (jämte *fifl-meger*, jä söner).
B) *p*, ex. lat. *specio*, ser, isl. *spá*, sv. *s* ty. *spähen*; sanskr. *sphurāmi*, spr lar, grek. *σπαίρω*, sprattlar, *sperno*, stöter från mig, isl. *spor* trampa, sv. *spjärna*, eng. *spurn*.

t (sanskr. *t*, sällan *th*; grek. *τ*; lat. *t*) u träder såsom
A) 1. þ, d. v. s. eng. hårdt *th* (isl. och sv. numera *t* i början af o annars öfvergånget till isl. ð, *d*; ty. *d*, eng. *th*), ex. sanskr. *jas*, grek. *τρεῖς*, lat. *trēs*, isl. þ sv. *tre*, ty. *drei*, eng. *three*; sans *bhrā'tar*, grek. *φράτωρ*, lat. *frā* isl. *bróþer*, sv. *broder*, ty. *bru* eng. *brother*.
2. a) ð (isl. ð, sv. *d*, ty. *t*, eng. ex. sanskr. *tṛtī'jas*, lat. *tert* isl. *þriþe*, sv. *tredje*, ty. *dri* eng. *third*; sanskr. *pitár*, gr *πατήρ*, lat. *pater*, isl. *fa* sv. *fader*, ty. *vater*, eng. *fa* (af äldre angls. *fæder*),
b) *d*, ex. sanskr. *çata'm* (för *çnt* grek. *ἑ-κατόν*, lat. *centum*, *hund-raþ*, sv. *hundra*, ty. *hu ert*, eng. *hund-red*; grek. *φέρ τες* (pl.), lat. *ferentes* (pl.), *berande*, sv. *bärande*.
B) *t*, ex. sanskr. *ti'-ṣṭhāmi*, grek. *ἵ-στ* lat. *sto*, isl. *sta-nda*, sv. *stå*, ty. *steh* eng. *sta-nd*; lat. *captus*, fången, *haptr* (för *haftr*), fånge, ty. *haft*, genskap; sanskr. *aṣṭā'*, grek. *ὀκ* lat. *octo*, isl. *átta*, sv. *åtta*, ty. *a* eng. *eight*; sanskr. *náktam*, natte grek. *νύκτες*, nätter, lat. *noctes*, *nátt*, sv. *natt*, ty. *nacht*, eng. *ni*

c (sanskr. *ç*; grek. *κ*; lat. *c*) uppträder
A) 1. *x*, d. v. s. tyskt *ch*-ljud (ge senare utveckling vanligtvis öf gånget till *h*, som vidare först mats utom i ordens början vokal), ex. sanskr. *çrutás*, h grek. *κλυτός*, lat. *in-clutus*, römd, isl. *hlýþa*, lyssna, sv. *ly*

ty. *Lut-her*, *Lot-har* (äldst *Chlothar*); sanskr. *çrad-dádhāmi*, behjärtar, grek. *καρδία*, lat. *cor*, isl. *hjarta*, sv. *hjärta*, ty. *herz*, eng. *heart*; sanskr. *páçu*, lat. *pecu*, isl. *fé*, sv. *fä*, ty. *vieh*, eng. *fee*; sanskr. *dáça*, grek. *δέκα*, lat. *decem*, isl. *tío*, sv. *tio*, ty. *zehn*, eng. *ten*.

2. a) *ʒ*, ex. sanskr. *çvaçrū'* (för *svaçrū'*), grek. *ἑκυρά* (för *svekurá*), lat. *socrus*, ty. *schwieger(mutter)*; isl. *tigr*, sv. *tjog*, ty. *(zwan)zig*, eng. *(twen)ty*, jämte isl. *tío*, sv. *tio*, ty. *zehn*, eng. *ten*

b) *g*, ex. sanskr. *juvaçás* (för *juvnçás*), lat. *juvencus*, isl. *ungr*, sv. *ung*, ty. *jung*, eng. *young*.

B) *k*, ex. lat. *misceo*, blandar, sv. *mäsk*.

k (sanskr. *k*, före indoeurop. len vokal *k'*; grek. *κ*; lat. *c*) uppträder som

A) 1. *x* (senare *h* eller stumt), ex. sanskr. *kētús*, sken, isl. *heiðr*, ära, sv. *heder*, ty. *heiter*, skinande; sanskr. *ruk'*, ljus, grek. *λευκός*, hvit, lat. *lux*, isl. *liós*, sv. *ljus*, ty. *licht*, eng. *light*.

2. a) *ʒ*, ex. isl. *togenn*, dragen, ty. *ge-zogen* jämte *ziehen*, lat. *duco*; isl. *slegenn*, sv. *slagen*, ty. *geschlagen* jämte isl. *slá* (för *slaha*), sv. *slå*.

b) *g*, ex. sanskr. *çánkatē*, vacklar, lat. *cunctor*, tviflar, isl. *hanga*, sv. *hänga*, ty. *hangen*, got., fnhty. *hāhan*, hänga.

B) *k*, ex. lat. *piscis*, isl. *fiskr*, sv. *fisk*, ty. *fisch* (*sch* för *sk*), eng. *fish* (*sh* för *sk*); grek. *σκῆπτρον*, staf, spira, lat. *scapus*, isl. *skapt* (*pt* för *ft*), sv. *skaft*, ty. *schaft*, eng. *shaft*.

q (sanskr. *k*, före indoeurop. len vokal *k'*; grek. före och efter *u* *κ*, före annan vokal samt konsonant *π*, före len vokal *τ*; lat. *qu*, före *u* och konsonant *c*) uppträder som

A) *α*) 1. a) *xw* (genom senare utveckling vanligtvis *hv*, numera förstummadt utom i ordens början före vokal, där det kvarstår såsom *v*-ljud i sv. *hv*, ty. *w*, eng. *wh*), ex. sanskr. *k'id*, grek. *τί*, lat. *quid*, isl. *hví-líkr*, sv. *hvilken*, ty. *welcher*, eng. *which*.

b) *x* (senare *h*), ex. fsv. *hulikin*, nsv. dial. *håcken*, hvilken (jfr a).

2. a) *ʒ*, ex. lat. *sequor*, följer, sv. *sägo*, följde med ögonen.

b) *w*, ex. lat. *aqua*, vatten, isl. *ey* (för *awjo*; jfr latiniseringen *Sca(n)din-avia*), sv. *ö*, ty. *auc*.

β) 1. *f*, ex. sanskr. *k'atvā'ras*, grek. *τέτταρες*, lat. *quattuor*, isl. *fiórer*, sv. *fyra*, ty. *vier*, eng. *four*; sanskr. *çʃkas*, grek. *λύκος*, isl. *ulfr* (jämte *ylgr*, varginna), sv. *ulf*, ty. *wolf*, eng. *wolf*.

2. *ð*, ex. sanskr. *vrkís*, fnhty. *wulpa* (af *wulbiu*), varginna (jfr 1).

B) *kw*, hvarpå dock intet lämpligt ex. är att anföra.

III. Tenues aspiratæ (*ph*, *th*, *ch*, *kh*, *qh*) utveckla sig på alldeles samma sätt som tenues. Som dessa ljud emellertid tyckas ha varit jämförelsevis sällsynta i det indoeurop. urspråket, anföra vi här endast några få exempel, såsom sanskr. *phálam*, mogen (fall-färdig) frukt, grek. *φηλός*, bedräglig, lat. *fallere*, bedraga, isl. *falla*, sv. *falla*, ty. *fallen*, eng. *fall*; sanskr. *pṛthvī'*, jord, grek. *πλάθανον*, kakbräde, ty. *fladen*, kaka; sanskr. *chinádmi*, grek. *σχίζω*, lat. *scindo*, skiljer, ty. *scheiden*, sv. *skede*; grek. *φάλαινα*, hvalfisk, isl. *hualr*, sv. *hval*, ty. *walfisch*.

IV. Mediæ (*b*, *d*, *ʒ*, *g*, *g*) öfvergå till *tenues* (*p*, *t*, *k*, *kw*). I stället för *kw* inträder *k*, så snart *g* i indoeurop. tid stod omedelbart före *u*, *ū* eller konsonant.

b blir alltså *p* (i ty. genom senare utveckling *f*, i början af ord och vid förlängning *pf*); men då det indoeurop. *b* tyckes ha varit ett sällsynt ljud, kunna endast få exempel härpå anföras, såsom grek. *κάνναβις*, lat. *cannabis*, isl. *hanpr*, sv. *hampa*, ty. *hanf*, eng. *hemp*.

d blir *t* (i ty. genom speciell utveckling *ss*, i början af ord och vid förlängning *z*, men kvarstår före *r*), ex. sanskr. *damājāmi*, grek. *δαμάω*, lat. *domare*, isl. *temja*, sv. *tämja*, ty. *zähmen*, eng. *tame*; sanskr. *drús*, grek. *δρῦς*, isl. *tré*, sv. *trä*, eng. *tree* (jfr ty. *tro-g* ''trä''-kärl); sanskr. *ádmi*, grek. *ἔδομαι*, lat. *edo*, isl. *eta*, sv. *äta*, ty. *essen*, eng. *eat*.

ʒ (sanskr. *g'*; grek. *γ*; lat. *g*) uppträder såsom *k* (hvaraf i ty. *ch*, utom i början af ord och före *r*; i eng. ofta *ch*, i sv. alltid *tje*-ljud i början af ord före lena vokaler), ex. sanskr. *g'ā'nu*, grek. *γόνυ*, lat. *genu*, isl. *kné*, sv. *knä*, ty. *knie*, eng. *knee*; sanskr. *ág'ras*, slätt, grek. *ἀγρός*, lat. *ager*, isl. *akr*, sv. *åker*, ty. *acker*, eng. *acre*.

g (sanskr. *g*, före indoeurop. len vokal *g'*; grek. *γ*; lat. *g*) uppträder som *k* (ty. *ch* o. s. v. se föreg.), ex. sanskr. *jugám*, grek. *ζυγόν*, lat. *jugum*, isl., sv. *ok*, ty. *joch*, eng. *yoke*; grek. *τέγος*, tak, lat. *toga*, mantel, *tego*, täcker, isl. *þak*, sv. *tak*, ty. *dach*.

g (sanskr. *g*, före indoeurop. len vokal *g'*; grek. före och efter *u* *γ*, före andra hårda vokaler samt konsonant *β*, före lena vokaler *δ*; lat. *v*, före *u* och konsonant *g*, efter *n* *gv*) uppträder som

a) *kw*, ex. sanskr. *gnā*, grek. *γυνή*, isl. *kuenna* (gen. pl.), sv. *kvinna* (jfr eng. *queen*); sanskr. *g'iva's*, lefvande, grek. *βίος*, lif, lat. *vivus*, lefvande, isl. *kuikr*, sv. *kvick*, ty. *queck*.

b) *k*, ex. sanskr. *gam-*, grek. *βαίνω*, går, lat. *venio*, kommer, sv. *komma*, ty. *kommen*, eng. *come*; sanskr. *gāus*, grek. *βοῦς*, isl. *kú* (acc.), sv. *ko*, ty. *kuh*, eng. *cow*.

V. Frikativan *s* (sanskr. *s*, men *ṣ*, d. v. s. *sje*-ljud, efter *i*, *u*, *r*, *k*; grek. *σ*, men före vokal bortfaller eller ', d. v. s. *h*; lat. *s*, men mellan vokaler oftast *r*) förblir oförändrad, utom när närmast föregående vokal saknade stark accent, i hvilket fall det öfvergår till lent *s* (Verner). Detta sistnämnda ljud har sedan, så ofta det icke rentaf bortfallit, öfvergått till *r* (till att börja med skildt i ljud från det gamla indoeurop. *r*). Ex.

1. grek. *ὗς*, lat. *sus*, isl. *sýr*, sv. *so*, ty. *sau*, eng. *sow*; sanskr. *nā'sā*, lat. *nasus* och (plur.) *nares*, sv. *nos* och *näsa*, ty. *nase*, eng. *nose*.
2. sanskr. *snusā'*, sonhustru, grek. *νυός*, lat. *nurus*, isl. *snør*, ty. *schnur*; sanskr. *ájas*, järn, lat. *æs* (för *ajes*), koppar, *ærugo*, ärg, isl. *eir*, sv. *er-g*, eng. *ore*.

Här torde ock böra omnämnas ett par ljudregler, som man ännu helt nyligen räknade till ljudskridningen, men som man nu funnit ega indoeuropeiska anor, åtminstone hvad deras begynnelsepunkt angår:

I. De indoeuropeiska ljudkombinationerna *d* + *t* och *t* + *t* uppträda i sanskr. som *tt*, i grek. som *στ*, i lat. som *ss*, efter lång vokal *s*, och i germanska språkfamiljen som *ss*, efter lång vokal och konsonant *s*. Ex.: vid sidan af sanskr. *vē'da*, jag vet, grek. *οἶδα* (för *voida*), lat. *vidi*, jag har sett, isl. *veit*, sv. *vet*, står det genom tillägg af *t* bildade participet grek. *ἴ-στος*, osedd, lat. *vīsus*, sedd, isl. *viss*, "sedd" och därför "viss", jämte *viss* (för *vísr*), "som har sett" och därför "vis", ty. *ge-wiss* och *weise*; till isl. *hlaþa*, lägga i hög, ty. *laden* har man part. isl. *hlass*, sv. *lass*, det pålastade. Jfr vidare förhållandet sv. *mat*: *mos*; *äta*: *as*; ty. *meiden*: *missen* o. a.

II. De indoeuropeiska ljudkombinationerna *d* + *dh*, *dh* + *dh* och *dh* + *t* uppträda i sanskr. såsom *dh* (med förlängning af föregående vokal), i grek. som *σθ*, i lat. som *st*, urgermanskt som lent *s* + *d* ("Bartholomæ's gesetz"), hvaraf sedan utvecklat sig isl. och sv. *dd*, ty. *rt*, eng. *rd*. Ex. isl. *hoddr*, skatt, ty. *hort*, eng. *hoard*, lat. *cust-os*, väktare, grek. *κεύθος*, blygd, vid sidan af grek. *κεύθω*, dölja, eng. *hide*; isl. *gaddr*, sv. *gadd*, fnhty. *gart*, lat. *hasta*, spjut.

Vanligtvis nyttjas termen ljudskridning i ofvan angifna betydelse. Men därjämte får man ej sällan höra talas om den andra eller (hög-)tyska ljudskridningen (i motsats mot den första eller germanska, d. v. s. den ofvan behandlade). Därmed menas sammanfattningen af de ljudregler, som reglera förhållandet mellan de allmänt germanska — genom den *första* ljudskridningen uppkomna — explosivorna och frikativorna å ena sidan samt å den andra dessas motsvarigheter inom högtyskan. Denna ljudskridning, speciellt den del däraf, som angår *tenues* (*p*, *t*, *k*), utgör högtyskans förnämsta egendomlighet och gör detta språk i konsonantiskt afseende till vida oursprungligare än något annat germanskt språk. Äfven de hörande reglerna äro i det väsentliga utredda re af Jak. Grimm. — Den högtyska ljudskridnin har varit af ganska olika omfattning inom o delar af det egentliga högtyska språkområ (Mellan- och Syd-Tyskland med Schweiz). längre söderut man kommer, desto flera ljud drabbats af ljudskridningen, och detta i desto f ställningar. I de dialekter (i mellersta Tysklan som ligga till grund för nyhögtyska rikssprået och vi taga i våra följande exempel endast hän härtill —, ha uti ljudskridningen deltagit följa konsonanter: tenues *p*, *t*, *k* (detta dock blott i ord, men i vissa syd-tyska dialekter äfven i ord början), median *d* (i syd-tyska dialekter äfve och *g*; däremot har i nordligaste delen af högty språkområdet icke ens *d* ljudskridit) och frik vorna *þ* (i nordliga dialekter dock ej i alla st ningar), ð och þ. Utvecklingsgången är alld densamma som vid den första ljudskridningen, i att tenues (*p*, *t*, *k*) öfvergå till affrikator (*pf*, *ts*, och sedan till frikativor (*f*, *s*, *x*); mediæ (*b*, *d*, till tenues (*p*, *t*, *k*), tonande frikativor (*ð*, ð) mediæ (*b*, *d*, hvaraf sedan *t*) samt icke tonande kativa (þ) till tonande (ð, hvaraf sedan *d*). Al (i tyska rikssspråket):

p blir inuti och i slutet af ord *ff*, annars (och alltid) *pf*, men kvarstår efter *s*. Ex. *offen*, öpp eng. *open*; *pflegen*, pläga, eng. *play*; *spa* spade, eng. *spade*.

t blir efter vokal *ss*, annars (och *tt* alltid) *z* (d. v *ts*), men kvarstår efter *f*, *ch*, *s* och före *r*. *beissen*, bita, eng. *bite*; *zahl*, tal, eng. *t schwarz*, svart, eng. *swart*; *sitzen*, sitta, e *sit*; *kraft*, kraft, eng. *craft*; *macht*, makt, e *might*; *steigen*, stiga, eng. *sty*; *treu*, trygg, e *true*.

k blir efter vokal *ch* (*tje*-ljud; *sk* blir alltid d. v. s. *sje*-ljud, liksom stundom i eng. och s kvarstår annars (liksom *kk* alltid). Ex. *wach* vaka, eng. *wake*; *reich*, rik, eng. *rich*; *schr* skrift, eng. *shrift*.

d blir alltid *t* (utom efter *n*). Ex. *tag*, dag, e *day*; *binden*, binda, eng. *bind*.

ð blir alltid *b*. Ex. *haben*, hafva, eng. *have*; *da* döf, eng. *deaf*.

ð har först blifvit öfverallt *d*, hvaraf sedan *t*. *gut*, god (isl. *góþr*), eng. *good*; *waten*, vada (*vaþa*), eng. *wade*.

þ har först blifvit öfverallt ð, hvaraf sedan Ex. *ding*, ting (isl. *þing*), eng. *thing*; *mu* mun (i gotiskan *munþs*), eng. *mouth*. Detta är enda akt af ljudskridning, hvarutinnan lågtysk gjort gemensam sak med högtyskan. Ad. N.

Ljudskrifläsmetoden. Se Ljudmetoden.

Ljudskrift. Se Fonetiska bokstäfv och Fonografi.

Ljudsymbolik, *språkv.*, den genom analogier n andra sinnesintryck uppfattade skildring, som åst kommes genom själfva det akustiska i en språk framställning. Som exempel på svenska ord n ljudsymbolisk uppgift pläga anföras: *pladask* (han); *huj* (hvad det går!); *tripp trapp trull* som symboliserar storleksförhållanden —; Bellma "*hirr*, det blixtrar ur kastellgluggarna". I vitt heten, särskildt i vers, där alla suggestiva verknin medel användas i ökadt mått, träffas ljudsymboli

ter ofta. Som exempel kan anföras Bürgers be-
da skildring: "Lenore" af spökryttarens traf:

Hurre, hurre, hopp, hopp, hopp,
ging's fort in sausendem galopp

Frödings rader om smedjan:

Svettiga, sotiga smederna slungade
släggan mot stängerna.

llitterationer, assonanser m. fl. stilistiska s. k.
rer äro vanligen ljudsymboliskt verksamma. —
ljuds och ljudsammanställningars möjligheter i
ia riktning liksom om ljudsymbolikens betydelse
bildningen af urspråken känna vi teoretiskt ytterst
. Se Noreen, "Vårt språk", V: 99 ff., R.
Meyer, "Deutsche stilistik" s. 29 och där anf.
ratur. Jfr Ljudmålning och Onoma-
ei. R—n B.

judtratt, *mus.* Se Klockstycke.

judvåg, *fys.* Se Vågrörelse.

judöfvergång, *språkv.* Se Ljudlag, sp. 858.

jugarn, allmän landthamn, lots- och tullplats på
stra kusten af Gottland, Ardre socken. Utförsel
alk. Trots eller kanske på grund af dåliga kom-
ikationer (1,5 mil till närmaste järnvägsstation,
hem) har L. till följd af sitt natursköna läge
barr- och löfskog samt goda bad på den yppersta
botten blifvit en sommarvistelseort, omtyckt af
oner, som önska stillhet och lugn. Utanför L.
er den rymliga Ljugarns redd med 6 till 11 m.
, skyddad mot hafvet genom Laus holmar och
gliggande grund, men öppen åt n. ö. Statsbidrag
med 15,000 kr. för ett par år sedan utgått till
yggnad af en lastbrygga vid L. Hamnen be-
es 1909 af 115 ankomna och afgångna fartyg om
ämmans 15,458 tons dräktighet. A. G.*

jumskbräck. 1. *Kir.* Den form af bråck (se
.), som visar sig i ljumsken. Hos det manliga
t är denna form mycket vanligare än hos det
nliga; förhållandet är ungefär som 10 till 1.
ånga fall är detta bråck medfödt eller visar sig
nstone under det första lefnadsåret, 1/7 af hela
let hos gossar, 1/12 hos flickor. Under perioden
—15:e året är antalet nyuppkomna bråck mycket
are, men stiger sedermera hastigare intill det
, hvarefter det småningom sjunker. Under den
a lefnadsperioden öfverväga de högersidiga
skbråcken vida de vänstersidiga; sedermera ut-
ia sig siffrorna. — Man har i både äldre och
re tider försökt att beräkna antalet af bråck-
enter i förhållande till de bråckfria, men de
r, som i olika länder och af olika räknare blifvit
lagda, växla ofantligt. Från några städer i Eng-
s fabriksdistrikt uppges det, att 1 person af
ider af bråck. För Paris är antalet 1 : 20 eller,
t en senare och säkert riktigare räkning, 1 : 42.
a delar af Tyskland framvisa ett förhållande af
0, andra 1 : 68. Medeltalet skulle sålunda kunna
knas till 1 : 50 för fullvuxna; hos späda barn
komman möjligen än vanligare. Angående bråc-
innehåll, deras behandling o. s. v. se Bråck,
vilken artikel här må göras det tillägget, att den
kala behandlingen af bråck, d. v. s. den, som
att bota fria eller åtminstone icke inklämda
k, under de senare åren gjort så betydliga fram-
att denna operation nu anses fullkomligt på-
d vid alla bråck, som förorsaka patienten något
är eller ej kunna tillräckligt väl hållas inne med
bandage. Framgången af sådana operationer, i ganska stor mängd företagna, har varit så fullständig, att kirurgerna snart kunna anse sig berättigade att genom operation försöka bota hvarje bråck. Det vill säga, bråcket har icke alltid blifvit definitivt aflägsnadt, dock i de flesta fall; i alla andra har väsentlig förbättring inträffat. Erfarenheten har också visat, att de små tidigt opererade bråcken både varit minst riskabla och minst ofta kommit tillbaka, under det att de stora bråcken hos äldre personer gifvit anledning till större fara och ökad sannolikhet för recidiv. — 2. *Veter.* Se Bråck, sp. 401. 1. Rsr. (J. A.)

Ljumske (lat. *inguen*), *anat.*, den snedgående fåra, som utgör gränsen emellan buk och lår, "lårvecket". I dess närhet är det ställe å bukväggen beläget, där hos mannen sädessträngen, hos kvinnan de runda moderbanden utträda ur bukhålan. Omedelbart nedom vecket är lårfascian tunn, fetthaltig och genomborrad af en ven, och det händer stundom, att inälfvor, företrädesvis delar af tarmen, på detta ställe framtränga emellan lagren i bukhålans vägg och bilda bråck, s. k. "ljumskbråck" (se d. o.). I denna trakt ligga flera lymfkörtlar, som vid sårnader i grannskapet svälla, stundom bulna (se Bubon). G. v. D.*

Ljung, *bot.* Se Calluna.

Ljung. 1. Socken i Göteborgs och Bohus län, Inlands Fräkne härad. 4,195 har. 1,574 inv. (1910). Annex till Forshälla, Göteborgs stift, Älfsyssels norra kontrakt. — 2. Socken i Östergötlands län, Gullbergs härad. 9,840 har. 1,551 inv. (1910). L. bildar med Flistad ett konsist. pastorat i Linköpings stift, Gullbergs och Bobergs kontrakt.

3. Gods i sistnämnda socken, vid Motala ström, $2^1/_2$ mtl frälse, jämte $2^1/_2$ mtl underlydande inom socknen tax. till 414,500 kr., samt tegelbruk och såg, tax. till 154,000 kr. (1910). Arealen utgör 558 har åker, 35 har äng och 302 har skog. Gårdens hufvud-

Slottet Ljung.

byggnad (se fig.), af sten, i 3 våningar, med mansardtak, flankerad af låga envåningsflyglar, byggdes 1774 efter ritning af hofintendenten J. Rehn. Den låg förr invid kyrkan, men uppförâ des på sin nuv. plats vid en krökning af Motala ström. Såväl slott som ekonomibyggnader äro försedda med elektrisk belysning, och det förra har af den nuv. egaren restaurerats såväl in- som utvändigt. — I början af 1600-talet var L. en obetydlig skattegård, köptes 1642 af frih. H. Hamilton, blef då frälse och bebyggdes till säteri. 1665 såldes det till frih. Lars Jespersson Krus' änka

Agneta Horn (känd som författarinna till "Agneta Horns lefverne"), öfvergick med hennes dotter Anna till presidenten frih. Klas Fleming och såldes 1730 efter hans son grefve H. Flemings död till presidenten H. von Fersen, grefve till L. och friherre till Steninge. Under hans tid tillökades godset med flera hemman och gjordes 1747 af hans änka till fideikommiss för yngre sonen. Det innehades sedermera af riksrådet grefve F. A. von Fersen, som genom köp ytterligare tillökade godset, hans son riksmarskalken, grefve H. A. von Fersen, dennes broder exc. grefve F. R. von Fersen samt dennes båda söner hvar efter annan till 1839, då grefliga Fersenska ätten utgick på manssidan och L. öfvergick genom de senares syster till grefve K. A. Gyldenstolpe. Dessa makar förskingrade de stora Fersenska fideikommissen, och L. såldes, betydligt förminskadt, till kammarherren K. v. Mecklenburg (d. 1890). Dennes änka, Helena v. Mecklenburg, som förvärfvade åt L. en ej odeladt smickrande uppmärksamhet, afyttrade 1906 godset till herrar Elon Larsson och Fr. Rosin. Deras egartid blef dock ej lång. I aug. 1908 såldes L., då $24^{41}/_{72}$ mtl (tax. till 1,363,500 kr.), med en egovidd af 6,398 har (hvaraf 4,164 har skog och hagmark), för 1,595,000 kr. till ett konsortium, bestående af godsegaren A. Lindström, riksdagsmannen G. Andersson i Kolstad och brukspatronen O. Lundquist på Bona. Omedelbart efter detta köp öfvertogs hufvudgården med utgårdarna Nybble, Släta postgård och Norrby för 1,5 mill. kr. af A. Lindström. De till egendomen hörande vattenfallen i Motala ström hade Larsson och Rosin sålt till statens järnvägar för 1,5 mill. kr. och skogen till staten. Enskilda personer ha öfvertagit de flesta förut till L. hörande utgårdarna. 3. Wbg.

Ljung. 1. Johan L., ornamentsbildhuggare, f. 1717, d. 1787 i Stockholm, arbetade med utmärkt skicklighet i sitt fack, i synnerhet för Stockholms slott och den kungliga familjen (tafvelramar o. d.). Han utnämndes till k. hofbildhuggare.

2. Per L., den föregåendes son, ornamentsbildhuggare, f. 1743, d. 1819 i Stockholm, undervisades af sin fader i hans konst samt var äfven elev af Målarakademien. Han utförde en mängd arbeten för k. slottet, bl. a. större delen af den präktiga skulpturdekorationen i stora biblioteksalen, dessutom orgelprydnader, dörrinfattningar, "surportes", möbler m. m., samt bildade många elever. Redan före 1780 valdes han till agré af konstakademien, af hvilken han sedan blef led., och gaf undervisning i dess ornamentskola. 1 o. 2. —rn.*

Ljunga, socknar. Se Norra Ljunga och Södra Ljunga.

Ljunga, graffält i Skönberga socken, Hammarkinds härad, Östergötland, omkr. 5 km. s. om Söderköping, ligger å en grusås, som förr varit öfverströdd af grafvar; ännu återstå vid L. en hustomtning, en domarring, några stensättningar samt mellan 200 och 300 grafhögar. Undersökning har företagits flera år fr. o. m. 1905, hvarvid 26 grafvar blifvit utgräfda. De visa sig tillhöra tiden från bronsålderns sista skede (omkr. 700 f. Kr.) ända till hednatidens slut (omkr. 1050 e. Kr.). Br. Sr.

Ljungafors. Se Hångstafallen.

Ljungan, älf i Norrland, upprinner på 562 m. höjd ur de s. k. Ljungrissjöarna på Helagsfjällets norra sluttning, i sydvästra delen af Jämtland. Flo- den går inom kort in i Härjedalen, där den med östlig riktning flyter genom Ljungdalen, upptager nom Skärkån från v. afloppet för vattensamling på Helagsfjällets södra sluttning, bildar vid 563 höjd Härjedalens Storsjö, fortsätter därefter mo genom de båda Grucksjöarna, som upptaga ett fjällströmmar norr ifrån (Röfran och Ekorrån), in i Jämtland, genom hvars södra del den rinner stora krökningar och östsydöstlig riktning, tagande flera mestadels smärre tillflöden och bilda en mängd småsjöar — Stor- och Lillbörn, Fotin Lännässjön-Klöfsjön, Älden, Nästeln, Rätansjön m. ö. h.) —, tills den öfverskrider gränsen mot delpad, där den från vänster upptager Galån den 45 km. långa, 1,5—4 km. breda Näckten (3 m. ö. h.), som ligger parallellt med södra dele Jämtlands Storsjö. Kort därefter faller L. in i vern (269 m.) och 5 km. längre ned i den Holmsjön (243 m.), båda försedda med regleri dammar, afsedda att åstadkomma jämnare afrin till fördel för befintliga vattenkraftverk och för ningen. Nedanför Holmsjön har Alby vattenf aktiebolag anlagt en kraftstation (vid anläggni 1898—99 en af de allra största i Europa) för ut ning af 12,000 hkr för tillverkning af klorsyradt och kalciumkarbid. L. ledes där ofvanför Svafve sen genom en 600 m. lång, 10 m. bred och 6 m. kanal till en samlingsbassäng, hvarifrån vattnet nom järntuber tillföres turbinerna; fallhöjden är m. Med östlig hufvudriktning fortsätter älfven Ångesjön (158 m. ö. h.), Borgsjön (113 m.) Torpsjön (58 m.). Ofvanför denna bildar den Johannisberg och Hångsta by flera fall (se Hå stafallen), som utnyttjas för den nya anlägg gen vid Ljungafors. Vid Torpshammar upptage från n. sin största biflod, Gimån (omkr. 170 vattenområde 4,270 kvkm., hvaraf 11,4 proc. sj bildar därefter Stödesjön (51 m.), nedanför hvi vid Nedansjö Skönviks aktiebolag har en stor masse- och cellulosafabrik vid därvarande störtar sig utför det 8,4 m. höga fallet vid Mat trämassefabrik, genomgår sjön Marmen (18,4 vid hvars utlopp den bildar Viifall med storar elektriska anläggningar för kraftöfverföring Sundsvall. Efter ett lopp af omkr. 20 km. f älfven slutligen ut i Bottniska viken vid Svart hamnplats, 10 km. s. om Sundsvall, i sitt nede lopp vanligen kallad Njurunda älf. L. är kant för sitt rika fiske, sitt strida och häftiga och sina många forsar, som kommit industrien godo, men lagt stora hinder i vägen för timmerf ningen, som dock numera kan bedrifvas längs stan hela älfven. Dess flodsystem nedanför Län sjön i hufvudvattendraget och Refsundssjön i Gi kan efter sjösystemens reglering beräknas lämna effekt af omkr. 120,000 turbinhästkrafter. Om ningarna utgöras i allmänhet af vilda fjäll- skogsbygder, föga egnade för odling, som mesta är inskränkt till den trånga flodDalen och en längs flodens nedre lopp i Medelpad kunnat någon betydenhet. I denna del af Medelpad, hva järnväg följer floden från Holmsjön till Matf träffas ock på sina ställen naturskköna trakter, hv likväl i större antal finnas i den sjörika ber sydöstra delen af Jämtland, som genomflytes Gimån och alltså tillhör L:s bäcken. Älfvens längd är 271 km. Dess flodområde, som omfa

a Jämtland, nordligaste delen af Härjedalen t södra och västra delarna af Medelpad, beräk- af Hydrografiska byrån till 12,750, af O. Ap- erg till 12,880 kvkm., hvaraf 7,3 proc.
r. Wbg. S. L—k.

jungarum, församling i Jönköpings län, f. d. en i Tveta härad, 1 jan. 1910 införlifvad med köpings stad. 3,207 har. 1,942 inv. (1910). nex till Jönköpings stad, Växjö stift, Tveta rakt.

jungberg, Karl Fredrik, präst, språkman, 24 aug. 1699 på Ulriksdal, d. 1761 som dom- t i Strängnäs, utgaf bl. a. en svensk språklära, *nska språkets redighet* (1756), i hvilken han gör ök att försvenska terminologien. Så kallar han x. etymologi ”skiljesätt”, syntax ”bindesätt”, ller ”ljud”, konsonanter ”stafvar”, verb ”ord”, nomen ”binamn”, preposition ”tilsats”, inter- ion ”inskott” o. s. v. Han afstafvade efter n och ändelse: bord-et, håll-a o. s v. Se A. een, ”Vårt språk”, I: 205 f.

jungberg, Jöns Mattias, astronom, f. 1748 ristianstad, d. 17 juni 1812, blef student i Lund 3, studerade under Kästners ledning astronomi matematik i Göttingen samt biträdde vid obser- onerna af Venuspassagen 1769. Han blef filos. gister i Göttingen 1769, professor där s. å. och ot senare professor vid universitetet i Kiel, hvil- befattning han innehade i nio år. Sedan han er en längre tid vistats i England för att studera illiga mekaniska uppfinningar och särskildt en ppfunnen spinnmaskin, kallades han 1778 till enhamn, där han blef justitieråd och deputerad ommerskollegium, sedermera förste direktör för iksdeputationen och etatsråd samt led. af Vi- skabernes selskab och flera andra lärda samfund. åtnjöt bland sina samtida stort anseende som nskapsman; men då hans viktigaste afhandlin- förblifvit otryckta, är det ej möjligt att bedöma, vad mån detta anseende var berättigadt. Blott ra resultat af hans astronomiska observationer ntliggjordes under hans lifstid, *Iakttagelser af rcurs gang forbi solen den 9 Nov. 1802* (i ”Dansk. ensk. selsk:s skr.”, d. 3, 1803) och *Astrono- che beobachtungen* (i Zachs ”Monatliche cor- ondenz”, d. 8, 1803). Vid sin död var L. just elsatt med att förbereda till tryckning flera af vetenskapliga arbeten. Inom den praktiska anniken synes han varit särskildt framstående, att a af de många hithörande uppdrag, som under s vistelse i Danmark anförtroddes honom. (B—d.)

jungberg, Nils Vilhelm, lärare, filosof, f. apr. 1818 i Amål, d. 14 juli 1872 i Hellekil, rmland, student i Uppsala 1837 och filos. doktor 1851, utnämndes 1853 till lektor i latin vid eborgs latinläroverk. L. var en djärf textkritiker intresserad boströmian, som genom ett föredrag aj 1861 om teologiens och filosofiens olika syn- kter för att bestämma de religiösa trosformerna sina uttalanden om Kristi gudom framkallade liflig polemik, på grund hvaraf Göteborgs dom- itel, hvars led. han var, anmälde honom hos M:t och större delen af stiftets prästerskap peti- erade om, att L. skulle skiljas från konsistoriet eventuellt äfven från lektoratet. K. M:t af- de dessa framställningar. L:s hårda strid för öfvertygelse uppkallade till hans hjälp V. Ryd- berg, som då skref ”Bibelns lära om Kristus”. Se K. Warburg, ”V. Rydberg”, I: 507 ff. (1900).

Ljungberg, Karl (Carl) Edvard, statistiker, politiker, f. 30 nov. 1820 i Kristianstad, d. 9 febr. 1910 i Stockholm, studerade från 1836 i Lund och sedermera i Uppsala, där han aflade kansli-, kameral- och hofrättsexamina. 1854 antogs han till sekreterare i den kommitté, som hade att afge utlåtande rörande inrättandet af ett statistiskt ämbetsverk, och tjänstgjorde 1858—61 i den nyinrättade Statistiska centralbyrån. Därefter var han anställd som notarie i Kammarkollegium (1861—80) och som advokatfiskal i Arméns pensionskassa (1870—78).

Som fullmäktig för Stockholms stad deltog L. i de båda sista ståndsriksdagarna, 1862—63 och 1865—66, samt var statsrevisor 1864 och 1865. 1894—1903 var han led. af Första kammaren för Älfsborgs län. Af Landtbruksakad. blef han led. 1852. Han medverkade vid stiftandet af Stockholms högskola. Bland hans många skrifter märkas *Allmän statistik* (2 dlr, 1851—56), den statistiska afdelningen af Agardhs ”Försök till en statsekonomisk statistik öfver Sverige” (4 dlr, 1852—63, hvaraf L. ensam utarbetade 4:e delen) samt *Sveriges materiela utveckling under senaste årtionden* (1868; bearbetad på franska). På regeringens uppdrag utgaf han 1869 *La Suède, son développement moral, industriel et commercial*. Han skref vidare *De diplomatiska angelägenheterna* (1891). Från 1869 till sin död redigerade L. ”Tidskrift för Sveriges landsting” (sedan 1907 i förening med E. Arosenius). L., som i sin ungdom ansågs vara en reformifrare, blef under senare år mycket konservativ — hvilket dock ej hindrade, att han gång på gång framställde förslag om allmän rösträtt — samt häfdade med styrka Sveriges rätt i unionsfrågan. J. H.*

Ljungberg, Erik Johan, metallurg, industriidkare, f. 4 mars 1843 i Grythyttan, Örebro län, genomgick Filipstads bergsskola 1865, var elev och bokhållare vid Villingsbergs bruk 1861—64, blef smidesbokhållare vid Stjärnfors bruk 1866, anställdes vid Munkfors bruk 1867 och var förvaltare där 1869—75. L. utsågs 1875 till disponent vid Stora Kopparbergs bergslag och är efter detta stora företagsombildning till aktiebolag disponent och verkställande direktör för detsamma sedan 1888. Det är som ledare i öfver ett tredjedels sekel af Sveriges mest omfattande industriella företag L. utfört sin egentliga lifsgärning. Genom sin utbildning och

intresseläggning framför allt metallurg, fäste L. tidigt uppmärksamheten på sina arbeten för en förbättrad generering af bränslegas. Som nyblifven disponent för Kopparbergs bergslag fick han under sin ledning omdaningen och utvecklingen af Domnarfvets järnverk, där han, öfvertygad om nödvändigheten att grunda en stor järnproduktion i den mellansvenska bergslagen på därvarande rika tillgångar af billig fosforhaltig järnmalm, 1891 införde de basiska färskningsmetoderna såväl för bessemer som martin. Genom anläggande af ett efter våra förhållanden jättelikt valsverk har i senare år fullföljts den plan, som L. vid de basiska metodernas införande vid Domnarfvet utstakade för detta verk. På träkolningens område inlade L. stor förtjänst genom sin ugn (se Kolning, sp. 574), som utfördes vid Domnarfvet och till hvilken utexperimenterades vidlyftiga anordningar för tillgodogörande af kolningens biprodukter. Äfven för de elektrometallurgiska processer, som under senare tid framträdt, har L. hyst lifligt intresse, hvarom bl. a. vittna de i stor skala utförda försöken med elektrisk malmreduktion vid Domnarfvet. Utnyttjandet af de ofantliga naturtillgångar i skogar, jordegendomar, grufvor och vattenfall, som Stora Kopparbergs bergslag besitter, har i högsta grad af L. kräft en klarsynt och skolad teknisk blick för mångahanda problem inom skogshandtering, trävaruindustri, pappersmasse- och papperstillverkning, grufbrytning, jordbruk m. m. Den storartade ekonomiska framgång, som det af honom ledda företaget uppvisat, är ett otvetydigt bevis på, att L:s förmåga som tekniker parats med en mindre vanlig begåfning som affärsledare. L. har städse lagt i dagen varmt intresse för sina arbetares bästa och trefnad och samtidigt framgångsrikt sträfvat att höja arbetsintensiteten vid de verk, som han har under sin ledning. I sistnämnda hänseende ha resultaten tilldragit sig berättigad uppmärksamhet bland vårt lands arbetsledare. Hans erfarenhet och bepröfvade förmåga ha tagits i anspråk i en mängd offentliga värf, såsom utredningar om järnvägstaxor, exporttariffer, folkundervisning och underhandlingar om handelstraktater, särskildt med Tyskland 1906 och 1911. L. är initiativtagare till och en af stiftarna af den sammanslutning till industriens gagn, som 1909 konstituerade sig under benämning Sveriges industriförbund. L. blef led. af Vet. akad. 1900 och af Landtbruksakad. 1909. Järnkontoret tilldelade honom 1907 för hans förtjänster om den svenska bergshandteringen sin stora medalj i guld (jfr Järnkontoret, sp. 406). Af Stockholms högskola kallades L. 1909 till filos. hedersdoktor. G. H—r.

Ljungberger, Gustaf, medaljör, f. 1734, d. 5 nov. 1787 i Stockholm, blef vid sexton års ålder lärling hos den berömde D. Fehrman efter att redan dessförinnan ha såsom elev vid Målarakad. åtnjutit Rehns undervisning i teckning. Hos sin läromästare kvarblef han till 1759, då han kallades att föreslå myntverket i Stralsund under Pommerska kriget. På hans morbroders, kanslirådet Berchs, tillskyndan gafs honom af rikets ständer ett resestipendium för tre år, och han begaf sig 1763 till Paris, där han ett par år studerade vid konstakademien, under inseende af Vanloo, Boucher m. fl. 1765—67 uppehöll han sig vid de förnämsta konstinrättningarna i Italien. Efter sin hemkomst 1767 erhöll han genast half medaljörslön. Han kallades 1768 till profess för teckningen vid den då af Adelcrantz återup lifvade Målarakad., å hvilken befattning han 17 erhöll k. fullmakt. Efter Fehrmans död, 178 erhöll L. hans medaljörssyssla vid myntet. Han var dessutom led. af flera utländska konstakademier. I sin konst intager L. ett ganska framstående rum. Med en säker, om än något maniererad teckning och modellering förenar han en viss ädelhet i formgifningen, smak i sinnebilderna och utmärkt likhet i porträtten. Att han dock för basreliefen brukar den perspektiviska kompositionen faller af sig själf. Han utför en mängd stora medaljer, bland hvilka hans för lingsverk, den öfver *bankens jubelfest* (1768), samt öfver det *kungliga silfverbröllopet* (1769), *religio friheten* (1779), *Målarakademiens stora belönings dalj* samt minnespenningarna öfver *Alströmer*, *Ad crantz*, *Sahlgren*, *De Geer*, *Lantingshausen* och *Lin* torde kunna räknas som de förnämsta. —r

Ljungbergska ugnen. Se Kolning, sp. 57 och Ljungberg, E. J., sp. 875.

Ljungby. 1. Socken i Hallands län, Fau härad. 5,548 har. 1,613 inv. (1910). L. bild med Alfshög ett regalt pastorat i Göteborgs sti Falkenbergs kontrakt. — 2. Socken i Kalmar lä Södra Möre härad. 12,617 har. 3,852 inv. (191 L. bildar med Hossmo och S:t Sigfrid ett prebend pastorat till biskopen, i Kalmar stift, Södra Mö kontrakt. 1611 byggde och besatte svenskarna skansar i L., men utrymde dem redan efter månad. — 3. Socken i Kronobergs län, Sunner härad. 5,626 har. 2,998 inv. (1910), hvaraf 1,2 i köpingen. Annex till Angelstad, Växjö stift, Su nerbo kontrakt. — 4. Köping i sistnämnda socke i en trakt, som af naturen var ful och sandig, m genom skogsplantering förskönats, station vid Skåne Smålands och Karlshamn—Vislanda—Bolmens jä vägar, på högra sidan af Lagan, som inom köping bildar ett fall, hvilket drifver flera fabriker och förs köpingen med elektrisk belysning. Kraftstation som jämte fallet eges af köpingen och i anläggni kostat omkr. 450,000 kr. och invigdes i okt. 191 kan nu leverera omkr. 800 hkr, men densam kan vid behof uppdrifvas till 1,600 hkr. Omkr. 1 har. 1,222 inv. (1910). Taxeringsvärde å fast heter 1,836,600 kr. (1910), hvaraf 50,200 kr. jordbruksfastighet. Köpingen, som fortfarande kommunalt hänseende tillhör Ljungby socken, anlad enl. k. br. 15 okt. 1828 på det till Angelstads fatti donerade rusthållet n:r 59 Ljungby och erhöll mars 1829 sitt reglemente. Efter flera genomgång eldsvådor är L. nu ett nätt och välbyggdt samhä med icke ringa handel och industri: 55 handlan 59 biträden och en till 85,600 kr. uppskattad i komst af handelsrörelsen (1909), 50 handtverka med 67 arb. och 54,000 kr. inkomst, 16 fabrik med 184 arb. och 408,000 kr. tillverkningsvärd hvaraf 3 snickeri- och möbelfabriker (88,400 kr

äsko- och lästfabriker (101,000 kr.), 1 vagnik (38,000 kr.), 1 galvaniserings- och etsningsik (45,000 kr.). I L. finnas länslasarett (1911 landsting anslog 253,000 kr. till ett nytt sådant) apotek, provinsial- och lasarettsläkare, domare, ofogde, häradsskrifvare, länsman och veterinärre, tingshus (nytt sådant 1903), postkontor, afingskontor af Sydsvenska kredita.-b. och Smås ensk. bank samt Sunnerbo härads sparbank. er om köpingen ligger Ljungby församlings 1858) uppförda kyrka. — Se vidare socknarna nka-Ljungby, Trolle-Ljungby och ra Ljungby.

ungby hed, en ljunghed i Kristianstads län, berga socken, emellan Rönneån och Söderåsen, m Herrevadskloster, som eger marken. Heden ötesplats för Norra skånska infanteriregementet, de skånska kavalleriregementena, som förr anle heden för sina öfningar, förläggas stundom ller till den af Skäraån, ett tillflöde till Rönneån, L. skilda Bonarps hed. C. O. N.

ungby horn och pipa, två på Trolle-Ljungby i Skåne förvarade föremål (se fig.), om hvilka en har mycket att förtälja. Dryckeshornet, af

Ljungby horn och pipa.

ant djurslag, är nära halfcirkelformigt samt håller öfver nära 26 cm. Dess beslag, af förgylldt er, äro förfärdigade i slutet af medeltiden. n, något öfver 12 cm. i rakt längdmått, är skuren af elfenben, rund och halfcirkelformig kan blåsas från bägge ändar (jfr C. G. Bru- ”Konstanteckningar under en resa år 1849”, , sid. 683 ff.). Helt nära Trolle-Ljungby gård sig på slätten ett väldigt stenblock, 6,3 m. 8,2 m. långt, den s. k. Maglestenen. Hvar ton, säger sägnen, stod den på pelare, och r den förlustade sig trollen med dryckeslag och lekar. Fru Sissela Ulfstand, som satt änka på Ljungby, önskade gärna veta, hvad trollen hade för sig, och förmådde medelst löfte om belöning en af stallkarlarna att rida till Maglestenen och se efter. Då han väl kommit fram, räckte honom ett par af bergpysslingarna ett horn och en pipa, bedjande honom ”göra besked”, d. v. s. dricka bergkonungens skål, och sedan blåsa i båda ändarna af pipan. Men varnad af en kvinna, som mentes vara en bergtagen kristen flicka, slog karlen i stället ut hornets innehåll bakom sig, hvarvid några droppar, som föllo på hästens länd, afsvedde håren, och gaf hästen sporrarna. Trollen, som satte efter honom med sådan fart, att vindbryggan med knapp nöd hann dragas upp efter honom, ropade öfver vallgrafven, att, om hornet och pipan återlämnades, skulle fru Sisselas släkt bli ypperst i Danmark. Då fru Sissela vägrade att återlämna dem, utforo trollen i förfärliga hotelser och sade bl. a. att, om någon af fru Sisselas afkomlingar förde hornet och pipan bort från Ljungby, skulle han bli den olyckligaste under solen. Karlen, som tog klenoderna, dog på tredje dagen, och hästen störtade den andra dagen. Horn och pipa förvarades sedan vid Ljungby och voro i syskonbyte lagda till hofgården för några tunnor hartkorn. Flyttades de någon gång från gården, började alltid spökeri i det rum, där de förvarades. Sägnen omtalar ock, att trollen esomoftast gjorde försök att återfå sina skatter. Sägnen om Ljungby horn och pipa förekommer först upptecknad 1692, efter ett manuskript från 1620, af V. J. Coyet (se Coyet 2) i en ”Relation om Ljungby horn och pipa” (delvis tr. 1813; 4:e uppl. 1850; en fullständig dansk öfv. af relationen utkom redan 1774). I tryck möter den tidigast i Linnés ”Skånska resa 1749” (1751) och därefter i en disputation ”De Willandia” (Lund 1751—52) af P. Munck. Sedermera ha flera berättelser om hornet och pipan utgifvits. Om denna och likartade sägner om dryckeshorn se J. Mestorf, ”Die sage vom Oldenburger horn und verwandtes” (i ”Mitteilungen des Anthropologischen vereins in Schleswig-Holstein”, h. 18, Kiel 1907). Sägnerna om Ljungby horn och pipa ha gifvit stoff till L. Hammarskölds bekanta ballad ”Ljungby horn”, med musik af F. A. Frieberg, och till G. L. Silverstolpes operett ”Ljungby horn och pipa” (1858), med musik af P. K. Boman. Jfr Växtorpshornet. (N. E. H.)

Ljungcrantzka donationsfonden stiftades 1875 af tobakshandlaren E. Ljungcrantz för inlösning å barnhuset af fattiga barn, tillhörande Stockholms kommun, som eljest icke kunna intagas utan afgift. Kapitalet är 178,829 kr. 75 öre.

Ljungenstjerna, Sven Benjamin, fysiker, fortifikationsofficer, f. 1717, d. 1763, blef mekanikus vid fabrikerna och utnämndes 1746 till direktör-mekanikus. S. å. blef han led. af Vet. akad. Året förut hade han förordnats att jämte kapten Triewald hålla föreläsningar vid Fortifikationskontoret i experimentell fysik, och 1747 blef han kapten-mekanikus vid Fortifikationen samt fick majors karaktär 1755. Han adlades 1760 med namnet L. (han hette före adlandet Ljungqvist). Han gjorde åtskilliga nyttiga uppfinningar. L. W:son M.

Ljungfamiljen, *bot.*, namn på fam. *Ericaceæ*.

Ljunggren, Gustaf Håkan Jordan, uni-

versitetslärare, litteraturhistoriker, f. 6 mars 1823 i Lund, d. där 31 aug. 1905, blef student i Lund 1839 och tillhörde det unga lag af frihetsträngtande ungdomar, som i Talis Qualis egde sin förnämste sångare; och L. själf — sedermera så konservativ — diktade i sin ungdom sånger, som gåfvo uttryck åt 1840-talets poetisk-politiska sturm-und-drang. L. blef en af den unge, till Lund öfverflyttade K. A. Hagbergs främsta lärjungar; inflytandet är bl. a. synbart i den mot fosforismen reagerande uppfattning, som var gemensam för Hagberg och L. I öfrigt tog L. i sina studier intryck af Hegel. 1844 blef L. filos. kandidat och 1847 filos d:r efter att ha utgifvit en afh. om Euripides' "Medea" jämförd med Shaksperes "Othello" samt docent i estetik och uppehöll sedan flera år på förordnande Norbergska professuren, hvarjämte han, efter en längre studieresa till Frankrike och Tyskland, blef tysk språkmästare vid universitetet. Då Hagberg öfvergått till professur i nordiska språk och hans förra professur i moderna språk och estetik delats i två, blef L. 1859 utnämnd till innehafvare af professuren i estetik, litteratur- och konsthistoria, från hvilket ämbete han tog afsked 1888. Vid jubelåret 1868 liksom under ett helt årtionde (1875—85) var han universitetets rektor och inlade som sådan mycket arbete, bl. a. under uppförandet af det nya universitetshuset, som invigdes 1882. Han mottog ock en rad af hedersbevisningar. Han blef led. af Svenska akad. (1865) efter Thomander, af Fysiogr. sällsk. (s. å.), af Vitt., hist. och ant. akad. (1876) och af Vet. akad. (1881) samt hedersled. af Vet. o. vitt. samh. i Göteborg (1885; led. 1865), af konstakademien (1881) och af Vet. soc. i Uppsala (1887). Därjämte utförde han kommunala uppdrag, var under många år Lunds stadsfullmäktiges ordf. samt led. och ordf. i Malmöhus landsting. 1894—1900 var han ordf. i Göteborgs högskolas examenskommission; han var ock led. af kommittén för universitetsstatutens omarbetning (1874). Mest känd har L. blifvit genom sitt omfattande vetenskapliga författarskap.

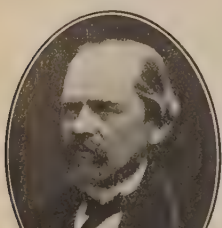

Vid den tid, då L. utbildade sig för professuren, stod den spekulativa estetiken i sitt flor, och L. hade redan 1856 författat en afh. *Jemförelse mellan Ehrensvärd och Winckelmann såsom konstfilosofer*, som belönades med svenska akad:s stora pris. 1856—60 utgaf han sin *Framställning af de förnämsta esthetiska systemerna* (2:a uppl. 1869—83), som länge utgjorde ledtråden vid de filosofiskt estetiska studierna vid våra universitet. Arbetet innehåller icke egentligen någon estetikens historia, utan är, som titeln anger, till öfvervägande grad refererande; det gaf klara och upplysande redogörelser för de olika estetiska systemen framför allt Kants, Solgers, Hegels, Weisses och Vischers, till hvilka redogörelser L. stundom fogade kritiska noter, i hvilka han närmast anslöt sig till Vischers system, i fråga om det sköna särskilda uppenbarelseformer och de enskilda konstarternas egendomlighet, under det h skilde sig från Vischer i dennes allmänna pante tiska syn på det sköna natur och väsen. L. up träder sålunda mot Vischers förnekande, att d sköna icke kan konstrueras ur teismen; men det medför en dualism i L:s estetiska uppfattning. det estetiska området har han f. ö. utfört fle specialundersökningar af värde, t. ex. om det natu sköna och naturssinnet i folkvisan, liksom han behandl humorns väsen och förhållandet mellan det komis och det moraliska i arbeten om Bellman och Holber

Sin hufvudsakliga forsknings- och skriftställarver samhet egnade emellertid L. åt litteraturhistorie där han fann ett rikt fält liggande framför si som han med ifrig forskningshåg grep sig an bruka. Han hade afgjordt mera sinne för den h storiska utvecklingen, än hans företrädare egt, o han betonar i ett af sina verk särskildt litteratu historiens egenskap att vara *historia* om litteratures Bland hans äldre arbeten är *Svenska dramat int slutet af sjuttonde århundradet* (1864) det mest b tydande och bildar med hänsyn till litterärt vete skaplig metod epok i vår litteraturhistoria; det t hela tiden hänsyn till motsvarande företeelser i u landet. Hans 1867 utgifna *Bellman och Fredma epistlar*, åt hvilka han egnar en genomförd exege eger ock betydande förtjänster, såsom i utredni gen af humorns väsen, i redogörelsen för Bellma samband med sina nationella föregångare och enstaka analyser, men lider något af esteti konstruktion och ser ämnet och personlighet mindre historiskt, än fallet är i hans öfriga arbete I *Smärre skrifter* (3 dlr, 1872, 1879, 1881) b handlade han enstaka ämnen ur den svenska litter turhistorien, särskildt rörande Tegnér, Franzén o Atterbom, men sin hufvudverksamhet egnade h under sista skedet af sitt lif åt det stora verk *Svenska vitterhetens häfder efter Gustaf III:s död* bd, 1873—95), hvars första del inledningsvis skildr den gustavianska tidens hufvudströmningar, under d att de senare delarna behandla den eftergustavians tiden och skedet från 1809 till 1821, då strid mellan gamla och nya skolan afslöts. Genom I allvarliga forskning samt jämna, klara och sun framställning intager detta arbete en rangplats svensk litteraturhistoria, särskildt hvad de fyra förs delarna angår. Planen är i viss mån annalistis verket indelas i perioder om fem till åtta år, det var L:s afsikt att ge *häfderna*, icke endast serie karakteristiker; vikt lägges på den historis kulturella bakgrunden, och L. har i högre gra än förut var fallet, företagit samvetsgranna källfors ningar. I sina allmänna synpunkter hyste L. gjorda sympatier för den akademiska riktningen, Kellgren och Leopold i deras strid mot Thorild, Tegnérska riktningen gentemot Uppsalafosforisme Han var ock självskrifven att vid Svenska akad jubileum teckna dess öden, något, som skedde o amore, då han 1886 utgaf *Svenska akademiens h storia*. I "Svenska akad:s handlingar" har han o offentliggjort flera af sina afhandlingar, såsom mi nestecknингar öfver *Frese* och *Vitalis* samt en stö afhandling om *Fritiofs saga* — liksom han i sin häls dagar var en af akad:s främsta arbetskrafter. Bla öfriga skrifter af honom märkas texten till *Skåns herregårdar* (6 bd, 1852—53) och de älskvärda o finkänsliga skildringarna *Från en resa* (1871).

nds akademiska och sociala lif spelade L. en icke
ga roll, bl. a. som ålderman i ”S:t Knutsgillet” i
nd, hvars öden han tecknat (1869). — Litt.: V.
rströms ”Inträdestal” i Sv. akad. (i Sv. akad:s
ndl. efter 1886, d. 21), E. Wrangel i ”Ord och
d” (1905), och O. Sylwan i ”Nord. univ:s
skr.” (s. å.). K. W—g.

Ljunggren, Karl Johan Fredrik, ingen-
, politiker, f. 1858, genomgick Polyteknikum i
rich, blef 1880 chef för Ljunggrens verkstad i
istianstad och är sedan 1888 dansk vicekonsul
r. L. valdes till riksdagsman för Kristianstad för
rioderna 1903—05 och 1906—08, men afsade sig
er 1907 års riksdag mandatet. Han var led. och
e ordf. i åtskilliga tillfälliga utskott, led. af be-
lningsutskottet 1907 och särskildt utskott samt flitig
n framgångsrik motionär. Bland motioner må
mnas: om ökning af anslagen till handtverksstu-
ndier, ang. lagstiftning mot illojal konkurrens,
g. revision af konkurslagen samt, den viktigaste
dem alla, ang. inrättande af ett statsdeparte-
nt för handel, industri och sjöfart, hvilka motio-
r samtliga bifölls af riksdagen. L. har varit led.
kommittén för svensk-tyska ångfärjefrågan och
mmerskollegiikommittén. Han är ordf. i den
05 ombildade Sveriges handtverksorganisation (se
andtverksorganisation), som 1911 om-
tar 102 föreningar med omkr. 7,000 medlemmar.
n har grundlagt Handels- och industrimuseet vid
niska skolan i Kristianstad, hvilket af statsrevi-
erna 1910 särskildt lofordades. L. utger sedan
09 ”Svensk handtverkskalender” och är med-
laktör och ansvarig utgifvare af ”Svensk handt-
rkstidning”. L. är en flitig författare, i synner-
t på handtverksorganisationens område. Bl. a.
r han till K. M:t 1908 afgifvit en berättelse rör.
n internationella handtverksutställningen i Am-
rdam 1907. Dessutom har L. författat *Några
gboksanteckningar från en liten Orientresa 1898*
Bibliotek för resebeskrifningar”, 28). J. C.

Ljunggren, Elof, nykterhetskämpe, f. 1869,
gick redan vid 15 års ålder i Sveriges blåbands-
ening och 1892 i templarorden, blef student s. å.
h aflade teol. filos. examen 1894. Han var ordf.
Studenternas helnykterhetsförbund 1895—98
h redaktör för dess tidning ”Polstjärnan”. På
s initiativ tillkom 1896 Sveriges studerande ung-
ms helnykterhetsförbund (S. S. U. H.), som nu-
era räknar öfver 80 filialföreningar. Sedan 1899
L. redaktör för ”Blå bandet”; han blef ock den
ste ledaren af det 1901 skapade Centralförbun-
t för nykterhetsundervisning, till hvilket riksda-
n 1904 anslog 4,000 kr. Han är numera äfven
daktör af ”Nerikestidningen” och ”Fosterlands-
nnen” i Örebro. L. är en energisk och duktig
kterhetsman. Af Örebro läns landsting invaldes
n 1911 i riksdagens Första kammare. — Äfven
s broder, filos. kandidaten August L., f. 1874,
03—09 folkskollärare i Stockholm, direktör för
ntralförbundet för nykterhetsundervisning, är en
mstående kämpe i striden mot dryckenskaps-
ten. 1911 valdes L. af Kronobergs läns landsting
led. af Första kammaren. J. C.

Ljungh, Sven Ingemar, naturforskare. Se
ungh.

Ljunghem, socken i Skaraborgs län, Gudhems
rad. 1,579 har. 309 inv. (1910). Annex till
Varola, Skara stift, Kåkinds kontrakt. (Med Edåsa
har L. gemensam kyrka, som kallas Edhem.)

Ljungjord, *trädg.*, en jordart, bestående af små
kvistar, barr och annat affall, som samlas på ljung-
beväxt mark och bemängts med sand. Ljungjord
tillvaratages för odling af Ericinéer och vissa andra
växter i trädgårdarna (se Jordblandning).
Den är fattig på näringsämnen, starkt genomsläpplig
och uttorkar lätt. Växter med ömtåligt rotsystem
bilda ofta lättare rötter i ljungjord än i annan
jord. C. G. D.

Ljunglund, Leonard Kristian Vinfrid,
tidningsman, f. 13 nov. 1867 i Kläckeberga, Kalmar
län, student i Lund 1885, redigerade 1888—91
”Skånska dagbladet”, 1901—06 ”Stockholmsbla-
det” och är sedan 1906 redaktör och ansvarig ut-
gifvare af ”Nya dagligt allehanda” (se d. o.).

Ljungman, Axel Vilhelm, zoolog, riksdags-
man, f. 1 sept. 1841 i Ljungs socken, Göteborgs
och Bohus län, d. 27 okt. 1901 i Göteborg, blef stu-
dent i Uppsala 1859, promoverades till filos. doktor
1872 och var 1871—84
docent i zoologi därstä-
des, men åtnjöt nära
nog oafbruten tjänstle-
dighet med anledning af
offentliga uppdrag till
främjande af det bohus-
länska sillfisket. För
dess rationella skötsel
och för belysningen af
sillens lefnadsförhållan-
den och sillfisket verk-
kade han bl. a. genom
en mängd dels sär-
skildt utgifna skrifter
(åtskilliga öfv. i ”Re-

port of United state commission of fish and
fisheries”), dels uppsatser i den af honom upp-
satta och redigerade ”Bohuslänsk fiskeritidskrift”
(1884—95) och i ”Nord. tidskr. f. fiskeri” (af
hvars årggr 5—7, 1879—82, han var medredaktör)
m. m., hvarjämte han i ”Öfversigt af Vet. akad:s
förh.” (årg. 21, 23, 27, 28) lämnade bidrag till
kännedomen om ophiuriderna. 1880—82 och 1885
—96 tillhörde han Göteborgs och Bohus läns lands-
ting. 1881—99 var L. led. af Andra kammaren
för Orust och Tjörn, gjorde sig bemärkt genom
mängden af sina motioner och satt i tillfälligt ut-
skott 1883—84, konstitutionsutskottet 1885—87 och
1891—98 (1887, 1891—98 som vice ordf.) och
bankoutskottet 1888—90. I riksdagen verkade L.
utom i fiskerifrågor ifrigt för kommunikationsväsen-
det och särskildt för telefonnätets utvidgning i sin
fäderneprovins. Till sina politiska åsikter var han
moderat konservativ. Han var led. af kommittén
ang. hafsfiskets ordnande i Göteborgs och Bohus län
(1892—94), för afgifvande af förslag till lag om
rätt till fiske (1894) och ang. kommunalbeskattningen
(1897). 1900 utnämndes L. till karantänsmästare å
Känsö. Han utgaf bl. a. *Några ord om den unionella
frågans lösning* (1895). (F. T—m.)

Ljungo Thomasson, finsk lagöfversättare, f. i
Limingo (obekant när), d. 1610, blef kyrkoherde
1576 i Pyhäjoki, 1581 i Salo och 1592 i Kalajoki.
Han var senare prost för norra Österbotten och an-
vändes åtminstone någon tid som lagläsare. Han

skref en berättelse om det s. k. klubbekriget, som är publicerad i Grönblads ”Urkunder” I, men har egentligen betydelse därigenom, att han af eget initiativ företog sig att öfversätta Sveriges gällande lagar till finska språket. Han slutförde 1601 öfversättningen af lands- och 1609 af stadslagen. Då Karl IX 1602 besökte Österbotten, torde L. sammanträffat med honom och intresserat honom för företaget. Karl gaf sitt bifall till öfversättningarnas tryckning, men denna afstannade, sedan ett första profark 1610 utkommit. Först 1852 trycktes manuskripten i sin helhet på Finska vet. soc:s bekostnad. L., som under klubbekriget slöt sig till bönderna, utan att dock taga del i själfva striden, var närvarande vid Uppsala möte 1593. M. G. S.

Ljungpipare, *zool.* Se Piparsläktet.

Ljungqvist, S. B. Se Ljungenstjerna.

Ljungqvist, Knut Ottonin Henrik, industriidkare, f. 16 dec. 1836 i Karlstad, d. 2 dec. 1896 i Jönköping, egnade sig från 1854 åt klassiska språkstudier vid Uppsala universitet, men anställdes 1863 vid Munksjö pappersbruk, blef 1869 L. J. Hiertas bolagsman och 1873, efter Hiertas död, genom köp ensam egare af bruket, hvilket han bragte till hög blomstring. Han representerade 1876—89 Jönköpings län i Första kammaren och var statsrevisor 1879 och 1880.

Ljungsarp, socken i Älfsborgs län, Kinds härad. 6,887 har. 697 inv. (1910). Annex till Dalstorp, Göteborgs stift, Kinds kontrakt.

Ljungskifte. Se Hemskifte, sp. 409.

Ljungskile, klimatisk kurort och hafsbadanstalt samt handelsplats i Ljungs socken, Göteborgs och Bohus län, vid en vik af Kattegatt, kallad Ljungskilen, i sundet mellan Orust och fastlandet och vid L. järnvägsstation å statsbanelinjen Strömstad—Göteborg, 20 km. från Uddevalla. Platsen, med omkr. 900 inv., är lastageplats och ångbåtsstation (vid segelleden Göteborg—Uddevalla) och har gästgifvargård, läkare (extra prov.-läkare) och medikamentsförråd. L. kan räknas som badort från den tid, då d:r M. Malmberg 1886 utgaf ett särskildt arbete om denna plats. Han ansåg, att L:s företräde framför andra platser på västkusten låg i dess för sydvästliga vindar skyddade läge, dess vackra barrskog och dess höga skogbeklädda berg. Han hade tänkt sig platsen som ett sanatorium för lungsiktiga. Nu uppsökes den mest af nervösa patienter och som rekreationsort. Anstalten är öppen från början af juni till början af sept. och besökes årligen af omkr. 500 patienter. Ln.

Ljungspole, *zool.* Se Piparsläktet.

Ljungstedt, Anders, donator, f. 1759 i Linköping, d. 1835 i Macao (Kina), blef från Linköpings gymnasium student 1781 och var en tid informator (guvernör) och privatlärare i Ryssland, men återvände till Sverige omkr. 1790. 1795 medföljde han som rysk tolk konung Gustaf IV Adolf på dennes friarresa till Petersburg. 1797 for han som ”assistent” på Ostindiska kompaniets skepp ”Drottningen” till Kina, blef efter kompaniets upplösning egen affärsman först i Kanton, sedan i Macao och förvärfvade sig en efter den tidens förhållanden betydande förmögenhet. Då det ej på den tiden fanns några yrkesskolor i Sverige, anslog han fr. o. m. 1819 inalles 170,000 rdr för inrättande af en praktisk skola i Linköping för dem, som ville ingå i näringsklassen. Emellertid blef den (troligen 1824) upprättade *Ljungstedtska skolinrättningen*, sedermera *Ljungstedtska friskolan* i stället en vanlig lancasterskola. Folkskola förblef den till 1881, då den fick själfständig tillvaro som ett slags öfverbyggnad på folkskolan. 1908 sammanslogs den med en för medel, som donerats af Mårten Meurling på Syserum, 1900 upprättad Linköpings tekniska aftonskola till *Ljungstedtska tekniska yrkesskolan*. Skolans styrelse utgöres af 7 personer, af hvilka 2 utses af Linköpings stadsfullmäktige, 1 af Linköpings domkapitel, 1 af K. M:ts befallningshafvande, 1 af landstinget, 1 af handtverksföreningen och 1 af köpmannaföreningen i Linköping. Staten och nu nämnda kommunala korporationer lämna bidrag till skolan, hvars inkomster utgöras hufvudsakligen af räntorna af Ljungstedts och af en del af Meurlings fond. O. K—ff.

Ljungstedt, Aurora Lovisa, född Hjort, romanförfattarinna, känd under pseudonymen Claude Gerard, f. 2 sept. 1821 i Karlskrona, d. 21 febr. 1908 i Stockholm, flyttade 1835 med sina föräldrar till släktens egendom Krusenhof invid Kolmården. Den vildromantiska naturomgifningen och ett glädtigt familjelif verkade lifvande på hennes gryende talanger. Sedan hon 1846 ingått äktenskap med dåv. kamreraren (sedermera byråchefen) i Fångvårdsstyrelsen S. V. Ljungstedt (d. 1905), lämnade hon under olika signaturer smärre berättelser till ”Aftonbladet” och ”Bore”. Under författarnamnet Claude Gerard (taget efter en af personerna i E. Sues roman ”Martin, hittebarnet”) offentliggjorde hon sedermera som följetonger dels i ”Aftonbladet”, dels och mest i ”Nya dagligt allehanda” flera större berättelsecykler och romaner, näml. *Dagdrifverier och drömmerier* (1857), *En jägares historier* (1861), *Skymningsprat* (1864), *Psykologiska gåtor* (1869), *Onkel Benjamins album* (1870), *Jernringen* (1871), *Moderna typer* (1872), *Inom natt och år* (1875), *Hvardagslif* (1877), *Gröna blad* (s. å.) samt *Den tomma rymden* (1878), förutom ett par historiska noveller i ”Svenska familj-journalen” m. m. Hon lyckades ända till midten af 1870-talet väl skydda sin anonymitet, något som i ej ringa grad bidrog att egga allmänhetens nyfikenhet och intresse för hennes romaneska alster. Ett utmärkande drag hos fru L. var hennes oförskräckthet att inväfva fantastiska element i det hvardagslif hon skildrade. Bäst gjorde hon sig gällande i de bred-

förda och om medkänsla vittnande, ofta groteska eriörerna och gestalterna från armodets hem. I igt tecknade hon med förkärlek äfventyrliga män a kvinnor ur den högre sällskapsvärlden. Hens berättelser äro sannskyldiga sensationsromaner, ggda på sådana motiv som hemlighetsfulla mord stölder, dystra släkttraditioner, förmenta dödas bortkomna barns återuppträdande, förklädnir, spöksyner o. d. Betänkligt är hennes sätt att a intrigen påverkas af öfvernaturliga tilldragel-, som kvarstå oförklarade eller stundom omöjliga förlika med gränserna för mänsklig förmåga. raktärsteckningen är icke rätt sund och klar, i att personernas handlingar tyckas härflyta ur ständigheter och stämningar, men alltför sällan viljans impulser. Emellertid förstod fru L. mer de flesta svenske författare att hålla läsaren i ning. Hennes stil är kraftig, säker och flytande, turskildringarna i sin korthet verkligt goda, men rättelsens gång afbrytes tidt och ofta af allmänna raktelser, som äro mindre sinnrika, än de ge sig n af att vara. I bokform utgåfvos 1872—82 *Samle berättelser af Claude Gerard*, i 9 bd. E. F—t.

Ljungstedt, Karl, språkforskare, f. 22 juli 56 i Landeryd, Linköpings län, student i Stockm 1876, disputerade 1887 med afh. *Anmärkgar till det starka preteritum i germanska språk*, rdt filos. doktor 1889 och var docent i forngerska språk vid Uppsala universitet 1888—94. har författat *Språket, dess lif och ursprung* 91, 2:a uppl. 1905; i studentfören. Verdandis äskrifter), *Modersmålet och dess utvecklingssked* rst. 1893, 2:a uppl. 1907), *Eddan* (1898), *Grundgen af modersmålets historia* (s. å.), *Språkets lif* 99) och *Edda Sæmundar* (1904; valda sånger i .). 1907 utnämndes L. till adjunkt vid läroverket Östersund.

Ljungström, Klas Johan, präst, fornforskare, terlekare, f. 25 juli 1819 i Sandhems socken, araborgs län, d. 8 dec. 1882, var torparson och k sent följa sin håg för studier. Han blef student i Uppsala 1842, prästvigdes 1845, innehade befattningar som adjunkt, vice pastor och (sedan 1855) komminister på olika orter inom sitt födelsestift samt utnämndes 1871 till kyrkoherde i Tunhems (med Björke, Åsaka och Gärdhem) konsistoriella pastorat. L. inlade betydande förtjänster om den inhemska topografien genom beskrifningarna öfver *Redvägs rad med staden Ulricæhamn* (1861), *Åhs och Vens härader samt staden Borås* (1865), *Kinnefjerings och Kållands härader samt staden Lidköping* 871), *Vartofta härad och staden Falköping* (1877) *Vänne härad samt staden Venersborg* (1884). an utgaf dessutom *Rúnalist eller konsten att läsa nor* (1866; 2:a uppl. 1875), lämnade bidrag till ningar och tidskrifter och redigerade Västergötds. fornminnesförenings ”Tidskrift” (3 häftn, 69—77). L. var den egentlige upphofsmannen till detta samfund och intog en hedrad plats bland fosterlandets fornminnesvänner. Han var korresp. led. af Vitt. hist. o. ant. akad.

Ljungvipa, *zool.* Se Piparsläktet.

Ljungväxter, *bot.* Se Ericaceæ.

Ljunits härad, i Malmöhus län, ingår i Vemmenhögs, Ljunits och Herrestads domsaga samt i Ljunits, Herrestads och Vemmenhögs härads fögderi och omfattar socknarna Villie, Västra Nöbbelöf, Sjörup, Katslösa, Balkåkra, Snårestad, Skårby. 10,813 har. 6,359 inv. (1910).

Ljunits och Herrestads kontrakt, i Lunds stift, omfattar de nio pastoraten Villie och Örsjö; Västra Nöbbelöf och Skifarp; Balkåkra, Snårestad och Skårby; Sjörup och Katslösa; Ystad och Öja; Bjäresjö och Hedeskoga; Stora Herrestad och Borrie; Söfvestad och Bromma; Högestad och Baldringe. 28,987 har. 26,173 inv. (1910).

Ljur, socken i Älfsborgs län, Gäsene härad. 1,891 har. 450 inv. (1910). Annex till Nårunga, Skara stift, Kullings kontrakt.

Ljus. 1. *Fys.* Ljuset, orsaken till att föremålen uppfattas af synsinnet, består enligt den af Newton 1672 framställda *emissionsteorien* (se d. o.) af små partiklar, som utslungas från en lysande kropp, men enligt den af Chr. Huygens redan 1678 uppställda och i ”Traité de la lumière” 1690 utvecklade läran (se Huygens' princip) — som först genom Youngs (1802—04) och Fresnels (1815) arbeten fördes till seger —, den s. k. *elastiska undulations- l. vibrationsteorien* (”böljeteorien”), framkallas ljuset af svängningar hos eterns smådelar (se Eter 1). 1865 framställde J. C. Maxwell (i ”A dynamical theory of electromagnetic field”, 1865, och ”A treatise of electricity and magnetism”, 1873) den teorien, att ljuset ej består i svängningar hos eterpartiklarna själfva, utan i elektriska och magnetiska svängningar i etern. Den första antydningen till ett samband mellan ljus och elektricitet fanns däri, att förhållandet mellan de elektromagnetiska och elektrostatiska enheterna var lika med en potens af ljushastigheten. Maxwell visade vidare i sin teori för de elektromagnetiska företeelserna, att den hastighet, med hvilken en elektromagnetisk våg fortplantar sig i tomrummet, är lika med ljushastigheten. Detta resultat bildade grundvalen för den *elektromagnetiska ljusteorien*. Maxwell utgår från sex grundekvationer. Under vissa förutsättningar kan innehållet i de tre första af dessa återges så, att det arbete, som de magnetiska krafterna uträtta, då en magnetisk enhetspol föres rundt en sluten bana, är lika med $\frac{4\pi}{10}$ gånger styrkan af den elektriska ström, som passerar den af banan begränsade ytan. De tre senare af Maxwells ekvationer motsvara induktionslagen, som säger att, om antalet af de utaf en sluten ledning omfattade magnetiska kraftlinjerna förändras, så induceras i ledningen en elektromotorisk kraft, som är proportionell mot den hastighet, hvarmed kraftlinjernas antal förändras. Äfven den elektromagnetiska ljusteorien lämnade flera företeelser, t. ex. Zeemans fenomen (se d. o.), oförklarade. Genom den af H. A. Lorentz under senare delen af 1890-talet framställda *elektronteorien* har en mängd företeelser vunnit en tydning. Enligt elek-

tronteorien uppstår ljus genom elektronernas rörelse, hvilken i så fall måste vara oscillerande. Då de fria elektronerna, som ge upphof till katodstrålarna, ej lysa, kunna svängande rörelser blott då vara möjliga, om elektronerna äro bundna vid de materiella atomerna. Om man antager, att en elektron är förenad med en materiell atom, är den enklaste föreställningen man kan göra sig om detta system, att de krafter, som atomen utöfvar på elektronen och omvändt, äro i jämvikt. Elektronen är då i sitt hviloläge. Aflägsnar sig elektronen från hviloläget, drages den åter in mot detta med en kraft, som är proportionell mot afståndet från detsamma. En dylik elektron kan då utföra harmoniska svängningar och är ingenting annat än en följd af elektriska svängningar, som kunna fortplanta sig i rummet i form af elektriska vågor. För att elektronen skall bli en ljuskälla, måste dess svängningstal ligga mellan 400 och 700 billioner i sek. — Från de *självlysande* kropparna, t. ex. solen, en ljuslåga, ett glödande kol, utgå elektromagnetiska svängningar. De kallas därför *ljuskällor*. Dessa svängningar fortplanta sig åt alla håll i den omgifvande etern och framkalla förnimmelsen af ljus, då de träffa det ljusuppfattande organet i vårt öga. Som nu ljusstrålen ingenting annat är än den väg, på hvilken vibrationsrörelsen framskrider i etern, kan man ock säga, att hvarje punkt på ljuskällan utsänder strålar i alla riktningar, och om ögat är vändt mot en sådan punkt, infaller däri en strålkon, hvars bas utgöres af pupillen och hvars spets ligger i den lysande punkten. Häraf följer, att en kropp, som icke är självlysande, under vissa förhållanden kan verka på ögat som en ljuskälla, om den nämligen själf mottager ljus från en annan sådan. Ty är kroppens yta så beskaffad, att hvarje punkt på densamma återsänder åt alla håll de ljusstrålar, som träffa kroppen, så kommer en sådan punkt att till ett öga, som är riktadt mot den, utsända en ljuskon af nyss nämnda beskaffenhet, och intrycket på ögat blir detsamma, som om punkten tillhörde en självlysande kropp. Så t. ex. gör månen intryck af att vara självlysande och kan därför äfven sägas vara en ljuskälla, ehuru den i själfva verket är mörk och lyser endast genom de solstrålar, som återkastas från densammas yta. En sådan återkastning af ljusstrålarna som den nu beskrifna benämnes *diffusion* l. *oregulj är reflexion*. Det är endast genom den, som det är oss möjligt att se de mörka, d. v. s. de icke självlysande, kropparna. Men det ges äfven ett annat slag af ytor än de, som diffundera ljuset, nämligen de *speglande* l. *regulj är reflekterande*. Dessa sända strålarna till ögat i en kon, hvars spets icke ligger på deras yta, utan framför eller bakom densamma på ett annat ställe i rymden, och resultatet häraf blir, att ögat ser en mer eller mindre liknande bild af ljuskällan själf, men icke får någon förnimmelse af den speglande ytan.

De elektromagnetiska ljusvågorna ha en mycket kort *svängningstid*. Man har funnit, att antalet vibrationer för det synliga spektrum ligger mellan fyra och sjuhundra billioner i sekunden. Ljusets *fortplantningshastighet* är mycket stor. I tomrummet uppgår den till 300,000 km. i sekunden (se nedan). I luften är denna hastighet något mindre, i vatten endast $^3/_4$ och i glas $^2/_3$ så stor som i tomrummet. Såväl i lufttomt rum som i en hel mängd kroppar, förutsatt att kroppens yta är *absolut svart*. Låt trycket på ytan S vara F och E den strålande energiens belopp på volymen V, så har man relationen

$$\frac{F}{S} = \frac{E}{V}.$$

Trycket i dyn per kvcm. är lika med antalet erg per kbcm. af volymen. Om strålarna träffa kroppens yta under rät vinkel och de reflekteras fullständigt, så är trycket F dubbelt så stort som nyssnämnda formel. Det är af stort intresse, att redan Kepler (1619), därvid utgående från emissionsteorien, tänkte på, att ljuset kan utöfva ett tryck. Genom detta tryck sökte han förklara de i riktning från solen vända kometsvansarna. Keplers åsikter upptogos af Longomontanus (1622) och Euler (1746). De första försöken att experimentellt öfvertyga sig om existensen af ett ljustryck utfördes af De Mairan och Du Fay (1754). De kommo emellertid ej till något bestämdt resultat. Detsamma var förhållandet med försök utförda af Fresnel (1825), Zöllner, Bartoli och Crookes. Det var först P. Lebedew, som 1900 lyckades experimentellt uppvisa det Maxwellska strålningstrycket. Arrhenius (1900) och Schwarzschild (1901) ha med hjälp af strålningstrycket lämnat förklaring på en mängd kosmiska fenomen (norrskenet, kometsvansarna, zodiakalljuset). Arrhenius finner, att repulsionskraften på grund af strålningstrycket är lika med attraktionskraften på grund af gravitationen för en sfärisk partikel med samma täthet som vatten och en diameter = 0,$_{000}$ mm., om den befinner sig i närheten af solens yta. För ännu mindre partiklar blir repulsionen öfvervägande.

För att bestämma *ljusets hastighet* ha flera metoder framställts. Af de här brefna äro de två

örsta af astronomisk natur. Danske astronomen O. Römer var den förste (1675), som visade, att ljuets hastighet kan uppmätas. Af de astronomiska observationerna hade man lärt känna omloppstiden för Juppiters månar omkring planeten. Men när man iakttog tiderna för en af dessa månars inträde i Juppiters skugga, eller början af dess förmörkelser, fann det sig, att dessa icke inträffade efter lika långa mellantider, utan att dessa mellantider oupphörligen minskades. Observerade man åter månens utträdanden ur Juppiters skugga, eller förmörkelser-

ig. 1. *S* solen, *T* och T^1 jorden, *a T b* T^1 jordbanan, *J* Juppiter, *E* Juppiters måne.

as slut, så skedde dessa på allt längre och längre mellantider. Nu inses lätt, att inträdet kan af oss iakttagas, endast när jorden närmar sig planeten, och utträdet, endast när den aflägsnar sig därifrån. På den tid, som förflyter emellan två inträden, har således jorden kommit planeten närmare med en viss sträcka, och på tiden emellan två utträden har den lika mycket aflägsnat sig från densamma. Helå minskningen i tidsintervallerna för inträdet vid jordens närmande, liksom ock hela deras ökning vid aflägsnandet, antog Römer utgöra den tid, som ljuset behöfver för att gå ett vägstycke lika med skillnaden emellan jordens största och minsta afstånd från planeten, eller, hvilket är detsamma, jordbanans diameter. Som nu solen ligger i det närmaste i jordbanans centrum, är halfva nämnda tidsintervall den tid ljuset behöfver för att gå från solen till jorden. Denna tid fann Römer ur observationerna af förmörkelserna hos Juppiters första eller närmaste måne till 8 min. 13,2 sek. Känner man nu jordbanans radie, är det mycket lätt att beräkna ljusets hastighet. Den andra astronomiska metoden uppfanns 1727 af engelske astronomen J. Bradley (se härom Aberration 1). — Utom de astronomiska metoderna har man två andra, i hvilka bestämningen utföres på korta distanser. Den ena af dem uppfanns af franske fysikern Fizeau 1849.

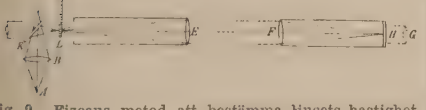

ig. 2. Fizeaus metod att bestämma ljusets hastighet.

rån en stark ljuskälla *A*, ställd på sidan om n astronomisk tub *DE*, inkommer ljuset i tuben, fter att ha passerat en lins *B*, och träffar inuti tuen ett i 45° vinkel mot tubens axel ställdt planlas *K*, som reflekterar det i axelns riktning åt objektivet till. På detta sätt erhåller man inuti tuben en reell bild af ljuskällan; och om objektivet *E* är så placeradt, att bilden ligger i dess brännpunkt, gå strålarna, efter att ha passerat genom objektivet, ut i rymden parallellt med tubens axel. På en aflägsen station — 7 eller 10 km. från den förra stationen — placeras en annan tub *FHG*, som noga inriktas i samma linje med tuben på den första stationen och i hvars fokus befinner sig en plan spegel *H*, ställd vinkelrätt mot tubens optiska axel. Strålarna från ljusbilden gå då genom båda tuberna, reflekteras mot spegeln i den andra tuben och formera efter återkomsten till första stationen en ny, svagare ljusbild i fokus på dess tub. Tänker man sig nu, att man hade en ogenomskinlig skärm, som kunde i ett ögonblick placeras i strålarnas väg och därifrån aflägsnas, så ofta man behagade, och man först borttoge den, men strax åter ditsatte densamma efter en så kort mellantid, att ljuset därunder ej hunne fram och tillbaka emellan båda stationerna, så skulle den andra, eller spegelbilden, icke bli synlig i tuben på första stationen. Är tidsintervallen precis så stor, att ljuset nätt och jämnt återkommer till första stationen, men ej hinner framkomma till skärmens plats, förrän denna ställes i vägen för de återkommande strålarna, så visste man, förutsatt att tidsintervallen noggrant kunde observeras, äfven, huru lång tid ljuset behöfver för att passera emellan de båda stationerna och kunde, då afståndet emellan dessa var kändt, beräkna ljusets hastighet. För att realisera denna tanke utskar Fizeau ur kanten af en rund skifva *ML* på lika afstånd från hvarandra lika stora stycken och af samma storlek och form som de kvarlämnade tänderna samt placerade denna skifva så, att vid tubens kringvridning tänderna bortskymde ljusbilden. Skifvans rotation åstadkoms genom ett hjulverk, som drefs af vikter, och sådana anordningar voro vidtagna, att man kunde förändra rotationshastigheten och noggrant bestämma densamma. Om rotationen sker någorlunda hastigt, dock ej hastigare, än att de strålar, som utsläppas, när en öppning emellan tänderna passerar förbi ljusbilden, hinna återkomma från andra stationen och på återvägen genomgå samma öppning, så ser man tydligen spegelbilden i tuben, och detta icke blott när öppningen är rätt framför fokus, utan äfven under den tid, då strålarna skymmas af tänderna, emedan, som bekant, ljusintrycket fortfar en tämligen lång stund, sedan ljuset blifvit utsläckt eller bortskymdt. Ökar man rotationshastigheten alltmera, så inträffar snart ett tillfälle, då reflexionsbilden utsläckes. När detta sker, är skifvans rotationshastighet så stor, att det ljus, som utgår ur öppningarna, vid sin återkomst från andra stationen hindras af närmaste tand att träffa fokus, medan intet ljus kan inkomma genom öppningarna, eftersom detta skulle ha utsläppts vid de tillfällen, då tänderna bortskymde ljuskällan. Emedan man nu känner skifvans rotationstid och tändernas antal, är det lätt att beräkna den tid, som åtgår emellan de ögonblick, då en öppning och närmaste tand inträda i fokus. På samma tid går ljuset två gånger afståndet emellan de båda stationerna. Häraf finnes lätt ljusets hastighet. Ökar man ytterligare skifvans rotationshastighet, återkommer snart reflexionsbilden ånyo, nämligen då det ljus, som utgår genom en öppning, återkommer genom den nästa. Men vid

fortsatt ökning af denna hastighet inträffar ånyo reflexionsbildens försvinnande, när de genom en öppning utsända strålarna vid sin återkomst uppfångas af andra tanden i ordningen, räknadt från nämnda öppning. Detta kan tjäna till kontroll af den första observationens riktighet, ty båda dessa observationer, beräknade hvar för sig, måste ge samma värde på ljushastigheten.

1850 gjorde Fizeau och fysikern L. Foucault samtidigt, ehuru oberoende af hvarandra, nya mätningar af ljushastigheten. Metoden, som i litteraturen i allmänhet bär Foucaults namn, är i hufvudsak följande. Genom springan *A* kommer en ljuskägla in i ett mörkt rum. Ljuskäglan träffar linsen *B*, som ger upphof till en bild af springan i

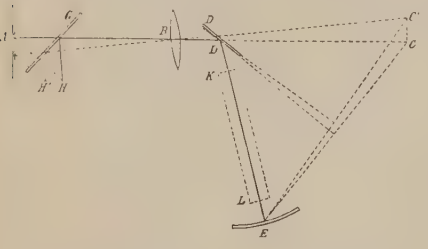

Fig. 3. Foucaults mätning af ljusets hastighet.

C. *D* är en planspegel, som kan sättas i hastig rotation, och *E* är en konkav spegel på afståndet *DC* från den plana spegeln. Har spegeln *D* den i fig. angifna ställningen, komma de från *D* reflekterade strålarna att träffa *E*, reflekteras tillbaka till *D* och ge en bild i *A*. Innan strålarna hinna fram till *A*, träffa de en snedt ställd planparallell glasskifva *G*, som reflekterar en del af strålarna, och ge en bild i *H* Får den plana spegeln nu rotera, så kommer dess läge att vara något förändradt, när strålarna komma tillbaka från *E*. De komma att reflekteras i riktningen *C'B* och efter reflexionen ge en bild i *H'*. Genom att uppmäta förflyttningen *HH'*, den plana spegelns rotationshastighet samt apparatens dimensioner kan man beräkna ljusets hastighet. Placeras mellan *D* och *E* ett rör *KL*, som är tillslutet med planparallella glasskifvor, kommer man att iakttaga en större förskjutning än *HH'*, om röret är fylldt med vatten. Häraf kan man sluta till, att ljuset går långsammare i vatten än i luft, och detta resultat har varit af afgörande betydelse i fråga om, hvilken af de två teorierna för ljuset, nämligen undulations- eller emissionsteorien, är den rätta. Den förra af dessa teorier fordrar nämligen, att ljuset skall fortplanta sig med mindre hastighet i tätare än i tunnare medier, medan enligt den senare motsatsen skall ega rum. Genom detta försök utförde Fizeau och Foucault således ett ”experimentum crucis” emellan de båda ljusteorierna, som länge kämpat om herraväldet, och vunno därigenom en lysande seger för undulationsteorien. Tysk-amerikanske fysikern A. A. Michelson har betydligt förbättrat Foucaults metod. Han fann 1885 som värde på ljusets hastighet 299,850 km. i sek. 1902 gjorde Michelson om försöken med ytterligare förbättrad metod och fann då 299,890 ± 60 km. i sek. Med tillräcklig approximation kan man sätt som ljusets hastighet i tomrummet

$$300{,}000\ \frac{\text{km.}}{\text{sek.}} = 3 \cdot 10^{10}\ \frac{\text{cm.}}{\text{sek.}}.$$

Läran om ljuset kallas optik.

2. Konstgjorda, af brännbara ämnen bestående kroppar, som vid förbränning framkalla klar oc jämn belysning. Se Ljustillverkning.

3. I motsats till ljuset i vax-, stearin- och paraffin ljus, öppna lysgaslågor och acetylengaslågor o. s. v som frambringas genom glödning af i lågan kring sväfvande kolpartiklar (se Ljuslåga), använde man benämningen glödljus (se d. o.) för de ljus, som uppkommer, då en eldfast kropp upphett till glödning af en icke lysande gaslåga. Ett ar nat glödljus är den elektriska glödlampan (s d. o.).

4. *Med.* o. *fysiol.* Se Ljusbehandling 1. D. S—t. 3. G. H. E

Ljus, bokförlagsaktiebolag, som stiftades 190 och då öfvertog utgifvandet af tidskriften ”Ljus” (uppsatt 1898), hvilken fortgick t. o. m. höste 1903 och innehöll ett stort antal populärvetenskap liga verk. Förlaget har vidare utgifvit planschver (Nordensvan, Sirén, Tullberg m. fl.), stora veten skapliga arbeten som t. ex. Ortnamnskommittén skrifter, ”Bref och skrifvelser af och till Carl vo Linné”, ”Världskulturen”, skönlitteratur (Strind berg, Geijerstam, Levertin m. fl.), läroböcker m. m Genom sin serie ”Ljus’ enkronasbibliotek” (190 ff.) tog förlaget initiativet till införandet af billig hetslitteratur i Sverige. Verkställande direktör ha alltsedan företagets början varit Henrik Kop pel, f. 1871 i Köpenhamn.

Ljusa champinjonen, *bot.* Se Champinjo ner.

Ljusalfer. Se Alfer.

Ljusalfhem, *nord. myt.*, en nyare benämning p ljusalfernas värld. Se Alfer.

Ljus aloe. Se Aloe.

Ljusbad, *med.*, en form af ljusbehandling, dä kroppen eller delar af densamma bestrålas med ljus antingen solljus (se Solbad) eller elektriskt lju (se Elektriskt ljusbad och Ljusbehand ling).

Ljusbehandling, Ljusterapi, Fototerap (af grek. *fôs*, ljus, och *terapi*, se d. o.), *med.* i vidsträcktaste mening hvarje slags användning a ljuset — framför allt af solljuset (helioterapi och det elektriska ljuset (elektrisk ljus terapi, hvaraf en form är elektriskt ljusbad, s d. o.) — i medicinens tjänst. I inskränkt oc vanlig mening förstås därmed den form af elek trisk ljusterapi, som benämnes finsenterapi d. v. s. behandling med koncentrerade kemiska ljus strålar enligt danske läkaren N. R. Finsens (se denne metod. De redan tidigare kända fakta, som ligga ti grund för denna behandling, äro ljusets — framfö allt de kemiska strålarnas — förmåga att verka bak teriedödande, att utöfva en inflammatorisk retnin på människans väfnader och att tränga på djupet dessa. Genom talrika experimentella undersöknin gar utvidgade Finsen kännedomen om dessa förhål landen och arbetade sig fram till de rön och erfa renheter, på hvilka behandlingens teknik närmas hvilar. De från ljuskällan — en elektrisk båglamp

- utgående strålarna koncentreras och dissocieras enom en enkel, genialisk anordning: förmedelst ssystem, infattade i långa metalltuber, som fyra h fyra radiera utåt-nedåt från hvarje båglampa, mmanbrytas strålarna omkr. 10 cm. utom tubens tre ända; det här i brännpunkten samlade ljuset göres hufvudsakligen af kemiska strålar, då vär-estrålarna till största delen absorberats af ett i bens yttre ända inskjutet vattenlager. För att öka rålarnas djupverkan göres det sjuka partiet, som un-r behandlingen placeras strax innanför brännpunk-n, blodtomt förmedels ett "tryckglas", bestående två i en metallring tätt öfver hvarandra infat-de, omkring femörestora plattor, mellan hvilka, r fullständig afkylning, cirkulerar kallt vatten. essa plattor äro liksom linserna i metalltuberna rfärdigade af bergkristall, som ju i motsats till as genomsläpper äfven ultravioletta strålar. Det dparti, som på *en* gång kan behandlas, är unge-r af en tvåörings storlek. — Finsenbehandlingen r användts mot åtskilliga, framför allt bakteriella, dsjukdomar; det är dock vid lupus vulgaris, som n vunnit sin ryktbarhet. Vid denna sjukdom för-går behandlingen i seanser på i allmänhet $^5/_4$ timm-e; närmaste effekten består i en efter ett par mmar uppträdande rodnad och svullnad, som bru-r nå sitt kulmen efter 12—24 timmar och stun-m är förenad med blåsbildning. Sedan denna dammatoriska reaktion gått tillbaka, hvilket i deltal kräfver 8 dagar, upprepas behandlingen, tefter åkommans art flera eller färre gånger. ligt Finsens m. fl:s statistik leder ljusbehandling l lupus vulgaris i omkr. 80 fall af 100 till de-itiv läkning. Fördelarna af denna behandlings-tod äro smärtfrihet, möjligheten att påverka rela-t djupt liggande sjukdomshärdar och ärrens i smetiskt afseende utmärkta beskaffenhet. Å andra lan har som en olägenhet framhållits behandlin-as långvarighet, hvartill komma de dyra appa-erna och en stor, för ändamålet skolad sjukvårds-rsonal, hvilket allt gör, att kostnaderna måste bli ativt betydliga. — Litt.: J. Widmark, "Über n einfluss des lichtes auf die haut" (i "Hygiea", tband, n:r 3, 1889), N. R. Finsen, "Lysets ind-kninger paa huden" (i "Hospitalstidende", 93), "Lyset som incitament" (ibidem 1895), "Om vendelse i medicinen af koncentrerede kemiske straaler" (1896), "Nye undersögelser over lysets lvirkning paa huden" (i "Meddelelser fra Fin-as medicinske lysinstitut", 1899) och "La photo-erapie" (1899), Hammer, "Über den einfluss des htes auf die haut" (1891), och M. Möller, "Der fluss des lichtes auf die haut in gesundem und nkhaften zustande" (1900). J. Sch—nn.

Ljusbild. 1. Sällan använd benämning på foto-fisk bild. — 2. Detsamma som skioptikonbild d. o.).

Ljusblomma, *bot.* Se Bulbocodium.

Ljusbrunn, *bygnk.* Vid anordnandet af butiker er arbetslokaler i källare i hus vid gata måste man, erhållande af tillräcklig dagsbelysning, framför stren i marken göra en urtagning, *ljusbrunn*, af nma bredd som fönstret och med bottnen något der fönstrets underkant. Ljusbrunnen måste förses d bottenaflopp för regnvatten. I Stockholm få ljus-nnarna icke sträcka sig utanför tomtgränsen mot an. Bättre dagerförhållanden vinnas naturligt-vis, om man, i st. f. en ljusbrunn framför hvarje fönster, anordnar en sammanhängande graf framför hela källarvåningen. Detta sätt är mindre vanligt hos oss än i andra länder. I England ser man t. o. m. stora moderna herresäten helt omgifna af dylik ljusgraf, naturligtvis för att man bekvämt och utan trappsteg från bottenvåningen må komma ut i det fria och dock kunna utnyttja källarvåningen t. o. m. till boningsrum. I. G. C.

Ljusbrytning. *Fys.* Den väg, som ljuset passerar från en lysande kropp till ögat, kallas ljusstråle. Har det genomskinliga ämne (luft, glas, vatten), hvari ljuset går, samma täthet öfverallt, blir ljusets väg (strålen) en rät linje. Nödgas åter ljuset, för att träffa ögat, genomgå efter hvartannat två eller flera ämnen af olika täthet, blir visserligen strålen rätlinig inom hvart och ett af dessa ämnen; men vid öfvergången från det ena till det andra ändrar sig dess riktning plötsligt, hvarigenom vägen mellan ljuskällan och ögat kommer att utgöras af en bruten linje, d. v. s. en följd af räta linjer med sinsemellan olika riktningar. Den riktningsförändring, som strålen undergår vid öfvergången från ett genomskinligt ämne till ett annat, kallar man brytning l. refraktion. Endast då eger ingen ljusbrytning rum, när strålen infaller vinkelrätt mot begränsningsytan mellan de bägge ämnena. Till följd af ljusbrytningen synas i vatten nedsänkta föremål ligga närmare ytan, än de i själfva verket äro. Lägger man en slant på bottnen af ett kärl och håller ögat så, att slanten nätt och jämnt bortskymmes af kärlets kant, blir den åter synlig, när kärlet fylles med vatten. Ett ämbar synes vara mindre djupt, när det är fylldt med vatten, än när det är tomt. Man underskattar lätt det djup, på hvilket man ser en fisk simma. Den nedsänkta delen af årbladet synes ej ligga i förlängningen af det ofvan vattnet befintliga stycket af åran. Alla dessa fenomen äro enkla följder af ljusets brytning vid öfvergången mellan vatten och luft.

Låt i fig. 1 *AB* föreställa det plan, som skiljer två genomskinliga media, t. ex. luft och vatten, af hvilka det förra, som är tunnare, tänkes ligga ofvanför *AB*, och det senare, som är tätare, under detta plan. Låt vidare *DC* föreställa en ljusstråle, som infaller snedt mot begränsningsytan och träffar denna i punkten *C*, och *CF* en från punkten *C* dragen vinkelrät linje mot *AB*, så kallas *DC* den infallande strålen, *C* infallspunkten, *CF* normalen och vinkeln *i* infallsvinkeln. Brytes nu ljuset vid passagen genom *AB* så, att strålen sammanfaller med *CE*, hvilken linje med normalens förlängning, *CG*, gör vinkeln *r*, så kallas *CE* den brutna strålen och *r* brytningsvinkeln. Emellan två ämnen eger alltid det motsvarighetsförhållandet rum, att — om vid ljusets öfvergång från det tunnare

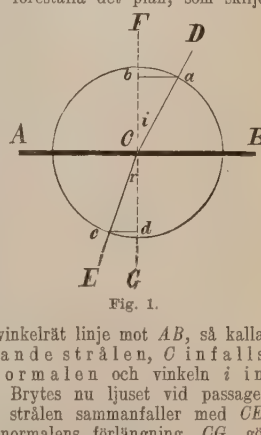

Fig. 1.

till det tätare, vägen *DCE* beskrifves — ljus, som från det tätare till det tunnare sändes utefter *EC*, kommer att brytas så, att det utgår utefter *CD*. Däraf följer ock, att brytningsvinkeln, som i det förra fallet är mindre än infallsvinkeln, i det senare blir större än densamma.

Ändrar man storleken af infallsvinkeln, d. v. s. om man låter den infallande strålen göra en större eller mindre vinkel med normalen, så ändras äfven brytningsvinkeln, och det så, att dessa vinklar samtidigt tillväxa och samtidigt aftaga — dock icke i samma proportion. De från en ljuspunkt *S* (se fig. 2) utgående strålarna träffa begränsningsytan *AB* i punkterna C_1, C_2, C_3 och gå därifrån i riktningarna $C_1 D_1$, $C_2 D_2$ och $C_3 D_3$. Emellan en infallsvinkel, hvilken som helst, i_1, i_2, i_3, och den mot denna svarande brytningsvinkeln, r_1, r_2, r_3 eger ett bestämdt samband rum, hvarigenom man för en infallande stråle kan upprita den brutna strålens väg, blott man känner det s. k. brytningsförhållandet (äfven benämndt brytningsindex, brytningskoefficient, brytningsexponent) för de båda ämnen, genom hvilka strålen går. Den lag, som uttrycker detta samband, kallas brytningslagen och tjänar till utgångspunkt för alla beräkningar af en ljusstråles väg genom ett system af genomskinliga ämnen, såsom linserna i en kikare, ögats hinnor och vätskor m. fl. Upptäckten af denna lag tillskrifves än holländaren Snellius (omkr. 1620), än Cartesius, hvilken först bekantgjorde den (1637). Brytningslagen kan uttryckas på följande sätt: Om man i fig. 1 upprītar en cirkel omkring infallspunkten, med en radie, hvilken som helst, och från de punkter, *a* och *c*, där denna skäres af de infallande och brutna strålarna, drager vinkelräta linjer, *ab* och *cd*, mot normalen och dess förlängning, så är förhållandet mellan dessa linjer oförändradt detsamma, huru stor eller liten infallsvinkeln än må vara. Men då dessa linjer förhålla sig till hvarandra som vinklarnas sinus (se d. o.), så kan lagen äfven kortare uttryckas sålunda: ”Förhållandet mellan sinus för infallsvinkeln och sinus för dess motsvarande brytningsvinkel är konstant, eller oberoende af infallsvinkelns storlek”. Det tal, som anger ifrågavarande förhållande, har man kallat brytningsförhållande, och detta är beroende allenast af de ämnens natur, genom hvilka ljuset passerar. Det sålunda definierade brytningsförhållandet kallas *relativt*, emedan dess värde beror af beskaffenheten hos båda media. Med *absolut* brytningsförhållande för ett ämne förstår man åter samma förhållande, när ljuset ingår i detsamma ifrån tomrummet. Det relativa brytningsförhållandet mellan två ämnen fås genom division af deras absoluta brytningsförhållanden. Af det ofvanstående följer, att hvarje ämne med samma täthet i alla delar har ett bestämdt och oföränderligt absolut brytningsförhållande, hvilk i optiskt hänseende skiljer detsamma från andra är nen. Sedan man genom experiment funnit detta ta kan man beräkna den väg ljuset inom kroppen b skrifver. I följande tabell upptages absoluta bry ningsindex för det gula natriumljuset hos några g nomskinliga kroppar:

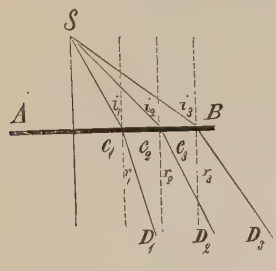

Fig. 2.

diamant	2,470	vattenånga	1,0002
vatten (3,5°)	1,3348	vätgas	1,0001
» (15,25°)	1,3339	lätt fosfatkronglas	1,5159
» (100°)	1,3194	lätt boratkronglas	1,5047
kolsvafla (20°)	1,6276	boratflintglas	1,5503
alkohol (20°)	1,3616	lätt silikatflintglas	1,5710
kloroform (20°)	1,4462	tungt boratflintglas	1,6787
eter	1,3580	tungt silikatflintglas	1,9626
canadabalsam (rödt ljus)	1,528		
luft	1,000294		
kolsyra	1,00045		

Brytningsförhållandet mellan luft och glas är s ledes mellan $^3/_2$ och 2, mellan luft och vatten omk $^4/_3$. — Brytningsindexen är lika med förhålland mellan de olika hastigheter, hvarmed ljuset går de båda ämnena, vid hvilkas gemensamma gränsy brytningen sker. — Om ljus får gå genom en kro med sinsemellan parallella begränsningsytor, d. v. en planparallell skifva, kommer den utgående strål att vara parallell med den infallande. Helt and bli förhållandena hos linser och prismor (se d. o. Hos dem komma den infallande och den utgåen strålen att bilda en vinkel med hvarandra. Den vinkel kallas deviationen l. deviation vinkeln.

Ljusets brytning, såsom den ofvan blifvit beskr ven och hvilken plägar kallas enkel brytnin eger rum i alla genomskinliga kroppar, som icke ä kristalliserade, samt i sådana kristaller, som höra t det ”reguljära” kristallsystemet (se Kristall grafi, sp. 1332—33). Hos öfriga kristaller följ brytningen andra lagar och benämnes dubbe brytning. Om konisk ljusbrytning Konisk refraktion. R. R. (D. S—

Ljusbåge. Se Elektrisk ljusbåge.

Ljusbågsugn, *tekn.* Se Elektrisk ugn, s 348.

Ljusdal. 1. Socken i Gäfleborgs län, Ljusda tingslag. 1,177 kvkm. 10,299 inv. (1910), hvar 1,684 i Ljusdals municipalsamhäll L. utgör ett konsist. pastorat i Uppsala sti Hälsinglands västra öfre kontrakt. — 2. Mu cipalsamhälle i ofvannämnda socken, omkring järnvägsstation vid Norra stambanan och den dä ifrån utgående linjen till Hudiksvall, har ett sy nerligen naturskönt och friskt läge vid land vägen från Hudiksvall längs Ljusnan, nära den flod och församlingens kyrka. 145,363 har. 1,6 inv. (1910). Taxeringsvärde 373,200 kr. å jor bruksfastighet och 1,093,900 kr. å annan fastigh L., som är municipalsamhälle enl. k. br. 28 ju och 28 sept. 1889 och som enl. k. skr. 20 ma 1908 fått rättighet att bilda en äfven i fattigvård hänseende från L. socken afskild köping, men än (1911) ej inträdt i köpingsrättigheter, har po kontor, telegraf- och telefonstation, läkare (jär vägsläkare), apotek, veterinär, en socknens fol skola, flera hotell, a.-b. Ljusdals folkbank, ko

sionskontor af Helsinglands ensk. bank, ett 50-tal ıdlande, ett 20-tal handtverkare och flera fabri-, bl. a. bryggeri och ett par ångsågar. — 3. ıgslag i Gäfleborgs län, ingår i Västra Hälsing-ds domsaga och fögderi samt omfattar socknarna sdal, Ramsjö, Färila, Los. 4,659 kvkm. 20,309 . (1910).

Ljusdunkel (en försvenskning af ty. *helldunkel*, ı i sin ordning är öfv. af it. *chiaroscuro*, fr. *robscur*) betecknar i sin vidsträcktaste bemär-se ett af ljus genomskimradt mörker, någon af otaliga gradationerna mellan fullständigt ljus intensivt mörker. Dessa grader af ljusstyrka, r. toner, kunna framställas oberoende af de färger emålen i sig själfva ega, hvilket exempelvis är et med en vanlig blyerts- eller penntecknıng, träsnitt, ett kopparstick, en litografi. De olika erna kunna återges med skiftningar af hvilken am färg som helst, t. ex. grått, gult, blått, rödt, nt, brunt o. s. v., hvilket eger rum i den s. k. *lningen en camaïeu*, äfven kallad *monokrom* l. *ärgad målning*. Häraf kommer benämningen *robskyr* på en särskild art färgtryck, utförda delst träsnitt (jfr Färgtryck). I det vanliga leriet måste emellertid ljusdunklet framställas i ening med de olika färgerna (lokalfärgerna, nterna) och bildar då af dessa olika toner. — nskränkt bemärkelse plägar man med benämnin-ljusdunkel l. klärobskyr beteckna ljusets genom-mrande i de mörkaste partierna af en framställ-g, t. ex. i skuggan af ett lummigt träd, i vråarna ett rum o. d., och i denna senare mening an-des ordet vanligen af målare. — Återges i en lning endast lokalfärgerna, uppkommer hvad man lar ”kolorering” l. ”illuminering”. Så går bar-till väga, när det söker återge sina färgintryck, göra naturfolken, så gjorde de gamle egypterna ina f. ö. intressanta och upplysande väggmål-gar. Koloreringen kan, i stort taget, sägas ha jort grunden för hela det egentliga medeltids-leriet. Dessa målningar kunna således verka om konturernas karaktär och skönhet samt genom rmoni mellan de ofta lysande och praktfulla alfärgerna. Men föremålen synas platta, liksom redda på ett och samma plan. Något luftper-ktiv finnes ej och följaktligen ej heller något p eller afstånd inåt. Först genom aktgifvande skillnaden i ton emellan olika partier i samma r olika plan erhålla de enskilda föremålen rund-g (modellering) och framställningen i sin helhet p.

Ljusdunklet uppmärksammades, ehuru måhända ra instinktmässigt, af den antika konsten, och s fordringar iakttogos äfven, ehuru ej allmänt, den italienska ungrenässansens konstnärer. Sin ildning erhöll det dock under högrenässansen om Lionardo, Correggio och mästarna af den ıezianska skolan, Giorgione och Tizian. Under följande period blef det ett målarkonstens älsk-gsmedel vid återgifvande af verkligheten, stun-n på färgens bekostnad. Från den naturalistiska tningen i Italien (Michelangelo, Caravaggio och erföljare) utbredde sig lusten för återgifvande af sdunklet å ena sidan till Spanien, å den andra Holland, där vi i sådana mästare som Frans ls och Rembrandt ha två af alla tiders främsta sdunkelkonstnärer. Under den därpå följande af franska mönster påverkade perioden (1600-talets senare del och 1700-talet) spelar ljusdunklet en underordnad roll. Upk.*

Ljuse (riktigare gjuse), en i vissa delar af Sveriges östra skärgård vanlig benämning på grå-truten och sillmåsen, af hvilka den förre kallas ”grågjuse” och den senare ”svartgjuse”. Jfr Fiskgjusar.

Ljuselektricitet, *fys.* Se Fotoelektriska fenomen.

Ljusenhet, *fys.*, måttenheten för ljusstyrka, var i början på 1800-talet den ljusmängd, som utsändes af ett valratljus (i England) eller ett paraffinljus (i Tyskland) med vissa bestämda dimensioner och en viss förbrukning pr timme. Den internationella elektroteknikerkongressen i Paris 1884 antog på förslag af Violle som ljusenhet tjugondedelen af den ljusmängd, som utstrålar från 1 kvcm. stelnande platina vinkelrätt mot metallens yta. Denna enhet kallas *bougie décimale*. Enär bestämningen af ljusenheten enligt denna definition visserligen är teoretiskt tillfredsställande, men svår att praktiskt verkställa, fick den af tysken Hefner-Alteneck (se d. o. 2) s. å. föreslagna normallampan (se Hefnerlampan) med amylacetat som brännämne större sympatier. I Sverige och Tyskland användes uteslutande Hefners ljusenhet. Enär emellertid amylacetatet brinner med rödaktigt ljus, som försvårar jämförelsen med ljuskällor af den vanliga hvita färgen (se Fotometri), användes i England sedan 1898 som normalmått Harcourts lampa om 10 ljusenheter (*candles* = bougies décimales), hvilken skall ha vissa bestämda dimensioner och matas med pentan. Äfven i Frankrike användes pentanlampan. Vid Bureau of standards i Amerika har man funnit, att elektriska koltrådsglödlampor, som fått brinna en längre tid, ha en praktiskt oföränderlig ljusstyrka, och använder där dylika som prototyper i st. f. lampor med flytande brännämne, hvilkas ljusstyrka varierar något med barometertrycket och luftens fuktighetsgrad. Den amerikanska ljusenheten bestämdes urspr. lika med den engelska och skulle vara lika med 100 : 88 af hefnerljuset.

Genom öfverenskommelse 1 april 1909 mellan Bureau of standards i Washington, Laboratoire centrale d'électricité i Paris, National physical laboratory i London och Physikalisch-technische reichsanstalt i Berlin bestämdes, att Amerika, Frankrike och England skulle ena sig om en gemensam ljusenhet, som under förutsättning af öfriga länders anslutning till öfverenskommelsen skulle kallas *internationellt normalljus*, samt att denna ljusenhet genom de fyra nämnda anstalternas gemensamma försorg skulle vidmakthållas konstant och fortlöpande jämföras med hefnerlampan. Tyskland bibehåller denna sistnämnda ljusenhet, hvarvid dock bör tilläggas, att hefnerlampan skall brinna vid 760 mm. barometertryck och en luftfuktighet af 8,8 liter vattenånga pr kubikmeter. Förhållandet mellan ljusenheterna är efter denna öfverenskommelse fastställdt sålunda, att 1 föreslaget *internationellt normalljus* = 1 *pentancandle* = 1 *bougie décimale* = 1 *amerikanskt candle* = 1,11 *hefnerljus*. Den i Sverige uteslutande brukliga ljusenheten, hefnerljuset, är = 0,90 af den nya enheten. Wt.

Ljusets absorption, *fys.* Se Absorption 3.

Ljusets brytning, *fys.* Se Ljusbrytning.

Ljusets böjning, *fys.* Se Diffraktion.

Ljusets diffusiōn, *fys.* Se Ljus, sp. 887.

Ljusets hastighet, *fys.* Se Ljus, sp. 888 ff.

Ljusets reflexiōn, *fys.* Se Spegel.

Ljusets spridning, *fys.* Se Dispersion.

Ljusfenomēn, växternas. Fosforescens förekommer hos många bakterier, särskildt i hafvet lefvande (se Fotogena bakterier), hos marina dinoflagellater (se Dinoflagellatæ), som till följd däraf bidraga till "marelden", hos vissa hattsvampar (se Lysved) och hos mjölksaften af *Euphorbia phosphorea*. Fluorescens iakttages hos många hafsalger. Det vackra smaragdgröna ljus, som utgår från protonemat af den i berghålor växande mossan *Schistostega osmundacea*, beror på dagsljusets reflexion i egendomligt utbildade celler. Om den skenbara, blixtlika ljusutvecklingen hos brandröda blommor i skymningen se Purkinjes fenomen. G. L—m.

Ljusfilter, Strålfilter, Färgfilter, *fotogr.*, färgade glasskifvor eller lösningar, som ha till ändamål att afskilja — filtrera bort — de ljusstrålar, som ej böra inverka på den fotografiska plåten. Ljusfiltren bestå af färgade glas, eller glasskifvor öfverdragna med en färgad gelatin- eller kollodiumhinna, eller ock af en färgad lösning, innesluten i ett kärl med planparallella glasväggar. Alltefter det ändamål, för hvilket de äro afsedda, skiljer man på olika slag af ljusfilter. Skyddsfilter, som användas i mörkrumslyktan för att skydda de känsliga plåtarna eller papperen för de kemiskt verksamma strålarna, äro vanligen röda eller gula. Kompensationsfilter användas vid bildens tagning i samband med ortokromatiska plåtar (se Fotografi, sp. 1000) och ha till ändamål att utjämna den spektrala färgkänsligheten hos den fotografiska plåten, så att originalets kolorit återges med samma valörer, hvarmed den ter sig för ögat. Sektionsfilter, som genomsläppa vissa bestämda områden af spektret, men fullständigt absorbera andra, användas i trefärgsfotografien (se Fotografi, sp. 1001). Monokromatiska filter, som genomsläppa strålar af en enda färg, d. v. s. ett jämförelsevis smalt område af spektret, användas vid mikro- och astrofotografi. J. Htzg.

Ljusform. Se Ljustillverkning.

Ljusfors, sulfitfabrik, träsliperi och pappersbruk i Kullerstads socken, Östergötlands län, nära Motala ströms utlopp i Glan, och nära L. station å Finspång—Norsholms järnväg. Tax.-v. 876,200 kr. (1910). Tillverkning af tidningspapper, sulfitpåspapper, tapetpapper m. m. Tillhör det 1900 bildade Ljusfors aktiebolag (aktiekapital 600,000 kr.).

Ljusfux. Se Fux.

Ljusgård (ty. *lichthof*), *bygnk.*, en mindre gård, afskild från det för en byggnad i stad föreskrifna gårdsrummet och afsedd att tillföra ljus och luft till det inre af en byggnad. Enligt Byggnadsordningen för Stockholms stad får en ljusgård icke vara mindre än 7 kvm. och icke större än 20 kvm.; den får icke ha mindre bredd än 2,5 m. och icke större bredd än 4,5 m. Den skall vara öppen upptill och nedgå till gårdsplanet, där den skall stå i öppen förbindelse med fria luften för ventilation. Nämnda byggnadsordning skiljer mellan ljusgård och dagerbrunn. Dagerbrunnen kan få ha ett ytinnehåll af endast 5 kvm., behöfver icke nedgå till gårdsplanet och förses i allmänhet med glastak. Boningsrum och kök få icke ha fönster mot dagerbrunn. I. G.

Ljusgärdsbildning, *fotogr.* Se Halation.

Ljushuggning l. Ljusningshuggning *skogsh.*, är en afverkningsmetod, som användes i medelålders bestånd för att tvinga de efter afverkningen kvarvarande träden att öka sin tillväxt. Ljushuggning förekommer i vårt land särskildt för tall och bok, då dessa träd nått en ålder af 60 à 100 år. Vanligen uttagas härvid 20 à 30 procent af beståndets virkesmassa, hvarvid man särskilt vinnlägger sig om att borttaga mindre värdefulla träd. Den ökade tillväxt, som vanligen efter few års förlopp inträder i de ljushuggna bestånden, plägceras sålunda på de kraftigare, kvalitativt goda träden. Tillväxten minskas åter efter 15 à 20 års förlopp. W. E—

Ljushult, socken i Älfsborgs län, Kinds härad, 4,847 har. 917 inv. (1910). Annex till Sexdrega Göteborgs stift, Kinds kontrakt.

Ljushål, *bygnk.*, gemensam beteckning för hvarje slag af hål eller afbrott i vägg, tak eller bjälklag för genomsläppande af ljus. Denna generella benämning användes i hvardagligt tal dock endast om sådana ljushål, hvilka icke behöfva tillslutas med glas. I öfverkanten på ryggstycken och gaflar på bänkarna i våra landtkyrkor finner man stundom hål borrade, ljushål (ljuspipor), för insättande af ljus vid de kyrkliga högtiderna. I. G.

Ljushölje, *fys.* Se Aureola 2.

Ljusinbrinning, kalas, som förr tillställdes af handtverksmästare för gesäller, lärlingar och unga gängesvänner med "sexa" kl. 6 e. m. och annan förtäring. Festen egde rum i okt., för att på festligt sätt inviga den mörka årstiden, då man ej obetydlig del af dagen måste arbeta vid ljus.

Ljusinstitut. Se Finsen, N. R.

Ljusintensitet, *fys.* Se Fotometri.

Ljusknekt, ett under talgljusens tid brukligt, pluggformigt samt upptill med en eller flera piggar (och oftа en liten droppskål) försedt redskap att stickas ned i en ljusstakes pipa och tjäna till fäste för brinnande ljusstumpar, för att de ej måtte brinna ned i (den vanligen ganska djupa) pipan.

Ljuskopieringsförfaranden, *fotogr.*, kopieringsmetoder, som användas för att direkt, d. v. s. utan användning af kameran, framställa kopior i originalbildens storlek af ritningar, kartor, väfnader, spetsar etc. Originalritningen, som måste vara framställd på något genomlysande material (papper, kalkerväf), lägges i kontakt öfver ett ljuskänsligt papper och utsättes för ljusets inverkan. Som ljuskänsligt material användes papper (eller väf), som är öfverdraget med ljuskänsliga ämnen, vanligen järn- eller kromsalter. — Vanligast och billigast är det s. k. blåtryket, blåkopieringsförfarandet l. cyanotypien (se d. o.). — Stor praktisk användning har äfven sepiakopieringsförfarandet. Ett papper bestrykes med en lösning innehållande gelatin, ammoniumferricitrat, silfvernitrat och vin syra. Vid belysning öfvergår ferrisaltet till ferrosalt, hvilket senare vid behandling med vatten reducerar det närvarande silfversaltet till metalliskt silver i form af en mörkbrun fällning. Efter en ritnin

ller man alltså en negativ bild (hvita linjer på
botten). Fixeringen sker i ett svagt bad af
ersvafvelsyrligt natron. En dylik, på tunt papper
ıställd negativ bild kan sedan användas för
ıställning af positiva kopior. — Negrogra-
n grundar sig på kromatgummits ljuskänslighet.
papper bestrykes med en lösning af gummi ara-
m och bikromat och belyses efter torkning under
ritning. Därvid garfvas de belysta ställena så,
gummit där förlorar sin löslighet i vatten, de af
ngens linjer skyddade ställena förbli däremot
ga, och vid behandling med vatten borttvättas
mit på dessa ställen. Aftrycket får torka, och
bildytan bestrykes med en blandning af sprit,
llack och kimrök och lägges efter torkning i ett
af starkt utspädd svafvelsyra. Syrbadet upp-
r det garfvade gummit, hvarigenom den däröfver
ande färgen aflägsnas, men blir kvar på de
en den kommit i omedelbar beröring med pap-
t. Man erhåller med detta förfarande direkt
tiva aftryck. — Bläckförfarandet be-
på, att vissa ferrisalters egenskap att vid ljusets
rkan öfvergå till ferrosalter och de förras egen-
att med gallussyra bilda en svart färg (bläck).
papper prepareradt med en lösning af järnklorid,
yra och gummi belyses och behandlas med gal-
yrelösning. Förfarandet lämnar positiva aftryck.
itt.: I. M. Eder, ''Handbuch der photographie'',
4, och G. Mercator, ''Anleitung zur herstellung
negativen und positiven lichtpausen''. J. Htzg.

juskrona, husgerådssak (eller kyrkligt lösöre) af
all, slipadt glas, bronseradt trä e. d., som å en
heims, finnas bevarade från 1100-talet mäktiga, med
förgylldt kopparbleck och silfver prydda ljuskronor,
som sinnebildligt framställa det himmelska Jerusalem
med stadens murar, portar och torn. I Norden fun-
nos under denna romanska tid endast enkla hjul-
kronor, bestående af ett kransformigt band, upp-
hängdt i länkar och bärande ljuspiggar samt gärna
förstärkt af ett korsband med ett ljus i midten. Se-
dermera satte man två eller flera kransband öfver
hvarandra, förenade medelst vertikala stänger eller
ornamenterade länkar (fig. 1). Materialet var järn.
Under gotikens tid nyttjades, förutom smidesjärn
och brons, mest mässing till ljuskronorna. De fingo
gestalten af ett midtstycke och därifrån strålformigt
utspringande rankformiga grenar eller armar, som
ytterst buro ljusen. Midtstycket hade gärna en starkt
ledad form och kröntes af en figur, ofta en madonna-
bild. Ljuspipan, med droppskål (manschett) under,
infördes nu. Renässansen bibehöll den gotiska grund-
formen för kronorna; dock öfverlastade barocken dem
med små dekorativa led å stammen (vulster, kulor
o. s. v.) och smärre armar mellan de stora ljus-
bärande (jfr fig. 2). Under rokokotiden blefvo for-
merna åter lugnare. Glaset fick på 1700-talet stor
användning som ljuskronmaterial. Slipade glas-
prismor, fasetterade kläppar och stora pärlor af
glas, förenade till kedjor, dropphängen och girlan-
der, hängde ned från de bärande ljusarmarna af
metall och sände ut ljuset reflekteradt och brutet i
vackra regnbågsfärger. Till slut gjorde man äfven
armarna af glas. Denna utsmyckning höll sig täm-
ligen oförändrad 1800-talet igenom (se fig. 3) och

1. Medeltida ljuskrona af
lesjärn, från Enåsa kyrka,
ærgötland. (Nordiska mu-
seet, Stockholm.)

Fig. 2. Mässingsljuskrona i
Gärdslösa kyrka, Öland.
(Omkr. 1700.)

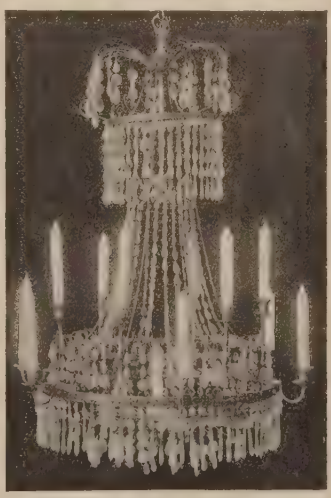

Fig. 3. Ljuskrona af slipadt glas och för-
gylld mässing, 1820-talet.
(Nordiska museet.)

d ring eller oftare å de från en midtstam ut-
ngande armarna uppbär belysningsmaterialet och
ger ned från taket i en sal eller kyrka. Kronor
alltid varit det viktigaste belysningsmedlet i kyr-
. I några katedraler, såsom Aachens och Hildes-
var som skapad för festsalen. Kyrkkronorna gjordes
dock fortfarande gärna af mässing. — Efter det
elektriska ljusets införande är man icke längre bun-
den af hänsyn till, att ljuskällan, lågan, skall an-
bringas upprättstående. Nya former för kronorna

komma tydligen att efter hand frambringas, oberoende af de gamla. — Litt. Se Ljusstake. E. F—t.

Ljuskälla, *fys.* Se Ljus, sp. 887.

Ljuskänslighet, *fys.* Se Fotografi.

Ljusläga. Endast gasformiga ämnen kunna förbrinna med låga, och lågan är i själfva verket en brinnande gas- eller ångmassa. Visserligen ge vissa fasta ämnen (t. ex. fosfor och svafvel) lågor, när de antändas; men detta beror därpå, att dessa ämnen, innan de förbrinna, öfvergå till gaser, och således är det i själfva verket ångorna af dessa ämnen, som brinna. På samma sätt är det icke den flytande spriten eller bergoljan, som brinner, utan dessa ämnens ångor; likaså är det hvarken veden eller fettet i våra ljus, som direkt brinner, utan brännbara gaser och ångor, uppkomna genom vedens eller fettets upphettning. Sådana fasta ämnen, som vid upphettning icke förgasas eller afge brännbara ångor, t. ex. antracit och koks, brinna icke med låga, utan synas blott glöda. Lågan af ett brinnande ämne utgöres ingalunda af en massiv eldmassa, utan består endast af ett brinnande hölje, som innesluter icke brinnande, men brännbara gaser. I en spritlampa t. ex. förtäres icke veken, emedan ett icke brinnande lager af spritångor finnes emellan den och det brinnande höljet samt skyddar veken. Man kan visa detta på en vanlig ljusläga (fig. 1), om man i dess innersta del håller ett smalt glasrör. De icke brinnande gaserna i lågans midt bortgå då genom röret och kunna antändas vid dess yttre öppning. Man kan äfven på

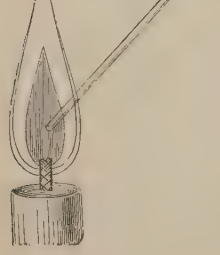

Fig. 1.

Fig. 2.

annat sätt visa detta, genom att anbringa krut i midten af en brinnande låga, utan att det tändes. För detta ändamål sluter man ett vanligt lampglas med en kork, hvari ett glasrör infogats (fig. 2). Glasets andra öppning täckes med ett trådnät, på hvars midt man lagt några krutkorn. Låter man nu lysgas inströmma genom det smalare glasröret och antänder gasen ofvan trådnätet, antändas ej krutkornen, förrän man genom förminskning af gastilloppet gjort lågan så liten, att dess brinnande del förmår upphetta krutet till antändning. — Redan Davy visade, att en ljusläga består af flera lager (fig. 3), nämligen ytterst af en blå, föga lysande zon, *a*, hvari en mycket liflig och fullständig förbränning eger rum, en starkt lysande mantel, *b*, i hvilken förbränningen är ofullständig och hvari, till följd däraf, föreko mer fint fördeladt kol, samt innerst af en kärna, som utgöres af icke brinnande, men brännbara gas De senare uppkomma genom inverkan af hettan från de yttre brinnande lagren på det i veken uppsugna fettet. Att kol i fint fördeladt tillstånd finnes i lagret *b*, kan man lätt visa genom att hålla en porslinsskifva i lågan. Den beslår sig då med ett svart öfverdrag af sot. Förbränningen sker således fullständigt blott i lågans yttersta lager och detta till följd däraf, att endast där har den för förbränningen nödvändiga luften fullt tillträde. Om man däremot ställer så till, att luft i tillräcklig mängd införes i lågans inre, blir förbränningen fullständig äfven i lågans inre delar. Därpå beror konstruktionen af de vanliga lysgasbrännarna, som på laboratorierna a vändas för åstadkommande af upphettning, s. Bunsens brännare (se d. o.). Lufttillträ är af stort inflytande på lågans lyskraft. Brä ämnen, som äro rika på kol, ge under vanliga f hållanden sotande lågor, emedan kolmängden, s afsöndras i lågan, är så stor, att den icke ens i gans yttersta lager fullständigt förbrännes. man erhålla lyslågor af sådana ämnen, måste m genom drag öka lufttillgången under förbränning — En lågas lyskraft är således beroende därpå, i lågan afsöndras ett fast ämne, nämligen i vanli fall kol (sot), som upphettas till glödgning och utsänder ljus. Alltefter upphettningens styrka håller lågan därvid röd, gul eller hvit färg. Br nande gaser, som ej afsöndra fasta ämnen, ge i re icke lysande lågor. Så brinner vätgas med föga sande låga, emedan därvid bildas endast vatten. ven det väterika kolvätet sumpgas, CH_4, brinn liksom vätgas utan lysande låga, men däremot etylengas, C_2H_4, en lysande låga, emedan den gas före fullständig förbränning sönderdelas i och sumpgas. En lysande gaslåga erhålles i allmä het, om gasen eller en beståndsdel däraf afskiljer före den fullständiga förbränningen. Man tillsät därför dylika ämnen till gaser, hvilkas låga i och sig lyser endast svagt eller ej alls; en dylik handling kallas *karburering*. — Frankland har vis att det atmosfäriska trycket utöfvar stort inflytan på lågors lyskraft. En spritlampa brinner t. e under 18—20 atmosfärers tryck lika klart som vanlig ljusläga. Så blir äfven vätgaslågan lysan under starkt tryck, hvaraf följer, att äfven ga kunna lysa, om de upphettas i mycket förtätadt t stånd. Vid vanligt tryck kunna dock vissa gasf migt glödande kroppar, såsom metaller, utstråla n got ljus, ehuru endast af bestämd färg. Så fär salter af kalium en låga violett, natrium gul, bari grön, strontium röd o. s. v. Frankland har påstå att vanliga lågor lysa icke på grund af däri fö kommande kol, utan till följd af de förtätade ång som finnas i lågan och upphettas, samt att sotet en sönderdelningsprodukt af dessa gaser. Att verkligen finnes i en låga, visar sig dock däraf, ett glasrör, som hålles tvärs igenom en låga, bes sig med sot blott på den undre sidan, ej äfven den öfre, hvilket borde inträffa, om sotet uppkom

Fig. 3.

om en kondensationsprocess. — Lågans lyskraft
särjämte beroende af en annan omständighet,
nligen förbränningstemperaturen, som vid en ly-
de bunsenlåga vid yttre käglans midt uppgår till
kr. 1,350°, men denna kan ökas, om man ställer
till, att förbränningen får ske i ett syrerikare me-
m än luft. I vanlig luft finnes syrgasen blandad
d ungefär 4 gånger så stor volym kväfgas, hvilken
e deltager i förbränningen, utan tvärtom minskar
nas liflighet därigenom, att den absorberar en del
det under förbränningen alstrade värmet och så-
da afkyler lågan. Om däremot en låga får brinna
en syrgas i st. f. i vanlig luft, höjes såväl dess
mperatur som dess lyskraft. Man kan därför an-
ligt öka lyskraften hos vanliga brännare, om de
ses med rör, som afge en viss mängd syrgas åt
an. Ökas syrgasmängden, blir förbränningen så
tig, att lyskraften försvinner. Likaså aftager en
as ljusstyrka, om den brinnande gasen blandas
d utspädande gaser. Så brinner t. ex. lysgas,
ndad med 2 à 3 gånger sin volym kväfgas, med
glös låga. En ljuslågas ljusstyrka bestämmes ge-
n en apparat, som kallas fotometer (se d. o.).
Genom afkylning kan man utsläcka en låga. En
l luftström släcker sålunda en låga, emedan den
beröfvar lågan värme. Det-
samma sker genom närmandet
af kalla eller värmeledande
ämnen. Sprit, som lätt brin-
ner, om den finnes uppsugen
i en veke, kan ej antändas,
om den utgjutes på en
massiv metallplåt, emedan
denna absorberar alltför
mycket värme. Om man
öppnar gaskranen till en
brännare, kan man med en
brinnande kropp antända ga-

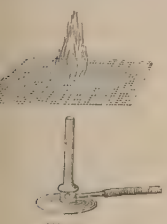
Fig. 4.

långt ofvan brännaren, och lågan fortplantas ögon-
kligen till utströmningsöppningen. Men om man
stycke ofvan brännaren håller ett metallnät (fig.
antändes gasen som förut ofvan nätet. Dock tän-
gasen ej under nätet,
edan detta upptager vär-
från lågan, hvadan gasen
der nätet ej kan upp-
tas till antändningstem-
raturen. Därpå beror kon-
uktionen af Davys säker-
slampa (se d. o.), som
ändes i kolgrufvor för att
ekomma explosion af gruf-
s. P. T. C.*

Ljuslära, *fys.* Se Optik.

Ljusmässedagen. Se Kyn-
lsmässan.

Ljusmätare, *fys.* Se Fo-
meter.

Ljusnan, en bland Norr-
ds största älfvar, upprin-
r ur Ljusnetjärnen i Här-
dalen strax ö. om riks-
et 151 vid foten af Ljusnestöten (1,149 m.)
884 m. höjd ö. h., upptager fr. h. den s. om
önvalen (1,070 m.) ur Grönsjöarna (807 m. ö. h.)
prinnande Grönån och fr. v. Tvärån från Skars-
llet (1,593 m.), hvilka båda äro nästan lika stora

som huvudströmmen, flyter med sydöstlig huvudriktning, dock med stora krökningar, genom nämnda landskap, hvars egentliga bygder ligga vid denna älf och i de många dalgångar, som leda ned till densamma. Under sitt lopp genom Härjedalens torftiga, allvarliga fjäll- och skogstrakter, för hvilka L. utgör den lifgifvande pulsådern, förbi Ljusnedals nedlagda järnbruk, nedanför hvilket den fr. h. upptager afloppet från Funäsdalssjön (583 m.), upptager floden fr. h. den från Stora Linjetjärn (831 m.) vid riksgränsen kommande, genom Malmagen (781 m.), Tänndalssjön och Östersjön (713 m.) rinnande Tännån (54 km.) i sjön Låssen (543 m.), Rändaälfven (70 km.), Lofsån (70 km.) och Härjån (80 km.), som kommer från sydligaste Härjedalen, upptager Orrmosjön och genomflyter Härjeåsjön, fr. v. Mittåälfven (70 km.) vid Långå skans, Särfån (50 km.) och Vemån (95 km.). Vid Sveg öppnades 1911 en stor kombinerad landsvägs- och järnvägsbro öfver L. Vid Kålsätts by, 335 m. ö. h., passerar floden gränsen till Hälsingland. Efter en krökning mot n., hvarunder upptages Hoaälfven (60 km.) från Jämtland, återtager L. snart sin förra hufvudriktning, alltjämt genomlöpande föga odlade och odlingsbara vildmarker, tills den nedanför Laforsen (se d. o.) i Färila socken vidgar sin dal till ett väl odladt och tätt bebyggdt slättland. Under det fortsatta loppet till hafvet följes älfven af ansenliga, skogbeväxta bergshöjder, hvilka än tränga sig fram till den forsande strömmen, än draga sig tillbaka och lämna plats för odlade slätter och stora byar. Vid Ljusdal upptages fr. n. ett ansenligt tillflöde, Letån, från sjöarna Hännan (218 m.), Storsjön (197 m.), Letsjön (150 m.) och Växnan (134 m.), hvarefter älfven, följd af Norra stambanan, antager sydlig riktning och genomflyter Hälsinglands bästa och kanske vackraste bygder i Järfsö, Undersvik, Arbrå och Bollnäs (se fig.), stundom vidgande sig till större lugnvatten, såsom Tefsjön, Orsjön (112,7 m.), Kyrksjön och Växsjön (84 m.). I Varpen (50 m.) s. om Bollnäs upptager L. fr. h. sin största biflod, Voxnan (150 km., vattenområde 3,530 kvkm.,

Ljusnan vid Lottefors i Bollnäs socken.

hvaraf 4,2 proc. sjöar), från Dalarna och Härjedalen, hvarefter floden vänder sig mot ö., genomflyter insjöarna Bergviken (45 m.) och Marman (37 m.) samt slutligen utför Ljusne strömmar (36,5 m. fall) kastar sin väldiga vattenmassa i Botten-

hafvet vid Ljusne järnverk och hamnplats. Dess vattenkraft utnyttjas f. n. af större kraftverk vid Arbrå med öfverföring till Hudiksvall, vid Lottefors för trämassefabrik, vid Bergvik för sulfitfabrik och öfverföring till Söderhamn samt vid Ljusne för järnverket därstädes. Hela flodsystemet nedanför Råndaälfvens inflöde kan beräknas afge en effekt af omkr. 150,000 turbinhästkrafter. I L. idkas stor timmerflottning och betydligt laxfiske ända upp till Laforsen, som stänger vägen för laxen. Älfvens fallhöjd är i medeltal betydligt större i Hälsingland än i Härjedalen, om ej dess öfversta lopp bland fjällen medräknas. Sålunda sänker den sig i Härjedalen nedanför Långå skans endast $0,_7$ m. på hvarje km., under det sänkningen på samma väglängd i Hälsingland uppgår till mer än $1,_8$ m. Vattendragets hela längd är 370 km., och dess afvattningsområde, som omfattar nästan hela Härjedalen, en mindre del af Dalarna och största delen af Hälsingland, beräknas af Hydrografiska byrån till 16,690, af O. Appelberg till 19,590 kvkm. (20 kvkm. i Norge), hvaraf $4,_4$ proc. insjöar. Den afrinnande vattenmängden beräknas till 265 kbm. i medeltal i sek. (1,710 kbm. vid högvatten, 78 vid lågvatten). Wbg. S. L—k.

Ljusnarsberg, socken i Örebro län, Nya Kopparbergs bergslag. 9,365 inv. (1910), hvaraf 1,604 i Kopparbergs köping (se Kopparberg 2). Jämte Hörkens kapell 66,571 har. L. bildar med Hörkens kapell ett konsist. pastorat i Västerås stift, Nora kontrakt. (L. kallas mera sällan Nya Kopparberget.) Litt.: K. Hult, ”Ljusnarsbergs krönika” (1891).

Ljusna älf. Se Norsälfven.

Ljusne, kapellförsamling i Gäfleborgs län, Ala tingslag, till Söderala, Uppsala stift, Hälsinglands östra kontrakt. 4,359 inv. (1910).

Ljusnedal, bruksförsamling och f. d. järnbruk i norra delen af Tännäs socken, Jämtlands län, vid Ljusne älfs öfre lopp i västra Härjedalen, nära Funäsdalen och stora landsvägen mellan Röros och Hälsingland. Bruket anlades på 1680-talet som kopparverk vid sjön Mässlingen, i Mittådalen, n. om det senare L. och kallades först Mässlinge bruk. Grufvorna ödelades 1710, men återupptogos 1736, och vid hyttorna tillverkades omkr. 76,500 kg. råkoppar till 1756, då bruksrörelsen åter nedlades. Där fanns ock samtidigt ett myntverk, hvarest 1746, 1747 och 1753 slogos 3-dalerspl̊tar (af tills. 161 Skr, 11 Lr), hvilka voro i hufvudsak lika Avestapl̊tarna, men hade ett dubbelt L i st. f. 2 korslagda pilar under kronan. 1758 anträffades en gifvande järnmalmsanledning, och L. förvandlades till ett järnverk med tackjärnshytta, stångjärnssmedja och manufakturverk. Bruksrörelsen nedlades i början 1880-talet, då L. egdes af riksdagsman V. Faru Enligt k. br. 20 okt. 1893 köptes L. med ett eg område af $868,_{37}$ kvkm. af staten för 210,500 k för utvidgning af renbetesfjällen. Inegojorden utarrenderad i 44 brukningslotter, tills. $5^7/_9$ m tax. till 133,400 kr. (1910). Skogen förvaltas Domänstyrelsen, egendomen af K. M:ts befallning hafvande. — På 1700-talet bildades af L:s bruk särskild bruksförsamling, som 1757 fick egen kyr och 1770 ständig bruspredikant, som dessut skulle vara själasörjare för lapparna i Storsjö kape lag. Nu är bruspredikantbefattningen indragen, o L. bildar med Tännäs en kommun. Bruksförsaml gen hade 419 inv. 1910. Årligen hållas 12 gu tjänster, af hvilka 3 äro särskildt afsedda för lapp

Ljusne strömmar kallas fallsträckan i Ljusna nedersta del mellan sjön Marmen och hafvet, m en sammanlagd fallhöjd af $36,_5$ m. på en sträc af $6,_7$ km., hvaraf f. n. endast den nedersta, oml 4 m. höga forsen utnyttjas vid Ljusne järnve Den industriella medelvattenmängden är 94—1 kbm. i sek., med en beräknad kraft för hela fa höjden af 34,000—38,000 hkr.

Ljusneverken, industriella anläggningar i Söd ala socken, Gäfleborgs län, på ömse sidor om Ljus älfs utlöpp i Bottenhafvet, vid de fall, som älfv där bildar (se Ljusnan), 20 km. s. om Söd hamn. De tillhöra Ljusne-Voxna aktiebolag (b dadt 1881, aktiekapital $7,_8$ mill. kr.), som på no sidan af älfven (Norrljusne) eger masug smältsmedja för 8 lancashirehärdar, valsverk, k tingfabrik, mjölkvarn, sågverk med 13 enkla ram hyfleri, 10 kolugnar (träoljefabrik för tillverkni af tjära, träkarbolineum, terpentin, träsprit, ätt syrad kalk), hotellbyggnad samt arbetarbostäd och en af verkställande direktören bebodd villaby nad, omgifven af en ovanligt vacker park, och om älfven (Söderljusne) masugn (därjämte obegagnad äldre), smältsmedja med 10 lancashi härdar, valsverk om 3 par stolar, elektricitetsve kolhus, epidemisjukhus, skolhus och arbetarbostäd m. m., allt tax. till 1,666,400 kr. (1910). Bola eger vidare i socknen jordbruksfastigheter (L., M Kultebo, Östansjö, Sunnanå m. fl.), tax. till 541,7 kr., i Voxna socken, vid Voxnaälfven järnbruk m franche-comtéhärd, stångjärns-, spik- och manufa tursmedja, träoljefabrik, kvarn och vattensåg, i Bo näs socken Sunnerstaholms kvarn, elektricitetsve och Finnviks såg (tax.-v. 59,100 kr.) samt skog och andra jordbruksfastigheter i Bollnäs, Alf Ofvanåkers, Skogs, Voxna, Ljusdals, Ramsjö, Färi

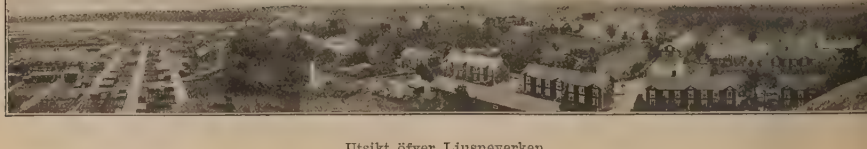

Utsikt öfver Ljusneverken.

s och Järfsö socknar, tax. till 4,738,700 kr., ogar i Ore, Mora och Orsa socknar i Kopparbergs n, tax. till 1,467,300 kr., samt Dalfors kvarn h kolhus i Ore socken, tax.-v. 10,000 kr. samt ogar i ett flertal socknar i Härjedalen med ett x.-v. af mer än 1 mill. kr. Sammanlagda skogs-ealen uppges till omkr. 210,000 har. Bolaget er vidare andelar i Dannemora grufvor samt i ängesbergs och Norbergs m. fl. gruffält, Skedika uffält i Stockholms län samt Hammarin—Ramlls gruffält i Uppsala län. Tillverkningen vid omfattar jämte järn, kätting m. m. samt trävaror h trädestillationsprodukter, ångsprutor, pumpar, ndt- och marinfotogenmotorer, motordressiner och otorbåtar, nedfirningsapparater för plank och bräar, Norins patentcentralsmörjapparater, fjäderhamren Tor m. m. — 1671 erhöll rådman H. Kahleter privilegium på anläggning af en masugn i usne by och ”så många hamrar, som betarfvas”. 84 erhölls resolution ang. masugns och hammares ggande vid Sunnäs i Skogs socken, 1692 medlades tillstånd att få transportera två hamrar ån Ljusne till Gullgrufva i Skogs socken, h 1807 fick Gullgrufveverkens dåv. egare anlägga hjälphammare vid Maråker i Söderala och flytta en från Didrikshammar inköpt rättighet. lunda uppstodo de gamla s. k. Ljusneverken, uken Söderljusne, Maråker, Gullgrufva och Sunäs, hvilka 1886 inköptes af Ljusne-Voxna aktielag. Vid de tre sistnämnda verken är bruksrörelen för länge sedan nedlagd. Voxna bruk rrör från 1726, då assessor And. Swab erhöll ivilegium på anläggning af masugn och hammare ed 2 härdar vid Selmåns förening med Voxna älf, h 1729 följde privilegium på anläggning af ett mafakturverk (Sparrefors). Vilh. H. Kempe i Stockolm och Vilh. Rhöss & komp. i Göteborg blefvo åningom egare af Voxna och dithörande rika ogstillgångar. På 1850-talet inköptes en mindre ovidd vid Ljusnan, utbruten ur Norrljusne by, h anlades där ett större sågverk; därefter följde 1870-talet masugn och mek. verkstad, hvilka 81 tills. med sågverket öfvergingo från Kempe, m kort förut af firman Rhöss & komp. inköpt deras delar, till det nybildade Ljusne-Voxna aktiebolag. 82—83 byggdes lancashiresmedja, vällugn och lsverk, och 1883—84 öfverflyttades till Norrljusne n sedan 1757 vid Furudals bruk bedrifna kättingbriken. Den senare utvidgades 1902—03, då för ss behof anlades ett vattengasverk enligt Dellwiks stem. En äldre kolugnsanläggning har de senare en ombyggts för tillvaratagande af biprodukter, i mband hvarmed träoljefabrik anlagts. Wbg.

Ljusningshuggning, *skogsh.* Se Ljushuggning.

Ljus- och vedkassa, *skolv.* Hvarje allmänt läroverk skall ega en ljus- och vedkassa, af hvilken stridas kostnaderna för belysning, uppvärmning och nhållning af de för läroverkets ändamål afsedda er upplåtna lokalerna, äfvensom för tillfälliga anordningar i dessa eller likartade afseenden; en del af ssan användes till arfvode åt läroverkets läkare samt löning åt dess vaktmästare, eldare och öfrig betjäning. De dyrbara anordningarna för uppvärmning de nyare läroverkshusen ha gjort, att denna afft, hvars storlek bestämmes af läroverkskollegiet, ta måst ökas i oroväckande grad. J. C.

Ljuspausförfaranden (öfv. af ty. *lichtpaus-*), *fot.*, detsamma som det vanligare ordet ljuskopieringsförfaranden (se d. o.).

Ljuspenningar, en numera afskaffad aflöningsförmån i de centrala ämbetsverken. På 1700-talet utvecklade sig bruket att af verkens expensmedel upphandla och till tjänstemännen utlämna vax- och talgljus i sådan myckenhet, att den kunde anses motsvara behofvet af artificiell belysning under de tider vederbörande voro med tjänstegöromål sysselsatta. Detta bruk erhöll stadfästelse genom ett k. bref af 15 mars 1803, som föreskref, att ersättning för ljus efter visst, hvart 5:e år af Statskontoret bestämdt, pris pr skålpund skulle åtnjutas af alla verkligen tjänstgörande ämbets- och tjänstemän samt betjäning i de centrala ämbetsverken, såväl ordinarie som extra ordinarie efter årligen upprättade specifika uträkningar. Ljuspenningarna voro således ett slags tjänstgöringspenningar. I 1850 års statsverksproposition föreslog K. M:t, att till statsmaskineriets förenkling ”ljuspenningarna” måtte upphöra. Vid de 1850—60 genomförda löneregleringarna utbyttes ifrågavarande förmån för ord. statstjänare i allmänhet mot förhöjning i lönen och för extra ordinarie mot anslag till gratifikationer för flit och skicklighet, men Statskontoret utfärdade fortfarande hvart 5:e år de för ljuspenningarnas beräkning nödiga prisbestämmelserna för ljus, sista gången 1883. Kbg.

Ljusreaktiōn. Se Fotokemi.

Ljusreflexiōn, *fys.* Se Spegel.

Ljussax, ett slags sax af stål eller mässing, hvarmed i talgljusens tid den brinnande veken på sådana ljus aftogs, när den blef för lång och började osa, eller hvarmed ljus släcktes. Den glödande vekdelen

inneslöts därvid i en framtill ofvanpå saxskalmarna fäst fyrkantig eller rundad behållare. Framför denna var gärna anbragt en spets till att rätta på veken med, när ljuset skulle ”putsas”. Saxen hvilade på tre små fötter och plägade ligga på en liten aflång bricka.

Ljusskygghet. Se Albinism och Fotofobi.

Ljussläckarväxten, *bot.* Se Eschscholtzia.

Ljusspektrum, *fys.* Se Spektrum.

Ljusspridning, *fys.* Se Dispersion.

Ljusstafvar. 1. *Her.*, långa stänger, som buros på 1500- och 1600-talen i likprocessioner och voro sirade med den aflidnes vapen. Öfverst å dem satt en åttkantig, konisk låda, hvaruti en fackla var instucken. — 2. Ett slags processionsstång med helgonfigur upptill och en pigg för vaxljus. 1. B. S.*

Ljusstake, ett ur antikens kandelaber (se d. o.) utvecklad ljusbärande redskap, som genom sin ringare storlek är lättare att flytta och handskas med. Staken består af en flatrund eller flersidig *fot*, ej sällan äfven formad som djurfötter, ett mer eller mindre högt *skaft* och *ljusstället*, fordom en tagg att träda ljuset på, sedan en pipa, som omges af droppskål eller ljusmanschett. Ljusstakar göras af alla

ädla och ädla metaller, porslin, fajans, glas, trä, marmor, alabaster o. s. v. Uråldriga föregångare voro de hos Nordens allmoge brukliga stickhållarna

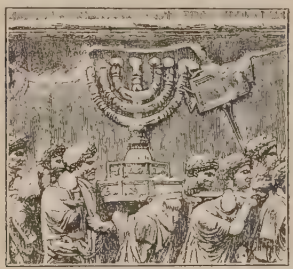

Fig. 1. Sjuarmad ljusstake från Jerusalems tempel, relief å Titusbågen i Rom.

och ''stickstakarna'' (af trä eller järn), hvaråt fästes de spjälkade kådstickor, som nyttjades till lyse. Som kyrklig altarprydnad förekommo tidigt under medeltiden armstakar (med två eller flera armar) efter mönstret af judarnas gyllene sjuarmade ljusstake, afdärifrån. Tenn blef jämväl ett omtyckt materia som framkallade sobra och smakfulla former, ic minst under rokokotiden, som f. ö. gaf eleganta linj särskildt åt silfverstakar (se Guldsmedsko sten, fig. 18 å pl. IV) samt kom med en nyh i porslins- och fajansstakarna. Louis-seize-(hos gustavianska)stilen omhuldade den antika pelarforme äfven å ljusstakar, dock förskönad af girlande slejfer o. d. Under empiren blef denna form st lare. En senare tid har frambragt en mängd ski tande, ofta nyckfulla former af ljusstakar. — Litt Wallem, ''Lys og lysstel'' (1907, i Norsk folk museums publikationer), och Lagerberg, ''Till h lysningsredskapens historia'' (i Göteborgs museur årstryck, 1910). E. F—

Ljusstråle, *fys.* Se Ljus och Ljusbrytnin

Ljusstyrka, *fys.* Se Fotometer.

Ljustelegrafering, *fys.* Se Fotofon.

Ljuster. Se Fiskredskap, sp. 449.

Ljusterapi, *med.* Se Ljusbehandling.

Ljusterö, socken i Stockholms län, Åkers skepp lag. 9,441 har. 1,784 inv. (1910). L. utgör e konsist. pastorat i Uppsala stift, Sjuhundra kontrak

Ljustillverkning. Ljus, d. v. s. konstgjorda, brännbara ämnen bestående kroppar, som vid fö

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

Fig. 2. Romansk ljusstake i Limogesemalj, 1200-talet. — Fig. 3. Gotisk ljusstake af malm. — Fig. 4. Ljusstа af smidesjärn, från Nås, Dalarna. — Fig. 5. Ljusstake af mässingsplåt med drifna ornament, 1600-talet, fr Ragunda kyrka, Jämtland. — Fig. 6. Ljusköld af drifven mässingsplåt, 1700-talets förra hälft. (Fig. 3—6 i Nordis museet, Stockholm.)

bildad (se fig. 1) å Titusbågen i Rom, bland tempelbytena från Jerusalem. Under romanska tiden utmärkte sig de emaljerade Limogesstakarna af förgylld koppar (fig. 2). Gotiken använde till material ''malm'', tenn m. m. och gaf kyrkstakarna monumentala former (se fig. 3). Fotstycket bestod ofta af två öppna skålar, ställda med bottnarna mot hvarandra, eller uppbars af lejon eller lejonfötter; skaftet var merendels ledadt. Sengotiken ersatte stundom skaftet med en människofigur, som uppbar ljuspipan. I hemmen hade man enklare stakar af järn eller lergods. Hemslöjden förlustade sig ej sällan med utsirning af järnstakarna (se fig. 4). Renässansen utbildade nya former. Ett vanligt material var ''malm'' (en legering af koppar, zink, bly och tenn). Vackra äro 1600-talets stakar af mässingsbleck med vridet skaft och drifna ornament (fig. 5) samt de å väggar anbragta ljusköldarna l. lampetterna af mässing, som återkastade ljusskenet (fig. 6). Framstående i tillverkningen voro den belgiska staden Dinant, Nürnberg och Holland, och i Sverige tog man intryck

bränning frambringa en klar och jämn belysnin omnämnas redan af Livius och Plinius vid tid omkr. Kristi födelse. Enligt dem användes en so med fett eller vax indränkta vekar af lin eller s som belysningsmedel. Under 300-talet voro lj allmänt kända, men dyra, så att användningen dem annat än vid högtidliga tillfällen gick lån samt framåt. Under medeltiden brändes myck vaxljus i kyrkorna, och man använde dem ock som tidmätare (ett ljus af vissa dimensioner brann bestämd tid). De s. k. vaxstaplarna tillve kades först under 1600-talet i Venezia. Vid d tiden voro vanliga doppade talgljus, som lä räkna sin uppkomst från 1100-talet, med veke lin eller bomull, en betydande förbrukningsartik De smörjiga talgljusen och de dyra vaxstaplarn som i vårt land i stor skala bibehöllos ända in 1870-talet, utträngdes småningom af steari ljusen, som med förbättrade arbetsmetoder o nya råvaror blefvo allt billigare, medan talg där mot genom den uppblomstrande margarintillverkni

n blef allt dyrare. Vår landsman Scheele upp-ekte 1777, att fett kan sönderdelas under afskil-ade af glycerin, men först genom Chevreuls forsk-ngar klargjordes 1811 denna operation, försåp-ngsprocessen, hvilken sedan blef grundläggande för sindustrien därigenom, att de feta syror, som där-l jämte glycerin afskiljas, låta bearbeta sig till tearin" (se d. o.), ett vida bättre och vackrare smaterial än råvaran talg. Numera användas så dt som uteslutande stearin och paraffin, enbart eller blandning, som ljusmaterial. Stearinljuset har ngt undan talg- och vaxljuset, paraffinen r därefter småningom blifvit stearinens svåraste nkurrent som ljusmaterial, medan allt hvad ljus ter under sista årtiondet fått en mycket farlig dtäflare i den allt billigare vordna elektriska be-ningen. Fotogenlampan däremot kunde, trots sitt tydligt billigare lyse, icke uttränga stearinljuset, n samtidigt med att fotogenkonsumtionen i vårt d steg, ökades också förbrukningen af stearinljus l de allra sista åren, beroende dels på ljusets be-ämlighet som bärbart belysningsmedel, dels på adt ljusbehof (''ljushunger'').

L. J. Hierta i förening med kemie adjunkten J. chaelsson anlade 1841 den första stearinljusfabri-n i Sverige, *Liljeholmens stearinfabrik* (sedermera ttad till Stockholm), hvilken utvecklat sig till den rsta i Sverige och en bland de större i Europa. refter kom 1843 *Klara stearinljusfabrik*, anlagd af rs Montén i Stockholm och snart flyttad till viken i Bromma. Under de senaste åren ha kommit 2 ljusfabriker i *Göteborg* och 1 i *Hälsing-rg*, hvilka, i olikhet med de bägge förstnämnda, ke själfva tillverka sitt behof af stearin. Medan ljeholmens stearinfabrik till en början icke kunde adkomma mera än 6,000 paket (à 425 gr.) om et, är kapaciteten nu hos de fem fabrikerna omkr. nill. paket per år. Konsumtionen af ljus var störst 06 (5,823,000 paket). Sedan 1860-talet har im-rten af lysoljor stigit (till 111,485 ton 1909) och det ktriska ljuset vunnit en spridning, som motsvarar ra än 2 mill. 16-normalljuslampor. Sedan me-ltrådslampor införts och den elektriska strömmen rts allt billigare, har ljuskonsumtionen minskats under 5 mill. paket per år, och ljustillverknin-n är numera en småningom, om än långsamt, för-nnande industri.

Ljustillverkningen har två hufvudoperationer, fabrikation och stöpning af ljusmassa kring ve-. Talg- och vaxljusvekar förfärdigades af löst unnet s. k. vekgarn af bomull, hvilket tvinnades en veke, hvars tjocklek afpassades så, att ljuset bränningen icke skulle rinna. Dessa vekar hade ellertid olägenheten att brinna rakt, hvarför de höfde ''snoppas'' för att icke bli för långa i lå-n, afsätta sot och ryka både under bränningen vid släckningen. Med stearinljusen har vektill-rkningen förbättrats därigenom, att vekarna flä-s med maskin (fig. 1). Vekgarnet spolas på rul-, som uppsättas i flätmaskinen och genom en en-l mekanism röras i en åtta, så att de tre rullarna förhållande till hvarandra ändra läge på samma t som trådarna vid flätning för hand. Den flätade ken har benägenheten att kröka sig i lågan, så att ss spets ständigt står i dennas ytterkant (se Ljus-g a), där den fullständigt förbrinner. För att e vekens askbeståndsdelar skola hopa sig i dess spets, indränkes garnet med en lösning af ammo-niumfosfat och ammoniumsulfat. Det förra smälter tillsammans med askan i veken till små glaskulor, som under bränningen nedfalla i ''skålen'' å ljuset. Ammoniumsulfatet bidrager till vekens krökning, hvarjämte det tillsammans med det andra saltet vid

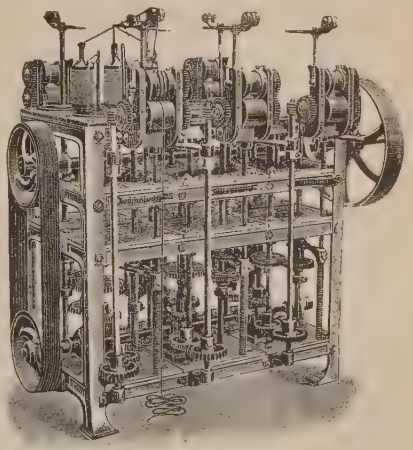

Fig. 1. Vekflätningsmaskin.

släckning hindrar veken att glöda och ryka. Talg-ljus tillverkades mest genom hastig doppning af veken i smält talg, uppdragning ur talgbadet, så att den på veken fästa talgen stelnade, och därefter ny doppning o. s. v., tills ljuset fick åsyftad tjocklek. Det blef därigenom icke obetydligt koniskt. I fabriks-skala förfärdigades talgljus medelst en maskin, hvars

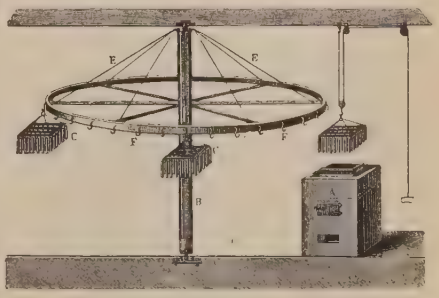

Fig. 2. Maskin för tillverkning af talgljus.

konstruktion synes å fig. 2. En träring *E* med flera järnkrokar *F* är upphängd kring en vridbar axel *B*. På ramarna *C* äro vekarna fästa, axeln vrides, så att ramen kommer öfver kärlet *A*, där talgen hålles smält, ramen sänkes med en talja ned i badet, upplyftes hastigt, häktas på en af krokarna, ringen vrides vidare, så att nästa ram kommer öfver talgkärlet, o. s. v. Talgljus götos äfven i formar (fig. 3) kring en däri spänd veke. — Vid tillverkning af vaxstaplar upprullades veken på skif-

vor *A* och *B* (fig. 4) och gick därvid genom kärlet *D*, innehållande smält vax, som under operationen fastnade på veken. Genom att draga den genom vaxbadet från den ena till den andra skifvan erhöll

Fig. 3. Gjutformar för talgljus

man åsyftad tjocklek å ljuset, som, icke fullt afsvalnadt och således mjukt, rullades upp kring en järnten, så att vaxljusrullen fick en kanal i midten och sedan kunde fästas på en ställning, som tjänade till ljusstake. — Stearin- och paraffinljus stöptes till en början i form kring sin veke på samma

Fig. 4. Apparat för tillverkning af vaxstaplar.

sätt som talgljus. Allt flera formar fästes i samma ram, och denna anordning utvecklades till nutidens fullkomnade stöpmaskiner, hvari på en gång ända till 600 stycken ljus kunna stöpas under en halftimmes operation. Om den smälta ljusmassan består af stearin, måste den först svalna under omröring

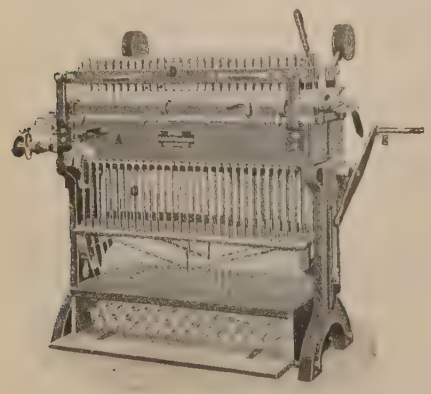

Fig. 5. Stöpmaskin för stearinljus.

(''troublering''), tills en välling erhålles med en temperatur af omkr. 51° C. Medan denna operation fortgår i ett för flera stöpmaskiner gemensamt troubleringskärl af aluminiumklädt trä, påsläppes varmt vatten i stöpmaskinens (fig. 5) järnlåda *A*, hvari alla formarna äro fästa, så att de anta samma temperatur som den flytande ljusmassa. Vekarna äro spolade på rullar, hvilka sitta i låd *B*, skyddade för damm och fukt. Genom hål i den låda gå vekarna upp i hvar sin form genom rör *C*, hvilkas öfre ändar äro formade på samma s som ljusets spets, som alltså blir gjuten däri. V karna centreras i formarna genom gripinrättning *D*, hvari ljusen från en föregående stöpning sit kvar. Stearinen hälles i den skål af lådan *A*, d alla formarna utmynna, det varma vattnet i låd aftappas samtidigt och kallt påsläppes, så att lju massan hastigt stelnar, dels för fortgångens sku dels för att i annat fall ljuset skulle få ett fult u seende och bli sprödt. Nu afskäras vekarna, s hittills förenat ljusen från två stöpningar, de formarna medelst rören *C* och vefven *E* vid för gående operation uppskjutna ljusen tagas bort, nystöpta ljusen skjutas upp och klämmas fast i r men *D*. Paraffinljus tillverkas på samma sätt m den förändringen, att paraffinen stöpes klar (ic troublerad). Efter stöpningen afskäras ljusen g nom en cirkelsåg till bestämd längd, poleras o stämplas, allt i en härför konstruerad maski hvarefter de paketeras. På detta sätt kan man ti verka ljus af alla storlekar och former, släta, rä lade, försedda med spiralräfflor och äfven med k naler i ljusmassan. A. Lrs

Ljustorp. 1. Socken i Västernorrlands län, Lju torps tingslag. 48,125 har. 2,551 inv. (191 L. bildar med Hässjö och Tynderö ett konsis pastorat i Härnösands stift, Medelpads östra ko trakt. — 2. Tingslag i Västernorrlands län, ing i Medelpads östra domsaga och fögderi samt o fattar socknarna Ljustorp, Hässjö, Tynderö. 69,3 har. 7,885 inv. (1910).

Ljustryck. 1. *Fys.* Se Ljus, sp. 888. 2. Ett fotomekaniskt reproduktionsförfarande, s grundar sig därpå, att ett under ett negativ b lyst kromatgelatinskikt garfvas på de belysta st lena, hvarigenom dessa ställen förlora förmåg att uppsuga vatten. Behandlas skiktet (som upp res af lämpligt underlag, vanligen en tjock gl platta) sedan, t. ex. medelst invalsning, med färg, så fastnar denna endast på de torra ställen under det att de fuktiga ställena icke taga till den feta färgen. Får tryckplattan därefter passe tryckpressen i kontakt med ett papper, så afges f gen åt detta och ett positivt aftryck erhålles. första försök baserade på nämnda princip gjordes dan 1855 af A. L. Poitevin. Till praktiska result ledde först de försök, som företogos 1865 af C. Tessie och Ch. R. Maréchal. Ljustrycket i den for hvari det numera utföres, utarbetades af J. Alb (se denne) i München, hvilken äfven vanligen nä nes som förfarandets uppfinnare; efter honom b nämnes det äfven stundom albertotypi. Lju trycket förbättrades och varierades af Husnik, Obe netter m. fl. Det förekommer, eventuellt med mind variationer i utföringssättet, under flera olika nam fotogelatinografi, fotografitryc fotohyalografi, fotokollografi, f tokollotypi, fototypi, gelatintryc glastryck, heliotypi, hyalograf kollotypi, limtryck etc. Fransmännen ka förfarandet vanligen *phototypie* eller *photocollog phie*, i England och Amerika kallas det *colloty*

er *artotype*, i Tyskland vanligast *lichtdruck*. Det aktiska utförandet är i korthet följande. En tjock ttslipad glasskifva förses med en förpreparation, n består af en svag gelatinlösning försatt med vat-glas. Sedan förpreparationen torkat, bringas splattan med tillhjälp af nivellerställ och vatten-ss i horisontal ställning och öfvergjutes med en rm lösning, bestående af vatten, gelatin och bi-omat, hvarefter den torkas i en speciell torkugn en temperatur af omkr. 50°. Genom denna tork-g erhåller bikromatgelatinhinnan en viss kornig-t, som är af stor betydelse för halftonernas riktiga rgifvande. Efter torkningen kopieras plåten i kon-t med ett negativ och sköljes i vatten, hvarvid icke påverkade bikromatet utlöses, och lämnas lan att torka. Innan plåten skall tryckas, "fuktas" n med en blandning af vatten, glycerin och am-niak, och sedan den öfverflödiga fuktvätskan af-gsnats, invalsas tryckplåten med fet färg. Invals-gen sker först med lädervals, sedan med limvals. ter invalsningen lägges ett papper på plåten, och ia få passera tryckpressen. För tryckningen an-ndes dels handpress, dels snällpress; båda likna konstruktion de för litografi afsedda tryckpres-na. Väl utfördt, lämnar ljustrycket vackra af-rck, som troget återge originalets detaljer och ton-rden. Det användes mest för finare illustrations-rck, i synnerhet för vetenskapliga arbeten, samt planschverk, vykort etc. För flerfärgstryck (tre-n fyrfärgstryck) har ljustrycket funnit användning, rensså i kombination med litografi för framställning färgtryck. Litt.: A. Albert, "Der lichtdruck" 898) och "Die verschiedenen metoden des licht-ucks" (1900), G. Balagny, "La photocollogra-ie" (1899), och W. Fithian, "Practical collo-pe". 2. J. Htzg.

Ljusträsk, kronopark i Arvidsjaurs socken, Mal-sjaurs revir, Norrbottens län. Enligt k. br. 24 t. 1871 har före afvittring inom socknen bildats nopark, hvarjämte efter afvittringen uppkommen rerloppsmark afsatts till kronopark genom k. br. okt. 1899. Delar af dessa områden ha enligt mänstyrelsens beslut 29 april 1902 förenats till kronopark, Ljusträsk, hvars benämning fastställts Kammarkollegium 10 juli 1902. Areal 26,127 r. M—g.

Ljusvåg, *fys.* Se Vågrörelse.

Ljusvänner. Se Fria församlingar.

Ljuså, kronopark i Öfver-Luleå socken, Bodens vir, Norrbottens län. På grund af k. br. 27 jan. 88 och aftal mellan kronan, å ena, samt Gällivare b. som egare af Ljuså sågverk, å andra sidan, maj s. å. återföll Ljuså stockfångstskog till kro-ns dispositi n med tillträdesrätt 1 juni 1898, och mnda skog förvaltas som särskild kronopark med nämning Ljuså enl. Domänstyrelsens beslut 6 okt. 03. Areal omkr. 4,770 har. M—g.

Ljusår, *astron.*, den väglängd, som ljuset (med hastighet af omkr. 300,000 km. i sekunden) till-ggalägger på ett år. Denna längdenhet nyttjas angifvande af fixstjärnornas afstånd från vårt system. Dess storlek är ungefär $9^1/_2$ billioner . Den närmaste fixstjärnan, α i Centauren, är s ljusår aflägsen från vårt solsystem. Jfr Stjärn-arallax. (B—d.)

Ljusöppning (*luminare*). Se Katakomber.

Ljördalen, dalgång ö. om och parallell med Tryssilelvens dalgång och nära gränsen till Sverige, i Tryssil härad, Hedemarkens amt, Norge. Dalgången genomströmmas af älfven Ljöra, som under namnet Görälfven flyter till Västra Dalälfven i Sverige. En stor del af skogen eges af svenska bolag.

Lk, vid växtnamn beteckning för H. F. Link (se d. o.).

L. L., förkortning för eng. *Lord Lieutenant*, lordlöjtnant. Se Lord.

l. l., förkortning för lat. *loco laudato*, på det anförda stället, och *loco le'cto*, på det lästa stället.

Llama [ljäma], sp., *zool.*, Lama. Se Kameldjuren, sp. 712.

Llan [lä'n], wales., kyrka, förekommer i en mängd walesiska ortnamn.

Llanberis [länbe'ris], stad i engelska grefsk. Carnarvon (Wales), vid floden Seint, utgångspunkt för bestigningen af Snowdon. 3,015 inv. (1901).

Llandaff [landä'f], förr stad i engelska grefsk. Glamorgan (Wales), 3 km. n. v. om Cardiff och sedan 1888 förenadt med detta. L. är biskopssäte sedan midten af 500-talet, det äldsta i England, och har en katedral (restaurerad på 1860-talet) från början af 1100-talet. (J. F. N.)

Llandeilo-etagen [ländäi'lâu-etaʃen], *geol.*, en från Llandeilo i södra Wales känd underafdelning af Ordovicium. Se Silursystemet. E. E.

Llandovery-etagen [ländâu'veri-etaʃen], *geol.*, en från Llandovery i södra Wales känd aflagring af sandsten och kalksten m. m., i ålder motsvarande öfvergångslagren mellan Ordovicium (undersilur) och Gotlandium (öfversilur). Se Silursystemet. E. E.

Llandudno [lända'dnâu], engelsk badort i norra Wales, i nordöstligaste delen af grefsk. Carnarvon, på en landtunga, som förenar det 229 m. höga Great Orme's head med fastlandet. 9,279 inv. (1901). (J. F. N.)

Llanelly [läne'thli], hamnstad i engelska grefsk. Carmarthen, södra Wales, vid Carmarthenviken. 25,617 inv. (1901). Traktens rikedom på kol, järnmalm och kalksten har skapat en mångsidig industri (bl. a. koppar- och tennverk), och mycket stenkol och antracit utskeppas. J. F. N.

Llaneros [ljanêros], sp., herdar på llanos i Syd-Amerika. Se Llanos.

Llanes [lja'nes], kretsstad i spanska prov. Oviedo (Asturien), vid Vizcayaviken, förr fästning. 18,684 inv. (1900). Badort. J. F. N.

Llangollen [längå'thlin], stad i engelska grefsk. Denbigh (Wales), i vackert läge vid Dee. 3,303 inv. (1901). Kyrka från normandiska tiden (nu museum), en gammal bro öfver floden (från 1300-talet), "ett af Wales' sju underverk". Linne- och ylleväfverier, skifferbrott. J. F. N.

Llano estacado [ljänå estaka'då], eng. *Staked plain*, "den utstakade slätten", ödslig högslätt längs östra sidan af Klippbergen i Nord-Amerika, i östra New Mexico och västra Texas, med en längd i n. och s. af omkr. 300 km. och en bredd af omkr. 250 km. samt en höjd af 970—1,450 m. ö. h. och 500—800 m. öfver det kringliggande landet. Högslätten, som omfattar 70,000 kvkm. och består af kalk- och sandstensbildningar, saknar trädväxt och rinnande vatten och har ringa nederbörd, men har lätt och rik jord samt god gräsväxt, som föder talrika hjordar. Sitt namn har den från de höga sta-

kar (stakes), genom hvilka de få vattensamlingarna utmärkas och äro på långt håll synliga. (J. F. N.)

Llano Persi [ljaˈnå], Manuel de, spansk författare och politiker, f. 1826 i Madrid, företog 1849—54 vidsträckta resor inom Europa och uppsatte vid sin återkomst tidningen ”La Iberia”, som snart fick ett stort inflytande och verkade för L:s program: fosterlandet, iberiska republiken (föreningen af Spanien och Portugal) och allians mellan alla latinska folk. För dessa tre ideal kämpade L. oafbrutet med penna och svärd. L. tillhörde Zorrillas parti, var deputerad, vice president i cortes 1878 och slutligen statsråd. Han lämnade redaktionen af ”La Iberia” efter revolutionen 1868 och politiken efter Zorrillas död, 1899. Vid sidan af sin betydande journalistiska verksamhet publicerade L. litteraturkritiska arbeten, en samling lyrik, komedierna *Un premio grande*, *Un voto y una verguenza*, *El hidalgo aragonés* och dramat *Garcia de Paredes*, som rönte stort bifall. Ad. H—n.

Llanos [ljaˈnås], sp. (af lat. *planus*, jämn, slät), ”slätten”, ett f. ö. mindre träffande namn, som förut tillades de stora och någorlunda jämna lågländerna mellan Orinoco samt Colombias och Venezuelas Ander i norra delen af Syd-Amerika, ehuru numera namnet användes äfven om grässlätterna i Bolivia och norra Argentina. I sin förra, ursprungliga betydelse omfatta llanos ett område af 881,000 kvkm. med en höjd af 100—300 m. ö. h., lägst vid Orinoco. Marken består där af en röd sandsten eller af järnrikt konglomerat, medan i v. lera och kalkhaltig mylla förhärska, sannolikt till följd af rikare nederbörd. Floderna ha gräft sig djupt ned i den

Llanos vid Apure, en biflod till Orinoco.

från början sannolikt alldeles jämna ytan och sålunda bildat högt öfver flodytan sig höjande tafflar, *mesas*. Utom dessa mesas finnes det andra höjder på llanos, de s. k. *galeras*. De äro de sista utsprången från de norra bergen, och ehuru de småningom öfvergå i llanos, se de från grässlätten ut som murliknande vallar, och de voro under tertiärtiden stränderna vid det haf, som då täckte det nuv. llanosområdet. De delar af llanos, som ligga närmast dessa galeras, äro högre och torrare än de, som ligga närmare Orinocodalen; man kallar de förra *llanos altos*, de senare *llanos bajos*. Under den torra tiden drifvas hjordarna från de förra till de senare. Utmärkande för llanos äro de många, delvis vattenrika floderna, som flyta från den bergbåge, som i v. och n. omgifver llanos, mot Orinoco. Under regntiden äro äfven små bäckar omöjliga att komma öfver, medan den torra tiden äfven större floder utsina, såvida de ej komma från de snötäckta Anderna. Klimatet är varmt, med en medeltemperatur af 26° à 27°; växlingarna under olika årstider äro högst obetydliga; dock kunna höga extremer uppstå i synnerhet i de torrare delarna. Vindarna växla efter årstiderna: under norra hemisfärens sommar tränger sydöstpassaden öfver Orinoco, ell också råda växlande vindar, under norra hemisfärens vinter blåser nordöstpassaden öfver slättern Detta är den torra tiden (från midten af nov. t midten af april). Mot slutet af densamma ser m de s. k. torra tidens blixtar (*relámpagos veraneros* hvilka angifva regntidens annalkande. Denna rä ker från april till okt., men afbrytes från midt af juni till midten af juli af en torr tid, som do icke alldeles saknar nederbörd. Vegetationen är de som mest utmärker llanos. Med stöd af Humbold klassiska skildring af dem föreställer man sig llan som en oändlig slätt med en utomordentlig rikedo af högt gräs, med riklig bevattning under regnt den, med yppig palmvegetation vid vattendrage men alldeles solbränd under den torra tiden, m hjordar af vilda hästar, få hus och än färre mä niskor. Detta passar dock in på blott vissa delar llanos, såsom på slätten mellan Calabozo och Unar från hvilket område Humboldt lånat sin skildrin Men f. ö. kan man ej längre kalla llanos ett re gräslandskap, utan ett landskap med trädgruppe Särskildt rika på träd äro de västra llanos, där n derbörden vid Andernas fot är starkast och där flo stränderna äro täckta af glesa s. k. galleriskoga Där fuktigheten är mindre, följer åtminstone d s. k. *Palma Moriche* floderna från deras käll långt ut på slätten, där de i de sumptrakter, so kunna bildas mellan höga mesas, kunna sprida s vida omkring. Sådana ställen kallas *morichales* o äro mycket vanliga i de östra llanos, som tillhö den torra typen. Dess karaktärsväxter äro kaktu törnen och chaparro (*Curatella americana*), på någ ställen äfven kokospalmer, buskar och gräs. Iblan öfvergå de torra llanos i verkliga sandöknar. Öfv hufvud är gräsfloran rikast (släktena *Paspalu Kyllingia*, *Panicum*, m. fl.). Af träd äro algarro (*Hymenæa Courbaril*), *Roupala*, *Byrsonima* sa palmerna *Moriche* och *Copernicia* talrikast. Äfv djurvärlden skiftar utseende under de olika årst derna. Under den torra tiden gräfva kaimaner och vattenormarna ner sig i stränderna, fiskar lämna de små vattendragen och bege sig till större, som ej uttorka, hästar och nötkreatur dra till llanos bajos och deras flodstränder. Men und regntiden fyllas alla floder med fiskar, kaimaner o vattenormar ligga på lur efter byte, hästar och nö kreatur vandra till de högre delarna af lande och kring vattendragen samlas oerhörda mängd vattenfåglar. Ett egendomligt llanosdjur är dar ålen (se d. o.). — Den ursprungliga befolkning i östra llanos bestod af en mängd karibstammar, m af dem återstå nu endast få rester, som blifvit b fasta. På de västra llanos bo andra små indiastammar. Men llanos' talrikaste bebyggare i vå dagar äro bastarder (mest mulatter), negrer o hvita. De lefva som herdar, äro utmärkta ryttar bo vanligen enstaka, sällan i byar, och drifva regel äfven något jordbruk, så att deras kojor ä omgifna af bananlundar, yuccaplanteringar o majsfält. De bruka kallas *llaneros*. — En och a nan stad har dock uppstått på llanos. I de öst

nos är Maturin (4,400 inv.) handelscentrum, i mellersta llanos Calabozo (3,800 inv.) och i stra Guanare (4,000 inv.), Barinas (2,500 inv.), n Fernando de Apure (3,400 inv.), för att blott mna de mest betydande. J. F. N.

Llanos altos, llanos bajos. Se Llanos.

Llanquihue [ljankio'e], provins i sydamerikanska publiken Chile, emellan 40° 20′ och 42° 30′ s., bildad 1861 af delar af Valdivia och Chiloe. ,676 kvkm. 105,043 inv. (1907). L. omfattar t öfvervägande jämna och väl bevattnade området llan kustbergen i v. och Anderna i ö. Midt i idet ligger den stora sjön L. (740 kvkm., 108 m. up, 43 m. ö. h.), med aflopp genom Maullin, vid en af vulkanerna Osorno (2,250 m.) och Calco. Klimatet är fuktigt och sundt; sädesodling är fvudnäringen. L:s urskogar äro de mest storarde i Chile. De lämna en viktig exportvara. Hufdstad är Puerto Montt (se d. o.). J. F. N.

Llanura de Bogotá [ljano'ra de bågåta']. Se Bogotá.

Llauricocha [ljaurikå'tja], sjö i Syd-Amerika, i rus Ander, har länge betraktats som Amasonidens ursprungliga källa, men genom Siewers' resa 09 till Peru och Ecuador blef flodens källområde ttre kändt. Amasonfloden uppstår i Lago de Santa na och genomflyter, innan den når Llauricocha, dt ibland väldiga snöberg med rik glaciärbildning, n små sjöar, af hvilka två näras genom i dem fallande glaciärer.

LL. B., förkortning för lat. *lēgum baccalaū'reus*, g. *bachelor of laws* (se Bachelor).

LL. D., i England och Nord-Amerika förkortning r lat. *lēgum do'ctor*, juris utriusque doktr (se d. o.).

Llerena [ljere'na], kretsstad i spanska prov. Bajoz (Estremadura), vid foten af Sierra de San iguel (med silfverförande blygrufvor). 7,049 v. (1900). Fårafvel, ull- och spannmålshandl. J. F. N.

Llewelyn, Llewellyn [löe'lin], furstar i Wales. L. ab Iorwerth l. L. den store, d. 1240, nn som helt ung 1194 herraväldet öfver norra Wales er en seger öfver sin farbror Davydd ab Owain h utsträckte 1216 sitt välde äfven öfver södra ales, endast med undantag för därvarande engela besittningar. L. slöt 1201 fred med konung han utan land, som förut understödt Davydds nkraf, samt äktade s. å. dennes oäkta dotter anna (d. 1237). Sedermera råkade han i strid d sin svärfar, poserade under dennes tvist med fven som kyrkans stridsman mot den bannlyste han och trädde i förbindelse med de baroner, som 15 aftvungo Johan *Magna charta*, hvari därför ven intogos några bestämmelser till L:s förmån. an hyllade 1218 Henrik III, men invecklades sere i nya strider med engelsmännen. L. var den äktigaste af Wales' inhemska furstar, stiftade ster, gynnade barder och förstod mästerligt att l landets tryggande draga fördel af partistriderna England. Jfr O. M. Edwards, ''History of Wa-'' (1901). — 2. L. ab Gruffydd, den föreendes sonson, d. 1282, efterträdde 1246 sin faror Davydd ab Llewelyn och hyllade Henrik III m sin länsherre. Han ingick emellertid 1262 förnd med Simon af Montfort och de missnöjde baronna samt deltog i deras strider mot Henrik och tronföljaren Edvard. Påflige legaten Ottoboni bemedlade 1267 en förlikning i Shrewsbury, enligt hvilken L. skulle ha rätt till hyllning af de walesiske höfdingarna, men själf hylla Englands konung som sin länsherre. L. vägrade emellertid hylla Edvard I, som därför 1276—77 företog ett stort fältåg till Wales och tvang L. till underkastelse. Fördraget i Conway (nov. 1277) inskränkte hans rike till norra Wales. L. upptog våren 1282 jämte sin förut med engelsmännen förbundne broder Davydd ab Gruffydd striden för Wales' oberoende, men blockerades snart af Edvard I i bergstrakten kring Snowdon. Han lyckades på senhösten bryta sig ut, men stupade 11 dec. s. å. i mellersta Wales i en strid mot en engelsk här under Edmund Mortimer. Davydd fortsatte striden, men utlämnades af sina egna landsmän och afrättades 1283, hvarefter det engelska väldet i Wales förblef obestridt. Jfr J. E. Morris, ''The welsh wars of Edward I'' (1901). 1—2. V. S—g.

Lleyda [ljä'jda]. Se Lerida.

Llobregat [ljåbrega't], forntidens *Rubricatus*, flod i spanska prov. Barcelona (Katalonien), 160 km. lång, upprinner på Cerro de Tosa, nära franska gränsen, och faller ut i Medelhafvet s. om staden Barcelona. (J. F. N.)

LL. OO. prof. (adj., doc.), förkortning för lat. *linguārum orientālium profe'ssor* (*adju'nctus, do'cens*), professor (adjunkt, docent) i österländska språk.

Llorente [ljårä'nte], Juan Antonio, spansk författare, präst, f. 1756 i Aragonien, d. 1823 i Madrid, filos., juris och teol. doktor i Zaragoza, generalsekreterare i inkvisitionsdomstolen 1789, kanik i Toledo 1806 och universitetskansler. L. deltog 1808 i konstitutionsarbetet i Bayonne och utnämndes af Josef Bonaparte till led. af statsrådet. L:s utveckling gick från ultramontanism till liberalism och rationalism. När fransmännen utdrefvos ur Spanien, följde L. Josef Bonaparte och skref i Paris 1817—18 *Histoire de l'Inquisition d'Espagne* (öfv. till flera språk, bl. a. svenska 1824), som har anseende för trovärdighet. Under parisvistelsen publicerade L. vidare under pseudonymen Nellerto *Memorias para la historia de la revolución española* (Paris 1874—16), som är af mycket intresse rörande händelserna 1808, och *Portraits politiques des papes* (1822), som föranledde L:s utvisning från Frankrike. Af öfriga arbeten må nämnas *Noticias historicas de las tres provincias vascongadas* (1806—08), *Noticias biográficas* (1818), en självbiografi, och *Observations critiques sur Gil Blas* (1822), ett upprepande af Islas (se d. o.) försök att bevisa, att Lesage plagierat en gammal spansk berättelse, ''El bachiller de Salamanca''. Ad. H—n.

Llorente y Olivares [ljårä'nte i åliva'res], Teodoro, spansk författare, f. 1836 i Valencia, d. där 1911. Efter djupgående studier i juridik, filosofi och vitterhet förvärfvade L. 1859 doktorsgrad i Madrid, men har sedan tillbragt nästan hela sitt lif i Valencia.

L. är en originell skald, samvetsgrann historieforskare, utmärkt öfversättare, intelligent och bildad journalist med fin takt, tolerans och stilistisk förnämhet. Då därtill kommer, att han är en karaktär af hög moral, var han väl förtjänt af den entusiastiska och uppriktiga hyllning, som från nästan hela Spanien kom honom till del 1909. L:s debutarbete, vid 17 års ålder, var versdramat *Dilicios de amor*. Sin tidningsmannaverksamhet började L. med ”La Opinión” 1861—65, som efterföljdes af ”Las Provincias”, som genom rikhaltigt och omväxlande innehåll vann stor spridning. Under Silvelas regering afslog L. flera anbud om inträde i ministären. I det historiska arbetet *La España*, som ännu ej är afslutadt, har L. skrifvit Valencias historia. L. är förnämligast skald och har skrifvit på både kastiljanska och limosinska, *Los versos de la juventud* (1853—66), *Llibret de versos*. Till kastiljanska har L. öfversatt Byron, Goethe, Schiller, Longfellow, V. Hugo och Lamartine; särskildt anses hans Faust-öfversättning mästerlig. Ad. H—n.

Lloyd [låi'd], numera ett särskildt inom sjöförsäkrings- och rederirörelsen rätt ofta använddt firmanamn, var egentligen namnet på en irländare, Edward Lloyd, som under slutet af 1600- och början af 1700-talen höll ett kaffehus i London (*Lloyd's coffee house, Lloyd's*). Detta kaffehus, som först låg vid Tower street, där det fanns redan 1668, och 1692 flyttades till hörnet af Abchurch lane och Lombard street, synes från början ha varit en samlingsplats för skeppare, redare och alla slags affärsmän, som egde sjöfartsintressen, särskildt assuradörer af skepp och skeppslaster, och blef snart en medelpunkt för sjöförsäkringsväsendet (den äldsta bevarade, här utfärdade polisen är från 1680). Lloyd började 1696 att i sina kunders intresse utgifva en tre gånger i veckan utkommande tidning, ”Lloyd's news”, innehållande allehanda sjöfartsunderrättelser. Tidningen upphörde dock att tryckas följande år och ersattes af ett handskrifvet nyhetsblad, men började åter tryckas 1726 under namn af *Lloyd's list* och utgafs sedan under detta namn ända till slutet af 1800-talet. Emellertid visade sig kaffehuset med tiden vara en olämplig lokal för mäklarnas och assuradörernas alltmer omfattande verksamhet, och dessa flyttade därför, med bibehållande af namnet ”Lloyd's” eller ”Lloyd's underwriters” (assuradörer), sin samlingsplats först 1770 till Pope's head alley och hyrde kort därefter, 1774, en lokal i Royal exchange (Kungl. börsen), där ”Lloyd's” fortfarande är inrymdt (*Lloyd's rooms*). Denna sammanslutning, som sålunda alltjämt kallas ”Lloyd's” och 1871 erkändes som lagligt korporation, utgör en förening (icke ett bolag) af köpmän, skeppsredare, assuradörer och mäklare, och dess uppgift är dels att genom medlemmarna bedrifva försäkringsaffärer, dels att tillvarataga medlemmarnas intressen i fråga om skepps- och fraktfart, dels att insamla och sprida alla slag sjöfartsunderrättelser. Lloyd's har länge utgjo icke blott Englands, utan äfven hela världens vikt gaste sjöförsäkringsbörs. Sällskapet räknar omk 800 ”underwriting members” (assurerande me lemmar) förutom ett stort antal ”non-underwritin members”, ”associates” och ”subscribers”. Blo enskilda personer kunna bli ”underwriting me bers”, och försäkringarna afslutas endast under bör tiden i Lloyd's lokal. Hvarje ”underwriting me ber” har att såsom säkerhet för de förbindelser ha kan ikläda sig deponera en summa af minst 5,0 pund. I öfrigt operera medlemmarna fullt själ ständigt, och hvar och en ansvarar ensam för förbindelser han ingår. Försäkringstagandet tillgå på ett enkelt sätt och skötes alltid af mäklare. Dess lämna alla nödiga upplysningar om försäkringsför målet, och därefter teckna sig de assurerande me lemmarna en för en för så stort belopp af risk som han vill gifva assurans för, tills totalsumma är fylld. Lloyd's styrka ligger dels i dess förträf ligt organiserade ombudstjänst — på hvarje me betydande hamnplats har sällskapet en agent, so ofördröjligen inrapporterar alla viktiga sjöfartsu derrättelser och i händelse af sjöolyckor bevak assuradörernas intressen (öfver 1,500 sådana age ter finnas; i Sverige hade L:s 1911 43 agenter o underagenter), hvarförutom det eger ett 100-tal eg öfver hela världen spridda signalstationer, som up taga meddelande från förbipasserande fartyg (f. ö äro enligt lag af 1896 engelska fartygsbefälhafvare som på öppen sjö påträffat ett öfvergifvet fartyg skyldiga att på första plats de anlöpa inrapporter detta till L:s agent där eller, om sådan ej finnes direkt till L:s i London) — dels i dess nära förbi delse med Lloyd's register (se d. o.), dels slu ligen i möjligheten att med det stora medlemsan talet snabbt och relativt billigt kunna försäkra u bjudna risker. En svaghet är å andra sidan de jämförelsevis ringa säkerhet, som enskilda assura dörer erbjuda gentemot ett aktiebolag. Lloyd's u derwriters ikläda sig stundom äfven andra försä ringar än sjöförsäkringar, och särskildt har sällsk pet på senare tid i rätt stor utsträckning bedrif brandförsäkring, i synnerhet återförsäkring. Ett a nat slag af försäkring, som ofta afslutas af L:s, försäkring af bankdepositioner. ”Lloyd's list” som 1800 blef daglig tidning, utkommer sedan 18 under namn af ”Shipping and mercantile gazett and Lloyd's list”. Dessutom utger L:s ett veck blad, ”Lloyd's weekly shipping index”, med färd data för alla transmarina fartyg samt ett par konf denti ella, endast för ”underwriters” afsedda pu likationer m. m. L:s såsom korporation åtnjut mycket stort anseende, och dess förvaltningskom mitté tages ofta till råds af regeringen i fråga o viktigare sjöfartsangelägenheter. — Om Lloyd register se d. o. — Bland de många icke-engel ska företag, som upptagit namnet Lloyd, må följand nämnas. Förnyade ångfartygsaktie bolaget Svenska Lloyd, stiftadt 1869, e af de mera betydande svenska ångbåtsrederier med säte i Göteborg (ångbåtsflotta 1911: 13 båta om tillsammans 14,685 registerton brutto). — Danske Lloyd, ett 1899 grundadt sjöförsäk ringaktiebolag med säte i Köpenhamn. — Ger manischer Lloyd, tysk fartygsklassificerings

talt (se Klassificeringssällskap), ndadt 1867 i Rostock, 1874 flyttadt till Berlin, t Lloyd's register (se d. o.) och Bureau Véritas Véritas) f. n. den mest betydande institution denna art, som finnes. — Norddeutscher oyd, tyskt rederiblag i Bremen, grundadt 1856 näst Hamburg—Amerika linie (se Hamburg, 1200) f. n. världens största ångbåtsrederi med nät af ångbåtslinjer till alla världsdelar. Bolaget e 1910 136 ångare om tills. 692,468 registerton tto. Dess största ångbåt, ''George Washington'', er 25,570 reg.-t. brutto och är f. n. Tysklands sta båt. Aktiekapitalet utgjorde 1910 125 mill. rk. — Österreichischer Lloyd l. oyd austriaco (hette till 1892 Österhisch-ungarischer Lloyd), i Trieste, grundadt 3 som sjöförsäkringsbolag, utvidgadt 1836 genom landet af ett aktiebolag för ångbåtsfart på Leten, hvilket utvecklat sig till den österrikiskerska monarkiens största rederi. Bolaget drifver . en omfattande ångbåtsfart på östra Medelhafoch Svarta hafvet (äfven uppför Donau) samt äfven linjer till Ostindien och Öst-Asien (Kina, an). Dess flotta utgjordes 1910 af 63 ångare om . 213,876 reg.-t. brutto och hade under året bedrat 466,139 passagerare och 13,17 mill. dt. frakts. Aktiekapitalet var s. å. 28,8 mill. österr. kro-. Se ''Fünf und siebzig jahre Österreichischer yd 1836—1911'' (1911). Å. W:son M.

Lloyd [låi'd], Henry, engelsk krigare och militärskriftställare, f. omkr. 1720 i Wales, d. 19 juni 3 i Huy i Belgien, deltog 1745—46 i den stuartexpeditionen till Skottland, var sedan i fransk gstjänst, men torde likväl 1754 ha till engelska eringen meddelat marskalk Belleisles plan till en dstigning i England. I Sjuåriga kriget (1756—63) og L. först på österrikisk, sedan — under hertig dinand af Braunschweig — på preussisk sida. n användes därefter som hemlig agent i Tyskåt engelska regeringen, inträdde 1774 i rysk st som generalmajor och anförde under kriget mot rkiet s. å. en division vid belägringen af Silistria. er en tids vistelse i England, där han mottogs l misstankar för att köpslå med militära hemligr, tillbragte L. sina sista år i Belgien, sysselsatt l krigsvetenskapligt författarskap. Hans förnämarbeten äro *History of the war between the king Prussia and the empress of Germany* (3 bd, 1766 2; tysk öfv. och forts. af Tempelhof 1785) *A political and military rhapsody on the defence Great Britain* (1779; 5:e uppl. med biografisk dning 1805). I synnerhet det sistnämnda arbehar vunnit lifligt erkännande för god behandling krigsvetenskapens skilda delar, framför allt af tegien. (V. S—g.)

Lloyd [låi'd], Llewellyn, engelsk sportsman, större delen af sin lefnad vistades i Sverige, f. juli 1792 i England, d. 17 febr. 1876 i Vänersg, kom 1823 till Sverige, där han till 1831 uppesig mest i Värmland, hvarefter han flyttade från ena orten till den andra vid Göta älf och slutn till Vänersborg. L. lefde hufvudsakligen för och fiske som idrott och vardt i synnerhet berkt som björnjägare. L. gästade ofta hofjägmästa-H. Falk på Risäter, den tidens främste man n den svenska jaktvärlden, under hvars ledning gjorde sina första lärospån i nordisk jaktidrott. Enligt egen uppgift var han med om jakt på 102 björnar, bland hvilka en betydande del stupade för hans kulor. De märkligare tilldragelserna i sitt jägarlif berättade L. själf i ett par af sina utgifna arbeten. Det ena, *Field sports of northern Europe* (London 1830; ''Jagtnöjen i Sverige och Norrige'', s. å., flera uppl.), afhandlar de första årens björnjakter och har med sin enkla, kärnfulla framställning blifvit en folkbok. Det andra, *Scandinavian adventures* (London 1854; ''Anteckningar under ett tjuguårigt vistande i Skandinavien'', 1854—55), fortsätter björnjaktsskildringarna till 1844 och är f. ö. lika mycket egnadt åt de nordiska däggdjurens, fåglarnas och fiskarnas naturhistoria samt åt beskrifning af jakt- och fiskemetoderna. Till flera af dessa ämnen återkom L. ännu utförligare i det rikt illustrerade verket *The game-birds and wildfowl of Sweden and Norway* (London 1867). I svensk öfv. finnas äfven L:s anteckningar om *Svenska allmogens plägseder* (1871). — L. var fader till den fredjade Afrikaresanden, naturforskaren och jägaren Charles Andersson. J. W. L.*

Lloyd austri'aco. Se Lloyd, sp. 925.

Lloyd George [låi'd-dʒå'dʒ], David, engelsk statsman, f. 17 jan. 1863 i Manchester af walesiska föräldrar, blef i späda år faderlös, uppväxte i torftiga omständigheter hos sin morbroder, en skomakare och baptistpredikant i Llanystumdwy i Wales, och blef vid 14 års ålder biträde till en provinsadvokat. Själf vann L. 1884 advokatkompetens. och gjorde sig snart i sin hemort bemärkt som ifrig förfäktare af nonkonformisternas rättigheter. Han valdes 1890 till medlem af underhuset för Carnarvon boroughs och har sedan alltjämt återvalts. I underhuset slöt sig L. till liberalernas yttersta radikala flygel och framträdde särskildt som ifrare för den walesiska frikyrkligheten och för självstyrelse åt Wales. Under sydafrikanska kriget 1899—1902 var L. entusiastisk ''pro-boer'' samt angrep i parlamentet och på folkmöten Chamberlains kolonialpolitik med ytterlig våldsamhet. Inom den walesiska partigruppen intog han de följande åren en ledande ställning, och med oförtröttad skärpa stred han i de frikyrkliges första led mot Balfours skollag af 1902. När liberalerna i dec. 1905 kommo till makten, blef L. handelsminister i Campbell-Bannermans ministär med säte i kabinettet och visade sig snart till rätt allmän öfverraskning vara i besittning af en eminent administrativ begåfning. Han lyckades 1906

bilägga den med en vidtutseende kommunikationsstrejk hotande konflikten mellan de engelska järnvägsbolagen och deras funktionärer och förmådde därvid genom stark regeringspåtryckning båda parterna att antaga ett omfattande förliknings- och skiljedomssystem, som efter 1911 års än mera hotande järnvägskonflikt (äfven den, åtminstone temporärt, bilagd af L.) underkastats grundlig revision genom en kunglig kommission. Hans bill om engelska patenträttigheters obligatoriska utnyttjande inom landet vann som ett afsteg till den inhemska industriens förmån från Manchestergrundsatserna bifall äfven af oppositionens ifrigaste tariffreformvänner, och äfven hans sjöfartslagstiftning fann gillande utanför partigränserna. När Asquith våren 1908 efterträdde Campbell-Bannerman som premiärminister, öfverlämnade han skattkammarkanslersposten åt L., hvarvid dock Asquith, som förberedt årets budget, framlade och försvarade denna i underhuset. L. väckte genom budgeten för finansåret 1909—10 sensation som radikal skattepolitiker. I budgetförslaget införde vissa bestämmelser ur regeringens förut i öfverhuset strandade förslag till jord- och nykterhetslagstiftning, och därmed gafs signalen till en vidtutseende författningskonflikt rörande begränsningen af öfverhusets rättigheter i finansfrågor. Budgetförslaget, som af L. motiverades i ett utförligt tal i underhuset (29 april 1909), angafs af sin upphofsman som ”den fattiges budget” eller en ”stridsbudget mot fattigdomen” och betraktades af dess motståndare som början till kapitalets utplundring genom den dryga arfsskatt, de jordvärdestegringsskatter och den specialbeskattning af ”obearbetad” jord m. m. det innehöll. Som en af dess omhvälfvande principer framhöllo dess anhängare, att det ville beskatta förmögenheten ej endast efter dess värde för ögonblicket, utan äfven efter dess ursprung och åtkomstsätt. Under budgetkampanjen ute på sommarens politiska möten väcktes stort uppseende af L:s tal i Limehouse (30 juli) genom dess ton af klasskamp och flera uttalanden, hvilka tolkades som hotelser mot den enskilda jordeganderätten. I ett under detaljbehandlingen betydligt modifieradt skick antogs emellertid L:s budgetförslag definitivt af underhuset (4 nov.). Då öfverhuset (30 nov.) faktiskt förkastade budgeten genom att vägra den sitt samtycke, förrän den underställts folket i val, växte den af L. inledda budgetstriden ut till en författningskris, hvilken aug. 1911 slutade med, att öfverhuset beröfvades allt inflytande i finansfrågor och i lagstiftningsfrågor fick nöja sig med endast suspensivt veto. L:s inflytande inom kabinettet och i partiet växte alltjämt under författningsstriden, och han är f. n. (1911) den obestridt tongifvande i fråga om regeringens sociala reformpolitik, hvars förnämsta uttryck inom lagstiftningen, 1911 års arbetarförsäkringsbill, väsentligen är hans verk. Inom utrikespolitiken kom L. att göra ett mycket uppmärksammadt inlägg, då han (21 juli 1911) under de tysk-franska Marokkoförhandlingarna på kabinettets uppdrag i ett tal i Mansion house framhöll Englands beslut att i nödfall med vapen försvara sina lifsintressen med en skärpa, som i Tyskland, där man i talet såg ett inblandningshot, framkallade stark och långvarig misstämning. L. har i sitt politiska uppträdande ofta gett prof på sin walesiska impulsivitet, och hans folkmötestal få ej sällan en demagogisk anstrykning. Hans varma nitälskan för höjande af d fattigare klassernas lefnadsvillkor erkännes emelle tid allmänt med aktning, och inom sitt parti är ha särskildt bland nonkonformisterna, oerhördt pop lär. V. S—

Lloydska vågen [låi'd-]. Se Jordmagn tism, sp. 153.

Lloyd's register of british and foreign shippi [låi'dś re'dʒistə əv bri'tiʃ ənd fä'rin ʃi'piŋ], vä dens största fartygsklassificeringsinstitut (se Kla sificeringssällskap) med säte i Lond och lokal i White lion court, Cornhill. Det utbr 1834 som självständig anstalt ur assuransförening Lloyd's (se Lloyd), som förut själf genom ett sp ciellt utskott bedrifvit fartygsklassificering. Sällsk pet publicerar 1 juli hvarje år en diger ”regist book” (hvartill sedan hvar 14:e dag utges ett suppl ment med rättelser och tillägg), innehållande fö teckning öfver alla världens handelsfartyg, såv ångare som segelfartyg, om 100 registerton brutto o däröfver jämte så vidt möjligt fullständiga uppgift om hvarje fartygs namn, signalbokstäfver, befälha vare, material, rigg, registertonnage, klassificeri (utförligt om fartyget är klassificeradt af sällskape byggnadsår och -plats, redare, hemort, dimensione maskiner m. m. Sällskapet har utarbetat skepp byggnadsregler, enligt hvilka fartygen bedömas o klassificeras af dess inspektörer (*surveyors*; sådа finnas i alla mer betydande hamnstäder, i Sveri i Stockholm och Göteborg) och åtager sig äfven ko trollen öfver byggandet af såväl fartyg som mask ner och ångpannor. De af L:s register klassificera fartygens ”klass” anges som vanligt med vissa bo stäfver, siffror och andra tecken. De för vanli järn- och stålfartyg använda beteckningarna ä **100 A1, 95 A1; 90 A1, 85 A1; 80 A1, 75 A** hvarvid talen före bokstafven afse styrkan af fa tygets konstruktion, men i öfrigt icke olika ”klass” Tecknet **A1** utan föregående tal anger ett för sp ciellt ändamål byggdt järn- eller stålfartyg. Den alla dessa beteckningar efter bokstafven föreko mande siffran 1 anger, att fartyget är väl och ti räckligt utrustadt; är detta icke fallet, ersätt siffran 1 med ett —. (Beteckningen A1, som a vändts af Lloyd's sedan 1775, har sedan länge vu nit burskap i det allmänna språket för att ange n got i sitt slag utmärkt). Ett svart ✠ anger, att fa tyget byggts under speciell kontroll af sällskape ”surveyors”; samma tecken i rödt anger, att m skiner och pannor byggts under sådan kontroll. R gisterboken innehåller äfven ett omfattande appe dix med en mängd upplysningar af intresse för sj farten, såsom förteckningar öfver skeppsbyggerie maskinverkstäder, sjöförsäkringsbolag, dockor, ha nar m. m. samt talrika statistiska sammanställninga Utom denna allmänna registerbok utger sällskap årligen ett register öfver lustjakter och ett specie sådant öfver amerikanska lustjakter. Lloyd's re ster är det ojämförligt mest betydande klassificering institutet i världen: 1911 voro här klassificera 10,400 fartyg (oberäknadt lustjakter); närmast ordningen kom Bureau Véritas (se Véritas) m 4,936 och Germanischer Lloyd (se Lloyd) m 2,698 fartyg. A. W:son

Lluchmayor [ljokmajå'r] l. Llummay

m-], stad på spanska ön Mallorca, 22 km. ö. s. ö. n Palma. 8,859 inv. (1900). Ylleväfveri. J. F. N.

Llullaillaco [ljoljailja'kå], vulkantopp i chilenska v. Antofagasta, på gränsen mellan Chile och ivia, 24° 42′ s. br. Omkr. 6,620 m. J. F. N.

Llummayor [ljomajå'r]. Se Lluchmayor.

Llyr [lir], wales. Se Lear.

Lm. och **Lmk.**, vid djurnamn förkortning för nske zoologen J. B. P. A. de M. de Lamarck.

L. m., *mus.*, förkortning för lat. *læva ma'nu*, med stra handen.

Lmk. Se Lm.

Lmx., vid djurnamn förkortning för franske naturskaren J. V. F. Lamouroux. Se Lamx.

Lo, kin. 1. Musikinstrument af koppar i form en väldig tambour de basque (se d. o.), ett slags ggong. — 2. Tunt tyg, gas. — 3. Andra person i de kinesiska lyckogudarnas triad; förökelse och familjefortvarons gud.

Lo, *zool.* Se Lodjuret.

Loa [lå'a], spansk benämning på en metrisk prosa i monolog- eller dialogform, som under 1500- 1600-talen inledde en teaterföreställning. En- Rojas ”Viaje entretenido” (1603) hade en a” till ändamål att prisa utmärkta personer och rra andra att följa deras exempel, eller att fästa likens uppmärksamhet på efterföljande ”comedie” eller ”auto” och väcka en gynnsam stämning skådespelet. Under spanska teaterns glansperiod lo dessa små förspel högst, såsom hos Lope de ga, Calderón m. fl. Ett modernt exempel på a” kan prologen till Echegarays ”El gran Galeoto” anses vara. Under 1600-talet hade teaterktörerna ”loas” på lager och använde dem efter ag till firande af märkesdagar eller till beröm af a spanska städer eller till vissa meddelanden om nisk konst o. s. v. Olika arter af ”loas” förekoma, såsom ”patrioticas”, ”politicas”, ”apotheosis” o. a. Ad. H—n.

Load [lå'd], eng., eg. laddning, engelskt mått för byggnadsvirke, olika vid olika sorter, varierande lan 40 kbf. (1,1326 kbm.) och 50 kbf. Vidare ändes load som beteckning för ”läst” (af mjöl, såpa, pottaska, beck, tjära, sill och torskfiskar barrels, af salt 18, af krut 24, af lin och fjäder och af ull 39 hundredweights, af ordinära hudar 0 styck, af bättre dito 144, af stora tegel 500, af dre 1,000).

Loafer [lå'fə], samma ord som sv. *luffare*, i erikas och Australiens hamnstäder beteckning för rkare och personer, som ej idas arbeta.

Loam [lå'm], eng. Se Lera, sp. 229.

Loanda [låa'da], eg. São Paulo da Assumpção de L., hufvudstad i portugisiska kolonien gola på Syd-Afrikas västkust under 8° 48′ s. br., ndlades 1576 af Paulo Diaz de Novaes midt ot en liten sandö, som bar namnet L.; det ligger s vid stranden, dels högre upp. I den öfre stadsen ligga regeringsbyggnaden, guvernörens och kopens af Angola palats, domkyrkan samt ett träffligt sjukhus; i den lägre äro handelsklassen negerbefolkningen bosatta. Hamnen är visser- en af de bästa på Afrikas västkust, men den ngrundas alltmer. Större fartyg måste ankra km. från kusten, endast smärre komma öfver dbarren. 20,100 inv. (1898), hvaraf 4—5 tusen opéer och husslafvar, ehuru slafhandeln är afskaffad. För européer är klimatet mycket osundt. De flesta gatorna bestå af glödhet sand, och den grunda stranden utdunstar pestångor; endast de breda hufvudgatorna äro stenlagda och försedda med träd. Den förr fullständiga bristen på dricksvatten har afhjälpts genom en 1877 anlagd, 69 km. lång kanal från floden Bengo. Handeln är numera, sedan slafhandeln på Brasilien borttogs, icke synnerligen stor. Med Lissabon, Liverpool och Hamburg finnes regelbunden ångbåtsförbindelse, hvarjämte L. genom en 290 km. lång järnväg förenats med Ambaka, högre upp i platålandet, och där liggande tobaks-, jordnöts- och andra plantager. Denna järnväg håller f. n. på att utdragas till Malange ännu längre in i landet. (J. F. N.)

Loa'ngo, i vidsträckt bemärkelse ett på Afrikas västkust beläget område, som sträcker sig från Kongos mynning (6° s. br.) norrut till 4° s. br. utan bestämd gräns. I mera inskränkt mening begränsas L. i s. af floden Kouilou och i n. af floden Loeme. Kusten, som på sina ställen är låg och sumpig, stupar brant vid L. och Kabindavikarna; i det inre höjer sig landet terrassformigt. Af floder äro de viktigaste Kouilou, Niadi, Loeme och Chiloango med Lukulla. Landet är till stor del skogbevuxet, mycket fruktbart, men i allmänhet osundt. Vid kusten är *Pandanus candelabrum* bestämmande för landskapets utseende. Bafioterna (såsom infödingarna på Loangokusten kalla sig) äro välväxta, långa och starkt dolikocefala bantunegrer med brun hudfärg, som oftast har en svag anstrykning af purpur. Tron på fetischer och trolldom är mycket utpräglad. Sedan slafhandeln, som fortfor längre i L. än på andra ställen af Väst-Afrika, upphört, utgöra palmolja och kautschuk förnämsta handelsvarorna. Fordom en del af det stora Kongoriket, blef L. självständigt mot slutet af 1500-talet och var ännu ganska betydande 1750, ehuru Kakongo och andra områden voro så godt som oberoende. Portugisiska och holländska faktorier ha funnits där alltifrån 1600-talet, och sedermera tillkommo engelska och franska. Vid fastställandet af den nya Kongostatens gränser på den västafrikanska konferensen i Berlin (febr. 1885), och genom senare fördrag (särskildt af 1901 och 1903) har landet delats så, att Frankrike fått hela L. n. om öfre Chiloango, Portugal landet Kabinda och Kongostaten (Belgiska Kongo) resten, omfattande en 45 km. lång kuststräcka n. om Kongos mynning. J. F. N.

Loãsa, *bot.* Se Loasaceæ.

Loasãceæ, Loasacéer, *bot.*, växtfamilj af serien *Parietales* bland choripetalerna utan närmare släktskap med öfriga hitförda familjer. De hithörande omkr. 200 arterna äro oftast örter, stundom slingrande, ofta försedda med brännhår, alla utom en förekommande i Amerikas varma eller temperera trakter, särskildt i Chile. Blommorna äro aktinomorfa, tvåkönade, kronbladen ofta konkava, ståndarna äro oftast talrika, ofta delvis omvandlade till nektarier. Fruktämnet är undersittande, frukten kapsel. Blommorna äro ofta stora, vackert färgade och af egendomligt utseende, hvarför flera arter af släktena *Mentzelia* (*Bartonia*), *Loasa*, *Cajophora* och *Blumenbachia* odlas som prydnadsväxter i trädgårdarna. G. L—m.

Loasacéer, *bot.* Se Loasaceæ.

Lob (grek. *lobo's*, flik). 1. *Anat.*, hvarje hufvud-

del af ett flikigt organ Så har t. ex. hjärnan 4 lober å hvarje hemisfär, näml. pannloben, hjässloben, tinningloben och nackloben. Af lungorna hos människan har den högra 3, den vänstra 2 lober, lefvern en högra och en vänstra lob. — 2. *Paleont.* Se Ammoniter, sp. 859. 1. F. B.*

Lobanov [labänåf], Aleksej Borissovitj, furst L.-Rostovskij, rysk diplomat, f. 1825, hade sin tidigare diplomatiska verksamhet förlagd hufvudsakligen till Konstantinopel, där han 1856 blef legationsråd, 1859—63 var envoyé och 1878—79 ambassadör. Dessemellan var han bl. a. 1868—78 inrikesministersadjoint. I sept. 1879 blef L. rysk ambassadör i London, förflyttades 1882 till Wien och i jan. 1895 till Berlin samt utsågs i mars sistnämnda år (efter Giers) till utrikesminister. Med sällspord kraft och duglighet begagnade han sig af de gynnsamma förhållanden, som Alexander III:s politik skapat, och uppnådde betydande resultat både i Öst-Asien (intervention 1895 jämte Frankrike och Tyskland till Kinas förmån, hvarigenom Japans och Englands planer korsades, negociering af ett lån åt Kina m. m.) och på Balkanhalfön, där det ryska inflytandet konsoliderades. L. afled plötsligt i en järnvägskupé på resa från Wien till Kiev 30 aug. 1896. Han var en högt bildad man och uppträdde äfven som historisk författare.

Lobatje'vskij [labat-], Nikolaj Ivanovitj, rysk matematiker, f. 1793 i Nizjnij Novgorod, d. (blind) 1856, blef filos. doktor vid universitetet i Kazan 1811 och var 1816—46 professor där i matematik. L. var ansedd som en mycket framstående lärare och utgaf arbeten inom flera skilda delar af matematiken. Hans största förtjänst är dock att ha grundlagt den s. k. icke-euklideiska geometrien, Lobatjevskis geometri (se Geometri). (I. F.)

Lobau [lå-], den största af de öar, som nedanför Wien dela Donau i flera armar, har blifvit ryktbar genom den franska arméns förläggning där efter motgången vid Asparn (se d. o.). (J. F. N.)

Lobau [franskt utt. låbå], Georges Mouton, grefve af L., fransk marskalk, f. 1770 i Pfalzburg i Lothringen, d. 1838, inträdde 1792 som frivillig i franska armén och uppnådde 1800 öfverstegrad. 1805 blef han brigadgeneral och adjutant hos Napoleon, efter Tilsit-freden (1807) generalinspektör för infanteriet samt divisionsgeneral. Från slutet af 1807 användes han i Spanien, men återkallades till Tyskland efter utbrottet af kriget med Österrike 1809. Under de kritiska dagarna 21 och 22 maj s. å., hvilkas minne är förbundet med namnen Asparn (se d. o.) och Esslingen, bidrog han väsentligen att rädda den hufvudsakligen på ön Lobau sammanträngda franska armén, med anledning hvaraf kejsaren utnämnde honom till grefve af L. Under 1812 års fälttåg åtföljde han Napoleon till slutet, stred 1813 vid Lützen och Bautzen och råkade vid kapitulationen i Dresden i österrikisk fångenskap. Återkommen till Frankrike, blef han under ''hundra dagarna'' pär samt deltog i spetsen för 6:e armékåren i slagen vid Ligny och Waterloo, där han tillfångatogs af engelsmännen. 1818 återkom han till Frankrike och invaldes 1828 i deputeradekammaren. Vid julirevolutionen (1830) blef han medlem af den provisoriskt regerande municipalkommissionen. 26 dec. 1830 fick han efter La Fayette befälet öfver nationalgardet, och i spetsen för detta undertryckte han energiskt oroligheterna 1832 och 1834. 1831 erhöll han marskalkstafven. (C. O. N.

Lo'bberich, by i preussiska reg.-omr. Düsseldorf (Rhenprovinsen). 7,804 inv. (1905). Sammets- och sidentillverkning samt annan industri. J. F. L.

Lobby [lå'bi], eng. (af mlat. *lobia* l. *lobium*) korridor, förmak, väntrum, vestibul. Ordet användes särskildt om korridorer och samtalsrum i parlamentsbyggnader (jfr fr. *salle des pas perdus*) och alldeles speciellt om de båda korridorer, som engelska underhusets medlemmar passera vid omröstningar, hvaravid de räknas, när de gå in i ''ja-korridoren'' och ''nej-korridoren'' (*the aye-lobby* och *the no-lobby*). — Enär samtalsrummen i folkrepresentationers sessionsbyggnader äro tillgängliga för allmänheten, pläga där sammanträffanden ega rum mellan folkrepresentanterna och deras valmän eller affärsmän, journalister o. s. v. Däraf har uppkommit termen lobbying (liksom verbet *to lobby*) för påverkan utifrån på folkrepresentanterna vid dylika samma träffanden, och de personer, som egna sig därå kallas — särskildt i Förenta staterna — lobbyister (*lobbyists*). I unionskongressen och de olika staternas legislaturer är dylik påverkan ytterst vanlig, dels i form af upplysningars meddelande och framläggande af argument från intresserade, dels i form af korruption utaf olika slag. Amerikans bolag och affärsintressen hotas å andra sidan allt sällan af motioner från enskilda folkrepresentanter som väckts i mer eller mindre beslöjadt utpressningssyfte och mot hvilka de skydda sig genom ''lobbying'' af särskildt för detta ändamål underhållna agenter. Dessa och liknande korruptionsformer ha föranledt särskild lagstiftning (genom ''anti-lobbying acts'') i ett stort antal stater inom Unionen. Jfr Bryce, ''The american commonwealth'', I (1888; ny uppl. 1911), G. M. Gregory ''The corrupt use of money in politics and law for its prevention'' (1893) och P. S. Reinsch ''American legislatures and legislative methods'' (1907). V. S—n

Lobbyist [lå'bi-ist]. Se Lobby.

Lobe [lå-], Johann Christian, tysk tonsättare och musikskriftställare, f. 1797 i Weimar, d. 1881 i Leipzig, uppträdde redan 1811 som flöjtist och hade anställning i Weimars hofkapell till 1842, då han erhöll professors titel och öfvertog ledningen af ett musikinstitut. 1846 flyttade han till Leipzig som privatlärare och teoretiker. L. kompositioner (flöjtsaker, pianokvartetter, symfoniouvertyrer, operorna *Wittekind*, *Die flibustier* m. fl.) äro mindre bekanta än hans förtjänstfulla skrifter: *Lehrbuch der musikalischen komposition* (4 bd, 1850—67; bd 1 o. 4 omarb. af Kretzschmar 1884—8, flera uppl.), *Katechismus der musik* (1851, 28 uppl. 1904; ''Musikens katekes'', 1877, ny up

01), *Musikalische briefe* (1852; 2:a uppl. 1860), *einfachte harmonielehre* (1861), *Konsonanzen und sonanzen* (1869), *Katechismus der kompositionsre* (1872; 7:e uppl. 1902) m. fl. A. L.*

Lobe [lå-], Theodor, tysk skådespelare, f. 33, d. 1905, var först anställd vid Krolls teater Berlin, Leipzigs stadsteater och hofscenen i Pesburg, vardt sedan direktör i Breslau och Wien 74—87, stadsteatern) samt öfverregissör i Dres-. L. var högt skattad som regikonstnär och framllare af stora karaktärsroller (*Shylock, Cromwell, ng Lear* m. fl.).

Lobeck [lå-], Christian August, tysk filo-, f. 1781 i Naumburg, d. 1860, studerade i a och Leipzig samt blef professor 1810 vid unisitetet i Wittenberg och 1814 i Königsberg. L. fvade en betydande verksamhet både som underarg och som författare. Bland hans arbeten, som större delen åsyfta en djupare vetenskaplig in- i det grekiska språkets lagar, må nämnas en örlig och värdefull bearbetning af Sofokles' jas'' (1809; 3:e uppl. 1866), ''Paralipomena mmaticæ græcæ'' (1837) och ''Pathologiæ linguæ ecæ elementa'' (1853—62). Äfven åt det fornkiska religionsväsendet egnade L. djupgående skningar, hvilka han framlagt i ''Aglaophamus'' 29). A. M. A.

Lobedanz [lå'bedants], Edmund Adolf Jonnes, tysk-dansk skriftställare och öfversättare, 1820 i Slesvig, d. för egen hand 1882, öfversatte tyskan dramer af Kälidäsa, Sofokles, Euripides Shakspere samt skrifter af Tegnér och Björnson. lf skref han några dramer, diktsamlingar (1847 1849), noveller på tyska och danska samt romana *Narren des glücks* (1856), *Ein neuer glaube* 59), *Die bauernfreunde* (1874) m. fl.

Lobeira [låbē'ra], Vasco de, portugisisk metidsförfattare. Se Amadisromaner.

Lobel 1. L'Obel [låbä'l], latiniseradt Lobelius, Matthias de, belgisk botanist, f. 1538 landern, d. 1616 nära London som engelsk kungl. anicus, var med. doktor och en af sin tids utrktaste växtforskare, som genomsökte Tyskland, weiz, Italien och Syd-Frankrike. Han var en de förste, som gjorde ett försök till uppdelning den tidens kända växter på vissa grupper, såsom mina, bulbosi, oleracei o. s. v. Skr.: *Plantarum stirpium historia* (1576), *Plantarum seu stirpium nes* (anonymt, 1581) och *Stirpium illustrationes* 55) m. fl. Efter L. har släktet *Lobelia* upplats. T. K.

Lobēlia L., *bot., farm.*, växtsläkte af fam. *Campanulaceæ*, underfam. *Lobelioideæ* (se Lobeliaceæ) med omkr. 200 arter. Kronbladen äro sammanvuxna till ett oftast något böjdt, på ena sidan prispadt rör; kronan är tvåläppig. Frukten är psel. Till Sverige hör den i grundt vatten, helst sandbotten, växande *L. Dortmanna* L., en glatt , med en under vattnet nedsänkt rosett af smala, stan cylindriska, inuti tvåpipiga blad vid toppen en liten rotstock, som uppsänder en bladlös stän-, hvilken ofvan vattnet uppbär i spetsen en gles se af blåhvita blommor. Denna art har, liksom a samarter, som finnas i synnerhet i Amerika, skarp, brännande smak. Hos flera arter stegras irpan i så hög grad, att de bli farliga giftväxter, om *L. syphilitica* L. och *L. inflata* L., båda inhemska i Nord-Amerika. Den sistnämnda ger den i medicinen använda *Herba Lobeliæ*, lobeliaört, som äfven i Sverige är officinell och som innehåller en mycket giftig alkaloid, *lobelin*, en oljelik, gulaktig vätska, som har stark alkalisk reaktion, svagt

Lobelia Erinus och blomma af densamma.

aromatisk lukt, liksom örten, och en stickande tobakssmak. Lobelin löses i vatten, men lättare i alkohol och eter. Den officinella *Tinctura Lobeliæ*, lobeliadroppar, innehåller således lobelin samt verkar därigenom äckel och kräkning redan i dos af 25—30 droppar. Lobeliaört användes till rökkryddor mot bröstkramp (*asthma*). Indianerna i Nord-Amerika ha före européerna begagnat drogen som läkemedel. Den kallas i Nord-Amerika ''Indian tabacco'' (indiansk tobak). — *L. fulgens* L., från Mexico, och andra arter med lysande röda blommor odlas ofta som prydnadsväxter i trädgårdarna. En af de vanligaste infattningsväxterna är den blåblommiga *L. Erinus* från Syd-Afrika. O. T. S. (G. L—m.)

Lobeliaceæ, Lobeliacéer, *bot.*, växtfamilj af ser. *Campanulatæ* bland sympetalerna, nu vanligen förd till fam. *Campanulaceæ* som en underfamilj, *Lobelioideæ*. Lobeliacéerna skiljas från de öfriga campanulacéerna genom ensymmetriska, resupinerade blommor och sammanvuxna ståndarknappar; fruktämnet är oftast tvårummigt, frukten bär eller kapsel. Hithörande växter äro örter eller buskar, hufvudsakligen förekommande i tropikerna och den södra tempererade zonen. I Sverige finnes endast 1 släkte, *Lobelia*. Arter af släktena *Lobelia*, *Siphocampylos*, *Douningia* (*Clintonia*) och andra ha ofta vackra blommor och odlas därför som prydnadsväxter. *Isotoma longiflora* (Västindien) är ytterst giftig, *Lobelia*-arter äro officinella. G. L—m.

Lobeliaceer, *bot.* Se Lobeliaceæ.

Lobēliadroppar, *farm.* Se Lobelia.

Lobeliaört, *farm.* Se Lobelia.

Lobelin, *farm.* Se Lobelia.

Lobelioideæ, *bot.* Se Lobeliaceæ.

Lobēlius, M. Se Lobel, M. dc.

Lobengula, höfding i Matabeleland, d. 1894. Se Rhodesia.

Lobenstein [lå'benstajn], stad i tyska furstendömet Reuss-Schleiz, till 1824 residensstad för furst-

liga linjen Reuss-L., har ett sundt och naturskönt läge nära Saale. 2,990 inv. (1905). Höjdkurort, 500 m. ö. h.; tre kraftiga järnkällor; säsong från början af maj till slutet af sept.; frekvens omkr. 900 patienter. J. F. N. Ln.

Lobērad (af grek. *lobo's*, flik), *bot.*, säges om ett blad med föga djupa inskärningar och hvars flikar äro trubbiga eller afrundade; exempel härpå äro ekens, särskildt vinterekens, blad. G. L—m.

Lobe Tobisundet. Se Flores 1.

Lo'bi olfactōrii, Luktlober, *anat.* Se Hjärnan, sp. 829.

Lobisa [låbi'sa], landskap. Se Babisa.

Lo'bkowitz (tjech. *Lobkowic*), gammal bömisk adelsslägt, som 1410 tog sig namn efter slottet L., har delat sig i flera linjer, af hvilka en ännu lefver i Österrike, en friherrlig gren af en annan i Bajern. Den förra erhöll 1624 riksfurstlig värdighet och 1786 hertigtitel af Raudnitz.

1. Wenzel (tjech. *Václav*) Eusebius, furste af L., österrikisk minister, f. 20 jan. 1609, d. 22 april 1677 i Raudnitz, tjänade under 30-åriga kriget i kejserliga hären, blef 1647 fältmarskalk och 1652 president i hofkrigsrådet, arbetade 1658 för Leopold I:s kejsarval och vardt 1669 efter furst Auerspergs fall ledande minister. Som sådan verkade han för godt förhållande till Frankrike och kejserligt envälde i Österrike och i Ungern, där han med blodig stränghet undertryckte en resning. Brytningen med Frankrike och fiender vid hofvet framkallade den frimodige och fritalige ministerns anklagande för högförräderi och 1674 hans förvisning till Raudnitz. — Jfr A. Wolf, "Fürst Wenzel L." (1869).

2. Georg (tjech. *Jiří*) Kristian, furste af L., hertig af Raudnitz, österrikisk politiker, f. 14 maj 1835 i Wien, d. 22 dec. 1908 i Prag, invaldes 1865 i bömiska landtdagen och 1873 i riksrådets deputeradekammare, där han jämte öfriga tjecher dock först 1879 tog säte och 1881 blef förste vicepresident. 1883 blef han ärftlig medlem af herrehuset samt geheimeråd och var under Hohenwarts ministär 1871 samt åter från 1883 öfverstelandtmarskalk i Böhmen; 1890 deltog han i underhandlingarna om den s. k. bömiska förlikningen (se Böhmen, sp. 883). I denna politiska verksamhet framträdde L. som ledare för den klerikalt och tjechiskt sinnade bömiska godsegaradeln vid kampen med tyskarna. Han verkade äfven för främjandet af folkundervisning i landthushållning, för den tjechiska litteraturen och för inrättandet af en bömisk vetenskapsakademi (1890). 1—2. G. W—k.

Loblinje, suturlinje. Se Ammoniter, sp. 859.

Lo'bnoje mjēsto, ry. Se Moskva.

Lob-nor. Se Lop-nor.

Lobo [lå'bå], Francisco Rodriguez, portugisisk skald, d. omkr. 1625, författade de tre herderomanerna *O pastor peregrino*, *A primavera* och *O desenganado*, enformiga och konstlade alster, i hvilka L. emellertid instrött herdepoesier af mycken friskhet. Dessutom märkas *O condestabre d Portugal* (1610—17), ett epos i 20 sånger på ottav rime, och *Corte na aldea* (1619), en samling pros konversationer med historiska inledningar, hvilk ansågos som mönster af prosastil.

Lobo [lå'bå], Eugenio Gerardo, spans skald, f. 1679 i Cuerva (Toledo), d. 1750, utmärk sig på den militära banan samtidigt med att ha skref poesi och kallades därför "capitán coplero" avancerade till generallöjtnant och blef genera guvernör i Barcelona. I sina första dikter var I gongorist, skref sedan graciösa coplas, eleganta d cimas. Hans författarskap omfattar såväl dramati som epik och lyrik. I Rivadeneiras "Biblioteca de a tores españoles", bd 37, har Cueto m. fl. gett litterärbiografisk studie öfver L., och där finnas i tagna komedierna *El tejedor Palomeque y martir de Toledo* och *El más justo rey de Grecia* föruto ett stort antal sonetter, romanser och decimas. L *Obras poéticas* utkommo 1858 (flera uppl.). Ad. H—

Loboit, *miner.*, en vid Gökum i Uppland i urkall sten förekommande varietet af mineralet idokras, so blifvit uppkalladt efter en portugisisk minister Stockholm, I. v. Lobo. P. T. C.

Lobos [lå'bås]. 1. Ö vid kusten af Uruguay vid La Platas mynning, 120 km. ö. om Montevide 28 m. hög. I maj och juni besökes den mycket f sälfångst. — 2. En af Kanarieöarna. — 3. Isla de Lobos, ögrupp utanför Perus kust, bestående af tre öar L. de Tierra, 25 km. från fastlande och de två L. de Afuera, 50 km. s. ö. om d förra och 80 km. från kusten. De hade förr myck stora guanolager; ensamt de på L. de Afuera skattats till 8 mill. ton. 1—3. J. F. N.

Lobos de Afuera [lå'bås de afω̂ä'ra], L. d Tierra [-tiä'rra]. Se Lobos 3.

Lobositz [lå'b-], tjech. *Lovosice*, stad i nor Böhmen, vid Elbe. 4,583 inv. (1901). Vid L. st en strid 1 okt. 1756 mellan preussarna under Fredr II och österrikiska armén under fältmarskalk Browne, som lämnade slagfältet, ehuru striden bl oafgjord. C. O. N.

Lobre [lå'br], Maurice, fransk målare, 1862, har sin specialitet i att måla tomma rum o fånga ensamhetens stämning och minnenas poes Bland hans arbeten äro interiörer från Versailles o Trianon, från katedralen i Chartres m. fl. L. representerad i Luxembourgmuseet, i staden Pari samling m. fl. G—g N.

Lobscouse [lå'bskaûs], eng. Se Lapskojs.

Lobstein [lå'bstajn], Jean Frédéric, fran författare af uppbyggelseskrifter, f. 1808 i Stras burg, d. 1855 i Basel, var 1832—41 lärare i kla siska språk vid lyceet i Mülhausen (öfre Elsass) o därefter predikant vid reformerta församlingar Freiburg (Schweiz) 1842, Odessa 1843—48, de Vosges 1849—52 och Basel. Bland L:s omtyck och mycket öfversatta arbeten må nämnas *Quelqu maladies spirituelles* ("Stötestenar på salighetsv gen", 1860), *L'anatomie de coeur* ("Blickar i me niskohjertat", 1862; 2:a uppl. 1864), *L'année chr tienne* (1856, 11:e uppl. 1895; "Det christli året", 1864—65; 3:e uppl. 1871), *Tägliche wec stimmen* (orig. på tyska; "Dagliga väckelseord" 1872, 3:e uppl. 1887) och *Dernières méditatio*

De sista betraktelserna", 1867; en annan svensk . "Sista betraktelser", s. å.). (J. T. B.)

Lobstein [lå'bstajn], Paul, franskfödd tysk protantisk teolog, f. 1850 i Épinal, blef 1877 e. o. 1884 ord. professor i dogmatik i Strassburg. I sin teologiska åskådning tillhör han närmast s. k. ritschlska riktningen. Bland hans arbeten nämnas *Die ethik Calvins* (1877), *Le dogme de naissance miraculeuse du Christ* (1890), *La istologie traditionnelle et la foi protestante* (1892; en traditionella kristologien och den protestantiska", 1894) och *Essai d'une introduction à la dogtique protestante* (1896). E. Bg.

Lobwasser [låb-], Ambrosius, tysk psalmist, 1515 i Sachsen, d. 1585 som juris professor i Königsberg, öfversatte till tyskan och utgaf 1573 Marots och Bezas öfv. af Davids psalmer till fransk vers. L:s sålunda tillkomna psalmer (med fyrstämmiga melodier vidtryckta) vunno, trots sitt ringa litterära värde, en högst vidsträckt utbredning bland de reformerte i Tyskland ända till 1700-talets början, men sågos med mindre blida ögon af lutheranerna. Fem lmer i 1693 års svenska psalmbok och två (n:r 3 och 460) i den nya af 1819 äro hämtade från L.

Lobås, *jaktv.*, ett fordom brukligt giller (se d. o.) fångst af lo, bestående af tre mot hvarandra vinrätt ställda, timrade väggar med en gafvelsida pen. Taket bildades af en på en bom rörlig ka, som, då betet (en uppstoppad hare, fågel e. d.) rördes, föll ned och tillstängde ingången. G. G.

Local government board [lå'u̯kl ga'vənmənt ɔd]. Se Board.

Locālis (lat., af *lo'cus*, ställe), näml. *cāsus*. Se asus 2, sp. 1237.

Local option [lå'u̯kl å'pʃən], eng., omröstning om drycksförbud. Se Lawson (sir W.) och Lolt veto.

Loca'nda (it., af *locāre*, hyra ut), värdshus, hotell, n för resande i Italien.

Locarno [låkärnå], ty. *Luggārus*, stad i schweika kantonen Ticino (Tessin) med naturskönt läge Maggias utlopp i öfre ändan af Lago maggiore n en af ändpunkterna för Gotthardsbanan. 3,603 . (1900; som kommun 4,314 inv.). Staden har fullkomligt italiensk prägel, liksom ock dess omningar med sin yppiga växtlighet påminna mera Italien än om Schweiz. L. har gymnasium, ar- och lärarinneseminarium och många privatlor. Liflig handel och besökta marknader. Luftort, 204 m. ö. h. i mildt klimat och skyddadt e. Säsong från midten af aug. till slutet af maj. kr. 4,000 kurgäster. — L. kom i början af 1300et under Milano och afträddes 1512 till Edsförbun, hvars fogdar förvaltade staden och grefskapet L. n "gemeine herrschaft" till 1798. L. lades då till ntonen Lugano i Helvetiska republiken och kom gen mediationen af 1803 till kantonen Ticino, hvars hufvudstad det var omväxlande med Bellinzona och Lugano, innan regeringens säte 1881 definitivt förlagts till Bellinzona. (J. F. N. Ln.)

Locate'lli [lå-], Pietro, italiensk violinist, f. 1693 i Bergamo, d. 1764 i Amsterdam, var elev af Corelli, reste mycket och slog sig ned i Amsterdam, där han inrättade ständiga konserter. Han var en betydande virtuos och särskildt en af de förste, som utbildade dubbelgreppen (det flerstämmiga spelet) på violinen. Af hans många kompositioner äro åtskilliga upptagna i Alards och Davids skolverk och några sonater nyutgifna för Pariskonservatoriet (1801). A. L.*

Locate'llis lampa, *fys.*, en enkel oljelampa med fyrkantig veke utan lampglas, men försedd med reflektor. En sådan lampa använde Melloni som lysande värmekälla vid sina berömda försök öfver det strålande värmet. R. R.*

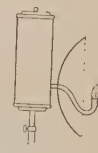

Locātio et condūctio, lat. Se Legoaftal.

Locativus (lat., af *lo'cus*, ställe), näml. *cāsus*. Se Kasus 2, sp. 1237.

Loccenius [låkksēn-], Johan, universitetslärare, rättslärd, häfdaforskare, f. 13 mars 1598 i Itzehoe i Holstein, där fadern, Albrecht Lochen, var borgare, d. 27 juli 1677 i Uppsala, studerade i Helmstedt, Rostock och Leiden, promoverades 1625 på sistnämnda ställe till juris doktor och blef s. å. på Joh. Skyttes föranstaltande kallad till Uppsala som e. o. professor i historia, i hvilket ämne han 1627 blef ord. lärare. Därmed förenade han från 1628 äfven den efter Simonius lediga skytteanska professuren ända till 1642, då Freinsheim inkallades. Under denna tid hade L. 1634 blifvit förflyttad till en professur i juridiska fakulteten, men utbytte densamma 1648 mot bibliotekarieplatsen, hvilken befattning han bibehöll till sin död. Dessutom hade han af Kristina 1648 blifvit utnämnd till e. o. och 1651 till ord. rikshistoriograf, hvarjämte han 1666 kallades till professor honorarius i juridiska fakulteten, i hvilken egenskap han verkligen föreläste under tre år. Tillika utnämndes han 1666 till assessor i det då i Uppsala inrättade Antikvitetskollegiet, hvars preses han blef efter Stiernhielms död (1672). L:s lif bildar ett af de vackraste bladen i universitetets och den svenska vetenskapens häfder, i hvilka han, en polyhistor i ordets egentliga mening, inristat sitt namn genom arbeten på historiens, fornforskningens, latinets, vältalighetens och rättsvetenskapens vidsträckta områden. Genom skarpsinne, kritisk blick och ovanlig lärdom var han i stånd att på hvarje fält lämna efter sig ett fullgodt arbete, hvars värde länge öfverlefvat hans egen tid. Och en outtröttlig arbetskraft, understödd af en till det sista orubbad hälsa, medgaf honom att oupphörligt rikta vetenskapen med nya arbeten.

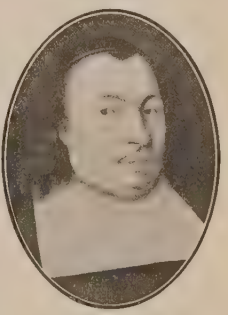

Förutom 23 i disputationsform utgifna skrifter offentliggjorde han 40 andra större eller mindre arbeten och efterlämnade ändock åtskilliga i handskrift. De flesta af dem utgåfvos först i Sverige, om de också sedan omtrycktes i utlandet, men af några utkom första upplagan i utlandet. Hans edition af Curtius upplefde 20 upplagor, af hvilka blott en i Sverige. — Inom historien och rättsvetenskapen skapade han sig i främsta rummet ett stort namn. Den svenska häfdaforskningen var ännu i sin begynnelse. Olaus Petris och Messenius' arbeten voro blott i handskrift tillgängliga. Däremot hade Tegels stora krönika öfver Gustaf I blifvit offentliggjord, och den första sammanhängande framställningen af Sveriges historia, Laurentius Paulini Gothus ''Historia arctoa'', hade utkommit redan 1636. Men L:s arbete *Rerum suecicarum historia*, som första gången utkom 1654, lämnade ärkebiskopens långt bakom sig. Det bröt i själfva verket en ny väg för häfdaforskningen, ty författaren hade, med riktigare blick för den historiska kritikens fordringar, sträfvat att både, där så lät sig göra, ösa ur de ursprungliga källorna och tillika sofra deras vittnesbörd. Och framställningen var sammanhängande och klar, stundom liflig. Med outtröttlig ifver underkastade han detta verk en ny omarbetning och gaf det tillika en fortsättning ända till Karl X:s död i de nya upplagor, som utgåfvos 1662 och 1676. Äfven på närliggande områden, såsom fornkunskapen och geografien, arbetade L. med framgång. Hans *Antiquitatum sveogothicarum libri tres* (utg. 1647, 1654, 1670 och 1676; andra och fjärde gången tillsammans med hans historia) försvara godt sin plats bland öfriga arbeten från den tid, som med sådan ifver lade sig vinn om allt hvad som rörde svensk fornhistoria. De vittna om ett djupt intresse för den inre samhällshistorien, något, som man kunde vänta af den man, hvilken först förstått att vid universitetet ge den svenska rättens historia dess berättigade rum. L. idkade jämväl geografiska studier. Han fick nämligen af regeringen (genom bref af 28 mars 1661) i uppdrag att utarbeta en latinsk beskrifning, som skulle åtfölja Dahlberghs välbekanta verk ''Suecia antiqua et hodierna''. Denna *Descriptio regni Sueciæ* blef aldrig fullbordad, ej heller utgifven, men handskriften finnes ännu i behåll och är ej utan intresse för sin tid.

Sitt största anseende har L. dock förvärfvat inom området af den svenska rättsvetenskapen, hvilken han, ehuru han var professor i romersk rätt och i detta ämne både föreläste och utgaf en mängd afhandlingar, dock med förkärlek och lågande ifver bearbetade. Före hans tid kan man knappt tala om något svenskt rättsvetenskapligt studium vid universitetet. Men genom honom kallades det till fullt lif, och hans universitetsarbete har verksamt bidragit att skapa den krets af män, som under Karl XI egnade sig åt den nya lagens utarbetande. L. kan därför med fullt skäl vid sidan af Stiernhielm och Stiernhöök räknas som en af den svenska rättsvetenskapens fäder. Främsta rummet af hans arbeten härvidlag intar *Synopsis juris privati* (1648, 1653, 1673). Det var den första handbok i svensk rätt, som erbjöds vår studerande ungdom, och har därigenom spelat en stor roll i de juridiska studiernas utveckling. I den sista upplagan tillade han en kort systematisk öfversikt af Sveriges gällande statsrätt, *Synopsis juris publici*. Hans *Lexicon juris sviogothici* (164 1651, 1665, 1674), en förklarande ordbok till vå gamla lagböckers termer, skulle för dem, som följ efter honom, erbjuda ett välbehöfligt hjälpmed hvars afsaknad han, i början en främling för vå språk, säkerligen fått på ett kännbart sätt erfa L:s latinska öfversättningar däremot af åtskilli af dessa lagar ha af den störste kännaren af d samma blifvit strängt bedömda som vittnande vårdslöshet och ofullständig insikt i språket. N man dock besinnar, hvilka svårigheter reste sig honom, som utlänning, äfvensom att verkligt språ vetenskapliga studier då ännu voro så svagt utve lade, torde man äfven här kunna skänka honom erkännande. Särskildt tacksam måste man vara det, att sålunda utlandets lärde kommo i tillfä att taga kännedom om våra gamla lagar. Öfversä ningarna af lands- och stadslagarna utgåfvos red i hans lifstid (1672, 1675), men af landska lagarna utkommo endast öfversättningarna af Vä göta- och Upplandslagarna, och detta först ef hans död genom C. Lundius' och O. Rudbecks f sorg. Sin bibliotekariessysla, hvilken med tid små behof och ännu mindre tillgångar, ej ställ några betungande kraf på sin innehafvare, skö han samvetsgrant. Man har mindre riktigt påstå att han upprättade den första katalogen öfver b samlingen, ty en sådan, utarbetad af hans företrä dare, L. Tolfstadius och Haqv. Andreæ Granæ samt redan 1641 fullbordad, finnes ännu i behå men riktigt är, att en ny dylik under L:s tid arbetades. Hos sin samtid åtnjöt han stort vet skapligt anseende, och hos alla, som kommo i röring med honom, ingaf han odelad aktning nom sitt fridsamma väsen och sin bottenärl karaktär. C.

Loch [lå'ch], högskotska benämningen på så sjö som fjord, motsvarande iriska *lough*.

Loch [lå'ch], Henry Brougham, lord brittisk koloniguvernör, f. 23 maj 1827, d. 20 j 1900, deltog som ung officer i kriget mot sikerna 18 och Krimkriget 1854—56, åtföljde lord Elgin dennes båda beskickningar till Kina 1857—58 1860 (se Bruce, sp. 321) och hölls sistnämnda förrädiskt gripen under de förberedande fredsf handlingarna, i flera veckor i mycket hårdt kinesi fängelse. L. var 1863—82 guvernör öfver ön M adlades 1880 (sir Henry L.), var 1884—89 guver i Victoria samt juni 1889—mars 1895 guvernör öf Kapkolonien och ''high commissioner'' för britti Syd-Afrika. På sistnämnda post stödde L. energi Rhodes' sträfvanden för det brittiska väldets utbr ning i nuv. Rhodesia samt nödgade boerna att af sina eröfringsförsök n. om Limpopo (1890—9 Han sökte samtidigt uppgörelse med president Krüger rörande Swaziland och afslöt med hon en öfverenskommelse, som gaf Transvaal tillträ till hafskusten strax ö. därom, dock under villk af dess anslutning till sydafrikanska tullunio (1890). Då Krüger ej uppfyllde villkoret, f mådde L. den liberala ministären i hemlandet medge brittisk annektering af områdena ö. om Swa land mellan Natal och de portugisiska kolonier sydgräns, hvarigenom boerna definitivt utestäng från hafvet (mars 1895). Efter sitt afskedstagan s. å. upphöjdes L. till peer (baron L. of D l a w). Vid sydafrikanska krigets utbrott utrust

n en beriden trupp, ''Loch's horse''. L. utgaf 69 *Personal narrative of lord Elgin's second ibassy to China*. V. S–g.

Lochaber [låchä′bo], landskap i Skottland, däraf mn på en gammaldags skotsk stridsyxa med långt aft. Vid yxans öfre ända sitter ofta en hake, för t därmed draga ned fienden från hästen.

Lochäg. Se Lochos.

Lo′chau, Lochauheden. Se Annaburg.

Loch Awe [låch-ä′], sjö. Se Awe.

Lochem, stad i nederländska prov. Gelderland, l Ijssels biflod Berkel. 4,243 inv. (1903). Många rfverier; tillverkning af maskinremmar. J. F. N.

Lo′cher, Jakob (''Philomusus''), f. 1471, d. 28, blef Seb. Brants (se d. o.) lärjunge i Basel. ter studier vid andra tyska universitet vistades n i Italien till 1493. Från 1495 föreläsare i Freirg (Breisgau), började han en litterär verksamhet, m skulle göra honom ryktbar. 20-årig hade han kejsar Maximilian utnämnts till ''poëta laureatus''. Lector in poësi'' i Ingolstadt, dref han ifrig proganda för humanismen, i häftig kamp med den olastiska teologien, illa anskrifven för sitt renässlif. L. måste slutligen återvända till Freiburg 03, men blef afsatt 1506. Han blef dock återllad till Ingolstadt af hertig Albrekt af Bajern. , som tog ställning mellan de äldre humanisters konservativa doktrinarism och de yngres frivola lfsvåld, blef alltmera isolerad. Från 1507 drog n sig ur striden, förde ett bättre lif och utöfvade lysande lärarverksamhet. L. författade c:a 40 rifter, många bland dem poetiska, ofta skarpt tiriska. J. C.

Lo′cher, Karl, dansk målare, f. 21 nov. 1851 Flensborg, har delvis utbildat sig vid Köpenhamns nstakademi och är en af den danska skolans duktire marinmålare. Bland hans arbeten må nämnas *tter storm; fiskare gå ut till sjöss för att kasta dar* (1881), *På atlanten* (s. å., Göteborgs muum), *Sommardag på Köpenhamns redd* (1883), *egatten Jylland på Atlantiska hafvet* (s. å.), *Vinrdag vid Hornbæk* (Konstmuseet), *Slaget vid Helgond* (1905, i konungens af Danmark ego). L. har fört äfven förträffliga etsningar och har varit lätre i etsning. Ph. W.*

Loch Ericht [låch-e′richt], sjö. Se Ericht.

Loches [låʃ], arrondissemangshufvudstad i frana dep. Indre-et-Loire, vid floden Indre, 39 km. s. ö. från Tours. 3,751 inv. (1906). Vinodling, rtillverkning, garfverier, hästhandel. Staden, en de mest pittoreska i mellersta Frankrike, ligger d foten af en bergshöjd, på hvilken står det gamla ttet, under medeltiden en första klassens fästning, ngifvet af en 2 km. lång yttre mur och bestående en kyrka (nu stadskyrkan), grundlagd på 900let och i några afseenden unik i fransk arkitektur, kunglig borg (nu underprefektur), byggd af Karl II och bebodd af flera franska konungar, samt den entliga fästningen, som slutligen blef statsfängelse, ars fasor nästan gingo upp mot Bastiljens. I en borgens salar står Agnes Sorels sarkofag (före n stora revolutionen i kyrkan).

Loch Fyne [låch-fä′n], vik. Se Fyne.

Lochgelly [låchge′li], stad i skotska grefsk. Fife, km. n. v. om sjön Loch Gelly. 5,472 inv. (1901). enkolsgrufvor och järnverk. J. F. N.

Lo′chier, *med.* Se Afslag 2. Vid alltför ymnigt uppträdande har flytningen fått namn af lochiorrhagi (af grek. *rhegnȳnai*, spränga). F. B.*

Lochiomētra (af grek. *lo′chia*, rening, och *mētra*, lifmoder), *med.*, en ansamling af lochier (se Afslag 2) i lifmodern.

Lochiorrhagi, *med.* Se Lochier.

Loch Katrine [låch kä′trin], sjö. Se Catherine, Loch.

Lochlann [lå′chlän], ''fjordlandet'', de forne irernas namn på de skandinaviska länderna, särskildt Norge. — Lochlannach, en man från dessa länder, oftast rätt och slätt norrman. Iriska författare omnämna finnlochlannaigh, de ljuse, blonde lochlannerna, d. v. s. norrmän, och dubhlochlannaigh, de mörke lochlannerna, d. v. s. daner. — Litt.: A. Bugge, ''On the Fomorians and the norsemen, by Duald Mac Firbis. The original irisk text, edited, with translation and notes'' (1905). K. V. H.

Lochlannach. Se Lochlann.

Loch Leven [låch-lī′vn]. Se Leven.

Loch Lomond [låch-lå̈′mond]. Se Lomond.

Lochmann, Ernst Ferdinand, norsk läkare, f. 12 okt. 1820 i Kristianssand, d. 14 maj 1891 i Kristiania. Han tog studentexamen 1838 och 1843 med. examen med utmärkelse, ett vitsord, som aldrig förut getts. Året därpå blef han universitetsstipendiat och utnämndes 1845 till kompanikirurg, 1862 till kårläkare i Kristianssand. 1865 förordnades han att vid Kristiania universitet föreläsa farmakologi, toxikologi och hygien samt utnämndes 1867 till professor i medicin. Vid Uppsala universitets jubelfest 1877 blef han med. hedersdoktor. 1865 var L. norsk medlem af en i Stockholm nedsatt kommitté för reviderande af de tre nordiska ländernas farmakopéer och från 1867 led. af norska farmakopékommittén, i hvars arbete, ''Pharmacopoea norvegica'' (2:a uppl. 1870), han hade en väsentlig andel. De sista åren af sitt lif var han blind. I norska medicinska tidskrifter offentliggjorde han åtskilliga afhandlingar i hygien och farmaci, och i tidningspressen deltog han med ifver i behandlingen af dagens frågor. Redan på 1860-talet häfdade han tuberkulosens, leprans och de akuta epidemiska febersjukdomarnas specifika karaktär och smittsamhet samt möjligheten att bekämpa dem genom isolering och desinfektion; han banade därigenom väg för moderna synpunkter på dessa frågor inom norska läkarkåren. I politiska, religiösa och filosofiska frågor intog han en fientlig hållning gentemot hvarje ny rörelse. — A. C. Bang utgaf 1891 L:s *Populære opsatser, afhandlinger, erindringer og anmeldelser* (1891). O. A. Ö. (K. V. H.)

Lo′chner, Stephan, tysk målare, tillhörande Kölnskolan, f. i Mersburg vid Konstanz, d. 1451. Man känner om honom, utom dödsåret, endast, att han 1442 och 1444 köpte sig hus, att han 1447 och 1450 invaldes i rådet. Det verk, som hufvudsakligen tillskrifves honom, är den berömda *Dombilden* i Köln, ett af medeltidens yppersta verk. Det består af en midtbild med två flyglar, på hvilkas utansida Marias bebådelse är afbildad. Midtbilden (se fig.) framställer Konungarnas tillbedjan, och sidoflyglarnas innansidor visa staden Kölns skyddshelgon S. Gereon och S. Ursula med de 11,000 jungfrurna. Anordningen är ädel och högtidlig, ansiktsdragen icke utan en kraftig realism, likasom äfven kroppsbildningen;

de kvinnliga figurerna äro utmärkta för fin älskvärdhet. Bildens uppkomsttid sättes icke tidigare än 1426 och icke senare än 1448. Af öfriga mäster Stephan med större eller mindre säkerhet tillskrifna

Konungarnas tillbedjan, midtbild i Lochners dombild, Köln.

bilder är den förnämsta *Die jungfrau im rosenhag*, nu i Kölns museum. F. ö. finnes ett stort antal bilder, som genom uppfattning och utförande tyda på ett liknande ursprung och därför äro att räkna till denne mästares skola, hvilken bildar öfvergången från gotikens ideala stil till den realism, som vid midten af 1400-talet, genom inflytande från van Eycks skola i Nederländerna, började framträda äfven i den tyska konsten. C. R. N.*

Lochnēra, *bot.* Se Vinca.

Loch Ness [låch-ne's], sjö. Se Ness.

Lo'chos, underafdelning inom de forngrekiska krigshärarna. Under äldre tider synes en lochos ha växlat högst betydligt i styrka. Sannolikt var den äfven olika inom olika staters krigshärar. I de mot slutet af 5:e årh. f. Kr. uppkommande grekiska legohärarna utgjordes en lochos i regel af 100 man och motsvarade således närmast våra kompanier. Hvarje lochos hade sin egen anförare, hvilken kallades lochāg (grek. *lochago's*, d. v. s. ''lochosförare'', af *lo'chos* och *a'gēin*, föra). A. M. A.

Lochteå (fi. *Lo'htaja*), kustsocken af Pedersöre härad och Gamlakarleby domsaga, Vasa län, Finland. Areal 426 kvkm.; befolkningen, finsk, 3,623 pers. (1909). L. utgör ett konsistoriellt pastorat af 3:e kl., Åbo ärkestift, Gamlakarleby prosteri. — I L. afslöt fältmarskalk Klingspor 29 sept. 1808 med ryssarna ett stillestånd på obestämd tid, gällande för hela krigsstyrkan i Finland. Det uppsades 19 okt. s. å. af sandelsska härens motståndare, Tutjkov. A. G. F.

Loch Uskavagh, hamn. Se Benbecula.

Lo'chvitsa, kretsstad i ryska guv. Poltava, vid Sula, biflod till Dnjepr. 8,917 inv. (1897). Flera skolor, spannmålshandel. J. F. N.

Lo'ci communes, lat. Se Locus.

Lock, *jaktv.* Se Lockskytte.

Lockarp, socken i Malmöhus län, Oxie härad. 507 har. 266 inv. (1910). Annex till Fosie, Lunds stift, Oxie kontrakt.

Locke [lå'k], John, Englands ryktbaraste filosof f. 29 aug. 1632 i Wrington i närheten af Bristo d. 28 okt. 1704 i Otes (Essex), kom 1652 till Chris church-college i Oxford. I skolan hade han plåga med latinstudier efter ensidigt grammatisk metod, med utanläsning och med författande af latinska uppsatser om ämnen, som han icke förstod. Vid universitetet härskade ännu i det stora hela skolastiken, i hvars former man sökte inpressa den puritanska lifsåskådningen. Både form och innehåll stötte L:s frisinne. Snart öfvergaf han därför de teologiska och klassiska studier, åt hvilka han först egnat sig, o beslöt i stället att bli läkare. För riktningen i ha tänkande blef det betydelsefullt, att han icke so Cartesius grundlade sin bildning på matematiska st dier, utan på kemiska och medicinska. Kemisten Boyle och den medicinske reformatorn Sydenha hvilka båda häfdade, hvar inom sitt vetenskapsomr de, de experimentella och empiriska metodernas b tydelse, utöfvade på honom stort inflytande. De fil sofiska intressena väcktes hos honom genom studiet Cartesius' skrifter, men han studerade också Hobb och Gassendi. Af sin svaga hälsa hindrades h från att bli praktiserande läkare. Ett år ti bragte han som legationssekreterare vid bra denburgska hofvet (1665), men återvände dä från till Oxford. Lord A. Ashley, den sed som earl af Shaftesbury ryktbare politikern, up tog honom 1667 som vän, sekreterare, läkare o uppfostrare för sin son (fader till moralfilosofen Sha tesbury) i sitt hus i London, och därefter blef L:s lefnadsöden på det närmaste anknutna till den hans gynnares. Då Shaftesbury 1672 blef lordka sler, gaf han L. en hög statstjänst, likaså 1679, han blef premiärminister, men båda gångerna fö lorade L. sina befattningar, då hans gynnare stö tades (1675, 1682). Redan 1668 hade han gjort resa till Frankrike och Italien, och åren 1675— tillbragte han i Paris och Montpellier. Då Shafte bury, som deltagit i en sammansvärjning, flydde t Holland, följde äfven L. hans exempel och tillbrag i Holland åren 1683—88, hvarunder han var ene gisk verksam både som författare och politiker, sä skildt arbetade han på sina tre bref om tolerans (1689, 1690, 1692), samt på sitt förnämsta ver *An essay on human understanding* (färdigt 168 utdrag på franska i Le Clercs ''Bibliothèque u verselle'' 1688; fullständig engelsk uppl. i 4 1690, ny uppl. 1894). L. stod i nära förbindel med prinsen af Oranien, och så snart denne geno fört 1688 års revolution och blifvit Englands konun vände L. åter till sitt fädernesland, där den n konungen förlänade honom höga statsämbeten, fö vid appellationsdomstolen, sedan i ministeriet för ha deln och kolonierna. Under ett årtionde utöfva L. ett betydelsefullt inflytande, hvarvid han verka för religionsfrihet och tryckfrihet, för myntreform och för förbättringar i fattigvården. Revolutione

ar förfäktade han i *Two treatises on government* 90), *om myntreformen* utgaf han tre uppsatser 92—95; 1693 utkommo *Some thoughts on cation* och 1695 *The reasonableness of christia-y*. 1697 drog L. sig från det offentliga lifvet och bragte sina sista år i Otes hos sir Francis Masham m. en dotter till filosofen Cudworth). Efter hans utkommo *On the conduct of the understanding* 06) och *Elements of natural philosophy* (s. å.). dt, människovänligt sinne samt ärlig sanningskär- och fast tro på den politiska och den individuella etens betydelse äro de för L:s personlighet mest ärkande karaktärsdragen.

:s teoretiska filosofi, som han framställ- i ''An essay on human understanding'', är vä- ligen ett försök att lösa den *kunskapsteoretiska* gan om giltigheten och gränserna för våra kun- per, men denna identifierar han med den *psyko- ska* frågan om kunskapernas uppkomst. Få vi t veta, huru våra kunskaper uppstå, så följer gt hans mening däraf omedelbart, hvilka af dem sanna, hvilka falska, och huru långt öfver huf- vår kunskapsförmåga sträcker sig. Han börjar framställning med ett bestämdt förnekande af rationalistiska läran om ''medfödda idéer'', hvar- han gör sig kritiken lätt genom att taga uttrycket r orden, så att därmed skulle menas begrepp r omdömen, som från födelsen finnas hos alla niskor. Några sådana för alla gemensamma na icke uppvisas. Närmast har man tänkt sig a moraliska och religiösa grundsatser eller sådana ska principer som motsägelselagen vara ''med- la idéer'', men alla dessa grundsatser äro okända barn, vildar och flertalet obildade människor. Ett n vet mycket tidigare, att sött icke är surt och ris icke ett körsbär, än det fattar tanken: A är icke-A. Det är icke denna sats själf, som är dfödd, men väl förmågan att på en viss utveck- sgrad tänka den; men i den bemärkelsen äro våra idéer medfödda, ty naturligen kunna vi ej a någon af dem utan en motsvarande medfödd någa, ett naturligt anlag. Sanningen är enligt att vår kunskapsförmåga urspr. är som ett hvitt, rifvet papper, å hvilket först erfarenheten skrifver ord, som utgöra våra kunskaper. Genom intryck våra yttre sinnen få vi *sensationer*, medelst hvilka ära känna tingen och deras egenskaper. Därjämte vi en inre erfarenhet, med hvilken vi under form ''reflexioner'' uppfatta våra egna inre själstill- nd. På en af dessa vägar uppstå hos oss alla la idéer, hvarvid medvetandet förhåller sig öfver- ande passivt, mottagande. Af dessa enkla idéer lar så medvetandet på aktivt sätt *sammansatta* er genom kombination, komparation och abstrak- samt med tillhjälp af språket, som namnger erna. Med afseende på idéernas sanningsvärde ler om de enkla reflexionerna, att de otvifvelaktigt svara de själstillstånd, som vi i och med dem upp- a. Likaså kan det icke lida något tvifvel, att vi uppfatta en viss sensation, t. ex. af grön g, vi verkligen ha en grönförnimmelse. Däremot det vara tvifvelaktigt, om vi därmed komma verkliga egenskaper hos den yttre verkligheten. det anförda exemplet förnekar L. detta, i det upptager kemisten Boyles särskiljande mellan å sidan idéer om *primära kvaliteter*, som verkligen as hos tingen i samma form, som de af oss upp- fattas, och å den andra idéer om *sekundära kvali- teter*, som om de ock ha en viss regelbunden motsva- righet i de tingens egenskaper, som orsaka sinnesin- trycken, dock ha fått en särskild form genom vårt uppfattningssätt. Till primära kvaliteter hos tingen räknar han soliditet, utsträckning, figur och rörelse. Alla andra med sinnena fattade kvaliteter äro sekun- dära, t. ex. färger, toner o. s. v. De sammansatta idéerna, som uppkomma genom en viss självverksam- het af vårt förstånd, ha i detta sitt uppkomstsätt ingen allmän garanti för sin sanning, utan måste an- språken på kunskapsvärde särskildt pröfvas för hvar och en af de olika arterna bland dem. Framför allt underkastar L. substansbegreppet en sådan pröfning. Detta begrepp är enligt hans åsikt hvarken en med- född idé eller ett omedelbart erfarenhetsfaktum, utan produkt af en tankeverksamhet. Allt hvad vi er- fara om ett ting utgöres af dettas egenskaper, men som substrat eller bärare af dem tänka vi oss den s. k. substansen. Att en sådan finnes, anser L. vara självfklart, då han anser det vara orimligt att antaga egenskaper, som ej äro egenskaper hos något. Men hvad detta något, som har egenskaperna, själft är, kunna vi alls icke tänka eller säga, då ju hvarje svar på en fråga därom blir angifvandet blott af en egenskap. Till de sammansatta idéerna räknar L. ock kausalitets-begreppet, hvars objektiva giltighet han ej sätter i fråga. Att det finnes en absolut sub- stans, Gud, anser han bevisadt genom att världen måste ha en högsta orsak. — Sanning eller falskhet kan utsägas endast om omdömen. Ett begrepp är i och för sig hvarken sant eller falskt, utan blir det först genom att om något utsägas. Omdömena in- delar han i följande hufvudarter: 1) omdömen om identitet eller motsats mellan våra föreställningar; 2) omdömen, i hvilka icke identiska, men heller icke motsatta föreställningar sättas i logiskt förhållande till hvarandra, t. ex. i bevisade matematiska satser; 3) omdömen ang. någots existens; 4) omdömen om koexistens eller ''nödvändigt sammanhang''. Om våra begrepp äro tillräckligt klara, så inse vi ome- delbart deras inbördes identitet eller motsats. Däri- genom erhålla omdömen af den första arten intuitiv visshet. Ur på sådant sätt erhållna axiom kan man sedan bevisa omdömen af den andra arten, som däri- genom få demonstrativ visshet. Sådan är enligt L:s åsikt möjlig ej blott inom matematiken, utan äfven inom moralläran. Existentialomdömena ega antingen intuitiv visshet (om vår egen existens) eller demon- strativ (om Guds existens) eller ock genom analogislut en hög grad af sannolikhet (om andra personers exi- stens). Omdömena af den ofvan nämnda fjärde arten ega hvarken intuitiv eller demonstrativ visshet och kunna, då de grunda sig på enskild erfarenhet, aldrig nå rangen af allmängiltiga och nödvändiga sanningar. Då naturvetenskaperna, så vidt de ej äro tillämpad matematik, bestå af denna sorts om- dömen, så kunna de enligt L. ej nå samma grad af vetenskaplighet som matematiken och moralläran. Denna slutpunkt i L:s kunskapsteori visar nogsamt, att han icke är radikal sensualist, utan att tvärtom hans empirism är uppblandad med ej så litet af rationalism.

Inom *moralläran* och *religionsfilosofien* fasthåller L. sitt förnekande af de medfödda idéerna. Men, som sagdt, anser han sig i erfarenheten finna stöd för ett bevis för Guds existens. I samband därmed

antager han möjligheten af en naturlig teologi, grundad blott på förstånd och erfarenhet. Men flertalet människor har ej tillräcklig bildning, tid och intresse för att med en sådan religionslära fylla sina andliga behof. Därför har Gud, jämte sin medelbara uppenbarelse i naturen, skänkt oss en omedelbar uppenbarelse i kristendomen, hvars verkliga innehåll på ingen punkt strider mot förståndet. Det är därför just vårt förstånd, som säger oss, att vi böra omfatta den kristna tron på Jesus såsom frälsare och på det af honom framställda sedliga idealet. Människans handlingar bedömas efter deras förhållande till följande lagar, som genom belöningar och straff inverka på vår lycka: 1) den *gudomliga* lagen, på grund af hvilken man skiljer mellan plikt och synd; 2) den *borgerliga* lagen, som leder till skillnaden mellan oskyldiga handlingar och brott; 3) den *offentliga meningens* lag, som ligger till grund för omdömen om dygd och last. På öfverträdelser af den första lagen följer osalighet i lifvet efter detta, af den andra juridiska straff och af den tredje medmänniskors ogillande. De två senare lagarna böra bringas i öfverensstämmelse med den första, som endast genom den blir fullt verksam bland de bristfälliga människorna. L. har ej förnekat, att det finnes ett moraliskt rätt och godt i och för sig, som omedelbart uppfattas af vårt förstånd och sanktioneras af Guds vilja. Hans betonande af dygdens samband med lyckan och de orätta handlingarnas med olycka afser icke själfva moralprincipen, utan moralens utsikter att af människorna bli förverkligad.

Inom *statsläran* bekämpar L. å ena sidan R. Filmers lära om ett patriarkaliskt konungadöme med Guds nåde (framställd till försvar för Stuartarnas maktanspråk) och å andra sidan den form af absolut monarki, som Th. Hobbes anvisat som den enda räddningen från ”allas krig mot alla” i naturtillståndet. Konungamakten har ej en patriarkalisk rätt öfver undersåtarna, ty fadersväldet upphör vid barnens myndighet, och kan ej heller för sina absolutistiska anspråk åberopa en gudomlig instiftelse, ty underordnandet är en yttring af statsmedlemmarnas fria vilja och den styrande kan åberopa en gudomlig rätt, endast så länge han som lagens högste vårdare styr med folkets vilja. Naturtillståndet är icke ett krigstillstånd. Redan före staten finnes en rätt, som en hvar har öfver sin egen person och sin egendom. Men i saknad af en allmän lag och en gemensam rättskipning blir naturtillståndet ett tillstånd af osäkerhet och bristande rättsskydd. Därför träffa medborgarna en fri öfverenskommelse om upprättandet af en statsmakt, och den öfverenskommelsen förnyas i tysthet af en hvar, då han, till myndiga år kommen, intager sin plats i en viss stat. Då statsfördragets syfte är värnandet af individernas frihet, kan det icke, såsom Hobbes lärde, innebära afståendet af denna frihet; statsmakten måste därför förbli i folkets händer. Folkets vilja tillkännages genom majoritetsbeslut, hvilka böra gå ut på att värna individernas rätt och frihet. Den högsta statsmakten är den lagstiftande, som folket utöfvar genom valda representanter, utan hvilkas samtycke heller inga skatter få utskrifvas. Den utöfvande makten lämnas bäst i ens hand, konungens, som ock bör ha den federativa makten, bestämmandet af förhållandena till andra stater. Rättskipningen bör utöfvas af självständiga domare. Konungen står själf under lagen, och bryter h mot den, så återvänder suveräniteten till folk hvars trohetsed gäller lagen och ej en lagbrytan despot. Revolutionen blir ett berättigadt nödvä mot en rättskränkande monark.

L:s *pedagogiska åsikter* bestämdes dels af ha motvilja mot den skolastiska och humanistiska form lism, som han själf fick lida under i skolan och universitetet, dels af det humanitetsideal, som honom utbildats under hans senare lif bland hö bildade, engelska statsmän och ämbetsmän, hv jämte han tydligen påverkats af Montaignes skrif och sina medicinska studier. Sitt hufvudarbete uppfostran börjar han med att citera Juvenal maxim om en sund själ i en sund kropp och m kloka föreskrifter för den kroppsliga uppfostra hvarvid han med någon öfverdrift tillräder härdan af barnens kroppar. Uppfostrans viktigaste uppg ser han i den moraliska karaktärsbildningen gen vana, föredöme och vädjan till barnens hederskän och förstånd, i syfte att lära dem behärska si begär. Samtidens missbruk af kroppsstraffen ha i L. en afgjord motståndare. Däremot kräfde h hänsyn till barnens individualitet och ville, att dervisningen under barnaåren skulle göras så roa som möjligt. I jämförelse med den kroppsliga moraliska uppfostran tillmätte han den bokliga bi ningen en underordnad betydelse och fordrade, ungdomen skulle studera endast de ämnen, af hvil de verkligen kunde ha nytta i lifvet. L:s ”So thoughts on education” hade urspr. formen af br i hvilka han gaf sin vän Clarke råd rörande sätt, hvarpå denne borde uppfostra sin son. D för handlar skriften närmast endast om en enge gentlemans uppfostran, och man kan då förs hvarför L. under de engelska skolornas dåliga t stånd tillrådde uppfostran i hemmet af enskild inf mator framför skolgång. Men i en skrifvelse den engelska regeringen föreslog han (1697) u rättandet af *arbetsskolor*, i hvilka de fattiges b från 3 till 14 års ålder skulle både få mat lära sig arbeta.

L:s skrifter ha utöfvat ett så stort historiskt flytande, att hela upplysningstidens viktigaste tan riktningar kunna föras tillbaka därtill inom filos politik och pedagogik, och än i dag kan detta flytande spåras inom den filosofiska positivismen psykologismen, den teologiska rationalismen, den p tiska konstitutionalismen och den pedagogiska ut tarismen. Om vi vid studiet af hans skrifter m märka det bristande djupet i undersökningarna, beror detta helt visst på, att dels så mycket af i dem framställda åsikterna redan upptagits i tids allmänna bildade föreställningssätt och där förefaller oss självklart och dels hans efterföljar såsom framför andra Hume och Kant inom kunska teorien, Mill och Bain inom psykologien, de engel ”fritänkarna” och de tyske rationalisterna in teologien, Montesquieu inom politiken och Rousse inom pedagogiken, just tack vare att hans förar ten för länge sedan fört problemen från den stå punkt, på hvilken han lämnade dem. — L:s samla skrifter utkommo i 3 bd 1714, i 9 bd 1853; ha filosofiska skrifter ha utgifvits i 2 bd 1854 och sen af St. John i Bohns ”Standard library” (1867—6 Hans biografi har skrifvits af lord King (1830) F. Bourne (1876) och Fechtner (1898). Engels

nografier öfver L. ha utgifvits af Fowler (1880) i Fraser (1890). V. Cousins ''Philosophie de L.'' de 1873 utkommit i 6 upplagor. F. ö. finnes ande enskilda frågor en mycket omfattande Locke-eratur. L:s namnteckning meddelas å pl. I till . Autograf. S—e.

Locke [lå'k], David Ross, nordamerikansk fattare, f. 1833, d. 1888, har under pseudony-n Petroleum V. Nasby skrifvit en mängd d bifall mottagna humoristiska arbeten, af hvilka svenska öfversatts ''Österländsk frukt i vester-ldska skålar'' (1876).

Lockes stålbandkedja [lå'ks]. Se Kätting, 600.

Lockes vätska [lå'ks], *kem.*, en lösning af blo-ts mineraliska beståndsdelar i samma koncentra-n som i själfva blodet med en tillsats af 0,1 proc. ufsocker. Lösningen användes vid fysiologiska un-rsökningar, emedan djuriska organ och särskildt skler behålla längst sin funktionsförmåga i sådana ningar. För hjärtat af en kanin användes t. ex. jande sammansättning: 1,000 gr. vatten, 9—10 klornatrium, 0,2 gr. klorkalium, 0,2 gr. klor-lcium, 0,1 gr. surt natriumkarbonat och 1 gr. ufsocker. H. E.

Locketorp, socken i Skaraborgs län, Vadsbo hä-d. 3,262 har. 849 inv. (1910). Annex till ring, Skara stift, Södra Vadsbo kontrakt.

Lockhart [lå'kät], John Gibson, skotsk skrift-llare, f. 1794, d. 1854 på Abbotsford, inträdde 16 i advokatståndet och vardt 1817 medarbetare ''Blackwood's magazine'', då tories i Skottland

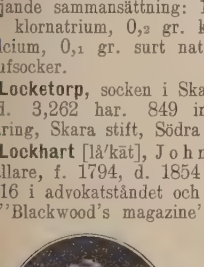

uppsatte denna tidskrift som motvikt mot det in-flytelserika whigorganet ''Edinburgh review''. S. å. öfversatte han F. Schlegels ''Geschichte der alten und neuen li-teratur''. L. äktade 1820 Walter Scotts äld-sta dotter. 1826 flytta-de han till London och öfvertog efter Gifford re-daktionen af den konser-vativa tidskriften ''Quar-terly review'', hvil-ken han ledde till 1853. svängde skoningslöst kvickhetens gissel öfver a motståndare. Bland hans arbeten förtjäna mnas *Peter's letters to his kinsfolk* (1819), ehållande satiriska skildringar från Edinburghs lskapsvärld, de fyra romanerna *Valerius* (1821; lagd till Trajanus' tid), *Some passages in life of Adam Blair* (1822), en stark och ster målning af mänskliga lidelser, *Reginald lton* (1823; skildringar af engelskt universitetslif), *Matthew Wald* (1824), *Ancient spanish ballads* 824; 4:e uppl. 1853; förträffligt öfversatta), *Life Napoleon* (1829; ''Napoleon Bonapartes historia'', 71) samt de högt skattade biografierna *Life of bert Burns* (1828; 5:e uppl. 1853) och *Life of Walter Scott* (7 bd, 1837—39; senaste uppl. 03). Biogr. i 2 bd af Andrew Lang 1896.

Lock haven [låch hē'vn], stad i nordamerikanska aten Pennsylvania, vid en arm af Susquehanna. 7,210 inv. (1900). Normalskola (1877). Sågverk och trävaruhandel. J. F. N.

Lockkapsel, *bot.* Se Kapsel.

Lockne, socken i Jämtlands län, Refsunds, Brunflo och Näs tingslag. 18,610 har. 1,675 inv. (1910). Annex till Brunflo, Härnösands stift, Jämtlands östra kontrakt. Jfr Loftarsten.

Locknevi, socken i Kalmar län, Södra Tjusts härad. 17,360 har. 2,028 inv. (1910). L. bildar med Blackstad ett konsist. pastorat i Linköpings stift, Södra Tjusts kontrakt.

Lockout [låkau't], eng., afstängande från arbete, användt som socialt kampmedel af arbetsgifvarna. I sträng mening är hvarje arbetsinställelse, förorsa-kad af arbetsgifvarna, en lockout, hvarje arbets-inställelse åter, där arbetarna äro den angripande parten, en strejk. I verkligheten visar det sig emel-lertid ytterst svårt att afgöra, hvilkendera parten varit den anfallande, och med den utveckling, som den sociala krigföringen tagit på senare tider, torde det bli allt omöjligare att upprätthålla den gamla distinktionen mellan lockout och strejk. Se vidare Strejk. G. B—e.

Lockpipa, *jaktv.* Se Lockskytte.

Lockport [lå'kpåt], stad i nordamerikanska sta-ten New York, 33 km. ö. om Niagarafallen, där järnvägen till New York korsar Eriekanalen. 17,970 inv. (1910). Stora kalk- och sandstens-brott, pappers- och pappersmassefabriker, järngju-terier m. m. J. F. N.

Lock-pulka. Se Ackja.

Lockroy [låkkrωa'] 1. Joseph Philippe L., fransk teaterförfattare, f. 1803, d. 1891 i Paris, hette eg. Simon, skref i medarbetarskap med Arnould, Bourgeois, Scribe m. fl. dramer, lustspel, operett-texter och vådeviller, bl. a. *Passé minuit* (1839; ''Nattäfventyret'', s. å.; ''En faslig natt'', 1860), *Trois épiciers* (1840; ''Tre kryddkrämare'', 1845), *Charlot et le maître d'école* (1831; ''Char-lot'', 1845), *Bonsoir, monsieur Pantalon* (1851; ''Morgens Fischer!'', 1854), *Les dragons de Villars* (1856; ''Villars' dragoner'', 1863).

2. Édouard Étienne Antoine Simon L., son till L. 1, fransk politiker, f. 1838 i Paris, hörde till yttersta vänsterns ledare i deputeradekammaren, af hvilken han var ledamot sedan 1871 och där han 1892 och 1902—05 valdes till vicepresident. L. var en af deltagarna i Garibaldis expedition till Sicilien (1860) och följde 1860—64 Renan som se-kreterare på dennes forskningsresa i Heliga landet. L. var handels- och industriminister i Freycinets och Goblets ministärer 1886—87, förste organisatör af världsutställningen i Paris 1889, undervisnings-minister i Floquets kabinett april 1888—febr. 1889 och sjöminister i Bourgeois' radikala kabinett nov. 1895—april 1896 liksom i Brissons (juni—nov. 1898) och Dupuys (nov. 1898—juni 1899). 1909 lämnade han det politiska lifvet. L. har författat ett stort antal arbeten, dels reseskildringar, dels arbeten rörande Frankrikes och andra länders sjö-försvar (*La défense navale* 1899, *Les marines fran-çaise et allemande*, *Lettres sur la marine française*) m. m.

Lockskytte, *jaktv.*, kallas det slags jakt, hvarvid skytten lockar till sig villebrådet genom efterhär-mande af dess egna locktoner. Som exempel må nämnas det sedan gammalt af vår allmoge använda

sättet att skjuta ungfågel af tjäder och orre ur den förut sprängda kullen genom att efterhärma hönans lockande, vanligen sedan denna först lockats med ungarnas läte och skjutits — en förödande och olämplig jaktmetod. En fågel, som äfven af idrottsjägare ofta skjutits för lock, är järpen. Ofta användes vid lockskytte särskilda för ändamålet konstruerade pipor, lockpipor, för att härma villebrådets läte. G. G.

Lockyer [lå'kjə], sir Joseph Normann, engelsk astrofysiker, f. 17 maj 1836 i Rugby, blef 1857 anställd vid brittiska krigsministeriet och 1870 ''assistent commissioner'' vid k. kommissionen för den vetenskapliga undervisningen. — L:s undersökningar tillhöra förnämligast spektroskopien. Utom hans många laboratorieförsök öfver spektra och särskildt öfver förändringarna hos spektra af gaser vid olika tryck och temperaturer äro hans fleråriga undersökningar öfver solen af betydelse. Här må nämnas hans upptäckt af en metod att medelst spektroskopet vid hvilken tid som helst kunna iakttaga de s. k. protuberanserna vid solkanten, hvilka förut kunde observeras endast vid de tämligen sällsynta totala solförmörkelserna, då solskifvans störande glans genom månen är bortskymd. Samtidigt med L. och med större framgång gjorde Janssen samma iakttagelse strax efter den totala solförmörkelsen 1868. Men L. hade redan 1866 i ett meddelande till Royal society påvisat den teoretiska möjligheten för denna användning af spektroskopet. Enligt hans medelst ofvannämnda metod fortsatta undersökningar af protuberanserna utgöras dessa af eruptiva bildningar ur en tunn vätgasatmosfär, åt hvilken L. gifvit namnet ''kromosfär''. Till kännedomen om ''koronan'', solens yttersta hölje, ha hans iakttagelser lämnat viktiga bidrag, i det han upptäckt öfver 100 spektrallinjer i densamma. — 1878 väckte L. stort uppseende genom sitt påstående, att de kemiska grundämnena ej äro enkla, utan kunna vid mycket höga temperaturer sönderdelas, en upptäckt, som hittills icke vunnit bekräftelse. Bland hans arbeten må nämnas *Elementary lessons in astronomy* (1868), *Contributions to solar physics* (1873), *The spectroscope and its applications* (s. å.), *Primer of astronomy* (1874; ''Astronomi'', 1876, utgörande 7:e bandet i serien ''Naturvetenskapernas första grunder''), *Studies in spectrum analysis* (1878) och *Star-gazing, past and present* (s. å.). L. blef 1881 professor vid Royal college of science. Sedan 1870 är han direktor för astrofys. observatoriet i S. Kensington. Af hans senaste arbeten må nämnas *The chemistry of the sun* (1884) och *The dawn of astronomy* (1894), en frukt af tempelstudier i Egypten 1891 och 1893, samt *Suns place in nature* (1897) och *Inorganic evolution* (1900). L. adlades 1897. L. utger tidskrifterna ''The heavens'' och ''Nature''. K. B.

Lo'co (lat.; lokativ af *lo'cus*, se d. o.), på stället, i stället för; i prisnoteringar: här på platsen, på försäljningsplatsen. — Som musikterm beteckn *loco*, att noterna åter skola tagas på sin rätta pla efter ett föregående 8:va (*octava*-)tecken eller i vi linnoter ett *sul G*, *sul D* o. s. v. — Loco citat Se l. c. — Loco laudato och Loco lect Se l. l. — Loco sigilli och Loco secr tarii. Se L. S.

Locri. Se Lokroi.

Locris, lat., forngrekiskt landskap. Se Lokri

Lo'culus, lat. (''liten plats''), grafnisch i kat komber (se d. o. med fig.).

Lo'cus, lat., ställe, plats, ort; särskildt geom trisk ort (se d. o.); (skämtv.) spisningsställe o. (matlocus, stamlocus), i hvilken bet. ordet i sv. neutrum. — Lo'ci, plur., ställen i böcker. — Lo' communes, allmänna fraser, utnötta sentens för enhvar tillgängliga uttryck, som kunna använd vid många tillfällen, men h. o. h. sakna originalit — Titeln på ett arbete af Melanchthon. — Locu sigilli. Se L. S.

Lo'cus De'i, lat., kloster. Se Lögum kloste

Lo'cus minōris resiste'ntiæ, lat., ''ställe m mindre motståndskraft'', *med.* Se Förkylnin

Lo'cus re'git a'ctum, lat., ''(afslutnings-)ort är bestämmande för (rätts-)handlingen'', *jur.* Internationell privaträtt, sp. 793.

Locu'sta, *zool.* Se Vårtbitare.

Locu'sta, en giftblanderska i Rom på Neros t (54—68). Enligt Tacitus nyttjades hon till redsk vid mordet på kejsar Claudius och hans son Brita nicus (se dessa ord).

Locu'stidæ, Locu'stinæ, *zool.* Se Vårtb tare.

Locutōrium (mlat., af lat. *lo'qui*, tala), samtal rum i ett kloster. — L. fori'nsecus, samtalsru för främlingar.

Lod. 1. *Sjöv.* Se Lodning. — Om det hänvisade uttrycket hyfva lod se Lodnin — 2. Enligt det äldre (före 1855) svenska vik systemet = $^1/_{32}$ skålpund viktualievikt = 4 kvint = 13,3 gram. Som medicinalvikt var lod = uns = 4 drachmer = 14,9 gram. Som guld- o silfvervikt var lod = $^1/_{16}$ af 1 lödig mark = kvintin = 13,9 gr. (guld) l. 13,2 gr. (silfver). L är äfven probervikt för arbetadt, legeradt silfv och betecknar som sådan $^1/_{16}$, så att t. ex. en to lödig silfverlegering innehåller $^{12}/_{16}$ = $^3/_4$ af s vikt silfver och $^4/_{16}$ = $^1/_4$ af sin vikt annan met (koppar). Detta lod delas i 18 grän. Den i lod o grän uttryckta finheten af en silfverlegering kall man dess lödighet. I myntväsendet uttryck numera silfrets finhet i tusendelar. — 3. *Tek* Se Lödning.

Loda, *sjöv.* Se Lodning.

Lodafvikning, *geod.*, den oregelbundna afvikni gen i tyngdkraftens riktning från den riktning d skulle ha, om jorden i sträng mening vore en rot tionsellipsoid med regelbunden massfördelning. S lunda har man att rundt om en bergmassa vän en afvikning af lodlinjen med den nedåt rikta delen *mot* bergets fot, emedan tyngdkraften ju fi nes hos alla materiella kroppar. Om under jordyt någonstädes skulle finnas håligheter eller ock de u der ytan liggande lagren vore af mindre täthet ell vikt, än hvad som är normalt, så skulle kring den plats förekomma en lodafvikning, som toge sig som en bortstötning af lodlinjen, så att denna sålun

sin nedre del pekade längre utåt, än hvad eljest le varit fallet. Af de teckningar öfver lodafvikgen och till densammas förklarande, som förema i en del läroböcker, ledes man lätt till den ställningen, att lodafvikningen kan uppgå till så t belopp, att den blir märkbar för blotta ögat. för kan det vara på sin plats att påpeka, att så är förhållandet, utan att tvärt om ganska fina ningsoperationer fordras för att påvisa lodafvikgens tillvaro, i det den nämligen för en trakt kan ra endast få bågsekunder. (I Batum, vid Svarta et, har man dock funnit en lodafvikning, som går till 40 bågsekunder, hufvudsakligen beroende på, att hafvet är beläget på den ena sidan och skår attraktionen, under det att på den andra n betydliga bergmassor öka densamma.) Man täcker och bestämmer lodafvikningen genom komrande af astronomiska och geodetiska observaer. E. J. (B—d.)

odapparat, *sjöv.* Se Lodning.

odare, *sjöv.* Se Lodning.

odbart farvatten, *sjöv.* Se Lodning.

odboj, *sjöv.* Se Lodning.

odbrok. 1. Se Ragnar Lodbrok. — 2. udonym för författaren R. Pihlstrand.

odbrókarkviða, ett mindre ofta användt namn Krákumál (se d. o.).

odbössa. Se Jaktgevär.

oddan, *Mallotus villosus* Müll., *zool.*, en till esläktet och laxfiskarnas familj hörande fiskart, besläktad med vanliga norsen, hvilken den till psform, genomskinlighet och lukt mycket liknar, från hvilken den skiljer sig genom svagare tänsom äro ordnade i enkla rader utom på tungan, de äro något gröfre, och bilda ett ovalt fält. nen och honan äro olika till utseendet. Fjällen hos båda mycket små, men hos hannen delvis t större, tillspetsade och hårlika samt bilda s kroppssidorna liksom håriga band, hvilka gett dning till fiskens namn (isl. *loðinn*, da. *lodden*, n). Kroppen är hos hannen försedd med en

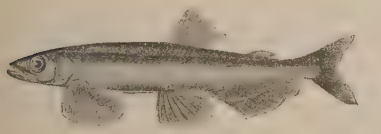

Loddan, hanne.

ktning öfver analfenan (se fig.), beroende på förlängning af de ben, som stödja denna fena. gen är silfverblank, med undantag af ryggen och nämnda banden, som äro gröna. Honan, som ket liknar vanliga norsen, saknar de nyssnämnda den och utvidgningen öfver analfenan. Loddan mkr. 16—17 cm. lång. Till sin utbredning är cirkumpolar och förekommer blott sparsamt m 64:e breddgraden. Ett och annat exemplar äffas dock ända nere i Kristianiafjorden. Vår uppträder loddan vissa år i oerhörda stim vid markens och Grönlands kuster, förföljd af stora sor af torsk, gråsej m. fl., och ger därigenom dning till ett rätt betydande fiske af dessa torskr. Äggen afsättas i ofantligt stort antal i sanden kusterna. I Norge användes loddan blott som agn, men grönländare m. fl. polarfolk begagna den äfven färsk eller torkad som föda. R. L. (L—e.)

Loddesläktet (*Mallotus*), *zool.* Se Laxfamiljen och Loddan.

Loddfafnesmal. Se Hávamál.

Loddige'sia mirābilis, *zool.* Se Kolibrierna, sp. 536, med fig.

Lode, fordom stad och riddarslott i Estland, intogs 1564 af Henrik Klasson Horn, måste pantsättas till livländska krigsfolket för innestående sold i okt. 1573, förlorades till ryssarna vintern 1576, men återtogs 1581 af Karl Henriksson Horn (den ofvannämndes son). L:s befästningar förstärktes flera gånger i början af 1600-talet, men slopades 1682. I närheten af L. vann Klas Åkesson Tott 23 jan. 1573 i spetsen för en obetydlig styrka en lysande seger öfver, som det uppges, 16,000 ryssar. (L. W:son M.)

Lode, uråldrig livländsk adelssläkt. En dess medlem, Odvard L., fick 1196 af danske konungen Knut flera gods i Estland och Livland, i hvilka länder ätten ännu fortlefver. En gren af densamma introducerades 1631 på svenska riddarhuset under namnet Lode från Livland. Den utdog i Sverige 1884, men fortlefver i Finland.

1. Göran Vilhelm L., ämbetsman, f. 1741, d. 11 sept. 1799 i Åbo, 1775 assessor i Vasa hofrätt och 1792 revisionssekreterare samt generalauditör. 1793—nov. 1796 var han justitiekansler samt utnämndes under tiden till president 1795 i Vasa och 1796 i Åbo hofrätt. Han var äfven en tid ordf. i Tabellkommissionen samt 1793—96 konungens ombud i Riksgäldskontoret. L. deltog verksamt å mösspartiets sida i förhandlingarna vid 1769—70 och 1771—72 års riksdagar. På riksdagen 1789 valdes han till led. af hemliga utskottet, men befalldes af Gustaf III ”förfoga sig till sin hemort till förrättande af sin syssla”. Sina senare förtroendeuppdrag erhöll han som en af Reuterholms mest pålitliga män.

2. Karl Leonhard L., den föregåendes kusin, krigare, f. 28 maj 1752, d. 25 maj 1816 på sin egendom Harjula nära Kuopio, blef fänrik 1770 och kapten vid Savolaks' regemente 1783. Han tog med utmärkelse del i kriget 1788—90 samt utnämndes 1790 till major och 1796 till öfverstelöjtnant vid Savolaks' regemente. Under kriget 1808—09 ansågs han som en af härens dugligaste officerare, deltog i slagen vid Revolaks och Lappo, men blef i synnerhet berömd för den manhaftighet han ådagalade vid Alavo, 17 aug. 1808. Då befallning gafs, att en bataljon af Savolaks' regemente skulle rycka fram och den ene af bataljonscheferna, v. Törne, ville verkställa detta, invände L.: ”Som jag är äldst, bör jag gå förut med min bataljon”. Han genomdref sin önskan och ryckte nu så raskt fram, att han lyckades spränga fiendens led. Han blef därvid svårt sårad och kunde därför icke sedermera deltaga i krigshändelserna. Han utnämndes till öfverste i armén 1808, erhöll 1810 afsked och åter-

vände till Finland. Runebergs skildring af ”gamle Lode” öfverensstämmer med de drag traditionen lämnat oss. Hvarje gång han gick i elden aftog han först hatten inför fronten och läste en tyst bön, hvarefter han yttrade några uppmuntrande ord till manskapet. 1—2. M. G. S.

Lodelinsart [lådläsär], kommun i belgiska prov. Hainaut, n. om Charleroi. 9,080 inv. (1904). Glashyttor och stenkolsgrufvor. J. F. N.

Loden [lå-], ty., ett slags föga valkadt ylletyg till jaktdräkter m. m.

Lodève [lådäv], arrondissemangshufvudstad i franska dep. Hérault, vid Lergue, ett tillflöde till Hérault, och Sydbanan. 6,142 inv. (1906). L. har i synnerhet stora klädesväfverier för arméns behof, importerar stora massor ull från kringliggande depart. och exporterar kläde, vin, brännvin och trävaror. L. kallades på romarnas tid *Luteva* och *Forum Neronis*. Det var biskopssäte från förra hälften af 300-talet till 1790. (J. F. N.)

Lodge [lå'dj], Thomas, engelsk författare, f. 1588(?) i eller nära London, d. 1625 (i pesten), studerade sedan 1573 i Trinity college, Cambridge, och sedan 1578 i Lincoln's Inn, förvärfvade både baccalaureus- och magistergraderna, företog flera resor, bl. a. en till Kanarieöarna och en till Syd-Amerika. (Han torde dock ej under sitt reselif ha gett sig till skådespelare, såsom det uppgifvits.) L. studerade medicin i Avignon och blef omkr. 1600 läkare i London. Då han alltsedan slutet af 1570-talet slagit sig på litterärt skriftställeri, råkade han i konflikt med sin familj, och hans fader, som varit lord mayor af London, gjorde honom arflös. Ehuru i saknad af ursprunglighet, var han en ganska framstående skriftställare, hos hvilken tidens drag afspeglas väl. Bland hans arbeten märkas pamfletten *Defence of poëtry, music and stage-plays* (1579), en samling honungssöt lyrik (1589), prosanovellen *Rosalynde, Euphues his golden legacie* (1590), hvilken legat till grund för Shaksperes lustspel ”As you like it”, den satiriska komedien *A looking glasse for London and England* (1594, i samarbete med Greene), riktad mot puritanernas fördömande af skådebanan, och den omkr. 1590 skrifna *Tragedy of the wounds of civil war lively set forth in the true tragedies of Marius and Sulla* (tr. 1594), ett verkningsfullt historiskt skådespel med god karaktärsteckning (ämnet var hämtadt från Norths öfv. af Plutarchos). Dessutom författade L. elegier och sonettsamlingen *Phillis* (1593), som väckte stort bifall; bland hans satirer är *A fig for Momus* mest bekant. L. författade äfven episka dikter: *Historie of Robert the Devil* (1591) och *Life and death of William Longbeard* (1593). E. B—n.

Lodge [lå'dj], Henry Cabot, nordamerikansk politiker och historiker, f. 12 maj 1850 i Boston, blef 1876 advokat och s. å. filos. doktor vid Harvarduniversitetet på en afhandling om anglosaxisk jordeganderätt (publicerad jämte tre andra författares studier i samma ämne i ”Essays on anglosaxon land law”, s. å.). L. var 1876—79 lärare i amerikansk historia vid Harvard samt utgaf tidskrifterna ”North american review” (1873—76) och ”International review” (1879—81). Han var 1880—81 medlem af Massachusetts' legislatur och 1887—93 af kongressens representanthus samt har sedan 1893 varit förbundssenator för Massachusetts. Han tillhör det republikanska partiets ledande mä var under 1890-talets strider om guldmyntfoten dennas ifrigaste förfäktare och gjorde sig sed bemärkt som en bland de trognaste anhängarna Roosevelts politik. Af denne insattes L. 1903 gränskommissionen rörande Alaska och 1907 i d stora kommittén för invandringens reglerande. V sidan af sin politiska verksamhet har L. gjort s känd som flitig och grundlig forskare i amerikan historia. Bland hans skrifter märkas biografier ”American statesmen series”) öfver *Alexander H milton* (1882), *Daniel Webster* (1883) och *Geor Washington* (2 bd, 1889), *History of Boston* ”Historic towns series”, 1891), *Historical a political essays* (1892), *Story of the american rev lution* (2 bd, 1898), *Story of the spanish war* (189 och *A frontier town and other essays* (1906). har vidare utgifvit A. Hamiltons ”Works” (i 9 1885—86) och en kritisk edition af ”The feder list” (1891) samt jämte J. W. Garner utarbet handboken ”History of the United states” (4 b 1906). V. S—

Lodge [lå'dj], sir Oliver Joseph, engel fysiker, f. 1851 i Penkhull i Staffordshire, Englan blef filos. doktor 1877, assistant professor i anvä matematik vid University college i London 1879, p fessor i fysik vid universitetet i Liverpool 1881 o är sedan 1900 rektor vid universitetet i Birminghan Han har hufvudsakligen arbetat med problem in elektricitetsläran, ofta med en praktisk anstrykni Han har skrifvit flera arbeten ang. sätet för Volt kontaktkraft (1884—1901), ang. elektrolysprob met (1886—92), om oscillerande elektriska urlad ningar (1889—91) samt en därmed sammanhängan *Theory of lightning-conductors* (1888), om Her elektriska vågor och telegrafering utan tråd (1889 98), hvarvid han inlagt förtjänst om kohererns f bättring (1897 och 1903), vidare om röntgenstrål (1896) och det zeemanska fenomenet (1897) sa slutligen om elektricitet för odlingsförsök (1906). har vunnit sin största berömmelse genom sina af storslagen och ofta ytterst djärf originalitet prägla böcker, bland hvilka de mest bekanta äro *Mode views of electricity* (1889), *Signalling across spa without wires* (1898; 4:e uppl. 1908), *Mode views on matter* (1903; 3:e uppl. 1907), *Pioneers science* (2:a uppl. 1904), *Electrons* (1907), hv han beräknar ljuseterns täthet vara en billion gå ger större än vattens. S. A—

Lodhyfvare, *sjöv.* Se Lodning.

Lodi [lådi], kretsstad uti italienska prov. Milar vid högra stranden af Adda och järnvägen Milano Piacenza. 19,970 inv. (1901; som kommun 26,8 inv.). Biskopssäte; en romansk-gotisk katedral (f 1100-talet), lyceum, gymnasium, prästseminariu tekniskt institut och teknisk skola, lärarinnesemit rium och bibliotek. Staden har vinodling och mår sidig industri, men är framför allt bekant för s majolikaarbeten och sin parmesanost, af hvilken st sta mängden tillverkas i och omkring L. Boska skötseln i trakten är ock högst betydande. Vid La bro, 7 km. v. om staden, ligger L. vecch (Gamla L., 1,538 inv. 1901), hvilket milaneser förstörde 1111 och 1158. Det var den gamla sta *Laus Pompeji*, uppkallad efter den store Pompej fader, som förvandlade den till ett romerskt mu cipium. Det nuv. L. anlades 1162 af Fredrik B

ssa. — Vid L. utkämpades en ganska het strid maj 1796, då de öfver Piacenza framryckande smännen under general Bonaparte stormade den sterrikarnas arriärgarde under general Sebotten- försvarade träbron öfver Adda. Genom denna kom Bonaparte i besittning af stora vägen Mantua och påskyndade sina ficnders åter- (J. F. N.)

odi'culæ, *bot.* Se Gramineæ, sp. 99.

odi-dynastien. Se Indien, sp. 525.

odi vecchio [lådi vä'kiå]. Se Lodi.

odja (ry. *lo'dka*, *lodo'tjka*), *sjöv.*, ett litet och ådgående roddfartyg, utan artilleri och med 50 s besättning. Lodjorna omtalas som först an- da i kriget emellan Sverige och Ryssland vid bör- af 1700-talet. Under vintern 1701 och 1702 nämligen tsar Peter låtit bygga en mängd lod- hvilka på våren 1702 infördes på Ladoga- och ussjöarna, där de användes under krigsopera- erna inom Livland, Estland och Ingermann- . — Lodjor kallas äfven de ryska fiskköparfar- n i Finnmarken. J. G. B.*

odjuret, Lon, *Felis lynx*, *zool.*, hör till lo- ersläktet (*Lynx*), kattsläktet, kattfamiljen (*Fe-*), rofdjurens ordning och däggdjurens klass. blir något öfver 1 m. långt, med svans af 20— cm. längd (se Lossläktet). Färgen är ofvan på sidorna gråaktig, med mer eller mindre tyd-

, svartaktiga eller brunaktiga fläckar, åtminstone hufvudet och lemmarna, och ofta med mer eller dre starkt gulbrunaktig eller, under sommaren, runaktig anstrykning i synnerhet på bogarna, gen och länden. F. ö. är färgen mycket för- erlig, hvilket förr gett anledning till uppställande re arter, som dock visat sig vara blott färgför- ringar. Så har ”kattlon” kroppen tecknad med liga, rent svarta fläckar, som på ryggen bilda tre rsgående, vidt skilda rader. ”Varglon” är be- dd med smärre, mer eller mindre tydliga, bruna svartaktiga fläckar samt längs åt ryggen tecknad två tättstående, smala, svarta streck, har långa penslar och svansen föga längre än hufvudet, de yttre två femtedelarna svarta. ”Räflon” ar fläckar och streck på kroppen, men har skänk- a och benen småfläckiga, långa öronpenslar och svansen ungefär af hufvudets längd, med yttre tredje- delen svart. Lodjurets utbredningsområde inom Sve- rige sträcker sig f. n. ungefär från polcirkeln i n. till Dalälfven i s.; sitt egentliga hemvist har det i Gäfleborgs, Kopparbergs, Västernorrlands och Jämt- lands läns skogsbygder, men har för ej länge sedan förekommit i så godt som hela vårt lands skogar; sålunda har det ännu i senare hälften af 1800-talet anträffats i Skåne. Genom landets uppodling och skogarnas uthuggande minskas det alltjämt i antal. F. ö. finnes det i Norge, Ryssland, vissa bergstrak- ter i mellersta Europa och norra Asien. Lon upp- söker ställen, där god tillgång finnes på hare och skogsfågel eller på får och getter. Den lämnar icke gärna en trakt, förrän den där börjar lida brist på föda. Om dagen ligger den helst stilla och går mot skymningen ut på rof. Annat kött än friskt förtär den ej, ehuru den stundom går på åtel. Genom sin stora skicklighet att smyga sig på sitt byte och taga fast det med några långa språng, och emedan den, när tillfälle bjudes, dödar flera djur på en gång, utan att kunna använda dem, blir den mycket skadlig både för de jaktbara djuren och för tamdjuren. Den kan klättra ganska väl och räddar sig ofta på detta sätt un- dan förföljande hundar. Angripen, försvarar lon sig med raseri och kan då med sina klor tillfoga mycket djupa sår. Den skjutes för hundar eller på dref, någon gång på lock, och fångas i sax. Fällen utgör ett vackert och dyrbart pälsverk. Sina ungar fram- föder lohonan, vanligen i någon berghåla, i maj och underhåller dem i lyan, tills de kunna följa henne på jakt. Hela familjen förblir tillsammans ända till nästa parningstid (under eftervintern), och modern undervisar ungarna i konsten att fånga byte. Lo- djurets läte är skarpt, ej olikt ett brummande; då djuret befinner sig väl, spinner det som huskatten. Lon var känd redan af de gamle romarna, infördes från Gallien och Germanien samt visades i Rom för- sta gången under Pompejus. C. R. S. (L—e.)

Lodlina, *sjöv.* Se Lodning.

Lodlinje kallas den riktning, som ett fritt hängan- de snöre med ett vidfäst lod alltid intager, när det befinner sig i hvila.

Lodning, *sjöv.*, utrönande af ”bottendjupet”, d. v. s. afståndet från vattenytan till sjö- eller hafs- bottnen. Lodning företages dels i vetenskapligt syfte, dels för undervattensarbeten, dels för utförande af mineringar, dels i nautiskt ändamål. Den veten- skapliga lodningen afser vanligen mycket stora djup och är i regel förbunden med utrönande af vattnets temperatur och beskaffenhet (vattenprof) på olika djup, samt bottnens beskaffenhet. För undervattens- arbeten och mineringar inskränkes lodningen meren- dels till mycket begränsade områden. Sin utan jäm- förelse största omfattning och betydelse har lodnin- gen för *nautiska* ändamål. Man kan här särskilja två hufvudslag af lodningar, nämligen lodning för sjömätning i och för upprättandet af sjökort samt lodning omedelbart för fartygs navigering. Vid de- taljsjömätning verkställes lodning, först sedan ett visst område af kusten med tillhjälp af landets triangelnät eller en för ändamålet uppmätt bas blif- vit kartlagdt, hvarvid särskildt alla viktiga punkter på strandkanten och i dess närhet noga inskurits. Lodningen utföres från roddbåt eller ångslup (mo- torbåt) medelst handlod (se nedan) och företages numera utefter parallella linjer på 50—100 m. af-

stånd från hvarandra (s. k. parallell-lodning), hvarefter alla grundanledningar noga undersökas. Utsjölodning sker från smärre ångfartyg med vanliga lod eller lodapparater och företages jämväl i regel som parallell-lodning, ehuru med större afstånd mellan lodlinjerna, samt åtföljes likaledes af särskilda grundundersökningar. Alltsomoftast bestämmas de särskilda lodskottens (se nedan) lägen genom invinkling medelst reflexionsinstrument (lodningskvintant; jfr Sjömätning). — För navigeringen är lodning, särskildt under dålig sikt samt gifvetvis å alla mindre väl sjömätta farvatten, af synnerlig betydelse, men åsidosättes tyvärr alltför ofta. För att kunna navigera efter lodet eller ”gå på lodet” måste man befinna sig i (för navigeringsändamål) ”lodbart farvatten”, d. v. s. ett sådant, där djupet är måttligt (under 100 m.) och där det tillika endast småningom ändras. Dylika farvatten af stor utsträckning finnas på mångfaldiga ställen. Hela södra Östersjön, Öresund, Belten, Kattegatt, större delen af Nordsjön, hela Engelska kanalen m. fl. äro exempel på vidsträckta ”lodbara farvatten”. Däremot kan Östersjön utanför Stockholms och Östergötlands skärgårdar lika litet som farvattnet utanför Norges kust kallas lodbart för navigeringsändamål och i allmänhet ej heller farvattnen inom nämnda skärgårdar eller i de norska fjordarna. Å de flesta sjökort öfver väl uppmätta farvatten finnas s. k. djupkurvor utsatta, vanligen för 10, 20, 30 o. s. v. m. eller famnar, d. v. s. linjer, som förena de punkter, som ligga på resp. 10, 20, 30 m. djup o. s. v. Dessutom finnes bottnens beskaffenhet (sand, mudder, lera, sten e. d.) i sjökortet angifven. Lodningen bör alltid börja i god tid, d. v. s. på stort afstånd från kusten eller från utsjögrund eller så snart sikten blir mindre god. Och vidare bör lodningen fortgå med jämna, korta mellantider. Har man säker utgångspunkt, så kan man å lodbart farvatten ofta med stor fördel följa en djupkurva och dymedelst taga sig fram med samma säkerhet som under klar sikt. Då man kommer från öppna sjön, är detta sätt ofta mindre användbart. Genom att under bestämda, för ändamålet valda kurser och ständigt fortsatt lodning (täta lodskott) skära olika djupkurvor är det dock mången gång möjligt att bestämma sitt läge med synnerlig precision. — Djupen i sjökorten hänföras merendels till lägt medelvattenstånd, och därför måste såväl vid sjömätning som under navigering vederbörlig rättelse (lodskottskorrektion) för tidvattnets inverkan iakttagas.

Lodningen utföres med handlod, då djupet är ringa, eljest med djuplod. Handlodet är af bly, kägelformadt och väger 3—4 kg. Dess lina, lodlinan, är en smäcker, trosslagen hamplina af 40—50 m. längd, försedd med märken af olika slag (”uppstucken”) vid hvarje meter, så att man hastigt kan afläsa djupet. För att under några knops fart erhålla rätt djup med handlodet fordras en van lodare (lodhyfvare). Denne, som bör intaga plats så långt för-ut som möjligt, uppkransar några bukter af linan bredvid sig eller i ena handen samt fattar med andra handen i lodet eller i linan 2—4 m. från detsamma. I förra fallet kastar han, efter en pendlande rörelse med armen och med flatan af handen uppåt, lodet så långt för-öfver som möjligt samt hjälper efter eller palmar hem linan, så att den blir styf upp och ned, då lodet ta
botten. Djupet afläses och utropas genast (”me
sexton!” e. d.), och lodet hemtages. I senare fal
ger han lodet genom kringsvängning med rak a
en vertikal, cirklande rörelse samt släpper det,
att det går nästan horisontalt för-öfver. Därefter f
fares så som i förra fallet. Djuplodet (fig. 1
är mycket längre än handlodet och väger 8—12
Dess lina, som vanligen är kabelslagen, är betydl
gröfre och längre än handlodets. Den uppstickes
enahanda sätt som handlodlinan, men ofta ända u
till 200 m. Vid lodning ”manas” linan af några m
till lovart i rösten och längs relingen akterifrån
lodet, som ”påstickes” linan för-ut, hvarefter hva
man uppkransar några bukter af linan. Under tid
minskas farten, om behöfligt. På kommando kas
lodet, lodhyfvaren varskor ”lod öfver bord”,
öfrige släppa efter hand linan under utrop ”lin

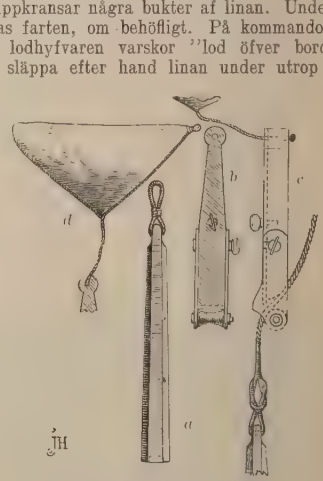

Fig. 1. *a* djuplod, *b* och *c* träklots med trissa, *d* se dukspåse (Burts lodboj).

klar”, hvarpå den aktersta mannen söker få li
styf upp och ned, då lodet tagit botten. För
med djuplodet erhålla fullt tillfredsställande re
tat, bör man betjäna sig af Burts lodboj,
ofta det icke är möjligt (på grund af fartygets
eller afdrift) att med lodet i botten få linan

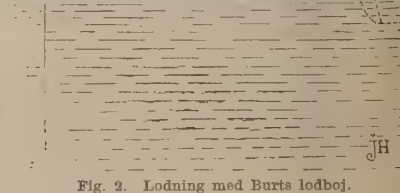

Fig. 2. Lodning med Burts lodboj.

upp och ned från någon plats ombord. Nämnda ap
rat (fig. 1 *b*, *c*) består af en träklots med en tri
öfver hvilken linan kan fritt utlöpa, under det att

der invid trissan fastklämmer klotsen vid linan . 1 *c*), då lodet ej längre drager klotsen nedåt te den vid denna fästa, med luft fyllda segel- spåsen (se fig. 1 *d* o. fig. 2). När linan inhalas och n fått bojen ombord, afläses djupet vid denna. Lodning med det vanliga djuplodet är å större far- , i synnerhet å segelfartyg under länsning i hårdt der, förenad med mycken tidsspillan och stort be- r. Häraf förklaras den alltför ringa användning ik lodning erhållit. Numera, sedan synnerligen väma och pålitliga lodapparater kommit i k, är underlåtenhet att loda, när lodning är af ofvet påkallad, knappast ursäktlig. Redan 1835 struerades af John Ericsson en lodapparat, som ndade sig på vattnets med djupet tilltagande ck, men vann ringa spridning likasom Masseys Walkers lod, som äro försedda med propellrar, lkas kringvridning under sjunkandet registreras. remot ha nyare lodapparater, konstruerade efter Ericssons princip, vunnit mycket vidsträckt an- dning, emedan man med dem kan utan tidsspill- och utan synnerligt besvär finna djupet äfven der hög fart (upp till 16 knop). I samtliga dessa parater — Thomsons (lord Kelvins), Bambergs, per & Wigzells, Bassnets, Hechelmanns, Henzes fl. — erhålles vattendjupet genom uppmätning längden af den luftpelare, som af vattnets tryck manpressats i en cylinder, vanligen ett glasrör. as linor bestå merendels af galvaniserad ståltråd, n är upprullad på en med bromsinrättning och var försedd vals. När lodet hänger öfver relin- akterut och bromsinrättningen lossas, faller lo- ned, dragande linan med sig, tills lodet når ten, då linan för ett ögonblick slappnar och brom- tilldrages, hvarefter lodet hemvindas. — För psjölodningar finnas särskilda större apparater gon gång benämnda *batometer*), såsom Brooks, knap-Sigsbees och Bailies. Som lodet måste a mycket tungt för att tillräckligt hastigt nå tnen på mycket stora djup, är det knappast ligt att erhålla en lina, stark nog att medge ets hemvindning. Man använder därför en järn- inder, belastad med vikter, som utlösas, när et når bottnen. Och i stället för lodtalgen, hvil- på grund af den stora friktionen mot vattnet hemvindningen från stora djup faller bort, be- ar man sig af en ventil i järncylinderns nedre la, hvilken ventil står öppen, när lodet sjunker, n sluter sig, så snart hemvindningen börjar. För nvindningen användes vanligen ångspel. Djup till 00 m. mätas med fördel medelst Masseys djup- istrator. Närmare beskrifning öfver de bruklig- te lodapparaterna finnes bl. a. i "Handbuch nautischen instrumente". De flesta lod äro i re ändan halfsfäriskt urholkade, utskölpade. I igheten fastsmetas s. k. lodtalg, en blandning talg och rifven krita, på det att sand, snäckskal d. på hafsbottnen må fastna däri och man således kunna utröna bottnens beskaffenhet, hvilket ofta vara af stor betydelse.

För att undersöka, huruvida ett visst minimidjup efinnes i en farled eller för att varna mot upp- ndning, använder man s. k. släplod, hvilka konstruerade efter samma princip som luftdra- , men vid framsläpning genom vattnet "skära " till visst djup, beroende på apparatens kon- ktion och den utförade linans längd. När släp- lodet berör bottnen, skär draken upp mot vattenytan. Släplod äro konstruerade af James (submarine sentry), Sjöstrand (signallod), Heyn m. fl.

Äfven medelst undervattenssignalering har man lyckats utröna afståndet till hafsbottnen, dock endast ungefärligen och på stora djup. "Lod i bottnen" och en man på post vid lodlinan använder man ofta under hårdt väder å förankrade fartyg för att upptäcka, om fartyget drifver. Härvid måste man emellertid uppmärksamma linans riktning, då den vill löpa ut, ty detta kan likaväl orsakas af fartygets svajning som af att ankarna "dragga med". H. W—l.

Lodningskvintant, *sjöv.* Se Lodning, sp. 959.

Lodoïcëa Sechellärum Labill., *bot.*, en endast på Seychellerna växande ståtlig palm, hvars solfjäderlika blad äro så stora, att 100 sådana äro tillräckliga för att åstadkomma en rymlig bostad, och hvars frukter äro de största trädfrukter på jorden, vägande 10—25 kg., med en tvärlinje af mer än 30 cm. å största bredden. De äro stenfrukter, omgifna af ett fibröst hölje, liksom kokosnöten. Inom detta

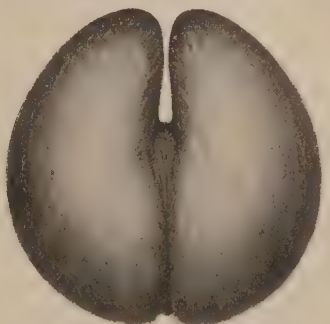

Stenkärna af Lodoïcea Sechellarum.

hölje finnes den stora stenkärnan (se fig.), hvars form starkt erinrar om den nedersta delen af en människobål. Innan frukten är mogen, innehåller stenkärnan en söt, angenäm, mjölklik saft, som är mycket närande. Den fasta fröhvitan är mycket hård. Till mognaden åtgå 10 år. Innan Seychellerna voro upptäckta, hade man träffat denna frukt dels flytande i Indiska oceanen, dels uppkastad på Malediviska öarnas stränder, ditförda af hafsströmmarna, hvaraf namnet maldiviska nötter. Då denna underliga frukts härstamning var okänd, antogo äldre botanister, att densamma ledde sitt ursprung från någon under hafvet lefvande palm. Rumphius kallar frukten *Mirum miraculorum naturæ*, "naturens under öfver alla under". Det besynnerliga utseendet och det antagna mystiska ursprunget föranledde, att man tilldelade denna frukt de märkvärdigaste egenskaper som ett universalmedel mot alla lidanden och ett ofelbart motgift. Man gjorde dryckeskärl af det hårda skalet, hvilket förlänade vatten, som stod någon tid i ett dylikt kärl, de mest hälsobringande egenskaper. Seychellerpalmen är numera öfverflyttad till andra tropiska länder och till botaniska trädgårdar. O. T. S. (G. L—m.)

Lodomërien, latiniserad benämning på det fordom självständiga furstendömet Vladimir i Volynien, bil-

dar efter Polens första delning (1772) i förening med Galizien (se d. o.) en del af den österrikiska monarkien med titel konungarike.

Lodovico [lådåvikå], italienska namnformen för Ludvig.

Lodrät, *mat.*, kallas urspr. en rät linje, hvars riktning sammanfaller med lodlinjens. I öfverflyttad mening säges en rät linje vara lodrät mot eller stå lodrät på en linje, om den bildar lika stora (d. v. s. räta) vinklar med densamma, och på ett plan, om den är lodrät mot alla linjer i planet, som gå genom dess fotpunkt. I samma bemärkelse som lodrät nyttjas orden perpendikulär och vinkelrät. (I. F.)

Lodskott, *sjöv.* 1. Detsamma som lodning. ”Tag ett lodskott” betyder sål. ”loda en gång”. — 2. Det vid lodning erhållna bottenprofvet jämte anteckning om bottendjupet och tidpunkten, då profvet och djupet erhöllos. Jfr Lodning. H. W—l.

Lodskottskorrektion, *sjöv.* Se Lodning, sp. 959.

Lodtalg, *sjöv.* Se Lodning, sp. 961.

Lodur, *nord. myt.*, en asagud, hvilken nämnes som den siste uti trilogien Oden, Höner och Lodur vid människans skapelse, hvarvid L. gaf henne blod och lifsfärg. På andra ställen nämnas Oden, Höner och Loke som en trilogi; man har därför identifierat Lodur och Loke. Med orätt har namnet L. ansetts besläktadt med ty. *lodern*, fladdra. L. är kanske af samma rot som lat. *Vulcanus* och namnet på den uti indiska mytologien förekommande Vṛtra, en de himmelska vattnen fängslande och mot såväl gudar som människor fientlig demon, som slutligen dödas af guden Indra. Jfr Noreen i ”Nordisk tidsskrift for filologi”, ny följd IV: 28 ff., och R. M. Meyer, ”Altgermanische religionsgeschichte” (1911). Th. W. (B—c.)

Lodyn l. Hlodyn. Se Jord, *nord. myt.*

Lodz, po. *Łódź* [*wo*′ds] l. *Łodzia*, kretsstad i ryskpolska guv. Piótrkow, medelpunkten för Polens textilindustri, var i början af 1800-talet en obetydlig ort. 1834 anlades där den första större fabriken, ett ullspinneri, och sedan dess har staden tack vare stor inflyttning af tyska kapitalister och arbetare växt i stor skala (i synnerhet sedan en bibana 1866 förenat den med Warschau—Wien-järnvägen), så att den 1908 beräknades ha 393,520 inv., af hvilka 40 proc. voro tyskar och 22 proc. judar (175,160 voro rom. katoliker, 89,015 lutheraner). I L. och omgifvande trakt funnos 1901 664 industriella verk med 53,079 arbetare och ett tillverkningsvärde af 88 mill. rubel, däraf kommo på L. själft 400 fabriker, 45,000 arbetare och 73 mill. i produktionsvärde. Viktigast är bomullsindustrien (45 spinnerier och väfverier), därnäst ullspinnerierna och klädesfabrikerna (inalles 111 verk). Dessutom finnas sidenväfverier, kemiska fabriker, järngjuterier och maskinfabriker m. m. — Staden genomskäres af en enda 11—12 km. lång hufvudgata (Piótrkowskaja), vid hvilken nästan alla större affärer ligga och från hvilken utgå smärre gator åt båda sidor. J. F. N.

Łodzia. Se Lodz.

Loë [låe], Walter von, friherre, preussisk militär, f. 9 sept. 1828, d. 6 juli 1908 i Bonn, deltog 1848 som löjtnant i slesvig-holsteinska kriget, blef 1858 adjutant hos prins Vilhelm af Preussen (sedermera Vilhelm I), 1861 major och kunglig flygeladjutant samt var 1863—67 preussisk militärattaché i Paris. L. deltog 1862 i ryssarnas fältåg i Kaukasi 1864 i fransmännens i Algeriet, bevistade 1866 öfverstelöjtnant i konungens svit fältåget mot Ös rike och anförde under tysk-franska kriget 1870— ett husarregemente. Han blef 1873 generalma 1879 generallöjtnant och divisionschef, var 1885— chef för 8:e armékåren samt blef 1893 generalöf ste och 1904 generalfältmarskalk. Afsked ur a tjänst erhöll han 1897. L., som tillhörde en gam katolsk släkt från Westfalen, sändes 1893 och 1 i förtrolig beskickning till Vatikanen. Hans moarer, *Erinnerungen aus meinem berufsleben*, gåfvos i ”Deutsche revue” 1901—05.

Loeb [ty. utt. löb, amer. utt. ofta lå Jacques, tysk-amerikansk biolog, f. 7 a 1859 i Mayen i Eiffelområdet, studerade olika högskolor i Tyskland och i Neapel vid biologiska stationen, blef docent vid Bryn Ma universitet i Förenta staterna 1891, assistant fessor 1892 och ord. professor 1900 i biolog Chicago samt 1907 vid kaliforniska universit i Berkeley, hvarifrån han 1910 kallades till profe vid Rockefellerinstitutet i New York. L. har ut en massa arbeten inom fysiologiens olika områd särskildt inom hjärnans fysiologi, läran om tropism om salters fysiologiska inverkan, om elektriska laddningars fysiologiska verkningar samt basta bildning och artificiell partenogenes (jungfrubö De sistnämnda arbetena ha väckt allmänt intre Först lyckades L. att medelst behandling under gon tid af obefruktade ägg af hafsdjur, t. ex. borrar, med hafsvatten, hvari något salt lösts, äggen att utveckla sig utan inverkan af spe från motsvarande djurhanne. Ännu fullkomlig blefvo resultaten, då äggen först under en tid behandlats med en lösning af en organisk s (t. ex. ättik- eller smörsyra). De så utveckl embryonerna synas i allo likna naturliga. Hans beten på detta område finnas samlade i *Unte chungen über künstliche parthenogenese* (1906) *Die chemische entwicklungserregung des tierisc eies* (1909). F. ö. har han utgifvit i bokform *C parative physiology of the brain* (1903), *Studies general physiology* (2 vol., 1905) och *Dynamik lebenserscheinungen* (1906). L. är en utpräglad hängare af den åsikten, att de processer, som löpa inom organismerna, äro af samma art som hvilka göra sig gällande inom den oorganiska turen; han är sålunda en motståndare mot ”v lismen”. Han har också lyckats att medelst ytt enkla fysikalisk-kemiska hjälpmedel, såsom sal syror o. s. v., frambringa processer, som man ansåg bero på ytterst invecklade verkningar af vande organismer och deras mycket sammansa produkter. L:s arbeten ha därigenom haft ett m ket stort inflytande på den moderna uppfattnin af lifvets problem. S. A

Loebell [löb-], J. W. Se Löbell.

Loèche [l*wä*ʃ], L.-la-ville [-vi′l] och les-bains [-lä bä′]. Se Leuk.

Loeff [löf], Aloysius Johannes, juris d tor, nederländsk jurist och statsman, f. 1858 i Baa wijk (prov. Brabant), var medlem af Andra k maren 1896—1901, justitieminister i Kuypers mi står 1901—05, åter medlem af Andra kamma från 1905. Som led. af andra fredskonferen 1907 utmärkte L. sig särskildt i den kommissi

a behandlade frågan om internationell prisdom-l. Våren 1909 utsågs han till en af de förtroende-n, som i händelse af drottningens frånfälle skulle fva förmynderskap för den väntade tronarfvingen. st bekant i Sverige är L. som ordf. i den skilje-nstol, hvilken hösten 1909 afgjorde tvisten mel- Sverige och Norge om viss del af sjögränsen (den k. Grisbådafrågan). Hj. H—d.

Loefling [löv-], P. Se Löfling.

Loen, socken i Stryns pastorat, Nordre Bergenhus ., s. ö. om Nordfjorden, Norge, bekant för natur-nhet, med sällsynt storartade partier, särskildt kring det 10,2 kvkm. stora L.-vand och i dal-gen, som fortsätter i vattendragets riktning upp ot Jostedalsbræens is- och snömassor. I rikaste växling har man där väldiga fjäll med gröna älälfvar och blåskimrande glaciärer, löfskog och liga betesmarker, ett verkligt alplandskap. Berg- och stenskred förekomma ofta; vid ett väldigt ed öfver gårdarna kring Bödal 16 jan. 1905 om-mo 60 pers. L.-vandet trafikeras af ångfar-. K. V. H.

Loenbom [lön-], Samuel, historisk samlare, 1725 i Västra Ryd, Östergötland, d. 1776 i ckholm, blef student i Uppsala 1743 och filos. gister 1755. 1759 inskrefs han som auskultant i ikvitetsarkivet och blef 1762 amanuens hos riks-oriografen. Därmed slutade hans befordringar. skaffade sig ett namn genom ovanligt flitig och ngångsrik verksamhet som historisk forskare, lare och utgifvare. I främsta rummet böra nämn- *Handlingar till k. Carl XI:s historia* (15 sam-ar, 1763—74), *Svenska archivum* (3 dlr, 1766, 8, 1772), *Historiska märkvärdigheter* (4 dlr, 7, 1768; ny uppl. 1768—75), *Uplysningar i nska historien* (4 dlr, 1768—71; ny uppl. 1773, 4), *Anekdoter om namnkunnige svenske män* (3 1770—75) samt *Historiskt archivum* (6 ”styc-”, 1774—76). Han författade den mycket an-la boken *Magni Stenbocks lefverne* (4 dlr, 1757 5) samt *Utkast til en historia om svenska bibel-ersättningar* (1774) äfvensom åtskilliga lefvernes-krifningar samt utgaf enstaka märkliga skrifter flera öfversättningar m. m. —rn.*

Loen-vand [-vann]. Se Loen.

Loeper [löp-], Gustav von, tysk litteratur-oriker, f. 1822 i Pommern, d. 1891 efter en ämbetsmannabana, lämnade en rad utmärkta ersökningar rörande Goethes lif och diktning samt af flera af hans arbeten med ypperlig kommentar.

Loersch [lör∫], Hugo, tysk jurist och rättshi-iker, f. 1840, d. 1907, professor i Bonn, utgaf åt-liga skrifter, bland hvilka må nämnas *Weistümer Rheinprovinz* (I, 1900; i ”Publikationen der ge-schaft für Rheinische geschichtskunde”). K. G. Wn.

Loesche [lö'∫e], Georg, tysk protestantisk teo- f. 1855 i Berlin, 1887 professor i Wien, bety-le forskare inom österrikiska protestantismens oria med äfven stilistisk talang, har utgifvit bl. a. *Mathesius* (2 bd, 1895) och Mathesius' skrifter d, 1896—1904), *Geschichte des protestantismus Oesterreich* (1902; handbok) och *Luther, Me-hthon und Calvin in Oesterreich-Ungarn* (1909). är ock redaktör för ”Jahrbuch der gesell-ft für die geschichte des protestantismus in rreich”. Hj. H—t.

Loew [löv], Oscar Carl Benedikt, tysk kemist, f. 2 april 1844 i Markt-Redwitz, Bajern, var amanuens i växtfysiologi vid City college i New York, deltog i 4 expeditioner till Unionens sydvästra stater och återvände 1882 till München, där han samarbetade med botanisten Nägeli. L. blef 1886 docent vid universitetet i München, kallades 1893 till Tokyo, flyttade 1898 till Washington, där han arbetade i Agrikultur-departementet till 1900, återkallades s. å. till Tokyo som professor i agrikulturkemi, men lämnade af hälsoskäl Tokyo 1908. Han arbetade under en kort tid i Puerto Rico och lefver sedan 1910 i München, där han som privatman är sysselsatt med agrikulturkemiska undersökningar. L. är en mångsidig och synnerligen originell forskare och har gett flera betydande uppslag inom den organiska kemien och enzymläran. Han uppfann den ännu brukliga metoden att framställa formaldehyd ur metylalkohol genom oxidation med luftens syre och under medverkan af metallisk koppar. 1887 utförde han en viktig undersökning öfver formaldehydens kondensation till socker. I Washington upptäckte han det mycket spridda enzymet katalas (se d. o.), utförde undersökningar om inverkan af kalk och magnesia på växters utveckling och är numera sysselsatt med jordbakteriologiska problem. Om L:s arbeten ej äro fria från oklarheter och misstag, innehålla de dock, ej minst hans bok *Die chemische energie der lebenden zellen* (1899; 2:a uppl. 1906), många goda idéer. H. E.

Loewy [lövy], Moritz (Maurice), österrikisk-fransk astronom, f. 15 april 1833 i Wien, d. 15 okt. 1907 i Paris, var anställd vid observatoriet i Wien 1855—60 och utvecklade liflig verksamhet som observatör af kometer och asteroider samt publicerade flera banbestämningar för kometer, bland andra för Donatis komet 1858. Af Leverrier kallades han 1860 att biträda vid reorganisationen af Parisobservatoriet, och han egnade sig där företrädesvis åt meridianobservationer samt instrumentala studier. L. blef 1869 fransk medborgare. Han föreslogs två gånger (vid Leverriers död 1877 och Mouchez' död) till direktor för Parisobservatoriet, men förbigicks och utnämndes därtill först 1896. Sedan 1872 var L. medlem af Bureau des longitudes samt utgaf under 30 år ”Connaissance des temps”, som under hans ledning fullständigt omorganiserades. L:s egentliga intressen lågo emellertid åt ett helt annat håll, nämligen det praktiskt instrumentala. Hans mest bekanta skapelse på detta område är det s. k. ”équatoréal coudé”, ett paralaktiskt uppställdt instrument, som har två speglar, den ena framför objektivet, den andra vid optiska axelns vinkel, och som sålunda medger observation af hvarje godtycklig trakt af himmelen genom polaraxeln — alltså från en orubbad punkt. En metod att med användning af dylika vridbara planspeglar framför instrumentobjektivet bestämma såväl aberrations- som refraktionskonstanten har tillvunnit sig visst förtroende. Hans mest betydande

astronomiska verk är den månatlas (63 storfolioblad), som han gemensamt med Puiseux utarbetade efter fotografier tagna med Parisobservatoriets ”équatoréal coudé”. Som direktor tog L. äfven aktiv del i arbetena för framställning af den fotografiska himmelskartan. L. var medlem af flera akademier samt erhöll Royal astronomical societys guldmedalj. Han egde betydande musikalisk begåfning och säges vid tidpunkten för sina motgångar på den astronomiska banan ha haft för afsikt att söka sin utkomst som operasångare. Som direktor för observatoriet i Paris utöfvade han genom urbant väsen och hjälpsamhet mot de yngre samt genom sin egenartade begåfning stort inflytande på den samtida astronomiska vetenskapen. K. B.

Lof [låv], *teol.* Se Bön.

Lofar, *nord. myt.*, nämnes i eddan som stamfader till en talrik dvärgaätt.

Lofbardun [lō̆v-], *sjöv.* Se Bardun.

Lofgirig [lō̆v-], *sjöv.*, den benägenhet en seglande båt eller ett fartyg har att under segling bidevind eller med vinden från sidan vilja vända förstäfven rätt mot vinden. Ju större benägenhet härtill farkosten har, dess mer lofgirig säges den vara. Orsakerna till lofgirighet kunna vara flera, såsom för stor styrlastighet eller för små försegel i förhållande till akterseglen. L. H.*

Lofn, *nord. myt.*, en af asynjorna, som säges fått lof att förena män och kvinnor med hvarandra, oaktadt alla hinder och svårigheter. Th. W.*

Lofoten (det forna *Lófótr*, af *ló*, lodjur, och *fótr*, fot), ögrupp i Nordlands amt, Norge, hvilken från fastlandet sträcker sig i sydvästlig riktning, emellan 68° 25′ och 67° 40′ n. br. Mellan L. och fastlandet utbreder sig den betydliga Vestfjorden. De största öarna äro Öst-Vaagöy (521,56 kvkm.), Gimsöy (47,60 kvkm.), Vest-Vaagöy (413,69 kvkm.), Flakstadöy (105,62 kvkm.), Moskenesöy (209,72 kvkm.), Væröy (7,54 kvkm.) och Röst (3,60 kvkm.); s. ö. därom ligger Skomværs fyr på en liten holme längst ute i Ishafvet. De båda sistnämnda öarna skiljas från Moskenesöy genom Moskenström, i sägnerna ofta omtalad som Malströmmen. Vid

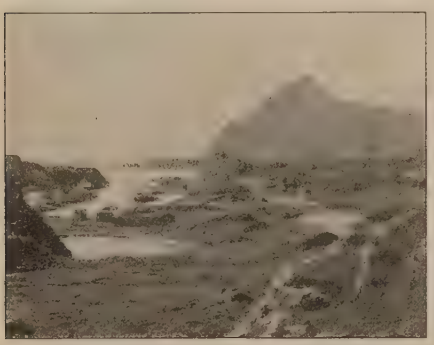

Fiskeläget Storvaagen och fjället Vaagekallen.

L. drifves årligen under månaderna jan.—april stort torskfiske, i synnerhet på den inre sidan af öarna, där det ligger en rad stora fiskelägen (Brettesnes, Skraaven, Svolvær, Kabelvaag, Hopen, Henningsvær, Stamsund, Balstad, Reine och Storvaagen m. fl. Fisket utfaller mycket olika under olika år och olika fiskeplatser. Emellertid har detsamma ändå från äldsta tider återkommit årligen med långt större bestämdhet än något af Norges öfriga fisken. Fångsten, som under säsongen vid vissa tider sysselsätter ända till 32,000, allra minst 18,000 fiskare, kan uppgå till öfver 30 mill. st. torsk. 1889—1900 varierade utbytet mellan maximum (1895) 38,6 och minimum (1900) 8,4 mill. torsk eller resp. 1,184 och 369 st. per fiskare. L:s ögrupp har här och där att framvisa mycket vilda, sönderslitna fjällpartier, bland hvilka i synnerhet märkas Himmeltinderne på Vest-Vaagöy (1,200 m.) och Vaagekallen (se fig.) på Öst-Vaagöy (1,000 m.). Sedd från fastlandet i en afteckning sig L:s ökedja som en sammanhängande gigantisk massa, hvilken därför kallas Lofoten væggen. — Det egentliga L. omfattar härader Vaagan, Borge, Gimsöy, Buksnes, Flakstad och Væröy, utgörande inalles 1,210,78 kvkm. med 22,775 inv. Jämte häradena Hadsel, Bö, Øksnes, Sortland och Dverberg, sammanfattade i namnet Vesteraalen, lyder L. under L. og Vesteraalens fogderi, som sträcker sig till gränsen af Tromsö amt, med en areal af inalles 3,749,43 kvkm. med 47,801 inv. (1910). I Vesteraalen finnas skillig bergverksdrift och en uppblomstrande industri. K. V.

Lofotvæggen. Se Lofoten.

Loft. Se Högan lofts bur.

Lofta, socken i Kalmar län, Norra Tjusts härad, 14,480 har. 3,106 inv. (1910). L. utgör ett regalt pastorat i Linköpings stift, Norra Tjusts kontrakt.

Loftahammar, socken i Kalmar län, Norra Tjusts härad. 11,546 har. 2,103 inv. (1910). L. utgör ett regalt pastorat i Linköpings stift, Norra Tjusts kontrakt. (L:s kyrka har äfven benämnts Stor amiralen prins Karls kyrka.)

Loftarsten, en i folkspråket använd benämning för en v. om Locknesjön i Lockne socken, Jämtland, i samband med därvarande ortocerkalk förekommande bergart, hufvudsakligen bildad af vittringsmaterial från urberget och dels sandstensartad, dels så fin kornig och litet kalkhaltig, att den öfvergår i lerskiffer. Loftarstenen anses vara jämförelsevis el fast och användes till uppmurning af bakugnar. Rinmans bergverkslexikon karakteriseras bergarten som en hård skiffrig sandsten. Litt.: K. Wimans ”Eine untersilurische Litoralfacies bei Locknesjön i Jemtland (Der ”Loftarsten”)” (i ”Bulletin of the Geol. institution of the univ. of Upsala”, vol. I, 1898—99). E.

Lofthus, anhaltstation för ångbåtar ö. om Sör fjorden i Ullensvangs härad, Söndre Bergenhus amt Norge. L. är ett af inre Hardangers naturskönaste ställen, med frodig vegetation och särskildt bekant för sin fruktodling; utmärkta äpplen sändas härifrån ut öfver hela Norge. Öfver trädgårdarna höja sig snöfjäll med små älfvar skummande utför branterna. Ansenlig turisttrafik, hotell, post- och telegrafstation. K. V.

Lofthus, Kristian Jenssön, norsk bonde ledare, f. 1750 i Österrisör, d. 13 juni 1797, a förde 1786 å böndernas i Nedenes amt vägnar klag mål öfver de danske ämbetsmännens orättvisor o öfvergrepp och öfver borgerskapets monopol spannmålshandeln inom amtet. Då klagomålen lä

les utan afseende, samlade han omkring sig en
ra af hembygdens bönder, primitivt beväpnade,
ett antal, som sägnen säkerligen öfverdrifvit,
n som anslogs till 2,000, samt fick några ämbets-
n afsatta. Regeringen lofvade då att uppfylla
dernas önskningar. Men knappt hade de sam-
e bönderna skingrats, förrän L. i mars 1787 togs
fånga och insattes på Akershus fästning, där
, med hemul i ett 1792 afkunnadt kommissions-
lag, lydande på lifstids straffarbete, kvarhölls
sin död. Monopolet upphäfdes dock kort efter
fängslande. — Litt.: H. Wergeland, "Almue-
mandeu C. J. L." (i Saml. skr., bd 8), och
rland, "Lofthusbevægelsen" (1896). K. V. H.

Loftscha, bulgarisk stad. Se Lovečˇ.

Loftus [lå'fțəs], stad i engelska grefsk. York
rth Riding). 6,508 inv. (1901). Tegelbränneri;
ärheten järngrufvor och stenbrott. J. F. N.

Loftus [lå'fțəs], Augustus William Fre-
rick Spencer, lord L., engelsk diplomat,
re son till 2:e markisen af Ely, f. 4 okt. 1817,
7 mars 1904, blef attaché 1837 i Berlin och

1844 i Stuttgart samt åtföljde den berömde diplomaten sir Stratford Canning på dennes rundresa till hofven i Berlin, Wien, München och Aten revolutionsåret 1848. L. tjänstgjorde därefter som legationssekreterare (i Stuttgart 1852—53 och Berlin 1853—58) och envoyé (1858—60 i Wien, 1860—62 i Berlin och 1862—66 i München), utnämndes i 1866 till ambassadör vid preussiska hofvet och rediterades i febr. 1868 i samma egenskap hos dtyska förbundet. Han spelade en betydande po-k roll under de epokgörande åren 1866—71, då ledde den diplomatiska förbindelsen emellan elska regeringen och Bismarck. Af denne var illa omtyckt, men stod däremot på bästa fot l preussiska konungaparet. L. utnämndes 1871 ambassadör i Petersburg, hvilken plats han bibe-l till febr. 1879, således under de år, då kriget llan Ryssland och Turkiet pågick och hotade att a till krig äfven emellan England och Ryssland. efter var L. 1879—85 guvernör öfver Nya Syd-les och skref efter sitt afskedstagande det intres-a memoarverket *Diplomatic reminiscences* (4 bd, 2—94, omfattande åren 1837—79). E. W.*

Loftus [lå'fțəs], William Kennett, engelsk eolog, geolog och upptäcktsresande, f. omkr. 21, d. 1858, upptäckte under sin tjänstgöring geolog vid sir William Fenwick Williams per-turkiska gränsregleringskommission 1849—53 gamla graffälten vid Warka (det forna Erek) samt nsände fornlämningar till British museum. 1853 ndes han af Assyrian excavation fund samt an-lde utgräfningar — de första mera omfattande i ett flertal af de äldsta babyloniska städerna, nd dem "Ur i Kaldeen", Abrahams födelsestad. uppgräfda lämningarna förvaras i British mu-m. L. författade *Travels and researches in Chaldaea and Susiana* (1857) och afh. i "Quarterly journal of the Geological society" och "Journal of the royal Geographical society". D. M.

Lofva [lωva], eng. *loof, sjöv.* 1. Vända fartyget så, att förstäfven kommer närmare vinden. Uttrycket begagnas endast om fartyg under segel. — 2. Kommandoord vid genomvindsvändning. 1 o. 2. L. H.*

Lofö [lωvö], ö i Mälaren, 10 km. v. om Stockholm, är landfast förenad med den sydligare delen af Malmön och är förenad med Upplands fasta land medelst bro öfver Kersön. Med Malmön, Kersön, Kungshatt, Fågelön m. fl. holmar bildar den L. socken, som tillhör Färentuna härad i Stockholms län och har en areal af 2,845 har. 994 inv. (1910). Hela socknen utom Malmvik, 2 mtl, och prästgården, $1^3/_8$ mtl, tillhör Drottningholms kungsgård, och på L. ligger Drottningholms slott. L. utgör ett patronellt regalt pastorat i Uppsala stift, Svartsjö kontrakt. På L. kyrkogård är rest ett gemensamt monument öfver S. Klingenstierna och O. von Dalin (se Dalin, sp. 1175).

log, i algebraiska formler förkortning för logaritmen för.

Logaëdiska verser (grek. *logaoidika'*), *metr.*, kallas sådana verser, i hvilka en daktylisk rytm (— ⏑ ⏑) öfvergår till trokaisk (— ⏑), stundom äfven sådana, i hvilka en anapestisk rytm (⏑ ⏑ —) öfvergår till jambisk (⏑ —). Namnet är bildadt af grek. *lo'gos*, tal, och *aoide'*, sång, och antyder, att sådana verser likasom stå på gränsen emellan den metriska formens stränga bundenhet och prosans frihet med afseende på stafvelsernas grupperande. A. M. A.

Logan [lå'ŭgən]. 1. Stad i nordamerikanska staten Ohio vid Hockingfloden. 3,480 inv. (1900). Ylle- och järnindustri; kol- och järnmalmsgrufvor. — 2. Stad i nordamerikanska staten Utah, 1,370 m. ö. h. 5,451 inv. (1900), nästan alla mormoner. New Jersey academy (1878), Brigham Young college (1878), landtbruksskola (1890) i förening med försöksstation. 1 o. 2. J. F. N.

Logan [lå'ŭgən], sir William Edmond, kanadensisk geolog, f. 1798 i Montreal, d. 1875, kartlade stenkolsfälten i Wales, Pennsylvania och Nova Scotia samt stod 1843—71 i spetsen för den geologiska undersökningen af Canada. Hans viktigaste skrift är *Report of progress of the geological survey of Canada* (1866). L. utnämndes 1856 i England till knight och kallades s. å. till medlem af Royal society.

Logan [lå'ŭgən], John Alexander, nordamerikansk militär och politiker, f. 9 febr. 1826 i Jackson county, Illinois, d. 26 dec. 1886 i Washington, var son till en irländsk invandrare, deltog som löjtnant i kriget mot Mexico, blef 1851 advokat och kastade sig med ifver in i de politiska striderna i Illinois som anhängare till St. A. Douglas och nordstatsdemokraterna. Han var legislaturmedlem 1852—53 och 1856—57, valdes 1858 och 1860 till kongressen och gick vid inbördeskrigets utbrott i fält för Unionens bevarande. 1862 blef L. generalmajor vid de frivillige, utmärkte sig vid stormningen af Vicksburg (juni 1863), blef i nov. s. å. befälhafvare på 15:e armékåren (efter Sherman) och bidrog väsentligt till segern vid Atlanta (juli 1864) som befälhafvare (efter den under slaget stupade Mc Pherson) för Tennessee-armén. Efter krigets

slut återgick L. till politiken, nu som radikal republikan, och satt i kongressens representanthus 1867—71 och i senaten 1871—77 och 1879—86. Som ledare (1868—71) för veteransammanslutningen ''Grand army of the republic'' införde han bruket att smycka de fallnes grafvar på ''decoration-day''. I den mot sydstaterna hårdhändta rekonstruktionspolitiken och kongressens strider mot president Andrew Johnson tog L. verksam del, och hans ofta grofhuggna inlägg i debatterna utmärktes af våldsam kraft. Han var 1884 republikanernas kandidat till vice-presidentskapet, men föll igenom med deras presidentkandidat Blaine. L. skref bl. a. en mot sydstaterna ytterst partisk historia om inbördeskriget, *The great conspiracy* (1886). Staty öfver honom är rest i Chicago. Jfr G. F. Dawson, ''The life and services of general John A. L.'' (1887). V. S—g.

Loganiäceæ, Loganiacéer, *bot.*, benämnes en till serien *Contortæ*, underser. *Gentianineæ* hörande växtfamilj. Den omfattar omkr. 350 tropiska träd, buskar och örter, med motsatta blad med stipler. Blomkronorna ha antingen vridet, tegellagdt eller kantlagdt knoppläge. Frukten är kapsel eller bär. Många hithörande växter innehålla alkaloider och ha medicinsk användning, såsom arter af släktena *Gelsemium*, *Spigelia*, *Strychnos*. *Fagræa* lämnar kungsträ, som prydnadsväxter odlas skönblommande arter af *Buddleia* och *Spigelia*. G. L—m.

Loganiacéer, *bot.* Se Loganiaceæ.

Loganit, *miner.*, brun omvandlingsprodukt af hornblände. A. Hng.

Loganogra'ptus Hall, *paleont.* Se Graptoliter, sp. 145.

Logansport [lå'gənspåt], stad i nordamerikanska staten Indiana, 110 km. n. om Indianapolis, vid Wabash—Eriekanalen och Eel rivers förening med Wabash. 16,204 inv. (1900). Norra Indianas anstalt för sinnessjuka. Järnvägsverkstäder (8 järnbanor mötas i L.). Stor omsättning af spannmål. J. F. N.

Logarfning. Se Läder.

Logari'tm (af grek. *lo'gos*, förhållande, och *arithmo's*, tal), *mat.* Logaritm till ett visst tal kallas den exponent, hvartill ett annat på förhand bestämdt tal (den s. k. *basen*) bör upphöjas för att ge det förstnämnda talet. Så är t. ex. 3 logaritm till 64, om basen är 4, och 2 logaritm till 49, om basen är 7, eftersom $4^3 = 64$ och $7^2 = 49$. I allmänhet är, om ekvationen $a^x = m$ eger rum, x logaritmen till m, då basen antages vara a; detta tecknas korteligen $x = \log_a m$. Med logaritmsystem förstås sammanfattningen af alla logaritmer, som hänföra sig till samma bas. Logaritmerna äro i allmänhet irrationella tal. Logaritmen för 1 är alltid 0. Om basen är större än 1, äro logaritmerna för alla egentliga bråk negativa, men positiva för alla öfriga tal; är basen åter mindre än 1, gäller ett motsatt förhållande. Med vanliga (artificiella, briggsska) logaritmer förstås sådana, där basen är 10. Dessa äro nästan uteslutande använda vid numeriska räkningar. Naturliga logaritmer åter äro sådana, hvilkas bas är det irrationella talet e, d. v. s. summan af serien

$$1 + \frac{1}{1} + \frac{1}{1.2} + \frac{1}{1.2.3} + \ldots = 2{,}7182818\ldots.$$

Dessa logaritmer kallas ofta, ehuru något oegentligt, hyperboliska logaritmer, emedan yta af den liksidiga hyperbel, hvars ekvation $xy = 1$, uttryckes genom logaritmen för motsvarande abscissa. De kallas också, ehuru alldeles orik tigt (se nedan), nepperska logaritmer Dessa logaritmer äro de enda, som förekomma inor den högre analysen. — Vid numeriska beräkninga äro logaritmerna till stor nytta. Genom dem ka nämligen hvarje multiplikation eller division redu ceras till addition eller subtraktion samt hvarje upp höjning till dignitet eller rotutdragning ersättas ge nom enkel multiplikation eller division. Vissa expo nentialekvationer kunna lösas endast medelst loga ritmer. Äfven inom den högre analysen spela logarit merna en viktig roll, särskildt vid integrationer Man har här generaliserat begreppet logaritm til att betyda hvarje storhet x, som uppfyller villkore $a^x = m$, då a är basen och m en viss gifven storhet Hvarje gifven storhet har ett obegränsadt anta logaritmer, af hvilka, om m och a båda äro positiv tal, en är reell, men alla de öfriga imaginära.

Logaritmerna uppfunnos 1614 af Nepper, hvilke dock ej betraktade dem såsom exponenter, utan er höll dem genom betraktande af två punkter, son på ett visst sätt rörde sig utefter två räta linjer Neppers logaritmer öfverensstämma hvarken med d naturliga eller med de vanliga logaritmerna (jf Logaritmtabeller). Ungefär samtidigt me Nepper kom äfven tysken J. Bürge på tanken at använda logaritmer, men hans idé kom blott ofull ständigt till utförande. Först efter differentialkal kylens upptäckt gjorde sig det nu vanliga betrak telsesättet gällande. — De s. k. gauss'ska loga ritmerna äro ingenting annat än vanliga loga ritmer, hvilka blifvit sammanställda tre och tre så att med log a alltid äro förenade log $(1+\frac{1}{a})$ oc log $(1 + a)$. De användas med fördel, då man u logaritmerna för två gifna tal vill bestämma logarit men för dessa tals summa eller skillnad. Dess logaritmer framställdes först af Leonelli (1803), me ha blifvit uppkallade efter Gauss, som 1812 utga de första hithörande tabellerna. (I. F.

Logari'tmika. Se Logaritmisk linje.

Logari'tmisk funktiōn, *mat.* Se Funktion 4 sp. 106.

Logari'tmisk linje, Logari'tmika (se Loga ritm), *mat.*, kallas en kroklinje, där i hvarje punk abscissan är logaritm till ordinatan. Kroklinjen ekvation är $x = \log y$. Den närmar sig åt ena hålle obegränsadt till x-axeln och aflägsnar sig åt andr hållet obegränsadt från samma axel. Logaritmika har bl. a. äfven den egenskapen att, om ett anta abscissor väljes i aritmetisk progression, så bild motsvarande ordinator en geometrisk sådan. (I. F.

Logari'tmisk spiral, *mat.* Se Spiral.

Logari'tmiskt dekreme'nt (lat. *decreme'ntum logari'thmicum*), *fys.*, *mek.*, en af Gauss införd be nämning på logaritmen för förhållandet emellan två successiva svängningsbågar hos en svängande pendel magnetnål eller trådspole i ett magnetiskt fält. Dett tal skulle naturligtvis vara noll, om svängningsbå garna bibehölle sig absolut oförändrade. Men enä dessa oupphörligen aftaga, har logaritmiska dekre mentet alltid ett positivt värde. R. R.

Logaritmomanti (af *logaritm*, se d. o., och grek

ter'a, spådom), metod att spå. Man gaf åt de stäfver, hvaraf ett namn bestod, deras talvärde e klassiska språken hade hvarje bokstaf ett dylikt le). Man adderade talvärdena gång på gång, dess man kom till en af de nio första siffrorna, hvar och en hade sin mystiska betydelse.

ogari'tmsystem. Se Logaritm.

ogari'tmtabeller (se Logaritm) kallas nuiska tabeller, innehållande logaritmer för ett e eller mindre antal hela tal eller trigonoriska funktioner och ur hvilka man således omeart kan erhålla logaritmen, då talet är gifvet, och tom. Logaritmerna äro här för större bekvämligskull uttryckta som decimalbråk. Men den hela an (*karakteristikan*, se Karakteristika 2) enligen utelämnad, emedan den utan någon kalkyl bestämmas, och blott det egentliga bråket (*mantn*) upptaget. För beräkning af logaritmer lämnar högre analysen särskilda serier, hvilka omedelgifva de naturliga logaritmerna. Härur erhållas vanliga logaritmerna genom att man öfverallt iplicerar med den s. k. *modylen*, hvilken är

$\frac{1}{e^{10}}$. Nepper själf uträknade icke några logaritmer

tal, utan blott för trigonometriska funktioner *us*) och använde icke de vanliga logaritmerna. n häraf tillhör i främsta rummet Neppers vän H. ggs, som 1617 utgaf en tabell för logaritmerna talen 1—1,000, uträknade med 14 decimaler; 1624 liknande tabeller för talen 1—20,000 90,000—100,000. De felande logaritmerna för 1 20,000—90,000 uträknades af A. Vlacq 3 med 10 decimaler. De trigonometriska funkernas logaritmer i det vanliga systemet beräs först af Gunter (1620), sedermera fulldigare af Vlacq (1628), för hvarje minut af ranten och med 10 decimaler. I de första tabela förekommo naturligtvis åtskilliga räknefel, men a ha småningom blifvit rättade, så att de nuv. llerna torde kunna anses fullt felfria. För att nuntra till felens efterspanande ha utgifvarna dom utsatt en viss belöning för upptäckten af je sådant. De tabeller, som numera utges, ha igen logaritmerna beräknade med 4, 5, 6 eller ecimaler och angifna för alla hela tal till högst 000 och i allmänhet för högst hvar 10:e sekund vadranten. Bland de mest använda må nämnas gas (1797) och Schröns (1860; 8:e uppl. 3, försedd med inledning på svenska) tabeller. I Sverige utgåfvos de första logaritmtabellerna P. Elvius (*Tabula compendiosa logarithmosinuum ad quadrantis gradus eorumque partes mas, nec non numerorum absolutorum ab unitate 1000*; 1698). Under 1800-talet har en mängd ller utgifvits, bl. a. af Klint (1842), Wackerh (1867), Bergstrand (1872, 1875), Ekholm d. (1885) samt Lindman (s. å.). Tabeller, som knats medelst räknemaskin, ha utgifvits af M. erg (1875). (I. F.)

ogau [lå-], Friedrich von, friherre, tysk ramdiktare, f. 1604 i Schlesien, d. 1655 l. 1656, t 1648 medlem af Fruchtbringende gesellschaft Palmorden). L. författade omkr. 3,600 epiı och tänkespråk (utg. 1638 och 1654), af ta många äro i sin art ypperliga, vittnande om ärdfritt och upphöjdt sinnelag, djup fosterlandskärlek samt ovilja mot den rådande skenheligheten, oredligheten och härmningen af det utländska. Stilen är kraftig, ofta äfven behagfull. L. utgaf, under pseudonymen Salomon von Golaw, *Erstes und zweytes hundert teutscher reimen-sprüche Salomons v. Golaw* (1638) och *Salomons v. Golaw deutscher sinn-getiche drey tausend* (1654). Lessing och Ramler utgåfvo 1759 "Logaus sinngedichte" (godtyckligt öfverarbetade, i urval; jfr Heuschkels kritik 1902). Ny uppl. af Eitner 1872.

Logbalk. Se Loge.

Loge, *landtbr.*, byggnad eller rum för otröskad säds förvaring och uttröskning, utgöres vanligen af en afdelning, trösklogen l. logkistan, hvari tröskningen sker, samt på ena eller båda sidorna därom sädesgolf, hvari den otröskade säden inlägges. Dessa afdelningar skildes i äldre logar af logbalken. I tvärlogar, som äro vanligast vid små gårdar, går trösklogen tvärs genom bygg-

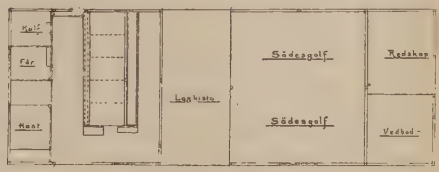

Fig. 1. Plan af tvärloge.

naden (se fig. 1) och tjänar till genomkörning vid sädens inläggning i golfven. Större logbyggnader äro vanligen längslogar med körgång i husets längd-

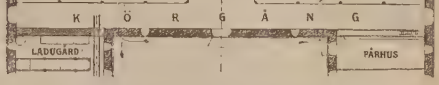

Fig. 2. Plan af längsloge, sammanbyggd med uthus.

riktning (se fig. 2), hvilket möjliggör tröskverkets flyttning intill olika delar af sädesupplaget. Mindre vanliga äro numera rundlogar, i hvilka antingen tröskplatsen är i midten rundt om omgifven

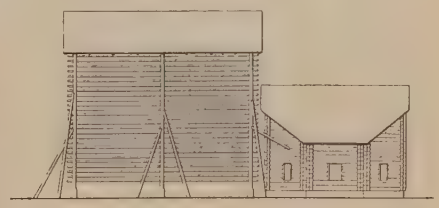

Fig. 3. Norrbottnisk åttaknutsloge och kornhässja.

af sädesupplaget eller ock en tröskbana löper rundt byggnaden. Det senare var förr vanligt i öfre Norrland, där säden uttröskades med en tröskvagn eller "bult" (= vält), som kördes rundt tröskbanan. I Norrbotten ha dessa logar van-

ligen formen af ”åttaknutslogar” (fig. 3). Logar, särskildt de smärre, äro ofta sammanbyggda med ladugården samt, där tröskverket drifves med vandring (se d. o.), med vandringshus. I kuperade trakter ha logarna ofta en på bjälklaget hvilande körbana, på hvilken säden inköres för nedlassning i golfven. På senare tid har man i stället anordnat mekaniska, med hästkraft eller elektrisk kraftöfverföring drifna hissinrättningar, med hvilka säden i hela lass eller delar däraf införas i logen. Sådana hisslogar förekomma dock jämförelsevis sparsamt. H. J. Dft.

Loge [låge], *nord. myt.* 1. Den af jätten Fornjots söner (Låge, Logi), hvilken härskade öfver elden. — 2. En personifikation af eldslågan i myten om Tors och Lokes besök hos Utgårda-Loke, som öfvervann guden Loke i en glupskhetstäflan. Loke satte sig vid den ena och Loge vid den andra ändan af ett stort tråg, fylldt med kött, hvarefter de åto det fortaste de kunde och möttes midt i tråget. Loke hade då ätit allt köttet af benen, men Loge hade förtärt både köttet, benen och själfva tråget. 1 o. 2. Th. W. (B—e.)

Loge [låʃ, af fr. *loge*, af it. *loggia*, se d. o.], afskildt rum; afdelning af frimurarorden (eller annat ordenssällskap); en sådan afdelnings samlingsplats (hus); sammankomst inom en sådan afdelning. Loger i en teater äro dels utefter salongens väggar i en eller flera våningar anbragta, afskilda rum, hvart och ett för ett större eller mindre antal åskådare (teaterloger), dels klädrum (klädloger) för de uppträdande.

Logē'on (eg. ”talplats”, af grek: *lo'gos*, ord, tal) kallades på den forngrekiska teatern den plats, på hvilken skådespelarna uppträdde, således motsvarande den moderna teaterns scen. En annan benämning på logeion var proskēnion (lat. *proscēnium*), d. v. s. den framför fondväggen (*skenē*) belägna platsen. A. M. A

Logement [låʃeme'nt l. -ma'ɳ; af fr. *logement*, bostad]. 1. Kasernrum för en mindre truppstyrka, förr vanligen ett korpralskap, numera 17—18 man (se Kasern). — 2. En i fästningskriget förekommande löpgraf, hvarifrån mingallerier framskjutas mot fästningen, kallas minlogement (se Minkrig). 1 o. 2. O. A. B.*

Logementsfartyg (se Logement), *sjöv.*, ett fartyg, som hufvudsakligen användes till bostad. Inom örlogsmarinerna användas som logementsfartyg äldre, rymliga fartyg utan stridsvärde, t. ex. i svenska flottan f. d. linjeskepp, fregatter och korvetter, hvilka för att bli fullt beboeliga äfven vintertid ombonats och delvis öfverbyggts samt erhållit elektrisk belysning, värmeledning och kraftigt ventilationssystem. (Jfr Kasernfartyg.) C. K. S.

Logera [låʃēra; fr. *loger*; se Loge], inhysa, härbärgera; inhysa sig, bo (i synnerhet tillfälligtvis). — Logerare [låʃē-], en som innebor hos någon, inneboende (se Inneboendesystemet).

Logerare [låʃē-]. Se Logera.

Logg (eng. *log*, eg. träklubb), *sjöv.*, ett instrument, hvarmed man mäter ett fartygs fart genom vattnet. Om man frånser den s. k. *relingsloggen*, äfven kallad Dutchman's log, hvilken helt enkelt består af två märken å eller vid relingen, så långt som möjligt skilda från hvarandra och vid hvilka tidsmomenten iakttagas, då de passera för-ut utkastadt, i vattnet flytande föremål, äro vanligast förekommande loggarna af tre hufvudsl skäddloggen, släploggar och visarloggar (manomet loggar). Skäddloggen l. handlogge som intill senaste tider varit mest begagnad, best af 3 delar, näml. *loggspånen* l. *skäddan*, *logglin* med sin *rulle*, och *logg-glaset*. Skäddan utgöres en trekantig träbricka, hvars ena sida är afrund och försedd med ett blyband, på det att skäddan ställa sig lodrätt i vattnet. Skäddan är vidare f sedd med 3 hål, af hvilka det öfversta tjänar fäste för logglinan och de nedersta, vid ändarna den afrundade basen, till fäste för en hanfot, s medelst en träsprint instickes i en vid logglinan f

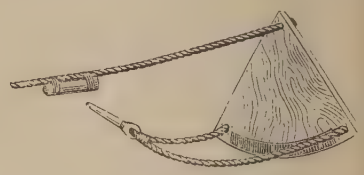

Fig. 1.

hylsa af trä (se fig. 1). Linans första (yttersta) kallas *förlöpare* och bör ha minst fartygets läng Vid förlöparens slut fastsättes ett märke af fla duk, och från detta märke uppmätes och utmär (uppstickes) linan i vissa längder, kallade *knop* (h *knoop*, ty. *knoten*, eg. knutar). Vid hvarje såd längd fastsättes en liten märlingsända, försedd m så många knutar (däraf de uppmätta längder namn), som motsvaras af antalet längder från fla duksmärket. Mellan de hela afstånden fästas m lingsändar utan knutar, som sålunda ange hal knop. Linan upprullas på en lätt och lättlöpan

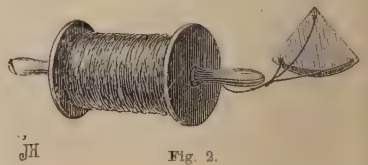

JH Fig. 2.

rulle (se fig. 2) af trä. Logg-glaset utgöres af vanligt s. k. timglas, som rinner ett visst antal kunder, vanligen 30 eller 15. Det förra begagn då farten är ringa, det senare då farten är st hvarvid man fördubblar antalet knop, som på lin erhållas. Principen, hvarpå loggen och dess vändande grundar sig, är den, att ett i vattnet u rättstående plan ej utan betydlig kraft kan hast framföras i vinkelrät riktning mot planet. Skädd som, då dess sprint är fäst vid linan, står upprät vattnet, utgör sålunda en någorlunda fast punkt mäta ifrån. Knopen motsvarar en nautisk mil l. stansminut (1,852 m.). Om linan vore uppstuck i längder om en nautisk mil och glaset runne timmes tid, skulle loggningen direkt utvisa, h många nautiska mil fartyget tillryggalagt på timme. Men då detta sätt att logga skulle dels t för lång tid, dels fordra för lång lina, har ma stället uppstuckit linan i längder om 13,$_{86}$ m.

ter glaset rinna 30 sekunder. Antalet längder på an, som utlupit under den tid glaset runnit, ut-sar nu samma förhållande, eller huru många nauti-a mil fartyget med samma fart löper på en timme, v. s. ”huru många knop fartyget gör”. Riktig-ten af detta förhållande synes af följande ana-gi:

) sekunder (=$^1/_{120}$ timme): 1 timme =$^1/_{120}$ naut. l: 1 naut. mil.

Knopens längd på logglinan borde i enlighet här-ed vara $^1/_{120}$ 1,852 = 15,$_{433}$ m., men genom erfa-nhetsrön har man funnit, att skäddan till följd af ans tyngd och vattnets rörlighet drages med kr. 1,$_{48}$ m., under det en knop utlöper. Däraf annämnda knoplängd. Loggningen tillgår på föl-nde sätt. Sedan sprinten i skäddan blifvit instuc-n i sin hylsa, ställer sig en man akterut i lä med ggrullen upplyftad öfver hufvudet, så att den fritt n löpa kring. Den, som verkställer loggningen, pkransar några bukter af linan i handen och ut-star dem akterut jämte skäddan. En tredje man ller logg-glaset med afvigvänd hand och omvänder t vid kommando-ordet ”turn” (vänd!), just då löparmärket passerar relingen. I samma ögon-ck glaset utrunnit, ropar den, som håller det, topp”, hvarvid den, som loggar, stoppar linan nom att göra ett häftigt ryck på densamma för-ver. Därvid lösryckes skäddans sprint, och skäd-n lägger sig flat på vattenytan. Sedan det ut-na knopantalet iakttagits, inhalas linan utan syn-rlig svårighet. Skäddloggen kan af flera skäl icke noggranna resultat. Ej heller är den användbar i högre farter än 12—13 knop.

Släploggarna äro självregistrerande distans-ätare och ge, när de blifvit väl justerade, mycket da resultat i synnerhet vid högre farter (dock icke ver 17 knop). Sådana loggar finnas af en mängd ka konstruktioner (Klintins, Masseys, Reinolds, alkers, Carstens, Hæckes m. fl.). De likna hvar-dra alla till principen, om än detaljerna skilja sig tydligt från hvarandra. Sålunda bestå de alla af hufvuddelar: rotatorn, linan och indikatorn. otatorn är en tillspetsad cylinder med skeft eller iralformigt ställda blad. Genom vattnets motstånd ot dessa blad sättes rotatorn i rörelse kring sin igdaxel. Denna rörelse öfverföres till indikatorn, n består af ett hjulverk med en eller flera visare, n omedelbart ange den tillryggalagda distansen, nligen intill 100 naut. mil. Å äldre släploggar (harpoon logs) befann sig indikatorn jämte rotatorn vattnet. Nyare släploggar ha indikatorn ombord relingen s. k. Taffrail logs). En del dylika log-r, såsom Froudes, Fleuriais, Jäderins, registrera på ektrisk väg farten eller distansen. — Visar-ggar äro vanligen konstruerade efter manome-rprincipen (Hults hydroaerostatiska logg, Nicol-ns, Clarks och Strangmeyers fartmätare), i det en visare å en uppgraderad, cirkelrund tafla ndigt anger den hastighet, hvarmed fartyget mgår genom vattnet. Å Petterssons logg utmär-s farten genom en flottör i ett vertikalt rör. Dessa ggar ha företrädesvis värde för fartygets manövre-g, ej för navigeringen. — På snabbångare ut-nes farten säkrast genom iakttagande af propell-rnas slagantal, sedan man genom att tillrygga-gga kända distanser under olika farter upprättat forderliga ”slagtabeller”. — Alla här omtalade loggar ange farten l. distansen genom vattnet. Förmedelst genomlöpande af kända afstånd och noggrant iakttagande af tidsförloppen härvid erhåller man fartygets fart öfver grund; och med tillhjälp häraf kan man *kontrollera sina loggar* (samt upp-rätta slagtabeller), förutsatt att ingen ström är rå-dande eller att strömmen är noga känd eller, om den är konstant, kan elimineras genom gång fram och åter samma vägstycke. — I strömvatten är det mången gång af stort värde att omedelbart utröna far-ten öfver grund. Detta är möjligt, om vattendjupet är så litet, att man kan använda s. k. grundlogg. Denna utgöres helst af handlodlinan med ett påstucket handlod, hvaraf man betjänar sig på samma sätt som eljest af skäddloggen. L. H. (H. W—l.)

Loggad fart, *sjöv.* Se Fart, sp. 1411—12.

Loggbok (Skeppsjournal), *sjöv.*, en dag-bok, hvari enl. lag allt, som händer fartyget under dess resa, skall noggrant upptecknas. Den föres i regel af styrmannen, under uppsikt af befälhafva-ren, och innehåller under skilda rubriker anteckning-ar om väder och vind, kurser och tillryggalagda afstånd, geografisk längd och bredd, vattenståndet i pumparna, skador, som träffat fartyget eller lasten, beslut, som fattats af befälet i samråd, tiden när lots kommit ombord eller åter lämnat fartyget, för-ändringar inom besättningen samt om bord begångna förseelser och därför ådömda straff. Som ett viktigt dokument har loggboken en viss beviskraft sig till-erkänd. På örlogsfartyg underskrifves loggboken för hvarje vakt af vakthafvande officeren. Numera finnas tryckta formulär, och på k. flottans fartyg föras två journaler: en däcksloggbok och en skeppsloggbok. L. H.*

Loggers [lå′gəs], eng. Se Fiske, sp. 424.

Loggert (holl. *logger*, eng. och ty. *lugger*), *skpsb.*, ett mindre, tremastadt fartyg med ett trapetsformadt råsegel på hvarje mast, toppsegel och klyfvare. Loggerten omtalas först under Napoleons krig med

England. Den användes då företrädesvis som ka-pare och var bevärad med lätta kanoner, som sköto genom portar å brädgången. Dessa loggertar voro utmärkta seglare och hade enkel tackling. De nu brukliga loggertarna, den s. k. *lougre de la Manche*, och den större sorten, *chasse marée*, ha konstruerats efter dem och fått det allmänna namnet loggert. Båda dessa slags fartyg ha tre master. Man får

dock se större tvåmastade båtar, som ha loggertsegel, och äfven dessa båtar kallas då loggertar, fastän deras särskilda namn är ”flambords”. — I Sverige finnas ej loggertar; men loggertsegel användas allmänt på en del båtar med 1—3 master. Skillnaden emellan loggertsegel och latin- eller galärsegel är den, att loggertseglet har ett högt, fristående främre lik samt en kort rå, till hvilken seglets öfre lik är litsadt, då däremot latinseglet har ett mycket lågt främre lik samt ett långt spri, till hvilket öfre liket är litsadt. Stundom har latinseglet alldeles icke något främre lik, utan är triangulärt (se Galärsegel). J. G. B.*

Loggertsegel. Se Loggert.

Loggia [lå′ddja], it. (genom mlat. *logia* l. *lobia* besläktadt med ty. *laube*, löfsal), en täckt, åt ena sidan öppen gång, vanligen som en svale eller veranda anbragt utefter en annan byggnad, stundom självständigt uppförd. Monumentala loggier af det senare slaget byggdes inemot slutet af medeltiden här och där i de italienska städerna (Florens, Siena m. fl.) som samlingsrum vid högtidligare tillfällen merendels midt emot eller i närheten af de som bostäder tjänande palatsen. Det förra slaget förekommer allmänt i Italien, där dylika gångar stundom sträcka sig utefter hela gator (Bologna, Pisa m. fl. st.) för att under den sydliga himlen tillgodose behofvet af skugga och svalka. Den arkitektoniska utstyrseln är högst växlande, från den enklaste anordning med ett bjälktak, buret af grofva stöd, till de sirligaste af pelare eller kolonner burna arkadräckor. — Loggia dei Lanzi i Florens är en prydlig byggnad af den självständiga typen, belägen i närheten af Palazzo vecchio (se fig. 2 å pl. till art. Florens) vid den ståtliga Piazza della Signoria, mot hvilken den öppnar sig i vida rundbågar, burna af gotiska sammansatta pelare, och prydd med reliefmedaljonger. Uppförd 1376—82 under gotikens herravälde, visar den i detaljerna

Loggia di S. Paolo i Florens.

och måtten antydningar om den stundande renässansen. Det ursprungliga namnet var *L. dei Signori*, rådshallen; sitt nuv. namn erhöll den efter Cosimo I:s tyska landsknektar, för hvilka den tjänade till ett slags högvakt. Inne i hallen, liksom på bröstningsmuren emellan pelarna, äro numera uppställda åtskilliga märkliga bildverk från antiken och renässansen: Benvenuto Cellinis Perseus med Medusas huf vud, den antika s. k. Thusnelda, Ajax oc Akilles m. fl. Det ståtliga rummet har ej f. n någon bestämd uppgift, om ej måhända den a utgöra en tummelplats för stadens allra yngsta me borgare. — Loggia di S. Paolo (se fig.) i Fl rens, uppförd 1451, ett verk af Brunelleschi, ä prydd med terrakottareliefer af Andrea della Robbi — Vatikanens loggier kallas de täckta gå gar, som i tre våningar öfver hvarandra om västra, norra och östra sidan af *Cortile di Sa Damaso*, den yttre gården i sydvästra hörnet Vatikanens byggnadskomplex i Rom. De utförde efter planer af Bramante (d. 1514) och tillhöra u arkitektonisk synpunkt den begynnande högrenässan sens förnämsta skapelser. Men sin största ryktbarhe ha de vunnit genom den glänsande dekoration målning och stuck, som under ledning af Rafae och efter hans skisser utfördes i den gång i andr våningen å gårdens västra sida, som från påfven enskilda bostad leder till de s. k. *stanzerna* (s d. o.). Den rafaeliska loggians tak utgöres af 1 på hvarandra följande små kupoler, i hvilka är framställda 4 och 4, således tillsammans 52, bibliska scener, hvaraf 48 ur gamla och 4 ur nya testamente (den s. k. ”Rafaels bibel”). Väggar, pilastrar oc fönsterinfattningar äro f. ö. prydda med ornamental och figurmålningar, för hvilkas anordning mönstre äro hämtade från antika väggmålningar i de vi 1500-talets begynnelse upptäckta Titus-termerna (d underjordiska rum: *grotte*, hvaraf namnet *grotteske* på detta dekorationssätt). Den af Rafaels medhjäl pare, som hade den hufvudsakliga förtjänsten o det rent dekorativa och ornamentala i målningarna var Giovanni da Udine. Upk.

Loghem [lå′chem], Martinus Gesinus Lam bertus van, nederländsk författare, f. 1849 i Lei den, var 1879—1900 redaktör för ”Amsterdammer” och 1901 ff. för tidskriften ”Nederland” samt ä sedan 1894 sekreterare och konstnärligt biträde vi kungliga teatern i Amsterdam. L. har författa dikterna *Eene liefde in het zuiden* (1881), *Lian* (1882), *Van eene sultane* (1884) och *Walter* (1894) romanerna *Victor* (1888) och *Fokel* (1898), novel lerna *Blond en blauw* (1888), *Fortuin* (1898) oc *Jonquilles* (1901) samt flera operatexter. Han gängse författarnamn är Fiore della Neve

Logi [låʃī; af fr. *logis*], bostad, särskildt till fällig sådan.

Lo′gia Jesu (grek., ”Jesu ord” eller ”orakel” har man kallat en papyrushandskrift, som 1897 a Grenfell och Hunt blef funnen i ruinerna af Oxy rhynchus omkr. 200 km. s. om Kairo, där kristen domen tidigt fick fast fot. Manuskriptet bestod af et enda blad. Texten är utan början, och bladet bä numret 11; de följande 10 föregående bladen ha så lunda sannolikt innehållit ”ord” af samma slag son de bevarade. Sex af de åtta ”orden” börja me ”Jesus säger”. Manuskriptet af 1897 innehåller ytt randen af Jesus, som äfven finnas i nya testamente med undantag af tre, som häntyda på apokryfisk evangelier. Det till oss komna fragmentet föreligge i en afskrift, som ej kan vara yngre än 300 f. Kr. men väl äldre. Tre nya fragment funnos 1903 oc 1907. Flera äldre kristna författare, såsom Poly karpos och Papias (hos Eusebios), tala om ”Her rans ord”. Man har velat påstå, att dessa ”ord” skulle ursprungligen vara hämtade ur ett hebreisk

ngelium. I alla händelser har fyndet sitt stora esse, ej minst därför att det gett anledning till pgående undersökningar i fråga om den äldre tendomen. Litt.: Grenfell och Hunt, *"ΛΟΓΙΑ ΣΟΥ"* (Sayings of our Lord, 1897; sv. bearb. i kopia af papyrusbladet s. å.) och "The Oxynchus papyri" (I, IV, V), Harnack, "Über jüngst entdeckten sprüche Jesu" (1897), Tay- "The Oxyrhynchus logia" (1897), och Klosterann, "Neue Oxyrhynchus logia" (1904). I vidckt bemärkelse användes uttrycket "Logia Jesu" alla Jesu ord, antingen de bevarats i kanoniska i apokryfiska skrifter. J. C.

ogier [låʃiē], Johann Bernhard, tysk iker (härstammande från en fransk emigrantilj), f. 1777 i Kassel, d. 1846 i Dublin, kom ung till England, fick anställning som flöjtist ett irländskt regemente, var en tid organist i stport och verkade från 1809 i Dublin, där han ä ära och förmögenhet genom uppfinningen af sin ohandledare, *chiroplast* (se d. o.). Viktigare än na blef L:s undervisningsmetod, som åsyftade väcka täflingsifver och taktfasthet genom samgt spel af flera elever på olika pianon i förening undervisning i harmonilära. Metoden — som rdes i Berlin af L. själf 1822—25 och i Sverige A. F. Lindblad (se denne) — väckte på sin tid tligt uppseende och ernådde verkligen öfverande hastiga resultat, dock endast af rent meskt slag. Till den moderna musikteorien gaf ett fruktbart uppslag genom att lägga hornets rtoner till grund för ackordläran. L:s komponer äro obetydliga. Hans skrifter röra sig mest chiroplasten (1816 ff.), hvarjämte han skref *em der musikwissenschaft und der praktischen position* (1827; "Lärobok i harmoni och komtion", 1853). A. L.*

ogik [låg- l. låj-; lat. *lo'gica*, af grek. *lo'gos*, uft, vetenskap], vetenskapen om tänkandet. Rölle det närmare sättet att bestämma denna vetens uppgift och metoder ha de mest olika åsikter nställts och fått historisk betydelse, och ännu kan n af dessa sägas ha tillkämpat sig allmän anning af fackmännen. Bäst karakteriseras dock ske den nutida uppfattningen af Chr. Sigwart, han definierar logiken som "tänkandets konst-". Dess uppgift är då att uppställa de allna regler, som man vid sitt tänkande måste a, om man vill komma till påståenden, som medvisshet om att ha träffat sanningen och med a kunna göra anspråk på att erkännas af alla ligt tänkande. Om en logik i denna bemärkelse l vara möjlig, så förutsättes, att den omedelbara fattningen af, att man är viss på sitt tänkandes ghet, den s. k. logiska evidensen, innebär en nti för anspråken på tankeresultatets allmänghet. Denna förutsättnings berättigande pröfvar logiken själf, utan dess stöd måste sökas i kapsteorien och metafysiken. Men under denna tsättning utvecklar sedan logiken sin teori självdigt, i det den konstaterar, hvilka de sätt att a äro, som skänka den nämnda evidensen, och r sammanställa läran om dem till en systematteori. Om logikens uppgift fattas på detta sätt, kiljer den sig från alla andra vetenskapers. Undet att naturvetenskaperna, historien och matemiken lika väl som metafysiken handla om tänkandets föremål, handlar logiken om tänkandet själft och blir därigenom en "vetenskap om vetenskapen", nämligen om vetenskapens form. Om tänkandet handla ock vissa delar af psykologien och kunskapsteorien. Från tankens *psykologi* skiljer sig logiken, därigenom att den ej såsom psykologien beskrifver och söker förklara det *faktiska* tänkandet, utan vill besvara frågan, huru man *bör* tänka. De lagar för tänkandet, som psykologien formulerar, äro jämförliga med naturlagarna; de logiska tankelagarna äro däremot normallagar, jämförliga med sedelagen. Äfven från den del af *kunskapsteorien*, som handlar om tänkandet, kan logiken särskiljas. Under det att den förra undersöker möjligheten för människan att med sitt tänkade nå en objektiv sanning, söker logiken ange reglerna för de sätt att tänka, genom hvilka denna möjlighet blir verklighet. Synpunkterna äro därför i dessa båda vetenskaper olika, i det att för kunskapsteorien hufvudvikten måste ligga på tänkandets innehåll, olika för olika tankar, men för logiken på dess former, som äro lika, hvad än innehållet må vara. Då det mänskliga tänkandet väsentligen är ett tänkande i ord och sålunda har språkform, ligger en sammanblandning mellan logiken och *grammatiken* nära till hands och har i båda dessa vetenskapers historia utöfvat ett skadligt inflytande. Språkuttrycken äro dock, som redan olikheten mellan de skilda språken visar, så långt ifrån att sammanfalla med tankarna, att de tvärtom alltid äro endast symboler, som tänkaren använder ungefär som matematikern de algebraiska tecknen. Logiken måste därför söka upptäcka de bakom språkformerna liggande tankeformerna, som i de förra alltid finna endast bristfälliga uttryck, och sålunda motarbeta "språkets makt öfver tanken". — Logikens historia visar emellertid, huru dess uppgifter sammanblandats än med den ena, än med den andra af de närmast angränsande vetenskaperna, liksom ock vid uppgifternas lösning logiken som "vetenskap om vetenskapen" mer eller mindre ensidigt låtit den vetenskap, som framför andra tilldragit sig tidens intressen, stå som förebild för allt riktigt tänkande. Ett fullständigt särskiljande af logiken från sambandet med de öfriga vetenskaperna är för öfrigt hvarken möjligt eller önskligt, då ytterst vetenskapernas mål är ett enda enhetligt tänkande med det innerligaste samband mellan de olika delarna, trots dessas klart särskilda olika synpunkter. Man förstår därför, huru logiken, när en systematisk form först af Aristoteles gafs åt den, kunde bli så behärskad af grammatiska synpunkter; huru den under renässansen kunde så afgjordt gå i den då grundlagda moderna naturvetenskapens ledband, som t. ex. i Francis Bacons "Novum organon", och huru den på Hegels tid kunde identifieras med metafysiken, liksom huru i våra dagar en *psykologisk* riktning hos t. ex. J. Dewey kan bryta sig med en *matematisk* hos Jevons, Poincaré m. fl. Den antika logiken var i det stora hela *deduktiv* logik, d. v. s. lämnade regler för, huru man ur gifna allmänna grundsatser skulle kunna draga slutsatser, under det att de moderne logikerna framför allt söka grundlägga äfven en *induktiv* logik, som redogör för de tankeformer och metoder, medelst hvilka man ur de enskilda iakttagelserna leder sig till allmänna lagar. Under det att den aristoteliska logiken utgick från begreppens omfång

och använde tankarnas *subsumption*, ha inom den nutida logiken utgångspunkter lika väl tagits från begreppens innehållsförhållanden, hvarvid *substitution* blifvit en tänkandets grundform.

Af de antydda olika åsikterna om logikens uppgift och metoder följer naturligen, att logikerna på helt olika sätt indelat sin vetenskap. Ofta skiljes mellan 1. *allmän logik*, om det hos tänkandet, som är alldeles oberoende af innehållet, dels *tankelagarna*, gemensamma för allt tänkande, dels de inbördes olika *tankeformerna*, och å andra sidan 2. *speciell logik* eller *metodlära*, som behandlar de former för tänkandet, som utbildats inom olika vetenskaper och lämpas efter dessas föremål. — Redan under medeltiden skilde man mellan *logica docens*, den logiska teorien, och *logica utens*, dennas användning, framför allt i de då vanliga disputationerna. Äfven i våra dagar användes ofta uttrycket logik i betydelsen af ”logica utens”, sålunda icke af en logisk teori, utan för att beteckna det använda sättet att tänka. Det är i denna bemärkelse af ordet man talar om ”kvinnologik” eller klandrar en person för ”klen logik”. Bildligt talar man ock om t. ex. en ”händelsernas logik”, ”historiens logik”, ”poesiens logik”, hvarvid man med uttrycket ”logik” syftar på, att inom verkligheten i fråga finnes ett inre sammanhang, som har en viss likhet med det af logiken fordrade stränga sammanhanget mellan grunder och följder inom tänkandet. — Logikens historia har skrifvits af K. Prantl (4 bd, 1858—70, 2 bd i 2:a uppl. 1885). L. Liard karakteriserar de nutida engelske logikerna i ”Les logiciens anglais contemporains” (1878), och W. Windelband lämnar en kritisk öfversikt af de olika riktningarna inom nutidens logik i ”Festschrift für Kuno Fischer”, bd I (1904). Handböcker i logik ha inom den engelska och amerikanska litteraturen utgifvits af J. St. Mill (1843), Stanley Jevons (1874; 2:a uppl. 1877) och J. Dewey (1910); inom den tyska af M. W. Drobisch (1836; 5:e uppl. 1887), Fr. Ueberweg (1857; 5:e uppl. 1882), H. Lotze (1874; 2:a uppl. 1881), W. Wundt (2 bd, 1880—83; 2:a uppl. 1893—95); inom den franska af E. Rabier (3:e uppl. 1894) m. fl. Det märkligaste inom den svenska logiska litteraturen är otvifvelaktigt Y. Sahlins ”Om logikens uppgift” (Uppsala univ:s årsskr. 1882) och ”Om grundformerna i logiken” (ibid. 1883, 1884). En populär framställning af logiken lämnar S. Almquist i ”Vårt tankelif” (1906). I svensk öfv. (1911) finnes H. Poincarés ”Science et hypothèse”. S—e.

Logiker [låg-; se Logik], tänkare.

Logis [låʃi], fr., bostad. Se Logi.

Logisk [låg-; se Logik], som hör till logiken, t. ex. logiskt felslut, ett slutande, som enligt logiken är felaktigt; som uppfyller logikens fordringar och därför såsom tänkande är formellt riktigt, t. ex. logisk tankegång. — Logisk maskin kallas en mekanisk sammanställning af på rörliga aflånga, kretsformiga eller elliptiska ytor skrifna ord eller andra tecken, hvarigenom man söker underlätta öfversikten af de olika möjliga förhållandena mellan de i vetenskaperna förekommande begreppen. Ett försök till sådan uppfinning gjordes redan under medeltiden af R. Lullus med hans *ars magna* (stora konst), hvaråt sedan Cornelius Agrippa, Giordano Bruno m. fl. egnat uppmärksamhet, liksom längre fram Leibniz följde en liknande tankegång, då han uppställde fordran på en framställning af alla vetenskaperna i ett abstrakt teckenspråk, jämförligt med algebrans och tjänande såväl att bevisa som att upptäcka de lagbundna begreppsförhållandena inom olika kunskapsområden. Försök att förverkliga sådana planer ha under det sista århundradet återupptagits af G. Boole, St. Jevons, Couturat Delboeuf m. fl. och logiska maskiner ha konstruerats af St. Jevons (1869), John Venn (1881) och A. Marquand (s. å.). Den förstnämndes finnes afbildad i hans ”The principles of science” (1887); den sistnämndes förvaras i Princeton-universitetets psykologiska laboratorium. — Logiskt subjekt, *gramm.* Se Subjekt. S—

Logi'sm (grek. *logismo's*), slutledning (se d. o.).

Logi'ster (grek. *logistāi'*), ett af 10 ledamöter bestående ämbetsmannakollegium i det forna Aten, som i egenskap af statsrevisorer egde att infordra och granska redovisning af alla, hvilka bekläd sta ämbeten eller eljest innehaft offentliga uppdrag, synnerhet om därmed varit förenad någon uppbö af offentliga medel. Vid bristande redovisning eg logisterna att instämma den redovisningspliktige för en folkdomstol, i hvilken de själfva presidera Logisterna biträddes i sin ämbetsverksamhet af s. eutyner (*ēū'thynoi*). A. M.

Logistik (grek. *logistikē*). 1. *Mat.*, kallades in den grekiska matematiken hvad som nu benämn räknekonst, till skillnad från aritmetiken, som handlade talens allmänna egenskaper och unge motsvarade den nuv. talteorien. Namnet logis bibehöll sig sedan ända in mot 1600-talets börja Man skilde då mellan *logistica sexagenaria* l. *astronomica* och *logistica denaria* l. *geodetica*, af hvil den förra enligt grekernas bruk använde talet 6 den senare åter talet 10 som grundtal. — 2. *Krigs* enligt Jomini den praktiska tillämpningen af konst att flytta arméer, d. v. s. konsten att anordna ma scher. Logistiken studerades redan af romarna o har numera ingått i generalstabstjänsten. Själfva b nämningen har dock blifvit bortlagd. 2. C. O.

Logkista, *landtbr.* Se Loge.

Logografer (grek. *logogra'foi*, af *lo'gos*, tal, b rättelse, prosastil, och *gra'fēin*, skrifva), benämni på Greklands äldsta krönikeskrifvare. En berör logograf var bl. a. Hekataios från Miletos, hvilk på sätt och vis bildar öfvergången till egentlig hist rieskrifning, för så vidt som hos honom röjer s sträfvandet att skilja mellan saga och verklighe Logograferna tillhörde i allmänhet 6:e och förra hä ten af 5:e årh. f. Kr. samt voro nästan alla af joni härkomst. Af deras skrifter ha endast ringa fra ment kommit till vår tid (utg. i Müllers ”Fra menta historicorum græcorum”, I). Se vidare Gr kiska litteraturen, sp. 207. — I 4:e å f. Kr. nyttjade man i Aten benämningen logograf äfven om dem, hvilka mot betalning skrefvo rät gångstal för andras räkning. A. M.

Logogrȳf (af grek. *lo'gos*, ord, och *grīfos*, gåt ordgåta, gåta, för hvars lösning det gäller gissa icke blott hufvudordet, utan äfven ett stör eller mindre antal andra ord, bildade genom oli sammanställningar af de bokstäfver, som ingå i hu vudordet (t. ex. Amor, Mora, Roma, Maro, orm arom, moar, mor, ram, roa, rom, mo, ro, ar, om, o

Logon (Logone). 1. Biflod till Schari i B

run. — 2. Landskap i norra delen af tyska Karun, omkring nämnda flod.

Lo'gos, grek., ord, förnuft. För den kristna tan- n vinner logosbegreppet betydelse framför allt ge- m Johannesevangeliet. Det innehåll, som logos ordet", ej "förnuftet") här får, klargöres dels nom bestämningarna evighet, gudomligt väsen, nåd ı sanning, dels genom det personliga momentet i let, som ifrån sin förtidliga existens blifvit kött, Kristus. Han är subjekt för logos' funktion, som gudsuppenbarandet. Frågan om denna logostankes bindelse med bl. a. gamla testamentet och särldt den judisk-alexandrinska filosofien (Filon, se o.) är ett invecklad historiskt problem. Hvad ellertid den sakliga differensen beträffar, märkes şkildt: när G. T. talar om det från Jahve utende ordets verksamhet, är detta en poetisk omrifning för Guds andliga makt och sättes icke i ation till någon personlig princip bredvid honom med den messianska tankelinjen har detta "ord" et att göra. För Filon är 1) kroppsligheten en d motsatt princip, medan Johannes icke tager anf af, att ordet blir kött; 2) hos Filon är i motsats hos Johannes en Guds omedelbara beröring med lden utesluten; 3) för Filon är motsatsen mellan d och världen af metafysisk art, hos Johannes af sk-religiös art. — För den gamla kyrkans apolo- er blef logosidén ett hufvudvapen för att upp- a på en gång kristendomens öfverlägsenhet öf- och samband med det bästa i den utomkristna lden. Logos, om hvilken den grekiska filoso- ı talade och af hvilken enskilda strålar lyst m t. ex. hos Sokrates och Platon, hade tagit stalt i Kristus. — Ang. logosbegreppets inflytande den kyrkliga kristologiska utvecklingen jfr Kri- o l o g i. G. A—n.

Logotēt (grek. *logothe'tes*, eg. en, som skrifver , historieskrifvare), som ställer till ansvar, som ordrar och granskar räkenskaper; titel på en hög betsman i det forna bysantinska riket.

Løgr, isl. Se L, sp. 711.

Logrétta, isl. Se L a g r ä t t a 1.

Log-rolling [lå'g-rå'ulin], eng., "stockrullning", skildt i Förenta staterna öflig benämning på kompissartadt ömsesidigt främjande i den parlamenıska politiken af (oftast) privata intressen, den poska metod, enligt hvilken en folkrepresentant kö- en annans stöd för något sitt förslag genom att den andre utlofva återtjänst ("om du rullar fram stock åt mig, så skall jag vid tillfälle göra dig nma tjänst"). Denna politiska term har måhända pkommit genom analogi från nybyggares inbördes lpsamhet vid uppbyggandet af hvarandras block- s. Oftast betecknar den emellertid ett gynnande privata intressen på det allmännas bekostnad, ex. då en affärsman förmår en folkrepresentant att ka för en bill, som stegrar värdet på en viss mark, ı därvid ställer i utsikt för honom, att han skall underpris få köpa en del af marken i fråga. Jfr b b y och där anförd litteratur. V. S—g.

Logroño [lågrå'njå]. 1. Den minsta provinsen i nska landskapet Gamla Kastilien, s. om Ebro, ı bildar norra gränsen med undantag af ett kort cke. 5,041 kvkm. 188,480 inv. (1910). Ebroen är en bred och till större delen bördig, något perad slätt, som i sin västra del kallas La Rioja. dra delen uppfylles af förgreningar från de bergskedjor, som skilja Ebro från Duero. I v. når Cerro de San Lorenzo, som hör till Demandamassivet, en höjd af 2,305 m. och i s. Pico de Urbion 2,252 m. Mineraltillgångarna anses vara betydliga, men ligga ännu obegagnade. Industrien är obetydlig. Vin är en af hufvudprodukterna. — 2. Hufvudstad i nämnda provins, vid högra stranden af Ebro och järnvägen längs denna flod. 19,237 inv. (1900). Biskopssäte (sedan 1890). Vinhandel, ylleindustri och tillverkning af fruktkonserver. 1—2. (J. F. N.)

Logroscino [lågråʃi'nå], N i c c o l o, italiensk operakompositör, f. omkr. 1700 i Neapel, d. där 1763, elev af A. Scarlatti, blef epokgörande för utbildningen af opera-buffan, i det han införde finaler, eller aktslut, medelst verksamma, utförliga ensembler (ansatser därtill hade dock förekommit hos romerska tonsättare på 1600-talet). Piccinni m. fl. trädde i hans spår. L. blef 1747 professor i kontrapunkt vid "Conservatorio dei figliuoli dispersi". A. L.*

Logwood [lå'gωud], eng., detsamma som b l å h o l t s (se därom H æ m a t o x y l o n).

Logården. Se S t o c k h o l m s s l o t t.

Lohaja (L o h e i a), befäst hamnstad i turkiska vilajetet Jemen i Arabien, på en landtunga vid Röda hafvet, 170 km. v. n. v. från Sana. 5,000—10,000 inv. Kaffehandel. J. F. N.

Lohals, lastageplats på nordvästra kusten af Langeland. 500 inv. (1911). Badort. Fyrtorn. Öfverfartsort till Korsör och Nyborg. E. Ebg.

Lohani-stammarna. Se I r a n e r, sp. 836.

Lohardaga [lå͡uhā'dāgā], distrikt i brittiska Indien, presidentskapet Bengalen, divisionen Chutia-Nagpur. 18,491 kvkm. 1,188,562 inv. (1901), hvaribland ett större antal urinvånare, såsom munda, kolh och uraon, af hvilka omkr. 15,000 antagit kristendomen. Hufvudstad är R a n c h i, 20,306 inv. (1901).

Lohede, en s. om Dannevirke belägen hed, där 28 juli 1261 en afgörande drabbning egde rum mellan danske konungens här och hertig Eriks af Slesvig; den första blef slagen, och den unge konung Erik Klipping och hans moder, änkedrottning Margareta, blefvo tillfångatagna.

Loheia. Se L o h a j a.

Lohengrin [låhen-], af *Garin le Loherain*, d. v. s. Garin Lothringaren, hjälten i en fransk "chanson de geste", medelhögtysk dikt, författad omkr. 1290. Dikten om L. är sammanställd af sagan om svanriddaren, graalsagan samt sägner om Henrik Fågelfångaren. L., son till Perceval, utskickas af den helige graals riddarkrets som kämpe åt Elsa, hertigens af Brabant dotter, då den våldsamme Fredrik af Telramunt mot hennes vilja gör anspråk på att få äkta henne. L. anländer till den sköna i en båt, dragen af en svan, fäller Telramunt i offentlig tvekamp och blir Elsas make. Han utför sedan i kejsar Henriks tjänst hjältebragder mot ungrare och saracener. Ehuru L. förbjudit Elsa att någonsin spörja om hans härkomst, är hon dock så enträgen, att han ger vika och afslöjar sig, men han förklarar då äfven, att han måste lämna henne. Svanen återkommer, och L. skiljes med sorg från sin maka och deras två söner för att återvända till graals borg. Elsa dör af grämelse. Sagan utgafs först af Glöchle med inledning af Görres (1813), sedan af Rückert i en kritisk edition (1857). Den utgör ämnet för en

af Richard Wagners mest berömda operor. Se arbeten af Elster (1884) och Panzer (1894).

Lohenstein [låhenstajn], Daniel Kasper von, tysk författare, den ene af upphofsmännen till andra schlesiska skaldeskolan, f. 1635 i Nimptsch (Schlesien), d. 1683, röjde brådmogna litterära gåfvor, studerade juridik och nyare språk i Leipzig, företog resor samt befordrades på ämbetsmannabanan till kejserligt råd och stadssyndikus i Breslau. I lefvernet sansad och otadlig, gjorde L. sig däremot i sin diktning, som han idkade "för tidsfördrifs skull", skyldig till allsköns äfventyrlighet och utsväfningar. I kamp mot Opitz' förståndstorra riktning uppdref han sin af naturen maktlösa fantasi till en hart när vanvettig grad af svulst. Märkliga äro särskildt L:s sex dramer (bland dem *Cleopatra*, *Agrippina*, *Epicharis* och *Ibrahim sultan*), bildade efter Gryphius', men i saknad af dennes företräden och med en i sanning bödelsgrym smak frossande på blodsgärningar och otuktsskildringar. Deras högtravande diktion förefaller numera fullkomligt parodisk. I dessa dramer återspeglas en förvildad tids brutala tänkesätt. I sin lyrik slöt L. sig, liksom Hofmannswaldau, till den lystne, förkonstlade Marini och utgaf *Rosen* (heroider, kärleks- och bröllopssånger), *Hyacinthen* (begrafningssånger) och *Himmelsschlüssel* samt *Thränen* (andliga sånger). L:s hjälteroman *Arminius und Thusnelda* (ursprungliga titeln vidlyftigare; 1689—90, ny uppl. 1731; nära 3,000 kvartsidor) vann rykte för att vara den bästa tyska romanen under 1600-talet. Åtskilliga dialoger däri äro jämförelsevis läsbara och fria från uppskrufning. Boken är på det hela ett vidunderligt upplag af allehanda lärdt kram, i synnerhet fornkunskap. Den "lohensteinska svulsten" sträckte sitt inflytande på tyska poesien genom en skara härmare långt in på 1700-talet och utdrefs först af Gottsched. Jfr C. Müller, "Beiträge zum leben und dichten Daniel Caspers von Lohenstein" (1882). Urval af hans skrifter i D. Kürschners "Nationallitteratur" af Bobertag, bd 36,1.

Lohitafolk [lå-] l. Brahmaputrafolk är en af F. Müller uppfunnen gemensam benämning för en rad af till största delen ociviliserade bergfolk, bosatta dels kring östra Himalaya omkring Brahmaputra, dels emellan Assam och Burma samt emellan Bengaliska viken och Irawadi. Enligt hvad deras språk utvisa, äro de närmast besläktade med burmanerna. Några af de viktigaste stammarna äro kotsch l. rajhangsi, dhimal, bodo l. katschavi, garro, metsch, mekir, abor, daphla l. bangni, aka l. arka och hruso, miri, mijmi l. midhi. En särskild grupp utgöra naga- l. kwaphistammarna med talrika bergfolk, såsom dzo, kuki, luschai, khyeng, kakhyen (med underafdelningar), kami mru l. myu, thock l. sak, langkhe, hlingju och tunglho. Hit räknas äfven lolo, de ursprungliga invånarna i den kinesiska prov. Jünnan. Se F. Müller, "Allgemeine ethnographie" (1879), och F. N. Finck, "Die sprachstämme erdkreises" (1909). K. F

Lohja [lå'h-], det finska namnet på Lojo.

Lohman, Karl (Carl) Johan, skald, psalmf fattare, f. 10 febr. 1694 i Stockholm, d. 4 febr. 17 i Tierp, student i Uppsala 1710, filos. magister 17 prästvigd 1717, åtföljde 1718 som e. o. bataljo predikant armén till Norge och höll den sista p dikan, som Karl XII åhörde, samt fick snart d efter hofpredikants fullmakt. Han tjänstgjorde dan i hufvudstaden, blef 1721 notarie vid hofkor storium och 1727 förste pastor vid lifdrabantkår Det var hufvudsakligen under denna tid hans vit verksamhet inföll, men ännu på 1750-talet utkom dikter af det omtyckta märket C. J. L. Han öfv satte bl. a. Bredings "Det eviga evangelium" (17 en andaktsbok, som upplefde ganska många uppla ända till 1800-talet) samt utgaf, som bihang till annans tolkning af Rittmejers kommunionbok, *T ökning af några anderika sånger, utaf tyskan öfv satte* (1730), hvilken samling äfven fick åtskilli upplagor. L. tillhörde de mest bemärkte tillfäll hetsdiktarna under den äldre frihetstiden. Han s nära Frese och C. Eld, men erinrar i bröllopsk dena stundom om Runius. Till Dalin synes h intagit en fientlig ställning på grund af Dalins grepp på "ståndet i kappa och kraga". Öfver K XII:s död skref han ett af de mest omtyckta k dena, *Vördsam åminnelse*. Hans förnämsta områ är grafsången. Förgänglighetstemat varierar här mångfaldigt sätt i rimmade betraktelser. Här han stundom en gripande kraft; Wallin har troligt känt till hans dikter, och en af dem ("I sälla döde har måhända gett ett uppslag till "Dödens ängel L. blef 1731 kyrkoherde i Tierp, ärkestiftet. Han riksdagsman 1751 och blef s. å. teol. doktor. H kända poetiska begåfning och försök inom psal sången gjorde, att ärkebiskop H. Benzelius gaf hon i uppdrag att författa anmärkningar vid svens psalmboken och lämna förslag till nya psalmer. gjorde detta, och hans arbete begagnades af d kommitté, som 1765—67 utgaf "Then svenska pr psalmboken". L:s öfversättningar från Gerhar Schmolck m. fl. ha äfven sedan blifvit uppmä sammade, och man har i 1819 års psalmbok begagn dem, i mer eller mindre omarbetadt skick, n:r 81, 90 och 91. Jfr E. Wrangel, "Frihetstide odlingshistoria 1718—1732" (1895). —rn. (E. Wrg

Lohme [låme], by på norra kusten af halfön J mund på Rügen, med hafsbad, som årligen besö af 2,500 badgäster. 101 inv. (1900). J. F.

Lohmeyer [låmajer], Julius, tysk författa f. 6 okt. 1835 i Neisse, d. 24 maj 1904, skref stort antal arbeten för barn, humoristiska dikter (s skildt i "Kladderadatsch") och patriotiska skrift *Gesammelte dichtungen* 1904.

Lohne [låne], stad (sedan 1906), i södra Olde burg. 5,513 inv. (1910). Tillverkning af lan bruksmaskiner, cigarrer och kork. J. F.

Loholmen. Se Gräfsnäs.

Lohr [lår], kretsstad i bajerska reg.-omr. Unt franken, vid Main och järnvägen Würzburg—Asch fenburg. 4,900 inv. (1905). Gymnasium, lungso sanatorium; många olika industrier. J. F.

Lohreman [lår-], Gustaf, läkare, f. 12 se 1640 i Uppsala, d. 4 maj 1694 i Stockholm, h stammade från en württembergsk adelsläkt. Und

in studietid vid Uppsala universitet sändes han 664, efter att s. å. ha utgifvit en disp. om *Horti-ultura nova upsaliensis*, med offentligt understöd ill Holland för att anskaffa frön och växter för den botaniska trädgård, som hans svåger, Olof Rudbeck d. ä., anlagt i Uppsala. Under nya resor i utlandet, hvarvid han särskildt uppmärksammade handelsförhållandena, promoverades han 1666 i Leiden till med. doktor efter en afh. *De hydrocephalo*. 1672 blef han medlem af Collegium medicorum och 1675 amiralitetsmedikus. Han följde sedan Karl XI i

anska kriget som lifmedikus och blef 1677 stads-ysikus i Stockholm. 1689 erhöll han svenskt adel-kap med namnet L. (han hette förut Lohrman). 691 utnämndes han till arkiater och preses i Colle-ium medicorum. L. inlade, vid sidan af Urban järne, en viss förtjänst om läkarvetenskapens för-pfran i Sverige. — L:s son Gustaf L. d. y., 1678 i Stockholm, d. 1748 i Rom, kom 1698 ll Rom, där han blef katolik och anställd i Con-regatio de propaganda fide. Af påfven Klemens I antogs han till "cameriere d'onore" och blef utligen dekan, men innehade fortfarande under fyra f Klemens' efterträdare sin befattning som kam-arherre. (R. T—dt.)

Lohrman [lår-], Gustaf, läkare. Se Lohrean, G.

Lohrmann [lår-], Wilhelm Gotthelf, tysk stronom, f. 1796 i Dresden, d. 1840, var sedan 828 föreståndare för den s. k. matematiska salon-en i Dresden. För sin tid högst förtjänstfulla voro es öfver månytans formationer utförda studier, elvis nedlagda i det af L. redan 1821 påbörjade ch till en del 1824 publicerade, men af J. Schmidt llbordade och först 1878 fullständigt utgifna verket *ondcharte in 25 sectionen* etc. B—d.

Lohse [låse], Wilhelm Oswald, tysk astro-om, f. 13 febr. 1845 i Leipzig, sedan 1874 astro-om vid astrofysikaliska observatoriet i Potsdam. an har utfört en mängd högt skattade undersök-ngar öfver solfläckarna, öfver planeternas ytför-ållanden och rotation, öfver dubbelstjärnornas ba-or m. m. Särskildt bekanta äro hans studier öfver en s. k. röda fläcken på planeten Juppiter (se d. o., . 298—299). B—d.

Lohtaja [lå'h-], det finska namnet på Lochteå.

Lohärad, socken i Stockholms län, Lyhundra hä-d. 6,225 har. 953 inv. (1910). L. bildar med alsta ett konsist. pastorat i Uppsala stift, Lyhundra ontrakt.

Loigny [lωanji'], by i franska dep. Eure-et-Loir, d vägen Orléans—Chartres, 44 km. s. om Chartres. dec. 1870 blef vid L. den framryckande vänstra ygeln af franska Loirearmén (XVI:e armékåren, hanzy, jämte delar af XV:e och XVII:e kå-rna) fullständigt slagen af en tysk arméafdelning nder storhertig Fredrik Frans af Mecklenburg-chwerin. C. O. N.

Loi gombette [lωa' gåbä't]. Se Burgundisk lag.

Loimaa [lå'jma]. Se Loimijoki.

Lōi'mijoki. 1. Älf, upprinnande i Tammela socken, Finland, flyter mot v. och n. v. samt utfaller efter ett lopp af 134 km. i Kumo älf. — 2. (Fi. *Loimaa*) Socken kring nämnda älf, hör till L. härad och domsaga, Åbo och Björneborgs län. Areal 515 kvkm.; befolkningen, finsk, 11,686 pers. (1909). L. utgör med Metsämaa kapell (areal 92 kvkm., 1,513 inv.) ett imperiellt pastorat af 1:a kl., Åbo ärkestift, Björneborgs öfre prosteri. — 3. Härad, bestående af 11 kommuner. Areal 2,836 kvkm.; 55,763 inv. — 4. Domsaga under Åbo hofrätt, omfattar 10 kommuner, fördelade på 3 tingslag. Areal 3,115 kvkm. Folkmängd 36,997 personer (1909). — 5. Friherreskap, som 26 mars 1651 förlänades åt rikstygmästaren och generalen Arvid Wittenberg, omfattade 110 hemman om $58^2/_3$ mtl inom ofvannämnda socken. 1—4. A. G. F. 5. G. F.*

Loing [lωã'], biflod från v. till Seine, upprinner i dep. Yonne och utmynnar nedanför Moret i Seine i dep. Seine-et-Marne. Längd 160 km. Vid sidan af floden går från Montargis den segelbara Loingkanalen, 57 km. Medelst Orléans- och Briarekanalerna förmedlar floden förbindelsen emellan Seine och Loire. (J. F. N.)

Lointain [lωãtä'], fr., fjärran, aflägsenhet; benämning använd om bakgrunden i landskapsmålning. Särskildt i 1600-talets ideallandskap, hos Claude Lorrain o. a., bidrager den ljust förtonande rymden till den drömlika stämningen. A. L. R.

Loir [lωär], lat. *Lidericus*, flod i nordvästra Frankrike, upprinner i dep. Eure-et-Loir samt mynnar ut i Sarthe, 5 km. ofvanför denna flods förening med Mayenne. L. har en längd af 310 km. och är medelst 40 slussar segelbar 115 km. (J. F. N.)

Loire [lωär]. 1. (Lat. *Liger*) Frankrikes största flod med afseende på såväl längd som flodområde, anses ha sina källor i dep. Ardèche på Cevennerna, vid Gerbier de Jonc, på 1,375 m. höjd, ehuru tillflödet Allier, som upprinner 50 km. västligare, på 1,426 m. höjd, har ett till storlek och riktning ungefär lika lopp. Båda floderna ha jämnlöpande riktning, ända tills L. vänder sig mot v. och förenar sig med Allier i grannskapet af Nevers. Alla större bifloder till L. i dess öfre och mellersta lopp, såsom Cher, Indre och Vienne, upprinna på centralplatån. I n. ö. kommer Seine-bassängen så nära (omkr. 10 km.), att L. där har knappt något tillflöde, och först omkr. 100 km. från mynningen får den något större tillflöde från h., nämligen Mayenne, med den genom Loir förstärkta Sarthe. L. flyter under förra hälften af sitt lopp i nordlig och nordvästlig hufvudriktning, vänder sig vid Orléans mot v. och faller genom en 10 km. bred mynning nedanför Nantes ut i Atlantiska oceanen vid S:t Nazaire. Flodens längd är 1,002 km., dess flodområde omkr. 121,092 kvkm. Den upptager 41 tillflöden, af hvilka 13 äro segelbara. Själf är L. flottbar från Vorey i dep. Haute-Loire till Noirie i dep. Loire, därifrån farbar med flodfartyg 775 km. och kan nedanför Nantes (50 km.) befaras med oceanfartyg. Men dess djup är icke öfverallt och alla årstider tillräckligt stort; det minskas t. o. m. år från år. I sin öfre del faller floden nämligen betydligt, till följd hvaraf den nedför och afsätter stora mängder grus och sand, och vid myn-

ningen försvåras inloppet af sandbankar. I sitt öfre lopp flyter L. i en merendels trång, af klippor begränsad dal; längre ned antaga dess stränder en mjukare karaktär, och utomordentligt vackra bli de i synnerhet vid Tours. Vid snösmältningen i Cevennerna öfversvämmar floden starkt, hvarför dess stränder nedanför Alliers mynning skyddas medelst väldiga mot flodsidan murade dammar, hvarjämte några städer vid L. uppfört särskilda arbeten för att skydda sig för vattnet. Tidvattnet märkes ända till 15 km. ofvanför Nantes, 65 km. från mynningen. L. är förenad med Saône genom Canal du centre, med Seine genom Briare-, Orléans- och Loingkanalerna och med Brest genom den 360 km. långa Nantes—Brestkanalen; genom Berrykanalen, som medelst Cher förenar L:s öfre lopp med det nedre, undvikes den stora bågen vid Orléans. L:s sidokanal, Canal latéral de L. (219 km.), följer flodens vänstra strand från Digoin (där den står i samband med Digoin—Roannekanalen) till ett stycke nedanför Châtillon, där den förenar sig med Briarekanalen. Emellan Nantes och Paimbœuf öppnades 1892 en 6 m. djup, 15 km. lång kanal, hvarigenom stora fartyg kunna gå upp till Nantes. L. genomflyter 11 dep., af hvilka 6 benämnas helt eller delvis efter floden, näml. Loire, Loire-inférieure, Haute-Loire, Indre-et-Loire, Maine-et-Loire och Saône-et-Loire. — L. var i äldre tider gräns emellan Aquitania och Gallia lugdunensis, sedermera, till 507, emellan västgoter och franker. Den har ock spelat en viktig roll i krigshistorien, såsom i striderna mot araberna (slaget vid Tours 732) och mot engelsmännen (belägringen af Orléans, 1429), i hugenottkrigen, vid de alliérades infall (1814) och i 1870—71 års krig. — 2. Departement i mellersta Frankrike, omfattande de gamla grefsk. Forez och Beaujolais samt delar af prov. Lyonnais. 4,799 kvkm. 643,943 inv. (1906), 134 inv. på 1 kvkm (ett bland de tätast befolkade af de franska departementen). Med undantag af sydöstra delen, som tillhör Rhônes flodområde, bildar dep. en bred högdal på ömse sidor om floden L., skild i ö. från Rhône genom Mont Pilat och Lyonnais' berg och i v. från Allier genom Monts du Forez. Fruktbar mark finnes endast i floddalarna, och spannmålsafkastningen är otillräcklig; däremot är boskapssköteln i Forezbergen betydande, äfvensom fruktodling. L:s förnämsta rikedom är dess stenkolslager (omkr. S:t Étienne), ett bland de rikaste i Frankrike, hvarest i medeltal brytas 3,8 mill. ton årligen. De rika koltillgångarna ha framkallat liflig industri, i synnerhet järn- och textilindustri, i städerna S:t Étienne, Roanne, S:t Chamond och Rive de Gier. Dep. indelas i 3 arrondissemang: S:t Étienne, Montbrison och Roanne. Hufvudstad är S:t Étienne. (J. F. N.)

Loire, Haute- [åt-lwär], departement i mellersta Frankrike, bildadt af delar af Languedoc (Velay, Vivarais och Gevaudan), Auvergne och grefsk. Forez. 5,001 kvkm. 314,770 inv. (1906). Det är hufvudsakligen ett bergland, uppfylldt af Cevennerna och förgreningar af dem. Bergen bestå till största delen af urberg jämte basalt (vid Mont Mézenc präktiga basaltpelare) och lava från hundratals utslocknade kratrar. Slagghopar höja sig här och där kägelformigt öfver basalten. Hufvudfloder äro Loire i ö. och Allier i v. Klimatet är hårdt, delvis till följd af landets betydliga höjd öfver hafvet (i medeltal 900 m.); vintrarna äro långa o stränga. Boskapsskötseln är hufvudnäring. Två k distrikt finnas (Brassac och Langeac), hvilka läm omkr. 250,000 ton om året. Spetsar tillverkas är gen för omkr. 20 mill. kr.; f. ö. är industri icke betydande. Dep. indelas i 3 arrondisseman Le Puy, Brionde och Yssengeaux. Hufvudstad Le Puy. (J. F. N

Loire-inférieure [lwär åferiör], departement västra Frankrike, vid Atlantiska hafvet, på öm sidor om Loires mynning, är bildadt af sydliga Bretagne. 6,980 kvkm. 666,748 inv. (1906). La det är i allmänhet jämnt. I ö. och n. ö. ligga någ lägre berg, som bilda vattenskillnaden emellan Loi och Vilaine. Kusttrakten är flack, delvis sumpi delvis bestående af skogsmark och förträffliga ängs S. om Loire ligger Grandlieu (70 kvkm.), n Genèvesjön den största insjö i Frankrike, men hö 2 m. djup, så att den jämförelsevis lätt skulle kun torrläggas. Loire, som flyter genom dep. och up tager biflodema Erdre fr. h. och Sèvre Nantaise v., är mycket bred och vattenrik, men på sina ställ ej farbar för djupgående fartyg, hvarför en kan anlagts på södra stranden emellan Nantes och Pai boeuf. En annan vattenväg är Brest—Nantes-kan len. Jordbruk och boskapsskötsel äro hufvudnäri gar. Vid kusten idkas sill-, sardin- och torskfis ostronfångst och saltberedning. Industrien omfat tillverkning af järnvaror, glas, fajans, linne- o bomullsvaror, fartyg m. m. Med afseende på ha deln är dep. ett af de viktigaste: Nantes och S Nazaire höra till de förnämsta handelsplatserna Frankrike. Dep. är indeladt i 5 arrondisseman Nantes, Ancenis, Châteaubriant, Paimboeuf och S Nazaire. Hufvudstad är Nantes. (J. F. N

Loiret [lwarä], departement i mellersta Frar rike, omfattande största delen af den forna provins Orléanais och små delar af prov. Berry och Isle France. 6,812 kvkm. 364,999 inv. (1906). Lo flyter genom dep. i en bred dal, ofta härjad vattuflöden, men ryktbar för sitt rika jordbruk, si slott, städer och vinkullar. Höger om Loire lig Gâtinais och Beauce, det förra distriktet up kalladt efter sina *gâtines* (ödemarker), hvilkas f nämsta produkter äro saffran och honung, det sen däremot på grund af sin fruktbarhet kalladt "Fran rikes kornbod". Mellan Beauce och Loire lig Orléansskogen (376 kvkm.), på hvilken åkern al mer inkräktar, och s. om Loire Sologne, hv ofruktbarhet blifvit till ett ordspråk, men som n mera småningom förbättras genom trädplanterin torrläggning och gödsling. L. är ett slättland. Bla vattendrag märkas Loires tillflöde Loiret, som är gelbar, ehuru endast 12 km. lång, och Seines bif Essonne. Konstgjorda vattenvägar äro Orléans-kan len (74 km.), som förenar Loire med Loing-kanal vid Montargis, Briare-kanalen (59,1 km.), mell Briare vid Loire och Montargis, Loing-kanalen (km.), mellan Montargis och Seine, samt Loires si kanal. Jordbruket lämnar betydande öfversko Mycket vin erhålles, men af sämre beskaffenh hvarför en stor del förändras till ättika. Industri är ganska liflig. Dep. indelas i 4 arrondisseman Orléans, Gien, Montargis och Pithiviers. Hufvu stad är Orléans. (J. F. N

Loir-et-Cher [lwär-e-ʃär], departement i mell sta Frankrike, består af delar af den forna pr

rléanais och ett litet stycke af prov. Touraine Perche). 6,422 kvkm. 276,019 inv. (1906). Floerna Loir och Cher gå genom norra och södra delen. oire delar dep. i två nästan lika stora delar, af vilka den höger om floden kallas Beauce, den t vänstra stranden Sologne (jfr Loiret). andet höger om Loir kallas Perche. Af hela realen äro omkr. 60 proc. åker och 17 proc. skog. år- och nötkreatursafveln är ganska betydande, ksåså hästafveln, som lämnar de bekanta percheronstarna. Traktens specialitet var förr att förse Eupa med gevärsflintor. Dep. indelas i 3 arrondissemang: Blois, Romorantin och Vendôme. Hufvudstad r Blois. (J. F. N.)

Loiseau [lwaśå'], Jeanne, fransk författarinna nder märket Daniel Lesueur, f. 1860 i Pas, debuterade med diktsamlingen *Fleurs d'avril* 882) och romanen *Le mariage de Gabrielle* (s. å.) h har sedan författat ett stort antal romaner — *mour d'aujourd'hui*, 1888, *Névrosée*, 1890, *Pason slave*, 1892 (''Nadeschda Miranoff'', s. å.), *force d'aimer*, 1895, *Invincible charme*, 1897, *èvres closes*, 1898, *L'honneur d'une femme*, 1901, *'ortel secret*, 1904, *La force du passé*, 1905, *Fils e l'amant*, 1907, *Nietzschéenne*, 1908, *Le droit à force*, 1909, m. fl. —, några skådespel (*Fiancée*, ppf. på Odéon, *Hors du mariage*, på Théâtre fémiiste, *Masque d'amour*, efter den liknämnda romaen, på Sarah Bernhardts teater) och dikter (*Rêves visions*, 1889) samt har medarbetat i ''Figaro'', L'indépendance belge'', ''Fronde'' m. fl. tidningar. 'ill utställningen 1900 författade hon på offentligt ppdrag en redogörelse för *L'évolution féminine*. ranska akad. har prisbelönt henne flera gånger. 904 ingick hon äktenskap med konservatorn Henry apauze.

Loiseleur [lwaślör], Jean Auguste Jules, ransk skriftställare, f. 1816, d. 1900, bibliotekarie Orléans, utgaf bl. a. *Problèmes historiques* (1867), *e masque de fer* (1868), *La doctrine secrète es templiers* (1871) samt de i biografiskt afseende ycket värdefulla arbetena *Les points obscurs de la ie de Molière* (1877) och *Molière; nouvelles conoverses sur sa vie et sa famille* (1886).

Loiseleur-Deslongchamps [lwaślör delą̃'ą̃']. 1. ean Louis Augustin L., fransk botanist, : 1775, d. 1849, skref öfver Frankrikes flora h inhemska medicinalväxter. — 2. Auguste ouis Armand L., den föregåendes son, ransk orientalist, särskildt sanskritist, f. 1805, d. 840. Hans hufvudsakliga publikationer äro en uppga af ''Mänava-Dharma-Çâstra'' (Manus lagbok, 2 l., 1832—33), en edition af ''Tusen och en natt'' 838), *Essai sur les fables indiennes* (1838) och *ocabulaire d'Amarasinha ou Amarakocha* (en edion af Amara-kōça, se d. o.; 2 vol., 1839 -45). 2. K. F. J.

Loiseleuria [lwaślöria], *bot.*, växtsläkte af fam. *ricaceæ* med 1 art, *L. procumbens* (*Azalea procumbens*), krypljung, som utgör den för våra rrare fjällhedar mest karakteristiska växtarten. en har h. o. h. iklädt sig den busktyp, som är den ärskande på dessa hedar. Med grenarna krypande jorden, endast uppskjutande de bladbärande spetarna, bildar krypljungen ytterst täta och fasta matr, ofta utbredda öfver vida ytor, ymnigt öfverröda med små, lifligt röda blommor, som göra ett vackert afbrott mot de mörkgröna, något glänsande bladen, hvilka likna lingonrisets, men äro mycket mindre. S. A. (G. L—m.)

Loisl., vid växtnamn beteckning för franske botanisten Loiseleur-Deslongchamps (se d. o.).

Loisy [lwaśī], Alfred, fransk religionshistoriker, katolicismens förnämste exeget i vår tid, f. 1857, blef präst 1879 samt var lärare vid Paris' katolska universitet 1882—93 och vid École des hautes études 1900—04. I de påfliga aktstyckena mot ''modernismen'' 1907 voro af de fördömda meningarna flera hämtade från L:s skrifter, särskildt hans ''L'évangile et l'église'', än från någon annans. Han framstod sålunda som modernismens hufvudman och drabbades af det stora bannet 1908. Han blef professor i religionshistoria vid Collège de France 1909. I *L'évangile et l'église* (1902; 4:e uppl. 1908) framställde L. en mot Harnacks ''Wesen des christentums'' riktad apologi för katolicismen från utvecklingstankens synpunkt. Bland hans öfriga skrifter må nämnas *La religion d'Israël* (1901; 2:a uppl. 1909), *Autour d'un petit livre* (1903), *Le quatrième évangile* (1903), *Les évangiles synoptiques* (1907—08), *Jésus et la tradition évangelique* (1910) och *À propos d'histoire des religions* (1911). Se N. Söderblom, ''Religionsproblemet'' (1910). N. S.

Loitz [löts], stad i preussiska reg.-omr. Stralsund (Pommern), vid Peene. 4,020 inv. (1905). Glasfabrik. L. intogs af Gustaf II Adolf i febr. 1631 och befästes samt förstärktes ytterligare 1638 af H. Wrangel. Befästningarna slopades 1681. 4 okt. 1758 intogs L. af preussarna; en af dem sedermera anlagd redutt midt för L. på Peenes andra strand intogs 19 juli 1761 af svenskarna under Ehrensvärd. 1807 befästes L. af Tawast. J. F. N. L. W:son M.

Loja [lå'cha], förr skrifvet Loxa. 1. Kretsstad i spanska prov. Granada, i en vacker dal, som genomflytes af Genil, omkring en gammal morisk borg, hvilken fordom som en nyckel till Granada var af stor militärisk vikt. 19,198 inv. (1900). — 2. Provins i sydamerikanska staten Ecuador, vid gränsen mot Peru. 18,800 kvkm. Omkr. 66,000 inv. L. sträcker sig från kusten till ö. om Anderna och har därför mycket skiftande klimat och produkter. Jordbruk och boskapsskötsel äro hufvudnäringarna; kinabarken härifrån var förr högt skattad. Kvicksilfvergrufvor finnas i prov. — 3. Hufvudstad i nyssnämnda prov., 2,220 m. ö. h., vid Rio Zamora. Omkr. 10,000 inv. Biskopssäte. Ylleväfveri. 1—3. J. F. N.

Lojāl (fr. *loyal*, af *loi*, lag), lagenlig, laglydig; hederlig, ärlig, ''välsinnad'' (i politiskt afseende), tillgifven den bestående samhällsordningen, undersåtligt trogen och tillgifven. — Subst. lojalitēt (fr. *loyauté*). Jfr Illojal.

Lojali'ster (eng. *loyalists*) kallades de engelske kolonister i Nord-Amerika, som under oafhängighetskriget (1775—83) fasthöllo vid förbindelsen med Storbritannien. Till dem hörde en mängd civila och militära ämbetsmän, godsegare, jurister, köpmän, lärare och präster och — särskildt i de norra kolonierna — större delen af de högkyrkliga (anglikanska) församlingarnas medlemmar. John Adams beräknade efter oafhängighetsförklaringen 1776 lojalisternas antal till $^1/_3$ af de 13 nya staternas befolkning; talrikast voro de i staten New York, där 23,500

lojalister grepo till vapen för moderlandets sak. I många stater förde lojalisterna gerillakrig, ofta i förbund med indianer. Stränga lagar antogos mot dem i alla stater; vanligen förvisades de, och deras egendom konfiskerades. Omkr. 60,000 lojalister beräknas ha gått i landsflykt 1775—87, de fleste till Canada och Nova Scotia, där de och deras efterkommande plägade kalla sig *United empire loyalists*. I Parisfreden 1783 stadgades, att Förenta staternas regering skulle hos de särskilda staternas legislaturer förorda, att lojalisterna skulle få lejd under ett år för att söka återförvärfva sin egendom och medborgarrätt samt att de mot dem stiftade lagarna skulle revideras, konfiskeradt gods på vissa villkor återställas och inga nya åtal anställas eller konfiskationer företagas mot deltagare på engelska sidan i kriget. Kongressens anmaningar till legislaturerna hade emellertid ingen verkan, och engelska regeringen undandrog sig därför å sin sida till 1796 att återställa forten i Nordvästterritoriet. Först efter 1812—15 års engelsk-amerikanska krig upphäfdes de sista antilojalistlagarna. Parlamentet anvisade 6 mill. pd st. till skadeersättning för lojalisternas förluster. Den hårda behandlingen i Förenta staterna af lojalisterna bidrog väsentligt att bland Canadas befolkning, där de dit utvandrade och deras efterkommande intogo en inflytelserik ställning, underhålla en bestämd motvilja mot alla söderifrån kommande unionsanbud. Litt.: L. Sabine, ”Biographical sketches of loyalists of the american revolution” (2 bd, 1864), A. C. Flick, ”Loyalism in New York” (1901), och C. H. van Tyne, ”The loyalists in the american revolution” (1902). V. S—g.

Lojo [lω'jω], fi. *Lohja*. 1. Sjö i Nylands län, Finland. Areal 110 kvkm. Afledes genom Svartån till Finska viken. F. n. äro L.-bäckenets bildningsförhållanden, hydrografi och etnografi m. m. föremål för vidtgående forskningar, hvilkas resultat offentliggöras i en serie skrifter. — 2. Socken i Nylands län, Lojo härad och domsaga. Areal 259 kvkm.; befolkningen blandad, men öfvervägande finsk, 7,808 pers. (1909). L. utgör ett imperiellt pastorat af 2:a kl., Borgå stift, Raseborgs östra prosteri. Bland egendomar i socknen må nämnas Gerknäs' dubbelt berustade säteri, bland hvars egare i äldre tid märkas åtskilliga medlemmar af familjen Tott, en Fleming, Aug. Ehrensvärd och K. J. Adlercreutz (nuv. egaren är K. G. V. v. Christierson). Inom socknen ligger äfven Laxpojo säteri, Gustaf I:s afvelsgård med underlydande Lojo och Vihtis socknar. Det hörde till Johan III:s förläning och har under 1700-talet varit inom friherrliga armfeltska ätten samt nyligen inom familjen Linder. Nuv. egare Gilse van der Pals. — 3. Domsaga under Åbo hofrätt, omfattar 7 socknar och är delad i 3 tingslag. Areal 2,104 kvkm. 39,993 inv. (1909). Se E. Nervander, ”L. kyrka och dess medeltidsmålningar” (1896). — 4. Härad, omfattar 8 kommuner. Areal 2,409 kvkm. 47,198 inv. (1909). 1—4. A. G. F.

Lojsta, socken i Gottlands län, Gottlands södra härad. 2,205 har. 303 inv. (1910). Annex till Fardhem, Visby stift, Södra kontraktet.

Lojstahed, kronopark i Etelhems, Gerums, Hejde, Klinte, Levide, Linde, Lojsta, Stånga, Väte och Fröjels socknar i Gottlands revir och län, har bildats genom flera inköp på grund af k. br. 1 okt. 1897, 30 juni 1899, 29 mars 1900, 18 april 1902, 30 mars och 20 april 1906, 20 sept. och 6 dec. 1907, 2 maj och 6 nov. 1908, 11 juni 1909 samt 17 feb 1911. L. är till arealen Gottlands största kronoskog och omfattar omkr. 2,570 har. Benämningen fas ställdes af Domänstyrelsen 22 okt. 1903. M—

Lok, gängse förkortning för lokomotiv. Jfr Lo personal.

Loka brunn, kungl. bad- och brunnsanstalt i Gry hyttans socken af Örebro län, 2 km. från hållstation Loka i Bergslagernas järnvägar, nära gränsen mell Västmanland och Värmland. L. ligger omkr. 2(m. ö. h. i dalen mellan två parallellt löpande sko

Loka brunnskyrka och entrén till brunnen.

klädda bergshöjder på en tvärs öfver dalen löpan grusås, mellan två sjöar Norra och Södra Loken. D finnas två hälsokällor: Nybrunnen och Ögonkälla med svagt järnvatten, men L. är mest bekant för s utmärkta badgyttja, som undergått fullständig fö multning och är till sin konsistens homogen samt luk fri och vid bakteriologisk undersökning har visat s fullständigt fri från alla bakterier och lefvande m kroorganismer (steril). Den upphämtas ur ett 3— m. under jordytan beläget lager af förmultnad mos och håller en stor mängd kiselinfusörieskelett, hvar den af alla landtgyttjorna är rikast. På detta ber till en del dess verksamhet vid en mängd sjukli förhållanden. Om själfva metoden för dess anvä dande vid baden se Gyttjebad. — Källan, för begagnad som offerkälla, kom i allmännare bruk 1720-talet, och efter en af arkiatern M. von Brom 1725 gjord undersökning förordnades d:r Victorin t brunnsmedikus. Den tiden ansågs drickningen so det viktigaste, och först ett 50-tal år därefter bl gyttjebehandlingen mera bekant. L. är krona egendom (Adolf Fredrik lät omge brunnen med stän sel och förklarade denna inhägnad för sin borg) o står under förvaltning af riksmarskalksämbetet, t hvilket brunnens högste styresman, med titel öfve intendent, har att afge en ekonomisk redogörels Konungen utser öfverintendent, men riksmarskalk öfverläkare och kamrer. Sedan läkaren en tid sk sin syssla, har han hittills alltid af konungen e hållit n. h. o. v. af lifmedikus. (Daniel Sommeliu läkare 1803—30, var den förste, som erhöll den titel.) Säsongen vid L. räknas från 7 juni till aug., fördelad på två lika långa terminer. L. st som prototyp för våra svenska gyttjebad och ans som ett af de bästa medlen vid behandlingen af re matiska åkommor. Där finnas nu flera nya badhu och där serveras alla slags medikamentösa bad. A talet kurgäster 700 (1910). L

Lokāl (af lat. *lo'cus*, se d. o.), subst., läge, genhet, plats, rum, för ett visst ändamål afsedd inredd) plats l. lägenhet; adj., ortlig, som tillhör ller är utmärkande för en viss ort, som är inskränkt ll en viss ort eller ett visst ställe (t. ex. om sjukomar. åkommor, smärtor o. d., som begränsa sig ll vissa regioner af kroppen, i motsats till s. k. onstitutionella sjukdomar, som angripa hela orgaismen; om *lokala perturbationer* se Jordmagetism, sp. 150).

Lo'kalaks, kapell under Vehmo pastorat, Vehmo ärad och domsaga, Åbo och Björneborgs län, Finnd. Areal 88 kvkm.; befolkningen, finsk, 1,914 ers. (1909). — Vid L. utfördes en af de planlösa ndstigningar, som efter finska krigets utbrott gde rum på hösten 1808. Se Lantingshausen 2. A. G. F.

Lokalattraktiōn, *geod.*, lodafvikningens (se d. o.) rsak, sålunda jordens genom förekomsten af bergassor öfver eller förtätningar eller förtunningar under jordytan i en viss trakt ökade eller minskade ttraktion. E. J.*

Lokalbad. Se Bad, sp. 614.

Lokalbana, sådan järnväg, som är afsedd att omesörja trafiken inom ett mindre eller relativt begränadt område eller endast att utgöra anslutningsbana ll hufvudlinje. Med anledning af denna mera inkränkta uppgift bygges sådan bana äfven på ett illigare sätt — med lättare öfverbyggnad, mindre od tracé etc. — än hufvudbana. Häraf den franska enämningen på lokalbanor: "chemins de fer économiques". Jfr Järnväg, sp. 423. H. L.

Lokalbref, *postv.*, benämnas, enligt poststadgan, e bref, "som behandlas å postanstalt utan att fortkaffas med post eller af landtbrefbärare". De äro ålunda uteslutande afsedda för behandling å inämningspostanstalten och för befordran inom dess mråde. De städer, där flera postanstalter finnas inättade, såsom Stockholm, Göteborg och Malmö, anes, hvar för sig, utgöra ett för dessa postanstalter emensamt område, så att behandling å två eller era af dem ej betager ett bref egenskapen af lokalref; och posttransporter dem emellan räknas ej som ostföring i vanlig mening. Till lokalbrefven hänöras fr. o. m. 1885 (förut kallades de lösbref) fven sådana, för handläggning af en enda postanalt afsedda bref, som dit inkomma i lösväska (se . o.), hvilken till postanstalten fortskaffats af egas bud eller eljest genom hans försorg utan antande af allmänna posten, liksom ock för befordan i omvänd ordning afsedda bref, som till postnstalt inlämnats eller ur dess brefl ådor upphämtats. örslag är å bane att vidga de gränser, inom hvilka ref (och korsband) må kunna befordras mot det i rhållande till vanliga portot ("fjärrportot") hälften illigare lokalportot. Särskildt är ifrågasatt, att gnahemsområden och villasamhällen, åtminstone ådana, hvilkas postutväxling förmedlas enbart genom ndtbrefbärare och ej af egen fast postanstalt, skulle å med sitt modersamhälle sammanslås till ett gemenamt lokalpostområde. — Genom k. bref 22 dec. 1848 edgafs, att bref, adresserade till i *Stockholm* boende ersoner, finge till stadens postkontors afdelning för nkommande poster inlämnas f. v. b., emot villkor, l. a., att befordringen sattes i sammanhang med de å bestämda brefbäringsturerna. För dylikt bref ulle erläggas antingen, vid inlämnandet, 1 skilling banko och, vid aflämnandet, likaledes 1 skilling banko ("brefbärarskillingen"), eller ock vid inlämnandet 2 sk. b:ko, då brefvet af brefbäraren aflämnades utan lösen. Dessa medel skulle tillfalla: hälften vederbörande posttjänstemän och andra hälften brefbärarna. 1855 utsträcktes tillämpningen af hvad sålunda förordnats till öfriga postkontor i riket, där lokalbrefbäring kunde förekomma. Genom k. br. 9 nov. 1861 förordnades, för tillämpning fr. o. m. 1862 års början, att lokalbrefsportot — dåmera 3 öre — skulle ingå till postkassan. Fr. o. m. 1883 afskaffades h. o. h. "brefbärarskillingen" (denna hade för beställning inom hufvudstaden af de postbefordrade brefven fastställts redan 1836 samt erlades för dem städse af adressaten), och portot för lokalbrefven höjdes i motsvarande mån. Fr. o. m. 1885 utgör det 5 öre för enkel viktsats. 1910 förekom lokalbrefbäring vid 145 af rikets postkontor, då uppgående till 242. — Lokalbrefkort såsom ett särskildt slag af försändelser infördes fr. o. m. 1873. Portot sattes till 6 öre, och någon brefbäraraf gift fick icke upptagas för dessa försändelser. För inrikes brefkort i öfrigt, införda fr. o. m. 1872, var portot första året 12 öre (= brefportot) och blef fr. o. m. 1873 nedsatt till 10 öre. Lokalbrefkorten som säregen försändelsetyp upphörde vid 1877 års början, då för alla inrikes brefkort portot fastställdes till 6 öre. Fr. o. m. 1885 är det 5 öre. — Postverkets uteslutande rätt att mot afgift besörja regelbunden befordran af förseglade eller eljest tillslutna bref äfvensom af brefkort ej blott mellan in- och utrikes samt mellan inrikes orter, utan äfven å de särskilda inrikes orter, där postverket anordnat lokalbefordran, fastslogs uttryckligen genom k. kung. 21 dec. 1888. Dessförinnan hade postverket i sistberörda hänseende vid åtskilliga tillfällen lidit intrång i sin verksamhet. Se Stadspost. R. L—n.

Lokalbrefkort, *postv.* Se Lokalbref.

Lokalfärg. 1. *Målark.*, den färg, som ett föremål "eger i sig själf", som man säger, d. v. s. på vanligt afstånd från ögat och under normal belysning. Lokalfärgen modifieras genom starkt ljus, skuggor, reflexer o. s. v. — 2. *Litt.* I motsats mot den jämförelsevis abstrakta allmänmänsklighet, som utmärkte det fransk-klassiska litterära sträfvandet, sökte den romantiska riktningen betona de af olika länders förhållanden framkallade säregenheterna och kräfde därför "lokalfärg", d. v. s. karakteristiska landskaps- och folkdrag, af författaren. Detta kraf har sedan ytterligt skärpts af realistiska och naturalistiska skolor, som kräft rent af "fotografisk trohet". 2. R—n B.

Lokalförsändelse. Se Försändelse, sp. 509.

Lokalhistoria, ortshistoria.

Lokalisatiōn. Se Lokalisera.

Lokalisēra (se Lokal), lämpa efter ortliga eller inhemska förhållanden (t. ex. en utländsk teaterpjäs); göra hemmastadd; inskränka till en viss ort, begränsa inom ett visst landområde (t. ex. en smittsam sjukdom, ett krig); *med.*, bestämma, hvilket organ i kroppen en sjukdom begränsat sig till eller hufvudsakligen angripit. — Lokalisatiōn, *fysiol.*, förläggande af olika nervfunktioner till bestämda ställen (centra) i det centrala nervsystemet. Jfr Hjärnan, sp. 839.

Lokalitēt, fr. *localité* (se Lokal), lägenhet, ställe, plats.

Lokaljack. Se Centralstation, sp. 1457.

Lokalmissvisning, den afvikning en magnetnål gör till följd däraf, att de magnetiska polerna icke öfverensstämma med jordens verkliga nord- och sydpol. Se Deklination 3 och Kompass. L. H.*

Lokalstrid l. Ortstrid, *krigsv.*, kallas hvarje strid, som utkämpas om ett ortföremål, en by, en skog, ett vattendrag e. d., vare sig att hela styrkan på ena sidan tagit ställning i eller vid detta föremål för att därigenom vinna ökad styrka, eller att lokalstriden ingår som del i ett större slag, på hvilket den inverkar mer eller mindre afgörande. I våra dagar, då den försvarande söker all möjlig hjälp af marken och på densamma befintliga ortföremål och då de kämpande styrkorna utbreda sig öfver ett stort område, förekomma lokalstrider ganska ofta. De äro vanligen ytterst sega och blodiga samt bli af rätt stort inflytande på slagens utgång (t. ex. striden i Swiepskogen vid Königgrätz, i byn Bazeilles vid Sedan). C. O. N.

Lokalsupérior. Se Kongregation, sp. 747.

Lokaltecken, *psyk.*, kallas efter Lotzes föredöme de förnimmelseelement, som möjliggöra vår uppfattning af tingens rumsförhållanden. Lotze ansåg, att synsensationerna ej såsom sådana ega rumsbestämdhet, utan få sådan i vår uppfattning på grund af de rörelsesensationer (muskelsensationer) eller ineffektiva rörelsetendenser, som regelbundet åtfölja hvarje synsensation i följd af behofvet och benägenheten att inrikta ögat så, att ljusstrålarna från det observerade föremålet träffa det tydligaste seendets område på näthinnan. Denna genetiska rumsteori bestrides af Ebbinghaus, Witasek m. fl., hvilka försvara en nativistisk rumsteori och antaga, att synsensationerna själfva äro kvalitativt olika alltefter de olika punkter på näthinnan, som träffats af irritamentet. En förmedlande ståndpunkt intager Wundt, som uppställt teorien om *komplexa lokaltecken*. Enligt denna hypotes skulle rumsuppfattningen vara resultatet af en sorts "psykisk kemism", en syntes mellan vissa kvalitativa bestämningar hos synsensationerna och de dem åtföljande, i grader af intensitet inbördes åtskilda spännings- och känselsensationerna. Rumsbestämdheten skulle enl. Wundt icke kunna grundas på någondera sensationsarten i och för sig, utan komma till som något specifikt nytt vid deras syntes. Lipps bekämpar den Lotzeska lokalteckensteorien, men icke till förmån för en nativistisk uppfattning, utan han söker genom en särskild anpassningsteori genetiskt förklara rumsuppfattningens uppkomst hos människosläktet, låt vara att den i viss mån är medfödd hos individen. Det sagda hänför sig nä.mast till frågan om lokaltecken för förläggandet af våra synsensationers innehåll till olika riktningar. Det skulle bli för långt att här antyda de olika hypoteserna äfven om lokaltecken för afstånd samt för känselsensationernas hänförande till rumsförhållanden. Inom den svenska litteraturen har R. Geijer lämnat en kritisk framställning af "Lotzes lära om rummet" (i "Svensk tidskrift", 1880), hvarefter han i "Philosophische monatshefte" publicerat "Darstellung und kritik der lotzeschen lehre von den localzeichen" (1885). S—e.

Lokaltid. Se Tid.

Lokaltrafik, *järnv.*, ur taxesynpunkt den trafik, som sker med tillämpning af lokaltariffer; i mera yttre bemärkelse den trafik, som eger rum på ko tare sträckor af ett bannät inom ett visst om råde. H.

Lokalt veto, rättighet för en kommuns medlem mar (därför stundom kalladt kommunalt vet att själfva genom omröstning (i hvilken deltaga al myndiga kommunmedlemmar, såväl män som kvinno afgöra, huruvida minuthandel med och utskänkni af spritdrycker må ega rum inom samhället. Utfall omröstningen med minst två tredjedelar af de a gifna rösterna för upphäfvande af rätt till dyl minuthandel och utskänkning, länder beslutet t efterrättelse, och frågan får sedermera ej upptag förr än efter viss tid. Lokalt veto är infördt i Nor (se därom Brännvinslagstiftning, s 445). Vid svenska riksdagen ha sedan 1907 moti ner om lokalt vetos införande väckts, vunnit bifa af Andra kammaren, men afslagits af Första kar maren. 17 nov. 1911 tillsatte K. M:t en kommit af 12 personer (hvaribland 1 kvinna) för att bl. utarbeta nödiga bestämmelser för genomförande lokalt veto för försäljning och utskänkning af brän vin, vin och öl.

Lokaltåg, *järnv.*, sådana en banas tåg, som till uppgift att ombesörja den speciella trafiken me lan ett större samhälle eller trafikcentrum och dett närmare omgifningar. Lokaltågen äro för det mes lätta tåg, som gå ofta och på regelbundna tid samt framföra för trafiken i fråga särskildt läm liga personvagnar. Exempel på liflig trafik m sådana tåg erbjuder i vårt land linjen mellan Maln och Lund m. fl. närbelägna orter. H.

Lo-kao. Se Kinagrönt.

Lokasenna, Loketrätan, en eddadikt ljcdahättr, i hvars prosaiska inledning förtäljes, a Ägir inbjöd asar och alfer till ett gästabud och a Loke, då han hörde gästerna prisa, hur goda tj nare Ägir hade, dödade den ene och därför bor jagades af gudarna, men återkom och trängde in salen, hvarefter en ordväxling uppstod, under hv ken Loke förevitade gudar och gudinnor, hvad se låg hvar och en till last, men slutligen vek dä från för Tor, som nu först kom till gästabudet fr sin färd i Österväg och hotade Loke med sin ha mare. L. anses författad vid midten eller mot sl tet af 900-talet. L. kallas äfven *Lokaglepsa* o *Ægisdrekka*, "Ägirs gästabud". — Litt.: F. Jón son, "Den oldnorske og oldislandske litteraturs hist rie", I; M. Hirschfeld, "Untersuchungen zur L kasenna" (i "Acta germ.", I, 1890). B—

Lokativ (lat. *locativus*, af *lo'cus*, ort, ställe). Kasus 2, sp. 1237.

Lokatter, *zool.*, namn på underslägtet *Catoly* af kattdjuren (se d. o.).

Loke [låke] är en af hufvudpersonerna i den no diska mytvärlden. Han räknas visserligen till as gudarna, men bildar i själfva verket en oförson motsats till både gudar och andra goda makter sa är den egentliga orsaken till asaväridens undergån Den poetiska Eddans upplysningar om L. äro f jande. I Lokasenna (se d. o.) säges, att h i begynnelsen blandat blod, alltså slutit fostbrödr lag, med Oden, att han åtta år varit und jorden som kvinna, att han vållat Balders dö att han haft en son med Tyrs hustru och va älskare till Skade och Sif, att han varit från verksam vid dråpet af jätten Tjatse, och han hot

ned att fängslas invid ulfven på ett svärd (hvass klippkant) med sin sons tarmar. Trymskvädet omalar, att L. upptäckte, att det var jätten Trym, som tulit Tors hammare, meddelade, att denne fordrade Freja som brud, och då Tor förkläddes till Freja, nedföljde L. som hennes tärna och söfde Tryms nisstankar genom sluga svar. Hymeskviða nämner, tt det var L., som vållade, att Tors ena bock blef alt på färden. I Hyndluljóð säges, att L. blifvit afvande af att äta ett halfkolnadt kvinnohjärta och tt därifrån härstammar hvart troll på jorden samt tt han födt ulfven med Angerboda och Sleipner med vadilfare. I Reginsmál II skildrar inledningen, huruom Oden, Höner och L. voro på färd och L. med n sten dödade en utter, men då asarna visade skinet hos Reidmar, som de gästade på kvällen, grepos le och måste lösa sitt lif med att hölja utterskinnet ned guld, ty uttern var en son till Reidmar, som rukade förvandla sig till utter. L. anskaffade guldet och knöt därvid en förbannelse. Voluspá skildrar . fängslad, hvilket ock Vegtamskviða förutsätter, ch förtäljer sedan, hur L. vid Ragnarök styr ett kepp med Muspells män. — Snorres Edda återger ddadikternas uppgifter, fullständigar dem och neddelar nya upplysningar. L. kallas ock Lopt, r son af jätten Farbaute, hans moder heter Laufey ller Nal, hans bröder äro Byleist och Helblinde. L. r fager till utseendet, ond till skaplynnet, mycket föränderlig, slug och listig, han förde ständigt sarna i vanskligheter, och ofta löste han dem därur ned list. Hans hustru heter Sigyn, deras son Nare ller Narfe. Angerboda hette en jättinna i Jotunhem, ned henne fick L. tre barn, det ena var Fenresulfven, det andra Jormungand, det är Midgårdsrmen, det tredje är Hel. L. kallas asarnas baktare, lögnens fader och en skamfläck för gudar och änniskor. Åtskilliga händelser berättas ur L:s lif. En jätte åtog sig att på en vinter bygga borg åt sarna mot att få Freja och sol och måne, men bad tt få ha sin häst Svadilfare till hjälp, hvilket L. ådde asarna att medgifva. Med hästens hjälp var ätten nära att få borgen färdig på en vinter, sarna hotade då L. med döden för hans råd, L. örvandlade sig till ett sto, som lockade bort Svadilfare, men sedan med honom födde den åttafotade leipner, Odens häst. L. följde Tor på färden till tgårda-Loke, hos hvilken han täflade med Loge eldslågan) att äta, men blef besegrad. L. fångades n gång, då han flög med Frejas falkhamn, af ätten Geirröd, som låste in honom i en kista och lät onom svälta i tre månader, då L. bekände, hvem an var och måste lofva att skaffa Tor till Jotunem utan hammare och kraftbälte. L. fångades ock f jätten Tjatse i örnhamn och måste svära att kaffa Idun med hennes ungdomsäpplen ut ur Asgård; och då han lockat henne ut, kom Tjatse och lög bort med henne, hvarpå gudarna snart åldrades ch hotade L., som då med Frejas falkhamn flög till otunhem till Tjatse, hvilken icke var hemma. L. örvandlade Idun till en nöt och tog henne i klorna ch flög, men blef snart förföljd af Tjatse i örnamn, som kom honom allt närmare. Då asarna ågo dem, slogo de eld i hyfvelspån, då falken flugit in i Asgård, och örnen kunde icke hejda sig, let tog eld i hans fjädrar, och han dödades af sarna. Tjatses dotter Skade förliktes under villkor l. a., att asarna skulle få henne att skratta, hvilket lyckades L. genom ett oanständigt upptåg. L. klippte håret af Sif, Tors hustru, men hotades af Tor och måste med ed lofva att förmå dvärgarna att göra ett hår af guld åt Sif, som skulle växa som annat hår. Brock och Sindre, Ivaldes söner, gjorde håret, skeppet Skidbladner och spjutet Gungner, L. slog vad om sitt hufvud med Brock, att icke Sindre skulle kunna göra jämgoda dyrbarheter. Sindre gjorde en galt med borst af guld, ringen Draupner och hammaren Mjollner, oaktadt L. som fluga stack honom; och asarna dömde, att L. förlorat vadet. L. ville lösa sitt hufvud, men fick icke, löpte undan med skor, som gingo öfver luft och haf, men greps af Tor. Dvärgen ville hugga af hufvudet, men L. förklarade, att han vunnit hufvudet, men icke halsen, och dvärgen sydde hop läpparna på L. med en rem. L. stridde med Heimdal om Brisingasmycket vid Vågaskär och Singasten. Då Frigg tagit ed af allt att icke skada Balder och gudarna roade sig med att skjuta på honom för att visa detta, harmades L. och skaffade sig i kvinnogestalt af Frigg reda på, att misteln icke tagits i ed, slet upp den och gaf den åt den blinde Höder att kasta på Balder, som föll död ned. Då dödsgudinnan Hel lofvade, att Balder skulle få återkomma, om allting gräte hans död, förvandlade L. sig till en jättekvinna Tock, som vägrade gråta. Af fruktan för hämnd byggde sig L. på ett fjäll ett hus med fyra dörrar och för ofta som lax i Franangersfors. När han satt hemma, tänkte han på, hvarmed väl asarna månde fånga honom, och uppfann nätet, som han kastade på elden, när han såg asarna nalkas. Efter bilden af askan gjorde asarna ett nät och fångade L., som fördes till en håla. Tre hällar sattes på kant och gjordes häl i, och L. bands öfver dessa kantstenar med en häll under skuldran, en under länden och en under knäna medelst sin son Nares eller Narfes tarmar, hvilken rifvits ihjäl af sin broder Vale, som gudarna förvandlat till ulf. Skade tog en etterorm och fäste upp, så att ettret skulle drypa i ansiktet på L., men hans hustru Sigyn står hos honom och håller en skål under etterdropparna; men medan hon slår ut skålen, dryper ettret i ansiktet på honom, och då rycker han till, så att hela jorden skälfver, hvilket man kallar jordbäfning. Där ligger han bunden till Ragnarök. Då kommer L. med alla Hels män, och i striden kämpar han med Heimdal, och de bli hvarandras bane. Af skalderna berättar Thjodolf från Hvin i dikten Haustlǫng om L. och Tjatse, Eilif Guðrúnarson om L. och Geirröd.

I Sorlaþáttr beskrifves L. vara icke stor till växten, ordhvass, rask i handling och slug, han innästlade sig i förtroendet hos Oden i Asgård, fick veta, att Odens frilla Freja med sin gunst köpt ett smycke af fyra dvärgar, och sade det för Oden, som ålade honom att skaffa honom smycket. L. smög som fluga in till Freja, som låg med smycket om halsen, men med låset ned, hvarpå L. stack Freja på kinden, så att hon vände sig och han kunde lösa upp halskedjan, som han sedan gaf åt Oden.

På Island och Färöarna ha åtskilliga kända folksagemotiv hänförts till L.

Bland mytologerna råder mycken skiljaktighet om hur L. skall uppfattas. För att L. ursprungligen är en eldens gud ha följande skäl anförts. L. ingår liksom eldguden Lodur (se d. o.) i en trilogi jämte Oden och Höner och bör alltså äfvenledes

vara en eldgud, på Island utgör namnet L. del af sammansättningar sådana som *Lokadaun* svafvellukt, *Lokabrenna* Sirius, i Danmark säges luftens dallring af hetta härröra från, att Lokke sår sin hafre eller drifver sina getter, och Lokke säges dricka vatten, då solstrålarna ned till vattnet se ut som rör; i Norge säges Lokje slå sina barn, då elden sprakar, och mjölkskinn kastas i elden som offer åt Lokje, i Sverige kasta barn, som byta om tänder, en förlorad tand i elden med sådana ord som: ”Locke, gif mig en bentand i stället för en guldtand”, och slutligen uppger Cæsar, att germanerna dyrkade solen, månen och Vulcanus (elden). Af Schück uppfattas L. som en ursprunglig dödsgud, af Celander som en vätte. Men äfven många forskare, som hålla L. för en urgammal naturgud, anse dock den isländska mytologiens framställning påverkad af kristna berättelser om Lucifer och djäfvulen, hvilket särskildt gäller hans fängslande, där ock antika sagor om Prometheus, Atlas, Typhon ha andragits. Särskildt ligger kristendomens framställning af djäfvulen till grund för berättelsen hos Saxo om Utgarda-Loke (se d. o.). För att L. är en yngre gud talar ock, att man intet känner om hans dyrkan. S. Bugge härleder L. väsentligen från Lucifer, hvars fall och fängslande påminna om L., om ock dennes gestalt äfven fått drag från Apollon och Mercurius.

Namnet L. har vanligen uppfattats som ”slutaren, stängaren” till isl. verbet *luka* ”stänga”, och olika skäl ha getts till, att L. fått detta namn. Bugge ansåg namnet vara en förkortning af *Lucifer*, och A. Kock antar det vara en sidoform af ordet *låga*.

I orneringen på en kristen grafhäll i Ramsey, ön Man, finnes kanske afbildadt, huru L. kastar sten

Fig. 1. Loke (?) afbildad på Ramseystenen.

på uttern, som just äter en fångad lax (fig. 1); på ett kors vid Gosforth i Cumberland är måhända L. afbildad, bunden om hals, händer och ben, ormen hänger öfver hans hufvud, och Sigyn står med skålen för att uppfånga giftet (fig. 2). — Lokemyten är utförligare framställd af Karl Weinhold uti ”Die sagen von Loki” (1849) och af Th. Wisén i skriften ”Oden och Loke” (1873). Jfr ock S. Bugge, ”Studier over de nord. gude- og heltesagns oprindelse” I, s. 76 ff., E. H. Meyer, ”Germanische mythologie”, och ”Völuspá”, A. Kock, ”Loki und seine verwandten” (i ”Indogermanische forschungen” 10, 1899), A. Olrik, ”Loke i nyere folkeoverlevering” (i ”Danske studier” 1908—09), H. Celander, ”Lokes mytiska ursprung” (1911) samt mytologiska hand-

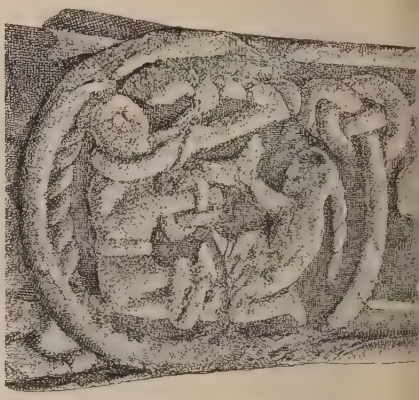

Fig. 2. Loke och Sigyn afbildade (?) på Gosforthkorset

böcker. — Nutidens konst har flera gånger valt ämnen ur Lokemyten. Bland svenska konstnärers hithörande framställningar böra i främsta rummet nämnas Winges i Nationalmuseum förvarade stora oljemål-

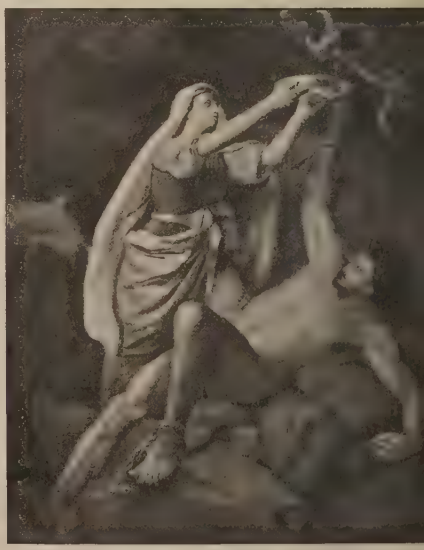

Fig. 3. Loke och Sigyn, oljemålning af Winge. (Nationalmuseum, Stockholm.)

ning ”Loke och Sigyn” (fig. 3) samt Qvarnströms bekanta grupp ”Loke och Had, siktande på Balder” (se fig. i art. Balder, sp. 759). Th. W. (B—e.

Lokeren [lå-], stad i belgiska prov. Öst-Flan-rn, vid den kanaliserade Durme, en biflod till helde. 21,869 inv. (1904). Bomullsfabriker, ekerier och repslagerier, handel med linne, lin och mpa. J. F. N.

Loketrätan. Se Lokasenna.

Lokmān, arabisk fabeldiktare. Egentligen känner n judiska och arabiska traditionen två visa män d namnet L., som dock ofta i deras litteratur mmanblandats och förväxlats. Om den äldre L., m tillhörde den arabiska stammen *'ād*, berättas, t han fått sig tilldelad 7 gamars lifstid (hvar och beräknad till 80 år); och på dessa L:s gamar, m alla hade särskilda namn, finner man ofta an-elningar hos arabiska poeter. Den yngre, ''L. n vise'', som omtalas i den efter honom benämnda :a suran af koran, lefde, enligt judiska tradi-ner, på Davids tid i nabatéernas land, emellan öda och Röda hafven. Derenbourg (''Fables de oqman le sage'', 1850) har sökt bevisa, att denne , som enligt arabiska kommentatorer var släkt med b och son till Bā'ūrā, är på etymologiska grunder entisk med Be'ors son Bileam (se d. o.). Han blef römd dels genom sin vishet, dels genom sitt predi-nde af den ende rätte Guden emot de hedniske batéernas mångguderi, och honom, liksom Dio-nes och andra vise, tillskrifves en mängd populära shetsord, epigrammatiska anekdoter och tänkespråk, delärande fabler o. d. Men de under hans namn kanta 41 fablerna, som tydligen leda sitt ursprung ån Syntipas' och Aisopos' grekiska fabler och ej nämnas af någon arabisk författare, äro af långt nare, sannolikt kristen härkomst. Bekanta redan 1200-talet, ha de, ehuru skrifna på dålig ara-ska, allmänt nyttjats som första öfningsbok i detta rak. De utgåfvos först af Erpenius (Leiden, 1615); h af de följande, ytterst talrika editionerna äro bästa Rödigers (2:a uppl. 1839) och den ofvan-mnde Derenbourgs (1850). L:s graf visas såväl Jemen (den äldres) som vid Tiberiassjön och annan-ädes (den yngres). Jfr Basset, ''Loqmân berbère'' 890). H. A.*

Lokoja, stad i brittiska protektoratet Northern geria, vid Binues inflöde i Niger och vid foten af berget Patta, 480 km. från kusten. 5,000—8,000 ständiga inv. L. är en viktig handelsstation, säte för en brittisk kommissarie, en protestantisk och en katolsk mission. Viktig militärpost; station för ångbåtarna på Niger. L. är förbundet med Lagos, Jebba, Zungeru, Kano, Yola och Sokoto genom telegraf. Där finnes ett afdelningskontor af Nigeria-banken. J. F. N.

Lokomobil (af lat. *lo'cus*, ställe, och *mōbilis*, flyttbar), i allmänhet en ångmaskin (jämte tillhörande panna), fotogenmotor eller annan kraftmaskin, som med alla för driften behöfliga anordningar är fäst på en vagnställning, så att den lätt kan för-

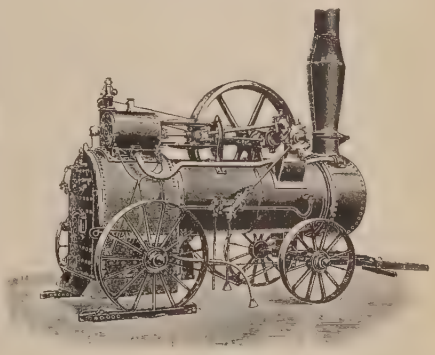

Fig. 1. Ånglokomobil från Munktells mekaniska verkstad.

flyttas med dragare och användas för kraftutveckling på olika ställen. Anordningen af lokomobilerna måste enligt sakens natur vara sådan, att maskinen blir så enkel och varaktig, men tillika så lätt som möjligt. Ånglokomobiler med ofvanpå pannan anbragt, liggande encylindrig kolfmaskin äro de vanligaste. Svänghjulet är direkt utbildadt som remeller linskifva. Pannan är en tubpanna och liknar vanligen den vid lokomotiv begagnade, men ångtrycket är i allmänhet lägre. Matarvattnet förvär-

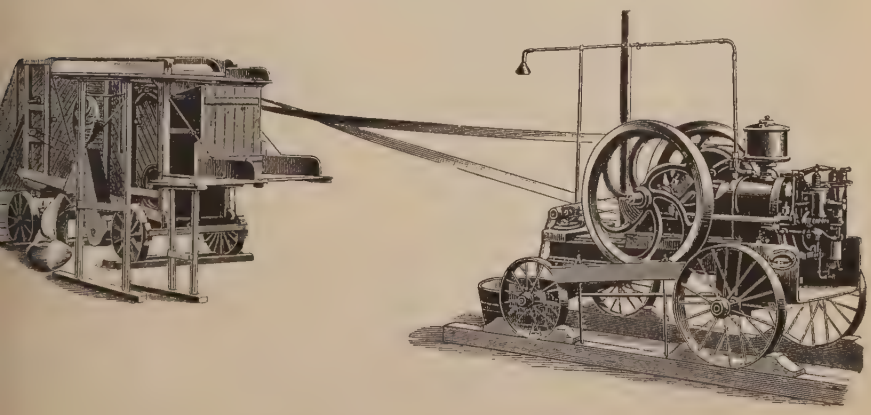

Fig. 2. Fotogenlokomobil drifvande ett tröskverk.

mes därigenom, att en del af ångan, som verkat i cylindern, får strömma in i det kärl, hvari kallvattnet befinner sig, eller ock föres matarröret genom ångans afloppsrör, för att åtminstone en del af det bortgående värmet må tillgodogöras. Ofta användas vid ånglokomobiler åtskilliga vegetabiliska affall till bränsle, och eldstadens anordning afpassas därefter. Stor omsorg måste iakttagas, att icke gnistor medföljа röken ur skorstenen, och särskilda gnistfångare böra alltid användas. Äfven måste askans utfallande förhindras. Fig. 1 visar en ånglokomobil från Munktells mekaniska verkstad, Eskilstuna. Numera tillverkas i vårt land fotogenlokomobiler af flera verkstäder. Fig. 2 visar en sådan lokomobil, drifvande ett tröskverk. Lokomobiler med en maskinstyrka af 5—30 eff. hkr ha en mycket vidsträckt användning för tillgodoseende af smärre kraftbehof, i synnerhet af tillfällig art, inom landtbruket (tröskverk), vid byggnadsarbeten (pålkranar, pumpar, hissar), vid vedgårdar, sågverk, torfverk m. m. I senaste tid ha utförts stationära ångmaskinanläggningar med panna och maskin anordnade enligt lokomobiltypen, hvilka maskiner på grund af sin typiska uppställning oegentligt benämnts lokomobiler, ehuru de ej äro monterade på hjuldon. Sådana "halflokomobiler", som de äfven kallas, byggas för kraftbelopp om ända till 300 eff. hkr och förses då med kompoundmaskin, kondensation, öfverhettare och fullständig ångmaskinutrustning (jfr Ångmaskin). G. R. D.*

Lokomotiv (af lat. *lo'cus*, ställe, och *movēre*, flytta), *mek.*, i allmänhet ett med motor af ena eller andra slaget försedt fordon, som utgör en med egen maskinkraft förflyttbar kraftkälla med ändamål att draga vagnar. Lokomotiv med tillkopplade vagnar benämnas *tåg*. Löper lokomotivet på skenor, kallas det järnvägslokomotiv eller endast lokomotiv i vanlig bemärkelse. Lokomotiv åter, som utan att följa några skenor löpa å landsvägen, kallas landsvägslokomotiv. Med hänsyn till arten af motorns drifkraft särskiljer man: ånglokomotiv, elektriska lokomotiv (se Elektriska järnvägar), tryckluftlokomotiv (se Tryckluft) och lokomotiv med förbränningsmotorer (jfr Motorvagn). Alltefter det sätt, på hvilket olika skenbanor på grund af de för dem gifna förhållandena äro byggda (jfr Järnväg), indelas de för dem afsedda lokomotiven i friktions- eller adhesionslokomotiv, kugghjulslokomotiv samt förenade kugghjuls- och friktionslokomotiv. Af dessa indelas *friktionslokomotiven*, som äro de allmännast förekommande, dels efter spårvidden i normalspårlokomotiv och smalspårlokomotiv, dels efter den tjänst de skola förrätta eller på grund af hastighet och dragkraft i snälltågslokomotiv, persontågslokomotiv, godstågslokomotiv och växlingslokomotiv. Här nedan behandlas hufvudsakligen de vanliga ånglokomotiven för järnvägsdrift.

Olika slag af ånglokomotiv. Ånglokomotiven indelas efter det sätt, på hvilket bränsle och vatten medföras, i tenderlokomotiv och tanklokomotiv. Vid de förra medföras bränsle och vatten i en särskild till maskinen kopplad vagn, under det att vid de senare vatten- och bränslebehållarna äro belägna på själfva maskinen. Vidare skiljer man med hänsyn till sättet att utnyttja ångan mellan tvillinglokomotiv, med enkel ångutvidgning och kompoundlokomotiv, med tvåfaldi ångutvidgning. Den använda ångans beskaffenhet ha gifvit upphof till åtskillnaden mellan våtånglokomotiv för fuktig ånga och öfverhetningslokomotiv för öfverhettad ånga. Efte byggnadssättet indelas lokomotiven i en mängd klas ser, t. ex. lokomotiv med två, tre eller fyra cylin rar; lokomotiv med yttercylindrar (utanför ramarn eller med innercylindrar (innanför ramarna); lok motiv med ytterramar (utanför hjulen) eller me innerramar (innanför hjulen); lokomotiv med enda en drifaxel eller med kopplade axlar; lokomotiv me fasta, efter bankrökningar inställbara eller med sid vägen förskjutbara axlar; lokomotiv med en eller tv löpaxlar eller med boggier; lokomotiv för fast bräns (kol, koks, torf, ved) eller för flytande bränsle.

Vissa hufvuddelar återfinnas hos lokomotiv af al typer, så mycket de än genom yttre och inre anor ningar synas vara olika. Dessa hufvuddelar ä hjulsatsen och ramverket, som uppbä ångpannan och maskineriet och möjliggöra dess förflyttning, ångpannan, som alstrar den kra — ånga af högt tryck —, som skall framkalla r relsen, samt maskineriet, som omsätter den kraft i rörelse.

A. Hjulsats och ramverk. Hjulsatsen bild i förening med ramverket ett långsträckt, vag liknande fordon. En hjulsats består af ett stör eller mindre antal axlar med vid dem orubbligt fäs hjul. En axel med sina två hjul utgör ett *hjulpa*. På ett lokomotiv förekomma i allmänhet tre sl af hjulpar, och dessa benämnas i dagligt tal enda "axlar". Man skiljer mellan löpaxlar, drifaxl och koppelaxlar. En löpaxels ändamål är att de uppbära en del af lokomotivets vikt, då denna grund af särskilda förhållanden blir sådan, belastningen på öfriga axlar eljest skulle bli f stor, dels gifva lokomotivet en god styrning i spåre Drifaxel är den axel, till hvilken den i cylindrar erhållna kraften öfverföres. En koppelaxel åt är den axel, som på så sätt är förbunden med dri axeln, att maskinens drifkraft öfverföres äfven den. Antalet och anordningen af drif-, koppel- o

Fig. 1. Hjulring fäst med sprängring.

löpaxlarna äro beroende på lokomotivets ändamål o byggnadssätt. Ju större dragkraft (se d. o.) det sk utveckla, desto större antal axlar behöfver koppla Alltefter sin cylindrarna äro belägna utanför ell innanför ramarna, får drifaxeln en särskild for I förra fallet är den rak, och veftapparna äro fäs utvändigt i vefvar i hjulen; i senare fallet är d krökt, och en del af axeln utgöres då af veftappa Man kallar det senare slaget af drifaxel för vefax En vefaxel är antingen helsmidd, eller utföres d

skilda delar, hvilka sedan genom pressning eller rmpning förenas med hvarandra. — Hjulen inlas efter samma grund som axlarna i löphjul, ifhjul och koppelhjul. Ett hjul består i allinhet af två särskilda delar: hjulstommen och stomme, ramarna, vid hvilka lokomotivets alla delar medelbart eller omedelbart äro fästa. Till ramverket räknas förutom ramarna med sina tvärförbindningar äfven axellager och bärfjädrar, drag- och stötinrättningar, boggier m. m. Ramarna utgöras

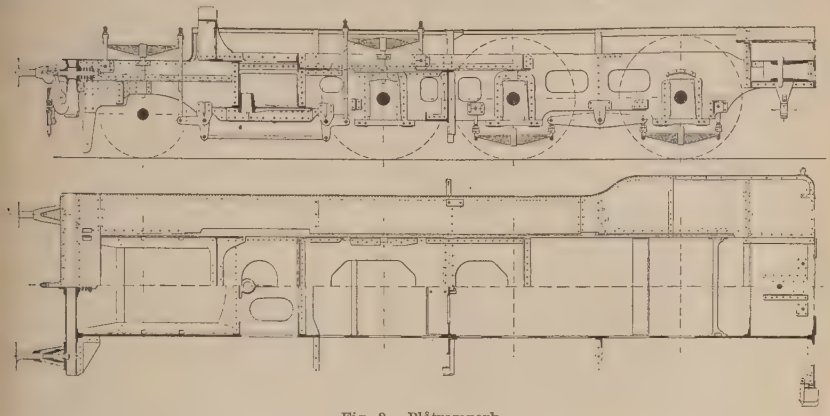

Fig. 2. Plåtramverk.

ulringen. Hjulstommen utgöres antingen af en l skifva (gjuten, smidd eller valsad) eller är ännu are bildad af ekrar, äfven då gjuten eller smidd. ulringen valsas af martin- eller degelstål. Som af hjulens ändamål är att styra lokomotivet i året, är hvarje hjulrings löpyta på den inåt spåret af två i lokomotivets längdriktning sträckta balkar, utförda antingen af valsad plåt, plåtramar, fig. 2, eller i form af ett s. k. fackverk. I senare fallet äro ramarna smidda eller gjutna af stål, staframar, fig. 3. För att ramarna skola kunna bilda den kraftiga stomme för lokomotivet, hvartill de äro afsedda,

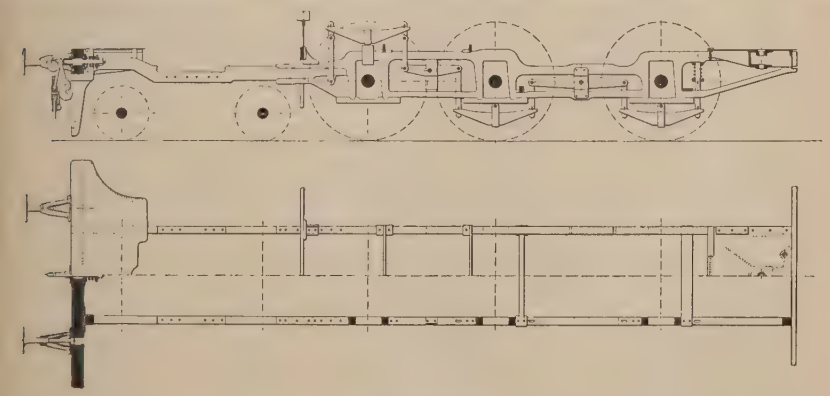

Fig. 3. Staframverk.

nda sidan försedd med fläns. För att minska donets slingring svarfvas hjulringarnas löpytor niska. Hjulringen krympes på hjulstommen, men stes därjämte, förr med skrufvar eller bultar, mera med fästringar eller vanligen med s p r ä n g n g a r. Det senare fästsättet visas i fig. 1, där är sprängringen, som genom nedhamring af kanten kvarhålles i spåret *1* i hjulringen. Genom sprängngen å ena och kanten *4* å den andra sidan hjulngen kvarhålles densamma å hjulstommen.

Ett lokomotivs r a m v e r k utgöres af en fast

måste de på ett säkert sätt förbindas med hvarandra. De förnämsta tvärförbindningarna utgöras af främre buffertbalken (vid tanklokomotiv båda buffertbalkarna), vid innercylindrar de mellan ramarna belägna cylindrarna eller vid yttercylindrar den kraftiga förbindningen dem emellan samt vid tenderlokomotiv dragladan baktill. — Hvarje järnvägsfordon skall i båda ändar vara försedt med fjädrande stöt- och draginrättningar, som medgifva, att stötar och ryckningar, som uppstå, då fordon närmas till eller sammankopplas med hvarandra,

förmildras och ej verka förstörande på fordonen. (Se Buffert och Draginrättning.) — På lagerboxarna hvilar ramverket och genom detsamma pannan och maskineriet. Då nu ett omedelbart öfverförande af lasten på lagerboxarna på grund af ramverkets styfhet och ojämnheterna i banan skulle ha till följd icke blott en ojämn och ständigt växlande belastning på de olika lagren, utan äfven häftiga, med lokomotivets hastighet tilltagande stötar, så anbringas mellan lagerboxarna och ramarna bärfjädrar, som skola mottaga stötarna

rörliga lokomotiv äro de s. k. länklokomotiven (se nedan).

B. Ångpanna med tillbehör (jfr Ångpanna). Den i ångpannan alstrade ångan användes till störs delen för att i cylindrarna åstadkomma dragkrafte Men dessutom användes ångan till hjälpbläst (''sotare''), matarapparater, bromsar af olika sla sandapparater, ånghvisslor och värmeledning m. — Om man bortser från de allra äldsta grufban lokomotiven, hvilka hade panna med ett groft el rör, ha lokomotivpannorna från början varit af

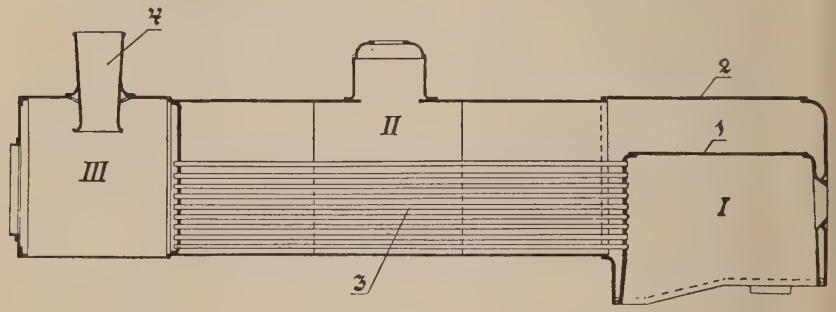

Fig. 4. Lokomotivångpanna.

från axlarna. På det att därvid fjädring skall ega rum, måste axlarna kunna höja och sänka sig i förhållande till ramverket. Men emedan hjulen skola styra fordonet mellan skenorna, få lagerboxarna i regel ej kunna nämnvärdt förskjutas i vågrät led. Ramarna måste därför vara försedda med styrningar, s. k. hornblock, hvilka medgifva en lodrät förflyttning af lagerboxarna, men förhindra en sådan i vågrät led. Hornblocken fästas kring i ramarna gjorda urtagningar och komma till användning hufvudsakligen vid plåtramar. Vid stafframar utgör ramdelen själf i de flesta fall hornblock. Axellagrens form beror på ramarnas anordning, på läget af bärfjädrarna — öfver eller under axeln — och på lagrens särskilda ändamål. Anbringas öfver hvarje axellager en fjäder, som omedelbart fästes i ramverket genom fjäderlänkar, kommer hvarje fjäder för sig att upptaga hela den förändring i belastningen, som eger rum på grund af skenstötarna eller i följd af de svängningar, i hvilka lokomotivet försättes genom spårets ojämnheter. Axlarna erhålla en ömsom ökad och minskad belastning, och hjultrycken (se d. o.) kunna således högst betydligt växla. För att förebygga dessa olägenheter förenas vissa fjädrar genom häfarmar, s. k. tryckfördelare (balanser), hvarigenom en tillfällig öfverbelastning af en axel fördelar sig på flera axlar. Men tryckfördelarna tjäna äfven till att fördela lokomotivets tyngd på de olika axlarna, så att hjultrycket vid stillastående fordon blir det önskade. Med hänsyn till lokomotivets lugna gång i spåret bör afståndet mellan dess yttersta axlar väljas så stort som möjligt. För att därvid underlätta lokomotivets gång i bankrökningar förses det numera oftast med sidoleds förskjutbara axlar eller med boggier (se d. o.). Ett särskildt slag af i bankrökningar lättsärskild typ (fig. 4), som utvecklat sig ur pann till Stephensons ''Rocket'', nämligen en lodrät el stad (I), en vågrät cylindrisk del, rundpannan (I och i denna ett stort antal liggande tuber (3) af lit diameter samt ett rökskåp (III) med skorsten (4 Eldstaden består af två delar: innereldstaden och ytteréldstaden (2), hvardera sammansatt af ba gafvel-, framgafvel- och mantelplåtar. Framgafv plåten i innereldstaden utgöres af tubplåten. Eldst den kan ej göras synnerligen stor; tvärtom äro mått för densamma ganska begränsade, af hänsyn d till möjligheten att likformigt beskicka rostytan m bränsle, hvilket förutsätter, att rostlängden ej näm värdt öfverstiger 3 meter, dels till pannans höj läge öfver skenorna, hvilket uppåt begränsas af la profilen, dels slutligen till afståndet mellan ramar eller hjulen, mellan hvilka eldstaden vanligen belägen. Eldstaden utgöres af plåtar af olika tjockl och material. Ytteréldstadens plåtar liksom run pannans äro af mjukt stål, innereldstadens därem af koppar. I Amerika användes dock innereldstäd af stålplåt. Mellan eldstadens dubbla väggar ä ånga och vatten inneslutna under högt tryck. Därf måste dessa väggar vara kraftigt förenade med hva andra. Detta sker hufvudsakligen genom bottenrin stagbultar och tubstag (fig. 5). Bottenringen (1 utgör eldstadens nedre begränsning, och stagbult (13) kallas de mellan inner- och ytteréldstade sidor och gafvelplåtar i regelbundna rader och stort antal anordnade förbindningar, som ha till up gift att staga dessa sidor och skydda dem mot for förändringar (utbuckling). Eldstadens nedre b gränsning utgöres af rosten, som bildar underlag för det i eldstaden använda bränslet. Rosten är sa mansatt af längs med eldstaden på högkant lagd platta stafvar med svagt kilformig genomskärnin

ellanrummet mellan roststafvarna sker det för
bränningen i eldstaden nödiga lufttillträdet. För
rostytan lättare skall kunna rengöras, är främre
n numera ofta nedfällbar och bildar en s. k.
rost. Asklådan är vid tappar fäst i botten-
ens undersida. Dess ändamål är tvåfaldigt.

Dess ändamål är dels att för rökgaserna förmedla öfvergången från tuberna till skorstenen, dels att uppsamla och förvara den gaserna åtföljande stybben. Ett stort rökskåp bidrager äfven till minskad gnistkastning genom skorstenen. För att kunna aflägsna stybben är rökskåpet på lämplig plats i bott-

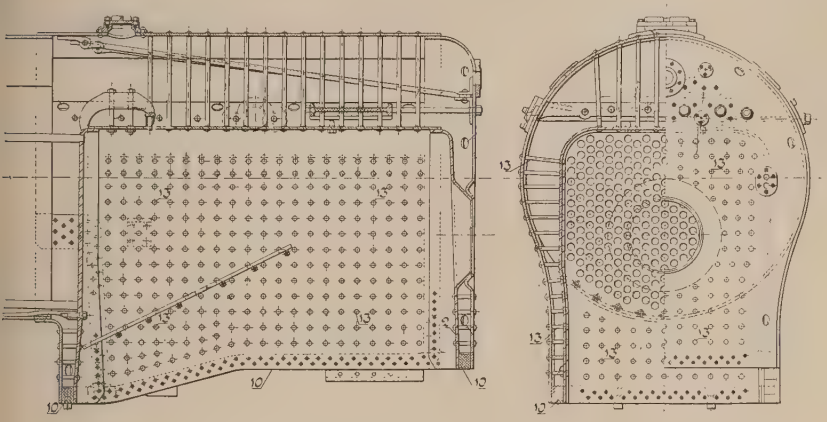

Fig. 5. Lokomotiveldstad.

om asklådan inkommer och regleras luften, som
rdras för bränslets förbränning, och i densamma
a sig aska och slagg samt oförbrändt bränsle,
nedfalla genom rosten. För lufttillförselns reg-
g är asklådan fram och bak försedd med från
rplatsen (hytten) inställbara luckor. I eld-
ens bakgafvel är anbragt ett eldstadshål, hvari-
om bränslet inkastas. Detta hål tillslutes an-
en medelst en svänglucka eller, vanligast, me-
t skjutluckor. Förbränningen i eldstaden är icke
d så fullständig, som önskligt vore, och oför-
nda kolpartiklar medfölja förbränningsgaserna
om tuberna, orsakande en onödig bränsleförlust.
jämte utsättes tubplåten för en omedelbar in-
an af den kalla luft, som inströmmar, då eld-
sluckorna öppnas. För att förringa dessa olä-
neter insättes i eldstaden ett hvalf af eldfast
l. Genom hvalfvet sättas förbränningsgaserna
a i omlopp och tvingas att bättre blanda sig med
i eldstaden inkommande luften.

U n d p a n n a n utföres alltefter storleken af
eller flera plåtringar eller svep. Dessa äro
ndriska, mera sällan koniska. Tvärskarfvarna
i regel enkelnitade med öfverlappsnitning eller
l skarfplåt; längdskarfvarna utföras med dub-
skarfplåt och äro två- eller treradigt nitade.
ndom händer äfven, att längdskarfven å ett
re svep svetsas. De för lokomotivpannor van-
n använda tuberna ha en yttre diameter, som
ar mellan 45 och 54 mm., och en godstjocklek
2,5 till 3,5 mm. Å lokomotivpannor med öfver-
are användas därjämte för öfverhettaren tuber
särskildt stor diameter, ända till 133 mm. Tu-
a göras af mjukt stål eller götjärn.

R ö k s k å p e t bildar pannans afslutning framtill.
nen försedt med en tratt, och framtill afslutas det med en stor lucka af kupig eller konisk form. — Ångalstringen i en lokomotivpanna kräfver ett starkt drag. Detta erhålles på konstgjord väg därigenom, att afloppsångan från cylindrarna bortledes i rör, som inuti rökskåpet förena sig till ett rör, afslutadt med ett koniskt munstycke, det s. k. blästerröret (se d. o.), genom hvilket ångan slutligen utströmmar i skorstenen. Skorsten och blästerrör stå i ett nära förhållande till hvarandra. Äfven om blästerröret är än så väl afpassadt, blir blästerrörsverkan ej god, om skorstenen ej är den lämpliga. Skorstenens form är olika. Öfvervägande användas numera svagt koniska skorstenar, hvilka nedtill, där skorstenen är smalast, öfvergå i en cylindrisk del. För att förhindra eller åtminstone så vidt möjligt minska den genom det starka draget uppstående stora gnistkastningen genom skorstenen användas gnistfångare (se G n i s t s l ä c k a r e), som uppfånga gnistorna, innan de lämna skorstenen. För att, då lokomotivet står stilla, det oaktadt kunna erhålla tillräckligt drag i skorstenen, om så erfordras, finnes en hjälpblåster (”sotare”). Genom densamma insläppes en ångstråle i skorstenen, och genom att öka eller minska ångmängden erhålles ett mer eller mindre kraftigt drag.

P a n n t i l l b e h ö r. Till en lokomotivpanna hör den för en ångpanna i allmänhet föreskrifna armaturen, såsom manometrar, säkerhetsventiler, matarapparater, vattenståndsmätare, utblåsningskran m. m. (jfr Å n g p a n n a). Men därjämte höra till lokomotivpannan signalmedel, värmeledningsanordning, regulatorn för ångans tillförsel till cylindrarna samt öfverhettaranordningen (se Ö f v e r h e t t a r e). För att erhålla så torr ånga som möjligt är regulatorn

i regel uppsatt inuti ångdomen ofvanpå rundpannan. Regulatorn utgöres antingen af slidventiler eller af enkel- eller dubbelsitsiga ventiler och öppnas och stänges medelst ett på pannans bakgafvel inom hytten uppsatt handtag, regulatorhandtaget, hvilket genom en inuti pannan lagrad stång står i förbindelse med regulatorn.

C. Maskineriet (jfr Ångmaskin). Cylindrar. De omständigheter, som betinga cylindrarnas form, äro förnämligast beroende på lokomotivets anordning, såsom två- eller flercylindriskt, om cylindrarna äro yttercylindrar eller innercylindrar, eller om lokomotivet är ett tvilling- eller kompoundlokomotiv. Vidare om slidskåpen äro belägna öfver cylindrarna eller på sidan om dem, och om slid-

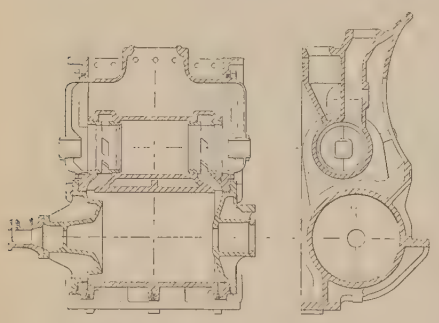

Fig. 6. Invändig cylinder med slidskåp för kolfslid.

skåpen äro afsedda för planslider eller kolfslider (fig. 6 o. 7). Cylindrarna uppsättas i allmänhet vågrätt, men då utrymmet af någon orsak förhindrar detta eller anordningen i öfrigt kräfver det, få cylindrarna en mer eller mindre svag lutning bakåt.

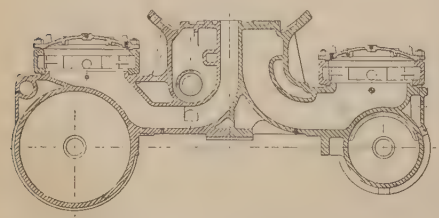

Fig. 7. Cylindrar för kompoundlokomotiv med slidskåp för planslider.

För att skydda cylindrarna mot att sprängas på grund af för högt tryck, antingen detta åstadkommes genom för stark sammantryckning af ångan i cylindrarna eller på grund af vattenstötar, förses de med säkerhetsventiler. Oftast äro de äfven försedda med luftinsläppningsventiler, hvarigenom förhindras, att vid lokomotivs tomgång de varma rökgaserna genom afloppsröret insugas i slidskåpen och cylindrarna. Då båda dessa ventiler äro till finnandes, äro de vanligen förenade i ett ventilhus. Vid lokomotiv med stora cylindrar uppstå vissa olägenheter, då lokomotiven vid större hastighet rulla med afstängd ånga. Cylinderkolfvarna verka då s kraftiga luftpumpar, och ett ganska betydande n tryck uppstår, som hämmar lokomotivets röre Lokomotivet får samtidigt en stötande och or gång, det börjar skaka eller rista. För att undv detta användes ett slags ventiler, kallade luftv ventiler, hvilka af sig själfva öppna en förbind mellan cylinderns båda ändar, hvarigenom lu beredes tillfälle att strömma fram och tillbaka f ena ändan af cylindern till den andra, däriger förhindrande så godt som all luftsammantryckni Å nyaste anordningen af dessa ventiler äro l vägs- och säkerhetsventilerna förenade med h andra (Flodins system). Därjämte finnas å cyli rarna utblåsningsventiler.

Slidstyrningen. Vid ett lokomotiv m maskineriet kunna arbeta såväl åt ena som åt an hållet, d. v. s. drifaxeln skall kunna vridas än i riktning, än i den motsatta, och därför måste såd slidstyrningar användas, genom hvilka rörelser ningen kan kastas om. Ursprungligen erhöllos önskade rörelserna genom en enda (för hvarje s på drifaxeln löst uppsatt excenterskifva, som v med axeln med tillhjälp af en "medbringare", för framåtgång och en för backgång. Vid rörels omkastning måste man således växla medbring hvilket skedde med en häfstång. Mot slutet af 18 talet kommo två fasta excenterskifvor i bruk hvarje slid, en för framåt- och en för backgå Excenterstängernas fria ändar voro formade gafflar, och en af dem åt gången grep om en b som antingen omedelbart eller genom en vicka stod i förening med slidstången. Då rörelsen sk omkastas, växlades gaffel, och den till denna gå hörande excentern förde nu sliden. Denna ga styrning var redan den en väsentlig förbättring, ven om den ej medgaf någon förändring af fyll gen i cylindern. År 1841 kom emellertid eng mannen Howe, filare i Stephensons lokomotivv städer, på den tanken att förena de båda excen stängernas gafflar och ersätta dem med en båge e kuliss. Härmed var *kulisstyrningen* uppfunnen vann snabb användning inom lokomotivbyggan Som den af Howe uppfunna kulisstyrningen ge togs i bruk af Stephenson, har den kommit att h hans namn. *Stephensons slidstyrning* är således äldsta af de nu använda. Slidstyrningen är utförd, att vid rörelseriktningens förändring e ändring af cylinderfyllningen höjes kulissen jä de båda excenterstängerna, hvilket fordrar jämförelsevis stor kraft (delvis uppvägd ge motvikter eller fjädrar) samt stort fritt rum der pannan. För att undgå denna olägenhet tänkte Gooch, maskinteknisk ledare af G Westernjärnvägen, år 1845 den efter honom u kallade slidstyrningen. Vid denna är kulissen u hängd i en fast punkt, och vid rörelseriktning omkastning eller fyllningsgradens förändring är endast tärningsstången, som lyftes eller sänkes, h till fordras ringa kraft. Men på grund af befint heten af tärningsstången upptager denna styrn stort utrymme på längden. Såväl denna som Steph sons styrning har kulissen krökt efter en cirkelbå Ligger vid Stephensons styrning kulissens konk sida vänd åt drifaxeln, måste den vid Goochs grund af tärningsstången vara vänd från drifax I följd af bristen på lämpliga verktygsmaskiner

i början svårt och dyrt att för hand på ett nogt sätt utföra de bågformade kulisserna. Detta anledde skotten Allan i början af 1840-talet och efär samtidigt och oberoende af honom Trich Tyskland att uttänka en slidstyrning, hvars kuliss le rakt spår. Vid denna slidstyrning höjes och kes samtidigt både kuliss och tärningsstång, ru i motsatt riktning, och omkastningen försiggår och snabbt. En slidstyrning, som vid nybygg af lokomotiv i stor utsträckning användes, är af belgiern Walschaert 1844 uttänkta; den ördes första gången 1848 och uppkallas äfven efter ken Heusinger von Waldegg, som denna finning, ehuru mindre välgrundadt, tillskrifvits. närkande för styrningen är, att sliden erhåller sin else från en enda excenterskifva, men därjämte n tvärstycket medelst en länkrörelse. Kulissen är d i båge och är i sin midt lagrad i ett fast lager. är tärningen, som vid slidernas omkastning es eller sänkes. Ofta utföres dock kulissen d rakt spår, och då benämnes styrningen *Helmtz' slidstyrning*. Äfven andra slidstyrningar anndas vid lokomotiv, såsom *Joys*, *Gölsdorfs* m. fl. liss och tärningsstång äro genom länkar uppgda i a en axel, omkastningsaxeln, fästa mindre

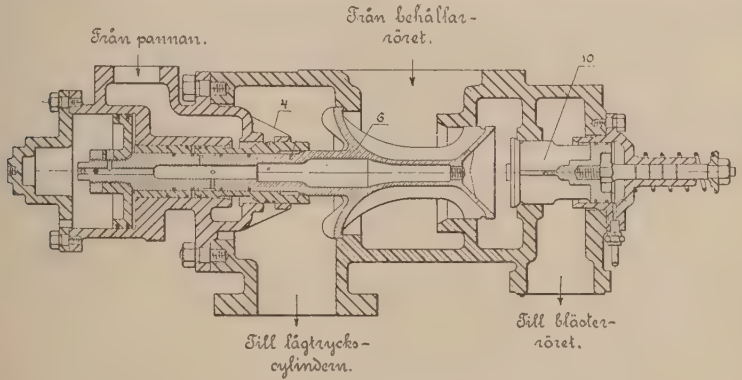

Fig. 8. Mellins växelventil för kompoundlokomotiv.

farmar. För att kunna vrida omkastningsaxeln, att tärning och kuliss intaga det för hvarje skildt tillfälle önskade läget i förhållande till arandra, är omkastningsaxeln genom omkastningsngen förenad med en häfarm (spak) eller skruf d handvef, som skötes af lokomotivföraren från nnes plats i hytten.

Sliderna utföras dels som den vanliga planden med eller utan öfverströmningskanal, dels n kolfslider. För att göra den enkla sliden så lständigt aflastad som möjligt utföres den som fslid, i det att de båda täckytorna å den vana plansliden utföras cylindriska. Vid öfverhettgslokomotiv är det så godt som nödvändigt att vända kolfslider, emedan plansliderna vid den ga temperaturen lätt slå sig och bli otäta.

Kompoundlokomotiv. Sedan kompoundskinerna såsom land- och sjömaskiner visat, lka stora ekonomiska fördelar, som med dem nnos, gjordes försök att använda dem äfven på lokomotiv, och sedan schweizaren Mallet 1876 lyckats utföra ett fullt användbart kompoundlokomotiv, utvecklades dessa mer och mer. Vissa anordningar äro nödvändiga för att igångsätta ett kompoundlokomotiv, ty förutsättningarna därför äro ej desamma som vid tvillinglokomotiv med deras af hvarandra oberoende cylindrar. Om högtrycksscylinderns vef stannat i ett sådant läge, att sliden därvid stänger ångkanalerna, kan ånga ej inkomma i denna cylinder och således ej heller i lågtrycksscylindern. Då vid en igångsättning en betydande kraft erfordras, är vid kompoundlokomotiv en anordning nödvändig, som möjliggör, att åtminstone uti igångsättningsögonblicket färskånga kan insläppas från pannan omedelbart i lågtrycksscylindern. Alltefter som dessa anordningar, vanligen mer eller mindre sinnrikt uttänkta ventiler, äro afsedda att användas endast vid igångsättningar eller vid behof under tågets gång på linjen för att öka dragkraften, kallas de igångsättningsventiler eller växelventiler. Det förra slagets ventiler äro självverkande, då däremot det senare slagets ventiler omställas för hand. Af dessa ventiler finnes numera en stor mängd, och hvarje mera betydande lokomotivfabrik har sin särskilda anordning. Igångsättningsventilerna ha allt mera kommit ur bruk på grund af deras inskränkta användbarhet enbart vid igångsättningarna och ersatts med de ändamålsenligare växelventilerna. Växelventilens uppgift är dels att vid behof afspärra lågtrycksscylindern från högtrycksscylindern samt bereda afloppsångan från högtrycksscylindern tillträde till blästerröret, samtidigt som ånga från pannan inkommer i lågtrycksscylindern, dels å andra sidan att afspärra högtrycksscylindern från blästerröret, bereda ångan från högtrycksscylindern tillträde till lågtrycksscylindern samt afstänga ångtilloppet från pannan till lågtrycksscylindern. I förra fallet arbetar lokomotivet som tvillinglokomotiv, i senare som kompoundlokomotiv. Den här i landet med få undantag använda anordningen är en förening af igångsättnings- och växelventil. Den är uttänkt af den i Amerika verksamme svensken K. J. Mellin och användes första gången i Sverige på de från Amerika 1899 för statens järnvägar inköpta lokomotiven. Ventilanordningen, fig. 8, består egentligen af tre styc-

ken ventiler, nämligen en tryckminskningsventil (4), som vid igångsättning stänger afstängningsventilen och insläpper ånga af minskadt tryck i lågtryckscylindern, en afstängningsventil (6), som öppnar eller stänger förbindelsen mellan behållarröret och lågtryckscylindern, och en växelventil (10), som öppnar

Fig. 9. Mallet-lokomotiv. (Dala –Ockelbo –Norrsundets järnväg.)

eller stänger ångafloppet från högtryckscylindern genom behållaren omedelbart till blästerröret. Kompoundlokomotiven byggas vanligen med två cylindrar, men kompoundlokomotiv med fyra cylindrar ha äfven vunnit stor utbredning. Vid dessa ligga två lågtryckscylindrar utanför och två högtryckscylindrar innanför ramarna eller omvändt. De inre och yttre vefvarna på hvarje sida äro riktade åt motsatt håll, så att kolfvarna på samma sida röra sig i motsatt riktning, hvarigenom de fram- och återgående liksom de rundgående maskindelarna bli utbalanserade och motvikter i hjulen obehöfliga. Vid system *de Glehn* drifver ett kolfpar den främre och ett den bakre drifaxeln, hvarigenom kolfkraften fördelas på två axlar; vid systemen *von Borries*, *Webb* och *Vauclain* verkar kolfkraften från alla fyra cylindrarna på samma axel.

Ännu större betydelse än införandet af kompoundsystemet har användningen af öfverhettad ånga haft. Redan 1863 finner man försök att använda öfverhettad ånga, och 1870 prófvades i Amerika dess användning för lokomotiv, men först 1898 lyckades tysken Wilhelm Schmidt framställa en för lokomotiv passande öfverhettare (se d. o.). Vid hans system framträdde först de stora fördelarna hos öfverhettad ånga; därmed var *öfverhettningslokomotivens* framtid gifven, och i rask följd uppstod ett flertal öfverhettningsanordningar.

Länklokomotiv. För att kunna utnyttja ett lokomotivs vikt så mycket som möjligt och göra den nyttig för erhållande af stor dragkraft, d. v. s. använda så vidt möjligt alla ett lokomotivs axlar som drifaxlar, men samtidigt göra lokomotivet lättgående i bankrökningar, uppdelar man axlarna i två grupper, af hvilka hvar och en lätt inställer sig i en bankrökning. Olika sätt ha därvid användts. Antingen öfverföres drifkraften från den ena gruppens axlar till den andras genom en länkrörelse, och därvid ha båda grupperna gemensamma cylindrar, eller också förses hvardera gruppen med två cylindrar och drifvas oberoende af hvarandra. Till det senare slaget höra de af schweizaren Mallet utförda och efter honom benämnda *Mallet-lokomotiven*. På

dessa lokomotiv äro den bakre gruppens axlar f
lagrade i lokomotivets ramverk, under det att
främre gruppens axlar äro lagrade i ett ramve
som är vridbart i förhållande till det förra ramv
ket. Lokomotiven utföras som fyrcylindriska k
poundlokomotiv med lågtryckscylindrarna fästa
det rörliga ramverket
högtryckscylindrarna
det fasta ramverket fr
för dettas axelgrupp.
komotiven lämpa sig
alla spårvidder; fig. 9
sar ett dylikt för 890 m
spårvidd.

Smörjningsa
ordningar. För
komotivens smörjning
vändas numera så g
som uteslutande mine
oljor. Smörjningen s
på olika sätt. Vid sm
ställen, som kräfva min
mängd olja, är det
räckligt med endast ett
eller en ursparning i godset, som då och då fylles m
olja. Där ständig smörjning är nödvändig, använ
behållare för smörjämnet, smörjkoppar, från hvi
oljan genom sin tyngd rinner till smörjstället, e
föres olja till smörjstället från en centralt belä
behållare, antingen medelst ånga (ångsmörjappa
ter) eller genom tryck (smörjpressar och smörjpu
par).

Störande rörelser hos lokomot
Dessa uppkomma dels på grund af de under gån
alstrade tvärstyckstrycken, dels i följd af de fr
och återgående massorna, såsom kolfvar, kolfstäng
tvärstycken och en del af vefstakarna. De af
förra orsaken föranledda rörelserna äro vaggning
nickning; de af den andra framkallade svängn
garna utgöras, förutom en ringa svängning omkr
en lodrät axel, af slingringar. De uppträda d
ofördelaktigare, ju större hastigheten är, ju kort
axelafståndet är, och ju tyngre de fram- och å
gående massorna äro. Genom att anbringa motv
ter i hjulen söker man delvis upphäfva deras sk
liga inverkan. Slingringar uppstå äfven på grund
det spelrum, som alltid måste finnas mellan hj
flänsar och skenor.

Historik. Redan 1759 framkastade en engelsm
vid namn Robinson den tanken, att ånga ku
användas för framdrifvande af landsvägsfordon,
1784 förfärdigade Murdock, medhjälpare
Watt, en modell till ångvagn, med hvilken s
proffärder företogos. Först 1804 lyckades eng
mannen Richard Trevethick bygga ett
spårväg afsedt lokomotiv. Huru detta lokomotiv,
äldsta för järnvägar afsedda, såg ut, framgår
fig. 10. Bland märkesmän på lokomotivbyggand
område under de närmast följande åren böra näm
Blenkinsop samt bröderna Chapman, hvi
tillika kunna räknas såsom uppfinnare af *boggin*
d. o.). Vid de dittills utförda lokomotiven använ
kugghjul, som ingrepo i en utefter skenorna l
kuggstång, men först då engelsmännen Ch
stopher Blackett och William Hedl
genom försök utrönt, att vid behörig belastning f
tionen mellan glatta järnhjul och skenor är tillräck

erhållande af erforderlig dragkraft, var äfven grund lagd, på hvilken ett lifskraftigt lokomotiv nde byggas. Hedley byggde 1813 det *första bruk-u lokomotivet* och tillika det första, som försågs ej fullborda täflingen på grund af inträffade skador. Genom sin seger vid Rainhill blef Stephenson ledande lokomotivbyggare under en följd af år, och med hans lokomotiv "Planet", som byggdes i början af

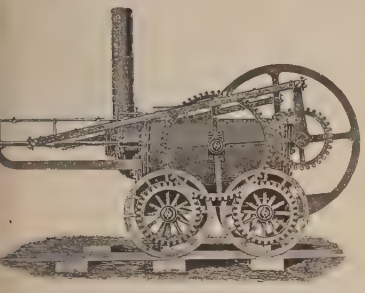

Fig. 10 Trevethicks lokomotiv 1804.

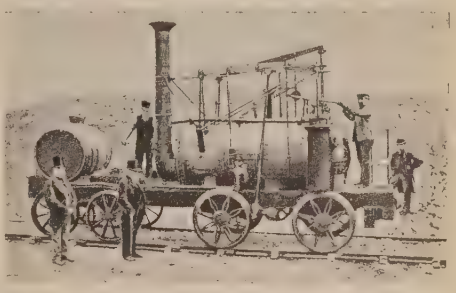

Fig. 11. Hedleys lokomotiv 1813.

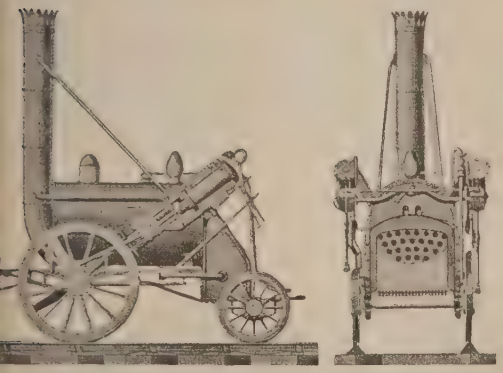

Fig. 12. R. Stephensons lokomotiv "Rocket".

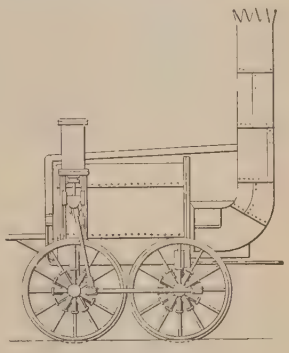

Fig. 13. Hackworths lokomotiv "Sanspareil".

l panna af smidt järn (fig. 11). 1814 är ett ckesår i lokomotivets historia. Då togs George ephensons första lokomotiv i användning Killingworthgrufvans järnväg. Detta loko-iv liknade till en viss grad Hedleys. Hastig-en hos Stephensons första lokomotiv var ej stor, rför å den af honom byggda Stockton—Darling-järnvägen ända till 1830 blott godstågen fram-des med lokomotiv, de en större hastighet fordran-persontågen däremot med hästar. Samtidigt med Stephenson började Thimothy Hackworth ga lokomotiv, och jämsides med sin fader fram-dde Robert Stephenson som lokomotiv-gare. Liverpool—Manchester-banan hade byggts dig af G. Stephenson, och för att erhålla goda omotiv för densamma utlystes en pristäflan. Till ingen i oktober 1829 vid Rainhill på ifrågavarande a anmäldes fem lokomotiv, af hvilka tre tillätos a. Dessa voro "Rocket" af R. Stephenson, nspareil" af Hackworth samt "Novelty" af n Ericsson och Braithwaite. Lokomotivens yttre ende och anordning framgå af fig. 12—14. Af täflande lokomotiven var det endast Rocket, som fyllde alla fordringar. De båda andra kunde 1830-talet och hvilket var försedt med alla då uppfunna förbättringar, kan man säga, att lokomotivens första utvecklingsskede slutat. England försåg

Fig. 14. John Ericssons lokomotiv "Novelty".

under de närmast följande årtiondena de järnvägsbyggande länderna med största delen af de lokomotiv de behöfde. — *Amerika* införde sina första lokomotiv från England, men redan 1832 byggde

Fig. 15. Delar af ''Förstlingen'' (i Nordiska museet).

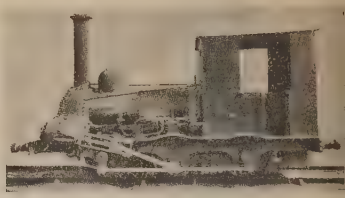

Fig. 16. ''Fryckstad'', Munktells mekaniska verkstads andra lokomotiv.

Fig. 17. Motala verkstads första lokomotiv.

Fig. 18. Nydqvist & Holms första lokomotiv.

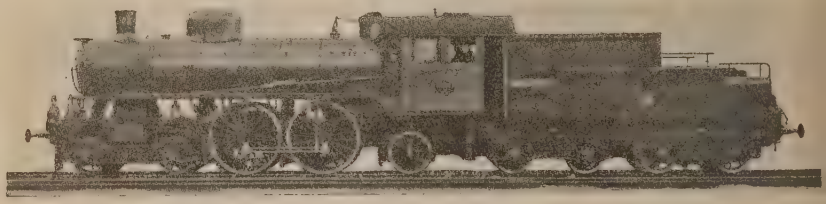

Fig. 19. Statens järnvägars snälltågslokomotiv litt. A, 1906 års typ.

Fig. 20. Statens järnvägars persontågslokomotiv litt. B, 1910 års typ.

Fig. 21. Statens järnvägars malmtågslokomotiv litt. R.

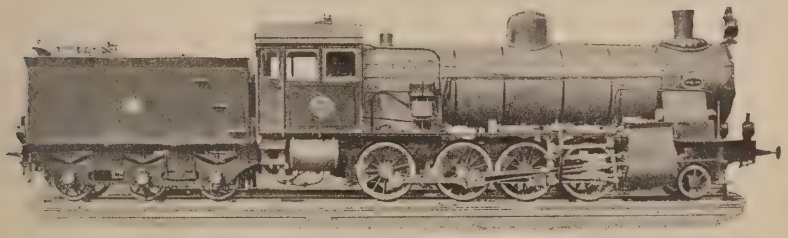

Fig. 22. Statens järnvägars malmtågslokomotiv litt. M.

Fig. 23. Snälltågslokomotiv för Uppsala—Gäfle järnväg.

Fig. 24. Persontågslokomotiv för Bergslagernas och Stockholm—Västerås-Bergslagens järnvägar.

John Jervis det första amerikanska lokomotivet. Samtidigt härmed utsläppte de 1831 anlagda Baldwinverkstäderna i Philadelphia sitt första lokomotiv. I förening med andra senare anlagda lokomotivfabriker har Baldwins fabrik småningom fört det amerikanska lokomotivet till dess nuvarande utbildning och förlänat det dess egendomliga prägel, som skiljer det från andra länders, och utan öfverdrift kan sägas, att under de sista årtiondena ha de viktigaste insatserna på lokomotivbyggandets område gjorts af amerikanska samt af tyska lokomotivbyggare. — De första lokomotiven i *Tyskland* byggdes redan 1815—18 på kungl. gjuteriet i Berlin efter ritningar från England, men voro oanvändbara, och för de första tyska banorna hämtades lokomotiv från England. Det första användbara tyska lokomotivet byggdes 1838 för Leipzig—Dresden-banan, och under de därpå följande åren tog det tyska lokomotivbyggandet kraftig fart. Män sådana som Borsig och Schwartzkopff i Berlin, Kessler i Karlsruhe, Maffei i München, Henschel i Kassel, Egestorff i Linden vid Hannover liksom Hartmann i Chemnitz anlade verkstäder, som försågo de tyska banorna med deras behof af lokomotiv.

Hvad som under de senare tiotalen år fört lokomotivbyggandet framåt är användningen af kompoundsystemet och öfverhettad ånga (se ofvan).

Lokomotivbyggandet i Sverige. Det är icke utländska lokomotiv, som först kommit till användning i vårt land; ty redan innan det första engelska lokomotivet infördes, hade *Munktells mekaniska verkstad* i Eskilstuna börjat bygga lokomotiv. För en grufbana vid Norberg började denna verkstad 1847 bygga ett lokomotiv, som erhöll namnet ”Förstlingen” och af hvilket ännu de i fig. 15 visade delarna finnas i behåll. Sitt andra lokomotiv byggde verkstaden 1855, och dess nuvarande utseende framgår af fig. 16. Det byggdes för Fryksta järnväg, då på denna hästdriften utbyttes mot ångdrift. Det finnes numera i statens järnvägars förvar för att uppställas i ett blifvande järnvägsmuseum. 1891 levererade verkstaden till Kosta—Lessebo järnväg det första inom landet byggda Mallet-lokomotivet, tillika landets första kompoundlokomotiv. Vid de första statsbanornas anläggande användes gamla, från England inköpta lokomotiv, hvilka efter det första byggnadsskedet såldes. För trafikens skötande beställdes i England hos firman Beyer, Peacock & Co. särskilda lokomotiv. Det första levererades 1856. Af samma typ levererade äfven *Nyköpings mekaniska verkstad* under åren 1860—63 några lokomotiv. Ungefär samtidigt med denna verkstad hade *Motala mekaniska verkstad* börjat tillverka lokomotiv. Sitt första lokomotiv byggde verkstaden 1861, en ännu i dag hos beställaren, grufbolaget Vieille Montagne, Ammeberg, i tjänstgöring varande sexkopplad tankmaskin, fig. 17. Något senare, 1865, upptog den 1847 anlagda *Trollhättans mekaniska verkstad* (Nydqvist & Holm) tillverkning af lokomotiv. Det första lokomotivet levererade verkstaden förstnämnda år till Uddevalla—Vänersborg—Herrljunga järnväg, och dess utseende framgår af fig. 18. Bland verkstäder, som vid denna tid började bygga lokomotiv, märkes äfven *Kristinehamns mekaniska verkstad*. Sitt första lokomotiv byggde verkstaden 1867 för Kristinehamn—Sjöändans järnväg. Åren 1880—81 började *Nya aktiebolaget Atlas*, Stockholm, bygga lokomotiv, oc *Hälsingborgs mekaniska verkstad* upptog 1889 lok motivtillverkning. *Ljunggrens verkstad* i Kristian stad började 1898 bygga lokomotiv, och 1899 bö jade *Vagn- och maskinfabriksaktiebolagets i Falu* stora verkstäder anläggas; 1901 utgick därifrån d första lokomotivet. Äfven *Lidköpings verkstad* oc *Bolinders mek. verkstad* i Stockholm ha byggt någr lokomotiv. I fig. 19—24 återgifvas några under d senare åren inom landet för såväl statens som enskil järnvägar byggda märkligare lokomotiv (jfr äfv Järnväg, pl., fig. 11 o. 12).

Litt.: Blum, v. Borries m. fl. ”Die eisenbahntech nik der gegenwart” (bd I—IV, 1897—1909), Tr ske, ”Allgemeine eisenbahnkunde” (1907 ff. Stockert, ”Handbuch des eisenbahnmaschinenwesens (1908), och Höjer, ”Lokomotivlära” (1910).

Landsvägslokomotivet drifves med ång och är till sin konstruktiva anordning ett mellantin mellan lokomobil och lokomotiv. Det förflyttar sig me egen maskinkraft på vägar och slät mark samt h hufvudsakligen begagnats för framdragande af my ket tunga fordon, såsom grofva artilleripjäser, vida för maskinplöjning o. d. Någon allmännare använ ning har det aldrig haft och torde ej heller få, bl. med hänsyn till lastautomobilens framgångsrika u veckling. E. Hj

Lokomotiveldare, *järnv.* Se Eldare 2.

Lokomotivförare, järnvägsfunktionär, som h till åligande att framföra bantåget, hvarjämte h skall svara för lokomotivets skötsel jämväl beträffan sådana åligganden, som tillkomma eldaren. En l komotivförare måste därför ega noggrann kännedo om sitt lokomotiv; dessutom fordras, att han är p litlig och eger snabb uppfattning, rådighet och lu samt är väl förtrogen med den banlinje, å hvilk han tjänstgör. Kompetensvillkoren för att bli a tagen till lokomotivförare vid statens järnvägar ä att ha varit ordinarie eldare minst två år, att m godkända betyg ha genomgått af statens järnväg anordnad undervisningskurs samt att ha fullgjo godkänd proftjänstgöring som förare under erfar äldre förares ledning. Lokomotivförare uppbär li som eldare utom ordinarie aflöning extra ersättnin s. k. milpenningar. A. d'

Lokomotivkilometer. Se Järnvägsstati tik, sp. 448.

Lokomotōrisk (af lat. *lo'cus*, ställe, och *movēr* flytta), som rör ställförflyttning. — Lokomot risk taxī, *med.* Se Muskelrörelser o Ryggmärgslidande.

Lokpersonal, å lokomotiv tjänstgörande järnväg funktionärer, näml. lokomotivförare och eldare (dessa ord).

Lokrem. Se Sele.

Lokris (grek. *Λοκρίς*, lat. *Lo'cris*), forngrekis landskap, bebodt af de till den eoliska stammen (Eoler) räknade lokrerna (*lokrōi'*), bestod af tre geno det mellanliggande landskapet Fokis från hvarand skilda områden, ett i v. vid Korintiska viken, ka ladt de ozoliske eller äfven de västlig lokrernas land, två i ö. vid Eubeiska viken, kalla de epiknemidiske och opuntiske lo rernas land, stundom äfven sammanfattade und den gemensamma benämningen östliga lokre En fjärde afdelning af det lokriska folket, till ski nad från de föregående betecknad såsom epiz

yriska lokrer, bodde i södra Italien (se Loroi). De ozoliske lokrernas land var till större len ett vildt bergland och lämpade sig hufvudkligen för boskapsskötsel. Inbyggarna gällde som a och voro ej väl anskrifna bland sina grekiska ndsmän. Hufvudstaden var Naupaktos (se Leanto). Däremot utmärktes de epiknemidiske och untiske lokrernas land genom bördighet, välstånd h en talrik befolkning. De båda senare utgjorde der äldre tider en enda stat eller ett statsförnd, med staden Opus som hufvudort. I Greklands storia har intet af de lokriska folken spelat någon tydande roll. Namnet L. kvarstår ännu som bemning för en eparki (förvaltningskrets) inom det v. konungariket Grekland (nomos Fthiotis), hvilken fattar de epiknemidiske och opuntiske lokrernas nd jämte en del af Fokis. A. M. A.

Lo'krōi (grek. *Λοκροί*, lat. *Lo'cri*), forngrekisk stad sydligaste Italien, grundlagd enligt sägnen 683 Kr. af ozoliska (enligt andra opuntiska) lokrer in det egentliga Grekland. Med anledning af sitt ge nära udden Zefyrion betecknades L. som det izefyriska L. Ryktbar blef staden i synrhet genom de visa lagar, som där stiftades af leukos, sannolikt kring midten af 7:e årh. f. Kr. förstördes af Dionysios d. y. och hade åtskilliga dermödor att utstå under romarnas krig mot rrhos och mot Hannibal, men kvarstod dock äfven nare under romerskt herravälde. I dess närhet ett berömdt tempel, helgadt åt Persefone (Propina). Några fornlämningar af L. visas ännu i rheten af den italienska staden Gerace. A. M. A.

Lokrum. Se Lacroma.

Lokrume, socken i Gottlands län, Gottlands norra rad. 3,353 har. 412 inv. (1910). Annex till le, Visby stift, Norra kontraktet.

Loksele och Lokträ. Se Sele.

Lola, *astron.*, en af småplancterna.

Lola Montez. Se Montez.

Loligo Lan., *zool.*, ett släkte bland *Cephalopoda* (hufvudfotingar) af blötdjurens afdelning. oppen är aflång, med tillspetsad bakända, förld med 2 treontiga fenor. Fångstarna äro endast lvis retraktila, mot darna besatta med eller flera rader af ftade sugvårtor. vanligen 8 arrna ha 2 rader kaftade sugvårtor. t inre skalet är rnartadt, af ryggs längd, fjädermigt. *L. vulgaris* funnen äfven i rdligare haf, såsom rdsjön. O. T. S.*

Lo'lium L., *bot.*, släkte bland gräi, med platta, tvåer flerblommiga åax, som vända ten mot axfästet. ukten är glatt, omven af blomfjäl-

Lolium perenne. 1 växtens nedre hälft, *2* det sammansatta axet, *3* småax.

len. *L. temulentum* L., dårrepe, anses vara giftig och kunna förorsaka yrsel (hvaraf svenska namnet), oredig syn och hörsel, darrning och mattighet. Orsaken härtill är sannolikt det egendomliga förhållandet, att detta gräs nästan alltid lefver i symbios med en giftig svamp, hvars mycelium genomtränger växten och bildar ett särskildt lager i frukten. Denna art är enårig samt växer å odlade ställen och vid vägar i hela Europa upp till mellersta Sverige. *L. perenne* L. (se fig.), som är mångårig, utgör det engelska rajgräset, hvilket mycket användes till gräsmattor och vunnit beröm som fodergräs. Det växer vildt i Sverige på torra åkerrenar och gräsmarker ända upp till Ume lappmark. En annan som fodergräs odlad art är *L. multiflorum*, borstrepe, italienskt rajgräs, skild från L. perenne genom oftast borstbärande blomfjäll. O. T. S. (G. L—m.)

Lo'lland (Laaland), dansk ö i Östersjön, skiljes från Själland i n. genom Smaalandsbukten, från Langeland i v. genom Langelands belt och från Falster i ö. genom Guldborgsund. Areal 1,244 kvkm. Största längden från v. till ö. är 56,5 km.; bredden växlar mellan 15 och 26 km. 74,161 inv. (1911). Kusterna äro, i synnerhet i v., djupt inskurna (Nakskov- och Rödbyfjordarna) samt flacka, med utanför liggande grund. I det stora hela ligger L. lågt (namnet härledes af *la*, lågt vatten). En sänkning af 4,7 m. skulle komma halfva ön att försvinna i hafvet, under det att en höjning af 5,5 m. skulle göra den landfast både med Falster och med de i n. liggande småöarna. Sydöstra delen led därför mycket af stormfloden i nov. 1872, och stora vallar byggdes sedan för att skydda ön mot öfversvämningar. Jordmånen är lera på märgelgrund. Fruktbarheten är därför stor, och i synnerhet hvete odlas med mycken framgång. Skogen, till största delen ek och bok, upptar en areal af 12,730 har. Pilplanteringar förekomma mycket allmänt längs efter vägar och diken samt ge ön en egendomlig prägel. Bland L:s sjöar må nämnas den vackra Maribosjön. Den förr utbredda frossan (''lollandsk syge'') har på senare tiden varit stadd i aftagande till följd af dränering. Några betydande vattendrag finnas ej. Med Falster är L. förbundet genom en bro öfver Guldborgsund (sedan 1867) och genom en järnväg från Nykjöbing till Nakskov (sedan 1874). Ön har 5 städer (Nakskov, Maribo, Rödby, Nysted och Saxkjöbing) med tills. 18,600 inv. (landtbefolkningens antal tillväxer föga). Tills. med Falster och kringliggande mindre öar (Fejö, Femö m. fl.) bildar L. Maribo amt och (sedan 1803) Lolland-Falsters stift. Det omfattar 4 härad (Sönder-herred, Nörre-h., Fuglse h. och Musse h.) och är deladt i 8 jurisdiktionsområden (förutom Fejö). Där finnas 4 grefskap och 4 baronier, och i ingen annan del af Danmark finnas så många herrgårdar. Sedan 1874 genomskäres L. af en järnväg från Guldborgsund till Nakskov med bibanor från Maribo till Bandholm i n. och Rödby i s. — Under äldre medeltiden bosatte sig vender, sannolikt kommande från Femern, på L., och flera byars namn (med ändelsen *-itse*) vittna om slaviskt ursprung. Äfven berättas, att lollänningarna ej satte sig lika ifrigt till motstånd mot vendernas öfverfall på 1100-talet som deras grannar på Falster. Efter Valdemar Sejrs död (1241) blef hans yngste son, Kristofer (I), ''herre'' till L. och

Falster. Dennes son Erik Klipping föddes 1249 på L. 1326 fick den holsteinske grefve Johan den milde L. som län af den nyvalde konung Valdemar (af Slesvig), och han behöll 1329 ön som pant. (Kristofer II:s son Otto kallade sig dock 1333—34 hertig af L.) Valdemar Atterdag återvann ön och gjorde (1359) sin son Kristofer (d. 1363) till hertig af L. Prins Kristian, Kristian IV:s äldste son, innehade L. 1632—47. Hanseaterna sköflade L. 1510, och 1658—60 hölls ön besatt af Karl X Gustafs här. Nakskov gjorde dock 1659 under 11 veckor tappert motstånd. E. Ebg.

Lollärder, Lollharder (sannolikt af holl. *lollen*, *lullen*, "lalla", sjunga sakta), religiös sekt, uppträdde först efter en sjukdomsepidemi i Antwerpen 1300 som en med begarder och beginer besläktad riktning, hvars anhängare egnade sig åt att vårda sjuka och skaffa döda begrafning, därvid sjungande uppmärksammade sånger; efter sitt skyddshelgon kallades de ock alexianer. Liksom begarderna blefvo de snart misstänkta för kätteri, och namnet lollarder blef en kättarbeteckning. Så öfverflyttades det af munkar på Wycliffes anhängare i England på 1380-talet, och där fick det sin historiska hemortsrätt, med glömska af dess nederländska ursprung. Wycliffe (se d. o.) utsände efter tiggarordnarnas föredöme resepredikanter, som vandrade omkring och utbredde hans åskådning. Det var början till den stora lollardrörelsen, som skulle bli en viktig insats i Englands andliga lif. Framgången var oerhörd; snart kunde väl halfva befolkningen räknas som lollarder. 11 år efter Wycliffes död kunde lollarderna t. o. m. vända sig till parlamentet (1395) med en anhållan i 12 satser om genomförandet af reformer i deras anda. Man hade redan då i Wycliffes religiösa tankar och kraf på bibelstudium och religiös reformation efter urkristen förebild inmängt radikala ekonomisk-sociala inslag. Men när 1396 lollardhataren Ph. Arundel blef Canterburys ärkebiskop och 1399 huset Lancaster kom på tronen, enade sig kyrka och regering i att söka utrota kätteriet. 1400 antogs den beryktade akten *De comburendo hæretico* (om kättarbränning), som införde inkvisitionen i England och anförtrodde den åt biskoparna; redan s. å. brändes för första gången i Englands historia en kättare, kaplanen William Sawtré. Hvarje år betecknades af nya offer. De 1409 publicerade *Constitutiones Ph. Arundel* bröto lollardernas kraft, visserligen genom att bl. a. förbjuda öfversättning eller läsning af bibeln utan konvokationens godkännande; så afdämdes officiellt det religiösa lifvets källa från Englands katolska kyrka, och därmed förbereddes lösbrytningen från Rom. Lollardernas främste ledare, den utmärkte sir John Oldcastle (karikerad i Shaksperes Falstaff), blef 1417 under förfärlig grymhet afrättad; och därmed flyttades lollardrörelsens hem från de bildade klasserna till handtverkarna och köpmännen, och den tog form af hemliga kretsar, hvilkas karakteristikon var bibelläsning på engelska, och förkastade transubstantiationen samt helgon- och relikkult. Lollarderna voro ej länge aggressiva, och alltifrån år 1440, då den helgonlike prästen Wiche brändes, läto de ej mycket tala om sig. Deras mest bekante litteräre motståndare var vid denna tid den berömde biskopen Reginald Pecock. Helt utslocknade dock aldrig lollardrörelsen, och den skapade en utbredd antiklerikal stämning och en tendens till konventikelkristendom som med tiden skulle få stor betydelse i England historia. Vid början af 1500-talet svällde rörelse åter ut, och dess kraf på bibelstudium gaf en direkt anknytning för den inträngande lutherdomen, i hvi ken de Wycliffeska tankarna och lollarderna väsen ligen gingo upp. Det säregna draget till konventike väsen och oviljan mot episkopalismen bibehöllo sig dock; och i så måtto kunna lollarderna sägas fort lefva i puritanismen och independentismen in i vår dagar. Litt.: J. Gairdner, "Lollardy and the re formation in England" (3 bd, 1908—11; hufvud arbete, fientligt mot lollarderna), E. Fueter, "Religio und kirche in England im 15. jahrhundert" (1904 W. Oman, "History of England... 1377—1485 (1906), och J. C. Carrick, "Wycliffe and the lollards (1908). Hj. H—

Lolle. Se Laale.

Lollharder. Se Lollarder.

Lolli [lå'lli], Antonio, italiensk violinist, omkr. 1730 i Bergamo, d. 1802 på Sicilien, v konsertmästare i Stuttgart 1762—73 och därefter Petersburg, men tillbragte lång tid på konsertres genom Europa (i Sverige 1778, 1784, 1792), hvarv han fick rykte för att vara en virtuos med ofantli teknik, men utan musikalisk smak och tak känsla. A. L.

Lolliänos, grekisk sofist från Efesos i 2:a årh. Kr. Han säges ha undervisat i Aten, där han ste till värdigheten af strateg. Han skref åtskillig arbeten i retorik, af hvilka endast några titl återstå. J.

Lo'llia Paullina, romersk förnäm dam, som a rättades år 49 e. Kr. Hon tvangs af kejsar Caligul att skilja sig från sin man C. Memmius Regulus oc gifta sig med kejsaren. Efter Caligulas död ingic hon en förbindelse med kejsar Claudius och föll offe för hans hustru Agrippinas hat. J.

Lo'llius, Marcus L., romersk fältherre, d. 3 e. Kr., hade framgång vid Rhen, men led sna ett förkrossande nederlag mot germanerna, så a kejsar Augustus själf måste bege sig till krigsskåd platsen. Sänd till Mindre Asien med Gajus Cæsa anklagades L. att ha förrådt sina landsmän och gy nat parterna; han förekom domen genom att tag gift. J.

Lolo [lålå], kinesisk benämning på en stor stam en urbefolkning, som bebor större delen af söd Sz'-tschwan, hufvudsakligen i bergstrakten v. o Kinscha-kiang (Jang-tse-kiang), men äfven i sprid samhällen söder ut till Burmas gräns och i v. t Mekhong. Lolos språk är liksom kinesiskan mon syllabiskt och sannolikt ideografiskt, och bo stafstyperna ega en viss likhet med kinesiskan Någon litteratur i egentlig mening finnes icke, oc få kunna läsa och skrifva. Folket är deladt i stam mar under ärftliga höfdingar, och kinesiska reg ringen har föga inflytande inom deras område. I göra ofta röfvartåg in på sina obeväpnade kinesisk grannar. De odla hvete, korn och hirs, men fö ris, ha någon kännedom om metaller och göra själf sina redskap och vapen. Kvinnorna, säges det, v sar man stor aktning, och de kunna bli stamhöfdi gar; de gifta sig ej med kineser. Se A. F. Legendr "Les lolos. Études ethnologiques et anthropol giques" (1909).

Lom. 1. *Zool.* Se Lommarna. — 2. *Sjöv.*, mn på en åras handtag.

Lom [lå′m], härad och pastorat i Norra Gudbrandslens fogderi, Kristians amt, Norge. 1,948,$_{55}$ km. 2,366 inv. (1910). Af arealen äro blott $^{7}/_{49}$ kvkm. åker och äng, 72,$_{43}$ kvkm. skog och sten utmark, högfjäll, myr, vattendrag och evig ö. De bebyggda delarna ligga omkring öfre hälften af Otta- (l. Vaage-)vandet och utefter den trånga och vilda Böverdalen. Inom häradets gränser finnas Jotunheimens högsta tinnar (Galdhöpiggen, Ittertind, Smörstabtinderne, Nautgarstind m. fl.). Här finnas flera af de mest kända turisthyddorna Leirvassbu, Gjuvvasshytta, Spiterstulen, Glitterheim). Boskapsskötsel; renjakt. Liflig turisttrafik. Gs stafkyrka, uppförd omkr. 1200, är trots ornamental torftighet arkitekturhistoriskt intressant; den treskeppig, af den för Sogn och Gudbrandslen egendomliga typen med många (20) konner. K. V. H.

Lom [lå′m]. 1. Två biflöder fr. h. till Donau i Bulgarien. Den ena uppstår genom förening af Vita och Svarta L. (Bjeli- och Tjernij-L.), som båda upprinna på Balkan, och faller ut vid Ruščuk (Rustschuk). Äfven den andra, västligare, börjar på Balkan och förenar sig med Donau vid staden Lom, nedanför Vidin. — 2. (Lom-Palanka) Uppblomstrande kretsstad i Bulgarien i förvaltningsområdet (okrug) Vidin, vid floden Loms förening med Donau. 10,729 inv. (1905). Ångbåtsstation, nordligaste Bulgariens förnämsta import- och exportstad. 1—2. J. F. N.

Loma, religiöst begrepp hos bongo (se d. o., sp. 111).

Loma de Bañao [lå′ma de ba′njaå], berg på Cuba (se d. o., sp. 930).

Lomami (Boloko, Lubilasch), biflod till Kongo (fr. v.), upprinner 1,140 m. ö. h. i södra Kongo, rinner parallellt med sin hufvudflod, ända till dess denna nedanför Stanleyville böjer sig mot V, och förenar sig med den vid Isangi, 393 m. ö. h. L., som har en längd af omkr. 1,200 km., är segelbar, sedan den passerat sitt nedersta fall (vid Benamba, 2° 20′ s. br.). J. F. N.

Lomas del Infierno [lå′mas del infiä′rnå], L. del Purial [poria′l], berg på Cuba (se d. o., sp. 930).

Loma Ti′na [lå′ma], högsta toppen på Antillerna (se d. o., sp. 1141).

Lombard, person från Lombardiet. — Under medeltiden kallades allmänt de norditalienske affärsmän, som till stort antal slogo sig ned i det öfriga Europa, för ”lombarder”. De bedrefvo i allmänhet bankirer som växlare och bankirer (jfr t. ex. namnen Lombard street i Londons city, ännu i dag den vikgaste ”bankgatan” i denna stad, Lombardsbrücke i Hamburg), och särskildt blef beviljandet af lån ot handfängen pant en af hufvudgrenarna af deras erksamhet. Småningom kom därför ordet ”lombard” (i denna betydelse i germanska länder utladt lå′mbard) att betyda pantlåneinrättning, pantank. Numera användes ordet nästan uteslutande ufvudsakligen i Tyskland) i sådana sammansättngar som lo′mbardaffärer (ty. *lombardeschäfte*), lo′mbardlån (ty. *lombarddarlehn*), o′mbardränta (ty. *lombardzins*), ehuru med odifierad betydelse. Dessa moderna lombardaffärer o nämligen något helt annat än pantlåneaffärer i vanlig mening och afse de af bankerna, äfven de större (t. ex. tyska riksbanken), bedrifna utlåningsaffärer, som bestå i beviljandet af (kortare) lån mot säkerhet i vissa slag af (lätt realiserbara) handfängna panter (ädla metaller, värdepapper, vissa handelsvaror). Räntan på sådana lån, ”lombardräntan”, är regelbundet något högre (vanligen 1 proc.) än växeldiskontot. Dylika transaktioner bedrifvas äfven af svenska banker (t. ex. Riksbanken), ehuru hos oss därvid uttrycken ”lombardaffärer” etc. sällan eller aldrig brukas, utan nästan uteslutande användas om utländska, speciellt tyska, affärer af detta slag. A. W:son M.

Lombard, Lambert, en i forna dagar (vanligen under det oriktiga namnet Lambert Susterman) berömd flamsk historiemålare och arkitekt, f. omkr. 1505 i Liège, d. där efter 1565 (troligen 1566). Om hans studieår känner man ingenting med visshet och föga annat om hans lif än att han 1537 i kardinal Polus’ följe kom till Rom, där han tillbragte ett par år och bl. a. rönte äran att af Vasari omnämnas som ”giudiziosi pittore e architetto eccelentissimo” — kanske blott ett tack för de kortfattade notiser om några nederländska konstnärer, som L. lämnat honom. Återkommen till Liège, uppbar han lön som ett slags furstlig skrifvare; därmed slutar kännedomen om hans öden. Om hans konst veta vi med säkerhet föga eller intet. Om han var verksam som arkitekt, finnes det i alla händelser intet minne kvar af hans arbeten på byggnadskonstens område, lika litet som af de dekorativa målningar, som han säges ha utfört för kyrkor och privata byggnader. Icke heller en enda stafflibild af hans hand af oomtvistlig äkthet återstår, och detta trots att han synes ha varit en mycket produktiv målare. Visserligen såldes 1904 på en auktion i Amsterdam ett porträtt, framställande en mot en trädstam lutad man och signeradt ”1552 lambertus lombard fecit”, men om denna målning var äkta, är den den enda bevarade säkra taflan af mästaren, ty de osignerade arbeten, som Hymans och andra tillskrifva honom, äro minst sagdt osäkra, helst som de icke ha några dokumentariska intyg att åberopa sig på. De andra ha förgåtts, antingen under bildstormarnas dagar eller därför att de voro utförda med en bristfällig teknik, som ej mäktat motstå tidens tand. Detta är sannolikt äfven orsaken, hvarför två L. tillskrifna målningar, som med det stora Prag-rofvet 1648 kommo till Sverige och af Kristina här kvarlämnades (*Maria med Jesusbarnet och den helige Elisabet* och *S:t Petrus på hafvet*), ha försvunnit. O. G—g.

Lo′mbardaffärer. Se Lombard.

Lombardi [låmba′rdi], ett sammanfattande namn på en hel rad af konstnärer i norra Italien, i synnerhet i Venezia under renässansen, hvilket namn delvis häntydde på deras härstamning och födelseort, delvis äfven var familjenamn (namnet på hvar och en särskildt är singularformen Lombardo).

Den förste, som nämnes, är Martino Lombardo, arkitekt, omnämnd 1425, d. 1479 eller 1481. Hans son Moro var likaledes byggnadskonstnär. Pietro Lombardo, f. mellan 1435 och 1440, d. 1515, en af ungrenässansens förnämsta konstnärer i Venezia, som där utvecklat och befäst den från Lombardiet införda stilriktningen, var både arkitekt och bildhuggare. Han utförde flera kyrkor, såsom *S. Maria dei Miracoli* (1480—89), berömd för sin rika graciösa marmordekoration, och *S. Fantino* (från 1506), som vanligen tillskrifves Pietro. Men sin största berömmelse vann han genom utvecklingen af renässansens palatsbyggnad ur medeltidens gotiska traditioner. Det yppersta exemplet i detta hänseende är det berömda *Palazzo Vendramin-Calergi* (1481), ett af Venezias skönaste palats. Som bildhuggare utförde han ett par stora grafvårdar, bl. a. Dantes (se Dante Alighieri, sp. 1369), med biträde af sönerna. Den förnämsta af dessa vårdar är den öfver dogen *Pietro Mocenigo* (d. 1476), i S. Giovanni e Paolo, utförd 1484—88. — Af hans söner var Antonio Lombardo bildhuggare. Han arbetade tillsammans med sin broder Tullio och A. Leopardo i Cappella S. Zeno (i S. Marco) samt utförde för egen del en af de 9 relieferna i Cappella del Santo i kyrkan S. Antonio (Padua). Tullio Lombardo var, liksom fadern, både arkitekt och bildhuggare. Han afslutade den 1506 af Giorgio Spavento påbörjade kyrkan *S. Salvatore* (i Venezia), hvars utförande afbrutits med anläggarens död. Denna kyrka är märklig genom sin vackra förening af basilikaform med rik kupolanläggning, eller förening af långhus med centralsystem. Som bildhuggare arbetade han tills. med sin fader och sin broder, hvarjämte han deltog med Leopardo i utförandet af grafvården öfver dogen *Andrea Vendramin* i S. Giovanni e Paolo. Självständigt utförde han 4 änglar för en dopfunt i S. Martino, en altarrelief, *Marias kröning*, i S. Giovanni Crisostomo, och på fasaden till Scuola di S. Marco ett par reliefer med ämnen ur helgonens lif, märkliga för sin genomförda perspektiviska bakgrund. Alla dessa arbeten finnas i Venezia. Under sina senare lefnadsår utförde Tullio (1525) 2 reliefer i det ofvannämnda kapellet i S. Antonio (Padua), af hvilka den senast utförda behandlade det egendomliga ämnet, huru Paduas helgon, S. Antonio, i en girigbuks lik fann en sten i stället för ett hjärta. I dessa konstnärers verk har man velat finna en förening af Bellinis trohjärtade uppfattning med florentinaren Donatellos oroliga, kantiga draperifall. F. ö. finnes i Venezia en mängd arkitektoniska och plastiska verk, om hvilka intet annat kan sägas, än att de hänvisa på "Lombardernas skola".

En särskild grupp af konstnärer, som med de nämnde ej har någon annan gemenskap än tillnamnet Lombardo, bildade de skulptörer, som voro sysselsatta med utsmyckandet af Casa santa, den berömda vallfartsorten i Lorcto. Den förnämste bland dem var Girolamo da Ferrara, kallad Lombardo, som rönt inflytande af Jacopo Sansovino. Han utförde ett och annat i Venezia (t. ex. å Biblioteket och, enligt några, äfven å klocktornets underbyggnad, La logetta) samt fortsatte den goda tidens traditioner i det aflägse liggande Loreto långt in i manierismens tidehvarf. För arbetets gång anlade han med sina 4 söner, Antonio, Pietro, Paolo och Giacomo, ett gjuteri i det närliggande Recanati, och därifrån utgingo hans mästerliga arbeten i brons. Dessa äro dörrarna till Casa santa (se Loreto), med bilder ur Kristi lif i kraftig reliefstil, hufvudportalen till kyrkan i Loreto under mästarens ledning utförd af hans söner och framställande bilder ur gamla testamentets berättelser om Adam och Eva, samt madonnan öfver hufvudportalen, hans sista verk, som i ädel uppfattning påminner om den äldre tiden. Söner och lärjungar fortplantade uppfattningens ädelhet till 1500-talets slut. C. R. N.

Lombardi [låmba'rdi], Alfonso, kallad Cittadella, italiensk bildhuggare, f. 1487 i Lucca, d. 1537, lutade i sina äldre arbeten starkt åt det från 1400-talet ärfda kraftiga realismen, t. o. m. samma ytterlighet, som representeras af Mazzoni från Modena, hvilken naturalistiskt efter verkligheten målade sina terrakottagrupper. Sådana verk af L. äro grupperna *Kristus och apostlarna*, i Ferraras dom, *Kristus som död, begråten af de sina*, i kryptan till S. Pietro i Bologna. I denna stad började Quercias stil och hans samtida Tribolos gratie att inverka på honom, såsom i den 1519 fullbordade terrakottagruppen *Marias död*, i Oratoriet vid S. Maria della Vita. Till L:s ungdomstid räknas Lübke äfven tre helgon i Cesenas dom, som i stället närma sig högrenässansens bästa verk. Till hans bästa tid hör bl. a. en grafvård öfver en berömd härförare, capitano Ramazotto, i S. Michele i Bosco, utförd före 1526. Detta år började han arbeta på fasaden till Bolognas stora dom, S. Petronio, där han på sidoportalerna utförde *Bebådelsen*, *Syndafallet* och *Kristi uppståndelse* (i vänstra portalens bågfält). Därjämte gjorde han efter 1532 små marmorreliefer under helgonens sarkofag i S. Domenico, byster af apostlar och helgon för flera kyrkor samt en kolossal *Herkules med hydran* (af lera), öfre salen till Palazzo publico i Bologna. C. R. N.

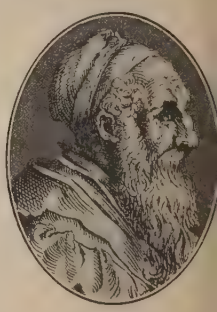

Lombardia [låmbardia], it. Se Lombardie.

Lombardiet (it. *Lombardia*), landskap (*compartimento*) i norra Italien, emellan Alperna och Po, genom Ticino och Sesia skildt från Piemont och genom Mincio från Venezien. 24,085 kvkm. 4,282,72 inv. (1901), 178 inv. på 1 kvkm. L. omfattar 8 prov. Como, Milano, Pavia, Sondrio, Bergamo, Cremona, Brescia och Mantova. Det är ett af Italiens bördigaste landskap. Med afseende på natur beskaffenheten utgör den nordligaste delen ett alpland; sträckan emellan Lago maggiore, Luganosjön, Lago di Como, Iseo och Garda är ett bergland, och återstoden bildar den rika lombardiska slätten. Som rarna äro torra och heta. Regn faller sällan; men genom en rikt utgrenad kanalisation, som ej har sin like i Europa, är sörjdt för fältens bevattning. Härs och tvärs, öfver och jämte hvarandra löpa leoningar. Missväxt är möjlig, endast om somrarna är ovanligt kalla. Gräset växer året om, och ängarn

s ända till tolf gånger om året. Boskapsskötseln en af hufvudnäringarna samt bedrifves i Alperna i västra delen af slätten; ostberedning är därvid fvudsak. Jordbruket är högt uppdrifvet och läm- r rik afkastning af alla sädesslag, i synnerhet af , majs och hvete. Af ofantlig vikt för landet äro - och olivodlingen samt mullbärsplanteringarna, lka sistnämnda möjliggöra den stora silkeskulturen. om L. funnos 1905 490 filatorier (afhasplingsan- lter) med 35,400 arbetare och 276 tvinningsan- lter med 586,000 spindlar. Milano har den för- nsta silkesmarknaden i världen. Uti industriellt nseende står landskapet främst af alla i Italien, mför allt i de grenar af industrien, som stödja sig landtbruket, såsom sidenindustrien och ostbered- gen. L:s export är ock betydligt större än im- rten. Landet har förträffliga vägar i alla rikt- gar och en mängd kanaler, af hvilka några jämte derna Po och Ticino samt de större sjöarna be- as med ångbåtar. Milano är medelpunkten i ett t järnvägsnät. De förnämsta handelsplatserna äro lano, Brescia och Bergamo.

Den del af italienska halfön, som sedan medel- en betecknas med namnet L., beboddes i äldsta sannolikt af etrusker. Omkr. år 400 f. Kr. in- drade insubrer (se d. o.) och andra keltiska stam- r, af romarna kallade galler. Dessa blefvo er hårdnackade krig (225—221, 200—191 f. Kr.) fvade af romarna, och från 222 f. Kr. räknades rra Italien för en romersk provins, *Gallia cisal- ina* (se Gallien). Efter Västromerska rikets fall n denna landsända liksom det öfriga Italien först der Odovakars herravälde (476—493), därefter der östgoterna (493—553) och Östromerska kejsar- met. Men under åren närmast efter 568 intogo ngobarderna (se d. o.) största delen af norra lien, hvilken sedermera efter dem började kallas 774 eröfrade Karl den store det langobardiska et och satte den lombardiska järnkronan på sitt fvud. Efter det karolingiska väldets slutliga del- ng kom landet (951) i länsförhållande under de ske konungarna. På grund af den romersk-tyska sarmaktens svaghet sönderföll det sedan under iderna mellan guelfer och ghibelliner i åtskilliga stan oberoende herrskap och stadsrepubliker. En dess hufvuddelar, hertigdömet Milano, ställdes 35 under en spansk ståthållare och stannade under nskt välde. 1708 erhöll huset Habsburg-Österrike rtigdömet Mantua och genom fredssluten i Utrecht 713) och Rastatt (1714) äfven hertigdömet Milano, arefter dessa områden tillsammans kallades Öster- kiska L. Senare brukades namnet L. enbart att teckna dessa två hertigdömen jämte Castiglione och lferino. Bonaparte bildade 1797 af dessa och andra nder Cisalpinska republiken, senare, 1802, Italien- a republiken och slutligen, 1805, konungariket lien. Genom freden i Paris 1814 och kongressen Wien 1815 icke blott återvann Österrike sina gamla mbardiska besittningar, utan med dem förenades stan hela den forna republiken Venezias italienska råde. Dessa länder bildade därefter under namnet nungariket Lombardiet-Venezia beståndsdel af den österrikiska monarkien, tills 59, genom freden i Zürich, det egentliga L. samt distrikt af prov. Mantua och 1866, genom freden Wien, Venezia med det öfriga mantuanska området räddes till Napoleon III, hvilken vid bägge till- fällena öfverlät sin rätt på det nuv. konungariket Italien. — Litt.: v. Simonyi, ”Geschichte des lombardisch-venezianischen königreichs” (2 bd, 1846—47), Hegel, ”Geschichte der städteverfassung von Italien” (2 bd, 1846—47), de Haulleville, ”Histoire des communes lombardes” (2 bd, 1858), Formentini, ”La dominazione spagnuola in Lombardia” (1881), ”Archivio storico lombardo” (utgifves i Milano). (J. F. N.) (G. W—k.)

Lombardiet-Venēzia, konungarike 1815—66. Se Lombardiet.

Lombardiska Alperna. Se Alperna, sp. 699.

Lombardiska järnkronan. Se Järnkronan.

Lombärdkollegiet. Se Främlingskollegier, sp. 39.

Lo'mbardlån. Se Lombard.

Lombardo [låmba'rdå]. Se Lombardi.

Lo'mbardränta. Se Lombard.

Lombard street [lå'mbəd-strit], gata i Londons city, vid hvilken många banker ligga. Gatan är uppkallad efter de lombardiske växlarna, som slogo sig ned där. Figurligt användes namnet som liktydigt med Londons hela penninghandel. J. F. N.

Lomba'rdus, Petrus. Se Petrus Lombardus.

Lomber [lå'ŋb-; af fr. *l'hombre*, eg. ett spanskt ord, som betyder människa, af lat. *homo*], ett urspr. spanskt kortspel från 1300-talet, urspr. kalladt *Juego del tresillo*, som senare infördes till Frankrike, hvarifrån det spridt sig till det öfriga Europa. Under senare tider har spelet mångenstädes fått vika för inhemska, i Tyskland skat, i Sverige vira o. s. v. Det spelas med vanliga kort, sedan åttorna, nionna och tionna blifvit borttagna. De spelandes antal är tre, af hvilka hvar och en erhåller nio kort. De öfriga tretton korten bilda en s. k. talong. Se Schwetschke, ”Geschichte des L.” (1863), och E. Gigas, ”Lhombrespillets terminologi” (i ”Dania”, III, 1895—96).

Lombergsfältet. Se Grängesberg, sp. 467.

Lombez [låbäs], arrondissemangshufvudstad i franska dep. Gers (Gascogne). 887 inv. (1901; i kommunen 1,458 inv.). J. F. N.

Lombok (af infödingarna kalladt *Sasak*, af balineserna *Saliparan* l. *Selaparang*; L. är eg. namn på en by), en af de små Sundaöarna i Indiska arkipelagen, skild från Bali i v. genom Lomboksundet, från Soembawa i ö. genom Allas-sundet. 4,708 kvkm. 377,730 inv. (1905), hvaraf 66 européer, 692 kineser och 359 araber. Kusterna äro höga och branta och omgifna af små obebodda korallöar. Två bergskedjor draga genom ön, af hvilka den norra är vulkanisk och uppbär vulkanen Rendjani (3,780 m.), som blott helt obetydligt understiger i höjd hela arkipelagens högsta topp, Korintji på Sumatra. Ön är mycket fruktbar och odlad som en trädgård. Jämte ris, som utgör hufvudskörden, odlas kaffe, majs, sockerrör, bomull och tobak. Större delen af befolkningen utgöres af sasaker, såsom de muhammedanske infödingarna kallas, den härskande klassen af invandrade balineser (omkr. 50,000), hvilka äro hinduer. Ön var förr delad i 4 stater, hvilka voro beroende af Bali sedan slutet af 1600-talet. Sedan 1839 lydde hela ön under en till Bali tributpliktig raja (i Mataram). Då denne trotsade den holländska myndigheten och vägrade sända den vanliga delegationen till Batavia, landsteg 1894 en nederländsk

expedition, som tillfångatog rajan och förviste honom och öfriga balinesiska höfdingar till olika delar af den malajiska arkipelagen, hvarefter ön ställdes direkt under nederländsk kontroll under en holländsk resident i Bali, som har en biträdande resident i Ampanam på L. J. F. N.

Lombroso [låmbråså], Cesare, italiensk läkare, kriminalantropologiens skapare, f. 6 nov. 1836 i Verona, d. 19 okt. 1909 i Turin, af israelitisk börd, utvecklade i helt unga år mångfaldig litterär verksamhet, var militärläkare under frihetskriget 1859 och utförde värderika undersökningar öfver kretinismen i Lombardiet. Utnämnd till professor i psykiatri vid universitetet i Pavia 1862, verkställde han en undersökning af pellagrasjukdomarna, hvilken ådrog honom häftigt misshag, på grund af hans påstående, att dessa sjukdomar vore att tillskrifva den dåliga näring, som bestods de lombardiske jordbruksarbetarna. Han blef 1872 hospitalsläkare i Pesaro och erhöll 1876 professuren i rättsmedicin och 1890 i psykiatri vid Turins universitet. L. vann ett berömdt namn genom sina skrifter i kriminalantropologi (se d. o.), med hvilka han söker uppvisa, att förbrytelserna ha sin orsak i biologiska egenskaper hos förbrytaren, kännetecknade främst genom kroppsliga egendomligheter hos denne och förvärfvade genom direkt arf på degenerativ eller atavistisk grund. Äfven åt brändskapen mellan snille och sinnessjukdom egnade han omfattande studier. Bland L:s många skrifter må anföras *Genio e follia* (1864; 3:e uppl. 1876), *L'uomo di genio in rapporto alla psichiatria* (1869; 6:e uppl. 1894), *L'uomo delinquente in rapporto all' antropologia, alla giurisprudenza ed alle discipline carcerarie* (3 bd, 1876; 5:e uppl. 1896), L:s hufvudarbete, och *Gli anarchici* (1894), de flesta öfversatta till ett flertal främmande språk, särskildt till tyska af Kurella. L:s teori om en förbrytartyp, som skulle kunna igenkännas på vissa kroppsliga egendomligheter, är öfvergifven af den nutida vetenskapen; och äfven hans uppfattning, att brottet egentligen är att tillskrifva biologiska orsaker, är bestridd (se art. Kriminalsociologi). Hans förtjänst är att verkligen på allvar ha inledt en vetenskaplig diskussion om brottslighetens orsaker och natur. En insamling pågår (1911) inom de flesta kulturländer för resande af ett monument öfver L. i Modena. Jfr Kurella, "Cesare L. und die naturgeschichte des verbrechens" (1892) och "C. L. als mensch und forscher" (1910).

Lome [låme] 1. Bay Beach, hamnplats och sedan 1897 hufvudstad i tyska kolonien Togo på Guineakusten. 6,659 inv. (1909), hvaraf 175 hvita. L. har ett sundt läge på kusten, breda, fasta, trädplanterade gator. Katolsk och metodistisk mission, hvardera med en skola, 12 faktorier och i omgifningen ansenliga plantéringar af kokospalmer. L. är station för Woermann-linjens ångbåtar och utgångspunkt för stora karavantåg till det inre land. En järnväg från L. till Palime fullbordades 1907, o en till Atakpame påbörjades 1908. Det har sålun stor betydelse för handeln på dessa trakter. J. F.

Lomechūsa, *zool.* Se Myrgäster.

Loménie [låmeni], Louis Léonard d fransk skriftställare, f. 1815 af en gammal, berör släkt, d. 1878 som titulärprofessor och lärare v École polytechnique i Paris, var en flitig medarbeta i "Revue des deux mondes" och utgaf bl. a. förträffliga biografiska verken *Galerie des contemporains illustres* (med porträtt; 10 bd, 1840—4 "Galleri af utmärkta samtida", 4 häftn, 1843—4 *Beaumarchais et son temps* (2 bd, 1855; 4:e upp 1880) och *Les Mirabeau* (2 bd, 1878; fortsatt m bd 3—5 1889—91 af L:s son Charles de L L. invaldes 1871 i Franska akad. efter Mérime

Loménie de Brienne [låmeni də briä'n], Étienne Charles de, fransk prelat och statsman, 1727, d. 1794, blef 1763 ärkebiskop i Toulouse o 1770 medlem af Franska akademien. Han angr synnerligen häftigt Calonnes finansförvaltning i r tabelförsamlingen 1787 och blef 1 maj s. å. denn efterträdare som finansminister samt 1788 premi minister, väsentligen på grund af drottning Mar Antoinettes protektion. Hans åtgärder att förbät landets finanser, erinrande om Turgots och Calonn reformplaner, voro dock endast halfmesyrer. Ha impopularitet ökades väsentligt genom Parispar mentets medlemmars förvisning till Troyes (au 1787) på grund af deras opposition mot L:s finar politik. När han icke, trots försök att komma sa med parlamentet och att vinna stöd bland sina ä betsbröder inom prästerskapet, fann någon utväg uppnegociera pengar för statens behof, utfärdade h 8 aug. 1788 en förordning, genom hvilken riksst derna sammankallades till 1 maj 1789, och 16 au 1788 lät han tills vidare inställa betalningen af s tens förfallna skulder. Den allmänna förbittring, s denna åtgärd väckte, tvang honom att afgå 25 au 1788 och lämna finanserna åt Necker. L. fick Ludvig XVI flera abbotstift och blef genom hon kardinal. Han lefde mest i Nizza, men återvän 1790 till Paris, där han aflade eden på prästersk pets civilkonstitution och blef biskop i dep. Yonn 1791 afsade han sig sin kardinalsvärdighet på gru af strider med påfven. Nov. 1793 blef han arres rad i Sens, hvars ärkebiskopsstift han fått under ministertid, men frigafs inom kort. 15 febr. 17 häktades han ånyo och fanns följande morgon död fängelset. — L:s broder Athanase Lou Marie, grefve de L., f. 1730, blef 1787 krigsm nister, men drog sig tillbaka på samma gång s brodern. Han giljotinerades i maj 1794. E. A-

Lomentāceæ, *bot.*, underfam. af fam. *Crucifer* utmärkt genom förekomsten af ledskida (se Skid Af svenska kruciferer höra släktena *Raphan Crambe*, *Cakile* och *Bunias* hit. G. L—

Lomhördhet, svag hörsel eller lindrig döfh (se d. o.), kan bero på många orsaker och är stund början till högre grader af döfhet, men beror många fall endast på en samling af örvax och sm i yttre hörselgången samt botas då lätt genom re ning af denna gång. F. I

Lomia, *astron.*, en af småplaneterna.

Lomma [lω-]. 1. Socken i Malmöhus län, Ba härad. 1,719 har. 3,294 inv. (1910), hvaraf 2,48

)mma municipalsamhälle. L. utgör ett prebende-
ıstorat till biskopen, Lunds stift, Bara kontrakt.
- 2. Municipalsamhälle enl. k. br. 12 sept. 1900
ofvannämnda socken, omkring L. station å Väst-
ıstbanan, 10 km. från Malmö. Areal 362,14 har.
482 inv. (1910). Taxeringsvärde 3,062,000 kr.,
araf 401,800 kr. å jordbruksfastighet. Platsen har
llstation och hamn med järnvägsspår från fabri-
rna samt ansenlig rörelse. Den största fabriks-
läggningen var länge Skånska cement-a.-b:s cement-
brik, som anlades där 1871, men sedan flyttades
l Limhamn, hvarifrån kalken förut hämtats, och
ıdlades i Lomma 1905. Bolagets fastigheter i L.
o tax. till 680,500 kr. Nu är L. en af central-
atserna för den skånska tegelindustrien, grundad
i den senglaciala marina lera, som vid L. finnes
snart sagdt outtömliga kvantiteter med en mäktig-
et af 2—5 m. Denna industri startades vid L. på
860-talet af F. H. Kockum, och Skånska cement-
-b., som 1871 inköpte hans tegelbruk, uppförde
873 den första ringugnen i Sverige. Nu finnas i
unicipalsamhället 5 tegelbruk, tillhöriga Skånska
ment-a.-b., A.-b. Svensson (två ringugnar, tax.-v.
40,000 kr.), Tegelbruks-a.-b. Oscarsfrid (tax.-v.
52,500 kr.), A.-b. Lomma tegelfabrik (tax.-v.
99,500 kr.) och Malmö-Lomma tegelbruks-a.-b.
ax.-v. 77,900 kr.). Lommateglet är i regel flam-
igt; dock tillverkas äfven en mindre mängd gul
en. Stenen är ansedd som det bästa murteglet.
ndra industrier äro tillverkning af kalksandsten (af
nd från Öresund och bränd kalk, hvilka blandas
h pressas i tegelformat, hvarefter råstenarna in-
ttas i ångpannor, i hvilka de under 15 timmar
sättas för ett ångtryck af 8—9 atmosfärer),
smärgelskifvor (Amerikanska smärgelskiffabriken)
mt af taktäckningsämnet eternit (Skandinaviska
ernit-a.-b.). Hamnen besöktes 1909 af 597 an-
ommande fartyg om 24,478 ton, hvaraf 23,822
n i inrikes och 656 ton (22 fartyg) i utrikes
rt. 2. Wbg.

Lommarna, *Eudytidæ* l. *Colymbidæ*, *zool.*, höra
ll fågelordningen *Colymbiformes*. De ha stark, nä-
an rät, hoptryckt och mycket spetsig näbb, tämligen
ora, långt bakåt vid stjärtens sidor sittande ben,
ån sidorna starkt hoptryckta tarso-metatarsalben,
nga framtår med hel simhud, baktå samt mycket
t och fast fjäderbeklädnad, som är gröfre än dop-
ngarnas. Vingarna äro korta och spetsiga, med
årda pennor. Färgen växlar efter årstider och
der, är bjärtare om sommaren och öfverensstäm-
er hos ungarna med de gamlas i vinterdräkt. Lom-
arna vistas sommartiden vid sött vatten, under
ndra årstider däremot vanligast i hafvet. De träffas
drig i flock, lefva förnämligast af fisk, ha nästan
tbart kött och jagas därför icke. De äro full-
ndade simdykare, kunna dröja flera minuter under
ttnet, dyka ofta mycket långa sträckor, simma än
å vattenytan, än så djupt nedsänkta, att blott
ı smal strimma af ryggen förblir synlig, samt
rsvinna utan märkbar ansträngning och utan minsta
ller i djupet. På marken äro de hjälplösa. De
nna gå endast högeligen otympligt (eller ej alls)
h förmå knappast stå upprätt. Däremot flyga de
ttre, än man skulle förmoda på grund af deras
nga kropp och korta vingar, och skjuta, sedan de
ed en viss ansträngning höjt sig ett stycke upp i
ften, rätt hastig fart, hvarvid de dock måste göra mycket hastiga vingslag. Lommarnas läte är högljudt och obehagligt. De äro mycket skygga och försiktiga, veta synnerligen väl att taga sig till vara för fiender, söka oftast undkomma medelst dykande, men försvara sig, då de råkat i fienders våld, med starka hugg af den hvassa näbben. Sitt bo lägga lommarna vid sött vatten och mycket nära intill stranden. Äggen äro två, grön- eller gråbruna, svartfläckiga. — Hit hör lomsläktet, *Eudytes* (l. *Colymbus*), med fyra i Sverige uppträdande arter. Smålommen, *E. septentrionalis*, har i sommardräkten hufvudet och halsens sidor askgrå, hjässan svartgrå, med askgrå fjäderkanter, halsryggen och kräfvans sidor svart- och hvitstreckade, framhalsens midt rödbrun, öfre kroppsdelarna och sidorna svartbruna, med eller utan hvita fläckar, undre delarna hvita, näbben med starkt inböjda käkkanter samt rät eller uppåtböjd näbbsöm. Kroppslängden är 63—69 cm. I vinterdräkten äro hjässan, bakhalsen och öfre kroppssidan svartbruna, med en mängd hvita streck och punkter, samt framhalsen och underlifvet hvita. Denna art häckar allmänt i Norrland och Lappland, sparsammare nedåt landet, samt är, liksom följande art, stryk- och flyttfågel. F. ö. finnes den i Gamla och Nya världens norra delar ända upp på Island, Grönland och Spetsbergen. — Stor-

Storlom i sommardräkt.

lommen, *E. arcticus*, har i sommardräkt hufvudet och halsen askgrå, strupen och framhalsen svarta, violettglänsande, halsens, kräfvans och bröstets sidor med svarta och hvita längdstreck, kroppen ofvan rent svart, med två aflånga, af fyrkantiga, hvita fläckar bildade fält åt hvardera sidan, undre delarna hvita, ving- och stjärtpennorna svarta, käkkanterna starkt inböjda, näbbsömmen nedåtböjd. Kroppslängden är 70—76 cm. Om vintern har fågeln hufvudet ofvan och bakhalsen gråbruna, kroppens öfre sida brunaktigt svartgrå, med ljusare fjäderkanter, och den undre hvit. Denna art häckar tämligen allmänt öfver hela Sverige samt förekommer i Gamla och Nya världens nordliga delar. — Islommen, *E. glacialis*, har i sommardräkt hufvudet svart, halsen svart, ofvantill glänsande af grönt, nedtill af blått, en triangelformigt, af hvita längsstreck bildad fläck på hvardera sidan af halsen; bålen ofvan och på sidorna svart med hvita fläckar, undertill hvit. Längd 79—89 cm. Islommen är anträffad några gånger på skilda ställen i Sverige; den häckar på Island och Grönland. En fjärde, islommen närstående art, *E. adamsi*, har en gång påträffats utanför Göteborg. C. R. S. (L—e.)

Lommaryd [lω-], socken i Jönköpings län, Norra Vedbo härad. 12,025 har. 1,770 inv. (1910). L.

bildar med Bälaryd ett regalt pastorat i Linköpings stift, Norra Vedbo kontrakt.

Lommaån [lω-]. Se Höjeån.

Lomme, *bot.* Se Capsella.

Lommeland, socken i Göteborgs och Bohus län, Vette härad. 3,341 har. 1,047 inv. (1910). Annex till Näsinge, Göteborgs stift, Vikornas norra kontrakt.

Lomond, Loch [låch låū'mond], Skottlands största och vackraste sjö, belägen i grefsk. Dumbarton och Stirling, 71 kvkm., 34 km. lång; största djupet 177 m. Den ligger endast 6 m. öfver hafvet och har sannolikt förr varit en vik af detta. På östra sidan reser sig Ben L., 973 m. ö. h.; i v. skilja höga berg sjön från Loch Long. Sjön har 30 holmar. Den utfaller genom Leven i Clyde. J. F. N.

Lomono'sov, Michail Vasiljevitj, rysk lärd och skald, f. omkr. 1711, på en ö i floden Dvina, i byn Denisovka, där fadern var bonde och fiskare, d. 1765, kom medellös till Moskva, där han

1731 fick studera vid den slavo-latinska akademien. Efter fem års studier blef han som statsstipendiat skickad till Tyskland, där han studerade matematik och filosofi för Chr. Wolf i Marburg och kemi och metallurgi för J. Fr. Henkel i Freiberg. Härifrån insände han till ryska vet. akad. en öfv. af ett ode af Fénelon och ett ode om Chotins eröfring (1739). Vid sidan af trägna studier förde han ett oregelbundet lif, gifte sig 1740 med Elisabet Kristina Zilch, en borgardotter i Marburg, måste rymma för skulder, tog värfning som soldat och kom efter en äfventyrlig flykt från en preussisk fästning hem till Ryssland 1741. Året därpå blef han adjunkt i fysik och 1745 professor i kemi och fick 1748 medel till ett vetenskapligt laboratorium. Trots ett starkt dryckenskapsbegär, som bragte honom i många konflikter med de akademiska myndigheterna, hann L. utveckla en mångsidig, i vissa afseenden epokgörande verksamhet som naturvetenskapsman, språkforskare och poet. På geografiens, fysikens, kemiens och metallurgiens områden blef L. banbrytande för den ryska forskningen: han uppställde nya, om ock af den tyska vetenskapen redan bildade teorier rörande värmet och kölden, om luftens ''elasticitet'', om luftströmning i grufvor, om metallers uppkomst genom jordbäfningar, om bärnstenens och stenkolens vegetabiliska ursprung, påvisade tillvaron af en Venus-atmosfär m. m. 1753 anlade han en fabrik för tillverkning af mosaiker och glaspärlor (själf utförde han i mosaik en ännu befintlig bild af Poltavaslaget); han medverkade vid inrättandet af Moskvas universitet 1755 och uppgjorde planen till en arktisk expedition till Berings sund 1764, sedan han redan 1755 i en skrift påvisat möjligheten af den s. k. nordöst-passagen (Om en nordlig väg till Ostindien genom Norra ishafvet). Dessutom författade han en först 1781 delvis publicerad samhällslära, hvari han ifrade för folklig hygien, barnhus och andra praktiska reformer. 1761 blef han utländsk led. af svenska Vet. akad., i hvars handlingar publicerades hans från latin öfversatta skrift ''Tankar om isbergens ursprung uti de nordiska hafven'' (1763). Han ligger begrafven på Alexander Nevskij-klostrets kyrkogård vid Petersburg.

Ännu mer betydelsefull blef L. i litterärt afseende som ''den nya ryska litteraturens fader''. Han författade en retorik (1748) och en rysk grammatik (1755; 14 uppl.) samt en kortfattad rysk historia (1763). Besjälad af glödande tro på Rysslands storhet framtid, gick han som språkforskare till samma löjliga öfverdrifter som t. ex. Rudbeck i Sverige, och i sin nationella öfverskattning förlöpte han sig ofta mot de tyske akademikerna i Petersburg, särskilt den lärde G. Fr. Müller, hvars riktiga teorier om varjagernas skandinaviska ursprung L. lyckades undertrycka. Äfven med den lärde Nestor-forskaren Schlözer hade L. mången dust, icke alltid med ärliga vapen. I sin stillära gjorde L. alltför stark åtskillnad mellan skrift- och talspråk, i det han fastställde tre olika stilar: en ''hög'' för oden o. d., en ''mellanstil'' för satirisk vers och litterär prosa samt en ''låg'' för det verkliga talspråket. Åtskilliga af L:s *slova* (Föreläsningar och tal) äro emellertid stilistiska mästerverk för sin tid, fulla af tankedjup och formell skönhet. — Som poet står L. högst i ode-diktningen. Hans hyllningsdikter till de ryske monarkerna äro servila och stundom andefattiga, men formen är utmärkt, och hans ryska fosterlandskärlek tar sig äfven här ståtliga uttryck. Ett par af hans poetiska naturbetraktelser förenar en varm, religiös lyrik med naturforskarens verklighetstrohet. Mindre lyckad var L. däremot som dramatiker och epiker, ehuru han äfven här angaf tonen för den följande ''pseudoklassiciteten'', och hans hjältedikt om den store tsaren, *Peter Velikij*, hvaraf endast 2 sånger blefvo färdiga (1761), är misslyckad. — 1751 trycktes 1:a uppl. af hans blandade skrifter på vers och prosa (nya uppl. 1768, 1775, 1840, 1847; fullständigt, kritiskt 1891). Bland den rika litteraturen om L. på ryska märkas Pekarskijs, Biljarskijs och Kuniks biografier (1865), Ponomarevs (1872), studier af Grot, Lamanskij, Lavrovskij och Budilovitj samt Pekarskijs utförliga arbete i ''Istorija imperatorskoj Akademii nauk'' (1873) samtliga utgifna af ryska vet. akad. Nämnda akademi har till L.-jubileet 1912 låtit utarbeta en fullständig L.-bibliografi. På svenska finnas öfversättningsprof af R. Lindquist i ''Ur Rysslands sång'' samt i A. Jensens ''Ryska skaldeporträtt'' (1898) och ''Rysk kulturhistoria'', II (1908). A—d J

Lomontbefästningarna [låmå'-] i franska dep. Doubs, 30 km. s. om Belfort, mellan Doubs och schweiziska gränsen, ha 9 km. utsträckning och afsluta Trouée de Belfort (se d. o.) samt bestå af i ö. verket La Roche-Géla och nära invid gränsen batteriet Estabons, i centern fort Lomont med defensionskasern och 2 annexbatterier samt batterie Pillmaye och i v. Pont-de-Roide-befästningarna: 5 verk vänster och 1 höger om Doubs på behärskande bergstoppar. L. W:son M

Lom-Palanka, stad. Se Lom 2.

Lomsläktet, *zool.* Se Lommarna.

Lomträskvattnet, kronopark i Arvidsjaurs socken. Öfre Byske revir, Norrbottens län. Enligt k. br. 24 okt. 1871 har före afvittring inom socknen

Namnregister till kartan öfver London, inre staden.

Bokstäfverna och siffrorna mellan linjerna | H6 | beteckna kvadraterna å kartan.

Abbeyfield Road	H6	Ashburnham Road	A7	Bermondsey Market	F5
Abbey Road	A1, 2	Ash Grove	H1, 2	— New Road*	FG5, 6
— Street	G2, 3; G5	Asylum Road	H7	— Street	FG5
Abercorn Place	A2	Auckland Street	D6	— Wall	GH5
Acacia Road	AB1, 2	Audley Street	BC4	Bernard Street	D3
Achilles	B5	Augustus Street	C2	Berners Street	C3
Acton Street	DE2	Avenue Road	AB1; EF7	Bessborough Street	D6
Adam Street	H5	Avondale Square	G6	Bethlehem Lunatic Asylum	E5, 6
Addington Square	F7	Back Church Lane	G4	Bethnal Green	GH2, 3
Adelaide Road	AB1	Bacon Street	G3	— — Junction	H3
Adelphi Theatre	D4	Baker Street	B3; E2	— — Museum	H2
Admiralty	D5	— — Station	B3	— — Road	GH2, 3
Agricultural Hall	E1, 2	Balaclava Road	G6	Billingsgate Market	F4
Ainger Road	B1	Bank of England	F4	Birdcage Walk	CD5
Albany Road*	FG7	Bankside	EF4	Birdin Bush Road	GH7
— Row	G7	Baptist College	B2	Bishopsgate Station	G3; H2
— Street	C2, 3	Barbican	F3	— Street	FG3, 4
Albemarle Street	C4	Barkworth Road	H7	Bishops Road	A3
Albert Bridge	B7	Barlow Street	F6	— — Station	A3
— Embankment	D6	Barnsbury and Caledonian Rd Stat.	E1	Blackfriars Bridge	E4
— Memorial	A5	— Road	E1, 2	— Road	E4, 5
— Road	B7; BC1, 2	— Square	E1	— Station	E4
— Square	D7	— Street	E1	Blakes Road	G7
— Street	C1, 2	Baroness Road	G2	Blenheim Street	B6
Albion Dock	H5	Barracks (Kaserner)	A1; BC6; C2	Blinds Asylum	E5
— Grove	E1	Bartholomew Hospit.	E3	Blomfield Road	A3
— Square	G1	— the Great	E3	Bloomsbury Square	D3
— Street	D2; H5	Basinghall Street	F3, 4	Blundell Street	D1
Aldenham Street	D2	Bath Street	F2, 3	Blythe Street	H2
Alderminster Road	G6	Battersea	AB7	Board of Trade	D5
Aldermouth	F3	— Bridge	A7	Boating Lake	BC7
Alderney Street	C6	— Bridge Road	AB7	Boltons (The)	A6
Aldersgate Street	F3	Battersea Park	B7	Bond Street	D7
— — Station	F3	— — Pier	B7	Bonners Road	H2
Aldgate Station	G4	— — Road	C7	Borough High Street	F5
Aldgate Street	G4	— — Road Station	C7	Borough Road	EF5
Aldwych	DE4	— — Station	C7	— — Station	E5
Alexandra Road	A1	Battlebridge Road	D2	Borough Station	F5
Alfred Street	E2	Bayham Street	C1	Boston Street	G2
Alie Street, Gr. a. Little	G4	Bayswater	A4	Botanic Gardens	B2; B7
Allerton Street*	F2	— Road	AB4	Boundary Road	A1
All Saints Church	H5	— Station	A4	— Street	G2, 3
Alma Road	G6	Beak Street	C4	Bow Street	D4
Alms House	H3	Beaufort Street	A6, 7	Boyson Road	F7
Alscot Road	G6	Bedford Road	E3	Brady Street	H3
Alvey Street	F6, 7	— Square	D3	Brandon Street	F6
Amelia Street	EF6	— Street	D4; H3, 4	Brewer Street	C4
Ampthill Square	C2	Belgrave Dock	C6, 7	Brewery Road	D1
Amwell Street	E2	— Place	BC5	— Street	C5
Anchony Street	H4	— Road	C6	Bricklands Arms Station	G6
Anchor Lane	GH6	— Square	B5	Brick Lane	G2, 3
Appold Street	FG3	— Street	C5, 6	Bridge Road	A7
Approach Road	H2	Bell Avenue	F3	Bridgewater House	C5
Apsley House	C5	Belsize Road	A1	Bridport Street	F1, 2
Argyle Square	D2	Belvedere Road	DE5	Britannia Street	F1; F2
Argyll Place	C4	Bemerton Street	D1	— Theatre	FG2
Arlington Road	C1, 2	Beresford Street	EF7	British Museum	D3
— Street	F1, 2	Berkeley Square	C4	British Museum Stat.	D3
Army Cloth. Dep.	C6, 7	Berk Street	C4	Brixton Road	E7
Arthur Street	A6	Bermondsey	FG5	Broad Sanctuary	D5
Artillery Street	G5				

De med * betecknade äro ej namngifna på kartan.

Broad Street D3,4; D6; F3, 4
— — Station F3
Broad Walk C2; E4, 5
Broke Road G1
Brompton AB5
— Road B5
Brook Street C4; E6
Brownlow Road G1
Brunswick Place F2
— Square D3
Brushfield Street G3
Bruton Street C4
Bryanston Square B3
Buckingham Palace ... C5
— — Road C5, 6
Buckingham Street D1, 2
Bunhill Row F3
Burr Street G4, 5
Burton Crescent.. ..... D2
Burton's Court B6
Bury Street D3
Buttesland Street F2
Buxton Street G3
Byng Place D3
Byron Monument C5
Cable Street GH4
Cadogan Place B5, 6
— Square B6
— Street B6
Caledonian Road DE1, 2
Cale Street AB6
Caltham Street E2, 3
Camberwell EF7
— New Road E7
— Road F7
Cambridge Heath Station H2
Cambridge Road ..... H1—3
— Square B3
Camden Grove G7
— Road C1
— — Station D1
Camden Street C1
— Town CD1, 2
— — Station C1
Canada Dock H5, 6
Canal Road G1
Cannon Street F4
— — Road H4
— — Station F4
Canonbury EF1
— Road EF1
— Square E1
— Street F1
Canterbury Road A2; H7
Carey Street E4
Carlisle Place C6
— Street AB3; E5
Carlton Hill A1, 2
Carlyle Pier A7
Carnaby Street C4
Caroline Street H7
Carroun Road DE7
Carter Street F6, 7
Castle Street D4
Cator Street G7
Cattle Market D1
Cavalry Barracks B5; C2
Cavendish Road A2
— Square C3
Cemetery B4
Central Street F2, 3
Cephas Street H3
Chalk Farm Road BC1
— — Station B1
Chancery Lane E3, 4
— — Station E3
Chandos Street D4
Chapel Street E2
Charing Cross Road ... D4
— — Station D4
Charles Square F2
— Street B2; C4; E3: CD4; H4
Charlotte Street CD3
Charlton Street D2
Charlwood Street C6
Charrington Street D2
Charter House E3
— — Square E3
Charterhouse Street ... E3
Cheapside F4
Chelsea AB6
— Bridge C7
— Bridge Road BC6
Chelsea Embankment... B7
— Hospital B6
Cherry Garden Pier ... H5
Cherry Tree F3
Chester Road C2
— Square C6
— Street C5; E6
Cheyne Walk AB7
Chiswell Street F3
Christ Hospital E3
Christian Street H4
Chrysell Road E7
Church Road A7; F1; G2, 3
— Street A6, 7; AB3
Cilston Road A6
Circus Road A2
City EF4
— Road EF2, 3
— Road Basin F2
— Road Station F2
Clapham Road DE7
Claremont Square E2
Clarence Gardens C2
— Road C1
— Street H5
Clarendon Square D2
— Street CD2
Clark Street H3
Claverton Street C6, 7
Clayton Street E7
Clements Road H6
Cleopatra's Needle D4
Clerkenwell Green E3
— Road E3
Cleveland Square A4
Cleveland Street C3; H3
Clifton Hill A1, 2
— Road A3
— Street F3
Cloudesley Road E1
— Square E1
Cobourg Road G6, 7
— Row C6
Cockspur Street D4
Colebrooke Row E2
Coleman Road F7
— Street F3, 4
College Street B6
Collier Street DE2
Collingwood Street H3
Columbia Market G2
— Road G2
Commercial Road C6; E4; GH4; GH7
— Street G3, 4
Compton Road E1
— Street E3
Conduit Street C4
Connaught Street and Square B4
Constitution Hill C5
Cook's Road E7
Coopers Road G6
Copenhagen Street DE1
Cornhill F4
Cornwall Gardens A5
— Road E4, 5
Courtenay Street E6
Courts of Justice E4
Covent Garden Market D4
— — Theatre D4
Coventry Street D4; H3
Crampton Street EF6
Cranbourn Street D4
Cranley Gardens A6
Cranmer Road E7
Craven Hill A4
— Road A4
— Terrace A4
Crawford Street B3
Cremorne Road A7
Cricket Ground B7
Cromer Street D2
Cromwell Road A6
Crondall Street FG2
Cross Street ..... E1; E3; H
Crowndale Road CD2
Cubitt Street DE2, 3
Culford Road FG1
Cumberland Market ... C2
— Street C6
Cumming Street E2
Curtain Road G3
Curzon Street C4
Custom House FG4
Dalston Junction St. ... G1
Dambury Street EF2
Darwin Street F6
Davies Street C4
Deacon Street F6
Dean Street D4

De Beauvoir Crescent F1
— — Road G1
— — Square G1
— — Town FG1
Delaford Road H7
Delancy Street C1
De Laune Street E6, 7
Dempsey Street H3, 4
Denbigh Street C6
Deptford Lower Rd H5, 6
Derby Street D2
Deverell Street F6
Devonshire Street C3; H3
Ditch, Tower- G4
Dockhead G5
Doddington Grove E7
Dorset Road D7
— Square B3
— Street B3
Doughty James Street DE3
Douglas Street CD6
Dover Street C4
Downham Road FG1
Downing Street D5
Draycott Place B6
Drayton Gardens A6
Drummond Road H5, 6
— Street CD2
Drury Lane D4
— — Theatre D4
Duke of Cumberland-memorial C3
Duke Street BC4
Duncan Place* H1
Dunloe Street G2
Dunston Road G1
— Street G1
Eagle Street D3
— Wharf Road F2
Earl Road G6
— Street AB3
Eastcheap FG4
East Road F2
— Street B3; D3; F6
— Surrey Grove G7
Eaton Place BC5, 6
— Square BC5, 6
— Terrace B6
Ebury Square C6
— Street BC6
Ecclesbourne Road F1
Eccleston Street C6
Edgware Road AB3, 4
— — Station AB3
Edith Grove A7
Edmund Street F7
Elephant and Castle E6
Elgin Avenue A2
— Terrace A2
Elizabeth Street C6; F7
Elmore Street F1
Elsworthy Road B1
Ely Place* E3
Endell Street D4
Endsleigh Gardens D2
Englefield Road FG1
Enid Street G5, 6
Equitable Gas Works D6
Essex Road EF1
— Street G2
Ethelred Street E6
Eton Avenue AB1
— Road B1
Euston Road CD2, 3
— Square D2
— Station C2
— Street CD2
Exchange F4
Exeter Hall D4
Exmouth Street E2; H3, 4
Fairclough Street GH4
Falmouth Road F5, 6
Farcombe Street GH5
Farmers Road E7
Farringdon Road E3
— Street E3, 4
— Street Station E3
Fashion Street G3
Fellows Road AB1
Fenchurch Street FG4
— — Station G4
Fentiman Road D7
Ferdinand Street C1
Fetter Lane E3, 4
Finchley Road A1
Finsbury F3
— Circus F3
— Square F3
Fitzroy Road B1
— Square C3
Fleet Street E4
Flood Street B6, 7
Fore Street F3
Forest Road G1
Fort Road GH6
Foundling Hospital D3
Fountain Street D7
Fournier Street G3
Foxley Road E7
Francis Street C6
Frederick Street D1
Friar Street E5
Frith Street D4
Fulham Road A6, 7
Furnival's Inn E3
Gainsfield Street G5
Galley Wall Road H6
Galway Street F2
Gas Works A7; C7; D2; D6; G2; H2
General Post Office F4
Geological Museum C4
George Row G5
George Street B3; C2; F7
Germ. ambassy D5
Gibraltar Walk G2
Gibson Square E1
Gilbert Street C4
Glengall Road G7
Globe Road H2, 3
Globe Road Station H2, 3
Gloucester Place B3
Gloucester Road A5, 6; BC1; G7
— Road Station A6
Gloucester Street C6
— Terrace A3, 4
Golden Lane F3
— Square C4
Goldsmith's Row GH2
Goods Depot D1
— Station AB3; C1; E4; G3
Gordon Square D3
Gore Road H1
Gossett Street G2
Goswell Road E2, 3
Gough Street E3
Goulston Street G3, 4
Government Offices D5
Gower Street CD3
— — Station D3
Gracechurch Street F4
Grafton Street C3
Graham Street EF2
Grand Junction Road AB3, 4
Grand Surrey Canal F—H7
Grand Theatre E2
Grange Road GH5, 6
— Street F2
— Walk G5, 6
Gravel Lane E5
Gray's Inn E3
Gray's Inn Road DE2, 3
Great Cambridge Str. G2
— College Street CD1
— Coram Street D3
— Dover Street F5, 6
Great Eastern Street FG2, 3
— George Street D5
— Guildford Str. D3
— Hermitage Str. GH5
— James Street FG2
— Northern Railway Dep. D1
— Ormond Street D3
— Percy Street E2
— Peter Street D5
— Portland Street C3
— Queen Street D3, 4
— Russell Street D3
— Suffolk Street EF5
— Titchfield Street C3
— Tower Street G4
— Wild Street D4
Greek Street D4
Green Bank H5
— Park C5
— Street B4; H2
Gresham Street F4
Grey Coat Hospital CD6
Grosvenor Canal C6
— Gardens C5
— House B4
— Park EF7
— Place C5
— Road CD6, 7
— Road Station C7
— Square C4

Grosvenor Street C4; F7
— Terrace F7
Grove End Road A2
— Gardens* AB2
— Road AB2, 3
Guildford Street F4, 5
Guildhall F3, 4
Gunter Grove A7
Guy's Hospital F5
Gymnasium B1
Hackney Road GH2
Haggerstone Road G1
Hague Street H2, 3
Halfmoon Crescent E2
Halkin Street B5
Halliford Street F1
Hall Place A3
— Road A2
Halton Road E1
Hamilton Terrace A2
Hampden Street D2
Hampstead Road C2, 3
Hanbury Street G3
Hanover Square C4
Hans Place B5
— Road B5
Hardinge Street H4
Hare Street G3
Harleyford Road D7
Harley Road A1
— Street C3
Harmood Street C1
Harper Street F6
Harrington Gardens ... A6
— Road A6
— Square C2
Harrow Road A3
Hartington Road D7
Hartland Road C1
Hartley Street H2
Hart's Lane G2
Hart Street D3
Harwar Street G2
Hastings Street D2
Hatton Grove E3
Havelock Street* D1
Hawkstone Road H6
Hawley Road C1
Haymarket D4
— Theatre D4
Haymerle Road G7
Hemingford Road E1
Henry Street AB2; E2
Hercules Road E5, 6
Hereford Square A6
Hertford Road G1
High Holborn DE3
High Street AB2; BC3; C1; D3, 4; GH5; H4
Hillingdon Street EF7
Hill Street C4; G7
Holborn Viaduct E3
— — Station E3
Holford Square E2
Holly Street G1
Hollywood Road A6, 7
Holme, The B2
Holms Street G2
Horney Lane G5
Horseferry Road D6
Horse Guards Parade ... D5
Hospitals D2; D3; D5; H2
Houndsditch G4
House of Parliament ... D5
Howland Street C3
Hows Street G2
Hoxton FG2
— Square G2
— Street G2
Hugh Street C6
Humane Society Hse. B5
Hungerford Bridge D4, 5
Hunter Street* D2
Huntley Street CD3
Hyde Park Corner B5
— Park AB4
— Park Square B4
Hyde Road FG1, 2
Ilderton Road H6, 7
Imperial Institution ... A5
— — Road A5
Inner Circle BC2
Inverness Terrace A4
Inville Road F6, 7
Ironmonger Row F2, 3
Islington E1
Ivy Street FG2
Jamaica Road GH5
— Street H3, 4
James Street C1; C4
Jenner Monument A4
Jermyn Street C4
John Street B3
Jubilee Street H3, 4
Judd Street D2
Keeton Road H5, 6
Kennington DE6, 7
— Oval E7
— Park E7
— Park Road E6, 7
— Road ..... E5—7
— Station E6
Kensington Gardens ... A4, 5
— Gore AB5
— Palace A5
Kentish Town CD1
— — Road C1
Keppel Street B6; D3
King Edward Road ... H1
— Henry's Road B1
King's College Hosp. ... DE4
— College Road AB1
— Cross Road DE2
— Cross Station D2
— C. St. (Undergr.) D2
Kingslake Street FG6
Kingsland Road G1, 2
King Square EF2
— Street C4
Kingsway D3, 4
King William Street ... F4
Kipling Street F5
Knightsbridge B5
Lambeth E5, 6
— Bridge D6
— Lower Marsh E5
— Palace D6
— Palace Road D5, 6
Lambeth Road DE5, 6
— Walk DE6
— Workhouse E6
Lanark Villas A2
Lancaster Gate Stat. ... A4
Lancley Lane D7
Lane Cadogan Place ... B5, 6
Lant Street F5
Lark Row H2
Laycocks Yard E1
Leadenhall Street FG4
Leader Street B6
Leather Lane E3
Lee Street G1
Leicester Square D4
Leinster Gardens A4
Leipsic Road F7
Leman Street G4
Lenox Gardens B6
Lenthall Street G1
Leonard Street F3
Leroy Street FG6
Lever Street EF2
Leyton Square G7
Licenced Victuallers Asylum H7
Limestone Street A7
Lime Street FG4
Lincoln's Inn E3, 4
— — Field DE3, 4
Linsey Street G6
Linton Street F1, 2
Lisson Grove B3
— Street B3
Little Cadogan Place ... B5, 6
Little James Street ... DE3
Liverpool Road E1, 2
— Street F3; F7
— Street Station FG3
Lodge Place A2
Lofting Road E1
Lollard Street E6
Lombard Street F4
London Bridge F4
— Docks (West, East; Shadwell New Basin) GH4
— Fever Hospital ... E1
— Fields H1
— Hospital H3
— Road E5, 6
— Station F5
— University (Burlington House) ... C4
— Wall F3
Long Acre D4
— Lane E3; F5
Lonsdale Square E1
Lord's Cricket Ground A2
Lorrimore Road EF7

Lorrimore Square E7
Loudoun Road A1, 2
— — Station A1
Lower East Smithfd G4, 5
— Kennington Lane E6
— Park Road GH7
— Thames Street ... FG4
Lowndes Square B5
Lucas Road E7
— Street H4
Ludgate Hill E4
— — Station E4
Lunatic Asylum H2
Lupus Street C6
Lyceum Theatre D4
Lynton Road GH6
Macklin Street* D3, 4
Madame Tussaud's Exhibition BC3
Maddox Street C4
Maida Vale A2, 3
Maiden Lane D1
Maltby Street G5
Manchester Square ... B3
— Street B3; D2
Manor Place EF6
— Street B6, 7; H7
Mansell Street G4
Mansfield Street G2; H2
Mansion House F4
— — Station F4
Marble Arch B4
Margareth Street E2
Market Street AB3
Mark Lane Station G4
Marlborough House ... C5
— Place A2
— Road A1,2; B6; G1; G6,7
— Road Station A1
Marquess Road F1
Marsham Street D5, 6
Marylebone BC3
— Road BC3
— Station B3
— Street C3
— Workhouse B3
Mary's Hospital A3
Mary Street G2
Mawbey Street D7
Mayfield Road G1
— Street G1
Meadow Road D7
Mecklenbourg Square.. D3
Medical School D5
Merrow Street F7
Michaels Grove* B5
Middlesex Hospital ... C3
— Street G3, 4
Mile End Road H3
Miles Street D7
Millbank Street D5, 6
Mill Street G5
Milmans Street A7
Milner Square E1
Milne Street B6
Milton Street F3
Mina Road G6
Minerva Street H2
Minories G4
Mintern Street F2
Mint Street* F5
Mitland Railway Depot D1
— Station D2
Monk Street D5, 6
Monnow Road G6
Montague House D5
— Place D3
— Square B3
— Street D3
Montagu Place B3
Monument F4
— Station F4
Moorgate Street F3, 4
— — Station F3
Moreland Street EF2
Moreton Street C6
Mornington Crescent ... C2
— Road C1, 2
Mortimer Road G1
— Street C3
Morton Road F1
Mount St. Rose Street G2, 3
Mount Street BC4
Munster Square C2
Muriel Street E1, 2
Murray Street F2
Myddelton Square E2
Myrtle Street G1
National Gallery D4
— — of British Art D6
National Standard Theatre FG3
Natural History Museum A5, 6
Naylor Street H7
Neal Street D4
Neate Street FG7
Neckinger Road G5, 6
Necropolis Station E5
Nelson Monument D4
— Square E5
— Street H4
Neptune Street H5
Newark Street H3
New Bond Street C4
New Bridge Street E4
New Brixton E7
Newburn Street E6
New Church Road F7
— — Street G5
Newcomen Street F5
New Cut E5
Newgate Prison E4
— Street EF3, 4
New Gravel Lane H4
Newington EF6
— Butts E6
— Causeway EF5, 6
New Kent Road F6
Newman Street C3
New North Road F1, 2
— Oxford Street D3
New River Waterworks E2
— Road C7; H3, 4
— Scotland Yard D5
— Street E3, 4; E6
— Wharf Road A3
Nichols Square G2
Nine Elms Lane CD7
— — Pier D7
Noble Street F3
Noel Street E2
Norfolk Crescent B3
Norfolk Square A3, 4
Northampton Square... E2
North Bank* AB2
Northern Avenue D4
Northport Street F1, 2
North Row B4
— Street..... B5*; H1, 2
N. W. Railway Goods Dep. G4
Norton Folgate G3
Nutfield Street B3
Oakley Road F1
— Square C2
— Street B6, 7; E5
Ockendon Road F1
Offord Road E1
Old Bailey E4
— Bethnal Green Road H2
— Bond Street C4
— Brompton Road... A6
— Ford Road H2
— Gravel Lane H4, 5
— Kent Road FH6, 7
— Kent Road Stat... H7
— Montague Str. G3
— Pye Street D5
— St. Pancras D2
— Street F2, 3
— Street Station F2, 3
— Swan Pier F4
Orange Street EF5
Orchard Street B4
Ordnance Road A1, 2
Ormside Street H7
Orphan Asylum* A2
Osborne Terrace D7
Osnaburgh Street C3
Ossory Road G7
Ossulston Street D2
Outer Circle BC1, 2
Oval Road C1
— Station E7
Oxford Circus Station C4
Oxford Road F1
— Square B4
— Street BC4; H3
Packington Street. EF1
Paddington A3
— Basin A3
— Green A3
— Station A3
Page Street D6
Pages Walk FG6
Palace Gardens C5
Palace Street C5
Palfrey Place DE7

Pall Mall CD4, 5
Pancras Road D2
Paradise Street D6; H5
Parcel Post Central Office E3
Parliament, House of D5
Parliament Square D5
Park Crescent C3
Parkers Road G5
Parker Street D3, 4
Park Lane B4
— Road B2, 3; B7
— Square C3
— Street B4; C1; E1; F4
— Walk A7
Pater noster Row EF4
Paul's Street F3
Pavilion Road B5, 6
Peabody Buildings F5
Pearson Street G2
Peckham G7
— Branch G7
— Grove FG7
— Newtown H7
— Park Road G7
Pelham Crescent A6
— Street G3
Pembroke Street D1
Pennington Street GH4
Penrose Street F6
Penton Place EF6
— Street E2
Pentonville Prison* E1
— Road DE2
Pepler Road G6, 7
Percy Circus E2
— Street E2
Phillip Street G1, 2
Phoenix Gasworks E7
— Street D2
Picadilly C4, 5
— Circus CD4
Picton Street F7
Pimlico C6
— Pier C7
— Road BC6
Pitfield Street F2
Plumbers Street G3, 4
Pocock Street E5
Poland Street C4
Police Barracks B4
Polytechnicum C3
Pont Street B5
Popham Road F1
Porchester Road A3
— Terrace A4
Portland Place C3
— Road Station C3
— Street F6, 7
Portman Square B4
— Street B4
Portpool Lane E3
Portsdown Road A2, 3
Pownall Road GH1
Praed Station A4
— Street A3
Pratt Street C1
Prebend Street F1
Prescott Street G4
Primrose Hill Park B1
— — Road B1
Prince Consort Mon.... E3
— — Road..... A5
Prince of Wales Road BC7
Princes Gardens A5
— Gate A5, 6
— — Road DE6
— Square E6
Princess Street A3
Pritchards Road H2
Prospect Place H2
Provost Street F2
Prusom Street H5
Prussia House (Germ. ambassy)..... D5
Quadrant C4
Quaker Street G3
Queen Elizab. Street... G5
Queen's Gate A5, 6
— — Place and Gardens A5
— — Terrace A5
Queen's Road A1; A4; G1
Queen Square D3
— Street B3
— Victoria Street ... EF4
Radnor Place AB4
Railway Works CD7
Ranelagh Road C6, 7
Rangers Lodge B4
Raymouth Road H6
Record Office E4
Redcliffe Garden A7
Redcross Street F5
Red Lion Square D3
— — Street D3; E3
Redmans Road H3
Reedworth Street E6
Regency Street D6
Regent's Canal ..... BC1, 2; F—H1, 2
— Park BC2
— Park Road BC1
Regent's Road GH1
Regent Square D2
— Street C3, 4; D4
Reverdy Street G6
Richmond Road E1
— Street A3
Rivington Street FG2
Robert Street C2
Rochester Row C6
Rockingham Street F5, 6
Rodney Place F6
— Road F6
— Street E2
Rolls Road GH6, 7
Rope Maker Street F3
Roscoe Street F3
Rosebery Avenue E2, 3
Rosoman Street E2, 3
Rotherfield F1
Rotherhithe GH5, 6
— New Road H6, 7
— Station H5
— Street H5
Rotten Row AB5
Rouel Road G6
Royal Albert Hall..... A5
— Hospital Road B6, 7
— Military Asylum.. B6
— Mews C5
— Mint G4
— Mint Street G4
— Oak Station A3
— Street* E5
Royal Road E7
Rusht Street F2
Russell Square D3
Russia Lane H2
Rutland Street C6, 7; H3
S:t Andrew E3
— Andrew Street ... D4
— Andrew's Church E1
— Clements E4
— Dunstan's Lodge.. B2
— Edmund Terrace B1
— George's Circus ... E5
— George's Hospit... B5
— George's Road... B1; C6; E5, 6; FG7
— George's Square ... CD6, 7
— George's Street.... GH4
— Helena Road H6
— Island Place E7
— James's House..... C4
— James's Palace ... C5
— James's Park..... CD5
— James's Road..... GH6—7
— James's Square.... C4
— James's Station ... D5
— James's Street..... C4, 5
— John's Church ... B2; D6; G5
— John's Lodge..... B2
— John's Road F2
— John's Street E3
— John's Street Road E2
— John's Wood A1, 2
— John's Wood Park A1
— John's Wood Road A2
— John's Wood Road Station..... B2
— John's Wood Terrace..... AB1, 2
— Katherine Docks (West-, East-B.)... G4
— Katherine's Lane C2
— Luke Hospital..... F2, 3
— Margareth..... D5
— Mark's (New Brixton)..... E7
— Mark's (S:t John's Wood)..... A2
— Mark's Church ... E2
— Mark's College ... A7
— Mark's Road E7
— Martin D4
— Martin's Lane..... D4

S:t Mary D4; E4
— Mary Axe G4
— Mary Magdalene G5
— Mary's Church ... A6
— Mary's Terrace... A3
— Pancras DE2, 3
— Pancras Station ... D2
— P. Workhouse D1
— Paul's Cathedral.. EF4
— Paul's Church..... A1
— Paul's Pier..... E4
— Paul's Road CD1; E7
— Paul's Station..... E4
— Paul's Street F1
— Peter E3
— Peter Street EF1,2;G2
— Saviour F4
— Thomas Hospital.. D5
Salisbury Street..... AB3*; H5
Sancroft Street E6
Satchville Rents* G2
Savile Road..... C4
Science Gallery A5
Searles Road F6
Senegal Road..... H6, 7
Serpentine AB4, 5
Sessions House F5
Settle Street..... A4; GH3, 4
Seven Dials..... D4
Sewardstone Road H2
Seward Street..... EF2, 3
Seymour Place B3, 4
— Street B4; CD2
Shad Thames..... FG5
Shadwell New Basin... H4
Shadwell Station H4
Shaftesbury Avenue ... D4
— Street F2
Sharratt Street H7
Sheep Lane H1
Shepherdess Walk F2
Shepperton Road F1
Shipton Street..... G2
Shoe Lane E3, 4
Shoreditch G2, 3
— Station..... G2
Sidney Street..... H3, 4
Silwood Street H6
Slaughter House..... D1
Sloane Square Station B6
— Street B5, 6
Small-pox Hospital* ... H1
Smithfield Market E3
Smith Square..... D6
— Street B6
Smith's Wharf F4
Snow Fields F5
Soho Square D4
Somerset House DE4
Southampton Row D3
— Street D2; FG7
South Bermondsey Station..... H6
Southgate Road F1
South Kensington Museum A5
South Kensington Station A6
South Lambeth D7
— — Road..... D7
South Place E7
— Street BC4; F6, 7
— Villa B2, 3
Southwark ..... E—G5
— Bridge..... F4
— Bridge Road EF4, 5
Southwark Park..... H5, 6
— — Road..... GH6; H5, 6
— — Station H6
Southwark Street EF4, 5
Southwark and Vauxhall Water Works ... C7
Spa Road G6
— — Station G6
Speke A4
Spelman Street G3
Spencer Street..... B7
Spitalfields Market G3
Springfield Road A1
Stafford House..... C5
Stamford Road G1
Stamford Street..... E4, 5
Stanhope Street C2; A4
Stannery Street FG7
Staple Street F5
Star Street..... AB3
Stibbington Street CD2
Stockholm Road..... H7
Store Street D3
Stork's Road GH5, 6
Strand..... DE4
Subtropical Gardens.... B7
Sumner Road G7
— Street EF4, 5
Sun Street FG3
Surrey Square FG6
Sussex Gardens* A3, 4
— Place B2, 3
— Square..... A4
Sutherland Avenue..... A2, 3
— Square..... F7
— Street C6
Sutton Street East H4
Swan Lane..... H5
— Place*..... F6
Swinton Street D2
Swiss Cottage Station A1
Sydney Place..... A6
— Street AB6
Synagogue G4
Tabard Street F5
Tabernacle Street F3
Tachbrook Street..... C6
Tanner Street G5
Tavistock Place..... D3
— Square..... D3
Temple E4
Temple Pier E4
— Station E4
— Street..... H2
Tetcott Road..... A7
The Angel..... E2
The Avenue C6
— Broad Walk A4, 5
— Grange G5, 6
— Mall..... C5
— Ring..... B4
Theobalds Road DE3
Thistle Grove Lane.... A6
Thomas Street F5
Thorne Road..... D7
Thornhill Road E1
— Square E1
Throgmorton Avenue... F3, 4
Thurlow Street..... F6, 7
Times Office E4
Tooley Street..... FG5
Torrington Square..... D3
Tostin Street..... H7
Tottenham Court Road CD3
Tottenham Road Station D3
Tower..... G4
— Bridge..... G4, 5
— Hill..... G4
— Street E5
— Subway G4, 5
— Wharf..... G4
Townhall, Holborn..... E3
Townsend Road..... B1, 2
Toxophilite Society BC2, 3
Trafalgar Road..... G1; G7
— Square..... A6; D4
— Street F6
Tranton Road..... GH5
Treasury D5
Trigon Road DE7
Trinity Square G4
Tudor Street E4
Turin Street G2
Turner Street H3, 4
Tyers Street D6
Ufton Road F1
Underdale Road..... A7
Union Road..... F5; H5
— Street EF5; G3,4
University College..... D3
Upper Barnsbury Street E1
— Berkeley Street ... B4
— Brook Street B4
— Chapman Street... H4
— East Smithfield ... G4
— George Street..... B3
— Grange Road G6
— Grosvenor Street .. B4
— Hamilton Terrace A2
— Kennington Lane.. DE5, 6
— Street E1
— Thames Street EF4
Vallance Road H2, 3
Vassal Road E7
Vauxhall Bridge..... D6
— — Road..... CD6
Vauxhall Park..... D7
— Pier..... D6
— Station..... D7
— Street DE6
— Walk D6
Verney Road H7
Victoria Bridge C7

Victoria Embankment...	DE4, 5	Waterloo Place	D4	Whitecross Street.....	F3
— Grove	A7	— Road.....	E4, 5	Whitehall.....	D4, 5
— Park	H1, 2	— Station	E5	White Lion Street.....	E2
— Park Road	H1	Water Works.....	A4;B1;C7	White Street*	F3
Victoria Pier	C7	Watling Street.....	F4	Whitfield Street	CD3
— Road	A5;C1;C7	Webber Row	E5	Wigmore Street.....	C3
— Station	C6	Welbeck Street.....	C3, 4	Wilcox Road	D7
— St. Distr. Railw.	C5	Welclose Square	G4	Wilkins Street	D7
Victoria Street	CD5	Wellington	C5	William Street	C2
— Tower Gardens ...	D5	— Barracks.....	C5	Willow Walk.....	G6
Villa Street	F6, 7	— Road	A2	Wilmer Grove	G2
Vincent Square	CD6	— Row	G2	Wilmington Square	E2
— Street	D6	— Street	D4	Wilson Street.....	F3
Virginia Road	G2	Wellsfield Street	G6	Wilton Crescent.....	B5
Wadhurst Road	C7	Wells Street.....	C3; F7	— Road	C6
Walton Street.....	B5, 6	Wenlock Basin	F2	— Square.....	F1
Walworth	F6	— Street	F2	Wimpole Street	C3, 4
— Road	F6, 7	Wentworth Street	G3	Winchester Street	D2
— Road Station	F7	Westbourne Street.....	B6	Windmill Street.....	E5
Wandsworth Road	D7	— Terrace.....	A3, 4	Woburn Place.....	D3
Wapping.....	GH5	West Brompton	A6	— Square	D3
— Station.....	H5	Westminster.....	CD5	Wood Street	D5; F3,4
— Walk	H4, 5	— Abbey.....	D5	Work House	A7
Wardour Street	CD4	— Bridge.....	D5	Woronzow Road.....	A1
Warham Street	E7	— Bridge Road	E5	Worship Street	FG3
Warner Place.....	G2	— Bridge Station	D5	Wyndham Road.....	EF7
— Street	E3	Westmoreland Road....	F6, 7	Wynford Road	E2
War Office.....	CD5	Weston Street	F5, 6	Wynyatt Street	E2
Warren Street.....	C3	West Street.....	H2, 3	Yalding Road	G6
Warrington Crescent...	A2, 3	Wetherby Gardens	A6	York Column	D4
Warwick Road	A3	Weymouth Street.....	C3	— Road	D1, 2; DE5; F2
— Square.....	C6	Wharf Road.....	F2	— Place	B3
— Street	C6	Wharton Street	E2	— Street	B3; CD5; F6
Waterloo Bridge	DE4	Whiston Street.....	G2	Zoological Gardens	B2
Waterloo Junction Station	E5	Whitechapel High Street	G3, 4		
— Panorama	C5, 6	Whitechapel Road.....	GH3		
		Whitechapel Station ...	H3		

A
B
C
D
1
2
3
4
5
6
7
Primrose Hill
Park
Zoological Gardens
Regents Park
St Johns Wood Rd Stat.
Marylebone Stat.
Goods Stat.
Paddington Stat.
Bishops Rd Stat.
Edgware Rd Stat.
Lancaster Gate Stat.
Queens Rd Stat.
Bayswater Stat.
Kensington Gardens
Kensington Pal.
Albert Memorial
Cav. Barracks
Royal Albert H.
Imperial Inst.
Kensington Stat.
S. Kensington Stat.
Br. Gloucester Rd Stat.
Sloane Square Stat.
Victoria Stat.
St. James Park
Buckingham Pal.
Gov. Off.
Admiralty
Nat. Gallery
Charing Cross Stat.
Trafalgar Sq.
Mansion House Stat.
Cannon St Stat.
Blackfriars Stat.
Waterloo Stat.
Waterloo Br.
Westminster Abbey
Houses of Parliament
Victoria Tower
Lambeth Br.
Nat. Gallery of Brit. Art
Tate Gallery
Chelsea Barracks
Chelsea Hosp.
Public Gardens
Grosvenor Rd Stat.
Battersea Cricket Ground
Battersea Park
Subtropical Gardens
Lake
Battersea Park Rd Stat.
Battersea Br.
Albert Br.
Chelsea Br.
Pimlico
Belgrave Sq.
Eaton Sq.
Cadogan Pl.
Sloane St.
Knightsbridge
Piccadilly
Regent St.
Oxford St.
Tottenham Court Rd
Euston Stat.
St. Pancras Stat.
King's Cross Stat.
Camden Rd Stat.
Camden Town
Chalk Farm
Swiss Cott. Stat.
Loudoun Rd Stat.
Hampstead
Highgate
Holborn
Strand
Fleet St
Temple
Soho
Leicester Sq.
Piccadilly Circus
Hyde Park
Serpentine
Rotten Row
Green Park
St James's Park
Thames
Chelsea
Battersea
Westminster
Marylebone
Paddington
Kensington
Bayswater
Camden Town
Holborn
Pimlico
Victoria
Belgravia
Knightsbridge
Mayfair
Soho
Bloomsbury
Fitzrovia
Somers Town
Kentish Town
Hampstead
Primrose Hill
St John's Wood
Regent's Park
Marylebone
Paddington
Bayswater
Kensington Gardens
Hyde Park
Kensington
South Kensington
Brompton
Chelsea
Battersea
Battersea Park
Pimlico
Victoria
Westminster
St James's Park
Green Park
Mayfair
Soho
Bloomsbury
Holborn
Fitzrovia
Somers Town
Camden Town
Kentish Town
Hampstead
Primrose Hill
St John's Wood

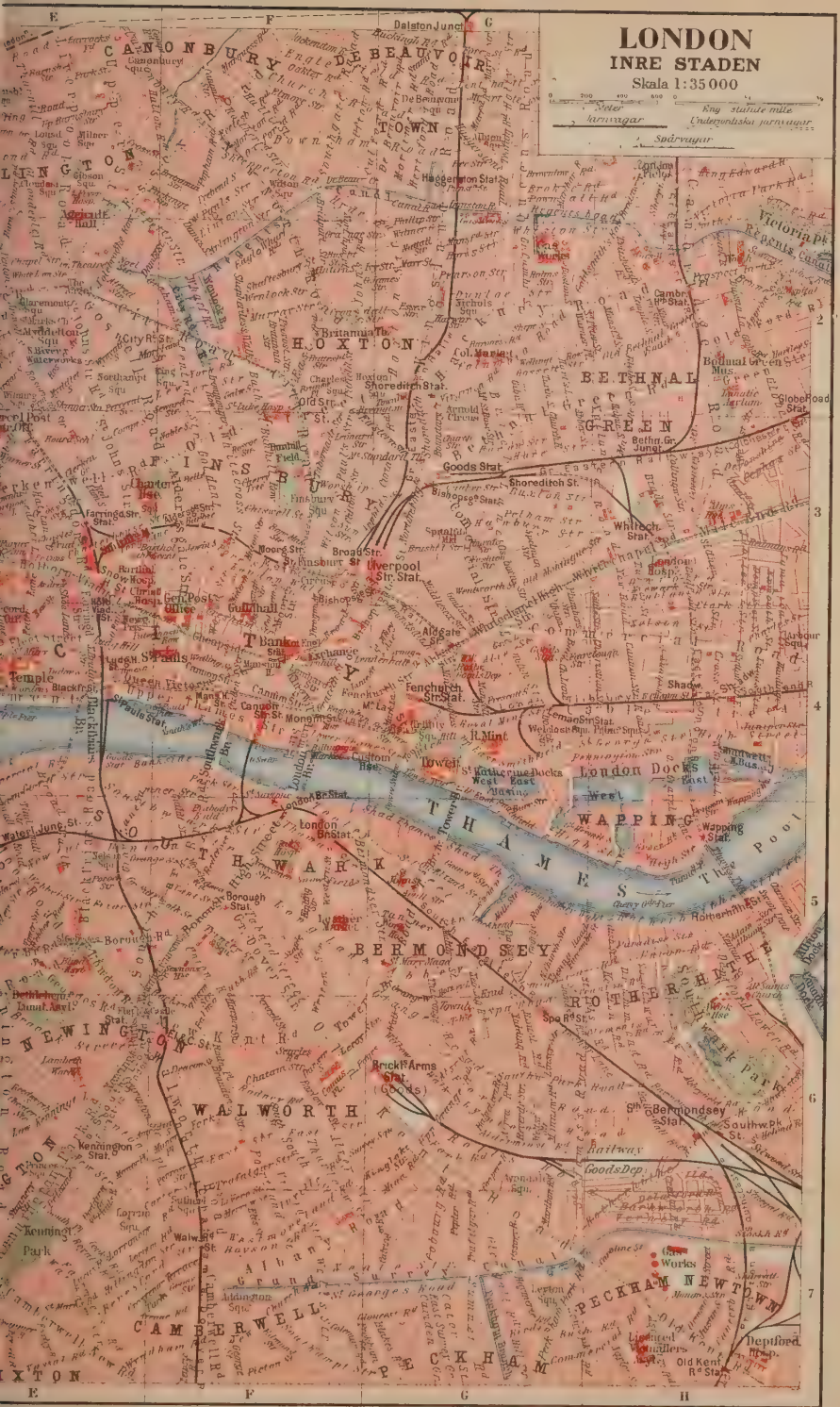

Leipzig

Till art. London

lats kronopark, hvarjämte efter afvittringen komna öfverloppsmarker afsatts till kronopar- genom k. br. 20 okt. 1899. Delar af dessa råden ha enligt Domänstyrelsens beslut 29 april 02 bildat kronoparken, hvars benämning fastställts Kammarkollegium 10 juli 1902. Areal 14,807 M—g.

Lomza [lå'mtsa], po. *Lomza*. 1. Rysk-polskt gunement i nordöstra delen af Polen. 10,561 kvkm. ,400 inv. (1909). Landet bildar en slätt, som i döstlig riktning genomskäres af låga åsar, och nas af Narev samt gränsfloderna Bobr och Bug, lkas stränder äro omgifna af stora kärrtrakter. åsarnas hufvudnäring är landtbruk. — 2. Hufstad i nämnda guv., vid Narev, var förr en af ens största städer, men sjönk djupt efter sin förring genom svenskarna i början på 1700-talet. 343 inv. (1908). I närheten ligga stora skogar, vilka de s. k. kurpiki (po. *kurpie*), ett blandfolk masurer och jatviager, lefva. 1—2. J. F. N.

Lón, isl., stillastående vatten, benämning på de Islands kuster befintliga, långsträckta, grunda, ligen af bräckt vatten bestående vattensamlingar, af smala sandreflar skiljas från hafvet och ent på enstaka ställen stå i förbindelse med detsam- Sådana "lón" förekomma i synnerhet i lans sydöstra del. Dit höra Lónsfjörður, Papaður och Breiðabólstaðarlón. C. R. (R. N—g.)

Lon, *zool.* Se Lodjuret.

Lonato [lånåtå], by i italienska prov. Brescia mbardiet), på en höjd 3 km. s. om Gardasjön. 50 inv. (1901; som kommun 7,175 inv.). Vid tillfångatogs 5 aug. 1796 en österrikisk brigad fransmännen under Masséna och Junot. J. F. N.

Londa, en gren af bantuspråken (se d. o., 880).

Londe, en af Svenska missionsförbundet 1893 agd missionsstation i Kongo. Se Kongo, sp. .

Londemann, Gert, dansk skådespelare, f. 22 il 1718, d. 3 mars 1773, studerade teologi och le erhållit löfte om att en gång få efterträda sin er i dennes pastorat, men slöt sig 1747 till det despelarsällskap, som öppnade "den danske skueds". Redan i sin första roll, *Henrik* i Holbergs en politiske kandestöber", visade han stor talang tillvann sig rikligt bifall genom sin oemotståndkomik. Han spelade senare med samma framg en stor mängd liknande roller, men äfven artuffe", och var en af teaterns förnämsta stödjare. E. Ebg.

Londicer, Ernst Johan, orgelvirtuos, f. 1717 tockholm, där fadern var hofkapellist, skötte re- vid 8 års ålder organisttjänsten i Jakobs kyrka t anställdes ett år senare i hofkapellet. Ge kungligt understöd fick han tillfälle att under år i utlandet fullkomna sig och blef efter sin rkomst, endast trettonårig, organist i Maria kyrka r han ännu 1756 tjänstgjorde), senare i Slottskan. Han omtalades såsom underbarn äfven i ka tidningar, och hans spel var i minne ännu 6, då det af en recensent sammanställdes med é Voglers. L:s dödsår är okändt. A. L.*

Londinium, latinsk namnform för London.

Londinum gothorum, latiniserad namnform för den Lund.

London [la'ndn], Englands och Brittiska rikets hufvudstad, jordens folkrikaste stad, ligger (se de två till art. hörande färglagda kartorna) på ömse sidor om Thames, som där är 180—275 m. bred, omkr. 80 km. från dess utlopp i Nordsjön, under 51° 30′ 48″ n. br. och 0° 5′ 48″ v. lgd (S:t Pauls katedral). L. ligger till största delen på alluviallager af lera och grus, som hvila omedelbart på den bruna s. k. londonleran från eocen tid, hvilken har ett maximidjup af 100 (i västra L.) till 140 m. (i östra L.). Under den finnas kalk och krita. Af äldre formationer har man på några ställen träffat jurabildningar och på ett ställe (i Tottenham) devonlager. Däremot ha inga stenkolsbildningar påträffats i L:s undergrund, ehuru möjligheten, att sådana finnas, förfäktats af flera geologer. Området stiger i n. i Highburys kullar till 46 m. ö. h., i Highgates till 129 m. och i Hampstead till 134 m. Den södra stadsdelen, fordom mycket sank mark, omgifves i en krets af Surreys kullar, som vid Sydenham nå en höjd af 112 m. Klimatet är sundt, och dödlighetsförhållandena äro bättre än i någon annan storstad. Ännu 1840—50 förekommo årligen 24,8 dödsfall på 1,000 inv., men 1895—1904 blott 18,2. Årsmedeltemperaturen är 10° (jan. 3,3, juli 18°). Stränga vintrar, då Thames varit isbelagd, omtalas någon gång ända sedan år 134; de hårdaste voro 1434—35, 1683—84, 1813—14 och 1838. Men isbeläggningen berodde delvis därpå, att isstycken från flodens öfre delar hejdades vid den gamla London bridge. I allmänhet äro snö- och isförhållandena gynnsamma. Den årliga nederbörden växlar i olika delar af staden mellan 520 och 700 mm. (i medeltal 613 mm.) till 635 mm. på i medeltal 168 regndagar årligen, tämligen jämnt fördelade på de olika årstiderna. Egendomlig för L. är den gula dimman (*fog*; jfr pl., fig. 4), som uppstår genom att flodvattnets temperatur är högre än lufttemperaturen och som får sin färg af stenkolsröken och sin egendomliga lukt af gasutströmning.

Areal och administrativ indelning. Åt staden L. ges olika utsträckning. Som förvaltningsområde (*administrative county*), grefskapet L., omfattar den, City (272 har) inberäknadt, 302,8 kvkm., nämligen 128 kvkm. från Middlesex, 93,6 kvkm. från Surrey och 81,2 kvkm. från Kent. Greater L. ("större L."), bestående af hufvudstadens och Citys polisdistrikt, omfattar 1,794,3 kvkm., nämligen hela grefskapet L., hela Middlesex samt delar af Surrey, Kent, Essex och Hertford, hvaribland 29 städer med öfver 20,000 inv. i hvar och en samt två "county boroughs", nämligen Croydon och West Ham. Detta utanför grefskapet L. liggande bälte kallas Outer ring. Området för "Central criminal court" (första instans i brottmål) utgör 1,089 kvkm. Grefskapet L. är administrativt deladt i den äldsta stadsdelen, City of L. (se nedan), med delvis särskild förvaltning, och 28 s. k. *metropolitan boroughs*. Af dem ligga följande norr om Thames: vid grefskapets norra gräns, från v. till ö.: Hammersmith, Kensington, Paddington, Hampstead, S:t Pancras, Islington, Stoke Newington, Hackney; stötande till Thames: Fulham, Chelsea, City of Westminster — härefter kommer City —, Stepney och Poplar; de norra boroughs: S:t Marylebone, Holborn, Finsbury, Shoreditch och Bethnal Green; s. om Thames: Wandsworth, Battersea, Lambeth, Southwark, Camberwell, Bermondsey,

Deptford, Lewisham, Greenwich och Woolwich (hvaraf en liten del ligger n. om Thames). — Dessa boroughs äro delade i kvarter eller stadsdelar, af hvilka många ha kända namn, såsom Mayfair, Belgrave (Belgravia), S:t James och Pimlico (i Westminster), Christchurch och S:t John (i S:t Marylebone), Brompton (i Kensington), Holloway, Barnsbury och Highbury (i Islington), Clerkenwell (i Holborn), Whitechapel (i Bethnal Green), Shadwell, Ratcliff och Limehouse (i Stepney), Bromley (i Poplar), Kent road (i Southwark), Kennington, Stockwell, Brixton och Norwood (i Lambeth), Clapham, Springfield och Putney (i Wandsworth), Peckham (i Camberwell), Eltham och Sydenham (i Lewisham), Charlton och Plumstead (i Woolwich). Vanligast delar man dock L. i City, Eastend, Westend och Surrey. City, beläget ungefär midt på norra stranden af Thames, är grosshandelns centrum, där affärshus och människor äro tämligen packade samt trafiken och affärsrörelsen störst. Lombard street är sedan århundraden säte för bankaffärer, vid Mark lane bo spannmålshandlande, vid Mincing lane kolonialvaruhandlande, vid Paternoster row bokhandlare, och i närheten af Fleet street finnas de största tryckerierna. Med sina affärslokaler, banker, magasin, varf och dockor upptager City en areal af endast 2,7 kvkm. De flesta af dem, som ha sin dagliga verksamhet i City, bo dock annorstädes, så att dess fasta befolkning utgör endast 19,657 inv. (1911) och minskas årligen. Till City gränsar i ö. det till största delen af arbetare bebodda Eastend, hvars dockor och andra för oceanhandeln afsedda inrättningar förläna L. karaktären af sjöstad. I Eastend ligga bl. a. Whitechapel med stora tobaksfabriker och sockerbruk, Houndsditch, judekvarteret, Spitalfields och Bethnal Green, fabriksdistrikt, bebodda till stor del af sidenväfvare, möbelsnickare och skomakare, Clerkenwell räknar bland sina inbyggare många urmakare, juvelerare och mekaniker. Ett område, som upptages af advokaternas Inns och domstolarna, skiljer City från Westend, det politiska lifvets, nöjenas och det förnäma sällskapslifvets medelpunkt. Dess affärscentrum är Charing cross och Trafalgar square. De vackraste delarna af Westend äro S:t James med den liknämnda parken och gatan Pall Mall med dess många klubbar, Belgravia s. om Hyde park, Mayfair och trakten kring Grosvenor square ö. samt Tyburnia n. om Hyde park. De förnäma stadsdelarna vandra alltjämt mot väster, och gator och öppna platser, som ännu för hundra år sedan ansågos för aristokratiska, såsom Russell square, äro nu lämnade åt medelklassen, affärsvärlden eller åt fattigdomen, ty äfven i Westend finnas områden, där fattigdomen eller lasten har sitt tillhåll, t. ex. S:t Giles, i närheten af Leicester square, delar af Westminster och Chelsea. De förnämsta butiksgatorna här äro Regent street, Oxford street, Piccadilly och Strand. Surrey eller de s. om Thames liggande stadsdelarna är mest upptaget af arbetarbostäder och fabriker. I Lambeth och Wandsworth finnas lergods-, glas- och kemiska fabriker, i Southwark bryggerier, i Bermondsey garfverier, limsjuderier och ullnederlag. — De yttre stadsdelarna voro ursprungligen förstäder, som småningom växt ihop med L. och nu delvis inkorporerats därmed till grefskapet L. Men däromkring har åter en ny rad förstäder uppstått, den s. k. Outer ring, hvilka väl höra till L:s polisdistrikt, men ej ännu till grefskapet, och strax utanför denna Outer ring ligga andra samhällen. Det är praktiskt sedt omöjligt att afgöra, hvar den verkliga gränsen mellan L. och landsbygden går.

Samfärdseln mellan de å ömse sidorna af Thames liggande stadsdelarna förmedlas inom grefskapet L. (som i allmänhet afses i denna art.) af 14 för gatutrafik afsedda broar, 4 tunnlar samt af ångfärjor. De viktigaste broarna äro: Londonbron (L. bridge; fig. 2) som ligger vid öfre gränsen af hamnen och förena City med Southwark. Ända till 1769 var det den enda bron öfver floden, ursprungligen byggd 1176—1209. Den ombyggdes 30 m. högre upp 1825—31 af John Rennie, far och son, och gjordes bredare 1901 och består af 5 granitbågar samt är 283 m. lång och 19 m. bred. Den var den nedersta bron öfver floden till 1894, då Towerbron (fig. 3) fullbordades, som har tre öppningar, de båda närmast stränderna hvardera 82 m. vida, med hängbroar, den mellersta 61 m. vid med körbana, som kan lyftas för att genomsläppa fartyg, och en 42,5 m. öfver högvatten belägen gångbana, till hvilken man kommer genom hissar i de banan och klaffbron uppbärande väldiga tornen och som är afsedd att användas, då klaffbron är öppen. Högt upp ligga den 1815—19 af järn byggda Southwarkbron, 216 m. lång, i tre bågar, och Waterloobron byggd 1811—17 (båda af sir J. Rennie), en stenbro med nio bågar, ansedd att vara en af de vackraste broar i världen, 420 m. lång, 13 m. bred, Westminsterbron (sju bågar af järn), 353 m. lång, 26 m. bred, byggd 1856—62. Bland de öfriga är Chelsea hängbron eller Victoriabron, 290 m. lång, byggd 1857—58, den viktigaste. Några broar äro byggda af bolag, som uppburo bropenningar, t. ex. på Southwarkbron till 1866 och på Waterloobron till 1878. Den en gång som ett världens underverk betraktade Thamestunneln (byggd 1825—43 under sir M. I. Brunels ledning), 3 km. nedanför Londonbron, sedan 1865 järnvägstunnel, består af 2 jämlöpande murade båggångar, hvardera 4,2 m. bred, 4,8 m. hög och 396 m. lång. En mindre tunnel (*subway*) vid Tower för persontrafik, byggdes 1869, men afstängdes 1897. Däremot fullbordades 1898 en ny tunnel af gjutjärn (omkr. 1,362 m. lång, hvaraf 372 m. under vattnet), afsedd för såväl kör- som gångtrafik, under Thames mellan Blackwall och East Greenwich. 1902 en tunnel mellan Isle of dogs och Greenwich, 1908 en tunnel mellan Shadwell och Rotherhithe och 1911 en fjärde för fotgängare och åt don vid Woolwich. Den underjordiska, 1890 öppnade City and South London electric railway (5 km.) går under Thames genom två tunnlar strax ofvanför Londonbron, och den likaledes elektriska Waterloo and City railway (2,4 km.) går, underjordiskt, från Waterloostationen genom två tunnlar under Thames ofvanför Blackfriarsbron till Mansion house. För öfrigt har L. ett helt nät af underjordiska järnvägar, kalladt "the underground", tillhörande olika bolag och numera framdrifna med elektricitet. Om kommunikationerna se vidare sp. 1063.

Gator och öppna platser. L. är ytterst oregelbundet byggdt. Den fullkomliga bristen på byggnadsplan för City har utan tvifvel bidragit att förvärra oredan utanför dess gränser, och äfven de yttre stadsdelarna saknade i århundraden hvarje regelrande kontroll af någon myndighet. Den längsta sammanhängande gatusträckan i L. är den, som bild-

Fig. 1. Trafalgar square (med Nelsonkolonnen).

Fig. 2. Londonbron (öfver Thames).

Fig. 3. Towerbron (öfver Thames).

Fig. 4. "London fog" (dimma).

Fig. 5. Elektrisk spårväg i tunnel under Kingsway.

Fig. 6. Hyde park corner och Apsley house.

Fig. 7. Hyde parks alléer en förmiddag.

Fig. 8. S:t James's palace.

Fig. 9. Buckingham palace (kungligt residens).

Fig. 10. Government offices (utrikes- m. fl. ministerier).

Fig. 11. Inrikesministeriet (Home office).

Fig. 12. Krigsministeriets nya byggnad.

Fig. 13. The Admiralty (amiralitetet)

Fig. 14. Citystyrelsens sessionssal i Guildhall.

Fig. 15. Mansion house, lord mayorns ämbetsbostad.

Fig. 16. Bank of England (t. v.) och Börsen (t. h.).

Fig. 17. Högsta domstolarnas byggnad.

Fig. 18. Kriminaldomstolen Central criminal courts nya byggnad.

Fig. 19. Katedralen S:t Paul.

Fig. 20. S:t Pauls inre.

Fig. 21. Dulwich college.

Fig. 22. National gallery.

Fig. 23. Queen's hall (konsert- och mötessal).

ig. 24. Nya svenska kyrkan i London.

Fig. 25. The monument.

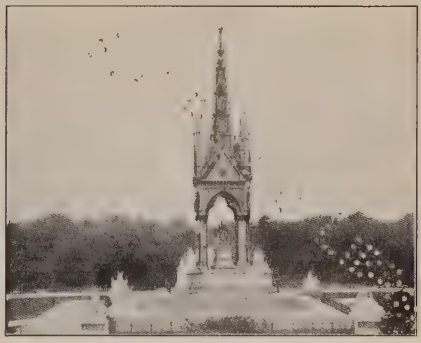

Fig. 26. Albert memorial.

g. 27. Londons universitets förra byggnad (nu lokal för Civil service commission.)

Fig. 28. University college.

Fig. 29. Sion college.

Fig. 30. Royal botanic gardens.

Fig. 31. Athenæum club.

Fig. 32. Army and navy club.

Fig. 33. Smithfield-saluhallen.

Fig. 34. Midland Grand hotel.

Fig. 35. Del af London docks.

Fig. 36. Drapers' hall (klädeshandlargillets samlingssa

Fig. 37. Tullhuset (Custom-house).

Fig. 38. Holland house, herresäte i västra Londo

om föreningen af Edgeware road och Uxbridge
d vid Marble arch (triumfbåge, upprest 1851 på
nuv. plats vid nordöstra hörnet af Hyde park),
rifrån den går öster ut genom hela L. under
unen Oxford street, Holborn, Newgate street,
apside, Cornhill, Leadenhall street, Aldgate,
hite-chapel road och Mile End road till Bow i sta-
ns östligaste del. Vid Cheapside går en gren mot
under namnen Fleet street, Strand, Haymarket,
ccadilly och Knightsbridge till Kensington. Af
s gator, med en sammanlagd längd af 3,462
., kunna endast få göra anspråk på skönhet i
citektoniskt hänseende. De flesta husen äro byggda
tegel, 2—3 våningar höga, orappade och svärtade
rök. Den vackra arkitekturen, som de större
torna i City kunna uppvisa, går alldeles förlorad
grund af det inskränkta utrymmet. Regent street,
n förnämsta gatan i L., är mycket bred, och dess
insande butiker ersätta till en viss grad den fula
formigheten i dess regelrätta byggnadsstil. Vid Ox-
d street, som i vikt kommer närmast den förra,
många hus af mera ornamental karaktär nyligen
pförts. Piccadilly, där den östra hälften upp-
ges hufvudsakligen af butiker och den västra af
bbar och boningshus, företer en blandning af alla
gs byggnadsstilar. Trafalgar square (fig. 1) med
a springbrunnar, sin Nelsonkolonn och sina statyer
en af L:s vackraste platser. Klubbarna vid
ll Mall och i dess grannskap representera olika
kiska och italienska byggnadsstilar. De privata
sen i mer förnäma stadsdelar utmärka sig icke
nom yttre skönhet, men om sommaren förläna blom-
r och träd åt Westends squares och terrasser ett
dt och behagligt utseende. Bland gatuanläggnin-
r under senare tid förtjänar framhållas den dyr-
ra (omkr. 2 mill. pd) Victoria embankment, en på
names' norra strand mellan Westminster- och
ackfriarsbroarna 1864—70 gjord bank eller utfyll-
g å mark, som förut dagligen öfversvämmades af
vattnet. Banken, under hvilken gå tre tunnlar,
delvis försedd med träd- och andra planteringar
n en af stadens glanspunkter. Där ligga, nära
aterloobron, L:s största hotell, Cecil och Savoy.
fortsättning söder ut till Lambethbron har ny-
en fullbordats. Andra betydande gatuarbeten äro
nya breda gatorna Queen Victoria street, Shaftes-
ry avenue, Kingsway och Charing cross road. —
märkande för L. äro dess många gröna öppna
tser (*squares*), bland hvilka de största äro Lin-
n's Inn Fields, Eaton square, Belgrave square och
ssell square. De flesta af dessa tillhöra enskilda
n äro tillgängliga endast för de kringboende.
gra, såsom, jämte de nämnda, den med en staty af
akspere prydda Leicester square, Soho square och
n vid parlamentshuset och Westminster abbey be-
gna Parliament square, stå dock öppna för all-
nheten. Trafalgar square har inga träd, men
ingbrunnar; den användes för folkmöten och de-
nstrationer. I och utanför L. finnes, utan mot-
rcke i någon annan stad, ett stort antal parker,
entliga trädgårdar och "commons", omfattande
s. 6,429 har, af hvilka 2,627 har vårdas af
y corporation (Eppingskogen ensam 2,250 har),
046 har af county council, 127 har af metropo-
an borough councils och 1,629 har stå under statens
rd (depart. för allm. arbeten), nämligen de kungl.
rkerna S:t James's park, Green park, Hyde park, Kensington gardens, Regent's park, Greenwich park, Richmond park och Woolwich common. De fyra första af dessa bilda ett sammanhängande helt i West-end, tillsammans omfattande en areal af 321 har. Vid Hyde park corner (fig. 6), där Green park och Hyde park sammanstöta, står en ryttarstaty af Wellington, midt emot Apsley house, hertigens af Wellington residens, samt n. därom den kolossala s. k. Akilles-statyn, som restes 1822 till den förste hertigens af Wellington ära, för medel, som engelska kvinnor samlat. Längre västerut s. om Kensington gardens, nära den plats, där 1851 års världsutställningsbyggnad stod, är rest en storartad, 53 m. hög minnesvård öfver prins Albert (*Albert memorial*; fig. 26), som uppfördes 1865—71 och består af prinsen-gemålens sittande kolossalstaty under en gotisk baldakin med 169 figurer i hög relief af engelska skalder och konstnärer på underbyggnaden. Med sina fina gräsmattor, blomster- och buskgrupper, sina gamla träd, sin vackra damm, Serpentinen, och sina breda alléer (fig. 7), där den förnäma världens ekipage täfla i glans med hvarandra, sina för ryttare afsedda Rotten row (förvrängdt af Route du roi) och sina promenader, fyllda af tusentals promenerande, företer Hyde park under säsongen (maj—juli) en anblick, som sannolikt ej har sitt motstycke någonstädes. Regent's park (190 har), ännu på Elisabets tid en jaktmark (Marylebone park), n. om Hyde park, innehåller Zoologiska och Botaniska sällskapens trädgårdar. I n. sammanhänger den med Primrose park and hill (67 m. ö. h.), en öppen plats, hvarifrån man har mot ö. och s. en vidsträckt utsikt öfver staden. Ännu nordligare ligga Finsbury park (47 har), Hainault forest (326 har) och Epping forest, båda i Essex. I östra L. ligga Victoria park (88 har) och Westham park (32 har), s. om Thames Battersea park (81 har), Southwark park (25 har) och Greenwich park (75 har). På större afstånd från centrum ligga s. k. *commons* (allmänningar), bland hvilka Hampstead heath i n. (130 har), Blackheath vid Greenwich (108 har) och Clapham common i s. (83 har) äro störst. I 38 parker finnas särskildt anordnade kricket- och andra lekplatser, i 5 finnas sjöar för roddsport och i några äfven badinrättningar. Allt hvad som rör gatornas renhållning, vattning och stenläggning skötes enligt en gemensam plan, sedan de olika stadsdelarna sammanslutits till grefskapet L. Under den sista mansåldern har den förr brukliga stenläggningen blifvit ersatt med asfalt och träbeläggning på de viktigaste gatorna. — L. och närmaste omgifning (1,353 kvkm.) förses med vatten (från öfre Thames och Lea och till mindre del från källor) genom åtta aktiebolag, hvilka 24 juni 1904 öfverläto sina rättigheter på Metropolitan water board, bestående af 66 medlemmar. 1909—10 förbrukades omkr. 374 mill. kbm. eller 145 liter per dag och person. Den första vattenledningen anlades redan på 1200-talet. — Belysning af gatorna medelst gas började försöksvis användas 1807, 1810 bildades det första gasbolaget, och sedan följde 8 andra gasbolag snart efter. F. n. finnas inom grefskapet L. 3 stora bolag, ehuru många andra bolag förse de yttre områdena med belysning. Elektrisk belysning är införd sedan 1878, och dess användning utbreder sig alltmer. — Ett fullständigt kloaksystem anlades af Metropolitan board of works 1856—88, som gaf ut mer än 6,5 mill. pd st. därpå, och fort-

sattes och förbättrades af grefskapsrådet. Kloakledningarna (*sewers*) i de båda hufvudsystemen n. och s. om floden ha en längd af 465 km. och föra sitt innehåll till två stora reservoarer nedanför dockorna (vid Barking och Crossness), ur hvilka det tunna utpumpas i Thames vid ebbtid och det tjocka föres långt ut till hafs. T. o. m. mars 1910 hade på kloaksystemet nedlagts 11,6 mill. pd st.

Grefskapsrådet underhåller en brandkår (*Fire brigade*) af omkr. 1,450 man, hvarjämte 45 af de stora brandförsäkringsbolagen underhålla en "salvage corps" af omkr. 100 man för att vid eldsvådor biträda vid bärgning af lösören. Den förstnämnda kåren kostade 1909—10 330,900 pd, hvaraf brandförsäkringsbolagen bidrogo med 37,000 pd och staten med 10,000 pd.

Offentliga monument finnas till omkr. 90, men få af dem ha något framstående konstvärde. Ett 30-tal har rests öfver medlemmar af det kungliga huset, 17 öfver krigshjältar, 18 öfver statsmän, 7 öfver författare, 5 öfver lärde, 2 öfver målare, 4 öfver filantroper o. s. v. De största äro *Albert memorial* (se ofvan), *The monument* (fig. 25), en 61 m. hög, ihålig, dorisk pelare, rest 1671—77 vid Fish street hill, nära Londonbron, till minne af den stora eldsvådan 1666, och det 1911 vid ändan af The Mall aftäckta kolossala *nationalmonumentet öfver drottning Viktoria* (se art. om henne och afbildning däri af monumentet). Bland de öfriga märkas den 44 m. höga *Nelsonpelaren* (se fig. 1) på Trafalgar square (1843), krönt med Nelsons staty (af Barry) och omgifven af fyra kolossala bronslejon (af Landseer); *Yorkpelaren*, 38 m. hög, vid Waterloo place, med en bronsstaty af hertig Fredrik af York, och den på Victoria embankment uppställda 21 m. höga egyptiska obelisk, som kallas *Kleopatras nål*.

På storartade allmänna byggnader kan L. ej sägas vara fattigt, men spridda som de äro öfver hela staden, falla de mindre i ögonen. Såsom en glanspunkt i arkitektoniskt hänseende kan endast det af Parlamentshuset och Westminster abbey omgifna Parliament square betraktas. Sedan Vilhelm Eröfrarens tid är L. obestridt landets hufvudstad, men kan det oaktadt ej uppvisa ett kungligt palats värdigt det mäktiga öriket och jordens största och rikaste hufvudstad. S:t James's palace (fig. 8), L:s f. n. äldsta kungliga residens, härstammar delvis från Henrik VIII:s tid och var från Vilhelm III:s till Georg IV:s tid de engelske konungarnas ständiga residens. En eldsvåda förstörde större delen 1809, och det användes numera endast vid levéer, medan konungen bor i det närliggande Buckingham palace (fig. 9), ombyggdt i klassisk stil 1825—35 af Nash och sedermera tillökadt 1846 med den 110 m. långa östra (hufvud-)fasaden åt S:t James's park och 1856 med den stora balsalen. Marlborough house, byggdt 1710 af Chr. Wren åt den förste hertigen af Marlborough, köptes 1817 af staten och har sedan 1863 bebotts af prinsen af Wales. Kensington palace (se Kensington o. fig. 1 däri) bebos af andra medlemmar af den kungliga familjen. Den högre adelns Londonresidens utmärka sig mindre genom ett praktfullt yttre än genom en gedigen och vacker inredning och sina värdefulla konstskatter. — Främst bland statsbyggnader står den nyare tidens största gotiska byggnad, det på Thames' norra strand belägna Westminsterpalatset (se d. o. och pl. XIX till art. Byggnadskonst) där parlamentet sammanträder. — Den breda gata Whitehall (uppkallad efter det fordom där befintliga af elden 1691 och 1697 förstörda kungl. palatset Whitehall), som förenar parlamentsbyggnaden med Charing cross, är ministeriernas medelpunkt. Där uppfördes 1868—74 en väldig byggnad i italiensk stil, Government offices (fig. 10 o. 11), hvari inrikes-, utrikes-, kolonial- och indiska ministerierna befinna sig, och söder därom ha sedan 1900 flera andra regeringsbyggnader uppförts. Den bekanta Downing street skiljer den förra byggnaden från the Treasury, som är premiärministerns (the first lord of the treasury) officiella residens samt dessutom innehåller Education office, Privy council office och Board of trade. Längre fram på samma gata, mitt emot Whitehall-kapellet, ligga krigsministeriets nya lokal (fig. 12; förr vid Pall Mall) och the Admiralty (fig. 13). Mellan Strand och Victoria embankment, nära Waterloobron, ligger Somerset house, sir W. Chambers' mästerverk, byggdt 1776—86, med en åt flodsidan vänd vacker fasad (dennas midtparti är afbildadt i art. Chambers, W.). Det inrymmer flera under finansministeriet hörande ämbetsverk äfvensom statistiska byrån (the office of the registrar general) och King's college. Record office (riksarkivet), en eldfast byggnad i tudorstil, uppförd 1851—66 af sir J. Pennethorne och tillbyggd 1891—96, ligger inklämdt vid en bakgata till Fleet street. Nära Tower ligger Trinity house, en anspråkslös byggnad från 1795, som tillhör ett 1515 bildadt och af Henrik VIII 1529 med korporationsrättigheter utrustadt sällskap af sjömän, hvilket gjort sig uppgift att befordra det engelska sjöväsendet särskildt genom att utbilda lotsar och öfvervaka fyrar och sjömärken. De byggnader, som stå i samband med stadsstyrelsen, äro med ett undantag moderna, och vackra stadshus ha uppförts för några boroughs. Detta undantag är Guildhall l. rådhuset i City (vid Parliament square), byggdt 1411—39, men sedermera flera gånger restaureradt, senast 1865—68. Den stora salen användes vid lord mayorbanketten 9 nov. samt vid val- och andra möten. Praktfull är Citystyrelsens sessionssal (fig. 1). I byggnaden finnas äfven Citys bibliotek (omkr. 140,000 tryckta böcker och broschyrer samt öfver 6,000 handskrifter) och museum med en intressant samling af romerska och medeltida, i L. funna fornlämningar. 1906 erhöll grefskapsrådet parlamentets tillstånd att uppföra en "county hall" s. om Thames strax ö. om Westminsterbron. Flera af de stora livförsäkringskompanierna, d. v. s. Citys gillen, ega fina lokaler (se fig. 36) med porträtt och andra samlingar af stort intresse och värde. Mansion house (fig. 1), vid Queen Victoria street, byggdt af Dance 1739—41, är lord mayorns ämbetsbostad. Midt emot ligga den 1842—44 byggda börsen (Royal exchange; fig. 16) och Bank of England (fig. 16). Landets högsta domstolar äro sedan 1882 förlagda till en stor byggnad (fig. 17) i gotisk stil vid Temple bar, midt i advokatkvarteret och dess Inns of court (se d. o.). Bland hufvudstadens fängelser är Newgate i City (ombyggdt 1782) det äldsta och mest bekanta, men öfverträffas i storlek af det enligt Benthams förslag byggda Millbank penitentiary, mönsterfängelset i Pentonville och andra nyare straffanstalter. L. har visserligen endast få stora kaserner

isonen består endast af 2 regementen gardes-
ri, 5 bataljoner infanteri och 12 batterier ar-
i, inalles omkr. 10,000 man), men det eger
l några militära byggnader af stort
sse. Märkligast bland dem är det gamla Tower
. o.), vid Thames' norra strand, nedanför City,
et såsom fästning, fängelse, skattkammare, ar-
och kungligt residens spelat en märklig roll i
ands historia. Det af Karl II stiftade, af Wren
da Chelsea-hospitalet är ett stort
idhus för soldater. Greenwichs forna
pital för ålderstigna sjömän är numera upp-
till sjökrigsskola (se Greenwich o. fig. 1
. Vid det nedanför Greenwich belägna Wool-
h finnas krigsakademi, arsenal (med kanongju-
laboratorium, lavett- och vagnfabrik) samt stora
ner. Det gamla kungliga skeppsvarfvet (anlagdt
) öfvergick 1869 i enskild ego.

var på reformationens tid mycket rikt på
kor och kloster, men Henrik VIII afskaffade
esta af de senare. I en berättelse om L. 1598
äknas 125 kyrkor; af dessa förstördes vid den
branden 89, och L. eger nu endast 25 kyrkor
kapell, som härstamma från tiden före referma-
n. Främst bland alla dessa kyrkor står den
ska nationalhelgedomen Westminster ab-
(se d. o.) med sina konungagrafvar och sina
a monument öfver berömda män. I kyrkans kor
s Englands regenter. L:s andra förnämsta
a är den af Wren 1675—1710 uppförda S:t
l (fig. 19 o. 20), som ligger midt i City och är
Peterskyrkan i Rom och domen i Milano den största
an i kristenheten. Kyrkan är byggd i form af ett
skt kors med en kupol af 68 m. höjd invändigt och
n. till korset utvändigt. Kyrkans längd är 152 m.,
bredd 36 m.; tvärskeppet är 76 m. långt. Af
öfriga äldre kyrkor må nämnas S:t Bartholomew
reat i Smithfield, en af de äldsta i L., i nor-
isk-gotisk stil, restaurerad 1865—69 (koret samt
af sidoskeppen och långhuset härstamma från
dläggarens, Raheres, tid, 1120-talet); Temple
ch, som består af två delar, en rundkyrka och
or, den förra en normandisk byggnad med spår
otik, fullbordad 1185, koret i early english
dt 1240 (hela kyrkan, som är rik på minnen,
urerades 1840—42); S:t Giles, Cripplegate,
dlagd omkr. 1090, men den nuv. byggnaden är
gotik (den är Miltons begrafningsplats); S:t
garet's church, strax n. om Westminster abbey,
ten, ursprungligen af Edvard Bekännaren 1064
d, af Edvard I och Edvard IV ombyggd kyrka
urerad 1878), dit ända till 1858 underhuset i
het med föreskrifter i "Common prayer book"
sig i högtidlig procession fyra gånger om
samt S:t Saviour's church i Southwark, det nya
psstiftet Southwarks katedral, med kor och tvär-
från 1200-talet, märkliga exempel på äldre
sk gotik. Bland mindre kyrkor, hvilka Wren
de, förtjäna nämnas S:t Bride's, vid Fleet street,
ett vackert torn, S:t Dunstan's in the East, S:t
in's, vid Cannon street, i hvilken är inmurad
yktbara *London stone*, en gammal romersk mil-
från hvilken förr alla afstånd beräknades i
ritannien, S:t Mary-le-Bow l. vanligen endast
church, "bågkyrkan" (så kallad efter en äldre
a på samma ställe, hvilken var den första kyrka
den, som var byggd med stenbågar), med de bekanta Bow bells (den, som är född inom deras hörhåll, anses för en äkta Londonbo, "cockney"), och S:t Stephen's church, lik S:t Paul till det inre. S:t Pancras vid Euston square (uppförd af Inwood 1822) är bildad efter Erechtheion och har ett 51 m. högt torn, för hvilket Vindarnas torn i Aten tjänat som mönster. Af kyrkobyggnader, som tillhöra andra trossamfund och nationaliteter, utmärka sig få genom ålder eller byggnadsstil. Irvingianernas kyrka (Irvingite church), nära Russell square, byggd 1850—54, är en af de största i L. S:t George's cathedral, i Southwark, nära Bedlam, byggd 1840—48 af Pugin, är L:s katolska hufvudkyrka och den största katolska kyrkobyggnad, som uppförts i England efter reformationen. I samma trakt af Southwark låg ock det stora "tabernaklet", dit den världsbekante folktalaren C. H. Spurgeon drog ofantliga åhörarskaror; efter branden 1898 är det åter uppbyggdt i mindre skala. Af särskildt intresse var den svenska församlingens i L. lilla vackra kyrka, Ulrika Eleonora (belägen vid Prince's square i Whitechapel), som invigdes 29 sept. 1728 af dåv. svenske pastorn därstädes Jak. Serenius, hvilken ock var den, som i synnerhet samlade medel såväl i Sverige som i L. och utlandet till kyrkobyggnaden. Denna kyrka och dess tomt såldes 1908, och en ny svensk kyrka (fig. 24) är nu uppförd vid Harcourt street, Marylebone, efter ritning af engelska arkitekter med biträde af svenske konstnären A. H. Hägg. Med kyrkan, som invigdes 25 febr. 1911 af biskop Rodhe, äro förenade pastorsboställe äfvensom föreläsningssal och skollokal med en svensk gymnastiksal. Kyrkan underhålles dels af församlingen, dels genom en liten afgift, som hvarje i engelsk hamn inlöpande svenskt fartyg erlägger. Församlingen tillhör enligt kyrkoordningen af 30 nov. 1778 Uppsala ärkestift, och pastor, som tillika är svensk legationspredikant, tillsättes af K. M:t. I L. finnes ock en svensk sjömanskyrka, hvars nya kyrkobyggnad, belägen i Surrey, nära Commercial docks, invigdes 1906. Slutligen finnes en skandinavisk Westendmission, hufvudsakligen underhållen och ledd af svenskar, med lokal i 38 Fitzroy street, Marylebone, Westend. Tillsammans eger L. 1,269 större gudstjänstlokaler, af hvilka nära hälften tillhör den anglikanska kyrkan. De förr med kyrkorna förenade begrafningsplatserna i staden äro stängda, och aktiebolag äfvensom enskilda församlingar ha på större eller mindre afstånd från L. anlagt vidsträckta begrafningsplatser, bland hvilka må nämnas Kensal Green v. om L., Highgate i n., Norwood i s. och Woking i s. v.

Antalet religiösa sällskap är mycket stort och de penningmedel, öfver hvilka de förfoga, ofantliga. Till de förnämsta höra missionssällskapen Church, London och Wesleyan missionary societies, Society of promoting christian knowledge, London city mission och Salvation army ("Frälsningsarmén"), de båda sistnämnda föreningar för den inre missionen, British and foreign bible society samt Religious tract society, hvilka verka för bibelns och andra religiösa skrifters spridning.

Den offentliga fattigvården handhafves i högsta instans af grefskapsrådet samt under detsamma af ett par kommittéer, den ena för epidemisjukhus och dårhus (Asylums committee), den andra (Housing of the working classes committee) för rifning af osunda

och anskaffande af sunda arbetarbostäder (för detta ändamål hade intill 31 mars 1910 utgifvits 2,$_{79}$ mill. pd st.). L. är indeladt i 31 fattigvårdsdistrikt (*unions*), i hvilka s. k. *guardians* (fattigvårdare) vaka öfver den allmänna fattigvården. Antalet understödstagare uppgick vid 1910 års början till 127,678, af hvilka 82,598 tillhörde den slutna fattigvården (*indoor paupers*), d. v. s. voro intagna på anstalter af olika slag, nämligen 13,790 på sjukhus, 8,679 på sjukhusafdelningen af arbetsinrättningar, 31,052 på arbetsinrättningar, 1,376 på tillfällig anstaltsvård, 1,442 i distriktssjukhus, 661 på ålderdomshem, 12,182 i barnhem och 9,605 på epidemisjukhus samt 3,811 icke stodo under fattigvårdarnas uppsikt (i skolor, blind-, döfstum-, idiot- m. fl. anstalter). Antalet barn, som åtnjöto understöd (inberäknade i ofvanstående summa), var 35,619 (oberäknadt kringstrykande och sinnesslöa), hvaraf 21,321 ”indoor”, nämligen 10,564 vårdade tillsammans med sina föräldrar och 10,757 föräldralösa eller vårdade för sig. Kostnaderna (inberäknade byggnadskostnader, räntor o. s. v.) stego räkenskapsåret 1908—09 till 3,$_{92}$ mill. pd, d. v. s. 26,$_{1}$ proc. af motsvarande utgifter i England och Wales, hvaraf 2,646,211 för ”indoor relief”, 390,522 för ”outdoor relief” och 526,076 för sinnessjukvården.

Sjukvård. Under Asylums board lyda 13 epidemisjukhus (7,088 sängar), å hvilka 1909 voro intagna 22,000 patienter, 3 särskilda koppsjukhus (2,040 sängar) samt hem och skolor för fattigvårdens barn (med 2,393 barn). Antalet vårdade sinnessjuka vid 1910 års början var 29,606, af hvilka 20,340 vårdades i grefskapsrådets 10 asyler och citykorporationens asyl. För sjukvården finnas tre ”regular funds”, nämligen King Edward’s hospital fund, bildad 1897 till minne af Viktorias regeringsjubileum (inkomster 1897—1910: 2,114,983 pd, oberäknadt 878,506 pd, som kapitaliserats), Metropolitan hospital sunday fund (inkomster 1873—1910 1,751,563 pd) och Hospital saturday fund (inkomster 1874—1909 603,180 pd); de båda senare få sina inkomster hufvudsakligen genom kollekter. Antalet allmänna sjukhus (*general hospitals*) är 33 (med 6,555 sängar), hvaribland 13 (4,816 sängar) äro förenade med medicinska skolor, som lyda under Londons universitet; sjukhus uteslutande för barn äro 11 (967 sängar), för kvinnor och barn 1 (90 sängar), för endast kvinnor 6 (239 sängar), förlossningsanstalter 6 (272 sängar) samt 34 sjukhus för speciella sjukdomar (ej smittsamma, med 2,257 sängar).

Undervisningsväsende. Före 1870 fanns ingen offentlig undervisning för de fattige, utan denna upprätthölls uteslutande af enskilda föreningar, af hvilka de viktigaste voro British and foreign school society (1808), The national society (1811) och Ragged schools union (1844). 1870 fick L. en skolöfverstyrelse (*School board*), och offentliga folkskolor började inrättas, i hvilka undervisningen sedan 1891 är kostnadsfri. Från 1904 öfvergick uppsikten öfver skolväsendet till grefskapsrådet (County council), som för denna gren af förvaltningen utser en *Education committee* af 38 medlemmar från rådet självt och 12 valda utom detsamma (äfven kvinnor). Antalet offentliga folkskolor 1905 var 963 med 752,500 inskrifna barn. Utgifterna för folkskolorna stego i staten för 1910—11 till 4,$_{75}$ mill. pd st. och till 972,900 pd st. för den högre undervisningen, till hvilken nu räknas aftonskolor såväl som sekund skolor (allmänna läroverk), seminarier, tekniska sk och tekniska institut. Grefskapsrådet underhå äfven arbetsskolor och förbättringsanstalter båd L. och på landet för vanartade barn, och C korporationen betalar till dylika anstalter, men inga egna skolor. Dessutom finnas många af st erkända och understödda privata skolor, hvaribl de, som egas af de ofvannämnda sällskapen Nati society och British and foreign school society. D privata skolor tillhör omkr. en tredjedel af antalet skolbarn. Särskildt skötes den sekund undervisningen till stor del af privata anstal Jämförliga med våra allmänna läroverk äro 5 off liga skolor (*public schools*), nämligen S:t Paul’s rättad 1509, nu i Hammersmith), Christ’s hosp (”Blue coat school”, 1552, nu i Horsham, Suss Westminster school 1. S:t Peter’s college (15 Merchant tailors school (1561), Dulwich col (1619; fig. 21), hvartill kan läggas Charterh school (1611), som förr låg i Finsbury, men nu flyt till Godalming i Surrey. Till dessa äldre läro sluta sig City of London schools (1835, vid Vict embankment), Mill Hills school och ett 40-tal s grammar schools, äfven de till stor del äldre sti ser. Af högre och speciella läroanstalter märkes f L:s universitet (jfr fig. 27; nu väsentli inrymdt i Imperial institute), upprättadt 1836. var urspr. blott en examensanstalt för meddeland lärdomsgrader (sedan 1875 voro kvinnor lika berättig med män), men reorganiserades 1900, så att det jä pröfning äfven utöfvar lärarverksamhet på det sät att University college (fig. 28) och King’s college bl integrerande delar af detsamma och att de förnär högre läroanstalterna i L. såsom ”skolor” bl medlemmar däraf. Vid många andra institut vi af universitetet särskildt erkända lärare (”recogn teachers”). Ograduerade vid dessa skolor och inst kallas ”internal students”, de andra, som icke dera vid dem, ”external students”. Antalet af 1909—10 nyinskrifna var 4,053, antalet af ”in nal students” vid universitetsskolorna och studera vid andra anstalter med ”recognised teache 4,205. I spetsen för universitetet står såsom hö förvaltande och verkställande myndighet en se bestående af kanslern och ordföranden i convoca (se nedan) samt 54 andra medlemmar, af hvilka utnämnas af ”convocation”, 16 af lärarna vid 6 fakulteterna och återstoden af kronan, grefsk rådet, University och King’s colleges samt åtskil andra korporationer. Inom senaten finnas tre skilda councils: 1) ”academic council”, som hand om organisationen och kontrollen af den hö undervisningen i de olika skolorna och institut 2) ”council for external students” och 3) ”boar promote the extension of university teaching”, som under sig anstalter för lokala föreläsningar samt ex nation och inspektion af sekundärskolor. Den of nämnda ”convocation” består af graduerade, vistats vid universitetet tre år, och af medlemmarn de tre nämnda councils. Den sammanträder tre gå om året och väljer, som nämndt, 16 medlemma senaten samt universitetets representant i parlam tet. Universitetets lärarpersonal består af två k gorier: 1. ”appointed teachers”, som omedel anställas af universitetet och aflönas af dess me samt 2. ”recognised teachers”, lärare vid unive

 Bibliographisches Institut in Leipzig. Till art. London.

ets olika skolor och andra anstalter, vid hvilka un-
r universitetets uppsikt en lärarverksamhet utöfvas,
n af senaten erkännes stå på högskolestudiets höjd.
kulteterna äro 8: teologi, ''arts'' (filosofi, filo-
i, matematik), juridik, musik, medicin, natur-
enskaper, ingenjörvetenskap samt ekonomiska och
itiska ämnen (inklusive handel och industri). —
rarverksamheten delas i två kategorier: 1) den,
n universitetet själf utöfvar, näml. vid University
lege och King's college, hvilka, som nämndt, äro
egrerande delar af detsamma (det sistnämndas teo-
iska afdelning har dock förblifvit en ''school'';
nedan), 2) lärarverksamheten i nedannämnda 28
chools'', som ingå i de olika fakulteterna, samt
911) vid 29 andra institut, s. k. ''recognised tea-
ers''. De nämnda skolorna äro f. n. följande: teol.
delningen af King's college; Hackney college, Hamp-
ad; New college, Hampstead; Baptist college,
gent's park; Wesleyan college, Richmond; The
ndon coll. of divinity, Highbury; East L. coll.;
; Holloway coll., Surrey; Bedford coll. for
men; Westfield coll., Hampstead; Imperial coll.
science and technology, S. Kensington; South
stern agricultural coll., Wye, Kent; de medicinska
ölorna vid University coll. hospital; King's coll.
spital; S:t Bartholomew's hospital; London hospi-
; Guy's hospital; S:t Thomas's hospital; S:t
orge's hospital; Middlesex hospital; S:t Mary's
spital; Charing cross hospital; Westminster hos-
al; London (R. free hospital) school of medicine
women; The L. school of tropical medicine;
ster institute of preventive medicine; R. army
dical coll.; samt L. school of economics and poli-
al science. University college öppnades 1828 och
står af 6 fakulteter (''arts'', juridik, natur-
enskaper, ingenjörvetenskap, medicin och mo-
rna österländska språk). Sedan 1907 har det
llständigt gått upp i universitetet, med undan-
g af dess medicinska fakultet, hvilken såsom
niversity coll. hospital medical school är en
ola i universitetets medicinska fakultet. King's
llege öppnades 1831 för att, då teologiska
udier voro uteslutna från universitetet, särskildt
lgodose dessa. Då universitetet småningom för-
ndlades till en blott pröfningsmyndighet för aka-
miska lärdomsgrader, voro University och King's
lleges universitetets enda läroanstalter. Efter dettas
rganisation blef King's college en af dess
chools'' och ingår sedan 1910 som integrerande del
detsamma, med undantag af dess teologiska af-
lning, som är en school i dess teologiska fakultet.
Jämte de såsom ''schools'' i universitetets fakul-
er ingående nämnda läroanstalterna i L. må föl-
nde nämnas: R. college of physicians of L. (grund-
gdt 1518 af Henrik VIII för att komplettera den
edicinska undervisningen vid Oxford och Cam-
idge) samt R. college of surgeons of England
ldadt af det 1745 inrättade Company of surgeons,
rganiseradt 1800, med ett utmärkt museum),
ilka sedan 1884 ha gemensamma examina i medi-
n och kirurgi; L. school of clinical medicine (in-
ttad 1906), hvilken liksom Dreadnought hospital
h L. school of tropical medicine (se ofvan) tillhör
amen's hospital society och uppehålles genom fri-
lliga bidrag och har som filialer R. Waterloo
spital for children and women, Bethlem R. hospi-
l (grundlagdt 1247) och General lying-in hospital;
R. London ophthalmic hospital (1804); National hospital for the paralysed and epileptic (1859); Queen Charlotte's lying-in hospital och Midwifery training school (1752); Hospital for consumption and diseases of the chest (1841); Hospital for sick children (1852); National dental hospital and college (1861); L. school of dental surgery (1858); School of pharmacy of the pharmaceutical society of Great Britain (1842); R. institute of public health (1886); R. veterinary college (1791); Jew's college (inrättadt 1855 för utbildning af judiska predikanter och lärare); R. college of art (1847); Gresham college, som inrättades 1579 af L:s lord mayor sir Th. Gresham (hvilken för ändamålet testamenterade sitt ''mansion house'', royal exchange l. börsen samt andra fastigheter) och som i början af 1600-talet var medelpunkten för det andliga lifvet i L., men som sedermera genom misshushållning och eldsvådor råkade i förfall och nedsjönk till en obetydlighet (föreläsningsrum och bibliotek finnas nu vid Basinghall street). De flesta af dessa äro af universitetet ''recognised teachers''. Om de fyra rättsskolorna se Inns of court. — Under Board of education lyda följande undervisningsanstalter: Victoria and Albert museum (S. Kensington med filial i Bethnal Green), R. college of science (S. Kensington) och den därmed förenade R. school of mines (som jämte City and guilds technical college nu uppgått i det ofvannämnda Imperial coll. of science and technology), Geological survey of the United kingdom och Museum of practical geology, Solar physics observatory (S. Kensington) samt R. college of art (S. Kensington). Andra framstående vetenskapliga anstalter äro: för *arkitektur* R. institute of british architects (examinerar och utdelar diplom), för *undervisning* College of preceptors (1846; examinerar lärarkandidater, företrädesvis i pedagogik, och meddelar diplom), för *ingenjörvetenskap* School of practical engineering (i Kristallpalatset i Sydenham), för *militärisk utbildning* R. military college och Ordnance college i Woolwich samt R. naval college i Greenwich, i *musik* R. academy of music (Hanover square), R. college of music (S. Kensington), Guildhall school (City, nära Victoria embankment), London college (Gr. Marlborough street), Trinity college (Manchester square), Victoria college (Berners street) och R. college of organists (Bloomsbury).

Museer, konstgallerier, bibliotek, press. I British museum och dess filial British museum of natural history (se d. o.) eger L. en af världens mest berömda samlingar. Nära det sistnämnda ligger i en nybyggnad Victoria and Albert museum (förr S. Kensington museum), med samlingar af taflor och handteckningar (bl. a. Rafaels kartonger), konstföremål af alla slag, mekaniska och vetenskapliga samlingar samt japanska, kinesiska och persiska samlingar och en indisk afdelning jämte naturvetenskapliga och konstvetenskapliga bibliotek samt Dyce and Forster libraries. Nära detsamma ligger ock Imperial institutes (se d. o. med fig.) vackra byggnad, som sedan 1900 äfven innesluter universitetet. Andra museer äro sir John Soane's museum i Lincoln's Inn Fields, midt emot R. college of surgeons, och det redan nämnda geologiska museet (Museum of practical geology), tillhörigt Geological survey vid Jermyn street. Många vetenskapliga sällskap ha biblio-

tek och i några fall samlingar af speciell karaktär, såsom R. college of surgeons, R. architectural society, Society of art och Parkes museum of the Sanitary institute. Bland permanenta konstsamlingar intages främsta platsen af National gallery (fig. 22) vid Trafalgar square, hvilken numera storartade samling (närmare 2,000 taflor) bildades 1824 genom inköp af 38 taflor. Byggnaden uppfördes 1832—38, men har mer än en gång tillbyggts. Ännu yngre (från 1858) är National portrait gallery i en bredvidliggande byggnad från 1895. Under samma ledning som National gallery står det genom sir Henry Tates (d. 1899) frikostighet bildade Tate gallery l. National gallery of british art, som öppnades 1897 (vid Thames nära Vauxhall bridge) och erbjuder en fullständig öfverblick öfver nyare engelsk konst. Wallacesamlingen af taflor och andra konstföremål samt vapen och rustningar i Hertford house testamenterades till nationen af änkan (d. 1897) efter sir Richard Wallace (d. 1890). Dulwich college (stiftadt 1619 under namnet College of God's gift af skådespelaren Edw. Alleyn och reorganiseradt 1882) eger en vacker serie taflor, af holländska och andra skolor, jämte byggnadskapital testamenterade 1811 af målaren sir P. F. Bourgeois. Många märkliga samlingar finnas ock i flera af adelns palats, statens hus, citykompaniernas halls och annorstädes. Intet galleri i L. är uteslutande eller speciellt egnadt åt skulptur. Af periodiska konstutställningar är R. academys märkligast. Den eger rum årligen maj—juli i Burlington house och består hufvudsakligen af målningar, men äfven några teckningar och skulpturverk. Tidigare på året hållas där utställningar af aflidna brittiska konstnärers och gamla mästares i privat ego befintliga arbeten. Gibson- och Diplomagalleriet i samma hus äro permanenta utställningar. I Guildhall hållas specialutställningar tid efter annan. Vid och i närheten af Bond street och Piccadilly, Regent street och Pall Mall finnas många konstgallerier, tillhöriga New England art club, R. society of painters in watercolours, R. institute of painters in watercolours samt andra sällskap och konsthandlare. Genom grefskapsrådet är väl sörjdt för offentliga bibliotek öfverallt i L. (juni 1911 90, hvart och ett med lånbibliotek, referensbibliotek och tidningsrum), och dessa äro ytterst lifligt anlitade både till läsning på stället och för hemlån. Det förvaltar Horniman free museum (naturhistoriska, etnografiska och konstslöjdföremål) vid Forest hill, Lewisham, City corporation handhar Guildhalls vackra museum och bibliotek (såsom "free public library" öppnadt 1873), och flera fria bibliotek underhållas genom donationer och subskriptioner. Utom statens referensbibliotek i British museum och S. Kensington finnas andra dylika bibliotek af speciell karaktär, såsom patentbyråns (103,000 bd) och riksarkivets, India office library samt Statistical societys (50,000 bd) och Sions colleges (fig. 29) bibliotek för teologisk litteratur (110,000 bd). Bland privata lånbibliotek må nämnas London library vid S:t James's square och Mudie's select library. 1903 utkommo i L. icke mindre än 454 tidningar och tidskrifter.

Bland lärda sällskap förtjäna nämnas Royal society (stiftadt som privatsällskap 1645, kungl. stadfästelse 1662; se Akademi, sp. 407), det förnämsta af alla, Royal academy of arts (1768), Chemical society (1841), Geological society of L. (1807), Soc. of antiquaries (1751), R. astronomical soc. (1820 Linnean society (se d. o.), British academy (190 för främjande af moraliska och politiska vetenskaper hvilka alla ha sina lokaler i det 1872 byggda Ne Burlington house vid Piccadilly, R. geographic society (1830; se Geografiska sällskap R. asiatic soc. (1823; se Asiatiska sällskap R. institution of Great Britain (stiftadt 1800, e nande sig hufvudsakligen åt de experimentella vete skaperna), med stort bibliotek, mineralsamling, k miskt och fysiskt laboratorium samt föreläsningsku (till detsamma hör det 1896 bildade Davy-Farad research laboratory till främjande af kemiska och f sikaliska originalforskningar), Zoological society (st tadt 1826), som i norra delen af Regent's park h sedan 1828 en af de vackraste zoologiska trädgård på jorden, R. botanic society (i hvars storarta trädgård i södra delen af Regent's park anställts mängd lyckade försök att acklimatisera exotiska vä ter; jfr fig. 30), Horticultural society (stiftа 1804), som sedan 1903 eger stora frukt- och blo sterträdgårdar i Wisley, Surrey, omkr. 35 km. fr L., och stor utställningshall med föredragssal o bibliotek vid Vincent square, R. society of medici (bildadt 1907 genom förening af 15 äldre med cinska sällskap), med stort bibliotek, samt Iron a steel institute (se d. o.; 1869).

Ingen stad erbjuder en sådan mängd för den stör allmänheten afsedda förädlande nöjen som L., o något motsvarande t. ex. Kristallpalatse i Sydenham (se Sydenham) och Alexandr palatset, strax norr om L., finnes ej annanstäde Det sistnämnda, som byggdes 1875 och 1901 inkö tes af grefskapsrådet och nu lämnar fri entré, ligg på en höjd, Muswell hill, i en 67 har stor park o är byggdt af tegel i form af en parallellogram, so täcker en yta af 3 har, samt utom den stora centra hallen (med 12,000 sittplatser) innehåller teate vinterträdgård, utställningshallar och -gallerier m. Andra populära förlustelseställen äro utställningsk kalerna vid Earl's court, West Brompton, den sto Olympia hall, West Kensington, och vid Shepherd Bush, där en fransk-brittisk utställning hölls 19 och en anglo-japansk 1910. Världsbekant är M dame Tussauds vaxkabinett, Marylebone road, nä Baker street station. Vidare finnas i staden 50 stör och mindre teatrar, af hvilka dock ingen erhåll understöd af staten eller staden (2, Covent garde och Drury lane, erhålla tillståndsbevis af krona 39 af lord chamberlain och 9 af grefskapsradet 48 musiksalonger och varietéteatrar samt 305 kin matografteatrar, skridskobanor samt konsert- o danslokaler (alla med tillståndsbevis af grefskap rådet). De förnämsta af teatrarna äro: His Majesty theatre vid Pall Mall (byggd 1705, ombyggd 1816- 18 och ånyo efter en eldsvåda 1867), Royal italia opera l. Covent-garden-teatern (se d. o. med fig. det nya London opera house vid Kingsway (1911 Drury-lane-teatern (se d. o med fig.), den äldsta alla, Haymarket-teatern (se d. o. med fig.; frå 1705, lustspel och skådespel), Globe-teatern (lus spel) och Strand-teatern (komiska operor, lustsp etc.). Bland salar afsedda för konserter och offen liga möten äro den 1867—71 för 200,000 pd byggd Royal Albert hall (se Kensington o. fig. däri), midt emot Albert memorial vid Hyde park och Queen's hall (fig. 23) vid Langham place, Regen

et, de förnämsta. De mest ansedda klubbarna a vid och omkring Piccadilly och Pall Mall (se n b b och jfr fig. 31 o. 32). Både till veder-kelse och intellektuell utbildning tjänar People's ace i Eastend (se Folkets palats med fig.). m L:s folkmängd i äldre tider föreligga inga ämda siffror. Före den stora pesten (digerdöden) 9 anses staden ha haft minst 90,000 inv. 1377 iknades folkmängden till endast 35,000. En folk-ning i City 1631 gaf till resultat 130,268, och L. med förstäder torde då ha haft 460,000 Oaktadt pesten 1665 och den stora branden 1666 te folkmängden så, att L. vid århundradets slut s ha haft närmare 600,000 inv. Det hade då nit upp Paris, som dittills varit Europas folk-ste stad. 1801, vid den första egentliga census, e hvad som nu motsvarar grefskapet L. och ater L. 959,310 och 1,114,644 inv., 1841: 49,277 och 2,235,344 inv., 1881: 3,830,297 och 66,661 inv., 1901: 4,536,267 och 6,581,402 och 1911 (3 april) 4,522,961 och 7,252,963 Befolkningstillväxten är dock icke någorlunda nt fördelad öfver stadens hela område. L. er-ler tvärt om ett af de märkligaste exemplen på öreteelse, som äfven iakttagits i andra storstäder, ligen att folkmängden aftager i de centrala de-a och ökas i de periferiska. City, som 1801 e 128,129 inv. och ännu 1891 hade 37,702 inv., e 1911 endast 19,657, hvilket innebär en minsk-; på 20 år af nära 48 proc. Men äfven de ughs, som ligga närmast City, ha sedan 1850-t minskats i folkmängd, beroende på, att boning-omändrats till varuhus och andra affärslokaler. 1911 års folkräkning visade det sig, att endast) boroughs, som ligga mest aflägse från centrum, att uppvisa en folkmängdstillväxt. Denna upp-r dock icke minskningen i de centrala delarna, i för hela L. uppstod en folkminskning af 0,3 . från 1901 till 1911. Detta resultat har små-om varit i anryckande: 1871—81 ökades folk-gden med 17,4 proc., 1881—91 med 10,4 proc., 1—1901 med blott 7,3 proc., till dess nu slutligen minskning inträdt. Folkminskningen inom L. mot-as af en ännu större ökning af folkmängden i ommuner, som ligga närmast utanför grefskapet i den s. k. Outer ring. Befolkningen där, som 1 var endast 414,226 pers., steg 1891 till 1,41 inv., 1901 till 2,045 mill., men 1911 till 30,002 inv., hvilket innebär en ökning under de tio åren af 33,5 proc. eller med 684,867 pers., s. med mer än hela befolkningstalet för 40 år n. Sammanräknas folkmängden i det egentliga L. i Outer ring, d. v. s. i hela polisdistriktet L. eller ater L., som det ock kallas, blir slutsumman (1911) 52,963 inv. I Greater L. är alltså folkmängden farande i stigande, om ock med aftagande hastig-ökningen var 1901—11 10,2 proc. — Under år-det 1891—1900 ingingos per 1,000 lefvande 17,9 nskap, inträffade 30,3 födelser (1901—05 28,1) och dödsfall (1909 14,1), hvadan de föddes öfver-t öfver de döde var 10,2. Med afseende på död-eten bland späda barn (under 1 år) har L. att visa betydligt gynnsammare siffror än t. ex. in, nämligen 1841—1901 omkr. 150 % och 9 108%, mot i Berlin under samma tid öfver , tidtals öfver 300 och först efter 1901 under . Af hela befolkningen kommo på 1,000 män 1,118 kvinnor (1911: 1,126), af 1,000 inv. voro 1901 668 födda i L., 260 äro komna från det öfriga England (med Wales), 13 från Skottland, 14 från Irland, 9 från öfriga delar af brittiska riket och 36 från utlandet. Af utlänningarna voro 38,117 ryssar, 27,427 tyskar, 15,420 polacker, 11,264 fransmän, 10,889 italienare o. s. v. Af främmande religions-bekännare finnas omkr. 160,000 katoliker, 550,000 protestantiska dissidenter och 106,550 judar (1903). De öfrige tillhöra statskyrkan eller ha ingen religion. Med hänsyn till förvärfskällor voro 1901 af invånare öfver 10 år gamla 31,57 proc. sysselsatta i industrien, 11,18 proc. i handel eller kommunikations-väsendet, 0,26 proc. i landtbruk och fiske; 10,61 proc. voro tjänare, 5,27 proc. ämbetsmän, militärer eller lärde och 41,11 proc. utan sysselsättning (16,26 proc. män och 62,62 proc. kvinnor), hvilket motsvarar en siffra af 1,478,953 personer.

Industri, handel och sjöfart. L. är företrädesvis en handelsstad, men går i vissa grenar af industrien i spetsen för alla andra städer i England. Dess boktryckerier höra till de största i världen och sysselsatte 1901 37,249 arbetare. Andra viktiga industrigrenar (med antal arbetare 1901) äro möbelsnickeri (35,324), maskintillverkning (53,791), tillverkning af vagnar, velocipeder och motorvagnar (12,169), skeppsbyggeri (3,744), elektricitetsindustri (12,231), bearbetning af ädla metaller och juveler (9,007), skrädderi (64,503), tillverkning af fruntimmerskläder och prydnader (84,187), af linnevaror (32,577), af skor (30,673) och hattar (4,568). Dessutom fabriceras i L. utmärkta musik- och andra instrument, ur, knifvar, sadelmakeri- och lädervaror, kemiska artiklar, handskar, cigarrer, glasvaror etc. Särskild uppmärksamhet förtjäna de stora bryggerierna (3,406 arbetare), hvilka hufvudsakligen producera porter. Inalles arbetade i industrien (1901) 1,136,082 pers. — Bland de anstalter, som tjäna att befordra handeln, intages första platsen af den 1694 inrättade Bank of England (kapital 14,553,000 pd st.), ända till 1834 den enda offentliga banken i landet och fortfarande ensam i besittning af sedel-utgifningsprivilegium. Den är sedan 1788 inhyst i en stor, oregelbunden, fristående envåningsbyggnad i City, vid Cheapside (se fig. 16 och interiören i art. Bank, sp. 863—864). Numera finnas i L. öfver 1,500 privat- och aktiebanker, af hvilka de förnämsta äro deltagare i Clearing-house (se d. o.), Post office court. Midt emot Englands bank ligger den 1839—44 byggda börsen (*Royal exchange*; fig. 16), med en stätlig korintisk portik. I börsen ligga ock "Lloyd's (subscription) rooms" (se Lloyd, sp. 923), medelpunkten för allt, som tillhör rederiaffärer. Dessutom finnas börser för särskilda varuslag, såsom spannmålsbörs, ullbörs, humle- och maltbörs, aktiebörs (*stock exchange*). Det k. myntet (*Royal mint*), byggdt 1805 vid Tower hill, är det enda myntverket i England för tillverkning af guld- och silfvermynt. För handelsomsättningen i själfva staden äro af betydelse de 14 ofantliga saluhallarna, hvilka emellertid äro färre, än man af stadens storlek kunde vänta. Orsaken därtill är, att detaljhandeln nästan fullständigt ligger i händerna på minuthandlarna och kringvandrande krämare (*costermongers*). De förnämsta nu befintliga salutorgen och hallarna äro Smithfield (fig. 33; för kött, fjäderfä, fisk och grönsaker), Billingsgate (för fisk),

båda i City, Coventgarden market (för blommor, frukt och grönsaker), i Westend, den stora kreaturshallen Metropolitan cattle market, vid Copenhagen fields i norra L., samt Leadenhall market (för fågel och villebråd), i City, samt den af baronessan Burdett Coutts uppförda Columbia market, i Bethnal Green, i en af L:s fattigaste trakter (för kött, fisk och grönsaker). Tattersall's, nära Hyde park, är en af de förnämsta marknaderna i England för rid- och vagnshästar och medelpunkten för allt, som rör kappränningar. — L:s *hamn* sträcker sig från Londonbron till Thamesmynningen, men de berömda dockorna börja först nedanför Towerbron, där vid flodtid vattnet stiger 5,8 m., och sträcka sig till Tilbury, midtemot Gravesend. Inalles är vattenytan i dem 261 har och deras kajlängd 44,4 km. Högst upp belägna äro S:t Katharine docks, byggda 1827—28 (10 har); nedanför dem ligga London docks (fig. 35), de viktigaste, öppnade 1805 och omfattande 40,5 har, hvaraf 16,2 har vattenyta, samt omgifna af stora varuhus (mest för tobak och kolonivaror) och vinkällare. Därpå följa — alltjämt på norra stranden — West India docks, tre dockor, öppnade 1802, tillsammans öfver 120 har, Millwall docks från 1868 (94,5 har, hvaraf 14,5 har vattenyta), East India docks, öppnade 1806 (omkr. 12 har), R. Victoria and Albert docks, som öppnades 1856 och ha en areal af 256 har (angående Albert docks se Docka, sp. 602), samt Tilbury docks, öppnade 1886 (238 har), afsedda för oceanångare. På södra flodstranden ligga endast Surrey commercial docks (133,5 har), hufvudsakligen för trävaruhandeln. — Dockorna anlades af olika bolag, som förr administrerade dem efter olika regler, men 31 mars 1909 öfvertogos de jämte hela hamnen af en gemensam styrelse, *The Port of London authority*, som består af 30 ledamöter.

L. är jordens förnämsta hamnstad; bland engelska städer eger dock Liverpool större handelsflotta, och värdet af dess export är större. L:s import öfverstiger nämligen vida exporten, enär L. är företrädesvis en förbrukningsort och ligger aflägset från de stora fabriksdistrikten. Exportvärdet af engelska produkter var 1840: 11,6 mill. pd st., 1880: 52,6 mill. och 1902—05 i medeltal 60,1 mill. pd (1909 af engelska produkter 70 mill. samt af utländska och koloniala 46,9 mill.) samt värdet af importen 1880 141,4, under åren 1902—05 i medeltal 174 mill. pd st. (1909 205,6 mill., 32,9 proc. af konungarikets). L. har nästan monopol på handeln med Ostindien och Kina samt har således blifvit förnämsta nederlagsplatsen för te, kaffe, socker, specerier, indigo, silke och österländska industrialster. I handeln på Medelhafvet och Levanten har det fått en stark medtäflare i Liverpool, men större delen af Östersjöländernas export (trävaror, ull, spannmål, boskap och mejeriprodukter) går till L. 1904—08 inlöpte i medeltal årligen från utlandet 8,985 fartyg om 7,92 mill. ton, från britt. besittningar 1,732 fartyg om 3,11 mill. ton och i kustfart 15,930 fartyg om 6,26 mill. ton och utgingo resp. 7,315 fartyg (6,46 mill. ton), 695 (1,74 mill. ton) och 19,104 (8,17 mill. ton).

Kommunikationer. Järnvägsstationerna ligga antingen i det inre af staden eller äro förenade med detta genom delvis underjordiska banor. Af de 17 hufvudbangårdarna äro i synnerhet de vid Charing cross och vid King's cross storartade. Såsom redan nämnts, finnes ett helt järnvägsnät under s dens yta (*The underground*); dessa linjer kallas v ligen *tubes*. De två största järnvägarna äro Met politan railway (40 km.) och Metropolitan distr railway (nära 40 km.), hvilka ha nära hälf af sina linjer under jorden. Den förra går f Eastend genom City till Paddington och Kensi ton med bibanor i andra riktningar; den nare går likaledes från Eastend till Weste men har sydligare läge; de mötas v. om Ha mersmith station och bilda tillsammans The in circle. Midt emellan dem, i samma riktni går den 1900 öppnade Central London railw (10,3 km.) mellan Banken och Shepherd's Bush, t i medeltal 33 m. under gatunivån liggande paralle tunnlar. En annan bana, Piccadilly railway, bör vid Hammersmith, går genom Piccadilly, passe Holborn och King's cross samt slutar i Finsbu park. Jan. 1911 funnos inom Greater L. 1,0 km. järnvägar, hvaraf 400 km. inom County of hvarjämte 107 km. voro koncessionerade, men ej ö nade. — Ett viktigt kommunikationsmedel är sp vägarna (*tramways*) sedan 1870, numera mestad drifna med elektricitet. Hittills ha sådana icke anläggas i det inre L., utan hufvudsakligen f medlat samfärdseln med stadens yttre delar. I t nel under Kingsway går en elektrisk spårväg (fig. I mars 1910 funnos 640 km. spårvägar, af hvilka g skapsrådet egde 237 km. Omnibus(''bus'')-t fiken är också utomordentligt liflig mellan delar af staden. De gamla hästomnibusarna und trängas alltmer af motoromnibusar. Samma refe eger rum i fråga om droskorna. De för L. karak ristiska droskorna (''cabs''), antingen tvåhjul (''hansoms'') eller fyrhjuliga (''four-wheeler ''clarences''), ersättas med automobiler. Slutli trafikeras Thames af små ångbåtar och färjor. 1909 befordrades inom Greater L. 410 mill. p på lokaljärnvägarna, 687 mill. på spårvägarna 311 mill. med omnibus (endast de största bolage

Förvaltning. Intill midten af 1800-t hade endast City en stadsstyrelse, och utanför fanns knappt någon ordnad lokalförvaltning. I h man då kunnat kalla Greater L. styrdes hvarje samling (*parish*) af de skattdragande invånarna s lade till sockenstämmor (*vestries*), hvilkas myndig närmare fixerades i Vestry act (1831), men som v alldeles isolerade från hvarandra. För att m skilda lokaliteters gemensamma behof hade tid e annan utfärdats lokala förordningar (*local ac* 1855 funnos 250 sådana, tillämpade genom nämnder (*bodies*) med 10,448 tjänstemän. Nä derna voro oansvariga och självvalda eller valda lifstid. Två af dem hade dock myndighet ver hela hufvudstaden (utom City), nämli Sewers body, för renhållning, gatuväsende (inrättad 1848), och en byggnadsnämnd rättad 1844). För att afhjälpa detta kaos ut dades The metropolitan management act (185 Enligt den skulle vestry väljas af skattebetalarn hvarje parish (utom City). Vestries i de 22 stö parishes förklarades vara lokala auktoriteter; de mindre parishes grupperades i 15 distrikt, hvartd under en district board, hvars medlemmar utså af de till distriktet hörande vestries. Dessutom rättades en central Metropolitan board of works, myndighet öfver hela L., äfven City, och hvars m

mar valdes af Common council i City, vestries district boards. Vidare fixerades då för första gen den areal, som hufvudstaden skulle omfatta kommunala ändamål. Denna Board of works hade visst öfverinseende öfver vestries, district boards Sewers board såsom högsta myndighet för afpsledningar och byggnadsväsendet.

Genom Local government act af 1888 ändrades detta, i det att hela L. blef ett administrativt *fskap* med gemensam förvaltning i en mängd frå-. Detta väckte likväl snart missnöje hos de rikare ishes, och 1897 petitionerade Westminster och nsington att få bli egna boroughs enligt gällande nicipal corporation acts. Detta ansågs dock ogör-, men det stadgades genom London government (1899), att grefskapet L. skulle delas i City och metropolitan boroughs med särskilda lokala mynheter vid sidan af grefskapets. Såsom allmän, akteristisk olikhet mellan dessa båda slag af mynheter fasthölls, att alla rättigheter och plikter, fordra likhet i verkställigheten öfver hela sta-, skulle tillhöra grefskapet och dess råd, medan som var af rent lokal natur, skulle tillhöra annämnda metropolitan boroughs' representationer rough councils).

Grefskapet L:s högsta myndighet är grefskapsrådet (*The London county council*), inrättadt genom 88 års act. Rådet består af en ordförande (*chairman*), 19 *aldermen* och 118 *councillors*, tills. 138 s. eller, om ordföranden är en vald councillor r alderman, hvilket förekommit, 137. Councillors as i 58 valkretsar direkt af de skattebetalande 3 år och välja i sin tur aldermen för 6 år, halfva alet hvart tredje år. Båda korporationerna ha ma myndighet. Rådet har alla de uppgifter, som tillkommo Board of works i fråga om gator, och parker, byggnadsväsen, brandväsen etc., are tillsynen öfver sjukvård, fattigvård, den ntliga undervisningen (såväl folkskolor som sekunskolor, tekniska läroanstalter och seminarier), trar och förlustelseställen, slakthus, öfver historta byggnader och monument samt f. ö. allt, som gagna L:s befolkning. Rådet upptar lån äfven utgifter beslutade af metropolitan boroughs. Det drager en mängd af dessa uppgifter till olika la kommittéer, bland hvilka de viktigaste äro nskommittén, utan hvars betänkande rådet icke anslå en utgift af öfver 50 pd, the Asylums mittee, arbetarbostadskommittén, undervisningsmittén, kloakledningskommittén, eldsläckningsmittén och ''highways''-kommittén, som inköpt viktigaste spårvägslinjerna. — I hvarje *metropolitan borough* finnes en *mayor*, *aldermen* och *councillors* t 1 alderman 6 councillors; dock minst 30 och st 60 councillors), hvilka väljas för 3 år. Valvid utseende af councillors ha de, som ega valtill underhuset, men äfven kvinnor (dessa äro k ej valbara); alderman väljes för 6 år af councors och mayorn för 1 år. På *Borough council*, af ofvannämnda personer bestående lokala mynheten, ha de rättigheter öfverflyttats, som förr örde vestries och district boards. — City visserligen en del af grefskapet och väljer omi grefskapsrådet samt är alltså underkastadt myndighet i de frågor, som tillhöra detta, men för öfrigt behållit sin gamla organisation. Citys ssamhälle (*City corporation*) är äldre än den normandiska eröfringen. Det styres af *lord mayor*, *aldermen* och *common councillors*. Lord mayorn, som väljes årligen 9 sept. af aldermen på förslag af Common hall (se nedan), är ex officio ordförande i alla Citysamhällets föreningar och kommittéer, lord lieutenant i City, fredsdomare och Citys representant vid alla högtidliga tillfällen samt åtnjuter i ersättning för den gästfrihet man fordrar af honom 10,000 pd i årlig lön, godtgörelse för extra utgifter samt ämbetsbostad i Mansion house. 8 nov. aflägger den nyvalde lord mayorn ed inför Court of aldermen; följande dag beger han sig i högtidlig procession (*lord mayor's show*) från City till Westminster hall, där han svär kronan trohetsed, hvarefter på aftonen följer en stor festmåltid i Guildhall, som bekostas af honom och de båda sherifferna. Sherifferna väljas af Common hall och tillträda ämbetet samtidigt med lord mayorn. City indelas i 27 *wards*, och för hvarje ward utses årligen 4—16 common councillors af ett *ward-mote*, i hvilket endast borgare (*freemen*) ha säte och stämma. Aldermen utses likaledes af ward-mote, men för lifstid och till ett antal af 26 (en för hvarje ward, utom att för de två wards i Cripplegate utses en gemensam). De bilda *Court of aldermen*, d. v. s. Citys magistrat, och tillsammans med common councillors *Court of common council* (motsvarande ungefär de svenske stadsfullmäktige), som inalles räknar 232 medlemmar med lord mayorn som ordförande. Denna court fördelar sig på 30 kommittéer för handläggning af olika slags ärenden. Ett tredje råd är *Common hall*, som består af lord mayorn, 4 aldermen och samtliga ''livery men'' i Citygillena; den uppsätter två aldermen på förslag till lord mayor, bland hvilka Court of aldermen väljer denne. En betydande roll i förvaltningen spela de 79 Citygillena (*City companies*), af hvilka 76 äro s. k. livery companies (se d. o.). Dessa gillen kvarstå från den tid, då ernående af borgerskap i City var bundet vid medlemskap i ett skrå. Många af dem ha under tidernas lopp samlat stora rikedomar, som de frikostigt använda för välgörande ändamål och särskildt för undervisningen. Enligt en vidlyftig rapport öfver dessa gillen, som 1884 publicerades i 5 delar, beräknades då deras årliga inkomster till 750—800 tusen pd, värdet af deras hallar till omkr. 55,000 pd, af deras skolor och välgörenhetsinrättningar till 18,000 pd, värdet af deras silfver och möbler till 320,000 pd, och den årliga afkastningen från de pastorat, som de ha rätt att bortgifva, till 12,300 pd. Femton af dem ha mer än 10,000 pd i årlig inkomst (för köpmannagillet, mercers, stiger den till 111,000 pd). Deras ''livery'' eller ämbetsdräkt, som formligen antogs på Edvard III:s tid, bäres numera endast af medlemmar i en högre grad, s. k. ''livery men''. Gillenas betydelse har genom senare tiders förändringar på det ekonomiska området mycket reducerats. — För *parlamentsval* är L. deladt i 29 *parliamentary boroughs*, inalles 19 n. om Thames och 10 s. om floden. Som dessa äro äldre än de 1899 upprättade metropolitan boroughs, sammanfalla de icke med dessa. Hvarje borough bildar 1—7 divisions, som hvar och en väljer en parlamentsledamot, utom City, som utser två, så att L. har att utse 61 parlamentsledamöter. — I *kyrkligt* hänseende hör L. n. om Thames till biskopsstiftet London (med 408 församlingar), hvars domkyrka är S:t Paul,

och s. om Thames till det 1904 bildade biskopsstiftet Southwark (med 202 församlingar), hvars katedral är S:t Saviour's church. Två församlingar tillhöra stiftet S:t Albans. Westminster är säte för en romersk-katolsk ärkebiskop och Southwark för en katolsk biskop. Dessutom har ärkebiskopen af Canterbury sitt residens i L. (i *Lambeth palace*, som tillhör hans stift; se Lambeth med fig.).

Rättskipning. De högsta kriminala domstolarna äro Central criminal court och Quarter sessions (med olika kompetens). Den förra inrättades 1834 och residerade förr i Old Bailey vid Newgate, numera i en nybyggnad från 1906 (fig. 18). Den håller 12 sessioner om året. Quarter sessions för grefskapet L. hållas 36 gånger årligen, för kvarteren norr om Thames i Clerkenwell (Finsbury) och för den södra sidan i Newington causeway (Southwark). — City har en särskild domstol under lord mayor och aldermen i Guildhall. Polisdomstolarna äro 14; i City hållas de i Mansion house, när lord mayorn och en alderman sitta som domare, och i Guildhall, när en alderman presiderar. — I civila mål döma 13 county courts och 19 petty sessional courts (en af hvardera i City). — I L. finnas 5 fängelser (Brixton, Holloway, Pentonville, Wandsworth och Wormwood scrubbs).

Finanser. Hela summan af lokala utgifter steg under det finansår, som slutade 31 mars 1907, till något öfver 24,7 mill. pd (10 år förut var den blott 14,8 mill. pd). Denna utgiftssumma fördelades på följande hufvudtitlar: grefskapsrådet 9,5 mill., metropolitan boroughs 5 mill., fattigvården (board of guardians) 3,6 mill., vatten (water board) 2,3 mill., polisen (omfattande 1909: 18,683 man) 1,9 mill., City corporation 1,27 mill., Asylums board 934.000 pd, andra utgifter 187,500 pd. Grefskapets skuld uppgick 31 mars 1908 till 114,2 mill. pd. För räkenskapsåret 1911—12 beräknades grefskapsrådets inkomster och utgifter till 11,831,879 pd, oberäknadt inkomster af och utgifter för affärsföretag (spårvägar, arbetarbostäder m. m.). Af inkomsterna utdebiteras på de skattebetalande 7,06 mill. pd efter en skattesats af 1 sh. $9^3/_4$ d. per pound för undervisningsändamål och 1 sh. $2^3/_4$ d. för andra ändamål i hela grefskapet (City inberäknadt) och dessutom inom grefskapet utanför City $2^1/_4$ d. pr pound. Största utgiftsposten var för undervisning, 5,011,032 pd för folkskolor och likställda läroanstalter samt 1,006,761 pd för högre skolor. Det för kommunalskatt taxerade värdet å fastigheter var 6 april 1911 39.004,436 pd i grefskapet L. och 5,672,277 pd i City samt Inner och Middle Temple. En utdebitering af 1 d. pr pound öfver hela grefskapet ger 186,152 pd.

Egendomsförhållanden i L. Liksom Storbritanniens jord i allmänhet tillhör ett ringa antal jordegare, så innehafvas stora sträckor af L., hela kvarter och stadsdelar, af några få magnater. De fyra förnämste af dem äro viscount Portman samt hertigarna af Bedford, Portland och Westminster. Viscount Portman eger 2,000 hus i den värdefullaste delen af Westend. Hertigen af Portland eger bl. a. hela den gata, hvilken såsom en nordlig förlängning af Regent street under namn af Portland place för till Regent's park. Hertigens af Bedford domäner ligga något östligare; de omfatta omkr. 50 har i Bloomsbury (kvarteret omkring British museum). I Covegarden stå operahuset och saluhallarna på hertige mark, och han uppbär provision på allt hvad d säljes. Men störst äro hertigens af Westminster b sittningar, omfattande öfver 250 har, däribla Westends båda dyraste stadsdelar, Belgravia o Mayfair. J. F.

Historia. Namnet L. (lat. *Londinium*) är keltiskt ursprung, men dess yttersta härledning mycket osäker. Redan före den romerska eröfring af Britannien torde strax ofvanför Thames' my ning ha funnits en jämförelsevis betydande handel plats, som småningom öfverflyglat en äldre såda belägen på den lilla ön Thorney, där handelsväg från Dover passerade det längst ned belägna va stället öfver Thames. L. omtalas af Tacitus (61 Kr.) och bar som romersk koloni äfven namnet *Londinium Augusta*, men fick aldrig rang af municipiu och var icke det romerska Britanniens hufvudsta Det anses på romartiden ha sträckt sig från d nuv. Tower i ö. till Ludgate i v. och från Tham till den kärrtrakt, som sedan kallades Moorfields o Finsbury l. Fensbury. Redan i 1:a årh. e. Kr. v L. en samlingsplats för köpmän från främmande lä der och medelpunkt för en betydande sjöhandel. R marna byggde där ett citadell, och spår af d grundmurar samt af flera stadsmurar från romer tid ha upptäckts vid gräfningar under de senas årtiondena. Det anses sannolikt, att romarna äfv byggde den första bron öfver Thames, men om de ålder och läge ha stridiga åsikter uttalats. Sed de romerska legionerna lämnat England, omtalas 457, då Kents undan angelsaxerna flyende befol ning säges ha sökt skydd där eller satt sig i säke het öfver bron till Thames' södra strand. Däreft omtalas L. i krönikorna ej förr än 604, då ett biskop säte inrättades där. Det var då en af östsachsarn hufvudorter och blef med tiden en allt lifligare ha delsplats, oftast lydande under Mercia. L. plun rades under 800-talet två gånger af danskarna, m Alfred den store dref undan dem (886), återup byggde L:s murar och möjliggjorde för de flykta Londonborna att återvända till sin stad, där de t 912 lydde under Ethelred, alderman öfver Merci De tillfogade därpå (896) danskarna ett kännbart n derlag. Staden erhöll gång på gång vidsträck privilegier af de angelsaxiske konungarna. D brändes 982 af danskarna och utstod 994 en sv belägring af vikingar under Olof Tryggvesson o Sven Tveskägg. L:s invånare stridde tappert m Sven äfven 1009 och 1013 och valde i april 10 efter Ethelreds död Edmund Järnsida till konu samt uthärdade s. å. en svår belägring af danskar under Knut den store. Efter Edmunds död (no s. å.) måste äfven L. hylla Knut, som då blef he Englands herre. Danskar blefvo från denna tid b fasta i L., troligen i Aldwych mellan det egentli L. och Westminster. — Efter den normandiska erö ringen (1066) byggde Vilhelm Eröfraren citadell Tower längst österut i staden för att stadga s välde öfver L. Han gaf L. ett privilegiebref, o 1083 började den gamla S:t Paulskatedralen bygg på den plats, där en troligen redan under 600-tal grundlagd kyrka legat. Henrik I kröntes 1100 London och gaf staden ett utförligt privilegiebre Allt flera kyrkor och kloster byggdes i L., och 11 började den stora stenbron öfver Thames (*Lond*

iåge) anläggas, hvilken refs först i början af 1800-et. Under striderna mellan Johan utan land och ronerna stod L. på de senares sida, och dess gamla ivilegier bekräftades i Magna Charta (1215). L:s ndelsförbindelser voro redan under medeltiden ycket vidsträckta, och i staden bodde många ndriska, italienska och tyska köpmän (de sist-mnde mest från Köln och de nordtyska hansestä-rna). Utvecklingen under medeltiden af L:s kom-nalförvaltning, i spetsen för hvilken sedan 1190-et stod en lord mayor, är svår att i detalj följa. i till- och afsättandet af Englands konungar öfvade ndonborna från Edmund Järnsidas dagar till slutet ''rosornas krig'' (1485) stort inflytande. — In-randet af reformationen medförde en ofantlig för-dring i L:s utseende. Förut upptogos $^2/_3$ af sta-ns område af kyrkor, kloster och hospital, och $^1/_3$ dess befolkning säges ha bestått af munkar och nnor. Nu försvann större delen af dessa byggna-r, och klosterfolket utdrefs (1538). Under Tudor-nastiens välde tillväxte staden snabbt, och redan der kriget med Spanien (1588) kunde den utrusta ,000 man och 38 skepp. Den alltsedan medelti-n lifliga förbindelsen med hansan, öppnandet af ärsförbindelser med Ryssland i senare hälften af 00-talet, bildandet af Ostindiska kompaniet och ett levantiskt kompani samt anläggandet af britti-kolonier i Nord-Amerika bidrogo till utvecklin-af L:s storhet. 1566 lades grundstenen till Bör-palats byggdes i mängd, inne i staden var rdshusens och i förstäder och utkanter teatrarnas tal ganska stort. Under Karl I (1625—49) bör-le den förnäma världens utflyttning från City till stend, och efter restaurationen (1660) blef so-tetslifvets skilsmässa från affärslifvet fullständig. der inbördeskriget stod L. på parlamentets sida. en 1664—66 rasade den stora pesten (''the plaguc L.'') och bortryckte närmare 100.000 människor, kort därefter, 2 sept. 1666, utbröt den stora nden (''the great fire''), som lade $^5/_6$ af staden i a (mer än 13,000 hus). Staden uppbyggdes där-er i förbättrad gestalt, men förblef ytterst oregel-nden. De flesta offentliga byggnaderna voro mycket aklösa, och L. kallas i förra hälften af 1700-talet en fulaste bland städer''. Först mot midten af 00-talet började staden få ett vackrare utseende. många af dess ståtligaste gator och hus här-mma från den tiden. De gamla portarna till City oorgate, Aldersgate, Aldgate, Cripplegate och dgate) nedrefvos 1760—62. Först på 1800-talet, staden växte med jättesteg, insåg man nödvändig-en af gatureglerингar och offrade ofantliga sum-r på stadens förskönande.

Med Englands växande makt och inflytande f L. ofta säte för underhandlingar emellan de ropeiska makterna. Bland sådana diplomatiska för-ndlingar må nämnas: 16 jan. 1756 defensivför-nd emellan England och Preussen mot Österrike Frankrike; 1793 Englands allianstraktater mot nkrike, 4 mars med Hannover, 25 mars med ssland, 10 april med Hessen, 30 aug. med Öster-e, 26 sept. med Portugal; 14 jan. 1809 subsidie-drag med Spanien; 6 juli 1827 fördrag emellan gland, Frankrike och Ryssland, hvarigenom dessa pliktade sig att återställa freden emellan Turkiet grekerna; 3 febr. 1830 konferens emellan väst-kterna och Österrike, då Grekland förklarades självständigt; 1 nov. 1830—15 febr. 1831 konferenser emellan stormakternas och Nederländernas sändebud rörande Belgiens skiljande från Nederländerna; 7 maj 1832 fördrag emellan England, Frankrike, Ryssland och Bajern rörande tronföljden i det nyupprättade konungariket Grekland; 22 april 1834 kvadruppelallians emellan England, Frankrike, Spanien och Portugal för återställandet af lugnet på Pyreneiska halfön; 19 april 1839 definitiv fred emellan Belgien och Nederländerna; 15 juli 1840 fördrag emellan England, Ryssland, Österrike och Preussen om fred emellan Turkiet och Egypten; 13 juli 1841 fördrag emellan stormakterna rörande spärrningen i fredstid af Dardanellerna för främmande krigsfartyg; 10 april 1854 alliansfördrag emellan England och Frankrike; 11 maj 1867 fördrag emellan stormakterna rörande Luxemburgs neutralitet; jan.—mars 1871 konferens af stormakterna, som 13 mars undertecknade ett fördrag, genom hvilket Svarta hafvet förlorade sin i Parisfördraget 1856 erkända neutralitet. Särskild betydelse i den skandinaviska nordens historia ega de konferenser, som 1850, 1852 och 1864 höllos i L. rörande Danmark och den slesvig-holsteinska frågan. (Se om dem Londonprotokollen och Londonkonferensen.) Om den i folkrättens historia betydelsefulla konferens, som dec. 1908—febr. 1909 hölls i L. för reglering af internationellt giltiga bestämmelser om krigskontraband och andra omtvistade frågor i sjökrigsrätten, se Londondeklarationen. L. har ock varit sätet för de flesta i brittiska rikets historia betydelsefulla kolonialkonferenserna, numera kallade rikskonferenser, mellan moderlandets och de självstyrande koloniernas ledande statsmän, liksom äfven för en mängd kongresser af vetenskaplig eller socialpolitisk art. — En världsutställning hölls i L. 1851, och under de senaste årtiondena ha andra stora utställningar där ofta anordnats. (V. S—g.)

Litt. Bland arbeten om L:s topografi, minnesvärda byggnader, folklif o. s. v. märkas: H. B. Wheatley, ''L. past and present'' (3 bd, 1891), W. Besant, ''London'' (1892), ''Westminster'' (1895), ''South L.'' (1899), ''East L.'' (1901) och ''Holborn and Bloomsbury'' (1903), A. Hare, ''Walks in L.'' (7:e uppl. 1901), Walford, ''Greater L.'' (s. å.), Sims, ''Living L.'' (2 bd, 1902—03), Ch. Booth, ''Life and labour of the people in L.'' (1903), Barton, ''Familiar L.'' (1904), Norman, ''L. vanished and vanishing'' (1905), Marshall och Mitton, ''The scenery of L.'' (s. å.), Hueffer, ''The soul of L.'' (s. å.), Cavling, ''London'' (sv. öfv. från danskan, 1905) samt den årligen utkommande ''The L manual''. En ordbok öfver Londonspråket är tysken Baumanns ''Londinismen'' (2:a uppl. 1902). — Om L:s förvaltning se bl. a. Firth, ''Municipal L.'' (1876), J. Hunt, ''L. local government'' (2 bd, 1897), Seager, ''Government of L.'' (1899), Ditchfield, ''The city companies of L.'' (1904), och G. Unwin, ''The gilds and companies of L.'' (1908). — Bland arbeten om L:s historia märkas: Loftie, ''A history of L.'' (2:a uppl., 2 bd, 1884), W. Besant, ''Early L., prehistoric, roman, saxon and norman'' (1908), ''Medieval L.'' (2 bd, 1906), ''L. in the time of the Tudors'' (1904), ''L. in the times of the Stuarts'' (1903) och ''L. in the eighteenth century'' (1902), samt H. B. Wheatley, ''The story of L.'' (1904). V. S—g.

torpska husets äldre gren. De kontraherande makterna erkände i princip den danska monarkiens integritet samt betonade, att inga förändringar genom traktaten inträdt i konungens af Danmark och Tyska förbundets rättigheter och förpliktelser rörande Holstein och Lauenburg enligt 1815 års förbundsakt och gällande förbundsrätt. V. S—g.

London quarterly review [la'ndən kwå'təli rivjö'], The, wesleyansk tidskrift, som uppsattes 1853 och utges från "Wesleyan methodist bookroom", London.

London school of economics and political science [la'ndən skö'l öv ikənå'miks ənd pəli'tikl sāi'əns]. Se Handelshögskolor, sp. 1331.

London stone [la'ndən stå'n]. Se London, sp. 1053.

Londontraktaten. Se Londonprotokollen.

Londres [lå'dr], franskt namn på London. — Londrès [lådrä's], fr., namn på en sorts havannacigarrer.

long., förkortning för longitud.

Long, socken i Skaraborgs län, Barne härad. 1,681 har. 585 inv. (1910). Annex till Levene, Skara stift, Barne kontrakt

Long, egendom. Se Lång.

Long [lå'ŋ], George, engelsk filolog, f. 1800, d. 1879, var 1824 professor i klassiska språk vid Virginias universitet, 1828—31 professor i grekiska och 1842—46 i latin vid University college i London, föreläste 1846—49 juridik vid Middle temple och 1849—71 klassiska språk vid Brighton college. Han redigerade 1833—46 29 bd af "Penny cyclopædia" samt författade *The civil wars of Rome* (1844—48, efter Plutarchos), *History of France and its revolutions* (1850) och *Decline of the roman republic* (5 bd, 1864—74). Dessutom utgaf han "Bibliotheca classica" (sedan 1851), editioner af antika författare m. m. L. var för sina landsmän en auktoritet i klassisk filologi.

Long, G. W. de. Se De Long.

Long [lå'ŋ], Walter Hume, engelsk politiker, f. 13 juli 1854 i Bath, är sedan 1880 (konservativ) medlem af underhuset, där han representerat 6 olika valkretsar. Han var 1886—92 i Salisburys andra ministär understatssekreterare i Local government board och sedan i Salisburys tredje ministär först jordbruksminister (1895—1906), därefter president för Local government board (1900—02), hvilken post han i Balfours ministär behöll till mars 1905, då han blef minister för Irland. L. afgick med Balfour i dec. s. å. och har sedan intagit en af de främsta platserna bland den unionistiska oppositionens ledande män; han var bl. a. påtänkt till dess ledare efter Balfours tillbakaträdande (nov. 1911), men lämnade då rum för Bonar Law. L. har många år representerat irländska unionistkretsar och är en af home-rule-politikens ifrigaste motståndare. V. S—g.

Longa (lat., "den långa"), *mus.*, i mensuralmusiken den näst maxima största notvalören. Om denna och tecknet därför se Mensuralmusik. A. L.*

Long beards [lå'ŋ-bīədš], eng. Se Bartmännchen.

Longberg, K. S. Se Longomontanus.

Longberg, Johan Olsson, riksdagsman, f. i febr. 1781 i Borås, d. 27 juli 1839 i Strömstad, valdes i egenskap af hemmansegare inom Gästriland (i Sörby, Årsunda socken) till fullmäktig nämnda provins i bondeståndet vid 1810 års urt riksdag och innehade sedermera till sin död sa förtroende vid alla följande riksdagar. Vid 1 års riksdag var han led. af statsutskottet, satt 1815 i bevillningsutskottet samt det särskilda utskott, som skulle "föreslå medlen till stadgande af rikets penningeverk och hämmande af den tilltagande lyxen", och tillhörde vid riksdagarna 1817—18 och 1823 konstitutionsutskottet samt sistnämnda år äfven hemliga utskottet. Från 1812 till sin död var L. fullmäktig i Rikets ständers bank. Vid 1812 års r dag gjorde sig L. bemärkt genom sitt motst mot den s. k. indragningsmaktens införande. Å närmast följande riksdagarna förfäktade han i sitt ståndssärskilda förmenta intressen; bl. a. gaf han 1817 ett vidlyftigt memorial om skjutsvä dets ordnande på ett för allmogen mindre betunga sätt. Den vid riksdagen 1817—18 framträda och 1823 fullt utbildade liberala oppositione bondeståndet fick i L. sin mest betydande förkä näst Anders Danielsson och Nils Månsson i Sku arp; särskildt yttrade sig L. vid 1823 års riks varmt för närings- och handelsfriheten. Men se början af 1828—30 års riksdag återfanns han vidare bland oppositionens män; han hade fått si annan uppgift genom att utnämnas till bondestån talman, en förtroendepost, som han med berömm beklädde äfven vid riksdagen 1834—35. Han sedan 1836 led. af Landtbruksakad. (V.

Long branch [lå'ŋ-brānʃ], stad och bador nordamerikanska staten New Jersey, vid Atlant hafvet, sedan 1874 förenad med New York med järnväg. 12,525 inv. (1906). Badorten bes under säsongen af omkr. 50,000 sommargäster, r från New York och Philadelphia, och har s parker och promenader samt många hotell vackra villor. I en af dessa dog Garfield 1881, en minnesvård restes åt honom 1900 i Ocean p 4,5 km. v. om L. ligger Monmouth pa en af de förnämsta amerikanska kapplöpni banorna, med tribuner för 10,000 pers. (J. F.

Longchamp [låʃā'], oriktigt Longcham fordom ett nunnekloster s. v. om Paris, eme Seine och Boulogneskogen, stiftadt 1261 af Isabe Ludvig IX:s syster. Klostret kallades Abba de l'humilité de Notre Dame och berömdt för de kyrkokonserter, som man där anstaltade särskildt under påskveckan, då Paris' värld strömmade dit ut. Då minsta antalet rum i kyrkan, kom man småningom att betra promenaden till L. som festens hufvudsak, och blef följden, att, ehuru konserterna för länge se upphört och kyrkan rifvits, promenaderna till under påskveckan åter upptogos under första sardömet (1804—14) och ännu fortfara. Bred lämningarna af det forna klostret, som upphä under revolutionen, ligger sedan 1857 "Hip

rome de L.", den förnämsta kapplöpningsbanan i 'aris' omgifningar. (J. F. N.)

Long Eaton [lå'ŋ ī'tn], stad i engelska grefsk. Derby, 16 km. s. ö. om staden Derby. 13,045 iv. (1901). Spetsfabrikation och järnvägsverkäder. J. F. N.

Longe petitum, lat., långsökt.

Longēra [uttalas äfven lånʃēra; af fr. *longe*, lina], *ridk.*, låta en häst löpa i lina (se fig.). Man använder löpning i lina dels vid hästens sadeltämjning och dressyr, dels för att ge erforderlig rörelse åt hästar, som af en eller annan anledning ej böra ridas, dels vid ryttarens utbildning i s. k. balansridning och voltige. Hästens löpande i lina skall ske med stor omtanke, på det att hans ben och ledgångar ej däraf må taga skada. B. C—m.

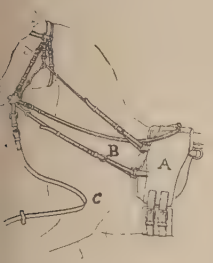

löpgjord, *B* löptyglar, *C* löplina.

Longfellow [lå'ŋfelåu], Henry Wadsworth, ordamerikansk skald, f. 27 febr. 1807 i Portnd, Maine, d. 24 mars 1882 i Cambridge nära oston, härstammade från engelska utvandrare under 1600-talet. Redan i ynglingaåren skref han naturskildrande lyrik, som fäste nationens förhoppningar vid honom. Efter aflagd bachelorexamen (1825) vid Bowdoinuniversitetet i Brunswick mottog han 1826, endast 19 år gammal, kallelse till den nyinrättade professuren i moderna språk vid samma läroanstalt, med villkor att för sin utldning tillbringa några år i Europa. Han gjorde i en fruktbringande studieresa på 3½ år i Frankke, Spanien, Italien, Tyskland, Holland och Engnd. Intrycken från dessa länder och den därstäes härskande tidsbildningen göto öfver L:s uppfattng af lifvet och naturen en viss romantisk färg, m aldrig fullständigt bleknade bort för det amekanska nutidslifvets skarpa dagsljus. Hans prosabete *Outre-mer* (1833—35) innehöll skisser och udiefrukter från nämnda resa. 1835 utnämndes till Ticknors efterträdare som professor i moerna språk vid Harvard-universitetet i Cambridge ära Boston. Han for då ånyo på 15 månader till uropa, närmast för att sätta sig in i de skandinaska litteraturerna. (Under sin vistelse i Rom 1828 ade L. knutit bekantskap med svenske skalden K. . Nicander, och sommaren 1835 besökte han Svege. Bref från L. till Nicander under vistelsen i om och i Stockholm finnas i K. biblioteket.) Den 39 utkomna diktsamlingen *Voices of the night* rebådade hans storhet som lyriker. *Hyperion* å.; svensk öfv. 1853), en tysk-sentimental och

estetiserande roman, slog an ofantligt. Bland *Ballads and other poems* (1842) förekom bl. a. en öfversättning af Tegnérs "Nattvardsbarnen", med inledande bilder ur svenska allmogens lif. 1842 följde de varmhjärtade *Poems on slavery*. Dramat *The spanish student* (1843) är liksom L:s senare arbeten inom denna diktart otillräckligt i motiveringen och ej lämpadt efter skådebanans kraf. I *The poets and poetry of Europe* (1845; ny uppl. 1871) sammanförde L. en stor mängd öfversättningar från de germanska och romanska ländernas skalder och fogade därtill en litterär-historisk ram; denna är öfverflyttad till svenska ("Språken, skaldekonsten och skalderne i Europa", 1859). Samlingen *The belfry of Bruges and other poems* (1846) hade att uppvisa flera poem af hög rang. 1847 utkom L:s kanske yppersta verk, *Evangeline, a tale of Acadie* ("Evangelina: en saga om kärlek i Acadien", 1854, öfv. af A. Lysander; nya öfv. af Hj. Edgren 1875 och af R. Törnebladh 1901), ett litet, rörande epos, klassiskt skönt i skildringen af såväl människovärld som naturen (om sannolikheten af Tegnérs inflytande på denna dikt se en uppsats af E. Thostenberg i "Poet-lore", XIX, 1908). Med denna dikt skaffade L. hexametern burskap i engelsk litteratur. Romanen *Kavanagh* (1849) bjöd på fridsamma taflor af amerikanskt bylif. I diktsamlingen *The seaside and the fireside* (1850) framstod *The building of the ship*, ett inspireradt motstycke till Schillers "Lied von der glocke". Det stora, på knittelvers och fria rytmer skrifna dramat *The golden legend* (1851; diktens grundval är Hartmann von Aues mästerverk "Der arme Heinrich") ger en mångsidig bild af medeltidslifvet. 1854 frånträdde L. sin professur, hvilken öfvertogs af skalden Lowell, men fortfor att bo i Cambridge, i ett landthus, som hade innehafts af Washington. En ny frukt af L:s mognade skaldskap blef *The song of Hiawatha* (1855; 30 uppl. inom ½ år; "Hiawatha", öfv. af A. G. Vestberg, 1856), en "indiansk edda", byggd på egendomliga sägner, hvilka H. Schoolcraft upptecknat från indianers mun. Väl har L. lånat "Hiawathas" form från de finska runorna i "Kalevala", men hans verk är dock i utförandet verkligt originellt, med genuint amerikansk prägel och af stort poetiskt värde, icke minst genom den osökt framträdande känslan af förtroligt samlif med naturen. *The courtship of Miles Standish* (1858; sv. öfv. af Hj. Edgren), ett tjusande litet epos på hexameter, spelar liksom "Evangeline" i kolonisationens dagar, men är hållet i fint humoristisk ton. S. å. utkommo dikterna *Birds of passage* (1:a gruppen, till hvilken sedermera kommo 4 andra). 1861 drabbades skalden af en sorg, som kom honom att hastigt åldras, i det att hans andra hustru brändes till döds, då eld fattat i hennes dräkt. Efter några år gaf han ett nytt prof på sitt mångsidiga mästerskap som poetisk berättare, med *Tales of a wayside inn* (1863, afslutning 1873), hans längsta diktverk, innehållande 22 sinsemellan oberoende poem, sammanhållna af inledning och mellanspel, efter ungefär samma idé som i Chaucers "Canterbury tales". Den längsta berättelsen, *The saga of king Olaf* (Olof Tryggvesson), i många sånger, framföres af en norsk violinspelare. 1866 utgaf L. diktsamlingen *Flower-de-luce*, 1867—70 en utmärkt öfversättning af sin älsklingsskald Dantes "Commedia divina" och 1868 de två sorge-

spelen *New England tragedies*. På ett besök i Europa 1868—69 emottogs han med stora hedersbetygelser. (Bl. a. blef han då i England hedersdoktor vid universiteten i Cambridge och Oxford.) Ytterligare dramatiska arbeten voro *The divine tragedy* (1871, en föga märklig behandling af Kristi historia) och *Judas Maccabæus* (1872). Under de följande 10 åren, de sista af sin lefnad, utsände L. flera samlingar af dikter, bland hvilka många, icke minst sonetterna, i afseende på upphöjd känsla och genomskinligt skön form nästan öfverträffa allt hvad han förut frambragt. Här må nämnas *The masque of Pandora* (1875, i dramatisk form), *Morituri salutamus* (s. å., till de forne studentkamraterna), *Kéramos* (1878), *Ultima Thule* (1880) och den högtidliga dikten *Hermes trismegistus* (1882). L:s byst restes 1884 i "Poets' corner" i Westminster abbey. En staty öfver honom, modellerad af Franklin Simmons, restes 1888 i Portland. Den bästa uppl. af hans arbeten är "Riverside edition" i 11 bd. 1886—90. Hans biografi skrefs af hans broder Samuel L., med bifogade utdrag af hans dagböcker och bref (2 bd, 1886; ny, tillökad upplaga i 3 bd 1891), samt af Higginson i "American men of letters" (1902) m. fl. På svenska har vidare Hj. Edgren öfversatt en större samling "Valda dikter" af L. (1892). Om L:s förhållande till de skandinaviska litteraturerna se en uppsats af A. Johnson i "Valkyrian" (maj 1907, New York).

L:s hälsofulla och fint anlagda personlighet företedde en förening af alla en mans dygder, en verklig mönsterbild af ädel humanitet. Sällspordt renhjärtad och kärleksfull, lefde han i fullaste samklang med de läror hans diktning förkunnar. "Hans lif var det största af hans poem." — Som skald saknade L. kraftig, nyskapande ursprunglighet. Af det specifikt amerikanska blef han icke någon kärnfull tolkare, och den moderna psykologiska och analyserande diktningen låg ej för hans väsen. Han bröt sig ej fram på obanade stigar, upptäckte icke några förut ej afslöjade hemligheter i naturen eller människosjälen. Men bägge områdenas välbekanta företeelser framstå genom hans vidrörande i förklaradt ljus. Han lär oss älska det goda och sköna bättre än förr. Ur sin starka förnimmelse af den andliga världens realitet hämtar han etiska grundsatser, som han ofta helt omedelbart utsäger, utan att dock förefalla didaktisk. I religiöst hänseende hyllade han en allmänlig kristendom, fri från dogmväsen och sekterism, samt ifrade för oinskränkt fördragsamhet. En väsentligen religiös, hymnartad stämning, i hvilken lefnadsmod blandas med resignation, hvilar öfver hans skaldskap och har nog sin del i dettas vidsträckta popularitet. Jämte hemmets och barnavärldens ljufhet besjunger han helst uppoffrande handlingar och hjältedåd ur sägnen eller historien. Han trifs väl bland europeiska kontinentens naturscenerier och dess ålderdomliga städer. I balladen är han förträfflig. Hans diktning har formella förtjänster af framstående art. Bilderna äro osökta, originella, mycket behagfulla, om ock stundom något oegentliga, versen spänstig och full af välljud, språket konstnärligt genombildadt och städse kristallklart i uttrycken. Som poetisk öfversättare till engelskan har L. knappast sin like. I kraft af sin diktnings universalitet vardt han en viktig kulturförmedlare mellan Amerika och Europa. Hans arbeten ega en ofantlig spridning. I Amerika finnas de i de ringast hem, i England såldes de länge i flera exemplar år ligen än någon annan skalds. E. F—

Longford [lå'ŋfəd]. 1. Nordvästligaste grefska pet i irländska prov. Leinster, ett af de minst på ön, har en areal af 1,090 kvkm. med 43,79 inv. (1911). Södra delen är ett slättland, vattnad af floderna Shannon och Inny samt Lough Ree; norr delen, omkring floden Camlin, är lågbergig. Omk 28 proc. af arealen äro odlad mark. Boskapsskötse är hufvudnäring. — 2. Hufvudstad i nämnda gref skap, vid Camlin, järnvägen till Dublin samt e gren af Royal canal. 3,747 inv. (1901). Vacke katolsk katedral (för biskopsstiftet Ardagh), bygg 1840—93. 1o. 2. (J. F. N

Longhand [lå'ŋhänd], eng., den vanliga engelsk skrifstilen i motsats till shorthand [ʃå'thänd] den stenografiska stilen.

Longhena [långe'na], Baldassare, italiens arkitekt, f. i början af 1600-talet i Venezia, d där 1682, byggde i sin födelsestad den berömd kyrkan *S. Maria della Salute* (1631—87), so bildar en åttkant, med fasader åt alla sidor oc krönt af två kupoler, en större och bakom denna e mindre, hvilka omges af oerhörda voluter. De bildar den präktigaste dekoration fram åt Can grande, under det att det inre är underordnadt oc baksidan obetydlig. L. utförde äfven ett par s senrenässansens yppersta palats i Venezia, näm ligen *Palazzo Pesaro* (1679) och *Pal. Rezzonic* (1680). C. R. N.

Longhi [lå'ŋgi]. 1. Luca L., italiensk målar af Bolognaskolan, f. 1507 i Ravenna, d. 158 arbetade mest i sin fädernestad, där arbeten finn af honom i flera kyrkor, utmärkande sig för de ålderdomliga uppfattning, som tillhörde Francia Bologna, men med ett uttryck af vek fromhet. Har bästa arbete är *Bröllopet i Kana* i camaldulenserna refektorium, måladt 1563 med biträde af hans dotte och sonen Francesco. — 2. Pietro L., italiens målare af venezianska skolan, f. 1702, d. 176 sysselsatte sig med genremåleri. Akademien i Ve nezia eger af honom en rad af bilder ur tide förnäma lif, kalla, men fint satiriserande, t. e framställningen af en förnäm dams toalett. — Giuseppe L., italiensk kopparstickare, f. 176 i Monza, d. 1831 i Milano, studerade i Milano oc Rom, där han stod på vänskaplig fot med Rapha Morghen. 1798 blef han professor i Milano och u bildade flera lärjungar samt arbetade flitigt i s konst. Han gjorde studier efter Rembrandt, Correggi Michelangelo och Rafael, hvars "Sposalizio" ans vara hans bästa framställning. 1—3. (A. L. R

Longico'rnia, *zool.* Se Långhorninga och Cerambycidæ.

Longimetri (af lat. *lo'ngus*, lång, och grek *metrē'n*, mäta), *mat.*, kallas stundom den d af geometrien, som behandlar linjer och deras ege skaper, äfvensom sättet att mäta deras längd, ti skillnad från planimetrien och stereometrien, hvilk sysselsätta sig med ytor och solida figurer. (I. F

Longinos (*Λογγῖνος*, lat. *Longīnus*, med förnamn Cassius), forngrekisk filosof och retor, f. omk 213 e. Kr. i Aten (enligt annan uppgift i Emesa Syrien), idkade dels i Aten och Alexandria, dels u der vidsträckta resor omfattande studier och into en ansedd ställning bland de nyplatonske filosofern

ns lärdomsrykte förskaffade honom kallelse till
n snillrika och högt bildade drottning Zenobia
Palmyra, hvilken tog honom till sin rådgifvare.
eggade henne till krig mot romarna och blef till
aff därför efter Palmyras fall afrättad på kejsar
relianus' befallning (273 e. Kr.). Af L:s många
ifter återstå endast fragment. En under hans
mn befintlig skrift, *Peri' hy'psus* (Om den sublima
en), härrör efter all sannolikhet från en annan
fattare och från en ej obetydligt äldre tid. Bästa
plagor af Jahn och Vahlen (1867 och 1887);
nsk öfv. (de 27 första kapitlen) af Janzon (disp.
94). Jfr Spongberg, ''De commentario Dionysii
ssii Longini *περὶ ὕψους* expositio'' (disp. 1833
35). A. M. A.

Longinus, medeltida legendfigur. Se Graal,
59.

Longinus, Flavius L., prefekt öfver den grekis
kejsarens besittningar i Italien på 500-talet.
n efterträdde Narses 568, sökte hejda langobarnas infall i Italien och lät lönnmörda konung Al-
n 572.

Longinus, polsk historieskrifvare. Se Dlugosz.

Longipe'nnes, *zool.* Se Långvingade simglar.

Long island [lå'ŋ-ailənd]. 1. Förenta staternas Nord-Amerika största ö, ligger i Atlantiska haf s. om Connecticut, från hvars kust den skiljes nom det tämligen grunda (högst 50 m. djupa) ong island sound (185 km. långt, högst —40 km. bredt), och ö. om staten New York, hvilken den hör. Ön är 190 km. lång i s. v. n. ö., men i allmänhet endast 20—35 km. bred n har en areal af 4,356 kvkm. 1,718,056 inv. 905), hvaraf 1,358,686 i Brooklyn. Ön består till rsta delen af glaciala bildningar och genomdrages in längdriktning af en bergskedja, som växlar i jd mellan 50 och 117 m. Söder om denna utbrer sig en nästan jämn slätt af omkr. 20 m. höjd, n vattnas af ett stort antal jämnlöpande grunda ttendrag. Längs en stor del af södra kusten sträcr sig en rad laguner, skilda från hafvet genom ala landtungor. Norra sidan är mera kuperad, och ıpa fjorddalar sträcka sig ned till Long island nd samt bilda utmärkta hamnar. I östra ändan kjuter den stora Peconic bay. En stor del af ön ännu bevuxen med skog, barrträd samt ek, hicry och valnöt. Till följd af hafvets närhet har svala somrar och milda vintrar (medeltemperaen för juli är 20—21° C. på östra ändan och dra kusten, mot 23° på västra ändan och i New rk), och skillnaden mellan vinter- och sommarnperaturen är mindre än på de flesta andra platinom unionen, liksom ock fuktigheten i aug. och ot. är mindre än på något annat ställe af unions östkust. Några större landtegendomar finnas reträdesvis på norra sidan), men ön antager alltr karaktären af ett förstadssamhälle. Utom på ney island, vid Far Rockaway, Long beach och Shelter island finnas få stora hotell; sommarbekningen bor i privata hus. Några landställen äro ra gods med djurgårdar och fiskdammar och rbara slott. Den af millionären A. T. Stewart lagda Garden city är ett mönstersamhälle, där ewarts personal och andra kunna för billigt pris affa sig egna bekväma och trefliga hem. Västra djedelen (Brooklyn och Queens boroughs), förr Kings county och västra hälften af Queens county, ingår sedan 1898 i ''the greater New York''; den östra delen utgör Suffolk county. Öfver den västra smalare delen af Long island sound, det s. k. East river (se d. o.), gå två väldiga broar, East river-bron och Williamsburgh-bron. — Ön koloniserades af såväl engelsmän som holländare (ännu i slutet af 1800-talet var holländskan umgängesspråket i West Sayville) och blef 1674 en del af den brittiska kolonien New York. — På det nuv. Brooklyns mark tillfogades Washington 27 aug. 1776 ett nederlag, hvarvid han förlorade 1,600 dödade och fångna samt 30 kanoner, men lyckades draga sig tillbaka öfver East river. — 2. (Yuma) En af Bahama-öarna, 110 km. lång, 4—5 km. bred, 337 kvkm. 3,562 inv. (1901). Export af svamp, sköldpaddor, fisk och boskap. 1 o. 2. (J. F. N.)

Long island city [lå'ŋ-ailənd si'ti], förr egen stad i nordamerikanska staten New York, ligger på västra ändan af Long island, vid East river, midt emot New York, samt skiljes från det i s. belägna Brooklyn af Newtown creek. Stora magasin för petroleumupplag samt flera industriella verk, såsom granithuggerier, kemiska fabriker och maskinverkstäder. L., som blef stad 1870, hade 1900 48,272 inv., men är fr. o. m. 1898 jämte Brooklyn m. fl. samhällen inkorporeradt i ''the greater New York''. J. F. N.

Long island sound [lå'ŋ-ailənd saũ'nd]. Se Long island.

Longitud (lat. *longitūdo*), längd. Se Astronomiska koordinater, Jorden, sp. 128, och Längd. — Adj. longitudinäl.

Longitudbyrån. Se Bureau des longitudes.

Longitudinälgördel. Se Gördelbåge.

Longitudinälskärmaskin. Se Appretera, sp. 1250—51.

Longitudinälsvängningar, *mus.*, kallas luftsvängningarna i orgelpipor och blåsinstrument (dessa vibrationer röra sig fram och tillbaka i pipans eller instrumentets längdriktning), äfvensom strängars svängningar, då de strykas i längdriktningen. Vanligen strykas eller anslås dock strängar på tvären, och då uppstå transversalsvängningar. A. L.*

Longjumeau [lå[ymå], stad i franska dep. Seine-et-Oise, 16 km. n. v. om Corbeil. 2,168 inv. (1901). Genom freds slutet i L. 23 mars 1568 slutades det andra hugenottkriget.

Longman [lå'ŋmən], engelsk bokhandlarfamilj. 1. Thomas L., f. 1699, d. 1755, grundlade 1725 i London, i förening med sin forne principal, J. Osborn, en bokförlagsaffär, som ännu består under firman Longmans, Green & C:o och i hvilken L:s efterkommande äro delegare. E. Chambers' ''Cyclopædia'' och S. Johnsons ''Dictionary of the english language'' utgåfvos på detta förlag. — 2. Thomas Norton L., f. 1771, d. 1842, den föregåendes brorsons son, utvidgade affären till storartade dimensioner och förlade bl. a. arbeten af Scott, Moore, Macaulay m. fl. framstående författare, A. Rees' omarbetning af E. Chambers' ''Cyclopædia'' samt Lardners ''Cabinet Cyclopædia'' (134 bd, 1830—44).

Longman's magazine [lå'ŋmənz mägəsi'n]. Se Fraser's magazine.

Longmynd-etagen [lå′ŋmind-etā∫en], *geol.*, äldsta delen af det kambriska systemet i England, känd särskildt från Longmynd i Shropshire.

Longnon [lånjå′], Auguste Honoré, fransk historiker, f. 1844, var till 1869 skomakare, anställdes 1870 vid nationalarkivet, blef 1879 lärare i fransk historisk geografi vid École des hautes études och 1892 professor i samma ämne vid Collège de France. Sedan 1886 är han led. af Institutet. L. har utgifvit bl. a. *Géographie de la Gaule au VI:e siècle* (1878), *Atlas historique de la France, depuis César jusqu'à nos jours* (1884—89), F. Villons ”Oeuvres complètes” (1892, med biografi) och ”Documents relatifs au comté de Champagne et de Brie, 1172—1360” (2 bd, 1901—04).

Longoba′rder. Se Langobarder.

Longomontānus (Longberg), Kristian Sörensen, dansk astronom, Tyko Brahes namnkunnigaste lärjunge, f. 4 okt. 1562 i byn Longberg i Jylland, d. 8 okt. 1647, blef student 1588 och rekommenderades af sina lärare hos Tyko Brahe. 1589—97 var han dennes medhjälpare på Hven, följde honom till Böhmen och fortfor att deltaga i hans arbeten ända till hans död (1601). Ehuru kejsar Rudolf II erbjöd honom Brahes plats, återvände L. till Danmark samt blef rektor i Viborg 1603 och professor vid Köpenhamns universitet 1605. Som författare uppträdde han först 1609. Utom åtskilliga disputationer offentliggjorde han flera större skrifter, af hvilka åtskilliga af stor vikt, bl. a. *Cyclometria ex lunulis reciproce demonstrata* (1612) samt i synnerhet *Astronomia danica* (1622; 3:e uppl. 1663), som var den första bearbetningen af Tyko Brahes observationer och länge stod i högt anseende, ehuru L. liksom sin lärare höll fast vid det ptolemaiska systemet och således var motståndare till Kepler och hans ”lagar”. Under L:s tillsyn inrättades observatoriet i Rundetaarn, hvilket han beskref i *Introductio in theatrum astronomicum havniense* (1639). C. R. (B—d.)

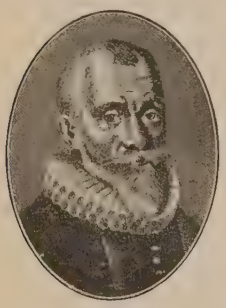

Lo′ngos (grek. *Λόγγος*, lat. *Longus*), forngrekisk romanförfattare, måhända i 3:e årh. e. Kr. Vi ega af honom en herderoman (*Poimenika′*, lat. *Pastoralia*), skildrande Dafnis' och Chloës kärlek, hvilken till såväl komposition som stil är att räkna som det bästa forntida alstret inom denna diktart och äfven tjänat till mönster för åtskilliga nyare författare, bl. a. Honoré d'Urfé, Montemayor, Tasso och Gessner. Bästa upplaga af Hercher i samlingen ”Erotici scriptores græci” (1858); senare uppl. af Kiefer 1904 och Lowe 1908. Se E. Rohde, ”Der griechische roman” (1900). A. M. A.

Lo′ngo sed pro′ximus interva′llo (lat., ”närmast, men på långt afstånd”). Uttrycket, som förekommer i Vergilius' Eneid (V, 320), har öfvergått till ordspråk och betecknar en person, som sträfvar till samma mål som en viss föregångare men ej på vida vägar lyckas uppnå hans duglighet och ryktbarhet.

Longpérier [låperié], Henri Adrien Prévost de, fransk arkeolog, f. 1816, d. 1882, anställdes 1835 i Paris vid k. bibliotekets myntkabinett och 1848 som konservator vid museerna Louvre samt blef 1854 medlem af Franska institutet. L. offentliggjorde en mängd viktiga uppsatser i ”Revue de numismatique” och ”L'athénæum français”, i hvilka tidskrifters uppsättande han tagit del. Dessutom utgaf han arbeten om sasanidernas och arsacidernas mynt (1840 och 1854), *Le musée Napoléon III* (29 hftn, 1864—74, med planscher) m. m. Han var den förste, som lyckades uttolka ett assyriskt konunganamn i kilskrift (namnet Sargon, 1847). L:s skrifter utgåfvos samlade i 6 bd, 1882—84. (D. M.)

Longridge [lå′ŋridj], by i engelska grefsk. Lancaster, 10 km. n. ö. om Preston. 4,300 inv. (1901). Stenbrott och bomullsindustri. J. F. N.

Longships [lå′ŋ∫ips], fyr. Se Landsend.

Longstreet [lå′ŋstrit], James, sydstatsgeneral under nordamerikanska inbördeskriget, f. 8 jan. 1821 i Syd-Carolina, d. 2 jan. 1904 i Gainesville, Georgia, deltog 1846—48 i mexikanska kriget, hvarunder han sårades vid stormningen af Chapultepec (sept. 1847). Vid inbördeskrigets utbrott tog han afsked ur armén och ingick i sydstaternas här samt tjänstgjorde som brigadchef i första slaget vid Bull Run (21 juli 1861). 1862 utnämndes han till generalmajor, deltog under Lee i Virginiahärens strider och fick i dec., som generallöjtnant, befälet öfver en kår. Han kämpade 1863 med utmärkelse vid Chancellorsville, framträdande, sedermera lifligt omdebatterad, i slaget vid Gettysburg och sändes därefter till Tennessee. Efter den olyckliga utgången af fälttåget därstädes kallades han tillbaka till Virginia, där han 1864 utmärkte sig i striderna å Wilderness och svårt sårades genom sina egna truppers eld (6 maj). Han deltog dock i den slutliga kampen vid Petersburg (29 mars—2 april 1865). ”Old Pete”, som L. kallades af sina trupper, åtnjöt i sällspord grad deras tillit och ansågs som en af sydstaternas tappraste generaler. Ett par år efter krigets slut fick L. amnesti och ett ämbete vid hamnförvaltningen i New Orleans. Han slöt sig till det republikanska partiet, flyttade 1875 till Georgia, var 1880—81 minister i Turkiet och blef därefter unionens ”marshal” för Georgias norra distrikt och till sist järnvägskommissarie. L. skref det krigshistoriska memoararbetet *From Manassas to Appomattox* (1896). Jfr äfven H. D. Longstreet, ”Lee and L. at high tide” (1904). (V. S—g.)

Longström, Peter, krigare, var bondson från Savolaks och omtalas första gången 1710, då han bar titel af fänrik. Han åtnjöt anseende för djärfhet

oförskräckthet, hvarför befälhafvaren för finska
én, grefve Nieroth, åt honom anförtrodde 100
1 ''fotdragoner'', med hvilka han, utnämnd till
ten, skulle medverka i det på denna tid organi-
de gerillakriget mot ryssarna. Den ursprung-
afsikten, att frivilliga bönder talrikt skulle
a sig till detta frikompani, kunde icke förverk-
s, men L. lyckades dock på hvarjehanda sätt
fienden. Efter den finska arméns nederlag
4 fortsatte L. sitt gerillakrig i Österbotten. Då
finska armén 1718 under Armfelts befäl ryckte
Norge, slöt sig L. till densamma. Sedan ar-
passerat fjällen, sändes L. med 24 ryttare att
ga underrättelse härom till Sverige, men stötte
nov. på ett antal norska bönder, hvilka försva-
e sig bakom förhuggningar. Under striden blef
dödligt sårad och begrofs därefter af sina
emän i Hegre kyrka. — Det berättas, att
blef af Karl XII adlad med namnet L å n g-
å r d. M. G. S.

ong ton [lå'ŋ ta'n], eng., amerikansk viktbe-
ning. Se T o n.

ongton [lå'ŋtən], förr köping i engelska
sk. Stafford, s. ö. om Stoke, sedan 1910 en del
lenna stad. 35,815 inv. (1901). Porslins- och
kärlsfabriker, stenkols- och järngrufvor.

ongueville [lågvi'l], ort i franska dep. Seine-
rieure, 16 km. s. om Dieppe. L. var hufvudort
t grefskap, som 1453 upprättades åt Jean Du-
, ''bastarden af Orléans'', och 1505 blef her-
öme inom hans ätt, som bar namnet L. (J. F. N.)

ongueville [lågvi'l], fransk hertiglig ätt, här-
mande från medeltidshjälten Jean, grefve af
ois och L. (se föregående art. och D u n o i s).
s sonson François upphöjdes 1505 till hertig af
Bland medlemmar af ätten må nämnas
. H e n r i II, hertig af L., krigare, diplomat,
595, d. 1663, kämpade 1637 mot spanjorerna
anche-Comté och erhöll efter hertig Bernhards
Weimar död, 1639, befälet öfver dennes här

samt förde 1640, ef-
ter att vid Erfurt ha
förenat sig med Johan
Banér, ett svältkrig
mot den kejserlige ge-
neralen Piccolomini.
1642 stred han med
framgång i Piemont.
Efter Ludvig XIII:s
död (1643) blef L.
medlem af regentskaps-
rådet och sändes 1645
till Münster såsom
fransk fullmäktig vid
fredskongressen. Han
deltog 1648—49 i
nde''-upproret mot konungahuset och blef 18
1650 på regeringens befallning häktad jämte
svågrar prinsarna af Condé och Conti, hvil-
ånyo satte upproret i gång. Han frigafs 1651
drog sig undan till Normandie, hvars guvernör
var sedan 1619.
A n n e G e n e v i è v e, den föregåendes ge-
dotter till Henri II af Bourbon (se C o n d é
f. 1619, d. 1679, var en af de mest ly-
le stjärnorna i hôtel Rambouillet, samlings-
sen för allt hvad Paris hade lärdt, snillrikt
och gladt, då hon 1642 förmäldes. 1647 åtföljde hon sin make till Münster och inledde efter återkomsten därifrån en förbindelse med hertigen af La Rochefoucauld. För att främja dennes ärегiriga syften deltog hon i ''fronde''-upproret och drog in i detsamma sin broder Armand, prins af Conti, och sin man, men lyckades icke att vinna sin broder, den ''store'' Condé. Då både denne och andra nära släktingar till hertiginnan 1650 fängslades, lyckades det henne att undkomma, hvarefter hon från Turennes högkvarter Stenay utgaf ett manifest mot hofvet samt underhandlade med Spanien och andra utländska makter om hjälptrupper. Då hofvet 1651 frigaf de fångne, återvände hon till Paris, men flydde vid utbrottet af nya misshälligheter mellan drottningen och Condé med denne sin broder till Bordeaux, där hon dock 1653 ödmjukade sig. Efter sin makes död (1663) flyttade hon till Paris. Där blef hon alltmer jansenistiskt sinnad samt tillbragte sitt lif under hårda umbäranden och botöfningar. Se biogr. af Cousin (1859) och Cock (1899). 1—2. A. B. B.*

Lo'ngus, V e l i u s, latinsk grammatiker i 2:a årh. e. Kr., författade en ännu bevarad afh. om ortografi (Keil, ''Grammatici latini'', VII) och omnämnes i Macrobius' ''Saturnalia'' och af Servius i dennes kommentar till Vergilius' Eneid.

Lo'ngus, forngrekisk romanförfattare. Se L o n g o s.

Longview [lå'ŋvjō], stad i nordamerikanska staten Texas. 3,591 inv. (1900). Ångsågar och stenkolsgrufvor. J. F. N.

Longwood [lå'ŋωud], gård på S:t Helena, där Napoleon I vistades från 10 dec. 1815 till sin död, 5 maj 1821. Sedan 1907 finnes där en stor fabrik för beredning af nyzeeländskt lin (*Phormium*), hvars odling införts på ön. (J. F. N.)

Longwy [lågvi'], stad i franska dep. Meurthe-et-Moselle, vid Meuses biflod Chiers, nära belgiska gränsen. Det består af en nedre och en på en klippa belägen öfre stadsdel; den sistnämnda bildar en stark fästning, uppförd 1680 af Vauban. 8,523 inv. (1906). Järngrufvor och järnverk, tillverkning af porslin och annat lergods, guld- och juvelerararbeten. Staden tillhörde fordom Lothringen och afträddes till Frankrike 1678. Den intogs af preussarna 23 aug. 1792, 18 sept. 1815 samt, efter 9 dagars beskjutning, 25 jan. 1871. (J. F. N.)

Longör [lång-; fr. *longueur*], långrandighet, ställe af onödig vidlyftighet i ett litterärt arbete, särskildt i ett drama, om handlingen, skeendet uppehålles af något oväsentligt eller icke centralt.

Loni'cera L., *bot.*, ett släkte af öfver 100 upprätta eller slingrande buskar på norra halfklotet, hörande till fam. *Caprifoliaceæ*. Fodrets bräm är mycket litet och har 5 tänder. Blomkronan är ut-

draget trattlik, oftast tvåläppig med den öfre läppen fyrflikig och den undre odelad. Blommorna sitta parvis i bladvinklarna eller i hufvudlikt knippe samt äro hos flera arter i hög grad välluktande. Bladen äro motsatta. Frukterna äro saftiga bär med 1 till 3 frön. Till svenska floran höra 3 arter, af hvilka *L. Periclymenum* L., vildkaprifol (fig. 1), ofta odlas till beklädnad af väggar och spaljéer. Denna art blommar i juli och augusti. Den i Sverige vanligaste arten

Fig. 1. *Lonicera Periclymenum*, vildkaprifol. *1* blommande gren, *2* mogen fruktställning.

är *L. Xylosteum* L., try (fig. 2), en på ängsbackar växande buske med hvitgula blommor och röda, delvis sammanvuxna bär, som kunna förorsaka diarré och kräkning. *L. coerulea* L., blåtry, som förekommer endast i Dalarna och Västmanland, har blåa bär, som äro så fullständigt sammanvuxna, att de synas vara enda. Som prydnadsbuskar odlas ofta i t gårdarna den slingrande *L. Caprifolium* L., prifoliebusken", som har de motsatta bladen manvuxna med hvarandra och gulhvita, synn gen om aftnarna välluktande blommor, *L. T rica* L., rosentry, som har parvis sitta ljusröda blommor, hvilka utvecklas tidigt på sommaren, och *L. alpigena* L. med mörk blommor på långa skaft. *L. Xylosteum* har ket hård ved, benved, som användes till rör, piskskaft, laddstockar och svarfvade sm föremål. Förr voro blommor och stjälkar *L. Periclymenum* använda mot magkata ("matledsträd" i Bohuslän) och såsom "b renande". O. T. S. (G. L–

Fig. 2. *Lonicera Xylosteum*, try. *1* blommande gren, *2* blomma, *3* två bär (delvis sammanvuxna) samt ett bär i tvärsnitt.

Lonigo [lånigå], distriktshufvudstad i ital ska prov. Vicenza (Venezia), vid Guà. 4 inv. (1901; som kommun 10,403). Sidenin stri. J. F

Lonjumeau [lå∫ymå]. Se Longjumeau.

Lonsano, Menachem di, lärd jude, och kritiker, lefde i Jerusalem mot slutet af 1 talet och i början af 1600-talet. Han förfat sex särskilda verk, hvilka utkommo i Venezia under den gemensamma titeln *Schte jadot* (händer). Hans två viktigaste arbeten äro *Or t* (Lärans ljus; särskildt tr. 1738) öfver Masso som fastställer läsarterna i Pentateuken, och *rich* (Ordnande; senaste uppl. 1853), ett bihang Nathans stora talmudiska lexikon. L. L. (G. K

Lonsd., vid djur- och växtnamn förkortning engelske paleontologen William Lonsda f. 1794, d. 1871, jämte Murchison och Sedg upphofsman till den antagna teorien om devo stemet (se d. o.).

Lonsdale [lå'nsdēl]. Se Lonsd.

Lons-le-Saunier [lålesånjē], hufvudstad i f ska dep. Jura, vid Vallière, ett litet tillflöde Saône. 10,648 inv. (1906). Lycée, collège flickor, lärar- och lärarinneseminarium, bibli (28,000 bd), museum, teater. Saltproduktion saltbadanstalt (sedan 1839). Tillverkning af serande viner samt förarbetning af angorakani hår. Staden har sitt namn efter de saltgru som bearbetats sedan urminnes tid. Den hett romarnas tid *Ledo Salinarius*. J.

Lónyay [lå'njai], gammal ungersk adelssläkt Menyhért L., grefve af Nagy-Lónya, gersk politiker, f. 6 jan. 1822 i Nagy-Lónya, nov. 1884 i Budapest, blef 1848 understatssek rare för finanserna i Batthyánys och Kossuths m stär, men måste efter den olyckliga utgånge ungerska självständighetskampen bege sig i la flykt. 1850 erhöll han amnesti samt arbetade u den följande tiden verksamt för jordbrukets höj och för inrättandet af kreditanstalter. 1867 L. finansminister i ungerska ministären, e 1870 samma post i den österrikisk-ungerska ministären och utnämndes i nov. 1871 till ung konseljpresident, men afgick redan i dec. beskylld för egennytta vid upptagande af stats och deltog sedan i det politiska lifvet endast medlem af ungerska öfverhuset. L. blef 1861 gerska akademiens president och 1870 grefve. gjorde sig känd äfven som författare till nationalekonomiska arbeten (på ungerska)

till en biografi öfver Széchenyi (tysk öfv. 1875). — 2. Elemér L., ungersk grefve, f. 23 aug. 1863, var en tid österrikisk-ungersk diplomat och förmäldes 22 mars 1900 med kronprins Rudolfs änka, Stéphanie, dotter till Leopold II af Belgien. Han är medlem af ungerska öfverhuset samt kejserlig-kunglig kammarherre. (V. S—g.)

Loo [lå], kungligt lustslott. Se Apeldoorn.

Loo, van, Van Loo l. Vanloo [fannlå], holländsk-fransk målarsläkt. 1. Jakob v. L., son af målaren Jan v. L., f. omkr. 1614 i Sluis, d. 1670 i Paris, var bevisligen verksam i Amsterdam 1642—62, eller under sin bästa tid, men flyttade sedan till Paris, där han blef medlem af konstakademien 1663. Af hans arbeten finnas 2 ”regentstycken” i Haarlems museum af 1658 och 1659, hvilka påminna om van der Helst och äfven röja lust för Rembrandts klärobskyr. I Köpenhamns galleri finnes af honom *En korallfabrik*, i Petersburgs Eremitage fiera genrebilder med galanta ämnen. För öfrigt målade han äfven bilder med fantasiämnen, såsom *Diana med nymfer* (1648, i Berlin; en annan framställning af samma ämne i Braunschweig), *Utdelning af lifsmedel*, allegorisk framställning (1657, i Amsterdams Rijksmuseum) m. fl. — 2. Louis v. L., f. 1640 (1641) i Holland, d. 1712 i Frankrike, var en föga betydande målare, men han hade två söner (se nedan 3 och 5), hvilka skaffade namnet berömmelse inom den franska konsten. Den äldre af dessa, 3. Jean Baptiste v. L., f. 1684 i Aix (i Provence), d. därstädes 1745, studerade under sin fader, men fullkomnade sig genom resor i södra Frankrike och Italien, uppträdde 1719 i Paris och intogs där 1731 i konstakademien, men återvände 1735 till Provence och vistades i England 1738—42. Han målade alla slags ämnen, men var särskildt omtyckt som porträttmålare och berömdes för den lina och friska tonen i sin karnation. Ett porträtt af *Ludvig XV* som ung i helfigur tillskrifves honom på fiera håll, såsom i Darmstadt och Dresden i Stockholm åter Louis Michel v. L.). Af hans taflor finnas i Louvre hans receptionsstycke i akademien, *Diana och Endymion*, samt *Instiftandet af Helgeandsorden af Henrik III år 1578*, i Petersburgs Eremitage *Galateas triumf*. — 4. Louis Michel v. L., den föregåendes äldste son, f. 1707 i Toulon, d. 1771 i Paris, blef 1733 ledamot af akademien i Paris, kallades 1736 till Madrid, blef 1751 direktör för Academia de San Fernando och vann särskild berömmelse som hofmålare hos konung Filip V af Spanien. Han återvände 1752 till Paris. Flera porträtt af hans hand finnas i Louvre. I Madrid finnas hans flesta taflor, främst bland dem en porträttgrupp af kungl. familjen, i Louvre *Apollon förföljande Dafne*. — 5. Amédée Philippe v. L., den förres broder, f. 1718 i Turin, d. 1795, lärjunge af sin fader och af sin farbroder, Charles André (se nedan 6), blef ledamot af konstakademien i Paris 1747 och konung Fredrik II:s hofmålare i Berlin 1751, men återvände till Paris 1769. Hans arbeten finnas mest i Berlin, Potsdam och Sans-souci, t. ex. takmålningen i Berlins universitets aula. Han utförde åtskilliga porträtt af Fredrik och hans hoffolk. — 6. Charles André v. L., vanligen kallad Carle, yngre broder till L. 3, den mest berömde mästaren i släkten, f. 1705 i Nizza, d. 1765 i Paris, var lärjunge af sin broder, hvilken han som gosse åtföljde till Rom, där han hade till lärare först B. Luti, sedan bildhuggaren Pierre Le Gros. Efter dennes död, 1719, återvände han till Paris, där han studerade i akademien och 1724 fick stora romerska priset, hvarpå han återvände till Rom och lefde där som en firad konstnär till sitt 30:e år. Då slog han sig ned i Paris, blef 1735 ledamot och 1763 direktör i akademien samt 1762 ”premier peintre du roi”. Han åtnjöt stort anseende, var öfverhopad med arbete samt målade i alla arter och med alla slags framställningssätt. Men hans stil betecknas som ett glatt skönmåleri utan originalitet och inre lif, oaktadt man icke kan frånkänna honom färdighet och lätthet. I Louvre finnes hans receptionsstycke, *Apollon och Marsyas*, vidare *Marias och Josefs bröllop*, *Æneas bär Ankises ut ur Troja*, *Hvila under jakten* (1737) och *Porträtt af Maria Leszczyńska*, drottning af Frankrike (1747). Sveriges Nationalmuseum eger af honom *En flodgud* och *En flodgudinna*, beställda af öfverintendenten Hårleman som dekorationsbilder för Stockholms slott, utställda i Paris på salongen 1741. Arbeten af honom ses äfven i Petersburgs Eremitage och i Berlins k. slott. — 7. Jules César Denis v. L., den föregåendes son och lärjunge, f. 1743 i Paris, d. där 1821, studerade en längre tid uti Italien, blef 1784 ledamot af akademien i Paris. Han var landskapsmålare, ”skicklig, men kall”, och sträfvade att likna Claude Lorrain. Hans arbeten äro tämligen sällsynta. C. R. N.*

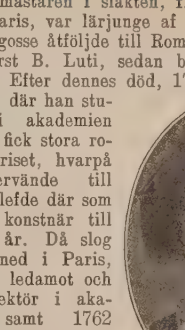

Lood [låd], holl., lod, = 1/32 af det gamla holländska skålpundet (*pond*); numera = 10 gr.

Looe [lō′], hamnstad i engelska grefsk. Cornwall, på ömse sidor om floden L., i ett af omgifvande höjder så skyddadt läge, att myrten, pelargonium, fuchsia m. fl. växter blomma ute året om. 2,548 inv. (1901). Fiske, export af spannmål och granit. J. F. N.

Loof [låf], ett förr i Östersjöprovinserna brukligt spannmålsmått, i Estland 42,873 liter, i Kurland och Livland 68,865 l.

Loofs [låfs], Friedrich, tysk evangelisk teolog, en af samtidens främste forskare på dogmhistoriens och symbolikens område, föddes 1858 i Hildesheim, blef 1886 professor i kyrkohistoria i Leipzig och 1888 i Halle samt 1910 geheimer konsistorialrat. L. har säte i Preussens ”Spruchkollegium für kirchliche lehrangelegenheiten” och deltog som sådan i den bekanta ”kätteriprocessen” mot Köln-pastorn Jatho 1911. Bland L:s utgifna arbeten må nämnas *Leontius von Byzanz* (1887), *Leitfaden zum studium der dogmengeschichte* (1889; 4:e uppl. 1906), *Grundlinien der kirchengeschichte* (1901; 2:a uppl. 1910), *Symbolik*

I (1902), *Nestoriana* (1905), *Augustinus, Athanasius, Christologie, Kongregationalisten, Methodismus* m. fl. betydande artiklar i Haucks Realencyklopädie (1896—1908), *Anti-Haeckel* (5 uppl. 1906) samt *Predigten* (1892, 1901) och *Akademische predigten* (1908). — L. tillhör den företrädesvis af Harnack påverkade dogmhistoriska riktningen, men med självständighet och dragning åt mera moderat håll. Hj. H—t.

Loomis [lō′mis], Elias, amerikansk matematiker och astronom, f. 7 aug. 1811 i Connecticut, d. 1889 som professor i naturvetenskaperna vid Yale college i New Haven, bestämde medelst telegrafen längdskillnaden emellan New York och andra städer samt den elektriska strömmens hastighet och skref om stormarna, norrskenets periodicitet, förhållandet emellan barometriska maxima och minima m. m. samt författade mycket spridda läroböcker i matematik. (B—d.)

Looping the loop [lō′piŋ thə lō′p], eng. (af *loop*, ögla), en cirkuskonst, som består däri, att en på velociped eller i automobil åkande person, med fart nedför från betydlig höjd, genom centrifugalkraftens inverkan lyckas tillryggalägga innersidan af en bana, som är byggd i ögleform från golfvet till upp emot taket, så att den åkande på banans höjdpunkt är vänd helt upp och ned.

Loos [lås], stad i franska dep. Nord, sydvästlig förort till Lille. 8,285 inv. (1901). Bomullsindustri och kemisk industri. (J. F. N.)

Loos [lōs], Cornelius, fortifikationsofficer, tecknare, f. 1686 i Stockholm, d. 15 april 1738 i Hamburg, antogs till volontär vid Fortifikationskontoret och blef 1704 konduktör i Reval, men utkommenderades 1707 till armén, blef löjtnant 1708 och s. å. drabant vid konungens "Garde de Corps till häst". Efter nederlaget vid Poltava medföljde L. konungen till Bender, där han tills. med kaptenen friherre Konrad Sparre och löjtnanten Hans Gyllenskepp fick i nära 5 månader sitta i konungens egen kammare och rita figurer till de vid Smorgonv fastställda exercitierna för häst- och fotregementena. Sedermera reste han 10 mars 1710 på konungens befallning jämte nyssnämnda officerare samt notarien i hofkonsistoriet M. Eneman till Egypten och Syrien för att anteckna sevärdheter därstädes. Efter deras återkomst (17 april 1711) aflämnade L. till konungen en omständlig reseberättelse och teckningar öfver hvad han funnit märkvärdigt, bl. a. en utsikt af Palmyras ruiner. En del af dessa ritningar gick förlorad vid kalabaliken (1 febr. 1713); andra äro ännu i behåll och förvaras numera i Nationalmuseum. Strax före återkomsten till Bender hade L. blifvit major vid Fortifikationen; s. å. adlades han, med bibehållande af sitt namn. Då Karl åter vände hem från Turkiet (1714), följde L. ej med, utan ledsagade i stället konung Stanislaus till Zweibrücken samt reste senare till Frankrike, där han 1716 fick konungens uppdrag att vidtala ingenjöröfficerare att träda i svensk tjänst. Återkommen till Sverige 1718, placerades han på bohuslänska armén som generalkvartermästarlöjtnant, hvartill han 1717 utnämnts, och transporterades 1719 till skånska armén. 1721 blef L. chef för pommerska fortifikationsbrigaden, befordrades till öfverste 1734 och fick slutligen generalmajors värdighet (vid afskedstagandet, 1736). Han blef sede mera kommendant i Hamburg. L. W:son

Looström [lō̈-], Karl Ludvig, museiman konsthistoriker, f. 2 febr. 1848 i Stockholm blef student i Uppsala 1868, filos. doktor 187 e. o. amanuens vid Nationalmuseum 1877 och ord amanuens där 1880. Han var amanuens vid Sven ska slöjdföreningens museum 1874—80 och denn förenings sekreterare 1885—92, blef 1891 sekrete rare vid Akad. för de fria konsterna, var sekrete rare i den 1894 tillsatta kommittén för utredand af frågan om åvägabringande af en allmän konst och industriutställning i Stockholm och blef sekre terare i centralkommittén för nämnda, 1897 hålln utställning. L. blef intendent vid Nationalmuseu 1900 och hedersledamot af Akad. för de fria kon sterna 1901. Bland L:s utgifna arbeten i kons och konstslöjd må nämnas monografien *Olof Joha Södermark, hans lif och verk* (1879), *Konstsam lingarna på Säfstaholm* (1882) och det ytterst sak rika, förtjänstfulla, omfattande verket *Den sven ska konstakademien under första århundradet a hennes tillvaro 1735—1835* (1887—91) sam dessutom *Keramiska studier vid verldsutställnin gen i Paris 1878* (1879), *Om bruket af guld- oc silfverföremål i de svenska hemmen under 1500— 1700-talen* (1887), *Gustaviansk stil* (1891), *De s. k. empire-stilen* (1893) m. fl. uppsatser i Slöjd föreningens "Meddelanden" och andra tidskrifter vidare planschverket *Från Nationalmusei konst slöjdsamling* (med text, 1900—01) samt praktver ket *Minne öfver Kgl. akademiens för de fria kon sterna præses, friherre Johan Nordenfalk* (1909) L. har dessutom utfört åtskilliga katalogarbete — bl. a. jämte G. Upmark öfver Karl XV:s konst slöjdsamling samt öfver konstakademiens målnin gar och teckningar —, har redigerat den officiell berättelsen öfver 1897 års utställning i Stockholm samt har från 1892 utgifvit konstakademiens oc från 1900 Nationalmuseets årliga meddelanden Som amanuens ordnade L. konstslöjdsamlingarn på Nationalmuseum från första början. De stod sedan under hans vård under 20 år. Som chef fö museet — under hvars vård numera äfven sta tens konstsamlingar på de kungliga lustslotten st — har han med stor organisatorisk förmåga ut öfvat en energisk och oförtröttad verksamhet. Un der hans ledning har museet på alla områden kraf tigt utvecklats.

Lopadussa, ö. Se Lampedusa.

Lope de Rueda [lå′pe de rœe′da], spansk dra matiker. Se Rueda, L. de.

Lope Félix de Ve′ga Carpio [lå′pe- -ka′rpiå] spansk författare, f. 25 nov. 1562, d. 27 aug 1635. Hans föräldrar voro Félix de Vega Carpi (d. troligen 1578) och Francisca Fernandez Flo res, båda af ansedda familjer från Asturien. Re dan som gosse visade L. prof på ovanlig begåfnin och fallenhet för diktkonsten; vid 10 års ålde öfversatte han ett latinskt skådespel till spansk vers, och vid 11 à 12 år författade han skådespel Af dessa finnes ännu i behåll en fyraaktare, be undransvärd för att härstamma från en elfvaåring Uppgifterna om L:s barndom och tidigaste ung domsår äro f. ö. knappa och stridiga; ett af han egna verk, den i ungdomen skrifna och på ålder domen retuscherade romanen *La Dorotea*, lämna

ck en del värdefulla upplysningar. Det är trogt, att han omkr. 1577 på tillskyndan af en beyddare, biskop Manrique, sändes till universitet i Alcalá de Henares och där studerade i omkr. fyra års tid. I början af 1580-talet finner man honom i Madrid som sekreterare hos en spansk ädling, och redan vid denna tid synes han ha vunnit rykte som författare af ballader och skådespel. Enligt egen uppgift skall han vid 15 års ålder ha kämpat mot portugiserna vid Azorerna (den krigiska expedition han här syftar på före-

gs emellertid 1582—83, då Lope var 20 à 21 gammal). Från 1580-talet kan man eljest krare följa de skiftande tilldragelserna i Lopes . Han trädde i kärleksförbindelse med Elena orio, gift med en skådespelare Cristobal Caldeon. Hon var hjältinnan i "La Dorotea", och till nne (Filis) dedicerade han (Belardo) otaliga llader, klenoder i den spanska poesiens skattmmare. Kärleken kallnade emellertid snart, och invecklades i en ganska ful affär. Som upphofsan till en del mindre vackra smädeskrifter mot ena och hennes familj häktades han 29 dec. 87 och förvisades 7 febr. 1588 från Madrid och stilien. Emellertid hade L. upptändts af kärlek l en ung vacker dam af ansedd familj, Isabel de derete (de Urbina y Cortinas), hvilken han beng i dikter tillegnade "Belisa" (anagram af abel). Han enleverade henne, ovisst när och r, och lät 10 maj 1588 viga sig vid henne per ocura. Redan 29 maj s. å. afseglade han emelrtid från Lissabon ombord å fartyget "San an" i den stora armadan. På armadan diktade n med Ariosto som förebild ett längre episkt em, *La hermosura de Angelica*. I dec. 1588 erkom han och återförenades med "Belisa". De da makarna lefde nu några år af lugn i Valena, som då var en samlingsplats för de glada konrnas utöfvare. Från Valencia flyttade L. till oledo, där han 1590 trädde i tjänst hos en her- af Alba, släkting till den store fältherren. Till nnes förnöjelse diktade han en herderoman, *La rcadia*, som vann stor popularitet. Hans maka ed 1595, hvarefter L. återvände till Madrid. r knöt han en förbindelse med skådespelerskan icaela de Lujan ("Camila Lucinda" i hans netter), med hvilken han hade fyra barn, hvariand dottern Marcela, som sextonårig blef nunna, h sonen Lope Félix. 1598 gifte L. sig med Juana Guardo, dotter till en förmögen slaktare. Han de nu mycket på resor; 1604—10 bodde han i oledo, men återflyttade 1610 för alltid till adrid. Han producerade under dessa år en antlig mängd skådespel, men lefde trots sin flönde penna i ständigt ekonomiskt betryck, unrstödd af sin beskyddare, den unge hertigen af ssa, hvars handsekreterare han var. Med Juana de han en son, Carlos Félix (d. 1612), till hvilken han dedicerade ett af sina vackraste arbeten, *Los pastores de Belén*. 1613 dog Juana. Nedtryckt af dessa sorger, återupptog L. sin ungdomsplan att bli präst och prästvigdes 1614 i Toledo. Han blef äfven titulär medlem af inkvisitionen och presiderade 1624 vid en autodafé. Trots sin prästvigning fortsatte emellertid L. sina galanta äfventyr; med hustrun till en affärsman hade han 1617 dottern Antonia Clara. Med inträdet i det andliga ståndet började den mest lysande perioden af L:s lif. Genom en mängd arbeten hade han i högre grad än någon annan vunnit nationens öra, och hans litterära rykte var i ständigt stigande; knappt ett år förgick, utan att han utsände ett eller annat större arbete, knappt en månad eller vecka utan att ett nytt skådespel af hans hand uppfördes. På spanska scenen var han vid denna tid allenahärskande. Påfven Urban VIII, till hvilken han dedicerade sin *Corona tragica*, förlänade honom Johannitkorset och diplom som teol. doktor; från denna tid titulerades han *frey L.* De senaste åren af sitt lif drabbades L. af ett par svåra sorger, som gjorde honom alltmer hypokondrisk: sonen Lope Félix stupade, och dottern Antonia Clara rymde med en högtuppsatt hofman. L. egnade sig nu allt ifrigare åt andakts- och botöfningar. In i det sista diktade han. En fredag, 24 aug. 1635, hade han enligt sin vana gisslat sig och det så hårdt, att hans rum blef blodbestänkt. På e. m. fick han under bevistande af en disputation ett svimningsanfall och bars till sitt hem, där han efter många och andäktiga förberedelser, omgifven af sina vänner, afled 27 aug. På dödsbädden förklarade han, att han gärna skulle byta allt det bifall han vunnit mot medvetandet att ha gjort en enda god gärning mera under sitt lif. Hans begrafning firades under storartade högtidligheter i nio dagar. 153 spanska författare förhärligade honom i den af hans vän och lärjunge Montalbán utgifna "Fama póstuma", och 50 italienska skalder hyllade hans minne i de i Venezia utgifna "Essequie poetiche". — L. begagnade sig af så godt som alla den tiden brukliga diktarter. Hans alstringsförmåga och lätthet att skrifva gränsa till det underbara, och han torde vara en af alla tiders mest produktiva författare. Hans vän och lärjunge J. Perez de Montalbán uppger, att L. författat 1,800 "comedias" och öfver 400 "autos sacramentales"; dessa siffror torde vara något öfverdrifna, men man känner till 637 af L. författade skådespel och vet, att han skrifvit en ofantlig mängd, som gått förlorad. Det är vid en sådan massproduktion klart, att mycket skall vara medelmåttigt eller underhaltigt; man kan endast förvåna sig öfver, att L. kunnat frambringa så många verkligt goda skådespel, som han gjort. L. var den egentlige skaparen af det spanska nationaldramat. *La comedia de capa y espada*, intrigstycket i tre *jornadas*, var i all hufvudsak hans verk; likaså den på den spanska scenen så högt skattade komiska personen *el gracioso*. Några af hans mera kända skådespel må här nämnas: *Fuente Ovejuna*, *El mejor alcalde el rey* (Konungen den bäste domaren), *Peribáñez y el comendador de Ocaña*, *Los Tellos de Menéses* (Familjen Tello de Menéses), *Si no vieran las mujeres* (Om kvinnorna inte såge), *El mayor imposible* ("Det omöjligaste

af allt''; spelad i nov. 1901 å Dram. teatern i en af N. Personne efter tyskan verkställd bearbetning), *Los milagros del desprecio* (Föraktets underverk — efterbildad af Moreto i hans ''El desdén con el desdén''), *La estrella de Sevilla* (Sevillas stjärna), *El caballero de Olmedo*, *El acero de Madrid* (''Järnvattnet i Madrid'', 1907), *Dineros son calidad* (Pengar äro anseende — hvarifrån Tirso de Molina hämtat uppslaget till den sedermera inom Don-Juanslitteraturen så bekanta stengästen), *El castigo sin venganza* (Straff utan hämnd), *La boba para los otros y discreta para si* (Toka för andra och klok för sig själf), *El vaquero de Morañа* (Koherden i Morañа), *El perro del hortelano* (Trädgårdsmästarens hund), *La neña de plata* (Silfverflickan), *Lo cierto por lo dudoso* (Det säkra för det osäkra), *Amar sin saber a quien* (Älska utan att veta hvem), *Los novios de Hornachuelos* (Fästfolket i Hornachuelos) etc., etc. L:s skådespel utmärkas för hart när outtömlig uppfinningsförmåga, skarp iakttagelse, kvick och liflig dialog samt vacker och fyndig vers; särskildt lycklig är han i teckningen af kvinnogestalter och i de förtjusande små interiörer ur det spanska landtlifvet, hvarmed han kryddar sina skådespel. Hans stil var enkel och i allmänhet fri från den ''gongorism'', som härjade bland hans samtida och mot hvilken han ofta drog i härnad. Om också bland hans efterföljare Calderón de la Barca öfverglänste honom i bildprakt och färgglöd, så var i stället L. så mycket naturligare. I sin intressanta *Arte nuevo de hacer comedias en este tiempo* (1609) framlade han i en halft skämtsam ton sina åsikter om konsten att skrifva skådespel. Äfven som lyriker intager L. ett mycket framstående rum; som balladdiktare står han oöfverträffad i den spanska litteraturen, och i sina skådespel och prosaverk har han strödt en mångfald vackra och känsliga dikter i varierande former. På det episka området däremot var han mindre lycklig; hans på armadan diktade Ariosto-efterbildning hade ingen framgång lika litet som hans *Jerusalem conquistada* à la Tasso eller *Triunfos divinos* à la Petrarca. Lyckligare var han, då han parodierade de italienske epikerna i sin roliga travesti *La Gatomaquia* (Kattkriget; utg. 1634 under pseudonymen Tomé de Burguillos). Bland öfriga episka dikter må nämnas hans mot den engelske sjöhjälten F. Drake riktade patriotiska *La dragontea* (Draksången) och hans odyssé *La Circe*. Af prosaarbeten ha redan nämnts herderomanen ''La Arcadia'' (15 uppl. under L:s lifstid), den religiösa herderomanen ''Los pastores de Belén'' (Betlehems herdar), hvari den berömda s. k. ''Madonnans vaggvisa'' förekommer, och den självbiografiska romanen i dialogform ''La Dorotea'', som L. själf förklarade vara sitt älsklingsbarn med sånggudinnorna. L., ''snillenas Fenix'', som han kallades, under sin lefnad beundrad som få och sedermera exploaterad mer än mången, föll emellertid snart i relativ glömska. Det genom nyromantikerna vaknade intresset för den gamla spanska dramatiken koncentrerade sig på Calderón, och goda upplagor och öfversättningar af L. voro sällsynta. På senare tider har dock hans stjärna ånyo varit i ständigt stigande. I midten af 1800-talet utgaf J. E. Hartzenbusch i ''Biblioteca de autores españoles'' 112 af L:s skådespel och 1890 utkom 1:a volymen af Spanska akad:s stort anlagda publikation af L:s samtliga kända sceniska alster, innehållande en biografi öfver L. af Cayetano Alberto de la Barrera. 1902 hade 19 digra volymer af detta verk utkommit, omfattande bl. a. 175 ''comedias'' med kommentarer af den berömde spanske litteraturhistorikern M. Menéndez y Pelayo. Bland den nyare litteraturen om L. må nämnas H. A. Rennert, ''The life of Lope de Vega'' (1904). På svenska finnes jämte öfv. af ''El acero de Madrid'' en biografi af ''Lope'' af K. A. Hagberg (1907). K. A. H.

Lopez [lå'peth] 1. Lopez-Gonsalvo, udde på Afrikas västra kust, under 0° 36′ s. br., västligaste ändan af den smala landtunga (Mandji), som i v. begränsar L.-viken, i hvilken Ogove faller ut. J. F. N.

Lopez [lå'peth], Narciso, partigängare på Cuba, afrättad 1851. Se Cuba, sp. 936.

Lopez [lå'peth]. 1. Don Carlos Antonio, L., president i Paraguay, f. 4 nov. 1790 i Asuncion, d. där 10 sept. 1862, blef 1841 efter sin frändes presidenten Francias död en af de två konsulerna och 1844 president med diktatorisk makt på tio år, hvilken myndighet 1854 förnyades på tre år och 1857 på ytterligare tio år. L. styrde despotiskt (kongressen församlade sig endast på hans kallelse, för att bekräfta hans förordningar), men han utvecklade landets materiella hjälpkällor och stärkte dess militära makt. Se vidare Paraguay, historia. — 2. Francisco Solano L., den föregåendes son och efterträdare, f. 24 juli 1827 nära Asuncion, blef redan 1845 utnämnd till härens högste befälhafvare, skickades 1853 som sändebud till England, Frankrike och Italien, blef efter återkomsten 1855 krigsminister och utsågs efter faderns död af kongressen 16 okt. 1862 till president för tio år. I Europa gjorde L. bekantskap med en irländsk äfventyrerska, madame Lynch, som blef hans älskarinna och stark pådref honom i hans ärelystna planer. Som president lät han genast öka härens styrka och i Europa uppköpa stora krigsförråd. Sålunda rustad, öppnade han i dec. 1864 fientligheterna mot Brasilien, sedan denna stat vägrat uppgifva sin väpnade bemedling i den inbördes strid, som pågick i Uruguay. Argentinska republikens vägran att lämna fritt genomtåg åt en paraguaysk här gaf L. anledning att förklara äfven denna stat krig (april 1865), och sedan den af brasilianerna understödde presidentpretendenten Flores s. å. besegrat L:s bundsförvant, presidenten Aguirro i Uruguay, ökades för L. fiendernas antal. L. kämpade mot öfvermakten hårdnackadt, men med ständigt växande motgångar. Af fruktan för en sammansvärjning hemma med planer mot hans egen lif började han 1868 ett skräckvälde, hvarunder hundratals främlingar och landsmän (däribland flera af hans närmaste släktingar) hemsöktes af hans blodsdomar. I mars 1870 blef L. vid försöket att öfvergå floden Aquidaban öfverraskad och dödad af de förföljande brasilianerna. Hans äregirighet bragte Paraguay från välstånd till förfall. Jfr Paraguay (Historia) och Masterman, ''Seven eventful years in Paraguay'' (1869). A. B. B.

Lopez [lå'peth], José Hilario, president i publiken Nya Granada 1849—53. Se Colom-a, sp. 559.

Lopez de Ayala [lå'peth de ajäla]. 1. Ade-rdo L. Se Ayala. — 2. Pedro L. Se yala.

Lopez de Mendoza [lå'peth de mendå'tha], rey Iñigo. Se Mendoza, Frey I. de.

Lopez de Reca'lde [lå'peth], Iñigo. Se Je-itorden, sp. 1385.

Lopez de Zárate [lå'peth de thara'te], Fran-sco, spansk skald, f. omkr. 1580 i Logroño, d. 58 i Madrid, var en tapper krigsman och en hofman, som skref "rimas amorosas y heroicas, iebres y sacras" på rent språk och i ele-nt form. L:s *Varias poesías* utkommo 1619 och *ras varias* 1651. Sonetten *A la rosa* väckte ntidens beundran, och tragedien *Hércules rente* är ej utan förtjänst. Rivadeneiras Biblioteca de autores españoles" bd 35 och 42 ptaga några arbeten af L., som vunnit plats åf-n i Spanska akad:s "Catálogo de autoridades la lengua". Ad. H—n.

Lopez Garcia [lå'peth garthi'a], Bernardo, ansk skald, f. 1840 i Jaén, d. 1870 i Madrid, ckte hänförelse genom sina eldande politiska tal demokratisk anda och genom sin lyrik, som flö-de af djärfva bilder i ett välljudande språk, m i synnerhet framträdde i hans religiösa, fri-tsälskande och fosterländska dikter, af hvilka rskildt böra nämnas *Oda á Asia*, *Polonia*, *El editerráneo*, *Apio Herdonio*, *El dos de Mayo* och *fe y la razón*. Som medarbetare i "El eco del ís" gjorde sig L. en tid mycket bemärkt. L:s *esías* utkommo 1867 och 1880. Ad. H—n.

Lopez-Gonsalvo, udde. Se Lopez, sp. 1096.

Lopezviken [lå'peth-]. Se Lopez, sp. 1096.

Lopez y Dominguez [lå'peth i dåmi'ŋgeth], sé. Se Dominguez, J. L. y.

Lopez y Pla'nes [lå'peth i-]. 1. Vicente, argentinsk skald, f. 1784 i Buenos Aires, d. 56, blef 1827 republikens president, sedan han ut spelat en stor politisk roll för Argentinas fhängighet, president i Högsta domstolen 1852 h slutligen guvernör i prov. Buenos Aires. L. r blifvit mest känd som författare af national-ngen, *Himno nacional argentino*, som eldade ket till entusiasm för patriotismens sak. — 2. icente Fidal L., argentinsk författare, f. kr. 1820, professor i juridik och en tid mini-r. L. nödgades emellertid af politiska skäl gå landsflykt till Chile, där han blef redaktör af Revista de Valparaiso" 1842. L. har utgifvit flera storiska och litterära arbeten, af hvilka *Historia la república Argentina* (1883) blifvit mycket be-md och den historiska romanen *La novia del hereje* nnit stor popularitet. 1—2. Ad. H—n.

Lophaëtus, *zool.* Se Tofsörnsläktet.

Lophi'odon, *paleont.*, ett utdödt däggdjurssläkte, lhörande de opartäiga hofdjuren, hvars många ter under den äldsta tertiärtiden (eocenperioden) bodde Europa. De bakre kindtänderna äro för-dda med hvardera två snedt gående tväråsar; främre kindtänderna äro enklare än de bakre; ndtändernas antal i öfverkäken å hvardera sidan sex. I öfrigt ansluta sig Lophiodonarterna, hvilkas storlek växlade emellan ett svins och en noshörnings, bland nu lefvande djur närmast till tapiren. L—e.

Lophi'omys, *zool.*, ett gnagarsläkte, som är representanten för en särskild grupp inom råttfamiljen. Stortån är motsättlig, nyckelbenet ofullständigt, och den senhinna, som bekläder tinningmuskeln, är förbenad, så att tinninggropen betäckes af ett benhvalf. Svansen är ungefär lika lång som kroppen och liksom denna täckt med långt hår, som på ryggen blir 7 cm. långt och bildar ett slags man. Äfven sidorna äro försedda med långt hår, hvilket skiljes från manen genom en fåra, i hvars botten finnas korta, grönaktiga borst. Den äldsta kända arten (*L. imhausii*), som till storleken står mellan en kanin och ett marsvin, har anträffats i nordöstra Afrika; den lefver i träd. L—e.

Lophius piscatorius, *zool.* Se Mar-ulk.

Lophobra'nchii, *zool.* Se Tofsgälade fiskar.

Lophocomi [låfå'kåmi; af grek. *lo'fos*, tofs, och *ko'me*, hår], tofshåriga. Se Hud, sp. 1199.

Lophode'rmium, *bot.*, svampsläkte af ordn. *Hysteriineæ* bland askomyceterna. Fruktkropparna äro långsträckta, svarta och försedda med en längdspricka. Flera hithörande arter åstadkomma farliga växtsjukdomar genom att förorsaka bladens förtidiga affallande. *L. Pinastri*, som lefver på tallens barr, hvilka dödas och blifva bruna, är orsaken till s. k. skytte, en af detta träds mest fördärfliga sjukdomar; unga tallplantor i plantskolor dödas ofta i stor mängd af svampen. En liknande sjukdom på gran förorsakas af *L. Abietis*. G. L—m.

Lophohēlia, *zool.* Se Cœlenterata, sp. 490.

Lopho'phorus impeyānus, *zool.* Se Glansfasanen.

Lophorhina supe'rba, *zool.* Se Kragparadisfågeln.

Lopho'rnis ornāta, *zool.* Se Kolibrierna, sp. 535, med fig.

Lopho'rtyx calif o'rnicus, *zool.* Se Tofsvakteln.

Lophospe'rmum, *bot.* Se Maurandia.

Lophura, *zool.* Se Agamidæ, sp. 322.

Lo'phyrus, *zool.* Se Barrsteklar och Sågsteklar.

Lop-nor (af mong. *nor*, sjö; hvad *lop* betyder, är osäkert), riktigare än Lob-nor, Tarimflodens mynningssjö i Öst-Turkestan, 800 m. ö. h. Kinesiska källor från omkr. 1,500 år tillbaka tala om Tarims utlopp i en sjö, vid hvars stränder lågo blomstrande städer, bildande ett helt konungarike, Lôu-lan. Przjevalskij, den förste utforskaren af Tarimbäckenet, ansåg sig 1876 ha återfunnit Lop-nor i den omkr. 100 km. långa, 21 km. breda, grunda sötvattenssjön Karakoschun, men v. Richthofen bevisade, att L. såsom ökensjö utan aflopp måste ha salt vatten, och påvisade med stöd af kinesiska kartor, att Przjevalskijs sjö låg omkr. en breddgrad sydligare än den gamla kinesiska Lop-nor, hvadan denna måste ha ändrat läge. Under sina forskningsresor i dessa trakter fann Sven Hedin, att så var förhållandet samt att en hel serie sjöar ligger i nedre Tarimbäckenet. Orsaken till lägeförändringen är vindens starka

kraft, som genom hopande af sediment tvingar floder och sjöar att flytta sig. Äfven Karakoschun tynar hastigt bort på den plats, där Przjevalskij fann sjön, och utbreder sig i stället mot n. för att återvända till sin gamla bädd. ”Lop-nor”, säger Hedin, ”är den oscillerande tyngd, som sitter fäst i Tarimflodens pendel.” Litt.: S. Hedin, ”Forschungsreise nach dem Lop-nor” (1896), ”Die geographisch-wissenschaftlichen ergebnisse meiner reisen in Zentralasien” (1894—97; Ergänzungsband XXVIII till Petermanns mitteilungen, 1900), ”Scientific results of a journey in Central Asia” (bd 1 och 2, 1905—06) samt hans populära resebeskrifningar och uppsatser i ”Ymer” 1898, 1903 och 1904, samt H. Schmitthenner, ”Das Lop-nor-problem und seine lösung” (i ”Geogr. zeitschrift” 1910). J. F. N.

Lopp, *artill.* Se Kanon, sp. 778 o. 779.

Loppfrö, *bot.* Se Plantago.

Lo'ppis, socken af Hauho härad och Janakkala domsaga, Tavastehus län, Finland. Landareal 587 kvkm.; befolkningen, finsk, 7,441 pers. (1909). Konsistoriellt pastorat af 3:e kl., Borgå stift, Raseborgs östra prosteri. O. I. (A. G. F.)

Loppknott, *zool.*, detsamma som svidknott. Se Fjädermyggor.

Loppkräftor, Klyffotingar l. Hoppfotingar, *Copepoda, zool.*, en ordning bland kräftdjuren, som af somliga zoologer betraktas som den lägsta och ursprungligaste bland sagda djur. Kroppens 16 segment äro mycket likformigt fördelade: hufvud: 6, bål (thorax): 5 och bakkropp (abdomen): 5. Å hufvudet finnes ett af 2 eller flera punktögon sammansatt, hos somliga pelagiska former mycket stort pannöga; vidare bär hufvudet två par antenner, af hvilka det första vanligen är längst och begagnas som simredskap; dessutom användes det hos hannen ofta till att fasthålla honan under parningen. Bålen är försedd med vanligen fem par klufna extremiteter. Bakkroppen saknar extremiteter och slutar med ett par oledade spröt. Gälar saknas alltid, hjärta hos de flesta. När äggen trädt ut ur äggledaren, bäras de af honan i en eller två äggsäckar, hvilka äro fästa vid bakkroppens bas. Ungen lämnar ägget på Nauplius-stadiet: med ett pannöga, två par antenner och ett par mandibler, hvilka alla dock på detta skede tjänstgöra som simredskap.

Till underordningen *Eucopepoda* höra alla fritt lefvande loppkräftor, hvilkas byggnad ofvan antydts. De bebo i ofattbart stora skaror såväl hafvet som färskt vatten och utgöra en väsentlig del af det s. k. plankton; de ingå därför som den viktigaste beståndsdelen ej blott i många fiskars, utan ock i de stora bardhvalarnas diet; sålunda utgöra de oftast de stora sillstimmens allra väsentligaste föda. Somliga ega förmågan att lysa. Endast få arter gå ned på betydligare djup i oceanen; emellertid har man på vissa ställen i Medelhafvet funnit en rik copepodfauna på ett djup af mellan 600 och 1,300 m. Loppkräftorna lifnära sig af djuriska ämnen, antingen rester af större döda djur eller mindre varelser, som de kunna öfvervinna; ej ens de egna larverna förskonas. Ställflyttningen är olika hos olika former: de långsträckta, smärta *Calanidæ*, öfver hela världen utbredda hafsdjur, *Pontellidæ* och andra i hafvet lefvande loppkräftor äro utmärkta simmare och åstadkomma genom hastiga svängningar med sina fjunklädda öfverkäkar hvirflar i vattnet, hvarigenom smådjur föras inom mundelarnas räckvidd. De i sötvatten lefvande *Cyclopidæ* äro mindre utmärkta simmare och åstadkomma ej heller dylika hvirflar i vattnet, utan fästa sig med de små antennerna vid vattenväxter. Till sistnämnda familj hör en af våra sötvattens vanligaste invånare, släktet *Cyclops* med öfver 50 arter (fig. 1). — De fritt lefvande loppkräftorna äro genom flera mellanformer förbundna med de parasitiska (ofta betraktade som en särskild grupp: *Siphonostomata*). Medan kroppsbyggnaden hos flera af dessa senare, t. ex. *Caligus* (se d. o.), endast i ringa mån påverkats af det parasitiska lefnadssättet, ha åter hos andra afpassningen och omdaningen uppnått en sådan grad, att de länge ansågos för maskar. Mundelarna ha ombildats till sug- och stickredskap, medelst hvilka de borra sig in i fiskarnas hud eller gälar; kroppen har blifvit oformlig, och ledindelningen har mer eller mindre fullständigt försvunnit; de extremiteter, hvilka ej användas som vidfästningsredskap, förkrympas eller omdanas till borstlösa bihang (fig. 2). Deras utvecklingshistoria ådagalägger emellertid, att dessa stundom mycket bisarra varelser ej äro annat än genom snyltlifvet ombildade loppkräftor: de lämna nämligen ägget som Nauplius-larver, och deras utvecklingsförlopp går en tid bortåt i samma riktning som de fritt lefvande loppkräftornas. Dessutom är det i allmänhet blott honorna, som röna ett starkare inflytande af det parasitiska lefnadssättet, medan hannarna äro mindre ombildade och ofta bli stående på ett slags larvstadium: de äro mycket små (”dvärghannar”; uppnå blott en ringa bråkdel af honans storlek), äro ledade, ha städse tydliga extremiteter o. s. v.; de sitta regel fästa på honans kropp i närheten af hennes könsöppning. — Om underordningen *Branchiura* se Karplöss. Litt.: Lilljeborg, ”Om de inom Skåne förekommande ordningarna Cladocera

Fig. 1. *Cyclops vulgaris* (betydligt förstorad).

Fig. 2. *Penella sagitta*, hon (betydligt förstorad).

tracoda och Copepoda" (1853), Claus, "Die ilebenden Copepoden" (1863), Giesbrecht, "Sy-matik und faunistik der pelagischen Cope-den des Golfes von Neapel" (1892), och Steen-up och Lütken, "Bidrag til kundskab om det bne havs snyltekrebs og lernæer" (1861). L—e.

Lopplummer, *bot.* Se Lycopodium.

Loppor, *Siphonoptera* (*Aphaniptera* l. *Suctoria*), ol., insektordning, omfattande vinglösa djur af etydlig storlek, med hög, från sidorna starkt ptryckt kropp, litet hufvud, väl åtskilda mellan-ppsleder samt kraftiga ben, af hvilka det bor-sta paret är utbildadt till hoppben. Munde-na äro förlängda, stickande och sugande. Pann-töten äro korta, 3-ledade, och de små ögonen) ej fasetterade. — Alla loppdjur lefva som dsugande parasiter på däggdjur eller fåglar. genomgå fullständig förvandling. De smala och gsträckta, fotlösa larverna lefva i smuts, för-dligen af djuriska affallsprodukter. De spinna kokong, inom hvilken förpuppningen eger rum. ppan är en *pupa libera* (se Insekter, sp. 5). Hela utvecklingen uppges sommartiden ifva 28 dagar, stundom dock mindre tid. — ppdjuren anses vara närmast besläktade med vingarna, särskildt med myggorna. Omkr. 0 arter äro hittills beskrifna, af hvilka flera at sig hemsöka skilda djurarter. Sålunda har n kosmopolitiska människoloppan (*Pulex irritans*; se fig.) utom Sverige stundom träffats på flera slags däggdjur samt äfven på höns. Den likaledes vidt utbredda hundloppan (*Ctenocephalus canis*), som förekommer på hvarjehanda slags rofdjur och äfven gnagare, har utomlands träffats äfven på människa.

ex irritans (mycket förstorad).

Afvikande vanor har den från tropiska Ame-a härstammande sandloppan (*Sarcopsylla petrans*), som numera är vida spridd öfver varma delarna af jorden. Denna blott 1 n. långa art, som saknar hoppben, lefver på dig mark och borrar sig med främre delen kroppen in i huden på fötterna af människor hvarjehanda andra däggdjur, hvarefter dess kkropp uppsväller oerhördt. Då den kan fram-la svårartade sår, har den i vissa trakter blifvit formlig landsplåga. — Från Sverige känner man ills 15 arter af loppdjur, tillhörande 9 släkten 4 familjer, af hvilka fam. *Pulicidæ* är den rikaste (11 arter). G. A—z.

Loppört, *bot.* Se Pulicaria.

Lopt (isl. *Loptr*), *nord. myt.*, ett binamn till ke (se d. o.).

Loptr inn riki, isländsk storman, f. omkr. 1360, 1436, vistades i sin ungdom lång tid utomlands slogs till riddare af Erik af Pommern (hans ben visade en hvit falk i blått fält). Genom erdödens härjningar på Island (1402) kommo ra egodelar i L:s händer, så att han blef öns aste man. Äfven räknades han som en framstående skald, men af hans kväden känner man endast några fragment. C. R. (R. N—g.)

Loptsson, Jón. Se Jón Loptsson.

Lopuchin [lapü-]. 1. Eudokia L. Se Peter kejsare af Ryssland, 1. — 2. Ivan L. Se Ryska litteraturen.

Loquat, *bot.* Se Eriobotrya.

Lora (isl. *Hlóra*), *nord. myt.*, Tors fostermoder.

Lora del Rio [lå'ra del ri'å], stad i spanska prov. Sevilla, vid Guadalquivir och järnvägen Madrid—Sevilla. 7,042 inv. (1900). J. F. N.

Lorain [lårē'n], stad i nordamerikanska staten Ohio, vid Black rivers mynning i Eriesjön. 28,883 inv. (1910). God, konstgjord hamn. Järn- och stålverk, skeppsvarf. J. F. N.

Lorange [lɯra'ŋ]. 1. Karsten Tank L., norsk officer, f. 1838, d. 1909, öfverstelöjtnant 1889—1903 i intendenturkåren. Under kartläggning af Jostedalsbræen med omnejd 1867 gjorde han — utan att vara geolog af facket — åtskilliga iakttagelser rörande där förekommande, i berggrunden utskurna s. k. bottnar (*botner*) och säckdalar (*sækkedale*) samt framställde i en rapport till Norges Geografiske opmaaling 1868 den åsikten, att dessa äro utgräfda af jöklar, en åsikt, som senare vunnit erkännande. L:s rapport offentliggjordes i A. Hellands afh. "Om botner og sækkedale samt deres betydning for theorien om dalenes dannelse" (i Geol. fören:s i Stockholm förhandl., II, 1875) samt i norska Turistföreningens "Aarbog" (s. å.).

2. Anders Lund L., den föregående broder, arkeolog, f. 12 maj 1847 i Fredrikshald, d. 26 sept. 1888, slog sig omedelbart efter studentexamen 1865 på arkeologiska studier och anlade på grundvalen af egna utgräfningar en större arkeologisk samling. Han blef 1872 juris kandidat och 1873 konservator vid Bergens museum, hvars arkeologiska afdelning han omordnade, 1876 därjämte antikvarie för Vestlandet. L:s verksamhet i Bergen blef af grundläggande betydelse för den arkeologiska utforskningen af denna landsdel. Hans mest betydande arbete är *Den yngre jernalders sværd. Et bidrag til vikingetidens historie og teknologi* (postumt; utg. af Ch. Delgobe, 1889). 1—2. K. V. H.

L'Orange [lɯra'ŋ], Hans Peter, norsk militär, f. 8 sept. 1835 på Herö i Söndmöre, d. 31 jan. 1907 i Kristiana, officer 1856, var major vid norska jägarkåren i Stockholm 1885—88, blef 1891 öfverste och chef för Kristiania linjebataljon, 1894 generalstabschef, 1897 kommenderande general och 1899 generallöjtnant och chef för arméstyrelsen. Han tog afsked 1903. L. var medlem af en rad militära kommittéer och deltog i planläggningen af den nya norska härordningen af 1909. Han författade bl. a. *Veiledning i terrænget for yngre officerer og underbefalingsmænd* (1873; 2:a omarb. uppl. 1895). K. V. H.

Lorantacéer, *bot.* Se Loranthaceæ.

Loranthāceæ, Lorantacéer, *bot.*, växtfamilj af serien *Santalales* bland choripetalerna, omfattande öfver 500 buskar eller mera sällan örter, som lefva som halfparasiter på trädgrenar, hufvudsakligen i tropiska länder; några få arter äro i jorden växande träd. Blommorna äro homoioklamydeiska, aktinomorfa, med öfversittande hylle. Bladen äro oftast motsatta, hela och hel-

bräddade. Frukten är ett bär, innehållande ett segt slem, *viscin*, genom hvilket fröna vidfästas trädgrenarna, dit de förts af fåglar. Vid groningen utbildas rotspetsen till ett haustorium, från hvilket rötter växa in i trädgrenen. I Europa finnes endast ett par arter. *Loranthus europæus* växer i Syd-Europa på ek-arter och äkta kastanje. I Sverige finnes endast en lorantacé, misteln. — I Ostpreussens bärnsten från tertiärperioden (se Bärnsten) har man funnit blombärande grenar af ett numera utdödt släkte (*Patzea*), som är närstående det på barrträd i Medelhafsområdet o. a. s. lefvande släktet *Arceuthobium*. G. L—m. A. G. N.

Lora'nthus L., *bot.* Se Loranthaceæ.

Lorca [lå'rka], distriktsstad i spanska prov. Murcia, vid Seguras biflod Sangonera och på sluttningen af Sierra del Cano. 69,836 inv. (1900). L. består af den högt belägna gamla staden med trånga gator, ett moriskt kastell och förfallna palats, och den nya staden på slätten. Olje- och spannmålskvarnar, klädes-, salpeter-, soda- och kruttillverkning. I närheten silfver-, bly- och svafvelgrufvor. J. F. N.

Lorch. 1. Stad i württembergska kretsen Jagst, vid Rems och järnvägen Stuttgart—Nördlingen. 3,033 inv. (1905). Nära staden ligger på det 342 m. höga Marienberg det forna benediktinklostret L., som grundlades i början af 1100-talet af hertig Fredrik af Hohenstaufen, förstördes i bondekriget 1525, men senare återuppbyggdes, och i hvars kyrka flera medlemmar af hohenstaufenska huset ligga begrafna. — 2. (L. am Rhein) Stad i preussiska reg.-omr. Wiesbaden (Rhenprovinsen), vid Rhen nedanför Rüdesheim. 2,269 inv. (1905). Vinodling. 1—2. (J. F. N.)

Lorck, Karl Julius, norsk målare, f. 18 maj 1829 i Trondhjem, d. 28 aug. 1882 i Kristiania, studerade 1852—58 i Düsseldorf under K. F. Sohn och A. Tidemand. I synnerhet den senare öfvade ett märkbart inflytande på hans utveckling. Likasom Tidemand valde äfven L. med förkärlek motiv från det norska allmogelifvet, särskildt från lifvet vid kusten. Till hans mera bekanta tafior höra *Judekrämaren i lotsstugan* (1863, Nationalgalleriet i Kristiania), *Politiserande bönder* (1865, Nationalmuseum i Stockholm) och *Älgskyttarna*. O. A. Ö.*

Lord [lå'd], eng. (skot. *laird*, af angls. *hlâford*, fnod. *lavarþr*, isl. *lavarðr*), egentl. brödvårdare, brödgifvare, däraf herre (jfr angls. *hlâf-aeta*, brödätare, tjänare), liktydigt med lat. *dominus* och fr. *seigneur*. Ordet betecknas af Selden som "ett storhetsattribut", och i enlighet därmed användes det om Gud och Guds son (*The Lord* = Herren; *Our Lord*, Vår Herre Kristus; *The Lord's day*, Herrens dag, söndagen; *The Lord's prayer*, Herrens bön; *The Lord's supper*, nattvarden) och konungen samt om vissa högt uppsatta ämbetsmän (då antingen ensamt, t. ex. i tilltal *mylord*, eller jämte deras ämbetstitel, t. ex. *lord bishop*, *lord mayor*). Under länsväsendets tid var lord beteckningen för en länsherre öfver hufvud och särskildt för den, som innehade sitt län direkt af kronan, en *baron* l. *peer of the realm* (jfr Peerage). Lord kom därför äfven att beteckna medlem af öfverhuset (*House of lords*), och bland dessa skiljer man mellan Lords spiritual, "andliga" lorder, de ärkebiskopar och biskopar, som ha säte i öfverhuset, och Lords temporal, "världsliga" lorder. Lord är icke någon speciell adelstitel, utan en allmän benämning för innehafvare af vissa titlar och värdigheter (t. ex. för de olika graderna inom peerage, såsom hertig, markis o. s. v.). Dessutom användes benämningen lord enligt vedertagen bruk (*by courtesy*) om söner till vissa peerer, närmast ligen om yngre söner till hertigar och markiser (då med tillfogadt dop- och släktnamn, t. ex. lord Hugh Cecil). Som titel användes lord alternativt i stället för den egentliga adelstiteln till och om markiser, earler och viscounter (t. ex. lord Salisbury, lord Rosebery, lord Kitchener i st. f. marquess of Salisbury, earl of Rosebery, viscount Kitchener) samt undantagslöst om engelska baroner (t. ex. lord Loreburn i st. f. baron Loreburn). Såsom tilltalsord till en lord begagnas *my lord* l. *your lordship*. V. S—g.

Lord Aberdare range [lå'd äbədä̆ə' rē'ndj]. Se Aberdarebergen.

Lord admiral [lå'd ä'dmirəl], eng. Se Lord high admiral.

Lord advocate [lå'd ä'dvəkət], eng., äfven kallad King's advocate, den förnämste kronjuristen i Skottland. Han är bl. a. högste allmänna åklagare i skotska brottmål och har därigenom större kompetensområde än sina ämbetsbröder, *attorney general* och *solicitor general*, i England. Vid hans sida står en skotsk solicitor general. Se vidare Kronjurister. V. S—g.

Lord Ashbournes lag (eng. *Lord Ashbourne's act*). Se Ashbourne och Irland, hist., sp. 867.

Lord chamberlain [lå'd tʃē'mbəlin], eng., "lord kammarherre", innehafvare af en hög engelsk hofsyssla. Han har bl. a. högsta uppsikten öfver allstatsceremonier, såsom kröningar, kungliga bröllop och begrafningar o. s. v., pröfvar ansökningar om att bli presenterad vid hofvet och utsänder inbjudningar dit samt tillsätter lifläkare, hofleverantörer och innehafvare af en mängd lägre hofsysslor. Till hans ämbetsverk, *Lord chamberlain's department*, hör äfven teatercensuren, och han meddelar teaterrättigheter i flera af Londons "boroughs" samt i Westminster, Windsor och Brighton. Ämbetets innehafvare växlar med de politiska partierna, och han är medlem af ministären, men numera ej af kabinettet. — Med lordkammarherren får ej förväxlas Lord great chamberlain "lordöfverkammarherren", en af de höga statsdignitärerna med ärftlig rätt från den normandiska tiden. Han var ursprungligen chef för hofvets finansförvaltning, men har numera endast att utöfva vissa ceremoniella funktioner, särskildt vid parlamentets högtidliga öppnande och afslutning samt vid kröningar. Jfr J. H. Round, "The lord great chamberlain" (i "Monthly review" 1902). V. S—g.

Lord chancellor [lå'd tʃä'nsələ], eng. Se Lordkansler.

Lord chief justice of England [lå'd tʃī'f dʃa'stis], eng., Englands lordöfverdomare, ordförande i den engelska öfverdomstolen King's bench (se d. o.), en afdelning af *Supreme court of judicature*. Han är näst lordkanslern rikets högste domarämbetsman och själfskrifven medlem jämväl af

rt of appeal (jfr Court). Titeln härrör från 3 års domstolsnyorganisation, då den gafs åt dittillsvarande *lord chief justice of the king's ch*, hvars domarämbete går tillbaka till 1200-t och sammanhänger med det än mer omfat-de, äfven med landets högsta administrativa ttioner näst konungens utrustade ämbetet som ief justice'' (*capitalis justiciarius*) från de te normandiske konungarnas tid. V. S—g.

ord deputy [lå'd de'pjəti], eng., fordom ofta ind benämning på konungens ställföreträdare yrelsen öfver Irland. Jfr Lord lieute-n t.

ord general [lå'd dʃe'nrəl], eng., gammal ämning, särskildt under 1600-talet, på högste Hhafvaren öfver Skottlands krigsmakt.

ord great chamberlain [lå'd grē't tʃē'mbəlin], , ''lordöfverkammarherre''. Se Lord cham-r lain.

ord high admiral [lå'd hāi' ä'dmirəl], eng., ɔramiral'', gammalt engelskt riksämbete, hvar- följde befogenhet att föra befäl öfver flottan, rvaka byggandet och utrustningen af dess far- samt tillsatta dess officerare. Före detta äm-s inrättande fanns tidtals en Lord admi- med ungefär samma funktioner. Efter restau-onen har storamiralsämbetet endast 4 gånger t besatt, senast en kortare tid 1827—28 (med ig Vilhelm af Clarence, sedermera konung helm IV). Eljest har det varit och är nu un-tagslöst ''in commission'', d. v. s. utöfvas af ä ämbetsmän gemensamt, i detta fall amirali-t, *Board of admiralty*, hvarjämte dess jurisdik-srätt öfvergått till amiralitetsdomstolen. V. S—g.

ord high chancellor [lå'd hāi' tʃa'nsələ], eng. Lordkansler.

ord high constable [lå'd hāi' ka'nstəbl], eng., rdstorkonnetabel'', en af de höge statsdignitä-ia i England med ärftlig rätt från den nor-udiska tiden. Ursprungligen var han befälhafa-e öfver den kungliga hären och stallmästare t presiderade i den domstol, som dömde efter ɔsrätt. Ämbetets funktioner öfvergingo till kro- på Henrik VIII:s tid, och nu utses en lord n constable (med enbart ceremoniella funktio-endast vid kröningar. Värdigheten af skotsk *stable* är sedan 1300-talet ärftlig för earlerna Errol. Motsvarande franska ämbete är konne-el (se d. o.). V. S—g.

ord high steward [lå'd hāi' stjō'əd], eng., en de höge engelske statsdignitärerna från den mandiska tiden. Ämbetet gick i arf bland ear-ia af Leicester (Montfort) och, efter Simons af ntfort död (1265), i huset Lancaster och tillsattes r detta sistnämndas tronbestigning af kronans ehafvare. Frånsedt ceremoniella funktioner vid ningar — för hvilka ämbetet särskildt tillsattes hade lord high steward att presidera i en sär-d domstol, *Court of lord high steward*, inför lken peerer rannsakades och dömdes i högmål, parlamentet ej var samladt. En dylik domstol ej tillsatts sedan 1685. Äfven presiderar en tillfället af konungen tillsatt lord high steward de numera ytterst sällsynta fall, då öfverhuset er som domstol öfver en peer i mål rörande eason'' l. ''felony''. Detta inträffade senast 1, och lordkansleren beklädde då ämbetet. Dess innehafvare bör ej sammanblandas med Lord steward (se d. o.). Jfr L. W. Vernon-Harcourt, ''His grace the steward and trial of peers'' (1907). V. S—g.

Lord high treasurer [lå'd hāi' tre'ʃərə], eng., ''storskattmästare'', gammalt engelskt statsämbete, först omtaladt 1216. Dess innehafvare var från 1250-talet till början af 1600-talet en af kronans mäktigaste ämbetsmän och fyllde tidtals ungefär en ledande ministers plats (så t. ex. lord Salisbury, d. 1612). Efter Salisburys död tillsattes ämbetet — hvars finansiella funktioner då trädt tillbaka för de allmänt politiska — ej regelbundet och sedan 1714, då hertigen af Shrewsbury nedlade det, har det ständigt varit ''in commission'', d. v. s. gemensamt anförtrodt åt flera personer, nämligen ett *Board of treasury*, bestående af *the first lord of the treasury* (vanligen premiärministern), *the chancellor of the exchequer* och (vanligen) 4 yngre skattkammarlorder (*junior lords of the treasury*). En särskild lord high treasurer för Irland tillsattes till 1816. V. S—g.

Lord Howe [lå'd hāu']. 1. Ö i Stilla hafvet, omkr. 650 km. ö. om Nya Syd-Wales, till hvilket den hör, belägen under 31° 30′ s. br. och 159° ö. lgd, omfattar med tillhörande holmar 16,3 kvkm., med omkr. 100 inv. Den är af vulkaniskt ursprung och mycket bördig. Den upptäcktes 1788, men koloniserades först 1840. — 2. En till Salomonöarna hörande lagungrupp i Stilla hafvet.

Lord justice general [lå'd dʃa'stis dʃe'nrəl], eng., ''lordöfverdomare'', benämning på Skottlands högste domare, hvilken är president i *High court of justiciary* och, sedan 1830, äfven i hela den skotska högsta domstolen, *Court of session*. V. S—g.

Lordkansler (eng. *lord high chancellor* l. *lord chancellor*), en af de högste engelske statsämbetsmännen, rättsväsendets högste chef och öfverhusets talman. Ämbetet har utbildats från det medeltida kanslersämbetet (jfr Kansler), som i England förekom redan omkr. midten af 1000-talet (under Edvard Bekännarens regering). Kanslern var urspr. på en gång konungens öfverhofpredikant och sekreterare samt rikssigillets vårdare. Därtill kommo med tiden allt vidsträcktare domarfunktioner, utöfvade i kanslersrätten (*court of chancery*) efter särskilda billighetsgrundsatser (se därom Equity). Från midten af 1300-talet började ämbetet anförtros äfven åt lekmän; dess andliga ursprung spåras emellertid ännu i lordkanslerns uppdrag att utöfva den kungliga patronatsrätten vid besättande af kyrkoherdeämbeten. Vid Skottlands förening med England upphörde man att utse särskild kansler för Skottland, och sedan samma tid (1706) har det varit undantagslös regel, att lordkansleren upphöjes till peer samtidigt med sin utnämning, om han ej är det dessförinnan. Under 1500- och 1600-talen anförtroddes rikssigillets vård och lordkanslerns öfriga befogenheter ofta åt en annan ämbetsman, *lord keeper* (se d. o.), eller ock åt en kommission af flera personer. Vid katolikernas emancipation (1829) undantogs lordkanslersämbetet från de poster, till hvilka katolikerna erhöllo tillträde. Lordkanslern, som växlar med ministärerna, är alltid medlem af *Privy council* och numera äfven alltid af kabinettet. Han står i rang

högst af alla rikets världsliga ämbetsmän, närmast efter den kungliga familjens medlemmar och ärkebiskopen af Canterbury. Hans årslön är 10,000 pd st. med rätt till 5,000 pd st. i årlig pension. Största delen af lordkanslerns domsrätt har med Court of chancery upphört genom domstolsreformerna 1873—75 (se Court). Emellertid är han medlem af *Court of appeal* samt af *High court of justice*; han är kronans rådgifvare vid tillsättande af alla högre domarämbeten i England (med ett undantag) samt tillsätter själf ett mycket stort antal lägre domarämbeten. Honom tillkommer att leda förhandlingarna, när öfverhuset fungerar som appellationsdomstol i högsta instans. Hans talmansbefogenheter i öfverhuset äro mycket inskränkta och innefatta ej någon som helst disciplinär myndighet. I motsats till underhusets talman eger han rätt att själf deltaga i debatterna. Englands lordkanslerer äro biograferade i det stora arbetet af lord Campbell "Lives of the lord chancellors" (4:e uppl. i 10 bd 1856—57). — Irland har sin egen lordkansler, som är det irländska domstolsväsendets högste representant samt medlem af ministären, men ej af kabinettet. V. S—g.

Lord keeper [lå'd ki'pə], eg. Lord keeper of the great seal, eng., "storsigillbevarare", ett gammalt, numera indraget engelskt ämbete. Det stora rikssigillet anförtroddes sedan 1000-talet åt en kansler, men under dennes frånvaro eller vakans i ämbetet handhades det af en kanslerns ställföreträdare. Ur denna sedvana utvecklades småningom lord keeperns ämbete, och drottning Elisabet förklarade honom i fråga om rang och ämbetskompetens likställd med lordkanslern. Ofta utnämndes han sedermera till lordkansler med bibehållande af rikssigillets vård. Sedan 1760 har detta ämbete helt uppgått i lordkanslerns. V. S—g.

Lord lieutenant [lå'd lefte'nənt], eng., lordlöjtnant, engelsk ämbetstitel. I spetsen för Irlands förvaltning står en lordlöjtnant (*lord lieutenant general and general governor of Ireland*), som växlar med ministärerna och är konungens ställföreträdare på Irland (se Irland, sp. 857). En lordlöjtnant finnes vidare i hvarje grefskap. Hans ursprungliga hufvuduppgift, då ämbetet först inrättades på Henrik VIII:s tid, var befälet öfver grefskapets milis. Därjämte kom han att utöfva sheriffmyndighet inom grefskapet (jfr County och Sheriff). Sin militära befälsställning miste han genom lagstiftning af 1871 och 1882. Äfven hans öfriga funktioner äro numera öfvervägande af formell karaktär. Dock eger han att till lordkanslern insända förslag till besättande af domarämbeten inom grefskapet. Vanligen har han äfven som *custos rotulorum* högsta uppsikten öfver grefskapets handlingar. Lordlöjtnanten, hvars ämbete är oaflönadt, utses bland grefskapets förnämsta godsegare; hans ställföreträdare kallas *deputy lieutenant*. Sådana ställföreträdare utses numera (sedan 1908) till större antal än förut i samband med de nya militära funktioner, hvilka såväl dessa ställföreträdare som lordlöjtnanten själf erhållit vid organiseringen af den nya territorialarmén enligt *Territorial and reserve forces act* af 1907. Jfr Storbritannien (Förvaltning och Försvarsväsen). V. S—g.

Lord mayor [lå'd mɛ̄ə'], eng., benämning på den främste kommunale, för ett år valde ämbetsmannen i Londons City och 8 andra engelska o irländska städer (York, Liverpool, Manchester, Birmingham, Leeds, Sheffield, Dublin och Belfast). vidare London, sp. 1065—66, och jfr Mayo — Lord mayor's day [-déi] kallas den d (9 nov.), då Londons lord mayor med stor po och står — däribland en historisk procession (*lo mayor's show*) genom Citys gator och en festba kett i Guildhall — tillträder sitt ämbete (jfr Lo don, sp. 1066).

Lordós (grek. *lo'rdosis*), svankrygg. Se Ryg radskrökningar.

Lord president [lå'd pre'šidənt], eg. Lor president of the council, eng., kallas af Englands höga riksämbetsmän, ordföranden konungens råd (*Privy council*). Ämbetet blef s digvarande 1679; dessförinnan hade lordkansle eller någon annan rådsmedlem utöfvat ordföran skapet. I den mån rådets funktioner blifvit öfv vägande formella och vikit för kabinettets, lordpresidentens ämbete småningom aftagit i tydelse. Undervisnings-, hälsovårds- och jo bruksärenden ha efter hvartannat från honom rådet öfverflyttats till särskilda ämbetsverk. mera har lordpresidenten hufvudsakligen end att leda de sällan förekommande sammanträden Privy council (se d. o.). Han är dessutom som nister utan portfölj medlem af kabinettet och ta alltid bland öfverhusets medlemmar. Ofta före hans (med 2,000 pd st. aflönade) syssla med nå annat ministerämbete. V. S—

Lord privy seal [lå'd pri'vi si'l], eng., "heimesigillbevarare", engelskt ministerämbete, o lönadt och oftast förenadt med säte i kabinett Sedan 1884 äro därmed knappast några specie ämbetsåligganden förenade. Ursprungligen ha dess innehafvare att vårda konungens sek ("privy seal"), som användes vid bemyndigand för lordkansleren (l. lord keepern) att anbringa stora rikssigillet å viktigare statshandlingar. Äfv kräfdes hans bemyndigande för utbetalningar f skattkammaren, men detta ges nu i stället af skattkammarlorder, och till rikssigillets anbring de ges bemyndigande genom en af vederböra minister kontrasignerad kunglig fullmakt ("w rant"). Ämbetet förenas stundom med något nat ministerämbete på samma hand. V. S—

Lords justices of appeal [lå'dš dʃa'stisiš əpi'l], eng., appellationsdomare, de fem doma som äro ordinarie bisittare i *Court of appe* appellationsafdelningen af *Supreme court of ju cature*. I denna appellationsdomstol ega dessut lordkanslern, lord chief justice of England, ster of the rolls och presidenten i Probate, divo and admiralty division af High court of just rätt att taga säte som själfskrifna medlemmar. Court. V. S—

Lords of appeal in ordinary [lå'dš əv əpi'l å'dinri], eng., kallas fyra höga engelska doma som sitta i öfverhuset för att utöfva dess domsrät högsta instans samt i *Judicial committee of Privy council* (se Privy council) biträda afdömande af dit vädjade mål. En af dessa fy domare plägar tagas från Skottland och en f Irland. De äro peerer för lifstid med barons ra och rätt att kallas till samt med rösträtt delta

erhusets förhandlingar, äfven då dessa äro af
än politisk natur. Lönen är 6,000 pd st.
,000 kr.). V. S—g.

rd steward [lå'd stjö'ëd], eng., rikshofmästare,
s innehafvaren af ett bland de högsta engelska
mbetena. Dess innehafvare, alltid en peer och
em af Privy council, växlar med ministärerna
var till 1782 medlem af kabinettet. Till *the steward's department* höra hofhållningens
sor, uppsikten öfver hofbetjänte m. m. Likord steward småningom öfvertog större delen
e funktioner, som under medeltiden tillkommo
nnan hög hofämbetsman, *lord high steward*
. o.), så ha i sin tur hans egna funktioner som
rvaltningens chef småningom öfvergått till en
nistärväxlingarna oberoende hofämbetsman,
master of the household. Sista återstoden af
domsrätt lord steward utöfvade vid ett par sära hofdomstolar upphörde 1849. V. S—g.

rd warden [lå'd *wå*'dn], eg. Lord warof the Cinque ports, eng. Se Cinports.

re [lå'ə], eng., eg. lära, sedermera saga o. d.
ig är sammansättningen folklore (se d. o.).

reburn [lå'ribən], lord, engelsk jurist och poli. Se Reid.

redano [låredåna], patricisk familj i Venede af hvilken följande medlemmar gjort sig
bemärkta. 1. Leonardo L., f. 1438, d.
, blef doge 1501. Under hans tid ledo venerna mot Ludvig XII af Frankrike nederlaget
Agnadello (1509) och inrättades statsinkvisin 1. tremannarådet (jfr Venezia). — 2.
tro L., f. 1481, d. 1570, blef doge 1567,
86 års ålder. Hans regering var fylld af strimed påfven Pius V angående dennes befogenförhållande till dogen och den venezianska reiken. J. C.

relei [lå'r-] l. Lurlei (af mhty. *lûr*, spe, och *lei*, klippa), en för sitt eko berömd,
m. hög klippa i floden Rhen på högra stranmellan S:t Goar och Oberwesel. En järntunnel går sedan 1861 genom klippan. Sagan
tt förtälja om sjöjungfrun L., som håller till
på klippan samt med sin trolska, berusande
drager till sig sjöfarande och fiskare, så att
åka in i strömhvirflarna vid klippans fot,
da och omkomma. Denna sägen skapades af
ens Brentano i en ballad omkr. 1800 på
dval af sparsamma sagomotiv. Bland senare
ler, som upptagit motivet, märkas Heine (öfv.
. Rydberg), Eichendorff, Geibel och J. Wolff.
Seeliger, "Die Loreleysage in dichtung und
k" (1898).

relei [lå'r-], *astron.*, en af småplaneterna.

rensberg, landeri och utvärdshus vid Göte, har sitt namn efter handlanden Lorens Peton, som 1771 var landeriets innehafvare. År
hade dennes arfvingar låtit stället gå till
ion, men staden begagnade sig af sin lösningsoch upplåt landeriet till en vinhandlare med
dighet för denne "att hålla parken och trädn till handa för stadens bättre invånares beande till promenad", hvarjämte honom ålåge
inrätta ett för samma allmänhet afsedt värdsföreståndt af skicklig traktör". Efter honom
innehades landeriet af traktören Winberg och kallades under 1830-talet Winbergsplantage,
men återtog senare sitt namn L.; musikdirektören
Frans Cabré inköpte landeriet 1840. Under hans
tid uppfördes här en sommarteater, numera ombyggd till Göteborgs folkteater, och det
infördes en del tivolinöjen: karusell, danspaviljong,
m. m. 1864 nedbrann restaurationsbyggnaden, och
1867 uppbyggdes en ny ståtlig sådan, hvarjämte
parken omordnades, 1869 upprestes där af Göta
Par Brikoll en af Molin mejslad byst af Göteborgsskalden J. A. Wadman. 1884 begagnade sig åter
staden af sin lösningsrätt (för 200,000 kr., under
det att landeriet 60 år tidigare tingat en summa
motsvarande endast 10,000 kr.). Det är emellertid fortfarande uthyrdt som elegant värdshuslokal,
hvarjämte en del olika nöjen här anordnas under
sommarmånaderna. I följd af stadens utvidgning
har nu L. så kringbyggts, att det knappast längre
gör skäl för namnet "utvärdshus". K. W—g.

Lorénska fonden för befrämjande af socialvetenskaper. Viktor Edvard Lorén, f.
30 okt. 1857 i Örgryte vid Göteborg, d. 1
dec. 1885, student i Uppsala 1876, egnade
sig med förkärlek åt socialvetenskapliga studier. Då han, lidande af obotlig bröstsjukdom, ej kunde få personligen arbeta i sina älsklingsvetenskapers tjänst, beslöt han (redan 1882)
att testamentariskt egna sin förmögenhet åt deras
främjande. Genom testamente, upprättadt 29 nov.
1885, öfverlämnade han nästan hela sin kvarlåtenskap (omkr. 150,000 kr.) åt fem namngifna personer med uppdrag att som för ingen ansvarig
styrelse, hvilken vid uppkommande ledighet skulle
komplettera sig själf, använda medlen i nyssnämnda syfte. Icke blott räntor, utan äfven själfva
kapitalet borde förbrukas inom en tid af högst
50 — enligt muntliga uttalanden af testator dock
"hellre 15 än 50" — år. Muntligen hade testator
ock uttalat, att en del af medlen borde användas
till inköp af socialvetenskaplig litteratur, som
genom något offentligt bibliotek blefve för studieändamål tillgänglig. Redan 1897 öfverlämnades
som gåfva till riksdagens bibliotek största delen
af det då omkr. 5,000 n:r omfattande "Lorénska
biblioteket"; återstoden har senare lämnats hufvudsakligen till Stockholms högskola. Med understöd af fonden ha af omkr. 30 personer gjorts
specialundersökningar, utgifvits arbeten, hållits
föreläsningar, företagits utländska studieresor
o. s. v., och 1890—99 publicerades en serie
"Skrifter utgifna af Lorénska stiftelsen", 17 nummer, af socialvetenskapligt eller statistiskt innehåll.

Lorentz, Anders, målare, d. 1692, egnade
sig vid midten af 1600-talet åt "konterfejaryrket", tog 1662 tjänst hos Klas Tott i Paris,
kom snart därefter till Stockholm och blef mästare
i målarämbetet. För Tott utförde han bl. a. flera
porträtt, var äfven sysselsatt för hofvets räkning
och synes varit allmänt ansedd. Flera taflor af
hans hand (*Maria med barnet, Nattvarden, Syndafallet* m. fl.) förvarades fordom i Kungsholms och
Johannes' kyrkor i Stockholm. Ett prydligt epitafium öfver honom med hustru och barn fanns
uppsatt i Klara kyrka där, men förgicks förmodligen i den stora branden 1753. —rn.*

Lorentz [lå-], Hendrik Antoon, holländsk matematisk fysiker, f. 18 juli 1853 i Arnhem, filos. doktor 1875, sedan 1878 professor i matematisk fysik i Leiden, sedan 1910 också anställd vid Teylermuseet i Haarlem, är en af nutidens flitigaste och inflytelserikaste författare inom den matematiska fysikens område. Hans viktigaste teoretiska arbeten äro byggda därpå, att elektriciteten är fördelad i smådelar, kallade elektroner (se d. o.), likasom materien uti atomer, hvilken hypotes blifvit grundval för den moderna teorien om elektricitetens ledning genom gaser och metaller. L. drog ur sin teori den slutsatsen, att magnetismen borde utöfva inflytande på en kropps ljusstrålning, hvilket experimentellt påvisades af Zeeman 1898 (jfr Elektrooptik), hvarför Nobelpriset i fysik 1902 delades mellan dessa båda forskare. Sina omfattande forskningar på detta område har han sammanfattat i *Ergebnisse und probleme der elektronentheorie* (1905; 2:a uppl. 1906). Viktiga arbeten behandla frågan om de optiska företeelserna hos kroppar i rörelse (*Versuch einer theorie der elektrischen und optischen erscheinungen in bewegten körpern*, 1895). Dessa ledde honom 1897 till den egendomlig förefallande slutsatsen, att kroppar i rörelse bli förkortade längs rörelseriktningen, hvilken emellertid upptagits af flera forskare, bl. a. den s. k. relativitetsprincipens anhängare. L. förklarar på detta sätt det s. k. aberrationsfenomenet och andra därmed sammanhängande synnerligen svåra frågor. Arbeten af L. beröra de viktiga Stefan-Boltzmannska och Wienska lagarna för ljusstrålningen (1901), det Hallska fenomenet (1884) och termoelektricitetens teori (1889) samt utspädda lösningars molekylarteori (1891). L. är en synnerligen framstående lärare och har utgifvit en del af sina föreläsningar som läroböcker, bl. a. *Leerboek d. differentiaalen integraal rekening* (1882; tysk öfv. af G. C. Schmidt: "Lehrbuch der differential- und integralrechnung und der anfangsgründe der analytischen geometrie", 1900), *Beginselen der natuurkunde* (2 dlr, 1888—90; 3:e uppl. 1906, tysk öfv. under titel "Lehrbuch der physik", 1906—07). Därjämte har han utgifvit *Zichtbare en onzichtbare bewegingen* (1901; tysk uppl., "Sichtbare und unsichtbare bewegungen", 1902) och *Abhandlungen über theoretische physik* (2 bd, 1907). S. A—s.

Lorentzen [lå-], Kristian August, dansk målare, f. 1749 i Sönderborg på Als, d. 1828, genomgick konstakad. i Köpenhamn och företog därefter en treårig studieresa. 1784 blef han medlem af akad., 1803 professor och var 1809—10 dess direktör. L. målade massor af fabriksmässigt utförda historie-, genre- och landskapsmotiv. Som porträttmålare står han vida högre; hans bästa porträtt ha både karaktär och kraft. Han är representerad på Köpenhamns konstmuseum. Graverade af J. F. Clemens äro hans *Slag på redden* och *Holbergsgalleri*. G—g.

Lorenz [lå-], Ludvig Valentin, dansk m tematisk fysiker, f. 18 jan. 1829 i Helsingör, d juni 1891 på Fanö, blef 1866 lärare i fysik krigshögskolan i Köpenhamn, med profess titel från 1876. Han blef 1887 hedersdoktor i Uppsala och etatsråd. S. å. lämnade han sin lärarplats för att med understöd från Carlsbergstiftelsen uteslutande egna sig åt vetenskapliga arbeten. L., som var en af samtidens främsta matematiska fysiker, men äfven en framstående experimentalfysiker, skref också åtskilliga rent matematiska arbeten, hvaribland det bästa anses vara hans afha ling om de Besselska funktionerna. Hans ojämf ligt viktigaste arbeten behandla likväl optiska elektriska problem. L. har i sina afhandlin bearbetat nära nog hela den teoretiska optik Den märkligaste af dessa bär titeln *Sur l'iden des vibrations de la lumière et des courants él triques* (1867) och innehåller grunden för elektromagnetiska ljusteorien, som visserligen år tidigare uttänkts af Maxwell, om hvars arb dock L. ej hade kännedom. Synnerligen vikt äro äfven de två afh. *Recherches expériment et théoriques sur les indices de réfraction* (18 och 1875), i hvilka han för brytningskonstan härleder ett uttryck, som visat sig vara af s betydelse. L:s elektriska arbeten beröra frå om bestämning af det elektriska motståndet absolut mått, för hvilket ändamål han uppfun en god metod (1873, 1882 och 1885), om oscil rande uriaddningar (1879) och om metaller termiska och elektriska ledningsförmåga (188 Förhållandet mellan dessa visades genom en förlig serie af experimentella undersökningar v nära nog proportionellt mot den absoluta t peraturen. L:s *Oeuvres scientifiques* äro jä noter utgifna af prof. H. Valentiner (2 dlr, 1 och 1899). S. A.

Lorenz [lå-], Otto Henri, tysk-fransk b handlare, bibliograf, f. 1831 i Leipzig, naturalise fransman 1861, d. 1895, gjorde sig förtjänt om franska bibliografien genom *Catalogue général la librairie française* (11 bd, 1867—88, omfatta den under åren 1840—85 utkomna litteratur fortsatt af svensken D. Jordell (se denne). C

Lorenz [lå-], Ottokar, tysk historiker, f. sept. 1832 i Iglau i Mähren, d. 13 maj 1904 i Je blef 1856 docent och 1857 tillika tjänsteman statsarkivet, 1860 e. o. och 1862 ord. professo Wien. Sin arkivtjänst miste han 1865 åtminst delvis på grund af misshagliga åsikter. I läng fann han sin ställning i Wien olidlig och flytt 1885 som professor till Jena. L. var en origi och lidelsefull människa och starkt politiskt tresserad; i sin historiekritik framhöll han vik af omfattande kunskaper och självständigt omd

emot mekanisk metodik. Mycket arbete ned- han på genealogiska forskningar. I sitt be- verk *Kaiser Wilhelm und die begründung reiches 1866—71* (1902) bygger L. bl. a. på delanden af hertig Ernst II af Koburg och ertig Fredrik af Baden, tilldelar kejsar Vil- öfvervägande del i rikets grundläggning, drar medgifvandena åt Bajern och vänder not von Sybel och Bismarcks ”Gedanken und nerungen”. Bland L:s öfriga förtjänstfulla, ck ojämna skrifter märkas *Deutsche geschichte 13. und 14. jahrhunderte* (2 bd, 1863—67, b.), *Deutschlands geschichtsquellen im mittel- seit der mitte des 13. jahrhunderts* (1870; uppl., af L. och Goldmann, i 2 bd, 1886— *Drei bücher geschichte und politik* (1876), *geschichtswissenschaft in hauptrichtungen aufgaben* (1886; d. 2: *Leopold von Ranke*,), *Staatsmänner und geschichtsschreiber des jahrhunderts* (1896), *Lehrbuch der gesamten nschaftlichen genealogie* (1898) och *Friedrich, herzog von Baden* (1902). G. W—k.

renz [lå-], Karl Adolf, tysk tonsät- f. 1837 i Köslin, studerade musik för Dehn Kiel i Berlin, där han tillika blef filos. doktor , och har från 1866 verkat som musikdirektor ttin (efter K. Löwe) samt fick 1885 professors L. har i klassisk anda komponerat oratorier- *Winfried* (1888), *Jungfrau von Orléans* (1895), *atha*, *Das licht* (1907) m. fl. samt 2 operor, symfoni, orgel- och kammarmusik, skolsån- m. m. E. F—t.

renz [lå-], Adolf, österrikisk kirurg, f. , e. o. professor i ortopedisk kirurgi vid Wiens ersitet sedan 1889, har gjort sig känd för dliga undersökningar om medfödda och för- ade ställningsfel samt riktigställandet — oblo- eller operativt — af medfödd höftledsluxa- Bland hans utgifna arbeten märkas *Die vom erworbenen plattfusse. Neue unter- ungen* (1883), *Pathologie und therapie der chen rückgratverkrümmungen* (1886), *Patho- und therapie der angeborenen hüftverrenkung* 5) och *Über die heilung der angeborenen hüft- aks-verrenkung* (1900). J. A.

renzen, Lorenz. Se Laurenti.

re'nzen. 1. Peder Hjort L., slesvigsk iot, f. 24 jan. 1791 i Hadersley, d. 17 mars , härstammade från en gammal dansk bonde- t, erhöll tysk uppfostran och blef 1816 köp- i Hadersley. Påverkad af U. Lornsens upp- ande 1830, tog L. redan 1831—32 del i den iska diskussionen i tidningarna och valdes i Hadersley till slesvigsk ständerdeputerad. en början stod han på tyska sidan, ty han e ett varmt intresse för politisk frihet och de, att denna kunde vinnas endast från söder, konungariket Danmark genom ”kongeloven” bundet vid enväldet. Dock kämpade han mot igen af Augustenborg för flera demokratiska ag och understödde 1836—38 Nis Lorenzens on om danskt domstolsspråk i norra Slesvig. en del genom Orla Lehmanns inflytande änd- L. mening och afsade sig därför sin plats ånderförsamlingen 1840, men invaldes dit på , af Sönderborgs valkrets, och var 1842 den ska minoritetens ledare samt uppväckte en väldig storm mot sig, då han 11 nov. s. å. talade danska i församlingen och fortfor att tala danska, oaktadt både presidenten och den kunglige kommissarien ogillade hans beteende. För sitt oförskräckta uppträdande fick L. 18 maj 1843 vid en fest på Skamlingsbakke mottaga ett genom folksubskription anskaffadt präktigt dryckeshorn af silfver, under det han däremot från tysk sida blef föremål för allehanda förföljelser. Då Kristian VIII ej fullt gillade hans uppträdande, uteblef han från ständerförsamlingen 1844. — Jfr L. Skau, ”P. H. L.” (1865), och J. Ottosen, ”P. H. L:s historiske gjerning” (1896).

2. Hans Rudolf Hiort-L., den föregående son, f. 16 aug. 1832 i Hadersley, tog juridisk examen 1856, blef 1859 borgmästare i Eckernförde och 1860 herredsfoged i Satrup, men fördrefs därifrån 1864, då de tyska trupperna drogo in i Slesvig. 1865 bosatte L. sig i Hadersley och öfvertog 1868 utgifvandet af tidningen ”Dannevirke”. 1875 dömdes han för en tidningsartikel till 8 månaders fängelse i Magdeburg, och i nov. 1877 blef han, som dansk undersåte, utvisad ur Slesvig, ehuru infödd där. Han flyttade då till Köpenhamn och ledde 1878—93 redaktionen af ”Nationaltidende”. Kort efter sin afgång som redaktör blef han etatsråd och 1894 stiftsskrifvare vid Roskilde domkyrka. Därjämte har han egnat sig åt genealogiska studier och utarbetat dels *Annuaire généalogique des maisons princières regnant en Europe du XIX:e siècle* (1882; 5:e årg. 1886) samt i ny form *Livre d'or des souverains* (1895; 2:a uppl. 1908), dels (tills. med A. Thiset) *Danmarks adels aarbog* sedan 1884 (hittills 28 årg.) samt (tills. med S. Elvius) *Danske patriciske slægter* (1891) och slutligen *Repertorium over legater og milde stiftelser i Danmark* (6 bd, 1896—1904). 1—2. E. Ebg.

Lore'nzen, Nis, slesvigsk patriot, hemmansegare i Lilholt, nära Hadersley, f. 30 mars 1794, d. 14 mars 1860, var slesvigsk ständerdeputerad 1836—46 och föreslog redan 1836, att danska språket skulle begagnas vid domstolarna i de trakter, där det användes som kyrkospråk. Oaktadt slesvig-holsteinarnas motstånd blef förslaget antaget 1838 och utfärdadt af konungen 1840. L. var också den förste, som talade danska i ständerförsamlingen, i okt. 1840, två år före P. H. Lorenzen, och väckte därigenom stort uppseende, men mötte ingen gensaga. E. Ebg.

Lorenzetti [lårendse'tti], italienska målare. Se Lorenzo, A.

Lorenzetto [lårendse'ttå] 1. Lorenzo, italiensk bildhuggare från Florens, f. 1490, d. 1541, arbetade mest i Rom, där han stod i stor gunst hos Rafael, hvars idéer han också flera gånger utförde i plastisk form, t. ex. bilden af *Jonas* i Cappella Chigi (S. Maria del Popolo i Rom). Egna arbeten af L. äro *Eliasstatyn* i samma kyrka, *madonna* på altaret öfver Rafaels graf i Pantheon, *Petrus* vid ingången till Ponte S. Angelo i Rom. Dessa självständiga verk äro af ganska tom verkan. C. R. N.*

Lorenzo [låre'ndså], italiensk och spansk namnform för Lars. Jfr Laurentius.

Lorenzo [låre'ndså], Ambrogio di och hans

broder Pietro di L., kallade Lorenzetti, italienska målare af Sienaskolan under förra hälften af 1300-talet. Ambrogio är oss bekant endast genom daterade arbeten från 1330- och 1340-talen. Pietros verksamhet infaller enligt urkunder 1309—48. Dessa konstnärer behärska Sienas målarkonst nära nog i ett helt århundrade och efterbildas mer och mindre slafviskt ända in på 1400-talet. Ambrogio utförde 1337—43 i Sala della Pace i Palazzo pubblico i Siena en intressant freskoföljd med tre symboliska kompositioner: Sienas styrelse, i hvilken förekomma porträtt af stadens äldste, följderna af den goda och den dåliga regeringen med talrika kulturhistoriskt värdefulla drag. Af hans hand finnas dessutom flera andaktsbilder i akademierna i Florens och Siena. Pietro målade fresker i underkyrkan i S. Francesco i Assisi och flera altarbilder, numera bevarade i akademierna i Florens och Siena, i Uffizigalleriet samt kyrkor i Arezzo, Cortona och Rom. Dessa konstnärers stil är på en gång ålderdomligt dekorativ och sträfvande efter liffull verklighet. A. L. R.

Lorenzo [låre'ndså]. 1. Don L., kallad Monaco (munken), italiensk målare, f. omkr. 1370, d. omkr. 1425, ingick 1391 som munk i kamaldulenserklostret S. Maria degli Angioli i Florens, nådde 1395 diakonvärdigheten, men egnade sig sedermera åt konstnärlig verksamhet utanför klostrets murar. Sannolikheten talar för, att han härstammat från Siena och där mottagit sin tidigaste konstnärliga utbildning. Hans stil kännetecknas af, att den lyckligt förenar det sienesiska och det florentinska 1300-talsmåleriets särdrag, dekorativ linjerytm, och sträfvar efter plastisk verklighet. De tidigaste arbeten vi känna af honom äro några freskorester i klostret S. Maria Angioli och Chiostro degli oblate vid S. Maria Nuova i Florens. Därefter följa Mariabilder med starka spår af sienesiskt inflytande, i Berlin, Siena och Florens. Från 1413 förskrifver sig den storslagna bilden af *Marias kröning* i Uffizierna. I linjerytm och dekorativ färgfördelning når denna tafla en höjdpunkt af gotisk målarkonst, medan dess understycke med fint berättade händelser ur Benedikts legend genom sitt känsliga ljusdunkel varslar om nyare tider. Afslutningen af konstnärens bana beteckna de tyvärr illa farna freskomålningarna ur *Marias historia* i Cappelle Bartolini i S. Trinità i Florens. Utom altartaflor och fresker utförde L. äfven miniatyrer i mässböcker. Han tillhör de ypperste målarna i Florens vid tiden för Masaccios epokgörande framträdande. Jfr Osvald Sirén, "Don Lorenzo Monaco" (Strassburg 1905).

2. Fiorenzo di L., italiensk målare, tillhörande den umbriska skolan, f. i Perugia, verksam sedan 1472, d. före 1520, var efterföljare af Benedetto Bonfigli, men påverkades från Florens, dels af Benozo Gozzoli, dels möjligen af Verrocchio. Pinakoteket i Perugia förvarar ett stort antal arbeten af honom, bl. a. ett tidigt altare från 1472, en *Herdarnas tillbedjan* från 1487 och en ädelt uppfattad *Pietà*. Ett sent arbete är en *Konungarnas tillbedjan* i samma museum. Mot slutet af sitt lif visar konstnären en stark frändskap med sin lärjunge Pinturicchio. Hans taflor ega en glädtig och dekorativ prägel. — 3. Se Lorenzetto. 1—2. A. L.

Lorenzo de' Medici [låre'ndså de mēditji]. Medici.

Lorenzofloden. Se Saint Lawrence.

Lorenzo Marques [låre͡så marke'ʃ], oriktig skform för Lourenço Marques.

Lorenzo Stecchetti [låre'ndså stekke'tti], pseonym för Guerrini, O.

Loreto [låre'tå], stad uti italienska prov. Ancona, vid järnvägen Ancona—Brindisi, 4 km. f Adriatiska hafvet. 1,178 inv. (1901; som komm 8,033 inv.). Biskopssäte, gymnasium och tekn skola. Staden består af föga mer än en lång s gata, som är full med bodar för försäljning rosenkransar, medaljer, krucifix o. s. v. och s leder till stadens torg, Piazza della Madonna. detta ligga stadens förnämsta byggnader: jesu kollegiet, Palazzo apostolico (nu kungl. palats, börjadt 1510 efter Bramantes ritningar) samt i arkitektoniskt hänseende obetydliga domkyrk Chiesa della Casa santa, som började byggas 14 och fullbordades 1587 under Sixtus V, hvars st står framför den vackra fasaden. I midten kyrkan står den bekanta Heliga hyddan (*Ca santa*), hvarom legenden berättar följande. Ju fru Maria föddes och bodde under hela sitt li denna hydda. Den förändrades af apostlarna en kyrka, och kejsarinnan Helena lät efter sin p grimsfärd till Nasaret uppföra en basilika, i h ken gudstjänst förrättades ända till konungari Jerusalems fall. Hotad med förstöring af t karna, fördes den af änglar 1291 från Nasaret Tersatto nära Fiume, 1294 till en lagerlund vid canati (nära L.) och 1295 till sin nuv. plats. C santa, en enkel tegelbyggnad, 8,8 m. lång, 3,9 bred och 4,2 m. hög, är omgifven af ett marm fodral (enligt Bramantes utkast), smyckadt m reliefer af Sansovino, Lombardo m. fl. Det i bildar en enda kammare med en dörr på no och ett fönster på västra sidan. I en nisch s en af cederträ skuren, med guld och ädelste besatt svart bild af madonnan med barnet. genden tillskrifver aposteln Lukas förfärdigan af detta konstverk, men arbetet själf häntyder senare hälften af 1400-talet. Pilgrimernas an uppgick under jesuitordens högsta blomstring 200,000 årligen, men är nu endast omkr. 50,0 De skatter dessa tillfört kyrkan ansågos förr v ofantliga, men minskades betydligt af fransmän under krigen uti Italien på 1790-talet. Legend om Casa santa synes ha uppkommit, okändt hvad sätt, i slutet af korstågsperioden och i mer eller mindre tydliga ordalag erkänts flera påfvar. — Jfr Bildt, "Anteckningar f Italien" (1896; sid. 207—234). (J. F.

Loreto [låre'tå], departement i Peru, ö. Anderna, bildande nordöstra delen af republik Stora områden, särskildt af detta dep., föremål för tvist mellan Peru och angränsande publiker, Brasilien, Colombia och Ecuador, hvar departementets norra och östra gränser äro o stämda. Arealen beräknas officiellt till 617,7 kvkm. och folkmängden till 120,000 (1906). ociviliserade indianerna äro ej många, emedan täta fuktiga skogarna äro bebodda endast utm floder och sjöar. Med undantag af den östra sl

igen af Anderna och den föga kända låga bergsljan vid Brasiliens gräns, kallad Andes Conomas, är dep. en tätt skogbevuxen slätt omkring nasonfloden och dess bifloder Huallagas och ayali. Mellan de båda sistnämnda finnas öppna ttər, kallade *Pampas del Sacramento*, men est saknas större luckor i skogen. L:s naturliga edomar (olika träslag, frukter, fibrer, gummi, abark och andra läkemedel) äro föga tillvaratagna följd af bristen på transportmedel. Till de lade produkterna höra kakao, kaffe, tobak och ka frukter. Den naturliga utfartsvägen är Amafloden, 4,000 km. till kusten från Iquitos. L:s fvudstad och enda stad af betydenhet är Iquis (se d. o.). (Wbg.)

Lore'tt (fr. *lorette*), glädjeflicka (finare än griten). Namnet, som begagnades redan på 1500et, lär ha uppkommit af, att i kvarteret Notreme-de-Lorette bodde ett stort antal af dylika nnor.

Lorey [lå'raj], Tuisko von, tysk skogsman, 2 april 1845 i Darmstadt, d. 27 dec. 1901 i bingen, blef 1873 professor i skogsämnena i Giesn, men kallades 1878 till skogsinstitutet i Hohenm, hvarifrån han öfverflyttade till universitetet Tübingen, då skogsundervisningen förlades dit. 78—96 var L. föreståndare för den württemgska skogsförsöksanstalten. L. utöfvade stor fattarverksamhet i frågor rörande skogstaxering m. Dessutom utgaf han *Handbuch der forstsenschaft* (3 bd, 1887—88; 2:a uppl. 1903 der redaktion af H. Stoetzer). Sedan 1878 ligerade L. "Allgemeine forst- und jagdzeiıg". G. Sch.

Lorgnette [lårnjä'tt], fr. Se Lornjett.

Lori, *zool.* Se Lori-aporna och Papejor.

Loria [låria] l. Lauria, Roger de, itaısk sjöhjälte, f. omkr. 1250 i Lauria, d. 1305, rde som amiral i tjänst hos Peter III af Araien, konung af Sicilien, viktiga tjänster i krig t Frankrike, slog och uppbrände fransmännens ta nära Reggio och i trakten af Malta (1282), egrade 1282 och 1284 Karls af Anjou son, Karl halte, samt tog honom vid senare tillfället till ga. 1287 vann han utanför Neapel ånyo en seger, då 42 franska fartyg och 5,000 fångar o i hans händer. L. var modig och tapper, n grym och trolös.

Loria [låria], Achille, italiensk socialekoı, f. 1857 i Mantua, juris doktor i Bologna 1877, sedan 1903 professor i nationalekonomi vid rins universitet. Af L:s omfångsrika, ofta svårripliga vetenskapliga alstring må nämnas *La dita fondiaria e la sua elisione naturale* (1880), *legge di popolazione ed il sistema sociale* 82; 2:a uppl. 1897), *La teoria economica della tituzione politica* (1886; ny uppl. 1902 under ln "Le basi economiche della costituzione soe"), *Analisi della proprietà capitalista* (2 bd, 9), *Problemi sociali contemporanei* (1895), *La tituzione economica odierna* (1899), *La sociozia* (1900), *La morphologia sociale* (1905), *Verso giustizia sociale* (1904; 2:a uppl. 1908) och *La tesi economica* (1909). — Utgångspunkten för ekonomisk-sociala uppfattning är, att samlets nuvarande gestaltningar bero på mäktiga historiska orsaker, som med tiden skola försvinna. Men han anser ingalunda det kapitalistiska systemet nödvändigtvis leda till ett allmänt kollektivistiskt samhällsskick. Med Marx öfverensstämmer han i fråga om den materialistiska historieuppfattningen, som han utvecklar med "bländande paradoxer", men för L. är ej den industriella tekniken, utan de skiftande jordegendomsförhållandena själfva orsaksgrunden för det historiska förloppet. Jordräntan — i fråga om hvilken han utgår, men också starkt afviker från Ricardos lära —, kapitalvinsten samt lönarbetssystemet i trängre bemärkelse äro oförenliga med fri tillgång på jord. För L., som för sina deduktioner söker bekräftelse genom en vidlyftig historisk apparat, är den fria jordens stadium det första i den ekonomiska utvecklingen. På första klassens jord arbetar producenten för sig själf och skapar sig kapital i form af hopsamlade lifsmedel, råmaterialier etc.; det är den isolerade produktionen. I den mån mindre fruktbar jord måste tagas i bruk, blir association nödvändig. Antingen bildas enhetliga sammanslutningar mellan jordbrukare, som besitta kapital, eller ock blandade sammanslutningar mellan sådana jordbrukare samt rena arbetare, utan kapital; i båda fallen åtnjuta de associerade lika stor andel af produktionens resultat. Den privatkapitalistiska ordningen kan först då framträda, när den fria tillgången till jord upphört eller arbetarna med våld beröfvats sin frihet och sänkts i slafveri. I längden blir dock slafveriet för dyrt och oläggligt; det aflöses af lifegenskapens mildare former. Härifrån leder utvecklingen, med sina öfvergångsstadier, fram till det tillstånd, då arbetsaftalet blir alltmer fritt i rättsligt afseende, men då arbetaren, ekonomiskt bunden, tvingas att arbeta för en lön, som alltid håller på att tryckas ned mot existensminimum. Motståndare till gränsnytteteorien, gör L gällande, att under den fria jordens regim är arbetet uteslutande värdebestämmande, men under den andra regimen bestämmes värdet såväl af det i nyttigheten nedlagda arbetet som af det förmodade arbete, som inneslutes i det för nyttigheten begagnade "tekniska kapitalet" (råmaterialier, redskap etc.); i produktionen användes alltmer sådant kapital i förhållande till lönekapitalet. Öfverbefolkning, som ej hotar på den fria jorden, åtföljer med tiden den kapitalistiska ordningen, enär jorden ger egaren en tillfredsställande nettoafkastning, utan att dess produktivkraft behöfver fullt utnyttjas och massorna med sina låga löne- och lefnadsvillkor ej förmå ålägga sig återhållsamhet (jfr Malthus, från hvilken L. afviker). Den växande koncentrationen af jordegendom och jordräntans stegring i samband med öfverbefolkningen, ökningen af det "tekniska kapitalet" och framför allt af det "improduktiva kapitalet", användt vid bankoperationer, rustningar o. s. v., samt tillväxten af den improduktiva folkklassen medföra, att produktiviteten förminskas och att äfven kapitalvinsten tryckes ned mot minimum. Samhället blir nu nödsakadt att småningom återinföra den fria tillgången till jorden. Det kapitalistiska systemet aflöses af kooperation i form af fria, blandade sammanslutningar mellan kapitalegande producenter och arbetare utan kapital, med jämn fördelning af produktionens resultat. Jordräntan bortelimineras ge-

nom en ändamålsenlig afbalansering af marknadspriserna på jordbruks- och industriprodukter (detta borteliminerande är L:s mål, medan jordräntans konfiskering är Henry Georges). Teoretiskt tänker sig L. öfvergången så, att hvarje produktionsduglig människa tillerkännes ett jordområde, hvars storlek bestämmes af utrymmet. Praktiskt föreslår han t. v., att (jordbruks-)arbetaren erhåller som tillskott till sin lön, år från år, ett stycke jord, tills han kan slå sig ned på det och inträda i association med äldre jordegare. Litt.: Einarsen, "A. L." (i "Nationalökonomisk tidsskrift", 1904). E. H. T.

Lori-aporna, *Lorisinæ*, *zool.*, bilda en naturlig grupp bland halfaporna, af hvilken två släkten tillhöra den orientaliska regionen, två andra västra Afrika. Genom sättet att röra sig skilja de sig från öfriga halfapor, i det de förlorat förmågan att hoppa; de klättra långsamt steg för steg, gripande hårdt tag omkring trädgrenarna, medan bålen föga deltager i rörelserna. Denna egenskap kommer till uttryck ock genom egendomligheter i deras organisation: i det tummen företrädesvis sättes emot fjärde fingret, blir detta senare förlängdt, medan de mellanliggande, tredje och särskildt andra fingret, förkortas; det sistnämnda är hos somliga t. o. m. förkrympt och utan nagel — en fullkomligt enastående reduktionsbildning hos ryggradsdjuren. Vidare ha både svansen och ryggkotorna förkortats. Måhända kan äfven den omständigheten, att de stora blodkärlsstammarna å lemmarna representeras af nätbildningar, hvarigenom blodets rörelse i de ifrågavarande organen förlångsammas, sättas i förbindelse med den tröga muskelverksamheten. — L o r i, *Loris* l. *Stenops gracilis*, kännetecknas af smärt bål, långa lemmar och ögonens storlek, hvarigenom mellanväggen mellan dessa förminskats till ett minimum; den silkeslena pälsen är ofvan rödgrå och gulbrun, under grå eller blekgul; kroppslängd 25 cm. Lorin är hemma i södra Ostindiens och Ceylons skogar, sof-

Nycticebus.

ver om dagen i trädhål och kommer fram först på aftonen. Dess föda torde bestå af frukt, insekter, fågelägg m. m. — Släktet *Nycticebus* (se fig.), bestående af få, hvarandra närstående arter, skiljer sig från den föregående genom oformligare b kortare och kraftigare lemmar, något mindre ög m. m.; kroppens längd 35 cm. Utbredningso rådet sträcker sig från Bengalen öfver Kochinki och Malakka till Sumatra och Java. — Af nä besläktade afrikanska släkten utmärker sig *Arc cebus* från Gamla Kalabar genom förlusten af yt pekfinger. L-

Lorīca, lat., bröstharnesk. Se L e g i o n, sp. 4

Loricāta (lat., "pansarklädda"), *zool.*, är om krokodildjuren (*Crocodilia*) af somliga författa användt namn; äfven en grupp af *Decapo* bland kräftdjuren, hvars förnämsta representant *Palinurus* (se d. o.), har erhållit denna benä ning. L-

Lorichs, G u s t a f D a n i e l, konstälskare, r mismatiker, f. 1785 i Stockholm, d. 1855 i M drid, idkade under flera år studier i Göttinge ingick, efter 1805 aflagd examen, i Kabinettet utrikes brefväxlingen samt blef kort därefter le tionssekreterare i Petersburg och 1808 i Köp hamn. Slutligen förordnades L., 1814, att före Sveriges beskickning i Madrid, blef 1816 char d'affaires där och kvarstod i denna egenskap t 1853. Som konstnär utmärkte L. sig som en lyck landskapstecknare. Han utförde många akvarel och oljemålningar samt sysslade äfven med dr matiskt författarskap, hvars frukter dock stanna inom enskilda kretsar. Men i synnerhet var h en framstående samlare och kännare af mynt, synnerhet de gamla spanska. Han utgaf ock *Recherches numismatiques, concernant principa ment les médailles celtibériennes* (I, 1852). I samling af mynt och medaljer blef till stor d inlöst af svenska staten 1863. —rn

Lorichs [lå-], M e l c h i o r, dansk kopparstick och trägravör, f. omkr. 1527 i Flensborg, d. 15 i Rom, var först i lära hos en guldsmed i Lybe och arbetade sedermera dels i Köpenhamn, dels åtskilliga utländska städer. Af L:s arbeten eg man i behåll 25 kopparstick och ett större an duktigt utförda träsnitt, bland dem ett verk c 69 blad, framställande figurer och byggnader, s han tecknat under en resa i Turkiet. Ph. W

Lori'cula Sow., *paleont.*, ett under den yng krittiden lefvande, till rankfotingarna (Cirrhi dia) hörande släkte. Stjälken bred, tillplattad, l stående af tre längsrader breda sidoplåtar hvarje sida; rygg- och buksidan täcktes af dubbelrad små plåtar. Öfre delen af skalet best af en oparig carina, tvåpariga terga, fyra lateral och två scuta; rostrum saknades. A. H

Lorient [låriã'], urspr. L'O r i e n t, arrondiss mangshufvudstad i franska dep. Morbihan, vid af de förenade floderna Scorff och Blavet bild vik af Atlantiska hafvet och vid järnvägen Orléa —Brest. 40.848 inv. (1906). Staden är en vikt krigshamn, flottstation, fästning af andra rang och säte för en marinprefekt. Den är modernt o regelbundet byggd, men har inga genom åld eller stil märkliga byggnader; allt dess intres är fäst vid de stora inrättningarna för flottans b hof, såsom segel- och sejlarverkstäder, gjuteri och smedjor m. m. samt skeppsvarfven vid Cauda de största i Frankrike. Dessutom har L. mek niska verkstäder, järngjuterier, tillverkning af l der, konserver, kemiska artiklar m. m. Hamn

tillgänglig för de mest djupgående fartyg och svaras vid inloppet, 5—6 km. s. om L., af flera rka fort samt den befästa staden Port Louis på ra sidan. De viktigaste exportvarorna äro fisk, ron och konserver. Det har lycée, navigations- marinartilleriskola m. m. Några bretagneska pmän, som drefvo handel på Ostindien, hade st sina nederlagsplatser i Port Louis, men ggde 1628 sina magasin på den motsatta stran- n. Det 1664 stiftade Compagnie des Indes ori- tales tog dessa i besittning och kallade platsen, n snart växte upp till en stad, L'Orient (''Öster- ndet''). Hamnen köptes 1782 af Ludvig XVI 12,7 mill. livres och förklarades för fri- mn. — 23 juni 1795 vunno franska emigranter der befäl af engelske commodoren Warren vid en seger öfver Brestflottan under Villaret- yeuse. (J. F. N.)

Lorimer [lå'rimə], George Horace, ameri- nsk författare, f. 1868, utgifvare af ''Saturday ening post'', har blifvit känd genom de ameri- nsk ''smartness'' skildrande böckerna *Letters m a self-made merchant to his son* (1902; ''Bref min son'', 1903; 2:a uppl. 1904) och *Old Gor- n Graham* (1904; ''Gamla draken Graham'', 05). Hans senaste arbeten äro *The false gods* 06; ''Den förlorade sonen'', 1908) och *Jack urlock, prodigal*.

Lorinser [lå'-]. 1. Karl Ignatius L., tysk kare, f. 1796 i Böhmen, d. 1853, verkade 1825— i Oppeln som regerings- och medicinalråd samt sedan 1835 direktor för barnmorskeanstalten där. n skref bl. a. *Untersuchungen über die rinderpest* 31) och *Die pest des orients* (1837) samt gaf 31, genom en i ''Jahrbücher für wissenschaft- he kritik'' införd afh. öfver koleran, anledning uppgifvande af militärkordongsystemets an- dning mot nämnda farsot. En broschyr af L., *m schutze der gesundheit in den schulen* (1836; tt aftryck 1861), framkallade den ''lorinserska olstriden'', med mer än 70 stridsskrifter, och dförde kroppsöfningarnas upplifvande vid de ska gymnasierna. Självbiografi (2 bd, 1864). 2. Franz L., katolsk teolog, den föregående s, f. 1821, d. 1893, furstbiskopligt konsistorialråd i eslau, skref teologiska arbeten äfvensom reseskisser n Spanien samt är känd som öfversättare bl. a. Calderons ''andliga festspel'' (18 bd, 1856—72; uppl. 1881—87) och största religiösa dramer '7 , 1875 ff.; 2:a uppl. 1892 ff.). 1. (R. T—dt.)

Lori-papegojor, *zool.* Se Papegojor.

Loris, pseud. Se Hofmannsthal, sp. 929.

Lorisinæ, *zool.* Se Lori-aporna.

Lo'ris-Me'likov, Michail Tarielovitj, efve, rysk general och statsman, f. 1 jan. 1826 Tiflis, d. 22 dec. 1888 i Nizza, var son till en menisk köpman, ingick 1843 i rysk militärtjänst i ett husarregemente och deltog sedan 1847 med märkelse i striderna mot bergfolken i Kaukasien. ter intagandet af Kars (1855) blef han denna ds guvernör, utnämndes 1856 till generalmajor h 1875 till general. Under kriget med Turkiet 77—78 var L. i själfva verket befälhafvare för n armé, som uppträdde i Mindre Asien, ehuru n officiellt ställdes endast som ''biträde'' åt rfurst Michail Nikolajevitj. Hans företag öntes till en början icke med framgång. Efter nederlagen vid Zewin 25 juni 1877, vid Aladscha 18 aug. och Kisil-tepe 25 s. m. måste ryssarna gå tillbaka ända till sitt rikes gräns. De räddades dock där liksom på den europeiska krigsskådeplatsen genom turkarnas överksamhet och kunde, då förstärkningar från Ryssland anländt, åter gå anfallsvis till väga. Den vackra kringgående rörelse, som L. då anordnade och som slutade med den 6. om Kars 14 och 15 okt. 1877 vunna segern samt tillfångatagandet af en stor del af den turkiska armén, uppvägde alla förut lidna motgångar. Sedan han natten mellan 17 och 18 nov. med storm tagit Kars, var i själfva verket striden slutad på denna krigsskådeplats. L. erhöll 1878 greflig värdighet. 1879 utnämndes han — efter att energiskt ha ledt bekämpandet af pesten vid nedre Volga — till generalguvernör i Charkov, och efter den bekanta dynamitexplosionen i Vinterpalatset i Petersburg i febr. 1880 ställdes han med snart sagdt oinskränkt myndighet i spetsen för ''högsta exekutivkommissionen'' (24 febr.). Han ansåg emellertid icke endast våldsåtgärder, utan äfven reformer nödiga för att kväfva nihilismen. Bl. a. genomdref han, att den för sin maktfullkomlighet beryktade polisinstitution, som benämnes ''Tredje afdelningen'' och dittills lydt omedelbart under kejsaren, kom att sortera under inrikesministeriet, för hvilket L. 18 aug. 1880 ställdes i spetsen. Han förmådde vidare Alexander II att vidtaga förberedande åtgärder för att inkalla ett slags folkrepresentation, naturligtvis med starkt begränsad befogenhet, men endast några dagar efter beslutet därom föll tsaren offer för ett nihilistattentat (13 mars 1881), och efterträdaren, Alexander III, återgick under intrycket däraf till gammaldags självhärskarpolitik och långt gående tvångsåtgärder i kampen mot nihilismen. L. nödgades taga afsked (16 maj 1881), fick Ignatiev till efterträdare och användes, fastän till namnet medlem af riksrådet, ej vidare i statsärenden. (V. S—g.)

Loristik, ett namn på vetenskapen folklore (se d. o.).

Loriti, Heinrich, schweizisk humanist. Se Glareanus.

Lōrium, en forntida stad i Etrurien, omkr. 20 km. v. om Rom, nära Castel di Guido. Antoninus Pius, som blifvit uppfostrad där, uppförde ett palats, i hvilket han dog. Marcus Aurelius trifdes väl i L. Gräfningar anställdes på platsen 1823—24, hvarvid grafvar, inskrifter m. m. bragtes i dagen. J. C.

Lorm, Hieronymus, pseudonym för österrikiske författaren H. Landesmann.

L'Orme, de. Se Delorme, Ph.

Lorne [lå'rn], markis af, engelsk adelstitel för äldste sonen till släkten Campbells hufvudman, som själf bär titeln hertig af Argyll. Se Campbell 6 och 7.

Lornjēra, Lornjettēra (fr. *lorgner*), betrakta någon (nyfiket och näsvist) genom lornjett (se d. o.).

Lornje'tt, fr. *lorgnette*, ögonglas utan bågar. Lornjetten har antingen två glas (dubbellornjett) eller endast ett glas (enkellornjett l. monokel). Lornjetten, som hufvudsakligen användes af damer, hålles med ett handtag, som tillika tjänar som slida för glasen. Om dubbellornjett med fjäder se Binokel.

Lornjettēra. Se Lornjera.

Lornsen, Uwe Jens, slesvig-holsteinsk politiker, f. 18 nov. 1793 på frisiska ön Sild, d. 13 febr. 1838 (genom självmord), blef 1816 student och studerade 1818—19 i Jena, där han slöt sig till den ytterligt revolutionära "burschenschaft". 1820 tog han juridisk examen i Kiel och blef 1821 anställd i slesvig-holsteinska kansliet i Köpenhamn, 1826 byråchef där och fick 1830 kansliråds titel samt utnämndes s. å. till "landfoged" på Sild. Utprägladt tysk till sinnelag och tankegång och påverkad af julirevolutionen, ville han väcka en rörelse i Slesvig och Holstein för en fri demokratisk författning, fullständigt oafhängig af konungariket Danmark. Hans flygblad *Über das verfassungswerk in Schleswig-Holstein* (5 nov. 1830) väckte ej ringa uppseende och framkallade en rad småskrifter, både för och emot, dock utan att väcka någon verklig folkstämning till lif. Regeringen lät fängsla och åtala honom, och i maj 1831 dömdes han till ämbetets förlust och ett års fängelse af mycket mild art. Genom sitt uppträdande hade han dock skrämt regeringen till den grad, att den lofvade upprätta provinsialständer och 1832 t. o. m. gaf de två hertigdömena gemensam regering och högsta domstol; så till vida har han väsentligen främjat slesvig-holsteinismens utveckling. 1833 reste han till Brasilien för att söka lindring för en obotlig och plågsam sjukdom, men utan resultat, och 1837 återvände han till Europa och bosatte sig i Schweiz. 1841 utgafs en större efterlämnad skrift, *Die unionsverfassung Dänemarks und Schleswig-Holsteins*, där han i skarp motsats till sitt första försök gjorde sig till språkrör för den historiska doktrinen om en gemensam tronföljd för de två hertigdömena. Många af hans landsmän anse honom dock för politisk martyr med en vidtskådande siarblick. Se K. Jansen, "U. J. L." (1872), och Th. Graae, "U. J. L." (1891). E. Ebg.

Lorrain [lårä'], Claude. Se Gellée.

Lorrain [lårä'], Jean, författarnamn för franske skriftställaren Paul Duval, f. 9 aug. 1856 i Fécamp, d. 1 juli 1906, författade diktsamlingar och sedeskildrande romaner, t. ex. *Très Russe* (1886), *Monsieur de Phocas* (1901), *Le vice errant* (1902), *M. de Bougrelon* (1903) och *La maison Philibert* (1904), samt pantomimer, baletter m. m. Han medarbetade i "Écho de Paris", "Journal" m. fl. tidningar, ofta under märket Raitif de la Bretonne. Se arbeten om L. af Gaubert (1905) och Normandy (1907).

Lorraine [lårän], fransk namnform för Lothringen (se d. o.).

Lorraine [lårän], Charles Eugène de. Se Lambesc.

Lo'rride (isl. *Hlórriði*, *Hlóriði*), *nord. myt.*, ett af guden Tors binamn.

Lorris [lårí], Guillaume de. Se Fransk litteraturen, sp. 1195.

Lorsch, köping i hessiska prov. Starkenburg, ö. om Worms. 4,479 inv. (1905). Tobaksindustri. Det forna furstliga abbotstiftet L., en gång ett af de rikaste i Tyskland, grundlades på 760-talet och förstördes 1621. I klosterkyrkan, hvars endast några få kvarlefvor återstå, ligga de bajerske hertigen Tassilo II, konung Ludvig den tyske och hans son Ludvig den unge begrafna. Enligt Nibelungenlied blef också Siegfried begrafven i L. (J. F. N.

Lort, *metall.*, en vid härdsmide och koppar smältning ofta förekommande benämning på slaggen. C. A. D.

Lorthet [lårtä], ort i dep. Hautes-Pyrénées i Frankrike, bekant för de rika fynd från slutet af den äldre stenåldern (magdalénien samt början azilien), som där gjorts i en grotta af ingenjör Piette. Särskildt ha anträffats harpuner af ren och hjorthorn. Vidare ha hittats djurbilder, ristade i skiffer och ben. Ett verkligt konstverk är en s. k. kommandostaf med gravyrer, framställande hjortar och laxfiskar. T. J.

Lortskrika, provinsbenämning på nötskrikan.

Lortzing [lå'rts-], Gustav Albert, tysk tonsättare, f. 1801 i Berlin, d. där 1851, komponerad tidigt och lärde under sin faders kringflackande skådespelarlif spela åtskilliga orkesterinstrumen samt uppträdde i barnroller. 1824 fick han i Köln upp sin första opera, *Ali Pascha von Janina*. 1826 erhöll han engagemang vid hofteatern i Detmold, och 1833 öfvergick han till Leipzig såsom tenorist. Efter några mindre framgångar som tonsättare lyckades han vinna en afgjord sådan med sin opera *Die beiden schützen* (1835), och hans därpå följande *Zar und zimmermann* (1837) banade sig väg till de flesta europeiska scener ("Czar och timmerman", 1843). En del senare operor misslyckades, men *Der wildschütz* (1842) "Tjufskytten", 1849) slog åter igenom och blef ansedd som hans bästa och originellaste verk. Äfven *Undine* (1845). *Der waffenschmied* (1846) "Vapensmeden", 1885) m. fl. funno väg till flera scener. Ett par anställningar som teaterkapellmästare i Leipzig slutade med brytningar med direktionen, och L. förde därefter med sin familj en kringflackande, osäker existens, till dess han dog som kapellmästare vid Friedrich-Wilhelmstädtisches theater i Berlin. Utrustad med ovanligt intagande personliga egenskaper, ädel till karaktären och städse framåtsträfvande som konstnär, förde han dock under sina senare år ett a motgångar och afundsmäns ränker förbittrad lif måste kämpa med armod och fann ingen honom värdig anställning, medan hans operor utgjorde allmänhetens förtjusning och beredde teateregarna ansenliga inkomster. L. var sedan Dittersdor

n förste tyske kompositör, som med lycka eg-
de sig åt den rent komiska operan, och hans
sta saker äro ännu i dag vinnande genom sin
nda lefnadsglädje och naivt godmodiga humor,
arjämte de äro behagligt arbetade, melodiska
ı väl instrumenterade. Han förstod att teckna
raktärer klart och äfven att komponera större
embler med ganska förträfflig anläggning och
nomföring. Sina texter skref han vanligen själf.
n praktiska synpunkten var för honom alltid
ı högsta, och med anneteringar var han icke
noga. — En staty öfver L., modellerad af
erlein, restes 1906 i Berlins Tiergarten. Hans
f utgåfvos af Kruse (1902); hans biografi skrefs
Düringer (1851), Wittmann (1889; 2:a uppl.
02), Kruse (1899) m. fl. A. L. (E. F—t.)

Los [lo͞s], socken i Gäfleborgs län, Ljusdals tings-
. 1,433 kvkm. 2,907 inv. (1910). L., som äfven
fattar Hamra kapell, utgör ett konsist. pastorat
Uppsala stift, Hälsinglands västra öfre kontrakt.

Los, Jan, polsk språkforskare, f. 1860 i
akau, blef efter studier vid Petersburgs uni-
sitet och utländska studier (för Jagić, Brug-
nn, Leskien, Joh. Schmidt m. fl.) professor vid
akaus universitet i slavisk filologi. L. har för-
tat en mängd arbeten rörande polsk fonetik och
sk språkhistoria, utgifvit äldre polska texter
Rej och Zbylitowski) samt *Berichtigungen zum
imser evangelium* (i "Archiv für slavische phi-
ogie", IX). Jämte Karłowicz är L. hufvudre-
ktör för den stora polska ordboken "Słownik gwar
skich" samt medarbetare i den af Krakaus
. akad. utgifna ordboken öfver det äldre polska
åket. Å—d J.

Los Angeles [sp. utt. lås ancheles; eng. utt. lås
jelis]. 1. Stad i nordamerikanska staten Kali-
nien, vid den lilla floden Los Angeles, på låg-
det mellan Sierra de la Monica och hafvet,
km. från det senare. Stadsområdet utgör 110,8
m. med 319,198 inv. (1910). Det är en viktig
nvägsknut och åtnjuter, ehuru ej egentligen
terkurort som andra sydkalifornska orter, rykte
sitt härliga klimat. 1877—98 var minimum
an. i medeltal + 7° C. och i aug. 15,5°, och
last under 5 dagar nedgick temperaturen under
Staden är ock, särskildt dess bostadskvarter,
tan inbäddad i en tropisk vegetation (snabb-
xande eucalyptus, vackra pepparträd, här och
palmer, Norfolk islands pinjer, jättestora ba-
ner, yucca, granatträd, rosor och en rikedom af
dra blomväxter året om). Den har 22 parker
l. en ytvidd af 15,2 kvkm. (Griffith, Elysian,
tlake, Westlake, Echo m. fl.). Den forna
nsk-moriska missionsarkitekturen med adobehus
nästan öfverallt lämnat plats för massiva sten-
eller villor i smakfull träarkitektur. Main street
ar staden i en östlig och en västlig hälft och
en mängd ståtliga byggnader, bl. a. Federal
lding och Post office. Vid Temple street lig-
County court house, vid Broadway City hall.
dra framstående byggnader äro County hall of
ords, Public library (omkr. 140,000 bd), det
ra Auditorium och Woman's club. Utställnin-
i Chamber of commerce belyser södra Kalifor-
ns naturliga tillgångar; där finnas ock Coronel
lection (skänkt 1901), innehållande minnen af
spansk-mexikanska tiden i Kalifornien, samt
Palmer collection (indianska fornlämningar). I L.
har ock sydvästra afdelningen (omfattande södra
Kalifornien, Arizona och N. Mexico) af Archæo-
logical institute of America sina samlingar. Nära
Eastlake park visas en utställning af indianska
handtverk. De förnämsta undervisningsanstalterna
äro södra Kalifornien universitet (metod.-episko-
palernas, 1879), Maclay college of theology, Occi-
dental college (presbyt., 1887), S:t Vincent's coll.
(rom.-katolskt, 1865) och en statens normalskola.
L. är hufvudstapelplatsen för den berömda kali-
forniska fruktodlingen och har stor export af
inlagd frukt. Det omgifvande landet är myc-
ket bördigt, där konstgjord bevattning kunnat
åstadkommas; tusentals artesiska brunnar ha ock
borrats. Äfven rika petroleum- och asfaltlager
finnas i omgifningen, flera oljebrunnar i själfva
staden. Andra viktiga industrier äro slakterier och
inläggning af köttpreserver, gjuterier och mek.
verkstäder, kvarnar, sågverk, tidnings- och bok-
tryckerier samt järnvägsvagnsreparationsverkstä-
der. Tillverkningsvärdet steg 1905 till 34,8
mill. doll. Stadens hamn, San Pedro, 45 km.
s. om L., var af naturen öppen och dålig, men har
förbättrats af unionsregeringen genom anläggning
af en vågbrytare (2,8 km. lång) m. fl. arbeten.
Staden har hittills fått sitt vattenbehof fylldt
genom en ledning från öfre loppet af Los Angeles-
floden, men 1907 påbörjades en dyrbar, 336 km.
lång ledning från Owens river i Sierra Nevada,
hvilken beräknas skola lämna vatten för 1 mill.
människor, belysning och drifkraft för industrien,
och hvad staden ej behöfver skall användas för
bevattning. — L. (urspr. *La Puebla de nuestra
señora la Reina de los Angeles*, "Vår fru ängla-
drottningens stad") anlades af spanjorer 1781 och
blef stad 1835. 1850 hade det endast 2,000 inv.
och ännu 1880 endast 11,183, men därefter bör-
jade ett hastigt uppsving, närmast i följd af den
växande fruktodlingen och förbättrade kommunika-
tioner, så att det 1890 hade 50,395 och 1900
102,479 inv. — 2. (*Ciudad de los Angeles*) Huf-
vudstad i chilenska prov. Biobio, på en fruktbar
slätt mellan floderna Loja och Biobio. 7,622 inv.
(1901). (J. F. N.)

Losanteville [låsä'ntivil]. Se Cincinnati,
sp. 325.

Loschmidt [lå-], Joseph, österrikisk fysi-
ker, f. 1821 i Böhmen, d. 1895 i Wien, professor
vid universitetet där. L. inlade förtjänst genom
arbeten inom den kinetiska gasteoriens område (se
Loschmidtska talet). D. S—t.

Loschmidtska talet [lå-] anger, hur många mo-
lekyler det finnes på en grammolekyl af en gas,
hvilken som helst, och dess siffervärde är $69{,}5 \cdot 10^{22}$
(se Kinetisk gasteori). En grammolekyl
väte väger 2 gram. En vätemolekyl väger alltså

$$\frac{2}{69{,}5 \cdot 10^{22}} \text{ eller omkr. } 3 \cdot 10^{-24} \text{ gram,}$$

och då vi-
dare en vätemolekyl innehåller två väteatomer,
kommer en väteatom att väga $1{,}5 \cdot 10^{-24}$
gram. D. S—t.

Lo'schwitz, by och omtyckt luftkurort i sach-
siska kretsen Dresden, vid Elbe, 3 km. ofvanför
staden Dresden, dit elektriska spårvägar gå.

6,256 inv. (1905). Många vackra villor, sanatorier, hvilohem och mångsidig industri. Till luftkurorten Weisser hirsch i n. ö. går en linbana och till "Schöne aussicht" (Rochwitzerhöhe) i ö. en berghängbana (den första i världen), 350 m. lång, med en stigning af 1 : 3. J. F. N.

Los Conchas [lås kå'ntjas]. Se Conchas.

Loserth [lå̊s-], Johann, österrikisk historieforskare, f. 1846 i Fulnek, Mähren, sedan 1893 professor i historia vid universitetet i Graz, har främst skaffat sig berömmelse genom att klargöra Hus' förhållande till Wycliffe, men har ock lämnat en rad andra värdefulla bidrag till senare medeltidens och reformationens historia. Nämnas må bl. a. *Beiträge zur geschichte der husitischen bewegung* (1878—95), *Hus und Wiclif* (1884) och editioner af flera Wycliffes skrifter, *Der anabaptismus in Tirol* (1893), *Die reformation und gegenreformation in den innerösterreichischen ländern* (1898) samt därtill hörande "Acten und korrespondenzen" (1898—1907) och *Geschichte des späteren mittelalters* (1903). Hj. H—t.

Los gaitanes [lås ga'jtanes], dalgång. Se Guadalhorce.

Los Guines [lås gï'nes], stad på Cuba. Se Guines.

Losholts, *bygnk.* Se Fönster, sp. 361.

Loshult [lω̃s-], socken i Kristianstads län, Östra Göinge härad. 10,487 har. 1,996 inv. (1910). L. utgör ett regalt pastorat i Lunds stift, Östra Göinge kontrakt.

Lo-släktet, *Lynx, zool.*, uppfattas än som självständigt släkte, än som undersläkte af kattsläktet (*Felis*) inom kattfamiljen, rofdjurens ordning och däggdjurens klass. Det har öronen tämligen stora och tillspetsade, i spetsen försedda med hårpensel, kindernas hårbetäckning yfvig, svansen oftast obetydligt längre än hufvudet och öfverkäkens roftand med endast svagt utbildad inre knöl. Hufvudet är kort och nästan klotformigt, ögonen stora, med lodrät, aflång pupill. Dithörande arter ha mer eller mindre högrest kroppsform och stora lemmar. De äro hemma i Europa, Asien och Nord-Amerika samt vistas vanligen på de otillgängligaste ställena i täta skogar, men förekomma äfven i stäpper, öknar och bebodda trakter. I rofgirighet och blodtörst mäta de sig med leoparden (pantern) och förorsaka därigenom ansenlig skada. — Hit höra lo nl. lodjuret (se d. o. med fig.) och ökenlo nl. karakalen (se d. o. med fig.). Vidare har man polarlo n, *Felis borealis* s. *canadensis*, som sannolikt är att uppfatta blott som en lokalvarietet af Gamla världens lodjur, är något mindre än den sistnämnda och hemma i Nord-Amerika, söderut till Pennsylvania och Kalifornien; den lämnar ett dyrbart pälsverk, som årligen i tusental bringas i handeln under namn af amerikanskt kattskinn. — Rödlo n, *Felis rufus*, är ofvan gråbrun eller rödgrå, under rent hvit; den är måhända ej heller till arten skild från Gamla världens lodjur, lefver i Nord-Amerikas förenta stater söderut till Mexico och lämnar likaledes ett mycket värderadt pälsverk. — I södra Europa, särskildt Spanien och Portugal, förekommer panterlo n, *Felis pardinus*, som är rödaktigt blekbrun, med svarta fläckar och streck. Polisongerna äro svartaktiga, kroppslängden 80 och svansens längd 15 cm. Köttet anses som e läckerhet. L—e

Los Maribios [lås marri'biås], vulkaner. S Maribios.

Losna l. Losne, norsk jordegendom under se nare medeltiden och långt in i nyare tid; hufvud gården låg på en af Sulenöarna i mynningen a Sognefjorden. Godset omtalas första gången son 1370 tillhörigt den mäktige höfvitsmannen på Ber genhus' fästning Erlend Filippussön (se denne) hvars ätt uppkallades efter L. Det tillhörde seda efter hand släkterna Flemming och Rosenkranc i Norge, Thott i Skåne, v. Ahnen och (till 1777 Knag (adl. Knagenhjelm) i Norge. — Litt.: A Rasch, "Slægten Knagenhjelm og dens jorde gods" (1910), och K. G. Styffe, "Skandinavie under unionstiden" (3:e uppl. 1911). K. V. I

Losna-ätten (Losne-ätten), norsk stor mansätt i synnerhet på 1400-talet. Se Erlen Filippussön och Losna.

Losne. Se Losna.

Losne-ätten. Se Losna-ätten.

Losoncz [lå'ʃånts], stad i ungerska komitate Nógrád. 9,530 inv. (1900). Öfvergymnasium oc lärarseminarium. Kläd es- och emaljfabriker. I näi heten ligga svafvelbaden Losoncz och Sugár. J. F. N

Los Presidios [lås presi'diås]. Se Presidios.

Lossa, socken i Uppsala län, Bro härad. 2,68 har. 578 inv. (1910). Annex till Bro, Uppsa stift, Håbo kontrakt.

Lossen [lå'ssen], Karl August, tysk geolo och petrograf, f. 1841, d. 1893, blef efter studi inom bergfacket och vid universiteten i Berlin oc Halle 1866 biträdande geolog och 1873 statsgeolo vid Preussens geologiska undersökning i Berl samt verkade i denna ställning till sin död. Sed 1886 var han tillika e. o. professor vid Berli universitet. — L. utöfvade en mångsidig verksam het inom flertalet af geologiens områden. Framf allt är han dock bekant för sina ingående unde sökningar af Taunus och Harz. Under dessa a beten kom L. redan på 1860-talet till det resu tatet, att en stor del af de kristalliniska skiffrarn uppkommit ur normala sediment och eruptivberg arter genom en omkristallisation på våta vägen samband med bergskedjebildande mekaniska pr cesser. L. har härigenom haft en banbrytande be tydelse för de moderna uppfattningarna om d kristalliniska skiffrarnas uppkomst genom dynam metamorfos eller regionalmetamorfos. I samban därmed utförde han äfven betydelsefulla undersö ningar öfver eruptiva bergarters inverkan på om gifvande äldre bergarter. — L. offentliggjorde e stort antal afhandlingar och geologiska karto bland hvilka må nämnas: *Geognostische beschre bung der linksrheinischen fortsetzung des Taun* (1867) samt hans kartor öfver Harz med beskri ningar. A. G—

Lossiemouth [lå'simøth], hamnstad i skotsk grefsk. Elgin, vid mynningen af floden Lossi 3,904 inv. (1901). Fiske, sjöfart. J. F.

Lossing [lå'siŋ], Benson John, nordamer kansk xylograf och skriftställare, f. 1813 i stat New York, d. 1891, var först urmakare, sed tidningsman och skref populärt hållna arbete

vilka han själf illustrerade, om sitt lands histo-
a m. m.

Losslinje, *skpsb.*, den vattenlinje, efter hvilken
rtyget ligger, då det är fullt utrustadt, men ej
r någon last inne. Se Dräktighet. J. G. B.*

Lossna, *bergsv.*, mindre spricka eller rämna i
rgarten eller malmen i en grufva, efter hvilken
mna bergarten är lätt att bryta. Jfr För-
lyftning. Th. N—m.*

Lossnings- och lastningsanordningar, *sjöv.*, sär-
ilda mekaniska hjälpmedel, som användas för
ndterande af fartygs last vid lossning och last-
ng. Sådana hjälpmedel ha sedan länge varit i
uk och ha tid efter annan undergått förbättringar
h förändringar. Under segelfartygens tid an-
ndes för detta ändamål en s. k. *handvinsch*
andspel), som under långliga tider endast obe-
dligt förändrades. Med segelfartygens växande
orlek och särskildt för laster af tyngre slag in-
ttades så, att denna vinsch kunde drifvas me-
lst ånga. I fråga om ångfartygen nyttjades *ång-*
nscharna mycket tidigt, och nutidens ångare
vända med få undantag ännu dessa lossnings-
h lastningsanordningar. Den rådande skarpa
nkurrensen har emellertid medfört nödvändig-
ten af, att tiden för fartygens lossning och last-
ng i största möjliga mån förkortas, hvadan såväl
talet ångvinschar som storleken af fartygens
strumsluckor förökats. Förutom *masterna*, som
mera alltid tagas i bruk för lossning och last-
ng, ha äfven s. k. *hissbomstöttor* med tillhörande
nschar vunnit stor användning för samma ända-
ål och ofta å ångare helt ersatt fartygsmasterna.
ångfaldiga försök ha på senare tider gjorts att
föra olika system för lossnings- och lastnings-
ordningar ombord på fartyg, såsom *hydrauliska*
anar, *vridbara ångkranar* m. m. Anskaffnings-
stnaden har emellertid varit det förnämsta
ndret för det allmännare införandet af desamma,
rskildt å fartyg, som göra långa resor, under
vilka vinscharna ej användas ofta nog för att
rättiga kostnaden för installationen. På allra
naste tid ha *elektriskt drifna vinschar* kommit i
uk särskildt för vissa slag af fartyg, såsom
almångare m. m. Äfven större och dyrbarare
assagerångare använda numera ofta elektriska
nschar och då närmast för att undvika det stö-
nde bullret från ångvinscharna. Frågan om last-
handlingsmedlen ombord på stora ångare, som
på reguljära trader, är ej af fullt så stor vikt,
dessa ha i regel egna kajplatser vid hvarje
mn, hvilka kajer oftast äro försedda med nödiga
älpmedel, såsom fasta eller på spår gående kra-
r, drifna af ånga, elektricitet eller hydraulisk
aft. I spannmålstraden reguljärt gående fartyg
ssa nämligen sin last vid kajer försedda med
annmålselevatorer, som snabbt upptaga spann-
ålen och föra den till magasinen. Samma sak
ller äfven kolångare, som ofta lossas medelst
land anbragta maskiner eller mottaga sin kollast
nder å land anbragta s. k. *kolsprutor* eller andra
ationära mekaniska lastningsanordningar. På
rtyg, som ej gå till hamnar, där goda anordnin-
ar för snabb lossning och lastning finnas, har
an sökt genom särskilda metoder nedbringa
den för fartygens stillaliggande i hamn. Den
est kända af dessa lossningsapparater utgöres af
en af svenske sjökaptenen Sieurin uppfunnen och
patenterad ångvinsch (fig. 1 o. 2), användbar så-

Fig. 1. Sieurins ångvinsch.

väl för styckegodslast som för massgodslaster. Också har ett stort antal ångare försetts med Sieurins

Fig. 2. Lastning medelst Sieurins ångvinsch.

ångvinsch, som äfven kan med lätthet anbringas å äldre fartyg. Jfr Kran. Ax. L.

Losta, *bot.*, namn på gräs af släktena *Bromus* och *Brachypodium*.

Los-öarna (af sp. *Islas de los idolos*, "afgudaöarna"), en grupp af fem vulkaniska, af porfyr och basalt uppbyggda, ända till 200 m. höga öar vid kusten af Franska Guinea (Väst-Afrika) under 9,5° n. br. De största äro Tamara och Factory. Omkr. 1,500 inv., inflyttade negrer från Senegambien. Öarna, som förr voro ett stamhåll för slafhandlare och pirater, fingo 1812 en brittisk gar-

nison, som skulle undertrycka slafhandeln, men de öfvergåfvos på grund af sitt osunda klimat, ehuru de faktiskt blefvo engelsk besittning 1818. Genom den engelsk-franska konventionen 8 april 1904 afträddes de till Frankrike (Franska Guinea). (J. F. N.)

Lot l. Loth [låt], ty., lod, i tyska guld-, silfver- och myntvikten $^1/_{16}$ af den kölniska marken (se Kölnisk vikt, sp. 621).

Lot [lå l. lått]. 1. (Lat. *Oltis*) Flod i sydvästra Frankrike, en af Garonnes största bifloder, upprinner på Montagne de Goulet (1,499 m.) i dep. Lozère, flyter, till en början under namnet Olt, i västlig riktning genom dep. Lozère, Aveyron, Lot och Lot-et-Garonne samt mynnar ut fr. h. i Garonne vid Aiguillon. Längd 481 km., hvaraf omkr. 300 km. segelbara. Nederbördsområde 11,500 kvkm. — 2. Departement i sydvästra Frankrike, motsvarande landskapet Quercy i den forna prov. Guienne. 5,226 kvkm. 216,611 inv. (1906). Dep. sluttar mot s. v. från en maximihöjd af 780 m. till 65 m. De viktigaste vattendragen äro Lot och dess biflod Célé samt Dordogne. Af Dordogne och Lot delas landet i ett antal kalkstensplatåer, bekanta under namnet *causses*. Dessa causses se i allmänhet torra ut, och deras bäckar sakna vanligen vatten. De frambringa emellertid vin samt något spannmål. De djupa mellanliggande dalarna äro däremot rika på grönska och mycket fruktbara. Hufvudprodukten är vin, hvaraf det bästa kommer från Cahors. Dep. lämnar ock mycket frukt (kastanjer, valnötter, äpplen och plommon). Det indelas i 3 arrondissemang: Cahors, Figeac och Gourdon. Hufvudstad är Cahors. 1 o. 2. (J. F. N.)

Lot, Abrahams brorson (1 Mos. 11: 27), tågade med Abraham ifrån Aram till Kanaan, skilde sig sedan ifrån honom samt bosatte sig i trakten af Sodom och Gomorra. Bägge dessa städer förstördes, men L. och hans familj räddades. På flykten från Sodom skådade L:s hustru tillbaka och ”förvandlades till en saltstod”. Berättelsen, att L. öfvat blodskam med sina döttrar, härrör uppenbarligen af israeliternas nationalhat mot ammoniterna och moabiterna (5 Mos. 23: 4—8). L. L.*

Lota, *zool.* Se Lake.

Lota [lå'ta], hamnstad i chilenska prov. Concepción, vid Araucoviken, med smältugnar för kopparmalm, som ditföres norrifrån, och stora kolgrufvor. Omkr. 10,000 inv. J. F. N.

Lotario [låtäriå], italiensk namnform för Lothar.

Lot-et-Garonne [lått-e-garå'n], dep. i sydvästra Frankrike, v. om dep. Lot, bildadt af delar af de forna prov. Guienne och Gascogne. 5,385 kvkm. 274,610 inv. (1906). Garonne delar dep. i två olika stora delar. Omkr. 650 kvkm. i s. v. tillhöra de ofruktbara *landes*; däremot äro Garonnes och dess biflod Lots dalar ryktbara för sin bördighet. På gränsen mot dep. Dordogne ligga vilda skogstrakter. Dep. producerar vin och spannmål, i synnerhet hvete, vida öfver behofvet. Vin, tobak, kastanjer, plommon, aprikoser och andra fruktsorter lämna ock rika skördar. Industrien är ganska liflig. Dep. indelas i 4 arrondissemang: Agen, Marmande, Nérac och Villeneuve. Hufvudstad Agen. (J. F. N.)

Loth [låt], ty., lod. Se Lot.

Lothaire [låtär], fransk namnform för Lothar.

Lothar (fr. *Lothaire*), *fransk* konung, d. 2 mar 986, var son till Ludvig IV d'Outre-mer och Gerberga, Henrik Fågelfängarens dotter. 13 år gam mal, efterträdde han 954 sin fader i ett rike, då den verkliga makten öfvergått till de store länsherrarna och konungen själf var i omedelbar be sittning nästan endast af Laon. Mot Hugo Cape (se Hugo, franska furstar 2) stödde sig L. på Otto I i Tyskland och dennes broder, ärkebisko Bruno af Köln (d. 965), som af Otto fått styrelse öfver Lothringen. L:s broder Karl mottog 97 hertigdömet Nedre Lothringen som län af tysk kronan, men detta årdrog honom förebråelsen at ha blifvit tysk läntagare för förut franskt land och 978 gjorde L. ett försök att återtaga detta som åtföljdes af ett tåg mot Paris af Otto II s. å Förlikning ingicks 980, och landet stannade Ottos händer. Efter dennes död gjorde dock L ett nytt angrepp, som afbröts af hans död. Ännu mindre framgång hade hans försök att bemäktig sig Normandie. — L. egde goda egenskaper som regent och krigare, men hämmades af ogynnsamma förhållanden. Han var förmäld med Emma, dotte till konung Lothar II af Italien, och efterträdde af sin son med henne, Ludvig V Fainéant. E oäkta son, Arnulf, blef ärkebiskop i Reims. — Jfr Lot, ”Les derniers Carolingiens” (1891). G. W—k

Lothar (II), it. *Lotario*, konung af *Italien* d. 950, var dottersons son till kejsar Lothar I och son till konung Hugo af Italien (se Hugo, sp 1250). Han antogs till faderns medregent 931 och innehade efter hans död 947 ensam konungavärdigheten, men fick redan 949 en medtäflare om kronan i Berengar II. Om hans änka, Adelaide l Adelheid, se Adelheid. S. F. H.*

Lothar (II), konung af *Lothringen*, d. 8 aug 869, var andre son till kejsar Lothar I (se d. o.) och erhöll vid faderns död 855 norra och större delen af Mellanfranken (se Lothringen). Då hans yngste broder, Karl, dog 863, ärfde han norra delen af dennes rike, medan dess sydliga del, Provence, tillföll den äldste brodern, kejsar Ludvig II. Då L. ville förskjuta sin gemål Theutberga för att äkta sin frilla Waldrada och ärkebiskoparna af Trier och Köln gåfvo sin medverkan, kom han i strid med påfven Nikolaus I (se d. o.), som med stöd af de ”pseudoisidoriska dekretalen” upphäfde skilsmässodomen, afsatte ärkebiskoparna och tvang L. att återtaga Theutberga. L. efterlämnade ingen äkta son. Hans broder kejsar Ludvig bemäktigade sig efter hans död hans rikes södra del (Burgund). Den norra delen (Lothringen m. m.), som Karl den skallige i Frankrike sökt inkräkta, delades (870) emellan denne och Ludvig den tyske så, att Karl fick västra (romanska) och Ludvig den östra (tyska) hälften af landet. — Litt.: Mühlbacher, ”Deutsche geschichte unter den Karolingern” (1896), Parisot, ”Le royaume de Lorraine sous les Carolingiens 843—923” (1899), och Calmette, ”La diplomatie carolingienne 843—877” (1901). S. F. H.*

Lothar (Luther), *romerska* kejsare.

1. L. I, kejsar Ludvig den frommes och Irmengards äldste son, f. 796, d. 855, antogs 817 till faderns medregent och kröntes 823 till kejsare. Om L:s och hans bröders uppror mot fadern se Ludvig, romerska kejsare 1. Efter faderns död, 840

pträdde L. med anspråk att enligt öfverenskomelse 817 som kejsare vara hela rikets öfverherre, en råkade därigenom i krig med sina båda brör, Ludvig (den tyske) och Karl (den skallige), m åberopade senare delningsfördrag. I slaget d Fontanetum (Fontenoy s. v. om Auxerre)

jsar Lothar I. Efter en niatyr (helfigur) i en evanliebok från midten af 800-talet.

25 juni 841 blef L:s här fullständigt slagen, hvarpå Karl drog till Akvitanien (Guienne), Ludvig till Tyskland. Med en ny här vände sig L. först mot Karl, som vunnit framgångar i norra Frankrike, företog sedan i förening med sin broder Pippin en fruktlös härnad till Bretagne och öfvervintrade i Aachen. 14 febr. 842 förenades Karls och Ludvigs härar vid Strassburg, där de med ed bekräftade det emellan Ludvig och Karl ingångna förbun-

t. L. flydde snart till Italien, under det hans öder i Aachen aftalade en delning af riket semellan. Underhandlingar ledde omsider till draget i Verdun, i aug. 843, i kraft hvaraf rl den stores rike delades emellan hans tre sonner L., Karl och Ludvig så, att L., som behöll jsartiteln, dock utan anspråk på öfverherrskap ver bröderna, fick det s. k. Lotharringien (se o t h r i n g e n), Ludvig de tyska länderna ö. om en (samt ett område på västra Rhenstranden d städerna Mainz, Worms och Speier) och Karl t, som låg v. om L:s andel. 844 antog L. sin iste son, Ludvig (II), till medregent och lät 850 örja honom till kejsare. Sarasenernas och monas oupphörliga angrepp på Italien, samtidigt d att Frankrikes, Nederländernas och Tysnds kuster oroades af nordmannatågen, föranlde 851 ett möte mellan L., Ludvig den tyske h Karl den skallige i Marsna (Mersen, emellan chen och Maastricht). Kort före sin död delade sitt rike mellan sina tre söner på sådant sätt, den äldste, Ludvig II, fick Italien, den andre, thar (II), norra och större delen af Mellanfrann (Lotharringien, Lothringen), och den tredje, rl, södra delen. Litt.: Dümmler, "Geschichte s ostfränkischen reiches", bd I (2:a uppl. 1887), ihlbacher, "Deutsche geschichte unter den Karogern" (1896), och Parisot, "Le royaume de rraine sous les Carolingiens 843—923" (1899).

2. L. II, f. sannolikt omkr. 1060, d. 4 dec. 37 i byn Breitenwang vid Füssen i Tyrolen, fve af S u p p l i n b u r g (borg nära Helmstädt nuv. hertigdömet Braunschweig), förmälde sig 00 med den rika arftagerskan Richenza af Nordm, blef efter billungska ättens utgång 1106 rtig i *Sachsen*, skapade sig där en fast ställg och kämpade mot kejsar Henrik V bl. a. vid lfesholz 1115, där denne blef slagen. Efter nriks död 1125 lyckades ärkebiskop Adalbert Mainz genomdrifva, att L. 30 aug. valdes till ns efterträdare med uteslutande af den aflidne konungens systerson, hertig Fredrik af Schwaben af huset Hohenstaufen. L. hade det kyrkliga partiet att tacka för sin krona och visade det också mer tillmötesgående än någon af hans företrädare. Till en början hade han att strida med Fredrik och dennes yngre broder Konrad (i Franken), som 18 dec. 1127 uppsattes till motkonung och äfven vann erkännande i norra Italien (1128). Af de båda 1130 mot hvarandra uppställde påfvarna Innocentius II och Anacletus II erkände L. Innocentius, sedan en synod i Würzburg uttalat sig för denne, kröntes af honom till kejsare 4 juni 1133 i Lateranen, emedan Anacletus höll Peterskyrkan besatt, och mottog de matildiska godsen som län af påfvestolen, hvars egenderätt till dessa därmed erkändes. I Tyskland lyckades L. 1134—35 tvinga hohenstauferna till underkastelse med hjälp af hertig Henrik den stolte af Bajern, som 1127 äktat L:s dotter och enda barn, Gertrud. Inom och utom riket intog nu kejsaren en säkrare ställning; Boleslav af Polen hyllade honom i aug. 1135 som länsherre. I aug. 1136 gick L. öfver Alperna för att bekämpa Innocentius' fiende, Roger af Sicilien, som krönts till konung af Anacletus och underlagt sig hela södra Italien; han gjorde sin makt gällande öfver norra Italiens städer, eröfrade 1137 bl. a. Rogers hufvudstad Salerno och befriade Neapel. Dock återställde Roger snart sitt välde i dessa trakter, och L. afled på återvägen till Tyskland. Hertigdömet Sachsen öfvergick till hans måg Henrik af Bajern. — L. prisas af samtida för fromhet, tapperhet och rättrådighet. Under hans tid började åter den tyska odlingens framträngande ö. om Elbe under ledning af Albrekt Björnen och andra. L. ingrep äfven i Danmarks inre angelägenheter: Knut Lavard tog Wagrien i län af honom, och efter dennes mord företog L. ett strafftåg till Danmark mot konung Nils. — Litt.: Bernhardi, "Lothar von Supplinburg" ("Jahrbücher der deutschen geschichte", 1879), Jastrow och Winter, "Deutsche geschichte im zeitalter der Hohenstaufen" (bd I, 1897), och Gebhardt, "Handbuch der deutschen geschichte" (4:e uppl. af F. Hirsch m. fl., bd I, 1909, med litteraturuppgifter). 1. S. F. H.* 2. G. W—k.

Lothar [låt-], R u d o l f, österrikisk författare, f. 23 febr. 1865 i Budapest, studerade juridik och romansk filologi, promoverades till filos. doktor och vistades sedan i Paris, var 1889—1907 medarbetare i "Neue freie presse" och är numera bosatt i Charlottenburg. L. är en skicklig och mångsidig författare, mest känd som kritiker (*Kritische studien zur psychologie der literatur* 1895, *Das Wiener Burgtheater* 1900 och 1904, *Henrik Ibsen* 1902, 4:e uppl. 1907, *Das deutsche drama der gegenwart* 1905, 3:e uppl. 1909) och dramatisk författare (*Der wert des lebens* 1892, *Der wunsch* 1895, *Ein königsidyll* 1897, det ytterst populära, till 14 språk öfversatta sagodramat *König Harlekin* 1900, *Die rosentempler* 1905 m. fl.). Af L:s romaner kunna nämnas *Septett* (1905, 2:a uppl. 1908) och *Die fahrt ins blaue* (1907). L. har författat texten till Eugen d'Alberts musikdramer "Tiefland" (sv. öfv. 1908), "Tragaldabas" och "Izéyl" (sv. öfv. 1910).

Lotharringien. Se L o t h r i n g e n.

Lotheissen [låtaisen], F e r d i n a n d, tysk kul-

turhistoriker, f. 1833 i Darmstadt, d. 1887 som e. o. professor i franska språket och litteraturen vid Wiens universitet. L. författade bl. a. *Literatur und gesellschaft in Frankreich zur zeit der revolution 1789—94* (1872), *Geschichte der französischen literatur im 17:ten jahrhundert* (4 bd, 1878—84; 2:a uppl. 1897 i 2 bd), *Molière. Sein leben und seine werke* (1880) och *Zur sittengeschichte Frankreichs* (1885). Postumt utgafs *Zur kulturgeschichte Frankreichs im 17. und 18. jahrhundert* (1889).

Lothian [lå'thien], ett för sin fruktbarhet bekant landskap i östra Skottland emellan Forthviken samt Cheviotbergen. Det omfattade i äldre tid, utom de tre grefskapen East-, West- och Mid-Lothian l. Haddington, Linlithgow och Edinburgh, äfven Roxburgh och Berwickshire samt öfre delen af Tweeddale (åtminstone Selkirk). (J. F. N.)

Lothigius, Lars Vilhelm Samuel, ämbetsman, f. 8 maj 1836 i Jönköping, blef student i Lund 1854, aflade hofrättsexamen 1857 och utnämndes 1870 till borgmästare i Karlshamn samt 1882 till häradshöfding i Årstads, Fauräs och Himle härads domsaga. Af 1884 års riksdag utsedd till justitieombudsmannens suppleant, inträdde han i följd af N. A. Frömans afsägelse i aug. s. å. i utöfning af samma ämbete, hvartill han återvaldes riksdagarna 1885—86. I nov. 1886 utnämndes L. till landshöfding i Älfsborgs län och kvarstod i den befattningen till aug. 1905. Han representerade i Andra kammaren Karlshamn och Sölvesborg 1873—75 samt Vänersborg och Åmål 1897—1908 samt i Första kammaren Blekinge län 1878—85 och Hallands län 1886—94. L. var led. af lagutskottet 1880—82, af statsutskottet 1883—84 samt bevillningsutskottet majriksdagen 1897, sedermera i flera år kanslideputerad och led. (ibland ordf.) i tillfälliga utskott samt var Andra kammarens ålderspresident riksdagarna 1906—08. Dessutom har han varit led. i kommittén för lagförslag om inteckning i järnväg och om järnvägsaktiebolags konkurs samt ang. enskilda bankers konkurs (1878—80), i skatteregleringskommittén (1879—83), i Nya lagberedningen (1886), Förstärkta lagberedningen (1886—87) samt kommittéerna ang. tillgodogörande af vattenkraften vid Trollhättan (1890—94) och ang. trafiktaxan för Trollhätte kanal (1901). T—s.

Lo'thringen (ty.; fr. *Lorraine*), ett namn, som på olika tider betecknat olika områden. Urspr. torde *Lotharringia* (d. v. s. Lothars ring l. område) ha betecknat den del af Karl den stores rike, som vid delningen i Verdun 843 tillföll Lothar I och bestod af Italien samt en landsträcka (vanligen kallad "Mellanfranken") från Medelhafvet till Nordsjön emellan Rhône, Saône och Schelde i v. samt Aar och Rhen i ö. jämte Friesland (nuv. Holland). Sedermera betecknade det den (nordliga) del af Lothar I:s rike, som vid dennes död (855) tillföll hans andre son, Lothar (II), och efter dennes död (869) den nordligare del af hans rike, som genom fördraget 870 delades emellan Karl den skallige i Frankrike och Ludvig den tyske på sådant sätt, att öfre Moselle och nedre Meuse (Maas) blefvo gräns emellan bådas andelar. Af de inre oroligheter, som uppstodo i Frankrike vid Ludvig den stammandes död (879), begagnade sig Ludvig den tyskes andre son, Ludvig II den unge, som blifvit inkallad af ett parti, för att i strid med fördraget af 870 tillskansa sig äfven västra (franska) hälften af Lothringen, som Ludvig den stammandes söner, Ludvig III och Karlman, omsider 880 sågo sig nödsakade att afträda. Konung Arnulf gaf det 895 som eget konungarike åt sin oäkte son Zwentibold, men vid dennes död (900) underkastade sig landet Arnulfs äkta son och efterträdare på den tyska konungatronen, Ludvig Barnet. Det vidsträckta landet var sedermera ett af de fem hertigdömen, i hvilka Tyskland var indeladt, men skulle äfven framgent ofta bli ett tvistefrö mellan de båda grannländerna Frankrike och Tyskland. Då i Tyskland den karolingiska ätten på manssidan utgick med Ludvig Barnet (911), slöt sig den dåv. hertigen af Lothringen, Rainer (Raginar), till Frankrike, där en gren af nämnda ätt då ännu regerade. Men den franske konungen Karl den enfaldige var både af naturen för svag och för mycket upptagen af strider med sina egna upproriska vasaller för att med eftertryck kunna försvara L. mot de tyske konungarna Konrad I (911—918) och Henrik I Fågelfängaren (919—936). Vid sin död (916) efterträddes hertig Rainer I i L. (hvarifrån dock Elsass då afsöndrade för att förenas med hertigdömet Schwaben) af sin äldste son, Giselbert (916—939). Denne vankelmodige hertig slöt sig snart till de upproriske franske vasallerna och hyllade Karl den enfaldiges motkonung Rudolf af Burgund (konung 923—936). Men då Henrik Fågelfängaren 925 bröt in i L. med en stor här, underkastade Giselbert och lothringarna sig honom. Senare afföll Giselbert ånyo till Frankrike, trots sitt gifte med Henrik dotter Gerberga, men sedan han 939 drunknat i Rhen, underkastade sig L. Henriks son och efterträdare Otto I. Otto gaf hertigdömet åt Giselberts minderårige son, Ottos egen systerson Henrik, och efter dennes snart (944) timade död åt Konrad den röde, Ottos måg, från hvilken det dock återtogs 953. Därpå gaf Otto det i förläning åt sin broder, ärkebiskop Bruno af Köln (953—965). Denne delade L. 959 i två hertigdömen, Öfre och Nedre L. Det sistnämnda erhöll namnet Brabant, medan det förstnämnda bibehöll namnet L., som därigenom fick en ännu mer inskränkt betydelse. Förvaltningen af Öfre L., äfven kallad Moseln, uppdrog Bruno (959) åt Fredrik af Bar. Efter kejsar Otto I:s död (973) utbröto nya oroligheter i Nedre L., i det att Giselberts förvista bror söner Rainer (Raginar) och Lambert med fransk understöd sökte bemäktiga sig sina fädernebesittningar. För att göra ett slut därpå belänade kejsar Otto II den franske konungen Lothars yngre bror Karl med Nedre L. (977) och försvarade land det mot den franske konungens angrepp (se Lothar, fransk konung). Karl, som mot Hugo Capet (se Hugo, franska furstar 2) sökte med vapenmakt förfäkta sina anspråk på franska kronan, blef till fångatagen i Laon 991 och dog några månader senare. I hertigdömet Nedre L. efterträddes han af sin äldste son, Otto (991—1005). Någon tid senare förenades Nedre L. med det Öfre under hertig Gozelo I, men vid hans död (1044) delades länderna åter emellan hans båda söner, Gozelo II

ire och Gottfrid den skäggige i Öfre L. Dessa ar förblefvo sedermera åtskilda.
Nedre L. l. Brabant upplöstes småningom en mängd län, som omedelbart lydde under ka kronan. Det förnämsta af dessa var hertignet Brabant, hvarvid namnet (Nedre) Lothrinı fortfarande förblef fäst. Det gafs 1106 som ven på kvinnosidan) ärftligt län åt grefve Gottd af Louvain och Bruxelles. 1282 återförenades d hertigdömet Brabant det förut därifrån afdrade hertigdömet Limburg. Då Gottfrids ätt 06 utslocknade med den barnlösa hertiginnan anna, ärfdes båda hertigdömena af hennes terdotterson Anton, yngre son till hertig Filip ı djärfve af Burgund. Då hans ättlinje utdog, des Brabant och Limburg 1430 af hertig Filip gode af Burgund, Karl den djärfves fader, kommo efter Karls död, 1477, till Maximilian Österrike, som äktat Karls dotter Maria.
Öfre L. l. Moseln bibehöll sig däremot mera ladt som hertigdöme under tyska kronans öfverhet. Dock voro de andliga stiften Metz, Toul Verdun afsöndrade därifrån och lydde omedelt under Tyska riket ända till 1648, då de inlifvades med Frankrike. Den ofvannämnde Gottd den skäggiges andre efterträdare, Gerhard af chsburg (i Elsass), hertig af Öfre L. 1048—70, f stamfader för en ätt, inom hvilken hertigdömet k i arf och hvars hertigliga gren på svärdsan utgick med Karl, kallad den djärfve, 1431. t ärfdes därefter af grefve René af Anjou, som gift med Karls dotter Isabella och året förut 30) hade ärft hertigdömet Bar (mellan Marne Meuse, med hufvudstaden Bar-le-Duc). Däriom förenades Bar med Lothringen. René I, ı efter sin äldre broder Ludvig III (d. 1434) en ärfde grefskapet Provence och anspråken på apels krona, råkade i krig med Karl den djärfve Burgund, som gjorde försök att genom L:s fring afrunda sina vidsträckta länder. Vid sin l, 1480, efterträddes René I i L. och Bar af sin terson René II, från hvilken härstammade den rtigliga ätt, som innehade L. ända till 1738, hertig Frans Stefan (förmäld med Maria Tesia af Österrike, sedermera tysk kejsare och mfader för det nu regerande österrikiska huset) rraft af freden i Wien måste utbyta L. mot scana. Hertigdömena L. och Bar lämnades till r. franske konungens svärfader, den forne polske ungen Stanislaus Leszczyński, och införlifvades er hans död (1766) med Frankrike. 1871 nödes Frankrike afträda den östra delen af L.
yska L.) till Tyskland (se följ. art.). — Litt.: Haussonville, "Histoire de la réunion de la Lorne à la France" (2:a uppl., 4 bd, 1860), Digot, listoire de Lorraine" (2:a uppl., 6 bd, 1879 80), Bonvalot, "Histoire du droit et des institions de la Lorraine et des trois évêchés 843 1789" (1895), Parisot, "Le rovaume de Lorne sous les Carolingiens 843—923" (1899), och richsweiler, "Geschichte Lothringens" (2 bd, 00). S. F. H.*

Lo'thringen (äfven kalladt Tyska L., till skillnad från den ännu till Frankrike hörande delen af det gamla hertigdömet L.), det nordvästligaste af de tre "bezirke" i tyska rikslandet Elsass-Lothringen (se d. o.), upptager största delen af det förra franska dep. Moselle och en mindre del af dep. Meurthe, hvilka områden Frankrike 1871 afträdde till Tyska riket genom freden i Frankfurt. Det gränsar i ö. och s. ö. till Unter-Elsass, i n. ö. till bajerska reg.-omr. Pfalz och preussiska Rhenprovinsen, i n. till Luxemburg, i v. och s. till Frankrike samt har en areal af 6,226 kvkm. Landet ligger på västra sluttningen af de norra Vogeserna och bildar en tämligen jämn, mot n. v. något sluttande platå af omkr. 300 m. höjd, bestående af bergarter tillhörande trias, på enstaka ställen af jurakalklager. De viktigaste vattendragen äro Mosel och bifloderna Saar, Nied och Seille. Dammar upptaga nära 4,000 har. Med undantag af floddalarna är jorden föga fruktbar, och L:s jordbruk är mycket underlägset det i Elsass. L:s industri omfattar hufvudsakligen bergverksrörelse. Invånarnas antal uppgick 1905 till 615,790, af hvilka 86,6 proc. voro katoliker och 12 proc. protestanter. Såväl tyskan som franskan talas ofta i en blanddialekt. Tyska språket begagnas nästan uteslutande i kretsarna Saargemünd, Forbach och Bolchen, franska i Château-Salins och landkretsen Metz. I stadskretsen Metz, som förr hade en uteslutande fransktalande befolkning, har det tyska elementet starkt ökats och utgör nu omkr. 50 proc. Området indelas i 8 kretsar: Bolchen, Château-Salins, Thionville (Diedenhofen), Forbach, landkretsen Metz, stadskretsen Metz, Saarburg och Saargemünd. Hufvudort är Metz. (J. F. N.)

Lothringskt kors. Se Kors, sp. 1082.

Loti [låti'], Pierre, pseudonym för L. M. J. Viaud.

Lotichius, Petrus, kallad L. Secundus, nylatinsk skald, f. 1528 i Niederzell (prov. Hessen-Nassau), d. 1560 som med. professor i Heidelberg, besjöng i formfulländade latinska elegier kärleken, reseminnen från Italien och religiösa ämnen. L. utgaf *Elegiarum liber et carminum libellus* (1551; senaste uppl. 1840). Samlade arbeten utkommo i 2 bd 1754. Se biogr. af Henkel 1873 och A. Ebrard 1883.

Lotis, *astron.*, en af småplaneterna.

Lotofäger (grek. *Λωτοφάγοι*, d. v. s. "lotusätare"), ett homeriskt sagofolk, hvars hemvist sannolikt är att söka på Afrikas nordkust vid Lilla Syrten i södra delen af nuv. Tunisien, där ett folk med samma namn omtalas äfven af Herodotos. Namnet lotofäger häntyder på, att detta folk som hufvudsakligt födoämne nyttjade någon af de växter, hvilka äro kända under namn af *Lotus*. Enligt Homeros hade lotusväxtens förtärande den verkan på främlingar, att de förlorade allt minne af sin hembygd och all åtrå att dit återvända, hvarför äfven Odysseus, som under sina många irrfärder blef vinddrifven till lotofagernas land, måste med våld bortföra dem bland sina följesmän, hvilka råkat att smaka denna föda. I öfrigt skildras lotofagerna som vänliga och gästfria. A. M. A.

Lotophagitis. Se Djerba.

Lotorp, järnbruk. Se Finspång.

Lots, en för fartygs vägledning genom vissa bestämda farleder anställd person. I Sverige gäller som regel, att lots skall vara af staten antagen och examinerad. Dessa s. k. kronolotsar äro antingen mästerlotsar, lotsar, extra lotsar eller lots-

lärlingar. Till lotslärlingar må antagas ynglingar, som fyllt 12 år, försåvidt de visat fallenhet och lämplighet för yrket samt kunna läsa och skrifva; dessutom skola de ha god hälsa och synförmåga samt normalt färgsinne. Sedan lotslärling under tillräcklig tid öfvats vid lotsplatsen, skall han genomgå s. k. *lotsexamen* inför lotskaptenen och i närvaro af platsens lotsförman jämte en eller två examinerade kronolotsar. Prófningen omfattar bl. a. räkning med hela tal och decimalbråk, erforderlig författningskunskap, kännedom om lotsningsområdets sjömärken, farleder, hamnar, undervattensgrund m. m. Har lotslärling på ett tillfredsställande sätt bestått profvet, erhåller han s. k. styrsedel, som berättigar honom att lotsa fartyg antingen af alla djupgående eller af mindre, i styrsedeln bestämdt djupgående. Försåvidt han fyllt 18 år, kan lärling vid inträffande ledighet och sedan han erhållit styrsedel för fartyg af alla djupgående antagas till extra lots eller lots. Extra lots förordnas att tills vidare förrätta lotstjänst, lots utnämnes medelst af Lotsstyrelsen utfärdadt konstitutorial. Till mästerlots må nämnas välfrejdad och skicklig lots, som tjänstgjort som sådan i femton år. Då antalet mästerlotsar i riket icke uppgår till halfva antalet af alla i tjänst varande lotsar, må till mästerlots nämnas äfven lots med kortare tjänstetid. Till lotsförman vid lotsplats antages därtill lämpligaste mästerlots eller lots, som fyllt 21 år. Lotsförman är i allmänhet lotsningsskyldig. Vid större lotsplatser tillsättas s. k. öfverlotsar, som fullgöra lotsförmans åligganden, men äro befriade från skyldighet att lotsa. — Utom kronolotsar finnas s. k. Vänerlotsar, antagna af Vänerns seglationsstyrelse, samt vid större hamnar s. k. hamnlotsar (se d. o.). — I utlandet äro lotsarna antingen anställda af staten eller bilda, där så är tillåtet, ett slags bolag eller skråföreningar för verkställande af lotsning i sådana farvatten, där sjöfarten är liflig och alltså utsikt till god förtjänst förefinnes. Något liknande förefanns ända tills in i våra dagar äfven här i Sverige, där de s. k. Öresundslotsarna utgjorde en fristående skråförening. Se vidare Lotsverket. U. G.

Lotsbarnskolor. För att bereda barn till lots- och fyrbetjäning å aflägse belägna platser tillfälle till undervisning finnes å lotsverkets stat anvisadt ett mindre belopp, f. n. (1911) 10,500 kronor. Detta användes enligt af Lotsstyrelsen årligen fastställd stat till aflöning åt särskilda lärare eller lärarinnor eller som bidrag till underhåll af skolor, som af kommuner inrättats, men icke utan detta bidrag kunna vidmakthållas. På sådant sätt underhöllos eller understöddes år 1910 27 s. k. lotsbarnskolor, i hvilka 251 barn erhöllo vanlig folkskolundervisning. De första skolorna af detta slag inrättades på grund af k. br. 19 juni 1845. A. G.*

Lotsbricka, en mässingsbricka, hvarå under en kunglig krona finnes anbragt ordet "kronolots" och som lots under tjänstgöring skall bära å bröstet utanpå kläderna. U. G.

Lotsbyrån. Se Lotsstyrelsen.

Lotsbåt för som igenkänningstecken *vid dager* en till hälften hvit, till hälften blå flagga, hissad på masttopp, sprinock, gaffel eller på särskild stång af sådan längd, att flaggan må vara synlig, hvarjämte seglande lotsbåt igenkänn genom en röd duk i storseglet eller ordet "Lot anbragt å detsamma; *i mörker* en lanterna förse med ett hvitt och ett rödt glas, hvarmed omvä lande hvita och röda ljussignaler gifvas till a kommande fartyg.

Beträffande de signaler lotsbåt skall föra i fa vatten, där internationella bestämmelser äro gi lande, stadgas i den s. k. ombordläggningsföror ningen (k. kung. 26 okt. 1906) följande. Lot fartyg, som äro i lotsningstjänst på sin statio skola icke visa de för andra fartyg föreskrif ljusen, men skola på masttoppen föra eller i vis fall på annat sätt visa ett rundt omkring hor sonten synligt ljus med hvitt sken och skola des utom visa ett eller flera blossande sken (eng. *flar up lights*) med korta mellantider, som aldrig öfverskrida 15 minuter. Vid nära annalkande t andra fartyg skola lotsfartyg ha sina sidolj tända färdiga till begagnande samt blänka me dem eller visa dem med korta mellantider för a därmed ange, i hvilken riktning de stäfva. Lot ångfartyg (benämningen ångfartyg innefatt hvarje fartyg, som framdrifves medelst maskineri som ligga på sin station för lotsuppassning, skol såframt de icke äro till ankars, jämte det ofva nämnda hvita ljuset föra dels omkr, 2,5 m. unde detta ett ljus med rödt sken, synligt omkring he horisonten, dels de för fartyg under gång för skrifna färgade sidoljusen. Då sådant fartyg li ger till ankars, skall det på masten föra det rö ljuset under det hvita ljuset, men icke de färgad sidoljusen. Lotsfartyg, som icke användas i lot ningstjänst, skola föra likadana ljus, som för andr fartyg är föreskrifvet. Ända från 1600-talet o till 1881 fördes å lotsverkets fartyg örlogsflagg hvarjämte befälet egde att föra örlogsvimpe 1 maj 1881 stadgades, att lotsverkets flagga skul vara svensk örlogsflagg med ett ankare och dä öfver en stjärna, anbragta i hvitt fält i det gul korsets midt, äfvensom att befälstecknet skull vara en örlogsvimpel med ett ankare och däröfv en stjärna i hvitt fält närmast stående liket. 1 dec. 1894 upphäfdes befälets rätt att föra vimpe Genom k. kung. 7 maj 1897 borttogs för lotsverk liksom för andra statens civila verk den gul tungan i örlogsflaggan, hvarjämte lotsverkets sär skilda märke, ändradt till ett ankare med k. kron öfver, flyttades till det inre nedre blåa fältet. P grund af lagen ang. rikets flagga af 22 juni 190 för lotsverket numera den vanliga riksflaggan uta några som helst emblem; genom k. kung. 11 dec 1908 har dock föreskrifvits, att lotsverkets ångfar tyg må, då de användas i annan tjänst än lots ningstjänst, föra en särskild igenkänningsstandert som är till 1/3 hvit närmast stången och till 2/3 bl samt i det hvita fältet försedd med ett ankar och k. krona i gul färg. Se Lotssignal oc Lotsverket. U. G

Lotsdirektör var före 1888 benämning på che fen för Lotsstyrelsen (se d. o.), inom hvilket ver han egde enahanda befogenhet och ansvar, so eljest tillkom generaldirektör. Chefen för Lots styrelsen benämnes sedan 1888 generallotsdirektö och utöfvar tillika högsta befälet öfver den inom lotsdistrikten tjänstgörande personalen och är

na egenskap af befälhafvare ställd under krigs-
rna. A. G.*

otsdistrikt. Se Lotsverket.

otsen, Lotsfisken, *Naucrates ductor* L., ., är en till makrillfiskarnas familj hörande rt, som till följd af sitt lefnadssätt blifvit ket ryktbar. Längden är omkr. 30 cm. och psformen medelmåttigt utdragen, med nästan ndrisk tvärgenomskärning. Liksom taggmakril- (*Caranx*), hvilken han står tämligen nära, har fisken en kölformig upphöjning längs stjärt-rna. Främre ryggfenan är reducerad till blott fristående taggar; inga "falska ryggfenor" s bakom ryggfenan. Tänderna äro små, borst-. Färgen är vackert marinblå, med fem mör-e,' rundt om kroppen gående tvärband. Nam- "lots" har uppkommit af fiskens vana att åt- fartyg och hajar, hvilka sistnämnda den s liksom leda eller visa fram till bytet. Man många berättelser härom, liksom om hajens samhet mot lotsfisken, hvilken skulle visa sig ti, att hajen aldrig angriper denna sin led-re. Antagligaste förklaringen synes vara, att fisken, som äfven hämtar föda dels från hajens rementer, dels af de mindre bitar af dennes ämnen, hvilka han lyckas uppsnappa, gärna er sig i dess närhet, hvilken dessutom torde na honom därigenom, att den håller andra fiskar fstånd; lotsfisken åtföljer också gärna fartyg. en är för trög att kunna fånga den mycket ba och lifliga lotsfisken. Denna är utbredd mtliga tropiska och tempererade haf och kom-, ledsagande fartyg, ej så sällan ända upp till lands södra kust under sommaren, då vattnet fvet ännu är varmt. Denna fiskarts egendom-vana att åtfölja fartyg var känd redan af de le, och man tror, att det var denna fiskart, af dem benämndes *Pompilus* och hvilken gs som helig till följd af sin förmåga att föra komna sjöfarande till land. R. L.*

otsexamen. Se Lots.

otsfisken, *zool.* Se Lotsen.

otsflagga. Af lotsflaggor finnas två olika slag. ena föres af lotsbåt (se d. o.), den andra, s. k. lotsgösen (se Gös), på fartyg för att alla lotsbiträde. A. G.*

otsfördelning. Se Lotsverket.

otsförman. Se Lots.

otsförordningen, det vanligen använda nam- på k. förordningen ang. lotsverket. Den nu 1) gällande är gifven 15 febr. 1881, men har n dess flera gånger ändrats i vissa delar. Den ste ändringen trädde i kraft 1 maj 1911. De igaste bestämmelserna uti lotsförordningar äro nde. För fartyg i främmande stats tjänst skall olots anlitas i alla de i gällande lotsledsför-ning upptagna lotslederna och öfriga inomskärs gna, af lotsen kända farleder, som passeras. annat fartyg ankommer från eller afgår till ndsk ort, skall kronolots anlitas för fartygets ledning i alla de i lotsledsförteckningen upp-a lotsleder och öfriga inomskärs belägna, af en kända farleder, som passeras, i förra fallet öppen sjö eller riksgränsen till första loss- eller lastningsort äfvensom till plats, som pes för uppläggning eller för inhämtande af r, oafsedt om fartyget varit destineradt till eller inklarerats vid annan svensk ort, och i senare fallet från sista lastningsorten eller, om fartyget är barlastadt, från sista afgångsorten till öppen sjö eller riksgränsen. Som fartyg anses ock last-pråm. Från skyldighet att anlita kronolots befrias dels svenska kronans fartyg, dels nedannämnda fartyg, såväl svenska som sådana utländska, hvilka traktatsenligt skola vara med svenska fartyg likställda, nämligen: fartyg, hvars afgifts-pliktiga dräktighet icke öfverstiger 40 ton, så-framt det icke bogserar lotspliktigt fartyg; ång-fartyg, som gör regelbundna resor endast mellan svenska och danska orter vid Öresund, äfvensom isbrytarfartyg, då det användes för isbrytning; fartyg på resa mellan svensk ort och utländsk plats, belägen vid Östersjön, Öresund, Belten, Kattegatt eller Skagerack intill linjen Lindesnæs—Haustholm, dels när det passerar i lotsledsför-teckningen upptagen lotsled eller annan inomskärs belägen farled, hvilken tillhör annat lotsdistrikt (se Lotsverket) än det, hvarinom den svenska orten är belägen, dels vid passerandet af lotsled eller annan farled i Öregrunds skärgård, i händelse den svenska orten är belägen n. om bredd-graden för Örskärs fyr; fartyg, som för proviante-ring, kolning, dödsfall ombord eller ogynnsam väderlek går in till och därefter direkt till sjöss ut ifrån svensk hamn eller redd, utan att i något fall landsätta andra passagerare än sjuka eller aflidna eller taga passagerare ombord eller verk-ställa lossning eller intaga annat gods än pro-viant, kol eller skeppsförnödenheter för fartygets eget behof; fartyg, som gör resor endast mellan svensk ort och utländsk innanför linjen Lindesnæs—Haustholm belägen plats, när det passerar i lotsledsförteckningen upptagen lotsled eller annan farled för lotsning, hvarigenom fartyget under det löpande kalenderåret erlagt fulla lotsafgifter tio gånger, om det är ångfartyg eller lastpråm, och sex gånger, om det är segelfartyg, med iakt-tagande att, om lotsledens ändpunkter samman-falla med ändpunkterna af lotsled i motsatt rikt-ning eller lotsleden till hela sin längd utgör en del af annan i motsatt riktning gående lotsled, lotsafgifterna skola ha erlagts angifvet antal gån-ger antingen i endast en riktning eller ock sam-manlagdt i båda riktningarna; fartyg, som vid resa för att idka fiske eller annan fångst på hafvet utgår eller utgått från svensk hamn och hvars afgiftspliktiga dräktighet icke uppgår till 130 ton; befrielse åtnjutes dock icke af fartvg, som under resan anlöper utländsk hamn, såframt ej detta sker allenast för fartygets utrustning eller för att bereda eller afsätta den under resan gjorda fångsten. I vissa fall kunna lotspenningarna utgå med allenast hälften af det belopp, som eljest bort utgöras. Under benämningen ångfartyg in-begripes hvarje fartyg, som för sitt framdrifvande är försedt med maskineri. Förutom en mängd be-stämmelser rörande lotsningstjänsten och därmed samhörande förhållanden samt beträffande fyrar, båkar och andra säkerhetsanstalter för sjöfarten, innehåller den s. k. lotsförordningen dessutom stad-ganden rörande fyr- och båkafgiften (se d. o.). U. G.

Lotsgös. Se Gös.

Lotshemman äro sådana vid kusten belägna hemman, hvilkas egare äro skyldiga att besörja

lotsning af fartyg i närliggande farleder. Gustaf I ålade först allmogen i vissa kusttrakter att, i stället för att utgöra vanliga skatter, aflöna "styrmän" för konungens skepp. Sedermera blefvo genom särskilda resolutioner på 1500- och 1600-talen många skärgårdshemman förklarade för lotshemman, emot det att åborna fingo vissa friheter, såsom befrielse från utskrifning, skjuts m. m. Och genom beslut vid 1655 års riksdag stadgades, att åtskilliga hemman under benämning *styrmanshemman* skulle läggas under amiralitetet, hvilka hemman sedermera vid Karl XI:s reduktion förklarades vara för kronan omistliga gods. Enligt nu gällande "förordning ang. lotshemman och boningsplatser för lotsar" 9 juli 1862 skola som lotshemman anses alla sådana hemman och lägenheter, vare sig af frälse-, skatte- eller krononatur, hvilka af ålder varit och ännu äro underkastade lotsningsskyldighet och icke lagligen blifvit därifrån skilda, samt äfven sådana, som framdeles kunna bli till bruk och nyttjande upplåtna åt lotsar för lotsningens skull. Dessa hemman upptagas i en särskild, af Kammarkollegium fastställd lotsjordebok. Kronolotshemman gå i arf som andra kronohemman, men arfsrätten sträcker sig blott till änka och barn i rätt nedstigande led; finnes ej sådan arfvinge, anses hemmanet åboledigt och inrymmes åt obesuten lots vid platsen. Åbo å skattelotshemman skall i regel själf vara lots; men om han pröfvas icke själf vara skicklig till lots, skall han, vid skatterättighetens förlust, i sitt ställe anskaffa vederbörligen examinerad lots. Dispositionsrätten öfver frälselotshemman är sålunda inskränkt, att skicklig lots bör vara antagen till landbo å detsamma. Boningsplats för lots kan utses äfven å andra hemman än lotshemman. I händelse öfverenskommelse härom ej kan träffas, eger vederbörande lotsbefäl anmäla sina påståenden hos K. M:ts befallningshafvande, som afgör ärendet genom utslag, innefattande jämväl hvilka förmåner utöfver boningsplatsen hemmansegaren bör lämna till lotsen emot ersättning i penningar af lotsverkets medel. Utslaget pröfvas af Kammarkollegium. För vinnande af mark åt lotsverket att användas till lotsplats är sålunda stadgad en betydligt enklare procedur, än som i allmänhet finnes föreskrifven för expropriation. A. G.*

Lotsjordebok. Se Lotshemman.

Lotskapten, chef för ett lotsdistrikt. Se Lotsverket.

Lotskontor motsvarade i forna dagar hvad som sedermera kallades lotsdirektörens expedition, eller begynnelsen till den nuv. Lotsstyrelsen. Numera förstås med denna benämning det vid hvarje lotsplats befintliga lotsförmanskontoret, hvarest sjöfarande ega beställa lots och erlägga lotspenningar. A. G.*

Lotskriget. Se Flintrännan.

Lotsled kallas en sådan af den allmänna sjöfarten begagnad farled, i hvilken lots är skyldig att föra fartyg fram. Vanligen äro lotslederna utprickade till ledning för fartyg, som gå utan lots. Lotsarna själfva äro skyldiga att hitta vägen, äfven om prickar saknas. Lotslederna uppgingo vid 1910 års slut till ett antal af 1,929 och äro upptagna i en särskild lotsledsförteckning samt i lotstaxorna. Fråga om upptagande eller nedläggning af lotsled afgöres af K. M:t, men beträffan tillfällig lotsled af Lotsstyrelsen. A. G

Lotslott. Se Lotspenningar.

Lotslöjtnant, lotskaptens närmaste man. Lotsverket.

Lots- och båkafgift, Allmän. Se Fyr- o båkafgift.

Lots- och fyrinrättningen. Se Lotsstyre sen och Lotsverket.

Lotspenningar, den afgift, som erlägges för f tygs lotsning. I äldre tider utgick ersättning lotsning enligt öfverenskommelse. Sedan lotsar ålagts skyldighet att betjäna den allmänna s farten, utfärdades lotstaxor, bestämda ef olika grunder, med hänsyn icke blott till de s skilda lotsledernas längd och beskaffenhet i öfri utan ock till de lotsade fartygens djupgående deras egenskap af kronofartyg, inhemskt el främmande handelsfartyg o. s. v. Enligt (1911) gällande bestämmelser utgå lotspenningar efter taxor, som utfärdas af Lotsstyrelsen enli af K. M:t fastställda grunder, beroende af fart gens afgiftspliktiga dräktighet och den lotsa vägens längd. Hvilka fartyg, som äro skyldi att anlita lots eller i allt fall att erlägga lo penningar, bestämmes uti den s. k. lotsförordni gen (se d. o.). Lotspenningarna skola erläggas vid närmaste lotsplats, vid inkommande, sed lotsningen blifvit fullgjord, och vid utgående, lots beställes å lotskontoret; endast undantagsv kan lotsen uppbära afgiften. Lotspenningarna fö delas i allmänhet i olika lotter, lotslotte mellan lotsarna vid vederbörande lotsplats. Den lotsarnas inkomst uppgick 1910 sammanlagdt f hela riket till 1,220,886,99 kr. för 45,853 ver ställda lotsningar. Lotslotten är af mycket oli storlek vid olika lotsplatser och utgjorde 19 högst 4,798 kr. (vid Oxelösunds lotsplats) och läg 7 kr. (vid Kåreholms lotsplats). U.

Lotspersonal. Se Lotsverket.

Lotssignal, signal för att påkalla biträde lots, ges å fartyg vid dager medelst hissande lotsflagga (se d. o.) eller genom signalen P i den kommersiella signalboken; under mörk genom visande af blänkfyr (eng. *bluelight*) hv 15:e minut eller genom ett klart, hvitt sken, visa ofvan relingen med korta mellantider och und en minuts tid hvarje gång (k. kung. 19 april 187 Om i följd af tjocka eller annan orsak föreskrifv signal för tillkallande af lots icke kan från lo uppassningsställe eller lotsbåt upptäckas, bör l sarnas uppmärksamhet därjämte påkallas medel ånghvissla eller mistlur, hvarmed ges omväxlan tätt på hvarandra följande korta och långa lj eller serier af ett långt och tre korta ljud (k. kun 6 april 1911). A. G. (U.

Lotsstyrelsen, ett af de till Sjöförsvarsdepart mentet hörande centrala ämbetsverken. Lotsve kets ekonomiska och administrativa styrelse ö övades fordom af Amiralitetskollegium, sederme af Förvaltningen af sjöärendena, i hvilken lotsdirektör var ledamot, men alla speci frågor rörande personal och materiel handlades lotsdirektören, först ensam, sedermera med biträ af fyringenjörer och kanslitjänstemän. Genom br. 21 dec. 1871 skildes fr. o. m. början af 18 alla lotsverkets angelägenheter från Förvaltni

af sjöärendena och uppdrogs åt ett nyinrättadt ɔetsverk, Lotsstyrelsen, åt hvilken jämväl anroddes handhafvandet af lifräddningsväsendet. sstyrelsen har sedermera flera gånger omaniserats och instruktioner för densamma utlats 15 febr. 1881, 30 nov. 1888, 14 okt. 1898 13 dec. 1907, med ändring 23 april 1909. En den sistnämnda instruktionen har Lotsstyrelsen ɔrinseendet öfver lotsverket (se d. o.) samt har åliggande att vaka däröfver, att lotsverket tillande inrättningar och anstalter af alla slag beigen vidmakthållas samt att de säkerhetsanstalför sjöfarten, som af kommuner, korporationer r enskilda blifvit med vederbörligt tillstånd inade, varda i fullständigt skick underhållna och entligen betjänade; att med uppmärksamhet a de förhållanden, som betinga utvidgning eller ändring af ifrågavarande inrättningar och anter samt därom besluta eller, i vissa fall, öfverna frågan till K. M:ts pröfning; att utfärda taxor; att förvalta de för lots- och fyrinrättgen samt för lifräddningsanstalterna anvisade llen; att bestämma ang. utprickning och belysg af allmänna farleder och hamnar i riket m.

Lotsstyrelsen utgöres af en chef med (sedan 08) titeln generallotsdirektör (han lades förut lotsdirektör) samt 3 ledamöter, af lka en är öfverfyringenjör och chef för *fyrenjörkontoret*, en chef för *lotsbyrån* och en f för *kanslibyrån*. Dessutom finnes i styrelsen extra ledamot, som har sig anförtrodd handgningen af ärenden rörande kustsignalväsendet m. Vid Lotsstyrelsen äro anställda som tjänmän af andra graden 2 fyringenjörer, 1 sekreare och 1 kamrerare samt af första graden: 1 kmästare, 1 materialförvaltare, 1 registrator, evisorer och 1 kassör. Vid de nuv. (1912) beningsinnehafvarnas afgång skola dock kamre- och kassörsbefattningarna sammanslås till en ist. Styrelsen eger dessutom att i mån af beanställa extra fyringenjörer, andra tekniska räden, amanuenser, e. o. tjänstemän och vaktjänte. Generallotsdirektören, öfverfyringenjören chefen för kanslibyrån utnämnas af K. M:t. fen för lotsbyrån förordnas af K. M:t på viss eller tillsvidare, men kan efter minst 3 års stgöring af generallotsdirektören anmälas till ållande af nåd. fullmakt. Öfriga befattningar as och tillsättas i sedvanlig ordning, hvarvid ngenjörerna, sekreteraren och kamreraren erla k. fullmakt, fyringenjör dock först sedan han år tjänstgjort som extra eller t. f. fyringenjör, öfriga ord. tjänstemän af Lotsstyrelsen utfärdad makt, verkmästaren dock först sedan han på rdnande uppehållit befattningen i 2 år. U. G.

Lotstaxa. Se Lotspenningar.

Lotstvång. Se Lotsverket.

Lotsverket, sammanfattningen af lots- och fyrttningarna samt lifräddningsanstalterna för ppsbrutna å rikets kuster jämte den till samma ättningar hörande personalen. Under medeln utöfvades lotsyrket i Sverige af hvem som st mot ersättning enligt öfverenskommelse. I a stadslagar förekommo dock stränga ansvarstämmelser för "ledsagare", som satte fartyg grund eller visade sig vara okunniga om vägen. I Kalmar fanns ett särskildt gille eller skrå af "styrmän", hvilket skrå bestridde långlotsning till Köpenhamn, Lybeck, Danzig, Stockholm m. fl. orter; detta skrå var så högt ansedt, att t. o. m. frälsemän sökte och vunno inträde i detsamma. Gustaf Vasa ålade allmogen vid kusterna att aflöna "styrmän" (se Lotshemman) för rikets örlogsskepp. För den allmänna sjöfartens behof fanns dock ingen ordnad lotsinrättning förrän under senare hälften af 1600-talet. Genom 1667 års sjölag infördes s. k. *lotstvång*, i det att sjöfarande förklarades skyldiga att anlita lots för sin vägledning, hvarjämte genom flera andra förordningar stadgades förbud för "besökare" (tjänstemän) vid sjötullen och andra att lotsa. Några år senare fick lotsväsendet sin första stadgade organisation genom inrättandet af lotsdirektörsämbetet. Urspr. medförde lotsverket inga kostnader för staten, emedan lotsarna erhöllo sin aflöning dels af lotshemmanen, dels genom sin förtjänst på lotsningen, samt allmogen i kusttrakterna allt intill 1827 hade till åliggande att bekosta farledernas utprickning i stället för den väghållningsskyldighet, som ålåg allmogen i öfrigt. I k. br. af 12 jan. 1757 förklarades, att "Kronan aldrig varit och dädanefter aldrig kunde blifva" belastad med kostnaderna för prickar. Dessutom bekostades de få fyrar, som i forna tider funnos, af enskilda personer, som därför egde att uppbära afgift af passerande fartyg. Då det sedermera befanns nödvändigt, att staten underhöll fyrar och sjömärken på land, tillkom fyr- och båkafgiften (se d. o.), hvilken, såsom en beskattning ålagd en viss näring till dess egen nytta, alltid varit ställd till K. M:ts fria disposition, dock endast för lotsverkets ändamål. Ofvannämnda afgifter, som inkasseras genom tullverkets försorg, tillförde 1910 lotsverkets kassa omkr. 1,850,000 kr. Ehuru fyr- och båkafgiften urspr. var afsedd att användas till uppförande och underhåll af fyrar och båkar m. m., har under senare tider omkr. $^1/_4$ af densamma årligen användts för lotsväsendet, lifräddningsstationerna och utprickningen.

Ang. lotsverkets organisation och hufvudsakliga verksamhet äro stadganden meddelade dels i den s. k. lotsförordningen (se d. o.), dels i tjänstgöringsreglementet för lotsverket, bägge af 15 febr. 1881. Lotsförordningen reglerar förhållandena mellan lotsverket och den allmänna sjöfarten beträffande afgifter, skyldigheter m. m. Tjänstgöringsreglementet bestämmer den vid lotsverket anställda personalens allmänna åliggande och dess förhållanden till lotsverkets öfverstyrelse, Lotsstyrelsen (se d. o.). Fr. o. m. 1905 äro rikets kuster och närliggande farvatten med afseende på där belägna lots- och fyrplatser samt lifräddningsstationer indelade uti 6 lotsdistrikt. Distrikten ha nedanstående benämningar och utsträckning: *Öfre norra lotsdistriktet*, omfattande kusterna af Norrbottens och Västerbottens län; *Nedre norra l.*, omfattande kusterna af Västernorrlands, Gäfleborgs och Uppsala län samt af Stockholms län intill Väddö sockens norra gräns; *Mellersta l.*, omfattande Stockholms skärgård med tillhörande kuster från Väddö sockens norra gräns till gränsen mellan Bälinge och Tystberga socknar i Södermanlands län, sjöarna Mälaren och Hjäl-

maren samt därmed sammanhängande vattenvägar äfvensom Gottland och kringliggande öar; *Östra l.*, omfattande kusterna från mellersta distriktets södra gräns till gränsen mellan Kristianopels och Torhamns socknar i Blekinge län, sjön Vättern, Östgöta kanal och därmed sammanhängande vattenvägar samt ön Öland; *Södra l.*, omfattande kusterna vid Östersjön, Öresund och Kattegatt af Blekinge län från östra distriktets södra gräns samt af Kristianstads och Malmöhus län; *Västra l.*, omfattande kusterna af Hallands samt Göteborgs och Bohus län, sjön Vänern, Västgöta kanal och öfriga med Vänern sammanhängande vattenvägar. Chefen för ett lotsdistrikt benämnes lotskaptén och lyder direkt under Lotsstyrelsen. Lotskaptensexpeditionerna inom de särskilda distrikten äro förlagda till Luleå, Gäfle, Stockholm, Kalmar, Malmö och Göteborg. Uti hvarje distrikt finnes en på lotskaptensexpeditionen tjänstgörande lotslöjtnant, som är lotskaptenens närmaste biträde och ställföreträdare. Inom mellersta lotsdistriktet finnes ytterligare en lotslöjtnant, stationerad i Visby och försedd med i viss mån utsträckt myndighet. Befälhafvare på de särskilda platserna inom distrikten äro: fyrmästare, på större fyrplatser, fyrvaktare, vid mindre sådana, öfverlotsar, vid större lotsplatser, och lotsförmän, vid mindre sådana, samt uppsyningsmän, vid lifräddningsstationerna. Till betjäningen höra vid fyrinrättningen fyrvaktare och fyrbiträden, vid lotsinrättningen mästerlotsar, lotsar och lotslärlingar, vid lifräddningsanstalterna båtstyrare, roddare och biträden. Till lotsverkets personal räknas dessutom befälhafvare och besättning på lotsverkets fartyg, lärare och lärarinnor vid lotsbarnskolorna (se d. o.) m. fl. Hela den vid lotsverket (Lotsstyrelsen icke inbegripen) i aktiv tjänst anställda personalen uppgick 31 dec. 1910 till 1,544. Vid samma tid utgjordes lotsverkets materiel af bl. a. 319 fyrinrättningar på land, 22 fyrskepp, 51 lysbojar, 12 ljudbojar, 66 större och mindre mistsignalapparater, 448 båkar och andra fasta sjömärken, 913 bonings-, uppassnings- och förrådshus, 969 större flytande sjömärken, såsom bojar, konprickar m. m., 10 ångfartyg, 165 chefs- och lotskuttrar, motorbåtar, båtar vid fyrplatser, prålmar m. m. (häri ej inbegripna de båtar med eller utan motor, som tillhöra fyrskeppen och ångfartygen), 15 lifräddningsstationer med därtill hörande 12 lifbåtar, 10 raketapparater och 14 byggnader m. m., alltsammans till ett kapitalvärde af 11,973,899 kr., däri ej inberäknadt värdet af ett mycket stort antal motorbåtar, kuttrar och andra båtar, som af lotsarna användas i tjänsten, men äro deras enskilda tillhörighet. U. G.

Lotsverkets enskilda pensionskassa har sitt säte i Stockholm och har till ändamål att ur en fond, bildad genom årsafgifter af delegarna och genom tillfälliga inkomster, såsom böter, ådömda enligt gällande lotsförfattningar, försäljning af tomfat från fyrarna m. m., lämna dels årliga pensioner att utgå antingen till delegaren själf eller hans hustru eller döttrar vid uppnådd 50 eller 55 års ålder eller till efterlefvande änka och minderåriga barn, efter delegares död, dels ock tillfälliga understöd. Rätt till inträde i kassan har, efter beprövande af kassans styrelse, hvarje v Lotsstyrelsen eller lotsverket å ord. eller e. stat anställd person intill 55 års ålder. Kassa behållna tillgångar utgjorde 31 dec. 191 1,043,178 kr. Det första reglementet för kass är utfärdadt 13 febr. 1885, nu gällande reglemen är af 23 sept. 1895. U.

Lott, Franz Karl, österrikisk filosof, f. 18 i Wien, d. där 1874, e. o. professor 1848 vi Göttingens och 1849 vid Wiens universitet san 1857 ord. professor där, tillhörde med vissa mod fikationer Herbarts skola. Skr.: *Zur logik* (1845 *Kritik der herbartischen ethik* (1874), *Metaphys* (1880, utg. af T. Vogt, som 1874 skref ha biografi) m. fl.

Lottefors, träsliperi, sågverk, hyfleri och sni kerifabrik samt mek. verkstad i Bollnäs socke Gäfleborgs län, vid Ljusnan och 1 km. från Lott fors hållplats å Norra stambanan, tillhörigt Ad Ungers industri-a.-b. (bildadt 1899, aktiekapital 1 mill. kr.), som inom socknen eger jordbruksfastigh ter, tax. till 123,500 kr., och annan fastighet, tax till 769,500 kr. (1910), i Arbrå socken jordbruks fastigheter, tax. till 387,700 kr., och annan fastig het (Forsänges manufakturverk, Lunnäs kvarn oc mälteri, Fessendals kakelfabrik, Koldemo tegelbru och kakelfabrik, Norränge och Forsbro sågar), tax till 204,400 kr., i Arbrå municipalsamhälle me kanisk verkstad (se Arbrå 2), elektricitetsver och kraftstation m. m., tax. till 574,200 kr., sam i Undersviks socken jordbruksfastigheter tax. ti 11,000 kr.

Lotteri (fr. *loterie*, it. *lotto*) är ett särskildt slag spel och föres som sådant i de juridiska rätts systemen till de s. k. äfventyrsaftalen. Vinste en eller flera, ställas af lotteriets anordnare utsikt för dem, som vilja deltaga i spelet, och dess bereda sig genom inköp af lotter, lydande å viss nummer, rätt till ett dylikt deltagande. Öfve spelets utgång afgör slumpen allena, och afgörande sker vanligen genom s. k. *dragning*, hvarmed för stås, att ur en samling af nummer, motsvarand lotternas, ett uttagande på måfå eger rum. Lot teriaftalet kommer i hvarje särskildt fall till stån genom lottköpet. Underlåtenhet att tillbakaskick lotter, som blifvit någon tillsända af lotteriets an ordnare (direktion) eller dennes som ombud verk samma försäljare (*kollektörer*), medför således hva ken förpliktelse till lotternas betalande eller rät till vinster, som på dem utfalla. Rättsförhållande emellan lotteriets anordnare och spelarna bero närmast på de villkor, under hvilka den förre in bjudit till lotters tagande. Vid yrkesmässigt ut öfvande af lotterirörelse tillkännages dessa villko genom kungjorda *lotteriplaner* l. *lotteriprospekt* Lotterivinsterna kunna bestå af hvilka värdeföre mål som helst. Så bortlottas konstföremål och indu strialster af konstvärde, hvilka befaras eljest ick skola kunna afsättas (varulotteri, konst och industrilotteri, konstflitslo teri etc.), äfvensom fast egendom, hvilken, d egaren på grund af ekonomiskt oberstånd måste a hända sig densamma, antages vid en vanlig för säljning icke kunna betinga sitt verkliga värde — Viktigast äro dock de lotterier, vid hvilka vin sterna utgöras af penningbelopp. Penning lotterier förekomma under två särskilda hu

formen: klasslotteriet och nummerlotteriet. Vid *klasslotteriet* — äfven kalladt *holländska lotteriet* grund däraf, att det hufvudsakligen fått sin ldning i Holland, hvarest det med synnerlig r bedrifvits — äro insatser och vinster till såantal som storlek på förhand bestämda. Dock ıs icke allenast hela, utan äfven halfva, fjärdeoch åttondels lotter. Dragningen försiggår utom icke på en gång, utan i flera terminer asser"), och spelaren eger därvid att i vissa gade andelar inbetala sin insats eller ock att, afbrytande häraf, afstå från spelets fortsätle. Därigenom att den eller de största vinıa sparas till den sista dragningen, eggas dock arna att hålla ut till slutet. Sammanräknade gå vinsterna till samma belopp som de saluna lotternas försäljningssumma, och såsom ande för osålda lotter ingår lotteriets anord-. Genom afdrag af vissa procent, stundom ända 20, på de utfallande vinsterna betäcker den re icke allenast sina förvaltningskostnader vid rirörelsen, utan bereder sig därjämte en ang vinst. — *Nummerlotteriet*, tidigast förekomde i Genua, hvarför det äfven plägar kallas *esiska lotteriet*, är till sin uppkomst och utning att leda tillbaka till de regler, som forıakttogos vid förnyelse af stadens råd. Däringingo nämligen fem nya ledamöter; och då a i sista hand utsågos på det sätt, att ur 90 n 5 utlottades, gaf detta anledning till vadning. I öfverensstämmelse med detta lotteris riska traditioner har spelaren här endast att a mellan numren 1 till och med 90, och bli dragningen 5 nummer uttagna. Men inom vissa gade maximi- och minimigränser eger spelaren på de af honom tagna numren våga, hvilken s han vill. Huruvida dragningen skall lämna m vinst eller *nit*, beror därpå, om bland de na numren det eller de af honom valda åters. Detta är det enklaste spelsättet (*enkelt utg*). Men äfven andra gifvas. Spelaren kan igen icke blott hålla på ett visst nummer, äfven på dess utkommande i en viss ordning, les som det första, det andra etc. (*bestämdt ag*). Ytterligare kan han icke allenast spela era särskilda nummer hvar för sig, utan äfven sin insats på att vid dragningen två (*amb*), *tern*), fyra (*kvatern*) eller fem (*kvintern*) beda nummer på en gång skola utkomma, och vare sig utan eller med angifvande af en viss ing dem emellan (enkel och bestämd amb, etc.). Genom erläggande af flera särskilda ser bereder sig spelaren dessutom rätt att idiet fresta flera af dessa olika slags spelsätt. erna utgå i förhållande till storleken af inrna, nämligen så, att de senare mångdubblas vissa i lotteriplanerna tillkännagifna normer. id ökas naturligtvis vinsterna, alltefter som olikheterna med det valda spelsättet ställa sig spelaren mindre fördelaktiga. Vinsterna äro vid bestämdt utdrag högre än vid enkelt stegras, alltefter som spelaren i st. f. att spela llenast ett nummer för sig gör sin insats på tern, kvatern eller kvintern. Den förespegvinsten ställer sig dock alltid vida under hvad nligt sannolikhetsberäkningen rätteligen borde Här, liksom vid klasslotteriet, offentliggöres dragningens resultat genom lotterianordnarnas försorg (*lotterilistor*).

Lotterier synas icke ha varit alldeles obekanta för en äldre tids samfund. Åtminstone veta vi, att vid saturnaliefesterna i Rom något liknande förekommit. Under romerska kejsardömets dagar anordnade flera af kejsarna, bl. a. Nero och Heliogabalus, vid firandet af större fester lotterier för folket. De moderna lotteriernas uppkomst förskrifver sig dock närmast från den senare medeltiden. Särskildt gäller detta i fråga om förutnämnda penninglotterier. I början voro lotterierna, i synnerhet penninglotterierna, dock ej särdeles väl sedda af statsmyndigheterna. De första medgifvanden, som gjordes af de senare, egde rum i form af undantag, som för tillfället beviljades till förmån för bestämda välgörande eller nyttiga ändamål. Så skedde i England 1569 samt i Frankrike 1539 och 1572. Senare sökte dock regeringarna att draga en mera stadig fördel af penninglotterierna. Det tilläts nämligen att upprätta sådana, som voro afsedda att bestå för en längre framtid. Detta skedde dels till uppmuntran af vissa som allmännyttiga ansedda företag, dels mot en viss till statskassan ingående afgift. Ja mot slutet af 1700-talet blef det alltmera allmänt, att staterna för egen räkning upprättade penninglotterier i form af statsanstalter. På grund af den fördärfbringande verkan, som lotterispelet utöfvar i moraliskt hänseende, i synnerhet på den fattigare befolkningen, ha dock i nyare tider yppats sträfvanden att helt och hållet afskaffa lotterierna, framför allt penninglotterierna. Denna rörelse har i främsta rummet vändt sig mot nummerlotteriet. Detta, af genueserna 1620 första gången bedrifvet som statsanstalt och af dem efter hand infördt på en mängd platser, blef slutligen just den form, hvarunder statslotterierna allmännast förekommo. Att det härvid föredrogs, berodde därpå, att det genom sin inrättning både framlockade äfven de minsta besparingar och tillät nästan obegränsade insatser, hvartill ytterligare kom, att det, under fördöljande af de spelandes ringa utsikter till ett lyckligt utfall af spelet, för en dylik händelse ställde ofantliga vinster i utsikt och sålunda kraftigt eggade spelifvern. Men just på grund af dessa omständigheter var det också nummerlotteriets öde att i främsta rummet falla för ifrågavarande reformatoriska rörelse. Mångenstädes har man dock ej stannat därvid, utan under upphäfvande af bestående statslotterier öfver dem uttalat en förkastelsedom utan afseende på deras form (i England 1826, i Belgien 1830 och i Frankrike 1836). I sammanhang härmed har man utfärdat ett allmänt förbud mot att hålla lotteri till allmänhetens begagnande samt låtit det bero på myndigheterna att för särskildt fall medge undantag. Dylik tillåtelse skall då allenast lämnas till understödjande af nyttigt eller välgörande företag, hvarförutom ofta ytterligare förordnats, att det i allt fall icke må ske till förmån för penninglotterier. Där man på grund af äldre privilegier eller andra omständigheter åter låtit lotteriet och särskildt penninglotteriet bestå, påträffas likväl dels stränga straffbestämmelser såväl mot dem, hvilka inbjuda till deltagande i *utländska* lotterier, som äfven stundom mot dem, hvilka spela på dessa, dels ock stadganden om be-

höfligheten af särskildt tillstånd för anordnandet af nya inländska företag af ifrågavarande beskaffenhet. Så till vida som en stat fortfarande själf idkar lotterirörelse eller till förmån för vissa företag tillåter dess bedrifvande i stadigvarande anstalter, kan en dylik lagstiftning dock jämväl bero på önskan att förebygga konkurrens. Därför återfinnas ifrågavarande slags bestämmelser äfven under äldre tidsperioder. — Under *en* form har emellertid penninglotteriet äfven i nuvarande tid tämligen allmänt lyckats bevara sig, nämligen i samband med större lån, synnerligast statslån. Det är de s. k. premielånen. Långifvarna få vid tiden för lånets återbetalande med sina till bevis å förstäckningen mottagna obligationer deltaga i ett lotteri, hvari vinster utfalla på hvarje obligation och de lägsta vinsterna utgöras af de förstäckta beloppen, stundom med, stundom utan en viss mindre ränta, men där det jämväl finnes ett antal högre vinster. Är lånet bestämdt att amorteras genom successiva afbetalningar, tillgår det så att, då obligationerna genom särskild beteckning (bokstäfver) från början varit fördelade i vissa serier, vid hvarje särskildt tillfälle af amortisation lottning först eger rum för att bestämma hvilken serie, som skall inlösas. Därefter vidtager den egentliga lottningen mellan den dragna seriens nummer. — Ifrågavarande af lotteri och förstäckning sammansatta aftal har för öfrigt gifvit anledning till ett rent lotteri, det s. k. promessspelet. Någon tillhandlar sig nämligen af innehafvaren utaf en obligation i en dragen serie för visst pris rätten att uppbära hvad som utöfver det minsta beloppet kan utfalla på obligationen, vanligen under åtagande att i händelse af en dylik större vinst utge en ytterligare godtgörelse. Enär den egentlige egaren af obligationen härvid lämnar denna från sig till sin medkontrahent, utfärdar denne öfver sina åtagna förpliktelser en skriftlig förbindelse (promess).

Den utveckling i rättsåskådningen, som, efter hvad i det föregående skildrats, egt rum i fråga om lotteriinstitutet, har lämnat spår efter sig äfven i svenska författningar. Det finnes förordningar, riktade mot oprivilegierade (1739, 1750, 1757, 1766, 1772) och utländska (1784, 1826) lotterier. Tillåtelse har gifvits att upprätta lotterier för vissa välgörande ändamål (1699, 1740) och till uppmuntran af nyttigt företag (1764) samt för försäljning af fast egendom (1824). Klasslotterier, visserligen dock i sammanhang med lån, har staten redan tämligen tidigt för sin egen räkning anordnat (1758). Med Gustaf III:s namn (1771 k. förordn. i ämnet, 1773 första dragning) är åter förbundet det Kungl. nummerlotteriet, hvaraf inkomsten tillföll staten, med undantag af 500 dal. smt, hvilka "till uppmuntran för giftermål och folkmängdens ökande" för hvarje dragning skulle fördelas mellan 5 giftasvuxna flickor af allmogens barn. 1840 upptog riksdagen ett af K. M:t redan tidigare (1828) väckt förslag om nummerlotteriets upphörande, och genom k. kung. 4 juni 1841 blef så äfven förordnadt. — F. n. gäller i fråga om lotterier k. förordn. 6 aug. 1881. Enligt denna, hvilken f. ö. hvilar på samma grundsatser som en äldre k. förordn. 21 mars 1844, kan K. M:ts befallningshafvande för särskilda fall tillstädja utlottande af konstsaker till svenska konstidkar understöd och uppmuntran samt af lösören i a mänhet för välgörande ändamål. Men i öfrigt n icke, ehvad det gäller pengar eller deras värd lotteri, vid äfventyr af böter och förverkande utfästa vinster i lösören, inrättas och öppnas f allmänheten och ej heller bevis om delaktighet sådant in- eller utländskt företag utbjudas ell försäljas eller dess försäljning kungöras. Allena ett den svenska statens då ännu oinlösta premiel af 1860 ställdes utom förordningen. Men på sena tider har K. M:t i omfattande utsträckning me gifvit stora lotterier för än ett och än ett ann företag af mera allmänt intresse, såsom för teate byggnad, museibehof o. a. d. — Enligt ett 18 beslutet tillägg till Tryckfrihetsförordningen § mom. 2 straffas jämväl tryckta inbjudningar t deltagande i utländska och otillåtna inländska lo terier. Korsbandsförsändelser och brefkort, me meddelanden om lotters försäljning, bli än vida icke befordrade, såframt icke laga svensk my dighet tillåtit utlottningen och detta angifvits meddelandet. Motioner om inrättande af stats- oc penninglotterier i Sverige ha af riksdagen afslagi åren 1888, 1889, 1895, 1899, 1901, 1902, 190 1909 och 1911. — Med lotteri har likställts företa där det åt en eller flera af deltagarna erbjud extra förmån enligt en med lotteri jämförlig a ordning. Därtill hör, att utfallet ej skall bero p någon personens skicklighet. Genom k. förord 4 febr. 1898 ha beträffande vadhållning medel s. k. totalisator utfärdats särskilda bestämmels i enlighet med dem, som gälla för lotteri. A. V

Lotterilista. Se Lotteri.

Lotteriplan, Lotteriprospekt. Se Lo teri.

Lotti [lå'tti], Antonio, italiensk kompositör, omkr. 1667 i Venezia, d. där 1740, var elev Legrenzi, bragte redan vid 16 års ålder en oper *Giustino*, på scenen i Venezia, där han 1687 i trädde i Markuskyrkans sångarkör samt småningo arbetade sig upp till förste organist (1704) o slutligen kapellmästare (1736). 1717—19 vistad han i Dresden på särskild inbjudning af kurfurste L. var hufvudman för den s. k. yngre venezians skolan och en af sin tids mest framstående kons närspersonligheter, särskildt i den andliga musike hvaremot hans 17 operor äro glömda. Hans 6— stämmiga misereren m. m. anses såsom mönster f ren harmonisk sats, och han kunde utveckla gr pande patos så, som icke många kyrkokomponist före och efter honom förmått. Hans flesta ver finnas blott i manuskript, spridda i bibliotek o privatsamlingar. Själf utgaf han endast *Duett terzetti e madrigali* (1705). I nyare tryck finn åtskilliga stycken af honom i Rochlitz', Proske Commers, Schlesingers, Trautweins m. fl. sa lingar. A. L

Lottning, *jur.* Flerstädes i svensk lagstiftni förekomma stadganden om lottning. Sålunda sta gas i 12 kap. ärfdabalken om lottning vid skif af arf. Åtskilliga bestämmelser om lottning rö förrättande af val och innehålla, att mellan li röstetal (eller jämförelsetal) lotten skall skilj Sådana bestämmelser äro gifna i lagen om val t riksdagen, i förordningarna om kommunalstyrel på landet och i stad om landsting m. fl. förfat

gar; en dylik föreskrift, som jämväl kan förna särskildt nämnas, finnes i § 79 af lagen om iebolag 12 aug. 1910. E. K.

Lotto [lå'ttå; it., "lott"], sällskapsspel för obensadt antal personer. Hvarje deltagare erhåller t insats 1—3 kort, delade i rutor af 3 vågräta 9 lodräta streck. I rutorna stå ettor, tior o. s. v. la till 90, ordnade från vänster till höger. Den, n först af de ur en påse dragna nummerkulorna t fem tal i en rad belagda (en s. k. kvint), ner insatserna; äfven för två (amb), tre rn) eller fyra (kvatern) tal i rad kan vinst alla.

Lotto [lå'ttå], Lorenzo, italiensk målare af ezianska skolan, f. omkr. 1480 i Venezia, d. llån 18 sept. 1556 och 1 juli 1557 i Loreto, förmodligen lärjunge af Giovanni Bellini i Venezia, men utbildade sig vidare dels i täflan med sin ateljé- och studiekamrat Palma Vecchio, dels under inflytande af Giorgione. Dessutom påminner han också i behandlingen af ljusdunklet både om Correggio och Lionardo, utan att dock något personligt förhållande till dessa mästare kan uppvisas. Han arbetade tillfälligt i Rom,

eviso och Marc Ancona, men var mestadels verki Venezia och Bergamo, i sistnämnda stad mellan 5 och 1524. Af hans arbeten märkas en vacker *donna med barnet* (Neapel), i Venezia flera målgar, särskildt *S. Augustinus med änglar* (1529; . Giovanni e Paolo), flera äfven i Bergamo, ex. en *Madonna* af 1516, i S. Bartolomeo, och annan af 1521, i Correggios maner, vid högaret i S. Bernardino, samt 5 taflor i Berlin, nligen porträtt af en arkitekt, ett par porträtt unga män, två altarflyglar med *S. Sebastian* S. *Kristofer* och *Kristi afsked af sin moder*. ouvre finnes en bild af honom: *Äktenskapsbrykan inför Kristus*. Se B. Berenson, "L. L." 95). C. R. N. (A. L. R.)

Lotus L., Gigel, *bot.*, växtsläkte af fam. *Leminosæ*, afd. *Papilionatæ*. Från närstående kten skiljes *Lotus* genom den sprötspetsade kronen. Frukten är en trind, sällan vingkantad ja, som har tunna tvärväggar emellan de många na och öppnar sig i två slutligen hopvridna vler. Hithörande omkr. 80 arter äro örter eller fbuskar af växlande storlek, med parbladiga d; det nedersta bladparet har ryckt ned på mmen och liknar stipler. Blommorna äro gula r röda och sitta i flockar eller äro ensamma. män å ängsbackar är den bekanta *L. corniatus* L., käringtand l. käringgigel, glatt eller hårig ört med nedliggande eller uppande stjälkar och gula eller gula och röda mmor i flock. Utom denna art finnas i södra rige 3 arter, af hvilka *L. siliquosus* (*Tetragonolus siliquosus*) har fyrvingad balja. Baljorna af en denna närstående art, *L. Tetragonolobus*, inhemsk i Medelhafsområdet, ätas som släpärter och odlas därför i kökträdgårdarna under namn af

Lotus corniculatus (Käringtand). *1* örten i blomning (flera stjälkar afskurna), *2* blomma, *3* baljor.

sparrisärter. Som ampelväxt odlas ofta *L. peliorrhynchus*, från Kanarieöarna, med hvitludna blad och präktiga scharlakansröda blommor. O. T. S. (G. L—m.)

Lotusblomma, *bot.* Se Nelumbium och Nymphæa.

Lotuskapitälet, *bygnk.*, tillhör den egyptiska konsten, där det uppträder under två hufvudformer: *slutet* eller *öppet*. Motivet är hämtadt från den i Egypten fordom förekommande, numera allmänt uti Indien vildt växande "lotusblomman" (*Nelumbium speciosum*), som erhållit vidsträckt användning inom den egyptiska ornamentiken. I sin äldsta form, i klippgrottorna vid Beni Hásan i mellersta Egypten, visar sig kapitälet liksom sammansatt af fyra, intill hvarandra slutna, aflånga knoppar, som hållas tillhopa genom ett band och uppbära en fyrkantig skifva, *abacus*. Äfven kolonnskaften äro här fyrdelade, liksom bildade af långa, med gördlar hopbundna stjälkar (se fig. 1). Senare förenklas formen till en odelad, nästan kägellik massa, hvars yta prydes med målningar i gördelformiga bälten, stundom med små, vid kapitälets bas framspringande, knopplika bihang. Kolonnskaftet blir här cylindriskt. Detta är den under det yngre rikets tid, i de stora templen vid Tebe och i dess omgifningar vanligast förekommande, "slutna" formen. Omväxlande med denna framträder äfven det "öppna" lotuskapitälet, som har formen af en uppåtvänd, klocklik blomma, hvars släta yta lifvas genom i målning utförda blad och stjälkar, som utveckla sig i blomkalkens riktning (se fig. 2; jfr äfven typerna sådana de te sig i fig. 1 till art. Kapitäl). — Besläktade med denna senare form och med det

s. k. palmkapitälet, i hvilket den flikiga kalken bildas af en krans lätt antydda palmblad, äro åtskilliga yngre, till en del ganska vackra ka-

Fig. 1. Tidigt lotuskapitäl, slutet.

Fig. 2. Öppet lotuskapitäl.

pitälbildningar, där de särskilda bladen i kalken äro plastiskt utförda, stundom i flera hvarf öfver hvarandra. Upk.*

Lotuträd (grek. *loto's*), *bot.* Se Zizyphus.

Lotz [lå'ts], Károly, ungersk målare, f. 1833, d. 1904, var lärjunge af Wienmålaren K. Rahl, som han biträdde i utförandet af fresker i grekiska kyrkan och arsenalen. Han utförde tills. med M. Than fresker ur ungerska sagor i trapphuset till en festlokal samt, för egen del, en *fris* i Nationalmuseets vestibul med ämnen ur Ungerns historia, vidare fresker i vet. akad., i Hofburg, parlamentshuset och Matthiaskyrkan, allt i Budapest. G—g N.

Lotze [lå'tse], Rudolph Hermann, tysk filosof och fysiolog, f. 21 maj 1817 i Bautzen, d. 1 juli 1881, tog 1838 såväl den medicinska som den filosofiska doktorsgraden vid Leipzigs universitet och vardt 1842 e. o. professor i filosofi där, 1844 ord. professor i Göttingen (efter Herbart) och 1881 i Berlin. I *Allgemeine pathologie und therapie als mechanische naturwissenschaften* (1842; 2:a uppl. 1848), *Allgemeine physiologie des körperlichen lebens* (1851) och *Medizinische psychologie oder physiologie der seele* (1852; ny uppl. 1896) häfdade L. med djärf följdriktighet de mekaniska lagarnas undantagslösa giltighet äfven inom den organiska världen och själslifvet samt förvisade till hjärnspökenas område den schellingska satse om en särskild "lifskraft". Af hans filosofisk arbeten må anföras *Mikrokosmus. Ideen zur na turgeschichte und geschichte der menschheit* bd, 1856—64; bd 1 5:e uppl. 1896), L:s hufvud arbete, *System der philosophie* (I. Logik, 187 2:a uppl. 1880; II. Metaphysik, 1879, 2:a uppl 1884) och *Grundzüge* (1881—84; upptecknings efter hans föreläsningar öfver filosofiens skilda om råden). Hans *Kleinere schriften* utgåfvos 1885—9 i 3 bd af Peipers. L., hvars skrifter äro i hö grad väckande och innehållsrika, betraktas af mån gen i Tyskland och England som senare tidens yp perste filosof. Med exakt, fullt vetenskaplig meto förenar han öfverlägsen framställningskonst. Ha fattar begreppet mekanism i vidsträcktare bemär kelse än sina föregångare och förstår därmed sam manfattningen af *alla* lagar, som råda i fenomer världen. Men naturmekanismen synes honom ick berättigad som afslutande världsåskådning; de är ej mål, utan medel för genomförandet af d andliga lagar, som behärska allt varande. Meke nismen är, så lärde L., underordnad ett syste af värdefulla etiska ändamål, och verkligheten ä ett efter en betydelsefull plan ordnadt helt. Ha betecknar denna sin ståndpunkt som *teleologis idealism*. L. tillmäter själens upplefvade erfarer heter afgörande vikt. För att fylla det absoluta tomma idé måste man tillgripa människohjärtat längtan och aningar, våra känslors innehåll, kor stens syftning och den religiösa trons grundläror Sålunda härleder L. metafysiken ur etiken oc sträfvar att uppvisa ett högst ideellt lifsinnehå som det väsentliga i all verklighet. Han komme till den slutföljd, att en personlig gudom, som ä det lefvande goda och varandets urkälla (den un versella substansen), har vid skapandet och upp rätthållandet af världen frivilligt valt vissa fo mer och lagar, genom hvilka hans verks ändam nås. Intet är verkligt utom Guds lefvande and och den värld af lefvande andar, som uppkomm ur denna urmonad. All verklighet är besjälad öfverallt finnas lif och medvetande, endast i skild grader af fullkomlighet; då människoanden ä den enda verklighet, hvars inre väsen vi full begripa, måste vi redan därför söka fatta all andra reala väsen i analogi med honom, d. v. s som förnimmande, sträfvande och kännande vä sen. Alla andliga väsen äro immanenta i Gud utgöra föränderliga moment i den universell substansens självutveckling. Vid frågan, huru vida hvarje skapad själ är odödlig, anmärker L att endast det varar evigt, hvars värde och bety denhet göra det till ett bestående led i världs ordningen. — Hvad skapelsens enkla element be träffar, är L. böjd för att antaga väsentligen olik urbeståndsdelar, förenade till oupplösliga atome så, att styrkan af valfrändskapen emellan de enskilda atomens delar icke öfverbjudes af någo annan valfrändskap. Nämnda urbeståndsdela fattar han som icke utsträckta, öfversinnliga vä sen, hvilka från bestämda punkter af rumme genom sina krafter behärska ett bestämdt mått utsträckning, utan att dock i egentlig mening u fylla det. Om nu en organisms atomer tänkas eg inre, själsartadt lif med egendomliga förnimme ser, samlas de senare till en totalbild först geno

ppens själ, som är organismens härskande nad. Själ och kropp äro till sitt väsen lik- ade. Den förra verkar på den senare, försåvidt na är ett system af öfversinnliga, med själen lf komparabla väsen, som endast genom sin för- ng ge sken af materie. Hvarje stöt och tryck en lekamliga världen är blott det fenomenella rycket för en andlig växelverkan emellan ämna. Ingenting bringas utifrån in i själen, och rje kroppens inverkan är endast en signal, vid rs inträdande själen till följd af sin natur mbringar vissa inre tillstånd i sig själf. — n samma idealistiska principer utspinner L. a mycket skarpsinniga undersökningar om rum- . Mest originell är han därvid i sin teori om *altecken*, d. v. s. de hjälpmedel själen använ- för att i sin ideella rumvärld noggrant loka- ra sina färg- och känselsensationer, så att den igenom uppkommande åskådningsbilden mot- rar sitt yttre föremål (se Lokaltecken). — khet med Herbart definierar L. filosofien som ett ök att ombilda de begrepp, som erfarenheten nkt oss. Därmed ställer han sig i opposition äl mot Fichtes, Schellings och Hegels anspråk att vinna absolut, objektiv kunskap som ock den ny-kantska skolans ensidiga sysslande l kunskapsteoretiska undersökningar. Till sin la har emellertid L:s filosofi mera gemensamt l den idealistiska riktningen än med Herbarts la formalism. De varaktigaste intryck har dock tagit från Leibniz, hvars sannskyldige efter- are han i själfva verket är. Jämväl som este- r var L. framstående, och hans *Geschichte der ietik in Deutschland* (1868) innehåller skarp- ig kritik och bärande tankar icke minst på den ikaliska estetikens område. Se arbeten öfver af Pfleiderer (2:a uppl. 1884), Caspari (2:a l. 1894), E. von Hartmann (1888), Falcken- g (I, 1901) och K. R. Geijer (se d. o., sp. 865).

oubat [loba′], Joseph Florimond, her- af L., amerikansk mecenat, f. 1831 i New k af franska föräldrar, vardt 1847 bachelier ettres i Paris, var i många år konsulattjänste- i där, utnämndes 1888 af påfven till grefve 1894 till hertig. L. har varit en utomordent- frikostig vetenskaplig mecenat, som under- lt upptäcktsresor, bekostat utgifningen af ar- en och upprättat professurer i amerikanistik. ra akademier ha af honom fått donationer för elande af pris (s. k. *Loubatska pris*) för fram- nde arbeten rörande Amerika. Äfven Sverige erhållit en sådan donation (se Vitterhets storie och antikvitetsakademien). 3 kallades han till utländsk led. af nämnda d.

oubatska priset (se Loubat), i Sverige. Se tterhets historie och antikvitets- ademien.

oubet [lobä′, i Syd-Frankrike lobä′tt], Fran- is Émile, president i franska republiken, f. dec. 1838 i Marsanne (dep. Drôme), studerade dik, blef juris doktor och praktiserande ad- at i Montélimar, där han 1871 valdes till mär medlem af departementets generalråd, hvari flera gånger var ordförande. Utan motkandi- valdes L. 1876 till medlem af deputeradekam- en och slöt sig till republikanska vänstern, om- valdes 1877 mot en bonapartistisk medtäflare och 1881 utan motkandidat. S. å. invaldes han i sena- ten. Hans stora begåfning, politiska smidighet och oratoriska talang gjorde honom snart till en af de ledande politikerna. 12 dec. 1887—3 apr. 1888 var han minister för allmänna arbeten i Tirards första ministär, och 29 febr. 1892 efterträdde han Freycinet som konseljpresident och inrikesminister under synnerligt vanskliga förhållanden. Flera anarkistdåd, expeditionen till Dahomey, oroande socialistkongresser, arbetaroroligheterna i Lens och Liévin, den stora strejken i Carmaux m. m. inträffade under hans ministertid, en af de brydsammaste epokerna i tredje republikens historia. L. förstod dock att på ett erkändt opartiskt sätt sköta sin svåra post. 6 dec. 1892 afgick han som konseljpresident, men bibehöll inrikesministerportföljen under sin efterträdare Ribot. Panamaaffären störtade honom på grund af hans vältaliga försvar för den skarpt anfallne Rouvier (se d. o.), och 10 jan. 1893 afgick han. 1894 omvaldes han till senator i dep. Drôme samt blef president för de viktiga tull- och finanskommissionerna och 1896 för senaten. Efter Félix Faures död valdes L. till franska republikens president 18 febr. 1899 af nationalförsamlingen i Versailles med 483 röster af 812 godkända, hvaraf 279 tillföllo hans förnämste motkandidat Méline. Som president intog han en strängt konstitutionell hållning. Hans resa sjöledes 1902 (på tsarens inbjudning) till Ryssland, där han i Petersburg blef ytterst sympatiskt mottagen, bekräftade det fransk-ryska förbundets existens, och hans öfriga resor, såsom till Tunisien och Algeriet 1903, till London s. å. och till Rom 1904 samt till Madrid 1905, voro viktiga led i Frankrikes nya allianssystem. L:s flärdlösa och nobla uppträdande vid de olika hofven förskaffade såväl honom som hans land öfverallt de hjärtligaste sympatiyttringar från folkets sida. Afböjande återval, afgick han från sin post 18 febr. 1906 och har sedan ej lämnat privatlifvets lugn. E. A—t.

Loud., vid växtnamn förkortning för J. C. Loudon (se denne).

Loudéac [lodea′k], arrondissemangshufvudstad i franska dep. Côtes-du-Nord (Bretagne). 2,376 inv. (1901; som kommun 5,782 inv.). Linneväfveri; ciderberedning. J. F. N.

Loudon [lɑ̈ū′dn], en gren af den gamla skotska ätten Campbell. Se Campbell III, sp. 1052.

Loudon, G. E. von. Se Laudon.

Loudon [lɑ̈ū′dən], John Claudius, skotsk trädgårdsanläggare, författare, f. 1782, d. 1843, utbildade sig till trädgårdsman och företog vidsträckta resor för att studera sitt yrke. Han gjorde sig mest känd som en synnerligen flitig författare af trädgårdslitteratur. Sålunda behandlade han i flera arbeten konstruktion af växthus och skref flera arbeten om trädgårdsanläggningskonst. Största

spridning erhöllo dock följande arbeten: *An encyclopædia of gardening* (7 upplagor 1822—41; äfven öfversatt till tyska), *An encyclopædia of plants* (1829; 2:a uppl. 1841), och *Arboretum et fruticetum britannicum* (8 bd, 1838). 1826—43 utgaf L. tidskriften ”The gardener's magazine”. C. G. D.

Loudun [lodœ̃], arrondissemangshufvudstad i franska dep. Vienne (Poitou). 4,096 inv. (1901; som kommun 4,615 inv.). Collège och bibliotek. Fabrikation af spetsar, snörmakeriarbeten och landtbruksredskap. Handel med vin och landtmannaprodukter. J. F. N.

Lou Felibrige [lo felibri'dše]. Se Felieberförbundet, sp. 5.

Lougen [laugen], älf. Se Laagen.

Lough [låch], ir., motsvarar gael. *loch* och wales. *llwch*, insjö, hafsvik. L. Allen [ä'lən]. Se Allen 2. — L. Corrib [kå'rib]. Se Corrib. — L. Derg [də'g]. Se Derg. — L. Foyle [fåi'l]. Se Foyle. — L. Leane [li'n]. Se Killarney.

Loughborough [la'fbarə], stad i engelska grefsk. Leicester, vid Trents biflod Soar. 21,508 inv. (1901). Latinskola (från 1495), kommunalt bibliotek. L. är ett af hufvudsätena för strumpväfveriet samt har f. ö. ett klockgjuteri och maskinverkstad. J. F. N.

Loughton [laü'tn], stad i engelska grefsk. Essex. 4,730 inv. (1901). Mycket besökt af londonbor på söndagar på grund af sitt läge nära Eppingskogen. J. F. N.

Louhans [loä'], arrondissemangshufvudstad i franska dep. Saône-et-Loire (Bourgogne), vid Seille, en biflod till Saône. 3,216 inv. (1906). Kommunalt collège och collège för flickor. Handel med landtmannaprodukter m. m. J. F. N.

Louhi [lå'ohi], i Kalevala (se d. o.) namnet på Pohjolas mäktiga och trollkunniga härskarinna, som framför allt uppträder i striderna om Sampo och förföljer Sampos röfvare bl. a. i gestalten af en örn med hundra män under vingarna och tusen på stjärten. I folkets egna runor äro de ursprungligare namnformerna Lo'uhiatar, Lo'viatar etc. vanligare. Namnet synes betyda ”en i hypnotisk dvala fallande, kvinnlig schaman”, och hela denna figur uppträder hos folket mest i besvärjelser. K. B. W.

Louis [loï], fransk namnform för Ludvig; förkortning af louisd'or (se d. o.).

Louis [loï], Antoine, fransk militärläkare, f. 1723, d. 1792, blef 1743 regementskirurg, 1757 kirurg vid Charitésjukhuset i Paris och 1764 kirurgiska akad:s ständige sekreterare. L. utöfvade omfattande litterär verksamhet och var en af 1700-talets snillrikaste kirurger. Framför allt var hans långvariga arbete som kirurgiska akad:s sekreterare betydelsefullt. Han är känd äfven genom sin andel i konstruktionen af ett afrättningsinstrument, *louison* l. *louisette*, sedermera kalladt giljotin (se Fallbila). R. T—dt.

Louis [loï], Pierre Charles Alexandre, fransk läkare, f. 1787, d. 1872, blef 1813 med. doktor, arbetade flera år vid Charitésjukhuset, var senare läkare vid Hôpital de la pitié och Hôtel-Dieu. L. inlade både som lärare och forskare betydande förtjänster. Hans viktigaste arbeten äro *Recherches anatomiques, pathologiques et thérapeutiques sur la phthisie* (1825) och *Recherches sur la maladie connue sous les noms de fièvre typhoïde* etc. (1829). R. T—dt.

Louis d'argent [loï dar'ä'], fr. (eg. ”Ludvig silfver”), franskt mynt. Se Ecu.

Louisd'or [loidår], fr. (eg. ”Ludvig i guld” vanl. förkortadt till endast *louis*). 1. Ett franskt guldmynt, som präglades första gången under Ludvig XIII, 1640, och senast 1795. De äldsta louis-

Dubbel louisd'or (förminsk. till 2/3), slagen för Ludvig XIII.

d'orerna buro på åtsidan konungens bröstbild och på frånsidan ett kors af 4 eller 8 liljor (se fig.). Under Ludvig XV pryddes frånsidan med ovala sköldar, under Ludvig XVI visade den sköldar med hörn. Den sistnämnda sorten, med liljor och Navarra-vapnets kedjor i sköldarna, kallas vanligen *louis neufs*. Å de nämnda sorterna funnos äfven dubbla l. dubloner. Louisd'or-sorter med speciella namn äro bl. a. *de Noailles, Mirliton, Chevalier* (l. *Croix de Malte* och *Louis au soleil*. Antalet louisd'orer, som slogos af en mark (22 karats) guld, växlade vanligen emellan 30 och 37½. De äldstas värde var 10 livres. 1726 fastställdes sköld-louisd'orens värde till 24 livres tournois. Med francens införande (definitivt 1803) trädde 20-fr.-stycket i louisd'orens ställe. — 2. Allmän benämning på åtskilliga tyska och danska mynt af 5 guldthalers värde, bl. a. Georgsd'or, Ernst-Augustd'or, Christiansd'or, Frederiksd'or. Jfr Adolfsd'or.

Louis-douze [loï doš], fr. Se Ludvig den tolftes stil.

Louise [loïš], fransk namnform för Lovisa.

Louise Antoinette Marie [loïš ätωanä't mari]. Se Lovisa, f. d. kronprinsessa af Sachsen.

Louise de Savoie [loïš də savωa'r]. Se Louise af Savojen.

Louise Marie [loïš marï], polsk drottning. Se Lovisa Maria.

Louise Marie Amélie [loïš marï amelï]. Se Lovisa, prinsessa af Sachsen-Koburg och Gotha.

Louisenlund [loïšen-], gods i preussiska provinsen Schleswig-Holstein, 9 km. ö. om staden Schleswig, vid Sliens södra strand, var urspr. ett tegelbruk och omtalas som sådant (”tegelhof”) 1543. 1770 skänktes det af danske konungen Kristian VII till hans syster Louise (f. 1750, d. 1831) och hennes gemål, prins Karl af Hessen, samt fick sitt nuvarande namn. Efter prins Karls död 1836 tillhörde L. hans dotter Lovisa Karolina, hertiginna af Glücksborg, konung Kristian IX:s moder (d. 1867). I trädgården finnas två märkliga runstenar upprests. E. Elg

Louisette [loïsä't]. Se Fallbila och Louis, A.

Louisetårta (ty. *Luisen-torte*, uppkallad efter drottning Luise, se Lovisa, drottning af Preussen) kan kallas en af de tyska nationalrätterna. Den göres af sockerdeg med smör, mandeltårtdeg

rängmassa, kräm, syltade frukter och marmelad. rtan öfverdrages med kirchwasserglasyr och oreras med marängtoppar.

Louis Ferdinand [lōi]. Se Ludvig, tyska star.

Louisiade-arkipelagen [lō-īsī-ä′d-], af infödinna kallade Massims, en grupp af ett 80-tal öar och korallref framför Nya Guineas sydra ända. Den består af tre större öar: S:t gnan l. Misima (275 kvkm., 3,000 inv.), döstön l. Tagula (805 kvkm.), Duba 0 kvkm., 1,200 inv.) och ett antal små öar. lles 2,200 kvkm. Med undantag af några allöar äro alla öarna höga och bergiga samt kta med yppig vegetation. Infödingarna äro ibäer och kannibaler. Ögruppen upptäcktes 6 af Torres, hvilken betraktade den som en del Nya Guinea, och namngafs af Bougainville 1768; i först Owen Stanley fann 1848, att det var särskild arkipelag. I början af 1885 togos öarna esittning af engelsmännen. J. F. N.

Louisiana [lōisiä′nə]. 1. En af Amerikas förä stater, kring Mississippis nedersta lopp och nning, gränsar i s. till Mexikanska viken dligaste punkten under 29° n. br.), i v. till kas (gräns: Sabinefloden och 94° v. lgd), i n. Arkansas (gräns 33° n. br.), i ö. till staten sissippi, mot hvilken gränsen utgöres af floden sissippi, till 31° n. br., därefter denna paralcirkel och slutligen af kustfloden Pearl river. ,625 kvkm., hvaraf 8,000 kvkm. vatten. L. nör helt och hållet Mississippis aflagringsomä, är nästan alltigenom en alluvialslätt med medelhöjd af 23 m. och når endast i nordra delen en höjd af 122 m. Omkr. 70 proc. andet ligga lägre än 30 m. och nära 25 proc., v. s. hela kustområdet, lägre än 3 m. Detta åde öfversvämmas af hvarje våldsammare ngflod och af vattendragens vårfloden. Sydra delen är ett prärieland, det öfriga är mest skogland med mycket artrik träd- och busketation (sumpcypresser, vide, tupelos, *Nyssa tiflora*), magnolior, lager, plataner, ekar etc. t på torrare ställen Diospyros-arter, lönn, och barrträd. De äldsta aflagringarna tillä krittiden och finnas i en zon, som börjar lan Red river och Washita river samt i sydig riktning drager ned mot Vermilion bay. finnes på flera ställen bergsalt. Den nordste delen af slätten är af tertiär ålder, det ga, som nämndt, kvartärbildningar. Den öfver 0 km. långa kusten har en mängd vikar (Veron, Atchafalaya bay, Timbalier bay, Lake gne m. fl.) och garneras af många sjöar, ett s laguner med bräckt vatten, som faller och er med ebb och flod (Sabine, Calcasieu, Pontrtrain m. fl.). Nedanför Baton Rouge äro Misppis stränder så låga, att man genom dammar *ees*) måste skydda landet mot öfversvämning. sta anläggningen af de 1,200 km. dammar, finnas längs Mississippi inom staten, repreerar en utgift af 43 mill. doll. Ingen stat nionen har så många vattendrag som L. sissippi dels följer östra gränsen med sertinartadt lopp, dels genomströmmar landet i östlig riktning; hela dess längd inom eller på nsen af L. är omkr. 950 km. Nedanför Red river börjar den sända mynningsarmar (*bayous*) ut till hafvet. Den upptager inom staten den stora Red river (se d. o.) och många smärre tillflöden. Bland Red rivers bifloder är Washita störst. Af andra floder märkas Pearl river ö. och Sabine river v. om Mississippi, båda gränsfloder, den förra segelbar under 612 km., den senare under 586 km. Inalles har staten 6,000 km. flod- och kanalvägar. Utom de förr nämnda kustsjöarna finnas många andra; de största äro Grand lake i deltaområdet och Caddo samt Red river lake i nordvästra delen af staten. Klimatet är halftropiskt och ovanligt jämnt. Medeltemperaturen för året varierade under perioden 1888—1906 mellan 21° C. i Port Eads längst i s. ö. och 18,6° i Lake Providence i n. ö. Medeltemperaturen för juli är öfver hela staten 27—28° och för januari mellan 8° och 13°. Äfven de kallaste orterna äro fullständigt frostfria 8—9 månader, och i kusttrakterna förekommer frost endast några dagar hvarje år. Nederbörden är störst i s. ö. och aftager mot n. v. I New Orleans är den i medeltal 1,463 mm. och för hela staten 1,400 mm. Sommaren är mera regnrik än någon annan årstid. Ett lätt snöfall är icke ovanligt i norra delen, men i söder faller snö ej oftare än en gång hvart tredje eller femte år. Orkaner (*hurricanes*) förekomma ofta på hösten, ibland åtföljda af förödande stormfloder. Malariafebern är allmänt utbredd; gula febern uppträder numera mindre ofta än förr. Växtvärlden är subtropisk med många alltid gröna arter. Palmer, cypresser, magnolior, epifyter i stor mängd, men äfven ask, ek och flera Pinusarter karakterisera L:s skogar, hvilka äro de vackraste i sitt slag, som unionen ännu har. I kuststräckan träffas såsom allestädes inom tropikerna mangroveträd. Af odlade växter intager bomullen första rummet, därefter sockerröret, ris, spannmål, batater, frukter af olika slag, särskildt apelsiner. Af inhemska djurarter förekomma bl. a. svarta björnen, varg, panter, opossum, vilda kattor, alligatorer, sköldpaddor, skallerormar och mockasinormar, örnar, ugglor, pelikaner, moskiter och en mångfald arter myror. Bland husdjuren är mulåsnan viktigast; den passar för landet bättre än hästen. Af mineralier har L. salt, svafvel, brunkol och gips; äfven förekommer petroleum.

L:s hufvudnäring är jordbruket, hufvudsakligen i form af plantageodling. Inom jordbruksförhållandena skedde en fullständig omstörtning genom slafvarnas frigörande, ty därigenom utarmades en stor mängd plantageegare, hvilket medförde en regress inom näringen. Under senare tider har denna dock åter höjt sig. De viktigaste landtbruksprodukterna voro 1909 majs (18 mill. hl.), ris (4,8 mill. hl.) och sockerrör. (Det i L. tillverkade rörsockret, 1908 340,000 ton, är allt rörsocker, som tillverkas inom unionen.) Bomullsskörden lämnade 260,570 balar (à 180 kg.). Hafre, potatis och tobak odlas väl, men icke i större skala: 1908 voro endast 40 har planterade med tobak. Staten har vidare stor afkastning af sina vidsträckta skogar. Äfven fisket är af betydelse, speciellt ostronfisket, enär hela kusten omges af ostronbankar. — Af petroleum erhöll man 1908 nära 11 mill. hl. och af bergsalt 947,000

barrels (à 127 kg.). Hela afkastningen af mineralproduktionen steg 1908 till 12,1 mill. dollars. — Industrien afser hufvudsakligen förädling af statens egna produkter, socker, trävaror, bomull och ris. 1905 steg dess produktionsvärde till öfver 186,4 mill. doll., hvaraf omkr. 74 mill. på sockerindustrien och 35,2 mill. på trävaruindustrien. — Förnämsta handelsplatsen och statens viktigaste hamn är New Orleans. Vid 1908 års slut funnos i staten 7,955 km. järnvägar.

Befolkningen, som 1810 utgjorde blott 76,556 pers., hade 1860 växt till 708,000, 1900 till 1,381,625 och 1910 till 1,656,388 pers. Vid folkräkningen 1900 voro 47,1 proc. färgade (negrer och mulatter), mot 51,5 proc. 1890. Endast 52,903 pers. voro födda i utlandet, hvaraf 17,400 italienare, 12,000 tyskar och 359 svenskar. Större delen af de hvite härstammar från de gamle franske nybyggare, som voro de förste kolonisterna i dessa trakter. Därför äro äfven öfver 61 proc. af befolkningen katoliker, medan de öfriga sydstaterna äro strängt protestantiska. Före 1854 gjordes föga eller intet för folkundervisningen, och först de senaste årtiondena har staten verksamt understödt densamma (i mån af antalet skolpliktiga barn i hvarje kommun). Två normalskolor finnas. Högre läroanstalter äro bl. a. statsuniversitetet (1860) i förening med landtbruks- och tekniskt läroverk i Baton Rouge, Tulane univ. (1864) i New Orleans, Jefferson college (1864, katolskt) i Convent samt andra katolska colleges i New Orleans, Grand Couteau och Baton Rouge. För kvinnor finnas colleges i Clinton, Mansfield, New Orleans (ingår i Tulane univ.) och Keatchie och för negrer i Alexandria och New Orleans (5 st.). I Ruston och Lafayette finnas tekniska läroverk. Sedan L. upptogs som stat (1812), har det haft 8 konstitutioner, den sista af 1898 (med 26 ändringar till 1906). Enligt denna sammanträder den lagstiftande församlingen hvarje jämnt år under 60 dagar och består af 39 senatorer och högst 116 och minst 98 representanter, alla valda för 4 år. Valrätt och valbarhet har hvarje inregistrerad manlig medborgare, som bott i staten i minst 5 år och i sin kommun 2 år före valet. Men för att inregistreras måste man kunna läsa och skrifva eller besitta egendom till ett taxeringsvärde af 300 dollars, för hvilken skatt erlagts, eller bevisa, att ens fader eller farfar hade rösträtt 1 jan. 1867, eller, om man är af utländsk börd, vara naturaliserad före 1898 och ha bott i staten 5 år före ansökan om inregistrering. Denna s. k. ”father or grandfather clause” är afsedd att trygga de hvites öfvervikt. Guvernören väljes för 4 år och kan ej omedelbart omväljas. Kvinnor ega i vissa fall rösträtt. — L. representeras i kongressen af 2 senatorer och 8 representanter. — Staten är icke delad i grefskap, utan i 59 parishes. Hufvudstad är Baton Rouge. För tvåårsperioden 1906—07 voro statens inkomster resp. 6,232,600 och 6,628,500 doll. och utgifterna resp. 4,862,700 och 5,209,200 doll. Skolor och skyddsdammar draga omkr. hälften af inkomsterna, den andra hälften åtgår till räntor på statsskulden (1 mars 1908 12,24 mill. doll.) och till aflöningar åt styrelsen. Den beskattade förmögenheten uppgick 1907 till 508 mill. doll., och all förmögenhet beräknades 1904 till 1,032 mill. doll., hvaraf 489,3 mill. fast egendom.

L. besöktes först af spanjoren de Soto (1541) sedermera af fransmännen Marquette (1673) och Rob. Cavalier, Sieur de La Salle (se d. o.), hvilken senare kallade hela sträckan längs den af honom 1681 befarna Mississippi L. efter franske konungen Ludvig (fr. *Louis*) XIV. Namnet L. fortfor sedan att under 1600- och 1700-talen omfatta ungefär allt landet mellan Alleghanybergen och Rocky mountains, från de stora sjöarna n. till mexikanska viken i s. Det första lyckliga kolonisationsförsöket inom den nuv. statens område gjordes af fransmannen Iberville 1699, vid nuv. Poverty point nedanför New Orleans. Efter freden i Utrecht (1713) öfverlät Ludvig XIV till den rike köpmannen A. Crozat (1655—1738) allt område, som vattnas af Mississippi och dess biflöder nedanför Illinois' mynning. Crozat öfverlät 1717 sina rättigheter åt John Law (se d. o.), som bildade ett bolag för att kolonisera landet. Staden Nouvelle-Orléans (New Orleans) anlades 1718, och kolonien var i ett ganska blomstrande skick, då den 1731 återgick till franska kronan. Genom ett fördrag af 3 nov. 1762 afträddes L. till Spanien, men fördraget hölls hemligt $1^1/_2$ år, och Spanien tog ej kolonien i besittning förr än 1769. Genom ett fördrag mellan Spanien och Frankrike å ena sidan samt Storbritannien och Portugal å den andra, undertecknadt i Paris i febr. 1763, afträddes hela den del, som låg ö. om floderna Mississippi och Iberville samt sjöarna Maurepas och Pontchartrain till Storbritannien. Sistnämnda del ned till 31:a breddgraden öfvergick 1783 till Förenta staterna, och den spanska andelen, till hvilken Mississippis hela mynning hörde, återgick 1800 till Frankrike, men såldes 1803 af Napoleon för 60 mill. frcs till Förenta staterna. Nästan allt som nu utgör staten L., upprättades 1804 till ett territorium under namn af Orleans. Detta ökades 1810 med trakten ö. om Mississippis mynning och upptogs 1812 som stat med de nuv. gränserna. Vid inbördeskrigets utbrott skilde sig staten 26 jan. 1861 från unionen och slöt sig till de konfedererade, men kom efter New Orleans' intagande (april 1862) helt och hållet i unionisternas våld. Först 1868 upptogs L. åter såsom stat i unionen, men det republikanska väldsregementet fortfor under skydd af unionstrupper ända till 1877, då presidenten Hayes drog trupperna därifrån. Därefter kommo snart demokraterna åter till makten, som de sedan behållit. — 2. Stad i nordamerikanska staten Missouri, vid Salt rivers förening med Mississippi. 5,131 inv. (1900). Sädes- och fruktodling samt trädskolor, bland de största inom unionen. 1 o. 2. J. F. N.

Louisine [loiši'n], fr., ett mjukt sidentyg med matt yta. Användes till damklänningar, synnerligast bluslif. G. A. W.

Louison [loisä'], se Fallbila och Louis, A.

Louis-Philippe [loi-fili'p], fr. Se Ludvig franska konungar 19.

Louis Philippe-land [loi-fili'p-], antarktiskt polarland under 63°—64° s. br. och 57°—59° v. lgd s. om Syd-Shetlandsöarna, från hvilka det skiljes genom Bransfield-sundet. Enligt hvad O. Nordenskjölds expedition fann, hänger det samman med

aham-land. Det upptäcktes 1838 af Dumont Urville. J. F. N.

Louis-quatorze [loï-katå'rs], fr. Se Ludvig n fjortondes stil.

Louis-quinze [loï-kä's], fr. Se Ludvig den mtondes stil.

Louis-seize [loï-sä:s], fr. Se Ludvig den xtondes stil.

Louis-treize [loï-trä:s], fr. Se Ludvig den ettondes stil.

Louisville [lö'isvil l. lö'ivil], största staden i damerikanska staten Kentucky, på södra stran- af Ohio, som där har ett fall af 8 m. på m., hvilket kringgås medelst den 4 km. långa —Portland-kanalen (fullbordad 1830). 223,928 (1910), hvaraf mer än 40,000 negrer. Staden har en ytvidd af 10,3 kvkm., är mycket regelden, med fyra stora parker, flera squares och platser för barn. Öfver floden gå tre broar till Jeffersonville och New Albany i Indiana, hvilka äfven betraktas som förstäder till L. Bland lärotalter märkas ett universitet med konstskola och dicinsk fakultet, medicinska fakulteten af Kenky univ., ett par andra medicinska skolor, ett sbyterianskt teologiskt seminarium, farmaceu- och tandläkarskola. Unionen har där ett rinhospital och staten en blindskola jämte ckeri för blinda samt sjukhus m. m. Sedan 2 finnes ett offentligt bibliotek jämte ett mum och konstsamling. Staden är ock säte för katolsk biskop. Stora hästkapplöpningar (Kenky-Derby) hållas där årligen i maj. L. är ett t handels- och industricentrum; dess tobaksrknad är den största i världen och dess omsättg af visky, mulor, cement, fläsk, hvete, majs trävaror är mycket stor. Fabrikernas tillverkgsvärde uppgick 1905 till 83,2 mill. doll., hvaraf proc. på tobaksindustrien. Andra viktiga nar äro kvarnindustrien samt tillverkning af er, bomullsfröolja och -kakor, vagnar, landtksredskap samt gas- och vattenledningsrör. den anlades 1778, fick stadsprivilegier 1780 och n efter Ludvig XVI i Frankrike, staternas dsförvant i frihetskriget, och inkorporerades city 1828. J. F. N.

loukûm (grek. *lukûmia*), turk., konfekt, gjord socker, gummi och någon fruktsaft. Grekerna ära dessa lukumia vanligen med kaffe eller en. Lukumådes kallas i Grekland ett s pannkakor eller struvor.

oulé [lålē], stad i portugisiska distriktet Faro v. Algarve), 8 km. n. v. om Faro, ännu omen med murar och torn från morernas tid. 511 inv. (1900). Korgflätning samt tillverkning äder, porslin och arbeten af palmblad, agave- espartofiber. Nära staden ligger en besökt fartskyrka, Nuestra Senhora da Piea. (J. F. N.)

oulé [lålē l. låjlē]. 1. Grefve Valde Reis, 775, 1807 upphöjd till markis af L., var gunst- hos portugisiske prinsen-regenten, sedermera ung Johan VI. Intagen af beundran för Naeon I, förde han till denne en styrka af 8,000 , den s. k. lusitanska legionen, samt deltog i tågen 1809 och 1812. 1821 följde han Johan Brasilien till Portugal. Då han där sökte verka den absolutistiska reaktionen, lät dom Miguel mörda honom, 29 febr. 1824. — 2. Nuno, markis och sedermera hertig af L., den föregåendes son, portugisisk statsman, f. 1801, d. 1875, förmäldes 1827 med Johan VI:s yngsta dotter, infantinnan Anna (f. 1806, d. 1857). Han tog från 1836 ganska verksamt del i det s. k. septembristpartiets rörelser, blef 1851 marinminister i Saldanhas ministär och var själf konseljpresident 1856—59, juli 1860—april 1865 och aug. 1869—maj 1870, sista gången störtad af Saldanha genom en militärkupp. Som politiker klandrades L. för brist på system, och han visade sig starkare i att utlofva reformer än att sätta dem i verket.

Louny, tjechiska namnet på Laun (se d. o.).

Loup de Ferrières [lō de färriär]. Se Lupus af Ferrières.

Loupe [lo'p], fr. Se Lupp.

Lour., vid växtnamn förkortning för portugisiske botanisten och missionären João de Loureiro, f. 1710, d. 1791, författare till *Flora cochinchinensis* (2 bd, 1790; ny uppl. 1792).

Lourdes [lörd], stad i franska dep. Hautes-Pyrénées, i en vacker trakt vid Gave de Pau och järnvägen Toulouse—Bayonne. 7,228 inv. (1906). Stora marmor- och skifferbrott, stark boskapshandel, landtbruksskola och en gammal fästning (nu fängelse) på en klippa högt öfver staden. L:s ryktbarhet är väsentligen förbunden med Massabiellegrottan, där, såsom i den katolska världen allmänt tros, den heliga jungfrun flera gånger under loppet af 1858 uppenbarade sig för en 14-årig bondflicka Bernadette Soubirous (d. 1879) och som i synnerhet efter 1870 besökes af ofantliga pilgrimsskaror (årligen omkr. 600,000), särskildt 15 aug., Marias födelsedag. Uppenbarelseundret erkändes af biskopen i Tarbes 1862, och 1891 instiftade påfven Leo XIII en fest (11 febr.) till dess åminnelse. I grottan befinna sig en Mariastaty och den undergörande källan, hvars vatten återger de blinde synen samt gör de lytte och sjuke helbrägda och äfven försändes i flaskor. Grottan ligger i en ny stadsdel på vänstra sidan af floden. En stor vallfärdskyrka (Notre dame) byggdes där 1864—70, en annan kyrka, du Rosaire, 1884—89; dessutom ha uppstått många kapell, kloster, hotell och handelsbodar, i hvilka en vinstgifvande handel drifves med rosenkransar m. m. Efter L. ha flera religiösa kongregationer tagit sig namn. L. har gifvit ämne till Zolas ryktbara roman med samma namn. — Jfr Hysteri, sp. 36. J. F. N.

Loure [lör], fr. 1. Föråldradt normandiskt instrument, liknande säckpipa. — 2. Ett slags dans i måttligt tempo och trippeltakt med märkbar betoning af taktens början. 1 o. 2. A. L.*

Loureiro [lårä'ero], J. de. Se Lour.

Lourenço Marquez [lårē'so marke'[]. 1. Det sydligaste af de 5 distrikt, hvari den del af den portugisiska kolonien (provinsen) Moçambique, som står under statens direkta förvaltning, är delad. L. är landet kring Delagoaviken och gränsar i s. till Natal, i v. till Swasiland och Transvaal samt omfattar 39,000 kvkm. med 80,000 inv. — 2. Hufvudstad i kolonien Moçambique och i L. 1, vid Delagoaviken. 9,849 inv. (1908), hvaraf 4,691 européer; af de öfrige är något mer än hälften negrer, de andre asiater. Kaffrerna, som icke få

vistas i staden nattetid, bo på en närbelägen höjd, Berea. L. är säte för generalguvernören öfver Moçambique samt den förnämsta hamnen och handelsstaden i landet och står genom engelska, franska, tyska och portugisiska ångbåtslinjer i regelbunden förbindelse såväl med andra östafrikanska hamnar som med Europa. 1907 steg importen till ett värde af 14,8 mill. kr., exporten till 10,56 mill. kr., reexporten till 10,24 mill. kr. och transitohandeln till 74,7 mill. kr. De viktigaste importvarorna äro bomull, artiklar af järn, sprit, öl och vin, exportvarorna åter gummi, flera slags malmer, vax och elfenben. Sin stora betydelse som handelstad fick L. först genom anläggandet af Delagoavikens järnväg, som började byggas 1887 och 1890 hade nått gränsen till Transvaal (91 km.), men i juli 1895 förts fram till Pretoria (450 km.). 1906—10 byggdes en kortare linje, L.—Swasiland (75 km.). — L. anlades 1545 och uppkallades efter sin grundläggare. J. F. N.

Louth [laŭ'th]. 1. Minsta grefskapet på Irland, det nordligaste i prov. Leinster, vid Irländska sjön. 818 kvkm. 63,402 inv. (1911; 107,657 inv. 1861). Med undantag af norra delen, halfön mellan Carlingford lough och Dundalkviken, som har en bergskedja af 600 m. höjd, är landet jämnt och fruktbart. Jordbruket är ock jämförelsevis högt utveckladt. Omkr. 48 proc. af arealen äro åkerjord. Vid kusten idkas fiske och ostronfångst. Hufvudstad Dundalk. — 2. Stad i engelska grefsk. Lindsey (Lincoln), genom en kanal förenad med kusten. 9,518 inv. (1901). Vacker gotisk kyrka, en ''grammarschool'' från Edvard VI:s tid. Järngjuteri och annan industri. 1 o. 2. (J. F. N.)

Loutherbourg [loterbör]. Se Lutherburg, Ph. J.

Louther hills [laŭ'thə hi'ls], äfven Lowthers, en grupp af kullar i södra Skottland, mellan öfre Clyde och Nith, 769 m. ö. h., med blygrufvor vid Leadhills och Wanlockhead. J. F. N.

Loutze, folkstam. Se Jünnan, sp. 348.

Louvain [lovä'], flam. *Leuven*, ty. *Löwen*, arrondissemangshufvudstad i belgiska prov. Brabant vid Dyle och en kanal från denna flod till Rupel, hvarigenom staden har segelbar förbindelse med Malines (Mecheln) och Schelde. 41,960 inv. (1909). Stadens forna vallar, nu förvandlade till promenader, ha en omkrets af 12 km., men en stor del af det område de innesluta upptages af trädgårdar och planteringar. Den nuv. befolkningen sysselsätter sig nästan uteslutande med jordbruk. De märkligaste byggnaderna äro det 1448—69 i sengotisk stil uppförda stadshuset (se fig.), som i stil och dekorativ rikedom öfverträffar alla dylika byggnader, S:t Peterskyrkan, en korskyrka från 1400-talet, samt de s. k. hallarna, hvilka af väfvarskrået byggdes 1317 till varumagasin, men 1679 öfverlätos åt universitetet samt ännu vittna om sina grundläggares smak och rikedom. L. var på 1300-talet Brabants hufvudstad samt den största och rikaste handelsstaden i landet, med stor klädestillverkning, som en tid skall ha sysselsatt 4,000 väfstolar. 1378 gjorde väfvarna uppror mot hertigen af Brabant, men besegrades, hvarefter en stor del af dem utvandrade till England. Från denna tid började L:s förfall. Nu är stadens klädesfabrikation obetydlig, och hufvudsakligen tillverkas där öl (af stort anseende i landet). L. har ett ryktbart universitet, målarakademi, musikläroverk, stora

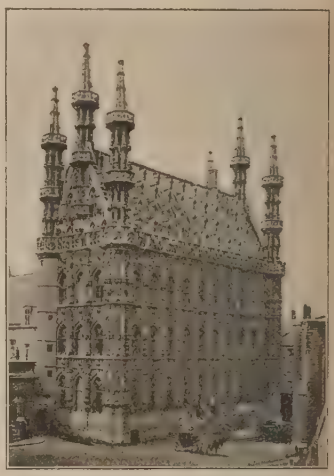

Stadshuset i Louvain.

bibliotek, botanisk trädgård och naturaliesamling samt ett af påfven Leo XIII stiftadt filosofiskt institut, en läroanstalt för politiska och sociala vetenskaper och en för handelsvetenskaper. Universitetet, ett katolicismens fäste, stiftadt 1426, gällde under 1500-talet för det förnämsta i Europa och besöktes af mer än 6,000 studenter. Det upphäfdes under franska revolutionskrigen, men återupprättades 1817 af nederländska regeringen. 1834 upphäfdes det af belgiska regeringen, men återställdes 1835 af prästerskapet genom medel, som detta samlat, och är fortfarande, liksom Bruxelles', ett ''fritt'' universitet, men kallas vanligen, i motsats till detta, för ''det katolska'' och är ett af hufvudstöden för det konservativa partiet i Belgien. I förening med polytekniska skolan hade det 1909—10 2,540 studerande. Dessutom finnas i L. ateneum, mellanskola för gossar och flickor, lärar- och lärarinneseminarium. — Vid L. besegrade konung Arnulf nordiska vikingar 891. Staden var länge residens för grefvarna af L., sedermera hertigar af Brabant. (J. F. N.)

Louvel [love'l], Louis Pierre, hertigens af Berry mördare, f. 7 okt. 1783 i Versailles, afrättad 7 juni 1820, lärde sadelmakaryrket. Med anledning af de främmande arméernas invasion i Frankrike 1814 fattade han ett dödligt hat till den bourbonska dynastien. Han begaf sig till Elba och fick vid Napoleons stall en plats, som han lämnade först efter slaget vid Waterloo, hvarefter han skaffade sig en befattning vid det kungliga stallet, alltjämt rufvande på planen att utrota bourbonerna, hvilkas intåg i Paris under främmande protektion djupt upprört honom. 13 febr. 1820 sårade han dödligt konung Ludvig XVIII:s brorson, her-

en af Berry, då denne vid utgången från operan Paris förde sin gemål till vagnen. Mordet förakade ministären Decazes' fall, enär ultrarojaerna ville göra densamma ansvarig därför. ots en tre månader lång undersökning kunde k ingen medbrottsling till L. upptäckas. L:s hoppning att genom detta mord afklippa möjligen till bourbonska konungahusets fortplantning kades dock, enär hertiginnan redan bar under hjärta den blifvande grefven af Chambord, enrik V''. L., som greps nästan omedelbart er gärningen, dömdes 5 och 6 juni 1820 till len och besteg med mod schavotten. E. A—t.

ouverture [lovrtȳr]. Se Toussaint Lourture.

ouvet de Couvray [lovā de kovrā], Jean ptiste, fransk skriftställare och revolutionsn, f. 1760 i Paris, d. där 1797, var 1790 verk- medlem af jakobinklubben samt slöt sig i lagstiftande församlingen och i konventet till girondisterna. Han var en af dessas mest bemärkta talare och slungade, 29 okt. 1792, oförfäradt från konventets tribun en anklagelse mot själfva Robespierre för sträfvan efter diktatur. Under skräckväldet irrade L. flyktig kring på landsbygden, men återinträdde en tid efter Robespierres fall i konven- (mars 1795), var en tid dess president och sederra medlem af Välfärdsutskottet samt blef efter ektorialförfattningens införande (s. å.) medlem af femhundras råd. Vid samma tid invaldes i Franska institutet samt uppsatte en bokhan-. Han kämpade i tal och skrift ifrigt emot rojaernas stämplingar. L. utgaf 1787—90 den för hvarfvets sedeslöshet kännetecknande, ohöljdt rliga romanen *Les amours du chevalier de blas* (1:a uppl:s häften under andra, växlande ar; flera uppl.; ''Chevalier de Faublas' memoa-'', 1851, ny uppl. 1877). Aulard har utgifvit s *Mémoires* (2 bd, 1889). (V. S—g.)

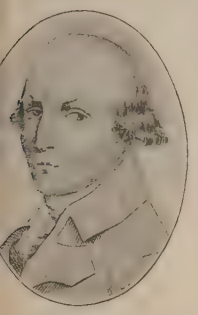

ouvière [loviär], La, kommun i belgiska prov. naut, vid en större järnvägsknut och kanalerna rleroi—Bruxelles och Mons—Charleroi, med 232 inv. (1902), hvilka sysselsätta sig med stensbrytning samt tillverkning af glas, järnvägsteriel och fajans. (J. F. N.)

ouviers [loviē], arrondissemangshufvudstad i nska dep. Eure, på ömse sidor om floden Eure, km. n. om Évreux. 9,449 inv. (1906). Liflig riksstad. Storartad yllefabrikation (billiga massklar och modetyger). L. går jämte det närbena Elbeuf i spetsen för den franska kardullsinduen. Dessutom finnas i L. stora valkkvarnar, bleier, ullspinnerier, pappersbruk m. m. (J. F. N.)

ouvois [lovωa'], François Michel Le llier, markis de L., fransk statsman, f. 18 1639 i Paris, d. där 16 juli 1691, var son till slern Michel Le Tellier (se denne). Han utndes 1654 till statssekreterare för krigsärendena i survivance efter sin fader och tillträdde 1666 detta ämbete samt fick därmed en plats i konseljen. L. åtnjöt till en början Ludvig XIV:s synnerliga ynnest på grund af sina djupa kunskaper i krigsväsendets alla grenar och sin stora arbetsförmåga, hvarjämte konungen hoppades kunna leda honom helt och hållet efter sina afsikter. L. fullkomnade franska armén i alla afseenden och understöddes därvidlag kraftigt af Colbert. Efter dennes död (1683) fick L. äfven uppsikten öfver de offentliga byggnaderna samt ledde bl. a. utförandet af Invalidhotellet i Paris och slottet i Versailles. Han blef småningom oumbärlig för konungen, men var genom sin stolthet och egenmäktighet ofta besvärlig för honom. För att bibehålla sitt inflytande invecklade han konungen alltjämt i nya krig. Efter Colberts död skaffade han sig äfven ledningen af Frankrikes finanser. I valet af medel hyste han inga betänkligheter. Strassburgs och Luxemburgs borttagande under djupaste fred, reunionerna och våldsbragderna mot protestanterna (de s. k. dragonaderna) voro till stor del L:s verk. I kriget förfor han med ytterlig grymhet; det var han, som gaf befallning om de förfärliga härjningarna i Pfalz (1674 och 1689). För öfrigt ville han leda allt såväl i krig som i fred, till följd hvaraf härförarnas händer bundos och deras företag förlamades. Detta var så mycket betänkligare, som han därjämte till ytterlighet beundrade sin tids metodism i krigföringen. Med Turenne stod han i fiendskap, emedan denne icke ville underkasta sig hans högsta ledning i kriget. Efter ett häftigt uppträde mellan konungen och hans allsmäktige undersåte dog L. plötsligt. C. O. N.*

Louvre [lōvr] och Tuilerierna (*Palais des Tuileries*) voro två sammanbyggda, på Seines högra strand i hjärtat af Paris belägna palats, som upptogo en yta af 198,000 kvm. Louvre inrymmer sedan 1793 Frankrikes nationalmuseum, Tuilerierna brändes under kommunardupproret 1871. — Det egentliga Louvre är en kvadratisk byggnad (*L* å fig. 1), hvars borggårds sidolängor mäta på inre sidan

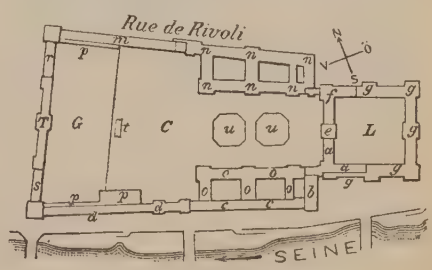

Fig. 1. Plan af Louvre och Tuilerierna.

120 m. och ha hvar sin höga midtpaviljong med hvälfd genomgång. Från L. utgå mot v. två (delvis dubbla) byggnadslängor af nära 500 m. längd, nående fram till ändpunkterna af det nedrifna Tuileriespalatset (*r T s*). Namnet L. är uppkommet af mlat. *Lu'para*. Så kallades ett fäste och jaktslott, hvars namn man sökt tyda som "vargjägarnas samlingsställe" (af lat. *lupus*, varg). I detta fyrkantiga fäste lät Filip II August 1204 uppföra ett kolossalt torn ("Grossa turris"), hvilket tjänade till skattkammare och statsfängelse, sedermera till kungligt bibliotek. (Tornets grundvalar upptäcktes 1885.) Karl V lät 1367 draga stadsmuren omkring denna borg (*château du L.*) och omskapade den till ett kungligt residensslott i gotisk stil. Dess arkitektur — förnämligast trapphuset — och dess konstskatter väckte samtidens beundran. Frans I nedref emellertid tornet, började modernisera slottet och beslöt sedermera att helt och hållet ombygga det enligt tidens fordringar. Bygget leddes af P. Lescot 1546—78. Från honom härröra den nuv. Louvrekvadratens två halflängor på sydvästra hörnet (*a a*), hvilka äro mästerstycken af ädel fransk renässans, i all synnerhet fasaderna åt borggården (jfr Lescot). På Katarinas af Medici tillskyndan utdrog Lescot södra längan åt v. till och tillbyggde 1566 den vinkelrätt ned mot Seine löpande länga (*b*), som upptager *galerie d'Apollon* (fig. 5). Som fortsättning däraf lät samma regentinna anlägga södra längan (*galerie du bord de l'eau*, *c*) hän mot Tuilerierna, som hon kort förut anlagt. Återstoden (*d*) af nämnda länga tillkom under Henrik IV. Under Ludvig XIII utvidgades Frans I:s plan så, att längorna omkring borggården drogos ut till dubbla längden mot den ursprungliga planen. J. Lemercier fortsatte den af Lescot uppförda längan, ditfogade den praktfulla *Pavillon Sully* (äfven benämnd *Pavillon de*

Fig. 2. Gamla Louvre: *Pavillon Sully* 1. *P. de l'horloge.*

l'horloge, *e*, samt fig. 2) och byggde stycket *f*. Återstoden af palatset omkring borggården (*ggg*) byggdes från 1660 af L. Levau och Claude Perrault. Den sistnämnde ditfogade den östra ytterfasaden, *Louvre-kolonnaden* (fig. 3), mycket ståtlig och imponerande och ett i den franska och allmänt europeiska arkitekturen högst betydelsefullt verk, men som alls ej stämde öfverens med arkitekturen i palatsets äldre delar och som drog med sig ombyggnader, som högeligen skadade dessa — bl. a. förändrades nu fasaden åt Seine till (*gg*). Arbetena afstannade emellertid 1676, L. användes då ej längre som kungligt residens, men Ludvig XIV hade sin tafvelsamling (*Le cabinet du roi*) ordnad där och efter hans död upplåtos stora delar af palatset åt akademierna och k. tryckeriet samt åt lärda och

Fig. 3. Louvre-kolonnaden.

konstnärer, hvilka där hade bostad och ateljéer. Efter revolutionen förklarades L. genom konventets dekret af 27 juli 1793 för ett nationalmuseum. Detta riktades inom kort med de oerhördt rika konstskatter, hvilka som byte från fälttågen på kontinenten stannat i fransk ego. De flesta af dessa konstverk måste likväl återlämnas 1815. 1805 hade Napoleon uppdragit åt Percier och Fontaine att återställa och fullborda palatset. De byggdes längan *m*, och museirummen inreddes stått ligt och harmoniskt. Napoleon III uppdrog 185 åt Visconti och efter dennes död (1853) åt Lefue att färdigbygga L. Till detta skede af palatset byggnadshistoria höra längorna *n*, *o*, omgifvande små gårdar, samt ett par fasader (*p*) närmast Tuilerierna. Dessa moderna delar af palatset äro hålln

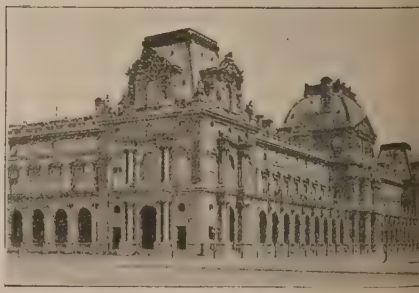

Fig. 4. Nya Louvre: innerfasad (finansministeriet; *n* planen), sedd från *Place du carrousel* (*C* å planen).

i en rik och prunkande stil (se fig. 4). Detta gälle äfven om de under republiken 1874—78 utförda delarna (västra delen af längan utmed Rue de Rivoli jämte dess afslutning, *Pavillon de Marsan*). De på planen med *n* betecknade delarna af palatset innehafvas f. n. af finansministeriet, och västra delen af flygeln *d* har varit upptagen af Seineprefekturen och ända till föregående år (1911) af kolonialministeriet. Denna länga skall nu, efter att ha blifvit invändigt ombyggd, dragas in i museikomplexen och i sin helhet upptagas af fransk kons från 1800-talet.

Louvre-museet — ett af de allra främsta Europa — omfattar följande afdelningar: *egyptiska museet, fornföremål från Asien* (däribland rkliga fynd från Ninive och Sargon samt de 05 ff. öppnade persiska afdelningarna, vidare *sée de l'Extrême-Orient* (Kina och Japan), stora samlingen af *antik skulptur* (mer än 00 nummer, bland marmorstoderna äro Venus lo, Nike från Samotrake, Borghesiske fäkta-), *antika bronser, smycken, museet för antik amik* (grekiska vaser och småskulptur, etrus-

Fig. 5. Galerie d'Apollon.

k konst), *skulptur från medeltiden och renässen* (franska statyer, reliefer och grafmonunt, italiensk plastik, bl. a. Michelangelos två afvar"), *emaljer* och *guldsmedsarbeten, modern lptur*, omfattande franska verk från 1600-talet Napoleon III:s tid. *Målningsgalleriet* omfatmer än 3,000 nummer; de rikaste afdelninna äro den italienska (där framför allt Manna, Lionardo da Vinci, Luini, Tizian och olo Veronese äro väl representerade), den span- (Murillo), den flamländska (Rubens, van Dyck, niers) och den holländska (22 tafior af Remndt). Holbein representerar främst den tyska sten. Franska målningssamlingen uppgår till mer 1,000 nummer; de äldsta äro från 1300-talet, de gsta från vår egen tid. Tack vare i främsta rumt några storartade donationer ha 1800-talets midt i tiden därefter blifvit både fylligt och utsökt resenterade: Millet, Troyon, Corot, Meissonier Manet. Samlingen af *teckningar* räknar 40,000 nmer af mästare från 1400-talet till våra dagar. delningon för *konstmöbler, gobelänger* o. d. är rik ståtlig — den torde åtminstone delvis komma flyttas till specialmuseer, Maison Laffitte o. a. dare finnas *museet för konstslöjdsföremål från deltiden, renässansen och moderna tiden* (orienisk fajans, kyrkliga föremål, emaljer, elfensarbeten, utmärkta träbonader), *etnografiska seet* (föga betydande), *marinmuseet*, som säges mma att flyttas till en lämpligare förvaringsts i Invalidhotellet, *museet för kalkografi* och tligen *museet för dekorativ konst*, anordnadt 05 i flygeln utmed Rue de Rivoli i en morn och ståtlig lokal om fyra våningar och fattande föremål alltifrån gotiken till dato (däribland medeltidsskulptur, målade glasfönster, tapisserier, smycken).

Bland de större donationer, som kommit museet till del, märkas samlingarna Tochon (1818, antika vaser), La Caze (1869, en utmärkt samling af 275 målningar, bl. a. af Rembrandt, Watteau, Fragonard, Chardin), Adolphe de Rothschild (1902, kyrklig konst), Morgan (1905, fornpersiska föremål), Thomy-Thiéry (1903), Moreau-Nélaton (1906), Chauchard (1909) och de Camondo (1911, liksom de tre föregående modern fransk konst). Den 1897 bildade Société des amis du Louvre har gett museet en och annan högst värdefull present. Under den senast förflutna tiden ha åtskilliga förändringar egt rum inom museet, nya lokaler i palatskomplexens olika delar ha förvärfvats för de alltjämt växande samlingarna. Men att få reda och öfverskådlighet i dessa har sina svårigheter. För en radikal och konsekvent genomförd nyanordning af målningssamlingen lära planer vara under arbete.

Tuilerierna (*T* samt fig. 6) byggdes 1564—72 på Katarinas af Medici föranstaltande af Ph.

Fig. 6. Det forna slottet Tuilerierna.

Delorme och J. Bullant. Namnet togs efter de tegelslagerier (fr. *tuile*, taktegel), som funnos i denna trakt. Under Henrik IV och Ludvig XIV tillbyggdes södra och norra flyglarna (*s, r*) jämte dessas ändpaviljonger, hvarjämte Levau ombyggde det ursprungliga slottet. De äldre bourbonerna hade endast tillfälligtvis bott i T. 6 okt. 1789 hade Ludvig XVI, afhämtad af Parispöbeln, flyttat med hofvet från Versailles till T. Det var därifrån han 1791 flydde, men blef hejdad i Varennes och återförd. 10 aug. 1792 stormades T. af pöbeln, trupperna mördades, och slottet sköflades, konungen jämte familj tog sin tillflykt till nationalförsamlingen, som under trycket af det utanför rasande upproret förklarade konungen afsatt. I T:s norra flygel sammanträdde konventet 1793—95 och därefter "De gamles råd" 1796—99. T:s intagande genom folkmassan var signalen till restaurations-konungadömets fall (29 juli 1830) och julimonarkiens (24 febr. 1848). 2 maj 1871 satte kommunarderna eld på T., hvars inre fullständigt ödelades. Äfven de närbelägna längorna af Louvre förstördes, likaså kejserliga biblioteket (inemot 90,000 bd, mest rariteter, samt dyrbara handskrifter). De båda ändpaviljongerna äro nu återuppförda; själfva slottets murar kvarstodo som ruin till 1885, då de nedrefvos. — Den väldiga plats, som innesluter af L. och T., var ända till

Ludvig Filip och Napoleon III delvis ett virrvarr af trånga gränder, men är nu planerad. Den kallas närmast L. *Square du L.* (förr *Place Napoléon III*; med planteringar, *u u*). Väster därom vidtager den dubbelt bredare *Place du carrousel* (*C*) med en triumfbåge (*t*), rest af Napoleon I 1806 ff. och bildande infarten till T. På platsen upprestes 1886 Gambettamonumentet (afbildadt i art. Gambetta, sp. 686), och bakom detta står La Fayettes ryttarstaty. Den numera planterade Place du carrousel fortsätter v. om T:s förra plats i den stora, härliga Tuileriesträdgården, i hufvudsak planlagd af Le Nôtre, med orangeri, bollhus, fontäner och en stor mängd skulpturverk, bland dem åtskilliga, som tillhöra den moderna franska skulpturens yppersta. Äfven planteringarna omkring den gamla delen af Louvre prydas af skulpturverk, ärestoder öfver konstnärer: Velasquez (ryttarstaty), Boucher, Meissonier och Raffet. — Om Louvre och dess historia se arbeten af Babeau (1895), Guédy (planschverk 1905) och Geffroy (dito, 1909). En vägledande skildring af museerna började 1909 utges (hittills finnes endast en del om målningar och teckningar, af J. Guiffrey). G—g N.

Louvre-kolonnaden [lōvr-]. Se Louvre, sp. 1172.

Louvre-museet [lōvr-]. Se Louvre, sp. 1173—74.

Louvre-stil [lōvr-], *bygnk.*, den rika franska renässansstil, som rådde under senare hälften af 1500-talet och början af 1600-talet.

Louys [lois], Pierre, fransk författare, f. 1870 i Paris, debuterade 1891 med diktsamlingen *Astarté*, som följdes af öfversättningar från Meleager och Lukianos, prosaskildringarna *Léda* (1893), *Chrysis* (s. å.), *Ariane* (1894), *La maison sur le Nil* (s. å.), *Les chansons de Bilitis* (s. å.), *Aphrodite* (1896; sv. öfv. 1899 och 1906; däraf gjorde 1906 Louis de Gramont en "musikalisk dram" för Opéra comique, med musik af Camille Erlanger), *Byblis changée en fontaine* (1898), *La femme et le pantin* (1899), *Une volupté nouvelle* (s. å.), *Les aventures du roi Pausole* (1901), *Sanguines* (1903) och *Archipel* (1906). L. är en lärd och hängifven beundrare af den hedniska skönhetskulten och njutningslystnaden, och det är uteslutande för att förhärliga dem, som han skrifver sina utsökta, men väl ohöljda pasticher. Se Levertin, "Utländsk litteratur" (1909).

Lov., vid latinska djurnamn förkortning för svenske zoologen S. L. Lovén (se Lovén 4).

Low [lāu'], Seth, nordamerikansk ämbetsman, f. 18 jan. 1850 i Brooklyn, började sin bana som affärsman, var 1882—86 borgmästare i Brooklyn och genomförde där ett af politiska partihänsyn oberoende ämbetstillsättningssystem. 1890—1901 var L. president för Columbia university i New York, till hvars bibliotek han donerade 1 mill. doll. och för hvars fastare organisation han med stor framgång verkade. L. uppställdes 1897 som af partier obunden reformvänlig kandidat vid borgmästarvalet i New York, föll igenom efter en ytterst häftig och lifligt uppmärksammad valstrid, men valdes 1900 och innehade borgmästarsysslan 1901—03. Han var ett af Förenta staternas ombud vid första Haagkonferensen (1899).

Low [lāu'], Will Hicok, nordamerikansk målare, f. 1853 i Albany, studerade under 5 år i Paris, har därefter varit bosatt i New York, målat genretaflor (*Maj*, *Brefvet*, *Vid brunnen*), illustrerat Keats' "Lamia" och "Odes and sonnets" samt skrifvit artiklar i konsttidskrifter. L. är representerad i museer i New York, Chicago m. fl. nordamerikanska städer. G—g N.

Lövart (holl. *loef*, *loefwaarts*), *sjöv.*, vindsidan, den sida, hvarifrån vinden kommer. L. H.*

Lovat, flod i ryska guv. Vitebsk, Pskov och Novgorod, kommer från sjön Savjesno och faller ut genom flera armar i Ilmen.. Längd 497 km. Trots forsar är floden segelbar från Velikije Luki. (J. F. N.)

Lovat [la'vət], lord. Se Fraser 1.

Lovat's scouts [la'vəts skāu'ts]. Se Fraser 3.

Low church [lāu' tʃō'tʃ], eng., den lågkyrkliga riktningen inom engelska statskyrkan. Se England, sp. 596, Episkopalkyrkan, sp. 714, och High church.

Lowe [lāu'], sir Hudson, engelsk general, Napoleon I:s fångvaktare, f. 28 juli 1769 i Galway, d. 10 jan. 1844 i Chelsea, deltog från 1793 i krigen mot Frankrike och stred därunder bl. a. vid Toulon, på Corsica, i Portugal och Egypten, höll juni 1806—okt. 1808 Capri besatt med en bataljon korsikanska emigranter (*The corsican rangers*) och ett maltesiskt regemente, men måste sedan gifva sig åt den franske generalen Lamarque, som anföll ön med fierdubbelt starkare trupper. L. deltog 1809 i eröfringen af Joniska öarna, var en kort tid provisorisk guvernör där, återvände hem 1812 och utnämndes s. å. till öfverste. Han sändes i jan. 1813 att inspektera en med engelska subsidier uppsatt "rysk-tysk legion" af tyska desertörer från franska hären under reträtten från Moskva och åtföljde därvid sir Alexander Hopes beskickning till Stockholm. Under fälttåget 1813—14 åtföljde han först ryska och sedan preussiska armén samt deltog i bl. a. slagen vid Bautzen och Leipzig. I april 1814 förde han från Paris till London nyheten om Paris' fall och Napoleons abdikation samt adlades då och utnämndes till generalmajor. I södra Frankrike, där han under "de hundra dagarna" intagit Marseille (juli 1815), mottog L. underrättelse om sin utnämning till Napoleons fångvaktare och utsågs samtidigt af Ostindiska kompaniets direktörer till guvernör på S:t Helena, dit han anlände 14 april 1816. Många af de anklagelser, som Napoleon och dennes omgifning hopat öfver L., ha uppvisats vara grundlösa eller öfverdrifna, men han kan ej frikännas ifrån att ha vid fångens behandling visat sig pedantisk i småsaker och esomoftast taktlös. Efter Napoleons död (5 maj 1821) återvände L. till England. Han var 1825—30 befälhafvare öfver trupperna på Ceylon och blef 1830 generallöjtnant. För att försvara sitt beteende mot Napoleon utgaf L. 1830 *Mémorial relatif à la captivité de Napoléon à S:te Hélène* ("Memoirer af sir Hudson Lowe etc.", 1831). Han efterlämnade en rikhaltig samling bref och anteckningar, "The Lowe papers" (nu i British museum), på grundvalen hvaraf W. Forsyth utgaf det för L. apologetiska arbetet "History of the captivity of Napoleon at S:t Helena" (3 bd, 1853). Jfr R. C. Seaton, "Napoleon's captivity in rela-

n to sir Hudson L." (1903). och under art. poleon 1 anförd litteratur om dennes fån-skap på S:t Helena. V. S—g.

Lowe [lōu'], Robert, viscount Sherbrooke, elsk statsman, f. 4 dec. 1811, d. 27 juli 1892, f advokat i London, men begaf sig 1842 till lney i Australien, där han som praktiserande jurist hastigt förvärfvade betydlig förmögenhet. Som medlem af Nya Syd-Wales' lagstiftande församling, sedan 1843, blef han ledare för det demokratiska partiet och visade sig verksam i synnerhet för undervisningsväsendets utveckling. Han återvände 1850 till England, invaldes 1852 i underhuset och satt där (som liberal) till 1880. Han

efter toryministärens fall sekreterare i Board control (departementet för Indien) i lord Aberns koalitionsministär (dec. 1852—jan. 1855), efter att någon tid ha gjort opposition mot inettet Palmerston, sedan aug. 1855 vice president i Board of trade (handelsdepartementet) i merstons ministär till dess fall i febr. 1858. Palmerston i juni 1859 bildade sin andra mi-är, blef L. vice president i Committee of coun-on education (undervisningsminister) och med-af kabinettet, men afgick i april 1864, eme-motståndarna till hans system för statsunder-l åt läroverken tillfogat honom ett nederlag i a om publiceringen af skolinspektörernas rap-ter. Efter Palmerstons död (1865) anmodades ej att ingå i det af Russell rekonstruerade inettet, enär han motsatte sig rösträttens ut-ckning, och under de stora rösträttsdebatterna 6 och 1867 bekämpade L. med glänsande väl-ghet och lidelsefull häftighet väsentliga delar först Russells och sedan Disraelis förslag till rättsreform, bidrog afgörande till Russellska istärens fall, men kände sig djupt besviken af raelis "språng ut i mörkret". Hans lilla fron-ande grupp kallades på skämt "adullamiter" d. o.). L. blef i dec. 1868 finansminister (chan-or of the exchequer) i Gladstones första kabi-, men emedan åtskilliga af hans åtgärder som nsminister (bl. a. ett sedermera återtaget för-om skatt på tändstickor) väckte missnöje, öf-og han i stället i aug. 1873 inrikesportföljen, han innehade till ministärens fall i febr. 1874. Gladstones andra kabinett blef han icke med-, men upphöjdes i stället (maj 1880) som vis-nt Sherbrooke till medlem af öfverhuset, där dock ej spelade någon politisk roll. Genom nsande vältalighet, grundlig filosofisk och klas-bildning samt omfattande kunskaper i under-ings- och finansväsendet förvärfvade L. hastigt t inflytande inom parlamentet, men förspillde nästan alldeles genom sin självgoda doktrina-. En samling af L:s tal rörande parlaments-rmen utkom 1867. Jfr biografier af A. Pat-tt Martin (2 bd, 1893) och Hogan (s. å.) samt J. Bryce, "Studies in contemporary biography" (1903). E. W. (V. S—g.)

Loveč [lå'vetj], turk. *Loftscha*, stad i Bulgarien, s. om Plevna, vid Donaus biflod Osma. 8,048 inv. (1900). Garfverier. — L. besattes 17 juli 1877 af ryssarna och återeröfrades 27 s. m. af turkarna under Osman pascha, som starkt befäste ställningarna vid L. för att trygga sin förbindelseväg till Sofia. När ryssarna mot slutet af aug. fått förstärkningar, inledde de sin nya framryckning mot Plevna med ett frontanfall mot L., hvilket 3 sept. utfördes af två divisioner under Imeretinskij och Skobelev. Turkarna förjagades från sina ställningar och ledo under återtåget stora förluster.

Lovedale [la'vdēil], missionsstation i Kapkolonien, vid Tyumie (Chumie), ett tillflöde till Keiskama, omkr. 4 km. n. om staden Alice, anlades 1824 af Glasgows missionssällskap och är sedan 1841 förenadt med ett missionsinstitut, i hvilket färgade och hvita af båda könen utan åtskillnad undervisas i nästan alla vetenskapens grenar äfvensom i åtskilliga tekniska yrken, hvarjämte anstalten har jordbruk och tryckeri samt sjukhus. Dess undervisningsmetoder ha i stor utsträckning upptagits af andra dylika läroanstalter. L. underhålles nu af Skottlands förenade frikyrka.

Lovejoy [la'v-dʃåi]. 1. Elijah Parish L., nordamerikansk abolitionist, f. 9 nov. 1802 i Albion, Maine, mördad 6 nov. 1837. Se Alton-tragedien. Biogr. af H. Tanner, "The martyrdom of L." (1881). — 2. Owen L., den föregåendes broder, abolitionist, f. 6 jan. 1811 i Albion, Maine, d. 25 mars 1864 i Brooklyn, beslöt 1837 under intrycket af sin broders död att egna sitt lif åt kampen mot negerslafveriet, blef 1838 pastor vid en kongregationalistförsamling i Princeton, Illinois, och anordnade trots upprepade förbud protestmöten mot negerslafveriet, utan att låta afskräcka sig af de dryga böter, som ådömdes honom. L. blef 1854 medlem af Illinois' legislatur och fortsatte såväl där som i kongressen, i hvilken han invaldes 1856, sin med åren allt framgångsrikare abolitionistiska propaganda. 1—2. V. S—g.

Lovelace [la'vlēis], namn på hjälten i S. Richardsons roman "Clarissa Harlowe" (1749), har blifvit en mycket använd beteckning för en oemotståndligt älskvärd, men utsväfvande och hänsynslös kvinnoeröfrare.

Lovelace [la'vlēis], sir Richard, engelsk skald, f. 1618, d. 1658, var en af de mest lysande och uppburne kavaljererna vid Karl I:s hof. Under parlamentets strid med konungamaktens försvarare slöt L. sig uppoffrande till de senare och hölls två gånger fängslad af motpartiet. I sin 1649 utgifna diktsamling *Lucasta* (eg. *Lux casta*, "det kyska ljuset", hans benämning på sin älskade) framstår L. som metafysisk lyriker, allvarlig, ofta

svårfattlig, men stundom fulländad, såsom i den vemodsfulla, tjusande dikten *To Althœa from prison*. Hans samlade dikter utgåfvos senast af W. C. Hazlitt 1864.

Loveling [lo'fəlinch]. 1. Rosalie L., nederländsk författarinna, f. 1834, d. 1875, skref i förening med sin nedannämnda syster *Gedichten* (1870) och ett par novellsamlingar samt ensam berättelserna *Polydoor en Theodoor* (1882) och *Nouellen* (1886). — 2. Virginie L., den föregåendes syster, f. 1836, har utgifvit ett stort antal noveller af flamländsk stämning, t. ex. *Het hoofd van't Huis* (1883), *Een dure eed* (1891; 8:e uppl. 1904) och *Mijnheer Connehaye* (1895).

Lowell [laŭ'il], stad i nordamerikanska staten Massachusetts, vid föreningen af floderna Concord och Merrimac, hvilkas fall lämna drifkraft åt stadens fabriker. 106,294 inv. (1910). L. har blifvit kalladt "Spindelstaden" och "Amerikas Manchester" på grund af sin stora bomullsindustri (värde 1905: 19,3 mill. doll.), men där tillverkas äfven ylleväfnader (4,5 mill. doll.), strumpvaror (3,8 mill. doll.), mattor, maskiner, patentmedicin, skodon, gummivaror, parfymer m. m. Hela tillverkningsvärdet vid L:s fabriker uppgafs 1905 till nära 47 mill. doll. Där finnes en väfskola (sedan 1897), som lämnar undervisning i väfnadskonst, färgning samt mönsterritning. Den första yllefabriken började sin verksamhet 1823, och 1836 blef L. stad. Wbg.

Lowell [laŭ'il], James Russell, amerikansk skald, f. 22 febr. 1819 i Cambridge i Massachusetts, d. där 12 aug. 1891, kallades 1855 till Longfellows efterträdare som lärare i moderna språk och litteratur vid Harvarduniversitetet samt var amerikansk minister 1877—80 i Madrid och 1880—85 i London. Han utgaf 1857—62 "Atlantic monthly" och 1863—72 "North american review". L. har kallats den siste af de nordamerikanske klassikerna. Hans sångmö trifs ypperligt i de stora städernas larm, men återger äfven naturbilder med finhet och skärpa. Stark frihetskärlek, rättframhet, som ej skyr att uttala sin vanvördnad mot allt föråldradt, och snabb, gnistrande, ofta vårdslös stil äro utmärkande drag i hans dikter. Mest omtyckta äro *The Biglow papers* (2 bd, 1848—65), ett angrepp på nordstaternas alltför stora eftergifvenhet mot södern, den första stora satiren i nordamerikansk litteratur; *The vision of sir Launfal* (1846), som tillhör sagokretsen kring kung Arthur, *Under the willows* (1869), *The cathedral* (1870), *Memorial poems* (1877) och *Heart's-ease and rue* (1888). I *A fable for critics* (1848) företog han på vers en skämtsam mönstring med sitt fäderneslands författare. Bland hans essayer märkas *Fireside travels* (1864) och *Among my books* (1870) samt, framför allt, hans många litteraturkritiska uppsatser, rika på lärdom, slående karakteristik och präglade i en personlig, briljant form. L:s *Writings* utgåfvos 11 bd 1890, hans *Letters* utgåfvos i 2 bd 1894. Se biogr. af Underwood (1893), E. E. Hale (1898), Scudder (1901) och Greenslet (1905).

Lowell [laŭ'il], Percival, amerikansk astronom, f. 13 mars 1855 i Boston, direktor för Lowell observatoriet i Flagstaff (Arizona) sedan 1894 oc professor vid Massachusetts institute of technolog sedan 1902. Han är bekant genom åtskilliga un dersökningar och arbeten öfver planeternas ytför hållanden och spektra, öfver Merkurius' och Ve nus' rotation m. m. Flera af hans observations resultat, särskildt beträffande de s. k. kanalern på Mars' yta (se Mars), äro emellertid mycke omstridda. B—d

Lowell institute [laŭ'il i'nstitjōt], stiftadt a John Lowell (f. 1799, d. 1836). Se Boston sp. 1279.

Lovén, svensk släkt, härstammar från en bond son från Loshults socken, Kristianstads län, Per Månsson (f. 1718, d. 1785), som efter sin födelsesocken kallade sig Lovenius, sedar Lovén, och 1753 blef kyrkoherde i Rengs och Stora Hammars pastorat af Lunds stift. En a hans söner, Kristian L. (se L. 1) var en a Stockholms mest ansedda köpmän, och dennes son generalmajoren Per Kristian L. (se L. 3) adlades 1864, med bibehållande af sitt namn, men slöt 1878 själf sin adliga ätt.

1. Kristian L., köpman, f. 21 febr. 1765 i Rengs prästgård, d. 11 febr. 1854 i Stockholm, blef student i Lund 1777, gick 1781 till sjöss, blef efter svensk, engelsk och holländsk kofferdifart 1790 fänrik vid örlogsflottan samt utmärkte sig i finska sjökriget flera gånger, särskildt vi reträtten från Viborg. Efter freden 1790 tog L afsked samt blef kofferdiskeppare och borgare Stockholm. 1801 började han grosshandel, upptog 1825 en bolagsman, då firman fick namnet "Lovén & Co", och utgick 1834 ur firman. Han blef 1802 illiterat rådman och var 1813—39 handelsborgmästare i Stockholm samt bevistade som en af hufvudstadens fullmäktige i borgarståndet riksdagen i Örebro 1810. L. var allmänt aktad för redbarhet och praktisk duglighet samt togs ofta i anspråk för allmänna angelägenheter.

2. Nils L., den föregåendes brorson, öfversättare, kulturhistoriker, f. 18 juni 1796 i Reng Skåne, d. 10 febr. 1858 i Espö prästgård, vardt student i Lund 1811, promoverades 1817 till filos. magister och kallades 1820 till docent i litteraturhistoria där. Han prästvigdes 1821, vardt 1823 regementspastor vid Vendes artilleriregemente, 1830 kyrkoherde i Östra och Västra Vemmenhög (Skåne) och 1837 prost. 1848 kallades han till kyrkoherde i Espö och Klagstorp, hvilke pastorat han tillträdde 1850. L. började sin vittr bana med en tolkning af Th. Moores "Dikter" (1:

1831) samt ett häfte *Vitterhetsförsök* (1833). Vi- e utgaf han i öfv. Moores romans ”Khorassans löjade profet” (1834) samt Camões’ ”Lusia- .” (1839). Den nya och fullständiga upp- an (1852; prisbel. af Sv. akademien) af den nämnda öfv. hälsades med allmänt och välför- nt bifall samt lyfte med ens L. till rang bland riges förnämsta poetiska öfversättare. Hans kning af Dantes ”Gudomliga komedi” utkom i dlr 1856—57. Den måste, trots sina brister, es som ett högst framstående verk, i betraktande de betydande svårigheter, som voro att öfver- na. Öfv. åtföljes af en vidlyftig kommentar. litet, tilldragande originalarbete på ett helt nat område hade L. några år förut offentliggjort, nl. *Folklifvet i Skytts härad i Skåne vid början detta århundrade. Barndomsminnen. Utgifne Nicolovius* (1847; 3:e uppl. 1909).

3. Per Kristian L., son till L. 1, mi- r, f. 23 april 1799 i Stockholm, d. där 24 maj 78, blef 1816 fänrik vid Andra lifgardet. 1820 21 tjänstgjorde han vid Ingenjörkårens fältmät- ningsbrigad, blef 1824 kapten och general- stabsofficer, var 1827 —29 adjutant hos riks- ståthållaren i Norge, B. B. v. Platen, samt kallades 1829 till med- lem af Krigsvet. akad., om hvars verksamhet han därefter inlade mycken förtjänst. 1835 blef han kompanichef, 1844 adjutant hos Oskar I och 1846 chef för Landtförsvarsde- partementets komman-

xpedition. 1853 blef L. (han var då sedan 47 öfverste i armén och sedan 1851 major på t vid Andra lifgardet) chef för Andra lifgrenad- regementet. 1858 utnämndes han till general- jor i armén, blef 1860 t. f. generalbefälhafvare :a militärdistriktet och därefter generalbefäl- vare, 1862 i 3:e, 1864 i 2:a distriktet. Sist- nnda år erhöll han adlig värdighet och tog 1867 ked ur krigstjänsten. L. utförde flera gånger skilda militära uppdrag och stod konung Oskar personligen mycket nära. Varmt intresserad för svarsväsendets utveckling på historiskt nationell ndval, utgaf han 1871 (anonymt) en broschyr d titel *Öfversigt af svenska krigsförfattningens eckling samt af grunderna för dess ordnande* te några smärre arbeten.

4. Sven Ludvig L., den föregåendes broder, log, f. 6 jan. 1809 i Stockholm, d. 3 sept. 1895 å rlsborg nära Haga vid Stockholm, blef student ppsala 1823, i Lund 1824, där han 1829 pro- verades till filos. doktor och 1830 blef docent i logi. Sommaren 1837 gjorde L. en färd till tsbergen och inledde därmed de arktiska forsk- gsresor, som utgått från Sverige. Han var 1841 2 intendent med professors titel vid Natur- toriska riksmuseets afdelning för ryggradslösa r (utom trakeater), 1857—78 tillhörde han ektionen för Nya elementarskolan i Stockholm, n 1871 som ordf. L. var led. af Fysiogr. sällsk. i Lund (1832), Vet. akad. (1840), Vet. o. vitt. samh. i Göteborg (hedersled. 1846), Mus. akad. (1868), Vet. soc. i Uppsala (1869, hedersled. 1889) och Landtbr. akad. (1875, hedersled. 1887) samt korresp. led. af Franska institutet (1872) och utländsk led. af Royal society i London (1885) samt flera andra utländska lärda samfund. Vid Lunds universitets jubelfest 1868 blef L. med. hedersdoktor. L. har i Sverige fört studiet af de ryggradslösa djuren in i de numera förhärskande riktningarna, på samma gång flera af hans undersökningar kunna anses vara grundläggande för vår kännedom om vissa djurgruppers morfologi och embryologi. På grund af de åsyftade arbetena, lika utmärkta genom iakttagelsernas skärpa och fruktbärande synpunkter som genom formell fulländning, stod L. i stort anseende inom den vetenskapliga världen, liksom han, som var en fint bildad och imponerande personlighet, länge intog en ledande ställning bland de svenske biologerna. Redan ett af hans första arbeten, *Bidrag till kännedomen om släktena Campanularia och Syncoryna* (1835), i hvilket för första gången dessa djurformers utvecklingshistoria skildras, väckte berättigad uppmärksamhet och var en af de grundvalar, på hvilka Steenstrup (se d. o.) senare uppbyggde sin lära om generationsväxlingen. Samma år (1835) utgafs hans anatomiska undersökning *Evadne nordmanni, ett hittills okändt Entomostracon beskrifvet.* En likaledes mycket uppmärksammad publikation är *Iakttagelse öfver metamorfos hos en annelid* (1840), i hvilken redogöres för upptäckten af den sedermera s. k. *Lovénska larven*, ett morfologiskt intressant skede i vissa maskars utvecklingshistoria. Bland öfriga skrifter, tillhörande samma period, må framhållas *Myzostoma cirriferum* Leuck., *ett parasitiskt maskdjur* (1840), *Index molluscorum litora Scandinaviæ habitantium* (1846) och *Malacozoologi* (1847). Af särskildt stor betydelse är *Bidrag till kännedomen om utvecklingen af Mollusca Acephala Lamellibranchiata* (1848), där han bl. a. redogör för sin upptäckt af de s. k. polcellerna l. riktningskropparna, hvilkas betydelse för några af embryologiens grundläggande frågor först en senare tids forskning lärt oss till fullo uppskatta. Detta arbete har ock under mera än trettio år utgjort den förnämsta grundvalen för vår kännedom om hafsmusslornas embryologi, ehuru flera andra arbeten, som behandla samma ämne, under tiden sett dagen; endast med tillhjälp af fullkomligare tekniska hjälpmedel har den moderna vetenskapen kunnat göra ett framsteg framför dessa L:s undersökningar. Men äfven på geologiens område var det L:s skarpsinne förunnadt att genom epokgörande upptäckter bryta nya banor: *Om några i Vettern och Venern funna crustaceer* (1860); *Om Östersjön* (1863). De senare åren af sitt arbetslif egnade L. företrädesvis åt studiet af

tagghudingarnas, särskildt sjöborrarnas, morfologi: *Études sur les échinoïdes* (1874) och *On Pourtalesia, a genus of Echinoidea* (1883) — arbeten, hvilkas resultat för kännedomen om sjöborrkroppens morfologi äro af grundläggande betydelse och därför sedan länge ingått i hand- och läroboklitteraturen. — L. är grundläggare af Kristinebergs 1877 öppnade zoologiska station för utforskningen af hafsdjuren. Biogr. af Hj. Théel, ”Sven L.” (1903).

5. Johan Henrik L., den föregåendes kusins son, ämbetsman, f. 19 sept. 1827 i Stockholm, d. där 26 jan. 1908, blef student i Uppsala 1845, filos. doktor 1851 efter att ha försvarat afh. *Bidrag till historien om 1650 års riksdag*, adlade juris utriusque kandidatexamen 1856 och förordnades 1858 till docent i juridiska fakulteten vid Uppsala universitet. 1860 blef L. adjungerad led. af Svea hofrätt och erhöll 1866 fullmakt som assessor där, men verkade 1864—74 som expeditionschef i Finansdepartementet. Då H. V. Bredberg 1874 utträdde ur konungens råd, utnämndes L. efter honom till konsultativt statsråd, lämnade detta ämbete 1889 och var sedermera, till 1892, president i Kammarrätten. L. var led. af Mus. akad. (1868) och blef vid Uppsala universitets jubelfest 1877 juris hedersdoktor.

6. Otto Kristian L., den föregåendes broder, anatom och fysiolog, f. 12 mars 1835 i Stockholm, d. 25 juni 1904 på sitt landställe Korsudden vid Skurusund nära Stockholm, blef student i Uppsala 1852, studerade vid Karolinska institutet i Stockholm, undergick där kirurgie magisterexamen 1861 och blef 1863 med. doktor i Lund, efter det han utgifvit afh. *Studier och undersökningar öfver benväfnaden förnämligast med afseende på dess utveckling*. Under sin studietid omfattades han med stor vänskap af Anders Retzius och var under ett par års tid t. f. adjunkt i anatomi och fysiologi vid Karolinska institutet. Därjämte hade han 1857—58 företagit en längre utländsk resa, under hvilken han bl. a. besökte flera af utlandets förnämsta medicinska skolor, samt 1860—61 som uppbördsläkare deltagit i korvetten ”Najadens” expedition till Syd-Amerika och Västindien, hvarifrån han hemförde åtskilliga zoologiska samlingar. 1863 utnämndes han till adjunkt i anatomi och fysiologi samt 1874 till förste innehafvare af den nyinrättade professuren i fysiologi vid nämnda institut. Redan några år förut hade han där inrättat ett fysiologiskt laboratorium. Under l[å]året 1865—66 vistades han för fysiologiska st[u]dier utrikes, hufvudsakligen hos Ludwig i Leipzi[g] och företog 1872 en resa till kontinenten för a[t]taga kännedom om de fysiologiska institutionern[as] inrättning och den fysiologiska undervisninge[n] L:s vetenskapliga arbeten, hvilka beröra både an[a]tomien och fysiologien, äro af stort värde. Bla[nd] dem märkas *Undersökningar om arterutvidgni[ng] såsom följd af nervretning* (i ”Hygiea”, 1866 upptäckterna af smaknervernas periferiska ä[n]organ (*Bidrag till kännedom om tungans sma[k] papiller*; i ”Medicinskt archiv”, 1867) och *Lymfvägarna i magsäckens slemhinna* (i ”Nor[d] med. arkiv”, 1870, 1873), *Undersökningar öfv[er] lungornas vitala medelställning* (1872), *Om kapi[l]lärelektrometern och qvicksilfvertelefonen* (1879 *Om naturen af de voluntära muskelkontraktionern[as]* (1881), *Om muskeltonen vid intermittent elektri[s]retning* (s. å.) och *Om hjertförmakets förhållan[de] vid direkt retning med enstaka induktionsslag* (1884). De flesta af hans arbeten äro tryckta ”Nord. med. arkiv”. Genom utgifvande af popu[lära skrifter (*Om blodet*, i ”Ur vår tids forsk[ning”, 1876; *Menniskokroppens byggnad och fö[r]rättningar*, öfv. och bearb. efter Huxley, 187[7] prisbelönt af Vet. akad.) bidrog L. på ett utmärk[t] sätt till att bland allmänheten sprida intresse f[ör] och kunskap i naturvetenskaperna. Äfven so[m] lärare och föreläsare intog L. en mycket betydand[e] plats. 1884—86 var han Karolinska institutets i[n]spektor. 1884 blef han sekreterare i Landtbruk[s]akad. samt erhöll 1886 afsked från professure[n] vid Karolinska institutet. 1902 tog han afsked frå[n] sin tjänst vid Landtbruksakad. 1891—93, 189[3]—99 var L. en af Stockholms stads representante[r] i riksdagens Andra kammare, där han uppträdd[e] som frihandels- och försvarsvän. Han satt ock so[m] led. i arbetarskyddskommittén (1891—92) och ny arbetarförsäkringskommittén (1891—93). Ha[n] *Anatomische und physiologische arbeiten* utgåfv[o] i Leipzig 1906. L. var led. af Vet.-akad. (187[7] och af Landtbruksakad. (1882; hedersled. 1904

7. Nils Eberhard L., den föregående[s] kusin, musiker, skriftställare, f. 15 jan. 1846 Lund, blef student där 1867, var 1870—84 e. [a]manuens vid universitetsbiblioteket, tog organis[t]examen vid konservatoriet i Stockholm 1879, bl[ef] musikdirektör 1882 och idkade tidtals 1881—8[2] musikstudier i Berlin hos Spitta och Bellerman[n]. L. var musikföreståndare vid Södra skånska infa[n]teriregementet 1882—96 samt blef 1888 organist Landskrona och s. å. musiklärare vid allm. lär[o]verket där. Han har komponerat solosånger, sko[r] invignings- och universitetskantater, orgelfugo[r] violinkvartetter, uvertyrer och andra orkestersak[er] samt författat bl. a. *Symfoni såsom musikali[sk] konstterm* (i Landskrona läroverks årsber. 189[3] och det omfattande historiska arbetet *Landskron[a] under svenska tiden* (bd I—III, 1908—10).

8. Fredrik August L., den föregående[s] broder, skogsman, f. 2 maj 1847 i Lund, blef st[u]dent där 1868, vistades nära ett år vid fors[t]akademien i Eberswalde (Preussen), blef filo[s]doktor i Lund 1874 och utexaminerades 1875 frå[n] Skogsinstitutet. Han tjänstgjorde sedan som i[n]gonjör i Skogsstyrelsen och t. f. lektor i natu[r]

tenskap vid Skogsinstitutet under en del af åren 879—84 samt var 1884—1908 skogschef vid ddeholmsverken i Värmland. 1910 blef han led. Landtbruksakad. L. har bedrifvit omfattande rfattarverksamhet såväl i skogs- och jakttidskrift- r som i självständiga arbeten, bland hvilka må ämnas *Våra skogars lif och strid* (1884), *Tallens h granens tillväxt i Wermland samt dessa skogars conomiska mogenhetstid och behandling* (1892; rsk öfv. 1891) och *Om våra barrskogar* (1903). . har ock skrifvit artiklar i Nordisk familjebok. —rn.* 3. (C. O. N.) 4. L—e. 6. R. T—dt. 8. G. Sch.

Lovén, Johan Martin, kemist, universitetslärare, f. 1 aug. 1856 i Åhus, Kristianstads n, blef student i Lund 1875 samt filos. doktor h docent där 1882, idkade studier i Hofmanns boratorium i Berlin, Kolbes i Leipzig och Baeyers München och var 1887—89 andre lärare i kemi h 1889—93 lektor vid Chalmerssska institutet i öteborg. Han arbetade sedan i Ostwalds laboratorium i Leipzig och Nernsts laboratorium i Göttingen och utnämndes 1897 till professor i kemi d Lunds universitet. L. har utfört mycket grundga och värdefulla undersökningar ang. svafvelaltiga organiska syror, s. k. tiosyror, som han ls framställde syntetiskt, dels studerade med sikalisk-kemiska metoder. Bland hans rent fysikalisk-kemiska arbeten må nämnas afh. *Über die mperaturkoeffizienten der elektromotorischen kräfte niger galvanischer kombinationen aus silber und bersalzen* (”Zeitschrift f. physikal. chemie”, g. 20, 1896) och en undersökning om löslighetsförhållandena hos magnesiumhydrat. L. är d. af Fysiogr. sällsk. i Lund (1900), Vet. o. tt. samh. i Göteborg (s. å.) och Vet. akad. 902). H. E.

Lovēnius. Se Lovén, svensk släkt.

Lovénska larven. Se Lovén 4.

Lovēra (jfr Lofva och Lovart), *sjöv.*, ett nuera sällan brukligt uttryck för ”kryssa”. L. H.*

Lower Avon [lāu′ər ēi′vn]. Se Avon 2.

Lower Bebington [lāu′ə be′biŋtn], fabriksort i ngelska grefsk. Chester, 6 km. s. ö. om Birkenead. 8,398 inv. (1901). J. F. N.

Lovere [låvere], köping i italienska prov. Bergamo (Lombardiet), vid norra ändan af Lago Iseo. 3,306 inv. (1901). Tafvelgalleri, arkeologiska och naturvetenskapliga samlingar (i Palazzo adini). Gymnasium, teknisk skola. Silkesspinneri mt stort järnverk (*Stabilimento metallurgico Gerini*) med kanongjuteri (1,600 arbetare). J. F. N.

Lower house [lāu′ə hāu′s], eng., underhuset (i ngelska parlamentet).

Lovers alunverk (Ölands alunverk) i östra Möckleby socken, Kalmar län, på västra kusten af Öland, tillhör det 1895 bildade Ölands ra cementaktiebolag, som jämväl eger Degerumns (se d. o.) cementbruk i samma socken.

Lowerz [lå′verts], äldre form för Lauerz (se o.).

Love's labour's lost [la′vs lēi′bəs lå′st], eng., kärt besvär förgäfves”, den ofta citerade titeln å ett af Shaksperes lustspel.

Lowestoft [lāu′ståft], stad och badort i engelska refsk. Suffolk, vid Nordsjön, på en höjd, som bilar den östligaste punkten af England. 29,850 inv. (1901). Betydande fiske samt båtbygge och motorfabrikation. (J. F. N.)

Lowestoft ness [lāu′ståft ne′s]. Se England, sp. 593.

Lovett [la′vit], William, engelsk chartist, f. 1800, d. 1877, var sjömansson från Cornwall, arbetade i London som konstsnickare, deltog mot slutet af 1820-talet i flera kooperativa företag och blef från 1830 en inflytelserik radikal arbetaragitator. Som sådan uppgjorde han 1838 första utkastet till reformprogrammet ”the people's charter” (se därom Chartism) och var sekreterare i den ”folkriksdag” (”National convention”) chartisterna sammankallade 1839. Dömd för ett manifest mot polisens uppträdande vid ett folkmöte till ett års fängelse (s. å.), skref L. i fängelset en redogörelse för chartismens syften, *Chartism, a new organisation of the people* (2:a uppl. 1841). I chartiströrelsen undanträngdes han snart af ytterlighetsmännen under Feargus O'Connor och egnade sig därefter mest åt folkbildningsverksamhet, bl. a. som föreståndare för en utaf en folkbildningsförening inrättad skola (1849—57). Sjukdom och armod fördystrade hans ålderdom. L. utgaf en *Autobiography* (1876). Jfr Gammage, ”History of the chartist movement 1837—1854” (1894). V. S—g.

Łowicz [*wå′vitj], stad i rysk-polska guv. Warschau, vid floden Bzura, 75 km. v. om Warschau. 12,434 inv. (1897). Tillverkning af läder, lergods m. m. Omkr. 5 km. s. ö. om staden ligger furst Radziwills slott Arkadia med konstsamlingar. L. intogs af svenskarna 24 aug. 1655 och försvarades sedan i sept. med tapperhet mot polackerna. Befästningarna förstärktes såväl 1655 som följande året, men förstördes vid Karl X:s afmarsch mot Danmark. (J. F. N.) L. W:son M.

Lovisa, fi. *Loviisa*, stad vid Lappträsk ås utlopp i en vik af Finska viken, inom Pernå socken, Nylands län, Finland. Stadsplanen upptager 80 har, hela det underlagda området 1,962,2 har. Befolkningen är nästan uteslutande svensktalande och belöpte sig 1909 till 3,439 pers. (mot 2,703 1850). Stadens kommersiella betydenhet är jämförelsevis ringa. Den räknar 42 handlande och eger, utom 4 små ångslupar, 7 segelfartyg om 2,113 ton. 1909 ankommo till orten i direkt sjöfart från utrikes ort 159 fartyg om tillsammans 52,566 reg.-ton. S. å. steg tulluppbörden till 210,000 mark. Exporten omfattar hufvudsakligen trävaror samt kemisk trämassa. Större fartyg flyta ej upp till staden, hvars inre hamn är blott 5 m. djup, utan nödgas lossa och lasta 3 km. därifrån, hvarest djupet utgör 6,5 m. Stadsbornas taxerade inkomster uppgingo 1910 till 1,728,500 mark, hvaraf endast 637,600 mark utgingo för näring och 840,800 mark för lön, pension och dylik inkomst.

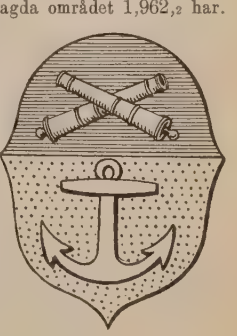

Lovisa stads vapen.

Föreningsbanken i Finland samt Nylands aktiebank ha filialkontor i L. Någon nämnvärd industri drifves icke. Två brännvinsbrännerier, ett ölbryggeri samt ett sågverk äro de förnämsta industriella inrättningarna. I närheten, i Pernå och Strömfors socknar, finnas dock betydande anläggningar (såsom Strömfors järnbruk och flera sågar). En af staten underhållen svensk elementarskola för gossar och flickor räknar ett 120-tal elever; i staden finnes äfven ett svenskt privat fortbildningsläroverk för flickor. Genom Lovisa—Vesijärvi (Lahtis) smalspåriga privata järnväg, som öppnades för trafik 1900, är staden förenad med Finlands järnvägsnät. Jämförelsevis väl besökt är L. vattenkuranstalt, där

Situationsplan af Lovisa.

den vid Bie i Sverige antagna behandlingsmetoden i väsentliga delar tillämpas. Förnämligast behandlas nervösa, reumatiska och katarrala affektioner. Källan håller 7° C. — L. utgör ett imperiellt pastorat af 3:e kl., Borgå stift, Domprosteriet. Vid inloppet till viken, omkr. 10 km. från staden, ligga ruinerna af fästet Svartholm (se d. o.). — Stadens fundationsbref är af 26 juni 1745, då densamma uppkallades med namnet *Degerby* efter säteriet, på hvars mark staden är anlagd. Sitt nuvarande namn erhöll L. 1752, efter dåv. drottningen. Efter förslag af generalkvartermästarlöjtnanten i Finland Nordenberg (1745) vidtogos förberedelser till befästningsarbeten kring staden, men 1754 lades hela befästningsförslaget ”ad acta”. Ehrensvärd vrkade emellertid på L:s befästande, och 1777 befalldes v. Arbin uppgöra ett nytt förslag till stadsbefästning, hvarefter materialier än en gång hopbragtes och de redan tidigare påbörjade befästningsarbetena fortsattes; men 1783 afbrötos arbetena, och återstående materialier och instrumentalier såldes på auktion. 1747—79 var staden residens för landshöfdingen öfver Kymmenegårds län. Under Gustaf III:s ryska krig var L. flera gånger säte för högkvarteret. 21 febr. 1808 besattes L. af ryssarna, sedan därvarande svenska styrka under öfverstelöjtnant Munck tidigare samma dag utan svärdsslag utrymt staden.

A. G. F. L. W:son M.

Lovisa, *svenska* drottningar:

1. L. Ulrika (tilltalsnamnet var Ulrika), svensk drottning, dotter af konung Fredrik Vilhelm I i Preussen och Sofia Dorotea af Hannover, f. 24 juli (n. st.) 1720, d. på Svartsjö 16 juli 1782. Hon förmäldes 17 juli 1744 i Berlin par procuration med dåv. tronföljaren, sedermera konungen i Sverige Adolf Fredrik, hvarefter bilägret firades på Drottningholm 29 aug. s. å. L. torde af alla icke själfva regerande svenska drottningar vara den, som verksammast ingripit i det politiska lifvet. Skön, snillrik, liflig och

Drottning Lovisa Ulrika. Efter målning af L. Pasch d. y., 1768. (Gripsholm.)

maktlysten, förvärfvade hon från första stunden ett fullständigt välde öfver sin svage gemål, men visade honom i stället en trofast tillgifvenhet. Före hennes ankomst till Sverige hade Adolf Fredrik röjt benägenhet att sluta sig till mösspartiet såsom minst fientligt mot Ryssland, hvars inflytande han hade att tacka för sitt val till svensk tronföljare. L., liksom hennes broder Fredrik II i Preussen en varm vän af Frankrikes vitterhet, kände sig emellertid mera dragen till de franskt sinnade hattarna och framför allt till den snillrike och älskvärde K. G. Tessin, hvilken som ambassadör hämtat henne till Sverige. Och genom hennes inflytande blef äfven Adolf Fredrik snart vunnen för hattpartiet. Då han med anledning däraf erhöll en skrapa af ryske ministern v. Korff, uppträdde hattarna kraftigt till värn både för hans och fosterlandets självständighet, hvarigenom vänskapen emellan dem och tronföljarparet ytterligare stärktes, på samma gång som de återvunno allmänhetens genom 1741—43 års finska krig rubbade förtroende. Obestämda förespeglingar om blifvande utvidgning af konungamakten stärkte ytterligare alliansen mellan hattarna och det unga hofvet. Denna tid af ännu ogrumlad vänskap emellan L. och hattarna var säkerligen hennes lyckligaste. Med Tessin och efter en tid äfven O. von Dalin vid sin sida, var hon själen i ett gladt och lysande, förfinadt samt af konst och vitterhet förädladt sällskapslif, som framträdde i sin mest tilldragande form under vistelsen på

landtliga lustslotten, i synnerhet det af henne rt älskade Drottningholm. Medel till de dyr- a festerna bereddes genom det härskande par- s bevågenhet. Genom födelsen af prins Gustaf 46) samt senare af prinsarna Karl (1748) och drik Adolf (1750) och af prinsessan Sofia Al- tina (1753) förbands hon närmare med natio- , som tycktes genomströmmad af en nyväckt ungskhet. För hoppet hägrade en lysande mtid, i det hennes lifliga inbillningskraft före- glade henne, att ständerna frivilligt skulle öka ungens maktbefogenheter. Däruti skulle hon k grymt gäckas. Då Adolf Fredrik 1751 upp- g på tronen, befunnos hattarna alls icke villiga infria sina löften och kunde det säkerligen ej er på grund af Rysslands misstro och hotelser. nskapen mellan hattarna och hofvet, hvilken an förut börjat svikta (se Adolf Fredrik), nu fullständigt slut och efterträddes af växande nning och fiendskap. I stället bildades af ungaparets anhängare ett nytt parti, hofpar- , som vid riksdagen 1751—52 sökte, ehuru gäfves, befordra hofvets intressen. Efter denna sdag uppstod en ytterst skarp konflikt mellan ungen och det af hattarna behärskade rådet, L. gjorde sitt till att pådrifva och skärpa na konflikt genom att öppet visa rådsherrarna deras anhängare sin onåd och kränka dem på ngfaldigt sätt. Största uppseende och förbitt- g väckte brytningen mellan henne och Tessin, hvilken hon ansåg sig mest besviken, och efter häftigt uppträde mellan honom och konunga- et nedlade han sin befattning som kronprin- s guvernör och konungens öfverstemarskalk 54) och drog sig undan från hofvet. Vid den ande riksdagen (1755—56) togo ständerna full- ndigt parti för rådet, och de segrande hattarna konungaparet känna sin öfvermakt på det t hänsynslösa sätt. Mot de kungliga föräldrar- önskan afskedade ständerna de personer, som t vård om de kungliga barnens uppfostran, och ämnde ny guvernör, ny uppvaktning och nya are. Konflikten mellan konung och råd togs utgångspunkt för nya inskränkningar i konunga- kten, och då ett rykte kom ut, att drottningen att skaffa pengar pantsatt sina juveler utom- ds, läto ständerna på ett stötande sätt företaga ntering af kronjuvelerna (se vidare Juvel- k e n). Den härsklystna, stolta L. upprета- häraf till det yttersta, och trots manin- na från brodern Fredrik II inlät hon sig med förtrogna i äfventyrliga revolutionsplaner. dylik omogen komplott röjdes 1756 och med- le en blodig bestraffning af hennes intimaste ner och rådgifvare samt de ytterligaste för- jukelser för konungen och för henne själf. fick åhöra en skriftlig förmaning, framburen prästeståndet, i hvilken det förehölls henne, hon förgätit sin plikt mot Gud, sin gemål och riges rike och att hon bar skulden för de ny- n afflfvades blod. Hofpartiet var slaget och gradt, och konungamakten var djupare för- rad och maktlösare än någonsin i Sveriges re historia. Ett ytterligare svårt slag för var Sveriges inträde i den stora koalitionen hennes broder Fredrik II, som efter Sjuåriga gets utbrott syntes kämpa en hopplös kamp mot öfvermakten. Men hattpartiets genom Pommerska kriget minskade anseende och begynnande splittring kommo snart hennes stjärna att ånyo stiga. Vid riksdagen 1760—62 måste hattcheferna söka hennes bistånd, ej blott för att åvägabringa en enskild fredsunderhandling med Preussen, utan ock för att ernå ett slags förlikning med de med hofvet förbundne mössorna, hvilka nu hotade med efterräkning för det misslyckade kriget. Då äfven mössorna, som vid 1765—66 års riksdag kommo till makten, gäckade hennes hopp om en utvidg- ning af konungamakten, försonade hon sig full- ständigt med hattarna, men lyckades ej heller genom dem nå sitt mål. Från denna tid hade hon dock i kronprins Gustaf en kraftig medhjälpare i sina sträfvanden. Men hennes svartsjuka om makten var så stor, att hon endast med svårighet kunde finna sig i att med honom dela ledningen af hofvets politik. Med Adolf Fredriks död, 1771, var hennes politiska roll i det närmaste utspelad, hvilket i hög grad förbittrade hennes sinne ej minst mot den nye konungen. Underrättelsen om 1772 års revolution, under hvilken hon befann sig på en resa i Tyskland, kom henne dock för en tid att glömma sin harm. Och då Fredrik II med anledning af denna händelse hotade Sverige med krig, svarade hon behjärtadt, att han endast för priset af hennes blod skulle kunna förvärfva svenska Pommern, hvars försvar hon själf skulle öf- vertaga. Snart återkom dock den förra miss- stämningen, som ännu mer ökades, då hon 1777 för att få sina affärer reglerade nödgades till konungen afstå sitt kära Drottningholm med alla där förvarade konstsamlingar (bl. a. en stor tafvel- samling), hvilka emellertid på detta sätt räddades åt svenska staten. Och när hon vid kronprins Gustaf Adolfs födelse (1778) gjorde sig till tolk för ett skamligt rykte, att den unge prinsen ej var Gustaf III:s, utan hofstallmästaren Muncks son, uppstod den häftigaste brytning emellan henne och sonen. Denne tvang henne slutligen att genom en högtidlig deklaration samma år förklara det nämnda ryktet osannfärdigt; men genom ett oförsiktigt uttryck retade hon ånyo konungens vrede, och hon fick framlefva sina återstående år skild från Gustafs lysande hof, i dyster enslighet på sina änkesäten, Fredriks- hof och Svartsjö. Tre dagar före sin död försonades hon med konungen. Om svensk vit- terhet och historieforskning har L. inlagt en viss förtjänst genom den af henne 1753 stiftade Vitterhetsakad., som 1786 af Gustaf III återupp- lifvades och ombildades till Vitt. hist. o. ant. akad. På den svenska dramatiken utöfvade hon dock snarare ett hämmande inflytande, i det hon 1753 lät inkalla en fransk skådespelartrupp, som undanträngde den svenska trupp, hvars föreställ- ningar börjats 1737 och dittills rönt ganska mycken framgång. Det svenska konstlifvet har hon befrämjat genom tillbyggnad och utsmyckning af Drottningholms slott samt betydande samlingar af konstskatter. Med den samtida svenska veten- skapens stormän, såsom Linné, stod hon i person- liga vänskapsförbindelser, och anläggandet af na- turaliesamlingar, myntkabinett och bibliotek visade ytterligare hennes intressen för vetenskapliga sys- selsättningar. Hennes ständiga penningnöd hind-

rade dock ett mecenatskap i större stil. För den franska rationalistiska kulturens starka inträngande i Sveriges andliga lif vid seklets midt har L. både genom sina personliga egenskaper och sin ställning haft en stor betydelse. Det svenska hoflifvets utveckling i finess och glans med dess icke obetydliga inflytande på nationens seder och umgängeslif har äfven af henne befordrats. — L:s *memoarer*, omfattande åren 1744—62 och nedskrifna af hennes hofmarskalk grefve S. A. Piper under drottningens ögon och efter hennes uppgifter, äro till största delen (fr. o. m. 1755) tryckta som bilaga till A. v. Fersens ”Historiska skrifter”. Hennes bref till familjen i Preussen äro samlade och utgifna för tiden till och med 1758 af F. Arnheim i ”Luise Ulrike, die schwedische schwester Friedrichs des grossen. Ungedruckte briefe an mitglieder des preussischen königshauses” (2 bd, 1909—10).

2. L., drottning af Sverige och Norge, f. 5 aug. 1828 i Haag, d. 30 mars 1871 på Stockholms slott, erhöll i dopet namnen Vilhelmina Fredrika Alexandra Anna Lovisa. Genom sina föräldrar, prins Fredrik af Nederländerna och prinsessan Lovisa af Preussen, var hon befryndad med de äldsta furstehusen i Europa. Uppfostrad i ett hem, där sträng ordning och flit voro rådande, vandes hon tidigt vid allvarligt arbete och husliga sysselsättningar. Under sin moders personliga ledning förvärfvade hon grundliga kunskaper, särskildt i lefvande språk och historia, utan att därför försumma att taga närmare kännedom om göromålen (t. ex. i mejerierna) på de furstliga godsen. Prinsessan trolofvades 1849 med kronprins Karl (sedermera konung Karl XV) af Sverige och Norge. Åtföljd af sina föräldrar och sin syster, prinsessan Maria (f. 5 juli 1841), lämnade hon Haag 8 juni 1850 och landsteg 15 i s. m. vid Biskopsudden på Djurgården. 19 juni höll hon från Haga lustslott sitt högtidliga intåg i hufvudstaden och firade samma dag i Storkyrkan sin förmälning. Till minne däraf donerade konungen och drottningen en fond med benämning ”Kronprinsessan Louises brudgåfvofond”, hvaraf den årliga afkastningen skulle 19 juni hvarje år utdelas ”åt fem obemedlade, af dygd och goda seder utmärkta flickor”, hvilka den dagen vigas inom några af hufvudstadens församlingar. Samma år genomreste kronprinsessan med sin gemål flera delar af Sverige och Norge. Hennes vänliga och flärdlösa väsen gjorde allestädes ett djupt och varaktigt intryck. 31 okt. 1851 gaf hon lifvet åt en dotter, Lovisa Josefina Eugenia, Danmarks nuv. drottning (se Lovisa, danska drottningar 4), och 14 dec. 1852 åt en son, Karl Oskar Vilhelm Fredrik, hertig af Södermanland (som dog redan 13 mars 1854). Kronprinsessan kröntes till drottning i Stockholm 3 maj 1860 och i Trondhjem 5 aug. s. å. Redan vid sin ankomst till Norden hade ho visat, att hvarje sträfvan efter yttre företräde var fjärran från henne. När hon uppträdde offent ligen, såsom då hon 1866 i konungens namn öpp nade den nordiska industriutställningen i Stock holm, var det endast en sträng pliktkänsla, som förmådde henne öfvervinna sin böjelse för ett mer tillbakadraget lif. Också torde det med rätt kunna sägas att, om hon måhända gått mindre bemärkt genom lifvet, var det därför, att hon själf så ville. På Ulriksdal, där hon mera ostörd fick egna sig åt sin gemål och sin dotter, va hon lyckligast. Hon delade konungens håg att göra detta ställe till ett konstens hemvist, och äfven hon egnade gärna en del af sin tid åt litte rära sysselsättningar. Sålunda utgaf hon två öf versättningar, den ena från engelskan: *Vingårds arbetare. En berättelse för dem, som önska blifva nyttiga* (1859; 2:a uppl. 1860), och den andra från holländskan: *Förstår du Fader Vår? Några ord för de små till begagnande i söndagsskolor och familjer* (1865). Drottningens önskan var icke blott att ge spridning åt dessa skrifter, utan jämväl att genom dessas försäljning bereda hjälp åt några olyckliga medmänniskor. Då det gällde att nå detta mål, sparade hon hvarken tid, möda eller utgifter. ”Femöreföreningen till inrättande af barnhem i Lappland” (1864), ”Lotten Wennbergs fond för hjälpbehöfvande” (s. å.) och ”Drottning Lovisas understödsförening” (1866) ha drottningen att tacka för sin tillkomst. Under hennes särskilda hägn stodo ”Kronprinsessan Lovisas vårdanstalt för sjuka barn”, ”Allmänna institutet för döfstumma och blinda”, ”Sällskapet för inrättande af småbarnsskolor”, ”Den fosterländska föreningen till uppmuntran af självverksamhet för framtida oberoende”, ”Tysta skolan, eller uppfostrings- och undervisningsanstalten för döfstumma barn” m. fl. I Norge åtnjöto likaledes många barmhärtighetsverk hennes beskydd, t. ex. ”Dronning Louises asyl”, ”Foreningen til fremme af kvindelig haandværksdrift” o. a. Alltför tidigt förlorade dessa anstalter den välgörande och mäktiga hand, som understödde dem. I slutet af nov. 1870 kallades hon plötsligen till Haag för att mottaga sin döende moders välsignelse, och några månader efter sin återkomst till Stockholm nedlades hon själf på dödsbädden. Se ”Personalier” (af F. F. Carlson; 1871), ”Strödda anteckningar ur drottning Lovisas lif 1862—71” (af Chr. Rogberg; 1873) och ”Högtidstal i k. Musikaliska akademien” af Oscar Fredrik (1885). 1. L. S. 2. J. M—r

Lovisa (da. *Louise*), *danska* drottningar:

1. L. af Mecklenburg, f. 28 aug. 1667, d. 15 mars 1721, dotter af hertig Gustaf Adolf af Mecklenburg-Güstrow, förmäldes 1695 med danske kronprinsen Fredrik (sedermera Fredrik IV). Detta äktenskap blef icke lyckligt. 1703 ingick konungen hemligt giftermål till vänster med Helene von Viereck (d. 1704) och 1712 med Anna Sofie Reventlow. L:s svartsjuka och häftiga lynne förbättrade icke förhållandet. Af hennes 5 barn öfverlefde blott sonen Kristian (sedermera Kristian VI) och dottern, Charlotta Amalia (f. 1706, d. 1782) henne.

2. L. af England, f. 18 dec. 1724, d. 19 dec.

751, dotter af konung Georg II, förmäldes 1743 ed danske kronprinsen Fredrik (sedermera Fredrik). Hon tillvann sig i rikaste mått folkets kärlek ärigenom, att hon i motsats till sin svärmoder,

Sofia Magdalena, lifligt intresserade sig för allt danskt. Strax efter sin ankomst till Danmark afskedade hon sin engelska svit, lärde sig danska och talade sedermera alltid detta språk samt visade sig mild och vänlig mot enhvar. Hon kunde dock ej fängsla sin gemål och hämma hans utsväfningar, men i motsats till L. 1 visade hon stort öfverseende ed makens otrohet och sökte tröst i omsorg om na barn och i vidsträckt välgörenhet. Hennes öd väckte allmän sorg. Hon var moder till ristian VII och till svenska drottningen Sofia agdalena.

3. L. af Hessen-Kassel, f. 7 sept. 1817, d. 29 pt. 1898, dotter till landtgrefven Vilhelm och

danska prinsessan Charlotta (Kristian VIII:s syster), förmäldes 26 maj 1842 med prins Kristian af Glücksborg (sedermera Kristian IX) och öfverförde 1851 på honom sin arfsrätt till Danmarks krona. Hon afled efter ett långt och lyckligt familjelif. Hon visade särskildt intresse för diakonissornas verksamhet, såväl som för allsköns humana institioner. Hon var en skicklig pianist. Om hennes rn se Kristian, sp. 1382.

4. L. Josefina Eugenia, dotter af nung Karl XV och drottning Lovisa, f. 31 okt.

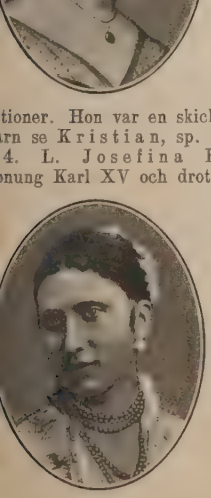

1851 på Stockholms slott, trolofvades på Bäckaskog 15 juli 1868 med dåv. kronprinsen Fredrik af Danmark (numera Fredrik VIII). Efter sin förmälning, i Stockholms slottskapell, 28 juli 1869, vistades hon någon kortare tid på Haga lustslott och lämnade med sin gemål sitt gamla fädernesland 10 aug. s. å. Åt flera barmhärtighetsverk inom verige egnar hon än i dag sitt beskydd. Ett dem stiftades 28 juli 1869, med benämning Prinsessan Lovisas minnesfond'' och med ändamål att lämna hjälp åt fattiga barn. Likaledes har hon i sitt nya fädernesland egnat tid och krafter för att lindra nöd och elände. Om hennes barn se Fredrik, sp. 1290. 1—3. E. Ebg. 4. J. M—r.

Lovisa (da. *Louise*), *danska* prinsessor. 1. Dotter till Kristian VI, f. 1726, d. 1756, var 1743 utsedd till maka åt sedermera konung Adolf Fredrik, men äktenskapet strandade på hennes faders ovilja mot den gottorpske fursten. Hon förälskade sig 1748 i kammarjunkaren B. Ahlefeld, som för hennes skull straffades med 4 års fängelse på Munkholm, och äktade 1749 hertig Ernst Fredrik af Sachsen-Hildburghausen. — 2. Dotter till Fredrik V, f. 1750, d. 1831, blef 1766 förmäld med prins Karl af Hessen och var sedan 1769 — med ett kort afbrott 1772—74, under det han var generalissimus i Norge — bosatt antingen på Gottorp eller på Louisenlund (se d. o.). Hennes äldre dotter, Maria Sofia Fredrika, förmäldes med Fredrik VI, den yngre, Lovisa Karolina, var moder till Kristian IX (se denne). — 3. Louise Augusta. Se Lovisa Augusta. 1 o. 2. E. Ebg.

Lovisa (ty. *Luise*) Augusta Vilhelmina Amalia, drottning af *Preussen*, f. 10 mars 1776 i Hannover, d. 19 juli 1810 på lustslottet Hohenzieritz vid Neu-Strelitz, var dotter till hertig Karl af Mecklenburg-Strelitz (regerande hertig 1794) och växte upp i Hannover och Darmstadt. 24 dec. 1793 förmälde hon sig med dåv. kronprinsen Fredrik Vilhelm af Preussen, sedan 1797 konung Fredrik Vilhelm III. Med sin make lefde hon trots skilda lynnen i det hela i ett lyckligt äktenskap och vann genom hjärtegodhet,

behag och skönhet allas hjärtan. Den neutralitetspolitik, som konungen och hans rådgifvare förde gentemot Frankrike, egde länge äfven hennes bifall, men vid brytningen 1805—06 stod hon nära de preussiske patrioter, som kräfde ett kraftigare uppträdande mot Napoleon. Af denne vardt hon ock framställd som anstifterska af kriget 1806 och äfven smädad för sin svärmiska vänskap med kejsar Alexander I af Ryssland, som hon först träffat i Memel 1802. Efter slaget vid Friedland 1807 sökte hon dock vid ett personligt sammanträffande med franske kejsaren i Tilsit utverka särskildt Magdeburgs återställande till Preussen, men fåfängt. Under de följande hårda åren stod hon trofast vid sin makes sida och följde med varm känsla arbetet på preussiska statens återupprättande; hon understödde till en början Stein, som dock efter hand förlorade hennes gunst, därefter Hardenberg. Efter två års vistelse i Königsberg och ett besök i Petersburg jan. 1809 återvände hon med Fredrik Vilhelm till Berlin i dec. s. å., men försvagad af sjukdom och de sista årens sorger, afled hon följande sommar vid ett besök hos sin fader. L. var moder till konung Fredrik Vilhelm IV af Preussen och tyske kejsaren Vilhelm I. — Litt.: Martin, ''Briefe der königin Luise von Preus-

sen'' (1887), Bailleu, ''Briefwechsel Friedrich Wilhelms III und der königin Luise mit kaiser Alexander I'' (1900) och ''Königin Luise, ein lebensbild'' (1908), samt Hudson, ''Life and times of Louisa, queen of Prussia'' (3:e uppl. 1877; ty. öfv., 3:e uppl. 1901). G. W—k.

Lovisa (ty. *Luise*) Antoinetta Maria, f. d. kronprinsessa af *Sachsen*, f. 2 sept. 1870, är dotter till storhertig Ferdinand IV af Toscana, ärkehertig af Österrike (f. 1835, d. 1908), och förmäldes 21 nov. 1891 med prins (sedermera konung) Fredrik August af Sachsen, i hvilket äktenskap till 1901 föddes 3 söner och 2 döttrar. Hennes excentriska lynne kom henne att finna hoflifvet med dess stränga etikett outhärdligt, och hon reste i slutet af 1902 till Salzburg för att söka erhålla sin fars medverkan till skilsmässa. Därifrån begaf hon sig i hemlighet (natten till 12 dec.) till Genève, dit hon åtföljdes af sina barns unge språklärare, belgiern André Giron. Hon förklarades 14 jan. 1903 förlustig sina rättigheter som medlem af sachsiska kungliga huset och 27 s. m. sin titel af österrikisk ärkehertiginna samt blef genom i Dresden 11 febr. s. å. afkunnadt domstolsutslag förklarad skild från sin make. Det barn hon 4 maj s. å. födde, Anna Monica Pia, erkändes som äkta af hennes forne make och uppfostras, skildt från modern, som prinsessa af Sachsen. L. bröt redan i febr. 1903 med Giron och erhöll i juli den sachsiska titeln grefvinna af Montignoso samt en årlig pension. Hon ingick 25 sept. 1907 i London nytt äktenskap med en italiensk musiker, Enrico Toselli, och har de senaste åren mestadels bott i Fiesole. En skilsmässoprocess mellan henne och Toselli pågår f. n. (jan. 1912). Under L:s namn har utgifvits hennes självbiografi, *Histoire de ma vie* (1911; ''Mitt lifs historia'', s. å.), hvilken är tämligen otillförlitlig i sina sakuppgifter och åtminstone delvis torde vara författad af en engelsk väninna till henne, miss Ffoulkes. V. S—g.

Lovisa (ty. *Luise*) Maria Amalia, prinsessa af *Sachsen-Koburg och Gotha*, född prinsessa af Belgien, f. 18 febr. 1858 i Bruxelles, är äldsta dotter till Leopold II af Belgien och drottning Maria Henrietta. Hon förmäldes 4 febr. 1875 med prins Filip af Sachsen-Koburg och Gotha. Hennes omåttliga slöseri och mindre exemplariska lefnadssätt föranledde 1902 hennes ställande under förmynderskap och intagande på en nervkuranstalt, från hvilken hon i sept. 1904 lyckades rymma. Hon begaf sig då till Paris, förklarades där af psykiatriska specialister vara vid sina sinnens fulla bruk och blef genom domstolsutslag i maj 1906 skild från sin make. Hon kallar sig sedan dess L. af Belgien. Framdrifven af sina många fordringsegare, har hon efter faderns död (dec. 1909) fört flera processer för att söka erhålla största möjliga andel i kvarlåtenskapen efter honom.

Lovisa af Savojen (fr. *Louise de Savoie*), regentinna af Frankrike, f. 1476, d. 22 sept. 1531 i Grès i Gâtinais, dotter till hertig Filip af Savojen och Margareta af Bourbon, förmäldes vid 12 års ålder med franske konungen Ludvig XII:s kusin Karl af Orléans, grefve af Angoulême, och fick med honom barnen Margareta af Valois och Frans (sedermera konung Frans I). Änka 1496, egnade hon hela sin tid åt barnens uppfostran. 1506 bestämde riksständerna, att Frans skulle äkta Claude de France, Ludvig XII:s dotter, och sålunda bli Frankrikes tronföljare. Sitt inflytande öfver Frans bibehöll L. — stundom till skada för landet — äfven efter hans tronstillträde. Ärelysten och viljestark, aflägsnade hon några af konungens tjänare och ersatte dem med henne själf mera tillgifna. Hon har därför utan grund beskyllts för egennyttiga intressen på landets bekostnad. Särskildt uppges hon ha undansnillat en stor penningsumma från marskalk Lautrec, som han begärt för truppernas utrustning. Saken är dock ännu icke fullt utredd. Däremot vet man, att hon dref konnetabeln Karl af Bourbon att sluta sig till Karl V, sedan hon förgäfves eftersträfvat hans hand och stora egodelar (se Bourbon, sp. 1354). Under Frans I:s tåg till Italien 1515 och hans fångenskap efter slaget vid Pavia 1525 förde hon emellertid med skicklighet och klokhet styrelsen och ledde på franska sidan 1529 fredsunderhandlingarna i Cambrai. L. var fint bildad och omgaf sig gärna med författare och konstnärer. Äfven i det afseendet har hon kraftigt influerat på sonens smak. Hennes *Journal* har publicerats i de af Peliot, Michaud och Poujoulat utgifna samlingarna af memoarer. Litt.: Paulin Paris, ''Études sur François I:er'' (1885), Paul Piolin, ''Louise de Savoie, comtesse de Maine'' (1886), Jacqueton, ''La politique extérieure de Louise de Savoie'' (1892), De Maulde, ''Louise de Savoie et François I:er'' (1895), samt Anna M. Roos, ''En renässansfurstinna'' (i ''Ord och bild'', 1905). E. A—t.

Lovisa Augusta, hertiginna af Augustenborg, f. 7 juli 1771, d. 13 jan. 1843, var en frukt af danska drottningen Karolina Matildas (se denna) förbindelse med Struensee, men erkändes som konung Kristian VII:s dotter och förmäldes 27 maj 1786 med hertig Fredrik Kristian af Augustenborg (se Augustenborg). Hon blef moder till de båda landsförrädarna hertig Kristian och prins Fredrik af Augustenborg samt till konung Kristian VIII:s drottning, Karolina Amalia. L. blef änka 14 juni 1814. I fråga om tronföljden i Sverige 1810 ställde hon sig afgjordt på sin broders, Fredrik VI:s, sida emot sin egen gemåls önskan. Hon var utomordentligt vacker (''den nordiska Venus''); i sedligt hänseende bråddes hon på sin moder. E. Ebg.

Lovisa Dorotea Sofia, dotter till konung Fredrik I i Preussen och Elisabet Henrietta af Hessen-Kassel, förmäldes 1700 med sin kusin, dåv. arfprinsen af Hessen-Kassel, Fredrik, sedermera konung Fredrik I af Sverige. Hon afled, barnlös, 23 dec. 1705, vid 25 års ålder.

Lovisa Maria (fr. *Louise Marie*), i Polen vanligen kallad Ludwika Marya, polsk drottning, f. 18 aug. 1611, d. 10 maj 1667, dotter till hertig Karl af Gonzaga-Nevers och Katarina af Loth-

gen, uppfostrades i Frankrike och blef tidigt örd i Hôtel de Rambouillets krets. Det franska fvet omfattade tidigt planer att bortgifta henne d konung Vladislav af Polen och därigenom dga det franska inflytandet i detta land; giftermålet kom också till stånd, sedan Vladislavs första gemål, Cecilia Renata af Österrike, afsidit (1644). Åtföljd af en stor fransk hofstat, kom L. till Polen 1646 och började tidigt nog att politisera och intrigera i Frankrikes intresse. Efter Vladislavs död (1648) förmäldes hon (efter påflig dispens) med dennes bror och efterträdare Johan Kasimir (jfr

han, konungar af Polen, 1) 1649 och kom spela en framträdande roll under dennes liga regering. Under kriget mot svenskarna hon prof på både energi och offervilligt, men hennes intressen samlade sig redan före dsslutet kring planen att, efter anvisning från ris, få en fransk prins (hertigen af Enghien) d till polsk tronföljare. Genom en vidtutgred korruption hade hon skapat ett franskskindt hofparti, som i denna fråga gick hennes nden; hon förfogade utan skrupler öfver rikets sta ämbeten för sina syftens vinnande. Planen andade på motståndet från ett antifranskt, ”konutionellt” parti under Jerzy Lubomirskis (se o.) ledning, men först efter ett långvarigt indes krig. Hon har i Polen länge firats såsom a from i lefvernet som klarsynt och energisk i politiska gärning; den nyare historieskrifningen mhåller hennes äregirighet och styrka i intrigen, n fördömer starkt hennes samvetslösa, i ett främnde lands tjänst ställda korruptionsmetoder. — ”Ur drottn. Louise-Marie’s bref till m:me de isy... 1656” (i ”Hist. tidskr.” 1906). H. A—t.

Lovisa Petterkvist. Se Agrell, Alfhild resia.

Lovisa Ulrika, svensk drottning. Se Lovisa, nska drottningar 1.

Lövisin, Erik, friherre, ämbetsman, f. i Sötälje (födelseåret okändt), d. 1693, var son till gmästaren där, sedermera assessorn i Svea hoft och häradshöfdingen öfver Frösåkers härad f Eriksson Lovisinius. L. blef 1674 advokatal i Svea hofrätt och adlades 1675 med bibelande af sitt namn, L. (han tog dock aldrig adelsman introduktion å riddarhuset). 1676 ämndes han till revisionssekreterare och 1687 landshöfding i Östergötlands län samt blef s. å. herre. L. var en duglig ämbetsman samt en de driftigaste verktygen för Karl XI:s planer. n var sekreterare i Stora kommissionen öfver nyndarstyrelsen och led. af dennas fortsättg, Kammarkommissionen, samt tillhörde 1684 5 års Kyrkoordningskommission och den 1686 satta Lagkommissionen. Efter hand förvärfvade en ganska ansenlig förmögenhet; dock hade redan under danska kriget varit i tillfälle att på egen bekostnad utrusta åtskilliga ryttare och dragoner samt att ge kronan förskott af reda medel. 1693 bildade han ett släktfideikommiss af sin egendom Brandalsund, i Ytter-Järna socken af Öknebo härad, Stockholms län, hvilken stannade i släktens ego till 1908, då den med K. M:ts tillstånd försåldes.

Lovosice [låvåsi’tse], tjechiska namnet på Lobositz.

Lowth [lau’th], Robert, engelsk filolog, f. 1710, d. 1787 som biskop i London, utgaf 1753 skriften *De sacra poësi hebræorum* (flera uppl.), hvilken väckte stort uppseende både i England och på kontinenten genom den nya inblick den gaf i den gammaltestamentliga poesiens väsen.

Lowther [lau’thə], gammal engelsk släkt med stora gods i Westmoreland. En gren af ätten erhöll 1640 baronetvärdighet, och sir John L., f. 1655, d. 1700, som 1675—96 var underhusmedlem och vid 1688 års revolution genomdref Vilhelms af Oranien erkännande i Westmoreland, var 1690 en kort tid förste lord af skattkammaren, upphöjdes 1696 till peer som viscount Lonsdale och var 1699—1700 sigillbevarare. En annan medlem af släkten, sir James L., f. 1736, d. 1802, behärskade ej mindre än 9 platser i underhuset, var 1757—84 medlem af underhuset och låg djupt inne i tidens politiska intriger; han upphöjdes 1784 till earl af Lonsdale. Till släkten hör äfven James William L., f. 1 april 1855, 1883—85 och sedan 1886 medlem af underhuset samt 1891—92 understatssekreterare för utrikes ärenden i Salisburys andra ministär. Han var 1895—1905 underhusets vice talman, är sedan 1905 dess talman och åtnjuter inom alla läger stort anseende för strang opartiskhet och utmärkt skicklighet. Hans broder, sir Gerard Augustus L., f. 16 febr. 1858, inträdde 1879 på den diplomatiska banan, var 1901—04 envoyé i Chile och 1904—08 brittisk minister i Tanger samt är sedan aug. 1908 brittisk ambassadör i Konstantinopel. V. S—g.

Lowthers [lau’thəs]. Se Louther hills.

Lowzow, Haakon Ditlef, norsk militär, statsråd, f. 5 okt. 1854, blef officer 1876 och avancerade till öfverstelöjtnant 1904. L. började redan som ung officer energiskt arbeta för utvecklingen af Norges försvarskrafter och har författat många skrifter samt bidrag till fack- och dagspressen ang. militära frågor. Mycket bemärkta blefvo de militärpolitiska idéer, som han våren 1908 utvecklade i ett företal till den af öfverste G. Stang efterlämnade skriften om ”Glommenlinjen” (se d. o.), så mycket mera som han kort förut, 10 apr. s. å., inträdt som försvarsminister i G. Knudsens ministär. L:s program som statsråd åsyftade först och främst att söka genomföra en redan länge planlagd och förberedd ny härordning. Hans medverkan härtill beredde honom många svårigheter, och vid stortingets detaljbehandling undergick hans förslag genomgripande ändringar. L. afgick som statsråd 20 aug. 1909 och blef samtidigt utnämnd till generalmajor och chef för kavalleriet. K. V. H.

Lo’xia, *zool.* Se Korsnäbbsläktet.

Loxodrom [-dråm] l. Loxodrōmisk linje (af grek. *loxo’s,* skef, böjd åt sidan, och *dro’mos,*

lopp), *mat.*, en kroklinje, som på en sfär eller sfäroid drages så, att den skär alla genom polerna gående cirklar (meridiancirklar) under konstant vinkel. Den har utseendet af en spiral, som under ett oändligt antal vindningar närmar sig polerna, utan att någonsin uppnå dem. Den loxodromiska linjen har många intressanta matematiska egenskaper. Den undersöktes redan af portugisen Nuñez (1567), men först efter differentialkalkylens upptäckt underkastades den en utförligare behandling, särskildt af Jacques Bernoulli och Maclaurin. — Inom navigationen spelar loxodromen en viktig roll. Om nämligen ett skepp ständigt rör sig i samma väderstreck, utgöres dess väg af en sådan linje; och medelst s. k. loxodromiska tabeller kan man för hvarje tidpunkt bestämma skeppets longitud, om man känner den tillryggalagda vägen och riktningen. Å kartor, projicierade efter Mercators system, representeras alla loxodromiska linjer af räta linjer. (I. F.)

Loxodromiska tabeller, Loxodromisk linje. Se Loxodrom.

Loxoklās (af grek. *loxo's*, skef, och *klasis*, sönderbrytande, brott), *miner.*, en natronortoklas af ända till 65 proc. natronfältspat (se Fältspat). A. Hng.

Loxolōphodon Cope, *paleont.* Se Dinoceras.

Loyal [lωaja'l], fr. Se Lojal.

Loyalty-öarna [låi'əlti-], fr. *Iles Loyauté*, fransk ögrupp i Stilla hafvet, 110 km. ö. om Nya Kaledonien, som består af 3 större och flera mindre öar, alla korallöar, hvilka uppstått jämförelsevis sent och ingenstädes äro högre än 75 m., och omfattar jämte de obebodda Beaupré-öarna 2,743 kvkm. De största öarna äro Uea l. Halgan, 292 kvkm., Lifu l. Chabrol, 1,668 kvkm., och Maré l. Nengoné, 768 kvkm. Grunden är betäckt med ett tunt jordlager, som medger odling af jams, taro, bananer samt något bomull. Infödingarna, omkr. 20,000, äro melanesier, närmast besläktade med ny-kaledonierna, som de likna i vildhet och stridslust. De voro förr kannibaler, men ha omvändts till kristendomen af engelska och katolska missionärer. Förvaltningens säte är Lifu. Öarna upptäcktes 1795 af engelsmannen Raven och annekterades 1864 af fransmännen. (J. F. N.)

Loyauté [lωajåtē], fr., egenskapen att vara lojal (se d. o.).

Loyola [låjå'la], Ignatius, jesuitordens stiftare, hette Iñigo Yáñez de Oñaz y Loyola, men har genom en gammal egendomlig sammanblandning med namnen på hans första spanske följeslagare Lopez och Reinalde kommit att i den historiska litteraturen (ännu 1911 allmänt) gå under det oriktiga namnet Iñigo Lopez de Recalde y Loyola. Astrain har påvisat misstaget. Se om L. vidare Jesuitorden. Hj. H—t.

Loyson [lωaså'], Charles, fransk predikant, mera känd under sitt munknamn, Père Hyacinthe [pär iasä't], f. 10 mars 1827 i Orléans, blef prästvigd 1849 och karmelitmunk 1861. Beskyddad af den frisinnade ärkebiskop Darboy, predikade L. 1865 med glänsande framgång i fastan från Notre-dames predikstol. Misstänkt för liberala tendenser, blef han efter ett uppseendeväckande offentligt bref bannlyst med det större bannet 1869. L. gifte sig 1873 med en amerikanska, som han omvändt till katolicismen. Han slöt sig en tid till ”gammalkatolikerna”, öppnade därefter 1879 Paris en ”gallikansk” kyrka samt har sedan 1890 talet uppträdt på olika platser som predikant och föreläsare. L. fasthåller vid katolicismen, men önskar den reformerad.

Han yrkar, att ofelbarhetsdogmen må förkastas, att modersmålet nyttjas i kult och bibelläsning, att prästerna få rättighet att gifta sig, att biskoparna må väljas af prästerskapet och församlingen samt att bikten må bli fri. L. har äfven gjort sig till målsman för enhetssträfvanden dels mellan kristna kyrkor, dels mellan monoteister af olika religioner. Han har utgifvit bl. a. *La société civile dans ses rapports avec le christianisme* (1867), *Mon testament* (1893), *Christianisme et islamisme* (1895) samt predikningar. L. är en af Frankrikes största andliga talare. N. S.

Lozano [låtha'nå], Cristóbal, spansk skald, f. omkr. 1618 i Hellín (Albacete), d. omkr. 1660, kaplan i Toledo, var af sin samtid högt uppburen för sina väl träffade tidsmålningar, som vittna om liflig fantasi, god observation och mindre vanlig karakteristik. L:s språkbehandling var ett mönster af elegans för den dekadansperiod, som kännetecknade Filip IV:s tid. L:s mest populära arbeten äro *Soledades de la vida y desempaños del mundo*, som inledde fem komedier på vers (*Los amantes portugueses, En mujer venganza honrosa, Los trabajos de David, El estudiante de día y galán de noche* och *Herodes Ascalonita*), en samling af 13 romaner och berättelser under titel *Las serafinas* och *Las persecusiones de Lucinda*, vidare *Los reyes nuevos de Toledo* (1667), *David perseguido y alivio de lastimados*, ett slags romantiserad historia, och predikosamlingen *El rey penitente David*. Som förebilder hade L. dels Cervantes' ”Novelas ejemplares”, dels Boccaccios ”Decamerone”. L. är intagen i Spanska akademiens ”Catálogo de autoridades de la lengua”. Ad. H—n.

Lozère [låsär], departement i sydöstra Frankrike, bildadt af nästan hela det forna landskapet Gévaudan samt delar af prov. Languedoc. 5,180 kvkm. 128,016 inv. (1906), hvaraf omkr. 20,000 protestanter. L. är ett bergland och har den största medelhöjden af alla franska departement. Det har sitt namn efter de till Cevennernas centralmassa hörande Lozèrebergen, som fylla södra och östra delen af dep. och nå sin största höjd i Pic de Finiels (1,702 m.). I hydrografiskt hänseende hör L. till Loires, Garonnes och Rhônes flodområden. Till följd af landets höjd är klimatet kallare, än man af breddgraden kunde vänta. Jordbruket är därför föga utveckladt; råg, det förnämsta sädet, skördas knappt till husbehof; rikare är skörden af potatis och kastanjer, af hvilka senare mycket utföres. Boskaps- och i synnerhet fårskötseln är mycket betydande. Dep. är rikt på mineral, men med undantag af silfverhaltig bly-

lm bearbetas dessa föga. Af mineralkällor och d äro de i byn Bagnols-les-Bains vid Mende de st besökta. Industrien är ringa. Dep. indelas i arrondissemang: Mende, Florac och Marvéjols. ifvudstad är Mende. (J. F. N.)

Lozérebergen [låsär-]. Se Lozère.

Loznica [lå'snitsa], stad i serbiska länet Podrinje, Drina. 5,343 inv. (1900). I närheten ligger dorten Koviljača, 3,162 inv., med svafvellor.

l. p., förkortning för lat. *lo'co pastōris*, i kyrkodens ställe, d. v. s. som tjänstförrättande kyrkode.

L. S. 1. Förkortning för lat. *lo'cus sigi'lli*, sigets plats, *loco sigilli*, i sigillets ställe, och *loco retārii*, som t. f. sekreterare. — 2. Förkortning *likström* l. *likriktad ström*. Se Elektriska skiner, sp. 261.

L. S., signatur. Se Berg, Karolina Vilmina (sp. 1432).

l. s., förkortning för fr. *lettre signée* eller plur. *tres signées*, bref, hvaraf författaren egenhändigt ifvit endast namnunderteckningen (jfr Lettre).

Ltd, förkortning för eng. *limited* (se d. o.).

Ltk., vid latinska djurnamn förkortning för danzoologen Kristian Frederik Lütken denne).

Luaces [lo͡wa'thes], Joaquín Lorenzo, spansk ld, f. 1826 i Habana, d. 1867, debuterade i habanesiska litteraturtidskriften "El artista" 49 med vers och prosa, som väckte stor uppksamhet, och i "Cuba poética" m. fl. tidskrifoch tidningar. En samling lyrik utkom 1857, ehållande bl. a. hymnen *La caida de Misoghi*, som af kritiken fått erkännande som det sta i denna genre, som skrifvits på spanska. Ej ndre beröm erhöll *Varsovia*, legenden *La cruz la Serventia* och odet *El trabajo*, som blef L:s nesång. L. skref äfven för teatern, men hvar versdramat *El mendigo rojo* eller det klassiska mat *Aristodemus* nå upp till samma höjd som lyrik. En samling *Tradiciones cubanas* är ock värde. Ad. H—n.

Lualāba, den västra af Kongos källfloder, uppner nära det belgiska Kongos gräns mot Nordvästodesia, 1,500 m. ö. h., och ej långt ifrån källorna flera af Sambesis tillflöden. Den genombryter tumbaberget under storartade vattenfall, passeden 76 km. långa, men på sina ställen blott —30 m. breda klyftan vid Nsilo (Zilu), som har) m. höga stränder och sålunda är en mäktig ion. På 70 km. faller floden här 450 m. Därer genomströmmar den en nästan jämn platå och ermera stäpplika, men fruktbara slätter, på lka den flyter genom flera sjöar, bl. a. Kassaler Kisalesjön, som upptar ett annat ansenligt flöde, Lufira, hvilket afvattnar mellersta Kaga och som är af den betydelsen, att det måda bör betraktas jämte L. och Luapula som ngos tredje källflod. Vid Ankoro, under 6° s. br., förenar sig L. med Luapula (Luvua). är omkr. 1,000 km. lång, hvaraf 640 km. äro bara med 1 m. djupgående ångbåtar. — Ibland agnas namnet L. äfven om öfre Kongo (till nleyfloden), men efter L:s förening med Luaa kallas floden af infödingarna Ugarana. J. F. N.

Luang-Praba'ng, stad i Franska Indo-Kina, hufvudstad i en laostat med samma namn, på vänstra stranden af Mekong. Den har omkr. 9,000 (enl. andra 40,000) inv. och innesluter konungens palats och flera pagoder. 1893 måste Siam till Frankrike afträda sina anspråk på vänstra stranden af Mekong inberäknadt L. och förband sig att ej hålla trupper på 25 km. afstånd från högra stranden. L. exporterar gummi, kautschuk, silke, vax och andra produkter öfver franskt territorium (förr öfver Paklai till Menam och Bangkok). Vid L. slutar flodfarten på öfre Mekong. J. F. N.

Luanika (eng. *Lewanika*), barotsehöfding. Se Marutse-Mambunda.

Luapula, Kongos östra källflod, börjar såsom Chambesi s. om Tanganjika 1,400 m. ö. h., genomflyter Bangweolosjön (1,150 m. ö. h.), gör därpå en stor båge mot v. och n. och faller ut i Moerosjön (972 m. ö. h.). På denna sträcka passerar den i en trång klyfta det 6 m. höga fallet Miele-Miele och är ibland icke bredare än 30—40 m. Efter utträdet ur nämnda sjö kallas den Luvua, har nordvästlig riktning och störtar åter utför en mängd fall. Vid Ankoro förenar den sig med Lualaba. J. F. N.

Luaran l. Luarin. Se Laurin, sp. 1398.

Lubaczów [loba'tʃov], stad i norra Galizien, vid ett tillflöde till San. 5,880 inv. (1900). L. är en af Galiziens äldsta städer och var fordom befäst. J. F. N.

Lubao [loba'å], stad på ön Luzon bland Filippinerna, prov. Pampanga, omkr. 50 km. n. v. om Manila, med hvilket det är förenadt medelst järnväg. 19,063 inv. (1903). (J. F. N.)

Luba'rtow [lo-]. Se Ljubártov.

Lubb, Brosme, *Brosmius vulgaris* C., *zool.*, tillhör torskfamiljen, inom hvilken den är närmast besläktad med långan och paddtorsken. Lubben har blott en enda lång ryggfena, hvilken, liksom

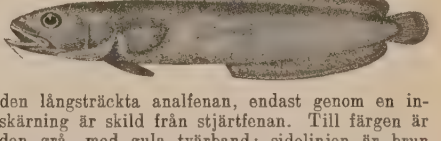

den långsträckta analfenan, endast genom en inskärning är skild från stjärtfenan. Till färgen är den grå, med gula tvärband; sidolinjen är brun och krökt. Längden kan gå till öfver 1 m., men vanliga längden är 50—60 cm. Lubben lefver på ganska djupt vatten, så att magsäcken, då fisken uppdrages, ofta utpressas till följd af det minskade lufttrycket. Vid norska kusten är lubben allmän från Bergen upp till Varangerfjorden. I södra Norge förekommer den mera sparsamt. Vid Sveriges kuster har den anträffats blott i bohuslänska skärgården, men är där tämligen sällsynt. Den fångas och beredes på samma sätt som långan, men anses vara denna underlägsen till smaken. R. L.*

Lubbock [la'bək], sir John L., sedan 1900 lord Avebury, engelsk naturforskare, bankman, f. 30 april 1834 i London, son af astronomen och bankegaren sir John William L., uppfostrades vid Eton college och vardt 1856 delegare i faderns bankaffär. L. införde åtskilliga förbättrade metoder inom bankrörelsen och blef till följd däraf hederssekreterare i Londons bankirförening,

förste president i bankirinstitutet och medlem af den internationella myntkommissionen. Han invaldes 1870 i underhuset, där han 1880—1900 var representant för Londons universitet. Han slöt sig där till de liberale och uppträdde hufvudsakligen i finans- och undervisningsfrågor samt hade stor lycka i att få sina motioner antagna. L. är den förnämste förfäktaren i England af det proportionella valsättet. Han har varit ordf. i Linnean society och i Englands Nobel-kommitté. Olika universitet ha utnämnt honom till hedersdoktor. Sin bästa berömmelse har L. vunnit inom fornforskningen och naturvetenskapen, hvarest han framstår som en af Darwins främste anhängare. Förutom ett stort antal tidskriftsafhandlingar (om leddjurens anatomi och utveckling, om växternas befruktning genom insekternas besök, om bins, getingars och myrors lif, om pålbyggnader, kjökkenmöddingar o. s. v.) har L. utgifvit de utmärkta kulturhistoriska arbetena *Prehistoric times, as illustrated by ancient remains and the manners and customs of modern savages* (1865; 4:e uppl. 1878; "Menniskans urtillstånd", 1869) och *The origin of civilization and the primitive condition of man* (1870; 6:e uppl. 1902) samt flera mycket högt uppskattade naturvetenskapliga arbeten, såsom *Monograph of the Thysanura and Collembola* (1871), *On the origin and metamorphoses of insects* (1874), *Relations between plants and insects* (1878), *Ants, bees and wasps* (1882—89) och *On the senses, instincts and intelligence of animals, with special reference to insects* (1888). Vidare märkas *The pleasures of life* (1887; "Lifvets fröjder". 1888—91) och *The use of life* (1894; 2:a uppl. 1902; "Lifvets uppgift", 1895). Smärre skrifter af L. äro samlade i *Addresses, political and educational* (1879), *Scientific lectures* (s. å.) och *Fifty years of science* (1882). L. är led. af Vet. soc. i Uppsala (1898) och Vet. akad. (1901). (L—e.)

Lubentina. Se Libitina.

Lubiana [lobiāna], italienska namnet på Laibach.

Lubienetz. Se Leibniz, G.

Lubilasch. Se Lomami.

Lubjenski, A. Se Vendiska litteraturen.

Lu'blin (ry. *Ljublin*). 1. Rysk-polskt guvernement, i v. genom Weichsel skildt från guv. Radom, i ö. genom Bug från Volynien samt i s. gränsande till Galizien. 16,838 kvkm. Landet är en högslätt, som sluttar mot n. och vattnas af Weichsel, Bug, Wieprz, San och flera mindre floder, samt i allmänhet mycket bördigt. Invånarna voro 1897 1,165,122, hvaraf omkr. 63 proc. voro katoliker (polacker), 20 proc. grekisk-ortodoxa (lillryssar), 14 proc. judar och 3 proc. protestanter, samt 1910 1,508,300. Handeln ligger i judarnas händer. — 2. Hufvudstad i nämnda guv., vid Wieprz' biflod Bistrzyca och järnvägen till Warschau. Det är näst Warschau och Lodz den största staden i Polen och hade 1910 62,730 inv., hvaraf nära hälften judar. Säte för en rom.-katolsk biskop och för generalkommandot för 14:e armékåren. Det har flera gamla kloster och adelspalats, ett goss- och ett flickgymnasium och är ett af Polens hufvudcentra för tillverkning av linne- och yllevaror. L. är af okänd ålder, men fanns åtminstone på 900-talet. På jagellonernas tid räknade staden 40,000 (enl. andra 70,000) inv. och behärskade hela handeln med Podolien, Volynien och Röda Ryssland. Ännu är staden omgifven af ruiner, som visa, att den förr intagit en större areal. Men dess välmåga gick förlorad genom förhärjande angrepp af tatarer och kosacker. I L. hölls 1568—69 under Sigismund August en riksdag, på hvilken Polens och Litauens förening kom till stånd. I aug. 1702 bildades där en konfederation för August II mot Karl XII, som i jan. 1703 lät brandskatta staden och i 6 veckor hade sitt hufvudkvarter på furst Lubomirskis gods Jacobowice, 4 km. från staden. Förr fanns där ett birgittinkloster, Marias triumf (lat. *Triumphus Mariæ*). J. F. N.

Lubliner [lo-], Hugo, tysk dramatiker under pseudonymen Hugo Bürger, f. 22 apr. 1846 i Breslau, d. i dec. 1911, gjorde lycka med en enaktare, *Nur nicht romantisch* (1865), och vann betydande framgång med *Der frauenadvocat* (1873) och *Die modelle des Sheridan* (1875), hvarefter han uteslutande egnade sig åt dramatiskt författarskap. Hans stycken äro tämligen flyktigt gifna situationsmålningar, delvis efterliknande Sardous. Nämnas kunna *Die frau ohne geist* (1879; "En fru utan hufvud", uppf. i Sverige), *Gold und eisen* (1881), *Die armen reichen* (s. å.), *Splitter und balken* (1899) och *Ein kritischer tag* (1904).

Lubli'nski [lo-], Samuel, tysk författare, f. 1868 i Johannisburg (Ostpreussen), verkade först som bokhandlare, men har sedan 1895 sysslat med historiska och litteraturkritiska arbeten: *Litteratur und gesellschaft im 19. jahrhundert* (4 bd, 1899—1900), *Die bilanz der moderne* (1904), *Shakespeares problem im Hamlet* (1908), *Die entstehung des christentums aus der antiken kultur* (1910) och äfven skrifvit vittra verk.

Lu'bnij, kretsstad i ryska guv. Poltava, vid Sula och järnbanan Kiev—Poltava. 10,108 inv. (1897). Två gymnasier och betydande handel med spannmål och inlagda frukter. J. F. N.

Lu'bnjov, det vendiska namnet på Lübbenau.

Lubok, ö. Se Bawean.

Lubomi'rski, polsk adelsläkt. Stamfader för de nu lefvande ättgrenarna, hvilkas medlemmar äro dels österrikiska, dels ryska undersåtar, var Stanislaw L. (f. 1583, d. 1649), som vann flera segrar öfver turkarna. Genom honom erhöll ätten 1647 tysk riksfurstlig värdighet. Hans son Jerzy Sebastyan L. (f. 1616, d. 1667 i Breslau), polsk stormarskalk och fälthetman, var näst Czarniecki måhända den, som ihärdigast sökte befria Polen från Karl X Gustafs invasion. 1660 vann han en stor seger öfver ryssarna. Tidigt invecklad i drottningens och det franska partiets intriger, framträdde han dock från 1661 som ledare för oppositionen mot dessas plan att låta välja en fransk prins till tronföljare. Konflikten ledde till.

han vid riksdagen 1664 dömdes till döden, men
et följande inbördeskriget stöddes han af ett
t parti inom adeln, och först 1666 föll han till
och lämnade Polen. — Två hans söner gjorde
äfven bemärkta: den ränkfulle, ängerige kron-
fältherren Hieronim Augustyn L. (d.
6) och stormarskalken Stanislaw L. (f.
), d. 1702), som för sitt författarskap på teolo-
s, historiens och poesiens områden blifvit kal-
''den sarmatiske Salomo''. — Furst Józef
f. 1839, d. 1895, var i sin ungdom page hos
Nikolaus I och bosatte sig 1877 i Paris, där
sysslade med skönlitterärt och historiskt för-
arskap. Bland hans skrifter märkas *Souvenirs
page du tsar Nicolas* (1869), romanen *Chaste
njåme* (1875), *Les grandes rivalités: l'empire
Russie et l'empire d'Allemagne* (1876) samt
värdefulla historiska arbetet *De Sébastopol à
erino* (1891). (H. A—t. V. S—g.)

ubrikator (af lat. *lubricāre*, göra hal l. slipp-
mek., automatisk smörjningsapparat för kraft-
xiner, å ångmaskiner inrättad så, att en sakta
skrufvad kolf småningom inför smörjmedlet i
an, som meddelar det till slidplan och cylinder.

uc [lykk], Henry, fransk läkare, f. 1855 i
t-Omer, studerade i Lille, Paris och Wien
läkekonsten och grundlade 1888 med Ruault
kriften ''Archives internationales d'otorhino-
ngologie'', där han refererat utländska arbe-
på området och meddelat en mängd egna upp-
er och metoder. 1900 utgaf L. ett större kli-
t arbete, *Leçons sur les suppurations de
ille moyenne et des cavités accessoires des
s nasales et leurs complications intracrâ-
nes.*

ica, lat. Se Lucca 2.

icae [lötse] l. Lucæ. 1. Richard L., tysk
tekt, f. 1829 i Berlin, d. 1877, studerade vid
kademie i Berlin och därefter för Zwirner i
, blef 1862 lärare och 1872 direktör för Ber-
Bauakademie. Han intog en ledande ställning i
udstadens arkitektvärld, och hans verksamhet
af betydelse för utvecklingen af sunda prin-
r och konstnärlig gedigenhet. Bland monu-
tala byggnader, som L. utförde, märkas i Frank-
a. M. *Teatern* och i Berlin *palais Borsig* vid
-strasse och *Handelsministeriets* nya fasad.
att ha gått i Schinkels spår upptog L. renäss-
- och äfven barockformer. Jfr ''Richard Lucae,
gedächtnis'' (1877). — 2. Augustus Jo-
n Konstantin L., den föregående bro-
tysk öronläkare, f. 1835 i Berlin, d. 1911,
1866 docent och 1871 e. o. professor vid med.
lteten i Berlin. På hans initiativ inrättades
universitetet 1874 en poliklinik och 1881 en
klinik för öronsjukdomar, hvars chef han blef.
n en mängd uppsatser i medicinska tidskrifter
tliggjorde L. *Die schall-leitung durch die
knochen und ihre bedeutung für die diagnostik
ohrenkrankheiten* (1870), *Zur entstehung und
ndlung der subjectiven gehörsempfindungen*
4) och *Die chronisch progressive schwer-
gkeit* (1907). 1. G—g N. 2. R. T—dt.

ica'jerna (sp. *Lucayos*, af *los cayos*, klipporna
fven). Se Bahama-öarna.

ican [lö'kən], earl af. Se Bingham, G. C.

ucānia, forntida namn på ett landskap i södra Italien från floden Silarus till Laus vid Tyrrhenska hafvet och från Metapontum till Thurii vid Tarentinska viken, med Apulien, Samnium och Kampanien till gränsland i n. och bruttiernas land (se Bruttius ager) i s. samt motsvarar nu prov. Potenza och en del af Salerno. L. egnade sig förträffligt till boskapsskötsel. En del, nämligen slätten vid Tarentinska viken, var särdeles fruktbar. Invånarna voro hufvudsakligen af samnitisk stam och synas omkr. 400 f. Kr. ha tagit landskapet i besittning samt anfallit de grekiska kolonierna vid kusten. De underkastade sig Rom omkr. 272 f. Kr. R. Tdh.

Luca'nidæ, *zool.*, familj af gruppen *Lamellicornia* bland skalbaggarna. Den utmärkes från öfriga till samma grupp hörande familjer genom täckvingarna, som ofvan helt och hållet dölja bakkroppen, samt framför allt genom antennerna, som äro ''brutna'', d. v. s. försedda med lång basalled, mot hvilken de kortare yttre lederna kunna ställas i vinkel. De yttersta lederna, som äro föga rörliga mot hvarandra, bilda en på insidan kamtandad antennklubba. Hannarnas mandibler äro vanligen större än honornas. Stundom är skillnaden högst ansenlig, såsom hos ekoxen. Larverna lefva i murkna stubbar. Omkr. 600 arter äro beskrifna, af hvilka 6 svenska, tillhörande lika många släkten. Vanligast bland dessa äro *Lucanus cervus* (se Ekoxsläktet), den 18—24 mm. långa, svarta *Dorcus parallelopipedus* i de sydligaste landskapens löfskogar, den 10—12 mm. långa, blå eller blågröna *Platycerus caraboides* i löfträdsstubbar öfver hela landet; allmän i björkstubbar öfver hela landet är den 9—12 mm. långa, svarta *Sinodendron cylindricum*, som genom cylindrisk kroppsform afviker från de föregående och hvars hanne är utrustad med ett bakåtböjdt horn på pannan. G. A—z.

Lucānus, *zool.* Se Ekoxsläktet.

Lucānus, Marcus Annæus, romersk skald, f. 39 e. Kr. i Corduba i Spanien, var brorson till filosofen Seneca. Förmodligen på dennes förord blef han efter studier i Rom och Aten af Nero befordrad till statsämbete och upptagen bland kejsarens förtrogna. Han bibehöll sig dock ej länge i Neros gunst, vare sig till följd af den kejserlige dilettantens afundsjuka eller genom eget förvållande och blef så oppositionsman. Som deltagare i Pisos sammansvärjning blef han af kejsaren tvungen att taga lifvet af sig år 65. L. författade flera arbeten (mest dikter), men blott ett finnes i behåll, nämligen det ofullbordade skaldestycket *Pharsalia*, som behandlar det medborgerliga kriget emellan Cæsar och Pompejus. Det omfattar tio böcker och innehåller krigets historia till Cæsars belägring i Alexandria. Arbetet, författadt med Livius' verk såsom källa, eger historiskt värde i sina enskildheter, men skalden har särskildt i böckerna från den fjärde ställt sig på en ensidig partiståndpunkt, i det att han låtit Pompejus gälla som målsman för Roms frihet. Ämnet är retoriskt behandladt enligt tidens smak, och framställningen är kraftig, men starkt färglagd, stundom patetisk, och rik på beskrifningar, i hvilka det rätta måttet ej alltid är iakttaget. Dikten, vid hvilken sista handen ej är lagd, blef populär väl mest för sin republikanska hållning

och lästes flitigt, äfven i medeltiden. Jfr C. v. Friesen, ”De vita et scriptis M. Annæi Lucani” (i Årsberättelsen för Stockholms gymnasium för 1878—79, där en del är metriskt öfversatt). Af L:s ”Pharsalia” är 1:a sången öfv. till svenska af A. F. Skjöldebrand (1824) och ”Massilias belägring” af J. D. Valerius (s. å., i Sv. akad:s handl. XI, 1827). R. Tdh.

Lucānus [lo-], Hermann von, tysk ämbetsman, f. 24 maj 1831 i Halberstadt, d. 3 aug. 1908 i Potsdam, inträdde 1854 i preussiska kultusministeriets tjänst och avancerade där småningom till understatssekreterare (1881). Från 1888 var han till sin död chef för kejsar Vilhelm II:s civilkabinett, och som sådan stod han för den af pressen påverkade folkfantasien som symbol för den kejserliga maktfullkomligheten, särskildt sådan den visade sig vid de genom honom öfverbragta budskapen till ministrar m. fl. (äfven till Bismarck 1890) om, att tiden för deras afgång var inne. L. blef 1884 hedersdoktor i Göttingen och Halle och 1866 verkligt geheimeråd samt adlades 1888. V. S—g.

Lūcaris Cyri'llus. Se Kyrillos Lukaris.

Lucarne [lyka'rn], fr., *bygnk.* Se Henri-deux-stil, sp. 426.

Lucas [lyka'], Charles Jean Marie, fransk rättslärd, filantrop, f. 1803, d. 1889, tjänstgjorde först som advokat i Paris, men lämnade efter julirevolutionen (1830) rättssalen och politiken för att helt egna sig åt straffanstaltslagstiftning och penitentiära frågor. Hans *Système pénal en général et de l'abolition de la peine de mort en particulier* (1827, prisbelönad både i Frankrike och i Schweiz) gaf signal till den kraftiga agitation mot dödsstraffet, som egde rum omkr. 1830. L. hade satt som mål att förena straff med humanitet. Härför stred han vid möten i skilda länder och genom ett omfattande skriftställeri. Hans verk uppgå till ett tjugutal bd. Bland de mest bemärkta är *Le système pénitentiaire en Europe et aux États-Unis* (1830; belönadt med Montyonska priset, 6,000 frcs), från hvilket den penitentiära vetenskapen, har man sagt, daterar sig. Redan där framhålles som grundval för straffsystemet cellbehandlingen, tilllämpad å vissa fångklasser, med progressiv mildring och slutligen villkorlig frigifning. Vid sidan af sin teoretiska verksamhet utöfvade L. omfattande praktisk sådan. Utnämnd till inspecteur général öfver fängelserna och därefter till ordf. i La société des services administratifs des prisons, 1836, då han äfven invaldes till led. af Institutet, använde han sin myndighet till att införa en mängd förbättringar i fängelseregimen. Till en början riktades arbetet på de unge fångarnas räddning undan smittan af de äldres fördärf. 1847 stiftade han ett enskildt sällskap, som vid Bourges anlade för unga förbrytares sysselsättande med jordbruk åkerbrukskolonien Val-d'Yèvre, näst anstalten Mettray den största i Frankrike, 1872 öfvertagen af staten. Till 1865 kvarstod L. som chef för fängvården. Efter 1870 års krig hängaf han sig, dåmera blind, åt arbetet att söka efter medlen till förebyggande af krig och till minskande af dess ohyggligheter (”krigets civilisering” Skiljedomsidén hade i honom en af sina tid gaste och kraftigaste förkämpar. I La société générale des prisons var L. från dess början 187 led. I dess handlingar återfinnas många af hans u talanden. V. A—

Lucas [lōkas], Eduard, tysk pomolog, f. J juli 1816 i Erfurt, d. 24 juli 1882 i Reutlingen, st derade under sin anställning vid botaniska trädgå den i München vid universitetet där naturvetenskap fick efter några år ledningen af botaniska träd gården i Regensburg och var 1843—60 föreståndare för trädgårdsskolan vid landtbruksinstitutet Hohenheim samt upprättade därefter med egna medel ett pomologiskt institut i Reutlingen. Dä bedrefs en för sin tid mycket god undervisnin inom flera grenar af trädgårdsodling, och där ut bildades unga män från olika länder. 1860 stiftad L. tills. med några vänner Deutscher pomologe verein och verkade till 1877 som en af dess ledar L. hör till Tysklands bästa författare på det pomologiska området. 1854 uppsatte han tills. med J G. C. Oberdieck ”Monatsschrift für pomologie un praktischen obstbau” (numera ”Deutsche obstbau zeitung”). Tills. med Oberdieck (delvis äfven me F. Jahn) utgaf han det högst framstående verke *Illustrirtes handbuch der obstkunde* (8 dlr och suppl. 1858—79). Bland de ytterst talrika skrif terna af L:s hand förtjäna nämnas *Die kernobst sorten Württembergs* (1853), *Vollständiges hand buch der obstkultur* (5 uppl.), *Die lehre von baumschnitt* (1867; 7:e uppl. 1899), *Pomolo gische tafeln zum bestimmen der obstsorten* (I—III, 1867—69), *Auswahl wertvoller obstsorte* (1871—72) och *Einleitung in das studium de pomologie* (1877). C. G. D.

Lucaslampa. Se Glödljus, sp. 1353.

Lucas Malet [lō'kəs mä'lit], pseudonym. S Kingsley, sp. 113.

Lucas van Leiden [lōkas fann lē'den] l. L. v. Leyden, eg. Lucas Huygensz., holländsk målare och gravör, f. 1494 (i slutet af maj eller början af juni) i Leiden, d. där 1533. Son till den på sin tid ansedde målaren Huyg (Hugo) Jacobsz., af hvilken intet arbete numera är kändt, var han först elev af denne och sedan af Cornelis Engelbrechtsz., samtidigt med att han hos en guldsmed och en vapensmed gjorde sin lärospån som gravör. Trots sjuklighet (sannolikt lungsot

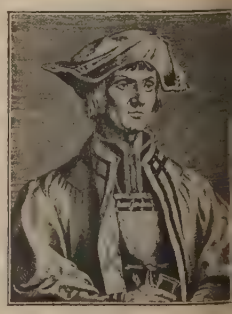

Lucas van Leiden, målning a A. Dürer.

es han ha varit i alla afseenden tidigt utvecklad gifte sig vid 21 år med en ung flicka ur en äm borgmästarfamilj, Elisabet van Boschuy- 1521 träffade han i Antwerpen Albrecht er, som porträtterade sin unge yrkesbroder (se). L. dog vid blott 39 års ålder och efterlämnade på sina gravyrer samlad förmögenhet. Detta nästan allt, hvad man med bestämdhet känner hans lif. — Hvad hans konstnärliga gärning år, är det för eftervärlden mycket svårt att öra, om samtidens värdesättning af hans betyse som målare och kopparstickare var fullt rätt- eller ej. Ty det stora flertalet af de taflor, sedan gammalt i museerna gått under hans n, torde i verkligheten icke vara af hans hand, af åtskilliga med honom samtidiga, med ho- befryndade, men för länge sedan förgätna mä- e. Andra honom tillskrifna målningar äro en- kopior i färg efter hans kopparstick. L:s i dagar kända, fullt säkra arbeten inskränka till ett fåtal, såsom hans *Självporträtt*, i Braunweigs museum, *Maria med barnet, två änglar en ung donator*, i Berlins, *Yttersta domen* t. 1526), i Leidens, *Maria med barnet, Magda- och en donator* samt (på samma träskifvas sida) *Bebådelsen* i Münchens pinakotek, *De des helande* (dat. 1531) i Petersburgs Ere- age och möjligen ännu ett och annat arbete, m en *Hieronymus* i Berlins museum. *Schack- arna* i samma museum torde däremot (i likhet exemplaren hos lord Pembroke och lord Had- gton i London) endast vara gammal kopia efter försvunnet original. Huruvida tre af sven- na 1648 i Prag tagna, till Stockholm förda af drottning Kristina i Sverige kvarlämnade ningar, ”Jungfrurna införa David i Jerusa- ”, ”Salomos dom” och ”Konungarnas till- jan”, med rätt eller orätt tillskrefvos mästa- , kan numera icke afgöras, då de tre taf- a gått okända öden till mötes. Vid bedöman- af L:s betydelse som målare föreligger sålunda ganska torftigt material. Detta synes dock vara räckligt för att motivera det omdömet, att han målare ingalunda var af samma epokgörande ydenhet som på kopparstickets område. Som are var han ingen vägbrytare. Hans tidigaste arade taflor äro nära befryndade med hans sam- s Jacob Cornelisz. van Oostsanens i Amsterdam, are påverkas han af Jan Gossart Mabuse, som lärde känna i Antwerpen, där han äfven rönte ienska inflytelser i andra hand, hvilket sär- dt visar sig i behandlingen af landskapet. Hans ningskonst är sålunda icke utprägladt person- utan mycket nära besläktad med hans samtidas. k kan han genom vissa af sina motiv sägas vara föregångare till genremålaren P. Aertsen (se .). Som kopparstickare utmärktes L. på grund sin öfverlägsna skicklighet tidigt med heders- amet ”Hollands Dürer”. Därmed får dock ej för- , att han skulle vara Dürers jämlike. L:s kom- itioner äro storslagna, hans teckning djärf, sä- och pittoresk, men han saknar Dürers djup är i sina stick ganska ojämn. Emellertid är ännu icke genom strängt kritisk revision ut- t, hvilka af de honom tillskrifna omkr. 180 den verkligen härröra från hans stickel. Det kommer bland desamma så många afvikelser i typer och teknik, att man känner sig frestad att betrakta åtskilliga af bladen som, om icke uppsåtliga förfalskningar, så åtminstone endast som arbeten af andra, utaf honom påverkade artister. Bland L:s ryktbaraste stick må nämnas *Syndafallet* (6 bl.), *Adam vid Abels lik*, *Kejsar Maximilian* och *Passionen*. Mindre framstående äro hans omkr. 30 träsnitt. Hans handteckningar äro högt skattade. Två af dem finnas i Nationalmuseum, Stockholm: *Porträtt af en ung man* (dat. 1521 och variant af ett blad i Louvre) och *Satirisk komposition*. — Af L:s två dottersöner, båda målare, blef Jan de Hoey naturaliserad fransman, ”valet de chambre”, hofmålare och galleridirektör hos Henrik III af Frankrike. O. G—g.

Lucayiska öarna [loka'j-], ett namn på Bahamaöarna (se d. o.), som dessa fått efter korallrefven Los cayos. J. F. N.

Lucca [lo'kka]. 1. Till 1847 ett suveränt hertigdöme, sedermera förenadt med Toscana, bildar sedan 1860 en provins i konungariket Italien, med en areal af 1,445 kvkm. och 346,971 inv. (1911). Södra delen är jämn och fruktbar; norra delen uppfylles af Apenninernas grenar, som på nordöstra gränsen nå en höjd af 1,862 m. (Punta della Croce). Hufvudfloden är Serchio med dess biflod Lima. Jordbruket skötes förträffligt, men spannmålsafkastningen fyller ej behofvet. Äfven åt mullbärsträdet egnas stor omsorg, och olivoljan från L. anses vara den bästa i hela Italien. Likaledes erhålles ett förträffligt vin. Marmor, alabaster och lera bearbetas; alabaster- och gipsvaruhandlare från L. genomvandra halfva Europa. För öfrigt är endast tillverkningen af siden- och ylletyg af någon betydenhet. — 2. Hufvudstad i nämnda hertigdöme och provins, belägen på en fruktbar slätt nära Serchio vid järnvägen emellan Pisa och Pistoja och utmärkt såväl genom det omgifvande landskapets skönhet som genom sina historiska minnen. 30,634 inv. (1901; som kommun 76,037 inv. 1911). Staden är väl byggd och omges af vallar

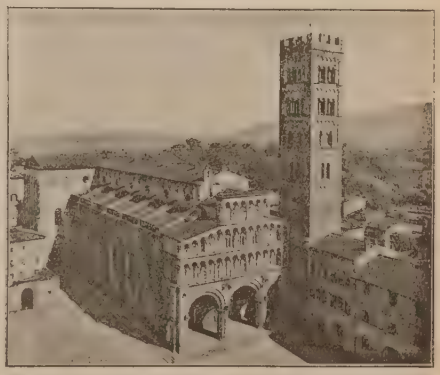

Domkyrkan i Lucca.

(från 1500- och 1600-talen), som nu utgöra angenäma promenader. Bland torgen utmärka sig Piazza grande, med en minnesvård öfver hertiginnan Maria Lovisa, som 1815—24 var L:s härskarinna och

gjorde sig förtjänt om staden genom anläggning af en stor vattenledning, samt det tillstötande Piazza del Giglio med staty af Garibaldi. På västra sidan af det förra ligger Palazzo provinciale (förr P. ducale; grundlagdt 1578, ej fullbordadt), med en värdefull tafvelsamling. Af stadens omkr. 40 kyrkor finnas flera, hvilkas ålder går tillbaka till 8:e och 7:e årh. och som visa en egendomlig förening af bysantinska, italienska och gotiska former. Märkligast är domkyrkan S. Martino (från 11:e årh.; se fig.), rik på konstskatter. I dess midtskepp befinner sig ett litet åttahörnigt kapell, il Tempietto (från 1484), som innehåller ett gammalt krucifix af cederträ, kalladt *Volto santo*, hvilket föregifves vara ett verk af den hel. Nikodemus och 782 på ett underbart sätt kommit från Österlandet till L. Staden är sedan 1726 säte för en ärkebiskop (biskop sedan 300-talet) och har två vetenskapsakademier (den ena stiftad 1584), en konstakademi (från 1640) och ett offentligt bibliotek (omkr. 220,000 bd), hvarjämte statsarkivet och ärkebiskopspalatset innehålla värdefulla samlingar. I L. finnas prästseminarium, lyceum, gymnasium, lärarinneseminarium och teknisk skola. L:s sidenindustri, som infördes från Sicilien på 1000-talet och i början af 1500-talet gaf uppehälle åt 30,000 pers., sysselsätter nu endast omkr. 1,500. Floden Serchio lämnar drifkraft till flera fabriker, bl. a. en stor jutefabrik n. om L. samt siden- och bomullsfabriker, men jordbruk är befolkningens hufvudnäring. Minnen af den gamla staden Luca äro ruiner af en teater och af en amfiteater (från den äldre kejsartiden). I närheten af staden ligga många härliga villor och 25 km. därifrån de berömda baden vid L. (se följ. art.). — L. (lat. *Luca*) är sannolikt af liguriskt ursprung. År 177 f. Kr. blef det en romersk koloni. Cæsar hade där år 56 vinterkvarter under galliska kriget samt förnyade därstädes sitt förbund med Crassus och Pompejus. Efter romerska rikets fall bytte L. ofta egare liksom det öfriga Italien, hade under langobarderna egna hertigar och började under 1100-talet bilda ett självständigt samhälle. Genom partistrider emellan guelfer och ghibelliner försvagades staden, så att den 1314 måste underkasta sig härskaren i Pisa, Uguccione della Faggiuola. Några år därefter kom den i händerna på Castruccio Castracani, som äfven behärskade Pisa och Pistoja och af Ludvig Bajraren utnämndes till hertig af L. Med hans död (1328) sjönk L:s makt, och staden gick ur hand i hand, tills den 1369 af Karl IV återköpte sin frihet. Denna behöll den sedan ända till 1797, då staden eröfrades af fransmännen och förenades med Etrurien. Napoleon gaf L. jämte Piombino 1805 som furstendöme åt sin svåger Bacciochi, men Wienkongressen öfverlämnade det 1815 med titel hertigdöme åt f. d. drottningen af Etrurien, infantinnan Maria Lovisa, och hennes barn med full suveränitet, tills hon med sin familj komme i besittning af Parma (som Napoleons gemål Marie-Louise fått på lifstid), då L. skulle tillfalla Toscana, hvilket ock skedde 1847. (J. F. N.)

Lucca, Bagni di [ba'ɲj-i di lo'kka], fordom *Bagno a Corsena*, kommun uti italienska prov. Lucca med flera ryktbara badorter, belägna i Limas floddal. Förnämsta byn är Ponte a Serraglio (25 km. n. om Lucca), men varma källor och bad finnas äfven vid Villa, Docce Bassi, Bagni Caldi, San Giovanni m. fl. ställen. Bagno a Corsena omnämnes redan 1284, och på 1500-talet hade baden blifvit ryktbara. Vattnet har en temperatur af 35—56° C. och innehåller kalk, magnesium och natrium. I byn Bagni Caldi finnes ett stort sjukhus, hufvudsakligen uppfördt på bekostnad af N. Demidov 1826. Kommunen hade 13,685 inv. 1901. J. F. N.

Lucca [lo'kka], Pauline, österrikisk operasångerska (sopran), f. 25 apr. 1841 i Wien, d. där 28 febr. 1908, dotter af en kristnad venezianskjude och en tysk adelsdam, fick sin utbildning i Wien af R. Lewy och gjorde sig först bemärkt som korist vid hofoperan 1859, hvarefter hon sjöng i Olmütz och Prag. 1861 fick hon lifstidsengagemang i Berlin, där Meyerbeer anförtrodde åt henne att kreera *Selika* i "Afrikanskan". Ehuru hon snart blef berlinarnas gunstling, bröt hon 1872 sitt engagemang samt gaf sig ut på konstresor till England, Frankrike, Ryssland och Amerika. 1874—89 var hon anställd vid hofoperan i Wien, hvarefter hon egnade sig åt sångundervisning. 1886 konserterade hon i Stockholm. Hon var 1869—71 gift med en baron v. Rhaden och efter skilsmässa från honom omgift 1874 med major E. v. Wallhofen (d. 1899). Hon blef preussisk kammarsångerska och hedersmedlem af Wiens hofopera. — Hennes konstnärliga styrka låg i den originella individualiteten och genialiskt träffsäkra, ofta gripande framställningen af karaktärer. Rösten var varm i klangen och modulationsrik. Till hennes förnämsta roller hörde vidare *Carmen*, *Zerlina* i "Don Juan", *Cherubin* i "Figaros bröllop", *Mignon* samt *Valentine* i "Hugenotterna". E. F—t.

Lucchesini [lokesi'ni], Girolamo, markis, diplomat i preussisk tjänst, till börden italienare, f. 1751 i Lucca, d. 1825 i Florens, blef bibliotekarie och kammarherre (1780) hos Fredrik II af Preussen. Under Fredrik Vilhelm II började hans användning i politiska värf. Han blef 1789 preussiskt sändebud vid polska hofvet och lyckades i mars 1790 afsluta ett för Preussens intressen fördelaktigt förbund med Polen. Redan vid denna tid kan han anses ha utträngt Herzberg ur konungens förtroende, och hans deltagande i Reichenbachkongressen (1790) samt i fredsförhandlingarna i Sistova (1791) satte inseglet på hans nya maktställning. Sedan en omkastning i Preussens politik gjort det nödvändigt att betaga polackerna hoppet om preussisk hjälp mot Ryssland, utbytte L. med glädje sin brydsamma post därstädes mot ledningen (från Berlin) af Preussens diplomatiska förhandlingar under koalitionskriget mot Frankrike (aug. 1792). Han var 1793—97 preussiskt sändebud i Wien och sändes 1800 som ambassadör till Paris, där han under de närmast följande åren verkade för ett närmande mellan Preussen och

krike. Tidigt varnade han dock för den fara, hotade genom Napoleons maktlystnad, och det till stor del L:s depescher, som eggade konung rik Vilhelm III att i aug. 1806 mobilisera sin s. Hemkallad i sept. s. å., fick L. efter preus- as nederlag vid Jena och Auerstädt (okt.) sig rtrodt att jämte general v. Zastrow under- lla om fred, men försöket strandade, och det nstillestånd, som de afslöto i Charlottenburg nov.), blef icke ratificeradt af den preussiske ngen. L. fick kort därpå i Königsberg af den n antydan om, att man ej vidare behöfde hans ter i Preussen; han reste då hem till Italien 1807), blef kammarherre hos Napoleons sys- élise Bacciochi, först i Lucca, därefter i Flo- och tillbragte sina sista år under litterära röelser. Hans samtal med Fredrik den store fvos i tysk öfv. af Bischoff 1885. (V. S—g.)

ce [lys], Siméon August, fransk histo- , urkundsutgifvare, f. 1833, d. 1892 som led. nstitutet och professor vid École des chartes, f den fornfranska dikten *Gaidon* (1862; i ingen "Anciens poètes de la France"), *Chro- e inédite des quatre premiers Valois* (s. å.) *Les chroniques de Froissart* (8 bd, 1866—88), ıvilken sistnämnda han erhöll Gobertska pri- 874. Bland hans egna skrifter märkas *Histoire ertrand du Guesclin et de son époque* (1876; ıppl. 1883), *Jeanne d'Arc à Domremy* (1886) *La France pendant la guerre de cent ans* 0).

ce [lys], Maximilien, fransk målare, f. i Paris, studerade först xylografi, därefter ing för Carolus Duran, blef en af nyimpressio- ens främsta målsmän, har utställt kraftigt de, färglysande friluftsmotiv från Paris och s stränder samt äfven från London och en, bl. a. *Byn Moulineux* (1905, i franska ıs ego) och *landskap* (i staden Paris' ng). L. har dessutom utfört en mängd ingar, etsningar, litografier och xylogra- (bland de sistnämnda samlingen *Gueules noi-* arbetartyper efter mönster af C. Meuniers etter). G—g N.

cena [lothe'na], distriktshufvudstad i spanska Córdoba, 59 km. s. s. ö. från Córdoba, vid itet tillflöde till Genil. 21,179 inv. (1900). erkning af lergods, tändstickor och företrädes- ronslampor. Stadens omgifningar äro bekanta n yppiga växtlighet och sina utmärkta anda- a hästar. — I L. besegrades och tillfångatogs rnas konung Boabdil (1483). (J. F. N.)

ceño y Becerra [lothe'njå i bethä'rra], T o- , spansk dramatisk författare och diplomat, f. i Madrid, en af Spaniens mest uppburna lust- örfattare, som alltifrån 1870 försett de spanska arna med "saynetes", fulla af färg och ljus, rattretande oförargligt skämt och betydande k kraft. De mest populära af dessa till stort uppgående verk äro *Cuadros al fresco*, *Tea- ıoderno*, *El arte por las nubes*, *Un domingo rastro*, *Fiesta nacional* och *El corral de las lias*. Flera ha begagnats som text af de för- e zarzuelakomponisterna, Chueca, Valverde, eri o. a. L. har författat äfven en sedeko- *Gori, Gori ó el portugués en Madrid* (1897), Quiñones de Benavente. Ad. H—n.

Luce'ntum, latinska namnet på Alicante.

Lucera [lotjēra], stad uti italienska prov. Foggia (Apulien), 16 km. v. n. v. från Foggia. 16,962 inv. (1901). Biskopssäte. L. är forntidens *Luceria*, hvars anläggning en grekisk tradition tillskrifver Diomedes. I krigen mot samniterna opererade romarna därifrån mot samniterna och förlade dit omkr. 315 en romersk koloni. Kejsar Fredrik II förde till staden en stor koloni sarasener från Sicilien, hvilken sedan gick under genom de rättrogne konungarna Karl I:s och Karl II:s af Anjou fientligheter. Fredrik II uppförde där ock en borg, af hvilken ruiner ännu finnas. Han dog i det närbelägna Castel Fiorentino (1250). (J. F. N.)

Lūceres uppges ha varit en af de tre romerska stamtribus (*ramnes*, *tities*, *luceres*). Om dess tillkomst och förhållande till de öfriga är intet med säkerhet kändt. Se Legion 1. R. Tdh.

Luce'ria, stad. Se Lucera.

Luce'rn, *bot.*, namn på *Medicago sativa*, detsamma som alfalfa. Se Medicago.

Lucernmögel, sjukdom å lucern, klöfver, käringtand samt flera med dessa närbesläktade baljväxtslag, framkallas af en svampart, tillhörande bladmögelsvamparnas grupp (se Bladmögel) samt benämnd *Peronospora Trifoliorum*. Den framträder som större eller mindre utbredda fläckar, ofta i form af breda tvärband, å bladen. Fläckarna äro på undersidan beklädda af ett grått eller blekt lilafärgadt mögelludd, bildadt af upprepadt tugrenade trådar med nästan klotrunda förökningsceller i trådspetsarna. Den härjar svårast å lucern, särskildt sådan af amerikanskt ursprung. Hvilsporer, afsedda för svampens öfvervintring, utvecklas endast sparsamt. För att förekomma sjukdomen bör man ej använda utsädesfrö, som skördats från sjuka plantor, samt ej å jord, som burit sjuk skörd, ånyo under de närmast följande åren odla baljväxtart, som är mottaglig för sjukdomen. J. E—n.

Luce'tius, lat. (af *lux*, ljus), tillnamn åt Juppiter som ljusgud.

Luchaire [lyʃär], Achille, fransk historiker, f. 24 okt. 1846 i Paris, d. där 14 nov. 1908, blef 1879 professor vid "faculté des lettres" i Bordeaux och 1885 vid "faculté des lettres" i Paris samt intog 1890 den genom Fustel de Coulanges' död lediga lärostolen i fransk medeltidshistoria vid Sorbonne. 1895 blef han led. af Institutet. — L. började sin vetenskapliga författarverksamhet med ett par språkhistoriska arbeten, *Les origines linguistiques de l'Aquitaine* (1877) och *Études sur les idiomes pyrénéens de la région française* (1879), samt en skildring af konungamaktens seger öfver de sydfranske vasallerna: *Alain le grand, sire d'Albert. L'administration royale et la féodalité du midi, 1440—1522* (1877). Sedan följde hans vetenskapligt betydelsefullaste verk, *Histoire des institutions monarchiques de la France sous les premiers capétiens* (2 bd, 1883; 2:a uppl. 1891), hvari han framlade och grundligt dokumenterade en ny och banbrytande uppfattning af det franska medeltidskonungadömets tidigare utveckling. Ur samvetsgranna specialforskningar framgingo hans *Études sur les actes de Louis XII* (1885), *Louis VI le gros. Annales de sa vie et de son règne, avec une introduction historique* (1890) och *Les*

communes françaises à l'époque des capétiens directs (s. å.). L. skref vidare den värdefulla författningshistoriska handboken *Manuel des institutions françaises. Période capétienne* (1892), *L'université de Paris sous Philippe-Auguste* (1899) och en sammanfattande skildring af tiden från Hugo Capet till Ludvig VIII:s död i 2 bd af det under ledning af E. Lavisse utgifna samlingsverket ''Histoire de France''. L:s sista stora arbete var *Innocent III* (6 bd, 1904—08), affattadt i en liffull, målande stil och med de lärda detaljundersökningarna mest förlagda till specialuppsatser i ''Revue historique'' och ''Travaux de l'Académie des sciences morales et politiques'' (del 149, 161 och 165). Som universitetslärare samlade L. kring sig en skara yngre lärjungar och medarbetare, och han anses som en förnyare af fransk medeltidshistorisk forskning. I ''Mélanges d'histoire du moyen âge'' (5 bd af ''Bibliothèque de la Faculté des lettres'') ha han och hans lärjungar samlat en mängd resultat af sina detaljforskningar. Jfr nekrolog öfver L. af L. Halphen i ''Revue historique'' (bd 100, 1909). V. S—g.

Luchetto da Genova [loke'ttå da djēnåva]. Se Cambiaso.

Luchon [lyʃå'], Bagnères de. Se Bagnères 2.

Luchssafir, *miner.* Se Cordierit.

Lu-chu-öarna (Lu-tschu-öarna). Se Riukiu-öarna.

Lucia, *astron.*, en af småplaneterna.

Lucia [ljö'ʃiə], Santa, ö i Västindien. Se Santa Lucia.

Lucĭa, helgon, som enligt legenden ljöt martyrdöden i Syrakusa omkr. år 304, under Diocletianus. Sägnen framställer henne som en ädelboren jungfru, hvilken, då hennes moder underbarligen blifvit botad för en sjukdom, bortskänkte sin brudskatt till fattiga kristna. Jungfruns trolofvade angaf henne då som kristen för prefekten Paschasius, och denne påbjöd, att hon skulle gripas och föras till ett skökohus. Men man kunde icke med någon makt röra henne ur stället, och när man staplade ved rundt omkring henne samt tände den med brinnande beck och olja, skadades hon i ingen mån däraf. Till sist genomborrades hon med ett svärd och uppgaf andan. De viktigaste dokumenten beträffande den heliga L. finnas i ''Martyrologium Hieronymianum'' och en gammal inskrift i Syrakusa. Den berömde historikern Sigebert af Gembloux (d. 1112) författade en omfångsrik dikt ''Passio S. Luciæ virginis'' till martyrens ben, som hans kloster trodde sig ega. — Enligt en senare sägen utstack L. sina ögon, då en yngling hade förälskat sig i dem, hvarefter hon ref ut dem och lät bära dem på ett fat till ynglingen, som däraf bevektes att bli kristen. Men sedermera, då L. knäböjde i bön, gaf Gud henne nya ögon, ännu skönare än de förra. Sannolikt har denna sägen, som ej har någon motsvarighet i ''Acta'', framväxt ur en ordlek på Lucia (lat. *lux*, ljus). — L. afbildades af medeltida konstnärer såsom bärande sina ögon på en bricka (stundom på en bok) eller med en brinnande lampa i handen. Hon prisades bl. a. af Dante som det himmelska ljusets eller visdomens urbild. Man åkallar henne för ögonsjukdomar; därjämte är hon de fattige böndernas och staden Syrakusas skyddspatronessa. Hennes dag är 13 dec. — På svenska runstafvar är L:s dag, Lussimässa, allmänt beteckna som viktig bemärkelsedag och likaledes på norsk och svensk-estniska kalenderstafvar. Natten för 13 dec. har allmänt af svensk, likasom norsk, allmoge ansetts som årets längsta natt, och me Lucia-dagen ansåg man dagökningen inträda. Denna uppfattning, hvilken går tillbaka till medeltiden och som fann stöd i våra almanackor uppgifter alltifrån 1500-talet till in på 1700-talet, förlorade med den gregorianska tidräkningen införande 1753 alldeles sitt berättigande, men bi behöll sig fortfarande i folkmedvetandet. Under 1600-talet och början af 1700-talet förlades och vinterns ingång till denna dag eller tiden närmas förut. Med L. ingick julmånaden, och i Västergötland hette det, att ''den lilla goda räppen'' som utgick med tjugondag jul (13 jan.), begynte med Lucia. På andra håll kallades denna dag ''lilla jul''. Som en af årets betydelsefullaste dagar kännetecknas den ock genom seden att då gå årsgång (se d. o.) samt af tron, att vattnet källorna den natten vändes i vin. I Värmland och Dalsland sades ''Lussi'' t. o. m. vara årets förnämsta högtid. Till Lussimässan skulle fordomdags allt arbete med skörden, trösk, mäld, bak och brygd, vara undanstökadt. I Norge sade man, att L. eljest välte skorstenen. I åtskilliga städer och orter hölls Luciamarknad. Om Lussi finnas i Sverige och Norge åtskilliga myter. Enligt norrländsk folksägen var hon före Eva Adams hustru och hon är alla vettars och andra underjordsvä sendens moder (se Lilit). Svensk folktro har och

Lucia på Skansen, Stockholm.

betraktat henne som den under årets längsta nat uppträdande andeskarans härskarinna. Härme torde sammanhänga, att i Ångermanland en jättin

säges heta L. Äfven enligt norsk sägen är L. bergfru, som under lucianatten anför andevädenas skara, ''lussi færden''. Hon åker främst en vagn, hvarpå hon medför ett kar, ämnadt brygd. En värmländsk sägen förmäler, att L. er en svår hungersnöd uppenbarat sig med ett op lastadt med födoämnen, hvarmed hon bit de nödlidande. Denna sägen har sin motighet på Sicilien. Luciahögtiden var förbun med hvarjehanda egendomliga forn seder. lan kvällen förut förrättades ett offer till vårdet (se d. o.), i det att något af det nybryggda utgöts öfver dess rötter. Detta högst ålderliga offer var samtidigt egnadt L. och hennes . Kvällen tillbragtes f. ö. med ''gille och le[illegible], och man synes fordom ha vakat hela natten. af ordet lussivaka. På själfva Luciaen, lussida'n, undfägnades husets folk i g otta af en bland husets yngre kvinnor, som, klädd och med brinnande ljus fästa på hufvu- (se fig.), bjöd på fläsk, ''lussibiten'', och öl eller nare tid på brännvinsglögg och ost eller kaffe dopp. Denna kvinna kallades sedan hela daLussi l. Lussibrud och fick ej nämnas sitt rätta namn. Dagen var f. ö. egnad åt och dryck. Det hette, att man då skulle ''äta g i benen'', och en gammal författare uppger, öfverflöd denna dag ansågs medföra goda tillgar under det stundande året. Äfven husdjuskulle ha sin ''lussibit'' för att få hälsa och ka under det kommande året. I sydvästra rige bakas till L. ett särskildt kultbröd (se .), kalladt ''dövelskatt''. Julbocken gjorde ock vissa håll redan vid denna högtid sitt inträde. iafirandet synes egentligen ha tillhört Värml, Dalsland, Västergötland, Bohuslän och land, men finnes ock omnämndt från Småland, rgötland, Södermanland, Närke och Västmanl och har icke varit obekant äfven i andra dskap. För ungdomen i skolorna, hvilka på iadagen afslutade höstterminen, blef denna naturligtvis af stor betydelse och firades med mination, sång och hvarjehanda upptåg. Några onsföreningar vid våra universitet ha ock tagit lussifirandet och festliggöra dagen genom ädningar och arla dryckeslag. Likasom hos var fruktan för under Lucianatten uppträdande en utbredd äfven hos Tysklands allmoge, och talade äfven där om denna dag som egnad seri och dryckjom. Företrädesvis utmärkes iadagen i Böhmen, där då en hvitklädd kvinnoalt uppträder. Denna ger sig dock en mer r mindre skräckinjagande karaktär och motar i flera hänseenden den i Österrike inemot under julen uppträdande Perchta. Under net L. uppträder i sistnämnda land ock en son förklädd till get. Äfven i Bajern och Bosförekommer på Luciadagen förklädnad till gammal kvinna med eller utan en åtföljande . Hos sydslaverna anropar man vid ihållande en väderlek L. om att åter föra fram solen. L. aktas flerstädes som väfnadens och spånadens yddarinna, och i Böhmen säges hon vara de spinnande ödesgudinnornas moder. Till sitt visar L., sådan hon i folktron framträder, lig frändskap med åtskilliga den medeltida sägnen tillhörande mytiska gestalter — Perchta, Holda, ''Diana'', Satia Abundia, de tre ödesgudinnorna m. fl., hvilka inemot och under jultiden ansågos uppträda som andeskarans ledare och framstå för människorna som både farliga och gynnande, straffande och belönande. — Om de s: k. lussi- (lusse-) l. stjärngossarna se Trettondedag jul. — Litt.: E. Hammarstedt, ''Lussi'' i ''Meddelanden från Nordiska museet 1898'' (1900), H. F. Feilberg, ''Jul'' (1904), L. Johansson, ''Lucia och de underjordiske i norrländsk folksägen'' med ''Tilllägg'' i ''Fataburen'', 1906, samt T. Norlind, ''Latinska skolsånger'' (1909). (Hj. H—t.) N. E. H.

Luciani [lotjiäni], Sebastiano di Francesco (så kallad efter sin fader), vanligen benämnd Fra Sebastiano del Piombo, italiensk målare, tillhörande både den venezianska och den romerska skolan, f. omkr. 1485 i Venezia, d. 1547 i Rom, var lärjunge af Giovanni Bellini och studerade vidare under inflytande af Giorgione. Han verkade i Venezia till 1512, då han kallades till Rom för att arbeta under och tillsammans med Michelangelo. 1527—28 var han för en tid åter i Venezia. Där erhöll han binamnet ''Del Piombo'' på grund däraf, att påfven Klemens VII 1531 gjorde honom till påflig sigillbevarare (ämbetet kallades ''officio del piombo'', emedan sigillet under de påfliga handlingarna var af bly, it. *piombo*). Han blef på samma gång munk (''frate'' l. ''fra''). Det yppersta arbetet från konstnärens venezianska ungdomstid är högaltartaflan i kyrkan S. Giovanni Crisostomo i Venezia, framställande *den helige Chrysostomos*, omgifven af andra helgon. Bilden är af praktfull färgverkan och kvinnogestalterna af en mäktig sinnlig skönhet. I Rom deltog mästaren i utsmyckningen af Agostino Chigis berömda villa, sedermera Farnesina. Där målade han lynettbilderna i Galateasalen med scener ur Ovidius' metamorfoser och en kolossalgestalt i fresko af *jätten Polyfem*. Redan i dessa arbeten förråda sig intrycken af Michelangelo, med hvilken han framgent kom att samarbeta. Under den första tiden i Rom medverkade han äfven vid Rafaels arbeten i Vatikanens stanzer, och särskildt porträttgrupperna i t. ex. Mässan i Bolsena anses härröra från hans hand. Rafaels kolorit i de senare verken torde vara i hög grad påverkad af Fra Sebastiano och hans venezianska skolning. Själf tog denne intryck af Michelangelo och sökte förena dennes storvulna teckning med fädernestadens sköna kolorit. Bland monumentala arbeten må nämnas *freskerna* i ett kapell i kyrkan S. Pietro in Montorio (1514—19; den mest storartade af dessa är Kristi gisslande) och ett par målningar i Cappella Chigi i S. Maria del Popolo — båda kyrkorna i Rom. Andra betydande verk äro *Adonis' död* (i Uffizierna i Florens), ännu erinrande om Giorgione, en *Pietà* (i Viterbo), *Lasarus' upp-*

väckelse (i nationalgalleriet i London), den heliga *Agatas martyrium* (i Pittigalleriet i Florens). Ståtliga och fängslande äro mästarens porträtt: *Andrea Doria* (i Doriapalatset i Rom), påfvarna *Hadrianus VI* och *Klemens VII* (i Neapel) och den s. k. *Dorotea*, en skön romarinna (i Berlin). C. R. N. A. L. R.

Luciani [lotjiäni], Luigi, italiensk fysiolog, f. 1842, studerade i Leipzig för Ludwig och utarbetade där sin betydelsefulla afh. *Eine periodische funktion des isolierten froschherzens* (i "Bericht der sächsischen gesellschaft der wissenschaften", 1873). Han blef 1875 e. o. professor i Parma, 1880 ord. professor i Siena, 1882 i Florens och 1893 i Rom; sedan 1903 är han därjämte senator. Bland hans skrifter märkas särskildt de till tvskan öfversatta stora monografierna *Die funktionslokalisation auf der grosshirnrinde* (med Seppilli, 1886), *Das hungern* (1890), *Das kleinhirn* (1893) samt hans *Fisiologia dell uomo* (3 bd, 1898—99, 3:e uppl. 1908 ff.; öfv. till ty.). R. T—dt.

Luciānus. Se Lukianos.

Luciānus, kristen martyr, bibelforskare, f. af kristna föräldrar i Samosata (?), i 3:e årh., hängaf sig vid unga år åt ett asketiskt lefverne, blef presbyter i Antiokia samt grundläggare af den berömda antiokenska skolan. Han drabbades af Maximinus' förföljelse och led 312 i Nikomedeia martyrdöden genom hunger och tortyr. L. lutade åt kätterska åsikter. Han kan anses för en mellanlänk emellan Paulus af Samosata och Arius, ja på visst sätt som arianismens egentlige upphofsman. Han ville inskränka Kristi betydelse till hans lärarkall, hans lagstiftning samt det efterdöme af tålamod, som han gaf oss. L:s viktigaste arbete var en ny recension af "Septuaginta", hvars text på hans tid råkat i stor förvirring. P. de Lagarde har t. o. m. i nyare tid trott sig kunna utgifva en del af denna L:s recension, som fick stor betydelse bl. a. för Chrysostomos och den gotiska bibelöfversättningen. Se vidare Origenes. (E. S—e.)

Lucić [lo'tsitj], Hanibal, kroatisk författare, d. 1553 på den dalmatinska ön Lesina (Hvar), författade, förutom erotiska dikter, skådespelet *Robinja* ("Trälinnan"), sydslavernas första världsliga drama. Se vidare Serbiska och kroatiska språket och litteraturen. A—d J.

Lucid (af lat. *lūcidus*, klar), genomskinlig, lätt att inse; upplyst.

Lūcida interva'lla, lat., ljusa mellanstunder (t. ex. för sinnessjuka).

Lucidārius, Elucidarius (af lat. *elucidāre*, sprida ljus öfver, af *lūcidus*, klar), "upplysning", titel på ett slags läroböcker i kristna religionen under medeltiden, innan benämningen "katekes" uppkom. Uppställd i form af samtal emellan *magister* (läraren) och *disci'pulus* (lärjungen), handlade en sådan lärobok om "Gud, mässämbetet, skapelsen och många underliga ting, och slutligen om domedagen" samt var närmast afsedd för prästernas undervisning. Ur denna lärobok utvecklade sig *folkboken* "Lucidarius". I denna framställdes i kort sammandrag medeltidens tro och vetande i teologi, astronomi, fysik och geografi. De flesta europeiska folk egde sin folkbok "Lucidarius", i utförandet mestadels präglad af nationens särskilda lynne och uppfattning, medan innehållet var i närmaste gemensamt. De källor, ur hvilka senare hufvudsakligen hämtats, äro för det tec giska innehållet skrifterna "Elucidarium", " imagine mundi", "De philosophia mundi" ("Gemma animæ", alla författade af skolastik Honorius Augustodunensis, en fransk presby från Autun i början af 1100-talet. Af detta in håll förekommo äfven rimmade omskrifningar. svenska saknas folkboken L., men däremot fr Honorius' "katekes" bevarad i två olika redaktio från 1400-talet (den ena fragmentarisk). De bägge utgifna af R. Geete i "Svenska kyrkobr under medeltiden" (1900; i Sv. fornskriftsälls samlingar). En dansk "Lucidarius" (folkbok trycktes 1510 (utg. 1849 af Det nordiske literatu samfund genom C. J. Brandt, som i inledningen g en historik öfver ämnet). Den danska folkbok "Mester Lucidarius", som är af öfvervägan biblisk-historiskt innehåll och omtrycktes ända på 1700-talet, var en senare bearbetning, ur hvilk de katolska elementen och de mest stötande v skepselerna aflägsnats. Jfr K. Schorbach, "Studi über das deutsche volksbuch Lucidarius und sei bearbeitungen in fremden sprachen" (1894). (R.

Lūcidor, pseudonym. Se Johansson, Lar

Lucien Bonaparte [lysiä' bånapa'rt], furste Canino. Se Bonaparte 5.

Lūcifer (af lat. *lux*, genit. *lūcis*, ljus, och *fer* bära, bringa), "Ljusbringaren", morgonstjärn 1. planeten Venus, som går upp före solen om mor narna (jfr Fosforos och Hesperos). framställes i den antika konsten såsom en ridan eller vingad gosse med fackla i handen. — 2. följd af en oriktig öfv. af Es. 14: 12 (jfr Lu 10: 18 och Uppb. 9: 1—11) blef L. beteckning djäfvulen (se d. o.).

Lūcifer, biskop i Caralis (Cagliari), hvaraf h fick tillnamnet Caralitānus, d. 371 i Ca liari, var en högst ifrig anhängare af Athanasi och nicenska bekännelsen. När synoden i Mila (355) fastställde en fälld dom öfver Athanasiu måste äfven L. gå i landsflykt. Denna upphäfd 362 genom Julianus' edikt. Men då Athanasi på Alexandriasynoden s. å. utverkade ett försö ligt tillvägagående mot de präster, som mot s vilja nödgats antaga arianska läran, ogillade detta och höll sig sedan i schismatisk tillbakad genhet från en "besmittad" kyrka, som ej n strängt värnade om rättrogenheten. L:s und landsflykten författade stridsskrifter (*De non pe cendis in Deum delinquentibus*, *De regibus ap staticis*, *Moriendum esse pro Dei filio* m. fl.) k märkliga för sina högst våldsamma utfall mot kejs Konstantius. De utgåfvos samlade 1586, bäs edit. i Wienakad:s patres-samling (1886). Af folk på Sardinien hålles han för helgon, men han h ej blifvit kanoniserad. — L:s sekt, luciferi nerna, egde icke bestånd länge efter stiftare död; i grundåskådningen var den besläktad m donatismen, med pietistisk kritik mot kyrkan. De litterära hufvudperson var Gregorius af L liberis (d. efter 392). Sektens stamhåll v Sardinien, hvarjämte den hade församlingar Spanien, Trier, Rom och Österlandet. Se Krüger, "Lucifer, bischof von Cagliari, und d schisma der Luciferianer" (1886), och L. Salt

'raudes littéraires des schismatiques Luciférіens'' 906). (Hj. H—t.)

Luci'fera (af lat. *lux*, ljus, och *fe'rre*, bära), : af Dianas binamn.

Luciferiäner, en sekt. Se Lucifer, biskop.

Lucilia, *zool.* Se Muscidæ.

Lucilius, Cajus, romersk skald (180—102 f. .), samtidig med Scipio Africanus d. y. och elius, hvilkas vänkrets han tillhörde. L. härammade från en välmående riddarfamilj i Suessa urunca i Latium och förrättade krigstjänst i ipios fälttherrekohort vid Numantia (134). Hufdsakligen sysselsatte han sig med studier och aldeverksamhet. Begåfvad med skarp iakttagelseråga och kvickhet, förstod han att upptäcka lens lyten och svagheter samt att öfver dem ina dikter, *Saturæ* — hos romarna först dikter blandadt innehåll, som möjligen närmade sig grekiska ''satyroi'' — kasta löjets skimmer. an framställde sina tankar öfver samtiden, ilken han ställde i motsats till den äldre, der det han frimodigt och kraftigt gisslade dess artande och öfverdrifter. Dock var han ingaida en romare af forntidens skola, utan hade, som den scipionska kretsen öfver hufvud, öppen ick för de ändrade förhållandena i världsstaden h världsriket samt visade sig själf ingalunda ämmande för lifvets njutningar. L. kan anses m den egentlige skaparen af den romerska satin, hvilken efter honom utbildades af Horatius. an skref företrädesvis för den litterära medelssen, på hvilken hans folkliga skämtlynne godt nde slå an. Hans dikter innehöllo en skarp itik, men ock en åskådlig bild af tidens rörliga , skildradt med en starkt personlig och tempementsfull uppfattning. I språk och uttryckssätt han något hård; versifikationen är knagglig. ånga, men korta fragment finnas i behåll af hans böcker, bland hvilka en del — de till tiden egående — är författad på jambisk-trokaiskt, annan del — de yngre — på hexametriskt versätt. Hvad som återstår af hans dikter (omkr. 1,350 rser) är dock ingalunda tillräckligt att lämna verklig inblick i arten af hans diktning, om ilken man dock kan någorlunda göra sig föreällning genom studium af hans efterbildare Horas, som meddelat flera för L. karakteristiska ag. Jfr bl. a. J. Centerwall, ''Den luciliska tirens förutsättningar etc.'' (1868). R. Tdh.

Lucina, *astron.*, en af småplaneterna.

Lucina, *rom. myt.*, binamn för Juno (stundom ven för Diana). Se Juno.

Luci'ola, *zool.* Se Eldflugor och Lysaskfamiljen.

Luciope'rca, *zool.* Se Gösen och Gössläkt.

Lūcis metitur progre'ssibus, lat. (''mäter efter sets framsteg''), omskrift kring bilden af en solsare på reversen af Vitt. hist. o. ant. akad:s jeton présence (se Jetong).

Lūcius. Tre påfvar ha burit detta namn.

1. L. I (253—254) innehade sannolikt påfverdigheten från 25 juni 253 till 5 mars 254. Han ldes under sin företrädare Cornelius' landsflykt, ef själf landsförvisad, men tilläts återvända. ppgiften, att han lidit martyrdöden, är ogrund-d.

2. L. II (1144—45) hette förut Gherardo da Caccianemici, härstammade från Bologna och var kardinalpresbyter af S. Croce. Han valdes till påfve 12 mars 1144, råkade redan på hösten s. å. i strid med Roms senat, hvars ledande man Giordano Pierleoni kallade sig patricius och gjorde anspråk på romerska kyrkans världsliga rättigheter. Under kampen afled L. 15 febr. 1145.

3. L. III (1181—85), f. i Lucca, hette urspr. Ubaldo Allucingoli. När han 1 sept. 1181 valdes till påfve, var han kardinalbiskop af Ostia. Redan som kardinal hade han spelat en roll i striderna mellan Alexander III (se d. o.) och Fredrik Barbarossa. Hans eget pontifikat var fylldt af strider med romarna, och endast en kort tid (nov. 1181—mars 1182) kunde han residera i Rom. Äfven med kejsaren var förhållandet spändt på grund af de fortlefvande striderna om de besittningar, som tillhört markgrefvinnan Matilda af Toscana, samt om de biskopstillsättningar, som egt rum under den föregående schismen. L. visade sig föga försonlig och tillbakavisade de från kejserlig sida framställda förlikningsanbuden. 1184 uttalade L. på en synod i Verona bannlysningen öfver de oppositionella riktningarna inom kyrkan (katarer, valdenser o. s. v.). Han afled i nämnda stad 25 okt. 1185. — Litt.: Duchesne, ''Histoire ancienne de l'église'', I (5:e uppl. 1911), och Langen, ''Geschichte der römischen kirche von Gregor VII. bis Innocenz III'' (1893). 1—3. T. H—r.

Lucius von Ballhausen [lötsios få'nn], Robert, friherre, preussisk politiker, f. 1835, hette före sin upphöjelse till friherre (1888) Lucius, deltog som läkare i ett spanskt fälttåg i Marokko 1860 och en preussisk expedition till Öst-Asien 1860—62, tillhörde 1870—81 tyska riksdagen och 1870—99 preussiska deputeradekammaren samt var 1879—90 preussisk jordbruksminister. 1895 blef han medlem af preussiska herrehuset. L. tillhörde det frikonservativa partiet, var förtrogen vän till Bismarck och förmedlade ofta dennes förbindelser med de parlamentariska partierna.

Luck [lotsk], ry. *Lutsk*, kretsstad i ryska guv. Volynien, vid Pripets biflod Styr. 17,700 inv. (1900). L. var fordom en stor och rik stad, men krigen mellan Ryssland och Polen under senare hälften af 1500-talet gjorde slut på dess välstånd. Romersk-katolsk biskop. Progymnasium. Betydlig spannmålshandel. (J. F. N.)

Lucka, stängsel af trä eller järn för någon öppning; äfven själfva öppningen. 1. *Skpsb.*, en i ett fartygs däck befintlig öppning, hvars ändamål är att medge kommunikation emellan rummen öfver och under ifrågavarande däck (se d. o.); äfven betäckningen öfver en sådan öppning kallas vanligen lucka. — Med luck-karm förstås den öfver däcket uppskjutande karm af trä eller järn, som omger luckan och hvars ändamål är att förhindra på däcket rinnande vatten att komma ned igenom densamma. Luck-karmen till en lastrumslucka är försedd med åtskilliga järnbeslag dels för att därmed fastlåsa luckbetäckningen, dels för att *skalka* luckan, hvarmed förstås att så täta den, att vatten, som sköljer öfver densamma, ej må kunna tränga sig ned igenom springan emellan luck-karmen och luckbetäckningen. — Om en lucköppning endast eller hufvudsakligast

är afsedd för persontrafik, förses den oftast med en på luck-karmen uppbyggd *kapp* (se d. o.). — 2. *Bygnk.* Se Fönster, sp. 367. Fall-lucka kallas en i ett golf (t. ex. en teaters scengolf) infälld lucka, som betäcker öppningen till ett därunder befintligt rum. — 3. *Tekn.* Se Afstängning, Damm, sp. 1224—25, Eldstad, sp. 180, Kakelugn, sp. 575, och Lokomotiv, sp. 1013. — 4. *Krigsv.*, det mellanrum, som lämnas emellan två bredvid hvarandra stående truppafdelningar. — 5. Bortfallet ställe af texten i en skrift (jfr Lakun).

1. J. G. B.* 4. C. O. N.

Luckau [lo′-], kretsstad i preussiska reg.-omr. Frankfurt (prov. Brandenburg), vid Sprees biflod Berste och vid järnvägen emellan Berlin och Dresden. 4,171 inv. (1905). L. var 4 juni 1813 skådeplats för en fäktning, genom hvilken general Bülow med en del preussiska trupper hindrade den från Bautzen kommande franska kåren Oudinots försök att tränga fram till Berlin. (J. F. N.)

Luckenwalde [lo′-], stad i preussiska reg.-omr. Potsdam (prov. Brandenburg), vid järnvägen Berlin —Halle. 23,476 inv. (1910). L:s många kläde- och andra yllefabriker äro bland de största i Preussen. Staden har äfven flera hattfabriker, maskinfabriker, pappersbruk m. m.

Luck-karm, *skpsb.* Se Lucka 1.

Luckner [franskt utt. lyknär], Nikolaus (Nicolas), grefve, fransk marskalk, f. 1722 i Öfre Pfalz, erhöll sin uppfostran i jesuitkollegiet i Passau, trädde först i holländsk, därefter i hannoversk och preussisk krigstjänst, utmärkte sig i den sistnämnda som husaröfverste i Sjuåriga kriget, i synnerhet vid Rossbach, och trädde 1763 som generallöjtnant i fransk tjänst. 1778 blef han naturaliserad i Danmark (han egde ansenliga gods i Holstein) och upphöjdes 1784 i danskt grefligt stånd, slöt sig 1790 till det revolutionära partiet och befordrades 28 dec. 1791 till marskalk af Frankrike. 1792 erhöll L. öfverbefälet öfver nordarmén, intog Menin och Courtray, men förlorade åter dessa städer och måste dela Rhens försvar med La Fayette, som invecklade honom i sina kontrarevolutionära planer. I början af aug. 1792 blef L. kallad inför nationalförsamlingen och blottställde där sin medbefälhafvare på det svåraste. Efter 10 aug. och La Fayettes flykt erhöll L. med titel af generalissimus uppdrag att i trakten af Châlons-sur-Marne bilda en ny reservhär, men lade så ringa energi i dagen, att konventet satte öfverste Laclos vid hans sida. Sårad däraf, begaf han sig till Paris för att försvara sig, men blef kastad i fängelse, dömd till döden och 4 jan. 1794 giljotinerad. (C. O. N.)

Lucknow [la′knaŭ]. 1. Division i brittiska Indien, United provinces Agra and Oudh, omfattande västra hälften af Oudh, mellan Ganges och dess biflod Gogra. Den omfattar 6 distrikt: L., Unao, Hardoi, Kheri, Kai-Bareli och Sitapur, samt har en areal af 31,186 kvkm. med 5,977,086 inv. (1901), de fleste hinduer. — 2. Distrikt i nämnda division på ömse sidor om Ganges' biflod Gumti. 2,504 kvkm. 793,241 inv. (1901). — 3. Hufvudstad ofvannämnda division och distrikt, fordom hufvudstad i konungariket Oudh, ligger på båda stränderna af floden Gumti och vid flera järnvägslinjer. Den är till folkmängden den femte staden uti Indien med 264,049 inv. (1901), hvaraf 58,4 proc. hinduer, 38,4 proc. muhammedaner och 1,4 proc. kristna.

Utsikt af Lucknow.

Staden, som sträcker sig 8 km. utefter floden, består af gamla staden, mest lerhyddor och trånga, smutsiga gator, och nya staden med många praktbyggnader från den muhammedanska tiden, bland hvilka må nämnas konung Asaf-ud-daulas ofantliga mausolé, Imambara, af hvit marmor (nu arsenal), samt Moti Mahall (pärlpalatset) med en berömd samling af orientaliska handskrifter och Muhammed Ali Schahs ofullbordade stora moské (Jama Masjid). Vackra trädgårdar ligga i olika stadsdelar. Efter upproret 1857 har man dragit breda gator genom staden, af hvilka tre föra till det starka fortet. L. gäller ännu som hufvudorten för indisk musik och diktkonst och har ett stort antal läroanstalter: Canning college, Reid Christian college, Women's college, Crosthwaite girl's school samt Martinière, det sistnämnda en på donation af general Claude Martin grundad uppfostringsanstalt för soldatbarn. Nämnas må ock lady Lyall hospital (donation) och ett statens dårhus. L:s muslin och andra väfnader stå högt i anseende, men guld- och silfverbroka är dock stadens viktigaste tillverkning. Förr Oudhs förening med Nordvästprovinserna (1877) var L. säte för en engelsk öfverkommissarie (*chief commissioner*). Den märkligaste tilldragelsen i L:s nyare historia är stadens belägring under upproret 1857—58. 1 juli 1857 började den brittiska besättningen i fästningen att belägras af de upproriske seapoys. Platsen försvarades tappert af de fåtaliga trupperna, hvilka fingo någon undsättning i slutet af sept., tills de slutligen befriades af Colin Campbell (lord Clyde), som 20 nov. gjorde ett mästerligt återtåg, lämnande fästet i rebellernas

änder. I mars 1858 återeröfrade han det-
mma. 1—3. (J. F. N.)

Lucomagno [lökåma'njå]. Se Lukmanier.

Luçon [lysɑ̃'], stad i franska dep. Vendée, vid
irnvägen emellan Nantes och La Rochelle samt
orra kanten af de på holländskt sätt kanaliserade
Iarais (se Vendée), genom en segelbar kanal
ronad med hafvet (Aiguillonviken). 6,163 inv.
906). Biskopssäte (som innehades af Richelieu
607—24), kommunalt collège, prästseminarium.
illverkning af konstgjorda gödselmedel och bränn-
n. (J. F. N.)

Lucrētia [-tsia], *astron.*, en af småplaneterna.

Lucrētia [-tsia], enligt traditionen eller sa-
an, dotter till romaren Spurius Lucretius Tri-
ipitinus och gift med L. Tarquinius från Collatia,
ar frejdad för sin ovanliga skönhet och sitt kyska
äsen. Dessa egenskaper upptände hos den unge
extus Tarquinius, son till konung Tarquinius
ned tillnamnet Superbus), en häftig lidelse, som
an slutligen i mannens frånvaro med list och
åld tillfredsställde. L. lät därefter hemkalla sin
an och sina närmaste samt dödade sig inför deras
gon efter att ha omtalat Sextus' våldsgärning. Då
tbrast det länge närda missnöjet i öppet uppror,
m hade till följd konung Tarquinius' afsättning
ch konungamaktens afskaffande i Rom (509 f. Kr.).
– L:s öde har gett upphof till ett stort antal mål-
ingar, af bl. a. Cagnacci, Pesaro, Tintoretto,
uca Giordano, Nazzola, Gustave Boulanger,
ndrea del Sarto, Tizian, Veronese, Albrecht Dü-
er, Lucas Cranach d. ä. m. fl. Äfven i litterа-
uren har L. ofta behandlats, bl. a. af Heywood,
hakspere (''Rape of Lucrece''), Lee, Arnaud,
ayne, Dallas, Tennyson (''Lucretius'', 1868) och
r. Ponsard (1843).

Lucrētilis, Mons (nu Monte Gennaro),
tt spetsigt kalkberg (omkr. 1,300 m.) på det
abinska området, i närheten af Horatius' land-
ställe. Utgrävningar började hösten 1909 på den
lats, där Horatius' landställe förmodas ha legat.

Lucrētius [-tsius], Titus L. Carus, romersk
losof och skald. Hans födelseår uppges till 97,
ödsåret till 55 (eller 51) f. Kr. L. egnade sig ifrigt
t filosofiska studier. Han synes ha varit en lidelse-
ull, väl något disharmonisk natur, som grubb-
ade öfver lifvets och dödens gåtor och blef pessi-
ist, men på samma gång i viss mån en tänkare,
m under de oroliga tiderna fann tröst i Epikuros'
aterialistiska läror, hvilka han förstod att sätta
system. Hänförd af en varm och fast öfvertygelse
m sanningen af de åsikter, till hvilka han kom-
it, kände han sig kallad att utbreda dem bland sina
andsmän och skingra de gängse föreställningarna
m människornas förhållande till gudarna samt
ödsfruktan m. m. Sålunda blef han författare till
ärodikten *De rerum natura* (Om tingens väsen eller
m världsalltet, 6 böcker), ställd till Memmius.
en innehåller läran om världens uppkomst ge-
om en otalig mängd atomer, vidare en framställ-
ing af själen som äfvenledes materiell och af våra
öreställningar och känslor som beroende af sinn-
iga förnimmelser, slutligen förklaring af meteoro-
giska och andra företeelser. L:s rika begåfning
ch hänförelse för sin uppgift satte honom i stånd
tt ge en verkligt intresseväckande framställning
f det i sig själf något torra och opoetiska ämnet. Kraftig i sin bevisning, lefvande i sin öfvertygelse och ofta högstämd i tonen, förstår han att rycka läsaren med sig. Enstaka skildringar, såsom invokationen till Venus, skildringen af morgonen (II: 144) och af pesten i Aten, äro förträffliga. Själf klagar han öfver språkets armod, hvilket han gör sig all möda att afhjälpa. Till följd af ämnets beskaffenhet blir dock uttryckssättet, i trots af det obestridligen upphöjda i framställningen, ofta hårdt och i det hela något ojämnt, hvarjämte versen stundom är knagglig. Åtskilligt, som kan vara att anmärka, bör dock måhända tillskrifvas den omständigheten, att han ej fick lägga sista handen vid sitt verk. Enligt en icke fullt bestyrkt uppgift undergick detta en slutlig redaktion af en Cicero, vare sig den frejdade talaren eller dennes broder Quintus. L:s verk är öfv. på svensk hexametrisk vers af A. Jacobsson (1903 och 1904). Delvis hade öfv. belönats med Sv. akad:s pris. Verserna 1—148 i I äro förut öfversatta af Atterbom i ''Poesiens historia'' (''Samlade skrifter'', II, bd 3). Vidare har Klemens Cavallin publicerat en uppsats om ''En materialistisk skald i forntiden'' (i ''Från Lundagård och Helgonabacken'', 1892). Äfven bör omtalas en skrift af E. Fehr, ''T. Lucretius Carus. 'Om naturen'. En filosofisk och litteraturhistorisk studie'' (1897), med metriska tolkningar. De två första böckerna äro öfv. till da. af S. S. Meisling (1832). R. Tdh.

Lucrezia Borgia [lokrētsia bå'rdjia]. Se Borgia 5.

Lu'cri cā'u'sa. Se Lucrum.

Lucrino [lokrinå]. Se Lucrinus lacus.

Lucrinus lacus (it. *Lago Lucrino*), sjö i Kampanien, strax n: om Avernus (se Avernus lacus) och skild från Pozzuoliviken af en landtunga, där den forna via herculea och den nuvarande järnvägen gå fram. Genom utbrott af Monte nuovo 1538 har sjöns storlek betydligt minskats. Dess största djup är omkr. 5 m. Nu som i forntiden är L. ryktbar för sin ostronodling, som skall ha införts af Sergius Orata 100 f. Kr. Ännu i dag lämnar sjön en i Neapel mycket omtyckt fisk (*la spigola*). Den ryktbaraste bland de många villorna vid sjön var Ciceros ''Academia'', hvars ruiner försvunno vid den ofvannämnda vulkaniska katastrofen. J. C.

Lu'crum, lat., vinst. — L. ce'ssans, upphörande vinst, ett parallellbegrepp till damnum emergens (se d. o.) och medförande likartade följder med dettas. — Lucri cā'u'sa, för vinnings skull.

Lucullān. Se Lukullan.

Lucu'llus, namn på en fornromersk släkt, en gren af den liciniska. Mest bekant är Lucius Licinius L., f. 106 f. Kr. Han utmärkte sig tidigt genom krigisk duglighet i bundsförvantsfejden och det första kriget mot Mithridates. L. var en af optimatpartiets mest framstående män. Han fick som konsul 74 f. Kr. öfverbefälet mot konung Mithridates, då denne, väl rustad, ånyo började krig. Med skicklighet och framgång kämpade han mot fienden och tvekade icke att anfalla Mithridates i hans eget rike. Efter lyckliga strider tvang han denne att fly till sin måg Tigranes, konung i Armenien. Den romerske fältherren fördrade då hans utlämnande; och då detta vägrades,

flyttade han på eget bevåg kriget in i Armenien, där han med en ringa styrka vann lysande framgångar 69 och 68. Men därefter vände sig bladet. L. var en skicklig fältherre och skötte på det hela angelägenheterna i Asien väl, i synnerhet därutinnan att han så mycket som möjligt skyddade provinsinvånarna mot de romerske kapitalisternas och ämbetsmännens utpressningar och godtyckliga behandling. Men vid hären var han icke älskad, dels till följd af en viss högdragenhet i väsendet och starkt aristokratiska tänkesätt, dels emedan han icke tillät soldaterna att rikta sig med byte, allt under det att han själf, en fin konstkännare och beundrare af grekisk bildning, icke afhöll sig från att samla konstskatter och andra värderika föremål. Dessutom hade tjänstgöringen för manskapet varit väl långvarig och besvärlig, i synnerhet för veteranerna, som redan uttjänt sin tid. Till följd däraf uppstod inom hären missnöje, och en del af legionerna fick genom folket i Rom sitt afsked beviljadt. I hufvudstaden framställdes åtskilliga beskyllningar mot L. af hans motståndare, bland hvilka kapitalisterna voro mycket verksamma; och då motgångar på krigsskådeplatsen inträffade för L:s underfältherrar, begagnades förhållandena skickligt af Pompejus' vänner, så att denne 66 fick befälet i Asien. L. firade dock en triumf 63 och lefde sedan i hufvudstaden, där han uppträdde som målsman för adelspartiet mot Pompejus. Mest egnade han sig dock åt njutningen af ett genom rikedom i förening med smak och prakt förskönadt lif i kretsen af bildade vänner, konstnärer och lärde, för hvilka han var en beskyddare och vän. Hans praktfulla trädgårdar och palats på Mons Pincius samt konstskatter och bibliotek äro bekanta, äfvenså hans förfinade sätt att lefva, särskildt i fråga om bordets njutningar, hvarom flera berättelser äro gängse, så att "lukullisk" yppighet nästan öfvergått till ett ordspråk. Han afled 56, sjuk till kropp och själ. R. Tdh.

Lu'cumo (etruskiska formen okänd), latinska namnet på hvar och en af de tolf etruskiske stormän, som stodo i spetsen för hvar sin af förbundsstaterna. R. Tdh.

Lūcus a non luce'ndo, lat., "skog heter på latin *lucus*, därför att där *non lucet*" (d. v. s. icke är ljust), ett från Quintilianus ("De institutione oratoria", I, 6) härstammande uttryck, som begagnas för att beteckna en befängd härledning af ett ord.

Lūcus Augu'sti. Se Lugo 2.

Lūcus Ferōniæ. Se Feronia.

Lūcus Furrīnæ, lund helgad åt en tidigt ur kulten försvunnen latinsk semon på Janiculum (se Rom). C. Gracchus dödades där 121 f. Kr. En källa, tillhörande lunden, fanns 1906 i Villa Wurtz (f. d. Sciarra), Marcus Antonius Gaionas, samtida med Marcus Aurelius och Commodus, byggde där en helgedom åt de syriske gudarna, med Juppiter Heliopolitanus i spetsen. Denna förstördes under Alexander Severus, men återuppbyggdes under Aurelianus och Julianus. J. C.

Luddenätter, Luddinätter, Naddarna, Valborgsnoran, bland svenska allmogen benämningar på de 7 nätterna omkr. Filippus (1 maj). De anses i allmänhet vara kalla. Att ett afbrott i vårvärmen inträffar under förra hälften af maj, härrörande af naturliga orsaker, har iakttagits såväl i Tyskland och Nederländerna som Frankrike. Så talar man i Tyskland om *die gestrengen herrn Mamertus, Pancratius und Servatius*, äfven kallade *Die frostheiligen* ("frosthelgonen") 11—13 maj, hvilka dagar motsvara tide omkr. 1 maj enligt gamla stilen, och i Frankrike heter det: *À la mi-mai queue d'hiver* ("vid midte af maj en eftersläng af vintern"). (N. E—m.

Ludder kallas ett antändningsmedel inom fyrverkeriet, bestående af finkardad bomull, inblandad i en tunn gröt af mjölkrut och sprit, hvilken blandning efter torkning sönderplockas och ingnides med mjölkrut. Den förvaras i öfverbundet kärl, till den skall användas. H. W. W.

Luddinätter. Se Luddenätter.

Ludditer kallades i England organiserade band af missnöjda fabriksarbetare och löst folk, som bröto sig in i fabrikerna och förstörde där befintliga maskiner, i hvilkas användning de sågo en af orsakerna till den rådande arbetsbristen (jfr Industrialism, sp. 594). De uppträdde i Nottingham och angränsande fabriksdistrikt 1811 och under det på 1815 års fred och följande års missväxt följande nödtillståndet utbröto än våldsammare oroligheter af detta slag nästan i hela riket. Stränga åtgärder vidtogos mot orostiftarna, och med åter inträdande bättre tider upphörde småningom denna rörelse. Sitt namn har den fått efter en svagsint person i Leicestershire vid namn Ned Ludd, som omkr. 1779, förföljd af elaka pojkar in i en strumpfabrik, vände sitt raseri mot maskinerna där. I trakten skyllde man sedan skämtsamt på Ludd, när maskiner förstörts, och "general Ludd" blef ett populärt namn på ledarna för våldsverkarbanden 1811 och 1816. Jfr Spencer Walpole, "History of England from 1815", I (ny uppl. 1890). V. S—g.

Luddit-oroligheterna. Se Luddit**e**r.

Luddtätel, *bot.* Se Holcus.

Ludemilia Elisabet, grefvinna af Schwarzburg-Rudolstadt, f. 1640, d. ogift 1672 efter en åt kristliga barmhärtighetsverk helgad lefnad, var en begåfvad psalmförfattarinna, hvars sånger förena evangelisk innerlighet med etiskt allvar. Hennes poetiska alstring utgafs 1687 under titeln *Die stimme der freundin* (ny uppl., af Thilo, 1856). E. N. S—g.

Luden [lōden], Heinrich, tysk historieskrifvare, f. 1780, d. 1847, var sedan 1806 professor vid universitetet i Jena samt utgaf bl. a. flera biografier (däribland en öfver Hugo Grotius, 1806), tidskriften "Nemesis, zeitschrift für politik und geschichte" (12 bd, 1814—18) och det illa planlagda, vidlyftiga verket *Geschichte des teutschen volkes* (12 bd, 1825—37; går till 1237), hvars nyktert rationalistiska bedömande af medeltiden blef föremål för mycken kritik. Jfr ett minnestal af D. Schäfer (i "Preussische jahrbücher" 1881) och Herrmann, "Die geschichtsauffassung Ludens" (1904). (V. S—g.)

Ludendorff [lō-], Friedrich Wilhelm Hans, tysk astronom, f. 25 maj 1873 i Thunow vid Köslin, Pommern, anställdes 1897 vid observatoriet i Hamburg och 1898 vid astrofysikaliska observatoriet i Potsdam samt fick professors titel 1909. L. har utfört en mängd viktiga arbeten

n de moderna grenarna af astronomien, i syn-
net astrofotografien och astrofysiken. Särskildt
t uppskattade äro hans undersökningar öfver
ällorna i de astrofotografiska mätningsmeto-
na samt öfver fixstjärnornas spektra och de
ktroskopiska dubbelstjärnornas rörelser. B—d.

udenhoff, friherreskap, hvilket 8 okt. 1653
rättades till förmån för landtrådet i Estland
l. öfversten Hans Wrangel med succession för
nes anförvant ryttmästaren Herman Wrangel.
maj 1655 blef Herman Wrangels successions-
till länet förklarad ogiltig, och i stället för-
nades, att detta skulle efter Hans Wrangels
öfvergå till dennes äldste brorson, riksrådet
fältmarskalken grefve Karl Gustaf Wrangel,
hans manliga lifs- och länsarfvingar. Friherre-
et omfattade godset Ludenhoff i Livland, hvil-
Hans Wrangel erhållit af Gustaf II Adolf un-
Norrköpings besluts villkor. G. F.*

uder, *jaktv.*, äldre benämning på dödt djur
del af djurkropp, som utlades för att locka
jur till viss plats eller användes, förgiftadt, för
jurs dödande. I förra fallet var ”ludrandet”
en förberedande åtgärd före anställandet af
drefjakter, t. ex. vargskall, eller låg skytten
lur i uppbyggd riskoja eller glugg (vakglugg)
dugård eller annat uthus för att fälla det till
et lockade djuret. Plats, där lockbete af förra
et var utlagdt, s. k. luderplats, var i
e tiders jaktstadga fredad genom vissa bestäm-
ser. — Numera användes vanligen benämnin-
åtel i samma betydelse som luder. G. G.

uderplats, *jaktv.* Se Luder.

udgo, socken i Södermanlands län, Rönö hä-
7,941 har. 1,177 inv. (1910). L. bildar med
vik ett till egarna af Öster-Malma och Ludgo-
(nu Trollesund) omväxlande patronellt pasto-
i Strängnäs stift, Nyköpings östra kontrakt.

udhiana [ludiä'nä]. 1. Distrikt i kejsardömet
en, prov. Punjab, divisionen Jalandhar, beläget
m floden Sutlej. 3,768 kvkm. 673,097 inv.
1). Landet är en nästan fullständig slätt, med
blomstrande åkerbruk. — 2. Hufvudstad i
nda distrikt, vid Sutlejs gamla bädd, 13 km.
den nuv. floden, vid järnvägen emellan Lahore
Delhi. 48,649 inv. (1901). Amerikansk pres-
riansk mission med kyrka och skola för kristna
nor. Tillverkning af kaschmirsschalar, bom-
yger, skärp, turbaner m. m.; liflig handel med
nmål och salpeter. 1 o. 2. (J. F. N.)

ūdi, lat., lekar; skådespel. De offentliga skå-
elen i det gamla Rom voro urspr. af religiös
eller fester till särskilda gudars ära, från bör-
tacksägelsefester för deras hjälp och hägn.
ningom utbildades de efter särskildt beslut an-
ade skådespelen till bestämda förrättningar,
ka mer och mer i verkligheten antogo karak-
n af folknöjen, om ock till formen deras guds-
stliga betydelse kvarstod, t. ex. genom fest-
essioner med gudabilder, ängsligt iakttagande
issa ceremoniella bruk m. m. De voro dels
, en gång för alla bestämda och årligen
kommande, dels *votivi*, beroende på löften
särskilda tillfällen. *Ludi*, i sin allmänhet,
ttade olika slags lekar, nämligen *circenses*,
ppränningsbanan (se Circus med fig.), de
ta, *gladiatorii*, fäktarspelen i amfiteatern (se Gladiator med fig.), de yngsta, och *scenici*, dramatiska föreställningar på teatern. De särskilda spelen åter kunde inskränka sig till ett eller ett par af dessa slag. Enskilda personer plägade också stundom, särskildt vid begrafningar, ge föreställningar af större eller mindre omfattning. — De viktigaste af de offentliga, regelbundet återkommande skådespelen voro 1. *ludi romani*, som — ända från konungatiden enligt en berättelse — firades till ära för de tre kapitolinska gudomligheterna (Juppiter, Juno och Minerva), slutligen i 15—16 dagar (4—18 l. 4—19 sept.); 2. *ludi plebeji*, med ovisst ursprung (i förra hälften af nov.); 3. *ludi ceriales*, första gången 202 (12—19 april); 4. *ludi apollinares*, första gången firade 212 f. Kr., förlagda efter år 208 till början af juli månad; 5. *ludi megalenses* (*megalesia*), i början af april, till ära för Cybele (*Magna mater*), hvars dyrkan infördes i Rom 204 f. Kr.; 6. *ludi florales* (*floralia*), som firades i slutet af april och i början af maj såsom en vårfest till gudinnan Floras ära, första gången stående fest efter 173 f. Kr. Äfven omtalas *ludi magni*, hvilka likväl dels synas ha varit desamma som *romani*, dels åter ha betecknat tillfälliga votivskådespel. År 17 f. Kr. lät Augustus med stor prakt fira *ludi sæculares* till ära för Juppiter, Juno, Apollon och Diana (se P. Persson i ”Nord. tidskr.”, 1896). Horatius författade festhymnen. De skulle vara hundraårsspel, men synas icke ha haft stöd i föregående förhållanden eller i sin angifna syftning vunnit efterföljd, ehuru visserligen s. k. sekularspel egde rum äfven senare under kejsartiden. *Ludi augustales* firades från 19 f. Kr. årligen på Augustus' födelsedag. Under kejsartiden firades sedermera födelsedagsspel, och kejsarna föranstaltade själfva med anledning af tilldragelser i familjen eller regeringshändelser fäktarspel, hvilka betraktades som offentliga. Äfven förekommo nya slag af skådespel, t. ex. sjöfäktningar (*naumachiæ*)

Fig. 1. Forntomerskt sjöfäktningsspel (*naumachia*), bild från en för kejsar Domitianus slagen medalj.

i därtill gräfda dammar (fig. 1). I allmänhet var man under kejsartiden betänkt på att roa folket, särskildt den lösa befolkningen i Rom, med skådespel, så att dessa snart ansågos som ett oundgängligt villkor för massans tillvaro: *panem et circenses* (bröd och skådespel) var hvad denna framför allt fordrade. — Ehuru i regel en viss summa

från statens sida anslogs till de ämbetsmän — särskildt edilerna —, som hade att anställa skådespelen, bestridde dessa ämbetsmän af egna medel storartade utgifter för att vinna massans ynnest och läto äfven anställa tilläggsspel, hvilket allt bidrog att öka prakten vid spelen.

Ordet *ludi* betecknar äfven lekar eller förlustelser i allmänhet. Sådana voro hos romarna tärningsspelet med *tali* och *tesseræ*, de förra med 4, de senare med 6 numrerade sidor (fig. 2 o. 3), vidare *ludus latrunculorum*, ett slags schackspel med rutor

Fig. 2. Fornromersk *talus* (tärning) af brons.

Fig. 3. Fornromersk *tessera* (tärning) af elfenben.

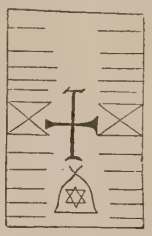

Fig. 4. I Rom uppgräfdt spelbräde af marmor, för *ludus duodecim scriptorum*.

och stenar, som föreställde officerare och soldater, *ludus duodecim scriptorum*, ett slags brädspel, som spelades å ett med 12 linjer och ett tvärstreck i 24 rutor uppdeladt spelbräde (fig. 4) med hvita och svarta stenar efter tärningskast, samt slutligen bollspelet (*pila*), vid hvilket under kejsartiden fem olika slag af bollar användes, med olika antal spelande och olika sätt att kasta och fånga bollen (jfr Bollspel, sp. 1015 och fig. å sp. 1016). R. Tdh.

Ludi magi'ster l. Ludimagi'ster, lat., skollärare; äldre: skolrektor.

Ludington [la'dinten], stad i nordamerikanska staten Michigan, vid floden Marquettes utflöde i sjön Michigan. 7,259 inv. (1904). L. blef stad 1873 och hade förr stor trävaruhandel. (J. F. N.)

Ludjenda. Se Lujenda.

Ludlow [la'dlāu], stad i engelska grefskapet Salop (Shropshire), vid gränsen till Hereford, 16 km. n. om Leominster. 4,552 inv. (1901). Gammal latinskola. Slottet, nu i ruiner, uppfördes i 11:e årh. till den engelska gränsens försvar mot walesarnas angrepp. Det var tidtals kungligt residens. Kvarnindustri. (J. F. N.)

Ludlow [la'dlāu], Edmund, engelsk politiker,

f. omkr. 1617 i Wiltshire, d. 1692 i Vevey, ingick som frivillig i parlamentshären vid utbrottet af inbördeskriget 1642, blef guvernör å Wardour castle, måste efter tre månaders belägring ge sig fången (mars 1644), men utväxlades snart och valdes 1646 till medlem af parlamentet, inom hvilket han sedan förblef det republikanska partiet orubbligt trogen, deltog i dödsdomen öfver konungen och undertecknade ordern om dennes afrättning. Efter Iretons död (nov. 1651) var han till okt. 1652 Irlands styresman. Ogillande Olive Cromwells upphöjelse till protektor, drog L. sig 1655 tillbaka till sitt hem i Essex, men blef 1659 åter parlamentsledamot och utöfvade som sådan stort inflytande. Efter restaurationen (1660) flydde han från England och fann en fristad i Vevey, hvilken stad då stod under kantonen Berns beskydd. Efter 29 år återvände L. till sitt fädernesland, men undgick endast genom ny landsflykt att fångas som konungamördare. L:s *Memoirs*, som gå till 1672, utgåfvos 1698—99; en kommenterad edition med biografisk inledning utgafs 1894 af C. H. Firth; de äro särskildt värdefulla för historien om de stränge republikanernas opposition mot Cromwell samt om 1659 års partistrider. (V. S—g.)

Ludlow-etagen [la'dlāu-etā'jen], *geol.*, engelsk benämning (efter staden Ludlow) för yngsta Gotlandium (öfversilur) i England. E. E

Ludmi'la, dotter af psjovernas höfding Slavibor och gemål till bömiske fursten Borzivoi (871—894), var, sedan hon jämte sin make låtit döpa sig, mycket ifrig att befordra kristendomens inseg i Böhmen. Sin sonson Venceslav (Venzel den helige) undervisade hon senare själf i det slaviska kyrkospråket. Emellertid sammanslöt sig ett hednisk-nationellt parti kring Venceslavs moder, Drahomira, hvilken regerade under sin sons omyndighet (920—928). Partiets utskickade inträngde i L:s änkesäte, borgen Tetin, och strypte henne, enligt folksägnen med hennes egen slöja (921). Sägnen framställer Drahomira såsom anstifterska af våldsgärningen, ovisst om med rätta. L:s lik begrofs i S:t Georgs-kyrkan i Hradschin (Prag), och hon äras såsom ett af Böhmens förnämsta helgon. Hennes dag är 16 sept.

Ludolf [lō-] l. Leutholf, Hiob, tysk orientalist, f. 1624 i Erfurt, d. 1704 i Frankfurt a. M., lärde sig redan i skolan österländska språk, särskildt etiopiska. Efter universitetsstudier i sin födelsestad och (1645—46) i Leiden reste han genom Frankrike, England, Italien, Sverige och Danmark. I Rom, dit han skickades af svenska sändebudet i Paris att för drottning Kristinas räkning söka efter förkomna dokument, åtnjöt han värderik undervisning i etiopiska af abessiniern Gregorius. 1653 utsågs L. till lärare för arfprinsen af Gotha och betroddes vid hand med diplomatiska uppdrag. Han flyttade 1678 till Frankfurt a. M., där han delade sin tid emellan vetenskapliga sysselsättningar och skötandet af statsvärf för pfalziske kurfurstens räkning. L. lade grundvalarna till studiet af etiopiskan, ett fält, hvarest inga nämnvärda förarbeten funnos. Hans arbeten ha först på senare tiden utträngts, genom Dillmanns.

förnämsta verk äro *Lexicon æthiopico-latinum* 61; 2:a uppl. 1699) och *Grammatica æthio-a* (1661; 2:a uppl. 1702). Första uppl. af dessa eten utgafs af en lärjunge, som förfuskade dem. rjämte märkas *Historia æthiopica* (2 bd, 1681; a uppl.) med *Commentarius* (1691) och *Appendi-* (1693—94), *Grammatica amharicæ linguæ* (1698) *Lexicon amharico-latinum* (s. å.). (K. V. Z.)

Ludolfi'ngerna kallas stundom efter sachsiske rtigen Ludolf (d. 866) dennes sonson Henrik I ld till tysk konung 919) och hans ättlingar på nslinjen: kejsarna Otto I, Otto II, Otto III och nrik II. Med den sistnämnde utslocknade denna nasti — vanligen kallad sachsiska huset år 1024.

Ludolfska talet, *mat.* Se Pi.

Ludovica, *astron.*, en af småplaneterna.

Ludoviceum (ung. Ludovika-akadémia), gsskola i Budapest. Se Österrikisk-ungerska monarkien (Försvarsväsen).

Ludovico di Fossombrone [lodåvikå di fåssåmne]. Se Kapucinorden, sp. 887.

Ludovisi, Alessandro, kardinal, sedermera fve. Se Gregorius 17.

Lūdus Trojæ, lat., "trojanska leken". Se Cirs, sp. 340.

Ludw., vid latinska djurnamn förkortning för ke zoologen Hubert Ludwig (se denne); vid ktnamn förkortning för tyske botanisten Chr. Ludwig (se denne).

Ludwich [lo'd-], Arthur, tysk klassisk filolog, 1840, blef ord. professor i Königsberg 1878. ns förnämsta arbete är "Aristarchs homerische ttkritik, nach den fragmenten des Didymos dartellt und beurtheilt" (2 bd, 1884—85). Vidare r han utgifvit bl. a. en kritisk upplaga af Homeri Odyssea" (1889—91) och "Homeri as" (1892—97). A. M. A.

Ludvig (it. *Luigi*), hertig af *Abruzzerna*, itask prins, f. 29 jan. 1873 i Madrid, är son hertig Amadeus af Aosta, Viktor Emanuel s yngre son, vid L:s födelse konung af Spaen, och dennes första gemål, Maria Vittoria Pozzo della Cisterna. I italienska flottan har nått konteramirals grad, och som befälhafvare en kryssar- och torpedbåtseskader under itask-turkiska kriget inledde han fientligheterna om flottoperationerna utanför kusten af Albanien t.—okt. 1911. L. företog 1897 en lyckad bestigg af Mount S:t Elias i Alaska och ledde 1899—00 på "Stella polare" en arktisk expedition med te att från Frans Josefs land söka nå polen på dar öfver hafsisen. Expeditionen öfvervintrade Kronprins Rudolfs land; enär L. led af svåra stskador, öfvertogs slädexpeditionens ledning af ten (nu konteramiral) Umberto Cagni, som 25 ril 1900 nådde 86° 34′ n. br., den nordligaste kt någon nordpolsfarare dittills nått. Alaskaden är skildrad af F. de Filippi i "La spedizione S. A. R. il principe Luigi Amedeo di Savoia, duca gli Abruzzi, al monte Sant' Elia, Alaska, 1897" 00) och polarexpeditionen i "La Stella Polare mare arctico, 1899—1900" (1903; äfven i fr.) och i "Osservazioni scientifiche eseguite rante la spedizione polare di S. A. R. Luigi uedeo di Savoia, duca degli Abruzzi, 1899—00" (1903). L. företog 1899 en upptäcktsfärd till Himalaya och besteg därvid bergstoppen K² l. Godwin Austen (se d. o.), hittills den högsta af människor uppnådda punkten på jordytan. 1906 ledde han en expedition till Ruwenzori i Uganda och besteg Duwonigruppens högsta spets, Pic Margherita. Se F. de Filippi, "Il Ruwenzori" etc. (1908) och "Risultati delle osservazioni etc." (2 bd, 1909). V. S—g.

Ludvig, markgrefve af *Baden*. Se Ludvig, tyska furstar, sp. 1262—63.

Ludvig, konungar af *Bajern*. Se Ludvig, tyska furstar, sp. 1263—64.

Ludvig, konung af *Böhmen*. Se Ludvig, konungar af Ungern 2, sp. 1266—67.

Ludvig (fr. *Louis*), *franska* konungar.

1. L. I den fromme. Se Ludvig, romerska kejsare 1.

2. L. II den stammande (fr. *Louis le Bègue*), den förres sonson, valdes vid faderns, Karl den skalliges, död (877) af de fleste stormännen till konung, tack vare väsentliga eftergifter för deras fordringar, och kröntes af ärkebiskop Hinkmar af Reims i Compiègne (9 dec. s. å.). Regeringen sköttes hufvudsakligen af Hugo abbén (Hugue l'Abbé), en kusin till hans fader, som genom sina stora besittningar egde stort inflytande i landet och var dess verklige regent till 886. Ett parti bland stormännen, i spetsen för hvilket stod grefve Bernhard (II) af Gothien (Languedoc) m. fl., vägrade erkänna honom. Bernhard blef emellertid förjagad ur Gothien och måste taga sin tillflykt till grefskapen Autun och Mâcon, som äfven voro hans besittningar. I begrepp att jämväl där fullfölja kriget mot honom insjuknade L. i Troyes, lät föra sig till Compiègne och dog där, 11 april 879. Han efterlämnade 3 söner: Ludvig, Karlman och Karl (postumus), som alla blefvo konungar i Frankrike.

3. L. III, den föregåendes äldste son, f. 863, d. 5 aug. 888, blef jämte brodern Karlman genom Hugue l'Abbés inflytande krönt till konung i Ferrières-en-Gâtinais (sept. 879) af Anségise, ärkebiskop af Sens, hvarefter han med brodern delade landet, så att han själf fick Francien och Neustrien, medan Karlman erhöll Bourgogne och Akvitanien (med tillhörande markgrefskap). Ett parti af stormännen med Gozlin, abbé i Saint-Germain-des-Prés, i spetsen hade emellertid inkallat den tyske konungen Ludvig, och denne afstod från sina utsikter först efter afträdandet af den hälft af Lothringen, som Karl den skallige genom fördraget i Meerssen 870 förvärfvat åt Frankrike. Samtidigt gjorde prelaterna i Bourgogne och Provence på ett möte i Mantaille (15 okt. 879) hertig Boso (se d. o. och Burgund 4) till konung för att i honom få en försvarare mot de härjande sarase-

Ludvig III, efter staty på hans grafhäll i S:t Denis.

nerna och nordmännen. Sedan emellertid bröderna med understöd af Karl den tjockes tyska trupper lyckats besegra grefve Bernhard af Gothien, som afrättades, och eröfra en större del af Bourgogne, måste de vända sig mot nordmännen, som i slaget vid Saucourt (nära Abbeville) 3 aug. 881 ledo ett grundligt nederlag, som lär kostat dem 8,000 man. Men de i Saucourt belägrade nordmännen sprängde vid ett kraftigt utfall L:s här, och L. såg sig tvungen att åt den fruktade nordmannahöfdingen Hasting inrymma grefsk. Chartres som län. Efter L:s död tillföll Neustrien Karlman (se Karlman 4). Om segern vid Saucourt se Ludwigslied.

4. L. IV (fr. *Louis d'outre-mer*, lat. *Ludovicus ultramarinus*, "från hinsidan hafvet"), den föregående brorson, Karl den enfaldiges (se Karl, franska konungar 3) son med Edgiwa, syster till engelske konungen Athelstan, f. 920, d. 10 sept. 954 i Reims, fördes vid faderns tillfångatagande 923 af sin moder till England, men kallades efter konung Raouls död "från hinsidan hafvet" på tillskyndan af dennes svåger, Hugo den store (se Hugo, franska furstar 1), som tillika var L:s nära frände (han var gift med L:s moster), till konung och kröntes i Laon 19 juni 936 af ärkebiskop Artand. När L. icke mot beräkning ville gå i sin mäktige onkels ledband, utbröt dem emellan strid, som efter åtskilliga växlingar, hvarunder Hugos svåger, konung Otto I af Tyskland, spelade

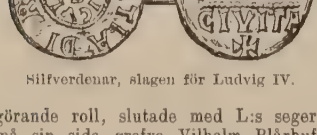

Silfverdenar, slagen för Ludvig IV.

en afgörande roll, slutade med L:s seger. Han vann på sin sida grefve Vilhelm Blårhufvud af Poitiers och Auvergne, hertig Giselbert af Lothringen m. fl. Efter den sistnämndes död (938) gifte L. sig med hans änka, Gerberga, konung Otto I:s syster, samt vann därigenom förlikning med Otto — visserligen med uppgifvande af anspråken på Lothringen — och med Hugo. När han så vid ett misslyckadt försök att beröfva sin omyndige vasall Rikard I Långben hertigdömet Normandie blifvit normandernas fånge, förbundo sig Hugo af Francien och konung Otto ånyo mot honom (945). L. öfverlämnades af normanderna till Hugo, som lössläppte honom (946), först sedan han lämnat ifrån sig Laon, den viktigaste ort, som stod honom åter af hans fädernebesittningar. L. hade svårt att smälta förlusten. Hans gemål drog sin broder Otto öfver på hans sida, och en väldig tysk här, förstärkt af L:s och konung Konrads af Burgund trupper, drog skoflande genom Francien och in i Normandie, men fälttåget blef i hufvudsak förfeladt; icke ens Laon hade kunnat intagas. Omsider, under konung Ottos medling, försonade Hugo sig med L. Denne fick då fästet vid Laon (staden hade han redan återtagit), men Hugos son Otto belänades med hertigdömet Burgund. L. förnötte de sista åren af sin regering med en mängd småfejder mot vasaller inom det kungliga domänet: förgäfves belägrade han ofta nog en liten borgherre, som inom si borgs fasta murar trotsade Frankrikes konung. L afled genom följderna af ett fall med hästen unde en jakt. Hans äldre son, Lothar, efterträdde ho nom på tronen; den yngre, Karl, blef med tide hertig af Lothringen.

5. L. V den overksamme (fr. *Louis V l Fainéant*), den föregåendes sonson, konung Lothar son, f. 967, d. 22 maj 987 på grund af ett fal från hästen under en jakt, kröntes i Compiègne under faderns lifstid 979 och efterträdde honon 986. Den unge konungens hof var en tummel plats för partistrider och ränker, i hvilka han farbroder hertig Karl af Lothringen och hans mäk tigaste vasall, hertig Hugo Capet af Francien, spe lade hufvudrollerna. L. själf bekämpade icke utan framgång åtskilliga af sina trotsiga vasaller. Har var den siste konungen af karolingiska ätten, som regerade i Frankrike.

6. L. VI den tjocke (fr. *Louis le gros*) son till Filip I med Berta, dotter till grefve Floren af Holland, f. 1078, d. 1 aug. 1137, efterträdd 1108 sin fader på tronen, sedan han faktiskt frå 1100 varit den verklige regenten. Trots intrige från styfmoderns, Bertradas, sida — hon sökt t. o. m. förgifta honom — och konungamakten svaghet lyckades han lägga grunden till de franske konungarnas blifvande maktstorhet genom att rikta sina ansträngningar mera på utvidgandet af konungens personliga domäner än, såsom de föregående kapetingerna, på häfdandet af konungens fiktiva öfverhöghet öfver stormännen. Sparsam ända til snålhet, af naturen enkel och rättfram samt i grunden godhjärtad, visste han också att skaffa sig synnerligen dugliga medhjälpare, bland hvilka särskildt må nämnas den lågättade munken Suger administrator för Saint-Denis' kloster, och L:s kusin grefve Raoul I af Vermandois, hvilka båda med nit och oegennytta understödde honom. Genom köp, byten, konfiskeringar och eröfringar blef L den störste godsegaren i Ile-de-France, där han raskt och energiskt införde rättssäkerhet och be frielse från de många röfvare och små borgherra (*châtelains*), som länge gjort denna provins osäker Han hade därvid kraftigt stöd i kyrkan, liksom hans stora personliga tapperhet också bidrog til den slutliga framgången. Äfven i Bourbonnais Auvergne och Flandern, dit han företog två fält tåg, befäste han sin myndighet och kronans in flytande genom krigiska expeditioner. I striden mo vasallerna vann han städernas stöd genom att ga rantera dem deras från länsherrarna köpta elle dem aftvungna privilegier. Bourgogne, Bretagne Toulouse, Gascogne, Poitou och Anjou voro doc fortfarande så godt som fullständigt oberoende Mot sin farligaste fiende, Henrik I i England Normandies hertig, förde L. tre krig, af hvilka det första slutades därmed, att han i fördrage i Gisors (1113) tvangs att erkänna Henriks suzerä nitet öfver Maine och Bretagne, det andra (111 —20) genom ett, efter fruktlösa hänvändningar til påfven Calixtus II:s förmedling, afslutet stille stånd, och det tredje, som började 1123, förs genom Henriks död 1135 lät L. hoppas på fram gång. Det understöd, som L. åtnjöt från kyrka och som kraftigast bidrog till hans framgångar berodde väsentligen på hans fulla anslutning til

n af Bernhard af Clairvaux (se d. o.) föranledda formen af klosterväsendet. Han gaf också en stad i sitt rike åt påfvarna Pascalis II, Gelasius h Calixtus II, under deras strider med kejsaren. an häfdade kronans domsrätt framför kyrkans mt genomdref på synoden i Reims 1119, att skoparna skulle svära konungen trohetsed. L:s gna arbete på lagskipningens, förvaltningens h det allmänna rättssäkerhetstillståndets områ- n gjorde honom mycket populär, och han måste ses som en af medeltidens främsta franska konun- r samt den ursprunglige grundläggaren af Frank- es enhet. L. gifte sig 1115 med Adélaïde de aurienne, systerdotter till påfven Calixtus II, n hade med henne 6 söner och 3 döttrar. Se chaire, "Louis VI" (1889).

7. L. VII den unge (fr. *Louis le jeune*) l. n fromme (fr. *Louis le pieux*), den föregå- des son, f. 1120, d. 18 sept. 1180 i Paris, öntes till faderns efterträdare 1131 och besteg nen 1137. S. å. förmäld med den sköna, lef- dsglada Aliénor af Akvitanien (se Eleonora), h därigenom hertig öfver detta land, som sträckte från Loire till Pyrenéerna, syntes han ega en rkare maktställning än de föregående kapetin- rna, hvilken än mera tryggades genom de svå- heter konungen i England och kejsaren hade hvar i sitt rike bekämpa. Faderns rådgifvare, ger, som åstadkom brytning mellan L. och hans der Adelaide, hvilken drog sig från hofvet, lde i början hans politik, men kunde ej hindra från att genom sin dyrkade gemåls tillskyndan lla sig afvog mot kyrkan och dess stora pri- egier, framför allt mot den pågående stora ormen därinom (jfr L. 6). Han kom därigenom strid med påfven Innocentius II, som belade det med interdikt, och understödde en af L:s ktigaste vasaller, Thibaut IV af Champagne, i nnes kamp mot konungen. Denna slöts först efter fvens död (1143) genom Sugers och Bernhards Clairvaux gemensamma ansträngningar tack e den nye påfven Celestinus II:s försonlighet 44. I hufvudsak hade L. haft de militära fram- ngarna, men påfvedömet inhöstat frukterna. Af- n mot andra vasaller häfdade L. sin myndighet d lycksam utgång. Honom tillskrifves ock ini- tivet till andra korståget (1147—49), som af rnhard af Clairvaux tillämnades i stora propor- ner och syften, men totalt misslyckades på grund afunden mellan de deltagande tyskarna och nsmännen. Under tiden hade Suger varit lan- s egentlige regent, samlat pengar till företaget n hållit herrarna i schack. Ett af honom pla- adt nytt korståg på hans egen bekostnad gick intet genom hans död, 1152. Kort därefter skil- sig L. från sin gemål, formellt på grund af en rdragen tolkning af kanoniska lagen, då de båda o fränder, i verkligheten på grund af oenighet llan den svartsjuke konungen och hans gladlynta nål. Hon gifte sig kort därpå med Henrik af jou, som 1154 blef konung i England. Denne n sålunda i besittning af hela västra Frankrike n blef vida mäktigare än sin länsherre. S. å. te L. om sig med Constance af Kastilien och mälde sin liknämnda syster med grefve Raimond af Languedoc, hvarigenom detta lands länge rutna relationer med kronan återställdes. L. hängaf sig nu alltmera åt bot- och andaktsöfningar, och hans forna kraft slappades alltmer. Dock arbetade han systematiskt på kronodomänernas konsolidering, därvid understödd af städerna, af hvilka han grundade flera nya. Han hade under senare regeringsår flera olyckliga strider med Henrik II och åtskilliga vasaller. L. hade i sitt tredje gifte, med Adèle af Champagne (1160), sonen Filip August, 1179 krönt till konung.

8. L. VIII Lejonhjärta (fr. *Louis Coeur de lion*), son till Filip II August och Isabella af Hainaut, f. 5 sept. 1187, d. 8 nov. 1226 på slottet Montpensier i Auvergne, efterträdde 1223 sin fader på tronen och kröntes s. å. i Reims, den förste af kapetingerna, som ej krönts under faderns lifstid, ett tecken på, att kronan numera ansågs ärftlig. 1215 hade han af de mot konung Johan utan land upproriske baronerna inkallats till England för att mottaga dess tron, och 1216 landsteg han där, men misslyckades i sitt företag genom Johans död (s. å.) och påfvens ingripande till förmån för erkännandet af dennes son, Henrik III, som Englands konung. L:s regering upptogs af en fortsatt strid mot engelsmännen och albigenserna (se d. o.), hvarunder han esomoftast hembar segern. Han afled på återvägen till Paris från ett krigståg mot de senare. L. var förmäld med Blanche (se d. o.) af Kastilien och hade med henne 11 barn. Se Petit-Dutaillis, "Étude sur la vie et le règne de Louis VIII" (1894).

9. L. IX den helige (fr. *Saint Louis*), den föregåendes son med Blanche af Kastilien, f. 25

Ludvig IX Efter en miniatyrbild från 1300-talet.

april 1215 i Poissy, d. 25 aug. 1270 i Tunis, efterträdde 1226 sin fader på Frankrikes tron och

kröntes i Reims 29 nov. s. å. Genom faderns bestämmelse blef hans moder regent under hans minderårighet. Hon förde regeringen med kraft och framgång, häfdande kronans rätt under upprepade strider med stormännen och Englands konung. Samtidigt fick L. genom henne en synnerligen vårdad uppfostran, som jämte hans naturliga anlag gjorde honom till en af medeltidens ädlaste regenter och en af sin tids mest rättrådiga och i sann mening mest fromma män. 1234 öfvertog han själf regeringen, men modern bibehöll under hela hans regering ett dominerande inflytande och var hans förnämsta rådgifvare. L:s historia, som är ovanligt väl känd, framför allt tack vare Joinville (se d. o.), kännetecknas främst af de två korståg han företog, det första till Egypten 1248, det andra till Tunis 1270, under hvars belägring han dog af den härjande pesten (jfr K o r s t å g, sp. 1104). I öfrigt var hans utrikespolitik mera inriktad på åstadkommande af fred och samförstånd mellan kristenhetens furstar än på, törhända just under hans tid, lättvunna territoriella utvidgningar, allt i syfte att åstadkomma ett nytt stort korståg, hvari han dock misslyckades. 1242 angreps han af Englands konung, Henrik III, som understöddes af en del franska stormän. L. blef dock segrare och slöt 1259 fred i Paris, då England afstod största delen af de länder, som L. och hans företrädare frånryckt det. Härigenom bekräftades L:s rättigheter öfver Normandie, Anjou, Touraine, Maine och Poitou, hvarjämte franske konungens öfverhöghet öfver hertigdömet Guienne än en gång erkändes. I striden mellan Henrik och hans vasaller kallades L. till skiljedomare 1263 af båda parterna, hvilket resulterade i den s. k. "le Dit d'Amiens" (24 jan. 1264) till engelske konungens fördel. Äfven andra furstar underkastade sig hans skiljedom. — I sin inre politik ådagalade L. både kraft att häfda kronans intressen och öväld, men på samma gång en utpräglad religiös ofördragsamhet, hvars uttryck drabbade särskildt judarna i Frankrike. Gentemot kyrkan iakttog han en ganska självständig hållning genom att trots påfvens protester inskränka de andliga domstolarnas befogenhet. Äfven den första grundvalen till den gallikanska kyrkans friheter, den s. k. *pragmatique sanction* af år 1269, har tillskrifvits L., men handlingen synes ej vara autentisk. Han ökade väsentligt konungamaktens anseende, dels på de store länsherrarnas bekostnad därigenom, att han tillät vad från baronernas domstolar till konungens parlament, där äfven ofrälse jurister sutto till doms, dels genom att gentemot vasallerna kraftigt häfda den inre fridens upprätthållande. I sitt personliga uppträdande var han mycket värdig, fördragsam mot alla, utom mot judar och kättare, men ålade sig samtidigt stränga asketiska botöfningar. Hela hans lif präglas af varm religiositet, och mer än de fleste förverkligade han sin tids bästa sedliga ideal. Också kanoniserades han 1297 af Bonifatius VIII. Hans åminnelsedag är 25 aug. Före revolutionen firade Franska akad. då årligen hans minne, och 1693 inrättade Ludvig XIV till hans minne en militärorden (*ordre royal et militaire de Saint Louis*; jfr O r d n a r), som upphäfdes under revolutionen, men återställdes 1816 för att 1830 definitivt afskaffas. L. var förmäld med Margareta af Provence och hade med henne 11 barn, af hvilka äldste sonen, L., dog 1260 och den andre såsom Filip III efterträdde honom. Litt.: Joinville, "Histoire de Saint Louis", F. Faure, "Histoire de Saint Louis" (1865), H. Wallon, "Saint Louis et son temps" (1875), A. Lecoy de la Marche, "Saint Louis" (1891) och "La France sous Saint Louis" (1893), E. Berger, "Saint Louis et Innocent IV" (1893) och "Histoire de Blanche de Castille" (1895).

10. L. X d e n t r ä t g i r i g e (fr. *Louis le hutin*), son till Filip den sköne och Johanna af Navarra, f. 4 okt. 1289 i Paris, d. 5 juni 1316 i Vincennes, var till lynnet grälsjuk, antog 1305 vid moderns död titeln konung af Navarra, hvartill han kröntes i Pamplona 1307, och efterträdde 1314 sin fader i Frankrike, där ett allmänt missnöje rådde på grund af dennes stränga åtgärder och despotiska regering. Ligor bildades öfver hela landet mellan provinserna, hvari både adel, präster och borgare deltogo, för att återställa de gamla goda sedvänjorna, och konungen måste i mycket bevilja deras fordringar. Flera af faderns förtjänta rådgifvare förjagades eller dödades, och L:s myndighet var starkt hotad. L. förberedde ett krigståg mot Flandern, hvars stormän ej ville böja sig för honom, och för att skaffa pengar därtill företog han en del vidtutseende åtgärder, hvaribland må nämnas det ryktbara ediktet 3 juli 1315, genom hvilket bönderna på de kungliga domänerna fingo köpa sig frihet. Tåget mot Flandern misslyckades, och L. måste återvända, utan att ha kunnat uträtta något. Farsoter och hungersnöd härjade fruktansvärdt i Frankrike s. å. och bidrogo till att utbreda det rådande missnöjet. L. vidtog mot slutet af sin korta regering en del åtgärder för att hämma de kunglige tjänstemännens hänsynslösa framfart. Han dog plötsligt efter att upphettad af bollspel ha förtärt ett glas kallt vin. L. var gift två gånger: 1) 23 sept. 1305 med Margareta, dotter till hertig Robert II af Bourgogne. (Hon dog som fånge i Château-Gaillard des Andelys, kväfd, efter hvad det sades, på order af sin make eller hans farbror Karl af Valois. Med henne hade han dottern Johanna, som förmäldes med konung Filip af Navarra.) 2) 19 aug. 1315 med konung Karl Martells af Ungern dotter Clémence, med hvilken han hade sonen Johan (I). Litt.: B. Zeller och A. Luchaire, "Philippe le Bel et ses trois fils" (1885).

11. L. XI, kallad "den europeiska diplomatiens fader", äldste son till Karl VII och Maria af Anjou, f. 3 juli 1423 i Bourges, d. 30 aug. 1483 i Plessis-lez-Tours, fick en synnerligen vårdad uppfostran, som han på grund af sitt mogna och eftertänksamma väsen väl tillgodogjorde sig. Redan vid unga år användes han ofta af fadern till att tukta de trotsige vasallerna och återställa ordningen i oro-

landsändar. 1440 flydde han från hofvet, ittrad på fadern och i synnerhet på dennes älska- a Agnes Sorel, och anslöt sig till ett af några d de främste stormännen, bland dem hertiga af Bourbon och Alençon, anstiftadt uppror, adt "la praguerie". Sedan konungen med t och skyndsamhet undertryckt detta, blef L. straff förvisad till sitt apanage Dauphiné, där vistades i mer än 15 år. Dock användes han i del krigståg och utmärkte sig bl. a. mot veizarna 1444. Spänningen mellan fadern och blef dock allt starkare. När han 1452 för- ades att gå till strids mot engelsmännen i nne, rustade han sig till öppet krig mot fa- , som dock med lätthet bemästigade sig L:s , hvilket förmådde denne att fly till hertig p den gode af Burgund, som mottog L. väl lät honom slå sig ned på slottet Genappe Bruxelles, där han, rikligt understödd med ningar af hertigen, vistades till faderns död, 1. L:s kröning firades med ovanlig stråt, hvar- bidrog feodalherrarnas hopp, att deras forne dsförvant skulle som konung fortsätta samma tik han följt såsom dauphin. Men med syn- energi sökte L. genast från början arbeta på kandet af sin makt och rikets enhet. Han gsnade sin faders gamla tjänare, omgaf sig män ur lågadeln, såsom Lescun, Jean Jouffroy, ines, Crêvecœur m. fl., och sökte öfverallt ut- ska förbindelser för att krossa Burgund, den gaste fienden till Frankrikes enhet. Han in- nkte de store länsherrarnas rättigheter, för- alla utom kungliga prinsar att jaga (för att da jordbruket), utkräfde med noggrannhet alla ala pålagor och fråntog en del stormansläkter r af deras land. Då reste sig stormännen och ade 1465 mot L. den s. k. ligan för allmänt (fr. *la ligue du bien public*). Nästan hela deln tog del däri med L:s broder hertigen Berry och tronföljaren i Burgund Karl den fve i spetsen. Trots mycken energi lyckades ej nedslå den. Han förråddes på alla håll, fästningar och städer gåfvo sig, t. o. m. s vacklade. Efter nederlaget vid Monthléry juli 1465) måste han ingå på de förödmjukande ragen i Conflans och Saint-Maur (okt. s. å.), igenom stormännens mest öfverdrifna fordrin- beviljades, så att Frankrike skulle tett sig fär som på de förste kapetingernas tid. Men ar aldrig sinnad att uppfylla fördragen; han g nu nödvändigheten att i st. f. våld använda och trolöshet, ja grymhet, att vinna den lägre n och några af de större släkterna för att deras hjälp störta de andra. Han handlade fter, smickrade parisarna, uppviglade flera ländska städer mot Karl den djärfve, hans far- te fiende, utdelade penningar, titlar och för- ngar åt en del dugliga stormän, lyckades svärdsslag indraga Normandie till kronan ge- att skickligt begagna en tvist mellan dess g, L:s broder, och hertigen af Bretagne, lät ta eller fängsla några af de uppstudsige stor- nen och hade på så sätt inom kort sprängt s enhet. Genom ett fredligt möte i Péronne 8) sökte L. vinna Karl den djärfve, men vid rrättelsen, att nya, af L. anstiftade, oroligh- r utbrutit i det Karl tillhöriga Liège, tog Karl honom till fånga och tvang honom att personligen åtfölja straffexpeditionen mot hans egna allierade. Karl tordes dock ej afsätta L., men tvang honom till ett nytt förödmjukande fördrag. L. höll ej heller nu sina löften. Han aflägsnade sin broder till Guienne från det honom tillerkända Champagne, som gränsade till Karls välde, isolerade denne alltmer från hans bundsförvanter och sammankallade i Tours 1470 en notabelförsamling, som annullerade fördraget i Péronne, hvarefter krig ånyo utbröt mellan L. och Karl, som emellertid tvangs att bedja om stillestånd. Ännu två krig hade L. att utkämpa mot Karl. Under det första dog L:s broder hertigen af Guienne plötsligt 1472, efter hvad L:s fiender, ehuru utan bevis, påstått, förgiftad på hans order. Genom skickliga militära dispositioner och underhandlingar behöll L. emellertid alltjämt öfvertaget, och det andra kriget slutade genom att han i freden i Picquigny (aug. 1475) mot dryga pengar förmådde Karls bundsförvant Edvard IV af England att återvända till sitt land. Karl invecklades snart i nya strider i Tyskland och mot de af L. understödde schweizarna och stupade i striden mot dessa 1477. Nu var vasallernas makt bruten. Genom afrättningar och konfiskeringar hade L. redan väsentligt ökat sitt område med nya provinser. Äfven för rikets inre styrelse hade L:s regering synnerligt stor betydelse. Regeringsmakten koncentrerades alltmer i konungens hand. Endast en gång tillkallade han riksständerna och ersatte dem f. ö. med notabelförsamlingar. Hären, rättskipningen och finanserna, allt tillhörde honom. Hären ökades och blef bättre organiserad samt förstärktes med legotrupper, mest skottar och schweizare, artilleriet förbättrades, och L. hyste planer på att skapa en flotta. Han bröt Parisparlamentets motstånd och skapade nya parlament i Grenoble, Bordeaux och Dijon. Rättskipningen anförtroddes mest åt specialkommissioner, vanligen med Tristan Lermite som ordf. Själf sparade L. ej på pengar, när det gällde ett politiskt mål, ehuru han själf uppträdde mycket enkelt. Med påfven slöt han ett slags konkordat, enligt hvilket endast fransmän skulle användas i kyrkans tjänst. Han arbetade mycket för den inhemska industriens och handelns fromma genom införande af ett verkligt tullskydd, sökte införa enhetlighet i vikt och mått, afskaffa provinstullar m. m. och var på dessa områden en framsynt härskare. Han slöt handelsfördrag med Venezia och hansan samt lade grunden till ett postsystem. Undervisningen gynnades genom nya universitet, i Valences, Bourges och Bordeaux. L. gaf äfven skydd åt från Konstantinopel fördrifna grekiska lärde. Under hans tid anlades det första boktryckeriet i Paris, 1469. — L. tillbragte sina sista år på slottet Plessis-lez-Tours, där han alltmer isolerade sig och hängaf sig åt öfverdrifna och vidskepliga andaktsöfningar under ständig dödsfruktan och begär att förlänga sitt lif. Endast några få förtrogna, såsom Tristan Lermite, Olivier Le Daim och läkaren Coictier, åt hvilka han betalade furstliga löner, utgjorde hans dagliga umgänge. L. var en af Frankrikes mest betydande regenter, rikt begåfvad, högt bildad, handlingskraftig och förutseende, men tillika lömsk och grym och därtill personligen feg. Han sökte

hellre vinna sitt mål genom underhandlingar, hvari han var mästare, och genom bedrägeri än genom ärlig strid. Hans rykte har dock mycket förvanskats genom hans fienders framställningar. Philippe de Comines har i sina ”Mémoires” pietetsfullt skildrat honom. — L. var gift först med Margareta af Skottland och sedan med Charlotta af Savojen, som skänkte honom sonen Karl (VIII) och döttrarna Anna af Beaujeu, hans älsklingsbarn, samt Johanna, Ludvig XII:s första gemål.

Litt.: P. Raymond, ”Correspondance inédite de Louis XI avec le duc de Bretagne” (1867), E. Charavay och J. Vaesen, ”Lettres de Louis XI” (7 bd, 1882—1900), Legeay, ”Histoire de Louis XI” (1874), Michelet, ”Louis XI et Charles le Téméraire” (flera uppl.), och Sée, ”Louis XI et les villes” (1893).

12. L. XII, son till hertig Karl af Orléans och Maria af Kleve, f. 27 juni 1462 i Blois, d. 1 jan. 1515, blef 14 år gammal gift med L. XI:s dotter Johanna. Efter en nöjesfylld ungdom sökte han 1483 göra sig till förmyndare i st. f. Anna af Beaujeu för svågern Karl VIII, men sedan ständerna 1484 förklarat Karl myndig och Anna faktiskt öfvertagit makten, ansåg han lämpligast att fly till Bretagne. Dömd som upprorsmakare af Parisparlamentet, samlade han en här, men blef slagen, tillfångatagen och fick 1488—91 sitta i hårdt fängelse. Sedan tjänade han troget Karl VIII, hvars giftermål med Anna af Bretagne han förmedlade. 1498 blef han som närmaste tronarfvinge själf konung, skilde sig från Johanna och gifte sig med Anna, sålunda räddande Bretagne åt kronan. Mild och godhjärtad (han kallades *le père du peuple*, ”folkets fader”), lyckades han häfda det inre lugnet genom en serie reformer, en del pålagor afskaffades, rättskipningen ordnades, tjänstemännen höllos i tygeln, och nya parlament upprättades i Provence och Normandie. Han sökte också trygga det yttre lugnet genom att förnya fördragen och stärka de goda förbindelserna med England, Aragonien och Ungern och lyckades efter ett kort fälttåg i Franche-Comté och Burgund sluta stillestånd med kejsar Maximilian. L. gjorde sig till målsman för den i Frankrike alltsedan Filip den sköne rådande traditionen om en moralisk hegemoni i Italien. Han upptog som arftagare af huset Anjou Karl VIII:s anspråk på Neapel och gjorde själf anspråk på Milano, enär hans farmor Valentina Visconti var syster till den siste Visconti i Milano. 1499—1500 eröfrade han landet och slöt därefter fördrag med Ferdinand af Aragonien om delning af Neapel, som intogs 1501. Men bundsförvanterna kommo ej sams om delningen, och fransmännen förjagades ur Neapel 1503, hvarefter genom fördragen i Blois (1504—05) L. måste afstå Neapel åt Ferdinand. 1508 (10 dec.) ingick L. med Ferdinand, påfven Julius II och kejsar Maximilian ligan i Cambrai, riktad mot de rika republiken Venezia, hvarefter L. i grund slo dess trupper vid Agnadello (8 maj 1509) och intog en del af dess område. Men republiken köpte på vens ynnest, som vände alla L:s bundsförvante jämte England och schweizarna mot honom själ I kriget saknade han icke framgång, men 151 förenade påfven ånyo alla hans fiender i ”den h liga ligan”, och mot den fruktansvärda öfvermak som nu reste sig mot L., hjälpte icke Gaston d Foix’ snillrika fälttåg 1512, utan fransmänne blefvo utjagade ur Italien. Angripen från al sidor, måste L. sluta fred 1514 och därvid afst alla sina besittningar i Italien. Till fredens be seglande gifte han sig s. å., sedan drottning Ann nyss förut afsidit, med Henrik VIII:s 16-årig syster Maria. Efter sex veckors äktenskap afle han. Trots de dyra krigen växte Frankrikes mate riella välstånd ansenligt under L:s regering, i de att jordbruket gick framåt med stora steg. Renäs sansen gjorde nu också sitt intåg i Frankrike. I efterlämnade blott en dotter, Claude, som förmälde med Frans af Angoulême, hvilken som Frans efterträdde L. Litt.: De Maulde, ”Histoire d Louis XII” (6 bd, 1889—93), och Yriarte, ”Césa Borgia” (2 bd, 1888).

13. L. XIII, son till Henrik IV och Maria Medici, f. 27 sept. 1601 i Paris, d. där 14 ma 1643, var i sin barndom tystlåten och allvarsam oc bibragtes tidigt af sin fader, som mycket sysslad med hans uppfostran, hat till Spanien. 1610 blef han konung under förmynderskap af modern, som föredrog sin andre son, Gaston, och systematiskt försummade L., hvars barndom därför blef föga glad. Han tvangs att gifta sig (1615) med Anna af Österrike, som han afskydde såsom spansk infantinna, och blef alltmer tillbakadragen. Han gjorde ett par försök att knyta kvinnliga förbindelser, men had sedermera i jakten sin enda förströelse. Maria politik gick alldeles tvärt emot Henrik IV:s hon sökte närma sig Spanien, men retade åt skilliga af de förnämste ädlingarna dels genor sin politik, dels genom sin öppna förkärle för sin landsman Concini, marskalk d’Ancre (s d o.), som var hennes allrådande minister. Seda Richelieu inträdt i konseljen och Concini gjort si alltmer impopulär, blef denne på initiativ af L: gunstling och jaktkamrat hertig de Luynes 161 skjuten af gardet och Maria förvisad till Blois. L öfvertog nu själf makten, men leddes af Luynes som dock hade flera uppror bland adeln att be kämpa. Richelieu åstadkom en försoning mella L. och Maria, men ett nytt hugenottkrig, fram kalladt af den katolska kultens återställande Béarn, slutade med L:s nederlag utanför Montau ban (1621), hvilket kort efteråt följdes af Luynes död. L. ingrep nu en tid kraftigt i regeringsären dena, men inseende sin oförmåga, tog han 162

Richelieu, som genom Marias inflytande blifvit kardinal, till sin förste minister för att fullfölja sina mål: rebellernas krossande i landet och Spaniens bekämpande. Till sin död, 1642, var Richelieu sedermera Frankrikes verklige härskare, dock alltid i godt samförstånd med L., äfven om förhållandet dem emellan ej alltid var det hjärtgaste. Att L. lyckades genomdrifva sina åsikter i det väsentligaste, är därför till största delen Richelieus förtjänst. Den forna uppfattningen om L:s hat till sin store minister, om hans samtycke till Cinq-Mars' sammansvärjning mot denne och hans fruktan för honom har för länge sedan vederlagts af nyare forskningar, särskildt genom D'Avenel och Marius Topin. L., hvars kanske största förtjänst var den, att han bibehöll Richelieu vid makten, var hela sitt lif en svag och vacklande karaktär, misstänksam och dyster till lynnet. I krig visade han stor tapperhet. Han efterlämnade två söner, L. (XIV) och Filip af Orléans. — Litt.: Hanotaux, "Histoire du cardinal de Richelieu" (1892 ff.), flera arbeten af B. Zeller och Beauchamp, "Louis XIII" (1902).

14. L. XIV (*Louis le grand*), den föregåendes son med Anna af Österrike, f. 15 sept. 1638 i Saint-Germain-en-Laye, d. 1 sept. 1715 i Versailles, efterträdde 1643 vid 4 års ålder sin fader på

Ludvig XIV. Efter målning af J. de la Haye (originalet knästycke).

tronen. Under hans minderårighet fördes regeringen med kraft och klokhet af änkedrottningen och Mazarin, som tillika var L:s politiske läromästare och fick en klar uppfattning om hans egenartade karaktär. Utan särskild håg för studier, lärde sig L. dock med lätthet latin, spanska och italienska, vilka två senare språk han talade flytande, men var ock i öfrigt en bristfällig underbyggnad. Efter Mazarins död (1661) tog L. själf regeringen om hand. De samtida statsrättslärorna stärkte hans uppfattning om hans ställning som en Guds ställföreträdare på jorden och som absolut envåldshärskare i sitt rike. Den absoluta härskarsuveräniteten fick i honom sin förnämsta, mest typiska representant. "L'état, c'est moi" ("det är jag, som är staten") kan sättas som motto på hans hela regering och innebar äfven, att han ansåg sig som egare till alla sina undersåtares egendom. Hans härsklystnad och stolthet stodo i jämhöjd med dessa åsikter. 1661 var han nära att börja krig med Spanien till följd af en etikettsfråga, om hvilketdera rikets ministrar i främmande land skulle intaga första platsen. Spanien måste ge efter. Ännu mer förödmjukades påfven (1664), när hans trupper hade skjutit på den franske ambassadörens vagn. L. var under förra hälften af sin regering lycklig i alla sina företag. Betydelsefulla reformer genomfördes på snart sagdt alla statslifvets områden, tack vare de utmärkte medhjälpare han lyckades förskaffa sig och hvilkas förtjänster väsentligen skapat den nimbus, som omstrålar honom i historien: Colbert för finanserna, näringslifvet och kolonierna, Turenne och Condé för armén, sjöhjälten Duquesne för flottan, Louvois som krigsminister, Lionne som utrikesminister, alla dessa och många andra framstående män skapade åt "le roi soleil" ("Kung Sol") hans enastående rykte och anseende som tidehvarfvets ("le siècle de Louis XIV") mönsterkonung i såväl godt som ondt. Den litterära och konstnärliga glansperiod, som åtföljde Frankrikes yttre storhet under denna tid och som representeras af namn sådana som Molière, La Fontaine, Racine, Boileau, m:me de Sévigné (jfr Franska litteraturen, sp. 1204—05), Lebrun, Poussin, Lorrain, Puget, Perrault m. fl. bidrog i hög grad att befästa L:s anseende som mönsterfursten. Efter de lysande framgångarna följde en period af nedgång, när L. fick att kämpa med Vilhelm III (af Oranien), Englands konung. L:s bigotta sinnelag och m:me de Maintenons inflytande föranledde upphäfvandet af Nantesiska ediktet (1685), hvarigenom tusentals protestanter, Frankrikes mest idoga invånare, tvungos af religionsskäl att emigrera, en stor del till Preussen, hvars näringslif därigenom fick ett för Frankrike i längden ödesdigert krafttillskott. Det långvariga och för landets finanser förödande Spanska tronföljdskriget samt det ohyggliga kamisardkriget (se Kamisarder) blottade landet på resurser och bidrogo till folkets utarmande samt undergräfvandet af dynastiens anseende. (Om L:s regering se vidare Frankrike, sp. 1147—49.) L:s motgångar i Spanska tronföljdskriget, trots de lysande bragder, som Villars och Vendôme utförde, jämte de familjesorger L. fick utstå genom sin ende son, Ludvigs, död (1711) m. m., förkrossade honom och påskyndade hans död. — L:s stora anseende, hans lysande hoflif och de seder — och oseder —, som där rådde, gjorde Frankrike för lång tid framåt till ett mönsterland i Europa. Franskt språk och fransk kultur betraktades öfverallt som förebilder, och inflytandet däraf är ännu märkbart. — L. förmäldes 9 juni 1660 med spanske konungen Filip IV:s dotter Maria Teresia (d. 1683) och hade med henne en son, Ludvig. Dessutom hade han flera barn med sina många älskarinnor. De mest bekanta af dessa senare äro La Vallière (se d. o.), Montespan (se d. o.) och i synnerhet fru Scarron, mer känd under namnet madame de Maintenon (se d. o.), med hvilken han lät hemligen viga sig

(trol. 1685) och hvilken ända till hans död utöfvade stort inflytande på hans politik. L:s namnteckning meddelas å pl. I till art. Autograf. — Den bildande konsten har i mångfaldig mått förhärligat L. Flera statyer af honom förstördes under revolutionen, men i Versailles finnes kvar Warins staty, framställande L. som romersk triumfator, och ryttarstatyer öfver honom ha rests 1822 på Place des victoires i Paris (modellerad af Bosio), 1826 på Place Bellecour i Lyon (modellerad af Lemot) samt en på Cour d'honneur i Versailles (modellerad af Petitot och Cartellier). Flera byster af L. finnas i Versailles, och Ch. Lebrun (se d. o., sp. 1473) utförde i galleriet där en väldig serie målningar med ämnen ur L:s lefnad. Hans porträtt målades af bl. a. Rigaud (i kungamantel; Louvremuseet), de la Haye (se fig. å sp. 1245), Nanteuil, Mignard och Lebrun (i Versailles) samt van der Meulen (bild till häst, i Dijon). Å pl. III till art. Dräkt ses L. i hofdräkt. — Litt.: Voltaire, "Siècle de Louis XIV" (1740, alltjämt nya upplagor), Philippson, "Das zeitalter Ludwigs XIV" (2:a uppl. 1889), Bourgeois, "Le grand siècle. Louis XIV" (1895), Waldteufel, "La politique étrangère de Louis XIV" (1898), Heuzé, "La cour intime de Louis XIV" (1902) och E. Lavisses (se denne) berömda skildring i "Histoire de France depuis l'origine jusqu'à la révolution" (d. VII och VIII).

15. L. XV, den föregåendes sonsons son, f. 15 febr. 1710 i Fontainebleau, d. 10 maj 1774 i Versailles, miste vid två års ålder sina föräldrar, hertig Ludvig af Bourgogne och Maria Adelaide af Savojen. 1 sept. 1715 blef han Frankrikes konung under hertig Filips af Orléans ("regentens") förmynderskap. Han fick en sorgfällig uppfostran under ledning af biskopen i Fréjus, kardinal Fleury. Efter "regentens" död (2 dec. 1723) öfvertog L. själf regeringen, hälsad med jubel af folket, som gaf honom tillnamnet le bien-aimé ("den högt älskade"). "Regenten" hade af politiska skäl förlofvat honom med en fyraårig spansk infantinna, som 1722 sändes till Frankrike för att uppfostras, men hans efterträdare i regeringen, hertigen af Bourbon, skickade henne tillbaka och förmådde L. att 1725 gifta sig med Maria Leszczyńska (d. 1768), dotter till Polens förre konung, Karl XII:s skyddsling, Stanislaus. Härigenom kom dennes hertigdöme Lothringen att utan svärdsslag tillfalla Frankrike. L. lät sig i början ledas af sin utmärkte lärare kardinal Fleury, hvilken 1726—43 var hans premiärminister, efter den oduglige hertigens af Bourbon afgång (se Fleury). Österrikiska tronföljdskriget (1740—48), hvari han kastade sig mot Fleurys råd, bildade en vändpunkt. Frankrike, som förut genom inre reformer i olika afseenden gått ofantligt framåt i välmåga, gick därefter med stora steg tillbaka.

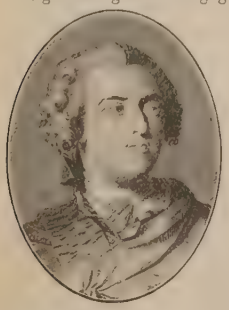

L. förföll under dåliga rådgifvares ledning till ett skandalöst mätressvälde (se bröderna Goncourt, "Les maîtresses de Louis XV", 2 bd, 1860), representeradt af systrarna de Nesles, markisinnan de Pompadour (1745—64) och grefvinnan Du Barry. Hans exempel verkade i högsta grad demoraliserande på den högre societeten i Frankrike liksom i andra länder, där Frankrike betraktades som mönsterland med afseende på umgängessättet. Under tiden råkade Frankrikes härväsen, flotta och allmänna statsförvaltning i förfall genom det gunstlingssystem, som de olika mätresserna förstodo att upprätthålla på grund af L:s alltmer tilltagande slapphet och indolens. I synnerhet markisinnan de Pompadour verkade menligt genom att indraga L. i Sjuåriga kriget (1756—63), där af henne tillsatta salongsgeneraler förstörde landets ära och makt, samt genom sin personliga snikenhet, som vållade enorma utgifter. L:s så god som enda återstående intresse för landet koncentrerade sig på utrikespolitiken, hvarvid han genom hemliga agenter ofta motverkade sina officiella sändebud ("le secret du roi"; se A. de Broglie, "Le secret du roi. Correspondance secrète de Louis XV avec ses agents diplomatiques 1752—1774", 2 bd, 1879). Han dog lika afskydd af hofvet som af folket på grund af den brist på anständighetskänsla, som han under sina senaste regeringsår öppet lagt i dagen. I sitt äktenskap hade han haft 10 barn; sonen L. (se Ludvig, franska tronföljare 3) hade afliditt redan 1765. Litt.: Jobez, "La France sous Louis XV" (6 bd, 1864—73).

16. L. XVI, den föregåendes sonson, tredje son till dauphin Ludvig och Maria Josefa af Savojen, f. 23 aug. 1754 i Versailles, förmäldes 16 maj 1770 vid 15 års ålder med kejsarinnan Maria Teresias af Österrike 14-åriga dotter Marie-Antoinette (se Maria, franska drottningar 6) och besteg 10 maj 1774 Frankrikes tron. Klent begåfvad och i saknad af den smidighet, som präglat de föregående bourbonerna, blef han tidigt ett omedvetet offer för sin närmaste omgifnings intriger. T. o. m. drottningen uttryckte sin ringaktning för L. genom att kalla honom "le pauvre homme" ("den stackars karlen"). Trots sin sederenhet och sin redliga vilja att afhjälpa landets nöd kunde han på grund af sin bristande karaktärsfasthet föga göra däråt (jfr Frankrike, sp. 1151). Hofvet med hans gemål i spetsen dominerade fullständigt L., hvars väsentliga intresse var jakt. På grund däraf lät L. den store reformatorn Turgot fall liksom också senare Necker, då han ville spara och hofvet fortsatte sitt vansinniga slöseri med statens inkomster. Detta system kunde i längden icke bära sig: när alla hjälpkällor voro tömda måste riksständerna sammankallas (1789), och där med började franska revolutionen. L:s uppförande

nder de följande tilldragelserna var ej egnadt tt vinna folkets förtroende. I riksständernas strid m omröstningssättet tog han de högre ståndens arti, men tvangs af det tredje ståndet att ge fter för dess vilja. Därmed gick i verkligheten onungamakten förlorad. Nya okloka steg lämnade onungen snart fullständigt i folkets händer. Geom folkuppploppet 5 och 6 okt. 1789, hvilket uppått till följd af en hoffest, tvangs L. att flytta från Versailles till Paris. Han måste nu åse, hur et ena kungliga prerogativet efter det andra afkaffades, och till sist beslöt han fly från sitt pproriska folk. Men åtskilliga tillfälligheter vålade, att L. greps under försöket att med sin familj y till en gränsfästning (se Fersen, sp. 110) och terfördes till Paris (25 juni 1791). Därefter blef an tills vidare afsatt, men återfick sin värdighet, edan han 13 sept. s. å. besvurit den nya författningen. Mot den i samma månad sammanträdande ya folkrepresentationen, lagstiftande församlinen, uppträdde han till en början på ett mycket olt och oklokt sätt och inlade äfven sitt veto mot ågra af dess beslut, men tvangs dock till slut nars 1792) att välja sig en ministär bland majoiteten i församlingen. Då emellertid L. några månader därefter ännu en gång protesterade mot vå af lagstiftande församlingen fattade beslut, utröt ett folkupplopp i Paris (20 juni 1792), under vilket konungens person djupt kränktes. Ett nytt ppror, 10 aug. s. å., tvang honom att söka skydd os lagstiftande församlingen, och därifrån fördes an med sin familj som fånge till Tempeltornet. onungamakten hade därmed faktiskt upphört; en blef formligen afskaffad af nationalkonventet 1 sept. 1792, hvarefter Frankrike förklarades för epublik. De ytterlighetsmän, som då voro vid akten, önskade emellertid konungens död, dels ör att därigenom förhindra den lagliga maktens terställande, dels äfven af fruktan, att han skulle ter kunna komma till väldet och då återinföra den amla regimen. L. ställdes till rätta inför sina nklagare, nationalkonventet. Ehuru med kraft örsvarad af Malesherbes, Tronchet och De Sèze, lef han med 387 röster mot 334 dömd till döden, edan församlingen förut enhälligt förklarat honom kyldig till stämplingar mot friheten samt förkastat n föreslagen appellation till folket. 21 jan. 1793 esteg han schavotten med ett mod, som efterärlden beundrar, ett försoningsoffer för sina förädares brott och sin egen oklokhet. Med sin emål (giljotinerad i okt. 1793) hade han två öner, Ludvig Josef Xaver Frans (d. 1789) och udvig (se följ. art.), samt två döttrar, Maria eresia Charlotta (se Angoulême) och Sofia Helena (d. 1787). — Litt.: Droz, ''Histoire du ègne de Louis XVI'' (3 bd, 2:a uppl. 1858), obez, ''La France sous Louis XVI'' (3 bd, 1877 –93), R. M. Klinckowström, ''Le comte de Fern et la cour de France'' (2 bd, 1877—78) och eaucourt, ''Captivité et derniers moments de Louis VI'' (2 bd, 1892).

17. L. XVII (fr. *Louis Charles*), titulärkonung, en föregåendes och Marie-Antoinettes son, f. 27 ars 1785 i Versailles, fick titeln hertig af ormandie och blef efter sin äldre broders öd, 1789, dauphin. Han beskrifves som ett ovangt vackert och mycket begåfvadt barn. Med sina föräldrar var L. fånge i Tempeltornet sedan 13 aug. 1792 och ansågs efter faderns afrättning, 21 jan. 1793, af det kungliga partiet som Frankrikes legitime konung (med farbrodern, grefven af Provence, som regent). Flera planer på hans räddning ur fängelset uppgjordes både före och efter det L. 3 juli s. å. skilts från sin moder och anförtrotts åt en särskild, af kommunens prokurator Chaumette tillsatt ''uppfostrare'' och fångvaktare, skomakaren Antoine Simon och dennes hustru, Marie Jeanne Aladame. Simon var, liksom hustrun, rå och obildad, men den äldre rojalistiska uppfattningen, att de skulle medvetet ha arbetat på att kroppsligen och andligen fördärfva barnet, kan — särskildt efter G. Lenôtres utredning — ej längre anses hållbar. Det plötsliga ombytet i lefnadsförhållanden och makarna Simons vårdslösa hårdhändthet måste emellertid öfva ett ogynnsamt inflytande på gossens utveckling. Han förleddes bl. a. att (6 okt.) uppträda som falsk angifvare mot sin moder rörande hennes lif i fängelset. Makarna Simon flyttade nattetid 19 jan. 1794 från Tempeltornet efter att ha erhållit intyg om L:s öfverlämnande ''vid god hälsa'' till de för dagen tjänstgörande kommissarierna. Orsakerna till, att de så plötsligt lämnade sin väl aflönade plats, har forskningen ej ännu lyckats utreda, och det har ej oemotsägligt bevisats, att det sofvande barn de kvarlämnade verkligen var L. Simon afrättades på samma gång som Robespierre (28 juli 1794), och hans änka, som 1796 intogs på en anstalt för obotligt sjuka, vidhöll till sin död (1819), att L. ej var död, utan genom hennes och hennes makes medverkan undkommit, enligt hvad hon plägade uppgifva, dold i en kärra med smutsiga kläder och ersatt med ett annat barn. Det fångna barnet inspärrades ett par dagar senare i en osund fängelsehåla och fick lida ohyggligt af smuts och vanvård, tills efter skräckväldets fall (27 juli 1794) Barras besökte fängelset och gaf order om bättre behandling. Barnet omtalas i maj 1795 som sjukt och besöktes då af en läkare, som äfven föregående höst tillkallats. Denne afled plötsligt (1 juni); först efter några dagar tillkallades två andra läkare, och 8 juni afled barnet. I dödsattesten förklarades, att det syntes vara omkr. 10 år gammalt, länge lidit af en skrofulös åkomma och af kommissarierna uppgafs vara ''aflidne Louis Capets son''. Barnet begrofs 10 juni, utan att liket dessförinnan visats för någon, som på grund af tidigare bekantskap med bestämdhet kunde intyga den dödes identitet. Den ''envisa tystnad'' barnet hösten 1794 uppges ha iakttagit har sammanställts med hypotesen om, att en döfstum gosse fått intaga L:s plats. — Den under restaurationen officiella versionen om L:s behandling i fängelset och död där föreligger utförligast hos A. de Beauchesne, ''Louis XVII, sa vie, son agonie, sa mort'' (2 bd,

1852), och de mot denna version framkastade tvifvelsmålen ha kritiskt behandlats främst af F. R. Chantelauze (''Louis XVII, son enfance, sa prison, sa mort au Temple'', 1884, ny uppl. 1895, och tillägget ''Les derniers chapitres de mon. Louis XVII'', 1887).

Rykten om, att L. ej afliidit i Tempeltornet, utan undkommit, uppstodo redan 1795, och under Napoleonstiden och restaurationen framträdde ända inemot ett fyrtiotal pretendenter med anspråk på att vara L. XVII. Den först framträdande var Jean Marie Hervagault, som plägar anses vara son till en skräddare och född 1781. Några forskare medge som en möjlighet, att skräddarsonen utbytts mot L. i fängelset och L. sedan antagit dennes namn. Hervagault sattes under Napoleons tid flera gånger i fängelse och dog i Bicêtre 1812. Rätt uppmärksammade pretendenter voro träskomakarsonen Mathurin Bruneau (f. 1784, 1818 dömd som bedragare, dödsår okändt) och den s. k. baron de Richemont, hvars verkliga namn var Louis Hector Hébert. Han var född i trakten af Rouen och hade före sitt framträdande bl. a. varit egare af en glasfabrik och adjutant åt general Kléber. Han protesterade mot såväl Ludvig XVIII:s som Ludvig Filips tronbestigning, satt 7 år i österrikiskt fängelse i Mantua och Milano, dömdes 1834 i Frankrike som bedragare till 12 års fängelse, rymde till England, återkom 1840 och lär ha dött i Gleize 10 aug. 1853. Mest anhängare fick Karl Wilhelm Naundorff, hvars öden äro okända, innan han 1810 dök upp i Berlin med ett å detta namn lydande pass. Af dialekten att döma härstammade han från norra Sachsen. Han bosatte sig 1812 i Spandau och 1822, som urmakare, i Brandenburg, där han 1824 häktades som falskmyntare. Dömd på synnerligen starka indicier till 3 års fängelse, bosatte han sig efter utståndet straff 1828 i Crossen och vann där anhängare för sina under fängelsetiden antydda anspråk på furstlig fransk börd (till en början uppgaf han sig ha en tid lefvat i landsflykt med sin fader). 1831 inlämnade han till konungen af Preussen en fantastisk inlaga om sina öden. Den liknar med sina många berättelser om giftmord en godtköpsroman och strider i flera viktiga punkter mot hans senare uppgifter (i 1834 och 1836 utgifna broschyrer). I maj 1833 kom Naundorff till Paris, vann där många anhängare, men utvisades 1836, då han genom rättegång sökte utfå arfvet efter L. XVI. Han vistades därpå en tid i England, mest sysslande med spiritism, flyttade till Holland och dog 10 aug. 1845 i Delft. Naundorffs ättlingar ha 1851, 1874 och 1910 inför franska myndigheter sökt göra gällande sina privaträttsliga arfsanspråk, sista gången dock endast på rätten till namnet Bourbon. Några politiska kraf framställde Naundorff icke. Ett utskott inom franska senaten pröfvar f. n. (1912) ättlingarnas anspråk. Litt.: Om L. se ofvan citerade arbeten af de Beauchesne och Chantelauze, A. Bourgeois, ''Étude historique sur Louis XVII'' (1905), C. Welch, ''The little dauphin'' (1908), och en essay om makarna Simon af G. Lenôtre i ''Vieilles maisons, vieux papiers'', II (1903; ''Gamla byggnader, gamla papper'', 2:a saml., 1910). Om de många pretendenterna se L. de la Sicotière, ''Les faux Louis XVII'' (i ''Revue des questions historiques'', 1882) samt särskildt om Naundorff den grundliga, på förut oanvändt preussiskt arkivmaterial stödda uppsatsen af O. Tschirch, ''Die Naundorff-legende, darstellung und kritik'' (i ''Hist. zeitschrift'', bd 106, 1911). Naundorffs anhängare ha sedan 30 år tillbaka utgifvit tidskriften ''La légitimité''. Sedan 1905 utkommer månadsskriften ''Revue historique de la question Louis XVII''. Bland arbeten af Naundorffs anhängare märkas bl. a. H. Provins, ''Le dernier roi légitime de France'' (2 bd, 1889), O. Friedrichs, ''Correspondance intime et inédite de Louis XVII 1834—1838'' (2 bd, 1904) och Boissy d'Anglas, ''Louis XVII et ses descendants'' (1909). Société d'histoire contemporaine förbereder en metodisk undersökning af hela L. XVII:s-problemet.

18. L. XVIII Stanislaus Xaver (af rojalisterna kallad le désiré, ''den efterlängtade''), Ludvig XVI:s broder, f. 17 nov. 1755 i Versailles, d. 16 sept. 1824 i Paris, bar till 1795 titlarna Monsieur och grefve af Provence. Han erhöll vårdad uppfostran och visade sig ega bättre hufvud än sina bröder. I maj 1771 gifte han sig med Maria Josefina Lovisa af Sardinien (d. 1810), med hvilken han icke hade några barn. I hoflifvet lyckades han aldrig intaga någon mer framstående plats, utan sysselsatte sig mest med studier och omgaf sig med filosofer, litteratörer och konstnärer, hvilkas revolutionära åsikter i politik och religion äfven blefvo hans. Han var sålunda en vän af reformer och tog därför, när riksförsamlingen 1789 sammanträdde, tredje ståndets parti. Detta skaffade honom i början anseende bland folket, men gjorde honom än mindre omtyckt på hofvet. Snart öfverskred dock revolutionen den gräns L. tänkt sig; och då efter Mirabeaus död (april 1791) han icke längre såg någon möjlighet att hejda rörelsen, flydde han 21 juni 1791 från Paris öfver Bruxelles till Koblenz, där han snart blef ledaren af emigranternas försök att egga de europeiska makterna till ett krig mot revolutionen. Detta förmådde lagstiftande församlingen att 1 jan. 1792 anklaga honom för högförräderi och 16 jan. förklara honom förlustig arfsrätt till tronen. Han svarade med att låta utropa sig till regent af Frankrike, enär konungen enligt hans åsikt hölls fången. Efter konungens afrättning (1793) förklarade han sig för förmyndare för dennes son, som utropades till konung såsom Ludvig XVII, och utsåg en ministär. Sedan brorsonens död tillkännagifvits, 1795, antog grefven af Lille (såsom L. under landsflykten lät kalla sig) konungatitel och erkändes af de främmande makterna som konung. Han befann sig då i Verona, dit han flyttat 1794 och hvarifrån han på franska Direktoriets begäran utvisades i april 1796. Med de missnöjde i Frank-

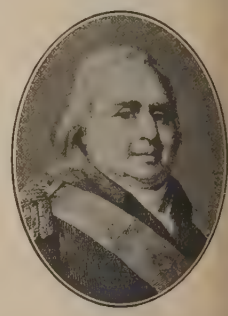

ke hade han alltid stått i liflig förbindelse, särildt med Vendées invånare, och underlät aldrig t konspirera mot den franska styrelsen, när tillle gafs. Från Verona begaf han sig till Blanburg vid Harz och därifrån 1798 till Mitau, r äfven flera medlemmar af hans familj infunno . Vid denna tid underhandlade han med Bonarte om dennes hjälp till en restauration, ehuru an framgång. 1801 förbjöd kejsar Paul honom t längre vistas i Ryssland, hvarför han begaf sig l Warschau, som då egdes af Preussen. Han slog 1803 Napoleon Bonapartes anbud att erlla Lucca och en penningsumma mot att afstå ån sina anspråk på Frankrike. Mot det af Nalеon 1804 upprättade franska kejsardömet proterade han högtidligt. På hösten (sept.—okt.) å. sammanträffade han med sin broder, Karl Artois, i Kalmar (se Sylvander, "Kalmar slotts h stads historia", Tredje afd., V. sid. 384 ff.). ån Sverige begaf han sig till Mitau, men måste er freden i Tilsit 1807 åter lämna Ryssland och ste då öfver Sverige till England, där han botte sig i Gosfield hall (Essex). Där lefde han, ndigt protesterande och konspirerande mot Naleon, till 1814 och fick en gång under denna l (1811) mottaga ett besök af den då landsflyktige staf IV Adolf, som förr gästvänligt bjudit honom hem i Sverige. Napoleons fall gaf L. ändtgen den länge efterlängtade konungamakten. 6 ril 1814 förklarade Senaten honom för konung, h 24 april s. å. landsteg han i Calais. L. uppdde i början mycket hofsamt gentemot de nya hållanden och de nye män, som uppstått under n senaste styrelsen. Han gaf landet en författning, ilken konsekvent nog är daterad i "det 19:e et" af hans regering. Men snart drefs han af återvändande emigranterna att söka återställa ancien régime" och väckte därigenom allmänt ssnöje, af hvilket Napoleon begagnade sig för att a återtaga makten. L. måste 20 mars 1815 fly l Gent, men efter Napoleons nederlag vid Waloo intågade han ånyo i Paris, 9 juli s. å. L. f nu h. o. h. en lekboll i sin bigotte broders nder, och det "hvita skräckväldet" började. r Frankrike, sp. 1158.) Genom Decazes' mödanden bragtes väl detta till slut 1817, men rjade under en något annan form efter hertigens Berry mord, 1820. L., som då var sjuklig och stan blind, lät sin broder och hans reaktionära nner styra, ehuru han anade, att systemet ej lle länge bära sig. — Litt.: L. de Viel-Castel, Histoire de la Restauration" (20 bd, 1860—78) Imbert de Saint-Amand, "La cour de Louis VIII" (1891). Apokryfiska äro de af E. L. de mothe-Langon utgifna "Mémoires de Louis VIII" (1832).

19. Ludvig Filip (fr. *Louis-Philippe*), nsmännens konung, f. 6 okt. 1773 i Paris, d. aug. 1850 på slottet Claremont, England, var ste son af hertig Ludvig Filip af Orléans hilippe Égalité) och prinsessan Lovisa Maria elaide af Penthièvre. Under sina första lefdsår bar han titeln hertig af Valois och öll 1785, efter sin farfars död, titeln hertig Chartres. Följande sin fars exempel, slöt n sig med ifver till franska revolutionen, inträdi nationalgardet, blef 1790 led. af jakobinklubben och bortlade efter de revolutionära händelserna 10 aug. 1792 sina titlar samt antog namnet Égalité. I den unga republikens första krig tog han ärofull andel. Som generallöjtnant kämpade han, under Kellermanns befäl, vid Valmy 20 sept. 1792, revolutionens första seger öfver de allierade. Därefter deltog han i Dumouriez' fälttåg i Belgien och ådagalade mycken tapperhet i slaget vid Jemappes 6 nov. 1792, vid belägringen af Maastricht och i den olyckliga bataljen vid Neerwinden, 18 mars 1793, där han anförde franska arméns center. Dumouriez' sammansvärjning mot republiken väckte emellertid snart de maktegandes misstankar ej blott mot den upprorsstämplande generalen, utan äfven mot den unge och ärelystne f. d. prins, hvilken betraktades som hans skyddsling och förtrogne. Prinsen fann därför klokast att följa Dumouriez, då denne 4 april 1793 rymde från franska armén och sökte tillflykt hos österrikarna. Han begaf sig därefter till Schweiz, där han någon tid förtjänade sitt bröd som lärare i geografi, historia, franska, engelska och matematik vid skolan i Reichenau. Där fick han underrättelse om, att hans far blifvit giljotinerad i Paris, 6 nov. 1793. Som äldste son ärfde han titeln hertig af Orléans. Efter att ha lämnat sin lärarplats tillbragte han någon tid som adjutant hos emigrantgeneralen Montesquiou, begaf sig till Hamburg, företog en resa genom Danmark, Sverige, Norge och Finland, återvände till Hamburg och inskeppade sig där 24 sept. 1796 till Amerika. Han tillbragte öfver tre år där, men bosatte sig 1800 i Twickenham (England) och flyttade efter sju års förlopp till Sicilien, där han 25 nov. 1809 gifte sig med konung Ferdinand I:s dotter Maria Amalia (f. 26 april 1782). Efter Napoleons fall (1814) återvände han till Paris, återfick af Ludvig XVIII sina under revolutionen konfiskerade gods och utnämndes 15 maj 1814 till generalöfverste för husarerna. Napoleons återkomst från Elba tvang honom att (mars 1815) åter lämna Frankrike. Han tog sin tillflykt till Twickenham, där han med sin familj kvarstannade till 1817, då han åter bosatte sig i Paris. Där blefvo hans salonger en af medelpunkterna för den liberala oppositionen. Genom enkelt och borgerligt uppträdande vann han popularitet inom medelklassen, och hans frisinthet och religiösa fördragsamhet visade, att man icke om honom, såsom om de andre bourbonerna, egde rätt att säga, att han under sin långvariga landsflykt "ingenting lärt och ingenting glömt".

I de händelser, som närmast föregingo julirevolutionen 1830, tog han ingen synbar del. Medan striden rasade på Paris' gator, hade han dragit sig undan till en villa i hufvudstadens närhet. 30 juli valdes han, på Laffittes förslag, af deputeradekammaren till generalståthållare af Frankrike.

Han återvände då till Paris och tillkännagaf följande dag, att han mottog den erbjudna värdigheten. Åtföljd af sina anhängare bland de deputerade, begaf han sig samma dag, 31 juli på middagen, från sin bostad i Palais Royal till Hôtel de ville, där nationalgardets öfverbefälhafvare, den 73-årige general La Fayette, hade sitt högkvarter. Vid framkomsten till Hôtel de ville, hvars ingångar och trappor voro öfverfyllda af väpnade revolutionära skaror, som ej ville ge rum för de ankommande, utropade hertigen kallblodigt: ”Det är blott en gammal nationalgardist, som vill uppvakta sin gamle general”. Denna påminnelse om hertigens deltagande i den första revolutionen gjorde lycka bland folket. Han släpptes in till La Fayette, som mottog honom hjärtligt och lät öfvertyga sig af hans försäkringar om sina demokratiska tänkesätt. La Fayette räckte hertigen en trefärgad fana, och båda trädde fram till ett fönster åt torget. I allas åsyn utvecklade hertigen fanan och omfamnade den åldrige frihetshjälten. Detta skådespel hänförde folket, väldiga hurrarop höjdes, gevärssalfvor afskötos, och jublet ville icke taga något slut. Hertigen hade, om också blott för en mycket kort tid, lyckats vinna äfven det republikanska partiet. ”Ludvig Filip är den bästa bland republiker” blef dagens lösen, och i öfverensstämmelse därmed förklarade deputeradekammaren 7 aug. tronen ledig och inbjöd hertigen att bli ”fransmännens konung” och regera riket enligt ”chartan” (grundlagen) med åtskilliga af kammaren förut beslutade ändringar däraf i liberal riktning. Sedan pärskammaren instämt i deputeradekammarens beslut, utropades hertigen 9 aug. till ”fransmännens konung” under namn af Ludvig Filip.

Sin på detta sätt förvärfvade tron sökte han stödja hufvudsakligen på medelklassen, bourgeoisien. Under det första halfåret af hans regering satt visserligen det liberala partiet vid styret, men i mars 1831 bröt han med vänstern och tog ledaren för centern (”le tiers parti”), Casimir Périer, till konseljpresident. Denne kraftfulle statsman lyckades fullkomligt återställa ordningen inom landet och återupprättade genom sitt energiska uppträdande till Belgiens skydd mot det af de tre östra stormakterna understödda Holland i betydlig mån Frankrikes anseende i utlandet. Men efter Périers död (16 maj 1832) inträdde en period af vacklande och växlande ministärer. Ett legitimistiskt uppror i Vendée 1832, flera våldsamma arbetarupplopp i Paris och Lyon, prins Louis Napoléons försök i Strassburg (okt. 1836) och Boulogne (aug. 1840) misslyckades visserligen samtliga, men visade likväl, på huru osäkra fötter ”borgarkonungens” tron ansågs stå. Fieschis attentat 28 juli 1835 och flera andra mordförsök mot konungen vittnade äfven om sinnenas förbittring och de politiska passionernas raseri. Medan konungens inrikespolitik blef alltmer konservativ, sårade hans utrikespolitik fransmännens nationalstolthet. Han visade i sitt förhållande till stormakterna vid flera tillfällen en till svaghet gränsande eftergifvenhet. Då Thiers som konseljpresident (febr.—okt. 1840) ville göra slut på denna eftergifvenhet och i afseende på den egyptiska frågan sökte häfda Frankrikes ära mot de öfriga stormakterna, väckte denna krigiska politik hela nationens lifligaste bifall. Men då fonderna föllo, började konungen ångra, att han lyssnat till sin konseljpresidents djärfva råd. Thiers' kabinett måste afgå, 27 okt. 1840. Det var det tolfte i ordningen af de kabinett, som suttit vid styret under de tio första åren af L:s regering. Det kabinett, som nu (29 okt. 1840) bildades och där Soult blef konseljpresident, men utrikesministern Guizot den styrande viljan, lefde däremot ända till julimonarkiens fall. (Att i sept. 1847 Soult afgick och Guizot blef konseljpresident innebar en ändring endast till namnet.) I mer än sju års tid lyckades Guizot bibehålla majoritet i deputeradekammaren. Men olyckan var, att deputeradekammaren, till följd af hög census, var ett uttryck blott för de förmögnare samhällsklassernas, men ej för hela folkets vilja. Bland det egentliga folket var missnöjet i ständigt stigande. Därtill bidrogo flera omständigheter. Den olyckshändelse, som 13 juli 1842 kostade konungens äldste son, den tappre, ridderlige och frisinnade hertigen af Orléans, lifvet, beröfvade dynastien dess populäraste medlem. Ett fyraårigt barn, den omkomne hertigens äldste son grefven af Paris, blef nu arftagare till tronen, och hans farbroder, den impopuläre hertigen af Nemours, utsågs till hans förmyndare. Medan således utsikterna för dynastiens framtid mörknade rubbades tron på regeringens redbarhet genom upptäckten, att två af dess högt betrodde ämbetsmän, f. d. ministrarna Teste och Cubières gjort sig skyldiga till försnillningar. Det mord som hertigen af Choiseul-Praslin 17 aug. 1847 begick på sin maka, bidrog att öka det lägre folkets förbittring mot aristokratien. Under tiden gjorde socialisterna, med Blanc och Proudhon i spetsen, allt för att uppreta de fattige mot de rike och förbereda icke blott en politisk, utan en social revolution. Den omedelbara orsaken till julimonarkiens fall var emellertid den oböjliga envishet, hvarmed konungen och Guizot motsatte sig rösträttens utsträckning. Då konungen i sitt tronta vid kamrarnas öppnande 28 dec. 1847 stämplade valreformrörelsen som en ”agitation, närd af fientliga och blinda lidelser”, och då inrikesministern Duchâtel förklarade, att han på grund af en artikel i strafflagen hädanefter skulle förhindra alla banketter till valreformens ära, beslöt oppositionen att anordna en reformbankett i Paris 22 febr 1848. Regeringens förbud mot denna reformbankett ledde till den revolution, som på tre dagar, 22—24 febr. 1848, bortsopade julimonarkien. 24 febr. abdikerade konungen till förmån för sin sonson, grefven af Paris, men för sent för att kunna rädda dynastien. Vid middagstiden s. d. flydde konungen till England, där han landsteg 3 mars 1848. Där bosatte han sig, under namnet g r e f v a f N e u i l l y, på slottet Claremont, nära Windsor — L. var en lugn och beräknande skeptiker, som sökte begagna sig af tidsomständigheterna till sin egen och sin familjs fördel. Men hans förvärfsbegär, falskhet och öfverdrifvet försiktiga utrikespolitik framkallade och underhöllo hos folket denna fientliga sinnesstämning, som slutligen gaf sig luft i februarirevolutionen. Med sin gemål, som afled 24 mars 1866, egde han 5 söner, hertigen af Orléans (f. 1810, d. 1842), hertigen af Nemours (f. 1814, d. 1896), prinsen af Joinville (f. 1818, d.

900), hertigen af Aumale (f. 1822, d. 1897) och ertigen af Montpensier (f. 1824, d. 1890), samt döttrar, af hvilka den äldsta, Louise (f. 1812, 1850), var gift med konung Leopold I af elgien. — Litt.: Thureau-Dangin, ”Histoire de monarchie de Juillet” (7 bd, 1885—92).
—16. (E. A—t.) 17. V. S—g. 18. J. F. N.* 19. E. W.

Ludvig (fr. *Louis*), *franska* tronföljare (”dauhins”):

1. L., Ludvig XIV:s och Maria Teresias af panien ende till mogen ålder komne son, kallad e grand dauphin (den äldste tronföljaren), 1661 i Fontainebleau, d. 1711 i Meudon. Han k Bossuet till lärare, men visade endast medelåttig begåfning. Utan att utöfva något politiskt flytande lefde han senare för det mesta i tillkadragenhet i Meudon. Han efterlämnade 3 ner: Ludvig (se nedan), Filip (hertig af Anjou, dermera konung af Spanien) och Karl (hertig af erry). — 2. L., den föregåendes son, hertig af urgogne, f. 1682, d. 1712, undervisades af Fénen, som för honom skref sina fabler och sin ”Téléaque”. Han blef en dygdig furste, men visade nga krigisk förmåga, då han 1708, med Vendöme vid sin sida, kämpade i Flandern mot prins ugène och Marlborough. Vid faderns död (1711) ef han dauphin, men dog själf efter 10 månader. an var fader till Ludvig XV. — 3. L., den föreendes sonson, Ludvig XV:s och Maria Leszczyńas son, f. 1729, d. 1765, blygdes öfver den lättrdiga anda, som rådde vid hofvet, samt lefde i slighet under studier och fromhetsöfningar. Han r gift med Maria Josefa af Sachsen och hade ed henne sönerna Ludvig XVI, Ludvig XVIII h Karl X samt 2 döttrar.

Ludvig, storhertig af *Hessen*. Se Ludvig, rska furstar, sp. 1264—65.

Ludvig (fr. *Louis*, holl. *Lodewijk*), konung af *olland*. Se Bonaparte 7.

Ludvig, grefve af *Nassau*. Se Ludvig, tyska rstar, sp. 1265.

Ludvig (it. *Lodovico*), konungar af *Neapel*.

1. L. af Tarent, drottning Johanna I:s ände och andre gemål, d. 1362, äktade henne 346 efter mordet på hennes förste gemål, Andreas Ungern (1345), följde henne till Provence 348, då hon fördrefs af konung Ludvig af Ungern, ervände med henne till Neapel 1350 och krönes 1352 till konung. — 2. L. I, f. 1339 i Vinnes, d. 1384 i Bari, son till konung Johan II Frankrike, fick 1356 af sin fader i förläning det rna grefsk. Anjou med titeln hertigdöme och blef et s. k. yngre huset Anjous stamfader. Han var tid ståthållare öfver Languedoc, kämpade mot ngelsmännen och tilltvang sig efter sin broder arl V:s död 1380 regentskapet öfver den omyndige Karl VI. Af drottning Johanna I af Neapel, om ville vinna Frankrikes hjälp mot Ungern, utämndes L. till tronföljare i Neapel och kröntes 381 af Klemens VII i Avignon, medan Urban VI Rom gaf kronan åt Karl af Durazzo, som störde Johanna och med framgång motstod L:s anfall. — 3. L. II, den föregåendes äldste son, f. 377 i Toulouse, d. 1417 i Angers, kröntes 1389 Klemens VII till konung af Neapel och begaf g 1390 dit, men måste efter tio års kamp lämna ndet i konung Vladislavs besittning. L. deltog sedan lifligt i de franska inre striderna och företog 1412 i förbund med påfven Johannes XXIII och florentinarna åter ett fåfängt angrepp på Neapel. — 4. L. III, den föregåendes son, f. 1403, d. 1434 vid Cosenza, blef 1423 adopterad af drottning Johanna II af Neapel och drog 1424 in i detta land, men lyckades ej öfvervinna sin rival, Alfons V af Aragonien. Hans arfsrätt gick öfver på hans broder, hertig René af Lothringen.

Ludvig, konung af *Polen*. Se Ludvig, konungar af Ungern 1, sp. 1266.

Ludvig I (port. *Luiz*), konung af *Portugal*, andre son till Maria II da Gloria och konung Ferdinand II, f. 31 okt. 1838 i Lissabon, d. 19 okt. 1889 i Cascaes invid Lissabon, förde som prins titeln hertig af Oporto och efterträdde 11 nov. 1861 på tronen sin äldre broder, Pedro V. Om L:s regeringstid se Portugal (Historia). Han förmälde sig 1862 med Maria Pia af Italien (f. 1847, d. 1911), Viktor II Emanuels andra dotter. I detta äktenskap hade han två söner, dom Carlos, hertig af Bragança, sedermera konung Karl I (se Karl, sp. 1026), och dom Affonso, hertig af Oporto (f. 31 juli 1865). — L. var lifligt intresserad för litteraturen och öfversatte bl. a. Shaksperes dramatiska arbeten på portugisiska.

Ludvig, prins af *Preussen*. Se Ludvig, tyska furstar, sp. 1265.

Ludvig, *romerska* kejsare:

1. L. I den fromme (fr. *Louis le débonnaire*), frankisk konung, f. 778, d. 20 juni 840 nära Ingelheim, var kejsar Karl den stores tredje son med Hildegard. Redan 781 smordes han till konung af Akvitanien, och då hans båda äldre bröder, Karl och Pippin, dogo före fadern, vardt L. hösten 813 faderns medkejsare och vid dennes död, 28 jan. 814, ensam herre öfver hela riket. L. egde bildning och utmärkte sig för stor fromhet; i det hela svag som härskare, ofta öfverdrifvet tålmodig och eftergifvande, saknade han dock icke krigaregenskaper och älskade jakt. Hans första omsorg blef en räfst med hofvet i Aachen; tillika ingrep han mot missbruk i förvaltningen, som inrotat sig under faderns sista år; synnerlig omvårdnad egnades kyrko- och klosterväsendet. Tronföljden ordnades på en herredag i Aachen 817 så, att L:s äldste son, Lothar, korades till kejsare, faderns medregent och hans efterträdare som öfver-

Ludvig den frommes kejserliga sigill.

herre öfver hela riket, medan Akvitanien och Bajern bestämdes för de yngre sönerna Pippin och Ludvig (sedermera kallad "den tyske") som lydkonungar. L:s brorson Bernhard, som af Karl den store satts att styra Italien, förlorade lifvet genom bländning (818). Förvecklingar vållade det giftermål, som L. efter sin första gemål Irmingards död (s. å.) ingick 819 med den bajerske grefve Welfs dotter Judit, som 823 födde honom sonen Karl (sedermera kallad "den skallige"). Denne tilldelades 829 Alemannien med Elsass, Rätien och en del af Burgund, hvilket snart väckte alla de äldre brödernas harm; oron ökades af förbittringen bland stormännen mot den mäktige riksskattmästaren, grefve Bernhard af Barcelona. Lothar miste sitt medregentskap och aflägsnades till Italien, men reste sig mot sin fader tillsammans med Pippin och frankiska stormän, särskildt andlige. L:s gemål måste gå i kloster, och högsta makten i riket öfvergick i verkligheten till Lothar. Snart inträffade dock ett omslag: bröderna Pippin och Ludvig förbundo sig med fadern; Lothar ingick förlikning hösten 830; Judit återvände till hofvet; upprorets ledare bland stormännen dömdes till döden, men erhöllo nåd; Lothar förvisades åter till Italien. Nya stadganden om rikets delning efter L:s död gåfvo alla öfriga länder åt de tre yngre sönerna (831). L:s förkärlek för sin yngste son, Karl, och missnöje med Pippin framkallade nya strider: till en början tvang kejsaren både sonen Ludvig och denne till underkastelse (maj—okt. 832), men mot fadern förenade sig nu alla de tre äldre sönerna under Lothars ledning. På Rotfeld vid Kolmar, sedan kalladt Lögnfältet (lat. *Campus mentitus* l. *mendacii*), öfvergick en stor del af L:s här till sönerna (juni 833); på en kyrko- och riksförsamling i Compiègne (okt. s. å.) dömdes kejsaren till botgöring för lifstiden; dock vägrade han att låta viga sig till munk. Riksstyrelsen öfvergick åter till Lothar, men äfven nu endast för kort tid: bröderna reste sig mot honom; L. löstes från bannet, återtog regeringen och återkallade änyo Judit; Lothar inskränktes än en gång till Italien; Karl erhöll ett rike vid Nordsjön, Maas och Seine med Paris som hufvudstad (837). Efter Pippins död 13 dec. 838 aftalade kejsaren med Lothar en ny riksdelning i Worms (juni 839), men Ludvig behöll blott Bajern, Karl fick västra hälften af det öfriga riket; Pippins söner uteslötos. — På återväg från ett sista tåg mot Ludvig af Bajern dog kejsaren på en holme i Rhen. Trots växlande öden och stora motgångar hade han till sin död bevarat sin kejserliga makt, men på samma gång genom riksdelningarna och däraf härflytande strider förberedt det karolingiska väldets upplösning i skilda riken (Frankrike, Tyskland och Italien) och minskat dess styrka utåt vid nordmännens anfall. I det inre växte under tiden de andlige och världslige stormännens makt. L. är ock känd som främjare af missionen i Sverige och Danmark (se Ansgarius). — Litt.: Böhmer-Mühlbacher, "Die regesten des kaiserreichs unter den karolingern", bd I: 1 (2:a uppl. 1899), Simson, "Jahrbücher des fränkischen reiches unter L. dem frommen" (2 bd, 1874—76), och Mühlbacher, "Deutsche geschichte unter den karolingern" (1896).

2. L. II, den föregåendes sonson, kejsar Lothar I:s äldste son, d. 12 aug. 875 på Brescias område, kröntes 844 till konung af Italien och 850 till kejsare, blef redan under faderns lifstid det frankiska Italiens verklige härskare och kämpade mot sarasenerna, som både från Afrika (aglabider) och från Spanien anföllo södra Italien. Lothar hade före sin död (855) delat sitt rike mellan sina tre söner, hvarigenom L. inskränktes till Italien; då dennes yngre broder Karl afled 863, delades emellertid dennes land mellan L. och Lothar II, hvarvid L. erhöll Provence; men vid Lothars död (869) hindrades L. af sina fortfarande strider med sarasenerna jämte inre oroligheter att göra gällande sina anspråk på hans rike, Lothringen. L. var den siste på svärdssidan af karolingernas italienska gren. Hans dotter Irmingard blef gift med konung Boso af Cisjuranska Burgund.

3. L. III den blinde, den föregåendes dotterson, konung Bosos af Cisjuranska Burgund son, efterträdde 887 fadern i Burgund och utropades 899 af Berengar I:s motparti till konung af Italien samt kröntes 901 af påfven till romersk kejsare. 902 besegrades han dock af Berengar och blef senare af denne tillfångatagen och bländad. Han regerade sedan i Burgund till sin död. Hans dödsår är obekant. Hans son Karl Konstantin dog barnlös (före 947), undanträngd från Burgunds tron af sin förmyndare, Hugo af Arles (se Hugo, sp. 1250).

4. L. IV Bajraren (ty. *Ludwig der Bayer*) af wittelsbachska huset, f. 1283, d. 11 okt. 1347, var son till hertig Ludvig II af Öfre Bajern (d. 1294) och Mektild, en dotter till habsburgska dynastiens stiftare, Rudolf I. 1302 tillträdde han regeringen i sitt stamland vid sidan af sin äldre broder Rudolf I, som efter långvariga tvister slutligen trädde tillbaka (1317). 1340 hemföll äfven Nedre Bajern genom arf under L:s välde. Tyska kronan vann han genom sin glänsande seger vid Gammelsdorf nära Landshut 9 nov. 1313 öfver hertigarna Fredrik och Leopold af Österrike, med hvilka han kommit i krig om inflytandet i Nedre Bajern. 20 okt. 1314 valdes L. af luxemburgska husets parti med fiertalet kurfurstenöster till tysk konung, medan det habsburgskt sinnade motpartiet valde hertig Fredrik (se Fredrik, sp. 1303—04), som L. omsider i förening med konung Johan af Böhmen lyckades slå och tillfångataga vid Mühldorf 28 dec. 1322. Fredrik, som återfick friheten 1325, förde dock konungatiteln till sin död, 13 jan. 1330. — En ny och farlig fiende uppstod mot L. i påfven Johannes XXII, som retad af hans ingripande till ghibellinernas hjälp i Lombardiet häfdade påfvestolens anspråk att döma öfver tvistiga tyska konungaval. Af denne vardt L. 1324 förklarad i bann och kronan förlustig. Bundsförvanter fann konungen i en del minoriter, som råkat i tvist med påfven om armodspliktens tolkning; och i L:s tjänst trädde vidare Marsilius (se d. o.) från Padua. På inbjudan af ghibellinska partiet begaf sig L. 1327 till Italien, mottog i Milano lombardiska kronan och kröntes i Rom 17 jan. 1328 till kejsare af stadens fyra syndici med Sciarra Colonna i spetsen. Johannes XXII förklarades afsatt, och till påfve valdes af folket en minorit under namn af Nikolaus V. I dec. 1329 tvangs dock L. af anhängarnas affall att återvända

ll Tyskland; staden Rom och Nikolaus under-
stade sig påfven i Avignon. Johannes' efter-
ädare, Benedikt XII (1334—42), intog en förson-
gare hållning; dock strandade försök till upp-
örelse på franske konungens motstånd. I sam-
nd med dessa underhandlingar står den s. k.
rföreningen i Rense 16 juli 1338, då de tyske
urfurstarna förklarade, att en af dem eller deras
rtal vald konung icke tarfvade påfvens bekräf-
lse. — L:s vänskap med huset Luxemburg min-
ades, redan då han efter askaniska ättens utgång
320 öfverlämnade Brandenburg åt sin äldste son,
udvig, 1323. Till öppen brytning kom det, när
ftagerskan i Tyrolen, Margareta Maultasch, af L.
rmåddes att skilja sig från sin make, Johan Hen-
k, Johans af Böhmen son, och i stället äktade
jsarens son Ludvig af Brandenburg (10 febr. 1342).
onung Johan förband sig med påfven Klemens
I mot kejsaren, som emellertid efter grefve Vil-
lm VI:s död 1345 ytterligare förvärfvade Hol-
nd jämte Zeeland, Friesland och Hainaut. 11
li 1346 valdes i Rense under påfvens påtryckning
annan af Johans söner, markgrefve Karl af
ähren, af fem kurfurstar till tysk konung (se
a r l, sp. 1035). Efter strider i Tyrolen sam-
de denne en här i Böhmen, då L. plötsligt afled
d en björnjakt nära München. — L. har bedömts
ycket olika. Han egde mod, ridderligt sinnelag
h verksamhetsifver, men röjde som statsman icke
lräcklig klarsynthet och fasthet. Mest verkade
n för sin familj; dock främjade han äfven sitt
nds utveckling och arbetade i riket för lands-
eden och städernas höjande. — Litt.: Böhmer,
Die urkunden kaiser L:s des Bayern, könig
iedrichs des schönen und könig Johanns von
öhmen" (1839, med tillägg 1841, 1846 och
865), Steinberger, "Kaiser L. der Bayer" (1901),
ndner, "Deutsche geschichte unter den Habs-
rgern und Luxemburgern" (2 bd, 1890—93),
oserth, "Geschichte des späteren mittelalters
97—1492" (1903) och Gebhardt, "Handbuch der
utschen geschichte" (4:e uppl. af F. Hirsch
. fl., bd I, 1909), de båda senare med käll- och
teraturuppgifter. 1, 2, 4. G. W—k. 3. S. F. H.*

Ludvig (ty. *Ludwig*), *tyska* furstar.

1. L., konungar af Tyska riket.

a) L. d e n t y s k e (ty. *Ludwig der deutsche*),
28 aug. 876 på sitt slott vid Frankfurt am Main,
r yngste son i kejsar Ludvig den frommes första
tenskap, med Irmingard. Om hans strider med fa-

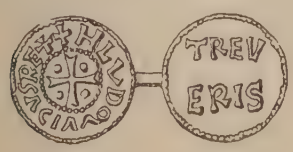

Mynt, slaget för Ludvig den tyske.

rn och sin äldste broder, kejsar Lothar I, se L u d-
g, romerska kejsare, sp. 1259, och L o t h a r, ro-
erska kejsare 1. Genom fördraget i Verdun 843 fick
den del af frankiska riket, som låg ö. om Rhen,
om Friesland och en smal landremsa på nedre
ens högra strand, samt några områden med vin-
odling på flodens vänstra strand kring Mainz, Worms
och Speier. L:s riksdel, som omfattade Sachsen, Öst-
franken, Alemannien (Schwaben) och Bajern jämte
slaviska lydfolk, är ursprunget till Tyska riket;
verklig nationell enhet mellan de till tungomål,
lag och seder skilda stammarna fanns dock ännu
icke. L. sökte utvidga sitt välde v. om Rhen: 854
sände han i detta syfte sin son Ludvig till Akvi-
tanien och inföll själf i Frankrike 858, men måste
återvända följande år och slöt fred 860. Efter
Lothar II:s död förmådde han Karl den skallige
till fördraget i Meerssen 870, hvarigenom Lothrin-
gen delades mellan dem bägge och L. erhöll östra
hälften. Liksom fadern kämpade han äfven med
sina söner: äldste sonen Karlman reste sig redan
861 och förband sig med slaverna i Mähren, där
vid denna tid ett stort rike bildades af Rastislav
(846—870) och dennes brorson Zwentibold (870—
894). L. sökte tillfredsställa sönerna genom riks-
delningar (865 och 872), i det han gaf Karlman
Bajern med gränsländerna i s. v., Ludvig (II)
Östfranken, Thüringen och Sachsen, Karl (den
tjocke) sydvästra Alemannien och Rätien, men
själf behöll öfvervåldet. Vid Nordsjön oroades L:s
rike af nordmännens plundringar; 845 brände de
Hamburg. Han var gift med Imma l. Emma,
syster till Ludvig den frommes andra gemål Judit,
och efterträddes af sina tre nyssnämnda söner med
henne.

b) L. (II) d e n u n g e (ty. *Ludwig der jüngere*), den föregåendes son, d. 20 jan. 882, blef
efter faderns död 876 självständig konung öfver
Sachsen och Östfranken, slog vid Andernach 8
okt. s. å. Karl den skallige, som ville inkräkta
östra Lothringen, tillegnade sig redan före bro-
dern Karlmans död 880 dennes riksdel, hvarvid
han dock gaf dennes oäkta son Arnulf Kärnten,
och eftersträfvade äfven västfrankiska kronan, men
måste nöja sig med förvärfvet af västra Lothringen
(s. å.). Med nordmännen stodo ständiga strider:
de härjade vida, hemsökte Liège, Köln och Aachen
och besegrade 880 hertig Bruno af Sachsen. L.
efterlämnade ingen son; hans rike tillföll yngste
brodern, Karl den tjocke.

c) L. B a r n e t (ty. *Ludwig das kind*), konung
Arnulfs son och efterträdare, f. 893, d. 20 juni
911, korades efter faderns död (899) till konung
öfver Tyskland 900. S. å. tillföll honom äfven
Lothringen efter hans halfbroder Zwentibolds död,
men Zwentibolds förnämste rådgifvare, grefve Ra-
ginar af Mons (Hainaut), upphäfde sig till hertig
där (jfr L o t h r i n g e n). Under L:s korta regering, som leddes af ärkebiskop Hatto af Mainz,
störtdes rikets inre lugn af den babenbergska fej-
den (se B a b e n b e r g), hvarjämte det hade att
lida af ungrarnas (magyarernas) förhärjande in-
fall. Med L. utgick de tyske karolingernas ätt på
svärdssidan, och konungadömet öfver de tyska
folkstammarna tillföll genom val Konrad af Fran-
ken.

d) L. B a j r a r e n. Se L u d v i g, romerska
kejsare 4. — Litt. för a—c: Dümmler, "Geschichte
des ostfränkischen reiches" (2:a uppl., 3 bd, 1887
—88), och Mühlbacher, "Deutsche geschichte unter
den karolingern" (1896).

2. L., furstar af *Baden*: a) L. V i l h e l m I,
markgrefve, österrikisk fältmarskalk, f. 8 april 1655

i Paris, d. 4 jan. 1707 i Rastadt, var son af arfprinsen Ferdinand Maximilian och Lovisa Kristina af Carignan och började sin krigiska bana under Montecuccoli 1675 i kriget mot fransmännen. 1677 tillträdde han efter sin farfaders, Vilhelm I:s, död regeringen i markgrefskapet. Han gjorde Österrike stora tjänster under striderna med turkarna och belägringen af Wien 1683. Under de följande åren deltog han med utmärkelse i kriget med Turkiet och fick 1689 öfverbefälet, hvilket han förde på ett utmärkt sätt — han segrade vid Nissa 1689 och vid Slankamen 1691 —, tills han 1693 fick befälet öfver riksarmén vid öfre Rhen. Under Spanska tronföljdskriget förde han befäl i Tyskland. L. deltog i 26 fälttåg, 13 segerrika fältslag och 25 belägringar. — Jfr Röder v. Diersburg, "Des markgrafen L. W. von Baden feldzüge wider die türken" (2 bd, 1839—42) och *Kriegs- und staatsschriften des markgrafen L. W. von Baden über den spanischen erfolgekrieg* (2 bd, 1850), samt Schulte, "Markgraf L. W. von Baden und der reichskrieg gegen Frankreich 1693—1697" (2 bd, 1892). — b) L. I, storhertig, son af storhertig Karl Fredrik och Karolina Lovisa af Hessen-Darmstadt, f. 9 febr. 1763 i Karlsruhe, d. där barnlös 30 mars 1830, efterträdde 1818 sin brorson Karl Ludvig Fredrik som storhertig, var vän af Preussen, motståndare till ett konstitutionellt styrelsesätt och låg i strid med landtdagen.

3. L., konungar af *Bajern*: a) L. I Karl August, f. 25 aug. 1786 i Strassburg, d. 29 febr. 1868 i Nizza, var son till konung Maximilian I och Augusta af Hessen-Darmstadt, studerade i Landshut och Göttingen, skref fosterländska dikter, gjorde resor i Italien 1804, 1817—18 och 1820—21 och visade sin varma kärlek till konsten bl. a. genom Glyptotekets påbörjande. 13 okt. 1825 efterträdde han sin fader och regerade till en tid i frisinnad anda, men blef efter 1830 misstrogen, ja fientlig mot liberalismen. För vetenskap och konst verkade L. nitiskt: universitetet i Landshut flyttades till München, och framstående konstnärer kallades till denna stad för att smycka nya storartade byggnader. Denna verksamhet fortsatte L., äfven sedan han 20 mars 1848 afsagt sig kronan till förmån för sin son Maximilian, på grund af oroligheter, som delvis framkallats af hans svaghet för den spanska dansösen Lola Montez. Kyrkor i München, det nya Pinakoteket, Befrielsehallen i Kelheim och Propyléerna blefvo fullbordade. L. förmälde sig 1810 med Teresia af Sachsen-Hildburghausen, moder till Maximilian, som efterträdde honom, och Otto, som 1832—62 var konung i Grekland. L:s formellt bristfälliga *Gedichte* utkommo 1829 (3:e uppl. i 3 bd 1839, ett 4:e bd 1847). — Jfr skrifter om L. af Sepp (1869; 2:a uppl. 1903), v. Heigel (1872; 2:a uppl. 1888), Söltl (1886), Reidelbach (1887), Riedl (1888) och Trost (1891). — b) L. II Otto Fredrik Vilhelm, den föregåendes sonson, f. 25 aug. 1845 i Nymphenburg, d. 13 juni 1886, var son till konung Maximilian II och Maria, dotter till prins Vilhelm af Preussen, och uppsteg på tronen 10 mars 1864. L. lämnade i allmänhet styrelsens utöfning åt sina ministrar, vistades vanligen på sina med slösande prakt inredda slott (Berg, Hohenschwangau, Linderhof) och egnade sig åt läsning, musik, skådespel och en mycket dyrbar byggnadsverksamhet. R. Wagner åtnjöt 1864—65 hans vänskap och gunst. Viktigt var L:s uppträdande vid fransk-tyska krigets utbrott i juli 1870, då han enligt fördrag af 1866 genast ställde sig på Preussens sida; han medverkade ock under omständigheternas tryck vid återupprättandet af tyska kejsardömet. Ömtålig om sin kungliga värdighet och suveränitet, undvek han dock så vidt möjligt personlig beröring med det nya kejsarhuset och intog äfven en fast hållning mot den ultramontana majoriteten i bajerska kammaren, som fåfängt fordrade en ministär ur sin krets. Med tiden stegrades L:s människoskygghet, liksom hans byggnadslust och skulder växte; då hans vansinne kom till öppet utbrott, öfvertog hans farbroder prins Luitpold regeringen, 10 juni 1886. L. flyttades till slottet Berg vid Starnbergsjön. I denna fann man 13 juni s. å. hans lik jämte öfverläkaren d:r Guddens: spår af brottning röjde, att L. sökt döden och dragit med sig i djupet läkaren, som sökt hålla honom tillbaka, eller ock först angripit denne. 1910 restes öfver L. en minnesvård (af F. v. Miller och M. Dosch) i München. — Jfr skrifter om L. af Ahnfelt, "Herskarmakt och själssjukdom" (1888), Lampert (1890), v. Heigel (1892), Beyer (1897), Luise von Kobell (1897—98 och 1899) och Röckl (1903). Något romantiserad är Clara Tschudis "Ludvig den andre, konung af Bayern" (2 bd, 1907—08).

4. L. IV, storhertig af *Hessen* "och vid Rhen", f. 12 sept. 1837 i Darmstadt, d. 13 mars 1892, förmälde sig 1862 med prinsessan Alice (se d. o.) af England (f. 1843, d. 1878). I kriget 1866 var han brigadchef, erhöll efter freden samt afslutandet af militärkonventionen med Preussen kommandot öfver den hessiska divisionen och deltog sedermera i spetsen för densamma i det fransk-tyska kriget 1870—71. 13 juni 1877 blef han regerande storhertig efter sin farbroder, Ludvig III. Stort

pseende väckte L:s våren 1884 ingångna morganatiska äktenskap med en rysk dam, Alexandrine Kolemine, född grefvinna Hutten-Czapska, som å. upplöstes. I sitt första äktenskap blef L. far till en son, Ernst Ludvig (f. 1868), som efterldde fadern, och 4 döttrar: Viktoria (f. 1863), m. prins Ludvig af Battenberg, Elisabet (f. 64), sedan 1905 änka efter den mördade ryske rfursten Sergej, Irene (f. 1866), g. m. prins Hen af Preussen, och Alix (f. 1872), g. m. kejsar kolaus II af Ryssland. — Biogr. af Zernin 898).

5. L., grefve af *Nassau*-Katzenelnbogen, f. jan. 1538 i Dillenburg, d. 14 april 1574, gre broder till Vilhelm den tyste af Oranien, r en af sin tids mest berömda riddersmän, icke

blott känd från slagfältet och tornerspelen, utan äfven ärad för sin fromhet och vandel. Han deltog 1565 i nederländska adelns förbund mot det spanska förtrycket och inledde 1568 frihetsstriden med ett infall i Groningen, men besegrades efter två månader af Alba och räddade sig med nöd undan till brodern Vilhelm, hvilken han följde till Frankke. Där deltog han under Coligny i hugenotnas fälttåg 1569, stannade som broderns ståtllare i furstendömet Oranien (Orange) och var nom sina förbindelser ett godt stöd för protestanmens sak. 1572 öfverrumplade han med ett par sen man Mons och hotade därifrån Bruxelles, n nödgades efter någon tid kapitulera mot fritt åg. 1574 samlade L. i Tyskland omkr. 9,000 n och drog, illa rustad, till Maas i afsikt att rifrån framtränga till Holland, men möttes på okerheden af en spansk här, blef fullständigt gen och omkom själf i drabbningen. — Litt.: dderhose, "Graf L. von Nassau" (1877), och ok, "Lodewijk van Nassau" (1889).

6. Fredrik L. Kristian, vanligen kallad uis Ferdinand, prins af *Preussen*, f. 18 v. 1772, d. 10 okt. 1806, son till prins Ferdind af Preussen och brorson till Fredrik II, utrkte sig redan 1793—94 i kriget mot Frankrike n röjde öfver hufvud liflig begåfning, men också else och oro. 1804 verkade han i Österrike och eussen fåfängt för ett förbund mellan dessa makmot Frankrike. Vid krigsutbrottet 1806 fick n befälet öfver den till furst Hohenlohes kår hönde förtruppen, 8,000 man stark, men blef 10 t. slagen vid Saalfeld af en öfverlägsen fransk r under Lannes och stupade för fientliga ryttare d den närbelägna orten Wölsdorf.

7. L., ärkehertigar af *Österrike*: a) L. Josef nton, f. 13 dec. 1784 i Florens, d. 21 dec. 64 i Wien, son af kejsar Leopold II, blef 1822 neraldirektör för österrikiska artilleriet. Han lade sin broder Frans I:s konservativa skapnne. Efter dennes död (1835) satte honom efterdaren, den sjuklige Ferdinand I, i spetsen för den nya statskonferens, hvars öfriga medlemmar voro ministrarna Metternich och Kolowrat-Liebsteinsky samt ärkehertig Frans Karl Josef. Som kejsarens ställföreträdare och faktiske medregent bidrog L. till det absolutistiska regeringssystemets bibehållande, tills 1848 års oroligheter tvungo honom att draga sig tillbaka till privatlifvet. — b) L. Salvator, storhertig Leopold II:s af Toscana andre son, f. 4 aug. 1847 i Florens, har gjort sig bekant genom forskningsresor till olika världsdelar och genom de af honom själf illustrerade praktverk, som han författat med anledning af dessa färder. Särskildt må nämnas *Die Balearen. In wort und bild geschildert* (7 bd, 1869—91; liten uppl. i 2 bd 1897). 1 a—b. G. W—k, c. S. F. H.* 2 a. C. O. N.* 3 a—b. G. W—k. 4—7. (G. W—k.)

Ludvig (Lajos), konungar af *Ungern*:

1. L. Den store, konung af Ungern och *Polen*, f. 5 mars 1326, d. 11 sept. 1382, var son af ungerske konungen Karl Robert (af huset Anjou) och Elisabet af Polen. Han blef 1339 presumtiv tronföljare i Polen efter sin morbroder, Kasimir III, och efterträdde 1342 sin fader på Ungerns tron. Efter mordet (1345) å hans broder Andreas, drottning Johanna I:s af Neapel gemål, tågade L. till Neapel för att utkräfva hämnd, fördref Johanna, som misstänktes vara medveten om illgärningen, och drog först 1350 sina trupper ur landet. Han kämpade därefter gemensamt med konung Kasimir mot litauer och tatarer, gjorde valakerna skattskyldiga, eröfrade Röda Ryssland och lyckades efter kostsamma fejder med venezianerna försäkra Ungern om herraväldet i Dalmatien. Då L. 1370, efter Kasimirs död, blef konung äfven i Polen, sträckte sig sålunda hans välde från Östersjön till Svarta och Adriatiska hafven. I Polen, där han öfverlät regeringen åt sin moder, fick han flera uppror att bekämpa. L. gynnade tyska kolonisationer i sina länder, sörjde för lagarnas förbättring, inrättade skolor och uppmuntrade näringarna. Som ifrig romersk katolik företog han krigiska förföljelser mot katarerna i Bosnien och de grekiske katolikerna i Valakiet samt föranledde därigenom en talrik utvandring af de senare till Moldau. L. var först förmäld med Margareta af Luxemburg (d. 1349) och äktade 1363 banen af Bosnien Stefans dotter Elisabet, med hvilken han hade 3 döttrar. Han lät som sin efterträderska erkänna sin äldsta dotter, Maria, hvilken han lofvat till brud åt kejsar Karl IV:s andre son, sedermera kejsar Sigismund. Hans yngre dotter, Hedvig, blef sedermera drottning af Polen, sedan detta land skilt sig från unionen med Ungern.

2. L. II den brådmogne, konung af Ungern och *Böhmen*, den föregående dotterdotters dottersons son, son till ungersk-böhmiske konungen Vladislav II af Jagelloniska huset, föddes i Buda 1 juli 1506. Han kröntes till faderns efterträdare, 1508 i Ungern, 1509 i Böhmen, och blef vid dennes död, 1516, konung i de båda rikena samt öfvertog 1521 som myndig regeringen. 1522 förmälde han sig med kejsar Karl V:s syster Maria — en förbindelse, som blifvit föreslagen redan före L:s födelse och sedermera ofta afhandlad. Flera ogynnsamma omständigheter försvårade från början den unge konungens regering: missämja mellan

magyarer och tjecher, stormännens tygellösa maktfullkomlighet i båda länderna samt den genom Luthers uppträdande inträffade religiösa splittringen, som redan hunnit intränga från Sachsen.

Ludvig II, efter medaljong å ett snidadt spelbräde af H. Kels.

Men allt detta fick snart träda tillbaka för en vida större fara från annat håll, då sultan Soliman II, som redan 1522 eröfrat Belgrad, hotade att alldeles öfversvämma Ungern med sina härskaror. L. upptog vid Mohács med 28,000 man striden mot 300,000 turkar, men fick sin här fullkomligt tillintetgjord, sårades själf i striden och omkom, då han under flykten skulle sätta öfver bäcken Csellye. Händelsen tilldrog sig 29 aug. 1526. L. dog barnlös. Han efterträddes på Ungerns och Böhmens troner af sin syster Annas gemål, ärkehertig Ferdinand af Österrike.

Ludvig, ärkehertigar af *Österrike*. Se Ludvig, tyska furstar 7, sp. 1265—66.

Ludwig [lo'd-], Christian Gottlieb, tysk botanist, f. 30 apr. 1709 i Brieg, Schlesien, d. 7 maj 1773 i Leipzig, deltog i början af 1730-talet som botanist i J. E. Hebenstreits resa i Afrika och blef med. doktor 1737, e. o. prof. i medicin i Leipzig 1740 och ord. prof. där 1747. Han utgaf redan 1737 ett framstående verk öfver växtsläktena, *Definitiones generum plantarum*, med ett nytt system, kombinerande Tourneforts och Linnés släktkaraktärer (senaste uppl. utgafs 1760 af Georg Rudolph Boehmer). I *Observationes in methodum plantarum sexualem Linnæi* (1739) är han en af de förste, som anslutit sig till Linnés sexualsystem, men gör anmärkning mot dess inkonsekvenser och konflikten mellan de artificiella klasskännemärkena och den naturliga samhörigheten (så t. ex. kunna monadelfa baljväxter få stå kvar i Diadelphia; däremot bör Lobelia utmönstras ur Syngenesia, trots sitt artificiella klassmärke). *Institutiones historico-physicæ regni vegetabilis* (1742; 2:a uppl. 1757) är en lärobok med definitioner m. m. till den allmänna botaniken (morfologien och fysiologien).

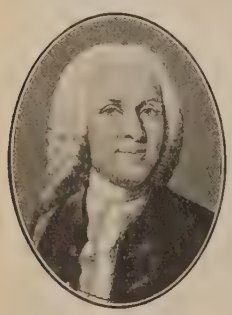

C. Lmn.

Ludwig [lo'd-], Otto, tysk skald, f. 11 febr. 1813 i Eisfeld (på Thüringerwald), d. 25 febr. 1865 i Dresden, upplefde en sorgfull ungdom och hängaf sig, väsentligen på egen hand, åt musikaliska och litterära studier, som dock hämmades af en sjuklighet, som följde honom hela lifvet. Han efterlämnade en myckenhet utkast och ofullbordade arbeten. Fullbordade blefvo endast *Der erbförster* (1850; utg. 1853) och *Die makkabäer* (1852; utg. 1855), den friska türingska bondenovellen *Die Heiterethei* (1856; 3:e uppl. 1874) och den gripande romanen *Zwischen himmel und erde* (1857, 5:e uppl. 1881; "Emellan himmel och jord", 1858, 1861). — Samtidig med Hebbel, erbjuder L. åtskilliga likheter med denne; en svår och af yttre hinder försenad utveckling, mycken teoretisk tvekan hand i hand med utpräglad skaparkraft. I medveten motsats mot tidens allmänna konventionalism och onatur i dramat sökte L. framställa äkta, lefvande människor med fylliga, realistiskt detaljerade karaktärer, men förmådde icke bygga handlingen ur karaktärsteckningen. Småningom öfvervältigades han af Shakspere, ur hvars verk han med monoman ensidighet härledde alla dramatiska idéer, och mäktade icke längre öfvervinna sitt tekniska grubbel. Ständiga omarbetningar och aldrig hvilande teoretiska undersökningar förlamade skaparkraften; som resultat kvarstå, utom fragmenten, dagböckernas och Shakspere-studiernas högst intressanta meddelanden om konstnärspsykologien och scenens kraf. L:s litterära kvarlåtenskap utgafs af Heydrich 1874; en utvidgad upplaga af hans verk besörjde A. Stern och E. Schmidt 1891 (6 bd), hvartill kommer en af hans dotter Cordelia L. utg. volym *Gedanken* (1903). Urval af hans verk äro utg. af A. Bartels, V. Schweizer m. fl. Se arbeten om L. af G. Freytag i "Gesammelte aufsätze", II (1888), R. M. Meyer, "Shakespeare-jahrbuch" (1901) och "Euphorion" VII, Greiner (1904) och R. Müller (1905).

R—n B.

Ludwig [lo'd-], Karl Friedrich Wilhelm, tysk fysiolog, f. 29 dec. 1816 i Witzenhausen (Hessen), d. 24 april 1895 i Leipzig, blef 1842 docent vid Marburgs universitet, där han 1846 befordrades till e. o. professor i jämförande anatomi. 1849 kallades han till ord. professor i anatomi och fysiologi i Zürich samt 1855 till professor i fysiologi vid den militärmedicinska akademien i Wien (Josephinum). Därifrån flyttade han 1865 för att öfvertaga professuren i fysiologi i Leipzig, där för honom inrättades ett fysiologiskt laboratorium, som utrustades efter vetenskapens högsta fordringar och som tjänat till mönster för de många nya laboratorier, som sedan dess upp-

tt. — L. var både som vetenskaplig forskare
ı som lärare af den allra största betydelse.
nte Helmholtz, Du Bois-Reymond och Brücke
ar han äran af att inom den tyska fysiologien
grundlagt en rent fysikalisk åskådning af lifs-
eteelserna, hvilken han med en beundransvärd
jdriktighet genomförde i sin *Lehrbuch der ysiologie des menschen* (2 bd, 1852—56; 2:a pl. 1857—61). Detta utmärkta arbete kan i viss n betraktas som höjdpunkten af L:s vetenskap-a verksamhet, ty man finner i detsamma pro-mmet för hela den mångfald af undersökningar, ı sedan dess utgingo från hans laboratorium. nd L:s arbeten märkas införandet inom fysio-ien af den grafiska metoden, som han självstän-t uppfann och hvilken sedan blifvit ett oum-ligt hjälpmedel vid all fysiologisk forskning, epokgörande undersökningarna öfver afsöndrin- och utsöndringar, öfver blodtrycket och dess klingar, öfver blodets strömningshastighet, öfver rtats innervation, öfver gaserna i blodet, öfver nfans fysiologi. En fullständig redogörelse för ı de arbeten, som L. och hans lärjungar under ıs ledning utfört, vore i det närmaste detsamma ı en framställning af hela fysiologien, ty det är last få områden af sin vetenskap, till hvilka L. e sträckte sin af sträng logik och djup tanke-ft utmärkta forskning. Hans tidigare spe-larbeten finnas tryckta i särskilda tidskrifter. er sin öfverflyttning till Leipzig utgaf han på hans laboratorium utförda undersöknin-na under titeln ''Arbeiten aus der phy-ogischen anstalt zu Leipzig'' (11 bd, 1866 6); sedan 1877 offentliggjordes nämnda arbe-i Du Bois-Reymonds ''Archiv für physiologie''. Som lärare för unga fysiologer saknar L. sin e. De fleste af de män, som i Europa och Nord-erika under L:s tid egnade sig åt fysiologien, o hans direkta lärjungar. Redan 1874 var alet af dem, som på hans laboratorium utfört enskapliga arbeten, 142, och detta antal öka-sedan dess högst betydligt. L. var på sitt la-atorium outtröttligt verksam. Ständigt färdig bistå med råd och dåd, höll han i sin hand larna till alla de många, delvis mycket olik-ade arbeten, som där utfördes, men var där-te mån om att icke genom sitt personliga in-ande hindra sina elever från att självständigt eckla egna tankar och åskådningar. Se R. erstedts minnesteckning af L. i ''Hygiæa'' 95). R. T—dt.

Ludwig [lo'd-], Alfred, österrikisk sanskrit-, språkvetenskapsman, f. 1832 i Wien, 1860 o., 1871—1901 ord. professor vid tyska uni-sitetet i Prag, framställde redan från början cket originella åsikter i fråga om språkbygg-och språkutveckling i allmänhet, hvilka kte stark opposition, men alltmer befunnits betydande skarpsinne och värde. Hans huf-arbete är en totalöfversättning, med kommen- och inledning, af ''Rigveda'' (6 bd, 1876—. Af hans öfriga skrifter må nämnas *Die stehung der a-deklination* (i ''Sitzungsbericht Wiener-akademie'', 1867), *Der infinitiv im la* (1871), *Agglutination oder adaptation* (1873), *philosophischen und religiösen anschauungen des la* (1875), *Über die kritik des Rigvedatexts* (1889) och *Über die methode bei interpretation des Rigveda* (1890), *Die genesis der grammatischen formen des sanskrit und die zeitliche reihenfolge in der selbständigwerdung der indoeuropäischen sprachen* (1891) och *Über die neuesten arbeiten auf dem gebiete der Rgvedaforschung* (1893). K. F. J.

Ludwig [lo'd-], Karl, tysk målare, f. 1839, d. 1901, var elev af Piloty, blef 1877 professor i landskapsmålning i Stuttgart och var från 1880 bosatt i Berlin. Han är bekant företrädesvis genom sina storartade, med poetisk uppfattning målade högfjällslandskap. L. är representerad bl. a. i Berlins nationalgalleri och i Schackgalleriet i München. G—g N.

Ludwig [lo'd-], Friedrich, tysk botanist, f. 24 okt. 1851 i Schleusingen, blef 1875 gymnasielärare i Greiz och fick 1886 professors titel. L. är mest känd genom sin *Lehrbuch der biologie der pflanzen* (1895) och flera smärre skrifter om växternas lifsföreteelser. Han har äfven utgifvit *Lehrbuch der niederen kryptogamen* (1892) och *Die milbenplage der wohnungen, ihre entstehung und bekämpfung* (1904). C. Lmn.

Ludwig [lo'd-], Hubert, tysk zoolog, f. 1852 i Trier, 1881 e. o. professor i zoologi och jämförande anatomi vid universitetet i Giessen och 1887 ord. professor i dessa ämnen i Bonn, har företrädesvis bearbetat tagghudingarnas morfologi och författar de delar, som behandla dessa djur i Bronns stora ''Klassen und ordnungen des tierreichs''. Bland öfriga arbeten må nämnas *Über die eibildung im tierreich* (1874), *Morphologische studien an Echinodermen* (1877—82) och *Arktische seesterne und holothurien* (1900). Mest känd inom vidare kretsar har L. blifvit som utgifvare af 3:e uppl. af Leunis' mycket använda uppslagsbok, ''Synopsis der tierkunde'' (2 bd, 1883—86). L—e.

Ludvig Albertsön, dansk marsk. Se Eberstein.

Ludvig Bajraren. Se Ludvig, romerska kejsare 4, sp. 1260—61.

Ludvig Barnet. Se Ludvig, tyska furstar, sp. 1262.

Ludvig den blinde. Se Ludvig, romerska kejsare 3, sp. 1266.

Ludvig den brådmogne. Se Ludvig, konungar af Ungern 2, sp. 1266—67.

Ludvig den femtondes stil (fr. *Style Louis-quinze*) kallas den byggnads- och dekorationsstil, som härskade i Frankrike under midten af 1700-talet och som därifrån spred sig öfver Europas alla länder. Den innebär en reaktion mot Ludvig XIV:s-stilens tyngd och pompösa karaktär, som förde till stelhet och tråkighet och som hufvudsakligen passade som en inramning för stora fester och hofceremonier. Man föredrager nu smärre rum af mindre högtidlighet, mera intima och mera bekväma att bebo. Utsirandet blir behagfullt och elegant, färgerna ljusa och glada. Mycken frihet råder i kompositionerna, den raka linjen undvikes gärna, af dekorativa motiv förekomma snäckor, musslor, palmer, musikinstrument, pannåer med mytologiska eller landtliga scener, herdelif, fester i det gröna. Också möblerna få eleganta, graciösa former, inlagdt träarbete blir mycket vanligt, likaså porslinsarbeten liksom kinesiska figurer och ornamentformer. Stilen — oftast identisk med *rokokostilen* — hade

i Frankrike sina mest tongifvande formskapare i J. A. Meissonier, Boffrand och Boucher. Den ger sina yppersta verk i små palats som Grand Trianon vid Versailles eller Sans-souci i Potsdam och i allra främsta rummet i interiörer (Versailles, Hôtel de Soubise i Paris, Fredrik II:s rum i Sans-souci). G—g N.

Ludvig den fjortondes stil (fr. *Style Louis-quatorze*) kallas den stil i fransk arkitektur, dekoration och trädgårdskonst, som härskade under senare hälften af 1600- och början af 1700-talet. Den utgår ur föregående skedes franska renässans, utvecklar i främsta rummet palatsstilen och för den till klassisk-nationell fulländning. Den är grundlärd, målmedveten, formsäker. Dess utveckling går till stel förnämhet, den blir pompös, ”storvulen” i sin dekorativa, tunga prakt, sina stora salar och gallerier med gobelänger, väggmålningar och speglar i skulpterad inramning, med väldiga praktspisar och tunga plafonder med stuckdekoration, skulpturer och allegoriska målningar med olympiska gudomligheter och dygder i människogestalt. I dylika ceremonisalars och galleriers anordning spelar italiensk senrenässansmak in. Till dessa palats med deras vidlyftiga terrassanordningar höra parker med alléer, dammar och fontäner, utstuderade perspektiviska effekter, allt regleradt efter linjal. Stilens palatstyp karakteriseras af Palais Cardinal (Palais Royal, sedermera tillbyggdt), Palais Mazarin, Palais Carnavalet m. fl. i Paris och därutanför Maisons-sur-Seine, Vaux-le-Vicomte o. a. Ludvig XIV:s Versailles är såväl innan som utan stilens mest storslagna alster. Den franska smaken från ”det stora århundradet” spreds i hela Europa, och den franska palatstypen går igen i olika länders arkitektur, mer och mindre lämpad efter lokal tradition. I Tessinernas Drottningholm ha vi en svensk afläggare af Versailles-stilen. G—g N.

Ludvig den fromme. Se Ludvig, franska konungar 7, sp. 1237, och Ludvig, romerska kejsare 1, sp. 1258.

Ludvig den helige. Se Ludvig, franska konungar 9, sp. 1238—40.

Ludvig den overksamme (*Fainéant*). Se Ludvig, franska konungar 5, sp. 1236.

Ludvig den sextondes stil (fr. *Style Louis-seize*) kallas den arkitektur- och dekorationsstil, som uppstod i Frankrike kort efter midten af 1700-talet och som innebar ett mildrande af den härskande rokokostilens nyckfulla, lekande former. Den uppstår ur tidens smak för det antika och gör sig gällande såväl i byggnadernas yttre — med sträfvan till monumental enkelhet — som i interiören med dess raka linjer och dess ”pompejanska” väggdekoration. Äfven möblerna hållas i raka linjer, dock utan all sträfhet. Marketeriarbete är mycket vanligt, och konstfärdigheten inom möbeltillverkningen är högt uppdrifven. Style Louis-seize är den mest nobla, förfinade och på samma gång behärskade stilart, som rumkonsten uppfunnit. Den fördes till öfverdrift och till stram klumpighet af revolutionstidens och kejsardömets smak (empirestilen, se d. o.) med dess romerska och egyptiska former. I Sverige kallas Louis-seize-stilen *gustaviansk stil*; den hade sina representanter i Adelcrantz och Palmstedt — i sitt sista skede äfven i L. A. Masreliez — samt en öfverlägsen möbelkonstnär i G. Haupt. G—g N.

Ludvig den stammande. Se Ludvig, franska konungar 2, sp. 1234.

Ludvig den store. Se Ludvig, konungar af Ungern, sp. 1266.

Ludvig den tjocke. Se Ludvig, franska konungar 6, sp. 1236—37.

Ludvig den tolftes stil (fr. *Style Louis-douze*) kallas den blandning af fransk sengotik med italienska renässansformer, som härskade i Frankrike vid öfvergången mellan 1400- och 1500-talen.

Ludvig den trettondes stil (fr. *Style Louis-treize*) kallas den byggnadsstil, som härskade i Frankrike under förra hälften af 1600-talet. Den utbildar vidare ”Frans-I:s-stilen” — med fransk tradition i byggnadens karaktär och hufvuddrag, men med detaljer, upptagna från italiensk renässans. Nederländskt inflytande tillkommer. Byggnaderna få en tung, men förnäm och ståtlig hållning; i främsta rummet få de sin karaktär af de höga, branta taken med deras skorstenar, som tillsammans ge byggnaden en verkningsfull silhuett. Stilen uppbars hufvudsakligen af arkitekterna Androuet de Cerceau (som framför allt var en lärd teoretiker), Jacques de Brosse, som byggde Luxembourgpalatset, och Levau, som bl. a. byggde Versailles i dess äldsta skick (den nuv. slottskomplexens kärna), påbörjadt 1624. Stilen utvecklades vidare med skärpt klassisk karaktär under Ludvig XIV. G—g N.

Ludvig den trätgirige. Se Ludvig, franska konungar 10, sp. 1240.

Ludvig den tyske. Se Ludvig, tyska furstar 1 a, sp. 1261—62.

Ludvig den unge. Se Ludvig, franska konungar 7, sp. 1237, och Ludvig, tyska furstar 1 b, sp. 1262.

Ludvig Filip (fr. *Louis-Philippe*), franska furstar. 1. Fransmännens konung. Se Ludvig, franska konungar 19, sp. 1253. — 2. Ludvig Filip Albert, grefve af Paris, den föregående

sonson, fransk tronpretendent, son till hertig Ferdinand af Orléans (d. 13 juli 1842) och Helena af Mecklenburg, f. 24 aug. 1838 i Paris, d. 8 sept. 1894 på sin villa Stowe-House i Buckinghamshire, England. Hans uppfostran leddes af den utmärkte vetenskapsmannen A. Regnier. Genom sin faders olyckliga död blef han vid fyra års ålder arftagare till Frankrikes tron. Då hans farfader 24 febr. 1848 till följd af revolutionen afsade sig kronan, sökte änkehertiginnan af Orléans förmå deputeradekammaren att utropa hennes son till konung. Hon understöddes af Dupin och Barrot. Men denna plan strandade på de radikales och republikanernas motstånd, och grefven af Paris måste vid tio års ålder jämte hela sin släkt gå i landsflykt. Han fullbordade sin uppfostran dels i Eisenach, där hans moder bosatte sig, dels i England samt företog vidsträckta resor i Europa och Orienten. Han utgaf 1861 en samling reseskild-

ngar från Orienten, under titeln *Damas et le Li-an*. S. å. reste han till Amerika, där han 28 sept. 861 tog tjänst i nordstaternas armé som general-abskapten och adjutant åt general Mac Clellan mt deltog 1862 i belägringen af Yorktown och agen vid Williamsburg, Fair Oaks och Gaines ill. Men då oenighet hotade uppstå mellan örenta staterna och Frankrike med anledning af exikanska frågan, lämnade L. nordstaternas rmé och återvände till England. Under de föl-nde åren skref han under signaturerna Eugène orcade och "X" åtskilliga artiklar i "Revue es deux mondes", och 1869 utkom hans förträff-ga arbete om de engelska yrkesföreningarna (*Les ssociations ouvrières en Angleterre*; flera uppl., v. till andra språk). Efter Frankrikes krigsför-laring mot Preussen 1870 anhöll L. att få tjäna franska armén, men denna begäran afslogs af gstiftande kåren. Sedan Frankrike blifvit re-ublik och landsförvisningslagarna mot familjen rléans blifvit upphäfda, återvände L. Han aflade aug. 1873 ett besök hos grefven af Cham-ord på slottet Frohsdorff, en händelse af stor po-tisk vikt, emedan den betecknade en försoning, fusion", emellan den äldre, genom julirevolu-onen 1830 störtade grenen af huset Bourbon och miljen Orléans. 1873 utgaf L. en skrift om ar-etarfrågan i England (*Situation des ouvriers en ngleterre*) och 1874—89 en historia om nord-nerikanska inbördeskriget (*Histoire de la guerre ivile en Amérique*, 7 bd). Efter grefvens af hambord död, 24 aug. 1883, blef L. af det stora rtalet legitimister erkänd som franska konunga-miljens chef och var sedan dess det rojalistiska artiets pretendent till Frankrikes tron. Den ngliga står, som han vid flera tillfällen utveck-de, väckte ovilja och misstankar hos det republi-nska partiet och hade till följd, att kamrarna 1 juni 1886 antogo en lag, som landsförvisade pretendenter" (förr i Frankrike regerande fa-iljers hufvudmän). L. begaf sig då till England, ir han tillbragte sin återstående lifstid. Han hade) maj 1864 förmält sig med sin kusin, prinsessan aria Isabella, hertigens af Montpensier dotter (f. 1 sept. 1848). Med henne hade han 2 söner och döttrar. Den äldste af sönerna, hertig Ludvig ilip Robert af Orléans, f. 6 febr. 1869, blef d sin faders död, 1894, pretendent till Frankrikes on och gifte sig 5 nov. 1896 med ärkehertiginnan aria Dorotea Amalia af Österrike (f. 1867); ras äktenskap är barnlöst. Den yngre sonen, rtig Ferdinand Frans af Montpensier, f. sept. 1884, är ogift. Äldsta dottern, Maria malia (f. 1865), förmälde sig 22 maj 1886 med v. kronprinsen, sedermera konung Karl af ortugal (mördad 1 febr. 1908). Andra dottern ordningen, Helena (f. 1871), gifte sig 1895 ed hertig Emanuel af Aosta. — 3. Ludvig ilip Robert, hertig af Orléans. Se van. E. W.

Ludwigit Tschermak, *miner.*, ett svartgrönt, ådigt, vattenfritt borat, $Mg_3B_2O_6+Fe_3O_4$, från orawitza. A. Hng.

Ludvig Lejonhjärta. Se Ludvig, franska nungar 8, sp. 1238.

Ludvigsbergs verkstad i Stockholm, mekanisk rkstad med gjuterier och ingenjörskontor, anlades 1843 af ingenjören Jacques Lamm, som 1876 öfverlät densamma på Ludvigsbergs verkstads aktiebolag. Verkstaden, som alltifrån sin anläggning hade haft sina lokaler vid Söder Mälarstrand, f. d. Dufvogränden 2, inflyttade 1909 i nyuppförda, modernt inredda lokaler ej långt därifrån, vid Rosenlundgatan på Södermalm. Den sysselsätter en personal af omkr. 450 personer. Aktiekapitalet är 400,000 kr. Aktiemajoriteten innehafves af Luth & Roséns elektriska aktiebolag. Tillverkningen omfattar nu hufvudsakligen pumpar af alla slag, ång- och motorsprutor, vattenledningsverk, luftkompressorer, ångturbiner, kylanläggningar och renhållningsverk samt hjälpmaskiner för marinen. Verkstaden är leverantör till de flesta europeiska statsverk och mariner och exporterar till alla världsdelar. Såväl vid världsutställningen i Paris 1900 som vid internationella utställningen i Berlin 1901 erhöll verkstaden högsta utmärkelsen för sina tillverkningar och har under sin verksamhet fått sig tillerkändt ett större antal hedersdiplom, guldmedaljer och första pris.

Ludwigsburg [lodvigsbo'rg], Württembergs andra residensstad, hufvudstad i Neckarkretsen, ligger i en naturskön, kuperad trakt 12 km. n. om Stuttgart, 2 km. från Neckar. 24,926 inv. (1910). L. anlades i början af 1700-talet af hertig Eberhard Ludvig, för att bli en medtäflare till Stuttgart, och tillväxte under hertig Karls tid, hvilken residerade där 1764—85. Tillkommen såsom bihang till ett kungligt palats, bär staden intrycket af något konstgjordt, och dess raka gator och stora öppna platser ha ett tråkigt och ödsligt utseende. Den är säte för en generalsuperintendent, har gymnasium, realskola, handelsskola, stor garnison och var förr en viktig vapenplats. 1758—1824 fanns där en porslinsfabrik. Nu idkas där tillverkning af cikoria, metallvaror, maskiner, orglar etc. Kungliga palatset, ett af de största och vackraste i Tyskland, är omgifvet af en vacker park samt innehåller ett porträttgalleri och de württembergske regenternas grafhvalf. I närheten ligga lustslotten Monrepos, Favorite och Solitude. (J. F. N.)

Ludwigs—Donau—Main-kanalen (Ludwigskanalen) förenar Donau med Rhen och byggdes 1834—46 under Ludvig I:s i Bajern regering. Den börjar vid Kelheim vid Donau, följer den kanaliserade Altmühl till Dietfurt, går därefter mot n. och senare mot v. förbi Nürnberg, Fürth och Erlangen samt längs Regnitz till Bamberg; där den förenar sig med Main. Kanalen, som användes endast till varutransport (hufvudsakligen af trävaror), är 172,4 km. lång (hvaraf 41,6 kanaliserade flodsträckor) samt har 101 slussar, är 15,7 m. bred i vattenytan, 9,3 m. i bottnen och i medeltal 1,46 m. djup. (J. F. N.)

Ludvig Sforza (Lodovico il moro), hertig af Milano. Se Sforza.

Ludwigshafen [lod-] 1. L. am Rhein, kretsstad i Bajern, reg.-omr. Pfalz, vid vänstra Rhenstranden, midtemot Mannheim, med hvilket det är förenadt genom en järnvägsbro och en ångfärja. 83,301 inv. (1910), hvaraf omkr. 40,000 katoliker. Gymnasium och realskola. Stadens exempellöst hastiga ökning i folkmängd (1855: 2,290, 1880: 15,012 inv.) beror på dess handel och industri.

Den har betydande kemiska fabriker, hvaribland en världsbekant anilin- och sodafabrik (6,000 arbetare), tillverkning af konstull, maskiner, lervaror, spisar och isskåp, konstgjorda gödselmedel, lim, bomulls- och trikåvaror m. m. Handeln är särskildt ansenlig i fråga om järn, trä, stenkol och landtmannaprodukter. Stadens sjöfart på Rhen är likaledes betydande, och den har en viktig järnvägsknut. — Ursprungligen var L. blott ett brohufvud till den forna fästningen Mannheim. Det anlades 1843 af konung Ludvig I för att konkurrera med Mannheim (i Baden), blef 1853 egen kommun och 1859 stad. J. F. N.

Ludwigskanalen. Se Ludwigs—Donau—Main-kanalen.

Ludwigslied [lodvigslid], forntysk dikt på renfrankisk munart till förhärligande af den seger, som franske konungen Ludvig III (se sp. 1253) vann öfver nordmännen vid Saucourt (881). Dikten, som är ett dyrbart språkligt minnesmärke, innehåller strofer på dels 4, dels 6 korta, rimmande rader. Tonen är folklig och på samma gång bibliskt from. Författaren antages ha varit en präst. L. utgafs 1696 i vanställdt skick af Schilter och 1837 kritiskt af Hoffmann von Fallersleben i ”Monumenta elnonensia” (2:a uppl. 1845), sedan han upptäckt originalmanuskriptet i Valenciennes. Bästa uppl. finns i Müllenhoffs och Scherers ”Denkmäler deutscher poesie und prosa” (3:e uppl. 1892).

Ludwigslust [lodvigslo'st], stad i Mecklenburg-Schwerin, vid Berlin—Hamburgjärnvägen, 35 km. s. om Schwerin. 6,728 inv. (1905). Realgymnasium, döfstumanstalt. Tillverkning af choklad och sockervaror, betydlig sparrisodling. L., som anlades af hertig Kristian Ludvig II (1747—56) och blef stad 1876, är storhertigens sommarresidens och har ett 1772—79 i ädel stil byggdt residensslott, med vackra trädgårds- och parkanläggningar. (J. F. N.)

Ludwigsorden, namn på en numera upphörd *fransk* Ludvig den heliges orden, en Ludvig den heliges förtjänstorden i *Parma*, en *bajersk* och en *hessisk* orden. Se Ordnar.

Ludvigsson, krönikeskrifvare. Se Rasmus Ludvigsson.

Ludvika. 1. Socken i Kopparbergs län, Västerbergslags tingslag. 2,167 har. 6,842 inv. (1910), hvaraf 2,201 i Ludvika municipalsamhälle. L. utgör ett konsist. pastorat i Västerås stift, Norrbärke kontrakt. L. kommun uppförde 1911 för en kostnad af 25,000 kr. ett lungsotssanatorium för 12 patienter (företrädesvis sockenbor), beläget på en hög sandås mellan Jägarnäs och Räfsnäs fattiggård, omkr. 5 km. från L. station, i en välvårdad furuskog, med den präktigaste utsikt öfver sjön Haggen.

2. Municipalsamhälle (enl. k. br. 18 okt. 1901) i ofvannämnda socken, vid den korta å, som förenar sjöarna Vässman (154 m. ö. h.) och Öfre Hillen (137 m.), vid kyrkan och järnvägsstationen L., gemensam för Frövi—Ludvika och Bergslagernas järnväg samt Tillberga—Vansbro (Stockholm—Västerås—Bergslagens) järnväg. 363,42 har. 2,201 inv. (1910). Taxeringsvärde 988,000 kr. å jordbruksfastighet och 2,956,600 kr. å annan fastighet (1910). Det mycket lifliga samhället har ett par hotell, postkontor, extra prov.-läkare, medikamentsförråd (under Smedjebackens apotek), tandläkare, afdelningskontor af Kopparbergs och Upplands enskilda banker, expeditionskontor af A.-b. Norrlandsbanken samt sparbank (sedan 1871) ett stort antal handlande och handtverkare samt flera stora industriella verk, främst järnverk, ångsåg, smedja, tillhöriga A.-b. Ludvika bruksegare samt Nya förenade elektriska a.-b:s verkstad för tillverkning af elektriska maskiner, transformatorer och apparater (tax.-v. å fastigheter 920,500 kr.) samt Bergslagernas tegel- och kalkbruksa.-b:s tegelfabrik. — 3. Järnbruk inom L. municipalsamhälle, omfattande Marnäs masugn och rostugn, såg, kvarn och träfärgningsfabrik, L. ångsåg, klensmedja m. m., jämte den 1900—01 byggda kraftstationen och bostäder tax. till 775,000 kr., hvarjämte bolaget eger jordbrukfastigheter i L. och Grangärde socknar med ett sammanlagdt tax.-v. af 1,844,500 kr. samt grufvor och grufandelar. Kraftstationen levererar kraft till Nya förenade elektr. bolaget, till Blötbergets och Saxbergets gruffält samt till belysning inom samhället. — L. järnbruk var i äldre tider ett kronobruk, där bl. a. krigsmateriel tillverkades, och skatteköptes 1726, hvarefter det tillhörde medlemmar af släkterna Cedercreutz, Reuterskköld m. fl. och slutligen, efter 1864, C. R. Roths arfvingar, af hvilka C. E. Roth 1885 blef ensam egare. Vid hans död, 1898, ärfdes bruket af sönerna, som 1901 bildade aktiebolaget Ludvika bruksegare (aktiekapital 1,413,000 kr.).

Ludwika Marya, po. Se Lovisa Maria.

Ludwiks metod, *mek.* Se Hårdhet.

Lueger [lö̈eger], Otto, tekniker, f. 1843 i Thengen (Baden), utbildade sig till ingenjör samt blef 1895 e. o. och 1903 ord. professor i vattenbyggnad vid tekniska högskolan i Stuttgart. Han har skrifvit bl. a. *Die wasserversorgung der städte* (1890—95) och utgifvit ”Lexikon der gesammten technik und ihrer hilfswissenschaften” (7 bd, 1894—99; 2:a uppl. i 8 bd 1904—10).

Lueger [lö̈eger], Karl, österrikisk politiker och kommunalman, f. 24 okt. 1844 i Wien, d. där 10 mars 1910, blef 1874 advokat och 1875 medlem af Wiens stadsfullmäktige (”gemeinderat”) samt bekämpade där först som demokrat, sedan som antisemitisk partiledare det i Wien af judiska finansmän starkt påverkade tyskliberala partiet, hvars kommunalförvaltning till följd af en rad stora finansskandaler erbjöd många angreppspunkter. L. valdes 1885 till deputerad i österrikiska riksrådet och 1890 till medlem af Nedre Österrikes landtdag samt blef i båda dessa församlingar ledare för ett snabbt växande antisemitiskt parti, till hvilket såväl klerikaler som åtskilliga med den judisk-kosmopolitiska kapitalismens öfvergrepp missnöjda tysk-nationella element anslöto sig. Det nya ”kristligt sociala” partiet hade i Wien sin styrka bland småhandtverkarna, hvilkas klass L. genom sin härkomst — hans far var kyrkovaktmästare — stod nära, och det knöt äfven förbindelser med högförnäma klerikaler samt bekämpade ungrarnas öfverdrifvet stora inflytande inom dubbelmonarkien. L. valdes 1895 först till vice borgmästare och därpå två gånger s. å. till borgmästare i Wien trots motstånd från regeringen, som efter det första borgmästarvalet upplöste stadens gemeinderat för att

ndra hans ämbetstillträde. Kejsaren vägrade adfästa L:s val, men sedan han i april 1896 än gång valts till borgmästare, kom det till en kom-omiss, enligt hvilken L. nöjde sig med vice-borg-ästarplatsen. I april 1897 valdes han ånyo till rgmästare, fick utan svårighet sitt val bekräftadt h återvaldes sedan regelbundet. L. behärskade till sin död Wiens kommunalförvaltning, arbeta-rastlöst för stadens förskönande och genomdref, t belysning, vattenledning, spårvägar m. m. öf-rtogos af kommunen efter att förut ha legat i nderna på stora bolag med öfvervägande judiskt pital. Staden gick raskt framåt, och L. blef iens populäraste man. Som folktalare förde han våldsamt agitatoriskt språk, men blef med åren dsyntare och mera benägen att uppskatta det goda ven hos motsidans män samt tilltvang sig små-ngom deras aktning genom sin rastlösa energi i betet för Wiens utveckling. I Österrikes inre po-ik sökte han under sina sista år förena olika par-r till nationell samlingspolitik, särskildt i unions-sterna med Ungern. Den korruption, hvars be-mpande hade ledt L. vid hans första uppträ-nde som kommunalpolitiker, började emellertid myga sig i hans eget parti, de stora kommunala retagen kräfde dryga skatter och voro ej alltid ansiellt hållbara, och det kristligt sociala par-ts välde i Wien föll redan året efter L:s död. edel till ett stort L.-monument i Wien ha redan amlats. V. S—g.

Luell, fordom namn på staden Carlisle (se o. 1).

Luerssen [lyrs-], Christian, tysk botanist, 1843 i Bremen, professor vid Königsbergs uni-rsitet 1888—1910, har gjort sig bekant som orm-nkskännare och skrifvit bl. a. afdeln. om orm-nkar i 2:a uppl. af Rabenhorsts "Kryptogamen-ra" (bd 3, 1884—89). C. Lmn.

Lu'es, lat., i allmänhet smittsam sjukdom, sär-ldt *lues vene'rea* eller *l. syphilitica*. Se Sy-lis.

Lufa, öknamn. Se Harald, norska konungar 1.

Luffa L., Nätgurka, *bot.*, *farm.*, ett släkte klättrande, enåriga örter, hörande till fam. *curbitaceæ*. De 7 arterna förekomma nästan a i Gamla världens tropiker. Blommorna äro i mänhet stora, gula, monoika. Frukten är gurk-nande, med starkt utveckladt inre kärlsträngs-, vid mognaden förtorkande och öppnande sig ppetsen. De omogna frukterna af *L. cylindrica* *L. acutangula* äro ätliga och välsmakande, arför dessa arter odlas. Den senare har äfven dicinsk användning liksom den amerikanska *L. rculata*. Kärlsträngsnätet af *L. cylindricas* kt begagnas dels till gröfre silning, dels som

Luffasvamp.

slags tvättsvamp, luffasvamp, fiber-rka (se fig.), hvarmed kroppen rifves under bad, dels till förfärdigande af hvarjehanda före-mål, såsom sulor att lägga i skodon, bon till bur-fåglar m. m. G. L—m.

Luffasvamp, *bot.* Se Luffa.

Lufi'dji, flod i Öst-Afrika. Se Rufidji.

Lufira, biflod fr. h. till Lualaba. Jfr Lualaba och Kongo, sp. 734.

Luft, *fys.* 1. *Luftens sammansättning.* Det gas-hylle, atmosfären, som omger jorden, antogs ur-sprungligen bestå af en enhetlig kropp, luften, och ansågs af Aristoteles som ett af de fyra ele-menten, hvilket karakteriserades af de båda egen-skaperna varm och fuktig, till skillnad från ele-mentet vatten, som hade egenskaperna kall och fuktig. Under medeltiden missuppfattades Aristo-teles' mening därhän, att man antog luft och vat-ten vara identiska, endast olika med afseende på värmeinnehållet. Först på 1600-talet ådagalades, att en sådan likhet ej förefanns och att det gas-formiga vattnet, vattenångan, är något annat än vanlig luft. Småningom kom man äfven till insikt om, att luften ej är en enhetlig kropp. Redan 1669 hade Mayow funnit, att den efter förbränning i slutet kärl återstående luften är lättare än vanlig luft. Rutherford visade 1772, att denna återstod är en särskild luftart. Scheele, som underkastade den-samma en ingående undersökning, benämnde den *fördärfvad* luft, emedan den var oduglig vid and-ningen. På denna egenskap syftar äfven benäm-ningen *kväfve* (se d. o.). Den andra af luftens båda viktigaste beståndsdelar, *syret* (se d. o.), fram-ställdes första gången i fritt tillstånd 1774 af Scheele och Priestley. S. å. ådagalade T. Berg-man närvaron af ännu en gas i luften, nämligen *kolsyran*, af honom kallad "luftsyra". Arrhenius har visat, att kolsyrehalten är af största betydelse för de klimatiska förhållandena (se Klimat och Kolsyra). Redan tidigt var *vattenångan* känd som en beståndsdel i luften. Före 1894 voro endast dessa fyra beståndsdelar, syre, kväfve, kolsyra och vattenånga, bekanta. Men detta år upptäckte Ramsay och Rayleigh ännu en beståndsdel i luften, hvilken på grund af sin ringa kemiska affinitet er-höll namnet *argon* (se d. o.). Ramsay fann senare (1895), att ett mineral, cleveit, jämte argon innehöll äfven en annan gas, *helium* (se d. o.). Detta ämne hade förut ej anträffats på jorden. Däremot var dess närvaro i solatmosfären känd genom dess spektrum (särskildt den gula linjen D_3 i solspek-trum). Kort efter upptäckten af helium i den fasta jordskorpan påvisades dess närvaro äfven i atmosfären. Omkr. 1900 upptäcktes ytterligare tre nya beståndsdelar i luften, nämligen *neon*, *xenon* och *krypton*. Af dessa är det sistnämnda af sär-skildt intresse, emedan dess mest framträdande spektrallinje sammanfaller med norrskenets gröna linje (558 $\mu\mu$). Äfven *väte* förekommer fritt i luften, såsom A. Gauter 1901 påvisat. I följande tabell äro de ämnen sammanställda, som alltid finnas i luften, jämte deras mängd i volymprocent. Den gäller dock förhållandena vid jordytan. På mycket stora höjder blir sammansättningen en annan.

Kväfve	78,06	Neon	0,0015
Syre	20,90	Helium	0,0005
Argon	0,937	Krypton	0,0001
Kolsyra	0,029 (var.)	Xenon	0,000005
Väte	0,0033	Vattenånga	0—4

De luftelektriska fenomenen ge anledning antaga, att luften ständigt innehåller äfven radioaktiv substans (se nedan). Ozon och ammoniak förekomma som tillfälliga beståndsdelar i atmosfären. Dessutom förekomma större eller mindre mängder stoft, hvilket bidrar till att ge luften högre eller lägre grad af genomskinlighet. — 2. *Luftens genomskinlighet och stofthalt.* Luftens genomskinlighet beror å ena sidan af dess större eller mindre renhet, d. v. s. frånvaron af främmande partiklar (stoft, rök, dimma), å andra sidan af dess optiska homogenitet i afseende på ljusets brytnings- och reflexionsförhållanden. Man skiljer därför på mekanisk och optisk grumling. Enligt den äldre uppfattningen voro stoftpartiklarna i atmosfären orsaken till himmelens blåa färg m. fl. meteorologisk-optiska fenomen. Enligt en nyare uppfattning, framställd af lord Rayleigh, spela äfven luftmolekylerna själfva härvid en betydande roll. Man kan tänka sig, att i gasatmosfären finnes en i densamma inlagrad stoftatmosfär, hvars täthet dock aftar hastigare med höjden än gasatmosfärens. Man saknar dock närmare kunskap om, efter hvilken lag detta aftagande med höjden af stoftatmosfärens täthet sker. Understundom kan luftens ogenomskinlighet vara mycket stor, äfven då himmelen är klar och den relativa fuktigheten låg. Man säger då, att *jordrök* råder. Jordröken anses förorsakad dels af sig vidt utbredande rökmassor från skogsbrand o. d., dels af optisk grumling af atmosfären. — 3. *Luftens radioaktivitet.* De luftelektriska fenomenen ge vid handen, att luften innehåller radioaktiv substans, dock i så små mängder, att ett kemiskt påvisande däraf ej är möjligt. Urberget innehåller enligt Strutt $\frac{1}{5\,5\,0}$ till $\frac{1}{3\,0}$ mg. radium per kbcm. Äfven meteorstenarna innehålla radium. Ur jordskorpans öfre skikt diffunderar emanationshaltig luft ut i atmosfären. Närvaron af emanation i fria luften bevisas däraf, att trådar fritt utspända i luften laddade till några tusen volt med negativ elektricitet öfverdragas med radioaktiv fällning. Emanationshalten är större öfver fastlandet än öfver hafvet och särskildt större i skogar och djupa dalar än öfver slät och öppen mark. Litt.: Hann, ''Lehrbuch der meteorologie'' (1901), och Arrhenius, ''Lehrbuch der kosmischen physik'' (1903). Se vidare litteratur till art. Luftelektricitet. D. S—t.

Luftalger, *bot.*, alger, som lefva på liknande lokaler som lafvarna, såsom trädstammar, klippor o. s. v. Liksom lafvarna, hvilkas gonidier utgöras af luftalger, ha de förmåga att lång tid utan att taga skada fördraga torka. Luftalgerna höra till *Chlorophyceæ* och *Myxophyceæ* (se Alger). Karakteristiska luftalger äro t. ex. arterna af släktet *Chroolepus* (se Alger, fig. 9), af hvilka *Ch. jolithus* bildar ett rödt öfverdrag på stenar, som vid fuktning blir violdoftande (violalg), *Pleurococcus vulgaris*, som bildar ett grönt, pulverformigt öfverdrag på trädstammar, i synnerhet på deras mot norr vettande sida, och på äldre granbarr (se Epifyller), *Gloeocapsa magma*, som bildar ett svartrödt öfverdrag på klippor, *Nostoc commune* (se Nostoc) och många andra myxofycéer. G. L—m.

Luftbad åstadkommas genom den nakna kroppens utsättande för luften, antingen vid dennas naturliga värmegrad, olika under olika klimat, eller med konst upphettad. De åsyfta vanligen en härdning af hudsystemet och ingå ofta såsom ett moment i kallvattenkurer. I. H.

Luftballong (Aerostät), ett rundadt, säcklikn ande hölje af lätt tyg, fylldt med en gasmassa, hvars specifika vikt är så mycket mindre än luftens, att denna till följd däraf lyfter höljet uppåt i atmosfären. En kropp hålles sväfvande på samma höjd i luften, då dess vikt är fullkomligt lika stor med den af densamma undanträngda luftvolymens. Den sjunker, om den väger mera, men höjer sig, om den är lättare, och detta med en kraft, som motsvarar skillnaden emellan den undanträngda volymens vikt och dess egen. Om ballongen göres tillräckligt stor, kan den lyfta äfven vidfästa tyngder (gondol med ballast och redskap, människor, djur o. s. v.). För att en ballong skall stiga, måste således omhöljets och belastningens sammanlagda vikt vara mindre än viktskillnaden emellan den inneslutna gasen och den luftmassa, som undantränges af ballongen jämte tillbehör. Inom luftseglingen representerar ballongen den statiska principen *lättare än luften*. I och med luftlagrens aftagande täthet, ju högre man kommer, minskas ballongens lyftkraft, tills på en viss höjd jämvikt

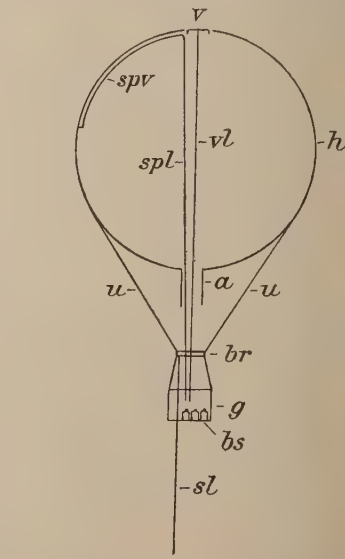

Fig. 1. Schematisk bild af en luftballong. *h* hölje, *g* gondol 1. korg, *br* bärring, *u* upphängning, *a* appendix, *v* ventil, *spv* sprängvåd, *vl* ventillina, *spl* språnglina, *sl* släplina, *bs* ballastsäckar.

inträder. En luftballong består (se fig. 1 o. 2) af tre hufvuddelar, *hölje*, *gondol* och *upphängning*. Höljet är till formen vanligen sfäriskt (eller svagt päronformadt), hvaraf benämningen kulballong; cylindriskt hölje har dock förekommit i Sverige (system Unge). Till dess förfärdigande användas mest täta och fasta tyger af siden eller

null (perkal). Tyget fernissas för ökande af tätheten. Numera göras höljen med förkärlek dubbel perkalväf med mellanlägg af vulkaniserad kautschuk och gummerade ytterskikt, s. k. bbelt gummeradt ballongtyg, som gulfärgas till dd mot solljusets kemiska inverkan på kautschu-. Höljet har två cirkelrunda hål, ett i toppen ett i bottnen. I det öfre är insatt en manöver-

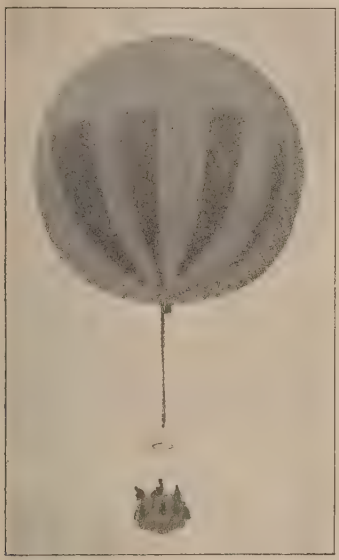

. 2. Svenska aeronautiska sällskapets ballong "Andrée" på färd (april 1908).

til (toppventil), som af spiralfjädrar hålles till-ten, men medelst en ned i gondolen räckande tillina kan öppnas och stängas. Till det undre et är fäst en vid manschett (appendix), hvars re ända hålles utspänd af en träring för fä-nde af fyllslangen. I denna ring finnes stundom bottenventil insatt. Dessutom är höljet försedt d en smal slitsformad öppning, som sträcker sig n toppventilen ända ned till midten (ekvatorn) tillslutes genom en på insidan fastklistrad tyg-nsa, sprängvåden, i hvars öfre ända är fäst en i gondolen räckande s. k. spränglina. Gondo-är en lätt, vanligen fyrkantig korg af vide r rotting, där ballongens förare och passagerare sin plats. Till dess utrustning höra säckar för dballast — eller behållare för vattenballast — t släplina (eng. *guide-rope*), som med sin ena la fästes i bärringen.

Man skiljer mellan nät- och gördelupphäng-g. Höljet är i förra fallet omgifvet af ett maskigt nät af fint tågvirke, vid hvars nedre t bärlinor äro anbragta genom ett system af fötter. I senare fallet saknas nät, och höljet är sedt med en stark horisontell gördel af tyg, i lken bärlinorna äro fästa. Bärlinorna nedlöpa en bärring af trä eller stålrör, under hvilken gondolen är upphängd. Som ballonggas användes lysgas eller, ännu bättre, vätgas. Lysgasen har en bärkraft af omkr. 0,65 kg. pr kbm.; vätgas beräknas bära nästan dubbelt så mycket, men är dyrare och mera svårtillgänglig. Då en ballong skall fyllas, utbredes den på ett underlag af presenningar så, att ventilen kommer rätt ofvanför appendixet. Nätet spännes öfver höljet, och genom fyllslangar af ballongtyg åstadkommes förbindelse med gasledningen eller gasverket. Ballastsäckar fasthakas i nätets ytterkant, och allteftersom fyllningen fortskrider, flyttas de nedåt i nätmaskorna. Bärring och gondol fastsättas, utrustningen inlägges i gondolen, och luftseglarna taga plats däri. Sedan en afvägning skett för att tillse, att ballongens lyftkraft är lagom stor, företages uppstigningen. Under färden (jfr fig. 2) regleras höjden genom att ballast utkastas, om man vill stiga ytterligare, eller genom utsläppande af gas genom manöverventilen, om man önskar sänka sig. För att iakttaga ballongens höjd och jämvikt begagnar luftseglaren dels en aneroidbarometer, graderad för höjdmätning, dels ett statoskop (se d. o.), hvilket känsliga instrument anger, om ballongen sjunker eller stiger. Sistnämnda rörelser kunna följas äfven därigenom, att man utkastar lätta papperslappar. Såsom vägledning under färden medföras kompass och karta. Äfven åtskilliga nautiska och astronomiska metoder för ortsbestämning användas. Då färden skall afslutas, sker landning, som måste försiggå, innan all ballast förbrukats. Ballongen sänkes genom klaffning med manöverventilen, tills släplinan, som från bärringen nedhänger under gondolen, tagit mark och genom friktion mot terrängföremål minskat den horisontalhastighet, som ballongen till följd af vinden kan ha. I den mån en allt större bukt af linan släpar på marken, lättas ballongen i motsvarande grad, hvilket modererar rörelsen i vertikal led högst väsentligt. Då ballongen slutligen befinner sig blott 10—15 m. från marken, lösrycker föraren med spränglinan den klistrade sprängvåden. Genom den så bildade öppningen i höljet strömmar gasen hastigt ut, och ballongen sjunker till marken. Många luftseglare använda ankare för att vid nedstigning hejda ballongen och förebygga längre släpfärder, men denna metod kommer alltmer ur bruk, sedan kombinationen af släplina och spränginrättning gifvit medel till säker manövrering vid landning. Ankaret kan dock göra goda tjänster vid svåra landningar i hårdt väder, hvarför det bör medföras som nödfallsutväg. En annan försiktighetsåtgärd är att anbringa luftkuddar kring gondolens utsidor, så att den må flyta med sina passagerare, om nedstigning af någon anledning måste ske i vatten.

Utom den vanliga luftballongen l. **friballongen**, som i storlekar om 500—2,500 kbm. rymd och ännu mera tjänar att utföra s. k. frifärder, förekommer **fast l. fjättrad ballong** (fr. *ballon captif*) för vissa ändamål. En fast ballong är fjättrad vid marken med en kabel, som löper på ett vindspel och slutar i en med bärringen förenad trapetsanordning, i hvilken gondolen nedhänger. För militär observationstjänst har utbildats en egendomlig form af fast ballong, den s. k. **drakballongen** (fig. 3; system Parseval-Sigsfeld), hvilken genom drakverkan (se **Drake**) och luft-

fyllda styrorgan intar ett stadigt läge äfven i hård vind. Vetenskapliga ändamål tjänar den lilla registrerballongen (fr. *ballon sonde*; fig. 4), som belastas med självregistrerande baro-

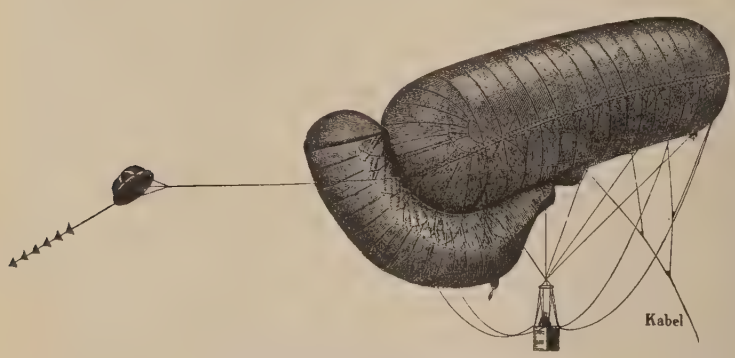

Fig. 3. Fjättrad drakballong, system Parseval-Sigsfeld.

Fig. 4. Två hopkopplade registrerballonger.

hygro-termograf och andra instrument samt kan uppsändas till de högsta luftlagren. Pilotballong plägar man kalla en liten ballong af papper eller gummi, som uppsändes för att undersöka vindriktningen i och för en ballonguppstigning e. d.

Historik. I jämbredd med försöken att eftergöra fåglarnas flykt (se Flygmaskin) gingo sedan medeltidens slut funderingar öfver möjligheten att segla med farkost i luften. Men det stannade länge vid fantastiska förslag, vittnande om brist på all insikt. En aning om problemets rätta lösning röjde först jesuiten Francis de Lana med sitt projekt (1670) att anskaffa fyra mycket stora kulor af ytterst tunn kopparplåt, länsa dem på luft och låta dem uppbära en båt med vidfäst segel. Men han insåg ej, att så stora och tunna kulor icke skulle kunna bära sin egen vikt utan att falla i stycken, mycket mindre då utstå den yttre atmosfärens tryck, sedan de blifvit luftlomma. Det var Frankrike, som skulle få hedern af uppgiftens lösning. Bröderna Étienne och Joseph Montgolfier, två vetenskapligt bildade pappersfabrikanter i Annonay, hade fäst sig vid sådana fakta som skyarnas svåfvande och rökens uppstigande. De drogo den slutsatsen, att, om någon dylik ånga inneslötes i en säck, den senare skulle stiga med upp i luften. Efter försök med några gaser trodde de sig ha funnit, att röken efter bränd halm och ull vore af en särskild ''elektrisk'' natur, egnad att drifva den kraftigare uppåt. De konstruerade då en nedtill öppen ballong af lärft, öfverdragen med papper, hvilken, fylld med röken från en på marken tänd halmeld, uppsteg i Annonay 5 juni 1783 under en folkmassas ofantliga jubel. Ballongen nådde 500 m. höjd och nedföll efter 10 minuter på en fjärdingsvägs afstånd. Man insåg snart, att det icke var ''röken'', som förde ballongen uppåt, utan helt enkelt den omständigheten, att luften inuti

densamma förtunnats genom upphettningen. Experimentet väckte uppmärksamhet öfver hela Europa. I Paris öppnade man strax subskription för ett nytt försök. Ballongen tillverkades af de två fysiske instrumentmakarna Robert, och till dess fyllande föreslog den utmärkte fysikern J. A. C. Charles (se d. o.) att använda vätgas (ett då föga kändt ämne, som emellertid 1766 af Cavendish uppvisats vara många gånger lättare än luften). Under stora

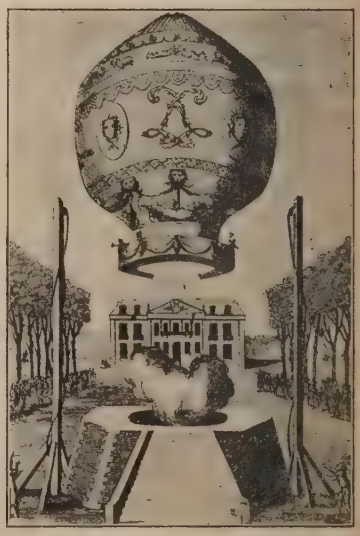

Fig. 5. Montgolfière under uppstigning.

svårigheter framställde Charles den nödiga mängden vätgas, och ballongen uppsteg från Marsfältet i 300,000 människors åsyn 27 aug. 1783. Efter $^3/_4$ timme nedföll den, rämnad, 25 km. därifrån på ett fält, hvarest de förskräckte bönderna refvo

n i trasor med hvassa redskap. J. Montgolfier psände 19 sept. s. å. i Versailles en ballong, der hvilken var fäst en bur med tre lefvande ur (får, tupp och anka). Dessa kommo ner xadda. De första människor, som företogo en rd i luftballong, voro naturforskaren Pilâtre de zier och markis d'Arlandes. I en stor, praktfull llong, konstruerad af E. Montgolfier, foro de 21 v. s. å. från Boulogneskogen öfver en stor del Paris. De hade värmekälla med sig: en under llongöppningen hängande metalltrådskorg, i ilken kol brunno. 1 dec. s. å. gjorde Charles ı den ene Robert ett par timmars färd från ris med en vätgasfylld ballong, vid hvars inrätde flera viktiga förbättringar införts: nät, ven, gondol med ballast, ankare, barometer, tygets dränkning med gummi o. s. v. Under den närst följande tiden skilde man på två slag af balger, namngifna efter uppfinnarna: montgolfière (som för luftens upphettande har en glödnna under sig och kring denna ett galleri för ssagerarna; fig. 5) och charlière (vätgasballong med gondol för luftfararna; fig. 6). Blanchard försökte i mars 1784 en ballong, å hvars gondol han hade anbragt styrinrättning och ett slags åror. 7 jan. 1785 gjorde han jämte amerikanen Jeffries en lika djärf som äfventyrlig ballongfärd öfver Engelska kanalen (se Blanchard, François). I juni s. å. omkom Pilâtre de Rozier vid ett motsvarande försök, i det hans "carlo-montgolfière" (en charlière ofvanpå en montgolfière) störtade ned. Bland tidigare luftresor voro dessa de märkligaste. Redan inom 2 hade luftseglingen blifvit ett yrke, som gaf förersamma idkare deras utkomst. Man öfverbjöd arandra i omväxlande kombinationer för att roa mänheten vid offentliga fester. Några uppstego o. m. ridande på en i gondolen stående häst. rnerin anordnade först (1807) kvällsfärder med rännande af fyrverkeri från gondolen. Blanard lät (1793) en fallskärm (se d. o.) ingå i llongens konstruktion, och Garnerin nedsteg 97) lyckligt medelst en lösgjord sådan, hvilket nga sedan gjort efter. Fallskärmarna befunnos nga betänkligt till följd af luftens motstånd, n denna olägenhet afhjälptes snart genom angande af ett hål upptill i skärmen. Det enda entliga framsteg, som på länge gjordes i ballonıs inrättning, var den af Charles Green 21 införda metoden att till fyllande nyttja lysgas. nd äldre framgångsrika aeronauter (luftseglare) rkas engelsmännen Ch. Green (hvilken gjorde 3 uppstigningar) och Coxwell, amerikanen J. se samt fransmännen Jules, Louis och Eugène dard. Bland i Sverige uppträdande aeronauter nes den tidigaste varit en Robertson, som upp- g i Stockholm 1805. Luftseglaren Tardini

Fig. 6. Charlière.

gjorde 1851 därstädes några uppmärksammade ballongfärder, åtföljd af mekanikern Per Ambjörn Sparre. Luftseglingen i friballong har hittills icke kräft något större antal offer af människolif.

Man fann småningom, att frifärder i ballong, om de utfördes under vederbörliga försiktighetsmått, vid gynnsam väderlek och med god materiel, voro tämligen ofarliga, hvarför de kommo till vidsträckt användning för åtskilliga ändamål. Först och främst har vetenskapen skördat rika frukter af luftresor, företagna i syfte att undersöka den jorden omgifvande atmosfären och där studera en mängd företeelser inom fysikens och meteorologiens område. Redan 1804 gjorde Gay-Lussac och Biot två berömda ballongfärder från Paris, hvarunder de uppstego till 6,500 m. höjd och samlade observationer öfver luftens temperatur, tryck och sammansättning, jordmagnetismen m. m. J. Glaisher företog 1862—66 i England 28 ballonguppstigningar för vetenskapligt ändamål, hvilkas resultat särskildt belyste den vertikala temperaturfördelningen i atmosfären. Assmann och Hergesell i Tyskland ha under senare tid varit förgångsmän för ballongens användande inom meteorologien, till hvars viktigaste forskningsmedel den kan räknas. Man har med bemannad friballong nått mycket betydande höjder. 1875 uppstego Crocé-Spinelli, Sivel och Tissandier till 8,600 m. höjd, hvarvid dock de två förstnämnde kväfdes i den förtunnade luften. Vid höjdfärder, som äro afsedda att sträcka sig öfver 5,000 m., medföres numera i gondolen komprimerad syrgas för inandning, hvilket upphäfver

Fig. 7. S. A. Andrées polarballong "Örnen" ögonblicket efter det den lämnat ballonghuset.

de menliga fysiologiska verkningarna af den syrefattiga, alltför torra luften i atmosfärens öfre regioner. Berson och Süring uppnådde 31 juli 1901 med ballongen "Preussen" (8,400 kbm.) ej mindre än 10,800 m., hvilken höjd hittills ej af någon luftseglare öfverskridits. Registrerballonger nå dock betydligt högre, ofta öfver 20,000 m. (29,000

m. i Belgien 1908). Äfven i den geografiska forskningens tjänst har man sökt använda friballongen. Bekant är i detta afseende svensken Andrées försök 1897 att i ballongen "Örnen" (fig. 7) från Danskön vid Spetsbergen uppnå Nordpolen. Andrée byggde delvis sin plan på användandet af tunga släplinor för att kunna hålla ballongen på konstant höjd, hvarjämte han afsåg att medelst styrsegel kunna bibringa densamma en från vindriktningen något afvikande kurs (se vidare Andrée, S. A.). — För militära ändamål ha fasta ballonger användts mycket länge i rekognosceringstjänst, första gången vid belägringen af Valenciennes 1793. Välfärdsutskottet i Frankrike uppdrog 1794 åt ingenjörkaptenen Coutelle att inrätta ett luftseglingsinstitut vid Meudon. Under hans befäl ställdes 2 kompanier tilldragande i ballongfärder har gjort denna gren af luftseglingen till en med lifligt intresse omfattad sport, som bedrifves i alla kulturländer. Aeronautiska föreningar och klubbar ha i stort antal bildats med syfte att sammanföra luftseglingens vänner och utöfvare. I Sverige bildades 1900 Svenska aeronautiska sällskapet (se d. o.), hvilket f. n. eger en kulballong på 1,500 kbm. rymd, hvarjämte en cylindrisk ballong (system Unge) och två kulballonger, tillhöriga enskilda medlemmar, äro i detsamma inregistrerade (fig. 8). Bland de längsta frifärder i ballong, som, såvidt kändt är, utförts, stå i främsta rummet med afseende på den tillryggalagda väglängden fransmännen de la Vaulx' och Castillon de S:t Victors resa 1900 från Paris till Korostisjev i Ryssland, 1,925 km. på $35^{3}/_{4}$ tim.,

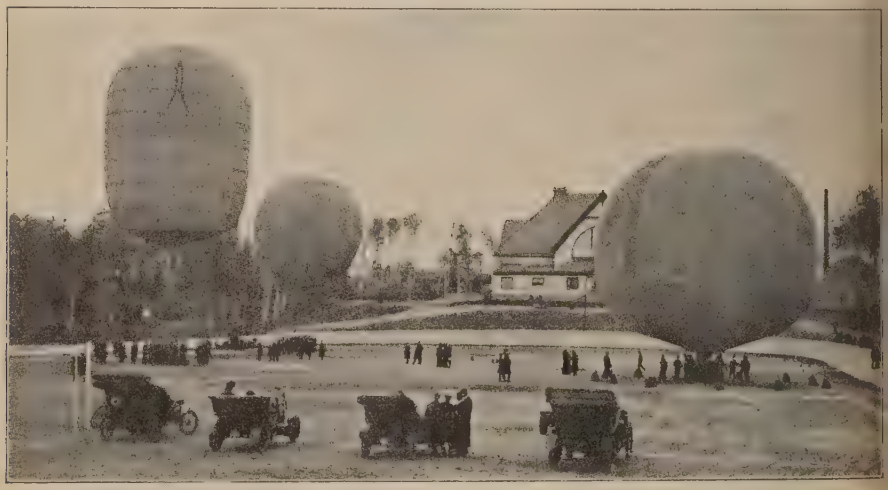

Fig. 8. Svenska aeronautiska sällskapets ballonger "Svenske II", "Argonaut" och "Andrée" iordningställas för ballong-automobiltäflingen maj 1908.

ballongmanskap, hvilka gjorde åtskillig tjänst under republikens krig. Numera ha de flesta militärstater ballongtrupper, som dels äro afsedda för stationär tjänstgöring å befästa platser, dels skola åtfölja fältarmén med transportabel ballongmateriel (se Fältballongtrupper och Luftfarttrupper). I Sverige ha Vaxholms fästning 1 kulballong, fälttelegrafkåren 1 drakballong och 1 kulballong samt flottan 1 drakballong. Försök att medelst ballonger nedkasta bomber och sprängämnen öfver fientliga ställningar ha förekommit, men utan framgång. Frifärder i ballong komma af naturliga skäl i krigstjänst hufvudsakligen till användning för att sätta en belägrad, afskuren plats i förbindelse med yttervärlden. Ett klassiskt exempel härpå är Paris' belägring sept. 1870—jan. 1871, då 65 ballonger med 164 personer, en mängd depescher, $2^{1}/_{2}$ mill. bref och 381 brefdufvor för svarens återbringande lämnade den inneslutna staden. Det militära ballongväsendet är särskildt utveckladt i tyska armén, där Moedebeck (d. 1910) var en bland förgångsmännen. — Det egendomligt samt med hänsyn till den tid, som ballongen hållits sväfvande utan mellanlandning, schweizaren Schæcks färd 1908 från Berlin till Molde i Norge, 72 tim. utan afbrott. En annan märklig färd var den italienske kaptenen Spelterinis lyckade seglats öfver Alperna 1908. — På grund af sin lätthet och stora yta kommer luftballongen att röra sig med vindens hastighet och i dess hufvudriktning utan större afvikelser. I horisontal led är den sålunda väsentligen prisgifven åt luftströmmarna, hvaremot man i vertikal led kan behärska dess rörelser tämligen fullständigt genom ballastkastning eller gasuttappning. Emellertid kan man i många fall genom aktgifvande på de meteorologiska förutsättningarna vid affärden med ganska stor sannolikhet beräkna färdriktningen, likaväl som man under färden ofta kan utnyttja växlande luftlagers olikriktade strömningar för att inverka på kursen. Problemet att göra ballongen styrbar genom rent mekaniska medel har varit föremål för förslag och försök nästan lika länge, som friballongen existerat. Alla försök att bibringa ballongen en självständig rörelse, som

ıde öfvervinna vindens styrka, strandade emel-
tid i brist på en lämplig, tillräckligt lätt kraft-
skin, och det är först i nutiden, som man genom
olosionsmotorerna fått möjlighet att konstruera
tordrifna, styrbara ballonger, s. k. luftskepp
d. o.). G. H—r.

Luftbana. Se Linbana.

Luftblåsor, *fys.*, en större eller mindre samling
luft eller gasformiga ämnen i det inre af en
ska eller en fast kropp. Luftblåsor förekomma
mänt i is, ganska ofta i glas. Att blåsorna
nna fortfarande ega bestånd, sedan de ankommit
vätskans yta, förklaras lätt däraf, att de omges
ett tunt vätskelager, som hindrar den inre luft-
er gasmassan att bortgå. Äfven om de äro full-
nligt skilda från den vätskemassa, i hvilken de
dats, kunna de fortfara att existera. R. R.*

Luftbroms, *maskinb.* Se Broms, sp. 249.

Luftbössa, ett gevär, vid hvilket komprimerad
t användes som drifkraft. Luftbössan utgöres af
delar: gevärskolfven, innehållande en reser-
ır för luften, gevärspipan och ett föreningsstycke
llan dessa båda, vid hvilket affyringsinrättnin-
ı är fäst. Med tillhjälp af en luftpump kompri-
ras luften till 8 à 10 atmosfärer, och en projek-
införes i pipan. När skottet skall aflossas, öpp-
s medelst tryckning å aftryckaren en ventil,
ırvid luft utströmmar från reservoaren mot pro-
tilen med den påföljd, att denna kommer i rö-
se. Men endast en liten del af den komprime-
le luften utsläppes på en gång, och man kan
rför afskjuta flera skott utan ny kompression,
ıru skotten härvid bli allt svagare. Guter i
rnberg uppges vanligen ha 1430 uppfunnit luft-
ssan, men äfven Lobsinger i samma stad säges
60 ha gjort denna uppfinning. För krigsbruk
luftbössor ej lämpade, emedan trycket ej kan
ras tillräckligt stort; vid krigsgevär uppgår
ta numera till omkr. 3,000 atmosfärer. Ett
gs för krigsbruk afsedda luftbössor med ett luft-
ck af ända till 200 atmosfärer användes dock af
errikarna under franska revolutionskrigen i slu-
af 1700-talet, men de visade sig opraktiska och
nmo snart ur bruk. G. af Wdt.

Luftdrag. Se Drag, *tekn.*

Luftdyna, *med.*, en vanligen af guttaperka för-
digad kudde, på ett ställe försedd med en af-
ngbar ventil, genom hvilken kudden kan blå-
upp med luft. Kuddarna äro ofta gjorda i
men af en ring (luftring) och användas
m sjukvården till underbäddning af särskildt
tåliga eller för tryck mot underlaget utsatta
ppsdelar. I. H.

Luftelektricitet, *fys.*, *meteor.* 1. Atmosfä-
ns elektriska fält. Undersökningarna
luftelektriciteten började med studiet af
an. Då blixtfenomenet tvang till antagan-
af en *potentialdifferens* (skillnad i den elektri-
spänningen) mellan olika delar af atmo-
ren och mellan denna och jorden, föranleddes
n till att undersöka, om någon potentialdifferens
för handen äfven under normala förhållanden,
himmeln var molnfri, och fann, att detta var
let, d. v. s. att jorden alltid var omgifven af
elektriskt fält. Vid mätningar på orter med
t olika klimat har luftens potential l. spänning
tan alltid visat sig högre än jordens. Med
jordens potential som nollpunkt är luftens således
positiv. På våra breddgrader har luften visat
negativ potential endast i omkr. 10 proc. af alla
undersökta fall. Störande orsaker, såsom neder-
börd, åskmoln, stoft o. d., ha då alltid varit för
handen. Öfver slät mark äro ekvipotentialytorna
(de luftelektriska ytorna med lika spänning) hori-
sontala, och för små höjder stiger potentialen i
allmänhet lineärt med höjden, så att det elektriska
fältet närmast marken kan anses vara homogent.
Ballongobservationerna visa emellertid, att, då
större höjder tagas med i räkningen, fältet är
heterogent och på så sätt, att potentialfallet (d.
v. s. den ändring, som potentialen på en punkt
i atmosfären undergår vid lodrät höjning) per
längdenhet sjunker med ökad höjd. Fältets styrka
mätes i volt per meter. Vid ojämn mark eller i
närheten af byggnader o. d. ha ekvipotentialytorna

Fig. 1. Schematisk framställning af potentialytorna vid ojämn mark.

ett mycket oregelbundet förlopp, fig. 1. I när-
heten af dylika föremål kan man ej göra en abso-
lut bestämning af potentialfallet per meter. För
bestämning af relativvärden äro sådana punkter
emellertid fullt användbara. Potentialskillnaden
mellan en dylik punkt och jorden är nämligen
proportionell med det samtidigt rådande potential-
fallet per meter. Man bestämmer således en eller
ett par gånger (för kontrollens skull) potentialfallets
absoluta belopp på slät mark och samtidigt poten-
tialen på en bestämd punkt på observationsstatio-
nen, hvarvid jordens potential som vanligt antages
till nollpunkt. Häraf beräknas korrektionsfaktorn.
Potentialen, angifven i volt per m., förvandlas till
absoluta elektrostatiska enheter per cm. genom
multiplikation med $\frac{1}{3} \cdot 10^{-4}$. Det i atmosfären
påvisbara potentialfallet kan tänkas vara föror-
sakadt antingen af en jordens *yt*-laddning eller en
atmosfärens *rums*-laddning eller slutligen af båda
dessa laddningar. För att tyda de resultat, som
mätningarna ge, har det visat sig nödvändigt att an-
taga, att jorden har en negativ ytladdning och at-
mosfären en positiv rumsladdning. Ur potentialfallet
i närheten af jordytan kan dess elektriska ladd-
ningstäthet beräknas enligt följande lag ur elektro-
statiken. Den elektriska kraften eller $\frac{dV}{dn}$ (där V
är potentialen och n betecknar den utåt, d. v. s.
från jorden till luften, dragna normalen) är = den
elektriska tätheten (η) multiplicerad med 4π.
Denna likhet ger

$$\eta = -\frac{1}{4\pi} \cdot \frac{dV}{dn} .$$

För våra breddgrader ligger medelvärdet för $\frac{dV}{dn}$ i närheten af 100 volt/meter. Därur erhålles $\eta = 2{,}7 \cdot 10^{-4}$ elektrostatiska enheter. Det elektriska trycket $2\pi\eta^2$ uppgår alltså i medeltal till $4{,}5 \cdot 10^{-7}$ dyn per kvcm. Hela jordens laddning skulle enligt dessa värden uppgå till 10^{15} statiska enheter eller $3 \cdot 10^5$ coulomb. Denna laddning är dock på grund af luftens rumsladdning icke likformigt fördelad öfver jordytan. — Äfven luftladdningens volymstäthet ϱ kan beräknas ur potentialfallet med hjälp af Poissons ekvation:

$$\frac{\partial^2 V}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 V}{\partial y^2} + \frac{\partial^2 V}{\partial z^2} = -4\pi\varrho.$$

Då potentialen endast ändras i normalens riktning, får man det enkla uttrycket för volymsladdningen:

$$\varrho = -\frac{1}{4\pi}\cdot\frac{d^2V}{dn^2}.$$

Utförda mätningar ha ådagalagt, att för några hundra meter uppåt medelfallet 100 volt/meter visar ett medelaftagande på 1 volt per 10 meter. Härur erhåller man den elektriska volymstätheten till $2{,}7 \cdot 10^{-9}$ statiska enheter. Enligt dessa värden skulle redan den i de första 1000 m. af atmosfären befintliga positiva elektriciteten kompensera jordens negativa ytladdning. — För att få kunskap om tillväxten i potential med höjden $\left(\frac{dV}{dn}\right)$, måste man kunna uppmäta potentialen i en bestämd punkt i luften. Spetsar ha, ehuru på ett mycket ofullkomligt sätt, egenskapen att antaga den omgifvande luftens potential. Vida bättre funktionerar en låga (*Volta*), t. ex. ett vanligt stearinljus, hvilket låter

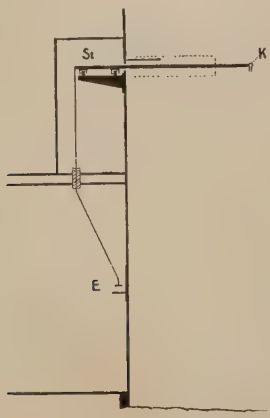

Fig. 2. Elektrometeranordning å Vassijaures station.

elektricitet utströmma ur spetsen, till dess det antagit omgifningens potential. På liknande sätt, ehuru mindre säkert, verkar en rykande lunta. Då ett ljus lätt släckes af vinden, har man på senare tid ersatt denna anordning med papper e. d. indränkt med lösningar af radioaktiva ämnen, särskildt polonium (se d. o.), som utsänder α-strålar. Radium har enligt F. Linke visat sig mindr lämpligt. Den sistnämnda anordningen med radio aktiva ämnen är särskildt lämpad för transportabl apparater. På Vassijaures naturvetenskapliga st tion (1910) har anordningen det utseende, so fig. 2 visar. *E* är elektrometern, *St* kollektorstå gen och *K* kollektorn. Huru denna är inrättad, visar fig. 3. En kopparblecksremsa, hvars nedre i rät vinkel omböjda ända är belagd med polonium på en yta af 1 kvcm., sitter fastlödd inuti en hylsa af nysilfver, som skyddar den α-strålande ytan (utmärkt med *** på fig.) mot nederbörd. — Som elektrometer användes mest Exners elektrometer som reseinstrument och Benndorfs självregistrerande elektrometer för de fasta observatorierna. På Vassijaures station användes en Benndorfs elektrometer af äldre typ. I princip är Exners elektrometer ett till mätinstru ment omsorgsfullt utfördt elektroskop. — Benn dorfs elektrometer (fig. 4) är i princip en Thomson kvadrantelektrometer. Visaren *Z*, af aluminium tråd, som är fast förbunden med elektrometernå len, rör sig öfver en pappersremsa, hvilken af e urverk drifves fram med en hastighet af 4 cm.

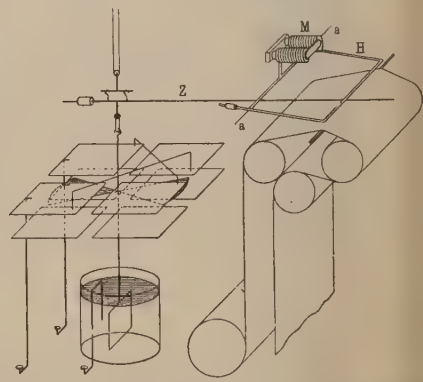

Fig. 3. Ko lektor.

Fig. 4. Benndorfs elektrometer, schematiskt framställd

timmen. Visarens ställning kan tid efter anna markeras på följande sätt. Vinkelrät mot pappers remsans rörelseriktning befinner sig under densam ma en strumpsticka, öfver hvilken ett färgband (e synligt på fig.) långsamt drifves fram af urverket *H* är en häfstångsanordning, rörlig omkring axel *aa*. Medelst en kortvarig ström en gång i minute genom elektromagneten *M* sättes häfstången i rö relse och pressar aluminiumvisaren mot pappers remsan, hvarvid små märken uppkomma på denna Genom en särskild anordning (ej synlig på fig. markeras äfven tiden på pappersremsan. — Vi vissa undersökningar, t. ex. studiet af det luft elektriska fältet vid ett åskväder eller under loppe af en solförmörkelse, är en apparat med kontinuer lig registrering behöflig. — Vid ballongobserva tioner måste särskilda försiktighetsmått vidtaga

r att oskadliggöra de störingar ballongen åstadmmer i det elektriska fältet. — *Observationsreltat*:

a) *Absoluta värden* föreligga endast i ringa uträckning. I följande tabell äro medelvärden af del dylika sammanställda:

Observationsort och tid	Volt/meter	Iakttagare
ew vid London 1898—1905	159	C. Chree
remsmünster (Öfre Österrike) 1902	98	Schwab-Zölss
otsdam 1904	242	G. Lüdeling
arasjok (norska Finnmarken) 1904	139	G. C. Simpsson
diska oceanen 1888	53	F. Exner

b) *Årliga perioden.* I Europa visar potentialllet ett maximum under vintermånaderna decemr, januari och februari och ett minimum, som nligen infaller i sommarmånaderna juni och juli. allmänhet är maximet mera utprägladt än minimet. Följande tabell innehåller värden i volt per eter för en del stationer under årets olika måder.

	Kew	Kremsmünster	Karasjok
nuari	201	147	199
bruari	224	120	209
ars	180	103	191
ril	138	86	131
aj	123	79	103
ni	111	68*	90*
li	98*	72	98
gusti	114	77	93
ptember	121	—	93
tober	153	102	121
vember	200	85	167
cember	243	143	175

c) *Dagliga perioden.* Utom den årliga visar potialfallet på våra breddgrader äfven en utpräglad daglig gång. Denna karakteriseras för en stor ngd stationer genom superposition af en enkel h dubbel dagsvåg af harmonisk karaktär. Fig. 5 återger grafiskt observationerna i Kew.

d) *Månens inverkan på luftelektriciteten.* Arrhenius och Ekholm ha funnit, att hos luftelektricitet finnes en period, som sammanfaller med den piska månadens längd (27,322 dagar). För postationerna Kap Horn och Kap Thordsen uppgå riationerna till 80 proc. af luftelektricitetens rka, i Helsingfors och Pavlovsk till 20 proc. För rpignan uppgå de till 12 proc.

e) Nyssnämnda forskare ha äfven funnit ett samnd mellan luftelektriska tillståndet och *solens ationstid*. Data från Helsingfors och Pavlovsk da på, att under loppet af 25,93 dagar luftelektrieten genomlöper två maxima och två minima, der det perioden efter den tropiska månaden pvisar endast ett maximum och ett minimum.

f) Mellan atmosfärens absoluta fuktighet, temratur och tryck och luftelektriska tillståndet ha nband påvisats. Elster och Geitel ha funnit, att l vackert väder luftelektriciteten aftar med stinde genomskinlighet hos luften. Är e det afnd i km., på hvilket ett bestämdt föremål kan önjas, så har man funnit följande samband:

e =	0.67	1.75	5.25	16.67 km.
$\frac{dV}{dn}$ =	378	298	122	141 volt/meter.

Enligt ionteorien följer detta samband omedelbart. Vid ökad grumling i luften sjunker dess ledningsförmåga (se nedan), och detta har en ökning af potentialfallet till följd.

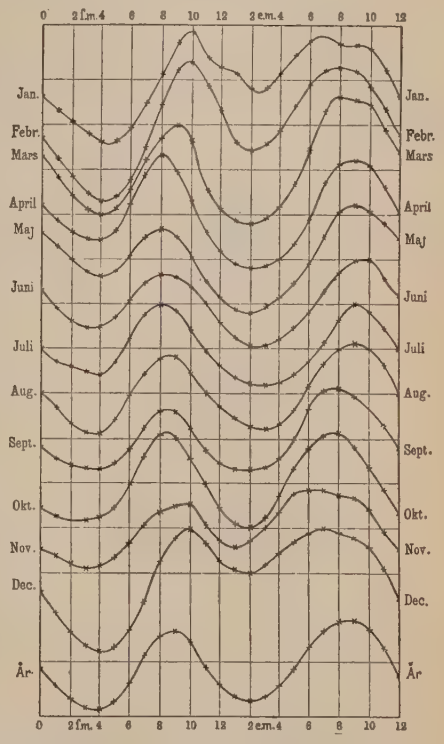

Fig. 5. Dagliga variationen för den luftelektriska potentialen i Kew.

2. Luftens elektriska ledningsförmåga. Utom atmosfärens elektriska fält äro atmosfärens elektriska konstanter af vikt för kunskapen om de luftelektriska fenomenen. Enligt Coulomb (1785) förlorar en elektriserad kropp sin laddning enligt följande lag:

$$Q = Q_0 e^{-\alpha t}.$$

Härur följer, att $\frac{dQ}{dt} = -\alpha Q_0 e^{-\alpha t} = -\alpha Q$,

d. v. s. laddningsförlusten per tidsenhet är proportionell mot laddningen. Proportionalitetsfaktorn α kallas spridningskoefficienten (ty. *zerstreuungskoeffizient*). Om luften hade en bestämd ledningsförmåga λ som en metall eller en elektrolyt, så vore $\alpha = 4\pi\lambda$ för en luftomgifven ledare, som befunne sig i ett med jorden förbundet ledande hölje. 1887 utförde Linss undersökningar öfver laddade kroppars elektricitetsförlust i den fria atmosfären och fann spridningskoefficienten $\alpha = 0.01$ per min., d. v. s. "spridningskroppen" förlorar

under en minut 1 proc. af sin laddning. Senare påvisade Arrhenius, att luften blir ledande vid bestrålning med ultraviolett ljus och framhöll, hvilken betydelse detta förhållande hade för luftelektricitetens teori. På senare tid har man, hufvudsakligen genom J. J. Thomsons och hans lärjungars arbeten, kommit till den uppfattningen, att luftens ledningsförmåga beror på närvaron af joner. Genom jonteoriens tillämpning på atmosfärens ledningsförhållanden och genom fullkomnandet af de tekniska hjälpmedlen ha Elster och Geitel (efter 1900) fört kunskapen om luftelektriciteten ett stort steg framåt. Vid sina försök använde dessa forskare

Fig. 6. Elster-Geitels elektrometer med spridningscylinder.

en Exners elektrometer (fig. 6), delvis förändrad för att erhålla bättre isolation. Stången, som uppbär aluminiumbladen, är betydligt förstärkt, och vid dess öfre del är anbragt en svärtad mässingscylinder, 10 cm. hög och 5 cm. i diameter. Då apparaten skall användas, laddas cylindern med positiv eller negativ elektricitet, hvarefter hastigheten för elektricitetens spridning till den omgifvande luften iakttages. Härur kan luftens elektriska

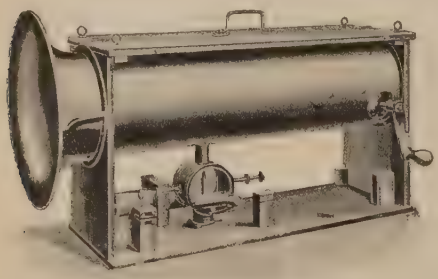

Fig. 7. Gerdiens aspirator.

ledningsförmåga beräknas. För absoluta bestämningar af luftens ledningsförmåga användes ofta Gerdiens aspirator (fig. 7), som består af ett horisontellt rör, i hvars bortre del finnes fläkt, som kan vridas rundt med en handvef. I främre delen af röret finnes en staf i fö bindelse med ett utanför röret befintligt elektr skop. Man iakttager stafvens urladdningshasti het, under det att en luftström drifves genom a paraten. — *Observationsresultat* ha under senas åren insamlats i stor mängd. Såväl en årlig so en daglig period har därvid upptäckts. Likso med afseende på potentialfallet ha samband me lan luftens elektriska ledningsförmåga och öfri meteorologiska faktorer påvisats. *Jonerna i atm sfären*, deras antal och rörlighet ha varit förem för en hel del undersökningar. Äfven åt de b tingelser, som äro nödvändiga för ioniseringe åstadkommande, har stor uppmärksamhet egnat Man har därvid alltmera kommit till den uppfat ningen, att det är luftens halt på *radioaktiv su stans* (se Radioaktivitet), som är bestäm mande icke blott för variationerna i atmosfäre ionantal och ledningsförmåga, utan äfven för p tentialfallet. Problemet är dock af mycket invec lad natur därigenom, att en mängd fysiska och m teorologiska faktorer inverkar på resultatet. Le ningsförmågan är funktion af ionantal och af io hastigheterna, hvilka i sin tur bestämmas af lufte meteorologiska förhållanden, och potentialfall till sist beror icke blott af luftens ledningsförmåg utan äfven af elektricitetens fördelning i atmosf ren. Angående åska och polarsken se d. o.

Litt.: Arrhenius, "Lehrbuch der kosmisch physik" (1903), Mache och Schweidler, "D atmosphärische elektrizität. Methoden und erge nisse der modernen luftelektrischen forschung (1909), och Ising, "Några luftelektriska iak tagelser i Lappland" (1911). D. S–

Luftexpansionsmaskin, *tekn.* Se Ismaski sp. 982.

Luftfarttrupper, *krigsv.*, för handhafvandet hufvudsakligen styrbara ballonger, s. k. luftskep och flygmaskiner (aeroplan), men äfven af förtöj ballonger uppsatta tekniska trupper (jfr Fäl ballongtrupper). Efter 1870 började inc olika länder sådana trupper organiseras och förs med ballongmateriel, som först på senare år ti ökats med luftskepp och flygmaskiner, hvarjäm militära luftfartskolor flerstädes anordnades. F. (1911) finnas luftfarttrupper inom de allra fles civiliserade länders arméer, men i Sverige först nu kader och ballongmateriel begärts till e luftfart- (och gnist-) kompani, som är a sedt att tillhöra Fälttelegrafkåren, vid hvilken ningar med anskaffad försöks-ballongmateriel s dan några år tillbaka bedrifvits. L. W:son

Luftfiltrum (se Filter), en för rening af lu

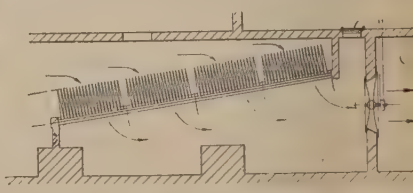

Fig. 1. Genomgångsfiltrum, schematiskt framställdt

utförd anordning, afsedd att kvarhålla damm. Luf filtra äro af två slag: 1) dammtäta filtra och

friktionsfiltra. I det förra slaget frånsilas dammet, då luften passerar genom en väfnads porer. Dammet aflägsnas sedermera från filterväfven medelst filtrets uttagande, borstning och piskning eller — på senare tiden — genom ”dammsugare” (”vacuum cleaner”). Fig. 1 visar schematiskt ett dylikt filtrum jämte fläkt för luftens framdrifvande. Vid friktionsfiltra ledes luften mellan tätt ställda väflameller, som äro uppspända i sicksack. Vid passerandet af desamma adhererar dammet vid väfnaden och aflägsnas sedermera därifrån på

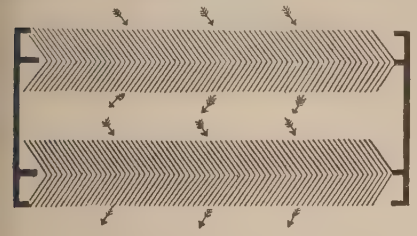

Fig. 2. Friktionsfiltrum, schematiskt framställdt.

samma sätt som vid det förra slaget. Fig. 2 visar schematiskt ett friktionsfiltrum. Filtret kan ock användas vått, i hvilket fall dammet ännu bättre fastnar, men hvarvid luften lätt kan bli alltför fuktig och dammets aflägsnande från duken kan bli svårare. K. S—n.

Luftgap, *elektrot.*, beteckning dels för mellanrummet mellan två delar af en magnetkrets, t. ex. mellan pol och ankare vid en magnet, mellan stator och rotor vid en elektrisk maskin o. d., dels stundom för mellanrummet mellan två delar i en elektrisk strömkrets, t. ex. afståndet mellan två gnistelektroder vid åskskyddsapparat (”gnistgap”). A. E—m.

Luftgas. Se Gasolingas.

Lufthuf. Se Rökhuf.

Luftklocka, *mek.*, en på sug- eller tryckledningen till en kolfpump befintlig kammare, innehållande antingen komprimerad eller förtunnad luft. Genom sin elasticitet utjämnar luften de stora olikheter i trycken inom vattnet, hvilka eljest skulle uppstå och ha sin orsak i den acceleration, som pumpkolfven ger vattnet invid densamma. Klockan å tryckledningen innehåller komprimerad luft, hvars effektiva medeltryck, uttryckt i vattenpelarhöjd, anges af tryckledningens höjd ofvan klockans lägsta punkt, oafsedt huruvida ledningen lutar eller icke. Klockan å sugledningen innehåller förtunnad luft, och absoluta trycket å denna luft är atmosfärtrycket mätt i vattenpelarhöjd, minskadt med klockans höjd öfver den vattenyta, från hvilken uppfordringen eger rum. De skadliga hydrauliska hindren utöfva f. ö. ett visst inflytande på storleken af de nämnda trycken. Luftklockorna äro af hög grad egnade att förebygga s. k. vattenslag (se d. o.) inom kolfpumpar; de böra vara försedda med dels glasrörställ för vattenståndets iakttagande, dels anordning för inmatning af luft i mån af behof. En sådan anordning är behöflig i synnerhet å tryckklockan, emedan vattnet vid det höga tryck, som där i allmänhet är rådande, absorberar luft i afsevärd mängd. O. E. W.

Luftklyföppningar, *bot.* Se Klyföppningar.

Luftknöl, *bot.*, en stam- eller rotknöl, som bildas på växtens ofvanjordiska delar. Växter med luftknölar äro t. ex. *Ficaria*, *Polygonum viviparum*, epifytiska orkidéer, *Dioscorea*-arter m. fl. Motsvarande bildningar af lökform, t. ex. hos *Allium*-arter, *Lilium bulbiferum* och *Dentaria bulbifera*, kallas luftlökar. Ett gemensamt namn för luftknöl och luftlök är bulbill (se d. o.). G. L—m.

Luftkompass. Se Kompass, sp. 693—694.

Luftkompre'ssor, Kompressor, *mek.*, i allmänhet en maskin för komprimering af luft till mindre volym och högre tryck, hvarigenom åstadkommes tryckluft (se d. o.). Maskinen användes äfven för andra gaser och gasblandningar än luft och kallas då enbart kompressor. Principen för luftkompressorn är densamma som för den inom metallurgien använda cylinderblåsmaskinen (se Blåsmaskin), nämligen den, att en fram- och

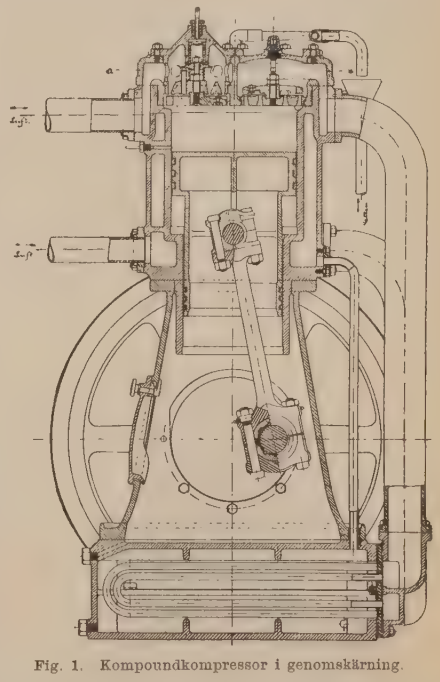

Fig. 1. Kompoundkompressor i genomskärning.

återgående kolf i en sluten cylinder tillpressar luften, som i komprimeradt tillstånd utdrifves genom en ventil, under det att ny luft åter insläppes genom en annan. Emellertid lämnar luftkompressorn väsentligt högre tryck än blåsmaskinen (se Bläster), hvilket betingas af den framställda tryckluftens användning för en hel del mekaniska ändamål och i allmänhet uppgår till 6—7 atm. Detta tryck är tillräckligt för drift af pneumatiska verktyg, bergborrmaskiner i grufvor, smärre lokomotiv, lufttryckbromsar, vätskeförflyttning i fabriker m. m. För speciella ändamål förekomma vida högre tryck; ända till 250 atm. användes i torped-

maskinerier. På grund af den betydliga värmeutveckling, hvarmed redan vid de vanliga arbetstrycken luftens komprimering är förenad, måste en effektiv afkylning af luften anordnas, hvilket sker därigenom, att man låter kylvatten cirkulera genom en cylindern omgifvande mantel eller på annat sätt. Man använder med fördel kompoundsystemet å kompressorer, hvilket bl. a. medför en ej ringa kraftbesparing. Luften sammanpressas enligt detta system först i en cylinder till ett visst tryck, lägre än det man vill ernå, samt släppes sedan in i en andra cylinder, där den ytterligare komprimeras, tills det önskade sluttrycket är uppnådt. För mycket höga tryck kan komprimeringen ske i ännu flera skilda stadier. Mellan hvarje kompressionsstadium afkyles tryckluften medelst särskilda kylanordningar. Fig. 1 visar i genomskärning en kompoundkompressor med differentialkolf, där cylinderns öfre del tjänstgör som lågtryckscylinder och det ringformade rummet omkring kolfven som högtryckscylinder. Vid kolfvens nedgående insuges öfver densamma luft i cylindern genom en inloppsöppning och en sugventil (längst upp till vänster å fig.). När kolfven sedan går uppåt, stänges denna ventil genast, och den inneslutna luften komprimeras samt pressas genom tryckventilen (längst upp till höger å fig.) och vidare genom ett rör ned till en i kompressorns fot anbragt mellankylare, där luften i ett af vatten omgifvet rörsystem effektivt afkyles. Från kylapparaten ledes luften genom ett annat rör och en sugventil (ej synlig å fig.) in i den ringformade högtryckskammaren. Under kolfvens påföljande nedgång komprimeras luften till fulla arbetstrycket och passerar genom en tryckventil ut till luftbe-

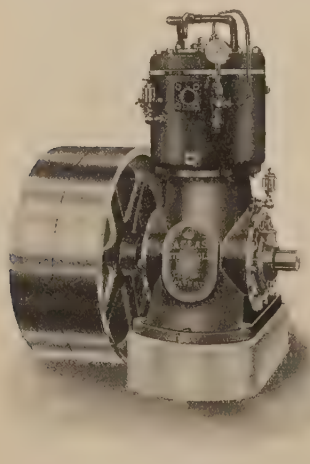

Fig. 2. Encylindrig enkelverkande luftkompressor.

hållaren. Denna är en stark reservoar af plåt, från hvilken distributionsledningar för tryckluften utgå och som har till ändamål att utjämna tryckbelastningen. Luftkompressorer drifvas med ångmaskin, förbränningsmotor eller annan lämplig kraftmaskin; numera anordnas de ofta för elektrisk motordrift. Fig. 2 visar en encylindrig enkelverkande luftkompressor, som lämnar 2,5 kbm. fri

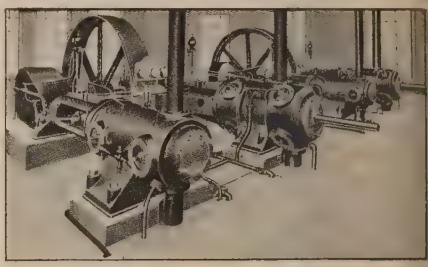

Fig. 3. Kompressoranläggning för gruffält: 2 tvåcylindriga luftkompressorer.

luft i minuten; fig. 3 visar en kompressoranläggning för ett gruffält, bestående af 2 tvåcylindriga luftkompressorer, hvardera lämnande 25 kbm. fri luft i minuten. G. H—r.

Luftkrets. Se Atmosfär.

Luftkrevåd (se Krevad), *artill.*, förekommer hufvudsakligen vid eldgifning med granatkartesch (se d. o.), enär denna projektil användes företrädesvis mot trupper och ej, såsom granaten, mot de af dem uppförda döda skyddsmedlen; därvid erhålles (se fig. 1) den bästa verkan, då kulorna med kringgående af eventuellt framför truppen varande skydd träffa densamma uppifrån. Vid krevaden sprida sig kulorna omkring kulbanans tänkta förlängning (*ON*), så att de bilda en böjd s. k. krevadkon (*OAB*), hvars *toppvinkel* (*v*) är 10° å 20° och hvars skärning med marken är en oval (A_1 B_1) med omkr. 200 m. djup och 25 m. bredd. Krevadafståndet (*KM*) eller vågräta afståndet från målet till krevadpunkten bör vara omkr. 75 m., och krevadhöjden (*OK*) blir därvid beroende af banans krökning. På grund af svårigheten att på nu brukliga stridsafstånd upptäcka målen blir man ofta nödsakad att beskjuta ett större terrängområde, inom hvilket målet anses befinna sig, och för dylik terrängbeskjutning lämpar sig luftkrevadeld med granatkartescher särdeles väl, enär hvarje skott behärskar en tämligen stor markyta. För erhållande af ett smidigt förfaringssätt vid sådan beskjutning har man inom det moderna artilleriet börjat tillämpa särskilda eldmetoder, och man skiljer sålunda vid svenska fältartilleriet på *linjeeld*, hvarvid elden sprides enbart i sidled, och *djupeld*, hvarvid den i stället sprides i djupled. Särskilda slag af linjeeld äro *slagning* och *mejning*, båda omfattande 3 snabbt efter hvarandra afgifna skott per pjäs med en viss ändring af sidriktningen mellan hvarje skott. Vid djupeld afger hvarje pjäs 8 skott i snabbeld, nämligen 2 på hvart och ett af 4 med 100 m. skiljaktiga afstånd. Luftkrevad användes äfven, ehuru mera sällan, vid eldgifning med brisansgranater (se fig. 2), hvarvid till följd af det brisanta sprängämnets våldsamhet sprängstyckena slungas öfvervägande rätt ut åt sidan, så att ett tomrum (*AOB*) uppstår omkring kulbanans förlängning. Genom de sprängstycken (*BOB*$_1$),

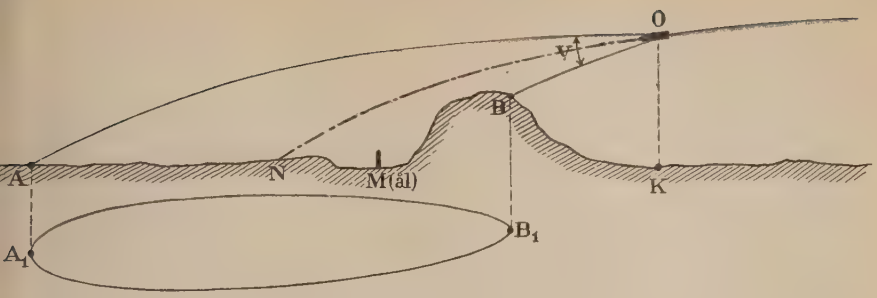

Fig. 1. Luftkrevad vid eldgifning med granatkartesch.

om härvid slungas rätt nedåt, kan verkan erhål-as mot trupper, som tagit skydd bakom bröstvärn,

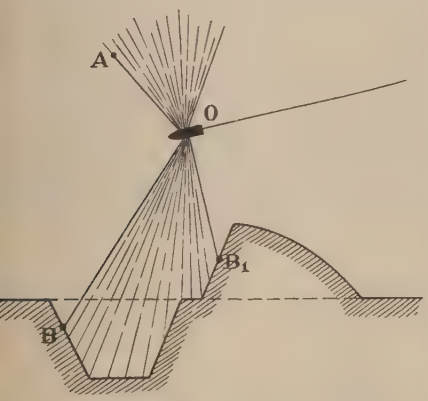

Fig. 2. Luftkrevad vid eldgifning med brisansgranat.

grafvar o. d., och det är för detta ändamål enna eld är afsedd. G. af Wdt.

Luftkrevadeld, *artill.*, eldgifning med luftkreva-er, hvarvid man afser att med kulor eller prängstycken, hvari projektilen vid krevaden önderdelas, öfversålla ett markområde, inom vilket målet befinner sig. Se vidare Luft-revad. G. af Wdt.

Luftkub och Luftrymd, två inom ventilations-ekniken nyttjade termer, som visserligen i språk-ruket ej äro fullt synonyma, men dock till sin etydelse så likartade, att de knappast kunna be-andlas annorlunda än i samband med hvarandra. Med *luftrymd* förstås luftinnehållet i ett visst rum. ordet *luftkub* har man inlagt en bibetydelse i så måtto, som nämnda begrepp afser ej en absolut ymd eller volym, utan ett relativt tal: *luftvolym r person* eller — i fråga om djurstall — *pr djur*. m t. ex. ett boningsrum innehåller en "luftrymd" f 50 kubikmeter och där vistas 5 personer, så är uftkuben 10 kubikmeter. Stundom förtydligas ut-rycket genom tillägg af orden "pr person".

Luftkuben är af ganska stor betydelse med hän-yn till ventilationen och luftbeskaffenheten i ett um. Ju större luftkuben är, desto färre gånger behöfver luften i rummet ombytas för att ernå ett visst antal kubikmeter pr person (ventilations-mängd), och desto lättare är det i regel att på nöj-aktigt sätt verkställa luftväxlingen. Är luftkuben tillräcklig, kan t. o. m. den naturliga ventilationen (se Luftväxling) vara tillfyllest. — I nedan-stående tabell äro några siffror beträffande luft-kubens storlek sammanförda.

Bostäder, goda (enl. Pettenkofer)...	15	kbm.
» Stockholms stads bostads-inspektions minimifordran	10	»
» kontinentens städer: för vuxna	10 à 20	»
» kontinentens städer: för barn under 16 år	5 à 10	»
(Anm.: för källarbostäder: dubbla luftkuben.)		
Natthärbärgen och liknande lokaler	10	»
Hôtels garnis (i Frankrike, Belgien)	14 à 20	»
Sjukhus	25 à 45	»
Skolrum i Sverige	5 à 7	»
» i Tyskland	2,25 à 7	»
» i England	2,25 à 5,7	»
Slöjdsalar i Sverige	10	»
Gymnastiksalar i Tyskland	15	»
Korridorer i skolor i Sverige	2,5 à 3,5	»
Fängelser	20	»
Kaserner (logement)	15	»
Fabriker minimifordran enl. yrkes-farelagen.....	7	»
» minimifordran enl. yrkes-farekommittén	10	»
Biograflokaler (Stockholms hälso-vårdsnämnds minimifor-dran).....	4	»
Fartyg	2,8 à 3,5	»
Stall (pr häst) i Stockholm.....	30 à 40	»
» » i England	omkr. 35	»

K. S—n.

Luftkurort, detsamma som klimatisk kur-ort.

Luftkylare. Se Kylapparat, sp. 448.

Luftkärl, detsamma som luftklocka. Se Brand-väsende, sp. 1490.

Luftledning, *elektrot.*, en elektrisk ledning upp-lagd på stolpar eller stöd i fria luften, hvarvid le-daren kan vara blank eller isolerad, dock ej om-gifven af metallisk armering (se Elektriska ledningar). A. E—m.

Luftlins, mellanrummet mellan två från hvar-

andra skilda glaslinser. Luftlinsen kan naturligtvis vara af olika form, bikonkav, bikonvex etc. Se Lins.

Luftlök, *bot.* Se Luftknöl.

Luftmanometer, *fys.* Se Manometer.

Luftmaskin, *mek.* Se Varmluftsmaskin.

Luftmotstånd. Se Ballistik och Kulbana.

Luftmätning. Se Aërometri.

Luftning, *trädg.*, insläppande af frisk luft i växthus och drifbänkar, afser framför allt att i vissa fall sänka temperaturen samt att reglera luftens fuktighetsgrad. I allmänhet trifvas växterna bäst, om rikligt med luft kan insläppas, då blad och skott bli kraftigare och mindre utsatta för angrepp af parasitsvampar. I växthus odlade frukter få sämre smak och blekare färg, om ej nog grundlig luftning skett. Farligt kan vara, om kall eller för torr luft direkt träffar växterna eller dessa utsättas för ihållande drag. Man söker därför vid blåst undvika luftning å vindsidan. Luften bör hellre insläppas genom flera smärre öppningar än genom ett större fönster. Om möjligt bör luften ha hunnit i någon mån uppvärmas, innan den träffar växterna. Vissa växter, som tåla hög temperatur och stor luftfuktighet, t. ex. gurkor, kunna i växthus odlas med högst ringa om ens någon luftning. I viss mån kan luftning i växthus bidraga till, att den genom assimilationen förbrukade kolsyran ersättes. I allmänhet insläppes tillräckligt mycket kolsyra genom befintliga springor, så att växternas behof häraf tillgodoses utan luftning. C. G. D.

Luftpensel (eng. *air brush*), Aerograf, en retuscherapparat, vid hvilken flytande färg med tillhjälp af lufttryck, liksom ett regn af mikroskopiska droppar, fördelas öfver bildytan, som skall retuscheras. Apparaten användes med fördel äfven till andra ändamål, där det gäller att jämnt fördela flytande färg öfver en yta. J. Htzg.

Luftperspektiv. Se Perspektiv.

Luftpost l. Flygpost, framforslande af postförsändelser luftvägen medelst flygmaskin, är en anordning, som ännu icke lämnat försöksstadiet, men som innebär en framtidstanke af måhända stor betydelse för postsamfärdselns utveckling, särskildt i sådana trakter, hvilkas naturliga beskaffenhet medför hinder för landposters eller sjöposters fortskaffande annorledes än på mer eller mindre tidsödande omvägar. I samband med en i början af 1911 vid Allahabad i Indien anordnad anglo-indisk utställning fick en kapten W. Windham på försök igångsätta postbefordran med aeroplan mellan staden och utställningsplatsen. Som ett minne af denna den första luftposten förvarar vårt postmuseum ett af konung Gustaf skänkt, till honom anländt bref, som med nämnda post befordrats, det första ”luftbrefvet”, till Sverige. Fig. å sp. 1304 visar kuvertets adressida, där frimärkena makulerats med en särskild stämpel. Den första europeiska luftposten igångsattes 9 sept. 1911 i England mellan Hendons flygbana utanför London och Windsors slott; den var tillkommen på enskildt initiativ, och för välgörande ändamål upptogs ett tilläggsporto af 1 shilling (90 öre) pr bref och hälften pr brefkort. Denna mycket uppmärksammade postföring, som flitigt begagnades af allmänheten, kunde emellertid icke med nödig regelbundenhet uppehållas och aflopp f. ö. icke utan allvarsamt olyckstillbud för postföraren. Den nedlades redan efter någon vecka. Äfven andra försök med flygpost, alla af mera tillfällig natur anställdes under 1911. Så t. ex. flög danske avia

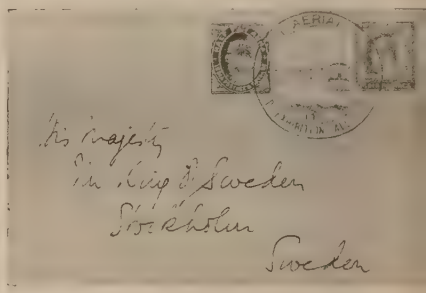

Kuvertet till det första i Sverige mottagna luftbrefve (förminskadt).

tikern Svendsen en afton på sensommaren frå Middelfart öfver Lilla Belt till Fredericia me några hundra bref och ett antal tidningar. Dett var första gången i Skandinavien flygmaskine kommit till användning för postbefordran. De så lunda gjorda experimenten ha varit af stort in tresse, men frågan om aeroplanets lämplighet fö posttransport står alltjämt öppen. En förutsätt ning för flygmaskinernas användbarhet som sam färdsmedel är, att uppfinningen ännu vidlådand ofullkomligheter i afseende å stabilitet m. m kunna afhjälpas. Ett annat villkor är, att till verkningskostnaden må kunna väsentligt ned bringas. R. L—r

Luftpress, Aerostatisk press. Se Aero statisk.

Luftpump, en apparat, med hvars tillhjälp lufte eller någon annan gas kan förtunnas eller sam mantryckas. I de flesta fall har man särskild luftpumpar afsedda för luftförtunning och andr

Fig. 1. Guerickes utpumpning af en kopparkula.

uteslutande för sammantryckning, men man ha ock apparater, som kunna användas för båda dess ändamål. — Den första luftpumpen afsedd för för tunning konstruerades 1650 af borgmästaren Magdeburg Otto v. Guericke (se denne) och ut gjordes (se fig. 1) förnämligast af en pumpstöfve af metall med en däri rörlig kolf, vid hvars ut

ragande luften i pumpstöfveln och i en därmed örenad kopparkula (*recipient*) förtunnades. Geom en kran kunde den förtunnade luften i kulan fspärras. Med denna kopparkula, som utgjordes f två ihåliga halfklot, tätt slutande ihop med de fslipade kanterna, så att, då dessa lades mot hvarndra, ett sfäriskt rum bildades, och med en något örbättrad luftpump gjorde uppfinnaren flera förök öfver lufttryckets verkningar. Berömda äro i ynnerhet de försök med den ofvannämnda tudelade opparkulan (de s. k. Magdeburg-halfkloen), som utfördes af Guericke inför kejsar Ferinand III och riksfurstarna på riksdagen i Reensburg 1654. Då luften förtunnades, sammanressades halfkloten starkt genom det yttre trycket. Det behöfdes sedan sexton hästar för att slita alfkloten från hvarandra (se fig. 2). Luftpumpen lef genom dessa och andra försök ett föremål för llmänt intresse, och med den utfördes flera vikvetenskapliga ändamål. Likartade apparater hade dock långt förut begagnats vid luftbössan. Småningom fullkomnades luftpumpen, och ett stort antal olika former däraf kom i bruk. Af de numera vanligare luftpumpskonstruktionerna må ett exempel anföras (fig. 3). Två glascylindrar stå bredvid hvarandra på ett bord. I hvardera är en kolf rörlig upp och ned med tillhjälp af kuggstänger, kugghjul och handtag, så att när den ena kolfven går uppåt, går den andra nedåt. Genom en ledning med kran stå cylindrarna i förbindelse med recipienten, ur hvilken luften suges af den uppgående kolfven. Vid dennas nedgång stänges en ventil i cylinderbottnen, så att luften ej får tillfälle att ånyo intränga i recipienten. Däremot öppnas en ventil i kolfven, så att den under varande luften må utströmma. Ofta användes vid en sådan luftpump Babinets kran, som förenar cylindrarna med ledningen till recipienten. Genom

Fig. 2. Försök med Magdeburg-halfkloten, 1654.

ga undersökningar. Sålunda sysselsatte sig Boyle ch Papin med dylika arbeten, och de förbättrade fven luftpumpens konstruktion. De anbragte en denna kran kan nämligen vid slutet af pumpningen, när luften icke längre förtunnas till följd af det ''skadliga rum'', som finnes emellan cylinder-

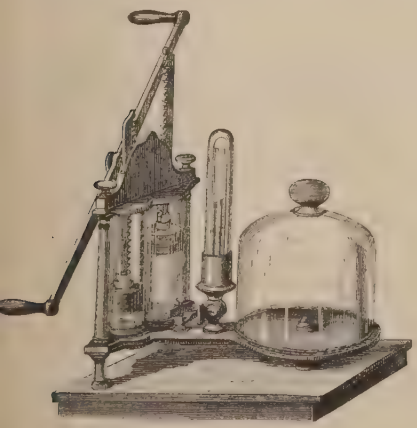

Fig. 3. Luftpump med två cylindrar.

Fig. 4.

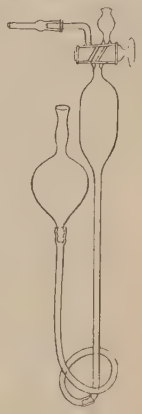

Fig. 5.

Fig. 4 o. 5. Geisslers kvicksilfverluftpump och dess konstruktion.

ärskild recipient på en metallskifva för att däri örtunna luften och gjorde bruk af ventil i stället ör kran samt af två cylindrar för pumpningens nderlättande. Boyle konstruerade äfven den första uftpump afsedd för luftens sammantryckning till bottnen och kolfven, den ena cylindern pumpa luften ur detta rum, så att förtunningen kan drifvas längre än eljest. — Numera användas ofta kvicksilfverluftpumpar. Dessa kunna indelas i två grupper efter de båda uppfinnarna, H.

Geissler (se denne) och H. Sprengel (se denne). Konstruktionen hos de förra (se fig. 4 o. 5) beror därpå, att recipienten gång på gång kan sättas i förbindelse med ett rum, där luften förtunnats på samma sätt som i det torricelliska tomrummet. Hos Sprengels luftpump uppstår luftförtunningen på det sätt, att en kvicksilfvermassa uppdelad i droppar får falla genom ett tämligen smalt vertikalt glasrör och därvid föra med sig luftblåsor. — Bunsen ersatte kvicksilfret med vatten och gaf därigenom uppslaget till den nu på laboratorierna använda vattenluftpumpen (fig. 6). Vattnet strömmar ur en större behållare eller från vattenledningen genom röret, *R*, som är tillspetsadt vid *S*, ut genom röret *R'*. Midtför *S* finnes på utvidgningen *U* ett sidorör *L*, genom hvilket luften suges bort. — 1905 konstruerade Gaede en roterande luftpump efter en alldeles ny princip. Gaedepumpen består af en till hälften med kvicksilfver fylld järnbehållare, i hvilken en porslinstrumma roterar (fig. 7). Vid trummans rotation fyllas de kammare, i hvilka trumman är uppdelad, omväxlande med luft och kvicksilfver. Kamrarna suga vid rotationen först luften ur recipient. Stundom har man sådana dubbelverkande, i hvilka sammantryckning eger rum såväl vid kolfvens uppgång som vid dess nedgång. Äfven vattenluftpumparna kunna konstrueras så (fig. 8), att man med dem kan både komprimera och förtunna luften. Man använder dem mycket vid glasblåsningsarbeten för att erhålla en blästerlåga. D. S—d

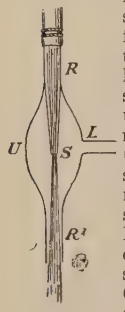

Fig. 6. Vattenluftpump.

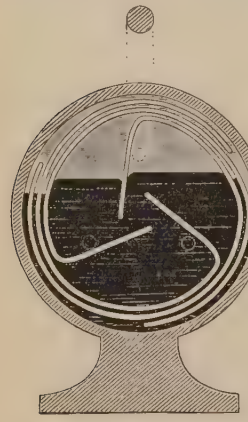
Fig. 7.

Fig. 8.

Fig. 7. Gaedes roterande luftpump i genomskärning. — Fig. 8. Vattenluftpump för både förtunning och komprimering af luft.

pienten och drifva sedan vid fortsatt rotation ut sitt luftinnehåll. Anordningen har en viss likhet med ett gasur, blott med den skillnaden, att vid gasuret åstadkommer gasströmmen rörelsen, under det att vid Gaedepumpen en yttre kraft åstadkommer densamma. Med Gaedepumpen kan 0,000003 mm. vakuum uppnås efter 15 minuters pumpning.

De för *sammantryckning* af luft använda pumparna, kompressionspumparna, ha vanligen en cylinder med en däri rörlig kolf, som hoptrycker luften i cylindern och inpressar den i en

Luftpumpen (*Antlia pneumatica*), af astronomen Lacaille (se d. o.) namngifven stjärnbild på södra hemisfären mellan 25° och 40° sydlig deklination samt 9 och $10^2/_3$ timmars rektascension. Den innehåller endast svaga stjärnor. B—d

Luftpyrometer, *fys.* Se Pyrometer.

Luftring, *med.* Se Luftdyna.

Luftrymd. Se Luftkub.

Luftrör, *anat.* Se Luftstrupe.

Luftrörsinflammation, Luftrörskatarr. Se Bronkit.

Luftrötter, *bot.*, kallas de rötter, som antingen ej alls eller först efter en mer eller mindre betydlig längdtillväxt nedträngа i marken. I tropikerna äro växter med luftrötter mycket vanliga. bekanta exempel härpå äro många aracéer (se Monstera), *Ficus*-arter (se Ficus, sp. 156 fig. 3) och epifytiska orkidéer och bromeliacéer (se Epifyter, sp. 698). Hos epifyterna tjäna lufträtterna till att fästa växten vid substratet till att upptaga näring ur regnvattnet eller om de äro klorofyllförande, såsom hos *Taeniophyllum* (se Epifyter, sp. 698), som assimilationsorgan. Till luftrötterna höra äfven andningsrötterna hos sumpväxter (se Mangroveväxter) och klätterrötterna (se Klätterorgan och Rot). G. L—m

Luftsadel, *geol.* När de öfre delarna af ett hvalformigt böjdt skiktsystem, "sadelbildning", fattas (blifvit genom denudation bortförda) och så-

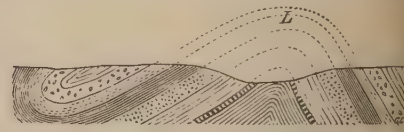

ledes böjningens eller sadelns rygg är att söka ofvanom den nuv. jordytan, säges en luftsadel (*L* a fig.) vara för handen. Jfr Antiklin. E. E

Luftsalpeter, *kem.*, handelsbenämning på kalknitrat, framställdt af salpetersyra, som erhållits genom oxidation af luftkväfve på elektrisk väg. Se Kväfve, sp. 430.

Luftsediment, *geol.* Se Eolisk aflagring.

Luftsegling, i allmänhet gemensam benämning på olika sätt att färdas genom luften utan fast förbindelse med jordytan. Detta sker enligt principen "lättare än luften" i fria eller motordrifna ballonger (se Luftballong och Luftskepp) samt enligt principen "tyngre än luften" medels flygmaskiner (se Flygmaskin, äfven i Suppl.). I inskränkt mening betecknar luftsegling närmast friballongfart (d. v. s. med luftballong). G. H—r

Luftskepp, Motorballong, Styrbar ballong, en luftballong, som framdrifves af maskinkraft och är försedd med mekaniska styranordningar. Ett luftskepps ballongkropp erhåller för att lättare öfvervinna luftmotståndet en lång-

äckt form. Höljets bibehållande i fullt utspändt ıstånd är en oundgänglig förutsättning för luft-ppets navigering, och efter de olika metoder, n härför användas, särskiljas luftskepp byggda ligt helstyfva, halfstyfva och ostyfva stemet. Ett helstyft hölje åstadkommer man ge-m att öfverkläda en fast stomme af ballongkrop-ns form med gastätt tyg. Genom sinnrika fack-rkskonstruktioner och användande af den lätta tallen aluminium kunna mycket stora dimensio-r ernås. För att hålla ett ostyft eller löst hölje spändt i bestämd form erfordras ett öfvertryck i llongen utöfver den yttre luftens tryck. Detta adkommes medelst en s. k. *ballonet* (*luftsäck*), n är förlagd innanför höljet och genom en i gon-len befintlig fläkt blåses upp med luft, allteftер-n gasförrådet genom förluster under färden min-ıs i den stora ballongen. Genom kombination llan dessa två system har erhållits det half-fva, enligt hvilket höljet hålles utspändt med llonet, men har hela underdelen förenad med en t bottenstomme. För styrning i sidled användas eller flera vertikala balansroder, för styrning i jdled plana ytor, som vridas i olika vinklar mot risontalplanet. För att luftskeppet under gång ll bibehålla full stabilitet och utan slingring lla sin kurs, behöfvas dels horisontella, dels ver-ala stabiliseringsplan, fast förbundna med höl-. De förra afse att hindra stampning och an-ngas liksom pilens fjädrar i ballongens längd-tning vid den bakre delen af höljet. De senare ildas å vissa typer till formliga kölar under llongkroppen. Den erforderliga maskinkraften hålles med lätta explosionsmotorer för bensin, enda motorer, som kunna utföras med tillräck-t låg vikt i förhållande till behöflig effekt för tta ändamål (1½—3 kg. pr hkr). Framdrifningen r medelst en eller flera luftpropellrar. I princip konstruktionen af en styrbar luftballong fram-fven med maskinkraft löst i och med det franska tskeppet "La France" (fig. 1), som för militära damål byggdes af Renard och Krebs 1884. d stöd af erfarenheter från tidigare försök af fard (1852), Dupuy de Lôme (1872) och bröder-Tissandier samt med ledning af Renards egna dier öfver luftmotstånd och stabilitetsfenomen vid ppars rörelse genom luften förlänade konstruk-erna "La France" så godt som alla de för nu-a luftskepp karakteristiska dragen: en lång-äckt, spolformig ballongkropp, luftballonet inuti jet, luftpropeller, styrplan och stabiliserings-r m. m., samtliga i mer eller mindre utvecklad m. Emellertid hade man då icke tillgång till idens lätta motorer; luftskeppet kunde utföra lutioner endast i vindstilla eller mycket svag d, då det hade en motor (galvano-elektrisk) om last 9 hkr och därför ej bibringades större egen-tighet än omkr. 5 m. i sekunden. I medeltal ser vinden vid jordytan på den europeiska kon-enten ungefär 5 m. i sek., hvilken hastighet sti-r med höjden öfver marken för att redan omkr.) m. öfver jordytan vara den dubbla. Ett tskepp måste alltså ha en medelfart af minst 10 11 m. i sek. för att bli brukbart och fordrar här-en maskinstyrka på hundratals hästkrafter, ftbelopp, som man numera genom användande bensinmotorer kan installera ombord på ett luft-skepp, utan att volymen på den bärande ballongen behöfver stegras till orimliga dimensioner. — De förnämsta luftskeppskonstruktioner, som kommit till utförande, äro Zeppelins helstyfva, Lebaudy-Juillots halfstyfva och Parsevals ostyfva. Zeppelins luftskepp (fig. 2), utfördt af den åldrige tyske kavallerigeneralen grefve F. von Zeppelin i ej mindre än sju successiva modeller 1898—1910, har i sin senaste utföringsform en 146 m. lång ballong-kropp i form af en 16-sidig prisma med 14 m. diameter, uppdelad i 17 afdelningar, hvardera utfylld af en gasbehållare af gummityg, det hela täckt af ett gemensamt hölje. En fackverkskon-struktion af aluminium fixerar den yttre formen till en gifven volym af omkr. 19,000 kbm. Luft-skeppet kan på kortare färder medtaga högst 28 personer, fördelade i två gondoler. Propellrarna äro 4 till antalet, placerade parvis tätt intill bal-longkroppen ofvanför gondolerna. Hvarje par drif-ves af en motor om 100 hkr. Lebaudy-Juillots luftskepp, som fransmännen Juillot och Surcouf först utförde för industrimagnaterna bröderna Lebaudys räkning, byggdes sedan i flera exemplar för franska arméns räkning, de bekanta motorballongerna "Patrie" (fig. 3), "République" och "Liberté". Dess spolformiga ballongkropp har en längd af 60 m., en diameter af 10,8 m. samt en volym af 3,600 kbm. och en ballonet om 750 kbm. Den framdrifves af en 70 hkr motor medelst två propellrar, en på hvardera sidan om gondolen. En snarlik konstruktion visar det s. k. tyska militär-luftskeppet, byggdt af major Gross. Parsevals luftskepp (fig. 4) har ett cylindriskt formadt hölje, påminnande om Parseval-Sigsfelds drakballonger (se Luftballong, fig. 3); dimensionerna äro på en typ 58 m. längd, 9 m. diameter och 3,500 kbm. volym. Den har två balloneter, en i främre och en i bakre delen af höljet, hvilka genom sam-verkan underlätta luftskeppets manövrering. Pro-pellern är uppställd på ett stativ i gondolen; dess blad äro förfärdigade af tyg med inlagda blystrim-lor och hänga under stillastående slaka ned samt in-taga först vid rotationen under centrifugalkraftens inverkan sina vederbörliga lägen. På grund af frånvaron af fast ramverk och ömtåligare delar, kan Parseval-skeppet inpackas och transporteras som en vanlig friballong samt snabbt sättas i ordning för uppstigning, något som icke är möj-ligt med luftskepp af Zeppelins eller Lebaudys typ. I allmänhet fordra luftskeppen stora förva-ringsskjul — ballonghallar —, där de, väl skyd-dade, kunna utrustas och förvaras mellan färderna. De förhoppningar, som för några år sedan knötos vid de framgångsrika försöken med styrbara luft-skepp, ha icke ännu uppfyllts. Det är egentligen för militära ändamål dessa synnerligen dyrbara, komplicerade och ömtåliga luftfarkoster byggts och fortfarande bibehållas i de stora europeiska mili-tärstaterna. För regelbunden samfärdsel ha de ej visat sig användbara, då de ej kunna utan stor risk framföras annat än vid gynnsam väderlek. Storm och oväder omöjliggöra en säker manövrering. Un-der normala förhållanden torde man t. n. påräkna, att luftskepp af ofvan angifna storleksordning kun-na tillryggalägga 300 km. på 10 timmar vid upp-stigning med återfärd till utgångspunkten under en vindstyrka af 6—7 m. i sek. samt tillåta

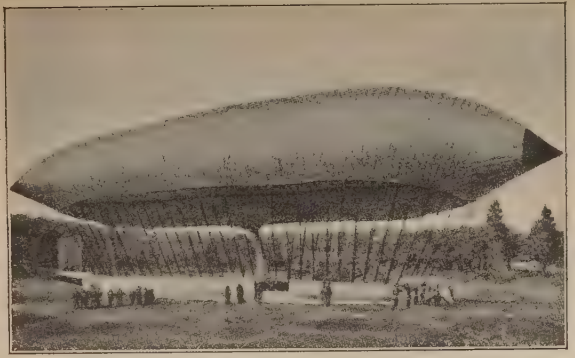

Fig. 1. Renard-Krebs' luftskepp "La France".

Fig. 2. Zeppelins luftskepp, sväfvande öfver Bodensjön.

Fig. 3. Lebaudy-Juillots luftskepp "Patrie".

Fig. 4. Parsevals luftskepp vid affärd.

nanövrer inom en höjd af 1,500 m. öfver jord-tan. G. H—r.

Luftskott, *skpsb.*, ett lätt byggdt plåtskott, som förekommer i pannrum, anordnadt för forceradt drag medelst "inpressad luft i slutet pannrum" (se Drag 1), och har till ändamål att hindra den inpressade luften att bortgå omkring pannan. För att i dylika pannrum hindra luften att utrusa, då nedgångsdörren på grund af kommunikation måste öppnas, inbygges i nedgången en luftsluss, bestående af en plåttambur, försedd med två dörrar, den ena åt pannrummet och den andra åt uppgången. Genom att den ena af dessa dörrar alltid hålles stängd, förhindras luftutrusning vid passagen. (Jfr Skott.) C. K. S.

Luftsluss. 1. *Bygnk.*, en anordning att vid slutna arbetsrum, där luften för något ändamål hålles komprimerad, in- och utfrakta materialier och arbetare. I princip utgöres en luftsluss af ett rum, som kan hermetiskt stängas samt växelvis sättas i förbindelse med den yttre omgifningen, där atmosfärens tryck råder, växelvis med arbetsrummet. I det förra läget placeras i slussen det, som skall infraktas, hvarefter den tillslutes för att åter öppnas nåt. Vid utfrakt försiggå procederna i omvänd ordning. På detta sätt kan det önskade trycket i arbetsrummet bibehållas oförändradt. Genom lämpliga ventiler ordnar man så, att då människor passera slussen, lufttrycket i densamma endast småningom stiger eller sjunker, emedan kroppens organ kunna taga skada af att utsättas för häftiga tryckvariationer. Jfr Grundläggning, sp. 413. — 2. *Skpsb.* Se Luftskott.

Luftspalt, *elektrot.* Se Elektriska maskiner, sp. 273 o. fig. 14.

Luftspegling, *fys.* Se Hägring.

Luftspådomskonst. Se Aeromanti.

Luftstreck, ungefär detsamma som klimat (se d. o.).

Luftstrupe, *Trachēa*, *anat.*, det rör, hvargenom andningsluften hos de högre vertebraterna passerar till och från lungorna. I denna egenskap utgör den en fortsättning af struphufvudet, *larynx* (se Struphufvud), hvars nedersta del med ringbrosket, *R* (fig. 1 visar larynx, *S*, fäst vid tungbenet, *T*, med banden till öfre hornen, *ö ö*, samt luftstrupen, *L*, sedda framifrån), genom sin vidd och sin runda form ansluter sig till luftstrupen. Denna består af en rad (16—20) broskringar, till största delen skilda, men någon gång på ett eller annat ställe (fig. 1, *) sammanhängande med hvarandra. De ha den form, som i fig. 3 (tvärsnitt af luftstrupen i en broskring) utvisar, och omfatta något mer än de främre $^2/_3$ af rörets omfång; den återstående tredjedelen saknar brosk, är mjuk och i hvila något intryckt af den bakom liggande matstrupen, *M* i fig. 2 (luftstrupen och nedersta delen af larynx, sedda bakifrån). Broskringarna förenas af en fast bindvävshinna, af hvilken de äfven omges. Inom denna ligger i den bakre, broskfria sträckan ett sammanhängande lager af glatta muskeltrådar mellan ringarnas rundade ändar. En slemhinna med flimmerepitel och många körtlar bildar rörets inre beklädnad. Röret har 10—11 cm. längd och är enkelt hela sträckan från 6:e hals- till 4:e—5:e bröstkotan; där vidgas det något litet och delas plötsligt (*bf*) i två grenar, *bronker*, den högra (*hb*) och den vänstra (*vb*), hvar till sin lunga. Vid delningen (bifurkationen) ändrar nedersta broskringen form och löper på ena eller andra sättet

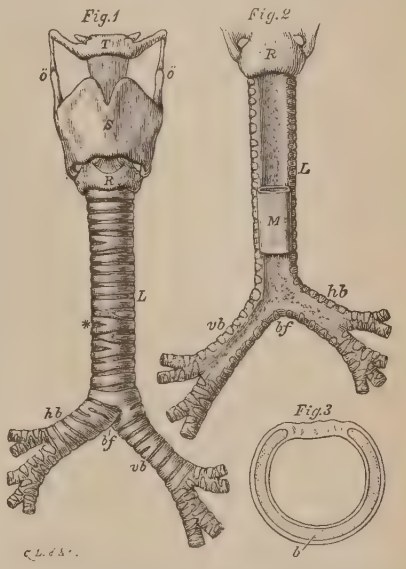

ned i en vinkel, efter hvars armar bronkernas broskringar nedan ordna sig. På figurerna antydes början till bronkernas ytterligare förgrening till och i lungorna (se Lunga). — Broskringarnas tillvaro är nödvändig, för att röret skall kunna motstå det yttre lufttrycket och ständigt hållas öppet; deras frånvaro eller svaghet är en af orsakerna, hvarför foster, framfödda tidigare än vid 6 månaders ålder, icke kunna lefva. Matstrupens läge omedelbart inpå den icke broskiga delen af luftstrupen medför å ena sidan möjlighet för matstrupens vidgning, då en tugga passerar, å den andra att, om en tugga fastnar, storkning och kväfningsdöd kunna inträffa till följd af hindrad luftpassage. — Vid undersökning med laryngoskopet är det, med iakttagande af riktig ställning och belysning, möjligt att se ända ned till bifurkationen. G. v. D.*

Luftstrupskräfta, *med.* Se Kräfta, sp. 143.

Luftströmmar, *meteor.* Luften är sällan eller aldrig i hvila, beroende därpå, att de krafter, som verka i atmosfären, icke annat än undantagsvis hålla hvarandra i jämvikt. Så snart denna jämvikt af en eller annan anledning störes på något ställe i atmosfären, uppstår där en luftström åt det håll, hvarest motståndet mot rörelsen är minst. Då atmosfärens höjd är obetydlig i jämförelse med dess horisontala utsträckning, så äro luftens horisontala rörelser betydligt hastigare än de vertikala, och luftströmmarna ha därför i regel en tillnärmelsevis horisontal riktning. Somliga luftströmmar ha emellertid samtidigt en snedt uppstigande rörelse, andra en snedt nedstigande. Den förra rörelsen förekommer i den lufthvirfvel, som

kallas *lågt lufttryck*, *barometerminimum*, *depression*, *barrask* l. *cyklon*, den senare åter i den luftvirfvel, som kallas *högt lufttryck*, *barometermaximum* l. *anticyklon*. Undantagsvis förekomma äfven vertikala luftströmmar, nämligen då luftens jämvikt på en ort är labil och en plötslig omlagring i vertikal led återställer jämvikten. Detta inträffar, i synnerhet när de understa luftlagren under den varma årstiden blifvit starkt upphettade och därigenom fått mindre täthet än de öfverliggande lagren, i synnerhet om därjämte de upphettade luftlagren innehålla en stor mängd vattenånga. Vid sådana tillfällen uppkomma vanligen åskväder med störtregn och stundom hagelskurar samt någon gång den våldsamma lufthvirfvel, som kallas *skydrag*, *tromb* l. *tornado* (af allmänheten ofta oriktigt benämnd cyklon). Sedan långt tillbaka ha utförts regelbundna iakttagelser och äfven mätningar på luftens horisontala rörelse, hvilken vanligen benämnes vind. Däremot är det förenadt med stor svårighet att uppmäta luftens vertikala rörelsekomponent, och några fullt säkra resultat i detta afseende eger man icke. Vår kunskap om dessa rörelser grundar sig hufvudsakligen på de slutsatser, som blifvit dragna ur vindiakttagelserna, molnbildningen och nederbörden samt luftens temperatur och fuktighet på olika höjd öfver jordytan. Jfr Vind och Väderlek. N. E—m.

Luftsyra, *kem.*, det namn, som kemisten Th. Bergman 1774 gaf kolsyra, emedan den förekommer i luft. P. T. C.*

Luftsäck. 1. *Zool.* Se Fåglar, sp. 178. — 2. (Fr. *ballonet*). Se Luftskepp, sp. 1309.

Luftteleskop (fr. *téléscope* l. *lunette aérienne*), *astron.* Före uppfinningen af de akromatiska linserna (se Lins, sp. 724) egde man intet annat medel att i astronomiska tuben förminska den otydlighet hos bilderna, som har sin orsak i färgaberrationen, än att ge objektivet en mycket stor brännvidd. Denna brännviddens förstoring medför åter i sin ordning en förökning af hela tubens längd, hvilken måste vara lika med objektivets och okularets sammanlagda brännvidder. Vid denna tid konstruerade man och begagnade också tuber med en brännvidd af 100 till 136 paris-fot. Med ett sådant teleskop upptäckte Cassini (d. 1712) fyra af Saturnus' månar. Auzout (d. 1691) egde en lins med en brännvidd af icke mindre än 600 fot, men som var alldeles för obekväm att använda. Svårigheten att anskaffa tuber af en sådan längd och att, oaktadt deras stora tyngd, ge dem en tillräcklig lättrörlighet för inriktandet på stjärnorna gaf först Huygens (d. 1695) anledning att konstruera teleskop utan tub. Han fäste nämligen objektivet i ett kort rör, hvilket kunde höjas och sänkas utefter en lång mast och tillika var vridbart i alla riktningar. Från nedre ändan af objektivröret utgick ett fint silkessnöre, i hvars andra ända okularröret var fastgjordt. Observatören, som stod på marken, inställde objektivröret i dess rätta höjd, fattade okularröret med handen, satte det för ögat och spände på samma gång snöret. Därigenom vreds objektivröret så, att det inställde sig i rät linje med okularröret. För att observera en viss stjärna behöfde han sedan blott, medan han fortfarande höll snöret spändt, gå rundt omkring masten, tills stjärnan blef synlig genom glasen. Luftteleskopet kunde naturligtvis begagnas endas under mycket mörka nätter, då intet främmand ljus inträngde i okularet från det öppna mellan rummet mellan de bägge linserna. Sedan man lär sig göra akromatiska linser, kunde tubernas läng reduceras så mycket, att man ej vidare behöfd använda luftteleskop, hvilka också därför snar kommo ur bruk. R. R. (B—d.

Lufttemperatur, *meteor.* En felfri termomete visar naturligtvis alltid riktigt sin egen tempera tur, men uthängd i fria luften, visar den likväl allmänhet icke exakt temperaturen hos den om gifvande luften, utan en temperatur, som kan af vika några tiondelar af en Celsiusgrad, ja stundom en eller flera hela sådana grader från den verk liga lufttemperaturen. Termometerns temperatu beror nämligen icke endast af temperaturen i de luftlager, som närmast omger densamma, utan är ven af värmestrålningen från och till aflägsnar föremål. Vid bestämmandet af luftens egen tem peratur måste därför dessa främmande inflytande så vidt möjligt undvikas eller åtminstone, så myc ket ske kan, förminskas. För att hindra solstrå larnas direkta inverkan på termometern placera man densamma i *skuggan*. Men som icke blott de direkta solljuset, utan äfven de från husväggar oc marken reflekterade solstrålarna, när de träffa ter mometerkulan, höja dess temperatur utöfver luf tens, bör man söka hindra all strålning mot ter mometern från belysta eller uppvärmda kroppar grannskapet. Detta sker därigenom, att man in sätter termometern i en bur af metall eller trä me väggar, sammansatta af jalusi-spjälor, på det luft växlingen omkring termometern må kunna obe hindradt gå för sig. Genom denna anordning för hindras ock, att termometern under klara nätte afkyler sig under luftens temperatur till följd a värmeutstrålningen från densamma mot den fri himlarymden, hvarjämte buren skyddar mot reg och snö. Detta skydd är nödvändigt, alldenstund om termometerkulan blir våt, dess temperatu sjunker till följd af vattendroppar nas afdunstning Det är vidare af vikt, att termometerburen upp ställes på en lämplig plats; i annat fall erhålle man icke den rätta lufttemperaturen för orten utan en af speciella förhållanden beroende tem peratur, som i meteorologiskt hänseende är af inte värde. På inskränkta och kringbyggda gårdar, vinkeln emellan två husrader, öfver sandgånga m. m. erhåller man aldrig den rätta lufttempera turen. För valet af plats kan visserligen ej någo allmän regel uppställas, enär sällan eller aldri en lokal erbjuder sig, som ej i något afseende å mindre lämplig för ändamålet. Dock bör man all tid välja den friaste och mest öppna plats, sor kan erhållas. Äfven termometerns höjd öfver mar ken är af inflytande och detta dess mer, ju lägr termometern sitter, hvarför den ej heller bör pla ceras för nära marken. Vanligen plägar man sätt den 2—5 m. högt för att erhålla temperaturen det luftlager, i hvilket människan lefver och andas Men äfven om en dylik termometerbur är väl kon struerad och väl placerad, kan den icke fullstän digt upphäfva strålningens inverkan, som trots all försiktighetsmått kan förorsaka afvikelser från de verkliga lufttemperaturen, uppgående till fler tiondelar af en grad eller ännu mera. Till vin

ande af större noggrannhet vid temperaturiakt-
ıgelser använder man därför antingen slungter-
ıometer eller termometer med konstgjord ventila-
on och skydd mot strålning. *Slungtermometerns*
ula svänges genom luften med en hastighet af
ıda till 20 m. i sek. och omspolas därvid så kraf-
gt af luften, att strålningens inverkan blir föga
ärkbar. Ännu bättre är emellertid den *ventile-*
ade termometern med skydd mot strålning; det
ästa instrumentet af detta slag är konstrueradt af
ıktor R. Assmann (föreståndare för aeronautiska
ıservatoriet i Lindenberg s. ö. om Berlin). In-
rumentet (Assmanns psykrometer) har
å termometrar, en torr och en våt, den förra till
estämmande af lufttemperaturen, den senare till
estämmande af luftfuktigheten. Äfven slung-
rmometern brukar anordnas som psykrometer
ed två termometrar, en torr och en våt. Slung-
sykrometer användes sedan många år vid Nord-
merikas meteorologiska stationer, som lyda un-
er Weather bureau i Washington. Assmanns
sykrometer användes vid en stor mängd meteoro-
giska stationer i Tyskland samt annorstädes, där
ıggranna iakttagelser eftersträfvas, t. ex. vid
assijaure naturvetenskapliga station nära Riks-
änsen i Lappland. S. Hedin har på sina resor
ıvändt dels slungpsykrometer, dels Assmanns
sykrometer. Dock användas alltjämt oventilerade
rmometrar som reserv och vid självregistrerande
strument eller s. k. termografer. De officiella
mperaturiakttagelserna både i Sverige och fler-
ädes i utlandet göras ännu enligt den äldre me-
den endast med oventilerade instrument. En
årighet vid öfvergången till en ny, noggrannare
kttagelsemetod är, att de gamla iakttagelse-
rierna rubbas; en annan är, att maximi- och
inimitermometrar samt termografer kräfva en oaf-
uten ventilation hela dygnet, och en tredje svå-
ghet är den ökade kostnaden. Jfr Isotermer.

– Lufttemperaturen på en ort är underkastad
pphörliga växlingar, men den enklaste erfaren-
t lär oss, att dessa växlingar ingalunda äro helt
h hållet regellösa. Lufttemperaturens stigande
h sjunkande under dygnets lopp, som i meteoro-
gien benämnes dess *dagliga variation*, visa sig,
ı man för dess bestämning använder medeltal af
mångårig observationsserie, vara en ganska re-
ljär periodisk förändring. Densamma är olika
or på olika orter, i allmänhet större i trakter med
ntinentalt klimat än i sådana med maritimt (se
l i m a t), samt minskas, när man uppstiger från
rdytan. Dygnets högsta temperatur inträffar
nligen kl. 2 e. m., dess lägsta omkr. soluppg-
ngen. Dessa tider ändra sig dock något med
stiden och äro icke fullt desamma på olika stäl-
ı. — En annan periodisk variation i lufttempera-
ren är den *årliga*. Äfven denna är olika stor i
ka trakter af jorden, tilltager, när man när-
ır sig polerna, och synes vara störst vid en
rdlig bredd af omkr. 68° i det inre af de stora
ntinenterna, i synnerhet i närheten af den si-
riska köldpolen (se Köldpoler). Högsta
mperaturen plägar inträffa i juli och lägsta i
nuari, men äfven i detta afseende äro förhållan-
na något växlande för olika trakter och orter. —
edelvärdet af observationer på lufttemperaturen
en ort under en längre tid benämnes *medeltem-*
peratur (se d. o.) och utgör ett viktigt element af
hvad man kallar ortens klimat. Medeltemperatu-
rerna för ett större antal orter inom ett område,
ett land, en världsdel eller hela jorden plägа jäm-
föras med hvarandra på grafisk väg, i det man
med stöd af dem konstruerar s. k. isotermkartor
(se Isotermer med 2 pl. samt klimatkartan till
art. Europa). Genom att anställa tempera-
turiakttagelser på orter belägna olika högt öfver
hafsytan har man funnit, att temperaturen i stort
sedt aftager uppåt, i medeltal omkr. 1° C. för
en höjdskillnad af 150 till 180 m. Äfvenså har
man funnit genom att anställa temperaturiakttа-
gelser i fria luften med hjälp af drakar och luft-
ballonger, att nästan detsamma gäller om hela
atmosfären upp till en höjd af omkr. 10 km.
Hastigaste aftagandet, 0,7° till 0,8°, finner man på
en höjd mellan 5 och 8 km.; närmare jordytan äro
förhållandena mera oregelbundna, och ej sällan sti-
ger temperaturen från jordytan uppåt (s. k. tem-
peraturinversion). Under sista åren har man, ge-
nom att uppsända små med vätgas fyllda ballonger
af tunn kautschukhinna, försedda med lätta me-
teorografer (självregistrerande barometer, termo-
meter och hårhygrometer), lyckats erhålla meteo-
rologiska iakttagelser ända till 26 km. höjd. Of-
vanför 10 km. höjd finner man i Europa den s. k.
isoterma zonen, i hvilken intet tydligt temperatur-
aftagande med höjden visar sig. Vid ekvatorn
synes den isoterma zonen ligga på betydligt större
höjd, åtminstone 17 km., och är ej med säkerhet
funnen. Den lägsta i fria atmosfären iakttagna
temperaturen synes vara —84,8° C. på 19,300
m. höjd öfver hafsytan vid Victoria Njansa.
De tillfälliga, på väderleksväxlingar beroende
temperaturvändningarna i den fria atmosfären äro
högst betydliga och mycket större än vid jord-
ytan, hvilket förklaras ur luftströmmarnas stora
hastighet därstädes. Bland de vetenskapsmän, som
varit föregångare vid undersökningarna öfver de
högre luftlagrens temperatur m. m., må nämnas J.
Glaisher (se d. o.), L. Rotch och H. Clayton vid
Blue Hill i Massachusetts, Nord-Amerika, G. Her-
mite och L. Teisserenc de Bort i Paris, R. Assmann,
R. Süring och A. Berson i Tyskland samt S. A.
Andrée i Sverige. R. R. (N. E—m.)

Lufttermometer, den äldsta af de olika slagen
af termometer (se d. o.), upp-
fanns enligt Vivianis biografi
öfver Galilei af denne omkr.
1592. I ett bref från Sagredo
till Galilei 15 mars 1615 upp-
ges äfven den senare som ter-
mometerns uppfinnare. Nu-
mera användes lufttermome-
tern endast vid vetenskapliga
arbeten, vanligen den af Jolly
angifna modellen (se fig.). En
med torr luft eller annan gas
(ofta vätgas) fylld glasballong
(*A*) af omkr. 50 kbcm. rymd
står genom ett kapillärrör
(*B*) i förbindelse med ett ver-
tikalt glasrör (*C*), i hvilket
luften är afspärrad med kvick-
silfver. Genom att höja eller
sänka ett med *C* kommunice-

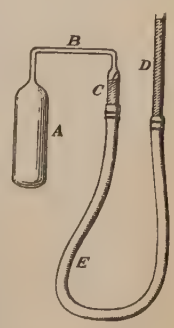

Lufttermometer (Jol-
lys modell).

rande rör (*D*), som är förenadt med *C* genom en kautschukslang (*E*), kan kvicksilfverytan i *C* ställas in, så att den berör en liten i glasrörsväggen insmält spets. Sedan instrumentet blifvit graderadt, kan man erhålla temperaturen genom att afläsa den vertikala höjdskillnaden mellan kvicksilfverytorna. D. S—t.

Lufttorpēd l. Flygande torped, *artill.*, uppfunnen af den svenske öfverstelöjtnanten V. T. Unge, har till ändamål att utan kanon och utan krutladdning genom luften på stora afstånd, såväl till sjöss som till lands, öfverföra betydliga brisantladdningar för att åstadkomma stor sprängverkan på fientliga mål. Då de brisanta ämnena i allmänhet äro känsliga för stöt, kunna projektiler, laddade med sådana, ej utan fara utskjutas ur vanliga kanoner, emedan de lätt explodera vid skottlossningen. Sedan länge har man därför sökt finna något ofarligt sätt att utskjuta för stöt känsliga brisantladdningar. Af dessa må nämnas: 1) Dynamitkanonen (se d. o.), ur hvilken brisantprojektiler (lufttorpeder) utkastades medelst komprimerad luft. I spansk-amerikanska kriget 1898 var bombfartyget "Vesuvius" bestyckadt med sådana. Sedan Förenta staterna för en summa af 18 mill. kr. anskaffat dylika kanoner, förklarades ofvannämnda kanoner 1901 odugliga och slopades. 2) Torpedkanonen (af Hudson, Maxim, Gathmann, d:r Hurst) kastade medelst ett särskildt slags "mildt" krut stora brisantladdade "lufttorpeder". Resultaten blefvo ogynnsamma, hvarför uppfinningen öfvergafs. 3) Krutgas-luftkanonen (af Sims och Dudley). Ur denna utkastades brisantprojektilen medelst en blandning af krutgas och komprimerad luft. I spansk-amerikanska kriget 1898 på Cuba visade det sig, att detta vapen ej lämpade sig för krigsbruk. Sedan vapnet blifvit pröfvadt äfven i Norge 1899 och Holland 1901, där det ej hade framgång, synes idén blifvit öfvergifven. 4) Dynamitprojektilen (af Zeroni, Stern, Graydon, Emmens, Hurst, Isham m. fl.). Den farliga stötverkan vid skottlossningen har man här sökt undvika genom att i granaten bakom brisantladdningen anbringa ett mjukt, elastiskt ämne eller en vätska eller genom att fördela själfva brisantladdningen i en mängd små celler m. m. Försöken ha hittills ej motsvarat förväntningarna.

Unge har löst ifrågavarande problem på en annan väg. Han meddelar sin torped den framdrifvande kraften småningom, först i sin riktare och sedan under flera hundra meter af torpedens första lopp i luften därigenom, att han till framdrifvande kraft använder trycket af en gas, som utvecklas vid antändning af en relativt långsamt brinnande drifsats, hvilken är innesluten i själfva torpeden. Genom att den i torpeden utvecklade gasen, som har ett högt tryck, får utströmma genom öppningar i torpedens bakre del, uppstår i torpeden ett reaktionstryck, som drifver den fram genom luften. Torpedens igångsättning sker således utan något slags krutladdning och således utan stöt, hvaraf följer, att torpeden utgår i luften utan att framkalla någon rekyl och utan skottljud. Unges torped (se fig.) består af en stålcylinder, genom en skiljevägg delad i den främre delen med spets och den bakre med botten försedd med utlopp öppningar för torpedgasen. Den främre delen innesluter brisantladdningen, eventuellt en skrotladdning, den bakre drifsatsen. För att torpeden må få en stadig gång genom luften; bibringas den rotation kring sin längdaxel genom att bottnen i torpedens bakre del utgöres af en axial trycktub, som, då gasen rusar genom densamma, tvingar henne torpeden att rotera. För att torpeden redan i det rör eller lopp, som ger utgångsriktningen vid igångsättning

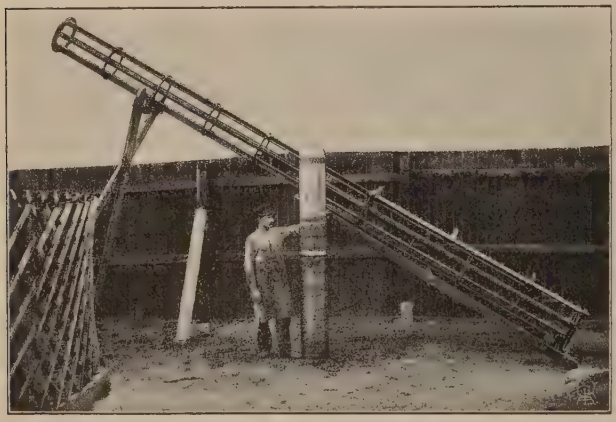

Unges 30 cm. torped jämte torpedriktare.

gen, skall kunna välja sin naturliga rotationsaxel, är torpeden på sin midt och i höjd med tyngdpunkten försedd med en ringformig mantel ("balansringen") af något större diameter än torpedhylsan. — En brisantladdad torped kraverar vid nedslag, ev. efter en viss inträngning i målet; en skrotladdad bringas till luftkrevad medelst tidrör. De flygande torpederna af 20, 30, 4 o. s. v. cm. kaliber kunna öfverföra resp. 15, och 100 etc. kg. brisantladdningar på 7,000–8,000 m. För att ge torpeden utgångsriktning användes en s. k. torpedriktare l. torpedkastare (se fig.), som har formen af en ränna, ev. ett rör, hvari torpeden nedlägges för affyrning. En torpedriktare vikt utgör endast en mindre bråkdel af vikten af en kanon för en projektil af motsvarande kaliber. De stora torpederna egna sig till användning på såväl krigsfartyg som till försvarsändamål, utrustade fartyg, till kustförsvar, till bestyckning af positioner och fästningar samt, genom sin relativt förmånliga transportabilitet, till verksamhet i öfverraskningar i belägringskriget. Genom torpedmaterielens ringa vikt har ett för fotfolk bärbart

illeri kunnat åstadkommas. Därtill hörande tor-
der väga 12—17 kg. och innehålla 1—2 kg.
santladdning, ev. skrotladdning, för luftkre-
d. Flygvidden hos dessa uppgår till 5,000 m.
ktaren liksom lavetten väger endast omkr. 36
, och de kunna för transport tudelas. Detta
illeri har användning äfven å luftskepp. —
r lifräddningsändamål har en luft-
ped blifvit konstruerad att öfverföra en rädd-
gslina från eller till i sjönöd stadda fartyg.
ges lifräddningsmateriel prófvades i England
08—09 af en af Board of trade tillsatt kom-
té och förklarades vara den bästa af de till
fning insända apparaterna. — Rätten att till-
ka. Unges torped inköptes 1908 af firman Fr.
upp.

Lufttryck, *meteor.* Redan de grekiske filosofer-
Empedokles, Platon och Aristoteles ansågo luf-
ega tyngd, men anförde ej något rön, som be-
at detta. Aristoteles lärde i strid mot Demo-
tos och hans skola, atomisterna, att naturen har
ky för tomrum (lat. *horror vacui*), och ur detta
agande förklarade Aristoteles och hans efter-
jare alla de fenomen, som i verkligheten bero på
tens tyngd och lufttrycket, särskildt vattnets
pstigande i en sugpump. Aristoteles' filosofi om-
tades af den katolska kyrkan, som upptog och
spetsade hans invändningar mot tomrummet.
n i början af 1600-talet undersöktes denna
ga af Descartes, Galilei och deras lärjungar.
13 bestämde Galilei luftens tyngd genom att
ga en ihålig kula, ur hvilken han genom upp-
mning delvis utdrifvit luften, och fann, att luf-
vore omkr. 400 gånger lättare än vatten (det
ta värdet för luft af vanligt tryck och tempera-
är omkr. 800 ggr). Likväl lyckades icke heller
lilei förklara lufttryckets verkliga natur, såsom
följd af luftens tyngd, men denna förklaring
s af hans lärjunge Torricelli, hvilken 1644 eller
jligen i slutet af 1643 uppfann kvicksilfverbaro-
tern (se Barometer). Alla de fenomen, som
tills förklarats ur horror vacui, förklaras, säger
rricelli, fullständigt ur luftens tyngd, som på
nd af atmosfärens stora höjd t. o. m. skulle vid
lytan åstadkomma ett mycket större tryck än
man iakttager, såvida vi icke antaga, att luf-
i atmosfärens högre lager är mycket tunnare
lättare än vid jordytan. Sistnämnda slutsats
räftades af de försök, som Périer, på initiativ
Descartes och Pascal, 1648 anställde vid foten
på toppen af Puy-de-Dôme. Redan under de
sta åren efter kvicksilfverbarometerns uppfin-
g upptäckte man, att lufttrycket ändrar sig i
band med väderlekens växlingar, och särskildt,
ett starkt och hastigt barometerfall ofta förebå-
storm och nederbörd; härigenom blef ba-
ometern snart allmänt spridd och använd, i syn-
het af sjömän och jordbrukare. Halley angaf
36 en riktig metod att beräkna lufttryckets af-
ande uppåt samt påpekade, att hufvudorsaken
lufttryckets förändringar måste vara olika tem-
atur, enär "värme och köld betydligt utvidga
sammandraga luften och således förändra dess
gd, hvartill kommer, att dunster uppstiga från
tan alla kroppar och inblandas i luften". Hal-
s förklaring är väsentligen riktig, om vi till-
ga, att dessa dunster äro så godt som utesluten-
tande vattenånga, hvilket då ej var kändt. Äfven anmärker han, att den förnämsta orsaken till luft-tryckets förändringar i den tempererade zonen ligger i dess växlande vindar samt att barometerns hastiga stigning efter en ihållande sydvästlig storm beror på tillströmning af ny luft, som utfyller den luftförtunning stormen åstadkommit. Samma år publicerade Halley också en karta öfver passadvindarna och monsunerna och blef därigenom uppfinnaren af den i vår tids meteorologi så viktiga synoptiska metoden, hvarigenom lufttrycket, vindarna och öfriga väderleksfenomen dag efter dag åskådliggöras medelst kartor. Härigenom har man också lyckats förstå sambandet mellan de olika orsaker till lufttryckets förändringar, som nyss anförts enligt Halley. När en kall luftström undantränger en varm, stiger barometern; när en varm luftström undantränger en kall, faller den, och dessutom åstadkomma de s. k. tröghetskrafterna i en cyklon, att luftförtunning uppstår i dess centrala del. Dessa krafter äro centrifugalkraften och jordrotationens afböjande kraft. Jfr Atmosfär, Barometer, Barometerstånd, Isobarer, Vind och Väderlek. Litt.: N. Ekholm, "Om lufttryckets ändringar och därmed sammanhängande företeelser" (i "Ymer" 1908). N. E—m.

Luftträ, *tekn.*, detsamma som amaranträ (se d. o.); kallas äfven blå ebenholts och purpurträ.

Luftvakuöler, *bot.* Se Blomning 2, *bot.*

Luftvolym. Se Luftkub.

Luftväxling (Ventilation), det ombyte af luften i ett rum, som försiggår därigenom, att luft utträder ur rummet samtidigt med att annan luft inströmmar. Drifkraften för luftens rörelse kan härvid vara flerahanda, såsom täthetsskillnad hos luften ute och inne, vindtryck eller mekanisk anordning (fläkt). Varmare luft är lättare än kall och har därför benägenhet att stiga uppåt liksom röken i en skorsten. Den varma luften söker sig därför ut med hufvudriktning uppåt, t. ex. genom springor, otätheter eller med afsikt gjorda öppningar i ett rums öfre del, medan kall luft tillströmmar genom öppningar i dess nedre del (jfr Drag). Vindtrycket verkar i sin ordning sålunda, att vinden *pressar* in luft genom alla på vindsidan befintliga öppningar, hvarvid luft utgår på motsatta sidan. Finnas inga andra öppningar än de, som betingas af oafsiktliga otätheter hos byggnaden, plägar luftväxlingen benämnas "naturlig" eller "oafsiktlig". Äro särskilda kanaler för tillo- och afledning af luften anordnade, benämnes luftväxlingen "artificiell" eller "systematisk". Ett mellanting mellan naturlig och artificiell ventilation kunna vissa tillvägagångssätt sägas vara, såsom luftväxling genom ventiler i väggarna, genom öppnade fönster o. s. v. Man kan nämligen genom riktig användning af dylika öppningar åstadkomma ett slags "system" i luftväxlingen, som i vissa fall kan vara fullt tillfredsställande. Den ofrivilliga luftväxlingen undandrager sig i regel — såsom höres af dess benämning — våra åtgöranden; och om man på grund af ventilationsbehofvet (se härom nedan) icke kan åtnöja sig därmed, måste någon af de andra metoderna tillämpas.

Skall *fönsterventilation* bli god, måste den medge snabb utluftning genom *stora* öppningar, helst anordnade så, att korsdrag erhålles. Under de få minuter sådan vädring pågår, hinner så godt som all luft ombytas i rummet, särskildt vid kall väderlek. Men till följd af väggarnas och möblernas förmåga att magasinera värme hinna dessa ej att afsevärdt afkylas. När därför fönstren åter stängas, afge väggarna m. m. till den inkomna luften värme, som snart stiger till nära den temperatur, som förut rådde i rummet. Den öfvergående afkylningen medför f. ö. en viss förnimmelse af ”frisk luft”, som de flesta finna angenäm. Fönstervädring, bedrifven på nu antydt sätt, förutsätter *periodiskt* användande af rummet — såsom t. ex. är fallet med skolrum, i hvilka man vädrar under rasterna, men ej under lektionstiderna. Skall emellertid fönsterventilationen bli tillräcklig, förutsättes så stor luftkub (se d. o.), att den i rummet magasinerade och genom den ofrivilliga ventilationen tillförda luftmängden ej hinner före nästa utvädringsperiod bli ”förskämd”. — Helt olika förhåller sig ventilation genom öppna, mindre rutor eller ventiler. Skola dessa göra erforderlig verkan, måste de stå öppna oafbrutet, äfven under den tid rummet begagnas. Härigenom åstadkommes sällan någon fullständig utvädring; och metoden medför i regel ett för mången besvärande kalldrag. Stundom kan man visserligen placera en öppning så, att luften från densamma icke träffar dem, som vistas i rummet; men oftast är dock en sådan placering *icke* möjlig. Vid vissa på kall luft grundade ventilationssystem inledes denna, för att ej orsaka drag, med ytterst ringa hastighet genom en stor, med duk öfverdragen insläppningsyta. Ett modernt system af denna art är angifvet af ryssen Timochovitj. Ett liknande system användes långt före denne af E. A. Wiman vid ventilation af plenisalarna i det förra, nu förändrade riksdagshuset i Stockholm. Anordningen förutsätter dock användning af mekanisk drifkraft för luftens inpressande.

Vid flertalet moderna ventilationsanläggningar, där starkare luftväxling skall ega rum, medan personer vistas i lokalen, är den insläppta luften *varm*. Men härmed är man inne på ett kapitel af tekniken, som på det närmaste sammanhänger med värmeledningar (se d. o.). Luften införes utifrån genom en kanal till en s. k. varmkammare, där uppvärmningen sker. Härifrån leda kanaler till resp. rum, från hvilka åter andra kanaler leda bort den ”skämda” luften. Man kan således betrakta å ena sida varmkammaren och å andra sidan rummet såsom utvidgningar af kanalerna, i hvilka en ström af luft rör sig. Användes härvid till luftens framdrifvande dennas af dess värmegrad betingade ”naturliga stigkraft”, säges ventilationen vara baserad på ”naturligt drag”. Om åter en eller flera fläktar användas att framdrifva luften, säger man, att luftväxlingen är ”mekanisk”. I sista fallet kan luften antingen *blåsas in*, då fläkten säges arbeta medelst ”pulsion”, eller ock *sugas ut*, då fläkten säges arbeta medelst ”aspiration”. En pulsionsfläkt åstadkommer i rummet ett visst *öfvertryck*, hvarigenom luften får benägenhet att utströmma genom hvarje öppning. Kalldrag undvikes härigenom säkrast. Genom aspiration erhålles undertryck i rummet, till följd hvaraf luft söker sig in genom otätheter och öppningar. Vid större anläggningar begagnas ej sällan en kombination af en fläkt för inblåsning och en annan för utsugning, hvarigenom större trygghet i afseende på effekten erhålles. På detta sätt ventileras exempelvis K. operans salong samt riksdagens plenisalar i Stockholm, hvarvid särdeles stor omsorg nedlagts på regleringen af luftmängder, luftens tryckförhållanden, temperaturer m. m., för hvilket allt många olika apparater och anordningar konstruerats. Vidstående figurer visa schematiskt ett par ventilationsanläggningar samt luftens rörelse i desamma. Fig. 1 är en schematisk skiss öfver varmluftsventilation med tillgodogörande af luftens naturliga stigkraft. Fig. 2 visar luftens rörelse i en ventilationsanläggning med mekaniskt drag (K. Dramat. teatern i Stockholm).

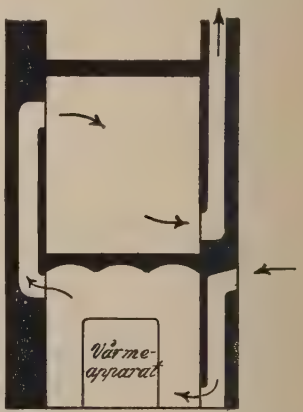

Fig. 1. Schematisk skiss öfver varmluftsventilation med tillgodogörande af luftens naturliga stigkraft.

Liksom man kan ventilera med värmd luft, kan man äfven låta med konst afkyld luft strömma genom lokalerna. I stället för varmkammare användes då kylrum. På detta sätt hålles luften kall och ren i kylhusen vid slakthus, och man har t. o. m. på vissa ställen (t. ex. i Amerika) börjat medelst denna metod hålla nere temperaturen sommartid uti såväl arbets- som förlustelselokaler. Chefen för ett större laboratorium i Boston ansåg, att genom en dylik kalluftsanläggning personalens arbetsprestation under heta somrar så mycket ökades, att anläggningen väl betalte sig.

De hittills behandlade grunderna för bedömande och beräkning af luftens rörelse i en ventilationsanläggning, kanalernas läggning och storlek, fläktanordningar, luftens uppvärmning m. m. ha varit af rent teknisk art. I fråga om några slags anläggningar — såsom ventilation af torkrum — bedömes äfven *ventilationsbehofvet* efter liknande synpunkter. Då likväl flertalet ventilationsanläggningar afse rum, som skola tjäna till uppehållsort

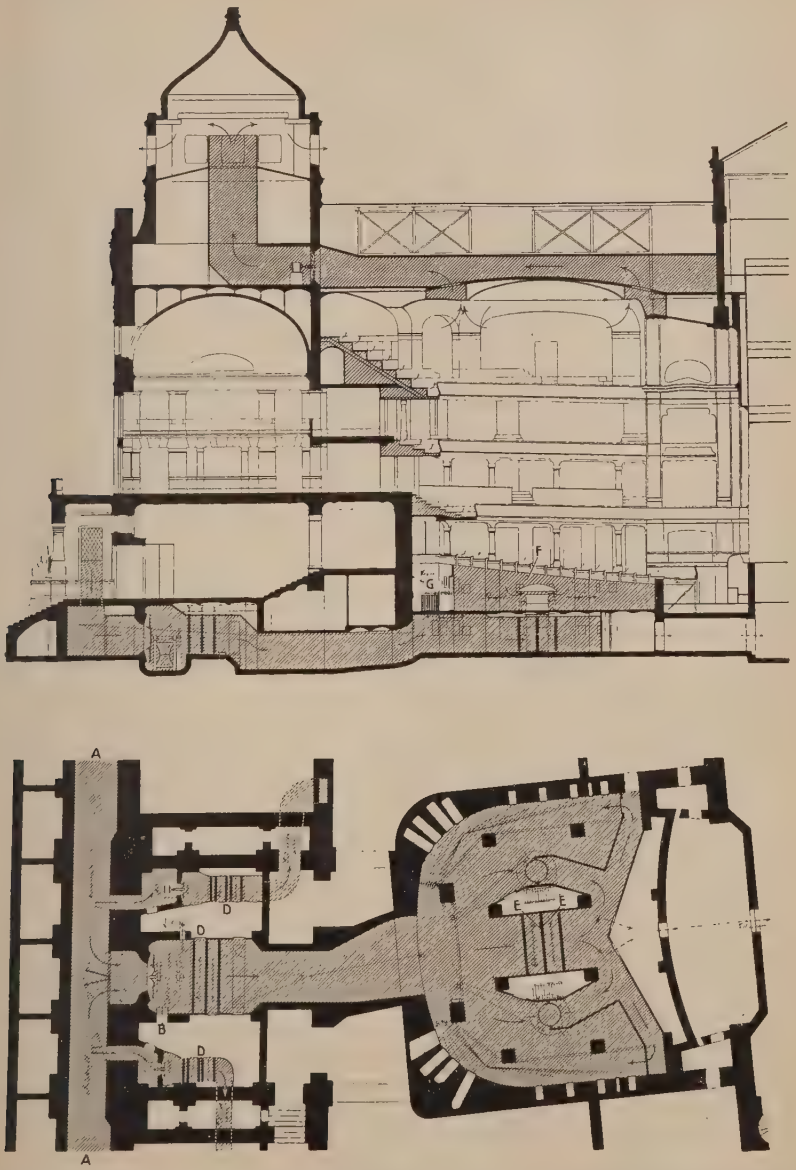

Fig. 2. Åskadliggörande af luftens rörelse i en ventilationsanordning med mekaniskt drag: Genomskärning af Dramatiska teatern i Stockholm och därunder plan af källaren under densamma. *A* friskluftkammare, *B* fläktrum, *D* varmkammare, den mellersta för förvärmning af luften till salongen (de smärre för uppvärmning af luften till matsalen och kaféet), *E* eftervärmningskammare, *F* (å öfre fig.) fördelningsrum, *G* regleringsrum.

för människor och varmblodiga djur, äro i regel de hygieniska synpunkterna bestämmande vid bedömande af ventilationsbehofvet. Luftväxlingen afser i detta fall att bibehålla rumsluften vid sådan beskaffenhet, att den blir hälsosam och angenäm för dem, som vistas i rummet. Vid andning och utdunstning konsumeras syre och utvecklas kolsyra samt vattenånga. Människor och varmblodiga djur afge dessutom värme. Brännande af stearin, fotogen, gas m. m. har på luften liknande inflytande som människors andning och utdunstning. (Äfven växter konsumera i mörkret syre och afge kolsyra, men detta förhållande torde här kunna lämnas ur räkningen.) Genom anhopning af kolsyra i ett rum blir luften giftig, hvarförutom syrebristen till slut gör luften omöjlig att andas. Äfven den höga fuktigheten, som blir en följd af andning och utdunstning, bidrar att försämra luften, synnerligen om tillika temperaturen är hög. Emellertid räcker för vanliga boningsrum i regel den naturliga ventilationen att så mycket ombyta luften, att någon fara för vare sig kolsyreförgiftning eller kväfning genom syrebrist sällan eller aldrig förefinnes. Erfarenheten har emellertid visat, att luft är ohälsosam, långt innan den nått ofvan antydda grad af förskämning. Hvarpå detta beror, är ännu icke fullt klargjordt. Måhända föreligger här ett på nervsystemet utöfvadt inflytande, som hittills undandragit sig den exakta forskningens bedömande. Det vill dock synas, som om temperaturen samt luftfuktigheten härvid spelade hufvudrollen. På sin tid ansåg Pettenkofer, att luftens kolsyrehalt kunde anges som ”indikator” för luftförskämningen; och han satte såsom gränstal kolsyrehalten af $0,_7$ à 1 pro mille. Man har dock experimentellt visat, att dylika gränsvärden sakna objektiva grunder. Under vissa förhållanden kan en människa utan olägenhet inandas luft, där kolsyrehalten är 40 à 50 pro mille eller t. o. m. ännu högre. De ventilationsmängder, hvilka f. n. i praktiken antagits böra användas, äro beräknade efter rent empiriska erfarenheter, något modifierade af teoretiska spekulationer; och det är icke uteslutet, att siffrorna kunna komma att undergå väsentliga ändringar. En viktig faktor vid dylikt empiriskt bedömande af ventilationsbehofvet har alltid varit luftens verkan på luktsinnet. Men i afseende härpå är uppenbart, att i samma mån snyggheten beträffande hudens och kroppens vård blir större, måste nyss antydda anledning till luftväxling bli mindre. Exempel härpå erbjuda skolor, där skolbad införts.

Här nedan äro några vid anläggningar inom vårt land tillämpade siffror anförda. Ventilationsmängderna uttryckas härvid dels uti antal gånger omsättning af rumsvolymen för timme, dels uti kubikmeter luft för person och timme. Anmärkas bör dock, att ventilationsmängderna växla starkt under olika förhållanden. ”Omsättningen” såsom mått på ventilationens styrka är f. ö. blott ett relativmått: för en hög lokal blir ”omsättningen” tydligen mindre än för en låg lokal af samma golfarea, ehuru ventilationens absoluta storlek är densamma i båda fallen. För en glest befolkad lokal (en sjuksal) blir omsättningen äfven mindre än för en tätt befolkad (en skolsal). Med dessa erinringar anges följande siffror:

	Omsättning	Kbm. p timme o person
Boningsrum (England)	—	25 à 3
» (enl. Pettenkofer)	—	33
Skolrum	3 à 4	15—20
Sjuksalar (beroende på ändamålet)	—	60 à 15
Kaserner (logement)	—	30—50
Fängelser	—	50
Teatrar	—	18 à 5
(Ex.: K. operan och Dramat. teatern i Stockholm	—	18 à 4
Samlingssalar	—	30 à 6
(Ex.: Riksdagshuset, Stockholm	—	35 à 5

Därest man inom en ventilationsanläggning ska kunna räkna med vissa luftmängder, måste me toder finnas att mäta den framströmmande lufter volym. Man tillämpar härvid två olika principe a) Tillämplig för *alla* förekommande fall, vare si luften framgår genom kanaler af känd form elle genom springor och otätheter, är följande meto Rumsluften blandas med kolsyra i någorlunda st myckenhet, t. ex. genom att i rummet bränna fotogenlampor, stearinljus eller gas. Efter ko syreproduktionens upphörande (släckande af lam porna etc.) tages ett prof af luften och efter vi tid, t. ex. 10 minuter, åter ett nytt luftprof. F kontrollens skull och till undvikande af tillfälli heters alltför stora inflytande tages ytterligare e eller flera prof med lika mellantider. Resultate erhålles genom nedanstående beräkning:

Betecknigar: Q = rummets luftrymd (kubik meter),
L = den myckenhet luft (kubik meter), som genomström mar rummet mellan tv luftproftagningar,
α = kolsyrehalten (volymdela pr 1000 delar luft) i ytt luften — approx. = $0,_3$ —
β = kolsyrehalten i rumme luft vid periodens början,
γ = kolsyrehalten i rumslufte vid periodens slut.

Enligt den allmänna ventilationsformeln är detta fall (då all kolsyreproduktion i rummet upp hört)

$$L = 2,_{303}\, Q \log \frac{\beta - \alpha}{\gamma - \alpha}.$$

Exempel: I ett rum af 50 kubikmeters rymd u vecklas kolsyra, så att kolsyrehalten blir 5 pr mille. Efter 10 minuter är kolsyrehalten $4,_3$ pr mille. Hvilken är ventilationsmängden L?

Härvid erhålles $L = 2,_{303} \times 50 \log \frac{4,_7}{4,_0} =$

kubikmeter. Denna ventilation motsvarar allts $8 \times 6 = 48$ kubikmeter under en timme. A ofvanstående framgår *en* betydelse af kolsyreunde sökningen. En annan slutsats kan under vissa fö hållanden mera omedelbart dragas af densamma Finner man, att under en viss period, då kolsyr utvecklas i ett rum, kolsyrehalten hvarken öka eller minskats, så är påtagligen den i rumme alstrade kolsyran lika stor med den genom ventila tionsluften bortförda. Betecknas den under tid

rioden uppkomna kolsyran med n (kubikmeter), erhålles

$$\frac{\beta - \alpha}{1000} L = n, \text{ hvaraf } L = \frac{1000\, n}{\beta - \alpha}$$

b) Framgår luften endast genom kanaler af be-md form, kan man uppmäta kanalens area och edelst anemometer, se d. o.) lufthastigheten, arefter häraf luftmängden beräknas. Vanligen er mätningen i någon luftöppning i det rum, ari luftväxlingen skall undersökas.

Betecknas luftöppningens area med A (kvadrat-ter), luftens hastighet (meter) med V, luftens ym för sekund (kubikmeter) med L, så är = $A\,V$. För timme är alltså luftmängden *3600 A V*. Före mätningen måste undersökas, ruvida öfvertryck eller undertryck råder i loka-. Vid öfvertryck mäter man i inloppsöppningen luft (emedan luft vid utströmmandet afgår ej ott genom utströmningsöppningen, utan genom a möjliga öppningar). Vid undertryck i lokalen ter man — af analoga skäl — i utloppsöppnin-n. Man kan också, om man saknar lämpligt in-ument för denna tryckmätning (differentialmano-ter, dock af en konstruktion, som ej är under gda ord angifven), verkställa mätningarna i båda pningarna, hvarvid den *största* af de funna luft-ymerna är den sannolikt riktiga. K. S—n.

Luftväxter (A e r o f y t e r), *bot.* Se E u f y t e r.

Luga, kretsstad i ryska guv. S:t Petersburg, l floden L. (291 km. lång, till Finska viken) n järnvägen Petersburg—Warschau. 5,687 inv. 897). J. F. N.

Lugal-zaggisi, semitisk eröfrare. Se B a b y l o-e n, sp. 577.

Luganj. Se L u g a n s k.

Lugano [logåná], största staden i schweiziska ntonen Ticino, förr omväxlande med Bellinzona n Locarno kantonens hufvudstad, ligger på norra anden af Luganosjön vid linjen Bellinzona—iasso af Gotthardsbanan. 5,456 inv. (1900; som mmun 9,553), mest italienare och katoliker. Så-l staden som dess förtjusande omgifningar har

Strandparti i Lugano.

alltigenom italiensk karaktär. Bland bygg-der märkas katedralen S. Lorenzo, med rik rmorfasad i ungrenässans, och Santa Maria gli Angioli, med fresker af Luini (se denne). t kloster, till hvilket denna hörde, har för-ndlats till hotell. På kajen står en staty af Tell. I omgifningarna ligger en mängd vil-lor, med härliga parkanläggningar (kastanjer, mandel-, mullbärs-, orange- och olivträd), 3 km. s. om staden ligger det 909 m. höga Monte S. Salvatore, dit en 1,517 m. lång hissbana går (se H i s s b a n a). Tillverkning af vagnar, möbler m. m. Liflig handel med vin och siden och stor kreatursmarknad i okt. Gymnasium, teknisk skola, lyceum, prästseminarium. Säte för kantondomsto-len. Stor turisttrafik. Det är i följd af sina rela-tivt varma vintrar (2,8° i medeltal) och sällan heta somrar (20,8°; årsmedium 11,8°) en mycket besökt luftkurort, begagnad mest som öfvergångs-ort för bröstsjuka före deras vistelse i sydligare trakter. J. F. N. Ln.

Luganoalfabetet [logåná-]. Se I t a l i e n s f o r n s p r å k, sp. 1070.

Luganosjön [logåná-], it. *Lago di Lugano* l. *Lago Ceresio*, lat. *Lacus Ceresius*, belägen dels i Lom-bardiet, dels i schweiziska kantonen Ticino, har en mycket oregelbunden form, som blifvit liknad vid formen af en skära, en metkrok o. d. Den ligger emellan de yttre alpgrenarna, som skilja Ticinos bädd från Addas, 27 m. ö. h., är 35 km. lång från Porlezza till Ponte Tresa, 1/2—3 km. bred och ända till 288 m. djup samt betäcker en yta af 50,46 kvkm., hvaraf 2/3 tillhöra Ticino. Den står ej i samband med någon större dal, men näres af ett antal bäckar (den största: Agno), som utgå i olika riktningar från korta dälder i de omgif-vande bergen, och har sitt aflopp genom Tresa till Lago maggiore. Sjön täflar i naturskönhet med sina grannar Lago di Como och Lago maggiore. Sedan 1856 har sjön ångbåtstrafik, och sedan 1874 går en bibana från Bellinzona—Locarnobanan ned utefter dess västra strand, öfvergår sjön på en bro vid Melide och fortsätter utefter den östra stranden till Como. (J. F. N.)

Luga'nsk (L u g a n j), kretsstad i ryska guv. Je-katerinoslav, vid floden Lugan, 16 km. ofvanför dess förening med Donets. 34,175 inv. (1900). L. ligger i ett vidsträckt stenkolsdistrikt och uppväxte omkring ett 1795 af en engelsman anlagdt stort järnverk, som arbetade för Svartahafsflottans och de södra fästningarnas behof af krigsmateriel, men snart gick omkull. Under Krimkriget var det åter i verksamhet, och sedan 1864 tillverkas i L. huf-vudsakligen landtbruks- och ångmaskiner samt ma-skiner för sockerbruk, brännerier etc. Äfven i den omgifvande trakten finnas järnverk. Sitt uppsving räknar L. från 1890. (J. F. N.)

Luga'nskij, K a z a k, pseudonym för ryske skriftställaren V. I. D a l j.

Lugard [lö'gäd], sir F r e d e r i c k, engelsk mi-litär, upptäcktsresande och koloniadministrator, f. 22 jan. 1858, blef 1878 officer, deltog i krigen i Afganistan 1879—80, Sudan 1884—85 och Burma 1886—87, ledde 1888 en expedition mot slafhandlarna vid sjön Njassa och inträdde 1889 i tjänst hos British East Africa company. Han tryggade det brittiska väldet i Uganda som detta lands ad-ministrator 1889—92 och gjorde slut på där på-gående inbördeskrig. L. ledde sedan för Niger-kompaniets räkning 1894—95 en expedition till Borgu och vann höfdingarnas i dessa förut outfor-skade trakter erkännande af kompaniets öfverhög-het samt företog 1896—97 en expedition till sjön

Ngami. 1897 blef L. kunglig brittisk kommissarie i de af fransk inkräktning hotade trakterna innanför kolonien Lagos och (dåv.) Nigeria. Sedan gränskonflikterna med Frankrike 1899 bilagts och Nigerkompaniet öfverlåtit sitt område till kronan, var L. 1900—06 administrator (high commissioner) öfver protektoratet Northern Nigeria och organiserade med energi förvaltningen af detta vidsträckta land, sedan han 1903 genom ett segerrikt fälttåg mot sultanen af Sokoto och emiren af Kano stadgat det brittiska väldet där. Sedan april 1907 är L. guvernör öfver Hong-kong. L. erhöll 1900 brigadgenerals titel och 1901 knight-värdighet. Han har skrifvit bl. a. *The rise of our East african empire* (1893). — L. gifte sig 1902 med Flora Shaw, som under flera år varit ledande kolonial medarbetare i ”Times” och i denna egenskap företagit vidsträckta studieresor till Syd-Afrika, Australien, Canada och Klondike samt spelat en viss roll i sydafrikansk politik vid tiden för Jamesons ”raid” och ”uitlanders”-resningen i Transvaal (1895—96). Lady L. har skildrat Northern Nigeria i *A tropical dependency* (1905). V. S—g.

Lugau [lō-], landskommun i sachsiska kretsen Chemnitz. 8,253 inv. (1905). Betydliga stenkolsgrufvor, kamgarnsspinnerier, tillverkning af maskiner, skodon m. m. J. F. N.

Lugdūnum, Lugudūnum (urspr. gammalt keltiskt ortnamn, ”guden Lugos l. Lugs borg”), latinskt namn på åtskilliga städer. Se Laon, Leiden och Lyon.

Luggārus, tyska namnet på staden Locarno.

Luggude. 1. Domsaga i Malmöhus län, sammanfaller med L. härad. — 2. Härad i Malmöhus län, utgör Luggude domsaga och Luggude härads fögderi samt omfattar socknarna Välluf. Raus (Råhus), Hälsingborgs landstörsamling, Bärslöf, Fjärestad, Frillestad, Ekeby (Ekby), Häslunda (Hesslunda), Risekatslösa, Kropp, Mörarp, Allerum, Flenninge, Höganäs, Väsby, Viken, Brunnby, Farhult, Jonstorp, Välinge, Kattarp, Norra Vram, Bjuf, Kågeröd, Halmstad, Ottarp, del af Kvistofta. 68,284 har. 55,701 inv. (1910). — 3. Kontrakt i Lunds stift, omfattar de sexton pastoraten Allerum och Flenninge; Väsby och Viken; Höganäs; Brunnby; Farhult och Jonstorp; Välinge och Kattarp; Kropp och Mörarp; Hälsingborgs stads- och landsförsamlingar; Raus och Välluf; Frillestad och Ekeby; Häslunda och Risekatslösa; Bärslöf och Fjärestad; Kågeröd och Stenestad; Halmstad och Sireköpinge; Ottarp; Norra Vram och Bjuf. 73,475 har. 90,338 inv. (1910).

Lugné-Poë [lynjēpå], Aurélien Marie, fransk skådespelare, f. 1870 i Paris, har varit verksam både som teaterrecensent och som skådespelare och teaterledare. Efter att ha gått igenom konservatoriet och spelat några gånger på olika teatrar grundlade han 1894 ”L'oeuvre”, ett sceniskt företag, hvilket satt som sin förnämsta uppgift att vidga den franska teaterns omfattning och fördjupa dess dramatiska uppfattning. Han har därför uppfört såväl en mängd yngre franska författares verk som förut i Frankrike okända eller föga uppskattade utlänningars, som d'Annunzio, Hauptmann, Ibsen, Maeterlinck. L. har med sitt sällskap ofta besökt främmande länder — Sverige 1899 och 1907 — och gifvit flerfaldiga impulse Han redigerar teatertidningen ”L'oeuvre”. Ha hustru är den berömda skådespelerskan Suzann Després, f. 1875 i Verdun, hvilken f. n. st i första ledet af sitt lands konstnärer genom s insiktsfulla psykologiska tolkning och sitt frå effektsökeri fria spel.

Lugnås, socken i Skaraborgs län, Kinne härad 5,608 har. 1,153 inv. (1910). Annex till Bjö säter, Skara stift, Kinna kontrakt. Inom sockne ligger isoleradt det för geologer och paleontologe välbekanta Lugnåsberget, ett af de s. Västgötabergen, men skiljande sig från de öfrig därigenom, att af de ofvanpå urberget, gnejse urspr. afsatta lagren endast de två understa, ti kambrium hörande, finnas i behåll, nämligen e hård, nederst som arkosartadt konglomerat utbi dad sandsten (kambrisk sandsten) samt den därp hvilande alunskiffern. Närmast under sandstene med dess konglomerat är gnejsen mycket vittrad så att en stor del af fältspatsindividerna däri (pla gioklasen) förvandlats till kaolin, som är myck lösare än de alldeles oangripna, hårda kvartsko nen. Denna vittrade gnejs brytes och bearbeta under namn af Lugnås kvarnsten, ti kvarnstenar, hvartill den särdeles väl egnar sig grund af nämnda skillnad i mineralens hårdhe Emedan den vittrade gnejsen bevarats från först ring, endast där den betäckes af sandstenen, mås man bryta igenom denna för att komma åt kvarn stensgnejsen. Jfr Arkos och Eophyton. E.

Lugnåsberget, Lugnås kvarnsten. Lugnås.

Lugo [lo'gå]. 1. Provins i spanska landskap Galicien, begränsad af prov. Oviedo, Leon, Orens Pontevedro och Coruña samt Atlantiska hafve 9,881 kvkm. 455,031 inv. (1910). — 2. Hufvu stad i nämnda provins, vid vänstra stranden floden Miño och vid järnvägen Coruña—Madri 26,945 inv. (1910). Den är omgifven af en omk 2 km. lång romersk mur, 9—12 m. hög och 6 r tjock, försedd med framskjutande halfrunda tor hvilka voro 85 ännu 1809, då delar af muren fö störtdes af fransmännen. Förstäder ha nu vux upp utanför muren, som nu är promenad. Stade är biskopssäte och har en katedral, som härstar mar från 1100-talet, men fått så många yngre til lägg, att dess karaktär af romansk byggnad gå nästan förlorad. Hufvudfasaden och tornen ä från 1700-talet. Stadens förnämsta industrier ä garfverier samt linne- och klädesfabriker. — (*Lucus Augusti*) var ett blomstrande samhälle u der romarna, hvilka äfven kände de närbelägn svafvelkällorna, men den hemsöktes svårt af barbariske inkräktarna i 5:e årh. och under krig mot morerna i 8:e årh. — 3. Kretsstad i italie ska prov. Ravenna, vid järnvägen Bologna—R venna. 10,314 inv. (1901; som kommun 27,41 Gymnasium, realskola. Liflig handel med silk vin, spannmål och andra landtmannaprodu ter. 1—3. J. F.

Lugos [lo'gåʃ], hufvudstad i ungerska komitat Krassó-Szörény, vid järnvägen emellan Temesv och Orsova vid Donau, består af två hufvu delar: Német-L. (tyska L.) och Roman-L. (roma ska L.), belägna på hvar sin sida af floden Teme 16,126 inv. (1900), 39 proc. tyskar, 34 proc. sl

er och magyarer, de fleste grekisk-ortodoxa och ierska katoliker. Grekisk-katolsk biskop. Oberinasium. Vinodling, kvarnar, spritfabriker, silspinneri och linneväfveri samt liflig handel. Den gifvande trakten är bergig och skogbevuxen t producerar mycket vindrufvor och plommon. var fordom en stark fästning. (J. F. N.)

ugŭber (af lat. *lūgubris*, it. och fr. *lugubre*), ter, mörk, sorglig.

ugubre [lōgobre och logōbre], it., *mus.*, dyt, sorgefullt.

ugudūnum. Se Lugdunum.

uguva'llum, romarnas namn på engelska staden lisle (se d. o.).

uhačovice [lohatjovi'tse]. Se Luhatschotz.

uhali, flod. Se Aruvimi.

uhango [lo'-], fi. *Lu'hanko*, konsistoriellt pastoaf 3:e kl. af Heinola kontrakt, Nyslotts stift, nola härad och domsaga, S:t Michels län, Fin-l. Landareal 215 kvkm. Befolkningen, finskinde, 2,224 personer (1909). A. G. F.

uhanko [lo'haŋkā], fi. Se Luhango.

uhatschowitz [lo-], tjech. *Luhačovice*, brunnsi östra Mähren, 270 m. ö. h. 1,138 inv. 00). Kurorten förfogar öfver flera kalla källor, ka hålla koksalt, jod och brom. Säsong 15 —sept. Frekvens 3,504 kurgäster (1906). Ln.

uigi [loidji], italiensk namnform för Ludvig; inin form Luigia, Lovisa.

uik, Luyk [löjk], nederländska (flamländska) net på staden Liège (se d. o. 2).

uikerland [lö'jk-], nederländska (flamländska) net på provinsen Liège (se d. o. 1).

uini [loīni], Bernardino, italiensk målare ombardiska skolan, f. omkr. 1470 i Luino vid o maggiore, d. efter 1529, var en af Lionardo Vincis förnämsta efterföljare. Sedan han unden första tiden följt den lombardiska skolans ning, lärde han 1510 känna Lionardos arbeten sällade sig troget till honom. Under sin sista adstid arbetade han mera självständigt vidare den vunna grunden, men han bibehöll därvid d det han vunnit från mästaren, hvilket också sådant, som bäst egnade sig för hans naturell. detta var hufvudsakligast lusten för den ädla, fulla, ungdomliga skönheten, återgifven i hufet och ansiktsuttrycket. Däremot tillegnade sig ej något af mästarens kompositionsförmåga r af hans sorgfälligt studerade draperingskonst. som, oaktadt den antydda begränsningen i åfning, hör till renässansens mest tilltalande tare och af den nyare tiden blifvit uppstad till sitt fulla värde, utförde både fresker taflor. Af de fresker, som höra till hans förtid, märkes en del framställningar ur legenden mytologien, utförda för Casa la Pelucca vid iza, numera utsågade ur väggen och förvarade i ca i Milano. Berömdast bland dessa är *Heliga arinas lik, buret af änglar*, en af den tidens skolans skönaste skapelser. En annan af dessa er, *Vulkan, smidande Amors vapen*, finnes i vre, där äfven förvaras sex fresker från Casa a i Milano med ämnen ur Kristi historia. Med 0-talet börjar L:s självständiga verksamhet, såman kan se af den 1521—22 utförda stornde fresken *Flagellatio* (Kristus gisslas), i Ambrosiana, samt en *Tronande madonna* (se fig.) med helgon och en gitarrspelande ängel, i Brera, i hvilken bild figurerna utmärkas af en utomordentlig skönhet. Omkr. 1525 utförde han fresker i en kyrka i Saronno (mellan Milano och Varese), med ämnen ur Marias och Kristi historia, och 1528 de stora

Tronande madonna, målning af Luini.

arbetena i kyrkan S. Maria degli Angioli i Lugano, af hvilka det förnämsta är den stora *Passionen* på skiljeväggen emellan koret och skeppet, omfattande som medelpunkt korsfästelsen och inom samma yta en mängd scener, som föregå och efterfölja den, öfverfylld med figurer och grupper, men full af skönhet i detaljerna. — Af L:s många staffibilder finnas flera, som varit tillskrifna Lionardo (till den grad visa de inflytande från honom), såsom *Kristus bland de skriftlärde*, i Londons nationalgalleri, och *Modestia et Vanitas*, "Blygsamhet och Flärd" (eller kanske snarare himmelsk och jordisk kärlek), i Palazzo Sciarra i Rom. Men äfven i många andra taflor från sin första tid följer han Lionardo i spåren, såsom i ett par *madonnor* (i Brera), *Kristi födelse* (i Berlin), *Tobias och ängeln* (i Ambrosiana), *Johannes döparens halshuggning* (i Uffizi), *Herodes' dotter med Döparens hufvud* (i Wien och i Louvre) m. fl. Från hans självständiga tid finnas de bästa arbetena i norditalienska kyrkor, såsom tre altartaflor i Comos dom och ett stort altarverk i Legnano, likasom äfven i de enskilda gallerierna i Milano. I Norden finnes en enda målning af L., nämligen en *Heliga Katarina*, i Köpenhamn, af ganska framstående beskaffenhet, inköpt 1763 som ett arbete

af Lionardo da Vinci. — L. hade flera lärjungar, bland andra tre söner, af hvilka Aurelio L. redan lutar öfver åt senrenässansens manierism. C. R. N.*

Luino [loïnå], köping i italienska prov. Como (Lombardiet), vid östra stranden af Lago maggiore, 1 km. n. om Tresas inflöde. 3,724 inv. (1901). Vackra villor och trädgårdar, flera hotell. Bomulls- och silkesindustri. J. F. N.

Luis [loi's], spansk namnform för Ludvig; feminin form Luisa, Lovisa.

Luis de Granada [loi's-], Fray, äfven Luis de Sarriá, spansk författare och andlig vältalare, f. 1504 i Granada, d. 1588 i Lissabon, inträdde 1525 i dominikanorden, blef 1557 prior i dominikanklostret i Córdoba, hvarifrån han senare förflyttades till Portugal som provinsial för sin orden och tillika blef drottningens biktfader. Fray L. var en lysande begåfning, besjälad af djup religiositet och en inspirerad vältalare af hänförande kraft. Af hans publicerade arbeten, som utmärkas för stilkänsla och språklig renhet, är *Guía de pecadores* (1570), öfversatt till flera språk, berömdast. Vidare äro att nämna *Memorial de la vida cristiana*, *Libro de la oración y meditación* och *Introducción al simbolo de la Fé*. Fray L:s arbeten jämte en utförlig biografi finnas intagna i Rivadeneiras ”Biblioteca de autores españoles” (bd 6, 8 och 11). Ad. H—n.

Luis de Sarriá [loi's-]. Se Luis de Granada.

Luise [loïše], tysk namnform för Lovisa.

Luisenorden [loïšen-], preussisk kvinnoorden. Se Ordnar.

Luitbrand, langobardisk konung. Se Langobarder, sp. 1152.

Luitpold [lōit-], Karl Josef Vilhelm Ludvig, prins, regent af Bajern, f. 12 mars 1821 i Würzburg, son till konung Ludvig I af Bajern, deltog i 1866 års krig och var länge medlem af riksrådskammaren och ordf. i statsrådet. Då hans brorson konung Ludvig II:s vansinne bröt fullt ut, öfvertog L. 10 juni 1886 regeringen och har efter Ludvigs död fortfarande skött den, enär äfven Ludvigs efterträdare, brodern Otto, är vansinnig. Om Luitpolds regeringsverksamhet se Bajern (historia). Han är närmaste arfvinge till kronan efter den barnlöse Ottos död. I sitt äktenskap med Augusta af Toscana (f. 1825, förmäld 1844, d. 1864) har han haft tre söner — af hvil den äldste, Ludvig (f. 1845), i sitt äktenskap m Maria Teresia af Modena (f. 1849) haft 11 ba — och dottern Teresia (f. 1850), bekant gen sina under pseudonymen Th. von Bayer* gifna reseskildringar.

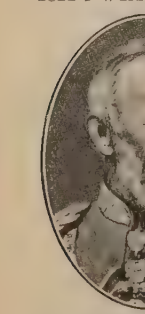

Luiz [loi'ʃ], portugisisk namnform för Ludvi feminin form Luiza, Lovisa.

Lujavrit, *petrogr.*, nefelinsyenit, rik på eudi lyt och egirin, uppkallad efter Lujavrurt på Kol halfön, där bergarten först påträffades. A. G—

Lujavrurt [lō'javr-ort], fjäll. Se Lapplan sp. 1220, och Lujavrit.

Lujenda (Ludjenda), en omkr. 550 km. lå biflod fr. h. till Rovuma, i portugisiska Öst-Afrik den uppstår i Chiutasjön, genomflyter Amaramb sjön och strömmar med stridt lopp genom hö landet mot n. i en fruktbar dal samt utfaller Ngomana på 220 m. höjd ö. h.

Lu juan-sjan, ”svafvelbergen”. Se Chinga

Lukács [lo'kātʃ]. 1. Béla von L., unger politiker, f. 1847, d. 1901, invaldes 1872 i ung ska riksdagen, blef 1886 generaldirektör för sta järnvägarna och 1890 understatssekreterare i ha delsministeriet samt var 1892—95 handelsminis i Wekerles ministär. L. har (på ungerska) skr vit flera nationalekonomiska arbeten, bl. a. re görelser för Englands, Frankrikes och Rumänie statsfinanser och skatteväsen. — 2. László von L., den föregåendes broder, ungersk politik f. 24 okt. 1850, invaldes 1878 i riksdagen, länge anställd i finansministeriet, en tid som unde statssekreterare, och innehade i flera ministärer nansportföljen från febr. 1895 till ministären Tisz afgång i juni 1905. (En anonym redogörelse Ungerske finansministern László L:s tioåriga ver samhet, på ungerska, utkom 1905.) Han har flera tillfällen som monarkens särskilda förtroend man (*homo regius*) fört viktiga underhandlingar att återställa ordnade parlamentariska förhållande och vid politiska konflikter åstadkomma uppgörel mellan kronan och partiledarna inom riksdag samt därvid gång efter annan afslagit den hono erbjudna posten som ministerpresident. Sens hade L. framstående andel i tillkomsten af Khue Hédervárys ministär (jan. 1910), hvilken han dan dess tillhört som finansminister. 1—2. V. S—

Lukänien. Se Lucania.

Lūkaris. Se Kyrillos Lukaris.

Lukas, evangelisten, född, enligt Eusebios o Hieronymus, i Antiokia i Syrien. Antagandet, han tillhört de 72 lärjungarna, hvilkas utsändan han ensam bland evangelisterna berättar, samt han varit den ene af Emmauslärjungarna, har ic något säkert stöd för sig, men kan vara möjlig Af Apg. 16: 10 synes, att L. under Paulus' stelse i Troas (på hans andra missionsresa) slu sig till honom och åtföljt honom därifrån till lippoi. Där kvarstannade han troligen, när Paul måste lämna staden, men förenade sig åter m Paulus, när denne från sin tredje missionsre ånyo for genom Filippoi på väg till Jerusale Sedan följde han Paulus troget, äfven på res till Rom. Lika osäkra som underrättelserna hans senare missionsverksamhet äro uppgifter om hans död. Enligt Hieronymus skall han dött, 84 år gammal, i Konstantinopel, enligt I

orus af Sevilla i Bityniен o. s. v.; yngre författare berätta, att han dött martyrdöden. Enl. Kol. : 14 var L. läkare, hvarom f. ö. både hans vangelium och Apostlagärningarna bära flera pår, såsom Adolf Harnack visat i sin märkliga ok "Lukas, der arzt" (1906). En yngre saga ar utan någon historisk grund dessutom gjort onom till målare, hvarför målarna valt honom ill sin skyddspatron. Flera madonna- och Kritusbilder tillskrifvas honom. Den grekiska och en katolska kyrkan ha egnat honom 18 okt. L. nses allmänt vara författare till det evangelium, om bär hans namn (se Evangelier, sp. 114), samt till dess fortsättning, Apostlagärningarna (se d. o.). Jfr Evangelistsymoler. (J. P.)

Lukas af Prag, biskop. Se Bömiska bröerna.

Lukasbilder. Se Kristusbilder, sp. 1465, ch Mariabilder.

Lukasch-jakt, *jaktv.* I vissa delar af Ryssland töfvas vargjakt enligt en särskild metod af yrkesässigt utbildade jägare, lukascher. Deras ıktsätt består i spårande, ringande och drefjakter, varvid några man som skyttar ställa sig i förål på lämpliga platser, under det några få drefarlar söka mota vargarna i önskad riktning. Geom stor rörlighet på drefkedjan göra dessa drefarlar, ofta endast 3 à 4 till antalet, intryck af n stor och fulltalig drefstyrka. Namnet lukascher ir stamma från en berömd vargjägare vid namn ukas; hans ättlingar behöllo yrket och kallades ıkascher. Sedan användes benämningen på andra töfvare af samma jaktmetod. Lukascher ha äfven tom sitt hemland, exempelvis i Finland, funnit nvändning för vargstammens decimering. G. G.

Lukasgille (Sankt Lukas-gille), namn ör sammanslutning af konstnärer, särskildt måre. Då Lukas evangelisten (se Lukas) enligt raditionen varit målare och äfven bildhuggare, tvalde konstnärerna, som under den äldre medelden nästan uteslutande voro kyrkans män, honom ll sin skyddspatron. Så ock de brödraskap, som edan bildades och snart fingo en skråmässig präel och hvari äfven lekmän upptogos; de senare lefvo efter hand inom gillena dominerande. Ej lott idkare af de "fria konsterna", utan också onsthandtverkare voro ansedda medlemmar af essa brödraskap; på sina håll utgjordes gillena öreträdesvis af illuminatörer, pergamentmakare a. bokhandtverkare; de förste boktryckarna ingo också i sådana gillen. — Brödraskap med en helige Lukas till skyddspatron omtalas redan å 1200-talet. I Italien fingo dessa snart en akaemisk anstrykning, t. ex. gillet i Venezia (från 290). Det i Florens (från 1339) antog 1571 amnet akademi. I Rom stiftades 1588 den ännu xisterande *Accademia di San Luca*. Särskildt floerade konstnärsgillena i Nederländerna. Någon ång, t. ex. i Brügge-gillet (stiftadt 1351), utalde man S. Johannes i st. f. S. Lukas till kyddspatron. Till de äldsta och mest ansedda ukasgillena hörde det i Tournai (af 1341). ntwerpengillet (stiftadt 1382) blef dock snart et förnämsta; till en början var det mest berömdt enom sina bokhandtverkare; på 1600-talet spredo ubens och hans lärjungar glans däröfver. Också i de norra nederländska provinserna bibehölls, trots protestantismen, Lukasnamnet för konstnärsgillena, t. ex. i Utrecht, Leiden, Haarlem; målarna voro där, liksom på flera andra håll, öfvervägande, och de fleste af de berömde holländske mästarna tillhörde dessa gillen. Äfven i Österrike var gilleväsendet rikt utvecklad. Lukasgillet i Prag stiftades 1348, så följde Wien m. fl. städer, och ännu så sent som omkr. 1700 upprättades ett Lukasgille med skråtyp i Brünn. I norra Tyskland märkes gillet i Lybeck (från 1473), hvilket fick en viss betydelse äfven för Sverige särskildt genom de af dess medlemmar förfärdigade altarskåpen: Gillena i Frankrike, där Paris från 1350 gått i spetsen, trädde vid 1600-talets midt i opposition mot den då nyss upprättade konstakademien. Men snart tillväxte akademiernas anseende, och gillena sjönko ned i sin alltmer betydelselösa skråmässighet för att efter franska revolutionen försvinna.

Lukasgillet i Lund är en sammanslutning af konstnärer, konsthandtverkare och andra konstintresserade, som bildades 1898 och som med fria sällskapliga former — hittills utan skrifna stadgar och utan årsafgifter — har arbetat framgångsrikt för konstlifvets höjande i Syd-Sverige. Det har bl. a. föranstaltat utställningar och utgifvit några publikationer, hvaribland två konstnärligt utstyrda häften "Finn" (1900 och 1903) utkommit i större, för allmänheten afsedda upplagor under redaktion af professor E. Wrangel, hvilken ända från stiftelsen varit gillets ordf. Sällskapet, som f. n. räknar omkr. 60 medlemmar, mestadels bosatta i Skåne, sammanträder i regel under hösten—våren en gång i månaden.

Lukas van Leiden [-fann-]. Se Lucas van Leiden.

Łukaszewicz [*wo*kaʃēvitʃ], Józef, polsk historieskrifvare, f. 1799, d. 1873, lefde som bibliotekarie vid Raczynskiska biblioteket i Posen och gymnasielärare i samma stad. Han redigerade på ett utmärkt sätt ett par litterära tidskrifter samt utgaf en mängd, delvis ganska vidlyftiga arbeten i polsk kyrko- och kulturhistoria; märkligast äro en skildring af Polens skolor intill 1794 (1849—51) och flera arbeten rörande den polska protestantismen. H. A—t.

Lukiang, flod i Tibet, öfversta delen af Salween.

Lukiānos (grek. *Λουκιανός*, lat. *Lucianus*), forngrekisk skriftställare, f. omkr. 120 e. Kr. i Samosata i Syrien, sattes som gosse i bildhuggarlära, men drogs af inre kallelse till litterära studier. Efter att ha genomgått en kurs i retorik sökte han till en början förvärfva sitt uppehälle som sakförare, men egnade sig snart h. o. h. åt den långt mera glänsande verksamheten som "sofist" (offentlig föreläsare). I sådan egenskap besökte han under en följd af år en stor del af den då kända världen och uppehöll sig bl. a. en längre tid i Galliens städer. Sedan hans glänsande föredrag förvärfvat honom både ära och rikedom, bosatte han sig i Aten för att i lugn egna sig åt författarverksamhet. Genom någon mäktig gynnares försorg fick han ett högre administrativt ämbete i Egypten och dog där efter år 180. L. är uppfinnare af en ny litteraturgren, den satiriska dialogen, för hvilken å ena sidan Platon och å andra sidan de attiske lustspelsförfat-

tarna tjänat honom som mönster. Med en rent negativ, men skoningslös och dräpande kritik drager han i härnad såväl mot orimligheterna i den gamla gudaläran och de filosofiska systemens inbördes motsägelser som mot det ytliga och förvända i samtidens lefnads- och tänkesätt samt, ej minst, mot det prålsjuka humbugsmakeriet hos många bland de samtida sofisterna. Hans klara och skarpa förstånd uppreste sig mot allt dunkelt och obegripligt, därför äfven mot hvarje slags religiös mysticism. Äfven kristendomen, hvilken för L. var en form af vidskepelse vid sidan af många andra, får uppbära ett och annat hugg. L. har dock ytterst ringa kännedom om kristendomen samt berör den endast flyktigt och i förbigående. De ställen i hans skrifter, i hvilka man företrädesvis velat se ett bittert hån mot kristendomen, äro i själfva verket snarare riktade mot de cyniske filosoferna, för hvilka han hyste ett djupt förakt och hvilkas askes onekligen erbjuder vissa beröringspunkter med de kristnes. — Under L:s namn finnas i behåll öfver 80 skrifter (däraf några oäkta), till större delen affattade i dialogisk form. Dessa skrifter, hvilka utmärkas genom framställningens formella fulländning och ett i hög grad genomskinligt, lättfattligt och korrekt språk, bildadt efter mönstret af de bäste attiske författarna från den klassiska litteraturperioden, ega värde bl. a. genom den bild de ge oss af den sjunkande, sig själf upplösande, forngrekiska bildningen. Af samma anledning göra de i många fall ett kallt och ödsligt intryck. Fullständiga upplagor äro i senare tid utgifna bl. a. af Bekker (1853), Dindorf (1858), Jacobitz (1871) och Sommerbrodt (1888—99). En ny kritisk upplaga af N. Nilén är under utgifning (från 1907). I urval och öfv. märkas: M. Cl. Gertz, "Udvalgte skrifter af L. fra Samosata i oversættelse og ledsagede af en levnedsbeskrivelse" (1881) och "Udvalgte skrifter af L. med fortolkninger, væsentlig til skolebrug" (1883), Rödström, "Valda skrifter af L. i svensk öfversättning" (läroverksprogr. i Hudiksvall 1887 och Härnösand 1890). Jfr Dahlgren, "Lucianus och hans tid" (i Stockh. norra latinläroverks progr. 1881), och V. H. Wickström, "L. Antikens modernaste ande" (1898). A. M. A.

Lukin, Vladimir. Se Ryska litteraturen.

Lukkunu. Se Aruaker.

Lukmānier (it. *Lucomagno*), alppass på gränsen mellan de schweiziska kantonerna Graubünden och Ticino, mellan de östligaste utlöparna af Gotthardsgruppen och de till Adula-alperna hörande Medelsbergen. Passet är 1,917 m. högt och förmedlar öfvergången från Val Medels (Mittel-Rheins dal) till Val Blenio (Ticinos biflod Brenno). Redan under medeltiden var L. en af de mest trafikerade alpöfvergångarna, men erhöll först 1877 en med vagn farbar väg. (J. F. N.)

Łuków [*wo*-], kretsstad i rysk-polska guv. Siedlce, vid järnvägen mellan Warschau och Brest-Litovski. 10,352 inv. (1897). (J. F. N.)

Lukrativ (lat. *lucrativus*. af *lu'crum*, se d. o.), vinstgifvande, inbringande.

Luksōr (af arab. *el-kusūr*, slotten), kretsstad i egyptiska mudirije Kene, på högra Nilstranden i Öfre Egypten (26° 18′ n. br.), ligger på samma plats, som upptogs af det forna Tebes östra hälft. 12,644 inv. (1907). De där befintliga fornlämningarna bestå hufvudsakligen af ett tempel från 18:e dynastiens tid (16:e—14:e årh. f. Kr.), börjadt af Amonhotep III samt fortsatt af Horemheb och Ramses II. Men det, som nu återstår däraf: några inre kamrar med intressanta väggornament, ett par kolonnader och pyloner, obelisker och statyer, var länge så öfver- och kringbyggdt af elände diga lerkojor och en liten moské samt så höljdt af sopor, att det endast bitvis var synligt. (Bild af den rekonstruerade hufvudfasaden finns å pl. II, fig. 6, till art. Egypten.) Sedan 1885 har dock egyptiska regeringen låtit undanskaffa allt detta, med undantag af den lilla moskén. En af obeliskerna fördes 1831 till Frankrike och pryder nu Place de la Concorde i Paris. Till L:s fornlämningar räknar man vanligen också det knappt 2,5 kilometer aflägsna storartade templet i Karnak (se d. o.). Såväl detta som de på motsatta Nilstranden befintliga talrika, viktiga och dyrbara fornlämningarna ha gjort det nuvarande L. till den förnämsta turiststationen i Öfre Egypten. Där finnas också flera hotell och konsulat, och en ej obetydlig handel drifves med antikviteter, dock mera sällan äkta, då uppgräfvandet och försäljandet af sådana sedan lång tid tillbaka äro vid strängt straff förbjudna, utan vanligen af invånarna själfva ofta konstfärdigt gjorda efterbildningar af forntida skarabéer, statyetter, steler o. d. Litt.: Daressy, "Notice explicative des ruines du temple de L." (1893). H. A.*

Lukt, *fysiol.* Ordet lukt användes i olika betydelser för att beteckna luktsinnet, en luktförnimmelse eller en kropps egenskap att framkalla en luktförnimmelse. — I öfre delen af hvardera näshålan utbreda sig luktnervernas ändförgreningar dels på skiljeväggen mellan näshålorna å en fläck, stor som en 1-öring, dels å ett lika stort område å öfversta näsmusslan. Slemhinnan å dessa områden innehåller epitelceller, de s. k. *luktcellerna*, som sammanhänga med de nämnda nervförgreningarna. Luktförnimmelserna utlösas därigenom, att gasformiga ämnen, som afges af de luktande kropparna, bringas i beröring med luktcellerna. Förutsättningen härför är en in- eller utåtgående luftström genom öfre delen af näshålan, den s. k. *luktregionen*. Vid vanlig andning går endast en obetydlig del af luftströmmen denna väg. Då man luktar på ett föremål, insuger man luften på ett sådant sätt, att en starkare luftström afgrenas längs näsryggen uppåt genom öfversta näsgången. Genom ansvällning af slemhinnan eller missbildning kan denna passage vara stängd, hvilket medför saknad af lukt, äfven om luktepitelet är normalt. — Vid sväljningen uppstår en utåtgående luftström genom de bakre näsöppningarna, hvilken medför gasformiga ämnen, som härröra från födan eller drycken. De härvid uppkommande luktförnimmelserna sammansmälta med smakförnimmelserna så fullständigt, att man i det dagliga lifvet räknar dem till smaken. Man kan emellertid lätt öfvertyga sig om, att t. ex. kryddsmaken till väsentlig del tillhör luktsinnet, om man vid sväljningen tillklämmer näsöppningarna och på detta sätt omöjliggör luftströmmen genom näshålan. — En del gasformiga ämnen, såsom ångor af ammoniak,

tiksyra, formalin, inverka på ändförgreningarna nässlemhinnans känselnerv, *nervus trigeminus*, h utlösa förnimmelser, som ej kunna räknas till kten. — Antalet luktarter är oändligt stort, och gon rationell indelning af desamma har man nu ej lyckats åstadkomma. Att samhörighet isterar mellan vissa luktarter, framgår däraf, lukten för vissa ämnen kan försvinna, under t att den samtidigt kvarstår för andra ämnen. egendomlighet är, att två luktarter blandade vissa proportioner upphäfva hvarandra. — Melst särskilda instrument, *olfaktometrar*, kan man ta luktskärpan hos olika individer. Som empel på, huru små mängder af ett ämne, n kunna vara tillräckliga för att utlösa en luktnimmelse, kan anföras, att $^1/_{28000000}$ mg. merptan på 1 liter luft ger en tydlig lukt. J. E. J—n.

Luktbanor, *anat.* Se Hjärnan, sp. 838.

Luktbarken, *anat.* Se Hjärnan, sp. 838.

Luktcell, *fysiol.* Se Lukt.

Lukthven, *Cinna pendula* Trin., *bot.*, ett höglukt, bredbladigt, välluktande gräs med stor blekgrön vippa, hvars blommor ha endast en ståndare. Det förekommer på fuktig mark i djup skugga i Helsingland och Medelpad. G. L—m.

Luktlober, *anat.* Se Hjärnan, sp. 829.

Luktnerver, *Nervi olfactórii, anat.*, kallas dels två framåt pannloben på hjärnans undre yta sittande hjärndelar, som utgöra första hjärnnerverna (se Hjärnnerver), dels, och riktigare, från dessa ned i näshålan gående verkliga perifera nerverna. Då första hjärnnerven kommer från till silbensskifvan (se Hufvudskål, fig. 6 och 7, *S''*), sväller den till en liten, platt, rund klump (*bulbus olfactorius*). Från dennas undre del utgå luktnerverna, till ett antal af omkr. 20, hvilka genom skifvans hål in i näshålan, där de sprida sig på näsans skilje- och sidoväggar i den s. k. regionen beklädande slemhinnan ned till den främre randen af öfre näsmusslan, en ända ned till det s. k. jakobsonska organet (se d. o.). G. v. D.*

Luktregiön, *fysiol.* Se Lukt.

Luktsalt, *farm.*, ett namn, som allmänheten förr gifvit åt vissa skarpt luktande salter eller blandningar, hvilka användes som upplifningsmedel vid svimning o. d. Många personer buro dem ständigt med sig i en liten ask eller luktflaska. Som luktsalt betecknades ofta det af ammoniak starkt luktande ammonium-karbonatet (*Supercarbonas ammonicus*, "sur kolsyrad ammoniumoxid", Pharmacopœa Suecica Ed. VII; se Ammoniumkarbonat). Med luktsalt menas äfven hjortronssalt (se d. o.). I England begagnades af ålderna som luktsalt (*smelling salt*) en blandning af koncentrerad ättiksyra och kaliumsulfat, hvilken slags "luktsalt" utsände en stark och stickande lukt af den bortdunstande ättiksyran. Bruket af luktsalt torde numera vara allmänt bortlagdt, likasom äfven själfva ordet kommit ur bruk. O. T. S. (C. G. S.)

Luktsalvi'a, *bot.*, namn på *Chrysanthemum Balsamita* (*Tanacetum Balsamita;* se Chrysanthemum, sp. 264).

Luktschun, depression i Asien. Se Depression 3, där läget under hafsytan bör vara 130 m.

Luktskärpa, *fysiol.* Se Lukt.

Luktvatten. Se Parfym.

Luktviol, *bot.* Se Viola.

Luktärter, *bot.* Se Lathyrus.

Lu-ku, en mindre, i Kina använd trumma med en liten gonggong ofvanpå och ett handtag nedtill. Vid trumman och gonggongen äro fästa snören, i hvilka hänga träbitar, som slå mot instrumenten, när handtagen skakas. Gatans affärsmän begagna lu-ku för att tilldraga sig kundernas uppmärksamhet.

Lukubrēra (lat. *lucubrāre*), arbeta om nätterna. — Lukubratiōn, nattarbete. Jfr Elukubrera.

Luküga, sjön Tanganjikas aflopp till Kongo, utflyter från midten af sjöns västra strand och är då 2 km. bred, men förlorar sig snart bland sanddyner eller yppig växtlighet, så att dess lopp endast vid högt vattenstånd kan följas. Den faller ut i Lualaba (Kongo) strax nedanför Buli. Jfr Tanganjika. J. F. N.

Lukullän l. Lukullīt, en till arkitektoniska ändamål använd svart, bituminös kalksten eller marmor, snarlik den likaledes svarta *nero antico*. Namnet begagnas hufvudsakligen inom Italien och är taget efter Lucullus, som först förde bergarten till Rom. — Ungefär lika är den svenska siluriska orstenskalken. E. E.

Luku'llisk. Se Lucullus.

Lukullit. Se Lukullan.

Lul den helige. Se Lullus.

Lule. Se Luleå.

Luleb Allatjåkko [lo'lēp ä'lätjåkkå]. Se Kedkevare.

Lule träsk, Stora. Se Lule älf.

Lulevattnen, Stora. Se Lule älf.

Luleå (Lule), stapelstad i Norrbottens län, säte för landshöfdingen i länet (flyttadt 1856 från Piteå) och för biskopen i L. stift (sedan 1904). Staden är vackert belägen på en halfö, som böjer sig ut i Lule älf eller Lulefjärden, såsom älfvens utvidgning på detta ställe mot hafvet kallas. Sedan en stor del af staden lagts i aska 11 juni 1887, återuppbyggdes den efter en ny stadsplan och är nu regelbundet och ganska väl bebyggd. De bebyggda tomternas antal uppgick 1910 till 416, de obebyggdas till 180. Hela arealen är 3,997 har. Sammanlagda taxeringsvärdet å fast egendom 1910 var 17,845,400 kr., hvaraf 453,000 kr. å jordbruksfastighet, satt till 1 mtl, och 3,410,400 kr. å bevillningsfria fastigheter. Invånarnas antal 1911 var 9,030. Af offentliga byggnader märkas kyrkan, Oskar Fredriks kyrka (fig. 3), uppförd i blandad gotisk stil efter ritningar af A. E. Melander 1888—93, nya landsstatshuset (till hvilket 1895 års riksdag beviljade 91,500 kr.), ett monumentalt stadshus (1903, för en kostnad af något öfver 1 mill. kr.; fig. 4), som jämte hotell och festivitetsvåning inrymmer stadens flesta ämbetslokaler, banklokal och flera butiker, nytt riksbankshus, de nya läroverks-

Fig. 1. Luleås vapen.

husen för gossar och flickor, folkskolehus och seminariebyggnad. De nybyggda privathusen, af hvilka några äro af sten, äro i allmänhet större och mera "tidsenliga" än de gamla, men med få undantag ej mera arkitektoniskt prydliga. Staden har elektricitetsverk (sedan 1895) för yttre och inre belysning, vattenledning samt kloakledning. På 1890-talet och äfven under sista året har södra inloppet till hamnen genom Tjufholmssundet utvidgats såväl till bredd som djup, hvarigenom hamnen blif-

tax.-v. 2,38 mill. kr.) vid Karlsvik på andra sidan Lulefjärden, men på stadens mark, med egen järnväg för godstrafik till Gammelstads station. Det tillhör Luleå järnverks a.-b. (aktiekapital 1,19 mill. kr.) och tillverkar årligen 20—25 tusen ton tackjärn jämte järnmalmsbriketter. Ett träsliperi med en beräknad årlig tillverkning af 20,000 ton trämassa är under anläggning. Efter fullbordandet af L.—Gällivarebanan (1888), på hvilken den lappländska järnmalmen nedfraktas till L:s hamn,

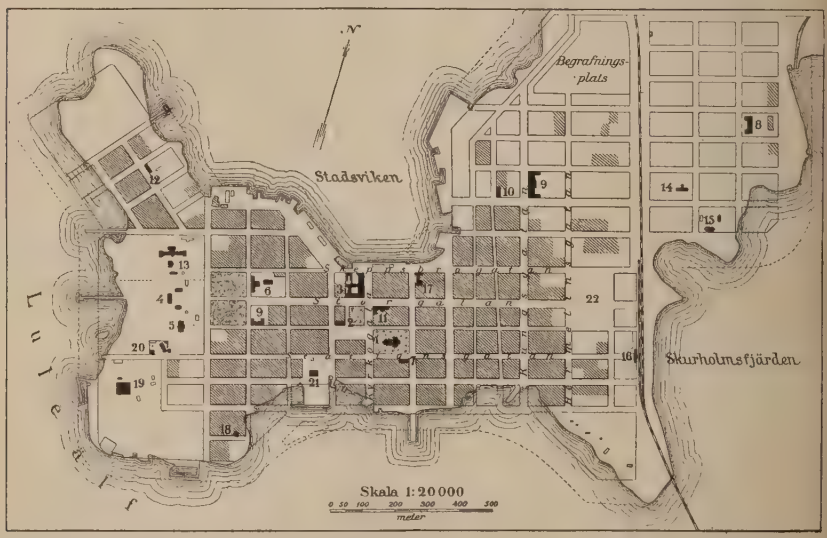

Fig. 2. Situationsplan af Luleå. *1.* Oskar Fredriks kyrka. — *2.* Rådhus. — *3.* Stadshus. — *4.* Länsresidens. — *5.* Landsstatshus. — *6.* Högre allmänt läroverk. — *7.* Flickskola. — *8.* Folkskollärarseminarium. — *9.* Folkskolor. — *10.* Teknisk skola. — *11.* Riksbankshus (med postkontor och telegrafstation). — *12.* Kemisk-växtbiologisk anstalt. — *13.* Länslasarett. — *14.* Epidemisjukhus. — *15.* Fattiggård. — *16.* Järnvägsstation. — *17.* Brand- och polisstation. — *18.* Mekanisk verkstad. — *19.* Bryggeri. — *20.* Cellfängelse. — *21.* Saluhall. — *22.* Järnvägstorget. (De prickade linjerna i vattnet utmärka tillämnad utfyllning vid stränderna, och linjerna närmast därinnanför beteckna strandkvarterens framtida reglering.)

vit tillgänglig för 7—8 m. djupgående fartyg. De förnämsta exportartiklarna äro järnmalm (1909: 1,035,000 ton), tackjärn (8,600 ton), fältspat (1,500 ton), kvarts (146 ton) samt trävaror (5,000 kbm. sparrar, 7,800 kbm. grufstolpar och 9,600 kbm. sågade trävaror). Summan af ankomna och afgångna fartyg var 1909 1,358 om 1,413,369 ton, hvaraf 531 om 1,079,885 ton i utrikes fart. Stadens handelsflotta räknade s. å. 5 ångfartyg om 1,141 ton. Handlandenas antal var 66 med 152 biträden och en till nära 200,000 kr. uppskattad inkomst af handelsrörelsen, handtverkarna voro 79 med 188 arbetare och en för bevillning uppskattad inkomst af handtverksdrift af 135,000 kr. samt fabrikerna 15 med 209 arbetare och ett tillverkningsvärde af omkr. 870,000 kr., hvaraf 146,000 kr. vid ett sågverk och något öfver 100,000 på ett bryggeri och en snickerifabrik samt 210,000 kr. på 3 tryckerier. Till fabriker har då ej räknats det 1906 igångsatta Luleå järnverk (med 2 masugnar samt anriknings- och briketteringsverk, växte staden mycket snabbt (folkmängden ökades under 12-årsperioden 1886—98 med ej mindre än 138 proc.), och man gjorde sig mycket stora förhoppningar om en industriell uppblomstring, förhoppningar, som, att döma af det senare inträdande stillståndet (12-årsperioden 1899—1910 visar en ökning af endast 7,7 proc.) och tillbakagången vissa år, ej blifvit förverkligade. Storartade äro anläggningarna för malmlastningen å Svartökajen (fig. 5), järnvägens slutpunkt 1,5 km. s. ö. om staden. Genom hydrauliska elevatorer upplyftas malmvagnarna, och å höga viadukter utföras malmtågen högt öfver de stora lastångarnas däck, och inom några sekunder är deras last om 15—20 ton förflyttad i fartygen, så att äfven de största lastångare kunna få in sin last på ett tiotal timmar. 1910 ankom från Gällivare och Kiruna 1,36 mill. ton järnmalm till staden. L. är hufvudstation för femte distriktet af järnvägsstaten, och sjunde linjedistriktet af telegrafstaten har där sin distriktsbyrå. Af bankinrättningar finnas afdelnings-

ıtor af riksbanken samt af A.-b. Norrlandsban- och Bank-a.-b. Norra Sverige, hvarjämte finnas folkbank och en sparbank. Staden har ett högre mänt läroverk (med både real- och latingymna-m), elementarläroverk för flickor, lägre teknisk esskola och folkskollärarseminarium (sedan

Fig. 3. Oskar Fredriks kyrka.

7). I L. finnas ock en kemisk-växtbiologisk talt (sedan 1895) och ett Norrbottens museum börjadt 1878, nu omhändertaget af en musei-ening), innehållande fornsaker, mynt och vapen ıt en lapsk och en biologisk afdelning. Där ut-ıma en daglig tidning, ”Norrbottenskuriren” derat), som äfven utkommer i en halfvecko-laga, och en hvarannandagstidning, ”Norr-nsflamman” (socialdemokratisk). Vid 1910 års uppgingo stadens bokförda tillgångar till 82,600 kr. och skulder till 4,300,800 kr. (häri inberäknade kyrkoförsamlingens tillgångar och lder), och 1911 utdebiterades för kommunala och kyrkliga ändamål kr. 8,70 per bevillningskrona. Den beskattningsbara inkomsten uppgick till 3,683,827 kr., bevillningen till 44,101 kr. och inkomstskatten till 43,586 kr. Vid val till riksdagens

Fig. 4. Stadshuset i Luleå.

Andra kammare tillhör staden länets södra valkrets. — I ecklesiastikt hänseende utgör den ett regalt pastorat i Luleå stift, Norrbottens södra kontrakt.

Redan under medeltiden var här en betydande hamnplats och ett af birkarlarnas hufvudstamhåll. 1620 utstakades plan och utfärdades 7 sept. fundationsbref för en stad vid nuv. Nederluleå kyrka, den s. k. Gammelstaden, 2 km. från älfven och 10 km. från hamnen, och 1621 utfärdades privilegier för staden, daterade Älfsnabben 12 juli. Redan då var emellertid Gammelstadsviken ö. om kyrkan så grund, att endast båtar kunde komma fram i sunden, och staden flyttades därför, enl. k. resol. af 1 dec. 1648 och 30 maj 1649, till sin nuv. plats, hvarefter stadens privilegier stadfästes under de närmast följande åren. — Nederluleå kyrka, en af de äldsta och märkligaste i Norrland, har korstolar och ett berömdt altarskåp samt är prydd med medeltidsmålningar, som upptäcktes för få år sedan och 1909 återställdes i sitt ursprungliga

Fig. 5. Malmlastningskajen på Svartön och utsikt af Luleå.

Tryckt den 14/2 12 16 b. 43

Fig. 6. Luleå i slutet af 1600-talet, efter Sueciæ-verket. (De mest framträdande byggnaderna äro kyrkan och rådhuset.)

skick, efter att under mer än 150 år ha varit öfvermålade med kritfärg. Fgrln.

Luleå, öfverjägmästardistrikt, omfattar Pajala, Torneå, Tärendö, Jukkasjärvi, Gällivare, Råneträsks, Ångeså, Kalix, Råneå, Bodens, Storbackens, Pärlälfvens och Jokkmokks revir, samtliga i Norrbottens län. Vid slutet af 1905 innehöll distriktet 195 allmänna skogar med en sammanlagd areal af 2,576,201 har (mer än en tredjedel af de allmänna skogarna i riket). M—g.

Luleå domsaga, Norrbottens län, omfattar Nederluleå tingslag, Öfverluleå t:g och Jokkmokks lappmarks t:g. Omkr. 23,549 kvkm. 34 230 inv. (1910). — Se vidare Jokkmokks lappmarks tingslag, Nederluleå och Öfverluleå.

Luleå—Gällivarebanan, det första ledet i statsbanelinjen mellan Luleå och riksgränsen med fortsättning till Atlantiska hafvets kust vid Ofotenfjorden genom norska Ofotbanan, hvars slutpunkt är den isfria norska hamnen Narvik. Luleå—Gällivarebanan, som tillkommit för att bereda utfartsväg för de rika malmtillgångarna vid Gällivare malmfält, var påtänkt redan få år efter de första svenska järnvägarnas tillkomst. 1860 beviljade nämligen rikets ständer kostnadsfri upplåtelse af erforderlig kronomark för en järnvägsanläggning från Gällivare till Bottniska viken. Då emellertid hvarken detta ursprungliga förslag eller ett senare om en järnväg från Gällivare till Lule älf och denna älfs kanalisering kom till utförande, väckte K. Treffenberg och K. Adelsköld m. fl. vid 1878 års riksdag motion om anslag till undersökningar för en järnvägsanläggning från Bottniska viken till riksgränsen förbi malmfälten vid Gällivare, Kirunavaara och Luossavaara i afsikt att erhålla en järnvägsförbindelse mellan Bottniska viken och isfri hamn i Norge. Då motionen afslogs och staten icke syntes vilja taga saken om hand, ingåfvo tre svenska män ansökan om koncession å en godsbana från Luleå förbi nämnda tre malmfält till norska gränsen i närheten af sjön Vassijaure. Sedan den sökta koncessionen 8 dec. 1882 beviljats, och samma sökande 1883 jämväl erhållit koncession på den inom Norge fallande delen af järnvägsanläggningen, öfverlätos de båda koncessionerna enligt lämnadt medgifvande på ingenjörsfirman Wilkinson och Jarvis i London, hvarefter för arbetets utförande, som för hela den svenska sträckan beräknats draga en kostnad af 23 mill. kr., bildades ett hufvudsakligen engelskt bolag, The swedish-norwegian railway company, limited. Som villkor för den 1882 meddelade koncessionen stadgades bl. a., att fullständig plan för anläggningen skulle underställas konungens pröfning och godkännande, att arbetet skulle påbörjas senast 1 juli 1884 och fullbordas före utgången af 1891 samt att till säkerhet för fullgörandet af koncessionen skulle i Statskontoret deponeras en summa af 200,000 kr. Uppfylldes ej dessa villkor, vore koncessionen förverkad. Därjämte bestämdes, att svenska staten på i koncessionen angifna villkor skulle ega rätt att inlösa järnvägen 40 år sedan densamma i sin helhet eller till någon del öppnats för allmän trafik. Enligt af K. M:t fastställda planer för järnvägsanläggningen föreskrefs, att linjen mellan Luleå och Gällivare malmfält skulle vara fullbordad senast vid utgången af 1887, hvilken tidpunkt sedermera framsköts till 1 okt. 1889, och att linjen Gällivare—Luossavaara skulle vara fullbordad senast vid utgången af 1890. Arbetet igångsattes enligt föreskrift, och linjen Luleå—Boden fullbordades i vederbörlig tid samt anmäldes till afsyning 1 aug. 1889, men befanns emellertid utförd på ett sådant sätt, att afsyningsbevis icke kunde erhållas. Då under inga förhållanden vare sig linjen Boden—Gällivare, som emellertid i dec. 1887 provisoriskt framdragits till Gällivare, hvarifrån det första malmtåget i provisorisk trafik afgick till Luleå 12 mars 1888, eller linjen Gällivare—Luossavaara och än mindre järnvägsanläggningen i sin helhet kunde af bolaget färdigbyggas på fastställda tider, och bolaget, som hade en ytterst dålig finansiell ställning, 1889 i England blifvit försatt i administration, var koncessionens förlust oundviklig. För att fullborda järnvägsföretaget och för att bringa den för hela landet så viktiga banan i statens ego och dymedelst hindra, att densamma utlämnades åt den utländska spekulationen, framlades 2 maj 1890 för riksdagen en k. proposition om anvisande af ett belopp af 7 mill. kr. till inköp för statens räkning af järnvägen mellan Luleå och norska gränsen med alla därtill hörande anläggningar och befintlig, bolaget tillhörig rullande materiel. Sedan riksdagen inom mindre än 14 dagar bifallit propositionen, inleddes genast underhandlingar med bolaget, hvilka resulterade i, att svenska staten 1891 inköpte banan med tillhörigheter för ett belopp af 6,519,750 kr. S. å. började komplette-

ingsarbeten, och inom kort kunde malmtransporer från Gällivare till Luleå sättas i gång. För att bringa banan i fullt trafikdugligt skick och för att möjliggöra malmtransporter i stor skala, hvilket jämväl kräfde ny rullande materiel, äfvensom till omfattande anläggningar i Luleå hamn begärdes af 1892 års riksdag ett anslag af 4 mill. kr., hvarigenom en årlig nedfraktning af 100,000 ton malm skulle kunna ega rum. Af statsutskottet, som anhåg, att banan genom enklare anordningar kunde göras duglig för en årlig transport af nämnda kvantitet, föreslogs, att det begärda beloppet skulle bedsättas till 2,800,000 kr., hvilket belopp jämväl gemensam votering beviljades med 186 röster mot 182, hvilka senare afgåfvos för en af reservanter föreslagen nedprutning till 1,200,000 kr. Linjen Luleå—Gällivare, som framgår i n. n. v. och på ett afstånd af 135 km. från Luleå passerar Polcirkeln, är 205 km. lång. Från Gällivare utgå grenbanor till Malmberget, 6 km., och till Koskullskulle, 9 km. Vid Gällivare får linjen anslutning till den under anläggning varande (1912), för elektrisk drift afsedda järnvägen till Porjus' kraftstation vid Lule älf. Vid Boden, 36 km. från Luleå, står banan i förbindelse med stambanan genom Norra Norrland, som n. om Boden f. n. (1912) är öppnad till Lappträsk. Om linjen Gällivare—Riksgränsen se Riksgränsbanan. (Se f. ö. det 1906 af Järnvägsstyrelsen utg. arbetet ''Statens järnvägar 1856—1906'', d. I, ''Politisk historik'', af A. Rydfors, hvilkens framställning här hufvudsakligen följts.) A. d'A.

Luleå lappmark. Se Lappmark.

Luleå—Ofoten-järnvägen och Luleå—Ofotbanan, förut använd benämning på statsbanelinien Luleå—Riksgränsen och den anslutande norska Ofotbanan till Narvik vid Ofotenfjorden å Atlanten ska hafvets kust. Se Luleå—Gällivarebanan och Riksgränsbanan.

Luleå—Riksgränsbanan. Se Luleå—Gällivarebanan och Riksgränsbanan.

Luleå stift afskildes vid 1904 års ingång från Härnösands stift. K. proposition till 1893 års riksdag föreslog sistnämnda stifts delning, och sedan frågan förevarit vid denna och några följande riksdagar och därvid framställts som villkor för delningen först sammanslagning af Visby stift med Kalmar stift (se d. o.) och sedan förening af Kalmar och Växjö stift samt sistnämnda villkor uppgifts i k. proposition till 1903 års riksdag ang. Härnösands stifts delning och denna anordning af riksdagen och samma års kyrkomöte godkänts, blef jämlikt k. br. 27 okt. 1903 Luleå stift utbrutet från 1904 års början. Det nya stiftet (se kartan till Ecklesiastik indelning) omfattar församlingarna i Västerbottens och Norrbottens län, fördelade enligt k. bref 6 okt. 1905 å de sju kontrakten Västerbottens södra, Västerbottens norra, Norrbottens södra, Norrbottens norra, Lappmarkens första, Lappmarkens andra och Lappmarkens tredje kontrakt. Pastoraten äro 47, omfattande 52 lands- och 5 stadsförsamlingar. Af pastoraten äro 5 s. k. lappmarkspastorat (se Lappmarksförsamling), i hvilka domkapitlet tillsätter kyrkoherde. Af landsförsamlingarna äro 8 kapell- eller fruksförsamlingar. Stiftets areal är 164,875 kvkm. och dess folkmängd 322,465 inv. (1910), hvaraf på Västerbottens län komma 58,993 kvkm. och 161,372 inv. och på Norrbottens län 105,882 kvkm. och 161,093 inv. K. S. L. Wil.

Lule älf, en af Sveriges största floder, bildas af två älfvar, Stora och Lilla Lule älf, i trakten gemenligen kallade *Norrälfven* och *Sörälfven,* af hvilka den förra är hufvudfloden. Båda ha sin upprinnelse från de stora snö- och isfälten i den höga fjälltrakten i öfre delen af Lule lappmark. Stora Lule älf uppstår på Sulitälmas norra sluttning, där ett par små sjöar, Sårjåsjaure (818 m. ö. h.) och Staddajaure, med aflopp genom Stalokjokk till Virijaure (580 m.), kunna betraktas som dess källor. Virijaure, Sveriges måhända vackraste fjällsjö (104 kvkm.), upptar flera andra tillflöden från de omgifvande fjällen, såsom fr. ö. Kettaurejokk från det för sina silfvermalmsfyndigheter bekanta Kerkevare (1,565 m.) och Millätno från Alkajaure (751 m.) samt från v. Tukejokk n. om Älmallos (Älmajalos) jökelfält. Genom en 2,2 km. lång ström med 32 m. fall (Jaurekaskakårtje) föres vattnet till Vastenjaure (548 m., 80 kvkm.) och från denna i n. ö. under namnet Vuojatätno genom Kutjaure till Luoktanjarkajaure (425 m.) efter att under vägen ha upptagit en större vattenmassa från Salohaure m. fl. sjöar vid gränsen. Luoktanjarkajaure upptar vattnet från n. v. om densamma liggande fjällsjöar, som sträcka sig till riksgränsen, och utgör ett led i den märkvärdiga rad af sjöar, som under det gemensamma namnet Stora Lulevattnen sträcka sig genom de ogästvänliga, endast af lappar bebodda fjälltrakterna från grannskapet af riksgränsen mot s. ö. en längd af mer än 140 km. och trappstegsvis sänka sig, den ena störtande ned i den andra genom skummande forsar eller lodräta vattenfall. Dessa sjöar äro Ruotjajaure (429 m.), Luoktanjarkajaure, Alemus-, Suorva-, Kårtjejaure (415 m.), Langas (375 m.) och Stuor Lulejojaure (Stora Lule träsk, 370 m.). Det märkligaste af dessa fall är Stuor muorke kårtje (Stormårkans fall) eller Stora sjöfallet (se d. o.), som uppstår därigenom, att Kårtjejaure genom två afsatser helt plötsligt sänker sig 39,6 m. till Langasjaure. Den öfre utgöres af två väldiga parallellfall, Hermelins och Læstadius', hvartdera om cirka 27 m., den nedre af Dübens, Pettersons och Widmarks fall, med en sammanlagd höjd af 12,4 m. Strax nedanför detta fall mottaga sjöarna ett nordligt tillflöde af mer än 100 km. längd, som börjar i sjön Kåbtåjaure (669 m.), hvilken afbördar sitt vatten till Sitasjaure (616 m.). Dennas aflopps med olika namn (nederst Vietasajokk) genomflyter flera sjöar, af hvilka den sydligaste och största är Satisjaure (440 m.). Det nedersta af Lulevattnen, det s. k. Stora Lule träsk (166 kvkm.), upptar norrifrån Sjaunjaätno (omkr. 75 km.), som uppsamlar vattnet från en vidsträckt kärrtrakt. 8 km. nedanför Stora Lule träsk störtar sig älfven utför de tre Porjusforsarna: Tjeureskårtje, Ruoutekårtje och Porjus, med en sammanlagd höjd af omkr. 50 m. Efter ytterligare 8 km. följer ett nytt fall, Harsprånget (se d. o. med fig.), ansedt att vara Europas största och vildaste, 74 m. på en sträcka af 2 km. Djupt nedgräfd mellan höga stränder, skyndar älfven vidare i sydöstlig riktning, i början fortfarande omgifven af storartade, men ogästvän-

liga bergs- och skogstrakter, sedermera med en och annan gård vid stranden af lugnvattnen, hvilka här ofta omväxla med långa, steniga och ofarbara forsar, såsom öfre och nedre Paktekuoika (resp. 3,8 och 2,6 m.), de båda Liggafallen (2,6 och 9,7 m.) och Turaforsen. Under vägen upptages fr. n. Mudduşjokk, som kommer från den vidsträckta myrtrakten Muddus och före sitt utlopp bildar de båda fallen Öfre och Nedre Mudduskårtje, det förra 42 m. i tre lodräta afsatser, af hvilka den nedersta ensam är nära 23 m. hög, det senare 17 m. Nedanför Porsiedet, vid 75 m. höjd ö. h., upptar floden den skummande Lilla Lule älf, som med en längd af omkr. 210 km. och ett vattenområde af omkr. 9,730 kvkm. (hvaraf 6,4 proc. sjöar) afför vattnen från fjälltrakterna ö. om Sulitälma genom Tarrejokk och Kamajokk, som vid Kvikkjokk falla ut i öfre ändan af Saggatjaure. Denna börjar en rad af med hvarandra sammanhängande sjöar likartad med Stora Lulevattnen. Dessa äro Saggat- (303 m.), Tjåmotis- (297 m.), Skalka- (295 m.), Parki- (292 m.), Randi- (283 m.), Purki- (272 m.) och Vaikijaure (258 m.). I Tjåmotisjaure utfaller ett större tillflöde, Rapaätno, som har sina nordligaste förgreningar i Sarektjåkkos fjälltrakter och bildar aflopp för många fjällsjöar, bl. a. Laitaure (se d. o.) och Tjaktajaure. I Purkijaure infaller Lilla Lule älfs största biflod, Pärlälfven (omkr. 130 km.), som upprinner i trakten s. v. om Saggat och utgör aflopp för Peuraure (443 m.) och Karatj (414 m.). Från Vaikijaure strömmar älfven i brusande fart utför några fall (Akkatjfallen, Kaitumfallet, Tårrerimforsen, Kallokkårtje, Kutjerimforsen, Letsiforsen och Påkeforsen) fram till hufvudfloden. Lilla Lule älfs dal ligger betydligt lägre än Stora Lule älfs och har jämväl lämnat plats för någon odling. Sedan de båda älfgrenarna förenats, störtar den ansenliga floden utför den vackra Porsiforsen (25,6 m. fall på 2 km.), och flyter därefter bred, djup och majestätisk till hafvet, nedanför Luleå, endast vid Edefors (se d. o. 2) och Hedens forsar (omkr. 5 m.) afbruten genom fall. Nästan hela denna sträcka är rik på naturskönhet (jfr fig.) och kan i detta hänseende ställas vid sidan af de mest berömda trakterna i vårt land, liksom ock den nedre, tätt bebyggda älfdalen har att erbjuda en för denna breddgrad sällsynt odling och bördighet. Under sista delen än sammandrages flodbädden, såsom mellan Råbäck och Unbyn och vid den tvågrenade Gäddviksströmmen, än utbreder den sig till stora fjärdar, såsom Bälingefjärden och Lulefjärden, där den har en bredd af intill 3 km. Från Storbacken nedanför Porsiforsen går ångbåt till öfre Edefors och från Harads och det midtemot belägna Bodträskfors förbi Åminne landtbruksskola och Svartlå bruksegendom till Hednoret samt slutligen från Grubban nedanför Bodforsen till mynningen nedanför Luleå. Likaså ha ångbåtar insatts på sjökedjan mellan Jokkmokk och Kvikkjokk, i öfrigt måste roddbåt användas, där sådan kan komma fram. Vid Boden går en kombinerad järnvägs- och landsvägsbro öfver älfven, och i närheten byggdes (1912) en hufvudsakligen för fästningen afsedd bro i ett enda spann af 115 m. längd. Hela vattendragets längd beräknas af O. Appelberg till 310 km., dess flodområde till 25,120 kvkm. (däraf 260 kvkm. i Norge), hvaraf 8 proc. sjöar, och den afrinnande vattenmängden till 325 kbm. i sek. Hydrografiska byrån beräknar flodområdet till 24,940 kvkm., hvaraf 470 i Norge. Vid Svartlå har man beräknat högvattensmängden till 1,800 kbm. och lågvattensmängden till 80 kbm. per sek. Vattenkraften är ännu icke utnyttjad för något större kraftverk, det största blir statens anläggning vid Porjus (se d. o.), afsedd för elektrisk drift af järnvägen Kiruna—Riksgränsen samt för malmfälten Gällivare och Kirunavaara. Nedanför de stora sjösystemen (Stora Lule träsk och Vaikijaure) anses Stora och Lilla Lule älf efter sjösystemens reglering komma att utveckla omkr. 500,000 turbinhästkrafter. Wbg. K. B. W.

Storbacken vid Lule älfs mellersta lopp.

Lulio [lo'liå], Raimundo, spansk skald. Se Lullus, R.

Lull [lolj], Ramón, spansk skald. Se Lullus, R.

Lulli [lylli], J. B. de. Se Lully.

Lu'llisk konst. Se Lullus, R.

Lulli'ster, anhängare af Raimundus Lullus' metafysiska metod (se Lullus, R.).

Lu'llius. Se Lullus, R.

Lu'llus (Lul) den helige, angelsaxisk missionär, följde "Tysklands apostel", Bonifatius, till Thüringen och var där såväl som i Friesland och Hessen verksam för kristendomens utbredande. Bonifatius (d. 755) meddelade själf L. den biskopliga vigningen som korbiskop och utsåg honom till sin efterträdare som ärkebiskop af Mainz, men L. synes det oaktadt ej ha erhållit påfvens bekräftelse på nämnda värdighet förr än omkr. 780. L. grundlade 768 eller 769 det ryktbara klostret Hersfeld (se d. o.),

it han, då ämbetsgöromålen tillåto det, drog sig llbaka och där han 786 slutade sina dagar. P. F.*

Lu'llus, Raimundus (på kastiljanska Raiundo Lulio, på katalanska Ramón Lull), pansk författare och missionär, f. 1235 i Palma Mallorca), d. 1315 på färd från Bougie (Algeriet), nehade hoftjänst både hos Jakob I och Jakob I af Aragonien. Till fyllda 30 år förde L. ett ldt lif, fullt af allt slags dårskap, men så inrädde plötsligt en sinnesändring till följd af det agiska slutet på kärleken till en gift dam (detta ede i L:s lif behandlas af Per Hallström i novell i ''Purpur''). L. delade sin egenom mellan sin familj och de fattige och trädde i franciskanorden, företog pilgrimsfärer till Monserrat och Compostela, egnade io år åt studier inom alla grenar af tidens veande och blef kreerad till ''doctor illuminatus'' f universitetet i Paris. Därefter började han sitt issionerande och genomströfvade nästan hela den å kända världen, Europa, Asien, Afrika. Han gde grundliga kunskaper i österländska språk, ch muhammedanismens bekämpande var hufvudyftet för hans missionsverksamhet. Vid 80 års lder led L. martyrdöden, stenad af muhammedanska fanatiker efter ett föredrag i Bougie. Halft döde, fördes han af två vänner till Europa, men nan fartyget hunnit fram till Palma, uppgaf L. ndan. Trots det irrande lifvet utvecklade L. storctad författarverksamhet på flera språk (latin, rabiska, limosinska m. fl.), omfattande filosofi, ologi, juridik, medicin, astronomi, kemi m. m. e Katalanska litteraturen, sp. 1250 -51). L. var äfven naturvetenskapsman: han anss ha upptäckt salpetersyran, magnetnålen var nom ej främmande, och en kontinent på det ndra halfklotet ansåg han utom allt tvifvel. L:s ufvudverk är *Ars magna*, en sammansmältning af ystik och metafysik, medelst hvilken metod 'den lulliska konsten'') han trodde sig kunna sa alla metafysiska problem och bevisa den ristna religionens absoluta sanning. L:s *Opera nnia* utkommo 1721—42 i Mainz i 10 bd h i Palma 1886—1901. L:s lefnad har lämt stoffet till Gaspar Núñez de Arces dikt ''Raiundo Lulio'' (3 sånger; sv. öfv. af G. Björkan, 1903). Ad. H—n.

Lully [lylli] l. Lulli, Jean Baptiste (Giovanni Battista) de, fransk operakompositör, f. 29 nov. 1632 i Florens, d. 22 mars 1687 i Paris, fick som barn medfölja chevalier de Guise till Frankrike, där han trädde i tjänst hos mademoiselle de Montpensier, först som kock, sedan som musikpage. Sedan han till följd af en nidvisa mot henne blifvit afskedad, gjorde han grundliga usikstudier och fick snart plats bland Ludg XIV:s berömda ''24 violons du roi'', för hvilka an 1652 blef anförare, hvarjämte han bildade ett

särskildt elitkapell under namn af ''les 16 petits violons''. Utnämnd till hofkompositör 1653, skref han musik till hoffesternas balletter, maskspel och ''divertissements'' (särskildt Molières), i hvilka han själf äfven uppträdde som dansör och lycklig skådespelare (*Pourceaugnac*, *Mufti*). Genom intriger och inställsamhet hos konungen lyckades L. 1672 spela sig i händerna det privilegium, som 1669 hade utfärdats åt Perrin och Cambert på upprättandet af en fransk nationalopera (''Académie royale de musique''). Emellertid blef L. — så mycket han än som människa gjorde sig hatad genom hänsynslös egennytta, servilism samt despotiskt och brutalt lynne — onekligen en stor organisatör af de franska musikförhållandena. Han lärde sina musiker att spela efter noter i stället för efter gehör och undervisade sina skådespelare i uttal och åtbördskonst. Han införde blåsinstrument i orkestern och dansöser på scenen, lät sångarna agera med, i stället för att som förut sjunga bakom ett galler, och utbildade den franska, tredelade uvertyren. Till hela den yttre teatraliska apparaten sträckte sig hans omsorg. Hans noggranna musikaliska deklamation, införande af kören som ofta aktivt ingripande i handlingen samt öfriga nyheter ha gett franska operan den dramatiska prägel, som den alltid behållit. Och ehuru hans operor visserligen förefalla nutiden torra och enformiga (frånräknadt ett och annat melodiskt arioso med naivt rörande tycke), var L. dock för sin tid en reformator i samma anda som sedermera Gluck och Wagner, nämligen i syfte att göra texten till hufvudsak och låta den absolut musikaliska formen underordna sig under denna. I Quinault fann han en särdeles begåfvad textförfattare, som lämpade sig efter hans åsikter och bröt med alexandrinen för att i stället införa kortare, mera musikaliska versformer. Genom att i musiken lägga hufvudvikten på en metriskt otadlig deklamation och retoriskt patos träffade han fransmännens smak och frambragte direkta motstycken till Corneilles och Racines pseudoklassiska dramer. L:s operor bibehöllo sig på scenen i omkr. ett århundrade, tills de utträngdes af Glucks. Han skref 1672—87 en opera hvarje år; de förnämsta af dem äro *Alceste* (1674), *Thésée* (1675), *Atys* (1676; uppf. i Stockholm 1784), *Roland* (1685) och *Armide* (1686). De flesta äro nyutgifna hos Breitkopf & Härtel i ''Chefs-d'oeuvre classiques de l'opéra français''. Dessutom skref han, jämte en massa tillfällighetsstycken, äfven kyrkliga verk, som på sin tid uppfördes med framgång. L:s biografi skrefs af Lajarte (1878) och Radet (1891). Jfr äfven Ch. Nuitter och E. Thoinan, ''Les origines de l'opéra français'' (1886). A. L.*

Lulua, biflod till Kassai fr. h., rinner upp vid Belgiska Kongos sydgräns under 11° s. br., blir farbar för mindre farkoster vid den af Wissmann 1884 anlagda stationen Luluaburg, under 5° 58′ s. br., och för ångare, sedan den upptagit Luebo från v. Längd omkr. 950 km.

Luluaburg. Se Lulua.

Lum. Se Lumb.

Lumachello [lomakä'llå], it., en till färgen mörkbrun marmorart, som till följd af ytterst talrikt inneslutna fossil företer ett egendomligt färg-

spel. Den uppträder inom triassystemet och förekommer såväl uti Italien som inom andra länder, men ej inom Sverige. E. E.

Lumain [lymä'], Guillaume, baron af. Se La Marck, sp. 934.

Lumb eller kanske rättare Lum var enligt de ärfda sägner, som under förra delen af 1200-talet gingo i Västergötlands lagfarna kretsar, landskapets förste lagman. Hans namn står först i den lagmanslängd, som fogats till äldre Västgötalagen, och det säges där, att honom tillskrefs affattningen af en stor del af västgötarnas gamla lagar. Man talade därför om *Lums lag*. "Han var född", tillägges det, "i Vånga och där ligger han i en kulle, ty han var hedning" (jfr Landskapslagar). K. G. Wn.

Lumbägo, *med.* Se Ryggskott.

Lumbāla nervplexus (af lat. *lu'mbus*, länd), *med.* Se Ischias, sp. 904.

Lumbinī. 1. Enligt de nordliga buddisternas tradition Buddhas mormor (hans moder, Lumbinīs och Suprabuddhas dotter, var enligt samma tradition Māyā l. Māyādevī). — 2. Långt mera bekant som namn — olika namnformer äro *Lumbinī Lummiṇigāma* ("Lumbinī-byn"), *janapadaṁ Lumbineyyaṁ* ("Lumbinidistriktet"), sammanhängande med ett sanskritiskt gudinnenamn *Rukmiṇī* — på den lund eller lustpark, hvari enligt den äldsta palitraditionen Buddha föddes. Buddhas födelse skall enligt denna tradition ha försiggått, då hans moder var stadd på en resa från sin hufvudstad Kapilavastu till sin moders hem i Davadaha (Devahrada). Denna tradition, som grundar sig på skrifter, samlade strax efter Buddhas död, och sedan fortlefver århundraden igenom — så framträder den i nordbuddistiska skrifter från 1:a årh. e. Kr., och kinesiska pilgrimer som Fa Hian och Hiuen Thsang från 400- och 600-talen af vår tideräkning berätta om sina besök på platsen —, öfverensstämmer troligen med det verkliga förloppet. Den af Hiuen Thsang meddelade berättelsen om en pelare, som han skulle ha sett, rest på platsen för Buddhas födelse, med afbildning af en häst (sannolikt Buddhas lifhäst Kanthaka), har nämligen — dess tillvaro var redan förut bekant — 1896 blifvit uppgräfd i en lund 3 engelska mil norr om Bhagwanpur i Nepal alldeles på gränsen till det engelska området. Platsen heter ännu i dag Rummindeī, som tydligen sammanhänger med det gamla från Buddhas tid härrörande namnet Lumbinī. Pelaren var — liksom enligt den kinesiske pilgrimens berättelse redan på hans tid — söndersprängd (kanske af blixten) och till hälften begrafven under jorden. En fullständigt bevarad inskrift på det språk och den skrift, som på Açokas tid voro brukliga i Östra Indien (māgadhīdialekten och brāhmī-skriften), kan, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med Pischel ("Die inschrift von Paḍeriyā", i "Sitzungsberichte der k. preuss. Akad. der wissenschaften", 1903), öfversättas sålunda: "Den af gudarna älskade (ung. = hans majestät) Piyadassi (d. v. s. Açoka) kom hit i det 21:a året af sin regering och betygade sin vördnad (i det han sade:) 'här är Buddha Sākiya muni (den vise af Cākya-släkten) född'. Och han lät anskaffa ett felfritt stenblock och däraf uppställa en stenpelare (till tecken:) 'här är den Helige född'. Byn Lumbinī gjorde han skattefri och skänkte den en åttondel (af kronans landområde)". Açokas 21:a regeringsår motsvarar snarast år 238 (enligt andra 248) f. Kr. Traditionen om Buddhas födelseort var sålunda vid denna tid lefvande och öfverensstämmer med de äldsta paliskrifterna (fr. 400-talet f. Kr.). De viktigaste arbetena härom, utom Pischels redan nämnda, äro: Führer, "Monograph on Buddha Sakyamuni's birthplace on the Nepalese Tarai" (1897), Bühler i "Epigraphia indica" V (1898), Mukherji, "A report on a tour of exploration of the antiquities in the Tarai, Nepal, the region of Kapilavastu, during febr. a. march 1899" (1901), V. A. Smith i "Indian antiquary" (1905) och Windisch, "Buddhas geburt und die lehre von der seelenwanderung" (1908). 1 o. 2. K. F. J.

Lumbricus, *zool.* Se Daggmaskar.

Lu'mbus, lat., länd.

Lumbye [lo'mby], Hans Kristian, dansk tonsättare, f. 2 maj 1810 i Köpenhamn, d. där 20 mars 1874, blef trumpetare vid dragonregementet i Odense 1824 och vid hästgardet i Köpenhamn 1829. Från 1843 uppträdde han i nämnda stads Tivolis konsertsal som chef för en orkester, med hvilken han äfven, en "nordisk Strauss", gaf konserter med dansmusik utomlands (i Stockholm 1860 och 1869). Hans utomordentliga popularitet som dirigent och danskompositör förskaffade honom vid hans afträdande från offentligheten bland andra utmärkelser titeln krigsråd. Mest omtyckta blefvo hans *Drömmebilleder, Amélievals* och *Champagnegalopp.* — Hans son Georg L., f. 1843, d. 1911, var orkesteranförare i Blanchs kafé i Stockholm 1870—80 och från 1891 i Tivolis konsertsal i Köpenhamn. A. L.*

Lūmen, lat., ljus; ljusöppning; mynning, kaliber; *anat.*, ett blodkärls inre tvärsnitt; *bot.*, cellhåla. — Lumen mu'ndi, världens ljus, världsfrälsare. — Luminōs, ljus, klar; utmärkt, förträfflig, glänsande, ofta i ironisk bem. (t. ex. en luminös idé).

Lūmen, *astron.*, en af småplaneterna.

Lūmenmēter (af lat. *lūmen*, ljus, och grek. *me'tron*, mått), *fys.* Se Fotometer.

Lūmen mu'ndi. Se Lumen.

Lumholtz, Karl Sofus, norsk upptäcktsresande och naturforskare, f. 23 april 1851 i Faabergs prästgård i Gudbrandsdalen, blef student 1869 och teol. kandidat 1876. 1880 anträdde han en resa till Australien för att göra samlingar och inleda bytesförbindelser för universitetsmuseet. Han uppehöll sig längsta tiden i Queensland, hufvudsakligen bland de vilda stammarna längs Herbert river, och återvände 1884 med samlingar af den största betydelse för vetenskapen. Efter att ha hållit föredrag om sina resor i de flesta norska städer, i Stockholm och Köpenhamn, utgaf han *Blandt menneskeædere* (1887; "Bland menniskoätare", 1888—89; öfv. äfven på ty., eng. och fr.). 1888 höll han föredrag om sina resor i Nord-Amerika, och 1889 deltog han med sina australiska samlingar i Parisutställningen. Med bidrag af mecenater företog L., åtföljd af flera unga amerikaner och svenske naturforskaren C. V. Hartman, 1890—93 en expedition i norra Mexico, som han genomkorsade och där han lefde bland tarahumare-,

pehuane-, tubare- m. fl. indianstammar och hvarrån han hemförde omfattande etnografiska och rkeologiska samlingar, de första från dessa dittills ıtforskade trakter. Om expeditionens resultat höll an därefter föredrag i unionens större städer. 894—98 företog L. med understöd af Naturhistoska museet i New York en upptäcktsresa, som ällde de s. om tepehuane-folket boende huichol-h corastammarna, och under en tredje färd, som an företog 1898, åtföljd af tjechiske läkaren A. rdlička, fullständigade han de tidigare samlinarna, hvilka han sedermera bearbetat och berrifvit i ett stort antal afhandlingar. De vikgaste bland dessa äro *Symbolism of the Huichol ndians* (1900) och *Conventionalism of the Huichol ndians*. Därjämte har han i *Blandt Mexicos indianere* (2 bd, 1902—03; "Bland Mexikos indianer", 1901—04; öfv. till flera andra språk, såsom ng., "Unknown Mexico", 1903, och sp.) gett ı populär framställning af sina forskningsresors ång och resultat. 1909—11 företog L. etnologiska forskningar bland de stora öknarnas stammar Sonora och Arizona, i främsta rummet bland de ı godt som okända papagoindianerna och gaf i *ew trails in Mexico* (1911) en preliminär skildring resans viktigaste iakttagelser af mer allmänt ıtresse. C. V. H.

Lumière [lymiär], Auguste, fransk fotoemist, delegare och ledare af världsfirman Société anonyme des plaques et papiers photographiques A. Lumière et ses fils i Lyon, f. 19 okt. 862. I förening med sin broder Louis L. (f. 864), likaledes fotokemist och delegare i ofvanämnda firma, har han utfört ett stort antal veenskapliga arbeten och gjort många uppfinningar, synnerhet inom fotografiens område, såsom kineatografen och autokromförfarandet för framställng af fotografier i naturliga färger, jämte flera amkallningsämnen och andra kemiska preparat r fotografiskt bruk. — Bröderna L. ha författat ver 170 meddelanden i franska vet. akad. J. Htzg.

Lumijoki [lo'mijäki], kapell i Uleåborgs län, inland, lyder under Limingo konsistoriella pastoat, men är bestämdt att i framtiden bilda eget astorat. Areal 308 kvkm. Befolkningen, finsklande, 2,278 pers. (1909). A. G. F.

Luminais [lyminä], Évariste Vital, fransk målare, f. 1821 i Nantes, d. 1896, var lärjunge af ogniet och Troyon i Paris. Han skildrade dels storiska händelser, dels folklif i Bretagne. Bland ans arbeten må nämnas *Hafsplundrare* (1851), *estamentsöppnandet* (1853), *Vallfärdare* (1857), *allerna vid anblicken af Rom* (1870), *En jakt nder konung Dagobert* (1878), *De dödsdömde i umièges* (1880, L:s mest betydande verk, inköptes för Luxembourgmuseet) och *Brunhildas död* 894). (G—g N.)

Luminiscens [-je'ns; af lat. *lūmen*, ljus], *fys.*, usutveckling från kroppar med låg temperatur, ll skillnad från temperaturstrålning (se d. o.) ljusutveckling på grund af hög temperatur. Man iljer mellan flera olika slag af luminiscens. Fosforescens, vissa kroppars egenskap att älfva utsända ljus, sedan de blifvit belysta med ljus, ljuset från en elektrisk båglampa eller från rinnande magnesium e. d. Hit höra kalciums, ariums och strontiums svafvelföreningar. Äfven sibirisk topas, krita, kalciumfosfat, aragonit fosforescera, ehuru i mindre grad än de förstnämnda ämnena. De fosforescerande ämnenas färg beror i hög grad på det sätt, hvarpå de blifvit framställda. Det gäller alldeles särskildt om svafvelkalcium, som alltefter framställningssättet kan ha gult, grönt eller violett fosforescensljus. Brytbarheten hos det utsända ljuset är alltid mindre än hos det, som har åstadkommit fosforescensen. Egenskapen hos fosforescerande ämnen att lysa i mörkret efter föregående belysning möjliggör deras användning till självlysande tändstickasställ, urtaflor på väckarur o. s. v. Många kroppar ha en mycket kort fosforescenstid. Vid deras undersökande kan man använda det af E. Becquerel konstruerade *fosforoskopet*, hvilket äfven kan begagnas till att öfver huvud taget bestämma fosforescenstidens längd. Detta fosforoskop består af två ogenomskinliga cirkelskifvor, i hvilka finnas fyra på lika afstånd från hvarandra anbragta sektorformade utskärningar. Skifvorna äro fästa på en gemensam axel på det sätt, att hvarje utskärning i den ena skifvan ligger midt emellan två utskärningar i den andra skifvan. Kroppen, som skall undersökas, placeras mellan de båda skifvorna, hvarefter dessa sättas i rotation med en vef och kugghjulsutväxling. Genom att belysa den fosforescerande kroppen med ljus från den ena skifvans hål och betrakta den genom den andras kan äfven en mycket kortvarig fosforescens iakttagas. Fosforescenstiden bestämmes genom den vridningshastighet, vid hvilken observatören iakttager ett oafbrutet lysande från den fosforescerande kroppen. Hos uranglas och kristaller af urannitrat uppgår fosforescenstiden till $^1/_{25}$ sekund. — 2. Fluorescens, vissa kroppars egenskap att absorbera ljus af viss våglängd och sedan utsända ljus med en annan våglängd. De fluorescerande kropparna absorbera ofta det violetta ljuset, hvilket ej förvandlas till värme såsom vanligt, utan till ljus af större våglängd. Så synes fotogen i solljus blå, och klorofyll-lösning, som erhålles därigenom, att man häller sprit på gröna blad, har en djuprö fluorescensfärg. Kraftig fluorescensverkan visa kininsulfat och fluorescin. Fosforescens och fluorescens benämnas ofta med ett gemensamt namn fotoluminiscens. En enkel och bekväm apparat för att studera kroppars fluorescens (*fluoroskop*) har konstruerats af Zswett (1901). Kroppen, som skall undersökas, befinner sig i ett profrör, som belyses underifrån och betraktas från sidan. Främmande ljus utestänges medelst en ini svartmålad huf. — 3. Termoluminiscens (af grek. *the'rme*, värme), några kroppars egenskap att lysa vid svag uppvärmning, men ej vid fortsatt upphettning. Hit höra diamant och flusspat. — 4. Triboluminiscens (af grek. *tri'bein*, gnida) kallas ljusutveckling vid kroppars gnidning, sönderbrytning o. s. v. Om två porslins- eller glasbitar gnidas mot hvarandra, kan man i mörker iakttaga ett rödaktigt ljus vid beröringsstället. Ljusutvecklingen kan iakttagas, äfven om gnidningen sker under vatten, hvilket tyder på, att fenomenet uppstår vid ganska låg temperatur. Äfven om man gnider två sockerbitar mot hvarandra eller stöter sönder socker i en mortel i mörkt rum, kan en dylik ljusutveckling iakttagas. Sackarin, valeriansyradt kinin och anilinklorid visa stark

triboluminiscens. — 5. Kemiluminiscens, ljusutveckling från lefvande organismer eller ruttnande organisk substans. Langley har undersökt energistrålningen från den amerikanska eldflugan och därvid kommit till det egendomliga resultatet, att den består uteslutande af ljusa strålar. Hvarken ultraröda eller ultravioletta strålar ha kunnat påvisas. Hit höra äfven fosfors lysande i mörker samt den ljusutveckling, som man kan iakttaga, då kalium och natrium skäras sönder i luft. — 6. Kristalloluminiscens, några kroppars (fluornatrium, svafvelkalium och svafvelnatrium) egenskap att lysa i kristallisationsögonblicket. — 7. Elektroluminiscens, förtunnade gasers egenskap att lysa, då de utsättas för elektriska urladdningar. I vissa fall kan lysandet fortfara, sedan urladdningarna upphört. D. S—t.

Luminös. Se Lumen.

Lummelunda, socken i Gottlands län, Gottlands norra härad. 2,514 har. 422 inv. (1910). Annex till Martebo, Visby stift, Norra kontraktet.

Lummene [lo'm-], finsk sjö. Se Kymmene, sp. 454.

Lummer [lo'm-], Otto, tysk fysiker, f. 1860 i Gera, studerade i Tübingen och Berlin, där han 1884 blef filos. doktor och assistent hos Helmholtz, hvilken han 1887 följde till den fysikalisk-tekniska riksanstalten i Charlottenburg, där han 1894 utnämndes till professor. Sedan 1904 är han professor i fysik vid universitetet i Breslau. L:s hufvudarbeten behandla ljusets interferens (*Ein neues interferenzspektroskop*, 1901, *Ein neues interferenzphoto- und pyrometer*, s. å., *Interferenzmethode zur auflösung feinster spectrallinien*, s. å.), fotometri (konstruktion af en fotometer 1889 i samarbete med Brodhun; jfr Fotometer, sp. 1010), men framför allt lagarna för strålningen af en ''fullkomligt svart kropp''. Till en början visade han jämte W. Wien 1890, hur man fysiskt kan realisera den ideala svarta kroppen. Sedermera visade han i arbeten tills. med E. Pringsheim 1899 och med F. Kurlbaum 1901, att Stefan-Boltzmannska strålningslagen (jfr Stefan) är riktig. I ett annat arbete med Pringsheim (1900 och 1903) visade han, att Wienska lagen om energiens fördelning i spektrum af strålningen från en svart kropp ej är riktig för stora våglängder och höga temperaturer. L. har sammanfattat dessa arbeten (till 1900) i afh. *Le rayonnement des corps noirs* (i förhandlingarna vid den internationella fysikerkongressen i Paris 1900). L. har vidare författat 2:a bandet i Müller-Pouillets ''Lehrbuch der physik'' (1897; 2:a uppl. 1907) och *Die ziele der leuchttechnik* (1903) samt utgifvit ''Vorlesungen Abbes über die theorie des mikroskops'' (1910). S. A—s.

Lummerslägtet, *bot.* Se Lycopodium.

Lummerväxter, Lummerfamiljen, *bot.*, namn på fam. *Lycopodiaceæ*.

Lumpacivagabu'ndus (af det komiskt latiniserade *lumpācius* till ty. *lump*, stackare, och lat. *vagabundus*, kringströfvande), eländig lösdrifvare, landsvägsriddare; lustspel af Nestroy, försvenskadt af Hodell (se d. o.).

Lumparland. Se Lemland.

Lumpēnus, *zool.* Se Slemfiskar.

Lumpfisksläktet, *zool.*, ett annat namn för stenbitsläktet. Se Sugfiskar.

Lump-papper. Se Papper.

Lumpsocker. Se Socker.

Lumpull. Se Konstull.

Lums lag. Se Lumb.

Luna, grof, i nedre ändan järnbeslagen sparre att använda som häfstång för uppbrytande af stenar, stubbar m. m. H. J. Dft.

Lūna. 1. I den romerska mytologien månguddinnan, motsvarande grekernas Selene (se d. o.). — 2. Alkemistiskt namn på silfver.

Luna [lōna], fordom stad i norra Italien, vid floden Macra (Magra) och Liguriska hafvet, blef i midten af 800-talet genom list intaget af den nordiske vikingahöfdingen Hasting, hvilken trodde, att det var staden Rom. Efter dess förstöring af sarasenerna 1016 flyttades den till det nuv. Sarzana. Åtskilliga ruiner, såsom af forum och af en amfiteater, finnas; en mängd marmor- och bronsbilder, mynt samt inskriptioner från romarnas tid ha anträffats. Speziaviken kallades af romarna *Portus Lunæ* och Carrara-marmorn *Lunense marmor*. Efter L. kallas Magras dal ännu *La Lunigiana*. (J. F. N.)

Lūna, Petrus de, påfve. Se Benedikt XIII.

Luna [lo'na], H., spansk författare under förra hälften af 1600-talet, har vunnit rykte eg. som författare af *Segunda parte de Lazarillo de Tormes* (Paris 1620, 1652), en fortsättning af Hurtado de Mendozas ryktbara pikareskroman. L:s stil är målande och liflig, uppfinningen god och språket rent. Arbetet är intaget i Rivadeneiras ''Biblioteca de autores españoles'', bd 3. Ad. H—n.

Lunārdista'ns (af lat. *lūna*, måne), *astron.* Se Måndistans.

Lunāria L., *bot.*, ett släkte i lundar växande örter, hörande till fam. *Cruciferæ*. Endast två arter af detta släkte finnas i Europa, af hvilka den ena, *L. rediviva* L., månviol, träffas (sällsynt)

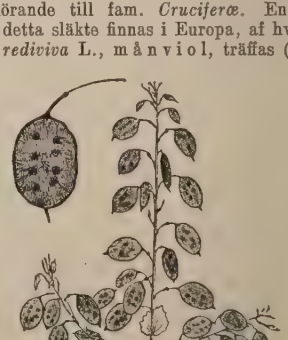

Lunaria biennis med fruktställningar.

vild i Skåne och på Kinnekulle. Denna art är tämligen högväxt och har skaftade blad med stora, hjärtlika, ojämnt hvasstandade skifvor, som äro försedda med droppspets (se d. o.). Blommorna äro stora, ljusröda, med violetta foderblad. Skidorna äro stora (lgd 4—6 cm., br. 1,5—3 cm.),

platta, nätådriga, glatta och lutande. Fröna äro njurlika, sammantryckta. Den andra arten, *L. biennis* (se fig.), inhemsk i sydöstra Europa, odlas i trädgårdarna som prydnadsväxt; dess fruktställningar med de uppsprungna skidornas silfverhvita skiljeväggar, Judas' silfverpenningar, användas som prydnad i vaser, makartsbuketter o. d. O. T. S. (G. L—m.)

Lunārium (af lat. *lūna*, måne), *astron.*, en apparat, som tjänar till att vid undervisning förtydliga månens gång kring jorden. Som emellertid månen äfven jämte jorden har en rörelse kring solen, framställes vanligen genom ett lunarium solen, jorden och månen med sina rotations- och omloppsrörelser. Jfr Planetarium. (B—d.)

Lunatiōn (af lat. *lūna*, måne), detsamma som synodisk månad. Se Astronomisk månad. (B—d.)

Lunch [la'nʃ] l. **Luncheon** [la'nʃən], eng., eg. brödstycke, "gaffelbit"; lätt måltid emellan frukosten och middagen. — Quick-lunch [kwi'k-], "hastigt mellanmål", lunch af färdiglagade rätter af sådan beskaffenhet, att de kunna snabbt förtäras.

Lund, uppstad i Malmöhus län med rikets andra universitet och säte för biskopen öfver Lunds stift, är beläget vid 55° 41′ 52″ n. br. och 4° 52′ 15″ v. lgd fr. Stockholm på södra sluttningen af en höjdsträcka på den bördiga skånska slätten, 2 km. n. om Höjeå och omkr. 11 km. från Öresund. Stadens hela areal utgör omkr. 1,120 har, hvaraf den egentliga stadsplanen upptar 106 har. De bebyggda tomternas antal år 1909 var 960, boningshusens 1,210. Taxeringsvärdet år 1910 var 46,338,000 kr., hvaraf för bevillningsfria fastigheter tillhöriga staten 1,909,100 kr. och tillhöriga kommunen m. fl. 5,412,000 kr. samt 1,803,400 kr. för jordbruksfastighet, hvilken är satt till 35,817 mtl, omfattande omkr. 1,000 har jord af yppersta beskaffenhet. L. hade 20,139 inv. 31 dec. 1910 och hade sedan 1890 tillväxt med 34 proc. Med den talrika studerande ungdomen torde L. under större delen af året hysa en folkmängd af bortåt 22,000 pers. — De äldre delarna af staden kunna icke sägas vara välbyggda. Under de senare åren ha dock genom upptagande af nya byggnadsområden, gatureglerings och liflig byggnadsverksamhet härutinnan gjorts stora förändringar. Flera särdeles monumentala såväl offentliga som enskilda byggnader ha uppförts. Synnerligen vacker är den mångbesjungna parken Lundagård (se fig. 2 och pl. I, fig. 4 o. 5), med en byst (mod. af Börjeson) af Lunds studentsångförenings stiftare, Otto Lindblad, och den därintill stötande Tegnérsplatsen (fig. 6), som prydes af Tegnérsstatyn, modellerad af Qvarnström och rest år 1853. Där ligga också de förnämsta offentliga byggnaderna, den åldriga domkyrkan (se Lunds domkyrka), universitetshuset, fullbordadt 1882, Akademiska föreningens hus (från 1851, nyligen om- och tillbyggdt; se fig. 6 o. 7 å pl. I samt Akademiska föreningen med fig.), det gamla biblioteket (fig. 5), där nu universitetets historiska museums samlingar äro uppställda, och zoologiska museet vid det numera till en grönskande plantering förvandlade Kraftstorget, som till 1832 var en af murar och gamla byggnader instängd kyrkogård. Framför universitetsterrassen står en större granitfontän, i dess östra del den med björkar planterade runstenshögen (runstenarna hitförda från andra orter) med byst af historieskrifvaren Sv. Lagerbring, och i närheten stå byster af Sv. Nilsson, And. Jahan Retzius och Kilian Stobæus. I öfrigt märkas Malmöhus läns sjukvårdsinrättningars byggnader vid Sandgatan, biskopshuset (byggdt 1842—65; pl. II, fig. 11) och de under senare tid uppförda fysiska, fysiologiska och anatomiska institutionernas byggnader vid Biskopsgatan samt å Helgonabacken universitetsbiblioteket (se Bibliotek, sp. 288, samt Biblioteksbyggnader, sp. 303—304 och fig. 16 däri), småskollärarinneseminariet, Allhelgonakyrkan (fig. 10), uppförd i äldre gotisk stil 1887—91 efter ritningar af H. Zettervall, samt n. därom folkskollärarseminariets byggnad (i landsförsamlingen). Äfven stadens norra begrafningsplats (anlagd 1816 och sedermera flera gånger utvidgad) ligger utanför den egentliga staden. Ett stort behag eger L. i sina vidsträckta och väl vårdade promenader och trädgårdsanläggningar, såsom Helgonabacken (se d. o.), Botaniska trädgården (fig. 17, med botanisk institution, växthus och museum samt byst af J. G. Agardh, modellerad af V. Runeberg), Gyllenkrookska promenaden, i ö. begränsande den vackra observatorieträdgården med astronomiska observatoriet (fig. 12) och en af Bissen modellerad byst af Tyko Brahe, och den nyanlagda stadsparken, utgörande en del af Parkbolagets gamla trädgård, "Höge vall" (fig. 13), numera den enda kvarlefvan af stadens forna befästningar, samt ett större s. därom beläget jordområde. Stadsparken begränsas i n. af Svanegatan; i hörnet af denna och Stora Södergatan ligger Katedralskolans gamla byggnad (fig. 8), hvarest Karl XII residerade sept. 1716—mars 1718, då L. kan sägas ha varit den svenska regeringens säte, enär äfven alla departementens chefer (ombudsråden) vistades där. Andra märkliga byggnader äro biskop Thomanders präktiga villa Tuna (fig. 14; strax n. om botaniska trädgården), uppförd i Tudorstil, Tegnérshuset (fig. 9) vid hörnet af Stora Gråbrödersgatan och Klostergatan, där skaldens arbetsrum bevaras i oförändradt skick och en samling Tegnériana (manuskript, böcker, porträtt m. m.) förevisas, samt Laurentiuskapellet (fig. 15) strax s. om domkyrkan, en liten medeltidsbyggnad, som fordom tillhört S. Laurentius' kloster. Den användes på 1700-talet som gymnastiksal, och där utbildade Ling sitt gymnastiksystem. Den utpräglade karaktär af universitets- och stiftsstad, som L. förut egde, har under de senare tre årtiondena mycket ändrats genom tilltagande handel och näringar samt ökad samfärdsel och folkmängd. År 1909 uppgick antalet handlande till 459 (hvaraf 8 aktiebolag och 1 ekonomisk förening) med 525 biträden och en till nära 800,000 kr. uppskattad inkomst af handels-

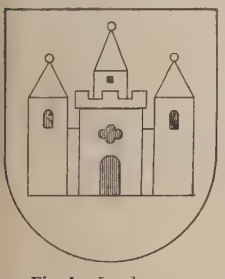

Fig. 1. Lunds vapen.

Fig. 2. Situationsplan af Lund. *1.* Domkyrkan. — *2.* Universitetshuset. — *3.* Tegnérsplatsen. — *4.* Allhelgonakyrkan. — *5.* Rådhus. — *6* Biskopshus. — *7.* Gamla universitetsbiblioteket — *8.* Nya universitetsbiblioteket. — *9.* Gymnastik- och musiksal (''Palæstra et Odeum''). — *10* Astronomiskt observatorium. — *11.* Kemiskt laboratorium. — *12.* Fysiska institutionen. — *13.* Fysiologiska institutionen. — *14.* Anatomiska institutionen. — *15* Botaniska institutionen. — *16.* Patologiska institutionen. — *17.* Geologiska institutionen. — *18.* Akademiska föreningen. — *19* Kulturhistoriska museet. — *20.* Zoologiska museet. — *21.* Landsarkiv. — *22* Katedralskolans gamla byggnad. — *23.* Högre allmänt läroverk. — *24.* Lunds privata elementarskola. — *25* Högre elementarskola för flickor. — *26.* Lunds fullständiga läroverk för flickor. — *27.* Folkskollärarseminarium. — *28.* Småskollärarinneseminarium. — *29.* Döfstumskola. — *30.* Folkskolor (fyra). — *31.* Postkontor. — *32.* Telegrafstation. — *33.* Tegnérshuset. — *34* Gasverk. — *35.* Elektricitetsverk. — *36.* Brandstation. — *37.* Järnvägshotellet. — *38.* Grand hotell. — *39.* Skånes enskilda bank. — *40.* Länslasarett. — *41.* Fattigvårdsinrättning. — *42.* Ny fattigvårdsinrättning. — *43.* Folkets hus. — *44.* Kraftstorget. — *45.* Stortorget. — *46* Clements torg. — *47* Mårtens torg. — *48.* Bantorget. — *49.* Helgonagårdens trädgård. — *50.* Tullhus. — *51.* Statens järnvägsstation — *52* Lunds västra station — *53.* Lunds östra station. — *54.* Lunds södra station — *55* Sockerraffinaderie

Öresund.

Fig. 3. Utsikt af Lund (med domkyrkan, gamla biblioteket och universitetshuset).

Fig. 4. Lundagård med Sven Nilssons byst.

Fig. 5. Gamla biblioteket och Lundagård.

Fig. 6. Tegnérsplatsen (t. v. äldre delen af Akademiska föreningens hus).

Fig. 7. Akademiska föreningens hus efter om- och tillbyggningen.

Fig. 8. Gamla katedralskolan, där Karl XII residerade 1716—18.

Fig. 9. Tegnérshuset (envåningshuset i midten).

Fig. 10. Allhelgonakyrkan

Fig 11. Biskopshuset.

Fig. 12. Observatoriet och Tyko Brahes byst i Observatorieträdgården.

Fig. 13. Vallpromenaden (''Höge vall'').

Fig. 14. Villa Tuna (byggd för biskop Thomander).

Fig. 15. Laurentiuskapellet (där Ling utbildade sitt gymnastiksystem).

Fig. 16. Högre allmänna läroverket.

Fig 17. Botaniska trädgården.

örelsen, de handtverksidkande voro 348 med 1,095
rb. och en uppskattad inkomst af handtverksdriften
f omkr. 463,000 kr. och antalet fabriker 62 med
,600 arbetare och ett tillverkningsvärde af något
fver 11 mill. kr. De största tillverkningsvärdena
ommo på 1 sockerraffinaderi (anlagdt af A.-b.
ockerraffinaderiet Öresund) med 4,8 mill. kr., 2
varnar (587,000 kr.), 1 metallvarufabrik (570,000
r.), tillhörig A.-b. armaturfabriken Carl Holm-
erg, 3 mek. verkstäder (870,000 kr.), af hvilka
n tillhör Carl Holmbergs mek. verkstads a.-b., 1
arfveri (830,000 kr.), 1 repslageri (Svenska bind-
arnsfabriken, 460,000 kr.), 3 järn- och stålvaru-
abriker (300,000 kr.) samt 5 boktryckerier (220,000
r.), af hvilka det äldsta och största är det 1742
nlagda Berlingska, nu tillhörigt Berlingska bok-
ryckeri- och stilgjuteri a.-b. Stortorgdagar hållas
rtfarande i staden 3:e onsdagen i hvar månad,
årskilda kreatursmarknader 2 gånger under fastan.
ngendera ha samma betydelse som förr. Skånska
ypoteksföreningen, stiftad 1836 och äldst i riket,
kånska brandförsäkringsinrättningen (för fastig-
eter i Skånes städer), Skånska städernas brand-
odsförening (för lösöre) och Skånska lifränte- och
apitalförsäkringsanstalten ha säte i Lund. Vi-
are finnas af penningverk Torna, Bara och Har-
ngers härads sparbank samt Sparbanken för Lunds
ad och kringliggande land äfvensom afdelnings-
ontor af Skandinaviska kredit-a.-b., Bank-a.-b.
ödra Sverige, Sydsvenska kredit-a.-b. och A.-b.
kånska handelsbanken. Sedan 1894 har L. tull-
ammare, nederlags- och transitoupplagsrätt.
ullafgifterna för införda varor uppgingo 1909
ll något öfver 200,000 kr. Samfärdseln för-
edlas genom Statens järnvägar, Lund—Trelle-
orgs och Lund—Käflinge järnvägar, med ge-
ensam station (statens), samt Lund—Bjärreds
irnväg, som utgår från L:s västra station till
järreds saltsjöbad vid Lommabukten (Öresund),
ch Lund—Refvinge—Harlösa järnväg, med två
ationer i staden (L:s södra och L:s östra) och med
ndpunkt i Harlösa. Sedan början af 1870-talet
ar staden vattenledning genom vatten från Rögle-
äcken, 8 km. ö. om staden. Vattenverket ut-
idgades åren 1907—08 genom anläggning af ett
rtesiskt brunnssystem med filter nere vid Höjeån,
varifrån vatten genom tryckpumpar tillföres rör-
ätet i staden. Det ursprungliga vattenverket har
ervisbassänger, belägna strax n. om Helgonabac-
en, hvarifrån vattnet genom självtryck ledes in
rörnätet. 1909 fullbordades ett 40 m. högt vat-
ntorn invid servisbassängerna till förstärkande af
attentrycket i husen å de högt belägna norra stads-
elarna. Elektricitetsverk anlades 1906—07 och
r numera satt i förbindelse med och erhåller
raft från Sydsvenska kraftaktiebolagets anlägg-
ingar vid Lagan. Samtidigt har ny, tidsenlig fat-
gvårdsinrättning uppförts ö. om staden. Kloak-
dning anlades på 1890-talet genom hela staden.
id 1910 års slut uppgingo stadens tillgångar till
,390,752 kr. och skulderna till 6,409,360 kr. Ut-
ebiteringen var 1911 kr. 6,64 pr bevillningskrona.
Universitetet i Lund (se Lunds universi-
e t) har under mer än två århundraden varit en
ärd för lärdom och vetenskaplig forskning i vårt
nd. I förbindelse med detsamma stå Fysiografiska
illskapet och flera andra vetenskapliga fackföreninin-
gar. Akademiska föreningen, stiftad 1830, har till syfte utvecklingen och förädlingen af det sociala lifvet vid universitetet. Stadens högre allmänna läroverk, som anses ha uppvuxit ur den år 1085 af Knut den helige inrättade domskolan, är den äldsta offentliga läroanstalten i Norden och en af de i vårt land, där profårskurs för lärarbeställning genomgås. Den var till en början afsedd för utbildning af präster, ombildades 1537 och utvidgades 1620 genom inrättandet af ett gymnasium. Efter upprättandet af universitetet, som fick dess kronotiondе, nedsjönk den till en barnskola, tills den 1837 förvandlades till katedralskola och 1840 fick anslag af allmänna medel. Genom skolordningarna 1856 och 1859 erhöll den samma organisation som rikets öfriga högre elementarläroverk. Läroverket erhöll 1896 nytt, ståtligt skolhus (fig. 16), uppfördt efter ritningar af arkitekt A. Hellerström. I öfrigt märkas L:s privata elementarskola, med dimissionsrätt till universitetet, folkskollärarseminariet, 4 folkskolor, åtskilliga småskolor och enskilda undervisningsanstalter, 3 läroverk för kvinnlig ungdom: Lunds fullständiga läroverk för flickor, Högre elementarskolan för flickor samt Privata högre lärarinneseminariet, en döfstumskola, ett af landstinget upprättadt seminarium för bildande af småskollärarinnor, en teknisk yrkesskola, handelsseminarium, hushållsskola, arbetarinstitut och stadsbibliotek. I staden finnes (sedan 1903) ett landsarkiv för arkivalier från Skåne, Halland och Blekinge. Af i staden utgifna tidningar utkomma ”Lunds dagblad” (förut ”Lunds weckoblad”) och ”Folkets tidning” 6 ggr i veckan. Den år 1882 stiftade Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige har bildat ett museum (se Kulturhistoriska museet i Lund med fem fig.), i sitt slag det största och tillika mest sevärda i landsorten. Tillsammans med annexet Lunds landsförsamling (1,250 har, 1,901 inv. 1910) utgör L. ett prebende af 1:a klassen, Torna kontrakt, Lunds stift. Med Hälsingborg och Landskrona väljer staden 3 representanter i riksdagens Andra kammare. På stadens område ligger i n. v. S:t Liborie hög, mera bekant under den förvrängda namnformen ”Sliparebacken”, där fordom de danske konungarna mottogo hyllning af de skånska landskapen (Skåne, Halland och Blekinge). Platsen bär sedan 1882 ett monument öfver slaget vid L. (se nedan och fig. 18, sp. 1371). — I närheten af L. märkas Råby räddningsinstitut (1838), Malmöhus läns idiotanstalt (1878) samt Hospitalet och Asylen för sinnessjuka (1879), den största inrättningen af detta slag i Sverige. O. Ptn.

Historia. En äldre uppfattning såg i L. en uråldrig stad med anor långt bort i tiden före Kristi födelse eller åtminstone långt bort i första årtusendet. Bevisen härför fann man i en ”lärd” härledning af stadens namn från en hednisk offerlund, som skulle ha legat öster om staden, i en vers från 1500-talet samt i uppgifter om L. i isländska skaldeverser och i den isländska Egilssagan. Arkeologiska undersökningar under de två senaste årtiondena ha emellertid ådagalagt, att stadsbebyggandet i L. icke sträcker sig längre tillbaka än till tiden omkr. år 1000, och samtidigt har den historiska kritiken frånkänt versen och den isländska litteraturen deras beviskraft. L. når

i ålder icke upp mot de äldsta stadsbildningarna i Norden — Birka, Hedeby och Ribe —, utan tillhör den närmast yngre påvisbara stadstypen, som i Danmark representeras af bl. a. Roskilde, i Sverige af Sigtuna. — Redan kort tid efter sin grundläggning torde L. ha vunnit en viss betydelse. Under Knut den store var den Danmarks förnämsta myntort, och när Sven Estridsson inemot 1060 genomförde en omorganisation af den danska kyrkan och upprättade två biskopsstift i Skåne, som förut lydt under Roskilde, blef L. säte för det ena af dessa, Dalby för det andra, en tudelning, som blef af kort varaktighet, då redan efter den förste lundabiskopens, Henriks, död Dalbystiftet indrogs och dess biskop Egino förflyttades till L. Under den följande biskopen Rickvalds tid fick kyrkan i L. af Knut den helige (1081—86) mottaga sin första stora donation, och i samband därmed framträder äfven den första klosterliga sammanslutningen med sin kyrka helgad åt S:t Laurentius. Nästa steg i stadens utveckling följer vid den danska kyrkans frigörande från ärkebiskopens af Bremen öfverhöghet; L. blef då (omkr. 1100) ärkebiskopssäte, och under dess förste ärkebiskops, Askers, lydno lades hela den skandinaviska Norden. Detta vidsträckta maktområde minskades väl genom upprättandet af särskilda ärkebiskopsdömen för Norge (1154) och för Sverige (1164), men den svenske ärkebiskopen i Uppsala och den svenska kyrkoprovinsen fortforo dock att stå under den lundensiske ärkebiskopens öfverhöghet till följd af den nya makt och värdighet, primatet öfver Sverige, som ärkebiskop Eskil förvärfvade vid Sveriges utskiljande ur hans kyrkoprovins. Med ärkebiskopsdömets instiftande inleddes L:s stora tid. Ett uttryck fick denna i grundläggandet af den nya, åt S:t Laurentius helgade domkyrkan (se L u n d s d o m k y r k a), hvars krypta invigdes 1123 och högkyrka 1145. Staden erhöll därjämte under Erik Emunes tid en ny befästning, och i domkyrkans hägn uppväxte jämte ärkebiskopens borg, Lundagård, och domherrarnas residenser icke mindre än 22 andra kyrkor och 7 kloster, alla sammanträngda inom ett område mindre än stadens nuvarande. Med sitt talrika prästerskap och sin domskola blef L. medelpunkten för den medeltida kulturen i Norden. Mynthus och kungshus lågo äfven inom dess murar. Staden var sedan gammalt mötesplats för det skånska landstinget och de danske konungarnas hyllningsort i länderna öster om Sundet; den blef för en tid äfven deras kröningsstad — själfva rikets hufvudstad, ”ipsum caput regni”, ”metropolis Danie”, nämnes den. — L. var emellertid alltid mindre en konungarnas än en ärkebiskoparnas stad. Bland dessa möta från den äldre medeltiden Asker (1104—37), Eskil (1137—77), Absalon (1177—1201), från den senare Jakob Erlandsön (1254—74), Jens Grand (1289—1302), Hans Laxmand (1436—43) och Birger Gunnarsson (1498—1519). Med nästan kungliga rättigheter härskade dessa medeltida kyrkofurstar öfver ett rike i riket; ön Bornholm och hela härad i Skåne samt fasta slott rundt om i stiftet lydde under dem, och i förbund eller i strid med konungamakten häfdade de städse sin maktställning som den största i riket näst konungarnas. Deras historia tillhör också i första rummet Danmark, icke L. — Ännu vid början af 1500-talet stod L. på höjden af sin storhet — Karl Knutssons härjningståg 1452 har icke haft den betydelse man vanligen uppger — men med reformationen och ärkebiskopsdömets indragning (1536) är stadens maktperiod slut; den hade uteslutande hvilat på kyrkans, och i L:s plats trädde Köpenhamn och till en början äfven Malmö. Med reformationen bröt också vandalismen in öfver den kultur, som skänkt glans åt L. Stadens borgerskap fick redan af Kristian III befallning att nedbryta sina kyrkor, kyrkogårdar och torn; byggnadsmaterialen, framför allt all huggen sten, skulle forslas till Malmö och Köpenhamn för att där användas till fästnings- och slottsbyggnader. Domkyrkan upplåts till sockenkyrka, dess många altaren och helgonbilder försvunno, och slutligen råkade den delvis i förfall. ”En fientlig plundring eller en härjande brand skulle ej så ohjälpligt förstört den urgamla hufvud- och metropolitanstaden, som den nya trosbekännelsen inom få årtionden ödelade densamma” (Brunius). Förstöringen har blifvit så grundlig — krig och brand ha senare äfven bidragit därtill —, att i närvarande stund af den medeltida kyrkostaden återstå endast domkyrkan, S:t Peders klosterkyrka samt en ringa kvarlefva af S:t Laurentiiklostret och af några få andra byggnader. Alla äro de ombyggda och förändrade. Utom dem är det endast de mäktiga kulturlagren och de talrika lösa och fasta fynd, som kommit i dagen vid de af Kulturhistoriska museet igångsatta och ledda arkeologiska undersökningarna, som vittna om den rika medeltida kulturen i L. — Efter reformationen upprätthölls L:s ställning som stad i första hand däraf, att den fortfarande var säte för stiftsstyrelsen, för superintendenten eller, som han senare kallades, biskopen, och för domkapitlet, till hvilket äfven slöt sig den ombildade domskolan; landstinget höll där äfven sina sammankomster. 1581 omtalas, att många tomter lågo öde och en mängd hus voro förfallna; under svensk-danska kriget 1644—45, då L. en tid utgjorde hufvudkvarteret för svenska armén, erhöll staden en svår stöt, och när den genom freden i Roskilde 1658 kom under svenskt välde, var den endast en småstad af obetydliga dimensioner. ”Uti Lund finner jag nu ringa rekommendabelt och af något värde mera än blotta antikviteten”, skrifver s. å. presidenten i Kommerskollegium Krister Bonde. ”Dess borgerskap”, fortsätter han, ”är nu af ringa värde; en god apotekare bor där, en gammal borgmästare med några få flera äro där, som någon handel idka, de öfriga lefva mest af sin åker eller ock igenom mälteri, köpa korn på landet, det mälta och åter försälja”. — Kort efter freden i Roskilde lades emellertid första grunden till en ny tid för L. genom upprättandet af universitetet. Stadens utveckling hämmades dock hastigt genom skånska kriget 1676—79 — freden afslöts i L. — och de olyckor, som därmed bröto in öfver densamma. Själfva slaget vid L. (se nedan) lämnade den väl i hufvudsak oberörd, men 1678 stacks den i brand af en dansk afdelning, och af dess 304 hus nedbrunno 163. Endast långsamt repade den sig; en ny stor eldsvåda lade ånyo en del af L. i aska (1711), och följande år hemsöktes staden svårt af pesten. Karl XII:s vistelse i L. 1716—18 bidrog

cke till dess fortsatta utveckling, och ända fram mot midten af 1800-talet kom L. att föra en tämligen stillastående tillvaro. Dess existens som stad var under denna tid helt knuten till universitetet. Invånarna hade sin utkomst af detta eller lifnärde sig af jordbruk; handeln var ringa, och någon egentlig industri fanns icke. Folkmängden, som 1750 uppgick till 2,814 pers., hade 1800 stigit till endast 3,381. Först från midten af 1800-talet har en period af materiellt uppsving inträdt, som förvandlat L. från att uteslutande vara en universitetsstad till att äfven vara en icke obetydlig industri- och handelsstad. Dess utseende har samtidigt därmed undergått genomgripande förändringar; stadsområdet har icke oväsentligt utvidgats, gatorna ha schematiserats, och de långa envåningshusen med stora trädgårdar fått ge rum för nya hus och fabriker. — Litt.: ''Necrologium lundense'' i ''Scriptores rerum danicarum'', ed. Langebek, III, 422), ''Lunde domkapitels gaveböger'', utg. af C. Weeke, ''Lunds ärkestifts urkundsbok'', III—IV, utg. af L. Weibull. — K. G. Brunius, ''L:s domkyrka'' (1854), E. V. Berling, ''Lund'' (1859, 1868 och 1879), M. Weibull, ''L:s och Lundagårds minnen'' (1882) och ''Lunds universitets historia'', I (1868), K. Stjerna, ''L. och Birka'' (i ''Hist. tidskr. för Skåneland'', III), och L. Weibull, ''Lunds ålder'' (i ''Hist. tidskr. för Skåneland'', IV). C. W—ll.

Ett slag vid L. stod 28 april 1525, då den pondehär, som af Sören Norby rests mot Fredrik I af Danmark, besegrades af Johan Rantzau. 4 dec. 1676 stod det berömda slaget vid Lund mellan svenska armén under Karl XI:s och Helmfelts befäl och den danska under befäl af Kristian V och Karl Arenstorff. Efter att med den nyorganiserade armén ha ryckt in i Skåne (24 okt.) hade Karl XI manövrerat för att kringgå danska hären och komma ned till södra Skåne, men resultatet hade ej varit lyckligt. Vid dec. månads början låga häarna på hvar sin sida om Löddeå, den svenska vid Örtofta och väster därom, den danska i trakten af Svenstorp. Svenska hären led af proviantbrist och var af sjukdom betydligt försvagad, så att man kunde befara att nödgas gå tillbaka öfver den gamla riksgränsen. Karl XI beslöt emellertid att i stället våga ett slag. Natten till 4 dec. ställdes hären i slagordning; den synes ha utgjort vid pass 7,000 man, hvaraf öfver 5,000 man kavalleri. Egendomligt nog kom armén öfver den frusna ån, utan att vid öfvermarschen ha upptäckts af de fientliga förposterna, och den ryckte vid femtiden på morgonen fram i skydd af den djupa ravin, som från öfvergångsstället vid Hoby sträcker sig söderut. Det var väl från början meningen att gå rakt mot danska lägret, men då terrängen här var besvärlig och fienden nu märkt svenska härens frammarsch, beslöts i ett hastigt hållet krigsråd att ställa marschen mot höjderna norr om L. Högra flygeln under generallöjtnant Persen gick främst; med den följde konungen och Helmfelt. Danska armén gick äfven mot L., med vänstra flygeln främst; dess numerär var inemot 11,000 man, hvaraf 4,700 man kavalleri. Efter en förtruppsstrid kl. 1/2 9 f. m. sammanstötte svenska högra flygeln med den danska vänstra, som närmast fördes af generalmajor Sandberg; Kristian V och Karl Arenstorff voro närvarande. Den första stridsplatsen var på Möllevångshöjden norr om L. Genom skarpa sammandrabbningar drefvos de danska skvadronerna åt nordöst ut på Galgebacken; en ny strid här resulterade i, att de måste vika. Arenstorff blef illa sårad. Den danska högerflygelns reträtt gick tillbaka till lägret; något samlande eller ordnande visade sig omöjligt, och flykten fortsattes till och öfver Lödde å. Vid ridten öfver floden drunknade en del ryttare, och återstoden fortsatte återtåget mot nordväst till Landskrona. Karl XI och Helmfelt hade med den svenska högerflygeln ifrigt förföljt ända till ån och alltså kommit långt bort från slagfältet. Det egendomliga förhållandet inträdde då, att öfverbefälet helt och hållet lämnade de på slagfältet kvarstående afdelningarna af hären åt sig själfva. De båda kungsflyglarnas strid hade varat från kl. 9 till vid pass kl. 11. Den svenska centerns och vänstra flygelns första strid varade från kl. 1/2 11 till 1/2 12. Centern fördes främst af generalmajor Schultz, dess andra linje bestod endast af kavalleri. Den danska midten fördes af generalmajor Schack. Stridsplatsen är mellan Sliparebacken och Vallkärra i hufvudsak ö. om nuvarande landsvägen. Sammandrabbningarna skedde med växlande lycka, men slutresultatet var att, ehuru i en sammanstötning några danska afdelningar rent af måste fly ur fältet, svenskarna dock ej kunnat fullfölja en framryckning, utan måst gå tillbaka efter att ha lidit svåra förluster. Den svenska vänstra flygeln, främst förd af generalmajor Galle, sammanstötte s. ö. om Vallkärra kyrka i rätt besvärlig terräng med den danska högra under generallöjtnant Fredrik Arenstorff. En höjd skilde stridsplatsen från centern och hindrade insynen. Den danska flygeln hade bestämd framgång, Galle stupade, och i ett par sammanstötningar drefvos svenskarna afgjordt tillbaka. Både denna slagna flygel och centern drogo sig nu västerut. En paus inträdde, och härunder gjorde Schultz och Schönleben, som kommenderat vänsterflygelns andra linje, en ny slagordning, hvilken uppställdes i linje söderut från Nöbbelöfs kyrka. På danska sidan gjordes också en ny slagordning; Fredrik Arenstorff var här den egentlige befälhafvaren, men konungen själf, som vid sin vänsterflygels flykt ridit öfver till centern, befann sig äfven här. Sedan ordnandet fullbordats, satte sig de båda nya slaglinjerna i marsch med riktning mot L., alltså i hufvudsak i parallella kolonner. — Vid pass kl. 1 börjar en ny afdelning af slaget. Stridsplatsen är terrängen mellan staden och Sliparebacken, i hufvudsak Möllevångshöjden. Svenskarnas nya vänstra flygel, främst förd af den sedermera som generalamiral berömde Hans Wachtmeister, hade här någon framgång, men den högra under Schönleben tvangs af fienden bakåt. Schultz med midten måste då äfven gå tillbaka, och vid tretiden på eftermiddagen var ställningen den, att den svenska armén stod med ryggen mot staden L. och fronten mot norr; något framför den med fronten mot söder var den danska slaglinjen. På svenska sidan rådde djupt missmod, så mycket mer som man var i saknad af hvarje underrättelse om Karl XI och den ursprungliga högerflygeln. På fiendens sida ansåg man slaget vara i hufvud-

sak vunnet. Kristian V lämnade valplatsen och red mot Landskrona, lämnande åt Arenstorff att utföra det slutliga krossande anfallet. Då inträffade omkastningen. Karl XI hade återvändt från Lödde å till slagfältet, under vägen påskyndad af bud om motgången. Den styrka han förde med sig var emellertid skäligen svag, och då den danska slaglinjen vände om och söderifrån anföll den, blef dess ställning kritisk. Karl själf hade med några få följeslagare lyckats komma genom en lucka i den frambrytande danska linjen och sprängt af mot L. i den riktiga uppfattningen, att en seger kunde vinnas endast om den svenska slaglinjen fördes fram efter den heltomvända danska. Den ursprungliga högra flygelns återstod hade under tiden, närmast förd af lifregementets öfverste Nils Bielke, att bestå en ursinnig kamp mot danskarna, som sökte öfverflygla dess få skvadroner. Denna strid började vid tretiden; stridsplatsen var mellan Sliparebacken och Nöbbelöfs kyrkoväg, v. om landsvägen; platsen för det kärr, som tjänade till skydd för svenskarnas vänstra flank, kan ännu konstateras. I trots af synnerligen svåra förluster höllo sig Bielke och hans ryttare med stor skicklighet och tapperhet, tills konungen förde fram den svenska slaglinjen från L. Danskarna togos nu slutligen från flera håll på en gång; deras slaglinje refs upp, och de drefvos på flykten i landsvägsriktningen mot Lödde å. En arriärgardesstrid utkämpades vid fyratiden, då en dansk afdelning, betäckande återtåget, tappert försvarade den högt liggande, bastionliknande kyrkogården i Vallkärra. Resterna af den danska armén gingo därefter öfver ån vid Käflinge och drogo sig till Landskrona. — Slaget vid L. var synnerligen blo-

Fig. 18. Monumentet öfver slaget vid Lund, rest 1882 på Sliparebacken.

digt. Den svenska förlusten i döda och sårade har från svenskt håll beräknats till 2,000 à 3,000 man; vid pass 100 hade tillfångatagits. Danskarnas förlust uppgifves från danskt håll till inalles 6,000 à 7,000 man, af hvilka enligt svensk uppgift inemot 1,500 tillfångatagits. 51 kanoner, 64 fanor m. m. och hela det danska lägret togos af segrarna. — Betydelsen af slaget vid L. är mycket stor, om det än är en öfverdrift att säga, att det räddade Skåne åt Sverige; vid flera tillfällen under de närmaste krigsåren stod nämligen Sveriges sak i Skåne på spel. Slaget vid L. hade närmast räddat Karl XI och den svenska hären ur en ytterst kritisk belägenhet och gifvit dem betingelserna för att kvarblifva i Skåne och med kraft fortsätta striden mot Danmark. I denna mening kan slaget anses ha varit af afgörande natur.

Litt.: Ramel, ”Anteckningar om slaget vid L.” (i ”Samlingar utg. för de skånska landskapens historiska och arkeologiska förening”, 1876), Björlin, ”Kriget mot Danmark 1675—1679” (1885), ”Underdånigt betänkande af kommitterade för granskning af inskriptionerna å arméns fanor och standar” (1893), Stille, ”Kristian V i slaget vid L.” (i ”Hist. tidskr.”, 1898), Jensen, ”Den skaanske krig 1675—1679” (1900), Hirsch, ”Generalmajor Anders Sandberg og den Sandbergske proces” (i ”Militært tidsskrift”, 1901) samt Lövenskjolds kartverk till slaget vid L. A. S.

Lund, Per af, militär, skriftställare, hvars tidigare lefnad är fullkomligt okänd, d. 30 jan. 1806 i Stockholm, blef 1761 löjtnant vid Fribataljonen och utmärkte sig följande året i Pommerska kriget. Han blef sedan löjtnant vid hertig Fredrik Adolfs lifregemente (sedermera Änkedrottningens lifregemente) och 1770 kapten. Under förberedelserna till 1772 års statshvälfning spelade han en viktig roll i Finland, såsom mellanhand åt Sprengtporten, hvilket föranledde hans adlande s. å. (han tog dock ej introduktion å riddarhuset) och skaffade honom befordran till sekundmajor (1774) och premiärmajor. Några år därefter råkade L. emellertid i en tvist med kommendanten i Lovisa, öfverste Jakob Gerner, under det han låg i garnison där, och den däraf uppkomna, på sin tid beryktade rättegången slutades med, att L. 1780 af Krigskollegium dömdes till afsättning från sin majorssyssla, utan rättighet att återfå utgifna ackordssummor, hvilken dom genom konungens personliga ingripande stadfästes af justitierevisionen. I en förtviflad ställning begaf han sig då till Stockholm och egnade sig åt utgifvandet af en tidning, som var afsedd att under formen af ironi och allegorier reta och såra konungen och hans omgifning, hvilka L. ansåg som upphof till den öfver honom fällda domen. Det var ”Dagbladet Välsignade tryckfriheten”, som började utges i mars 1781 och med stigande framgång utkom i tre ”skockar” till juli 1783. Det var det första egentliga skandalbladet efter revolutionen 1772. Förbittringen var allmän i de styrande kretsarna; men drifven af nöden, enligt hvad han själf uppriktigt tillstår, fortsatte L. sitt både fruktade och föraktade skriftställeri med ”Tryckfriheten den välsignade”, utg. okt. 1783—april 1784. Utom de brännbara artiklarna, hvartill äfven sådana personer som J. M. Sprengtporten och J. A. Ehrenström i smyg lämnade bidrag, innehöll tidningen äfven poetiska bidrag, sammanplockade från flera håll eller insända. Äfven utgifvaren framträdde med en poetisk öfv. af *Eloisas bref till Abelard*, efter Pope, hvilken tolkning visar ej ringa talang. Som satiriker hade han redan förut framträdt med den versi-

ierade skämtskriften *Något af Stockholmslefnaden afskildradt* (1781; ny uppl. 1786). Hans ställning blef emellertid alltmer ohållbar, och slutligen nedade han, betald af Schröderheim, sitt tidningsskrifveri. Kort därefter utgaf han en kompilation ned den braskande titeln *Heroiska gerningar, bloliga händelser, présence d'esprit och subordinaionsbrott* (1785), men försvinner sedan för några ar från Stockholm. Enligt egen uppgift erhöll han f kunglig nåd åter den ackordssumma han utgifvit ör sin majorssyssla och slog sig med dessa medel ied som landtbrukare "på en vild udde vid vida afvet". En eldsvåda ödelade där hans egendom, ch 1791 uppträdde han åter som litteratör. Han örjade då utgifva *Fragmenter i särskilte ämnen*, vilken samling emellertid afstannade med de förta arken och i juli 1792 fortsattes med den numnervis utgifna "Välsignade tryckfriheten och Tryckfriheten den välsignade". I denna prisade an den nya tryckfriheten, smickrade hertig Karl, nen insmugglade här och där jakobinska uppsater. Tidningen var matt och upphörde redan i kt. s. å. Sedan dess sjunker L:s lif åter tillbaka fullkomligt mörker. — Som prosaförfattare är L. n bland de egendomligare under de år han framrädde. Han skrifver häftigt och bittert, men på amma gång med flödande känsla och ganska biande kvickhet. I viss mån påminner han om Thoild, utan att han kan sägas vara hans efterhärnare. —rn.*

Lund, Karl Fredrik. Se Fiskodling, p. 447.

Lund, Maximiliana Teodolinda, född Röske, sångerska, f. 3 juni 1836 i Stockholm, d. 6 juni 1895 i Köpenhamn, blef elev vid K. eatern 1852 och var engagerad sångerska där 856—62, hvarefter hon hade åtskilliga utländska nställningar, såsom i Stettin 1863, i Doberan 1866 ch i Kristiania vid den där 1874 inrättade operacenen samt någon tid vid fru M. Lundströms perasällskap där 1885. Hon lät därefter höra sig å konserter i Stockholm. Hon egde en aktningsärd koloratur och sjöng med abandon samt anändes med framgång i de mest olika uppgifter, såsom *Pamina* och *Nattens drottning* i "Trollflöjten", *Elvira* och *Zerlina* i "Don Juan", *Grefvinan* i "Figaros bröllop", *Agatha* i "Friskytten", *Valentine* i "Hugenotterna", *Bertha* i "Profeten", *Mathilda* i "Vilhelm Tell" o. s. v. — L. blef 860 gift med den danske oboevirtuosen och tonättaren Emilius Lund (f. 1830 i Köpenhamn, . 1893 i Stockholm). Denne var anställd vid hofapellet i Stockholm 1857—62, senare vid hofopean i Berlin samt väckte uppseende för sin färdighet vid konserter i Danmark, Tyskland och Holand. A. L.*

Lund, Hilda Maria, född Lindh, dansös, . 21 dec. 1840 i Stockholm, d. 8 okt. 1911, ardt elev vid K. teaterns elevskola 1849, sekundansös 1861 och var premiärdansös 1866—88. Hon ppbar de förnämsta balettpartierna vid lyriska cenen samt gaf gästspel i Berlin, Stettin, Köpenamn och Norge. Hennes dans utmärkte sig för tort behag och ovanlig mjukhet. Hon ingick 1862 ktenskap med dåv. balettmästaren och premiärdansören vid K. teatern Sigurd Harald L. f. 1823 i Köpenhamn, d. 1906 i Stockholm).

Lund, Emil, svensk-amerikansk författare, f. 23 juli 1850 i Falun, blef student 1870, prästvigdes 1874 och var kyrkoherde i Aspeboda och Enviken i Dalarna 1880—90. Han flyttade 1890 till Amerika och ingick som pastor i svenska Augustana-synoden. L. var lärare i svenska, tyska och kristendom i Bethany college i Lindsborg, Kansas, 1898—1902 och företog 1903 studieresa till England, Frankrike och Tyskland. L. har utöfvat flitig författarverksamhet. Bland hans arbeten må nämnas följande af kommentar åtföljda öfv.: "The song of Solomo" (1893), "The song of Moses" (1901), "The Book of Ijjob" (1903), "Predikareboken" (1904), "The proverbs" (1905), "The lamentations" (1906) och "The psalms (1908). O. A. L—r.

Lund, Kristen Andersen, dansk skald, f. 1763, d. som präst på Möen 1831, utgaf under senaste delen af 1700-talet åtskilliga dikter, af hvilka en postum samling, *Efterladte digte*, utgafs 1836. Se Rönning, "Rationalismens tidsalder" (1896). C. R.*

Lund, Johan Ludvig Gebhard, dansk målare, f. 1777 i Kiel, af danska föräldrar, d. 1867, studerade vid konstakademien i Köpenhamn samt för Abildgaard. 1799 reste han öfver Dresden till Paris, hvarest han under ett och ett halft år målade i Davids skola, och vidare till Rom, dit han anlände 1802. Där målade han bl. a. ett par stora taflor med ämnen från trojanska kriget (*Andromake vid Hektors graf* finns i Kronborgs galleri). 1810 återkom L. till Köpenhamn och blef med sitt arbete *Hagbard och Signy* medlem af akademien 1814. Han vistades åter ett par år i Italien, hvarifrån han återkom 1819, sedan han blifvit utnämnd till professor vid konstakademien. — L:s förnämsta arbeten från den följande tiden äro fem stora målningar för en sal på Kristiansborg: *Kristendomens införande i Danmark* (1827), som följdes af *Soldyrkan, Offer till Tor, Katolsk kyrkoprocession* och *Luthersk gudstjänst* (samtliga nu på Kronborg). Han målade dessutom altartaflor, porträtt och landskap. Till hans bästa alster hör *Ida Brun bekransande sin moders byst. De tre nornorna* ses på Konstmuseet i Köpenhamn. L. representerade en idealistisk och poetisk riktning, samtidigt med att Eckersberg ledde den danska konsten in på sund realism. Ph. W. (G—g N.)

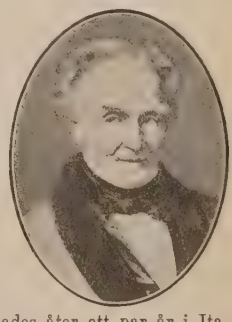

Lund. 1. Peter Vilhelm L., dansk naturforskare, f. 14 juni 1801, d. 25 maj 1880 i Lagoa Santa, Brasilien, student 1818, vann 1824 två guldmedaljer vid universitetet för en afh. i naturvetenskap (*Om krebsenes aaresystem*, öfv. till flera främmande språk) och en i medicin (*Om vivisektionens resultat*; ty. öfv. 1825, som gjorde honom ryktbar i utlandet). 1825—jan. 1829 vistades L. i trakten af Rio de Janeiro, återvände därefter till Europa, blef filos. doktor i Kiel på en afh. om en brasiliansk sångfågel (*De genere Euphones*) och gjorde

ett längre uppehåll i Italien och Frankrike (med J. F. Schouw genomreste han Sicilien 1830 och knöt nära vänskapsförbindelse med Cuvier i Paris). 1832 återvände han till Brasilien. Hans *Blik paa Brasiliens dyreverden för sidste jordomvæltning* (5 afh. 1835—45), resultat af sedan 1834 verkställda undersökningar i några kalkstensgrottor, gjorde honom känd i hela den bildade världen, men han lyckades långt ifrån afsluta dessa arbeten (han undersökte efter hand mer än 200 grottor). 1845—46 sände han sina stora samlingar till Danmark, där man först 1859—60 fick tillfälle att uppacka och utställa dem (de bevaras nu i universitetets zoologiska museum; jfr K. F. Lütken, ''E museo Lundii'', 2 bd, 1888—96). Missmod öfver denna likgiltighet försvagade ytterligare hans krafter; han var hela återstoden af sitt lif sjuklig och utan förmåga af vetenskapligt arbete. — 2. Troels Frederik L., den föregåendes brorson, dansk kulturhistoriker. Se Troels-Lund. 1. E. Ebg.

Lund, Bernt, norsk ingenjör och landskapsmålare, f. 14 juli 1812 i Solör, d. 30 okt. 1885, blef student 1831 samt ryttmästare och skvadronchef 1863, men tog s. å. afsked ur krigstjänsten för att uteslutande egna sig åt ingenjörsarbeten. 1853—78 var han anställd vid statens vägbyggnader. För det offentliga kartverkets räkning uppgjorde han 1847 en detaljkarta öfver en areal af omkr. 850 kvkm. af högfjällssträckningen emellan Hallingdal och Lærdal. L. var äfven målare — han studerade 2 år i Düsseldorf — och tillfällighetspoet. Hans hustru, Hedevig Thorine Kristine L. (född Erichsen), f. 1824, d. 1888, var målarinna. O. A. Ö.*

Lund, Georg Frederik Vilhelm, dansk filolog, f. 1820, d. 1891, blef 1842 filol. kandidat och tog 1845 magistergraden. 1843 blef han lärare och 1845 lektor (''overlærer'') vid lärdomsskolan i Nykjöbing på Falster, 1863 rektor i Aalborg och 1868 i Aarhus (till 1885). Han utgaf bl. a. *Græsk læsebog* (1844; 3:e uppl. 1865) och editioner till skolbruk, särskildt af Ciceros skrifter ''De officiis'' (1849), samt ''De senectute'' och ''De amicitia'' (1851). Han hyste lifligt intresse för införande af fornnordiska som läroämne i skolorna och utarbetade *Oldnordisk ordföjningslære* (1862), första grundvalen för detta ämnes bearbetning, och *Det ældste danske skriftsprogs ordforraad* (för tiden till 1300, 1877). E. Ebg.

Lund, Frederik Kristian, dansk målare, f. 1826 i Köpenhamn, d. 1901, studerade vid konstakademien och gjorde sig 1853 bemärkt med *En episod från slaget vid Fredericia* (konstmuseet). Han målade sedan såväl historiska scener — *Griffenfeld föres till fängelset* (1859, museet i Aalborg), *Svenskarna på Kronborg* (1873, i statens ego) — som italienska munkmotiv och landskap, vidare porträtt och bondfolk i nationaldräkter: han utförde bl. a. till världsutställningen i Paris 1878 en stor kartong med ett tåg af danska bönder (nu i Köpenhamns k. teater). Ett planschverk öfver danska folkdräkter utkom i färgtryck 1861 (ny uppl. med text af V. Bergsöe 1890). Af L:s målningar i Viborgs domkyrka ha de i koret och tvärskeppet blifvit uppoffrade för J. Skovgaards fresker. G—g N.

Lund, John, norsk affärsman, politiker, f. okt. 1842 i Bergen, dref 1867—1900 i sin födelsestad agentur- och kommissionsaffär samt skeppsrederi. Han tillhörde sedan 1879 i 30 år Bergen kommunalstyrelse och var 1882—1900 stortingsrepresentant, sedan 1893 president i lagtinget. Sedan 1901 är han ''toldskriver'' (tulldirektör) i Bergen. Han tog initiativ till beslutet om en fast, statsunderstödd ångbåtslinje mellan Bergen och England, var en af Bergensbanans ifrigaste förespråkare, fick fiskeristyrelsen förlagd till Bergen och stiftade Bergens ''skogselskab''. L. har stor andel i Norges fredspolitik och organiserade interparlamentariska konferensen i Kristiania 1899. Han har varit medl af norska stortingets Nobelkommitté alltsedan dess upprättande 1897 och är sedan 1908 fullmäktig vid Nobelstiftelsen. Han utgaf 1910 jubileumsskriften *Ole Bull 1810—1910*. K. V. H

Lund. 1. Ole Vilhelm L., norsk officer, ingenjör, f. 5 aug. 1848 i Horten, blef student 1865 och löjtnant 1870, var 1873—75 lärare för konung Oskars söner och tog 1908 som öfverstelöjtnant afsked från militärtjänsten. Han deltog i de första utstakningen af Bergensbanans högfjällspassage, var 1883—89 direktör för det engelska bolag, som hade koncession på Ofotenbanan, och planlade som dess ingenjör denna bana från den nuv. Narvik till Gällivare. Som ledande ingenjör och representant i Norge för aktiebolaget Luossavaara—Kirunavaara har han sedan 1898 planlagt och uppfört de väldiga kajanläggningarna m. m. i Narvik.

2. Alf L., den föregåendes broder, militär-ingenjör, f. 8 dec. 1851, blef officer 1873, var 1891—93 sekreterare i gevärskommittén och flera år lärare vid infanteriets skjutskola samt blef 1900 öfverste och 1911 generalmajor och chef för Kristiansands infanteribrigad. Som ingenjör har L. deltagit i arbetet på undersökningen af Vestlands- och Setesdalsbanorna samt vid byggandet af en hel rad andra norska banor, vid järnvägsanläggningar i Sverige och Spanien. Jämte brodern var L. chef för Luossavaarabolagets anläggningar i Narvik 1889—1904. 1—2. K. V. H

Lund, Fredrik Stang, norsk jurist, f. 1 nov. 1859 i Kristiania, blef juris kandidat 188 och höjesteretsadvokat 1885, hvarefter han upprättade en advokatbyrå i Kristiania. 1894 invaldes L. af vänstern i formandskabet (stadsfullmäktige och blef genast dess ordf. I F. Hagerups 189 bildade koalitionsministär var L. först ledamot s statsrådsafdelningen i Stockholm och därefter mi nister för offentliga arbeten till 17 febr. 1898, d han utnämndes till höjesteretsassessor. Han lämnade s. å. denna post och återupptog sin advokatverksamhet samt har blifvit vida bekant genom flera uppseendeväckande processer under de se naste åren. L. var 1894 en bland stiftarna a Den norske advokat- og sakförerforening. 1899—1902 var han ordf. i kommittén för utarbetande a lag om industriellt rättsskydd och har sedan 190 varit ordf. i ''arbeidsraadet'' för fabriksinspek tion. K. V. H

Lunda. 1. Socken i Stockholms län. Seming hundra härad. 3,647 har. 613 inv. (1910). Ar nex till Skepptuna, Uppsala stift, Seminghundra kontrakt. — 2. Socken i Södermanlands län, Jön

åkers härad. 8,513 har. 1,533 inv. (1910). L. utgör ett pastorat i Strängnäs stift, Nyköpings västra kontrakt.

Lunda, äfven kalladt Muata Jamvos rike, ett negerrike i södra delen af Kongobäckenet, har ända till senaste tider varit en af de få stabila negerstaterna i Afrika. Det bestod med all säkerhet redan i slutet af 1500-talet. Utom af portugisiska köpmän, som framträngde dit 1846—70, genomrestes det af Cameron 1874—75, af tyskarna Buchner (1880), Pogge (1885), Wissmann samt af andra resande under senare år. Fullt fasta gränser har L. aldrig haft. Det omfattade på senare tiden landet mellan Kwango i v. och Lubilasch i ö. samt Kassais öfre lopp i s. I n. utgjordes gränsen af en linje, som mellan Kwango och Kassai gick utefter 6° s. br., därpå följde Kassai uppför till 8° s. br. och därpå gick åt ö. till Lualaba. Ibland var Kasembe-landet mellan öfre Lualaba och Bangveolosjön tributpliktigt till L., ibland icke. På samma sätt förhöll det sig i n. ö. med riket Kasongo. Namnet Muata Jamvos rike har det efter sin härskare, hvars titel är Muata Jamvo (*muata* betyder herre, *jamvo* är ursprungligen ett namn, hvilket liksom det latinska cæsar öfvergått till titel). Vid denne konungs sida finnes likväl en medregent, en kvinna, Lukokescha. De äro lika berättigade, den ene måste godkänna den andra i värdigheten, så att valet af en Muata Jamvo (det sker bland föregående konungens söner) vore ogiltigt, om ej Lukokescha godkände detsamma, liksom valet af en Lukokescha (hvilket sker bland den föregående Muata Jamvos döttrar) är ogiltigt utan Muata Jamvos godkännande. Lukokescha har egen hofstat och ett område af landet, hvarifrån hon får inkomsterna. Hofmännen, som utöfva valrätt vid ofvannämnda val, ha stor makt, men äfven folkförsamlingen saknar icke vissa befogenheter. Efter en Muata Jamvos död flyttas residenset till en annan ort. Invånarna, *lunda* (*kalunda*), äro ett rent bantufolk, högväxta, något ljusare än kustnegrerna, godmodiga och fredliga, men lata, fega och fåfänga. De nyfödda barnens hufvud sammantryckas, så att bakhufvudet blir ovanligt stort. Kvinnorna bryta ut de nedre framtänderna och klippa håret kort. Bostäderna ha bakugnsform med ända till marken nående torftak. De äro endast 2 m. höga, mera välmående ha flera bostäder, jämte förrådshus och slafhyddor. Ett exempel på industrien, en klubba, meddelas i art. Afrika, sp. 273—274 (Afrikanska kulturföremål). Jordbruket, som skötes af kvinnorna och slafvarna, utgör hufvudnäring, och boskapsskötseln är af underordnad vikt. Under senare tiderna har Lundariket råkat i djupt förfall. Det delades 1894 mellan Kongostaten och portugisiska kolonien Angola, hvars nordöstra distrikt heter Lunda-distriktet. J. F. N.

Samfärdsmedel (bärstol) i Lunda.

Lundagård. Se Lund, sp. 1361.

Lundahl, Bengt Petter, missionär, f. 17 mars 1840 i Fjärestads socken, Malmöhus län, rönte under uppväxtåren starkt inflytande af kantor Rosenberg och P. Fjellstedt, gick in vid seminariet i Lund, men sökte efter ett år inträde vid missionsinstitutet å Johannelund för att utbildas till missionär, afskildes 1868 efter ordination i Lund till missionär och afreste i okt. s. å. till Ev. fosterlandsstiftelsens missionsfält i Kunama n. om Abessinien bland schangalla l. kunamafolket, men måste undan turkarna jämte öfriga missionärer fly tillbaka till Massaua. Stiftelsens syfte var att nå gallafolket, men då det visade sig omöjligt att komma till detta, kvarstannade L. i Massaua, slutstation för handelskaravanerna från det inre Öst-Afrika, och öppnade där en skola för att utbilda infödda lärare. Den förste, som vanns för kristendomen, var den frigifne gallayngtingen Nesib (döpt Onesimus), hvilken sedan som öfversättare till gallaspråket af bibeln och andra skrifter blef missionen till största nytta. Genom Gordon paschas välvilja kunde en större missionsbyggnad 1877 uppföras i M'kullo, där L. sedan verkade och kunde utsända flera döpta gallaer till deras stamfränder. Han afled där i smittkopporna 11 dec. 1885. Genom hans hängifvenhet och uthållighet lades grunden till stiftelsens missionsarbete bland Abessiniens och gallalandets befolkning. Se A. Kolmodin, "P. B. L., missionär i Ostafrika" (1897). Wbg.

Lundahl, Nils, skolman, f. 23 maj 1858 i Kverrestads socken, Kristianstads län, aflade folkskollärarexamen 1878 och blef s. å. lärare vid Lunds folkskolor. L. är sedan 1893 stadsfullmäktig i Lund och landstingsman för Malmöhus län. Sedan 1894 är han revisor i Sveriges allmänna folkskollärareförening. L. har stiftat Lunds arbetarinstitut och är dess föreståndare samt har grundlagt och är föreståndare för centralbyrån för populärvetenskapliga föreläsningar i Lund. I nov. 1911 förordnades han till föredragande inom Ecklesiastikdepart. för ärenden ang. populärvetenskapliga föreläsningar och till konsulent för frågor ang. den populärvetenskapliga föreläsningsverksamheten. L. har (tills. med Schück) utarbetat "Läsebok för folkskolans högre klasser" (1901—02) och jämte J. Möller och L. T. Larsson räkneböcker m. fl. skolböcker. A. J.

Lundberg, Gustaf, pastellmålare, f. 17 aug. 1695 i Stockholm, d. där 18 mars 1786. I unga år faderlös, vårdades han af sin morfader, guldsmeden Fr. Richter, och sattes af honom vid femton års ålder i lära hos Dav. von Krafft. På dennes inrådan begaf L. sig 1717 till Paris, där han studerade vid målarakademien och njöt undervisning af sådana rokokotidens stormän som Rigaud, de Largillière och de Troy samt särskildt, som det uppges, af Cazes. Därjämte fick han tillträde till Louvres konstskatter, som då ej höllos allmänt

tillgängliga. Det var således naturligt, att L. utbildade sin teckning och sin uppfattning i fullkomligt fransk anda. Man känner emellertid i hans hemland inga prof på hans oljemålning. Ty under det L. som bäst studerade, kom (1720) till Paris den venezianska konstnärinnan Rosalba Carriera och intog alla, icke minst honom, genom sina målningar med pastellkritor, en genre, som hvars uppfinnarinna eller åtminstone förnyerska hon gäller. L. tog genast undervisning af henne och fullkomnade sig snart så mycket, att han fick måla den unga drottning Maria Leszczyńska. Äfven hennes fader, konung Stanislaus, och moder porträtterades af den unge svensken, och konungen blef så intagen af honom, att han hvar dag lät ge sig ett par timmars undervisning i pastellmålning, så länge L. var kvar i Chambord, Stanislaus' dåvarande vistelseort. En inflytelserik gynnare fick L. i svenske ambassadören, K. G. Tessin, och denne säges ha genomdrifvit hans upptagande som led. af franska målar- och bildhuggarakademien 1741, oaktadt L. var protestant. Som receptionsstycken målade L. *Bouchers* och *Natoires* porträtt, hvilka uppvisades å salongen 1743 och ännu hänga i Louvre. 1745 följde han svenske ministern i Madrid, Fleming, till Spanien och återvände därefter till Sverige, sedan han genom K. G. Tessin vunnit anställning hos kronprinsparet. I Sverige mottogs hans nya konst med sannskyldig hänförelse. Ifrån konungen och det unga tronföljarparet ända till förmögna borgare och ämbetsmän — alla skulle de ha sina konterfej målade af L. ''Med honom står rokokon fullvuxen inom sin konst, i hela sin egendomlighet, med många förtjänster, många brister. Det sirliga, kvicka, koketta i denna konstriktning återfinnes i hög grad hos honom, medan han tillika förfogar öfver en utbildad och elegant teknik, som länge gör honom till allrådande inom det svenska porträttmåleriet. Detta herravälde har också efterlämnat djupa spår i vår konst, ej blott däri att pastellen blef en modesak hos den förnäma världen, utan i synnerhet genom den lag denna målningsart en tid bortåt skref för oljemålningen. Man har berättat, att L:s hjärta var ytterst lättrördt och att han, för att lyckas i ett fruntimmersporträtt, borde vara smått betagen i dess förebild. Låt vara, att någon öfverdrift ligger till grund härför, så är dock visst, att L:s bilder af unga kvinnor ega ett visst något, som talar om älskarens yra på samma gång som konstnärens eld''. Med fullkomligt mästerskap behandlar L. sina kritor; hans färger äro bredt och djärft pålagda, och hans förmåga att gjuta lif i dessa skenbart torra ytor är förvånande. Tyg, harnesk, spetsar o. d. återger han beundransvärdt väl, och själfva uppfattningen af den skildrade, ehuru ingalunda alltid djup eller originell, visar sig dock alltid älskvärd, fin och vacker. Det var helt naturligt, att L., som åtnjöt så stor ynnest, skulle betydligt undantränga sina medtäflare. Om en bland dem, hofintendenten Schröder, berättas, att han dog af grämelse öfver det förfall, som han ansåg inbryta med L:s konst. Samma år (1750) blef L. af konungen nämnd till hofkonterfejare efter Schröder. Han erhöll äfven andra utmärkelser, blef hofintendent, stiftande led. af Målarakademien 1768, en af de förste riddarna af Vasaorden (1772) samt 1773, jämte Fehrman, vald till nämnda akademis rektor. Med oförminskadt anseende och långt in i sena åldern bevarad kraft fortfor han att vara verksam äfven under större delen af det gustavianska tidehvarfvet. Ännu på 1780-talet utförde han bilder. — L:s alsterrikedom under hans svenska konstnärsbana var betydande. Han afbildade nästan alla mer framstående personer i Sverige under de fyrtio år, som han där var verksam. Många af hans arbeten träffas i statens samlingar i Nationalmuseum samt å Drottningholm och Gripsholm, ännu flera å våra gamla gods och i enskilda samlingar. Ett stort antal har dock förgåtts dels genom tidens åverkan, dels till följd af oförsiktig rengöring. En längre tid lät han sin elev Jakob Björck i olja kopiera de porträtt, som lämnade hans ateljé, och i många fall ha vi dennes ovanliga skicklighet i kopiering att tacka för bevarandet af bilder, hvilkas original försvunnit. Andra direkta elever hade L. i Hall, von Rosenheim och Forsslund, af hvilka blott den förstnämnde skapade sig ett betydande namn. Se O Levertin, ''G. L.'' (1902). —rn.*

Gustaf Lundberg. Efter ett självporträtt, pastell.

Lundberg, Fredrik Albertinus, veterinär, f. 24 april 1825 i Lund, d. 27 maj 1882 på sin egendom Broby (i Söderby-Karls socken, Stockholms län), blef student i Lund 1842, med. licentiat 1849 och kir. magister vid Karolinska institutet 1852. S. å. förordnades han att föreslå en professur vid Veterinärinrättningen i Stockholm och utnämndes 1859 till ord. professor vid nämnda läroanstalt, hvars föreståndare han var 1862—74. Af Landtbruksakad. blef han medlem 1860, och vid Lunds universitets jubelfest 1868 promoverades han till med. hedersdoktor. 1876 nödgades L. till följd af sjuklighet taga afsked från professuren. L. var led. i kommittén för afgifvande af förslag till ny veterinärfarmakopé (1868) och af stuterikommissionen (1873—75). 1865—76 var han ordf. i Svenska veterinärläkareföreningen. Utom tidskriftsuppsatser författade L. *Husdjurens sjukdomar* (1868), det fullständigaste arbete i detta ämne, som hittills utkommit i Sverige, samt utgaf ''Tidskrift för veterinärer, hästvänner och landthushållare'' (1861—63, tills. med J. G. H. Kinberg) och ''Tidskrift för veterinärmedicin och husdjursskötsel'' (1864—74). E. T. N.

Lundberg, Karl August, skolman, f. 28 okt. 1843 i Halmstad, blef 1863 student i Uppsala, 1869 filos. doktor och 1872 lektor i latin och grekiska vid högre allmänna läroverket i Norrköping samt tjänstgjorde samtidigt (1873—82) som lärare för konung Oskar II:s söner. Han var 1883—1909 rektor och 1893—1909 lektor (i latin och grekiska) vid högre latinläroverket å Norrmalm i Stockholm. L., hvilken som läroverkschef och lärare egde synnerligen framstående egenskaper, blef led. 1884 af

direktionen öfver Stockholms stads undervisningsverk och 1893 af direktionen öfver Högre lärarinneseminariet samt 1887 ordf. i Svenska lärarsällskapet. Han var medlem af 1890—91 års skollagskommitté, som tillsattes för att utarbeta förslag till stadga för de allmänna läroverken i hufvudsaklig öfverensstämmelse med af departementschefen (Wennerberg) angifna grunder, nämligen latinets bibehållande fr. o. m. 4:e klassen, men kursafslutningar i 3:e och 5:e klasserna med rigorös examen i 5:e klassen. L. har utgifvit *De ratione Herodotea præpositionibus utendi scriptoribus atticis diversa* (1869) och *Quæstiones Herodoteæ I. De usu præpositionum* (1872). E. N—n.

Lundberg, Nils Rudolf Ingevald, zoolog, fiskeritjänsteman, f. 22 dec. 1844 i Djurkälla, Väfversunda socken, Östergötland, d. 2 dec. 1902 i Stockholm, student i Uppsala 1866, filos. doktor 1875, förste fiskeriassistent 1876, t. f. fiskeriintendent vid Landtbruksakad. 1878, ord. 1884 samt fiskeriinspektör och led. af Landtbruksstyrelsen 1889. Han författade flera afhandlingar af stort intresse för fisket, bl. a. *Om ålfisket med s. k. hommor vid svenska Östersjökusten samt Öresund* (i Landtbruksakad:s ”Handl. o. tidskr.” 1881), *Meddelanden rörande Sveriges fiskerier* (2 bd, 1883, 1888), *Det stora sillfisket i Skåne under medeltiden* (i ”Ant. tidskr.”, bd 11, 1891), *On the postembryonal development of the Daphnids* (i Vet. akad:s ”Handl.”, bd 20, afd. IV, n:r 2, 1895), *Om svenska insjöfiskarnas utbredning* (i Landtbruksstyrelsens ”Meddelanden”, n:r 10 för 1899) samt en mängd artiklar i Nordisk familjebok rör. fiskarna och fisket. L. ordnade, sedan Malmöhus läns hushållningssällskap anslagit tillräckliga medel därtill, detta läns fiskeristatistik på ett utmärkt sätt. Han var ledare af fiskeriafdelningarna vid utställningarna i Köpenhamn 1888, i Stockholm 1897 och vid de allmänna svenska landtbruksmötena 1891, 1896 och 1901 samt af svenska afdelningen vid den internationella fiskeriutställningen i Bergen 1898. Till den senare, liksom till den internationella fiskeriutställningen i Berlin 1880, trycktes af L. utarbetade, klart uppställda redogörelser för Sveriges fiskerier. På hans förslag och under hans ledning anlades 1891 statens fiskodlings- och sötvattensbiologiska anstalt vid Finspång i Östergötland. 1892 uppsatte L. ”Svensk fiskeritidskrift”, hvars utgifvare han var till sin död. Vid 2:a svenska fiskerikonferensen, som L. hade sammankallat i sammanhang med utställningen i Stockholm 1897, stiftades på hans inbjudan Svenska fiskarförbundet, hvars ordf. han var till sin död. F. T—m.

Lundberg, Johan Teodor, skulptör, f. 21 juni 1852 i Stockholm, var elev af Lea Ahlborn och vid konstakademien 1868—77. 1881 vann han akademiens kungl. medalj för statyn *Loke täljande mistelten*, utställde året därpå statyn *Vid badet*, erhöll akademiens resestipendium och vistades 1882—84 i Paris samt 1884—88 i Italien. I Paris, där L. var elev af Falguière, utförde han statyerna *Narren* (1882) och *Hatet* (1883). På resan till Italien utförde L. i München sitt stipendiatarbete, en *torso af en yngling* (i konstakademien). I Italien utfördes statyetterna *Per Svinaherde* (i brons, 1885) och *Liggande Caprigosse* (s. å.), statyerna *Första vapnet* (1886) och *Gosse, som kastar smörgås* (1887; i brons) samt gruppen *Fosterbröderna* (1887—88, i brons, i Nationalmuseums park och i Köpenhamns konstmuseum). Därefter följde *Fiskaren* (1890), flera reliefer och statyetter i sandsten eller täljsten för Uppsala domkyrkas tre portaler (1892—94), marmorstatyerna *S:t Georg* och *Våren* (för arffurstens palats 1895—96), gruppen *Konstslöjd* (1896—97, i brons i Nationalmuseums portik), den poetiska gruppen *Vågen och stranden* (1897, i marmor; ett större exemplar i

Vågen och stranden, marmorgrupp af T. Lundberg.

marmor, 1901, i k. slottet; se fig.), den liggande kvinnostatyn *Sorg* (1897, i marmor, Nationalmuseum), två *Fackelbärare* (1897; utanför porten till konungens våning i Operan), *Olaus Petris* staty (1898; i brons framför Storkyrkans östra gafvel), *Ikaros* (1900), *Svea* (1902, i brons, i k. slottet), *Svea och den fallne karolinen* (1902, urspr. afsedd

för svenska grafven i Poltava, uppställd 1904 på Artillerigården, Stockholm), *Svea och de 4 stånden* (dekorativa figurer för riksdagshusets fasad 1904), *Orfeus* (1905, i brons utanför Nordiska museet), *Min familj* (grupp, 1905), tre allegoriska statyer för Dramatiska teaterns fasad och förstuga (1907), *Vala* (s. å.), *Gosse med fisk* (fontänfigur, på Djurgården 1908), *Djurgården* (i marmor, Valdemarsudde 1909), *fontän* för Saltsjöbaden (1910, i brons), *Gunnar Wennerbergs staty* (1911, Uppsala) och *Polhem* (kolossalbyst, 1911). Dessutom har L. utfört porträttbyster: arkitekten *Clason*, målaren *Axelson*, norske stortingsmannen *Wien*, en ung tysk *Fischer* (samtliga i Rom) samt arkitekten *Wickman* (1892), ärkebiskop *Sundberg* (1893; i marmor, Nationalmuseum), sånganföraren *O. Arpi* (1895), professor *Svedelius* (1897; för hans grafvård), *Björnstjerne Björnson* (1905), *Hans Hildebrand* (1907), *O. Montelius* (1909) äfvensom porträttmedaljonger: professorskan *C. Boklund* (1890), brukspatron *Murén* (1891), arkitekten *Hårleman* (1893; i konstakademien), pastor primarius *Fehr* (1897; för hans grafvård). L. blef 1889 led. af och extra lärare vid konstakademien samt 1907 vice och 1908 ord. professor. 1911 blef han direktör för Konsthögskolan. L:s konst har ett utprägladt manligt och kraftigt grunddrag. I ”S:t Georg” bl. a. har L. visat, att han kan på ett utmärkt sätt icke blott framhålla en härlig kroppsstruktur i stora linjer, utan äfven känsligt genomarbeta hudens partier och följa dem i deras oändligt fina unduleringar. I ”Vågen och stranden” har han gett ett prof på poetisk naturs symbolik, men i allmänhet är hans konst realistisk och mera lagd för det klara episkmonumentala än det lyrisk-musikaliska och stämningsfulla. L. har (1911—12) ledt arbetet med en reproduktion i brons af den i Stockholms Storkyrka förvarade ”S:t Göran och draken”. L. har infört i Sverige den återupplifvade förträffliga renässansmetoden att gjuta brons ”à cire perdue” (med vaxmodell). — L:s hustru, Ellen, dotter till K. R. Nyblom, f. 15 apr. 1869 i Uppsala, har uppträdt som författarinna med *Lyriska stämningar* (1895; för dessa hade hon 1894 erhållit Svenska akad:s mindre pris), *Nya dikter* (1902), *Sånger och syner* (1906) samt prosaskisserna *Bland italienare* (1907) och *Tre berättelser* (1911) och som målarinna (med *blomsterstycken*). J. K—e. (G—g N.)

Lundberg, Nils Viktor, skådespelare, f. 20 mars 1859 i Stockholm, var elev vid K. teatern 1879—82 och hade anställning först vid olika resande sällskap, vid Svenska teatern i Stockholm 1886—87, hos Lindmark 1887—88, vid Stora teatern i Göteborg 1888—93, hos Selander 1893—95 och är sedan 1895 anställd hos Ranft i Stockholm (hufvudsakligen Vasateatern). L. är en värdefull kraft på komikens fält, framför allt genom en naturlig torr humor, som är af oemotståndlig verkan och äfven i de uppsluppnaste farser försmår att tillgripa de stora medlen. Bland hans roller må det vara nog att nämna *Argan* i ”Den inbillningssjuke”, *Bouzin* i ”Fernands giftermål”, *Mathieu* i ”Spökhotellet”, *Jemmerling* i ”Advokaten Knifving”, *Jan Anders* i ”Lars Anders och Jan Anders”, *Fattig-Johan* i ”Per Olson och hans käring” samt *Mårten Saxberg* i ”Nämndemansmoras Ida”.

Lundberg, Karl Robert, målare, f. 15 febr. 1861 i Stockholm, d. 19 dec. 1903 i Mörsil, studerade vid Tekniska skolan och 1883—87 vid konstakademien, vistades 1888—90 i Finland, Marokko och Paris och från hösten 1897 i England och på bröstkurorter i Schweiz och Jämtland. L. väckte 1888 uppmärksamhet med den friska Stockholmsbilden *Vid högvakten* (Nationalmuseum). Bland hans öfriga målningar märkas *Marokkanska murare* (1890), *Saluten* (Skeppsholmens salutbatteri, 1891), en del porträtt, bland dem *K. Almlöf i Daniel Hejres roll*, små helfigursbilder af *G. Fredrikson*, *O. Bæckström* m. fl., historierade bröstbildsporträtt af *F. U. Wrangel*, *H. Hildebrand* m. fl. af kommitterade för ”Gamla Stockholm” 1897. L:s *självporträtt* och porträtt af *H. Feychting* egas af Konstnärsklubben. G—g N.

Lundberg, Lennart Arvid, pianist, tonsättare, f. 29 sept. 1863 i Norrköping, var 1881—86 vid konservatoriet i Stockholm elev af Hilda Thegerström i pianospel samt Nordqvist och Dente i komposition och kontrapunkt, studerade vidare piano 1887 i Berlin för H. Ehrlich samt 1888—91 i Paris för m:me Camille Dubois (Chopins elev) och Paderewski äfvensom komposition för Letourneux, var därefter pianolärare i Stockholm och anställdes 1904 i samma egenskap vid konservatoriet där. S. å. blef han led. af Mus. akad. L. har ådagalagt utvecklad pianistisk förmåga vid några egna konserter; han konserterade äfven i Paris 1890 och (med egna kompositioner) 1899 samt i London 1893. Af sina kompositioner har han utgifvit ett mindre antal häften sånger och pianostycken, som utmärka sig för en egenartad finhet i harmonisering och melodisk karakteristik. E. F—t.

Lundberg, Jakob Alrik, svensk blindfilantrop, f. 20 febr. 1867 i Stockholm, blind genom olyckshändelse vid 12 års ålder, har likväl egnat sig åt affärslifvet. I De blindes förening, där han sedan 1902 är ordf., är han den ledande kraften, och på de flesta områden af blindfilantropi har han utöfvat betydande verksamhet genom vaket initiativ och ihärdigt arbete. Särskildt har han ådagalagt utomordentlig förmåga att intressera personer för de blinde, och han insamlar årligen betydande summor för deras räkning. Sedan 1897 har han deltagit i utgifvandet af ”De blindas veckoblad”. G. A.

Lundbergh, Bernhard Adam (Alexis) Fredrik, operasångare, f. 11 mars 1823 i Stockholm, d. där 18 april 1877, var till en början gravör, men slog sig 1844 ned i Norrköping som sånglärare. Han var anställd som aktör och sångare vid K. teatern 1846—75 och uppträdde där i en mängd olika sång- och talroller, såsom *Fra Diavolo*, *Figaro* i ”Figaros bröllop” och ”Barberaren i Sevilla”, *Mazetto* i ”Don Juan”, *Simeon* i ”Jungfrun i Egypten”, *Alfonso* i ”Leonora”, *Olaus Petri* i ”Dagen gryr”, *Ludvig XI* i ”Quentin Durward” m. fl. Som hans förträffligaste skapelser ansågos Figaro och Simeon. A. L.*

Lund—Bjärreds järnväg (sign. L. B. J.), normalspårig (1,435 m.), 11 km. lång järnväg inom Malmöhus län. Järnvägen, som eges och trafikeras af Lund—Bjärreds spårvägsaktiebolag, utgår från Lunds västra station, som står i spårförbindelse med statsbanestationen, i västlig riktning till Bjär-

red vid Lommabukten af Öresund. Genom ett spår från linjen mellan stationerna Fjälie och Leråkra erhålles förbindelse med Flädie station å statsbanelinjen Malmö—Ängelholm. Tågen medföra endast 3:e klass. Järnvägen öppnades för allmän trafik 26 juli 1901. Vid 1910 års slut uppgingo bokförda byggnadskostnaden till 863,757 kr., hvaraf för rullande materiel 118,318 kr., aktiekapitalet till 287,950 kr. och reservfonden till 987 kr. Spårvägsaktiebolagets styrelse har sitt säte i Lund. A. d'A.

Lundblad. 1. Johan L., universitetslärare, latinsk skald, f. 1 mars 1753 i Tönnersjö socken, Halland, d. 18 juni 1820 i Lund, son till en fattig torpare, var sjutton år, då han fick börja sina studier. 1774 vardt L. student i Leipzig, där han studerade under Ernesti med understöd af förnäma gynnare och 1776 vardt filos. magister samt fortsatte sedan sina studier i Halle och Greifswald. 1779 kom L. till Lund, där han 1781 blef docent och prästvigd, 1787 e. o. och 1789 ord. professor i romersk vältalighet och poesi. 1793 utnämndes han till kyrkoherde i S:t Peders klosters och Nöbelöfs församlingar samt 1800 till teol. doktor. Som akademisk lärare lyfte han sitt ämne högst betydligt. Själf framstående vältalare och skald i vergiliansk tonart, förstod han att hos de unge ingjuta en lefvande kärlek för den fulländade romerska vältaligheten, sådan Cicero utbildat den, och för den klassiska sång, som uppstod under det augustiska tidehvarfvet. De ypperste af högskolans lärjungar, hvilka sedan på skilda banor gjort sig ett namn, en Tegnér, Lindfors, Brag, Heurlin m. fl., voro alla också hans. — L. inrättade i Lund en bokhandel och anlade ett boktryckeri, för hvars privilegium han utfäste ett årligt pris att utdelas af Svenska akad. (se Lundbladska priset). Han vann 1792 Vitt. hist. o. ant. akad:s högsta pris för ett latinskt kväde öfver slaget vid Hälsingborg och året därefter ett dylikt för en annan latinsk sång samt blef akademiens led. 1819. S. å. erhöll han ständig tjänstledighet. Hans efterlämnade skrifter utgöras af 64 disputationer samt af latinska tal och sånger, af hvilka en samlad upplaga, *Poëmata et orationes* (I, 1821), började utges af hans son, Joh. Fr. af Lundblad. Jfr biografi af L. i Cecilia Bååth-Holmbergs ”Morfars bok”, I (1910).

2. Johan Fredrik af L., den föregåendes son, ämbetsman, historisk författare, f. 8 april 1791 i Lund, d. 5 april 1854 i Strassburg, blef 1811 filos. magister vid Lunds universitet och inträdde s. å. på tjänstemannabanan som e. o. kanslist och auskultant i Svea hofrätt. Han blef 1813 kopist, 1814 kanslist och 1816 protonotarie samt stod högt i gunst hos utrikesstatsministern L. von Engeström, hvars beslut som kansler för Lunds universitet han ansågs i hög grad påverka. L. var sedan sin tidiga ungdom förtrogen vän till Es. Tegnér. Han utnämndes 1818 till svensk postagent i Stralsund och därjämte till svensk konsul för Neu- och Vor-Pommern. Under de närmast följande åren bedref L. för svenska statens räkning viktiga finansiella underhandlingar, dels i Hamburg, dels med preussiska regeringen om likvidationsärenden rörande det 1815 afträdda Svenska Pommern. Han verkade äfven framgångsrikt för upprättandet af en bättre ordnad postgång och persontrafik mellan Ystad och Tyskland, hvarigenom täflan upptogs med trafiken öfver danska öarna. Redan 1820 påyrkade sålunda L. de dåliga svenska postjakternas ersättande med ”ångskepp”, en konvention om en dylik linje, Ystad—Stralsund, afslöts 1821 med preussiska regeringen, och i april 1824 var ångbåtstrafiken på denna linje i gång. På grund af ogynnsamma hamnförhållanden i Stralsund blef 1827 Greifswald på L:s förslag linjens tyska utgångspunkt. 1830 öfvertog han själf denna ångbåtsförbindelse på entreprenad. L. hade 1821 för sina förtjänster om statsfinanserna och postgången adlats med namnet af L. (introducerad 1822), fick 1820 förste expeditionssekreterares fullmakt, blef 1823 generalkonsul i f. d. Svenska Pommern och Mecklenburg, 1827 postkommissarie i Greifswald och 1830 legationsråd. Han deltog i riksdagarna 1823 och 1828—30 samt ådrog sig därunder genom visad sympati för oppositionen Karl Johans misshag. Emellertid användes han fortfarande i en rad finansiella uppdrag för statens räkning. Därunder inlät han sig personligen i vidlyftiga spekulationer, bl. a. i spanska statspapper, hvilka 1833 vållade hans ruin. Ur stånd att gälda en betydande uppbördsskuld till postverket, begärde han då afsked och rymde till Paris, hvarefter han (nov. s. å.) entledigades från sina befattningar. L. vistades en tid 1834—35 i hemlighet hos sin bror i Hälsingborg, sysselsatt med historiskt författarskap, och tillbragte sin återstående lefnad i Frankrike, mest i Paris, som öfversättare och skriftställare. — L. skref det biografiska arbetet *Svensk Plutarch* (3 bd, 1823—31, äfven i tysk uppl.; innehållande lefnadsteckningar öfver Gustaf Horn, Johan Banér, L. Torstenson, Ax. Oxenstierna, Jakob De la Gardie, K. G. Wrangel och A. L. Lewenhaupt) och *Konung Carl X Gustafs historia* (2 bd, 1825—29; tysk uppl. 1826—29). Han är äfven författare till det af brodern, ryttmästaren Knut L., utgifna arbetet *Konung Carl XII:s historia* (2 bd, 1835—39; tysk tillökad öfv. af danske majoren G. F. v. Jenssen 1835—40; denna öfv. i bearbetning på danska 1854; tryckningen af svenska upplagans senare del ombestyrdes af L:s svåger, professorn i Lund B. M. Bolméer). I Paris utgaf L. 1839—41 flera bearbetningar och öfversättningar af historiska arbeten om de nordiska länderna, bl. a. af Geijers historia (titlarna i Biogr. lex., VIII, 2:a uppl., s. 354, och ny följd, VI, s. 338). Han efterlämnade i handskrift vidlyftiga, delvis självbiografiska, *Anteckningar rörande Sveriges historia efter 1809* (nu i K. biblioteket). L. kallades 1827 till led. af Krigsvet. akad. — Ättlingar af L. kvarlefva i Tyskland. En af hans söner, Albert von L., f. 1821, afled 1908 som geheimeregeringsråd i Kassel. En annan, Otto Theodor von L., f.

1833, var en tid kommendant i Metz och afled som generallöjtnant 1905. — Jfr biografi öfver Fredrik af L. i Cecilia Bååth-Holmbergs ”Morfars bok”, II (1910). 1. —rn.* 2. V. S—g.

Lundblad, Sven, universitetslärare, biskop, f. 30 okt. 1776 i Skara landsförsamling af ett fattigt torparfolk, d. 29 april 1837 å Brunsbo, kom 1789 i Skara skola, hvarvid han upptog namnet L. efter en sin farbroder, sedermera prosten G. Lundblad i Gredbäck. En dag, då han bar mat till sin fader, hvilken hade arbete vid Brunsbo biskopsgård, ropade biskopen honom till sig, gaf honom öl att dricka och yttrade skämtsamt: ”Sådant öl skall du hafva, när du blir biskop på Brunsbo”. Biskopen var Ture Weidman, och L. blef med tiden — hans närmaste efterträdare. 1799 blef L. student i Uppsala, 1803 filos. magister, 1804 teol. kand. och 1806 docent i exegetik där, utnämndes 1808 till e. o. teol. adjunkt och aflade 1810 teol. licentiatexamen. 1813 blef han ord. adjunkt, 1814 ”professor kalsenianus” och 1818 (vid kröningen) teol. doktor; 1827 utnämndes han till förste teol. professor och domprost i Uppsala samt 1829 till biskop öfver Skara stift. L. satt i prästeståndet vid 1823 och 1828—30 års riksdagar samt ansågs vid riksdagen 1834—35 vara den jämförelsevis mest frisinnade biskopen. Under sin akademiska lärartid var han en mycket anlitad kollegiegifvare och utgaf *Christna religionens hufvudläror* (1825; 2:a uppl. 1826; ty. öfv. 1831).

Lundbladska priset, stiftadt 1789 af professorn i Lund Johan Lundblad (se d. o.), skulle enligt gifvarens förordnande årligen af Svenska akad. tilldelas den vitterhetsidkare utom akad., som året förut antingen vunnit akad:s stora pris eller ock utgifvit någon skrift, som akad. pröfvat god och vittnande om snille. Stiftandet afsåg närmast en tacksamhetsgärd mot akademiens dåv. sekreterare, Nils v. Rosenstein, för det denne åt Lundblad utverkat rättighet att till Lund förlägga ett boktryckeri. För efterkommande innehafvare af detta boktryckeriprivilegium utfäste Lundblad det villkor att årligen till Svenska akad. erlägga priset med 50 rdr specie, men redan 1830 mäktade tryckeriinnehafvaren ej längre betala denna summa. Akad. betalade själf under tre år priset. I jan. 1805 bestämde akad., att detta pris kunde ges äfven åt den, som fått akad:s mindre pris. Lundbladska priset gafs första gången (1789) åt M. Lehnberg, sista gången (1833) åt A. A. Grafström. Det ersattes 1835 af Karl Johans pris (se d. o.). Se Ljunggren, ”Svenska akademiens historia”, II: 296 ff. (1886).

Lundbohm, Johan Olof Hjalmar, geolog, affärsman, f. 25 april 1855 i Ödeborgs socken, Älfsborgs län, genomgick Chalmerssska institutet i Göteborg 1874—77, antogs efter några års anställning som extra geolog till biträdande geolog vid Sveriges geologiska undersökning 1885 och befordrades där till geolog 1887. Han blef disponent vid Luossavaara-Kirunavaara a.-b. 1898, led. af samma bolags styrelse 1901 och af styrelsen för trafik-a.-b. Grängesberg—Oxelösund 1909. L. har varit juryman vid många in- och utländska utställningar samt led. af flera större svenska utställningars organisationskommittéer. 1907 kallades han till filos. hedersdoktor vid Uppsala universitet. — Genom ovanlig begåfning, lugn energi och fyndighet har L. skapat sig ett i vidsträckta kretsar inom och utom Sverige aktadt namn samt ett därefter svarande inflytande. Under sin studietid hade han rika tillfällen att lära känna de stenindustriella företag, som då nyligen skapats på vår västkust, och genom några tidigt företagna utländska studieresor, som sedermera följts af ett mycket stort antal resor i olika delar af världen, blef hans blick än mera vidgad för stenindustriens utvecklingsmöjligheter och stora nationalekonomiska betydelse, men ock för de brister, som då vidlådde icke blott själfva arbetsmetoderna, utan äfven den ekonomiska ledningen. Under första tiden af sin anställning vid Geol. byrån arbetade L. med synnerlig framgång på stenindustriens utveckling, ej minst genom att intressera arkitekter och konstnärer för dess alster. Också har det med fullt fog sagts, att den revolution i afseende på materialets äkthet, hvarom den stockholmska arkitekturen efter denna tid vittnar, till mycket väsentlig del kan återföras till de impulser, som getts genom Sveriges geol. undersökning och därvid främst L. Men af vida större, om ock mera kritisk betydelse är L:s väldiga arbete i Norrbottens län. Det var snarast genom en tillfällighet — en kamrats sjukdom — som L. kom först in på detta nya och viktiga arbetsfält (1889), näml. som adjungerad led. af den s. k. apatitkommissionen. Under några år därefter var han ömsevis i statens och i malmfältbolagets tjänst — en tid, hvarunder L. utförde eller ledde och planerade en väsentlig del af de viktiga utredningar, som sedermera legat till grund för alla de öfverenskommelser, hvilka träffats mellan svenska staten och det mäktiga bolaget och som måste anses vara af oöfverskådlig räckvidd för hela vårt land (jfr Grängesberg—Oxelösund, sp. 470—471). Först 1902 tog L. definitivt afsked från sin statstjänst för att odeladt egna sig åt den lokala ledningen af bolagets verksamhet. — L. har acklimatiserat sig med de nord-norrländska förhållandena grundligare och bättre än de fleste inflyttade ”sörlänningar”, särskildt i den meningen, att han lyckats blicka in i den så ofta misskända lapska och svensk-finska folkkaraktärens många goda sidor. Sitt varma intresse för det egentliga nomadfolket har han också visat på många sätt, bl. a. som medverkande i den genom riksdagsbeslut åvägabragta utredningen ang. tryggande

och upphjälpande af lappbefolkningens ställning (se Lappar, sp. 1209). — L. har författat ett flertal afhandlingar och kraftigt understödt den i öfre Lappland upprättade Naturvetenskapliga stationen (först förlagd vid Vassijaure) samt föranstaltat eller främjat en mängd undersökningar på skilda områden af öfre Norrlands natur, hvilka utges i en serie: ”Scientific and practical researches in Lapland arranged by Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag”. Därjämte har han gett impulsen till och h. o. h. bekostat lappmannen Joh. Tuuris mycket uppmärksammade arbete ”Muittalus samid-birra” (Berättelser om lapparna). S—s.

Lundboholm, fideikommiss i Växtorps socken, Jönköpings län, nära sjön Flåren, omfattande 7 mtl, med kvarn och såg tax. till 244,800 kr. (1910). Nuvarande manbyggnaden utgör ena flygeln till den 1873 nedbrunna hufvudbyggnaden. L., hvars gamla namn är Växtorp, var ladugård under Ed i samma socken, innan det 1655 blef säteri, tillhörigt kommerserådet Bo Rosenstierna. 1812 såldes godset till ryttmästaren frih. K. J. Lilliecreutz, egare af Hörle, hvars fideikommissnatur 1812 öfverflyttades till L. Detta innehafves nu af v. häradshöfding, frih. K. A. Lilliecreutz. Wbg.

Lundborg, Hans Jakob, präst, f. 10 dec. 1825 i Gagnef, Dalarna, d. i sept. 1867, prästvigdes 1853, besökte 1855 Skottland och Irland och verkade som vice pastor i olika socknar i Västerås stift. Nitiskt verksam för höjningen af det kristna församlingslifvet, tog L. initiativet till Evangeliska fosterlandsstiftelsen (se d. o.) och de sammanslutningar, som kalla sig Ansgariusförening (se d. o.).

Lundby. 1. Församling i Göteborgs och Bohus län, f. d. socken i Östra Hisings härad, från 1906 års början förenad med Göteborgs stad. 2,787 har. 14,071 inv. (1910). L. bildar med Tufve ett pastorat i Göteborgs stift, Domprosteriets södra kontrakt. — 2. Socken i Västmanlands län, Tuhundra härad. 2,078 har. 407 inv. (1910). L. utgör ett prebendepastorat till biskopen, Västerås stift, Domprosteriet. — Se vidare socknarna Norra Lundby och Södra Lundby i Skaraborgs län samt Stora Lundby i Älfsborgs län.

Lundby, by i Jylland, 15 km. s. om Aalborg. 3 juli 1864 stod där emellan danskar och preussare en träffning, i hvilken bakladdningsgevärens afgjorda öfverlägsenhet visade sig. Af preussarna sårades blott 3 man, men af danskarna stupade 32 och sårades 44. E. Ebg.

Lundbye [-by], Johan Thomas, dansk målare, f. 1 sept. 1818 i Kalundborg, d. 26 april 1848, utbildade sig dels vid konstakademien i Köpenhamn, dels under ledning af J. L. Lund och blef en af Danmarks yppersta konstnärer på sin tid. Redan vid 17 års ålder började han utställa. Han målade porträtt, men höll sig mest till djurframställning i landskap. Med förkärlek behandlade han sin hemorts, Kalundborgstraktens, skoglösa, men storartade nejder, som han återgaf med städse tilltagande känsla för formens och färgens egendomlighet. Så snart han kände sig fullt hemmastadd på detta fält, återvände han till djurens lif, än i det fria, än i stallet eller ladugården, hvars dämpade halfljus han återgaf med stor verkan. 1845—46 besökte L., med understöd af akademien, Tyskland, Schweiz och Italien. Hans konstnärskap rönte dock ingen märkbar påverkan af intrycken från södern — han var fastväxt vid fädernejorden och egnade denna en rent af lidelsefull kärlek. Efter hemkomsten uppehöll han sig mestadels på landsbygden. I kriget 1848 deltog han som frivillig soldat och omkom genom en olyckshändelse, då under en rast ett gevärskoppel föll omkull och ett skott gick af och sårade honom dödligt. L:s stora betydelse ligger däri, att han förde det danska landskapsmåleriet in på ett enkelt och sant återgifvande af den verkliga naturen, utan att därför utesluta den poetiska uppfattningen af densamma, hvarigenom hvarje liten bild blir ett helt för sig med en klart framträdande stämning. Han var först och sist lyriker, innerlig i sin uppfattning, men utan sentimentalitet, kärleksfull i framställningen, ”näktergalen i den danska målarkonsten”, en drömmare och svärmare, men som målade dagens nyktra ljus och naturens detaljer med både skärpa och säkerhet. Hans djurbilder ha utmärkt och träffsäker karakteristik, och hans många tecknade små utkast äro ofta små mästerstycken af äkta danskt lynne. Han utförde en mängd raderingar samt teckningar för litografi och träsnitt (i Flinchs almanak 1842 ff., i Kaalunds ”Fabler for börn” o. a. böcker). Vid pass 1,500 teckningar af L. äro bevarade. L. är väl representerad i Köpenhamns konstmuseum af ett dussintal målningar, bland dem *Kostallet* (1843), *Oxar på romerska kampanjan* (1846) och *Mjölkningsplatsen i Vognserup* (1847). Glyptoteket eger bl. a. ett landskap från 1840, Thorvaldsens museum *En kämpagraf på Refsnæs* (1839) m. fl. Men utan jämförelse ypperst lär man känna L:s konst i hirschsprungska samlingen, som eger 12 oljemålningar — den äldsta är ett porträtt från 1836, den senaste från konstnärens dödsår — och mer än 600 teckningar, detaljstudier af människor och djur, porträtt, landskap från Danmark och Italien. Äfven k. kopparstickssamlingen eger många teckningar af L. En färglagd teckning, *Kor som vattnas* (1844), eges af Nationalmuseum i Stockholm. — Jfr monografi af K. Madsen (1895, med förteckning öfver L:s målningar, raderingar och reproducerade teckningar). Ph. W.. G—g N.

Lunde, Peter Frederik, dansk politiker, f. 3 maj 1803, d. 21 sept. 1893, var 1817—29 underofficer vid artilleriet och grundlade därefter ett gjuteri i Köpenhamn. Han deltog i stiftandet af Læseforeningen (1835) och Industriforeningen (1838) samt var 1840—51 ”borgerrepresentant” (stadsfullmäktig) och 1846—48 ständerdeputerad. L. spelade en viktig roll i den frisinnade opposi-

tionens uppträdande under Kristian VIII och var under marsdagarna 1848 representant för den radikala strömningen bland hufvudstadens handtverkare. I aug. s. å. stod han i spetsen för ”hippodrommötena”, hvilka fordrade enkammarsystem samt allmän rösträtt. I den grundlagsstiftande riksförsamlingen 1848 lyckades han emellertid icke bli invald, men var 1850—52 medlem af folketinget. 1852 blef han delegare i en stenkols- och tegelaffär på Bornholm, men förlorade sin förmögenhet på densamma och trädde sedermera i skuggan. 1872 gjorde L. sig på nytt bemärkt, genom ett halft socialistiskt förslag till arbetarfrågans lösning och särskildt till ett lifräntesystem för arbetare, men vann intet inflytande på arbetarna. E. Ebg.

Lunde, Karl Herman, norsk präst, f. 31 aug. 1841 i Nes (Hallingdalen), student 1859, teol. kandidat 1866, var sjömanspräst i Cardiff 1868—72, i Havre 1873—77, därefter präst i norska och danska församlingen i Paris till 1881, då han blef kyrkoherde i Risör, hvarifrån han förflyttades till Kristiania som kaplan vid Vor Frelsers kirke, där han sedan 1901 varit kyrkoherde. L:s varmhjärtade tolerans och på förfinad bildning grundade humanitet och frisinne ha yppat sig såväl i hans religiösa förkunnelse som i hans publicistiska och politiska verksamhet. Också är han en af det nutida Norges mest inflytelserike andlige, mycket anlitad som själasörjare och predikant. Som andlig talare har han ej sin like i Norge. Man har ansett hans estetiserande humanism mindre förenlig med hans f. ö. till fullo konstaterade rättrogenhet. Denna framgår af hans många skrifter, bl. a. *Streiflys over store livsspörgsmaal* (1903), *Beder!* (1906), *Garborgs Jesus Messias. Et indlæg* (s. å.), en större samling *Kristusprædikener* (1908), *Martin Luther. Hans udvikling og livsværk* (1911) och broschyren *Egteskabsskilsmisse* (1910). K. V. H.

Lunde, Albert, norsk lekmannapredikant, f. 1877, var först sjöman och emigrerade till Amerika, där han kom i tulltjänst. Starkt påverkad af evangelisten Moody, började han ett väckelsearbete bland sjömän. Sedan 1901 har han verkat i Kristiania, men med många afbrott, då han rest som predikant i Norge, ofta äfven i Sverige och Danmark, öfverallt under stor tillströmning af åhörare. Hans religiösa förkunnelse utmärkes af en innerlighet, hvilken verkar betagande äfven på dem, som eljest ej besöka lekmannapredikanternas möten. Bland samlingar af hans utgifna tal märkes *Prædikener* (1905; ”Predikningar”, s. å.). K. V. H.

Lundeberg, Kristian, statsman, industriman, f. 14 juli 1842 å Forsbacka bruk i Gästrikland, d. 10 nov. 1911 i Stockholm, tillhörde en från Botkyrka i Stockholms län (Södertörn) härstammande släkt och var son till bruksegaren August Lundeberg (f. 1810, d. 1885). Han blef 1861 underlöjtnant vid Dalregementet och 1865 löjtnant, men tog afsked 1874. Under tiden hade han varit extra elev vid Ultuna landtbruksinstitut 1863—65 och förvaltare å det fadern tillhöriga Oslättsfors bruk 1865—72 och 1872 blifvit disponent för Forsbacka bruk. 1885—1907 var han verkställande direktör i Forsbacka järnverksaktiebolag. Han var till 1898 egare af hälften af Forsbacka och Mackmyra bruksegendomar och vid sin död af hälften af Högbo i samma län. L:s praktiska duglighet, rediga hufvud och stora arbetskraft blefvo tidigt och i stor utsträckning tagna i anspråk i länets angelägenheter och i andra praktiska värf. Han var led. 1869—1910 (vice ordf. 1893—1910) af länets hushållningssällskaps förvaltningsutskott samt ordf. 1893—1900 i länets brandstodsbolag, 1893—1909 i styrelsen för 6:e döfstumskoledistriktet, 1900—04 var han e. o. fullmäktig i Järnkontoret och 1881—1909 led. af länets landsting, hvars ordf. han var 1893—1904 och 1906—09.

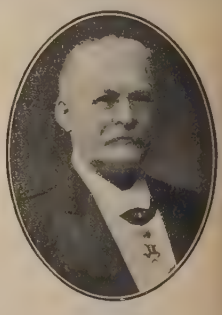

Ännu betydelsefullare och mer vidtgående var dock L:s politiska verksamhet. Fr. o. m. riksdagen 1886 till sitt frånfälle representerade han Gäfleborgs län i Första kammaren. Både inom det protektionistisk-konservativa partiet, till hvilket han genast anslöt sig, och i riksdagen i öfrigt intog han inom kort en mycket bemärkt ställning. Han blef 1887 led. i lagutskottet och var 1888—89, 1892—1904 (då han afgick i följd af sjukdom) led. af statsutskottet samt därunder 1896—1900 och 1902—04 dess ordf. Sedan 1888 var han led. af sitt partis förtroenderåd. Snart ansedd som den synlige partichefen P. Reutersvärds högra hand, blef han senare partiets verklige ledare och var som sådan och genom sin kraftiga målmedvetna vilja och stora myndighet en tid bortåt att anse som riksdagens kanske mäktigaste man. Som ett yttre tecken på sin framskjutna ställning mottog han 1899—1908 (med undantag af andra urtiman 1905) vice talmanskapet. Riksdagarna 1909—11 ledde han som talman Första kammarens förhandlingar. Bland de större politiska frågor, vid hvilkas behandling han genom sitt alltid vägande ord, sin stridbarhet och stora energi och arbetskraft alltid spelade en viktig roll, voro unionsfrågan och försvarsfrågan de märkligaste. I unionsfrågan tillhörande den Alinska riktningen, yttrade han sig 1895 i öfverensstämmelse med Reutersvärds uttalande i anledning af stortingets beslut rörande den diplomatiska budgeten och var samma år medlem af hemliga utskottet. 1899 instämde han i Alins och Björnstjernas yttranden 25 jan. i anledning af slutbehandlingen af unionskommitténs betänkande. 1900 uppträdde han å sitt partis vägnar demonstrativt i flaggfrågan och riktade 1903 och 1904 skarpa angrepp mot särskildt dåv. utrikesministern Lagerheim i anledning af den s. k. kommunikén och öfriga underhandlingar i konsulatfrågan. 1905 var L. led. i hemliga utskottet vid lagtima riksdagen och var vid första urtiman ordf. i särskilda utskottet samt inlade i denna egenskap stor förtjänst om kamrarnas enande i fråga om ett svenskt program för en uppgörelse med Norge. Vid Ramstedtska ministärens afgång 2 aug. 1905 blef han statsminister och chef för den då till

unionskrisens afveckling bildade koalitionsministären. Som den främste af de svenske underhandlarna i Karlstad anses han genom sitt af kallblodigt lugn, fast beslutsamhet och kraftig ansvarskänsla präglade uppträdande ha synnerligen verksamt bidragit till underhandlingarnas lyckliga genomförande. Då den lundebergska ministärens liberala medlemmar förbehållit sig rätt att efter unionsfrågans afgörande afgå, ingaf ministären 28 okt. 1905 sin afskedsansökan, men mottog af konung Oskar uppmaning att kvarstå. L:s försök till ministärens rekonstruktion strandade dock, och 7 nov. s. å. afgick L. som statsminister och efterträddes af K. Staaff. L:s starkt utvecklade intresse för försvarsfrågan var verksamt på många sätt. Han arbetade 1897—98 energiskt för en fästning vid Boden som ett oeftergifligt villkor för järnvägarna Boden—Ytter Morjärv och Gällivare—Riksgränsen, var 1897—98 medlem af kommittén för ordnandet af landets fasta försvar, var 1899 med om de Almströmska motionerna om väsentlig ökning af de af regeringen begärda anslagen till nya gevär, krigsfartyg etc. samt var ordf. i särskilda utskottet för försvarsfrågan 1901 och i den stora s. k. parlamentariska försvarskommittén 1907—10, på hvars åtgöranden och förslag han utöfvade ett väsentligt bestämmande inflytande och förnämligast bär ansvaret för. Hans ställning i rösträttsfrågans olika skeden torde ock vara att beakta. 1902 anslöt han sig till det Billingska skrifvelseförslaget och ville 1904 och 1905 vid en rösträttsreform ha fäst som villkor, att grunderna för en progressiv inkomstbeskattning icke skulle vara underkastade gemensam votering. 1907 var han ordf. i särskilda utskottet i rösträttsfrågan och var, om än tämligen motvilligt, med om det kungliga förslaget, men motsatte sig bestämdt såväl Olof Jonssons som Daniel Perssons förslag, ehuru han slutligen uppgaf sin opposition mot sammanjämkningsförslaget. Med Boström som statsminister och ”rikspolitiker” stod L. understundom på ganska spänd fot äfven i andra frågor än den unionella. En af de mera märkliga sammanstötningarna inträffade vid frågan om banan Gällivare—Riksgränsen (30 mars 1898). Men då som vid flera andra tillfällen afgick Boström med segern. F. ö. torde vara att lägga märke till L:s 25 april 1906 till statsministern Staaff framställda interpellation om åtgärder mot försvarsfientlig agitation bland militären. Interpellationen, som från den interpellerade framkallade löftet om de senare s. k. ”Staafflagarna”, gaf anledning till en ganska märklig debatt.

L. var led. af kommittéerna ang. revision af järnvägstaxan (1887—88), ang. grufstadgan (1890—91) och för granskning af uppställningen af fjärde hufvudtitelns räkenskaper (1895). En vid Mackmyra 1906 inträffad konflikt ang. arbetarnas föreningsrätt väckte en stor och mindre behaglig uppmärksamhet. En ståtlig hyllning från länets sida hade kort förut egnats honom, då med anledning af hans arbete som statsminister till honom nyårsaftonen 1905 öfverlämnades en tacksamhetsadress, undertecknad af representanter för Gäfleborgs läns alla kommuner. De senaste åren af sitt lif fungerade L. som preses i Landtbruksakad. (sedan 1909) och ordf. i styrelserna för Konungariket Sveriges hypotekskassa (sedan 1909) och i försäkringsaktiebolaget Skandia (sedan 1910). L. var led. af Landtbruksakad. (1898) och Örlogsmannasällskapet (1910). Vid L:s död egnades hans minne det aktningsfullaste erkännande äfven från mycket utpräglade politiska motståndare. ”Skilda äro meningarna”, säger en af dem, ”och måste så vara om mångt och mycket i Kristian Lundebergs politiska gärning. I erkännandet af hans storstilade karaktär och uppskattandet af hans på en gång handfasta och älskvärda personlighet kunna dock alla mötas”. T—s.

Lundegård. 1. Justus Evald L., målare, f. 5 april 1860 i V. Sallerup, Malmöhus län, studerade för Perséus från 1878 och i konstakademien i Stockholm 1880—84 samt därefter i München och Paris. L. målar skånsk natur och skånska stämningar — *Hän mot kvällningen* (1898, Göteborgs museum), *Arilds pinjer* (1903, Malmö museum) — med god karaktär och frisk koloristisk hållning; han har äfven utställt landskap från Norge, Oberbayern och Italien samt förtjänstfulla interiörer.

2. Axel L., författare, den föregående broder, f. 17 dec. 1861 i V. Sallerup, Malmöhus län, student i Lund 1881, debuterade 1885 med novellettsamlingen *I gryningen*, som något kärft och koncist tolkade smärtan öfver brustna illusioner från studenttiden. Öfver hufvud var L. en entusiastisk anhängare af 1880-talets ledande idéer och häfdade både i tal och skrift en ifrig radikalism, som dock med tiden fick blekare färg i den af honom 1896—97 utgifna litterära veckotidningen ”Vilden”. Den förtroliga vänskapen med Viktoria Benedictsson kom äfven hans litterära alstring till godo. Dels blef L. hennes medarbetare, så länge hon lefde, dels fullbordade eller retuscherade han några af hennes efterlämnade skrifter; hans stora på författarinnans bref och anteckningar stödda biografi öfver *Viktoria Benedictsson* (1890; 2:a uppl. 1908) är ett intressant bidrag till hennes karakteristik. L:s andra fullt självständiga dikt, nyckelromanen *Röde prinsen, ett ungdomslif i stämningar* (1889, 2:a uppl. 1910; öfv. till da. 1901), är ett slags sammanfattning af och uppgörelse med de gångna årens erfarenheter. *La mouche. En roman från ett dödsläger* (1891, 3:e uppl. 1910; öfv. till da. 1896) handlar om kärleken mellan ”Camilla Selden” (Elise v. Krienitz) och den döende Heine. Framställningen af skalden och geniets både fängslande och förödande makt är mindre öfvertygande, motiveringen af hjältinnans tragik mindre lyckad än analysen af en gåtfull kvinnosjäls slitningar mellan lifstörst och lifsskygghet, en i flera af L:s verk förekommande konflikt. Mycket omtyckt blef *Titania* (I—II, 1892, 3:e uppl. 1911; öfv. till da. 1893, 2:a uppl. 1897) med sin svenska herrgårdsromantik och sitt afgjordt nordiska kvinnoöde. Föredraget är vårdadt, mjukt, lätt vibrerande af sentimentalitet, prosan, med sin prolog och epilog på vers, den för L. alltmer typiskt klara och ansade. Slag i slag utgaf L. härefter *Prometheus* (I—II, 1893, 2:a uppl. 1901; öfv. till da. 1894), *Stormfågeln* (1893; öfv. till da. s. å., ny uppl. 1903), *Faster Ulla och hennes brorsdöttrar* (1894; öfv. till da. s. å.), *Fru Hedvigs dagbok* (1895; öfv. till da., 2:a uppl. s. å.) och *Tannhäuser* (I—II, 1895; öfv. till da. s. å.); härtill slöto sig närmast en samling

Dikter (1896) och *Asra* (1898; öfv. till da. s. å.). Denna vidlyftiga produktion led af upprepningar och maner, men befäste L:s anseende som talangfull berättare. Hans lifliga historiska intresse och bildning jämte inflytanden i synnerhet från Heidenstam riktade emellertid hans håg alltmer åt historisk-romantisk diktning. Först utkom den stora cykeln *Struensee. En människoskildring ur historien* (3 dlr, 1898—1900; öfv. till da. 1898—1900). I en serie färgrika och fyndigt iscensatta tablåer framträder den erotiske äfventyraren och intressante lyckoriddaren mera än ideologen och statsmannen. Af L:s följande tre mera realistiska arbeten, *Sturz* (1900; öfv. till da. s. å.), *Elsa Finne* (2 dlr, 1902, 2:a uppl. 1903; öfv. till da. 1902, till holl. 1903) och *Känslans rätt* (1902; öfv. till da. s. å., till holl. 1903), är det andra det mest betydande. Viktoria Benedictssons lifshistoria får här ny förklaring. Till första delens mera jämnt fortskridande episoder bildar den andra delen, i ett slags dagboksform, med sin snabbare, hetare puls, sitt sannskyldiga dramatiska crescendo en bjärt och anmärkningsvärd kontrast. Denna del med sitt skakande innehåll och sin för författarinnan så karakteristiska direkta, sakliga och djupt personliga språkform är ett värdefullt psykologiskt dokument. Till den historiska romanen återvände L. i de pittoreska medeltidskrönikorna *Drottning Margareta* (I, 1905, 2:a uppl. 1906, öfv. till da. s. å.; II, 1906, öfv. till da. 1907), *Drottning Filippa* (1907; öfv. till da. 1909) och *Drottning Cilla* (1910). Hans senaste arbete, *Den stora dagen* (1911), är en nutidsroman med lyrisk-polemisk grundton. — L:s språk utmärker sig för sin genomskinlighet, men blir ofta för utspädt eller för poleradt. Kompositionen är vanligen säker och sorgfällig, ehuru ibland alltför uttänjd, karaktärsteckningen skicklig, men sällan djupgående, fabuleringen lättflytande, händelseutvecklingen effektfullt arrangerad och underhållande, stilen med sina förtjänster stundom för ''kalligrafisk''. — Se O. Levertin, ''Svensk litteratur'', I (1908). 2. E. A—ie.

Lundell, Johan August, fonetiker, språkforskare, f. 25 juli 1851 i Hårstorp, Kläckeberga socken, Kalmar län, inskrefs 1871 som student vid Uppsala universitet och blef 1876 filos. kandidat. L. var 1880—85 e. o. biblioteksamanuens vid samma universitet och utnämndes 1882 till docent i fonetik där. Sedan 1884 års riksdag beviljat, å extra stat, ett årligt anslag af 2,500 kr. till upprätthållande af undervisning i slaviska språk vid Uppsala universitet, förordnades L. s. å. att offentligen föreläsa i detta ämne. 1891 utnämndes han till e. o. (1909 ord.) professor i ämnet och blef filos. hedersdoktor 1893. Han har med Sundevalls ''Phonetiska bokstäfver'' till utgångspunkt uppgjort det s. k. landsmålsalfabetet (se d. o.),

som från kompetent håll blifvit kalladt ett af de mest storartade försök till fonetisk skrift, som någonsin blifvit gjorda och som tillvunnit sig allmän uppmärksamhet bland de europeiske vetenskapsmännen. L. är hufvudutgifvare af den sedan 1878 existerande och af honom m. fl. grundlagda tidskriften ''Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folklif''. 1892—94 utgaf han tills. med L. Bergström, H. Hjärne och G. Magnusson skriftserien ''Svenska spörsmål'', 1899—1907 tills. med A. Noreen skriftserien ''För skola och hem'', 1906—09 i förening med K. F. Johansson, K. B. Wiklund och K. V. Zetterstéen tidskriften ''Le monde orientale'' och utger sedan 1910 ensam tidskriften ''Archives d'études orientales''. Han har företagit flera vetenskapliga resor, bl. a. för slaviska språkstudier till Ryssland och Österrike. Under en till Österrike och Balkanhalfön 1893—94 företagen resa för studerande af sydslaviska språk hade han det uppseendeväckande äfventyret att i Turkiet häktas som misstänkt för spionéri, ett misstag, som emellertid snart på diplomatisk väg rättades. Tills. med O. Jespersen och A. Western stiftade L. 1886 den skandinaviska agitationsföreningen ''Quousque tandem'' (se d. o.). Jämte A. Noreen stiftade han 1892 reformläroverket Uppsala enskilda läroverk och 1895 den därmed förbundna Fackskolan för huslig ekonomi, som han småningom utvecklat till en i stor skala verkande mönsteranstalt i sitt slag, och organiserade jämte H. Hjärne och A. Noreen 1893 i Uppsala de sedan till en permanent institution öfvergångna sommarkurserna. Hösten 1885 höll L. i Uppsala och Stockholm föreläsningar i rättstafningsfrågan (*Om rättstafningsfrågan*, 1886) och gaf därmed ett nytt uppslag åt reformsträfvandena på detta område samt har sedan i en massa tidskrifts- och tidningsartiklar med stor talang och okuflig energi förfäktat reformer i ortografiska och pedagogiska frågor. Af hans vetenskapliga skrifter förtjäna f. ö. att som viktiga framhållas de i nämnda tidskrift publicerade afhandlingarna *Det svenska landsmålsalfabetet* (1879), *Öfversikt af de senaste årtiondenas värksamhet för kännedom om folkmål ock folklif i Sverige ock andra länder* (1880) och *Om dialektstudier* (1881; öfv. till fr.: ''Sur l'étude des patois''; Leipz. 1884), vidare *Om de svenska folkmålens frändskaper ock etnologiska betydelse* (i Antropologiska sektionens tidskr., 1880), *Norskt språk* (i ''Nord. tidskrift'', 1882), *Études sur la prononciation russe*, I (1890), *Skandinavische mundarten* (i Pauls ''Grundriss der germanischen philologie'', 1890, 2:a uppl. 1901), *Skandinavische volkspoesie* (därsammastädes, 1893, 2:a uppl. 1909), *Svensk ordlista med reformstavning ock uttalsbeteckning* (1893), *Lärobok i ryska språket*, I (1911), och den tills. med A. Noreen utgifna upplagan af *1500- och 1600-talens visböcker*, n:r 5 och 6 (1900, 1907). — L:s broder, Per Olof L., f. 9 febr. 1849 i Kläckeberga församling, ägare till Ebbetorp, Dörby socken, sedan 1880 med endast ett par års afbrott landstingsman och sedan 1886 led. af Kalmar läns södra hushållningssällskaps förvaltningsutskott, har fr. o. m. 1894 varit Norra Möres och Strandas representant i riksdagens Andra kammare, där han tillhört landtmannapar-

iet och det i jan. 1912 af detta och nationella framtegspartiet bildade landtmanna- och borgarpartiet, i hvars förtroenderåd han blef suppleant. L. ar varit led. af tillfälligt utskott 1894, af särskildt utskott 1903—04, suppleant i åtskilliga utkott samt statsrevisor 1902—04. Ad. N—n.

Lunden, municipalsamhälle (enl. k. br. 19 okt. 900) inom Örgryte socken, Göteborgs och Bohus än, omfattande den del af hemmanet Lunden, som ränsar i n. till Göteborgs stadsområde, i ö. till emmanen Kolltorps och Kärralunds egor, i s. till Kärralundsvägen och i v. till Danska vägen, samt den del af hemmanet Bö, som är belägen mellan Danska vägen och Gårda municipalområde. 5,254 nv. (1910).

Lundenburg (tjech. *Břeclav*), stad i sydligaste delen af Mähren, vid Thaya. 7,150 inv. (1900). Gymnasium. Sockerfabriker, kvarnar, stärkelsefabriker m. m. J. F. N.

Lundequist-Dahlström, Gerda Carola Cecilia, skådespelerska, f. 4 febr. 1871 i Stockholm, var elev vid konservatoriet där 1886—89, anställd vid Dramatiska teatern i Stockholm 1889—91, vid Stora teatern i Göteborg 1889—91 och hos Selander 1891—95, vid Vasateatern i Stockholm 1896—97, Svenska teatern där 1897—1906 och Dramatiska teatern 1906—09. Hon trädde 1908 i äktenskap med J. F. Alfred Dahlström (f. 1859), verkställande direktör vid Carnegieska bolagen i Göteborg. Af sina förnämliga uttrycksmedel i stämma, blick och gestalt liksom af hela sin sinnesart hänvisad till det stora framat, har hon genom osökt höghet i framställningen varit en af den samtida scenens prydnader och äfven inom det borgerliga skådespelet åstadkommit äkta och innerliga karaktärstolkningar. Hennes konstnärliga väsen intager genom ädelhet, primodighet och en säreget ren glöd. I de flesta all har hon också fått uppgifter, som passat henne väl. Bland hennes tidigare roller märkas *Regina von Emmeritz*, *Tanquerays andra hustru*, *Magda* i ”Hemmet”, *Rose* i ”Pater noster”, och *Kristina* i ”Mäster Olof”, på Svenska teatern *Irene* i ”När vi döda vakna”, *Hjördis* i ”Härmännen på Helgeland”, *Gertrud* i ”En lyckoriddare”, *Svanhild* i ”Kärlekens komedi”, *Ragna* i ”Dagmannet” och som riktiga triumfroller *Tora Parsberg* i ”Paul Lange och Tora Parsberg” samt *Monna Vanna*, slutligen på Dramatiska teatern *Minna von Barnhelm*, *Maria Stuart* (Schillers), *Gertrud*, *Kristina Gyllenstierna* i ”Sista riddaren”, *Fru Irvik* i ”När det nya vinet blommar”, *Lady Macbeth*, med märklig styrka karakteriserad, oaktadt rollen så föga sammanfaller med konstnärinnans naturell, och *Antigone*, hvari fru L. äfven uppträdt som gäst på friluftsteatern i Köpenhamn 1911. Efter sitt giftermål har hon jämväl gifvit gästspel i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Lundeqvist, Nils Vilhelm, författare, f. 17 jan. 1804 i Södermanland, d. 4 apr. 1863 på Slätte i Fredsbergs socken, Skaraborgs län, filos. magister i Uppsala 1827, tjänstgjorde några år vid ämbetsverk i Stockholm och utnämndes till v. häradshöfding, men egnade sig hufvudsakligen åt författarskap, till en början på det skönlitterära området, och utgaf romanen *Familjen Ehrenflykt* (1828), berättelsen *Agda* (1830; 2:a uppl. 1832), som gaf uppslaget till G. H. Mellins historiska noveller, m. m. Snart lämnade han alldeles ämbetsmannabanan och bosatte sig som bokhandlare och förläggare i Uppsala, där han uppsatte den ännu befintliga ”Lundeqvistska bokhandeln”. Hans författarverksamhet fick nu en annan riktning, i det han nämligen arbetade för den ekonomiska litteraturen. Af hans skrifter på detta område förtjäna nämnas *Bondepraktika för åker, äng och ladugård* (1839; 2:a uppl. 1840; no. öfv. 1847) och *Handbok i svenska landtbruket* (1840; 5:e uppl. 1862; 3 no. öfv. 1847—59), ett särdeles förtjänstfullt arbete, prisbelönt af Landtbruksakad. F. ö. författade han en *Brefställare* och utgaf åtskilliga upplagor af en *Juridisk handbok* (1832; 17:e uppl. 1885), som än i dag bär hans namn, ehuru urspr. författad af P. Götrek, samt upplagor af ”Sveriges rikes lag” (1837; 16:e uppl. 1884) m. m. Under senare åren af sitt lif, sedan han i andra händer öfverlämnat sin bokhandel och sålt sina förlag, egnade han sig åt landtbruk och gjorde i synnerhet försök med uppdragandet af sällsynta utländska trädslag. — L:s andra hustru, Sofia Henrietta L., född Hollander, f. 1815, d. 1896 i Stockholm, gjorde sig känd som skaldinna genom dikten *Gustaf Vasa* (1841), prisbelönt af Svenska akad. 1840, samt åtskilliga andra smärre stycken. Efter hennes död utgafs ett band *Dikter* (1896). —rn.*

Lunderberg, Karl, sigillgravör, f. 1722, d. 1777 i Stockholm, var konduktör vid Fortifikationen, men blef mest bekant som den där utförde en mängd ganska väl arbetade sigill. I egenskap af sigillgravör blef han äfven kallad till led. af Målar- och bildhuggarakademien. L. graverade jämväl ett par smärre medaljer. — L. var sannolikt fader till medaljgravören Karl Lorens L., f. 1749 i Stockholm och verksam där ända in på 1810-talet. —rn.*

Lundgren. 1. Ludvig Persson L., medaljör, f. 3 mars 1789 på Ljungby vid Kristianstad, d. 15 sept. 1853 i Stockholm. Han studerade först till läkare, men måste till följd af bristande tillgångar egna sig åt informatorskallet. Hans fallenhet för målning och skicklighet i fäktkonst gjorde, att Ling rådde honom att fara till Stockholm, där han till en början biträdde vid dennes fäktskola, samtidigt med att han öfvade sig i olje- och miniatyrmålning. Han var någon tid fäktmästare vid Karlberg. Bekantskapen med gravören Joh. Salmson öfvertygade honom, att han lättare skulle vinna sin utkomst på dennes bana. L. blef elev af Salmsons fader, hofgravören S. Salmson, och utnämndes 1830 till gravör vid k. myntet. Bland hans ej synnerligen många medaljer, som äro något hårdt arbetade, men ej sakna förtjänst, böra nämnas minnespenningarna öfver *Karl XIV Johans kröning*, *Karl XIV Johans regeringsjubileum*, *P. van Suchtelen* (1822) och *K. Carlander* (1838).

2. Per Henrik L., den föregående son, medaljör, f. 22 juli 1824 i Stockholm, d. där 12 juni 1855. Han var elev af sin fader och 1842—44 af Byström, som då inredde sin villa på Djurgården. L. biträdde Byström vid modelleringen af den fris, som pryder villans midtsal. Han studerade ifrigt skulptur och gravyr samt utförde under ledning af Qvarnström och efter dennes kompositio-

ner, flera medaljer, som kunna räknas bland de mest framstående svenska från denna tid, t. ex. *kröningsmedaljen öfver Oskar I och Josefina*, medaljer öfver *Berzelius, Jenny Lind, M. Brahe, Geijer, Järnkontorets hundraårshögtid* (1847), *kronprinsparets förmälning* (1850) m. fl. Konstnären framstår i dem som utmärkt modellör och tecknare; och att han äfven förmådde självständigt komponera, visade han med sin modell till *medalj öfver prins Gustaf* (1853), som tillskyndade honom konstakademiens stora pris och ett treårigt reseunderstöd. Han begaf sig till Paris, men hans studier där brötos likväl snart af sinnessjukdom, och han måste återföras till fäderneslandet samt lefde sina sista år på Danviks hospital.

3. Lea L., den föregåendes syster, gift Ahlborn (se d. o.), var likaledes medaljgravör. 1—2. —rn.*

Lundgren. 1. Ulrik L., präst, läroboksförfattare, nykterhetsfrämjare, f. 20 nov. 1790 i Österåker, Södermanland, d. 20 mars 1870 i Eskilstuna, blef student i Uppsala 1814, prästvigd 1815, 1820 ”skolpräst” i Kumla, Närke (skalden Franzéns dåv. pastorat), 1830 regementspastor vid Närkes regemente och 1832 kyrkoherde i Östra Ryd, ärkestiftet samt erhöll 1837 Eskilstuna, Kloster och Fors' regala pastorat. Han bekämpade med framgång dryckenskapen i detta industrisamhälle och utgaf anonymt den lilla skriften *Brännvinet. Kateches, tillegnad nu varande riksdagsmän och andra patrioter* (1840), som spreds kring landet af P. Wieselgren. L. skref en prisbelönt *Biblisk historia* (1830; 9:e uppl. 1874) och utgaf Luthers lilla katekes med förklaring (1836; 3:e uppl. 1860). — 2. Johan Erik L., den förres son, konstälskare, f. 2 april 1822 i Kumla, Närke, d. 14 jan. 1895 i Stockholm, blef filos. doktor, kollega vid Nikolai elementarskola i Stockholm 1863 och var 1876—92 adjunkt vid Stockholms reallärоverk. L. idkade ej utan framgång landskapsmålning, mest med motiv från Stockholms omgifningar, och tog initiativet till bildandet (1858) af den på sin tid mycket bemärkta Föreningen för nordisk konst (se d. o.), hvari han flera år var sekreterare. L. erhöll Svenska akad:s pris för en öfv. af Goethes ”Hermann und Dorothea” (tr. 1858).

Lundgren, Egron Sellif, målare, författare, f. 18 dec. 1815 i Stockholm, d. där 16 dec. 1875. Fadern, som var sidenfabrikör, dog, medan L. ännu var barn. Denne fick en vårdad uppfostran, studerade från 1829 vid Teknologiska institutet för att egna sig åt bergshandteringen, vistades en tid i Eskilstuna och på Finspångs kanongjuteri, till dess konstnärslusten blef honom öfvermäktig och han återvände till Stockholm, där han 1835—39 studerade vid konstakademien. Redan som barn tecknade han interiörer från hemmet, läsande eller spelande flickor och porträtt, lätt färglagda i akvarell. 1839 begaf han sig till Paris, målade på Cogniets elevateljé, kopierade de gamle mästarna i Louvre, målade i olja ett par genretaflor: *Grisett i ett fönster, Falstaff* (1840, Göteborgs museum) och porträtt (ett *självporträtt* 1841 i konstakademien, ett annat från ungefär samma tid i Nationalmuseum). Hösten 1841 begaf han sig öfver Schweiz till Italien, hamnade i Rom, där en talrik skandinavisk koloni då var samlad, och lefde under de år, som följde, ett rikt stämningslif under starka och varaktiga intryck af platsen och naturen. Det var dock ej hans afsikt att stanna utomlands länge. Redan 1842 var han på väg hemåt, men reste från Venezia sjövägen till Neapel och återkom därifrån till Rom. Han innehade akademiens resestipendium 1843—49, besökte München och Wien 1845, reste ofta omkring i Italien och egnade sig nu enligt egen utsago ”åt de högre konststudier, som för en historiemålare erfordras”. Han målade i olja motiv sådana som *Neapolitanska fiskare* i solsken med golfen och Vesuvius i bakgrunden (1843), *Vinskörd* (s. å.), *Flicka från Sonino med sin bror* (figurer mot blå himmel, 1846, i Nationalmuseum), *Corpus Dominifesten i Rom* (1847, sammastädes), gjorde kompositioner i teckning (*Homeros sjunger för folket*, i konstakademien), målade små porträtt: *J. A. Josephson* (1846), *Stäck* (s. å.), *Ö. J. Södermark* (1847, de båda sistnämnda i konstakademien). Våren 1849 lämnade han Rom, ämnade nu åter resa hem, men tog vägen genom Spanien, genom Barcelona och Granada till Sevilla, och där stannade han från aug. 1849 till maj 1853. Det var under denna tid han öfvergick till akvarellmåleriet och slopade alla tankar på att bli historiemålare. Utom allt tvifvel påverkad af engelska kamrater — John Phillip och F. Topham — blef han uteslutande verklighetsafbildare, fäste på papperet typer och intryck från gator, kyrkor, marknadslif, folkfester, och målade bönder, präster, käringar, zigenarflickor och unga damer — de sistnämnda tämligen banalt söta. Hans skisser från gator och kyrkor ha en raskhet och en skärpa i ögonblicksuppfattningen, som visa, att L. först nu funnit det område, hans personliga läggning och konstnärliga temperament hänvisat honom till — det hade varit något famlande, talangfullt, men opersonligt i hans föregående, redbart och mödosamt utförda arbeten. L. var ingen djup natur, men en afgjord målarbegåfning, improvisatör och illustratör i färg. I färgbehandling och penselföring inkom nu ett spelande, gnistrande lif, som icke har någon gemenskap med hans tidigare stela och försiktiga, skarpa och utslipade målningssätt. Han hade nu blifvit kolorist och ibland rent af impressionist. — Konstakademien kallade honom 1850 till led. och erbjöd honom 1853 en professorsplats, som han emellertid afböjde. S. å. lämnade han Spanien och följde engelska vänners uppmaning att besöka London. Där infördes han i societeten, fick beställningar af drottningen, hade framgång med sina spanska akvareller, målade mestadels porträtt af mondäna damer och barn, men äfven hofceremonier, kungliga bröllop och dop samt på beställning scener ur Shak-

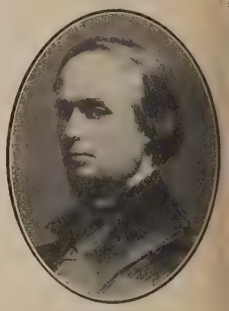

Egron Lundgren, efter ett självporträtt, pastell, målad i London omkr. 1855.

peres skådespel. Han hade allvarligt beslutat att rbeta sig till framgång och oberoende och lyckades ckså i denna föresats. På nyåret 1858 mottog an anbudet att för en firma i Manchester resa ill Indien och göra teckningar från det där utrutna kriget. Under drottningens personliga bekydd reste han, fick medfölja den engelska härens ögkvarter, återvände till England efter ett års ortovaro och utställde med stor framgång de mkr. 500 blad, som han utfört under resan. Att an ej h. o. h. öfvergifvit att måla i olja visar den fter studier i Indien målade *Spionen förhöres* (i fationalmuseum), utförd med en vida kraftigare ålerisk hållning än hans arbeten från Italien ega.

Indisk danserska, lavering af Egron Lundgren.

ommaren 1860 besökte L. Sverige, efter 21-årig ortovaro, 1861 gjorde han en resa i södra Norge, ntern 1861—62 tillbragtes i Egypten och 1862 –63 i Spanien, som han redan förut återsett 857. Under alla sina resor var han flitigt sysselatt med att måla allt vackert och intressant, som an såg, typer, landskap, stämningar, stadsbilder, nteriörer. Under hela denna tid var han dock osatt i London, deltog flitigt i utställningar där ch invaldes 1864 i den ansedda och aristokratiska ociety of painters in watercolours, som räknar ndast omkr. 30 medlemmar. 1865 återsåg han orra Italien, flyttade så hem till Stockholm 867, men begaf sig vid vinterns annalkande till evilla, vistades sedan åter i London, bodde i tockholm 1869—71, reste då till Egypten och annade i Italien till 1873, mestadels sysselsatt med att studera ungrenässansens konst i Perugia och Florens. Sina återstående lefnadsår tillbragte han i Sverige. Där målade han skogspartier och svensk natur, men betecknande nog var Kina slott vid Drottningholm det motiv, som roade honom mest.

Det var under dessa sina sista år, som han blef känd och uppskattad äfven som författare. Han hade alltifrån ungdomen varit en ytterst flitig och alltid underhållande, spirituell brefskrifvare. Ett litet urval af hans bref till sina anhöriga trycktes 1861 (*Ur E. L:s bref till hemmet*) i en uteslutande för vänkretsen afsedd upplaga, som ej kom i handeln; med urvalet och tryckningen tog han själf ingen befattning. 1870 utkom *En målares anteckningar, Italien och Spanien* (bref från hans första vistelse utrikes 1839—53; 3:e uppl. 1882), för hvilket arbete Svenska akademien tilldelade honom sin mindre skådepenning i guld 1871. 1872 utkom *Indien* (3:e uppl. 1884) och 1873 *Lediga stunder i främmande land* (intryck från vistelsen i Egypten och Italien 1871—73; 2:a uppl. 1884). L:s mycket rikhaltiga manuskriptsamling — däribland hans samtliga bref till sin broder — testamenterades af denne till k. biblioteket. Ett omfattande utdrag ur dessa och ur hans öfriga bref och papper utkom 1905 (*E. L., reseskildringar, anteckningar och bref*, samlade och utg. af G. Nordensvan). Hans studier i akvarell och teckning (mera än 1,000 blad och en mängd skissböcker) tillhöra Nationalmuseum, som äfven eger ett par smärre oljemålningar, ett *självporträtt* i pastell (utfördt på 1850-talet; se fig.) och några raderingar. På Göteborgs museum representeras L. af ett par spanska akvareller; hans samling af kopparstick och litografier tillföll samma museum genom hans testamente. L. uppträdde som illustratör med bilder till Stephens' ''Bihang till Fritjofs saga'' (1839), till lady Tenisons ''Castile and Andalucia'' (1853), ''Spanish pictures drawn with pen and pencil'' (jämte Doré m. fl., slutet af 1860-talet), ''Travelling in Spain the present day'' (illustrerad af John Phillip och L., 1866; dessa tre böcker finnas i Nationalmuseets bibliotek) samt till ''Svenska folksagor'' af Hyltén-Cavallius och Stephens (1875, teckningarna äro betydligt äldre, de funnos i blyerts redan 1847). En utställning af hans tillgängliga arbeten egde rum 1876 i Stockholm. Konstakademien stiftade då ''Egron-Lundgrensmedaljen'' att utdelas till framstående svenska akvarellmålare. 1907 restes en minnesvård på L:s graf. — Jfr uppsatser om L. af K. Eichhorn i ''Nya svenska studier'' (1881) och af G. Nordensvan i ''Svensk konst och svenska konstnärer'' (1892) och i ofvan anförda ''Egron L., reseskildringar'' o. s. v. (1905) samt af A. T. Gellerstedt i Svenska akad:s handlingar för 1911. G—g N.

Lundgrén, Johan Fredrik, lustspelsförfattare, vanligen under märket Uller, f. 18 mars 1821 i Visby, d. 20 okt. 1885 i Härnösand, var först militär, men lämnade tjänsten 1846 samt uppträdde sedan som skådespelare både i Stockholm och landsorten. 1859 uppförde på Södra teatern hans första lustspel, *En svartsjuk tok* (2:a uppl. 1892), som mottogs med bifall och följdes af åtskilliga andra originalstycken: *Studenterna*

(1860), *Kärlek och upptåg* (s. å.), *Bättre aldrig än sent* (1861), *Hemkomsten* (s. å.) m. fl. L. verkställde äfven bearbetningar och öfversättningar från främmande språk för scenen. Postumt utkom *Från en lång teaterbana* (1886). —rn.*

Lundgren, F., donator. Se Lundgrenska högskolefonden.

Lundgren, Vilhelm Teodor, kommunalman, riksdagsman, ekonomisk författare, f. 1 okt. 1837 i Strömstad, var där tobaksfabrikör 1866—1901 samt äfven handlande och skeppsredare, hvarjämte han fungerade som styrelseledamot i Strömstads sparbank samt i Göteborgsbankens afd.-kontor 1874—1901 och sedermera fr. o. m. 1905. L. har som stadsfullmäktiges ordf. och landstingsman 1870—1909 varit en nitisk befrämjare af sin orts intressen. L. har varit led. af riksdagens Andra kammare för Uddevalla, Strömstad, Marstrand och Kungälf 1881 samt för Strömstad och Uddevalla 1898—1902. Af trycket har L. utgifvit *Om hafveri* (1876), *Hamnlexikon* (1881), *Om befraktning* (1883) och *Handbok om fraktberäkningar* (1891). L. är vice konsul för Danmark, Nederländerna och Storbritannien. J. C.

Lundgren, Sven Anders Bernhard, paleontolog, geolog, f. 19 febr. 1843 i Malmö, d. 7 jan. 1897 i Lund, blef student i Lund 1860, filos. doktor 1865, docent i paleontologi 1867 och e. o. professor i geologi vid Lunds universitet 1880. Tills. med professor Johnstrup i Köpenhamn gjorde han sommaren 1871 en af danska regeringen bekostad geologisk resa till Island, och som innehafvare af dels Riksstatens, dels Letterstedtska resestipendier besökte han i geologiskt ändamål de flesta länder i västra Europa. L. sysselsatte sig hufvudsakligen med utforskandet af Skånes mesozoiska bildningar och detta såväl i geologiskt som i paleontologiskt hänseende. Arbeten i denna riktning äro följande i akademiers och lärda samfunds skrifter förekommande uppsatser: *Palæontologiska iakttagelser öfver Faxekalken på Limhamn* (1866), *Om rudister i kritformationen i Sverige* (1869), *Om belemniterna i sandkalken i Skåne* (1876), *Studier öfver faunan i den stenkolsförande formationen i nordvestra Skåne* (1878), *Bidrag till kännedomen om Juraformationen på Bornholm* (1879), *Undersökningar öfver molluskfaunan i Sveriges äldre mesozoiska bildningar* (1881), *Undersökningar öfver brachiopoderna i Sveriges kritsystem* (1885), *Anmärkningar om Spondylusarterna i Sveriges kritsystem* (s. å.), *Öfversigt af Sveriges mesozoiska bildningar* (1888), *Ein gavial aus dem senon von Annetorp bei Malmö* (1890), *Jämförelse mellan molluskfaunan i mammillatus- och mucronatazonerna i nordvästra Skåne* (1894) m. fl. Han ombesörjde dessutom utgifvandet af den af Angelin efterlämnade beskrifningen till dennes geologiska öfversiktskarta öfver Skåne. Af L:s öfriga vetenskapliga afhandlingar må anföras *Om förekomsten af bernsten vid Fyllinge i Halland* (1871), *Om den vid Ramsåsa och Öfvedskloster i Skåne förekommande sandstenens ålder* (1873) samt *Bemerkungen ueber die von der schwedischen expedition nach Spitzbergen 1882 gesammelten jura- und trias-versteinerungen* (1883), *Anmärkningar om permfossil från Spetsbergen* (1887), *Om faunan i Andöns jurabildning* (1894) och *Anmärkningar om några jurafossil från kap Stewart i Ostgrönland* (1895). Se minnesteckning af S. L. Törnquist i ”Geologiska för:s förhandl” (1897). A. G. N.

Lundgren, Jonas Fredrik, skolman, pedagogisk skriftställare, f. 18 nov. 1847 i Grythyttan, Örebro län, aflade folkskollärarexamen 1869 i Uppsala och mogenhetsexamen 1874, blef filos. kand. 1881 och, efter tjänstgöring som folkskollärare från 1869 och som t. f. seminarielärare från 1875, 1882 adjunkt vid Stockholms folkskollärarinneseminarium, till hvars rektor han utnämndes 1891. Genom sin gedigna personlighet och undervisning ej mindre än genom en kvalitativt och kvantitativt betydande författarverksamhet har han inom vida kretsar utöfvat ett stort inflytande. L. har skrifvit bl. a. *Barnpredikningar* (1877), *Föräldrars sanna prydnad* (1880; 2:a uppl. 1881), *Den moderna andens sträfvan på folkskolans område* (1883), *Kateketisk handbok* (I—II, 1886—87; 5:e uppl. 1894), *Handbok till bibliska historien* (I—II, 1889—90; 4:e uppl. 1899), *Katekesens vanrykte* (1890), *Handledning vid bibelläsningen i skolan*: I. *Småskolan* (1898; 2:a uppl. 1902, omtryckt 1910), II. *Folkskolan* (1—5, 1894—1908; af h. 2 och 3 3:e uppl. 1908), III. *Fortsättningsskolan* (1893; 2:a uppl. 1897), *Vinkar och råd till folkskolans lärare i anledning af k. cirk. d. 4 nov. 1892* (Skrifter utg. af Sv. nykterhetssällsk. 1896, 5), *Till kamp för ordningen* (1898), *Norlén, anteckningar om hans förflutna lif* (1899), *Blad ur folkskolans pedagogik och metodik*: I. *Psykologiska prenotioner* (1900), II. *Bilder ur pedagogikens historia* (1—3, 1902—09), *Strödda tankar. Ord till ungdomen och dess fostrare* (I—IV, 1901—06) samt *Förr och nu. Blad ur svenska lärarbildningens historia* (1910), har ombesörjt text till ”Tafior till belysning af biblisk fornkunskap” (1902) och redigerat ”Folkskolans vän” 1885—87 och ”Tidskrift för folkundervisningen” 1892—96 (årg. 11—15), hvarjämte han tills. med V. Norlén utgifvit *Biblisk historia för folkskolan* (1886; stereotyp. uppl. 1907) och *Bibliska berättelser för småskolan* (1888; stereotyp. uppl. 1907). R. N—n.

Lundgren, Magnus Fredrik, språkforskare, f. 21 jan. 1852 i Göteborg, d. 8 maj 1903 i Lund, blef student i Uppsala 1870, filos. doktor 1875, docent i nordiska språk och germansk jämförande språkforskning s. å., vikarierade för professuren i nordiska språk 1876 och större delen af 1877 samt utnämndes 1881 till lektor vid Nya elementarskolan i Stockholm. L. var på sin tid den förnämste kännaren af det fornsvenska namnskicket,

som han behandlat i flera förtjänstfulla arbeten, af hvilka de viktigaste äro *Språkliga intyg om hednisk gudatro i Sverige* (i Göteb. Vet. o. vitt. samh:s handl., ny följd, 16, 1878), *Spår af hednisk tro och kult i fornsvenska personnamn*

i Uppsala univ:s årsskrift, 1880) och det i ordoksform affattade *Personnamn från medeltiden* (i 'Svenska landsmålen", 1892 o. 1896, *Abbe—ibært*), som efter hans död fortsatts på grundval f L:s samlingar af lektor E. Brate. På senare år ar L. uteslutande upptagen af Svenska akad:s rdboksarbete och hade som medlem af dess redakon alltsedan 1893 (med undantag af 1898—1900) ändig tjänstledighet från sitt lektorat. Ad. N—n.

Lundgren, Frans Daniel, uppfinnare, f. 25 ug. 1854 i Kvistbro, Örebro län, utexaminerades rån Borås tekniska elementarskola 1879 och vann ärefter omedelbart anställning hos riksgäldskomissarien O. Arehn, då direktör för Stockholms Nya ndsticksfabriks-a.-b. L. egnade sig snart h. o. h. t konstruktion af maskiner för tändsticksindustrien ch har gjort ett antal sinnrika, epokgörande uppnningar inom detta område, såsom askmaskin, skfyllningsmaskin och paketmaskin, som åtnjuta ärldsrykte. Jämte Arehns son, G. Arehn, öppade L. A.-b. Gerhard Arehns mek. verkstad i tockholm, där han är verksam som teknisk ledare ch uppfinnare. G. H—r.

Lundgren, Vilhelm Rogatius Benjain, skeppsredare, riksdagsman, f. 24 maj 1856 Söderåkra, Kalmar län, aflade befälhafvarexamen 1876 samt var sedan styrman och kapten å Göteborgsångare. L. var med om bildandet f rederiaktiebolaget "Concordia" (1887) och iftade 1890 rederiaktiebolaget "Nike". 1904 ildade han rederiaktiebolagen "Transatlantic" ch "Svenska Sydafrikalinjen" samt 1907 "Svenka Australlinjen". L. är stadsfullmäktig i Göteorg och var 1910—11 riksdagsman i Andra kammaren för Göteborgs stad. L. är en af den svenska öfartsnäringens mest framstående män och har enom skapandet af oceanförbindelser tillfört handelsflottan ett stort antal fartyg och ett betydande nnage.

Lundgren, Johan (John) Peter, veterinär, 7 okt. 1857 i Visby, aflade fullständig veterinärxamen vid Veterinärinstitutet i Stockholm 1879 ch studerade därefter någon tid vid Karolinska nstitutet. Han utnämndes 1879 till adjunkt och 889 till professor i anatomi och fysiologi vid Veerinärinstitutet, hvars föreståndare han var 1896 –1901. 1897—1900 innehade L. förordnande som djungerad led. för föredragning och handläggning f veterinärärenden i Medicinalstyrelsen och tillika om led. af Direktionen för Veterinärinstitutet. Han r led. af Landtbruksakad. (1898). E. T. N.

Lundgrenska högskolefonden, en donation, som andlanden Fredrik Lundgren (i firman iedler & Lundgren) uti sitt 27 mars 1872 affatade testamente bestämde skola utgå "till Göteorgs stad till grundfond för en högre undervisingsanstalt eller högskola" och som uppgick till 00,000 rdr rmt. Detta var den första donation, om utfästes för Göteborgs högskola, ehuru, då den fter Lundgrens död (1880) utföll, redan en annan, enare bestämd, donation, den Ed. Magnusska, villorligt bestämts skola utgå till en högskola, därest n sådan inom viss tid kunde komma till stånd. et var på grundvalen af dessa båda donationer, vartill senare kom David Carnegies, som Göteorgs högskola lades. K. W—g.

Lundh, Henrik Teodor, målare, f. 3 okt. 1812 i Stockholm, d. där 25 mars 1896. Han studerade för Westin, vid konstakademien från 1829 och i Paris 1843—48. Han målade historiska och bibliska motiv, djur och blommor. Skjutna fåglar blefvo länge hans specialitet. L. var dessutom tafvelrestauratör, fotograf och litograf. (G—g N.)

Lundh, Lars August, tonsättare, f. 2 juli 1838 i Stockholm, musiklärare vid Katarina allmänna läroverk 1857, organist i Tyska kyrkan 1869, musikdirektör 1884, har komponerat ett af Musikaliska konstföreningen utgifvet *Requiem*, sånger, orgelstycken och kantater, hvaribland en (öfver Tegnérs "Svea") för soli och manskör till firandet af konung Oskar II:s 25-åriga regeringsjubileum 1897. L. har dessutom skrifvit en *Harmonilära* (3 uppl.). A. L.*

Lundh, Nils Vilhelm, författare, f. 14 febr. 1879 i Malmö, har företagit resor bl. a. till de frisiska öarna och Italien. L:s första arbete i bokform, *Hvita kyrkans by* (1903), egde sin styrka i den känsliga, ljusa stämningen med naturbakgrund från norra Skåne. *Stjärnorna* (1904) och *Tall och björk* (s. å.) hämta sina motiv från samma trakter, medan däremot *Ljunghuset* (1905) förlägger sceneriet till kusten vid Falsterbo, och personteckningen börjar vinna mark från den alltjämt utförligt behandlade, fantasifulla naturskildringen. *Mars* (1906), *Stranden* (1907) och *Martini* (s. å.; ny uppl. 1909) visade delvis upprepningar af det ungt och svärmiskt drömmande temperament, som gett sig uttryck i de tidigare arbetena. *Enslingen* (1908), *Stora barn* (1909) och *Lifvets sagor* (s. å.) beteckna, äfven de, i det stora hela knappast något egentligt framsteg öfver det sympatiska och lyriskt sagoaktiga, men stundom konturlösa och fladdrande i framställningen. *Bleik* (1911), en skildring från de frisiska öarna, är däremot en mogen och betydande bok, som med innerlighet och poesi skildrar land och folk. — Ett urval af L:s berättelser, *Valborgselden*, utkom 1910. 1903 och 1905 erhöll L. stipendium ur Albert Bonniers stipendiefond för svenska författare. B—n B.

Lundh, Gregers Fougner, norsk militär och historiker, f. 15 maj 1786 i Gudbrandsdalen, d. genom olyckshändelse 11 juli 1836, blef student 1806, inträdde 1807 i armén, utmärkte sig som fänrik vid Toverud 19 apr. 1808 och befordrades 1812 till kapten vid generalstaben. 1814 var han adjutant hos Kristian Fredrik. Efter konventionen i Moss (14 aug. 1814) tog han afsked ur krigstjänsten och blef byråchef vid ett af statsdepartementen. 1815 blef han lektor och 1822 professor i teknologi, landthushållning och nationalekonomi vid Kristiania universitet. Han var därjämte grundläggare af och föreståndare för universitetets urkundssamling. Under vistelsen i München 1829 upptäckte han en värdefull samling nordiska dokument från den tid, då Kristian II vistades i utlandet, den stora s. k. "Münchensamlingen". Denna hemförde han, och det var hufvudsakligen hans förtjänst, att Norge fick behålla allra största delen af dess innehåll (nu i norska riksarkivet; se vidare Kristian den andres arkiv). L. var 1832 en bland stiftarna af Samfundet for det norske folks sprog og historie, till hvars samlingar (6 bd, 1833—39) han lämnade många värdefulla bidrag. Han var en mångsidigt produktiv författ-

tare, men utarbetade inga större självständiga verk. Af hans planlagda norska ”diplomatarium” utkom ett prof 1828, hvarjämte han utgaf ”Bergens gamle bylov” (1829). — L:s söner, af hvilka Christopher Anker Bergh L. (f. 1816, d. 1865) var generalmajor och chef för generalstaben och Otto Karl Klaudius Gregers Gregerssön L. (f. 1833, d. 1896) var fullmäktig i norska riksarkivet, ha bägge gjort sig kända i litteraturen, den förre genom militärvetenskapliga afhandlingar i ”Norsk militært tidsskrift”, den senare genom genealogiska forskningar och som utgifvare af ”Norske rigsregistranter” (II—IX, 1863—87). O. A. Ö. (K. V. H.)

Lundholm, K. M., violinist, f. omkr. 1780 i Stockholm, d. 1860 på Ousbyholm i Skåne, var elev af E. Du Puy i Stockholm och Baillot i Paris samt utbildade sig till stor virtuositet på sitt instrument, bodde 7 år i Bergen, Norge, och var då (på 1820-talet) violinlärare åt Ole Bull. På 1830-talet vistades L. åtskilliga år i Lund och var där konsertmästare i akademiska kapellet, som han ryckte upp betydligt. Därefter bosatte han sig i Jönköping. Han utmärkte sig i synnerhet som kvartettspelare och instruktör.

Lundholmen, friherreskap, som 4 juni 1570 förlänades åt riksrådet och öfverste kansleren friherre Nils Gyllenstierna, omfattade Lundholmens sätesgård inom Vrigstads socken i Västra härad af Småland samt 61 hela och 12 halfva hemman och 7 torp inom Vrigstads och de i samma Västra härad belägna Almeskåra, Malmbäcks, Ödestuga och Svennarums socknar. Länets område vann icke någon tillväxt efter 1570. Vid midten af 1650-talet voro dess besittningar satta till 71½ mantal. L. reducerades på grund af 1680 års riksdagsbeslut. G. F.*

Lundin, Klas Johan, tidningsman, skriftställare, f. 12 nov. 1825 i Stockholm, d. där 14 sept. 1908, student i Uppsala 1844, ingick, efter aflagd kameralexamen, i åtskilliga ämbetsverk i Stockholm, men slog om och egnade sig en tid åt handel. 1858 började L. sin bana som tidningsman med korrespondenser från Köpenhamn till ”Göteborgs handels- och sjöfartstidning”. 1859 flyttade han till Paris som korrespondent, återkom 1866 till fäderneslandet och ingick i redaktionen af ”Stockholms dagblad”, hvilken han tillhörde med ett kort afbrott 1884—86, ända tills han ett par år före sin död upphörde med sin tidningsmannaverksamhet. För den senare tidningen, hvars teater- och litteraturafdelning han skötte under många år, företog han resor inom och utom landet, lämnade skildringar af de stora utställningarna i Köpenhamn, Wien och Paris samt från kommunardupproret 1871, hvarförutom han skref krönikor och andra uppsatser. Under åtskilliga år lämnade han äfven veckokrönika (”Omnibus”) till ”Ny illustrerad tidning”. Han medarbetade äfven i andra tidningar och tidskrifter. Af hans särskildt utgifna arbeten må nämnas *Paris i våra dagar, af Thora B.* (1869), *Minnen från en resa i Sverige. Stockholm och stockholmarna* (två uppl., s. å.), *I Hamburg, en gammal bokhållares minnen* (1871), *Stråftåg här och där i Sverige* (1875), *Valda berättelser* (1, 1876), *I Tyskland, minnen från en resa* (1877), den komisk-fantastiska framtidsbilden *Oxygen och Aromasia* (1878), *Gamla kort, bilder ur verkligheten* (1879), *Från Stockholms synkrets* (1880), *Gamla Stockholm* (1880—82, tillsammans med A. Strindberg, hvilken uppgjorde planen till arbetet och samlade det mesta materialet), *Bortom Alperna* (1883), *Nya Stockholm* (1887—90), *Stockholmstyper förr och nu* (1889), *Tidsbilder ur Stockholmslifvet* (1895), *Sällskapet 1800—1900* (1900) och *En gammal stockholmares minnen* (1904—05). L. var en sansad och välvillig kritiker samt en omtyckt kåsör med godmodigt satirisk uppfattning och klar, lättflytande, men något omständlig stil. Särskildt värde ega hans innehållsrika minnesböcker från hufvudstaden. —rn.*

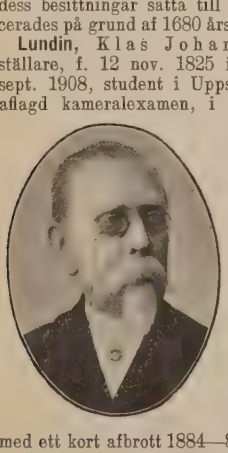

Lundin, Hulda Sofia, främjarinna af kvinnlig slöjd, f. 12 juni 1847 i Kristianstad, folkskollärarinna 1865, slöjdinspektris för Stockholms folkskolor 1885—1905, egnade under flera resor i utlandet allvarliga studier åt kvinnligt handarbete och utarbetade med ledning af det bästa hon sett en metod för skolbarns undervisning i måttagning, ritning och klippning af mönster samt linne- och klädsömnad. Denna metod antogs vid Stockholms folkskolor, där den ännu (1912) är rådande, och har vunnit erkännande äfven utomlands, och fröken L. har i särskilda kurser (ett slöjdseminarium, som hon förestod 1882—1905) utbildat lärarinnor i densamma. Hon har skrifvit bl. a. *Klädsömnad* (1888; 5:e uppl. 1910) och *Handledning i metodisk undervisning i kvinlig slöjd* (1892, 5:e uppl. 1907; i F. Bergs ”Bibliotek för undervisningen”). Hon har varit jurymedlem vid flera utställningar.

Lundin, Karl Axel Robert, svensk-amerikansk optiker, f. 13 jan. 1851 i Vänersborg. Sedan han utlärt till instrumentmakare, reste han 1873 till Amerika, där han sedan 1874 varit anställd hos den öfver hela världen kända firman Alvan Clark & Sons i Cambridgeport, Massachusetts, tillverkare af linser för teleskop. Sedan 1896 har L. varit teknisk ledare för tillverkningen af optiska instrument och tagit del i slipningen och installerandet af de stora objektiven, som firman levererat till observatorier i Europa och Amerika. Ehuru till största delen autodidakt, förfogar L. öfver insikter, som gjort honom till en expert på sitt område. O. A. L—r.

Lundin, Karl Fredrik, kyrkohistorisk författare, f. 8 aug. 1858 i Ransäter, Värmland, blef student i Uppsala 1878 och, på afh. *Wismars pantsättande till Mecklenburg-Schwerin*, filos. doktor där 1892; han har (med årslånga afbrott) sedan 1888 varit lärare vid Fjellstedtska skolan i Uppsala. L. har utgifvit bl. a. en illustrerad *Kyrkohistoria för hemmet* (3 bd, 1896—1911) samt tagit liflig del i det religiösa föreningsarbetet i Sverige. Hj. H—t.

Lunding, Niels Kristian, dansk general, f. 19 febr. 1795, d. 26 juli 1871, blef 1812 löjtnant vid ingenjörkåren. 1834 kapten och 1844 major. 1848 var L. den högste kommenderande

ingenjörofficeren vid hären i Slesvig, ledde under vapenstilleståndet befästningsarbetena i Fredericia och blef i april 1849 kommendant därstädes. Genom sin outtröttlighet, påpasslighet och stränghet hade L. en väsentlig del i det hedrande försvaret af Fredericia under maj och juni månader 1849, och de utfall, som han företog, blefvo inledning till det afgörande slaget 6 juli s. å., i hvilket alla de fientliga skansarna intogos och raserades. Till belöning utnämndes L. till öfverste. 1856 tog han afsked ur ingenjörkåren samt blef 1858 generalmajor och kommendant på Kronborg. 1864 blef han ånyo kommendant i Fredericia och beredde sig att utstå en ny belägring, då regeringen, tvärt emot hans råd, befallde honom lämna fästningen utan strid (april s. å.). 1867 erhöll han afsked med generallöjtnants titel och högre pension. E. Ebg.

Lu'ndius, Carolus, universitetslärare och rättslärd, f. 8 april 1638 i Jönköping, d. 22 febr. 1715 i Uppsala, blef 1658 student i Uppsala, där han 1662 aflade juris licentiatexamen. Efter hemkomsten från en treårig utländsk resa utnämndes han 1666 till adjunkt i juridiska fakulteten samt 1674 till e. o. och 1677 till ordinarie professor i romersk rätt, men förflyttades följande år till lärostolen i svensk rätt. Mellan åren 1675 och 1683 var han äfven vice lagman i Uppland. — Redan tidigt måtte L. ha förvärfvat sig ett godt namn, då hans minnesteckнare, F. Törner, vet berätta, att han kort efter sin licentiatexamen haft anbud på en professur i Åbo och samtidigt med adjunktsutnämningen fått dylika från Lund och Dorpat, men vid alla tre tillfällena gifvit afböjande svar. Hos sina samtida och den närmast efterföljande tiden gällde han som en auktoritet af första rangen på rättsvetenskapens område, liksom han i allmänhet åtnjöt stort anseende, ej minst grundadt på det stora hus han förde, i hvilket de adliga familjerna täflade att få sina barn inackorderade. En senare tids kritik har emellertid med skäl gått illa åt hans arbeten, särskildt hans sysselsättning med de gamla lagarnas undersökande. Men ehuru han förvisso saknade den kritiska blick och den noggrannhet, som första rummet fordras för att ge den vetenskapliga forskningen beståndande värde, torde dock ej kunna nekas, att han var en man af omfattande lärdom, ej utan skarpsinne, där detta ej förmörkades af fördomar, nitisk i sitt kall och begåfvad med stor arbetsförmåga. Hans olycka var, att han, den store Olof Rudbecks samtida och vän, alldeles uppgått i dennes idéer om, att Sverige vore folkens vagga och bildningens äldsta härd. Hans af Törner högt beprisade klassiska bildning, som äfven visar sig af hans förtrolighet med de gamles skrifter, användes ock därför tyvärr oftast för att rudbeckiansk anda, genom okritiskt uppstapplande och kombinerande af lärda citat, helst ur de gamle författarna, stödja satserna om vår kulturs förklassiska ålder. — I sina disputationer, som uppgå till ett antal af mer än 30, har han företrädesvis behandlat ämnen ur den romerska rätten, och den bekante Nettelbladt i Greifswald ansåg sig göra vetenskapen en tjänst genom att 28 år efter L:s död ånyo utgifva sex utaf dem. Det sätt, hvarpå L. förfor vid utgifvandet af Loccenius' öfversättningar af Västgöta- och Upplandslagarna, har af Schlyter med rätta blifvit strängt bedömdt för den vårdslöshet, ja uppenbara osannfärdighet, som han därvid låtit komma sig till last. Man har då ej heller just någon anledning att beklaga, att det uppdrag, som han 1683 erhöll af Karl XI att öfverse och rätta samme Loccenius' öfversättningar af Lands- och Stadslagarna, hvilket han själf åt sig utverkat under förklaring, att Loccenius på sin dödsbädd uttalat en dylik önskan, icke, såvidt man vet, blef utfördt. Möjligen förstördes detta arbete, i likhet med hvad som skall ha händt åtskilliga andra af hans verk, vid den stora branden i Uppsala 1702. En annan frukt har dock detta arbete lämnat efter sig i de *Anmärkningar till Lands- och Stadslagarna*, hvilka han 1687 utarbetade (enligt Törners uppgift på den korta tiden af 7 veckor) och som ännu finnas i behåll. — Af större betydelse synes hans deltagande i förarbetena till 1734 års lag ha varit. G. Cronhielm hade år 1710 knappast hunnit bli ordförande i lagkommissionen, förrän han utverkade ett bref af Karl XII (det ankom i juni 1712), enligt hvilket L. skulle öfverse de färdiga balkarna samt uppsätta anmärkningar öfver ordasättet och språkets beskaffenhet, hvilket uppdrag kommissionen på eget bevåg utsträckte äfven till balkarnas innehåll. Redan hösten 1713 kunde han till kommissionen inlämna sina öfver 10 balkar uppsatta anmärkningar, hvilka utgjorde snarare en ny, självständig redaktion och tillvunno sig lifligt erkännande inom kommissionen, som därför varmt anbefallde honom hos konungen och tillika 1714 uppdrog åt honom att öfverse utsökningsbalken och processordningen, hvarmed han ock s. å. blef färdig. Mindre lycklig var han i sina laghistoriska forskningar, ehuru de arbeten, som af dem blefvo en frukt, af samtiden ansågos för riktiga mönster af skarpsinne och lärdom. Hans då ofta beprisade *Zamolxis primus getarum legislator* (1687), hvari förf. på det mest okritiska sätt användt sin lärdom för att vindicera urgamla anor åt den fornsvenska rätten, är ett äkta rudbeckianskt foster, som ger ungefär samma faktiska behållning som "Atlantica". Och hans andra bekanta hufvudarbete af samma art: *Notæ et observationes in literas pontificis Agapeti II de prerogativa regis upsaliensis* (1703), drabbas af samma dom. Agapetus' bulla, som först genom L:s försorg framskaffades i ljuset, är en grof dikt, och all den möda han gjorde sig, för att med stöd af denna bulla och andra källor af både bättre och sämre art tillförsäkra den svenske konungens myndighet en utomordentligt hög ålder, är i det närmaste lika förspilld som den han nedlagt på sin mytiske Zamolxis. Huruvida L. verkligen själf känt oäktheten af denna bulla och af åtskilliga andra från samma verkstad utgångna falsarier eller om han låtit sig bedragas, kan ännu ej med någon säkerhet afgöras. — Till slut bör ej glömmas, att L. med stor ifver uppträdde vid universitetet som enväldets vapendragare, hvars berättigande han i flera skrifter sökte uppvisa. Särskild ryktbarhet i detta afseende förvärfvade han genom sin i mars 1691 hållna och sedermera tryckta föreläsning *De origine majestatis civilis*, som afsåg att officiellt inpränta i ungdomen enväldets gudomliga berättigande. Däraf

uppkallades nämligen Erik Castovius att, då Jakob Arrhenius 3 dagar senare presiderade för en dylik afhandling, ”De origine imperii civilis”, uppträda och offentligen häfda den satsen, att konungamakten icke egde ett omedelbart gudomligt ursprung, utan blott ett medelbart samt att den hvilade på folkets samtycke och vore bunden af offentliga fördrag. Det underdåniga fjäsk och den lärda intolerans, som L. i hela denna sak ådagalade, hedra ej hans minne. C. A.

Lund—Käflinge järnväg. Se Lund—Trelleborgs och Lund—Käflinge järnvägar.

Lundmark. 1. Anders L., tafvelrestauratör, f. 1774 i Södermanland, d. 1834, utbildade sig hos E. Hallblad och blef hans efterföljare i yrket. Han erhöll 1813 befattningen af ”hofmålare och restauratör af K. M:ts taflor” och erkändes allmänt som mycket skicklig i sitt fack.

2. Johanna Vilhelmina L., den föregående dotter, tafvelrestauratör, f. 31 dec. 1815 i Stockholm, d. där 27 dec. 1911, var alltifrån barndomen sin faders elev och medhjälpare och öfvertog vid hans död hans vidsträckta klientel. Utom otaliga renovationer af enskildas taflor återställde hon en mängd dylika för Nationalmuseum och Gripsholm samt hela privatgallerier, såsom de å Kulla-Gunnarstorp, Bysta, Vibyholm m. fl. 1 o. 2. —rn.*

Lundmark, Karl Vilhelm Viktor, operasångare, f. 27 febr. 1859 i Uppsala, d. 16 dec. 1908 i Stockholm, anställd vid k. operan där från 1885, sjöng under sitt tidigare skede vid denna scen ett ej ringa antal större tenorpartier, bl. a. *Tamino* i ”Trollflöjten”, *Horace* i ”Svarta dominon”, *Georges* i ”Hvita frun”, *Manrico* i ”Trubaduren”, *Vilhelm* i ”Mignon” och *Zéphoris* i ”Konung för en dag”. Till följd af otillräcklig utbildning och omvårdnad stod L:s vackra röst ej länge bi, och talang i det sceniska ernådde han icke. A. L.*

Lundo (fi. *Li'eto*), socken af Masku härad och domsaga, Åbo och Björneborgs län, Finland. Areal 215 kvkm. Befolkningen, finsk, 4,208 pers. (1909). L. utgör med Brunkkala kapell (68 kvkm.; 1,270 inv.) ett imperiellt pastorat af 2:a kl., Åbo ärkestift, Domprosteriet. — Inom L. ligger Littois klädesfabrik, som eges af ett bolag. A. G. F.

Lundquist, Anders, målare, litograf, f. 1803 i Örebro, d. 1853 i Stockholm, kom helt ung till konstakademien i Stockholm, där han redan 1818 uppträdde som utställare. Han erhöll belöningar för målningar i tidens smak, men synes aldrig ha kommit långt som målare. På 1820-talet uppträdde han med ett par etsade kompositioner ur ”Fritiofs saga” och 1828 med några planscher till ”Fabler af Gyllenborg”. Han utförde sedan planscherna i ”Svenskt Pantheon” (1832—36), ”Kadetten” af Oxenstierna (1843), Ingelmans almanacksbihang o. s. v. samt särskildt utgifna blad. Dessa teckningar äro fint litograferade, men tömma på verkligt innehåll. L. blef agré af konstakademien 1834 och upprättade en ritskola, som en tid åtnjöt ett visst anseende. Därjämte var han 1836—48 lärare i teckning för konung Oskar I:s barn. —rn.*

Lundquist, Abraham, musikförläggare, f. 18 jan. 1817 i Stockholm, d. där 4 april 1892, var först biträde i Abr. Hirschs (se denne) musikhandel i Stockholm, idkade 1838—44 där bokhandel och bokförlag i kompani med N. Caron, förlade därefter litograferade porträtt af skalder och konstnärer samt öppnade 1849 i bolag med L. G. Rylander den musikhandel, som han alltsedan innehade, från 1856 ensam, och som vardt en af de största i riket. L. blef 1864 led. af Mus. akad. och utnämndes 1865 till hofmusikhandlare. Firman, som sedan 1893 innehafves af hans son Georg Abrahamsson L. (f. 1869), idkar flitig musikförlagsverksamhet, musikhandel (bl. a. som generalagent i Sverige för Edition Peters), musiklånbiblioteksrörelse och pianoaffär samt har i årtionden förmedlat de flesta konserter, som utländska musikaliska artister gifvit i Stockholm.

Lundquist, Karl Gustaf, universitetslärare, f. 5 aug. 1841 i Stockholm, blef student i Uppsala 1858, filos. kandidat 1867, filos. doktor 1869, docent i fysik s. å. och adjunkt i fysik och mekanik 1874 samt var 1875—1906 professor i mekanik. Han var i många år censor vid mogenhetsprövningarna. 1876 blef L. led. af Vet. soc. i Uppsala. Han har utgifvit bl. a. *Bidrag till kännedomen af den jordmagnetiska intensiteten och inklinationen i mellersta och södra Sverige* (i Vet. akad:s handl., bd 9, 1871), *Sur la réflexion de la lumière à la surface des corps isotropes* (i ”Nova acta Reg. soc. Ups.”, vol. 9, 1874), *Om värmefördelningen i normalspektrum* (i ”Öfvers. af Vet. akad:s förhandl.”, 1874), *Om värmets ledning i en cylinder* (därst., 1875) och *Om friktion hos vätskor och gaser, I* (i Uppsala univ:s årsskr., 1875).

Lundqvist, Karl Fredrik, operasångare, f. 24 jan. 1841 i Veinge socken, Halland, blef student i Uppsala 1860, tog där kameralexamen och ingick sedan i Förvaltningen af sjöärendena. På flera konserter väckte han uppseende genom sin ovanligt starka och fylliga tenorbaryton; och efter att ha biträdt i kören under Tichatschecks gästspel i Stockholm bestämde han sig för artistbanan, studerade för Fritz Arlberg, debuterade 1869 som *Josef* i ”Josef i Egypten” och anställdes s. å. vid K. teatern, som han tillhörde till 1904. Han utförde där med framgång en stor mängd mer och mindre maktpåliggande roller, bl. a. *Masaniello* i ”Den stumma”, *Vilhelm Tell*, *Valentin* i ”Faust”, *Björn* i ”Vikingarna”, *Gustaf Vasa* och *Kristian* i ”Gustaf Vasa”, *Amonasro* i ”Aida”, *Mossul* i ”Konung för en dag”, *Mikeli* i ”Vattendragaren”, *Jakob* i ”Josef i Egypten”, *Nikalantha* i ”Lakmé”, *Agamemnon* i ”Ifigenia” samt *Rienzi*, *Wolfram* i ”Tannhäuser” och *Hans Sachs* i ”Mästersångarna i Nürnberg”. Den varma klangfärgen hos L:s malmfulla baryton i förening med den ärliga känslan i hans föredrag äfvensom hans populära personlighet ha gjort honom allmänt omtyckt både på scenen och i konsertsalen. Som sångkonstnär har han å andra

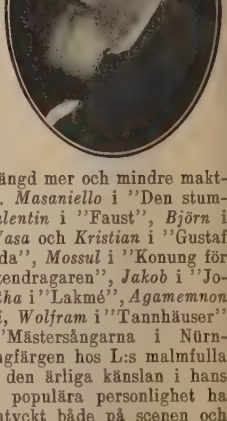

sidan icke nått virtuositet, och gestaltens tyngd motverkade den i vissa roller erforderliga sceniska rörligheten. Han har varit en uppburen konsertsångare bl. a. för sitt utförande af Södermans ballader och svenska folkvisor; hans sätt att föredraga "Du gamla, du fria" (se d. o.) bidrog verksamt till att göra denna till en nationalsång. Som solist har han medföljt Uppsala studentkör bl. a. till Parisutställningarna 1878 och 1900 samt Orphei drängar på flera sångarfärder. L. konserterade 1893 i Amerika och 1894 i England. 1890 blef han led. af Mus. akad. Han utgaf 1908—09 *Minnen och anteckningar. En blick tillbaka på mitt lif* (2 bd). A. L. (E. F—t.)

Lundqvist, Sven Fredrik Georg, skolman, läroboksförfattare, f. 22 sept. 1850 i Stockholm, blef student i Uppsala 1874, aflade teor. teol. examen 1877, prakt. teol. examen 1878 och filos. kand. examen 1884, prästvigdes 1885, utnämndes efter åtskilliga lärarförordnanden till adjunkt vid Linköpings folkskollärarseminarium 1887 samt förordnades 1901 till rektor vid Strängnäs folkskollärarseminarium. L., som 1889—92 var föreståndare för landstingsseminariet i Linköping, tjänstgjorde 1893—1901 som folkskolinspektör i Linköpings stift. Han har varit verksam äfven som kommunalman och i flera år fungerat som ordförande i Strängnäs stadsfullmäktige. L. har utgifvit bl. a. *Anteckningar till den bibliska historien* (1897; 2:a uppl. 1910), *Uppfostran under skolåldern* (1901), *Lärobok i pedagogik för folkskoleseminarier* (1902; 2:a uppl. 1909), *Vår kristna tro. Förslag till ny katekes* (1903), *Pauli romarbrev enligt provöversättningen 1907. Med förklaringar.* (1908). R. N—n.

Lundqvist, Ernst Gustaf, författare, öfversättare, f. 3 febr. 1851 i Nyköping, blef student i Uppsala 1869 och var 1881—98 samt 1904—07 litteratör vid K. teatrarna i Stockholm. Han uppträdde redan 1875 med "proverbet" *Cornelius Nepos* (tr. 1876) och har sedan dess skrifvit för scenen ända till 1890-talets slut. Af hans originalstycken må nämnas *Mellan barken och trädet, proverb* (1877), *Vingåkersbruden, lustspel med sång* (s. å.), *De oförsonlige* (s. å.), *Ogräs* (s. å.), *Skådespelarens hustru* (1879), *Småflickor* (1884 och 1907), *Det satt en fogel på lindeqvist* (1886, 1898), *Ett löfte* (1889), *Lilla professorskan* (1891), *Kusin Jacques* (1893; uppf. i Köpenhamn omkr. 100 ggr), *Ett tjufpojkstreck* och *Kardborrar* (1898) samt *Ett litet troll* (s. å.), hvilka i allmänhet mottagits med erkännande och haft framgång. L. har dessutom för scenen bearbetat och öfversatt en mängd på Stockholms teatrar uppförda stycken både på vers och prosa. Under en fyrtioårig, i omfattning knappast af någon svensk öfverträffad verksamhet som öfversättare har L. äfven försvenskat ett mycket stort antal romaner och noveller af samtidens mera bekanta författare på skilda språk. Som novellist har han utgifvit samlingarna *Sannsagor och fantasier* (1881), *Agnes* (s. å.), *En lifsgåta* (s. å.), *Profiler* (3 bd, 1884, 1886 och 1888), romanen *April* (1885), *Smink* (1887), *Skuggor och ljusglimtar* (1889), *Konstnärsblod* (1890), *Vid aftonlampan* (1891), *Nisse jämte flera berättelser och skizzer* (1894), *Talmi* (1899; 2:a uppl. 1908), *Fortunas tempel jämte flera berättelser och skisser* (1900), *Fulvia jämte andra noveller* (1909), *Lyckans vägar* (1910) och *Tantalus* (1912). En vaken iakttagelseförmåga, glimtar af vänlig humor och en förträfflig språkbehandling utmärka hans berättelser, hvilka å andra sidan ej erbjuda originalitetens nyhet i uppfinning eller ton. Många af hans måttfullt och vederhäftigt gifna lefnadsbilder skildra italienska förhållanden, som han lärt känna under täta besök i Italien. Arbeten af L. äro öfv. på ty., holl. och da. (R—n B.)

Lund—Refvinge—Harlösa järnväg (sign. L. Re. J.), normalspårig (1,435 m.), 23,6 km. lång järnväg inom Malmöhus län, som eges och trafikeras af Lund—Refvinge järnvägsaktiebolag. Järnvägen sträcker sig från Lunds södra station (Höge vall) i östlig riktning öfver Refvingehed till Harlösa station vid Landskrona—Käflinge—Sjöbo järnväg, där anslutning jämväl erhålles med Malmö—Simrishamns järnvägs grenlinje Dalby—Harlösa—Bjärsjölagård. För allmän trafik öppnades sträckan Lund (Höge vall)—Refvingehed, 21,4 km., 1905 och sträckan Refvingehed—Harlösa, 2,2 km., 1906. Tågen medföra endast 3:e klass. Vid 1910 års slut uppgick bokförda byggnadskostnaden till 1,220,749 kr., hvaraf för rullande materiel 175,226 kr., och aktiekapitalet till 734,297 kr. Järnvägsbolagets styrelse har sitt säte i Lund. A. d'A.

Lundsbergs skola, i Lungsunds socken, Värmlands län, 26 km. n. om Kristinehamn och 10 km. n. v. om Nässundets station på Mora—Vänerns järnväg, grundlades 1896 af grosshandlaren William Olsson från London, sedermera svensk medborgare och bosatt i Sverige, på hans egendom Lundsberg i Värmland efter förebilden af engelska "boarding-schools". Dess ursprungliga ändamål var att med hufvudvikten lagd på lärjungarnas moraliska och fysiska fostran — hvartill skolan med sitt afskilda, härliga läge kunde anses ega de bästa förutsättningar — intill konfirmationsåldern meddela gossar den grundläggande kunskapen för det praktiska lifvet: i de tre lägre klasserna i väsentlig öfverensstämmelse med allmänna läroverkens undervisningsplan, i de tre högre med en viss valfrihet i ämnen och med undervisningen afpassad efter de olika anlagen; tillfälle skulle beredas lärjungarna på öfre stadiet att jämväl deltaga i olika arbeten på landtegendomen. För att åt skolan och dess verksamhet ge ett fastare underlag bildades Lundsbergs aktiebolag, som blef skolans egare.

Detta program modifierades dock redan 1898 på grund af de i vida kretsar rådande starka sympatierna för en sexklassig nederskola för meddelande af allmänt medborgerlig bildning, och Lundsbergs skola blef därmed i själfva verket den första anstalt i Sverige, som förverkligade den nya realskolidén. För att tillmötesgå uppmaningar från skilda håll upprättades 1904 den första gymnasialringen och därefter successivt andra och tredje, skolans 7:e, 8:e och 9:e klasser, såsom en treårig öfverbyggnad på nederskolan, och därmed hade skolan vuxit ut till ett fullständigt läroverk, som 1908 erhöll dimissionsrätt för studentexamen. Väsentliga afvikelser från de allmänna läroverken äro, förutom internatsystemet: klass I saknas, engelska är begynnelsespråk i stället för tyska, träslöjd och bokföring äro obligatoriska ämnen i vissa klasser, ordnade friluftsöfningar jämte något kroppsarbete äro intagna på ett för

hösten särskildt och våren särskildt uppgjordt schema. Lärjungarnas antal, till en början (vårterm. 1896) endast 5, uppgår f. n. (1912) till 132, från de flesta landskap i Sverige, och de äro fördelade på fyra skolhem. Hvarje sådant hem skötes af en husmoder och står dessutom under ledning af en bland lärarna, af hvilka de ogifta bo i skolhemmen som medlemmar af ”den stora familjen”. Gossarna bo två till sex i hvarje rum alltefter rummens storlek och gossarnas ålder. Afgifterna äro 1,100—1,500 kr. för elev per läsår, beroende på lägre eller högre klass, och inbegripa såväl ordinarie undervisning som hel inackordering. Lärarnas antal är 13. Löneturs rätt egde skolan efter samma grunder som statens läroverk till 1904, då den borttogs i samband med läroverksreformen. År 1905 ställdes skolan under öfverinseende af Öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk och åtnjuter statsunderstöd sedan 1908, f. n. 10,000 kr.

Till betryggande af skolans framtid har Lundsbergs aktiebolag skänkt skolans inventarier, samtliga dess byggnader och ett däromkring liggande jordområde till ”Stiftelsen Lundsbergs skola”. Samtidigt lade skolans vänner och gynnare grunden till en garantifond, som efter tecknande af minimibeloppet, 200,000 kr., öfvertogs af stiftelsen, hvilken konstituerade sig i dec. 1907 och i jan. 1908 antog stadgar. Enligt dessa komma skolans f. d. lärjungar i framtiden att tillsätta styrelse och bestämma öfver dess angelägenheter. På grund af skolans läge har det ur flera synpunkter länge synts vara ett lifsvillkor för densamma att få disponera vissa delar af de skolan omgifvande egendomarna. Detta önskemål uppnåddes, då stiftelsen ingick som hufvuddelegare i de två nya bolag, Lundsbergs fastighets-a.-b. och Lundsbergs skogs-a.-b., som 1910 och 1911 bildades af de ifrågavarande kring skolan liggande jordbruks- och skogsegendomarna. Pension — något högre än vid statens läroverk — kommer att genom en pensionsanordning, som genomförts 1912, beredas skolans ord. lärare. — Om än skolan genom att vara på en gång internat och fullständigt läroverk på landet kan synas ha nått fram till ett slutligt mål, anse dess målsmän dock Lundsbergsidén ej förr genomförd, än kroppsarbetet fått komma till sin fulla rätt bland ungdom i skolåldern, och detta är Lundsbergs skolas närmaste problem att lösa för att bli trogen stiftarens syftemål med anstalten. F. D—n.

Lundsbrunn, hälsobrunn i Skälfvums socken, Skaraborgs län, 11 km. n. v. om Skara, har en vacker och hälsosam belägenhet i den bördiga dalgången emellan Kinnekulle och Billingen, omkr. 115 m. ö. h. Källan, som af ålder varit begagnad som offerkälla, började på 1720-talet få en mera ordnad medicinsk användning. Enligt analys af Almén (1878) håller vattnet på 10,000 gr. vatten $0{,}214$ gr. kolsyrad järnoxidul, motsvarande $0{,}295$ gr. tvåfaldt kolsyrad järnoxidul. Undersökning 1910 genom d:r Svenonius af radioaktiviteten gaf till resultat ”551, 564—587 och max. 612 volt per liter och timme”. Goda badinrättningar finnas, en ymnig sötvattenskälla ger rikligt badvatten för badhusen, och de närliggande barrskogarna ge godt material till det väl beredda tallbarrsdestillat, som begagnas till tallbarrsbad. För medellösa finnas två lasarett, det piperska och det allmänna brunnslasarettet. Egendomen tillhör till en fjärdedel svenska riddarhuset (genom testamente af E. I. Gyllenberg) och för öfrigt enskilda personer. Antalet brunnsgäster uppgår till 700—800 årligen. Ln.

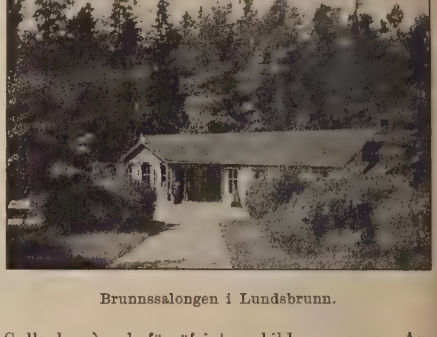

Brunnssalongen i Lundsbrunn.

Lunds dagblad. Se Lunds veckoblad.

Lunds domkyrka är Nordens äldsta metropolitankyrka och en af dess märkvärdigaste helgedomar. Den anlades, enligt det vanliga antagandet, af konung Knut den helige i Danmark, som regerade 1080—86. Denne konung förärade 1085 den under byggnad varande kyrkan många jordagods och räntor. Biskop Richvald, under hvars tid detta skedde, afled snart därpå och efterträddes af Asker, hvilken 1104 blef ärkebiskop och hela Nordens primas. Denne synes ha med kraft bedrifvit byggandet efter en ny, större plan. Härför hade säkerligen hans frände konung Erik Ejegod, som två gånger reste till Italien för att genomdrifva ärkesätets upprättande och sin broder Knuts kanonisation, varit synnerligen verksam. 1123—31 invigde han tre altare i kryptan, men först hans efterträdare Eskil förunnades det att, 1145, inviga kyrkan till jungfru Marias och S:t Laurentius' ära. Sannolikt var likväl ej då mycket mera än korpartiet färdigt. Som kyrkans byggmästare omtalas i handlingarna en Donatus, och vidare nämnes en stenhuggare Regnerus, förmodligen båda inkallade. Den byggnad, som sålunda uppstod, var ett treskeppigt långhus med tvärskepp, kor med halfrund absid och rakslutna sidokapell; sedermera utvidgades planen med två torn i väster. Under kor och tvärskepp sträcker sig en rymlig krypta (den enda i sitt slag i Sverige; se afbildning af densamma i art. Krypta). Kryptans kolonner ha tärningkapitäl och mycket utspringande baser. Kolonnerna i kryptan ha delvis rikt sirade skaft, med vridna eller i hörn brutna stafvar o. s. v. Två kolonner visa människofigurer i hög relief, sedan gammalt kallade Finn (se d. o. 3, med fig.) samt Finns hustru och barn. Den nyaste och mest antagliga tolkningen af dessa figurer är, att den senare gruppen föreställer Simson och Delila, som nyss afklippt hans hår och skägg, den förra figuren åter Simson, med utvuxet hår och skägg, skakande pelaren. Simson är en vanlig Kristussymbol, och ”Simson med lejonet” före-

kommer flerstädes i Skånes romanska konst, äfven i Lunds domkyrka (norra sidoportalens tympanon). I långhusets arkader (se fig. 1) växla starkare pelare, på hvilkas mellansidor halfkolonner framträda, med svagare, fyrkantiga pelare. De förra förenas genom principalbågar, hvilka öfverspänna de mindre arkadbågarna. Halfkolonnerna bära dels

Fig. 1. Lunds domkyrkas inre i början af 1900-talet.

korintiserande kapitäl, dels långsträckta tärningkapitäl. De halfkolonner å sidoskeppens väggar, som motsvara pelarna, ha kalkformiga kapitäl med bladverk och fantastiska djurgestalter. Byggnaden är från början anlagd på öfverhvälfning, utom midtskeppet, där en betäckning med platt trätak synes varit ursprungligen planerad. De flesta af hvalfven äro af yngre datum. Man vet t. ex., att efter branden 1234 ärkebiskop Uffo gaf betydliga skänker till hvalf m. m., och de båda västligaste hvalfven voro, i yngre stjärnform, ännu senare. Om de praktfulla snidade korstolarna se Kor, sp. 1012 med fig. 4.) — Till sitt yttre (se vy däraf från sydöst å pl. XXI till art. Byggnadskonsten samt nedanstående fig. 3) företer byggnaden, som är uppförd af sandsten med särdeles vackra färgskiftningar, en enkel romansk anordning, med rundbågsfriser under taken. Blott utstyrseln af absiden gjorde därifrån ett undantag, rikt sirad som den var med lisener, kolonnetter, bågställningar och galleri. Det är icke osannolikt, att absidens ännu bibehållna yttre anordning är något yngre än korpartiet i öfrigt; den visar nämligen, med sina tre afdelningar, stark öfverensstämmelse med den renska arkitekturen. Ett sådant inflytande kan också spåras i hvalf- samt tornanläggningen. Men för öfrigt visar domkyrkans äldre ornamentik ända från några kapitäl och listverk i kryptan ett öfvervägande lombardiskt eller norditalienskt kynne med räfflade slingband, antikiserande bladlister och kapitäl samt fantastiska djurmotiv (i de senare tycker man sig någon gång finna särskildt nordiska drag). Dessa ornament förekomma rikligt å kryptportalerna samt norra och södra sidoskeppens portaler, i sidokapellens bågöppningar och vederlag samt å de i tvärskeppet förekommande fyra baldakinerna. Också absidens yttre dekoration visar i detaljen liknande drag, ehuru delvis urartade. Västpartiet, som troligen tillkom först omkr. 1200, företer i ornamentiken andra, franska eller engelska, inflytanden. Tornen reste sig i enkla, fyrkantiga massor, endast på ett par ställen lifvade af bågfriser och små gallerier. — Kyrkan underkastades redan tidigt, till följd af eldsvådor, yttre och inre förändringar. Vi ha redan nämnt de nya hvalfven. Under ärkebiskop Jakob Erlandssöns tid företogs sålunda, bl. a., en utvidgning af koret (fram i långhuset), för hvilket han sedan af konung Kristofer I anklagades hos påfven. För att förstärka murar och hvalf uppfördes, troligen på 1300-talet, sträfpelare utanför sidoskeppen, och på södra sidan anlades två kapell (rifna i början af 1800-talet). Men sin viktigaste omgestaltning undergick kyrkan under ärkebiskop Birger (från 1497). Det var då, som en westfalare, Adam van Duren (omkr. 1512—27), såsom dennas byggmästare vidtog åtskilliga om- och tillbyggnader, såsom större delen af norra korsflygeln, sträfpelare med spännbågar, gafvelröstena kring taket på absiden, påbyggnad af tornen, brunnskaret i kryptan m. m. Af det lilla, som sedan vidgjordes under tiden till 1700, må nämnas uppförandet af en altarprydnad i lekmannakoret (midtskeppets östra del; 1577) samt

Fig. 2. Lunds domkyrka sådan den till det yttre tedde sig 1835, sedd från s. ö. (Jfr dess nuv. utseende å pl. XXI till art. Byggnadskonsten samt fig. 3 här nedan.)

uppsättandet af en konstrik predikstol (af Johannes Ganzog från Frankfurt a. d. O., 1592). Till följd af vanvård var kyrkan mycket förfallen, då man omsider, 1735, måste gripa sig an med reparationer, hvilka med stor kostnad förnyades 1759—78. 1782—85 ommurades absiden till stör-

sta delen. Slutligen, sedan oupphörliga planlösa förbättringar visat sig otillfredsställande, utarbetades, enligt anhållan af domkapitel och domkyrkoråd samt efter gjord besiktning, af A. Nyström en utförlig plan för kyrkans iståndsättning och inredning, hvilken plan stadfästes af K. M:t 1833. Professor K. G. Brunius öfvertog ledningen af arbetena 1836 och blef 1838 af K. M:t förordnad att fortfarande ha tillsynen öfver dem, ett uppdrag, hvilket fortfor till 1859. De omfattande och delvis mycket viktiga arbeten, som han under denna långa tid verkställde, alltjämt följande 1833 års plan, finnas utförligt beskrifna af honom själf, dels i hans bok om Lunds domkyrka (se nedan), dels i ''Berättelse om förbättringar å Lunds domkyrka'' (1861). — I slutet af år 1860 blef dåv. konduktören H. N. Zettervall domkyrkoarkitekt. Under hans ledning omgestaltades den gamla domen i s. k. ren romansk stil så, att den, ehuru med bevarande af en mängd historiska detaljer, i synnerhet i det västra partiet (fig. 3) framstår såsom ett väsentligen nytt, på renska arkitekturmotiv grundadt verk. Kyrkans inre målningsdekoration, som utförts af S. Thulin, har fullföljts fram till absiden. — Zettervalls verksamhet väckte naturligtvis starkt missnöje hos den förre byggnadsledaren, som särskildt utgaf ''Erinran vid förslag till nytt vattentak å Lunds domkyrka'' (1869). Se äfven ''Några ord om Lunds domkyrka'' af A. W. Brunius (1875). Jfr K. G. Brunius, ''Nordens äldsta metropolitankyrka'' (1836; omarb. uppl. 1854), och ''Skånes konsthistoria för medeltiden'' (1850) samt Joh. Corylander, ''Berättelse om Lunds domkyrka'' (förf. omkr. 1755;

Fig. 3. Lunds domkyrka i nutiden, sedd från n. v.

tr. 1884). Nya uppslag innehåller Fr. Seesselbergs stora, i flera afseenden dock okritiska och ohistoriska arbete ''Die frühmittelalterliche kunst der germanischen völker'' (1897) med det vackra planschverket ''Die skandinavische baukunst''. Jfr vidare E. Wrangel, ''Lunds domkyrkas äldsta ornamentik. En studie'' (i ''Aarböger for nordisk oldkyndighed og hist.'', 1910) samt O. Rydbeck, ''Lunds domkyrka. Historik samt vägledning för besökande'' (1911). Den sistnämndes detaljforskningar komma att framläggas i en särskild publikation; och domkyrkorådet förbereder genom E. Wrangel och Th. Wåhlin, kyrkans nuvarande arkitekt, en större monografi öfver domkyrkan. —rn. E. Wrgl.

Lunds landsförsamling. Se Lund, sp. 1366.

Lunds stift (se kartan till Ecklesiastik indelning) bildades 1060 genom delning af Roskilde stift, hvarvid under Lunds biskopsstol förlades nordvästra Skåne och Halland; af södra och östra Skåne samt Blekinge och Bornholm bildades ett särskildt stift med biskopssäte i Dalby (se d. o.). Inom kort — dock ej före 1067 — förenades emellertid Dalby stift med Lunds. Ifrån 1104 hade stiftets öfverhufvud såsom ärkebiskop uppsikt öfver kyrkan i de tre nordiska rikena intill 1152, då Norge erhöll egen ärkebiskop, och, hvad Sverige beträffar, till år 1164, då Uppsala blef ärkebiskopssäte, ehuru äfven sedermera, intill reformationen, Lunds ärkebiskopar hade anspråk på öfverhöghet öfver kyrkan i Sverige (se vidare om stiftet och några af dess förnämsta biskopar under medeltiden Lund, sp. 1367). Från 1537 bar stiftets öfverhufvud titeln superintendent, men återfick 1611 biskopstiteln. 1645 skildes Halland och 1660 Bornholm från stiftet; 1678—80 tillhörde Östra Blekinge Kalmar stift. F. n. (1912) omfattar Lunds stift Malmöhus län och Kristianstads län, med undantag af en sockendel, samt Blekinge län. Kontrakten äro 24, nämligen i Malmöhus län: Oxie, Skytts, Torna, Bara, Vemmenhögs, Ljunits och Herrestads, Frosta (delvis i Kristianstads län), Färs (d:o), Onsjö, Harjagers, Rönnebergs, Luggude (delvis i Kristianstads län); i Kristianstads län: Albo och Järrestads, Ingelstads (delvis i Malmöhus län), Södra Åsbo, Norra Åsbo, Bjäre, Västra Göinge, Östra Göinge, Villands, Gärds (delvis i Malmöhus län); i Blekinge län: Östra, Medelsta samt Listers och Bräkne kontrakt. Pastoratens antal är 241, hvarjämte till stiftet hör en församling, som är annex till en moderförsamling i Göteborgs stift, hvilken omfattar äfven ofvannämnda sockendel. Af pastoraten äro 6 privilegierade, 7 prebenden, 20 alternerande patronella och 22 patronella, hvaraf 1 till konungen och 1 till styrelsen för ett bolag. Oberäknadt 3 garnisonsförsamlingar utgöra församlingarna 440, hvaraf 418 lands-, 20 stads-, 1 bruks- och 1 kapellförsamling; af landsförsamlingarna omfattar en äfven en stad (Eslöf). I stiftets areal, 14,274 kvkm., och folkmängd (1910), 833,987 inv., ingår Malmöhus län med 4,829 kvkm. och 456,575 inv., nästan hela Kristianstads län med 6,430 kvkm. och 228,071 inv. samt Blekinge län med 3,015 kvkm. och 149,341 inv. — Lunds stifts diplomatarium är under utgifning genom L. Weibull (1900 ff.). K. S. (L. Wll.)

Lunds stifts landebok (*Lunds stichts landebog*) är en enligt befallning i danske konungen Fredrik II:s bref 11 aug. 1569 upprättad förteckning eller jordebok öfver de kyrkorna och prästerskapet i Skåne med ön Bornholm samt Halland och Blekinge tillhörande hemman och jordar jämte prästerskapets och klockarnas därstädes öfriga inkomster äfvensom onera samt förvaras i hvad den afser Malmöhus län äfvensom Bornholm och Halland å landskontoret i Malmö samt såvidt den angår Kristianstads och Blekinge län å landskontoren i Kristianstad, resp. Karlskrona, hvarjämte en bestyrkt afskrift finnes hos Kammarkollegium. Lan-

deboken, hvilken dock saknar uppgifter för vissa socknar och beträffande andra är i vissa hänseenden ofullständig, eger synnerligen stor betydelse för kännedomen om prästerskapets och kyrkornas rättigheter, om den ock ej kunnat tillerkännas vitsord gentemot yngre däremot stridande trovärdiga handlingar. Utförligt beskrifves densamma i L. B. Falkmans (se denne) arbete "Upplysningar om kronans, kyrkornas och presterskapets inkomster" etc. (1848). C. v. O.

Lunds studentsång. Vid Lunds universitet fanns ännu på 1820-talet alls ingen ordnad kör- och kvartettsång, denna förädlande insats i universitetslifvet var där ännu okänd; hvarken repertoar eller tillfälle till samöfning stod de spridda sångkrafterna bland studenterna till buds. 1829 började emellertid Sven Lovén (den sedermera berömde zoologen) att sammanföra och instruera dem, och 1831 gafs den första konserten. 1833 bildade tonsättaren Otto Lindblad Lilla sångsällskapet, som 1838 konstituerade sig till Lunds studentsångförening. Om ledarens utomordentliga förtjänster som skapare af den svenska studentsången med rent nationellt kynne se Lindblad, O. J. Efter hans affly̆ttning från Lund, 1847, sköttes anförarskapet af medlemmar ur hans sångartrupp (Borg, Hammar, Follin), tills det 1856 öfvertogs af K. G. v. Sydow (sedermera bankdirektör), som i 20 års tid var ledare och uppehöll de Lindbladska traditionerna. Lunds studentkör, som vid de tidigare skandinaviska studentmötena vann rykte för att vara den yppersta i Norden, fördunklades nu af Uppsalasången. Efterträdare till v. Sydow blef läroverksadjunkten H. Möller (1876—85); han lät kören odla äfven större körverk med orkester, bildade "lilla kören", åvägabragte samkonserter med Köpenhamns studentsångförening och förde sin trupp på tre sångarfärder. Sedan taktpinnen därefter handhafts af H. Andersson och E. Norrman, lades den 1891 i händerna på Alfred Berg (se denne), som genom sin ovanliga dirigentförmåga under ett nu tjuguårigt anförarskap (med afbrott endast 1894—96, då han studerade musik utomlands och hade vikarier i J. Lind och G. F. Steiner) åter lyft Lunds studentsång till dess gamla blomstring. Sedan 1896 ha under honom många sångarfärder företagits genom Sverige och några till Norge samt 1904 (med en ypperligt sammansatt kör) en triumffärd till Nord-Amerika, hvarförutom 1905 gåfvos samkonserter med Uppsalasångarna. Till solist på sina färder ha lundensarna merendels haft operasångaren J. Forsell. Sångföreningen har i mycket stor utsträckning anslagit intäkterna af sina sångarfärder och konserter till allmännyttiga och välgörande ändamål; bl. a. fulltecknade den sålunda Oskar II:s jubileumsfond med 10,000 kr. efter Amerika-färden. — I jämförelse med sin uppsvenska motbild (se Uppsala studentsång) vinner Lundasången sina egnaste lagrar i det veka, blida natursvärmeriet. E. F—t.

Lundstedt, Bernhard Vilhelm, bibliotekschef, bibliograf, f. 11 juni 1846 i Stockholm, vid hvars gymnasium hans fader, Jonas L. (f. 1793, filos. magister primus i Uppsala 1818, d. 1859), var lektor. L. blef student i Uppsala 1866, filos. kandidat 1873 och filos. doktor 1875, e. o. amanuens i K. biblioteket 1873, ord. amanuens 1884 och bibliotekarie 1900. 1875—84 tjänstgjorde han äfven i Ecklesiastikdepartementet. Under sommarsemestrarna 1876—80 ordnade och förteknade han Finspångs bibliotek (nu tillhörigt Norrköpings stadsbibliotek). I biblioteksvetenskapligt syfte har L. företagit åtskilliga utländska resor och deltagit i flera kongresser, bl. a. såsom Sveriges ombud vid de internationella bibliotekskonferenserna i London 1897, Paris 1900 och Bruxelles 1910. Med framgång kröntes L:s arbete för, att från Sverige, Danmark och Norge forskare skulle sändas till Rom för att systematiskt genomgå Vatikanska arkivets samlingar och uppteckna allt hvad där kunde anträffas rörande de nordiska ländernas medeltida historia. L. har utgifvit *Bidrag till kännedomen om grekiska språkets studium vid de svenska läroverken från äldsta till närvarande tid* (gradualafh., 1875), *Förteckning på de böcker, som varit begagnade vid undervisningen i de svenska elementarläroverken 1876—1877* (1881), *Katalog öfver Finspongs bibliotek* (jämte historisk inledning, 1883), *Svenska tidningar och tidskrifter utgifna i Nord-Amerikas förenta stater* (1886), *Sveriges periodiska litteratur. Bibliografi* I—III (omfattande tiden 1645—1899, 1895—1902), innehållande bl. a. en banbrytande historik öfver de svenska tidningarna, afd. *Tidningsmän* i "Svenskt porträttgalleri" (1897; ny uppl. 1910), *Aperçu de la principale littérature bibliographique de la Suède* (rapport till den internationella kongressen för bibliografi i Paris 1900), uppsatser i Nordisk familjeboks 1:a och 2:a uppl. och tidskrifter, bland hvilka må nämnas *Om Kungliga biblioteket i Stockholm* (i "Förr och nu", 1879), *Über die abgabe der pflichtexemplare von druckerzeugnissen an die bibliotheken in Schweden* (i "Centralblatt für bibliothekswesen", 1891), *Notice sur les bibliothèques publiques de Suède* (i "Revue intern. des archives, des bibliothèques et des musées", 1895).

Lundström, Anders, trädgårdsman, f. 18 febr. 1781 i Risinge socken, Östergötland, d. 23 jan. 1865 på sin egendom Frösunda vid Stockholm. Från drängtjänst arbetade han sig upp, så att han år 1822 kunde öfvertaga arrendet af Bergianska stiftelsens trädgård i Stockholm. Där utvecklade han en verksamhet, som gjorde honom berättigad att intaga främsta platsen bland sin tids trädgårdsmän. Under de 38 år han på ett högst framstående sätt skötte nämnda trädgård utvidgade han dess trädskolor, byggde på egen bekostnad växthus m. m. En förut föga uppmärksammad gren af trädgårdsodlingen, nämligen fröodling, omfattades af L. med synnerligt intresse, och själf odlade han vid Bergianska trädgården under vissa år så mycket köksväxtfrö, att införseln utifrån väsentligt minskades och fröpriserna i landet ej obetydligt nedsattes. L. egnade sig äfven åt studiet af de svenska fruktsorterna och kan sägas ha varit den förste, som på detta område åstadkommit ett arbete af bestående värde. Han utgaf bl. a. en högst förtjänstfull lärobok, *Handbok i trädgårdsskötseln* (1831; 4:e uppl. 1852), samt en *Handbok i landthushållningen* (1842). L. blef 1834 led. af Landtbruksakad. och 1839 af Vet. akad. samt fick titeln ekonomidirektör. C. G. D

Lundström. 1. Johan Peter L., boktryckare, f. 1 jan. 1783 i Linköping, d. 18 jan. 1868 i Jönköping, blef 1804 faktor å Lindhska boktryckeriet i Örebro, men flyttade 1807 från denna stad till Jönköping, där han 1806 inköpt det Marquardska tryckeriet, som härstammade från det af Per Brahe d. y. på Visingsborg 1666 anlagda (1688 flyttadt till Jönköping), och där han grundlade en förlagsaffär, som snart antog för sin tid betydande mått. Sin egentliga namnkunnighet vann han genom utgifvandet af folkligt skillingstryck — visor, historier och sagor — samt af de mycket spridda och omtyckta ”kistbrefven” (se d. o.), färglagda träsnitt af religiöst, historiskt och allegoriskt innehåll, hvilka tjänade som prydnader i allmogens hem. Båda arterna hade funnits alltifrån 1600- och 1700-talen; men L. satte utgifningen och graveringen i system, liksom han äfven med klok omtänksamhet sörjde för alstrens spridning. Särskildt de lundströmska träsnitten ha i vårt folks uppfostran spelat en roll, som, trots deras ofta grofva utförande, kan kallas rätt betydlig. L. utgaf åren 1807—50 ”Jönköpings tidning” och dref 1821—48 papperstillverkning vid Stensholms bruk. Sitt tryckeri sålde han 1851 till J. A. Björk. Han var dessutom mycket verksam som kommunalman.

2. Johan Edvard L., den föregåendes son, uppfinnare, industriidkare, f. 28 april 1815 i Jönköping, d. där 17 juli 1888, studerade vid Uppsala universitet 1835—40, inrättade 1843 ett boktryckeri i sin födelsestad samt utgaf 1843—44 ”Jönköpingsbladet”. Han anlade 1845 den sedermera världsbekanta Jönköpings tändsticksfabrik, som 1857 öfvertogs af ett aktiebolag. I början tillverkades därstädes vanliga fosforstickor, men sedan L. 1855—56 tagit patent i flera länder på sin viktiga uppfinning af fosforfria (”säkerhets”-) tändstickor, hvilken prisbelöntes på världsutställningen 1855 i Paris, utvidgades Jönköpingsfabriken till den största i sitt slag och togs med sina arbetsmetoder till förebild för många dylika såväl i hemlandet som utrikes (jfr Jönköpings tändsticksfabrik). Omväxlande med sin broder (se L. 3) var L. fabrikens disponent till 1863, då han utträdde ur bolaget för att egna sig åt skötseln af Munksjö pappersbruk (se d. o.), hvilket han 1862 anlagt i förening med L. J. Hierta. 1870 anlade L. nära Mariestad Katrinefors (se d. o.) maskinpappersfabrik, som 1871 öfvergick till ett aktiebolag.

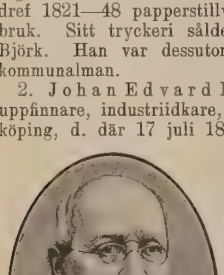

3. Karl Frans L., den föregåendes broder, industriidkare, f. 2 april 1823 i Jönköping, utbildade sig först för handelsyrket och gjorde därefter tekniska studier hufvudsakligen i England. Han anlade 1844 i Jönköping en fabrik för metallarbeten, inköpte 1847 i bolag med brodern Stensholms pappersbruk, som han senare dref ensam, och blef s. å. delegare i Jönköpings tändsticksfabrik. På en resa till England 1850 bragte han till stånd den export af svenska tändstickor, hvilken snart skulle växa till ett så väldigt omfång. Han inrättade i Jönköping äfven ett järngjuteri med mekanisk verkstad samt 1857 ett mekaniskt väfveri jämte färgeri och appreteringsfabriker för hel- och halfylletyger. Detta etablissemang förstördes genom vådeld 1863, hvarefter L. till 1870 var disponent för Karlsviks väfnadsfabriker i Stockholm. Han egnade sig därefter mest åt skötseln af sina landtegendomar i Uppland. L. representerade Stockholms stad i riksdagens Andra kammare 1873—75 och tillhörde Stockholms stadsfullmäktige 1865—83 samt styrelsen för Tekniska skolan i samma stad 1867—74. Han var medlem af centralkommittéerna för utställningarna i Stockholm 1866, Paris 1867, London 1871, Köpenhamn 1872 (då han äfven var Sveriges kommissarie), Wien 1873 och Philadelphia 1876, hvarjämte han tjänstgjorde som prisdomare vid de flesta af dessa. Han blef 1872 led. och 1899 hedersled. af Landtbruksakad. 1. —rn.*

Lundström. 1. Karl Herman L., bergstekniker, f. 1828 i Stockholm, d. 1902 i Filipstad, blef filos. doktor i Uppsala 1851, auskultant i bergskollegium s. å. och anställdes 1854 som lärare i kemi och mineralogi vid bergsskolan i Filipstad, där han 1860—90 var ord. föreståndare och inlade stora förtjänster om undervisningen. Skicklig mineralog och grufkarl, blef L. 1875 grufingenjör i västra (dåv. 7:e) bergmästardistriktet och var bergmästare där 1890—93. L. var 1882—87 led. af riksdagens Andra kammare samt från 1889 till sin död led. af Första kammaren; under flera riksdagar var han led. af lagutskottet. 1901 kreerades L. vid Uppsala universitet till filos. jubeldoktor.

2. Anders Herman L., son till L. 1, teolog, kyrkohistoriker, f. 28 nov. 1858 i Filipstad, blef student i Uppsala 1877, filos. kandidat 1881, teol. kandidat 1888, komminister i Helga Trefaldighets församling 1889 och därjämte 1893 docent i kyrkohistoria. Han utnämndes 1898 till professor i kyrkohistoria vid Uppsala universitet och blef 1909 förste teol. professor och domprost. Som kyrkohistoriker har han haft stor betydelse både genom egna arbeten och genom att energiskt göra krafvet på modern historisk kritisk metod gällande; särskildt beträffande utforskandet af svenska kyrkans historia kan med L. ett nytt skede sägas ha begynt. Om hans insatser i detta afseende se vidare art. Kyrkohistoria, sp. 499, och Kyrkohistoriska föreningen. L. har författat bl. a. *Laurentius Paulinus Gothus, hans lif och verksamhet* (3 bd, 1893—98), *Bidrag till svenska kyrkans historia ur inrikes arkiv* (i ”Hist. tidskr.”, 1894, 1897), *Undersökningar och aktstycken, bidrag till svenska kyrkans historia* (1898), *Magister de Hussinetz' Hist. gestorum Christi* (s. å.), *Skisser och kritiker* (1903), samt en mängfald undersökningar i ”Kyrkohistorisk årsskrift”, ”Kyrklig tidskrift”, ”Kult och konst”, ”Dansk teologisk tidsskrift”, ”Festskrift till C. A. Thorén”, m. fl., äfvensom artiklar i Haucks ”Realencyklopädie”, Meusels ”Kirchl. handlexikon” och Nielsens ”Kirkeleksikon for Norden”. L. har dessutom sedan 1900 redigerat

”Kyrkohist. årsskrift” samt utgifvit bl. a. Laurentius Petris ”Oeconomia christiana” och ”Quæstiones aliquot magistratum” (i Sv. litt. sällsk:s skr. 1897—98), biskop J. Rudbeckius’ Kyrkostadgar för Västerås’ stift (1900), Svenska synodalakter från 1500-talets ingång (1:a serien, ärkestiftet, 1903—08; 2:a serien Strängnäs’ stift 1909—11), biskop E. A. Almquists dagboksanteckningar (i ”Kyrkoh. årsskrift”, 1909—10), Handlingar från rättegången med Olaus Petri och Laurentius Andreæ (ibid. 1909), Äkta martyrakter (ibid. 1908 o. 1911) m. fl. L. är ordf. i Kyrkohist. föreningen samt medlem af Humanistiska vetenskapssamfundet i Uppsala (1900) m. fl. vetenskapliga samfund. L. var vald medlem af kyrkomötet 1909 och 1910. Äfven i det praktiska kyrkliga arbetet har L. lifligt tagit del och utgifvit predikningar och tal. 2. Hj. H—t.

Lundström. 1. Georg Filip L., tidningsman under märket Jörgen, f. 26 aug. 1838 i Hälsingborg, d. 3 maj 1910 i Stockholm, egnade sig först åt sjömansyrket och aflade 1856 sjökaptensexamen, ingick 1860 i tullverket samt var 1866—72 tullöfveruppsyningsman i Haparanda och 1872—84 i Furusund, då han efter långvarig tvist med Generaltullstyrelsen vardt afskedad. — Sedan 1863 hade han skrifvit kåserier m. m. i tidningarna, särskildt ”Nya dagligt allehanda”; efter sitt afsked slog han sig på journalistik och inköpte 1888 ”Figaro”, som han var egare af till 1903 och medarbetare i till sin död. L:s tidningsbidrag voro hänsynslöst personliga i formen, än hätska, än raljanta, på det hela taget präglade af konservatism, men ovanligt obundna af alla partisynpunkter, med ständiga anfall på pryderi, hyckleri och ”hemmapreusseri”. Själfva den språkliga formen var ytterligt originell, med synkoperade satser, massor af nya ordbildningar och en ofta sökt, men också ofta funnen udd. I bokform utgaf L. *Från polcirkel till vändkrets* (1881) och den ofta upplagda skriften *Det passar sig inte* (1886). Se ”Jörgenboken” (1910), ett urval af hans artiklar jämte biografisk inledning af A. Möller. 1873 gifte sig L. med Ulrika Henriette Matilda Tengbom (se nedan), från hvilken han sedermera vardt skild.

2. Ulrika Henriette Matilda L., född Tengbom, den föregående hustru, författarinna, f. 26 juni 1846 i Beatebergs prästgård, Västergötland, d. 16 mars 1908, debuterade 1867 med *Dagsländor*, en samling dikter och noveller, utgifna under pseudonymen Mattis. I rask följd utkommo sedan novellsamlingen *Skal och kärna* (3 dlr, 1868—76), romanen *Baronerna Delvi* (1869), skådespelen *Kristina Gyllenstierna* (1871, uppf. s. å.), *Grim Viking* (uppf. 1873) och *Konung och prelat* (uppf. 1874). 1 o. 2. R—n B.

Lundström, Anna. Se De Wahl 2.

Lundström, Axel Nikolaus, botanist, f. 23 mars 1847 i Piteå, d. 30 dec. 1905 i Uppsala, blef 1867 student vid Uppsala universitet, förordnades 1875, på grund af sina gradualprof, till docent i botanik vid nämnda universitet och promoverades sistn. år till filos. doktor, var 1887—92 konservator vid botaniska museet i Uppsala, blef 1892 lektor i botanik, zoologi och trädgårdsskötsel vid Ultuna landtbruksinstitut samt utnämndes 1897 till förste innehafvare af Kempeska professuren i växtbiologi vid Uppsala universitet. L. gjorde flera botaniska studieresor inom Skandinavien och deltog 1875 i den svenska arktiska expeditionen till Novaja Zemlja och Jenisejs mynning samt i återresan genom Sibirien, Ryssland och Finland. Öfver denna expedition skref han en serie bref till ”Aftonbladet”. 1879 besökte L. för växtanatomiska studier åtskilliga tyska universitet. På enskildt och offentligt uppdrag företog han flera år agronomisk-botaniska och skogsundersökningar i Norrland samt uppgjorde 1892 planen till den växtbiologiska försöksstationen i Norrbotten och anordnade 1895 den skogsbiologiska försöksstationen i Norrland. I flera skrifter yttrade han sig om skogarnas vård och jordbrukets upphjälpande i Norrland. Vid Stockholmsutställningen 1897 planlade och ordnade L. exportföreningens stora skogsutställning och utgaf i samband därmed den rikt illustrerade beskrifningen *Från svenska barrskogar*. L. var en särdeles älskvärd personlighet och högt uppburen i Uppsala, ej minst af studenterna. — L. utgaf 1880—81 tillsammans med A. Lindgren ”Ny svensk tidskrift”. Hans första vetenskapliga arbeten behandla växtsläktet *Salix*; hans senare utgöras af växtbiologiska undersökningar, på hvilket område han utgifvit *Pflanzenbiologische studien, I—II* (i Vet. soc:s i Uppsala ”Nova acta”, 1884, 1887; prisbelönt). L. blef 1890 led. af Vet. soc. i Uppsala. (T. K.)

Lundström, Ernst Andreas Johannes, landskapsmålare, f. 14 sept. 1853 i Stockholm, elev vid Konstakademien 1875—79, anslöt sig till den s. k. opponentrörelsen 1885 och var medlem af Konstnärsförbundet till 1900. Han har målat svenska, italienska och franska landskap, t. ex. två *Motiv från Berzelii park* (1888 och 1889), *Hytta i månsken*, *Vid ballastbryggan*, *Motiv från Västmanland* (alla tre 1890), *Stockholms ström i månsken* (1892) och *Sommarafton* (1897). J. K—e.*

Lundström, Karl Johan Vilhelm, klassisk filolog, f. 7 maj 1869 i Sigtuna, blef student i Uppsala 1886, filos. doktor 1893, docent i latinska språket och litteraturen vid Uppsala universitet s. å. och professor i klassiska språk (med undervisningsskyldighet i latin) vid Göteborgs högskola 1907. L. har företagit många vetenskapliga resor för handskrifts- och arkeologiska studier till Ryssland, Tyskland, Österrike och Italien. Han är en framstående talare och talangfull skald; det är högerns åsikter, som han med obestridlig fosterlandskärlek förfäktar i sina tal och dikter. Påverkad af Karl Krumbacher (se d. o.) har L. med framgång egnat sig ej allenast åt rent klassiska, utan ock åt bysantinska studier. Äfven tidningsmannens yrke har lockat hans mångsidiga begåfning. Han var hufvudredaktör för Uppsalatidningen ”Fyris” nov. 1893—dec. 1897,

sedan af ”Göteborgs aftonblad” 16 dec. 1901—sept. 1906 (jfr Göteborgs aftonblad), hvarjämte han skrifvit ett stort antal politiska och andra artiklar i många olika konservativa tidningar; dessutom har L. varit en flitig medarbetare i åtskilliga tidskrifter. L. har ock utgifvit den värderade filologiska tidskriften ”Eranos” (se d. o.) sedan dess början 1896. L. har som sekreterare i Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet alltsedan dess stiftande ledt arbetet för utlandssvenskarnas nationella samling. 1911 valdes han som Allmänna valmansförbundets kandidat till riksdagsman i Andra kammaren för Göteborgs stad. Bland L:s många skrifter må anföras: *Quæstiones Papinianæ* (1893), ”Spöket” (Mostellaria), komedi af T. Plautus (1896), ”C. Tacitus Agricolas lif och vandel, i sv. tolkning” (1896), ”C. Flaminius och Hannibal” (i ”Studier till andra puniska krigets historia”, 1898), *En ung vetenskap* (1900; i Humanistiska förb:s skrifter 2), *Studier och drömmar* (s. å.), ”Ungfinska toner i sv. tolkning” (s. å.), ”Laskaris Kananos’ reseanteckningar från de nordiska länderna” (1902), *Svenska språkets framtid* (s. å.; i ”Vår tids lifsfrågor” 24), *Sju dikter* (1903), ”L. Junii Moderati Columellæ opera quæ extant”, fask. 1 (1897), fask. 6 (1902), fask. 7 (1906), ”Xenophontis apologia Socratis” (1906), *Svenska spånor* (1910), vidare en hel del bysantinska studier i ”Eranos” m. fl. ställen. J. C.

Lunds universitet. Karolinska universitetet i Lund har af ålder varit deladt i fyra fakulteter: den teologiska, den juridiska, den medicinska och den filosofiska. Den sistnämnda har i senare tid fördelats på två sektioner, den humanistiska och den matematisk-naturvetenskapliga. — *Styrelse och förvaltning.* Se Universitet.

Lärare. Teologiska fakulteten eger (1912) sex lärostolar, alla förbundna med prebenden. ”Förste teologie professorn” är tillika domprost och kyrkoherde i Lunds stads- och landsförsamling. En ny professur (i religionshistoria) är föreslagen, äfvensom en assistentplats (i praktisk teologi). Juridiska fakulteten har sju professorer äfvensom en e. o. lärare och föreståndare för den praktiska kursen. Medicinska fakulteten räknar tolf professorer, en ord. och tre e. o. biträdande lärare samt två assistenter. I den humanistiska sektionen finnas (inberäknadt den 1911 beviljade professuren i psykologi och pedagogik) sjutton ord. lärostolar, fyra biträdande lärarplatser samt tre lektorat (i lefvande språk); en ny professur är föreslagen (i nordiska språk). Den matematisk-naturvetenskapliga sektionen har elfva professorer, en observator, en laborator, en biträdande lärare och tre assistenter. Antalet docenter är växlande, likaså deras läroämnen. Slutligen finnas särskilda lärare i musik, ritning och målning samt gymnastik och fäktning. Lärarpersonalen uppgick hösten 1911 till 110. Sju professorsämbeten voro då vakanta. — *Tjänstemän.* Universitetets räntekammare och kansli ega särskilda tjänstemän: en räntmästare, en akademisekreterare, som f. n. med sin tjänst förenar befattningen som ombudsman i rättegångsärenden, en akademikamrerare och en amanuens. Universitetsbiblioteket förestås af en öfverbibliotekarie med biträde af tre förste bibliotekarier, fem andre bibliotekarier, fyra amanuenser samt obestämdt antal e. o. amanuenser. Öfverbibliotekarien, förste bibliotekarierna, räntmästare, sekreterare och kamrerare utnämnas af K. M:t, öfriga ord. tjänstemän af universitetskanslern. — *Studenterna* äro — sedan Skånska nationen 1889 upplöstes i fem — fördelade på tolf ”nationer” (Östgöta, Västgöta, Smålands, Lunds, Malmö, Hälsingborgs-Landskrona, Ystads, Kristianstads, Blekingska, Göteborgs, Kalmar och Värmlands), hvar och en med sin kurator, de flesta äfven med en prokurator, samt seniorer, juniorer och novitier. Studentantalet uppgick omkr. 1 okt. 1911 till 1,140, fördelade på fakulteterna sålunda: teologiska 88, juridiska 264, medicinska 128 samt filosofiska 660. Den största nationen är Lunds, f. n. med 190 medlemmar, så kommer Malmö med 177, Hälsingborgs-Landskrona med 152, Göteborgs med 151 och Smålands med 124 samt Kristianstads med 106. (Efter nämnda dag skedde flera inskrifningar, så att hela antalet närvarande studerande höstterminen 1911 uppgick till 1,232.) Akademiska föreningen (grundlagd 1830), som afser att utgöra en sammanslutning af de studerande nationerna samt att åstadkomma närmare förbindelse mellan universitetets lärare och lärjungar, eger en ansenlig byggnad, uppförd 1851 och betydligt utvidgad 1911 (se Akademiska föreningen och fig. 7 å pl. I till art. Lund), innehållande samlings- och festsalar samt spisningslokaler och kaféer, läsrum (Athenæum) och biblioteksrum, sångsal m. m. samt boningsrum för studerande (se festskriften ”Akademiska föreningen 1830—1911”). Utom Akademiska föreningens stipendiatrum finnas tre studenthem med billig kost och billig eller alldeles afgiftsfri bostad: Lunds universitetshem (stiftadt 1891 med anledning af D. Carnegies donationsfond), Enskilda studenthemmet (stift. 1892 af kyrkoherden J. Colliander) och J. H. Thomanders studenthem (stift. 1895 af godsegaren G. Varholm med fru, f. Thomander, och fröken E. Thomander). Om *examina* se Examen och Universitet. — *Universitetets byggnader och vetenskapliga institutioner.* I det 1882 invigda univer-

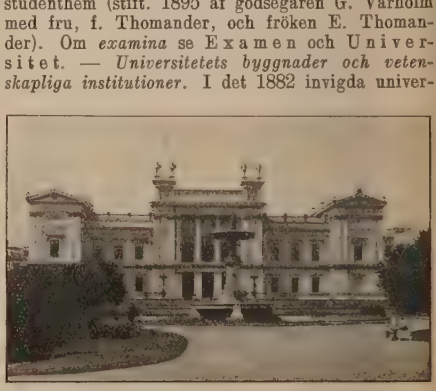

Universitetshuset i Lund.

sitetshuset (se fig.; uppfördt efter ritningar af H. Zettervall), med vacker vestibul och praktfull aula, finnas föreläsningssalar, lokaler för konsistorierna, fakulteterna och universitetsförvaltningen samt konstsamlingarna jämte (f. n.) mynt- och medaljkabinettet. Det sistnämnda, hvartill S. Lagerbring

och K. J. Tornberg knutit sina namn, innehåller värdefulla serier särskildt af gammalnordiska och orientaliska mynt. Konstsamlingarna omfatta dels en skulpturafdelning i lokalerna under aulan, innehållande närmare 100 bildhuggarverk, hvaribland några original, de flesta afgjutningar, dels en tafvelsamling, räknande omkr. 200 taflor i olja, akvarell eller pastell (en del deponerade af staten samt af Akad. föreningen) jämte några hundratal kopparstick, hvilken senare afdelning, med den konsthistoriska institutionens arbets- och bibliotheksrum samt afbildningssamling, upptager universitetshusets tredje våning. I det bredvid liggande Lundagårdshuset (fig. 5 å pl. I till art. Lund), som varit byggnad för den äldsta akademien och sedermera inrymde biblioteket, äro numera upplåtna lokaler för humanistiska sektionens gemensamma laboratorium (arbetssal med bibliotek), rum för dess seminarieöfningar och för den juridiska och den teologiska fakultetens seminarier, den geografiska institutionen, den entomologiska samlingen samt det historiska museet. Om detta sistnämnda se Lunds universitets historiska museum.

Midt emot Lundagårdshuset ligger vid universitetsplatsen den s. k. Palæstra- et Odeum-byggnaden innehållande musiksal (för Akademiska kapellets öfningar), gymnastiksal m. m. Därbredvid ligger den geologisk-mineralogiska institutionen, med en betydande samling särskildt på det paleontologiska området. Om den zoologiska institutionen, som numera ensam upptager huset vid Kraftstorget, samt om den entomologiska samlingen se Zoologiska institutioner och samlingar. I botaniska trädgården ligga de botaniska institutionerna: den systematiska och den fysiologiska. För den förra äro medel till en nybyggnad beviljade, och däri skola herbariesamlingarna jämte det botaniska biblioteket inrymmas. Genom J. G. Agardhs, F. Areschougs och B. Jönssons donationer är denna afdelning synnerligen rik, dess algsamling allenastående. Det astronomiska observatoriet är utvidgadt med nya byggnader i egen park (fig. 12 å pl. II till art. Lund). Vidare har den fysiska institutionen egen byggnad (se skrift af K. A. Holmgren 1886). Det kemiska laboratoriet är inrymdt i samma byggnadskomplex som det medicinsk-kemiska laboratoriet och den farmakologiska institutionen. Nya ändamålsenliga byggnader ega den anatomiska institutionen (med värdefullt anatomiskt museum), den fysiologiska samt den patologisk-anatomiska (med betydande preparatsamling, se uppsats af M. V. Odenius i "Nord. med. arkiv" 1890). De kliniska institutionerna jämte Röntgenlaboratorium äro förenade med Malmöhus läns lasarett. Vid dessa institutioner äro, under lärarna i de resp. vetenskaperna, assistenter samt amanuenser anställda. Den entomologiska samlingen samt det historiska museet med mynt- och medaljkabinettet ha särskilda föreståndare. Den mest omfattande institutionen är universitetsbiblioteket (se därom Bibliotek, sp. 287—289 äfvensom i Suppl., samt Biblioteksbyggnader, sp. 303—304 o. fig. 16; universitetsbibliotekets nya byggnad togs i besittning 1907). Universitetets gällande *stat* är fastställd 26 juni 1907. Inkomsterna för år 1912 äro beräknade till 739,412 kr. (utom extra anslag). Af denna summa utgöra 667,791 kr. statsanslag (som mer än fördubblats på de sista femton åren); återstoden inkomster af universitetets egna kapital (1911 uppgående till omkr. 1,700,000 kr., en äfvenledes under den sista tiden betydligt ökad summa), af arrendespannmål från universitetets hemman och lägenheter samt åtskilliga mindre inkomstkällor. Af statsanslag och den kungl. handkassan utgå några stipendier och premier; åtskilliga sådana bekostas af Akad. föreningens samt studentnationernas särskilda fonder, men de flesta (1911 omkr. 200 stycken med en sammanlagd årlig summa af omkr. 42,000 kr.) af universitetets donationsfonder, som 1911 uppgingo till omkr. 1,820,000 kr. (för två årtionden sedan var summan endast hälften så stor). Den största donationen är den Bokelundska på 200,000 kr., för historiska, etnografiska och naturvetenskapliga studier. Jenny Linds fond till "Es. Tegnérs stipendier" för teol. och humanistiska studerande uppgick 1911 till 59,000 kr.; N. M. Mandelgrens fond för utgifvande af "Atlas till Sveriges odlingshistoria" till 45,000 (den Mandelgrenska samlingen till detta arbete förvaras i universitetets konstmuseum). — Af det årliga anslaget utgå (1912) till vetenskapliga institutioner samt byggnaders underhåll omkr. 140,000 kr. (hvaraf 50,000 till universitetsbiblioteket); för 25 år sedan var summan nästan endast en tredjedel däraf. Professorer, öfverbibliotekarien och räntmästaren åtnjuta i lön och tjänstgöringspenningar hvardera 7,500 kr. (utom ålderstillägg, för räntmästaren dessutom 300 kr. expensmedel); sekreteraren har 6,000 kr. och som ombudsman 500 kr., kamreraren 4,800 kr., hvarje 1:e bibliotekarie 5,400, 2:e bibliotekarie 3,700, observator och laborator resp. 4,500 kr. (alla dessa med två å tre ålderstillägg). Till arfvoden åt docenter finnas anslagna 23 fasta stipendier à 2,500 och 5 rörliga à 2,000 kr. Amanuensen vid kansliet och räntekammaren uppbär 1,500 kr. Till exercitiemästarna utgå (1912) 6,500 kr. Sex amanuenser uppbära hvardera 900 kr., femton 500 kr. Till extra biträden vid universitetsbiblioteket utgå 12,000 och till fakultetsnotarierna 1,300 kr. E. Wrgl.

Historia. Upprättandet af en högre läroanstalt i södra Sverige för sönerna af de genom Roskildefreden 1658 till Sverige afträdda landskapen var en åtgärd, som redan kort efter fredsslutet bragtes på tal af dessa landskaps eröfrare, Karl X Gustaf. Han ville därigenom hindra gemenskapen med Danmark och införa svensk bildning i dessa från rikets äldre svenska bildningsanstalter aflägsna landsändar. På Karl X:s befallning utarbetade biskopen i Lund P. Winstrup, en ifrig svenskvän, ett förslag till upprättande af en högre lärdomsanstalt i Lund. Som dess ekonomiska grundval föreslog han användande af de Lunds domkapitel tillhöriga ansenliga jordegendomar, hvilka innehafts af danska undersåtar och genom Skånes införlifvande med Sverige blifvit lediga. Förslaget kom likväl icke till utförande under den korta återstående tiden af Karl X:s regering. Men frågan omfattades med ifver af Skånes inflytelserika män, särskildt bland prästerskapet, och sedan den förevarit vid riksdagen 1664, utfärdades omsider 19 dec. 1666 stiftelsebrefvet för Lunds universitet

af Karl XI:s förmyndarregering. Efter Karl X Gustaf fick det nya universitetet namnet *Academia Carolina*. I öfverensstämmelse med biskop Winstrups förslag upplåts till betryggande af lärosätets ekonomiska bestånd hela Lunds domkapitels betydliga jordegendom, hvilken successivt borde komma universitetet till godo — en ansenlig gåfva af icke mindre än omkr. 1,200 gårdar. — Lunds universitets äldsta styrelseförfattning och privilegier — utfärdade samma dag som stiftelseurkunden — voro af väsentligen samma innehåll som de, hvilka gällde för Uppsala, hvars konstitutioner fastställts 1655. Lunds universitets ”Constitutioner” af 1666 fortforo att gälla nära 200 år, hvilket ej undgick att medföra svåra olägenheter. Först 1852 utfärdades nya statut, hvilka i sin ordning aflöstes utaf de förnyade statuten af 10 jan. 1876, dessa åter utaf de nu gällande af 27 nov. 1908. — Det nya lärosätets invigning egde rum på Karlsdagen (28 jan.) 1668. Den utrustning med afseende på lärostolar, hvarmed Lunds universitet efter konstitutionernas föreskrift började sin verksamhet, var efter tidens förhållanden ej obetydlig: teol. fakulteten egde fyra professurer, den juridiska och medicinska hvardera två, den filosofiska åtta, alla, utom de två professurerna i matematik, tillhörande den humanistiska gruppen af läroämnen. Frikostigt tillmätt var äfven, som nämndt är, det nya universitetets ekonomiska grundval. Men den senares natur var af den art, att oreda och förvirring i de ekonomiska förhållandena lätt måste uppstå, helst som endast en mindre del af det anslagna kapitelgodset genast var ledig att tillträda. Sammansättningen af den äldsta lärarpersonalen var äfven föga tjänlig till lärosätets förkofran och svenskhetens befästande i det nyvunna landskapet. De nye professorerna voro dels danskar, förflyttade från domkapitlet och gymnasiet till det nya universitetet med bibehållande af sin förra aflöning, dels tyskar, dels svenskar. De sistnämnde voro till antalet underlägsna. Ständiga tvister inom det så brokigt sammansatta akademiska konsistoriet samt emellan den tyske prokanslern B. Oelreich — en man, som genom sitt inflytande hos M. G. De la Gardie mycket bidragit till universitetets upprättande — och den danske biskopen Winstrup äfvensom förvirrade ekonomiska förhållanden störde den lugna utvecklingen under universitetets första år. Det var föga besökt: studentantalet, som från början uppgått till omkr. 100, höjde sig under dessa år föga öfver denna siffra. Ett europeiskt ryktbart namn hade dock blifvit fäst vid universitetet redan vid dess stiftelse: det var den berömde rättsläraren och historieskrifvaren Samuel Pufendorfs. Hans ryktbara verk ”De jure naturæ et gentium” utgafs i Lund 1672, och ”Londinium Scanorum” gjorde under hans namn först sitt inträde i Europas lärda värld. Jämte Pufendorf torde filosoferna Canutus Hahn och Kristian Papke — den sistnämnde en af vårt lands förste cartesianer — samt matematikern A. Spole, sedermera professor i Uppsala, ha varit de förnämste af universitetets första lärare. — Dess verksamhet afbröts redan 1676 till följd af det pågående kriget med Danmark, hvars mest afgörande slag utkämpades utanför Lund. Kriget slöts genom freden i Lund 1679; men det syntes länge ovisst, huruvida högskolan skulle komma att återupprättas. Då detta omsider skedde, 1682, var det endast tre af de forne professorerna, som återvände, och det hela byggdes på andra grundvalar. Största förtjänsten af högskolans återupprättande tillkommer Winstrups efterträdare såsom biskop i Lund, C. Hahn, den man, som framför andra bidragit till Skånes försvenskning, samt universitetets inflytelserike kansler Erik Lindschöld, som varit utsedd till dess förste eloquentiæ professor. Det var ej utan svårigheter, som återupprättandet utverkades hos den stränge rikshushållaren Karl XI. Universitetets stora jordegendom hade af honom indragits till kronan, och det första villkoret för högskolans återupprättande blef, att kostnaderna så litet som möjligt skulle betunga den svenska staten. Till nödtorftigt underhåll anvisades tiondemedel af skånska socknar, förut anslagna till äldre bildningsanstalter i Lund, samt en obetydlig kvarlefva af det forna jordagodset. Oegennyttigt afstod biskop Hahn till universitetet den af två skånska härad utgående biskopstionden. Mot slutet af Karl XI:s regering anvisades ytterligare några mindre inkomster från de skånska provinserna. Konungen skänkte därjämte en boksamling, den gripenhielmska, och upplät till universitetsbyggnad Lundagårdshuset, som på platsen för det äldsta ärkebiskopsresidenset byggts för den danske konungens fogde och sedan egts af biskop Winstrup. Dittills hade domkyrkan och dess kapell samt en liten närbelägen byggnad användts till föreläsnings- och konsistoriesalar. Vetenskapliga institutioner hade icke funnits, och det dröjde ännu länge, innan behofvet däraf tillgodosågs. Antalet lärostolar vid det återupprättade universitetet inskränktes väsentligt, i strid mot konstitutionernas föreskrift: 2 teol. professorer tillsattes i st. f. 4; juridiska och medicinska fakulteterna erhöllo hvardera 1 ledamot, och den filosofiska räknade nu till en början blott 4 ledamöter. Småningom ökades väl lärarnas antal, men universitetets utrustning förblef ända in på 1800-talet af torftigaste slag, till förfång ej endast för dess många lönlösa lärare, hvilka med skäl en gång nämndes ”den ömkansvärdaste tiggareparade ibland de öfriga stater i riket”, utan för högskolans förkofran i dess helhet. — Med spillrorna af det, som räddats undan förhärjelsen, började återuppbyggandet under Hahns, Papkes, A. Stobæus' och M. Nordemans nitiska och insiktsfulla ledning. Universitetet hade nu mist sin öfvergångskaraktär; alla dess lärare voro svenskar, och med ifver fullföljdes af dem försvenskningsarbetet. Högskolans betydelse härvid var afgörande: genom där fostrade präster och ämbetsmän infördes svensk odling och nationalkänsla i Sveriges sydligaste landskap. Detta var den förnämsta frukten af universitetets verksamhet under dess första halfsekel. Slutet af det karolinska tidehvarfvet blef åter bekymmersamt för lärosätet i Lund. Krigets bördor hvilade tungt äfven på lärdomens idkare. Pest och farhågor för fiendens inbrott vållade 1709—13 åtskilliga längre afbrott i högskolans verksamhet. Karl XII:s långa vistelse i Lund 1716 och 1717, då hjältekonungen stundom besökte akademiska föreläsningar och disputationer, är visserligen ett lysande minne i universitetets häfder; men de däraf följande bördorna af in-

vartering och dess vapenskrammel voro ingalunda
ll fromma för de vetenskapliga sysselsättningarna.
onsistoriella tvister, ekonomiska brydsamheter och
undom återkommande utbrott af den akademiska
ngdomens otämda råhet i seder fortforo att
ämma högskolans verksamhet. Den mest fram-
ående af Lunds professorer under Karl XII:s
d var Andreas Rydelius, af samtiden högt skat-
d såsom lärare, vördad för sin ädla karaktär och
Sveriges lärdomshistoria oförgätlig, därför att han,
ildad i Cartesius' filosofiska skola, ''först lärde
losofien tala svenskt tungomål''. Rydelius' lärar-
erksamhet räckte ett godt stycke in på frihets-
den. Och då hade förhållandena förbättrats, när
an såsom universitetets prokansler slutade sin
ana, så att han fick upplefva den karolinska hög-
olans första blomstringsperiod. Kring honom
ade uppvuxit ett yngre släkte, hvars bildning
ade sina rötter i det karolinska tidehvarfvet och
m gjorde lärosätet heder: juristen Nehrman-
hrenstråle, naturforskaren och läkaren Kilian
tobæus, universitetets förste professor i natur-
tenskap (''physica experimentalis'') och Linnés
rare, hvilken denne betecknat som egande ''ett
akalöst genie'', orientalisterna Henrik Benzelius
h Joh. Engeström, hvilkas namn äfven utom-
nds voro kända och som båda blefvo prokansle-
r vid universitetet. En stor förtjänst om lärov-
tets uppblomstring under de första tiotalen af
ihetstiden tillkom universitetskanslern, den i
dehvarfvets politiska historia ryktbare Karl Gyl-
nborg, som väsentligt bidrog till den ökade fre-
vensen. Lärjungeantalet steg under hans tid
stigt till 500, och bland Lunds universitets lär-
ngar under frihetstidens första skede möta nam-
en på många af dess sedermera ryktbara män:
. v. Dalin, Linné, N. Rosén v. Rosenstein och
han Otter, såväl som partimännen K. Fr. Pechlin
h Fr. A. v. Fersen. Nya lärarplatser inrättades;
grund lades till vetenskapliga institutioner,
h försök gjordes att hjälpa universitetet ur det
onomiska trångmål, hvari det arbetade. Blom-
ringstiden blef dock af kort varaktighet. Ingen
Gyllenborgs efterträdare som kansler verkade så
m han till universitetets förkofran. En af dem,
en egenmäktige partidespoten Nils Palmstierna,
ade ett alldeles motsatt inflytande. Student-
talet sjönk småningom åter och uppnådde under
örjan af 1760-talet icke antalet af 200, hvilka
istan alla voro skåningar. Vid den tid, då uni-
rsitetet firade sitt första 100-års jubileum (1768),
fann det sig i ett visst tillbakagående. Fram-
ående lärare egde universitetet visserligen ännu
d denna tid i den berömde historikern Sven Bring-
agerbring, som jämte A. Rydelius var universi-
tets största namn under 1700-talet, i filosofen J.
elander, läkaren Rosén-Rosenblad, teologen Pe-
us Munck och matematikern N. Schenmark. Men
rosätet åtnjöt under denna tid näppeligen något
örre anseende. Det lärda pedanteriet hade satt
n prägel på de akademiska förhållandena, och
rtitidens allmänna anda hade äfven där visat sitt
flytande. Men det litterära lifvet spirade åter
op, intresset för vitterhet och publicitet blef allt
arkare, och så blef Lund (på 1770-talet) den för-
imsta utgångspunkten för den rörelse, som kan be-
imnas vår svenska ''sturm und drang'' och hvars
kraftigaste ande var T. Thorild. (Jfr det litterär-
turhistoriska seminariets i Lund skrift ''Till Tho-
rilds minne'', 1908.) — De sista årtiondena af
1700-talet medförde en afgjord höjning; det blef
en ny blomstringsperiod, som varade till in på
1800-talets tredje årtionde. Detta tidsskede, 1789
—1825, kan anses såsom den lundensiska högsko-
lans mest lysande: ''I dess början'', säger dess
historieskrifvare, Weibull, ''återställas de huma-
nistiska studierna ur sitt förfall, språkstudierna
genom Johan Lundblad och Mathias Norberg, de
philosophiska genom Matth. Fremling och L. P.
Munthe; Anders Jahan Retzius ger nytt lif åt de
naturvetenskapliga, Arvid Henrik Florman och
Engelhart åt de medicinska. I dess midt, under
Lars von Engeströms cancelleriat, träda lärjung-
garna in i ledet, och främst bland dem Esaias
Tegnér, öfverglänsande alla, lärare och samtida;
vid hans sida står med snillets märke Karl Adolf
Agardh. Öfver hela tidskiftet breder sig glansen
af dessa båda personligheter.'' Under denna tid
blef den vittra insatsen från Lund i Sveriges lit-
teratur än mera betydande, den nordiska och
fosterländska riktningen framträdde först härifrån
med Tegnér och P. H. Ling (jfr äfven art. Här-
bärget). Bland de lärare, som dels tillhörde
detta tidsskede, dels uppväxte under dess inflyt-
tande, böra utom de nämnde här ihågkommas teo-
logerna K. P. Hagberg, M. E. Ahlman, B. J.
Bergqvist, H. Reuterdahl och J. H. Thomander,
juristen J. Holmbergsson, som ensam i sin fakultet
på ett utmärkt sätt uppehöll undervisningen i rätts-
vetenskapens olika grenar och hvars ryktbaraste
lärjunge blef utgifvaren af Sveriges gamla lagar,
K. J. Schlyter, samt den bekante läkaren E. Z.
Munck af Rosenschöld. Bland filologer, utom
Lundblad och Norberg, böra nämnas latinarna
A. O. Lindfors, den bekante lexikografen, och
Elias Lidfors. Den nordiska arkeologien började
bearbetas af N. H. Sjöborg och fick längre fram
genom Sven Nilssons undersökningar en vetenskap-
lig grundläggning. J. G. Liljegren och B. E. Hilde-
brand utgingo också härifrån. Som litteraturfor-
skare framträdde adjunkten P. Wieselgren. Sven
Nilsson blef som zoolog och paleontolog den ryk-
baraste af den skola utaf naturforskare, som i
Lund grundlagts af den utmärkte A. J. Retzius
och hvars verksamhet utgör ett af högskolans vack-
raste minnen från 1800-talet. Utom K. A. Agardh
och Nilsson voro entomologerna K. F. Fallén och
J. V. Zetterstedt, zoologerna B. Fries, K. J. Sun-
dewall och S. Lovén, botanisten E. Fries samt
paleontologen N. Angelin längre eller kortare tid
lärare vid Lunds universitet och hade där gjort
sina studier. — Under denna rika utveckling hade
universitetet länge måst nöja sig med samma torf-
tiga utrustning i yttre afseende som under 1700-
talet. Nya lärostolar hade visserligen tid efter
annan inrättats och anstalter vidtagits för att vid
universitetet fästa yngre vetenskapsmän; särskildt
var dess högt förtjänte kansler L. v. Engeström
angelägen att där kvarhålla lofvande lärarkrafter.
Men de penningmedel, som kunde beredas till
dessas aflöning och till de vetenskapliga institutio-
nernas förkofran, voro obetydliga, och ända till
1830-talet hade den svenska statens tillskott till
den fattiga högskolans underhåll varit ytterst obe-

tydligt. Det var den stora undervisningskommittén af 1825, som först med skärpa framhöll, att tillgodoseendet af universitetens behof vore en statsangelägenhet, och vid 1830 års riksdag begärdes af regeringen statsanslag för afhjälpande af de mest trängande behofven. Sedan dess ha regering och riksdag i allmänhet frikostigt, i mån af landets tillgångar, tillgodosett äfven Lunds universitets intressen, i all synnerhet under de sista årtiondena (jfr ofvan); och den utrustning i fråga om lärarplatser, aflöningsförhållanden och vetenskapliga institutioner, med hvilken det f. n. är försedt, har småningom bragts i jämbredd med det äldre och rikare systeruniversitetets i Uppsala. Under lyckligare yttre förhållanden och med glada framtidsförhoppningar kunde universitetet sålunda 1868 fira sin andra sekularfest. — Bland de lärare, som till denna tid från slutet af 1820-talet företrädesvis gjorde Lunds universitet kändt, må nämnas teologerna H. M. Melin, E. G. Bring, V. Flensburg och A. N. Sundberg, hvilka värdigt upprätthöllo den förra periodens lysande traditioner på detta område, vidare juristerna Fr. Schrevelius och Kr. Naumann, den företrädesvis såsom undervisare högt ansedde läkaren P. E. Gellerstedt, latinaren J. G. Ek, Shaksperes berömde öfversättare K. A. Hagberg, filosofen P. Genberg, orientalisten K. J. Tornberg, historikern A. P. Cronholm, konsthistorikern K. G. Brunius, matematikern K. J. D. Hill, kemisten N. J. Berlin, botanisten J. G. Agardh, geologen O. Torell m. fl. Under årtiondena närmast efter den andra sekularfesten och i all synnerhet under 1880-talet torde man åter kunna tala om en blomstringstid vid detta universitet. Bland de namn, som nu spredo glans däröfver, må erinras om följande, som tillhöra framstående vetenskapsmän eller betydande personligheter och det offentliga ordets män (nu ej längre verksamma vid universitetet): litteraturhistorikern G. Ljunggren, filologerna K. Cavallin, A. T. Lysander, Es. Tegnér j:r, Th. Wisén och K. F. Söderwall, V. E. Lidforss och Fr. Wulff, historikerna K. T. Odhner, M. Weibull och Elof Tegnér, filosoferna A. Nyblæus och J. J. Borelius, teologerna G. Billing och P. Eklund, kemisten K. V. Blomstrand, astronomen A. Möller, matematikern A. V. Bäcklund, botanisten F. V. K. Areschoug, entomologen K. G. Thomson, zoologen och historikern A. Quennerstedt, läkarna M. V. Odenius, M. K. Löwegren samt (något senare) M. Blix och S. Ribbing. — Genom utgifvandet af "Lunds universitets årsskrift" ("Acta universitatis lundensis"; sedan 1864) har lärosätet fått ett vetenskapligt organ, och litterär förbindelse kan äfven därigenom underhållas med den lärda världen utanför Sverige. I allmänhet torde kunna sägas, att det i förra århundradet varit de naturvetenskapliga och — under senaste tid — filologiska och historiska lärdomsgrenarna, som utgjort hufvudstudiet vid Lunds universitet; teologien har också haft, under 1800-talets förra del, en rik, i vårt land nästan enastående blomstring. För naturvetenskapernas främjande har det vid universitetet fästa Fysiografiska sällskapet i Lund (se d. o.) verkat med framgång, liksom de fackföreningar emellan universitetets äldre och yngre medlemmar, hvilkas antal varit i ständig tillväxt. — Studentantalet, som växlat, på grund bl. a. af förändringar i examensstadganden, har under senare årtionden visat ett märkbart, om än icke ständigt stigande. Medelsiffran för vid universitetet närvarande studenter höll sig under en lång följd af år till omkr. 400. På 1870-talet steg den till öfver 500, mot slutet af följande årtionde gick den upp till nära 900, sjönk åter under århundradets sista år till 600 à 700, men har sedan betydligt ökats, med 200 à 250 nyinskrifna de sista årens höstterminer. Det ofvan angifna studentantalet (1,232) för höstterminen 1911 är det högsta, som sedan univ:s stiftelse funnits antecknadt. — Jfr J. J. von Döbeln, "Historia acad. lundensis" (1740—42, med Lindfors' fortsättning, 1809—21), P. G. Ahnfelt, "Lunds univ:s historia" (till 1676; 1859), M. L. Ståhl, "Biografiska underrättelser om professorer vid kongl. universitetet i Lund" (1834), M. Weibull och El. Tegnér, "Lunds universitets historia 1668—1868" (I, II; 1868), och El. Tegnér, "Lunds universitet 1872—1897" (1897). Jfr vidare universitetets matriklar, utgifna af F. Braune och A. Palm 1879 samt af C. af Petersens och A. Malm 1899; en ny matrikel är under utarbetning af A. Malm och P. Wilner. Nästan alla studentnationerna ha fått biografiska skildringar: af A. H. Lundin Smålands nation (1882) samt af C. Sjöström icke mindre än åtta, näml. Skånska nationen före afdelningarnas tid (1897) och efter 1833 (1904), Blekingska nationen (1901), Göteborgs nation (1907), Värmlands nation (1908), Västgöta nation (1911) samt de nu icke längre existerande Norrlands nation (1902) och Södermanlands nation (1911). Om Kalmar nation är ett arbete af samme författare under utarbetning. T. (E. Wrgl.)

Lunds universitets historiska museum omfattar först och främst de fornsaker, som 1805 afskildes från den af K. Stobæus 1735 stiftade naturaliekammaren. Professor N. H. Sjöborg var särskildt verksam vid afskiljandet, och han räknas som den egentlige grundläggaren af museet. Själf öfverlämnade han dit sin samling af föremål förnämligast från medeltiden. A. J. Retzius skänkte också dit sin fornsakssamling, och längre fram mottog museet från Sven Nilsson, en af dess största befrämjare, en synnerligen värdefull donation af föremål, hufvudsakligen från Skånes förhistoriska tid. Sedan tillväxte museet bl. a. genom gåfvor från biskop V. Faxe och prof. K. G. Brunius, och från domkyrkan öfverlämnades en mängd dyrbara äldre föremål. Museet, som nu är inrymdt i det gamla Lundagårdshuset, hvilket varit universitetets första lokal och sedan ända till 1908 inrymt universitetsbiblioteket, är i sitt slag (för förhistoriska och kyrkliga medeltidsföremål) det andra i riket och ett af de förnämsta i Norden. Samlingarna omfatta nu (1912) mellan 17,000 och 18,000 nummer, de allra flesta härrörande från Skåne. Stenåldersamlingen har, som vanligt i dylika museer, det största antalet (öfver 13,000), bronsåldern har omkr. 1,000 n:r, järnåldern omkr. 500 och medeltiden 1,500; de öfriga föremålen härstamma från nyare tid. Stenåldersföremålen äro ordnade häradsvis, i den mån fyndorten är känd, utom boplats-, graf- och votivfynd, som ha särskilda montrer. Af stort

intresse äro Limhamnsfynden, Näsbyholmsfynden samt de synnerligen vackra samlade fynden från Dalköpinge, Sjörup och andra orter. Bronsåldern är representerad af dyrbara depå- och graffynd, en mängd yxor m. m., en praktfull bronslur samt den s. k. Villfarastenen med ”hällristningar”. Bland järnåldersföremålen kunna nämnas Lindholmsamuletten, Skabersjöspännet och Örjastenen, alla med runristningar. (Utanför, å universitetsplatsen, stå på en kulle, med S. Lagerbrings byst framför, några större runstenar, de flesta från trakten af Lund.) I den medeltida afdelningen märkas en vacker vapensamling, en stor mängd fynd från Skanörs slott samt från Lund, ett kapell med romanska målningar flyttadt till museet från Vallkärra kyrka, en enastående represen-

Den kyrkliga afdelningen i Lunds universitets historiska museums medeltidssamling.

tativ samling träkrucifix (se fig.), ett tjugutal dopfuntar, hvaribland tre ofullbordade från den s. k. funtaliden vid Fridhemsberg (Halland), processionskors och kåpor m. m. från Lunds domkyrka. Från tiden efter 1500 är Tyko Brahe-montern af största intresset, innehållande fynd från Uranienborg och Stjärneborg (på Hven). Efter professor S. Söderberg (d. 1901), som haft stor förtjänst om samlingarnas ökande och vård, har museet ledts af d:r Otto Rydbeck, och det har under det sista årtiondet, bl. a. genom dennes gräfningsarbeten, i alla sina afdelningar betydligt tillvuxit; uppställningen och museianordningarna ha också omändrats och moderniserats. Jämte föreståndaren är vid museet en ord. amanuens anställd, tidtals också e. o. amanuenser. I statsbidrag utgå till museets skötsel 4,500 kr., till konservering och inköp m. m. 2,000 kr. — Litt.: Elof Tegnér, ”Lunds universitets historiska museum” (i ”Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning”, 1871), S. Söderbergs uppsats i Tegnérs festskrift ”Lunds universitet 1872—97” samt O. Rydbeck, ”Lunds universitets historiska museum” (1910). E. Wrgl.

Lunds veckoblad, den äldsta af de i Skåne nu utkommande tidningarna, började utgifvas 1775; 1783—1812 kallades det ”Nytt och gammalt”, 1813 sammanslogos titlarna till *Lunds veckoblad Nytt och gammalt*. Bladet var t. o. m. 1863 veckotidning och 1864—66 halfveckotidning samt utgafs 1867—97 med tre nummer i veckan. Alltifrån sin början har tidningen tryckts å Berlingska tryckeriet i Lund. Dess format var 1775—1809 liten oktav, 1810—22 enspaltig kvart, men har sedan dess småningom utvidgats till sexspaltig folio. Prenumerationspriset för år var 1775—76 3 dal. smt, 1877—97 7 kr. Tidningen utgafs till en början af ett sällskap, men sedermera af dess förläggare direktör K. G. Berling (d. 1789), hvars ättlingar fortforo med utgifningen till 6 sept. 1867, då Adolf Ferdinand Mathson (f. 1839), som sedan dec. 1865 varit tidningens redaktör, blef ansvarig utgifvare. Städse konservativ, har denna tidning ansetts vara ett språkrör för de åsikter, som hyllats af det Karolinska universitetets lärare samt stiftsstyrelsen, ehuru detta ofta förnekats. 1897 vardt tidningen daglig och förändrade då sitt namn till Lunds dagblad. Denna, som har erhållit bidrag af ett flertal bland universitetets lärare, utkommer hvarje helgfri morgon, kostar per år 6 kr. och har en upplaga af 1,750 ex. B. L.*

Lund—Trelleborgs och Lund—Käflinge järnvägar (sign. L. T. J.), normalspåriga (1,435 m.) med en sammanlagd längd af 53,8 km., belägna inom Malmöhus län, egas och trafikeras som en järnväg af Lund—Trelleborgs järnvägsaktiebolag. Lund—Trelleborgs järnväg, 42,8 km., som öppnades för allmän trafik 26 juli 1875, sträcker sig från Lunds statsbanestation i sydlig riktning till Trelleborgs nedre station, korsande på sin väg vid Staffanstorp Malmö—Simrishamns järnväg, vid Klågerup Malmö—Genarps järnväg och vid Svedala Malmö—Ystads järnväg. Lund—Käflinge järnväg, 11 km., öppnades för allmän trafik 22 sept. 1886 och tillhörde ursprungligen Lund—Käflinge järnvägsaktiebolag, men förvaltades redan från början och trafikerades med dess materiel af Lund—Trelleborgs järnvägsaktiebolag, tills den 1903 h. o. h. öfvergick i det sistnämnda bolagets ego. Järnvägen sträcker sig i nordvästlig riktning från Lunds statsbanestation till Käflinge station vid statsbanelinjen Malmö—Ängelholm. Förutom med statsbanan i Käflinge, Lund och Trelleborg och vid Staffanstorp, Klågerup och Svedala med ofvan nämnda järnvägar har linjen Käflinge—Trelleborg förbindelse i Käflinge med Landskrona—Käflinge, Landskrona—Käflinge—Sjöbo och Käflinge—Barsebäcks järnvägar, i Lund med Lund—Bjärreds och Lund—Refvinge—Harlösa järnvägar samt i Trelleborg med Malmö—Trelleborgs och Trelleborg—Rydsgårds järnvägar. Från kontinentalroutens (se d. o.) tillkomst 1 maj 1897 förmedlade Lund—Trelleborgs järnväg förbindelsen mellan statens järnvägar och ångbåtsleden Trelleborg—Sassnitz, till dess denna förbindelse 1 jan. 1899 öfvertogs af den för ändamålet särskildt byggda Malmö—Kontinentens järnväg (se d. o.) mellan Malmö och Trelleborg, sedermera inköpt af staten. Vid 1910 års slut uppgick bokförda byggnadskostnaden för linjen Käflinge—Trelleborg till 3,286,705 kr., hvaraf för rullande materiel 926,414 kr., aktiekapitalet till 1,200,000 kr. och reservfonden till 120,000 kr. Järnvägsbolagets styrelse har sitt säte i Lund. A. d'A.

Lundvall, Karl Johan, latinsk skald och vältalare, f. 12 aug. 1775 på Utö, Österhaninge socken, Södermanland, d. 14 mars 1858, vardt student i Uppsala 1794, filos. magister 1800.

docent i latin 1802, e. o. adjunkt i "litteræ humaniores" 1809 och professor i latinsk vältalighet och poesi 1813 vid Uppsala universitet. Han höll, å dettas vägnar, latinska tal med anledning af änkedrottning Sofia Magdalenas död och jubelfesten 1830. S. å. blef L. teol. doktor och utnämndes 1831 till kyrkoherde i Munktorp, Västerås stift, hvilken befattning han 1834 tillträdde. Redan 1836 erhöll han dock för sjuklighet befrielse från pastoralvården. Han presiderade vid prästmötet i Västerås 1842, men framträdde för öfrigt föga i det offentliga. — Utom akademiska afhandlingar och program, tal samt dikter vid högtidliga tillfällen, allt på latin, efterlämnade L. blott några strödda recensioner samt ett inträdestal i Vitt. hist. o. ant. akad. (af hvilken han blef led. 1831): *Om romerska vältaligheten vid Upsala universitet under 17:de och 18:de seklerna.* —rn.*

Lundy [la'ndi], Benjamin, nordamerikansk filantrop, abolitionist, f. 1789 i Hardwick, New Jersey, d. 1839 i Lowell, Illinois, tillhörde en kväkarfamilj, fick som sadelmakarlärling i Virginia (1808—12) starka intryck af negerslafveriets ohygglighet och stiftade 1815 i S:t Clairsville, Ohio, den måhända första antislafveriföreningen i Förenta staterna. L. började 1821 i Mount Pleasant, Ohio, utge en mot negerslafveriet riktad agitationstidskrift, "The genius of universal emancipation", som sedermera förvandlades till veckotidning och fick stor spridning. Till medredaktör hade han 1829—30 W. L. Garrison (se d. o.), som genom L:s inflytande förmåddes att liksom denne helt egna sig åt abolitionismens sak. L. företog, delvis till fots, vidsträckta agitationsresor och besökte äfven Haïti, Canada och Texas för att söka lämplig plats för en koloni af frigjorda slafvar. 1827 blef han öfverfallen och svårt skadad af en slafhandlare. L. utgaf 1837—38 i Philadelphia abolitionisttidskriften "The national enquirer" och fick där sin egendom förstörd af upphetsad pöbel (maj 1838). Han anses vara den förste, som genom abolitionistiska tidningar och föredrag bedref propaganda mot negerslafveriet i Förenta staterna. Jfr Th. Earle, "The life, travels and opinions of Benjamin L." (1847). V. S—g.

Lundörrsfjällen, fjällparti i Jämtland, s. om Ottsjön och Vålåns dalgång, nå en höjd af 1,503 m. och begränsas i ö. af fjällporten Lundörren (880 m.). Den från detta fjäll kommande ån Röfran (ett tillflöde till Ljungan) störtar sig omkr. 5 km. från byn Tossåsen brusande ned i en klyfta, bildande ett vildt fall, omkr. 12 m. högt, kalladt Djäfvulshålan l. Röfrafallet. Wbg.

Lunel [lynä'l], stad i franska dep. Hérault (Languedoc), vid Vidourle, Lyonjärnvägen och Lunelkanalen (11 km.), som sätter staden i förbindelse med Rhône, Medelhafvet och Canal du Midi. 6,712 inv. (1901; som kommun 7,532). Collège, vinodling och tillverkning af absint samt ett likörvin, muskat-Lunel. Handel med vin, spritvaror och russin. (J. F. N.)

Lunelkanalen [lynä'l-]. Se Lunel.

Lune'tt, fr. *lunette*. Se Lynett.

Lunéville [lynevi'l], stad i franska dep. Meurthe-et-Moselle, vid föreningen af floderna Meurthe och Vezouse samt vid östbanan till Strassburg. 19,199 inv. (1906). L. är en vacker och regelbundet byggd stad. Det af hertig Leopold af Lothringen 1703—06 byggda, af konung Stanislaus Leszczyński förskönade slottet är nu kavallerikasern. Collège, bibliotek, museum. Tillverkning af järnvägsmateriel, motorfordon, porslin, ylle- och bomullsväfnader, broderier, handskar m. m. L. var 1702—37 hertigarnas af Lothringen residens. 1766 förenades det med Frankrike. I historien är staden bekant genom den fred, som Franska republiken (underhandlare: Josef Bonaparte) och Tyska riket (underhandlare: Cobenzl) slöto 9 febr. 1801 på grundvalen af freden i Campo Formio. Belgien och vänstra Rhenstranden afträddes till Frankrike, Milano och Mantua till Cisalpinska republiken, Venezia jämte område ända till Adige samt Istrien och Dalmatien jämte Cattaro till Österrike. Hertigen af Modena erhöll Breisgau. Parma skulle efter sin hertigs död (som inträffade 1802) tillfalla Frankrike, hvaremot arfprinsen Ludvig, spanske konungen Karl IV:s måg, erhöll Toscana under titel konungariket Etrurien, och Toscanas storhertig, Ferdinand, skulle få ersättning i Tyskland. (J. F. N.)

Lunga (lat. *pu'lmo*). 1. *Anat.*, den form af andnings- l. respirationsorgan, hvari hos högre luftandande djur och hos människan det hufvudsakliga utbytet emellan blodgaser och luft eger rum. Dessa organ äro hos människan pariga: en höger och en vänster lunga. Den högra är något större och tyngre än den vänstra (11 : 10). Substansen är mjuk, svampig, seg och i hög grad elastisk. Friska lungor flyta på vattnet, när andning egt rum med dem (ty efter första andedraget

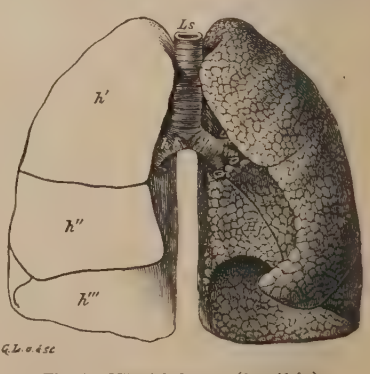

Fig. 1. Människolungor (framifrån).

tömmes aldrig luften fullständigt ur lungorna). Lungor af foster, som icke andats, sjunka däri. Lungornas färg är i barndomen blekt rosenröd, men med åren bli de såväl öfverallt mörkare som

lokalt tecknade med skifferfärgade eller svarta prickar, fläckar och strimmor, smärre eller större, allteftersom egaren lefvat i mindre eller mer dammmängd luft (hos arbetare i kolgrufvor kunna de vara svarta alltigenom). Hos människan ha de den form, som fig. 1 och 2 utvisa (den högra lungan

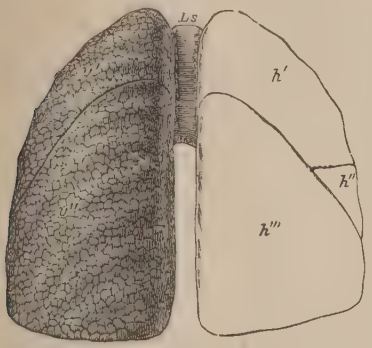

Fig. 2. Människolungor (bakifrån.)

är afbildad endast i kontur). De bakre, mediala kanterna, i hvilka lungorna äro längst, äro trubbiga; de främre äro något afrundade, de nedre skarpa. De öfre rundade spetsarna och yttre ytorna äro konvexa efter formen af bröstkorgen, till hvilken de sluta sig så fast, att refbenen på dem lämna snedgående intryck (se fig.). Den nedre ytan är konkavt hvälfd, efter mellangärdet med därunder liggande lefver och magsäck; de mediala ytorna äro formade efter mellanliggande ryggrad, hjärta och blodkärl. Hjärtat tager största rummet. Efter dess framdel och spets synas (på fig. 1) rundade utskärningar i lungornas framkanter och gropar på deras mediala ytor, synnerligen på den vänstras (*Hj*). Det ställe, där bronker och kärl ingå

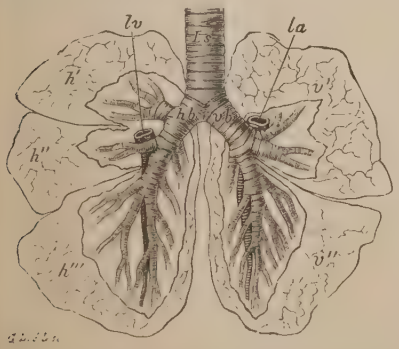

Fig. 3. Luftrörens grening i människolungor (schematiskt).

(fig. 3), kallas *lungroten, lunghilus*. Vänstra lungan är genom en snedt och ända till lungroten gående springa delad i två större delar, s. k. lober, en öfre (*v'*) och en nedre (*v''*). Den högra likaså; men å denna skäres äfven nedre delen af en dylik klyfta i två, hvarför man å denna urskiljer 3 lober: en öfre (*h'*), en nedre (*h'''*) och en mellersta (*h''*). — I art. Luftstrupe omtalas det rör, hvarigenom luften passerar till och ifrån lungorna, samt hur det (*Ls*) i brösthålan delas i 2 grenar (*hb* och *vb*), en till hvarje lunga. Ända till denna delning (bifurkation) behålla luftstrupens broskstycken sin C-form, men därefter bli de först fullständiga ringar, sedan oregelbundna, upplösas vidare i spridda små skifvor och försvinna slutligen i de finaste bronkialrören. Bronkerna förgrenas nämligen, som fig. 3 visar, vid inträdet i lungorna, först till de skilda loberna och vidare i dessa i en serie bakåt och en serie framåt-utåt gående rör, som icke anastomosera med hvarandra. Hvarje afgående rör är mindre än den stam, från hvilken det utgår, men vidden af lumen i stammen vid greningsstället är mindre än af stam och gren nedom greningen. Följaktligen ökas rörens rymlighet småningom mot deras ändar och det ganska betydligt. Härtill kommer, att mot dessa ändar de finaste rören (bronkiolerna, af omkr. 1—1½ mm.) få utbuktningar på sina väggar och slutligen bilda hopar af små blåsor (lung-vesikler eller alveoler),

Fig. 4. Luftvägarnas perifera ändar hos människan.

hvilka utgöra rörens ändar (fig. 4). Det är grupper af sådana alveolhopar, som bilda de i fig. 1 och 2 synliga små oregelbundna fälten å lungornas ytor. Under detta sitt lopp åtföljas rören af lungartärer (*la*) och lungvener (*lv*), af bronkialartärer och bronkialvener samt af lymfkärl och nerver, sammanhållna af en på elastiska trådar rik bindväf. Något i de finare bronkernas väggar, men synnerligen i vesiklerna utbreda sig de kapillarer, som förena lungartärer och vener. I dem sker gasutbytet (se Andning). För detta ändamål äro dessa blåsor till sin byggnad helt olika de förut beskrifna luftrören. Brosk, muskulatur och egentlig slemhinna med körtlar äro försvunna. Där återstår blott en mycket tunn hinna, åt hålan klädd af ett lager skifceller och genomdragen af ett finmaskigt nät trånga kapillarer, som endast af cellerna skiljas från luften i vesiklerna. Härigenom bringas den i lungorna efter föregående inandningar kvarvarande luften, blandad med ny, som tillkommer vid hvarje andning, i sådan närhet med kapillarernas blod, att gasutbyte mellan vesikelluften och blodkapillarernas röda blodkroppar lätt eger rum.

Tryckt den 21/2 12 16 b. 46

De sålunda skildrade lungorna omslutas af *lungsäcken* (*pleura*), en dubbelviken serös hinna, hvars ena blad är fastvuxet vid lungan, det andra vid brösthålans inre yta eller, rättare, bildar denna. De mot hvarandra liggande, glatta, cellklädda ytorna äro fuktade af kroppsvätska. — Om vissa karakteristiska förändringar, som inom vissa yrken drabba arbetarnas lungor (''kol-lungor'', ''järnlungor'', ''stenlungor''), se Damm, sp. 1216, och jfr Yrkessjukdomar. Om sjukdomar i lungan se Lungsjukdomar och Lungsot.

2. *Jämförande anat.* I sin enklaste form uppträder lungan hos de s. k. lungsnäckorna och några andra snäckformer (se Blötdjur): gälarna ha tillbakabildats, och en del af mantelhålan har ombildats till ett andedräktsorgan, i det hvalfvet i denna säck är försedt med ett nät af fina blodkärl, hvilka mynna in i ett större kärl (ven), som återför blodet till hjärtat; denna lungsäck mynnar ut på snäckans högra sida medelst en tillslutbar öppning (*spiraculum*). — Hos ryggradsdjurens foster uppstår lungan liksom simblåsan, hvilka äro anatomiskt likvärdiga organ, såsom en utstjälpning af främsta delen af tarmkanalen; skillnaden mellan dessa organ på det tidigaste utvecklingsskedet är förnämligast af topografisk art: anlaget till lungan växer ut från tarmens undre, anlaget till simblåsan vanligen från dess öfre sida. Hos några fiskar (lungfiskarna, se Dipnoi, och vissa ganoider och benfiskar) tjänstgör emellertid simblåsan som verklig lunga: slemhinnan å dess insida bildar talrika veck, som uppbära ett rikt blodkärlsnät; den bibehåller dock sin plats ofvanom tarmen och är antingen oparig eller ofullständigt tudelad. Hos de högre ryggradsdjuren, d. v. s. amfibier, kräldjur, fåglar och däggdjur, är lungan alltid parig; från de lägre till de högre kunna vi följa en småningom försiggående komplikation, som går ut på att förstora den inre, respiratoriska ytan. Sålunda är hos de lägsta (stjärtamfibierna) lungans inre yta vanligen glatt, hvaremot den hos groddjuren är försedd med framspringande, nätlikt förbundna veck. Medan hos somliga kräl-

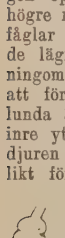

Fig. 5.

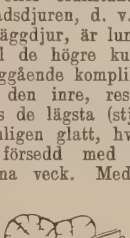

Fig. 6.

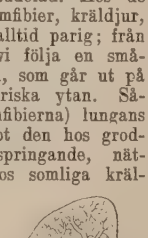

Fig. 7.

Fig. 5—7. Schematiserade längdsnitt genom lungorna af en salamanderunge (fig. 5), en sköldpadda (fig. 6) och en människa (fig. 7).

djur (t. ex. ödlor) lungan ännu är en säck med en rymlig central hålighet, är hos andra denna centrala hålighet förminskad till ett rör, medan lungans väggar bilda ett svampartadt nätverk, som står i förbindelse med sagda rör. Sin högsta fulländning uppnår lungans byggnad hos däggdjuren (jfr fig. 5—7). 1. G. v. D.* 2. L—e.

Lungabscess. Se Lungsjukdomar, sp. 1451.

Lungasi, folkstam. Se Kamerun.

Lungauerboskap [lo'ŋaŭer-], en skäckig bergras af nötkreatur, uppkallad efter Lungau, en del af Murdalen i södra Salzburg. H. F.

Lungblåsor, *anat.* Se Bronker.

Lungblödning, *med.*, förutsätter ett utträde af blod inom lungan på ett sådant sätt, att blodet kommer i förbindelse med bronkerna och genom dem med de öfre luftvägarna. En dylik blödning inom lungan kan ske antingen därigenom, att ett blodkärl brister, eller ock vara en följd af, att blodkroppar från lungkapillärerna trängas ut i lungvesiklerna. Lungans blodkärl kunna brista genom yttre våld, t. ex. då knifhugg eller skott tränga in i lungan, eller ock emedan ådrornas väggar genom sjukliga orsaker blifvit abnormt förtunnade, ja stundom på något ställe försedda med utbuktningar (*aneurysm*, se d. o.), i hvilka en bristning lätt sker. Detta är ofta förhållandet vid sjukdomar inom lungan, såsom tuberkulos, då tuberkler växa igenom och förstöra blodkärlets vägg, eller vid svulstbildningar inom lungan. Svulster ega f. ö. i sig själfva ofta tunnväggiga och sköra blodkärl. Blodkroppar åter kunna utan egentlig blodkärlsbristning tränga sig ut i lungväfnaden vid höggradiga hyperemier eller ''blodfluxioner'', såsom vid blodproppsbildningar i lungorna, vid relativ blodstockning (se d. o.) inom lungan på grund af andra orsaker, t. ex. svårighet för afflödet vid höggradiga hjärtfel. — Alla sjukdomar, som åstadkomma hålrum inom lungorna, såsom lungtuberkulos, abscesser, brand, gynna naturligtvis uppkomsten af blödningar. Slutligen kunna ock blödningar från luftvägarna uppkomma därigenom, att blodkärl från omgifningen brista inåt i en bronk. Detta är ej sällan förhållandet vid aneurysm på stora pulsådern, aorta. Blödningar, orsakade däraf, äro helt naturligt på grund af storleken hos det brustna blodkärlet (aorta) de största och farligaste och medföra vanligen omedelbar död genom kväfning med blod. Eljest är lungtuberkulos praktiskt sedt orsaken till de flesta lungblödningar, som ej framkallas af yttre orsaker (våld o. d.). Dessa blödningar äro vanligen i lungtuberkulosens tidiga stadium små och ge sig till känna genom blodhostning eller blodspottning, men kunna i sjukdomens senare period (kavern-l. hålbildningsperioden) bli direkt lifsfarliga genom kväfning på grund däraf, att den bristande ådern då är större. Man har ock iakttagit lungblödningar hos kvinnor, hvilka tydts som vikarierande menstruationsblödningar. Denna fråga väntar ännu på sin slutliga utredning. Dylika blödningar böra med försiktighet bedömas. Lungblödning är nämligen vanligtvis ett allvarligt sjukdomssymtom och fordrar, så fort den är något mera betydande (en tesked eller mera blod på en gång), absolut stillhet (sängläge) af den sjuke, tills läkare hunnit afgöra dess orsak och behandling. I. H.

Lungbrand, *med.* Se Brand 3 och Lungsjukdomar, sp. 1452.

Lungböld. Se Lungsjukdomar, sp. 1451.

Lunge, dansk adlig ätt från 1200-talet, utslocknade på svärdssidan 1480, men dess sista kvinnliga

ättling blef stammoder till många danska adelsläkter. En af dessa upptog namnet L. (den hette egentligen Dyre) och dog ut 1637. Till densamma hörde Vincens L., som var brorson till Mätta Ivarsdotter, Knut Alfssons och Svante Nilsson Stures maka. Han föddes omkr. 1496, tog doktorsgrad i filosofi samt i kanonisk och borgerlig rätt vid utländska högskolor och blef 1521 professor i juridik vid Köpenhamns universitet. Redan året därefter inträdde L. i statens tjänst, såsom befallningsman på Krogen, och sändes på hösten 1523 af Fredrik I till Norge för att där verka för hans kungaval. S. å. ingick han äktenskap med den norske rikshofmästaren Nils Henrikssons (Gyldenlöves) dotter Margareta och blef därigenom medlem af det norska riksrådet. I aug. 1524 öfvertalade han detta att afsätta Kristian II, men häfdade på samma gång afgjordt Norges självständighet och förmådde Fredrik I att antaga en handfästning, som gjorde Norge till ett valrike, likställdt med Danmark. L. blef därefter befallningsman på Bergenhus och i nästan hela det nordanfjälska Norge. Han var då den mäktigaste mannen i riket samt sträfvade ifrigt efter att hopsamla egodelar åt sig och sin släkt. Han tillät sig egenmäktigt att beskydda "Daljunkern" mot Gustaf Vasa (1527) och hjälpte honom på flykten, då han året därefter skulle föras till Danmark. Han förlorade därför Bergenhus, men fick i stället det rika klostret Nonneseter med dess jordagods och låg ständigt i tvist med ärkebiskop Olaf. L. blef 1532 konungen trogen, då Kristian II sökte återvinna Norge, fick 1535 Kristian III vald till konung i det sunnanfjälska Norge, men blef 3 jan. 1536 på herredagen i Trondhjem dräpt af borgarna, säkerligen på ärkebiskopens tillskyndan, 10 dagar efter svågern Niels Lykkes (se d. o.) död. E. Ebg.

Lunge [lo'ŋe], Georg, tysk kemist, f. 1839 i Breslau, studerade 1856—59 där och i Heidelberg, blef filos. doktor 1859, var till 1876 i Schlesien och England verksam som teknisk kemist och 1876—1907 professor i teknisk kemi vid polyteknikum i Zürich. L. anses sedan flera årtionden vara en af den tekniska kemiens främsta representanter. Bland hans större litterära arbeten må särskildt nämnas en monografi öfver stenkolstjärans och ammoniakens industri (4:e uppl. i 2 bd 1900), hans *Handbuch der sodaindustrie* (2:a uppl. i 3 bd 1893—96) samt hans handbok *Chemisch-technische untersuchungsmethoden* (6:e uppl. i 4 bd 1909 ff.). Äfven inom den tekniska gasanalysen har L. angifvit nya metoder. Han har konstruerat många apparater, bland hvilka hans nitrometer (se d. o.) torde vara mest bekant och använd. H. E.

Lungegaarden [-går-]. Se Nonneseter.

Lungemfysēm, *med.* Se Emfysem och Lungsjukdomar, sp. 1452.

Lungen, Stora och Lilla, insjöar i Lungsunds socken i östra Värmland (112 m. ö. h.), afrinna genom Öjevättern till Ullvättern och andra sydligare sjöar, hvilkas vatten genom Timsälfven går till Svartälfven och Skagern. Stora L. ingår i Filipstads bergslags kanal. Wbg.

Lungfiskar, *zool.* Se Dipnoi.

Lunggangrēn. Se Lungsjukdomar, sp. 1452.

Lunghi [lo'ŋgi], Martino, d. ä., italiensk arkitekt, f. i Milano i början af 1500-talet, började som stenhuggare och utbildade sig sedan till byggmästare samt arbetade i Rom under Gregorius XIII. Hans arbeten utmärka sig i jämförelse med efterföljarnas för stil och smakfullhet, t. ex. den enkla och korrekta kyrkan *S. Girolamo degli Schiavoni* vid Ripetta i Rom, vidare *Chiesa nuova* och den förträffligt utförda, lätta och luftiga pelargården i Palazzo Borghese, bägge i Rom, samt en berömd trappa till Palazzo Lancelotti i Velletri. Hans sonson Martino L. d. y., som också var arkitekt, dog 1637.

Lunghilus, *anat.* Se Lunga 1.

Lunginfarkt, *med.* Se Infarkt 1.

Lunginflammation, *med.* och *veter.* Se Lungsjuka och Lungsjukdomar.

Lungkatarr, *med.* Se Bronkit och Lungsjukdomar, sp. 1449.

Lung-khe, folkstam. Se Hling-dsju.

Lungkollapsmetoden. Se Lungsot, sp. 1462.

Lungkräfta, *med.* Se Lungsjukdomar, sp. 1452.

Lunglaf, *bot.* Se Sticta.

Lungmagnerven, *anat.* Se Hjärnnerver.

Lungmossa, *bot.* Se Sticta.

Lungprofvet, ett vid obduktion af späda barnlik begagnadt prof på lungornas lufthalt, bestående i organens neddoppande i vatten, vanligen för rättsmedicinsk undersökning af, huruvida barnet lefvat och andats eller ej. Har barnet andats, äro lungorna luftförande och därigenom lättare än vattnet, hvarför de, hela eller styckade i bitar, flyta eller simma på vattnet. Har barnet däremot icke andats, befinna sig lungorna i sitt fetala, sammanfallna ("atelektatiska"), icke luftförande tillstånd och sjunka i vatten såsom specifikt tyngre. Ensamt från detta enkla praktiska prof får man dock ej draga sina slutsatser, emedan lungorna äfven af andra orsaker, såsom genom förruttnelsegaser m. m., kunna flyta eller genom pneumonisk förtätning o. d. sjunka. F. B.*

Lungpulsådern, *Artēria pulmonālis, anat.*, det stora blodkärl (omkr. 3 cm. diameter med 1 mm. tjock vägg), som utgår från hjärtats högra kammare, stiger uppåt framom *aorta* och därefter ännu i hjärtats grannskap delar sig i två grenar, af hvilka en går till hvardera lungan, där den ytterligare förgrenar sig. Ehuru lungpulsådern för venöst blod, kallas den artär, emedan blodströmmen däri går *från* hjärtat. Jfr Artär, Blodomlopp och Hjärtat. G. v. D.*

Lungrot. 1. *Anat.* Se Lunga 1. — 2. *Bot.*, namn på *Chenopodium bonus Henricus* L., en på odlade ställen och vid vägkanter tämligen allmänt förekommande ört med blomgyttringar i bladlöst toppax och långskaftade, triangelformiga, oftast helbräddade, mjölprickiga blad, som äro ett förträffligt spenatsurrogat. 2. G. L—m.

Lungröta, *Pleuropneumoni'a contagiōsa, veter.*, en hos hästar förekommande, smittsam lunginflammation, ofta åtföljd af inflammation i brösthinnan (pleurit) och andra inre organ (hjärta och njurar). Symtomen äro något växlande, beroende på sjukdomsgraden och tillstötande komplikationer. De viktigaste sjukdomstecknen äro en hastigt påkommande, hög feber, kännetecknad af frossbrytningar och en till 40° à 41° förhöjd kroppstemperatur, åtföljd af stor mattighet med oftast något

vacklande gång och minskad eller upphörd foderlust; ögats och andra synliga slemhinnor äro till en början rödfärgade, men antaga så småningom en karakteristisk, rostgul färg; andningen är påskyndad, och en kort, dof hosta inställer sig. Ofta angripes äfven hjärtat, hvilket ger sig till känna genom hastiga, bultande hjärtslag och svag, men hastig puls (80—100 slag i minuten). Karakteristiskt för sjukdomen är, att vanligen flera djur insjukna kort efter hvarandra och att den sålunda så småningom breder ut sig inom en besättning eller viss trakt. Lungrötan förekommer oftast inom större hästbesättningar (kavalleristallar, remontdepåer, stuterier, handels- och utfodringsstallar) och är vanligare i städer än på landsbygden. Smittämnet är ännu ej med säkerhet kändt; enligt Schütz är sjukdomsorsaken en streptokock, enligt Lignière en ovoid bakterie, och senast har Konev (i Charkov) ansett sig kunna påvisa en specifik bacill (*bacillus pleuropneumoniæ contagiosæ equorum*) som den egentliga sjukdomsorsaken. Smittämnet, som företrädesvis är bundet vid näsflödet, träck och urin, kommer vanligen med foder och dricksvatten in i kroppen, och smittan sprides dels direkt från djur till djur, dels genom föremål (foder, betsel, grimmor, täcken, stallredskap m. m.) eller personer, som varit i beröring med sjuka djur. Smittämnet håller sig länge lifskraftigt i osunda, dåligt ventilerade och otillräckligt renhållna stallar, där sjukdomen därför ofta blir stationär. Inkubationstiden är 3—7—14 dagar, och hästar, som genomgått sjukdomen, kunna, ehuru synbart friska, länge föra smittämnet med sig och böra därför ej förr än 6—8 veckor efter tillfrisknandet sammanföras med friska hästar. Behandlingen är hufvudsakligen hygienisk: lättsmält och närande diet (rotfrukter, krossad hafre, grönfoder, söt mjölk), djuret skonas omedelbart från allt arbete, stallet hålles omsorgsfullt rent och ventileras grundligt (fönster och dörrar hållas öppna så mycket som möjligt, utan att drag uppstår), eller djuren placeras ute i det fria. Den medicinska behandlingen går ut på dels att motverka febern (genom användning af febermedel, såsom kinin och antifebrin), dels och hufvudsakligen att hålla krafterna uppe och stärka hjärtverksamheten (brännvin, kaffe, kamfer), befordra afföringen (kalla lavemang, kräkrot, glaubersalt) samt underhålla foderlusten (saltsyra i dricksvattnet). Viktigast är att söka förekomma sjukdomen och hindra dess spridning; på orter, där lungröta förekommer, böra därför alla nyanskaffade hästar hållas isolerade i minst 6 veckor, främmande hästar vägras tillträde till stallarna och egna hästar ej insättas i främmande stallar. Sjuka och misstänkta (d. v. s. närstående och sådana, som varit i beröring med sjuka) isoleras, och spiltorna desinfekteras, eller de friska flyttas ur stallet och ställas i ett provisoriskt skjul i det fria; konvalescenter hållas afskilda i minst 6 veckor och böra, innan de sammanföras med friska, tvättas med lämpligt desinfektionsmedel (särskildt ben och hofvar). Stallar, där sjukdomen förekommit, desinfekteras och böra ej användas för friska hästar förrän två månader därefter. — I vissa fall, då sjukdomen antagit farsotartad karaktär, ha inom vårt land särskilda föreskrifter ansetts nödiga till förekommande af sjukdomens spridning, såsom skyldighet för djuregaren att för vederbörande myndighet anmäla fall af lungröta, och bemyndigande för K. M:ts befallningshafvande att påbjuda vissa försiktighetsmått till förhindrande af smittans spridning (K. kung. 21 okt. och 2 dec. 1904 samt ämbetsskrifvelse till Medicinalstyrelsen 21 okt. s. å.), och särskildt ha bestämmelser ansetts nödiga till förekommande af sjukdomens spridande genom för arméns truppförband lejda hästar (ämbetsskrifvelse från Landtförsvarsdep. till Medicinalstyrelsen 8 mars 1907). E. T. N.

Lungsjuka, Elakartad (*Pneumoni'a interlobulāris contagiōsa vel pleuropneumoni'a boum contagiōsa*), *veter.*, en smittsam, långsamt förlöpande lunginflammation hos nötkreatur. Sjukdomen börjar med en kort, smärtsam hosta, som mest inställer sig vid rörelse (då djuren resa sig upp eller sedan de druckit). Efter 2—3 månaders förlopp inställer sig feber, djuren magra af, och andhämtningen blir besvärad, hostan tilltager, och döden inträffar efter ytterligare 8—14 dagar; mot slutet af sjukdomen kan genom perkussion påvisas förtätning af lungorna, och de vid lunginflammation vanliga, abnorma andningsljuden kunna iaktagas. Sjukdomen kan dock i regel icke med säkerhet diagnosticeras endast genom klinisk undersökning, utan de karakteristiska kännetecknen visa sig först vid obduktionen, och nedslaktning af ett eller två af de sjuka djuren är därför föreskrifven, om elakartad lungsjuka misstänkes. Det för sjukdomen mest utmärkande vid obduktionen är, att lungorna vid genomskärning visa ett egendomligt, marmoreradt utseende, beroende på en stark förökning af den interstitiella bindväfven, som bildar breda, ljusa strimmor, omgifvande den egentliga lungväfnaden, som alltefter sjukdomshärdens ålder visar en betydligt växlande färg, i det de äldre härdarna äro grågula till grå, de yngre däremot röda till mörkt rödbruna. Orsaken till sjukdomen är en mikrokock, upptäckt 1886 af Pöls och Nolen (i Amsterdam); smittan sprides företrädesvis genom den utandade luften, men smittämnet håller sig äfven länge verksamt i ämnen, som upptagit smitta, såsom foder och strö, skötares kläder m. m., samt på platser, där sjuka djur vistats, såsom i ladugårdar, på fartyg och i järnvägsvagnar. Inkubationstiden är ganska varierande, från 8 dagar till 3 månader, och sjukdomen utbreder sig i allmänhet mycket långsamt inom en angripen besättning eller trakt. Omkr. hälften af de angripna djuren dör, och hos en stor del af de öfriga inträder endast ofullständig hälsa. Elakartad lungsjuka är näst boskapspesten den mest förödande farsoten bland nötkreatur och har vissa tider, då den vunnit större spridning, medfört ofantliga förluster: så dogo af densamma t. ex. i England 1860 omkr. 200,000 nötkreatur, i Australien 1860—72 omkr. 1½ mill. och i Holland 1830—40 inemot 600,000 nötkreatur. På senare tider ha dock förlusterna i väsentlig grad kunnat minskas genom allmänt införda skyddsåtgärder till förekommande af smittans spridning. Sjukdomen är känd sedan slutet af 1600-talet och uppnådde sin första större utbredning i början af 1700-talet, då den företrädesvis uppträdde i Schweiz och angränsande länder; 1735 visade den sig i England,

1765 i Frankrike, och från 1790 utbredde sig sjukdomen öfver hela Tyskland, Frankrike och Italien och i början på 1800-talet öfver nästan alla västeuropeiska länder; från Europa har den sedermera äfven öfverförts till Amerika, Afrika och Australien. I Sverige förekom elakartad lungsjuka första gången 1847, då den infördes genom några från England importerade nötkreatur, af hvilka en del kom till Halland och en del stannade i Skåne. Bland dessa djur utbröt sjukdomen och erhöll ganska stor spridning inom de nämnda landskapen, tills man genom nedslaktning af hela hjordar, inom hvilka sjukdomen förekom, lyckades utrota farsoten i Skåne 1850 och i Halland 1851. Andra gången öfverfördes sjukdomen till Sverige 1856, likaledes genom djur från England, hvilka dock först landsattes i Kristiansand i Norge, men därifrån öfver Uddevalla infördes till en egendom i Skaraborgs län, där sjukdomen sedermera utbröt. Genom nedslaktning af all nötboskap på stället blef sjukdomen dock genast utrotad, och sedan dess har elakartad lungsjuka ej förekommit inom vårt land. Till förekommande af smittans införande äro numera stränga bestämmelser utfärdade rörande import af kreatur, särskildt från länder, där elakartad lungsjuka förekommer (K. M:ts kung. ang. hvad iakttagas bör till förekommande af smittsamma husdjurssjukdomars införande i riket af 9 dec. 1898 i Sv. förf:s saml. n:r 127 s. å. samt Medicinalstyrelsens kung. angående in- och utförsel af kreatur m. m. af 20 nov. 1908 i Bihang till Sv. förf:s saml. n:r 89 s. å.), och sjukdomen är äfven upptagen bland dem, mot hvilka särskilda föreskrifter ansetts nödiga till förekommande af deras utbredning inom landet (K. M:ts förnyade förordn. ang. hvad iakttagas bör till förekommande och hämmande af smittsamma sjukdomar bland husdjuren af 9 dec. 1898 i Sv. förf:s saml. n:r 126 s. å.), hvari bl. a. stadgas att, om elakartad lungsjuka konstaterats, skall af sjukdomen angripet djur jämte nötkreatur, som inom loppet af 10 dygn varit i beröring med sjukt djur, ofördröjligen dödas, därest icke Med.-styrelsen med hänsyn till särskilda omständigheter anser andra åtgärder lämpligare. Ersättning för de sålunda nedslaktade djuren lämnas af statsmedel, och genom iakttagande af dessa stränga försiktighetsmått har man lyckats förekomma, att sjukdomen blifvit stationär inom vårt land, hvilket äfven är fallet med våra grannländer Norge, Danmark och Finland, hvaremot sjukdomen är gängse i de flesta andra länder i Europa, där den årligen fortfarande förorsakar stora förluster. E. T. N.

Lungsjukdomar, *med.*, ha sitt säte antingen i luftrören (*bronkerna*) eller i lungväfnaden (*parenkymet*) eller i lungans beklädande hinna (*pleura*). Den enklaste och vanligaste lungsjukdomen är lungkatarren, luftrörsinflammationen l. luftrörskatarren, d. v. s. den katarrala inflammationen i bronkernas slemhinna (*bronchitis catarrhalis*). Denna är vanligen en följd eller utveckling af den akuta laryngiten (se d. o.) och orsakas af samma slags infektioner (se f. ö. Bronkit). — Hos barn eller genom svåra allmäninfektioner nedsatta fullvuxna samt hos ålderstigna personer framkallar lungkatarren, då den sträckt sig ned i de finaste luftrören, lätt en s. k. katarral lunginflammation, äfven kallad lobulär — till skillnad från den lobära (se nedan) —, l. bronkopneumoni (se d. o.). — Bland öfriga sjukdomar i lungparenkymet är en af de viktigaste den akuta lunginflammationen l. krupösa pneumonien, äfven kallad lobär pneumoni, emedan den i olikhet med den nyssnämnda bronkopneumonien oftast angriper en hel lunglob på en gång. Att denna sjukdom har en kontagiös orsak, anades redan i slutet af 1700-talet af Cullen, Karl Stark m. fl., och i början af 1880-talet uttalades af den om lung- och hjärtsjukdomarnas diagnostik så högt förtjänte fransmannen Laënnec bestämdt samma åsikt. Först bakteriologiens utveckling under 1800-talets sista årtionden medförde emellertid bekräftelsen häraf. Efter föregående iakttagelser af Klebs, Ehrlich, R. Koch samt Friedländer — den sistnämnde kunde från fall af lunginflammation renodla en s. k. pneumobacill, hvars etiologiska betydelse dock är omtvistad — lyckades det 1884 A. Frænkel att från pneumoniska lungor och deras upphostningar samt ur de sjukes blod renodla den bekanta kapseldiplokock (se Bakteriologi, sp. 718—719), hvilken sedermera allmänt erkänts som den typiska krupösa pneumoniens vanligaste orsak. Denna diplokock har befunnits mycket ofta vegetera i munsekretet hos personer i fullt friskt tillstånd, näml. hos $^4/_5$ bland dem af de undersökte, som genomgått lunginflammation, och hos $^1/_5$ af dem, som ej haft denna sjukdom, en iakttagelse, som kan belysa såväl frågan om sjukdomens vanliga recidivering som om dess uppträdande. Infekteras nu de nedre luftvägarna af detta smittämne, framkallas genom inflammationen ett hastigt fullproppande af lungvesiklerna med ett till största delen af fibrin och blodceller bestående exsudat, hvarigenom lungan inom ett visst område, vanligen en hel eller flera lober, förlorar sin lufthalt samt blir fast och tät som en lefver (hepatisation, se d. o.) och därigenom otjänstbar för andningen. Det upphostade slemmet (*sputum*) är till en början glasartadt, genom blodtillblandning rostfärgadt, men blir sedermera, då sjukdomen fortskridit till resolution eller fördelning af det inflammatoriska exsudatet, mera varliknande eller katarralt. Den akuta krupösa lunginflammationen börjar vanligen ytterst häftigt med frossbrytning, starkt håll och därigenom försvårad andning, intensiv sjukdomskänsla samt hög feber — vanligen 39—41° C. Förutom genom det lokala angreppet i lungan dokumenterar sig sjukdomen i eminent grad genom en allmäninfektion (pneumokockerna och deras gift cirkulera i blodmassan) och framkallar ofta hjärnsymtom (delirier, meningit etc.), njurinflammation samt understundom ledinflammationer. Hållet är beroende på en samtidig inflammation på lungsäcksbladens yta, hvilken ofta fortgår till verklig utgjutning (pleurit) af mer eller mindre varliknande beskaffenhet (se nedan). Den krupösa lunginflammationen är alltid en allvarlig sjukdom, och dödligheten är relativt stor, men naturligtvis beroende på infektionens virulens (kraft). Är den sjuke försvagad genom hög ålder, andra samtidiga sjukdomar eller kroniska förgiftningar, t. ex. af alkoholism, minskas i hög grad utsikterna för en god utgång, hvilken i sista hand är beroende

på hjärtats arbete och dess förmåga att hålla ut. Sjukdomens virus förlorar nämligen vanligen sin toxicitet (giftighet) inom organismen efter relativt kort tid, hvarvid sjukdomen upphör genom s. k. kris (hastigt temperaturfall under svettning jämte förbättradt allmäntillstånd och lösning af exsudatet i lungan). Denna kris inträffar ofta på 7:e dygnet efter sjukdomens början, men kan äfven komma tidigare (t. ex. på det tredje). Stundom inträder den dock i form af lysis (långsamt temperaturfall). Efter influensainfektionens allmännare framträdande i Sverige 1889 synes detta förhållande ha blifvit vanligare (blandningsinfektion med denna eller andra bakterier), och typiska kriser vid lunginflammation äro numera här jämförelsevis sällsynta. Vid resolutionen frigöres exsudatet genom s. k. autolys och uppsugning i blodet. Endast en mycket ringa del upphostas. Stundom kan exsudatet i st. f. att resorberas undergå andra förändringar. Det kan sålunda småningom förvandlas i bindväf (se nedan om kronisk interstitiell pneumoni), eller ock kunna lungans anatomiska delar på ett mindre område smälta sönder, hvarigenom en varhåla (abscess) uppstår. Detta är den vanligaste orsaken till lungbölden l. lungabscessen, som karakteriseras af en ofta fortgående insmältning af lungan, som då icke, såsom vanligt är vid dylik hålbildning, framkallas af tuberkulos (se Lungsot), utan af andra bakterier, vanligen blandningsinfektioner. Lungabscessen, som är en sällsynt sjukdom, uppträder vanligast hos förut genom sjukdomar eller alkoholism försvagade individer. Slutligen kan lunginflammationen, såsom ofvan nämnts, kompliceras af lungsäcksinflammation, hvilken, om den är något mera betydande, då till sist blir den dominerande sjukdomen. I ett öfvervägande antal fall går emellertid den akuta lunginflammationen till full hälsa, utan att efterlämna några spår för den sjuke. Någon säker specifik behandling af denna sjukdom finnes ännu icke. Läkaren nödgas därför koncentrera sin uppmärksamhet på höjandet af kroppens motståndsförmåga genom föda samt på vidmakthållandet af hjärtats arbete genom stärkande medel, digitalis o. d.

Interstitiell l. kronisk pneumoni, en inflammation i den emellan lungcellerna liggande bindväfven, står merendels i sammanhang med andra lungsjukdomar, såsom pleurit, tuberkulos, pneumoni m. m., och uppträder än i härdar, cirkumskript (ärrbildning), än mera diffust utbredd (*cirrhosis*). Genom bindväfsnybildning bli lungans mellanbalkar fastare och tjockare, lungcellerna hopklämmas, respirationsytan minskas, lungan skrumpnar ihop och kan slutligen förvandlas till en hoptryckt svålig massa. — Vissa samtidiga sjukdomar synas medföra en benägenhet hos lungorna för från början kroniska cirrotiska processer, såsom alkoholsjukdomar, gikt och sockersjuka. Äfven vid kroniska allmänna eller lokala infektioner, såsom malaria, syfilis och aktinomykos (strålsvamp), förekomma i lungorna kroniska s. k. interstitiella förändringar. I ett nära sammanhang med dessa kroniska lunginflammationer stå de sjukdomsprocesser, hvilka småningom framkallas vid långvarig inandning af vissa för lungväfnaden retande ämnen. Dessa sjukdomar kallas pneumokonioser och orsakas genom inandning af koldamm (anthrakosis), järnfilspån (siderosis), kalk (chalikosis) samt af en del andra slags damm, såsom det i tobaksfabriker, ullspinnerier o. d. Dammet plägar passera lungorna och aflagra sig i dessas lymfkörtlar, men åstadkommer på vägen kroniska bindväfsnybildningar i lungorna, måhända föregångna af bronkopneumonier och förökade af sekundära infektioner med bakterier. Ofta placera sig dessa inflammationer kring blodkärl och luftrör. Dessa sjukliga tillstånd, som äro mest utpräglade i lungor från kalkstenshuggare, äro särskildt farliga därigenom, att de disponera för bakterieinfektioner, i synnerhet med tuberkulos. Då bland arbetare, som icke speciellt sysselsättas i dammig luft, dödlighet i lungsot är 0,239 proc., utgör den hos arbetare med dammgifvande arbete 0,542 proc. (A. Frænkel). Bland stenhuggare visar en statistik en lungsotsdödlighet af 3,9 proc., och af dödsfallen bland dessa arbetare berodde icke mindre än 89,3 proc: på lungsot. För metallslipare är den förra siffran 2,4 proc. — Lungbrand l. lunggangren är en i det hela sällsynt sjukdom i lungparenkymet, som vanligen är sekundär till den foetida l. stinkande bronkiten och kan följa på en sådan hos gamla eller eljest nedsatta individer. Ha förruttnelsebakterierna vunnit fäste i själfva lungan, kan denna sålunda sönderfalla i ett eller flera ruttnande hålrum, inom hvilka den sjukliga processen åtminstone till en del fortskrider genom fermentverkan. Sjukdomen, vid hvilken delar af lungparenkymet i själfva verket upphostas och som är åtföljd af stark oregelbunden feber och nedsatt allmäntillstånd, är vanligen dödlig. Stundom kan kirurgisk behandling rädda den sjuke. — Af öfriga kroniska eller akuta infektioner i lungväfnaden är lungsot (se d. o.) l. lungtuberkulos den ojämförligt viktigaste. — Äfven lungemfysemet, som orsakas af en uttänjning af lungsubstansen och dess elastiska delar, är en sjukdom i själfva lungväfnaden. — Om Astma se d. o. — Om blödningar från lungorna (lungblödning, hæmoptoe, hæmoptysis, blodspottning, blodhosta etc.) se Blodstning och Lungblödning. — *Apoplexia pulmonum*, lungslag, är en nu knappast längre använd term för beteckande af en ytterst häftig, akut kongestion af blod inom lungan, som ansågs kunna ha döden till följd. Detta tillstånd är emellertid intet självständigt sjukdomsbegrepp, utan ett symtom vid en del andra sjukdomstillstånd. — Som *svulstnybildningar* inom lungorna anträffas både kräfta (karcinom) och sarkom. Kräftbildningarna äro de vanligaste och kunna utgå primärt från bronkerna, men uppträda äfven icke sällan sekundärt som metastaser, vanligast efter primär svulst i bröstkörteln. Sarkomerna äro sällsyntare och ta sitt ursprung från lungornas lymfapparat (lymfosarkom). Många fall af primär lungkräfta ha träffats bland grufarbetarna i Schneebergs koboltgrufvor i Sachsen, där 75 proc. af dödsfallen bero på denna eljest så sällsynta sjukdom. Öfriga svulstnybildningar inom lungan, såsom lipom, fibrom, ostrom och enkondrom (fett-, bindväfs-, ben- och brosksvulster), äro mycket sällsynta. — *Echinococcus* i lungorna (se Hydatidsjukdom) förekommer också både primär och sekundär, det senare oftare och till följd af lefver-echinococcus. Den framkal-

las genom ovarsam beröring med hundar, men är svår att diagnosticera, förrän delar af blåsorna upphostas i form af den egendomliga membranen med inrullade kanter eller karakteristiska små hakar. — Syfilitisk nybildning i lungan förekommer dels som *gumma*-bildning i inskränktare härdar, dels som en utbredd infiltration (”hvit hepatisation”). — Lungsäcksinflammation. Äfven den serösa hinna, som bekläder lungan (*pleura pulmonalis*) och inre sidan af bröstväggen (*pleura costalis*), bildande en sluten säck, lungsäcken, kan bli utsatt för en inflammation. Den pleuritiska inflammationen kan vara inskränkt till ett begränsadt område och yttrar sig till en början genom fibrinösa (torra) beläggningar på lungsäcksbladen, s. k. torr lungsäcksinflammation l. pleurit, men öfvergår sedan vanligen i den s. k. exsudativa formen, då det mellan pleurabladen afsöndras en tämligen stor mängd vätska, stundom uppgående till flera liter. Denna vätska är vanligen gulfärgad och af klar (serös) beskaffenhet, men kan äfven vara blodig och stundom varig, hvilket kallas *empyem* l. *pyothorax*. Pleurit orsakas i de allra flesta fallen af tuberkulos, och en utvecklad lungtuberkulos uppträder enligt senaste svenska undersökningar i omkr. hälften af alla fall hos fullvuxna inom fem år efter genomgången lungsäcksinflammation. Lungsäcksinflammation före 15 års ålder åtföljes däremot ej så ofta af tuberkulos. De s. k. reumatiska pleuriterna, d. v. s. lungsäcksinflammationer orsakade af mikrokocker, äro däremot ganska sällsynta. Stundom äro pleuriterna sekundära efter lunginflammationer och behöfva då ej ha tuberkulos till orsak (se hvad ofvan säges om akut lunginflammation), stundom uppträda de på grund af svulstbildningar (kräfta och sarkom) i pleura eller i lungan. Lungsäcksinflammation kan uppträda antingen häftigt med frosskakningar, håll, stark sjukdomskänsla och hög feber, 38—40° C., eller ock mera långsamt och smygande. Det senare är alltid fallet med de efter svulstbildning sekundära formerna, men händer icke sällan äfven vid de af tuberkulos framkallade fallen. Pleuriten är alltid en långvarig sjukdom. Dess förlopp kan stundom i därtill lämpliga fall påskyndas genom exsudatets uttappning medelst *torakocentes* (se d. o.). Vid varbildning inom pleurahålan, empvem (se ofvan), är ett uttömmande af varet alltid nödvändigt. Personer, som genomgått lungsäcksinflammation, göra klokt i att längre tid (åratal) stå under läkarkontroll på grund af sjukdomens ofta tråkiga följder: sammanväxningar af pleurabladen, snedhet i bröstkorgen (hos unga individer), småningom utbildad lungtuberkulos o. d. Ehuru dödlighetsprocenten i denna sjukdom ej är så stor som i den akuta lunginflammationen, är den dock just på grund af sina följder alltid en allvarlig åkomma. — Hydrothorax, en samling af serös vätska i pleurasäcken, som uppkommer icke genom inflammation, utan genom transsudation på grund af allmän vattsot (se d. o.) o. d., är aldrig en självständig sjukdom, utan förekommer i slutstadiet af andra sjukdomar, såsom hjärtsjukdomar, eller som njurlidande, kräfta o. d. Vanligen fyllas bägge pleurasäckarna nedtill med vätskan, som sammanpressar lungorna, medför andnöd o. d. — Pneumothorax är däremot en samling af luft eller gaser i lungsäcken, till hvilken kommunikation öppnas antingen genom lungan, då en lungkaverna brister, eller genom bröstväggen, då den såras genom stick- eller skjutvapen eller öppnas operativt. Sällan förekommer en ren pneumothorax; vanligen bildas förr eller senare äfven var, och innehållet i pleurasäcken blir då både var och gas (*pyopneumothorax*). Af nybildningar i pleura äro kräftsvulster sällsynta. F. B. I. H.

Lungslag, *med.* Se Lungsjukdomar, sp. 1452.

Lungsnäckor, *Pulmonata, zool.* Se Blötdjur, sp. 828.

Lungsot l. Lungtuberkulos (ty. *schwindsucht*, grek. *fthi'sis*, se Ftisis; lat. *phthi'sis*, fr. *phthisie pulmonaire*, eng. *consumption*), *med.*, är människoslägtets ojämförligt mest förödande sjukdom. Den är känd sedan de äldsta tider. Redan Hippokrates beskrifver den tydligt och känner dess faror. Den förekommer utbredd bland alla kulturfolk. Anmärkningsvärdt är, att det synes bevisadt, att den till åtskilliga af de vilda folkslagen, t. ex. bland Amerikas indianstammar och Oceaniens inbyggare, blifvit af de hvite kolonisterna införd, hvarefter den, jämte andra till dem införda smittsamma sjukdomar (i främsta rummet kopporna) och i förbund med alkoholen, påskyndat dessa folkslags hastiga förödelse. Bland kulturfolken förekommer den i alla zoner och på alla höjder öfver hafvet, dock i växlande myckenhet. Några orter, i synnerhet öar, som föga höja sig öfver hafvets nivå, tyckas vara befriade eller särdeles föga hemsökta af lungsot. Med stigande höjd öfver hafvet anses sjukdomens frekvens aftaga, hastigare ju närmare polerna, tills man når en punkt, ofvanför hvilken den ej skulle förekomma. Undersökningar ha emellertid visat att, fastän denna åsikt i allmänhet torde vara grundad, höjden öfver hafvet icke lämnar skydd, om de vanliga, gynnande omständigheterna för sjukdomens uppkomst förefinnas (trångboddhet, fattigdom, vissa yrken m. m.). Alla åldrar hemsökas af lungsoten, dock är den spädare barnaåldern synnerligen litet gynnsam för dess utveckling. Efter det 10:e året tilltager den hastigt i frekvens, och man har förr allmänt antagit, att särskildt den egentliga ungdomsåldern, från puberteten tills den fulla utvecklingen nåtts, vore utsatt för lungsotens härjningar. Senare undersökningar visa dock, åtminstone för somliga delar af mellersta Europa, att äfven medelåldern och gubbåldern i ungefär samma proportion äro tillgängliga för sjukdomen. Lungsotens statistik är ej så fullständig, att man med säkerhet kan uppge den dödlighet, som af lungsoten förorsakas hos olika folkslag och raser. Landtbefolkningen är i allmänhet mera fredad än stadsbefolkningen. Hos den senare anses lungsoten i de stora europeiska samhällena vara orsaken till omkr. $^1/_7$ af samtliga dödsfallen och till ungefär $^1/_5$—$^1/_3$ af dödsfallen i åldern emellan 20 och 40 år. I Sverige dö hvarje år öfver 10,000 personer i lungtuberkulos, och ungefär hvart åttonde dödsfall är beroende därpå. I åldersperioden 15—30 år är denna sjukdom orsaken till öfver hälften af dödsfallen. I hvad fall som helst är den i större samhällen ojämförligt mer förhärjande än någon

annan sjukdom, de epidemiska icke undantagna, äfven då de nå sin största utbredning som farsoter. 1831—70 skördade koleran 340,000 människolif i Preussen, men samtidigt dogo af tuberkulos 10 gånger flera. Sjukdomen träffar helst svaga och nedsatta individer, skördar således jämförelsevis mest den fattiga befolkningen, och den har därjämte en oneklig förkärlek för individer, som härstamma från ftisiska föräldrar. — Ang. lungsotens orsak ha i äldre tider de mest olika åsikter härskat, tills genom fransmannen Villemin (1865) klarhet i denna fråga började vinnas. Han fann, att den sjukliga produkt, som i det stora flertalet fall af lungsot är den väsentliga, tuberkeln, då den öfverföres på djur, hos dessa åstadkommer en utveckling af tuberkler, en *tuberkulös*, som oftast leder till djurens död. Från de sålunda tuberkulösa djuren kunna tuberkler med samma resultat öfverföras till andra, från dessa till nya och sålunda i oändlighet. För tuberkulosens öfverförande finnes begränsning endast i antalet djur, som för sjukdomen äro mottagliga. (Alla djurarter äro nämligen icke lika mottagliga för tuberkulos; experimenten ha mest utförts på kaniner och marsvin, de senare äro i eminent hög grad mottagliga för tuberkulos.) Denna sjukdomsorsakens förmåga att i oändlighet kunna föröka sig hänvisade med bestämdhet på, att orsaken måste utgöras af ett lefvande smittämne. Antagligt var äfven, att detta ämne skulle utgöras af någon art af de svårt upptäckbara, ytterligt små organismer, hörande till klyfsvamparnas (schizomyceternas, bakteriernas) grupp. Äran af att först (1882) ha funnit tuberkulosens smittämne, en liten stafbakterie, *Bacillus tuberculosis*, tillkommer den tyske forskaren R. Koch (se Bakteriologi, sp. 728 ff.). Olika organ inom människan eller hos djur, som äro disponerade för tuberkulos, äro i olika grad disponerade för bacillens upptagande. Hos människan är lungan det ojämförligt mest disponerade organet, och särskildt äro lungspetsarna lättast tillgängliga. I allmänhet utvecklar sig därför bacillen i lungspetsarna och åstadkommer där tuberkler i luftrörens yttersta förgreningar, sedan den, hvilket torde vara det vanligaste, genom inandning blifvit införd i lungorna. Lungsot kan uppkomma äfven därigenom, att tuberkelbaciller införas i lungan genom blod- eller lymfkärl. Tuberklerna, som utgöras af små, i allmänhet, då de äro fullt utvecklade, icke ens knappnålshufvudstora, ljusgrå, halfgenomskinliga, nästan runda knottror, äro kärllösa. De bestå bl. a. af hvita blodceller, som till följd af bacillernas inflammerande verksamhet utvandrat ur kärlen och lägrat sig kring bacillerna. Till följd af den genom brist på blodkärl försvårade näringen ha tuberklerna stor benägenhet att fettdegenerera och därigenom sönderfalla. Härigenom vålla de substansförluster, som ständigt ökas genom nya, i närheten befintliga tuberklers sönderfallande, hvarigenom småningom i lungorna uppstå håligheter, kavernor, som kunna bli ända till gåsäggstora och därutöfver. Under tiden har tuberkulosen på flera vägar, genom lymfkärlen, blodkärlen och luftrören, spridt sig till andra delar af lungorna, där de genomgå samma förvandlingar, småningom åstadkommande lungans förstöring. Vanligen uppträda bacillerna i båda lungorna, antingen samtidigt införda eller efter att ha från den ena lungan öfverförts till den andra. Förstöringen af lungorna kan nå en sådan utsträckning, innan döden följer, att knappast $^1/_3$ af dem kan användas till andning. Under tuberkulosens utveckling lider lungan äfven på andra sätt: luftrören bli säte för en kronisk inflammation, och äfven i själfva lungväfnaden uppträda inflammationer. Från lungorna sprider sig tuberkulosen i flertalet fall till andra organ, oftast (i $^2/_3$ af fallens antal) till tarmarna, därnäst till struphufvudet. — De sjukliga symtom, som bli en följd af dessa förändringar, äro hufvudsakligen följande. Sjukdomens första uppträdande är ofta smygande. Den kan angripa individer af alla olika konstitutioner. Förr ansåg man, att personer, som egde en s. k. *habitus phthisicus*, en ftisisk kroppsbyggnad, vore speciellt disponerade. Man förstår därmed en svag och gänglig kropp, som under pubertetsåren ovanligt hastigt skjutit i höjden och hvars bröstkorg är lång och platt. De, som ha denna "habitus", ega vanligen ock ett lätt irritabelt kärlsystem: de rodna och blekna lätt. Deras nutrition är i regel dålig, så att de trots god föda hålla sig magra och ha dåligt utvecklad muskulatur. En farlig omständighet är, att sjukdomens första symtom ofta äro dels så obetydliga, dels äfven så mångtydiga, att de ickeådraga sig uppmärksamhet, förrän den tuberkulösa processen hunnit en ganska stor utsträckning. Det tidigaste stadiet karakteriseras af en allmän kraftnedsättning (trötthet), brist på aptit och afmagring, allt symtom, som förefinnas vid allehanda sjukdomstillstånd, t. ex. neurasteni, bleksot (hos unga kvinnor) samt konvalescens. Vidare uppträder en något oregelbunden, lindrig och därför ofta förbisedd feber (37,2—38° C.), speciellt efter starkare kroppsrörelse, samt ofta nog lindrig nattsvett. Vanligen finnes äfven hosta, men denna *kan* vara så obetydlig, att den af den sjuke själf och hans omgifning förbises. Upphostning saknas mycket ofta. Redan i detta stadium kunna dock vid noggrann och sakkunnig s. k. fysikalisk undersökning (perkussion och auskultation etc.) af lungorna iakttagas objektiva förändringar i dessas lufthalt etc., hvilka tillåta bestämda diagnostiska slutsatser (se nedan). Småningom, allteftersom tuberkulosen i lungväfnaden fortskrider, utveckla sig allvarsammare symtom. Upphostningen, febern, afmagringen ökas, och krafterna minskas. Febern uppträder lägre på morgonen, högre mot natten och är åtföljd af ofta starkt kraftuttömmande nattliga svettningar. Aptitlöshet och digestionsrubbningar såsom diarré och buksmärtor tillstöta ofta och påskynda aftäringen (ftisen). I slutet af sjukdomen inta de ofta en viktig plats bland symtomen och bero på tuberkulos i tarmen. Särdeles plågsam, genom retande hosta och smärtor äfven vid sväljning, är tuberkulosen i strupen, som också ej sällan tillstöter. Mot sjukdomens slut uppträder ofta äggghvita i urinen. Denna beror på en kronisk parenkymatös degeneration af njurarna (stor hvit njure, morbus Brighti), ofta förenad med s. k. amyloiddegeneration. En annan vanlig komplikation är lungblödningar (se d. o.), hvilka uppkomma dels genom blodkärlens anfrätning (arrosion) af den tuberkulösa nybildningen, dels genom specifika förändringar i blodkärlen. Under sjukdomens

sista stadier kunna dylika lungblödningar på grund af sin storlek medföra ögonblicklig död. Man har brukat indela den kroniska lungsotens kliniska förlopp i tre olika stadier, alltefter som en, två eller flera lober af lungorna befinnas angripna samt alltefter sjukdomsprocessens utveckling inom lungan (sönderfall o. d.).

Sjukdomens förlopp är ofta ogynnsamt och leder då förr eller senare till döden. Emellertid äro genom senare tiders undersökningar och allmänna erfarenhet fullt ådagalagdt, att utsikterna till en utläkning af sjukdomsprocesserna och patienternas återställande till hälsan icke på långt när äro så hopplösa, som man förut ansåg. Det är först och främst genom systematiska undersökningar af lungorna hos lik från personer, hvilka afliditaf annan sjukdom än lungsot, som denna mera optimistiska uppfattning af lungsotens botbarhet fått sitt förnämsta stöd. Hos ända till $^2/_3$ af dylika lik har man inom lungorna funnit förändringar, som tydt på, att individen under någon period af sitt lif haft tuberkulos med säte i lungorna. Lungsoten har i dessa fall tydligen läkt sig utan yttre åtgörande på grund af organismens egna läkekrafter. Det är klart, att dessa upptäckter i hög grad uppmuntrat försöken att genom en allmän hygienisk dietetisk behandling (se nedan) bryta udden af sjukdomen. Erkännas måste emellertid, att det egentligen är endast de relativt små eller tidiga förändringarna, som sålunda undergå en läkning af sig själfva. I samma mån som sjukdomen nått en större utbredning, minskas naturligtvis utsikterna till ernående af full hälsa. Vanligen äro utsikterna för de fullt utbildade, kroniska fallen bland de mera väl situerade klasserna betydligt ljusare än för dem bland de fattigare. En äldre statistik från England ang. 1,000 patienter af de förra visa en längd af sjukdomen af i medeltal 7 år. Bland de fattigare var durationen (varaktigheten), åtminstone före införandet af en mera genomförd folksanatorievård, betydligt mindre. I många fall, där infektionsämnet af någon anledning varit synnerligen rikligt, angreppsorten multipel eller organismens motståndskraft svag, utvecklar sig sjukdomen från en relativ latens (doldhet) med mycken hastighet. Dylika fall har man sedan gammalt kallat ''galopperande lungsot'' (*phthisis florida*), och i den kunna lungorna inom mycket kort tid förstöras och döden inträda redan efter några veckor.

Diagnos. Af den allra största vikt är, att tidig och tillförlitlig diagnos af sjukdomen ställes. En dylik måste taga hänsyn såväl till de tidigt framträdande allmänsymtomen som till de lokala från lungorna. Då de förra, såsom redan framhållits, äro ganska sväfvande och framför allt liknande dem vid en del andra sjukdomar än lungsot, har man riktat ett ihärdigt arbete på att utbilda dels den lokala diagnosen af lungförändringarna genom ytterlig noggrannhet vid och förfining af de gamla fysikaliska undersökningsmetoderna (perkussion, auskultation etc.), till hvilka nu äfven Röntgenologien slutit sig som ett viktigt led, dels äfven bakteriologiens hjälpmedel för upptäckandet af det specifika smittämnet, tuberkelbacillen. Bakteriologien har genom Koch härvidlag skänkt oss en, efter all hittills vunnen erfarenhet, fullt bevisande diagnostisk metod, nämligen påvisandet af tuberkelbacilier i den sjukes upphostning. Detta kan ske genom färgning af dem efter speciella metoder, genom odling af dessa baciller (metoderna härför ännu 1912 föga tillfredsställande) samt genom inympning af upphostningssekret på marsvin. Dessa djur få nämligen härvid, om virulenta (verksamma) tuberkelbaciller finnas närvarande i ympningsmaterialet, på grund af sin stora benägenhet för tuberkulos efter någon tid så godt som ofelbart en allmän form af denna sjukdom, hvilken efter någon tid (omkr. 3 veckor efter ympningen) lätt kan konstateras, sedan marsvinet dödats. Dessa metoders användbarhet inskränkes emellertid väsentligt därigenom, att tuberkelbaciller elimineras från de sjuka lungorna endast i de fall, där s. k. ''öppen tuberkulos'' förefinnes. Vid ''sluten tuberkulos'' åter — och hit höra just ofta de tidiga fallen af sjukdomen — saknas baciller i upphostningen. Just i dessa fall är en säker diagnos dock af särskild betydelse, ty processen kan när som helst, särskildt som en följd af vanvård, bli ''öppen'', och den sjuke blir då en omedveten och därigenom så mycket farligare smittkälla. Man kan då tillgripa andra bakteriologiska metoder. De viktigaste bland dessa grunda sig på det förhållandet, att den tuberkelsmittade organismen på ett frappant och från den friska afvikande sätt reagerar mot ett inympande af tuberkulin. Detta är ett äfvenledes af Koch ur tuberkelbaciller framställdt gift i flytande form, för hvars egenskaper han först redogjorde på den internationella kongressen i Berlin 1890. Tuberkulinets användning i diagnostiskt syfte sker f. n. väsentligen på tre sätt. Det kan insprutas under den sjukes hud, den äldsta metoden, då dels en allmän reaktion (feber, hufvudvärk, illamående), dels äfven stundom en lokal (s. k. topisk) reaktion på det sjuka stället i lungan (förökning af slemmet därstädes etc.) kan framkallas. Tuberkulinet användes ock — för undvikandet af den ofta för den sjuke pinsamma allmänna reaktionen — till att framkalla lokala inflammationsprocesser antingen i huden (enl. v. Pirquet) eller å någon af kroppens slemhinnor, vanligen ögats, den s. k. oftalmoreaktionen (enl. Wolff-Eisner, Calmette). Af dessa former för specifik tuberkulosdiagnostik anses den äldsta, tuberkulininsprutningen, åtminstone i fråga om lungsotsfall hos äldre personer, ännu för tillförlitligast. Dess användbarhet är emellertid högst väsentligt inskränkt bl. a. därigenom, att den icke kan företagas, om patienten har äfven den minsta feber. Öfriga specifika bakteriereaktioner för ställandet af diagnosen lungsot, särskildt serumreaktionen, d. v. s. framkallandet af tuberkelbacillens agglutination (sammanbakning) medelst den sjukes eget blodserum, som först angifvits af franska forskare (Arloing och Courmont), äro tämligen osäkra samt besvärliga att utföra och ha därför hittills ej vunnit allmännare användning. Som ett allmänt omdöme ang. frågan om lungsotsdiagnostikens nuvarande ståndpunkt torde kunna framhållas, att ingen af de nu använda diagnostiska metoderna, med undantag af påvisandet af den sjukes egna tuberkelbaciller, är ofelbar. Däremot stödja de på ett utmärkt sätt hvarandra. Med vederbörlig hänsyn tagen till den sjukes allmänna symtom och hereditet, d. v. s. möjliga anlag

för sjukdomen, kan sålunda en noggrann och omdömesgill undersökning af patienten numera tillåta en säker diagnos af lungsot äfven i dess tidigaste stadier. En dylik är dock mången gång en af läkarens svåraste uppgifter, fordrande i lika hög grad skicklighet, omdöme och takt, hvilket ännu ingalunda af allmänheten till fullo insetts.

Sjukdomens förebyggande. Sedan diagnosen blifvit med säkerhet ställd, är en energisk behandling naturligtvis af största vikt. Innan denna fråga beröres, bör dock framhållas, hvad som kan göras, för att öfver hufvud taget undvika ett insjuknande i lungtuberkulos. Ett dylikt förutsätter naturligtvis alltid, dels att lungorna infekterats (smittats) med de former af tuberkelbaciller, för hvilka människan är mottaglig, dels att en dylik infektion icke öfvervinnes af kroppens egna skydds- och läkekrafter. Sjukdomens förebyggande måste därför syfta mot två mål, först och främst ett undvikande af infektion med tuberkelbaciller, därnäst ett höjande i högsta möjliga grad af kroppens motståndskraft mot dessas utveckling inom densamma. På grund af sjukdomens oerhörda utbredning hos nästan alla folk, speciellt inom kulturländerna, är det oerhördt svårt för de där lefvande individerna att undgå att vid något tillfälle medvetet eller omedvetet bli utsatt för smitta. Tuberkelbaciller kunna elimineras i oerhörda massor af de lungtuberkulösa individer, som lida af s. k. "öppen tuberkulos", såväl genom upphostningarna som genom afföringarna och äfven andra sekret och exkret (urin o. d.). *Ovarsamma, om smittfaran okunniga eller om sitt lidande omedvetna personer bilda därför städse en stor och i samhällslifvet nästan oundviklig smittfara* icke allenast för sin omgifning, utan för alla dem, som kunna komma i beröring med de af dem utsöndrade tuberkelbacillerna. Dessa medfölja hoststötarna uppåt icke allenast i det upphostade slemmet, utan äfven med de små, för det obeväpnade ögat osynliga droppar (Flügge), som vid hosta, nysning o. d. spridas från munnen ut i luften ofta på ett afstånd af flera meter från den sjuke. Dylika droppar anträffas helt naturligt endast framåt från den sjuke räknadt, icke bakåt. Då sedan upphostadt slem eller dylika droppar på marken, golfvet eller möbler få intorka, speciellt i skydd för solljusets desinfekterande inverkan, kunna de lätt efter någon tid upphvirflas med dammet och sedermera af andra inandas. Om de då icke i luftvägarna (näs别slemhinnan etc.) oskadliggöras eller från dessa åter elimineras (t. ex. genom luftrörsepitelets utåt riktade cilierörelse), kan naturligtvis lätt infektion, d. v. s. fastsättande och förökning af tuberkelbacillerna i de finaste luftrören, ske. Att detta vanligast eger rum i lungspetsarna, d. v. s. i de bakom och öfver nyckelbenen belägna delarna af lungorna, torde bero på de mekaniska förhållandena därstädes, särskildt på den svaga luftventilationen af dessa lungpartier. Ett dylikt sätt för smittans öfverförande, hvilket, hvad beträffar fullvuxna individer, torde vara det vanligaste, är emellertid ingalunda det enda. Äfven medelst blod- och lymfbanorna samt genom ett direkt inväxande i lungorna eller öfvergripande på dessa af närliggande med tuberkulos förut angripna organ, såsom körtlar, kunna tuberkelbaciller inkomma i lungorna. Om baciller införas i näsa eller mun, behöfva de icke tränga direkt ända ned i luftrören och deras finaste förgreningar. De kunna fastna på vägen, t. ex. i tonsillerna (öronmandlarna), i karierade tänder o. d. Härifrån föras de sedan ned i närmast liggande lymfkörtlar på halsen eller djupare ned i lymfkörtlarna kring lungroten (de s. k. bronkialkörtlarna) och från dessa vidare till själfva lungan. Bacillerna behöfva härvid ingalunda på den slemhinna, där de först slagit sig ned, åstadkomma någon tuberkelbildning, utan kunna passera denna intakt. En genomvandring af bacillerna från tarmen, dit de kommit genom tuberkelbacillhaltiga födoämnen, och deras senare deponerande i tarmarnas lymfkörtlar torde emellertid vara ett sällsynt sätt för den primära smittans införande i kroppen. Härtill kommer att, såsom senare tiders undersökningar af Koch och hans skola visat, människan endast i ringa grad är mottaglig för djurtuberkulosens bacillformer, speciellt för nötkreaturens. Faran för infektion medelst kött från tuberkulösa djur och särskildt med mjölk från s. k. pärlsjuka nötkreatur har därför utan tvifvel länge ansetts öfverdrifvet stor. Särskildt i barnaåldern torde lungsotens uppträdande ofta vara att söka i nyss skildrade inträngande af bacillerna på lymf- och blodvägarna. Af det nu sagda torde vara uppenbart, att en infektion af lungorna med tuberkulos i hög grad gynnas genom ett oförsiktigt umgänge med osnygga lungsjuka, genom snusk och brist på renlighet i allmänhet, genom trångboddhet, osunda mörka bostäder o. d. sedan gammalt kända, för tuberkulosens spridning gynnsamma omständigheter. Genom att andas genom näsan, genom iakttagande af renlighet af tänder, mun (sköljning med antiseptiska lösningar) och händer, genom att undvika oventilerade, osnygga lokaler, där massor af människor samlas, öfverfyllda järnvägskupéer, spårvagnar o. d., gör den enskilde hvad på honom ankommer för att i de stora samhällena undvika smitta. Det är emellertid fullkomligt omöjligt att alltid undgå hvarje tillfälle till infektion. *Af den största vikt är därför, att den sjuke i tid får reda på sin sjukdom och upplyses om sättet att kunna deltaga i lifvet, utan att infektera sina medmänniskor.* Lyckligtvis dödas tuberkelbacillen af många omständigheter. Redan en långvarig intorkning eller solljusets inverkan på bacillen någon tid hämmar dess lifskraft. Den sjuke kan genom spottkoppar o. d. undvika dess spridning i sin omgifning. Slutligen dödas densamma liksom alla bakterier genom hög värme (kokning etc.) och medelst antiseptiska lösningar (karbolsvra, lysol, formalin, sublimat o. d.) i tillräcklig koncentration. Då emellertid hvarje tillfälle till en infektion icke kan undvikas, gör en hvar frisk individ klokt uti att söka höja sin individuella motståndskraft mot sjukdomen och därmed tillgodose det ofvan nämnda andra momentet för sjukdomens förebyggande. Smittämnet slår hufvudsakligen an på dem, som lida af medfödd svaghet eller försvagats genom sjukdomar eller andra orsaker. I synnerhet drabbar sjukdomen sådana, som härstamma från ftisiska föräldrar, de sista barnen i talrika familjer, personer med medfödt trång aorta m. fl. Att sjuk-

domen, d. v. s. bacillerna, kan direkt ärfvas är enl. nyare undersökningar (Baumgarten m. fl.) visserligen möjligt, i flera fall t. o. m. sannolikt, men torde dock ännu böra betraktas som mycket sällsynt. Alla för smittämnet disponerade individer böra från tidiga år erhålla en så sund uppfostran som möjligt. Detta är den enskilda hygienens uppgift i detta hänseende. Den allmänna hygienens uppgift är att genom hygieniska förbättringar minska dispositionen hos alla samhällets medlemmar. Den minskade dödlighet, som blir en följd af förbättrade hygieniska förhållanden, kommer att icke minst visa sig i en minskad lungsotsmortalitet.

Behandlingen af en diagnosticerad lungsot är först och främst hygienisk-dietetisk, och dess hufvudmoment äro luft, hvila och gödning, understödda af allmän renlighet. Att man redan med dessa enkla medel kan nå målet, sjukdomsprocessens fullständiga utläkning i lungorna och sjukdomens botande, ha vi haft glädjen lära af de mycket talrika iakttagelserna af utläkt lungtuberkulos, hvilka, såsom ofvan nämnts, efter döden gjorts på personer, hvilka under lifvet ej varit medvetna om sin lungsjukdom och afiidit i andra sjukdomar. Denna metod för behandling anbefalldes redan af H. Mac. Cormac, men det är hufvudsakligen tyskarna Brehmer-Dettweiler m. fl., som äran tillkommer att ha satt den hygienisk-dietetiska terapien i system genom användandet af den genomförda anstalt-(sanatorie-)behandlingen af tuberkulos under 1850—60-talen. Den moderna anstaltbehandlingen af tuberkulos har f. n. hufvudsakligen två uppgifter. Den ena är att lära den sjuke i så tidigt stadium som möjligt att själf efter hygienisk-dietetiska principer behandla sin sjukdom samt uppfostra honom till den renlighet och försiktighet, som erfordras för att så länge hans ”tuberkulos är öppen”, d. v. s. tuberkelbaciller elimineras från kroppen, icke utgöra en smittfara för sina medmänniskor samt att lämna medellösa den goda hygieniska vård, som de eljest icke kunna skaffa sig. Den andra är att lämna vård åt de svårt sjuke, som icke längre kunna vårdas i hemmen och på grund af sin hjälplöshet icke själfva orka iaktaga erforderlig försiktighet med sina tuberkelbacillhaltiga exkret. Den förstnämnda synpunkten tillgodoses genom den s. k. sanatorievården, den senare genom vården på de numera äfven i vårt land allt talrikare tuberkulossjukhusen. För att göra den hygieniska vården så effektiv som möjligt är det i hög grad önskvärdt, att *hvarje tidigt fall af sjukdomen någon tid vårdas på sluten anstalt*, som står under ständig läkartillsyn. Sådana äro de s. k. jubileumsfondssanatorierna (se d. o.; utom de tre i denna art. nämnda uppföres f. n. ett fjärde i Halland). Större privata sanatorier, med egna läkare, finnas i Romanäs, Säfsjö, Mörsil m. fl. orter. I de flesta län finnas dessutom redan färdiga eller under byggnad varande tuberkulossjukhus med särskildt anställda läkare. Många föredraga sydligare klimat och utländska kurorter. Härvid är emellertid att märka, att sändandet af patienter till s. k. öppna kurorter, där ingen kontroll af lefnadssättet finnes, åtminstone för dem, som icke själfva ännu lärt sig den planmässiga hygieniska behandlingen af sjukdomen, i många fall kan verka skadligt. De mest anlitade klimatiska kurorterna ha varit de på södra sluttningen af Alperna, såsom Meran, Montreux; högfjällsorter, såsom Davos (1,574 m. ö. h.), S:t Moritz, Arosa; vidare Rivieran med Mentone, Cannes, S:t Remo, Nervi samt ännu sydligare belägna orter, såsom Corsica, Algeriet, Madeira etc. I Tyskland finnas många berömda sanatorier, t. ex. Görbersdorf (ett af de äldsta), Falkenstein, Hohenhonnef a. R., i Danmark märkes Vejlefjord, i Norge Mesnalien m. fl. Den hygieniska vården af sjukdomen består först och främst i riklig tillförsel af frisk luft, hvilket sker dels genom god ventilation af bostaden, dels genom den s. k. liggkuren i friska luften, hvilken på sanatorier och sjukhus vanligast sker i s. k. ligghallar. Vidare är det nödvändigt för höjandet af kroppens motståndskraft, att organismen synnerligen väl nutrieras, hvilket sker genom så kraftig öfvernutrition eller gödning som möjligt, samtidigt som en onödig förbrukning af näringsmedlen till underhåll af muskelrörelser o. d. inskränkes genom hvila (ev. sängläge). Hudens reaktions- och utsöndringsförmåga söker man öka medelst en mild vattenbehandling, tvättningar, ljumma bad o. d. Förutom den hygienisk-dietetiska behandlingen användas emellertid äfven andra medel i kampen mot sjukdomen. En ideell behandling vore naturligtvis tuberkelbacillernas dödande i den sjuka lungan och oskadliggörandet af de gifter, hvarmed de förgifta organismen. Man har länge hoppats och hoppas alltjämt, att den bakteriologiska forskningen skall ge oss några verksamma dylika medel. Hvad som hittills prófvats i denna riktning har emellertid ännu icke gett några lysande resultat. Sedan den öfverdrifna och oförsiktiga användningen af Kochs tuberkulin (se ofvan) i början af 1890-talet misskrediterat detta medel för lång tid framåt, har det emellertid ånyo vunnit vidsträckt användning, om än med större försiktighet, samt ofta gjort goda tjänster. Det hör till de s. k. aktiva immuniseringsmedlen mot sjukdomen och afser sålunda att höja organismens egen motståndskraft. Af bl. a. Marmorek ha vidare sera framställts, hvilka verka som motgift mot tuberkelgifterna (”passiva immuniseringsmedel”). På senare tid har man sökt genom mera kirurgiska ingrepp bekämpa sjukdomen. Hit höra operationer å lungorna med borttagande af de angripna partierna, ett förfarande, som naturligtvis kan användas endast efter mycket noggrann lokal diagnos och ringa utbredning af sjukdomen. 1882 angaf italienaren Forlanini ett sätt att genom inblåsning af gas (kväfgas) i den sjuka lungans lungsäck sammantrycka denna lunga, därigenom hindra giftets spridning från densamma och tillika få sjukdomshärdarna inom densamma att läka ut. Denna s. k. lungkollapsmetod har först på senare tid vunnit stor utbredning och många anhängare bland läkarna. I därtill lämpliga fall — dess användbarhet synes dock tyvärr f. n. mycket begränsad — har man härmed vunnit utmärkta resultat. Lungtuberkulosens medikamentösa behandling, som förr var hufvudsaken, har däremot på senare tid fått intaga en mycket undangömd ställning bland våra medel mot sjukdomen. Den får inskränka sig till en symtomatisk lindring af hosta,

nattsvett, diarré, feber o. d. Vänta sålunda våra metoder för lungsotens behandling på sin slutliga fulländning och återstår härvid ännu mycket, ett är likväl visst: kampen är icke så hopplös nu som förr, ty nu vet man, att *lungsot kan i god tid diagnosticeras och därför ock i många fall botas.* I. H.

Lungsotssanatorier. Se Jubileumsfondssanatorier och Lungsot, sp. 1461—62.

Lungsten (Bronkolit, se d. o.), *med.*, en konkrementbildning inom lungan. Dylika ”stenar”, som äro ganska sällsynta, anträffas vanligast i bronker eller patologiska hålrum (kavernor) i lungväfnaden och bildas företrädesvis hos personer, som vistats i kalk- eller lerdamm, t. ex. hos byggnadsarbetare, som varit sysselsatta med rifning af stenhus, porslins- eller kakelarbetare e. d. De bestå, kemiskt sedt, företrädesvis af kolsyrad kalk och andra jordartssalter, äro vanligen små och porösa, kunna stundom hostas upp vid starka hoststötar och åstadkomma då vid passagen retningsfenomen från slemhinnan, men ligga eljest vanligen inkilade i bronkernas slemhinna och sakna större patologisk betydelse. I. H.

Lungsund, socken i Värmlands län, Färnebo härad. 19,593 har. 1,794 inv. (1910). Annex till Kroppa, Karlstads stift, Nyeds kontrakt.

Lungsäck, *anat.* Se Lunga, sp. 1443. — Lungsäcksinflammation. Se Lungsjukdomar, sp. 1453.

Lung-tschóu, kinesisk fördragshamn (sedan 1889) i prov. Kwang-si, nära Tonkins gräns, vid föreningen af floderna Sung-tschi och Kaoping. Omkr. 25,000 inv. J. F. N.

Lungtuberkulos, *med.* Se Lungsot.

Lungvéner, *Ve'næ pulmonáles*, *anat.*, de tunnväggiga blodkärl, genom hvilka blodet från lungorna strömmar till hjärtat, 2 på hvardera sidan. Jfr Blodomlopp och Hjärtat. G. v. D.*

Lungört, *bot.* Se Pulmonaria.

L'union fait la force [lyniå' fä la få'rs], fr., ”endräkt gör stark”, är devisen på det belgiska vapnet och den belgiska Leopoldsorden.

Lunisolarprecessiön, *astron.* Se Precession.

Lunjevitj, serbisk släkt, till hvilken konung Alexander I:s gemål, drottning Draga, hörde. Se Alexander, sp. 534.

Lu'nkentus, svensk folkbok, som utgifvits i ett mycket stort antal upplagor, första gången 1785, och från svenska öfversatts till danska (1844). Den äldsta upplagans fullständiga titel är: ”En ny och nöjsam Historia, om Konungen uti Arabien, hvilken erhöll en Prinsessa från America till Gemål, som aflade Tre Prinsessor med honom, hwilka blefwo borttagne af en sky och af densamme bortförde till ett förtrolladt Land uti Sibirien. Skrifwen 1772. Hwilken som ej har Bacchus och Venus till wänner, kan under tiden roa sig med honom, hwilken lärer taga bort dess nöje och önska sig wara Lunkentus följeslagare”. Sagan är sammansatt af tre olika sagomotiv och ansluter sig till en grupp, som inom den tyska folksagan representeras af *Dat erdmänneken*. Den har sitt namn efter en i densamma uppträdande ”löpare”, L., ”som var en fjärdingsväg lång och hade en lika lång staf af järn i handen samt tog hundra mil i hvart språng”. Sagan är, ehuru med många förändringar, dramatiserad af J. M. Stjernstolpe (1824). En ”Saga om Lunkentus den yngre”, i hvilken hjälten är en son af den äldre L., utgafs 1847. Jfr P. O. Bäckström, ”Svenska folkböcker”, II (1848), och H. Schück, ”En sagas historia” (i ”Finsk tidskr.”, bd 37, 1894). (R. G.)

Lunnarsbo, kronopark i Angerdshestra, Bondstorps, Mulseryds, Norra Unnaryds och Stengårdshults socknar i Västbo revir, Jönköpings län, har bildats dels genom afsättande till kronopark af områden från vissa kronodomäner på grund af Domänstyrelsens beslut 16 april 1883 och 5 febr. 1896 samt k. br. 31 jan. 1891 och 24 febr. 1899, dels genom markinköp på grund af k. br. 29 aug. 1890, 16 dec. 1892 och 15 okt. 1897. Areal omkr. 3,400 har med en årlig afverkning af omkr. 3,300 kbm. Benämning enligt beslut af Kammarkollegium 17 dec. 1894. M—g.

Lunnefågeln, *zool.* Se Lunnesläktet.

Lunnen, *zool.* Se Lunnesläktet.

Lunnesläktet, *Mormon*, *zool.*, hör till fam. alkor (*Alcidæ*) inom ordningen *Charadriiformes* och fåglarnas klass. Det har näbben mycket hög och hoptryckt, med sidofåror och en svulst vid öfverkäkens rot. Näsborrarna äro smala, icke täckta af fjädrar och belägna vid näbbkantens rot. Vingarna äro små och spetsiga, stjärten kort och tvär. Dithörande fåglar flyga tämligen snabbt, äro orädda, stödja vid gående blott på tårna, lägga i stenören 1 ägg samt ha ganska smakligt kött och förträffligt dun. — Lunnefågeln, lunnen l. grönländska papegojan, *M. arcticus*

Lunnefågeln.

(se fig.), har näbbfårorna konvexa bakåt och en trekantig, blågrå fläck kring ögat. Färgen är ofvan och på ett kring halsen gående band svart, på hufvudets sidor och strupen blekt askgrå, på undre kroppsdelarna hvit. Näbben är inåt gråblå, utåt röd; benen äro gulröda. Längden stiger till 35 cm. Ungen har mycket lägre näbb, som saknar fåror. Lunnefågeln bebor Nordsjön, norra delen af Atlantiska hafvet och Norra ishafvet till 80° n. br. samt finnes vid Europas, norra Asiens och Nord-Amerikas kuster. Vid bohuslänska kusten häckar den på ett par ställen, men i mycket ringa antal.

Vid fågelbergen häckar lunnefågeln hufvudsakligast i gångar och småhål i stenröset vid bergets fot. Den simmar och dyker med ovanlig färdighet, flyger oftast mycket lågt öfver vågorna, hvarvid den skär dem med näbben samt med vingar och fötter slår i vattnet, men kan, då det faller den in att lyfta sig högre upp i luften, med surrande rörelser af de korta vingarna flyga ganska snabbt. Fågelns föda utgöres af små blötdjur och fiskar, med hvilka senare den uppföder sina ungar. Dessa ligga kvar i boet, tills de bli fullvuxna, och äro mycket feta, hvarför de flitigt fångas och insaltas till vinterföda af folket i de trakter, där lunnen häckar. Ungarna ha, medan de ligga i boet, ett egendomligt läte, som ljuder ohyggligt. C. R. S.*

Lunnevad, manlig och kvinnlig folkhögskola i förening med landtmannaskola i Sjögestads socken, Östergötlands län, först (sedan 1868) förlagd till Herrestad i västra Östergötland, öppnades vid L. 1872. Elevantalet har 1901—11 varit sammanlagdt 825. Föreståndare är sedan 1881 H. Odhner.

Lunnkälke, lätt släpkälke för kortare släpning af timmer, som med främre ändan hvilar på kälken och med den bakre släpar på marken. — Lunnväg, mindre väg, hvarpå timret släpas (lunnas) till den stora basvägen för timmerdrifningen. H. J. Dft.

Lunois [lynŏa'], Alexandre, fransk målare, litograf, f. 1863 i Paris, studerade vid École des beaux-arts samt i Holland, Spanien och Algeriet. Sin största betydelse har L. genom sina litografier. Han återupplifvade det litografiska tuschmaneret, som blifvit omodernt och ansågs förlegadt, och öfverförde det äfven på litografier i färg. Bland hans bilder i svart och hvitt äro scener ur parislifvet, cirkuslifvet och den "holländska sviten" — den sistnämnda med utsökta stämningar. Till färgtrycket öfvergick L. i sina blad från Algeriet, Marokko, Spanien — tjurfäktningsscener, arbeterskor, dansöser. Äfven L:s pasteller och oljemålningar uppenbara hans mångsidighet och koloristiska känsla. Hans berömda illustrationer, bl. a. till Madonnan från Harancourt, La légende dorée, Souvenir d'un canotier m. m., ha en fullt litografisk karaktär. L. är representerad i Luxembourggalleriet med pasteller och i museet i Budapest med oljemålningen *Tjurfäktning*. G—g N.

Luns, Lunsring. Se Fordon.

Lunta, ett fordom brukligt antändningsmedel för handeldvapen och kanoner. Luntan tillverkades af hamp- eller linblånor, hvaraf tre tjockt spunna garn sammanslogos och kokades i en lut af salpeter, osläckt kalk m. m. Luntan förvarades upplindad på en s. k. luntstake. En vid sin luntstake fäst brinnande lunta brukade å örlogsfartygens batterier ständigt finnas stående i en s. k. luntbalja l. läskbalja (se d. o.), fylld med vatten. För att vaka öfver elden utsattes en s. k. luntpost. L. H.*

Luntbalja. Se Läskbalja.

Luntertun (äfven kalladt Rynestadh), under medeltiden en icke obetydlig stad strax n. om det nuv. Ängelholm, har sannolikt haft sin blomstring under det skånska sillfiskets tid, men nämnes föga i de skandinaviska ländernas historia. Den omtalas första gången 1471 i ett bref från ärkebiskop Tuwe ang. ett nytt kapell i staden. Kristian II upphäfde 1516 dess stadsprivilegier och befallde, att dess invånare skulle flytta till Ängelholm, som samtidigt fick sina privilegier, och att kyrkan skulle nedbrytas och ödeläggas. L. hade en större hamnplats vid Rönneåns utlopp i Skelderviken, hvarest rester af gammalt pålverk anträffats. Namnet fortlefver i en gammal bondgård i Barkåkra socken, strax intill hvilken spåras kvarlefvor af den raserade kyrkan, söndriga tak- och murtegel m. m., och ej långt därifrån på en holme ligger en kulle, som förmodas innesluta lämningarna efter ett slott, i hvars hägn staden lefde. Wbg.

Luntlås. Se Handeldvapen, sp. 1311.

Luntpost. Se Lunta.

Luntstake. Se Lunta.

Lūnula (dimin. af lat. *lūna*, månen; "den lilla månen"). Se Hud, sp. 1200.

Lūnulæ Hippo'cratis, *mat.* Se Hippokrates' halfmånar.

Lunzenau [lo'ntsen-], stad i sachsiska kretsen Leipzig, vid Zwickau-Mulde. 4,127 inv. (1905). Väfskola. Textilindustri. J. F. N.

Luoktanjarkajaure, insjö i Lappland. Se Lule älf.

Luopiois [lo'åpiåjs], kapell under Hauho imperiella pastorat i Tavastehus län, Finland. Landareal 292 kvkm. Befolkningen, finsktalande, 4,309 pers. (1909). A. G. F.

Lu'ossavaara [-vära; af fi. *luossa*, lax, och *vaara*, berg], ett betydande järnmalmsberg i Jukkasjärvi socken af Torneå lappmark, beläget omkr. 4 km. n. om Kirunavaara (se d. o.), hvarifrån det skiljes genom sjön Luossajärvi. Bergets högsta topp reser sig 229 m. öfver sjöns yta och 730 m. ö. h. Fyndigheten utgöres af en mer än 1,200 m. lång och ända till 58 m. bred järnmalsstock, som dels ligger bar i bergets topp, dels här och där blottats genom jordrymningsarbeten. I geologiskt afseende är förekomsten nästan analog med Kirunavaara, men malmen är i allmänhet mindre fosforförande än Kirunamalmen. Då L. aldrig varit föremål för industriell brytning, känner man malmens beskaffenhet endast genom de mindre försvars- och undersökningsarbeten, som utförts under de senaste årtiondena. Dessa undersökningar ha visat en järnhalt af 65 à 70 proc. och en fosforhalt af 0,004 à 4,9 proc.; de låga och de höga fosforhalterna förekomma i en för ett rationellt tillgodogörande af malmen ganska besvärande blandning, men i stort sedt har genomsnittsfosforhalten beräknats till omkr. 0,05 proc. Den blottade delen af fyndigheten har en area af 25,000 kvm., och den befintliga malmmängden ofvan Luossajärvis yta har uppskattats till $22^1/_2$ mill. ton, förutom de tillgångar, som finnas inom föga eller alls icke undersökta delar af fältet. L. upptäcktes samtidigt som Kirunavaara, och dess historia sammanfaller med detta senares till 1907, då genom aftal mellan svenska staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund (se d. o.) staten erhöll uteslutande nyttjanderätt till L. malmfält intill 1938 emot förbindelse att under samma tid icke bryta eller låta bryta malm därstädes annat än för förbrukning inom Sverige. Vid utgången af denna 30-års period eger staten rätt att efter godtfinnande behålla ifrågavarande grufvor med full eganderätt och utan lösen, eller ock att återlämna dem till förre egaren.

Luossavaara (och sjön Luossajärvi).

1908 utfördes genom statens försorg undersökningar ang. fördelningen af olika malmkvaliteter inom gruffältet för utrönande af detsammas betydelse för svensk järnhandtering. N. H—g.

Luoto [lo'åtå], finska namnet på Larsmo (se d. o.).

Lu'otonlandet, kronopark i Arjepluogs socken, Malmesjaurs revir, Norrbottens län, har bildats af öfverloppsmarker, som enl. K. M:ts befallningshafvandes afvittringsutslag 1 febr. 1893 och 31 dec. 1898 afsatts till kronopark. Nuv. omfattning bestämdes af Domänstyrelsen 29 april och 5 aug. 1902. Benämningen fastställdes af Kammarkollegium 10 juli 1902. Areal 13,101 har. M—g.

Lu'para, mlat. Se Louvre, sp. 1171.

Lupercālia. Se Lupercus.

Lupe'rcus, "vargfördrifvaren", ett binamn för den fornitaliske skogs- och herdeguden Faunus (se d. o.), till hvars ära i Rom årligen 15 febr. firades festen *Lupercalia*. De därvid tjänstgörande prästerna kallades *luperci*. Till de fornåldriga bruken vid denna fest hörde, att nämnda präster, omgjordade med de offrade bockarnas fällar, men f. ö. nakna, sprungo genom staden, hvarvid deras möte troddes vara lyckobringande för gifta kvinnor. A. M. A.

Lūpiæ, latinska namnet på staden Lecce (se d. o. 2).

Lupīn, *bot.* Se Lupinus.

Lupinin, *bot.* Se Lupinus.

Lupinōs. Se Lupinus.

Lupīnus L., Lupin, *bot.*, ett till fam. *Leguminosæ*, afd. *Papilionatæ*, hörande släkte af omkr. 100 merendels högväxta örter, som ha mångfingrade blad och i stjälkens spets en utdragen, pyramidlik, upprätt klase af medelstora, ofta välluktande blommor, hvilkas foder är tvåläppigt. Blomkronans köl är spetsig och baljan hårig, något hopdragen emellan frönа. *Lupinus*-arterna förekomma hufvudsakligen i västra Amerika. *L. luteus* L., med gula, och *L. albus* L., med hvita blommor, odlas i södra och mellersta Europa upp till norra Tyskland. De välluktande frönа innehålla ett bitterämne, *lupinin*, som kan aflägsnas genom frönas stöpning i vatten. Frönа ha äfven användning i folkmedicinen och till kaffesurrogat. Många arter odlas i våra trädgårdar för de vackra blommornas skull. Bland dessa äro *L. pilosus*, *L. mutabilis* (se fig.) och *L. perennis* de oftast förekommande. Lupiner ha på grund af sin förmåga att gå väl till på mull- och kalkfattig sandjord och upptaga stora mängder kväfve ur luften fått stor användning som gröngödslingsväxter (se Gröngödsling). Till foder användas lupiner trots

Lupinus mutabilis.

ett mycket högt fodervärde ej gärna, emedan såväl frönа som grönfodret innehålla ett ämne, som hos djuren (i synnerhet får) förorsakar sjukdom (*lupinos*). O. T. S. (G. L—m. H. J. Dft.)

Lupp (fr. *loupe*). 1. *Fys.*, en bikonvex lins, då den användes som förstoringsglas (se d. o.). Ibland använder man ett system af två eller flera linser,

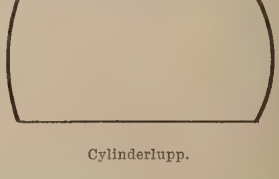

Cylinderlupp.

hvilket då benämnes sammansatt lupp (Fraunhofer, Wilson, Ploessel och Wollaston ha konstruerat dylika). Vid den sammansatta luppen afser man att jämte stark förstoring oskadliggöra den sfä-

riska och kromatiska aberrationen (se Lins). Ofta användes en cylinderlupp med det utseende, som fig. visar. Den består af en liten glascylinder, hvars båda grundytor äro konvexa, men med olika krökningsradie. Föremålet, som skall betraktas, lägges på den mindre krökta (ibland plana) ytan, och ögat hålles i närheten af den mera konvexa.

2. *Metall.*, vid härdsmide en smälta af mycket små dimensioner. Sådana små smältor äro t. ex. de, som tillverkas vid vallonhärdarna, hvilka äro så små, att ej mer än ett smältstycke af dem erhålles. Äfven vid det gamla osmundsmidet kallades den lilla smältan lupp. Lupper brukar man äfven kalla råa och stålartade färskor, som understundom erhållas vid andra smidesmetoder, äfvensom de sulor, som samla sig på bottnen i räckhärdar och vällugnar. 1. D. 8—t. 2. C. A. D.*

Lupulin, Lupulinsyra. Se Humle.

Lu'pus, lat., varg. — Lupus in fabula, vargen i sagan (hvilken oförmodadt visar sig, just då man talar om honom). Citatet är hämtadt från Terentius (''Adelphi'', 4, 1).

Lu'pus, *astron.* Se Vargen.

Lu'pus, *med.*, förr namn på en svårartad kronisk hudsjukdom, som beskrefs uppträda under två hufvudformer: en djupare och en ytligare. Vi veta nu, att dessa två former äro från hvarandra fullkomligt skilda sjukdomar, framkallade af olika orsaker och med olika förlopp, men de ha dock behållit det gemensamma namnet och betecknas som Lupus vulgaris och Lupus erythematodes. — 1. *Lupus vulgäris* l. *L. Willani* (efter R. Willan, en engelsk läkare, f. 1757, d. 1812) är en kronisk tuberkulos i huden och på angränsande slemhinnor samt framkallas af lokal inverkan af lefvande tuberkelbaciller. Det är en långsamt smygande sjukdom, som i sin början kan i åratal bestå som en obetydlig fläck, utan att förorsaka några obehag. Småningom breder den ut sig på ytan såväl som på djupet och får i olika fall ett mycket olika utseende. Än åstadkommer den en betydande ansvällning af t. ex. näsa, läppar eller öron, än är det sönderfallet i den sjuka hudväfnaden, som är öfvervägande, och näsa, läppar kunna fullkomligt trätas bort. Sjukdomen kan uppträda hvar som helst på kroppen, men förekommer med förkärlek i ansiktet, där den vid större utbredning eller vid starkare sönderfall verkar oerhördt vanställande. Det är då ej underligt, att Lupus vulgaris är och varit en mycket fruktad sjukdom, äfven långt innan dess tuberkulösa natur blifvit bevisad. Genom sjukdomens utbredning och tillväxt i huden kunna sålunda stora förstörelser ske, utan att dock patientens lif därigenom direkt hotas, men den största faran ligger däri, att tuberkelsmittan kan från huden föras till lifsviktigare organ. Så är ofta fallet, då t. ex. en lupushärd i ansiktet breder ut sig till näsans slemhinnor, hvarifrån sedan strupen och lungorna lätt smittas. Ännu oftare händer, att tuberkelbacillen först inkommer på näsans slemhinna och därifrån sprider sig såväl utåt till huden som inåt. Lupus fordrar visserligen ofta en mycket långvarig behandling, men kan dock tack vare våra nuvarande hjälpmedel botas. Det är framför allt Finsen (se d. o.), som genom studier och försök öfver de kemiska ljusstrålarnas inverkan skaffat oss vårt ojämförligt bästa vapen i händerna i kampen mot denna sjukdom och som åstadkommit, att vi i svåra fall öfver hufvud taget kunna läka sjukdomen. Vid det af honom inrättade ''Lysinstitutet'' i Köpenhamn ha tusentals lupuspatienter blifvit läkta. Mångenstädes i Europa ha institut, i första hand afsedda för behandling af denna sjukdom, upprättats efter mönster af Finsens Lysinstitut, så äfven i Sverige vid sjukhuset S:t Göran i Stockholm. Där behandlas nu genom frikostigt understöd från statens sida gratis årligen en stor mängd fattiga lupuspatienter från hela landet. — 2. *Lupus erythemato'des* är en icke smittsam hudsjukdom, hvilken likasom Lupus vulgaris kan pågå i årtionden och likasom denna med förkärlek uppträder i ansiktet. Den recidiverar lätt, kan likaså, när den är utbredd, bli mycket vanställande, men leder aldrig till sår eller sönderfall, blott till en ärrliknande skrumpning af huden. Äfven den fordrar ofta långvarig behandling. Dess orsaker äro okända. L. Mbg.

Lu'pus, Publius Rutilius, en romersk retor (vältalighetslärare), troligen på Tiberius' tid, var författare till den till senare delen ännu bibehållna skriften *De figuris sententiarum et elocutionis*, eller *Schemata dianoeas et lexeos*, en sammandragning och bearbetning af greken Gorgias' (omkr. 44 f. Kr.) verk om figurerna i talet. Denna skrift har sitt hufvudsakliga värde genom många och väl öfversatta exempel från grekiska talares mestadels annars icke bibehållna tal. R. Tdh.

Lu'pus af Ferrières [färriär], fr. Loup de Ferrières l. Servat Loup, lat. Servatus Lupus, medeltidsprelat, f. omkr. 814, d. 862, studerade först i klostret Ferrières (dep. Loiret), sedan i Fulda under Rabanus Maurus. Han föll 837 i en svår sjukdom, hvarur han trodde sig ha blifvit räddad (lat. *servatus*) genom sina vänners förböner, hvarför han antog namnet Servatus. Han spelade från 838 en politisk roll vid Ludvig den frommes och Karl den skalliges hof och blef omkr. 842 abbot i Ferrières. Af Karl den skallige användes han i en mängd diplomatiska uppdrag och deltog äfven i de teologiska strider, som Gottschalks (se d. o.) predestinationslära framkallade. L. hade en rätt omfattande klassisk bildning och efterlämnade en mängd kulturhistoriskt värdefulla bref (*Lettres de Servat Loup*, kritiskt utg. af Desdevises du Dezert, 1888). Hans teologiska arbeten äro bl. a. utgifna hos Migne, ''Patrologia'' (series latina, bd 119). Jfr biografi öfver L. af Sprotte (1880).

Lu'pus erythemato'des, *med.* Se Lupus 2.

Lu'pus marinus, lat., hafsvarg, *zool.* Se Hafskatt.

Lu'pus vulgäris, *med.* Se Lupus 1.

Luqué [loke'], stad med omkr. 8,000 inv. i Paraguay, 20 km. ö. om Asuncion. Handel med tobak och honung.

Lur. 1. *Mus.* a) *Arkeol.*, stort trumpetliknande blåsinstrument af gjuten brons, med röret starkt svängdt och ljudöppningen omgifven af en rund skifva med punsade ornament (se fig. 1 med småfiguren ofvan). Omkr. 30 lurar ha anträffats i helt eller söndrigt tillstånd i torfmossar i Danmark och Sverige, hvarjämte närstående former äro kända från Mecklenburg och Hannover. De härstamma från bronsåldern och äro de största gjutna arbeten, som man känner från denna tid. Lurarna götos i

flera leder, som hopfogades väl på olika sätt. En lur i Köpenhamns nationalmuseum mäter $2_{,38}$ m. i längd. Tjockleken i lurarnas gods är 1—$1_{,5}$ mm.

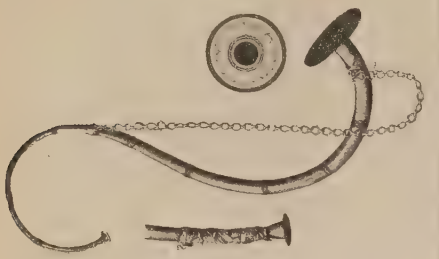

Fig. 1. Bronslur, funnen i dansk torfmosse. (Under ses munstycket.)

De omfatta de första 12 ”naturtonerna” i $3^1/_2$ oktaver, och denna rad kan ytterligare utvecklas till 22, om de harmoniska undertonerna i basen medtagas. Tonen ligger till karaktären närmast valthorn i höjden och altbasunen i det djupare läget. Förmodligen ha lurarna blåsts tvåstämmigt; de ha nämligen oftast anträffats parvis och då noga stämda i samma tonhöjd. Lurarnas användningssätt

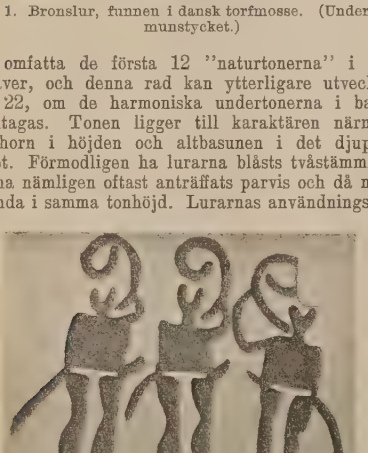

Fig. 2. Lurblåsare, hällristning i Bohuslän.

framgår af en hällristning i Bohuslän (fig. 2). Jfr Angul Hammerich, ”Studier over bronzelurerne” (i ”Aarböger for nordisk oldkyndighed og hist.”, 1893), och S. Müller, ”Vor oldtid” (1897). — b) Urgammalt, af furuspjälor hopfogadt och näfverklädt blåsinstrument af långsmal, vanligen konisk form och ända till 1—2 m. långt, hvilket begagnas af vallhjonen i Sverige, Norge och Finland, dels till signalering, dels till frambringande af melodier och

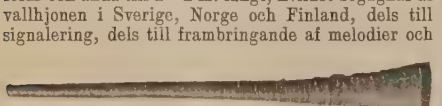

Fig. 3. Lur(vallhorn) från Dalarna. (Nordiska museet, Stockholm.)

”låtar”. Instrumentet kallas ock **vallhorn** (se d. o.). Tonerna äro ”naturtoner” (jfr **Horn** 2). Äfven **krumlurar** (dubbelböjda o. s. v.) förekomma. Se äfven **Spelmanstäflingar**. — 2. *Med.* Se **Hörlur**. — 3. *Sjöv.* Se **Mistlur**. 1. T. J. A. E. F—t.

Lur, socken i Göteborgs och Bohus län, Tanums härad. 10,500 har. 2,009 inv. (1910). Annex till Tanum, Göteborgs stift, Vikornas norra kontrakt.

Luray-grottan [lorē′-], en 1878 upptäckt stor kalkstensgrotta i nordamerikanska staten Virginia, Page county, nära byn Luray. Den är rikare på droppstensbildningar, stalaktiter och stalagmiter, än någon annan känd grotta, och dessa erbjuda med sina skiftande färger (rödt, gult, blått, brunt och snöhvitt) en ytterst praktfull anblick. Strömmar och källor finnas ej, men däremot hundratals bassänger med mycket rent vatten, hvars höjd växlar efter årstiderna och som tyckes sakna allt animaliskt lif. Temperaturen är $12,_2°$ C. liksom i Mammuthålan i Kentucky. Luften är mycket ren, och man har i terapeutiskt syfte pressat in densamma i det närbelägna Limairsanatoriet. Den del af grottan, som är tillgänglig för besökande (18—20 tusen årligen), har elektrisk belysning. (J. F. N.)

Lure [lyr], arrondissemangshufvudstad i franska dep. Haute-Saône (Franche-Comté), nära Ognon, en biflod till Saône. 5,178 inv. (1901). Collège. Textilindustri. J. F. N.

Lurendreja (af lty. *lurrendrejen*), smuggla.

Lurer, folkstam. Se **Kurderna**, sp. 307, och **Luristan**.

Lurgan [lö′gən], stad i irländska grefsk. Armagh, prov. Ulster, s. om Lough Neagh, 32 km. v. s. v. om Belfast. 11,782 inv. (1901). Linneindustri.

Luri Buzurg, L. **Kutschik**. Se **Luristan**.

Luristān, provins i västra Persien, emellan Kirmanschahan i n. och Arabistan i s., Irak Adjemi i ö. samt turkiskt område i v. Landet är ett bergigt och ännu föga kändt högland kring mellersta och öfre Kercha. Mellan Zagrosbergens parallella kedjor ligga flera fruktbara slätter, vattnade af tillflöden till Kercha, Karun och Disful, L:s viktigaste floder. Omkr. 39,000 kvkm. Den södra delen kallades förr *Luri Buzurg* (”Stora L.”), nu till hufvudsaklig del bebodd af bachtijarer, norra delen var känd under namnet *Luri Kutschik* (”Lilla L.”), bebodt af lurer, som anses vara Persiens urinvånare, med en blandning af semitiskt blod. Deras språk är en dialekt af persiskan och skiljer sig föga från kurdiskan. I likhet med kurderna ha lurerna rofgiriga vanor, ett oroligt och obändigt lynne samt motvilja för ett bofast lefnadssätt. De bo i tält och idka boskapsskötsel. För jordbruk hysa de förakt och öfverlämna åt sina kvinnor jämte annat gröfre arbete att sköta det obetydliga jordbruk de ha. Männen däremot befatta sig icke med något nyttigt arbete och gå ständigt beväpnade, alltid redo till plundring. De oupphörliga fejderna mellan stammarna göra landet osäkert, och invånarnas uppror mot centralregeringen ha ofta förorsakat fullständigt afbrott i förbindelsen emellan de särskilda distrikten. Ehuru till namnet muhammedaner af schiiternas sekt, visa lurerna föga vördnad för Muhammed och koran. Stora L. var en oberoende stat under Fazlevich-atabegerna 1160—1424, och dess hufvudstad var Idaj, nu ruinhögar vid Malamir (Amir), omkr. 100 km. s. ö. om Schuschter. (J. F. N.)

Lurlei [lörlaj]. Se **Lorelei**.

Lurö kloster. Se **Lurö skärgård**.

Lurön. Se **Lurö skärgård**.

Lurö skärgård, en i Vänern mellan Värmlands-

näs och Kållandsö belägen skärgård, som skiljer Dalbosjön från den egentliga Vänern. Skärgården består af omkr. 150 små öar, holmar och skär, af hvilka de största äro Lurön och de därmed sammanhängande Källbergsön och Husön samt Svinö, Norra och Södra Hökö, Hvithall, Klöfvarna m. fl. Endast några få af öarna äro bebodda. Det hela utgör 1/4 mtl frälse, hörande till Eskilsäters socken i Värmland. Några små fyrar leda seglaren emellan klipporna. — Under medeltiden, någon kort tid före midten af 1100-talet, bodde där cisterciensmunkar i det s. k. Lurö kloster, men dessa flyttade sedan till Varnhem, under hvilket kloster Lurön lydde, tills den 1500 bortbyttes till Skara biskopsstol. Wbg.

Luröy, härad och pastorat i Nordlands amt, Norge. 270,88 kvkm. 2,367 inv. (1910). Af arealen är ung. hälften öar, hvaribland Alderen (23,6 kvkm.) samt Västra och Östra L., mellan hvilka går L.-sund. L. är en af Helgelands mest pittoreska trakter. Turistleden går mellan öarna med vackert formade, ända till 900 m. höga fjäll, med en krans af låglända, ofta gräsklädda småöar i v. och i ö. fastlandet med spetsiga toppar, som i Strandtind nå 1,169 m., höjd. Viktigaste näringsgrenen är fiske. K. V. H.

Lus, *zool.* Se Löss.

Lus, i Dom. 1: 23 namn på staden Betel (se d. o.).

Lusätia [-tsia], latinsk namnform för Lausitz (se d. o.).

Lus Bela [lö's]. Se Las Bela.

Luschan [lö-], Felix von, österrikisk antropolog och arkeolog, f. 1854, studerade medicin i Wien och Paris under Broca, tjänstgjorde därefter som läkare, blef 1882 docent i antropologi vid Wiens universitet och fick 1883 anställning vid Museum für völkerkunde i Berlin, hvars chef han blef 1904; samtidigt har han verkat som e. o. professor vid universitetet. L. har företagit betydande vetenskapliga resor till Främre Asien och Egypten och var 1890—94 ledare af gräfningarna vid Sendschirli i norra Syrien, hvarigenom den forna chetitiska (se Chetafolket) kungastaden Sam'al lades i dagen med skulpturer och inskrifter. Dessa särdeles viktiga gräfningar äro skildrade i *Ausgrabungen in Sendschirli* (1893 ff.). Bland hans öfriga skrifter må nämnas *Reisen in Lykien, Milyas und Kibyratis* (1889; tills. med E. Petersen) och *Beiträge zur völkerkunde der deutschen schutzgebiete* (1897). J. C.

Luschka [lo'ʃ-], Hubert von, tysk anatom, f. 1820 i Konstanz, d. 1875 i Tübingen, blef 1855 ord. professor i anatomi vid Tübingens universitet och adlades 1865. Bland hans skrifter märkas *Die brustorgane des menschen* (1857; ny uppl. 1883), *Die halbgelenke des menschlichen körpers* (1858), *Die anatomie des menschen* (3 bd, 1862—69), *Die nerven des menschlichen halses* (1862), *Der schlundkopf des menschen* (1868), *Der kehlkopf des menschen* (1871) och *Die lage der bauchorgane des menschen* (1873). R. T—dt.

Lusci'nia, *zool.* Se Rödstjärtsläktet.

Lusci'nia suecica, *zool.* Se Blåhaken.

Lusflugor, *Pupipara, zool.*, en af de tvåvingade insekternas hufvudgrupper, stundom räknad som en underordning för sig, oftare inbegripen i underordn. *Cyclorapha*, afd. *Schizophora* (se Tvåvingar). I denna grupp ha sammanförts flera familjer på grund af en yttre likhet, som snarare beror på ett likartadt parasitiskt lefnadssätt än på en verklig släktskap. De flesta lusflugor lefva som ytterparasiter på däggdjur eller fåglar; en enda lefver på bin. Liksom alla ytterparasiter äro de försedda med kraftiga häftorgan, i detta fall yttersta fotledernas klor. Ofta äro vingarna förkrympta eller saknas alldeles. — Namnet *Pupipara* ("puppfödare") syftar på det egendomliga fortplantningssättet hos de arter, hvilkas fortplantning man känner. Ägget kläckes nämligen i moderns äggledare, och larven stannar där under sin uppväxt, hämtande näring från några körtelafsöndringar, samt framfödes i fullvuxet skick för att omedelbart därefter förpuppas. Med säkerhet är detta fortplantningssätt dock endast kändt inom fam. *Hippoboscidæ*, till hvilken den allmänt bekanta hästflugan (se d. o.) hör. Hithörande arter ha en plattad kropp med horisontellt, nedtryckt hufvud och läderartad hud samt kraftiga, sidoriktade ben, som äro fästa långt på sidorna om bröstets midtlinje. Utom släktet *Hippobosca* (se Hästflugan) kunna nämnas den på hjortdjur lefvande *Lipoptena cervi*, som vid sommarens början är bevingad, men sedan förlorar sina vingar; fårlusen (se d. o.), *Melophagus ovinus*, 5 mm. lång, brun, ständigt vinglös, af ett spindelliknande utseende, lefver under fårens ull; fågellusflugor, 4—6 mm. långa, ständigt vingade arter, med de på ryggen platt hoplagda, smala vingarna nående långt utom bakkroppens spets; de tillhöra släktena *Stenopteryx* och *Ornithomyia* och lefva på svalor, kråkor, ugglor och åtskilliga andra fåglar, af hvilkas blod de hämta sin näring. — Mycket afvikande från de föregående äro de till fam. *Nycteribiidæ* hörande fladermuslössen l. fladermusflugorna, små (2—3 mm.), mycket långbenta, vinglösa och spindellika arter, som parasitera på fladermöss och sammanföras i släktet *Nycteribia*. Deras systematiska ställning är tvifvelaktig. — Afvikande är vidare den till en särskild familj, *Braulidæ*, hörande bilusen (se d. o.). G. A—z.

Lushai [lu'ʃaj], okultiveradt folk, som bebor de ännu föga kända skogiga bergländerna i nordvästra delen af Indo-Kina, vid Bengalens östra gräns, i Assam och Öfre Burma, och är deladt i ett större antal stammar, alla militäriskt organiserade under höfdingar. De tillhöra lohitafolken (se d. o.) och räknade 1901 nära 64,000. De stammar, som finnas på brittiskt område och mer eller mindre erkänna brittisk myndighet, kallas *kuki*. Lushai äro storvuxna, med tjock och platt näsa, tjocka läppar, små mandelliknande ögon, utstående kindkotor och svag skäggväxt. Kvinnorna utdraga öronflikarna till otrolig längd genom insatta trä- eller elfenbensskifvor. Folket anses ganska intelligent. Alla äro ifriga tobaksrökare. De äro djärfva jägare, hålla ett slags nötkreatur, getter och svin, odla äfven något säd och tillverka bomullsväfnader, fläta korgar o. s. v. De ha genom sina plundringståg varit obekväma grannar till den fredliga befolkningen i Bengalens östra dalar, och England har mer än en gång nödgats gripa till vapen mot dem samt först i början på 1890-talet lyckats tvinga dem till underkastelse. (K. F. J.)

Lushai hills [lu'ʃāi hi'lš], ett bergigt distrikt i Östra Bengalen och Assam, brittiska Indien, vid gränsen mellan Assam och Burma. 18,718 kvkm. 82,434 inv. (1901). Höjderna äro till större delen bevuxna med tät bambuvegetation, men i östra delen finnas öppna gräsmarker med lundar af ek och fur jämte rhododendron. Befolkningen utgöres af lushai och besläktade stammar. Från äldsta kända tider voro kuki den ursprungliga befolkningen, och lushai uppträdde först 1849 inom området, men ha sedan dess visat sig vara en af de mest oroliga stammarna på Indiens nordöstra gräns, och först efter krigsoperationerna i början af 1890-talet ha de pacificerats. Det walesiska presbyterianska missionssällskapet har verkat bland dem sedan 1897, och de ha visat stor mottaglighet för undervisning. Hela antalet lushai i Assam var 1901 nära 64,000. Wbg.

Lusiadas [loši'adaʃ], portugisiska namnet på lusitanerna (d. v. s. portugiserna i äldre tider). Se Lusitaner. — Os Lusí'adas, en berömd hjältedikt (''Lusiaderna'') af Camões (se denne).

Lusignan [lyšinjā'], stad i franska dep. Vienne (Poitou) vid Vanne, 27 km. s. v. från Poitiers. 1,249 inv. (1901; som kommun 2,063 inv.). Ruiner af ett gammalt feodalslott, grundlagdt enligt traditionen af fen Melusina, enligt historiska handlingar af Hugo II af L. Under hugenottkrigen intogs det 1574 af hertigen af Montpensier och förstördes. (J. F. N.)

Lusignan [lyšinjā'], en gammal adelsläkt från Poitou i Frankrike, hvars hufvudman kallades ''sire de L.'' efter slottet L. (se föreg. art.). Släkten innehade länge grefsk. Marche och Angoulême, men var sedan början af 1300-talet icke vidare bemärkt i Frankrike. Till denna ätt hörde Guido af L. (se d. o.), som blef konung af Jerusalem 1186 och af Cypern 1192. Han vardt stamfader för en kunglig dynasti i Österlandet, hvilken under 1200-talets senare hälft tidtals var erkänd som innehafvare af Jerusalems konungakrona. Den utdog 1267 på manliga linjen med konung Hugo II af Cypern. Ättlingar på kvinnolinjen regerade på Cypern ända in i senare hälften af 1400-talet (jfr Cornaro), och en sidogren af linjen innehade 1345—75, till följd af gifte, riket Lill-Armenien. Jfr Calfa. (L. M. B.)

Lusingando [losinga'ndå], it., *mus.*, smekande.

Lusitäner, folkstam i det forna Spanien (se Hispaner), efter hvilken romarna kallade en provins i halföns västra del Lusitania, ung. motsvarande det nuv. Portugal. Jfr Lusiadas.

Lusitanska legionen. Se Loulé 1.

Lusöi', stad. Se Kalavryta.

Luspberget, kronopark i Stensele socken och revir, Västerbottens län, afsatt till kronopark af öfverloppsmark enl. K. M:ts befallningshafvandes afvittringsutslag 8 febr. 1888. Benämningen fastställdes af Kammarkollegium 13 okt. 1891. Areal 5,673 har. M—g.

Luspen, kronopark i Vilhelmina socken och revir, Västerbottens län, afsattes till kronopark af öfverloppsmark enl. K. M:ts befallningshafvandes afvittringsutslag 5 febr. 1887. Benämningen fastställdes af Kammarkollegium 13 okt. 1891. Areal 6,308 har. M—g.

Luspforsen, fall i Ume älf vid dess utflöde ur Stor-Uman, vid Luspbergets kronopark, $8{,}_5$ km. från Stensele kyrkoplats, har en fallhöjd af $6{,}_6$ m. och beräknas ha en industriell medelvattenmängd af $47{,}_5$ kbm. i sekunden, hvilket ger 3,135 hkr. Wbg.

Lusse. Se Lussi.

Lussem, namn på Dnjepr (se d. o.).

Lussi (Lusse), Lussidagen, Lussimässan. Se Lucia, helgon.

Lussin [lo-], serbo-kroat. *Lošinj*, en till österrikiska markgrefskapet Istrien hörande ö i Quarnerobukten af Adriatiska hafvet, s. om ön Cherso. Den är bergig (Monte Ossero 588 m.), 38 km. lång, men i medeltal blott $2{,}_5$ km. bred, på ett ställe knappt 300 m. $72{,}_5$ kvkm. 11,615 inv. (1900), italienare och serbokroater, hvilka lefva af sädes- och fruktodling, fiske och sjöfart (de äro högt ansedda som sjömän). Hufvudort är Lussinpiccolo (slav. *Lošinj mali*), med nautisk skola och astronomiskt observatorium samt rymlig hamn. 7,348 inv. (1900). Under senare år har staden blifvit en besökt klimatisk kurort med hafsbad (2,600 gäster årligen). — S. ö. därom ligger staden Lussingrande (slav. *Lošinj veliki*), med 2,385 inv. (1900). Med Veglia och Cherso bildar ön ett förvaltningsområde i Istrien. (J. F. N.)

Lussingra'nde [lo-]. Se Lussin.

Lussinpi'ccolo [lo-], stad. Se Lussin.

Lussjuka. Se Ftiriasis och Löss, *zool.*

Lussy [lyssï], Mathis, fransk musikskriftställare, f. 1828 i Schweiz, d. 1910, länge musiklärare i Paris, utgaf intressanta skrifter, i hvilka han dels försökte göra pianospelets teknik till ett tankearbete i st. f. en torr mekanik (*Exercises de mécanisme*, 1863), dels sökte filosofiskt förklara det musikaliska uttryckets element (*Traité de l'expression musicale*, 1873; 7:e uppl. 1897). 1880 erhöll han jämte E. David det af Paris-akademien utsatta priset för den bästa bearbetningen af notskriftens historia (*Histoire de la notation musicale*, utg. 1882). 1902 bosatte han sig i Montreux, Schweiz. Vidare utgaf han *L'anacrouse dans la musique moderne* (1903). A. L.*

Lust, *psyk.* 1. En tendens hos *viljan* till en viss handling. — 2. Behaglig *känsla*, lustkänsla (se Känsla). 1 o. 2. S—e.

Lustfyrverkeri. Se Fyrverkeri, sp. 148.

Lustgas, vetenskaplig benämning på kväfoxidul (se d. o. och Bedöfningsmedel, sp. 1165—66).

Lustjakt. Se Yacht.

Lustkutter, enmastadt, kutterriggadt fartyg, som är byggdt uteslutande för nöjessegling.

Lustläger, öfningsläger för någon furstlig persons nöje, numera ersatt af fälttjänstöfningar.

Lustmord, ett sådant mord, som har sitt upphof i det slags sexuella abnormitet, som plägar kallas sadism, och kännetecknas däraf, att den sexuella retningen är i större eller mindre grad betingad af en association med föreställningar om att tillfoga annan kroppslig smärta. Medan de kriminella uttrycken af denna abnormitet vanligen stanna vid mer eller mindre svårartade former af misshandel, stegras de i extrema fall ända till ett öfverlagdt dödande af annan under mer eller mindre ohyggliga former. N. S—g.

Lustratiön (lat. *lustrātio*, rening), reningsceremoni. Jfr Lustrum.

Lustre [ly'stɾ], fr. Se Lyster.

Lu'strum betecknade hos romarna ett reningsoffer. Sådana ingingo som en viktig beståndsdel i den religiösa kulten, hvilken väl i den yttre reningen med vatten och ofta med tillhörande offer såg en symbol af en inre sådan. Särskilda reningsceremonier voro föreskrifna i vissa fall, t. ex. efter beröring med lik, för att ej nämna blodskuld. Ofta förrättades reningsoffer för hela menigheter, härar, folk m. m. Särskildt förekom i Rom vid *census* ett reningsoffer för hela folket som afslutning af förrättningen (se Censor). Till följd däraf har ordet *lustrum* kommit att beteckna en femårsperiod, eftersom census i regel återkom hvart femte år. I denna betydelse nyttjas det ej sällan i de moderna språken. R. Tdh.

Lustspel. Se Drama 2, Komedi och Skådespel.

Lūsus, lat., lek, spel. — L. natūræ, naturens lek; slump.

Łuszczewska [ɯoʃtje'vska], Jadwiga (pseudonym Deotyma), polsk författarinna, f. 1834 i Warschau, d. 1908, väckte på sin tid stort uppseende genom ovanlig improvisationstalang på en mängd områden i förening med ofantlig beläsenhet. En del af hennes alster utgåfvos 1854—58 i 2 dlr under titeln *Improwizacye i poezye*. Af hennes bredt anlagda diktcykel *Polska w pieśni* (Polen i sång) utkommo endast spridda delar, hvaribland *Lech* (1859) och *Sobieski pod Wiedniem* (1894, Sobieski vid Wien), hennes största episka verk. Af mindre värde voro hennes historisk-patriotiska dramer. 1863 följde hon sin fader i förvisningen till Sibirien, hvarifrån hon hämtade stoffet till sitt bästa romantiska skådespel, *Branki w Jasyrze* (1890), med motiv från Baikalsjön. A—d J.

Lusättika, *farm.* Se Sabadilla.

Lut (ty. *lauge*; jfr fnod. *laug*, varmt bad), *kem.*, en lösning af salter eller alkalier, erhålles genom utlakning af olika material, såsom pottaska, alun, salt. Särskildt vanliga äro benämningarna kalilut för en lösning af kali eller kaliumhydrat och natronlut för en lösning af natron eller natriumhydrat. Natronlut ingår i en mängd tvättmedel, hvilka försäljas i handeln under olika benämningar; s. k. floralut är en 10-procentig natronlösning. På grund af natrons frätande egenskaper måste försiktighet iakttagas vid dylik luts handhafvande. P. T. C.*

Luta (fr. *luth*, it. *liuto*, sp. *laud*, port. *alaude*; af arab. *al'ūd*, tonverktyg), *mus.*, urgammalt strånginstrument af samma klass som gitarren och mandolinen, hade förebilder redan hos assyrerna och fornegypterna, infördes i Spanien och södra Italien af araberna och nyttjades sedan i hela Europa, där det vann utbredning på 1300-talet samt under 1400—1600-talen spelade ungefär samma roll för musiken inom hemmen som pianot nu för tiden. Äfven som orkesterinstrument var det vanligt och utträngdes först på 1600—1700-talen småningom genom violinens och klaverets fullkomnande. Lutan skildes från gitarren dels genom formen, som liknade den af en halfverad kurbits (se fig. 1), dels genom det större antalet strängar, af hvilka minst 5 par och en enkel (den högsta melodisträngen) lågo öfver gripbrädet. De öfriga (bassträngar, som tillkommo i slutet af 1500-talet) löpte på sidan om gripbrädet och nyttjades sålunda endast som lösa strängar med sin egen grundton. Lutans stämning växlade med olika tider; de vanligaste stämningarna voro på 1500-talet *G c f a* d^1 g^1 eller en ton högre, i de följande seklen *A d f a* d^1 f^1 och för

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 1. Luta från 1500-talet. — Fig. 2. Luta, tillverkad af J. Jerner i Stockholm, 1802. (Nordiska museet.)

bassträngarna *G F E D C*. Afarter af lutan voro kvinternen (som var mindre och hade blott 4 par strängar samt på 1600-talet fick platt botten som gitarren), teorben (se d. o. med fig.), archiliuton och chitarronen (se d. o. med fig.). Man noterade för luta icke i vanlig mensuralnotering, utan medelst en särskildt uppfunnen skrift, som kallades *tabulatur* och betecknade icke tonhöjderna, utan greppen. Man skilde mellan den italienska, den franska och den tyska lute-tabulaturen. Den italienska använde siffror för de olika greppen, den franska bokstäfver (båda skrefvos på olika linjer, som föreställde de olika strängarna); den tyska nyttjade mest bokstäfver, men inga linjer. Denna skrift hade många olägenheter och ofullkomligheter, men är för musikhistorien af stor vikt, emedan greppen äro ordnade efter halftoner och således alla ♯ och ♭ äro noga fixerade, icke underförstådda såsom i mensuralskriften, hvarigenom lutans litteratur ofta lämnar en oväderlig vägledning i den svåra frågan om kromatikens användning på den tiden. På grund af sin vackra, milda klang, som är fylligare än gitarrens, har lutan på senaste årtiondet börjat åter få användning till ackompanjemang för vissångare, såsom den äfven brukades för hundra år sedan här i Sverige. I senare delen af 1700-talet och början af 1800-talet hade Sverige flera ansedda lutmakare, bl. a. P. Kraft, J. Jerner och L. Mollenborg i Stockholm. Den nyare svenska lutan är byggd med sarg (se fig. 2) och endast bottnen kupig samt strängas numera alldeles som gitarren. — Till de äldste lutfabrikanterna hörde Laux Mahler omkr. 1415 i Bo-

logna. Senare voro flera medlemmar af familjen Tieffenbrucker berömda lutbyggare. Virtuoser omtalas redan från 1413. På 1500-talet utgåfvos af Virdung, Judenkünig m. fl. böcker med lutskrift, innehållande teoretiska anvisningar samt arrangemang af kända sångkompositioner äfvensom danser. Gustaf Vasa och hans söner voro kunniga lutspelare och höllo sig äfven med ”lutenister” vid sina hof. En ganska märklig handskrifven lutebok från Gustaf Vasas tid förvaras i k. biblioteket i Stockholm och är beskrifven af A. Lindgren i ”Svensk musiktidning”, 1882, och i ”Monatshefte für musikgeschichte” s. å. Per Brahe d. y:s lutebok (från början af 1600-talet) är äfven af intresse. — I ”Les luthistes espagnols du XVI:e siècle” (2 bd, 1902) har G. Morphy samlat ett rikt urval af äldre spansk lutmusik. Jfr Körte, ”Laute und lautenmusik bis zur mitte des XVI. jahrhunderts” (1901), och Tolbecque, ”L'art du luthier” (1903). A. L. (E. F—t.)

Lutad sköld (lat. *scutum inclinátum*, fr. *écu couché*), *her.*, kallas en vapensköld, då den har samma ställning, som när den hänger på bärarens arm. På en sådan sköld är hjälmen satt på det uppstående hörnet. Lutade sköldar förekomma oftast i medeltidsvapen. B. S.*

Lutande plan kallas i mekaniken en plan yta, som bildar en vinkel med horisontalplanet. Det lutande planets höjd, bas och längd bilda de tre sidorna i en rätvinklig triangel, där de båda förstnämnda omfatta den räta vinkeln. Det lutande planet eger flera i mekaniskt hänseende anmärkningsvärda egenskaper. Om en kropp (t. ex. en kula) är anbragt på planet, erfordras för att där kvarhålla densamma en kraft, hvars storlek förhåller sig till kroppens vikt som planets höjd till dess längd, förutsatt att kraften verkar parallellt med planet uppåt. Får en kropp glida utför planet, beror dess hastighet endast på den höjd den passerat och är lika stor med den hastighet, som förvärfvas vid lodrätt fall utefter samma höjd. Härvid antages, att ingen friktion eger rum. Jfr Lyftverk. G. R. D.*

Luta Nzige, förr namn på den sjö i Central-Afrika, som sedermera på kartorna burit namnet Albert Edvard Njansa, men som sedan 1908 officiellt kallas Edvardsjön. Om de olika, förvillande namnen på denna och den n. om den belägna sjön Albert Njansa se d. o.

Lutátius [-tsius]. Se Catulus.

Lutbad (se Lut) l. Alkaliska bad äro varma vattenbad (hel- eller lokalbad), till hvilka man tillsatt lut af träaska, såpsjudarlut eller något annat alkaliskt ämne, såsom kalium-, natriumhydrat, pottaska eller soda (allt omkr. ½ kg. pr helbad). Lutbad verka endast på huden och användas dels mot hudsjukdomar, dels till att framkalla lokala hudkongestioner (vid fotbad o. s. v.). F. B. (I. H.)

Lutdroppar, gammalt namn på kaliumkarbonatlösning, *Solutio carbonatis kalici* Sv. farm., *farm.*, *med.*, beredas genom att 25 dlr rent kaliumkarbonat lösas i 75 dlr destilleradt vatten. Denna lösning filtreras, så att den blir klar. Sedan tillsättes så mycket destilleradt vatten, att lösningens sp. v. blir 1,190—1,194, hvilket ung. motsvarar en halt af 20 proc. kaliumkarbonat i lösningen. Lutdropparna böra vara färglösa och klara. De användas till mättande af öfverflödig syra i magen och ges åt vuxna i dos af 10—30 droppar, men åt späda barn blott 2—5 droppar i tillräcklig mängd mjölk eller vatten, så att genom utspädningen den skarpa lutsmaken mildras. O. T. S. (C. G. S.)

Luteïnceller (af lat. *lúteus*, gul), *anat.* Se Graafska folliklar.

Luteïner (af lat. *lúteus*, gul) l. Lipokromer (af grek. *li'pos*, fett, och *chrôma*, färg), *fysiol. kem.*, äro gula eller orangeröda, vanligen amorfa färgämnen, som förekomma i äggula, blodserum och seröса vätskor, i fettväfnad och mjölkfett, i de s. k. luteincellerna i corpus luteum (se Graafska folliklar), i små fettkorn uti ögats näthinna äfvensom i en del växter. Olika luteiner, som i vissa afseenden afvika från hvarandra, äro alla lösliga i alkohol, eter och kloroform; från gallfärgämnena äro de bestämdt skilda. C. G. S.

Luteni'st, gammal benämning på lutspelare (se Luta).

Lutēro [lo-], Giovanni di Niccolò, italiensk målare. Se Dossi.

Lutētia [-tsia], *astron.*, en af småplaneterna.

Lutētia [-tsia; af lat. *lu'tum*, gyttja, lera, eller kelt. *lutuhezi*, boning midt i vattnet] l. *Lutetia Parisiórum* var hos de gamle romarna namnet på staden Paris. L. (omnämndt af Cæsar i ”De bello gallico” VI, 3 och VII, 57) låg på den Seine-ö, som nu upptages af ”la cité”.

Lutētium [-tsium], *kem.*, grundämne, upptäcktes 1907 nästan samtidigt af franske kemisten Urbain och österrikiske kemisten Auer von Welsbach. Båda forskarna funno, oberoende af hvarandra, att det gamla elementet ytterbium är en blandning af två grundämnen; Urbain kallade dessa *neoytterbium* och *lutetium* och antog tills vidare deras atomvikter vara 170 och 174. Auer von Welsbach hade föreslagit namnen aldebaranium och cassiopeium. Eftersom Urbain hade publicerat sin upptäckt 3 månader tidigare än Auer von Welsbach, antogos de af honom föreslagna namnen. Lutetium upptogs med tecknet Lu och atomvikt 174 år 1909 för första gången i den internationella atomviktstabellen. Ang. lutetiums utmärkande egenskaper är ännu mycket litet bekant. Lutetiumkloriden är mera flyktig än neoytterbiumkloriden, hvarigenom båda kloriderna kunna skiljas. H. E.

Luteva. Se Lodève.

Lutfisk, en fiskrätt, som beredes af stockfisk (spillånga, klippfisk, gråsidor), d. v. s. långa, torsk eller sej, som saltats och sedan torkats på klipporna eller särskilda ställningar. För att bli ljusare och lagom svälld upplötes stockfisken först omkr. en vecka i kallt vatten, som ombytes flera gånger, sedan lägges den i lut antingen af björkaska och släckt kalk, kokt i vatten, eller af släckt kalk och soda, som lösts upp i kallt vatten. Efter att ha legat i den förra luten 6 à 8 eller i den senare 3 à 4 dygn hålles fisken åter liggande i kallt vatten, tills luten blifvit lagom urdragen. Behörigen kryddad, utgör lutfisken en omtyckt vintermaträtt i de skandinaviska länderna, Holland och Tyskland. I Sverige har den gamla anor som vedertagen julrätt. F. T—m.

Luthardt [lō-], Christoph Ernst, tysk luthersk teolog, f. 1823, d. 1902, blef 1854 e. o. professor i Marburg och 1856 ord. professor i Leip-

zig. Till sin åskådning, på hvilken G. Thomasius, J. Chr. K. v. Hofmann och framför allt Harless öfvat det största inflytandet, stod han den s. k. Erlangenskolan närmast. Som teolog utmärktes han ej af någon större originalitet, men vann genom älskvärd och imponerande personlighet, sällsynt talarbegåfning och synnerlig förmåga att populärt och klart framställa och mot angrepp af olika slag försvara den kristna åskådningen stort anseende och inflytande äfven utom Tysklands gränser, ej minst i Sverige. Särskildt hans många apologetiska föredrag gjorde honom bekant också i vidare kretsar. Äfven i kyrkopolitiskt hänseende intog han, särskildt som redaktör (1868—80) af ”Allgemeine evangelisch-lutherische kirchenzeitung” och som ledare af den allmänna evangelisk-lutherska konferensen, en mycket inflytelserik ställning på den konfessionell-lutherska sidan. Det i vetenskapligt hänseende mest betydande af hans många arbeten är *Geschichte der christlichen ethik* (2 bd, 1888—93). I öfrigt må nämnas *Das johanneische evangelium* (2 bd, 1852—53; 2:a uppl. 1875—76), *Die lehre von den letzten dingen* (1861; 3:e uppl. 1885), *Die offenbarung Johannis* (1861; sv. öfv. 1863 och 1870), *Die lehre vom freien willen* (1863), *Kompendium der dogmatik* (1865, 10:e uppl. 1900; sv. öfv. 1879), *Apologetische vorträge* (4 bd, 1864—80, 14:e uppl. 1896; delvis öfv. till sv. 1865, 1870, 1875, 1888), *Die ethik Luthers* (1867, 2:a uppl. 1875; sv. öfv. 1900), *Die modernen weltanschauungen und ihre praktischen konsequenzen* (1880, 3:e uppl. 1891; sv. öfv. 1880, 2:a uppl. 1887), *Die antike ethik* (1887), *Kompendium der theologischen ethik* (1896; 2:a uppl. 1898) och *Die christliche glaubenslehre, gemeinverständlich dargestellt* (1898). Utom för ”Allgemeine ev.-lutherische kirchenzeitung” var han från 1880 redaktör för ”Theologisches literaturblatt” samt 1880—89 för ”Zeitschrift für kirchliche wissenschaft und kirchliches leben”. Jfr L:s självbiografiska arbete *Erinnerungen aus vergangenen tagen* (1889; 2:a uppl. 1891) och J. Kunze, ”Chr. E. L.” (1903). E. Bg.

Luther [ty. utt. löter], Martin, den store reformatorn, f. 10 nov. 1483 (möjligen 1484) i Eisleben, d. där 18 febr. 1546, var son af den fattige bergsmannen från Möhra i Thüringen Hans Luder l. Luther (d. 1530) och dennes hustru Margareta Ziegler (d. 1531) och den förstfödde bland åtminstone sju syskon. Han döptes 11 nov. och fick efter dagen sitt namn. Sina första intryck af lifvet fick han i Mansfeld, dit fadern flyttade och där denne genom att arrendera två masugnar småningom nådde ett visst välstånd och kommunala förtroendeuppdrag. (Enligt vanlig katolsk, alldeles obevisad, version hade fadern flyttat från Möhra för att undgå följderna af ett dråp.) Uppfostran i hemmet präglades af stränghet ända till hårdhet, och i L:s själ inplantades en skygghet och ett anlag för ångest, som skulle starkt inverka på hela hans kommande utveckling. Denna skygghet ökades genom den öfvertro, i hvilken han växte upp; moderns rädsla för häxor och allehanda troll, för sol- och månförmörkelser och för djäflarna och deras ingripande midt i det materiella gick i blodet

Fig. 1. Martin Luther. Efter målning, utgången från Lucas Cranach d. ä:s ateljé.

på sonen; i det afseendet förblef han äfven som reformator ett barn af sin tid. I föräldrahemmet lärde han ock det urkraftiga, grofva bondspråk och de drastiskt träffande bilder från ladugård, åker och skog, som sedan skulle bidraga att göra honom till Tysklands inflytelserikaste folkskribent. Af sin bondehärstamning, hvaröfver han alltid var stolt, ärfde han ock den sega konservatismen på bottnen af karaktären samt obändigheten och oförmågan af måttfullhet, när han slog sig lös, men väl äfven den sunda fysik, som länge bestod profvet i de våldsammaste påkänningar. — De hårda erfarenheterna från hemmet upprepades i Mansfelds skola. Allt som han växte till, gafs nu ock bred plats i hans sinne för den ångestfulla religiösa fråga, som låg på nästan alla frommas läppar vid medeltidens slut: hur skall jag undgå den hotande domen, hur skall jag bli rättfärdig inför Gud? Ty liksom han fruktade sin jordiske fader, så fruktade han ock den himmelske som den stränge domaren. Frågan blef än mera aktuell under vistelsen i Magdeburg 1497—98, där han sattes i en skola, tillhörande ”det gemensamma lifvets bröder” (se Bröder, Det gemensamma lifvets). Två intryck präglades där i hans sinne: den katolska domens praktfulla gudstjänst, som så fast hos honom rotade vördnaden för katolska mässan, att han i fråga om denna alltid blef starkt konservativ, och åsynen af en furste af Mansfeld i botgördräkt, hvilket väckte tanken att på den vägen vinna

en nådig Gud. — En lugnare tid inträdde, då han 1498 kom till högre skolan i Eisenach och där, när han gick omkring och sjöng för brödet, togs om hand af den betydande borgaren Cunz Cotten och dennes hustru Ursula. Där fann han det ideal för familjelifvet och kärleken mellan man och hustru, som han sedan aldrig kunde glömma. Säkerligen räddade ock de tre ljusa åren i Eisenach den halfvuxne L. från att gå under i grubbel. 1501 inskrefs han vid Erfurts universitet och skulle enligt faderns önskan egna sig åt juridiken. 1502 blef han baccalaureus och 1505 magister artium och kunde begynna sina juridiska studier. Han hade, utan att träda i närmare beröring med den betydande humanistiska kretsen i Erfurt, dock inhämtat åtskillig humanistisk kunskap, och han hade gjort bekantskap med Aristoteles och hört honom tolkas af ''de moderne'', d. v. s. nominalismens (se d. o.) bärare. Men han hade ock i universitetet påträffat en latinsk bibel och med ifver studerat den. Det religiösa problemet trängde åter i förgrunden; i juridiken fann han föga innehåll. En väns död ökade tanken på Gud och domen. Pestens härjning kring Erfurt uppjagade ny ångest. Så var han i det inre väl förberedd, när han 2 juli 1505 på återvägen från ett besök i föräldrahemmet genom ett blixtslag drefs till utropet: ''Hjälp, S:t Anna, jag vill bli munk''. Det gifna löftet var för hans samvetsgrannhet bindande, och han inträdde mot faderns vilja i ''de reformerade augustineremiternas'' kloster i Erfurt. Efter ett novisår aflade den 23-årige magistern professio och blef fullständigt munk. Han hade gått in i klostret för att kunna öfvervinna det ondas makt inom sig, högmodet, den bristande kärleken till Gud, egenviljan (enligt populär katolsk teori var L:s onda den sinnliga driften, åt hvilken han skulle ha hemfallit i Erfurt eller redan med fru Ursula i Eisenach); han ville på medeltida vis genom munkaskes vinna en nådig Gud; och i den nominalistiska teologi, som han redan lärt känna, var en hufvudsats den, att människan kan på det sedliga området göra, hvad hon vill. Han bedref därför späkningar med en ifver, som väl framkallade kroppslig sjukdom, men ej gaf honom frid. Här framträdde redan det originella i L:s personlighet: samvetsömheten, det oblidkeliga sanningskrafvet gentemot sig själf, som icke tillät honom att söfva sig undan sin synd med hjälp af något yttre medel eller med stöd af någon yttre auktoritet. (Från moderat katolsk ståndpunkt blir detta grundfelet hos L.; hans högmod och självföverskattning, som gjorde, att han tillmätte sitt eget omdöme större betydelse än de kyrkliga myndigheternas; reformationens genesis är andligt högmod, enligt H. Grisar.) — Under klostertiden bedref L. äfven enligt ordensbeslut teologiska studier och infördes nu helt på ''via moderna'' (''den nya vägen''), den senare nominalismen, främst Occam, d'Ailli, Gabriel Biel (hvaremot han aldrig närmare trängde in i Tomas från Aquino och den tomistiska katolska tankegången, mot hvilken han därför ock senare stundom riktade orättvisa beskyllningar). Här lärde han ytterligare att, om människan gör så godt hon kan, så får hon genom biktinstitutet den sakramentala nåden. Så försökte L. ifrigt denna väg, men gjorde erfarenheten, att efter hvarje prästerlig absolution synden lika fullt var en makt i hans inre. Då försökte L. med helgon- och relikkultens medel; han utvalde åt sig för hvar dag olika skyddshelgon, 21 stycken, men med samma negativa resultat. Den lefvande dömande Guden blef alltmera hans fasa, i synnerhet sedan han genom den nyssnämnda nominalistiska teologien lärt uppfattningen af Gud som den godtyckligt handlande och den därur följande predestinationsläran. Detta faktum, att han alltid kände sin synd, månne det betydde, att han hörde till de icke utvalde och att sålunda all möda var lönlös? Ångesten nådde sin höjdpunkt, när han 1507 prästvigdes och som präst skulle förvalta sakramenten. Men då var ock den första större ljusningen nära. Den reformerade ordensgrenens general Johann von Staupitz, en fint bildad humanist och lärjunge till Bernhard af Clairvaux, kom på visitation till Erfurt, intresserade sig för den originelle munken, hörde hans bikt och sökte hjälpa honom genom att hänvisa från den dömande till den lidande Kristus, som uppenbarade Guds kärleksvilja (humanismen hade flerstädes börjat åter draga Kristus fram i religionens centrum). L. började nu ifrigt studera Kristus i bibeln (bibelläsning var särskildt inom augustineremiternas orden påbjuden) och kunde på Bernhards vis vinna mystisk ro i Kristi sår; men någon verklig sedlig omgestaltning följde ej heller nu, och den inre striden fortsatte. Dock glömde L. aldrig tacksamheten mot Staupitz som sin främste välgörare. Denne visade ock på annat sätt sin omtanke om L.; han ville lugna honom genom förflyttning till ett annat verksamhetsfält och beredde honom 1508 plats som filos. professor vid Wittenbergs universitet. Dess professorer rekryterades till stor del af munkar från augustinklostret i staden, dit alltså L. förflyttades och där han snart blef subprior. I Wittenberg föreläste L. Aristoteles och den nikomakiska filosofien, där rättfärdiggörelsebegreppet särskildt framhålles. Samtidigt bedref han själf studier i bibeln och teologien för att kunna öfvergå till den förnämligare teol. fakulteten och blef i mars 1509 teol. baccalaureus. Sannolikt ungefär vid denna tid fick han under sina bibelstudier i ''svarta tornet'' i Wittenbergs kloster syn på innebörden af Romarbrefvet 1: 17 och vann därmed principiellt lösningen på sin långa inre kamp (enl. den traditionella uppfattningen skedde detta redan i Erfurts klostercell; L:s egna utsagor om tid och plats äro vanskliga att rätt tyda). Hvad L. fann, var detta: Guds rättfärdighet är hans barmhärtighet, hans nåd; och människan vinner denna rättfärdighet genom att kasta öfver bord all egen förtjänst och förtröstansfullt, d. v. s. i tron, omfatta Guds kärlek, uppenbarad i Kristus. Om hon det gör, då har hon sina synders förlåtelse och en nådig Gud, då kan hon dag för dag förtroendefullt vända sig till Gud som ett barn till sin fader. Men detta att tro på Guds kärlek i Kristus är till sin psykologiska innebörd en viljeakt, en ändring i viljeställning och viljeriktning; och därför följer därur med psykologisk nödvändighet en sedlig förvandling, äfven om syndens makt aldrig helt och hållet öfvervinnes. Så bli de goda gärningarna en naturlig frukt af rättfärdiggörelsen, men ej dess förutsättning. Med denna uppfattning krossades principiellt hela den katolska sakramentala nådeapparaten, liksom hela sedligheten omvärderades (troheten i det jordiska kallet, kallelse-

sedligheten), och framför allt nådde L. härmed fram till det rent personliga, af alla yttre institutioner eller auktoriteter obundna gudsumgänget.

Naturligtvis insåg L. ej genast alla dessa konsekvenser. Han var nöjd med att själf ha funnit vägen till en nådig Gud; han kände sig som god katolik och trodde sig finna sin nya uppfattning hos Bernhard och Augustinus, hvilken han enligt sin munkordens tradition flitigt studerade, när han hösten 1509 åter flyttades till Erfurts kloster. Augustinus framkallade alltså ej krisen; men studiet af denne hjälpte L. att begynna lösgöra sig från nominalismens teologi och kritik, liksom det gaf stöd åt det originella hos honom, hans samvetsallvar. Från denna tid äro ock hans första bevarade skriftliga uppteckningar: randanmärkningar till Augustinus' skrifter (1509) och till Petrus Lombardus' sentenser (1510). — Förflyttningen till Erfurt sammanhängde med en strid, som utbrutit mellan en del reformerade kloster, hvaribland Erfurts, och ordenschefen Staupitz; striden rörde, om klostren skulle sammanslutas med den ''oreformerade'' grenen eller ej. L:s anseende var redan så stort, att han tillkallades att reda ut saken. Jämte en ordensbroder skickades han ock i officiell ambassad till Rom för att få tvisten bilagd. Af källorna är det ej klart, om han tillhörde ambassaden hösten 1510, som sändes af klostren, eller ambassaden hösten 1511 å Staupitz' vägnar; i hvarje fall rubbades ej hans vänskapsförhållande till Staupitz. Resan till Rom (på ett glänsande sätt skildrad af Hausrath i ''M. L:s Romfahrt'', 1894) hade för tillfället ej annan betydelse än att stärka L:s kyrklighet och skaffa honom ökadt anseende i hemlandet; traditionen (från hans son) om själskrisen under krypandet uppför ''scala sancta'' saknar tydligen verklig grund. Men de erfarenheter, som L. i Rom gjorde rörande kurians och öfver hufvud kyrkomännens oandlighet och liderlighet, skulle senare bli honom ett skarpt vapen i handen och fast rota hans då på annan väg vunna öfvertygelse om påfvedömet som Antikrist. Hemvägen gick direkt till Wittenberg, där L. i okt. 1512 disputerade och promoverades till teol. doktor af dekanen Andreas Karlstadt. Bland andra för framtiden viktiga vänner, som L. då vann i Wittenberg, må nämnas kurfursten Fredriks privatsekreterare Spalatin, kanonisten Schurf, teologen Nik. von Amsdorf och målaren Lucas Cranach. Wittenbergs universitet var säte för den nya humanismen, och L. lärde sig af denna det kraf på källstudium i bibeln, det sinne för historisk utveckling och den vetenskapliga attiralj, som med tiden möjliggjorde omsättandet af hans religiösa erfarenhet i en reformation. Närmast blef L:s uppgift att som professor i teologi från 1512 föreläsa öfver bibeln. Hans första serie var Psalmerna 1512—14, hvari hans nya frälsningskunskap först begynner skaffa sig uttryck (enl. Scheel m. fl. var det först under dessa föreläsningar, 1513, som L. fick sikte på Romarbrefvet 1: 17 och den nya frälsningsvägen). Men psalmföreläsningarna äro intressanta äfven i det afseendet, att de visa, huru L:s religiösa utveckling löpte före hans teologiska; i sin teologi var han ännu på många vis bunden af nominalismen. Viktigast var här, att predestinationsläran hindrade honom att trots det egna upplefvandet komma fram till, att människan kan vinna visshet om syndaförlåtelse och barnaskap hos Gud; han nöjde sig med den äkta katolska förhoppningsvissheten: människan kan ej komma längre än att hoppas på nåden. Endast långsamt banade han sig fullständigt väg ut ur katolicismen. Afgörande blefvo här hans föreläsningar öfver Romarbrefvet 1515—16, först nyligen återfunna, i L:s egen uppteckning. Detta fynd synes ha klargjort, att L. först 1516 når den fulla frälsningsvissheten (enligt Denifle och de flesta nya katolska framställningar nu först öfver hufvud den reformatoriska tankegången, som då kommit till för att öfverskyla, att han äfven som munk ej kunde lefva sedligt; enl. denna, senast af Pius X i Borromeoencyklikan 1910 sanktionerade, uppfattning är alltså reformationens genesis osedlig lusta). Äfven här drefs L. fram af sina egna inre upplefvanden; att människan kommer ned i syndaångestens djup, det är beviset för, att hon släppt all egen förtjänst och måste helt förtrösta på Gud i Kristus; men då först är hon och måste enligt Guds ord vara viss om sin salighet. L. fick härvid hjälp att förstå sin egen religiösa utveckling, syndaångerns och ödmjukhetens psykologiska betydelse, genom studiet af 1300-talets tyska mystik, främst Tauler, som han 1516 kommenterade, och ''Tyska teologien'', som han s. å. delvis utgaf. (Några nyare forskare vilja t. o. m. låta den tyska mystiken vara det afgörande, det som förde L. till reformator.) Frigjordheten från katolsk åskådning visar sig i föreläsningarna öfver Romarbrefvet i en växande frimodig ton; blicken vidgar sig ut öfver klostermurarna; tidshändelserna återljuda i lärosalen; kritik och angrepp vågas på både kyrko- och världsliga furstar, på mässdyrkan, relikkult etc. L. började redan träda ut i världen med ett reformprogram, om ock alltjämt med oreflekterad inkonsekvens fasthållande vid det hierarkiska kyrkosystemet och munkidealet. Tillströmningen af studenter (bland andra Olaus Petri) var oerhörd. I verkligheten tillhöra föreläsningarna öfver Romarbrefvet det mäktigaste vi ega af L:s hand. L. började nu ock själf ge ut tryckta skrifter; den första var en *disputation om goda gerningar* (1516), så följde *De 7 botpsalmerna* (1517) och *Mot den skolastiska teologien*, 97 teser offentliggjorda 4 sept. 1517, hans första egentliga krigsförklaring mot medeltiden. Den religiösa motsättningen till nominalismen hade nu segrat; han betecknade nominalskolastiken som Kristi dödsfiende, ehuru han visserligen drog stor nytta af nominalismens sönderskärande kritik gentemot den kyrkliga traditionen och ehuru han själf ej någonsin helt kunde frigöra sig från dess band, t. ex. i fråga om predestinationen eller nattvards- och ubikvitetsläran. I *föreläsningarna öfver Hebreerbrefvet* (1517) ligger L:s nya åskådning i sina hufvudpunkter klar och djärft poängterad. Han hade ock utåt en stark ställning, sedan han 1515 blifvit distriktsvikarie för den nordtyska afdelningen af sin orden och genom visitationer öfverallt ingrep rensande. På samma gång nådde den genom späkningar och arbete utmärglade munken med de djupa fascinerande ögonen som predikant i stadskyrkan (vikarie för den sjuke kyrkoherden) genom sin egenartade folkliga vältalighet de breda lagren. De första i behåll varande predikningarna af honom begynna med pingsten 1514.

Äfven som själasörjare i biktstolen hade han stor verksamhetskrets. Det var här han skulle få den yttre stöten till reformationsverket.

Kurfursten-ärkebiskopen Albrekt af Mainz hade mot kanonisk lag förvärfvat tre biskopsdömen och måste för detta betala till påfven mer än 200,000 mark; för att kunna betala summan fick han hemligen af påfven rätt till hälften i norra Tyskland af den officiellt för Peterskyrkan pålysta aflatshandeln. Affären ordnades därpå så, att bankirhuset Fugger i Augsburg förskotterade penningarna till påfven och som säkerhet öfvertog Albrekts aflatsdel; så utsändes aflatsagenter, verkliga profryttare i syndaförlåtelse, främst Tetzel, genom hvilka geschäftssidan af saken alldeles tog öfverhand. Härigenom kränktes L:s nya uppfattning af vägen till frälsning så groft, att han ansåg sig nödgad att offentligen framträda. Kort efter de 97 teserna mot skolastiken anslog han 31 okt. 1517 på dörren till slottskyrkan i Wittenberg, som dagen därpå skulle invigas, *95 teser mot aflaten*, på samma gång som han skickade dem jämte ett ödmjukt bref till Albrekt af Mainz. Från denna dag brukar reformationens början räknas. L. själf afsåg ej att åstadkomma revolution, utan blott en lärd diskussion; teserna voro skrifna blott på latin i akademisk form; de förnekade ej aflaten, utan endast kritiserade dess missbruk och ville få den åter till hvad L. trodde vara det rätta: efterskänkandet af de kanoniska kyrkostraffen. Men det tyska folkets både religiösa och nationella instinkt fann i teserna toner anslagna, som profeterade om andlig och nationell frigörelse. Studenterna öfversatte och tryckte teserna; inom 14 dagar voro de spridda öfver Tyskland och inom 4 veckor öfver nästan hela Västerlandet. De katolska myndigheterna själfva bidrogo till spridningen genom sina åtgärder mot L. Deras ekonomiska intressen hotades starkt, och L. måste raskt tystas. Augustineremiternas general, Gabriel della Volta, inkallade L. inför generalkapitlet i Heidelberg april 1518 för att i godo bringa honom till ro; men L. kunde i en glänsande disputation uppvisa, att han ej var kättare (det fanns ännu ej något kanoniskt afgörande om aflatens utväxter), och Voltas maktspråk strandade på, att Staupitz och hans ordensgren ställde sig på L:s sida. För framtiden betydelsefullt var, att L. i Heidelberg för sin sak vann Butzer, Schnepf och Brenz. Luther hade ock ytterligare utvecklat sin ståndpunkt i *Sermon von ablass und gnade* (1518), där hans urkraftiga folkliga framställningssätt bryter igenom och hvarmed han begynte sin stora skriftställarbana. Emellertid hade den mäktiga dominikanorden, som kände sig sårad i Tetzels person, gripit in och formligen anmält L. i Rom för kätteri. Så öppnades i juni 1518 i öfliga former den berömda treåriga kätteriprocess, hvars förlopp först nyligen klargjorts. Anklagelsen kunde ännu gälla blott "misstanke för kätteri"; kurians officielle sakkunnige, Silvester Prierias, fick utarbeta en granskning af de 95 teserna, hvilken blef ett för L:s polemik tacknämligt pekorale; därpå inkallades L. i juli inom 60 dagar till förberedande förhör. Men snart gåfvo de politiska förhållandena vid den pågående riksdagen i Augsburg förhoppning om att kunna raskare få bukt med L. Därför ändrades anklagelsen plötsligt till "notoriskt kätteri", och den påflige legaten i Augsburg, kardinal Cajetanus, fick det kanoniskt oantastbara uppdraget att omedelbart förhöra L. i Augsburg och, om han ej tog tillbaka, föra honom fängslad till Rom. Men den juridiskt och politiskt skickliga planen strandade på två omständigheter: kurfurst Fredrik af Sachsen, som ej ville mista den för hans universitet ovärderlige professorn, förhindrade L:s omedelbara häktande i Augsburg; och förhöret inför Cajetanus i okt. 1518 gaf vid handen, att L. för sina teser icke kunde enligt någon kanoniskt auktoriserad dogm fällas för kätteri. I öfrigt fick förhöret för L:s utveckling den betydelsen, att han nödgades fasthålla sin nya frälsningstro äfven gentemot påfvens auktoritet, där ej bibeln gaf påfven rätt. Detta djärfva steg underlättades för L. därigenom, att han som gammal nominalist aldrig fått papalismen i blodet (det viktiga steget förberedt redan i L:s *Resolutiones* maj 1518). I öfrigt var ej heller detta förnekande af papalismen ännu fastslaget kätteri. L. kunde ock, sedan han hemligen lämnat Augsburg, i anslutning till hvad Parisuniversitetet nyss gjort, vädja från påfven till ett allmänt konsilium. Den bannbulla, som Cajetanus redan fört med sig i beredskap, fick läggas å sido, och påfven måste först utfärda ett dekretal om aflaten (9 nov.), hvilket gjorde L:s uppfattning till kättersk, innan processen kunde föras vidare. Karl von Miltitz afsändes därpå som nuntie för att ge kurfursten påfliga ynnestbevis. Men genom kejsar Maximilians död (jan. 1519) förändrades hastigt den politiska situationen; påfvedömet behöfde gentemot det hotande valet af Karl af Spanien kurfurst Fredriks stöd. Därför ändrade Miltitz på egen hand sitt uppdrag till fredsstiftarens. Det af L. till Miltitz gifna löftet att tiga, så länge motståndarna tego, var emellertid helt naturligt af intet värde; striden kunde ej längre afblåsas. Och när Karl V trots allt valts till kejsare (juni 1519), fanns för påfven ej längre något intresse att skona L. Samma dag som kejsarvalet begynte ock den genom Johann Ecks (se d. o.) teser mot Karlstadt framkallade disputationen i Leipzig, där L. 4—14 juli hade ordet och där han nödgades klart opponera ej blott mot påfvens, utan äfven mot konsiliernas högsta auktoritet i trossaker. Resultatet af disputationen blef alltså, att L. bröt med både papalism och episkopalism, med hela det katolska kyrkosystemet och därmed klart framträdde som kättare. Men disputationen medförde ock, att humanismen öppet trädde på L:s sida; de båda stora andliga strömmarna följde nu ett par år samma fåra. Detta betydde för L. ej blott ökad yttre trygghet genom skyddet af Ulrich von Hutten och ridderskapet och mindre beroende af kurfurstens ängslighet. Det medförde äfven en skarpare betoning af den redan förut nationella klangen i hans skrifter och gaf honom sikte på ett nytt stort mål: en genomgripande kyrklig-politisk reform; L. blef efter Leipzig-disputationen medveten reformator. Humanismen gaf honom ock medhjälpare, som kunde utforma och utbreda hans tankar, främst Melanchthon och Justus Jonas. Lucas Cranach började från denna tid tjäna L:s sak genom att i kopparstick sprida porträtt af L. (jfr fig. 1); tyvärr ega vi dock ingen bild i behåll, som kan sägas ge oss rätt föreställning om, hur L. i verkligheten såg

ut. Albrecht Dürer och Holbein, som ock blefvo L:s anhängare, ha tyvärr ej målat honom. — I aug. 1519 utgaf L. som ytterligare klargöring af sin religiösa ståndpunkt den berömda s. k. *lilla kommentaren till Galaterbrefvet.* (Enl. Grisar skulle nu först "omvändelsen", d. v. s. affallet, ha egt rum genom Rom. 1: 17 och rättfärdiggörelseläran.) Ej underligt, att kätteriprocessen mot L. återupptogs med förnyad ifver; som ledande framträdde den tyske ambassadören i Rom von Schöneberg. Förgäfves sökte påfven skrämma Fredrik att godvilligt utlämna L. Flera undersökningskommissioner aflöste hvarandra vid kurian; ett sista försök gjordes genom della Volta att få L. att frivilligt taga tillbaka. Ecks ankomst till Rom medförde emellertid tonens skärpande och det slutliga afgörandet; bakom stod hela den mäktiga dominikanorden, som ville i L:s person komma åt den rivaliserande augustineremitorden. Förgäfves manade spanske kardinalen Carvajal m. fl. till försiktighet. Ett af dominikanerna i Köln uppsatt förslag till bannbulla undertecknades med några af Eck gjorda skärpningar af Leo X 15 juni 1520. Bullan, "Exsurge Domine", är ett vidlyftigt aktstycke, som fördömer 41 af L:s satser och hotar honom med bann, om han ej inom 60 dagar återkallar. Denna påfallande mildhet var formellt betingad af kanoniska rätten, reellt af motståndet inom kardinalkollegiet. L. själf sörjde för, att det ej fick stanna vid hot. Under det processen i Rom pågick, utskickade han en rad skrifter, hvari hans reformatoriska ståndpunkt bragtes till full mognad. I början af 1520 utkommo *Vom papsttum zu Rom* (viktig för L:s nya kyrkobegrepp) och *Sermon von guten werken.* Innan L. visste af bannbullan, skref han i aug. sin stora kyrkopolitiska stridsskrift, *An den christlichen adel deutscher nation von des christlichen standes besserung* ("Om kyrkans reformation. Upprop till Tysklands adel 1520", 1889), där han i mycket lade fram det nationella program, som först 1870 realiserades: en fri tysk kyrka i det nationella tyska kejsarriket, fritt från påfvens eller annan utlännings makt; där kräfde han ock reform af hela lifvet: celibat, munklif, aflat, lyx, otukt, ocker etc. Skriften, väl L:s agitatoriskt väldigaste, gjorde ett oerhördt intryck; han var ej längre den, som skulle skyddas, utan den, som begynte föra nationen i ledband. I okt. s. å. följde en latinsk dogmatisk stridsskrift, *De captivitate babylonica ecclesiæ preludium,* riktad mot hela den katolska sakramentskyrkan, som här rifves sönder med mera energi än kanske någonsin eljest i L:s skrifter. Blott tre sakrament erkändes (dopet, nattvarden och boten), men ej heller dessa i katolsk mening som frälsningsinstrument; Guds ord allena visar vägen till salighet. Joakims från Floris apokalyptik medverkade här att ge framställningen saft och fängsla läsarens fantasi. Då boken var skrifven på latin, gick den långt öfver Tysklands gränser och var väl den första, som i egentlig mening banade lutherdomen väg i Väst-Europa. Den följdes i nov. af den ädlaste produkten af L:s författarskap, *Von der freiheit eines christenmenschen* (på lat. och ty., jfr fig. 2; "Om en kristen menniskas frihet", öfv. af F. Fehr, 1891). Temat var: en kristen människa är i tron all tings herre och ingen underdånig; en kristen människa är i kärleken all tings tjänare och alla underdånig. Det är L:s etiska åskådning, som här utan all polemik framlägges i en form, som omstörtar medeltiden. Samtidigt med denna skrifts utgifvande fick L. närmare kännedom om bannbullan, hvilken Eck

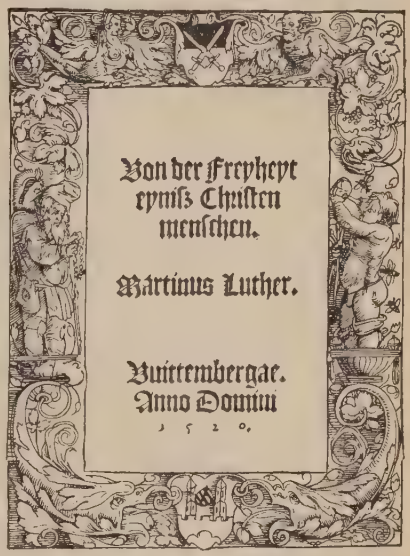

Fig. 2. Förminskadt faksimile af titelbladet till Luthers skrift "Von der freiheit eines christenmenschen".

fört med sig till Tyskland. L., som kort förut genom Huttens edition af Vallas skrift "De donatione Constantini quid veri habeat" fått reda på, att påfvedömets legala basis, "Donatio Constantini", var en förfalskning, blef nu fullt på det klara med, att påfvedömet (ej Leo X) var Antikrist, och han afsade sig påfven och hela den katolska rättsordningen offentligen, när han 10 dec. 1520 inför universitetets professorer och studenter brände bullan jämte de kanoniska lagsamlingarna. Upphetsningen i Tyskland blef våldsam; men ett var klart: denne man var ej rädd. Så fick han den folkauktoritet, som kanske ensam för honom möjliggjorde gärningen i Worms. Men Antikrist måste nu ock säga sitt sista ord; 3 jan. 1521 utfärdades den verkliga bannbullan, "Decet romanum pontificem", hvilken emellertid var så full af faktiska fel, att den måste omarbetas och kom för sent till riksdagen i Worms.

Karl V hade sammankallat sin första tyska riksdag till Worms i jan. 1521, där äfven ständernas klagomål öfver kyrkliga missbruk skulle afgöras. Nu blef den brännande frågan den, om L:s sak skulle inblandas i reformkrafven. För Karl V var saken enkel; L. hade af påfven dömts som kättare; här var påfven ende rätte domaren, och kejsaren hade blott att utföra hans dom, d. v. s. belägga L. med riksakt. För ständerna var saken ej så enkel; inom sachsiska rättens område hade redan utbildats en rättsuppfattning, att det fordrades bevis för rättmätigheten af ett påfligt bann, innan

akt pålades; och i den af kejsaren nyss besvurna riksgrundlagen hade inryckts en ny sats, att ingen fick ohörd sättas i akt. Så uppkom i Wittenberg det oerhörda, men af Erasmus och kurfurst Fredrik stödda förslaget, att L. skulle förhöras inför riksdagen. Den påflige legaten Aleander gjorde allt för att hindra detta, men af politiska skäl nödgades Karl V gå med på förslaget och utfärda lejd för L. Vid första förhöret, 17 april, hvilket af legaten var ordnadt så, att L. ej skulle komma till tals, korsade denne motståndarnas plan genom att begära anstånd; vid andra förhöret, 18 april, kunde därpå L. genom att följa den af kurfurstens råd klokt utstakade taktiken få utförligt tala för sin sak och, när han uppmanades att ge ett svar utan horn och tänder, aflägga den korta slutbekännelse, hvars ord för alltid ristats in bland historiens afgörande: ”Såframt jag icke vederlägges och öfvertygas med vittnesbörd ur den heliga skrift eller med uppenbara och tydliga skäl, och alltså mitt samvete varder fånget i Guds ord, så kan och vill jag intet återkalla, emedan det är orådligt, besvärligt och farligt att göra något mot samvetet. Gud hjälpe mig, amen.” (Att L. skulle tillagt: ”Här står jag och kan icke annat,” omnämnes visserligen i flygblad redan från 1521, men är ej säkert bevittnadt.) Sammanträdet upplöstes, utan att något beslut fattades. Betydelsen af 18 april var närmast den, att L. fick bestå sitt eldprof och aflägga ett vittnesbörd för all världen, som ej mera kunde glömmas; från den dagen kunde reformationen ej mera hejdas, äfven om L. ryckte bort. Men händelsen betydde ock, att nu första gången för all världen visades, att bannlysning ej i och för sig behöfde medföra aktförklaring. Slutligen betydde Worms-dagarna, att den myndighet, som kontrollerande sköt sig in mellan bann och akt, var en politisk nationalförsamling af hufvudsakligen lekmän; skillnaden mellan klerici och laici och därmed en grundval för det medeltida samfundet började upphäfvas. Ständerna ansågo ej heller L:s sak utagerad därmed, att han vägrade återkalla, utan hänsköto den till en blandad kommission; och aktförklaringen följde faktiskt först efter riksdagens slut, fast den antedaterades; och t. o. m. i denna aktförklaring är rättsgrunden ej påfvens bann, utan ständernas öfvertygelse om L:s skuld.

Äfven den religiösa reformfrågan var sålunda med Wormsriksdagen dragen inför rikets forum, flyttad på ett större plan, och L:s person träder hädanefter ej så ensamt dominerande fram. Han hade på återvägen från Worms genom de kurfurstliga rådens omsorg blifvit förd i okändt och säkert förvar på Wartburgs slott, kanske ej utan hans eget val. Här vistades han i 10 månader som ”junker Jörg”, ansatt af fysisk och psykisk depression, men ock mognande till klarhet om, att nu var tiden inne att bygga nytt i stället för det han rifvit ned. Så utbildade han här mera i detalj sitt för protestantismens historia så viktiga kyrkobegrepp (se Kyrka 2). Här tog han ock upp den viktigaste positiva åtgärden: att ge folket bibeln på dess eget språk. Dec. 1521—sept. 1522 utkom *Nya testamentet på tyska*, redan genom sitt språk en af hörnstenarna i tyska odlingens historia. Ett frimodigt historisk-klassiskt sinne i förening med starkt betonande af det centralt religiösa möter ock i företalen till bibelböckerna (se Bibelkritik, sp. 237). Betydande skrifter från Wartburg voro ock förra hälften af en *kyrkopostilla på tyska* samt *Büchlein von der beichte* och *De votis monasticis*, där klosterlöftets ogiltighet ändtligen erkändes. — I Wittenberg hade emellertid det stora problemet, en ny evangelisk församlings- och gudstjänstorganisation, framkallat en kris. Karlstadt (se d. o.) och de radikale togo därvid ledningen. Visserligen skapade de mycket värdefullt, som var praktiska konsekvenser ur L:s skrifter (”Ordnung der stadt Wittenberg” och ”Ordnung des gemeinsamen beutels”, jan. 1522, en finansiell och social nyordning med gemensam aflönings- och lånekassa, sedepolis, tiggeriets afskaffande och den första evangeliska fattigordningen, m. m.), men hotade äfven att framkalla religiös fanatism (bildstorm i febr.) och ett nytt lagtvång under yttre bud. Då begaf sig L. i mars 1522 till Wittenberg och lyckades genom sin personlighet och sina berömda *invocavitpredikningar* segrande genomföra sin organisationsprincip: behåll det gamla, till dess människorna äro så undervisade, att det nya utan skada kan införas; ingen tvångsmakt mot de gammaltroende, utan andlig frihet. Så fördes ej blott L. själf att mera än förut betona det beståendes värde, äfven på teologiens område; hela lutherska reformationen fick en prägel af försiktig konservativ ombyggnad af katolska kyrkan. Närmast gaf detta sig till känna i ordnandet af evangelisk gudstjänst, som sakta utvecklades genom L:s *Formula missæ* (1523) fram till hans *Deutsche messe* (1526); äfven må nämnas *Taufbüchlein* (1523 och 1526) och begynnelsen af *L:s psalmdiktning* (1523—24). I sin *Betbüchlein* (1522) hade L. gett första ansatsen till evangelisk ungdomsundervisning. Men genom denna utveckling framtvangs ock en afsöndring åt två håll. Å ena sidan fann humanismen med Erasmus i spetsen för mycket religiöst nyhetsmakeri och skilde sin väg från L.; L:s grofva skrift mot Henrik VIII 1522 var ett förspel; Erasmus' länge närda afundsjuka och brist på förstående af det centralt religiösa i L:s verk bröto öppet ut i boken ”De libero arbitrio” (1524), hvarpå L. 1525 svarade med *De servo arbitrio*, hvilken han sedan alltid satte som sin främsta, men där den nominalistiska predestinationsläran stack fram (i *kommentaren till Kolosserbrefvet* 1527 åter en etisk förmedling för den gudomliga nådens verksamhet). T. o. m. hos Melanchthon begynte ett inre aflägsnande från L. att göra sig märkbart. Å andra sidan afsöndrade sig de radikale, mot hvilka L. riktat den betydande skriften *Wider die himmlischen propheten von den bildern und sakrament* (1524), under inflytande af medeltida valdensiska och apokalyptiska kretsar till en månghöfdad, men självständig, med lutherdomen ett årtionde i utbredning täflande riktning, som blifvit känd under namnet döparrörelsen. Oberoende af denna kom L:s nydaningsverk att missförstås och indragas i bondeupproret 1524—25, hvarunder L. af böndernas härjningar föranleddes att utge en häftig skrift mot dem. Det olyckliga upproret förde ock med sig, att bondeståndet i bitterhet afsöndrade sig från den religiösa nydaningen; L. blef ej mera den väldige

folkprofeten. Landsfurstarna, som kufvat upproret, sedan riksregeringen visat sin vanmakt, togo ledningen äfven på det religiösa området, och protestantismens sak förknippades i Tyskland med partikularismens; ”cujus regio, ejus religio” (se d. o.) blef ledande grundsats. L. själf och hans medhjälpare tvungos att gentemot alla upplösningstendenser koncentrera sig på det närmast liggande, en fast kyrklig ordning och ren lära. Individualismen måste vika för samhällsintresset. L. arbetade ock under 1520-talets senare hälft oförtrutet på att nybygga en evangelisk menighet i Sachsen. Redan 1525 begynte han ordinera evangeliska präster; hans viktigaste insatser voro initiativet till och deltagandet i de framtidsdigra visitationerna 1527—29 (se Konsistorium), nya menighetspsalmer (*Ein' feste burg*, sannolikt 1528) samt den evangeliska folkfostrans grundläggning genom *stora och lilla katekeserna* 1529 (se Katekes). — Midt under stridsbullret hade han ock i grund krossat den katolska celibatuppfattningen genom att 13 juni 1525 ”djäfvulen till trots” ingå äktenskap med f. d. nunnan i Nimpschs kloster Katarina von Bora (se d. o.). L. fick ock 1526 hela klostret som sin bostad och höll ett ovanligt gästfritt hus, där frisk humor och kristen lifsåskådning väl trifdes samman. L:s oförbehållsamma ordande om allt möjligt började från 1531 af beundrande studenter vid bordet uppteckнas; och ur dessa mer eller mindre dåliga referat växte efter L:s död de berömda *Tischreden* (bordssamtal) fram. Bekant är ock L:s rörande vackra förhållande till sina barn (inalles 5 stycken, af hvilka sonen Hans öfverlefde honom). Sitt skriftställarskap bedref L. fortfarande med oerhörd kraft (sammanlagdt mer än 350 tryckta skrifter, ett större antal än någon annan religiös författare i kristenheten alstrat). Därtill kommo hans kolossala korrespondens och hans ifriga verksamhet som vetenskapsman, föreläsare, predikant, själasörjare, rådgifvare åt hög och låg etc. Häraf framgår f. ö. redan fysiologiskt sedt omöjligheten af det vanliga katolska påståendet, att han varit hemfallen åt dryckenskap och otukt, ett påstående, som dessutom saknar hvarje verkligt bevis och motsäges af alla ej vantolkade fakta.

Efter bondeupproret framträdde i ljuset den från början förefintliga olikheten i L:s och Zwinglis (se denne) religiösa grundåskådning, och under de gifna förhållandenas tryck koncentrerade den sig i strid om nattvardsläran. Den började därmed, att L. i dec. 1524 skref sin ofvannämnda, mot Karlstadt riktade ”Wider die himmlischen propheten” etc. Då Zwingli 1525 ej utan påverkan från Karlstadt och nederländaren C. Hoen fullt utbildat sin nattvardslära, kom L. att nästan identifiera den schweiziska reformationen med ”svärmeandarna”, och striden bröt ut öfver hela linjen. L:s viktigaste skrifter i denna voro *Dass diese worte ... noch feststehen, wider die schwarmgeister* (1527) och hans ”stora *bekännelse om nattvarden*” (1528). Hans religiösa intresse var fasthållandet af, att nattvarden är ett Guds handlande med människan, ett verkligt nådegifvande; men när han skulle förklara, hur Kristi reala närvaro i nattvarden skedde, fördes han genom reminiscenserna från sin nominalistiska skolastik till ubikvitetsläran, ja till den grekiska uppfattningen af en inverkan på den troendes kropp till odödlighet; detta sistnämnda bortföll dock sedermera åter hos L. På uppdrag af kurfursten utarbetade ock L. med vänners hjälp de mot Zwingli riktade 17 bekännelseartiklar, hvilka kommit att gå under namn af *Schwabachartiklarna* och som utgöra det första egentliga förarbetet till augsburgiska bekännelsen. Den hotande politiska situationen förde den från sitt land fördrifne Ulrik af Württemberg och landtgrefven Filip af Hessen att söka medla fred mellan protestanterna; och genom hjälp främst af Strassburgteologen Butzer (se d. o.) kom slutligen ett religionssamtal till stånd i Marburg i okt. 1529. Den traditionella uppfattningen är, att förhandlingarna där, trots schweizarnas tillmötesgående, strandade genom L:s envishet och ofördragsamhet; nyaste forskningar (främst v. Schuberts) synas emellertid visa, att L. i verkligheten var den mest tillmötesgående och att det var Zwingli, som förhindrade full enighet. Man nådde dock ett stort resultat, ett fredligt erkännande af hvarandra, i de af L. författade *Marburgartiklarna*, en förmildrande omarbetning af ”Schwabachartiklarna”. Det var ej religionssamtalet i Marburg, utan den inskränkt fanatiske kurfurst Johans af Sachsen manipulationer vid de politiska förbundsförhandlingarna i Schwabach-Schmalkalden mot slutet af 1529, som definitivt refvo sönder protestantismen i två olika religioner. (Om olikheten i åsikter i vissa kardinalfrågor mellan L. och Calvin se Calvin.) Till riksdagen i Augsburg 1530 kunde L. som aktförklarad ej medfölja, utan fick stanna på fästet Koburg, hvarifrån han dock öfvade inflytande på förhandlingarnas gång och utformningen af första delen i den lutherska bekännelsen, liksom han och hans vänner redan i mars 1530 utarbetat den redogörelse för skiljepunkterna mellan lutherdom och katolicism, hvilken är känd under namnet *Torgauartiklarna* och som sannolikt väsentligen är identisk med andra delen af augsburgiska bekännelsen. Gentemot det efter Augsburgriksdagen bildade Schmalkaldiska förbundets sträfvan att genom politisk maktutveckling stödja reformationsverket stod L. med sitt centralt religiösa intresse afböjande, äfven om han genom påverkan från de sachsiske och hessiske juristerna uppgaf sin ståndpunkt från 1530, att yttre motstånd mot kejsaren vore otillåtet, äfven om denne sökte med våld undertrycka reformationen. I öfrigt betecknar 1530-talet L:s kanhända mognaste religiösa verksamhet. Hans ställning i Wittenberg var fortfarande densamma: professor vid universitetet och vikarierande pastor vid stadskyrkan (kyrkoherde Bugenhagen var mest ute på organisationsresor). 1531 begynte L. sin yppersta föreläsningsserie, öfver Galaterbrefvet, hvilken räckte till 1535, då den sammandragen utkom af trycket i hans *stora kommentar till Galaterbrefvet*; den innehåller L:s hufvudframställning af frälsningsläran. Sedan tog han upp en på teologiskt innehåll rik *föreläsningsserie öfver 1:a Mosebok*, hvilken med många afbrott varade till kort före hans död. 1532 höll han under en längre sjuklighetstid i sitt hem de predikningar, hvarur *huspostillan* framgick. 1534 kunde han ändtligen med flera medarbetares hjälp föra *hela bibelöfversättningsverket* till fullbordan. Då Karl V:s plan på ett allmänt

konsilium skulle behandlas af Schmalkaldiska förbundet, utarbetade L. på sin kurfurstes uppdrag i dec. 1536 en ny antikatolsk bekännelse, hvilken visserligen ej kom att framläggas för förbundsförsamlingen i Schmalkalden 1537, men som privat underskrefs af de närvarande teologerna, i tryck utgafs 1538 och småningom kom att få officiell prägel och symboliskt anseende under namn af *Schmalkaldiska artiklarna*. Denna bekännelse bildar dogmhistorisk facit i L:s teologi och höjdpunkten i hans dogmatiska utveckling. Förhandlingarna om ett allmänt konsilium fortsatte och förde L., som alltid var misstrogen mot unionsplaner, till ett nytt stort arbete, den för hans uppfattning af kyrkan viktigaste af alla hans skrifter, *Von den conciliis und kirchen* (1539). S. å. fick ock L. vara med om den för framtiden så betydelsefulla organisationen af det första lutherska konsistoriet (se Konsistorium), liksom han fick upplefva och medverka vid Brandenburgs och hertigdömet Sachsens öfvergång till protestantismen.

L:s sista årtionde blef en nästan oafbruten kamp mot sjukdomar och lidande. På mötet i Schmalkalden 1537 sjuknade han svårt i stenlidande, och därtill sällade sig hufvud- och öronvärk, öppet sår på låret, astma och melankoli. Han träffades ock af upprepade familjesorger; det svåraste slaget var hans 13-åriga dotter Magdalenas död (1542). Begynnande splittring bland de evangeliske förde L. 1539 in i den *antinomistiska striden* (se d. o.) med Agricola. 1539—40 indrogs han ock i frågan om landtgrefve Filips af Hessen dubbeläktenskap, där reminiscenser af L:s nominalistiska teologi förledde honom och Melanchthon att enl. katolsk biktpraxis genom biktråd medge dispens för ett *hemligt* (det var grundförutsättningen) tvegifte; härför fick L. lida mycken smälek och förlorade i auktoritet, äfven om hela omfattningen af det slag, som därigenom tillfogades lutherdomen, framträdde först efter hans död. Under påverkan af sjukdom och psykisk depression skref så L. i konflikten med den osedlige Henrik af Braunschweig sin allra gröfsta skrift, *Wider Hans Worst*, som dock genom L:s självbiografiska antydningar blifvit af största vikt. L:s ursprungligen vänliga ställning gentemot judarna hade ock förbytts i bitterhet, när han såg omöjligheten att vinna dem (*Von juden und ihren lügen*, 1542). Likaså skärptes tonen mot schweizarna (i *Kurzes bekenntniss vom h. sakrament*, 1544) och mot påfvedömet; L:s sista af honom själf utgifna skrift bär den betecknande titeln *Wider das papsttum zu Rom vom teufel gestiftet* (1545). Eljest föll utifrån mycket ljus öfver hans sista lefnadsstig; han fick upplefva reformationens stora segertåg under 1540-talets förra hälft; så godt som hela Tyskland var lutherskt, och hela landet skulle bli det, sådan var ställningen och utsikten under L:s sista år. Han kunde ock i det sista dikta segerpsalmer. I nov. 1545 slutade han sin föreläsningsverksamhet. I febr. 1546 var han på besök i Eisleben för att försona två grefvar Mansfeld, då, 18 febr., samma dag som fredsdokumentet undertecknades, ett slaganfall (den katolska versionen om självmord dök upp först 1568 och är en ren dikt) slutade hans lif, i flera personers närvaro.

Af L:s skrifter finnas 7 stora editioner; de mest brukbara äro f. n.: Halle-upplagan af Walch (24 bd, 1740—53, med värdefullt register; ny revid. uppl. i 21 bd, S:t Louis 1880—1904), Erlangen-Frankfurt-upplagan (67 tyska och 38 latinska bd, 1826—57), den enda färdiga, samt (under utgifning sedan 1883) Weimar-upplagan, efter moderna kritiska editionsprinciper. L:s bref äro utgifna af de Wette (6 bd, 1825—56) samt i modernare edition af Enders (sedan 1884, hittills 11 bd). En kritisk edition af bibelöfversättningen utges sedan 1907; dessutom flera editioner af "Tischreden", dikterna etc. En god populär edition är "L:s werke für das christliche haus" (8 bd, 1892, 3:e uppl., 10 bd, 1905). En svensk edition utgafs af Sondén och Lindblad 1859 i 7 bd. Bland svenska öfv. af L:s skrifter må vidare nämnas hans passionspredikningar (1726; nyaste uppl. 1900), kyrkopostilla (1753; nyaste uppl. 1892), huspostilla (1840; nyaste uppl. 1901), förklaring öfver Galaterbrefvet (1775; nyaste uppl. 1903), öfver bergspredikan (1882), utläggningarna af de 10 budorden (1829, 1859), Fader vår (1841; flera uppl.), Petri första bref (1850; nyaste 1905), Davids 51:a psalm (1856, 1897) och de 7 botpsalmerna (1859) samt hans bordssamtal (1877; 2:a uppl. 1901) och "Andlig skattkammare" (1901) och de å sp. 1489 nämnda.

Litt.: Mer än 200 biografier och inemot 3,000 specialundersökningar öfver L. finnas på alla kulturspråk. Här anges endast de viktigaste nyare biografierna. På protestantisk sida var banbrytande J. Köstlin, "L:s theologie" (2 bd, 1863; 2:a uppl. 1901), och "Martin Luther. Sein leben und seine schriften" (2 bd, 1875; 5:e uppl. utg. af G. Kawerau 1903), fortfarande den vetenskapligt förnämsta, vidare Th. Harnack, "L:s theologie" (2 bd, 1862—86). Jubileet 1883 framkallade en rik litteratur, hvaribland de populära, äfven till svenska öfv. biografierna af Köstlin (1882) och G. Plitt ("L:s leben und wirken", 1883; konstnärligt byggd), de kortare, vältaliga af M. Lenz ("Martin Luther", 1883; 3:e uppl. 1897) och G. Freytag ("Doktor Luther", 1883; 5:e uppl. 1907) samt de stora af Th. Kolde, "Martin Luther" (2 bd, 1884—93; bra), och fransmannen F. Kuhn (3 bd, 1883; självständig forskning). Från kulturhistorisk synpunkt har L. behandlats af A. Berger (2 bd, 1895—98), från populär af M. Rade (3 bd, 2:a uppl. 1901). Biografier ha vidare utgifvits af amerikanen H. Jacobs (1898; 2:a uppl. 1910) och engelsmannen Th. M. Lindsay (1900). En god tysk populär illustrerad är G. Buchwalds (1902), en värdefull polemisk W. Walther, "Für L. wider Rom" (1906). Konstnärligt ypperst och psykologiskt mest inträngande är A. Hausraths "Luthers leben" (2 bd, 1904; 2:a uppl. 1906). Värdefullt illustrerad är E. Heycks "Luther" (i "Monographien der weltgeschichte", 29, 1909). Utmärkt är H. Böhmers lilla koncentrerade "L. im lichte der neueren forschung" (2:a uppl. 1909); goda teckningar af L:s tidigare utveckling ge dansken V. Ammundsen, "Den unge L." (1907), och O. Scheel, "Luthers entwicklung bis 1517" (1910). De nyaste protestantiska biografierna äro två större amerikanska från hösten 1911, af A. C. Mc Giffert (bra) och P. Smith (god litteraturorientering). — Den moderna katolska forskningen har bestämts af J. Janssens "Geschichte des deutschen volkes seit

dem ausgange des mittelalters'' (8 bd, 1876—94; mer än 20 uppl.) med dess svartmålning af reformationen. Konvertiten G. G. Evers skref den största katolska L.-biografien, ''Martin Luther. Lebens- und charakterbild von ihm selbst gezeichnet in seinen eigenen schriften und correspondenzen'' (6 bd, 1883—91), en pamflett. Ytterligheten nåddes af den eljest ansedde pater F. H. S. Denifle i ''Luther und luthertum etc.'' (I, 1904, 2:a uppl. 1906; II, utg. af A. M. Weiss, 1909), den gröfsta smädeskrift, om ock med åtskilligt vetenskapligt värdefullt. På Denifle stöda sig de flesta nya katolska biografierna, t. ex. den franska af A. Christiani (1908). I formen mera moderat och med anspråk att vara den första verkliga L.-biografien är jesuiten H. Grisars (I—II, 1911, del III under tryckning). Hj. H—t.

Af psalmerna i den 1524 utgifna tyska psalmboken hade L. själf författat 18; och det var med synnerlig nitälskan han därmed lade grunden till den lutherska församlingens härliga kyrkosång, hvilken han ordnade med tillhjälp af Konrad Rupff och Johann Walther. Hans kärlek till musik har ock nästan öfvergått till ordspråk. ''Det lider intet tvifvel'' — skrifver han till Ludwig Senfl — ''att ett frö till många goda dygder gömmes i sådana sinnen, som äro musiken tillgifna; men de, som icke röras af henne, dem håller jag för stockar och stenar''. Han kallar musiken en af Guds skönaste gåfvor och sätter henne i rang näst teologien. Därför befordrade han sången och understödde den i alla skolor, inrättade nya kantorat och sökte gifva de s. k. ''kurrendesångarna'' (se Kurrende) en bättre organisation. Att däremot L., vid sidan af sin stora begåfning såsom andlig skald, också skulle egt den af melodiuppfinnare, därför finnes intet enda säkert bevis. De vittnesbörd från hans samtida, som åberopats, säga i själfva verket ingenting annat, än att han ''tillagt melodier'', ''bragt sångerna till melodi'', ''inrättat noterna till texten efter accent och concent'' o. s. v., hvarmed icke är sagdt, att han själf komponerat melodierna. Antalet honom tillskrifna melodier har ock småningom reducerats. Under det man före Rambachs tid tillerkände honom 32 melodier, talar Rambach om 24. Schillings musiklexikon vill blott veta af 6, och efter Winterfeld och Kock återstodo blott 3 såsom antagliga, nämligen ''Ein' feste burg ist unser Gott'', ''Jesaia dem propheten'' och ''Wir glauben all' an einen Gott''. Af dessa har man emellertid funnit den sista melodien — åtminstone i helt liknande gestalt — i bruk redan hundra år före reformationen, och den egentliga Lutherkoralen, ''Ein' feste burg'' (''Vår Gud är oss en väldig borg''), har W. Bäumker i ''Monatsheft für musikgeschichte'' (1880) sökt visa vara skickligt sammansatt af melodibitar ur ett Graduale romanum. Emellertid har man på senare tiden gått till öfverdrift i ifvern att frånkänna L. all självständig andel i koralkompositionen; en tillfällig öfverensstämmelse i några melodisteg andrages som bevis för att han öst ur äldre källor. Se Spitta, ''Ein' feste burg'' (1905). A. L.*

1846, vid högtidlighållandet af 300-årsminnet af L:s död, bildades i Tyskland flera Lutherstiftelser (*Lutherstiftungen*) för fattiga föräldralösa barn. Af dessa stiftelser sysselsätter sig den i Leipzig äfven med utgifvande och spridande af L:s skrifter. Den 4:e Luthers-sekelfesten (1883) föranledde bildandet af en *Allgemeine deutsche Lutherstiftung*, som har till mål att bereda uppfostran åt barn af evangeliska präster och lärare. — Samtida porträtt af L. utgingo från hans vän L. Cranach d. ä. och i otalig mängd från dennes verkstad (kopparstick, träsnitt, oljemålningar, de senare dels i bröstbild, dels i helfigur och stundom i sammanhang med en större komposition, såsom altartaflan i Wittenbergs stadskyrka; jfr ofvan sp. 1488—89 samt art. Cranach). På 1800-talet ha rätt många tyska målare, framför allt König (''Luther-König''), Lessing och Bauer, framställt L. i olika åldrar och situationer. Af Luthermonument må särskildt nämnas stoderna i Wittenberg (1821; af Schadow) och Worms (1868, af Rietschel; se pl. VII till art. Bildhuggarkonst). L.-statyer äro jämväl resta i Möhra (1861; af Ferd. Müller), Eisleben (1883; af Siemering), Leipzig (dubbelstaty med Melanchthon, 1883; af Schilling), Dresden (1885; efter Rietschel), Magdeburg (1886; af Hundrieser), Erfurt (1890; af Schaper), Eisenach (1895; af Donndorf), Berlin (s. å., med 8 bifigurer; af Otto och Toberentz) och Hannover (1900; af Dopmeyer).

— Redan på 1500-talet förhärligades L. i flera dikter, främst af Hans Sachs i ''Die wittenbergisch nachtigal'' (1523), men vardt äfven föremål för händikter, bl. a. Murners ''Von dem grossen Lutherischen narren'' (1522). Vidare må nämnas M. Rinckarts drama ''Der Eislebische ritter'' (1613) och i nyare tider Z. Werners skådespel ''Martin Luther, oder die weihe der kraft'' (1807), A. Bartels' ''Martin Luther, eine dramatische triologie'' (1903) och A. Strindbergs drama ''Näktergalen i Wittenberg'' (1904; äfven på tyska, i 5 uppl.); Strindberg har dessutom novellistiskt skildrat honom i en af sina ''Historiska miniatyrer''. Den 4:e Luthers-sekelfesten (1883) gaf upphof till s. k. Lutherfestspel (af O. Devrient, H. Herrig m. fl.), som uppförts i 1500-talsstil af folk- och borgarkretsar. L:s födelsehus är afbildadt vid art. Eisleben. Hans namnteckning meddelas å pl. I till art. Autograf.

Luther [lö-], Karl Theodor Robert, tysk astronom, f. 1822 i Schweidnitz, d. 15 febr. 1900, blef 1851 direktor efter Brünnow vid observatoriet i Bilk invid Düsseldorf. L. egnade sig hufvudsakligen åt observationer af asteroiderna, af hvilka han 1852—90 upptäckte 24, samt deltog i utarbetandet af de s. k. akademiska stjärnkartor, som af Berlinakademien utgåfvos. För sina vetenskapliga förtjänster erhöll han sju gånger (1852—61) Lalandeska priset af franska Vet. akad., invaldes 1854 till medlem af Royal astronomical society i London och blef 1855 hedersdoktor vid universitetet i Bonn. K. B.

Luther, Alexander Ferdinand, finsk zoolog, f. 17 febr. 1877 i Helsingfors, blef student 1895, filos. kandidat 1900 och licentiat 1904, då han utnämndes till docent i zoologi vid Helsingfors' universitet. 1903—11 var han därjämte amanuens vid universitetets zoologiska museum. L. har utöfvat flitig, mångsidig och framstående verksamhet inom zoologiens område. Först riktade han sin uppmärksamhet åt faunistiken, särskildt molluskernas, och utgaf *Bidrag till kännedom om land-*

och sötvattengastropodernas utbredning i Finland (i Finska vet. soc:s ”Acta”, 1901). Ett specialstudium för L. har utgjorts af turbellariernas morfologi, som han studerat 1902—03 i Graz och Trieste. Till detta gebit höra hans betydande licentiatafh. *Die Eumesostomien* (1904) och en annan systematisk undersökning *Zur kenntnis der gattung Macrostoma* (i festskrift för J. A. Palmén, 1905). Sedermera har L. egnat sitt intresse åt vertebraternas jämförande anatomi, för hvars studium han 1905—07 som Alexanderstipendiat vistades i Heidelberg och München. Resultat af dessa studier äro afh. *Untersuchungen über die vom N. trigeminus innervierten muskulatur der Selachien* (*haie und rochen*) och *Beitrag zur kenntnis von muskulatur und skelett des kopfes des haises Stegostoma tigrinum und der Holocephalen* (bägge i Finska vet. soc:s ”Acta”, 1909). L. har jämte O. M. Reuter redigerat det stora arbetet ”Bibliotheca zoologica Fenniæ” (i ”Acta societatis pro fauna et flora fennica”, 1902—08). T. C.

Luther academy [lō′thə əkä′dəmi]. Se Luther college.

Lutheráner var urspr. ett vedernamn, hvarmed påfvedömets vapendragare J. M. v. Eck och påfven Hadrianus VI (1522—23) betecknade de kättare, som omfattade den af Luther företagna kyrkoreformationen. Snart nog började emellertid Luthers anhängare att, trots hans egen gensaga, nyttja namnet om sig själfva, till åtskillnad från protestanterna af den reformerta bekännelsen. Under fortgången af de inom lutherska reformationen uppkomna lärostriderna fick ordet äfven en inskränktare betydelse som benämning på de lutherske protestanter, som fasthöllo vid ”den oförändrade augsburgiska bekännelsen” och de schmalkaldiska artiklarna som uttrycken för den rena evangeliska läran och hvilkas officiella namn var evangeliske af den augsburgiska bekännelsen. — Om ”gammal-lutheraner”, ”separerade lutheraner” och ”ny-lutheranism” se Gammal-lutheraner. (Hj. H—t.)

Lutherburg [lō-], Philipp Jakob (fransmännen skrifva hans namn Philippe Jacques Loutherbourg), tysk målare, f. 1740 i Strassburg, d. 1812, var lärjunge af sin fader och af Casanova i Paris, men utbildade sig mest efter nederländarna (Berghem och Wouwerman) till landskaps- och bataljmålare. Hans förnämsta arbeten äro *Stormningen af Valenciennes 1793* (där han var närvarande som följeslagare till den engelska armén) och *Howes seger 1794*. Från 1763 var han led. af konstakad. i Paris och hofmålare hos konungen af Frankrike, men lefde sin sista tid i London. Af L. finnas äfven etsningar, som äro mycket värderade. (G—g N.)

Luther college [lō′thə kå′lidʃ], svensk-amerikanskt högre läroverk, beläget i Wahoo i staten Nebraska, upprättades 1883 som en förberedande skola till college. Dess plan har efter hand utvidgats, och det omfattar nu utom en 4-årig förberedande kurs äfven musik-, konst- och affärsskola. Antalet lärare är 15 och lärjungar 300 (1910). Till 1909 var läroverkets namn Luther academy. O. A. L—r.

Luther-König, binamn på tyske målaren G. König (se d. o., sp. 626—627).

Lutherska evangeliiföreningen i Finland stiftades 1873 (stadgar af 13 nov.) och har till syfte att ”i förtröstan på Guds nåd och bistånd och till lifgifvande bruk allmännare befordra evangelii ord”. Föreningen utgör centrum för en särskild, inflytelserik riktning inom den finska kyrkan, den s. k. evangeliska (jfr Hedberg, F. G.), som lägger hufvudvikten på nåden genom tron. Styrelsen har sitt säte i Helsingfors och består f. n. af 21 medlemmar. Föreningen hade 1910 i sin tjänst 8 resepräster, 77 kolportörer och 21 bokspridare för hemlandet samt i sin mission i Japan 11 missionsarbetare. Den har upprättat 22 bönehus i olika delar af Finland samt ett student- och missionshem i Helsingfors. Dess hufvudverksamhet består i spridning af biblar, Luthers skrifter och andra med kyrkoläran noggrant öfverensstämmande böcker och traktater. Den trycker årligen en mängd skrifter, främst Luthers och Hedbergs, samt utger fyra särskilda tidskrifter på svenska och finska (”Sändebudet”, ”Barnavännen” m. fl.) samt en på japanska, hvilkas sammanlagda prenumerantsiffra utgjorde 57,000. En särskild sida af föreningens arbete är egnad ungdomsrörelsen. Det af föreningen stiftade ungdomsförbundet består af 23 svenska och 181 finska afdelningar om tills. 12,000 medlemmar (flertalet dock icke ungdom). Dess fonder utgjorde 1910 85,550 mark och hela kapitalbehållningen 687,000 mark. Ett framträdande drag i föreningens, liksom i Finska missionsföreningens, yttre verksamhet är hopsamlandet af penningar vid ”evangeliefester” och annorledes. Sålunda samlades 1910 för inre missionen i gåfvomedel 56,000 och för missionen i Japan 72,000 mark (utom testamenten och donationer resp. 79,000 och 10,000 mark). T. C.

Lutherska konferensen, Allmänna, en närmare sammanslutning mellan lutheraner, omfattade urspr. endast lutheranerna i de olika tyska landskyrkorna. Tanken på en närmare sammanslutning mellan de tyske lutheranerna uppstod i midten af 1800-talet, och Kliefoth, den bekante kyrkomannen i Rostock, var en af de ifrigaste förkämparna för planens förverkligande. 1868 sammanträdde konferensen för första gången. Möten ha sedermera hållits regelbundet, vanligtvis hvart tredje år. Syftet var bevarandet af den lutherska kyrkans egenart och självständighet. Ur den allmänna konferensen framgick den s. k. *engere konferenz* (”trängre konferensen”), en förberedande och förvaltande kommitté, där de olika tyska lutherska landskyrkorna, sedermera också de nordiska, haft sina representanter. Sammanslutningen hade sin spets riktad mot ”unionen”, föreningen af lutheraner och reformerta i en och samma landskyrka. Dess dogmatiska ståndpunkt bes′ämdes af universiteten i de rent lutherska länderna, Rostock och Leipzig (Greifswald). 1901 sammanträdde konferensen (den 10:e i ordningen) för första gången utom Tyskland, nämligen i Lund (se O. Ahnfelt, ”Bericht über die verhandlungen der X. allgemeinen lutherischen konferenz”, 1902). Sammankomsten bildar epok i konferensens historia. En dogmatiskt något friare ton gjorde sig gällande, och konferensens redan från början åsyftade allmänna karaktär framträdde tydligare än förut. I ”engere konferenz”, som tidtals betraktats hart

när som en officiell representation för de rent lutherska tyska landskyrkorna, upptogos 1903 representanter för de tyska lutherska frikyrkorna och 1907, efter långvariga meningsutbyten, representanter för dem, som inom de unerade kyrkorna ville hålla fast vid lutherdomens egenart. Lutherska kyrkan fattades som en ideell storhet. Konferensen sammanträdde i Rostock 1904, i Hannover 1908 och i Uppsala 1911. E. M. R.

Lutherska kyrkan, en vedertagen, fast historiskt föga träffande enhetsbeteckning för de kyrkobildningar, hvilka bäras af luthersk åskådning.

Lutherska läran. Se Protestantism.

Lutherske indremissionsselskab, Det norske, är sedan 1891 namn på den i juni 1868 stiftade Den norske Lutherstiftelse och har till uppgift att på grundval af den lutherska kyrkans bekännelse främja kristligt lif i Norge. I detta syfte verkar sällskapet genom religiös förkunnelse, spridning af kristlig litteratur (mest små traktater) och genom utöfvande af kristlig kärleksverksamhet. Sedan 1881 består sällskapet af lokala föreningar, hvaraf ett antal utgör en "krets" med egen kretsstyrelse till förmedling af samarbetet mellan lokalföreningarna och af en centralstyrelse af 12 medlemmar med säte i Kristiania. Sällskapet omfattade jan. 1912 21 kretsar och omkr. 950 enskilda föreningar. Dess inkomster utgjorde de sista åren omkr. 24,000 kr.; det har förut arbetat med betydligt större budget. Dess organ är veckotidningen "For fattig og rig" (64:e årg. 1912). Indremissionsselskabet har under tidernas lopp förgrenat sig i följande institutioner: 1) Studenterhjemmet, som ger studerande god och billig bostad under studietiden i Kristiania, 2) Lutherstiftelsens bokhandel, som därjämte drifver förlagsverksamhet i Kristiania, 3) Diakonhjemmet, ett större sjukhus i Vestre Aker nära Kristiania, 4) Hjemmet for döve (på Nordstrand vid Kristiania), där (1912) 30 sjuka eller eljest hjälplösa döfva mottagas, och 5) "Kristeligt ugeblad" (18:e årg. 1912), som i likhet med sällskapets öfriga företag har särskild budget och styrelse. K. V. H.

Lutherstiftelse, Den norske. Se Lutherske indremissionsselskab, Det norske.

Lutherstiftung [lū-]. Se Luther, sp. 1497—98.

Luth & Roséns elektriska aktiebolag. Se Elektroteknisk industri.

Luthmer [lōt-], Ferdinand, tysk konstförfattare, f. 1842 i Köln, sedan 1879 professor och direktör för konstindustriella skolan och museet i Frankfurt a. M., är författare till många arbeten, som behandla ornamental och dekorativ konst, rumsinredning, guldsmedskonst och dithörande från medeltiden intill vår egen tid. G—g N.

Lutma, Jan, d. ä., holländsk guldsmed och kopparstickare, f. 1588 i Emden, d. 1669 i Amsterdam, är mest känd genom berömda, af Rembrandt 1656 raderade porträtt. O. G—g.

Lutningsanlag. Se Anlag, *väg- o. vattenb.*

Lutningsstreck. Se Kartbeteckningar.

Lutningsstrecksmetoden. Se Lehmannska metoden.

Lutningsvinkel, *mat.*, kallas den vinkel, som en rät linje eller ett plan gör med någon linje eller något plan, som vid en viss undersökning är af hufvudsaklig betydelse, t. ex. horisontallinje eller horisontalplan. Stundom begagnas dock lutningsvinkel i alldeles samma betydelse som vinkel. Så talar man t. ex. om lutningsvinkeln emellan två godtyckliga linjer eller plan. Jfr Inklination 1. (I. F.)

Lutningsvisare, *järnv.*, utgöres vanligen af en kort mast anbringad vid sidan om spåret, midt för banprofilens brytningspunkt, och försedd med en vinge på hvardera sidan om masten. På ena vingen, som genom sättet för sin infästning i masten anger lutning (resp. stigning eller horisontalbana) för ena riktningens tåg, är lutningsförhållandet med siffror angifvet och på den andra vingen längden af lutningen (resp. stigningen eller horisontalbanan). För den andra riktningens tåg äro på vingarnas andra sidor motsvarande siffror anbragta. Lutningsvisare tjäna till ledning för lokomotivföraren vid tågens framförande och för banpersonalen vid spårets underhåll och riktning. H. L.

Luton [lō'tn], stad i engelska grefsk. Bedford, i en vacker dal nära Leas (en biflod till Thames) källa. 36,404 inv. (1901). Gammal kyrka (hufvudsakligen i decorated style, men med partier i early english och perpendicular style). L.. är hufvudsätet i England för tillverkning af halmflätor och halmhattar, men har äfven gjuterier och fabrikation af automobiler. J. F. N.

Lu'tra, *zool.* Se Uttersläktet.

Lutre'ola, *zool.* Se Flodillrar.

Lutrinæ, *zool.* Se Utterdjur.

Lutrōn, grek., badrum. Se Gymnasium, sp. 780.

Lutsalt, *kem.*, föråldrad beteckning för alkali (se d. o.).

Lu-tschu-öarna (Lu-chu). Se Riu-kiu-öarna.

Lutsk. Se Luck.

Lutter am Ba'renberge [lo-], köping i Braunschweig, halfvägs emellan Nordheim och staden Braunschweig (omkr. 1,800 inv.), har gett namn åt det slag, i hvilket Tilly 27 aug. (n. st.) 1626 besegrade konung Kristian IV af Danmark och därigenom gjorde slut på dennes ingripande till de tyske protestanternas förmån. (J. F. N.)

Lutterstall, en sjukdom hos hästen, som ger sig till känna genom ymnig afsöndring af tunn, fullkomligt luktlös, ljusgul urin och stark törst, hvarjämte patienten afmagrar, blir olustig och matt samt får glanslös hårrem. Orsaken är vanligen utfodring med unket hö och möglig hafre. Det första man har att göra är att aflägsna det fördärfvade fodret. Hästen bör ej få dricka för mycket vatten, och vattnet bör tillsättas med sammandragande medel, såsom järnvitriol eller blysocker. B. C—m.

Lutterworth [la'təwəth], köping i engelska grefsk. Leicester, 22 km. s. s. v. om staden Leicester, vid Swift, ett tillflöde till Avon. 1,734 inv. (1901). Reformatorn Wycliffe var kyrkoherde där från 1374 till sin död (1384), och till hans minne har en obelisk rests i staden. (J. F. N.)

Lutti [lo'tti], Francesca, italiensk författarinna, f. 1831 i Campo, i prov. Trient, d. 1878 i Brescia, hör jämte Giannina Milli och Erminia Fuà-Fusinato till Italiens mest betydande författ-

tarinnor under 1800-talets midt. Liksom dessa nämnda rönte hon stort inflytande från Maffei. Denne skref äfven företalet till hennes främsta arbete, dikten *Alberto*, en berättelse på stanser, om hvilka det omdömet blifvit fälldt, att de voro de bästa italienska stanser sedan Ariostos dagar. Hennes första alster utkommo under titeln *Novelle e liriche* (1862). Dessutom må nämnas *Giovanni*, novell på vers, samt *Maria* (1858) och novellen *Rosa e stella* (1859). H. N.

Luttichuys [lo'tichöjs], Isack, holländsk porträttmålare, f. 1616 i London, d. 1673 i Amsterdam. Af hans sällsynta verk befinna sig *Mansporträtt* och *Damporträtt* (daterade 1650) i Bruxelles' museum och två andra motstycken, likaledes *Porträtt af en herre* och *Porträtt af en dam* (daterade 1654) i Nationalmuseum, Stockholm. — L:s äldre broder, Simon L., f. 1610 i London, d. omkr. 1662 i Amsterdam och företrädesvis verksam i England, var likaledes porträttmålare; tre, nu blott genom C. van Dalens gravyrer kända, engelska furstporträtt gingo förlorade vid den brand, som 1859 härjade Frederiksborgs slott nära Köpenhamn. Hans enda nu bevarade målningar utgöras af några bruntoniga stilleben, s. k. frukoststycken, såsom i Berlins museum och i Bondeska samlingen på Eriksberg (båda daterade 1649). Ö. G—g.

Luttra, socken i Skaraborgs län, Vartofta härad. 1,575 har. 327 inv. (1910). Annex till Falköpings stad, Skara stift, Falköpings kontrakt.

Luttradt fnöske. Se Fnöske.

Luttring. Se Glasfabrikation, sp. 1276.

Lutz [lots], Johann von, friherre, bajersk statsman, f. 4 dec. 1826, d. 3 sept. 1890, blef 1863 sekreterare i konung Maximilian II:s privatkabinett och innehade efter dennes död (1864) samma befattning hos sonen, konung Ludvig II, till 1866, då han utnämndes till kabinettschef. 1867 blef L. justitieminister och 1869 tillika kultusminister. Han afgick 1871 från förstnämnda post, men kvarstod ända till 31 maj 1890, då han till följd af sjuklighet lämnade statstjänsten, som minister för kyrko- och undervisningsärenden, trots det ultramontana partiets upprepade ansträngningar att störta honom. Därjämte var han från mars 1880 konseljpresident. S. å. erhöll han ärftligt adelskap och upphöjdes 1884 i ärftligt friherrligt stånd. — L. bidrog väsentligt till införandet i Bajern af den nya, på principerna af offentlighet och muntligt förfarande hvilande civilprocessen, var i slutet af 1870 mycket verksam för Bajerns anslutning till Nordtyska förbundet och var upphofsman till förbundsrådets och riksdagens beslut i nov. 1871 att i tyska rikets strafflag inskjuta en mot ultramontanerna riktad straffbestämmelse (”der kanzelparagraph”) mot predikstolens missbrukande till agitation mot statens lagar. I sin bajerska kyrkopolitik skyddade han försiktigt gammalkatolikerna, så långt detta lät sig göra, mot klerikalernas angrepp. L. bibehöll sin ställning, ehuru den sista tiden med minskadt inflytande, äfven efter Ludvig II:s afsättning (juni 1886), hvilken han sedermera beskylldes för att alltför länge, till landets skada, ha fördröjt. (V. S—g.)

Luukkoinen [lük-], Daniel, krigare, var hemma från Ingermanland (födelseår okändt) och tog från början del i det gerillakrig, som sedan Stora nordiska krigets första år i Finlands östra gränsmarker fördes mot ryssarna. Han erhöll en mera betydande ställning, då öfverbefälhafvaren för finska armén, grefve Nieroth, 1710 och 1711 sökte ge partigängarskarorna en fastare organisation. Förut kapten, utnämndes han då (1711) till major för de s. k. fotdragonerna, hvilka fördelades på kompanier. Sammanhållningen emellan kompanierna var mycket svag. L. företog flera djärfva tåg till Ingermanland dels sjö-, dels landvägen, hvarvid han underrättade sig om fiendens förhållanden och tog än flera än färre fångar. Skuggsidan i hans verksamhet var ett ytterst hänsynslöst förfarande mot bönderna, som af honom och hans manskap betungades med oaflåtliga skjutsningar och på hvarjehanda sätt förorättades. Förgäfves manade honom Nieroth till skonsamhet. I början af aug. 1711 stötte L. i spetsen för omkr. 130 man emellan Viborg och Petersburg på en öfverlägsen fientlig styrka, hvarvid han blef slagen och själf tillfångatagen. Han slogs i bojor, lyckades fly, men blef åter gripen. Emellertid återvann han senare friheten. Om hans senare äfventyr och slutliga öde känner man intet med säkerhet. Han nämnes som död på hösten 1712. M. G. S.

Luumäki [lüm-], socken af Lappvesi härad och domsaga, Viborgs län, Finland. Areal 721 kvkm.; befolkningen, finsk, 7,084 pers. (1909). Imperiellt pastorat af 2:a kl., Nyslotts stift, Villmanstrands prosteri. — 1773 begynte man i L., på en punkt, där flera hufvudvägar sammanstöta, anlägga en stad eller köping med befästningar till skydd mot ryska riksgränsen. Befästandet af platsen, hvilken kallades Davidstad (fi. *Taavetti*), fortsattes med större allvar närmast efter kriget 1788—90, men någon roll spelade denna punkt hvarken i nämnda fälttåg eller i 1808 års krigshändelser. Efter sistnämnda år förlorade densamma all betydelse, och såväl det för staden inlösta området som alla anläggningarna afhändes kronan genom försäljning 1829. O. I. (A. G. F.)

Luvia [lo'via], kustsocken af Ulfsby härad och Eura domsaga, Åbo och Björneborgs län, Finland. Areal 153 kvkm.; befolkningen, finsk, 3,063 pers. (1909). L. utgör ett konsistoriellt pastorat af 3:e kl., Åbo ärkestift, Björneborgs nedre prosteri. A. G. F.

Luvua, flod. Se Luapula.

Referenser